egt
1200

30.
2 Thle mit Anhang
1 Bde
J. G

29

797 ... forma
796 Baale v. Schaumburg

B Coxe

B 24 May 1887 R

527 ...
528 triplicitas

358x Baldus mon

~~446~~, 447x 44
pondus, materia
et forma in com

447 + 448 ...
cursus

455 mora mora
nocet

473x Lazar
valorem

S 468x
S 681x
S 689 sq
S 718 sq

529 ... Burgoyne
734, 735 ... and Money of Account

Ex libris

Mauritij Billon

75 foot

69 ... quam non ... hospes ... hospes ...

71 a Boerius 1716

650 x Extrinsic value is legislative 652 b

652 b

650 y Thomas Aquinas Quodlibet

652 a & b foreign coin (cf 650 y) 652 c

650, 6... Metallic value

653. Pliny 33. cap. 3.

269 one ... and one coin

21, 124 Cornelius 469 x

772 Martin ...

649 Aristotle 653, 652 ...,

648 lege publica

653 Age

795 ...

DE MONETIS, ET RE NVMARIA, LIBRI DVO:

QVORVM PRIMVS ARTEM CVDENDAE MONETAE: SECVNDVS VERO QVAESTIONVM MONETARIARVM DECISIONES CONTINET.

HIS ACCESSERVNT TRACTATVS VARII ATQVE VTILES, NECNON CONSILIA, SINGVLARESQVE ADDITIONES tam veterum, quàm Neotericorum Authorum, qui de Monetis, earundemque valore, liga, pondere, poteſtate, mutatione, variatione, falſitate, ac ſimilibus ſcripſerunt.

Quorum omnium Catalogum pagina duodecima indicat.

AVTHORE ET COLLECTORE CLARISS. VIRO RENERO BVDELIO RVREMVNDANO, IC. NECNON Reverendiſs. atque Illuſtriſs. Principis ac D. Domini Erneſti Electoris Colonien. Bauariæ Duc. &c. Monetarum, tam Rhenenſium, quàm Vveſtphalicarum Archiepiſcopalium Præfecto.

CVM SVMMARIIS ET INDICE COPIOSO.

COLONIAE AGRIPPINAE,
APVD IOANNEM GYMNICVM,
SVB MONOCEROTE.
ANNO M. D. LXXXXI.
CVM PRIVILEG. CAES. MAIEST. AD SEXENNIVM.

RBR 8927M V.1-3

REVERENDISSIMIS ATQVE ILLVSTRISSIMIS, REVERENDIS ATQVE ILLVSTRIBVS, GENEROSIS, NOBILIBVS, MAGNIFICIS, AC PRVDENTISSIMIS, S. ROM. IMPERII QVATVOR ELECTORIBVS, RHENI, ET VVESTPHALICI INFERIORIS CIRCVLORVM PRINcipibus, & Dominis potentiſſimis, &c. iugi obſeruantia ſibi colendiſſimis.

OMNES artes tam liberales, quam illiberales, & mechanicas, partim iucunditatis & voluptatis, partim vero vtilitatis cauſſa adinuentas, & literarum monumentis poſteritati relictas, ac ad nos ita propagatas eſſe, ego controuerſia carere exiſtimo, Reuerendiſſimi atque Illuſtriſſimi, Reuerendi, Illuſtres, & Generoſi Principes, ac D. Domini Clementiſſimi atque benigniſſimi, &c. Eo enim cauſſa impulſiua, operationes, finis & effectus earundem ſpectant atque referuntur. Ita fit quod tam ſeptem liberales artes, quam tres Facultates illæ ſuperiores & præeminentes, omnium Nationum ſcriptis & voluminibus quaſi incomprehenſibilibus ampliores & illuſtriores redditæ proſtent, noſtriſque ſtudijs & cõmunibus vtilitatibus appoſitiſſime inſeruiant. Sic, vt rem vno atque altero exemplo commonſtrem, de agricultura apud Græcos quinquaginta, apud Latinos vero vltra decem Scriptores referunr Columella & M. Varro de re ruſtica: de mercatura & mercatoribus elegantem tractatum collegit Beneuenutus Stracha I.C. Aconitan. De Republica libros noſtro tempore ſex edidit latinos Ioann. Bodinus, vir doctiſſimus & exercitatiſſimus. De re metallica (vt propius ad noſtram materiam veniamus) quædam ſcripſit C. Plinius ſecundus, venarum perſcrutandarum, metallorumque conficiendorum rationes quaſdam explicans, vti ex recentioribus alij quoque inueniuntur, qui huic rei operam non indiligentem nauarunt. De re demum metallica duodecim collegit libros, inſignis raræque eruditionis & induſtriæ vir Georg. Agricola, de menſuris & ponderibus libros decem, & de precio metallorum ac monetis libros vere aureos tres. Tum de Monetis &

ponderibus Robertus Senalis Albanienſis præſul,& Leonhardus Potius Vincentinus quædam ediderunt. Et præterea de Monetis earundemque poteſtate,mutatione ac variatione tractatus auctorum, tam Neotericorum,quàm veterum,proſtant, ita tamen perplexe,cõfuſe ac inordinate partim ab alijs conſcripti, partim etiam per incuriam Typographorum,vti res ipſa loquitur, in lucem ſunt emiſſi, vt multis in locis, neque genuinus ſenſus haberi, neque ex ijſdem (ne quidem Oedipo accerſito) diſſidentes quæſtiones(quarum hactenus aliquot Miriades exortæ, & inter Doctorum hominum collationes motæ, gordio nodo intricatiores fuerunt & permanſerunt) conciliari ac diſſolui potuerint. Quod ipſum Carolus Molinæus acutiſſimi & perſpicaciſſimi ingenij vir, aliquoties in ſuis quæſtionibus vndecim, quas de Monetis tractatui de vſuris adiunxit,teſtatum facit,& nos mille in locis re ipſa ſumus experti. Quæ vbi Ioan. Gymnico Typographo, viroque egregio & meo familiari,ante annos plus minus quatuor ſuboluiſſent, intellexiſſetque exemplaria iſtius opuſculi ex priſtinis nulla ſupereſſe, inſtetit apud me, vt reuiſionem huius, per Clariſſ. ac Conſultiſſi.I.V. Docto.& profeſſorem ordin.publicum,vniuerſ.Colon.Matthæ.Bois, affinem meũ mihi deuinctiſſimum, anno 1574.obiter collecti,mihique tunc temporis dedicati, in me ſuſciperem,& correctionibus,aut ſi per occupationes liceret,additiõibus aliquibus exornarem. In quo licet ab initio me multis de cauſſis difficilẽ prębuerim,optime intelligens,quam periculoſum ſit,delicatiſſimo hoc ſeculo (quo literarum ſtudia ſupra modũ florere atq; eminere conſpiciuntur) aliquid in lucem proferre:vicerunt tamen tandem me,& in ſuam ſententiam pertraxerunt,præter præmentionatos,multi in hac vniuerſitate, alijſque in locis Doctiſſimi atq; egregij viri,quibuſcum aliquando vixi, & familiariter ſum conuerſatus. Vrſerũt etiam extorſeruntq; hanc meã qualem qualem operam,ſtudium ac laborem,Nobiles,Clariſſ.& Conſultiſſimi D.Illuſtr.Celſ.ac Dom.V.Conſiliarij nõ pauci,quorũ admonitionibus & frequentioribus Inſtantijs, tã noſtræ facultatis Iuridicæ intuitu,quàm etiã ſuſcepti muneris atq; officij (in quo adhuc perſiſto) ratione,refragari,nec debui,nec potui.Multas ergo & grauiſſimas moleſtias,quod fateri cogimur,in legendis ac relegẽdis,conferendiſq; horũ autorũ ſcriptis, tum in corrigendis,emẽdandis,ac reſtituendis locis prope infinitis,mẽdoſis & vitioſis,ſuſcepimus & abſorpſimus:omiſſas regulas plures,(vt de neglectis verbis taceã) interſeruimus:veramq; ac genuinã conuenientemq; lectionẽ,quantũ potuimus, reſtituimus: vti ex collatiõe exemplariũ horum noſtrorũ,& eorũ,q̃ ante hæc tempora

diuulgata

diuulgata fuerunt,facile conſtare poterit. Quibus præuijs omnes inge. nij mei(cuius ſentio & fateor imbecillitatē)eò direxi neruos, vt priuſquā ad Monetariarū quæſtionum deciſiones venirem, artē hanc cudēdæ monetæ (ex qua tanquā liquidiſſimo fonte, reſolutiones dictarum quæſtionum Monetariarum petendę & hauriendæ ſunt)ſuis primum regulis atq; præceptis,à nemine,quod ſciam,vnquam ante me, ne quidem motis,multo minus in ordinem ac methodicam aliquam rationem redactis,hanc inquam,artem nouam vereq; auream, nec minus, quam de quibus pręcedit liberalem,& ſingularibus encomijs, propter ſummam eius iucunditatem cum vtilitate coniunctam, condignam, conſcriberem,& in certa quædam capita colligerem. Conſtat ſiquidē ex Plinij alleg.lib.natur.hiſt.33.cap.9.alijſq; probatis auctoribus, quondam Romæ,lege à Mario Gratidiano lata,ludum,hoc eſt ſcholam publice ordinatam fuiſſe,in qua adoleſcentes auri argentiq; probandi ſcientiam addiſcerent.Hinc facili negotio,quantum auri,quantum argēti,quantū æris ac plumbi, alteriúſve cuiuſcunq; metalli,in tota aliqua maſſa ſit,contineaturq;,admirabili quodam modo, captum pene hominis excedente,penitiſſimè & exactiſſimè inueſtigatur. Neque vero eorum opinio(tanquam S. Rom.Imperij Conſtitutionibus obuerſa, virorum Monetalium præceptis, & indubitatis experimentis quaſi ex diametro oppoſita)mihi vnquā placuit:qui vel experimentum & artificium hoc fallax atq; incertum volunt,intra quos Bodin.lib. 6.cap.3. præcit.lib.de Repub.& Bilibald.ciuis patricius Noriberg.in libello.de priſcorum numor.æſtimatione,collocātur: vel,vt plures alij,fereq; omnes,qui hac de re Monetaria conſcripſerunt, hac ſcientia ſingulari, reducendi aurum & argentū ad prædictum culmen puritatis nos deſtitui, haud obſcure profitentur. Inter quos primas obtinet ipſe Plinius,alias rerum iſtarū præſcrutator inſignis,præcit.li.33.1.ca.cui cæteri omnes,eū ſequuti,tanquam funi inhærent.Omni,inquit,auro ineſt argentū vario pondere,alibi dena,alibi nona,alibi octaua parte. Et Budę. de Aſſ. & part.eius. *Sūma auri nota in quarto & viceſimo eſt cæratio, ad quadrantem abſoluto.* Nec ab ea opinione recedunt Alb. Brun.Di. dac.Couar.Georg.Agric.ipſe etiam Caro.Molin.quod ſæpiſſime ſum admiratus.Neq; hoc ſolum,verumetiā iſto errore pręlibato & pręſuppoſito,in multo abſurdiora ſunt collapſi,exiſtimantes artem docimaſticam,auri videlicet & argenti per ignem & aquā,vt præmiſi,probandi,longe incertiorem eſſe altera illa accidentali,lubrica,& admodum incerta,quæ fit auro argentoúe ad lydium lapidem ſiue coticulam admoto & attrito,quemadmodum alibi fuſius oſtendimus,erroneumq;

 iſtum

iſtum ſenſum aperimus,& pro concordi ac communi Artificium certa ac infallibili regula,hoc eſt pro veritate ipſa,quam celare aut obſcurare non debemus,concludimus; intrinſeci valoris monetarũ, cũ extrinſeco habetudinem inueſtigamus;artificiũ probandi ipſum palã & notoriũ facimus:mixturarũ diuerſitatẽ,reſolutiones metallorũ compoſitorum,naturã ſimplicium explicamus:ponderũ quoq;, librarum, marcarum,vnciarum, anglorum, momentorũ, & ſimilium rationẽ, & diuerſitatem enodamus:quę proportio quondam fuerit,& nunc ſit auri ad argentum,quid de remedio,de ſolidis,Cambijs, probationum dietis,ijſdemque quos in arte peritos vocamus,de iure ſcripto,vigoreque Conſtitutionum Imperialium dicendum ac ſtatuendum ſit, exactiſſime aperimus.In ſumma nihil intractum relinquimus, quod ad huius diuinæ artis dignitatem,pręcellentiam atque decus facere videatur. Et quamuis hoc meum inſtitutum ſtudiumque in diuulgandis ac publicandis his arcanis multis diſplicuerit, publicationem ea propter boni viri aliquando diſſuaſerint, quoniam tamen in ea ſemper fui ſententia,quod exiſtimauerim, & adhuc firmiter ſentiam, communem vtilitatem priuata longe anteponendam eſſe. Adhæc perpenderim ac ponderauerim apud me, quæſtiones Monetarias obuenientes, difficiles & intricatas, pręmiſſorum intelligentia non prius prægustata,ad modum difficulter intelligi ac diſcuti poſſe,Iccirco maluimus in vita noſtra pro ingenij modulo, publicis commoditatibus & multorum amicorum,grauiſſimorum etiam virorum adhortationibus & expectationibus inſeruire & obſequi, quam in negotio tã arduo,atque iucundo tergiuerſari,aut diutius differre. Quantum enim ad ſecundam partem,quæ de controuerſis quæſtiõibus Monetarijs eſt concœpta,attinet,iuris peritis,maxime ijs qui in foro verſantur,ſuiſq; clientulis patrocinantur,dubium eſſe nequit], quã varie,diuerſimode, inconſtanter, & demum confuſe,de ijſdem tractent atq; iudicent Doctores paſſim.Alij ſiquidem ad contractus tempora omnia referẽtes, ſecundũ intrinſecum valorem eas diſponunt:alij vero de tẽpore ſolutionis tantummodo ſolliciti, extrinſecum valorem & valuationẽ vſu quotidiano receptã atq; approbatam,recipiũt, eoq; ſuas diſſolutiones referunt atq; retorquent:itaq; ſe ſupra modum macerant,atq; inuoluunt,vt vix docti homines,& in Iuriſprudẽtiæ ſtudio bene verſati,ſe extricare ac reſoluere,immò quid in arduis & grauiſſimis cauſſis concludendũ ſit,certi eſſe poſſint.Nos itaq; in his quæſtionibus & earundem deciſionibus,ſummã curã atq; laborem collocauim⁹,vt ea, quæ cõmuniter à Scriptorib.tã veteribus quã recẽtioribus recepta,eſsẽt amplecte-

remur

remur & ſequeremur: conſultius fore ac tutius exiſtimantes, receptis atq; approbatis ſententijs, tanq̃ Leſbię Regulę, inniti, q̃ contra Salomonis dictũ, propriæ prudentiæ cõfidentes, huius atq; alterius nõ fundatæ ac radicatæ exiſtimationi adhæreſcere. Quantũuis enim in monetarũ valore extrinſeco apud Doct. (atteſtante etiã hoc ipſum Car. Molin.) pro indubitato habeatur, non tã tempus contractus, quã ſolutionis attendendũ & inſpiciendũ eſſe: in ea tamen ſunt hæreſi & concepta falſa pſuaſione, etiã viri doctiſſimi, quod millies fui admiratus, vt in ſumma generalitate obligationum, ad ſpeciem aliquam nullatenus reſtrictiuarũ, ad tempus contractus oculos conuertant, & ſecundũ intrinſecum valorem iſtius temporis pecuniam æſtimandam & ſoluendã autument, ſibiq; perſuadeant: quæ pecunia reuera non tam ex liga ac põdere, hoc eſt ipſa ſubſtãtia & qualitate materiarũ, quam ex inſtituto, & beneplacito Principum ac Superiorum iuis cudendarum Monetarum exercentium, communitatis aſſenſu & approbatione accedente, ſuum eſſe, nomenq; proprium, quod eo nomine vocetur, accepit. Verũ quia vſus calcei non in eo ſolum conſideratur, vt pedem tegat, atq; muniat, verumetiam vt cum alia aliqua re permutari poſſit, vti egregie tradit Ariſt. Politic. li. 1. c. 6. & 7. eodẽ modo in ipſis numis, non ſolum valorẽ illũ impoſititiũ, publice & perpetuo cõpactum, indicaturã vocamus, q̃ etiam materiarũ precioſitatẽ & pondus Doctores attendũt: & nos etiam eoſdẽ ſequuti, ad illa, ſecundũ diuerſitatẽ factorum & obligationũ obuenientiũ, libenter reſpicimus, quẽadmodũ paſſim, & per tranſcurſum manifeſtius apparebit. Optandũ vero & ſummis precibus efflagitandũ eſſet, vt per totũ Romanũ Imperiũ, numorũ omniũ certus, vniformis & cõſtãs valor extrinſecus, aut ſaltẽ extirpato & expulſo illo nimis exorbitãti & incõſtanti curſu, diuerſarũ Regionũ, maximè vicinarũ & adiacentiũ, tolerabilis, & reſpectũ inuicẽ conuenientẽ recipiẽs ac retinẽs ꝓportio ordinaretur, cui parere ſub graui pœna ſubditi tenerẽtur. Quod ego cõmodius ac perfectius tũc fieri & expediri poſſe cõfiderã, ſi Cæſ. Maieſ. & Illuſtr. Celſ. Veſt. Statuumq; reliquorũ totius Imperij iuſſu atq; mãdato præuio, de nouo, & tandẽ ſemel adhuc pfectiori & exactiori modo, q̃ hacten⁹ factũ ſciã, tres quatuorúe in hac probãdi & ratiocinãdi facultate, ipſiſq; cõmercijs viri periti, probi & integri cõuocẽtur, per eoſdẽq; omnis generis numi hodierna die extantes, diligẽtiſſime & accuratiſſime ꝓbarẽtur, & deinde ſecundũ vniuſcuiuſq; intrinſecũ valorẽ, patriæq; ac Superioritatis cõſuetudinẽ vſumq; quotidianũ, ꝓportionabiliter ęſtimarẽtur. Licèt. n. Imperij Status in taxatiõe numorũ multũ hacten⁹ laborauerint, proſtẽtq; etiã libelli hac de re cõſcripti

& diuul-

diuulgati,Conſtitutiones tamen hactenus promulgatæ, hoc tempo-
re certis de cauſſis,tum etiam propter excellens augmentum eorundē
numorum,quod interim ſuperuenit,tam inconuenientes, quam non
ſufficientes mihi videntur. AEſtimationes vero à priuatis hominibus,
vt apparet,in lucem emiſſæ,iniquæ,dictis Imp.ordinationibus nō cor-
reſpōdentes,immò vt verbo dicam, magna ex parte falſæ reputantur.
Extat ſiquidem liber præter alios,Leipſiæ anno 1574.excuſus:cuius titu
lus ſpecioſa quidē pollicetur,ſed in receſſu plurima abſurda,veroque
omnino contraria complectitur. Promittit compilator,homo teme-
rarius,& criminis læſæ Maieſtat. reus, ſe primo Monetas iuxta pedem
Imperij percuſſas velle depingere,in quo aliquid pręſtitit.poſtmodum
vero vbi alteram partem vetitarum Monetarum,contraq; Imper.prę-
ſcriptum fabricatarum, vt ipſe refert,trāſitum facit, in tam notorium
ac manifeſtum errorem,tantamq; cæcitatem prolabitur, vt non ſolū
optimas quaſq; multarum Ciuitatum,Comitum,Baronum,& Princi-
pum,verumetiam Reg. Maieſt.Hiſpa.annis 67.& 69.ac interim,immo
Illuſtr.Principum Electorum diuerſis temporibus thalleros Imperia-
les cuſos,probos reuera omnibuſq; partibus conſtantes,pro impermiſ-
ſis & vetitis habeat, ideoque eoſdem fornaculæ & igni rurſus ob eo-
rum quaſi defectum, committendos & refundendos iniquiſſime ſen-
tiat atq; iudicet.Rubrica compilatoris, hæc eſt. Nachfolgende thaler/
ſo deß Heiligen Reichs Müntzordnung vngemeß/vñ in der prob nit beſtā-
den/ſeynd wert/ wie folgt. ꝛc. hoc eſt. Sequentes thalleri contra ordin.
Imperij fabricati,& in proba deficientes, taxati ſunt vti ſequitur. Hu-
ius generis recenſet thalleros plures, quorum quoſdam (vt Illuſtriſſi-
morum atq; Illuſtrium iſtorum Principum & Dominorum auctori-
tas ſalua & illæſa permaneat, monetæ etiam per eoſdem fabricatæ vti
probæ defendantur,& iſtius hominis inſcitia atq; impudentia detega-
tur,nominatim hic deſigno. Reijcit primo cuſos quondam thalleros
per Principes Electores Colon. D.Anton.anno 1157.D.Ioan.Gebhard.
anno 58.D.Freder. anno 63. D.Salentin. anno 68.cuius tamen in priori
parte cuſos thall.ſui immemor,anno 69. melioribus adiunxit, vt face-
re debuit.Item per Archiepiſc.Treuerenſ.D.Ioann. Et per Elect.Fride-
ric.Comit.Palat. anno 70. D. VVolgangum Comit. Palat.anno 65.ſi-
militer per fratres tres Duces Saxon. Et per fratres duos D.Fredericum
& Ioan.VVilhelmum Saxon. Duc.per Illuſtr.Ducem Iul.Cliui.&Mōt.
D. VVilhelmum modernum, per Epiſcop. Monaſterienſ. Oſnabr. ac
Mind. D.Franciſcum anno 35.& anno 41.per Archiepiſc.Saltzburgen-
ſes veluti D.Mattheum Card.& per D. Ioan.Iacobum Apoſt. ſed.lega-

tum,

tum, per D. Pancratium, & D. Melchiorem Epiſcopos Ratiſponenſ. pluresq; alios, quibus Ciuitatum multarum monetas adiungit, eaſdemque labe haud diſſimili notandas, & pro impermiſſis illicitiſq; habendas, iniquiſſimè effutit. Ex quibus conſtat, quam turpiter labantur illi, qui ad taxationem & licitationem horum aut ſimilium numorũ, proſiliunt, priuſquam in huius artis primis principijs & præceptis, probãdiq; hac præclara ſcientia, ſufficienter fuerint inſtructi, quæ hoc diſticho notamus & abſoluimus.

Harum craſſa nimis foret ignorantia rerum,
Si non propoſiti mens fuit iſta mali.

His ita breuiter loco præfationis præmiſſis, reſtat nunc exemplo aliorum cauſſas compẽdio quodam aperire, quarum intuitu Illuſtriſſ. Celſitud. Magnifi. ac Dom. Veſtris promptius ac animoſius hos binos de Monetis & Re numaria tractatus, noſtrorum laborum primitias, aſcribere ac dedicare voluerim. Quod tribus potiſſimum de cauſſis per me eſt factum. Prima eſt iſta, quod quemadmodum apud ſeculum prius homines, Vrbibus, Caſtris, Prouincijs, etiam domibus nouiter erectis & conſtitutis, Deos ſuos propitios aſſignare conſueuerunt, in quorum protectione tanquam in tutiſſimo portu eſſent, & ita ab hoſtium irrumpentium inſultibus defenderentur: eodem modo mihi faciundum erat, vt cum hoc noſtro deploratiſſimo & exulceratiſſimo ſeculo plures inueniantur, qui violentiori morſu & peſtifera quadam peruicacia aliorum inuentis, laboribus, & elucubrationibus (quę communis vtilitatis intuitu in Publicum emittuntur) inſidientur, Illuſtr. Celſit. ac D. V. humilime implorarem & obteſtarer, defenſionem iſtorũ, bono zelo per me conſcriptorum, in ſe ſuſcipere non dedignarentur. Secunda cauſſa eſt, quod piæ recordationis tam cariſſimus meus parẽs Renerus Budelius, (qui anno milleſimo quingẽteſimo ſexageſimo ſexto, hac in Vrbe, vbi ad dictam probationis venerat, vitam cum morte commutauit) quam fratres mei bini, in domino quoq; mortui, diuerſis Rheni & VVeſtphalici circuli argyrocopijs, & cudendarum monetarum officinis, videlicet Electorali apud Tuitienſes, Ducali, apud Leodienſes & Haſſelenſes, tum etiam Reg. Maieſt. Hiſp. apud Traiectẽſes, & in mea patria Ruremundæ, præpoſiti fuerunt, ſorteſque numorum in intrinſeco valore præſtantes, & adhuc hodierna die in commercijs vſuales, procudi fecerint. Et ego nunc vltra annos viginti Reuerendiſſ. atq; Illuſtr. Principibus Electoribus, D. Salentino Iſenborgico, D. Gebhardo Truchſeſio, & moderno D. Erneſto Bauar. Duci, dominis meis & patronis clementiſſimis, qua potui ac debui animi prõptitudine,

plitudine, diligentia ac ſinceritate, ad exornandam hanc, quam nactus ſpartam, primo per fratrem iuniorem, deinde per me ipſum (ſtudiorum meorum & praxeos rationem interim non negligens) idque tam in partibus Ducat. VVeſtphaliæ (vbi Illuſſ. Princeps Colon. ſuas egregias & fructiferas habet argentifodinas) quam in argentocopio Tuitienſi apud Rhenum, vti præfectus rei Monetalis inſeruiui, & adhuc dum inſeruio. Cum itaque tam ex arctiſſimo fraternoq; inter Illuſtriſſ. Celſit. V. ſocietatis vinculo, quam etiam ex ipſis S. Rom. Imperij Conſtitutionibus appareat, me vigore duplicis præſtiti iuramenti, Illuſtr. Celſi. Veſt. & reſpectiue vtrique Circulorum ex aſſe obligatum & deuinctum eſſe: acceditque ex hac ſecunda quaſi profluens, tertia & iſta cauſſa, quod noſtrorum libellorum, & totius huius operis materia, ad Illuſtr. Celſ. ad Dom. Veſtr. primo & præcipue ſpectet atque referatur. Ius enim cudendæ Monetæ inter Regalia Principem locum obtinet, adeoque oſſibus etiam Principum, vt ait Goffredus, cohæret. Cui & illud non immerito adiungi poteſt, quod ea ſemper literarum, maxime vero huius ſtudij Iuris, dignitas, ea excellentia, ea denique auctoritas fuerit, vt eas ſibi naſci, apud ſe foueri, ſibiq; aſſcribi & dicari Principes Superiorque Magiſtratus, & honeſtum, & glorioſum ſemper iudicauerint. Iccirco his rationibus motus, partium noſtrarum fore ſum ratus, Illuſtr. Celſ. ac D. V. hos laborum meorum primos fructus offerre, commendare ac conſecrare: humillime ad deuotiſſime ſupplicans atque rogans, vt eędem elucubrationes per Illuſtriſſ. Celſ. ac D. V. hilari fronte accipiantur, & ab inuidorum ac obtrectatorum morſibus protegantur ac defendantur. Deus Opt. Max. Illuſtriſſ. Celſit. Reuer. Magnifi. Nobilit. ac Dom. Veſtr. in honorem Sanctiſſimi ſui Nominis, & totius Chriſtianitatis profectum atque ſalutem, quam diutiſſime florentes & incolumes conſeruet. Datæ Salutis humanæ anno 1591. die 18. Menſ. Martij.

Illuſtriſs. Celſitudinum ac Dominationum Veſtrarum

Humillimus & ſubiectiſsimus ſeruitor

Renerus Budelius Ruremundanus. I C.

CONSTITVTIO TRIVM IMPER. GRATID. VALENT. ET THEODOSII,

IN L. FIN. DE VETER. NVMISM. POTEST. LIB. II. C.

VNIVERSOS auctoritas tua propoſito Edicto commoneat, obryzatorum omnium ſolidorum vniforme pretium poſtulare, capitali ſcilicet ſupplicio puniendo, qui vel iuſſa noſtræ Maieſtatis, auaritiæ cœcitate contempſerit, vel æternales vultus, dum fraudibus ſtudet, duxerit violare.

ITA SCRIBIT BVDAEVS PARISIENSIS, à Secretis Regis, lib. 3. Aßis, Anno 1514.

QVòd ſi tam animoſè Principes imminutæ Monetæ crimina exercerent, quàm imminutæ Maieſtatis exercent, meliùs cum rebus humanis ageretur, & minùs fallerent adulteratores numi, quorum iam ipſorum crimen multitudine reorum, & interdum potentia atrox eſſe deſijt. Sed ſic eſt ferè in omni parte ſui Reſpublica noſtra, vt Primorum arbitrio (ne dicam libidine) non legum præſcripto gubernetur: quarum legum nulla tot, tantis, tamque terrificis vinculis aſtricta vnquàm memoria noſtra fuit ſanctio, vt non quilibet in Aula Ordines ductantium, aut reſoluere, aut reſcindere, aut abrumpere, non toto anno vertente, potuerit.

VETVS EST ET ELEGANS DICTVM:

So wir hetten einen Glauben/
Gott vnd Grechtigkait vor augen/
Ein Ehl/Gewicht/Maß/Müntz/vñ Gelt/
So ſtůnd es wol in dieſer welt.

Quod hoc diſticho tranſtulimus:

Vna fides, pondus, menſura, moneta ſit vna,
Et ſtatus illæſus totius orbis erit.

CATA-

CATALOGVS TRACTATVVM ET CONSILIORVM OMNIVM, QVI HOC OPERE CONTINENTVR.

RENERI Budelij, de Arte cudendæ Monetæ, Lib. I. pag. 1.
Ren. Budelij Quæſtionum monetariarum Liber II. 161.
Alberti Bruni, de augmento & diminutione monetarum. 353.
Iohan. Aquilæ, de Poteſtate & vtilitate monetarum. 413.
Bilibaldi Pirckheymeri, de Priſcorum numorum æſtimatione. 440.
Martini Garati Laudenſis, de Monetis. 445.
Franciſci Curtij, de Monetis. 455.
Ioan. Regnaudi Auenionẽſis, de Monetis, & num debeat inſpici valor tempore contractus, vel ſolutionis, vel moræ. 462.
Collegij Papienſis Conſilium in materia augmenti monetarum. 465.
Caroli Molinæi, de Mutatione monetarum quæſtiones II. 475.
Didaci Couarruuias Veterum numiſmatum collatio, cum his, quæ modò expenduntur, publica & Regia auctoritate percuſſa. 578.
Mamerani, Priſcæ monetæ ad huius noſtri temporis diuerſas aliquot Nationum monetas ſupputatio. 661.
Henrici Hornmanni Diſputatio monetarum, in diſcuſſione contentionum crediti & ſolutionis. 667.
Franciſci de Aretio Conſil. 11. 674.
Et Conſil. 12. 679.
Antonij Rubei Conſil. 148. 681.
Ludouici Romani Conſil. 123. 683.
Nicolai Euerardi Conſil. 78. 689.
Et Conſil. 105. 699.
Iacobi Menochij Conſil. 48. 702.
Et Conſil. 138. 718.
Elberti Leonini Conſil. 31. 724.
Iohan. Cæphali Conſil. 31. 730.
Mariani Socini Conſil. 145. 790.
Et Conſil. 298. 791.
Henningij Goeden Conſil. 77. 792.
Iohan. Bodini caput 3. lib. 6. de Republica, quod inſcribitur, de Re Numaria. 734.
Domini de Maleſtroict, Reg Maieſt. Gall. Conſiliarij, paradoxa. 746.
Iohan. Bodini, de Augmento & decremento auri & argenti: & quomodo ei occurrendum ſit, quo reſpondetur Paradoxis D. de Maleſtroict: iam recenter ex Gallico idiomate in Latinum ſermonem translata, vnà cum præment. paradox. 751.
D. Mynſingeri Obſeruat. 1. Centur. 4. cum Annnotationibus D. Alciati ad l. cùm quid. ſi cert. peta. 795.
Matthæi Bois I. V. D. Additiones.

AD EOSDEM PRINCIPES ELECTORES, RHENIQVE ET VVESTPHALICI CIRCVLORVM DOMINOS, CARMEN:

EODEM AVCTORE.

QVATVOR Imperij vos interpello Columnas,
Rheniq́ue primi Circuli.
Splendida quos voluit Maieſtas Cæſaris olim
Suis adeſſe partibus. (tus,
Vveſtphalici Dominos placet his adiūgere Cœ-
Quos fœdus arctum detinet.
Has ego primitias vobis aſſigno laborum,
Partum priorem hunc offero.
Mundus ab immundo conceptus ſemine poſtquàm
Semper ſiniſtrè ſentiens,
Inſidias ſcriptis aliorum quaslibet infert,
Et dente mordet inuido.
Sit licèt exilis, nec habens occaſio pondus,
In his tamen ſtat peruigil.
Eſt opus inuidia qui me defendat ab iſta,
Et noſtra ſcripta protegat.
Hinc ſi fortè ratis medijs in flũctibus extet,
Vos firma ſitis anchora.
In portu ſeruetis eam, defendite, motas
Aduerſitates pellite.
Anne Monetarum penes eſt vos anxia cura?
Regale dignum Præſide.
Ibit in immenſos ni prouideatis abuſus,
Præclara res Numaria.
Et ſibi quiſque ſuo duplicem pro more valorem,
Non ordinare deſinet.

Corrumpendo bonas & conficiendo monetas
Adulterinas impiè.
Crimine Regalis Maieſtas læditur iſto,
Status Reique publicæ.
Ergò vacillantem curſum reprimatis, & vltrà
Exorbitantem terminos.
Hoc opus, hic labor eſt hæc ſollicitudo refertur
Viros ad ipſos Principes.
Nec ſecùs ac gladij, ius hoc Regale, poteſtas
Veſtris adhæret oſſibus.
Hinc etiam Imperij ſanxit ſacer ordo Dietas
Probationum duplices.
Omnis in his generis, quo cuſa Moneta probetur,
Iuſtas ſecundùm regulas.
Quod niſi ſeruetur ſtudio Numaria ſummo
Res prorſus iret perdita.
Proque ſuo libitu numos ſibi quiſque feriret
Inordinatè peſſimos.
Impunita ſolet quas iſta licentia turbas
Totum per orbem ſpargere,
Præterlapſa notant, hodiernaque tempora dicunt,
Res eſt & hæc notiſſima.
Atque peritorum collecta Regeſta virorum
Idem ferunt expreſſiùs.
Imperijne æquum eſt interpellare Columnas
Huius rei vos gratia?
Quos Deus Omnipotens voluit quaſi lumina mundo
Præeſſe ſingularia.
Conditio cuius reſidet quaſi prima, ſalusque
In re pecuniaria.
Vna fides, menſura decens, & iuſta Moneta
Noſtro forent ſi ſeculo.
Bella proculdubiò non inteſtina malignis
Nos occuparent motibus.
Non gens in gentem, frater fratremque, parentes
Inſurgerent & filij.
Non ita multiplices nullo nos vndique fine
Calamitates cingerent.

Sed paca-

Sed pacata forent mortalibus aurea quondam
Iam reſtituta ſecula.
Ergò Monetarum decus inuiolabile per vos
Viros ſit oro Principes.
Imperijque Status reliquos hæc cura fatiget,
Et ſumma diligentia.
Nónne patrocinium hoc Regale requirit eorum
Necnon & aſſiſtentiam.
Quorum præſidio nulla ratione carere,
Nec debet vllo tempore.
Hac ego ſpe fretus, tutela fretus eadem,
Non differo diutiùs.
Sinceris placeant, ſatis eſt, hæc noſtra, malorum
Curans nihil calumnias.
Veſtra mihi ſatis eſt, ſi ſit defenſio præſto,
Quæ nos libroſque protegat.
Sic animatus: opus compactum prodit, & omnem
In vos locat fiduciam.
Vos præclara Deus conſeruet lumina mundi,
Per ſingularem gratiam.
Pax, & vera fides, tranquilla petentibus adſit,
Aeterna finis gloria.

IN DEFENSIONEM HVIVS ARTIS, EX SENTENTIA D. GOFFREDI, IVS cudendæ Monetæ Principum oſſibus cohærere. E. A.

FErtur & eſt ſummum Regale ferire Monetam,
Interiora penes Principis oſſa latens.
Ergò poteſtati veluti quicunque reſiſtit,
Defenſam voluit quam remanere Deus,
Et ſine qua nullum potis eſt conſiſtere Regnum,
Nullaque res etiam publica, nulla domus.
Inuidus haud aliter violans hæc iura ſuperbo
Maieſtatis erit criminis ore reus.
Hæc ſi fortè minus myſteria percipis artis,
(Contulit ex æquo non ſua dona Deus.)
Summa eſt impietas incognita carpere velle,
Deſine, cultores huius & artis ama.

ROMAE SCHOLA ERECTA AVRI ET ARGENti probandi.

E. A.

Cõſtat apud veteres auri argẽtiq́; probãdi
Præclaras Marij lege fuiſſe ſcholas,
Has Romana adijt ſtudijs addicta iuuentus,
Hic Rata quod poſſit commoda ferre labor.
Manſerunt vigiles animis præſentibus ergò
Artis in iſtius cognitione ſimul.
Applauſu populi præclaros hinc ad honores
Euectus Marius Gratidianus erat.

QVERIMONIA IVNONIS, QVAE QVONDAM APVD Romanos pro Tutrice ac Protectrice Monetarum habita & agnita fuit.

E. A.

PAx vbi cõqueritur propter crudelia Martis
Caſtra, quib⁹ mũdi machina tota tremit.
Et furioſa cohors factis inſiſtit iniquis,
Cuncta replens omni ſeditione loca.
Vnde ruunt Arces, Vrbes, fortiſſima Regna
Deficiunt, Orbis vergit ad interitum.
Sic quoq; Iuſtitiæ varios vbi cerno dolores,
Quam ſoleo aſtantem rebus habere meis.
Cauſa ſubeſt vrgẽs, quis enim nõ omnia paſſim
Perturbata videt, preſſaq́; iura videt?
Noſtra tamen multo grauiori põdere nixa eſt,
Et premitur varijs opprimiturq́; modis.
Nuſquam tuta fides, præſentes vndique fures:
Quas & opes habeo perdita turba rapit.
Sum Dea, diuino Saturni ſemine creta,
Et mea progenies cœlica regna tenet.
Iuppiter aſſiſtens mihi carus ad omnia frater,
Vnus & affectus nos facit eſſe pares.
Scitis? inauditum eſt diuos non vera referre,
Sermo nec inconſtans vult habitare Polos.
Iuno vocor, miſeris vt parturientibus aſto,
Preſſa graui quando corpora mole tument.
Sic iuuo ſic tueor parili ratione monetas,
Legitimum conſtat quas retinere pedem.
Quem quia fex hominũ ſcelerato lædere facto
Omnibus atque vijs falſificare ſtudet.
Exanimis propè diſcrutior, triſtiq́; dolores,
Hos ego conceptos mente reuelo patri.
Hic violare ligam nimis imperterritus audet,
Ille Monetarum demere pondus auet:
Tertius exponit nullo diſcrimine paſſim,
Alterius damno turpia lucra petens.
Sunt impoſtores falsò ſub margine curam,
Fucus vt in nummis conſpiciatur, habent.
Pars tondẽt, mutilãt, radũt, tingũtq́; monetas,
Et faciunt vitij ſemper adeſſe aliquid.
Quod iuſtum medium ſolet in contractibus eſſe,
Aſtrigera humanis rebus ab arce datum,
Hoc iacet, impetitur, falſos rapiturq́; in abuſus,
Sic fit cauſa mali, quæ fuit antè boni.
Anne decet mortale genus præuaricer iſta
Indignum qua ſe conditione facit?
Deſtitui medio tali? per ſecula multa
Auxilio Diuum quo fuit vſus homo?
Res dare pro rebus, morem reuocare priorem?
Difficilemq́; nimis rurſus inire viam?
Iuppiter ingratis retrahit ſua dona, Monetas
Me quoque multiplices inde volente feret.
Ergò Monetarum tollatur abuſus, & vſus
Sit penes humanum ſaluus vbique genus.
Maieſtatis erit læſæ reus illa recuſans
Criminis, iratos ſentiet atque Deos.

AD LECTOREM ELEGIA E. A.

SI ſtudium credis communibus vtile rebus,
Iucundumq́; ſimul Lector amice meũ,
Ars ſi grata recens libris conſcripta duobus,
Quos legis affectu candidiore, placet.
Hos minus auerſa recipis ſi fronte labores,
(Fortè ſiniſteritas mentis iniqua ſubeſt.)
Non hominũ quicquã morſus ego curo maiorũ,
Vnius integritas præualet æqua viri.

Tam

Tam ſanctum nihil eſt diuina mente creatum,
Vt. le, tamq; pium dicitur eſſe nihil.
Quod non liuor edax petulanti rodere lingua
Tentet. & in partem ſumat agatq; malam,
At probus ingenio, cupidus rerumq; bonarum,
Qualeſit Auctoris fert patienter opus.
Alteriuſq; operam proprijs accommodat omnẽ
Vſibus, vt faciunt tempore veris apes.

IN ZOILVM, E. A.

ZOile quid mordes, quorſum tua ſpicula tendunt?
In proprium vertas ſpicula miſſa caput.
Inuida mens neſcis quanã tibi præmia reſtent?
Et quibus elogijs condecorandus eris?
Non alius naſi fructus remanebit adunci,
Quã contemptus, habens præter inane nihil.
Hæc mea durabũt, fugiunt tua Zoile lucem,
Carpere deſiſtas noſtra vel æde tua.

AD CANDIDVM LECTOREM D. Matthæi Boiſ. I.V. D. & publici ordin. Profeſſoris Vniuerſ. Colon.

EPIGRAMMA.

NEmo monetarũ vires felicius vnquàm,
Nemoq; Budelio rectius explicuit.
Hic quia numorum ſecreta latentia callet,
Diuiniq; ſimul cognita iuris habet.
Sicut & euoluit ſpacioſa volumina iuris,
Materias ſimili dexteritate probat.
Hinc qͤ in abſtruſis latitauerat hactenus antris
Prodit, & elucet ſolis adinſtar opus.
Aureus eſt vere duplici veſtitus amictu
Dogmata tractatus iuris & artis habens.
Artem prima nouã, pars altera fingere cauſſas
Inde reſultantes, ac aperire docet.
Ergo Budelij lector ſtudioſe labores
Qua decet optata ſuſcipe mente tui.
Doctior euades, rerumq; peritior harum,
Et rem non facies iſta legendo leuem.

THEODORVS PHREARAEus Falkenburgus S. Theol. Licen. Græcarum literarum profeſſor Vniuerſ. Colon.

Χρήματα ἑβραῖος πάλαι πολυδαίδαλα γράψας
Τιμὴν θῆκε μόνον χρήσιμα τ᾽ἄλλα λίπε.
Μ ξεος ὕλης καὶ σταθμοῦ Βουδαίλιος εἰδὼς
πρῶτος γινώσκειν δῆλα γε δῶκε βροτοῖς.
Τὴν δ᾽οὖν ἐξείλει βίβλον πλούτοιο μεμηλὼς
χρήματα γνωρίζειν γνήσια εἶκε θέλοις.

CARMEN NOBILIS DOMIni Godefridi à Cruchten. LL. L. & Reipub. Ruremundenſis pro tempore Coſs.

NON montes ſatis eſt petraſq; duro
Perfodiſſe labore, & eruiſſe,
Altis viſceribus cauata ab imo
Terræ materiam rudem vel auri,
Argentiúe vel ærei metalli,
Ni docta artificis manu polita
In formam redigatur, vſibuſq;
Humanis queat æſtimatione
Inſeruire ſua valoris æqui;
Quo commercia iuſta citro & vltro,
Communis ſociæq; vitæ agantur,
Et quiſq; obtineat ſuum, nec vlli
Commutatio ſit nocua rerum,
Nec crebro varians moneta fallat,
Accreſcente valore vel minuto,
Hic quod Budelius per erudite
Ex rerum arte docens metallicarum,
Et legum penetralibus recludens,
Scriptorum varias opiniones,
De ſummi bonitate vel valore
Exponit, dubiumq; tollit omne.
Ergo Budelij labore grata
Fac Lector bone mente perfruare.

THEODORI GRAMINAEI Ruremumdani LL. L. in libros. Reneri Budelij Carmen.

FErtilis eſt Regio ſumpſit quæ Gelria nomen,
Iuliaciſq; procul non ita floret agris.
Hic locus ad Moſam quam Rura ſubintrat habetur,
Atq; fit vnitis alueus vnus aquis.
Rura velut finem, ſic hinc bene cognita nomen
Inter præcipuas Vrbs Ruremunda tenet.
Pieridum quondā chorus hic habitare ſororum
Dulcia Muſarum caſtra vigere ſolent.
Omnia præſenti quamuis Mauortia luce
Deuaſtent hominum non ſine clade graui,
Eſt ſitus inſignis, ſtudijs & amicus honeſtis,
Ingenijs mira fertilitate fauens.
Iuppiter & Mercurius hic in vertice cœli
Exercent vires Marte iuuante ſuas
Cum quo participant: hinc apta videtur in iſtis
Artium ad omnes genus partibus ingenia.
Iura, Facultates, ſecretaq;, ſic quaſi nati,
Abdita percipiunt abſq; labore graui.
Corpora qualificāt ſimul aura ſalubris & aër,
Et mira informant cognitione animos.
Senſit Ioannes olim Murmellius illa,
Protulit inſignem quē Ruren unda virum.
Achtea Stirps etiā præclara fatetur idipſum,
Ortus principium quæ trahit inde ſui.
Hellermanniaco fratres de ſanguine bini
Teſtatumq; domus Kueckhouiana facit.
Hos Laurētiadū vetera & noua mœnia Burſæ
Templa viros Regum percoluere trium.
Admirata fuit quos dia Colonia ſæpe,
Et plures ſimiles ſecula noſtra vident.
Inter quos præſens nō infimus Auctor habetur,
Quem proba progenies Budeliana tulit.
Meyſenburgiaco ſucceſsio nomine matris
Hac in Geldriaci ducitur vrbe ſoli.
Quid tibi Budelij lector ſincere labores
Hac operis præſtent editione ſui.
Quamq; monetandi dextre deſcripſerit artē,
De cuius meritis conſtitit ante nihil.
Qualiter explanet nodoſa ſophiſmata, necnon
Obſita quæ craſſa nube fuere prius.
Et quorſum cōmunis habens ſententia pondus
Vergat, & huic obſtēt ſintq; recepta minus.
Egregijs facili rationibus ordine pandit,
Fundamenta mouens rata, notanda tamē.
Quæ qui percipiunt, imitanda voluntq;, decēti
Horum iudicium non ratione caret.
Qui velit vtatur, non aſpernetur inique
Cui minus Auctoris complacet iſtud opus.
Care diu felix tu conterranee viuas,
Quaq; via cœptum eſt perge, tuoſq; foue.

MARSILII KOCH RVREmundani, LL. L. in librum Reneri Budelij I C. decaſtichon.

CReditur aſſueta ſi ſemper in arte peritis,
Vſibus & firmant ſcripta probata fidē.
Quam belle expertam proprijs incudibus artē
Budelij noſtri pagina docta refert.
Ordine perfacili dum cuiuſcumq; monetæ
Cudendæ formam materiamq; docet.
Quaſq; foro dubias regina pecunia lites
Suſcitat, & varians gignit vterq; valor.
Deniq; res quicquid numaria continet, illud
Ingenij tradit dexteritate ſui.

IACOBI A LOM RVREmundani LL. Cand. in Clariſs. Conſultiſsimique D. Ren. Budelij & conterranei opus. Carmen.

QVis valor argenti puri, fuluiq; metalli,
Diuite quæ tellus parturit alma ſinu.
Quomodo & auguſtæ ſignētur imagine formæ.
Ad merces precium iuſſa valere nouum.
Qualiter ancipitis pateant diſcrimina libræ,
Et fucus falſo ſæpe ſub ære latens.
Quodq; magis, quonā tollantur fœdere legum,
Quos varians ſcrupos quæq; moneta parit.

Hæc

Hæc adeo experto tradit Budelius vſu,
Vt natus genio ſit labor iſte ſuo.
Ille monetalis qui natus in æde parentis,
Cudit ab aſſueto ſcripta probata foco,
Euoluenſque foris digeſta volumina Iuris,
Addidit has artis nobilioris opes.
Ergo dum fuluas tinget Pactolus arenas,
Et Tagus auriferas voluet Iberus aquas,
Dum numi argẽto & ſolido cudẽtur in auro,
Et venient gemino merx preciumque foro,
Illius æternos extollet fama labores,
Annuet & placida Iuno Temiſque fide.

ALIVD EIVSDEM AD Zoilum.

AVrea nũc vere gratis ſunt ſecula numis,
Aurea materia hæc, aureus hic labor eſt.
Et nihil hic vitij, nihil improbe Zoile labis,
Res proba, ne carpas, Lydius hic lapis eſt.

IVNONIS DEAE AD LIbrum Auctoris L. Budelij adhortatio.

NVper ego ſtricto cecini ſermone, Monetas
Quod tuear iuſta conditione probas.
Fucatas deteſter opes, & debiliores
Quos hominum numos impia turba facit.
Nos vbi tu ſequeris liber hac in parte, q̃d ortũ
Protrahis? & differs vtile prorſus opus?
Rumpe moras, lucemq́; petas, mora ſæpe nociua
Fertur, ab inſidijs me duce tutus eris,
Libereris tutrice liber me ſemper, in auras,
Conſilium eſt prodi, me duce liber eris.

RVBRICAE

RVBRICAE CAPITVM LIBRI PRIMI.

1 De arte ſeu ſcientia cudendæ monetæ.
2 De antiquitate, dignitate, & præcellentia monetarum.
3 Monetarum vſus ſitne commodior & oportunior permutatione
4 Quis cudendæ monetæ habeat poteſtatem.
5 Cuius auctoritate moneta ſit cudenda.
6 Cuius expenſis moneta ſit cudenda.
7 De duplici bonitate monetarum.
8 De liga ſeu precioſitate argenti.
9 De præſtantia, virtute, atque effectibus auri.
10 De liga ſeu precioſitate auri.
11 Quopacto argentum probetur.
12 Aurum quopacto probetur.
13 De experimentis quæ per coticulam, vel ramenti alicuius excerpti calefactionem fiunt.
14 De ponderibus & libra.
15 De marcho ſeu marcha.
16 De extrinſeca monetarum bonitate.
17 De forma & charactere numiſmatum.
18 De pede Monetariorum.
19 De mixtura ſeu temperatura auri atque argenti.
20 De Remedio.
21 Præſtétne ex puro puto, an vero ex auro & argento permixto monetam cudere.
22 De Solidis.
23 De analogia auri ad argentum.
24 De Monetarijs.
25 De Cambijs.
26 De dietis probationum.
27 De peritis in arte.

ARGV-

ARGVMENTA CAPITVM LIBRI PRIMI, DE ARTE CVDENDAE MONETAE, AB IPSO AVTHORE HEROICO CARMINE CONSCRIPTA.

ARS noua cudendæ per me conſcripta Monetæ
Prodit,& in claram Chriſto redit auſpice lucem.
Lector ad hunc duplicem Tractatum candide mentem
Vertere,& affectu ſimili quo dantur,amico
Scilicet, iſta velis precor acceptare legendo.
Non hic ſunt tribulæ,ſentes,non aſpera ſaxa,
Non quæ Cymmerijs ſunt obſcurata tenebris,
Omnia luce patent media, nox fugit opaca.
I. Hic liquet exacta ratione pecunia quid ſit,
Vndeque proueniat numus,cur dicta Moneta,
Quamq́ue ſit ex varijs paſſim confecta metallis,
Ex ſale,orichalco,corioq́ue numiſmata cuſa,
Plumbea cum ferro,ſtannoq́ue pecunia mixta,
Arboris hinc etiam cortex auulſa papyrus
Iuncta ſuum viſco,pelliſq; receperat vſum.
II. Creditur Abrahæ numos feciſſe parentem
(Maximus artis honos) Niniuæ ſic Rege iubente
Primos,inde Tharez,ſic ſcripta probata loquuntur,
Optimus officij faber eſt ratione vocatus.
Sic & auus Diui fuit Argentarius olim
Cæſaris Auguſti, celebrat quem fama per orbem.
III. Commoda quantumuis ſua permutatio rerum
Præbeat, à primis ita cœpta parentibus,auri
Argentiq́ue tamen medium præſtantiùs illo eſt,
Scilicet hac omnes trutina licitantur eadem,
Machina quas ingens vaſti res continet orbis.
IIII. Princeps ergò poteſt de iure ferire Monetam
Solus in Imperio,quibus aut indulſerit ille,

Sufficiens

Sufficiens etiam quos conſuetudo tuetur,
V. Publicus aſſenſus populi non debet abeſſe,
Prorſus ad hunc ſiquidem numi mutatio ſpectat.
VI. Et ſumptus facient illi, qui cudere poſſunt,
Hoc lex Imperij contraria fraudibus effert.
VII. Quis valor interior, bonitas extrinſeca quæ ſit,
VIII. Quale ſit argentum, nec non variabile quam ſit,
IX. Viribus inde quibus ſimplex præpolleat aurum,
X. Grana quot in marca, quot conſtituenda caracta:
XI. Hæc duo qua veniunt ratione probanda metalla,
XII. Vel per aquam fortem, candentem ſiue per ignem,
XIII. Vel per acus varias Lydio mediante lapillo:
Quod tamen examen fallax, perfectior alter
Ille modus per aquam, vel ab igne tepente, chryſulcam
XIIII. Ponderis & ratio maioris & inferioris
XV. Mox ſequitur, queis libra modis, & marca ſecetur,
Vncia quas habeat partes, duplicesque quid Angli
Ac momenta velint: ponduſcula ſcilicet hæc ſunt,
Nota viris iſtis, quicunque numiſmata cudunt.
XVI. Exterior bonitas incertis ſedibus acta
Hactenus, vlterius poſſit conformis haberi
XVII. Traditur, vtque decens ſit forma, character & index,
XVIII. Sitque Monetales penes anxia cura Magiſtros
Conſeruare pedem, iuxtaque ferire Monetam
Præſcriptum, capitis pœna grauiore iubente.
XIX. Inde Metallorum mixtura requiritur apta,
XX. Nec ſub ſpe veniæ quicquam molirier vltrà
Quis valet, Imperij quod Sanctio mandat & vrget:
XXI. Hinc grauis orta viros inter contentio doctos
Durat adhuc, votisque obſtant contraria vota:
Hic puta permixtis mage pura numiſmata præfert,
Illaque multiuagum ſuadet cudenda per orbem:
Mixturas alius, quòd ſi liga debita ſubſit,
Conueniensque ſuis exiſtens legibus, vrget.
XXII. Et quamuis ſolidus fuerat precioſior olim,
Aureus à ſolido tamen hoc vix tempore differt.
Principis & populi potis eſt conceſſio tantùm.
XXIII. Hinc patet argenti fuerit proportio quondam

Qualis ad obryzum,nunc vndenis reputatur
Partibus,argentum differre frequenter ab auro.
XXIIII. Ordo ſequens aperit Præfectos artis,eorum
Non ſeruile docens munus nec vile vocari,
Iuratosq́ue viris non turpibus eſſe miniſtros
Abiectisq́ue pares,Regale tuetur vtrumque,
Principis exiſtens circum præcordia ſummum.
XXV. Cambia,quiq́ue valent hæc exercere, ſequuntur,
Quod genus officij noſtram quoque ſpectat ad artem.
XXVI. Omnia tractantur binis hæc ipſa dietis,
Perq́ue Zygoſtatas certa ratione probantur
Pixidibus primos iniecta numiſmata cunctis.
XXVII. Qualiter accedit credatur in arte peritis
Omnibus,vt iurent quòd verum dicere credant,
Illud ſufficiet,nec ad vlteriora tenentur,
Sufficiatq́ue librum ſic conſummaſſe priorem.

DICTIONVM ET VOCABVLORVM QVORVNDAM MINVS VSITATORVM EXPLICATIO.

A.

A Simpliciter poſita, denotat ſummam.

Acus, ſeynd Streichnadeln / quæ ad probandum aurum & argentum Lydio lapidi atteruntur.

Additamentum aureum vel argenteum, gůlden oder ſilbern zuſatz.

Aes luteum, gelb Kupffer.

Aes Cyprium, rot Kupffer.

Aloi vel alloi idem quod liga, das inwendig gehalt des Golds oder Silbers.

Aloiſare, nobis eſt metalla inter ſe commiſcere, hoc eſt, die Metallen vndereinandern vermiſchen / verſchicken.

Aloiſatio, eſt mixtura, eine ſchickung.

Ampullæ vitreæ, gläſern Kölbger / darinnen das Silber vom Gold durch ſtarck waſſer abgeſondert wirdt.

Anglos voco Latinè, quos Germanicè Engelſch / appellamus, quorum 19. faciunt in pondere vnciam Colonienſem, & 20. vnciam Troſicam.

Aqua fortis, aqua valens, aqua Chryſulca, indifferenter ſtarck waſſer dicitur.

Argyrocopos dicitur Monetarius, qui Monetis cudendis præeſt.

Argyrocopium, officina in qua moneta cuditur.

Argyropium, locus vbi numiſmata cuduntur.

Argentum magis pretioſum, ſiue copulatum, eſt puriſſimum, ſcilicet 12. denariorum.

Auri ſummitas, abſolutiſſima eſt probitas, & ad culmen 24. Caractorum excocta.

Aurum vel argentum coticula explorare, Goldt oder Silber auff dem Streichſteyn verſuchen oder probieren.

B.

Bacillus ferreus, ein Eyſen / damit man etwas durch oder herauſſer ſchlecht / ein Stecheyſen propriè, oder Brecheyſen dici ac nominari poterit.

Batillus ferreus, eſt quoddam receptaculum ignis, quo pruna, hoc eſt, carbo ardens colligitur, ad palæ ſimilitudinem.

Batillum ferreum, eyſene Schauffel.

Beſſis, marcam ſignificat, hoc eſt, pondus octo vnciarum, quaſi medietas vulgaris libræ.

Binæ ſextulæ Caractos denotant, & ita 24. binæ ſextulę cum 24. Caract. cõueniunt.

Bonitas Monetæ intrinſeca, conſiſtit in liga & pondere, im gehalt vnnd gewicht.

Bonitas Monetæ extrinſeca conſiſtit in valuatione ſiue indicatura, in werdierung der Gůldẽ oder Silbern pfenningen.

Bracteolæ ſunt tenues virgulæ, ſua ſponte plicabiles, quibus etiam bractearij inaurare ſolent, infra lamina.

C.

Caractum, Caractus, Ceratium, ein Carat

Carat vocamus, quorum 24. marcam puri auri faciunt, & Caractus habet grana. 12. non 24. vt quidam male autumant.

Catillus cinereus, alias Copella, vulgariter artifices Capell / nominant vaſculum illud in quo maſſulę probatoriæ, die proben / in fornacula probatoria collocantur.

Cementum Germanicè Cement / fit ex lateribus contuſis & cũ argilla, hoc eſt terra cretoſa & candida, (qua figuli vtuntur ad vaſa ſua conficienda) medicatis, per quod aurum & argentum ab ære, & alia extranea materia repurgatur.

Chryſulca aqua fortis, Starck waſſer / ſupra aqua.

Chryſophiſium officina eſt, in qua lauatur aurum.

Collybiſtæ, Numularij, Argentarij, Trapezitæ, Idem ſignificant, Germanis wechſelers.

Capellatum alij Compellatum argentum à Copella ita dictum, quaſi ad ſummam vſque puritatem cogatur, & in catillo compellatur. So auß der Capellen genommen wirt. ſupra Argẽtum.

Coticula ſeu lapis Lydius, ſtreichſtein.

D.

Den. per abbreuiationem denarium ſignificat, denier gallicè, nos pfenning vocamus, quorum 12. marcã puri argenti faciunt, & quilibet ex illis recipit 24. grana.

Δοκιμάςης Docimaſtes, æſtimator, cẽſor, probator, Wardein Germanicè.

Δοκιμαςική eſt ars probandi δοκιμασία probatio, examinatio, perſcrutatio.

E.

Eng. Engels / Anglos voco latine quorum dixi 19. vnciam Colonienſem facere.

F.

Fiſtulæ ex bracteis factæ, No, heupcher / rollen oder rurlein.

Fornacula probatoria ein probier Ofe.

Fornacula latericinia, ein probier Ofe. von ſteinen oder erden gebacken / ferrea ex ferro confecta.

Fornaculæ os, Mũntloch des Ofens.

Forceps Kluckt / zang /

Foramina ſpiritalia ſunt quæ ſpiritũ promouent, Wintlöcher.

G.

gr grein ſiue grana ſignificat. quorũ dixi 24. denarium facere in puritate metalli, Caractus habet tantum 12. grana contra alios qui hæc non videntur intellexiſſe.

I.

Indicatura eſt extrinſecus valor monetarum, ſicut ipſa valuatio, non vero intrinſecus, vt Budæus ſentit.

Lanx nobis eſt probier ſchall.

Lamina & Bractea, inquit Laurent Valla, ſic differũt, quod lamina ſit craſſior, tenuior & magis dilatata bractea, platten vocamus Germanicè.

Lapis hæraclius, idem quod lapis lydius & coticula, de qua præcedit ſtreich ſtein.

Libra penſilis ein probier wag.

Libra etiam aliquando idem quod as, mina, ſeu pondo, vncijs 12. vel vtalij 13. conſtans.

Libella deminutiuum pro numulo ſæpe ponitur.

Liga ſpecies eſt mixturæ, das inwendig gehalt / korn etiam vocamus granum ſiue granulum.

Loculamentum libræ penſilis, domuncula in qua libra collocatur, & à vento conſeruatur, probier kaſt / probier lucht communiter dicimus.

Loto, ein loth / notum eſt pro decimaſexta parte vnius marcæ, & ita me-

dietatem vnciæ ſignificat.

Lotonis Colonienſ. pondus eſt $9\frac{1}{2}$. Anglorum.

Lotonis Troſici eſt 10 Anglorum.

M.

Magiſter Metallicorum, Bergmeiſtre.

Magiſter Monetæ Münßmeiſter.

Marcus ſeu Marca eſt pondus quo Magiſtri Monetales & aurifabri paſſim vtuntur, habens octo vncias & lotones ſedecim.

Marca argẽti puri habet duodecim denarios.

Marca auri puri 24. Caractos.

Maſſula pura ſiue auri ſiue argenti fein/rein/ſauber Golt vnd Silber/ſo von der Capellen wirt genommen.

Meraciſſimum eſt argẽtum ſiue aurum purum putumr, ein/fein/puer/Silber oder Golt.

Momentũ nobis eſt Germanice äß/ alias qualecunq; temporis ſpacium & ponduſculum ſignificat.

Monetarius Münßer.

Monetariorum Magiſter Münßmeiſter.

O.

Obryſum aurum idem quod aurũ putum purum meraciſſimum, fein Goldt.

Operculum, Deckel.

Os fornaculæ ſupra fornacula.

P.

Pes Monetariorũ foeß/eſt meta Monetarijs Præſcripta in cudendis numis, quam omnino obſeruare tenentur.

Phiala poculum, patera.

Ponderales maſſulæ, probier oder ſonſt klein gewicht.

Proportio auri ad argentum qualis, wie die werdierung Golds gegẽ Silber zu erachten.

Puſtulatum aurum ſignificat etiam excoactiſſimum.

Q.

Quaternæ ſiliquæ, ſunt grana, Grein/ quorum denarius habet 24.

q℞. Quentlein nobis ſignificat, quorum 4. lotonem faciunt, aliquãdo pro vna quarta $\frac{1}{4}$ ponitur, quod eſt ponduſculum octo momentorum.

R.

Ramentum, parua particula ex numo ſiue alia auri argentiúe maſſula excerpta vel exciſa.

S.

Scoriam dicit Plinius omnem illam ſpurcitiam quæ à metallo abſtrahi poteſt.

Selibra, pro marca ponitur octo vnciarum.

Semiſextulæ quartam partem vnius Caracti ſignificãt, ſeynd alſo drey grein.

Semuncia, Iſt ein loth. habẽs 4 drachmas, ſiue quentlein quatuor.

Signoragium, hoc eſt quod ex percuſſione Monetarum Principi à Monetario penſitatur.

T.

Tegula ſignificat operimentum catillorum, tegit enim aurum argentumque in fornacula, Germanice Muffel dicimus.

V.

Valua, æſtimatio, taxatio, Werdierung/ dicimus.

Z.

Zygoſtatæ, ſunt libripendes per vrbes conſtitutæ, qui proprie, à vocabuli ſignificatione, ponderibus præfecti dicuntur, à libripende, quamuis ad illos etiam pertineat inueſtigare maſſularũ aut numorum ligam. Et ſic iudicium ſuum interponunt de valore intrinſeco, tam precioſitatis, quam ponderis. Molin. num. 703. Nos Germani Zygoſtatam

gatam, wardein/ vocamus, vt paſſim de ijs fit mentio in Imp. Ordina. & ego Budelius de ijs plenius tractaui libr. 1. de art. cud. mon. cap. 26.

Zygoſtatica libra eſt ea quæ publice temperata & probata eſt, hinc etiam Zygoſtatica fides dicitur, hoc eſt plena examinataque æquitas.

SIMONIS TOELMANNI POMER. I. V. D. IN CLAR. VIR. D. REINERI BVDELII, LL. LICENT. LIBROS,

Αυτοσχεδίασμα.

De varijs varij varios ſcripſere monetis
Tractatus: quorum laus ſua quemque manet.
Attamen haud vnquam cudendi prodidit artem
Quiſpiam: inexhauſti penè laboris opus
Sponte ſua fugiens: veritúsue recludere cunctis
Sacra Deæ, paucos quæ penes eſſe ſolent.
Publica donec amans REINERVS commoda, docto
Artem hanc arguta tradidit arte, libro.
Qua fretus, dubia in nummis ænigmata ſoluit,
Doctorum intortis exagitata modis.
Monſtrauitque viam, cognoſci qua genus omne
Nummorum, & certò poſſit vterque valor.
Omnia quæ magno contexta labore BVDELI,
Conuenit auctoris non ſine laude legi.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVAE IN HOC OPERE DE MONETIS ET RE NVMARIA CONTINENTVR.

Prior numerus numer. margin. alter pagin. denotat.

A.

A.A.A.F.F.literæ, quid denotent. nu. 37. pag. 9.
Abrahæ parens Thares primus monetarius. nu. 27. 117
Abſurdum eſt locupletari cum alterius damno. 38. 491
Abſurditas Molinæi maxima aperitur. 11. 36.
Abundans cautela in contractibus nõ nocet. nu. 36. 698
Acceſſorium obligationis accommodari debet ad principalem. nu. 8. 512
Acceſſorium corrigere aut reſtringere principale non debet. 7. 512
Achillæum argumentum pro communi vt Budelius. 6. 189
Actus agentium contra intentionem ipſorum, non operantur, ſed benè operãtur, pro vel præter, &c. 30. 697
Actus ibi cenſetur celebratus, in quem locum confert iuriſdictionem. 15. 216
Actio pro empto cõpetit re æſtimata tradita eademque euicta. 10. 181
Acus aureæ quo pacto fiant, quodque 24. conſtituendæ. 6. 54
Acus argenteæ qualiter fiant, ſecundum numerum 12. denariorum. 8. 55
Acus argenteæ æqualiter vt fiant ſecundùm numerum 16. lotonum. 10. 55
Acuum 16. ſtructura. 11. 56
Acuum confectio multiplex, ſecundum Georg. Agric. 4. 53
Acuum tria genera conſtituuntur. 5. 54
Acuum, quibus aurum probatur, fabrica. nu. 5. 54
Acuum, quibus argentum probatur, fabrica. 9. 55
Additamentum ex puro argento ſumendum. 14. 47
Adulterina moneta pro legitima non habetur. 14. 533
Aduocatis, Architectis, Tabelliõibus credendum. 8. 150
Aequitas præ oculis Eccleſiaſticis perſonis eſſe debet. 31. 711
Aequalitas inter debitorem & creditorẽ ſeruanda. 2. 477
Aequiualentia nouæ monetæ, quæ loco antiquæ præſtatur quomodo commenſuretur. 2. & 6. 384
Aes ſui temporis in Gallijs fuit 11. den. & 10. g℞. ſec. Molin. 83. 556
AEs luteũ mixturæ inconueniens. 8. 82
AEris temperatura cum argẽto exemplis declarata. 9. 82
Aeris ratio ad argentum quæ ſit, & argenti ad aurum quo ad volumen corporis. 50. 744
Aeris appellatione antiquitus omnis moneta continebatur. 17. 4
Aerei numi etiam hodie in multis locis cuduntur. 18. 4
Aerei numi tempore obſidionis ciuitatis Traiectenſis percuſſi, eorundemq; forma. 19. 4
Aereos numos vti quondam, ita & hodie quoque cudi. 15. 4
Aereos numos ad bene placitum Principum tolerari poſſe. 45. 743
Aerarium, & Tribuni ærarij, qui dicãtur. 16. 4
Aeri color natiuus rubeus fraudulenter detrahitur. 23. 58
AEſtimatio prædictis verbis addita quid operetur. 3. 179
AEſtimatio in mutuo vim non patitur. 73. 497

AEſtimatio rei traditæ venditionem facit.9. 181
Aeſtimatio Statuto aliter facta quam vſu recepta, quid decendum.1. 212
Aeſtimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inſpicitur, etiamſi re probata fuerit talis moneta. nu.1.5. 372
Aeſtimatio & non res petenda.6. 184
Aeſtimatio tempore contractus facta, attenditur.7. 219
Aeſtimatio aurei creſcit propter deterio rationem, minutæ monetæ.47. 492
Aeſtimatio ab initio contractus præſcripta attenditur.12. 220
Aeſtimatio & valor in imperio vniformis haberi debet.6. 68
Aeſtimatio & variatio valoris pecuniarum vnde cauſetur, & quæ dicatur iuſta æſtimatio. Et quotuplex fiat fraus in moneta.1. 353
Aeſtimatio rei debitæ conſideratur ſecũdùm locum, vbi deſtinata eſt ſolutio. nu.9. 691
Aeſtimatio in dubio non facit emptionẽ. 12. 515
Aeſtimatio in groſſis & numis minutioribus debet eſſe reciproca & correſpondens.35. 173
Aeſtimatio venditionem quandam facit. 14. 707
Aeſtimationis pecuniæ per partium conuentionem materia amplè examinabitur. nu.2.3.4.5.8.& 10. 407
Aeſtimationem & valorem extrinſecum monetæ eſſe inſpiciendum tempore ſolutionis.13. 721
Aeſtimationem reddendam, etſi expreſsè non ſit dictum, vt redhibeatur.7. 184
Aeſtimationem non ſemper facere venditionem.15. 182
Aeſtimationem contractus tempore currentem loco ſpeciei ſolui poſſe, vult Molin.6. 196
Aeſtimatione publica ſublata, debitum tamen ſoluendum.25. 503
Aeſtimatione in eadem Coronali & aliæ ſpecies etſi expendantur tamen multũ nihilominus in ijs perdimus exponendis.2. 750
Aetati incapaci quopacto ſuccurratur. 26. 246
Affectus non punitur, ſed bene effectus. 25. 245
Affectio contrahentium in obtrudendis & recipiendis numis debet temperari.23. 303
Albertus Brunus, quid de auro puriſſimo ſentiat.34. 51
Alciatus bene intellexit hiſtorias Romanas.14. 115
Alciati ſententia præſumptionibus efficacibus iuuatur.17. 116
Alexandrum Macedonem monuit Ariſtoteles ad conuentorum obſeruationẽ. 13. 479
Aliud in legatis, aliud in contractibus obſeruatur, vt quidam volunt.3. 223
Aliud pro alio inuito creditori ſolui non poſſe, fallentias plures recepit. 13. 197
Aliud pro alio inuito creditori ſolui nequit.3. 196
Alchymia nunquid ſit ars approbata. 18. 358.
Aloy, quod qualitatem deſignet.88. 558
Alloyer Gallicum verbum quid ſignificet.2. 80
Amicus plato, Socrates, magis amica veritas. nu.7.114.& pag.51.nu.41.
Analogia decupla &, quindecupla.59. 550
Anglica lues, prodigioſa circa monetam. 16. 504
Angli Carolum VI. Regem Galliæ mente captum detinent ope Philippi Burgũdiaci. nu.18.& 27. 504
Anglorum Colonienſium & Troſicarum collatio. nu.10. 65
Anglorum & momentorum adminiculo omnes numi librantur.12. 65
Angliæ Regina ex argento ferè puro numos fecit.12. 739
Anni vniuſcuiuſque propriam eſſe præſcriptionem.7. 223
Annonæ caritatem hodie maiorem eſſe quam olim fuerit. idque exemplis pluribus comprobatur. 742
Annonæ caritas non eſt maior hodiè quã fuerit ante trecentos annos. 747
Annuum legatum non vtendo non amit-

Annui

titur.5. 223

Annui reditus qualiter ſoluendi.1. 218

in Annuis reditibus etiam quo ad intrinſecum valorem ſolutionis tempus inſpiciendum ,& quare ſecundum Rom. & Gemin 121. 569

in Annuis reditibus ſolutiōis tempus cōſiderandum,vt quidam volunt.1. 218

Annua pecuniæ præſtatio per Principem quo pacto ſolutionem conſideret.4.385

Annua præſtatio immemorialis abſque cauſa.quid operetur?49. 230

Antonius Triumuir,taxatur quod Mone. argenteam adulterauerit.87. 557

Appellationes in Ducatu Geldriæ imper miſſæ.34. 108

Appellationes benè excluduntur,ſi Superioris conſenſus acceſſerit.42. 109

Aqua Valentis vis mirabilis.20. 48

Aqua Cryſulca aliaq; inſtrumenta, quomodo conficiantur remiſſiuè.19. 48

Aquæ chryſulcę adminiculo & per cemētum purum fit aurnm.25. 553

Aretini quoddam cōſilium diſcutitur,& vt alienum reijcitur.16. 524

Argentum volumine corporis duplo maius eſt auro.49. 744

Argentum quo tempore Romæ fuerit ſignatum.12. 14

Argentum putum purum eſſe 12.denariorum.num.26. pag. 43.nu.53.549.& nu.12. 356.

Argentum regium Cineracium quale.70. 552.

Argentum purum eſt 12.denar.71. 553

Argentum quotuplex probetur.3. 38

Argentum Pariſinum quale ſit.21. 42

Argentum ad inſtar vini probari.15. 42

Argentum 11.denar. & 18. gran.eſſe Cineracium.73. 553

Argētum purum putum Moli.dicit,quod ſex granis abeſt à 12.den. ſiue 11. denar. 17 gr. nu. 82. 556

Argentum multiplex reperitur.9. 27

Argentum puſtulatum vnde dictum. 76. 554.

Argentum purum putum in probationibus quando habeatur.13. 42

Argentum purius 12.denariorum non reperitur.num.7. 26

Argentum facilius quàm aurum deprauatur.37. 742

Argentum qualiter ab auro per aquam valentem extrahatur.16. 47

Argentum quis primum adinuenerit. 4. 12.

Argumentum à vera mente partium valet.28. 711

Argentum quando primo fuerit ſignatū. 419.

Argentum merum non videtur aptum ad conficiendum vaſa argentea.78. 554

Argentum puſillatū tripliciter fieri.Granallium quid ſit.79. 554

Argentum puſtulatum,quid.7. 600

Argentum merum aurifabris nō benè cōuenit in vaſis conficiendis.44. 99

Argentum Regium , cui tantùm vigeſima quarta auri deeſt.17. 738

Argentum ab auctoritate doctorum.n. 19. 722.

Argenti bonitas Pariſienſis quæ ſit. nu. 33. 51.

Argenti ingens copia ex India anno 66. venit.5. 81

Argenti quantum in pecunijs ſit,parū curandum.12. 201

Argenti tantum in minutiſſima moneta, quantum in maxima habita proportione,num.23.& 24.525. nu.11.pag.201.

Argenti pes quondam 11.denar. & 12. granorum fuit.80. 555

Argentei Turonenſes,qui fuerint? Et intellectus Clem.2.de magiſtris.8. 608

Argenti quantum in maſſa ſit inueſtigatio. 14. 42

Argenti libra qualitater intelligatur. .1. 612.

Argenti tantum erit in numis, quantum in maſſa.2. 22

Argenti tres ſpecies recenſentur alias eſt multiplex.69. 552

Argenti bonitas itidem diſtinguitur .n.6. 609.

Argento probato permanet pars 48. immunda,vt quidam ſentiunt.22. 43

Argentei numi,quo tempore primum Romæ ſignati.1. 581

Argentei quales fuerint quibus Iudas Chriſtum prodidit.16. 664
Argenteo additamento in proba eſt opus, & quare.11. 46
Argenteos numos puriſſimos olim cuſos. 29. 45
Argenteos numos omninò puros auctor ipſe ſæpè ſtampari fecit.30. 45
Argumentum à contrarijs propter diuerſitatem rationis non procedit. nu. 30. 246.
Argumentum ab intrinſeca bonitate vini ad extrinſecã pecuniæ valet.36. 490
Argumentum à contractu mutui ad contractum cenſus valet.16. 707
Argumentatio à ratione caſus conuerſiua procedit.14. 213
Argumentatio à ſolitis & conſuetis efficax.2. 215
Ariſtotelis locus expenditur ad intellectum Iuriſconſulti in l.1.ff.de contrah. emptione.2. 649
Ars nobilior cenſetur ſecundum nobilius ſubiectum.21. 117
Artis principia debent eſſe certa.17. 42
Artificium cedendorum numorũ,& quibus modis perficiantur ac formentur explicatum.25. 88
Artificum modus loquendi omnino obſeruandus.72. 553
As quid ſit, eiuſdemque valor & diuiſio. 3. 661
As libralis quomodo paulatim ſit deminutus.16. 534
Aſſis partes quales conſtituantur.1. 419
Aſſes quot põdus habuerint apud Romanos,& quod noſtris Marauedinis conueniant.3. 580
Attendendum hoc, de quo veriſimiliter actum creditur.17. 169
Auctoris Budelij deciſio communi cõformis.3. 189
Auctoris explicatio quadrantis facilior. 27. 50
Augmentum certæ monetæ ſuperueniẽs debetur,cui ipſa ſpecies.50. 492
Augmentum vel decrementum monetæ ſuperueniens an attendendum.10. 479
Augmentum paulatim & ſenſum ſuperueniens.num.129. 571
Augmentum futurum nõ cedit lucro emptori,ſed vẽditori, quia illud tantum venditum intelligitur, quod extabat tempore contractus.5. 705
Augmentum naturam ſequitur aucti, & eodem iure cenſetur.35. 519
Augmentum ſuperueniens in iniqua dilatione non conſideratur.5. 514
Augmentum in perſolutione dotis ſi læſa eſt filia maiore pro dote relinquenda non deducitur.6. 514
Augmentum & decrementum exterius cui proſit vel obſit.27. 171
Augmentum & decremẽtum debitorem reſpicit.9. 185
Augmentum an ſpectet ad Reum, qui eſt in mora,nu.6.& 8. 521
Augmenti extrinſeci ad defectum intrinſecum collatio.15. 535
Augmenti ſuperueniẽtis naturam copioſius explicat Molin.108. 564
Augmenti inopinati lucrum emptorem reſpicere debet.6. 706
Augmentatio pecuniæ quo ſit introducta iure.4. 446
Auguſti Imperatoris, Auus fuit Argentarius.20. 116
Aurum precioſiſſimum metallorũ, eiuſdemq; definitio.2. 31
Aurum omni plumbo eſt ponderoſius. 3. 32.
Aurum & argentum Romæ ſignatum quo tempore fuit ſecundum Plinium. n.7. 73.
Aurum in 24.Caract.diuiſibile,& hoc eſſe præſtantiſſimum.1. 34
Aurũ purius argento excoqui poſſe, vult Molinæus,& malè.14. 37
Aurum & argentum in puritate conueniunt.15. 37
Aurum argento latius dilatatur, & quo pacto.16. 37
Aurum purum ad quadrantem & quadrãtis quadrantem, quale ſit.27. 50
Aurum apud AEgyptios per abiectas perſonas effodiebatur.44. 120
Aurum purum non cẽſetur aptum vt inde moneta fiat.33. 542

Aurum

Aurum etiam per maſſulas iſtas, quibus argentum poteſt probari. 9. 46
Aurum & argentum vt ſit ſimplex & purum, putum effici non poſſe. 12. 737. & num. 48. 548
Aurum præſtantiùs mixtum, quàm purũ. num. 3. 97
Aurum putum purum, hoc eſt, obryzum, num vi aquę valentis poſſit haberi, nume. 22. 49
Aurum purum putum, ſecũdùm Plinium, haberi non poſſe. 23. ibid.
Aurum & argentum ad ſummam puritatem velle excoquere, quaſi impoſſibile, ſecundùm quoſdam. 46. 100
Aurum admodum eſt durabile, nec ab igne, alijsque elementis abſumitur, nume. 5. 32
Aurum vulnera, vlcera, morboſque ſanat num. 7. ibid.
Aurum quid valeat, remiſſiuè, nume. 8. 33.
Aurum artificiale natiuo præſtantiùs eſſe quidam volunt. 9. ibid.
Aurum purum putum, per auctorem effectum ſæpiùs. 10. ibid.
Aurum obryzum, ſeu putum purum, omninò haberi poſſe. 38. 51
Aurum & argentum Principum legibus cauetur, ne extra fines Imperij euehantur. 38. 742
Aurum ad culmen puritatis reducere, nõ conducit ſemper. 39. 51
Aurum & argentum, ſunt peſtis & pernities quædam vitæ. 3. 15
Aurum tantummodò cum argento permixtum quando habeamus, nume. 15. pag. 47
Aurum & argentum, ad omnia flagitiorũ genera homines incitant, nume. 5. pag. 16
Aurum argentumq; ad ſummam puritatem excoqui poſſe. 26. 96
Aurum ad quadrantem excoqui poſſe, nu. 23. 43
Aurum, argentum, æs, ſeparari poſſe, nume. 40. 543
Aurum puriùs excoqui argento poſſe, num. 38. 542
Aurum puriſſimum, vt Molin. haberi non poſſe. 37. 542
Auri operationes plures explicantur, nume. 6. 32
Auri libræ, quot argenti libris æſtimetur. 25. 739
Auri & argenti abundantia apud Gallos vnde videatur prouenire. 759
Auri & argenti non tantùm fuiſſe quondam quantum ſit hodie. 756
Auri ſummitas conſiſtit in 24. gradibus ſiue caractis. 52. 549
Aurum ad argentum proportio qualis. num. 4. 5. 6. 110
Auri pretium pro argento, & econtrà ſæpè ſoluitur. 1. ibid.
Auri bonitas traditur, & qua ratione cognoſci ea poſſit. 4. 597
Auri ſummitatem eſſe Caract. 24. ad quadrantem excoctorum. 36. 542
Auri appellatione, vel argenti veniunt & vaſa aurea, & argentea, non tamen aurei numi, ſeu argentei continentur. num. 42. 714
Auri ad argentum proportio duodecupla. 24. 7
Auri libra, quónam modo æſtimetur in iure. 2. 612
Auri valor & pretioſitas qualiter conſideretur. 11. 355
Auri pondo aliquando 13. argenti libris fuiſſe adæquatum. 26. 739
Auri virtutes octo conſtituuntur, nume. 4. 32
Auro ſummam ſoliditatem ineſſe, nume. 34. 542
Auro æs & argentum ſæpè miſcetur, nume. 9. 736
Aureus ſemper de minimo intelligitur, num. 15. 524
Aureus apud Romanos non fuit ſemper eiuſdem ponderis, nec eiuſdem bonitatis: quamuis multò tempore fuerit quarta vnciæ pars. 1. 601
Aureus quo tempore fuerit diminutus ad ſextam vnciæ partem. 2. 602
Aureus dictus eſt ſolidus, etiam eo tempore, quo erat quarta vnciæ pars, num. 3. ibid.

Aureus numus quando fuerit ſignatus. pag. 419
Aureus in auro, vbi auri ſit mentio, ſubintelligimus.33. 108
Aureus & ſolidus à tempore Iuſtin. vnus idemque.1. 102
Aureus, quòd ſexta fuerit vnciæ pars, multis probatur rationibus.1. 594
Aureus vetus, 25. denarios pendebat, nu. 2. 110
Aureus intrinſecè mutatus, aureus non eſt.61. 495
Aureus numus quando Romæ primùm percuſſus.13. 14
Aureus numus apud Romanos quo tempore fuerit percuſſus.1. 191
Aurei primi à Iuſtinianeis ſeſcupla proportione diſtant.7. 102
Aurei augmentum vel decrementum ſequuntur pretia rerum.5. 500
Aurei ad numerum propter frequentes mutationes ſoluendi.6. 189
Aurei 600. in pœnali mandato Illuſtriſs. Duc.Iul.Cliuię,&c.de non appel.quales ſint.32. 108
Aurei noſtri temporis cum illis antiquis comparari non poſſunt.10. 102
Aureus in auro ad rationem 72.alb.expoſiti.2. 183
Aurei bonitas extrinſeca ferè magis, quā intrinſeca inſpicitur.7. 509
Aurei valor emptione rei, non materia attenditur.8. ibid.
Aurei eidem non redduntur, niſi & in bonitate extrinſeca reddantur, nume. 15. 507
Aurei maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ.5. 369
Aurei in auro quondam, noſtris modernis præſtantiores fuerunt.11. 77
Aureo ſpecificè debito, non à valore, augmentum & decremētum debetur, nume.17. 480
Aureo tempore retractus deminuto, quid iuris.11. 507
Aurej quatuor quondam vnciam pendebant.6. 102
Aureorum appellatione in contractibus quid veniat.2. 360
Aureorum ſeu ſolidorum 72.libram facere.9. 101
Aureorum æſtimatio (ſi principaliter in obligatione ſunt) ad temporis contractus reſtringenda.10. 512
Aureorum noſtrorum cum Iuſtin.collatio.11. 103
Aureorum ſimplex expreſſio, ſufficit ad obligandum in ſpecie.21. 503
Aureos numos extitiſſe ad cēteſimam vſque partem puriſſimos.44. 743
Aureos vocat ius ſolidos.18. 366
Aureos ante Iuſtinia.tempore percuſſos, præſtantiores ſolido fuiſſe.5. 102
Aureos & argēteos merè numos hoc tempore vix cudi poſſe.8. 100
Aureæ venæ à Deo Opt.Max. primis temporibus creatæ.18. 19
Auream & argenteam ſupellectilem ex pura materia fabricandam, nume. 8. pag. 776
Aurifabri quoq; ex puro metallo ſua vaſa tenentur conficere.18. 94
Aurifabri certum pedem ſeruare tenentur.19. 79
Aurifabri qualiter poſſint, vel non poſſint monetas liquefactas, ſuis vſibus applicare.20. 79
Aurifabri habent ſuum certum pedem, num.43. 99
Aurifices an poſſint in ſua arte de falſo accuſari.21. 769
Aymonis Crauettæ auctoritate communis fulcitur.14. 190
Azo vas electionis, & fons legum dicitur & tuba veritatis.2. 463

B.

Baldi & Antonij à Butrio diſtinctiones quędam in materia ſolutionis reprobantur.4. 376
Bartolus à calumnia defenſus in l. cùm aurum. ff.de auro & argen. lega. num. 5. 381
Bartolus ſibijpſi contrarius ſaluatur, nume.25. 461
Bartoli ſententia communiter reiecta, nume.30. 228

Bilibaldi Patritij Noribergenſ. de auro puriſſimo mens.31. 50
Binæ ſextulæ,& ſemiſextulæ, quid deſignent.5. 46
Blanca in Hiſpanijs minimus eſt numus, nu.25. 666
Bodinus quid de coticulę probatione ſentiat.10. 57
Bodini opinio de auro puro & puto, nume.32. 50
Bodini conſilium in numis feriendis, vt eadem metalli ſit analogia. 6. 737
Bodini ſententia,ex puro auro & argento pecuniam faciendam.11. 93
Bona fides in præſcriptione omninò requiritur, nu.38.pag.228. nu.42.pag.229. & num.3. 402
Boni auri, recti ponderis, cunei & legis expreſſio.2. 179
Bonitas intrinſeca vini & ſimilis ſpeciei, à bonitate pecuniæ diuerſa ſunt, num. 70. 497
Idem in bonitate vini extrinſeca, 71. ibid.
Bonitas pecuniæ extrinſeca explicatur. num.20. 170
Bonitas rei circa quæ attendi poſſit, nume.18. 450
Bonitas vini extrinſeca non eſt certa, nume.71. 987
Bonitas monetæ duplex, num.5.pag. 378. & num.1.24. 667
Bonitas monetæ extrinſeca, in quo conſiſtat.4. 24
Bonitas intrinſeca.16. 487
Bonitas extrinſeca.17. ibid.
Bonitas monetarum intrinſeca,in quibus conſiſtat.1. 24
Bonitas monetæ extrinſeca non attenditur, niſi in mora. 433
Bonitas intrinſeca in numis qualis ſit,parum curandum.2. 23
Bonitas monetæ mutata extrinſecus, habetur reſpectus ad tempus contractus, num.4. 682.432
Bonitas & materia magis, quàm forma monetæ attenditur.42. 491
Bonitas in moneta quomodo veniat conſideranda.5. 383
Bonitas ſeu æſtimatio extrinſeca monetę aliquando creſcit, & decreſcit quandoque.12. 465
Bonitatis extrinſecę rationem non habēdam.17. 534
Bonitatis intrinſecę abſurda quarundam partitio.5. 25
Bruni ſententia ſuper mixtura argenti & æris ad aurum.23. 87
Bruni diſtinctio,additis ijs verbis,Moneta currentis,eſt elegans.5. 194
Budæus an ſententiam veriorem, & auctoris Budelij proximè accedit, num. 25. 49
Budæi error taxatur, qui minam libræ drachmæ denarium æqualem eſſe putauit.18. 738
Budæi ſententia de auro puriſſimo, num. 24. 49
Budæi opinio ſuper puritate argēti qualis fuerit.20. 41

C.

CAmbium Mercatores indifferenter exercere poſſunt.4. 125
Cambij literis amiſſis quo pacto creditori ſubueniendum ſit.9. ibid.
Cambij literæ, vocantur Wechſelbrieff. num.12. ibid.
Cambire & permutare pecuniam licet, vbi de campſoribus.4. 650
Cambire in Gallijs certis perſonis conceſſum.5. 125
Campſor in quantum poſſit lucrari, num. 7. ibid.
Campſores dicuntur Argentarij, Trapezitæ, Collybiſtæ, Numularij, Menſarij.3. 124
Campſorum libris qualiter credatur, nume.6. 125
Canon emphyteuſis ad quam pecunię æſtimationem ſoluendus, nume. 1. pag. 384
C.cum Canonicis, explicatur, nume.22. pag. 536
Canaloti valent tres groſſos, nume. 26. pag. 710

Capitis

Canalloti valent tres groſſos, nu. 26. 710
Capitis pœna de mitiori intelligitur, nume. 20. 245
Caracta 24. non plus puritatis, quàm denarij 12. habent. 12. 37
Caracta cum denarijs, qualiter conueniant. 13. 47
Caracta quælibet in 12. grana diſtribuuntur. 6. 35
Caracti vocabulum Molin. placet κεράτιον dictum. 55. 549
Caritatis annonæ hodiernæ quatuor aut quinque recenſentur cauſæ. 755
Caritatis annonæ cauſa vnde proueniat, num. 751
Caritatem annonæ luxus ſæpè cauſat, nume. 765
Carneri valor quantus. 2. 626
Caſtellana dupla cuius ponderis valoriſque fuerit. 3. 638
Cauſa talis præſumitur, qualis per effectũ ſolutionis demonſtratur. 27. 226
Cautela à debitore in loco ſolutioni deſtinato comparente obſeruanda, num. 35. 698
Cementum quid & quomodo. 45. 546
Cementum quomodo fiat. 38. 98
Cementi vis qualis. 36. 98
Cemẽto etiam in auro artifices vtuntur. num. 37. 98
Ceſſante cauſa, ceſſabit effectus. 43. 109
Ceſſante pacto de pretio ſimili reddi ad quid teneatur venditor. 3. 511
Cenſus antiqui de qua pecunia ſoluendi,
Cenſuarius ſtãte mutatione monetę, quomodo ſoluere debeat. 27. 711
Centum floreni in groſſa pecunia ferunt minutiſſimorum numorum, quatuor aut ſex florenos. 21. 203
Certum quod eſt, non petitur triticaria actione. 25. 488
Ceratium vnde dictum ſit. 2. 34
Character quid ſit explicatum, nume. 90, 558. & num. 14. 356. & nu. 10. 73
Character eſt de iure gentium. 98. 560
Characteris diſſimilitudo parum attenditur, ſi non damnum creditor inde aliqudd paſſurus ſit. 16. 74
Chartaceam monetam quondam & noſtro tempore factam. 34. 8
Chyrographo, inſtrumẽtóve amiſſo, quomodo creditori conſulatur. 11. 125
Circuli Saxonici Inferioris probationis ordinantia. 141
Ciuis & incola ſuo Magiſtratui parere debet. 3. 212
Ciuitas debens annuum cenſum, an potuit præſcribere ſolutionem ad monetam currentem, per totum. 1. 466
Ciuitas abundans maiori auri vel argenti copia, eſt alia, quæ illis indiget, ditior & præſtantior. 34. 47
Ciuitati per ciues quando afferri poteſt præiudicium in non obſeruandis conuentis. 14. 479
Ciuitates habent iuriſdictionem ex conſuetudine. 7. 20
Clauſula, Quia nobis ita placet. 14. 206
Clauſula, de redimendo in ijſdem ſpeciebus, an valeat. 8. 480
Colonia Agrippina, quare tres coronas numis imprimat. 1. 3
Collectarum ſolutiones arguunt ſoluentes eſſe eiuſdem iuriſdictionis. 439
Colorum diuerſitas in ampullis vitreis oſtendit qualitatem probæ impoſitæ. num. 17. 48
Colluſiones Monetariorum & Zygoſtatarum ſunt improbandæ. 8. 90
Commodum duplex creditor ſentire nõ debet. 8. 478
Commodum ſuperueniens non debetur ei, cuius ope non fit. 48. 492
Commodum debet ſequi incommodum. num. 46. 616
Commodum contractus an retrahentem reſpiciat. 14. 507
Communis ſententia contra Molinæum & alios. 5. 219
Communis clades Reipubl. æquo animo eſt ferenda. 27. 537
Communis quæ dicitur, non ſemper cõmunem ſententiam eſſe. 15. 224
Communis quæ quondam fuit, non neceſſariò & hodie communis vocabitur. 16. 225
Communis ſententia petiam, non æſtimatio-

mationem conſiderandum.13. 181
Communis opinio de bonitate intrinſeca reijcitur per rationes, nu.11.12.13.14 & 15. 512
Communis æſtimatio prçualet ei, quç ſtatuto in vſum recepto conſtituitur. num.18. 525
Communi ſententiæ non ſemper ſtandum.45. 52
Communi ſententiæ ratione & æquitate fultæ inſiſtendum, nu.10.pag.25. & nu. 6.pag.701. & num.10. pag.168. & nu.10. pag. 220
Communem ſententiam Dd. de tempore contractus refutat Molinæ. nume. 112. pag. 566
Communem ſententiam de valore intrinſeco, quoad tempus contractus, tribus argumentis corroborat.113. 567
contra Communem Molinæ. ſententiam corroborat.114. ibid.
Comparatio ſcripturæ fit per artis peritos.9. 150
Comparatio fit per duos ſcribendi peritos.12. 151
Compellatum argentum eſt 12. denarior. num.74. 553
Concordia res paruæ creſcunt, diſcordia maximę dilabuntur. 269
Conflaturam auri & argēti eſſe antiquiſſimam, teſtimonia ſacrarum literarum oſtendunt.41. 544
Conatus punitur aliquando, aliquando non. 431
Contractus tempus inſpiciendum, communis habet opinio, nume. 15. pag. 168
Condemnatus ad monetam maiorem (puta aureos) an ſoluere poſſit in minima moneta. nume. 19. & 20. cum ſequent. pag. 525
Condemnatus de falſa moneta, appelllare non poteſt.11. 448
Condemnatio ex obligatione veniens, contractus tempus reſpicit, nume. 2. pag. 217
Condictione triticaria quæ petantur, nume.23. 488
Confeſſio facta prætextu erroris, reuocatur, ſi non per partem aduerſam fuerit acceptata.35. 241
Confuſio materiarum facit, vt adulterini numi ſępè fiant.11. 737
Confuſione Metallorum ſublata, impoſturis aurifabrorum & ſimilium ſatis ſuccurſum Bodinus cenſuit, num.40. pag. 742
Concluſio ſequitur pro communi quod habet Budelius.16. 182
Concluſionis primę Maximæ Budelij fallentia notabilis.8. 193
Conſenſus inſpicitur in contractibus ſecundùm tempus contractus, num. 12. pag. 368
Conſignatio habet realis ſolutionis effectum, & quando hoc verum, nu. 6.10. pag. 521
Conſilium malum conſultori peſſimum. num.29. 504
Conſilium pro creditoribus ad euitandū pecuniæ variationem.2. 395
Conſiliarij ad dietas probationum ablegantur.6. 128
Conſiliariorum in dietis officium, nume.8. ibid.
Conſtitutio Imperij, cudendam puram monetam.22. 95
Conſtitutio Imperij contra eos, qui radunt, aut tondunt monetas, nume.32. pag. 247
Conſtitutiones Imperij communem ſententiam corroborant.8. 25
Conſtitutiones Imperij omne lucrum à numorum percuſſione auertūt ac prohibent.11. 23
Conſtitutiones Imperij certum monetis valorem dederunt.4. 21
Conſuetudo, quòd poſſit ſolui moneta argentea etiā ære contaminata pro aurea, eſt ſeruanda.2. 400
Conſuetudo immemorialis, inducit ius & priuilegium. 20
Conſuetudo legibus præualet, num.33. pag. 118
Conſuetudo generalis, quòd pro auro moſolui poſſit, ceſſat, quotieſcunque partes conuenerunt, vt omninò aurum ſoluatur.12. 7.3

Conſuetudo facit, quòd vna pro alia ſoluatur, aliàs regulariter non poteſt, nu. 16. pag. 198. & num. 4. 302
Conſuetudo ſecundùm ius commune interpretanda, ne creditor damnum patiatur. 5. 3:2
Conſuetudo communis trapezitæ attenditur, quando valor pecuniæ naſcitur. num. 8. 355
Conſuetudo qualis in ſolutione atterdēda. 17. 366
Conſuetudo faciendæ ſolutionis ſecundùm pecuniam currentem qualis eſſe debeat, & quanti temporis, & an liget forenſes, vel ignorantes. 2. 401
Conſuetudo loci contractus in ſolutione nunquid attendenda. 15. 365
Conſuetudo ex eo quod communiter accidere ſolet, non probatur, contra Doᶜto. 64. 495
Conſuetudo tantum habet de effectu, quantum de vſu, nec vltrà progreditur. 7. 470
Conſuetudo patriæ ſeruanda eſt in pecunijs ſoluendis. 5. 446
Conſuetudine vel priuilegio ius monetandi acquiri poteſt. 421
Conſuetudine generali receptum, vnam pecuniam pro alio ſolui poſſe. 14. 197
Conſuetudine ius cudendæ monetæ acquiri poſſe. 3. 20
Conſuetudinibus loci ciues parere debent. 17. 158
Contractus tempus indifferenter inſpiciendum ſemper eſſe, ſumma inſcitia reputatur. 4. 208
Contractus & ſolutionis tempus quo pacto idem ſignificent. 5. 208
Contractus qui fit ad pondus, numerum, vel menſuram, eſt imperfectus & conditionalis. 1. 674
Contractus aleatorij ſunt impromiſſi, nume. 133. 574
Contractus tempus, quoad bonitatē intrinſecam, inſpiciendum. 12. 168
Contractus ex conuentione legem accipiunt. 1. 176
Contractus talis præſumitur, qualem verba declarant. 6. 194
Contractus & diſtractus eodem iure regu'atur. 6. 11. 510
Contractus tempore, ſi valor intrinſecus melioratus, hoc deducendum. 128. 571
Contractus tempus inſpiciendum, probatur auctoritate conſilij Collegij Papienſis. 12. pa. 168. nu. 2. pa. 231. & nu. 6. 682
Contractus tempus in annuis inſpicitur redditibus. 12. 224
Contractus tempus inſpiciendum in mutatione valoris intrinſeci, ad omnia contractuum genera refertur. 13. 168
Contractus & ſolutionis tempus quomodo ſe habeat remiſſiuè, per Dd. auctoritates explicatum. 38. 274
Contractui nominato renunciare, parte altera inuita non licet. 10. 125
Contrahens in loco deſtinato ſolutioni conueniri poteſt, & non in loco initi contractus, niſi ibi habeat domiciliū. num. 20. 694
Contrahentes non cenſentur cenſiſſe de futura æſtimatione. 2. 377
Contrahentes quoad valorem pecuniæ, vel aliarum rerum, dicuntur conſiderare tempus præſens, non futurum, nume. 4. 705
Contrahentes de moneta tempore contractus currente cogita, ſi præſumitur. num. 4. 463
Contrahentes non videntur de alio tempore, quàm contractus cogitaſſe, nume. 5. 682
Contrahentes contrahendo non dicūtur cogitaſſe, mutationem monetæ futuram. 6. 705
Contrahentes in dubio, non præſumuntur cenſiſſe de moneta reproba, ſed de moneta in loco ſolutioni deſtinato, curſum habente. 15. 693
Contrahentes ſe ſubieciſſe aleæ non eſt præſumendum. 14. 501
Contraxiſſe in eo loco vnuſquiſque intelligitur, in quo vt ſolueret, ſe obligauit. 5. 790
Conuentio inter partes facta, omnem tollit dubitationem. 4. 192
Conuentio talis præſumitur, quales ſunt ſubſe-

ſubſecutæ ſolutiones.27. 220
Conuentio in eodem pondere,materia & curſu ſeruanda: Tenor enim obligationis diligenter inſpiciendus.1. 179
Conuentioni de intrinſeco & extrinſeco initæ,ſtandum.11. 178
Conuẽtionem valere,de certo aliquo numorum genere, communis eſt ſententia.13. 178
Coreaceam monetam quondam percuſſam oſtenditur.33. 8
Coreaceam monetam tempus Regis Ioannis captiuitatis extitiſſe fabulam eſſe contra Guid.Pap.103. 563
Coronatorum,quos vocãt Cæſareos, peſ. num.16. 79
Couarruuias ex puro argẽto numos quõdam percuſſos teſtatur.21. 95
Couarruuias Budæi ſentẽtiæ videtur acquieſcere.29. 50
Couarruuias argentũ purum, haberi nõ poſſe dicit.27. 43
Coticulæ modus certior per Plin. & Molinæ.quàm per ignem & aquam putatatur.17. 57
Crauettæ rationes in d. conſil. referũtur. num.5.6.& 7. 511
Creditor debitoris fidem ſequutus, non eſt melioris cõditionis, quàm ſunt cõcurrentes creditores.15. 126
Creditor de iure non tenetur in alia moneta,quàm quæ debetur, ſolutionẽ recipere,de conſuetudine verò aliud obſeruatur.4. 725
Creditor cuius intereſt,pecuniam alterius formæ non tenetur recipere.24. 452
Creditor poſſitne debitorem in poſterũ obligare,propter ſæpiùs factas ſolutines.43. 230
Creditor ſi nihil eius interſit,recipit neceſſariò aliam probam monetam, n.10. pag. 482
Creditor nunquid pati debeat intereſſe augmenti in pecunia.3. 339
Creditor,ſi actum ſit de certa ſpecie monetæ, aliam inuitus non recipit, num. 45. 492
Creditor tam minutiores, quàm groſſos numos tenetur accipere.10. 201
Creditor moroſus nunquid teneatur recipere pecuniam, quæ à tempore moræ diminuta eſt.2. 397
Creditor an poſſit cogi ad recipiendã pecuniam Principis non ſui, à ſuo debitore.3. 416
Creditor intereſſe magis recipere maiorem,quàm minorem monetam non cõſideratur.15. 525
Creditor viliorem pecuniam,quam expoſuit,recipere cogi non poteſt.7. 531
Creditoris intereſſe facit, vt pecunia in ſpecie debita ita reddatur.19. 198
Creditoris intereſſe in obligatione ſpeciei attenditur.10. 197
Creditori ita erit prouidendum, vt debitor non nimium grauetur.7. 187
Creditori obſequioſo magis, quàm debitori tenaci fauendum.52. 493
Creditori non ſuccurritur, ſcienter monetam debiliorem recipienti.34. 228
Creditori rectè fit ſolutio per 52.alb.currentes.15. 233
Creditore inuito, aliud pro alio ſolui nõ poteſt.1. 719
Creditor aureorum quando ſentire poteſt damnum recipiendo argentum,cogi non poteſt argentum recipere.2. 719
Idem ſi non ſentiret damnum, num.3.
Criminis conſcius, quo pacto puniatur. pag. 428
Crucigerorum defectus Germanorũ notatur. 781
Cruciatus,Blancus, Agnus Dei,qualis moneta fuerit.8. 632
Currentis monetæ verba tempori cõtractus & ſolutionis accommodantur,nume.1. 194
Curſus,& vſus monetæ potiùs,quàm materia & ſubſtantia conſideratur, num. 41. 714

D.

DAlerorũ ad drachmas ratio.12. 664
Damnum decremẽti ſpectat ad debitorem, ergò ad eum quoq; ſpectat augmenti lucrum.3. 477
Damnum, deterioratio, ſeu diminutio monetæ debitoris dãno cenſetur cedere.5.

re.5. 464

Darius Rex puram monetam fecit, num. 20. 94

Data ſorte in multiplici ſpecie, pacto nõ ſit, vt non alia proba fiat reluitio, nume.3. 482

Debitum ſi ſit antiquiſſimum, qualiter fienda ſolutio.14. 365

Debitum ex gratia, reſcripto vel prę̨ſcripto Principis veniens, qualiter perſoluendum.3. 217

Debiter notabilis quantitatis non poteſt liberari ſoluendo minutiorem pecuniam.16. 202

Debitor ex vrbanitate prius admonendus, quàm citandus.22. 237

Debitor non cogitur ad ſolutionem antiquæ monetæ, cùm Princeps iubet numerari de noua.1. 406

Debitor moroſus tenetur ad ſolutionem pecuniæ quãti plurimi valuit à tempore moræ, nu.1.3.8.pag.373.& nu.1.3. 397

Debitor pecuniæ in genere & indifferenter ſoluere volens, an debeat inſpicere valorem pecunię, ſecundùm tempus obligationis.1. 384

Debitor non moroſus nunquid liberetur ſoluendo de pecunia reprobata. 373

Debitor non liberatur ſoluendo pecuniam diminutam, ſeu deterioratam, nume.8. 464

Debitor in diem, decreſcente pecuniæ æſtimatione, an teneatur ad intereſſe, num.5.9. 456

Debitor moroſus, an transferat in ſe monetæ periculum. 457

Debitor pecuniæ in genere, de qua pecunia ſoluere debeat.6. 379

Debitor poteſt vnam ſpeciem monetæ pro alia ſoluere in regione Pedemontium, & hoc de conſuetudine illius loci.18. 78

Debitor ſpeciei exiſtens, hoc addito, Monetæ currentis tempore ſolutionis, nume.1. 192

Debitor longo tempore ſoluens de pecunia minorata, an poſſit ſe præſcriptione defendere. 402

Debitor ſoluere nolens de pecunia promiſſa, an poſſit recurrere ad valorem temporis contractus.1. 400

Debitoris eſt electio, in qua moneta ſoluere velit.2. 186

Debitori ante moram nihil imputandum eſt. 400

Debitorem creditor non prius admonẽs, in expenſis condemnatur.23. 237

Deberi ſibi plus ſciens, an ſibi præiudicat minus recipiendo.4. 403

Decem dolia vini in eadem bonitate & numero mutuans, ſoluit, neque precium aſcendens quid mutat.55. 493

Decimæ de qua pecunia ſoluenda, num. 6. 469

Deciſio quædam Neapolitana examinatur.28. 518

Deciſio Senatus Burdegalenſis æqua probatur aliquot rationibus, num.15.16.17. & 18. 515

Decrementum valoris poſt moram emptoris, emptori nocet.18. 507

Decretum Principis ſuper ſolutione ſecundùm nouam pecuniam, nunquid perſonas Eccleſiaſticas liget.3. Et quid de ignorantibus. 406

Delictum cœptum, ſed non conſummatum, excuſatur.23. 245

Delictum conſilio præhabito perpetratum, ligat incolas.10. 70

Demonſtrationibus pro ſua opinione efficacioribus vtitur Molinæ.117. 568

Denarius quadrupliciter à Monetarijs accipitur.89. 558

Denarius olim cudebatur ex argento puro, quandoque ex miſto.5. 584

Denarius variè accipitur.4. 26

Denarius in viginti quatuor grana diuiditur.5. ibid.

Denarij, & ſeſtertij valor traditur: & intellectus l.vlti.C.de donationib. num. 11. 590

Denarij 30. argentei, quibus Iudas Chriſtum tradidit, per quem ſint fabricati. num.5. 12

Denarij, & quinarij pondus examinatur. num.7. 584

Denariorum acceptio apud Germanos eſt multiplex.19. 665

Depo-

Depoſitarius dominus eſt, ſi depoſito vti poteſt.3. 520
Depoſitum ad numerum abit in creditū. 2. 520
Depoſitum librarum certarum factum, augmentum & decrementum numorū debitorem reſpicit.4. 186
Depoſitum cum facultate vtendi ad certum tempus naturam mutui ſapit.n.4. 521.
Depoſiti in genere periculum ad deponē tem ſpectat, niſi recipientis mora interueniat.1. 520
Deponens non ſentit commodum depoſitæ conſignatæ pecuniæ.7. 521
Deterior facta moneta ſi ſit qualiter erit ſoluenda.4. 512
Deterioratio intrinſeca minutioris monetæ facit ceſſare augmenti æſtimationem in aureo.nu.14.& 24. 515
Debitorem non oportet nimis eſſe delicatum, & creditorem nimis onerofum. 24. 203
Dies interpellat pro homine.26. 240
Dies in vſufructu annuo & alimento cedit in principio cuiuslibet anni. nu.3. 385.
Differentia quæ ſit inter relictum purum & conditionale.5. 389
Differentia inter debitum ex lege, vel ſtatuto nunquid ſit.5. 392
Difficilia quæ pulchra.21. 182
Difficultas in contractus & ſolutionis tē pore magna conſiſtit.1. 166
Dictum Doctoris intelligendum eſt ſecūdùm legem quam allegat.19. 694
Diſpoſitio legis, ſtatuti conſuetudinis, intrinſecæ bonitatis mutationem excludit.123. 570
Dictio quinque modis ſit falſitas. num. 4. 142.
Diſtinctio antiquorum bonitatis intrinſecæ extrinſecæ.15. 487
Docti viri aliquando à ſcopo aberrant. 1. 161. 161
Doctori atteſtanti de conſuetudine creditur.35. 118
Doctores in puncto pœnarum ſunt varij. 34. 247
Doctores non ſemper fideliter citantur. 22. 170
Doctores in lecturis verius quàm conſilijs loquuntur.11.299.& nu.8.701.
Doctores diuerſimodè ſæpe ſunt loquuti. 1. 192
Doctorum liberi gaudent parentum priuilegijs.37. 119
Doctoribus & Medicis credendum. nu.5. 149. 149
Dominus recipiens penſionem cenſetur remiſiſſe emphyteutæ omnem pœnam & moram præcedentem.15. 480
Dominorum ius cudendæ monetæ habentium, nimia indulgentia taxatur. 29. 130.
Donatio quingentos aureos exceedens inſinuanda.19. 459
Donatio vltra quingentos aureos inſinuata, de quibus aureis intelligi debeat.7. 393
Dos debita & recepta qualiter ſoluenda. 1. 513
Dos ſiue reſtituatur, ſiue conferatur idem iuris erit conſtituendum.29. 518
Dos iuxtà perſonarum qualitatem & patrimonij quantitatem dari debet. n. 9. 465.
Dos an ſit reſtituenda cum pecunia eiuſdem valoris, cuius erat tempore, quo fuit conſtituta, vel tempore reſtitutionis.49. 716
Dos ſolui debet de moneta currenti promiſſionis tempore.9. 465
Dos dicitur mulierum proprium patrimonium.8. 464
in Dote confeſſa ſub ſpe numerationis futuræ, tempus numerationis attenditur.7.
Dotis perſolutio in moneta qualiter fiat. 457.& 3.368.
Dotis cauſa eſt fauorabilis, pro qua in dubio debet fieri interpretatio. num. 8. 464.
Dotis reſtitutio habet dilationem temporis.5. 387
Doctrina ſingularis, quantum auri, argenti, & æris, in maſſa ſit, cognoſcendi.21. 48.

δοκιμάσης, ſignificat idem quod Zygoſtates. nu.15. 129
Drachma decem & octo ſiliquis conſtat. 418.
Drachma quo pacto diuidatur. numer.11. 664.
Dubia ſi ſit de minimis fit interpretatio. 16.233.& nu.15.365.
Dubitandum non eſt, de qua pecunia ſit facienda ſolutio, cùm aucta ſit, vel diminuta moneta in contractu cenſus, & qua de cauſa.22. 709
Ducatus quomodo poſſit taxari, ad hoc, vt moneta ſolui debeat.7. 731
Ducati mutuò dati quomodo veniant æſtimandi ex partium conuentione: vt ſi dictum in eadem æſtimatione illud ſeruandum.nu.5.& 9. 409
Ducati ex marcho quot fiant, item ex libra auri.10. 355
Ducati ad rationem 4.librarum dati, quo pacto reddantur.3. 183
Ducati ad rationem ſolidorum taxati, poſſunt ſolui iuxta æſtimationem. n.3. 731.
Ducatorum pes inueſtigatur per exempla.17. 86
Ducatorum liga quæ ſit.18. 104
Ducatos paſſim quarta parte ceratij à puriſſimo auro diſtare.35. 741
de Dupôdio, ſemiſſe, quadrante, triente, ſemuncia, & ſextula.4. 580

E.

ELectrum quid ſit, vnde etiam numi confecti.29. 7
Emphyteuta penſiones debitas, per factas ſolutiones probat.30. 227
Emphyteutæ qui in currenti moneta ſolutiones fecit, ſuccurritur. 439
Emptor debitor generis eſt.9. 501
Emptor ſi breui retrahatur, non dicitur conſiderabilem vtilitatem percepiſſe. 4. 506
Emptor augmenti recentis detractionē non patitur etiam præſtita cautione, ſi breui diminuatur de refundendo. 5. 506.
Emptor an ex breuitate temporis cōtractus indemnis dici poſſet.13. 507
Emptor, ſolutione facta, quomodo in retractu precium recuperet, aucto valore aurei.2. 506
Emptor in retractu indemnis ſeruandus eſt.nu.3.& 9. 506
Emptore non ſoluente ſi retrahitur res, nihil intereſt, quomodo precium ſoluatur.1. 505
Error quorundam de extrinſeco valore notatur. 193
Error Budæi, Molinæi, & Bodini taxatur. 9. 36
Error admiſſus corrigitur.19. 129
Error probationis & calculi de iure corrigitur.21. 129
Error eorum qui puritatem negant argēti.19. 42
Error Molinæi taxatur.56. 549
Erroris cauſſa, quo probatio per coticulam probatione quæ per ignem & aquam fit præfertur, detegitur. num.25. 58.
Errori ſe ſubijcere, indicium temeritatis eſt.43. 52
Erroneis ſententijs inſiſtendum non erit. 44. 52
in Executione non conſideratur cauſa de præterito, ſed locus & tempus, vbi & quando fieri debet.12. 692
Explicatur l.vbi autem.ff.de verb. oblig. contra Accurſ.26. 488
Euictio de ſua propria natura contractui ineſt.8. 184
Examinatur ſentētia Bartoli in l.Paul. de ſolut.21. 516
Examinatur conſilium 13. Oldradi. nu. 9. 523.
Examinatur gl.in c.ſi quis aliquando.§.in Leuitico de pœnit.diſtinct.1.n.11. 590
Executionis punctus, pertinet ad iudicē executionis.16. 216
Exemplis iudicandum non eſt. Nec quod factum quam quod fieri debet conſiderandum.122. 570
Executionem contractus quæ concernūt, inſpicitur couſuetudo loci deſtinatæ ſolutionis 22. 695
Expenſis cuius moneta ſit cudenda. 482. & nu.

& nu.1. 45
Expenſæ in pecunia cudenda an debeant de publico fieri.nu.1. 22.& nu.6. 447
præter Expenſas lucri aliquid ex percuſſura numorum accipi poſſe.4. 22
Experimentum probationis rectè inſtitutæ.18. 43
Experientia optima rerum magiſtra. 36. 51.
Experimentum efficax in comprobationem ſententiæ Budelij.39. 45
Explicatio l.2.C.de veteris numiſma.poteſtate.16. 502
Explicatio l.cùm certum de auro & argẽto leg.14. 529
Explicatur l.ff.de contrah.empt.8. 485
Expreſſio eius quod tacite ineſt,conditionem iuris non mutat.6. 180
Extenſio à retractu proximitatis, ad dominicalem & alios retractus.17. 503
Extrinſecus monetarum valor de publico fieri debet.2. 68
Extrinſeci valoris mutatio ad tempus ſolutionis eſt referenda.nu.3.192.& nu.9. 219.nu.18. 221
Extrinſeci valoris mutationem non curã dum,vbi limitatio inſignis 2. Reg. maximæ ſequitur.32. 172
Extrinſeco de valore idem quod de intrinſeco iudicandum ſecundum quoſdam.21. 170
Extrinſeco valori meta certa præſcribenda illaq; obſeruanda.49. 100
Extrinſecæ bonitatis ratio declaratur. 24 170.
Extrinſecam bonitatem Molinæus magis ſubſtantialem intrinſeca dicit.6. 25
Extrinſecam bonitatem eſſe ſubſtantialẽ. 11. 532
Extrinſeca bonitas non curatur modo cõſtet de intrinſeca in obligatione ſpeciei.1. 375
Extrinſeca bonitas quo pacto ſe habeat Concluſio Maxima II.oſtendit.nu.43. 170.
Extrinſeca bonitas poteſt ſubſtantialis dici.16. 164
Extrinſeca bonitas Monetæ magis ſubſtãtialis.3. 162
Extrinſeca bonitas ad quantitatem refertur.51. 548.

F.

FAbri auctoritate confirmat Molin. ſuam ſententiam.28. 540
Fabrica maſſularum ponderalium. nu.3. 46
Facto ex ipſo ius oritur. 3. 166
Falſa moneta quæ dicatur,1. 658
Falſa moneta dicitur, Principis falſa ſub imagine cuſa.12. 144
Falſæ monetæ crimen multis modis committitur. 429.
Falſæ monetæ percuſſiorem quilibet impedere tenetur. 428.
Falſam monetam cudentium plena, remiſsiue.40. 10
Falſas monetas expendentes quando excuſentur.35. 247
Falſas monetas quibus caſibus liceat habere.36. 247
Falſum teſtimonium in teſte & Iudice. 3. 142.
Falſum quatuor modis committitur. n.1. 142.
Falſi pœna tenetur, non habens cudendæ monetæ poteſtatem.7. 143
Falſi criminis pœna quæ ſit.nu.3.pag.660. & 430.
Falſi tenetur, qui non ſeruato pede numos cudit.9. 143
Falſi numi per tinctionem ab auctore Budelio recenter viſi.10. 143
Falſi pœna tenetur, qui non iuſto pondere monetam fecit.11. 144
Falſis probationibus vtens, falſum committit.5. 142
Falſarius quo pacto, ſecundum Ordinationes Imperij puniatur.39. 248
Falſariorum pœnæ quæ quondam fuerũt. 13. 144
Falſariorum pœnæ ex Conſtantini Imp. ſanctionibus quæ ſint.14. 144
Falſitas numi aliquando in eius extremitate non elucet,licèt nihilominus ſubſit in corpore.15. 737

Fer-

Ferrei cōmmixtio cum reliquis metallis difficilis 23. 23
Ferrei numi aliquando cuſſ. 22. 6
Ferendum eſt, quod vitari non poteſt. 22. 67.
Fictio nunquàm habet locum, niſi concurrat æquitas. 7. 691
Figura circularis in numis præfertur. 47. 744.
Fides inter Mercatores plurimum valet. 13. 126
Fides alicui habita, iuramētum excludit. 23. 153
Fideiuſſor conueniri poteſt in loco per principalem ſolutioni deſtinato. 21. 695.
Fiſcus quando cogatur capere æs & argētum pro auro. 5. 362
Fiſcus in duobus caſibus nō tenetur æs & argentum pro auro capere. 3. 400
Florenus Colonienſis communis recipit albos. 24. 193
Florenus vti ſpecies in obligatione, ita quoque vt ſpecies perſoluendus. 25. 175
Floreni, cuius ſint valoris. 5. 707
Fœnerator ſummè lucroſum reditum recipiens, non eſt audiendus. 6. 481
Formā in moneta qualiter attendatur. 19. 358.
Forma monetæ quid ſit. 11. 73
Forma ſeu figura externa non multum curatur. 20. 198
Forma extrinſecæ bonitati aſſcribendam. nu. 1. 71
Forma rei ſublata interit quoque ſubſtantia. 4. 68
Formæ quædam iuxta Ordinationis Imperij. 12. 73
Forenſis in quibus differat à non forenſi. nu. 4. 636
Forenſis contrahens in vno loco, licèt ligetur ſtatuto, quod ignorat tamen, ſi ex illo ſtatuto enormiter lædatur, poteſt petere reſtitutionem aduerſus dominum. 5. 676
Formarum adulteratores acerrimè puniendos. 13. 73
Formarum adulteratores noui noſtro tēpore inuenti. 14. 74
Formarum diuerſitas non facit, vt numi recuſari poſſint. 15. 74
Fornacula probatoria qualis eſſe debeat. 10. 41
Fornaculæ latericiæ ſtructura. 12. 42
Frembde vñ außlendiſche Müntz verpotten. 266.
Francus, qualis moneta fuerit, & quo pōdere & valore. 6. 640
Fraudis præſumptæ timore iuris communis deciſio mutari nequit. 8. 197
Frumētum per teſtatorem vxo. i legatū, poſtea conſumptum, per eundem quo modo veniat ſoluendum. 16. 459
Fundamento fragili exiſtente omnia deſuper conſtructa corruunt. 18. 42

G.

GEldriacos equites parens, L. Budelij quondam percuti curauit. 17. 79.
Gemin. Roman. Menoch. ſententia contra communem. 7. 217
Generalis zygoſtatæ officium. 9. 129
Generales apud Brabantinos curam monetarum habent. 12. 129
Generis obligatio ad tempus ſolutionis refertur. 13. 220
Generis obligatio ad quamlibet ſpeciem applicatur. 7. 167
Generis obligatio ſoluitur per ſolutionē ſpeciei. 29. 172
Generis obligatio in valore exſtrinſeco explicatur. 28. 172
Genuenſes qualiter numos ſignauerint. nu. 8. 73
Gehalt ethlicher Golden vnnd Silbern Müntzſorten. 249
Gewicht etlicher Golden vnnd Silbern Müntzſorten. 251.
Georgius Agricola parumper à ſcopo vacillat. 17. 104
Georg. Agric. de auro puro puto opinio. 30. 50
Georg. Agricol. ſententia de hac quęſtione. 2. 91
Germania metallis omnibus, præterquā auro abundat. 24. 739

Gloſa aurea ad verbũ frangere de treug. & pac. pro vſu pecuniæ illum præuatere.9. 213
Gloſa qualiter communi ſententiæ præferatur.5. 114
Gloſa eſt Idolum aduocatorum, multumque valet.6. 114
Gloſa aliquando bene, male aliquãdo dicit.6. 116
Gloſæ auctoritas eſt maxima.4. 114
Gloſæ ſententiam contra Alciat. quidam ſequuntur.13. 115
Gothis in Hiſpania regnantibus, quales monetæ in vſu fuerint.5. 640
Gradus qualitatis nõnulli conſtituuntur. 63 553.
Gratia beneficij vacaturi tempus vacationis reſpicit.6. 217
Gratidiani Tribuni plebis edictum, de certo precio in numis conſtituendo.3. 735.
Gratidiani Tribuni pleb. laudabile factum.5. 22

H.

HAlleri Nuribergenſes & Coloniẽſes omnium leuiſſimi.23. 665
Hallerorum Germanicorum diuerſitas eſt maxima.22. 665
Hallerorum 28.communiter baſſum faciunt,24. 665
Heraclij ſeu Lydij lapidis vis ſumma. 10. 737.
Hiſpania leges nũmarias exactiſſimè ſeruat.29. 740
Hiſpani dicuntur è Francia oriundi, ortumque ſuum traxiſſe. 756
Homo non eſt ab omni parte beatus. 20. 129.
Homogeniorum & heterogeneorum cõmixtio & ſeparatio.43. 545
Hominis de diſpoſitione vbi agitur, attẽditur tempus diſpoſitionis.7. 720

I.

IAnus in Italia primùm æs ſignauit.n.9. 73.
Immemorialis temporis vis maxima. nu.50. 230
Imminutio recens non nocet emptori.12. 507.
Impenſæ plures in cudendis minutioribus quàm groſſis numis requiruntur. 36. 173
Imperator ius cudendæ monetæ ſolus habet.2. 19
Imperium merum & mixtum, conſuetudine adquiritur.6. 20
Imperij Conſtitutiones ſententiam de intrinſeco valore communem probãt. 8. 25
Iudices & patroni cauſarum ſui officij admonentur.6. 187
Indicatura potior eſt ipſa materia. n.115. 567.
Indicaturæ contra Budæum acceptio. 5. 45.
Indicaturam publicam præcipuũ eſſe in. in Monetis.18. 534
Induſtria expendentis pecuniam reprobatam, an proſit mũtuanti.23. 460
Indiuiſibile cenſetur quod commode diuidi nequit.44. 546
Inferior non poteſt legem imponere ſuperiori.17 722
Inobſeruantia ſimplex, abſq; curſu 10.annorum ſufficit.11. 213
Inſcriptiones in monetis ob res in bello feliciter geſtas.11. 3
Inſcriptiones periculoſis temporibus factæ.12. 3
Inſpici debèt moneta quæ erat tempore contractus, vel eius valor.5. 754
Intellectus c.conquerente, de officio ordinarij.9. 608
Intellectus l.vnic.C.de collatio. æris, libr.10.nu.4.
Intellectus ad c. olim cauſam, de cenſib. nu.32.& 35. 712
Intellectus l.vnic. C. de argenti precio, lib.10.nu.6. 605
Intellectus c.qui ſubdiaconum.17.quæ.4. nu.7. 606
Interpellatio vnica extraiudicialis moram cauſat.14. 237
Interpellatio iudicialis efficaciſſima. 28. 240.
Interpellationes aliquando plures requi-

qui-

quiruntur.25. 237
Interpretatio plenior in teſtamentis fit quàm contractibus.18. 214
Interpretatio l.cùm certum. cõmuniter recepta.9. 208
Intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis quomodo probetur.17. 236
Intereſſe damni etiam in numis minutioribus conſideratur.9. 201
Intereſſe vtrumque tam iure Ciuili, quã Canonico peti poſſe.16. 236
Intereſſe lucri intrinſeci ratio non debet haberi, & an ſemper verum, nu. 4. & 5. 398.
Intereſſe lucri ceſſantis etiam in delictis conſiderari.11. 236
Intereſſe lucri ceſſantis in contractibus ſtricti iuris attenditur.12 236
Intereſſe damni in bon. fid. contractibus locum habet.13. 236
Intereſſe vtrumq;. ſolitus mercari poteſt exigere.14. 236
Intereſſe duplex, dãni emergentis, & lucri ceſſantis.9. 235
Interpretatio in dubio contra retrahentem facienda.8. 506
Intrinſecus valor ſecundùm Molin. parũ curatur.10. 220
Intrinſecus & extrinſecus valor debet ſibi correſpondere.102. 562
Intrinſecus valor non debet attendi aliquando. 193
Intrinſecus valor potius quàm extrinſecus conſiderabilis.20.182. nu. 2.529.
Intrinſecus monetæ valor extrinſeco prę ſtantior iudicatur.11. 163
Intrinſecum valorẽ in annuis reditibus quando minus curandum.2. 218
Itaque Intrinſecus valor non curandus. 2. 218
Intrinſeci valoris ampliationes & limitationes prout ſentit Molin. num.119. 569.
Intrinſeco valore in numis minutis mutato, creſcit valor groſſarum monetarũ extrinſecus & hoc caſu cõtractus tempus attendendum. 34. 173
Intrinſeca mutatio contractus tempus reſpicit.17. 182
Intrinſeca monetæ bonitas in quibus cõſiſtat.2. 161
Intrinſeca bonitas & extrinſeca ſymmetricè debent conuenire.9. 29
Intrinſeca bonitas in penſionibus annuis debet attendi.6. 532
Intrinſeca mutatio non habetur in conſideratione, dummodò forma, & valor idem ſit.39. 714
Intrinſecam bonitatem eſſe ſubſtantialẽ. 4. 530
Intrinſecę bonitatis Regula communiter recepta.11. 168
Intrinſecæ bonitat. ad extrinſecam quæ ſit ratio & habitudo.30. 541
Intrinſecæ bonitatis ratio quopacto inueſtiganda.1. 529
Intrinſecæ bonitatis variatio vergit in incommodum debitoris. 437
Intrinſecam bonitatem conſiderandam docet experientia.9. 531
Ioannes Andreæ eſt fur Oldradi. num.3. 372.
Ioannes Vicomercatus Ticini iura Pontificia docuit.30. 504
Iudæus ſciens rem furtiuam eſſe, pecuniam non repetit.19. 206
Iudæus in bonis Eccleſiæ, & extraneorum non gaudet prædicto priuilegio. 20. 206
Iudæorum priuilegium contra l. inciuilem obtentum, forenſes non ligat. 18. 206.
Iudex proprio motu poteſt peritos conſulere.25. 153
Iudex in dubio in partem mitiorem inclinabit.18. 152
Iudex ex officio Mercatori vtrumque intereſſe adiudicabit.15. 236
Iudicis arbitrio multa relinquuntur. 16. 153.
Iuramentum ſemel præſtitum ſufficit, ad quod fit relatio.26. 153
Iuramentum periti aliquando præſtant veritatis.24. 153
Iuramentum per Iudices præſtitum, ne appelletur, nullius eſt momenti.n.37. 109.
Iuramentum in litem in obligatione cer-

tæ pecuniæ locum non habet. num.15. 164.
Iuramentum in litem in numis nō datur ratione affectionis.32. 454
Iuramenta per ſubditos ad coactionem Dominorum, ne appelletur, præſtita, non ſunt obligatoria.38. 109
Iuriſdictio probatur per collectarum ſolutiones. 440
Iuriſdictionem ciuitates habent, vi conſuetudinis immemorialis.nu.7. 20
Iuriſprudētia & Theologia propter ſubiectum circa quod verſantur, præſtāt. 22. 117
Ius ex facto oritur.3. 166
Ius decimandi difficilius, quàm eius qualitas præſcribitur 24. 226
Ius cuden. monetæ priuilegio, & ex cōceſſione Principis acquiritur.nume.2. 20.
Ius cuden. monetæ, num. priuatis perſonis poſſit concedi?n.5. 421
Iure Canonico omnia iura ſunt abrogata, quæ malam fidem tolerant.num.14. 219.
ipſo Iure, &c. ſententiam declaratoriam non excludit.20. 237.

L.

LApides precioſos Principes viri magni fecerunt. 761
in Lecturis Dd. verius, quàm Conſilijs loquutos.11. 209
Legatum in certa conſiſtens moneta, ſolui debet iuxta valorem tempore conditi teſtamenti currentem. num.1.pag. 700.
Legatum prolibus naturalibus factum, cenſetur factum in recompenſam alimentorum, ipſis debitorum. numer.2. 700.
Legatum cōditionale nunquid reſpiciat ſolutionem ſecundùm futurum euentum pecuniæ.4. 387
Legatum factum pro legitima filiæ, ſi modicum attenta portione quam remittat, augmento continet.3. 522
Legatum intelligitur ſecundum tempus teſtamenti.11. 195
Legatum pecuniæ in ſoluendum fit iuxta valorem pecuniæ tempore facti legati, vel tempore ſolutionis.nu.50.& 52. 717.
Legati augmentum & decrementum an legatarium reſpiciat.1. 522
in Legato annuo non ſufficit vna præſcriptio.6. 223
Legata vniuerſalia tempus mortis conſiderant.19. 214
Legata in teſtamento relicta qualiter ſoluenda.1. 207
Legata partientaria tempus teſtamenti cōſpiciunt, vniuerſalia teſtatoris mortem.17. 459
in Legatis vniuerſalibus tempus mortis conſiderari.19. 210
L.cum certum, de aur.& argē.leg.intelligentia.12. 721
L.1.contrahen.emptio. explicatur.nu.12. 18.
L.cum certum, de aur.& arg.leg. ff.explicatum.8. 178
L.centum.ff.de auro & argent.leg.nouus Pinelli intellectus.4. 194
L.taceuti, ad inſtantiam naturalem recurrendum eſt.6. 464
L. vxorem. §. teſtamento. de leg. 3. & l.ſi ita. de aur. & argent. lega. intellectus. 18. 722
L.inciuilem. C. de furt. habeatne locum in Iudæis.17. 206
L.Cum certum de aur. & arg. leg. intellectus ſingularis.12. 209
L.2.ff.de tric.act. 488
Lex vel ſtatutum pœnam imponens ad quod tempus reſpiciendum.nu.6. pag. 436.
Lex vel Statutum tempus ſolutionis exprimens, illud conſideratur. num.10. 211.
Lex communiter lata in omnes, reſpicere debet omnes.49. 492
Lex in ratione debet conſiſtere, & dictū rationabile iudicem debet monere. 6. 464.
Leges priores per poſteriores abrogantur.12. 213

Leges ſumptuariæ rogandæ in Republica.8. 92

Leges Regię de hac materia tractantes, cõciliantur.2. 626

Leges priores per poſteriores abrogantur.42. 99

Leges Partitæ, & Fori, de marauedinis & alijs monetis loquentes, examinantur.5. 640

Leges fruſtrà habentur ſi non earum diligens executio ſubſequatur.51. 100

Libellus quomodo formetur, quãdo vna pecunia eſt in obligatione, & alia in facultate ſoluendi.9. 303

Libella genus numi eſt minutioris..12.62.

Libra penſili in probationibus eſt opus.7. 40.

Libra quandoque non pondus, ſed numus eſt.3. 619

Libra 72.ſolidos comprehendit.33. 741

Libra Gallica ſeu Regia explicatur.63.551

Libra Gallica ſeu Zygoſtatica habet 16. vncias.64. 551

Libra quælibet habet 72.ſolidos.13. 62

Libra alia numeralis, etiam diuerſimodè capitur.14. 62

Libra vulgaris eſt 20.ſolidorum.n.67.553.

Libra variè accipitur.66. 551

Libra Turonenſis non ſemper eadem eſt in eodem loco.11. 524

Libra vetus diuiditur, & expenditur: & inibi de granis.3. 582

Libræ in ducatis datæ vt in ſimilibus ſpeciebus reddantur quid iuris, quo pacto ſolutio fiet. 188

Libræ 100.in ducatis in obligationem deductæ ad genus refertur.1. 186

Libræ Romanæ partes 12.& quibus nominibus vocentur.5. 61

Libræ penſilis ſtructura qualis.num.8.40.

Libra Zygoſtationum quæ ſit, & quæ Romana.4. 60

Libræ 16.vnciarum ſectio.10. 62

Libræ vocabulum æquiuocum. n. 11.62.

Libræ nõ æſtimantur per florenos, vel ducatos, ſecùs econtrà.13. 707

Libræ auri, argenti, & æris quid ſit. 421.

Libræ in ducatis expoſitæ, vt ad ſimilem æſtimationum ducati reddantur, quid dicendum. 187

Libram duplicem eſſe conſtituendam.3. 60.

Librarum ratio explicat.8. 661

Librarum obligatio ad genus refertur.4. 184.

Librarum & vnciarum varietas ſummæ eſt, quod exemplis demonſtratur.n.19. 738.

Liga & Schrot/vnd Kern/ quid ſignificent.3. 24

Liga vocabulum vnde dicatur.1. 26

Liga quo pacto definiatur.2. 26

Liga in 12.gradus ſeu denarios diſtribuitur.3. 26

Ligæ varietas per exempla commonſtratur.10. 27

Ligę ſectio fit etiam per lotones & grana. 13. 29

Ligæ inueſtigatio per denarios eſt modus commodiſſimus.12. 29

Ligæ partitio ſecundùm Nuribergenſes qualis.16. 29

Limitationes Regulę de valore intrinſeco adiunguntur.130. 571

Litigantiũ temere & doloſi pœna.38.155.

Locus in contractu duplici quis inſpiciatur.27. 696

Locus contractus duobus modis dicitur, &c.nu.8.& 11. 691

Locus ſolutionis ab exemplo declaratus. 11. 216

Locus deſtinatæ ſolutionis quando inſpiciatur, &c.nu.23.24.& 25. 695

Locus contractus vbi de eius ſubſtantialibus agitur, inſpiciendus.8. 216

Locus ſolutionis, vbi de ijs agitur quę circa ſolutionem contingunt, attendendus.9. 216

Locus deſtinatæ ſolutionis debet attẽdi. 6. 25

Locus ſolutionis & non contractus attendendus.13. 216

Locus contractus, & non ſolutionis inſpiciendus.1. 235

Locus ſolutionis aliquando contractus inſpicimus.6. 215

Loci contractus rationem habendam, etiam in re alibi ſita.3. 215

Lotones qualiter hic accipiantur, num. 14. 29
Lotones ſinguli in 18. grana ſecantur. nu. 15. ibid.
Lottigs Golds verba, quid deſignent, num 14. 111
Lottigs Golds/ quale aurum ſit per auctorem explicatum. 16. ibid.
Lottigs Golds/ meraciſſimum deſignat aurum. 17. 112
Lucrum cum aliena iactura eſt damnoſum. 11. 458
Lucrum ceſſans non vſque adeò curandum. 4. 200
Lucri ceſſantis intereſſe Mercatores poſſunt exigere. 6. ibid.
Ludouicus Romanus nouitatum inuentor, & propriæ inniti ſapientiæ dicitur. 7. 701
Ludouici Romani de Oldradi ſententia iudicium. 13. 524

M.

MAgiæ & Maneiæ ſumma eſt differentia. 414
Magiſtri Monetales notulis quibuſdam vtuntur. 13. 3
Magiſtri Monetales & Zygoſtatæ quopacto iurent. 4. 127
Magiſtri Monetales ad pondus & ligam collimare debent. 9. 23
Magiſtri Monetales quidam ſumptibus Dominorum viuunt. 10. ibid.
Magorum III. corpora vnde & quo pacto Coloniam per Reinholdum Archiepiſcopum tranſuecta fuerint. 9. 3
Malum minus è duobus eligendum, num. 12. 71
Mala fides præſcriptioni obſtat. 11. 224
Mala fides ſuperueniens, præſcriptionem impedit. 14. 229
Marauedini boni, aurei, & communis: alia initur æſtimatio. 6. 650
Marauedini veteris cum nouo collatio. num. 3. 612
Marauedini boni, & marauedini aurei æſtimatio. 4. 629
Marauedinus aureus cuius æſtimationis & ponderis fuerit ante hæc tempora. num. 4. 640
Marauedinus Caſtellanus nouus, & antiquus, quomodo æſtimetur, iuxta vnam opinionem, vbi multæ leges Regiæ de monetis loquentes explicantur. 1. 626
Maruideres ſunt in Hiſpanijs vſitatiſſimæ, licèt propriè numus non ſit, qui ita vocetur, ſiue petia. 26. 061
Maruideris Hiſpanicæ æſtimatio. 20. 665
Marca puri argenti quot habeat grana, nume. 8. 27
Marca octo habet vncias. 2. 63
Marca quo pacto per Georg. Agricolam diuidatur. 4. 46
Marcha pondus, quid, num. 4. pag. 583. & nume. 1. 67
Marca duplex eſt, Colonienſis & Troſica. num. 3. 63
Marca Colonienſi paſſim in Imperio vtimur. 4. ibid.
Marca puri auri, & argenti, quo pacto æſtimetur. 12. 111
Marca argenti ęſtimatio. 1. 637
Mariti verba receptionem dotis in aureis auri confitentis, qualiter intelligenda. 25. 460
Martini ſententiam in pręſcriptione multi ſequuntur. 8. 223
Maſſulę Anglorum & momentorum ordine, quę & quales ſint, collocantur. num. 13. 65
Maſſularum ponderalium figurę duę, nume. 6. 39
Maſſa vt ſoluatur, pręciſè quem obligari. num. 7. 177
Maſſam pro pecunia non ſolui, communiter receptum. 4. 205
Materia & forma monetæ, in quantum moneta ipſius monetæ, forma & materia non eſt. 4. 485
Materiam in pecunia conſiderari, num. 5. 530
Mathematici propriè qui dicantur. 414
Mathematicorum officia in multis ſunt vetita. ibid.
Mathematicorum officium quare quondam fuerit. 413
Medicus Ciuitatis ſolus auditur. 15. 151

Medici indocti vno collyrio omnes morbos curant.33. 505
Medicinæ iſtæ omniũ ſunt ſalutares, quæ dolorem aliquem pariunt,& ita ſanãt. num.54. 745
Mediam viam ingredi tutiſſimum fore. num.2. 166
Menochius in valore monetarũ cum Molinæo videtur conuenire.9. 163
Mens contrahentium ſemper debet attendi.num.8.pag.190.& num.12. 233
Mens contrahentium pro ſolutione pecuniæ maximè conſiderari debet ob variationem monetæ.29. 711
Menſura agrorum variata, ea attenditur, quæ eſt tempore contractus.12. 524
Mercatores ex æquo & bono omnia debent peragere.14. 126
Mercatores eò merces vehunt, vbi præſtans pecunia reperitur.5. 92
Mercatores ſolent in initio contractus de qualitate monetæ diſponere, num. 15.pag. 202
Mercatorum auaritia taxatur augmẽtum numerum cauſantium.109. 565
Mercari ſolitos poſſunt in foro conſcientiæ petere intereſſe lucri.6. 598
Metallum vnum altero eſt pręſtantiùs, nume.1. 31
Metalla permixta ſeparari cõmodè poſſe.42. 544
Metalla vt plurimùm inter ſe ſunt permixta.1. 38
Metallorum confuſio è medio tollenda. num.17. 94
Metallorum confuſio Reipublicæ perniciosa.7. 736
Metallorũ miſtura vt ſit æquabilis, oportet.13. 737
Minor aduerſus longiſſimi temporis pręſcriptionem reſtituitur.3. 686
Minor præſcriptio quadragenaria non ſufficit contra Ecleſiaſticam perſonã. num.33. 712
Minores ſortes ad communia commercia exercenda, fabricatas non eſſe, nume. 22. 103
Minuta pecunia cum groſſa æſtimationẽ non recipit.2. 200
Minutioris pecuniæ quarta pars apud Luſitanos ſoluitur.17. 201
Minutiores ſortes, in magnis ſummis rectè recuſari poſſunt.13. 201
Mixtura æris & argenti cum auro quomodo fiat.20. 87
Mixtura æris & argenti cum auro admodum periculoſa. 21. 87
Mixtura ex duabus partibus argenti, & vna æris, commodè fit.22. 87
Mixtura Thallerorum Imperialium qualis eſſe debeat.3. 81
Mixtura æris argentique cum auro exemplis illuſtratur.24. 88
Mixturæ aureorum in auro exempla, nume.15. 84
Mixtura alborum quæ ſit, & qualiter fiat, num.10. 83
Mixtura numorum de 8. noſtris nunc thalleris.11. ibid.
Mixtura hallerorum quæ eſſe debeat, nume.13. 84
Mixtura in numis vſitatis defenditur, nume.41. 99
Mixtura ſeu temperatura auri & argenti quid ſit.1. 80
Mixtura ex Thalleris Phillippicis.6. 82
Mixtura ex ære ad argentum qualiter fiat.7. 82
Mixturæ ratio exemplis oſtenditur, nume.19. 86
Mixturæ alicuius examen quo pacto inſtituendum.18. ibid.
Mixturam metallorum admodum eſſe nociuam. 776
Mixturam Thallerorum explicantia exempla plura.4. 81
Modus vtrique parti tolerabilior eligendus.24. 503
Modo ac qualitati ſoluẽdi quomodo pręſcribatur.4. 468
Molinæus à communi ſententia recedit, & ex qua cauſa.9. 190
Molinæus quare abſurdè ſit loquutus, nu. 11.pag 36.& num.13. 37
Molinæus paſſim inuenitur ſingularis, nume.4. 166
Molinæus contra communem quæſtionẽ diſcutit.nu.11.pag.189.& nu.30.31. 518

Moli-

Molinæus in quo grauiter lapſus, num.10. pag. 30
Molinæus tres potiſſimùm ſpecies in argento conſtituit.25. 43
Molinæ Proportionem congruam aliquã vrget valoris extrinſeci erga integrum.11. 566
Molinæi ſententia de auro obryzo, num. 18. 50
Molinæi vel Typographi error detegitur in libræ partitione.9. 62
Molinæi intellectus de tempore teſtaméti.2. 208
Momentorum non eſt eadem ratio, num. 16. 67
Moneta circa formam mutata, an poſſit ſolui creditori nolenti.16. 449
Moneta data ad negociationem attenditur, vt quantitas 9. 478
Moneta debet cudi talis, vt poſſit vbique expendi.2. 353
Moneta debet tantum valere in maſſa, quantum formata. ibid.
Moneta de Vellon, quæ dicatur.2. 579
Moneta debet eſſe iuſta & proba, vt recuſari non poſſit.6. 205
Moneta deteriorata in materia, liga, aut pondere, ad tempus contractus fit reſpectus.1. 790
in Moneta duplicẽ conſiderari bonitatem intrinſecam & extrinſecam.10. 720
Moneta ex tribus cauſis falſa eſſe poteſt, num.10. 448
Moneta groſſa æſtimatur, & taxatur per minutam.10. 732
in Moneta habetur potiùs reſpectus ad curſum & taxam Principis, quàm ad materiam.3. 2.
Moneta habetur iſtius, cuius eſt imago & inſcriptio.4. 2
Moneta habebit ſemper vnum valorem vſualem etiam vbique.18. 487
Moneta in ſolutione annui redditnum qualis requiratur, &c.1. 690
Moneta legem ſui valoris à Superioritate accipit.42. 10
Moneta minuta ſoluto ſemper impurior. num.67. 496
Monetæ in intrinſeco valore non facilè augetur.134. 576
Moneta in Statutis quomodocunque mutetur, nõ refert, ſed ſolutionis tempus inſpicitur.7. 211
Moneta proba in extrinſeca & intrinſeco valore debet conuenire, num. 14. pag. 164
Moneta proba ex auro, argento, & ære cõſtat.31. 541
Moneta mutuò data, ſi effecta vilior in valore intrinſeco redderetur, nõ diceretur reſtitutum mutuum in eadẽ bonitate, qualitate & ſubſtantia.44. 715
Moneta in depoſito & mutuo qualiter reddenda. 436
Moneta intelligitur de aurea & argentea. 425
Moneta mutata, de qua ſtatutum loquitur, cenſetur quoque mutatum ſtatutum.2. 407
Moneta quando ſolui poteſt, ſi floreni ſoluantur, accipiuntur ſecundùm valorẽ temporis ſolutionis.4. 731
Moneta noua ſi pro veteri ſoluatur, debet fieri ſolutio ſecundùm eius æſtimationem.11. 733
Moneta non deducitur in cõtractum, vel aliam diſpoſitionem, inquantum moneta, ſed ſub ratione valoris. num.40. 714.
Moneta omninò pura ſitne cudenda? nume.7. 92
Moneta pura maximus eſt theſaurus nume.3. ibid.
Moneta ſucceſſu temporis nunquàm fuit meliorata.22. 537
Moneta, ſeu eius valor quomodò dicatur mutari intrinſecè, & extrinſecè, nume.9. 706
Moneta ſi fortè varietur, quomodo debeat fieri ſolutio.1. 791
Moneta tribus reprobatur modis, ſcilicet, in materia, pondere & curſu, nume.12. 448.& 449
Moneta tribus modis falſificatur. 424
Moneta variata, ſolutio facienda eſt ad æſtimationem antiquæ pecuniæ, vel de antiqua pecunia.3. 725
Monetæ verbum qualiter interpretatur

Alciat.11. 115
Moneta vna ánne pro alia poſſit ſolui. 437
Moneta vnde nomen traxerit. 423
Moneta vt iuſta ſit, quæ requirantur, nume.13. 532
Moneta in contractibus deducitur, vt ſimplex valor.44. 492
Monetæ ęſtimatio, an referenda ad tempus mutui, vel ſolutionis, nu.10.12. maximè in dote, num.14. & quid in ſtatutis, num.17. & quid in laudo & ſententia, n.10. 19.21. 457
Monetæ auri boni & iuſti ponderis ſolutio promiſſa, non poteſt fieri de moneta argentea.5. 731
Monetæ conſenſu populi requirunt. 425
Monetæ bonitas intrinſeca in duobus cōſiſtit qualitate & quantitate, num. 49. pag. 548
Monetę bonitas conſideratur reſpectu vſus, non autem materię.2. 682
Monetæ cudendi ius an ſoli Imperatori quandoque reſeruatum.58. 494
Monetæ ſpecies vna tantùm duplici modo mutatur.59. ibid.
Monetæ cudendę ius priuilegio, & conceſſione Principis acquiritur.2. 20
Monetæ cudendæ ius ſummum eſt Regale.18. 116
Monetæ fabricator primus fuit Thares pater Abrahæ.19. ibid.
Monetæ cudendæ ius, quis habere dicatur.1.pag.456.& num.1. 456
Monetæ currentis verba, ſolutionis tempus deſignant.10. 232
Monetæ character mutatus, non efficit creditori, ſi liga remanſerit.8. 456
Monetæ cudendę ſcientia difficilis eſt, & intricata.1. 2
Monetæ curſus & inſtitutio Iuriſgen. nume 9. 486
Monetæ currentis expreſſio, an excludat monetam currentem tempore contractus, ſi tempus ſolutionis non fuerit nominatum.12. 411
Monetæ deprauationem ex multitudine Officinarum prouenire.43. 743
Monetæ deterioratio contigit tempore Philippi Pulchri in Gallijs maxima. num.25. 557
Monetæ electio in diuerſitate cui eſſe debeat, creditoris, an debitoris, num.30. pag. 461
Monetæ fraus quibus modis fiat, nume.3. pag. 354
Monetæ monent nos certi alicuius pretij.10. 3
Monetæ penitùs reprobato curſu, cuius ſit periculum, creditoris ſcilicet, an debitoris.13. 448
Monetæ qualiter tingantur.28. 246
Monetæ ſpecialia ſunt multa. num.38. pa. 248.& 428
Monetæ ſolutio fit ſecundùm tempus cōtractus, non autem ſolutionis, num.8. pag. 732
Monetæ ſeu pecuniæ deterioratix nō debet cadere periculo debitoris non moroſi.11. 475
Monetæ tria requirere videntur. 424
Monetæ valor intrinſecus quando conſirari debeat, vel tempore contractus, vel potiùs ſolutionis, num.1.& 9.& per totum conſilium. 704
Monetæ valor intrinſecus mutatus in legatis relictis.6. 208
Monetæ variatio multiplex eſt, nume. 1. pag. 68
Monetæ variatio in bonitate extrinſeca qualiter intuenda in ſolutione, num.6. pag. 383
Monetæ æſtimationem dat, qui cudendi poteſtatem habet.6. 354
Monetam falſam ſiue quis fundat, ſiue percutiat, parum referre.16. 249
Monetam probam ſub imagine Imperatoris fabricans.17. 245
Monetam falſam alterius Principis cudens.18. 245
Monetam falſam Imperatoris cudens, nume.15. 144
Monetam poteſt æſtimare, qui & condere.11. 205
Monetam minimam ſolui poſſe, vbi plures eiuſdem ſunt nominis. 438
Monetam falſam expendens, arbitrio iudicis punitur.28. 453
Monetam viliorem pro pretioſiori recipiens,

piens, ſibi præiudicat.9. 720
Monetam reprobatam expendens, an teneatur pœna falſi.20. 459
Monetam viliorem ſoluendo debitor liberatur.6. 163
Monetam ex puro aut mixto auro, aut argento probam fieri.35. 8
Monetam temporibus Abraham fuiſſe vſitatam.9. 13
Monetam adulterinam cudens, falſi tenetur.6. 142
Monetam abſque poteſtate etiam bonam cudens, tenebitur.8. 143
Monetarum quæſtiones à Doctoribus obſcuriùs explicatæ exiſtunt, nume. 9. pag. 167
Monetarum æſtimatio inter ſe collata, iuxta prædictas duas opiniones, nu.8. pag. 632
Monetarum priſcarum cùm noſtris hodiernis æſtimatio. 410
Monetarum ratio diligenter excuſſa, nume.1. 724
Monetarum falſitati quo pacto ſuccurri poſſit ex conſilio Bodini. 777
Monetarum ſortes anno 1531. qualiter fuerunt in his partibus æſtimatæ, pag. 253.
Monetarum mutatio à iure cómuni tam incognita, quàm reprobata, & exorbitans.4. 508
Monetarum extrinſecus valor minus curatur.6. 219
Monetas falſas expendens, qualiter puniatur.33. 247
Monetis Sanctorum imagines imprimuntur.7. 3
Monetarij qui cenſeantur iure Codicis. num.3. 113
Monetarius qui Principum monetas cudit, nihil habet commune cum turpibus officiarijs.12. 115
Monetarij ex longa conſuetudine habentur à contributionibus immunes. num.31. 118
Monetarij nõ poſſunt turpibus perſonis æquiparari.8. 114
Monetarij conditionati homines fuerunt num.42. 119
Monetarij duplici iuramento conſtringuntur.30. 117
Monetarij gaudent priuilegijs & immunitatibus.32. 118
Monetariorum acceptio, ſecundùm Suidam, qualis.39. 119
Monetariorum perſona debet eſſe qualificata.31. 118
Monetariorum appellatione qui veniant num.1. 113
Monetariorum operariorum principalis Schmiedtsmeiſter qualiter iuret, pag. 146
Monetariorum, ſecundam quoſdam, vile & abiectum fuiſſe officiũ, vbi quod honoris vitæ cauſa æquipærentur, nume.2. 113
Monetariorum priuilegium in Imperio. pag. 121. & conſeq.
Monetariorum priuilegia per Maximilianum Cæſ. confirmata.36. 118
Monetarios non eſſe ſeruilis conditionis num.9. 114
Monetarios Bodinus propter peregrina vocabula, quibus vtuntur, reprehendit.32. 741
Monetarios non eſſe turpibus iſtis perſonis conferendos.15. 116
Monetarios iſtos in Codice nominatos, non eſſe falſarios.40. 119
Monetarios iſtos in Codice viles Negociatores fuiſſe.41 ibid.
Monetandi ars circa aurum & argentum verſatur.23. 117
Monetandi ius Principum oſſibus cohæret.25. ibid.
Monetandi ius qui poſſint habere. 416
Mora in contractibus bonæ fidei, etſi dies ſit appoſita, purgatur.31. 240
Mora facit, vt debitoris periculo ſit, quod monetæ decreſcant.21. 451
Mora eſt vel regularis, vel irregularis, nume.18. 336
Mora fauore ætatis, Eccleſiæ, piæ cauſæ, libertatis, contrahitur.19. 237
Mora moroſo ſemper eſt nociua, num. 1. pag. 234
Mora per vnicam extraiudicialem interpellationem contrahitur.21. 237

Mora contrahi dicitur in loco deſtinatæ ſolutionis.10. 691
Mora cauſat intereſſe petitionem. 428
Mora moroſo nocet.7. 457
Mora nociua etiam in numis minutioribus.7. 235
Mora, non obſtante iuramẽto, de iure Canonico poteſt purgari.30. 240
Mora quo pacto definiatur, nume. 4. pag. 234
Mora facit rem æſtimari quanti plurimi. num.5. 235
Mora moroſo in groſſa pecunia nociua. non autem in minuta.3. 200
Moræ probatio cui incumbat, nume. 2. pag. 234
Morę purgatio ceſſat oppoſitione per aduerſarium facta.32. 240
Moræ purgatio fit multis de cauſis, nume. 29.pag. ibid.
Moræ periculum indiſtinctè moroſum reſpicit.8. 235
Moram quo pacto creditor cõmittat, nunum.6. ibid.
Moram lapſus vnius diei facit, num. 27. pag. 240
Moroſus ad intrinſecum, non extrinſecũ intereſſe tenetur.10. 235
Mortis tempus in legatis conſiderari, ſecundùm quoſdam.7. 208
Mos regionis, in quo contractus celebratus fuit, attenditur, num.2.& 17. 690
Mutatio monetæ non conſideratur, quando ex ea nullum præiudicium oritur. num.38. 713
Müntzordnung vom Jahr 1582. pag. 263.
Mutatio curſus monetę in obligato ex cõtractu non imputatur debitori, niſi poſt moram.4. 383
Mutatio monetæ quomodo probetur, quòd ſit intrinſecùs facta, nume. 36. pag. 712
Mutatio monetę in ſola ęſtimatione, quãdo attendi debeat.17. 449
Mutatio pecuniæ poſt moram, an noceat, vel proſit creditori, nume. 4. pag. 656
Mutatio monetæ quomodo probetur, quòd intrinſecùs non ſit facta, num. 26.pag. 711
Mutatio monetę tunc habenda eſt in conſideratione, cùm tractatur de detrimento, & præiudicio creditoris, num. 25.& 35. 710
Mutatio vera materiæ & indicaturæ non nocebit creditori, nume. 60. 62. & 63. pag. 494
Mutatio monetæ eſt in detrimentum, & maximum ſcandalum populi, & ponitur exemplũ Regis Aragoniæ, qui mutauit pecuniam, & ex reſcripto Innocentij III. reduxit ad priſtinum valorem, num.37. 713
Mutationes crebræ communem ſententiam adiuuant. num.18. pag.182.& num. me.5. 189
Mutuum factum de centum Ducatis, ad rationem decem ſolidorum, qualiter intelligatur, ſi pecunia in valore minuatur.29. 453
Mutuum an ſolui poſſit in alia moneta, iuxta valorem tempore contractus, negatiuè.41. 491
Mutuum ſi alicui factum ſit, vt ad Paſcha reddere teneatur, à die Paſchæ æſtimatio quanti plurimi venire cẽſetur, nume.26. 452
Mutuum in qua moneta refundendum. num.1. 484
Mutuum reddere in eadem ſubſtantia, quantitate, menſura, & pondere, num. 11.pag.190.& num.2. 484
Mutuum certæ ſpeciei monetæ, valorem non maſſam continet.1.62. 485
Mutuum dans & accipiens, reſpicit valorem vſu alieni.33. 490
Mutuum debet eſſe gratuitum.13. 190
in Mutuo Molinæ. extrinſecum valorem conſiderat.12. 190
in Mutuo diſtinctionem notandam, nume.125. 570
Mutuans aureos quando non teneatur argenteos recipere.24. 460

N.

NAturalis ratio inſeruit cauſarum deciſioni. num.31.pag. 697

Negli-

Negligens non debet eſſe melioris conditionis, quàm diligens.9. 521
Nemo cogitur minima pecunia magnam ſummam accipere.13. 364
Nobiles & potentes magis conſiderant quantitatem & bonitatem auri, quàm valorem.11. 515
Nobiles haud diu pecunias otioſas in arca habent.25. 517
Nobilior cenſetur nobilioribus præpoſitus.24. 117
Noueſium miſerrimè per Hiſpan. militē expugnatur.28. 7
Noueſij ſtanneā monetam recenter percuſſam, & qualis ea fuerit, num. 27. pag. 6
Noua delectant.11. 15
Numerus numorum ſæpè, & non valor inſpicitur.19. 182
Numus an mutari poſſit.11. 486
Mumus vnde dicatur, & quomodo ſcribatur,, num.41.pag.10. & nu.9. 17
Numi ærei percuſſi fuerunt iuſſu Regum Catholicorum Ferdinandi V.& Elizabethæ.1. 579
Numi quibus caſibus tondi ac radi poſſint.31. 247
Numi falſi Latinè & Græcè quibus dictionibus ſignificentur.2. 658
Numi paulatim viliores cuſi fuerunt, nume.30. 740
Numi leges figere & refigere, ſuadentes, nocentiſſimi Reipub.13. 486
Numi æſtimatio publica, eſt bonitas intrinſeca.14. 487
Numi vſus ex facilitate tranſportandi cenſetur.11. 18
Numi hoc tempore ſummo artificio, admodumq; celeriter orbiculari figura ſecantur & fiunt.53. 745
Numi aurei & argentei, vt eiuſdem ponderis, miſturæ, & figuræ fiant ex conſilio Bodini.8. 740
Numi ex puro aut permixto auro & argento fiant, parum referre, nu.10. pag. 93.& num.31.32. 97
Numi ſi eadem miſturę, proportione, pōdere, & charactere eodem percutiantur, ponderum varietate, ſecūdùm Bodinum, facilè ſuccurri poſſe, num. 10. pag. 738
Numo res omnes tanquàm medio quodā menſurantur.10. 17
Numorum minima æſtimatio attenditur. num.17. 214
Numorum fuſionem percuſſura confert Bodinus.48. 714
Numorum impuritatem falſitatem procreare.13. 93
Numorum cudendorum artificium explicatum.25. 88
Numorum impuritas non parit aliquam confuſionem.39. 98
Numorum de octo halleris, vti hallerorum confectio, tolerabilis.12. 84
Numos æreos apud Romanos quis primū percuſſerit.11. 14
Numos ex corio aliquando fabricatos, num.30. 7
Numos ex corio, cortice & ſale poſſe conſici.30. ibid.
Mumos ex puro auro & argento cudi poſſe.19. 94
Numos 30. non propriè denarios, ſed argenteos fuiſſe.7. 13
Numos plus debito ponderoſiores radēs, an ſit puniendus.29. 246
Numos ex ſolo ære non ſtampandos, nume.23. 739
Numiſmatis bonitas extrinſeca quomodo ſit obſeruanda, quoad ſolutionem debiti.3. 656
Numiſma vnde.7. 485
Numiſmatum mutatio Reipubl. magnum adfert incommodum.2. 735
Numiſmata an ſint cudenda publicis expenſis.5. 650
Numiſmata quondam & hodie viſa, ferrea, lamina argentea ſuperducta, nume.52. 744
Numiſmata in pondere non debent deficere.6. 736
Numiſmata an poſſint pluris æſtimari, quàm materia, ex qua fuerit ſignata, nume.1. 647
Numiſmata pura percutienda, ita tamen, vt à culmine vigeſima quarta parte diſtent.39. 742

O.

OBſcuritas Doctorum detegitur,nume.6. 523
Obligatio certę ſpeciei,& certi numeri cuius effectus.69. 497
Obligatio ad certam quantitatem,& ad certam ſpeciem differunt, nume. 53. pag. 493
Obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currēte tempore obligationis num.8. 371
Obligatio ad certam ſpeciem, & certum numerum an aſtringat.3. 499
Obligatio ad pecuniam ſemper certa dicitur.10. 487
Obligatio cōditionalis pecunię,ad quam æſtimationem referenda, nume. 8. pag. 386
Obligatio dicitur & generis & ſpeciei, æſtimatæ & non æſtimatæ.2. 191
Obligatio recipit ſuam certitudinem ſecundùm quid,quale & quantum, tempore diſpoſitionis.6. 720
Obligatio pecuniaria ad quod tempus referat monetæ valorem & qualitatem. num.13. 391
Obligatio generica per ſpeciei ſolutionem ſoluitur.1. 196
Obligationis tempus inſpicitur, vbi ſententia fit ex antecedēti obligatione pecuniæ.2. 389
Obligationis tempus conſideratur etiam ſi debitor ex induſtria pro pluri expenderit.1. 394
Obligationis tempus inſpicitur, etiamſi fuerit dictum,quòd ſolutio fieri poſſit de moneta currente tempore ſolutionis.1. 396
Obligationis tempus attenditur, etiamſi Princeps ſtatuat, quòd ſolutiones fieri debeant de noua pecunia.1. 396
Obligationem generis & ſpeciei diſtinctam eſſe.3. 530
Obligationem duplicem eſſe,Generis,& Speciei.5. 166
Obligationem generis & ſpeciei communiter eſſe receptam.6. 167
in Obligatione generis in effectu cū communi conſentit Molinæus.65. 208
Obligatione contracta in certa monetæ ſpecie in ea ſolui debet.65. 495
Obligatione ad certam monetæ ſpeciem concepta, ſoluitur etiam in alia minori.40. 491
Obligationes ciuiles qualiter ad pecunię valorem ſe habeant.3. 392
Obligatus ſoluere in certa numorum ſpecie, an poſſit in alia ſoluere, num. 1. pag. 654
Obulus quot halleros habeat, nume. 13. pag. 664
in Obſcuris ſequimur, quod minimum eſt.30. 711
Obſeruatio anteacta diſpoſitionis interpretatiua.8. 720
Obſeruantia ſubſequens declarat rem dubiam, quæ obſeruantia præſcriptione omninò perfecta non indiget, num. 21.& 22. 709
Obſeruantia ſecuta non neceſſariò præſcriptionem requirit.29. 227
Obſtetrici & honeſtis matronis fidendū. num.6. 150
Ocularis inſpectio cuiuſcunque generis probationem vincit ac ſuperat, num. 28. 59
Officinam numariam vnam in imperio ordinandam.4. 742
Officium boni iudicis exponitur, nume. 24. 130
Oldradus taxatur inconſtantiæ & perplexitatis.7.8. 523
Omnibus datum non eſt,quod paucis,nume.48. 100
Opem & conſilium præſtantes qualiter puniantur.40. 248
Opes ſunt irritamenta malorum, num. 4. pag. 16
Operariorum in auri & argenti fodinis honeſta conditio eſt.45. 120
Opinio Doctorum quorundam,quòd aurum purum haberi non poſſit, reiecta. num.35. 51
Opinio Molinæi & Plinij in modo probandi per acus,reiecta.18. 57
Opinio Doctorum præmiſſa Imper.Conſtitutionibus,& artis principijs,obſeruatur.37. 51

Opinio-

Opiniones quæ teneri potius debeant, ſi inter Doctores ſit controuerſia. nu.7. 464.
Oppoſiti ad oppoſitum eadem quæ propoſiti ad propoſitum ratio. nume.39. 491.
Oppoſitio per aduerſarium facta, facit ſententiam ob defectum mandati nullam, ratificari non poſſe.34. 241
Ordinatio vetus Ciuitat. Colon. pro aureo in auro. 24. albos rotatos ſolui poſſe.19. 202
Ordinantia probationis D. Cæſar. Ferdinandi. 131
Ordinantia circuli Saxonici Inferioris probationum. 141
Orichalcernum quondam fabricati. 20. pag.5.
Ordnung oder Valuation der Müntz ſo beſchehen jm jar.1534. 256

P.

PActum de intrinſeco vel extrinſeco valore, num valeat.2. 177
Pactum de obligatione ſiue generis ſiue ſpeciei inter pactis interpoſitum, ſeruandum.12. 178
Pactum interpoſitum ſiue de bonitate intrinſeca, ſiue extrinſeca perſoluenda num valeat.131. 572
Pactum, quòd ſoluatur ducatus ad certam æſtimationem, valet. nume.6.& 11. 409.
Pacto in emptione ſuper augmento vel diminutione adiecto, ſtandum an ſit.n. 19.& 20. 507
Pacta, & quod actum eſt in ſtipulationibus & contractibus ſeruanda ſunt. nume.5. 793
Pactis priuatis ius publicum mutari nequit.3. 177
Papalis ordinatio quam pecuniam intelligit. 435
in παραχαράκτας ſeu numorum deprauatores.40. 95
Paradigma Molinæi.22. 563
Paradigma authoris pro ſolutione quæſt. præſentis.20. 502
Partus quo ad honores partem ſequitur. 10. 115
Paupertas mala & pernicioſa cenſetur.17. 19.
Patientia idem quod expreſſus conſenſus operatur.9. 70
Pecunia mobilis aliquando inter immobilia collocatur. 427
Pecunia ſoluenda ex conſtitutione aliqua, an inſpici debeat tempus conditę conſtitutionis, & ſecundum æſtimationem pecuniæ, quæ illo tempore currebat, an verò tempus ſolutionis fiendæ, adeo vt de pecunia, tunc communiter currente ſolutio fiat: ſiue poſt conſtitutionem pecunia ſit mutata augmentatiuè ſiue diminutiuè. nu.1.& 2. 683
Pecunia in commercijs idem quod medium in ſyllogiſmo operatur. numer. 29. 117.
Pecunia in teſtamento legata æſtimatur ſecundum quod valebat tempore teſtamenti.27. 453
Pecunia quia publicè recepta eſt, non attenditur, quod intrinſecus ſit deteriorata.26. 538
Pecunia extincta, habebitur ratio precioſitatis iuxtà tempus contractus.29. 197.
Pecunia quondam rudis fuit, & non ſignata.2. 72
Pecunia quæ tempore contractus in vſu erat, nunquid ſolui debeat, ſi tempore ſolutionis abierit in deſuetudinem. 3. 372.
Pecunia numerata ſemper petitur conditione certi.22. 488
Pecunia vilis damnum Principi & Ciuitatibus alijs infert.6. 92
Pecunia intrinſecus deteriorata, rectè recuſatur.14. 368
Pecunia reprobata non liberat. num. 1. 372.
Pecunia in obligatione talis eſſe præſumitur qualis ſolutio eſt ſecuta. nu.32. 461.
Pecunia ære contaminata maioris eſt impenſæ, & cur.13. 356
Pecunia quando pluris expendatur, quā valeat,

valeat,& cur.4. 354.
Pecunia diminuta in æſtimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.2. 375
Pecunia indies augetur magna Reip. Chriſtianæ malo 12. 181
Pecunia magis in quantitate quàm qualitate conſiſtit.11. 220
Pecunia ſignata materiæ conſideratioñe excludit.12. 532
Pecunia in mutuo & venditione vt quantitas.32. 489
Pecunia in contractibus quæ veniat numeranda.nu.1.3.& 14. 360
Pecunia vbi relinquitur à patre filio pro ſua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui eſt tempore ſolutionis. nu.14. 722.
Pecunia vna cum alia poteſt permutari. 14. 18
Pecunia vna ſolui non poteſt pro alia in forma, materia, vel pondere diuerſa.13. pag. 452.& 446.
Pecunia minuta quantò plus vileſcit, tantò creſcit groſſa.2. 396
Pecunia minuta pro ducatis ſolui poteſt & econuerſo de generali conſuetudine.2. 731
Pecunia minuta in valore intrinſeco deteriorata debitori nocet.5. 210
Pecunia vna pro alia ſoluitur, reſpectu habito ad extrinſecum valorem.nu.15. 198.
Pecunia ſoluenda pro quantitate florenorum contenta in obligatione, dicitur æſtimata.11. 706
Pecunia æſtimata non conſideratur vti pecunia, ſed vti ſumma contenta in obligatione, adeò vt ſi augeatur, vel minuatur pecunia, illa ſumma ſemper debetur.12. 706
Pecunia alia in obligatione, alia in facultate ſoluendi.27. 173
Pecunia, an poſſit pluris æſtimari in priuatis commercijs, quàm publicè ſit æſtimata.3. 649
Pecunia groſſa & aurea per minutam æſtimatur, ſed non contra.10. 465
Pecunia mutuata reprobata, debetur eius valor.37. 491
pro Pecunia nũ maſſam aliqua aurea vel argentea ſolui poſſit.3. 204
Pecunia alterius ponderis vel materia, quam eſſet tempore contractus, quãdo ſolui poſſit.15. 449
Pecunia recipit functionem in alia etiam alterius ſpeciei.30. 489
Pecunia multis fraudatur modis.num.9. 448.
Pecunia pro maſſa ſolui poteſt. numer.7. 177.
Pecunia ęre contaminata pro maſſa rectè ſoluitur.9. 178
Pecunia vſitatam colonus & emphyteuta poſſunt ſoluere. 434.
Pecunia in teſtamento debita cuius temporis ratio haberi debeat. 434
Peeunia debita ſi non extet, habetur ratio valoris qui fuit tempore contractus.18. 169
Pecunia ſine principis authoritate nõ cuditur.10.& 13. 486
Pecunia quæ contractus erat, & tempore ſolutionis non reperitur, quomodo refundenda.nu.1.& 5. 372
Pecunia inter adiaphora collocatur, ideoque ea vti & abuti poſſumus. nu.16. 18.
Pecunia ad Cambium collata, an ſit immobilis.16. 126
Pecunia in Gallijs vilior facta, anno 1525. nu.8. 531
Pecunia debita qualiter reſtituenda. 8.& 4. 456
Pecunia non eſt merx.6. 485
Pecunia duplicem bonitatem conſiderat. 21. 358
Pecunia omnes res æſtimantur. nume.8. 23.
Pecunia quo tempore inuenta ſit. num.2. 12.
Pecunia ante Romanorum originem in vſu fuit.3. 12
Pecunia quæ habeat requiſita. numer.7. pag.25.
Pecuniæ curſu reprobato an poſſit debitor ante moram de pecunia reprobata ſoluere.14. 449
Pecu-

Pecuniæ valor de publico reſtituendus. nu.2. 21
Pecuniæ vſusfructus, quo pacto cõſtituatur.15. 10
Pecuniæ valor ac quãtatis conſideranda ſunt ſecundum tempus diſpoſitionis & obligationis.1. 368
Pecuniæ qualitas tempus teſtamenti reſpicit. 4. 388
Pecuniæ variatio eſt Principibus imputãda, quibus debentur tributa. num.2. 407.
Pecuniæ valor ad tempus obligationis reflectitur quando idem eſt actum. 1. 395.
Pecuniæ intrinſeca bonitas, an ſit ſpectãda in ſolutione.2. 724
Pecuniæ valor ſecundùm ſolutionis tempus inſpicitur in eo, quòd ratione vſuræ præſtatur.1. 405
Pecuniæ æſtimatio & declaratio à partibus facta attendenda eſt.num. 1. pag. 405.
Pecuniæ deterioratio quando cedat debitoris periculo.30. 450
Pecuniæ verus valor quis dicatur. num.5. 354.
Pecuniæ vſus quando inſpiciendus.nu.2. 279.
Pecuniæ iuſta æſtimatio quomodo conſideretur.9. 355
Pecuniæ bonitas intrinſeca, an ſit conſideranda iuxta tempus contractus, vel ſolutionis.2. 654
Pecuniæ cum maſſa, ex qua fit, debet aliqua ſubeſſe ſymmetria.2. 23
Pecuniæ appellatione quæ veniant. pag. 426.
Pecuniæ valor æſtimatur iuxta pondus & conſuetudinem Cambij, quæ communiter eſſe ſolet.2. 394
Pecuniæ bonitas ſecundùm vſum conſideratur magis quam ratione materię. 8. 371
Pecuniæ vſus eſt multiplex.13. 18
Pecuniam permutatione præualere.nu.7. 17.
Pecuniam nunquid licet facere de realchymiſtica.17. 357
Pecuniam cudi ex auro & argento puro vtilius eſt.15. 356
Pecuniam reprobam vel inuſitatam non cogitur quis recipere.11. 364
Pecuniam non tam ex ſubſtantia quàm quantitate metimur.4. 162
Pecũniã percutere poſſe, magnus honor cenſetur.5. 2
Pecuniam & libras magis vſitatas præferendas.15. 214
Pecuniam ſignatam Abrahæ temporibus in vſu fuiſſe.97. 560
Pecuniam reddi in eodem pondere quando ſufficiat.3. 384
Pecuniam ſumptibus communibus feriẽdam.3. 22
Per pecuniam omnes res æſtimantur, non econtrà.5. 205
Pecuniam minutam per groſſam æſtimari.7. 201
Pecuniam qui primùm ſignauerint.nu.4. 72.
Pecuniam putam puram pro maſſa ſolui poſſe.1. 204
Pecuniam minutam poſſe per groſſam æſtimari Canoniſtæ communiter tenẽt. 7. 398
Pecuniam facere conflari priuatis denegatum.5. 177
Pecuniam minutam cum groſſa recipere functionem.8. 201
Pecuniarũ valor impoſititius, nõ intrinſecus ſpectatur, niſi aliud actum inueniatur.5. 725
Pepiones, qualis moneta fuerit.5. 630
Petiæ non, ſed earundem taxatio in obligatione.3. 183
Periti quandoque per ſcripturam abſente parte deponunt.27. 158
Periti artis, iuramentum credulitatis præſtant.20. 152
Periti artis quomodo eligantur. num.10. 150.
Periti duo regulariter ſufficiunt.num.13. 151.
Periti electi à Iudice, vel partibus, num iurare teneantur.22. 152

Peritis

Peritis artium palma tribuitur in dubijs. 41. 51
Peritis artis diſſentientibus, quid faciendum. 17. 152
Peritis in arte credendum. 3. 149
Peritos artis communibus ſumptibus adhibendos. 37. 155
Peritos artis iudex poteſt eligere. nu. 11. 150.
Peritorum vnus aliquando ſufficit. nu. 14. 151.
Periurium non committitur, etiamſi veritas contra peritum facit. num. 34. pag. 154.
Periculum pecuniæ debitæ ante ſolutionem eſt ipſius debitoris. 31. 697
Permixtionem metallorum capitis pœna plectendam. 12. 93
Permutationem ſecundùm naturam, rem numariam contra naturam eſſe. num. 2. 15.
Permutationem re numaria digniorē eſſe. 6. 16
Permutationem re numaria præferendā. 1. 15
Pes ducatorum præmonſtratur. 13. 77
Pes groſſæ, an verò minutioris pecuniæ forma, diuerſi multum referre. num. 18. 79.
Pes Monetariorum quis dicatur. nume. 1. 75.
Pes quorundum numorum ſecundùm Imperij Conſtitutiones. 2. 75
Pes florenorum de 15. batzen, qualis. nu. 3. 75.
Pes numorum 30. crucigerorum: Item 10. 5. 2½. 2. & cruciger. 4. 75
Pes vnius crucigeri qualis. 5. 75
Pes hallerorum noſtrorum modernorum qualis. 6. 75
Pes thallerorum Imperialium traditur. 7. 76
Pes præſcriptus declarat quātum ex marca puri auri conficiatur. 12. 77
Pedem vnum Brabantini cum Imperio receperunt. 9. 76
Pes ducatorum in imperio qualiter ordinatus. 16. 85
Pes aureorum in auro declaratur. num. 10. 77
Pes aureorum in auro qualis ſit. nume. 14. 84.
Perpetua & vniformis numorum æſtimatio. 2. 499
Philippi Ducis Burgundiæ Conſtitutio examinata, circa æſtimationem Groſſorum Turonenſium. 7. 726
Philippo Bello Regi Gallorum vitio datum fuit, quod numiſmata corrupiſſet. 5. 736
Picturam Principes viri magni fecerunt. 762.
Piſtorum collegium quondam extitit ſeruile. 43. 120
Pixidum apertura in Gallijs quo pacto fiat. 10. 182
Pixides abſoluta dieta, rurſus clauduntur. 27. 130
Pixides quid ſint, & quomodo in dietis aperiantur. 7. 128
Plinij & Molinæi opinio quoad coticularem probationem reiecta. nu. 16. 57
Plumbum dicitur cæterum metallorum Rex. 84. 556
Plumbi examinatio oſtenditur. nume. 16. 42.
Plumbei numi olim percuſſi fuerunt. 21. pag. 5.
Pæna expendentis falſam monetam. n. 4. 660.
Pœna falſi in moneta imponitur in quatuor caſibùs. 21. 459
Pœna ibi, vbi noxa reperitur, eſſe debet. 23. 130
Pœna vndecima vel ſtatutis prætermiſſa eſt arbitraria. 22. 460
Pœna capitis in iure quopacto accipiatur. 19. 245
Pœna & cohercio homines conſeruat in officio. 50. 100
Pœna plectuntur temerè & dolo malo litigantes. 38. 155
Pœna confiſcationis domus, in qua falſa moneta cuditur. 37. 245
Pœna grauiſſima, item vltimi ſupplicij eſt mortis. 21. 245
Pœna mortis multis ex cauſis intelligitur. 22. 245

Pœnæ

Pœnæ legales monetam quomodo conſiderent.2. 392
Pœnæ ſunt mitigandæ, non exaſperandę. nu. 24. 245
Pœnæ marcarum per pecuniam currentē æſtimantur.10. 178
Pœnæ tondentium, mutilantium, radentium, vel tingentium numos. num. 27. 246.
Poëtæ ſimplici appellatione per excellentiam vel Homerum vel Virgilium notamus.18. 112
Pondus vnciale, Anglicum & momentorum, per tabulas explicatum. num.14. pag.66.
Pondus certum quorundam numorum. 15. 66
Pondus ſecundum Ordinationes Imperij, quale ſit, illudque ſequendum. n.17. 67.
Pondus petiarum quarundam aſſignatur. 252.
Pondo quot coronatos valeat.5. 662
Pondera duplicia, maiora & minora conſtituuntur.1. 59
Pondera maiora omnia octo ponderibus menſurantur.2. 59
Ponderum & librarum rationē explicat. 62. 551
Ponderis Anglici, & eo quo Agricola in auro vtitur differentia.21. 104
Ponderales maſſulæ quot conſtituendæ. 2. 45
Ponderales maſſulæ requiruntur in probationibus certæ.5. 39
Ponduſculi partes, quibus aurum appendimus.20. 104
Pontificem Bodinus taxat, quòd aureum fecerit caractorum 21½.36. 742
Præcepti vel ordinationis tempus nunquid inſpiciendum in præcepto ſuperioris, aut ordinatione iudicis. num.3. 390.
Precium rerum accreuiſſe ſemper oſtenditur. 754
Præfecti Monetales in Gallijs ſingulis annis iurant.10. 565
Præfecti monetales habere cognitionem pixidum in Gallijs.32. 541
Præſcriptio contra Eccleſiam eſt quadragenaria.8.& 10. 470
Præſcriptio vna ſufficit in qualitate ſoluendi, etiam quoad futurum. num. 20. 226.
Præſcriptio in modo ſoluendi tolerabilior, quàm in totali ſumma. numer.21. 226.
Præſcriptio in vſuris & acceſſionibus facilius procedit quā in rebus ipſis principalioribus.22. 226
Præſcriptio locum habet in qualitate monetæ etiam decem annorum. 417
Præſcriptio in annuis præſtationibus tripliciter conſideratur.1. 222
Præſcriptio aliter in perſonalibus, quàm realibus, quoad bonam vel malam fidem, procedit ſecundùm quoſdam. 29. 229.
Præſcriptio centum annorum eſt magni effectus.9. 224
Præſcriptio in aliqua parte totalis ſummæ quopacto procedat.10. 224
Præſcriptio ſoluentis in minutiore pecunia quanti temporis ſit, & quando incipiat currere. Et an per creditoris poteſtationem interrumpi poſſit. nu.2. 3.4.& 6. 402
Præſcriptio habet vim diſpoſitionis & conuentionis.8. 404
Præſcriptio in caſu, l. comperit. de præſcrip. non procedit.36. 228
Præſcriptio 30. vel 40. annorum in certæ numorū ſpeciei obligatione vt ei pręſcribatur requiritur.18. 225
Præſcriptionem in qualitate monetarum omnino attendendam. 405
Præſcriptionis in modo ſoluendi auctores plures citantur.37. 228
Præſcriptione longiſſimi temporis omnes actiones tolluntur.13. 224
Præſcriptionem vnam pro omnibus annis ſufficere.2. 222
Præſcriptionem vniuſcuiuſque anni propriam eſſe Martini fuit & aliorum ſententia.7.& 8. 223
Præſcriptionem cum mala fide procedere, ſentit VVeſenbecius.40. 229
Præſtatio quæ fit pro penſione rei ſingulis annis,

annis, non multiplicat obligationes.2. 680.
Præſens tempus intelligitur, ſi de alio nō conſtat.14. 209
Præſentis temporis verba in l. cùm certū. explicata.13. 209
Præſcriptiones longi temporis in modo & qualitate ſoluēdi, vis maxima, quod pluribus auctoritatibus comprobatur. 19. 225
Probandorum numiſmatum ſchola quondam fuit erecta.14. 129
Praxis mirabilis quarundam detegitur. 22. 58
Pretia rerum venalium in antiquis temporibus qualia fuerint, in his Regnis. 1. 637
Precia rerum venalium, caponum gallinarum, anſerum, in regnis Caſtellæ, Aſturiæ, & Galliciæ.2. 616
Princeps quando abſque conſenſu populi monetam improbare poſſit. num.3. 21.
Princeps num priuatis res proprias poſſit auferre. 425
Princeps à numorum corruptela debet abſtinere.4. 736
Princeps iuris mentionem faciens, intelligitur de iure à ſe edito.20. 723
Princeps damnum ſua occaſione illatum ſubditis, tenetur reſarcire.32. 7
Princeps nomen ſuum amittit, ſi auctor falſitatis exiſtit.10. 94
Princeps poteſt numos ſemel percuſſos, inutiles reddere.12. 206
Princeps abſoluta ſua poteſtate in quantum poſſit, remiſſiuè.13. 206
Princeps abſq; populi conſenſu numos liberè improbare nequit.1. 21
Princeps poteſt curſum monetæ dare & ordinare.num.8.163.& nu.2.353.& pag. 354.
Princeps aliquid poteſt ex Moneta lucri habere.1. 23
Princeps mandans viliorem monetā pro præſtantiori recipere, quid dicendum. 7. 163
Princeps per patientiam vſum pecuniæ approbat.8. 213
Princeps Ius gentium tollere nequit. 21. 738.
Princeps tempore belli poteſt mutare monetam. 425
Princeps cum clauſula, Non obſtante, viliorem monetam ſuſtinens. nume.10. 205.
Princeps an poſſit mutare pecuniæ valorem.6. 650
Princeps ex auaritia deteriorem monetā cudens.7. 205
Princeps non præſumitur contractus irritare velle.8. 205
Princeps an & quando monetam mutare poſſit abſque populi aſſenſu.8. 447
Princeps ſciens vel ignorans monetæ valorem.4. 217
Principes nonnulli etiam falſitatis vitio ſtudent.14. 94
Principij quadrans Ceratij penſitandum vt Budæus.6. 23
Principes taxantur qui abſque conſenſu populi monetæ qualitatem ſeu quantitatem mutant.9. 558
Principis officiū in negotio Monetæ quale eſſe debeat.93. 559
Principis placitum ipſius territorio includitur.15. 206
Principum negligentia & auaritia taxatur.5. 89
Principum effigies numis inſigere, laudabile iudicatur.6. 2
Priuilegium contra l.inciuilem. num de iure ſit licitum.21. 206
Priuilegiati non priuilegiatis præferuntur.38. 119
Priuatis perſonis æſtimationem pecuniæ mutare non licet.3. 177
Probatio per coticulam incerta, quoad viſum noſtrum.24. 58
Probatio ad Lydium lapidem præfertur. 15. 482
Probatio facta de qua dubitatur, reuiſionem admittit.18. 129
Probatio per coticulam quo modo fiat.11. 56.
Probatio auri duplici fit modo.1.38.nu.45. nu.12. 480
Probatio per ignem & aquam perfectior om-

omnibus alijs.20. 57
Probandi modus accidentalis aurum & argentum, eſt duplex.1. 53
Probandi modus per ignem & aquam, certior habetur alijs omnibus.2. 53
Probandi modus per coticulam, qualis ſit, auctoritate Plinij.3. 53
Probandi argentum modus per ramenti expunctionem.13. 56
Probandi modus per ramentum candens incertior reliquis.14. 57
Probandi modus aurum præſcribitur. 10. 46.
Probandi argenti modus traditur.9. 41
Probandi aurum ſcientia, magni fit apud omnes.28. 117
Probandi modus aurum & argentum admodum vetus.13. 129
Probationis D. Ferdinandi Ordinantia. 131.
Probationem per ignem & aquam etiam ſacrarum ſcripturarũ teſtimonia præferunt.nu.4. 39
Probationum dietæ ſunt vtiles & neceſſariæ.28. 130
Probationum dietæ binæ ſunt inſtitutæ. nu.1. 127
de Probationũm dietis in Ordin.Imp.remiſſiuè.2. 127
Probatur aurum per aquam chryſulcam, & per ignem.13. 482
Proclamationes factæ per non vſum obliterantur.7. 212
Pro diſpoſito haberi, de quo teſtator, ſi interrogatus fuiſſet, veriſimiliter reſpõdiſſet.16. 209
Pro minuta pecunia nõ poteſt ſolui groſſa.1. 199
Promiſſio facta de pecunia, de qua ſit intelligenda.31. 454
Promiſſio talis præſumitur proceſſiſſe, qualis apparet ſolutio.9. 404
Promiſſio de ſoluendis ducatis boni auri & iuſti ponderis ad rationem ſolidorũ 57. pro ducato, non inducit taxationem vti poſſint ſolui ſolidi 56. pro ducato.6. 731
Promiſſio ſolutionis in certa pecunia ſub certa æſtimatione, quo pacto ſit obſeruanda.5. 656
Promittens centum libras in denarijs poteſt de quacunque vult pecunia ſoluere.34. 454
Proportio Romæ auri ad argentum qualis quondam fuerit.3. 110
Proportio vnius marcæ auri ad. 8. argẽti. 8. 111
Propoſitio ſecundum tempus Agricolæ vſitata.0. 111
Proportio noſtri temporis auri ad argentum quæ ſit.10. 111
Proportionem quandam intrinſeci valoris cum extrinſeco eſſe debere. nu. 107. 564.
Proportio auri ad argentum quæ fuerit hactenus. 596
Proportio intrinſecæ bonitatis ad extrinſecam quæ ſit.106. 562
Proportionem decupla minorẽ & 16. maiorem non extitiſſe.7. 111
Proportionem ex puris metallis ineundam.11. 111
Proportio quæ auri ad argentum.num. 4. 110.
Proportio quodecupla cum dimidia. n.5. 110.
Proportio duodecupla auri ad argentũ. 6. 110
Proportio extrinſecæ æſtimationis auri ad argentum.57. 549
Proportio octupla & ſexdecupla aliquãdo.61. 550
Proportio argenti ad æs fuit centupla. 60. 550
Proportio noſtri temporis eſt vndecupla cum quarta parte.13. 111
Proportionem auri ad argentum minorẽ decupla non extitiſſe.58. 550
Propter quod vnumquodq; tale eſt, illud magis tale eſt.21. 58
Punctus in oratione habet vim copulæ. 40. 699
Pro promiſſore facienda eſt in dubio interpretatio.8. 691
Propriæ prudentiæ non innitendum. 26. 171.
Proteſtatio recipientis pecuniam debiliorem, inefficax eſt.25. 226

Proteſtatio contraria non niſi in certis caſibus interrumpit præſcriptionem. nu.3.& 5. 492
puro ex auro & argento numi cudantur necne parum referre.num.23.95. & nu. 29.96.
Puriores numos extranei Mercatores ſollicitè quærunt.4. 92
Purum aurum vnde dictum.nu.6. 26
Purum putum argentum omnino haberi poſſe,Ordinat.Imperij volunt. nu. 28. 43.
Purum aurum & argentum non haberi ſecundùm quoſdam.25. 95
Puram materiam in cudendis numis ſumendam.1. 91
Puſillatum legendum ſec. Molin. pro puſtulatum.77. 554

Q.

QVadrantis quadrantem ad impuritas explicatur.26. 49
Quadrinæ Italicæ ſignificatio quæ ſit.21. 665
Qualitas rei venditæ & precij omnino inſpici debet.6. 755
Qualitas verbo adiecta,regulatur ſecundum tempus verbi.13. 195
Quando vnum & idem eſt in obligatione,& ſolutione,tunc non poteſt niſi vnum tempus in conſideratione haberi.9. 701
Quantum poſſeſſum tantum præſcriptũ. 470.
Quantitatem in numis potius conſiderari quam materiam.3. 68
c.Quanto explicatum.19. 535
Quarta pars minutioris pecuniæ apud Luſitanos ſoluitur.17. 202
Quaternæ ſiliquæ granis accommodantur.6. 46
Quæſtioni s 94.Molin.fundamentum quale ſit.2. 506
Quæſtiones Monetariæ à Doctor. obſcurius explicatæ.9. 167
Quæſtionis Molinæi 93.concluſio. nu.32. 505.
Quæſtionis Molin.97.pars ſecunda de dote.27. 517
Quotiens agitur ex diſpoſitione alicuius attenditur tempus diſpoſitionis.nu. 2. 522.

R.

RAtio diuerſitatis inter monetã groſſam & minutam an poſſit aſſignari.8. 457
Ratio eadem cum quæſtione non valet. n. 15.& 17. 501
Ratio naturalis debet attendi. nume.9. 205.
Ratio quare plurimi quandoque grauiter in facto errent.19. 502
ad Rationem verba, quid importent. n.5. 184.
Rationes Crauettæ pro emptore. nu.2.51.
Ratihabitio ſubſequens facit ſententiam valere,quæ aliàs ob defectum mandati non ita eſſet.33. 241
Recedere à publica æſtimatione ſub pœna capitali non licet.19. 487
Receſſus qualis in probationum dietis detur.26. 130
Redemptio nihil aliud, quàm retractus, limit.2.8.& 11. 508
Redemptio an in eadem ſpecie & numero monetæ fiat.3. 508
in Redemptione rei vẽditæ gratioſa quis valor attendendus.1. 508
Reditus annui redimibiles an ad certam monetam conſtringi poſſint. nu. 2. 3.4. & 5. 481
Reditus annuos de moneta deteriori ſolui poſſe,vt alij.3. 218
Redditus ſunt ſoluendi de monetæ currẽti tempore ſolutionis,non tempore cõtractus.Et qua de cauſa.23.& 24. 710
Reductionem numorum, quãdo pecunia iamdudum pro bona fuit expoſita, reijcit Molin.& damnat.92. 559
Reductioni ad priſtinum valorem nõ nimis anxie inſiſtendum.8. 69
Reformatio Illuſtr. Principis Iuliæ &c. hanc communem probat.31. 227
Refutantur rationes Boerij contra Senatum.20. 516
Regula & concluſio maxima prima & cõmunis in bonitate extrinſeca Budelij. 23. 170

Re-

Regula iuſtitiæ Zygoſtatas quoque reſpicit.25. 130
Regula de tempore contractus, per exempla comprobatur.19. 169
Regulæ ſtandum eſt in dubio, vbi non reperitur ſpecialis exceptio, nume. 4. pag. 687
Relatiuum ſubſtantiæ in diuerſis orationibus inducit coniunctionem verbalem.28. 696
Relatiuum quibus, ſe refert ad tempus contractus, ratione ſubſtantiæ actus. num.47. 716
Relictum annuum in vltimis voluntatibus eſt conditionale.2. 386
Rem vitiatam reddere non licet, num.10. pag. 532
Remedium qua de cauſa adinuentum: & quid ſit, explicatum.1.& 2. 89
Remedij meminit Molinæus, nume. 81. pag. 555
Remedij abuſus vnde cauſetur, nume. 4. pag. 89
Remedij occaſione Generales Brabantini ſuum habent ſalarium.10. 90
de Remedio ſententia Alber. Bruni, num. 3. pag. 89
Remedio Principes viros hoc noſtro ſeculo abuſos.6. ibid.
Remedio Generales Brabantini quo pacto abutantur.9. 90
Remedium in Comitijs Spirenſibus quale ſit præſcriptum.7. 89
Remedium quale conſtituitur, Germanicè traditum. 147
Reſpublica fœlix, quæ auri argentique fodinis abundat.27. 96
Reſpublica fœlix, quæ neceſſaria ſuppeditat, ſi hoc non poteſt, infœlix, nume.28. ibid.
Reſcriptum, quòd à Principe de moneta cudenda priuatæ perſonæ conceditur, ſubreptitium præſumitur, num.2. pag. 246
Reſtitutio quid ſit.9. 688
Reſtitutio datur Eccleſiæ contra contractus, ex quibus enormis læſio reſultat. Item contra ſententias iudiciales, aut arbitrales.6.& 7. ibi.
Reſtitutio an detur Monaſterio poſt quadriennium ad reſtitutionem datum, nume.5. 687
Retrahens certat de commodo, nume. 9. pag. 506
Retrahens poſt multos annos ſoluit, ſecundùm valorem temporis cõtractus. eum.10. ibid.
Rex vel Dux an poſſit pecuniam cudere minoris æſtimationis, quàm eſſet ipſa materia.7. 447
Regis notabile lucrum ex monetis practicatum.86. 557
Regis & Tyranni epitheta bona & mala. nu.135. 576
Regalis Hiſpanici pondus & valor qualis fuerit ſub Henrico II.& antè, vel poſt illius tempora.2. 638
Romani & Geminiani cõtra communem ſententiã de valore intrinſeco, nume. 120. 569
Romani & Geminiani defenſio ſententia contra Carolum Molin.6. 726
Rom.& Geminia. ſententia ſuam probat Molinæ.29. 540
Romæ primùm æs, deinde aurũ & argentum ſignatum fuit.5. 72
Romani vnam tantummodò Officinam numorum percutiendorum habuerũt, Iunonis templum.42. 743
Romanos à principio ære grani vſos fuiſſe.95. 500
Ruſticis & fabris fidès adhibenda, nume. 7.pag. 150

S.

SAlaria de publico deputata, qua pecunia ſoluenda.5.
Salaria in ſolutione quomodo pecuniæ valorem conſiderent.6. 393
Saluus conductus datur proficiẽtibus ad dietas probationum.3. 127
Schrot vnd Korn quid ſignificent, nume,3. 24
Scriptura mentem cõtrahentium declarat.8. 195
Scriptura qualiter falſum committatur. num.2. 142

Secretarij Principum maximo honore fulgent.26. 117
Secuta obſeruantia ambiguitatem præcedentem tollit.28. 226
Selibra quomodo diuidatur, nume. 7. pag. 61
Semiſſes & Tremiſſes ſolidi, nume. 3. pag. 102
Semuncia, duella, Silicus, Sextula, denarius, victoriatus, quomodo diuidantur.8. 61
Sententia per artis peritos lata, non retractatur, ſecundùm quoſdam, nume. 29.pag. 154
Sententia ex probationibus priuilegiatis lata, retractatur.32. 154
Sententia pœnam alicui imponens, qualiter intelligatur. 436
Sententia ex falſis inſtrumentis lata, retractatur.31. 154
Sententia per peritos lata, num poſſit retractari.28. 153
Sententiæ, quæ non tranſeant in rem iudicatam.53. 151
Sententiæ tempus & laudi lati attéditur in ſolutione monetæ.1. 217
Sententia retractari poſſe, communis habet ſententia.30. 151
Sericum quare debet eſſe vilis pretij, nume.1. 763
Seſtertius quantù valeat: & quo pacto ſeſtertium dicamus.10. 763
Seſtertium generis neutrius expenditur, aliquotque loquendi modi traduntur. pag. 619
Siclus vnde veniat, quid ſignificet, & quomodo diuidatur.10. 13
Siclus drachmas quatuor valet, num. 18. pag. 665
Siclus argenteus apud Hebræos, cuius ponderis fuerit: & item aureus, num. 9.pag. 587
Siclus vocabulum Hebraicum eſt: de quo ibidem plura.96. 569
Sicli dimidium, de quo Exodi 30. explicatum.99. 561
Signum numis inditum, quantitatem deſignat.3. 72
Siliqua & ceratium idem ſignificant. 418
Siliqua quid ſit.4. 54
Siliquæ ſimplices granorum quartis ſimiles.7. 46
Siliquam Accurſius falsò ſolidum interpretatur: & quinos ſolidos decem, nume.10. 609
Siliquarum & ſcrupulorum valor, num. 14.pag. 604
Singularis intellectus l.cùm certum, Arr. Pinelli.12. 209
Symmetriæ & valoris eiuſdem difficilis eſt obſeruatio.11. 128
Socius in crimine falſæ monetæ ad accuſandum & teſtificandum admittitur, num.11.12.13. 448
Socijs varias monetæ ſpecies conferentibus, quantitas, non ſpecies ſpectanda, num.11. Extenditur, nu.12.13. 479
Solennitas legis aut ſtatuti, tempore legis & ſtatuti attenditur, nume. 8. pag. 211
Solidus aureus, cuius mentio fit à Iuſtiniano, quod pondus habuerit, nume.3. pag. 592
Solidus qua ratione ſic dictus fuerit. Et inibi de tremiſſibus & ſemiſſibus, nume.4. 593
Solidus variè accipitur. 420
Solidus vnde dicatur.1. 101
Solidus pro integro accipitur, nume. 2. pag. 101
Solidus aureum Vngaricum deſignat, nume.29. 107
Solidus Iuſtinia. Vngaricum, & 18. momenta valet.19. 104
Solidus & aureus qualiter conueniant & differant.4. 102
Solidus non à Sole, ſed à ſoliditate vocatur. 341
Solidi aurei in ſacris Biblijs, & inibi de Siclis aureis.11. 611
Solidi Iuſtinia. cum vſitata moneta comparatio.14. 103
Solidi noui ad æſtimationem antiquorum reducendi.2. 385
Solidi Iuſtinia. quale ſit pondus, nume. 12.pag. 103
Solidi ratio quæ ſit. 416
Solidi debiti pro Cathedratico, vel ex cõſtitutio-

ſtitutione Canonis, an debeantur de antiquis.4. 392
Solidi in Ordinationibus Imperij quales. num.30. 108
Solidi intelliguntur de 15. batzijs, num. 31. ibid.
Socidi, qualis moneta fuerit: & quomodo reſpondeant monetis, quibus hodie vtimur.7. 631
Solidi æſtimatio, & valor, nume.5.pag. 603.& 604
Solidi Francici ſectio.3. 662
Solidi ineſſe 48. partem argenti, nume. 16.pag. 103
Solidum Accurſius malè pro ſiliqua accipit.13. 103
Solidorum appellatione vulgares aurei & vſitati continentur, nume.27.pag. 107.
Solidorum appellatione argentei numi comprehenduntur.28. ibid.
Solidorum ad ducatos ratio tabellariter explicata.22. 105
Solidorum ad floren.& thall.Colon.licitatio.24. 106
Solidorum antiquorum in odioſis reſpectus habetur.25. 107
Solidorum ad aureos in auro comparatio.23. 106
Solidorum cum ducatis comparatio, nume.15. 103
Solutio annua ex contractu debita, ſolui debet ſecundùm valorem monetæ currentis, tempore contractus, num. 9.pag. 732
Solutio certæ quantitatis ſi ſit facienda, & habetur de valore monetæ, quo tempore conſiderari debeat, vel contractus, vel ſolutionis, præcedentes ſolutiones, vel ſequentes habendæ ſunt in conſideratione, quia valor aliàs conſideratus, nunc quoque conſiderari debet. 709
Solutio vel eſt fienda de Scutis, qui currebant tempore contractus celebrati, vel de Scutis, qui nunc fiunt, habito reſpectu ad æſtimationem antiquum Scutorum.8. 683
Solutio in contractu retrouenditionis, quo tempore ſpectetur, vel cõtractus, vel ſolutionis, quando variatio eſt valoris monetæ.48. 716
Solutio canonis emphyteutici, cuius monetæ ſit facienda, vel tempore contractus, vel tempore ſolutionis.7. 705
Quid ſi dictum ſit, promitto Florenos Sabaudiæ. 705
Solutio pecuniæ in futurum facienda, an ſit facienda reſpectu temporis contractus, aut reſpectu temporis ſolutionis. num.7. 683
Solutio præcedens declarat ſequentem. num.31. 461
Solutio fieri poteſt de pecunia diuerſæ formæ, modò ſit eiuſdem materiæ, nume.4. 401
Solutio fieri debet ſecundùm valorẽ tempore ſolutionis, mutata tantùm pecuniæ bonitate extrinſeca.1. 412
Solutio fieri debet in loco ſolutioni deſtinato, & non alibi.34. 697
Solutio quando fieri debeat de pecunia tempore contractus, nume.7.& 9. pag. 336.& num.3. 369
Solutio monetæ ſecundùm eius valorem, vel tempore contractus, vel ſolutionis conſideratur ex tenore obligationis, qui diligenter perſpici debet.10. 706
Solutio ad tempus contracti debiti qualiter procedat.1. 379
Quando extat ſpecies, vel ad æſtimationem antiquæ ſumenda pecunia eſt. ibid.
Solutio per quam præſcriptum eſt poſſe ſolui de alia moneta, poteſt effectum operari pro vtraque parte.7. 403
Solutio fieri debet de pecunia vſuali. n.1. 731.
Solutio quem pecuniæ curſum attendere debeat.2. 466
Solutio ad monetam currentem nunquid ſit præſcriptibilis.nu.3.& 80. 468
Solutio facta per 30. annos in minori æſtimatione, quam fuit tempore obligationis, illa attenditur præſcriptio.1. 698
Solutionis tempus in vltimis voluntatibus inſpicitur.3. 386
Solutionis promiſſio nunquid intelligatur

tur

tur de pecunia magis vſitata, num. 16. pag. 365
Solutionis tempus in valore intrinſeco attenditur. 30. 172
Solutionis tempus attendendum, Bruni ſententia eſt. 193
Solutionis promiſſio in auro, nunquid fieri poſſit in argento, & quomodo, nume. 8. & 13. 363
Solutionis tempus in pœnalibus & ſalario etiam præſtando attenditur, num. 6. pag. 211
Solutionis locum ſecundùm Præſid. Peck. Oldrad. Vveſembe. & alios attendendum. 12. 216
Solutionis tempus in modo ſoluendi attenditur. 4. 211
Solutionis tempus in legatis mutata pecunia extrinſecus, attendendum ſecundùm quoſdam. 1. 207
Solutionis tempus nunquid inſpiciendum in dotis reſtitutione, num. 5. pag. 376. & num. 11. 721
Solutionis tempus in extrinſeca bonitate attendendum. 1. 191
Solutionis tempus, non ſtatuti communiter attendendum. 3. 211
Solutionis promiſſio quando cenſeatur facta de pecunia minuta, nume. 12. pag. 364
Solutionis tempus inſpicitur in valore extrinſeco, communis Dd. habet ſententia. 31. 172
Solutionis tempus in ſoluenda decima intuemur. 5. 217
Solutionis tempus conſiderandum in obligatione generali, num. 5. pag. 186. & num. 9. 211
Solutionis tempus, ſecundùm alios, in legatis attendendum. 8. 208
Solutioni vbi dies eſt adiecta, debet inſpici tempus, in quod eſt collata ſolutio. 3. 682
Solutionem fieri in moneta æquè bona, ſemper videtur actum inter partes, nume. 7. 411
Solutionem fieri in eadem materia, eodem pondere, & eadem æſtimatione, vtile eſt in contractibus apponere, nume. 10. 363
Solutiones factæ declarant qualitatem monetæ dubiæ. 439
Solutiones factæ trina vice, faciunt præſumi omni decurſu tempore ſolutum, num. 51. 231
Solutiones ſubſequentes longiſſimo tempore tollunt dubium, de qua pecunia ſenſerunt contrahentes, nume. 5. pag. 469
Solutiones difformiter factæ, quid dicendum. 32. 227
Solutiones etiam difformiter factæ, longo tempore currentem monetam deſignant. 33. 228
Solutiones factas hic non ſufficere oſtenditur. 44. 230
Solutiones longo tempore factæ, deſignant qualitatem monetæ dubiæ, num. 17. pag. 225
Solui aliud pro alio, inuito creditore an poſſit. 23. 460
Solui non dicitur, quod deterius ſoluitur. 8. 219
Solui in pecunijs ſufficit in genere, niſi mora interueniat. 4. 378
Solui de quacunque pecunia eiuſdē ponderis, nunquid poſſit pro argento promiſſo in maſſa. 4. 361
Soluere iurans de certa pecunia, de qua tempore ſolutionis non reperiatur, eſt periurus, ſi non ſoluit de noua ad æſtimationem illius. 3. 378
Soluens valorem aureorum relictorum teſtamento, ſecundùm tempus ſolutionis ſoluere debet. 4. 380
Solutum plus debito ignoranter, tanquā indebitum omni iure accipi poteſt, nume. 8. 688
Sors & vſura qualiter differant in temporis ſolutione. 3. 405
Sorte exiſtente in ſpecie rara vel minus frequenti, reluitio fieri poteſt in alia proba moneta. 7. 481
Species in retractu eadem, quæ in contractu reddenda. 5. 156
Species quando per alia ſoluitur, attenditur ſolutionis tempus, nume. 21. pag. 536

Species

Species diuerſæ in eodem genere functionem non recipiunt.4. 166

Species taxata, tempus ſolutionis reſpicit.17. 221

Species præciſè & abſolutè debita etiam per Molinæ. reddenda.11. 197.& 403

Species debita in quacunque obligatione reddenda.12. 197

Species ſi extat, ſoluenda, aliàs ad æſtimationem antiquæ pecuniæ eſt veniendum.1. 379

Species omnes mutuam habent functionem, reſpectu generis.8. 167

Species æſtimata expoſita cum expreſſione verborum, Monetæ currentis tempore ſolutionis. 192

Speciei in obligatione, decrementum extrinſecum, Molinæ. damno debitoris tribuit, & ita in fauorem creditoris intelligit.24. 538

Speciei obligatio debitorem conſtringit num.2. 196

Speciei obligatio ſolutionem requirit in ſpecie.3. 232

Speciei in obligatione intrinſecum valorem minus curandum.126. 570

Speciei obligationem ſtrictam Molinæus vix admittit.7. 196

Speciei obligatio ſi ſubſit, numerum, non extrinſecum valorem inſpiciendum. num.3. 376

Speciem obligatam non nimis rigoroſè exigendam.10. 190

Speciésne, an facta æſtimatio reddenda. num.4. 110

Stater quid ſit, & an valeat, nume. 17. pag. 665

Stannum quaſi læthiferum venenum exiſtit cæterorum metallorum, nume.51. pag. 744

Stannum alijs metallis inimiciſſimũ exiſtit, nec facilè commiſcetur, num.24. pag. 6

Stannum cum alijs metallis poſſe commiſceri, Couarruuij ſententia eſt, nume.25. ibid.

Stanneam materiam, vti quondam Syracuſis, ita & noſtro tempore factam, nume.26. ibid.

Statutum, ſi à ſubditis non recipiatur, nõ valet.7.

Statutum volens dicto alicuius ſtari, intelligitur cum iuramento, nume. 21. pag. 152

Statutum, de certa pecunia ſoluenda, mutatum videtur mutata pecunia, nume. 3.pag. 407

Statutum non ligat Dominum Ciuitatis, niſi ſit ab ipſo confirmatum, nume.16. pag. 722

Statutum de moneta loquens, intelligitur de vſuali.5. 211

Statutum volens, iuxta tempus ſolutionis ſoluendum eſſe, attendendum, pag. 412.

Statutum & conſuetudo interpretari debent ſecundùm ius commune, num. 4. pag. 720

Statutum, pro ſpecie aliã quamlibet monetam ſolui.18. 202

Statuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus, quàm contractibus, num. 18.pag. 459

Statuta, quæ appellationes remouent, ſunt de friuolis intelligenda, nume. 36.pag. 108

Statuta contra l.inciuilẽ. toleranda ſunt. num.22. 206

Siatuta ſtatuentium poteſtati includuntur, num.16. ibid.

Statuta vltimis voluntatibus æquiparantur.num.2. 210

Statuti ac legis conditæ temporis rationem habendam.3. 210

Sterlingus, quis numus fuerit, nume.12. pag. 519

Strictam ſpeciei obligationem vix admittit Molinæ. fraudis latentis ſuſpicione, num.7. 196

Stipulatio facta in diuerſa materia, eſt nulla.33. 154

Stipulanti denarios, an ſpondere liceat aureos eiuſdem quantitatis, nume.31. pag. 489

Stipulatio pecuniæ quare certa, num.21. pag. 488

Stipulatio nunquid valeat, ſi ſtipuler 10. aureos, & promittatur pecunia argentea

gentea eiuſdem valoris.6. 362
Stuferi Brabantici diuiſio, nume.2. pag. 662.
Subditi ea, quæ Dominis longo tempore certa cauſa præſtiterunt, in poſterum præſtare compelluntur, num. 45. pag. 130
Subditorum opes ſunt Principum diuitiæ.106. 564
Subtilitas nimia veritati inimica, nume. 20.pag. 67
Subſtantialia legitimæ monetæ quæ ſint. num,43. 491
Summarium caſuum 10. in quibus contingit dubitari circa ęſtimationem ſoluendæ pecuniæ.22. 359
Supplementum læſionis fiet ad æſtimationem pretij tempore contractus, nume.12. 501

T.

Tabella vncialis grana puri argenti exprimens,nu.17.pag. 30
TAbella iuxta Noribergenſium morem denariorum.18. ibid.
Tabella de denarijs & granis, nume 11. pag. 28
Tabula lotonum reſpectu Caractorum, num.8. 36
Tabula Caractorum & lotonum, num. 7. pag. 35
Tabula additamenti pondus indicans,nume.12. 47
Tabulæ binæ quibus fit æquiparatio denariorum & lotonum.19. 30
Talenta variè examinantur ad rationem valoris & ponderis.5. 622
Talentum multiplex eſſe.6. ibid.
Talentum Athenienſe magnum & paruum.7. ibid.
Talentum magnum & paruum reperitur. nu.1. 418
Taxatio ab initio facta, & tempus ſolutionis non diſcrepant.8. 184
Taxatio certa in contractu, an ad bonitatem intrinſecam monetę referatur,nume.26. 517
Taxatiuè & demonſtratiuè prolata verba, diuerſimodè accipiuntur, nume. 14.pag. 181
Tempus condemnationis etiam in debito, per ſententiam iudicis inſpicitur. num.1. 389
Tempus conſuetudinis ad faciendam ſolutionem attendendum, nume.1. pag. 401.
Tempus contractus in pœna conuentionali attenditur.6. 387
Tempus contractus in mutuis, quādo inſpiciendum.28. 461
Tempus contractus in mutatione valoris intrinſecii inſpiciendum, naturalis dictat ratio.16. 169
Tempus contractus odio moroſi inſpicitur. vbi Azo eſt fons iuris.13. 458
Tempus contractus, quoad pecuniæ æſtimationem, an debeat attendi, an verò tempus ſolutionis.22. 451
Tempus contractus quando in æſtimatione attendatur.30. 454
Tempus contractus an & quando ſit inſpiciendus, vel tempus ſolutionis, num. 2.3.pag. 675
Tempus in legatis pecuniarijs, in teſtamento factis, variata monetæ æſtimatione, quid inſpiciendum.15. 458
Tempus modicum, quale ſit. nume. 1. pag. 394
Tempus petitionis vel morę, quod inſpiciendum in ſolutione.6. 389
Tempus quale inſpiciendum in legatis & fideicommiſſis.3. 388
Tempus ſolutionis & conſignationis in moneta, quę non eſt in obligatione, ſed facultate, inſpicitur.10. 523
Temporis curſus maioris, tituli defectū ſupplet.48. 230
Temporis vicinitas in retractu damno emptoris non erit.16. 507
Teſtamentum à quo tempore ſumat vires num.2. 388
Teſtamenti conditi tempus attendēdum, communis ſententia eſt, nume. 18. pag. 109
Teſtamenti vna pars alteram declarat, nume.5. 720
Teſtamenti tempus omninò in legatis inſpicien-

ſpiciendum.10. 209
in teſtamentis plenior, quàm contractibus ſit interpretatio.18. 214
Teſtator non præſumitur nimium ſuos hæredes grauare voluiſſe, nume. 3. pag. 700.
Teſtator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitaſſe, nume. 1. pag. 388
Teſtator præſumitur de moneta currente tempore teſtamenti intellexiſſe, nume.15. 299
Teſtatoris mentem lex & iudex, ſicut venator leporem, ſequuntur. nume. 14. pag. 733
Teſtatoris mens iuxta diſpoſitionem iuris communis interpretanda, nume.3. pag. 104
Teſtatoris mens iuri communi conformis num.17. 209
Teſtes iniuriati nihil probant, nume.19. pag. 152
Text. in d.c. olim cauſam. an loquatur de valore monetæ intrinſeco, vel extrinſeco.35. 712
Tex. in d.c. olim, de cenſi. loquitur in præſcriptione 40.ann.num.21. 713
Thalleri ſunt multiplices in commercijs Mercatorum. 193
Thalleri communes in Philippicis Thalleris expoſiti, vt in ijſdem ſpeciebus reddantur, quid dicendum. 188
Thalleros Archidux Auſtriæ percuſſit debiliores in pondere & liga, num.23. pag. 286
Thalleros qui primùm percuſſerint, nume.8. 76
Thalleri communiter pro 52. alb. aut 30. ſtupher. accipiuntur.6. 232
Thallerorum percuſſura quondam fuit impermiſſa.11. 233
Thare pater Abrahæ optimus faber, nume.6. 12
Titulus obligationis ex diuturna præſtatione ex curſu temporis immemorialis præſumitur ſine alia allegatione. num.9.12. 471
Tundens monetam, radens, aut tingens, qualiter puniatur.5. 660
Tot libræ, quot in promiſſione fuerunt, dabuntur.8. 184
Tranſgreſſores Ordinationis Imper. puniuntur.22. 130
Tributa & decimæ reſpiciunt pecuniam ad tempus ſolutionis.1. 406
Triticaria inuentio ab Accurſio tradita ridetur.24. 488
Triticariæ origo quæ.29. 489
Triumuiri erant apud Romanos Præfecti monetis.36. 9
Triumuirorum numus olim quale fuerit num.39. 9
Turpis pars dicitur vniuerſo ſuo non cohærens.4. 212

V.

VAlor & æſtimatio pecuniæ, à quibus detur.20. 358
Valor monetæ de facili à Principe mutari poteſt.2. 704
Valor monetæ diminutus, præſumitur ex diminutione ipſius monetæ.3. 104
Valor monetæ vbi crebrò mutatur, bonitas extrinſeca non attenditur, num. 31. pag. 504
Valor pecuniæ incertus, quomodo commenſurandus cum valore alterius certo, num.7. 384
Valor intrinſecus & hic ſecundùm tempus contractus inſpicitur.2. 191
Valor intrinſecus quondam, per currentem monetam æſtimatur.3. ibid.
Valor extrinſecus perpetuò creuit, num. 13. pag. 71
Valor extrinſecus, vt ſit proportionabiter & vbique vniformis, optandum, num.21. 198
Valor aurei ſi ſtabilis & tutus non ſit, ſolutio facienda ad numerum.7. 414
Valor pecuniæ mutuatæ conſideratur ſecundùm tempus mutui, non reſtitutionis, num.8.16.& 51. 416
Idem in contractu emptionis & venditionis, nu.46. ibi.
Idem in contractu retrouenditionis, num.48. ibi.
Idem in reſtitutione dotis, vt cõſideretur va-

tur va-

tur valor temporis contracti matrimonij.nu.49. 716
Idem in moneta legata, vt conſideretur valor temporis teſtamenti. num.51. 717.
Valor pecuniæ quæ eſt in facultate ſoluendi ſecundum tempus ſolutionis. 4. 383.
Valor impoſititius vniformis & perpetuus eſſe debet de iure gentium. 3. 513
Valor monetæ an augeatur vel minuatur ſecundùm augmentum. & diminutionem ipſius monetæ.43. 715
Valoris extrinſeci conſideratio de natura eſt,& eſſentia omnis monetæ. 22. 517
Valor monetæ potiùs quàm eius forma ſpectari debet.34. 712
Valor monetæ,qui eſt tempore cõtractus, attendi, & ſecũdùm ipſius contractus tempus debet ſolutio fieri.1. 463
Valor precij in examine deceptionis vltra dimidium attenditur à tempore cõtractus.10. 501
Valor monetæ mutuatæ cuius periculo decreſcat.34. 490
Valor extrinſecus monetæ ſi ante moram augeatur,vel minuatur, an dicatur ad commodum,& detrimentum creditoris,vel debitoris.45. 716
Valor tempore contracti mutui in redditione attendendus, quod probatur aliquot rationibus.nu.3.34.& ſeq. 484
Valor intrinſecus petiarum quarundam deſignatus. 249
Valor monetæ in ſolutionibus fiendis inſpici debet,quæ currebat tempore contractus.2. 463
Valor monetæ groſſæ auctus propter deteriorationem minutiſſimorum numorum,quid dicendum.33. 112
Valor bladorum emptorum in loco deſtinatæ ſolutionis, non initi contractus, inſpicitur.13. 692
Valor & æſtimatio intrinſeca in teſtamẽ. attenditur, quæ currebat teſtamenti tempore.3. 463
Valor impoſititius de propria ratione & eſſentia pecuniæ eſt.2. 513
Valor beneficij impetrati conſideratur ſecundùm locum,vbi eſt beneficium.14. 692.
Valor impoſititius eſt etiam bonitas intrinſeca.17. 502
Valor impoſititius debet eſſe Vniformis. 5. 68
Valor extrinſecus an verè augeatur.n.46. 492.
Valor monetę conſideratur iuxta tempus ſolutionis,non contractus,quando adeſt cõſuetudo quòd debitor poſſit vnã ſpeciem monetæ pro alia ſoluere.n.17. 708.
Valor extrinſecùs ſæpe mutatus.7. 69
Valoris veritas non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.7. 354
Valoris intrinſeci intereſſe non conſiderari.116. 568
Valorem extrinſecum ſiue Indicaturam explicat.100. 561
Valorem hodie vſualem retinendũ.11.70.
Valore diminuto quomodo redemptio facienda diſtinguitur.3. 509
Valuation der Müntzſorten/wie dieſelbe im Ertzſtifft Meyntz vnnd Trier geſetzt worden anno 1587. 265
Valuation der Müntz/ ſo beſchehen im Jahr 1590. 264
Valuation der Gülden vnnd Silbern Müntz/ſo beſchehen im Jahr 1531. 353.
Valuatio idem quod æſtimatio ſignificat. 16. 220
Valuierung der Müntz in Cöllen/ anno 1541. 258
Valuierung der Müntz in der Kön. Maieſt. ErbNiderlanden / ſo beſchehen anno 1585. 263
Valuierung der Müntz/vom Jahr 1572. pag. 261
Valuierte auffrichtige thaller/quopacto accipiantur.14. 220
Valuierte auffrichtige thaller/ ad ſpeciẽ violenter torquentur.15. 220
Variatio modico tempore duratura non eſt attendenda.23. 507
Variatio valoris monetæ adſcribitur caſui fortuito,& quare.56. 493

Varia-

Variato æſtimationis pecuniæ quando attendi debeat,& quando non.19. 450
Vbi eadem eſt ratio,ibi eadem diſciplina eſſe debet.2. 148
Variata æſtimatione pecuniæ,an attenditur tempus teſtamenti,mortis, aut ſolutionis.4. 522
Vendens rem cum pacto reemendi,an tẽpore redemptionis ſatisfaciat reddendo pecuniam minoris ligæ, quam erat tempore venditionis vſu à tẽpore mutato.1. 681
Venditor ſentiens augmenti commodũ auctam monetam refundit redimens. nu.5. 509
Venditor,ſi dies appoſita non ſit, quæcũque redimit nec dicitur abuti pacto. 509.
Venditor commodum diminutionis ſentire non debet & quare.12. 510
Venditore non percipiente commodum augmenti quid iure in redimendo.n.6. & 7. 509
Veneficiam artem mulieres exercuerunt quondam. 413
Veneficia dæmonum illuſionibus fiunt. 414.
Veneti quomodo marcam diſpeſcant.n.8. 46.
Veneti quo tempore primum aurum ſignarint.14. 14
Verba relata ad tempus ſolutionis,tẽpus ſolutionis deſignant.12. 195
Verba clara conieturas reſpuunt. nu. 4. 189.
Verba obligationis ſemper benè erunt ponderanda.9. 195
Verba non debent eſſe otioſa.nu.10.195.& 9. 232.
Verba,Cöllniſch Pagimẽt, explicantur. 7. 232
Verba,boni auri & iuſti ponderis,an operentur quod non liceat ſoluere pecuniam argenteã pro aurea.7. 362
Verba Monet.curr.emp.ſolut.non debent eſſe ſuperflua. 193
Verba contrahentium diligenter inſpicienda.7. 755
Verba duplicata magis operantur.25.460.
Verba inſtrumenti dant formam contractui.7. 194
Verba illa, Monetæ tempore ſolutionis, omnem dubitationem tollunt.10. 185
Verba,gut von Goldt/Item gůtter Gulden/quid velint.4. 232
Verba in dubio magis demonſtratiuè, quàm diſpoſitiuè adiecta vident.'nu.13. & 23. 515
Verba an ſemper aliquid operentur.n.37. 698.
Verba aliquid debent operari.Hoc fallit. 7. 180
Verba contrahentium iuxta diſpoſitionẽ & intellectũ iuris interpretanda ſunt. 16. 693
Verba addita tot libræ in ducatis quid operentur.3 186
Verba ſtatuti cum ſunt clara non eſt dubitandum.15. 722
Verbis aut facto quis mentem ſuam declaret,parum refert.13. 213
Verborum prior, rerum poſterior eſt interpretatio.2. 2
Verborum Monetæ currentis tempore ſolutionis effectus.2. 192
Verborum interpretatio ſecundùm Regulas iuris communis fieri debet.nu.2. 194.
Verbum,Au pris,quid denotat.34. 519
Verbum quandocũque & perpetuò,quid velint operenturq;.nu.4. 223
Verbum vnum efficax tantum valet,quãtum mille.4. 500
Verbum ſimilib.nõ refertur ad prior.ſeu ſummam integram.2. 151
Verbum χρημάτων quid ſignificet.1. 12
Veritas an magis ſit inſpicienda,quam fictio.29.696.nu.5.215.
Veritatem occultans,mendacium cõmittit.46. 52
Veritati potius quàm Doct.auctoritati adhærendum.27. 58
Veriſimilitudo pro lege vel pacto expreſſo habetur.4. 700
Veterum Roma.ſcrupuloſitas in actionibus.28. 489
Vini bonitas extrinſeca venit tantùm mero Iudicis officio 72. 497

& 3 Vinum

Vinum mutuanti redditur eiuſdem bonitatis.35. 490
Viri monetales tenentur accuratiſſimè hodiè probare.13. 57
Viri monetales, ipſaque ratio, auctoris, Budelij ſententiam confirmant.40. 51.
Vncia Colonienſis cuius ſit ponderis diuerſimode fuiſſe diſputatum.18. 67
Vna eademq; res diuerſo iure cenſeri nō debet.38. 698
Vncia noſtra, quo pacto cum Romana cōueniat.5. 63
Vnciæ Colonienſis ſectio & explicatio.8. 64.
Vncia Troſica, qualiter diuidatur.9. 64
Vncia, quot drachmas appendat.5. 583
Vncia quo pacto diuidatur.6. 61
Vnciam Hiſpanicam cum veteri Romana conuenire.6. 64
Vnciæ acceptio multiplex.15. 664
Vncialis maſſula vera Coloniæ in archiuo cuſtoditur.21. 67
Vncias octo marca continet, ſed eſt vnciarum differentia. 781
Vncias Romanorum à noſtris diſcordare, verius iudicatur.7. 64
Vniformem debere eſſe omnium totius orbis bonitatem & æſtimationem monetæ. 57. 494
Vno inconuenienti dato plura ſequūtur. 26. 58
Vocula, in eiſdem vel totidem ſpeciebus, quid notent.14. 479
Vocabula artis ſunt retinenda.2. 34
Vocabulorum obſcuritate artifices numularij alios decipiunt.31. 241
Voluntas teſtatoris interpretatur ſecundum tempus præſens non futurum. 51. 717.
Vſus & conſuetudo in numis præualent. 15. 214
Vſus pecuniæ potius quam materia conſideratur. 6.211.193.nu.5.162.
Vſus communis vtendi, quanto tempore præſcribi debeat.6. 677
Vſus loquendi ſemper attendendus.nu.8. 232.
Vſus monetæ currentis ſtatuto præualet. 10. 213
Vſus quotidianus ſolutionem in minutioribus numis improbat.14. 201
Vſura eſt, quod ſorti accedit.8. 755
Vſuras nunquid petere poſſit qui fructus percipit.2. 405
Vtile fore Reipub. ſi abſque collybiſtarum interuentu commercia exerceantur.104. 563
VVurmſerus Lottich Golts verba nō intellexit.15. 111

Z.

Zygoſtates vocabulum, explicatur. 15. 129
Zygoſtates quis ſit. 491
Zygoſtates aliquando poteſt à ſcopo errare.17. 129
Zygoſtatæ credulitatis iuramentum tantummodò præſtant.36. 155
Zygoſtatæ in his partibus quomodo iurent.35. 155
Zygoſtatę tanquam artis perito creditur. 4. 14
Zygoſtatarum ordinatio quo pacto inſtitui debeat.13. 164
Zygoſtatarum iuramentum. 145
Zygoſtatarum officium ad multa ſe extendit.1. 148
Zygoſtatas deſignandos, qui quamlibet pecuniam probent, æſtiment.nume.9. pag.9.

Finis Indicis in libros Reneri Budelij Rurem. IC. & in Tract. & Conſilia de Monet. & Re Numaria.

SERIES CHARTARVM.

† †† ††† ABCDEFGHIKLMNOPQRSTV.
abcdefghiklmno.
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt
Vu Xx Yy Zz Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm
Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz Aaaa Bbbb
Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk. ā. ē. ī. ō. ū. &c.

Errata quæ in aliquibus exemplaribus irrepſerunt in ſecunda pagina
Tituli Tractatuum, linea 9. lege omnes 12. re-
ſtituiſſe 16. Quem.

IVSTICI AM MONITI
DISCITE

DE MONETIS, ET RE NVMARIA, LIBER PRIMVS,

AVCTORE RENERO BVDELIO RVREMVNDANO, I. C.

SVMMARIA.

1 Monetæ cudendæ ſcientia difficilis eſt & intricata.
2 Verborum prior, rerum poſterior eſt interpretatio.
3 Moneta vnde dicatur.
4 Moneta habetur iſtius, cuius eſt imago & inſcriptio.
5 Pecuniam percutere poſſe, magnus honor cenſetur.
6 Principum effigies numis infigere, laudabile iudicatur.
7 Monetis Sanctorũ imagines imprimũtur.
8 Colonia Agrippina, quare tres coronas numis imprimat.
9 Magorum III. corpora, vnde & quo pacto Coloniam per Reinboldum Archiepiſcopum tranſuecta fuerint.
10 Monetæ monent nos certi alicuius precij.
11 Inſcriptiones in monetis ob res in bello feliciter geſtas.
12 Inſcriptiones periculoſis temporibus factæ.
13 Magiſtri monetales notulis quibuſdam vtuntur.
14 Monetæ definitio largè ſumpta.
15 Aereos numos vti quondam, ita & hodie quoque cudi.
16 Aerarium, & Tribuni ærarij, qui dicãtur.
17 Aeris appellatione antiquitus omnis moneta continebatur.
18 Aerei numi etiam hodie in multis locis cuduntur.
19 Aerei numi tẽpore obſidionis ciuitatis Traiectenſis percuſsi, eorundemq́; formæ.
20 Orichalcei numi quondam fabricati.
21 Plumbei numi olim percuſsi fuerunt.
22 Ferrei numi aliquando cuſi.
23 Ferri cõmixtio cũ reliquis metallis dificilis.
24 Stannum alijs metallis inimiciſsimum exiſtit, nec facilè cum ijs commiſcetur.
25 Stannum cum alijs metallis poſſe commiſceri, Couarruuij ſententia eſt.
26 Stanneam materiam, vti quondam Syracuſis, ita & noſtro tempore factam.
27 Noueſij ſtanneam monetam recenter percuſſam, & qualis ea fuerit.
28 Noueſium miſerrimè per Hiſpan. militem expugnatur.
29 Electrum quid ſit, vnde etiã numi confecti.
30 Numos ex corio aliquando fabricatos.
31 Numos ex corio, cortice, & ſale poſſe cõfici.
32 Princeps damnum ſua occaſione illatũ ſubditis, tenetur reſarcire.
33 Coreaceam monetam quondam percuſſam oſtenditur.
34 Chartaceam monetam quondam & noſtro tempore factam.
35 Monetam ex puro aut mixto auro, vel argento probam fieri.
36 Triumuiri erant apud Romanos Præfecti monetis.
37 A.A.A.F.F. literæ, quid denotent.
38 S.C. in numis quid velint literæ.
39 Triumuirorum munus olim quale fuerit.
40 Falſam monetã cudentiũ pœna, remiſsiuè.
41 Numus vnde dicatur, & quomodo ſcribatũ.
42 Moneta legem ſui valoris à Superioritate accipit.
43 L. 1. ff. de empt. explicata.
44 Numi acceptio eſt duplex.
45 Pecunia cur ita vocitata.
46 Pecuniæ appellatione quæ contineantur.
47 Pecunia & largè, & ſtrictè accipitur.
48 Pecunia inter mobilia numeratur.

49 *Pecunia ad emptionem immobiliũ deſtinata, mobiliumne, anne immobilium vicem obtineat?*

CAPVT I.

1 CVdendarum monetarum ſcientiam vt nobilem † atq; inſignẽ, ita difficilem, multiſq; partibus intricatam eſſe, ex doctiſſimorũ tam veterum, quàm recentium virorum, eorundemq; præcipuè, qui de monetis, earundem poteſtate, valore, pondere, mutatione ac variatione ſcripſerunt, diuerſis conſtat tractatibus. Cuius præcepta vſitata ac præcipua indeq; prouenientes & ſcaturientes quæſtiones dubias & ancipites, Deo Opt. Max. adminiculante, mihiq; vires ſuppeditante, abſq; vllo verborum fuco, & dictionis requiſitis lenocinijs, ſimpliciter ac rudi quadam minerua tradere atq; explicare conabimur. Quod dum faciemus, libenter ea quæ ab alijs benè conuenienterq; ſunt dicta, imitabimur & ſequemur, quę verò obſcuriora, & quaſi cimmerijs tenebris immerſa, vel etiam à vero aliena viſa fuerint, pro virili interpretabimur, enucleabimus atq; corrigemus, ſecuti in eo inſignem atque egregium virum Georg. Agricolam, qui de hac ſcribendi ratione in hunc ſubſequentem modum alibi eſt elocutus. Itaque, ait, viſum eſt mihi quartam quandam ſcribendi rationem tenere, atq; quod in doctorum hominum decretis verum & rectum ſit, iudicare & laudibus efferre, quod verò falſum & prauũ, argumentis refellere, nullum conuitijs conſectari, quis enim quid improbè, niſi improbus de viris bonis & doctis diceret?

2 Quoniã verò verborũ † prior, rerũ poſterior eſt interpretatio, ſecundùm I. C. Paul. de Caſtr. in l. 1. nu. 2. per illũ. tex. ibid. Priuſquã ad verborũ interpretationẽ veniamus, pauca de ſignificatione ipſius tituli referre neceſſe eſt, ff. ſi cert. pet. Item ad conſilium Iuſtinia. in §. eſt aũt tutela. Inſt. de tut. & Paul. in l. 1. ff. eo. tit. Et habetur in l. 1. §. dolum. ff. de dol. in l. 1. ff. de noua. & in l. ſenatus. §. 1. ff. de do. cau. mort. idcircò nõ inconueniens erit, quædam generalia vocabula ad rem monetariã pertinentia, vnde videlicet deriuentur & appellentur, quid velint & ſignificent, veluti moneta, numus, pecunia, prius declarare, & deinde ad alia ſpecialiora tranſcendere.

Moneta dicta eſt à monendo, quod nos moneat ſigni ſignorumve impreſſiõe, vel auctoris, vel precij, vel alterius rei, auctoritate doctiſſ. Gramaticorum, & Coraſ. lib. 3. Miſcel. c. 13. nu. 3. Quo etiam nomine Iuno quondã dicta fuit, quod monuiſſet Romanos qualis procuratio fieri deberet, ad placandos deos iratos, vt ſcribit Cic. lib. 1. de diuinat. & nos quoq; infrà alibi meminimus. Quare Saluator noſter in Euangelio Matth. 22. oſtenſo per Phariſæos numiſmate, quęrebat ex ijs cuiuſnam eſſet imago & inſcriptio? cumq; reſpondiſſent eã eſſe Cęſaris. Tiberij nimirũ. Date igitur quæ ſunt Cæſaris, inquit, Cæſari, & quæ Dei, Deo. 3

Solent enim vti quondã, ita etiã hodierno die, Cæſaris, S. Ro. Imp. Electores, Principes, Ciuitates, Comites, Barones, & reliqui ius cudendę monetæ habentes, vel ſeipſos ad viuum ſculptos, aut imaginẽ alicuius ſancti, ſiue propria arma ac inſignia monetis imprimi curare: aut alio aliquo ſigno oſtendere, ſub quo Domino, Domina, aut Ciuitate moneta talis ad euitandã omnem falſitatem, fuerit fabricata: vti paſſim in omnibus tam aureis, quàm argẽteis numis obuiũ reperitur. Vnde C. Iulio Cæſari, alijſq; qui eum ſunt ſubſecuti apud Romanos, † inter primarios pręcipuoſq; qui eis in creatione deferebantur honores, non minimum & illum fuiſſe boni auctores tradiderũt, quod pecuniam percutere, eandemq; ſuis proprijs imaginib. ſignare potuerunt. Hinc ſcribit Caſſiodo. Var. epiſt. 7. Vt figura vultus noſtri metallis vſualibus imprimatur, monetamq; facis de noſtris † temporibus futura ſecula commonere. O magna inuenta prudentũ, O laudabilia inſtituta maiorum, vt & imago Principum ſubiectos videretur paſcere per commercium. Et 7. Epiſt. 32. Omninò monetæ debetur integritas quæri, vbi & vultus noſter imprimitur, & generalis vtilitas inuenitur. Quidnam erit tutum, ſi in noſtram peccetur effigiem. 4 5 6

Quod

Quod ipſum quoq; teſtatum facit Hu-
pertus Goltzius Herbipolita Vélonianus,
in ſua Romana ex antiquis numiſmatibus
7 deſumpta hiſtoria,Sic & Moguntinenſis E-
lector D.Martini,Colonienſis & Triuerē-
ſis imaginem D.Petri Apoſtoli ſuis numis
imprimunt,ita hodie ex conſuetudine vel
priuilegio ciuitas Florētina imprimit vul
tum D.Ioannis Baptiſtę,Ciuitas Venetia-
rū B.Marci,aut leonem in eius locū,Ciui-
tas Mediolani,S.Ambroſij,vt teſtatur Boe-
rius deciſ.317.ſtatim à princ. Lubecū ima-
ginem noſtri Saluatoris:& B.Mariæ virgi-
nis Ciuitates quædam Vngariæ. Sic etiam
vidi numum paucis ante diebus apud Ar-
gentinenſes nō ita nouiter excuſum, cum
ſimili B.Mariæ virginis imagine & inſcri-
ptione tali. Vrbem tuam virgo ſerua, &c.
quæ inſcriptio nūc videtur exulare. Atq;
8 ita in hac celeberrima & S.vrbe Coloniēſi
tres coronæ numis aureis & argenteis im-
primūtur, ad deſignandos tres ſanctos Ma
gos ab oriente veniētes, & Domini ac Sal
uatoris noſtri Ieſu Chriſti natiuitatē de-
uotè venerātes,quorum corpora,quę pri-
mo de Parthia Conſtantinopolim,& poſt-
eà Mediolanum translata erant, inde ad S.
vrbem ſingulari quadam Dei opt.Max.pro
9 uidentia aduecta ſunt,& hic hodierno ad-
huc die in ſummo templo habentur,& ho
norificè,piaque ac debita cum reuerentia
conſeruantur.Quam hiſtoriā fideliter ver
bis ſubſequentib.refert Alb.Krantz.Chro.
Saxo.li.6.cap.24. Operæ autem pretiū eſt,
enarrare,ait,ordinē eius translationis.An
nus erat 68.poſt centum atq; mille, quum
Cęſar Fridericus grauiſſima obſidione vr
geret Mediolanum,ciues ad extremam fa-
mem perducti, deditionis fecere mentio-
nem,promiſſa incolumitate ciuiū, Cæſar
vnum excepit primarium ex vrbe virum,
qui rebellionis auctor diceretur, quem e-
tiam poſcebat ad ſupplicium. Et vbi com-
perit Abbatiſſa loci,in quo manebant cor
pora trium Magorum,germana ſoror eius
viri,pacta eſt cū Archiepiſcopo Coloniē-
ſi Reinholdo,vitam fratri (ſciebat enim ci
ues, etſi nō leuiter dederent hominem ad
ſupplicium,extrema tamen fame preſſos,
neceſſitati ceſſuros) & pro munere polli-
cetur ſanctas illas reliquias. Sciens Archi
epiſcopus indignationem & implacabilē
iram Cæſaris in hominem,honeſta fraude
circumueniendum putauit Imperatorem,
pro munere depoſcēs, quod Abbatiſſa ex-
portaret. Cæſar nō cogitans quid molire-
tur,indulſit. Illa fratrē humeris,vt potuit
euexit. Cæſar nō hoc permiſiſſe clamitat:
Archiepiſcopus fidem promiſſionis efflā-
gitat,nec facilè illū Cæſar cōtriſtauit. Ita
ſaluatur ad mortē deſtinatus,& ille Sāctas
ex pacto reliquias accepit, quas Coloniā
præmiſit. De Parthia dudū venerāt Cōſ 21
tinopolim,& inde Mediolanū,vbi 6. r. fe-
runtur annis quieuiſſe. Poſteà verò idē Ar
chiepiſc. apud Tuſculanū in caſtris defun
ctus,& ipſe in Eccleſiā ſuā poſt ſanctas re
liquias inducitur. Fredericus quoq; Dux
Sax. eadē infectus tabe tū perijt, qui filiā
tenebat Henrici Leonis coniugē. Hęc ille:
Ad † monetam præterea pertinent & illa, 10
quod moneant nos monetæ quædam certi
alicuius precij & valoris. Sic in Germania
iuxta Ordinationes Imperij cuduntur nu
mi 60.30.15.5.2½.2.1. Item 72.36. crucige
rorum. In Belgio & partib.inferiorib. nu-
mi 30.15.7½.4 ſtuferorum, & ſimiliter.
Et quondam numi erant, quibus decē, vi-
ginti,vigintiquinq; aſſes inſcribebantur.

Ob rem benè & feliciter geſtam, numi
† argētei tali inſcriptione habebātur, P.L. 11
De Papia liberata à periculo obſidionis,
ꝙ pro Carolo V. milites ciueſq; ſubierūt.
Similis eſt & illa adhuc recens inſcriptio
de expugnatione arcis Gothæ,quæ vno in
latere his verbis eſt cōcepta. Tandē bona
cauſa triumphat, ann.1567. In alio verò in
modū ſubſequētē. Gotha capta ſupplicio
de pręſcriptis Imp.hoſtib.obſeſſ.ſūmpto,
Gothiſq; fugatis Auguſt. D. Sax. Elect.æt.
F.E. Ita ſunt inſcriptiones quædā propter 12
præſentes aut inſtātes anguſtias & aduerſi
tates,numis etiā debiliorib.infixæ, quales
ſunt illę: Duræ neceſſitatis opus Bomelæ.
Item: Deus conſtituit regna. Hinc etiā ma-
giſtri † monetales notulis quibuſdam, aut 13
vno aliquo ſigno ſiue aſteriſco monetis cu
ſis indito atq; impreſſo, vti ſolent, vt inde

in poſterum poſſit cōſtare, quas ipſi monetarum ſortes fabricari procurauerint.

14 Definit Georg.† Agricola hoc pacto monetam: Moneta eſt bractea aurea, vel argētea, vel ęrea, vel orichalcea, vel plumbea, vel deniq; ferrea, in rotundam plerunque vel quadratam figuram formata, & iuſſu Regis aut Principis, aut ciuitatis publicè ſignata. Quo intellectu verbum, Monetæ, largè accipitur, & ad omnes metallorum ſpecies propè extenditur. quarum (vt refert ex Iſidori ſententia Etymo.16.cap.16. Barthol.Chaſſan.in Catalog.Glorię mundi.conſid.95.) ſeptem poſſunt cōſtitui ſpecies: Aurum ſcilicet, argentum, electrum, æs, ſtannum, plumbum, & quod domat omnia ferrum. De auro & argento ante multa ſecula, quemadmodum etiamnum communiter monetam cuſam eſſe ac ſtampari, omnibus eſt notiſſimum, de quibus quædā ſequentur poſteà.

15 Ex † ſolo ære etiam quōdam, necnō hodierno adhuc die quibuſdam in locis monetam fieri, dubium nō habeāt. Tam enim apud Gręcos, quā apud Rom. ęreus numus fuit vſu receptus, & primò quidem rudis erat materia ærea, quæ poſteà pondus eſt legitimum ſortita: & tandem ei precium certum lege publica fuit inditum. Ita Athenis Callię temporibus percuſſos fuiſſe numos æreos, teſtatur Ariſtophanes, inquiens. Vuas cum venderem, abij gerens maxillam numis æreis plenam. Et Ebulus in Amphibolo. Primum ait, numos deijciens æreos, æruginem abſterſit. Plin.lib.33.ca.3. natur.hiſt. Seruius, inquit, primū ſignauit

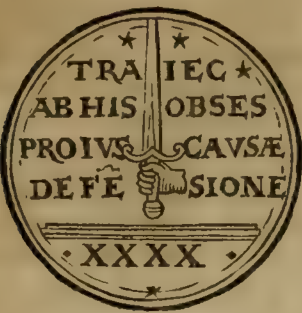
16 æs, hinc † nominarunt Romani ęrarium locum, vbi pecuniæ publicæ conſeruabantur, videlicet ab ære, & non ab auro aut argento. Repoſitorium pecuniæ pop.Romani. D.Zaſ.ad tit.de orig.iur. ibi, deinde cū ærarium, &c. interpretatur. Et ex ſentētia Plutarchi in proble.ac Macrob. fuiſſe ærarium in æde Saturni dicit: quod Saturni tēpore nec auaritia, nec improbitas, nec vllum ibi fuerit furtum cōmiſſum. Vale.Publicola, primus ærariū in æde Saturni eſſe decreuit, quod locus iſte ab inſidijs tutus, & munitus foret. Inde etiā Tribu. ærarij apud Cic.lib.1.epiſt.ad Attic. & Quæſtores ærarij apud Cornelium Taci.lib.11.creati. Item ſcribæ ærarij apud Cic.pro Cluē. dicti fuerūt. Vide plura de numis æreis Did. Couar.vet.coll.numiſ.ca.. Et Budæ.de aſſe, & part.eius, maximè li.2. Plenius Hotoman.de re num.ca.7.& capitib.ſubſeq.

Ita † antiquitus omne genus monetæ æ- 17
ris appellatione continebatur. Sic Cato in re ruſt. fundū æribus tribus emptum poſſidebat. Plau.in Aulu. Ibi ad poſtremū redit miles, æs petens. Terent.in Phor. Ancillam ære emptā ſuo. Et Virg.Eclo.1. Non vnquā grauis ære domum mihi dextra redibat. Ouid.lib.1.Faſt. Aera dabant olim, melius nunc nomē in auro eſt, Victaq; cōceſſit priſca moneta nouæ. Ad qđ pulchrè videtur alludere poeta Chriſtia.Mant.in Bucol.Eclog.3. Mittere mala decē, ſatis eſſe ſolebat amāti, Purpurei flores & raptus ab arbore nidus. Gramē odoriferum memini quo tēpore magnę Credebantur opes, vētum eſt de gramine ad aurum, Regia res amor eſt, hac tempeſtate receſſit Mos vetus, & quędam noua lex inoleuit amandi.

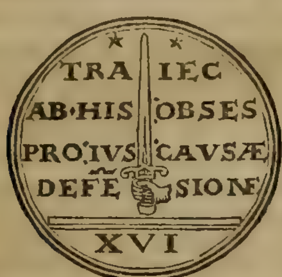
Addo † quod multis etiā in partib. Ger- 18
maniæ & Galliæ, in quibuſdam ciuitatib. Vveſtphaliæ apud Suſatenſes & Monaſterienſes, & in Brabantia, Flandria, ducatu Leodienſi, alijſq; in locis ærei numi quotidiano in vſu ac cōmercijs habentur, proq; bona ac iuſta, licitaq; moneta expēduntur & recipiūtur. Quæ res in minutiſsimis ſortibus, vt nunquam mihi diſplicuit, ita video Georg.Agric. idē conſiliū dediſſe, ſic ſcribēs li.1.de prec.monet. aut ſi placet, ait ærei percutiātur numuli, quales hodie ſūt Venetis à ſoluēdo appellati. Nā æs purū ſignatū incolis minorē fraudē feret, q̄ eius portio cū ære p̄mixta, nec multū refragat Bod.de Rep.li.6.c.3. quē lector videre poterit.
Sic ærei † numi tales, quales hic cōſpi- 19
ciuntur an.1579. ſtuferos 16.40. plus minuſve valentes, fabricati fuerūt in vrbe Traiecti ad Moſam: quo tēpore per ſtrenuos & imperterritos Reg.Maieſt. Hiſp. milites ciuitas obſeſſa, tandēq; ſumma vi & potētia expugnata fuit, de cui⁹ expeditione tale eo tp̄re memorię gr̄a cōſcripſim⁹ numerale.

Occupat

OCCVpat HIſpanVs TraIeCtI VIrIbVs VrbeM
QVando PetrI aC PaVLI LVx graVIs aXe VenIt.

De admirabili victoria quoque Antwerpiana tale fecimus numerale.

ECCe per HIſpanos AntVVerpia fortè NoVeMbrIs.
Capta CadIt qVarta, non ſIne CLade dIe.

Veteres prætereà numis Orichalceis partim ſignatis partim verò nõ ſignatis vſos fuiſſe Plautin. † illud in Milite ſignificare videt̃,
20 Credo, ait, tres mihi homines Orichalco ita emptos iſtis moribus. Eſt autem Orichalcum græcè ὀρείχαλκον, metalli genus, proximè accedens ad colorem auri, quod quondam magno habebatur in precio ἀπὸ τοῦ ὄρους καὶ χαλκοῦ, à monte & ab ære. In montibus enim potiſſimùm naſcitur. Cice. lib. 3. Offic. Si quis aurum vendens, orichalcũ ſe putet vendere, iudicétne ille bonus vir id aurum eſſe?

Plumbeos † etiam numos quondam in
21 vſu fuiſſe, ex Plautino illo in Caſſina eſt colligere, Cui homini ait, hodiè peculi numus non eſt plumbeus. Et illud in Trinumo: Numum nunquàm credam plumbeum. Et Mart. lib. 10. ad Romam. Centum merebor plumbeos toto die. Item libr. 1. Epigram. Vt conuiuia ſumptuoſiora, Toto quæ ſemel apparas in anno, Nigræ ſordibus explices monetæ. Et ſeptem veteres tui ſodales, Conſtemus tibi plumbea ſelibra. Et Plaut. in Moſtel. Tace, inquit, tu faber, qui cudere ſoles plumbeos numos. Ex quo videtur ſequi, illicitam atque impermiſſam fuiſſe monetam plumbeam, licèt apud Anglos adhuc hodiè plumbei numi dicantur eſſe recepti.

Et mihi nuper à quodam bono amico numus paruulus fuit oblatus plumbeus, tempore atrociſſimę Ciuitatis Viennæ obſidionis fabricatus, anno videlicet 1529. cum inſcriptione & forma, quibus ſequitur.

22 De numis ferreis ſcribit Dida. Couar.
Vet. coll. num. cap. 3. Idque ex ſententia
Plutarchi in ipſius Lycurgi vita: Lycur-
gum videlicet in locum aureorum & ar-
genteorum numorum ferream monetam
ſubſtituiſſe. Et Plinius libr. 33. cap. 9. Miſ-
cuit, ait, denario Triumuir Antonius fer-
rum, miſcuit æri falſæ monetæ. Memi-
nit ferrei numi Ariſtotel. Oeconom. 2.
cap. ferreum numiſma fecerunt Clarome-
nij, &c.

Quo pacto verò ferrum cum argento
vel auro commiſceri poſſit, cùm prorſus
illa metalla diſſideant, ſibique contrari-
entur, non video. Sæpiſſimè enim catinis
23 † cinericeis centum & vltra marcis argen-
ti præſtantioris & vilioris etiam, quod
difficilius liqueſcit atque concoquitur,
repletis, nonnihil ferri iniectum vidi,
quod tamen omni argento effuſo, quaſi
integrum & illiquefactum ſupermanſit.
Immò vtimur aliquandò, in magna co-
pia auri vel argenti, catinis in totum fer-
reis candentibus, quibus per integrum,
vel medium diem fornaci impoſitis, &
effuſo auro atque argento, nihilominus
incorrupti & integri catini iſti perman-
ſerunt, pluresque fuſiones tulerunt. Etſi
ergo ferrum ſignari, & loco pecuniæ in
magna ac vrgenti neceſſitate eſſe pote-
rit, tamen illud cum alijs metallis com-
miſceri, & ex illa commixtione pecu-
niam confici poſſe, ne vix quidem credi-
derim.

Agricola in præſcripta Monetæ de-
finitione, ſtanneæ, non meminit, ex eo
fortè, quòd † omnium aliorum metallo- 24
rum inmiciſſimum ſit ſtannum, ac in mi-
xturis cum reliquis metallis quaſi lethi-
ferum venenum exiſtat, etiã metalla per-
dat, deſtruat atque corrumpat, quemad-
modum ſæpiſſimè obſeruaui: licèt non
ignorem Didac. Couarr. longè aliter ſen-
tire, cum cap. 2. Vet. coll. numiſ. nume. 6.
in hæc verba, contra noſtri temporis Ar-
gentarios & aurifabros acerbius erum-
pat. Eſt tamen illud, ait, in hac parte ad-
monendum, veteres Romanorum dena-
rios cudi ſolitos ex puro argento, abſque
vlla æris mixtura, cuius argenti valor &
æſtimatio maior eſt, quàm argenti mixti,
quod noſtri argentarij & aurifices expen-
dunt: ſiquidem † hoc habet æris aut ſtan- 25
ni mixturam ſecundùm eam proportio-
nem, quam ipſi artifices facilius dijudica-
re ſolent. Idem Couarru. ſtanni mentio-
nem fecit, quodque cum alijs metallis
commiſceri poſſit, ſentit cap. 3. §. 1. num. 6.
Sed quod vidimus teſtamur, & quod ſci-
mus loquimur. Fuiſſe autem ex mera ſtan-
nea materia aliquandò † pecuniam factã, 26
idque Siracuſanis per Tyrannum Diony-
ſium, atteſtatur Tiber. Decian. in tract. cri-
mi. lib. 7. cap. 23. nu. 10.

Hinc etiam hoc noſtro exulceratiſſi-
mo ſeculo admodum recenter, & priuſ-
quàm egregia illa & antiquiſſima Ciui-
tas Noueſiana per Hiſpan. Regium, nec
non Reuerendiſſ. atque Illuſtriſſ. Archie-
piſ. Colon. &c. militem obſideretur. Ca-
pitaneus Henricus Klaut, qui tunc tempo-
ris Ciuitatem occupabat, vbi robur mili-
tare ei deeſſet, ſtanneam quadratæ figuræ
monetam ſtampari curauit, quibus nu-
meri certi † inditi erant & impreſſi, ad de- 27
ſignandam vniuſcuiuſq; maſſulæ ſtanneæ
valorem prout in ſubſequentibus eſt vi-
dere.

Hæc

Hæc viribus deficientibus eo fiebant prætextu, quaſi vnicuiq; Principi ac Superioritati conceſſum ſit, maximè belli & extremę neceſſitatis tempore, ex qualibet etiam materia deteriori, numos ferire, & belli onera ſuſtinere, ac hoſtibus ita reſiſtere, & in poſterum fortuna proſperiore oblata, rebuſq; ad ſtatum meliorem ac fœliciorē perductis, eiuſcemodi numos iterum redimere, ac bonam iuſtamque ſiue auream ſiue argenteam monetam pro ijſ-
28 dē reſtituere. Sed Vrbe † ꝑ præmentionatum militem vi atque potentia admirabili, paucarum etiam horarum ſpacio, expugnata, atque obtenta, Capitaneoq; prædicto Klaut cum quibuſdam alijs ſuis aſſeclis laqueo ſuſpenſis, omnibuſque ferè, qui eam vrbem occupabant, miſerè interfectis atque trucidatis, nihil aliud præter publicam cladem, atque iſtius inſignis & peruetuſtæ Vrbis extremā euerſionē ſubſecutum fuit. De cuius expeditione tunc tale fecimus numerale, annum, diemque euerſionis continens.

NVssIa feCerVnt qVod Capta IaCobVs & anna
GLorIa ſoLa deo, LaVs tIbI ParMa dVCI.

29 De Electro, cuius ſuprà mētionem fecimus, ita loquitur Plin. lib. alleg. 33. cap. 4.

Vbicunque quinta argenti portio eſt, electrum vocatur, quod vel naturale eſt, vel arte conficitur. Ideo, inquit ibidem, ſcrobes eæ reperiuntur in Canalienſi, fit & cura Electrum argento addito. Quòd ſi quintam portionem exceſſit, incudibus non reſiſtit. Sequitur: Electri natura eſt ad lucernarum lumina clarius argento ſplendere, quod eſt natiuum, & venena deprehendit.

30 Huc pertinet quod tradit Guid. Pap. q. Delphi. 493. videlicet, tēpore captiuitatis Regis Ioānis in vſu fuiſſe, & cucurriſſe in Regno monetam coreaceam, quod refutat ac pro delirio planè ac puerili fabula habet Molin. nu. 799. de vſur. ſeu mone. proptereà quòd eo tēpore multò melior et fortior moneta, quā nunc ſit, in vſu fuerit. Ita ex Digeſtis antiquis monetalium, et Budęi ſententia libr. 3. de aſſe, ſe inſtructum aſſerit. Ego verò pro indubitato habeo, vt memini quoque paulò ante, Principem bellis ingraueſcentibus, & neceſſitate ita vrgente, vel ex corio, cortice, aut ſale, aliáve † materia quauis monetam ordinare 31
poſſe, ſi modò damnum per hoc Communitati illatum poſteà per bonam † melio- 32
remque monetam reſarcire ſtudeat, per Andr. de Iſern. & Matthæ. de Afflict. ad §. monetæ, tit. Quæ ſint Reg. In feud. Hinc eſt quod Butigell. in Repetit. l. cùm quid, colum. 9. nume. 28. ff. ſi certum peta. dicat, poſſe plumbeam, vel etiam ex corio factā monetam, modò publicè ſit approbata,

pro

pro quacunque alia, ſiue aurea ſiue argentea ſolui.

13 Coreaceam etiam monetam fabricaſſe Fridericus Secũdus fertur: cùm bellum acerbum diuturnumque cum Italis gereret, & vrbem Victoriam conderet, quemadmodum aſſignauit Georg. Agric. in lib. de pond. & temp. Monet. & Arr. Pinell. ad Rubri. de reſcinden. vend. num. 4.

Ex hiſtorijs, ait, Chroniciſq; verius videtur recentiorem dici debere vſum pecuniæ in corio, vel alia vili materia, deficiente conſumptaq; bellicis cladibus pecunia aurea vel argentea. Hæc ex Antonini Florent. Chron. ann. 1540. Hotom. quæſtio. Illuſt. 15. plenius explicat, authoritate Senecæ adducta, qui lib. de Benef. 5. cap. 14. ita loquitur.

Aes alienum habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium, forma publica percuſſum, quale apud Lacedæmonios quondam fuit, quòd vſum numeratæ pecuniæ præſtat, & ibidem de Friderico I I. Meminit etiam iſtius idem Hotoma. in libro ſuo de re numar. ſtatim ab initio.

Chartaceam præthereà † monetam aliquandò percuſſam fuiſſe Volaterr. in argumen. ca. 2. Oeconom. Ariſt. atteſtatur. Et nos etiam talem vidimus Lugduni Batauorum Zu Leyen, in partibus inferioribus, obſidionis Vrbis tempore anno videlicet 1574. confectam, in formam omninò ac modum, talique cum inſcriptione, quibus ſequitur. 14

Ex præmiſſis apparet, ex omnibus propè metallis monetam fabricatam fuiſſe.

Quæ acceptio, quoad inſtitutum præſens, nimis eſt generalis, cùm nos monetam hic eam tantummodò intelligamus, quæ ex auro vel argento, puro ſiue mixto eſt conflata: Illudq; † iuſtum & pertinens medium ac menſurã rerum omnium commutabilium dicimus, per Guid. Pap. quæſtio. Delph. 391. Et Doct. ad l. 2. C. de falſa Monet. De quo tale aliquandò fecimus carmen.

Per

Per medium dubios ſoluit Dialectica nodos
Contractus precij perficiuntur ope.
Eſt iuſtum medium, ſine quo cõmercia, numus,
Rebus in humanis non benè ſalua manent.

Hac de cauſa Vlpian. in l. lege Cornelia, verſ. eadem lege. ff. ad l. Corne. de falſ. vetat vſum ſtanneorum & plumbeorum numorum. Io. Aqu. de Mon. poteſt. cap. 11. Et Pomp. in l. 2. §. deinde eum eſſe. ff. de orig.
36 iur. Eodẽ videtur reſpexiſſe, vbi meminit Triumuirorum † Monetalium Romæ conſtitutorum, quos vocat æris, argenti, aurique flatores, ſic dictos, quod his tribus metallis, auro, argento, ære, flando, vel flatu calefaciendo, monetam cudunt. Itaque numis factis has imprimebant literas quinque. a. a. a. f. f. hoc eſt, vt etiam præter alios 53. Valer. Prob. † auro, argento,
37 ære flando, feriendo. De quibus cui placet, videat præter alios Ciceron. libr. 3. de leg. Minores ait, Magiſtratus æs, argentum, aurum, publicè ſignanto. Et Tiraquel. de Retract. Lign. §. 2. gloſſ. 10. num. 4. plenius. Item Tiber. Decianum in Tracta. Crimin. libr. 7. vbi de falſ. Mone. Crimin. nume. 8. Hottom. de re numar. circa princip.

Hi numi in modum ſubſequentem, aut conſimilem erant confecti, in quibus vt dictum literæ a. a. a. f. f. auro, argento, ære flando, feriundo, reliquis verò additis S. & C. Senatuſconſultum, cum forma incudis, ſignificabatur. Nam quantumuis in Monetis Romanorum Imperatorum, etiam ipſorum effigies eſſent inſculptæ, tamen † additæ binæ iſtæ literæ, S. C. indi- 38
cabant Senatuſconſulti authoritatem in cudendis ijs opus fuiſſe, attigit Tiber. Decian. Reſp. 19. volum. 3. num. 161. Et ita me quoque plenius informauit præcitatus Goltzius meus conterraneus in ſua egregia paulò antè citata hiſtoria, ex antiquis numiſmatibus deſumpta. Quorum quatuor extrahi, & huic loco interſeri procurauimus.

39 Horum † prædictorum Triumuirorum numus erat, numiſmata probi auri & argenti, iuſtique ponderis examinare, vt iuſtè militibus diſtribuerentur. Ad quos alludit Cicero per iocum ad Trebatium, Treuiros, ait, tam enim Treuiros, quã Triumuiros dicimus, vites cenſeo, audio Capitales eſſe. Et meminit iſtius lib. 7. l. piſt. famil.

famil. Et libr.10.ad Attic. Item Liuius ita ſcribens, Triumuiri menſarij creati ſunt, hiq; numularijs & monetæ omnis generis & formæ cuſoribus præerant. Item lib.3. dec.3. Et Romæ quoq; propter penuriam argenti Triumuiri menſarij rogatione Minutij Tribuni plebis facti. Et libr.6.deciſ. 3. Cæteri Senatores libram argenti tantum æris ſignati quina milia in ſingulos patresfamilias relinquamus, cæterùm omne aurum, argentum, æs ſignatum ad Triumuiros menſarios exemplo deferamus. Vide Fab. Caluum Rauennat. in ſimulachro antiq.Vrb.Romæ,lib.3. De ijs qui fal
40 ſos numos † expendunt, vt ſi ſtannei vel plumbei ſimilesve fuerint, eoſdemque faciunt, & qua pœna plectendi ſint, tractat Barto.& alij Doct.ad d.l.lege Cornelia de falſ. Abb. in c. quanto de iureiur. Et nos plenius de ijs ex profeſſo agemus in cap. fina.lib.2.

41 Alterum vocabulum eſt Numus, non à Numa Rege, quod ille apud Latinos primùm pecuniam ſignarit, vt opinantur malè Ioan. Aquil.de mone.poteſt.& alij nonnulli, verum ἀπὸ τοῦ νόμου: hoc eſt, à lege ita dictus: ex eo, quòd cũ antiquioribus temporibus omnia fierent permutationibus, poſteà certa lege vſus numi ſit adinuen-
42 tus, hoc eſt, quod Ariſtot.lib.5. Ethic.cap. 5.& Politic.1.cap.6.inquit, τοὔνομα ἔχει νόμισμα ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί. Numus non natura, ſed lege conſiſtit. Siquidem ipſi Principes, ipſa Reſpublica, denique ipſa lex numum conſtituit, à qua preciũm ac valorem certum accepit, cuiuſq; libera eſt poteſtas numos ſemel percuſſos, certa ratione inutiles reddere.

Idem infert Zaſ.conſil.16. libr.2. Incip. Orta nuper &c.nu.25. Accedat, ait, etymologiæ vocabulum. Numus enim à nomos, quod legem ſignificat, deriuatur, quaſi moneta legem valoris à ſuo Imperatore accipiat, teſte Varrone. Neque poteſt reprobari vſus monetæ, niſi per Superiorem, argu.l.Et eleganter.§. qui reprobos. ff.de pig.act.Et ibidem Alexan.&c. Adde etiam Didac.Couar.Vet.coll. Numiſ. cap.
43 7. in princip. Eo † etiam I. C. reſpexiſſe videtur in l.1.ff.de empt.& vendit.dicens: Commerciorum expediendorum gratia electam eſſe materiam, cuius publica & perpetua æſtimatio, difficultatibus permutationum, æqualitate quantitatis, non vt alij, qualitatis, ſubueniret: eaque materia forma publica percuſſa vſum dominiumque, non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate: id eſt non tã ſubſtantia ipſa materialis conſideratur in numis, ſed qualitas, hoc eſt, valor impoſititius, publicè ac perpetuò compactus: quemadmodum accuratè & ſubtiliter illa tradit, licet cõtra communem in effectu Docto.ſententiam, Carol. Molinæ. de mutat. monet.quæſtio.92.nume.694.& per tranſcurſum.Couar.de mut. monet.cap.7.circa princip. Hieronym. Butigell. in d.l. cùm quid, nume.26. & in l.quod te. nume.32.ff. ſi certum peta. Pinell.part.1. cap.3.nume. 7.de reſcind. vendit.C.vbi dictam legem primam interpretatur. Et Zaſ. conſil. 16. Menoch.conſil.49.pro Molinæo, & Hoto. d.quæſt.15.cum paucis alijs, de quibus ſuis locis.

Numus autem aliquando generaliter, 44
de omni videlicet moneta, & tam aurea, quàm argentea, aut ærea accipitur. Idemque quod numiſma ſignificat. Plautus in Pſeud. Nimis ſum miſer, numũ nuſquàm argenti reperire queo. Cicer.2.de finibus. Vnde ſi ſecutus eſſet eorum ſententiam, qui honeſta & certa emolumentis omnibus & commodis anteponerent, ne numum quidem attigiſſet. Aliquando verò ſpeciale nomen eſt, certæ alicuius pecuniæ, quæ alio nomine Seſtertius vel copulatiuè numus ſeſtertius appellabatur. Cicer.4.in Verr. Facta eſt ſponſio, ait, ſeſtertijs quinque, coegit Scandilius quinque illa milia numum mercedis nomine ac precij, Scandilium coegit dare Apronio. Ibi apparet Ciceronem, quinque milia ſeſtertium, & quinque milia numum, pro eodem dixiſſe.

Quamuis verò, vt obiter hoc addam, tam numus quàm numiſma ab eodem græco vocabulo νόμου deriuentur, tamen notandum eſt, hoc primam corripere, numũ verò

verò apud probatos Poetas, etſi cum vnica litera m ſcribatur, quod miſi nō diſplicet, vtrumq; enim nummus & numus reperitur, prima longa vſurpari. Horat. 2. epiſt.1. Rettulit acceptos Regale numiſma Philippos. Mart. lib.1. Cur data ſunt equiti bis quinque numiſmata quare? Horat. 1.epiſt.6. Et genus & formam Regina pecunia donat, Ac benè numatum decorat Suadela Venuſque. Et illud: Numus honoratur, ſine numis nullus amatur. Numus vbi loquitur, Tullius ipſe tacet. Petronius in ſuo Epigrammate. Quiſquis habet numos, ſecura nauiget arte, Fortunamque ſuo temperet arbitrio.

Tertium vocabulum rei numariæ eſt pecunia, à pecore ſeu pecudum nota, qua primum æs ſignatum fuit, ita dicta, vt vult Plinius lib.18.cap.3. Et lib.33.cap.3. ſecundùm Varronem verò à pecu dictam eſſe pecuniam, tradit Georg. Agric. Et Sext. Pomp. de verbis, quæ à grege deſcendunt, ſcribens. Quorum verborum vſus frequēs non mirum ſi ex pecoribus pendeat, cùm apud antiquos opes & patrimonia ex his cōſtiterint pręcipuè, vti adhuc pecunia et peculium dicimus. Hinc Columel. libr.6. in præfat. In ruſticatione, ait, vel antiquiſſima eſt ratio paſcendi, eademque quæſtuoſiſſima, propter quod nomina quoque pecuniæ & peculij tracta videntur à pecore, quod non ſolùm apud veteres poſſederūt, ſed adhuc apud quaſdam gentes, vnum hoc vſurpatur diuitiarum genus.

Ouid.5.Faſtor.

Cætera luxuriæ, necdū inſtrumenta vigebāt,
Aut pecus, aut latā diues habebat humū.
Hinc etiā locuples, hinc ipſa pecunia dicta eſt,
Sed iam de vetito quiſque parabat opes.

46 Pecuniæ † nomine, inquit Paulus I.C. in l. pecuniæ. ff. de verbor. ſignifica. non ſolùm numerata pecunia, ſed omnes res tam ſoli, quàm mobiles, & tam corpora, quàm iura continentur. Hinc 1.quæſt.3. dicitur. Totum quicquid homines habent in terra, omnia quorum domini ſunt, pecunia vocatur, ſeruus, vas, ager, arbor, pecus, quicquid horum eſt pecunia dicitur.

Ideo autē, ait, pecunia vocata eſt, quia antiqui quod habebant, in pecoribus habebant. Hinc l.1. in fine iuncta l.2. ff. de Calumn. pecuniam vocat omne quod pro pecunia accipitur, tam largè pecunia aliquando accipitur, vt † plurimum verò 47
ſtrictius, pro pecunia numerata, c.2.& 3. 14.quæſt.3. l.1. C. de probat. Aliquando verò paulò aliter, pro ijs quæ pondere, numero, & menſura conſtant, l. talis ſcriptura. in princ. & ibi Bart. ff. de lega.1.& l.2.§. item mutuum. ff. ſi cert. peta. Notatur in glo. l.2. C. de conſt. pec. Io. Coraſ. Miſcel.2. cap.11. nu.3. & Tiraq. de retra. lign.§.1. glo. 14.num.4.

Adhæc † pecunia etſi regulariter inter 48
mobilia, eaque quæ ſeruando ſeruari non poſſunt, referatur, per tex. in auth. de nup. §. Et quia parum, vbi poſteaquàm de reb⁹ immobilibus tractauit. Sequitur: Si verò vniuerſa conſtituta eſt fortè in pecunijs, aut in alijs rebus mobilib. &c. Et in auth. hoc niſi, in prin. ibi in pecunia vel alia re mobili. Cyn. Bal. Alber. in l. ea demùn. C. de collat. Boer. deciſ.209. Arr. Pinel. de bo. mater.1.part.2.nu.43. Tiraq. plenè de retr. lign.§.1.gl.7.nu.103.& conſequenter. Attamen † ſi ad emptionē prædiorum pecunia 49
fortè per teſtatorē fuerit deſtinata, rei immobilis vicē ſuſtinere dicitur, alleg. loc. Tiraq. nu.106. Fran. Crem. ſing.60. Zaſ. in l. ſi certos, nu.10. ff. de ver. obl. Cuma. & Fulgoſ. in l. à diuo Pio. §. vlti. per illū tex. ff. de re iudi. & in l. cętera. §. ſed ſi ſeparauit. ff. de leg.1. Tiber. Decia. reſpon.59. tom.1. nu. 13. Sed cōmunis Dd. ſententia eſt in cōtrarium. Talem pecuniā videlicet, ad emptionem prędiorū deſtinatam, inter mobilia quoq; computari. D. Gail per auctoritates plures, 2.obſ.11. nec ab eadē recedit Tiraq. nu.105. d. tit. Cui adde Boer. d. q.209. Et omninò Tiraq. illa, ex ſentētia Socini cōſ.249. Materia. col. pen. verſi. circa quartā, lib.2. conciliantem, num.109. & D. Gail præcit. obſ.11.

De antiquitate, dignitate & præcellentia Monetarum.

SVMMARIA.

 1 Ver-

1 *Verbum χρημάτων quid ſignificet.*
2 *Pecunia quo tempore inuenta ſit.*
3 *Pecunia ante Romanorum originem in vſu fuit.*
4 *Argentum quis primum adinuenerit.*
5 *Denarij 30 argentei, quibus Iudas Chriſtũ tradidit, per quem ſint fabricati.*
6 *Thare pater Abrahæ optimus faber.*
7 *Numos 30 non propriè denarios ſed argenteos fuiſſe,*
8 *Auguſti Cæſaris auus argentarius fuit.*
9 *Monetam temporibus Abrahami fuiſſe vſitatam.*
10 *Siclus vnde veniat, quid ſignificet, & quomodo diuidatur.*
11 *Numos æreos apud Romanos quis primum percuſſerit.*
12 *Argentum quo tempore Romæ fuerit ſignatum.*
13 *Aureus numus quando Romæ primùm percuſſus.*
14 *Veneti quo tempore primum aurum ſignarint.*

CAPVT II.

LEgimus apud Ioſephum, quòd Cain filius Adę multitudine χρημάτων, hoc eſt pecuniarum congregata ex præda ac rapinis, domum auxerit, Ex quo ſequi videtur, monetã cum ipſo genere hu-
1 mano quaſi initium traxiſſe. Verùm quia χρημάτων non ſecùs, atque paulò antè de pecunia diximus, diuerſimodè, nunc pro moneta ſimpliciter & ſtrictè, nunc verò pro omnibus rebus quibus vtimur, & tam mobilibus quàm immobilibus accipitur, conſtatque etiam ex ijs, quæ ſuperiùs attigimus, primò permutationẽ in vſu fuiſſe, in eiuſdemq; locum poſteà monetam, per quã res omnes licitarentur, irrepſiſſe, l.1. ff. de cõt.emp. & dicetũ latius cap.ſeq. Ic-
2 circo, † poſt Caynũ multo tẽpore tale medium inuentũ, et ab hominibus ſumma induſtria excogitatũ fuiſſe creditur, quemadmodũ & illud pro rectiſſimo habetur,
3 multis videlicet annis ante † Romanorum originem, numiſmatum vſum apud alias gentes extitiſſe, vti multis auctoritatibus illud comprobat Didac. Couarr. Vet. coll. num. cap. 1. ex Virg. Polid. cap 20. de inuẽt. rer. lib. 2. Ita Theſeus qui apud Athenienſes regimini præfuit, plus mille ducentis ante natum Chriſtum annis, ſigno Bouis monetam fabricauit. Caro. Molin. de vſur. ſiue monet. num. 75. ex ſententia Cælij antiquit. lect. lib 5. cap. 43. & lib. 11. cap. 4. Et Alex. ab Alexand. Genial. dier. 4 cap. 5. inuerſionem numorum non ad ęquitetas, vel lydos, ſed primas gentes, quę commercijs communibus vti cœperunt referendã eſſe cenſuerunt. Plinius tamen Nat. hiſtor. libr. 33. cap. 3. ſcribit, ſe ignorare quis primus aureum numum ſignauerit, dum inquit: Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignauit, quod & ipſum latet auctore incerto: De eo qui primus 4
argentum inuenit ita Plin. libr. 7. Nat. hiſt. cap. 56. Argentum inuenit Erichtonius Athenienſis, vt alij Aeacus, auri metalla & conflaturam Cadinus Phœnix ad Pagęum montem, vt alij Thoas & Eathis in Pouichaia, aut Sol Octaui filius, & quæ ibidem vlterius ſequuntur de rerum inuẽtoribus, & de immodica pecunia, eiuſdemque luxuria & frugalitate in vaſis ac lectis argẽteis, dicto lib. 33. cap. 10. & 11.

De antiquitate verò & dignitate rei numariæ optimè faciũt ea, quæ de Triumuiris menſarijs olim apud Romanos conſtitutis, vt de Monetis iudicium ferrent, cap. præced. diximus. Tum etiam notabile eſt & obſeruatione digniſſimũ, quod recenſet Alber. de Roſat. in l. 1. nume. 1. ff. de contr. empt. & in dictionario ſuo, in verbo, Moneta, Reperiue, inquit in quadam ſcriptura cuiuſdam magni Religioſi, Or-
dinis fratrum Heremitarum ſuper paſſio- 5
ne Chriſti, Quòd illi 30. denarij argentei, quibus Iudas tradidit Chriſtum Saluatorẽ & redemptorẽ noſtrũ, fuerũt primi dena-
rij, q fabricati fuerunt in mũdo: quos Tha 6
res pater Abrahæ, optimus faber, ad petitionẽ Regis Niniuæ Nini, filij Beli fabricauit, deinde per multas manus peruenerũt ad eorum bonam Pontificum Iudæorum. Confirmant eandem ſententiam pręter Alber.

ber. fide digni auctores plures, inter quos eſt Guid. Pap. quæſt. 493. in fine. & Ioan. Aquil. de Monet. poteſt. cap. 3. Afflict. in prælud. Conſtitut. Neapol. quæſt. 16. Ioan. Coraſ. in Miſcella. 3. cap. 13. Et demum Boſſius in prax. criminal. tit. de falſ. monet. nũm. 6. Meminit etiam ex ſententia Alber. Tiber. Decian. in prax. crimi. lib. 7. cap. 23. num. 7. 22. Quos tamen non denarios, ſcilicet Romanos, ſed argenteos, à Græco vocabulo, ἀργύρεοι fuiſſe Budæ. li. 5. de aſſe, circa mediũ ſcriptum reliquit, cuius verba hæc ſunt. Scio hodie in æde D. Ioannis Lateranenſis Pariſijs oſtendi argenteum vnum, qui ex illis triginta eſſe dictitatur, quos Iudas in templum abiecit, charecterem diuerſum à denario Romano habẽtem. Habet enim effigiem non Luſcam, eminente altera mala, vt Romana numiſmata viſuntur, ſed aduerſam & integram, & à tergo floſculum, vtrinque nullo indice: pondus, vt conijcere licet, non enim attrectatur, ſed trans vitrum cernitur, didrachmum eſſe poteſt, ſi ſatis commemini. Recenſet idem Didac. Couar. Veter. coll. nu. cap. 2. in fin. Et Tibe. Decian. de crimi. falſ. monet. in ſua praxi, lib. 7. cap. 23. qui his verbis rem ipſam paulò apertius explicat. Denarium videlicet, habentem faciem hominis in maieſtate, vt dicunt pictores, & ſculptores, impreſſam, id eſt vtriſque malis atque oculis expreſſis: & ab altera parte floſculum, ponderis, vt conijci poteſt, didrachmi, nullum tamen indicem vlla ex parte hunc nummum habuiſſe, ex quo valor eius cognoſci poſſit, ex Budæo refert. Similem planè duarum drachmarum conuenientem etiam in pondere cum vulgari Siclo Hebræorum, numum penes me fuſum habeo, cuius formam, cum adiunctione iſtius Græci vocabuli ῥόδιον, quod floſculum ſignificat, fideliter depictam ſubijcio.

8 Conſtat † præterea ex probatis hiſtoriographis, vt pro maieſtate artis huius hoc quoque ſubijciam, D. Cæſaris Auguſti, cuius nomen admodum fuit celebre, auum Argentarium fuiſſe, vt habet Cicero in quadam ſuarum Epiſtolarũ ad Quintum fratrem ſcripta: Vtrumque, ait, precarium quæſtum feciſſe, ideoque ad ſtatuam ipſius aſſcriptum fuiſſe Pater Argentarius. Atteſtatur Suetonius in ipſius Auguſti vita, cap. 81.

9 Legimus etiam † in ſacris Biblijs, Geneſis 23. cap. Abrahamum appendiſſe pecuniam probatæ monetæ publicæ. De quo Abrahamo Hebræorum literę, de ortu cœlorum, terræ, ac omnis generis animantium & ſtirpium conſcriptę, ita loquuntur. Etenim vir ille amantiſſimus, & obſeruantiſſimus Dei, cum ex AEgypto aſcendiſſet ad Auſtralem plagam, valdè diues fuit auri atque argenti. Et Geneſ. cap. 23. item capite 20. Eſaiæ cap. 45. Qui confertis aurum de loculo, argentum ponderatis. 1. Paralippom. ca. 29. Dederuntque in opera domus domini auri talenta quinque millia, & ſolidos decem.

De Siclo numiſmate quõdam apud Hebręos admodum vſitato, Sakal dicto, quod ponderare, aut librare, vel appendere ſignificat, ſæpè in Biblijs fit mentio, Exod. 30 ca. Quicunque ergo in cenſum venit, hoc dabit, dimidium Siclum, iuxtà Siclum ſan 10

 ctuarij.

ctuarij, Siclus autem habet viginti Hera, numus ergo domino erit dimidius ſiclus. Et Leui.cap.fin. Omnis verò æſtimatio ſiclo ſanctuarij põderabitur. Siclus 20.obulo, habet, Germanicè: Zwantzig hälblin/ oder heller. Quibus addi poteſt & iſtud D.Hieronymi ad iſtum locum. Siclus, inquit, Stater eſt, recipiens drachmas quatuor. Hotoman.de re num.fol.359. Item Ioſeph.lib.3.Antiq. Siclus, ait, Hebræorum numiſma, quatuor drachmas Atticas habet, quæ per Bud.alleg.lib.5.aſſ. & Carol. Molin.nu.795.copioſius explicantur.

Ex quibus ſequitur duplicem Siclum in ſacris literis reperiri, vnum qui eſt 20. alterum qui eſt 10.obulorum. Ille Eccleſiaſticus, ſcilicet templi & ſanctuarij dicebatur, eratque ponderis ſemiuncialis, hoc eſt, vnius lotonis, ſeu quod in idem recidit quatuor drachmarum, ſicque idem eſt quod Stater, vt Budæ.lib.4.aſſ.& Molin.d. loco perſequuntur. Alter Siclus vulgaris erat, & duas tantùm drachmas, hoc eſt, 2. quintlein, vt nos loquimur, pẽdebat, quẽadmodum hæc pleniùs deducuntur apud Ioannem Forſterum in Dictionario ſuo Hebraico, & habet Zanctes Pagninus in Theſauro linguæ Sanctæ. Quid autem in iſtis Siclis impreſſum fuerit, ex ſubſequẽtibus picturis abundè ſatis elucet. In vno enim latere, in quo ara fumigans conſpicitur, inſcriptum habetur Sakal, & Iiſchrael, in alio verò latere, Ieruſalem, & Hakadoſſa, hoc eſt, Sanctuarij, & Sanctitatis.

11 Apud Romanos † conſequenter Seruius Tullius æreos numos percuſſit, quemadmodum dixi ſuprà ex Plin. cap.3. apud quem ſequitur. Argentum ſignatum eſt an
12 no vrbis, † non 585. vt habet vulgaris lectio, ſed anno 484. quemadmodum rectè obſeruauit Couarr.Vet.Collat. num. Et idem tenuit antè eum Georg. Agricol. de prec.Monet. Quo tempore Q.Fabius Conſulatum geſſit, quinque videlicet annis ante bellum Punicum. Aureus verò numus Romæ percuſſus eſt, poſt annum 62. quam argenteus, hoc eſt anno vrbis 546. T.Quintio Criſpino, & M.Claudio Marcello conſulibus, ante Chriſtum natum ducenteſimo duodecimo, Couarru.cap. 3. in princi. De Venetis ſcribit Agricola, primùm eos anno à Chriſti ortu 915. aurum & argentum ſignaſſe. Hæc quo ad caput præſens, ſufficiant.

Monetarum vſus, ſitne commodior & oportunior permutatione.

SVMMARIA.

1 *Permutationem re numaria præferendam.*
2 *Permutationem ſecundùm naturam, rem numariam contra naturam eſſe.*
3 *Aurum & argentum, ſunt peſtis & pernities quædam vitæ.*
4 *Opes ſunt irritamenta malorum.*
5 *Aurum & argentum, ad omnia flagitiorum*

rum genera homines incitantur.

6 *Permutationem re numaria digniorem eſ-ſe.*

7 *Pecuniam permutatione præualere.*

8 *Pecunia omnes res æſtimantur.*

9 *Numus vnde nomen ducat.*

10 *Numo res omnes tanquam medio quodam menſurantur.*

11 *Numi vſus ex facilitate tranſportandi cenſetur.*

12 *L. 1. de contrahen. empt. explicatur.*

13 *Pecuniæ vſus eſt multiplex.*

14 *Pecunia vna cum alia poteſt permutari.*

15 *Pecuniæ vſusfructus, quo pacto conſtituatur.*

16 *Pecunia inter adiaphora collocatur, ideoq; ea vti & abuti poſſumus.*

17 *Paupertas mala & pernicioſa cenſetur.*

18 *Aureæ venæ à Deo Opt. Max. primis temporibus creatæ.*

CAPVT TERTIVM.

DIctum eſt in precedẽtibus monetarũ cudendarũ vſum, in locũ permutatiõis introductũ: hic tractabitur breuiter, vter modus in commercijs videatur eſſe magis commodus, humanoq; generi oportunior. Sunt diuerſæ & diſſidentes ſuper illa quæſtione doctorum hominum opiniones, quas perſequor.

1 Qui permutationem † re numaria preferunt, illi his potiſſimum argumentis & fundamẽtis vtuntur, quod permutatio ſit ſecundùm naturam, pecuniarum verò ſollicita acquiſitio contra naturam. Ita enim Ariſtoteles Politic. lib. 1. cap. 6. Eſt, inquit, aliud genus acquirendi, quod maximè vocant, & meritò vocari debet, pecuniariũ: ob id, quod nullus finis videtur eſſe diuitiarum, & acquiſitionis. Sequitur ipſius iudicium de vtroque.

2 Eſt enim † permutatio, ait, in omnibus cœpta quidẽ ab initio, ex eo quod eſt ſecundùm naturam, quod alij plura, quam opus ſit, alij pauciora habeant, homines. Ex quo manifeſtum eſt, numulariam non eſſe ſecundùm naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum, quoad enim ipſi ſufficeret, neceſſarium erat permutationem fuiſſe. Idem eodem capite: Contra verò interdum futile quiddam videntur, numus & lex omninò, & ne quicquam ſecundùm naturam, quoniam mutatis ijs qui vtuntur, nullius precij aut vtilitatis eſt ad aliquod neceſſariorum, & locuples numis, penuriam patietur neceſſarij alimenti, atque abſurdum eſt, tales diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire poſſit, vt de Mida illo in Fabulis traditur, cui propter inſatiabilitatem deſiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Et quæ vlterius ibidem ſequuntur.

Prætereà in hanc rem citant Plinium, Natural. hiſtor. lib. 33. circa principium, qui de huiuſmodi auri atque argenti metallis, eorundemque operatione ita loquitur. Quam innocens, quàm beata, imò verò & delicata eſſet vita, ſi nihil aliud, quã ſuprà terras concupiſceret, breuiterque niſi quod eſt ſecum. Eruitur aurũ & chryſocolla iuxtà, † vt precioſior videatur nomen ex auro cuſtodiens. Parùm enim erat naturæ vnam inueniſſe peſtem, niſi in vitæ precio etiam eſſet ſanies auri. Et ſequitur: Vtinam poſſet in totum è vita abdicari aurum, ſacra fames, vt celeberrimi Auctores dixere, proſciſſum conuitijs, ab optimis quibuſque, & ad pernitiem vitæ repertum. Quantùm, inquit, feliciori æuo cum res ipſæ permutabantur inter ſe, ſicut Troiani temporibus factitatum Homero credi conuenit. Ita enim, vt opinor, commercia, victus gratia inuenta, alios corijs boum, alios ferro, captiuiſque rebus emptitaſſe tradit. Locus iſte apud Homerum, de permutationibus habetur lib. 7. Iliados ad finem. 3

Ἔνθεν δ' [illegible]

Ἄλλοι [illegible]

Ἄλλοι δὲ [illegible]

Ἄλλοι [illegible]

Hinc vinum emebant comati Achiui,
Alij quidem ære, alij autem elaborato ferro,
Alij autem pellibus, alij autem ipſis bobus,
Alij autem ſeruis captiuis.

Hinc felices eos & noſtri temporis iudicant homines, non pecunia vtentes, ſed res ſibi diuinitùs conceſſas, cum rebus permutantes, quemadmodum de Carolis & Vvildelappis fertur, quorum hi nobiles muſtelarum, & aliarum quorundam animantium pelles regioni Feunorum, illi Gronlandiæ important. Pro iſta ſententia faciunt verſus iſti Ouidiani, ferream noſtram ętatem deſignantes:

Nec tantùm ſegetes, alimentaq; debita diues
Poſcebatur humus, ſed itum eſt in viſcera terræ,
Quaſq; recondiderat, Stygijſq; admouerat vndis
4 *Effodiuntur † opes, irritamenta malorum.*
Iamq; nocens ferrum, ferroq; nocentibus aurũ
Prodit, prodit bellum.

Quo etiam reſpiciunt elegantes iſti verſus à Phocylide compoſiti.

Aurum atq; argentum damno eſt mortalibus, aurum,
Dux ſcelerum, vitæ peſtis, rerumq; ruina,
O vtinam clades non delectabilis eſſes,
Te propter fiunt raptus, homicidia, pugnæ,
Fratribus infenſi fratres, natiſq; parentes,

Hinc etiam D. Laurentius apud Prudẽtium exclamat:

Pudor per aurum ſoluitur,
Violatur auro integritas
Pax occidit, Fides perit,
Leges & ipſæ intercidunt.

Itaq; auri argentique inſatiabilem famem non tantùm contra naturam eſſe, ideoque per ſe è medio tollendam autumant illi, verumetiam cauſam præbere, & feneſtrã ad omnia flagitiorum genera aperire, conſequenter ſtatuunt: cum quotidie per eam fores effringi, parietes perfodi, viatores in itineribus occidi, adulteria, furta, cædes, rapinas, latrocinia, ſtupra, incæſta, & id genus alia facinora cauſari conſpiciamus. Quo videtur reſpexiſſe Poeta Propertius, in hunc modum canens:

Aurea nunc verè ſunt ſecula, plurimus auro,
Venit honos, auro conciliatur amor.
Auro pulſa fides, auro venalia iura,
Aurum lex ſequitur, mox ſine lege pudor.

Cui conſonat & illud Ouidianum libr. 1. Faſtorum.

Pluris opes nunc ſunt, quam priſci tẽporis anni,
Dum populus pauper, dum noua Roma fuit.
At poſtquam fortuna loci caput extulit huius,
Et tetigit ſummo vertice Roma deos.
Creuerunt & opes, & opum furioſa cupido.
Et cum poſsideant plurima, plura petunt.
Quærere vt abſumant, abſumpta requirere certant,
Atq; ipſæ vitijs ſunt alimenta vices.

Item Horat. lib. Serm. 2. Saty. 2.

Omnis enim res
Diuitijs paret, quas qui conſtruxerit, ille
Clarus erit, fortis, iuſtus, ſapiens etiam Rex.

Euripides in Phœniſſ.

Τά χρήματ' ἀνθρώποισι τιμιώτατα
Δύναμιν τε πλείστην τῶν ἐν ἀνθρώποις ἔχει,

hoc eſt, Opes hominibus præcioſiſsimæ, potentiamque maximam in rebus humanis habent.

Et Iuuenalis:

Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſecula luxu
Diuitiæ molles, &c.

Quare Iuſtinus habet lib. 3. Lycurgum ſuis legibus iuſſiſſe, ſingula emi non pecunia, ſed compenſatione. Hæc & ſimilia longè abſunt a ſimplici illa, & primo æuo recepta permutatione, quæ tantùm illa curat atque amplectitur, quæ ſecundùm naturam eſſe videntur, non verò quæ ad luxum, rapinas, furta, adulteria, & ſimilia homines incitant, & quodammodò cogũt atque impellunt. Quo facit illud Tibulli:

Tum melius tenuere fidem cum paupere regno,
Stabat in exigua ligneus æde Deus.

Quod ad dignitatem attinet vtriuſque, videtur & in eo primas deberi permutationi, quod hoc pacto comprobatur. Quod anti-

antiquiùs eſt, idem & dignius habetur, per l.in teſtamento,C.de teſtamen.& c.anteriorem,§.illud.11.q.6.per c.quanto, ext. de transla.prælat.Tiraquel.in tractat. primogen.copioſius,ſtatim poſt princip.Iam verò res ſiue ſpecies, quæ in permutationem deducuntur, longè ſunt antiquiores numo, ſiue precio, per quod fit emptio: quippè rerum ſpecies à mundi exordio creatas fuiſſe,caret controuerſia:& Sacræ literæ paſſim atteſtantur.Numùs verò longo poſt interuallo eſt adinuentus, vt dixi ex Ariſtot.& alijs,cap.præcedenti. Herodotus lib.1.& Strab.lib. 8. paulò ante finē, lib.4. Idem habet Macrob. lib. Saturnal.1. cap.7.& Eutrop.lib.2.

Verùm his præmiſſis,alijſque non obſtantibus, ex pluribus rerum circunſtantijs ac motiuis apparere, & conſequi cum illis,qui contrariam opinionem tuentur, planè aſſero atque exiſtimo, ex ijſdemq; quæ inferius latius tractabuntur, conſtabit: videlicet
7 vſum rei numariæ † permutatione rerum oportuniorem, & commodiorem eſſe. Fit enim primò per tale medium monetæ,omnium rerum quæ in mūdo ſunt,& eſſe poſſunt, conueniens & iu
8 ſta æſtimatio,ſeu licitatio: quæ aliàs † per rerum permutationem, vt vnuſquiſque ſuum conſequatur,impoſſibile eſt vt fieri poſſit, quod egregiè explicuit Ariſtoteles allega. ſuprà, cap. 5. libro 5. Ethicorum. Δεῖ ἄρα ἑνί τινι πάντα μετρεῖσθαι, τοῦτο δ' ἐστὶ τῇ μὲν ἀληθείᾳ, ἡ χρεία, ἣ πάντα συνέχει. εἰ γὰρ μηθὲν δέοιντο, ἢ μὴ ὁμοίως, ἢ οὐκ ἔσται ἀλλαγὴ, ἢ οὐχ ἡ αὐτή. οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην, καὶ διὰ τοῦτο τοὔνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει, ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον. Quæ Ioachim. Perionius ita vertit: Vna re aliqua ponderanda & æſtimanda ſunt omnia, idque reuera indigentia eſt,qua omnia continentur. Etenim ſi nullo egerent homines, aut non eodem modo, profectò, aut nullum, aut certè non idem inter eos pactum conuentumque intercederet. Sed introductus numus eſt ex inſtituto, quaſi inopiæ ac indigentiæ præſidio futurus. Ob eamque cauſam nomen † duxit,quod non 9
à natura,ſed à νόμῳ,id eſt,lege numus ſit ortus,in nobiſque id ſit, vt mutetur,reddaturque inutilis. Τὸ δὴ νόμισμα ὥσπερ μέσον σύμμετρα ποιῆσαν ἰσάζει· οὔτε γὰρ ἂν μὴ οὔσης ἀλλαγῆς κοινωνία ἦν, οὔτε ἀλλαγὴ, ἰσότητος μὴ οὔσης, οὔτ' ἰσότης, μὴ οὔσης συμμετρίας. τῇ μὲν οὖν ἀληθείᾳ ἀδύνατον, τὰ τοσοῦτον διαφέροντα, σύμμετρα γενέσθαι. πρὸς δὲ τὴν χρείαν ἐνδέχεται ἱκανῶς. ἓν δή τι δεῖ εἶναι, τοῦτο δὲ ἐξ ὑποθέσεως. διὸ νόμισμα καλεῖται. τοῦτο γὰρ πάντα ποιεῖ σύμμετρα, μετρεῖται γὰρ πάντα νομίσματι. Idem Perionius ſic tranſtulit.

Numus igitur tanquam norma & regula res aptè cum dimenſus eſt inter ſe, tum adæquat eas, ad parilitatemque adducit. Neque enim ſublato contractu,conſiſtere ſocietas vllo modo poteſt, neque contractui loci aliquid relinquitur ęquitate ſublata:neque æquitati, ſine apta quadam rerum inter ſe menſura & compoſitione. At verè,vt dicam, non poſſunt res tam inter ſe diſſimiles vllo modo aptè inter ſe componi,ſed quantùm ſatis ſit ad vſum neceſſitatemque,poſſunt. Vnum ergò aliquid neceſſe eſt adhiberi,idque inſtituto,itaq; numus vocatur: ſiquidem † numo omnia 10
ponderantur ac menſurantur.

Comprobantur illa, vireſque capiunt, ex l.ſi ita fideiuſſorem,ff.de fideiuſ. Quia, inquit I. C. ibi, non vt æſtimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri poteſt,ita pecunia quoque merce æſtimanda eſt.Zaſ.pulchrè ad l.2.§. mutui datio, ff. ſi certum petat. Franciſc. Marc.quæſti.Delphi.889.Pecunia, ait, inuenta eſt,vt per ipſam ęſtimentur alię res, & ſuccedat loco aliarum rerum,per Paulum de Caſtr.ad d.l.ſi ita.

In corroborationem etiam iſtius partis,quam nunc defendimus, faciunt & illa,quæ habet Ariſtoteles in Politic.cap.6. præcita.li.1.vbi ait.Nam cum à remotioribus quæretur auxilium, importando illa,

quibus indigebant, & exportádo illa qui-
11 bus abundabant, neceſſariò † numi vſus
eſt introductus. Non enim facilè deferri
poſſunt ſingula eorum, quæ ſunt ſecun-
dùm naturam neceſſaria. Quare ad per-
mutationes faciendas, tale aliquid com-
poſuerunt inter ſe dare, & accipere, quod
vtilium quippiam exiſtens, haberet vſum
commutandi facilem ad vitam, ceu fer-
rum & argentum, & ſi quid aliud tale, pri
mò ſimpliciter definitum quantitate &
pondere: poſtmodum verò etiam ſigno im
preſſum, quo à menſura liberi eſſent, nam
ſignum poſitum eſt ad quantitatem de-
monſtrandam: cum quo & illa benè con-
12 ueniunt, quæ habet I. C. in l. 1. † ff. de con-
trahend. emptio. Sed quia non ſemper, ait
Paulus, nec facilè concurrebat, vt cum tu
haberes, quod ego deſiderarem, inuicem
haberem, quod tu accipere velles: electa
materia eſt, cuius publica & perpetua æ-
ſtimatio, difficultatibus permutationum
æqualitate quantitatis ſubueniret, & cet.
Quo in loco Iuriſconſultus pulcherrimè,
ac appoſitè, etiam ex ipſa ſubſtantia mo-
netæ, quantæ illa ſit neceſſitatis, permuta-
tio verò in commercijs difficultatis, ex-
ponit. Atque hoc ipſum vt in auro „ita
quoque in argento multifariam fit, ex quo
marca in 188. grana, idque quoad ligam,
13 quo verò † ad ipſum pondus, in multò
plures partes ac momenta eſt diuiſibilis,
quæ variatio multiplex, vt in vlla alia re,
aut ſubſtantia aliqua haberi, aut exerceri
poſſit, eſt ſecundùm rerum naturam im-
poſſibile.

Itaque numi vſum ſuprà modum vti-
lem, ac neceſſarium eſſe, tum propter præ-
dicta, & vniformem publicam ac perpe-
tuam præmentionatam æſtimationem
huic reſultantem: tum propter locorum
diſtantias, in quibus res commutandæ
conſiſtunt. Præbent enim iſtæ diffici-
lem admodum rerum tranſportationem,
tum quia de periculo rerum comparan-
darum, ob dilationem temporis timetur,
tum etiam ex multiplici hominum indi-
gentia ac neceſſitate, propter quam requi-
ritur, res commutandas in multas partes
eſſe diuiſibiles, tum etiam ob æſtimationẽ
rerum indiuiſibilium, maximè hominis, 14
† equi, & reliquarũ. Quibus nõ obſtant il-
la, quod pecunia vna cum alia permutari
poſſe dicatur, vt docet Beatus Thomas lib.
2. de Regimine Principum, cap. 14. Caieta.
in tract. de Camb. cap. 5. & Silueſter in ſua
ſumma, in verſicu. Vſura. 4. quæſtio. 2. & 3.
habet Tiber. Decian. Reſpon. 2. volum. 1.
nume. 179. & Franciſc. Marc. quæſt. 689. nu.
2. vbi latè quoque eam quæſtionem per-
tractat. Didac. Couar. cap. 7. de mut. mone.
Hoc enim alia fit conſideratione, & non
ſecundùm verum pecuniæ vſum, de quo
in d. l. 1. quatenus videlicet pecunia dici-
tur. Ita enim non tam quantitas, quàm cor
pus ipſum, atque ſubſtantia mera auri ar-
genti ve, ſiue ſignati, ſiue non ſignati, ſubin
telligitur: quo pacto vſusfructus numo-
rum talium, fortè ex puriſsimo auro per-
cuſſorum, ceu gemmarum, non ſecùs atq;
aliarum rerum, † quæ vſu non conſumun- 15
tur, rectè conſtitui poſſit, per l. numiſma-
tum, ff. de vſufr. Dd. ad §. conſtituitur, Inſt.
de vſufr. Vide etiam Eman. Soarez Recep.
ſent. in verbo, pecunia, numer. 82. & conſe-
quenter Ar. Pinel. in l. 1. par. 2. nu. 42. C. de
bon. matern. Tiraq. de retract. lign. §. 1. gl. 7
nu. 103. Budæ. lib. 3. aſſ. Sic etiam duplicem
conſtituimus vſum calcei cõfecti, vnũ, &
quidem propriũ, vt pedes tegat, alterũ, vt
cum alia aliqua re permutetur: quemad-
modum deducit d. c. 6. & 7. Ariſt. & Caiet.
in tract. de Camb. cap. 5. Vide Conrardum
Sumanhardũ in tract. de Contract. 2. quæſt.
30. in 3. concluſ. Et Matth. Coler. de proceſ
ſib. Execu. 1. cap. 10. nu. 27. Quare ea quæ ex
Ariſtotele, Plinio, & alijs Scriptoribus at-
que Poetis contra aurum & argentum, in-
deque † confectam monetam, paulò ante 16
ex quorundam opinione fuerunt addu-
cta, parùm aut nihil ad rem faciunt, nec
propoſitum noſtrum ſufficienter oppug-
nant, multò minus euertunt, aut eneruant.
Pertinent enim iſta loca ad deprauatos
quorundam hominum mores & affectus,
quibus à natura inſitum videtur, omnibus
etiam ſaluberrimis rebus, atque optimis
quibuſcunque non tam vti, vti decebat,
quam

quam abuti, ita quidam diuitijs, & pecuniarum abundantia affluentes, ductu propriæ naturæ, ad voluptates & vitia deteſtabiliora rapiuntur, atque impelluntur, Cicer. 2. de finibus bonorum: multi verò opum præſidio, non ſolùm ipſi benè honeſteque viuere, & ſuum cuique tribuere, ſed alijs etiam prodeſſe ſtudent, atque co-
17 nantur: eodem modo, vt Poeta Mantuanus cecinit in ſua adoleſcentia in Bucolicis:

Paupertas inimica bonis eſt moribus, omne
Labitur in vitium, culpæ ſcelerumq́ue miniſtra
eſt.

Econtrà verò ex paupertate & humili loco multos ad ſummos honores, & dignitates euectos, opulentiſſimos quoque factos cõſpicimus. Ea enim vis eſt ac natura earum rerum, quæ inter adiaphora connumerantur: vt videlicet ſecundùm eorum, à quibus poſſidentur, affectiones & naturæ intrinſecæ ſtimulos, ſe quoque habeant & occupari patiantur, quemadmodum ea paſſim à Philoſophis & bonis Scriptoribus traduntur.

Sic quæ de dignitate præmiſſa ſunt, non facilè conceſſero antiquiores eſſe res permutationi obnoxias, quam aurum, æs, argentum, circa quæ ars noſtra verſatur. Etſi enim pecuniarum vſus permutatione ſit recentior, dubitari tamen non conuenit, non † etiam venas aureas atque ar-
18 genteas vnà cum his ſimul à Deo Optim. Maxim. creatas eſſe. Poſſent plura commoda, virtutes, dignitates, atque præeminentiæ auro augentoque debitæ, recenſeri, quæ ſciens lubenſque hic omitto, neq; etiam, vt hoc ſuperpondij loco addam, tam de dignitate ac prioritate, quàm de vſus iſtorum duorũ, permutationis & monetarum prælatione, vter ex ijs commodior, oportuniorq; in hominum commercijs videatur, nobis hic eſt ſermo, &cæt. Plura quædam huc facientia tractabuntur infrà ca. 9. quo faciunt aliquot capita, vel conſiderationes, vt ipſe vocat, Chaſſanæ. in Catalogo Gloriæ mundi, quo Lectorem breuitatis cauſa remitto.

Quis cudendæ monetæ habeat poteſtatem.

SVMMARIA.

1 *Imperator ius cudendæ monetæ ſolus habet.*
2 *Ius cuden. monetæ priuilegio, & ex conceſſione Principis acquiritur.*
3 *Conſuetudine ius cudend. monetæ acquiri poſſe.*
4 *Conſuetudo immemorialis inducit ius & priuilegium.*
5 *Ius cuden. monetæ, num priuatis perſonis poſsit concedi?*
6 *Imperium merum & mixtum, conſuetudine acquiritur.*
7 *Iuriſdictionem ciuitates habent, vi conſuetudinis immemorialis.*

CAPVT QVARTVM.

IVs cudendæ † monetæ ad ſolum Princi- 1
pem, hoc eſt, Imperatorem, de iure pertinet. l. 2. & ibid. Doct. C. de falſ. mone. l. 1. §. cum ærarium, ff. de orig. iur. in tit. quę ſint Regal. in verbo, moneta, & ibidem Matth. de Afflict. & Andr. de Iſern. Bouerius in ſing. ibi, mixta de contract. numer. 21. in fin. ſingu. Abbas ad c. quanto, extr. de iureiur. Gabr. Biel, & Ioan. Aquil. ad prin. de monet. Martin. Garr. Laudenſ. de mone. Franciſc. Marc. quæſtio. 152. num. 2. 1. par. & quæſt. 648. par. 2. in prin.

Item illis etiam competit, † quibus ex beneficio Principis, vti in Imperio Cęſar. Maieſtatis conſtat tale priuilegium cõceſſum & indultum, quemadmodum paſſim Conſtitutiones Imperij, & primum de anno 1356. quando aurea Bulla eſt promulgata, atteſtantur tit. Von Golt/ Silber/ vñ ander Ertz wegen § Wir wollen / vnd ſetzen. cum verſi. ſeq. Et habetur in Ordinat. anni 1551. §. So haben wir / ꝛc. ibi. Dergleichen die jhenigen ſo von vns/ oder vnſern Vorfaren im H. Reich mit

 dem

dem Regel der müntz gefreyet ſein/2c. Et de anno 1559. §. Ferner/2c. & §. Were es auch ſach/2c.

Eodem modo ciuitates quædam Regi Hiſpaniarum ſubiectæ, ex gratioſa conceſſione dictæ Regiæ Maieſtatis, ius cudendæ monetæ, liberè ſibi vſurpant, inter quas eſt Ciuitas Ruremundenſis, mea patria, Nouiomagenſis, & plures aliæ Ciuitates: Regia enim Maieſtas in illis partibus ſuperiorem non agnoſcit.

3 Præterea, quemadmodum priuilegio, & ex conceſſione, eodem modo † etiam conſuetudine tale ius acquiri, & obtineri poteſt: vt habet communis Doctorum ſententia, ſicut de iure exigendi vectigal quoque traditur per Doctor. dict. in loc. Mynſinger. 4. Obſeru. 24. Franciſ. Marc. d. quæſt. 648. 2. & quæſtio. 614. quo facit c. ſuper quibuſdam, de verborum ſignifica. in verbis, vel antiqua conſuetudine, à tempore cuius non extat memoria, introducta, gloſſ. final. in l. vectigalia, ff. de public. Arius Pinel. part. 1. cap. 3. numer. 4. de reſcinden. vendit. Emanuel Soarez, Recepta. ſentent. in verbo, monetam, numer. 191. Guid. Pap. latè quæſt. 498.

4 Et † hæc conſuetudo immemorialis paſſim ius ac priuilegium inducit, l. hoc iure, §. ductus. ff. de aqua quotid. & æſtiu. l. 1. §. final. ff. de aqua pluuia. arcend. c. hoc quippè. 3. quæſtio. 6. c. conqueſtus, 9. quæſtio. 3. Ergo tituli probatione in hac non erit opus, per gloſſ. in c. ſuper quibuſdam. §. præterea, in verbo, non extat memoria, de verborum ſignificat. Damhode. in Praxi Criminali, cap. 65. ſtatim ab initio, &c.

Hinc inferiores Cæſare Domini, vt Duces, Ciuitates, Comites, Abbates, Abbatiſſæ, &c. ius cudendæ monetæ ſibi licitè vſurpare poſſunt, vt ſuprà dictum. An
5 autem priuatis perſonis † hoc priuilegium monetandi concedi poſſit: & num reſcriptum deſuper impetratum, ſubreptitium præſumendum ſit? Hoc Gloſſ. Salicet. & alij ad l. final. C. de falſ. monet. videntur velle. Sed Laudenſ. ita circa principium de monet. ſe reſoluit. Videlicet, ſi motu proprio, vel cum clauſula, non obſtante, conceſſum ſit, ratum fore tale reſcriptum, iuxta c. ſi motu proprio, de præbend. in ſextò. Hinc Machabæorum capite 15. legimus, quod Antiochus Rex Simoni Sacerdoti percuſſuram numiſmatis, tā quam ſuperior indulſerit.

Idem iudicium, quo † ad conſuetudinem prædictam, ferendum eſt de mero & mixto Imperio. Quantumuis enim illud ſoli Principi competere dicatur, à quo ſuprema iuriſdictio, tanquam à fonte ipſo, incipit, ad illum rurſum vt redeat, per Thomam Gramma. deciſ. 46. qui Princeps ordinat, ſtatuit, reuocat, innouat, mutat, ac tollit. Bald. in rubric. C. de precib. Imper. offeren. D. Andreas Gail. Obſeruat. lib. 2. Obſeruat. 55. 56. & ſequentib. 6
tamen quando † de Ciuitatum priuilegio, vel etiam antiquiſsima conſuetudine cōſtat, ſimilem quam Princeps iuriſdictionem habere, & exercere non prohibentur, Henn. Goden conſil. 109. num. 59. Bartol. Cæpolla in tracta. de Seruit. præd. ruſtico. titul. de fluminibus. Schurff. 1. conſi. 26. Ioan. Andr. & alij, ad c. accedentes, colum. penultim. de præſcriptio. Natta conſil. 160. in princip. Kirchouius in commun. opinio. in verbo, Ciuitas, Centur. 1. Adde dictum D. Andr. Gail. 2. Obſeruat. 57. in fine. 7

Cuius auctoritate Moneta ſit cudenda.

SVMMARIA.

1 *Princeps abſque populi conſenſu numos liberè improbare nequit.*

2 *Pecuniæ valor de publico conſtituendus.*

3 *Princeps quando abſq; conſenſu populi monetam improbare poßit.*

4 *Conſtitutiones Imperij certum monetis valorem dederunt.*

5 *Gratidiani Tribuni pleb. laudabile factum.*

CA-

CAPVT V.

1 ETSI verò ſecundùm ea quę cap. præcedenti dicta ſunt. Princeps, & † poteſtates aliæ ius percutiendæ pecuniæ exercere poſſint, tamen populi conſenſu non accedente, probare aut improbare numos, itaque liberrimè ac ſecurè in eo exercitio verſari, prohibentur, per l.1.ff.de contrahend. empt. Gabr. Beil ex ſententia Nicol. Crem. concluſ. 5. in 1. dubio. & Io. Aquil. c. 5. per auctoritates ibidem plures. Didac. Couar. cap. 7. de mut. mon. in prin. num. 2. Matth. de Afflict. ad d. §. monetæ, titu. quæ ſint regal. num. 9. Molin. paſſim. Et præcipuè quæſt. 92. num. 695. Erat igitur, ait, publicus & probatus ille curſus de iure gentium, & quæ præcedunt atque ſequuntur. Adde eundem num. 791. & in conſilio Colleg. Papien. nu. 13. Propterea, in materia monetę dicit tex. in c. quanto. de iureiur. ibi, irrequiſito aſſenſu populi, quem not. Hoſt. Ant. de But. & alij ibidem, quod in perniciem & iacturam populi, nõ poteſt Princeps monetam approbare vel reprobare, ſine conſenſu populi, qui ex hoc læderetur: quibus adde Tiber. Decian. in tract. crimin. lib. 7. titu. de falſ. mon. crimine. 23. num. 32. & 33. Hinc etiam Albe. Brun. de monet. nu. 5. ſtatim à princ.
2 Verus † valor monetæ dicitur ille, qui eſt ſtatutus de publico, & per publica proclamata: adeò, quòd recuſans capere pro tanto valore, ſit pœna capitis puniendus, per Bartol. in l. qui falſam. ff. de falſ. Et hinc grauiter peccare Principes Molinæus non immeritò conqueritur, qui de qualitate vel pondere debitis ſubtrahunt, & enormiſſimam ita omnium falſitatem committunt, niſi prius publicè conſenſu populi accedente alia probitatis, in qualitate & quantitate, nota definiatur. Et Couar. d. c. 7. nu. 6. Mutatio verò pecuniæ, inquit, ſi fiat ex conſenſu populi, erit planè licita, vtcunque fiat: cùm accedat conſenſus eorum, quibus præiudicium ex ca mutatione fit. Ita ſentit Franciſ. Marc. qu. 152. nume. 1. part. 1. & quęſt. 614. par. 2. quam communem dicit. Ioan. Ign. in repet. l. neceſſarios. §. non alius. par. 2. num. 93. ff. ad S. C. Syllan. quos citat doctiſſ. vir Iacob. Menoch. de arbitr. Iudic. caſu 316. nume. 47. ſubdit tamen, neſcio quantum idipſum ſeruent Principes. Quare Boer. deciſ. 327. ex ſententia Fabri, in auth. hoc niſi debitor. C. de ſolutio. & Inſtit quib. mod. toll. oblig. in princip. Philip. Corne. conſi. 135. incip. ad euidentiam huius conſultat. 3. volum. Principē pecuniæ valorem ad arbitrium ſuum, irrequiſito aſſenſu ſubditorum, conſtituere poſſe, aſſerit, pro eo eſt, quòd populus dicatur omnem iuriſdictionem in Principem ſeu Imperatorē tranſtuliſſe, per l. 2. §. nouiſſimè. ff. de orig. iur. l. final. C. de ll. l. non ambigitur. ff. de lega. Franciſ. Marc. quæſt. 187. licet poſteà priori accedat. Pro priori etiam ſentētia, d. Io. Boer. adducit auctoritatem. Luc. de Penn. in rub. de veter. numiſ. poteſt. Inno. Pet. de Anch. Abbat. Sicul. Petr. de bell. Speculat. atque ita etiam in Regno Hiſpaniæ ſeruari, monetamque mutabilem eſſe infert ipſe ibidem. Martin. Laudenſ. de monet. nu. 8. ab initio ita diſtinguit. Regulariter Principem ſine conſenſu populi monetam mutare non poſſe: per alleg. Doct. & text. d. c. quanto. Niſi, ait, Princeps † conſueuiſſet 3
monetam auctoritate propria ſine conſenſu populi tanto tempore, cuius initij memoria non exiſtat, mutare, tunc liberè in poſterum eum hoc ipſum facere poſſe, per l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quotid. & æſtiu. &c.

Hinc admodum ſalubriter ab Imperatoria Maieſtate, & omnium Statuum atq; Ordinum Imperij (qui vniuerſitatem repręſentant) vnanimi aſſenſu, monetarum, tam in Imperio quàm extra limites † Im- 4
perij fabricatarum, certa æſtimatio ac valor non ſemel eſt præſcriptus, grauiſſimaque in tranſgreſſores, augmentum earundem pro libitu cauſantes ac practicantes, pœna conſtituta reperitur. Ita in præcipua Ordinat. Cæſar. Ferdin. de anno 1559. punctum monetæ concernente, hoc pacto legitur, Welch aber dieſes vbertretten/ vnd ſolche frembde vnd inlendiſche zuleſ-

 ſitzen

ſügen ſorten höher / vnd vber ihren geordtneten geſetzten werdt geben / oder nehmen wurden ꝛc. Idẽ repetitum in §. anni 1571. Was auch gegen den ſteigern / ac ſimilibus multis, &c.

5 Qua † de cauſa laudem ſummam Mar. Gratidian. Tribunuſplebis, & gloriã prope immortalem apud Romanos dicitur promeritus, quòd certum omnium numiſmatum precium Romæ conſtituerit, vnde eidem vicatim totas ſtatuas, in perpetuam rei memoriam, dedicauerunt, Vt lib. 3. Budæus de aſſe & part. eius, Cicero, Couarruuias, Bodinus, & alij paſſim meminerunt. Quæ vtinam ſi ita inuiolabiliter hodierno die, & deploratiſſimo hoc ſeculo, in Imperio cõſeruari ac obtineri poſſint, rectius proculdubiò nobiſcum ageretur, Rerumque publicarum ſtatus, ac totius orbis regimen, nec nõ commerciorum vſus perfectius conſiſteret, & variarum quæſtionum tot miriades ceſſarent, aut ſaltem abſque vlla difficultate diſſolui poſſint, de quibus in 2. libro copioſius.

Cuius expenſis Moneta ſit cudenda.

SVMMARIA.

1 *Expenſæ in monetis cudẽdis de publico fieri debent.*

2 *Tantũ argẽti erit in numis, quantũ in maſſa*

3 *Pecuniã ſumptibus communibus feriendã.*

4 *Præter expenſas lucri aliquid ex percuſſura numorum accipi poſſe.*

5 *Princeps aliquid poteſt ex Moneta lucri habere.*

6 *Principi quadrans Ceratij penſitandum vt Budæus.*

7 *Non refert quæ ſit intrinſeca bonitas, & qualis in monetis, ſecundum quoſdam.*

8 *Pecuniæ cũ maſſa, ex qua ſit, debet aliqua ſubeſſe ſymmetria.*

9 *Magiſtri Monetales ad pondus & ligam collimare debent.*

10 *Magiſtri Monetales quidam ſumptibus dominorum viuunt.*

11 *Conſtitutiones Imp. omne lucrum à numorum percuſſione auertunt ac prohibent.*

CAPVT VI.

MAximos ad monetarũ, & tam argẽtearũ quàm aurearũ cõfectionem, ſumptus & expenſas requiri, quotidiè experimur, & ratio cõmunis oſtẽdit atq; eloquit̃. Quæritur itaq; non immeritò hic ordine, quiſnã ſumptus tales ferrẽ debeat, Princepsne & priuilegio monetandi vtentes: an verò Cõmunitas vel potiùs Magiſtri monetales cudẽdis monetis præpoſiti? In quo articulo animaduerto Doct. diuerſas eſſe opiniones.

Legiſtarũ videtur cõmunis hæc, expenſis videlicet de publico fieri debere, ita ꝙ tantum & non plus valeat moneta cuſa, quã ipſa maſſa, ex qua eſt cõfecta. Viuius, per auctoritates plures, in com. opin. 189. Et glo. ad d. l. 1. de contr. emp. in verbo prębet. Quia, inquit, † tantum valet vnus numus, quantũ argenti tantundem in maſſa, quã ſeq̃tur ibi Bar. & ad l. qui falſam. ff. ad l. Cor. de falſ. & l. 1. C. de vet. nu. pot. lib. 11. Item Alb. Brun. nu. 2. circa prin. de mon. & per Bal. Lancel. Deci. Curt. Budæ. & alios, Car. Molin. nu. 798. Ita tenet Fran. Curt. ſtatim ab initio. Vide etiã Did. Couar. cap. 7. nu. 5. de mut mon. vbi etiã præter alias auctoritates allegat Afflict. deciſ. 90. nu. 4. & Pet. Velluga. in Spec. Princ. tit. de mut. mone. nu. 7. Budæ. d. loc. 5. de aſſe. Niſi, ait, vt & argentũ infectum, & numiſma parili ratione congruerent, commercia hominum expediri nõ poſſent. Frãc. Mar. q. 152. nu. 2. Cùm enim publicè intereſit, vti in præced. cap. diximus, monetæ valorẽ & æſtimationem † à cõmunitate cõſtitui, rectè quoq; inde ſequitur, cõmunib. & publicis ſumptibus eã forẽ formandã, ita vt apud omnes populos vniformiter, & vbiq; & ſemper poſſit pro eodem expendi, per l. 3. C. de vet. num poteſt.

[1 and 2 stand in the right margin beside the passage above; 3 beside "onem † à cõmunitate"]

Canoniſtæ verò † tenent, expenſas deduci, & nonnihil lucri inde haberi poſſe, quod Dida. Cou. præcit. loco totius orbis conſuetudinẽ receptum affirmat, per Inn. Abb. Imo. & alios ad d. c. quanto. Franciſ. Mar. d. q. 152. nu. 3. & q. 614. 2. par. & nu. 4. q. 648. pro qua cõſuetudine, ſi hoc lucrũ leue & modicũ foret, concludit Brun. d. loc. 4

nu. 8.

nu. 8. De conſuetudine, ait, reducitur im-
penſa, quæ fit pro cudenda moneta: ita vt
tãto minus valeat redacta ad maſſam, quã-
tum aſcendit ipſa impenſa. Et poſſe obti-
neri, ſequitur, quòd quis conduxerit offi-
cium cudendæ monetæ, qui ob id nõ pro-
hiberetur, propter mercantiam fortè inde
prouenietem, lucroſam, Principi quaſi ex
5 debito † inde aliquid cõtribuere, vt eò lu-
bentius huic Regali præeſſe, ac ſumptus
tolerare poſſit. Meminit iſtius Franciſc.
Marc. in fi. quęſt. 263. Vbi ait: Item Princeps
accipit pro marcha auri tributũ, videlicet
10. ſolidos, & pro marcha argenti, 2. dena-
rios. Vbi plura de mercede eorum omniũ,
quorũ opera Rex in cudẽdis monetis vtit,
adducit. Item Brun. nu. 10. & 11. Et qđ Prin
cipi præſtaretur, ait, pro ſignoragio, hoc
eſt, vt ego accipio noſtra lingua fur ſchle-
ſchatz / & ſingula marcha auri tertia pars v-
nius ducati. quod Bodin. c. de Repub. 3. li. 6.
Vectigal monetale videtur nominaſſe.

De quo Budæus lib. de aſſe 3. ita quo-
que ſcriptum reliquit. Huius rei argumen
tum eſſe, inquit, quod quadrantule illud
ſubſidium, hoc eſt, quadrans vnius Cera-
6 tij, non † lucro redemptorum cedere, ſed
principium ſolitum ſit, quibus hoc lu-
crum refundere Monetarij redemptores,
hoc eſt, argyrocopiorum mancipes pub-
lico nomine ſæpiſſimè coacti ſunt, viro-
rum monetalium ſeueritate, hodieque ita
factitari aiebant: licèt in alio genere, vt ſi
argyrocopiorum conductores (quos Ma-
giſtros numulariorum vocant) relatis Pi-
xidibus deteriora aliquantò feciſſe nu-
miſmata iudicentur, quod notæ præſtitu-
tæ deeſt, id reſarcire Principi populi no-
mine cogantur: hæc Budæus. Quæ omnia
Conſtitutionibus Imperialibus hodiè ma
gna ex parte ſunt mutata, vti infrà ſeque-
tur.

7 Inueniuntur prætereà, qui opinantur
nihil referre, qua liga ſeu temperatura,
quóue pondere aut indicatura, monetæ
fabricentur, modo ſignatæ ſint, & publicè
æſtimatæ: quorum ſententiam tanquàm
rationi ac rei numarię contrariam, pueri-
lem, ac ridiculam, rectè dictũ locum reij-
cit atq; reſpuit Molin. Debet enim vt pe-
cunia † dicatur, ſubeſſe iuſta & debita 8
ſymmetria & proportio maſſæ metallinæ
erga pecuniam ſignatam, vt non hæc præ-
clara ars, ac præcipuum quoddam Rega-
le, in quo haud minima Reipublicæ, imò
totius orbis, ſalus conſiſtit, in cõtemptum
atque abuſum trahatur.

Cui vt debito modo ſubueniretur, per
Conſtitutiones Imperiales magiſtris mo-
netalibus † in qualibet ſpecie monetarũ, 9
certus pes tã ligæ, quàm ponderis eſt præ-
ſcriptus, ad quem nõ ſecùs atq; ad ſcopum
propoſitum collimare, & vigore illius ac-
curatiſſimè, ſub grauibus pœnis bonorũ
& corporis ac alijs, ſecundùm qualitatem
delictorũ & perſonarum, de quibus infra,
vbi de falſa moneta tractabitur copioſius,
mixturas ſuas & aloyſatiões facere ac tem
perare tenebũtur. Quę vbi ab illis fuerint
præſtita, & numi perculſi ex eorũ argyro-
copijs prodierint, eorum defenſioni non
incũbit, quanto valore, magno, aut viliori
expendantur in poſterum: vt nec curatur,
quo precio aurum ſibi argẽtumq; compa-
rauerint. Ita enim iſti magiſtri monetales
ad omnes ſumptus & expenſas, quibus in
cudendis pecunijs indigent, excepto ali-
quo honorario, dominis fortè pręſtando,
tenentur. Sunt alij in Imperio qui annuo
ſtipendio † operas ſuas elocãt, & nihil fe- 10
rè vlterius à dominis recipiãt, & ſic com
modum et incõmodum inde proueniens,
ad ſolos dominos, & non magiſtros mone
tales pertineret: per quos etiã materialia,
& inſtrumẽta monetalia, omnia, cæteraq;
ad hãc rẽ neceſſaria, procurãtur, vti quoq;
mercedem operarijs monetarijs, ſecundũ
diuerſitatem groſſarum & minutarũ mo-
netarum, dare tenentur, de qua varietate
mercedis, infrà ſimiliter ſuis locis.

Quod verò, vt domini ius cudendæ pe-
cuniæ habentes, ita quoq; magiſtri mone-
tales eorundemq; operarij in Imperio, ſa-
lario vniuſcuiuſque ſuo ſaluo, nihil vlte-
rius † ex officina numaria lucri habere, 11
ac recipere, proprijſque ſumptibus & im
penſis, hoc præexcellens Regale exerce-
re, & in honore, atque exiſtimatione
incor

ſumma & incorruptè conſeruare debeāt, teneanturque, multis textibus Ordinationum prouiſum, ſancitumque reperitur. De quo in d.Ordin. anni 59. ſic ſcriptum reperitur. So ſetzen/ordnen/vnd wollen wir/daß ſich alle müntzgnoſſen jetzgemelter vnzimlicher ding gentzlich enthalten/ auch mit den Müntzmeiſtern oder iemāds andern/auſſerhalb gebürlicher beſoldung/ in keinem weg paciſcieren / oder einig geding machen/ ſonder daß ein ieder Müntzherr oder Standt / auff ſein ſelbſt eigen koſten vnd verlag/mit golt/ſilber/ vnd allen andern/die Müntz (ſo er anders müntzen wil) verlegen / Zu dem vnſere vnd des Reichs/vnd ſein Müntz frey/ ohn alle gefahr/auffrichtig halten ſolle. Idem ſancitum in Comit.Spirenſ. ann. 1570. verſi. Alsdann auch/quod alijs multis in locis repetitum extat. Quæ quoad caput præſens ſufficiunt, qui velit ampliora in locis ſuprà citat. poterit ea haurire. &c.

De duplici bonitate monetarum.

SVMMARIA.

1 *Bonitas monetarum duplex conſtituitur.*
2 *Bonitas monetarum intrinſeca, in quibus conſiſtat.*
3 *Liga &* Schrot/vnd Korn/ *quid ſignificent.*
4 *Bonitas monetæ extrinſeca, in quo conſiſtat.*
5 *Bonitatis intrinſecæ abſurda quorundam partitio.*
6 *Extrinſecam bonitatem Molinæus magis ſubſtantialem intrinſeca dicit.*
7 *Pecunia quæ habeat requiſita.*
8 *Conſtitutiones Imperij communem ſententiam corroborant.*
9 *Intrinſeca bonitas & extrinſeca ſymmetrice debent conuenire.*
10 *Communi ſententiæ, ratione & æquitate fultæ, inſiſtendum.*
11 *Noua delectant.*

CAPVT VII.

ILlis ita generaliter præmiſſis, veniendum nunc eſt aliquantò propius ad huius artis fundamētum, & radicalem informationem, dicendumque de bonitate monetarum, ex qua, tanquàm ex fonte, quæſtionum monetariarum examinatio, earundemq; deciſio & diſcuſſio, eſt petenda. Quam bonitatem, reiectis multorum nebulis & ambiguitatibus duplicem tam in † auro quàm argento, idque ex Docto- 1
rum omnium cōmuni ſententia, in intrinſecam videlicet & extrinſecam conſtituimus. Doct. ad l. Paulus. ff. de ſolut. & ad l. cùm quid. ff. ſi cert. petat. & ad c. quanto, extr. de iureiuran. Matth. de Afflict. in tit. quæ ſint Regal. Carol. Molinæ. de monet. num. 77. vbi de qualitate, quantitate, & in dicatura. D. Menoch. conſi. 49. numer. 9. & conſi. 138. num. 10. Franciſ. March. quęſtio. Delphi. 261. Matth. Coler. in tract. de proceſſ. executi. 1. ca. 10. nu. 19. Brunus & alij paſſim. Bonitatem intrinſecam in duobus † conſiſtere dicimus, in liga videlicet 2
ſeu precioſitate materiæ, & in pōdere: nos Germani, populariter agentes, Jm gehalt dicimus vnd gewicht/ vel ita ſchrot vnnd korn.

Liga † .n. germanicè nihil hic nobis eſt aliud quàm gehalt / oder korn / ſpeciem 3
Valentinianus vocat in l. 1. C. vet. nu. pot. 11. lib. Pondus verò gewicht oder ſchrot. Hinc dicimus ſolutionem fieri debere ſecundùm bonitatem intrinſecam, quæ fuit tempore contractus, hoc eſt Jhn ſchrot vnd korn/wie ſie dargeben/oder verſchrieben meminit Gail 2. Obſ. 73.

Extrinſeca verò bonitas † monetæ con 4
ſiſtit in valore impoſititio, Jn werdierung/æſtimation/oder valuation / valuā quidam nuncuparunt, vt teſtatur Matth. Coler. de proceſſ. execut. 1. cap. 10. num. 19. Hinc ęſtimatiò numi poteſt deſcribi, q̄d ſit ſignatæ cuiuſque laminæ precium, auctoritate publica, ſimul cum pondere definitum. Hotom. de re num. cap. 4. Huic autem extrinſecæ bonitati formam ſeu characte-

racterem adiungimus, de quibus ſequetur deinceps ordine.

Non me hìc præterit, paulò aliter à nõnullis,& vel imperfectius, vel obſcurius, traditum eſſe, cùm formam etiam intrinſecæ bonitati aſſcribant, vti Gabriel Biel Ioan. Aquil. Laudenſ.Henric.Horn.Franciſ.Curt.inter quos duo poſteriores,meo
5 † iudicio,abſurdè admodum,intrinſecam bonitatem in liga, ponderis & characteris cõſiſtere tradiderunt: quemadmodum habent illa exemplaria omnia,quæ hactenùs videre potuimus. Conſtat verò ex bonis auctoribus appellatione ligæ intrinſecæ,non pondus, multò minus characterem contineri, ſed longè illa inter ſe eſſe diuerſa & diſtincta.

6 Molinæus quidem vir ingenioſiſſimus, † hic valdè eſt ſingularis, quòd præmentionata communi ſententia aſſignata, & doctiſſimè explicata, non intrinſecam bonitatem, quæ communiter ſubſtantialis nobis dicitur,ſed extrinſecam ſubſtantialem magis retentis nihilominùs pro communi conſuetudine loquendi, idq; diſciplinę gratia vocabulis,dicat,eamq; in monetis & pecunia,quaten⁹ pecunia eſt,prę ferendam, primoq; & ante omnia in conſideratione habendam, pro fundamento ſuæ opinionis ponat: Verùm quia,eodem
7 teſte,vt pecunia † ſuis requiſitis conſtet, nõ ſolùm extrinſeca bonitas, hoc eſt publica illa æſtimatio, verùmetiam interior illa ligæ & põderis proportio requiritur: Eo enim Doctores in ſuis tractatibus, con ſilijs & lecturis de monetis, & etiamnum
8 hodierno die Sacri Roma.Imper.ſaluberrimæ Conſtitutiones reſpexerunt, & re vera ponderanda illa & trutinanda veniunt.Ea propter in multis caſibus & factorum ſpeciebus intrinſecam bonitatem,
9 quæ contractus tempore † fuit, attendimus & præferimus: In multis verò ad extrinſecam illam valuationem, quæ ſolutionis tempore vſu recepta eſt, mentem conuertimus, & ſecundùm eam ancipites quæſtiones obuenientes diſſoluimus, quemadmodum fuſius circa principium libr.2. de quæſtion. monetarum declarabimus.

Quæ cùm ita ſeſe habeant,communiſque ſententia, quam Molinæus communem errorem vocat, rationabilior & æquior, artiſque quam tractamus, præceptis vicinior & propinquior viſa mihi ſemper fuit. Iccirco non attentis ijs quæ Molin. paſſim, maximè verò quæſt.92.nu. 696. cum paucis alijs vrget, ab eadem hactenùs † culta & obſeruata recedere, temerarium fore putauimus, alterius interim cuiuſcunque cenſuram et iudicium ſaluum & liberum relinquentes. Noua enim aliquando ſuam habent gratiam ac complacentiam, & ſingulari quadam decorata videntur pulchritudine, vt eſt in procem. ff.orum.§. In ſecundo in verbo, Noua. Hinc Poeta Chirſtianus Mant. ita cecinit: 10

Cura viris leuibus rerum ſolet eſſe nouarum,
Propterea certè noua paſcua quæris & omnes
Fingis inauditos,& vis nouus auctor haberi.

Sed de his copioſius in ſubſequentibus.

De liga ſeu precioſitate argenti.

SVMMARIA.

1 *Liga vocabulum vnde dicatur.*
2 *Liga quo pacto definiatur.*
3 *Liga in 12.gradus ſeu denarios diſtribuitur.*
4 *Denarius variè accipitur.*
5 *Denarius in 24 grana diuiditur.*
6 *Purum aurum vnde dictum.*
7 *Argentum purius 12. denariorum non reperitur.*
8 *Marca puri argenti quot habeat grana.*
9 *Argentum multiplex reperitur.*
10 *Exempla quædam ligæ varietatem exprimentia.*
11 *Tabella de denarijs & granis.*
12 *Ligæ inueſtigatio per denarios eſt modus commodiſſimus.*
13 *Ligæ ſectio fit etiam per lotones & grana.*

D 14 *Loto-*

14 *Lotones qualiter hic accipiantur.*
15 *Lotones ſinguli in 18. grana ſecantur.*
16 *Ligæ partitio ſecundùm Noribergenſes, qualis.*
17 *Tabella vncialis grana puri argenti exprimens.*
18 *Tabella iuxta Noribergenſium morem denariorum.*
19 *Tabulæ binæ quibus fit æquiparatio denariorum & lotonum.*

CAPVT VIII.

PRIMVM hic quo pacto ſe res habeat cum precioſitate ſeu metalli qualitate exponendũ, ac deinde ad ponderis & characteris rationem veniendum erit.

1 Liga ſecundùm Molin. & alios eſt barbarum vocabulum, à ligamine vel à lege ita dictum, quam Gabr. Biel nõ incommodè ita deſcribit.

2 Liga eſt † ſpecies mixturæ, vel gradus metalli propter admixtionem vilioris materiæ.

Nos retento vocabulo gallico aloy vocare ſolebamus, id eſt das gehalt/aloyer enim vt ipſe Molinæ. natione Gallus, interpretatur, nihil eſt aliud, quàm certa ratione commiſcere, temperare, & metalla commenſurare.

3 Ligam † itaque ſeu argenti precioſitatem, de qua hic nobis eſt ſermo, in 12. gradus, non ſecùs atq; apud noſtros Iureconſultos, in 12. vncias as diſtribuimus, quos denarios appellam', Germanicè pfennig/ Gallicè denier. Budæus argenteam, ait, maſſam in duodena denaria partiuntur, quæ latinè duodena ſunt ſcripula. Alber. Brun. num. 9. ab initio ſic inquit, Fit autem admixtio æris & deterioratio precioſitatis argenti hoc modo. Nam argentum precioſum diſtinguunt per duodecim gradus: quos duodecim denarios appellant. Ita quod argentum magis precioſum, ſiue copulatum, dicatur eſſe precioſitatis ſeu ligæ, 12. denariorum &c. & quæ ibidem ſequuntur.

Obſeruandum † hic eſt denarium grę- 4
cè δραχμὴ, non pro certo aliquo numiſmate, aut monetæ ſpecie, quatuor valens ſeſtertios, pendenſque ſiliquas, 24. cuius aliquoties meminit de aſſe & partib. eius Budæus, & Varro de ling. 4. item Hoto. de re num. cap. 11. & paſſim, ſed pro duodecima parte metalli argentei meraciſſimi poni, atque ita artis eſt vocabulum receptiſſimum & vſitatiſſimum inter artifices, vt ſunt plura alia ſimilia. Molinæ. num. 792. denarium quadrupliciter accipi tradidit, quæ vide, ſi placet, apud eundem.

Quantum verò ad noſtrum inſtitu-
tum † attinet, denarius rurſus in 24. gra- 5
na ſeu momenta diuiditur, in 24. grain dicimus, hinc Budæus lib. 3. aſſis.

In ſingulis, ait denarijs vicena quaterna grana momentáve ponunt, pro quibus & vlterioribus minutijs verbum latinum aſſignare non poſſumus, nos informationis gratia medias & quartas $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{4}$ ge nominare & ſcribere ſolebamus.

Itaque ſi marca vna octo habens vncias in pondere, ſit duodecim denariorum, illud argẽtum purum putũ, hoc eſt, puriſſimum, meraciſſimum, etiã excoctiſſimum dicitur, ab omni extranea materia planè & prorſus repurgatum, ſimplex & me-
rum, &c. Putum † dicitur metaphora ſum- 6
pta ab arboribus alijſque rebus, à quibus ſuperflua aut non neceſſaria, obſtantia, & aliena auferuntur, & ſic ſolum quod vtile & ſine vitio videtur, relinquitur. Quemadmodum arbores, vites, etiam rationes amputari dicuntur, vti eleganter annotauit Catilia. Cotta in Memorabilib. In verbo, Argentum, Quo 12. denariorum argen
to † impoſſibile eſt præſtantius puriúſve 7
in mundo eſſe poſſe, nam ſi ſimplicius aut purius argentum haberi poſſet, hoc gradum duodenarium, tanquàm extremum culmen, excedere non deberet. Illa enim artis ſunt principia, quæ omninò debent eſſe certa & indubitata, ita quòd ſummè admirer doctiſſimos viros in his hallucinatos & deceptos fuiſſe, vti infrà oſtendetur.

Si

Sic ſi argentum ſit 11.denariorũ in eo reperitur duodecima pars, id eſt, denarius vnus æreus, ſeu materiæ extrauagantis & ſuperfluæ: Si ſit octo denariorum, tertia pars eſt materiæ alienæ: Si nouem denariorum, quarta: ſi verò ſex denariorum, medietas eſt puri argenti, & medietas altera materiæ abundantis, atque ita deinceps.

Multiplicatis itaq; duodecim denarijs cum viginti quatuor granis proueniunt
8 A.————————————228. grana
atq; tot grana argẽti marca vna ſiue ſit Coloniẽſis, ſiue Troſica recipit, quorũ vt præmiſi, ab artificibus medietates & quartę aliquãdo in diligenti habentur obſeruatione. Itaque ſemigrana————576.——
Et quoad quartas—1152 proueniunt.—
Explicat hæc appoſitè ſatis Didac. Couar. veter. coll. numiſ. cap. 3. §. 1. nu. 6. Summa, inquit, bonitas in argento ea eſt, vt marchus quilibet habeat 12. denarios argenti, atque ita marchus totus erit argenti puri, quod nullum habet æris aut ſtanni mixturam, & quæ ibidem ſequuntur.

Hæc omnia beneuole Lector, ſi prima fronte non ad amuſſim intellexeris, ſed fortaſſis obſcuriora tibi viſa fuerint, ſuſpendas quæſo nonnihil ingenij acumen, & ad ea quę ſequentur ſimiliter aduertas, ac tandem reſolutiſſimus eris in omnibus huius nouæ cudendarum pecuniarum artis pręceptis: vti aliàs in difficilioribus, et non paſſim obuijs, quædam ſuis in locis tibi erunt prætereunda, vt loco & tempore percipiantur commodiori.

Quare, vt ad hoc, à quo paululum ſum digreſſus, reuertar, valor iſte intrinſecus noſter, & maximè eſſentialis, non ſolùm
9 † reſpectu multiplicium denariorum, verumetiam propter granorum multitudinem, quaſi in infinitum ſe extendentem, multiplicatur ac variatur.

Ita eſt reperire argentum, in quo vnius aut alterius granuli portio ſaltem ineſt, exempla habemus ferè in omni plumbo, vno excepto Villachienſi, nos Villacher pley vocamus, quod purum quidem dicitur, & mundum reputatur, licèt ego de eius perfectione multum dubitem, vna cũ Lazaro Erckern, rerum metallicarum apud Cæſar. Maieſt. in regno Bohemiæ Magiſtro primario, in libro ſuo non cõtemnendo qui inſcribitur, Beſchreibung aller vornehmſten Mineraliſchen Ertzt vñ Bergwercks arten / &c. Cuius primo mihi copiam fecit Generoſus Comes Eberhardus à Solms, Dominus in Solms, Mintzenberch & Sonnewaldt &c. Landtroſtardus in VVeſtphalia, Dominus & patronus meus, perpetuò mihi obſeruandiſſimus, cuius veritas per experimentum ignis facilè in fornacula haberi poteſt, &c.

Similiter habemus argentũ in quo quadrans, triens, aut ſemis vnius eſt denarij, videlicet 6. 8. aut 12. granorum: aut ſaltem in quo ineſt denarius vnus, bini, tres, quatuor &c. & iunctis denario aut denarijs vno grano, duobus. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. granis & conſequenter ad numerum 24. vſq; granorum, quod nec Plinium latuit, qui lib. 33. Natur. hiſt. ita refert.

Miſcetur argento tertia pars æris Cyprei tenuiſſimi, quod Coronarium vocãt, fuit illud——8. denariorum argentum.
Quos fecimus † hoc noſtro tempore hal- 10
leros, vt à minimis ad groſſas & precioſiores numorum ſortes exempla ſumantur, continet marca Colonienſis ex ijs
————————1. den. 8. gꝛ. aut. 10. gꝛ.
Ita enim per abbreuiationem denarium per den. & per gꝛ. grana ſignificamus.

Noſtri denarioli, de octo obolis habẽt argenti puri————————$2\frac{1}{2}$den.
Hoc eſt, propè quinta pars eſt argentea, reliquæ quatuor partes ſunt æreę?

Item ſtupheri quondam in Brabantia ſtampati, habent puri argenti quoad marcam————————3 den. 17. gꝛ.
Betzelini Leodienſe ——6. den. 9 gꝛ.

Schnaphanici numi, quondam per pa-

rentem meum piæ recordationis in ducatu Geldriæ & cariſſima mihi patria Ruremundæ, regnante Duce Carolo fabricati, continent puri argenti———10. den.
Angelici Schreckenberger vocantur, cũ duplici gladio, apud Saxones ſtampati.———·————— 10. den. 8. gꝙ.
Imperiales thaleri——— 10. den. 16. gꝙ.
Francorum Capitones— 10. den. 18. gꝙ.
Floreni 15. batzen in Germania cuſi——————————————11. den. 4. gꝙ.
Regales Hiſpanici ſimiliter——11. den. ——4 gꝙ. quidam etiam ex poſterioribus cum cruce Burgundica—— 5. g. ——6. gꝙ. vltra quam precioſitatem vix ſcio num præſtantiores numi argentei ex argyrocopijs prodierint.

Huius tam multiplicis variationis denariorum & granorum rationem, ex ſubiecto ſchemate facilè eſt colligere.

Denarius vnus, vt dictum, recipit grana 24.

Ita pronuncio denarius vnus cum granis 1. 2. 3. &c. denarij bini cum granis 1. 2. 3. 10. 20. &c. denarij tres cum granis 1. 2. 4. 8. &c. denarij 4. cum granis 1. 2. 3. 4. 5. &c. & conſequenter vſque ad grana, quæ ex omnium multiplicatione proueniunt. 288. totidem enim diximus marcam continere.

	1		1		1		1
	2		2		2		2
	3		3		3		3
	4		4		4		4
	5		5		5		5
	6		6		6		6
	7		7		7		7
	8		8		8		8
	9		9		9		9
	10		10		10		10
11	11		11		11		11
	12		12		12		12
Denarius vnus cum granis.	13	Denar. 2. cũ gran.	13	Denar. 3. cum gran.	13	Denar. 4. cum gran.	13
	14		14		14		14
	15		15		15		15
	16		16		16		16
	17		17		17		17
	18		18		18		18
	19		19		19		19
	20		20		20		20
	21		21		21		21
	22		22		22		22
	23		23		23		23
	24		24		24		24

Hæc præmiſſa ſi addantur grana omnia, exſurgit numerus———69. granorum qui triplicatus, vel ita progrediendo vſque ad duodenarium numerum denariorum, exurgunt grana tot quot dixi ——————————————288. gꝙ.

Præteri-

Præſcriptus modus, gradum metalli ſecundùm eius præſtantiam inueſtigandi, videlicet per denarios & grana, eſt hic Coloniæ Agrippinæ non tantùm,† verùm
12 in toto etiam VVeſtphalico, & alijs circulis, necnon in partibus Inferioribus vſitatus, & quidem, vt ego ſentio, omnium cōmodiſsimus, de qua ita Agricola in fine libri 7. de re metall. ſcribit: Agrippinenſes & Antvverpiani diuidunt beſſem (hoc eſt marcam) in 12. quinas drachmas, & ſingula ſcripula, quæ pondera numos appellāt. Quodque rurſus diſtribuunt in quatuor & viginti quaternas ſiliquas, quas nominant grana, &c. Verùm quia præter illum in Germania quoq; eſt & alius modus inueſtigandi gradum metalli, idcircò operę pretium me facturum putaui, ſi eius rationem quoque hic aperuero: vt nihil planè prætereatur, aut intactum & indiſcuſſum relinquatur, quod ad præclaræ huius ſcientiæ notitiam ac ſplendorem pertinere videatur.

Ligam prædictam, ſeu marcam vnam precioſitatis & puritatis argēti, vt ad praxim propius accedamus, hi † poſteriores
13 non in gradus 12. ſed 16. diuidunt, quos lotones, cum Georgio Agricola, appellare poſſumus: Germanicè, *in ſechs zehen loth, &c.*

Hinc aduerte Lector, lotones non hic pro ſemivncijs, quemadmodum tractabitur paulò poſt, vbi de altera intrinſeca ſubſtantiali bonitate ponderali nobis erit ſermo, ſed pro decimaſexta particula bo-
14 nitatis † intrinſecæ materiæ ſubſtantialis, poni atque accipi, idque melioris & promptioris diſciplinæ gratia. Ita plus non eſt in 16. iſtis lotonibus, quam in 12. ſuprà poſitis denarijs, neque refert plures aut pauciores gradus conſtituere vnius marcæ, modò iuſta proportione ad marcham argenti puri ſint accommodati, ita in ſex denarijs noſtris tantùm puritatis, quantū in octo ex illis lotonibus, reperitur. Et tantùm faciunt ——— 10 den. 16. g℞.
quantùm ——— 14. lotones & 4. g℞.
Quemadmodum enim nos denarium quélibet, iuxtà modum præſcriptum, in 24. partes minutiores, quas grana nominauimus.

Ita † quoque illi lotones ſingulos in 18. 15
grana, vel quaternas ſiliquas, vt Georg. Agricol. diſpeſcunt. Ex quo habita diligenti calculatione, & multiplicatione, exſurgunt vtrobiq;, vt dixi, grana — 288. g℞. atque hæc res, quo ad artis fundamentum proportionemque vnius ad alterum, in vnum & idem coincidit. Quam enim rationem numerus 16. & 18. ſi inter ſe multiplicentur, habent, eandem producunt ſummam multiplicatis 24. cum num. 12.

Sunt & alij, inter quos Noribergenſes habentur, qui † paulò aliter ligam parti- 16
antur, videlicet & quidem primò in 16. ſemivncias, ſiue lotones, & has rurſus ſubdiuidunt in quatuor drachmas, quas quenten, & drachmam rurſum in quatuor partes minutiores, quos ipſi numulos ſiue denarios, pfennigen vocant, atq; ita ſecundùm hanc ſectionem, facta bina multiplicatione, quaternario numero mediante, videlicet 16 ——— per 4. & rurſus prouentum per ——— 4. exſurgunt ——— 256. grana. illi, vt dixi, vulgariter numos, pfennigen dicunt, quæ plurimum quidem numero inter ſe differunt, cum hic 256. ſuprà verò 288. grana, ſeu partes minutiores marcam puri argenti, eiuſdemque culmen conſtituant, licèt quo ad rem ipſam nihil prorſus obſcuritatis aut contrarietatis contineant.

Quare, quantum attinet ad modum nobis familiarem & vſitatum, cum marca vna, ſeu, quod idem eſt, octo vnciæ argenti puri contineant ——— 288. g℞. de vncijs, earundemque partibus, quotque grana recipiant, ſequens tabella ad oculum oſtendit.

17 Habent

Vnciæ octo	188. gr.	
Vnciæ 4.	144. gr.	
Vnciæ 2.	72. gr.	
Vncia 1.	36. gr.	
Loto	18. gr.	
½ ſeu 2. quintl.	9 gr.	
¼ ſeu 1. quintl.	4½. gr.	

Lotonibus Noribergenſibus ſubſequens Tabella inſeruit.

18 Habent

Marca 16. lotonum	256. denarios pfenning habet
4. Vnciæ	128. pfen.
2. Vnciæ	52. pfen.
1. Vncia	32. pfen.
½. Vncia	16. pfen.
2. quintl.	8. pfen.
1. quintl.	4. pfen.
½. quintl.	2. pfen.
¼. quintl.	1. pfen.

Priorum præmiſſorum modorum, tamquã magis apud noſtrates vſitatorum, placuit mihi binas has tabulas ſubiungere, & ita rem ipſam, & conuenientiam eorundem, omnium oculis apertius & clarius conſpiciendam dare.

19 Vna marca puri argenti habet denarios

den.	lot.	gr.
12	16	0
11	14	12
10	13	6
9	12	0
8	10	12
7	9	6
6	8	0
5	6	12
4	5	6
3	4	0
2	2	12
1	1	6

Sic

Sic & econuerſo dicimus.

Vna marca puri argenti habet lotones.

Loton.	den.	gr.
1	0	18
2	$1\frac{1}{2}$	0
3	2	6
4	3	0
5	3	18
6	$4\frac{1}{2}$	0
7	5	6
8	6	0
9	6	18
10	$7\frac{1}{2}$	0
11	8	6
12	9	0
13	9	18
14	$10\frac{1}{2}$	0
15	11	6
16	12	0

Non negligendum hic erit, quod precioſitas argenti, quoniam non ſemper eſt certorum denariorum, aut lotonum, ſemper pro 18. granis 1. loton. & pro 24. granis denarium conſtituendum eſſe, iuxtà doctrinam paulò ante traditam.

Ita exẽpli cauſa Teſtones ſeu Capitones in Gallia cuſi, tenent puri argenti ———— 10. den 18 gr.

Sunt ———— 11. loton.

Imperiales Thaleri habent puri argenti ———— 14. loton. 4. gr.

Sunt ———— 10. den. 16. gr.

Item ———— 5. den. 11. gr faciunt ———— 7. loton. 5. gr.

Et ita conſequenter procedendo vſque ad ſummam puritatem quarumlibet maſſarum, ſeu numorum inde fabricatorum.

De præſtantia, virtute, atque effectibus auri.

SVMMARIA.

1 *Metallum vnum altero eſt præſtantius.*

2 *Aurum precioſiſsimum metallorum, eiuſdemq; deſinitio.*

3 *Aurum omni plumbo eſt ponderoſius.*

4 *Auri virtutes octo conſtituuntur.*

5 *Aurum admodũ eſt durabile, nec ab igne, alijſq; elementis abſumitur.*

6 *Auri operationes plures explicantur.*

7 *Aurum vulnera, vlcera, morboſq; ſanat.*

8 *Aurum quid valeat, remiſsiuè.*

9 *Aurũ artificiale natiuo præſtantius eſſe quidam volunt.*

10 *Aurum purum putum, per auctorem effectum ſæpius.*

CAPVT IX.

Metallum vnum † altero multis qui 1
dem partibus antecellere, inter omnia verò præſtantiſsimum aurũ eſſe, exiſtimo omni carere controuerſia: Quod hoc pacto definiri poteſt: Aurũ eſt foſsile corpus, denſum, lucidum, nullo odore & ſapore infectum, liquabile, non cõbuſtibile, & immutabile, quod non ſolùm imprimi & flecti, verùm etiam in omnem poſitionem duci, igne & arte queat. Admo
dum enim † eſt durabile, nec ab igne cõſu- 2
mitur, nec ipſum acria corrodunt, nec vitium vllũ aliud concipit, nec ſordeſcunt manus, latiſſimè dilatatur, vtporè cui⁹ vnciæ etiam in ſeptingenas & quinquagenas bracteas quaternũ vtroq; digitorũ ſpargã tur, &

& ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo,& ſine lana vt habet Plinius lib.33.cap. 3. fuluo etiam colore, licèt ipſe refragetur,cæteris metallis præſtat, verba Plinij hæc ſunt:Præcipuam gratiam huic materiæ,de aurea loquitur,fuiſſe arbitror,non colore,qui in argento clarior eſt, magiſq; diei ſimilis,& ideò militaribus ſignis familiarior,quoniā is longius fulget, manifeſto errore eorum, qui colorem ſyderum placuiſſe in auro arbitrantur, cum in gemmis,alijſque rebus non ſit præcipuus. Vide Georg. Agricol.in princip.de prec.metallorum,& monet. & Plinius d. cap. fuſius. Vbi inter cætera ſcriptum † reliquit,
3 pondere & facilitate materiæ plūbo cedere, in quo minus ſimiliter Carolo Molinæo placet, num. 768. in fin. qui ibi concludit,aurum plumbo præponderare, qđ & nos obſeruauimus, quantumuis plumbum,quod certum eſt, mollius ſit, ſed rarius,ideoque fricabilius, & operi minus idoneum.Itaque aurum, ait, quo purius, eo eſt ac dilatabilius & mollius.

4 Hinc à † probatis auctoribus octo ſingulares auri colliguntur virtutes,& effectus:Primò propter optimum colorem, puritatem ac fulgorem eximium: vnde ab aura aurum dictum exiſtimatur: à ſplendore,ad ſimilitudiuem coloris auroræ.Iſidorus lib. Etymos 16. cap. 17. Hinc Poeta Fauſtus Andrelin.cecinit:

Clara quidem profert Phœbeus lumina fulgor,
Purius eſt aurum,ſplendidiuſq; micat.

Secundò habet proprietatem exhilarandi,vnde limatura eius ingreditur medicinas melancholiæ,& alopetiæ, vt Auicenna ait, & confert doloribus ac tremori cordis,necnon timori animæ,& data cum ſucco boraginis, auxiliatur ſycophantibus.Tertiò,ponderoſitate ſua ac ſoliditateſuperat omnia metalla, cum duplo ponderoſius ſit argento,ęre,ſtanno,habetq; ex ſua ſoliditate puritatem & generoſitatem ſuper omnia metalla. Ideò & precioſius,durabilius,tractabilius,omni tempore fulgens,recreans viſum,& cæteros ſenſus, vt dicitur in libro de natura rerum.

Quartò, quia aurum ſecundùm Phyſicos temperatius eſt omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, ſtomachum,& cæteros ſenſus. Quintò, malleo non reſiſtit,nec frangitur,vt vas terręum,ſed ſi malleo percutiatur, ei cedit, & in omnem partem dilatatur. Sextò, quia verum aurum diutius.& durabilius in ſua permanet operatione, quam aurum ſophiſticum,Beato Thoma teſte, quod tales virtutes non habet, cunctis † itaque 5
corporibus nobilius eſt, vt dicitúr in alegat.lib.de nat.rer.Rex eorum, & Dominus. Quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur aut minuitur,ſed ignis rectificat illud & humectat, nec id comburunt ſulphura, quæ alia comburūt corpora.Natura quippè eius & complexio recta eſt,ita quod non eſt in eo additio neque deminutio. Et iterum:Aurum in igne poſitum non comburitur,ſed probatur & purgatur,nec aurum rubigo vlla, nec erugo eius bonitatem conſumit, ponduſque minuit. Septimò, quia verum aurum cæteris metallis eſt precioſius, virtutem habens conſeruatiuam, nec vnquam putreſcit,ſed † putrida reſoluit & corrigit, 6
adeò quod(ſecundùm Auicennam)cauterium melius eſt,& ſanabile,quod fit ex auro,nec vulnus ex auro factum, corrumpitur in tumores, immò vſturæ factæ ex aureo inſtrumento meliores ſunt, quam ex alio metallo,quia non cauterizantur nec criſopilantur.

Et ſunt qui dicunt,aurum valere ad iuuentutem conſeruandam, & multi modernorum,teſte Arnal.de Vill. nou. in tracta. de Vino, ex nobilioribus maximè prælatis faciunt bullire petias auri in coquina eorum, & alij vtuntur tenendo fruſtum in ore,& ſaliuam deglutiendo:Inueniuntur präterea, qui illud in aquam potabilem conuertant, & faciunt aurum potabile, & ſufficit modica quantitas in vice, & in auro, & eſt conſeruatiuum ſanitatis.

Octauò † & vltimò, aurum fiſtulas & 7
hæmorhoidas ſanat,vlcera putrida & tetri odoris emendat, corporique humano maximè

maximè congruit. Ita quod in cibo ſump-
tum, iuuat multum, ac vinum in quo extin
ctæ fuerunt laminæ merè aureæ canden-
tes, pleneticos iuuat. Qua de re ita ſcripſit
Plin. Nat. hiſtor. cap. 5. lib. 33. Aurum pluri
mis modis pollet in remedijs, vulnera-
tiſque, & infantibus applicatur, vt minus
noceant, quæ inferantur veneficia. Eſt & i-
pſi ſuperlato, vis malefica. Gallinarum
quoque & pecorum fœturis, remedium
eſt abluere illatum, & ſpargere eos quib.
mederi velis: hæc omnia propriè huc ad
1 auri præſtantiam faciunt, habenturq́; ex-
plicata fuſius per Barth. Chaſſan. in Cata-
logo Gloriæ mundi, opere præclaro, part.
1. conſiderat. 61. & ſeqq. Item maximè, &
in longum, part. 5. conſid. 31. & part. 12. con
ſidera. 95. vbi Matth. Vegium allegat in ele
ganti ſua & iucundiſsima diſputatione,
q̃ fecit de excellentia terræ, Solis, & auri,
& quod illarũ ſit excellentius, vbi conclu
dit aurum excellere. Vide ad hanc rem
Guilhelm. Benedic. in c. Raynutius, in ver
bo, duas filias, nume. 100. & conſequenter,
pulcherrimè & in longum. Vbi omnes i-
ſtas proprietates, auriq́ue virtutes ad Re-
giam maieſtatem transfert, eidemq́ue ad-
modum concinnè & eleganter accommo-
dat. Quibus adiunge de auro dialogos tres
ab Abrahamo è porta Leonis, Mantuano
medico editos, & an. 1584. Venetijs recẽter
excuſos. Necnon tres libros à Ioan. Fran-
ciſ. Pic. Mirandulæ, de auro tum ęſtimãdo,
tum cõficiendo, tũ vtendo, compoſitos, &
poſt Auctoris mortem dudum, anno 1586.
typis mandatos. Vbi de arte Chemica, quã
9 Græci Chryſopeiam† vocant, eiuſdemq́;
artis cultoribus, quodq́ue aurum factum
artificialiter, præſtantius ſit auro naturali
& natiuo, in longum diſputat, contraq́ue
oſores & contemptores Chryſopeiæ inue
hitur. Nobis autem hic ſermo eſt potiſſi-
mum de auro natiuo, & in terræ viſceri-
bus, diuina gratia accedente, reperto, il-
ludq́ue, ſi cum alijs metallis permixtum
ſit, poſſe ad ſummũ puritatis culmen redu
ci, & ita ad multa conducere, libenter cum
multis doctiſsimis viris, & in medica fa-
cultate exercitatis, conſentimus. Interim
non ignoramus, quid excellentiſsimi viri
de hac arte Chemica ſenſerint quondam,
& adhuc hodierno die, quorum quoſdam
allegat Brunus nume. 18. vbi Alchymiam
aliam veram, aliam dicit ſophiſticam, &
nimis lubricam atque incertam, vbi etiam
de magno Alchymiſta memorabile refert
experimentum. Vide quoque Georg. Agri
col. in epiſtola Operi de re metall. præ-
fixa.

Hic ego recordor iſtius, quod Reueren
diſſimus atque Illuſtriſſimus Princeps E-
lector Colonienſ. Erneſtus, Bauariæ Dux,
&c. Dominus meus Clementiſſimus, nu-
per auri aliquot vncias per me, noſtrumq́-
que ſpecialem docimaſtam aurifabrum, i- 10
ta tractari, & per Antimonium aliquot vi-
cibus, maiori, vt fit, cum fœtore, quàm fœ
nore, liquefieri ac adhibito catino ferreo,
fundi ac refundi iuſſit, vt ab omni extra-
nea & aliena materia meraciſsimum, &
excoctiſſimum, ſimplex, & purum putum
exiſteret, dubio procul optimè intelligẽs,
vt rerum iſtarum abſtruſarum diligentiſſi
mus indagator & inquiſitor, multis vſi-
bus tale aurum ſepties, vt ſcriptura ait,
purgatum & exploratum, accommodari
poſſe.

Neque etiam illud genus experimenti
diſplicuit expertiſsimo D. Medicinarum
Doctori Adamo Knauffio, cui ſimiliter
Dominorũ Electorum Rhenẽſium Zygo-
ſtates generalis, Tilmannus Vvickraidt,
vir optimus & integerrimus, me pręſente
& negotium dirigente, numum quendam
duorum & vltrà lotonum, ad culmen &
abſolutiſsimam probitatem auri reduxi-
mus, & deinceps trium Sanctorum Regũ
imaginibus ſtampari procurauimus. Hæc
rara ſunt, & non paſſim obuia, reuera ta-
men non aſpernanda ſecreta.

De liga, ſeu precioſitate auri.

SVMMARIA.

1 *Aurum in 24. Caractas diuiſibile, & hoc eſſe præſtantiſſimum.*

2 *Ceratium vnde dictum ſit.*

2 Vocabula artis ſunt retinenda.
4 Siliqua quid ſit.
5 Indicaturæ contra Budæum acceptio.
6 Caracta quælibet in 12. grana diſtribuuntur.
7 Tabula Caract. & lotonum.
8 Tabula lotonum reſpectu Caractorum.
9 Error Budæi, Molinæi, & Bodini taxatur.
10 Molinæus in quo grauiter lapſus.
11 Abſurditatiq́ ipſius Molinæi ratio.
12 Caracta 24. non plus puritatis quam denarij 12. habent.
13 Molinæi error priori multò abſurdior.
14 Aurum purius argento excoqui poſſe, vult Molinæus, & malè.
15 Aurum & argentum in puritate conueniunt.
16 Aurum argento latius dilatatur, & quo pacto.

CAPVT X.

DIctum eſt cap. præcedenti de virib⁹ atque effectibus auri, maximè puri puti, quod etiam ab omni materia aliena purificatum, expurgatiſsimum, & meraciſsimum, de facili haberi poſſe latius proſequar infrà. Hic nunc de multiplici liga ac precioſitate auri nobis agendum erit, ſimili propè modo quo de argento, cap. 8. à nobis eſt factum.

Auri itaque bonitatem ſeu precioſitatem hanc intrinſecam, quam ligam nomi-
1 nauimus,† in partes ſeu grad⁹ viginti quatuor, quos ceratia, vel vulgariter caracta dicimus, diſtribuimus. Cuius gradus aurũ tale eſt, quod ab omni immundicie, omniq́ue metallo, quo cum vel naturaliter, vel artificialiter miſceri poſſit, argento, ære, plumbo, ſtanno, ferro, & reliquis excoctũ & repurgatum exiſtit, quo ve præſtantius, ſublimius, ac ſubtilius nullum haberi, vel excogitari vlla humana ratione poſſit. Et ſi eſſet, numerum iſtum 24. caract. tranſcẽdere nõ deberet: quippè cum hæc ſint artis huius quaſi prima principia, quibus haud aliter, quam vnitati Arithmetici, artifices huius inſiſtere, & ab ijſdem ne latum quidem vnguem deflectere debebunt: idem dixi ſuprà de argento.

Parùm hic me mouet, quod præter Bodin. alleg. de Republ. lib. 6. cap. 3. nonnulli alij hac noſtra ętate, etiam docti homines, viris monetalibus nimium & præter meritum, vti opinor, infeſti, inueniantur, qui hæc verba, ceratia, caractos, denarios, grana, & id genus alia artis vocabula, magnã obſcuritatẽ parere, ſolumq́; oſtentationis ſtudio, & quo ars hæc monetandi apparatior & vendibilior videatur, ab ijſdem excogitata eſſe & inuenta obijciant. Quaſi verò pręclariſſima hęc & iucũdiſſima ſciẽtia digna non ſit, quæ proprijs ſuis terminis & vocabulis, vti reliquæ omnes, & quæuis etiam Mechanica opificia, conſtaret & explicaretur.

Ego ingenuè fateri cogor, accommoda- 2
tiſsima & cõuenientiſſima † hæc artis eſſe vocabula, & vix alium modum tradi poſſe, per quem rectius aut perfectius fundamentum eius explicari, ac quæſtiones diſſidentes, cymmerijs tenebris immerſę, diſſolui, ac conciliari poſsit, quare ab omnib⁹ meritò, & tã antiquis, quàm recẽtiorib. auctorib. qui hac de re ſcripta nobis ſua reliquerunt, recepta ac retenta fuerunt. Hinc Molin. alibi: Eſt, ait, communis modus loquendi artificum & Monetariorum cui eſt ſtandum. Et alibi: Ne termini, quos ſingulę artes peculiares habere debent, cõ-
fundãtur. Ceratium † itaq; metaphoricè, à 3
Græco vocabulo κεράτιον nomen traxit, ita enim Budæus ſtatim ab initio libr. 3. de aſſ. & part. eius, & paulò poſt ſcriptum reliquit. Ceratium, ait, minuti ponderis eſt, à grano ſiliquæ dictum, qui fructus eſt arboris Italicæ prædulcis, digitõrum hominis longitudine, & pollicis latitudine, nos inquit, in hac vrbe importatum vidimus, intus ſunt grana, quæ ceratia dicuntur, nomine cum fructu communicato. Latini ve-
rò † ſiliquam vocant, vt tradit Columel. li- 4
bro de arbor. 25. Siliquam Græcam, quam quidam κεράτιον vocant. Alij caracteres, ſeu caractos, vel etiam caractas vulgariter appellitant. Alb. Brun. num. 11. de monet. Molin. num. maiori 778. in fine.

Hac ta-

Hac tamen in parte ceratium non ad pondus veteris ceratij, aut etiam ſiliquæ, referendum eſt, ſed ad auri puritatem, vt de denarijs ſuprà in argento diximus. Licèt igitur vocabulum caractorum Budæo quoq; minus arrideat, nos tamen, quia vulgatum eſt & receptum inter artifices, nec tam de verborum elegantia, quàm de reb⁹ ipſis nobis agendum eſt, libenter illud cũ Molinæo & alijs recipimus. Quamuis prætereà Bud. lib. 2. de aſſe. bonitatem auri rectiſsimè in 24. caractis conſummari dicat, tamen vt annotauit Molin. iſto elegāti vocabulo ibidem indicaturæ, licèt ſequutus eum ſit Dida. Couar. & alij, abutitur, accipientes illud pro nota atque gradu bonitatis auri intrinſecæ, cum magis ac propius pro extrinſeca, & ita numorum æſtimatione accipiendum ſit. Plin. in præfat. Nat. hiſtor. Nec fiducia operis hæc eſt, ſed indicatura. Indicaturam † ita deſcribit Molinæ. quod ſit ſolida, & vera ęſtimatio totius rei vel quælibet æſtimatio voluntaria, & ſic propriè bonitatem extrinſecam, ſeu impoſititiam ſignificat, non autem tantùm bonitatem intrinſecam, videlicet qualitatis, vt ipſe.

Quæ omnia eo exactius diſcutio & explico, vt perfectiſsimè omnia, de quibus in poſterum ſequetur, intelligantur: itaq; verbo indicaturæ pro extrinſeco illo, & impoſititio valore per tranſcurſum & nos vtemur.

6 Singula ergo caracta † auri puri non in partes ſeu gradus 24. vti ſuprà de duodenis denarijs in argento eſt traditum, verũ in 12. grana vice verſa partimur, atque ita multiplicatis 24. per 12. exſurgunt grana totidem, quot in argento ----288. gran. Eſt de lotonibus alia inueſtigandi puritatem auri ratio, apud alios magiſtros monetales quoque vſitata, cuius memini ſuprà capite 8. in argento. Cui tabulæ ſubſequentes poterunt inſeruire.

7 Vna marca puri auri habet Caractos

Caract.	Loton.	gran.
1	0	12
2	1	6
3	2	0
4	2	12
5	3	6
6	4	0
7	4	12
8	5	6
9	6	0
10	6	12
11	7	6
12	8	0
13	8	12
14	9	6
15	10	0
16	10	12
17	11	6
18	12	0
19	12	12
20	13	6
21	14	0
22	14	12
23	15	6
24	16	0

Nunc quo pacto lotones ſeſe habeant erga Caractos, ſimili modo Tabula ſequens vſui tibi eſſe poterit.

8 Vna marca habet lotones.

Loton.	Caract.	grana
1	1	6
2	3	0
3	6	6
4	6	0
5	7	6
6	9	0
7	10	6
8	12	0
9	13	6
10	15	0
11	16	6
12	18	0
13	19	6
14	21	0
15	22	6
16	24	0

Adhæc omnia, ſi quis non nimis oſcitanter aduertat, difficultatem illa nullam præ ſe ferunt: Quia tamen video Budæum lib.3.aſſis, tum etiam Molinæum num.778. à quibus non videtur recedere Bodinus, alleg.cap.3. perperam admodum, contráque hactenus per magiſtros Monetales, alioſque artifices, & harum rerum peritos, obſeruatam conſuetudinem, in his verſatos: idcircò ad detegendum talem errorẽ, ex aliorum haud dubiè prȩſcripto, per doctiſsimos iſtos viros ſuſceptum, hæc aliquanto planius explicare non grauabor.

9 Etſi enim illi nobiſcum benè ſentiant atque loquantur, puritatem argenti in 12. denarijs. & auri ſummitatem in 24. Caractis conſiſtere ac conſummari. Ait ſiquidem Molinæ. Abſolutiſsima probitas, & culmen argẽti eſt in 12. denarijs: ſummitas verò bonitatis in auro eſt ad 24. gradus, quæ ceratia, nos caracta, peculiari & apta διαλέκτῳ vocamus, quod vocabulum magis placet, ait, ex quo ad id natum & inuentũ omninò videtur.

Attamen in eo grauiter labuntur, quod
10 † ſtatim & indifferẽter ſingula caracta auri puri, & pariter ſingulos argenti puri denarios, in quatuor & viginti grana: & rurſus ſingula grana, in 24. partes, quas vulgò vocant charobas, & has rurſus charobas, per 24. minutiſſima partiantur.

Quæ omnia quo pacto cum ijs à nobis paulò antè, loco certorum artis principiorum, propoſitis, conueniant, facilè eſt animaduertere. Nam quantumuis denarius in argento 24. recipiat grana, neque de eo aliquis dubitet, longè tamen diſpar ratio eſt in auro. Caractum enim in 12. grana diuiditur, atq; ita exſurgunt vtrobique grana, vt aliquot es dixi ——— 288 — neque ego vnquam aliter à quoquam ſum informatus, neq; aliter in Imperio obſeruatur. Quod ſi in Caracto 24. grana eſſent conſtitenda, iam duplicaretur iſte numerus granorũ. & pro 288. exſurgerent grana A. ——— 576 Et ſic multa inde abſurdiſſima ſequerentur. Nam † vbi nos dicimus aurum ad quadrantem vſq; ceratij excoctum, eſſe 24. caract. minus 3. granulis, illi ſecundùm eorũ prȩſuppoſita, dicerent & rectè, eſſe aurũ ad 24. caract. minus 6. granis expurgatum, quæ alterius eſſent metalli:

Propor-

Proportio ſiquidem eadem eſt in nu. 288. ad numerum 576. quæ eſt ternarij ad ſenarium, & ſenarij ad duodenarium, vti ex calculo elucet. Et illo inconuenienti dato atq; conceſſo multiplicatiſq; granis 576. p charobas 24. & productum rurſus per 24. minutiſſimas partes, prouenirēt charobæ ———— 13824. —— Et partes minutiſſimæ. ———— 331776. —— quas marcæ puri argenti aſcribere velle eſt inauditū, inuſitatum, & erroris pleniſſimū, nam ex illo & hoc abſurdi ſequeretur, quod illud aurum quod nobis eſt 20. caract. & 6. gran. illis eſſet 20. carac. & 6. gr. & ita in omnib.

Ex quo euidenter apparet, & pro Leſbia ac infallibili regula habendum erit in receſſu, & quoad huius artis fundamentum ſummum, non plus in 24. Caractis, in-

12 deque prouenientibus granis, quàm 12. denarijs comprehendi ac conſtituendum eſſe, quòd niſi ponamus, & pro indubitato credamus (errat qui credere nolit) fruſtra neum in hac pręclara ſcientia laborem impendimus, & quaſi incertis ſedibus ac doctrinis lubricis vagamur, immò oleum, vt dicitur, & operam omnem perdimus.

Hic me non fugit modus ille quo Veneti paſſim & communiter vtūtur conſtituentes ſiliquas vnius marcæ ſiue beſſis 1152. quæ ſi per quatuor diuiderentur, exſurgerent 288. quaternæ ſiliquæ, quæ nobis ſunt grana, tam in auro quàm in argento, ſi verò ſecundùm Molinæum in Caracto quolibet 24. grana forent collocanda iam ad minimum ———— 576. marca contineret, quæ δὶς διὰ πασῶν diſtant, inter ſe.

13 Hîc iterum aduertendum erit ex præmiſſa falſa præſuppoſitione, Molinęum in abſurdiora multò prolabi, vt certè admiratiōe dignum ſit, quòd aures & aſſenſum talia perſuadentibus præbuerit. In ſubſequentem enim modum præcitato loco ita loquitur Carolus.

Et ſic graduum bonitatis auri habitudo dupla eſt ad argentum, (procedit enim de 24. caractis, vt ſuprà) in quo duodecim tantùm gradus numerantur, quos Monetales peculiari ſermone, denarios vocant. Cuius differentiæ ratio eſt, non † ſolū maior precioſitas auri, quòd tantò minutius diuiditur, & parcius tractatur, ſed etiam natura & proprietas auri, tū quod latius deducitur, & in numeroſiores partes ſpargitur, tum quod purius excoquitur, & ab omni extranea macula repurgatur, quā argentum. Et quæ ſequuntur ibidē &c. Et idem auctor paulò poſt. Aurum tamen plenius excoquitur, et ad maiorem puritatē reduci poteſt, quàm argentum. 14

Quæ inſignis ille vir Pariſius noſter de duodenario numero & perfectione ſua quoad argentum, quo verò ad aurū de vicenis quaternis ceratijs dixit, veriſſima ſunt, vſitata, ac recepta, & in præcedentibus per me ſatis ſuperq; explicata. Hinc verò velle inferre & concludere, maiorē bonitatē præſtantioris intrinſeci valoris, ineſſe ceratijs vicenis quaternis, quā duodenis denarijs, tam eſt huius noſtræ artis 15 primarijs præceptis & fundamentis, ipſi etiā rationi, ſupra qua eſt radicata, quàm lux tenebris, & aqua igni cōtrarium, imò abſurdiſſimū: quod res eſt dicere cogor. Oſtendimus enim ſuperius, quantum ad culmen auri & argenti, ſummamq; eorundem puritatē attinet, nihil referre duodecim, an verò quatuor & viginti, vel plures gradus conſtituantur, dūmodò hoc ipſum proportionabiliter, accōmodatè, & abſq; vlla confuſione fiat. Siue enim 24. per 12. ſiue econtrà 12. gradus per 24. partes multiplicentur, ſimiles gradus proueniunt-- A———————————288 gℓ —

Ex quo ſequi eſt neceſſe, aurum non purius aut perfectius, quā in ſuo genere argentū, excoqui aut expurgari poſſe. Quod verò illud latius fortè quàm argentum extendi, ac malleo dilatari in partes numeroſiores poſſit, parum aut nihil ad propoſitum facit, cùm illud ipſum non tam gratia maioris fiat puritatis, quàm quòd de ſua natura magis ſit ductile ac tractabile, quæ confundenda neutiquàm erunt, eaque omnia lucem ab ijs, quæ in poſterum dicentur, percipient.

Quo pacto argentum probetur.

SVMMARIA.

1 *Metalla vt plurimū inter ſe ſunt permixta.*
2 *Probandi modus duplex.*
3 *Argentum quotuplex probetur.*
4 *Probationem per ignem & aquam etiam ſacrarū ſcripturarū teſtimonia præferunt.*
5 *Ponderales maſſulæ requiruntur in probationibus certæ.*
6 *Maſſularum ponderalium figuræ duæ.*
7 *Libra penſili in probationibus eſt opus.*
8 *Libræ penſilis ſtructura qualis.*
9 *Probandi argenti modus traditur.*
10 *Fornacula probatoria qualis eſſe debeat.*
11 *Maſſulæ quando fornaculæ immittendæ.*
12 *Fornaculæ latericiæ ſtructura.*
13 *Argentum purum putum in probationibus quando habeatur.*
14 *Argenti quantum in maſſa ſit inueſtigatio.*
15 *Argentum ad inſtar vini probari.*
16 *Plumbi examinatio oſtenditur.*
17 *Artis principia debent eſſe certa,*
18 *Fundamento fragili exiſtente omnia deſuper conſtructa corruunt.*
19 *Error eorum qui puritatem negant argenti.*
20 *Budæi opinio ſuper puritate argenti qualis fuerit.*
21 *Argentum Pariſinum quale ſit.*
22 *Argento probato permanet pars 48. immunda, vt quidam ſentiunt.*
23 *Aurum ad quadrantem excoqui poſſe.*
24 *Budæus communi noſtræ ſententiæ magis accedit*
25 *Molinæus tres potiſsimùm ſpecies in argento conſtituit.*
26 *Argentum putum purum eſſe 12. denariorum.*
27 *Couarruuias argentum purum haberi non poſſe dicit.*
28 *Purum putum argentū omninò haberi poſſe, Ordinat. Imperij volunt.*
29 *Argenteos numos puriſsimos olim cuſos.*
30 *Argenteos numos omninò puros auctor ipſe ſæpè ſtampari fecit.*
31 *Experimentum efficax in comprobationem iſtius ſententiæ.*

CAPVT X.

QVoniam omnia metalla, præcipuè verò aurum, argētum, & æs, de quibus potiſſimùm agimus, rariſſimè pura, vt plurimùm verò inter ſe permixta & confuſa habemus: Naturaliter enim, (vt loquitur Agri. li. 10. de re metal.) potiſſimùm auri quædam portio ineſt in argento & in ære: argenti quædam in auro, in ære, in plumbo nigro, in ferro: æris aliqua in auro, in ære, in plumbo nigro, in ferro: plumbi nigri aliqua in argento, ferri denique quædam in ære &c. Iccirco ordo à nobis inſtitutus requirere videtur, pari ſimplicitate ac breuitate, quo pacto hæc ipſa metalla, vtpote precioſum à vili, ac econtrà à precioſo vile, poſſint ſecerni ac ſeparari: & ita quantum vel auri, vel argenti, ęris aut plumbi in maſſa aliqua, ſiue numis oblatis ſit & reperiatur, deinceps explicemus. 1

Hanc probandi auri argentique artem vocamus, cuius memini ex Plin. cap. 6. libro 33. quæ tam fuit accepta pop. Romano, vt Mar. Gratidiano (qui de erigenda ſchola, in qua illa publicè poſſit doceri, legem tulerat) totas ſtatuas vicatim dicauerint. Illamque duplicem † conſtituere 2
poſſumus, vnam videlicet ſubſtantialem ſeu intrinſecam, alteram accidentalem, vel extrinſecam. Subſtantialis ea eſt, quę ipſam metalli ſubſtantiam, quantitatémve, & quantum auri, argenti, æris in maſſis aut numis ſit, ad amuſſim, & vnum vſque aut ſemigranulum demonſtrat: Accidentalis verò & extrinſeca eſt, quæ non eſſentialiter & neceſſariò, ſed accidentaliter, ſimplici ac rudi quadam notitia, nec ad amuſſim, ſed imperfectius, qualitatem metalli & ligam ſubindicat & oſtendit. 3
Dicam autem † primò de argento propter facilio-

faciliorem eius probandi modum, quo pacto ſubſtantialiter probari & examinari poſſit, deinde ad aurũ, & conſequenter accidentale examen & experimentum tranſitum faciemus.

Perfectiſſima & abſolutiſſima probandi ratio eſt in auro & argento illa, quæ fit per ignem & aquam fortem, quam cryſulcam vocamus, de qua ita ſcriptura loquitur, Pſalm. 11. Eloquia domini, eloquia caſta, velut argentum igne à terra examinatum, probatum & repurgatum ac ſepties liquefactum. Hieremias cap. 6. circa fin. Omnes iſti Principes, ait, declinantium, ambulantes fraudulenter, vt ęs & ferrum vniuerſi corrupti ſunt: deficit conflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum, fruſtrà conflauit conflator. Item Malach. cap. 3. Ipſe, ait, quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans & circundans argentum, & purificabit filios Leui, & colabit eos, quaſi aurum, & quaſi argentum.

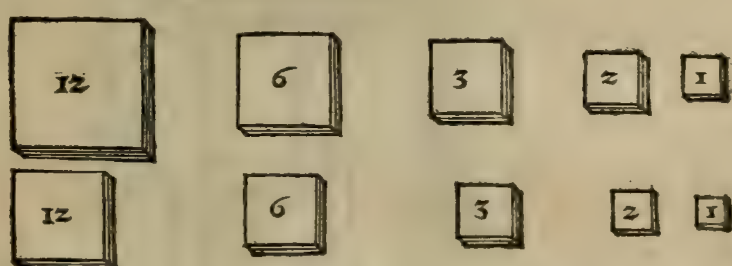
Ad probationem itaque & examinationem cuiuſcunque generis argenti, requiruntur quædam †ponderales maſſulæ, ex argento vt plurimum, vel etiam ex ære aliáve materia compoſitæ, quarum maſſularum in quadrangulari forma, pro more ita confectarum, ad deſignandos denarios duodenos omnes, de quibus ſæpè ſuprà, ſufficiunt quinque maſſulæ ſeu particulæ ponderales tantummodò, in quarum vna ponitur numerus duodenarius——12.
In altera verò ſenarius——6.
In tertia verò ternarius——3.
In quarta binarius——2.
Et in vltima vnitas——1.

Quibus quoad denarios argenti puri, & quot eorum in marca qualibet argẽti contineantur & inſint, abundè ſignificatur. Progrediendo verò vlterius ad ipſa grana, dixi enim denarium quemlibet ſortiri vicena quaterna grana, ſimiliter quinque tantùm põderales leuiores maſſulæ, proportionabiliter, forma quadrangulari compoſitæ, ſufficient, quarum fabricam placet talem omnium oculis ſubijcere.

Maſſulæ ponderales.

Denariorum

Granorum.

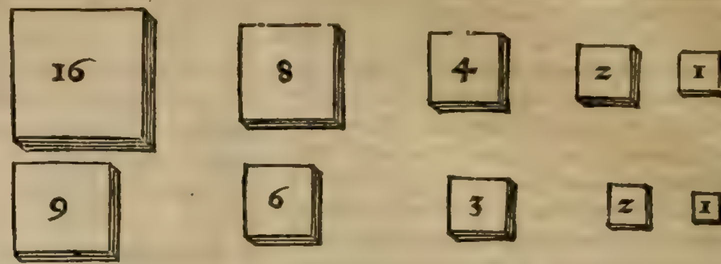
Forma verò lotonum, ſi quis ijs vti velit, ſedecim & granorum 18. hæc eſſe poterit.

Forma

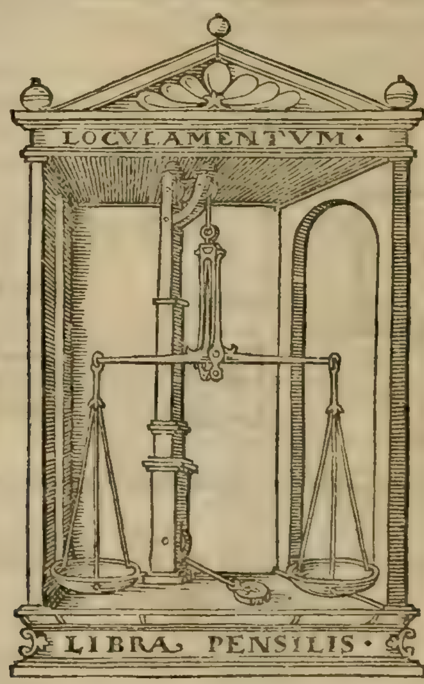
Maſſulæ ponderales.

Lotonum

Granorum.

Per hæc leuiuſcula ac minutiſſima pon duſcula, omne in vniuerſum argentum, quale ſit, ſiue in maſſis, ſiue in fabricatis numis exiſtens, probari perfectiſſimè poterit, ad quorum ponduſculorum exactiſſimam rationem habendam, libram quan-
7 dam † penſilem, ad ponderandum omnia, & à flatu ventorum, qui obeſſe ſolet, artificiosè extructam, in ſuóque proprio loculamento quieſcentem, ordinari conuenit, quam Germanicè, **ein probier Wag** / maſſulaſque præmentionatas, **probier gewicht** appellamus. Cuius fabrica talis eſſe poteſt.

Illis ita inſtitutis, oblataque tibi argenti aliqua maſſula, ponatur duodecim
9 12.denariorum pondus † in vna lancium, in altera verè tantundem ex materia ipſa,tibi ad probandum deſumpta,illud ipſum papyri aut plũbi particulę inuoluito, & ſatis erit quoad primam operationem: Vbi ſingulariter eſt notandum, quod certitudinis maioris ergo, & ne quis fallatur, præſtet bina vice ſumere duodecim denarios, per bis ſex denarios. Nam ſi reſiduæ particulæ binæ merè argenteæ prouenientes ſibi correſpondeant, certior in proba eris, & quòd benè ac fœliciter opus ſucceſſerit, ſi ponderoſior vna altera prodierit,eris incertior, vti perfectius ſequetur.

10 Habebis † deinde fornaculam, vel ferream, vel latericiam, qualem ego præfero, ventoſam, hoc eſt, ſpiritalibus foraminibus, & candentibus, carbonibus inſtructam. Fornacula ita præparata,& per ſpatium vnius dimidiæ horæ, plus minus accenſa, catilloque cinereo impoſito,& feruenti calore calefacto, ac tegula quadam ſeu operculo, ad amouendum vndequaq; carbones ſuprapoſito, eidem prædicto catillo primo plumbi nonnihil, iuxta apparentem intrinſecum valorem metalli, ad examinandum propoſiti, imponito.

Deinde cùm fumare plumbum cœperit, planeque liquefactum fuerit, iam tem-
pus eſt, vt argenteas maſſulas † libra pen- 11
ſili primò appenſas catillis binis inijcias, quas volui ac reuolui, coqui in igne candenti ac recoqui, itaque purgari ſinas, idque fortè per horulæ quartam partem, vt tandem vlterius ibidem nihil ſit, aut videri poſſit, niſi purum putum ſeſeque offerens, promptumque ac paratum exhibens argentum, colore admodum hilari & grato, ſupraque modum nitido, excellenti, ac ſplendenti.

Sequitur forma fornaculæ, catilli, & maſſulæ puræ.

Fornacula

Maſſula O pura.

Catillus cinereus

Tegula.

Ecce hîc in catillis offert ſe materia illa argentea puriſſima, excoctiſſima, me-
13 raciſſima, & † ab omni fece extraneaque & impertinenti mundata, immobilis & prędura ſtans atque perſiſtens, Germanicè vocamus ein rein ſilber korn. Quibus maſſulis ex catillis forcipe quadam exceptis & ab omni recremento purgatis, ſi neutra libræ lancem depreſſerit, ſed par vtriuſque pondus extiterit, experimentum nobis nullum attulit errorem, ſin altera libræ lancem depreſſerit, plenum eſt erroris, itaque idipſum reiterare oportet.
14 Binas deinceps † maſſulas puras, pari pondere exiſtentes, examina, & quopacto cum illa argenti particula, quàm libratam catillis impoſuiſti anteà, in pondere conueniat, vel in quantum diſſideat, ſummo ſtudio obſerua & annota.

Nam ſi non leuius, quàm impoſueris, pondusculum ibi ex catillis proueniat, (quod vix fieri vidi) pro certo & indubitato ſtatuendum erit, argentum tibi ad examinandum propoſitum, puriſſimum eſſe: ſi eius particulæ immiſſæ medietatem repereris, medietas eſt argentea pura, altera metalli extrauagantis. Atque ſic dicimus tale argentum eſſe———6. denariorum, vel den. ſimpliciter pro denario. Quòd ſi prouentum 11. pendat denarios, pars duodecima eſt impertinentis materiei, ſi decem denarios, ſexta: ſi nouem, quarta: ſi octo, tertia pars eſt ærea, atque idem conſequenter de granis iudicium ferendum. Semper enim diligenti inquiſitione & animaduerſione maſſulæ prouenientes, accommodandæ ſunt impoſitæ particulæ argenteæ, quoad pondus 12. denariorum, quod beſſem ſcriptores, & communiter artifices marcum vocant, de quo latius in ſequentibus.

Molin. pro pleniori intelligentia præmiſſorum, vtitur hac vini permixti ſimilitudine: vt ſi vinum eſſet † meraciſſimum,
15 id diceretur duodecim denariorum, & ſic abſolutiſſimæ puritatis: verum vinum ad æquilibrium aqua mixtum, eſſet ſex denariorum: Vinum verò cuius pars tertia eſſet aqua, ad denarios octo eſſet purum, vel ad decem gradus aut denarios, in quo ſexta tantùm pars eſt aqua.

Non tamen hîc negligas, vt ſi tibi plumbum illud Villachienſe, de quo ſuprà
cap. 8. aut † ſimile ſimplex & purum, ad 16
manus non fuerit, ſed aliud fortè vulgare, in quo communiter particula aliqua argentea ſolet reſidere, illam omninò particulam à maſſulis repurgatis ſubducendam fore.

Quòd ſi hîc dubitare velimus de puritate iſtarum maſſularum, ex catillis deſumptarum, certè nihil aliud, quàm de artis huius primis principijs certis, & in-
dubitatè † præſuppoſitis, ac prǽſupponen 17
dis quæſtionem mouebimus, ſine quibus vti hæc ita alia ſcientia nulla poterit conſiſtere ſolida.

Quicquid enim exiſtentibus fragilio- 18
ribus iſtis fundamentis ſuperſtruitur, ſua incertitudine aliquando corruat, ac ruinam patiatur neceſſe erit, vti natura ipſa nos informat atque inſtruit, iuxta illud extemperaneum diſtichon.

Iacta priora domus ſi fundamenta vacillent,
Tota timetur vt hinc debilitata ruat.

Quare † toto cœlo aberrant illi, opinio- 19
que eorundem vacua eſt, inanis, & ridicula, qui exiſtimant argentum ad culmen illud excellens 12. denariorum, & ſic ab omni extranea materia excoctum & repurgatum, reduci non poſſe. Qua de re variè & admodum inconſtanter Doctores noſtri ſunt elocuti, quos ordine perſtringam.

In † primis Budæus lib. præcitato 3. de 20
aſſe hoc pacto ſcribit. Eſt ea ratio argenti, vt quo purius inueniri non poſſit, id Cineracium & Pariſinum vocetur: Pariſijs ad ſummam bonitatem excoctum. Et mox ſubdit. Argentum igitur Cinericium & Pariſinum in prima indicatione cenſe-
tur, † tametſi à ſumma puritate ſex gra- 21
nis abſit, id eſt quadrāte denarij. Ioan. Bodinus ita cita. 6. cap. vt obiter hoc interſeram, Pariſienſis argenti bonitatem ſummā dicit, in qua quadrageſima ſexta pars æris tantùm eſt admixta.

Et

Et Budæus paulò poſt eod. lib. Eſt au-
tem ea ratio indicaturæ (dixi ſuprà Budę-
um vocabulo abuti) in auro argentoque
communis, vt quod excoctiſſimum ſit, vel
aurum vel argentum, in eo alieni metal-
li pars octaua decoqui non poſſit. Verbi
22 gratia, In † auro ſexta & nonageſima pars
cuiuſcunque maſſæ, in argento octaua &
quadrageſima pars. Siquidem non eadem
eſt formula in auri argentique explorati-
one, nam omne corpus aureũ, in quatuor
& viginti ceratia partiuntur, & pro mo-
do temperaturæ varias notas faciũt. Sum-
23 ma autem nota † auri in quarto & viceſi-
mo eſt ceratio, ad quadrantem abſoluto:
vt quadrans tantum ceratij in tota maſ-
ſa ſit æreus aut argenteus, ſed illa quo
ad aurum ad caput ſubſequens perti-
nent.

Argenteam autem maſſam, ait, in duo-
dena denaria partiuntur, quæ latinè duo-
dena ſunt ſcripula. Culmen igitur boni-
tatis in 11. ſcripulis & duodeuiginti gra-
nulis eſſe aiunt. Hoc eſt argentũ precioſiſ-
ſimum eſt ———— 11. den. & 18. g℞.
In auro ———— 23. car. & 18. g℞.
Vel vti nos & rectius ſecundùm do-
ctrinam ſuprà traditam ——— 23. car. —
& ———— 9 g℞.
Mox ſubdit ad quadrantis quadrantem il-
lud excoqui poſſe per viros quoſdam mo
netales, ſeu præfectos numulariorum ob-
tentum. Sed demùm pro priori noſtraque
ſententia licet timidius videtur conclu-
dere, quod malè habet Molinæum. In-
24 quit, enim, Argentum ita decoqui poſſe,
vt nihil præter merum argentum ſuperſit,
atque cùm hæc ſcriberem, tale in vrbe fu-
iſſe, ex aliorum relatu habeo, nihilomi-
nùs tamen inhibitum fuit, ne tam precio-
ſo ad numorum fabricationem monetales
argento vterentur: ſed quòd ita puritati
deeſſet, hoc non tam Monetariorum,
quàm Principum, eorundemque, quo-
rum nomine & auctoritate ea cuditur, lu-
cro cedere deberet, de quo quædam ſu-
prà cap. 6. ſunt dicta.

Ex prædictis conſtat, admodum mul-
tiplex per viros monetales & aurifabros
argentum conſtitui ac haberi, perque om-
nium graduũm notas tranſmutari poſſe.
Licèt Molin. † trium potiſſimùm ſpecie- 25
rum meminerit ſubſequentium.
Primò argentum vocat Regium, quod eſt
A ———— 11 den. & 12 g℞.
Quale etiam Pariſienſe vocari communi-
ter aſſerit: Secundò illud quod à culmi-
ne ſex tantummodò granis diſtat, eſtque
A ———— 11. den. & 18. g℞.
Illudque Cineraceum appellitat, quam-
uis & illud Cineraceum aliquando pu-
rius eſſe poſſit, ita vt à culmine 2. 3. aut
4. granulis, pro diligentia artificum, di-
ſtet, & ita contra Budæum infert.

Tertiò, † quoddam ait argentum eſſe 26
purum merum putum, & illud eſt duode-
cim denariorum, hoc eſt ad ſummum gra-
dum puritatis excoctum, puſtulatum bo-
ni auctores vocant. Sueton. enim alibi ita
loquitur. Exurgitque ingenti faſtidio &
acerbitate numum aſperum, argentum
puſtulatum, aurum obryſum, vt plerique
omnem collationem palàm recuſarent.
Meminit quoque eius Budæus lib. 3. de aſ-
ſe. Alij & fortè rectius, vt Molinæus lecti-
onem reſtituit, puſillatum vocarunt. Co-
uar. vet. coll. num. cap. 3. §. 1. Atque illud
purum putum argentum haberi poſſe, Mo
linæus pernegat.

Didac. quoque † Couar. ſibi hac in par- 27
te non fidit, ita alleg. paulò antè loco in-
quiens. A multis proditum eſt, aurum &
argentum non poſſe ita excoqui, quin ali-
quam habeat, etiam ſumma diligentia ex-
coctum, alterius metalli portionem. Se-
cundùm hos argentũ erit purgatiſſimum,
cui tantùm miſtus eſt alterius metalli de-
narij quadrans, nempè 48. pars.

Verùm † ſi argentum purum putum ha- 28
beri non poteſt, quid eſt quod tam ſollici-
tè & exquiſitè Doct. de illo loquantur at-
que tractent? Fruſtra ſermo inſtituitur de
eo, quod per rerum naturam haberi non
poteſt?

Et ſaluberrimas Imperij Conſtitutio-

nes de duodenis denarijs, ſeu quod in idē recidit 16. lotonibus argenti puri, & quantum ex marca tali, ſiue auri ſiue argenti fabricandum ſit, paſſim loquētes, vacillare, nihilq́ue certi conſtituere neceſſe foret, ſi modò de eius rei certitudine, demonſtrationes ceſſarent, & fundamentum artis nobis deficeret, quod opinari vel defendere velle, pro abſurdo ac impio haberetur meritò.

29 Prçtereà non ſubſiſteret † eorum ſententia, qui affirmant, quondam ex puriſſimo argento numos fuiſſe fabricatos, d. loc. Couarr. & Budæus. Georg. etiam Agric. libro 2. de pond. & temp. ita ſcriptum reliquit. Ex puro argento ſunt tenuiſſimæ illæ veteres bracteæ in Miſcena erutæ, in quibus olores ſunt impreſſi Similiter puri numi ſunt, qui non precij perſoluendi cauſa, ſed muneris dandi, ſolent percuti, hi Diuorum & Principum & Clarorum virorum imagines exprimunt, & varias hiſtorias tam ſacras quàm profanas.

Hinc equidem conſtanter affirmo, lo-
30 quantur † alij quid velint, me ſæpiſſimè ex meraciſſimo & puro puto argento numulos animi cauſa, & vt alijs gratificarer ob raritatem cudi procuraſſe. Cuius rei etiam euidentiſſimum poteſt eſſe experi-
31 mentum in maſſulis illis † ex catillis cinericeis deſumpti. Nam ſi eædem denuo, adhibita aliqua plumbi particula, vt eò citius liqueſcant, catillis nouis imponantur, & altera vice in igne, donec ſiſtant, ſeſeque conſtantes & immobiles exhibeant, agitari patiantur, productæ maſſulæ eiuſdem, cuius anteà fuerunt, ponderis prodibunt, de quo per æquilibrium ad oculum conſtabit.

Aurum quo pacto probetur.

SVMMARIA.

1 *Probatio auri duplici fit modo.*
2 *Ponderales maſſulæ quot conſtituendæ.*
3 *Fabrica maſſularum ponderalium.*
4 *Marca quo pacto per Georg. Agricolam diuidatur.*
5 *Binæ ſextulæ & ſemiſextulæ quid deſignent.*
6 *Quaternæ ſiliquæ granis accommodantur.*
7 *Siliquæ ſimplices granorum quartis ſimiles.*
8 *Veneti quomodo marcam diſpeſcant.*
9 *Aurum etiam per maſſulas iſtas, quibus argentum, poteſt probari.*
10 *Probandi modus aurum præſcribitur.*
11 *Argenteo additamento in proba eſt opus, & quare.*
12 *Tabula additamenti pondus indicans.*
13 *Caracta cum denarijs, qualiter conueniant.*
14 *Additamentum ex puro argento ſumendum.*
15 *Aurum tantummodò cum argento permixtum quando habeamus.*
16 *Argentum qualiter ab auro per aquam valentem extrahatur.*
17 *Colorum diuerſitas in ampullis vitreis oſtendit qualitatem probæ impoſitæ.*
18 *Experimentum probationis rectè inſtitutæ.*
19 *Aqua Cryſulca aliaq́; inſtrumenta, quomodo conficiantur remiſſiuè.*
20 *Aqua Valentis vis mirabilis.*
21 *Doctrina ſingularis, quantum auri, argenti, & æris, in maſſa ſit, cognoſcendi.*
22 *Aurum putum purum hoc eſt obryſum num vi aquæ valentis poſſit haberi.*
23 *Aurum purum putum ſecundùm Plinium haberi non poſſe.*
24 *Budæi ſententia de auro puriſſimo.*
25 *Budæus ad ſententiam veriorem & auctoris proximè accedit.*
26 *Quadrantis ad quadrantem impuritas explicatur.*
27 *Auctoris explicatio quadrantis facilior.*
28 *Molinæi ſententia de auro obryſo.*

29 Couar.

29 *Couarruuias Budæi ſententiæ videtur acquieſcere.*
30 *Georg. Agric. de auro puro puto opinio.*
31 *Bilibaldi Patritij Noribergenſ. de auro puriſsimo mens.*
32 *Bodini opinio de auro puro & puto.*
33 *Argenti bonitas Pariſienſis quæ ſit.*
34 *Albertus Brunus, quid de auro puriſsimo ſentiat.*
35 *Opinio Doctorum præmiſſorum reiecta de auro puro.*
36 *Experientia optima rerum magiſtra.*
37 *Opinio Doctorum præmiſſa Imp. Conſtitutionibus, & artis principijs obuerſatur.*
38 *Aurum obryſum, ſeu putum purũ, omninò haberi poſſe.*
39 *Aurum ad culmen puritatis reducere, non conducit ſemper.*
40 *Viri monetales, ipſaq; ratio, auctoris ſentẽtiam confirmant.*
41 *Peritis artium palma tribuitur in dubijs.*
42 *Amicus Plato, Socrates, ſed magis amica Veritas,*
43 *Errori ſe ſubijcere, indicium temeritatis eſt.*
44 *Erroneis ſententijs inſiſtendum non erit.*
45 *Communi ſententiæ non ſemper ſtandum.*
46 *Veritatem occultans, mendacium committit.*

CAPVT XII.

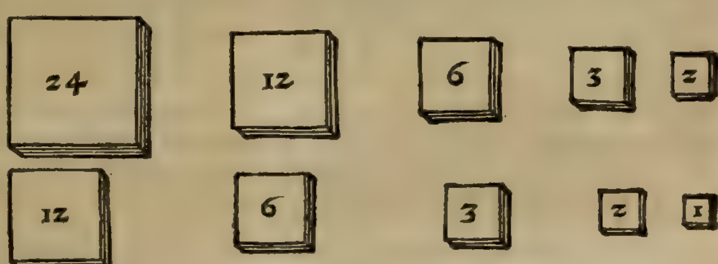
INſtitutus ordo requirit, deinceps de probatione auri cuiuſque, & ſiue illud monetatum, ſiue rude adhuc ſit, tractatum ſubijcere, quæ probatio non vno, vti de argento diximus, ſed duplici modo, & † quidem difficiliori expeditur, & abſoluitur. 1

Poſteaquam enim, ſecundùm ea quæ præcedenti capite à nobis ſunt tradita, in maſſis, ſeu numis aureis vtplurimum ærea, plumbea, aliaque alienę materię pars, præter argenteam, qua cum maiori ex parte commiſcetur, inſit, idcircò duplici medicamento & remedio ad expurgandum aurum, vt excoctiſsimum & meraciſsimum, ideoque planè obryſum ſit, opus erit.

Quantum ad primam medelam attinet, ad inferendam & amouendam omnem materiam, præter argenteam & auream, accipe † maſſulas ponderales, ſimili quo ſuprà modo, decem, quarum maxima erit--- 24. Caractorum. Secunda--12. Caract. Tertia--6. Caract. Quarta 3. Caract. Quinta--2. Caract. Et totidem minores maſſulas, ipſa grana ſignificantes, cum numeris ijſdẽ ipſa grana deſignantes. ——————— 2
12———6———3———2——1——gr.
Fabrica maſſularum talium hæc eſſe poterit.

Caractar.

Granorum.

 Hæc

Hæc admodum pulchrè atq; appoſitè,
4 licèt per † alia vocabula explicuit doctiſ. vir Georg. Agric. in fin. lib. 7. de re metall. quæ huc de verbo quaſi ad verbū trāſtuli.

Minorem ſelibram, quam noſtri appellant marcam, Romani beſſem nominarūt, æquè ac maiorem, Monetarij, qui cudunt aurum, partiuntur in quatuor & viginti binas ſextulas: ſingulas binas ſextulas, in quatuor ſemiſextulas: ſingulas ſemiſextulas in tres quaternas ſiliquas. Singulas prę
5 tereà † quaternas ſiliquas quidam in quatuor ſiliquas: ſed plerique omittentes ſemiſextulas, mox binas ſextulas diuidunt, in duodecim quaternas ſiliquas: nec has partiuntur in quatuor ſiliquas.

Itaque ait, prima & maxima particula, quæ bes eſt, pendit quatuor & viginti binas ſextulas: ſecūda duodecim: tertia, ſex: quarta, tres: quinta, duas: ſexta, ſingulas ſiue quatuor ſemiſextulas: ſeptima, duas ſemiſextulas: octaua, vnam: ſiue tres quaternas ſiliquas: nona, duas: decima, vnam. Atque ita iuxtà præſcriptum modum multiplicatis 24. binis ſextulis per 4. ſemiſextulas proueniunt---96. ſemiſextulæ. Illis per
6 tres quaternas † ſiliquas multiplicatis---
A————————288. quaternæ ſiliquæ.

Quod ſi ſecuudùm quoſdam vlterius progredi velimus, ijs per 4. ſectis---- 1152. ſiliquæ proueniunt. Sic quoque multiplicatis 24. per 12. hoc eſt, vt ipſe loquitur, binis ſextulis 24. per 12. quaternas ſiliquas ſimiliter reſurgūt quaternæ ſiliquæ ſeu gꝛ
A————————————288. Et ſic tot conſtituuntur, ſecundùm Agric. quaternæ ſili
7 quæ, quot nobis grana: Et tot ſiliquæ, quot nobis granorum quartæ, hoc eſt--- 1152.--- Sic beſſem Veneti partiuntur in 8. vncias, vnciam in 4. ſicilicos: ſicilicum in ſiliquas ſex & triginta, qui duodecim particulas faciunt, numerumque ſiliquarum, vt dictum.————1152————Infert ibi
8 hoc pacto Agricola. Quoniam † Veneti diſtribuunt beſſem in ſiliquas mille centum quinquaginta duas, & quaternæ ſiliquæ ducentæ octoginta octo, in quot noſtri diuidunt beſſem, efficiunt totidem ſiliquas. Vtrique idem ſentiunt, ait, etſi Veneti beſſem minutius concidunt. Plura apud eundem videre eſt.

Præmiſſæ particulæ decem, probationi materiæ aureæ ſufficienter inſeruire poterunt, ijs ſi deſtituaris, habeaſque ad manus ponduſcula ſuprà relata, cap. præcedenti, quibus iuxtà diuerſitatem denariorum & granorum probari diximus, ijſdem & hic quoque in † probatione auri 9
cuiuſcunque liberè ac ſecurè vti licebit, quam ego doctrinam à meis piæ recordationis parentibus, alijſque viris monetalibus exercitatiſsimis, hauſi, eaque adhuc quotidie, quando tempus ita poſtulat, vtor.

Sed hic obſeruandum eſt, vt pro numero duodenario, qui eſt in prima particula, infigas, aut ſaltem ineſſe fingas, tibiq; pręſumas, numerum viceſimum quartum, & conſequenter pro ſenario duodenarium, & pro ternario ſenarium, pro binario quaternarium ponas, propter notabilem conſiderabilemque differentiam denariorum duodecim & 24. Caractorum, ſic enim particulæ iſtæ denariorum proportionabiliter huic rei rectè inſeruiunt. Quantum ad maſſulas ponderales, per quas grana deſignantur, attinet, quoniam dictum eſt in pręcedentibus, tot grana marcæ puri argenti ineſſe, quot inſunt marcæ puri auri, idcircò vtrique eæ maſſulæ commodè poterūt inſeruire, ſunt enim planè vnius ponderis. Quibus ponduſculis ita compoſitis, tā tùm de materia tibi ad examinandum exhibita forcipe demas, quantum prior illa
& † maior pendat particula ponderalis, 10
deinde hoc ipſum iuxtà modum cap. præcedenti num. 9. præmonſtratum, plumbo aut papyro inuoluito, cum additione ponduſculi argentei alicuius, prout inferius declarabitur apertius.

Quæ additio & mixtura argentea pro- 11
pterea eſt neceſſaria, quod omni extranea materia, præter aurum & argentum in fornacula abſumpta, deinceps quoque vi aquæ Chryſulcæ ſeu valentis, ab auro argētum reduci ac extrahi poſſit. Addenda igitur portio illa eſt pro modo maſſulæ probatoriæ.

batoriæ. Quanto enim aurum fuerit precioſius & excellentius, tantò maioris & ponderoſioris argenti portione, quanto verò vilius & dilutius, tantò leuiore opus erit. Quæ res ſuam habet rationem ex eo, quod in debiliori argento, fortè 14. 16. vel 18. Caract. (exilis enim variatio et parua hic non curatur) plus argenteæ materiæ quam in præſtantiori, fortè 22. 23. aut 24. Caract. ſit, habeaturque, ex quo ſequitur in his fortiorem argenti additionem, quã in illis omninò requiri. Ego verò iuxtà ſubſequentem modum temperamento vti ſolebam.

12 Si fuerit argentum caractorum ..

Si fuerit argentum caractorum	Sumendum argenti
10	$5\frac{1}{2}$. den.
12	6 den.
13	$7\frac{1}{2}$. den.
14	9. den.
15	$10\frac{1}{2}$. den.
16	12. den.
17	$13\frac{1}{2}$. den.
18	15. den.
19	$16\frac{1}{2}$. den.
20	18. den.
21	$19\frac{1}{2}$. den.
22	21. den.
23	$22\frac{1}{2}$. den.
24	24. den.

13 Hic notandum erit, nihil referre ſiue dicã vel ſcribam $5\frac{1}{2}$. den. ſiue 11. Caract. & ſiue 12. den. ſiue 24. caract. & ſiue 24. dena. ſiue 48. caract. ex quo 24. caracta faciunt 12. denarios. Quæ omnia perfectius oculari inſpectione ac demonſtratione, vſuq́e quotidiano, quàm præceptis, maximè quoad additamentum argenteum, addiſcuntur. Veritas enim magis oculata fide, quàm per aures animis hominum infigitur, vt inquit Iuſtin. in §. fin. Inſtit. de grad. cognat. Vide ea quæ ſeq. cap. in fin. ſunt allegata.

14 Obſeruandum præterea, † vt hoc additamentum ex puriſſimo fiat argento: quo ſi deſtituaris, poteris quidem alio commixto vti, ſed ſuperfluitas aliarum materiarum tibi erit ſubducenda, & tantò plus ex illo ſumendum, quantò eſt impurius argentum.

Habitis ita prædictis maſſulis aureis, argentum quoque papyro inuoluatur, & exinde ad fornaculam & catillos cincreos calefactos erit progrediẽdum, & tam diu ibidem permanendum, donec æs & plumbum exhalent, & maſſulæ binæ leuiuſculæ, ab omni extranea materia, & ſuperflua ſcoria, ſi q̃ adhuc adhæſerit, repurgatæ, cõſtãter immotæq; ſeſe offerãt, ac Regio more colore grato & admirabili operatiõe ſe repræſentẽt. Omnia purgat edax ignis, inquit Ouid. vitiumq; metalli, Excoquit.

Habes tunc † mixtum auro & argento metallum tantùm, ita vt porrò requiratur nouus modus duo illa precioſa metalla ſeparandi. In quem finem accipe maſſulas iſtas binas ex catillis deſumptas, † eaſdemq́ue malleo ſuper incudem, ne rumpantur tamen, percuſſas, & aliquoties vi candentis ignis mollificatas, in bracteolas dilátato, & tandem vtranq; bracteolam in fiſtulæ figuram tenuiter flectito, & in ampullam vitream immittitò: deinceps aqua Chryſulca infuſa, & ampulla lento igne calefacta, apparebunt quidem [illegible] coloris diuerſimodi, ex qui[illegible]tur, quo pacto in ſubiectas fi[illegible]cta aqua valens operation[illegible]ceat, argentumque ita clancul[illegible] 15 16

exſurgat,& in aquam quaſi cõuertat. Quo
17 autem † maior rubor in ampulla apparue-
rit, eo melior & fortior aqua iudicatur,
qui rubor poſtquam euanuerit, bullulæ
admodum candidæ, margaritis, non figu-
ra modò, verum etiam colore ſimiles, ijſ-
dem fiſtulis inſidere conſpiciuntur: quod
vbi animaduertitur, poſt breue tempus a-
qua valens effudatur,& infundatur paulò
poſt fortior ac valentior, quæ cum rur-
ſum ex ipſis fiſtulis bullulas ad inſtar a-
quæ bullientis pluuialis, candidas excu-
tere viſitur, effundatur ſecundò,& fiſtulæ
eximantur, atque ter quaterve aqua pura
fontana nonnihil calefacta, lauentur, ma-
gis verò coquantur ex eadem bulliente:
nam colore clarior ſplendent: poſteà in
auream Phialam, aut Catillum præpara-
tum cinereum coniectæ, ſenſim leui ignis
calore ſiccentur, mox Phiala in ardentes
carbones collocetur, ac ijs ſuprapoſitis te
gatur, ac oris vel folliculæ flatu modico
inſpirentur, tunc flammam cæruleam e-
mittet: Ad extremum verò fiſtulę ita pror-
ſus puræ, forcipe excipiantur, & appen-
dantur, quibus, vti in argento ſuprà diximus,
18 mus, ſi par † pondus fuerit, benè opera-
tum,& artificem laborem non fruſtrà in-
ſumpſiſſe firmiter erit credendum, ſecùs
verò ſi ponderis eiuſdem non extiterint.
Poſtremò verò omnium in altera lãcium
fiſtulæ poſitæ coniungantur, & diligenti
animaduerſione ponderentur: & ſic iſtis
coniunctis ponduſculis, quantum auri
maſſæ, ſeu numis propoſitis inſit, facili ne
gotio explorare, ac dijudicare poteris.

De præmiſſis omnibus,& quo pacto a-
19 qua Chryſulca, necnon † mortariola illa
cum catillis, prædictaque & cætera inſtru
menta ad hanc rem pertinentia, confician
tur atque formentur. Vide ad ſatietatem
vſque Georg. Agric. in egregio ſuo opere
de re metall. libr. 7. & 10. & per tranſcur-
ſum. Tum etiam Lazarum Eckęrum in ſuo
opuſculo Germanicè conſcripto, quod in
titulatur: Beſchreibung aller vornemb-
ſten Mineraliſchen Ertz vnd Bergwercks
arten/ ꝛc.

Aquæ Chryſulcæ meminit etiam Bu-
dæus dicto lib. 3. de aſſ. & part. eius, vocat-
que eam medicatam, cuius operationem
ſingularem, & admodum, vt ipſe loqui-
tur, ſtupendam, per quendam obſcuræ ſor
tis hominem adinuentam recenſet, adi-
mendam videlicet, quantulumcunque au
ri particulam argento, aut † cuiuis metal- 20
lo illitam aut confuſam, nullo prorſus di-
ſpendio, ita vt in auratis nihil iam depe-
reat mundo, niſi quod vſu interteritur, ma
nente etiam (quod magis mirandum) vaſ-
culi forma quaſſa interdum & inani, velu
ti quadam Idea à materia abſtracta, quam
lauandi officinam Cryſoplyſium, & au-
ctorem Cryſoplyten vocat ibidem Bu-
dæus.

Rara eſt, ac ſingularis quædam doctri-
na, quam hic neutiquam negligendam,
ſed quaſi albo lapillo ſignandam, ideoque
fundamentaliter explicãdam, iucundum
& vtile iudicauimus. Videlicet, quo † pa- 21
cto, non ſolùm quantùm in numis, ſeu in
particula aliqua aurea, auri habeatur, ve-
rumetiam quantùm argenti, quantùm eti-
am æris in eadem ſit,& contineatur, accu-
ratiſsimè inueſtigari ac ſciri poſſit: ſolent
enim, vt dixi, tria illa metallorum genera,
aurum, argentum, & æs, vt plurimum con
iungi. Atque illud hac ratione tibi erit in-
dagandum. Obſeruabis primò additamen
tum argenteum ad momentum vſque, quã
tum pendat: deinde quantum iſti maſſulæ
in igne decedat: Tertiò, quid & quantùm
per aquam chryſulcam illi ademptum ſit,
diligenter conſcribe, & ſic facilè dedu-
ctis deducendis, vniuſcuiuſque partis põ
dus ad amuſſim cognoſces.

Exempli gratia. 24. Caractos pendit i-
pſa maſſula examini ſubiecta, ſit addita-
mentum argenteum 40. Caract. Atque ita
totum quod catillis imponitur, erit 64.
Caract. Iam verò proueniunt auri & argẽ
ti ſimul ex igne Caract. 62. extraneæ idcir-
cò materiæ duo caracta abſumpta ſunt, tã-
dem diminuitur illud pondus vi aquæ va
lentis, vſque ad Caract. 18. Ergo ſubtracto
additamento, quod eſt 40. Caract. in 2. Ca-
ract. æreis, necnon 18. aureis Caract. faci-
unt

ſunt enim Caracta omnia,

videlicet { 40. Caract. additamenti. 18. Caract. auri puri. 2. Caract. æris. 4. Caract. argenti puri. } faciunt 64. carac. in totum.

22 Quantùm verò † ad naturam & energiam prædictæ aquæ chryſulcæ attinet, & num eius vis tanta ſit, tamque efficax ac potens, vt aurum obryzum (de quod eſt in l. vniuerſos, C. de vet. num. poteſt. lib. 11. & in l. 1. C. de obl. votor. lib. 12. & apud Did. Couar. Veter. colla. numiſ. §. 1. num. 8. Item Hotoman. de re num. fol. 339. qui hoc vocabulum obryzum, in officina monetali natum, ideoq; homines doctos de ipſius notione indaganda fruſtrà ſolicitos, nihilq; aliud obryzam eſſe, quam probationem hanc, ſiue examen per ignem acerrimum, refert) hoc eſt, puriſſimum, excoctiſſimum, & meraciſsimum reddere poſsit, inter ſcriptores, non ſecùs atque de puritate argenti, ſuprà eſt dictum, controuertitur. Cuius quæſtionis ancipitis, vt creditur, ratio punctualis, cum radicem ac fundamentum artis, quam tractandam ſuſcepimus, reſpiciat, & re vera ea neglecta, vel non intellecta, confuſionem & tenebras propè Schoticas nobis pareat neceſſe ſit. Idcircò operæprecium me facturum putaui, ſi primò verbotenus, quantum fieri poteſt, quid alij de hac re ſentiant ac ſcribant aperuero, deinde quoque quæ mea ſit deſuper ſententia, breuiter ſubiunxero.

23 Plinius, † vt ab eo exordiar, lib. 33. cap. 1. hunc in modum loquitur: Omni, inquit, auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicratenſe, triceſimaſexta portio inuenitur, ideò cæteris præeſt.

Budæus de aſſe lib. 3. ſuprà allega. vbi multa ad hanc artem pertinentia pertractat, ita ſcribit: Summa † autem auri nota
24 in quarto & viceſimo eſt ceratio, ad quadrantem abſoluto, id eſt, vt quadrans tantùm ceratij in tota maſſa ſit æreus vel argenteus. Illæ igitur notæ, ſcilicet vt quadrans deſit, nô reapſe primæ ſunt, ſed pro prima nota cedunt.

Quandoquidem experimento cognitum eſſe fertur, chyrurgicam diligentiam progredi porrò non poſſe, etiamſi vulgò aurum & argentum omnibus numeris abſolutum appelletur. Mox ſequitur: Præfecti tamen numulariorum, quos pro viris monetalibus habemus, affirmant aurum non ad vltimum quadrãtem excoqui poſſe, ſed etiam eò amplius † ad vltimi quadrantis quadrantem. Ita vt ad bonitatem 25
numeris omnibus abſolutam, nihil præter quadrantis quadrantem deſit, quam ipſi appellant ſextam decimam caractæ, eũ enim quadrantem, qui deeſt exquiſitæ auri vel argenti probitati, quartam ceratij appellantes, in octauas binas partiuntur, & octauam rurſus vnam in binas ſextaſdecimas. Decoqui igitur aiunt octauam, & alterã ſextamdecimam ſumma induſtria poſſe, alteram ſextamdecimam non poſſe, hæc Budæus: quæ nonnihil explicuit Molin. quæſt. 100. nu. 769. quem vide.

Pro meliori intelligentia eorundem, (offuderunt † enim hæc primò mihi tenebras non leues) in memoriam reuocandũ 26
erit, quod ſuprà cap. 10. quoque annotaui, Budæum cum Molinæo, non vt noſtri artifices, & quos ego ea de re ex ſuperabundãti conſului (libenter enim in his & ſimilibus aliorum iudicia exaudimus) caractum quemlibet in grana duodena, ſed vicena quaterna grana deducere, vnde ſequitur ex illorũ facta multiplicatione prouenire grana —————— 576 ——

Ex noſtra —————— 288 ——

Quæ res maximam in progreſſu parit diuerſitatem, ne dicam obſcuritatem propè inextricabilem. Dico itaque ſecundùm illos ſenarium numerum, quæ eſt quarta vnius caracti, nobis verò eſt ternarius, haberi in præmentionato numero nonageſies ſexies, cuius quartæ quarta, quæ eſt, diciturque decimaſexta, eſt numerus ---

A —————— 384 ——

G illa

illa eſt ærea & argentea, quæ, vt illi, excoqui nequit, octaua & altera decimaſexta, ſumma induſtria poſſe excoqui autumāt, quæ octaua & binæ decimæſextæ conſtituunt quartam.

27 Si placet hac obſcuritate, † longius quaſi petita, tibi opus non erit, modò iuxta prædictorum diſciplinam, quam tanquam primis huius ſcientiæ principijs obuerſam, non recipimus, ſed reiectam volumus, ad ea quę ſequuntur attenderis. Cum enim vnius ceratij ſint grana vicena quaterna, neceſſariò & mox, non etiam adhito calculo, ſequitur, quartam eius ſex grana, hoc eſt ſextulā, & progrediendo quartam iſtius ſeſquigranulum, id eſt $1\frac{1}{2}$. gr. facere. Et ſic cum quadrantem dicunt æreum aut argenteum eſſe, aurum foret -- 23. Caract. & 18. gran. Cui verò auro quartam quartæ alterius metalli ineſſe affirmant, foret ——— ———— 23. caract. $22\frac{1}{2}$. gr. — Qui modus multò eſt facilior & expeditior ſubobſcura illa deductione, de qua præcedit.

Pari ratione iuxtà receptam à noſtris conſuetudinem, cum aurum ad quadrantem caracti dicimus excoctum, eſt aurum A——— ———— 23 caract. 9. gr. Et ad quadrantis quadrantem —23. caract. $11\frac{1}{4}$. gr. —atq; ita tres quartæ vnius caracti ſunt æreæ vel argenteæ.

28 Molineus † tandem, vt ad ſcopum, à quo paululùm ſum digreſſus, reuertar, Budæum inconſtantiæ arguit, eundemque in eo quoque reprehendit, quod dicat aurum ad ſummam illam puritatem 24. Caractorum vi aquæ Chryſulcæ per Monetales expurgari poſſe: in illa perſiſtens opinione, quod nullum inueniatur alieni metalli expers. In præcedentibus enim ita loquitur: Vti ex puriſſimo auro non poſſunt artifices commodè operari ſubtilia vaſa, quia non ferrent attrectationem & vſuram, propter mollitiem: ex eadem cauſa, ait, nequeunt commodè cudi numiſmata ex mero auro, quanquam non ſit dabile prorſus merum putum aurum, vel argentum.

Prædictam Budæi opinionem recen- 29
ſet quoque Didac. Couar. alleg. cap. 3. Veter. numiſma. colla. & præter illam de ſuo nihil adiungit, ſed eidem ſimpliciter tanquam funi inſiſtit, de qua etiam præcedenti capite aliqua adduxi, quæ hic non repeto.

In iſtam ſententiam inclinat Georg. A-
gri. (quod propter iſtius viri in his rerum
metallicarum arcanis, admodum verſati
& exercitati, ſingularem eruditionem, ad
miratione non leui dignum iudicaui-
mus) ille enim alleg. lib. 10. de re metal. v-
bi modum probandi auri deſcribit; hoc
pacto concludit. Fiſtulæ quæ ſuperſunt, 30
facta examinatione prorſus puræ exiſtūt,
vnis tantummodò quaternis ſiliquis exce-
ptis, quæ argenteæ ſunt, tantùm enim ar-
gentum in vtroque auri beſſe remanet: &
libr. 7. Vnæ tantùm quaternæ ſiliquæ non
numerantur, propter argentum, quod re-
manet in auro, & ab eo ſeparari non po-
teſt. Vnæ autem quaternæ ſiliquæ, vti ex
ijs conſtat quæ præcedunt, cum vnico gra-
no conueniunt, ſcilicet vnius beſſis ducē-
teſima octuageſima octaua. & ita 288. pars,
quæ ſecundùm eundem eſſet argentea vel
ærea. Et idem de prec. mone. lib. 3. Etenim,
inquit, in auro puriſſimo excocto, rema-
net aliqua argenti particula, &c.

Bilibaldus † ſimiliter patritius Nori- 31
bergenſis in libello de priſcor. num. æſtimatione, hoc pacto ſcriptum reliquit. Marca auri puri eſt 24. Caractorum, licet, ait, hac in arte periti negent, aurum ad 24. Caract. decoqui poſſe. Sufficit tamen, vt de puro, quantùm poſſibile eſt, intelligamus auro.

Ioan. Bodin. cap. 3. lib. 6. de Republ. in
hæc verba ſuper hoc controuerſiæ pun-
cto ſcripſit. Aurum † autem argentumve 32
ita excoqui & expurgari, vt ſimplex ſit,
& ab omni ſorde ac miſtura purum, ne-
gant aurifices plerique, quanquam ſub iu-
dice lis eſt, & vt puriſſimum reddatur, ſi-
ne graui tamen diſpendio non poteſt,
quinetiam auri optimi puritas, noſtris
æquè ac Hiſpanorum legibus definitur
Ceratiorum 23. & dodrantis ceratij, cum
detri-

detrimento partis octauæ ceratij vnius, id eſt, aurum eiuſmodi, cuius maſſa ſi fuerit 192. partium, tres partes auri deſint. Argen
33 ti verò † Pariſienſis bonitas, dixi cap. præcedenti, omnium laudatiſſima putatur, quippè 46. pars tantùm æris admixta eſt, argento Hiſpanico optimo ferè 36. ita Bodinus.

34 Hanc amplexus videtur † Albert. Brunus ab initio, num. 8. cum precioſiſſimum aurum eſſe dicat. 24. Caractor. ſed ſubdit, prout ſunt communiter floreni ſeu ducati aurei, qui à culmine diſtant quadrante vnius caracti tamen, hoc eſt, tribus granulis. Itaque puriſsimum aurum illud eſſe affirmant, quod eſt 23. caractorum, & 9. granorum.

35 Quorum prædictorum eximiorum virorum omnium iudicio & auctoritate, ſtatuendum ac concludendum fore videretur, nos non ſolum aurum obryzum & purum putum, ne quidem per ignem & aquam Chryſulcam habere non poſſe, ſed de eius culmine ac ſummitate, notitiã admodum lubricam & incertam eſſe. Itaque pedem hic figere nos minimè poſſe.

36 Quæ opinio, quoniam † quotidianæ experientię, rerum cognoſcendarum magiſtræ, per c. quam ſit in Eccleſijs, & ibid. gloſſ. de electio. in 6. l. 1. §. ſed cum ſit, C. de Iuſtin. cod. conf. l. certi iuris, C. de iudic. Sylu. Nupt. lib. 3 num. 6. tum etiam perfectiſſima & verè aureę huius ſcientiæ prin
37 cipijs, nec non S. Romani Imperij † Conſtitutionibus obuerſatur, eſſentiamq́; rationalem huius metalli, omnium metallorum excellentiſſimi, deminuit. Idcircò manibus pedibuſque in contrariam ſententiam ire, & ad ſummam puritatem ac ſimplicitatem aurum, maximè in minutioribus iſtis ponduſculis, ac particulis probatorijs, quemadmodum ſuprà de argento diximus, excoqui poſſe, intrepidè affirmo & ſtatuo.

38 Etſi enim non diffiteamur in grauioribus ponderibus, fortè marcis 10-- 16-- 20--- 30. & vltrà, aurum argentumve ad ſummã illam puritatem granorum 288. vel quod idem eſt, denariorum duodecim, aut caractorum 24. difficulter & rarius vi aquę valentis decoqui poſſe, cum in illis regulariter, facta ad amuſſim inueſtigatione, nõnihil adhuc extraneæ ibidem materiæ, vnius videlicet aut alterius, vel etiam trium aut quatuor granorum, quemadmodum per experientiam erudimur, reſideat: neque proficuum eſt ſemper, † magna 39
pondera ad illam ſimplicitatem reducere, propter multa inde prouenientia incommoda, attamen hinc inferre velle, in maſſulis leuiuſculis ex neceſſitate ſimilem ſemper aliquam portiunculam abundantis metalli ineſſe & immorari, puro nos auro atque argento deſtitui, nunquam dedero neque conceſſero: † maxime cum vi- 40
rorum monetalium omnium, quibuſcum mihi conferre contigit, præter hoc, quod in eo ſim certus, hæc mea ſententia tanquam veriſſima, prædictorum verò virorum licet magnorum opinio, pro incerta, lubrica, &, vt verbo dicam, abſurda ac ridicula ſemper, & ad hunc vſque diem, fuerit habita & iudicata.

Qua de re huius artis peritis in hoc puncto altercationis (quod pace eorundem victus veritate infallibili, dixero) iuxtà Budæi quoque allegata poſteriora, palmam tribuo, eorundemque iudicio firmiter † ſtandum eſſe concludo per Bartol. in l. de quibus, ff. de legib. & in tract. de teſt. 41
colum. 3. verſicu. Teſtis dixit antiqua vera eſſe. Curt. in c. fin. in 6. quæſtio. in princ. de conſuetud. Vveſenb. conſ. 13. num. 99. & cõſi. 9. num. 17. Anton. Blanc. in prax. crimi. in fin. num. 85. & conſeq. Mynſing. 6. Obſer. 34 D. Gail. Obſer. 111. li. 2. de quibus infrà, vbi ex profeſſo de artis peritis tractatio inſtituetur, latius.

Neq; verò in alicuius magiſtri verba iurauimus, iuxtà illud vulgare dictum: Amicus Plato, † amicus Socrates, magis ta 42
men amica veritas, Zaſ. ad l. dedi tibi, §. ſi liber homo, num. 8. ff. de condict. cauſa data, cauſa non ſecuta. Et Schurff. ex ſententia Panormit. ad c. omnes, extr. de maior. & obed. in conſil. 41. Centu. 2. numer. 2. Eſt enim immutabilis veritas, & nunquam moritur illa, maximè quæ à re

ipſa pendet. Baldus ad l. ſicut, C. de falſ. temeritatis etiam notam Pariſienſis Cancellarius, atteſtante eod. Zaſ. dixit, viros ſapi
43 entiæ gloria conſpicuos, † vel ſtatim errori ſubdere, vel quod temperata reſolutione placari poterat, velle ſubuertere. At verò ſi intollerabilius aberrarint hi, qui nos etiam docuere, hic ab eis ſine trepidatione recedendum putarem. Quapropter Cicero in lib. de fin. bonor. & malor. leuitati & inconſtantiæ aſſcripſit, aut falſum ſentire, aut quod non ſatis exploratè ſit traditum, velle defendere. Qua de re quoque Zaſ. pulchrè admodum in libr. 2. Intell. ſingular. eſt elocutus: Nihil eſt, inquit, in omni doctrina, & præſertim in iure peſtilentius, quam ſic ſe in cuiuſdam Doctoris aſſertionem innectere, vt etiam
44 praua † & erronea defendantur. Equidem fateor, ſicuti fieri cum veritate poteſt, ex officio eſſe, ſi Accurſ. Bartol. & aliorum dogmata ſubſequamur, vt qui viri fuerint & docti in primis, & iuris ſcripti cognitione famigerati. Verùm enimuerò, quãdo certum eſt, & eos errare potuiſſe: & in multis erraſſe, homines enim fuerũt, ſubiecti erroribus, quæ te circumfert mentis ſiniſteritas, vt apertos coneris errores defendere? Si te æſtimationis ampulla ſeducit, quid periculoſius?

Hinc Vveſenbec. conſ. 1. num. 17. Etiamſi Doctores ex malè intellecta lege, in aliquem errorem impegiſſent, tamen rebus melius diſcuſſis, in delecta potius veritate, quam erroneæ opinionis, licèt communis, falſitate deinceps eſſet acquieſcendũ, per Iaſ. in l. properandum. §. ſiue. numer. 8 C. de iudic. Panormitan. ad c. ad hoc. num. 13. de poteſt. prælat. Schurff. 2. conſil. 41. in princ. & conſi. 59. in princ. Vide omninò Natt. in conſi. 120. circa princip. Vbi egregiè tractatur, à communi etiam opinione
45 recedendum eſſe, † vbi contraria melioribus rationibus fulcitur, & conuincitur, etiamſi Imperator ipſe ſit in opinione cõtraria, vt dicit Angel. conſil. 170. Sanctiſſima & Illuſtriſſima, per l. Aemilius, ff. de minor. Vide etiam Henningum Godenſ. conſi. in ordine 109, fin. per multa, & omninò D. Zaſ. ad titul. de origine iur. & verba, Atteius Capito, item, Innouare inſtiſtituit, numero margin. 32. vbi admodum egregiè explicat. A communi opinione, veritatis, & rationis certioris intuitu, nos liberè recedere poſſe, quem ſi placet, conſule.

Hæc omnia propterea nonnihil fuſius ſum proſecutus, vt oſtendam me in his ac ſimilibus huius artis terminis ac fundamentis, debere potius veritati, quàm quorundam ſiniſtrè ſentientium iudicijs ſubſcribere, & ſic ab errorum laberinthis, varijſque ac inextricabilibus nexibus pedem retrahere. Veritatem † enim qui oc- 46
cultat, mendacium committit: vt eſt ex ſententia Beati Auguſtini, in cap. 1. ext. de crim. falſ. Vterque, ait, reus eſt, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodeſſe non vult, & iſte nocere deſiderat. text. eſt elegans, quem ad hoc etiam allegat Dida. à Segura, in tract. ſuo, De lucris mariti & vxor. nu. 189. in l. presbytero, & authen. presbyteri, C. de Epiſc. & cleric. & habet c. quiſquis. 11. quæſt. 3. & ibidem gloſſ. & in c. cum dilecti, in verbo, meram, de accuſ. Felin. in c. 1. num. 3. de teſtib. Couar. Var. Reſolut. lib. 1. cap. 2. num. 3. in fine.

De experimentis quæ per coticulam, vel ramenti alicuius excerpti calefactionem fiunt.

SVMMARIA.

1 *Probandi modus accidentalis aurum & argentum, eſt duplex.*
2 *Probandi modus per ignem & aquam, certior habetur alijs omnibus.*
3 *Probandi modus per coticulam, qualis ſit, auctoritate Plinij.*
4 *Acuum confectio multiplex, ſecundùm Georg. Agric.*
5 *Acuum tria genera conſtituuntur.*
6 *Acus aureæ quo pacto fiant, quódq; 23. conſtituendæ.*

7 Acuum,

7 *Acuum, quibus aurum probatur, fabrica.*
8 *Acus argenteæ qualiter fiant, ſecundùm numerum 12. denariorum.*
9 *Acuum, quibus argentū probatur, fabrica.*
10 *Acus argenteæ qualiter fiant ſecundùm numerum 16. lotonum.*
11 *Acuum talium 6. ſtructura.*
12 *Probatio per coticulam quo modo fiat.*
13 *Probandi argentum modus per ramenti expunctionem.*
14 *Probandi modus per ramentum candens incertior reliquis.*
15 *Viri monetales tenentur accuratiſſimè hodiè probare.*
16 *Plinij & Molinæi opinio quoad coticularē probationem reiecta.*
17 *Coticulæ modus certior per Plin. & Moli. quàm per ignem & aquàm putatur.*
19 *Opinio iſta Molin. & Plinij reijcitur.*
19 *Bodinus qnid de coticulæ probatione ſentiat.*
20 *Probatio per ignem & aquam perfectior omnibus alijs.*
21 *Propter quod vnumquodq; tale eſt, illud magis tale eſt.*
22 *Mirabilis praxis quorundam hominum detegitur.*
23 *Aeri color natiuus rubeus fraudulenter detrahitur.*
24 *Probatio per coticulam incerta, quoad viſum noſtrum.*
25 *Erroris prædicti cauſa exprimitur.*
26 *Vno inconuenienti dato plura ſequuntur.*
27 *Veritati potius quàm Doct. auctoritati adhærendum.*
28 *Ocularis inſpectio cuiuſcunq; generis probationem vincit ac ſuperat.*

CAPVT XIII.

SVnt alij prætereà modi bini, ad probandum † aurum & argentum antiquitùs ſatis ſubtiliter excogitati et inuenti, quorum vnus vi Heraclij ſeu Lydij lapidis fit, & quo viri monetales & aurifabri pariter vtuntur: alius fit vt plurimū per aurifabros expūctione bracteolę, hoc eſt minutiſſimæ alicuius particulę per ignem calefactæ, de quibus agam hoc capite conſequenter.

1

Quanquàm enim illa † experimenta & probationes, quæ igne & aqua chryſulca perficiuntur, de quibus in præcedentibus ſatis ſuperq; eſt dictum, his longè ſint certiora & perfectiora, quoniam tamen vſu venit, vt nobis fornacula vel deſit, vel minus inſtructa ſit, ſæpè catillis, tegulis, carbonibus, alijſq; neceſſarijs deſtituamur, nec mora eſt interponenda, coticulæ quā facili negotio ad manus habere poſſumus, aurum argentumque atterimus, quæ coticula quo nigrior fuerit, & expers magis ſulphuris, eò melior putatur & commodior. De qua † ita Plin. lib. 33. cap. 8. loquitur. Auri argentique mentioem comitatur lapis, quem coticulam appellant, quondā non ſolitus inueniri, niſi in flumine Tmolo, vt auctor eſt Theophraſtes: nunc verò paſſim, quem alij Heraclium, alij Lydium vocant. Sunt autem modici, quaternas vncias longitudinis, binaſq; latitudinis non excedentes.

2
3

Ad inueſtigandam ergo puritatem auri vel argenti per Lydium lapidē, requiruntur certæ quædam ex auro argentoq; confectæ Laminæ, quas acus, nos vulgariter ſtreichnadeln appellamus, quæ vel in totū fiunt ex auro & argento, proportionabiliter permixto, vel ſaltem pars acuum anrerior debitæ eſt tēperaturæ, quod quoad experimentum nihil habet diſparitatis.

Quamuis verò Georg. Agricol. libr. citat 7. acus conſtituat quadruplices, primò ex auro & argento factas, ſecundò ex auro & ære, tertiò ex auro & argento & ære, quartò ex argento & ære factas, quibus tribus prioribus generibus potiſſimùm aurum, quartò verò argentum ſolùm experiri dicit, variaſq; acus, iuxta diuerſitatem mixturæ auri, argenti, & æris, quę multipliciter fieri poteſt, ibidem deſcribat. Et licèt propter doctrinam ſuprà traditam, bes monetalis ſeu marca, tam in auro quàm argento in 24. binas ſextulas, hoc eſt caractas, eædemq; rurſus binę ſextulę in 4. ſemiſextulas, illęq; cōſequenter, 4

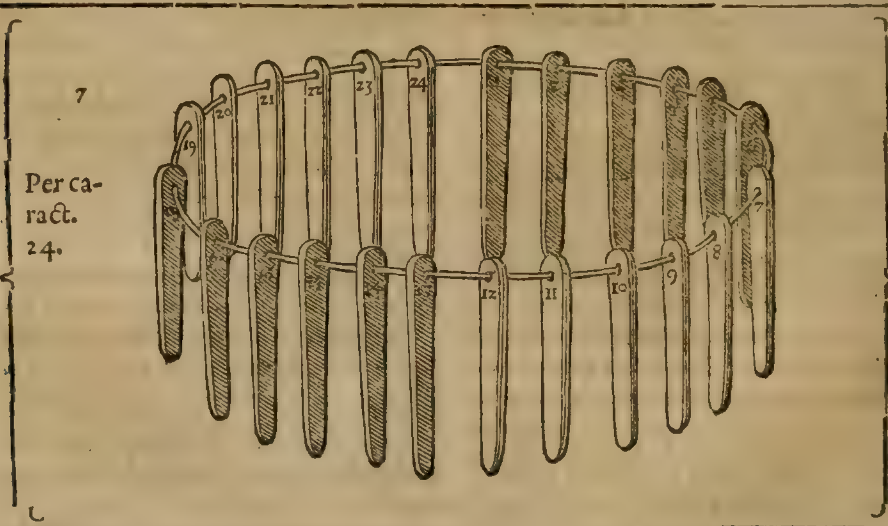
in tres quaternas ſiliquas, quos granula etiam nos vocamus, partiantur, vt ſic A————288. granula beſſis vnius conſtituãtur, totidemq; etiam acus & plures ad beneplacitum ordinari poſſint.

5 Quoniam † tamen iſta nimia ſectio, & multiplicitas ac varietas acuũ potius confuſionem, quam certitudinem pareret. Iccirco tria tãtummodò acuum genera ſimpliciter explicabimus, figuraſq; tres, quarum intuitu reliquæ fabricari ac ordinari facilè poſſint, oculis conſpiciendas ſubijciemus. Quarum prima oſtẽdit, quopacto aurũ, ſi coticulæ atteratur, probetur.

6 Prima † hæc acuum confectio, fit ex argenti tribus & viginti caractis, ſeu quod idem eſſe diximus, 11½. denarijs, Vel vti veteres dicebant 23. duellis, ſiue 23. binis ſextulis, quib⁹ indifferẽter vti poſſumus, & prætereà auri vna duella ſiue vno caracto. Secunda fit ex 22. caract. ſeu 11. denar. argenteis, & ex duobus caractis auri. Tertia fit ex vna & viginti duellis argenti, & tribus auri. Quarta, ex 20. duellis argenti, & ex quatuor auri. Quinta, ex 19. duellis argenti, & ex quinque auri. Sexta, ex 18. duellis argenti, & ex ſex auri. Septima, ex 17. duellis argenti & ex 7. auri. Octaua, ex 16. duellis argẽ. & ex 8. auri. Nona, ex 15. duellis argẽti, & ex nouem auri. Decima, ex 14. duellis argẽti, & ex decem auri. Vndecima ex 13. duellis argenti, & ex 11. auri. Duodecima ex 12. duellis argenti, & ex 12. auri. Decimatertia ex 11. argenti duellis, & ex 13. auri. Decimaquarta ex 10. duellis argenti, & ex 14. auri. Decimaquinta ex 9. duellis argenti, & ex 15. auri. Decimaſexta ex 8. duellis argenti, & ex 16. auri. Decimaſeptima ex 7. duellis argenti, & ex 17. auri. Decimaoctaua ex 6. duellis argenti & ex 18. auri. Decimanona ex 5. duellis argenti, & ex 19. auri. Viceſima ex 4. duellis argenti, & ex 20. auri. Viceſima prima ex 3. duellis argenti, & ex 21. auri. Viceſimaſecunda ex 2. duellis argenti, & 22. auri. Viceſimatertia ex vna duella argenti, & ex 23. auri. Viceſimaquarta tota fit ex auro puro puto.

Hîc attendas diligenter in his acubus, quibus aurum probari dicimus, vt mixturã argentea cum ære ſit octo denariorum, hoc eſt habeat duas argenti, & partem vnam æream, alias propter ſolius æris vel argenti additamentum, plures acus tibi conſtituẽdæ forent, ſecundùm ea quæ paulò antè attigi.

Fabrica harum acuum talis eſſe poterit, quibus aurum probatur.

Eſt

8 Eſt † & alia ratio acus conficiendi, per quas argentum probatur ad coticulam, qui modus duodecim abſoluitur virgulis argenteis proportionabiliter temperatis. Quoniam verò ſuprà aliquoties eſt oſtenſum, beſſem, quo argentum ponderamus, diſtribui primò in 12. denarios, & deinde quemlibet denarium in 24. grana, ſequeretur, ſi ad numerum iſtum prouenientem granorum videlicet ———— 288.— eſſent acus quoq; formandæ, prodiret numerus acuum nimis multiplex, & ſic ex ijs plures propter exiguã vel æris vel argẽti differentiam, nihil quoad oculum certi ſignificarent. Itaque ſufficiunt nobis pro inſtructione iſtius experimenti virgulæ duodecim, iuxta prædictum numerum 12. denariorum. Quorum fabrica talis eſſe poteſt.

Prima acus conficitur ex vndecim denarijs æreis, & ex vno argenti puri. Secunda ex decem denarijs æreis, & ex duobus argenteis.

Tertia ex nouem denarijs æreis, & ex tribus argenteis. Quarta ex octo denarijs æreis, & ex quatuor argenteis. Quinta ex ſeptem denarijs æreis, & ex quinq; argenteis. Sexta ex ſex denarijs ęreis, & ex ſex argenteis. Septima ex quinque denarijs æreis, & ex ſeptem argenteis. Octaua ex quatuor denarijs æreis, & ex octo argenteis. Nona ex tribus denarijs æreis, & ex nouem argenteis.

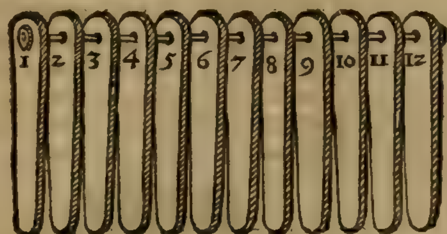
Decima ex duobus denarijs æreis, & ex decem argenteis.

Vndecima ex vno denario æreo, & ex vndecim argenteis. Duodecima ex puro & ſimpliciſſimo argento.

Fabrica harum acuum, quibus argentum probatur, ſit talis.

9

Per denarios 12.

10 Tertium † genus virgularum vel aurearum, vel argentearum, fit ad numerum lotonum ſedecim, ita enim marcam apud quoſdam diuidi traditum eſt ſuprà. Hic tot acus ex auro vel argẽto confici poſſunt, quot ſunt lotones. Ita vt prima ſit ex lotonibus quindecim æreis, & vno aureo ſeu argẽteo. Secũda ex quatuordecim lotonibus ęreis, & duobus argẽteis ſiue aureis. Tertia ex tredecim lotonibus æreis, & ex tribus aureis ſiue argenteis. Quarta ex duodecim lotonibus æreis, & quatuor aureis ſiue argenteis. Quinta ex vndecim lotonib⁹ ęreis, & quinq; aureis, ſiue argenteis. Sexta ex decem lotonibus æreis, & ſex aureis ſiue argenteis. Septima ex nouẽ lotonibus æreis, & ſeptẽ aureis ſiue argenteis. Octaua ex octo lotonibus æreis, & octo aureis, ſiue argenteis.

Nona ex ſeptem lotonibus æreis, & ex nouem aureis vel argenteis. Decima ex ſex lotonibus æreis, & ex decem aureis ſiue argenteis.

Vndecima ex quinque lotonibus ęreis, & ex vndecim aureis ſiue argenteis.

Duodecima ex quatuor lotonib⁹ æreis, & ex duodecim aureis ſiue argenteis.

Decimatertia ex tribus lotonibus ęreis, & ex tredecim aureis ſiue argenteis.

Decimaquarta ex duobus lotonibus æreis, & quatuordecim aureis ſiue argenteis.

Deci-

Decimaquinta ex vno lotone æreo, & quindecim aureis ſiue argenteis.

Decimaſexta & vltima ex obryſo auro vel puriſſimo argento.

Fabrica harum acuum, quibus vel aurum, vel argentum probatur, talis eſſe poteſt.

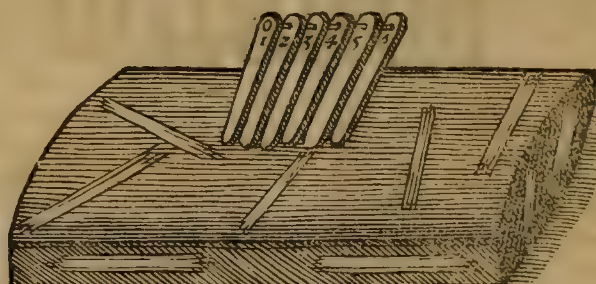
11

Per lotones 16.

12 Modus † experiundi acus talis eſt. Atteritur primò coticulæ argentum cuiuſcunque generis, & ſiue in maſſulis, & laminis, ſiue in numis aureis vel argenteis offeratur. Deinde vna aliqua iſtarum acuum ſumenda, quàm eius ſimillimam eſſe, ex colore fortè colligimus, quæ ſi nos defectu fallat, acus altera colorem habens magis ſaturum, coticulæ atteratur: ſin exceſſu, tertia quæ dilutiorem habeat colorem, ſimiliter atteratur, ea namque nobis indicabit, quota argenti in ære, vel auri in argento portio ſit.

Hic coticulam cum acubus aliquibus ordinamus.

Alter modus probandi argentum, aurifabris eſt familiaris, et deſcribitur hoc pacto ab ipſo Plinio cap. 8. lib. 33.

13 Argenti duæ differentiæ. Batillis ferreis candentibus ramento argenti impoſito, quod candidum permanet probatur. Proxima bonitas ruffo, nulla nigra. Fit enim, vt dictum, quando ex maſſa argentea ramentum, id eſt, tenuis particula aliqua, bacillo ferreo expungitur, ramento carboni calido impoſito, & rurſus refrigerato, ex colore iudicatur, per ignem apparente, legi præſcriptæ valor conueniat, nec ne. Quanto enim ramentum argenteum

teum nigrius pendit, tantò minus aptum, quantò verò magis album, eò præſtantius & excellentius iudicatur.

Qui modus probandi argentum, ſem-
14 per viſus † mihi fuit admodum incertus & lubricus, ſed quia aurifabri grana duo, tria, quatuor, etiam plura minus curant, quòd eorum pace dixerim, vti ego aliquando experimento ignis didici, iccirco diutius illis immorari ſuperſedentes, totum hoc probationis genus vſibus eorundem ſolitis & aſſuetis libenter relinquimus.

15 Magiſtri † verò monetales, etiãſi quondam nõnihil licentius operarentur, vt videre eſt apud Alb. Brun. de Monet. nu. 12. ab initio, & alij quoque attigerunt: hodierno tamen die, & quidem vigore Ordinationum Imperialium ſtrictiſſimè vnicum granulum, eiuſdem etiam medietatem obſeruare, monetaſque maximè in grandioribus ſpeciebus, abſque vllo remedio fabricare tenentur ac compelluntur: quemadmodũ hoc ipſum paſſim conſtat, præcipuè verò ex Comitijs Spyræ habitis, anno 1570. in §. Vnnd ob wol/ vti latius infrà oſtendetur, vbi de remedio nobis erit agendum.

Præterea quamuis præcedens modus probandi per acus & coticulam, videatur quibuſdam certior & perfectior eo, qui fit per aquam & ignem, ego tamen longè ſum in alia et quidem contraria ſententia, pro qua rei veritatem facere, ex ijs quæ ſequentur apertius conſtabit. Plinius de his coticulis alleg. cap. 8. libr. 33. hoc mo-
16 do ſcriptum reliquit. His coticulis, ait, periti, cùm è vena & lima rapuerint experimentum, protinùs dicunt, quantum auri, vel argenti, vel æris ſit in ea, ſcrupulari differentia, mirabili ratione non fallente. Quem locum allegans atque explicans etiam liberius approbans Carol. Molinæus quæſtio. 91. num. 692. in fine ita lo-
17 quitur. Quod † ad ſimplicem probationem attinet circa conflaturam, non eſt certius experimentum, quàm heraclio, ſeu lydio lapide, qui ſemper vniformiter ſe habet, & æquale præſtat experimentum, quod non eſt in igne, qui quandoq; intenſioris, quandoque remiſſioris eſt caliditatis, pariter nec in aqua chryſulca, quæ etiã quandoq; acrioris aut leuioris eſt temperaturæ: ſed lapis ſemper idem.

Didac. quoque Couar. vbi facili negotio, artifices auri argentique bonitatem lydio lapide deprehendere poſſe, auctoritate Plinij refertà præmentionata erronea & hæretica opinione, peſſimè ac ſiniſtrè dubio procul rnformatus, recedere non videtur.

Quæ omnia quoniã ijs q̃ ſuprà à nobis ſunt tradita, de optima, certiſſima, atque expeditiſſima probãdi ratione per ignem & aquam, etiam ſacrarum literarum teſtimonijs corroborata repugnant, ſuntque ἀδυνατώτατα. Idcirco † abſit vt iſtorũ virorũ 18
auctoritates ipſa veritate p̄ualeant Quod enim Plinius habet, fallere quemquã non poſſe explorationem ad lydium lapidem. Ego pro indubitata pono regula, conſtanterque affirmo, nemniem vi iſtius lapidis certò ſcire poſſe, quantum auri argentíve in oblata maſſa ſiue numis ſit, & re vera contineatur.

Cui ſententię verò veriori Ioan. Bodin. 19
cap. all. 3. lib. 6. de Repub. rectius inſtruct⁹ in hæc verba ſubſcribit: Heraclio, inquit lapide ſubtilius argentarij & numularij vtuntur, quàm veteres. Nemo tamen eſt, q̨ quantum æris aut argenti auro admiſceatur, ex heraclio lapide percipere poſſit. Itaque hæc Molinęi hæreſis communi doctrinæ noſtræ, & artificum proculdubiò ſaniorum iudicijs ex diametro contrariatur, quos ego teſtimonij ferendi gratia, & vt litem dirimant, huc citatos velim.

Ego experimentum, quod heraclio vel 20
lydio fit lapide ad coticulam, non reijcio nec improbo, eo enim vtor quotidiè & frequenter, velle verò illud, propter inconſtantiam ignis vel aquæ valentis, aut ob alia quædam impedimenta, alio quod vi fit aquæ & ignis præferre, metas rationis, vt verbo dicam, egreditur. Ad confectionem enim acuum, hæc vt probatio fornicularis et chryſurgica, tanquã magiſtra præcedat, iuxtaq; illam omnes acus et

H ſingu-

ſingulæ fabricentur & componantur omninò eſt neceſſarium. Ita quòd acuũ ſtructura inutilis ſit, & labor per eum fruſtrà ſuſcipiatur, qui per hanc artem primò nõ benè ſit informatus. Regula vulgaris habet ita. Propter† quod vnumquodque tale
21 eſt. Illud magis tale eſſe, l. multò magis. C. de ſacroſ. Eccleſ.

Cùm ergo indubitatè ſe ita res habeat, differẽtiaq; acuum per probationem, quæ aqua & igne fit, tanq̃ duce certiore & magiſtra, fiat, & aliunde haberi non poſſit. Fruſtrà diſputatio inſtitui videtur, de alterutrius prælatione, certioriq; probandi aurum & argentum modo.

22 Et † quod magis eſt, dicam aliquid mirabile, & quod mihi iam recenter aliquot vicibus contigit videre & experiri. Hoc enim & anno effluxo à diuerſis hominibus mihi optimè notis, & in hac vrbe degentibus, oblatæ fuerunt laminæ ſeu virgulæ quædam argenteæ, ex parte adhuc penes me retentæ, quas vbi pro more ad coticulam attriuerim, coloremque viderim apparentem eſſe tolerabilem, reſpondentemque argento, nunc ſex, nunc quatuor aut circiter denariorum, præſtantius enim eius falſitatis tunc temporis necdum videram, quamuis ſimili induſtria fieri poſſe non dubitauerim: ſoluto venditoribus precio, ſenſi poſtmodum, & maiori incommodo mecum alij fraudis latentis excogitatam practicam, meque iuxta probationem fornaculæ igneæ, vix medietatem iſtius apparentis valoris intrinſeci conſequutum fuiſſe, ſum exper-
23 tus. Callent enim rubrum æris colorem, ex parte candidiorem reddere: ita vt in coticula albeſcat, licèt in igne nigreſcat, vt plurimum verò in fornacula deficiat, exhalet, ac pereat.

Dignum certè inuentum vt ſi quis eo abutatur, ſubdoleque in ea verſetur, per Magiſtratum acerrimè puniatur: quamuis per ſe ſit tolerabile, ſuaque etiam gratia, iucunditate, ac vtilitate non deſtituatur: vti vidi paucis antè mẽſibus ſimile argentũ ſatis ductile & operi applicabile, quod admirandum mihi abar per inſignem & probũ magnique nominis virũ animi cauſa confectum & præparatum. Hac de cauſa ego in his malim fornaculam meam & aquam valentem conſulere, quàm ex præſcripto & ſententia Plinij ac Molinæi iuxta coticulæ ocularem probam aurum & argentũ mihi comparare.

Adde † quod vel ex eo nimis fallax & 24
incerta intuitu alterius, quæ fit ad coticulam, indicanda ſit probatio hæc. Acumen enim oculorum, & vis illa viſiua in vno debilior, in altero fortior & efficacior inuenitur, ita quòd illam coloris ſubtilitatem ac differentiam, non ex æquo omnes animaduertere queamus, quemadmodum illa præter alios phyſicos, noſter Ariſtot. fuſius & ſubtilius tradidit lib. de ſenſib⁹, paſſimque ſunt obuia. Et facit c. Nec aliqua. 27. q. 1.

Iſtius verò erroris cauſam hanc nõ minimã extitiſſe exiſtimo, quod doctiſſimi †illi viri † in artis huius excellentiſſimæ 25
primis principijs ſint lapſi, cùm, vt ſuprà oſtenſum & deductum eſt, aurũ & argentum ad ſummum illud culmen quatuor & viginti caractorum, & duodecim denariorũ, ſiue aqua, ſiue igne excoqui poſſe pernegẽt. Illo ita præſuppoſito, cuius tamen contrarium pro iudubitato haberi ac ſtatui debuit, mox ad abſurdiora (aliorum fortè perſuaſionibus inſtructi vel ſeducti potiùs) tranſitum fecerunt. Vno † enim in- 26
conuenienti dato, vt dicitur, plura ſequi ſolebant, per text. l. ex diuerſo. §. vbi. ff. de rei vend. & tex. l. ratas. C. de reſcin. vend. Authen. vt iudic. ſine quoq. ſuffrag. fiãt. §. An certæ. verſ. ſed & illud, col. 2.

Hæc beneuole lector, quoad probationes iſtas binas, coticulæ videlicet & alicuius candentis ramenti expunctionis, inſtructio † ſufficiat, in quibus non debui 27
tam auctoritates doctorum hominum numerare & ponderare, quàm indubitatæ ac ſimplici veritati, quæ oculari inſpectione & demonſtratione ipſaq; experientia adiuuatur, aſſenſum præbere: quæ ocularis inſpectio omnem omninò probationẽ ſuperare dicitur per Iaſon. in l. fi. ff. de in lit. iur. & Bar. in l. abſentem. col. pen. & fin. ff. de

de pœn. Damhoud. in praxi de confeſ. nu. 83. & VVeſenb. conſ. 58. vol. 2. nu. 14. Monta. in tract. fi. reg. cap. 30. & 31. Quod & text. §. vlt. in Inſt. de grad. cognat. per hæc verba confirmat. Sed cùm magis veritas oculata fide, quàm per aures hominum animis infigatur &c. Item Horat. vt eſt in glo. ibidē

Segnius irritant animos demiſſa per aures,
Quàm quæ ſunt oculis ſubiecta fidelibus.

Adiunge Tiber. Decian. Reſp. 92. vol. 2. nu. 52. Et Sacra Scriptura apud Ioan. cap. 3. habet. Quod ſcimus loquimur, & quod vidimus teſtamur. Et cap. 1. Ego vidi & teſtimonium perhibui. Et tenet Innoc. in c. ſuper hoc. de renunc. & Bal. in l. obſeruare. §. proficiſci. in 13. q. ff. de offic. Proconſ. Et videtur de eo text. in l. Teſtium. C. de teſt. Ibi. Sub ſua præſentia debitum eſſe ſolutum. Corn. conſ. 18. principale, in 2.

De ponderibus ac libra.

SVMMARIA.

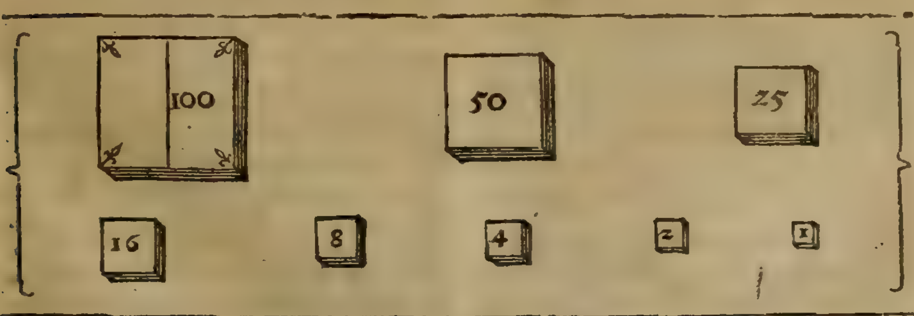
1 *Pondera duplicia, maiora & minora conſtituuntur.*
2 *Pondera maiora omnia octo ponderibus menſurantur.*
3 *Libram duplicem eſſe conſtituendam.*
4 *Libra Zygoſtatica quæ ſit, & quæ Romana.*
5 *Libræ Romanæ partes 12. & quibus nominibus vocentur.*
6 *Vncia quopacto diuidatur.*
7 *Selibra quomodo diuidatur.*
8 *Semuncia, duella, Sicilicus, Sextula denarius, victoriatus, quomodo diuidantur.*
9 *Molinæi vel Typographi error detegitur in libræ partitione.*
10 *Libræ 16. vnciarum ſectio.*
11 *Libræ vocabulum æquiuocum.*
12 *Libellæ genus numi eſt minutioris.*
13 *Libra qualibet habet 72. ſolidos.*
14 *Libra alia numeralis, etiam diuerſimodè capitur.*

CAPVT XIIII.

HActenus à cap. 7. vſque ad hoc præſens de priori parte bonitatis intrinſecæ, ſeu liga, ac precioſitate monetarum, in qualitate conſiſtente dictum eſt, nunc verò ordo inſtitutus requirit, de alia quoque parte bonitatis intrinſecæ, quantitate videlicet intenſa, ac ponderibus quædam ſubijcere.

Pro cuius intelligentia conſtitui poſſunt, pondera † duplicia, maiora & minora. Centumpondium ſit nobis primum & maximum pōdus, centum videlicet librarum, quod etiā vſu ita eſt receptum, & ob id cētenarium dictum, eius dimidium eſt quinquaginta librarum, quod ſecundo loco ponitur: eſt tertium prætereà centumpondij pars quarta, quæ eſt quinque & viginti librarū: Quartum eſt ſedecim librarum: quintum librarum octo: ſextū librarum quatuor: ſeptimum duarum: octauū vnius eſt libræ. 1

His ponderibus octo, quorum formæ † ſubſequuntur, omnes numeri & pondera quæ intra ducētenarium ſunt in vniuerſum continentur, ac librantur. 2

Pro inſtructione vlteriori horum omnium perpendendum et ſciendū eſt, quòd hic quatuor pondera illa minora, 1. 2. 4. & 8. inſeruiant primò; numeris & ponderibus, quæ ſunt ab vnitate vſque ad decimum quintum incluſiuè, deindè verò etiam paſſim numeris & pōderibus omnibus ſubſequentibus, vſque in infinitum adhibentur. Addito verò numero; 16. fit progreſſus ad numerum ſeu pondus, 50. & deinde. 100. Per quæ pondera appenduntur, vt dictum omnia, quæ ducenteſimum pondus ſuperant; ab vnitate incipiēdo. Exēpli cauſa: Vnitas & dupondiū per ſe ſtant firmiter, quemadmodum 4. & 8. Ternarius verò fit ex numeris 2. & 1.

Sequentes numeri & reſpectiuè pondera perficiuntur & appenduntur in modum ſubſequentem.

	5	per	4	1				
	6	per	4	2				
	7	per	4	2	1			
	9	per	8	1				
	10	per	8	2				
	20	per	16	4				
	30	per	25	4	1			
Numus.	40	per	25	8	4	2	1	
	50	per ſe ſtat vel	25	6	8	1		
	60	per	50	8	2			
	70	per	50	16	4			
	80	per	50	25	4	1		
	90	per	50	25	8	2	1	
	100	per ſe vel	50	25	16	8		
	200	per	100	50	25	16	8	1

Si addideris prædictis ponderibus deinceps pondera duo vnum libras 40. & aliud 80. libras continentia, iam per præmiſſa in infinitum quaſi fiet progreſſus.

Hinc illud pondus deducitur, quo Magiſtri monetales, & paſſim Argentarei, atque aurifābri omnes, & vbique vtuntur, quòd marchum ſeu marcam communiter vocant, de quo vbi prius de libra quædam tractauero, ſequetur latius cap. ſequenti. Eſt enim libra inter minora pondera maximum, inter maiora minimum.

3 Budæus † itaque libram ponit duplicem, vnam *Zygoſtaticam*, alteram vocat Romanam, tanquàm à Romanis ita vocatam: poſteà verò ex quo Grçci eam vnà cū vncijs receperunt, Grçcam quoque dixit: *Zygoſtatica* libra eſt, † inquit, quæ etiam 4
Regia dicitur, qua negotiatores & pigmentarij, aromatarijque vtuntur, omneſque omninò, qui appenſas merces venditant. Hæc ſemundenum, id eſt ſedecim eſt vnciarum, & apud omnes gentes varia eſt & multiplex, vt oſtendit egregiè Bodin. cap. 3. lib. 6. de re publ. Hac libra 16. vnciarum, quæ & ciuilis appellatur paſſim in Germania & Gallia vtunt, cuius ſemiſſem inquit:

quit Budæus, Monetarij & Aurifices,& vaſcularij,libram ſibi fecerunt, marcam eam vocantes,de quo infrà.

5 Alia eſt Romana,alia † verò Græca libra,illaque Græcis Mna, nobis verò Mina etiam põdo dicitur, vt eſt apud Fannium: Μνᾶν vocitant, noſtrique minam dixere priores,& Plinius lib.21.cap.fin.Mna, quã noſtri minam vocant,pẽdit drachmas Atticas centum.Ita habet Budæ.libr.1. de aſſe,ſtatim ab initio. Et Hotoman. de re numa.cap.14. Hæc autem libra vncias habet duodecim, atque ita ſemis eſt *Zygoſtaticę*,& beſſis Romanis nominaretur. Budæus verò libr.2.aſſ. duodecim vncijs mediam addit,contra Doct.communem opinionem omnium,qui hac de re ſcripſerunt, quemadmodum præcitat.loco Agricol.& Didac.Couar.veter.collat.numiſma. ca.2. pulcherrimè oſtendunt, cuius libræ partes ſequuntur.

Romana enim	Libra habet	12. Vnc.	Semis vel ſelibra	6. Vnc.
	Deunx	11. Vnc.	Quincunx	5. Vnc.
	Dentans	10. Vnc.	Triens	4. Vnc.
	Dodrans	9. Vnc.	Quadrans	3. Vnc.
	Bes	8. Vnc.	Sextans	2. Vnc.
	Septunx habet	7. Vnc.	Vncia habet	1. Vnc.

De his vide,ſi placet, ex Voluſio Balbo,Varrone,& alijs:Agricol.lib.4.de ponder.Roman. Hinc deſcendunt quoque ſeſcuncia.$1\frac{1}{2}$.vncia,ſemuncia $\frac{1}{2}$. vncia,eius medietas,ſicilicus,medietas ſicilici drachma, cuius pars tertia ſcripulum dicitur.

6 Vncia igitur quælibet habet octo drachmas: drachma vel groſſus habet tria ſcrupula,vel denarios:quidam rectius ſcripula,& ſcriptula dicunt. Georg.Agric. d.loco. Scripulus ſeu denarius, Græcè gramma,duos habet obulos, eſtque viceſimaquarta pars vnciæ: Obolus in binos ſemiobolos diſtribuitur, vltrà has minutias nullum eſt vocabulum Latinis vſurpatũ, d.loc.Budæ.Couar.vete.collat. numiſma. cap.2.Et Molin.num. margin. 780. quæſti. 100.Agricola in lib.de ponder. Græco. ſemiobolum diuidit in ſiliquam vnam & dimidiam grana ſex.Siliqua in grana quatuor diuiditur.

Libra ergo cum recipiat vncias duodecim, conſequitur quod habeat ſemiuncias 24.Et vncia prætereà diuidit in tres binas ſextulas:itaq; libra habet 36.binas ſextulas,ſeu quod idẽ eſt,duellas. Itẽ in quatuor ſiciliquos:ergo libra habet ſiciliquos 48.In ſex ſextulas: libra igitur habet 72. ſextulas.In ſeptem denarios,vt Agric.Plinius & Scribonius larg. licèt quidam diſſentiant,habet ergo libra denarios 84. In quatuor & viginti ſcripula.Ergo libra habet 288.ſcripula. Denarius diuiditur in 2. victoriatos, libra ergo habet Victoriatos 168.In ſex ſextantes, ergo libra habet 504. ſextantes.

7 Selibra,† ſiue ſemis, diuiditur in quadrantes duos,ſextantes 3.ſeſcuncias 4. vncias ſex,ſemiuncias 12.duellas 18. ſicilicos 24.ſextulas 36.denarios 42.victoriatos 84. ſcripula 144.

Vncia ſecatur in ſemiuncias 2. duellas 3.ſicilicos 4. ſextulas 6. denarios 7. Victoriatos 14.ſcripula 24.

8 Semiuncia diſtribuitur in duellam,& dimidiam,ſicilicos duos,ſextulas tres,denarios tres & dimidium, victoriatos ſeptem,ſcripula duodecim.

Duella diuiditur in ſicilicum vnum, & eius tertiam partem,ſextulas duas, denarios duos & eius tertiam, victoriatos quatuor & dimidium,& tertiam dimidij, ſcripula octo.

Sicilicus ſecatur in denarium vnum, & dimidium,& eius quartam,victoriatos tres & dimidium,ſcripula ſex.

Sextula diſtribuitur in denarium, & ſextam eius partem, victoriatos duos, & ter-

tertiam eius, ſcripula quatuor.

Denarius diuiditur in duos victoriatos, ſcripula tria, & tres ſeptimas ſcripuli, ſextantes Celſi ſex.

Victoriatus diuiditur in ſcripulum vnum & dimidium, & tres decimaſquartas ſcripuli. De ſcripulo, & quo pacto diuidatur, dixi paulò antè. Plura huc pertinentia vide apud Agricol. allega. lib. 4. de pond. Roman.

9 Ex hac deductione ſequitur † Molinęum, ſeu quod magis crediderim, Typographum in eo lapſum, quod attribuat libræ Romanæ, quæ eſt 12. vnciarum, ſcripula 348. & 768. obolos, in quorum locum ſubſtituendi ſunt, vt ego non dubito. 288. & 576. numeri, tot enim ſcripula & oboli cõſtituuntur in vna libra Romana.

10 Nam † de ea quæ eſt 16. vnciarum, longè aliter foret dicendum, multiplicatis enim 16. per octo, exſurgunt drachmæ 128. Illis rurſus ꝑ ternariũ multiplicatis, proueniũt ſcripula 384. quib⁹ duplicatis, prouenirent oboli 768. ſemioboli 1536. ſiliquæ 2304. grana 9216. Siliqua enim recipit grana 4. quæ obiter, quo ad libram ſexdecim vnciarum, & correctionem loci præmentionati, quoad noſtrum inſtitutum ſufficiãt. Plura qui velit, apud præcitatos Dd. haurire poterit.

11 Libra ſeu libella, aliquando non pro pondere, ſed pro numo aliquo argenteo, qui & æs vocatur, accipitur. Cicero 4. in Verr. Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, vnam libellam dediſſet? Quum autem minimam pecuniam ſignificare volebant, aſſem & libellam dicebant. Plaut. in Captiu. At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis. Idem in Pſeud. Tibi libellam argenti nunquam credam. Agric. libr. 5. de ponde. Græc. Quod ſi quis putat λιτρᾶν pro libella, quod diminutiuum non recipit Græca lingua, dictum, non aberrat. Siquidem libella erat moneta argentea, atque decima pars denarij, vt alij libella decima pars ſeſtertij, inſignituſque numulus erat, bigis aut quadrigis. Et lib. 2. de pond. & temper. Quia verò denarius decem aſſibus valuit, ipſa libella, vt decima eius pars, valebat aſſe, qui erat libralis, atq; ſic numulus iſte à libra, † quod eſſet minutus 12 libellæ nomen reperit. Vide Hotoman. de re num. fol. 141. Sic l. fin. C. de Cupreſſ. lib. 11. intelligenda eſt, vbi de pœna 50. librarum auri, ei infligenda textus loquitur, qui vel vnum Cupreſſum è ſylua tulerit. Nulla autem neque precij, neque pœnæ proportio, ſed exceſſus nimis exorbitans foret, ſi de ponderali illa libra 12. vnciarum, ſeptuaginta duos ſolidos comprehẽte, eſſet l. pręcitata intelligenda, de quibus 72. ſolidis loquuntur ll. plures, & regulariter in iure noſtro.

13 Quælibet enim vncia ſex comprehendit ſolidos, atque ita libra quælibet habet ſolidos, vt dixi 72. per text. l. quotieſcunque. C. de ſuſceptor. et arca. lib. 10. gl. in §. nos autem, in verbo, ſolidos. Inſtit. de Attil. tut. Item in §. fin. in verbo, ſolidorum, Inſtit. de pœn. tem. litig. Guid. Pap. deciſ. 492. num. 2. D. Gail. Obſer. 39. lib. 2. per multas auctoritates. Vide text. l. 1. C. de Epiſc. aud. l. ab executione, C. quorum appellat. non recip. l. ciuitas, C. de offic. rector. prouinc. c. quiſquis. 17. q. 4. titu. de ſacrileg. l. properandum, §. ſin autem vtraque. C. de iudic. l. ſancimus. C. de dona. Vvurmbſer. in pract. Obſer. 17. tit. de verb. ſign.

14 De altera libra † numerali ſic Carol. Molinæ. num. 781. loquitur. In commercijs paſsim vſu recepta eſt libra 20. ſolidorum duodenariorum, inquit, & inter mercatores totius ferè Europæ, recepta eſt libra ſex florenis Brabanticis, ſeu quod in idem coincidit, quatuor daleris monetæ currentis conſtat, germanicè ein pfundt Grott / quarum librarum centum conſtituunt quadringentos thalleros vulgariter receptos. Ita quoque Molinæus quæſt. 99. numer. 11. numeralem illam libram dicit admodum eſſe variam & multiplicẽ, vno etiam in loco. Quæ omnia diligenter notanda ſunt, ne quis propter æquiuocationem in erroneum aliquem ſenſum fortè labatur.

De

De Marcho ſeu Marcha.

SVMMARIA.

1 *Marchus ſeu Marcha quale ſit pondus.*
2 *Marca octo habet vncias.*
3 *Marca duplex eſt, Colonienſis & Troſica.*
4 *Marca Colonienſi in Imperio paßim vtimur.*
5 *Vncia noſtra, quo pacto cum Romana conueniat.*
6 *Vnciam Hiſpanicam cum veteri Romana conuenire.*
7 *Vncias Romanorum à noſtris diſcordare, verius iudicatur.*
8 *Vnciæ Colonienſis ſectio & explicatio.*
9 *Vncia Troſica, qualiter diuidatur.*
10 *Collatio Anglorum Colonienſium & Troſicorum.*
11 *Tabulæ binæ de Anglis & momentis vtriuſque vnciæ.*
12 *Anglorum & momentorum adminiculo omnes numi librantur.*
13 *Maſſula Anglorum & momentorum ordine, quæ & quales ſint, collocantur.*
14 *Pondus vnciale, Anglicum & momentorũ, per tabulas explicatum.*
15 *Pondus certum quorundam numorum.*
16 *Momentorum non eſt eadem ratio.*
17 *Pondus ſecundùm Ordinationes Imperij, quale ſit, illudq́; ſequendum.*
18 *Altercatio de vncia Colonienſi quondam magna fuit Coloniæ in dieta probationis.*
19 *Auctoris parens fuit Monetæ Magiſter Leodij.*
20 *Subtilitas nimia veritati inimica.*
21 *Maſſula vncialis certa Coloniæ cuſtoditur.*
22 *Ferendum eſt, quod vitari non poteſt.*

CAPVT XIII.

De libra Romana, quæ 12. eſt vnciarum, tum etiam de noſtra vulgari, quibus paſſim omnes gentes vtuntur, ſedecim vnciarum, dictum eſt capite præcedenti: reſtat nunc quædam etiam ſubijcere de pondere iſto, eiuſque partibus, quibus Monetarij & aurifices per totum ferè terrarum orbem vtuntur, eſtq́; illud reſpectu † libræ vulgaris ſelibra, Romanæ verò libræ beſſis habens proportionem, ad illam ſeſquialteram, quàm à noſtris vocabulo ſumpto, marchum ſiue marcham appellamus, & octo † habet vncias, proprieque ad præſentem tractatum, quẽ de Re Numaria ſuſcepimus, pertinet: de qua Doct. cap. præced. allegati mẽtionem faciũt, maximè & imprimis Budæus lib. 2. aſſis. Molinæ. num. 780. Georg. Agrico. paſſim, & ad fi. lib. 7. Item libro de reſtit. ponder. atq; menſur. Couar. Vet. collat. numiſ. num. 4. cap. 2. 1 2

Marca, † iuxtà Monetariorum priſtinam obſeruantiam, duplicem nos conſtituimus, vnam Troſicam, fortè à ciuitate Troyes in Campaniæ prouincia apud gallos ſita, vt ſum aliquãdo informatus, alterã Colonienſem, ab hac inſigni ciuitate Colonienſi, quod extra cõtrouerſiam eſt, ita dicta. Illa in Belgio, alijſque partibus Reg. Maieſtatis Hiſpaniarum ſubiectis, necnon & in alijs quoque prouincijs inter Monetarios eſt recepta: hac verò Colonienſi in vrbe, terraque ac diocœſi Colonienſi, & paſſim per totum Imperium vtimur. Cuius Troſicæ † marcæ etſi Alber. Brunus ab initio ſui de Monet. tractatus, num. 12. obiter meminerit, ita tamen ibidem ſe inuoluit, vt quid dicere velit, vix intelligam. Vtraque verò marca octo habet vncias, licèt diſſimiles, & in pondere vtplurimum diſcordantes. 3 4

Quæ vnciæ ſiue Troſicæ, ſiue Colonienſes, † quo pacto cum Romanis concordent, non benè inter eos qui hæc accuratiſsimè tractauerunt, operamque in ijs omnibus diligentem nauarunt, conuenit. Nam Leonhardus Portius, Alciat. & Budæus, vnciam noſtræ marcæ eandem eſſe cum illa veteri vncia Romanorum, aſſerunt: Vide Agricol. de reſtit. ponder. plenius, Couarruuias ab ea ſententia non videtur recedere, qui loco præallegat. ita ſcriptum reliquit. Nos verò, ait, quan loc. conati 5

conati ſumus rem iſtam ad iuſtam ponderis rationem experimentis quibuſdam examinare, ex quibus planè deprehendimus multis cõiecturis, vnciã, qua modo Hiſpa-
6 ni Argentarij † & Aurifices vtuntur, eiuſdem eſſe ponderis, cuius erat vetus illa Romanorum vncia. Habet enim noſtra, in quit, octo partes, nempè reales argenteos, quarum quælibet duas drachmas minores, & earum rurſus quælibet 36. continet grana. Cum igitur vetus drachma habuerit 72. grana, conſtare inde concludit, vnciam Hiſpanorum cum Romana conuenire. Loqui autem eum omninò exiſtimo nõ tam de noſtra Colonienſi, quàm de altera
7 † Troſica vncia 20. Anglorum.

Georg. verò Agricola Budęi aliorumque ſententiam, qui ſtatuere voluerunt vncias noſtras cum Romanis conuenire, in totum reijcit. Budæus, inquit, quoniam integros denarios veteres nõ habuit, quos appenderet, non poteſt affirmare vncias æquales eſſe. Immò ne proportionem quidem ſcire, quam Francia pondera habeãt ad Romana.

Quoniam ergo inter doctos, de vnciarum Romanorum proportione ad noſtras, lis pendet, tum etiam quia dixi, & ex ijs quæ ſequuntur, manifeſtius conſtabit, vncias noſtri temporis admodum eſſe diſſimiles, nihil certi ea de re ſtatuere valemus. Quod Salic. in l. fin. C. ſi cert. pet. confirmat. Non poſſe ſciri, apertis verbis dicens, quanta ſit libra vel vncia antiqua, cum adhuc hodie ſecundùm diuerſas patrias & Regiones ſit diuerſitas librarum & vnciarum.

Nos itaque curioſa indagatione iſtius
8 ſuſpenſa, ad † noſtrarum Troiſicarum & Colonienſium vnciarum explicationem reuertamur. Quarum vtraque, tam Noribergenſibus quàm nobis vncia, in ſemiuncias diſtribuitur: octo ergo vnciæ conſtituunt ſemiuncias ſiue lotones 16. Loto in 4. drachmas, Germanicè, in 4. quintlin, drachma rurſus in mediam ſecatur. Noribergenſes drachmam in 4. numos diſtribuunt, pfenningen eos vocantes. Ita vnius marcæ numos faciunt———256.— Hinc etiam Agricola circa fin. lib. alleg. de reſt. ponder. in hæc verba loquitur: Quoniam verò duo & quinquaginta beſſes Noribergij, pendunt noſtros beſſes tres & quinquaginta, ſequitur, vt bes Noribergius grauior ſit, quam noſter bes, drachma noſtra ſiue Erphurdiana, & duodecim drachmæ ſecundis & quinquageſimis. Quinetiam, quia drachma Noribergia pẽdit momenta nouem & ſexaginta, atque ſex momenti quartas & ſexageſimas, ſequitur, vt noſtra drachma habeat pondus ſeptem ſexaginta momentorum, ac quinquaginta momenti quartas, & ſexageſimas, quæ paulò plus efficiunt quam tres momenti quartas.

Vncia ergo † Troſica ſecatur in partes 9
viginti, quas Germanicè Engels, Anglos Latinè deinceps vocabimus: Colonienſis verò vncia Anglos recipit nouem & decem, vno ergo anglorum hanc noſtram ſuperat vncia illa Troſica: ſinguli verò Anglici habent momenta 32. quæ Germanicè aiß nominamus. Facta itaque multiplicatione anglorum Marcæ Troſicæ 20. cum octo vncijs proueniunt Angli------- 160. ijſdemque per 32. mom̃eta deductis, exſurgunt momenta ——————— 5120 ——

Atq; iſta eſt ratio diuiſionis marcæ Troſicæ per anglos & momenta.

Colonienſis verò noſtra vncia, quia nõ niſi 19. capit Anglos, habet marca vna Colon. in totum———————— 152 ang. momenta verò———————4864— ſuperatur ergo hæc noſtra Colonienſis, marca altera 8. Anglis, ſeu quod idem eſt, momentis ---- 256. Vncia verò 32. & ſemiuncia 16. drachma 4. momentis, & ita deinceps.

De quibus placuit mihi, doctrinæ exactioris & facilioris gratia has binas tabellas ſubijcere, ex quibus facilè erit, † diffe- 10
rentiam marcarum, vnciarum ac momentorum tam Troſicorum, quàm Colonienſium dignoſcere.

Habent

Habent vnciæ.	Anglos Troſicos.	Anglos Colonienſes.
8	160	152
4	80	67
2	40	38
1	20	19
ʒ	10	$9\frac{1}{2}$
$\frac{1}{4}$	5	$4\frac{3}{4}$
$\frac{1}{8}$	$2\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{4}\frac{1}{8}$
$\frac{1}{16}$	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{8}\cdot\frac{1}{16}$

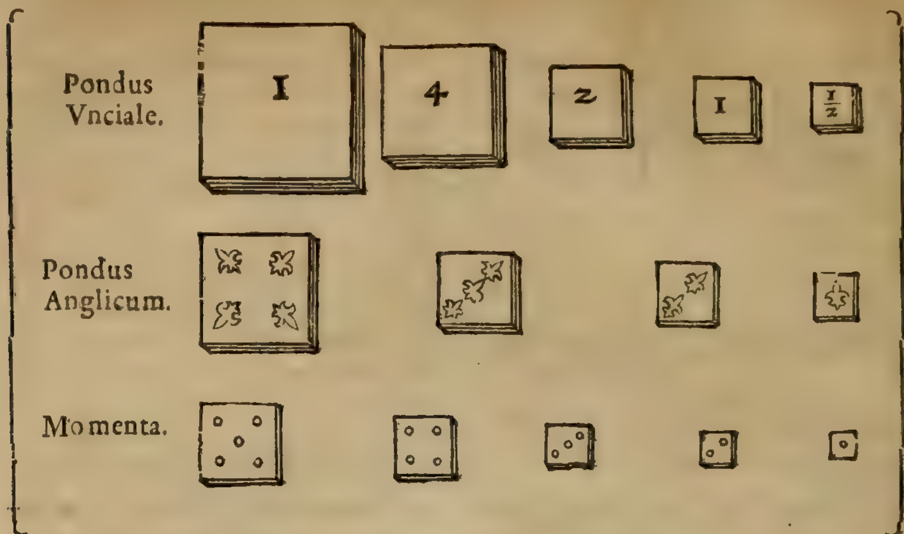
Habent vnciæ.	Momenta Troiſica.	Momenta Colonienſia.
8	5120	4864
4	2560	2432
2	1280	1216
1	640	608
ʒ	320	304
$\frac{1}{4}$	160	152
$\frac{1}{8}$	80	76
$\frac{1}{16}$	40.	38

Hic obiter inculco de quo etiam ſequetur, ſignum ʒ. deſignare medietatem vnciæ, hoc eſt vnum loto, ſeu. 4 quentlein vt artifices loquuntur. Et $\frac{1}{4}$. binas quentl. Item $\frac{1}{8}$. conſequenter 1. quentl. Demum $\frac{1}{16}$. medietatem vnius quintlein.

Ex deductio ne horum palam fit, anglūm troſicum ſuperare Coloniēſem ſeſqui momentis, nec non decimaſexta parte vnius momenti, quę fractio etſi in tam minimo ponduſculo curanda non videatur, in progreſſu tamen quid operetur & efficiat, tabulæ præmiſſæ ſatis oſtendunt. Quoniam vero per experientiam,
12 rerum magiſtram, inſtructi ſumus, pondus argenteorum numorum per † vnciam & vnciæ partes vtpote ſemunciam, drachmas binas, drachmam & diuidiam, anglorum vero & momentorum adminiculo vtplurimum omnis generis denarios ex auro fabricatos, tum etiam leuiores numos argenteos appendi ac ponderari; nec non certiſſimum ſit, horum ponduſculorum adiumento artifices vſualia omnia pondera ſimilia, varia & inconſtantia ſibiq́ue minus correſpondentia crebro continere, Iccirco quopacto pondus vnciale & Anglicum formandum veniat, perfectius explicabimus.

† Maſcula prima vncialis ſit, ſi placet, 13
ex argento vel ære confecta. Secunda ſeminuciam ſiue drachmas 4. deſignabit. Tertia drachmas binas, Quarta drachmā vnam, Quinta dimidiam drachmæ: quod ad brachęolas reliquas attinet, prima ſit. 4. Anglorum. ſecunda trium Anglorum. Tertia 2. Angl. Quarta vnius Angli, Quinta ſignificabit medietatem Angli, ſeu 16. momenta. Sexta octo momenta, Septima 4. momenta: Octaua erit duorum momētorum: Nona demum vnius momenti, cuius etiam medietas & quarta pars eſt in obſeruatione.

Structura eorundem ponduſculorum ſit talis.

Vocantur 2 engels. I quart. I. troi. I. düiſchs. I aiß.

15 † Thallerus ergo Imperialis, iuxta Ordinationes imperij, pendit vnciam Colonienſem, medius ſeminuciam, pars quarta drachmas, ſeu quēt. duas, Philip. thallerus vnciam troſicā I. ang. & 26. aiß Teſtones Francici communiter —— $6\frac{1}{4}$. angl. Itaq; ex troſica fuerunt precuſſi $25\frac{1}{2}$. teſtones integri & noui, nō raſi vel attriti. Aureus in auro pendit 2. anglos & vnam tertiam, I. troi. hoc eſt, vt nos ſupputamus —— 68. momenta Colonienſia. Sic Coronati Francici & Italici pendunt — 2 en: I. troi. I duis. I. moment. Vel —— 71 momēta. Iſtiuſmodi fere deſcribitur ab Agricola fuiſſe denariū mediocrem apud ſeculum prius, videlicet — 72. momentorum.

Ducati 2. en. I. quart. I. duis. Vel quod eſt idem ———— 74 momenta.

16 De quibus, & cuius ſint valoris intrinſeci quoad ligam, copioſius ſuo loco infrà ſequetur. Apparet ex iſtis exēplis lōge aliter momenta, & grauiora quidē ab ipſo Agricola numis quibuſdam aſſcribi. Cum dic. lib. de reſt. pōd. ſtatuat aureum noſtrum Rhenanum — 60. momenta habere. Et Coronatum Italicū momenta — 62. ac dimidiam momēti partem, Gallicum vero coronatum — 63. momenta: ac duodecim momenti ſeptuageſimas. At ducati veneti ac Turcici momenta — 65. atque duas momenti octauas, & ſexageſimas recipiunt.

Quæ omnia quantum à noſtris ponduſculis anglis & momētis differant, facilis eſt ratiocinatio, noſtrum eſt iuxta modum ac præſcriptam † in Ordinat. Imperij rationem, hæc quoque ponduſcula ordinare ac retinere. † Inde enim huius no- 17
ſtri tractatus præcipuum fundamentum hauriendum eſt: de pondere ergo in Imperio vſitato & recepto ita habet ex: ord. de ann. 1559. Vnd dieweill alle Rheiniſche gülden ſo bißher gemüntzſt / auff Cölniſch gewicht geſchlagen worden / So iſt vnſer ernſtlicher wil / meinung vnnd befelch / daß auch hinfuro alle gülden auff daſſelbig gewicht gemüntzſt werden / Darnach

nach wiſſen ſich ein ieder/der ein ander ge wicht hat/derwegen zurichten/vnnd ſein rechnung darauff zuſtellen.

8 † Hic mihi in mentem venit, acerrima illa & vehemens contentio, ann. 1566. hic Coloniæ inter Conſiliarios ac deputatos viroſque monetales circuli VVeſtphalici, nec non Præfectos ac Generales ex parte Reg. M. Hiſpan. ad iſtam dietam ablegatos, orta. Inter quos diſputabatur, de marca Colonienſi, (iuxta quam præmentionati Brabantini pondera ſua troſſica cõformare tenebantur) cuiuſnam ponderis eſſe deberet. Cumq́; domini deputati circuli VVeſphalici recte informati, in ea hærerent ſententia, quod dicerent, Colonienſem marcam octo habere vncias, ſimiliter vnam vnciam. 19. anglos Colonienſes recipere. hoc enim viri monetales oẽs huius VVeſph. circuli (inter quos quoque cariſſ. meus parẽs, Renerus Budelius. Illu-
19 ſtriſſimo † Principi ac D. D. Gerardo à Groiſbeck pientiſſimæ recordatiõis, Leodienſ. Epiſ. &c. in negotio monetæ fideliter inſeruiens) vno conſtantiq́; ore affirmabant: Inſtabant econtra generales Brabantini, Colonienſem iuxta troficã marcam & vnciam metientes: qui vnicuique vnciæ vnum momentum, itaq; conſequẽter toti marcæ octo momenta ſuperaddẽda fore, defendere nitebãtur, idq́; magis ſubtilitati, quam rei veritati operam dã-
20 tes, vt ſolet, † nimia ſubtilitas vero eſſe nonnerca per L. ſi ſeruum. §. ſequitur. ff. de verbo. oblig. l. ſicut. §. pen. ff. quib. mod. pig.

Sed tandem non tantum conſtantia clariſſimorũ & Nobilium dominorum deputatorum dicti circuli VVeſtphalici inferioris, nec non auctoritate & iudicio virorum Monetalium, rationibuſq; vigentibus & concludẽtibus adductis, victi ac ſuperati Generales, verum etiam vnciali
21 † quadam maſſula quadrangulari ex archiuo huius inclitæ vrbis in publicũ producta & oſtenſa, diligentiq́; trutina, conſpicientibus omnibus, examinata (quam ego quoq; tunc temporis bonis literis inſudans, ibidem vidi) longe aliter inde informati, præmiſſam opinionẽ mutauerũt, ac manibus pedibuſq; in contrariam, tanquam veriorem & indubitatam quaſi ſententiam, iuerunt.

Vtinam vero ſimilem maſſulam vncialem ſaltem libræ Romanæ aliarumq́; librarum, de quibus inter ſummos viros, propter incertitudinem vetuſtatis, controuertitur, haberemus, eius adminiculo facilime põdera vetuſta reſtitueremus, & proportionem ac ſimilitudinem eorũdem cum noſtris ponderibus expeditius publice & palam (vt ſentit quoque non vno in loco Agricola) aperire atque explicare poſſemus. † Sed quando vt volu- 22
mus non licet, tolerandum eſt quod vitari & emendari nequit.

De extrinſeca Monetarum bonitate.

SVMMARIA.

1 *Monetæ variatio multiplex eſt.*
2 *Extrinſecus monetarum valor de publico fieri debet.*
3 *Quantitatem in numis potius conſiderari quàm materiam.*
4 *Forma rei ſublata interit quoque ſubſtantia.*
5 *Valor impoſititius debet eſſe Vniformis.*
6 *Aeſtimatio & valor in imperio vniformis haberi debet.*
7 *Valor extrinſecus ſæpe mutatus.*
8 *Reductioni ad priſtinum valorẽ non nimis anxie inſiſtendum.*
9 *Patientia idem quod expreſſus conſenſus operatur.*
10 *Delictum conſilio prahabito perpetratum ligat incolas.*
11 *Valorem hodie vſualem retinendum.*
12 *Malum minus è duobus eligendum.*
13 *Valor extrinſecus perpetuo creuit.*

CAPVT XVI.

Dictum eſt ſuprà cap. 7. vnde promiſſorũ capitũ ordo depẽdet, duplicem eſſe monetarum bonitatẽ, intrinſecam videlicet & extrinſecam: de in-

intrinſeca bonitate liga ac pondere ha-
ctenus egimus, ſupereſt deinceps quædã
1 etiam de extrinſeca bonitate moneta-
rum ſubijcere, Eſt enim vbi liga & pon-
dus & valor ſeu indicatura ſimul mutan-
tur, aliquando manente valore extrinſe-
co, vel liga, vel tantum pondus variatur:
vel ecõtra, vbi illis in priſtino ſtatu per-
manentibus, alius monetæ valor inditur,
qui rectè impoſititius dicitur, eo quod ex
impoſitione & beneplacito hominum,
2 Reipub. aut Vniuerſitatis, vel † potius de
publico fit atque præordinatur, de quo
cap. 5. ſuprà etiam eſt dictum, & eſt de eo
textus in l. 1. ff. de contrah. empt. elegans,
& omnino huc pertinens. Electa, inquit,
I.C. Paulus, materia eſt, cuius publica &
perpetua æſtimatio, difficultatibus per-
mutationum æqualitate quantitatis ſub-
ueniret. Ita enim legendum eſſe, & non
qualitatis Molin. Dida. Couarr. & alij re-
ctè, contra Budæum cenſuerunt, quæ le-
ctio cum manuſcriptis exẽplaribus cõue-
nit, & propoſitæ materiæ eſt conuenien-
tiſſima. Vult enim ibidẽ I.C. in numis cu-
ſis principaliter non tam conſiderari ſub-
ſtantiam, aut qualitatem materiæ, ſiue au-
3 reæ, † ſiue argenteæ, quàm ipſam quantita
tem, hoc eſt, valorem iſtum impoſititiũ.
Facit l. ſi is cui. ff. de ſolution. vbi ſiue in
pecunia non corpora cogitet, ſed quanti-
tatem, adeo vt numi ab ipſis corporibus
videantur quaſi ſæparati. Quantitatis
quoq; vocabulo vſus eſt florent. in l. quæ
extrinſecus. ff. de verbo. oblig. alij vocant
numorum precium, vt Vlp. in l. cum cer-
tum. ff. de aur. & arg. leg. & l. Titiæ d. tit.
Titiæ amicæ meæ, habet textus, cum qua
ſine mendacio vixi, auri pondo quinq; da
ri volo. Quæro an hæredes ad præſtatio-
nem integræ materiæ, auri, an ad preciũ,
& quantũ præſtandum compellendi ſint.
Paulus reſpondit aut aurũ ei, de qua quę-
ritur præſtari oportere: aut preciũ auri,
quanti comparari poteſt: alij poteſtatem
nominarunt, vt eſt in l. 3. ff. de eo qđ cert.
loc. & in Rub: C. de ve. num. poteſt. alij æ-
ſtimationem. l. 1. in fi. ff. de aur. & arg. leg.
& in l. 3. ff. de in litẽ iuran. Qua de re Mo-
lin. q. 92. & q. 100 de mutat. Monet. & paſ-
ſim, motis fortiſſimis ſane ratiõibus, licèt
contra cõmunem & hactenus obſeruatã
loquendi cõſuetudinẽ, hanc extrinſecã,
intrinſecã pecuniæ bonitatem eſſe ac dici
debere defendit. Quoniã, inquit, eius eſt
propria, ſpecifica ſubſtantialis, & forma-
lis bonitas & eſſentia, quæ dat ei eſſe, &
qua ſublata (publica videlicet approbatio
ne remota) neceſſaria definit eſſe pecunia 4
vel moneta. per l. eleganter. §. qui repro-
bos. ff. de pig. actio. Sic in ſimili dicimus,
forma ſublata ſubſtãtiam rei quoq; inte-
rire, per l. Iulian. ſcribit. §. ſed ſi quis. ff. ad
exhib. & l. Seia. ff. de aur. & arg. leg. l. is q.
quadraginta. §. quædam. ff. ad l. Falc. Hen-
ning. Goden. conſ. in ord. 109. nu. 34. Nico.
Euer. præſ. in loc. à defec. form. nu. 10.

Quo fundamento iacto ac poſito, mul- 5
ta ſane eleganter atq; concinne, neq; irra
tionabiliter, contra communem & rece-
ptam hactenus à doctoribus ſententiã, in
dubijs ac controuerſis quæſtionibus, quæ
de valore ac mutatione monetarum, Itẽ
de tempore contractus ſolutionis, condi
ti teſtamẽti, legati relicti, & ſimilibus paſ
ſim ſunt obuiæ, determinat atque decidit,
de quibus libro 2. vberius. &c.

Quod † vero iſte valor impoſititius, de 6
quo nobis nunc eſt ſermo, ſemper & apud
oẽs debeat eſſe vniformis, idemq; Impp.
Gratid. Valent. & Theodoſ. in verba hæc
reſcripſerunt. Vniuerſos auctoritas tua
propoſito edicto commoneat, obryſato-
rum omnium ſolidorum vniforme preci
um poſtulare, capitali ſupplicio punien-
do, qui vel iuſſa noſtræ Maieſtatis auari-
tiæ cœcitate contempſerit, vel æternales
vultus, dum fraudibus ſtudet, duxerit vi
olare. l. 3. C. de veter. num. poteſt. Et facit
l. ideo. ff. de eo quod cert. loc. Carol. Mol.
præcit. q. 92. Adde ea de quibus ſup. cap. 5.
Gratidianum videlicet tribunum plebis,
quod Romæ indicta pœna certum numo-
rum preciũ conſtituerit, ſummam & im-
mortalem gloriã conſecutũ, ita quod te-
ſte Cicerone, ob id multitudini prę cæte-
ris omnibus acceptiſſimus extiterit.

Hinc quoq; in Imperio magna cura ſtu-
dio

dio ac diligentia ſemper, præcipuè verò
6 ab anno 1559.† tempore Inuictiſs. Cæſaris Ferdinandi, ad hunc vſque diem elaboratum eſt, vt vna eademque æſtimatio & valor vniformis ac conſtans, paſſim apud omnes ſubditos haberi poſſet, de quo in §. ſuprà mentionato, Welche aber dieſe/ ꝛc. Ordinat. de anno 1559. Et anni 1566. §. In weiter berhatſchlagung/ ꝛc. Item in §. Vnd auß ſondern/ ꝛc. anni 1570. § Was auch gegen den ſteigern/ ꝛc. anni 1571. §. Vnd inſonderheit/ anni 1576. In quibus locis omnibus der ſteigerũg halbẽ/ vñ daß dieſelbe hochſchädlich/ hoc eſt, augmentum valoris extrinſeci admodum eſſe nociuum, tractatũ experitur, licèt tales Conſtitutiones ſaluberrimæ, abſque fructu & debita obſeruantia ac manutenentia, magno certè totius Rom. Imperij malo atque incommodo, vſque ad hodiernum tempus, permanſerint: contra §. Ordina. anni prætacti 1567. vbi textus, Wan aber wenig nutzet gute ſatzungen zu machẽ/ da keine ſteiffe handthabung darbey durch die Obrigkeit gebraucht wirt/ ꝛc. So wolle wir alle vñ jede Churfürſten/ Fürſten/ Stende vnd Obrigkeiten/ auß Kayſerlichem Ampt/ mit gnedigem ernſt hiemit vermanet/ auch einem jeden gebotten vnd befohlen haben/ alſolche Edicta mit ſondern hohem fleiß/ auch wol geordnet/ feſtiglich zu halten vnd zu volnziehen. Hoc eſt, in effectu. Leges & Conſtitutiones parum proficiunt, ſi non earum executio prompta & exacta ſubſequatur, argumẽ. c. quoad conſultationem, extr. de re iudi. & gloſſ. in Rubr. de execut. rei iudic. Marant. part. 6. vbi de executione ſententiæ, in princip.

7 † Sic huius valoris extrinſeci mutationem abhinc annis ſaltem triginta inſignem experti ſumus. Dalerus enim qui anno 59. ad 52. albos, ſeu quod idẽ erat, triginta ſtupheros, aut 17. batzios taxatus fuit, hodie in partibus inferioribus pro ſeſquithalero & vltra, apud nos albis 72. in ſuperiori Germania pro 20. batzijs exponitur. Atque idem fit in Aureo in auro, in Coronatis, Ducatis, & paſſim omnibus monetarum ſpeciebus, vti lyppis, vt dicitur, & tonſoribus, plus eſt quàm notiſſimum. Vide etiam de mutatione hac exorbitanti in Anglia facta anno 1418. Caro. Molin. num. 719.

8 † Quoniam verò ab eo tempore, quo pecunia in vſu eſſe cœpit, ſemper ferè eius valor extrinſecus creuit, rariſſimè verò deminutus eſt, quemadmodum quoq; præter Didac. Couar. ſentit Carol. Molin. quæſt. 92. num. 19. aliàs maiori 707. Iccircò ſi & hoc turbulentiſſimo ſeculo, quo omnia peſſum, & quaſi ad extremum interitum ruunt, idem quoque fiat, nemini mirum videbitur. Cui peſtifero veneno non tam per importunam, nimiſque nociuam reductiõem valoris præſentis temporis, ad eum qui vel quõdam fuit, quàm ſi in currenti ac vſitato valore, in quo diu multũq; conſtitit, conſeruetur ac toleretur pecunia, & ne eius æſtimatio in poſterũ creſcat, indefinenterq; augeatur, omnibus modis, ſub graui etiam pœna caueatur atq; mandetur, ſuccurri poſſe ac ſubueniri & vix aliter, hactenus credidi, ſecundùm illud vulgare: Turpius eijcitur, quam non admittitur hoſpes. vt habet text. in c. quemadmodum. §. alioquin, ext. de iniur. & gloſſ. fina. in c. literas, de reſtit. ſpoli. Et concordat l. penul. ff. de condi. ob turp. cauſ. & l. generaliter. & l. ſi plagij. & ibi Bart. ff. de verbor. oblig. Reductio.

Cui meæ ſententiæ Carol. Moli. nu. 793. in hæc verba ſcribens, admodum eleganter aſſiſtit: Omnium, inquit, fraudationum & cauponationum monetæ nullę tetrior & execrabilior eſt, quàm cum pecunia ſemel probata & expenſa, in totũ vel in parte reprobatur in curſu ſeu indicatura: tunc enim non ſolùm publica fides & menſura abrumpitur, ſed etiam furtũ manifeſtum non in vnum aut alterum, ſed in omnes committitur. quod improbum καπηλεῖον & ſceleratiſſimum inuentum Budæus noſter lib. 5. Aſſis, meritò execratur.

Ponamus enim liberam optimeque inſtitu-

ſtitutam Rempubl. publico proclamate, aut expreſſo omnium conſenſu, certum precium numorum conſtituiſſe, vel tacitè ſaltem, aut per conniuentiam valorem aliquem impoſititium per longum temporis interuallũ toleraſſe. Exempli gratia, permiſit thallerum Imper. pro vndecim vel duodecim, ſeu quod eſt idem, pro 66. aut 72. albis noſtris Colonienſ. aut 45. ſtupheris, vel 19. aut 20. batzijs in commercijs exponi & recipi, poſteà verò vbi iſtum valorem nimis viderit exorbitantem, Ordinationibusque Imperij contrariantem, cogitet de reductione, eandemque vrgeat, ſeruandamque fore omnino mandet. Quis non candidi ac ſynceri ingenij homo aduertit, ex eo ingens damnum, & toti communitati confuſionem ac perturbationem inter plebem naſcituram? Et tandem vix, ac ne vix quidem, quæſitum ac propoſitum finem atque effectum talis tentata reductio atque imminutio pecuniarum ſortietur, vti ipſa experientia, niſi fallor, millies edocti ſumus. de quo ita aliquando cecinimus:

Hæc eadem facili nos experientia ductu
Rebus in his dubijs ſemita certa docet.

9 † Quòd verò de patientia ac tolerantia alicuius Magiſtratus, eandemque parum aut nihil ab expreſſo ipſo aſſenſu ac permiſſione, quoad effectum, differre dixi, ita in terminis reſponderunt Doct. Vniuerſitatis Papienſ. in conſil. ſuo egregio de mut. monet. num. 14. per gloſſ. fina. in c. 1. de treug. & pace, in verbo, frangere. & à ſimili ita comprobatur. Conſtat
10 Ciuitatem & Communitatem pro delicto per ipſoſmet Ciues & Incolas commiſſo aliquando teneri, ſi videlicet præcedenti cõſilio & ex propoſito delictum perpetratum dicatur, per Bartol. & Docto. ad l. aut facta. §. final. ff. de pœnis. Natta conſil. 83. libr. 1. nume. 9. Corne. conſil. 224. num. 13. libr. 4. Decius conſil. 221. nume. 2. Ruinus conſil. 107. nume. 4. libr. 5. Afflict. deciſ. 376. num. 1. Menoch. remed. recuper. poſſeſſ. 9. nume. 124. Hippolyt. de Marſil. in practi. ad §. conſtante, nume. 47. Henn. Goden conſil. 34. nume. 15. Mynſing. centu. 4. Obſeruat. 79. Schurff. tertia conſil. 55. num. 13. & 14. & conſil. 21. num. 6. Zaſi præter alios Doct. ad l. ciuitas. ff. ſi cert. petat.

Simili modo tenebuntur Ciuitas & Communitas propter ſolam tolerantiam & conniuentiam, perferentes ac tolerantes tranſgreſſores, eoſdemque non caſtigantes ac punientes. per Bald. & Abb. in c. cùm dilectus, extr. de ordin. cognit. Felin. in c. dilectus, extr. de ſimon. Afflict. d. deciſ. nume. 3. Pariſ. conſil. 21. nume. 32. Natta conſil. 494. num. 2. lib. 3. & d. conſil. 83. nu. 10. Zaſ. loc. præcit.

Quo facit Regula & ad illam ſcribentes, Qui tacet, &c. Iacob. de Cancenat. in Singul. Iur. quæſtio. 9. libr. 1. Cacher. deciſ. 179. l. ſæpè. & ibidem Zaſ. & alij, ff. de re iudica. Iaco. Bich. Aphoriſ. 49. Schurff. 2. conſil. 98. Siue ergò per publica proclamata, atque ita per expreſſum conſenſum, ſiue per conniuentiam quandam tacitè, valor iſte exterior augmentum ſumpſerit, perinde quoad effectum rei habebitur, eædemque incommoditates, ſi reductioni nimium initamur, ſequentur, d. conſil. Papien. num. 13. de hoc vide quædam 2. lib. cap. 20.

† Curet ergò Imperatoria Maieſtas, 11
Principes Electores, omniſque Magiſtratus in eo gnauiter incũbant, vt videlicet pecuniarum Indicatura, hoc eſt, vt dixi ſuprà, valor ille impoſitius & vſualis, (ſecundùm Carol. Molinæ. contra Budæum, qui pro valore intrinſeco vocabulo iſto eſt abuſus,) non tam augeatur, vel etiam deminuatur, & ieiunior atque exanguior vt ſic loquar, fiat, quàm vt in præſenti ſtatu ac curſu hoc tẽpore recipiatur, quantumque fieri poteſt, vniformiter conſeruetur ac retineatur.

Quemadmodum enim non minorem virtutẽ eſſe dicimus, quam quærere, parta tueri: Et vti Medicorum ſtudium in præſeruandis corporibus humanis ab imminentibus forte morbis, laudabile & frugiferum

giferum cenſetur, iuxta illud Ouidianum: Principijs obſta, ſerò medicina paratur: Cùm mala per longas inualuere moras. Eodem modo in hac communi rei
12 numariæ peſte faciendum, † ſicque è duobus malis minus malum eligendum ac ſequendum eſſe, mea fert opinio. c. duo mala. & c. nerui. 23. diſtinc. Nico. Euerhar. Præſes Mech. conſil. 214. in fine. maximè cùm reductiones ab initio & ante multa ſecula tentatę ac motę, nullo vnquàm tempore, vt dixi, fœlicem optatumque exitum ſint conſequutæ: non exiguo reuera tam Principum, vt dixi, & ærarij publici & Vniuerſitatis, quàm omnium ſubditorum incommodo & damno irreparabili, quibus prouiſum ſatis erit, ſi modo valorem vſualem, tolerabilem tamen, & nō nimis exorbitantem, ſuis cancellis inclusum & coërcitum, inuiolabilem atque integrum contineamus, conſeruemusque. Quæ etſi non omnibus accepta fore, certo mihi perſuaſum habeam: Imperij enim Ordinationes de reductione numorum non parum etiam ſunt ſollicitæ, vti paſſim ex ijſdem eſt colligere: attamen ſaniorum iudicijs, remque ipſam ex veris fundamentis examinantibus, hęc complacitura neutiquam dubito. Quopacto
13 † verò valor ille extrinſecus in his partibus multis retrò annis ſemper creuerit, & nō fuerit deminutus, hoc eſt, Germanicè loquendo, gülꝺiger vnd nit geringſchäzzger worden / oſtendemus ſuo loco.

De forma ſeu charactere numiſmatum.

SVMMARIA.

1 *Forma quid ſit, eamq; extrinſecæ bonitati aſſcribendam.*

2 *Pecunia quondam rudis fuit, & non ſignata.*

3 *Signum numis inditum quantitatem deſignat.*

4 *Pecuniam qui primùm ſignauerint.*

5 *Romæ primùm æs, deinde argentum & aurum ſignatum fuit.*

6 *Romæ pecudum notæ æs ſignatum.*

7 *Plinij ſententia de tempore, quo aurum & argentum Romæ ſignatum fuit.*

8 *Genuenſes qualiter numos ſignauerint.*

9 *Ianus in Italia primùm æs ſignauit.*

10 *Characteris definitio, ſecundùm Molinæum.*

11 *Forma monetæ quid ſit.*

12 *Formæ quædam iuxta Ordinationes Imperij.*

13 *Formarum adulteratores acerrimè puniendos.*

14 *Formarum adulteratores noui noſtro tempore inuenti.*

15 *Formarum diuerſitas non facit, vt numi recuſari poßint*

16 *Characteris diſſimilitudo parum attenditur, ſi non damnum creditor inde aliquod paſſurus ſit.*

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

QVONIAM ſuperiùs cap. 7. formā ſeu characterem, qui numis imprimitur paſſim, non tam intrinſecæ bonitati (quemadmodum nonnulli ex Scriptoribus voluerunt) quàm extrinſecæ aſſcribendum eſſe præmiſi, cui etiam Molinæ. quæſt. 100. nume. 767. ſubſcribit. Iccircò in hoc cap. rectè & conuenienter de ea tractatio inſtituitur. 1

Poteſt autem forma in hunc modum non incommodè deſcribi: Quòd ſit impreſſio, vel ipſum ſignum publici characteris, aut inſcriptio Principis, authoritate publica, non autem priuata, monetæ paſſim indita. Brun. de monet. num. 15. & l. 1. ff. de contrahen. empt. ibi, forma publica percuſſa, &c. Hottoman. in libr. de re numar. de figura ita loquitur: Figura (quæ eadem & forma, & cæla-

cælatura, & ſignum, & effigies, & character appellatur) dici ſolet, qua impreſſa numi cuiuſque auctoritas deſignatur.

Præſciendum hic eſt, apud ſeculum prius, non ſignatam pecuniam, ſed rudem ac ſimplicem materiam, iuxta eius pondus atque magnitudinem, in vſu fuiſſe. Illud enim Ariſtoteles Politic. 1. innuere videtur, dum inquit: Ad permutationes faciendas tale aliquid compoſuerunt inter ſe dare & accipere, quod vtiliũ quippiam exiſtens, haberet vſum commutandi facilem ad vitam, ceu ferrum, & argentum, & ſi quid aliud tale: Primò ſimpliciter definitũ quantitate & pondere, poſtmodum verò etiam ſigno impreſſum, quo

3 à menſura liberi eſſent. Nam ſignum poſitum eſt ad quantitatem demonſtrandã. Quod ipſum Caro. Molin. annotauit quæſtio. 92. num. 19. Initio, ait, ſimpliciter pecunia & ruditer definiebatur, certa magnitudine & pondere, poſtmodum verò propter nimiam incommoditatem probandæ & expendendæ materiæ, pecunia ſignata eſt, publico charactere impreſſo, quo à dicto onere τῆς μετρήσεως, menſurationis & probationis defungerentur.

Atteſtatur idem Plinius lib. 33. cap. 3. vt ſuprà quoque notaui. Vbi incertum eſſe ſcribit quiſnam primò ex auro denarium ſignauerit, in hæc verba: Proximum ſcelus fecit, qui primus ex auro denarium ſignauit, quod & ipſum latet auctore incerto Pop. Rom. ne argento quidem ſignato ante Pyrrhum Regem deuictum, eſt vſus, Libralis, vnde etiam nunc Libella dicitur, & Dupondius appendebatur aſſis. Quare æris grauis pœna dicta, &c. Plura ibidem huc facientia ſequuntur: de quibus vide eundem. Et apud Didac. Couar. 1. cap. vet. coll. num. Hoc ipſum præterea ex ſæpè allega. verbis l. 1. ff. de contrahen. empt. inſertis apparet. Olim enim nõ ita erat numus. Qua de re vide Franc. Conan. lib. 7. cap. 5. Matth. de Afflict. 3. feud. tit. quę ſunt Regal. §. monetæ. Tyraq. de retract. ligna. §. 1. gloſſ. 10. num. 9. Virgil. Polid. libr. 2. de Inuent. rer. cap. 20.

Quoniam verò de ijs, qui primò tam apud alias gentes, quàm etiam apud Romanos numos ſignauerint. Georg. Agric. 4 in lib. de pretio metall. 1. quædam eleganter ſcripſit: idcircò placuit mihi, illa ad verbum tranſcripta, hic inſerere. Libenter enim aliorum collectis atque inuentis, occaſione ita ſuadente, vtimur, noſtriſque ea accommodamus.

Ait, In Europa, vt Aglosthenes ſcribit, Naxij primum nummum percuſſerunt, vt autem Strabo memoriæ prodidit, Phido numum ſignatum cùm alium, tum argenteum inuenit: & quidem in Aegina Inſula, vt Ephorus ait, quidam tamen Erichthonium quartum Athenienſium Regem primò numum tum in Attica Regione, tum in Lycia ſignaſſe, memoriæ prodiderunt. Sed alij ab ijs diſſentiunt, & Ionum Regem Theſſaliæ primum aurum & argentum ſignaſſe dicunt: de qua re Lucanus ſcripſit his verſibus:

Primus Theſſaliæ Rector telluris Ionos,
In formam calidæ percuſſit pondera maſſæ,
Fudit & argentum flammis, aurumq; moneta
Fregit, & immenſis coxit fornacibus æra,
Illic quod populos ſcelerata impegit in arma
Diuitias numerare datum eſt.

Vt autem Phido Aegineæ monetæ inuentor dicatur, vt Naxij propriæ, vt Erichthonius Atticæ & Lyciæ, vt Ionos Theſſalicæ, tamen Plinius ſcribit, ignorari eum, qui primus ex auro denarium ſignarit. Nam, inquit, vt paulò antè.

Ex quibus verbis intelligimus, †Romanos æs primum ſignaſſe, deinde argentũ, 5 poſtremò aurum. Et ſi verò numum argenteum, vt Varro in Annali ſcripſit, conflatum primum à Seruio Tullo dicunt: tamẽ ab eo ſignatum fuiſſe non dixerunt. Quare Varro non frangit Plinij ſententiam de tempore, quo Romani argento ſignato vſi non fuerint. Sed æs in Latio ſignatum fuiſſe longè antè, quàm Romulus vrbem condidit, quidam tradunt memoriæ: & quidam, vt Eutropius prodidit, à Saturno, vt

no, vt verò Macrobius, à Iano, qui Saturnum naui aduectum hoſpitio exceperat. Verùm ab eis diſſentit Ouidius, qui ſic alloquitur Ianum in primo Faſtorum:

Altera ſignata eſt, altera forma biceps.

Cui reſpondet Ianus,

Noſcere me duplici poſſes in imagine dixit,
Ni vetus ipſa dies extenuaſſet opus.
Cauſſa ratis ſupereſt, Thuſcum rate venit ad amnem,
Ante pererrato fulcifer orbe Deus.
Hac ego Saturnũ memini tellure receptũ,
Cœlitibus regnis à Ioue pulſus erat,
Inde diu genti manſit Saturnia nomen,
Dicta quoq; eſt Latiũ terra latente Deo.
At bona poſteritas puppim formauit in ære
Hoſpitis aduentum teſtificata Dei.

Itaque his verbis Ianus poſteritati, nõ ſibi, non Saturno tribuit. Romæ autem Seruius Tullus æreos numos primus percuſſit. De qua re ſic ſcribit Plinius: Seruius Rex primus ſignauit æs, anteà rudi vſos Romæ Remeus tradit. Signatum au-
6 tem eſt nota pecudum,† vnde & pecunia appellata eſt. At argentum ſerò eſſe ſignatum Romæ, Liuius auctor eſt, quibus verò temporibus id factum ſit, explicat Plinius his verbis, Argentum ſignatum eſt anno Vrbis CCCCLXXXIIII. Quinto Fabio Conſule: quinque annis ante bellum Punicum.

Poſtremò verò aureus numus Romæ ſignatus eſt, de quo idem ſcribit Plinius:
7 Aureus numus † poſt annum LXII. percuſſus eſt, quàm argenteus, hoc eſt anno Vrbis D XLVI. T. Quintio Criſpino, & M. Claudio Marcello V. Conſ. Sed Venetos anno à Chriſti ortu D CCCCXV. primò aurum & argentum ſignare cœpiſſe, eamque poteſtatem illorum Duci Vrſo Secundo, qui Patriarchus vocitatus eſt, dediſſe, Imperatorem Cunradum Primum, Philippus Bergomenſis in Annalibus ſcrip-
8 ptum reliquit. † Genuenſes item primùm moneta vſos fuiſſe, cum Papienſibus communi, poſteà numos & aureos & argẽteos percuſſiſſe, qui altera parte crucem Reipubl. inſigne, exprimebant, altera imaginem Imperatoris Cunradi Secundi, quod ille eam ſignandi poteſtatem ipſis anno M.C.XLV. tradiderit. Hactenùs Agricola. Vide quædam huc pertinẽtia apud Coraſ. lib. miſc. 3. cap. 13.

De formis etiam & inſcriptionibus varijs ac multiplicibus Romanorum numorum inſigne opus conſcripſit Hubertus Goltzius Venlonianus, ex illis Roman. Cæſar. hiſtorias colligens, cuius memini quoque in principio huius libri.

Strabo refert Ephorum ſcripſiſſe in Egina Inſula primò à Philone ſignari cœptum fuiſſe argentum, Ianum verò † in Italia primum omnium ſuaſu Saturni, quem hoſpitio acceperat, pecuniam æream ſignaſſe, cuius nota ex altera parte fuit Ianus biceps, ex altera autem roſtrum nauis, qua vectus Samius dicitur: quamuis ſint, qui malint pecuniam Iani Saturnique rudem fuiſſe, & ſine ſigno, ſed poſteros in eorum memoriam tali nota ſignaſſe.

Quibus addi poſſint ea, quæ habet Molinæus num. 795. & num. præceden. 793. Vbi in hunc modum charecterem definit:
Character eſt ſignum publicum, ſiue pu- 10
blica auctoritate impreſſum, & authoratum, ad certificandam publicè & vniuerſaliter de probitate qualitatis publicè definitæ & requiſitæ in numiſmate taliter ſignato, & conſequenter de valore publicè impoſito tali numiſmati. Et ſic forma monetæ nihil eſt aliud, quam teſtificatio veritatis & iuſtitiæ ipſius monetæ, & quę in longum ibidem, cõtra Principes & quoſcunq; hæc non ita arctè obſeruantes, ſed contraria huic iuſtitiæ Regulæ ſuadentes aut tolerantes, deducuntur.

†Hinc in Imperio tempore Ferdinan- 12
di Cæſar. Inuictiſs. anno 1559 cùm nouas quaſdam ſortes monetarum excudi placuit, cum ſuis inſcriptionibus, formis, circumferentijs, & numeris, prout ibidem habentur, ad euitandam omnem falſitatem, eas formandas fore ordinauit.

† Peſſimè itaque illi faciunt, & falſita- 13

tis crimen non leue committunt, qui aliorum Principum formas ſeu characteres fraudulenter auſuque nefario imitantes atq; vſurpantes, numos ſuos fabricant, in intrinſeco valore leuiores ac peiores, atque ita adulterinos. Atteſtatur idem Gabriel Biel in tracta. de poteſta. Monet. in prin. & Ioh. Aquil. cap. 9. Did. Couar. cap. 8. de mutat. Monet,

Ita hoc noſtro deploratiſſimo ſeculo impoſtores ſimiles inuenti fuerunt, qui
14 † aliorum Principum imagines ad viuum expreſſas, ſuis numis multo debilioribus imprimi curauerunt. Inter quos vnus nõ infimæ auctoritatis Monetæ cudẽdæ præpoſitus, mihi optimè notus, prodijt, qui ſimili impoſtura vſus, S. Geminiani imaginem viuam aureis Coronatis impreſſam, ſuis aureis in auro, quos tunc temporis magna copia percuſſerat, inſigniri procurauit, mutato ſaltem eius nomine, pro Geminiano, S. Lambertum Epiſco. & Patronum Diœceſ. Leodienſ. inſigens. Et vt tales aurei in auro cum coronatis prædictis in pondere conuenirent (eſt enim leuis inter noſtros & tales aureos ſaltem duorum aut trium momentorum differentia) iacturam iſtorum momentorum facere non curauit, modò in eodẽ extrinſeco valore cum iſtis Coronatis potuiſſent exponi.

Sed licèt homo audaciſſimus non omninò impunè euaſerit, dignam tamen facto ſuo maleuolo (habuit enim patronos, vltra quàm par fuit, ſibi aſſiſtentes) pœnam non tulit. Optandum foret, vt ad has & ſimiles falſitates Principes aduerterent, eaſdemque ſtrenuè atque acerrimè, inſtarque læſæ Maieſtatis criminis, punirent.

15 † Hinc & illa exſurgit quæſtio, Anne videlicet propter ſolius formę diuerſitatem, quæ numis impreſſa eſt, liceat recuſare pecuniam, modò in ſubſtantialibus numi conueniant? Exempli cauſa, Ponamus mutuum contractum eſſe ducentorum thallerorum Imperialium, & datos fuiſſe thalleros ab anno 1566. in vrbe hac Colonienſi ad hæc vſque tempora ſtampatos, adueniente termino ſolutionis, debitor offert thalleros in intrinſeco valore non diſſidentes, ſed forma tantùm exteriori diſcrepãtes, cuſi fortè fuerunt in Ciuitate Aquiſgranenſi, aut Leodienſi, cum inſignijs & inſcriptionibus ſolitis & conſuetis, quæritur, An ne tales thalleri inuito creditori rectè poſſint obtrudi? Et 16
reſpondent communiter Doct. Si † non creditor inde aliquod damnum ſit paſſurus, nec præciſè ſuper aut de forma ſit conuẽtum, debere illum tales numos admittere. Eſt enim, vt ab initio attigi, forma, non tam intrinſecæ ac ſubſtantiali, quàm extrinſecæ & accidentali bonitati aſſcribenda: ideoq; minus curanda, atq; ita paſſim inter Mercatores obſeruatur. Tenent idem Doct. in l. Paulus. ff. de ſolut. communiter, & Franciſc. Curt. ſtatim ab initio, num. 3. de Monet. Laudenſ. num. 16. Alb. Brun. limit. 2. nu. 3. Did. Couar. cap. 7. §. vnic. num. 1. de mut. mon.

De pede Monetariorum.

SVMMARIA.

1 *Pes Monetariorum quis dicatur.*
2 *Pes quorundam numorum ſecundùm Imperij Conſtitutiones.*
3 *Pes florenorum de 15. batzen qualis.*
4 *Pes numorum 30. crucigerorum: Item 10. 5. 2½. 2. cruciger:*
5 *Pes vnius crucigeri qualis.*
6 *Pes hallerorum noſtrorum modernorum qualis.*
7 *Pes thallerorum Imperialium traditur.*
8 *Thalleros qui primùm percuſſerint.*
9 *In pede conſenſus Brabantinorum cum Imperio.*
10 *Pes aureorum in auro declaratur.*
11 *Aurei in auro quondam, noſtris modernis, præſtantiores fuerunt.*
12 *Pes præſcriptus declarat quantum ex marca puri auri conficiatur.*

13 *Pes ducatorum præmonſtratur.*
14 *Ducati quot ex marca pura fiant.*
15 *Coronatorum Francicorum pes deſcribitur.*
16 *Coronatorum quos vocant Cæſarcos, pes.*
17 *De Equitibus Geldriacis,* Geldriſche Reiter.
18 *Pes groſſæ, an verò minutioris pecuniæ formandus ſit, multum referre.*
19 *Aurifabri certum pedem ſeruare tenentur.*
20 *Aurifabri qualiter poßint, vel non poßint monetas liquefactas ſuis vſibus applicare.*

CAPVT DECIMVM-OCTAVVM.

1 IN omnibus paſſim Regnis, Prouincijs beneque conſtitutis Ciuitatibus ac locis paſſim, in quibus moneta aurea vel argētea hactenùs fuit cuſa, & adhucdum fabricatur, certæ ordinationes (nos pedē Germanicè vulgariter ſuß appellamus) erectæ fuerunt, quorum pedum intuitu, quaſi ex præſcripto Magiſtri monetales ſuas monetas cudere, pedemque ibidem figere ſub graui pœna tenentur, de quo pede in præſentiarum nonnihil dicendum nobis erit.

De pede florenorum 60. crucigerorū. eorundemque partibus.

Vt verò de iſta Ordinatione, quam Or-
2 dines, Statusque Imperij aliquoties præmentionato † anno 1550. receperunt, agamus, ſtatutus pes fuit iſte, vt nimirùm nu-
3 mus argenteus per totum Imperium cuderetur, qui pro 60. crucigeris, hoc eſt 15. batzijs exponeretur, eſſetque quoad ligam 14. lotonum, & 16. granorū, ſeu quod idem eſt, 11. denariorum, & granorum 4. quorum nouem cum dimidio marcā ponderarent Colonienſem: atq; ita ex puri argenti marca conficerentur decem floreni batzij ad 15. batzios, & crucigeri duodecim cum dimidio.

† Secundò, eius integri floreni medie- 4
tas 30. crucigerorum fieret, quorum numero 19. marcam librarent, & puri argenti 14. lotones, 16. grana continerent: Itaque ex marco puri argenti conficerētur, vti ſuprà, 10. floreni, 12½. batzij.

Tertiò, ſex denarij frabricarentur, valentes vnum florenum, & quilibet iſtorū pro 10. batz. exponeretur: itaque marca contineret tales 57. denarios: in valore intrinſeco 14. lotones, & 16. grana habentes: & ita, quoad marcam puri argenti, eadem eſt cum ſuperioribus ratio.

Quartò, denarij 12. pro 5. crucigeris, in marca 114. ex iſtis, argenti puri, vt ſuprà.

Quintò, 24. denarij quilibet pro 2½. crucigeris exponeretur, & marcam 124. penderent: atque ita marca puri argenti ad 10. flor. & 20. crucigeros tranſcenderent.

Sextò, 30. denarij quilibet pro 2. crucigeris, & 155. ex iſtis facerent marcam, ex puro argento continerent octo lotones, ſeu ſex dena. itaq; puri argenti marca ad 10. flor. & 22. crucig. tranſcendit.

Demùm, vnus denariolus, qui crucige- 5
rus ſimpliciter nominaretur, fieret, & ex illis 60. florenum efficerēt, marca ex iſtis reciperet 243½. numulos, iſtius generis haberētq; ex puro auro 8. lotones, ſeu ſex denarios: ita ex marca puri argenti fabricarentur 10. flor. & 26. crucigeri.

De multiplicitate denariorum & Ordinantia eorundem, prout in diuerſis locis paſſim in Germania cuduntur, ibidem lector plura adiecta inueniet, quò eundē remitto.

De Hallerorum pede.

† De halleris noſtris quondam percuti 6
ſolitis, habetur in §. Item es ſolle auch. dicta Ordinat. Vbi cuilibet habenti ius cudendi monetas liberum relinquitur, tales leuiuſculas ſortes, ſecundùm patriæ ac loci conſuetudinem, fabricare, ſub illa tamen annexa conditione, vt marca argenti puri non tranſcendat flor. 11. & cruciq. quinq;: ſed hæc in his partib. propter

x ligam = titre not pur ?

frequens & nimis exorbitans augmẽtum valoris impoſititij vulgaris, omnium prope ſpecierum numiſmatum, obſeruari tam ſtrictè, abſque magno incommodo non poſſunt.

De Thalleris.

7 † De Thalleris noſtris Imperialibus diu multumque diſputatum & tractatum fuit in Imperio, ánne videlicet tales monetarum ſpecies forẽt recipiendæ, an potius per publica proclamata improbãdæ & prohibendæ.

Et quamuis ex Ordin. Imper. Auguſtæ habita anno 1551. in §. Weiters ſo ſetzen. conſtet, Status Imperij ne vlterius numi tales, quos primò à Valle Ioachimica, Ioachimicos thalleros, poſteà verò Saxonicos, Brandeburgicos, alijsque nominibus vocabant, in Imperio cuderẽtur, ſub graui etiam pœna viginti marcarum auri puri, & amiſſionis priuilegij monetandi, ſancitum, illudque nonnihil an. 1559. §. Nachdem aber. mitigatum, & vt tolerentur, ac cum alijs cuſis numis in commercijs ijdem exponerentur, curſumque haberent, ordinatum fuerit, demùm tamen & anno quidem 1566. in Comitijs Auguſtanis ab eo vnanimi conſenſu Status Imperij receſſerunt, & in modum ſequẽtem de ijſdem thalleris ordinationem fecerunt. Demnach haben wir vnns mit ihnen/ vnnd ſie ſich hinwider mit vns entſchloſſen/ Setzen/ ordnen/ vnnd wollen/ daß berürte Thaler/ gantz/ halb/ oder örtter/ neben andern in dem Müntz Edict geordneten ſtücken vnnd ſorten/ iedoch denſelbigen in gleicher güte vnnd gehalt/ gemüntzt/ geſchlagen/ vnnd in bezalungen für wertſchafft/ inhalt vielberürter Müntzordnung/ gegeben vnnd genommen werden ſollen: Als nemlich/ ein gantzer Thaler/ deren ein ſtück ſechtzig acht Creutzer gelten ſollen/ auff die Cöllniſch Marck gehen acht ſtück/ vnnd fein halten vierzehen Loth/ vnnd vier Grein/ wirt die fein Marck außgebracht vmb zehen Gülden/ vnnd zwölff Creutzer. Sequitur ibidem de medijs, & quartis eorundem thallerorum. Hoc eſt in effectu: Thalleri hactenùs quaſi impermiſſi, in poſterum cuderentur, & cuſi pro Imperialibus Monetis exponerentur, in extrinſeco valore ad 68. crucigeros, vel quod idem eſt, batzios decem & ſeptem, vel, vt apud nos obſeruatur, 52. alb. apud Brabantinos verò & Inferiores, 30. ſtupheros: Eorundem thallerorum octo, marcam ponderarent, & puri auri continerent 14. lotones, grana 4. vel, quod idem eſt, 10. denar. 16. grana. Et ſic ex marca puri argenti 10. flor. batz. 12½. crucige. ſeu quod in idem recidit, nouem tales thalleri Imperiales fabricarentur. De quo vide §. Nemlich alſo/ ꝛc. In præcitat. Comit. Auguſt. de anno 1551.

† Horum numorum meminit notabiliter Georg. Agricola, in ſecundo libr. de pond. & tempe. monet: Superioribus, inquit, annis Slicones Comites in Valle Ioachimica, æquè ac Saxonum Duces in Miſena, ex beſſe Erphurdiano, ſignarunt octo numos vnciales, ſedecim ſemiunciales, duo & triginta didrachma, eiuſdem ponderis numos. Similes hodie percutit Ferdinand. Princ Auſt. &c. Inter quos, vt hoc obiter, addam, reperiuntur hiſce temporibus fabricati non pauci, qui tam in pondere, quàm Liga nonnihil deficiunt, quod mecum multi ſummoperè admirantur, eſſet etiam emendandum. 8

† Hanc Ordinationem ex parte Reg. Maieſt. Brabantini, quemadmodum in Comit. Auguſtanis, §. penultim. eorundem ſe facturos ſpoponderant, ad hanc Vrbem Colonienſem, & Circuli Vveſtphalici Deputatos D. Conſiliarios prædict. anno ſexageſimoſexto ablegati, receperunt, eandemque (licèt ſub iſta cautela, vt tam noſtri, quàm ipſorum thalleri non pro triginta, vt placuerat, ſtupheris, ſed pro 32. exponerentur) obuijs vlnis amplexi fuerunt, ſed poſteà colore neſcio quo quæſito & practicato, ab egregia & 9

gĩa & prudenter, meo iudicio, excogitata & inita Ordinatione iſta receſſerunt, Ex quo quantum mali & confuſionis in re numaria poſtea in imperio ſubſequutum ſit, res ipſa loquitur, & indies magis magiſque experimur.

De aureis in auro.

10 De aureis præterea in auro talis Ordinatio in Imperio eſt recepta, de qua in Comitijs pręment. anni. 59. §. Ferrer. hoc pacto habetur. Ferner die gülten Münẞ belangendt / nach dem die vier Churf. am Rhein/ vñ der andern Churfurſten/ Fürſten vnd Stende gülden/ die auff den Rheiniſchen Goltgulden die ihren reguliert haben / in rechtem auffrichligem werth ſtandthafflig befunden. Dabeneben auch war vnnd offenbar iſt / das van langen Jaren hero viel contreck auff Rheiniſche Churfurſtliche/ vnnd den ſelben gleich/ von gehalt vnd gewicht/ Goltgulden geſtelt oder reguliert ſein. So ſoll derſelbig goltgulden in ſeinem weſen bleiben / vnnd wie vor/ durch die / ſo golt zoſchlagen haben/ gemünẞ werden/ der geſtalt das zwei vnnd ſiebenzig ſtuck ſchon außbereidt ein Cölniſchs Marck wegen/ vnnd an feinen halten / achtzehen karat/ ſechs grein / daß iſt zwolff loith ſechs grein.

Sequitur in §. Hirauff ſubſeq. Vnnd ſollen dieſelbe goltgülden in kauffen vnd verkauffen/ nit hoher dan vmb vünff vnd ſiebenẞig kreuẞer außgeben vnd ingenommen werden. Eadem habentur in Comitijs Rati. bonæ ann 1576 §. Vnd auff ſondern &c. celebratis.

11 Hoc dicitur, Marca aureorum in auro, in ſe continebit argenti puri caractos decẽ & octo, & grana ſex, hoc eſt lotones 12. & grana ſimiliter ſex. Olim, quod negligendũ non eſt, & quidem ann. 1442. fol. in ordin. 18. §. Item wen auch, pro vt in Comitijs Francofurd. fuit concordatum, percutiebantur aurei in auro, † qui continebant caractos decem & nouem, vt textus ibidem manifeſtiſſime indicat & exprimit, & numi iſtiuſmodi, qui hodie adhuc extant idem teſtantur. Quantum vero ad pondus noſtrorum aureorum in auro attinet, eorum 72. marcam vnam Colon. faciunt, quemadmodum repetitũ extat in Comitijs Ratiſponnẽſ. & §. Vnd auß ſondern anni 1576. 11

† Hic ſi ſcire deſideras quot aureos tales ex marca puri auri ſecundum præſcriptum pedem & ordinationem Magiſtri Monetales cudant (in eo enim principalis artis monetandi punctus, effectualis vis, & radicalis ratio conſiſtit) per inſignem illam Regulam Aſtronomis, Arithmeticis, & paſſim inter mercatores vſitatam proportionum, quam detri vocant, facile te expedies, ita ad regulam collocando. 12

Ex 18. Caract. & 6. granis facio aureos in auro. 72. quot proueniunt ex marca auri puri. 24. Caract. reſolue primum 18. Caract. in grana. hoc enim eſt vnum de ſubſtantibus regulæ prædictæ detri, vt in nomine prior numerus, cum tertio omnino conueniat, remque eandem denotet, adde deinde quæ ſuperſunt grana. 6. Et hoc pacto prouentum ad Regulam pone.

gr. aur. gr.
222 —— 72 dant, quantum —— 288

Et operatione facta, exſurgunt, aurei in auro —— —— 93 cum illa fractione $\frac{60}{222}$ quæ quartam prope efficit.

De ducatis.

Eſt† præterea in Imperio recepta Ordinatio de ducatis talis, quorum eo tempore quo Illuſtriſſim. Princeps & Dominus, D. Salentinus Comes Iſenborgicus, &c. Dominus & Patronus meus iugi obſeruantia mihi colendiſſimus, diocæſi Colon. laudabiliter & ſumma cum ma- 13

ieſtate præeſſet, inſignem copiam, alijs licèt reclamantibus, & fruſtra impedire illud conantibus, Tuitij excudi procurauimus, Iſtorum inquam ducatorum ex vna marca Coloniēſi fiunt numero----67. intrinſeci valoris carac.23.& gran.8.quāuis patritius ille Nuriberg. Bilibaldus in ſuo tracta.priſcor.numor.æſtimat, Vngaricos ducatos auri puri tantummodo.23. Caraċt.continere male aſſerrat. hi ducati deberent expendi ſaltem pro —104. crucigeris.Ita enim textus Ordin. prædic.de ann.59.habet. Ferner dieweil etliche Stendt jm Reich in ihren Landen vnd Gebieden hohe golder fallen haben/vnnd hieuor im Heiligen Reich auch Ducaten gemüntzſt worden/ ſo mögen ſei hinfüro ihm Heiligen Reich auch geſchlagen werden dergeſtalt/das ſieben vnnd ſechzig ſchon außbereidt ſtuck / ein Cölniſche marck wiegen/ vnd lauter fein / drey vnd zantig karath/acht grein halten / vnd von niemandt was ſtandt oder weſens die ſeien / auß den Müntzen wechßlein/ kauffen/vnd verkauffen / oder ſonſt in bezalung hoher nicht / dan vmb hondert vnd vier kreützer genommen / vnnd außgeben werden ſollen/aber neher vnd geringer inzonemen vnd außgeben/ſol menniglichen beuorſtehen. De his quoque repetitum reperitur,ann 1570.In Comit.Spiræ habitis in §.Das auch wir.

14 Quot vero talium aureorum ex marca puri auri per Magiſtros monetales percutiantur,hoc pacto inueſtigabis. Dico —23 Carat. & 8. grana exhibent mihi 67 ducatos,quot præbebunt 24. Caraċt. Et calculatione debito modo facta proueniunt aurei—68 fere,atque hoc minimum non curandum.

De Coronatis Francicis.

15 † De Coronatis in Gallia cuſis,nos vocamus, Frantzöſiſche Krönen/ talis eſt Ordinatio. Horum ſinguli,non attriti, ſecti,aut alias in pondere deminuti, quoniam momenta———71.appendunt. Iccirco marca vna comprehendit ex illis.———68 ½. Coronatos,& puri auri———22½ Caraċt Diligenti examinatione & calculatione facta, conſequitur ex marca vna puri auri de— 24.Caraċt.fieri———73. & aliquanto plus ex illis.

De Coronatis quos Cæſarios vocant.

† Adhæc ordinauit inuictiſſimus q.Cæſar & Hiſpaniarum Rex Carolus Quintus, noſtro tempore Coronatos, quos nos Cæſarios, vulgariter noſtra lingua Keiſers Krönen nominamus, meminitque iſtorum Didac.Couar. veter. col. Numiſm. cap.3.§.1. Hi habent ex auro puro———22. Caraċt. Itaque hoc aurum dicitur duodeuicenarium, Et marca totidem fere, pro vt de præmiſſis eſt dictum, conficiebantur, auro ergo puri continet marca tales———74.Coronatos. 16

De equitibus Geldriacis.

† Parens etiam meus, piæ recordationis, ab hinc quadraginta circiter annis, eo videlicet, tempore quo Carolus Dux Geldriæ in partibus iſtis gubernacula teneret, florenos fecit Ruremundæ aureos qui Equites Geldriaci (Geldriſche Reyder) vocabantur, & adhuc inter Mercatores, licèt rarius, viſuntur, quorum præſcriptus pes talis erat. Continebant auri puri———14. Caraċt. & quilibet ex illis, pendebat duos anglos & vnam troiam, hoc eſt momenta. 68. Ita marca Coloni enſis recipiebat 71½. floren. ex iſtis. Et puri auri marca ———122½. floren.& nonnihil vlterius, quod negligen- 17

gligendum. Exponebantur tunc temporis pro ——— 24. ſtupheris ſeu ſeptem marcis Coloniéſibus, hoc eſt ——— 42. albis. quorſum nunc quoad extrinſecum valorem proceſſerint, totus mundus nouit.

18 † In his vero pedum Ordinationibus, circumſpecte agendum eſt, beneque perpendendum, multum referre, pedē groſſæ pecuniæ, an vero minimi alicuius numuli ordinare velimus, vlteriores enim ſumptus vereque duplicati & vltra aliquando, pro materialibus, pro Monetariorum laboribus, pro intertrimento, abganak vnnd verleuß appellamus, multiſque alijs neceſſarijs requiſitis, in minutioribus numulis, quales ſunt halleri, & octo hallerorum, ſimileſque denarioli, quam in grandioribus ſortibus vtpote in thalleris, aureis in auro, & ſimilibus requiruntur, quod ipſum quia naturalis dictat ratio, & res ipſa quaſi loquitur, idcirco minus curādum eſt, quid Naſutiores, paſſim de incognitis his effutiant. Nam punctatim omnia perſtringere non poſſumus nec volumus, cum vſu longaque experientia potius quam præceptis, illa præcipuè arcana artis percipiantur. Meminit horum quoque. Alb. Brun. tracta. ſui de Monet. ab initio. num. 10. Ideo dixi plus impenſæ, inquit, exigi in pecunia ære contaminata, cum plures numi numero fiant, quanto magis pecunia, ære contaminata. Et quæ ibidem ſequuntur. Ad quæ præter vulgus hominum, ne quidem illi, qui perſpicatiores & ſagaciores in his eſſe debebant, aduertun, ttranſeant igitur cum ſimilibus.

De aurifabris.

19 Ad hoc caput pertinet quoque pes Aurifabris paſſim in Imperio præſcriptus, ſecundum quem, non ſecus atque Magiſtri monetales ſuas monetas, illi vaſa ſua aurea & argentea conficere tenentur. Etſi enim vt alijs in partibus, ita quoque in Gallijs, pes eorundem quondam fuerit, 11. denar. & 12. granorum, poſtmodum vero. 11. denar. & 10. granor. adhibito trium granorum remedio, vt atteſtatur Carol. Molin. quæſtio. 100. nume. maiori 287. & 288. quo lectorem remitto. Tamen Ordinationibus Imperij maxime habita ann. 1548. conforme eſt, vt ſufficiat illis mixtura ſeu temperatura quatuordecim lotonum, ſeu quod idem eſt ——— $10\frac{1}{2}$. denar. textus ordin. prædic. ita habet.

Dieweil dan auch das ſilber/ in vngleichen gehalt verarbeit/ vnd darin viel geſehrlichkeidt gebraucht wirdt. Ordnen ſetzen/ vnnd wollen wir/ hiemit ernſtlich gebietende/ das hinfuro alles werck Silber/ jede marck/ ſo hinfuro von den Goltſchmieden verarbeidt würdet/ es geſchehe thm welcherlei geſtalt es woll/ nicht weniger dan viertzehen Loth feins ſilbers halten/ vnnd eher die arbeit außgehet/ durch den Goltſchmiedt vermittels ſeines gethanē eides/ zuvor auff die Prob oder Schawe/ die allenthalben durch die Oberkeit verordnet werden ſolle/ gelieffert vnd probiert/ ſein eigen zeichen neben des Herrn oder Statt/ dar vnder er ſeßhafftig iſt/ Wappen oder zeichen geſchlagen werden ſolle. Wo aber er die liefferung auff die ſchawe nicht thun/ oder das verarbeit ſilber nicht viertzehen loth feins ſilbers zuhalten befünden. Alßdan ſoll der Goltſchmit von der Oberickeit/ nach geſtal des wercks vnd betrugs geſtrafft werdē. Hæc de verbo ad verbum repetuntur in politica Ordin. Francofordiæ habita & celebrata an. 1577. tit. von Goltſchmieden.

† De aurifabris præterea, & qualiter monetas percuſſas corrumpere: ſuiſq; vſibus applicare poſſint, vel non poſſint, in dict. Comitijs anni 1559. circa finē. hoc pacto traditum reperitur. 20

Dergleichen ob die Goltſchmidt/ Golt oder ſilber zur notturfft ihres hādtwercks nicht bekommen möchten/ vnnd die gülden

den vnd ſilbern müntzen verbrechen müſten ſo ſollen ſie doch ferner vnnd mehres nicht brechen/dan ſo viel ſei zu verlag ihres handtwercks bedurfftig/vnd in keinen weg verkauffen/ oder verfüren / bei vermeidung vorgeſetzer peen vnd ſtraff. Sei ſollen auch einige güldine oder ſilberin müntzen nicht brechen / ohn vorwiſſen ihrer ordentlicher Obrigkeit.

De mixtura ſeu temperatura auri atque argenti.

SVMMARIA.

1 *Mixtura ſeu temperatura auri & argenti quid ſit.*
2 *Alloyer Gallicum verbum quid ſignificet.*
3 *Mixtura thallerorum imperalium qualis eſſe debeat.*
4 *Mixturam thallerorum explicantia exēpla plura.*
5 *Argenti ingens copia ex India. ann. 66. in Germaniam aduecta.*
6 *Mixtura ex thalleris Philippicis.*
7 *Mixtura ex ære ad argentum qualiter fiat.*
8 *AEs luteum mixturæ inconueniens.*
9 *AEris temperatura cum argento exemplis declarata.*
10 *Mixtura alborum relatorū quæ ſit. & qualiter fiat.*
11 *Mixtura numorum de 8. noſtris nunc 7. halleris.*
12 *Auctoris iudicium de 8. halleris & ipſis halleris.*
13 *Mixtura hallerorum quæ eſſe debeat.*
14 *Pes aureorum in auro qualis ſit.*
15 *Mixturæ aureorum in auro exempla.*
16 *Pes ducatorum in imperio qualiter ordinatus.*
17 *Ducatorum pes inueſtigatur per exempla.*
18 *Mixturæ alicuius examen quopacto inſtituendum.*
19 *Exemplis hoc ipſum oſtenditur.*
20 *Mixtura æris & argenti cum auro quomodo fiat.*
21 *Mixtura æris & argenti cum auro admodum periculoſa.*
22 *Mixtura ex duabus partibus argenti, & vna æris commode fit.*
23 *Bruni ſententia ſuper mixtura argenti & æris ad aurum.*
24 *Mixtura æris argentiq; cum auro exemplis illuſtratur.*
25 *Artificium cudēdorum numorum, & quibus modis perficiantur ac formentur explicatum.*

CAPVT XIX.

PEdeper ſuperioritatem, ius fabricādæ monetæ habentem, conſtituto, ad eius obſeruationem requiritur, exactiſſima cognitio intrinſeci valoris & maxime ligæ, omnis generis auri atque argenti, monetati vel non monetati, quorum metallorum coniunctionem, mixturam ſeu temperaturam, Germani artifices ein Schickung/ Galli vero, à verbo gallico aloy aloier aloyſationem vocāt.
Quæ † temperatura, quoad præſens noſtrum inſtitutum, nihil eſt aliud, quam artificioſa plurium maſſarum, aut petiarum, ſiue auri ſiue argenti, ſecūdum propoſiti pedis pręſcriptam legem, commixtio. 1

Carol. Molinæus verbum gallicum alloyer nu. marg. 791. q. 100. nihil aliud eſſe dicit, quam non temere, ſed ſerio, cōſultoq; debita ſubductione facta dati & accepti, ſiue exceſſus & defectus ratione habita probare. Et paulo poſt, alloyer, inquit, eſt certa ratione commiſcere, tēperare, & commenſurare metalla. 2

Huius rei notitia exemplis potius quibuſdam, quā præceptis ſcripto exaratis aperiri atque explicari poſſe, perſuaſum habeo, per l. pretor. §. videamus. ff. de Collat. bonor. Ibi, quod dico exemplo manifeſtius fiet.

Vt

Vt itaque in noſtro thallerorum pede maneamus, conſtat ex ijs quæ paulò antè ſunt dicta, thalleros Imperiales, ab Anno
3 1566. † ad hæc vſque tempora ſecundùm Imp. Conſtitutiones fabricatos, puri argēti continere 10. denarios, & grana ſedecim vel 14. lotones, & 4. grana. Ad conſeruationem iſtius pedis opus eſt, ſi iſtius temperaturæ argento deſtituaris, habere aliud quoddam quod præſtantius ſit, aliud quod
4 debilius. Ponamus, † nos fortè ex argenti fodinis, habere argenti marcas 25. quod eſt vndecim denariorum, & granorum viginti, hoc ipſum argentum, quoniam pedem ſuperat vno denario, & granis quatuor, atque ita granis 28.

Idcircò conſtituo me habere alterius generis aliquot marcas argenti, cuius liga eſt nouem denariorum, & granorum duodecim. Hic iam quæritur, quot marcis indigeam, ad illas vigintiquinque propoſito pedi accommodandas, vt iuſta inde reſultet mixtura pedis præſcripti. Cuius inueſtigatio hoc pacto haberi poterit, dicendo, quoties in præmiſſo argento habeo ex granis pedem tranſcendentibus, grana 28. toties ex poſteriori & viliori argentea maſſa marcam, quoties grana 14. toties vncias quatuor, quoties ſeptem grana, toties vncias binas, & ita conſequenter ſumendas. Eadem enim eſt proportio in maſſis binis præmiſſis, quoad exceſſum pedis, & quo ad defectum, videlicet 28. granorum. Quare iuxta regulam numeri ita collocandi 1 —— marc. dat mihi —— 28. gr. quot dabunt 25 —— marc.

Adhibito calculo prouenient in totum grana 700. quibus diuiſis per 28. exſurgent marcæ ſimiliter ———— 25 ———— Atq; ita tot marcæ ex poſteriori, quot ex priori argento ſunt ſumendæ, proueniuntque in totum 50. marcæ, ligæ 10. denar. & ſedecim granorum.

Exemplum aliud.

Offerũtur mihi Reales Hiſpanici marcæ fortè quadraginta, hi tenent de puro argento communiter 11. den. 4. gran. quorum illi, qui cruce Burgundica ſunt ſignati, recentes, ſuperant veteres vno grano, vt obſeruaui, & in multis altero. Horum tanta † copia Anno 1566. & circiter, vbi 5
Haſleti in Comitatu Loſſenſi, in negotio Monetæ fratri aſſiſtebam, ex parte Regiæ Maieſt. Hiſpaniarum, idque ex nouiter inuentis Inſulis, vt verè credebatur, ad has noſtras partes prodibant, vt in vigintiquatuor & vltrà Argyrocopijs, adhibitis monetarijs operarijs pluribus, longo etiam temporis interuallo, vix in aliam monetam & partim thalleros Regios Philippicos, partim noſtros Imperiales, tranſmutari potuerint, quod fieri debere publico edicto erat ſancitum.

Marca talium numorum, pedem vincit 12. granis, itaque debilioris mixturæ additione eſt opus. Habeo ad manus argentum quod eſt 6. denariorum, hic quæro, quot marcæ requirantur iſtius, ad iuſtam temperaturam pedis habendam? Et quia præmiſi exceſſum in prioribus eſſe 12. granorum, ergo videndum, quot grana, in vniuerſum pedem excedentia, ſuperſint in dictis marcis 40. & operatione facta proueniunt grana 480. Iam inueſtigandum reſtat, quot granis à pede noſtro poſterioris argenti marca diſtet, & conſequitur, quod granis 112. Ergo quoties numerus hic poſterior in præmiſſo 480. reperitur, toties marca, quoties 56. toties 4. vnciæ, quoties grana 28. toties binæ vnciæ: & demum quoties 14. grana ſuperſunt, toties ſumenda vncia vna, de argento quod eſt ſex denariorum.

Operatione itaque rectè inſtituta, & expedita, ſequitur ſumendum marcas quatuor, vncias binas, & vnius vnciæ quartã, ſeu 2. quintl. hic nimia curioſitas alicuius minimi defectus aut exceſſus mixturæ debet abeſſe, vt etiam ad rem nihil planè facit.

Producuntur ergo marcæ in totum 44. vnciæ binæ, & 1. quintl. tenentes argenti puri decem denar. ſexdecim grana, atque ita abſque periculo inde thalleri Imperiales aloyſationis debitæ, ſtampari poſſunt. Et hoc pacto ad regulam colloco.

Argenti { Ad 11 den. 4. gr. 40. marcæ ſuperſunt ——— 480. gr.
{ Ad 6. den. 4. marc. 2. vnciæ: 2. gr. ——— 479½ gr. à pede abſunt;

Itaque ſequitur mixturam inde prouenire ad thallerorum confectionem iuſtè temperatam.

Aliud exemplum.

Offertur mihi maſſa argentea marcarum 52. tenens puri argenti denarios 11. cum dimidio ſeu 12. granis. Inueſtigo exceſſum hoc pacto. Vna marca pedem ſuperat viginti granis, ſuperſunt enim ab 11. denar. grana octo, quibus additis duodecim, exſiliunt, vt dictum, grana 20. Ergo ita colloco ad regulam.

mar.	ſuperat	mar.
Marca—1——	20. gr.—	quot 52. gr. producunt?

Et facta calculatione proueniunt grana A ——— 1040 ———

6 Habeo nunc marcas † Thallerorum Philippicorũ 42. cum dimidia. Licere autem ex iſta pecunia tanquam extrà limites, Imperij cuſa, Imperialem monetam fabricare, Imperij Conſtitutiones volunt atque permittunt, quod ſobriè tamen dictum velim.

Tales Thalleri Philippici, quoniam argenti puri continent denar. 10. iſte enim pes eſt eorundem, iccircò ſequitur defectum eſſe reſpectu noſtrorum Imperialium ſedecim granorum. Multiplicatis 42½. marcis per numerum 16. proueniunt grana A ——— 680.-Quibus ſubductis à granis ——— 1040 ——— reſidua permanent grana — 360 ——— quæ aloyſanda ſunt cum alio argento debiliori. Habeo ergo aliquot marcas argenti, quod eſt 9. denar. & 6. granor.

Quæro ergo quali pondere ex iſto ſit opus, vt temperatura omnibus partibus propoſito pedi eſſe poſſit conueniens? Sequitur adhibito calculo marcas decem addendas, & vncias quinque. Fractio enim talis exſurgit —— $\frac{20}{32}$. Tota maſſa eſt marcarum A ——— 105. & vncię vnius, tenens puri argenti ——— 10. dena. & 16. grana.

De mixtura ærea ad argentum Exemplum.

Contingit aliquando, ſilentio neutiquam prætereundum, quod vel ex argenti fodinis vel aliundè extestis, vt dicimus, argentum propè ad ſummam vſq; puritatem excoctum proferatur, vt inde thalleri Imperiales, vel aliæ ſimiles ſortes formentur. Quod ſi tunc debiliori & infrà pedem conſtituto argento deficiamus, neceſſarium eſt, vt aloyſatio vel mixtura fiat cum ære Cyprio. Luteum enim æs, non ita tractabile eſt, nec ductile, & nec ita aptum, vt inde mixtura fiat, quod omninò eſt obſeruandum, licèt Molinæus numer. margin. 788. mixturam multipliciter, etiam cum ſtanno, plumbo, ære Caldario, & coronario, nõ tam per Monetarios, quàm paſſim aurifices fieri poſſe dicat. Cui adde Did. Couar. Vete. numiſ. coll. c. 2. quæ mihi neutiquam placent. 7 8

9 Ponamus eius † argenti nobis marcas 32. cum quatuor vncijs offerri, tenentis de puro argento 11. denar. grana 22. atque ita pes ſuperatur triginta granis. Multiplicatione facta dictarum marcarum 32½. — producuntur grana pedem ſuperantia. A ——— 975. Hic quæritur de additione æris Cyprij, & quali pondere opus habeamus, ad iuſtam & debitam aloyſationem faciendam? Pro regula certa pone, toties requiri marcam æream, quoties in argento propoſito pedem præſcriptum, id eſt, 10. habeo denarios, & 16. grana, ſiue grana 256. quoties verò grana 128. toties ſumendas vncias 4. æreas, duas verò, quoties 64. grana, quoties grana 32. toties vnciam æream ſumendam, ad Regulam hoc pacto collocandam:

marc.	gran.	marc.
——1——	—30——	32½.——

Proueniunt ita primò, vt dictum, grana pedem excedentia ——— 975 —
Illis diuiſis per numerum ——— 256 —
Atque ita operatione ac ſupputatione diligentia

ligenti mediante, conſequitur requiri ex ære præmentionato, marcas tres, & vncias ſex, cum dimidia. Atque ita tota maſſa eſt marcarum 36. & vnciarum duarum cũ dimidia, valoris intrinſeci 10. denar. & 16. gran.

Aliud exemplum cum æris admixtione.

Pone argenti exhiberi marcas 20. & valoris intrinſeci 11. denar. gran. 16. Et præterea marcas 19. denar. 10. ac gran. 21. Inueſtigandum eſt primò, quot grana ſuperſint pedem propoſitum excedentia, & apparet adhibita multiplicatione & ſubtractione debitis quot ſint grana —— 575. pedem excedentia.

Quoties ergo numerus 256. in præſcripto reperitur, toties marca erit æris addẽda, iuxtà modum & legem prædictam. Conſequitur igitur addendas fore argenti marcis iſtis 39. ex ære marcas binas & totidem vncias, vno grano excepto, de quo non debemus eſſe ſoliciti. Sicque exſurgit maſſa argentea 10. denar. & 16. granorum. 41. marc. & vnciæ binæ.

De albis rotatis, eorundemque pede.

120 Ante aliquot annos rotati albi conficiebantur, qui adhuc in vſu quotidiano & commercijs viſuntur, licèt valore non leuiter extrinſeco aucto. Habet de puro argento marca denarios ſex, & totidem grana, ſi igitur tibi ſit ad manus argentum pedem alborum iſtorum tranſcẽdens, fortè 16. marcæ denariorum nouem, & granorum totidem: item denariorum 7. marcæ 22. quæritur, quot grana pedem excedentia ſuperſint? Operatione iuxtà præſcriptum modum inſtituta proueniunt gran.
A————————1596————

Habes ſub pede argentum continẽs de puro 4. den. 10. gran. Quæritur quali pondere ſit opus ad alloyſationem faciendã? Et conſequitur ſumendas fore talis argenti marcas 36. & vnc. 2. Si deſtituaris argento ſumendæ erunt ex ære Cyprio marcæ 10. & 5. vnciæ, & ſuperſunt gran. 2. quæ negligo.

Exemplum aliud.

Proponuntur mihi marcæ argenteæ 42. continentes de puro denar. 6. & gran. 12. Item marcæ 10. tenentes denar. 9. & grana bina. Inquirendum primò, quot ſint grana quæ pedem meum vincant. Et conſtat multiplicatione facta, quot ſint 932. gran. Accipio argentum vilius, fortè valoris 4. denar. gran. 6. Eius marcæ erunt ſumendæ A—$19\frac{1}{2}$ exceptis 4. gran.

Si verò argento deſtituor, & alloyſatio per æs facienda, ſumo ex ære marcas ſex, & vnc. propè duas, deficiunt enim grana quinque cum dimidio, quod negligendum in tanta maſſa eſt planè.

De denar. 8. haller. eorundemque pede.

Cum hæc ſcriberem, † denarioli confi 11
ciebantur in his partibus de octo halleris, quorum marca puri argenti habet denarios duos, cum dimidio, hoc eſt 60. gra. talis pes erat ordinatus. Itaque ſi ſit maſſa argentea præſtò pendens fortè marcas 15. & continens puri argenti denarios duos, ad alloyſationem iſtius requiritur argentea maſſa alia, pedem præmentionatum ſuperans: offertur puri ac puti continens tres denarios, facta operatione, conſequitur tot marcas ex poſteriori, ſcilicet quindecim ſumendas, & ſic proueniunt marcæ in totum 30. quarum liga eſt ſubſecuta mixtura $2\frac{1}{2}$. den. differentia enim hinc inde, tam in exceſſu, quàm defectu, eſt gran. 12.

Aliud Exemplum.

Offeruntur marcæ $21\frac{1}{2}$. ad 5. den. 2. gr.	ſuper-	1333.	2193	
Item————14. mar. ad 4. den. 1. grã.	ſunt	518	38.	57. marc. 6. vnc.
Et————18. marc. ad 3. den. 7. grã.	gran.	342.		

Cui adiunctum eſt argentum debilius bonitatis intrinſecæ, nempè 22.granorum. Quæritur quot marcis iſtius ſit opus ad requiſitam aloyſationem habēdam, ſupputatione expedita, apparet requiri marcas 57.& 6.vncias, vt in præſcripta tabella. Et ſic adhuc ſupereſt leuiſſima $1\frac{1}{2}$ gr. fractio, de qua non ſum ſolicitus. Atque ita tota maſſa continet marcas 111. & 2. vnc. iuxtà pedem præmiſſum—$2\frac{1}{2}$.den. temperatas.

Deficiente verò viliori argento, & ſolo ære Cyprio præſente, cum quo mixtura ineunda: ſumendæ ſunt ex ære marcæ $36\frac{1}{2}$.& ſemiuncia.

Auctoris de his & ſequentibus denariolis cenſura.

12. *Donec mundus erit, tolerabilis illa manebit.*
Si ſit legitimo cuſa moneta pede.
Eſt modus in rebus, contemptum copia gignit,
In ſe quæ vitium, ſicut abuſus habet.

De numulis, Halleris, & eorum pede.

Minutiſſimi numuli percutiuntur in his partibus inferioribus, qui hera ſeu hal-
13. leri dicuntur, in † Conſtitutionibus Imperij benè notis, quorum 12. album ſimplicem, & 52.albi currentem thallerum faciunt. Horum numulorum liga ſeu valor intrinſecus communiter receptus eſt 32. gran. Itaque oblato argento vnius denarij & dimidij, & ex iſto marcis fortè viginti, videndum in quantum propoſitus pes ſuperetur, facta deductione, apparet ſupereſſe de omnibus iſtis marcis—80. gran. Nunc præſto eſt argentum pede vilius, fortè habetur vnius denarij, & duorum granorum, defectus eſt 6.gran. Hic quæritur, quot marcæ ex illo requirantur, vt ad propoſitum pedem poſſit veniri? Et dicendum, quod tredecim, & tertia vnius marcæ pars. Si verò cum ære commixtio ſit facienda, requiruntur æris marcæ 2.cum dimidia, &c.

De aureis in auro, eorundemque pede.

Quoniam ex ijs quæ præcedunt, quo 14.
pacto mixturæ ex maſſis denarijſve argenteis fiant, abundè ſatis intelligitur, iccircò nunc breuiter exempla quædam ſequūtur, ex quibus de temperaturis ex auro cōficiendis inſtructio haberi poterit. Et primum quidem de communi aureo in auro, in Germania vſitato, nobis agendum erit, in quo tanquam ex fundamento omnes reliquorum aureorum numorum pedes paſſim deſumuntur. Cuius aurei valor intrinſecus eſt, non tantùm, vt quidam negligentius tradiderunt, 18. Caractorum, ſed etiam 6.granorum, quæ addi debent omninò, in quo ne vix quidem dimidij granuli remedium ſecundùm Imperij Ordinationes toleratur.

Mercatores quidam offerunt mihi mar-
cas † ex auro 33. tenentes puri auri 20. Ca- 15.
ract. & grana quatuor. Hic quia præmiſſus pes vno Caracto & granis 10. ſuperatur, ſeu quod idem eſt, 22. gran. Iccircò inueſtigandum erit, quot grana ex tota maſſa prædictarū marcarum 33.ſuperſunt. Conſequiturque ex multiplicatione debito modo inita, abſolutaque ſupereſſe A————————726.gran.————

Si nunc 16. Caract. auri pondus aliquod habueris, videndum quot marcis ex iſto ad mixturam iuſtam ineundam indigeam? hoc ipſum à pede præſcripto deficit duabus caract. & 6.gran. ſiue quod in idem vergit, 30.granis. Et calculo adhibito prouenient marcæ————24.& $\frac{6}{30}$— hoc eſt ſeſquiuncia. Atque ita in totum habentur marcæ ad $18\frac{1}{2}$. Caract. temperatæ————————57.marc. $1\frac{1}{2}$ vnc.

Hoc pacto ego rem ipſam memoriæ iuuandæ cauſſa, & vt exceſſus atque defectus vtrobique ad oculum conſtare poſſint, ſoleo ordinare.

Exem-

Exemplum nouum.

Offeruntur	Ad 23.Car	4. marc.	216.gr.	Superabundāt 279.gr.
	Ad 19.Car. 4.gr.	3.mar.	30.gr.	
	Ad 18.Car. 8 gr.	$5\frac{1}{2}$.marc.	11. gr.	
	Ad 22.Car.8.gr.	4 vnc.	22. gr.	

Conſequitur, quod ex quatuor iſtis præſignatis poſtis in totum grana pedem ſuperantia exſurgant——279.gr. Ergo iuxta doctrinam ſuperius traditam, auro à pede inferiore opus erit, vel eo deficiente ære atque argento.

Offeruntur	Ad 14.Car.4.gr.	$\frac{1}{2}$.marc.	75 gr.	Deficiunt 279 gr.
	Ad 17.Car.2.gr.	6.marc.	96.gr.	
	Ad 18.Car.	18.marc.	48. gr.	
	Ad 17.Car.8.gr.	6.marc.	60.gr.	

Hic in binis iſtis exemplis, quoniam tam exceſſus quàm defectus par ratio eſt, granorum videlicet——279. Iccirco alloyſationem debito modo factam, & totius maſſæ marcas ad——A——$18\frac{1}{2}$.Car. temperatas haberi——$34\frac{1}{2}$. conſequitur.

Aliud exemplum.

Offeruntur	Ad 23.Car.8.gr.	6.marc.6.vn.	$418\frac{1}{2}$.gr.	Exceſſus $740\frac{3}{4}$. gran.
	Ad 19.Car 6.gr.	5.marc. 5. vn	$67\frac{1}{2}$.gr.	
	Ad 20.Car.3.gr.	12 marc.1.vnc.	$254\frac{3}{4}$.gr.	

In præmiſſo exemplo & tribus poſtis apparet, grana pedem excedentia exiſtere——$740\frac{3}{4}$.gr. Ergo vt totidem grana alterius auri vilioris iiſdem coniungantur, iuſtaque alloyſatio inde exſurgat, requiritur.

Aliud.

Habeo aurum	Ad 16.Car.3 gr.	3.marc.	81.gr.	Defectus 984. gran.
	Ad 13.Car 4.gr.	11 marc.	682.gr.	
	Ad 17.Car.1.gr.	13.marc.	221.gr.	

Hic facta diligenti ſupputatione, defectus eſt granorum——984.

Itaque deductis ſuprà poſitis granis A—$749\frac{3}{4}$.—remanent grana—$243\frac{1}{4}$.gr. alloyſanda cum auro præſtantiori: habeo ergo ad manus Coronatos Francicos, & ex illis aliquot marcas, qui tenent puri auri 22.Caract. & grana 8. de melioribus, aut aurum ſimile in valore, facta ad Regulam præmonſtratam indagatione, adiungendæ ſunt marcæ ex iſtis Coronatis 4. marc. & vnc.7. defectus eſt medietas granuli quem negligo. Atque ita tota maſſa, videlicet marcæ——56 vnc.3.—— ſunt pedi noſtro conformes, excepta vnius granuli medietate.

De ducatis, eorundemque pede.

Ducatorum † Imperialium memini ſuprà cap. præcedenti, fiuntque ferè ex puriſſimo

riſſimo auro. Liga enim eorum iuxta Conſtit. Imper. eſt——23. Caract. & 8. gran. quatuor ergo grana deſunt à culmine, id eſt, ſumma puritate, quæ partim ſunt argentea, partim ærea, prout in ſequentibus latius explicabitur. Hoc ipſum ex relatu aliorum benè intellexit Franciſc. Marc. quæſt. Delphin. 260. Vbi inquit, inter cætera cauetur, quod ad bonitatem intrinſecam, ſeu materiam & ligam monetæ, auri ſcutorum Regis cum Sole, quòd debeant eſſe 23. Caractorum & octauæ partis, & etiam quoad pondus & numerum, quòd debeant eſſe. 70. in marca auri.

17 Videamus † itaque vno atque altero exemplo, quopacto mixtura eorum haberi poſſit. Vis & efficacia aquæ fortis, quam chryſulcam nominauimus, potiſſimùm tale nobis aurum præparat, quod ad confectionem ducatorum admodum eſt conueniens. Sæpè enim excoctiſſimum aurum videlicet 24. Caract. vno atque altero ſaltem grano deficiente, in magno pondere mihi fuit allatum, ad cuius mixturam & alloyſationem exiguum alterius inferioris auri pondusculum ſufficiens erit.

Exempli cauſa.

Offeruntur	Ad 23. Car. 11. g℘.——	21½. marc ——	73½. g℘	Exceſſus 147½. granorum.
	Ad 23. Car. 10. g℘.——	24. mar.——	48 g℘.	
	Ad 24. Car.——	6. marc. 4. vnc.——	26. g℘.	

Superſunt ex tribus iſtis poſtis grana A—147½ alloyſanda cum auro infra pedem exiſtente. Si igitur tibi ad manus fuerit aurum 21½. Caractorum, conſtat illud deficere à pede noſtro 14. gran. Quoties ergo numerus iſte 14. habetur in præmentionato 147½. toties ex illo marcæ, & conſequenter vnciæ ſunt ſumendæ, & ſic operatione facta, producuntur marcæ decem & vnciæ quatuor, & in totum marcæ ad 23. Caract. 8 gran. A——————62½. marc. granuli medietas non attenditur.

Aliud exemplum.

Offeruntur	Ad 23. Car. 10. g℘——	14. marc. 2. vn.——	28½. g℘.	Exceſſus 44. g℘.
	Ad 23. Car. 11. g℘.——	5. marc. 1. vn ——	15 11/12 g℘.	

Si aurum ſit Car. 23. iſtius ſumendę ſunt marcæ 5½. Atque ita tota maſſa alloyſata, & propoſito pedi accommodata eſt A——————24. marc. 7. vnc.

Examen mixturæ initæ.

18 Facturus † periculum benéne an verò perperàm alloyſatio facta ſit, præter iſtos modos, qui ex doctrina Arithmeticorum haberi poſſunt, hoc pacto rem ipſam inueſtigabis. Experire primò, quantum puri auri vel argenti in poſtis mixturæ propoſitæ adhibitis contineantur, & ſi totidem in tota maſſa, inde ſcaturiente præſtituto pedi conformi, elici poterit: ita vt nihil magis minúſve indè, quàm in omnibus præmiſſis puri puti auri argentíve proueniat, benè affirmabis operationem inſtitutam, ſin aliter, rationeque diſpari, malè.

Exempli † gratia, ſuprà priori loco de thalleris dixi, mixturæ accõmodatas fuiſſe marcas. 19

Ad 11. den 20. g℘.——————25. marc.
Ad 9. den. 12. g. ℘.——————25. marc.

Hic

Hic inueſtigo puritatem in iſtis binis parcellis. Et operatione facta, inuenio puri argenti——44. marc. 5. den. 6. gr. hoc eſt, inuenio marcas puri argenti 44. denarios 5. & grana 8.

Iam coniunctis bis 25. marcis proueniunt marcæ——50. tenentes 10. den. 16. gr. —quæ faciunt ſimiliter——
A——44. marc. 5. den. 8 gran.

Examen alterius exempli.

In ſequenti exemplo ſuperiùs poſito.
Ad 11. den. 4 gran.——40. marc.
Ad 6. den.——4. marc. 2. vnc. 2. quin.
Hic dico in iſtis duabus parcellis reperiri de puro argento videlicet——
A——39. marc. 4. den. 8. gran.
Tot exſurgunt ſimiliter ex producto, marcis videlicet——44——2. vn. 2. quintl.
De puro argento——39. 4. den. 8 gran.

Idem examen adhibe exemplo poſteriori de Ducatis paulò antè adducto, ibi habebam.

Ad 23. Car. 10. gr.——14. mar. 2. vnc.
Ad 23. Car. 11. gran.——5. mar. 1. vnc.
Ad 23. Caract.——5½. marc.

Inueſtigo hic quantum puri habeam auri in tribus iſtis parcellis. Et apparet, quod proueniunt puri puti auri marcæ——
A——24½.——0——8½ gran.
Totidem quoque auri puri peruenit ex marcis 24.——7. vnc.——ducatorum.

De mixtura æris & argenti cum auro.

20 Hic † prætereundum eſt neutiquàm, quod quemadmodum in ſuperioribus dixi, deficiente mixtura argentea ad argentum, adhibendam eſſe alloyſationem ex ære Cyprio. Ita quoque ſæpiſſimè vſu venit, alloyſationem hic in auro vel cum argento, vel ære, vel ex vtroque permixto metallo, ære & argento ſimul perficiendam eſſe, quę res, licèt admodum ſit ſubtilis, noua tamen non eſt, aut recenter inuenta, ſed veteribus etiam cognita & explorata, cuius meminit Molinæ. præcitato loco ſuprà nume. 788. Et Bodinus cap. alleg. 3. de Republ. licèt ipſe Bodin. omnem confuſionem metallorum omnimodò reſpuat atque condemnet; de quo quædam infrà ſuo ſequentur loco.

Quoniam † verò admodum eſt periculoſa talis mixtura vti multos viros Monetales, etiam Aurifices vnà mecum magno cum damno expertos, non ſemel cognoui: eademque ſi vel ſola argentea ſit, aurum pallidiorem, vel ærea tantùm, colorem reddit magis viuidum, ac ſplendore clariorem, vti experientia edocti ſumus, & Molinæ. atque Bodin. rectè aſſignauerunt, nec non Didac. Couar. Vet. col. cap. 2. nume. 6. Iccirco antiquitùs obſeruatum, legibus etiam ita ſancitum & ſtabilitum memini, vt nimirum mixtura talis fieret ex duabus partibus argenti, & vna æris, maximè † in aureis in auro, & numis ſimilibus, in quibus, ſi aurum purius alloyſandum venit, grauioris ponderis æris atque argenti additione opus erit. Ita vt tēperatura intrinſeca colori, quantum fieri poſſit, vt plurimum correſpondeat. 21 22

Hoc ipſum intellexit Albe. Brun. num ſui tract. 10. ab initio, quod ſæpius ſum admiratus. Et ſimile, ait, iudicium † fit in auro, in quo æs vel argentnm, aurumque ſimul admiſcetur, quia admiſcendo ſolum argentum, aurum redditur nimis album, & admiſcendo æs, aurum nimis erubeſcit. Ideo aliqui admiſcent duas partes argenti, & vnam æris, vt color auri minùs alteretur. 23

Accipio ergo exemplum paulò antè priori loco de aureis, in auro poſitum, de marcis videlicet--33. tenentes auri puri 20. caract. & quatuor grana. Vbi tota maſſa præſcriptum ſuum pedem ſuperat granis A——726.
Hic ſemper pro regula ſtatuendum erit iſta, Quoties octodecim caract. & 6. grana, ſeu quod eodem reſpicit 222. grana in

præmen-

præmentionato numero granorum 716 referuntur, toties ex ære & argento marcam, & conſequenter mediam, & vncias deinde ſumendas eſſe. Diuiſione itaque facta exſurgunt marcæ tres, vnciæ binæ, & quarta lotonis: ſcilicet vnius quentlin, ponduſculum. Quod totum pondus iuxta doctrinam paulò antè traditam, ita temperandum erit, vt binæ marcæ ſint argenteæ, vna verò ærea: Ita erit additamentum ex argento quod eſt 8. den. ſeu circiter 10. lotonum.

Ita in ſecundo ſuprà adducto exemplo, in quo grana ſunt pedem excedentia 279. & ſic ex diuiſione ſubſecuta æris & argenti marcam vnam & vncias binas ferè, hoc eſt, vt præmiſi, ex argento vncias ſex, ex ære reliquum ſumendum.

De exemplo quod ad ducatos priori loco collocatum erat, iſta tenenda eſt regula, Quoties videlicet———
A————23. Cara. & 8 gr.
ſeu quod idem eſt————284. gran.
in granis pedem excedentibus reperiuntur, toties marcam ſumendam, ex ære atq; argento, vti pręmiſſum, quoties medietas, hoc eſt 142. gran. toties. 4. vnc.———
quoties 71. gran. toties vncias binas, atque ita conſequenter vſque ad vnciam, ſeſqui vnciam, eiuſque minutiores partes.

Cùm igitur exceſſus in illo exemplo dicebatur $147\frac{1}{2}$. granorum, ex ære argentoque mixto mixturæ applicandæ erunt vnciæ quatuor, & 1. gran. Itaque ſeſquigranulum, quo pes in tota iſta maſſa ſuperatur, nihil curatur. Atque ita deinceps in omnibus ordinationibus erit dicendum, quæ iucundiſſima ſunt, ſcituque & explicatione digniſſima.

Habita ita iuxta præſcriptum modum iuſta ac debita mixtura, ſiue ex auro ſiue argento temperata, ſeu quod in idem recidit, pede præſcripto ordinato & compoſito, funditur aurum vel argentum calidiſſimum, & ſupra modum fluxile, ex ipſis catinis anteà fornaculæ ventoſæ impo-
25 ſitis, in canaliculos † ferreos, operi iſti cōmodè inſeruientes. Et ſic bracteæ effuſæ & frigefactæ, per ἀργυροκόπους: monetarios tamdiù malleis tunduntur ac dilatantur, forcipibus ſecantur, demumque iuſto ac conuenienti ponderi adaptantur, donec percuſſura formalis, eademque finalis, cum vniuſcuiuſque Principis aut Ciuitatis inſcriptionibus & inſignijs imprimatur, & moneta iuſta, atque omnibus partibus abſoluta dicatur, & per Zygoſtatas, viroſque ipſos Monetales tandem iudicetur ac probetur.

De Remedio.

SVMMARIA.

1 *Remedium qua de cauſa adinuentum.*
2 *Remedium quid ſit explicatum.*
3 *De Remedio ſententia Alb. Bruni.*
4 *Remedij abuſus vnde cauſetur.*
5 *Principum negligentia & auaritia taxatur.*
6 *Remedio Principes viros hoc noſtro ſeculo abuſos.*
7 *Remedium in Comitijs Spirenſib. quale ſit præſcriptum.*
8 *Colluſiones Monetariorum & Zygoſtatarum ſunt improbandæ.*
9 *Remedio Generales Brabantini quopacto abutantur.*
10 *Remedij occaſione Generales Brabantini ſuum habent ſalarium.*

CAPVT XX.

QVoniam vſu atque experientia inſtruimur, & res ipſa † quaſi loquitur, admodum difficile eſſe, ne dicā 1
impoſſibile, præfinitam puritatis metam, vti etiam exactiſſimum pondus, quam pedem nominauimus, tam exactè ac expeditè obſeruare, vt nullus ibidem prorſus exceſſus aut defectus reperiatur, maximè in mixturis petiarum ſeu maſſarum, vel argentearum, vel aurearum: Iccirco Magiſtris monetalibus quondam Principali indulgentia, eorundemque penes quos poteſtas

teſtas cudēdę monetę eſſet tolerabili qua-
dam conniuentia, intra ſpem veniæ reli-
ctum erat (vt loquitur alibi admodū pro-
2 priè Molin.) aliquot grana valoris intrin
ſeci, tum quoad pondus, tum quoad ligam
non curare. Quod Artifices & Scriptores
hactenus, vti quoque Imperij Conſtituti-
ones Remedium vocauerunt. De quo ita
loquitur Albe.Brun. non procul ab initio
ſui tractatus de Monet.

Et † habent Magiſtros monetales intel
3 ligit, de remedio in pondere denarium v-
num, in liga granum vnum, pro quarta par
te cuiuſlibet vnciæ, vbi plura ſequuntur,
vti de auro paulò poſt, quòd conductor
habeat de remedio in liga partem octa-
uam vnius caracti, & in numero medium
ducatum. Octaua autem pars caracti, ſe-
cundùm noſtram et veram eius diuiſionē,
ſeſquigranum denotat: ſecundùm Bruni
aliorumq; opinionem, ſuperiùs reiectam
& exploſam, tria grana ſignificaret: ex
quo illi ſingulos caractos, vti denarium
quemlibet in argento, ita hic caractum
in auro in partes ſeu grana 24. diſpeſ-
cunt. Quinque etiam & trium granorum,
nec non poſteà vnius grani indulgentiæ
loco attribui, maximè inter aurifabros,
meminit Molinæus num. 787. & num. ſeq.
4 Quamuis † ſubiungat, Monetarios paſ-
ſim licentius hac conniuentia abuti, non
tam virorum monetalium, vt ipſe infert,
culpa, qui nil niſi ad Regis nutum audent,
quàm Principum facto, qui ſiue neceſſita-
5 te temporum, ſiue ſuis, ſiue † alienis cupi-
ditatibus acti, artem monetalem, & reli-
qua publica, plerunque etiam Rempubl.
quæſtui turpiter habent. Quo Budæum
libr. 3. Aſſis reſpexiſſe videtur, vbi ita hac
de re ſcriptum reliquit.

Auaritia autem Principum vel tempo-
rum iniquitate imminutio ponderis po-
ſteà inualuit id quod hodiè apud nos quo-
que obmurmurāte hominum ſermone ni-
hilominus factitatur. In aureis enim no-
ſtris binum ternumque momentorum in-
tertrimentum lege quoq; admittitur. Re-
medium viri monetales appellāt: Id quod
primū clementia edictali numulariorum
mancipibus indultum, ne cui fraudi eſſet,
ſi quis numus ex multis leuiuſculi feſel-
liſſet, auaritia pro iure ſuo ſumpſit, ita vt
nulli iam iuſto priſcoque pondere ſignen
tur, vt qui priſcorum extant, aut oſtenta-
tionis gratia in delicijs habeantur, aut
prius accisi demùm in commercia, & ad
collybum prodeant: Hinc fit vt coro-
nati, qui cruciati cognominantur, iam
commerciales non ſint, vt ſuperpondia-
les.

Vidimus † hoc noſtro lamentabili ſe- 6
culo, idque exemplis plurimis, confuſio-
nes in commercijs, contractibus, annuis
reditibus, & cenſibus, inſignes excitanti-
bus & procreantibus, ſimiles impoſturas
& falſitates irrepſiſſe, quarum adhuc ler-
nam ſentimus propè inextricabilem.

De Remedio vero, quo de nobis eſt ſer
mo, & quod abſque dolo malo, ac ſine cul
pa, ſaltem per incuriam eorum qui mone-
tas fabricant, introductum dicimus, Ita
in Comitijs † Spirenſibus anno 1570. ſanci- 7
tum reperitur.

Vnnd ob wol biß daher/ da ein ſtuck
wercks an einem grain zu gering befundē/
in dem ſo wol dem wardein / als dem
Müntzmeiſter vberſehen worden / das der
geſtalt / daß ihm negſt folgenden werck
ſolches erſtattet werden ſoll Dieweil aber
vilmaln erfaren / daß ſie ſolch remedium
zu viel mißbrauchen / ſo ordnen vñ wollen
wir/ daß ihnen in ſolchem nicht mehr zu v-
berſehen/ ſondern viel mehr / da man ihre
colluſion oder farleſſigkeit ſpüren würdt/
gebürlich inſehens gegen ſie fürzunehmen
ſeyn ſoll.

Hoc vult in ſumma. Quòd etiamſi an-
te annum præment 1570. ita ſemper obſer-
uatum fuerit, vt ſi in ſolo forte grano in-
terueniſſet operis fuſi & fabricati defe-
ctus aliquis, ille in ſequenti opere foret
reſtaurandus, nihilominùs tamen ex quo
apparet, quoſdam iſto beneficio & licen-
tia abuſos, placuit in poſterum proptèr
colluſionem *Zygoſtatarum* & Magiſtro-
rum Monetalium, ſummamque & ſupi-

nam eorundem negligentiam, in eoſdem debito modo animaduertendum, & rem diligentiori conſideratione dignam fore. Quibus quoad colluſionem & craſſam nimiamque negligentiam, quo Conſtitutio reſpicit, & quæ dolo ſolet æquiparari, non autem illis ceſſantibus, tam rigoroſè inſiſtendum erit: maximè cùm, vt dictum, pro impoſsibili ab omnibus artificibus habeatur, ita ad punctum & amuſſim omnia, maximè quantum attinet ad ipſam ligam, obſeruare velle. Atque iſtam iſtius Conſtit. Imp. mentem eſſe non dubito.

9 In † Brabantia penes Generales, ſeu Pręfectos primarios Monetales eſt, ad hęc in dietis probationum diligenter attendere. Magiſtri enim Monetales, tam exceſſum quàm defectum notæ præſtitutæ, hoc eſt ſiue præſtantiores ſiue deteriores monetas ſuas pede ſibi conſtituto fecerint, in dietis probationum pœna pecuniaria illud ipſum indifferenter perſoluere coguntur. Vnde, vt non ſemel intellexi, illis de annuo ſalario prouiſum cre-

10 ditur, † meo certè iudicio, non tam ſecundùm iuſtitiæ normam, quàm arbitrij vniuſcuiuſque cenſuram, & voluntatis domeſticæ propoſitum ſingulare. De quibus meum non eſt vlteriùs verba facere.

Præſtétne ex puro puto, an verò ex auro & argento permixto monetam cudere.

SVMMARIA.

1 *Puram materiam in cudendis numis ſumendam.*

2 *Georg. Agricol. ſententia de hac quæſtione.*

3 *Moneta pura maximus eſt theſaurus.*

4 *Puriores numos extranei Mercatores ſollicitè quærunt.*

5 *Mercatores eo merces vehunt vbi præſtãs pecunia reperitur.*

6 *Pecunia vilis damnum Principi & Ciuitatibus alijs infert.*

7 *Sententia priori contraria diſcutitur.*

8 *Leges ſumptuariæ rogandæ in Republica.*

9 *Zygoſtatas deſignandos, qui quamlibet pecuniam probent, æſtiment.*

10 *Numi puri aut aliàs boni, ſunt cudendi Agricolæ concluſio eſt.*

11 *Bodini ſententia ex puro auro & argento pecuniam faciendam.*

12 *Permixtionem metallorum capitis pœna plectendam.*

13 *Numorum impuritatem falſitatem procreare.*

14 *Principes nonnulli etiam falſitatis vitio ſtudent.*

15 *c. quanto de iureiur. explicatur.*

16 *Princeps nomē ſuum amittit, ſi auctor falſitatis exiſtit.*

17 *Metallorum confuſio è medio tollenda.*

18 *Aurifabri quoque ex puro metallo ſua vaſa tenentur conficere.*

19 *Numos ex puro auro & argento cudi poſſe.*

20 *Darius Rex puram monetam fecit.*

21 *Couarruuias ex puro argento numos quondam percuſſos teſtatur.*

22 *Conſtitutio Imperij cudendam puram monetam.*

23 *Puro ex auro & argento, an verò permixto pecunia cudatur, parum referre.*

24 *Quod in rerum natura non eſt, de eo fruſtrà diſceptatur.*

25 *Purum aurum & argentum non haberi ſecundùm quoſdam.*

26 *Aurum argentumq́; ad ſummam puritatem excoqui poſſe.*

27 *Reſpublica fœlix quæ auri argentiq́; fodinis abundat.*

28 *Reſpublica fœlix quæ neceſſaria ſuppeditat; ſi hoc non poteſt, infœlix.*

29 *Num ex puro vel mixto auro numi cudantur, parum referre.*

30 Exem-

30 *Exemplo oſtendũtur rationes partem quæſtion. negatiuam confirmantes.*
31 *Aurei optimi ex puro auro & argento facti, item & illi boni qui ex permixto conſtant.*
32 *Ad aurum rationes applicantur pro ſententia auctoris.*
33 *Rationes plures pro auctoris parte negatiua.*
34 *Ciuitas abundans maiori auri vel argenti copia eſt alia quæ illis indiget, ditior & præſtantior.*
35 *Aurum præſtantius mixtum, quàm purum.*
36 *Cementi vis qualis.*
37 *Cemento etiam in auro artifices vtuntur.*
38 *Cementum quomodo fiat.*
39 *Numorum impuritas non parit aliquam confuſionem.*
40 *In παραχαράκτας ſeu numorum deprauatores.*
41 *Mixtura in numis vſitatis defenditur.*
42 *Leges priores per poſteriores abrogantur.*
43 *Aurifabri habent ſuum certum pedem.*
44 *Argentum merum aurifabris non benè conuenit in vaſis conficiendis.*
45 *Aureos & argenteos merè numos hoc tẽpore vix cudi poſſe.*
46 *Aurum & argentum ad ſummam puritatem velle excoquere, quaſi impoßibile, ſecundùm quoſdam.*
47 *Concluſio pro parte negatiua.*
48 *Non omnibus, quod paucis datum.*
49 *Extrinſeco valori meta certa præſcribenda, illaq́ obſeruanda.*
50 *Pœna & cohercio homines conſeruat in officio.*
51 *Leges fruſtrà habentur ſi non earum diligens executio ſubſequatur.*

CAPVT XXI.

ARdua eſt, multumque inter bonos ſcriptores & doctos etiam viros, aliosque Mercatores inſignes paſſim agitata hæc quęſtio, præſtétne ex puro puto, an vero ex auro & argento permixto monetam percutere. Quibuſdam aſſerentibus & ſuadentibus, ex mero tum auro, tum argento, alijs præſtare ac conſultius fore ex mixto monetam fabricare.

Qui † priorem amplectuntur his potiſ- 1
ſimùm argumentis & rationibus vtuntur: Res quælibet, quò melior eſt & præſtantior per ſe, eò Reipub. totiq; humano generi vtilior & magis proficua iudicatur. At moneta aurea & argentea pura, & ab omni extranea materia expurgata, melior eſt & præſtantior multis partibus permixto ære, alijſque metallis. Ergo præſtat ex puro auro & argento, quàm cum alijs metallis permixto numos fabricare, quam rem quoniam inſignis vir Georg. Agricola lib. 1. de precio metallorum ſuccinctè, admodumque eleganter in vtramque partem diſputauit & tractauit, idcirco placuit mihi de verbo ad verbum illa hic interſerere, Ait.

Sed † quæritur, vtrùm moneta ex au- 2
ro puro, aut cum quo paucum argentum ſit permixtum, aut ex auro, in quo multum argentum inſit ſignata, ſit vtilior Regioni vel Ciuitati.

Simili modo de argentea moneta quæritur, vtrùm ex argento puro, aut cum quo modicum æs ſit permiſtum, an in quo plurimum æris inſit, ſignata, ſit magis accommodata Regioni vel Ciuitati. Eſt autem in hac cauſa inter homines, multarum rerum peritos ſumma diſſenſio: quod alij monetam precioſiorem, alij viliorem Regioni vel Ciuitati multis in rebus magnis vſui eſſe contendant.

Hi igitur quibus aurei, & argentei numi puri, aut ferè puri probantur, his
argumentis vtuntur. Moneta † pura the- 3
ſaurus eſt, qui enim id genus numos aureos & argenteos poſſidet, ſcit quid habeat:

& quod habet vbique tantùm valet. At moneta aurea vel argẽtea cum viliori metallo permiſta, in regione in qua cũditur, multum in alijs parum valet. Itaque magna ex parte poſſeſſorem fortunis & bonis ſpoliat: tantum enim auri & argenti, quantum valet moneta non poſſidet. Pura ergo inquiunt moneta & precioſa magis ex vſu eſt, quàm miſta & vilis. Deinde, cui ciuitati vel regioni ſunt boni numi, in
4 eam omnes mercatores res, quas † ad vſus vitæ neceſſarias expetimus, aut externi mercatores ſua ſponte inuehunt, aut domeſtici, qui eas, quia gratam habent pecuniam, facilè de incolis aliarum regionum mercantur. Contrà, cui regioni, vel ciuitati viles numi ſunt, ei nec externi mercatores tot res important, nec do-
5 meſtici, † quòd eorum moneta aliarum regionum incolis non ſit accepta. Itaque cùm homines mercaturas non facient, iacebit vectigal & portorium, quod externis rebus eſt impoſitum. Multitudo hominum à regione, cuius iſto modo fortunæ ſunt afflictæ, trãsfugiet, & ad florentem aliam deuolabit: quorum vtroque res Regis, vel Principis, vel Ciuitatis, dãnum facient.

6 Alterum † prætereà cauſa erit, cur merces ad cultum & victum neceſſariæ, quas Regio ſuppeditat, viliori emantur precio, quare incolæ amplam & copioſam pecuniam facere non poſſunt. Tum dénique etſi merces in regionem vel oppidum inferantur, tamen Rex vel Princeps vel Ciuitas, quòd numi, qui in res vectigalis ac portorij nomine exiguntur, minus ſint boni, detrimentum accipiet. Idem ei accidet, cùm tributa conferentur: aut aurum vel argentum, quia ipſe incurrit in magnam aliquam difficultatem, de publicis exactionibus bonorum atque capitum cogetur. Ergo cùm plus in vectigali, portorio, tributo, exactione, detrimenti ſit, quàm in viliori moneta cudenda emolumenti, non conuenit vel Regem, vel Principem, vel Senatum præſenti, ſed exiguo quæſtu & lucro duci, verùm cauere à magno damno, quod non modò regnum, vel regio, vel oppidũ, ſed etiam ipſe contrahet.

Contra † horum acerrimi aduerſarij, quibus Domini monetam puram, aut fere puram cudentes Reipubl. conſulere non videntur, aiunt. Cui Regioni vel Ciuitati eſt moneta tam bona, in eam mercatores vndique merces inuehunt, & inter eas multas viles & fucoſas atque fallaces, quibus æquè ac ſpecioſis eliciunt numos, quos collectos è regione euehunt & exportant. Si verò rerum, quibus eadem regio fertilis eſt, indigent, eas emunt non bonis illis, ſed vilioribus numis, quos ſecum apportarunt. Bonos autem monetarijs vendunt, qui eos cupidè appetunt: nam minoris emere poſſunt, quàm vel aurum vel argentum purum nondum ſignatum, aut promercale, monetarij verò ad aureos numos argentum, ad argenteos æs adijcientes, viliores percutiunt. 7
Itaque, inquiunt, cùm pauci homines quidam parci, & nimium tenaces, qui pecuniam in mercibus non collocant, bonos numos retineant: & mercatores cùm vectigal & portorium exigitur, incolæ cùm tributum ſoluant, viles numos, qui Rex vel Princeps, vel Reſpublica bonam monetam cudit, non ſibi & eis, in quos dominatur, ſed externis prodeſt, at numos viles, quia nemo ex mercatoribus à regione exportat, ſed res, quas ea gignit, emptas ſemper vſitatæ ac tritæ monetæ copia erit. Deinde tot fucatæ merces in eam regionem non inuehuntur, quæ vili vtitur moneta, tum numis minus bonis vilius emitur cibus, vilius potio, vilius cæteræ res. Cùm autem hæc à viris, item multarum rerum peritis ferè ſumma contentione contra illos diſputata ſint, & diſputentur, rationes explicandæ ſunt, quibus Reſpubl. quæque ſibi ab his, quę iſti timent, cauere poſſit.

Primùm † leges ſumptuariæ ſunt rogandæ, ne incolæ extra modum ſumptibus, quos faciunt in res externas, prodeant. 8

deant. Etenim ſi tales ſumptus fuerint ne-
ceſſarij & legitimi non effuſi & immode-
rati, maximam pecuniæ partem ipſi reti-
nebunt atque conſeruabunt. Deinde frau-
dare non poterimus mercatores, nam ſi
numi nobis erunt boni, paucis merces ven-
dent, ſi minus boni, multis. Atque ita per
vtramque vendendi rationem idem auri
& argenti puri pondus conſequentur.
Tum ne mercatores numos minus bonos,
quos ſecum apportarunt, incolis aut ciui-
bus ſoluant pro bonis: neve ijdem ab alijs
Regioni vel ciuitati importatos accipiât,
Rex vel Princeps, vel Reſpubl. facilè ca-
uere atque prouidere poteſt. Deſignet mo
do viros iuratos, qui quanque pecuniam
9 externam probent, & † quanti precij ſit, i-
pſi ſignificent: mox eam minoris æſtimet
quam valeat, & ferat legem ne moneta
pluris valeat quam ipſe decreuerit. Dein-
de ſi veretur, ne imperitum vulgus minu-
tulos numos externos non ſatis cognitos
pro bonis accipiat, alteram ferat legem,
quæ prohibeat vulgus tales numulos acci
pere. Sint tamen homines, qui numos cum
numis permutent, quos Græci ex argenti
commutatione ἀργυραμοιβοὺς nominauerũt,
quod genus hominum callidum & verſu-
tum; quia externos numos habet explora-
tos, & minoris quam valent æſtimatos ac-
cipit, vt ex eis faciat lucrum: & mercium
emendarum cauſa quoſque in regionem,
in qua primum percuſſi ſunt, remittit,
quod ibi plurimum valeant. Neutro au-
tem modo pecunia vilis detrimentum ali-
quod afferet incolis: neutro Regi vel Prin
cipi, vel Reipubl. ſiue vectigal, ſiue porto-
rium, ſiue tributum exigat, quoniam verò
mercatores etiam, qui vt duplex lucrum
faciant, merces plerunque conſueuerunt
emere in regione, in quã ſuas inuexerũt,
damnum faciũt. ſi vili pecunia importata
eas mercentur de incolis, bonam, quã ven
dentes acceperunt, ementes rurſus nume-
rabunt, nec vllam euehent è regione, quã
Monetarijs vendant. Poſtremò, quia di-
cunt numis minus bonis vilius emi cibum
& potionem, ac reliquas res: percutiantur
numuli argentei, qualis Romanis fuit ter-
uncius: tum enim eædem res magno non
ementur, aut ſi placet, ærei percutiantur
numuli, quales hodie ſunt Venetis à ſoluẽ
do appellati. Nam æs purum ſignatum in-
colis minorem fraudem feret, quam eius
portio cum argento permixta. Hoc igitur
† optimum eſt, vt numi puri percutian- 10
tur: aut quia Reges & Principes, & Ciui-
tates, auro argentum, argento æs, ſuo quo-
dam iure admiſcent, boni ſaltem: Hæc A-
gricola.

Bodinus etiam in præcitato aliquoti- 11
es cap. 3. de re numar. priori opinioni om-
ninò inſiſtit, eamque admodum vrget, &
mordicus tuetur. Præſtare videlicet ex
puro auro atque argento numos ferire,
hoc eſt, è re fore Principũ, Vniuerſitatis,
ac totius populi: confuſionem verò metal
lorum, vſque adeò inſectatur ac damnat,
vt eam etiam pœna capitali, tamque in ar
gento facto † quàm infecto, coercendam 12
ſtatuat, quod quondam etiam Taciti Augu
ſti legibus promulgatis, ſalubriter conſti-
tutum exemplo oſtendit. Ex ea confuſione
inferens tam crebras monetarum mutati-
ones toti terrarum orbi nocentiſſimas pe-
ſtes, numorumque tam aureorum quàm
argenteorum valoris extrinſeci augmen-
ta quotidiana, intrinſeci verò decremen-
ta maxima, & falſitates etiam indies ſubo
riri: Exempli gratia, ponamus numum de-
nariorum decem ordinatum, qualem dixi
mus eſſe thalleros Philippicos, & ſunt
nonnulli alij quoque noſtro etiam tempo
re ſtampati: Conſtat illum eundem, quoad
ſextam partem, hoc eſt denarios binos æ-
reum exiſtere.

Quid † ſi monetæ corruptores, quales 13
dicuntur παραχαράκται, l. 8. C. de falſ. mone.
prodierint, anne facilè talem mixturam
adhibebunt, vt puri tantum argenti conti
neant, vel octo, ſeptem, aut etiam ſex tan-
tummodò denarios aut circiter, & ita lu-
crabuntur thalleros binos aut tres, de quo
libet marco, quorum ſpacio vnius diei de-
cem aut duodecim facilè conficient? Hoc
ipſum ego, vt in alijs locis, ita quoq; Ant-
vverpiæ in vrbe meo tempore à quibuſdã
falſarijs memini tentatum, & perpetra-

 tum

tum, dalerorumque Philippicorum aliquot milia ibidem fuiſſe cuſos. Licèt nebulones iſti tandem impunè non euaſerint.

Has fraudes & impoſturas expertus Zygoſtates facili negotio, modò attendat, admodum autem difficilè, & fortè nullo pacto alius, probandi ſcientia deſtitutus, poterit animaduertere. Qua ex re quantum Reipubl. Chriſtianæ damni & confuſionis ſemper potiſſimum verò noſtra reuera extrema hac tẽpeſtate, vbi tales mutationes frequentes inueniuntur, & impunitè quaſi relinquuntur, adoriat̃, nemo nõ
14 intelligit, ex quo etiam Principes† viri, ius fabricandæ monetæ ſibi vſurpantes, non verentur, immò laudi ducunt, hac excogitata impoſtura, praxin vocant ſingularem, multa milia corradere, ſatellites hinc & familiam alere, miſeramque tandem plebeculam, & totam communitatem, iſtiuſmodi falſitatibus decipere ac defraudare. Rectius multò Innocen-
15 tius † Pontifex in c. quantò, extr. de iureiur. ſenſit, vbi Regem Arragoniæ, eiuſq; nomine omnem ſuperioritatem admonet vt à tali mutatione ac deminutione numorum omninò abſtineant, & ſi fortè reproba aliqua moneta irrepſerit, eandem priſtino valori bonitatique reſtituant, & in meliorem formam ac ſtatum reducant. Hinc d. cap. 3. egregiè admodum Bodinus. Principi, inquit, non magis licèt improba numiſmata cudere, quàm occidere, quam graſſari, nec à iure gentium, quo quidem
16 auri & argenti precium conſtitutum eſt, diſcedere, † niſi Regis nomen ac ſplendorem amittere, ac falſæ monetæ fabricator, quam Princeps appellari velit. Viderint, ait, omnes, Molin. nu. 801. quid agant Principes noſtri, dum ſubinde pecuniam dilutiorem & leuiorem cudunt, ſic enim contra ſemetipſos, & vires regni ſui, quas atterunt, moliuntur. Viderint Conſultores, ſeu potius deceptores, vt meritò eos notat text. d. c. quantò, nec iuuat cauſari lucrũ, quod interim hæc arte, ſeu præpoſtera calliditate facit Princeps, ſuper ſingulis auri atque argenti libris, & quę ibidem ſequuntur. Huic morbo medicinam prom-ptiſſimam & conuenientem inquiunt, illi, admodumque ſalubrem ac commodam
adinuentam, † ſi modo confuſio metallo- 17
rum prohibeatur, ac è medio tollatur, & numiſmata ex puro auro atque argento fabricentur. Quo Alber. Brun. etiam reſpexiſſe dubium habere non videtur, qui nu. 11. ſui tractatus ſatis rigoroſè in hunc modum eſt eloquutus: Tutius eſt, quoad Deũ & conſcientiam, & quoad honorem, & ipſorum Principum ac patriæ vtilitatem, facere cudi pecuniam ex puro auro, vel ex argento, ſaltem in pecunia excedente valorem duorum ſolidorum, ſeu vnius parui groſſi. Et hæc vtilitas, ait, excogitata fuit tempore Sanctiſſimi D. Papæ Iulij II. dũ ita ſeruauit ad ſuaſionem Reuerendiſſ. domini mei, D. Henrici Bruni, Archiepiſcopi Tarentini, & Apoſtolicæ ſedis Theſaurarij, &c.

Neque hæc tantummodò † monetarijs, 18
verumetiam aurifabris & ſimilibus opificum magiſtris iniungendum ſuadet, vt videlicet quantum fieri poſſit vaſa per eoſdem ſiue aurea, ſiue argentea confecta, & ſupellex reliqua, ad puritatem proximè accedant. Quod fiet, ait Bodin. ſi viceſima quarta parte defectus concedatur, qua ratione auri & argenti materia tum ad numos conficiendos, tum ad vaſa conflanda, ſatis ſolida eſt futura, quæ ſi purior ſit, aut quatitur, aut ſenſim vſu deteritur.

Quòd verò † ex puro auro atq; argento 19
numiſmata cudi poſſint, ex eo inſtruimur ſatis, quod quondam talia fuerint percuſſa in hoc Imperio, vt Bodin. refert, quæ auri & argenti numiſmata, vſq; ad Philippi Belli ætatẽ puriſsima fuerunt, primus hic dimidiam æris partem miſcuit argento, quod factum eſt anno 1300. & circiter.

Hoc ipſum his verbis teſtatur Agric. Rurſus autem ordiar, ait, ab aureis monetis, & quidem puris, etiamſi externæ ſint: itaque ſinguli ſtateres Darici, qui fuerant ex auro puro ſignati, valent aureo Vnga-
rico, idem Agricol. libro de precio me- 20
tall. 1. Darius Rex Perſarum, cum cuperet tale monimentum ſuis relinquere, quale nullus Rex reliquiſſet, ex auro, quod quã ſie-

fieri potuit, puriſſimum excoxit, numos percuſſit. Ex argento autem Aryandes, quem Cambyſes AEgypto præfecerat, Darium imitatus, quare Herodoti etiam temporibus argentum Aryandicum fuit puriſſimum.

Quin Tiberius Imperator Hilpericum Regem Francorum, aliquot puris aureis ad eum miſſis, donauit, quorum quiſque pendebat libram; & altera eiuſque pars exprimebat imaginem Imperatoris, cum hac inſcriptione, Tiberij Conſtantini perpetui Auguſti, altera currum, cui inſidebat auriga; cum præclara hac inſcriptione: Gloria Romanorum.

Argentei etiam numi Moſcovvitarum puri eſſe perhibentur; nuper etiam in Miſena Hieronymus, ciuis quidam Fribergius, cognomento Magdeburgius, permiſſu Principum, non paucas argenteas monetas puras cudebat, quæ exprimebāt partim imagines noſtrorum Principum, & hominum Illuſtrium, cum veterum, tum eorum qui proximis annis nobiſcum egerūt æuum, aut nunc etiam agunt.

21 His aſſentit Didacus Couarru. Veter. collat. numiſma. cap. 2. numer. 6. Eſt tamen hac in parte, ait, admonendum, veteres Romanorum denarios, cudi ſolitos ex puro argento, quod vulgò acendrado dicimus, auß feinem Silber / abſque vlla æris miſtura. Similes numos ex puro puto auro & argento nos aliquando animi gratia, & ad complacentiam bonorum virorum cudi procurauimus, vti memini ſuprà cap. 11. & 12.

Accedit huic ſententiæ, † eamque con-
22 firmat; imitandamque ac ſequendam aſtruit Conſtitutio S. R. Imperij, habita anno 1500. Auguſtæ. Tit. Von der Gülden vnd Silberen Müntz wegen/ ꝛc. cuius verba hæc ſunt:

Darauff dann wir / oder der / ſo an vnſer ſtadt ſitzen wirt / vñ daß gemelt Reichs Regiment / vollkommen macht / vnd gewalt haben ſollen / Ordnung vnd ſatzung einer beſtendigen Gülden vnd Silberen Müntz / von feinem Goldt vnd Silber / ohne allen zuſatz / durch das gantz Römiſch Reich für zunemen / zumachen / vnd zubeſchlieſſen / ad finem vſque, &c. Hoc vult in effectu. Cæſarea Maieſtas, Statuſve Imperij ordinaturos, vt per totum Romanum Imperium vniformis ac conſtans ex puro auro atque argento, omni alterius metalli mixtura exploſa, moneta cudatur & curſum habeat.

Ex his & rationibus & auctoritatibus, tum etiam ſacri Romani Imperij Conſtitutionibus ſequi videtur pro affirmatiua ſententia, videlicet ſatius & conducibilius fore, ex puro auro atque argento, quam ære aliquo permixto, monetam ferire, concludendum fore.

Verùm ſi præmiſſa omnia rectius exa- 23
minentur † ac ponderentur, penitiuſque introſpiciantur, ſtatuſque rerum preſens, non verò is tantùm, qui retrò multis annis fuit, in conſiderationem trahatur, inueniemus contrariam fortioribus argumentis & motiuis ſtabilitam, atque fulcitam, huicque ſubſcribendum atq; inſiſtendum fore.

Et primò quidem, admiratione non leui dignum mihi videtur, quod prætacti auctores, eorundemque ſequaces, vſqueadeò vrgeant ſummam iſtam ſiue auri, ſiue argenti puritatem, (de qua ſuperius exactius ſumus locuti,) ex eademque numiſmata aurea & argentea cudenda conſulant. Nam ſi fruſtrà ſermo ea de re inſti-
tuitur, † quæ in rerum natura non eſt, nec 24
inuenitur: in eo enim omnes Philoſophi, & docti paſſim viri conueniunt, ſuperuacua, nulliuſque momenti prorſus de numis puris & ſimplicibus, ſiue aureis, ſiue argenteis cudendis vel non cudendis altercatio & inueſtigatio ſuſcipitur. Atqui verò ex ijs quæ ſuprà ſunt adducta, exploratum habemus, quo pacto præcitati Doctores, magnaque pars hominum peritio-
rum ſentiat, firmiterque credat, † purum 25
aurum & argentum ab Artificibus haberi non poſſe, nullumque tale reperiri, quod non ſit cum aliqua extrinſeca materia coniunctum. Ita Plinius,

Alber.

Plinius, Albert. Brun. Budæus, Molinæus, Georg. Agricol. Bilibaldus, etiam Bodinus quodammodò, & reliqui Doct. communiter opinantur.

Quid quæſo eſt, quod tanta concertatione defendere, Principibuſque vt ſequātur perſuadere conentur, præſtare conducibiliuſque eſſe, ex puro metallo pecuniā facere, & fabricare?

Verum enimuerò, quia oſtenſum eſt, ſatiſque probatum ſuperius, communem Doct. eſſe errorem, ad ſummitatem & culmen illud 24. Caract. in auro, & 12. denariorum in argento veniri non poſſe, ſed contrariam, quam tuemur, ſententiam, veriorem & indubitatam permanere, ac ideò ab ea recedendum neutiquam eſſe. Iccircò iſti puncto vlterius immorari ſuperuacaneum eſſe exiſtimamus, ſaltem ita illum ſimpliciter attigiſſe pro hac vice ſufficiat.

Poſito itaque atque conceſſo, quod, vt
26 dixi, omninò concedendum eſt, † ad ſummam puritatem & aurum, & argentum excoqui poſſe. Videndum deinceps erit, quo pacto Reipubl. tum etiam priuatis hominibus vtilius eſſe poſſit, ex eo potius quàm permixto metallo numos percutere. Ais tu quidem, è re Principum, Ciuitatum, Rerumpublicarum, etiam totius denique Imperij, omniumque priuatorum hominum eſſe, abundare auro atque argento excoctiſſimo, permixtionem verò cum ære, aliaque viliori materia vtilitatis parùm habere, & adferre poſſe. At in eo & nos conuenimus, ſi modo ponderis ad pondus, & maſſæ vnius ad aliam maſſam tantummodò fiat reſpectus.

27 Fortunatam reuera & felicem Regionem & Rempublicam dicimus, ſi auri argentique fodinis abundet, atque ita auro argentoque prædiues ſit: è contra verò minus illam felicem iudicamus, quæ iſtis Theſauris deſtituitur. Ita quoque non infimo loco collocandam Regionem pro certo habemus, quæ nobis plenè ſuppeditat omnia, ad vitæ humanæ conſeruatio-
28 nem neceſſaria. Vacuam verò † & infrugiferam, inanem & pauperem fateri cogimur terram, cui nec auri argentive fodinæ, nec aliqua rerum neceſſariarum copia, vnde numos & diuitias ſibi Incolæ, ad commerciorum mutuam obſeruantiam ſuſtinendam, comparari poſſint, diuinitùs ſit conceſſa & attributa. Hinc verò inferre velle, Rempubl. prædicto aliquo modorum locupletatam, cōducibilius facturam, ſi numos ex puro auro atque argēto, non verò aliqua æris particula permixto,
† ferire procuret, iuſta, meo quidem iudicio, & rationabili caret cauſſa ac fundamento. 29

Quemadmodum enim fieri poteſt, vt Mercatores extranei ad iſtas partes, in quibus fortior moneta currit, merces ſuas copioſius, partius verò ad eaſdem, vbi debilior in vſu eſt, transferant, ita è contrariò fieri poteſt, vt nonnulli Mercatores, viles, fucoſas, atque fallaces merces magna in copia ad talia loca vehant, ſpe & intentione vt bonam & præſtantiorem monetam requirāt atque exportent, indeque viliores aureos fabricari procurent. Ita fit quod & optima pecunia illi deſtituantur, & in locum iſtius merces vitioſæ ſubſtituantur. Vt rectè & admodum appoſitè infert Agricola. Et ita quod pro vtilitate bonoq; Reipub. ac communitatis credebatur introductum, facilè in eius incōmodum conuerſum apparet.

Sed demus, vt propius aliquanto ad rem ipſam veniamus, huiuſque controuerſæ quæſtionis radicem ac fundamentum arripiamus, demus inquam alibi currere, non niſi ex puro auro atque argento numiſmata. Hic † certè tres marcæ iſtius me- 30
talli purioris, præſtantiores iudicabuntur, alijs tribus ære permixtis. Atque hoc pacto veriſſima eſt ſententia illa prior. Verùm ſi ſimmetriam vnam eandemque proportionem in puro & ære aliquo permixto, ſiue auro, ſiue argento, conſtituamus, quod fieri debere ratio ipſa, ſuper qua ars hæc eſt fundata, omninò ſuadet atque requirit (de quo quædam ſuprà cap. 8. vbi de pede monetariorum tractatum fuit, diximus) parum referre conſtanter affirmamus, ſiue ex puro auro vel argento, ſiue ex com-

compatibilibus metallis alijs permixto, numos ſtampari faciamus. Hunc enim in modum ipſe quoque Agric. de præc. metall. vbi de puritate præceſſit, eſt elocu-
31 tus. † Tametſi autem puri numi aurei & argentei boni, Imo optimi ſint & dicantur, Hi tamen etiam boni dicuntur, qui & ex legitima temperatura conſtiterint, & iuſti fuerunt ponderis, & nota Regis vel Principis vel Ciuitatis ſignati fuerint, Quod viuis exemplis ſubſequentibus, ad oculum hoc pacto commonſtramus.

Tres ſupradictæ marcæ ex puro argento confectæ, æquiparantur quatuor marcis quorum liga eſt nouem denariorum tantum, tantundemq; argenti illis tribus & non vlterius, quantum quatuor prædictis ineſt. Etiam eiuſdem precij & valoris erunt quatuor illæ, cuius ſunt tres marcæ puriores. Multiplicatis enim marcis tribus per denarios. 12. exſurgunt denarij in totum———36. denar. totidem quoque denarij producuntur, ſi quaternarius cum numero nouenario multiplicetur, ſcilicet———36. denar. Simili modo ſi ad manus habueris numorum ex puro argento hoc eſt 12. denar. vt ſæpius inculco, confectorum marcas 6. eæ correſpondent nouem marcis ex octo denarijs puris fabricatis. Deductis enim ſenario per numerum. 12. proueniunt denar.———72. Et totidem proueniunt quoque ſi per nouenarium 8. deducātur. In illis itaque ſex marcis non plus reſidet reperiturque argenti puri puti, quā in iſtis præmiſſis nouem marcis denariorum. 8. Sic viginti quatuor marcæ numorum de puro argento tenentium ſolum ſex denarios, tantum argenti comprehendunt, quantum duodecim marcæ ex puriſſimo argento. Eandem habet æquabilitatem purum aurum, & cum ære atque argento commixtum, obſeruata ſemper eadem legitimæ temperaturę proportione.

Extendamus nonnihil ad numos aureos iſtam doctrinam, quæ alias intri-
32 cata multis apparre poſſet. † Habeo, exemplicauſa ex numis puris aureis marcas decem & octo, quorum liga eſt. 24. Caractorum. Si ſimiliter. 24. marcas habeam, tenentes ac recipientes de puro non niſi 18. Caractos, quales ſunt numi Philippici: goldē Konnichs thall. tantum in his, quā tum in prioribus auri puri continetur, eſtque vtrobique, quoad valorem iſtam intrinſecum ligæ, par ratio, de qua liga nobis hic eſt ſermo, etſi diuerſitas ſit in pōdere, quod quilibet facile animaduertit. Illi itaque Doctores, qui ex puro auro atque argēto pecuniam fabricandam cenſent, de pondere parum ſunt ſolliciti, ſatis eſſe putantes, vt ex ſimplici auro atque argento fiat. Mea vero longe aliter fert opinio, cui, niſi fallor, & docti & indocti, Seculares & Eccleſiaſtici facile ſub ſcribent.

† Firmiter enim, omniq; hæſitatione ſemota tueor, mercatorem iſtū ſupradictū, ſeſqui mille marcas ex argēto, quod octo eſt denariorum, in bonis habentem, tā potentē fore, licèt numi inde cuſi pro quarta parte ſint ærei, quàm qui ex meraciſſimo puroque puto argento mille marcas poſſideat. Et quod hic de iſtiuſmodi diuitijs Mercatoris, aut priuati hominis, dico, idem etiam iudicium eſt ferēdum de ſummo alicuius Regionis, Ciuitatis, aut Reipublicæ theſauro, de Vectigalibus, de Telonijs, annuis reditibus, penſionibus, alijſq; obuentionibus. Manemus hic in vna eademq; per aduerſarios mota Regu- 33
la, qua pro certo ponitur, Quod vbi plus 34
auri & argenti apud vniuerſitatem reperitur, non attento ſimplex, aut cum alio metallo ſit per mixtum, ibidem locupletiorem Rempubl. fore. Aſſumptio, iuſta calculatione mediante, certiſſima permanet, non plus argenti in poſteriori, quàm priori caſu haberi. Sequitur ergo ex præmiſſis veris ſententiam quam tuemur indubitatam eſſe.

† Immò oſtendi poſſet precioſius ac præ 35
ſtantius eſſe aurum atque argentum confuſum, ac cum alio metallo permixtum, quam illud abſolute ſimplex, purum, & ab omni extranea materia repur-

gatum non quidem de per ſe, ſed quo ad aliud, ſalua ſemper manente debita & requiſita mixturæ, & proportione conuenienti, vnius etiam quoad aliud.

In marca enim argenti vna quæ eſt 8. denariorium, quo ad puritatem ibi quatuor ſunt denarij æ rei, in illa marca quæ tantum puri argenti habet denarios 4. inueniuntur denarij. 8. æ rei. Atque ita in iſtis marcis duabus lucrabitur, qui eas accipit, & tantum purum argentum perſoluit, vnam marcam ex ære, quod ſequitur neceſſario.

Quæ res, vt nonnihil ſubtilis, exemplis fiet manifeſtior, per l. præter. §. videamus. ff. de Collat. bono. ad verba. Quod dico manifeſtius fit exemplo. Memini me aliquandoque ex Regeſtis cuiuſdam magiſtri Monetalis, iucundum reuera hoc
36 experimentum hauſiſſe, quopacto † videlicet per genus quoddam Cementi omnis materia ærea ex ipſis numis extrahi poſſit, ita vt nō argentum ſolnum, ſed æs ipſum vtiliter extrahatur. Ita ſumpſim' marcas aliquot. 20. 30. 40. forte ex argento. 4. denariorum aut circiter, prout capax erat receptaculum ſaccus, cui imponebatur, & locus cementationi deſtinatus, requirebat, adhibito ſale, ſulphure, alijſque materijs. Quibus prædictis marcis Cemento per 12. 20. aut 25. horas vel etiam vltra immiſſis & excoctis, inuenimus & excepimus poſtea numulos eoſdē albiores nitidioreſque & ad puritatem: 10. $10\frac{1}{2}$. vel etiam 11 denariorum Cemētatos, pondere quidem, aliter enim fieri nequit, deminutos, forma vero literis atque inſcriptionibus omnino ſaluis exiſtentibus. AEs, quod iam plane materiæ immerſum erat, rurſus alio artificio extrahebatur, & certis ſuis vſibus deſtinabatur. Hæc ſingularia ſunt & iucunda, ſuamque tunc vtilitatem habent, quando videlicet argentum debilius proportionabiliter minori precio, quàm fortius, & puritati magis vicinum, haberi poteſt.

Iſto etiam experimento nuper in noſtris de——8. halleri: numulis animi cauſſa ſum vſus: eoſdemque reduxi ad——8——& ——9. denarios, licèt alias mixtura & pes eorum ſit, vt ſupra oſtendi, denariorum —— $2\frac{1}{2}$. Quos ita purificatos, alioque & nitidiori colore apparentes, multis, magni nominis viris & Dominis obtuli conſpiciendos, quo intelligerent tantum argenti iſtis tot numero numulis, quot thallerus Imper. pro tempore valeret, ineſſe, quantum ipſemet thallerus prædictus haberet atque complecteretur puri argenti, æs quod ſuperfuit in dict. denariolis, quaſi lucro eius, qui eos poſſidet, videtur cedere.

Eodem †genere experimenti Artifices etiam in numis aureis vt plurimum vtūtur, maximè vero in argento deaurato. Et hoc pacto non ſolum in maſſa ſeu numis aureis ipſum aurum, verumetiam argentum ſaluum manet, & in vtilitatem poſſidentis conuertitur. 37

Huius quoque meminit, non indilligēs rerum iſtarum indagator Car. Moliu. numer. 775. Faciunt tamen, inquit, aurifices & Monetales genus † quoddam Cementi, ex lateribus cōtuſis & medicatis cum argilla, vbi aurum incluſum, & 24. horis igni immiſſum, ab omni ære penitiſſimè purgatur nec non ab argento & alio metallo quæ non pereunt, ſed inueniuntur immerſa Cemento, vnde extrahuntur & ſeparantur. Et quæ ibidem ſequuntur. Eodem modo in ſuperiori exemplo æs extractum in cemento ſaluum reperitur, numis impoſitis integris exiſtentibus, licet leuioribus. 38

Vides ergo beneuole Lector quopacto ſatius ſit aliquando, abundare auro atque argento cum alijs metallis permixto, quā ſimplici ac puro puto.

Præterea ex diſſolutione prioris argumēti ꝑ doctores moti etiā altera illa, quę de mutatione ac variatione creba pecuniarum in medium erat adducta, corruit obiectio. Non † enim tam commixtio numorum decreta, & proportionabiliter admiſſa atque probata, confuſionis iſtius multi- 39

multiplicis , & peſt is rei numariæ inteſtinæ ac nocentiſſimæ cauſa extitit & adhuc exiſtit, quam deprauatorum hominum & paracharactarum temerarij &
40 ne farij auſus,quos reliquoſque † numorũ deprauatores ac corruptores,hic non tam non defendere, quam iuſtis pœnis ſubijciendos eſſe , dicimus ac profitemur: interim inculcantes & affirmantes ex confuſione materiarum talia non cauſari, quicquid vulgus hominum in contrarium fruſtra reclamet. Cum enim 12. denarij atque ita marca argenti puri, iuxta Imper. conſtitutiones, & pedem ab anno 1566. inuiolabiliter per nos, obſeruatum , præbeat thalleros Imp. nouem, boni ratiocinatores colliguntex marca 10. denar. & 16. gr. exhiberi ſimiles thalleros. 8. neque plus neque minus, & ex marca argenti quod eſt 6. denariorum dari 4½.thall.Imper. Quæ cõſequentia omnino ex Regula proportionum infertur.

In auro quoque eadem proportio locum habet, poſito ſiquidem ex pura auri marca——24. Caractorum, quod obrijſum vocauimus, Magiſtros Monetales, 93. aureos in auro cudere, conſequitur ſtatim ex auro mixto. 18.Caract. 70.aureos in auro, excepta vnius quarta parte prouenire.

In ſumma, nihil cauſſæ eſt prorſus, cur magis ex commixtione metallorum, modo iuſta ſit,& proportionabiliter temperata, quàm puro auro atque argento pecuniarum deprauationem oriri, aſſerere velimus. Hoc ipſum in aureis & argenteis numis tam in Imperio,quam Regnis adiacentibus, & quibuſcunque in locis conſpicitur , modo vt dixi & pro maxima præſupponimus,debita,decens, & requiſita ſubſit temperatura.

41 Ita † aurei in auro,Coronati Francici & Italici, Ducati ſimplices & duplices, duplices regales, aurei leones, numi Anglici Engelotten vocamus, & maxime numi grandiores in Portegalia ſtampati,& ſimiles proxime ad puritatem accedentes,Item Equites Geldrici,aurei cornuti, Montenſes & ſimiles ære atque argento permixti denarij, tali numorum deprauationi occaſionem vllam præbuerunt, Quod ipſum ex diligenti inueſtigatione & accommodatione valoris intrinſeci ligæ, ac ponderis, omnium iſtorum numorum , tum etiam ex ipſis Conſtitut. Imperialibus de ann. 1442. Tit. Von der gülden Müntz wegen. manifeſtum euadit:quo præſcripto tempore ordinatum fuit, vt aurei in auro non ex puro auro, vt antea deduxi, ſed ex auro quod contineret ——19. Caract. cuderentur. Ille enim pes tunc temporis fuit conſtitutus. Quæ Ordin. Imperij Francofordiæ ſuper puncto Monetæ celebrata etſi annum. 1500. præceſſerit, ideoque per poſteriores videretur abrogata, per Reg. qua decimus priores ll. per † poſteriores abrogari,l.Non eſt nouum, ff. de ll. tamen ex Comitijs pluribus an-
num prædict. 1500. ſubſecutis notorium 42
fit, ab iſta opinione de cudendis ex puro auro atque argento denarijs, iamdudum expreſſo totius Imperij & Statutum conſenſu,receſſum eſſe,de quo nemo mortalium dubitat.

Idem quoque Iudicium ferendum eſt de ipſis Aurifabris,quibus tam in Impe-
rio, quam paſſim in omnibus bene con- 43
ſtitutis † Ciuitatibus , certa eſt mixtura præſcripta, ad quam velut ad lydium lapidem reſpicere, iuxtaque eandem vaſa ſua ſiue aurea ſiue argentea conficere tenētur,prout ſuperius attigimus.c.de pon de Monetariorum. in fine. Eſtque pes iſte Aurifabrorum præſcriptus ab Imperio A——14.lotonum, vel quod idē eſt. 10.den.& gran. 12.quæ mixtura tolerabilis eſt omnino.Merum enim argentum,te-
ſte etiam † Molinæo,artificibus & vaſcu- 44
larijs non ita congruit, ſed argentum aliquantulum dilutum , eſt aptius ſubtili operi,Quorũ ego,nõ attento,quod alij cõtrariũ dicāt aut ſcribāt, ſentētiæ aſſiſto.

Prædictis accedit, quod etſi ſummè vtile viſum fuerit , puram monetam auream & argenteam ferire, conſtetque primis illis temporibus , quæ verè aurea

fuerunt, aliquoties & complacendi ac gratificandi amicis magis, quàm animo illud continuandi, ita factitatum, tamen
45 hoc ipſum ferreo noſtro duriſſimo, † & perturbatiſſimo hoc ſeculo, quo & Eccleſiaſticus & politicus Status totuſque mundus prope ad extremas anguſtias eſt redactus, cogitare, ne dicam ad effectum perducere velle, impoſſibile videtur.

Quis enim Princeps, Dux, Comes, quæ Regio, quæ Ciuitas, aut Reſpublica hæc tentare audebit, ſumptuſque tantos perferre præſumet? Repurgare totius orbis
46 pecuniam auream & argenteam, vaſaque inde confecta, & ſupellectilem † omnem ita excoquere, vt nihil extraneæ & impertinentis materię ibidem relinquatur: & ſic puriſſimos numos, vaſaque ex auro & argento puro puto inde conficere, hoc opus hic labor eſt. Quid quod numi taliter percuſſi nomen pecuniæ amittent, vtpote per quos res quælibet, non ita commode poſſint licitari, publica æſtimatio ceſſabit, & in eius locum ponderis varie-
47 tas ſubſtituetur, contra illa verba l. 1. inſerta. ff. de contrah. empt. Eaque materia forma publica percuſſa, vſum dominiumque non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate, hoc eſt æſtimatione publica.

Concluſio ergo huius quæſtionis, vt hoc caput abſoluamus, in vtramque partem ita agitatę, ſaluo alterius iudicio, hęc erit. Reges, Principes, Duces ac Ciuitates, ius cudendæ monetę habentes, qui ex auri argentique fodinis (quibus Romanum Imperium, & in primis Germania noſtra præ cæteris abundat) aut aliunde purum aurum & argentum habere poſſunt, cudant ſi velint muniſmata precioſa & puritati vicina, vel ſi nolint aut auri argentique fodinis deſtituantur, quorū
48 numerus non eſt exiguus. † neque enim iuxta pſalmiſtam Pſalm. 147. fecit Deus taliter omni nationi, quemadmodum nec omnes ex æquo amauit Iuppiter: tunc dilutiorem & debiliorem in valore intrinſeco, talem tamen monetam fabricare omnino procurent, quæ ſuis requiſitis ligæ, ponderis, ac formæ, præpolleant. Ita enim alibi inquit Agricola. Monetarij non neceſſe habent aurum prorſus purū efficere, ſed coquere, donec talis temperatura ſit, qualis eſſe debeat aureorum numum, quos cudunt.

Quo præuio, in hoc ſollicite omnique cura ac ſtudio incumbendum erit, vt extrinſeco valori indicaturæ videlicet, meta ſua præſcribatur, quā tranſilire, nec Principes viri, qui à ll. obſeruatione immunes haberi non debent, per l. digna. vox. C. de leg. & conſt. nec ſubditi, nec Mercatores, nec Collybiſtæ, nec quilibet alius, graui pœna indicta, audebunt. 49
Hæc omnia ſi inuiolabiliter obſeruētur, contrariumq; ſuadentes ac facientes priuilegijs non tantum conceſſis priuentur, verumetiam iuxta tranſgreſſionis modū, arctius punirētur, iam omnes hæ & ſimiles diſputationes ceſſarent, & de re numaria, melius ſalubriuſq; toti terrarum orbi prouiſum eſſet. Videatur §. in conſtitut. Imper. de ann. 1576. qui ita incipit. 50
Wann aber wenig nutzet gütte ſatzungen zumachen / da keine ſteiffe handthabung darbey durch die Obriegkeit gebraucht wirdt. So wollen wir. fol. 24. 2. colum. 51
Cuius memini etiam ſupra.

De Solidis.

SVMMARIA.

1 *Solidus vnde dicatur.*
2 *Solidus pro integro accipitur.*
3 *Semiſſes & Tremiſſes Solidi.*
4 *Solidus & aureus qualiter conueniant & differant.*
5 *Aureos ante Iuſtin. tempora percuſſos, præſtantiores ſolido fuiſſe.*
6 *Aurei quatuor quondam vnciam pendebant.*
7 *Aurei primi à Iuſtinianeis ſeſcupla proportione diſtant.*
8 *Aureus & ſolidus à tempore Iuſtin. vnus idemq;.*

9 *Aureo-*

9 *Aureorum ſeu ſolidorum 72. libram facere.*
10 *Aurei noſtri temporis cum illis antiquis cõparari non poſſunt.*
11 *Aureorum noſtrorum cum Iuſtinian. collatio.*
12 *Solidi Iuſtin quale ſit pondus.*
13 *Solidum Accurſius malè pro ſiliqua accipit.*
14 *Solidi Iuſtin. cum vſitata moneta comparatio.*
15 *Solidorum cum ducatis comparatio.*
16 *Solido ineſſe 48. partem argenti.*
17 *Georgius Agricola parumper à ſcopo vacillat.*
18 *Ducatorum liga quæ ſit.*
19 *Solidus Iuſtin. Vngaricum, & 18. momenta valet.*
20 *Ponduſculi partes, quibus aurum appendimus.*
21 *Ponderis Anglici, & eo quo Agricola in auro vtitur differentia.*
22 *Solidorum ad ducatos ratio tabellariter explicata.*
23 *Solidorum ad aureos in auro comparatio.*
24 *Solidorum ad flor. & thall. Colon. licitatio.*
25 *Solidorum antiquorum in odioſis reſpectus habetur.*
26 *L. Sancimus, de donat. quos aureos deſignet.*
27 *Solidorum appellatione vulgares aurei & vſitati continentur.*
28 *Solidorũ appellatione argentei numi comprehenduntur.*
29 *Solidus aureum Vngaricum deſignat.*
30 *Solidi in Ordinationibus Imperij quales.*
31 *Solidi intelliguntur de 15. batijs.*
32 *Aurei 600. in pœnali mandato Illuſtriß. Duc. Iul. Cliu. de non appellan. quales ſint.*
33 *Aureus in auro, vbi auri ſit mentio, ſubintelligendus.*
34 *Appellationes in Ducatu Geldriæ impermiſſæ.*
36 *Statuta quæ appellationes remouent, ſunt de friuolis intelligenda.*
37 *Iuramẽtum per Iudices præſtitum, ne appelletur, nullius eſt momenti.*
38 *Iuramenta per ſubditos ad coactionẽ Dominorum, ne appelletur, præſtitum, nõ ſunt obligatoria.*
40 *Conſtitutiones Imperij hoc ipſum quoque ordinarunt.*
41 *Idem apertis iuris textibus comprobatur.*
42 *Appellationes benè excluduntur, ſi Superioris conſenſus acceſſerit.*
43 *Ceſſante cauſa, ceſſabit effectus.*

CAPVT VIGESIMVM-SECVNDVM.

SOLIDVS non à ſoliditate, quaſi ex ſolido & puro auro factus fuerit, dictus eſt, (vt malè ſentit gloſſ. ad l. 1. C. de vet. num. poteſt. libr. 11. Et Viuius in Commu. opin. lib. 1. in verbo, aurei. quos ſequi videtur Bodin. cap. ſuprà cita. 3. de Republ.) multò minus à Sole, propter Solis imaginem ſolido ſiue aureo impreſſam, vt noſtro tempore quidam imperiti Solem aureo in auro impreſſerũt: verùm ideò ita nominatur, † quòd integer ſit, nihilque ei deeſſe videatur. 2

†Integrum ſiquidem Latini ſolidum vocauerunt, probatur per l. ergò. §. creditoribus. ff. de fideicommiſſ. libert. Didac. Couarr. veter. coll. num. cap. 3. Nebriſſen. in Iuris Lexico, & Budæus libr. 5. Aſs. Agrico. lib. 2. de pond. & temp. monet. circa princip. Carol. Molinæ. de vſur. nume. 64. ita ſcribit: Cæration Græcè, ſiliqua Latinè, ſecundùm omnes bonos auctores, & Græcos, & Latinos, eſt viceſimaquarta pars vnius numi ſiue ſolidi, accipiendo ſolidum pro vno toto & integro inſtar aſſis conſummato. Hinc ſemiſſes & tremiſſes † deſcenderunt, illi ex dimidia au- 3

 ri parte,

ri parte, hi tantùm ex tertia conſtabant: tremis enim, vt oſtẽdit Budæus ad l.quia vulgo.ff.de ædil.edict.eſt pars tertia ſolidi, ſicut ſemis dimidia.

Quare Impp. Arcad.& Honor.in l.3.C. de milit.veſt.lib.12.ita loquuntur: Fortiſſimis militibus noſtris per Illyricum nõ binos tremiſſes pro ſingulis clamidibus, ſed ſingulos ſolidos dari præcipimus. Et d.loc.Agric. Aureus, quem Alexand. Seuerus percuſſit, erat duarum drachmarum, quos aureos, cùm reſpectum ad ſemiſſes & tremiſſes haberent, tunc primò dixerunt ſolidos: quod ſemiſſes, ait, ex dimidia eorũ parte, tremiſſes ex tertia conſtarent, gantze/halbe/vnd örter Güldens. Sichardus ad d.l.quicunque, de ſeru.fug. lib.6.C. Et Couarr.d.loc.num.3. Cui adde Carol.Molinæ.de contract.ſeu vſur.quæſtio.4.num.105.

4 † Quopacto verò ſolidus ab aureo differat, cum eodẽmve conueniat, ſintque diuerſo reſpectu diuerſa, & aliâs vnũ idemque denotent, aliquot argumentis & auctoritatibus fuſe, explicat d.loc. Couar.
5 oſtendens, aureum illum apud Romanos primò, & dudum antè Iuſtin. quoque tempora percuſſum, præſtantiorem, maximè quoad pondus, fuiſſe illo, cuius fit mentio à Iuſtiniano, & alijs paulò antè Cæſaribus. Quod vel ex auctoritate Plinij ſola ſequi poſſe videtur: Ait enim li.33.c.3. Aureus numus poſt annum ſexageſimum ſecundum percuſſus eſt, quàm argenteus: ita ſcrupulum valeret ſeſtertijs vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertiorum, qui tunc erãt, V.D.CCLX. ſeſtertios: poſt hæc placuit quadraginta duo ſignari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus, minutiſſimè ve-
6 rò ad 48. Ex quo conſtat, † quòd quatuor ex iſtis aureis vnciam penderunt, multiplicatis enim per 4. duodecim vncijs, quot libram habere ſuprà oſtendimus, cõſequitur aureos prouenire quadraginta octo.

Hinc Pomponius in l.numiſmatum. ff. de vſufruct. inquit: Numiſmatum aureorum vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent, vſusfructus legari poteſt. Seſcupla proportione, ergò aurei
illi primi à Iuſtinianeis, quorum † vide- 7
licet 6. vnciam, & 72. libram conſtituunt, differebant.

Hanc ſententiam veritati conſonã eſſe, ex ſententia Couarr. aliorumque præclariſſimorum virorum libenter amplector, cuius hæc ſunt in d.cap.3.§.1.nume. 3.vete.coll. numiſm. verba: Nunc etiam conſtanter aſſerimus, vti anteà libr.quoque 1.varia. reſolut. aſſeruimus, aureum veterum Iureconſultorum ab aureo Codicis Theodoſiani & Iuſtiniani ex eo differre, quòd aureus ille vetus quarta fuerit vnciæ pars: aureus vel ſolidus Iuſtiniani & aliorum Cæſarum, qui à Conſtantino imperium obtinuere, ſextum tantùm appenderet vnciæ partem.

† A tempore ergò Iuſtiniani Imperat. 8
aureorum & ſolidorum vocabulo indifferenter & pro eodem vtimur, quemadmodum communis quoque fert opinio, nec Couarr. ab ea diſſentit, quorum, vt
paulò antè dixi, 72. libram † conficiũt per 9
expreſſos iuris textus plures, l.fin.ff.de in ius voc.& l.ſi duobus. C.commun.de leg. & in Inſtitut.de pœn.teme.litig.§.final.l. quotieſcunque. C. de ſuſcept. præpoſ. & Arcad.l.ſi verò.§.prætor ait. ff.de his qui deiecer.vel effude.§.item is. verſic.cui ſimilis eſt, Inſtitut.de obliga.quæ ex quaſ. mal.naſc.Guid.Pap.dec.492.& ſing.328.n. 2.Ioh.Aquil.de monet.poteſta. cap.2. Sichard. ad d.l.quicunque. Budæ.lib.3.Aſs. & libr.5. Alciat.libr.3.diſpunct. cap.9. Agrico.lib.1.de pond.& temp.mone. Boer. deciſ.327.in princip. D.Gail.2. Obſeruatio.39.

Quæ omnia propterea ſunt notanda diligentius, vti D.Gail.d.loc. quoque aſſignauit; quòd in omnibus poſſim pro-
uincijs aurei mutentur, † & hoc tempore 10
nulli, quod ſciam, inueniantur, qui cum iſtis poſſunt comparari. Qua de cauſa me operam lectori non ingratam præſtiturũ putaui, ſi tum Ducatos, vel Vngaricos, vel noſtros, tum aureos noſtros in auro Rhenenſes, aliosque currentes & vſitatos florenos

renos cum iiſdem, nunc verè veteribus & precioſis aureis ſiue ſolidis † conferamus, eorundemque collationem aliquam
11 inſtituamus, ac omnium oculis conſpiciendam proponamus.

Certo certius eſt, Solidum ſeu aureum Romanum à D. Imperat. Iuſtin. vt dictum, ita appellatum, quatuor pendiſſe ſcru-
12 pula, † ſeu, quod in idem recidit, 24. ſiliquas, vel etiam drachmam vnam & ſcrupulum: Scrupulũ enim cum tertiã drachmæ partem, ſeu ſex ſiliquas, & drachma tria ſcrupula, vel decem & octo ſiliquas pendat, ſequitur ſolidi pondus fuiſſe A————24. ſiliquarum. Hoc ipſum planum fit ex Budæi lib. 5. de Aſs. Alciat. in l. frumenta. ff. de verbor. ſignificat. Anton. Auguſt. lib. r. 2. cap. 9. emend. Car. Molinæ. num. de vſur. 68. Georg. Agrico. libr. 5. de ponder. Et libr. 2. de ponder. & temp. monet. Vbi in hunc modum loquitur: Cùm Cõſtantinus & Iulianus, ac alii rurſus detraxerunt de aureorum pondere, etenim è libris ſignarunt duos & ſeptuaginta, quorum ſinguli penderent ſextulum, hoc eſt, quatuor ſcripula, atque eos aureos Iuſtinianus Imper. appellat ſolidos. Eadem habet d. loc. Couar. cap. videlicet 3. §. 2. num. 10. Et ibidem mox ab initio: Solidus, inquit, hic numus aureus 24. ſiliquas appẽdit, & ideò octaua eius pars, tres habet ſiliquas, vt probat Anton. Auguſt. ex Nouel. Græc. Conſtit. 130. de vſur. Nautic. nondum typis excuſis.

13 † Toto igitur cœlo errat Accurſ. noſter, in l. vnic. C. de imponend. lucrat. deſcript. lib. 10. ſtatim ab initio, dum ſiliquã ſolidum interpretatur, poſteaquàm ſolidus 24. pendat ſiliquas, &c.

Sed vt propius ad ipſam comparationem aurei ſiue ſolidi præmentionati vete-
14 ris cum noſtris Ducatis, † tum etiam Aureis in auro, & ſi videbitur commodum, cum alijs vſitatis florenis accedamus: dictum paulò ante à nobis eſt, idq; ex mẽte doctiſſimorum virorum, quorum ſententias ſi veritati conſentaneæ, aut in difficilioribus & abſtruſis probabiles tantummodò viſæ fuerint, obuijs, quod aiunt, vlnis amplectimur, ac ſequimur. Dictum eſt, inquam, pondus iſtius veteris aurei, fuiſſe trium ſcrupulorum, ſeu quod idem eſt, 24. ſiliquarum. Quid igitur de liga eorundem ſtatuendum eſt? Si nobis pecia vna aut ſaltem particula aliqua vnius ex iſtis numis offerretur, iam ignis & aquę experimẽto facilis eſſet iſtius indagatio: ſed quia illis deſtituimur, audiamus Agricolam, quem ſæpè in his & ſimilibus ſummè admiramur, hac de re ita ſentientem.

Aurei autem numi, qui his noſtris temporibus percutiuntur, ita ſe habent: † Vn- 15
garici, Hiſpanici, Turſici, Ducati Veneti ſignantur ex auri beſſe Noribergio, in quo inſunt argenti ſex binæ ſiliquæ (vt noſtri Monetarij partiuntur) ſextula, quæ quia eſt octaua & quadrageſima pars, illi eandem quam optimi veteres aurei in auro habent temperaturam. Ducati verò Romani, Bononienſes, Lucẽſes, Mediolanẽſes, formantur ex beſſe, in quo inſunt argenti tria ſcripula, id eſt, ſecunda & triceſima pars. Sed Coronati Francici & Burgũdici fiũt ex beſſe, in quo inſunt argenti tres ſextulæ, hoc eſt, decimaſexta portio. At Coronati Italici ex beſſe ſignantur, in quo inſunt argẽti quinq; ſextulæ: quæ eſt nona pars, & tres nonæ partis quintę, aliqui tamẽ aliquãto minus argẽti in ſe continẽt, ſed qui minimũ, quatuor ſextulas. i. duodecimã partẽ. Poſtremò Rhenani ſignãtur ex beſſe, in quo inſunt argẽti ſex binæ ſextulæ, quarta pars, itaq; id genus aurei, albeſcũt. Sed magis ex auro argẽtoſo cõſtant Philippici Brabãtini, & Vvilhelmi Hollandici, nã hi aurei cõficiuntur ex auri beſſe, in quo inſunt quindecim auri binæ ſextulæ, nouem argenti. At argentei numi veterum etiam variant temperatura.

Sed & de his aureis, de quibus nobis eſt ſermo, in hunc quoq; modum Agric. lib. 3. de precio veter. monet. loquitur: At Aureus Romanus, qui pendet quatuor ſcrupula, † & à Iuſtiniano ſolidus appellatur,
ſi in eo ineſt octaua & quadrageſima argenti portio, valet Vngaricum, & decem & octo momenta. Hic ego Agricolæ 16
moleſtus

moleſtus eſſe nolo, in eo, quod pro baſi ac fundamento ligæ huius ſolidi ſtatuat, ſolidum habere portionem 48. ex argento admixtam, beſſis ſcilicet monetalis. Nam cùm ſuprà oſtenſum eſt, marcam auri puri puti habere caractos 24. & quemlibet caractum in 12. non verò in 24. vt ſcribentium errore introductum exiſtimo, grana diuidi, ſequitur in marca contineri grana minuſcula

A————————288. gran.

Si nunc iſtorum granorum quadrageſimam octauam argenteam dicimus, diligenti examine præhabito, ſequatur neceſſe eſt, ducatos continere non niſi au-
17 ri puri 23. caractos, cum dimidio, atque ita in 6. granis argenteis erit defectus, cuius inueſtigatio hoc pacto fieri poteſt: Quoties 48. reperitur in 288. tot dicendum me argentea grana in petia ſeu maſſa habere. Et numerus qui prouenit, erit 6.

Ad Regulam————288 | 6. gran.
48

Vel econtrà fiat diuiſio per ſenarium numerum, mox proueniet ex argento portio admixta 48.

Ad Regulam ——288 (48. proueniunt.
6

Verùm quoniã ſatis ſuperque inſtructi ſumus, in ducatis Vngaricis, Ratisponenſibus, noſtris etiam Tuitienſibus, & paſſim Germanicis ſimilibus, non defectum talem, ſed trium tantummodò, aut ad
18 ſummum † quatuor granorum ineſſe, itaque beſſem continere 23. caract. & dodrantem vnius caratij, hoc eſt 9. gran. ſequeretur ex eo portionem----96. aut 72. tantummodò ex argento iiſdem inhærere, quod curioſitate nimia exploſa attigiſſe ſufficiat.

Vt igitur ſententiæ D. Agricolæ inhæreamus, conſentiamuſque ſolido ineſſe ex argento portionem quadrageſimam octauam, & hinc collationem huius cum Ducatis, aureis in auro, & reliquis florenis vſualibus, maximè cùm in his videam multos à ſcopo aberraſſe, inſtituamus: infert idem Agrico. hoc pacto, libr. 3. de prec. monet. At, inquit, aureus Romanus qui pendit quatuor ſcripula & à Iuſtiniano ſolidus appellatur, ſi in eo ineſt octaua & quadrageſima argenti por-
tio, valet Vngaricum, & decem & octo 19
momenta. Hæc aliquantò vberius pro pleniori dicendorum inſtructione enucleabimus.

Sciendum eſt ergò, diuerſum eſſe pondus, quo Agricola vtitur, à noſtris ponduſculis, de quibus ſuprà, vbi diximus, marcam habere vncias octo, & vnciam quamlibet Anglos nouem & decem, Anglorum quemlibet ex iſtis recipere momenta, hoc eſt aiß/ triginta duo. Iuxta
† iſtius noſtri ponduſculi ratione, quoad 20
librandum auri petias, potiſſimùm vtimur, ex quo etiam omnia vſualia ferè pondera originem trahunt, conficiunturque, Ducatus pendit Anglos binos & quartã cum duobus momẽtis: 2. Engl. —1. quart/—1. dueß/ ſiue momẽta—72. remedio vulgari ſemoto: Aureus verò in auro duos Anglos, & tertiam: 2. engl.
1. tro. ſeu momenta—64. Sed † iuxta 21
Agricolam, quemadmodum ex fine libri 3. de precio veter. monet. conſtat, maſſula, cuius pondus eſt aurei Rhenani, eines Rheiniſchen Goltgülden gewichs/ diuiditur, ait, in——60 momenta: Vngarici verò maſſula diſtribuitur in——
A——66. momenta: grauior igitur eſt Rhenana ſex momentis: De differentia inter vtrumque aureum, quo & ad noſtrum, & ad Agricolæ pondus, quæ ſex eſt vtrobique momentorum, conuenimus.

TABV.

TABVLA,

Ex qua colligitur, quæ ſit ratio ſolidorum, ſiue Aureorum Romanorum, & Ducatorum.

Hi Romani Aurei — Valent

Aurei Romani.	Ducat.	Momenta.
1	1	18
2	2	36
3	3	56
4	5	6
5	6	24
6	7	42
7	8	60
8	10	12
9	11	30
10	12	48
11	14	0
20	25	30
30	38	12
50	63	42
70	89	6
100	127	18
200	254½	2
500	636	24
1000	1272	48

Atque ita deinceps calculus oſtendit, quæ ſit ratio ſolidi, ſeu floreni veteris ad Ducatos Vngaricos, de quibus ſolidis plura Iuſtinian. in l. 3. C. commun. de leg. & fideicommiſſ. ac paſſim. Nunc porrò ad Aureos in auro, ſecundùm curſum hodiernum huius patriæ illa transferemus, quo dicimus Ducatum valelere ....99. alb. currentes, & Aureum in auro 75. alb.

De quibus eſt Tabella ſubſequens.

O Solidi

23

Aurei Iuſtin. Valent

Solidi ſiue Aurei Iuſtin.	Aureos in auro.	Albos.
1	1	51
2	3	27
3	5	3
4	6	54
5	8	30
6	9	6
7	11	57
8	13	33
9	15	9
10	16	60
20	33	45
30	50	30
40	67	15
50	84	0
100	168	0
500	840	0
1000	1680	0

24

Aurei Iuſtin. Valent

Solidi ſiue Aur. Iuſtin.	Coſon. aur.	Alb.
1	5	6
2	10	12
3	15	18
4	21	0
5	26	6
6	31	12
7	36	18
8	42	0
9	47	6
10	52	12
50	262	4
100	524	8
1000	5250	0

Aurei

	Aurei ſeu Solidi Iuſt.		Thalleros.	Alb.
Aurei Iuſti.	1		2	22
	10		14	12
		Valent		
	100		242	16
	1000		2423	4

Quàm graues, præſtantes, & precioſi hi ſolidi Iuſtinianei, ſeu aurei legales fu-
25 erint, ex præmiſſis abundè ſatis † cognoſcetur, ad quorum taxationem in oneroſis & pœnalibus, non verò fauorabilioribus veniendum eſſe communis fert opinio, & æquitatis ratio illud ipſum ſuadere videtur. Ita tenet Paulus de Caſtro in l. final. C.commun. de lega. Iaſ. ad l. 2. §. ex his. ff.de verborum obligatio. Iohan. A-
26 qu. Theor. 4. de monet. † Et de ijs intelligitur l. ſancimus. C.de donatio. §. aliæ, in Inſtitut. eodem. Quibus ſtatutum eſt, donationes excedentes quingentos tales ſolidos abſque inſinuatione non valere. D.Gail. 2. Obſeruat. 39. Iohan. Aqu. hos aureos & ſolidos vocat & Ducatos quoque, quæ tamen, vti dictum, diuerſa ſunt, & diſcrepantia. Alber. Brun. etiam præſupp. 2. de monet. nume. 18. de his ita loquitur:

Eſt aduertendum, quòd promiſſio ſolidorum aureorum, vel ducatorum, vel aureorum, debet intelligi ſecundùm mo-
27 dernum vſum, & † vſum cuiuſque regionis, per Angel. Archid. Bald. & ibidem citatos. Alciatus quoque in l. hæc enunciatio. ff. de verbor. ſignific. ab hac ſententia non recedit: Nobis, ait, videtur aureum, quo hodie vtimur, ex generali omnium populorum conſuetudine, eſſe veteri illi ſubrogatum, & ideò quæ de ſolido iure Ciuili cauta ſunt, ad noſtrum hunc, quamuis leuioris ſit ponderis, erunt referenda.

Nam & in præſenti, propter temporũ qualitates, pauperiores ſunt ciues, quàm olim eſſent, & ante eas Conſtitutiones, cũ Romanũ floreret Imperiũ, cõſtat grauioris pôderis aureos numos ſignari ſolitos. Viuius in commu. opin. 1. in verb. aureus. Sichard. ad l. quicunque. C.de ſeru. fugitiu. ex aliorum ſententia appellatione ſolidorum contineri ait in Germania Rhenenſes aureos de 15. batzijs: quaſi iſta æſtimatio ſit ſubrogata in locum veterum aureorum. Et quia Lex ſemper loquitur per l. Arrtani. C.de Iudæ. & hæretic. ideò videtur etiam hodie lex loqui de aureis hodiernis, argumen. l. in delictis. §. ſi extraneus. ff. de noxal. actio. Atque ita ſemper de currentibus florenis lex eſſet accipienda. Et ſi in vna Ciuitate forent duplices aurei, tunc eſſet de minimis intelligenda, per l. ſemper in obſcuris. ff. de regul. iur. l. penultim. ff. de pœn. Tyraquell. in egreg. tracta. de pœn. tempo. ſeu mitig. Idem tenet Guid. Pap. quæſtio. 492. in fine. Quod licèt lex alleg. quoties. & l. ſi quis pro redemptione, in fine. C. de donatio. & ſimiles loquantur de aureis iſtis legalibus, ſecundumque taxam eorundem fieri debeat æſtimatio, hodie tamen conſuetudine receptum videri, vt in his loci conſuetudo attendatur, per l circa. C. loca. ibi, ſi nihil ſpecialiter exprimatur contra conſuetudinem regionis, gloſſ. in l. ſi quis argentũ. C.de donat.

Meminit quoque ſolidorum quorundam Gratianus in c. qui Subdiaconum. 17. quæſtio. 4. Qui Subdiaconum, ait, occiderit, 300. ſolidos componat, qui Diaconum, 400. qui Presbyterum, 600. qui Epiſcopum, 900. qui Monachum, 400. &c.

De quibus ſolidis latiùs tractat Couar. 28
alleg. cap. 3. eoſdemque non tam ad aureos in auro ſimilésve, quàm argenteos numos referendos eſſe decidit, quem, ſi placet, ibidem legito.

† Item de ſolidis eſt text. in c. exhibita, 29

in fin. extr. de rerum permuta. qui textus non de ſolidis legalibus, ſed florenis Vngaricis videtur loqui, cùm in eodem cap. expreſſè fiat mentio Regalium Ducatorum, auctoritate videlicet Regis Vngarici ſtampatorum. d. loc. Couar.

Quoniam etiam aureorum fit mentio
30 in Ordinatione Imper. maximè vbi de ſumma aliqua appellationis, intra quam † non liceat ad Cameram appellare, tractatur, & de quibus diſponit §. 28. parte 2. Ordinatio. non licere ad Cameram appellare, ſi ſit ſumma infra 50. floren. vbi textus:

Daß die Appellation ſachen / ſo vnder fünfftzig Gülden Hauptgelts wehren / an dem Kayſerlichen Cammergericht nicht angenommen / auch von dem Richter voriger Inſtantz nicht zugelaſſen / ſonder die Vrtheil auff anſuchen der Partheyen von jhm exequiert vnnd volnzogen werden. Quæ ſumma hodie ad 50. floren. eſt extenſa, vti apparet ex Ordinatione Spiræ habita anno 1557. fol. 19. Et D. Gail 1. Obſeruatio. 123. Mynſinge. 3. Obſeruat. 29. Iccircò dubitari poſſit, de quibus florenis ſit locus accipiendus: quam dubitationem reſoluit Mynſinge.
31 5. Obſeruatio. 83. † hoc, inquit, de Rhenenſibus Aureis, qui ſinguli 15. batzios, ſiue ſexaginta crucigeros valent, eſt intelligendum.

Et ſic ſumma priuilegio, de non appellando, in hac Diœceſi Colonienſi inſerta, eſt 500. aureorum in auro: quod impetratum fuit, vt intellexi, anno 1570. die 18. Nouembris. In Diœceſi Moguntinen. 400. aureorum in auro. In Diœceſi Treuerenſi, 500. aureorum in auro, obtentum anno 1566. die 15. Martij.

Hic verò in celeberrima hac Vrbe Colonienſi 300. aureorum in auro, quod priuilegium obtentum fuit anno 1566. die 20. menſis Maij.

Quantum verò ad illud attinet priui-
32 legium, † quod per Illuſtriſſimum Principem Iul. Cliui. Mont. &c. eſt impetratum, conſtat ex Ordinatione dicti Illuſtriſs. Princip. fol. 148. quod primùm illud fuerit 400. florenorum Rhenenſium. Textus enim habet: Vierhundert Gülden Rheiniſch / quæ ſumma, vt ibidem apparet, eſt extenſa ad 600. Rhenenſes Aureos in auro. Verba enim textus ita ſonant: In ſachen da die anfenckliche Klag vnnd Hauptſach nicht vber ſechs hundert Güldē Rheiniſch in gold Hauptſumma / ſonder ſechs hundert Gülden / vnnd darunter werth wehre / ꝛc. Hic ego haud aliter, quàm in ſummis & priuilegijs præcedentibus incunctanter aureos in auro propterea ſubintelligendos, non verò de ijs, qui 15. valent batz. dico, quòd verbum illud, in auro, Goldt / ſit adhibitum. † Quoties enim auri fit mentio, ſub- 33
intelliguntur tales aurei in auro, & non ſimplices, aut currentes ſolidi ſiue floreni. Mynſing. 1. Obſer. 65. Vide Alber. Brun. præſupp. 2. nume. 6. 7. & 8. de monet. Illud autem priuilegium originem ſumpſit anno 1565. die 6. Octob.

In Ducatu Geldriæ paſſim, vti & in mea patria Ruramundæ Ciuitatis κεφαλι-
κῆς, † vt hoc obiter addam, appellatio- 34
nes Statuto ſunt impermiſſæ: quæ tamen Statuta de Iure ſcripto non conſiſtunt, vt contra Lanfranc. ad c. quoniam contra, de probat. Decium conſil. 513. incip. Iuridicos puto, aliosq́ue nonnullos, communis habet opinio.

† Ratio eſt iſta, quòd diſponant Statu- 35
ta iſta directè contra ius, & auctoritatem Superiorum, Panormi. in c. cùm dilectus, 8. colum. de arbitr. Mynſing. 1. Obſeru. 14. D. Gail. Obſeruat. 135. Bart. in l. omnes populi, num. 24. de iuſtit. & iure. Vvurmſer. tit. de appellat. Obſer. 35. per tex. l. ſi appellationem, & ibidem Bald. C. de appellat. Canoniſt. in c. venientes, extr. de iureiur. Conſil. Franc. I.C. German. tom. 4. conſil. 32. Qua de † re Menoch. auctoritate do- 36
ctiſſimorum virorum fultus, infert, quòd Statuta in totum appellationes prohibentia, de friuolis tantummodò ſint intelligenda. Caſ. de arbit. iud. 197.

Hinc

Hinc iuramentum hoc, quod vel à Iudicibus, vel ab ijs, qui ad gubernacula Ciuitatum vocantur, ſuper appellationibus non admittendis præſtatur, ſed quod ſententiæ per illos latæ ſtatim ſint execu-
37 tioni mãdandæ, † etiam ijſdem ad ſedẽ Apoſtol. interpoſitis. non obſtantibus, tanquam in contemptum ſuperioris præſtitum irritatur. d. c. Venientes.

38 Idem † dicendum eſt, ſi Superioritas ſubditos ſuos ad tale iuſiurandum impellat atque cogat, quod videlicet nolint à ſententijs Iudicum, ſub pœna periurij, aut alia quauis, appellare. De quibus eſt elegans text. Ordin. Cam. Imper. part. 2. titul. 28. quem textum placet his annectere.

39 Vnd † dieweil biſzhero ethlig Stendt ihre vnderthanen mit eidt vnnd pflight dahin gezwongen / von ihren vrtheilen nicht zuappellieren / vnd ſo die partheien darvber appelliert / dieſelben als meinedig zu ſtraiffen vnderſtandẽ / welches aber nicht allein dem rechten zu wider / ſondern auch dem Kaiſerlichem Camergericht / vnd deſſelben Juriſdiction zum hochſten abbruchig.

So wollen / ordnen vnd ſetzen wir / daſz hinfuro keiner bezwungen werden ſol / ſich des appellierens zuenthalten / oder von gethaner appellatiõ abzuſtehen / vñ ſo ſolches beſchehe / daſz alsdan ſollich verpflichtung an ihr ſelbſt vnbundig ſein / vñ das die partheien / ſo ſich beſzwerdt befunden / zu appellieren / vnnd ihre appellation zu perſequieren deſtoweniger / on einiche ver-
letzung ihrer ehren / fug vnd macht haben
40 ſollen / Es † weher dan einer ſich freiwillig / vnd vngedrungen fürhin der appellation begeben: oder aber das er vermug eins rechtmeſſigen priuilegien ſeiner Obrikeidt oder richers / auch ſonſt von rechtz wegen nicht appellierẽ kondt oder mucht / in welchen fall dann iederzeit durch daſz Chammergericht erkendt vnnd geſchehen ſol / was ſich vermug der recht vnd dieſer Reichsordnung zuthun gebüert.

Quod † vero partes inuicem iuri appellandi renunciare poſſint, eſt elegans 41
textus l. fin. in fin. C. de temp. appell. Sin autem, inquit, partes inter ſe ſcriptura interueniente paciſcendum eſſe crediderint, nemini parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obſeruare, eorum pactionem firmam eſſe cenſemus. Legum enim auſteritatem in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari, Maran. part. 6. tit. de appella. num. 330. Guid. Pap. ſingu. 359. Petr. Iaco. tit. de conſt. pec. in fin. Hippol. de Marſil. ſing. 289.

Ex † quo autem diximus, ex illa potiſ- 42
ſimum cauſſa, Statuto appellationes prohibentia non valere, quod ius Superiorũ reſpectiue lædant, Et talia Statuta in Ducatu Geldriæ per Reg. M. Hiſpan. tanquã territorij verum Dominum, creduntur confirmata, conſequi videtur, Statuta fortaſſis talia fore toleranda ac perferenda, per † Reg. qua dicimus. Ceſſante cauſa, 43
ceſſare & effectum. per c. Cum ceſſante, ext. de app. l. Adigere. § quamuis, ff. de iu. patr. l. Quod dictum, ff. de pact. Roman. conſ. 517. VVeſ. conſ. 3. nu. 10. & conſ. 16. nu. 5. Henn. Goden. conſ. 109. num. 127. præſes Mech. in loc. A ceſſan. ratio. Et Tiraqu. ad illam Reg. copioſiſſime de pœn. iudic. appellat. temere, & ſine iuſta cauſa reijciẽtis. Vide etiam Menoch. de arbitr. iudic. caſ. 368.

De analogia auri ad argentum.

SVMMARIA.

1 *Auri precium pro argento & econtra ſæpe ſoluitur.*
2 *Aureus Vetus 25 denarios pendebat.*
3 *Proportio Romæ auri ad argentum qualis quondam fuerit.*
4 *Proportio 14. auri ad argentum.*
5 *Proportio duodecupla cum dimidia.*
6 *Proportio duodecupla auri ad argentum.*

7 *Pro-*

7 Proportionem decupla minorem & 16. maiorem non extitiſſe.
8 Proportio vnius marcæ auri ad. 8. argenti.
9 Proportio ſecundũ tempus Agricolæ vſitata.
10 Proportio noſtri temporis auri ad argentum quæ ſit.
11 Proportionem ex puris metallis ineundam.
12 Marca puri auri & argenti quo pacto æſtimetur.
13 Proportio noſtri temporis eſt vndecupla cũ quarta parte.
14 Lötti͛g Golts *verba quid deſignent.*
15 VVurmſerus Lötti͛g Golts *verba non intellexit.*
16 Lötti͛g Golts *quale aurum ſit per auctorem explicatum.*
17 Lötti͛g Golts *meraciſſimum deſignat aurum.*
18 Poetæ ſimplici appellatione per excellentiã vel Homerum vel Virgilium notamus.

CAPVT XXIII.

1 QVoniam † non raro vſu venit, vt precium auri pro argento perſoluatur, & econtra precium argenti pro auro, cõſtatq; ex præmiſſis, vti quondam, ita & noſtris temporibus, æſtimationem eorundem non vnam eandemque, ſed admodum variam ac diſſimilem fuiſſe. Iccirco locus præſens requirere videtur, vt de ἀναλογιᾳ ſeu proportione tali auri ad argentum paucula ſubijciamus.

2 † Ad quam rem diligentius expendendam præmittere oportet, aureum illum veterem, qui viginti quinque denarios abſque vlla controuerſia valuit, ſi is foret ſolido ſimilis, ita vt drachmam & ſcrupulum appenderet, maxime diſſimilem conſtituere proportionem & analogiam auri ad argentum, diuerſamque multum ab ea, quæ Cæſarum temporibus, & multo ante Romæ habita fuit. Qua de re illud eſt cõſtituendum, quod olim cum Romæ fuit maxima auri penuria, auctore Plinio, tunc ea fuerit proportio auri ad argentum, quæ † eſt quindecim ad vnum, 3
drachma etenim auri quindecim argenti drachmis æſtimabatur. Hæc quindecuplex analogia ſeu æſtimationis proportio dicitur, vt refert Couar. ex Plinij lib. 33. cap. 3. quem eundem locum Plinij Budæus quoque lib. 3. Aſſis non aliter interpretatur.

Aliquando † vero auri ad argentum illa fuit proportio, vt quatuordecim libris argenti vna libra auri æſtimaretur: quo ſenſu accipienda eſt lex vnic. De argen. prec. quod theſ. infer. lib. 10. quemadmodum ſentiunt Molin. nume. 779. & Anton. Auguſtin. lib. 2. emend. c. 8. Herodotus vero in Thalia, cum tributa recenſuiſſet, quæ Darius ferre coegit nationes & gentes, quas in ſua poteſtate tenebat, vnum auri talentum taxauit, 13. argenti talentis, quod τρισκαιδεκαςάσιο nominari poteſt. Romæ etiam Sergij Gallæ temporibus vnam auri portionem æſtimatam fuiſſe argenti portionibus duodecim & dimidia, ex † Suetonio & Trãquillo & Cor- 5
ne. Tacito deducit Georg. Agric.

Præterea ſcribit Liuius lib. 38. vbi de cõditionibus pacis loquitur, ad quas Aetoli cum Romanis conuenerant, De pecuniæ ſumma, quam penderent, penſionibuſque eius, nihil ex eo quod cum Conſule conuenerant, mutatum, pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decem, aureus vnus valeret. Ergo † ex eo ſequitur, pro auri 6
libra tunc temporis decem libras argenti fuiſſe æſtimatas, Bilibaldus quoque in libello de numor. æſtimat. non procul ab initio ait. Si aurum purum cum argento comparatur puro, conuenient ferme vndecim partes argenti cum parte vna auri, licèt antiqui communiter decem partes argẽti pro vna parte auri commutauerunt.

Hiparchus apud Platonem aperte aſſeuerat, vnam auri portionem eſſe preciũ duodecim argenti portionum. Idem atteſtatur Plin. quoque lib. 19. cap. 1. Proximis inquit

inquit, byſſino mulierum maxime delitijs circa Elin in Achaia genito, quaternis denarijs ſcripula permutata quondam vt auri, quẽ locũ ita interpretatur Agricola.

7 Hac † de re Molin. ita ſcribit. Nunquã in auctoribus legi minorem decupla proportionem fuiſſe auri ad argentum, quãuis ex Regeſtis Monetalibus ſe intellexiſſe fateatur, quandoq; in Regno adeo raritate argenti euiluiſſe aurũ, vt non valeret
8 † niſi octo marcas argenti, quandoq; adeo rarum factum, vt valeret ſedecim libras argenti, quæ extrema mutatio, ait, non ſolet accidere, niſi quando Principes cauponatione rei monetalis abutuntur ad quæſtum, vt olim ſæpius factitatũ conſtat.

9 † Georg. Agric. hanc rem ita finit. Ex his, ait, intelligimus, priſcis illis temporibus idem auri & argenti precium non fuiſſe, vt nec noſtris eſt. Etenim patrum memoria, vna auri puri põdus in pcipuis Germaniæ emporeis primo empta fuit 13. argẽti partibus, & paulo plus quã duabus vnius decimæ tertiæ partis tertijs, deinde fere duodecima argẽti partibus, nũc vero vndecim, & paulo plus quã vna vndecimæ tertia. Iacet enim auri precium. Hæc magna ex parte deſumpta ſunt ex Bud. 3. lib. Aſſ. Didac. Couarr. cap. 3. veter. coll. Numſ. Georg. Agric. de precio Metall. lib. 1. Bodin. al leg. 3. ca. de Republ. & alijs per eoſdem illis in locis citatis.

10 Quoniam † vero Agric. paulo ante ſui temporis proportionis auri ad argẽtum meminit, Iccirco videndum anne & eadem Analogia hoc noſtro ſeculo ſit vſu recepta. In quo diligenter eſt aduertendum (ad quod non ita accurate in collatione vnius ad alterum, veteres videntur attendiſſe) analogiam iſtam hinc inde de puriſſimo tum auro tum argento, & non
11 cum metallis alijs permixto, formandam atque conſtituendam fore. Si enim aurum purum eſſet in conſideratione, quod conferri deberet cum argento, in quo aſi quo pars æris adhuc reſideret, longe certe alia eſſet inſtituenda ratio, quam ſi vtrumque metallum ex puriſſimo proponatur. Quapropter cum iuxta Ordin. Imperij ex marca † puriſſimi argenti fiant 12
nouem Imp. thalleri, vti ſuprà cap. 18. de Ped. Monet. eſt oſtẽſum, Et ex marca auri puri puti 93. aurei in auro fiant, reſolutiſq; dictis aureis in auro, qui æſtimãtur modo 75. vel etiam 78. albis, tum etiã thalleris Imperialib. iſtis nouẽ, qui exponutur pro 69. vel etiã 72. alb. vulgaribus, Sequitur diligenti operatione præuia, vndecim marcas & fere quartã vnius marcæ argenti partem, proportionem eandẽ 13
† cũ vna marca auri puri puti ſortiri, quæ ſupputatio cum proportione præment. D. Agricolæ, quam ſuo tẽpore iniuit, propemodum cõuenit. Hac de re quædã ſcripſit quoque Franc. Hott in libel. de re numar. cap. de auri ad argentum proportioone, quæ cui placet legere poterit.

Huc pertinet quæſtio illa de pœnis mãdatis paſſim Imperialibus, tũ arreſtis, ſiue ſententijs condemnatorijs inſertis cum expreſſiõe tali, Bey einer peen etlicher
marck lötig golts: ſub pœna aliquot 14
marcarum auri, controuertitur ſæpe de quo auro purone, an vero de viliori ſint tales pœnæ accipiendæ? Memini me ſuper reſolutione huius puncti, per inſignes & egregios magniq; nominis & auctoritatis Doctores, aliquando fuiſſe requiſitum, quod tunc maximoperè ad-
mirabar. Erant enim practici quoq; ſum- 15
mi. Demum reſpondebam, VVurmſerum in Obſer. practic. huius meminiſſe, ab eo petendam eſſe declarationem iſtius, Sed cum in illa Obſeruatiuncula VVurmſeri 7. tit. de verbor. ſigni. hoc ſaltem dicatur, quoſdam aſſerere de auro viliori, quã ſint aurei in auro verbum Lötig / accipiendum, alijs contẽdentibus appellatione Lötig præſtantiſſimum aurum ſignificari: dubium ſaltem mouetur, ſed eius deciſio nulla ibidem ſequitur, atque ita VVurmſerus Lectorem magis cogitabun
dum, incertioremque, quam antea fue- 16
rit, relinquit, † Lötig itaque à verbo Germanico glödẽ / hoc eſt cãdeſcere, deſcẽdit. Ramento ſiquidẽ ſine virgula aut parti-

particula quadam ex petia aut denario auri argentiue exciſa, & candenti edacique igni inmiſſa, prout color ex igne proueniens ſe habet, iudicatur de auri vel argenti puritate, ſi rubeus plane prouenit & purpureus, metallum præſtantiſſimum, quantò vero magis nigreſcit ramẽtum, tanto vilius aurum & argentũ iudicatur. Sic dicimus golt ſiue ſilber. 13. vel 15. Lottig/ Si numerus abſit, & ſimpliciter
16 proferatur 10.20.30. marck löttig golts/ Lottig ſilbers / puriſſimum ſiue aurum, ſiue argentum ſignificamus, non ſecus atque Gramatici faciunt, qui vbi poetam hoc vel illo pacto ceciniſſe allegant, intelligunt apud Græcos Homerum, apud
18 Latinos vero Virgilium idque per excellentiam, vt in precedentibus in ſimili dixi. Hanc meam ſententiam vidi poſtmodum ab And. Gailio receptam lib. 2. cap. 6. & 9. de pace publica in poſtrema ſua editione (nam in anterioribus video aurum ſimpliciter nominatum) vbi verba illa Lottig golts / non ſimpliciter in pœnam tot marcarum auri, quemadmodum in prioribus editionibus ſimpliciter de auro textus loquitur, verũ auri puri trãſtulit & interpretatus eſt. Quod ſummã habet rationem. Niſi enim hoc dicamus ex quo aurum reperitur multiplex & varium, vt ſupra oſtendi, mandata & arreſta, aut deciſiones Cameræ Imper. aliorumq́ue conſiſtoriorum nihil plane certi in his definirent, ſed pro vniuſcuiuſq; arbitrio, & motu propriæ aſſertionis, vel coanguſtarentur, aut nimium exaſperarentur: Et ſic illa plane forẽt arbitraria, Quod hac in ſpecie pœnarum, per Impe. Maieſt. Statuſq; Imperij iudicatarum, affirmare velle, indecens, & nimis forte temerarium foret, Sic ſentio alterius iudicio nihil per hoc detrahens.

De Monetarijs.

SVMMARIA.

1 *Monetariorum appellatione qui veniant.*

2 *Monetariorum ſecundum quoſdam vile & abiectum fuiſſe officium, vbi quod honoris & vitæ cauſſæ æquiparentur.*

3 *Monetarij qui cenſeantur iure Codicis.*

4 *Gloſæ auctoritas eſt maxima.*

5 *Gloſa qualiter communi ſententiæ præferatur.*

6 *Gloſa eſt idolum aduocatorum, multumq; valet*

7 *Amicus plato, Socrates, magis amica veritas,*

8 *Monetarij non poſſunt turpibus perſonis æquiparari.*

9 *Monetarios non eſſe ſeruilis conditionis.*

10 *Partus quo ad honores patrem ſequitur.*

11 *Monetæ verbum qualiter interpretetur Alciat.*

12 *Monetarius qui Princ. monetas cudit nihil habet commune cum turpibus officiarijs.*

13 *Gloſa ſentẽtiam contra Alciat quidam ſequuntur.*

14 *Alciatus bene intellexit hiſtorias Romanas.*

15 *Monetarios non eſſe turpibus iſtis perſonis conferendos.*

16 *Gloſa aliquando bene male aliquando dicit.*

17 *Alciati ſententia præſumptionibus efficacibus iuuatur.*

18 *Monetæ cudendæ ius ſummum eſt Regale.*

19 *Monetæ fabricator primus fuit Thares pater Abrahæ.*

20 *Auguſti Imperatoris Auus fuit Argentarius.*

21 *Ars nobilior cenſetur ſecundum nobilius ſubiectum.*

22 *Iuriſprudentia & Theologia propter ſubiectum circa quod verſantur, præſtant.*

23 *Monetandi ars circa aurum & argentum verſatur.*

24 *Nobilior cenſetur nobilioribus præpoſitus.*

25 *Monetandi ius principum oſſibus cohæret.*

26 Se-

26 *Secretarij Principum maximo honore ful gent.*
27 *Abrahæ parens Thares primus monetarius.*
28 *Probandi aurum ſcientia, magni fit apud omnes.*
29 *Pecunia in commercijs idem quod medium in ſyllogiſmo operatur.*
30 *Monetarij duplici iuramento conſtringuntur.*
31 *Monetariorum perſona debet eſſe qualificata.*
32 *Monetarij gaudent priuilegijs & immunitatibus.*
33 *Conſuetudo legibus præualet.*
34 *Monetarij ex longa conſuetudine habētur à contributionibus immunes.*
35 *Doctori atteſtanti de conſuetudine creditur.*
36 *Monetariorum priuilegia per Maxilianū Cæſar. confirmata.*
37 *Doctorum liberi gaudent parentum priuilegijs.*
38 *Priuilegiati non priuilegiatis præferūtur.*
39 *Monetariorum acceptio ſecundùm Suidā, qualis.*
40 *Monetarios iſtos in Codice nominatos, nō eſſe falſarios.*
41 *Monetarios iſtos in Codice viles Negotiatores fuiſſe.*
42 *Monetarij conditionati homines fuerunt.*
43 *Piſtorum collegium quondam extitit ſeruile.*
44 *Aurum apud AEgyptios per abiectas perſonas effodiebatur.*
45 *Operariorum in auri & argenti fodinis honeſta conditio eſt.*

CAPVT XXIIII.

MVlti in ea ſunt opinione, vt exiſtiment magiſtrorum Monetalium, tum maximè eorundem ἀργυροκοπῶν
1 id eſt, operariorum, qui † vnico vocabulo generali Monetarij vulgariter appellantur, officium vile, ſordidum, abiectum, ſer
2 uile, planeque tale eſſe, vt † in eo conſtituti, ad honorum aliquem gradum non ſolum tranſcendere non poſſint, verum etiam ſi quem cōſequuti eſſent, iſto per hoc fore priuandos, & infimo loco habendos. Contra quos aliquando Clariſſ. & Conſultiſſ. vir Matth. Boiſs, I.V. Doctor, & huius Vniuerſitat. Colon. Profeſſor publicus ordinarius, affinis meus mihi cariſsimus, in Præfatione prioris editionis tractatuum quorundam de Monet. quædam ſcripſit obiter, quæ huc transferre, eademque copioſius nonnihil explicare, & quę mea deſuper cenſura & ſententia ſit, ſubijcere, partium mearum fore ſum ratus: cum propter alias, tum vel maximè ob hanc cauſam, Principem locum obtinentem, quod ſcilicet honoris & vitæ cauſſæ æquiparentur, vt eſt text. in l. iſti quidem. ff. quod metus cauſ. & ibidem gloſ. & in l. Iulianus. ff. ſi quis omiſſ. cauſ. teſtam. Petr. Gerard. ſingul. 1. num. 9. cum ſequen. & ſingul. 82. numer. 7. & ſingu. 33. num. 4. Vbi quemadmodum pro defenſione vitæ licitum eſt aliquem impunè occidere, per l. vt vim, ff. de iuſt. & iur. eodem modo etiam pro defenſione honoris & famæ illud ipſum licebit.

Hinc Bald. in c. 1. circa princip. 5. col. de pac. ten. infert, quod pro honoris defenſione liceat inire duellum. Crudelis enim iudicatur, qui famam negligit, per c. nolo. 12. q. 1. cum concordantibus.

Textus † itaque & auctoritates, quibus 3
illi prædict. ſuam opinionem probare conantur, ſunt hi præcipui ſubſequentes, l. 1. C. de murileg. & Gynec. lib. 11. vbi Conſtātinus Imp. in hunc modum loquitur: Monetarios, inquit, in ſua conditione perdurare oportet, neque dignitatis cuiuſque, priuilegio ab huiuſmodi conditione liberari. Similis textus eſt in l. edicimus. 7. C. eod. Mulier nobilis nubens Monetario, ſi poſt proteſtationem non recedit, efficitur Monetaria, decùs priſtinæ libertatis amittit & ipſa, & eius liberi.

Idem probare nitūtur ex l. 6. C. de digni. lib. 12. Ne quis ex vltimis negotiatoribus, vel Monetarijs abiectiſque officijs, vel deformibus miniſterijs, vel ſtationarijs, om-

niqúe officiorum ferè, diuerſiſque paſtis turpibus lucris, aliqua frui dignitate portentet, ſed etſi quis meruerit, repellatur, repulſos etiam, proprijs reddi conſortijs oportebit.

Hic gloſſa communiter recepta, monetarios interpretatur eos, qui Principis monetam cudebant, quam ſi falſabant, grauiſſimè puniebantur, iuxtà l.2. C.de falſ.mo-
4 net. Quantæ verò auctoritatis ſit gloſ.non eſt opus vt multis oſtendatur, cum illa omnium Doctorum auctoritatibus præferatur, quemadmodum conſtat per Bar.Bald. alioſque Doct.paſſim. Quod vel in primis tunc locum habet, quando ſaltem vnius alicuius famoſi Doctoris auctoritate iuua-
5 tur. Quo caſu † ſine dubio communi ſententiæ præfertur. Tenet & amplificat Schurff.3.conſi.90.num.32. Guid.Pap.quęſtio.277. Hinc Cyn. gloſſam vocat idolum
6 † Aduocatorum, atteſtante Zaſio libro 1. conſi.4.num.12. Quod ipſum quoque comprobat præſes Euerardus, conſ.111.num.5. vbi ait, in iudicando non eſſe ab opinione gloſſæ recedendum, quando habet ſaltem vnum Doctorem famoſum pro ſe, iuxtà Theoricam Butrij in l.1. C. qui pro ſua iuriſdict.

Idem aſſerit Damhoud. in materia ſubhaſtationum 1.cap.num.18. Gloſæ auctoritas deficiente textu, maxima eſt, omnium auctoritates antecellens, per Barto. in l.vt vim, ff.de iuſtit.& iur. Bald. in l.cum hæreditas, C.depoſit. Approbat Henning. Godenſ.in ordine conſ.103.nu.107.& conſ.10. num.6. Item conſ.109.num.12.& nu. 13. vbi ex Bart.ſententia, gloſas eſſe naues, inquit per quas nauigamus per hoc vaſtum pelagus iuris Ciuilis, quæque dirigunt nos in portum claręveritatis, ſecundùm Richar. & Salicet.in l.1.C.de pact. Ergo ſequi videtur ab hac gloſ.interpretatione, tanquam firmiſſima & infallibili Regula ac anchora, recedendum neutiquam eſſe.

Verùm prædictis, alijſque non obſtantibus, exiſtimo ſententiam prædictorum gloſſæ Bartol.& aliorum, eo quo proferuntur ſenſu, ridiculam & ineptiſsimam eſſe, pace interim tantorum virorum, iuxtà illud commune dictum Zaſij in intell. libr.2.Schurff.2.conſi.41. in princ. & aliorum paſſim. † Amicus videlicet Plato, ami- 7
cus Socrates, ſed magis amica veritas: cuius quoque memini ſuprà. Neque textus præmiſſi tam de ijs, qui Principum monetis cudendis præfecti ſunt, quam de alijs infimæ conditionis operarijs accipiendi ſunt, atque intelligendi.

Quod ipſum primò videtur omninò colligi poſſe ex ijs appellationibus locis ſuprà allegatis inſertis & expreſſis, vtputà ſordidis, turpibus, abiectis, viliſſimis, omniqúe fece contaminatis officijs. Quas voces ſordidas atque inhoneſtas, ad monetarios iſtos qui Principum monetas cudunt, retorquere velle, abſonum nimis foret, & quaſi impium.

Quis † enim ferat electos ſumma indu- 8
ſtria, & examine perſonarum præuio, rei monetalis præfectos, eorundemve operarios pannorum huiuſmodi tinctoribus, quales Baphij eſſe dicuntur, item Murilegijs & Gyneciarijs, quorum illi murices, id eſt, piſces legebant, hi verò pannos texere ſtudebant, item ijs qui lintra Regi faciebant, aut aquam ad lauandos pannos ferebant, aut etiam portas cuſtodiebant, & claudebant, quales dicuntur lintearij, tympharij, ſtationarij, & id genus infimæ conditionis hominibus, Principis etiam ſubſtantiam attenuantibus, vt habet l.2.C. d.tit. quis inquam ferat noſtros monetarios talibus turpibus perſonis æquiparandos & aſſimilandos eſſe? quæ omnes perſonę ſub nomine Gyneciariorum cōprehendi, ait gl.ad d.l.13. de murileg.

Et quis eoſdem monetarios dixerit ho- 9
mines conditionatos, aſſcriptitios, etiam iugo ſeruitutis innodatos, item deformia miniſteria, & abiecta officia ſubire? prout baptizantur illi in hoc paſſim titul. Officiarij, & in d.l.6.de dign.lib.2. C.

Quarum hic mentionatarum perſonarum tanta accedit vilitas, abiectio & contemptus, vt ſi mulier ſplēdidioris gradus huius monetarij, de quibus in d.ll.Codic. agitur, conſortio & amplexui adhæſerit, nec admonita, ab eodem receſſerit, decus

ſuæ

ſuæ natiuæ libertatis ob id dicatur omit-
tere,d.l.7.& l.3.

Item qui ex ingenuo & monetaria, de
qua in nominatis locis,naſcitur, is non pa
tris, ſed matris conditionem dicitur ſe-
qui,l.12.& d.l.7.cùm alias de iure conſti-
10 tutum habemus , † quod partus regulari-
ter quoad honores & dignitates, non ma-
trem,ſed patrem ſequatur, l. cum legiti-
mè,& ibidem gloſſ. ff.de ſtatu homin. Io-
an.Lop.de Pallac.Rubeis.§.31.& §.32.in ru
bri.de donat.inter vir.& vxor. Item Guili
helm.Benedic.ad c. Raynutius,circa prin
cip. Sichard. ad l. pactum. C. de rei ven-
dicat.

Vſqueadeò etiam iſtæ, de quibus ibi-
dem tractatur,perſonę,reputantur exoſę,
vt ſi quem ſingulari aliquo priuilegio,aut
gratia Principum iſta conditione libera-
ri contigerit,is ſolus illam gratiam ſenti-
ret,tota ſua familia nexui & vinculo ſer-
uitutis contemptibili innodata perſiſten-
te,vt habet l. allegat.13.Quis igitur Princi
pum Monetarios illos quoſdam , vel mo-
dernos noſtros , de quibus nobis potiſſi-
mum eſt ſermo,earundem conſortio, ac
planè ſimili & indecenti conditioni inclu
ſos aſſeuerare auderet?

Huius rei gratia credidi ſemper anteà,
vbi hac de re quæſtio moueretur, verbum
11 Monetarios, † planè in alia atque longè di
uerſa ſignificatione in prædictis locis acci
piendum fore, videlicet pro vili & abie-
cto,planeque aliquo ſeruili officij gene-
re,quemadmodum omnia in d.tit. intelli-
guntur. Quam meam opinionem vidi po-
ſteà grauiſſimi viri ac celeberrimi Iure-
conſulti D.Alciati ſententia probatam &
corroboratam , qui ad d. l. hoc pacto loca
prædicta de monetarijs explicat.

Quod autem de monetarijs in l.1.fit mẽ
tio,noſtri interpretes exiſtimauerunt hic
eos accipiendos eſſe, qui Principis mone-
tas cudunt.Quæ ſententia,ait,iccircò reij-
cienda eſt,quod nihil ad huius tit.materi-
12 am facit, in quo omnia hæc officia fuiſſe
textrini Imperatorij cõijcere licet , quod
ex annotatione Ioſephi, lib.7.ca.51.de bel
lo Iudaico comprobari dicit, in hunc mo
dum ſcribentis.Tranſgreſſus ad eos eſt Io-
nathes,homo iniquiſſimus, arte Gynecia-
rius, & is qui de inſignibus Magiſtratuum
opus ſcripſit ad Theodoſium Imperatorẽ.
Sub diſpoſitione,ait,viri Illuſtris, Comi-
tis ſacrarum largitionum, ſunt Magiſtri li
neæ veſtis,magiſtri priuatæ,procuratores
Gynæceorum, procuratores Baphiarum,
Præpoſiti baſtigarum,procuratores lanifi
ciorum,procuratores monetariorum,&c.
Hinc ait,non dubito , quin monetarij & i-
pſi pro textrini quodam officio capiãtur:
dicti ſunt fortaſſè monetarij,ab officij ip-
ſius vilitate,ἀπὸ τοῦ μονητοῦ . Sic etiam in cõ-
mentar. Reipubl. Roman. M. Fabius Cal.
Rauennate libr.3.Monetarios,inquit,lani-
ſtas intelligunt,qui textricia faciunt, à vi
litate artis ita nominatos, ἀπὸ τῶ μωνητάω.
Nam & lanifices iſtiuſmodi hodie in mi-
nimo ſunt precio: quos & ſimiles viles &
abiectas perſonas , (inter quos textus ,
Leinen vnd Wüllen weber, expreſſè com
prebendit)Monetarij, qui cudendis mone
tis operam dant,adhuc hodierno die vigo
re priuilegiorum à Cæſar.Maieſt.obtento
rum,remouent atque reijciunt , vti ex au-
tographo paulò poſt demonſtrabitur.

Parum hic me mouet,quod contra do-
ctiſſimi viri D. Alciati mentem & ſenten-
tiam quidam † viſi ſunt inſurgere, eũdem
reprehendentes , quod exiſtimet omnia 13
ſub hoc titulo comprehenſa , de veſtium
tantummodò ſacrarum confectoribus &
tinctoribus eſſe accipienda . Quaſi verò,
inquiunt,non etiam de Baſtagarijs, veſtes,
ad ſacrum ærarium pertinentes , vehenti-
bus,ibidem,ideoque non ſolùm de talib.
lanificibus tractaretur.

Sit verum , quod Baſtagarij ſint tales,
qui iſtiuſmodi veſtes vehant, quid hinc,
Ergone incommodè ad prædictos perti-
nebunt? Tingere,lauare,portare,vehere
veſtes, & ſimilia vilia miniſteria ſubire,
tantùm inter ſe officij præeminentia re-
uera differunt , quantùm candidum ab
albo.

Fatentur etiam illi , D.Alciatum præ-
dictas leges benè perpendiſſe , ac exami-
naſſe , † tum etiam notitiam Romani 14

Imperij, & antiquitate, ad quam ſacræ i-
ſtiuſmodi largitiones, quæ ſub diſpoſitio-
ne Comitis largitionum fuiſſe dicuntur,
pertinuerunt, cognitam habuiſſe, nihilo-
minus mirantur eum à gloſſę ſententia re-
ceſſiſſe. D. Tyraq. de Nobilit. cap. 34. num.
55. meminit huius quoque apud Alciat. ſu-
per verbo, Monetarij interpretationis, ſed
nihil decidit.

Verùm quo pacto quis Principum Mo-
netarios ad eos referet, † ijſdemque viliſ-
15 ſimis mancipijs adiunget, qua audacia,
quibus ex fundamentis id facere audebit?
Qui vt proba, ac iuxta Ordinationes Impe
rij iuſta, omnibuſque partibus abſoluta
moneta cudatur, diligenter procurare de-
bent, ad quod etiam ſingulari iuramento
obſtricti habentur, vti ſuo loco latius. Hic
velim lector in mentem reuocet ea quę de
Triumuiris apud Roman. creatis, vt mo-
netis præeſſent, in initio huius libri recen
ſuimus: qui in ſummo precio habiti fue-
runt & exiſtimatione. Quibus quoq; tem-
plum Iunonis ob id erat cõmiſſum Romę,
vt teſtatur his verbis Cic. in lib. de diuina
tiõe: Cùm terrę, inquit, motus factus eſſet
vt ſuæ plena procuratio fieret, vocem illã
aiunt ab æde Iunonis ſumma ex arce audi-
tam: ideò monetam Iunonem appellatam
fuiſſe, à monendo. Vnde ſus plena & graui
da Iunoni immolatur, ad quod alluſit O-
uid. hoc in carmine:

Arce quoq; in ſumma Iunonis templa monetæ
Ex voto memorant facta Camille tuo.

Obijciet mihi hic fortè aliquis, de quo di
xi in initio. Non eſſe videlicet à gloſſ. Ac-
curſ. Bart. & aliorum interpretum veterũ
opinione & interpretatione recedendum,
vbi text. expreſſi deficiunt, ſed tanquam
Lesbiæ regulæ illis inhærendum.

16 Cui ita reſponſum volo: † quantũ qui-
dem attinet ad iuris punctum, eiuſdemq;
dubiam interpretationem, in eo enim cũ
gloſ. Bart. & alijs probatis auctoribus li-
benter cõſentimus atq; conuenimus, iſtã-
que viam tutiorem profitemur & agnoſci
mus, quemadmodum innumerabilibus iu
ris deciſionibus poſſet oſtendi. Verùm vbi
de veterum Latinorum, aut etiam Græco-
rum dictionum, aut vocabulorum dubio-
rum interpretatione, eorundemque vero
ac genuino ſenſu agitur, non ita certam e-
orum ducimus auctoritatem, temporique
magis idipſum, quo vixerunt, quam docto
rum iſtorum virorum imperitiæ aut inſci-
tiæ aſcribimus, quemadmodum ex Budęo,
Alc. Nebriſſen. Antonio Aug. atque alijs vi
ris doctis, & in omni genere literarũ ver-
ſatis, eſt colligere. Vti hanc rem præter a-
lios inſignis vir Did. Couar. cap. 3. de vete.
numiſ. colla. num. 9. & ſequent. pulcherri-
mè explicat.

Quorum prædict. doctiſſ. viror. inter-
pretationes eo lubentius ac promptius re
cipimus, quo maioribus † & vehementio- 17
ribus præſumptionibus & rationibus ful-
ciuntur, & corroborantur. Quid enim mo
netarij iſti quondam & hodierni cõmune
habebunt cum iſtis lanificibus abiectis &
ſordidis perſonis? Si modò, vti par eſt, of-
ficium ſuum fecerint, & iuſtam, atq; omni
bus partibus abſolutam ſuorũ Principum
monetam fabricari procurauerint?

Conſtat, eſtq; plus quam notiſſimum,
monetãdi † artem hanc inter Regalia qua 18
ſi principem locum ſemper obtinuiſſe, &
adhuc obtinere. tit. in feud. quę ſint Regal.
Hinc Camerarius in repet. c. Imperialem,
vt etiam eum citat Vveſenb. conſ. 60. nu. 31.
Ex auro & argento moneta cuditur. Quod
omninò ius eſt, inquit, Regale oſſibꝰ prin-
cipum cohęrens, per Goffred. in c. filij. tit.
Si de feud. fuerit conten. & c. Ad cuius ar-
tis, de ſui natura planè liberalis encomi-
um, etiam hoc accedit, quod primus mone
tæ fabricator, † qui extitit, credatur fuiſſe 19
pater Abrahæ Thares nominatus, quemad
modum ex Alberi. de Roſat. Guid. Pap. q.
Grati. 493. annotaui ſup. c. 2. Adhęc D. Imp.
Auguſti auꝰ fuit argẽtarius, quos Iul. Fir.
inter honeſtas † ꝑſonas & artifices ponit, 20
Aſtron. 4. c. 15. In venere, hoſq; muneribus
perſonalibus eximunt noſtræ leges. Pro-
bat per l. 1. de excuſa. lib. 10. C. Tiraq. de no
bil. ca. 34. nu. 47. Hinc Alc. eliguntur ait, ma
gnæ fidei homines in argentarios, idq; de
publico, ne fallere poſſint, diſp. 4. c. 22.
Ex quibus omnibus tria notabilia deſumi
po-

poterunt,quibus ars monetādi, & ſic eius
artis Prȩfecti,Moderatores, & directo-
res,non tam deprimuntur,aut cōſequutis
honoribus exuuntur quàm ſplendidiores
ac nobiliores redduntur.

Primum eſt, quòd omnes Scriptores &
Philoſophi artem & ſcientiam quamlibet
21 † eo iudicent excellentiorē,quo eius ſub-
iectum, circa quod verſatur, præſtabilius
iudicatur. Sic noſtra iuriſprudētia, quo-
niā in ęqui ac boni, iuſti atq; iniuſti noti-
22 tia † conſiſtit,iccirco facultas hæc cęteras
multis nominibus antecellit,quemadmo-
dum & de Theologia,quę in verbo Dei ac
ſcientia et intelligentia ſacrarum literarū
verſatur,ob id cenſetur & habetur omni-
bus præſtātior & dignior.Eodē modo mo
netandi peritia,quoniā aurum & argentū
23 † potiſſimū pro ſubiecto habet,circa quod
Monetarij verſantur, ideo & hac de cauſa
nobiliori loco meritò erit habenda.

24 Quilibet † enim eò melior & nobilior
cenſetur, quo melioribus & nobilioribus
eſt præpoſitus,Auth.de defenſ.ciuit.§.de-
inde.col.3. l.fi. C.de peda.iud. l.3.C.ſi quis
in ius voc.non ier.l.Seius.in prin.de leg.3.
ff.& l.vrbana.ff.de verb.ſign.In iſtum finē
prędicta iura allegat Signor. de homod.
conſ.23.circ.princ.

Secundū notabile ex eo deſumi poteſt,
quòd ſit quoddā Regale,ius cudendæ mo-
25 netæ atque adeò tale,quod,vt ſuprà eſt di-
ctum, oſſibus Principum dicatur cohære-
re. Iure ſiquidem traditum legimus,Prin-
cipum Secretarios,& quoſcunque inferi-
oris conditionis miniſtros,etiam ipſos co
26 quos,ob id,quòd † Principi inſeruiunt,in
honore & dignitate aliqua præeminenti-
ori collocari, vt ſcribit Luc. de Penna in
rub.de Primic. & Secundic.C.lib.12. Feli.
in c.poſt ceſſionem, de probat. Zaſ. ad l.2.
§.Appius.ff.de origi.iur. Nicol.Boer.de-
ciſ.222. Faciūt ea quæ de Secretarijs refert
Did.Couar.pract.quęſt.cap.19. Et Tiraqu.
de Nobil.cap.34.num.37.

Cui tertium notabile adijcitur de pa-
27 tre Abraham, qui primus † extitit mone-
tarum fabricator,quem prædictis lanifici-
bus atque infimæ fecis hominibus adiun-
gere aut comparare , eidemque notam
aliquam infamiæ inurere velle,ſummæ &
iniquitatis foret & impietatis. Accedunt
illa quæ de ſchola erigenda probandi au-
rum & argētum diximus apud Romanos,
ad quam ſe adoleſcentes, vt pręclarā hanc
ſcientiam addiſcerent, conferebant, eiq;
ſtudioſè incumbebant. Plin.libr.33.cap.9.
Et Molin.nu.767.

Quæ cùm ita ſint,ipſaque probandi au-
ri † atque argenti peritia, tanti apud om- 28
nes nationes, maximè verò in Imperio fi-
at, vt putarem ea neglecta, aut per interi-
tum obliterata, nihil in mundo propter
varietatem mercium & rerum neceſſaria-
rum precium indifferens,& incertum, ſta
bile atq; ęquabile haberi ac retineri poſ-
ſe,ineptiſſimos eos, ſit venia verbo, iudi-
co,qui in contemptū præclariſſimę,plane
que nobilis ſciētię peritos eius,cultoreſq;
honoribus adeptis exuere , & tranſitum
ijs ad eoſdem perueniendi occludere co-
nantur.Quod † enim medium ipſum in ſyl 29
logiſmo,ſine quo ille mācus eſt & inutilis
operatur,idem efficit hoc medium cōclu-
dendi in cōmercijs atq; contractibus, ſine
quo illi conſiſtere ac ſalui permanere nō
poterūt, quemadmodum ex ijs quæ ſuprà
c.3.adduximus, facilè conſtat,& facit l.1.
ff.de contrah.empt.Et Did.Couar.c.7.vet.
coll.numiſ. Ariſt.c.5.lib.5.Ethic.

Neq; hoc ſolùm verumetiam leuioris
momenti erūt minuſq; intelligētur, quæ
Doct.paſſim de tempore contractus & ſo
lutionis,de valore intrinſeco & extrinſe-
co,permulta volumina (aliàs per ſe ſatis
obſcura & intricata) tradiderunt.De qui-
bus libro ſecundo copioſius, Deo volen-
te,agemus.

In corroborationem horū † facit,quòd 30
duplex iuramentum,prius domino cui in
ſeruire conſtituerunt proprio, deinde &
ſecūdo D.Commiſſarijs ad Dietas proba-
tionum ablegatis pręſentati Viri moneta-
les dū inaugurātur pſtare cogūtur, in iſtū
finē videlicet, quòd probè & honeſtè ha-
ctenùs vixerunt, & in poſterū viuere pro-
poſuerint,quodque iuxta pręſcriptum in
Ordin.Imp. modū officio iſto fungi, mo-

netas fabricare, ſeſeque in totum gerere velint. Quod iuramentum, vt alibi latius oſtendemus etſi in Gallijs ſecundùm Molinæ. ſingulis annis reiteretur, ſufficit tamen in Imperio vt annuatim per deputatos tantùm repetatur, ijſdemque in memoriam reuocetur, prout de eo habemus textum talē in Ordin. Spirę habita anno 1570.

31 Darumb zu weiterer fortſetzung vnnd handthabung vnſers Edicts ſtatuiren vñ wollen wir/ daß auch hinfuro kein Müntzmeiſter in den Kreiſſen võ einigen Müntzherrn oder Stande angenomen/ noch dar in gelittē werd/ derſelb ſeye dañ zuvorderſt auff gemeinem Probation tag den Stenden/ oder dem verordneten in der Perſon præſentiert/ ſeyn herkommē/ geſchicklichkeit/ redtlichkeit/ vnd ehrlicher abſcheidt/ von der Obrigkeit/ darunden er geſeſſen/ durch gutte gewiſſe erkündigũg/ alles auff recht befunden/ darauff er alßdann den Kreiſſen/ Stenden/ vnd geſandten/ auch ahn vnſere vnd des heiligen Reichs Statt gleichfals ſeinem Müntzherrn geloben vñ ſchweren ſoll/ in müntzen/ vñ allen andern puncten vermögh mehr gedachts vnſers Edicts/ Ordnung/ vnd Abſcheiden/ ſich allerdings gemeß zuuerhalten/ alles mit verpfendung ſeiner haab vnnd güter/ auch ſich ſelbſt/ ſo offtmahl er erfordert würde/ ſich einzuſtellen/ red vnd antwort zu gebē/ vnd alle das ienig zulaiſten vnd gegenwertig zu ſeyn/ was des heiligen Reichs Edict Ordnung vnd Abſcheiden vermögen.

32 His † accedunt Priuilegia, Exemptiones, libertateſque plurimæ, non ipſis tantummodò Monetariorum Præfectis, ſed eorum etiam & liberis, & Officiarijs, den Müntzgeſellen/ Regali paſſim indulgentia benigniter indultæ & conceſſæ, quemadmodum hoc ipſum per fide dignos publicis literis eſt traditum, longaq́; & immemoriali ſemper conſuetudine etiam in omnibus paſſim Argyrocopijs obtentum & obſeruatum fuit.

33 Quæ conſuetudines, quoniam pro legibus, immò præ ipſis etiam legibus habentur & ponderantur, idcirco erunt ab omnibus amplectendæ, ac iuxta tenorem earundem incunctanter iudicandum: vti hoc ipſum communis Doct. Schola teſtatum reliquit, & hactenùs ſemper obtentũ fuit. Eman. Soarez recept. Sent. in verbo, conſuetudo, nu. marg. 178. Schurff 2. conſ. 26. Ioan. Cæph. pulchèrrimè, & per multas auctoritates, conſ. 628. nume. 44. VVeſenb. conſil. 45. num. 13. & Guid. Pap. quęſt. 803. & quæſt. 402. Qui ibidem ex profeſſo de Monetarijs, eorundemque liberis, priuilegijs ac immunitatibus diſputat, concluditque poſt multa. Quod prædicti Monetarij, qui actu & habitu continuant opera Monetariorum, dum monetæ cudũtur, gaudeant priuilegijs iſtis Monetariorum, ſintque exempti à contributionibus.

Et † quamuis de iure ſtricto non viderentur fortè ab iſtis contributionibus immunes, attamen, ait, de conſuetudine diutius in ſua patria non ſolùm Grationopolitana, ſed paſſim in toto Regno, etiam in Imperio habita & culta, contrarium obſeruatur, liberique eorum ipſo iure, abſque noua creatione per Principem fiēda, dicuntur Monetarij, & gaudent priuilegijs Monetariorũ, ſi actu & habitu tale officium exercent. 34

Hinc benè infertur probatum ſatis eſſe, quòd talis conſuetudo etiam in Imperio † ſit & obſeruetur. Doctori ſiquidem atteſtanti de conſuetudine famoſo creditur. per VVeſenb. conſ. 2. nu. 46. per mult. allegat. Et conſ. 3. nume. 40. Henning. Godenſ. conſ. 19. nu. 4. Et conſ. 22. nu. 12. Et conſil. 48. nu. 7. Minſing. 5. Obſer. 96. Menoch. perfectiſſimè caſu 360. nu. 94. Chaſſe. deciſ. 360. gloſſ. in l. dos à patre. C. ſolut. matr. 35

Quæ fundamenta etiamſi deficerent, conſtat nihilominùs, & pluſquàm eſt notorium, quòd talis conſuetudo hodierno die in omnibus Monetariorum Officinis inuiolabiliter ſeruetur. Quemadmodum † etiam nuper à Cæſarea Maieſt. prædictis Monetariorum famulis inſtantibus priuilegia eorundem de nouo fuerunt renouata ac confirmata, quorum copiam 36

piam

piam poſt finem huius capi. in pleniorem corroborationem horum omnium, & defenſionem iuratorum Monetariorum in Imperio, ſubiecimus.

37 Sic in ſimili propter præeminentiam & nobilitatem † Doctorum, etiam eorum liberos iiſdem priuilegijs, quibus et eorũ parentes, gaudere, in iure deciſum reperitur, per l. medicos. C. de Profeſſ. & Medic. lib. 12. Vbi textus habet. *Doctores legum vnà cum vxoribus & filijs, nec non & rebus, quas in ſuis Ciuitatibus poſſident, ab omni functione, & ab omnibus muneribus, vel ciuilibus, vel publicis immunes eſſe præcipimus.* De quib9 vide Guid. Pap. quæſt. Gration. 88. Et 388. 389. & 390. cum ſimilibus. D. VVeſenb. conſ. 40. nu. 34. & D. Menoch. caſu 379. nu. 12. de arbi. iud. In quibus locis & de licentiatis promotis eorundemq; liberis tractatur. Videnturque in his non vſque adeò priuilegiati, quod vlterius non diſcutimus. Vide tamen Tiraq. de leg. connub. gloſſ. 2. ſtatim ab initio & Ang. Are. in §. quædam actiones, verſ. quæro, de quęſtione contingẽti. col. 10. & qui ibidem in iſtis locis citantur.

38 Ex quibus hoc primò ſequitur: quòd eę perſonæ, quibus iſtiuſmodi priuilegia & à contributionibus atq; gabellis † immunitates ſeu libertates conceduntur, digniori & præeminentiori loco habendi ſint: quàm ſi vel ita nati, vel ad hæc & ſimilia officiorum genera aſciti & vocati non eſſent, quod apud bonos viros credo, per hæc vſque eo pro monetarijs producta; omni carebit cõtrouerſia & dubitationis anſa.

Quoniam verò D. Alciat. loco pręment. ſuprà de hac verbi monetarij interpretatione videtur nonnihil dubitare, idque ex ſententia Suidæ, quam pręd. D. Matth. Bois Doctor ſuæ præfationi Opuſculi, de qua paulò antè, inſeruit, iccirco placuit mihi & illa huc transferre; eademque ſuccinctè nonnihil explicare.

39 *Μονητάριοι, inquit Suidas, οἱ περὶ τὸ νόμισμα τεχνῖται, οἳ ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ διευθαρσαν τὸ νόμισμα, καὶ τὸν ἴδιον ἄρχοντα φιλικήσιμον ἀνελόντες ἐμφύλιον ἐγείρουσι πόλεμον ὡς μόλις Αὐρηλιανὸς χειρωσάμενος εἰ περιβολῇ κολάσεων ὠμότητι κατεχρήσατο.* Hoc eſt, Monetarij ſunt, qui circa monetam operantur atque laborant. Illi ſub Aureliano Imperatore monetam corruperũt, & proprio ſuo Magiſtro ſiue Imperatore, Philiceſimo interfecto, inteſtinum bellum cõcitauerunt, vt vix eos Aurelianus compeſcere potuerit. Refert Fláuius Vopiſc. in Aureliani vita.

Ex quibus verbis Suidæ argui poſſe videtur, quòd Imperatores in ſuis Conſtitutionibus hos tantummodò corruptores monetarum atque falſarios denotare voluerint. Verùm illa ſententia ob id † conſiſtere nequit, quòd illi qui falſam 40
monetam cudebant, tingebant, radebant, tondebant, fingebant, pro conditione perſonæ, aut ad beſtias damnabãtur, aut flamma exurebantur, aut demùm aliàs vltimo ſupplicio afficiebantur. per l. quicunque. ff. de falſ. l. 2. & concordantes. C. de falſa monet. dicemus latius infrà, vbi de falſarijs tractabitur:

Hi verò quos Imperatores deſignare voluerunt, criminoſi nõ fuerunt, cùm eos matrimonio iungi, atque etiam aliquãdò ab ea vitæ conditione eximi potuiſſe conſtet, per l. 7. edicimus, & per l. ſi quis ex corpore, d. tit. de Murileg.

Quare exiſtimat D. Matth. Bois in d. ſua præfatione, hos monetarios viles & abiectos fuiſſe negotiatores, qui ad publicum & perpetuum cudendarum monetarum laborem tenuis lucelli gratia ſeſe in certo Collegio aſſcribi curauerunt, quique ſemel ita ad hanc vitæ conditionem aſſcripti atque aſſumpti, ad honores vel officia alia ampliùs aſpirare, neque etiam ex illo corpore aut Collegio aliter, quàm ſi id per Principem impetraſſent, ſeſe eximere potuerunt, nec tamen hi ſerui vel mancipia Reipublicæ fuerunt, ſed liberi homines conditionati † permanſerunt, matrimonia inter ſeſe copularunt, & ſibi ſuiſque acquiſiuerunt, vt in allegatis ll. & tot. illo tit. conſtat. 41

42

Si

Si verò aliquando abſolutionem ab huiuſmodi Collegio per Principem impetraſſent, idoneum atque approbatum in laboribus eiuſmodi ſubſtitutum in locum ſuũ ſubrogare, tum liberos quoq; & vniuersã familiam cum omnibus rebus atque facultatibus in eodem collegio relinquere cogebantur, vt ex d.l.ſi quis liquet.

43 Eodem † modo Piſtorum certum corpus (ſicut plura alia collegia) in vrbe fuit, qui publicis panibus faciendis deputati fuerunt, quique ad nullam dignitatem, nullumque officium aliud, quacunque etiam ratione aſpirare potuerũt, & ſi clàm irrepſiſſent, dignitate ſpoliati, priſtinæ conditioni, hoc eſt piſtrino reddebantur.

Huiuſmodi verò Monetarijs atq; conditionatis hominibus procuratores atque Magiſtri præfecti ſunt, vt Alciat. demonſtrat, quemadmodum quoque poſt Vrbanos & peregrinos Prætores, & poſt Decemuiros in vrbe Tribuni Monetales, æris, argenti, atque auri flatores tum etiam Tribuni Capitales, qui carcerum cuſtodiam haberent, conſtituti atque creati ſunt, vt apud Pompon. in l.2.ff.de orig.iur.circ. medium, videre eſt. Cumque hæc publica officia perſonarumque conditiones vnà cum antiquæ Reipublicæ Romanæ facie, in deſuetudinẽ abierunt, ſuperiores quoque Imperatorum Conſtitutiones, cum alijs multis & infinitis legibus, vt titulis, etiam trium librorum Codicis, ab aula receſſiſſe, & antiquates eſſe, planè iudico atque cenſeo: Hactenùs Matth. Boiſſ. D.

Cum hac opinione cõuenire quodammodò videntur illa, quæ leguntur apud Diodor. Sicul. Rerum antiq libr. 4. cap. 2. vbi ita refertur. In Aegypti finibus, qui ad

44 † Aethiopiam & Arabum vergunt, loca ſunt metallorum feracia, ex quibus magno cum labore atque impenſa aurum educitur, cui operi qui præſunt, magna hominum copia ad excudendum aurum vtuntur. Aegypti enim Reges crimine damnatos omnes, ac ex hoſtibus captos, inſuper ob aliquam falſam calumniam, aut etiam Regum iram, in carcerem detruſos, auro effodiendo deputant, ſimul ſumpta facinorum pœna, & magno quæſtu ex eorum labore percepto. Illi compedibus vincti, magnus hominum numerus, abſq; vlla intermiſſione die nocteque exercentur, nulla neque requie conceſſa, omniq; effugiendi facultate ablata.

Nam Barbari milites diuerſa inuicem lingua, eorum cuſtodiæ præſunt, quorũ nullus, ſermonis commercio ſublato, aut precibus, aut amore poteſt corrumpi. Et paulò pòſt ſequitur. Ab hoc labore nunquàm conquieſcunt, contumelijs, verberibuſque ad cõtinuum opus coacti. Item: Nota horum omnib[9] corporis colluuies, neque veſte vlla operiente pudenda.

Neque eſt quin eo aſpectu fœdo tetroque motus tãtæ miſceatur calamitati. Sed nulla pietas nulla venia illis datur, ſiue æger, ſiue febricitans, ſiue ſenes, ſiue fœminæ debiles fuerint, ſed plagis omnes ad continuum opus coguntur, quoad miſeri ex debilitate deficiant. Sunt qui timore futuræ vitæ, quam præſenti putant pœna deteriorem, mortem vitæ præferant. Eſt inquit Diodo. Sicul. eorum conditio peruetuſta. Et quę ſequuntur ibidem latius. 45

Apud † nos ſunt aliquo modo ſimiles in auri argentique fodinis operarij, continuis quaſi laboribus diurnis atque nocturnis deſtinati. Verùm & illi hoc tempore, præter hoc quod pro talibus turpibus & abiectis perſonis nõ reputentur, ſuis gaudent iuribus & immunitatibus.

Hæc de Monetarijs, & quid Dd. de ijſdẽ ſenſerint, producta ſufficiant, in quibus ego D. Alciati grauiſſimi Auctoris ſententiam, tanquàm veriorem & æquiorẽ, præfero, eundemque ſequendum fore iudico. Monetariorum videlicet vocabulum titulis & ll. prementionatis inſertum, nõ tam ad eos qui Principum cudendis monetis quondam præpoſiti fuerunt, & adhuc hodierno die præficiuntur, quàm viles alios abiectoſque & ſordidos textrini officij operarios referendos eſſe.

Sequun-

Sequuntur priuilegia Monetariorum in Imperio.

WJR Maximilian der ander von Gottes gnadẽ Erwölter Römiſcher Kaiſer / zu allen zeitten mehrer des Reichs in Germanię/zu Hungern/ Behaim/Dalmatien/ Croatien vñ Schlauonien/ ꝛc. König / Ertzhertzog zu Oſterreich/ Hertzog zu Burgundien/zu Brabandt/zu Steir/zu Kerndten/zu Krain/zu Lützenburg/ zu Würtenberg/zu Obern vnd Nidern Schleiſien/ Fürſt zu Schwaben / Marggraue des heiligen Römiſchen Reichs / zu Burgaw / zu Morhern / zu Obern vnnd Nidern Lauſnitz: Gefürſter Graue zu Habßburg/zu Tyroll/zu Pfierdt/zu Khyburg vnd Görtz/ Landtgraue zu Elſas: Herr auff d' windiſcher Marck/ zu Portenaw/vnd zu Salins/ꝛc.

Bekhennen öffentlich mit dieſem brieff vnd thun kundt allermenniglich. Als vns vnſere vnd des heiligen Reichs getrewe N. N. alle vñ jede im heiligẽ Reich wonende Müntzgeſellen auff vnſern jungſt zu Speir gehaltenen Reichſtag/ auch hernach zu Franckfurt vorgangenen deputations tag/mit beſchwerung vnderthenigklich vorbracht.

Wiewol auff des Heiligẽ Reichs Teutſcher Nation Müntzen vnnd Müntzwercken von alters/ vnd vnuerdencklichen Jahren herkommen vnd gehalten worden/ daß allen den jenigen/ ſo das müntzen zulehrnen ſich vnderſtehen / zuuorn auff einer redtlicher vnd bewerter des heiligen Reichs Müntz jhre freye eheliche geburt darthun/vnd bezeugen. Auch in jhren vier lehrjaren ein thörliche Kap gebrauchen vnd tragen / darzu alle dienſt/mühe vnd arbeit/auff den Müntzen thun/vnd verrichten/vnd ſonderlich ſich allzeit eines guten erbarn vnd frommen wandels vñ weſens befleiſſigen/vnnd da ſie ſolches nit gethan / darumb ſtreichen vnnd ſtraffen laſſen / müſſen alda nach außlerung aller erſt zu Müntz arbeit gebraucht / zugelaſſen / vnnd für Reichsmüntzgeſellen erkendt vñ auffgenommen / vnnd alſo auff der Müntzen jeder zeit redtliche / fromme / vnd erfarne Müntzgeſellen gefunden werden.

So hette ſich aber dem zugegen ein zeit hero/vnd ſonderlich/dieweil das vortheilhafftig/betrieglich/hecken Müntzen(wie es die erfarung manichfeltige gegeben) entſtanden/zugetragen / daß etlich loß vnd leichtfertig geſindle/ ſo mã Meitemacher nennet/ ſich hin vnd widder in die müntzẽ verſpreit/ zu denen ſich auch an etlichen orthen Keſſelſchleger/ Schmiedt/ Schlöſſer / Leinen vnd wullen Weber/ vnd dergleichen andere mehr/mit verlaſſung jrer handwerck/ geſchlagen / vnnd nun mehr

dahin kommen an etliche örter / dieweil die Reichsgeſellē bey vnd nebē ſolchen geſindtlein nit ſitzen noch arbeiten wollen / vnd daſelbſt den vortheilhafftigen Müntzmeiſteren etliche marck ſilbers mehr vor einen thaller dañ die Prob Ordnung mit bringt/zu gering machen/dar zudañ ſolchs gering geſindlein gebraucht wirt. Daher dann weiters erfolgt vnd augenſcheinlich geſpürt/damit nicht allein die alte löbliche gewonheit/ vnnd guter gebrauch vergeſſen vnd vbertreden / ſonder auch ſo viel betreuglicher Müntzen / vnnd nachconterfeytungen vrſach geben. Sie aber als die jenigen ſo das müntzen redlich gelernet/vnd gebraucht/ dardurch höchlich verletzt / vnd in ſchaden gefürt werden. Vnd vns derowegen ſolchem vbel vnd mißbrauch zu begegnen vñ vorzukommen/auch damit obgemelte Meitemacher/ Keſſelſchleger / Schmidt / Schlöſſer / wüllen vnd leinen Weber/ vnnd andere zumüntzen vntuglich geſindlein daruon ab/ vnd zu jhre handwercker gewieſſen wurden/ vnſer Kayſerliche hilff vnnd befreyung in maſſen ſie dañ hinfuro von vnſern voruättern im Reich/ auch vorſehen geweſen/ dern aber hernach durch verwahrloſung etlicher Meiſter widerumb verluſſig worden/ diemütiglich angeruffen and gepetten.

Daß wir demnach auff rathſamb gut achten vnnd Interceſſion dern jüngſt zu Franckfurt verſamblet geweſen Churfürſtlichen vnnd deputierte Fürſten vnnd Stende/ Räthe vnnd Geſandten / inſonderer erwegung / daß ſolchs jhrer/ der Müntzgeſellen vnderthenig ſuchen / vnnd beſtetigungh jhres löblichen alten herkommens vnnd gebrauchs / an jhm ſelbſt zimlich / vnnd zu vorſetzung vnnd erhaltung vnſers vnd des heiligen Reichs Müntz Edict Ordnung vnd Abſcheidt vaſt dienlich/ mit wolbedachtem müth / gutten rath/ vnd Rechter wiſſen/ denſelben Reichs Müngeſellen / oben angezeigt Ihr altes herkommen/vnd gebrauch / beſtetiget / vnnd widerumb von Newen befreyet haben / Thun das auch beſtetigen / vnnd befreyen jhnen dieſelben von Römiſcher Kayſerlicher macht hiemit wiſſentlich/ in krafft dieſes brieffs/ vnnd wollen daß ſie ſich nun hinfuro obberurter jhrer alten Ordnungen/ vnnd herkommen allenthalben im heiligen Reich gebrauchen / vnnd niemandt zu Müntzgeſellen auffzunemen vnd infommen zulaſſen ſchuldig ſeyn ſollen / er hab dann zuuor auff einer redtlicher bewerten Müntzen ſeine freye eheliche geburt vnd herkommen / wie ſich gebürt / dargethan vnnd bezeuget / auch ſeine vier lehr jahren vnd anders / ſo jhm das müntzwerck vnnd dſſelbigen handtwercks herkommen gebrauch aufferlegt/ obbeſtimpter maſſen vberſtanden vnd gelaiſtet.

Da

Da aber jemand denſelben jrem herkommen vnd dieſer vnſer Kayſerlichen befreyung zugegen ſich des müntzens an zumaſſen / oder zu vndernemen vnderſtünde / was herkommens oder handtwercks er auch ſeyn möchte / denſelben mögen ſie als einen Meutemecher / vnnd des müntzens vnerfaren/ vnd vntüglich allenthalben aufftreiben / vnnd denſelben auch bey den müntzen nindert im heiligen Reich gedultet noch gelitten werden. Doch ſollen jede Müntzgeſellen / vnnd jhre Meiſter/ auch lehrknaben / ſich ſonſten in allen andern vnſern vnd des heiligen Reichs publicierten Policey / Ordnung/vnnd andern Conſtitutionen gemeß verhalten / vnd daneben anders nit dann laut vnſerer vnnd des heiligen Reichs außgangenen müntz Edict Ordnungen vnd abſcheiden jhres wiſſens / den Müntzmeiſtern zu arbeiten/auch in allen kleinen ſorten die Reckbanck zu gebrauchen/ ſchuldig ſeynd.

Vnd gepieten darauff allen vnd jeden vnſeren / vnnd des Heiligen Reichs Churfürſten/Fürſtē/Geiſtlichen vnd Weltlichen / vnnd ſonſt allen andern vnſern/ vnnd des heiligen Reichs vnderthanen vnd getrewen/wes werdens /ſtandts/ oder weſens die ſeynd / ſo von weylandt vnſern Vorfaren / vnnd vns mit Müntz freyheiten begabt/ vnd verſehen ſeyndt/ vnnd ſonderlich allen Müntz vnnd Schmidt Meiſtern / Wardeinen/ vñ andern dem müntz werck angehörigen Perſonen/ ernſtlich mit dieſem brieff/ vnnd wollen daß ſie die gedachte Müntzgeſellen wo / oder an welchen enden vnd örtern / die auff den Müntzen hin vnd widder im heiligen Reich Teutſcher Nation arbeiten vnd müntzen / bey obberurten jhren alten herkommen vnd gebräuchen / vnd dieſer vnſerer jhnen darvber gegebener / beſtetigter/ vnd ernewerter Freyheit handthaben/ſchutzen/ſchirmen / vnd darbey forthin allerdings vnuerhindert rewig bleiben/ vnnd deren genieſſen laſſen / ſey dawidder nit jrren/ dringen / bekümmern oder beſchweren / noch das niemandt andern zuthun/ geſtatten/ in gar keiner weiß als lieb einem jedern ſey vnſer vnd des heiligen Reichs ſchwere vngnad vnnd ſtraff / vnd darzu ein peen / nemlich zehen marck löttigs golts zuuermeiden / die ein jeder ſo offt er freuentlich hierwider thut / vns halb in vnſer vnd des Reichs Cammer / vnnd den andern halben theil gedachten Reichs Müntzgeſellen vnnachleſſig zubezalen / verfallen ſeyn ſollen.

In Vrkhundt dieſes brieffs geſiegelt mit vnſerm Kayſerlichen anhangenden Inſiegel.

Geben in vnſer Statt Wien/ den dreyzehnten tag des Monats Octobris/nach Chriſti vnſers Herren

ren geburt fünffzehen hundert / vnd ein vñ ſiebenzigſten Vnſerer Reiche des Römiſchen vnd Vngeriſchen / im neundten / vnd des Bohemiſchen im drey vnnd zwantzigſten Jahr Maximiliani.

Vice ac nomine Reuerendiſſ. D. Danielis Archicancellarij Moguntini,

t.

V. Io. Batt Weber D.

Ad mandatum Sacræ Cæſ. Maieſt. proprium.

A. Erſtenberger, ſſt.

And. Gail. D.

De Cambijs.

SVMMARIA.

1 *Cambium quid ſit explicatum.*
2 *Cambio & permuto num differant.*
3 *Campſores dicuntur Argentarij, Trapezitæ, Collybiſtæ, Numularij, Menſarij.*
4 *Cambium Mercatores indifferenter exercere poſſunt.*
5 *Cambire in Gallijs certis perſonis conceſſum.*
6 *Campſorum libris qualiter credatur.*
7 *Campſor in quantum poßit lucrari.*
8 *Cambire nō licet in alterius fraudem aut vltra modum.*
9 *Cambij literis amißis quo pacto creditori ſubueniendum ſit.*
10 *Contractum nominato renunciare parte altera inuita non licet.*
11 *Chyrographo instrumentove amiſſo quomodo creditori conſulatur.*
12 *Cambij literæ vocantur* Wechſel brieff.
13 *Fides inter Mercatores plurimum valet.*
14 *Mercatores ex æquo & bono omnia debent peragere.*
15 *Creditor debitoris fidem ſequutus, non eſt melioris conditionis quàm ſunt concurrentes creditores.*
16 *Pecunia ad Cambium collata, an ſit immobilis.*

CAPVT XXV.

Cambio † inter Mercatores hoc tempore nihil ferè eſt frequentius, nec propriè emptio dicitur, ſed tranſit 1
in naturam permutationis.

Cambio ſiquidem nihil eſt aliud quàm permuto, eſtque vocabulum non ita barbarum, ſed apud bonos ſcriptores vſurpatum, vti oſtendit Tiraquel. libr. de retract. lign. glo. 1. §. 30. in princ. Sic vſurpatur in 1. §. ſi quis dominus, titu. quo temp. mil. & paſſim apud feudiſtas. Propriè tamen loquendo, hæc † conſtitui poteſt inter cambium & permutationem differen 2
tia, quòd hæc propriè eſt ſpeciei ad ſpeciem, illud etiam ſpeciei ad genus, putà ad frumentum vel ſimile quid, d. loc. Tiraq. quæ ibidem latius comprobantur.

Solent autem in quibuſdam Ciuitatibus † certi Campſores ſeu Argentarij, Trapezitæ, Collybiſtæ, Numularij, Menſa- 3
rij, iſtis enim vocabulis quaſi indifferenter vtimur, Alciat. 4. diſput. cap. 22. & præcitat. loc. ordinari, quos vno nomine ἀργυραμοιβοὺς Græci vocant, penes quos ſolos plena erat poteſtas cambium exercendi. Ita Caietanus tenet in tracta. de Camb. cap. 7. Et Conrard. de contract. quæſtio. 99. Ioan. Lup. in c. per veſtras, notab. 6. in §. 9. titul. de donatio. inter virum & vxorem. Hinc Alcia. præcit. loco. Quapropter, ait, ne fides conflictaretur, ſolebant Argentarij de publico conſtitui, magnæ fidei homines.

Vſus tamen quotidianus aliter obſeruat, ita videlicet, vt vbi non ſunt iſtiuſmodi certi Campſores conſtituti, ibi indif-

indifferenter vnicuique illud permittatur, † quemadmodum tradit Dida. Couar. veter. collat. numiſ. cap. 7. nu. 4. per totum. Itaque Guid. Pap. quæſt. 287. affirmat in ſua patria Delphin. omnes mercatores tenere pro libitu voluntatis bancas Cambij, per gloſſ. in l. quidam, §. numularijs. ff. de edẽ. vbi allegatur Odofred. in l. quædam ſunt perſonæ, in princ. ff. de eden. Atque hoc etiam inueterata conſuetudine ibidem receptum dicit, vti & hic in partibus noſtris. Quod ſecùs eſt, inquit Guid. Pap. in

5 regno † Franciæ, vbi nullus audet bancam Cambij tenere, niſi auctoritate Regia, & contrarium facientes, acerrimè puniuntur.

Quare cum vnicuique permiſſum eſt bancum exercere, & pecunias taliter exponere, iccircò libris iſtiuſmodi Campſorum ſeu numulariorum pro ipſis non cre

6 ditur. † Quopacto verò, & in quantum Cãpſoribus de publico conſtitutis credatur, & ſemiplenam probationem contra tertium faciant, ijſdemque qui priuatim rei Campſoriæ operam nauant, non credatur. Vide omninò Maſcard. de proba. concluſ. 255. in verbo, Campſorem, vbi allegãti conſuetudinem hanc, Campſoribus credendum eſſe, quod iſtius probatio eidem incumbat, per firma. in tract. de Gabell. 4. part. num. 4. Adde Maſcard. in verbo, apocha, & ibi, libris Mercatorum.

7 Verùm diſputant Doctores noſtri, in quantùm poſſit Campſor talis lucrari pro ſumptibus & impenſis, necnon cura & periculo ſuo, & dicit præcitato loco Couar. quod lucrum hoc debeat eſſe tenue, ne fraudibus locum aperiatur, quem caſum explicatum habemus per Ioan. Breidenbach. ac Henningium Godenſ. Iuriſconſultos, conſ. in ordi. 89. Sic ſi in vrbe Coloniẽſi acciperet Campſor 100. floren. Rhenenſ. à Titio Romæ, aut Florentiæ 94. aut 95. conſimiles refundendos, quæritur, ſitne talis permutatio libera, an verò vſuræ potius ſpeciem habere videretur? Et cambium tale licitum eſſe concludunt Doct. Gloſſ. eſt notabilis in l. inſtitoria, & ibidem per Bald. & Salic. C. de Inſtit. & exerc. act. Vide Cottam in Memorabilibus, in verbo, Mercator. Cui adde Petr. Beneintend. in deciſ. Rotæ 58.

Cambia † ergo licita ſunt, ſi non in fraudem fiant, & vltrà debitum modum, Bald. in Rubr. de conſt. pecun. Salic. in Authen. ad hæc, C. de vſur. in 11. quæſti. Iaſon in l. cunctos populos, C. de ſumma Trinitate. Ioan. Calder. conſi. 11. de vſur. Doct. Laurent. de Rodolph. in repetitio. c. conſuluit, de vſur. in ſecunda part. quæſtio. 27. & 28. 8

Addo hic vnum admodùm notabile, & quod inter mercatores ſæpè ſolet accidere. Titius literas cambij, antequam pecunias accepiſſet, amiſit, quæritur quo pacto ei ſubueniatur, vt pecuniam ſuam accipiat? Cotta in verbo, cambij, & in verbo mercator, putat, tenere campſorem Titio reſtituere pecunias, per ibidem notata: præſtita tamen cautione reſpectu iſtarum literarum amiſſarum. Verùm hoc ex parte campſoris nimis foret durum. Eſt enim contractus nominatus, à † quo parte inuita non ita licet reſilire. l. ratas, C. de reſcinden. vendit. l. ſi quam rem, ff. eod. l. ſicut. C. de action. Zaſi. conſi. 1. lib. 2. num. 75. itaque ſufficiet Titio literas cambij renouari, præſtita itidem cautione, ne fraus aliqua ſubeſſe videatur. Ita ibidem ex obſeruantia mercatorum concludit Cotta. Eadem habes ad verbum apud Petr. Beneintend. in d. deciſ. Rotæ 58. 9 10

Ita in chyrographo eſt textus & gloſſa pulchra, in l. chyrographis, ff. de adminiſtrat. & peric. tutor. ibi, aut ad nouationem, id eſt, ad nouam promiſſionem faciendam, & ſic nota ait. Quod ſi amiſi inſtrumentum, cogitur de nouo debitor promittere, vel ſi eſt imbreuiatura, iterũ fiet. Atque in hoc ſolo iuramento creditoris ſtari, eſt l. fin. C. de fid. inſtr. l. diſſolutæ, C. de condict. ex lege. 11

Plura habet D. Gail. Obſerua. 37. lib. 2. de amiſſo chyrographo, &c. Vbi in fine ex communi Doctorum ſententia dicit: Si quis in tranſcribenda pecunia literas trãſcriptionis ſiue cambij, Wechſel brieffe/ Germanicè vocamus, in itinere amiſerit, 12

quod cautione præſtita de indemnitate argentarij ſiue menſularij, ſi fortè ab alio literæ reperiantur, & ſuper ijs ſolutio in loco tranſcripto præmaturè fiat, creditor poterit pecuniam ſuam ab illo Argentario reſcribere & repetere, per Baldum in dicta l. inſtrumenta, in fine. C. de fideicom. Iaſon in l. huiuſmodi. §. ſi ita, num. 12. ff. de leg. 1.

13 Quid ſi Titius † credat mercatori N. libras fortè centum Coloniæ, nominetque is Antvverpiæ mercatorem, à quo habeat ipſe N. literas obligationum in centum libras, eaſdemque Titius recipiat, qui Antvverpiam veniens, videat illum ibidem non eſſe ſoluendo, anne habebit regreſſum aduerſus mercatorem N? Dico quod non, ex quo fidem Antvverpienſis ſit ſequutus, niſi fortè dolo malo quis inductus ſit per aduerſarium, vt fieri aliquando ſolet, atque ita ex propoſito quaſi circumuentus. Hinc enim ei ex omni æquitate ſubuenietur, cum maximè inter mer-

14 catores † ex bono & æquo omnia fieri oporteat, toto titu. ff. de dolo malo. Schurff. 3. conſil. 97. & 1. conſil. 88. Decius in l. in omnibus quidem. ff. de regul. iuris. Soarez receptarum ſententia. in verbo, Mercatores, numer. 133. Stracha copioſè de mercat. tit. quomodo in cauſ. mercà. numer. 1. cum ſeqq. Cotta in memor. in verbo mercator, in fine.

Quæ omnia robur capiunt ex eo, quod ne quidem venditor, qui vina ſua, ſeu alias merces credidit Titio & tradidit, extantibus adhuc vinis, nihilominus ille

15 ſaltem cum alijs creditoribus † concurret, neque prærogatiua aliqua, quod ipſius bona etiam recenter adhuc fuerint, vti poterit. D. Gail. lib. 2. Obſeruat. Obſeruat. 15. Emanuel Soarez recepta. ſententia. ibi, venditæ. Natta conſi. 177. Et conſ. 219. num. 15. Cæphal. conſi. 1. conſil. 131. Porcius in §. venditæ, num. 7. Inſtit. de rer. diuiſ. vbi etiam Ang. num. 2.

Sed hic non inconuenienter quæri poteſt, quid de tali pecunia in Banchis, vt vocant, Campſorum repoſita, ſit ſtatuendum, illane mobilibus, an verò immobilibus † æquiparabitur? Et Tyraquel. ex ſententia Baldi, omnium Scriptorum, vt dicit, copioſiſſimi & ſubtiliſſimi, in c. cum cauſa, ad finem. extr. de re iudic. numer. 4. videtur velle, inter immobilia eam ponēdam, quod ſequitur Roman. ſingul. 105. illis adiunge Tyraquel. de retract. ligna. §. 1. gloſſ. 7. num. 114. & Gail. lib. 2. Obſerua. 11. Faciunt ea quæ ſuprà cap. 1. in fine attulimus. 16

De Dietis probationum.

SVMMARIA.

1 *Probationum dietæ binæ ſunt inſtitutæ.*

2 *de Probationum dietis in Ordina. Imp. remiſſiuè.*

3 *Saluus conductus datur proficiſcentibus ad dietas probationum.*

4 *Magiſtri monetales & Zygoſtatæ quopacto iurent.*

5 *Iuramentum à Zygoſtatis ſemel præſtitum non reiteratur, in Gallijs ſecus.*

6 *Conſiliarij ad dietas probationum ablegantur.*

7 *Pixides quid ſint, & quomodo in dietis aperiantur.*

8 *Conſiliariorum in dietis officium.*

9 *Generalis Zygoſtatæ officium.*

10 *Pixidum apertura in Gallijs quo pacto fiat*

11 *Symmetria & valoris eiuſdem difficilis eſt obſeruatio.*

12 *Generales apud Brabantinos curam monetarum habent.*

13 *Probandi modus aurum & argentum admodum vetus.*

14 *Probandorum numiſmatum ſchola quondam fuit erecta.*

15 *Zygoſtates vocabulum, explicatur.*

15 *Δοκιμάσης, ſignificat idem quod Zygoſtates.*

ſtates.

17 *Zygoſtates aliquando poteſt à ſcopo errare.*

18 *Probatio facta de qua dubitatur, reuiſionẽ admittit.*

19 *Error admiſſus corrigitur.*

20 *Homo non eſt ab omni parte beatus.*

21 *Error probationis & calculi de iure corrigitur.*

22 *Tranſgreſſores Ordinationis Imper. puniuntur.*

23 *Pœna ibi, vbi noxa reperitur, eſſe debet.*

24 *Officium boni iudicis exponitur.*

25 *Regula Iuſtitiæ Zygoſtatas quoque reſpicit.*

26 *Receſſus qualis in probationum dietis detur.*

27 *Pixides abſoluta dieta, rurſus clauduntur.*

28 *Probationum dietæ ſunt vtiles & neceſſariæ.*

29 *Dominorum ius cudendæ monetæ habentium, nimia indulgentia taxatur.*

CAPVT XXVI.

1 Binæ probationum dietæ, vna 1. Maij, altera verò 1. Octobris, ordinariæ ab Imperatore & Statibus Imp. magna & vrgente ex neceſſitate ſunt inſtitutæ, iſtum videlicet in finem, vt eo promptius & expeditius Ordinationes Imper. ſuper puncto monetæ ſalubriter admodum ſancitæ ac promulgatæ, obſeruari, ſuiſq; per omnia requiſitis conſtans moneta in Imperio fabricari, falſaq;, vitioſa & adulterina interdici, ac extra fines & limites eiuſdem abigi ac extirpari poſſit.

2 De his † probationum dietis habetur in Comitijs de anno 1551. Auguſtæ celebratis §. Neben angeregten/ꝛc. Et in Ferdin. de anno 1559. §. Vnd damitten dieſe vnſere/ꝛc. cum ſeqq. §. Sintemal/ anni 70. Et in §. Ferners/cum ſeq. Anni 1571. Et §. Setzen alſo demnach. Anni 1576. De ſecuritate ſaluoque conductu eorundem, qui ad has dietas proficiſcuntur, habetur † in §. Damit/ ꝛc. Ordina. præment. 59. 3

Damit auch/habet textus, die probation täg/deſto ſtadtlicher beſucht werden/ ſo wollen Wir/ vnd meynen hiemit ernſtlich/daß die Räthe/ Müntzmeiſter/ Wardin/vnd andere/ die angeregte täg zu beſuchen geſchickt werden/ alle / vnd jeder beſonder/zu einer jeglichen zeit / Vnſer vnd des hailigen Reichs / frey geſtrack ſicherheit vnd gelaidt/zu/auff / vnd von ſolchen probation tägen haben / vnd ihnen daſſelb ſtet / veſt / vnnd vnverbrüchlich gehalten werden ſolle/bey vermeidung Vnſer vnd des Reichs ſchweren vngnad / auch peen vnd ſtraff/in vnſern Kayſerlichen Landtfriden begriffen/ꝛc.

Prætereà in his prædictis, alijſq; locis, maximè verò in iſta ſpeciali Ordinatione, quæ de his probationum dietis, requiſitiſq; earundem per diuos Impp. Carolũ & Ferdin. fratres, pijſſimæ recordationis ſcripto, tantummodò fuit cõprehenſa, q̃ & Statibus ac Circulis Imp. eſt cõmunicata exactiſſimè explicatum reperitur, quopacto primo & ante omnia tam magiſtri Monetales, quam etiam Generales & Speciales Zygoſtatæ, quos noſtra lingua Wardin appellamus, ſingulari iuramento, ſub hypotheca omnium bonorum, & capitis etiam pœna (in caſibus vbi locũ habere poteſt) aſtringantur & ligentur, nihil facturos, quod eorum vocationi & officio, iuxtà præſcriptum in Ordinat. modum ac formam, monetæ punctum concernentem, aliquatenus poſſit contrariari, quodque à circulo, cui iurarunt, recedere nolint, niſi prius veniam precati, licentiam diſcedendi à Circulo, & domino ſuo proprio impetrauerint, prout illa latius explicata ſunt in Comitijs Spiræ celebratis, anno 1570. §. Darumb zu weiterer/ꝛc. de quo ſuprà. 4

Quod prædictum iuramentũ primùm domino ſuo proprio, corã circuli deinde deputatis præſtare coguntur. Semel aũt coram iu-

ijſdem præſtitum ſacramentum, quotannis non reiteratur, vt faciunt Magiſtri monetales in Gallijs, de quibus ita loquitur Molin.nu.805. Hinc liquet, quā ſanctè prudēterq; ab antiquo ſancitum ſit apud nos, vt domini Præfecti Monetales: dū inaugurantur, & rurſus annuatim ſolenni ſacramento iurant, nunquam conſultare Regi monetam immutare, hoc eſt Rempubl. nō prodere, Regemq; decipere.

Ablegantur ad has dietas Conſiliarij
6 vniuſcuiuſque † domini bini, aut ad minimum vnus, benè informatus & inſtructus, coram quibus ita cōgregatis, Pixides ſiue vaſcula quædam probatoria clauſuris ali-
7 quot munitis aperiuntur, aureique & argentei denarij ſeu ſpecimina cuiuſque officinę, vt Budęus loquitur, ex omni numorum genere immiſſa excipiuntur, quid, quantumque, & quo tempore à quoquam monetatum ſit, diligenter conſcribitur, & obſeruatur, deinde omnia & ſingula ad appendendum, & in aqua ac igne probandum *Zygoſtatæ* generali offeruntur.

8 Horum dominorum Conſiliariorum officio incumbit præterea, inquirere diligēter ab ipſis magiſtris Monetalibus, & Specialibus probatoribus *Zygoſtaticis*, quales numi anteà tam in Imperio, quàm extra limites eiuſdem maximè verò recenter cuſi proſtent inueniantur que, & num ſint iuſti ponderis & ligæ, an verò iniuſti, quod ſi reprobi numi fuerint, per cridas & proclamata publica, graui ſub comminatione contra tranſgreſſores procedendum eſſe, deciditur & promulgatur.

Hæc & ſimilia vbi in conſilio dominonorum aguntur, pixidibus euacuatis, numiſq; per ſpecialem Zygoſtaten anteà iniectis, iterum dicto Generali adproban-
9 dum traditis, ille Generalis, in eo ſollicitam nauat operam, vt rebus ſuis, loculamento, libra penſili, maſſulis ponderalibus, igne, aqua Chryſulca, alijſque materialibus, & artificialibus inſtrumentis adoptatis & compoſitis, probationi cuiuslibet exhibitæ petiæ aut particulæ, gnauiter incumbat, quantumque ex puri, ſiue auri, ſiue argenti marca per Magiſtros Monetales effectum ſit, calculo adhibito inquirat, & cuiuſcunque probas conſcribat, dominiſque Conſiliarijs eorundem omnium copiam fideliter in ſcriptis exhibeat.

Quem quoque morem in Gallijs ita obſeruari, atteſtatur Molinæus nume.767. Vbi de Præfectis Monetalibus maximè ciuitatis Pariſienſis ita ſcribit: Habent Præfecti Monetales Pariſiorum cognitionem & iudicium Pixidum, hoc eſt, explorandę 10
† probitatis monetarum, quæ in toto Regno fabricantur, quod iuſtum eſt & neceſſarium, vt in toto Regno idem ſit cuneus, eadem ſymmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores arctius compeſcantur, & minus fallere queant.

Horum generalium quoque meminit Imbertus in Enchirid. iur. Gall. in verbo, Moneta. Et Franciſ. Marc. in deciſ. Parlam. Delphin. quæſt. 188. Quæritur, ait, cui ſit licitum eſſayſare monetam, an ſit de bona materia, & in effectu debent ſuper hoc deputari certi officiarij, auctoritate Principum iurati, iuxtà l. quoties, C. de pond. & aur. illat. lib. 10. vti in hac patria Delphin. Generalis monetarum, & etiam domini auditores Cameræ computatorum, vocatis magiſtris Monetarum, & gardis eſſayatoribus &c.

De hac † prædicta ſymmetria, vno eodemque valore ac forma Status Imperij 11
ſemper vt plurimum fuerunt ſolliciti, ſed hoc ipſum ad effectum perduci commodè nunquam potuit, prout ipſamet Cæſarea Maieſtas, Fridericus Tertius in fine Reformationis Francofurd. de anno 1442. Titul. Von der Silbern Münz wegen/ conqueritur, hoc modo: Item / wenn dieſelbe Münz durch gelegenheit der Landt/ vnnd mancherley ſachen wegen / nicht auff ein gemein korn/ durch alle Landt / zubringen iſt/ darumb ſo wollen vnd gepieten Wir/ das alle die jenige/ die ſolche Silbern müntzen ſchlagen/ ſtettiglichen vnd ördenlichen ſchaffen/ recht geſchlagen werden. Wo aber anders geſchlagen vnd gehandlet würde

den dann billig vehre / ſo wollen wir das
ſtrenglich vnd feſtiglich ſtraffen/ vnd ge-
ſtraffe werden ſchaffen/nach dem ſich ge-
büren wirdt ꝛc.

12 † Apud Brabantinos & reliquos infe-
riores non eſt diſpar dietarum & Pixi-
dum examinis ratio atque obſeruatio,
quod per quatuor Generales quoque tan
quam Iudices principales adhibito *Zy-
goſtata*, vt ſupra memini, expeditur. Ho-
dierno die proh dolor ab ijſdem vt plu-
rimum ſine pede, ſine pondere, ſine liga,
ſine publico examine, iudiſcriminatim
monetę fabricantur, vitiantur, corrum-
puntur, Atque fere nihil eſt aſſueta in ſe-
de locatum. Sed dabit ſpero dominus De
us & his aliquando finem.

13 Verum † exiſtimandum non eſt, hunc
probandi modum, per publicum *Zygo-
ſtaten* recenter excogitatum, ſed antiqui
tus ante multa ſecula vſu receptum fu-
iſſe. Nam Plinius libr. 33. cap. 9. vt ſupra
memini, tradit, quondam apud Roma-
nos, lege lata à Mario Gratidiano, Ludũ,
hoc eſt, ſcholam probandi numiſmatis
14 inſtitutam fuiſſe† vt adulteratorum frau
dibus eo promptius & expeditius poſſit
obuiari. Iuſtin. imp. quoque dict. loco. de
pond. & aur. illat. libr. 10. l. 2. his verbis i-
dem confirmat. Quoties de qualitate ſo-
lidorum orta fuerit dubitatio, placet
quem ſeruo Græcus *Zygoſtatem* appel-
lat, per ſingulas Ciuitates conſtitutum,
qui pro ſua fide atque induſtria neque
fallat neque fallatur, contentionem di-
15 rimere. *Zygoſtatem* vero etſi proprie &
ex vi compoſitionis libri pendem ſeu põ-
deratorem recte interpretamur, quem-
admodum etiam cum virum Alciat. ad fi-
nal. dict. titul. de ponder. libr. 10. definit,
qui ponderum & ſtaterarum rationem
optime callet, tamen dubitandum non
eſt, hunc eundem etiam vel maxime de
puritate, hoc eſt intrinſeco valore ac li-
ga iudicium ſuum interpoſuiſſe, hoc e-
nim verbum qualitatis expreſſum in le-
ge, quod ad bonitatem ſubſtantialem &
intrinſecam refertur, ſatis ſubindicat.

Colligitur idem ex paulo ante citato lo-
co Franc. Marci.

Hunc † itaque *Zygoſtatem* non incon- 16
uenienter δοκιμάστην à verbo δοκιμάζομαι, qđ
intrinſecus probare, examinare, inueſti-
gare ſignificat, nominare poſſumus.

Quod in collatione iſtius doctiſſimo
atque Egregio Viro, D. Theodoro Phrea-
ræo, S Theol. L. ad D. Apoſtol. Canonico,
& Græce linguæ huius vniuerſitatis pro-
feſſori Ordinario publico, Domino meo
conterraneo & amico ſingulari, non di-
ſplicebat.

Etſi vero, vt ad rem propoſitam rede-
am, Iuſtin. Imp. ita *Zygoſtatam* deſcribe-
re videatur, vt omnino fallere atque er-
rare non poſſit, quia tamen ad Genera-
lem Ciuili δοκιμαστὴν non ſolum ponderis
& ligæ examen ſpectati† verum etiam ex 17
vnico ſaltem atque altero numiſmate,
quo pacto pedem ſuum magiſter mone-
talis iuſtene an vero iniuſte formauerit,
cenſuram ratiocinio facere ac referre de
bet, agiturque hic non de leui aliquo ac
tolerabili præiudicio, ſed de fama atque
exiſtimatione iſtorum omnium qui cudẽ
dis monetis præficiuntur, eaſque in pub-
licum exire paſſi ſunt, vt ſunt *Zygoſtatæ*
Speciales. Iccirco† Ordinationes reui- 18
ſionem per aliquem præſentem δοκιμαστὴν,
& quidem tertium non partialem conce-
dunt, vt de nouo rurſus eadem monetæ
ſpecimina examinentur, appendantur,
probentur, & num error aliquis per di-
ctum Generalem data opera, forte ex in-
uidia, quæ hic abeſſe omnino debet, aut
per aliquam negligentiam & incuriam,
quod facile fieri poteſt, ſi † inquam error 19
aliquis, ſiue in igne, ſiue in aqua forti, ſi-
ue etiã in calculo, admiſſus fuerit, hoc pa
cto per reiterationem, denuoque inſtitu-
tam probationem, ad arbitrium & iudi-
cium dominorũ conſiliariorum tanquam
Iudicum, is emendetur atque corrigatur.

Neque † enim homo ex omni parte bea 20
tus dici poteſt. Et humanũ eſt errare, ſed
inſipientis ac ſtolidi plane iſtius corre-
ctionem admittere nolle.† Quæ omnia in 21
iure ſunt fundata. per l. calculi. ff. de ad-

miniſt. rerum ad Ciuitat. pert. l.1.& ibidem Bart.& DD.C.de err.calc.Ibi.Veritati non adferre præiudicium. Plures DD. Vide apud Eman.Soarez.Recept. Sent. in verbo Error.& Schurff. Cent.1.conſil.36. Natt.conſ.134.num.73. in 1. volu.D.VVeſ. conſil.47.num.14.& multis alijs in locis DD.Quod ſi tunc in ratione probationis idem defectus inuentus fuerit, trangreſ-
22 ſor primo † in ſumptus recedatæ expeditionis, & deinde iuxta qualitatem culpæ aut doli punitur. Ibi enim debet eſſe pœna,vbi reperitur noxa.per l.Sancimus,C.
23 de pœnis, in quo omnis affectio procul abeſſe debet, ſecundum egregium ex plane aureum textum. D.Ambroſij in c.iudicet.3. q.7. vbi officium boni & æqui iudicis deſcribit,quam verbotemus hic ſubijcere mihi placuit.

24 Bonus Iudex, inquit, nihil ex arbitrio ſuo facit, & propoſito domeſticæ voluntatis,ſed iuxta ll. & iura pronunciat,Statutis iuris obtemperat,non indulget propriæ voluntati,nihil pręparatum aut meditatum de domo defert. Sed ſicut audit, ita iudicat,& ſicut ſe habet natura,decernit,obſequitur legibus, non aduerſatur, examinat cauſæ merita,non mutat.

25 Hæc pijſſima iuſtitiæ Regula, vt ab omnibus iudicibus cauſſas controuerſas & litigioſas partium decidentibus,itaquoque ab hic Zygoſtaticis,de quibus hactenus verba fecimus,nec non ablegatis Dominis Principum aut Ciuitatum Conſiliarijs, vt nemini iniuria aliqua fiat, obſeruanda lydioque lapide ſignanda erit. Sic Ariſtot. Iudicem Argentario confert Ret.lib.1.cap.37. vt ſicut hic numum adulterinum à probo,ita ille iuſtum, & verum à fucato & iniuſto decernat.

Poſteaquam vt ad inſtitutum redeam, Generalis circuli Δοκιμαστῶν commiſſa ſibi negotia expediuit, dominiſque deputatis † viſum fuerit, eum vocari & adeſſe, 26
rationemque ſuper omnibus, quoad ligam,pondus,pedemque ſeruatum vel neglectum & non ſeruatum, reddere iubetur.Tunc prout vniuſcuiuſque opus fuerit, conuocatis omnibus tam Magiſtris Monetalibus,quam eorundem examinatoribus Specialibus, concluditur, receſſuſque aperitur ac publicatur. † Pixides rurſus clauduntur,ac ſumma eorum quæ ibidem tractata ac agitata fuerit, eaque quæ pro manutenentia Conſtitutionum Imperij vlterius facere poſſunt,communicatiue Cæſ.Maieſt.quatenus opus,tum maxime ad vicinos Circulos in ſcriptis tranſmittitur dieſque tandem noua ſubſecutura, vel ad dict. primam. Maij vel, vt ab initio aſſignaui,primam Octobr. cũ additione loci,indicitur & nominatur.

Has † ego probationum Dietas(vt hoc coronidis loco huic capiti ſubiungam) 28
non ſolum in Imperio,ſed & apud exteros Reges & Principes omneſque poteſtatem, tam vtiles & neceſſarias iudico, vt certo perſuaſum habeam,necdubitem prorſus, illis omiſſis aut neglectis, rem monetariam (in qua non minima ſalus, Reipub.conſiſtit)mox in peius ituram,& paracharactarum audacia, ne dicam dominorum quorundam culpata † indulgẽ- 29
tia, & nimia licentia, in inextricabiles anfractus & laberinthos, abuſuſque nocentiſſimos ac intollerabiles collapſuram.

Quæ hoc diſticho abſoluo.

Cura Monetarum vos & defenſio ſumma
Imperij Proceres ſit penes atq; Status.

Keyſer

Keyſer Ferdinandi deß Erſten Hochlöblichſter Gedächtnuß.

Probier Ordnung der newwen Müntz.

Zu Augſpurg publiciert/Anno Domini, M.D.LIX.

WJR Ferdinand võ Gottes Gnaden/Erwehlter Römiſcher Keyſer / zu allen zeiten Mehrer deß Reichs/in Germanien/ zu Hungern/ Böheim/ Dalmatiẽ/ Croatien/vnd Schlauonien/ꝛc. König/Infant in Hiſpanien/Ertzhertzog zu Oeſterreich/Hertzog zu Burgund/ Steyr/Käendten/ Crain vñ Würtemberg.ꝛc. Grafe zu Tyrol/ ꝛc. Bekennen hiemit offentlich/ vnd thun kundt allermänniglich : Nachdem wir vns mit vnſern / vnnd deß Reichs Churfürſten/Fürſten/vnnd Ständẽ/ einer gemeynen müntz jm Heiligen Reich einhelliglich vergli chen/nach Vermög vnnd Innhalt vnſers Keyſerlichen Edicts derhalben außgangen / damit dann dieſelbig vnſer muntz auffrichtig/ vñ wie ſich gebürt/deſto ſtattlicher gehandthabt/vollnzogen/vñ aller Betrug d' Müntz/ſo viel jm̃er Menſchlich vñ müglich/verhüt werde /ſo habẽ wir d'halbẽ ein Ordnũg ſtellẽ laſſen/auf form vñ Maß/wie hiernach folgt.

§.1. Erſtlich/daß hinfüro alle vnd jegliche Churfürſten/Fürſten/Herrſchafften vnd Stände deß heiligen Reichs / ſo Gülden oder Silbern Müntzen zu ſchlagen Freyheit habẽ/vñ in dieſen nachgemeldtẽ Kreyſſen begriffen ſeyn/auff jren Müntzẽ ſonderliche gute wolverwarte Eiſſere Büchſen/mit dreyẽ Schlöſſern/ vñ oben mit einẽ zimljchen Schlitzloch/darinn die Proben geſteckt/vñ inn dieſelbigen Büchſen gebracht werden mögen/haben/vnd ein jegli cher Gwardin auff der Müntz / da er beſtellt vñ geordnet/võ ſtundã ſein werck/Goldts oder Silbers/als Güldener/vñ halb Güldener/auch and' Stück/biß auff den fünff Kreutzer/inclusiuè,gemacht/vnd außbereit iſt /zuuor vnd ehe er ſolch werck außgehen läßt / ſo ſoll er es zum erſten im Fewer vñ Waſſer probiern/ vñ ſo ers in der Prob recht erfinden wirdt/darnach ein Stück nach dem andern/ als die gantze vnd die halbe Guldener eintzig/vñ darnach mit d' Marck auffziehen/ vnd wann er die am Gewicht auch gerecht findet/võ der gantzẽ ſum̃a deß wercks/vngefärlich einẽge müntztẽ Guldẽ in ein Papyr verſchliſſen/darauff dẽ tag/auff welchem ſolch werck gemacht wordẽ vñ außgãgen/eygentlich ſchribẽ/vñ alsdañ dieſelben Prob/als in dẽ Papyr verſchloſſẽ/vñ wol zu gemacht/ das ſie nicht außfall/in ſolch Büchſen thũ/vñ ein jedes Werck/darinn

die Probſtück ſeyn werdẽ/ doch auſſerhalb deß Gewichts/ wieviel ſolch Werck geweſen/ numerirn/ vnd als dan für ſich ſelbſt fleiſſig auffzeichnen/ vñ bey ſich behalten: wie vil ein jedes Werck geweſen/ Vñ alſo für vñ für/ mit jeglichẽ Werck Goldts vnd Silbers/ ſo bey jhme gemünst wirdt/ halten/ vñ die drey Schlüſſel zu vorgemeldter Büchſen gehörig/ ſollen einer dẽ Standt/ dem ſolche Müntz zuſteht/ d' ander der Obrigkeit/ dabey der Probationtag gehalten/ vnnd der dritte im andern müntzſtãd/ wie man ſich deſſelbẽ verglichẽ/ bleiben vñ gelaſſen werden.

§ 2 Item/ wo einiger Müntzmeiſter befundẽ wirdt/ das er in einẽ Werck Goldts ein halb grán gefehlet hett/ ſo mag der Gwardin deß vnangeſehen ſolch Werck außgehen laſſen/ Doch ſoll der Müntzmeiſter das nechſtfolgẽdt werck an Gewicht vngefährlich dem vörigẽ/ ſo zu gering geweſt/ gleich vmb ein halb Grán beſſer zu machen ſchulgig ſeyn.

§. 3. Befindet aber der Gwardin/ daß ſolch Werck Goldts am gehalt mehr dann ein halben Grán zu gering/ oder ſonſt die Schrodt vnnd Stuck am Gewicht zu leicht werẽ/ ſoll er das Werck bey Peen deß Meineidts/ auch Straff Leibs vnd Guts/ nicht muntzen/ noch außgegen laſſen/ Sonder von ſtundã zerſchneiden/ vnd dem Müntzmeiſter die ſtuck widerum liefern.

§. 4. So viel die Silber müntz belãgt/ ſoll võ allẽ Stucken Silber müntz/ von den gröſſern an/ biß auff den funff Kreutzer/ incluſiuè, eines von dem andern/ darunder/ biß auff die kleine Pfenning vnd Häller/ zwey/ vñ von den kleinſten müntz/ ſechtzehen Stück durch die Gwardin inn die Briefflein verwart/ darauff Jar vnd Tag/ an welchem ſolches außgangen/ geſchriben/ in die Büchſen geſtoſſen/ vnnd zu der Probation bracht werden ſollẽ/ vnd das in allẽ Silbern müntzẽ vngefährlich auffs höchſt ein Grán/ das Remedium dermaſſen ſeyn/ auch kein andere Straff oder Buß darauff folgen/ dã daß der müntzmeiſter das nechſt Werck darnach in gleichem Gewicht vmb ſo vil/ als an dem vorigẽ gemangelt geweſen/ hierüber vnnd beſſer machen ſoll: Fehlet aber der müntzmeiſter vber die ein Grán/ ſo ſoll der Gwardin daſſelbig Werck nicht außgehen/ ſonder wider eynſetzen vnd zerbrechen laſſen.

Im Fall geſetzt/ Wo einiger müntzmeiſter mit ſeinẽ Gwardin/ in Gülden oder Silbern Proben ſtreittig/ ſo ſollen ſie ſich durch jren verordneten Kreyß Gwardin/ nach ſein Proben entſcheiden laſſen. § 5.

Wo auch auſſerhalb der Probatiõ tag/ vñ darauff gebrachten Proben einige müntz/ Es ſey Goldt od' Silber falſch/ oder verdächtlich angeſehẽ/ vñ an die Gwardin oder müntzmeiſter gelangẽ würde/ ſollẽ ſie alsbald dieſelbẽ müntz probirẽ/ auffziehẽ/ vñ auff die Probatiõtag bringẽ/ vñ daſelbſt anzeigẽ/ wie ſie die befunden/ §. 6.

dē vnd was koſtēs darauff gangē were/der ſoll von den Müntzherrn alsgleich bezalt werden. Were es aber ſach/daß der Guardin oder Müntzmeiſter deñ falſch oder verdächtlichheit zeitlich nach der gehaltenē Probation befünde/ alßdann ſoll er denſelben alßbald ſeiner Obrigkeit anzeigen/die dann fürter vnuerzüglich an die Müntzgenoſſen jhres Kreyß gelangen laſſen/ welcher dañ weiter den andern Kreyſen eröffnen/ vnnd zu erkennen geben ſoll/ ſich darfür zu hüten/ vnd der gebür darauff zu handeln wiſſen.

§. 7. Itē ſoll auch ein jeglicher Stand der nachbenandten Kreyſſen/ ſo zu müntzen Freyheit hat/ einen oder zween ſeiner Rähte/ die der Müntz (ſo viel möglich) verſtändig ſeyn/ ſampt Müntzmeiſter vnd Guardin jhärlich auff die Probation tag/wie das Edict mit ſich bringt/ vnd maß gibt/ſchicken.

§. 8. Ob einiger Standt nicht müntzen/ auch kein Müntzmeiſter oder Guardin haben würde/der ſoll zum wenigſtē einen Rhat/ oder ſonſt ein geſchickte anſehenliche Perſon/ die der Müntzhandlung nit verwandt/ aber doch derſelben am beſten verſtändig/ſchicken/beſchwerlichen koſten zu verhüten. Wo aber einiger Müntzſtandt/die Probation eins/ zwey/oder zum dritten mal nit erſuchē würde laſſen/ der ſoll anderſt nit geachtet werden/ dañ daß er ſich ſeiner Müntzfreyheit williglich verzigen/ begeben/ vnd nachgelaſſen habe/ auch dieſelbig dadurch verwirckt vnd verloren haben ſolle/ Es were dañ/ daß durch ein gantze Verſamlung aller KreyßRähte/ ein anders der ſchickung halben/auff dem Probationtag beſchloſſen würd/ dabey es dann auch bleiben ſolt.

Es ſollen auch Rähte vnnd Geſandten deß Kreyſſes/ ſo auff die Probationtag verordnet/ fleiſſigs vnnd guts auffmerckens haben/ ob auch einiger oder mehr Müntzſtände vnderſtünden/ der kleinen Müntzen/ſo vnder den fünff Kreutzer iſt/ ſo viel zu machen/daß darauß Auffwechſel erfolgen/oder ſonſt in ander weg dem Gemeynen Nutz zu nachtheil vñ beſchwärden gereichen würde/ vnnd ſollen alßbald dieſelbigen Kreyßſtätte vnd Geſandten/ſolchs bey denſelbigē Müntzherrn abſchaffen jhnen biß auff wider zůlaſſung deſſelbigen/verbieten. §. 9.

Wo aber derſelbig Müntzſtandt vber das Verbott/ mit der kleinen Müntzen zu machen/ fortführe/ ſo ſollen dieſelben Kreyßſtände ſolches vnſerm Kammer Procurator Fiſcaln vermelden/derſelbig ſoll hiemit Befelch haben/gegen den vngehorſamen Müntzſtandt mit ernſt im Rechten zu procedirn/vnd zu gebürender ſtraff zu bringen. §. 10.

Vnd demnach ſoll der Guardin die Büchſen/darin die Proben ſeyn/ alßbald mit jhm bringē/ den folgenden Tag früh ſampt den Rähten/ Müntzmeiſter vnd Guardin/ſo von andern Müntzgnoſſen deſſelben §. 11.

Kreyß dahin geſchickt werden / als einen Platz in derſelben Statt / deß ſich die geſchickten Rähte alle / oder mehrer theil miteinander vereinigen / Probation anzufahen / alle Gülden vnd Silbern Müntzen / die ſeithero deß nähern gehaltenen Probationtags gemüntzt / vnd in Büchſen dahin gebracht werden / nach aller notturfft / wie ſich gebürt / zu probiern / vnd die drey Müntzgenoſſen / dem die Schlüſſel zu der Büchſen eins jeden Kreyß befolhen ſeyn / ſollen die Schlüſſel mit jren Rhätē dahin ſchicken / vnd ſo man die Probation anfahen wil / daß ein Büchß nach der andern / in beyſeyn aller erſcheinendē Rhäte geöffnet / die Gülden vñ Silbern Müntz / vñ mit jren Brieffleín / auß jeglicher Büchſen durch dieſelbe Rähte genom̃en / aufgelegt / vñ jhrer Ordnung nach / wie ſie nach einander im Dato ſtehē / von den Secretarien in ein Buch regiſtriert / dem gemeinē Probierer deſſelben Kreyß vnderſchiedlich ſie zu verſuchen / vñ zu probiern / vberantwort / vñ mit fleiß verfügt vñ auffgeſehen / daß eins jedē Müntzgenoſſen gemüntzt Golt vñ Silber / eins nach dem andern / vnuermiſcht / probiert werde / vnnd ſo alle Proben auß den Büchſen genommē ſeynd / ſoll alßbald in beyſeyn aller Rähte / ein jegliche Büchſe mit jrē dreyē Schlöſſern wider zugeſchloſſen / dem Guardin / dem die zuſtehet / vberantwort / vnd die Schlüſſel darzu gehörig / einem jeden / der die vor gehabt hat / wider gegeben werden / der denſelbē auch trewlich verwaren / vnd obberürter maſſen zu nechſtfolgender Probation wider ſchickē ſoll: Demnach ſoll der gemeyn Probierer eines jeden Kreyſes / die Gülden vnd Silbern Müntzen probieren / vnnd wie er jedes Werck findet / vnderſchiedlich in ein Regiſter auffzeichnen / daß / wañ alle Proben gemacht / vnd fertig ſeyn / vor allen deß Kreyß Rähten vnnd Secretarien ſtattlich vnnd langſam vorleſen / damit die Secretarien in jhr Regiſtratur bey jedes Werck / wie es funden worden / zeichnen möge / wie dann hernach weiter vnd vnderſchiedlich dauon geſchrieben iſt.

Dieweil auch ſolcher Probē halben / da in einē Kreyß viel gemüntzt / lange zeit mit dem probieren erfordert wirt / So möchten die geordneten Kreyßſtände / nachdem ſie die Obrigkeiten / ſo müntzen haben laſſen / erkennen vnd erwegen / je zu zeiten alle ſtück / ſo eines Gehalts ſeyn / von jedem ſtuck / als zum halbē theil / in ein Zain vndereinander gieſſen / vnnd alßdann daſſelbig probieren laſſen / damit vbrige zeit vnd Koſten hierinn erſpart / auch das Gehalt / wie jedes befunden / fleiſſig beſchrieben werde / ꝛc. §. 12.

So aber den Müntzmeiſter / der alſo im Gehalt brüchig befunden / bedüncken wolt / daß in den Proben geirret / oder ſonſt nit gleich zugangē were / vnd ſein gemüntzt Golt vñ Silber beſſer ſeyn vermeynt / vnnd derhalben §. 13.

derhalben ſolch Probē noch ein mal zu probiern begert / ſoll man jhme ſolches vergönnen/ zůlaſſen/ vnnd dem gemeynen Probierer zween auß den Råhten / vnnd zween auß den Gwardinen/ ſo auff derſelben Probation ſeynd / zůgeben/ die bey der zweyten Prob ſeyn/ vnd gut auffſehens haben ſollen / damit niemandt verkürtzt. Würde dann der Müntzmeiſter abermals (wie vor) brüchig befunden / ſoll er den Koſten der zweyn Proben/ vnd ſonderlich was der Müntzgenoſſen Råhte zu derſelben Probation geſchickt / in dem daß ſie lenger bleiben/vnd der zweyten Probation außwarten müſſen/ verzehrt hettē / beneben gebürlicher Straff außrichten vnd bezalen/vnd alßdann weiter zu probiern nicht zůgelaſſen/ſonder vorgemelter maſſen geſtrafft werden.

§.14. Item ein jeglicher Müntzgenoß in nachbenandten Kreyſen begriffē/ ſoll beſonder Müntzbehauſung/ Schmidten/ vnnd was darzu gehörig/auch einen redlichen vñ verſtändigen Müntzmeiſter an einem jeden Ort/da er müntzen wil/haben/ vnd den auff ſeinen Koſten halten/ welcher Müntzmeiſter ſeinen Fürſten/ Herrſchafft/oder Standt/ deß oder der Müntzmeiſter er iſt/anfänglich von wegen ſein / vnnd der andern Müntzgenoſſen / die in demſelben Kreyß begriffen/ geloben vñ ſchweren/ vnd dann auff die erſte Probation/darnach allen Rhätē/ ſo zu derſelben Probation geſchickt werden/ von wegen jhrer Herrn / gleicher maſſen pflicht thun ſoll/daß er dieſe Ordnung/ſo vil jne die berürt/ſtett vnd feſthalten/ ſich auch võ ſeinem Herrn nicht thun / oder abſcheiden wölle/es ſeyē dañ zuuor alle Werck/ ſo er gemüntz hat/auff der gemeynē Probation probiert / vnnd er durch ſein Herrſchafft geurlaubt/ſeiner gethanen Pflicht erledigt/vnd ob er in ſeinen Müntzen etwas gefehlet/ zuuor gnug gethan habe. Daß er auch kein ander Müntz/ dann in vnſer Ordnung gemelt/zu vnd nebē vnſer newen Reichßmüntz in vnſerm Edict begriffen/annemen/ auch dieſelben durch ſich oder jemand anders nicht ergern / oder verlegen / auch wider Theil noch Gemeyn haben/ darzu mit ſeinē Guardinē/Schmitmeiſtern/ vnnd Müntzgeſellen kein Vertrag noch Geding/ die dieſer Ordnung in einigem weg zu wider ſeyn möchten/ heimlich oder offentlich abreden oder machen/ Sonder alles das / ſo zu Handthabung vnd Bekräfftigung dieſer Ordnung dienen mag / mit allem fleiß getrewlichen thun/ fördern/ vnd vollziehen wölle.

Deßgleichen ſoll auch ein jeder Müntzgenoß / der nach gemeldten Kreyß/ſo müntzē wil/ein beſondern Gwardin / auff ſeiner / oder ſeinen Müntzen haben/vnd den ſelbſt belonen/ welcher Guardin ſeinem Fürſten/ Herrſchafften / oder Standt/ deß oder derē Gwardin er ſeyn wirt/ auch allen deſſelbē Kreyß Müntzgenoſſen §.15.

noſſen/ mit Gelübden vnnd Eyden (wie oben von den Müntzmeiſtern gemelt iſt) verpflicht ſeyn/ vñ ſolche Pflicht thun ſoll/ daß er die Ordnung/ ſo viel jhne berürt/ ſtett vnnd feſt halten/ die Müntz Eyſen/ ſo die gemacht ſeyn/ zu ſeinen hendẽ nemmen/ vnd in keine andere handt kommen laſſen: Daß er auch/ ſo der Müntzmeiſter derſelben Eyſen zu gebrauchen notturfftig ſeyn/ vnnd er deßhalben von jhme erfordert würde/ alßdann mit den Müntz Eyſen vnuerzüglich auff die Müntz kommen/ vnnd das Werck Golds oder Silbers/ ſo der Müntzmeiſter zu demſelben mal pregen laſſen wolt/ obgeſchriebener maſſen auffziehen/ wegen/ wie viel das ſey/ auffzeichnẽ/ vnd darnach die gemelte Eyſen dem Müntz vnnd Schmidtmeiſter auff der Schmiedten die Müntzplatten/ damit zu pregen/ zu ſtellen/ vnd alßbald daſſelbig Werck gepregt/ daß er die Eyſen widerumb zu ſeinen händen nemmen/ vnnd vermittelſt ſeines Eyds/ mit beſtem fleiß verhüten wölle/ auff daß mit ſolchen Eyſen nichts gehandelt werde/ dann was die Ordnung inhält/ vnd mit ſich bringet.

§.16 Vnd wann ſolch Golt oder Silber gemüntzt/ oder bereit iſt/ ſoll er zuuor/ vnd ehe das werck außgehet/ ein jeglich Stück inſonderheit/ nach dem Richtpfennig auffziehen/ vnnd fleiſſigs auffſehen haben/ daß dieſelbigen Müntzen/ ſonderlich das Goldt/ vnnd grobe Silbern Müntzen/ als die gantz vnd halbe Güldener/ alle gerecht/ vnnd gleich geſtückelt ſeyen/ wie dañ dieſe Ordnung innhält/ vnd welche ſtück/ vnnd ſo viel er derſelben vnder den Gülden vnnd Silbern Müntzen gegen den Richtpfennig/ zu leicht erfindet/ die ſoll er von ſtundan alle zerſchneidẽ/ vnd anders vermüntzen laſſen/ wie obſtehet: auch ſoll er ernſtlichs auffſehens haben/ daß die Gülden vnd andere Müntzen mit fleiß gemüntzt vnd gepregt werden. Was aber die Müntz/ ſo vnder den halben Güldener iſt/ belanget/ die ſoll er nach der Marck/ vnd die Pfenning vñ Häller nach dem Loth/ oder ſonſt/ wie er den dingen am füglichſten zůkom̃en kan/ auffziehen: Doch ſoll er auch von einem jeden Werck der Müntzen (auſſerhalb der kleinen/ Pfenning vñ Häller) viertzig oder fünfftzig Stuck/ die er allenthalben auß dem Werck nemmen ſoll/ eintzlich nach dem Richtpfennig auffziehen/ darauß zu vermercken/ ob rechter fleiß damit gebraucht werde/ oder nicht/ vnd in allweg darob ſeyn/ damit ſolche Müntzẽ zum allergleichſten/ als möglich/ geſtückelt werden mögẽ/ gefehrde deß aufwegens halben/ damit furzukommen.

§.17. Doch ſoll an dem Schrot fur das Remedium an den Müntzen/ ſo vnder dem fünff Kreutzer/ biß auf den zween Kreutzer/ incluſiuè, folgẽ/ je auff ein Werck ein halb ſtuck daß einem zween Kreutzer/ vnd das/ was vnder zween Kreutzer/ biß auff

ein

ein Pfenning / auff die Marck zwey Stück / mehr an den Pfenningen auff ein Loth ein halb Stück zůgelaſſen ſeyn / Der geſtalt / wo ein Werck vmb ſo viel (wie oben gemelt) zu gering am Schrot / vnnd ſonſt an dem Korn vnmangelhafftig befunden / ſo mag der Gwardin daſſelbig außgehen laſſen / aber in allweg / daß die nechſte Werck darnach im Gewicht dem vorigen gemäß ſein ſoll / vñ ſo vil am Schrot / was das vorig zu leicht geweſen / ſchwär gemacht werde.

§.18. Würde aber einiger Guardin Kranckheit halbẽ ſeinem Apt nicht vorſeyn köñen / ſoll er ſein Kranckheit dem Müntzherrn / oder ſeinen zu der Müntz geordneten Rähten / anzeigen / welche die zeit ſeiner vnvermöglichheit / einen andern darzu tauglichen / mit deß Guardins Eyden verſtricken / vnd denſelben alßdann auff deß Guardins koſten zůlaſſen.

§.19. Auch ſo einig Eyſen auff der Müntz abgehen / daß es nicht mehr tauglich ſeyn würde damit zu müntzen / ſo ſoll der Guardin alßdañ das Gepreg ſolchs Eyſens / auff der Schmidten / in beyſeyn deß Müntz vnd Schmidtmeiſters / zerſchlagẽ / alſo / daß man damit nit mehr pregen möge / vnd die ſtuck dem Müntzmeiſter wegen der Obrigkeit wider geben.

§.20. Der Gwardin ſoll mit dem Müntzmeiſter vnnd Müntzgeſellen kein beſonder oder heimlich Abred noch Verbündtnuß / auch mit den Müntzherrn / Müntzmeiſter / oder Müntzgeſellen / weder Theil noch Gemeyn in allem / das die Müntz berürt / haben / auch kein Geſchenck oder Liebung / wie man die erdenckẽ möcht / durch ſich / oder jemandt anders von ſeinent wegen / empfangẽ oder nemmen laſſen / noch ichtes handeln oder furnemmen / das in einigem weg dieſer Ordnung zu wider / oder abbrüchig ſeyn möcht / ſonder ſoll die nach allem ſeinem Verſtändtnuß vnnd Vermögen mit getreuwem fleiß / ſo viel an jhme iſt / handthaben / furdern / vnd vollnziehen.

Item / die Schmidtmeiſter / vnd Müntzgeſellen / ſo auff den Müntzẽ in nachbemelten Kreyſſen arbeiten werden / ſollen den Churfürſten / Fürſtẽ / Herrſchafftẽ / oder Ständ / auff deß / oder der Müntzẽ ſie beſtellt ſeyn / geloben vnnd ſchweren / dieſe Ordnung / ſo viel ſie berürt (die jhnen dann von jhrer Herrſchafft / die ſie annimpt / furgehaltẽ werdẽ ſoll) feſt vnd ſtett zu halten / mit getreuwem vnd beſtem fleiß zu vollnziehẽ / zu handlen / vnd darwider nicht zu thun / auch von dem Müntzmeiſter / oder ſonſt jemandt / von ſeinent wegen kein Schenck Gaab oder Liebnuß zu nemmen / noch einig Fürwort / Geding / oder Contract / weiter dañ vmb jren gebürlichen Lohn / mit Müntzmeiſter / oder Guardin zu machen / oder auch mit jhr einigem der Müntz halben Theil / oder §.12.

gemeyn zu haben / oder ſonſt ichts zu handeln oder fürzunemmen/ dardurch dieſe Ordnung vberfahren/ oder verhindert werden möcht/ bey Peen deß Meyneyds / vnnd darzu/ daß der/oder dieſelben/ſo dermaſſen vberfahren hetten/hinfüro in keiner deß Reichs Müntz angenommen werden ſollen.

§.22. Gleichsfalß ſollen die Eyſenſchneider mit gebürlichen Eyden vñ Gelübden verſtrickt werden/ kein Falſch oder Vngerechtigkeit durch die/vnnd mit den Eyſen zu gebrauchen/ durch ſie/ oder andere / bey Peen deß Meyneyds/ wie obſtehet.

§.23. Auch ſollen die Müntzgenoſſen in eim jeglichen Kreyß beneben den Gvardinen/ ſo auff denſelbẽ Müntzen ſeyn werden/ einn ſondern Kreyß Gvardin oder Probirer habẽ/ auff jrer aller Koſten vnnd Belohnung/ wie ſie ſich deß mit jhme vertragen werden. Derſelbig gemeyn Probierer ſoll jnen mit Gelübden vnd Eyden verpflicht ſeyn/ dieſe Ordnung ſo viel jhn die berürt / vnnd wie hernach folgt/ ſtett vnd vnuerbrüchlich zu halten. Vnd ſolche Gelübde vnd Eyde der Müntzgenoſſen Rähten/ ſo zu der Probation geſchickt werdẽ/ von jhrer Herrſchafft wegen / auff den erſten gemeynen Probationtag thun.

§.24 Item/ein jeder gemeyner Probierer der nachgeſchriebenen Kreyß/ ſoll auff zeit vnnd malſtätt in dieſer Ordnung begriffen/ſich zu gemeyner Probatiõ fügẽ/mit Probirzeug/ Waſſer/vnd andern darzu gehörig/ daſelbſt geſchickt / erſcheinen / alſo/ daß er alle Probẽ/ſo von allen Müntzen deſſelbigen Kreyſes dahin gebracht / vnd jme zu probieren vberliefert werden/probieren möge/vnd ſolche Proben/die jm alßdañ zu probieren geliefert werden / ſoll er nach ſeinem beſten Siñ vnd Vermögen/ mit allem fleiß getrewlich probiren/ vñ wie er ein jedes Werck/oder was jme zu probiren befohlen wirt/ warhafftig befindt/anſagen/ Auch vmb Lieb/ Leidt/ Gunſt/ Gaab/ Freundſchafft oder Feyndſchafft willẽ/kein Gefährligkeit gebrauchen / noch deßhalben von Müntzmeiſtern oder jemandt andern / wer der / oder die ſeyn/einig Geſchenck/ Gaab/ oder Liebung nemmen / oder auch einig Fürwort/Geding oder Cõtract mit niemand deßhalben machẽ/dadurch dieſe Ordnung verhindert werden möcht/ ſonder dieſelb Ordnung (ſo viel an jme iſt) nach ſeinem beſten vermögen/ getrewlich vollnziehen/ handthaben/vnd ſo er die vorgenanten Proben alle gemacht/ ſollen dieſelben alle/vñ jegliche beſonder/wie er die gerecht/ oder vnrecht befundẽ hat/in ein beſonder Regiſter zůbereit bey ſeinem Eyd / klärlich / vnderſchiedlich vnd getrewlich auffſchreiben/vnnd mit ſeiner eygen Handt/ Namen vnd Zůnamen vnderſchreiben/ auch ſo alle Proben alſo durch jn auffgeſchrieben ſeyn/ ſolch Regiſter/nach verleſung (wie obſteht) den Rähten ſeines Kreyß vberleſen.

Was

§.25. Was dem gemeynen Probierer an der gelieferten Proben/ ſo er die zum fleiſſigten nach ſeinem Probier gewicht/auffgeſchnitten hat / vbrig bleibt / dieſelben vberbleibenden Stück ſoll er dem Müntzmeiſter wi⸗der geben.

§.26. Vnd ſo mit der zeit einig weiter mangel (zu abbruch dieſer ordnũg) fürfallen würde / der hierinn nicht bedacht oder fürkom̃en were / dem ſollen die Müntzgeſellen/oder derſelbigen Rähte/auff den Probationta⸗gen in dieſe Ordnũg zu ſetzẽ macht haben / doch daß vnſer Keyſerlich Edict vnd Ordnung inn der Sub⸗ſtantz vngeẽdert bleibe/mit diſem an⸗hang/ob die andern Kreyſſe/darinn einigen mangel hetten/das alsdann alle Kreyß Herrn zuſammen ſchi⸗cken / vnnd den mangel durch deß mehrer erſtatten ſollen/vnd mögen.

§.27. Begebe ſich auch/das zu obberür ten Probationtagen / vnnd Mahl⸗ſtätten einer oder mehr / von den Kreyßſtänden (wie obſtehet) nicht ſchicken würde/ ſo ſollen die andern Erſcheinenden nicht deſto minder mit der Probation fortfahren/vnnd er/oder die Außbleibenden den Er⸗ſcheinenden jhren Koſten abzulegen ſchüldig ſeyn/ darmit man auch wiſ ſe/wer auff den Probationtagen zu erſcheinen ſchüldig ſey/ſo ſoll ein je⸗der der Müntzfreyheit hat/in zwey⸗en Monaten nach Verkündung di⸗ſer Ordnung den obriſten Kreyß⸗herrn/darunder er gehörig / ſolches anſagen vnd verkünden.

Was dann alſo den obriſten Kreyßherrn angeſaget/vñ verkünd wirt / daß ſoll er ſeinem / vnd auch den andern Kreyſen auff den Pro⸗bationtagen zu erkennen geben/ ſich darnach wiſſen zu richten. §.28.

Wo aber einiger/der Müntzfrey⸗heit hat/ ſich obgeſchriebener Arti⸗ckel nit halten/vñ vnangeſagt mün⸗tzen würde/oder mit wiſſen argliſtig einigen falſch der Müntz brauchte/ ſeinen Müntzmeiſtern/Gwardinen vnd andern heimlich oder offentlich zůlieſſe/vergöñet/geſtatte/ oder den falſch / ſo erſt er deß innen würde/ den Müntzgenoſſen ſeines Kreyſes vnangezeigt lieſſe / der ſoll ſein Müntzfreyheit verloren/ vnd darzu fünfftzig Marck löttigs Golds/halb vnſerm Keyſerlichen Fiſco / vnnd den andern halben theil dem Kreyß/ darunder er geſeſſen iſt/ vnnachläß⸗lich zu bezalen/ſchuldig ſeyn. §.29.

Vnd ſollen die Müntzgenoſſen/ damit der Gemeyn Nutz / in volln⸗ſtreckung dieſer Ordnung / gefür⸗dert werde/ſich in jrer Ankunfft der Seſſion halben vereinigen. Möch⸗te aber ſolche Vereinigung alßdañ nicht geſchehen/ſo ſoll hiemit geord⸗net ſeyn / daß / welcher vnder den Müntzgenoſſen eines jedẽ Gezircks/ die der Seſſion halben alſo jrrig ſeyn würden/ zum erſten in ſolcher angeſetzten Malſtatt in die Herberg ankommen were/der ſoll alßdañ da⸗mals den Fürſitz haben (doch einem jeden an ſeiner Gerechtigkeit ſonſt vnabbrüchig.) §.30.

§. 31. Nachdem vnns auch glaubwürdig anlangt/ daß die Müntz Städe/ ſo zu müntzen Freyheit haben/ von den Müntzgeſellen der Belohnung halben/ nicht wenig beſchweret werdē/ dardurch wir verurſächt/ in demſelbigen auch ein Ordnung vnnd Maß furzuwenden/ (wie wir dann derowegen ein ſonder Mandat außgehen haben laſſen.) Vnnd folget ſolche Belohnung/ was von jeden Sorten/ vnnd Marcken/ zu Müntzer Lohn gegeben werden ſoll/ hernach/ Nemlich:

Von		Von
Von 9. Marck Ducaten. Von 8. Marck Rheiniſch Goldt. Von 17. Marck Güldener/ vnnd halb Güldener. Von 13. Marck zehen Kreutzer. Von eilffthalb Marck 5. Kreutzer. Von zwölffthalb Marck Reichs Groſchen/ der 21. ſechtzig Kreutzer gelten. Von 11. Marck dritthalb Kreutzer ein Gülden.	Ein Gülden zu ſechtzig Kreutzer.	Von 10. Marck zween Kreutzer/ auch Würtzbürgiſchen/ vñ Badiſchen Schillingen. Von 9. Marck einfacher Kreutzer/ einfacher Rappenführer/ Schmidiſch Schilling/ vnnd klein Gröſchlein. Von 8. Marck allerley Pfenning vnnd Führer/ vnd 7. Marck allerley Hällern/ vnd Pommeriſchen Pfenningen.

§. 32. Vnd ſoll die Belohnung vō der Gülden vnd Silbern Müntzen/ alles auff die ſchwartzen Platten/ vnd Cöllniſche Marck verſtandē werdē. Doch ſollen die Geſellen dieſelbigē folgents abzupregen/ deßgleichen auch ſchuldig ſeyn/ alle Güldene vnd Silbern Müntzen (wie oben gemelt) nicht anderſt auffzuſtücklen/ dann wie vnſer Edict/ vnd Müntzordnung mit ſich bringet/ auff daß ſolches alles zum gleichſten/ als möglich/ am Schrot gemacht/ damit gefährligkeit mit dem außwegē verhütet werde.

§. 33. Darzu ſollen ſich die Müntzgeſellen zum gieſſen/ vnd jhre Jungen zum weißmachen/ vnnd Tiegel zu warten/ ohne weitere Belohnung/ gebrauchen laſſen. Vnnd ſollen die Müntz Stände vber obengeſatzten Lohn/ einigen Geſellen etwas weiters zu geben nicht ſchuldig ſeyn.

Was auch der Müntzherr oder Standt/ jeder zeit fur Sorten/ ſo jhme/ vnd Gemeynem Nutz am bequemeſten/ wolte müntzen laſſen/ So ſollen ſich die Geſellen keines wegs verwidern/ oder dargegen ſetzen/ ſonder dieſelbige Sorten vmb den gebürenden Lohn/ bey ſonderer hoher Straff/ zu machen/ verbunden ſeyn. §. 34.

Vñ nachdem offt befunden/ daß nicht kleine Irrungen dardurch entſtanden/ daß die Müntzherrn zu der Probation vnnd Müntztagen/ jetzo dieſe/ dann andere Räht geſchickt: So ſoll dem vorzukommen/ nun hinfuro ein jeder Müntzherr/ oder Standt auffs wenigſt einen beſtendigen Müntz Raht/ der alle Probationtäg beſuche/ verordnen. §. 35.

Vnd

Vnd ſeindt diß die zehen Kreyß.

I. Der vier Churfürſten Kreyß.
II. Der Oberſächſiſch Kreyß.
III. Der Oeſterreichiſch Kreyß.
IIII. Der Burgundiſch Kreyß.
V. Der Fränckiſch Kreyß.
VI. Der Beyriſch Kreyß.
VII. Der Schwäbiſch Kreyß.
VIII. Der Rheiniſch Kreyß.
IX. Der Weſtphäliſch Kreyß.
X. Der Niderſächſiſch Kreyß.

Geben vnder vnſerm auffgedruckten Secret Inſiegel/ in vnſer/ vñ deß Reichs Stat Augſburg/ den 20. Tag deß Monats Auguſti/ Anno/ ꝛc. im 59. Vnſerer Reiche deſt Römiſchen im 29. vnnd der andern im 33.

FERDINANDVS.

Ad Mandatum Domini Electi Imperatoris proprium.

Seld. Kirchſchlagerſſ.

Des Niderſächſiſchen kreys Probier Ordnung/ Wie die im Jar LXVIII. zu Lüneburg durch gemeyne Kreißſtänd auffgerichtet/ beſchloſſen/ vnd den 30. tag Januarij/ jüngſt öffentlich publicirt vnd verleſen worden.

So vil aber die Probier Ordnung/ vnd die Peen vñ Straffen der Vberfahrer Keyſerlicher Müntz Ordnũg/ vnd dieſes Edicts anlangt/ iſt verabſchiedet/ was maß vnnd Geſtalt in dieſem Kreyß ein jeder ſich in dem zu verhalten haben ſolle.

Vnnd nemlich/ dieweil oben gemeldt/ daſt der Röm. Keyſ. May. vnd deß heiligen Römiſchen Reichs außgegãgener/ vñ verordenter Probierordnũg (ſo viel müglich) nachgelebt/ vñ ſo dieſelbig je allerding ſich auff die Sorten/ ſo in dieſem Kreyß nachgelaſſen/ vñ hieriñ verordnet/ nicht ſchickte/ dannoch derſelbigẽ ſo nachgerucket werden ſoll/ als jm̃er müglich/ ſoll ſolches vor ein gemeyne Verordnũg hieher repetiert ſein.

So sollẽ vñ wöllẽ die jenigẽ auch/ ſo ſich hinfüro des müntzens zu gebrauchẽ bedacht/ auff iren müntzen die Verordnũg thũ/ das mit dẽ Eiſſen Büchſen/ in maſſen inn dẽ Probierordnũg meldũg geſchicht/ zum fleiſſigſten gebaret/ vñ darob vñ an ſeyn/ das allerhãdt müntzen/ die ein jedẽ Standt oder Statt/ ſo ſich des Müntzens annemmen/ ſchlagẽ vnd hämern laſſen/ dariñ geworffen/ vñ alſo dẽ Gwardin/ ſo das Werck probiern ſoll/ damit verfahrẽ möge/ wie ſolchs in angeregter Probier ordnũg anfänglich im erſten §. geſetzt/ vnd verordnet iſt. Die Schlüſſel aber/ darvõ in derſelbigẽ Probier ordnũg meldung geſchicht/ betreffendt/ ſoll alle mal der Stãdt odẽ Statt/ dẽ die müntz zu gehörig/ einen Schlüſſel behaltẽ/ Vñ dieweil ſolche Probiers tage (wie oben gemeldt) iñ der Stat Braunſchweig vñ Lüneburg zu hal-

 ten/

ten/ ſoll der ander Schlüſſel/ von allen vnnd einer jeden Büchſen/ biß nechſtkünfftig halb jar/ dem Capitel S. Blaſij in Braunſchweig/ vñ d' dritte dem Adminiſtrator zu Magdeburg/ vnnd das ander halbe Jar/ (von nechſtkünfftigẽ Michaelis/ biß auff den Sontag Quaſimodo geniti, deß folgendẽ 96. Jar) dẽ Stifft vnnd Prior S. Michaelis in Lüneburg daſelbſt/ vñ dem Ertzſtifft Bremen/ auff den nechſten Probiertagẽ die Büchſen damit habẽ zueröffnen/ vñ alſo alternatim, dem Capitel S. Blaſij/ vñ dẽ Stifft S. Michaelis/ vñ ſucceſſiuè, von dẽ Stande/ d' bey dẽ nechſtẽ Probatiõtage geweſen/ dẽ andern/ ſo nechſtfolgendẽ Tag der Probierũg bey zu wohnẽ/ inn Maſſen vñ Ordnung/ wie vorgeſetzt/ zugeſchickt werden.

Ferner/ vñ ob wol der mehrer theil der Stände dieſes Kreyſſes/ vñ die/ ſo ſich d' müntzgerechtigkeit gebrauchen/ nicht viel Güldene Müntzen ſchlagẽ/ Derowegen dañ auch in dieſem Edict d' Halt deß Goldes nicht geſatzt/ jedoch/ vñ da gleichwol ein Städt oder Statt/ ſolche Güldene müntz ſchlagẽ zulaſſen/ bedacht/ ſoll ſolches alles/ laut der Keyſerlichen Müntzordnung geſchehen/ vnnd es damit/ nach Innhalt der Keyſerlichen Probirordnũg/ in §. 2. & 3 anfahendt (Item/ wo einiger müntzmeiſter befindẽ wirdt/ daß in einẽ werck Goldts/ ꝛc.) Item/ befindet auch d' Gwardin/ daß ſolch werck Goldts/ ꝛc. bey Vermeidung eynverleibter ernſtlicher Straff/ gehalten werdẽ.

Gleicher geſtalt ſoll es auch mit den kleinẽ Sortẽ der Silbern müntzen/ wie dauõ im §. 4. deß anfang iſt (So viel die Silbern müntzen belãget/ ſoll von allen Stücken/ ꝛc.) ſolcher Ordnung durchauß gelebt vñ nachgeſetzt werden.

Vnd im Fall da einiger müntzmeiſter mit ſeinẽ Gwardin in Gülden oder Silbern Proben ſtreitig/ ſo ſollen ſie darob/ durch einen oder beyde verordnete dieſes Kreyſſes müntzbereiter/ oder gemeyne Gwardin/ nach jrer/ oder eines deſſelben Proben/ ſich entſcheiden laſſen.

Vnd dẽnach oben vermeldet/ das die verordente gemeyne Gwardinẽ/ oder müntzbereiter vor den Probirtagẽ die müntz Stätte/ ſo ſich müntzens Gerechtigkeit gebrauchen/ bereiten/ vnnd die Müntz vnder dem Hammer wegnemmen/ vnd auffziehen ſollen/ läſt man es bey ſolcher Ordnung auch bleibẽ. Würde ſich dañ ein ſolches/ wie im 6. §. der Probierordnung eynverleibt/ vnnd mit dieſem anfãg geſatzt (Wo auch auſſerhalb der Probationtag/ vnd darauff gebrachtẽ Proben einig müntz/ ꝛc.) befindẽ/ ſoll es damit allerdings gehalten werden/ wie darinn wol vnd heylſam verordnet iſt.

So viel aber die Beſchickung der Probationtage betreffen thut/ iſt oben meldung vnnd verordnung geſchehen/ wie es damit zu haltẽ, darbey es auch bleibẽ ſoll/ jedoch mit dieſem Anhang/ da einiger Standt/ dẽ

Ver-

Vermög der Ordnũg/die Probatiõtage zu beſuchẽ / gebürte/ ſolches nicht thun würde / der ſoll anders nicht geachtet werden/ dann daß er ſich ſeiner müntz Freyheit williglich verzigen/ vnd begeben/auch dieſelbig dardurch verwircket vnd verloren haben. Begebe ſich auch/daß zu vorberürten Probierstagen vñ Malſtätten/einer oder mehr Stände/an denen die Ordnung were/nicht ſchicken würdẽ/ſo ſollen nicht deſto weniger die Erſcheinenden mit ď Probation verfahren / vnd der/oder die Außbleibende vber die vorberürte Peen/auch den Erſcheinendẽ jhren Koſten abzulegen/ſchuldig ſeyn.

Es ſollen auch deren Ständt Geſandten/ſo dermaſſen (wie oben gemeldet) die Probationtage beſuchen werden/ fleiſsig vñ gut auffmercken habẽ/ob auch einer/ oď mehr müntz Stände ſich vnderſtünden/der kleinen müntzen / ſo vnder den gantzen Groſchen/ doppelten vñ einfachen Schillingẽ ſeyn/zu viel zu machẽ/ daß darauff Auffwechſel erfolgen/ oď ſonſt in ander wege/hierauß dem gemeynen Nutze Nachtheil vñ Beſchwärnuß gereicken möcht/ alsdañ ſolches alsbaldt bey dẽſelbigẽ müntzherrn abſchaffen / vnd jnen biß auff weiter zulaſſung daſſelbig verbietẽ.

Wo aber derſelbig müntzſtandt vber das Verbott die kleinen Sorten zu müntzen fortführe/ ſollen dieſelben Kreyß Städe ſolches Röm. Key. May. vñ deß heiligen Reichs Cam̃erprocurator Fiſcaln vermeldẽ/welcher vermög ſeines Befelchs gegen dieſelbẽ Müntz Stände/ mit ernſt im Rechten zu procedirn/vnd zu gebürender Straff zu verfahren wirt wiſſen. Wie es aber mit eröffnung ď Büchſen vñ Probierung ď eynverwarten Sorten/Auffſchreibung deß Gehals / vñ wie ein jedes Werck befunden wirdt / davõ in dẽ 11. vnd 12. §§. der Probierordnũg/anfahẽd (Vñ darnach ſoll ď Gwardin die Büchſen/dariñ die Proben ſeyn alsbald mit eynbringen/ꝛc.) Item/ dieweil auch ſolcher Probenhalben/ dariñ einem Kreiß ſo vil gemüntzt/ nach längſt Ordnung geſchicht/vñ ſich ſolches etwas weitläufftig anſehen läſt/vñ langſam hernacher gehẽ/vñ nit geringe vnkoſten dẽ ſtändẽ darauff lauffen würde/Sollen auff den zween Probierstagẽ/ſo das erſte jar zwey mal võ allen Kreyß Ständen durch jre müntz erfahrne Rähte beſchicket werdẽ ſollẽ/ die Büchſen/ nach innhalt ď Probierordnũg / eröffnet werden/ vñ wie man alsdañ dẽ Hãdel befindet / durch die zuſam̃en geſchickte Müntz Rähte ein gute ordnũg/wie ſolches künfftiglich mit wenigſten Vnkoſtẽ zũ ſchläunigſtẽ zuverrichten ſeyn möchte/zu machen/ heymgeſtellt/ vnnd ſie deſſen gnugſam gemächtiget ſeyn/ Jedoch/das darinn die Sorgfältigkeit gebrauchet / damit kein vrſach zu einigem Vnfleiß vñ Schadẽ gegebẽ werde.

So ſich aber befinden würde / daß eines Müntzmeiſters Werck am ſchrodt vñ Korn zu gering/ ď müntzmeiſter

meiſter aber/der alſo im Gehalt bruchig gefunden/ ſich bedüncken laſſē wolte/das in d' Proben geirret/oder ſonſt nicht gleich zu gangē were/vñ ſein gemünzt Goldt od' Silber beſſer zu ſeyn vermeynte / vñ derhalbē ſolche Proben noch ein mal zu probieren begerte/Sol mā jme ſolches vergünnen zu laſſen/vñ dem gemeynē Probierer zwee auß den Rähtē/ vñ zween auß den Guardinē/ſo auff derſelbē Probation ſeindt/zugeben/ die bey d' zweyten Probe ſeyn/vnnd gut auffſehends haben ſollen/damit niemandts verkurzt. Würde dañ d' Müntzmeiſter abermals (wie vor) brüchig befunden/ſoll den Koſten d' zweyten Probē / vñ ſonderlich was der müntzgenoſſen zu derſelbē Probation geſchickte Rähte/in dem das ſie länger bleiben / vnd der zweyten Probation außwarten muſſen/verzehrt hetten/nebē gebürlicher ſtraff außrichten vñ bezahlen / vñ alsdañ weiter zu probierē nicht zugelaſſen/ ſonder vorgemelter maſſen geſtrafft werden.

Es ſollen auch die muntzgenoſſē/ ſo Muntzgerechtigkeit habē/vñ dero zu gebrauchē gedenckē/die müntz andern/die jren Gewinn darin ſuchē/ hinfüro nicht vermeidtē/verleihen/ od' verkauffē/ſond' wie auff d' müntz jr Wappen vñ Zeichen geſchlagen wirdt/ die müntz auch fur ſich ſelber haben/vnd die verſorgen laſſen / vñ zu der Behuff/auff jhren eygen Vnkoſten einen getreuwen / ehrlichen/ auffrichtigē müntzmeiſter vñ Gwardinen beſtellen/vnd der gebür beſolgen/Auch jr eygē muntzbehauſung oder Gemach / wie einem jeden das zum gelegeſtē ſeyn wirt/darzu verordnen/ vnd von den müntzmeiſtern/ oder andern kein Schießgelt/Gifft noch gab nēmen/in keinerley weiß/ bey Vermeidung d' müntz Frey vnd Gerechtigkeit/in maſſen oben bey d' Viſitation der Probationtage gemeldt/vnd verordnet worden.

Angeregte Müntzmeiſter vnnd Gwardinen ſollen jren Fürſten vñ Herrn/ Herrſchafften/Ständen vñ Stätt/mit Pflichten vnnd Eidten verwandt ſeyn/vñ folgends den andern muntzgenoſſen in diſem Kreyſſe begriffen/ auff dē erſten Probiertage/vñ ſo jemandt derſelbigen von ſeinē Ampt abſtehē / oder mit Todt abgehen wurde/der Surrogatus alle mal auff dem neckſtfolgenden Probationtag den Rähten / welche die Probatiōtage jederzeit beſuchē werden/ſich darſtellen/vñ gnugſam ſeines Handels vnd Wandels/wo d'/ oder die/zuuor ſich enthalten /vnnd wie ſie abgeſcheiden / Kundtſchafft bringen/vnd nach dem dieſelben genugſam befunden / nachfolgenden Eidt thun vnd leiſten/vnnd darauff (vnd ſonſt nicht) zu gelaſſen werdē.

Müntzmeiſter Eidt.

DEr Müntzmeiſter ſoll geloben vnnd ſchweren einem Eidt zu Gott/vnnd auff das Heilig Euangeliō/das er dieſes Niderſächſiſchē

Kreyſſes

Kreyſſes Edict/ vnd die darinn verleibte Ordnung/ſo vil die jn berürt/ ſtett vñ feſt halten/von ſeinem Herren/der jne beſtellt/ nicht weichen oder abſcheiden/Es ſeyen dann zuvor alle Werck/ſo er gemüntzt/ auff der gemeynen Probation probiert/ vnd er auch mit gutem willen durch ſein Herrſchafft gevrlaubt/vnd ſeiner gethanen Pflicht erledigt worden: Vnd ob er in ſeinem müntzen etwas gefeihlet/darfür erſt gnug gethan habe. Daß er auch keine andere Silbern Müntz/dann in dieſem Edict Abſchiede/ oder Ordnung begriffen/ ſchlagen / auch dieſelben durch ſich oder jemand anders nicht ergern noch ringern wölle/noch mit den jenigen/die ſich ſolches in einigẽ Weg vnderſtehen wolten/ einigen Theil noch Gewiñ haben/Deßgleichen mit den Gwardinen/Schmidt meiſter/vñ Müntzgeſellen/kein vertrag oder Geding/die diſem Edict/ vñ der Reichs Ordnung in einigen Weg zu wider ſeyn möchten/ heimlich oder öffentlich bereden oder machen/Sonder alles das/ſo zu handthabung vnd Bekräfftigung dieſer Ordnung dienen mag / mit allem fleiß befürdern vnd vollnziehen helffen wölle / getreuwlich vnnd vngefährde.

Gwardiner Eidt.

DER Gwardin ſoll geloben vñ ſchweren einen Eidt zu Gott / vnd auff das heilig Euangelion/ daß er diſes Edict vnd Ordnung/ſo vil jn berürt/ ſtett vnd feſt halten/die Müntz Eyſen / ſo die gemacht ſeyn / zu ſeinen handen nemen/vnd in keine andere Hände kömen laſſen/ vñ da der Müntzmeiſter derſelben Eyſen zugebrauchen notdürfftig ſeyn/vnd die deßhalben von jme gefordert würden/ alsdann mit den Müntz eyſen vnverzüglich auff die Müntz kommen/vnd das Werck Goldes oder Silber/ ſo der Müntzmeiſter der zeit zu pregen bedacht/ob geſchribener maſſen auffziehen/ wegen/wie viel das ſey / auffzeichnen/ vnd darnach die gemelte Eyſen den Müntz vnd Schmidtmeiſtern/ auff den Schmidten die Müntzplatten damit zu pregen zuſtellen/vñ ſo bald daſſelbig Werck gepregt/ die Eyſen widerumb zu ſeinen händen nemen/ vnd beſtes fleiſſes verhütten wolle/ auff das mit ſolchen Eyſen anders nicht gehandelt werde/dann was die Ordnung innhelt / vnnd mit ſich bringet.

Er ſolle vnd wölle auch mit den Müntzmeiſtern vnd Müntzgeſellen kein beſondere heimliche Abred noch Verſtändtnuß/auch mit den Müntz herrn vnnd Müntzmeiſtern / weder Theyl noch Gewiñ / in allem das die müntz berürt haben / auch kein Geſchenck/oder Liebung / wie man die erdencken möchte/durch ſich/ oder jemandts anders von ſeinent wegen empfangen oder nemen laſſen/ noch ichtes handlen/oder fürnemen daß in einigen weg dieſer Ordnung zu widern/oder abbruchig ſeyn mag/

ſonder die nach allem ſeinem Vermögen/mit getrewem fleiß/ſo vil an jm iſt/handhaben/fürdern vñ vollnziehen/rc.

Schmidtmeiſter vñ Müntzgeſellen Pflicht.

EIn jeder Schmidtmeiſter vñ Müntzgeſell/ſoll ſeiner gebürlichen Obrigkeit / auff des Müntz er dienet/geloben vnd ſchweren/was in dieſem Edict vnd Ordnung verfaſſet/ſo viel ſie berürt (welches jhnen in derſelbigen annemung furgeleſen werden ſoll) feſt vnd ſtett zu halten / mit getrewen vnd beſtem fleiß zu vollnziehen/zu handlen / vñ darwider nicht zu thun/auch võ dem Müntzmeiſter / oder ſonſt jemandt von ſeinent wegen kein Geſchenck/ oder Gab zu nemen/noch einig Fortheil/Geding/oder Contract / weiter dañ vmb jren gebürlichen Lohn/ mit Müntzmeiſtern oder Gwardin zu machen/ noch mit jemandt der müntz halber Theil oder Gewiñ zu haben/oder ichts zu handln oder furzunemẽ/ dardurch diſe Ordnung vberfahren vnd verhindert werde/bey Peen deß meineydts/vnd darzu/daß der/ oder dieſelben / ſo dermaſſen vberfahren würden/hinfuro in keiner dieſes Kreyſſes Müntzſtätt angenommen werden ſollen.

Von den Eyſenſchneideren.

ES ſollen ſich die Eyſenſchneider/ſo ſich in dieſem Kreyß deß gebrauchen wöllen/ gnugſamlich gegen jhre gebürliche Obrigkeit verpflichten/vnd von der Obrigkeit/ darunder ſie geſeſſen / auff nechſtem bevorſtehenden Probierstage der Stände abgeſandten Rähten / genugſamlich zu ſchicken / daß ſie kein Falſch oder Betrug/durch ſich ſelbſt oder jemandt anderſt / mit dem Eyſenſchneiden gebrauchen wollen/bey Peen deß meineidts/wie oben ſtehet.

Was aber des Gwardin Ampt/ mehr dann in ſeinem Eidt begriffen/belangen thut/darvon zum theil in dem 16. 18. vnd 19. §§. anfahendt/ (Vnd wann ſolch Goldt oder Silber gemacht/vnd bereit iſt/rc. Item/ würde aber einiger Gwardin kranckheit halber ſein Ampt/rc. Auch ſo einig Eyſen auff der Müntz abgehen/ rc.) meldung geſchicht/in dem / vnd was jme ſonſt gebürt/ vñ dem gemeinen Werck vnnd Nutze zum beſtem gedeyen vnd gereichen mag / ſoll er ſich durchauß zum fleiſſigſten erzeigen vnd verhalten.

Von dem Remedio.

DAs Remedium anlangẽd/ ſoll ſolches inn den groben Silbern müntzen gantz vñ gar abgeſchnitten / vnnd keins wegs geduldet werden/biß auff den Silber Groſchen / doppelte vnd einfache Schilling incluſiuè. Was aber die geringere Sorten betreffen thut/ ſollen die Müntzmeiſter vñ Gwardinẽ

ſorg-

ſorgfältigen fleiß haben/ das keines Remedij nötig.

Da ſich aber je zu zeiten (ohne gefähr/ vnd nicht fürſetzlich) zutrüge/ daß ein Werck vmb ein kleines zu gering/ ſoll es alsdann damit gehalten werden/ wie in 17. §. der Keyſerlichen Probierordnung eynverleibt/ deß anfang iſt (Doch ſoll an dem Schrote für das Remedium an denen müntzen / ſo vnder dem fünff Kreutzern/ ꝛc.) geſetzt vnd verordnet iſt.

Was geſtalt die gemeinẽ Gwardin in diſem Kreyß angenomen / vñ verordnet werden ſollen / davon iſt hieoben in diſem Edict diſponirt/ da bey mans auch nachmals beruhen laſſet.

So viel aber jhr Officium vnd Ampt belangt / dieweil oben ſolches zum theil angemeldet / vnd inn des Reichs Probierordnung weiter / in den 23. 24 vnd 25. §§. deren anfang/ (Auch ſollen die Müntzgenoſſen in einem jeglichen Kreyß/ ꝛc. Vnd/ Item ein jeder gemeyner Probierer/ ꝛc. Item/ was dem gemeinen Probierer an den gelieferter Proben / ꝛc.) außgeführet/ Soll (wie billich) mit allem ernſt darob gehalten.

So iſt auch oben in diſem Edict vnd Verordnung maß gegeben/ wie diß Werck mit guter Ordnung befürdert vnd furſatzt / auch mit Abſchaffung deß jenigen/ was demſelbẽ mag zerſtörlich vñ nachtheilig ſeyn/ gebaret vnd verfahren werden ſoll/ darob billich feſt zuhalten.

Wann nun der Probierordnung im 26. §. deß anfang iſt/ (Vnd ſo mit der zeit einig weiter mangel zu obberürter dieſer Ordnung furfallen würde/ ꝛc.) damit faſt zuſtimmet/ ſoll ſolches alles hieher repetiert vnd erholet ſeyn/ vnd dem alſo alles beſten vñ höchſten vermogẽs gantz getrewlich vnd fleiſſig nachgeſetzt werden.

Nachdem auch in der vil angeregten Keyſerlichen Probierordnung/ der Belohnung halben der Müntzgeſellen / vnd warzu ſie verbunden ſeyn ſollen/ in den 31. 32. 33. vnd 34. §§ außtrückliche maß gegeben wirt/ ſollen vnd wöllen alle vnd jede Stände dieſes Nidersächſiſchen Kreyſſes/ ſo ſich jetzo deß Müntzens gebrauchen/ oder künfftiglich gebrauchen würdẽ/ als möglichen fleiſſes daran ſeyn/ daß dem auch wircklich mög nachgeſetzt werden.

So ſollen vnd wöllen auch alle vnd jede Müntzgnoſſen/ die ſich deß müntzens zu gebrauchen gedencken/ gute fleiſſige auffachtung haben/ damit/ wañ die jetzo ganghafftige müntzen (ſo zum Tiegel verdampt) vermüntzt vnd abgeſchafft worden/ auff jhren Müntzen kein Gelt auß anderer Müntz geſchlagen/ oder gemacht werden/ in keinerley weiß noch weg.

Daß aber auch alle mal einerley Leut zu den Probiertägen abgefertiget werden / ſolches iſt oben cavirt/ vnd werden die Stände / ſamptlich vnd ſonderlich/ dem gemeynen Nutz zum beſten/ ſolches ſich befleiſſigen/ vnd an aller Möglichheit nichts erwinden laſſen.

De peritis in Arte.

SVMMARIA.

1 *Zygoſtatarum officium ad multa ſe extendit.*
2 *Vbi eadem eſt ratio, ibi eadem diſciplina eſſe debet.*
3 *Peritis in arte credendum.*
4 *Zygoſtatæ tanquam artis perito creditur.*
5 *Doctoribus & Medicis credendum.*
6 *Obſtetrici & honeſtis matronis fidendum.*
7 *Ruſticis & fabris fides adhibenda.*
8 *Aduocatis, Architectis, Tabellionibus credẽdum.*
9 *Comparatio ſcripturæ fit per artis peritos.*
10 *Periti artis quomodo eligantur.*
11 *Peritos artis iudex poteſt eligere.*
12 *Comparatio fit per duos ſcribendi peritos.*
13 *Periti duo regulariter ſufficiunt.*
14 *Peritorum vnus aliquando ſufficit.*
15 *Medicus Ciuitatis ſolus auditur.*
16 *Iudicis arbitrio multa relinquuntur.*
17 *Peritis artis diſſentientibus, quid faciendum.*
18 *Iudex in dubio in partem mitiorem inclinabit.*
19 *Teſtes iniurati nihil probant.*
20 *Periti artis, iuramentum credulitatis præſtant.*
21 *Statutum voleas dicto alicuius ſtari, intelligitur cum iuramento.*
22 *Periti electi à Iudice, vel partibus, num iurare teneantur.*
23 *Fides alicui habita, iuramentum excludit.*
24 *Iuramentum periti aliquando præſtant veritatis.*
25 *Iudex proprio motu poteſt peritos conſulere*
26 *Iuramentum ſemel præſtitum ſufficit, ad quod ſit relatio.*
27 *Periti quandoque per ſcripturam abſentes parte deponunt.*
28 *Sententia per peritos lata, num poſſit retractari.*
29 *Retractari non poſſe Panormita. & Decius volunt.*
30 *Sententiam retrectari poſſe, communis habet ſententia.*
31 *Sententia ex falſis inſtrumentis lata, retractatur.*
32 *Lata ex probationibus priuilegiatis retractatur.*
33 *Caſus per relationem quæ ſententiæ non tranſeant in rem iudicatam.*
34 *Periurium non committitur, etiamſi veritas contra peritum faciat.*
35 *Zygoſtatæ in his partibus quomodo iurent.*
36 *Zygoſtatæ credulitatis iuramentum tantummodò præſtant.*
37 *Peritos artis communibus ſumptibus adhibendos.*
38 *Pœna plectuntur temerè & dolo malo litigantes.*

CAPVT XXVII.

ZYgoſtatarum noſtrorum tam Generalium, quàm Specialium officium quale ſit, quorſumque tum in dietis probationum, tum etiam in cudendis, appendendis, & probandis atque examinandis monetis ſe extendat, cap. præcedenti à nobis ſatis ſuperque eſt explicatũ. Quoniam † verò ad longè plura alia tan- 1
quam in arte peritos, verſatos, & exercitatos, illud ipſum refertur, operaque illorum in pluribus facti ſpeciebus, variarumque cauſſarum controuerſijs decidendis, priuatim ac publicè vtilis ac neceſſaria iudicatur. Eſtque in iure noſtro de his & ſimilibus artis peritis communis quædam tradita doctrina, norma ac regula præſcripta, ad quam collimandum & reſpiciendum eſt, atque ita quod de vno de- 2
terminatũ reperitur, hoc propter idẽtitatẽ rationis ad alios quoq; in quacunq; arte peri-

peritos vt plurimum referendum eſſe intelligatur, per text. l. 1. & ibidem Bartol. ff. de var. & extraord. cognit. Iaſ. in l. 2. in fi. ff. Quod quiſque iur. vt eum allegat quoque Barto. ad procem. fforum in verbo teſtimonio. facit l. illud quæſitum. ff. ad l. Aquil. & in Inſtit. titu. de leg. patr. tut. cum ſimilibus.

Iccirco placuit mihi in genere quoque caput hoc de peritis in arte ſubijcere, de quibus vidi poſtmodum, vbi hæc collegiſſem, D. Maſcardi I.C. quoq; non ineleganter nobis reliquiſſe concluſionem 1169. in verbo Peritis.

3 Regula † eſt multis iuris textibus, & Doctorũ auctoritatibus corroborata hęc. Peritis in arte qualibet credendum eſſe. Probatur per l. 1. §. fina. ff. de verbo. oblig. l. 1. in princip. ff. de vent. inſpic. l. inteſtato. ff. de ſuis & legit. §. quod autem à nobis. in Authen. de non alien. l. ſemel. C. de re milit. libr. 12. l. 7. ff. de ſtat. homin. l. certi iuris. C. de iudic. Quid enim eſt obſtaculi, ait, homines, qui alicuius rei peritiam habent, de ea iudicare. c. fraternitatis. ext. de frigid. & malef. c. ſignificauit. de homicid. ext. §. præterea. & gloſſ. ibid. Inſtit. de rer. diuiſ. Barto. in procem. fforum. 1. conſtit. num. 8. Et in l. diem proferre. §. ſi plures. ff. de arbit. & in d. l. 1. de vent. inſpic. in l. ſi ab hoſtibus. vbi Alexan. & Iaſon ff. ſolut. matr. per auctoritat. plures Alexan. conſi. 148. num. 1. colum. 2. vol. Et conſi. 26. num. 2. & vlt. in princ. & conſi. 15. volum. 1. Felin. in c. propoſuiſti. de probat. & ibid. omnes ſcribentes. Panormit. in conſil. 21. colum. 1. volum. 1. Et conſi. 55. num. 5. Felin. in c. ne innitaris. in vlti. colum. de conſtit. Cæpol. conſ. 18. col. 5. & ſeq. num. 2. Et conſil. 52. & conſ. 28. Barbat. conſi. 29. colum. 15. in fin. 1. volum. & conſ. 46. colum. 11. ad fin. Iulius Clar. in §. homicidium, verſic. ſcias autem. in prax. crim. Signorol. de homod. conſi. 63. Titius calce percuſſit, colum. 2. & conſil. 155. In proceſſu facto, colum. 6. in princip. 3. dub. & conſil. 163. factum ſic ſe habet. Carerius in pract. §. 6. nume. 326. & ſeq. Socin. conſi. 178. Primo aſpectu, col. 1. verſ. circa primum, lib. 2. Specul. in tit. de homicid. §. 1. col. 1. §. pone A. vulnerauit, & verſi. an mortuus. Aretin. conſi. 83. num. 11. Anchar. conſ. 330. num. 6. Cæphal. conſi. 28. num. 51. & conſ. 77. num. 23. Nouel. in tract. crimin. de homicid. Quib. ex cauſ. à pœn. mort. num. 121. Herculan. in libel. quis teneat. prob. neg. num. 225. VVeſenb. conſil. 13. num. 99. extendens hanc doctrinam ad Doctorem ſuper conſuetudine atteſtantem. Curt. in c. fin. in 6. quæſt. in princip. fol. 59. 60. & conſequenter de conſuetud. Bald. in l. nemini. de ad. diuerſ. iudi. C. & Bald. conſil. 237. Ad euidentiam. col. 2. lib. 2. conſi. 328. An vulnus fuerit. eo. lib.

Quantum † igitur ad Zygoſtatem, de quo nobis pręcipuè hic eſt ſermo, attinet, de eo eſt textus ſuprà citatus de ponder. & aur. illat. l. 2. Couarr. vete. coll. Numiſ. cap. 3. §. 1. num. 5. Ex quo conſtat horum officium antiquiſſimum fuiſſe. Nam & de præpoſitis monetæ quondam meminit Ammianus Marcellinus in libr. hiſtor. ſuæ 22. vbi de Conſtantij crudelitate ita ſcribit. Cumque & Dracontius Monetæ Præpoſitus & Diodorus quidam veluti comes iniectis per crura funib. ſimul extincti ſunt, Ille quod aram in moneta, quam regebat recens locatam, euertit, &c. 4

Sic † Doctoribus creditur ſuper peritia Scholaris promouendi, eum videlicet ſatis vt inſtructum, vt habet tex. in l. nemini. C. de aduoc. diuerſ. iudic. Bart. in procem. fforum. 32. 5

Medicis & chyrurgis de vulnere iudicium ſuum interponentibus, per l. ſemel. C. de re milit. lib. 12. & in Authen. de non alien. §. quod autem, c. ad aures. ext. de æta. & qualit. c. ſignificaſti. de homicid. ext. Guid. Pap. quæſt. 394. & ibidem gloſſ. Vbi quòd Medici non ſint maioris quàm Obſtetrices auctoritatis. Bart. d. loc. in procem. ff. num. 8. Alexan. d. conſil. 15. num. 11. vol. 1. Maſcard. de probat. in verbo peritis, num. 2. Spec. ad d. tit. de homicid. circa princip. Is, ait, qui vulnerauit A. aſſerit vulneratum ex febre obiiſſe, & plures laici teſtes inducti hoc dicunt: Medici verò pauciores dicunt, quod vulnus extitit cauſa febris. Reſpondet potius credendum eſſe

paucioribus Medicis, quando factum melius cognoſcunt, argum.l.2.ff.de orig.iur. vbi eſt elegans de hoc gloſſa, ad verbum, noſcunt. Quam rem plenius tractat D. Gail 2.Obſer.111.ex profeſſo.

De iiſdem medicis quoque ponit exemplum Speculat. quod repetit Marc.de Mant.ſing.267.Vbi aſſerit ille Bononiæ ita in facti contingentia pronunciatum fuiſſe, cùm à campſore quodam Scholaris pecuniam repeteret, & campſor illum falcaſtri ictu percuſſiſſet, accuſatuſque diceret, non falcaſtri, ſed alterius inſtrumenti eſſe, quoniam per Chyrurgicos reſponſum fuit, ipſum falcaſtri ictu periiſſe, eò difficultatem nullam habere videtur.

6 De † obſtetrice, aliiſque bonis matronis de corrupta vel incorrupta iudicantibus, eſt in alleg.l.1.C.de inſp vent.& in c. propoſuiſti. vbi principalis huius puncti eſt ſedes, ext.de probat. iuncto c. cauſam, pen.eo.tit.cuius verba hæc ſunt. Et quia, vt canon inquit, ſæpè manus fallitur, & oculus obſtetricum, volumus & mandamus, vt adhuc honeſtas matronas prouidas ac prudentes deputare curetis, ad inquirendum vtrùm dicta puella virginitatis priuilegio ſit munita. Ex quo ſequitur iudicem in his & ſimilibus circumſpectũ eſſe debere, iuxta præſcriptã l. magiſtros. C.de profeſſ.& Medic.lib.10. Dyn.ſingul. 206.De obſtetrice vide copioſius Maſcar. de probat. concluſ. 1125. in verbo, Obſtetrix.

7 Ruſtico † creditur de re ruſtica, & fabro de fabrica.§. quod autem. in d. Auth. de non alien.vel perm.§.prætereà.in Inſt. de rer.diuiſ. & ibi per Minſing. Schneide. atque alios, l.ſi chorus.ff.de leg.3.ibi. Audiſſe ſe ruſticos ſenes ita dicentes. facit c. vlt.cum glo.ſuper verbo, Maiores Eccleſ. Senior.ext.de offic.Archid.

Agrimenſori præterea in metiendis finibus creditur, l.1.ff. ſi menſ.falſ. mod. dixe.l.ſi irruptione.§.1.ff. fin. regund.c.quia indicante.ext.de præſcriptio. Vide Montanum de finib. regund. tractat. cap.32. & 33.

Ad † architectos recurritur, ſi exorta fuerit quæſtio de domus ſtructura, aut refectione, d.§.quod autem. in Auth.de non alien.Maſcard.num.8. 8

Item in rationibus Mercatorum calculandis & computandis, ſtatur iudicio peritiorum iſtius artis, per Anchora. conſil. 330.per totum, maximè verò num.2.5.& 6. Maſcard.nu.13.

Negatiuam prætereà, quod videlicet hoc vel hoc fieri non poſſit, probabunt artis periti, per Barto.in l.diem proferre. §.ſi plures.ff.de arbitr. Herculan.de proband. Negat. numer. 227. Maſcard. nume.17.

Eodem modo creditur Aduocato in allegatione, ſitne iuſta, an iniuſta cauſa, ad proſequendam appellationem, l. rem non nouam.§. patroni.C.de iud.

Item Tabellioni de officio ſuo, l.Si quis decurio. C. de falſ. de quibus plenius apud Specul. de probation. circa finem.

Idem † obſeruatur in comparatione literarum, quæ dicitur etiam fieri poſſe per peritos artis ſcribendi.de quo l.comparationes.& ibidem glo.C.de fid. inſtru. Iacob.Menoch.caſu 114.nume.25.pulchrè, vbi traditur forma ex ordine in comparatione fienda. 9

Videndum † deinceps per quos periti tales eligi poſſint. Et de hoc ita inquit Zaſ. ad l.ſtipulatio.§. final.ff. de verbor. obligatio.nume.9. Mouent, ait, hic Doctores dubium ſatis vtile. An perito in aliqua arte credatur? medico de vulnere, menſori de menſura agrorum, æſtimatori de æſtimatione rerum, & ita conſequenter de aliis. Summa huius ſic habet. Quòd ſi partes conſentiant in aliquem, tunc res eſt expedita, quia eis creditur, ſicut hoc loco interpreti, argum. l. hac edictali.§ his illud.ibi, Quos vtraque pars elegerit.C.de ſecund. nupt. 10

Si † partes conſentire non velint, aut non poſſint, iudex partes ſuas interponere debet, per text.l.3.in fine.C.fin.reg.ibi. Quòd ſi altera pars, ne huiuſmodi quæſtio 11

ſtio terminetur, ſe ſubtraxerit, nihilominùs Agrimenſor in ijs locis iuſſione Rectoris Prouinciæ, vna cum obſeruāte parte, hoc ipſum faciens, perueniet, l. in venditione. §. final. ff. de bon. auctor. iud. poſſ. Bartol. in d. l. ſemel. C. de re milita. libr. 12. Ioan. Andr. in addit. ad Specul. de homicid. §. 1. verſicul. ſed pone. Nouel. reg. 148. Maſcard. num. 29. d. concluſ.

Et hoc etiam videtur omninò ſequi ex text. præcit. c. cauſam. Deputare curetis, ait, quod iudici & non parti eſt iniunctū. Idem iſta verba videntur velle in d. l. 1. de vent. inſp. poſita.

12 Hinc Menoch. loc. ſuprà citat. caſ. 114. Iudex ſi non vult, ait, ipſemet † facere comparationem literarum, poteſt enim ſi vult ex ſuo arbitrio, debet duos nec minus peritos artis ſcribendi eligere per auctoritates ibidem recenſitas.

Hæc omnia pertractantur egregiè per Marc. Antoni. Blanc. in practica criminal. circa finem. Ibi ijs ſic præmiſſis, numer. 87. vbi tradit: Quod Iudex in proceſſu, & ad partis inſtantiam, quem quóſve partes elegerint peritos, eos audiet, ſecùs verò, quando ipſemet ex ſuo officio per inquiſitionem procederet, vt eſt in l. 2. §. ſi publico. ff. de adulter. tunc enim partes ſe non habebunt intromittere, ſed iudex ex officio eliget, omniaque pertractabit.

13 Sufficit † ergo regulariter, ſi duo ex peritis adhibeantur, argum. l. vbi numerus. ff. de teſt. quem textum ad peritos artis quoque, licèt propriè illi teſtes non ſint, refert Marc. Mant. dict. ſingul. 267. Decius in d. c. propoſuiſti, & d. §. quod autem, in Authent. de non alien. Hercula. de proban. negat. nume. 231. Maſcard. nume. 20.

Quòd ſi in loco duo tales artifices inueniri haberíve non poſſint, ſitque cauſa controuerſa ardua, magnique momenti, tunc ex vicinis locis vnus eſt petendus, eidemque qui in loco reperitur, adiungendus, cùm in iſtis magis arduis debeant eſſe probationes luce clariores, & maximè, vbi periti deponunt de credulitate, vt infrà ſequetur. Panorm. ad d. c. propoſuiſti, nu. 5.

Si verò † cauſa non ſit vſque adeò ardua, ſufficiet vnius elegiſſe iudicium, per text. in d. §. quod autem, verſ. neque in Authen. de non alien. Vide fallen. Socin. reg. 362. Et Maſcard. nume. 21. 22. & conſequenter. Quò pertinent & illa quæ habet Nouel. in d. prax. crim. Vbi inquiſitio de inſultu & vulneribus, nume. 17. per Petr. de Anchoran. in conſil. 283. colum. 2. Sufficit, ait, dictum vnius medici, atteſtantis cum iuramento, vulneratum deceſſiſſe ex alia cauſa quàm ex vulnere, & idem Bonifac. de inſultu & percuſſ. num. 13. & 31. Marſil. in l. 1. §. Diuus, nu. 32. ff. de ſicar. 14

Quare † ſi medicus ſit alicuius Ciuitatis aut Reipub. propter ſingularem eruditionem & experientiam electus, illius teſtimonium omninò ſufficiet. D. Gail. d. loc. Bartol. in l. 1. C. de auric. & ponder. lib. 11. Nouell. d. regu. 148. Maſcard. nume. 28. Quod non incommodè etiam ad Zygoſtatem, de publico ad hoc genus officij aſſumptum & electum, referri poteſt, cuius fides propter hoc maximè in ijs, quę non ita difficulter percipi atque intelligi poſſunt, neque res eſt vſque adeò magni momenti, probata eſt. 15

Minſingerus verò, qui ex profeſſo hāc rem explicat Obſeruat. 34. Cent. 6. ita dicit: Ego verò † ſoleo hæc hoc pacto definire, videlicet ſi aſſumpti ſunt ad iudicem inſtruendum, certè alicuius artis gnari & periti, quorum ars conſtet certis & indubitatis regulis diſciplinæ (quales videri poſſunt Arithmetici, Architecti, Agrimenſores, & ſimiles) tunc in arbitrio iudicantis ſitum erit, ſi vnum aut plures adhibere velit. Si verò aſſumendi ſunt periti, quorum ars æquè non conſtet certis & indubitatis regulis diſciplinæ, ſed iudicium falli poteſt, tunc plures adhibendi erunt: Ita iura ſtatuunt de Obſtetricibus adhibendis, ad probandum aliquam grauidam eſſe, aut adhuc virginem. Idemque de Medicis, & Chy- 16

& Chyrurgis in dictis locis dicendum.

17 Sed † quid ſi duo Artifices & periti diſ-
ſentiant quid tunc faciendum erit? Doct. reſoluunt, & peritiori palmam tribuunt. Bald. in proœm. fforum, 2. colum. verſic. quid ſi diſcordant.arg.l.diui.ff.de iur.pat. cui adde Hercul.nu.230. Cæpol.conſil.28. num.23.Maſcard.numer.39. & conſeq. Et tunc erit in officio iudicis, peritior quis ſit iudicare, argum. l.1.C. de iur.deliber. Quòd ſi iudex viderit vtrunque æque peritum ac verſatum, neutri fidem adhibebit, argument. l.ſi fuerit. l. qui duo. ff. de rebus dub. Atque ita etiam ſentit d.loco.
18 Zaſ. D. Gail.verò in dubio debere † iudicem in meliorem ſententiam inclinatum eſſe dicit, num. 10. per l. abſentem.ff. de pœn.Et Herculan.ait, ſi peritiæ paritas proponatur, tunc veriſimiliora deponentes audiuntur, maximè ſi pro reo faciant.

An autem quod in teſtibus eſt receptũ, vt videlicet abſque iuramento eis non cre-
19 datur † (per l.iuſiurãdi.C.de teſtib. c.tuis. c.nuper.de teſtib.Couar.var.reſol.cap.13. 2.lib. Gail.Obſer.101. Menoch. de arbitr. iud.quæſt.26.Et caſu 108.Minſing.3.Obſer. 80.Cotta in Memor.in verbo,Ordo.Hipp. de Marſil.ſing.606. Mar.part.2.ſuper 6.art. Viui.in comm.opin.407. Eman.Soarez in verbo,teſtium,nume.168.) Idem etiam de peritis in arte dicendum erit vt iurare cogantur? Et quamuis gloſſ.in d.l.1.de vent. inſpic.& in d.l.iuſiurandi,Marc.de Mant. alleg.ſingu.267. & alij hoc ipſum negent, communis tamen eſt Doctorum ſententia in contrarium, per Minſing.D.Gail.Marc. Anton. Blanc. qui dicunt peritis non cre-
20 di,niſi prius iuſiurãdum præſtiterint, † nõ quidem veritatis, ne ſi fallantur, anceps periurium ſubeant,ſed duntaxat credulitatis, quod in teſte regulariter non recipitur. Hæc probantur per Ioan.Panorm. Dec.& alios ſcribentes ad all.c.propoſuiſti,& c.fraternitatis. Bart.in alle.proœm. fforum.Herculan.num.226. & 230. Decius conſil.489.in fin.lib.4. etiamſi deponat de iudicio ſuo, Pariſ.conſi.56.colum.3. lib.2. Menoch.& Soares ſuprà in loc.citat. Viui. in comm.opin.169. Tiraquel. per innumerabil.auctoritates de retract.lign.§.2.glo. 2. nume. 10. tenet etiam Præſ. Mechlin. in loc. à vi & energiæ ſeu effect.iuramen.nume.59.

Obſtetricibus, ait, Medicis, Doctoribus, Agrimenſoribus,& ſimilibus nõ creditur abſque iuramento ſcilicet credulitatis, allegat plurima loca præcitata.
Sequitur pulchrè & appoſitè Ioſeph. Lo- 21
doui.deciſ.7. nu.8. Quod quidem,inquit, iuramentum, non debet eſſe iuramentum veritatis, ſed credulitatis, cùm ipſi non tanquàm teſtes, ſed vt periti in arte deponant,quo caſu credulitatis ſatis eſt iuſiurandum interuenire,per Ripam in vulgata l.admonendi,num.196. Cùm non de ijs quæ ſub ſenſum cadunt,ſed quæ ſubintellectum eorum deponere debeant, vt dicit Cæpol.conſil.crim.61.num.9. & conſil.28. num. 19.

Præſes etiam Mechli. loco antè citato ita infert non ineleganter,quandò lex vel ſtatutum dicit ſtandum eſſe dicto alicuius, putà maſſarij, vel denunciantis delictum,debet illud intelligi ſtatutum,dummodò iurauerit.Angel.in repet.l.ſi vacantia.C.de bon.vacan.libr.10. per caſum ſingularem.l.Theopompus.ff.de dot.præleg. Alex.de Imo.conſi.71.3.volum.incip. Clariſſime Domine,& ibidem latius per Hippolit.Felin.Angel. Paul.de Caſtro. Marc. Ant.Blanc.in pract.crim.num.86. Iaffred. deciſ.142.Montan.d.c.32.fin.regund. VVeſenb.conſi.58.num.14.per auctoritates plures. Adde pulchrum locum apud Tiraq. de præſcript.fol.119.Ceſſ.cauſa.&c. Item præſid. & Zaſ. loc. præcitat. qui tractant quoque de eo, num probatio in contrarium admittatur iuramẽto præſtito, de quo paulò poſt.

De iuramento hoc ſic ſcribit Didac. Couar.alleg.6.loco,nume.4. Electus à iu-
dice † vel à litigantibus, legis aut iudicis 22
præcepto, vt proprium arbitrium explicet,exponatque quid iuxta peritiam artis ſibi viſum fuerit, iurare omninò debet, alioqui eius reſponſioni non ſtabitur, vnde periti qui quotidiè aſſumuntur in cau-
ſarum

ſarum & controuerſiarum definitionibus, vt ſecundùm peritiam artis, proprium iudicium explicent, iurati reſpondere tenentur, text. & ibidem Doct. in d. c. fraternitatis. Crotus in tract. de teſtib. 7. par. vbi hanc communem dicit, licèt alij contrariam ſententiam, ſcilicet electos à partibus, aut aſſumptos per iudicem peritos, iuramento nõ aſtringendos aſtruant. Maſ-
23 card. nume. 51. Nam vbi fides alicuius eſt approbata ab vtraque parte, non eſt opus dictum periti iuramento aliquo valletur. Roman. conſil. 204. incip. pro diſcutienda veritate. Feli. d. loc. Abundè ſatis hęc pertractantur & explicantur per Didac. Couarru. alleg. cap. 13. num. 3. 4. & 5. quo lectorem remitto.

Hanc de iuramento credulitatis doctrinam ſequitur *Zaſ.* ad l. quid de creditore, cum ll. ſeq. §. qui damni infecti, num. 6. ff. de dam. infect. Felin. in d. c. propoſuiſti, num. 15. colum. 4. verſic. tertia concluſio, vbi inquit, quòd debent iurare ſolùm de credulitate deponentes de peritia artis ſuæ, quia tales atteſtantur de credulitate. Et ſubdit, quòd iſta concluſio fallit, ſi deponerent ſuper re perceptibili, non ſolùm iudicio intellectus, ſed etiam ali-
24 quo ſenſu corporeo, quia tunc † tenerentur iurare, non ſolùm quòd ita credant, ſed quòd ita ſit, ita Agrimenſor, Arithmeticus, & ſimiles, cùm certis regulis eorum ſcientia cõſtet, quas ſcire optimè poſſunt, tenentur præſtare iuramentum veritatis. Bar. in d. procem. fforum. Bal. in d. l. hac edictali. & in l. 2. in repetit. colum. 24. ff. de iureiu. Couar. d. c. 13. lib. 2. nu. 4. Arr. Pinel. ad l. 2. par. 3. c. vlt. C. de reſcind vend. Maſcard. num. 49. Panorm. d. loc. nu. 11. Ioſeph. Ludou. præcit. deciſ. 7.

25 Adhæc † ſi iudex motu proprio ſe infor mare velit ad dictum alicuius periti, iuramentum interuenire opus non erit. Felin. ad c. 2. extr. de teſtib. colum. 3. nume. 9. verſic. ſecundò. Conuenit tamen partes facere citari, quando iudex aliquem ex peritis nominaturus eſt, quo poſſit pars præſens, ſi velit, aliquid obijcere, quo eius nominationis effectus impediretur. Couarru. d. c. nume. 5. Ibi Sexta concluſio. Et ſic etiam artis peritus partibus præſentibus rem melius intelligere poſſet, omniaque perfectius indagare.

Si etiam † peritus aliquis publica au- 26
ctoritate officio alicui ſit præpoſitus, iuramentumque in principio, & tempore receptionis officij ſuſcepti præſtiterit, non erit obnoxius iterum iurare, argum. c. ad audientiam. ext. de fid. inſtrum. Minſinger. Obſeru. præcit. Sciatic. practic. Obſer. iudic. cap. 16. nume. 77. eleganter. Herculan. nume. 232. Menoch. d. loc. nume. 28. Et opinor, ait, ſufficere, ſi ſemel iurauit, antequàm faciat comparationem, & ob id non videtur neceſſe, quod poſt tempore relationis iuramentum hoc præſtet, vt faciunt artis periti cùm referunt.

Poteſt † etiam peritus per ſcripturam 27
& in abſentia partis aliquid deponere, per textum ſingularem, l. 1. §. final. cum ſequent. ff. ſi menſ. falſ. mod. dix. Anton. de Butrig. in c. veniens, colum. 5. d. titul. Bartol. in d. l. Theopompus poſt medium. Herculan. nume. 227. d. tracta. Iudex tamen ſi velit poterit cogere teſtem peritum, vt viua voce ſuam ſententiam dicat. Couar. alleg. cap. 13. ibi. Decima concluſio, num. 6.

Conſequenter † hic à Doct. in contro- 28
uerſiam vocatur, anne videlicet iſtiuſmodi ſententia ex iudicio peritiorum ſuper credulitate lata, retractari poſſit, ita quòd iudex iuramento non obſtante, peritiores ſuper eodem negotio audire, & ſecundùm eorum correctionem eandem mutare poſſit? Panormita. ad ſæpè alleg. c. propoſuiſti, nume. 11. Iudicem hoc facere non debere, per multa tenet, deciditque in ſpecie ita. Si Iudex ad dictum peritiorum, qui vulnus dixerunt læthale, cùm plures vulneraſſent, & ex eo vulnerantem condemnauerit, petatque ille condemnatus peritiores aſſumendos, eoſdemque audiendos eſſe, qui etſi contrarium depoſuerint, priorem nihilominùs ſententiam obtinere debere, reſpondet atque concludit, contra Ioan. Andr. & alios.

V Neque,

29 Neque, inquit, illam correctoriam ſententiam ſiue de rigore, ſiue de æquitate, ſi modò appellatum non ſit, retractandam fore, tum propter ſubornationis periculum, teſtium etiam peritiorum, in quo, ait, diſtinguendum non erit: tum etiam ſi retractatio ſententiæ hoc modo admitteretur, proceſſus paſſim in infinitū protraherentur, quod fieri non debet, per c.2. de reſcrip. libr.6. l.1. C. de ſent. quæ pro eo quod inter.

Decius ſimiliter poſt longam interpoſitam diſputationem, in d.c. propoſuiſti. in hoc reſidet, quod in puncto iuris, ſit hæc Panormita. ſententia verior, quam etiam ſequitur Alciat. in conſil. 148. In cauſa equi empti, volum. 2. Verùm dicit ille, ſi iuſta cauſa allegatur, ex qua veriſimiliter iniuſtitia arguatur in relatione peritiorum, poterit peti reſtitutio, iuribus per eundem ibi allegat. vide Blanc. nume. 93. hæc omnia repetentem, & per auctoritates plurimas comprobantem. Adde Maſcard. in fine alleg. concluſ. 1169.

30 Verùm † prædictis non obſtantibus, magis communis & verior ſententia eſt in contrarium, poſſe videlicet iudicem ſemper, etiamſi appellationis tempus expirauerit, per peritiores rectius informari, & ita ſententiam mutare. Doctores communiter ad. alleg. c. propoſuiſti. Ioan. Andr. ad Specul. de homicid. §. 1. verſicul. ſed pone. Bald. in l. ab hoſtibus. §. ſi vir. ff. ſolut. matrimon. Minſinger. Obſeruat. 35. Cent. 6.

Quæ aſſertio ait, comprobatur per textum iuris, l. diui fratres. ff. de iur. patron. vbi Imp. ſtatuit contra Reſcriptum & reſponſum ſuum, quod ad libellum partis emanauerat, poſtquàm cum pluribus Iuriſperitis tractans plenius de veritate & iure fuiſſet edoctus, ſequitur Didac. Couar. alleg. c. 13. var. reſol.

31 Eodem † modo ſententia ex falſis inſtrumentis lata, retractatur, l. admonendi. ff. de iureiur. tot. titul. C. ſi ex falſ. inſtrumen. & c. l. fina. ff. de re iudic. Io. Andr. & Felin. in d. loc.

Item ea quæ ex probationibus priuilegiatis lata † eſt ſententia, non tranſit in rem iudicatam, ſed ſemper ſuper veritate perſcrutari & vlterius per iudicem indagari poterit. Innocen. in c. tua nos, verſic. ſed quod eſt mirabile. extr. de cohabit. Cleric. & mul. Minſing. & Gail in præcit. loc. Semper, inquit Zaſius, ad d. §. qui damni infecti, admittitur probatio in contrarium, quia ipſi artis periti ſuprà nominati iudicant ſecundùm ipſam credulitatem, & ſic poteſt veritas alia eſſe, & tamen benè eſt iuratum, per Angel. in d. l. ſi vacantia. verſicul. ex præd. C. de bonis vac. lib. 10. 32

Faciunt ea quæ habet Maranta † parte 6. num. 131. Vbi recenſentur caſus plures, quibus ſententia non tranſit in rem iudicatam. Natta etiam conſil. 444. nume. 6. & nume. 15. habet, quod in illis caſibus, in quibus ſententia non tranſit in rem iudicatam, non opus ſit, vt per Principem retractetur talis ſententia, quemadmodum ex Decio dixi paulò antè, ſed ſatis eſt, quod id à iudice ſaltem petatur, per Dominic. in c. venerabilis. §. porrò, colum. 2. de ſentent. excomm. in 6. & text. in c. ad audientiam, de reſcript. & c. ex parte, de reſtitu. ſpoliat. Doct. in l. 1. ff. de ventr. inſpic. 33

Et hoc loco ſi menſor falſum modum renunciet, etiamſi iurauerit ſe benè menſurum, non erit periurus, ſi veritas aliter appareat, quia tantùm tenetur de † dolo peritus artis, & non de culpa. 34

Hæc omnia eò copioſius & exactius ſum proſequutus, quòd intellexerim & viderim non ſemel in his artis peritis, maximè verò noſtro Zygoſtata, non ritè, ac debitis via modiſque procedi, his abſque iuramento eorum depoſitiones recipi ac ſubſiſtere poſſe, alijs veritatis etiam iuramento opus eſſe affirmantibus, & ſupra modum vrgentibus. Quare breuiter quid hac de re ſtatuendum ſit, ita ex præmiſſis recolligo.

In his.

35 In his † partibus non video receptum eſſe, vt de publico Zygoſtates aliquis tanquam artis peritus aſſumatur, & in iſtum finem nempè, vt inter Eccleſiaſticos & Seculares ciues, tum etiam extraneos quoſcunque, ſuper motis & excitatis controuerſijs, iudicium ſuum, tanquam aſſumptus publicus arbiter, interponat, ſpecialiter iuramento aſtringatur. Hoc enim iuramentum in probationum dietis, de quo capite præcedenti, & alibi dixi, præſtitum, aliò reſpicit, & ad has controuerſias ciuiles & domeſticas, non ita commodè poteſt retorqueri.

Si itaque de publico talis receptus eſſet, δοκιμαστὴς, id eſt, æſtimator, probator, cēſor, & quidem iuxtà præſcriptum l. ſuprà alleg. 2. C. de ponder. iam exiſtimarem, vel ad vnius tantummodò, maximè ſi cauſa non ſit vſqueadeò ardua, arbitramentum & iudicium, controuerſias tales componi poſſe, iuramento etiam non reiterato. Alias noſtri in his partibus Zygoſtatæ tam Generales, quàm Speciales, licèt non ad veritatis (vt memini aliquando non ſine graui periurij metu factitatum) tamen cre-
36 dulitatis † iuſiurandum præſtandum compellendos concludimus: quo præuio, eorum arbitramento ſtandum erit, tanquam aliorum artis peritorum, eademque ſententia & iudicia (ſi non peritiorum & magis exercitatorum iudicijs fuerint emendata & correcta) firma indubitataque permanebunt, & rei iudicatæ vires ſortiētur, atque retinebunt.

Hic demum non impertinenter quæri poteſt, cuiuſnam ſumptibus artifices iſti, & artis periti debeant exaudiri & examinari. Et Bart. quem alij ſequuntur, communibus, ait, † impenſis hoc fieri debere. Ita 37
enim in l. 4. ff. fin. regund. de menſore deciſum reperitur. Vbi textus. Sed etſi menſor ab altero ſolo conductus ſit, condemnatio erit facienda eius, qui non conduxit in partem mercedis. Idem Bartol. ad l. ſi poſtulauerit, nume. 2. ff. ad l. Iuliam de adult. vbi caſum de iudice ponit, qui viſis vtriuſque partis allegationibus, quæſtionem dubiam ſapienti conſulendam committit, idque communibus ſumptibus. D. Gail. Obſeruat. 99. libro 1. in fine. Atque ea ſententia æquitati tunc videtur conſentanea, ſi non ex facto manifeſtè appareat, ab vna parte vexandi & † temerè litigandi a- 38
nimo, vt fieri aſſolet, hoc ipſum factum eſſe, quo caſu non tantum in hos, verumetiam alios ſumptus omnes & litis expenſas, de iure is condemnabitur, iuxtà communem Doct. doctrinam, de qua toto titul. in Inſtit. de pœn. tem. litig. l. eum quem temerè, & ibidem gloſſ. ff. de iudic. c. ſignificantibus, & ibidem gloſſ. magna, extr. de libelli Oblatio. & multis alijs in locis.

Finis Libri primi de Monetis & re Numaria. Ren. Budelij, I. C.

DE MONETIS, ET RE NVMARIA RENERI BVDELII RVREMVN. I. C.

LIBER SECVNDVS,

QVAESTIONVM MONETARIARVM DECISIONES CONTINENS.

Nunc primùm in lucem editus.

COLONIAE AGRIPPINAE,
APVD IOANNEM GYMNICVM,
SVB MONOCEROTE.
ANNO M. D. LXXXXI.

CVM PRIVILEG. CAES. MAIEST. AD SEXENNIVM.

AVCTORIS LOCO ARGVMENTI, ET IN COMMENDATIONEM HVIVS LIBRI SECVNDI,

EPIGRAMMA.

HArum præſidio ſit quæſtio quælibet orta
Diſſolui facili poſſe labore reor.
Diuerſos diuerſa iuuant, ſuffulta ſit æqua
Præfero communem ſi ratione viam.
Aſt vbi Doctorum ſuperatur opinio vulgi
Lubrica, fert animus non niſi vera ſequi.
Ergo ſuo vigeat bonitas extrinſeca iure,
(O vtinam ſtabili ſede locata foret)
Attamen in numis reſidens intrinſeca virtus,
Ponderis haud etiam debilioris erit.
Vnicuique ſuum legum præcepta relinquunt,
Hinc decet vt maneat ſaluus vterque valor.
Sic quoq; contractus conſidero tempora, necnon
Mutua pacta quibus ſint celebrata modis.
Obſeruoq; diem facienda ſolutio qua ſit,
Siue petant ſpeciem credita, ſiue genus.
Debet in his ſummum merito diſcrimen haberi,
Doctrinam duplicem tempora bina petunt.
Sic & habent veterum decreta recepta Virorum,
Inſtruit & praxis quotidiana ſuos.
His (nec enim paſſim ſunt obuia) credo licebit
Fœnore cum ſummo Lector amice frui.

RVBRICAE CAPITVM HVIVS LIBRI SECVNDI.

1 De extrinſecæ & intrinſecæ bonitatis monetarum poteſtate.

2 De ratione temporis contractus & ſolutionis, ſecundùm diuerſitatem intrinſeci & extrinſeci valoris monetarum.

3 Poſſintne partes hincindè conuenire de certo, ſiue intrinſeco, ſiue extrinſeco valore, aut monetæ aliquo genere perſoluendo?

4 Conuentio facta de reddendis numis in eadem materia, pondere, & curſu, quid operetur?

5 Species æſtimata in obligationem deducta, non dicto, vt fiat ſolutio in eadem ſpecie, quid dicendum?

6 Centum libræ in ducatis, vel alijs ſpeciebus datæ, quo pacto ſolutio fieri debeat?

7 Centum libræ datæ in ducatis, vt ducati ad ſimilem æſtimationem reddantur, dreditoris commodum & incommodum reſpicit.

8 Centum libræ in ducatis datæ, vt in ſimilibus ſpeciebus reddantur, augmentum & decrementum ad debitorem pertinet.

9 Thalleri mille communes in Philippicis Thalleris expoſiti, vt in ijſdem ſpeciebus reddantur.

10 Verba, Monetæ currentis tempore ſolutionis; iuxta diuerſitatem 4. quæſtionum conſequenter explicata.

11 Species nõ æſtimata expoſita, additis verbis, Monetæ currentis tempore ſolutionis.

12 Species æſtimata expoſita, additis verbis, Monetæ currentis tempore ſolutionis, ſolutionis tempus inſpicimus.

13 Generis obligatio cõſiderationem intrinſeci valoris excludit, & tempus non contractus, ſed ſolutionis reſpicit, additis verbis, Monetę currentis tempore ſolutionis.

14 Verba ſimpliciter prolata per florenos Colonienſes monetę currentis, quo pacto accipienda.

15 Num vna pecunia ſolui poſſit pro alia.

16 Nũ pro minuta pecunia ſolui poſſit groſſa, & qualiter in minutioribus numis ſolutio fiat.

17 An pro maſſa aurea vel argẽtea ſolui poſſit pecunia.

18 De legatis in teſtamẽto quid ſit ſtatuendum.

19 De legibus atque ſtatutis pecunię alicuius mentionem facientibus.

20 Aeſtimatio monetæ ſtatuto aliter facta, quàm vſu quotidiano recepta.

21 Diuerſitas loci contractus & ſolutionis in ſoluenda moneta.

22 In ſententia & laudo: item Principis reſcripto ac gratia, cuius temporis ratio habenda, breuiter explicatum.

23 De annuo reditu perſoluendo.

24 In annuis præſtationibus qualiter currat præſcriptio.

25 Debitum contractum aliquot thallerorum Colonienſis pagamenti, boni argenti, & iuſti ponderis.

26 De mora, & quo pacto illa moroſo ſit nociua.

27 De falſa moneta, & falſarijs.

DE

DE MONETIS ET RE NVMARIA, RENERI BVDELII IC. LIBER SECVNDVS.

THEMA CAP. I.

De extrinſecæ & intrinſecæ bonitatis monetarum poteſtate.

SVM MARIA.

1 *Docti viri aliquando à ſcopo aberrant.*
2 *Intrinſeca monetæ bonitas in quibus conſiſtat.*
3 *Extrinſeca bonitas Monetæ magis ſubſtãtialis.*
4 *Pecuniam non tã ex ſubſtantia quàm quãtitate metimur.*
5 *Vſus præſtat materiæ in pecunijs.*
6 *Monetam viliorem ſoluendo debitor liberatur.*
7 *Princeps mãdans viliorem monetam pro præſtantiori recipere, quid dicendum.*
8 *Princeps poteſt curſum monetæ dare & ordinare.*
9 *Menochij ſententia Molinæi ſententiæ cõformis.*
10 *Princeps ſubditis damnum ſua occaſione illatum reſarcire tenetnr.*
11 *Intrinſecus monetæ valor extrinſeco præſtantior iudicatur.*
12 *Subſtantialia monetæ ſunt duo.*
13 *Zygoſtatarum ordinatio quopacto inſtitui debeat.*
14 *Moneta proba in extrinſeco & intrinſeco valore debet conuenire.*
15 *Iuramentum in litem in obligatione certæ pecuniæ locum non habet.*
16 *Extrinſeca bonitas poteſt ſubſtantialis dici.*

CAPVT I.

QVoniam in initio partis prioris quædam de quæſtionibus quibuſdam dubijs, & tam apud veteres iureſconſultos, quam etiam modernos maxime cõtrouerſis, nos dicturos polliciti ſumus, iccirco ordinis ratio deinceps poſtulare videtur, de ijſdem breuem aliquẽ tractatum ſubijcere.

Quòd ipſum eo facio lubentius ac prõptius, quòd animaduerterim ſæpe, nec non ad nauſeam vſque ſim expertus, doctos † etiam & inſignes viros, non ſolum 1
in præceptis monetalibus, & ad abdita ac ſecreta huius artis ſpectantibus (quem errorem coniuendum ac æquo animo ferendum ducimus) verum in ijs etiam diſcutiendis ac decidendis, quæ ipſo iure conſtant, & communi DD. ſuffragio ſunt recepta, hallucinatos, vti ex ijs quæ ſequentur, manifeſtiſſime, apparebit.

Poſteaquam vero baſis ac fundamentum quæſtionum iſtarum hodie vtplurimum controuerſarum, partim in valore intrinſeco & extrinſeco monetarum cuſarum, partim etiam in temporis contractus ac ſolutionis diuerſitate conſiſtit, ideo ab ijs explicandis exordium ſumemus, & cõſequenter ad tractationem & deciſionem quæſtionum prędictarum trãſitum faciemus.

Quantumuis † vero ex communi DD.
ſententia, valorem intrinſecum ſupra c. 2
7. in liga ac pondere, hoc eſt, in ipſa ſubſtantiali qualitate, ac intenſa quantitate, Germanice, ihm gehalt vnnd gewicht/

 conſi-

conſiſtere recte dixerim: ignorandum tamen non eſt, Carol. Molin. paſſim, maxime vero quæſt. 92. 93. & vltima contrarium omnino, extrinſecum videlicet valorem monetarum maximè intrinſecum & ſubſtantialem eſſe, aſſerere atque affirmare. Cuius verba num. maiori. 696. hæc ſunt.

3 Publica † ait æſtimatio ſeu valor impoſititius & publicus pecuniæ ſtricte ſumptæ ſeu monetæ, non eſt ipſius bonitas extrinſeca, vt vulgo putant, ſed bonitas intrinſeca. Patet quia euius eſt propria, ſpecifica, ſubſtantialis & formalis bonitas & eſſentia, quæ dat eſſe rei, qua ſublata, publica videlicet approbatione remota, neceſſario deſinit eſſe pecunia vel moneta, non ſecus atque ſublata forma interit rei ſubſtantia. l. Iulianus. §. ſi quis, ff. ad exhib. & Molin. maiori numer. 753. Non materia vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor impoſititius eſt forma & ſubſtantia monetæ, in quantum videlicet moneta, quæ etiam non eſt corpus Phyſicum, ſed artificiale, ὅτι ὁι ἀλλα ιὸ μωἷςι, inquit Ariſtot. libr. 5. Ethic. hoc ipſum ex textu. l. 1, ff. de contr. empt. omnino videtur ſequi, in qua dicitur. Pecuni-

4 am † non tam ex ſubſtantia rei aut metallica, quam ex ipſa quantitate, hoc eſt ex impoſitione hominis exiſtere: [quòd vult etiam Ariſtotel. 1. Politicor. vbi pecuniam ob id primo ſignatam fuiſſe aſſerit, quo ita publico charactere impreſſo, ab omni onere τῆς μετρήως, id eſt commenſurationis & probationis liberi & certi eſſemus].

Hinc idem Molinæus iacto illo fundamento, etſi quidem ſe impoſititium illum valorem nobiſcum, gratiæ diſciplinæ tantum, & ad euitandam omnem confuſionem, extrinſecum quoque monetæ valorem dicere ac nominare non detrectet, attamen omnia fere ea quæ DD. communiter ad intrinſecum materialem & ſubſtantialem referunt, ipſe extrinſeco valori aſcribere atque imputare, pluribus & exquiſitis argumentis doctiſſime atq; exactiſſime, quòd fateri cogimur, eſt conatus.

Quo † faciunt & illa quæ DD. paſſim 5
de quotidiano vſu numorum, eundemque potius quam materiam quomodocũque precioſam, quoties de pecunia proprie accepta agitur, in conſideratione eſſe debere ſtatuũt, Panorm. alijque DD. ad c. quanto de iureiuran. Oldrad. quæſt. 168. ad primam. colum. 2. Ad tertiam, ait, quæſtionem, qua quæritur vtrum in æſtimatione pecuniæ Turonenſ. haberi debeat reſpectus ad vtilitatem intrinſecam vel extrinſecam, etſi multi dicerent, ad intrinſecam debere haberi reſpectum, probabilius tamen videtur, ſi Turonenſ. ſecundum communem vſum & loci conſuetudinem æſtimentur. l. ſi ita fideiuſſorem. ff. de fideiuſſ. & quæ ibidem apud Oldrad. ſequuntur. Inde etiam Molin. in fine quæſtion. 99. infert ita. Quanquam de iure ſiue plus, ſiue minus argenti inſit, non referat, modo publica, proba, & legitima moneta ſit. Quando igitur de publico, vel per eum penes quem eſt poteſtas & adminiſtratio Reipub. ſtatuitur modus minor materiæ in pecunia (monetarij pedem nominant) quam antea vel olim fuerat in vſu, ſeruata eadem indicatura ſeu valore extrinſeco, hoc ipſum curandum non eſſe. idem explicat Molin. numer. 704. ex ſententia Fabri ad Anth. hoc niſi. C. de ſolut. & pulchrè nu. 806. in fine.

Nos autem loquimur, inquit, quando numi habent pondus & qualitatem materiæ ex publico compacto, & communi vſu nunc definitam & requiſitam, & ſic ſunt veri & legitimi numi, etiamſi tempore antiquo ante publicam deminutionem monetæ non fuiſſent legitimi, ſunt tamen hodie: ergo æque poſſunt nunc ſolui, ſicut tempore antiquo antiqui legitimi numi. Proſequitur idipſum deinceps numer. 807. & numer. 813. vide etiam hac de re Henning. Godenſ. conſil. in Ord. 77. numer. 3. & l. fin. de veter. num. pot. libr. 11. Albert. Brun. 1. part. numer. 8.

per gloſſ. in c. quis ignorat. 32. quæſt. 4. & 5 in c. eijciens. 88. diſtinct. In quibus locis dicitur. Quòd ſi primo currebat fortior, & poſtea moneta vilior, idque mandato Principis, ſoluendo viliorem liberabor.

Quòd ipſum in terminis, & quidem expreſſius proſecutus eſt Faber in d. Authent. Hoc niſi. & in princip. in Inſtitut. quibus modus toll. obliga. Quærit ita. Si mecum contraxiſti tempore fortis monetæ, quam forte Rex mutauit, & pro ea facit currere aliam minus fortem, nunquid ſoluendo hanc minus fortem, liberaberis? Videtur dicendum quod non, ſed debet ſoluere in tali valore, ſicut erat tempore contractus. per c. olim. de cenſ. l. in 7 lege. ff. de contr. empt. † Credo, inquit, quod ſi Princeps decreuit vltimam habere pro prima curſum, quamuis in valore ſit debilitata, quòd debitor liberabitur ſoluendo illam, ſi ſe obligauit ad ſolidos vel libras, ſecus ſi ad certum genus monetæ & valorem. Certum eſt enim quod Princeps habet poteſtatem in talibus, & 8 ad ipſum pertinet, dare † curſum & valorem monetæ per l. 2. C. de falſ. mon. dixi ſupra in prior. par. cap. 5. fatis autem conſtituit, ex quo ordinat, quod 12. denarij valeant ſolidum, & 20. ſolidi illius monetæ libram, & ei dat curſum pro legitima.

Addit etiam ad dict. Auth. Faber. quòd curia Franciæ conſueuit ſtatuere & tenere, quòd quando Rex monetam debilitat, recipitur pro fortiori, ſed quando fortificat (quod modo tam in Gallijs quã apud noſtrates piaculum videretur) habet reſpectum ad tempus contractus. Vide Guid. Papæ, quæſtion. 493. & Specul. de ſolution. & obligation. §. nunc alia, aliter ſentientes. & Boerium deciſ. 327. numer. 6. quæſtionem hanc de principij illa poteſtate in vtramq; partem comprobantem, licèt præmiſſam inferat communiorem.

Hanc Romani, Geminiani Molinæi & Fabri, licèt contra communem, ſententiam laudat atque ſequitur pluribus & vegentibus rationibus & adductis argumentis, abſolutæ eruditionis Vir Iacob. Menoch. in egregio ſuo & prolixo conſi. 49. pro Magnifico viro & Iureconſulto D. Anton. Cerudo Montiſregalenſi vrbis Ceſennæ præfecto exarato & conſcripto, vbi ita inter cætera refert. Forma & ſubſtantia monetæ, in quantum moneta eſt, non ipſa eſt materia, ſed valor impoſititius. Et ideo quælibet moneta, in quantum moneta eſt, non deducitur in contractum aliamue diſpoſitionem, niſi ſub ratione valoris tunc currentis. Et ergo magis reſpectu curſus quam materiæ eſt cõſiderabilis, per DD. ibidem allegat. Ab eo non diſſentit Arr. Pinell. ad Rubri. 1. part. de reſcin. vendit. num. 7. cap. 3. & à princ. num. 25.

Demum Alber. Brun. non procul ab initio ſui tractat. de Monet. cum tali modeamine ſalis hac de re loquitur. Quòd ſi Princeps cauſa aliqua ita vrgente, forte propter bellum & guerram mutat valorem monetæ, quòd teneatur ſubditis 10 ſuis † ea occaſione damnum illatum ſuo tempore reſarcire, per Hoſtien. in titu. de cenſ. §. ex quibus in princip. & And. de Iſern. in titu. quæ ſint regal. in prin. 9. col. DD. ad d. c. quanto ex. de iureiur.

Hactenus pro proeeminentia valoris monetarum extrinſeci quædam adduximus, nunc etiam breuiter de intrinſeco valore ex communi DD. ſententia nõnulla proferenda ſunt, vt ita vtriuſque ſpeciei natura inueſtigata & ob oculos poſita, quid proprie de ijſdem ſtatuendum ſit, commodius conſequi valeamus.

Qualitatem itaque ac quantitatem numorum † hoc eſt materiæ ſiue aureæ, ſiue 11 argenteæ precioſitatem & pondus attendi, ac forma illa extrinſeca ſiue exteriori & indicatura multis partibus præſtantiorẽ eſſe, atteſtantur Doctores omnes & totus quaſi mũdus loquitur. Vt. n. in maſſis ipſis & prope rebus omnibus, quo ſunt purioris materiei & põderoſioris, eo pluris æſtimãtur, eodem modo & in ipſis numis obſeruatur, vt quo ad puritatem & ſimpli-

ſimplicitatem intrinſecæ bonitatis magis magiſque accedunt, eo iudicantur, etiam ſunt reuera, meliores & præſtantiores. hoc ipſum ſupra ex ijs quæ cap. 8. de liga & precioſitate auri & argenti, nec non de pondere eorundem protulimus, abunde ſatis elucet: tum etiam ex ipſis iuris apertis textibus indubitanter euincitur, per allegat. l. 1. & 2. C. de vet. num. poteſt. libr. 11. cuius verba etiam ſupra relata, hæc ſunt, Solidos veterum principum veneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, vt nihil omnino refragationis oriatur, modo vt debiti pōderis ſint & ſpeciei probæ ſcituris vniuerſis qui aliter
12 fecerint, haud leuiter in ſe vindicādum, quo in loco duo illa tanquam † ſubſtantialia requiſita iureconſultus tantummo do, ligam videlicet & pondus ſollicite vrget. Hinc etiam Imper. in l. 2. de pon-
13 der. C. libr. 10. in ſingulis ciuitatibus *Zygoſtatam* conſtituendum † ordinauit, cuius fide atque induſtria omnes numorum ſpecies probarentur atque examinarentur, quemadmodum hoc ipſum in omnibus Regnis, præcipue vero in Imperio Romano ac circulis omnibus ordinatum eſſe memini ſuprà, facitque c. olim & c. cum Canonicis extr. de cenſib. d. c. quanto. & l. creditor. ff. de ſolution. multaque alia loca. ſecundum communem DD. intellectum.

Atteſtatur ipſemet quoque Molinæus non vno in loco, maximè vero numer. 751. & conſequenter. Vbi inter alia pro hæc parte ſic loquitur. Vti in cæteris omnibus non licet rem vitioſam vel deteriorem effectam ſoluere, ita nec pecuniam ſaltem notabiliter intrinſecus deterioratam.

Huius claſſis ſunt Doctores illi, qui toti in eo ſunt occupati, vt principibus perſuadeant præſtare & omnino neceſſarium videri, vt ex puro puto auro at que argento numi percutiantur, per iſtiuſmodi medium multis abuſibus ad rem monetariam ſpectantibus & falſitatibus ſuccurri ac ſubueniri poſſe, & non aliter, exiſtimantes, de quo puncto latius libro priori cap. 21. eſt tractatum, quæ hic non repetimus.

Atque ita vtriuſque membri valoris videlicet intrinſeci & extrinſeci poteſtate denudata, apparet ad pecuniarum ſubſtantiam & eſſe, vtrumque ex æquo pertinere & referrendum eſſe. Nam † vt iu- 14
ſta & legitima moneta dici poſſet, non ſufficiet bonitas ipſius materiæ naturalis & intrinſecæ, verum etiam ſummopere requiritur, vt eadem iuſtis, perpetuis, ac quaſi præiudicatis finibus publice ſit definita, certam, vniformem, ac ſtabilem æſtimationem & curſum, vſumue functionis perpetuum recipiens, per allegat. l 3. C. de vet. num. poteſt. 11. lib.

Hinc † iuris eſt, quòd iuramentum in 15
litem denegatur, locumque habere nequeat, vbi pecunia in obligationem eſt deducta. Eſt enim certa numorum æſtimatio, in ijſdemque ob nimiam ſimilitudinem, non cadit affectio, vt decidit Vlpian. in l. numis, ff. de in lit. iur. quæ verba cauillatur Corraſ. in Miſcel. 6. cap. 3. Adde Iacob. Menoch. de Arbit. Iud. caſu. 207. in princip. facit. l. 1. ff. de condict. tritic. in qua lege dicitur, quòd pecunia numerata ſemper ſit certa, & ideo actione triticaria, qua alias res omnes, ſiue pondere, ſiue menſura conſtent, & ſiue mobiles ſiue ſoli ſint, petuntur, peti nequeat, quæ etiam per Molin. quæſt. 92. fuſius explicantur.

Non ergo incommode, ex ijs, quæ precedunt, infertur, quòd etſi intrinſecus valor in numis, quo ad ipſam materiam, ſit maxime ſubſtantialis, tamen vtriuſq; bonitatis pecuniæ, tam extrinſecæ quam intrinſecæ (quatenus proprie pecunia dicitur iuxta d. l. 1.) rationem & conſiderationem ſummam adhibendam fore.
Quo ſenſu atque intellectu, † & extrinſe- 16
ca illa bonitas non inique conſubſtantialis vocabitur, licèt vt dictum, Molinæus, Faber, Menochius & pauci alij extrin-

extrinſecæ bonitati in hoc plus, quam intrinſecæ aſſcribant, omnemque ſuam intentionem, contra DD. communem ſententiam, in eo fundent, ac muniant, de quibus ſequetur fuſius infrà ſuis locis.

Thema Cap. II.

De ratione temporis contractus & ſolutionis, ſecundum diuerſitatem intrinſeci & extrinſeci valoris Monetarum.

SVMMARIA.

1 *Difficultas huius quæſtionis maxima cenſetur.*
2 *Mediam viam ingredi tutiſſimum fore.*
3 *Ex facto ius oritur.*
4 *Molinæus paſſim inuenitur ſingularis.*
5 *Obligationem duplicem eſſe, Generis, & Speciei.*
6 *Diſtinctio præmiſſa à doctoribus recepta.*
7 *Generis obligatio ad quamlibet ſpeciem applicatur.*
8 *Species omnes mutuam habent functionẽ reſpectu generis*
9 *Monetarum quæſtiones à doctoribus obſcurius explicatæ exiſtunt.*
10 *Communi & benigniori DD. ſententiæ inſiſtendum.*
11 *Intrinſecæ bonitatis Regula communiter recepta.*
12 *Contractus tempus quoad bonitatem intrinſecam inſpiciendum.*
13 *Regula præmiſſa omnis generis obligationibus applicabilis*
14 *Pecunia intrinſecus deteriorata, recte recuſatur.*
15 *Contractus tempus inſpiciendum communis habet opinio.*
16 *Etiamſi nulla lex hoc velit, dictat tamen naturalis ratio.*
17 *Attendendum hoc, de quo veriſimiliter actum creditur.*
18 *Pecunia debita ſi non extet, habetur ratio valoris qui fuit tempore contractus.*
19 *Regulæ præmiſſæ declaratio per exempla.*
20 *Bonitas pecuniæ extrinſeca explicatur.*
21 *Extrinſeco de valore idem quod de intrinſeco iudicandum ſecundum quoſdam*
22 *Doctores non ſemper fideliter citantur.*
23 *Regula & concluſio maxima prima & communis in bonitate extrinſeca.*
24 *Declaratur quoad ſpeciem hoc ipſum.*
25 *Florenus vt ſpecies in obligatione, ita quoque vt ſpecies perſoluendus*
26 *Propriæ prudentiæ non innitendum.*
27 *Augmentum & decrementum exterius cui proſit vel obſit.*
28 *Generis obligatio in valore extrinſeco explicatur.*
29 *In obligatione generis per quamlibet ſpeciem recte fit ſolutio.*
30 *Solutionis tempus in valore extrinſeco attenditur.*
31 *Illamque communem DD. ſententiam eſſe, dicendum*
32 *Extrinſeci valoris mutationem non curãdam, vbi limitatio inſignis 2. cõc. maximæ ſequitur.*
33 *Valor monetæ groſſæ auctus propter deteriorationem minutiſſimorum numorum, quid dicendum.*
34 *Intrinſeco valore in numis minutis mutato, creſcit valor groſſarum monetarum extrinſecus, & hoc caſu contractus tempus attendendum.*
35 *Aeſtimatio in groſſis & numis minutioribus debet eſſe reciproca & correſpondens*
36 *Impenſæ plures in cudendis minutioribus quam groſſis numis requiruntur*
37 *Pecunia alia in obligatione, alia in facultate ſoluendi.*

38 *Auctoritates DD. quo ad tempus contractus & ſolutionis alphabetico ordine relatæ.*

CAPVT II.

ACerrime inter DD. Iuris de vtroque contractus & ſolutionis tempore dimicatur, quorum alij ſecundum illud diſſidentes quæſtiones diſſoluendas, alij vero iuxta ſolutionis tempus eaſdem moderandas cenſent. Itaque
1 † hæc quæſtio, ait Ioannes Regnaud. Auinienſis de Monet. non eſt noua, ſed antiqua, alta, magna & profunda. Et Molin. quæſt. 100. in initio fatetur hanc quæſtionem omnium huius materiæ difficiliorem & argumentoſiorem eſſe, In cuius
2 explicatione nos ita verſabimur, vt, † ad exemplum D. Imperat. in §. Cum in aliena. Inſtitut. de rer. diuiſ. & §. pen. Inſtitu. Quibus ex cauſſ. mand. non lic. mediam viam ingredientes (quam laudant & ſequuntur Iureconſulti in l. Si quid venditor, ff. de ædil. edic. l. 1. & 2. §. ſi quis tamen, ff. Si quis caut. l. Quintus in fine. ff. de ann. leg. l. legato generaliter. ff. de leg. 1. l. ſi quis argentum in princip. C. de donat. l. Antiqui. ff. ſi pars hæredit. pet. l. ſolent. §. fin. ff. de offic. proconſ. Bartol. in l. ſi iactum. ff. de action. empt.) nec non v-
3 triuſque temporis, prout factorum ſpecies, † ex quibus obligationes oriuntur. l. ſi ex plagis. §. in cliuo. ff. ad l. Aquil. requirere videbuntur, rationem habentes, quod communi DD. ſuffragio approbatum intellexerimus, modo omnino veritati non obuerſetur, lubenter amplectemur atque ſequemur.

4 Carolus Molin. † hic admodum eſt ſingularis, vt memini quoque ſuprà cap. 7. & alibi. Nam quantumuis ad tempus contractus vt plurimum reſpiciat, facit tamen hoc ipſum alio ſenſu ac reſpectu longe diuerſo. Vbi enim Doctores de intrinſeca monetarum bonitate, quæ contractus tempore obſeruabatur, loquuntur, eandemque attendendam volunt, ibi Molin. extrinſecam, quæ tempore contractus vſu recepta erat, ſubintelligendam, & ad impoſititium talem valorem, qui eo tempore obſeruabatur in talibus recurrendum, iuxtaque eundem iudicandum eſſe, contendit: omnes quæſtionum ſpecies paſſim eò, neqnicquam vero ad intrinſecam ipſam bonitatem referens.

Hinc ita alibi. Inſpicitur, ait, valor impoſititius currens tempore diſpoſitionis, ſiue contractus, ſiue teſtamenti, quia obligatio accepit ſuam certitudinem & limitationem ſecundum quid, quale & quantum tempore diſpoſitionis, nec ex poſtfacto mutatur, l. Rutilia, ff. de contr. empt. l. vxorem. §. teſtamento, de leg. 3. ff. cum ſimilibus. quæ δὶς διὰ πασῶν inter ſe diſcrepant.

Præſciendum ergo hic eſt, priuſquam quid communiter hac de re ſtatuendum ſit, oſtendatur, aliam ſpeciei, † aliam generis obligationem, & inter illa duo diſcrimen notabile conſtituendum eſſe. 5
Speciei obligatio eſt, quæ conſiſtit in nomine certæ ſpeciei monetæ, vt ſi ad hunc modum obligatio ſit concepta, Titius tenetur Caio ſoluere centum thalleros Imperiales, vel aureos in auro, vel ducatos, vel Coronatos totidem, hæ appellationes certas numorum ſpecies deſignant. Itaque eas certarum ſpecierum obligationes recte vocamus. Generis vero illa dicitur, quæ non in certa monetæ ſpecie, ſed in nomine quantitatis in genere conſiſtit & expeditur: vt quando emptor forte promiſit——20. vel——100. libras groſſorum, monetæ Brabanticæ, aut Flandricæ, quemadmodum hodierno die inter noſtros Mercatores paſſim eſt obuium, conſuetudineque receptum. Ita noſtra lingua dicimus hundert pfundt grott / &c. vel debitor exiſtit florenorum Colonienſium, vel 15. batz aut thallerorum centum, ſimpliciter pronunciatorum aut ſimiliter.

Quam diſtinctionem non meo cerebro excogitatam aut inuentam, vti memini à quibuſdam mihi aliquando, nec ſemel

uel obiectum, ſed ita inter optimos Scriptores, & communiter quidem, receptam atque vſitatam, apud illos eſt indubita-
6 tum, qui eorundem doctorum virorum ſcripta, † tractatus & conſilia deſuper cum aliquali attentione viderunt & legerunt. Agnouit hanc Alb. Brun. Præſup. 2. vbi ſummatim materiam monetariam, qua de ſe verba facturum pollicetur. numer. 5. proſequitur. Aliquando, ait, exprimitur quod debeat fieri ſolutio in certa ſpecie pecuniæ, & pactum ſeruandum erit: aliquando vero & ſexto non promittitur certa ſpecies pecuniæ, ſed promittitur pecunia ſub certo nomine vniuerſali vel collectiuo, quod in certa ſpecie
7 † pecuniæ non conſiſtit, & quod applicatur ad quamuis ſpeciem pecuniæ, vt dicimus in floreno Mediolani, qui valet. 32. ſolidos.

Ita florenus præment. Brabanticus inter Mercatores multis retro annis valuit, & adhuc valet. A——20 ſtupheros Brabanticos, & thallerus communis ſeſqui talem florenum, atque ita ſtupheros. A——30 Menoch. in conſil. 49. nume. 15. Similiter loquitur Brunus Limitat. 8. nume. 11. Quod, inquit, intellige, niſi ꝓmiſſio eſſet facta in tali ſpecie, quæ non habet nomen & formam pecuniæ, ſed eſt nomen collectiuum, quod ita determinationem habet in bona moneta, ſicut in debiliori, vt ſunt libræ valentes. 20. ſolidos, tam fortis monetæ, quàm debilioris, quæ admodum huic noſtro propoſito conueniunt. Vide quoque eundem partic. 6. & perfectius in fine limita. 10. & per tranſcurſum. Thallerus itaque cum adiectiōe Imperialis, Ioachimicus, Hollandicus, ſub ſpeciei appellatione, ſi ſimpliciter thallerus efferatur, generis appellatione venit & continetur.

Probatur deinceps per Molin. numer. 705. In hunc modum, pro negatiua parte (argumento ab abſurdo deſumpto) diſputantem. Nono, ait, quia aliàs non eſſet differentia inter obligationem ad certam ſpeciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatem in genere de quauis moneta, quod eſt abſurdum, Quia eſt contra ius in d. l. Paulus, & contra rationem & vſum conſuetum. Et alibi. Eſſet fatua quæſtio, cum non ſit moneta legata in certa ſpecie monetæ, ſed in quantitate generica, ab omni certa ſpecie abſtracta, & ſic neceſſario † omnes ſpecies monetæ, recipiunt functionem ſecundū omnes, quod vnicum ſufficiat. 8

Hoc ipſum colligitur ex concluſionibus per Didac. Couarr. ad §. vnic. c. 7. de Mutat. Monet. relatis, & Ioann. Fabri. ad §. 1. Inſtitut. quibus mod. tol. obl. & Leoninum. I. C. Et Duc. Gel. Cancel. conſil. 31. num. 4.

Hæc de intrinſeco & extrinſeco valore monetarum, de tempore contractus & ſolutionis, deque generis ac ſpeciei obligationibus & diſtinctionibus, ſimilibuſque doctrinis volui paucis præmittere, Ex eo quod quidam ex veteribus plures autem ex Recentioribus, hæc aut omnino negligant, aut non debito modo, ſtudio, ac diligentia ad ea aduertant. Iccirco ipſi ſemet multipliciter inuoluūt, diuerſimode ſentiunt, conſulunt, atque decidunt. & ita in inextricabiles errorū labyrinthos ſæpe collabuntur.

Quod ipſum notauit, & aliquoties nō immerito taxauit atque repræhendit, perſpicacis ingenij & ſingularis eruditionis vir, licet non ab omni parte beatus, Car. Molin. cuius verba hic libenter ſubijcimus.

† Multum, ait, confuſe & perplexe loquuntur DD. in hac materia, dum ſæpe inuolutis diſtinctionibus ſuis, non ſemper aperiunt, de quo valore, intrinſeco vel intrinſeco ſingula membra diſtinctionum ſuarum intelligant. vt Henri. Bohic. & alij. in c. quanto de iureiur. Et alibi. Hactenus, ait, in his quæſtionibus multū dubitarunt Doctores, tantoq; longius errauerunt & intricauerunt, quanto partim falſis fundamentis inhærendo, partim dicta aliorum perperam & præpoſtere accipiendo, partim rerum & factorum circūſtantias negligentius expendendo, vniuerſam hanc, facti magis quā iuris, ma- 9

teriam, ad certas commentitias regulas
aſtringere conati ſunt.

Et quamuis Molinæus Laudéſi, Bruno,
Curtio, Oldrado, alijſque paſſim doctis
hominibus, notam iſtam inurere, reoſq;
iſtius facere eoſdem aperta fronte nitatur,
Receptam enim communibus ſuffragijs
ſententiam impugnat, faſtidit, atque
reijcit, ſuamq; opinionem ſingularẽ præfert
atque extollit. Noſtrarum tamen partium
eſſe hactenus cenſuimus, (ne huius
doctrinæ, confuſio, & ſumma incertitu-
10 do, ac tædium ſuboriatur & ſubſequatur)
à recepta veritatique conſentanea, æqua
ac benigniori ſententia neutiquam recedere.

Videndum ergo nunc eſt, quæ ſit communis
doctorum de contractus ac ſolutionis
tempore, tam quoad intrinſecũ, quã
quoad extrinſecum Monetarum valorẽ,
tum generis ac ſpeciei obligationem, ſententia,
Hanc ipſam duabus Concluſionibus
maximis ſubſequentibus, proprie, verè
ac ſincere, licèt ipſem et non recipiat,
complexus eſt Car. Molin. in initio quæſtionis
centeſimæ & vltimæ.

Concluſio prima maxima.

11 Omnes Veteres, ait, & Recentiores,
& medij Doctores atq; Scriptores
(vno Iohan. Fabro excepto)
vna voce, vbique, ſiue legendo,
ſiue repetendo, ſiue in tractatibus,
ſiue in Conſilijs, tenuerunt
& tenent, ſemper, & indinſtincte,
ſiue debeatur pecunia in genere
abſtracto quantitatis, puta tot librae,
vt per Oldra. quæſt 31. ſiue certa
ſpecies monetæ, puta mille aurei,
debere attendi & exigi bonitatem
intrinſecam, quæ erat tempore
12 re contractus, ſiue cuiuſcunque
diſpoſitionis. † Et cum plus ſit
quam communis, velut præiudicata
opinio, ſuperfluum eſt auctores
citare.

Eandem recenſet Molin. & quidem
perfectiſſime in quæſtione 99. nu. 4.
& nu. 5. quo lectorem remitto.

Prædictam etiam de intrinſeco valore
Monetarum ſententiam communem paſſim
refert Alb. Brun. maximè vero ſtatim
ab initio primæ part. Idque ex mente
multorum quos ibidem allegat, Illamq;
concluſionem procedere affirmat, † ex 13
quacunq; cauſa ſit debitum ſoluendum,
ſiue ex contractu, ſiue ex teſtamento, ſiue
ex Iudicis taxatione. Et licèt pecunia nõ
ſit in obligatione vel ſolutione, ſed in ſolemnitate,
vt cum dicimus, non valere
donationem excedentem quingentos aureos
abſque inſinuatione, Venit enim
& eſt ſumma taxanda ſecundum tempus
diſpoſitionis, per Salicet. in l. Illud C. de
Sacro. Ecc. Et habes de illo in conſil. Colleg.
Papiẽ. per plures auctoritates ſtatim
à principio.

Quod ipſum Brun. per 18. declarationes
& ampliationes proſequitur, Et de
obligatione generis, de qua forte dubitari
poſſit, habes apud eundem declar. 6.
Viui. in Commun. opini. 184. per auctoritates
plures. Eandem communem refert.
Didac. Couarr. dict. c. 7. nume. 2. quem vide.
Et Corn. conſil. 109. Incip. Viſo puncto
principali. libr. 4. Si poſt contractum, inquit,
pecunia † fiat deterior in bonitate 14
intrinſeca, etiam extrinſeca manente,
debet ſolui ac reddi ſecundum bonitatẽ
temporis contractus, non ſolutionis, etiamſi
nulla mora eius, qui reddit pecuniam,
intereeſſerit. per Signor. conſi. 74. quæſtio
talis eſt. Steph. Bertran. conſil. 312. Viſis
& diligenter. col. 1. lib. 1. Nicol. Mil. In
ſuo Repert. verſ. Pecunia. Ant. Rub. conſ.
17. præſupponitur. Et conſ. 48. Tiraqu. de
Retr. lig. gloſſ. 18. nu. 27.

Communẽ hanc quoq; aſtruit D. Gail. 15
2. obſ. 73. Ita, inquiens, ſe habet communis
opinio, Vt ſcilicet valor monetæ conſiderandus
& inſpiciendus ſit à tempore cõ-
tractus,

tractus,non autem ſolutionis. Adde Corne.conſil.321.volum.3. & conſil.181.volu. 2. Tenet idem Curt.de Monet.nume.2. Et nemo, ait, dubitat; quin ſemper pecunia ſit reddenda in bonitate intrinſeca, ſi de illa reperitur,ſi verò non reperiatur, poteſt ſolui de noua, habita relatione ad æſtimationem pecuniæ mutuatæ.

Iohan. quoque Regnau. Auenienſ. de Monet. vbi ex profeſſo hanc quæſtionem tractādam ſuſcepit,ait,valorem, qui fuit tempore contractus, vſqueadeò attendendum, vt quamuis nihil de eo ſit dictum,tacitè nihilominùs actum videri inter contrahentes,vt ſecundùm eum ſolu-
16 tio fiat.Et hoc multum,inquit,in ratione
euidenti,† etiamſi non eſſet lex, hæc dictaret ipſa iuſtitia naturalis,qui reliquis omnibus in hoc quæſtionis puncto eſt animoſior. Ideoque tacitè per Molinæ.reprehenditur, quæſt.100.in princip. Vide etiam Natt. conſil.301. pro communi. Et Nicol.Boër.deciſ.aur.327.nume.8. Plures Doctores, refert, tenuerunt contrarium, quòd ſolutio fieri debeat, habito reſpectu ad valorem monetæ vel auri vel argenti, qui fuit tempore contractus, ſiue illo tempore eſſet fortior, ſiue debilior, vt voluit Azo in ſuis Broc.ſub Rubric.An eadem menſura vel moneta debeatur, & cæt. Cui adiungit auctoritates abſq; numero.

Tu vide etiam Gabriel.lib.3.concluſ.1.
17 & Guid.Pap. quæſt.493. Vbi rationē ſub-
iungit iſtam : Debet attendi,ait,quòd veriſimiliter eſt actum inter contrahentes, & ſecundùm id debet iudicari, aliter ſequeretur,quòd res,quę fuit vendita iuſto precio, daretur pro minus iuſto precio. Ideò audiri non debet talis emptor in detrimentum venditoris.

Atque ad iſtum modum in Cam. Imp. per Dominos Aſſeſſores,poſt multam diſpatationem,deciſum ac iudicatum fuiſſe, teſtatur D.Mynſinge.4.Obſeru.1. Subiungens, vt ſi Petiæ, quæ ſunt in obligationē deductæ,amplius non reperirentur, tunc
18 † recurrendum eſſe ad valorem & [illegible]
onem iuxta tempus contractus. Itaq; [illegible]

pecunia currenti & vſitata ſolutio quidē fieri poteſt,ſed habito reſpectu ad valorē intrinſecum,qui contractus tempore obſeruabatur. Sequitur Hoſtien.Iohan.Andre. Anton.de Butr. Cardin. Innocen.Panormit. & Canoniſtæ communiter ad c. quanto,de iureiuran.& c.olim.c.cum Canonicis,extr.de decim.

Cui adſtipulatur his verbis noſter Molinæ.Hoc etiam,inquit,ſecundùm omnes (quod nota) volunt Iura Canonica in dictis capitulis, quæ omnes Canoniſtæ, ibi & vbique intellligunt, vt non ſolùm in ſumma ſemel ſoluenda,ſed etiam in penſionibus & obligationibus ſucceſſiuis debeat ſolui pecunia, ſecundùm æſtimationem intrinſecam (ſic enim omninò ibidem legendum, non extrinſecam, vt vulgaris habet lectio) quæ erat tempore diſpoſitionis. Illam quoq; ſententiam communem dicit Leoninus Duc.Gelr.Cancellar.conſil. 31. circa princip. licèt pro contraria non nihil vrgeat.

† Hanc rem, quoad intrinſeci valoris 19
elucidiorem explicationem, ego in gratiam Iuniorum hoc pacto declaro : Obligatio fortè contracta erat anno 1444. aureorum in auro mille, quo tempore continebat puri auri marca talium florenorū A————19. Caract. Et eorundem ſeptuaginta pendebant quoque marcam vnam Colonien. Hodie fortè ſolutio ſeu reluitio talium aureorum in auro vrgetur: cumque conſtet ex Ordinatione hodierna die recepta,quòd tam extrinſecus valor, quàm intrinſecus ſit deminutus nonnihil, cùm,vt dixi ſuprà, contineant auri puri A————18½. Car. & 72 .marcā pendant. Iccircò ſecundùm traditam à nobis concluſionem primam Maximam, erit habenda ratio deminutionis ligæ & ponderis,quàm ſupplere, creditoriq; ſuperaddere debitor cogetur.

Eodem modo,ſi quondam percutiebantur thalleri vndecim denariorum argenti puri,quales adhuc, licèt rariores, conſpiciuntur, modò verò ex decem denar, & [illegible]anis 16.fiant, vt habent Imperij Cō-

ſtitutiones, & pes Ordinarius in ijſdem præſcriptus, defectus ille ſecundùm communem, & quam nos tuemur ſententiam, quaſi veriorem & benigniorem, per debitorem erit ſupplendus. Ab hac quoque non recedit Arnold. Bart, Doctor, in l. vinum, num. 12. & 13. ff. de reb. credit. citatque ibidem Cuiacium, longè aliter tamen ea de re ſentientem.

Sic ſi quondam cucurriſſet moneta in intrinſeco valore vilior, & modò cuderetur precioſior, hodiernum augmentum cederet commodo debitoris. Ratio eſt, quòd inſpiciendum ſit tempus contractus, & non ſolutionis. Hæc eadem etiam in obligatione generica locum habebunt. Exempli cauſa: Exiſtit debitor florenorum Colonienſium ducentorum, anno videlicet 1566. vtque fieret eorundem reſtitutio fortè anno 1589. placuit. Experimur autem paſſim numos popè omnes medio tempore in intrinſeco valore deminutos, aut etiam augmentatos, (quod fit rarius) hoc & incommodi & commodi perferre cogitur ipſe debitor, & non creditor. Quæ Molinæ. omninò non recipit, quantum ad intrinſecũ, ſed quoad valorem extrinſecum, eodem diſtinguit modo.

Hæc de intrinſeco valore in comprobationem & defenſionem communis ſen-
20 tentiæ † ſint producta: nunc reliquum eſt, ſimili breuitate & compendio, de extrinſeco monetarum valore receptam, communi ſuffragio, doctrinam aperire.

Et quantum ad illum attinet valorem, video Franciſc. Curt. de monet. in princip. numn. 11. & 12. ac conſequenter ex ſententia (vt ipſe refert) Alberici, Baldi,
21 & aliorum, idem de extrinſeco, quod de intrinſeco valore diximus ſtatuere, concludens in hunc modum. Ego indiſtinctè teneo, in omni contractu, ſiue locationis, ſiue mutui, ſiue alterius contractus, tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinſecam, inſpiciendum. Ideoque variata æſtimatione, tenebitur debitor ad illam æſtimationem, quæ currebat tempore contractus, ſecundùm Doctores ibidem allegatos. Et quos citat Gabriel. in illam ſententiam libr. 3. de ſolutio. & liberat. concluſ. 2. tempus contractus, & non ſolutionis in extrinſeco valore attendendum.

†Verùm ego planè exiſtimo, non vbi- 22
que relatos in iſtis locis Doctores ſyncerè citari, cùm magna eorum pars in communi ſententia reſideat. Itaque rectè dixi paulò antè, in his & ſimilibus Doctores admodum titubare & variare, & quaſi incertis ſedibus vagari. Vti etiam Lauden. num. 22. facere videtur, quantumuis tandem à communi præmentionata, & ea, quæ de extrinſeco valore ſequitur, ſententia, non recedat. Quæ ſecundùm Molinæ. ita ſe habet quæſt. alleg. 99. nume. 6. maiori verò 743. Egregiam huius Regulæ limitationem vide infrà cap. 13.

CONCLVSIO SECVNDA MAXIMA.

Cæterùm de bonitate extrinſe-
ca ſentiunt Doctores, tempus nõ 23
contractus, ſiue alterius diſpoſitionis ſeu ordinationis, ſed ſolutionis attendi: non curando de augmento vel decremento, niſi à tempore moræ, prout aduſque communis inualuit Doctorum, vt ipſe ait, error.

Et ita explicat ſe Panormitan. in dicta l. 3. in fine. C. commun. de lega. Alcia. poſt alios in ff. l. cùm quid. ſi cert. peta. Hæc ille, &c.

† Declaro hoc: Si certa ſpecies eſt in 24
obligatione, putà, tenetur debitor poſt ſex menſes vel octo ſoluere centum Aureos in auro, & tunc tempore obligationis contractæ pluris vel minoris valebant Aurei in auro, quàm tempore ſolutionis, hoc augmentum vel decrementum non curabitur, ſed totum id in exponendo,

nendo, & recipiendo commodo vel incommodo creditoris &accipientis cedere debet. Alber.Brun. in fin. ſui tracta.de monet. limitat.10. Quando promiſſa eſt, habet, certa ſpecies pecuniæ, tunc non curamus de bonitate extrinſeca. Idem paſſim inculcat, vti etiam declar.3. Item Nicol.Boër. quæſt.327. ſequutus Baldum in conſil.339. incip. punctus quæſtionis eſt talis. Iſtiuſmodi ponit exemplum: Fuerunt dati in dotem duo centum floreni boni auri, & primò valebat florenus tres libras cum dimidia, poſteà verò tempore reſtitutionis, valebat quatuor libras, & quindecim ſolidos. Quæritur cuius temporis ratio habebitur quoad æ-
25 ſtimationem illam extrinſecam? Et decidit, † quòd dos debeat reddi & ſolui in florenis, quia ipſi floreni ſunt in obligatione, & eorum bonitas intrinſeca non eſt mutata, ſed extrinſeca, ſeu valor & æſtimatio ipſius tantummodò. Quæ Boërij & communis deciſio Molinæo minus arridet, in princip. quæſtio. 97. vbi apertè eundem ob id repræhendit.

Atque ita accipio & intelligo Coſtalium ad l.res in dotem. ff.de iure dot.& l. cùm quid.poſt Barto.& alios.ff.ſi certum petat. Item D.Gail.2. Obſeruatio.73. Et Didac.Couarr. in §.vnico, cap.7. numer. 3. vbi ita inquit: Quoties pecunia eodem pondere & materia manentibus, vel augetur, vel minuitur extrinſecus, quoad precium & æſtimationem ea mutatio ante moram & nocet & prodeſt creditori, hoc eſt, ſatis erit, ſi ei ſpecies, quæ in obligationem deducta, non attento augmento vel decremento eiuſdem, ſoluatur.

Hæc, ait, concluſio communis eſt, & probatur ab his, qui proximam (de intrinſeco valore nimirùm) probauere paucis exceptis. Inter quos primas Carol. Molinæ. (propriæ ſuæ prudentiæ confi-
26 dens, contra dictum † Salomonis Prouerbiorum ca. 31. & c. ne innitaris, de conſt.tut.) tenet: exiſtimans in mutuo, dote, teſtamento, contractu emptionis & venditionis (vbi nullum tempore cōtractæ obligationis ſuberat periculū crebræ mutationis variationiſque ſordidæ) minimè admittendam eſſe communem ſententiam: immò mutationem pecuniæ, quoad bonitatem extrinſecam, nocere & prodeſſe † etiam ante moram ipſi creditori, vt communis habet lectio, 27
quæ mihi aliquando tenebras offudit.

Et tunc ſenſus eſt: Si Aurei in auro valuerunt tempore contractus 66. albos, & poſtmodum ſolutionis die adueniente, exponantur pro 70. albis, debitore hoc augmentum 4. alborum deducente, hoc incommodi in obligatione ſpeciei perferet creditor, quemadmodum econtrà, ſi anteà valuerint 70. alb. & ſolutionis tempore tantùm 66. hoc creditori commodabit: ex quo ſecundùm Molinæ. & paucos aſſeclas, extrinſecum valorem debitor vſq; ad illum, qui erat tempore contractus, ſupplere teneatur.

Verùm ego omninò putarem, ſi debitori legatur, ſenſū fore multò apertiorē, ex quo pro communi dixit anteà, eam variationem nocere & prodeſſe creditori: Ergò quæ contra communem pugnat, qualis eſt iſta quæ præcedit, nocebit & proderit debitori. Sed parum laborandum eſt de contextu verborum, modò genuinus ſenſus haberi poteſt, ſcilicet iſte, quòd ſecundùm Molinæ. debitor vt defectum, quoad extrinſecum valorem, ſupplere tenetur, ita & eodem modo ei augmentum deducere & defalcare principali ſorti licebit.

A quibus non diſſentit Franciſc.Cur. nume.4. ab initio, de monet. in hæc verba loquens: Aut non mutatur pecunia in bonitate intrinſeca, ſed variatur æſtimatio & valor ipſius, vt quia Ducatus aureus, qui tunc valebat & expendebatur pro 4. libris, & decem ſolidis, ſi huic ad aliquos menſes creſcat valor & æſtimatio, quia fortè valebit libras quinque, vel fortè decreſcat ad 4. libras, & in iſta bonitate, quæ vocatur extrinſeca, non curamus nec inſpicimus, niſi

niſi eo tempore, quo cœpit eſſe in mora, & in mora conſtitutus eſt, per allegata ibidem.

28 † Et ſic quæ ſit communis Docto. ſententia, & quæ cōtra eandē militet, quoad obligationem ſpeciei, breuiter eſt expoſitum, de quo infrà ſuis locis latiùs.

Dicendum igitur reſtat nunc de obligatione generica. Certum eſt autem communem in obligatione generis ſententiam ſuprà relatam, hoc ſenſu accipiendam & ſubintelligendam eſſe: Videlicet, cùm genus, putà, tot libræ Groſſorum, ſiue tot floreni, tot thalleri Colonienſis monetæ, Flandricæ, aut Brabanticæ (quæ ex vi & natura verborum, tum etiam iuxta quotidianum vſum, atque aſſiduam inter Mercatores obſeruantiam (ad quæ ſemper eſt reſpiciendum) appellatione generis continentur) in obligationem ſunt deducta, tunc rectè per quamlibet
29 monetæ, non reprobæ aut falſę, ſed † probæ & iuſtæ, ſpeciem, ſolutio fieri poterit: atque ita manente intrinſeco & ſubſtantiali nobis valore integro & ſaluo, non attenditur in quantum ſpecies quælibet, putà Aurei in auro, Coronati, Ducati, Thalleri Imperiales, Floreni 15. batz. & reliquæ ſortes creuerint aut decreuerint extrinſecus. Non enim ſunt de per ſe in obligatione, ſed in facultate ſoluendi, ſecundùm æſtimationem iſtam, quæ
30 hodie, hoc eſt, ſolutionis tempore, vſu ſeruatur, eſtque recepta communiter.

Atque illud eſt, quod diximus, & nobis repetendum eſt ſæpè, non tam contractus, quàm ſolutionis tempus, vbi de extrinſeco monetarum valore agitur & diſceptatur, inſpiciendum eſſe: quod vt plurimùm in debitoris, ex quo rarius numorum ſpecies decreſcunt (foret enim hoc quaſi miraculum) ſed quaſi magis magisque augentur, commodum vtilitatemque vergit.

Ita habet Brunus declaratione 6. poſtquàm de obligatione generis mutata bonitate intrinſeca, debere videlicet tempus contractus attendi, præmiſit, ſequitur mox: Vbi autem interueniſſet mutatio bonitatis extrinſecæ ſolùm, vt quia remanente eadem liga & pondere auri atque argenti in monetis, mutatus eſſet valor, non procederet hæc concluſio, quia attenderetur valor ſecundùm † tempus ſolutionis, ſecundùm communem opinionem Doctorum: quia in his quæ debentur in genere, vt in debitore librarũ, florenorum Sabaudiæ, & conſimilium, regula eſt, Quòd variatio extrinſeci valoris inſpicitur tempore ſolutionis, & eadem res debet reddi in genere, non attenta variatione valoris extrinſeci, ſiue iſta varietas tendat ad commodum debitoris, ſiue creditoris, per Bart. in d. l. cùm quid. Zabarel. in Clement. ſi beneficium, in 14. quæſt. de decim. vbi tandem, relatis opinionibus diuerſis, in illa reſidet atque ſubſiſtit. Adde Franciſ. Areti. conſil. 11. & & præcit. loc. Boër. nume. 4. eadem repetentem. 31 32

Martin. verò Garrat. Laudenſ. etſi nume. 22. de Monetis, & conſequenter varius ſit, ſibique vix conſtet (quo morbo Brunum aliquando & alios in his difficilioribus monetæ quæſtiònibus laborare, ſuprà attigi) tamen huic communi ſententiæ poſtmodum ſubſcribit, & tempus ſolutionis, quando non eſt mutata qualitas intrinſeca, attendendum dicit, per Bald. in d. l. cùm quid. & in l. ſi quis argentnm. C. de donatio. Mille auctoritates pro hac ſententia, quoad extrinſecum pecuniæ valorem, vide apud Gabriel. alleg. tit. de ſolut. & liber. libr. 3. concluſ. 2. Cui adde Ægid. Boſſ. in prax. crim. num. 3. verſ. in qua quæſtione.

Hic apud Dd. admodum notabilem video poſterioris concluſionis pręced. limitationem, maximè & quidem communiter receptam, qua dicitur, non ſolutionis tempus, etiam quoad obligationem genericam, ſed tempus contractus attendendum eſſe, etiam tunc, vbi nulla mutatio bonitatis intrinſecæ ſuperuenit principaliter, ſed tantùm, vt ipſi volũt, quoad aliud. Itaq; huius limitationis hanc quaſi Regulam conſtituunt:

Quo-

Quotieſcunque valor † monetæ antiquæ groſſæ, non mutatæ in bonitate intrinſeca, auctus fuit propter deteriorationem monetæ minutioris, magis æroſæ, & intrinſecus factæ vilioris & debilioris. Ex quo deterioratio iſta minoris pecuniæ, vel in liga, vel in pondere, ſit & exiſtat cauſa augendi valorem extrinſecum maioris pecuniæ vel melioris, perinde inferunt habetur, & iudicandum erit, ac ſi valor groſſarum monetarum intrinſecus auctus fuiſſet.

† Subeſt enim eadem mutationis ratio, quoad valorem intrinſecum. Exempli gratia: Rotati aut albi ſimplices, batzij
34 aut medij, in intrinſeco valore ſunt deminuti, quondam enim erant forte denariorum ſeptem & trium, & modò inueniuntur ſex, & reſpectiuè $2\frac{1}{2}$. denar. Hinc ob iſtam deteriorationem, quæ ſimiliter in pondere conſtitui poteſt, in iſtis minutioribus numis Aurei in auro, Thalleri, & reliquæ maiores ſortes augmentum acceperunt valoris extrinſeci, qui ob id creuit: Inferunt ergò Docto. reſpectum habendum ad illud augmétum, & hoc proportionabiliter fore detrahendum, non ſecùs ac ſi ipſæmet ſortes grandiores intrinſecus creuerint. Ita tradit Bartol. in l. Paulus. ff. de ſolut. circa fin. & in l. numis. ff. de in lit. iur. Et Gabriel. libr. allega. 3. de ſolut. concluſ. 1. nume. 19. & concluſ. 2. nume. 7. Per Grat. in conſil. 12. collat. 6. verſic. quintò moueor. & conſil. 13. coll. 7. verſic. præterea illa opinio, volum. 1. & conſil. 14. colum. fin. verſic. tertiò retorquetur, eod. volum. Aretin. d. conſil. 11. Oldrad. quæſt. 249. Corn. conſil. 181. col. 25. lib. 2. Alb. Brun. declar. 6. concluſ. 1. nume. 5. 6. & limit. 8. num. 5. & limit. 10. in fi. Carol. Molinæ. quæſtio. 90. ſtatim ab initio ibi, Et ſic cùm augmentum. & quæſtio. 96. nume. 3. & quæſtio. 97. numer. 13. & 14.

Notabilis, ait, deterioratio intrinſeca minutioris monetæ, neceſſariò inducit augmentum æſtimationis precioſioris monetæ, manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valoris, ſed æqualis commenſuratio & proportio, ad monetam deterioratam, tenet Crauet. conſil. 47. nume. 6. incip. Carolus Alemandi. vbi hanc infert communem, per Doct. in d. l. cùm quid. ſi cert. pet. Vide Menoch. conſil. 49. & conſil. 43. in princip.

Verùm vti groſſa pecunia propter deteriorationem minoris, vt dixi, aliquando creſcit; eodem modo etiam non raro propter excellens augmentum vel detrimentum groſſarum creſcit vel decreſcit pecunia minuta, atteſtatur Lauden. de muta. mone. nume. 21. Et ego idem aliquando obſeruaui, licèt † reciproca ac correſpódens de iure inter illa deberet eſſe æſti- 35
matio, vt tradit Brun. ac initio nu. 10.

Iccircò à communibus Regulis & concluſionibus maximis ſuprà poſitis, nó eſt recedendum, nec temerè, nec facilè, maximè cùm maiores impenſæ ac ſumptus in conficiendis iſtis minutioribus ſortibus, quàm grandioribus requirantur. De 36
quibus Brun. præcita. loc & nume. & per nos ſuis locis copioſiùs tractabitur. Hæc omnia pulcherrima ſunt, ideoque vel in primis diligenter notanda. Pauci enim ex noſtris penitius ad illa reſpexerūt, eademque debito modo examinarunt.

Ex ſuprà deductis fundamentum quæſtionum omnium multipliciter controuerſarum deſumendum eſt, vti quoque deciſio earundem. Semper enim ad illa tanquàm ad leſbiam Regulam collimandum, vt quæ pecunia ſeu moneta ſit in † obligatione, & quæ in facultate ſoluen- 37
di, accuratiſſimè attendatur, quorum vnum debitorem coarctat atque conſtringit, alterum eundem liberiorem reddit. Hinc duplicem conſiderationem ſemper habendam Brun. refert: Prima conſiſtit in valore pecuniæ quæ promiſſa eſt in obligatione, & tunc eius æſtimatio commenſuranda eſt ad tempus promiſſionis, vt nimirùm illa ſumma præſtetur promiſſa: altera conſideratio eſt circa valorem pecuniæ, quæ eſt in facultate ſoluendi, & non in obligatione præciſè vel promiſſione, & iſta debet ſolui ſecun-

dùm curſum & valorem ſuum proprium tempore ſolutionis. quod latiùs proſequitur partic.5.in fin.Brunus.

Huius rei gratia quoniam Doctores de intrinſeco valore ſecundùm tempus contractus, tum etiam de extrinſeco, iuxta ſolutionis tempus conſiderabili, diuerſimodè loquuntur, conſulunt atque decidunt, vt ſæpè dixi: Iccircò in gratiam ſtudioſorum, & ad ſubleuandum ijs omnem laborem, placuit mihi ordine Alphabetico Doctores, & loca præcipua, in quibus de hac ſatis intricata materia, videlicet de duobus contractus & ſolutionis temporibus ac ſimilibus tractatum reperitur, ſubijcere.

A.

38 † Vide Alber.in l. vxori. §.vxori. ff.de legat.3. Et eundem Alber. & Angel.in l. Paulus.ff.de ſolut. & in l.2. colum.penul. verſic. deinde quæro. C.de iure emphyt. & ad l.cùm quid pleniſſimè. ff. ſi certum peta. Azo in Broccard.ſuis, in materia de contract.ſub Rubric. Angel. in d.l. cùm quid, circa fin.verſicu.idem dicas.Et Angel.in Summa, in verb.ſolutio, in 2. concluſ. Andre.de Iſern. colum.3. & Afflict. num.15.& 20. tit.quæ ſint regal. in verbo, monetę, in v.lib.feud.Anton.de Butr.in c. cum Canonicis, in 1.notab. extr. de cenſ. Anton.Rube.in conſil.17. præſupponitur in facto.& conſil.48. Aym.Crauet.49.conſil.in 6.

B.

Vide Bartol.& Bald. in d. l. Paulus. & Barto.in l.Rutilia Polla.ff.de contrahen. emptio. eundem in l. cùm certum. ff. de aur.& argen.lega. Et in l.numis. ff. de in litem iur. in l.res in dotem. ff.de iure dotium. Bald.in l.illud, colum.vltim. verſicul. vltimò quęro.C.de ſacroſanct.Eccle. & in l.vltim.in princip.colum.1. verſicu. item quæro.C.commun.de leg.in l.ſi quis argentum, in princip.colum.2.verſi.conſului pauci ſunt dies.C.de donat. & conſil.499.quæſtio iſta, libr.1.& conſil. ſequ. vltim eiuſdem libri, incip.in quæſtione qua quæritur. & conſil.269.incip.ſuper eo, libr.2.& conſil.213. incip.punctus quæſtionis talis eſt, libr.5.Bertrand.in conſil.168. in princip. & conſil.261.colum.pen.verſic. ad ſecundam quæſitum, in antiqu. volum.1.& conſil.312. in princip. volum. 1. Boër. deciſ. 327. per totum. & in Singul. in fine, ibi, Mixta de contractibus. Butrien.in d.l.Paulus, de ſolutio. Bologn.in dicta l. cùm quid, nume.60.& 70.74.Boſſi.in prax.criminal. titul. de monet. Bartol.in l.vinum.ff.de rebus credit.num.12. & 13. Borchold.in c.vnic.quæ ſint Regal. num.58.Bohic.in d.c.quanto.Barthol.Socin.conſil.6.

C.

Vide Cyn.in l.minorum, in 11.quæſtio. verſic.reſtat modò.C.quib.cauſ.in integ. reſtit. & in d.l.ſi quis argentum, de dona. C.Collectan.in c.quanto, de iureiurand. & in c.indicante, colum.1.verſi.quid ſi teſtator, de teſtamen. & in c.Oldradus, colum.2. verſic.ſed quam pecuniam, de ſol. ex. Corn.conſil.287.incip.in hac conſultatione, colum.penult. verſic. deueniendum, vſque ad fin.libr.1.& conſil.181.viſis nonnullis, char.penult.colum.vlt.verſic. reſtat vt deueniam, libr. 2. & conſil. 231. de pluribus, colum.penulti. verſic.reſtat vt deueniam ad dubitat.& ſeq lib.3.Et latè conſil.231.volum.3.Carol.Molin.quęſt. 96.cum tribus ſequentibus. Coraſ.in Miſcellan.lib.3.cap.13.nume.5.Curtius Iuni. conſil.24.num.4.& conſil.145.num.49.volum.1. Calcane.conſil.14.incip.Manfredus.& conſil.ſequen. viſo inſtrumento, colum 12.verſi.& pro vera declaratione. Crauet conſil.74.incip.Magnificus D.Carolus, num.6.Coſtal.in dicta l.cùm quid. & in l. res in dotem, ff. de iure dotium.

D.

Vide Dynum in c.inſpicimus, de re iudica.libr.6. & in l.cùm quid. Decium in l.2.§.mutui datio.ff.ſi certum peta. Didacum Couar.cap.7.de muta.monet.Doctores communiter in d.l. cùm quid. & in l. vinum, in l.quod te.ff.ſi cert.peta. in c.olim.c.cum Canonicis, ext.de cenſ.in Clement.de decim.

Vide

E.

Vide Emanuel. Soarez recept. ſentent. in verb. ſolutio, nume. 137. & in verb. moneta, num. 101.

F.

Vide Franciſc. de Aretin. in d. l. quod te. & conſil. 11. per totum, incip. procedendum eſt. & conſil. 84. incip. diligenter, colum. 1. & conſil. 112. conſideratis, colum. 1. Franciſc. Marc. deciſ. 168. part. 1. & 187. 2. part. & 260. deciſ. eadem. 2. & pluribus alijs in locis. Fabian. de Monte Sabin. in tracta. de emptio. & venditio. in 5. quæſt. princip. colum. 1. & 2. & Franciſc. Hotoman. de re numa. circa princ.

G.

Vide Guido. Pap. deciſ. Delphin. 493. Guilhelm. de Suſat. in quæſt. ſuis, char. 8. gloſſ. in c. quis ignorat. 32. quæſt. 4. & in c. conquerente, ibi, Solidos, de offic. ordinar. Gabriel. concluſ. 1. Et conſequenter titul. de ſolut. & liberat. & apud eundem auctores innumerabiles. Geminian. conſil. 137. Gigas in tracta. de penſ. quæſt. 98. num. 4. Godefrid. ad d. l. cùm quid, de rebus credit.

H.

Vide Hoſtienſ. in d. c. quanto. & in Summa, de cenſ. §. ex quibus, verſic. quid ſi moneta mutet. Hieronym. Grat. conſil. 11 nume. 30. & conſil. 13. volum. 1. Hieronym. Cagnol. de retract. conuent. loquentem, in repet. l. 2. in 31. quæſt. C. de pact. inter empt. & vendit.

I.

Vide Innocent. Iohan. Andre. Immo. in d. c. quanto. & in Clement. fina. de decim. Iohan. Fabr. in §. 1. Inſtitut. quibus mod. toll. oblig. & in Authen. hoc niſi. C. de ſolut. Iaſon in l. 2. colum. 26. quæſtio. 36. C. de iure emphyteu. Immo. in l. in ratione. §. diligenter. ff. ad legem Falcid. in d. l. quod te, ſi cert. peta. Iord. Bric. in tract. de monet. qui eſt inter tracta. Iohan. Rayn. per totum. Iohan. Andre. in titu. de obligat. & ſolut. §. nunc aliquis, verſic. vltim. Iohan. Aran. in c. 1. colum. 1. verſic. vtrùm autem, de iudic. & in d. c. olim, c. cùm Canonicis. & in d. c. quanto. Iohan. Imbert. Rupel. in Enchirid. Iur. Gall. in verb. moneta. Iohan. Coraſ. 3. cap. 13.

L.

Vide Laudenſ. de monet. num. 12. Laurent. Calcan. conſil. 15. viſo inſtrumento.

M.

Vide Marian. Soci. conſil. 6. incip. prædicta conſultatio, libr. 1. & conſil. 298. pro fundamento, per totum, libr. 2. Matth. de Afflict. deciſ. Neapolita. 90. hoc tempore. & deciſ. 194. filiusfamil. Mynſing. 1. Obſeruat. Cent. 4. Maſſuer. in prax. titul. de ſolutio. colum. 1. verſic. item debitor. Matth. Coler. in tract. de proceſſ. execut. 1. cap. 10. ſtatim ab initio.

N.

Vide Nicol. Mil. in repet. in verb. pecunia. Natt. conſil. 303.

O.

Vide Oldrad. conſil. 13. cùm quæſtio. & conſil. 31. thema tale eſt. & conſil. 150. & conſil. 168. ad primam quæſtionem, nume. 3.

P.

Vide Panormita. in d. c. quanto. & conſil. 56. colum. 2. volum. 2. Petr. Ferrar. titul. de form. libel. in actio. hypothec. in verbo, relaxandum iure pignoris, colum. 1. verſic, quid ergò ſi miſſio. Petr. de Beninten. deciſ. 39. nume. 1. & 49. num. 2. Petr. Iaco. tit. de cert. cond. ex gener. ſtipul. Petr. de Anch. in d. l. quod te. & in d. Clemen. final. de decim. Petr. de Bell. Perti. in d. l. in minorum. C. in quibus cauſ. Pinel. in Rubr. par. 1. cap. 3. num. 22. & ſequen. C. de reſcind. vendit. Pileus quæſt. 79. incip. Iacob. Lucius, Titius Mœuia &c. & quæſt. 30. Purpuratus in d. l. cùm quid, num. 162. & 163. verſic. ex præmiſſis.

Q.

Vide quæſtionem hanc de contractus & ſolutionis tempore, maximè verò de præſcrip. longi vel longiſſimi temp. factæ ſolutiõi, ſdiſcuſſam & deciſam in egregio quodã Cõſil. Papiẽ. Collegij celeber. &c.

Quæſtio iſta,&c. incipit.Conſ.Baldi 499. lib.1.

R.

Vide Rapha.Cuman.in d.l.Paulus.Roman.in conſil.123.circa primum dubium. Rebuff.in l.2.nume.3.verſic.allegatur lex iſta.C.de vete.num.poteſt.

S.

Vide Specula.tit.de obligat.& ſolut.§. nunc aliqua,verſic.vlti.Stephan.Bertran. conſil.168.illud eſt certum,lib.1.& conſi. 261.viſo themate,in 2.dubio,lib.1.& conſil.312.viſis & diligenter. Socinum conſil. 6.lib.2.& in d.l.cùm quid. Signor. conſil. 74.incip.quæſtio talis proponitur.Steph Beroium conſil.312.

T.

Vide Tyraquell.& apud eundem Doctores plures ex præmentionatis, de retract.lingn.§.1.gloſſ.18.num.16. Tiberium Decian.in tracta.crimin. tit.de falſ.mon. crimine,lib.7.

V.

Vide Vincent.Hercul.ad l.ſi ita.ff.de aur.& arg.lega. Viuiũ.in commun.opin. in verb.Moneta.

Z.

Vide Zabarel.in d.Clemen.ſi beneficium,de decim.Zaſ.ad d.l.2.§.mutui datio. ff.de reb.cred.

Thema Cap. III.

Poſsín'ne partes hincinde conuenire, de certo aliquo monetæ genere, aut hoc vel illo intrinſeco, ſiue extrinſeco valore perſoluendo.

SVMMARIA.

1 *Contractus ex conuentione legem accipiunt.*

2 *Pactum de intrinſeco vel extrinſeco valore initum, num valeat?*

3 *Pactis priuatis ius publicum mutari nequit.*

4 *Priuatis perſonis æſtimationẽ pecuniæ mutare non licet.*

5 *Pecuniam facere conflari priuatis denegatum.*

6 *Pecunia pro maſſa ſolui poteſt.*

7 *Pro maſſa ſoluenda præcisè aliquem obligari poſſe.*

8 *L.cùm certum, de aur.& arg. leg. ff.explicatum.*

9 *Pecunia ære contaminata pro maſſa rectè ſoluitur.*

10 *Pœnæ marcarum per pecuniam currẽtem æſtimantur.*

11 *Conuentioni de intrinſeco & extrinſeco valore inito, ſtandum.*

12 *Quæ tam in generali, quàm ſpeciali obligatione ſeruantur.*

13 *Conuentionem valere, de certo aliquo numorum genere, communis eſt ſententia.*

CAPVT III.

EXPLICATIS quæſtionibus generalioribus, & ad omnes paſſim extenſiuis, reliquum eſt porrò quæſtiones plures ſuper puncto Monetę fundatas, ſpeciatim examinare, ac quid de ijſdem ſtatuendum, & concludendum ſit, iuxta doctrinas & diſtinctiones præmiſſas, communiterque receptas (quatenus abſque vlla abſurditate fieri poſsit) ὡς ἁπλῶς, & omni ſemota obſcuritate, affectioneque poſtpoſita, aperta fronte determinare.

Regula eſt multis iuris textibus & Doctorum auctoritatibus corroborata iſta: In omni videlicet contractuũ genere primò diligenter eſſe aduertendum, quid inter contrahentes placuerit, ſeu de quo inter illos conuentum exiſtit.

† Contractus enim ex conuentione legem accipiũt, per Vlp.in l.1.§.ſi conuenerit.ff.depoſi.& in l.contractus.l.ſemper in ſtipulationibus.ff.de regu.iur.l.exemplo.ff.de actio.empt. Bartol.in l.Paulus. ff.de ſolut.Maria.Soci.Neap.conſil.63.incip.cùm in præſenti caſu. Leonin.Cãcel. 1

Duc.

Duc.Gel.& Zutph.conſi.12.num.8.Tiraq. de vetr.lign.§.30.gloſ.1.num.1. Si conſtat, inquit, quid principaliter egerint cōtrahentes, illud certè omnino eſt ſequendum.Eman.Soarez.Recept.Sentē.in verb. Contractus,num.303.Couarr.Var.Reſol. lib.2.c.3.nu.9.Schurff.conſi. 81. Cent.3.

Quin vero multis modis cōtingere potèſt, quod pacta inita robur effectumq; habere non poſſint, ſed pro irritis atque inualidis ſæpiſſime habeantur, per l. pacta.C.de pact. l. Non dubium.C.de ll.l.Si vnus.§.Pacta.ff.de pactis, cum ſimilibus,
2 Iccirco † videndum anne iſtiuſmodi pacta inter partes hinc inde de perſoluendo vel intrinſeco vel extrinſeco valore inita, de iure poſſint ſubſiſtere, vel non poſſint.

Et quoniam, ex ijs, quæ ſupra à nobis propoſita ſunt apparet, vſum monetæ pecuniæque functionem de publico eſſe, iuriſque non eſt incerti, priuatorum pactionibus ius publicum mutari non poſſe per l. Ius publicum. ff. de pact. Conſequi videtur, pactione contrahentium non
3 obſtante, ſecundum communem curſum & indicaturam ſolutionem faciendam eſſe. Præterea noſtrorum non eſt mutare propria auctoritate æſtimationem monetarum, cum hoc Principi & Communitati, ſecundum illa quæ parte priore ſunt
4 dicta, ſit reſeruatum. Immo mutans aut aliter,† quam de publico placuit, expendens, puniri poteſt. per l.1.& 2.C.de vete. nu.poteſt.libr.11.Alb.Brun.Limitat.8.nume.6.Nec etiam poteſt pecunia in diſpoſitionem trahi tāquam maſſa, ex quo prohibitum eſt illam poſſe conflari aut cor-
5 rumpi, etiam à veris dominis, Vt † hanc quæſtionem tractat Fabian. de Mont. de empt.& vendi.quæſt.5.num.11.per text.l. 1.C.de aur. publ. profect.libr.10.vbi non licet monetam in maſſam redigere ſine licentia, quod & Theologi tenent in foro conſcientiæ. Et ſic rem ad Principem, & eum qui cudendæ monetæ poteſtatem habet, pertinentem, priuatus deſtruere non poteſt, vt etiam domos & ędificia, ne vbrs ruinis deformetur. l. Senatus. ff. de Empt.& vend. facit illud Euangelij date igitur quæ ſunt Cæſaris Cæſari,&c. 23.q. 8.c.Si in mortem, cum c.ſeq.& in c.Ex parte extr.de Cleric. coniug. Ita etiam Conſtitutionibus Imperialibus ſub grauiſſimis pœnis ſancitum, & aurifabris tantūmodo ſpeciali gratia permiſſum eſt, vt videlicet pecuniam in maſſam redigant, dixi ſuprà.c. 18. par.1. Sed etſi certa maſſa vel auri vel argenti in obligationem ſit deducta, quin ſecundum iura nemo obligabitur pręcisè ad ipſam maſſam, ſeu æſtimationem aliquam pręſcriptam, ſed liberabitur ſoluendo æſtimationem † in qualibet moneta vſuali & currēte, per l.1. in fin.l.Cum certum.l.Cum aurum.§.Proinde ff. de aur.& argen. leg.l.Si quis argentum, in princ.C.de donat. Ergo eo etiam caſu idem quod in præcedentibus eſt ſtatuendum. 6

Sed his alijſque non obſtantibus, dicēdum eſt pactiones iſtiuſmodi de intrinſeco & extrinſeco monetarum valore, de iure valere ac ſubſiſtere. Nec multum vrgent argumenta priora de iure publico & æſtimatione aliqua numorum perſoluenda. In hoc enim nec iuri publico, multo minus auctoritati legum allegatarum præiudicatur, neque obligatur debitor, vt monetam ſecundum valorem pręſcriptum ſiue intrinſecum, ſiue extrinſecum fabricari procuret, ſed tantummodo modus ſoluendi præſcribitur ac pręmonſtratur, ſecundum quem ſolutio in futurum, ratione & æſtimatione habita currentis, ad illam aliam monetā, fieri poſſit, quod nihil plane habet inconuenientiæ.

Quod ad alterum argumentū attinet, videlicet quando maſſa auri vel argenti mutuo data, vel depoſita, vel cōmodata eſt, quod eo caſu ad æſtimationem ſit veniendum, non eum habet intellectum, meo iudicio, quaſi quis non poſſit obligari pręciſe ad maſſam aliquam auream vel argenteam, ſeu etiam certum quoddam pondus, quod legibus † ſatis eſt definitū. 7
l.Quid tamen. ff. de contr.empt.l.Si cum aurum.ff.de verbor. obligat. Sed quando certæ quantitatis maſſa in genere debe-

tur ſimpliciter, tunc non cenſetur præciſe actum, vt ipſa materia perſoluatur, ſed placuit æſtimationem ſufficere. Ita intelliguntur leges ſupra alleg. Et in d.l. Cum certum illa diſtinctio videtur expreſſa.
8 † Videlicet ſi materia argenti ſit legata, quod ſoluatur argentum, ſin vero ſimpliciter ſit argentum legatum, quod ſoluatur precium præſentis temporis, de quo latius infrà.

Et hoc non rarum, ſed admodum frequens eſt inter mercatores, qui negotiantur circa aurum & argentum. Nam non ſatisfieret eis, niſi per materiam argenti. Cæterum vbi ſimpliciter mentio fit argenti ſub pondere, hic cæteris paribus,
9 ſufficit ſoluere pecuniam etiam ære contaminatam, † dummodo ſoluatur precium & æſtimatio præſentis temporis, hoc eſt iuxta æſtimationem pro tempore currentem, vt DD. communiter ſentiunt, per l.1. §. final. ff. de aur. & argen. leg. vbi textus eſt expreſſus. Quod cum legatur aurum & argentum, ſolui poſſit quantitas, & hæres taliter ſoluendo, ipſo iure liberabitur. per l. Titiæ & ibidem gloſſ. pulchra. ff. d. tit. Sic in donatione in d. l. ſi quis argentum ſtatuit Imperator pro maſſa vel pondere, ſoluendam eſſe æſtimationem, quæ in loco frequentatur. Eodem ſenſu verba accipiuntur poſita in l. 2. C. de conſt. pec. Omnes res in pecuniam poſſe conuerti. Neuizan. in ſylu. nupt. titul. 4. num. 111. & ſic intelligimus l. ampliorem in §. final. C. de appellat. vbi fit
10 mentio A ———————— 60. librarum auri. Ita etiam pœnæ † Imperiales hodie marcarum appellatione comprehenduntur, & ſunt tamen pecuniariæ. Vt habet Zaſius quoque ad dict. l. 2. ff. ſi cert. pet. & Molin. quæſt. 100. cir. finem.

Sequitur ergo conueniri inter contrahentes poſſe, de quo valore, ſiue intrinſeco ſiue extrinſeco ſolutio fieri debeat, quod ſummam habet rationem. Laudenſ. nu. ab initio. 11. verſic. prædicta vera ſunt. Niſi, inquit, ſpecifice aliter inter creditorem & debitorem ſit conuentum, quia tunc eſſet ſeruanda iſta conuentio, quod notent practicantes, quia primo debent attendere conuentionem partium in moneta reddenda.

† Quod multis in locis affirmat noſter 11
Brun. part. 16 & 17. & dic. limitat. 8. vbi ita dicit. fallit in pecunia declarata vel æſtimata ex conuentione vſque à principio, quia attenditur declaratio & æſtimatio a partibus facta. per Bartol. Paul. & alios ibidem alleg. Andr. de Iſern. titu. in vſibus feud. quæ ſint regal. colum. 3. verſ. & ſic videtur. Vbi dicit quod negotiatores dubitantes de augmento vel deminutione pecuniæ, ſolent expreſſe conuenire de æſtimatione pecuniæ ſoluendæ. Molin. quæſtio. 97. numer. 21. vbi tam de obligatione, quæ fit de ſumma generali quantitatis, putà de libris centum red- 12
dendis in florenis ſub eadem æſtimatione, quam de ea, quæ de certa fit monetæ ſpecie, putà 150. aureis in auro reddendis, ſub tali vel tali æſtimatione, loquitur. Quod ipſum quoque Molin. quinque argumentis confirmat, vtrique valori regulam illam applicans.

Atque ſic doctores ſentire, ſententiamq; illam communi calculo, † & tam in 13
foro, quam ſcholis receptam eſſe atteſtatur, vti etiam facit Dida. Couarr. in concluſ. 7. cap. 7. ad §. vnic. de mut. mon. cuius verba hæc ſunt. Quoties ab initio in contractu vel in alia quacunque diſpoſitione, ob metum mutationis monetarum ſit cautum de pecunia, ſub certa æſtimatione ſoluenda, ea pactio plane ſeruanda erit, nec mutatio numiſmatum contrahentibus nocebit nec proderit, Textus elegans in l. penult. §. mancipia. ff. ſolut. matrimo. quem. dos pet. Tiraqu. de retract. lign. dict. §. 18. nume. 18. per Barb. in conſil. 19. incip. Clementiſſimum. libr. 3. Franciſc. Aret. conſil. 84. incip. diligenter colum. vltim.

Thema

Thema Cap. IIII.

Conuentio facta de reddendis nummis in eadem materia, pondere & curſu, quid operetur?

SVMMARIA.

1 *Conuentio in eadem pondere materia & curſu ſeruãda, Tenor enim obligationis diligenter inſpiciendus.*

2 *Boni auri, recti ponderis, cunei & legis expreſſio.*

3 *Aeſtimatio prædictis verbis addita quid operetur.*

4 *Speciesne an facta æſtimatio reddenda?*

5 *Exemplum aliud in aureis in auro quo ad pondus, ligam, & curſum*

6 *Expreſſio eius quod tacite ineſt, conditionem iuris non mutat.*

7 *Verba aliquid debent operari. Hoc fallit.*

8 *Euictio de ſua propria natura contractui ineſt.*

9 *Aeſtimatio rei tradita venditionem facit.*

10 *Actio pro empto competit re æſtimata tradita, eademq́; euicta.*

11 *Molinæus pro debitore contra communem concludit.*

12 *Pecunia indies augetur magno Reip. Chriſtianæ malo.*

13 *Communis ſententia petiam, non æſtimationem conſiderandam.*

14 *Taxatiue & demonſtratiue prolata verba diuerſimode accipiuntur.*

15 *Aeſtimationem non ſemper facere venditionem.*

16 *Concluſio ſequitur pro communi.*

17 *Intrinſeca mutatio contractus tempus reſpicit.*

18 *Mutationes monetarum crebræ communem ſententiam iuuant.*

19 *Numerus nummorum ſæpe, & non valor inſpicitur.*

20 *Intrinſecus valor potius quam extrinſecus conſiderabilis.*

21 *Difficilia quæ pulchra.*

CAPVT IIII.

EX ijs quæ præmittuntur ſequitur, non ſolum non improbari hoc pactum, ſed pro proficuo & admodũ vtili reputari ac haberi, quo Creditores ſibi in omnem euentum prouident atque proſpiciunt, de reddendis nempe ijſdem nummis expoſitis, in † eadem & materia, & pondere, & curſu, ad quod iuxta conuentionem factam, tunc debitor tenebitur ſecundum Hoſtienſ. Panorm. Ioann. Andr. & Anton. de Butr. in c. quanto. extrà, de iure iur. Ioann. Aquil. c. 7. in fine, de Monet. Laud. numer. 10. de Monet. Et Brun. declar. 16. Hinc ait Bald. in conſil. 339. quod cauti homines futura aſpicientes, facere conſueuerunt, taliter ſibi prouidendo. Ideoque tenor obligationis ſemper diligenter attendendus, per Boer. quæſtion. 327. nume. 10. & Bald. conſil. 123. 1

Idem operantur verba illa in contractu aliquo adhibita, vt puta. Titius recepit ſe filiæ in dotem daturum mille florenos, boni auri, & recti ponderis, Cunei & legis, † tunc rectè ſolutio per Titium fieri deberet in florenis boni auri & iuſti ponderis, ſic enim inter partes hinc inde expreſſe conuenit. dict. l. ſemper in ſtipulationibus cum concordantibus. 2

Verum ſi verba ita concipiantur, dabit filiæ in dotem mille & quinquaginta ſcuta auri, boni auri, & recti ponderis Domini noſtri Franciæ Regis, cum floribus lilij, vnoquolibet ſcuto computato & exiſtente in † valore 27. ſolidorum, 3

ſex

ſex denariorum monetæ currentis, pro vt caſum format Boer. alleg. deciſ. 317. tunc maior difficultatis ſubeſt ratio. Ná abſque eo, quod quidam in iſta ſunt opinione, licèt contra communem, vt putet etiam quoad ipſum extrinſecum valorem, contractus tempus inſpiciendum eſſe, vt dixi ex Curtio & alijs, quorum etiam Boer. in dict. deciſ. ſua recordatur, etiam iſta perplexitas & difficultas ſuboritur, quod videlicet certarum ſpecierum ſcutorum 1500. in auro perſoluendorum fit mentio, ex quo primo pro vna
4 parte ſequi videtur, tot † in ſpecie ſcuta perſoluenda fore, ſecundum illa quæ præcedunt, nec referre creuerit vel decreuerit eorundem valor, quod non deberet eſſe in conſideratione, E contrario vero pto altera parte, & quidem vt plurimum pro debitore, ſubſequentia illa verba facere videtur, quibus taxatio ſeu valuatio ſcutorum ad 27. ſolidos & denarios ſex eſt facta.

Ex quo ſequeretur non tantum ſcuta illa quoad intrinſecum, verumetiamquo ad extrinſecum valorem in obligatione eſſe, cum æque principaliter de vtroque actum appareat. Et tunc ſi valor ſcuti ſit augmentatus creueritque, forte ad 30. ſeu 31. ſolidos, aut circiter, dicendum debitorem augmentum hoc deducere, & ſorti imputare poſſe. Atque ita ex neceſſitate iſta ſequeretur abſcurditas, quod vel non numero tot ſpecies, vel non in iſta præſcripta valuatione. 27. ſolidorum & ſex denariorum ſoluerentur.

5 † Ponamus exemplum aliud, conſimile tamen priori, dicamuſque venditam eſſe domum mille aureis in auro, boni iuſtique auri, & requiſiti ponderis, quorum aureorum liga eſt 18½. Caract. & pondus, vt eorum 72. marcam efficiant, expendanturque communiter pro——72. alb. vel ſtupheris——48. pro vt nunc æſtimantur, & in commercijs curſum habent atque exponuntur.

Contigit autem in termino, quo ſolutio fieri deberet, quod valor aureorum iſtorum inueniatur auctus, forte expendibilis pro marcis 13. ſeu quod eſt idem. 78. alb. vel ſtupheror. 52. Quid dicemus? tenebiturq; debitor iuxta præſcriptum modum tot numero, mille videlicet aureos in auro, manente intrinſeca iſta precioſitate, de qua ſupra, quo ad ligam 18½. Caractat. & quoad pondus in marca 72. perſoluere? an vero augmentum hoc 6. alborum in quolibet aureo in auro licebit ei deducere, & ita tantummodo aureos in auro A ———— 916. minus 8. alb. numerare? hoc enim actum inter partes videtur, ſecundum æſtimationis modum in conuentionem deductum.

Vel conſtituamus ſolutionis tempore valorem iſtum per ſex albos, ſeu quod idem eſt marcam vnam ſimplicem, ſiue vt modo computamus, ſtupheros quatuor deminutum, cogeturne debitor defectum talem ſupplere, & mille aureis in auro in conuentionem deductis, adhuc 84. aureos in auro, octo alb. demptis, adiungere, ſummamque. 1084. aureorum in auro demptis 8. alb. exponere? An vero ſi numerum mille aureorum refundere paratus fuerit debitor, audietur, eritque per ſolutionem eorundem liber & ſecurus? Hoc eſt vt appoſite ſcribit Tiraqu. gloſſ. præcit. 18. §. . numer. 28. Si adiectus fuerit aliquis valor monetæ, veluti Coronatorum ad 15. marcas taxatorum. Vtrum tunc idem dicendum ſit, ac ſi hoc ipſum id eſt, æſtimatio 72. alb. & in præmiſſis coronatis 15. marcarum, adiectum non fuiſſet, tanquam ſcilicet eius expreſſio, quod tacite inerat, nihil mutet conditionem iuris? per l. non recte. C. de fideiuſſ. & l. Aliquando. ff. de condit. & demonſtr. 6

Nam quantumuis verba regulariter ſemper aliquid debeant operari. l. Si quando ff. de leg. 1. c. Si Papa, de priuig. in 6. D. Gail. lib. 2. Obſeruat. obſeruat. 28. numer. 3. illa tamen regula ſecundum DD. fallit, † quando aliquid exprimitur 7

ex

ex his, quæ dependent à voluntate, vel tacitè inſunt & fit expreſſio ex ſuperabundanti, tunc enim verba illa nihil operantur, ſecundùm Dominic. in d. c. ſi Papa, & eſt text. in l. 3. ff. de lega. 1. Vide Socin. regu. 440. incip. Verba aliquid. vbi decem ponit limitationes regulæ iſtius.

Sic in ſimili dicimus de euictione, de qua etiamſi nihil dictum ſit, nihilominus
8 tamen contractui de † ſua propria natura ineſſe dicitur, tenebiturque de eadem venditor omnimodò, per l. non dubitatur, C. de euict. l. quæſitum, ff. de diſtract. pignor. l. ſi duo. §. ſi quis iurauerit. i. & ibi gloſſ. ff. de iureiur. Et in l. ex empto, in princ. vbi Bart. de act. empt. & in l. vlti. ff. de cond. cauſ. dat. & in l. 1. in princ. de rer. permut. Schurff. 3. conſ. 24. & conſ. 71. Idem de mutuo refert Angel. in princ. Inſti. tit. quibus modis recontrah. obliga. per l. cum quid, ff. de reb. cred. Tiber. Decian. reſpon. 3. volum. 3. num. 11. & reſp. 116. num. 18. volum. 3. vbi num differat euictio ex diſpoſitione debita ab illa quę fit ex diſpoſitione hominis ex ſententia Pauli I. C. ad l. Imperatorem, §. fin. de act. empt. tractat, quem ſi placet, conſule.

An verò, habet dicto loc. Tyraq. ea res
9 (præſcripta ſpeciei taxatio) faciet perpetuam eius monetę æſtimationem, licet poſteà valor immutetur, argumento eius quod dicitur, æſtimationem facere venditionem, remque ita ęſtimatam manere periculo ſiue damno, vel lucro eius qui eam accepit, hoc eſt debitoris, per l. 1. §. æſtimatarum, & §. æſtimatas, C. de rei vxor. acti. & in l. 3. & ibidem Bart. ff. loca. & l. plerunque. §. ſi antè, ff. de iur. dot. l. quoties, ff. de rei vxor. actio. & ibidem Doct. Vbi dicitur
10 re euicta, † competere actionem ex empto. Gloſſ. in l. in rebus, in princ. in verbo, æſtimatæ, & ibidem Doct. C. dicto tit. Fràciſc. Crem. ſingul. 19. habebis, & Hippolitus de Marſii. ſingu. 691. Arius Pinel. in rep. Rubr. de bon. matern. C. Accurſ. in l. ſi inter virum. ibi, æſtimatæ, & ibi communiter ſcribentes, C. de iur. dot. Doct. etiam in l. æſtimatis, & in l. æſtimatæ, ff. ſolut. matrimon. &c. Iaſon in l. 1. num. 23. C. de iure emphyt. Maſcard. de probat. concluſ. 619. in verbo, Emptio. Matth. Coler. in tract. de proceſſ. execut. 3. part. cap. 9. num. 48. Hanc mouet quæſtionem dicto loco Tyraq. ſed nihil decidit, Lectorem remiſſiuè ad conſilium Barbatij 19. incip. Clementiſſ. lib. 3. & Franc. Aret. conſ. 84. diligenter, col. vlt. verſ. venio igitur, remittens.

Verùm Carol. Molinæ. in quæſtio. ſua 97. Boerij deciſionem exactiſſimè examinans, † pro & contra debitorem, itaq; per 11
venerãdum conſilium Burdegalenſe (cui tempore lati arreſti Boerius, vt inquit, ipſemet preſuit) determinatum fuiſſe cócludit, eundemque debitorem in caſu præmiſſo ſuperueniens augmentum deducere poſſe, quemadmodum aliàs, ſi valor aureorũ decreuerit, eũdem defectũ ſupplendũ fore cõtendit. Et ſic vtriuſq; creditoris & debitoris, quoad commodum & incommodum, ratione augmenti vel decrementi ſuperueniens, par ratio habebitur, licèt debitoris conditio in hoc longè ſit creditoris tolerabilior. Creſcit † enim indieſq; 12
magis ac magis augmentum ſumit monetarum in vniuerſum omnium æſtimatio, magno certè totius orbis malo & damno nocentiſſimo.

Quare communis eſt Doctorum ſententia, atteſtante ipſo Carol. Molin. in factorum ſpeciebus præmentionatis, non curandàm illam extrinſecam æſtimationem, † ſeu valuationem ſcutorum, ſeu aureorum in auro, vel coronatorum factam. 13
Ratio eſt conſiderabilis hæc, quod in exemplis his & ſimilibus, iſtæ æſtimationes non tam taxatiuè, quàm demonſtratiuè, & ſolius declarationis gratia ſint, dicanturque adh... itæ, † Et iuris eſt expreſſi, quod 14
non tam illa verba, quæ demonſtrationis cauſa adhibentur, quam principale cui adhibentur, ſit conſiderandum, vt tradit Specul. tit. de poſitionib. verſi. 11. quem ſequitur Anton. de Butri. in c. 1. de plus petitio. Bartol. & Bald. in l. ſi cui. 2. §. ſi à filio. de legat. 1. Et pulchrè Bartol. in l. vltim. §. Titia, ff. de liber. legat. Et Alexand. qui plura profert, in l. ſi idem cum eodem. §. vnic. ff. de iuriſdictio. omnium iudic. Felin. in c.

ſam quæ, in 4. colum. de reſcript. Ita hoc caſu dicendum ad differentiam forte paruorum ſcutorum, ſolidos binos, treſve cõtinentiũ æſtimationem talem factam. Nã habent quoq; floreni quinq; ſtuferorũ in ducatu & Epiſcopatu Leodiẽ. vt apud nos hic floreni Colonien. 24. alb. Ad differentiam iſtorum minorum florenorum ſortes grandiores eſſe ita taxatos. Vt in ſimili habetur apud Signor. de homod. in conſi. 74. colum. 2. verſic. 5. & citat in iſtam ſententiam Paul. de Caſtr. Alexand. & modernos alleg. deciſ. Boerius ſtatim ab initio, ſecùs verò dicendum erit, ſi aliter ex mente contrahentium conſtare poſſet, quo ſemper diligentiſſimè erit reſpiciendum, vt dictum in principio capit. tertio, numer. 1.

15 Neque verò perpetuum hoc eſt, de quo paulò antè dixi, æſtimatam rem † facere venditionem, cum textus d. l. ſi inter vir. & vxorem, de iure dotium. (ac ſimiles longè aliter diſponant, ac contrarium inferant. Ibi enim in loc. præcita. conuentum erat, quod ſi matrimonium intra quinquennij tẽpora quoquo modo eſſet diſſolutum, ſpecies æſtimatæ doti datæ, precijs quibus æſtimatæ ſunt, redderentur, manifeſtum eſt, habet textus, non precia ſpecierum dari, ſed ipſas ſpecies debere reſtitui, & quæ ſequuntur, Boer. dicta deciſio. numer. 10. & ſequent. Et Cremenſ. ſingul. de quo ſuprà. Couarru. Pract. quæſtionum cap. 28. num. 8. Et d. concluſ. Maſcard. qui iſtius Regulæ, quod æſtimatio rei faceret venditionem, limitationes ponit 5. quas vide apud eundem.

16 Poſtquam † ergo ſcuta promiſſa ſolui, vel in noſtro exemplo aurei, coronati, in obligationem deducti, non ſunt mutata in ſubſtantia, ſeu bonitate eorum intrinſeca, ita tradi debent, ſiue eorum valor factus fuerit maior, ſiue vilior. Aymo Crauetta conſ. 47. in fine, ſecùs ſi in totum vel in parte ratione ligæ aut ponderis fuiſſet aureus, coronatus, ſcutumve, ita in bonitate intrinſeca reſpectu eſſentiæ reprobatum.

17 Tunc enim † habebitur reſpectus ad illam æſtimationem in principio contractus factam, d. l. ſi inter virum. & ita tenent ibidem Cyn. Ioan. Fabr. Bartol. Bald. Salicet. & Alberic. de Roſat. nec non alij plures.

Atque hanc Doctorum communem ſententiam in caſu ſcilicet præmiſſo, florenos ſiue aureos propriè non eſſe æſtimatos, ſed demonſtrationis gratia taxatos, quo certiores eſſent contrahentes in tenore obligationis, per expreſſionem intrinſeci valoris præfigurato, adiuuant confirmantque, vt ego quidem exiſtimo, variæ, crebræ & indefinentes, † quoad extrinſecum valorem, mutationes, quæ de die in diem, vt dixi, intumeſcunt, vireſque capiunt. Quibus irrepentibus ſufficiet omninò, etiam per ipſum Carolum Molin. alias communi contrarium, currentem iſlum valorem impoſititium maximi facientem, & vigore iſtius, qui contractus tempore frequentabatur, quæſtiones paſſim contrariantes diſſoluentem, † ſufficiet inquam ad numerum florenorum in obligationem productorum ſolutiones fieri, nullo habito reſpectu extrinſeci valoris, de quo videlicet valore dubitabatur, vti præcedit, taxatiuene, an verò demonſtratiuè, ſeu ſignificatiuè tantùm valuatio taliter fuerit expreſſè adhibita, quò in poſterum ſciretur, quid florenus, aureus in auro, ſcutum, & reliquæ ſpecies in obligationem deductæ, eo contractus tempore valuerint. 18 19

Eſt ergo hæc magis facti & voluntatis, vt Molinæus dicit in ſimili numer. 717. quàm iuris quæſtio, vt plures aliæ, in qua præſumit communis ſententia, † contrahentes potius ad intrinſecum valorem expreſſum, quam extrinſecum ſignificatiuè adhibitum, oculos direxiſſe & reſpexiſſe. Ideoque ſcuta, aureos in auro, Coronatos, & ſi quæ fuerint aliæ ſpecies, taliter vt ſuprà nominatæ, in conſideratione atque obligatione permanere. Quæ omnia ab ijs quæ ſequentur, lucem accipient. Sunt enim re vera hæc difficilia, nec paſſim obuia, aut ab alijs tam clarè & expeditè 20

peditè tradita. Verùm δύσκολα τὰ καλά, vt eſt in prouerbio.

Thema Cap. V.

Species æſtimata in obligationem deducta, non dicto, vt fiat ſolutio in eadem ſpecie, quid dicendum?

SVMMARIA.

1. *Ducati ad rationem 4. librarum dati, quo pacto reddantur.*
2. *Aurei in auro ad rationem 72. alb. expoſiti.*
3. *Petiæ non, ſed earundem taxatio in obligatione erit.*
4. *Tot libræ quot in promiſſione fuerunt, dabuntur.*
5. *Ad rationem verba, quid importent.*
6. *Aeſtimatio & non res petenda.*
7. *Aeſtimationem reddendam, etſi expreſſè non ſit dictum, vt redhibeatur.*
8. *Taxatio ab initio facta, & tempus ſolutionis non diſcrepant.*
9. *Augmentum & decrementum debitorem reſpicit.*
10. *Verba illa, Monetæ tempore ſolutionis, omnem dubitationem tollunt.*

CAPVT V.

QVoniam in illo quæſtionum genere verſamur, quando ab initio pecunia eſt æſtimata, (de ſpeciei enim obligatione non æſtimatæ, & tamen quoad extrinſecũ valorẽ, vt plurimũ variate dictum eſt in præcedentibus) quare cõſequenter hic aliam conſtituo facti ſpeciem, in qua Curtius, Laudenſis, & alij diuerſimodè loquuti ſunt. Dictum eſt obligationis tempore ſimpliciter. Do tibi in dotem, mutuo, vel depono penes te centum ducatos, ad rationem quatuor librarum † pro ducato, ſeu centum ducatos ad rationem nonaginta quatuor ſolidorum pro ſingulo ducato, non expreſſo quod debeat fieri ſolutio ſeu reſtitutio in ducatis, quid erit dicendum? Formemus caſum euidentioris intellectus gratia, ſecundùm vſualem curſum monetarum huius patriæ. 1

Dati fuerunt in dotem, mutuo, centum aurei in auro, ad rationem trium florenorum Colonienſium, ſeu 72. alborum communium, vel batziorum 20. pro ſingulo, † vel Thalleri centum Imperiales, ad rationem ſexaginta ſex, prædictorum alborum, ſeu 17. batziorum. Quo pacto fiet ſolutio, totidemne ducati, item aurei in auro, aut Thalleri Imperiales, quot tempore obligationis expoſiti fuerunt, & quidem numero ſpecies eædem, ſecundùm præſcriptum modum reddentur, atque in eo ad tempus contractus erit confugiendum, quaſi de eo conuentum videatur? Hoc ipſum Laudenſ. nume. 29. velle videtur, per Bartol. in l. penultim. §. ſi mancipia, ff. ſolut. matrimon. quemadmodos petat. 2

Veritas tamen, meo iudicio, eſt in contrarium, videlicet, non tam petias nominatas, ducatos, aureos in auro, Thalleros Imperiales præciſè, quàm eorundem taxationem ab initio factam in obligatione eſſe. Ita intelligendo, vt ſiue ducati, aurei in auro, Thalleri Imperiales creuerint, ſiue in extrinſeco valore deminuti fuerint, (manentibus eorundem liga & & pondere ſaluis.) rationem habendam taxationis factæ ab initio, nempe quatuor librarum, nonaginta quatuor ſolidorum, alborum 72. vel ſexaginta ſex. Batziorum verò viginti & ſeptendecim, reſpectiuè. Atque ita rectè per ducatos, vel alias ſpecies nominatas, vel etiam non nominatas, (æquum eſt enim vnam pecuniam pro alia ſolui, vt infrà ſuo loco latius) iuxtà valorem ſolutionis tempore currentem, rectè ſolutio fieri poterit. Habet enim locum ſuprà poſita Concluſio ſecunda Maxima, ſolutionis tempus attendendum. 3

Quod ipſum Albert. Brun. apertis in primo exemplo verbis atteſtatur. Debebunt dari tot ducati (conſequenter, vt dixi, ſpecies allegatæ aliæ) qui ſecundùm
4 valorem eorum tempore † ſolutionis tot faciunt libras, quot erant in promiſſione. Ita quod ſi erant centum ducati, ad rationem librarum 4. debeant ſolui tot ducati, qui tempore ſolutionis valeant 4. libras, & ſi ducatus creuerit in valore, intellige extrinſeco, dabuntur minus, & ſi decreuerint, dabuntur plures. Hanc ſequutus eſt deciſ. dict. 327. Boer. nume. 10. poſt Baldum in conſil. 339. lib. 2. ſecundùm veterem, & ſecundùm nouam impreſſionem. conſ. 213. libr. 5.

Limitat Bald. communem relatam ſententiam, niſi tempore contractus florenus aut ſcutum fuiſſet datum ad rationem librarum, vel ſolidorum, pro quolibet ſcuto aut floreno, quia illa æſtimatio debet reddi, & non maior, ſicut in qualibet re æſtimata in dotem data vera æſtimatione, per l. cum dotem, C. de iure dot. allega. l. ſi æſtimatis, cum l. ſequent. ff. ſoluto matri. quemadmod. dos petat. & ſequitur Petr. de Anchoran. in Clemen. vnic. de decim. & Barto. in d. l. Paulus. de ſolutionib. licèt alibi in hoc ſibi ſit contrarius quodammodò, quem omnes ad d. l. communiter ſequuntur.

5 Nam iſta præſcripta verba, ad rationem librarum, ſolidorum, alborum, &c. important ſecundùm eum, quod ipſos florenos, qui ſunt in facultate ſoluendi, & non in obligatione, do tibi in ſolutionem pro centum libris, ſicut & in dotem data æſtimata, ideò non poſſunt, infert, peti, ni-
6 ſi centum † libræ, & ſic non res, ſed æſtimatio petitur.

Idem amplexus eſt Petr. de Ferrar. tit. de act. hypoth. in verbo, relaxandum, in fine. verſ. ſed circa prædicta.

Eodem ſenſu accipio Anton. Gabriel. Roman. de ſolut. & liber. libr. 3. concluſ. 2. numer. 11. Niſi dictum ſit, inquit, quod reddatur pecunia ad talem vel talem rationem, quia tunc reddi debet, prout fuit facta æſtimatio, nec addi poteſt, nec minui, per auctoritates ibidem additas. Quibus adde Leoninum conſi. 51. numer. 7. Licet, inquit, obligatio incipiat à florenis, vel certa ſpecie monetæ, tamen illa verba, Ad computum tot librarum vel ſolidorum, aut è contrario, efficiunt vt æſtimatio illa tantùm debeatur, & aureus florenus ſit in ſoluendi poteſtate, quam conſiderari ac metiri oportet, ſecundùm valorem impoſititium & obſeruantiam, ſeu conſuetudinem, quæ obtinet tempore ſolutionis faciendæ. Etenim in ſpecie monetæ, quæ non eſt in obligatione, ſed in facultate, nemo dubitat, quin inſpiciendum ſit tempus ſolutionis, vel conſignationis, per Molinæ. quæſtio. 98. & Bartol. Socin. conſi. 6.

Valere autem tale pactum, vt ad hanc vel illam æſtimationem pecunia reddatur, tenet Bartol. in l. ſed addes. §. ſi dominus, & ibidem quoque Fulgoſ. & Paulus de Caſtr. ff. locat. Et faciunt illa, de quibus cap. 3. ſuprà dictum eſt.

Idem eſt dicendum, etſi inter contrahentes expreſſum non ſit, vt præcedit, 7
quod † pecunia ad hanc illamve rationem rurſus reddatur & ſoluatur, ſed ſaltem principaliter dictum, quod ducatus vel florenus, aureus in auro, thallerus Imperialis fuiſſet datus ad talem rationem. Erit enim dicendum ad eandem rationem ſolutionem fieri debere. Gabriel. num. 12. dict. concluſ.

Nec quemquam mouere debet, quod nos ſolutionis tempus hic attendendum
ſtatuamus: Illi † verò ad taxationem inter contrahentes factam, ab initio reſpiciendum dicant. Nam quo ad intellectum rei propoſitæ in vnum illa coincidunt, nec aliquam difficultatem important. 8

Ita enim æſtimationi factæ inſiſtimus, & inhærendum dicimus, vt augmentum & decrementum ſolutionis tempore ſuperueniens non excludamus. Quare Thalleri Imperiales taxati contractus tempore ad 66. albos, ſi eorundem æſtimatio adueniente termino ſolutioni deſti-

deſtinato creuerit, fortè ad 72.alb. quoad 66.albos, fit reſpectus ad initium conuentionis, quo verò ad 72.albos ad ſolutionis tempus, ſecundùm deciſionem Concluſionis noſtræ 2.Maximæ, fit ſolutio & defalcatio in commodum debitoris.

9 Eandem ſententiam tuetur Socinus conſil.298.libr.2. Vbi admodum appoſitè ait: Licèt obligatio incipiat à florenis, vel certa ſpecie monetæ, tamen illa verba (ad computum tot librarum; tot ſolidorum) ſignificat, quòd illa æſtimatio reddi debeat, & non maior, & ſic augmentum ſuperueniens deducendum, prout etiam deminutio, ſi qua ſuperueniſſet, ſupplenda.

Idem hoc pro indubitato ponit Molinæus, vbi à ſimili hoc pacto argumentatur. Valet omninò pactum de certa bonitate extrinſeca, putà ſi quis vẽdat pro mille aureis, intelligit ſpeciem, nume.718. ad rationem 40.ſeu 50. ſolidorum pro quolibet aureo. Ergo, ait, æquè valeret de bonitate intrinſeca, quod latius proſequitur, num.813.

Adde Didac. Couarr. cap.7.§. vnic. numer.5. Primum exemplum tale erit. Promitto ſoluere numos aureos Caſtellanos, ad æſtimationem 488. Merauedinorum, pro quolibet Caſtellano, etenim etſi creuerit vel deminutus fuerit valor Caſtellani publica auctoritate, nihilominùs ſolutio fieri debet ſecundùm æſtimationem taxatam ab initio contractus. Quod tunc vel maximè procedit, quando ita dictum ſit. Do tibi mille ducatos ad æſtimationem quatuor librarum pro ſingulo ducato monetæ tempore ſolutionis, prout † latius dicetur ſuis locis infrà. Et quemadmodum procedere debeat, quãdo dictum ſit ita, quod ad æſtimationem talem in ducatis ſolutio ſit facienda.

10

Thema Cap. VI.

Centum libræ in ducatis, vel alijs ſpeciebus datæ, quo pacto ſolutio fieri debeat?

SVMMARIA.

1 *Communis ſententia hic obtinet libras nõ ſpecies eſſe in obligatione.*
2 *Debitoris eſt electio, in qua moneta ſoluere velit.*
3 *Verba addita tot libræ in ducatis quid operentur.*
4 *In depoſito augmentum etiam decrementum debitorem reſpicit, quod efficaciſſimis auctoritatibus comprobatur.*
5 *Solutionis tempus non contractus conſiderandum.*
6 *Ad iudices & cauſarum patronos adhortatio.*
7 *Creditori ita erit prouidendum vt debitor non nimium grauetur.*

CAPVT VI.

PRædicta exempla in ijs caſibus loquuntur, quando certæ quædam ſpecies numiſmatum æſtimatæ, in obligationem ſunt deductæ.

Quid igitur dicendum erit tunc, quando obligatio incipit à ſumma aliqua generali quantitatis, putà à centum libris reddendis in florenis ſub tali vel tali æſtimatione? Figuremus caſum ſpecialius, iuxta præſcriptum Bruni 2. præſupp. nume. 9. In inſtrumento continetur quod Titius dederit centum libras groſſorum, id eſt, hundert pfundt grott. Sempronio, ſiue florenos Colon. 100. ſeu Brabantinos florenos, aut ad 15. batzen/ in depoſitum, vel dotis nomine, aut mutuo, in tot ducatis vel aureis in auro, vel thalleris Imperialibus, alijsue monetarum ſpeciebus. Quærutur hic quid dicendum, ſi modò ducati, aurei in auro thalleri Imperiales, & ſimiles ſpecies extrinſecùs auctæ fuerint vel deminutæ? Eò tendit quæſtio, Sintne libræ, & floreni generaliter accepti, an verò ſpecies ipſæ in obligatione, an verò tantùm in facultate ſoluendi, Et ſi in obligatione, cuiuſnam temporis ra-

tio contractuſue, an verò ſolutionis habebitur?

Brunus noſter limit.8.num.3.dicit Bar. & Pau.de Caſt. aſſerere ducatos, aureos in auro, non tantùm eſſe in facultate ſoluendi, verùm etiam in obligatione, quodque in iiſdem conſideretur valor ſecundũ tempus cõtractus, quod ab exemplo mellis. in l.ſi ſtipulatus ſum decem in melle. ff.de ſolut.latius proſequitur. Idem licèt meticuloſius, ſequi videtur Lauden.num. 29. Animoſius verò Henricus Hornanus in fine tractatus ſui de Monet.

1 Sed magis communis eſt ſententia † ex verborum prõnũciatione liquidò deſcendens, in contrarium, à qua non temerè eſt recedendũ, Bal.in conſ.213.in fi.lib.5.adde VVeſenb.per auctoritates innumerabiles conſil.38.nume.76.Videlicet, non tam ſpecies paulò antè nominatas, quàm libras & florenos, ſub generali expreſſione acceptos, in quo ſemper accuratè erit diſtinguendum, in obligatione eſſe.

Baldus enim, vt eum refert Brun.parte 5.nume.6.tale ponit exemplum. Si promiſi tibi mille libras Imperialium in groſſis, quòd Imperiales ſunt in obligatione, & groſſi in facultate ſoluendi, & quod ſi contingat groſſum, qui tempore promiſſionis valebat 24. Imperiales, tempore ſolutionis valere ſolùm 18. debeat tantùm ſolui de groſſis, vel alia moneta, qui vel quæ comprehendant tot Imperiales, quot fuerunt in obligatione, vel promiſſione.

Et idem ſi groſſi valor augeatur, vt ibi per eum fuſius, quia ſufficit dare qui comprehendant tot Imperiales, quot ſunt in promiſſione. Habet & illa Oldrad.conſil. 15.

Eodem modo dicendum in præſenti facti ſpecie, quod nimirum de ſpeciebus nominatis, vel alia quacunque vſuali & currenti moneta, vſque ad centum libras ſeu florenos rectè ſolutio fiat, per Angel. in d.l.ſi ſtipulatus. & in l.final.C.de vete. num. poteſt. libr. 11. Vbi ſimpliciter inquit, quod de qualibet moneta bona, & curſum habẽte rectè ſolutio fiat. Ita quod erit in electione † debitoris ſoluere, de qua moneta ipſe voluerit. 2

Hanc tenent ac ſequuntur Bar. Bal. Pet. de Anch. Franciſ.de Aret. Et communiter omnes. Et ſecundùm Bartol.infert Brun. Illa verba in tot ducatis, nihil operari, ſed damnum & lucrum contingens in valoris variatione (extrinſeci) ducati ſeu aurei in auro &c.pertinebit ad debitorẽ. Eò 3 pertinent verba Ant.Gabr. in d.conclu. 2. lib.3.de ſolution.num.13.

Si dictum ſit tot libras in ſcutis vel florenis, vel alia moneta, tunc videtur æſtimata pecunia maior per minorem, & proptereà minor pecunia eſt reddenda, prò vt fuit æſtimata tempore promiſſionis, & lucrum & damnum quod peruenit ex moneta maiori, cedet ad commodum & incommodum debitoris, per Bar. Paul. Bal. Aret. Curt. Brun. & alios ibidem allegatos. Sequitur apud Brun.num.16.ampl.5. Etiam ſi dictum ſit, dabo tibi centum libras, ſemper enim reddendæ ſunt centum libræ, & augmentum & decrementum ipſius floreni, cedit commodo & incommodo debitoris. Abb.in c.quanto. ext. de iureiur.

Extendit conſequenter, ſequutus Brunum Gabrielius in depoſito. Nam ſi depoſitæ † ſunt centum libræ in florenis, ſufficit centum reddere libras, & non attenditur, quòd tempore ſolutionis creuerit vel decreuerit florenus, l. certi condictio.§.fina.ff.ſi certum peta. l. ſi ex precio. C.eod. Et hæc, ait, ſecunda opinio Bruni, eſt magis communis, & verior. Cui adde Boſſ. in prax.crim.tit.de Monet.nu.3. 4

Sic etiam ſentit Franciſc.Curti.nume. 27. licèt poſtmodum ſe quodammodò inuoluat. Tractat hanc quæſtionem Couar. cap.7.concluſ.9. Inferens atque pro hac parte ita concludens. 5

Hæc verba: Centum libræ traduntur in florenis, eam habent ſignificationem, quod illi floreni traditi aut depoſiti, nec pluris, nec minoris æſtimentur, nec vnquàm æſtimandi ſunt, quàm centum libris. Et ea ratione ſatis erit, quocunque tempo-

tempore reddi centum libras, etiamſi floreni tempore ſolutionis pluris æſtimentur, quàm eo tempore, quo traditi ſunt, fuerint æſtimati. Atque ita accipienda eſt hæc communis ſententia. Laudenſis etiam pro hac videtur ſentire, num. 28. licèt, vt dictum poſteà vacillet.

Huic quoque adſtipulatur D. Menoch. conſil. 49. numer. 11. & 12. Verba florenorum 195. ſoluendorum in tantis ſcutis auri &c. ſignificant florenos eſſe in obligatione poſitos, ſcutos verò ſeu aureos in ſolutione. Ita enim cenſentur aurei illi æſtimati per ſummam nominatam: quare non poteſt plus quàm ſumma talis exigi, ſiue auctus ſiue minutus ſit valor floreni, vel, vt in noſtro exemplo, ducatorum ſeu aureorum in auro.

Vtrobique ergo ſiue ſpecies in obligatione numiſmatum præcedant, vt in quæſtione precedenti, ſiue ſubſequantur, generali quantitatis expreſſione præuia, eadem erit deciſionis ratio: illaque differentia non merebitur nouam aliquam diſtinctionem, nec re vera differentiam iuris inducit, prout nec vllam implicat diuerſitatem facti, ſed in ſola verborũ tranſportatione conſiſtit, quæ vnum idemque vtrinque ſignificant.

5 Atque in iſtis duabus † factorum ſpeciebus, ad taxationem tali modo factam ab initio, habito reſpectu ad monetam ſolutionis tempore currentem, tam quoad groſſam, quàm quoad minutiorem, conſideratio haberi debet, itaque ſuperueniens augmentum & decrementum numiſmatum cedit commodo & incommodo debitoris, à quo ego non recedo.

6 Hic † omnes iudices, nec non fideles cauſarum Patronos ſincerè, & ex animo admonitos & rogatos velim, vt ad hæc & ſimilia, omni affectione & partialitate, vti par eſt, ſemota, reſpicere, eademque examinare ac ponderare, quæſtioneſque occurrentes controuerſas & ancipites, non tam iuxta intrinſeci valoris ſummam præſtantiam ſemper, nimis indiſcretè, leuique brachio eaſdem percurrendo, decidere, quàm iuſto moderamine adhibito, & quid apud Doctores noſtros communiter etiã receptum, conſideratius examinando, diſcutere ac definire, miſeroſque debitores, alias vt plurimum propter difficiles penſiones annuas, aliaque incommoda oneratos, præter ius & æquitatem, aggrauare nõ velint. Vndiq; enim (vt aureus habet textus in Authent. de fideiuſſ. circa finem) ita creditoribus prouidendum eſt, vt non debitores grauentur.

Thema Cap. VII.

Centum libræ datæ in ducatis, vt ducati ad ſimilem æſtimationem rèddantur, creditoris commodum & incommodum reſpicit.

CAPVT VII.

QVid verò ſi de æſtimatione ex partium conuentione conſtiterit hoc modo. Continetur in inſtrumento, quòd Titius dederit mihi in dotem, mutuo, depoſuerit centum libras in ducatis hoc pacto, quòd reddam ei ducatos ad ſimilem æſtimationem, vel in eadem æſtimatione. Pactum enim hoc valere conſtat ex præmiſſis. per Bart. in l. ſi addes. §. ſi dominus. ff. loca.

Et tunc communis eſt Doctorum ſententia per ea quæ dicta ſunt in præcedentibus, ducatos eſſe ſoluendos ſecundùm valuationem contractus tempore initam & præſcriptam: ita quòd ſi 25. ducati dati ſunt, vt totidem quoque reſtituantur ducati numero, prout fuerunt traditi. Et hoc caſu damnum decrementi, & lucrum augmenti, valoris iſtius cedet commodo & incommodo creditoris.

Quod ita ego exaudio, ſi ducatus in valore extrinſeco ſolutionis tempore ſit deminutus, certè recipiendo illum, prout tenetur, perdet eum exponendo, hoc decrementum: ſi auctus fuerit, vt ſit exponendo poſteà illum hoc augmentum lucra-

lucrabitur: non aliter, quàm de ſpeciei obligatione eſt traditum in princip. Concluſ. ſecunda maxima. Brun. limitat. 8. numer. 5. Bartol. in d. l. Paulus. quam etiam Brun. ibidem communem effert per auctoritates plures.

Thema Cap. VIII.

Centum libræ in ducatis datæ, vt in ſimilibus ſpeciebus reddantur, augmentum & decrementum ad debitorem pertinet.

CAPVT VIII.

QVid ſi ita dictum ſit. Do tibi centum libras in tot ducatis largis vel groſſonis, thalleris centum Imperialibus, vel ſimilibus ſpeciebus, hoc pacto, quòd reddas in ducatis, thalleris Imperialibus. Idemne dicendum erit, quòd in præmiſſa facti ſpecie eſt determinatum, videlicet quoad augmẽtum & decrementum, hoc ipſum ad creditorem pertinere?

Videtur mihi, ſecundùm ea quæ proponuntur, vt paſſim Scæuola reſpondit I.C. dicendum. Quod non. Num quantumuis ducati largi vel groſſoni, vel thalleri Imper. ſint in obligatione, de eodemque communiter non dubitetur, attamen ita conſtricti, & ſuis quaſi alueis incluſi non ſunt, vt à ſuperuenientis augmenti & decrementi ratione excludantur.

Summa enim librarum eſt determinata, indeterminata verò ducatorum & thallerorum Imper. numerus, igitur conſtanter dico tempus ſolutionis, quoad valorem extrinſecum ducat, vel thall. Imper. omninò eſſe attendendum, augmentumque & decrementum debitorem reſpicere Brun. d. limitat. 8. numer. 5. verſicul. & prædicta.

Thema Cap. IX.

Thalleri mille cõmunes in Philippicis thalleris expoſiti, vt in ijſdem ſpeciebus reddantur.

SVMMARIA.

1 *Species facti clarius propoſita.*
2 *Molinæi ſententia pro Creditore.*
3 *Auctoris decißio communi conformis.*
4 *Verba clara coniecturas reſpuunt.*
5 *Mutationes crebræ communem ſententiã adiuuant.*
6 *Aurei ad numerum propter frequẽtes mutationes ſoluendi.*
7 *Achilleum argumentum pro communi.*
8 *Mens contrahentium attendenda.*
9 *Molinæus cur et hic à communi receſſerit.*
10 *Speciem obligatam non nimis rigorosè exigendam.*
11 *Mutuum in eadem ſubſtantia, quantitate, numero, & menſura reddendum.*
12 *In mutuo Molin. extrinſecum valorẽ conſiderat.*
13 *Mutuum debet eſſe gratuitum.*
14 *Aymonis Crauettæ auctoritate communis fulcitur.*

CAPVT IX.

ADdo prædictis quæſtionem aliam, re vera propter multa difficilem, quam tractat Molin. 1. ſuarum Monetariarum quæſtionum, aliàs in ordine eſt 90.

Inſtrumentum † ita cantat. Titius accepit mille thalleros cõmunes quolibet cõputato pro 52. albis. Idque in Philippicis thalleris ſeu aureis in auro A——788. Dẽptis albis octo, & promiſit ſe quinquaginta ſingulis annis pro penſione perſoluturum, cui additum erat ita, vt tempore reluitionis mille talleri in ijſdem ſpeciebus Philipicis, aut aureis in auro, redhiberentur. 1

Contigit autem quod idem ille Philippicus & aureus in auro, qui cõtractus tempore

tempore A—66.alb.valebât,tempore quo reluitio offertur, extrinſecùs creuerint, valueritq́; quilibet A—72.alb. Ita differentia eſt 6.alb.Colonienſ.quos debitor deducere & ſorti imputare, tantumque Philippicos ſiue aureos in auro A---722. cum 16. alb. perſoluere contendit: creditor ecôtrà promiſſionem ſpecierum acrius vrget,& numerũ expoſitum A—788. Philipp. aut aureorum in auro repetit, eo omne ſuum intentum & fundamentum, tanquàm ad ſacram anchoram, dirigens, Quid dicendum?

Hæc quæſtio etiamſi cum ea quæ poſteriorem præcedit ſeptima,tum etiam cum iſta,quæ eſt in ordine quarta deciſiuè conueniat: vtrobique enim commodum augmenti, & incommodum decrementi valoris extrinſeci,non ſecùs atque in obligatione ſpeciei creditorem reſpicit.In eo tamen aliqua cõſiſtit differentia, quod in illis non exprimatur clarius de reddendis ijſdem ſpeciebus, ſed vel ad ſimilem ęſtimationem,vel eiuſdem ligę,ponderis, atque curſus,numos perſoluendos eſſe dicatur.

2 Carol.itaque †Molinæ. rationibus tam pro creditore quàm debitore facientibus examinatis & diſcuſſis, etſi pro creditore aliquando,pro debitore tamen ſæpius iudicatum fuiſſe referat, ita pro eodem debitore concludendum, augmentumque ei deducendum fore, mordicus defendit, quaſi non tam ſpecies, quàm earum facta contractus tempore æſtimatio tantummodò ſit attendenda.

3 Ego verò,ſaluo † aliorum iudicio,firmiter ſto pro creditore, & quemadmodũ ſuprà in quæſtionibus præcedentibus,ita quoque & hic dicendum eſſe incunctanter tueor:tum quod ex ſententia etiam ipſius Molinæi, hæc ſit communiter recepta, itaque ab ea non temerè recedendum, per iura vulgaria,tum quod multum operentur verba illa.In ijſdem, hoc eſt (vt ipſe quoque Molin. interpretatur) totidem ſpeciebus reddendis.

4 Quæ quoad intellectũ præmiſſum,quia clara ſunt, & aperta,iccirco ijs nõ inſiſtendum nec coniecturis opus erit vllis per l. continuus.§.cùm ita.ff de verbor. obliga. l.ille aut ille.§.cùm in verbis.ff.de legat. 3.Bald.in conſil.343.colum. .circa ſin.in ſ. Et conſ.174.in fin.nume.2. vbi dicit, quòd verba clara Statutorum, cauillationes & interpretationes aduocatorum non admittant, etiamſi lex eſſet dura, Decius conſ.503.nu.4.& 658. nu.2. Cæphal.conſil. 497.num.67.conſi.517.num.95.conſ.344.nu. 11.Et conſil.450. nume.64. Tiber. Decian. reſpon.18.1.volum.nume.17. Et reſpon.58. num.4.

Atque illa certè in mutuo,depoſito, commodato,alijſque contractibus,non vſquo adeò creditori proficuis,locum habere debere,eſt fatendum. Prouidere enim ac proſpicere ſibi in eo creditor voluit, propter frequentem & nimis exorbitantem monetarum mutationem, quarum † 5
intuitu,& ipſe Molinæus, vt dixi ſuprà,à communi, & quam nos tuemur ſentẽtiam non recederet, exiſtimans ijs attentis bonitatem monetarum extrinſecam, minus curandam, aut in conſideratione habendam, potius tunc ad numerum numiſmatum reſpiciendum, & ſolutiones deſuper faciendas eſſe. Ita ſentit in fine quæſt. 93. num.718.&720. Et quæſt.96.nu.732.minori 7.

Si, inquit, tempore contractus non erat tutus & ſtabilis valor impoſititius, q̃a imminebant fortè monetarum mutationes (quibus hodiè nihil frequentius magiſque obuium reperitur) & † debent ſol- 6
ui aurei ad numerũ non deducto augmento,prout ſi contigiſſet decrementum, non ſuppleretur.

Rationem ſubiungit hanc.Quod ad has incertas mutationes vtcunq; euitãdas,videatur actum & tranſactum de certo certæ ſpeciei numero. Et hoc caſu locum habebit communis opinio,refert Molin. Aſſumptio,proh dolor, nimis eſt manifeſta. Sequitur ergo ex præmiſſis veris concluſio indubitata.Atque † hoc argumentũ eſt Achyllæum, infracto robore conſtans.

Nec creditori verba iſta 52.alborũ,quaſi

tot albi in obligationem pro thallero ſingulò fuiſſent deducti, obuerſantur, cum hoc caſu illa per ſubſequentia verba, In totidem ijſdemque ſpeciebus, vti pro hac vice accipimus, conſtringantur. Eò enim potius reſpexiſſe contrahentes, quàm de exorbitantibus illis mutationibus cogitaſſe ac ſenſiſſe omninò eſt præſumẽdum, quæ † mens contrahentium ſemper benè
8 eſt attendenda, per Guid. Pap. quæſt. 493. incip. ſi fiat monetæ mutatio.

Nemo præterea mirabitur, quod Molinæ. in præſcripto themate à nobis diſſentiat, cùm omne fundamẽtum quæſtionum
9 harum † ac ſimilium monetariarum inuertere, ne dicam euertere conetur, ad extrinſecum valorem tempore contractus exiſtentem, non verò ad intrinſecum omne ſuum intentum & fundamentum dirigẽs, ac iuxta eundem deciſiones atque concluſiones ſuas conformans.

Ita expreſſè tam in hac præmiſſa q. 1. quam in 2. & 3. omnibuſque ſubſequentibus concludit. In illa ſiquidem quoad initam ſocietatem inter aliquot Mercatores, non poſſe eoſdem rigoroſè, aut ſeuerius
10 ad repetitionem ſpecierum agere, infert, etiamſi ab initio, vt quilibet ſortem ſuam oblatam & in ſocietatem collectam, in ijſdem corporibus reciperet, fuerit actum: habendam rationem augmenti & deminutionis quod medio tẽpore ſuperuenit.

In 2. quęſtione, quę eſt in ordine 92. Vbi de mutuo tractatus eſt inſtitutus, inquit. Si thalleri Philippici abſque vlla taxatione ſint dati ſimpliciter centum mutuo, qui reſtitutiõis tempore creuerint vel decreuerint, non obſtante quod mutuum debeat reddi in eadem ſubſtantia & quanti-
11 tate, numero † & menſura, in eademque bonitaee intrinſeca, prout iuxta communes iuris regulas natura mutui exigere videtur, per l. cùm quid. & ad illam gloſſ. Bart. & Doct. ff. ſi cert. peta. Inſtit. de actio. §. præterea. & l. fina. ff. de vſu & habit. Zaſ. ad l. 2. §. mutui datio. eod. titul. ff. attamen ibidem in vtramq; partem quæſtione doctiſſimè quidem agitata, pro debitore ita decidit, vt tantummodò extrinſeci, & nulla intrinſeci valoris, quæ erat † tempore 13
contractus, ratio haberi debeat. Ita vt ſi creuerit Philippicus, vel etiam aureus in auro ſiue Imperialis hodiè, vt fit, hoc augmentum debitoris commodo cederet, atque hoc pacto creditor non tot numero quot expoſuit gratis numos recipiendo, pro beneficio præſtito (debet enim mutuum eſſe gratuitum ſecundùm illud Lucæ. † Mutuum dantes nihil inde ſperãtes, cui conſonant iura ſcripta per l. ſi quis nec cauſam, & l. ſi tibi pecuniam, Et Zaſ. ad eaſdem. ff. ſi certum peta.) ingens incommodum augmentationis gratia ſuperueniens, tolerare ac perferre cogeretur, quòd nimis foret durum, & omni æquitati obuerſum. Adiuuari quippe nos non decipi beneficio oportet, per text. l. in commodato. §. ſicut. in fin. ff. commod. Quamuis D. Menoch. in præcit. conſil. 49. nume. 17. Et Leoninus in conſi. 31. nume. 4. & 50. à ſententia Molinæi in propoſitis ſibi facti ſpeciebus non videantur recedere.

Ad prædictum modum, ſpeciem videlicet in obligatione eſſe, requiſitus Aymo Crauet. in facto non diuerſo, ſed planè ſimili † reſpondit anno 1540. conſil. 47. Vbi 14
pactum de retrouendendo erat interpoſitum, de reddendis duodecim mille libris Turonenſibus, in ſex mille ſcutis Regis auri ad marcam ſolis, debere videlicet totidem ſpecies 6000. ſcutos refundi, non attẽto creuerint ijdem, vel decreuerint extrinſecùs. Idq; ſecundùm conuentionem & vi pacti initi.

Thema Cap. X.

Verba monetæ currentis tempore ſolutionis, iuxta diuerſitatem quatuor quæſtionum conſequenter explicata.

SVMMARIA.

1 *Solutionis tempus in extrinſeca bonitate attendendum.*

2 *Obligatio dicitur & generis & ſpeciei, æſtimata & non æſtimata.*

CAP.

CAPVT X.

QVoniam ex ijs quæ præcedunt apparet, ſi de tempore contractus inter partes, de monetæ vel qualitate vel quantitate ſoluenda ſit conuentum, illa pacta ſeruanda eſſe. Igitur ſi ſolutionis temporis facta ſit mentio, videndum anne & tunc etiam iuxta illud tempus ſolutiones ſint faciendæ? Exempli cauſa. Promitto ſoluere centum aureos ad rationem 72. alborum pro quolibet aureo, eo addito, Monetæ currentis tēpore ſolutionis. Quæro quid hæc verba, Mone. curren. tempore ſolutionis, operentur? Si intrinſeca bonitate manente ſalua, numi extrinſecùs ſint mutati, res eſt expedita, albos videlicet ſecūdùm tempus ſolutionis & nō contractus in conſideratione eſſe debere, per communiter Doct. in d. loc. ſuprà citat. Brun. limit. 8. ibi quartò quæro.

1 Quid igitur dicendum pecunia intrinſecùs mutata in materia fortè aut pōdere hoc eſt in valore intrinſeco? Hoc opus hic labor eſt. Sed iſta difficultas, ſi quis affectu ſemoto ad ea quæ ſequentur, attēdere velit, facili negotio per ſubſequentia ſubleuabitur.

2 Reſpondeo † itaque multum referre, primoque videndum, ſitne obligatio generis, an verò ſpecifica. Et ſi ſpecifica, ſitne ſpecies æſtimata, vel non æſtimata. Atque ita quatuor hic diuerſas conſtituo & diſcutio quæſtionum ſpecies, earundemque reſolutiones ſubmitto, quarum prima eſt, in ordine verò vndetima quæ ſequitur.

Thema Cap. XI.

Species non æſtimata in obligationem deducta, additis verbis Monetæ currentis tempore ſolutionis.

SVMMARIA.

1 *Debitor ſpeciei exiſtens, hoc addito, Monetæ currentis tempore ſolutionis.*

2 *Valor intrinſecus & hic ſecundùm tempus contractus inſpicitur.*

3 *Valor intrinſecus quondam per currentem monetam æſtimatur.*

CAPVT XI.

SI dictum ſit hoc pacto. Titius promiſit ſe daturum centum aureos in auro, monetæ currentis tempore ſolutionis, hoc eſt, Wie in zeit der bezalung die müntz geng vnd geſſ geweſen. Videtur prima fronte dicendum fortè, non attendi valorem intrinſecum, vi pacti & conuentionis initæ, cùm verba illa currentis ſolutionis tempore, videantur excludere omnem ſolicitudinem de tempore contractus, per ea quæ dixi ſuprà, per l. ſemper in ſtipulationibus cum ſimilibus. ff. de action. empt. Verùm ego in contraria omninò ſum ſententia, reſpondendumque hoc caſu eſſe aſſero, ſolutionem quidem fieri poſſe per monetam currentem tempore ſolutionis, ſed debere nihilominus reſpici ad intrinſecum valorem, qui fuit tempore contractus. 1

Et † ita verba ſolutionis tempore, conſtringunt quidem in eo contrahentes, quòd vi pacti ſolutio, quæ de moneta ſit currenti, recuſari per creditorem minimè poſſit, nihilominus tamen hinc non ſequitur, quòd non debeat haberi reſpectus ad valorem, qui contractus tempore fuit, per gloſſ. in Clemen. fina. & ibidem ſcribentes de decim. facit l. cùm certum. & per Bald. & alios ad illam. ff. de aur. & argen. leg. Panormita. ad c. quantò. extr. de iureiur. 2

Brun. declar. 17. Et fall. 7. Prædicta inquit concluſio, quod inſpicitur valor & qualitas pecuniæ iuxta tempus obligationis, procedit, etiamſi dictum fuerit, quòd ſolutio fieri poſſit de moneta currente tempore ſolutionis, quia hoc intelligitur, vt de illa fiat ſolutio, ſi ſit vilior † ad æſtimationem antiquę. Adde eundem partic. 5. & 6. in fine. Vbi quo pacto habeatur reſpectus ad valorem temporis 3

contractus per illum, qui ſolutionis tempore eſt receptus. Plenius Laudenſ.nu.25. de Mon. Nam inſpicitur tempus contractus, ait, quādo æſtimatio venit loco qualitatis intrinſecæ, ponderis, vel materiæ, deficientis in pecunia, quæ ſoluitur ſecundùm pecuniam quæ debetur.

Thema Cap. XII.

Species æſtimata expoſita, additis verbis Monetę currentis tempore ſolutionis, ſolutionis tempus inſpicimus.

SVMMARIA.

1 *Doctores diuerſimodè de propoſita facti ſpecie ſunt loquuti.*
2 *Verborum Monetæ currentis tempore ſolutionis effectus.*
3 *Extrinſeca monetæ mutatio ad tempus ſolutionis refertur.*
4 *Conuentio inter partes facta omnem tollit dubitationem.*

CAPVT XII.

SEcundò ſi ſpecies iuxta præſcriptum modum aut ſimilem in initio æſtimata ſit, additis ijs verbis. Monetæ currentis tempore ſolutionis, non ad tempus contractus, ſed ſolutionis fit omninò reſpectus. Quod declaro : ſunt enim illa tam obſcurè et variè à Doctoribus noſtris paſſim tradita, vt ne Oedipus aliquando ſe poſſit reſoluere.

Dixi obligationem hoc pacto fuiſſe cōceptā. Titius debet centū ducatos ad rationem librarum quatuor pro quolibet: aut centum aureos in auro ad rationem 72. al-
2 borum † pro vnoquolibet aureo : additis verbis, Monetæ currentis tempore ſolutionis. Hic ſiue aurei in auro, ſiue aliæ monetarum ſortes, per quas ſolutio offertur, in intrinſeco valore, de extrinſeco enim abſque dubio ad ſolutionis tempus
† reſpicimus, iuxta maximam Concluſionem ſecundam, 2.cap. etiam omiſſis verbis Mon.curr.temp. ſolut. vt dixi in præced.cap.5. 3

Si inquàm in intrinſeco valore ſpecies debilitatæ aut precioſiores effectæ fuerint, parum id curatur, dummodò ſecundùm temporis ſolutionis valuationē communem albotenus, ſolutio fiat: ita enim inter contrahentes videtur conuentum. 4

Et ſic † hoc caſu liberabitur debitor ſoluendo albos currentes & vſuales 7200. Multiplicato enim numero centenario cū ſeptuagenario ſecundo, totidem albi prouenient, conſiderato curſu Monetarum vi pacti initi, iuxta tempus fiendæ ſolutionis. Brun. limitat. 8. ibi quartò quæro.

Thema Cap. XIII.

Generis obligatio conſiderationem intrinſeci valoris excludit, & tempus non contractus, ſed ſolutionis reſpicit, additis verbis Mon. currentis tempore ſolutionis.

SVMMARIA.

1 *Thalleri ſunt multiplices in commercijs Mercatorum.*
2 *Florenus Colonienſis communis recipit albos 24.*
3 *Error quorundam de extrinſeco valore notatur.*
4 *Intrinſecus valor hic non debet attendi.*
5 *Vſus in pecunia potiùs quàm materia conſiderabilis.*
6 *Solutionis tempus attendendum, Bruni ſententia eſt.*
7 *Verba Mon.curr.temp.ſolut. non debent eſſe ſuperflua.*

8 Limi-

8 *Limitatio inſignis concluſionis primæ Maximæ.*

9 *Intrinſeci valoris non curatur mutatio, propter verba adhibita. Monetæ current. temp ſolutionis.*

CAPVT XIII.

TErtiò, ſi non à ſpecie aliqua, ſed genere quodam obligatio inchoetur, quid tunc dicendum? Exempli gratia. Promitto centum ſoluere thalleros cōmunes, ab † Imperialibus noſtris, qui an-
1 no 1566. robur ſuum acceperunt, diſtinctos, quorum valor quaſi eſt perpetuus alborum 52. ſeu ſtuferorum 30. vel 17. batz. vniuſque Crucigeri. Aut ſi promitto centum florenos Colonienſes, quorum quili-
2 bet recepit, & adhuc hodie recipit 24. albos currentes: vel etiam florenos Brabanticos 20. ſcilicet ſtuferorum: ſiue etiam libras centum groſſorum, quarum quęlibet ſex recipit florenos Brabanticorum, paſſim hodierno die inter mercatores vſitatorum, additis ſemper ijs verbis, quod hic præſupponimus, Monetæ currentis tempore ſolutionis, quid dicemus?

Quoniam alibi meminimus, quoſdam etiam doctos & expertes viros in illa exi-
3 ſtere opinione, vt putent etiam tunc, quādo † ſimpliciter extrinſecus pecunia eſt mutata, debere nos ad tempus contractus, & non ſolutionis reſpicere, aliàs vrgent maximum creditorum damnum, non tantùm aureæ argenteæ ve materiæ, quantùm fortè expoſuerunt, recipientium. Admiratione dignum minus videtur, ſi & hic, vbi de mutatione valoris intrinſeci agitur, eo oculos conuertant, & quæſtionum obuenientium reſolutiones inde petendas & hauriendas eſſe, contra communem Doctorum ſententiam autument. Quos paſſim refutauit egregiè Carolus Molinæus.

4 Nos etiam in his prædictis & ſimilib⁹ caſibus, nō eſſe planè de † valore intrinſeco, qui cōtractus tēpore receptus fuit, curandū ſed magis magiſq; ad vſum atq; curſum reſpicientes modernum, (ad quem dixi vtplurimum collimandum, per l. quæ 5
extrinſecus, ff. de verbo. obligat. c. quis ignorat, cum gloſſ. 32. quæſtio. 4. l. Imperatores, ff. de contrahend. empt.) ſecundùm illum rectè ſolutiones fieri poſſe dicimus atque profitemur. Idque hic vel maximè propter adiectionem verborum, Monetæ current. tempor. ſolutionis, dicendum erit: amouetque atque elidit omnem dubitationis anſam Brunus noſter, qui declar. 17. in ſimili facti ſpecie hoc modo loquitur. Vbi autem obligatio eſſet in genere 6
concepta, putà in libris 20. vel floren. 20. Mediolanenſ. vel Sabaud. cum nulla petia ſit, quæ ita vocetur, eo caſu, ne illa verba Mon. current. tempo. ſolut. ſuperflua ſint, intelligimus de libris vel florenis ad monetam temporis ſolutionis etiam viliorem vel debiliorem. Nam ita verificatur florenus Mediolanenſis in 32. ſolidis minoris ligæ ſicut fortioris, & libra in 20. ſolidis. Quæ verba omninò ad intrinſecum valorem referenda ſunt: Adeò quod niſi ſic diceremus, dicta verba: Monetæ currentis 7
ſolutionis, redderentur ſuperflua, contra Bar. in l. ſtipulatus ſum 10. in melle, vbi in ſimili tradit, ff. de ſolut.

Adde eundem Brun. limit. 8. numer. 9. 8
Quod ſi conſideremus, ait, mutationem valoris non mutata precioſitate metalli, res eſt clara, vt inſpiciamus libras ſecundùm quod valent tempore ſolutionis. Idem dico, ſi contingeret monetam eſſe factam de metallo † debiliore & viliore, 9
vel deminutam in pondere, cum libra ita valeat 20. ſolidos monetæ debilioris ponderis, & vilioris metalli, & fortioris ponderis, & quæ ſequuntur ibidem. Et ſic propter dicta verba inſignem notamus limitationem concluſionis primæ maximæ, de qua cap. 2. diximus.

Thema Cap. XIIII.

Verba ſimpliciter prolata, per florenos Colonienſes Monet. currentis, quo pacto accipienda.

SVMMARIA.

1 *Currentis monetæ verba tempori cõtractus & ſolutionis accommodantur.*
2 *Verborum interpretatio ſecundùm Regulas iuris communis fieri debet.*
3 *Teſtatoris mens iuxta diſpoſitionem iuris communis interpretanda.*
4 *L. centum ff. de auro & argent. leg. nouus Pinelli intellectus.*
5 *Bruni diſtinctio, additis ijs verbis, Monetæ currentis, eſt elegans.*
6 *Contrarietas talis præſumitur; qualẽ verba declarant.*
7 *Verba inſtrumenti dant formam contractui.*
8 *Scriptura mentem contrahentium declarat.*
9 *Verba obligationis ſemper benè erunt ponderanda.*
10 *Verba non debent eſſe otioſa*
11 *Legatum intelligitur ſecundùm tempus teſtamenti.*
12 *Verba relata ad tempus ſolutionis, tempus ſolutionis deſignant.*
13 *Qualitas verbo adiecta, regulatur ſecundũ tempus verbi.*

CAPVT XIIII.

QVartò, quid dicendum, ſi ita obligationis verba ſint concepta ſimpliciter. Promitto centum florenos Colonienſ. monetæ currentis, non additis ijs verbis ſolutionis temporis: Germanicè dicere ſolebamus, lauffends Gelts/ vel, in oder mit lauffendem Gelde. Brun. circa finem limit. 8. tangit hanc quæſtionem, ſeſeque eandem in facto habuiſſe dicit, primoque reſpondet, tempus diſpoſitionis ſeu contractus, in conſideratione eſſe de-
1 bere, quaſi illa verba, † currentis monetæ, tempori contractus rectius, quàm ſolutionis accommodentur.

Et ſic interpretationem verborum ſe-
2 cundùm † regulas iuris communis in dubio fieri debere inquit, per Bart. & alios in l. hæredes mei, §. cum ita, ff. ad Trebell. & l. Gallus, §. 1. ff. de liber. & poſthum. & ita dicimus in ſimili: Teſtatoris mentem 3
iuxtà † iuris communis diſpoſitionem quã maximè interpretandam, l. vt gradatim, §. ſed et ſi lege, ff. de minori. l. 1. ff. ad legem Falcid. Zaſi. conſi. 3. lib. 1. numer. 48. & conſil. 1. numer. 41. Cæphal. pluribus in locis, quorum quædam nos aliquando collegimus: Vtpotè conſil. 311. nume. 5. conſi. 319. num. 21. conſi. 333. nume. 26. & 27. conſi. 383. nume. 12. conſi. 364. num. 2. conſi. 416. nume. 16. conſi. 429. numer. 164. conſ. 450. nume. 50. & ſequenti. conſi. 484. numer. 15. conſi. 489. nume. 13. 35. & 36. conſi. 500. numer. 17. conſil. 529. numer. 47. conſil. 642. numer. 49. &c.

Quo facit admodum eleganter nouus
† intellectus Arr. Pinell. ad primam par- 4
tem rubr. cap. 3. num. 23. C. de reſcindend. vendit. circa verba illa, Precium præſentis temporis, &c. poſita in l. cum certum, ff. de auro & argent. legato. quæ verba, etſi communiter Doct. ad tempus ſolutionis referant, ipſe tamen ad tempus conditi teſtamenti debere referri, omninò contendit, per l. ſi ita, ff. de auro & argent. legat. ibi, id legatum videri, quod teſtamenti tempore fuiſſet, Sequitur: Præſens enim tempus ſemper intelligit Paulus, ſi aliud comprehenſum non eſſet.

Verùm adhibet † Brun. diſtinctionem 5
ſalutarem hanc, & omninò nobis ſequendam, videlicet diligenter eſſe attendendum, quorſum verba illa, Monetæ currentis, reſpiciant, aut commodè referri poſſint, ita intelligendo, vt eius quoque temporis ratio habeatur, de quo contrahẽtes ſenſiſſe eſt veriſimilius.

Cum quilibet contractus talis præſumatur, qualis eſſentia literarum, & conte- 6
xtus demonſtrat, l. cum precib. C. de probationib. l. emptionem, C. plus vale. quod agit, &c. c. nauiganti, de vſuris. Baldus in c. 1. de feud. dato in vicem leg. commiſſ.

Et verba † inſtrumenti dant formam 7
contractui, obligationemque conſtituunt.

unt: Baldus in l. quoties. 12. num. 4. C. de ſu-
8 is & legit. l. non figura, ff. de action. † Nec
aliter intelligitur actum, quam ſcriptura
ſit expreſſum. l. vlt. vbi Bald. & Salic. C. de
falſ. cauſ. adiect.

9 Ideoque verba † obligationis in his
maximè ſunt ponderanda. l. quicquid, l.
10 quoties. ff. de verb. obl. Ita vt nullum † ver
bum videatur otioſum, Schurff. conſil. 32.
1. Centur. & 2. conſi. 36. in fine. Tyraquell.
de retract. conuent. in fine titul. nume. 127.
Tiberi. Decian. Reſpon. 52. nu. 28.

Si ergo verba prolata, monetæ curren-
tis, referantur ad actum obligationis, tunc
prædicto modo, vt fiat ſolutio ſecundùm
diſpoſitionis tempus, erit dicendum. Ita ſi
alicui in teſtamento legatum ſit relictum,
fortè centum librarum groſſorum mone-
tæ Flandricæ, de quo conſultus Nicol. E-
uerardus Præſes Mechlin. conſi. 105. reſpõ-
dit, dicendum, nõ ſecundùm tempus mor
tis, aditæ ve hæreditatis aut petitionis, ſed
11 teſtamenti † conditi interpretationem fa-
ciendam. Non enim de futuro tempore te
ſtator videtur cogitaſſe: l. Rutilia Polla,
ff. de contrahen. empt. Ioan. Aquil. Theo-
rem. 2. Laudenſ. num. 27. de Monet. Brunus
declaratione 9. Et Carolus Molinæus quæ-
ſtio. 99.

Quod ſi verò verba prædicta referan-
12 tur ad factum ſolutionis, vtpotè † Titius
recepit ſe ſoluturum de moneta currente,
item terminus ſoluendi in futurum tem-
pus eſt extenſiuus, vti noſtri dicere ſolẽt.
Jn/ oder mit lauffendem Gelt zubezalen/
abzulagen/oder zu quitieren/ aut ſimili-
ter, tunc debet intellectus recipi & habe-
ri de currẽte moneta tempore ſolutionis.
Grat. conſ. 13. col. pen. verſic. item pro opi-
nione, vol. 1. Et Menoch. conſ. 49. In ipſa fa
cti ſpecie, num. 43. verſi. non obſtat.

13 Ita qualitas, † vt habet Brunus, regula
tur ſecundùm tempus verbi, cui adijci-
tur l. in delictis, §. ſi extraneus, ff. de noxa.
l. ex facto. ff. de vulgari & pupillari ſub-
ſtitutio. Quæ propter multa, & quia paſ-
ſim non ſunt obuia, diligenter & ac-
curatè ſunt notanda & ob-
ſeruanda.

Thema Cap. XV.

Num vna pecunia pro alia ſolui poſſit?

SVMMARIA.

1 *Obligatio generica per ſpeciei ſolutionem ſoluitur.*

2 *Speciei obligatio debitorem conſtringit.*

3 *Aliud pro alio inuito creditori ſolui nequit.*

4 *Species diuerſæ in eodem genere functionẽ non recipiunt.*

5 *Species in retractu eadem, quæ in cõtractu reddenda.*

6 *Aeſtimationem contractus tempore currentem loco ſpeciei ſolui poſſe, vult Molin.*

7 *Strictam ſpeciei obligationem vix admittit Molin. fraudis latentis ſuſpitione.*

8 *Fraudis præſumptæ timore iuris communis deciſio mutari nequit.*

9 *Pecunia extincta, habebitur ratio precioſitatis iuxtà tempus contractus.*

10 *Creditoris intereſſe in obligatione ſpeciei attenditur.*

11 *Species præciſè & abſolutè debita etiã per Molin. reddenda.*

12 *Species debita in quacunque obligatione reddenda.*

13 *Aliud pro alio inuito creditori ſolui non poſſe, fallentias plures recipit.*

14 *Conſuetudine generali receptum, vnam pecuniam pro alia ſolui poſſe.*

15 *Vna pecunia pro alia ſoluitur, reſpectu habito ad extrinſecum valorem.*

16 *Conſuetudo prædicta, de ſoluendo pecuniã vnam pro alia, valet.*

17 *Conſuetudinibus loci ciues parere debent.*

18 *Molinæus hoc ipſum non recipit.*

19 *Creditoris intereſſe facit, vt pecunia in ſpecie debita ita reddatur.*

20 *Forma ſeu figura externa non multum curatur.*

21 *Valor extrinſecus, vt ſit proportionabiliter & vbique vniformis, optandum.*

22 Pub-

22 *Publica & perpetua pecunia debet eſſe aſtimatio*

23 *Vniformitas & numorum conuenientia ſolicitè adoptanda.*

CAPVT XV.

EX natura diſtinctæ obligationis generis & ſpeciei omninò apparet, quo-pacto in generis obligatione rectè per quamlibet ſpeciem, monetamve cur-
1 rentem bonam & legitimam, ſolutio † fieri poſſit. Verùm ſi contrahentes ſeſe ad aliquam monetæ ſpeciem conſtrinxerint, veluti ad ducatos largos, coronatos, aureos in auro, thalleros Imperiales: tunc dicendum erit, ad ſolutionem ſpeciei debitorem ſtrictè compellendum, nec cogẽdum creditorem aliam monetæ ſpeciem, licet
2 probam, ad æſtimationem promiſſæ recipere, per l.2.§.1.& ibidem gloſſ.Bart.Bald. Iaſon, Alexan.Socin.Decius, Franc. de Areti.Zaſ.Coſtal. & communiter Doct. ff. ſi cert.pet.Bart.& Doct.ad l.Paulus, ff.de ſolut.Boer.deciſ.327.nu.3.

Hinc regula illa vulgaris traditur: Ali-
3 ud pro alio † inuito creditori ſolui non poſſe.d.§.1. & in l. ſi ſe obtulit, §. ait prætor, ff.de re iudic.l.promiſſor.§. fina. ff.de conſtitut.pecun.l.item liberatur.§.qui paratus, ff.quibus mod. pig. vel hypoth. &c. l.eum à quo.C.de ſolutio. Marc.de Mant. ſing.106.

Atque hoc intelligendum eſt de alia moneta, ſiue aurea, ſiue argentea, ſiue pura, ſiue ære contaminata. Non enim in eo-
4 dem genere † functionem recipere videntur, Panormitan.ad d.c. quantò. Ioan. Aquil.de Monet.poteſt.theorem.8. Lauden. ſtatim ab initio, & Curtius num.22. de monet.quæſtio.8. Albert. Brun.præſuppoſi.2. num.3.& limitat.2. Menochius conſil. 138. Socin.Sen.conſil.6. libr.1. Capra conſi.49. nume.9. Crauet.conſi.47. ſtatim ab initio. Gloſ.ex mente Bart.ad l.ſi quis argentum, in prin.C.de donat.

Sic ſi precium centum aureorum coro-
5 natorum eſt expoſitum, † & conſanguineus retrahere volens, aliam offert ſpeciem monetæ, vel etiam in intrinſeco valore deterioratos coronatos, de iure ſtricto non erit audiendus. Ita ponit exemplum Tyraquel.de retract.ligna.§.1.gloſſ.18. num. 30.per Ioan. Andr. in c. peccatum, ad fin. 1.articul. in Mercur.de regul.iuris. libr.6. Ioan.Fabr.in §.1.Inſtitu.quibus mod. toll. obligat.Socin.conſi.6. Prædicta conſultatio, colum. 1. & 2. Cæphal. conſil. 755. Couarruui.§. vnic. cap.7. in princip. de mut. monet.

Contrarium † deciſioni prædictę, tam 6
quo ad pręmiſſum exemplum in retractu, quam etiam in omnibus generibus contractuum, tenet Carol.Molin.in tit.1. conſil.Pariſ.de materia feud.§.13.gloſſ.8.quæſtio.2.& alleg.ſupr.quæſtio.9. per totum, maximè verò num.708.709.710.& 721.quęſtio.94.& ſeq.95.

Quibus alijſque in locis mordicus defendit, non tam ſpeciem ipſam, quam æſtimationem iuxta tempus contractus conſiderandam: ita vt ſiue valor coronatorum creuerit, ſiue minutus ſit, hoc ipſum debitorem reſpiciat, penes quem eſt vt augmẽtum deducere, ita quoque defectum adimplere. Quod, inquit, obtinet, ſiue tacitè, ſiue expreſſè inter partes fuerit actum, de reddendis ſimpliciter in ijſdem ſpeciebus & eodem numero: & ſic pactionem illam hinc inde initam intelligendam eſſe in dubio, rebus ſic ſtantibus (de qua clauſula, vt obiter hoc interſeram, vide præter alios Petr. Beneintend. concluſ. 65. in deciſ. Et Tyraquel.in l.ſi vnquam, C. de reuoc. donat.in Præfat.num.166.& 167. ac ſequẽ. Zaſi.ad l.quod Neratius.in fin. ff.de cond. cauſ. dat. volum.1.) hoc eſt, ſi ducati permanſerint in æſtimatione eadem contractus tempore facta, ſecùs verò ſi augmentati aut deminuti fuerint.

Aliàs prætendit ipſe Molin. † maximè 7
in retractu, fraudem contractui facilè fieri poſſe, idque in odium retrahere volentis: ſi videlicet ſpeciem aliquam exprimerent dolo malo, quæ vel admodum difficulter, vel prorſus haberi & reſtitui non poſſit, vtpotè in florenis Bononienſibus,

aut

aut florentinis, in Ioachimicis numis aut ſimilibus in obligationum literis, vt fieri aſſolet, ſpecificatis. Et tunc emptor vrgeret illud verum fuiſſe precium, taleſque numos expoſitos, & in obligationem deductos, quos petens ſibi ſolui ac refundi, creditorem à ſuo iure ſibi præſeruato retrahendi facili negotio poſſit amouere.

8 † Verum propter fraudem aliquã præſumptam non debet mutari iuris deciſio & determinatio communis: aliàs facile omnes cõtractuum formulæ per hoc poſſent ſubuerti. Neque etiam ſi tales raræ, inuſitatæ, aut abſoletæ ſpecies in obligationem ſint deductæ, quæ redemptionis aut ſolutionis tempore haberi non poſſunt, ob id retrahere volens, liberioris & ſecurioris erit conditionis, quam ſi adhuc extarent, cum hoc caſu teneatur ſolutionem facere per monetam probam

9 currentem, habito † reſpectu ad ligam & pondus petiarum iſtarum, quæ nunc interciderunt forte, & ab vſu receſſerunt: haud aliter quam ſi numorum iſtorum curſus, iuſtis & vrgentibus ex cauſis fuerit à ſuperioritate reprobatus: tenebitur enim debitor reddere monetam ſecundum bonitatem intrinſecam materiæ & ponderis, pro vt tempore contractus erat, quo facit. l. 1. C. de vet. num. poteſt lib. 11. & l. cum quid ff. ſi cert. pet. DD. ad c. quanto de iureiu. & c. olim, c. cum Canonicis, ex. de cenſ. Brun. ab initio, nume. 6. quod ipſum per officium *Zygoſtatarum* facile diiudicabitur atque expedietur.

Hac in parte tamen Molin. communi ſẽtẽtiæ vicinior eſt ac propior, quod dicat propter euidens intereſſe emptoris & conſequenter creditoris in forma ſpe-

10 cifica † & expreſſa numos fore reſtituendos, maxime quando aurei per ſe abſolute deberentur, non autem ſub ratione certæ quantitatis, & ſummæ, ſpeciei & numeri, quam tempore contractus conficiebant, quod alibi clarius ita effert. Si debẽtur certi aurei ad certum numerum, vel

11 ſi aurei in auro præciſe ſeu abſolute, † & nec plus nec minus debentur, non obſtãte quacunque mutatione monetæ, ſiue in augmento, ſiue in decremento debentur, tunc pro communi, ait, omnem diſputationem ceſſare, & omnimodo pacto ſtandum eſſe, non ſolum inter emptorem & venditorem, ſed etiam emptorem & tertium retrahentem, & ſiue verſemur in iure proximitatis, ſiue dominicali, vel ſimili, interpoſito.

Ex quo ſequitur concluſiue, ſi quomodocunque, ſiue præſcripto modo, ſiue ex 12

† mente contrahentium, ipſoue verborũ contextu appareat, ſpeciem aliquam in obligationem deductam, ſiue ſumus in mutuo, depoſito, locato, contractu emptionis & venditionis alijſue, cogi poſſe debitorem, vt per ſolutionem ſpeciei fidem liberet. Pacta enim talia omnino valent, & ſunt ſeruanda. Et Regula habet, quod aliud pro alio inuito creditori † ſolui nõ 13

poſſit, quæ quas habeat limitationes & fallentias conſulere poteris. Iaſon. & *Zaſi.* ac reliquos DD. ad dict. l. 2. §. 1. ff. ſi cert. pet.

Maxima tamen inter omnes & notabilis eſt illa fallentia, † conſuetudine vide 14

licet totius mũdi receptum & obtentum eſſe, vt vna pecunia pro altera recte poſſit ſolui, DD. in d. loc. Et Bald. in l. libera quidem Theodora C. de ſentent. & inter. omn. iudic. Et eundem ſequutus Lauden. præci. loc. Et Franciſ. Curt. nume. 23. attamen de conſuetudine totius mundi habent, ſeruatur, quod diuerſa pecunia in forma, vt aurea pro argentea, & è contra ſolui poſſit, quia ex generali conſuetudine functionem pecunia recipit. d. l. ſi argentum.

Et hoc in quocunque caſu de conſuetudine ſeruari tradidit Bart. in d. l. diuortio. §. ob donationes circ. med. ff. ſol. matrim. quem. dos pet. & in l. 1. §. vlti. in fin. ff. de aur. & arg. leg. Vide Bald. Salice. Alber. de Roſat. Rebuff. in l. vniuerſos. C. de vet. num. poteſt. lib. 11. viui. in commun. opin. 188. in verbo Moneta, Brun. decla. 5. & limit. 2. & præſupp. 2. numer. 4. Guid. Pap, quæſt. 492. Et quos allegat Matth. Coler. in Tractat. de proceſſ. executiu. 1. cap. 10.

f nu. 6.

num.6.Menoch.conſi.49.num.17.18.& 19. quãdo,ait,vna pecunia pro alia ſoluitur,
15 tunc habetur reſpectus ad tempus ſolutionis, quo ad valorem extrinſecum per Brun.in initio d.limit.2. Add Boer. deciſ. 317. Sic, ait, de conſuetudine ſeruatur in contractibus recombrij,ſiue de retrouendendo, quod venditor qui tractu temporis redemit rem venditam, tenetur reſtituere precium in ſpeciebus ſeu petijs auri vel argenti receptis, licet valor fuerit mutatus.

16 Huius † autem rei conſuetudinem valere eandemque ſeruandam eſſe, probatur per d.l. Imperatores de contr. empt. ff.l. ſemper in ſtipulationibus. ff. de reg. iur. Bald.in d.l.ſi quis argentum. Tiraqu. gloſſ.& §.præcit.num.31.& Brun.d.limit. 2.clarius.Illa conſuetudo, inquit, ſeruãda eſt in locis vbi viget,quod poſſit moneta argentea etiam ære contaminata ſolui pro aurea, qua ceſſante ſolui nequiret, Eſt inquit Laudenſ.vna maxima in iure noſtro in numeratione pecuniæ, vt in ſoluendis pecunijs,ſeruetur conſuetudo
17 patriæ,cui ſe accommodare † incolæ omnino tenentur, pro quo facit optime textus iſte. Pactum gentis vel ciuitatis cõſuetudine firmatum, nulla ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis enim eſt pars vniuerſo ſuo non congruens, per c. quæ contra mores, diſtinct.8.& c.tuas,ex. de ſpon. duor. facit l. quiſquis diſtinct. 41. Verum licet hoc ipſum, vt videlicet coarctetur & compellatur creditor reci-
18 pere † vnam pecuniam pro alia in obligatio ſpeciei (non obſtante quod DD.cõtra communiter ſtatuant) conſuetudine introduci non poſſe Moli.defendat,d.quæſ. 92.num.708.& in conſil.Pariſ.§.1.gloſſ.4. num.11.& Rubæ.conſil.17.Menoch.tamen cum alijs illud ipſum non recipit,ſed tãquam erroneum reijcit atque refutat cõſil.alleg.49.num.19.quem,ſi placet, vide.

Hæc omnia vero cum illo tempera-
19 mento ſalis † ſunt accipienda, ſi videlicet non veriſimiliter de intereſſe creditoris, per aliam pecuniam ſolutionem recuſantis,& ſic de ipſius releuanti damno cõſtet.Quid enim ſi alio profecturus, pro grandi & onerosa argentea ſumma aureã ſecum ferre pecuniam neceſſe habeat? aut alio intentu pro aurea argenteam requirat,aut ſimiliter,vt quotidie fit inter mercatores.Hoc tenẽt Laudenſ.ab initio ſtatim nume.5.de Monet.Brun.pulchre 2. præſupp.num.5. Curt.de monet. quæſt.9. num.34.Menoch. conſi.158.in prin.Itaque non erit in ſuo propoſito debitor nimis pertiuax & effrenatus,nec creditor vltra modum moroſus,nimiumq; ſeuerus. per text.l.ſi ſeruos.ff.de pig.act.

Quod † ad formam attinet,de qua ſuprà cap.7.dixi prior.part.ſciendum eſt eã 20
regulariter non cõſiderari,cum aliud ſolui non dicatur,quod ſaltem forma exteriore diſcrepat.per DD. communiter ad d.l.Paulus.Brun.2.limit.arg.d.l.ſi quis argentum cum ibi notat. & l.1. in fine.l.Titiæ.ff.de aur.& argen.leg.Curt.ſtatim ab initio.Did.Couar.concluſ.2.d.c.7.Parum etiam aut nihil refert,aurei in auro,thaleri Imperiales, aut ſimiles monetarum ſpecies, vel Moguntiæ,vel apud nos Tuitij,vel Confluentiæ, vel Heidelbergæ,Reuerẽdiſſimorum atque Illuſtriſſimorum Principum & Electorum Renenſium, Dominorum meorum iugi obſeruantia mihi Colẽdiſſimorum,auctoritate, formis, inſignijs,inſcriptionibus atq; characteribus diuerſis, ſiue in vrbe hac celeberrima Colonienſi,ſiue Duſſeldorpenſi, ſiue Leodij,ſiue apud Monaſterienſes,Aquiſgranenſes,aut demum in alijs VVeſphalici huius inferioris circuli.Argyrocopijs cudantur, ſi modo iuxta ſaluberrimas Imper. conſtitutiones,quo ad mixturam & pondus, hoc eſt intrinſecum valorẽ, fabricati fuerint.Coler.d.c.10.num.8.de proceſſ.execut.

Vtinã vero hæc noſtra triſtia & infauſta tempora, per Omnipotentis Dei clementiam † ferrent, vt quemadmodum S.
Rom. Imp. Status in valore illo intrinſe- 21
co magna ex parte conueniunt,ita quoq; in ipſa extrinſeca valuatione,barbarica, creba illa & nimis nociua mutatione ac variatione exploſa,concordarent:itaque ſym-

ſymmetriam ac conuenientiam, ſi non
prorſus eandem, aliquam ſaltem & tole-
rabilem ſibique correſpondentem, & nõ
ita mad rubuli in morem variabilem at-
que omnino exorbitantem ferrent atque
ſuſtinerent. Idq; contra ſubſtantialem na
22 turam ipſius pecuniæ, ad hoc inuentæ, vt
eius publica & perpetua † æſtimatione
difficultatibus permutationum, æquali-
tate quantitatis ſubueniretur. perſæpe
all.l.1.ff.de contr.empt.& facit.l.elegans
ſi ita.42.ff.de fideiuſſ.

Quod commodiſſime fieri poſſe ego nõ
dubitarem, ſi modo vnanimi Dominorũ
23 conſenſu † tribus quatuorue in pũcto mo
netæ probandi ac ratiocinandi peritia
edoctis atque exercitatis, probis & inte-
gris viris, hoc totum negotij committe-
retur, & per illos quælibet hodierno die
exiſtens monetæ ſpecies ſeu petia, ſecun
dum eius intrinſecum valorem, ligam ac
pondus, exactiſſime examinaretur, & ſic
conſequenter æſtimatio cuilibet propor
tionabiliter, proque vſu ac Regionis cu-
iuſque conſuetudine inderetur impone-
returque. Quod vt ſemel adhuc & mo-
do, quam hactenus factum fuit, perfectio
rĩ in Imperio fiat, omnino vt vtile ac ne-
ceſſarium, ita ſumme exoptandum iudi-
co atque ſentio.

Thema Cap. XVI.

Num pro minuta pecunia ſolui poſſit groſſa, & qualiter in minutioribus numis debeat fieri ſolutio.

SVMMARIA.

1 *Pro minuta pecunia nõ poteſt ſolui groſſa.*
2 *Minuta pecunia cum groſſa æſtimationẽ non recipit.*
3 *Mora moroſo in groſſa pecunia nociua, non autem in minuta.*
4 *Lucrum ceſſans non vſque adeo curandũ.*
5 *Pecunia minuta in valore intrinſeco deteriorata debitori nocet.*
6 *Lucri ceſſãtis intereſſe Mercatores poſſũt exigere.*
7 *Pecuniam minutam per groſſam æſtimari.*
8 *Pecuniam minutam cum groſſa recipere functionem.*
9 *Intereſſe damni etiam in numis minutioribus conſideratur.*
10 *Creditor tam minutiores quã groſſos numos tenetur accipere.*
11 *Argenti tantum in minutioribus ſpeciebus proportionabiliter, quãtũ in großis habetur.*
12 *Argenti quantum in pecunijs ſit parum curandum.*
13 *Minutiores ſortes in magnis ſummis recte recuſari poſſunt*
14 *Vſus quotidianus ſolutionẽ in minutioribus numis improbat.*
15 *Mercatores ſolent in initio contractus de qualitate moneta diſponere.*
16 *Debitor notabilis quantitatis non poteſt liberari ſoluendo minutiorem pecuniam.*
17 *Quarta pars minutioris pecuniæ apud Luſitanos ſoluitur.*
18 *Statutum ibidem pro ſpecie aliam quamlibet monetam ſolui.*
19 *Ordinatio vetus Ciuitat. Colon. pro aureo in auro. 24. albos rotatos ſolui potuiſſe.*
20 *Ordinationes Imperij auctoris ſentẽtiam confirmant.*
21 *Centum floreni in groſſa pecunia ferunt minutißimorũ numorũ. 4. aut 6. florenos.*
22 *Minores ſortes ad communia commercia exercenda fabricatas non eſſe.*
23 *Affectio contrahentium in obtrudendis & recipiendis numis debet temperari.*
24 *Debitorem non oportet nimis eſſe delicatum, & creditorem nimis oneroſum.*

CAPVT XVI.

Dictum eſt cap. præcedenti de pecunia groſſa, quo pacto vna per aliã ſolui poſſit vel non poſſit: nõ erit inconueniens eandẽ diſputationem ſimili modo ad ſortes etiam monetarum minutiores dirigere.

In† quibus dicendũ videtur, ꝙ ſi aliqua 1
promiſſio ſit facta de numis minutis, ſo-
lutio fieri non poſſit de moneta groſſa.

non obſtante, quod de prædicta conſuetudine liceat vnam pecuniam pro alia ſoluere. per Bart. in l. ſi ſtipulatus ſum. 10. in melle. 2. col. ff. de ſol. pro qua ex Martini. ſentẽtia concludit Alb. Brũ. Hæc inquit, eſt rei veritas. per l. 1. C. de vet. num. poteſt. lib. 11. & gloſſ. in c. quanto de iureiu. Iſtius rei ratio hęc eſſe poteſt, quod Bart. in l. Paulus de ſolut. & in d. l. ſi ſtipulatus, ſentiat minutam pecuniam non recipere
2 aliquam ęſtimationem †per groſſam, per l. ſi ſteriles, §. cum per venditorum, ff. de actionib. empt. Ideoque pro regula ſtatuendum, inquit, etiam in moroſo, eundem in his minutis numis non teneri in cauſam duriorum. Quod exemplo declaramus.

3 † Debitor ducentorum ducatorum tenetur vi initæ obligationis illa certa die & termino conſtituto perſoluere: quod non facit, vel econtra, creditor oblatam ſibi certo tempore pecuniam recuſat recipere indebite, & abſq; iuſta & idonea cauſſa, creſcit interea valor eius in immẽſum, quid dicendum, cuius cedet hoc augmentum commodo vel incommodo? Diſtinguit. d. loc. Bart. hoc pacto. Aut loquimur in moneta groſſa, quæ poteſt recipere æſtimationem per monetã inferiorẽ, & tunc vtrobiq; tenetur moroſus hoc dãnum ſuſtinere. l. ſi ita. ff. de fideiuſſ. aut vero loquimur in moneta minuta, gradus inferioris, forte de baʒ ijs, medijs baʒ ijs, de octo halleris numulis, rotatis alb. vel ſimilibus. Et exiſtimat Bart. moroſum (contra quem alias omnia iura clamitant vt infrà de Mora cap. pen.) neq; debitorẽ neque creditorem eandem reluctantẽ & renuentem teneri ad æſtimationem talẽ. Quia iſta moneta, ait, minuta, nõ recipit æſtimationem per aliam monetam: vnde dici nequit, variatio æſtimata deteriorata, ſed potius lucrum ceſſans, de nouo cõ
4 tingẽs iſte defectus † dicetur, cuius lucri ratio haberi non debet, ſecundũ intellectũ l. numis. §. per vendit. ff. de act. emp.

Cum Bart. ſentire videtur Caſtr. in d. l. Paulus circ. fin. Si debes, inquit, mihi monetam minutam, puta centum libras, & tempore moræ de centum libris potuiſſẽ acquirere 20. ducatos, quia non valebat ducatus niſi quinq; libras, poſtea creuit æſtimatio, & non poſſum habere 10. ducatos, vtrũ poſſim petere intereſſe? Inquid ibidem Caſtr. petere me intereſſe nõ poſſe. Idq; ex ſententia Bart. pro eo quod nõ creuit æſtimatio librarum quæ debẽtur, quia libræ non æſtimantur per florenos vel ducatos, ſed è conuerſo ducati per libras & numos minutiores.

Hanc ſententiam Bart. alij quoq; DD. ſequuntur, vt refert Brun. limit. 1. vbi eã tamen duobus modis limitat. Primo ſi pecunia minuta ſit deteriorata in valore intrinſeco. Nam † caſu quo non haberetur 5
reſpectus ad augmentum groſſæ monetæ per minutum ſoluendæ, tunc ſi in intrinſeco valore minuta pecunia eſſet deteriorata, idem foret dicendum proportionabiliter de ea, quod de groſſiore. l. 3. in fin. cum gloſſ. ff. de eo quod cert. loc. Brun. per Alexan. dict. loc. num. 5. Secundo vult prædictam doctrinam limitandam, quãdo lucrum eſſet certum, vt ſi creditor ſit perſona quæ ſoleat cum pecunijs negotiari. Vti ſunt Campſores, Collybiſtæ, & hi qui ex permutationibus quæſtum faciunt. Ita quod veriſimiliter minutas ſortes debitas, ſi ante moram eaſdem habuiſſent, cum alijs groſſioribus permutaſſent, & lucrum feciſſent.

Poſſunt † ſiquidem tales mercatores, 6
maxime de iure Canonum, & in foro cõſcientiæ, intereſſe lucri petere, per Brũ. alleg. loc. Et Hoſtien. in c. ſalubriter col. 2. verſ. in eo enim, extr. de vſur. Abb. in c. cum venerabilis. col. 3. verſ. aduerte an vſuræ. de except. & in c. dilecti, col. 1. in fi. verſic. nota quod ratione, extr. de for. cõpet. & clarius in c. conqueſtus co. 6. verſi. nota gloſ. de vſur. Dec. conſi. 116. col. pen. verſ. præterea, Innoc. in c. ſane, colum. 3. verſicu. alij tamen dicunt, de ſentent. excommu. Felin. in c. cum venerabilis, col. 2. verſ. dum dicit, de except. Aretin. conſi. 157. colum. fin. verſ. ex hoc ſequitur. Caſſan. in conſuet. Burg. fol. 204. col. 4. verſ. ſexto limita. Bart. in l. vnic. num. 11. verſ.

Si

ſi verò conſueuit.C.de ſenten.quæ pro eo quod inter. Vide,ſi placet,ſuper hoc articulo auctoritates, & tam Iuris Ciuilis, quàm Canonici Doctores abſque numero,apud Anton.Gabr.concluſ.comm.1.libr.3.de ſolut.& liber.

Verùm præmiſſa Bartol.& ſequacium opinio de numis minutioribus, communiter non ſubſiſtit, quod & rationem ha-
7 bet.† Quemadmodum enim per minutam groſſa, eodem modo rectè per groſſam monetam minuta poteſt æſtimari:hoc ipſum ſatis ſuperque ex eorum fundamento conſtat, quæ ſuprà cap.21. adducta fuerunt, vbi de ſimmetria ac proportione numorum fuſiùs tractauimus. Recipiunt enim inter ſeſe pecuniæ omnes functio-
8 nem † quandam mutuam,& æquipollere, ſibique correſpondere videntur. quod vel manifeſtè ex hac ſubſequenti ratione conuincitur.

Quemadmodum enim Thallerus & in vniuerſum groſſa pecunia ad minorem, ita quoque & modo ſimili minutioris numi ad ipſum Thallerum intrinſeca ſua & extrinſeca proportione reſpectũ habent, & habere debent, mutuoque ſibi correſ-
9 pondent. † Vnde notabile quoque intereſſe, etiam in vnico numo conſideratur, qui quoad commutationem inter mercatores reſpectu maioris alicuius numi, pluris vel minoris æſtimabitur: Ideoq; damnum proculdubiò contingit in mutatione pecuniæ minutæ.Hanc tenet ſententiã Laudenſ.num.20.& 21.vbi nec legem,nec Doctorem aliquem pro Bart.opinione facere animoſiùs effert. Sequitur Franciſc. Curt.eamque in praxi ſeruari dicit,num. de monet.6.Didac.Couar.cap.7.§.vnic.de muta.monet.concluſ.5. Hornan.in ſua de monet.diſputatiuncula.

Ex quo ergò proportionabiliter groſſam cum minutiore, & econtrà minutam pecuniam cum groſſa æſtimari rectè diximus. Videtur ſequi ex eo indifferenter,vt groſſam pecuniam,ita etiam ſortes minutiores, quaſcunque, vſuales tamen & probas,creditorem cogendum recipere, aliàs eundem peccare contra præſcriptum.l.1.C.de veter.num.poteſta.libr.11. & Bartol.in l.falſam,in fin.ff.ad leg.Corne.de falſ.

Exemplum tale ponit Molin.quæſt.99. Victus & condemnatus in expenſis litis ad 30.libras taxatis,minutiſſimam & fortè rariſſimam, licèt probam, conquiſiuit monetam, & ſolutionem obtulit in paruulis denarijs Pariſienſibus, & Turonenſibus, vel fortè in numulis noſtris octo halleris: quas ſortes creditor recipere recuſauit, petens in Aureis in auro, aut alijs grandioribus numis ſibi ſolui. Re in iudicium deducta, per † duplex 10
arreſtum iudicatum fuit pro ipſo, ait, debitore, debere videlicet creditorem ijs paruis ſortibus eſſe contentum,atque hoc non in parua, ſed magna etiam ſumma, ſi modò iuxta præſcriptum,& ex auctoritate Superiorum,fortè etiam per cõceſſionem Imperij,ea moneta fabricata & percuſſa ſit.

Confirmat illud ex eo, quòd debitor non ſit obligatus ad aliquam certam monetæ ſpeciem, ſed ad quantitatem in genere, illam adhibens artificialem rationem, † quòd tantum argenti ſit in pluri- 11
bus minutis numis, vnam marcam facientibus, quantum ſit in paucis ponderoſioribus proportionabiliter, licèt etiam de iure, † ſiue plus, ſiue minus argenti inſit, 12
non referat,modò publica,proba,& legitima moneta fuerit. Ad quod,quæſo,Lector aduertat,propter doctrinam, & ſententiam communem, quam de extrinſeco valore,cap.2.ſuprà & aliàs non ſemel approbauimus.

Et hanc prætactam ſententiam,communem effert Eman.Soarez, recep.ſenten.in verb.moneta.per Rubæum conſil.148.nu.1.& Curt.Iun.conſil.24.num.5. Ar.Pinell. in Rubr.1.par.cap.3.num.16.& 17.C.de reſcind.vendit.

Verùm,quod venia tantorum virorum dixerim, iſta opinio nunquàm viſa mihi fuit æquitati conſentanea, maximè in
† ſummis magnis & exuperantibus, for- 13
tè centum, 200. 300. aut mille florenis debitis. Quis enim non admodum mole-

ieſtè ferat tantam ſummam,etiam quoad
numerationem faſtidioſam,per importu-
nitatem,& vel ex indignatione atque in-
uidia quadam,vt fit,debitoris,etiã in ge-
14 nerali obligatione, ſibi obtrudi. † Si ad
quotidianum in pecunijs vſum cõmuni-
ter eſt reſpiciẽdum, vt egregio exemplo
Budæus li.3. Aſſis.oſtendit,& Moli.alijq;
Dd.paſſim inculcant,nos etiam ſuprà nõ
ſemel meminimus,certè in hoc ſolutiõis
modo,& ſummis maioribus, contra prio
rem opinionem omninò erit inferẽdum.
Nam ſi quis Titio vendat pro magna ali
qua ſumma plauſtra aliquot vini,agrum,
domum,&c.non eſt veriſimile,quòd fue-
rit eius mentis atque intentionis, vt vel-
let ſibi tradi magnam ſummam ſextino-
rum,aut noſtrorum octo hallerorum,vel
alterius pecuniæ minutioris batziorum
fortè ,aut crucigerorum,ære nõ modico
contaminatorum ?

Et hoc minus eſt veriſimile in Camp-
ſore,aut mercatore, qui optimam quam-
que pecuniam ſolicitè ſolebant quærere
15 & colligere,† etiam de cadẽ,(vt vſu quo-
tidiano,ſi nõ potiùs abuſu,hoc ſeculo in-
ſtruimur) in initio contractus diſponen-
tes,per ea, quæ tradidimus cap.3. ſuprà:
Secùs verò erit dicẽdum in minutiſſimis
rebus,quas quotidianis vſibus nobis com
paramus, quod ipſum præcit.loc. Pinell.
magis contra priorem opinionem, quàm
pro eadem egregiè tuetur.

Etſi enim legitima & proba pecunia
qualiſcunque refutari ac recuſari neque-
at,vt habet expreſſè alleg.l.1.de vet.num.
poteſta. tamen cum moderamine quo-
dam ſalis l.iſtam intelligẽdam exiſtima-
16 mus, † ita ſi non debitor notabilis quan
titatis vellet ſoluere in pecunia nigra,
hoc eſt,minutiori, propter admixtionem
æris enim, vt hoc obiter addam, nigrio-
res denarioli fiunt. Hoc ſiquidem iniquũ
& non permittendum foret:vt eleganter
tradit Molin.num.748.qui tamen,vt dixi,
contrarium tuetur.vide etiam Alb Brun.
præſupp.2.num.12. Et apud Luſitanos,ait
Pinell.eſt de hoc prudentiſſima ordina-
17 tio, † vbi tantùm permittitur ſoluere
quartam partem debiti in tali pecunia vi-
lioris materiæ.

Quæ etiam Ordinatio habet aliquid
ſummè notandũ,† vt quamuis emptor vel 18
alius contrahens ſpecialiter ſe obliget
ad ſoluendum in pecunia aurea, cogatur
nihilominùs creditor recipere in ſoluti-
onem aliam pecuniam Regia auctoritate
percuſſam.Cuius contrariũ omninò di
cendum videretur ex vi conuentionis &
pacti initi,vt ſuprà eſt deductum per Im-
mo. & Alexan.ad l.non amplius. §.1.ff.de
legat.1.

Huic ſimilis quodãmodo videtur Cõ-
ſtitutio quædam in hac vrbe, anno 1414.
promulgata,vt ex Regeſtis antiquis didi-
ci, † Vt,vbicunque literæ obligationum, 19
ante illud tempus erectarum , facerent
mentionem vel Aureorum in auro, vel
Superiorum florenorum Rhenenſium,
Oberländiſcher Rheiniſcher Gülden/
illi perſoluerentur per alb.rotatos 24. li-
cèt etiam eadem Conſtitutio de groſſis
numis, in tot vel tot rotatis albis taxa-
tis, poſſit intelligi,Illorum alborum ro-
tatorum iſtius temporis liga fuit,8.dena.
& gran.20. eorundemque 104.pendebant
marcam Colonien. qui albi poſtmodum
ad 6. denar. decreuerunt,et vix 118. mar-
cam Colonien. fecerunt, quæ hic obiter
adiunxi.

Prædictam noſtram ſententiam confir- 20
mant quoque Ordinationes Imperij.Li-
cèt enim non ſim neſcius , Mercatorum
quoſdam , maximè in Nundinis Franco-
furdienſibus, Argentoratenſibus, & ſimi
libus, nõ tam numorũ grandiores, quàm
minutiores ſortes,veluti batzios,medios
batz. crucigeros, aut etiam denariolos
paruulos , quorum 14 batz.vnum effici-
unt,vt plurimùm ſibi, in ſummis etiã ma-
gnis numerari ac perſolui deſiderare,
quodq; vt fiat,præcauere ſolere: attamen
hoc ipſum in inuitum , de quo nos loqui-
mur,concedendum erit neutiquam. No-
lenti enim magna, volenti nulla fit iniu-
ria,per l.cùm donationis.C.de tranſact.l.
vẽditor.C.de reſc.vẽd.l.in ſumma.§.fi.ff.
de cõd.inde.l.nemo videtur.ff.de reg.iur.

Vigore

Vigore itaque dictæ Ordinat. Imper. ſancitum reperitur, neminem cogi poſſe de minutioribus denariolis, minus quinque crucigeros valentibus, vltra 25. flor. in quacunque etiam licèt magna ſumma in ſolutum recipere. Cuius circa initium Ordinat. de anno 1559. verba hæc habentur: Die jetztgemelte gemeyne Reichsmüntzen/ ſollen alſo von menniglichen im Reich in kauffen vnnd verkauffen/ vnnd ſonſt in bezalung/ biß auff den ein Kreutzer incluſiuè, für wertſchafft/ wie obſtehet/ außgeben vnd genommen werden. Sequitur: Doch was vnder den fünff Kreutzern/ ſoll niemandt verbunden ſeyn/ ſolcher müntzen vber fünff vnnd zwantzig Gülden in bezalung/ vnnd für wertſchafft zunemmen. De denariolis & halleris ſequitur paulò pòſt in hunc modum: Es ſoll auch niemandt in einiger groſſen bezahlung/ wenig oder viel pfenning/ wider ſeinen willen zu nemen ſchuldig ſeyn. Ad quos binos §. §. aliquando ſuper his conſultus, Patronos cauſarum & partes allegaui. Vide, ſi placet, Matth. Coler. in tracta. de proceſſ. execut. 1. cap. 10. num. 11. vbi & huius Ordinationis meminit.

21 † Prætereà & hoc tempore inter Mercatores hic Coloniæ intelligo concordatum, vt in ſolutione centum librarum groſſorum creditor non vltrà quatuor libras, vel ad ſummum ſex, ex minutioribus ſortibus ſibi obtrudi, poſſit compelli.
22 † Minores enim iſte ſortes reuerà non tam ad commercia exercenda, domoſque & agros comparandos, aut graue æs alienum contractum perſoluendum, quàm tantummodò vel principaliter ſaltem ad commutandum maiores numos, vel ſupplendum quod excurrit, ordinatæ ſunt & fabricatæ, vt conſulti Præfecti Monetales ſuper hac quæſtione quondam reſpõderunt, & adhuc hodie, vti ego exiſtimo, reſponderent, atteſtante illud ipſum Carol. Molin. Quæ ſententia æquior eſt & tolerabilior, ac inter Mercatores receptior & vſitatior. Et quia Ordinationes Imperij præment, huic rei modum præſcribunt: iccircò temerarium foret ab eodem recedere velle.

Habes ita, Lector beneuole, explicatam dubiam ſatis & intricatam hanc quæſtionem groſſarum, & minutarum monetarum, quando videlicet & qualiter vna pecunia pro alia, quando verò non rectè ſolui poſſit. † In quo contrahentium affectiones moderandas, & tam debitoris, quàm creditoris rigorem ſuperſtitioſum ſubmouendum, aut ſaltem ciuilius temperandum voluimus, per elegantem textum Vlpia. in l. ſi ſeruos. ff. de pignor. acti. vbi in fine ita habet: Mediè igitur hæc à Iudice erunt diſpicienda: † vt neque delicatus debitor, neque onerosus creditor audiatur. quo etiam vtitur gloſſ. 1. in c. vt præteritæ, extr. de elect. ad verb. expenſæ neceſſariæ, &c. 23 24

Thema Cap. XVII.

An pro maſſa aurea vel argentea pecunia ſolui poſſit?

SVMMARIA.

1 *Pecuniam putam puram pro maſſa ſolui poſſe.*
2 *Pro maſſa pecuniam ære contaminatam ſolui poſſe.*
3 *Pro pecunia num maſſa aliqua aurea vel argentea ſolui poſſit?*
4 *Maſſam pro pecunia non ſolui communiter receptum.*
5 *Per pecuniam omnes res æſtimantur, non econtrà.*
6 *Moneta debet eſſe iuſta & proba, vt recuſari non poſſit.*
7 *Princeps ex auaritia deteriorem monetam cudens.*
8 *Princeps non præſumitur contractus irritare velle.*
9 *Ratio naturalis debet attendi.*
10 *Princeps cum clauſula, Nõ obſtante, viliorem*

rem monetam ſubſtituens.

11 *Monetam poteſt æſtimare, qui & condere.*

12 *Princeps poteſt numos ſemel percuſſos, inutiles reddere.*

13 *Princeps abſoluta ſua poteſtate in quantum poßit, remißiuè.*

14 *Clauſula, Quia nobis ita placet.*

15 *Principis placitum ipſius territorio includitur.*

16 *Statuta ſtatuentium poteſtati includuntur.*

17 *L. inciuilem. C. de furt. habeatne locum in Iudæis.*

18 *Iudæorum priuilegium contra l. inciuilem. obtentum, forenſes non ligat.*

19 *Iudæus ſciens rem furtiuam eſſe, pecuniam non repetit.*

29 *Iudæus in bonis Eccleſiæ, & extraneorum non gaudet prædicto priuilegio.*

21 *Priuilegium contra l. inciuilem. num de iure ſit licitum.*

22 *Quòd illa ſtatuta valeant, communiter tenet.*

23 *Thalleros Archidux Auſtriæ percußit debiliores.*

CAPVT XVII.

RESTAT conſequenter quæſtionem aliam prioribus non diſſimilem ἀναλιτικῶς diſcutere, de qua dixi quędam etiam ſup. ca. 3. In facto proponitur, quòd Titius hæres teneatur legatum per ſoluere alicuius maſſæ auri vel argenti ad pondus, hic quæſitum eſt, Anne per pecuniam rectè ſolutio eius fieri poſſit, & ſi poſſit, vtrùm ſoluenda ſit pecunia vſualis & paſſim currens, æris admixtione contaminata, an verò ex pura puta aurea ſiue argentea Titius ſolutionem facere teneatur? Ego incunctanter dicerem,
1 † ſi talis pecunia poſſit haberi, ſcilicet ab omni extranea materia expurgata, qualem ego nunquàm vidi, niſi quòd ipſe animi gratia aliquando vt cuderetur in vno atque altero numo procuraui, tunc bene poſſe per eandem ad præſcriptum pondus ſolutionem fieri, pro quo ita decidit Zaſ. ad §. mutui datio. l. 1. ff. ſi certum peta. Habes ergò, ait, concluſionem ſignandam albo calculo, quod pro argento debito in pondere, poteſt ſolui pecunia ære non contaminata, per l. 1. in fine. & l. cùm certum. ff. de aur. & argen. legat. Ita tenet Bartol. Alexand. Deci. & communiter Docto. ad l. 1. ff. de emptio. & venditio. Ratio eſt, quia pecunia omnia reducit ad æqualitatem, omniaque per eam æſtimantur. l. ſi ita. ff. de fideiuſſor.

Verùm quòd hoc caſu non tantùm per puram 12. denariorum, aut 24. Caractorum, † verùm etiam per mixtam pecuniam, ſecundùm valorem & æſtimationem publicè ei inditum, rectè ſolutio fieri poſſit, magis fert communis opinio, vt refert & ſequitur Arr. Pinell. ad Rubri. titul. de reſcind. vendit. 1. part. nume. 9. cap. 3. vbi propius ad hanc monetandi artem reſpexit: Videlicet, ſufficere ſolutionem in pecunia pro maſſa recepta, dummodò creditori ſatisfiat impenſa reducendi pecuniam ad maſſam, ſi eius intereſt, magis pondus illud informe habere, quàm pecuniam. Nec enim ſolutio fieri debet alio modo, incommodum aliquod creditori inferente. l. Paulus. de ſolut. ſecundùm Bartol. ibidem. Panormit. in c. quanto, extr. de iureiur. Alcia. in d. l. 1. num. 11. 2

Sed hic conſequenter eſt inueſtigandum, contra modum præcedentis quæſtionis caſu formato, hoc pacto: Si quis certam † pecuniæ ſummam debeat, ánne, quemadmodum paulò antè dixi de maſſa obligata auri vel argenti, fieri poſſe per pecuniam ſolutionem, eodem quoque modo dicendum erit pecunia in obligationem deducta, per maſſam ponderalem, fortè per marcas & vncias qualitatis & quantitatis eiuſdem ſolutionem fieri poſſe? Videtur paritate rationis attenta, non aliter reſpondendum fore, quod Bartol. in dicta l. diuortio. §. ob 3

dona-

donationem, nume. 3. ff.ſolut.matrimon. quemadm. dos pet. tenet, poſſe nempe debitorem, in ſumma aliqua pecuniæ obligatum, ſoluere in maſſa ſeu metallo, ex quo pecunia illa fit, quod Iaſon non improbat in d.§.in bonæ fidei, num.62.Inſti. de actio.

4 †Sed contrariam ſententiam veriorem dicit Decius, ad d.§.1.l.2.num.6.quam ibidem nume.12. Alciat. communem aſtruit, quod ſequitur indubitatè Butigel.nume. ibidem 17. Ripa nu.12.verſic.contrarium. Et amplexus eſt Pinel.d.loc. Aethiologia

5 hæc eſſe poteſt, quòd, vt dixi, per † pecuniam omnes res apprecientur, ipſa autem per meſces quaſcunque æſtimari non poterit, d.l.ſi ita.quæ hoc apertè probat.& l. 1.de contrah.emp.ff.

Siue autem (vt hoc adiungam ad præcedentia omnia pertinens) pro moneta groſſa minor, ſiue econtrà pro minuta groſſa ſoluatur, vti diximus, ſemper illa

6 ſubintelligenda erunt, vt † fiat ſolutio in moneta proba, & non reproba, quod fieri poteſt, vel ratione materiæ, vel ratione indicaturæ. Si igitur Princeps, vel Reſpublica aliqua, quòd in intrinſeco valore ſit moneta deteriorata, eam prohibuerit, habebitur reſpectus in ſolutione ad monetam bonam antiquam.

7 † Et hoc eò dicendum magis, quando ex auaritia quadam, vt per reprobationem Princeps aliquid lucretur, eam vetauerit. Dabitur enim tunc pecunia in eadem materia & pondere conuenienti, vt communiter Docto. videntur ſentire antiqui. Iohan. Aquil.de monet.poteſta. part.2. concluſ.2. Laudenſ.num.14. Brun. part.17.& 18. vltima. Gabriel.Biel.5. concluſ. in primo dubio, de monet. poteſta. Franciſc.Viuius in commun.opin. libr.2. opin.183. in verb. moneta. Oldrad. conſil.250.incip.factum tale. Licèt Princeps mandet, inquit, de noua moneta ſolutionem fieri poſſe, non tamen ſequitur, non habendum reſpectum ad antiquam, vt in cap.14. quoque meminimus. Salicet.in l.ſi ex legati cauſa, in quæſtione, quæ incip.iuxta prædicta. ff. de verborum obligatio. † Princ pem per hoc non voluiſſe, 8
quòd pecuniam mutauerit, contractas obligationes irritare.

† Videtur hoc ipſum naturali rationi 9
obuerſum, quæ ratio naturalis omninò debet attendi, per l.cùm ratio naturalis. ff. de bon. damnat. pro quo facit optimè textus in c.quanto. ibi, Requiſito aſſenſu populi, &c.de iureiur. Et Franciſc.Marc. quæſt.152. nec non Menoch. caſ.216.de arbitr.iudi. Vide tamen ad illa, quæ ex ſententia Fabri ad Authen.hoc niſi, de ſolut. C. & in princip. Inſtit.quibus mod. toll. oblig. Molin.Roman.Gemin. Boër. ſuprà ſunt relata. Et c.5. tit.cuius auctor. mon. ſit iud. Coniungat his, cui placet, Anton. Gomeſ.pro vtraque parte, pro Principe videlicet, & contra eundem auctoritates citantem, libr.3.concluſ.1.de ſolut.& lib. Aretin.conſil.11.

Adde etiam Tyraquel. hanc de Principis poteſtate quæſtionem mouentem de retract.lign.§.1.gloſſ.18.num.29.Si videlicet genus monetæ, quod in vſu fuit contractus tempore, ſit retractus tempore abolitum atque interdictum, cuiúſnam temporis ratio ſit habenda? Quærit, ſed nihil decidit, ſaltem remiſſiuè auctores hanc tractantes citans, vtpote Cyn.poſt Petr.Iacob.& Odofr.in l.minorum, in 9. quæſt.C in quib.cauſ.in integ.reſtit.Bartol.in l.quod te.& Alexan.plenè ibidem. ff.ſi cert.peta.Godofred.etiam ad d.l.3.de reb.cred.ff.

† Ego exiſtimarem, ſi Princeps cũ clau 10
ſula, Nõ obſtante, &c.maximè tunc, quando conſtat eum conſueuiſſe monetã propria auctoritate, nõ accedente aſſenſu populi, formare, mutare, ac variare, argu.l. hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aq.quoti.& æſtiua. Laud.num.3.ab initio. Is, inquam, Princeps ſi mãdet nouam monetam, licèt in intrinſeco valore deteriorem, loco antiquæ recipiendam, recuſari eam difficulter poſſe, hoc eſt quod infert Menoch, caſu 316.1 Neſcio tamẽ quantum hoc ipſum 11
Principes obſeruent. Eius enim eſt monetam æſtimare, cuius eſt cudere, per l.2. C.de falſ.mone.Hinc Ariſt.Ethic.5.cap.5.

g Et Po-

Et Polit.1.cap.6.Ipſi,ait,Principes & Reſ-
publica,ipſaque lex numum conſtituit, à
12 qua † lege precium & valorem certum
accipit, cuiuſque libera poteſtas eſt nu-
mos ſemel percuſſos, inutiles efficere &
reddere. Viuius d.loc. Didac.Couar.pul-
chrè cap.7.nu.5.& 6.dixi ſuprà cap.5.
13 † Huc faciunt illa, quæ Dd. paſſim de
abſoluta Principis poteſtate tradiderũt,
de quibus præter alios vide Gail.Obſer.
55.& 56.lib.2.Item Præſ.Mechl.Euerhard.
in loc.129. qui intitulatur, Locus a pleni-
tudine poteſtatis. Emanu.Soarez Recept.
Sent.num.133. in verb.dominia. Menoch.
de arbit.iudic.quæſt.48. Zaſ.& alios ad l.
Princeps. ff.de legib. Gabriel.3.concluſ.
14 1.2.& ſubſequent.† De hac clauſula,Quia
nobis ita placet, Dann es vns alſo ge-
liebet / vt ſcribit Reg Maieſt. Hiſp ha-
bet quædam Pet. Peck.de iur.fiſt.in prin-
cip.

Verùm tale Principis placitum,de quo
15 procedit ipſius † territorij fines nō egre-
ditur, nec forenſes ſubditóſve aliorum
Principum vincire aut ligare poterit.Co-
ſtal.ad l.5.ff.de ſtat.homi.nō ſecùs atq; de
Statutis & Conſuetudinibus paſſim, &
quidem communiter eſt determinatum,
quæ extra ſua territoria nō extenduntur.
D.Gail.2.Obſer.124. cum præced.ex pro-
feſſo hanc quæſtionem pertractauit. Cui
adde Henin. Goden.conſ.37.& Matth.Co-
16 ler.de proceſſ.execut.2.cap.3.num.31.† Sic
dicimus Statuta vires ſuas ſumere à ſola
poteſtate ſtatuentium. c. à nobis primò,
de ſent.excommun.l.fi. ff.de iuriſd.omn.
iudic. Præſes conſ.136 nu.25.

Hinc aliquando ſuper iſta quæſtione
conſultus: Anne videlicet Statutum ſeu
17 priuilegium locā Iudæis † conceſſum, vt
à l.inciuilem. C.de furt.diſpoſitione (in
qua dicitur,rem furtiuam,precio nō red-
hibito, veris dominis eandem repetenti-
bus, reſtituendam) liberi & immunes eſ-
18 ſent, etiam forenſes & extraneos † com-
plecterentur & ligarent? Reſpōdi ex Dd.
recepta ſententia, Quòd non. Hippol. de
Marſil.ſingu.13.tradit Regulam hanc,qua
dicimus,Iudæos poſſe pecuniam dare ſu-
per re furto ſubtractam, ita quòd non te-
neantur eam reſtituere, niſi ſibi primùm
pecunia expoſita † cum vſuris reddatur: 19
Limita, inquit, primò tunc, quando Iu-
dæus ſciuit rem furtiuam eſſe, per l. ſer-
uus cuiuſdam. ff.de condit.indeb. Secun-
dò, † ſi bona ſubtracta ſint Eccleſiæ,vel a- 20
licuius forenſis, qui non eſſet ſuppoſitus
Iuriſdictioni ſtatuentium,vel eius qui fe
cit tale priuilegiū vel Statutum Iudæis,
quia tales non obligantur iſto Statutó
aut priuilegio, ſed ſunt in terminis iu-
ris communis, vt ibi per eum latiùs, quæ
ad Scholarem maximè forenſem pulchrè
extendit Franciſc.Crem.ſingul.81.per Al
ber.Sicul.in c.quod clericis, 8. colum. de
for.comp. Alci.præſump.29.reg.3. Matth.
Matth.ſing.110.

† An autem iſtiuſmodi Statuta & Con- 21
ſuetudines, quoad proprios ſubditos de
iure valeant? Sichard. add. l. inciuilem.
tenet, quòd non. Quoniam, ait, irratio-
nabile eſt, furtiuam rem tantiſper reti-
neri, donec precium reſtituatur; per Sta-
tutum aut priuilegium induci hoc non
poſſet, auctoritate Hoſtienſ. in Summa,
de pœniten.& remiſſ.Capell.Tholoſ.151.
Franc.Marc.2.par.quæſt.8. † Communis 22
tamen, conſuetudine paſſim corrobora-
ta,eſt in contrarium, per Hippoly.Crem.
Alciat. in loc.præcita. Petr. Benintend.
concluſ.34.

Hinc quoque defendi poſſint noſtra-
tes, qui Thalleros Imperiales Illuſtriſs.
Archiducis Auſtriæ Ferdinandi recenter
cuſos, pro bonis acceptare recuſant, ex
quo in liga & pondere (quod cum bonis
viris ſæpè ſum admiratus) nonnihil defi-
ciant. Nec ſi à Subditis dicti Illuſtriſſimi
Archiducis acceptentur,propterea & ex-
traneus quilibet eoſdem recipere com-
pelli deberet, maximè cùm Ordinationes
Imper. defectum talem maximoperè &
paſſim vetent atque damnent.

Thema Cap. XVIII.

De legatis

De legatis in teſtamento relictis, quid ſit ſtatuendum.

SVMMARIA.

1 *Solutionis tempus in legatis, mutata pecunia extrinſecus, attendendum ſecundùm quoſdam.*
2 *Molinæi intellectus de tempore teſtamenti.*
3 *In obligatione generis Molinæ. in effectu cum communi conſentit.*
4 *Contractus tempus indifferenter inſpiciendum ſemper eſſe, ſumma inſcitia reputatur.*
5 *Contractus & ſolutionis tempus quopacto idem ſignificent.*
6 *Monetæ valor intrinſecus mutatus in legatis relictis.*
7 *Mortis tempus in legatis conſiderari ſecundùm quoſdam*
8 *Solutionis tempus, ſecundùm alios, in legatis attendendum.*
9 *Interpretatio l. cùm certum. communiter recepta.*
10 *Teſtamenti tempus omninò in legatis inſpiciendum.*
11 *In Lecturis Dd. verius, quàm Conſilijs loquutos.*
12 *Singularis intellectus l. cùm certum, Arr. Pinelli.*
13 *Præſentis temporis verba in l. cùm certum. explicata.*
14 *Præſens tempus intelligitur, ſi de alio non conſtat.*
15 *Teſtator præſumitur de moneta currenti tempore teſtamenti intellexiſſe.*
16 *Pro diſpoſito haberi, de quo teſtator, ſi interrogatus fuiſſet, veriſimiliter reſpondiſſet.*
17 *Teſtatoris mens iuri communi conformis.*
18 *Teſtamenti conditi tempus attendendũ, communis ſententia eſt.*
19 *In legatis vniuerſalibus tempus mortis conſiderari.*
20 *Communi à ſententia in iudicando non temerè recedendum.*

CAPVT XVIII.

ETſi ex ijs, quæ hactenùs à nobis ſunt tradita, facilè reſolui poſſint quæſtiones monetariæ paſſim occurrẽtes, non tantùm ex cõtractibus, verùm etiam teſtamentis, legibus, ſtatutis, alijsq́; diſpoſitionibus prouenientes: euidentioris tamen intellectus & informationis gratia, non grauabor ſpeciatim quaſdam eius generis mouere, eademque breuitate, de qua ſuprà, eaſdem diſcutere. Quarum prima erit, De relictis legatis in teſtamento. Sit igitur hæc facti ſpecies: Teſtator quidam in ſua poſtrema ordinatione ita de quibuſdam legatis diſpoſuit:

Nepotibus meis N. & N. & vnicuique eorum do, lego, centum libras groſſorum monetæ Flandricæ, ſeu lego ijſdem centum Thalleros ſimplices, ſiue totidẽ Colonienſes aureos. Contingit mutatã medio tempore monetam fuiſſe, & hoc quoad valorem extrinſecum. Imperialis fortè Thallerus, per quem ſolutio fieret, tempore erecti teſtamẽti valebat alb. 54. mortis tempore teſtatoris 64. alb. & demùm petitionis tempore ad 70. alb. valor eius excreuit. Quid dicendum, cuiúſnam temporis ratio habebitur? Quoniam ſumus in obligatione generis, & in puncto mutationis monetarum valoris extrinſeci, iccircò illa deciſio, de qua eſt in Concluſ. ibid. 2. maxima, hic locum habebit, videlicet non tempus diſpoſitionis, erectíve † teſtamenti aut mortis teſtatoris, ſed petitionis, atq; ita ſolutionis attendẽdum, per Caſtr. in l. 3. C. commu. de leg. Alci. in l. cùm quid, nu. 15. ff. ſi cert. pet. 1

Quod ipſum ſequitur Menoch. in fine conſil. 49. ita inquiens: Cùm in caſu noſtro præcipue de mutatione extrinſeca, nempe de augmento aurei, qui nunc valet nouem florenos, cùm tamen eo anno valeret ſolùm quinque cum dimidio, dicendũ eſt eſſe attendẽdum tempus ſolutionis. Atq; ita Imperialis Thallerus

in exemplo præmiſſo rectè poterit ſolui ſecundùm æſtimationem ſolutionis tempore currentem, ſcilicet pro 70. alb. Et ſi Thalleri ſimplices in obligationem deducti, ſuperſunt albi 18. Si verò ſimplices Colonienſes floreni, Imperialis ſecũdùm prædict. modum faceret flor. Colon. tres, duobus albis exceptis.

Hanc quæſtionem tractat & diſcutit
2 Molin. nu. 712. quæ eſt in ordine 99. & quidem, † vt ipſe fatetur, contra communem. Nam extrinſecum valorem hoc caſu affirmat attendendum, qui erat tempore diſpoſitionis, vt ſi Thallerus Imperialis foret perſoluendus, qui diſpoſitionis tempore valuerint alb. 60. & nunc valeat 64. quatuor albi de vnoquolibet Imperiali eſſent ſubducẽdi, cederetq; hoc augmẽti commodo eius, qui ſolutionem facit.

3 In hoc autem ipſo, ſi quis attentius aduertat, † ſcilicet in obligatiõe generis relictæ alicuius quantitatis, quoad effectũ, à nobis nõ videtur diſcrepare. Cùm enim in propoſita facti ſpecie Thallerorũ ſimplicium (vbi communiter tempus ſolutionis in conſideratione habendum ſtatuimus) augmentum illud, quòd 52. albos in qualibet ſpecie numorũ excedit, hoc debitorem poſſe deducere concedimus: eodem modo vbi ille tempus contractus attendendum in extrinſeco valore dicit, nõ alium habet, ſed quaſi ſimilem effectum,
4 & intellectum, † conſtito & præſuppoſito, quòd de eodem genere loquatur. Sic etiam ſecundùm eum & nos 52. albos tranſcendentes albi in ſpecie qualibet oblata, cedent commodo debitoris, defectus verus incommodo.

Quæ omnia propterea expreſſiùs inculco, & ob oculos pono, vt tanti viri ſententiam, quoad valorem extrinſecum, nõnihil ſaluẽ, eorundẽ verò ineptias & phan-
5 taſias, atque † ignorantiam ſummam pandam, qui nihil magis vociferantur atque ad raucedinem vſq; clamitãt, quàm in extrinſeco etiam valore, de quo nobis nunc eſt ſermo, albos tales fore perſoluendos, quales fuerunt fortè anno 1520. vel 1550. hoc eſt, eo tempore, quo literæ obligationum erectæ ſunt, aut obligationes aliàs initium ſumpſerunt. Remitto igitur eoſdem rurſus ad noſtram Concluſ. 2. Maximam, per quam meridiana luce clarius hæc intentio noſtra probatur, redditurque planè indubitabilis.

† Sed hæc dicta ſint de mutatione valo 6
ris extrinſeci. Quid autem obueniẽte mutatione valoris intrinſeci erit dicendum? Caſus talis conſtitui poteſt, vt per Oldra. conſ. 31. figuratur: Quidam condens teſtamentum, reliquit ad pias cauſas 100. libras pro anima ſua, per hæc verba: Lego & accipio de bonis meis pro anima & parentum meorum, & pro ſoluendis ipſorũ fore factis & meis, & expenſis, &c. exoluendis 100. libras: quo teſtamẽto erecto, ſuperuixit teſtator per decẽ fortè annos: quæritur, ánne de moneta, quæ currebat tempore teſtamenti, an verò quæ mortis teſtatoris, vel demùm quæ hæreditatis aditæ tempore currebat, dictæ 100. libræ ſint ſoluendæ, poſito, quòd moneta vel in liga, vel in pondere, itaque in valore intrinſeco ſit mutata?

† Videtur prima fronte dicendum, tem 7
pus mortis conſiderandum eſſe, per d. §. diſponat, Auth. de nupt. Et lex ſemper eſt in viridi obſeruantia. l. Arriani. C. de hæretic. Ergò videtur legaſſe eo tempore, quo moriebatur, ſecundùm Curt. de monet. num. 15. & ita illud tempus debere in conſideratione haberi. Vel tempus petitionis, & ita ſolutionis attendendũ, quod voluit ſingulariter Ludouic. Roman. ſingul. 519. & conſil. 123. In contrarium ait, 8
† quòd tempus ſolutionis attendatur, eſt caſus ſingularis in l. cùm certum, in verbis, *Precium præſentis temporis*. ff. de aur. & arg. leg. Niſi hęres, inquit, fuerit in mora, per l. vinũ. ff. ſi cer. pet. Hũc ſequũtur Boue. in ſing. in fi. tit. mixta de cõtractib. nu. 14. Menoch. conſil. 138. nume. 12. Leoninus conſil. 31. nume. 5. circa fin. verſic. quod & pulchrè, &c.

Doctores ad diſſolutionem huius dubij cõſtituunt aliam facti ſpeciẽ ad d. l. cùm certum. cuius verba prius præmitto: Ait, Cũ certũ auri vel argẽti pódus legatũ eſt, 9
ſi non

ſi non ſpecies deſignata ſit, non materia, ſed precium præſentis temporis præſtari debet. Textus enim ille non loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiam in genere, ſed de precio alterius rei legatæ & debitæ, cuius æſtimatio creſcere & deminui poteſt: & ſic ſolutionis tempus attenditur, Molin. dict. quæſt. 99. num. 745. Alb. Brun. part. 8. præſes Mechlin. conſ. 105. in fine. Cuius verba hæc ſunt. In caſu d. l. cum certum, veriſimiliter in conſideratione fuit tempus ſolutionis, cum tunc primum conſtare poſſit, an maſſam ſeu corpus, an vero æſtimationem ſoluere velit hæres, gloſſ. ibidem ad verbum. Non materia.

10 Itaque † aperto marte præſes ſententiam prædicti Romani cum alijs refutat eundemq; in lecturis ſuis ad l. cum quid, ſi cert. pet. aliter ſentire aſſerit, addens, in ijſdem præſumendum eſſe eum veritatem

11 † potius ſcripſiſſe, quam in Conſilijs, ad requiſitionem partis affectuosè exaratis. vide tamen præcit. loc. Leoninum pro intellectu Romani & Geminiani inferentem.

12 † Attigimus autem ſupra Arr. pinel. ſuper hanc l. cum certum, longe aliam eſſe mentem, conſtat enim ex l. ipſa & contextu, hæredis arbitrio, vel maſſam vel æſtimationem perſoluendi, relictum non eſſe, ſed eidem præciſe iniűctum, ad precij præſentis temporis, ſtrictam & ineuitabilem ſolutionem. Qua de caſu, & ad euitandam omnem antinomiam, vtque nihilominus communis opinio, quæ de teſtamenti tempore recepta eſt, quamque tuemur, ſuſtineatur, nouum facit huius l. intellectum, ad Rubr. C. de reſcin. vendi. c. 3. 1. part. nume. 23. qui meo iudicio tolerari

13 poteſt. † Refert enim verba illa, præſentis temporis, non ad tempus ſolutionis, quaſi, ex nobis hodie loqueretur, vt DD. communiter illa accipiunt, verum ad tempus conditi teſtamenti, præſentis temporis, quo ad teſtatorem. quod per l. ſi ita, ff. eod. tit. de aur. & arg. leg. probari dicit. Cuius hæc ſunt verba. Si ita legatum eſſet: veſtem meam, argentum meũ, damnas eſto dare: id legatum videtur, inquit Paulus, quod teſtamenti tempore 14

† fuiſſet, quia præſens tempus ſemper intelligitur, ſi aliud comprehenſum nõ eſſet, veſtem meam, argentum meum, hac demonſtratione meum, præſens tempus, non futurum oſtendit. Cui conſonat l. vxorem 41. §. teſtamento, ff. de leg. & fideic. 3. vbi legatis Publio Mænio pueris quinq; annorum ſeptem, quæſitum fuit, cuius ætatis mancipia per hæredes exhibenda debeantur, vtrumne quę teſtamenti facti tempore, intra ſeptem annos fuerunt, an quæ mortis tempore intra eam ætatem inueniantur. Reſpondit, eam videri ætatem deſignatam, quæ eſſet, cum à teſtatore relinqueretur. Ita quoque & in l. alleg. cum certum precium præſentis temporis ſcilicet, teſtamenti conditi exaudiendum, quod & rationem habet, & libenter recipimus.

Non † enim eſt veriſimile, quod teſtator intellexerit de alia moneta, quam ea quæ conditi teſtamenti tempore vſu erat recepta, curſumque habebat. Brun. part. 9. pro quo facit illa regula, de qua eſt in l. Tale pactum. §. fin. & ibidem gloſ. ff. de pact. Illud videlicet pro diſpoſito haberi, quod veriſimiliter fuiſſet diſpoſitum, ſi de hoc diſponens fuiſſet interrogatus. 15

† Quod tam in legibus atque ſtatutis, quam pactis, reſcriptis, & vltimis voluntatibus obtinet, per Barto. & Bald. in l. fin. C. de poſthum. hæred. inſtitut. facit quod in dubio mens teſtatoris ita ſit interpretanda, vt ad minimum ius commune lædat. 16

† per Bart. in l. hæredes mei. §. cum ita in fin. & ibidem, Ripa num. 75. ff. ad S.C. Trebell. Grauet. conſi. 75. num. 5. & conſil. 250. num. 1. conſi. 230. num. 9. Menoch. conſi. 95. nu. 61. Socin. conſi. 90. nu. 2. volum. 1. VVeſenb. conſi. 3. nu. 45. vide allegat. ſupra cap. 13. 17

Quod † vero illa ſit ſententia communiter à Doctoribus recepta: teſtamenti videlicet tempus in legatis relictis quo ad intrinſecum valorem attendendum, eſſe atteſtantur DD. relati paulo ante. 18

Oldr. præſes Mechlin. Brun. Curt. Molin. Laud. & DD. ad l. cum quid. ff. ſi cert. pet. Panorm. ad c. olim de cenſ. Socin. conſil. 6. lib. 2. Ioann. Andr. ad Specul. tit. de oblig. & ſolut. §. nunc aliqua, verſicul. ſi autem ex contractu, Collectan. in c. Indicante, colum. 1. verſicul. quid ſi teſtator, de teſtament. Anchoran. in dicto c. olim. Summa Angel. in verbo, ſolutio. 2. quæſtio. Gabriel. libr. 3. de ſolut. & liber. concl. 4. Guiliel. de Cun. & Caſt. ad l. 3. C. commu. de legat.

19 Quod † ipſum tamen ſecundum eoſdẽ limitatur notabiliter non procedere in legatis vniuerſalibus & fideicommiſſis, in quibus attenditur tempus mortis teſtatoris, in particularibus teſtamenti conditi. hoc expreſſe habet præſ. Mechlin. al leg. conſil. & Ioan. Aquil. 2. Theorem. per gloſſ. ordin. ad l. pen. in verbo cedit. ff. de fund. inſtruct. concludit Præſes ita. Atq; hæc communis eſt ſententia, à qua in in-

20 dicando † non eſt recedendum, iuxta nota. per Ioan. And. Panorm. & alios, in c. 1. & c. ne innitaris, de conſtitu. & Bart. in l. fin. C. de pœn. iud. qui. tem. iudic. l. ſcire oportet. §. illud cum ſequ. ff. de excuſ. tutor. D. Gail. lib. 1. obſer. 16. num. 6. & obſer. 39. in fine libr. 2. & obſeruat. 84. numer. 18. Menoch. in fin. conſil. 38. num. 76. per plures auctoritates. & conſil. 49. nume. 52. vbi de tempore ſolutionis, Guid. Pap. quæſt. 493. colum. 2. verſ. vel poteſt. Roman. conſi. 123. Gigas de penſion. quæſt. 98. numer. 1. capit. conſi. 29. num. 6. quibus adde allegata, c. 24. nu. 15. & 16. infrà.

Thema Cap. XVIIII.

De legibus atque ſtatutis pecuniæ alicuius mentionem facientibus.

SVMMARIA.

1 *Statuti ac legis conditæ temporis rationẽ habendam.*

2 *Statuta vltimis voluntatibus æquiparantur.*

3 *Solutionis tempus non ſtatuti communiter attendendum.*

4 *Et hoc etiam in pecunia ære cõtaminata.*

5 *Statutum de moneta loquens intelligitur de vſuali.*

6 *Solutionis tempus in pœnalibus & ſalario etiam præſtando attenditur.*

7 *Moneta quomodocunq; ſit mutata, hic nõ curatur.*

8 *Solennitas legis aut Statuti tempore legis & ſtatuti attenditur.*

9 *In modo ſoluendi tempus ſolutionis inſpicitur.*

10 *Lex vel Statutum tempus ſolutionis exprimens, illud conſideratur.*

CAPVT XIX.

QVæritur deinceps non inconuenienter, quid dicendum ſit, ſi leges aut ſtatuta faciant mentionem alicuius pecuniæ, cuius temporis legumne conditarum & ſtatutorum, an vero eius, quo ſolutio facienda eſt ratio debet haberi? Et forte quibuſdam placeret, † ſtatuti 1 erecti & legis promulgatæ tempus conſiderandum, non ſecus quàm in præcedẽti cap. de teſtamento eſt à nobis traditũ. Cuius ratio hæc eſſe poſſit, quod † ſtatuta ma 2 gis æquiparentur vltimis voluntatibus quam contractibus, per §. diſponat. in Authẽ. de nupt. coll. 4. & l. cum tale. §. falſam cauſam, ff. de cond. & demon. Io. Faber in §. ex non ſcripto, col. 3. Inſtit. de iur. nat. gen. & ciui. Lod. Rom. conſ. 123. circa primum ab initio ſtatim nu. 1. Præſ. Mechlin. in loc. 47. ab vltim. vol. ad legat. ſtatu. vel conſuet. Corraſ. in Miſcel. 3. ca. 13. per Bar. in l. 1. ff. quibus vt indign quod ipſum in terminis ſequitur. D. Gail. 2. obſ. 73. num. 5. ex ſententia Alb. Rom. & Iaſon. in l. cum quid nu. 28. in 1. lectura. ſi cert. pet. & Bal. poſt Nicol. de Metarell. in l. penul. in fin. verſ. quæro quid in verbis, C. de verb. ſigni. c. conquærente, & ibidem Anton. de Butr. col. antep. verſ. quæro ſecũdũ quid, ex. de offi. Ord. & DD. plures in locis infrà citandis.

Alij

3 † Alij & quidem DD. communiter hic tempus ſolutionis,non autem conditæ legis,aut ſtatuti erecti, attendendum concludũt. quemadmodum expreſſis verbis tradidit Brun.circ.princ.præſupp.1. Vel ait,niſi debitum cauſaretur ratione alicuius legis,vel ſtatuti, quo caſu attenditur tempus ſolutionis,ſeu moneta vſualis &
4 currens, illo tempore quamuis † ære ſit contaminata: vel à tempore legis conditæ, erectiue ſtatuti in bonitate intrinſeca fuerit deteriorata.Sequitur Minſing.4. obſeruat.15.per Corn.in conſil.181.incip. nonnullis.18. colum. verſ. Reſtat.3. volu. Illamque ſententiam D. Aſſeſſores in Cameræ amplexos atteſtatur,per Raph.Ful. conſ.72.num. 2.Tiraqu.de retract.lign.18. gloſſ.nume.73.& gloſſ.20.nu.14.Statutum inquit, loquens de moneta, intelligitur
5 de vſuali & expendibili,addens, in † loco ſtatuti.per Alexan.conſ.104.incip.ſtatutum loquens colum.1.libr.1.Clem.2.& ad illam gloſſ.& DD.ext.de decim.Bald. in l.illud, in fin.de Sacroſan. Eccleſ. & in l.2.in princip. C.commun.de legat.& in conſi.269.volum.2.Ioan. Andr.ad Spec.in §.nunc aliqua, in fin. verſ. pone in ſtatuto, eundemque ſecutus Corraſ. præcit. loc.Corn.conſ.181.num.71.verſ. Secundo reſponderi poteſt.volum.2.& conſil.287. col.fin.verſ. ſecundo reſponderi poteſt, volum.1.& conſil.321.incip. de pluribus, in vlt.col.3.vol.Eanden.de Monet.nu. 27. verſ. quid autem in lege, prolixius Brun. part.12.in obligatione ex lege vel conſtitutione habet,aut ſtatuto cauſata, inſpicitur tempus quo obligatio contrahitur ex ſtatuto.

6 Sit † igitur ſtatutum imponat pœnam pro maleficio,aut mandet alicui dari certum ſalarium, & cõtingat poſt conditum ſtatutum mutari monetam,vel in bonitate intrinſeca vel extrinſeca, ſolutio pœnæ & ſalarij debebit fieri de moneta currente tempore condemnationis, vel ſalarij præſtandi, per Zabarel.Petr.de Anchiran.poſt Zenze.& Mathe. in Clem.ſi beneficorum, de decim. De ſalario quoque per ſoluendo vide Brun.part.7. & Mil.in Repet. in verbo,Pecunia,per multas auctoritates.

Negligendum tamen in his neutiquã erit, hic receptam hanc eſſe diſtinctionem. Aut enim ſtatutum ſeu lex reſpicit vel deſignat aliquam ſolemnitatem, † & 8
tunc ſtatuti tempus erecti, aut legis conditæ inſpicitur: quemadmodum dixi ſupra in donatione quingentos aureos excedente, quæ de iure debet inſinuari: & tunc ſit intellectus de aureis legalibus, & non de moneta currente tempore ſolutionis. Aut vero lex ſtatutumue diſponit circa † ſolutionem pecuniæ faciendam, 9
adijciendo forte diem ſolutioni,vel hoc ipſum tacite deſignando: & tunc tempus ſolutionis attenditur. Ita diſtinguunt magna ex parte in præcedentibus relati DD. & Ioann. Aquil. Theor.5. Franciſc. Curt.de Mon.numer.19. Brun. in fin.dict. part. 12. Anton. Gabriel. libr. 3. de ſolution. concluſ.5. vbi regulæ principalis tres ponit fallentias,ad quas lectorem remitto.

Quæ † omni dubitatione ſemota procedunt,ſi ſtatutum expreſſe velit,ſolutionem fieri debere ſecundum tempus ſolutionis, per Brun. limit. 8. & 9. Vel vbi cõſuetudo loci hoc ipſum patiatur,quod ſecundum tempus ſolutionis per monetam currentem ſolutio fieri poſſit. Brun. limit.3. Adde illa de quibus ſupra cap.13. diximus. 10

Thema Cap. XX.

Aeſtimatio monetæ ſtatuto aliter facta, quam vſu quotidiano recepta.

SVMMARIA.

1 *Caſus ad thallerum Imperialem figuratus.*

2 *Contendunt debitor & creditor ſuper deciſione quæſtionis præcedentis.*

3 Ciuis

3 *Ciuis & incola ſuo Magiſtratui parere debet.*
4 *Turpis pars dicitur vniuerſo ſuo non cohærens.*
5 *De obligatione generis, & non ſpeciei hic agitur.*
6 *Vſus pecuniæ potius quam materia conſideratur.*
7 *Proclamationes factæ per non vſum obliterantur.*
8 *Princeps per patientiam vſum pecuniæ approbat.*
9 *Gloſſa aurea ad verbum frangere, de Treug. & pac.*
10 *Vſus monetæ currentis ſtatuto præualet.*
11 *Inobſeruantia ſimplex, abſq; curſu 10. annorum ſufficit.*
12 *Leges priores per poſteriores abrogantur.*
13 *Verbis aut facto quis mentem ſuam declaret, parum refert.*
14 *Argumentatio à ratione caſus conuerſiua procedit.*
15 *Vſus & conſuetudo in numis præualent.*
16 *Pecuniam & libras magis vſitatas præferendas.*
17 *Quod minimum eſt in numis ſæpe attenditur.*
18 *In teſtamentis plenior, quàm contractibus ſit interpretatio.*

CAPVT XX.

PRædictæ quæſtionis deciſioni cõmodiſſime adiungi poteſt elegans, ſatiſq; controuerſa facti ſpecies, & de qua ego aliquando conſultus reſpondi. Exempli gratia. Anno 1570. Thallerus noſter Imperialis ſtatuto fuit æſtimatus ad
1 decem marcas Colon. † ſeu quod in idem recidit alb. 60. vtq; in plus non exponeretur in vrbe vel reciperetur, cum aliqua etiam pœnæ comminatione publicatum fuit: creuit autem medio tempore prædicti thalleri valor ad vndecim & vltra marcas primo, & deinceps vſque ad $11\frac{1}{2}$ marc. Colon. ſeu alb. *69.* aut circiter vel vltra.

Hic † creditor augmentum ſuperuentũ 2
agnoſcere mordicus recuſat, vrgens proclamationes factas ad decem marcas Colonienſes, atque ita extrinſeco valori à ſuperioritate metã præſcriptam recte obijcit, vltra quã non liceat trãſilire. Ex quo iuris ſit indubitati, quod ciues & incolæ talibus factis proclamatiõibus & ſanctionibus teneantur morem gerere. per l. in
cola. ff. ad Municip. vbi Caius † refert incola Magiſtratibus parere debet, apud quos incola eſt, & illis apud quos eſt ciuis, & quę ibidẽ ſequuntur. facit l. omnes populi cum l. de quib. ff. de ll. Rebuff. ad conſt. reg. Gall. tom. 1. de lit. obl ar. 6. glo. 3. num. 43. Bald. ad l. 1. num. 13. C. de ſumm. Trin. Turpis † etiam omnes pars iudicatur, vt alibi quoq; memini, vniuerſo ſuo 4
non congruens. per c. tuas, extr. de ſpon. duor. D. Gail. 2. obſ. 35. perfectius hæc diſcutit.

Debitor † vero ex aduerſo (præſuppo 5
ſito quod non ſit ad certam aliquam ſpeciem, ſed alicuius quantitatis genus obligatus, atq; ita thallerus Imp. præciſe nõ eſt in obligatione, ſed in facultate ſoluẽdi) currentẽ tempore ſolutionis valorem præfert, cogendumq; creditorem in iſto, & non in alio, forte proclamationis tempore impoſito, debitum recipere dicit, ex quo ſecundum ea quæ aliquoties in præcedentibus ſunt repetita, in † pecuniæ v- 6
ſum magis, valuationemq; hodierno die expẽdibilem & communiter receptam, quam ipſam materiam, aut etiam abuſiuam, vt ſic loquar, taxationem quondam factam, reſpicimus & ponderamus. per text. l. quæ extrinſecus. 65. ff. de verbor. obligat. & l. Imperatores, ff. de contrahẽ. emptio. cum ſimilibus, Oldrad. conſ. 168. in princ.

Ita propter inobſeruantiam proclamationum publicatarum vſum præualere, in ſimili facti ſpecie deciderunt Doctores Collegij Papienſ. in conſilio, ſane per quam eloquentiſſimo, augmenti Monetarum. §. Nec nos mouet. numer. 13.

Ex

Ex quo enim proclamationes tales non fuerunt obſeruatæ, ſciente & patiente principe, vel, vt in noſtro præmiſſo caſu, tolerante Magiſtratu, videtur † Princeps, & quilibet Magiſtratus, tali contrauentioni ſimpliciter acquieuiſſe, & aſſenſum præbuiſſe, per notabilem & verè auream gloſſ. quàm Doctor. non immeritò ſummè
9 commendant, ad verbum, frangere, in fin. ext. de treug. & pac. vbi habetur: Sed quod dicit, hic non tenet. Et Epiſcopi qui non ſeruant hanc conſtitutionem, non dicuntur tranſgreſſores.

Eodem modo dicendum videtur in caſu noſtro, quoniam tales proclamationes aut etiam ſtatuta non obſeruantur, ſed cõtrarijs actibus & vſibus ſuperuenientibus pro obliteratis & abrogatis habentur: Ic-
10 circò vſum talis † currentis monetæ præualere ac præponderare. Quod ipſum Areti. in conſ. 11. incip. procedendum eſt, col. 3. ad verbum tenet, ſcilicet quod ordinatio facta ſuper curſu monetæ, non præiudicet nec liget ſubditos, ſi non fuit obſeruata, ſciente & patiente Principe, qui eam fecit. Brun. d. limit. 3.

Atque ibidem Aretinus quoque concludit notabiliter, quod non requiratur inobſeruantia longa & præſcripta per 10.
11 annos, † ſed ſufficiet ſimplex ceſſatio ſolùm, adde Anton. de Butr. & Panorm. in c. quia circa, de conſanguin. & affin. necnon quaſi in terminis I. C. Leoninum Cancell. ducat. Gelri. conſi. 56. in fine. Poſtremò ait, ſubticendum non eſt, quod etiamſi pecunia controuerſa in Germaniam verè deſtinata, & ibidem erogata fuiſſet, adhuc tamen neque committi, neque confiſcari poſſet, propter non receptas dictas Ordinationes in vſum, & quia vbiq; omnia ferme numiſmata, aliter & pluris permutantur, quàm per Edicta liceat. quę (quantumuis minantia, & ab ipſo Principe manantia) publico populi conſenſu ſuperantur, & infirmantur, communemque illum & Negotiatorum vſum & æſtimationem, nõ autem legalem & edictalem vulgus ſequitur. Probat idem Tiber. Decian. reſp. 124. volum. 3. num. 16. vbi habet: quod tolerantia & patientia Principis inducat conſuetudinem & priuilegium, per l. quid ergo, §. 2. ff. de his qui not. infam. l. cum plures, §. locator. ff. loca. l. 1. §. magiſtrum, ff. de exercit. actio. vbi plura pro hac ſententia ſequuntur.

Ita in ſimili dicimus, † priores leges 12
per poſteriores, aut etiam per conſenſum populi tacitum abrogari, l. nam & poſteriores, ff. de legib. Iaſon in d. l. de quibus, nume. 33. vbi communem eſſe Doct. ſententiam refert, vſum ſeu conſuetudinem loci particularis ſequentem, legi præcedenti præferri debere. Et Curt. in c. cum tanto, ſect. 1. num. 9. inquit, quod conſuetum eſt haberi pro neceſſario: cum conſuetudo ſit actus practicus, ad vnguem obſeruandus. Vide Matth. Coler. de proceſ. execut. 1. par. cap. 3. nume. 165. fuſiùs hæc tractantem, & hac de re dixi etiam quædam ſuprà cap. 16 libri prioris.

Huc pertinet quod dici ſolet, † parum 13
referre ſiue quis verbis apertis, ſiue ipſo facto mentem ſuam declaret, per text. l. ſi tamen, §. ei qui, ff. de ædil. edict. Et l. Paulus, ff. rem rat. hab. Doctores ad l. reprehẽdenda, C. de inſtit. & ſubſtit. gloſſ. in l. legata, §. fin. & ibidem Doct. ff. de ſuis & legit. l. prædijs. §. Titia, & ibi Bart. ff. de lega. 3. c. dilecti filij, & ibidem glo. in verbo facto, de appel. facit tex. in l. 1. & l. fin. C. ſi maior fact. alien. rat. hab. l. pupillus, §. ſanè, ff. de auct. tut. Doctores poſt Innoc. in c. ex parte Decani, de reſcript. & in c. in præſentia, de procur. & Rota deciſ. 455. per prædictam collationem, & 428. habens, in nouis. Et ſentit Alexand. conſi. 118. viſo proceſſu, colum. 2. lib. 5. & Decius conſ. 232. dura, colum. 1. nume. 2. lib. 1. & conſi. 362. viſo puncto, colum. 2. libr. 3. Zaſi. ad d. l. de quibus, num. 11. Menoch. Recuper. poſſeſſ. Remedio, nu. 124.

Eodem modo in terminis quoad præ- 14
ſentem caſum, idque tam in decremento, quam numerum ſuperuenienti augmento decidit D. Euerard. Præſes Mech. in loc. 94. intitulato: A ratione caſus conuerſiua, numer. 3. Sextò ad hoc facit. Quod ſi per ſtatutum florenus taxatus ſit ad 18. ſtufe-

ros,deinde valor ſeu æſtimatio creſcit ad 18.ſtuferos,cum dimidiato, quod debitor obligatus ad florenos, debeat ſoluere 18. ſtuferos cum dimidiato, per rationem caſus conuerſiuam. Quia ſi florenus decreuiſſet,& non valuiſſet niſi quindecim ſtuferos, non voluiſſet debitor ſoluere niſi quindecim. Et ita hanc quæſtionem determinat quoque Bald.in l. ſi quis argentum, 3.colum.C.de donat.dicens ſe ſic conſuluiſſe aliquando. Et idem Bald. in conſil. ſuo 213.volum.5.incip.Punctus quæſtionis.idē vult Salic.in l.cum quid.circa fin. ff.ſi certum pet.

15 Ex quo benè apparet, † quantum vſus & conſuetudo in ſoluendis numis, etiam ſtatuto in contrarium deciſo, operentur. Vſqueadeò, quod etſi vna pecunia magis ſit vſitata,quam alia, reſpiciamus monetam magis vſitatam,text. & gloſſ.in c.2.de maled.& in Clem.2. Doct.ad illam, extr. de decim.Tyraquel.de retract.ligna.d.§.1. & gloſſ.20.

16 Si igitur in ciuitate † aut regione aliqua frequententur diuerſæ libræ pecuniarum,vti 14.cap.par.prioris explicatum eſt fuſius,nec conſtiterit,de quibus libris cōtrahentes intellexerint, quæve pecunia exburſata fuerit, debitore offerente tales libras,aut pecuniam, quæ minoris valet, creditore maiores & præſtantiores exigēte. Accurſ. in l. ſemper in probationibus, ff.de regu.iur. reſpondet:regionis morem primo inſpiciendum, quod ſi in ea æquabiliter moneta ſit recepta, ſpectabitur minor. Nā ita ſubijcitur in d.l. *Quid ergo ſi neque mos regionis appareat,quia eſt varius, ad id quod minimum eſt, ſumma eſt redigenda.*
17 Id † quod optimè etiam probatur in l.numis,ff.de leg.3. *Numis*,habet textus, *indiſtinctè legatis, hoc receptius eſt, vt exiguiores legati videantur: ſi neque ex conſuetudine patrisfamilias,neque ex contextu teſtamenti poſſit apparere,quales videlicet ſint legati,* vide gloſſ.ibid.

Quæ ſi in teſtamentis obtinent, multò magis in contractibus locum habere debeat, cum in teſtamētis plenior fiat interpretatio,† quàm contractibus, l. in teſta- 18
mentis,ff.de regul.iur.c.cum dilecti,in fine.extr.de donat.Petr.Iac.tit.de cert.condi.gen.ex ſtip.§.1.verſ. ſed quid ſi non fuiſſet. Prædicta eſt amplexus Albert. Brun. præſ.2.nume.8.15.17. & conſequenter vſq; ad finem.gloſſ. margin. ex ſententia Goffred.& Hoſtien.ad d.c.2. de maled. Atque ita apparet in his potius eſſe electionem penes debitorem, quàm creditorem, per Ang.in l.fin.C.de vet.num. poteſt. libr. 11. Franc.Curt. num.30.& Ioan.Aquil.Theore.vlt.part.2. de Monet.hæc pulchra ſunt, alboq; notanda lapillo.

Thema Cap. XXI.

Diuerſitas loci contractus, & ſolutionis in ſoluenda Moneta.

SVMMARIA.

1 *Locus contractus, & non ſolutionis inſpiciendus.*
2 *Argumentatio à ſolitis & cōſuetis efficax.*
3 *Loci contractus rationem habendam, etiā in re alibi ſita.*
4 *Quod principaliter agitur potius, quā quod acceſſoriè venit, inſpici debet.*
5 *Veritas rei fictione potior.*
6 *Locus deſtinatæ ſolutionis debet attendi.*
7 *Aliquando contractus, aliquando locus ſolutionis attendendus.*
8 *Locus contractus vbi de eius ſubſtantialibus agitur, inſpiciendus.*
9 *Locus ſolutionis, vbi de ijs agitur quæ circa ſolutionem contingunt, attendendus.*
10 *Executionis punctus, pertinet ad iudicem executionis.*
11 *Locus ſolutionis ab exemplo declaratus.*
12 *Auctoritates Præſidis, Pecky, Old. VVeſem. pro loco ſolutionis.*
13 *Concluſio pro loco ſolutioni deſtinato.*
14 *Locus beneficij, & non Impetrationis inſpiciendus.*
15 *Actus ibi cenſetur celebratus, in quem locū confert iuriſdictionem.*

CAPVT

CAPVT XXI.

QVid autem ſi, quoad valorem pecu-
niæ extrinſecum currentem, ſtatu-
to aliter cautum ſit, aut diuerſi-
modè obſeruetur in loco contractus & ſo-
lutionis? forte, vt clarius explicem, con-
traxerunt Mercatores Coloniæ in mille
florenis ad 15. batz. ſeu mille floren. Bra-
bant. 20. ſcilicet ſtuferorum (ſubexauditā
hic volo obligationem non ſpeciei, ſed
generis,) ſoluendis in ipſis Nundinis
Francofurdienſibus inſtantibus, quid di-
cendum, habebiturne ratio loci contra-
ctus, an verò ſolutionis? Prima conſidera-
tione appareret fortè, debere valorē mo-
1 netæ ſecundùm ſtatuta † vel conſuetudi-
nem loci contractus, & ita prout æſtima-
tur pecunia hic Coloniæ, & non Franco-
furdiæ attendi, per expreſſum textum iu-
ris in l. ſemper in ſtipulationibus, ff. de re-
gul. iur. De eo enim, & non de alio loco,
quam in quo contractus dicitur celebra-
tus, contrahentes videntur cogitaſſe, per
l. quod ſi nolit, §. quia aſſidua. ff. de ædil. e-
dic. Et ſic vti in præcedentibus de tempo-
re contractus eſt deductum, etiam hic, i-
dentitate rationis attenta, de loco ſimili-
ter erit dicendum & inferendum, maximè
cum ita communiter fieri aſſolet.

2 Quæ argumentatio tanquam † à ſoli-
tis & conſuetis valet atque procedit, per
Præſid. Mechl. loc. 104. Probatur illud ip-
ſum per text. expreſſum. l. ſi fundus. ff. de
euict. *Si fundus venierit*, Caius inquit, *ex
conſuetudine eius regionis, in qua negotium ge-
ſtum eſt, pro euictione caueri oportet*. Quod
gloſſ. & Doct. vſqueadeò extendunt, † vt
3 quamuis fundus diuenditus alibi ſitus ſit,
nihilominus habendam rationem loci cō
tractus, dicat. per l. 1. C. de contrahend.
emptio. l. 1. in princ. ff. de vſur. l. cum de la
nionis, §. aſinam, in fine. ff. de fund. inſtru.
leg. l. quod ſi nolit, §. qui aſſidua, ff. de ędil.
edict. l. ſi prius. §. placuit. ff. de aqua pluui.
arcend.

Pro quo eſt & illud, quod dicitur, in-
ſpiciendum potius eſſe, quod principa-
liter agitur, † quā quod acceſſoriè vel ſe- 4
cundariò venit, l. ſi quis nec cauſam, ff. ſi
certum peta. l. 1. in princip. ff. de auctor. tu-
tor. Principaliter autem intentio contra-
hentium ad ipſum contractum, acceſſoriè
verò, ad ſolutionem eſt directa. Ergo ſe-
cundùm locum contractus deberet fieri
ſolutio.

Sic potius † inſpici debet rei veritas, 5
quam aliqualis fictio, per l. filio, ff. de libe.
& poſthu. Dicitur autem fictè & non re-
uera in loco ſolutionis contrahi, per l. cō
traxiſſe, ff. de actionib. & obligat. Verbum
ſiquidem ibi inſertum, *intelligitur*, hoc
ſenſu paſſim accipitur, per l. intelligen-
dus, ff. de verbor. ſignificat. & in l. ſi fami-
lia, ff. de iuriſdict. omnium iudic. l. 1. §. 1. C.
de rei vxoriæ actio. Hinc Brun. præſuppo-
ſit. 2. num. 15. ita infert: Si diuerſa ſit con-
ſuetudo inter locum contractus, & lo-
cum ſolutionis deſtinatæ, attendi debet
conſuetudo loci contractus, per Bald. Bar
tol. Oldrad. Alexand. & alios quos alle-
gat & ſequitur.

Sed prædictis alijſque non obſtantibus
in contrarium eſt veritas, & communis
Doct. aſſertio ac diſciplina, videlicet in
his inſpiciendum fore conſuetudinem & 6
† ſtatuta loci in quem eſt deſtinata ſolu-
tio. Atque ita in præmiſſo exemplo ſecun-
dùm Statuta ciuitatis Francofurdienſis ſo
lutio fieri debet, per verum ac genuinum
intellectum, d. l. contraxiſſe, & ad illā Zaſ.
& reliqui Dd. l. vinum, in fin. ff. ſi cert. pet.
l. hæres abſens, & ad illam Bald. Ange. Al-
ber. & alij §. 1. ff. de iudic. l. 2. ff. de bon. au-
cto. iud. poſſ. l. fin. & ibi per Ang. ff. de tri-
tica. act. toto tit. ff. de eo quod cert. loc. &
l. vnic. C. vbi omi. quæ cert. loc. Ioan. And.
in c. in obſcuris, in fine, de regul. iur. in 6.
Tyraquell. de retract. ligna. §. 1. gloſſ. 2. A
Vendu. numer. 49. per Baldum, Salice. An-
gel. Dominic. Alber. Matthæ. de Afflict.
& alios.

Quod eleganter, & in longum expli-
cat Nicol. Euerard. Præſes, conſil. 78. per
totum, adhibita tamen hac recepta di-
ſtinctione, quo ad caſuum diuerſitatem.
Nam † ſi incidat aliquod dubium in ipſa 7

conuentione, vna pars intelligit contra-
ctum pro ſuo capite, altera verò pars ali-
ter, & ſic diſſentiunt in tenore vel conti-
nentia contractus, vt habet Zaſius: ſeu, vt
Præſes, de perfectione vel ſolennitate, aut
8 de † aliqua ſubſtantiali qualitate contra-
ctus diſceptatur, & inſpicitur ſtatutum,
ſeu conſuetudo loci contractus celebrati,
atque ita loquitur d. l. ſi fundus, quod ap-
probant Doct. paſſim, Bart. in l. 1. nume. 37.
C. de ſumma Trinitate & fid. Cathol. Bal-
dus num. 17. Salic. nume. 13. Iaſ. hanc com-
munem pronunciantem, nume. 44. Nicol.
Euerard. conſ. 185. Port. lib. 5. commun. opi
nio. concluſ. 29. & 31. Tenet extenditque il-
lud ipſum copioſius D. Gailius 2. Obſer-
uatio. 123. quo Lectorem remitto: Admira-
tione verò dignum non eſt, quod in his in-
ſpiciamus locum initæ conuentionis, vbi
cõtractus ſuam perfectionem accepit. At-
que ita ſaluatur mẽs & deciſio Bruni pau-
lò ante tradita, illudque Gozadi. conſ. 49.
num. 14. & ſequentib. non in contractibus
tantùm, vt quoad ſolennitates locum con-
tractus inſpiciamus, verum etiam in vlti-
mis voluntatibus obſeruãdum eſſe, etiam
quo ad forenſes, cõtendit, facit l. ſi nõ ſpe-
ciali, & l. fin. C. de teſtamen. à quo Gailius
non recedit.

Verùm vbi agitur de ſoluendi conſue
9 tudine, † vt in caſu præſenti, vel de his,
quæ veniunt implenda diu poſt contra-
ctum, & in alio loco impletioni deſtina-
to, tunc ille locus deſtinatæ ſolutionis et-
iam inſpicitur. Et idem determinat Bald.
10 in † his quæ concernunt executionem cõ-
tractus, l. quæro. ff. de ſolut. & in Authen.
quas actiones, C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l. 1.
in princ. C. de confeſſ. item in auth. habi-
ta, in q. 3. C. ne filius pro patr. In executio-
ne, inquit, non conſideramus cauſam de
præterito, ſed locum & tempus, quando &
vbi fiet, quia executio eſt actus de futuro.

Exempli cauſa: Si quis fuerit condemna
tus in hac ciuitate Colonienſi, in qua co-
ram quinque teſtibus liceat teſtari, & exe-
cutio eſt facienda in alio loco ac Ciuitate
11 vbi † contrarium obſeruatur. Hic quamuis
Dd. vehementer contendant, cuiuſnã loci
ſtatuta ſint ſequenda, anne ſecundùm ea
executio facienda ſit, quæ vigent in loco
iudicis prioris, an verò eius territorij, in
quo executor commoratur: velitq; Anto.
de Butr. & quidam alij, prioris iudicis ſta
tuta fore obſeruanda, tamen cõtraria ſen-
tentia Baldi eſt verior & receptior. per te-
xtum l. miſſi opinatores, C. de exact. trib.
libr. 10. ibi, Exequantur pro conſuetudine
Regionum, &c. atque † ita obſeruari de cõ 12
ſuetudine, tenet Zaſ. ad l. à Diuo Pio. §. ſen
tentiam, in fin. ff. de re iud. Videatur omni
nò Præſes Mechl. Euerardus in loco præc.
latiſſimè & perfectiſsimè omnium hanc
quæſtionem pertractantem, & partem il-
lam corroborantem. Et poſt eum Petr. Pe-
ckius de iure ſiſten. cap. 8. vbi & ad ſtatuta
loci factæ arreſtationis hæc retorquet.
Quibus adde Vveſenbec. in conſi. 14. nu. 54
ita loquentem. Quod ſi igitur, vt exiſtimo,
D. à B. domicilium, quo ſolutio deſtinata
eſt, in Haſſia ſitum eſt, vbi ius commune
ſeruatur, liquet hic in quæſtione ſolutio-
nis iſtius loci ius attendendum eſſe, & nõ
Saxonicum, dato quod in hoc territorio
contractum eſſet, per Old. conſil. 168. in
prin. & Alex. conſ. 37. volum. 5.

Sequitur ergo ex præmiſſis, † quo ad 13
valorem monetæ & florenorum dictorũ
mille, non eſſe inſpicienda Statuta huius
ciuitatis Colonienſis, ſed Francofurdia-
næ, atque ſecundùm ea ſolutionem per de-
bitorem faciendam, atque ita ſimili † mo- 14
do dicimus de valore beneficij impetrati,
videlicet non eum locum vbi beneficium
eſt impetratum, ſed illum, vbi beneficium
ſitum eſt, inſpiciendum. Actus enim † cu- 15
ius expeditio in tertium locum confert iu-
riſdictionem, in illo loco intelligitur ce-
lebratus, per Oldrad. dicto conſi. 168. in
princ.

Thema Cap. XXII.

In ſententia & laudo: item Principis re-
ſcripto ac gratia, cuiuſnam tempo-
ris ratio haberi debeat, breui-
ter explicatum.

SVMMARIA

1 *In ſententia & laudo tempus ſententiæ attenditur.*

2 *Condemnatio ex obligatione veniens contractus tempus reſpicit.*

3 *In debito ex gratia, reſcripto vel præcepto Principis veniens, diſtinguendum.*

4 *Princeps ſciens vel ignorans monetæ valorem.*

5 *Solutionis tempus in ſoluenda decima intuemur.*

6 *Gratia beneficij vacaturi tempus vacationis reſpicit.*

7 *Gemin. Roman. Menoch. ſententia contra communem.*

CAPVT XXII.

1 IN † ſentẽtia & laudo, ſi moneta intrinſecùs ſit mutata, non tempus executionis, ſed ſententiæ inſpiciendum eſſe, Doct. communiter aſtruunt. Non enim iudex aut arbiter de alio tempore videtur cogitaſſe. per ea quę in præcedentibus ſunt dicta. Ita tenet Oldrad. conſil.13. Et facit ipſius conſi.31. & conſi.250. Brun. par. 10. Quod, ait, intellige niſi condemnatio
2 fieret ex aliqua † antecedente obligatione, eo caſu, quo tempus obligationis ſolet inſpici, iuxta l. vinum cum concordantibus. ff. ſi certum peta. argum. c. eam te, & c. conſtitutus. extr. de reſcript. Sequitur Panormit. conſil.56. incip. Quòd ſi ſolutio, lib.2. Neapol. deciſ.194. nume.2. verſicu. allegatur ad hoc. Anton. Gabriel. concluſ.6. libr.3. de ſolut. & liber. Ioan. Aquil. de Monet. poteſt. Theor. 6. Curt. de Monet. nume.19. in fin. Lauden. nume.28. de Monet.

Quid autem in debito ex reſcripto, ſeu gratia, vel Principis pręcepto aut mandato veniente, ſi interim valor monetæ
3 intrinſecùs ſit mutatus? Hic † amplector receptam à Doctoribus hanc diſtinctionem. Aut enim tempore gratiæ, reſcripti, pręcepti, &c. ſciuit Princeps valorem monetæ, & inſpiciendum eſt tempus gratiæ & † præſcientiæ: aut verò Princeps 4
tunc temporis ignorauit valorem monetæ, & dicendum, habendam rationem valoris monetæ currentis ſolutionis tempore. Ita accipitur text. & gloſſ. in Clemen. beneficiorum. extr. de decim. Quòd decima aſſignata † alicui ſuper aliquo beneficio, debeatur ſolui ſecundùm vſum monetæ currentis tempore ſolutionis, vti determinat Brun. part.11. & 7. numer.4. Oldrad. alleg. conſil.250. & conſil. 168. Mil. in reper. in verbo, pecunia. Gabriel. d. loc. concluſ.7. Summa Ang. in verbo, ſolutio, numer.29. verſicu. & ſic concludo. Guliel. de Monte, Lauden. de decim. Addit Brunus. Quòd ſi gratia referat ſe ad beneficium vacaturum, quòd tunc debeamus conſiderare † pecuniam ſecundùm tempus vacationis, ex quo gratia effectum ſortitur. Qualitas enim verbo adiecta reſtringẽda eſt ad tempus verbi, quo beneficium vacabit.

Non me præterit, longè aliter, quoad mutationem valoris intrinſeci, ſentire ac determinare etiam in terminis Geminianum conſil.137. Roman. conſil.123. Et † eoſdem ſecuti Molinæ. nume.809. in longum. Menoch. conſil.49. nume.23. Qui omnia ad tempus ſolutionis modo ſuprà explicato quæſt.17. habito ſcilicet reſpectu ad extrinſecum valorem, qui tempore contractus, teſtamenti, ſiue in obligatione ſpeciei, ſiue generis frequentabatur, conſiderationem ligæ ac ponderis non anxiè vrgentes, referunt atque retorquent.

Vide de hac communi, ſi placet, auctores citatos per D. Horat. Mandoſ. Roman. in addition. ad d. Conſil. Romani, hanc ſententiam noſtram vti æquiorem ac communiorem pronunciantem. Cum quo hic ego tranſeo, & communi, ne hæreticus videar, aſſiſto.

Thema Cap. XXIII.

De annuo reditu perſoluendo.

SVMMARIA.

1 *In annuis reditibus ſolutionis tempus conſiderandum, vt quidam volunt.*
2 *Itaque intrinſecus valor non curandus.*
3 *Reditus annuos de moneta deteriori ſolui poſſe, vt alij.*
4 *In annuis reditibus contractus tempus inſpicimus.*
5 *Communis ſententia contra Molinæum & alios.*
6 *Monetarum extrinſecus valor minus curatur.*
7 *Aeſtimatio tempore contractus facta, attenditur.*
8 *Solui non dicitur, quod deterius ſoluitur.*
9 *In extrinſeca bonitate ſolutionis tempori inhærendum.*
10 *Intrinſecus valor ſecundùm Molin. parum curatur.*
11 *Pecunia magis in quantitate quàm qualitate conſiſtit.*
12 *Aeſtimatio ab initio contractus præſcripta attenditur.*
13 *Generis obligatio ad tempus ſolutionis refertur.*
14 Valuierte auffrichtige thaller/ *quo pacto accipiantur.*
15 Valuierte auffrichtige thaller/ *ad ſpeciem violenter torquentur.*
16 *Valuatio idem quod æſtimatio ſignificat.*
17 *Species taxata tempus ſolutionis reſpicit.*
18 *Extrinſeci valoris mutatio ad tempus ſolutionis eſt referenda.*

CAPVT XXIII.

PRæcitati Doctores Geminianus, Romanus, Molinæus, Menochius, defendunt in effectu, in annuis reditibus,
1 ſi moneta ad quam perſoluẽdam debitor eſt obligatus, intrinſecùs ſit mutata, non tempus contractus, ſed ſolutionis attendendum eſſe. Figuremus caſum hoc pacto. Literæ obligationum volunt, vt quotannis Titio, eiuſdemque hæredibus per Caium ratione dotis, aut aliàs alicuius initæ tranſactionis, ſoluantur quinquaginta thalleri, aut $12\frac{1}{2}$. libræ groſſorum. Contigit autem quòd tempore initæ obligationis fortior in valore intrinſeco fuerit pecunia, quàm ſit modò, aut annis ſubſequentibus, quid dicendum, cuiuſnam temporis ratio habebitur?

Secundùm præmentionatos D. Doctores reſpondendum foret, idque tam in reditu antiquo fundiario, quàm aliàs in reditibus alijs, pecuniæ ſumma aliqua mediante comparatis ad currrentem pecuniam, & ſolutionis tempore vſualem, non verò intrinſecum valorem reſpiciendum eſſe, ſolutioneſque taliter per debitorem rectè fieri poſſe. Quare etiamſi thallerus
Imper. aurei in auro, vel † in pondere, vel 2
etiam liga deficerent, parum, inquiunt, hoc erit curandum, ſed prout hodiè exponuntur, ita eoſdem recipere, creditor tenebitur. Molin. quæſt. 90. & ſeq. & nu. 809. quæſt. 100. Menoch. conſil. alleg. 49. nume. 23. & 24. ac quaſi per totum. Atque ita dicunt illi ex ſententia Romani & Geminiani, quòd ſufficiat ſoluere dictum reditũ de moneta noua currente tempore ſolutionis. Ita quòd debitor non teneatur ad æſtimationem, quàm antiqua ſucceſſu temporis ſortita eſt ſupra nouam. Et infert
Molinæ. rectè ac † iuridicè dictos Docto- 3
res conſuluiſſe, licèt omnes ferè alij Doctores reprobent, & ſecundùm ipſum malè, quod latius præcitati, vt diximus aliquoties, proſequuntur. Adde ijſdem conſilium de annuo reditu ſex milium Turonenſium, quorum 12. faciũt aureum vnum Florentinum, Leonin. 31. vbi pro ſententia Romani inferre videtur, licèt ipſe principaliter de extrinſeco valore loquatur.

Fatemur ergo Menoch. & Molin. alijque præcitati libenter, & abſq; vlla cunctatione, communem ſententiam eſſe, licèt contra illam ipſi decidant, debere in his annuis reditibus, & cæteris contractibus, mutationẽ valoris intrinſeci, ſi fortè ſuper-

ſuperuenit,attendi,& ita ſolutiones faciendas eſſe ſecundùm illos, pro qua Brun. decidit part.7.Panormita.conſil.59. Oldr. conſ.250.incip.factum tale eſt, facit Regula & concluſio maxima prima ſuprà poſita.Item Bald.in c.quanto.de iureiur. Vbi de annua dote per ſoluenda, tempus allegationis eſſe attendendum dicit, pulchrè Natta conſ.664.4.volu.& conſil.192.circa fin.Henn.Godenſ. conſ.77.& in conſil.Papienſ.Colleg.ſtatim ab initio.Et alibi Mo-
5 lin. Hoc † etiam ſecundùm omnes, ait,volunt iura Canonica in c.olim cauſam, incip.cum Canonicis,extrà,de cenſ. c.quanto.extr.de iureiuran.

Quæ omnia Canoniſtæ ibi & vbique intelligunt,vt non ſolùm in ſumma ſemel ſoluenda,ſed etiam in penſionibus,& obligationibus ſucceſſiuis debeat ſolui pecunia ſecundùm æſtimationem non extrinſecam, vt vulgaris habet lectio, ſed intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis. Ita quod etſi deficeret vetus Moneta, non ſufficiat ſoluere de noua deterioris materiæ, etiam eodem valore extrinſeco,niſi ſuppleatur ad bonitatem intrinſecã,quæ erat tempore diſpoſitionis. Quo facit d.Concluſio noſtra prima Maxima, ad quam lectorem remitto.

6 Si verò intrinſeco valore ſaluo & integro exiſtente attendat, quæſo lector diligenter, extrinſecùs creuerit, hoc ipſum non curabitur. Idque tam quóad præcitatos,quàm quòad ſententiam etiam communem aliorum Doctorum.Exempli gratia.In ſpecie aliqua monetę æſtimata fortè anno 1570. cùm Imperialis thallerus valeret 56.alb. Obligatio eſt contracta in 200.thalleris Imperialibus, & dictum vt quotannis ſoluerentur decem pro annuo reditu, proque Imperiali quolibet 56.albi
7 ſupputarentur. Contigit † poſtmodum, quòd Imperialis decreuerit ad 54. alb. quod tamen rarius fieri aſſolet,vel quòd, vt frequentius experimur, Imperialis augeatur, valeatque & exponatur pro alb. 60.66. vel 72. quid dicendum, cuius erit periculum commodum & incõmodum, quem reſpiciet tale augmẽtum? Imperitũ vulgus, ſit verbo venia,aut etiam Docti nõ tamen benè in Doctorũ traditionibus verſati, reſpondendũ ilicò putarent, vti non ſemel mihi fuit obiectum,Imperiales,eorundémve veram ęſtimationem ſecũdùm ligam aut precioſitatem.i.valorem intrinſecum, qui cõtractus tempore erat, eſſe in obligatione, quæ ad ſpeciem rigoroſè nimis,non attenta valuatione ab initio contractus facta,coarctantur. Si quis obijciat de ęſtimatione tẽpore contractus facta ad 56. alb. & ſic contractui ex cõuentione & pacto,de quo ſuprà,prouiſum,nec vlterius procedendum eſſe? Replicant mox illi quaſi benè, ſi dijs placet, informati,tales albos non leuiores aut deteriores eſſe in obligatione & ſoluendos,quales tunc fuerint cùm obligatio initium ſumpſit, videlicet d.ann.1570. Et ita oculos conuertunt in hoc valore extrinſeco, ad tempus contractus,contra Maximam noſtram Secundam Concluſ.cap.2.quaſi & hic non rectè ſoluatur,quod deterius ſoluitur, cũ alias 8
creditor non leue damnum, ſi deteriores albi illi obtrudi poſſint, ferre cogeretur, quòd iniquum foret. Itaque neutiquàm ſecundùm eos concedendum.

Verùm ſi quis ad ea quæ pro baſi ac fundamento harum & ſimilium quæſtionum omnium ſuprà ſunt adducta, & tanquàm certa atq; indubitata in d.Concluſ. 2.Maxima,& in c.6.poſita aduertat, facilis erit iſtorum omnium reſolutio. Quæ habet † quòd quóad bonitatem extrinſecam,liga ac pondere durantibus,non diſ- 9
poſitionis,ſed ſolutionis tempus pręcisè, hæſitationeq; omni ſemota, attendamus, non curando de augmento vel decremento quod ſuperuenit.

Itaque debitor vt defectum adimplere, ita quoque augmentum rectè,albos videlicet 56. in Imperiali excedens, vt paſſim in alijs monetarum ſpeciebus,deducere poterit. Atque ita ſe habet rei veritas, quicquid hactenus, ſiue per Zygoſtatas, & artis peritos, ſiue per Iudices, vel Aduocatos,Sollicitatores,Procuratores, ſiue per quaſcunque alias perſonas, & vel iudicialiter,vel extraiudicialiter

liter in contrarium tractatum, ſententia-
tum, definitum, aut deciſum fuerit, non
obſtante.

Si enim præmentionatorũ doctiſſimo-
rum virorum, Geminiani, Romani, Moli-
næi & Menochij auctoritate atque iudi-
cio, eò vſque progreſſum eſt, licèt contra
communem, vt nunc ſæpè eſt repetitum,
vt propter vſum quotidianum monetæ
ſolutionis tempore currentis, conſidera-
10 tio & reſpectus valoris intrinſeci, † ligæ
ac ponderis, vilipendatur, negligatur, nõ
attendatur, neque curetur, quippe pecu-
nia magis ex quantitate, auctoritateque
publica, quàm ex materia, aut pondere &
11 liga, quatenus † pecunia eſt, ſubſiſtit, &
ſuum eſſe ſortitur, per l. 1. ff. de empt. &
vendit. relati auctores ſuprà, Et Hotoman.
de re Numar. circa princip. Cur nos dubi-
os vel ancipites teneret hæc noſtra de
extrinſeco valore ab ijſmet, tum maximè
communi calculo, atque ita ab omnibus
veteribus & recentioribus ſcriptoribus
recepta & approbata ſententia? Sic æſti-
12 mationem factam, etiam † in obligatione
ſpeciei ab initio contractus inſpicimus,
& habito reſpectu ad illam ſolutionem fa
cimus etiam per eandem ſpeciem, ſubdu-
cendo ſi pluris, & addendo ſi minoris æ-
ſtimetur tempore ſolutionis eadem ſpe-
cies. Próut latius cap. 4. & cap. 5. ſuprà &
per tranſcurſum eſt edoctum, quæ hic re-
petere nolo.

13 De † generis obligatione nulla ſpeciei
facta mentione, veluti ſi quis obligatus ſit
ad ſoluendos annuatim centum thaleros,
pro vna vice expoſitis bis mille thalle-
ris, res eſt expedita, & 2. concluſio maxi-
ma, 2. cap. ſupra omnem dubitationis an-
ſam amouet atque tollit. Quare hoc caſu
& ſimilibus debitor ſoluendo monetam
iuxta tempus ſolutioniscommuniter cur-
rentem, liberabitur, & in cauſam durio-
rem condemnari non debebit.

Huius rei gratia, vbi ex parte cuiuſ-
dam Viduæ nuper in ſimili facti contin-
gentia requiſitus eſſem, reſpondere non
aliter nec potui, nec debui, quam vti ſub-
ſequitur. Obligatio iuxta documentum
ſcrineale aut literas obligationis hoc pa-
cto erat concepta. Seyndt anno 1575.
vierhundert auffrichtige/valuierte thaller
mit † zwantzig Jahrlichs zuverpenſionie- 14
ren vnd mit vierhundert derſelben thaller/
widerumb abzulöſen/ außgethan. Addi-
tum erat, jedern derſelben thaller, tam in
in annuo cẽſu, quàm reluitione, mit 52.
alb. zubezalen vnd abzulöſen Hoc eſt thal
leri tales per 52. albos ſunt taxati ſiue ęſti-
mati, veniuntq́; ita ſoluendi.

Hic creditor, & qui eidem aſtabant,
vrgebant verba illa, Valuierte auff-
richtige thaller/ quaſi inde videretur in-
ferendum, eſſe Imperiales: alij, qui hu-
maniori & benigniori affectu ergo affli-
ctam, propter annuas penſiones, viduam,
iuxta cap. Exod. cap. 22. mouebantur, dice-
bant & volebant eo caſu ad minimum ta-
les albos perſoluendos fore, quales præ-
ſcripto anno 70. aut aliàs contractus tem-
pore, vſu, inq́; commercijs frequentaban-
tur, hoc eſt, vt in exemplo præcedenti po-
ſitum, de quolibet Imperiali deduceren-
tur modo & lucro quaſi debitori cederẽt,
non niſi 4. albi excedentes & conſequen-
ter in alijs ſpeciebus ſecundùm æſtimati-
onem contractus tempore quondã vſitatã.

Verùm attentis ijs, beneque perpen-
ſis & examinatis, de quibus præcedit, di-
xique ſuprà cap. 5. & aliquoties. Viduam
non teneri, aut compelli debere aliúmne
debitorem, in alia æſtimatione, quàm ea
quæ tempore quidem cõtractus inter par-
tes facta & pręſcripta eſt, verùm reſpectu
adhibito ad tempus ſolutionis & cenſum
annuum perſoluere, & reluitionem face-
re, incunctanter reſpondi. Sic re vera com
munis habet ſentẽtia, & ipſa ſuadet ęqui-
quitas. Non enim vlla ratione verba illa
taliter poſita Auffrichtige valuierte (aut 15
etiam gute) thaller/ ad ſpeciem, & ſic Im
perialem torqueri poterunt.

Valuatio ſiquidẽ nihil aliud ſignificat
quàm † æſtimatio, taxatio, hinc valuã qui- 16
dam nominauit. Quæ taxatio hoc caſu ro-
tundis & apertis verbis per partes ab ini-
tio eſt facta: bonitas etiã monetæ curſum
non

non minus eum reſpicit qui hodiè receptus eſt, quàm qui quondam fuit, quemadmodum ipſa experientia edocemur. Neq; etiam ſi ſpecies ab initio fuiſſet nomina-
17 ta, propterea † ſtatim ſequitur eam deberi & præciſè in obligatione eſſe? Ex quo taxatio ſiue valuatio interceſſit tempus ſolutionis reſpiciens.

Cùm itaque iuris ſit, vt præmiſſum, indubitati, in mutatione extrinſeci valoris,
18 in quo nunc ſumus, in his & ſimilibus † facti ſpeciebus, etiam præſtationibus annuis, ad æſtimationem ſiue valuationem de publico hodiè, hoc eſt ſolutionis, & non contractus tempore receptam, nos reſpicere debere, pro vidua, vt præcedit, reſpondi, ac manu propria ſubſcripſi.

Quæ his ſex verſiculis termino.

Quilibet aduertat Iudex, omniſq; poteſtas
Mentis ad hæc oculos flectere iura velit.
Fundamenta quidem communis opinio vulgi
Non habet, & veri cognitione caret.
Tu contra prolata moues arreſta? quid inde?
Exemplis nimium fidere iura vetant.

Thema Cap. XXIIII.

In annuis præſtationibus qualiter currat præſcriptio, traditum.

SVMMARIA.

1 *Præſcriptio in annuis præſtationibus tripliciter conſideratur.*
2 *Præſcriptionem vnam pro omnibus annis ſufficere.*
3 *Aliud in legatis, aliud in contractibus obſeruatur, vt quidam volunt.*
4 *Verbum quandocunque, & perpetuò, quid velint operenturq;.*
5 *Annuum legatum non vtendo non amittitur.*
6 *In legato annuo non ſufficit vna præſcriptio.*
7 *Anni vniuſcuiuſq; propriam eſſe præſcriptionem.*
8 *Pro iſta Martini ſententia ſæpè iudicatum fuiſſe.*
9 *Præſcriptio centum annorum eſt magni effectus.*
10 *Præſcriptio in aliqua parte totalis ſummæ quopacto procedat.*
11 *Mala fides præſcriptioni obſtat.*
12 *Contractus tempus in annuis inſpicitur redditibus.*
13 *Præſcriptione longiſſimi temporis omnes actiones tolluntur.*
14 *D. Gailij opinio, in modo & qualitate ſoluendæ pecuniæ, reiecta.*
15 *Communis quæ dicitur, non ſemper communem ſententiam eſſe.*
16 *Communis quæ quondam fuit, non neceſſariò & hodiè communis vocabitur.*
17 *Solutiones longo tempore factæ, deſignant qualitatem monetæ dubiæ.*
18 *Præſcriptio 30. vel 40. annorum in certa numorum ſpeciei obligatione requiritur.*
19 *Præſcriptiones longi temporis in modo & qualitate ſoluendi, vis maxima, quod pluribus auctoritatibus comprobatur.*
20 *Præſcriptio vna ſufficit in qualitate ſoluendi, etiam quoad futurum.*
21 *Præſcriptio in modo ſoluendi tolerabilior, quàm in totali ſumma.*
22 *Præſcriptio in vſuris & acceſſionibus facilius procedit quàm in rebus ipſis principalioribus.*
23 *Seruitutis qualitas facilius quàm ius ipſum ſeruitutis præſcribitur.*
24 *Ius decimandi difficilius, quàm eius qualitas præſcribitur.*
25 *Proteſtatio recipientis pecuniam debiliorem, inefficax eſt.*
26 *Conuentio talis præſumitur, quales ſunt ſubſecutæ ſolutiones.*
27 *Cauſa talis præſumitur, qualis per effectũ ſolutionis demonſtratur.*
28 *Secuta obſeruantia ambiguitatem præcedentem tollit.*

29 *Obſeruantia talis non neceſſariò præſcriptionem requirit.*
30 *Emphyteuta penſiones debitas per factas ſolutiones probat.*
31 *Reformatio Illuſt. Principis Iuliæ &c. hanc communem probat.*
32 *Solutiones difformiter factæ, quid dicendum?*
33 *Currentem iſto caſu monetam ſubintelligendam.*
34 *Creditori non ſuccurritur ſcienter monetã debiliorem recipienti.*
35 *Bartoli ſententia, communiter reiecta.*
36 *Præſcriptio in caſu, l. comperit. de præſcrip. non procedit.*
37 *Auctores citantur plures de præſcriptione in modo ſoluendi.*
38 *Bona fides in præſcriptione omninò requiritur.*
39 *Præſcriptio aliter in perſonalibus, quàm realibus, quoad bonam vel malam fidem, procedit ſecundùm quoſdam.*
40 *Præſcriptionem cum mala fide procedere, ſentit VVeſenbecius.*
14 *Iure Canonico omnia iura ſunt abrogata, quæ malam fidem tolerant.*
42 *Bona fides præſumitur, donec contrarium probetur.*
43 *Creditor poßitne debitorem in poſterum obligare, propter ſæpius factas ſolutiones?*
44 *Solutiones factas hic non ſufficere oſtenditur.*
45 *Subditi ea, quæ Dominis longo tempore ex certa cauſa præſtiterunt, in poſterum præſtare compelluntur.*
46 *Annua præſtatio, longo tempore facta ex cauſa, tituli præſumptionem inducit.*
47 *Annua præſtatio per 30. annos facta, quid operetur.*
48 *Temporis curſus maioris, tituli defectum ſupplet.*
49 *Annua præſtatio immemorialis abſque cauſa, quid operetur?*
50 *Immemorialis temporis vis maxima.*
51 *Solutionis factæ trina vice, faciunt præſumi omni decurſo tempore ſolutum.*

CAPVT XXIIII.

PRæſcriptio in annuis vel menſtruis præſtationibus qualiter procedat, breuiter hic nobis erit exponendum, quæ quoad inſtitutum noſtrum tripliciter poteſt conſiderari.

Aut † enim de præſcriptione totalis alicuius ſummæ, aut eius ſaltem parte, aut verò de modo & qualitate ſoluendi agitur. Quòd ad totalem ſummam attinet, video per gloſſ. & Doct. ad l. cùm notiſſimi. §. in his. C. de præſcript. 30. vel 40. annorum, vbi harum quęſtionum propria eſt ſedes, tres diuerſas earundem recenſeri opiniones. 1

Eſt vna Bulg. & Rog. ſufficere, videlicet † vnam præſcriptionem pro omnibus etiam præſtationibus, præteritis & futuris; idque tam in legatis & præſtationibus ex vltimis voluntatibus quàm ſtipulationibus, aut reliquis contractibus prouenientibus: quæ præſcriptio ab illo tempore quo ceſſatum eſt incipit currere. Ita vt ſi anno 1559. in perſolutione primò ceſſatum, & ad annum vſque 90. nihil penſitatum fuerit, quoad præteritum & futurum tempus etiam in perpetuum debitor ſecurus erit & liber, per l. eos. C. de vſur. per Baldum & Salicet. in d. §. in ijs. Bartol. Dyn. Paul. de Caſtr. Alexand. Imol. in l. de pupillo. §. ſi in pluribus. ff. de nou. oper. nunciat. 2

Abbas in c. auditis, in pen. colum. verſicul. extr. gloſſ. de præſcript. Maſſuer. in prax. ſua, titu. de præſcript. verſicul. item per lapſum. Henning. Godenſ. conſil. 79. nume. 36. Sicuti, ait, obligatio & ius annui reditus ſeu præſtationis annuæ, ſimul & vnico tempore oritur, licèt differatur in diem exactio, ita etiam pariformiter

miter ſimul incipit præſcriptio contra debitum annuum, & quæ ſequuntur.

Et hanc opinionem Bulg. ac ſequacium in Gallijs ex conſuetudine generali ſeruari, atteſtatur Boer. deciſ. 336.

Secunda opinio fuit antiqui Gloſſatoris Ioan. qui hunc in modum diſtinguit. Aut † enim ſumus in ſtipulatione annua, quia vnica eſt ſtipulatio & obligatio igitur inquit, ſufficiet vna præſcriptio pro omnibus annis præteritis & ſequentibus, pro quo facit, c. quanto, de præſcript. atque in eo non differt ab illa quæ præcedit ſententia Bulga. Vaſq. Illuſtr. cont. cap. 83. nume. 89. Vnum, inquit, idemque ius vno ictu extinctum præſcribitur, niſi verbum, quandocunque, fuerit additum, eo caſu cenſeri plures diſpoſitiones, & ſic requirerentur plures præſcriptiones. Balb. 4. part. princ. quæſt. 4. de
4 præſcript. de quo & de verbo perpetuò, quodq; per illa 10. & 20. benè, nō 20. annorum præſcriptio tollatur, vide D. Couarr. var. reſp. 1. cap. 9. nu. 4. Et VVeſenb. conſ. 2. nu. 93. circa fin. Chaſſ. in conſ. Burg. rub. 9. §. 2. Verba, Par quelque laps de temps, nu. 5. & ſequen. Omninò verò ſuper hoc puncto etiam additis ijs verbis quandocunq;, omni tempore, Vide Tiber. Decian. reſp. 10. volum. 1. num. 51. & conſeq. per infinit. auctoritates, qui illam omninò dicit in praxi ſeruandum, in quam ſententiam inclinat Leonin. Cancell. Gelrienſ. ducat. conſil. 43. Et hanc quoque communem dicit Boer. d. deciſ. 336. Cuman. in d. §. in pluribus, col. 2. Fulgoſ. in d. §. in his. Corn. conſil. 72. nume. 23. Vbi infert ex gloſſ. ad
5 d. §. in his, ex eo ſequi, quòd † annuum legatum non vtendo non amittatur, per l. vſusfructus alterius annis. ff. quib. mod. vſusfruct. amitt. Et per Doct. ibidem alleg. Pro hac ſententia concludit Schurff. conſ. 10. numer. 12. Centur. 1. quam etiam communem refert. Sequitur Villal. in commun. opin. verbo Præſcriptio, numer. 251. Egregiè aſtipulatur Capel. Tholoſ. quæſt. 343. in princ. Vide Aym. Crauet. de antiq. temp. part. 4. num. 34. §. materia iſta. Balb. d. §. part. 4. quæſt. 4. Feli. Ioan. And. in d. c. auditis. de præſcript. 6

Aut verſamur, in quit Ioan. in legatis annuis, quia tunc plura videntur legata, non ſufficiet quoque vna præſcriptio pro omnibus, l. ſi Stichū. §. ſtipulatio. ff. de ver. oblig. Et ſic quot ſunt anni, tot ſunt actiones & præſcriptiones. Hanc ſequitur Accurſ. in d. §. in his, Old. Odof. Bart. Angel. in præcit. §. Signorol. de Homod. conſil. 31. Specul. in tit. de loc. §. nunc aliqua, verſic. 41. Vide etiam pro hac ſententia Tiber. Decian. reſpon. 2. volum. 1. nu. 39. & conſequenter per multas alleg.

Tertia fuit Martin. de Fano, Doctoris 7
antiqui † ſententia, qui voluit tot eſſe præſcriptiones, quot ſunt præſtationes, & vniuſcuiuſq; anni propriam eſſe, ac remanere præſcriptionem. Exempli cauſa. Si ab anno quinquageſimo nono ad hunc vſque præſentem 90. ceſſatum fuerit in perſolutione præſtationis annuæ, præſcriptū erit anno 59. & omnibus præcedentibus, 57. 56 55. & deinceps retrò annis, intermedijs verò & futuris annis. 60. 61. Item 90. 91. 94. 96. & ſequentibus nequaquàm. Ratio eſt, quòd vniuſcuiuſque anni ſua ſit propria & peculiaris præſcriptio.

Huic ſententiæ aſſiſtunt Doctores Vltramontani, Iacob. de Aretin. Petr. Cyn. Raph. Fulg. Bal. in d. §. in ijs. nec non Doct. communiter moderni, pro qua concludit
Guid. Pap. quæſt. 406. incip. Pone quod de- 8
bes. Atque † pro hac ſemper in Delphin. patria ſua iudicatum fuiſſe, eandemq; veriorem, licèt præcedentem magis communem eſſe refert. Sequitur Boer. q. 336. cir. fi. Idque propter expreſſum, ſatiſque clarum textum, d. §. in ijs. Cuius verba ſunt hæc. *Hæc in his etiam promiſſionibus vel legatis vel alijs obligationibus, tempora memoratarum præſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cuiuslibet anni vel menſis, vel alterius ſingularis temporis computari manifeſtum eſt.*

Qui textus, ait, Bartol. eſt clarus iudicio meo. Quem etiam laudat, pro eademque aliquot vicibus in Cam. Imper. iudicatum fuiſſe teſtatur Minſing. 3. Obſ. 13. Et D. Gail.

lib.2.Obſeru.73.Coſtal.ad l.ſi vſusfructus.
ff.quib.mod.vſusf.vel vſus amit.Hoc,ait,
text. præmentionatæ Conſtitutionis Iu-
ſtin.manifeſtè probat, quæ non in legatis
ſolùm, ſed etiam in debitis ex contractu
loquitur. Idem tenet VVurmſer.in Pract.
Forenſ.tit de præſcript.5.

Cui ego ſententiæ imperterritus ſub-
ſcribo, ab eâdemque in iudicando rece-
dendum neutiquam eſſe iudico. Cum illa
tamen communi Doctorum limitatione.
9 Niſi ceſſatum † fuerit in perſolutione per
centum annos.Tunc enim ſatis dici poteſt
omne ius ſublatum, per l. ſi vſusfructus.
& ad illam.Bar.ff.de vſuf. leg.Boer.in d.
loc.Quamuis Guid.Pap.alioſq; illam ſen-
tentiam tenentes reprehendat Aym. Cra-
uet.d.loc.de ant.temp.num.34.exiſtimans
liberationem præſtationum & annuorum
redituum longiſſimo tempore præſcribi
poſſe.

10 Altera eſt quæſtio † de aliqua parte
ſummæ principalis non ſolutæ, vtputà,
debet quis decem thalleros Imper. & per
30.annos,non niſi quinque ſoluit, anne in
alijs quinque præſcriptum erit?

Reſpondet gloſſ.1.ad d. §. in ijs. in fin.
Quòd non erit præſcriptum, per l.cùm fi-
dem.C.de non nume. pecun. ſoluendo e-
nim partem debiti, videtur quis totum
debitum agnoſcere. Schurff. d. conſil.10.
nume.3. Cent.1. Itaque idem quod de to-
to,etiam in parte locum habebit. per l.
quod de tota.ff.de rei vendica. Barto.poſt
Dynum, & etiam Salicet.diſtinguunt. Vt
11 ſi ſolutio fuerit facta, tanquàm † vnum
debitum, nec ſit debitor in mala fide,præ-
ſcriptio locum habeat, ſecùs verò ſi ſci-
uerit ſe in plus obligatum,ſolueritq; tan-
quàm debiti partem. Balb.4.part.4.quæſt.
5.vbi infert vix eſſe, vt præſcriptio in iſti-
uſmodi annuis præſtationibus locum in-
ueniat, propter præſumptam malàm fidē,
quæ etiam hæredi vniuerſali nocet. Niſi
de tertio ſingulari ſucceſſore, ad quem res
peruenit, ſuper qua annua penſio eſt aſſi-
gnata, quo caſu etiam 10. & 20. annorum
præſcriptio haberet locum per eum ibidē.
& q.7.num.4.fuſius.

Tertia conſequenter quæſtio diſcuti-
enda venit,ad propoſitum noſtrum vt plu-
rimum pertinens. Quæ eſt de qualitate &
modo ſoluendæ pecuniæ præſcriptione
ſuperueniente. Dictum eſt in præcedenti-
bus, quemadmodum quoad intrinſecum
valorem mutatum in omnibus † cōtracti- 12
bus, ita etiam in annuis reditibus ad con-
tractus, & nō ſolutionis tempus nos reſpi-
cere, & ſecūdùm eum debitorē perſolue-
re debere. Hic nunc videndum & diſcuti-
endum venit,anne contra communem illā
regulam aliquid valeat præſcriptio,maxi-
me longiſſimi temporis 30. videlicet, vel
40.annorum,quibus regulariter omnes a-
ctiones tolluntur, per l.ſicut.l. omnes.C.
de præſcript. 30. vel 40. ann. † an potius, 13
quemadmodum in præcedentibus eſt tra-
ditum de præſcriptione alicuius totalis
ſummæ,eiuſdemque partis.Idem quoque
& hic valoris intrinſeci mutatione ſuper-
ueniente,iudicium ferendum erit?

Quod ex ijs ſequi videtur, quæ tradit
d.quæſt.7.nume.4. Vbi non referre ait, ſi-
ue quis minorem ſummam in numero, ſi-
ue aliàs de pecunia debiliori, quàm quæ
fuerit quondam, ſoluerit. Nam quod in
toto,hoc etiam in parte meritò obſerua-
bitur.Ita infert per d.l.quæ de tota. Quo
reſpexiſſe D.Gail. eſt veriſimile,d.Obſer.
73. Vbi cùm præſcriptionem in annuis
præſtationibus locum non habere, idque
multis præiudicijs in Camera fuiſſe obſer
uatum & determinatum præmiſit, mox
quaſi ex eodem fundamento infert. Qua-
propter creditori recipienti ſolutionem
in minori valore, quàm fuit tempore con
tractus,non poteſt obijci præſcriptio lon-
giſſimi temporis.

Verùm † illa illatio, quòd pace tanti 14
viri,iam in Domino mortui, dixerim, ni-
mis eſt generalis,neque ſatis tuta, nec mi-
rū ſi aliquando bonus dormitet Homerus.
vt ex multis conſtat locis in diſcutiendis
& decidendis quæſtionibus præmiſſis &
ſimilibus,tum etiam maximè ex præceptis
artis huius cudendæ monetæ libr. priori à
nobis traditis. Sæpè † etiam opinio il- 15
la quæ pro communi allegatur,communis
non

non eſt re vera, vt de Alexand. id atteſtante dicit Decius conſi.180. num.7. verſ. non obſtat quod contr. Petr. & Socin. Iun. in conſi.112. in vlt. verb. 3. volum. Et neque ſi olim pro communi fuerit habita opinio
16 quædam, itaque † neceſſario & illam hodie pro communi amplecti cogimur, vt tenet Iaſon in l.1. ff. de offic. eius cui, &c. num.64. Socin. conſi.174. num.21. in 2. & item in alio conſ.158. num. 70. eod. volum. Tiber. Decian. reſp.31. nu.116.1. volum. & 3. reſp.44. nu.6.

Eſt ergo (vt euidentioris intellectus gratia hoc præmittam) vbi conſtat de certa aliqua pecunia in obligationem deducta, forte de aureis in auro, Thaller. Imperial. Coronat. aut ſimilibus ſpeciebus annuatim perſoluendis: aliquando verò de certa aliqua numorum ſpecie non habemus determinatam veritatem, & tamen de continuatione ſolutionis per longum, aut longiſſimum tempus facta, conſtat, quæ omninò notari ac conſiderari debent.

17 Dico igitur primò † in hoc poſteriori membro, vbi dubitatur de certo genere numorum, hoc dubium declarari per ſolutiones longo tempore, hoc eſt, per decennium factas. In alio verò membro, vbi conſtat de certo numorum genere, requiri præſcriptionem inter priuatas perſo-
18 nas 30. & † Eccleſiaſticas 40. annorum, pro vt habet communis Doctorum opinio. Exempli cauſa. In literis obligationum eſt ſpecificata annua præſtatio ducentorum aureorum Rhenenſium ſimpliciter. Si dubitetur, quales illi aurei Rhenenſes fuerint, vt fieri non iniquè poteſt, iam communis illa deciſio locum habebit, vt ſi per decem annos ſolutio aliqualiter fuerit facta, in poſterum ſimili poterit fieri modo. Si verò de ijs certa ſit ſcientia, qualeſve Rhenenſes illi fuerint, conſtet, & ſolutiones hactenus factæ ſint per marcas tres, & ſolidos quinque, hoc eſt 41. alb. ſolutionis tempore currentes, vt illos modo accipio, idque per 30. vel 40. annorum ſpacium, vt dictum, propter talem longiſſimam præſcriptionem, liberabitur in poſterum debitor, ſoluendo 3. marcas, & 5. ſolidos, ſiue 41. alb. monetæ currentis.

Probatur hæc doctrina primo per Laudenſ. in fine ſui tractatus de Monet. Cuius hæc ſunt verba. Nota † vnum in quo con- 19
ſului: nam in teſtamento continetur, qualiter Titius promiſit centum florenos omni anno ex tali poſſeſſione, deinde per decennium fuit facta ſolutio per debitorem ducentorum florenorum in auro, vel in tanta pecunia, certè conſului, quod iſta promiſſio de centum florenis, intelligatur de aureis, non autem de ſolidis 32. florenorum. Rationem ſubiungit hanc. Quia ſequens ſolutio continuata per decennium, declarat qualitatem monetæ dub. æ.l. cum de in rem verſo, ff. de vſur. & hoc, ibi ſequitur, quando dubium eſt, de qua moneta ſenſerint contrahentes. Si autem eſſet certum, putà, promiſi centum aureos Venetos iuſti ponderis & boni auri, ad hoc, vt poſſit præſcribi pecuniæ qualitas, requiruntur triginta anni in priuato, quadraginta verò in Eccleſiaſtico, per tex. c. olim, de cenſib.

Idem tenet Ioan. Aquil. de Monet. poteſt. in initio cap.2. & in fin. Elicitur vtiliter, ait, quod vbi accipientes & ſoluentes cenſus nihil expreſſerint de pecunia aliqua, tunc dubitatio ſubleuatur per ſolutiones præcedentes longo tempore factas, quia iſta pecunia videtur fuiſſe in obligatione, in qua diuturna ſolutio fuit facta, pro qua eſt elegans & verè aureus textus in c. cum veniſſent, extr. de inſtit. vbi quia non conſtabat de aliqua conceſſione, dubitabatur vtrum eſſet perſonalis, an verò realis, deciditur quod realis præſumatur. Semper enim vt realis fuit obſeruata & poſſeſſa. Cui adde c. cum dilectus, de conſuetudi. l. ſed & Iulianus. §. perinde. ff. ad Macedon. l. ſeruus plurium. §. fin. ff. de legat.1. Ita in iſtum ſenſum eadem iura citat Tiberi. Decian. reſp.124. 2. volum. nume.13. Nam, ait, ex obſeruantia ſecuta, declaratur ambiguitas præcedentis declarationis, &c.

Sequitur Franc. Curt. de Monet. in fin. adducens pro eo auctoritatem Laudenſ.

& aliorum per eundem citatorum, idem tenet Brun.limit.4.in initio.Fallit, ſcilicet regula principalis, quando longo tempore aliquis debitor certæ pecuniæ ſoluiſſet de pecunia minoris valoris, vel ſoluiſſet ſecundùm valorem temporis ſolutionis, c.olim à contrario ſenſu, cum ibidem notatis, idque ex ſententia Laud. Curt. & aliorum, poſteà numer.8. latius proſequitur, pro eademq; concludit. Et ibi eidem etiam, qui tempore intermedio, præſcriptione necdum completa, plus ignoranter ſoluit, quam ſoluere tenebatur, reſtitutionē dandā infert. Et hoc iſta præſcriptio operatur in foro Eccleſiaſtico annorum 40. Cæſareo verò 30.ac paulò poſt. Incipit iſta præſcriptio currere, cum primū quis incipit ſoluere de Moneta, ſeu ad aliam æſtimationem, quam teneretur tempore obligationis, reprobata opinione eorum, qui dicebant in annuis præſtationibus neceſſe eſſe, vt contra quamlibet præſtationē de nouo inchoaretur præſcriptio, quo caſu exigeretur tempus duplicatum, per notata ibidem.

Idem amplexus eſt Aegid.Boſſ. in praxi crimi.tit.de Monet.nu.5. Aduertendum eſt, inquit, an per 30. annos creditor receperit ſolutionem pecuniæ, quæ expenditur, quia eo caſu etiam tenetur ſemper in futurum recipere, per c. olim cauſam, de cenſi.vbi Alberi.quoque in fine dicit, ita communiter teneri, Aretin.conſi. 112. colum.2.incip.conſideratis. Atque iſtam do-
20 ctrinam, quod vna † tantummodò ſit obligatio & præſcriptio, quo ad annos præteritos & futuros, vbi ſcilicet de modo & qualitate alicuius monetæ præſcribendæ agitur, ego libenter recipio, neque hoc ipſum ijs quæ præcedunt, aliquid obuerſatur. Ex quo facilius modo & qualitati per
21 ſoluendi, quam annuæ præſtationi in ſumma aliqua totali eiuſdemve parte præſcribitur, quod magnam habet rationem, per gloſſ.in §.fin.l.talis ſcriptura, ff. de lega.1. Et per Speculat. in titu. de legat. §. ſupereſt, verſic.illud quoque. & proſequuntur Doctor.latius in alleg. conſil.collegij Papienſis.

Sic dicimus in vſuris, † fructibus, & 22
acceſsionibus, per l.eos, in princ. C. de vſur. facit gloſſ.ad d.§. in his. in princ. Coſtal.ad d.l.ſi vſusfructus, ff.quibus mod.vſus.amit.Brun.fallen.5.vbi notabiliter inquit, odio vſurarum non contractus, ſed ſolutionis tempus attendendum.

Simile quid † videmus in ſeruitute præ 23
ſcribenda, in qua cum agatur de præſcribenda tota re, aut de graui aliquo præiudicio, tunc iuxtà communem ſententiam, requiritur titulus, vt loquitur c. 1. extr. de præſcript. in 6. Si verò de modica aliqua læſione, aut de præiudicio leuiori agatur, præſcriptio abſque titulo etiam procedit, per gloſſ.Bart.Bald.Alber.Angel.Paul. & Doct.communiter ad l. ſi quis diuturno, ff.ſi ſeruit.vend.& gloſſ.in l.ſeruitutes, ff. de ſeruit.Balb.de præſcriptio. in 2. part. 3. part.principalis, quæſtio.1.nume.7. Didacus Couarruui.Variar.Reſolutio.1.cap.17. nu.7. Cui adſtipulatur Vaſq.contr.illuſtr. 2.cap.78.in d.c.1. Agebatur, ait, de præſcribendo ipſo † iure decimandi, quod noci- 24
uum magis eſſe conſtat, quam ſi ageretur de præſcribenda alicuius rei qualitate, vt in d.l.ſi quis diuturno.

Hæc vſqueadeò vera ſunt, vt quamuis per recipientem pecuniam proteſtatio interponatur, quod per hoc non velit ſibi præiudicari in futurum, † talis proteſta- 25
tio viribus carens, nihil operabitur, quæ non niſi certis in caſibus præſcriptionem interrnmpit, l.vt perfectius, C.de ann. excep.Schurff.alleg.conſ.10.

Abſolutiſſimè habes hæc pertractata in præcit.conſ.collegij Papienſ. quaſi per totum. Præſumitur talis, ait, conuentio fuiſſe, † quales ſunt ſubſecutæ ſolutiones, 26
per Baldum in famoſa ſua deciſ.ad l.ſi certis annis, verſ.aut non conſtat, C.de pact. vbi dicit, quod talis præſumatur cauſa, qualis per effectum ſolutionis demonſtratur. Et † qualis apparet ſolutio, talis præſu 28
ſumitur præceſſiſſe conceſſio, per l. cum de in rem verſo, ff.de vſur.

Facit quod habet pulchrè Aym. Crauet.conſi.101.incip.nobilis Guido de Balſeijs. Ex † Obſeruantia, ait, ſecuta, declara 29
tur

tur ambiguitas, quæ in præcedentibus eſſe poterat. Ex ijs enim quę poſteà fiunt, declaratur qualis fuerit actus in præcedentibus: additq; quod obſeruantia poſteà ſecuta, ſit tam potens ad declarationem ambiguæ voluntatis, vt non requiratur præ-
29 ſcriptio in tali obſeruantia, id eſt, quod longo tempore ita fuit obſeruatum. Eſt enim, inquit, obſeruantia in qua nulla præſcriptio requiritur, ſequitur Lenoninus Cancellarius conſ.12.num.9.

Atque hoc notandum pro emphyteutis Bald. præcit. loc. refert, qui inſtrumen-
30 ta ſua perdiderunt, vt ſi non † appareat pro quanta penſione ſit conceſſa emphyteuſis, præſumatur pro ea conceſſa, pro qua reperitur ſolutum, per Alexā. conſi.107. incip. in cauſa & lite vertente, in princi. lib.1. & in præcit. conſ. colleg. Papien. nume.8. Sequitur: Communis ſententia eſt, quod per 30. annos contra laicum, vel 40. contra Eccleſiam currat præſcriptio, ſi debitor in aliqua moneta ſoluat per tempus 30. vel 40 annor. in moneta noua deteriore. Conſentit his Schurff. conſi.10. vbi admodum pro ea vrget c. olim. & Natta conſi.664. In annuis, ait, reditibus valor monetæ eſt inſpiciendus, qui fuit tempore contractus. Itaque initium ſemper conſpicimus. Quando autem fuiſſet præſcriptum longiſsimo tempore, & cum bona fide, vtputà cum eſſet ſolutum de minori moneta per 30. vel 40. annos, tunc procederet contraria opinio, vt dicunt Dd. ait in locis præalleg. & per Aretin. latè in conſ. 111. Conſideratis quæ in puncto.

Idem Natta in conſi.192. his verbis ſequitur. Poſſet etiam pro parte communitatis adduci præſcriptio triginta annorum, quoniam qui debet ſoluere in pecunia maioris æſtimationis, ſi ſoluat pecuniam minoris ęſtimationis per tempus prędictum, tutus eſt præſcriptione, ſi modo ſoluit bona fide, & recipiens putauit ſibi plus non deberi, de quo tamen poſteriori annexo, infrà latius. Si placet, vide ibidem auctoritates plures pro hac facientes.

31 Hæc eadem in † Reformatione Illuſtriſsimi Principis Iuliacenſ. Cliu. & Montis, &c. recepta & approbata video, titul. Von järlicher Zinß oder Renten auß ander Leuth güttern/fol.104. cap. 107. Vbi poſtquam communem noſtram de tempore contractus ſententiam, eò ſemper reſpiciendum eſſe, ſi non aliter conuentum pręmiſit, textus habet. Oder aber das der Käuffer oder Gläubiger vber dreiſſig Jar die bezalung in lauffender Müntz empfangen hette/dann in den beyden fällen (ſi vel aliter conuentum, vel pręſcriptione obtentum) muß der Käuffer oder Gläubiger mit der lauffendem Müntz ſich begnügen laſſen. Hoc eſt, niſi emptor & creditor annui reditus vltrà 30. annos in moneta vſuali & currente ſolutionem agnouerint & receperint. Ijs enim duobus caſibus dictus emptor & creditor currentem & vſualem monetam recipere, eademque contentus eſſe tenetur.

Hanc quoque approbat Menoch. conſil. ſuorum 49. num.20. vbi ex mente Aretini, hanc ſententiam confirmari ex eo ait, quod hæc dicitur quædam interpretatio rei dubiæ, quæ à ſecuta obſeruantia prouenit, & quæ quidem obſeruantia præſcriptione omninò perfecta nō indiget, quod nota. Socin. conſil.145. libr.1. Crauet. conſi. 101. nume.4. & conſi.18. num.2. & conſi.211. in fine.

Quid autem ſi non † vniformiter ſem- 32
per, ſeu ad vnum eundemque modum ſolutiones ſint factæ, anne perinde præſcriptioni 30. & 40. annorum locus erit? Et ſi fuerit, cuius temporis ratio, quoad ſolutiones diuerſimodè factas, habebitur? Exempli cauſa, Thallerus, quem vocant Ioachimicum, inuenitur in obligatione, & per 30. annos, nunc per 40. nunc 50. nunc 60. item 70. & vltra albos, vt ea inconſtātia lyppis & tōſoribus eſt nota, diuerſimodè ſolutiones ſunt factæ, quo pacto hac varietate ſolutionum mediante, in poſterum ſolutiones fient? Hoſtien. in ſumma. de deci. in §. ex quibus, col.1. verſ. quod ſi moneta, & Bertran. conſi.261. in fi. verſ. & illud nō habet dubium, in antiq. volum.1. Præſcriptionem in iſta difformitate ſolutionum

non

non admittunt, ſed ſecundùm iſtum valorem, habito ad tempus contractus reſpectu, eaſdem fieri debere autumant, alij verò de moneta quæ plus valuit, intra tempus præſcriptionis vrgent,& ad illam debitorem obligatum eſſe contendunt, per Signor.in glo. præmiſſa 74.col.vlt.

Ego verò, vt qui in his omnibus in nullius magiſtri verba iuraui, licèt à communi ægrius auellar, eorum ſequor ſententiam,qui volunt præſcriptum eſſe, & vniformitatem ſubeſſe in eo, quod ſemper ſo-
33 lutiones ſint factæ ſecundùm tempus non contractus, † ſed ſolutionis, prout tunc ſemper valuit numus, fuitque communiter expoſitus.Et ſic præſcriptum erit,Bruno teſte, vt poſſit & debeat ſolui moneta, ſecundum vſualem monetam ,tempore faciendarum ſolutionum, & ſecundùm valorem monetarum eo tempore, ſic ſoluendum in futurum, quaſi ita foret conuentum vel diſpoſitum,per Corne. conſil. 181. numer.173.verſic.2.dicti rei,& colum.fin. verſicu.nec obſtat quod dicit Hoſtien.vbi declarat volum.2.per Ioan.Anton.& Alexand.in conſi.17.colum.fin.verſi.ſolum ergò,& conſi.75.colum. 1. verſicu. & præcedit dicta concluſio. Hæc reuera præclara ſunt,& non paſſim obuia, ideoq; diligenter notanda.

Ponit Bart.doctrinæ prædictæ de præſcriptione fallentiam vnam notabilem nō diſſimilem iſti, de qua paulò antè, quoad
34 proteſtationem,eſt dictum. Videlicet,† ſi creditor ſciens ſibi debitorem in plus,vel in præſtantiorem monetam obligatum, penſionem recipiat, per hoc præſcriptionem nihil contra eum operari, ad l. ſi prius,ff.de aqua plu.arcend.quæ Bart.opinio merito eſt reijcienda. Si enim contra ignorantem talis præſcriptio locum habet,vti & ipſe ſentit,multò potius, magiſque cōtrà ſcientem operabitur,quod non proſequor latius,cum Doct.contra Bart. ſentiant
35 †.communiter. Vide conſi. præallega. Papienſ.& Schurff.conſ.10.vbi inquit,Ex his patet,quod Bart.iſto caſu, ſalua ſua pace,malè diſtinguit,an ſcilicet creditor receperit minorem monetam ſciens,vel ignorans, quia iſta deciſio eſt præciſè contra textum alleg. c.olim. & ita dicit Ioan. de Imol.ad d.l.ſi prius, vbi expreſſè quoque reprobat illud dictum Bar.Vide Balb. d.q.7.ibi,puto tamen Curt.Iun.in conſ.24 col.fin.verſi.nec obſtat.

Eſt autem caſus notabilis † annuorum 36
redituum, in quo præſcriptio minus procedit, videlicet in l. comperit. C.de præſcript.30.vel 40.anno. in qua l. dicitur annuum cenſum præſcribi non poſſe, cuius ſolutio talis eſt, Legem iſtam procedere in cenſu debito, in ſignum recognitionis dominij,& ſuperioritatis, Balb. in fin. d. q.7.& ſeq.& 1.q.2.part.5.in princ.Panorm. ad c.ad audientiam,colum.vltim. de præſcrip.in conſ.colleg.Papien. num.3.in fin. & num.11.

Sequitur ex præmiſſis illatio hæc optimè concludens. Vt ſi dubium ſit de qua moneta ſenſerint contrahentes, tunc ſufficere præſcriptionem longi temporis decem annorum: ſi verò ſit certa aliqua ſpecies nominata,aut aliàs notorium, qualis pecunia fuerit expoſita, & in obligationem deducta, † eo caſu requiri præſcrip- 37
tionem 30.annorum, & 40. iuxtà modum præſcriptum.Cui placet, conſulat hac de re præter allegat.D.Doct. Gabriel.in commun.opin.titu.de ſolut.& liber.Concluſ. 1.num.25.Felin.in c.cum Bertholdus,in 11. colum.extr.de re iud.& Aretin.in d. conſ. 111.incip. conſiderari. Signor. de Homod. Alexan.in conſi.17.colum.fin.verſi. ſolum ergo.Socin.conſ.50.num.9.libr.4.Rubæus conſi.75.num.2.

In hac præſcriptione redituum,etiam ibi,vbi de modo & qualitate ſoluendæ pecuniæ agitur,† non eſt ignorandum,bonā 38
fidem ſemper requiri, ſine qua præſcriptio nullatenus procedit, ſecundùm magis communem & veriorem Doct. ſententiam.Natta conſ.192.Balb.d.quæſt.7.ex ſententia Hoſtienſ.Ioan. Andr.Butrigar.& aliorum Doct.ad c.vigilanti, & final. extr. de præſcript.& c.poſſeſſor,de regul. iuris. in 6.Brun.dicta limit.4.& in conſ.Papien. num.4.Mynſing.4.Obſer.6.Omnis,inquit, de iure ciuili præſcriptio 30. annorum cū mala

mala fide procedit,tamē communis Doctorum eſt theorica,quod omnes ll.Ciuiles,quæ dicunt præſcriptionem in certis caſibus non requirere bonam fidem, per ius Canonicum ſunt correctæ ac ſublatę: Atque illud ſequi tenemur, cum in præſcriptione tractetur de peccato,d.c.fi.idē Myn.ſ.conſ.17.& conſ.48.

Sunt qui diſtinguunt inter perſonales
39 & reales.† actiones. In illis præſcriptionem cum mala fide procedere, in his vero neutiquā valere cōtendentes, per Hoſti.in ſua aurea ſumma. tit. de præſc.rer. immob.in §.quæ res præſcribi poſſunt.& Bart.in l.ſequitur.§.ſi viam.ff.de vſuc.qđ mordicus defendit VVeſ.conſ.14.nu. 46.
40 falſiſſimum † arguens, quod DD. in præſcriptione,30.annor. de bona fide comminiſcuntur, cum illa non pendeat à bona fide poſſeſſoris,vt q̃ nihil poſſideat, ſed cuius ius à creditore poſſidetur.per l.2.in gl.fi.C.de cōd.ex leg.cumq; ob ſolam negligentiam non petentis hęc præſcriptio ſit introducta , per auctoritates plures, quas habet ibid.VVeſ.& cōſ. 5. de præſc. num.31.& conſequenter.Vbi quod in terris Imperij ius ciuile obſeruetur , quod ſuperuenientem malam fidem non excludit.per Guid.Pap.q. 199. deciſ. Toloſ. 74. & latius ibidem.Item VVeſ.cōſ. 8.de rer. eccleſ.luit.nu.15.Schurff.3.conſ.20.

Sed Matth.Matt.ſing.23.Nota,ait,quod omnes ll.& omnia ſtatuta,quę permittūt præſcriptiones cum mala fide, cōtra reales & perſonales vel mixtas actiones, nō valent ipſo iure, quia ſunt contra ius cō-
41 mune † & nutriunt peccatum.Vbi copioſiſſime hoc proſequitur pro & contra, Gabr.Sayr.in annotatio.rub & Did. Couarr.in Relect. ad c. poſſeſſor malæ fidei, de reg.iur.in 6.§. vndecimo nu.3. & 4.qui tandem in hæc verba ſuam interponit ſententiam.

Quapropter illud opinor certiſſimum eſſe,& ita quidem in praxi ſeruandum fore in vtroque foro,quod nulla præſcriptio,nec in realibus,nec in perſonalibus cum mala fide admittatur , cuius ego auctoritati ſubſcribo. per Balb. de præſcri. 2.part.4.princ.quæſt.2.num.2. Alex. conſil.9. numer.5.volum.4.Cœpolla de ſeruit.ruſt.præd.c.24.nume.7. Crauet.de antiq.temp.par.4.§.abſolutis,nume.30.pro quibus vide VVeſenb.alleg.conſi.5.num. 22. hanc quoque communem pronunciantem. Et omnino Ant.Gabr.Roman.lib. 5.de præſcript.concluſ.3. vbi inquit. Innumeri ſunt DD.qui tenent iſtam opinionem, vt etiam in actionibus perſonalibus(attenta iuris Canonici diſpoſitione, per quam male fidei poſſeſſor nullo tempore præſcribit.d.c.fin.)bona fides requiratur, & aliter nō procedat præſcriptio, apud quem Gabr.habes auctoritates pro & contra vſque ad ſacietatem. Adde Tiber.Decia.alleg.reſpon.2.vol.1.nu.190.& ſeqq.in longum. 42

Bona † autem fides ex longiſſima temporis præſcriptione tandiu præſumitur, donec contrarium probetur. per gloſſ.ad d.c.fin.& c.ſi diligenti. Barto.in l.Celſus. ff.de vſuc.& in l.fin.vnde vi.C.& Bald.in l.pen.C.de lon.temp.præſcrip.& in l.qui contra,C.de inceſt.nup.l.pen.C.de euict. gloſſ.in verbo bona fides, Inſtit.de vſuc. Alc.de præſumpt.Reg.3.præſ.5.Dida.Couarr.de ſponſ.2.part.c.8.§.1.num.4.Curt. ſenior. conſil. 71.& conſ.82. colu.4.Curt. iun.conſ.28.colum.2. Aym. Crau. de Antiq.temp.4.part.nume. 17. §. Materia iſta. Viuius in comm.opin.276.& Menoch. de arb.iud.Caſ.43. intitulatur. *Quando ex temporis diuturnitate bona fides præſumatur.* Et Rem.recup. poſſ.13.nu.70. atque hanc communem refert.Ripa in c.ſutrina,nu. 99.de cauſa poſſ.& propr. Iaſon in §.ſed iſtæ,num.99.Inſtitut. de action. Alexand. conſ.200.viſo,num.21.lib.2.VVeſenb. cōſil.2.nume.86.& conſil.4.nume. 85. Deciſ. Neapol.40.num.2. Molin.conſil. 20.Balb. late in 3.part.princ.& 2.4.princ.q.1.& ad repetitionem l.Celſus.part.3.ſtatim ab initio.And.de Iſern.ſingul.6. Matth.Matt. ſing. 12.nu.22.Tib.Deci.reſp. 108. vol.3.n. 11.& reſp.13.vol.2.nu.78.vbi infert, quod bona fides præſumatur,ex quacunq; leui & colorata cauſa,in præſcr. videlic.30.& 40.annor.per gl.not.ſecun.Bald.in l.1.C.

Ne de cauſa ſtatus.& Alexand. in conſil. 16.in cauſa, column.6.& conſil. 110.viſis, colum.vltim.in fin. 1. volu. vide plura apud Decian.in loc. præcit.

43 †Quo pacto Creditor ob ſolutiones longo tempore factas, debitorem in poſterum ſibi obliget.

Hactenus quo pacto debitori ſuccurratur, qui per longum vel longiſſimum tempus annuas præſtationes in alia moneta, quam de qua conuentum erat, ſiue etiam vbi dubitabatur de qualitate monetæ, ſecundum valorem currentem,& ſic leuiorem ac debiliorem, ſolutiones fecit,ita vt in poſterum nõ vlterius cauſſamue duriorem teneatur,eſt expoſitum. Ad quam pertinet & hæc elegans quæſtio ad multa conducibilis, quam breuibus verbis ſaltem remiſſiue expediam. Soluit Titius per 10.30.aut 40.annos Mæuio annuam penſionem aliquam, forte centum florenos,aut aliquot modios frumenti. Quæritur anne propter diutinam ſolutionem factam recipiens creditor cõtra ſoluentem,attenta ſaltem præſcriptione illa ſolutionis factæ, in poſterum efficaciter agere poſſit, vt perpetuo ſibi ad centum florenorum ſeu vt modiorum ſolutionem ſit obligatus?

Et dicendum quod etſi annuæ præſtationes etiam conformes, aut aliqua pe-
44 cuniæ ſumma, longo † tempore ſingulis annis ſit præſtita, non tamen ſoluentem in futurum obligare valebunt:niſi ſpecifice allegatum & probatum fuerit, iſtas præſtantiones factas eſſe cauſſa aliqua certa & ſpecificata, itaque intentio exactoris non tam ſuper curſu temporis, quam expreſſione & comprobatione alicuius iuſtæ & idoneæ cauſſæ debet eſſe fundata ac radicata. l. ad probationem. C. loc. l. neque naturalis. C.de probat.l. penultim. ff. de his quæ ſu.vel.alien.iur. ſunt.

45 † Hinc ſubditi atque vaſalli compelli ac cogi poſſunt, ad ſoluendum & præſtãdum dominis ſuis ea, quæ longo tempore, & ex certa aliqua ac legitima cauſa præſtare conſueuerunt, quamuis aliter de eius veritate neutiquã probetur. per Alexan.conſil.124.lib.5.Quare ex ſententia Bart. ad d.l. cũ de in rem verſo,& Coſtal. ibidem. eum ruſticus ſoluit ſingulis annis par caponum,& nulla cauſa in prõptu eſt, nemo dixerit teneri eum futuro tempore ad præſtationem, at cum cauſa affertur eaque ex diutina poſſeſſione probatur, ſatis obligatio induci credita eſt, vt tex.leg. præment.

Quod ipſum Couarr. 2. part. Relect.§. 4.ad c. poſſeſſor malæ fidei diſtinguendo accuratius proſequitur, habetque huius propoſitionis & Regulæ concluſiones 46 tres, quarum 1. eſt iſta. Annua & vniformis præſtatio cuiuslibet reditius facta ex cauſa expreſſa decem annis continuis, inducit præſumptionem veræ cauſſæ & tituli. 47

Secunda † concluſio habet ita: Annua præſtatio iure & ratione reditus perpetui continuis 30. annis facta, non tantum inducit tituli præſumptionem, ſed veram reditus perpetui acquiſitionem per præſcriptionem.† Curſus enim temporis 48 maioris ſupplet tituli defectum.per tex. in c.ſancto,16.q.3. & l.ſicut l. cum notiſſimi, C. de præſcript. 30. vel 40. ann. §.poteſt,Panorm.ad c.illud,ad fin.2. col. verſ. præterea dubitatur,de præſcript. 49

Tertia †concluſio eſt. Annua præſtatio vniformis & contingens per tempus, cuius initium memoriam hominis excedit, titulum iuſtum & ſufficientem inducit, etiamſi præſtationes non fuerint factæ ex cauſa illa, quam præſcribens allegat. Immo nullius cauſſæ ſpecialis allegatio eſt neceſſaria.

50 Hæc †enim eſt vis immemorialis præſcriptionis, vt in his quæ abſque titulo acquiri tempore non poſſunt, immemoriali præſcriptione acquirantur, quæ & tunc requiritur, quando iuris communis grauis & ingens præſumptio contra præſcribentem militat. Couarr. ad d. c.poſſeſſor.§.4.& Carol.Molin. quæſt. 20.de vſur.& in conſ.Pariſienſ.tit.1.§.7.nume.21. Guid.Pap.q.407.& 408.Bald.de præſcrip. alleg.q.10.2.part.3.in princ.DD.ad l.cum de

de in rem verſo. de vſur. Cui placet videat auctores infinitos apud præmentionatos ſcriptores hac de re, & de tempore immemoriali, & quantum præſcriptio ſiue conſuetudo iſtius temporis ſpacio munita valeat. Anton. Gabr. Roma. libr. 5. de præſcript. tit. concluſ. 1. fuſiſſime illa tractantem.

His obiter addo in caſu quodam huc pertinente DD. concluſionem, videlicet ſi quis annuam vel ſeneſtram, vel mē-
11 ſteruam † quocunque modo penſionē debeat, & ſi tres ante ſolutiones, ſuis ſtatis temporibus continuatis, ſoluiſſe probauerit, præſumendum fore eundem omnes anteactas penſiones exoluiſſe. per l. quicunque, C. de apoch. publ. libr. 10. & ibid. Bart. qui illum textum admodum mirabilem dicit. Item per gloſſ. in l. 2. C. de iur. emph. & ibid. Guiliel. Cyn., Bart. Bal. & Alber. Alciat. in l. ſi certis annis, C. de pact. in verbo Annis. Crem. ſing. 79. Duen. reg. 54. Guiliel. in c. Raynutius & verbis. Abſq; libris in 2. nu. 165. cum ſeqq. Eman. Soar. Rec. ſent. in verbo penſionem. Petr. de Rauen. ſing. 219. & 21. & omnino Ioan. Ant. Trig. ſing. fin. 125.

Thema Cap. XXV.

Debitum contractum aliquot thallerorum Colonienſis pagamenti, boni argenti & iuſti ponderis.

SVMMARIA.

1 *Caſus ſeu facti ſpecies præfiguratur.*
2 *Contractus tempus, ſi valor intrinſecus mutetur, inſpicitur.*
3 *Speciei obligatio ſolutionem requirit in ſpecie.*
4 Verba, gut von gold / Item gütter gulden / quid velint.
5 *Generis obligationem hic auctor vult ſubintelligendam.*
6 *Thalleri communiter pro 52. alb. aut 30. ſtupher. accipiuntur.*
7 *Verba*, Cöllniſch Paymente / *explicantur.*
8 *Vſus loquendi ſemper attendendus.*
9 *Verba non debent cenſeri otioſe appoſita.*
10 *Monetæ currentis verba ſolutionis tempus deſignant.*
11 *Thallerorum percuſſura quondam fuit impermiſſa.*
12 *Item quando fuerūt admiſſi thalleri Imperiales.*
13 *Mens contrahentium ſemper debet attendi.*
14 *Teſtatoris mentem lex & Iudex, ſicut venator leporem, ſequuntur.*
15 *Creditori recte fit ſolutio per 52. alb currentes.*
16 *In dubio de minimis fit interpretatio.*

CAPVT XXV.

Placet hic quæſtionem quandam, eo quo hæc ſcriberem tēpore mihi propoſitam, ἀναλυτικῶς diſcutere, de qua nonnulla diximus quoque ſupra c. 23. In obligationem literis circa principium
anni 1550. crectis ita † ſcriptum reperieba 1
Iſt mir ſchuldig. N. zehen thall. Cöllniſch pagyment guts Silbers vnnd ſchwer genug van gewicht. Hoc eſt debentur mihi decem thalleri Colonienſis pagamenti, boni argenti & iuſti ponderis, annui reditus. Tum etiam in fine literarum, vbi de reluitione talis annui reditus fit mentio, ita habebatur, Obgemelte 200. thal. mit 200. gleicher thall. gut von Silber / vnd ſchwehr genug von gewicht / in gutter gangbarer Müntzen hauptſummen abzulöſſen.

Hic quæritur, de qua moneta annuus reditus ſit ſoluendus, tum etiam reluitio facienda? Præſupponendum eſt, non hic agi de mutatiõe monetarū intrinſeca, tūc
† enim abſq; dubio contractus tēporis haberetur ratio, ſecūd. cōcl. ſuprà relatā ma- 2
ximā 1. 2. cap. Verum dicendū hic agi de mutatione valoris extrinſeci, Pone enim thalleros Imperiales vel ſimiles, cōtract⁹ tempore anno præmiſſo. 50. octo, vel no-

rum marcas Colonięſes valuiſſe, qui nūc forte pro 10.11. aut 12. exponantur & recipiātur, cuiuſnam variatio talis periculo, & ſic cōmodo vel incōmodo augmentū illud cedet, debitoriſne an vero creditoris?

Videtur prima fronte omnino ex ipſis verbis, obligationum literis inſertis, apparere, quod ſit obligatio ſpeciei & nō generis, atque ita ſoluendos eſſe thalleros vel Imperiales, vel tales, quales tunc temporis currebant, ſcilicet vel Ioachimicos, vel Saxonicos, Brādeburgicos, aut ſimiles: aut ſaltem eorundem æſtimationem, quæ contractus tempore frequentabatur reddendam. Quo faciūt illa verbis in obligationum literis expreſſe adhibita, gut Silbers/vnd ſchwar genug am gewicht/ Ita enim in ſimili, aureoq; in auro determinat Minſing. ex iuris fundamēto quaſi indubitato. 1. obſ. 65. Quantūuis enim per verba guter Gülden/ non ſubintelligantur præciſe aurei in auro: ſunt enim 15. batz. & hic forte Coloniæ vulgariter loquendo 24. alborum, & ſimiles boni aurei & floreni, tamen ſi verba gut van gold/vnd auffrichtig van gewicht addantur, per ea videtur omnis dubitationis ſcrupulus amotus, & accipiendos tunc eſſe aureos in auro: vti ibidem decidit, nec ab eo diſſentio.

Ergo etiā in caſu præſenti propter verba obligationum literis inſerta hæc, gut Silbers vnd ſchwar genug am gewicht/
4 nō alia deberet moneta ſubintelligi, quā ea quæ tempore obligationis ſpecialiter frequentabatur. Facit, quod niſi hoc dicamus, videretur creditor ingens damnum ſentire, cogendo numos viliores, iuxtaque nimis exorbitantem & illicitum extrinſecum valorem acceptare. Quod nimis foret durum & iniquum.

His tamen aut quibuſcunq; alijs nō obſtantibus, abſq; vlla cunctatiōe in propoſita facti ſpecie, dico non tā ſpecificā quā
5 † genericā obligationem ſubeſſe, itaque nos hic ad ſolutionis tēpus reſpicere debere, quod ex ſimplici, deductione eorū quæ ſequuntur perfectius patebit.

Notoriū enim ex multis fit retro annis vti adhuc hodie, thallerorum verbū non tā ad ſpeciē aliquā reſtrictiuè ſemper, directū, ſed vt plurimū & quidē frequētiſſime ꝓ genere ideoq; † in his partib. pro 6
52. alb. apud Burgundos & Germanos inferiores pro 30. ſtupheris, vti florenus Brabantinus, inter mercatores noſtros vſitatiſſimus, pro ſtupheris, in Superiori Germania, pro 17. batzijs, vſurpatū fuiſſe, Hoc ipſum, primo etiā ſequi videtur ex verbis ſubſequētibus Cölniſch pagamēt. per illa enim regulariter ſubintelligimus monetam omnē, maxime vero etiā † minorē 7
quamlibet, vſualē tamen, probam atque approbatam à verbo pagare, & pagador quod ſoluere ſignificat.

Quæ etiā contrahentiū intentio admodū iuuatur per adiectionē verborū iſtorū in fine obligationis poſitorū. mit gutter gangbarer Müntzē. quę cōmode & abſque violētia ad obligationē ſpeciei referri nō poſſunt. Et ſic modus vſuſq; loquendi † hanc intentionē ſatis ſuperq; approbare videtur: qui ante omnia, & tā in contractibus quā vltimis volūtatibus eſt attendēdus. per l. Labeo. ff. de ſupell. leg. c. ad audientiā & ibid. gl. in verbo intelligeremus, ext. de deci. c. ex literis, 7. extr. de ſponſ. & matrim. l. liberorum. §. libris & ibid. gl. marg. & §. ſeq. quod tamē, ff. de leg. 2. pro quo valde faciūt verba Baldi in 9
l. leg. 12. tabularū ad ſi. C. de leg. hæred. in his, ait, vocabulis quæ nō ſunt ita proprie latina maxime, attēditur cōmunis vſus loquēdi & groſſus, Adde Cyn. in l. ſi cū antea, C. de don. an. nupt. & Alex. cōſ. 2. n. 17. verſ. vide in propoſito, 1. vol. & per Iaſ. in l. ſtipulatio iſta. §. hoc quoq;. ff. de verbo. obl. Hoc ſi non & hic diceremus, tūc verba promiſſa, Mit guter gangbarer Müntzen/ omnino forent ſuperflua, contra l. ſtipulatus, ff. de vſur. & c. ſi Papa, de priu. in 6. cum ſimilib.

Eodem † modo verba illa, Monetæ currentis ſimpliciter ꝓlata, ſupra ſumus interpretati cap. 13. vt ſi referantur ad tractum in futurum ſolutionis fiendæ, tunc ſecundum monetam vſualem ſolutio- 10

nem

nem fieri poſſe. Cum igitur ex propoſito caſu & obligationum literis nihil aliud inferri poſſit, quam quod quotannis in futurum, ſecundùm currentem vſualem (in pondere tamen & liga monetam probam) ſolutio & liberatio fieri poſſit, nec debitor vlterius de iure aggrauari aut moleſtari debeat: manet deciſio huius quæſtionis ſecundùm modum præmiſſum, certa ac indubitata. Vide Menoch. & quos allegat conſ. 49. nu. 43. & Guid. Pap. quæſt. 493.

Et ſi rem ipſam paulò attentiùs atque diligentius examinare atque indagare velimus, ex ipſis Imperij Ordinat. conſtat,
11 † quòd prædicto tempore anno 1550. etſi quidem numi tales percuſſi fuerint, licèt pauciores, qui thallerorum appellatione, ſiue Ioachimicorum à Valle Ioachimica, ſiue Saxonicorum, aut Brandeburgicorum, vocabantur, tamen impermiſſa & vetita fuit eorum percuſſura, & ne vlterius cuderentur, ſub graui poſteà pœna prohibitum. Poſteà nihilominùs, & tandem quidem poſt longas diſputationes & difficultates in dietis præhabitas atque
12 interpoſitas, anno 1566. † iſtiuſmodi quoque ſortes, vt cum reliquis in Ordina. deſignatis & ſpecificatis, cuderentur, Imperij Status ordinauerunt. Hæc habentur in §. Weiters ſo ſetzen. Ordin. de anno 1551. & § Nachdem aber. Ordi de anno 1559. & §. Und als demnach. de anno 1566. Dixi quædam de his thalleris, lib. priori, cap. 18.

Ex his benè ſequitur, contrahentes de aliqua obligatione ſpeciei impermiſſæ non contraxiſſe nec ſenſiſſe, quorũ mens
13 & † intentio ſemper & ante omnia debet attendi ac ponderari. l. in conuentionalibus, in fin. C. quæ res pignor. obl. non poſſ. l. promittendo. ff. de verbor. obligat. Schurff. 3. conſ. 12. & conſi. 64. num. 4. & l. ſi quis filium. C. de liber. præter. vel exhær. Boër. decis. 327. Hinc Bald. admodum eleganter ait ad l. quidã, in fi. C. de ſeru. ne-
14 ceſſ. hær. inſtit. † Quòd lex & Iudex pedetentim vadunt poſt mentem teſtatoris, ſicut venator poſt leporem. Corn. conſil. 7. incip. rudis & incompoſita, in 2. col. Cot. in Memorabil. in verb. teſtator.

Et ſic argumentum prius de obligatione ſpeciei, tanquàm inualidum & mancũ corruit. Quod ad alterũ attinet, & quidẽ verba, Guet Silbers / ꝛc. intelliguntur. illa de moneta qualibet Cöllniſch payments / tempore ſolutionis communiter currentis, & non de aliqua ſpecie.

Neq; etiam damnum aliquod creditoris cauſari poteſt, qui ſemper 52. alb. pro tali Thallero in obligationem deducto, recepit, † & recipere debuit, ſatisq; eſt & ſuf- 15
ficit ei, moneta in de publico probatã, currentem, ac receptibilem ſolutam fuiſſe, quàm recuſare non poteſt, per l. 2. C. de veter. nu. poteſt. lib. 11. Facit noſtra Concluſ. 2. Maxima, cap. 2. poſita.

Eſt præterea iuri ac æquitati conforme (vt ſuperpondij loco hoc addam) in † 16
dubijs de minimis aut mediocribus ſaltem numis ſolutionem fieri poſſe. l. ſemper. & l. ſemper in ſtipulationibus, in fine. ff. de regul. iur. l. numis. cùm ibi notat. ff. de lega. 3. & c. ex parte, extr. de cenſ. Ita hoc quoq; caſu dicendum eſt de thalleris vſualibus alborum communiter currentium 52. ſolutionem, tam quoad annuum reditum, quàm quoad reluitionem eiuſdem, niſi aliter ex mente cõtrahentium conſtiterit, fieri debere. Cui ſententiæ tanquàm veritati & æquitati conſentaneæ (aliorum concepta in contrarium fortè opinione, arreſtiſque deſuper factis non obſtantibus) ego imperterritus ſubſcribo.

Thema Cap. XXVI. De mora & quopacto illa moroſo ſit nociua.

SVMMARIA.

1 *Mora moroſo ſemper eſt nociua.*
2 *Moræ probatio cui incumbat.*
3 *Moram tam creditor, quàm debitor committit.*
4 *Mora quopacto definiatur.*
5 *Mora facit rem æſtimari quanti plurimi.*

6 *Moram quopacto creditor committat.*
7 *Mora nociua etiam in nummis minutioribus.*
8 *Moræ periculum indiſtinctè moroſum reſpicit.*
9 *Intereſſe duplex, damni emergentis, & lucri ceſſantis.*
10 *Moroſus ad intrinſecum, non extrinſecum intereſſe tenetur.*
11 *Intereſſe lucri ceſſantis etiam in delictis conſiderari.*
12 *Intereſſe lucri ceſſantis in contractibus ſtricti iuris attenditur.*
13 *Intereſſe damni in bon.fid. contractibus locum habet.*
14 *Intereſſe vtrumque ſolitus mercari poteſt exigere.*
15 *Iudex ex officio Mercatori vtrumque intereſſe adiudicabit.*
16 *Intereſſe vtrumque tam iure Ciuili, quàm Canonico peti poſſe.*
17 *Intereſſe damni emergentis, & lucri ceſſantis quomodo probetur.*
18 *Mora eſt vel regularis, vel irregularis.*
19 *Mora fauore ætatis, Eccleſiæ, piæ cauſæ, libertatis, contrahitur.*
20 *Ipſo iure, &c. ſententiã declaratoriã non excludit.*
21 *Mora per vnicam extraiudicialem interpellationem contrahitur.*
22 *Debitor ex vrbanitate prius admonendus, quàm citandus.*
23 *Debitorem creditor non prius admonens, in expenſas condemnatur.*
24 *Interpellatio vnica extraiudicialis moram cauſat.*
25 *Interpellationes aliquando plures requiruntur.*
26 *Dies interpellat pro homine.*
27 *Moram lapſus vnius diei facit.*
28 *Interpellatio iudicialis efficaciſſima.*
29 *Moræ purgatio fit multis de cauſis.*
30 *Mora, non obſtante iuramento, de iure Canonico poteſt purgari.*
31 *Mora in contractibus bonæ fidei, etſi dies ſit appoſita, purgatur.*
32 *Moræ purgatio ceſſat oppoſitione per aduerſarium facta.*
33 *Ratihabitio ſubſequens facit ſententiam valere, quæ aliàs ob defectum mandati eſſet nulla.*
34 *Oppoſitio per aduerſarium facta, facit ſententiam ob defectum mandati nullam, ratificari non poſſe.*
35 *Confeßio facta prætextu erroris, reuocatur, ſi non per partem aduerſam fuerit acceptata.*

CAPVT XXVI.

QVONIAM mora tam in annuis præſtationibus, & penſionibus, quàm aliàs in omnibus paſſim debitis ex quibuſcunque cauſis prouenientibus, plures & notabiles effectus tam cõtra creditorem, quàm debitorem producit. Iccircò placuit mihi hoc loco quædam de mora etiam ſubijcere. Atque hanc moram † regulariter moroſo nocere, omnia totius mundi iura clamitant, 1
per l.quod te.ff.ſi cert.peta.l.3.in fin.ff.de actio.empt. l.ſi inſulam.l.ſi ex legati cauſa. ff.de verborum obligat. l. creditor. ff. de ſolutio.l.mora.ff.de vſur.l.mora.ff.ſolut.matrim. quemadm.dos pet. l item Labeo, in fin. in verbo, mora, & ibidem glo. ff.de rei vendit.

† Moræ autem probatio ei, qui eam allegat, incumbit, vt in cæteris regulariter. Ita Ioſeph.Maſcard. de probat. conclu.1070.in verb.mora, per totum. Et † moram committere tam dicitur creditor, quàm debitor, per Salic. in l.ſemel mora. ff.ſol.matrim.Spec in Sum.Roma.Pontifi. cap.67.§.de mora, in princip.Maſcard.dicto loc. 2 3

† Hinc non inconuenienter Doctores noſtri moram hoc pacto deſcribunt, vt ſit debiti ſoluendi, vel crediti recipiendi à iure improbata & punita dilatio. De qua definitione vide Coraſ. 2. Miſcellan. cap. 6.Ex- 4

6. Exemplum in debitore tale conſtitui poteſt, Accepit quis mutuo centum florenos Colonienſis monetæ, quas debitor in ipſo feſto D. Iohannis ſe velle reſtituere recepit. Contigit autem, quòd per menſes aliquot redhibitionem diſtulerit, valorque medio tempore numorum in immenſum creuerit: hic quæritur, cuiuſnam commodo aut incommodo iſta augmentatio, debitoriſne an verò creditoris cedet? Quòd ſi debito tempore ſolutio fuerit oblata, iuxta augmentum ſuperuentũ, habito reſpectu ad tẽpus ſolutionis, debitor ſoluendo centum florenos libera-
5 bitur. Poſt † moram verò, habebitur ratio eius temporis, quanti plurimi à tempore moræ pecunia valuerit, & hoc moroſo imputabitur, per l. vinum. & ad illam Coſtal. Zaſ. & Doctores. iuncta l. penult. & vltim. ff. de tritic. actio. l. ratio. §. cùm per venditorem. ff. de actio. emp. Boëri. quæſt. 327. in fin. per Bartol. & Docto. omnes, ad l. cùm quid. & l. Paulus. ff. de ſolutio.

6 † Et idem dicendum eſt de creditore, cui debito loco & tempore pecunia debita fuit oblata & præſentata, qui eandem recipere recuſauit, talis mora eidem meritò nocebit. Brun. exemplum in creditore tale ponit, Si debebam tibi centum ducatos, eo tempore quo valebat ducatus 4. libras cum dimidio, quos volui ſoluere, & noluiſti eoſdem acceptare: poſt morã commiſſam, ducatus creuit ad libras 4. & 14. ſolidos, non cogor, ait ſoluere cẽtum ducatos propter moram: plus enim ſoluerem, quàm eſſem obligatus, & ideò rectè potero 400. ſolidos de centum ducatis detrahere. Communiter Dd. ad d. l. vinum. & ad l. numis. ff. de in lit. iur. Brun. limi. 1. per Bart. Ang. Immo. Cuma. Paul. de Caſt. & reliquos, ad d. l. Paulus. & ad c. quanto, extr. de iureiur. Laud. de monet. nume. 31. Franc. Curt. ſtatim ab initio, de mone. nu. 6. & Brun. declara. 2. num. 3. & 4. & num. 7. & part. 6. num. 4. Molinæ. quæſt. 97. nu. 349. Didac. Couar. cap. 7. & §. vnic. de mutat. monet.

7 † Atq; hic ego moram committi cõtra Bartol. fretus auctoritate præmiſſorum Doctorum, affirmo, idque tam in minutioribus, quàm groſſis numis: vti etiam memini ſuprà cap. 15. Bartol. enim ad d. l. Paulus. & l. ſi ſtipulatus ſum decẽ in melle. ff. de ſolut. in mirabili fuit opinione, licèt eum ſequatur in d. l. Curtius. Diſtinguendo videlicet hoc pacto: Aut loquimur in moneta groſſa, quæ per aliam minutiorem recipit æſtimationem, & tunc moroſus debitor tenetur creditori ſatiſfacere: aut eſt nobis ſermo de minutioribus monetis, quia per aliam monetam æſtimari nequeunt: iccircò debitor etiam moroſus ad æſtimationem non tenebitur. Semper tunc, ait, periculum eſt creditoris.

Sed quia communiter in praxi Bart. ſententia non recipitur, atteſtante eodem Curtio & alijs, igitur periculum moræ v-
trobique † pertinebit & ſemper ad ipſum 8
moroſum, Iacob. Menoch. de arbitrar. iudicum, caſu 220. Neque hoc ſolùm, verùm etiam facit, vt propter moram in-
tereſſe non rarò locum habeat, † quod ip- 9
ſum duplex à Doctoribus reputatur, vnum videlicet damni emergentis, alterum lucri ceſſantis, hoc extrinſecum, illud intrinſecum vocant. Molinæus proximum & remotum dicit, numer. de vſur. 29. per Bartol. in l. vnic. nume. 8. & 9. Bald. nume. 6. & Salicet. 6. C. de ſentent. quæ pro eo, quod inter. profer. Ferrar. in pract. de form. libell. pro act. rea. §. & in florenis, num. 18. & 28. Iccircò videndum eſt, ad quódnam intereſſe moroſus teneatur.

Et d. loc. Bart. ad l. Paul. 2. col. poſt mul-
ta concludit, † moroſum omninò teneri, 10
quatenus in damno, nõ etiam lucro cõſiſtit id quod intereſt, per apertum tex. l. ſi ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de acti. empt. *Vtilitas emptoris,* inquit, *in æſtimationem venit, quæ modò circa ipſam rem conſiſtit, non verò quantum lucrari potuit, &c.* Cui conſonat tex. l. fin. ff de per. & comm. rei vend. Vbi Hermogen ita dicit *Venditori ſi emptor in precio ſoluẽdo morã fecerit,*

vſuras

*vſuras duntaxat præſtabit, non omne omninò
quòd venditor mora non facta conſequi potuit,
veluti ſi negotiator fuerit, & precio ex merci-
bus ſoluto plus quàm vſuras quærere potuit.*
Atque in iſtam ſententiam, quoad inter-
eſſe damni emergentis, omnes inclinare
videntur. Quid igitur de eo intereſſe ſta-
tuendum erit, quod extra rem, Molinę. vt
ſuprà, remotum dicitur? Scribentes in eo
non per omnia conueniunt.

In delictis obtinuit celebriori quidem
11 calculo,† vtilitatem extra rem in reputa-
tionem venire, etiã ſi duplum excedat. l.
vnde Neratius. §. ait. & l. pen. ff. ad leg. A-
quil. l. tenetur. §. ſed ſi vas. & l. Iulianus,
in princip. ff. de act. empt. Quare contra
furem aut alium delinquentem cuiuſuis
lucri ratio habebitur. l. proinde. ff. ad leg.
Aquil. l. vlt. ff. de cond. furt. Quam probat
Alcia. ad d. l. vnic. de ſent. quæ pro eo qui
inter. prof.

12 † Præterea hoc ipſum placuit in cõtra-
ctibus ſtricti iuris, qui natura ſua arbi-
trarij fieri ſolent, per l. ſed et ſi hæreditas.
ff. ad exhib. l. 2. §. nunc de officio. ff. de eo
quod cert. loc. Quod proſequitur Coſt. ad
l. numis. ff. de in lit. iur. & ad d. §. cùm per
venditorem. Carol. Molin. de vſur. nume.
82. And. Gail. libr. 2. pract. Obſer. 6. Regu-
lariter, ait, in actione bonæ fidei actorem
13 † à tempore moræ, intereſſe damni emer-
gentis ſemper, nõ verò lucri ceſſantis pe-
tere poſſe: illudque in Cam. Imp. obſer-
uari, pro eademq; ſententia iudicatũ eſſe
affirmat. Subiungens notabilem, & com-
14 muniter à Dd. receptam fallentiam, † vi-
delicet, ſi fuerit ille Mercator, & non ſo-
lùm lucrari ſolitus, verùm etiam ſi pro-
bauerit, quòd tales merces præ manibus
habuerit, quibus emptis tantum ſuperlu
cratus fuiſſet veriſimiliter, quòd propter
tale impedimentum moræ facere non po
tuit. Illis præuijs ſcilicet articulatis &
15 probatis, † Iudicis officiũ erit, tam lucri
ceſſantis, quàm damni emergentis, ratio-
nem habendam, per text. d. l. 2. §. fin. de eo
quod cert. loc. Quid, inquit, ſi merces ſo-
lebat comparare, an & lucri ratio habea-
tur? Reſp. Non ſolius damni puto, ſed &
lucri habendam rationem, adde gl. ibid.
in verb. lucri. & text. l. ſi commiſſa. ff. rem
rat. hab. Alex. conſ. 141. col. 2. in fin. verſic.
fortius videtur, vol. 5. & cõſ. 52. col. 2. verſ.
& ſi videtur, volum. 6. & conſ. 121. col. fin.
verſic. expeditum eſt. Vbi hanc commu-
nem refert.

Pro hac ſententia mille auctores citan
tem, vide Gabrielium lib. 3. de ſolut. & li-
br. concluſ. 10. & Bartol. in d. l. vnic. num.
15. verſic. ſi verò conſueuit. C. de ſentent.
quæ pro eo quod int. profer. & in l. nu-
mis, circa fin. ff. de in lit. iur. & Zaſ. ad il-
lam, num. 11. Menoch. de arbit. iudic. caſu
119. Nattam conſ. 370. Socin. reg. 3. fallent.
31. & 33. cum ibi alleg. Coraſ. in Miſcellan.
lib. 3. cap. 13. num. 6. Vbi præmiſſam legem
final. de per. & com. rei ven. breuiter ex-
plicat. Grammat. deciſ. Neapolita. 103. nu-
me. 93. & ſequen. Quod, inquit, intereſſe,
etiamſi non eſſet probatum Iudici, Iudex
tamen ex ſuo officio poteſt illud taxare
& arbitrari ex coniecturis, per l. ſi tradi-
tio. & ibidem Bartol. ff. de actio. empt. &
Grammat. deciſ. 58. num. 8. & 9. Adde Di-
dac. Couar. variar. reſolut. 3. cap. 4. vbi l.
curabit, de actio. emp. in longum & egre-
giè explicat. Omninò verò Carol. Moli-
næ, de vſur. num. 28. & conſeq. ad num. vſ-
que 36. Item Matth. Coler. in tract. de pro-
ceſſ. execut. part. 1. cap. 10. num. 100. & ſe-
quentib. Vbi infert, tam damni emergen-
tis, quàm lucri ceſſantis intereſſe, ſi vide-
licet illud probatum fuerit, † idque tam 16
iure Ciuili, quàm Pontificio peti & exigi
poſſe. Plura in hanc rem ibidem ſequun-
tur, † maximè de modo intereſſe vtriuſq; 17
probandi. Cui adiunge ſuper hoc puncto
Natt. alleg. conſ. 370. incip. Articulus, quo
Lectorem remittimus.

Fit autem mora dupliciter, vt tradunt
Dd. † Vel ex re, vel ex perſona. Ex re mo- 18
ra, quam irregularem vocant, contrahi-
tur, cùm lex eam introducit, facitque ali-
quem eſſe moroſum abſq; hominis facto,
ſiue diei interpoſitione, aut interpellati-
one: & ſic iure ipſo debitor moram con-
trahit, quod ipſum fit aliquando in fauo-
rem

19 rem † minorennitatis, per Bald. & alios in l.in minorum.ff.quib.ex cauſ.in integ. reſtit. l.Titia Seia. §.vſuras. ff.de legat.2. Ita, aliquando fit fauore Eccleſiæ, & piæ cauſæ, per eundem Bald.in Authent. hoc amplius.2.colum.C.de fideicommiſſ.Pet. de Anchar.in conſi.250. incip.in Chriſti, &c.circa fin. Et gloſſ.in §.item mixta, ſuper verb.Iudicum, circa princip.Inſtitut. de act. & ibid.Iaſ. Quam gloſſ.admodum ſingularem exclamat Roman. ſingul. 118. Matth.ſingul.44.num.4.Socin.fallent. regul.269.fallent.3. Iohan.de Immol. in repetit.l.ſi verò. §. de vero. ff. ſolut. matrimon.

Similiter contrahitur aliquando mora fauore libertatis, per l.cùm verò.§.apparet igitur.ff.de fideicommiſſ.libert. & glo.in d.l.mora, de vſur. Plures caſus recenſet D.Menoch.d.loc. Si igitur, vt rem ipſam exemplo declarem, minor ſit, vel perſona miſerabilis, quæ domum fortè Titio vendiderit pro mille aureis, eamq; tradiderit ſtatim, & is Titius ſolutionem minori non fecerit, etiam nulla appellatione interueniente, tunc Titius ſtatim in moram incurriſſe, eundemque in vſuras & cauſam duriorem, quoad decrementū, quod fortè in numis ſuperuenit, condemnandum fore dicetur, d.l. in minorum.

20 † Quantúuis verò prædicto & ſimilibus caſibus ipſo iure moram committi dicatur, declaratoria tamen ſententia per illa verba neutiquam excluditur: idq; regulariter ſeruari infert d.loc.Menoch. Et egregiè Andr.Gail.lib.2. de pac.publ. cap. 3.& lib.2.Obſer.52. Grammat.deciſ.15. Omnia, ait, iura mundi diſponentia pro aliquo crimine ipſo iure pœná imponi, intelligenda ſunt, dummodò ſecuta fuerit ſententia declaratoria. Idem tenet Affli. ad c.ſancimus.quo tempo.mil. Schuiff.3. conſil.10.& conſil.21. Cacheran.deciſ.29. Vide pro ea innumerabiles auctoritates apud Anton.Gabriel. libr.8. concluſio. 12.

21 † Alter modus contrahendæ moræ fit per vnicam ſaltem extraiudicialem interpellationem, qua prçuia, ſi debitor ſoluere differat, in mora conſtituitur. Atque hæc vocatur regularis mora, ſiue Ordinaria.Doct.in d.l.mora. † Eſt autem ciuilitatis & vrbanitatis, cùm pura ſubeſt obligatio, debitorem prius admonere, & contracti debiti auiſare, quàm recta via eundem ſtatim in ius vocare, per l.quidam hyberus.& ibi Paul.& Bald.ff.de ſeruit.vrb.præd. ſecundùm communem intellectum. Quod niſi creditor fecerit, † à Iudice in expenſas condemnari, poterit Panor. in c.licet Heli, extr.de ſimon. nume.13.quod latiùs proſequitur Coſt.ad d. l.mora. 22 23

24 † Quòd autem vnica iuterpellatio extraiudicialis ſufficiat, defendit contra Aemil.Ferret. Corraſium, & alios d.loc. Menochius, quem laudat Emanu.Soarez recept.ſent.in verb.mora, num.212. Vide gloſſ.in l.qui Romæ.§.cohæredes, in verbo, teſtato.& ibid.Bart.Raph.Paul.Caſtr. & Alex.latè ff.de verb.obliga. & gloſſ.in l.fideiuſſor obligari.§.vlt.ff.de fideiuſſo. Petr.Iacob.in tit.de reſtit.in integr.circa med. Bart.Bald. & Angel.in l.cum poſtulaſſem, in prin.ff.de dam.infect. Cor. cōſ. 196.incip.licèt in hac, verſicu.videndum eſt, lib.4. Omninò autem Maſcard.præci. loc.num.11. hanc ex ſententia Felin.in c. ex literis, nume.8. de conſtitut. communem referentem. Et Tyraquell. lib.2. de retract.§.4. gloſſ.6.nume.39. & Iohan. de Lambert.in tracta.de mora, cap.4.fuſiùs. Cui adde Matth.Coler.de proceſſ.execu. 3.par.cap.3.num.3. & Chaſſan.in Conſue. Burgund.in verbo, Suffiſament, num.8. cum ſeqq.

25 † Et pro communi hac ſententia videat lector loca quædam plures interpellationes requirentia apud Coſtal.quæ conciliat ipſe in §. & non ſufficit, d.l.moræ. Ita enim denunciatione procuratori facta, non per eam conſtituitur dominus in mora.Coſt.in l.actione. §.item ſcriptum. & ad §.renunciaſſe.ff.pro ſoc.Multum autem in eo valet arbitrium Iudicis, vt dícit idem Coſtal. ad finem.§.& non ſufficit. Vide Menoch.dicto loco. Et Cæ.

poſt. caut.342. Cui adiunge Maſcard. nu-
me.12.

26 † Aliquãdo per diei appoſitionem mo-
ra contrahitur, tacita ita interpellatio
ne. Et tunc locum habet trita illa & vul
garis Regula, qua dicimus, Quòd dies in-
terpellat pro homine. l. magnam. C. de
contrah.& commit.ſtipulat.l.2.C.de iure
emphyt.l.quoties in diem, cum ſeq. ff.de
verb.obligat.c.potuit,extr.locat.gloſſ.in
c.cupientes.§ ſi verò, in verb.contempſe-
rit,de elect in 6.& gloſſ.in Clement quia
contigit, in §.vt autem, in verb. ſingulis
annis,extr.de religioſ.domib. Affiict.de
ciſ. 50.num. 8. Et deciſ.399. nume.12. Ne-
guſant.in tracta.pignor.& hypothe.part.
6.membr.1. in princip. Cacheran.conſil.
48.num.6. Boſs conſil. 84. num.1. & 2.vo-
lum.1. Cotta in Memorabil. in verb. mo-
ra. Maſcard.d.concluſ.num.19. Et Corne.
conſil.77.placet mihi,1.colum. verſic.ſed
27 ad hoc,volum.2. † Et tunc vnius diei lap-
ſus moram facit. Menoch.num.44.Et An-
ton.Gabriel.latè lib.3.de ſolu. & lib.con-
cluſ.9.

Hinc Tiber.Decian.reſpon.84. volum.
2.num 4.& 5.ita inquit: Vbicunque ad-
ditus eſt dies,& is ſit lapſus, vtique ſta-
tim mora commiſſa intelligitur, neque
vlla eſt expectanda interpellatio.d.l.ma
gnam. Quinimò & horæ lapſus inducit
moram,per Bald.in l.1.colum.1. verſic.id
occurrit dubium. C.ne lice.tert.prouoc.
per Decium poſt alios in l vinum.num.9.
ff.Si certum peta. Adde And.de Iſern.ad
tit.quo temp. mil.in feud. ibi, Sancimus,
nume. . & ibidem per gloſſ. marginal.
Quando verò inſtrumento obligationis
dies certa adiecta non eſt, arbitrio diſcre
ti Iudicis relinquitur, quale tempus de-
beat conſiderari, per gloſſ. in l.ſi pro ea.
C.mand. & in l. Lucius Titius. ff. eodem.
Neguſant.conſil.56.num.3.& 7. Socin.Iu-
nior conſil.67.num.9.volum.1. Guid.Pap.
deciſ. 132. & Menoch. de arbitrar. iudi-
cum,2.conſil.12.num.4. Adde præcit.loc.
Coler.

28 † Per iudicialem demùm interpellati-
onem omninò & quidem pleniſſimè de-
bitor in mora conſtituitur.l. nemo rem
ſuam.§.1.ff.de verbor.obligat.l.homo.ff.
de re iudic. & Menoch.num.45.Vbi † plu- 29
res ſequuntur cauſæ, propter quas moræ
purgatio admittitur.ad.de gloſſ. in c. po-
tuit,in verb. clerici, extr.loc. & cond.
& dict. tractat. Iohan. de Lambert. Vide
Zaſ. fuſiùs ad d.l.vinum. & Cacheran.de-
ciſ.alleg.49. & deciſ.71. Eman.Soarez re-
cept.ſentent.nume.218. Guid.Pap. quæſt.
497.& quæſt.23. & conſi.212. Graſſ.in com
mun.opin.cap.1.lib.2.Viuium in commu.
opin.209.

Poteſt etiam mora purgari † iuramen- 30
to † non obſtante,idque de æquitate iuris
Canonici, ſecùs verò de iure Ciuili, per
Bald.in l.qui crimen,in penult. colum.11.
quæſt. C.qui accuſ.non poſſ. Decius latè
in conſ.138.colum.3. Alex. in l.ſi quis ma-
ior.C.de tranſact Hippol.de Marſil.ſing.
403.& ibid.additio ſingularis.Cott.latiùs
explicat in Memorab.in verb.mora. Vbi
ſequitur,† In contractibus bonæ fidei mo 31
ram purgari poſſe, etiam ſi dies & pœna
fuerint appoſita, per Bald. in l.cùm alle-
gat penultim.columm. in 6. oppoſ. C. de
viur. De quo latiùs per Alexand. con-
ſil.30.incip.in caſu, colum.4. in princip.
Ita quoque determinauit d.conſil.Tiber.
Decian.num.13.idque propter æquitatem
quæ in contractibus bonæ fidei exuperat,
per multa ibid.& num.ſeqq. item 26.om-
ninò, maximè ſi modicum tempor is ſu-
perſit,in quo multum valet arbitrium iu-
dicis,vt ſequitur, nume.20. 21.& 22. & ſe-
quentibus. Vide Aluarot. ad princip. tit.
feud. quæ fuit prima cauſa benefic.amitt.
num.7. vbi videtur defendere, quòd vbi
annus & dies ſunt conſtituti, intra quem
terminum vaſallus inueſtituram petere
tenetur, patentque nonnulli moram il-
lam purgari poſſe,ipſe tamen cõtrarium
videtur velle defendere per rationes plu
res ibidem poſitas.Et Andre.de Iſern.loc.
præcit. Adde locum Lanfranc.ad Clem.
ſæpè,de verb.ſignif.nu.44.& 45.

Adde hic etiam quid notabile, videli-
cet,† poſt factam oppoſitionẽ per aduer- 32
ſarium,moræ purgationem non admitti,
per

per Crauett.conſil.146.num.5.verſic.mora.& conſil.248.colum.penult.circa med. verſicul.non obſtat quod proponitur. & conſil.192.nume.19. verſic. nec audiretur. Sic in ſimili infert Cæphal.conſi.745.Sententia lata pro vel contra falſum procu-
33 ratorem,† vnde nullitas ſumma reſultat, etſi quidem poterit illa poſtmodum per dominum ratificari, vt communis habet opinio, (Vant.de nullit.ſentent.tit.quib. mod.ſentent.null.defect.poſſ. nume.102. Iaffred.deciſ.25?. & 276. Guid.Pap.quæſt. 320. D.Zaſ. ad l.ſi mater. § hoc iure. ff. de except.rei iudic. Mynſing.1. Obſerua.44. Huber.de Bonacurſ.in prax.tit.de excep. & benefic. quæ poſt ſenten.definit.opponi. num.33. D.Gail Obſeruat.47.1.) tamen poſt defectum mandati, per partē aduer-
34 ſam † oppoſitum, falſi procuratoris geſta per ratihabitionem ſubſequentem validari non poterunt, quod hoc anno habui in praxi, lite adhuc indeciſa pendente. Hoc commune pronunciat Eman. Soarez recept.ſentent.in verb.procuratoris, nu. 99.per Angel.in §.item ſi,colum.antepenult.Inſtit.de except.Iaſon in l.licet,nume.10.C.de procurat. Felin.in c.cauſam, num.9.de iudic. Bald.deciſ.348.nu.4.

Sic volunt Doctores, quòd ratihabitio tunc retrahatur, quandò reperit principium confirmabile, ſed quando illud principium confirmabile non reperit, tunc nunquàm efficaciter retrotrahitur: atque ita ratihabitio debet habere extrema & media habilia. Vnde nunquàm illa fieri poterit,quando medio tempore alteri ius quæſitum apparet. Et vbicunque actus debet fieri intra certum & determinatum tempus, ſi fiat ab alio etiam expreſſo nomine noſtro, neceſſe eſt ratum haberi infra id tempus: alioqui ratificatio ſequens poſt id tempus,& cùm nō poteſt actus amplius geri,nihil operatur,& actus remanet nullus.l.pen. & ibid. Bart. & Ang.& alij.ff.rem rat.hab.Pulcherrimè pertractantur hæc ipſa apud D.Euerhar. Præſid. Mechlin. conſil.213.& D.Leonin. Cancel.Duc.Gelr.conſi.72.num.3.Eodem modo dicunt Dd. de confeſſione facta, etiam in inſtrumento Guarentigiato, quæ 35
etſi quidem prætextu erroris reuocari poſſit, refuſis prius parti aduerſæ expenſis, illa tamen reuocatio tunc locum habere non poterit,ſi per partem aduerſam fuerit cōfeſſio acceptata,propterea quod iam alteri ius ſit quæſitum. Hippolyt.de Marſil.ad l.de vnoquoque. ff.de re iud.& ſingul.402. Plura de mora vide apud Maſcard.d.concluſ.de probat.

Thema Cap. XXVII.

De falſa moneta, & falſarijs.

SVMMARIA.

1 *Falſum quatuor modis committitur.*
2 *Scriptura qualiter falſum committatur.*
3 *Falſum teſtimonium in teſte & Iudice.*
4 *Dicto quinque modis fit falſitas.*
5 *Falſis probationibus vtens, falſum committit.*
6 *Monetam adulterinam cudens, falſi tenetur.*
7 *Falſi pœna tenetur, non habens cudendæ monetæ poteſtatem.*
8 *Monetam abſque poteſtate etiam bonam cudens,tenebitur.*
9 *Falſi tenetur, qui non ſeruato pede numos cudit.*
10 *Falſi numi per tinctionem ab auctore recenter viſi.*
11 *Falſi pœna tenetur, qui non iuſto pondere monetam fecit.*
12 *Falſa moneta dicitur, Principis falſa ſub imagine cuſa.*
13 *Falſariorum pœnæ quæ quondam fuerunt.*
14 *Falſariorum pœnæ ex Conſtantini Imper. ſanctionibus quæ ſint.*
15 *Monetam falſam Imperatoris cudens.*

16 *Monetam falſam ſiue quis fundat, ſiue percutiat parum referre.*

17 *Monetam probam ſub imagine Imperatoris fabricans.*

18 *Monetam falſam alterius Principis cudens.*

19 *Pœna capitis in iure quopacto accipiatur.*

20 *Capitis pœna de mitiori intelligitur.*

21 *Pœna grauiſſima, item vltimi ſupplicij eſt mortis.*

22 *Pœna mortis multis ex cauſis intelligitur.*

23 *Delictum cœptum, ſed nõ conſummatum, excuſatur.*

24 *Pœnæ ſunt mitigandæ, non exaſperandæ.*

25 *Affectus non punitur, ſed benè effectus.*

26 *Aetati incapaci quopacto ſuccurratur.*

27 *Pœnæ tondentium, mutilantium, radentium, vel tingentium numos.*

28 *Moneta qualiter tingatur.*

29 *Numos plus debitò ponderoſiores radens, an ſit puniendus?*

30 *Augmentum à contrarijs propter diuerſitatem rationis non procedit.*

31 *Numi quibus caſibus tondi ac radi poſſint.*

32 *Conſtitutio Imperij contra eos, qui radunt aut tondunt monetas.*

33 *Monetas falſas expendens qualiter puniatur.*

34 *Doctores in hoc puncto pœnarum ſunt varij.*

35 *Falſas monetas expendentes quando excuſentur.*

36 *Falſas monetas quibus caſibus liceat habere.*

37 *Pœna confiſcationis domus, in qua falſa moneta cuditur.*

38 *Monetæ ſpecialia plura relatiuè.*

39 *Falſarius quopacto ſecundùm Ordinationes Imperij puniatur.*

40 *De his qui opem, & conſilium præſtiterunt relatiuè.*

CAPVT XXVII.

DE falſitate monetæ, & quopacto illa cõmittatur ac puniatur, poſtremò hoc in loco nobis agendum erit: Et primò falſum quatuor potiſſimùm † modis committi boni auctores tradiderunt, 1 Scripto videlicet, dicto, facto, & vſu. † Scripto falſum committit Notarius, 2 falſum inſtrumentum conficiens, aut in ipſo inſtrumento aliquid delens ſeu expungens. c. cùm Ioannes. c. inter dilectos, extr. de fid. inſtrum. & in l. 1. vbi plures caſus recenſentur. §. qui rationibus. & in l. Paulus. §. Paulus. ff. ad leg. Corne. de falſ. De qua falſitate quædam vide apud Menoch. de arbitrar. iudic. caſu 306. & Iohan. Maſcard. de probat. concluſ. 742. ibi, Falſitas. Damhouder. in praxi crimi. cap. 122. per totum.

† Dicto fit falſitas in teſte, qui falſum 3 teſtimonium dicit, aut etiam cùm Iudex contra propriam conſcientiam falſum iudicat, d. l. 1. §. ſed etſi quis. Et §. qui iudicem. §. ſed etſi iudex. Menoch. caſu 308. & ſubſequen. Maſcard. concluſ. 743. & conſequenter. Hinc Damhoderius cap. 121. † Quinque modis dicto fit falſitas, ait, 4 nempe, falſa ſuggeſtione, falſa denunciatione, falſa accuſatione, falſa depoſitione, & falſa iudicatione.

† Vſu verò, vt in eo qui falſis vtitur probationibus, per l. ſi falſos. C. de falſ. De quibus vide Menoch. & Maſcard. in loc. præcit. Et de his omnibus modis copioſiſſimè Boſſium in prax. crimin. tit. de falſ. & Iul. Clar. lib. 5. §. falſum. Damhouder. cap. 123.

† Demùm facto fit falſitas in eo, qui a- 6 dulterinam monetam cudit. l. 1. & l. qui falſam. ff. ad leg. Corn. de falſ. de quo genere falſitatis in præſentiarum nobis erit ſermo.

Inci-

Incidit autem falſarius in crimen læ-
ſæ Maieſtatis, non ſolùm is qui Principis,
ſed & qui Ciuitatis alicuius falſam mone
tam cudit, per l.2.C.hoc tit. Gigas in tra-
cta. de crim. læſ. maieſt. tit. qualiter & à
quib.quæſt. 62. & Ang.de Malef. in verbo
præſente Caió & appellante, num.4.Cœ-
pol.conſi.17.col.4.Grammat.conſ.6.nu.7.
Prædicta ita tractátur in pract. Papien.
in form. libel.ad reſcind.ſentent.in gloſ.
in verbo, procurauit.nume. 4. & apud A-
zon.in ſumma, C.ad l.Corn.de falſ.& Me
noch.Caſ. 316. Maſcard. concluſ. 1069. In
verb. Moneta. Berber.in ſuo iur. viator.
rubr. 9.de falſar. & falſ. vbi paulo aliter
loquitur. Inquit enim, falſum his modis
committi poſſe, conſenſu, verbo, opere
& vſu, & omiſſione, quæ membra, ait, ſi
diſcreuerimus, nihil vel parum horum,
quæ ſub hoc crimine cadere poſſunt, re-
linquemus.

7 Primo† itaque, quo ad inſtitutum præ-
ſens, falſarius eſt, & pena falſi tenebitur,
qui etſi cudendæ monetæ poteſtatem nõ
habeat, tamen eandem fabricare tentat,
probatur per Bartol. in l. qui falſam mo-
netam, ff.de falſ.Cæpol.in conſi.crim.77.
num.4.& Boſſ.de falſ.mon.num. 2.Alexá.
conſil. 104. volum. 1.per totum. Menoch.
præcit.Caſ. cum Maſcar.d. concluſ.Fran-
ciſ. Marc. deciſ. 684. in princip. & deciſ.
261.part.2.Damhoud.cap.65.Laud.de mo-
net.numer.10. ab initio.Falſa eſt moneta,
ait, ex cauſſa efficienti, vt quia Baro cudi
facit pecuniam, cum non haberet cuden-
di monetam poteſtatem, lege vel priui-
legio, aut conſuetudine ei conceſſam.
De quo dixi in priori part. c. 4. & proba-
tur in c.quæ ſint regalia.& l.fin.C de fal-
ſa.monet. §. ſi miniſtrales, titu.de violat.
pac.Ioann.Aquil.de monet.poteſt.cap.9.
Nec refert etiamſi eo caſu probam ſuiſ-
8 que partibus conſtantem monetam † cu-
derit, ſi illud abſque auctoritate fecerit,
præcita.auctores in dict.loc.Menoch.nu.
15.& nu.18.vbi hæc latius explicantur. vi
de Alex.in l.ſingularia, num.26.ff.ſi cert.
pet.& gloſſ. in verbo obnixia, C.de falſ.
Mone & in l.Sacrilegij, ff.ad l.Iul.pec.&
DD.in c.quanto ext.de iureiur. adde Ti-
ber.Decian.de crim.falſ.Mon.libr.7.cap.
23.nu.26.in tract.crimi.

Secundo falſa dicitur moneta, quæ eſt 9
fabricata pede præſcripto non ſeruato,
idque quo ad ligam primo. Ita ſi thalleri
Imperiales cuderentur ad 10. denarios,
quia in puritate deſunt grana 16. Idcirco
falſi pœna fabricator tenebitur. per l.1.
C.de falſ. Monet. & l.quicunque numos,
cum l.ſeq.ff.ad l.Corn. de falſ. Lege Cor-
nelia ait, cauetur, vt qui in aurum vitij
quid addiderit, qui argenteos numos ad-
ulterinos flauerit, falſi crimine teneri Dá
hoder.cap.65. Franc.Marc.dict.deciſ.87.
nu.7.par.2. & Tiraq. de retract. conſang.
§.1.gloſſ.20.num.13.Ioann.Aquil.d.c.9.Di-
dac.Couar.veter.numiſ.coll.cap.8.dicú-
tur item numi falſi, inquit, qui ex adulte-
rina materia fiunt, etiamſi facti ſint & ſi-
gnati ab his, qui huic fabricæ & muneri
ſunt à Rege præpoſiti & inſtituti.

Sic† vidi nuper adulterinos thalleros, 10
Imp.& Philippicos, itẽ Coronatos & du-
plices ducatos, forma exteriori pulche-
rimos & applauſibiles, quorum extremi-
tates quidem aureæ & argẽteæ, & ita at-
triti lidio lapidi omnino apparebant bo
ni, auro etiam & argento circumducti, i-
taq; tincti, in totum iuſti ponderis erant.
Intrinſecus vero æs in numis argẽteis, in
aureis merum tantummodo argentũ (ad-
mirabili certe artificio multis videnti-
bus, pœna tamen capitis & flãmæ digno)
latebat. Huius falſitatis meminit quoque
Bodinus de republ.li.6.c.3. vbi ait, depra
uatio talis nec ſectione aut Heradio lapi
de percipitur; quoniã circularis portio
exterior, qua bonitatis periculũ fit, ex au
ro argẽtoq; puro eſſe poteſt, interiora ve
ro corrupta. Et Plinius conqueritur, atte
ſtante quoq; loc.præcit.Bodino, quod ta-
les numorum deprauatores ſuo tempore
extiterint, qui argentea lamina numos
ferreos ita texuerint, vt in totum argen-

tei crediti fuerint, quam ferruminationem vocauit, dicitq; Bodinus ſe Lutetię quoque talem numum vidiſſe, Ego, vt ſupra, multos aureos tales & argenteos, vidi. Adde his Tiber. Decia. de falſ. mone. num. 7. lib. cap. 23. num. 13. & ſeqq.

11 Tertio † ſi in pondere moneta deficiat, dicitur falſa, vt ſi thallerus Imper. cudatur anglorum 18. Cum enim iuſtum eius pondus ſit anglorum 19. defectus eſt in vno angl. Et ita in aureo in auro, qui non pendit niſi binos anglos, deeſt eidem octaua vnius angli pars, hoc eſt 4. minuta, de eo eſt textus in d.c. Quanto. ibi, Monetam aut falſam aut legitimam eſſe credebas, iunctis verbis ijs, quæ prçcedunt, Et tradunt DD. l. lege Cornelia cauetur. ff. ad l. Corn. de falſ. gloſſ. in d.c. quanto 1. in verbo, defraudatæ, & ibi Abb. de iureiur. & in l. 2. C. de veter. num. poteſt. libr. 10. Damhouderius alleg. cap. 65. numer. 4. Franciſ. Marc. dict. in loc. & Azo in ſumm. C. ad l. Corn. de falſ. Tiraqu. de retract. lign. §. 1. gloſſ. 20. numer. 13. Couarr. d.c. Bald. in margar. innocent. in verbo moneta, Laudenſ. num. 10. & 11. Matth. de Afflict. in conſtitut. Neapol. li. 3. lit. 4. colum. 2. vbi verbum adulterare, græca vocabula paratipa, & paracharagmata, quique paracharatæ dicantur, explicatū habetur.

12 Quarto † moneta dicitur falſa, ſi vel Principis imago vel inſcriptio, de quibus dixi ſimiliter ſupra cap. 17. fuerit mutata, aliam imprimendo formam, imaginem, aut inſcriptionem, in quo grauiter annis retro fuit peccatum per quoſdam, vti paſſim in numis adulterinis talibus adhuc hodie extantibus, conſpicitur, quo facit lex lege Cornelia teſtamentaria, ad l. Corn. ff. ita dicit Damhoud. in d. cap. 65. numer. 3. & Ioann. Aquil. præcit. loc. fit, inquit, falſa moneta etiam per habentem poteſtatem cudendi, ſed non in tali forma, impreſſione, vel ſigno talis monetæ, quia vtitur ſigno adulterino. De prædict. tribus modis adde Franc. Marc. deciſ. 186. num. 3. & 4. part. 1. & deciſ. 648. numer. 3. part. 2. & quæſtion. 87. numer. 7. par. 1.

Pœna † autem falſariorum adulterinam monetam fabricantium, fuit iure Digeſtorum in homine libero confiſcatio bonorum, & deportatio, in ſeruo vero vltimum ſupplicium, per d. l. 1. §. vltimum, hoc tit. 13

Hodie † vero ſecundum communem DD. ſententiam, idque ex Conſtant. Imper. Sanctionibus in l. 1. & 2. C. de falſ. monet. pœna talis eſt conſtituta in falſarios, videlicet vt ſi quis tale crimen commiſerit in cudendo falſam monetam, ſub imagine Imperatoris, vel etiam ipſiuſmet Imperatoris † falſam monetam percuſſerit, igne & flamma ſit comburendus, cum publicatione omnium bonorum, d. l. 2. ibi, *Quicunque ſolidorum adulter poterit reperiri, vel à quocunque fuerit publicatus, illico omni dilatione ſubmota, flammarum exuſtionibus mancipetur.* Gloſſ. ibidem finalis communiter approbata, in verbo flammarum. & per Alexand. in conſil. 104. incip. Quod ſtatutum loquens, 2. colum. volu. 1. Iacob. Nouell. in pract. crim. circa fin. vbi tit. Contra monetarios. 14 15

Nec † refert ſiue quis in fuſione monetæ vt textus loquitur, ſiue percuſſione falſum commiſerit. Et hanc pœnam Berberius de falſ. Mon. contra gloſſ. fin. l. vlt. C. veter. num. poteſt. lib. 11. tam de ægentea quam de aurea intelligendam dicit, ſi modo ſit eius qui ſuperiorem non cognoſcit, Matth. de afflict. tit. 40. col. 2. Couarr. d. loc. & ita quoqne tenet Ioann. Aquil. de Monet. poteſt. cap. 10. quicquid in contrarium dixerit gloſſa ait & DD. in dict. l. fin. 16

Quid † autem dicendum de eo qui ſub Imperatioris imagine quidem, aut Imperatoris monetam cudit in liga & pondere, hoc eſt, ipſis monetæ ſubſtantialibus probam, qua pœna ſit plectendus? Et Marſ. in d. l. qui falſam dicit, hunc ſolum deliquiſſe in inobedientia, & non in ſubſtantialibus monetæ, materia & ponde- 17

re:

re: quem ſequitur Nouell. in praxi præcit. loco. nume. 4. Non igitur eum mortis ſed mitiori pœna, ſcilicet arbitraria, puniendum infert, quæ nec Couar. nec Menoch. num. 5. placent, pro qua eſt gloſ. ad d. l. 2. C. de falſ. mon. ad verbum obnoxij. Id eſt, habet. qui falſificant noſtram monetam, vel aliam faciunt ſine noſtra voluntate etiam rectam ſecund. Azon. Ad de Boſſium de falſ. mon. nu. 2.

18 Si † quis vero non Imperatoris, ſed alterius Principis aut Ciuitatis, ius cudendæ monetæ habentis, monetam fabricauerit, capitali ſupplicio erit condemnandus, per d. l. 1. C. ibi, *Capitali ſupplicio plectendus*, Quæ † pœna capitis, non eſt mortis naturalis, ſed ciuilis, ſcilicet deportationis, per Cyn. & omnes ſcribentes, ad d. ll. & ad c. quanto de iureiur. Ioan. Aqui. loc. præall. Illamque communẽ dicit Eman. Soarez in verbo Capitalis, & in verbo, pœna. Idque ex Iul. Clar. in pract. §. fin. quæſt. 67. in princip & Didac. Couarr. de ſponſ. 2. part. c. 7. §. 7. num. 16. Hipp. de Marſ. in pract. crimin. §. oportune. num. 4. Adde Viuium in comm. opin. in verbo moneta. & Hyppol. conſ. 53. numer. 39. Ioann. de Anan. in c. ad falſariorum, de falſ. Berb. num. 2. Matth. de afflict. in conclu. Neap. titu. de Sacril. num. 1. per gloſſ. in l. quicunque. ff. de falſ. Alexand. conſil. 121. lib. 7. & Tiber. Decian. d. tract. num. 19.

19

20 Quod † ipſum regulariter in iure obſeruatur vt quotieſcunque fit mentio ſimpliciter pœnæ capitis, tunc eam accipimus non de vltimo ſupplicio, ſed mitiori aliqua, vtpote deportationis, aut exilij pœna, præcit. DD. in loc. allega. & per gloſſ. in l. 1. C. Ne mancip. Chriſtian. & in l. 1. ff. ad l. Iul. pecu. & in l. hos accuſare, §. omnibus, in verbo Capitis. ff. de accuſ. & in l. eum patronum. ff. de iur. patronat. Iacob. de Belui. in ſuo tractatu crimin. de pœna capitis, & Boer. deciſ. 254. Raph. Cuma. conſi. 138. Alex. cõſi. 104. in 1. volũ. Ang. in tract. malef. in verbo. & ibi caput, col. 6. Maran. par. 4. diſt. 2. num. 3.

Sic in dubio ſemper mitiorem pœnã ſubintelligimus, per l. præſes. ff. de pœn. & per bonum text. l. præſenti, in princ. C. qui ad Eccleſ. confug. vbi Imperator illa duo coniungit, Capitali et vltimi ſupplicij animaduerſione plectendis. Quæ verba † vltimum ſupplicium, mortem deſignant l. Capitalium in princ. l. Si quis aliquid §. qui abortionis, l. qui vltimo, ff. de pœn. Inſtitut. de public. Iudic. §. item lex Cornelia, de falſ. idem dicitur ſi de pœna grauiſſima conſtitutum reperiatur, ſecũdum glo. ſingularem in l. 2. in verb. pœna arbitrio iudicis imponenda. Late hæc proſequitur Boer. dict. deciſ. 21

Pœna † autem mortis ſecundum Menoch. num. 19. & conſequenter locum nõ habet in eo, qui monetam reprobam, ſed minime expendibilem fabricauit, per Alexã. conſil. all. 104. Marſil. in d. l. qui falſam, num. 53. Gramm. deciſ. 79. num. 29. Couarr. circ. fin. nume. 3. Item in eo qui nec-dum perfecit, incepit quidem, ſed ad limam non venit, nec formam aut imaginem impreſſit, quod nos vocamus vngemünzt/vngepregt gelt. Et gloſſ. in dict. l. quicunque, Marſi. & Gram. in dict. loc. Item nouell. num. 5. ita regulariter in omnibus delictis decidit Tiraq. de pœn. tẽp. aut mitig. cauſa. 60. per l. qui ea mente, ff. de furt. & l. quis ſit fugitiuus. §. 1. ff. de ædil. edic. quod pulcherrime proſequitur Alber. in 45. par. ſtatut. quæſt. 69. & de conatu ac de delicto attentato, non autem perfecto, vide eundem Tiraq. cauſa 37. in initio, & cauſa ſeq. 38. Menoch. vti ſequetur infra. 22 23 24

Sic † dicimus ſecundum conſuetudinem totius mundi, affectum non puniri, ſi modo effectus non fuerit ſubſequutus. Spec. in tit. de accuſ. §. 1. Ang. in l. 1. §. hæc verba, ff. quod quiſ. iur. Bald. in l. 3. C. de ſer. fugit. Marſil. in l. eiuſdem. ff. de Sica: Paul. in d. l. 1. quod quiſque iur. Roma. in l. damni, §. Sabini, ff. de dam. infec. Alex. in conſil. 15. in 1. volum. viſo proceſſu inquiſitionis, Iaſ. de Imm. in l. 1. ff. de publ. Iudic. Çyn. & Bald. in l. is qui cum telo, ff. ad l. Corn. de Sicar. 25

Item

26 † Item ſuccurritur ætati incapari, veluti impuberi, Is enim, niſi doli capax ſit, hanc mortis pœnam euitat, per l.1. §.Impuberes.C.de falſ.monet. Et quamuis maior factus ſit, qui in minori ætate delictum commiſit, tamen de ipſo delicto non debet puniri, per Hippol. in l.infans.colum.2.ff.de ſicar.& in l. de minore, in princip. colum.vltim.verſicu.& an minor.ff.de quæſt.vtrobique per gloſſ.in l.ſciant.C.de legit.hæred.quod ſequitur Tiraq.cauſa 7.nu.6.

Dictum eſt de eo qui vel Imperatoris vel alterius Principis, Baronis, aut Ciuitatis monetam falſam ſtampauit, † nunc
27 videndum breuiter, quæ eorum ſit pœna qui tondunt, mutilant, radunt vel tingunt monetas. Et dicendum quod ſi ſint liberi, beſtijs ſubijciantur, & ſi ſerui vltimo ſupplicio damnentur. Berber.d.Rubri.9.num.13.& Iul.Clar.vti ſupra, quam communem & receptam DD. aſſertionem refert Didac.Couarr.in fin. all. cap. 7. vbi meminit pragmaticæ Regum Catholicorum, quæ de monetis eſt conſtituta, qua ſancitum extat, tondentem monetam aut numiſmata, puniendum eſſe inindiſtincte pœna mortis, & amiſſionis omnium bonorum. Laudat Eman. Soarez. in verbo Monetam, nume.190. vide etiam Salic.ad L.1.2.& 3.C. eodem. & hoc videtur defendi poſſe per expreſſum textũ l. quicunque. ff. eodem. *Quicunque ait, Vlpian. numos aureos partim raſerit, partim tinxerit vel finxerit, ſi quidem liberi ſunt ad beſtias dari, ſi ſerui ſupremo ſupplicio affici debent.*

28 Tinguntur † autem numi ærei argento, & argentei auro, vt ſecundum apparentem, & fucatum colorem fraudulenter poſſint exponi, Plin.libr.natur.hiſto. c.3. libr.33. Nos germanice Koͤpffere pfenning vberſilbern / vnd Silbere vbergolden dicimus, Aureos enim numos argento tingere velle ſtultitiæ foret indicium. Quare hoc ſenſu eſt accipiendus textus.d.l.quicunque, vt recte Menoch.locum explicuit.

Qui Menoch.inter alia numer.36.hanc elegantem mouet quæſtionem mihi aliquando propoſitam. Videlicet num ille peccet, & pœnæ præſcriptæ reus iudicandus veniat, qui numos ponderoſiores pede † prærordinato tondit, radit, mutilat, Et quamuis Marſil. in ſæpe allegat.l. 29
qui falſum, numer. 100. & Alciatus Reſpon.461. hoc ipſum impune & licite fieri poſſe, modo fraus & dolus abſit, Ideoque ſufficere exiſtiment, vt iuſtum pondus & requiſitum ibi deinceps ſit & relinquatur: tamen mihi Menochij ſententia iuri ac æquitati magis conſentanea ſemper fuit viſa, non poſſe priuatam perſonam monetam Principis aut ſuperioris alicuius, ius cudendæ monetæ habentis, quæ nunc ex argyrocopio prouenit, & expoſita eſt, radere, tondere aut alio quouis modo deminuere & deteriorem reddere, quantũuis etiam ponderoſior pede cõſtituto inueniatur.

Neque ratio Alciati me quicquam mouet iſta, numos videlicet leuiores, ponderoſiores per auri fabros quotidie fieri, hoc eſt, das lichte pfenningen mit guttem güld geſwchert werden/ergo eoſdem etiam in põdere diminui poſſe? Illud enim argumentum non magis procedit, quam ſi quis dixerit. Magiſter monetalis habet poteſtatem intrinſecum valorem meliorandi, ergo etiam deminuendi? Notum eſt enim argumentum a contrarijs, non procedere, cum 30
ſubeſt diſpar ratio, DD. in l. 1. ff. de his qui ſui vel alien. iur. ſunt. In inſtitut. de Patron. tut. præſes. Mechlin. Euerdus in loc.legal.ex profeſſo, in argum.ab oppoſit.

Tum hoc ipſum per expreſſum text.d. l.quicũque; & ſanctionem in Cod. Theodoſiano relatam, li.9.tit.22. improbatum veti-

vetitumque reperitur. Legimus enim ibi-
dem. Eum qui menſuram circuli exterio-
ris in ſolido aureo inciderit, vel adroſe-
rit, puniendum eſſe capite, vel flammis,
vel alia pœna mortifera, Couarru. & Me-
nochi. in loc. prætact. Cui adde d. loco Ti-
ber. Decian.

31 In eo † tamen Alciati ſententiæ nonni
hil acceſſero, quod priuſquam numi plus
debito ponderoſiores, per incuriam fortè
& negligentiam operariorum ita appenſi,
germanicè, So etwo zu ſchwer benom̃en/
ex Officinis magiſtrorum Monetalium
prodierint, ad iuſtum pondus redigi atq;
ita tondi abſque aliquo peccato & pœna
ab ijſdem poſſint, vti mihi non raro in du-
catis, aureis in auro, & Thalleris Imperia-
libus ſtampatis contigit, à quo omnis do-
li & fraudis abeſt ſuſpicio, atque ita paſ-
ſim obſeruatur. Alias de his habemus Im-
perij ſaluberrimas Conſtitutiones plu-
res, per quas hæc noſtra, aliorumque do-
ctiſsimorum hominum ſententia fulcitur
atque probatur.

32 Ita enim, vt † vnius tantummodò loci
textum adducã, ſancitum legimus in Or-
dinat. inuictiſsimi quondam Cæſar. Ferdi.
de anno 1559. promulgata, ver. Wiewol
nun ſolche Probationtäg/ꝛc. Hierauff ſe-
tzen/ordnen/vnd wöllen Wir/das obge-
melte Ringerer/Beſchneider/Schwe-
cher/Schmeltzer/Außfürer/Abgieſſer/
Außwäger/Außzieher/Auffwechſler vnd
Fälſcher/an leib/leben/oder gutt/nach ge
ſtalt der ſachen/geſtrafft/vnnd niemandt
hierin durchauß verſchont werden/ꝛc. J-
tem in §. Vnd beſonderlich de anno 1570.

Quoniam verò pro falſarijs habentur
ac puniuntur, non ſolùm qui falſam mo-
33 netam fabricant, bonamque & probam in
valore intrinſeco adulterant, † verumeti-
am qui eam doloſè expendunt, d. l. lege
Cornelia. ibi, Eadem lege exprimitur, ne
quis numos ſtanneos, plumbeos, emere,
vendere, dolo malo vellet, iccircò de pœ
nis eorundem hic paucis ſubijcimus. Bar.
in præcit. l. lege Cornel. & alij, Panorm. in
d. c. quanto, tenent, ſi quis plumbeam aut
ſtanneam expenderit ſcienter, eum teneri
ordinaria pœna l. Corn. ſi verò debilioris
materiæ, eundem pœna extraordinaria
puniendum. Ioan. Aquil. de Monet. poteſt.
cap. 9. qui hanc refert communem, per A-
lex. d. conſ. 121. num. 7. & Iul. Clar. d. §. fal-
ſum. ibi, expendens, num. 28. Eman. Soarez
in verbo, Monetam, nu. 198. Nouel. cit. loc.
num. 15. & 16.

Alij verò contra, vtrobique † pœnam 34
l. Cornel. locum habere contendunt. Per
Salic. in l. 2. num. 6. C. hoc tit. Marſil. in d. l.
qui falſam, quam in praxi ſeruari, commu
niterque teneri, videntur velle Couar. &
Menoch. per Hyppolit. in l. qui falſam, &
in conſ. 47. nu. 11. quæ etiam conuenit cum
Conſtit. Caroli V. de qua infrà latius. Fran
ciſ. Curt. tamen de Monet. nu. 20. q. 7. Prio-
ri magis aſſiſtit, indifferenter l. Corn. pœ-
næ locum non eſſe aſſerens, quod illa tan-
tummodò tribus his caſibus imponatur.
Quãdo moneta vel in pondere, vel in ma-
teria falſificatur, vel abſque Principis au-
ctoritate numi cuduntur, pro quo vide So
cin. Iun. conſi. 39. num. 83. lib. 2. Viuium lib.
1. opin. 218. Berbe. repet. rubr. præcit. cuius
verba hæc ſunt: Quamuis expendens mo-
netam falſam lege Corn. teneatur, non ta-
men eadem, ſed alia pœna, ſcilicet quod
vel in opus metalli damnetur, vel fuſtige-
tur, vel relegetur. Iulius Clar. verò in hãc
ſententiam concludit. Mihi placet opinio
Bartoli, de qua primo loco paulò ante, tan
quam mitior, & ſecundùm illam, ſi caſus
contingeret, conſulerem & iudicarem:
hinc alij totum hoc iudicis arbitrio com-
mittendum eſſe ſtatuunt, per Marſi. d. con-
ſi. 47. Pariſi. conſ. 169. num. 29. libr. 4. Meno-
chi. num. 54.

Si quis † verò ignoranter expenderit, 35
monetam falſam, excuſabitur, per Docto.
in d. loc. in quo iudicis officium & arbi-
trium, iuxtà perſonarum qualitates, plu-
rimum valebit, vti explicuit D. Menochi.
qui hanc quoque ſecundam fallentiam in
eo ponit, qui ludendi gratia, monetis ære-
is, etiam argento vel auro † tinctis, animi 36
cauſa vtitur. Et tertiam, vt non procedat
in eo, qui habet in arca tales monetas, &

m non

nō expédit, vel expendere cogitat,qui tamē propter ſiniſtram ſuſpicionem, nō omnino ſecurus & liber haberetur. Præſumptio enim contra eundem militat, quaſi eam vel fabricauerit,vel exponere ſaltem voluerit,quapropter etiam torturæ ſubijci poterit,vt tenet Marſil. d. loc. Maſcard. conſi.præcit.in fin.

Quartò excuſabitur,qui expendit monetam non ex eo falſam,quod ære vel forma cōtaminata ſit,ſed quia tanquam vetus erat reprobata & bannita , quo caſu extraordinariè exponens puniri poterit, Fran. Marc.alleg.q.ſupr.83.186.152.& 187.ad quas Lectorem remittimus.

Præter prædictas pœnas,quę ipſos auctores & transgreſſores puniunt, eſt & alia † pœna conſtituta hæc,quod domus,in
37 qua moneta adulterina fabricata inuenitur,fiſco adiudicetur. Quod ſi dominus præſens ignorauerit, & quamprimum repererit ſcelus illud perpetratum prodierit,tunc poſſeſſio vel domus ipſius prę̨ſcriptionis iniuriæ minimè ſubiacebit:ſi verò longiſſime ab ea domo vel poſſeſſione abfuerit,nullum ſuſtinebit detrimentum, actore fundi vel ſeruis,vel incolis, vel colonis , qui ad hoc miniſterium præbuerint,cum eo qui fecit, ſupplicio capitali plectendis,per text.d.l.1.ff.hoc eodem tit. Dd.ad d.c.quanto.

Plura † ſpecialia huius falſæ monetæ
38 criminis,recenſet Ioan. Aquil. de Monet. poteſt.cap.8.Et Berber.in fine rubr.alleg. Item Tiber.Decian.dicto tract.c.24. quaſi ꝑ totū. Eſt prętereà de his pœnis falſæ monetę criminalis Conſtitutio Caroli Quinti Cæſaris quondam inuictiſſimi, in cap. 111.in hęc verba cōcepta,tit.præcedit iſte.

Straff der Münʒfälſcher/vnd auch dero/ſo ohn habende freyheit münʒen/ꝛc.

39 Item in dreyerley weiß wirt die Münʒ gefälſcht. Erſtlich/ wann einer betrüglicher weiß ein ander zeichen darauff ſchlägt. Zum andern/wann einer vnrechte Metall darzu ſetzt. Zum dritten/ſo einer der münʒ jhre rechte ſchwäre gefärlich benimpt/ſolche Münʒfälſcher ſollen nachfolgender weiß geſtrafft werden. Nemblich / welche falſche Münʒ machen/zeichen/oder dieſelbige falſche münʒ auffwechſelen/oder ſonſten zu ſich bringen/ vnd widerumb gefärlich vnd bößhafftig dem nechſten zu nachtheil/außgeben/ die ſollen nach gewonheit auch ſaʒung der Rechte/mit dem Feur vō Leben zum Todt geſtrafft werden. Die jhre häuſer darzu wiſſentlich leihen/dieſelb häuſer ſollen ſie damit verwirckt haben. Welcher aber der Münʒ jhre rechte ſchwäre gefärlicher weiß benimpt/oder auch ohn habende freyheit münʒte/ der ſoll gefencklich ingelegt/vnd nach rath an leib/ oder gutt/ nach geſtalt der ſachen geſtrafft werden. Wo aber irgendt einer eins andern münʒ verbrengt/oder widerum̄ im Tiegel brechte/vnd geringe Münʒ darauß machte/der ſoll an Leib oder Gutt/nach geſtalt der ſachē/geſtrafft werden. So aber mit ď Herſchafft wiſſen vnd willen ſolches geſchehe/ ſo ſoll dieſelbe Herrſchafft ſeine Münʒfreiheit verwirckt vnd verloren haben.

De pœnis eorum,qui opem † tulerint, 40
vel conſilium præſtiterint delinquentibus,qui delictum fieri mandarunt, & de conſcio criminis, atque conatu præſtito, vide egregia capita apud Menoch. de Arbitrar. Iudicum,caſu 349.cum ſequētibus, vſque ad caſum 360. incluſiuè. Didac. Couarru.circa fin.num.3.de mutat.monet.capite 7. Et egregiam deciſionem Lituanicam Petri Roizij, quæ eſt 3. tum etiam Tiber.Decian. dict. tract. cap.25.Et cap.ſubſeqq.26.de iudicibus falſ.Monet.Proceſſu & Probation.27.de excuſationibus ab hoc crim.Item 28.de pœnis varijs pro crimine hoc infligen. vbi hæc & ſimilia copioſius pertractantur.

IDEM AVCTOR AD LECTOREM.

CAndide Lector. Quoniam aliquoties, maximè verò capite libri prioris ſeptimo, dixi, ſubſtantialem vim ac energiam huius noſtræ ſcientiæ, indeque prouenientium quæſtionum, in liga & pondere, quæ intrinſeco valori aſſcripſimus, tum etiam in indicatura, hoc eſt, extrinſeco valore, latere atque conſiſtere: nulliq́ue numi inueniantur in mundo, in quibus non hæc prædicta tria notari ac conſiderari omninò poſſint ac debeant, ſecundùm ea quæ hactenus ſunt producta: recepique me vulgarium ac cõmunium quarundã petiarum ac denariorum pondus, ligam, & indicaturam explicaturum. Iccircò de vtraque bonitate, maximè cum ab illa extrinſeca, quæ quondam fuit, & modò vſu recepta eſt, à tempore, etiam memoriam hominis neutiquam excedente, apud omnes propè Gentes vtplurimum receſſum ſit, hæc ſequentia ex collectis meis ac Obſeruationibus priuatis tum etiam per proclamationes certis temporibus diuulgatas, & publicatas, his annectere mihi placuit.

Von Gehalt etlicher Gülden vnd Silbern Müntzſorten.

	Halten
Portugaloſer	23. Caract. 10 gr.
Roſen nobel	23. Caract. 6 gr.
Henricus Nobel/	23. Caract. 6. gr.
Duppel Ducat	23. Car 9 gr. auch 8. gr.
Nimmiſche duppel Ducat mit 2 bilder/helt	21. Cáract. 10. gr.
Etliche andere/	19. Caract. 6. vnd 4 gr.
Schiff nobel/	23. Caract. 6. gr.
Engelott	23. Caract. 9 gr.
Gülden Real duppel	23. Caract. 9 gr.
Halbe Real	18. Caract.
Gülde Löwen	23. Caract.
Halbe Ducat	23. Caract. 9. vnd 8. gr.
Cruſath	22. Caract.
Geldriſche Reider/alte	16. Caract.

Etliche von den newwen	14. Caract.
Deuenter gülden/	17½. Caract.
Philips gülden	16. Caract.
Klimmer gülden/	12 Caract.
Kayſers gülden	14. Caract.
Hörns gülden/	10. Caract. 10 gr.

Gehalt etlicher Silbern Müntzſorten.

Halten

Königs Thaller	10. pfenning.
Reichs Thaller ins gemein	10. pfenning. 16. gr.
Alte Batenbergiſche/Thoriſche / Nimmegiſche/ vnnd Reichemer	10. pfenning.
Der pfennig darauff ſteht Pace & conſtantia, im Niderland gemüntzt	10. pfen. weniger 1. gr.
Item ein pfennig mit dieſer Inſcription/ Ducatus Gelr. & Comi. Zutph. vnd/ Deus conſtituit Regna.	10. pfen.
Ein newer pfenning mit dieſer Inſcription / Philippus Rex Hiſpan. vnd zwo Schlangen / auff der ander ſeydten zween Adler/ helt	11. pfen. 4 gr.
Dicke pfenning / Schläffer	10. pfen. 18. gr.
Silbere Carolus gülden/	10. pfen.
Newe Francken	10. pfen.
Hiſpaniſche Realen	11. pfen. 4 gr.
Der Reichs Gülden zu 15. Batzen	11. pfen. 4. gr.
Deuenter Schnapffhanen	6. pfen. 17 gr.
Geldriſche Schnapffhanen	8. pfen. Alte.
Andere Schnapffhanen auch	7. pfen 14. gr.
Deuenter Schnapffhan/	6. pfen. 13 gr.
Gronſſeldiſcher Schnapffhan/	6. pfen.
Alte Schreckenberger	10 pfen. 8. gr.
Die andere Schreckenberger	10 pfen 4 gr.
Alte Rader alb.	7 pfen.
Newe rader alb. ins gemein	6. pfen 6. gr.
Fürſten Groſchen	5. pfen. 7. gr.
Brabandiſche 4. ſtüfer	7. pfen. 8 gr.
Brabandiſche 2. ſtüfer	7 pfen 15. gr.
Brabandiſche 1. ſtüfer	3. pfen. 17 gr.
Groſchen	4 pfen 14. gr.
Halb batzen gemeinlich	6. pfen.
Duppel Fewreyſen	9½ pfen.

Metzer

Metzer blancken	11.pfen.4 gꝛ.
Betzeler Lüttiger	6.pfen 9.gꝛ.
Rader ſchilling	5.pfen.12.gꝛ.
Carleinen Jul.3.Bononienſ. etlichen 10.gꝛ.	9 pfen.21.gꝛ.
Frantze ſtüner	3.pfen.21.gꝛ.
Spitz groſchen	11.den.3.gꝛ.
Schwertcher	9.pfen.5 gꝛ.

Von gewicht etlicher gülden vnd ſilbern Müntz ſorten/ nach dem engels vnd außtheilung deſſelben.

Wieght

Portegalöſer	1.vnc.2.eng.26.aiß.
Roſennobel	5.eng.
Henricus Nobel	$4\frac{1}{2}$.eng.
Dubbel Ducat	$4\frac{1}{2}$ eng.1.duiß.1.aiß.
Nimmagiſche duppel Ducat	$4\frac{1}{2}$.eng.
Schiffnobel	$4\frac{1}{2}$.eng 14.aiß.
Angelott	3 eng.1.quar.1.duiß.1.aiß
Dubbel gülde Reall	$3\frac{1}{2}$.eng.
Halb Reall / Oder gülde Kön. thall.	2.eng.1.quart.
Gülde Leeff	$2\frac{1}{2}$.eng.1.tro.1.duiß.
Halb Ducat	2.eng.1 quart 1.duiß.
Cruſat	2.eng.1.quart.1 duiß.
Engeliſche Kron	2.eng.1.quart.1.duiß.
Burguudiſche Reider	2.eng.1.quart.1.troi.

Wiegen	Frantzöſiſche Kron Piſtoletten Venediſche kron Kaiſers kron Andrieß gulden Wilhelmus gulden	2.eng 1.tro.1.duiß.1.aiß.
Wiegen	Golgülden ins gemein Geldriſche reider Lüttiger gulden Dauids gulden Deuenter gulden Philips gulden Klinamer gulden Cleueſcher gulden	2.eng.1.tro.

Dubbel Meleroiß——————————————5.eng.
Halb Meleroiß——————————————2½.eng.
Kayſers gulden——————————————2.eng.weniger 1.troi.
Embder gulden——————————————2.eng.weniger 1.troi.

Hörns gulden
Gulicher gulden } 1½.eng.
Bergiſcher gulden

Zu wiſſen daß in allen gülden müntzſorten der brauch gehalten wirdt/ auß vrſachen die pfenningen vaſt viel zerſchliſſen / das Remedium, als nemblich 1.duiſchgen / oder 2. aiß von iederm ſtuck abzuziehen / auſſerhalb den goltgulden/ſo ohn Remedium paſſieren müß / wie oben geſetzt / oder 2.eng.1.troi/oder 4 aiß.

Gewicht etlicher ſilbern Müntz ſorten.

Wieght

Königs thaller——————————————1. vnc. Cölniſch / 2. eng. 12. aiß.
Reichsthaller——————————————1.vns.oder 19.eng.
Die alte thaller ins gemein——————1——1.vns.weniger ½.eng.
Alte Hörniſche/Batenbergiſch/Thorniſche/Nimmagiſche/ Reichemer / auß Bergiſche von den erſten——————————1.vnc.weniger ½.eng.
Der newe pfenning mit einem königlichen ſcepter/vnd dieſer vmbſchrifft. Pace & conſtantia——————————1.vnc 1. eng.
Item ein pfenning mit dieſer vmbſcrifft / Concordia res paruæ creſcunt.anno 1579. geſchlagen——————————16.eng.
Der newe pfenning/darauff ſtehet/Confortare & eſto robuſtus, vñ Moneta Ducatus Brabantiæ,anno 84.——————————1.vns. weniger / 1. eng. vnd 1.quart.
Ein newer pfenning mit dieſer Inſcription / Philippus Rex Hiſpan. vnd zwo Schlangen / auff der ander ſeydten zween Adler/ wieght——————————1. vns.2.eng.
Dicke pfenning——————————6.eng.1. quart.
Francken——————————1.vnc.weniger/ ½.eng.
Geldriſche Schnapffhanen ——————————4½.eng.
Alte Schreckenberger——————————3.eng. weniger 3. aiß.

Halb

Halb Vureyſen	$1\frac{1}{2}$.eng.1.troi.1.duiß.
Alte Rader alb.	1.eng.1.troi.
Newe rader alb.	1.eng.1.troi/ein duiß.
Fürſten Groſchen	$1\frac{1}{4}$.eng.1.tro.1.duiß.
Brabandiſche 4.ſtüfer	$3\frac{1}{2}$. eng.1. duiß.
2.ſtufer Brabands	$1\frac{1}{2}$.eng.1.quart/1 duiß.
1. ſtüfer Brabands	$1\frac{1}{2}$.eng.1 quart/1.troi.
Groſchen	1.eng.1.quart/1.duiß.
Batzen	2.eng.1.duiß.
Lübs ſchilling	2.eng.1 duiß.
Göttinger	$\frac{1}{2}$ eng.1.troi.
Dubbel vureiſer	$1\frac{1}{2}$.eng.1.tro.

Müntz Ordnung.

Das iſt wie die gülde vnd ſilbere Müntz/ bey zeiten des ErtzBiſchoffs Herman im ErtzStifft Cölln/ vnnd ſonſten in dieſem bezirck/ taxiert vnd geſetzt geweſen/ Im Jahr 1531.

Zu wiſſen/ daß wo ein gülden ſtehet/ das ſoll verſtanden werden ein Golt gulden/ vnd 26. albus ſoll deſſelbigen werth ſeyn.

Güldene Müntz.

Diß zeichen gꝯ. iſt alhie gülden.

Roſennobel	3.gülden.
Henricus nobel	2.gꝯ.18.rader alb.
Flemmiſche Nobel	2.gꝯ.12.rader alb.
Engelotten	2.gꝯ.
Dubbel Hiſpaniſche Ducaten	2.gꝯ.18.rader alb.
Eiletzige Hiſpauiſche Ducaten	1.gꝯ.9.rader alb.
Vngeriſche gulden	1.gꝯ.9.rader alb.
Römiſche Ducat	1.gꝯ.8.rader alb.

Bono-

Bononiſche Ducateu	1.gl.8 rader alb.
Ein gulde Löw	.gl.13. rader alb.
Sonnen kron	1.gl.7.rader alb.
Delphins kron	1 gl. 7. rader alb.
Schweitzer kron	1.gl.2.rader alb.
Dubbel Kaiſers gülden	1 gl.1. rader alb.
Kleine Kayſers gülden	8.rader alb.
Philips Brabendiſche gülden	23 rader alb.
Wilhelms ſchilt	1.gl.
Alte Vtrechts gülden	22.rader alb.
Alle Dortmündiſche gülden	22.rader alb.
Alle Münſteriſche gülden	22. rader alb.
Alte Oſnaburgiſche gülden	22.rader alb.
Alte Swolliſche gülden	22.rader alb.
Ajte Deuenter gulden	22.rader alb.
Alte Denmarcker gülden	22.rader alb.
Geldriſche newe Reider	20.rader alb.
Geldriſche Klimmer gülden	18 rader alb.
Nimmagiſch gulden	18.rader alb.
Deuenter gulden	20. rader alb.
Gülden zu Campen gemacht	20.radea alb.
Gülden zu Grönngen geſchlagen	17.rader alb.
Alte Embder gülden	15.rader alb.
Hörniſch gulden	10 rader alb.
Arnburgiſch Hörniſch gulden	9 rader alb.
Bergiſch Hörniſch gulden	9.rader alb.
Gröniger Hörniſch gulden/Knapkuich	$7\frac{1}{2}$.rader alb.

Silbern Müntz.

Joachims thaller/ vnd der gleichen	25.rader alb.
Die halbe dergleichen	$12\frac{1}{2}$. rader alb.
Dicke pfenning/Meylender genant	8.rader alb.
Berner dicke pfenning	8. rader alb.
Lothringer dicke pfenning	8. rader alb.
Ferrarer dicke pfenning	8.rader alb.
Franckreiſch dicke pfenning	8.rader alb.
Münch dicke pfenning	5.rader alb.
Die Geldriſche gute Schnapffhanen	5.rader alb.
Arnburgiſche Schnapffhanen	4.rader alb.6.rad.fpen.
Deuenter Schnapffhanen	4 rader alb 6 pfen.
Geldriſche Schnapffhanen mit einem ſchiltgen	4.rader alb.6.pfen.
Dubbel Brabandiſche ſtüuer	14. rad.den.

Die hal-

Die halben ——————— 7.rad.pfen.
Schreckenberger ——————— $3\frac{1}{2}$ rad alb.
Schlangen blappert Straßburger blappert ——————— 9.rad pfen.
Dubbel großler/Schneberger groſchen ——————— 9.rad.pfen.
Manßfeldiſche groſchen/Magdenburgiſch ——————— 9.rad.pfen.
Bremer groſchen mit den flügeln ——————— $2\frac{1}{2}$.rad.alb.
Bremer groſchen mit dem ſchlüſſel ——————— 2.rad alb.
Lübecker die dubbeln new ſchilling ——————— 13.rad.pfen.
Hamburger newe dubbel ſchilling ——————— 13.rad.pfen.
Köpges pfenning ——————— 12.rad.pfen.
Die groſchen/Lothringer groſchen ——————— 22.rad.pfen.
Die halben daruon ——————— 11. rad pfen.
Die kleinen Lothringer ——————— 5.rad.pfen.
Johannis braßpfenning ——————— 10.rad. pfen.
Burgundiſch braßpfenning ——————— 10.rad.pfen.
Deuenter/Hermannus/Vtrichts blancken/jeder ein für ——————— 11.rad.pfen.
Metzer blancken ——————— 2.rad.alb.
Groſchen $2\frac{1}{2}$. batzen gelten/zehener genant ——————— 4.rad alb.
Groſchen genant zwelffer/von 3.batzen ——————— 4.rad.alb.7.pfen.
Die newe ſechſer ——————— 2.rad.alb.3.pfen.
Newe ſechſer ——————— 2.rad.alb.3.pfen.
Nürenberger gantz groſchen ——————— 7.rad.pfen.
Marggreuiſch halb groſchen ——————— $3\frac{1}{2}$.rad pfen.
Franckfurter Thorniſch ——————— 18.rad.pfen.
Die Creutzer ——————— 5.rad.hell.
Heſſiſch alb. mit S. Eliſabeth vnd 3. ſchilling ——————— 1.rad.alb.
Ein Heſſiſch alb. mit dem groſſen löwen ——————— 1. Binger hell.
Die halbe Mathyſer ——————— 4.rad pfen.
Die halbe Meiniſche groſchen ——————— $4\frac{1}{2}$.rad. pfen.
Göttinger groſchen ——————— 3.rad.pfen.
Hildelßheimer Mergen groſchen ——————— 1 rad.alb.
Guilicher bottreger ——————— 6.rad.pfen.
Cölniſche Krone Weißpfennig ——————— 7.rad pfen.
Deuenter Weißpfennig ——————— 7.rad.pfen.
Bönniſch Weißpfennig ——————— 7.rad.pfen.
Cleueſcher/Neuſſer Weißpfennig ——————— 7.rad.pfen.
Wirtzburgiſche / Wittenbergiſche ſchilling / auch Badi-
ſche ——————— 7.rad pfen.
Gantzer batz ——————— 13.rad.pfen.
Halb batz ——————— $6\frac{1}{2}$.pfen.

Welcher geſtalt die nachfolgende Müntzſorten/ im Stifft Cölln/ im Landt von Cleue/ Guilich/ vnd Berge/ auch binnen Cölln in außgeben vnd innehmen im Jahr 1534. taxiert vñ valuiert geweſen.

Ordnung der gülden Müntz.

Item ein goltgülden	27. rader alb. 36. alb. ſchlechts gelts.
Item ein Roſennobel	18 mar. 2 rad alb.
Henricus Nobel	16. mar. 2. alb.
Dubbel Hiſpaniſche ducat	16. mar. 2. alb.
Flemiſcher Nobel	15. mar. 2. alb.
Engelott	12. mar. 2. alb.
Gülden Löwen	9. mar. 1. alb.
Hiſpaniſche ducat	8. mar. 1. alb.
Alte Burgundiſche Reider	8. mar. 1. alb.
Ein Salut	8. mar. 1. alb.
Vngeriſche ducat	8. mar. 1. alb.
Römiſche ducat	7. mar. 4. alb.
Sonne Kron	7. mar 3. alb.
Schweins Kron von Dolphein geſchlagen	7. mar. 2. alb.
Ein Schütgen	7. mar. 2. alb.
Schweitzers Kron	6. mar. 2. alb.
Dubbel Kayſers gulden	6 mar. 1. alb.
Klein Kayſers gulden	6. mar. 1. alb.
Wilhelms ſchilt	6. mar. 1. alb.
Philips gulden	5. mar. 1. alb.
Alte Vtrechts gulden	5. mar. 1. alb.
Alte Deuenter gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Denmarcker gülden	5. mar. 1. alb.
Alte Schwolliſch gülden	5. mar.
Alte Dortmundis gülden	5 mar.
Alte Münſteriſche gülden	5. mar.
Alte Oſnabruckſche gülden	5. mar.
Newe Deuenter gülden	28. alb.
Newer Camper gulden	26. alb.
Newer Gröninger gulden	26. alb.
Ein Geldriſch/ Klimmer gulden	26. alb.
Ein Nimmager gulden	25. alb.
Ein Hörns gulden	15. alb.

Arenbur-

Arenburgiſch gulden	14. alb.
Bergiſche/Horns gůlden	14. alb.
Gröninger Knapkuchen	11. alb. 4. hell.

Silbere Müntz.

Joachims thaller	35. alb.
Der halb daruon	$17\frac{1}{2}$. alb.
Schreckenberger	5. alb.
Schleeffer vmbeſchnitten	11. alb. 4. hell.
Ludouicus Münch ſchleeffer	7. alb.
Item die beſte Schnapffhanen	6. alb 9 hell.
Arnburgiſche Schnapffhanen	6. alb. 6. hell.
Deuenter Schnapffhan	6. alb. 6. hell.
Cölniſcher Stoſſer	3. alb. 9 hell.
Dubbel Brabandiſche ſtůfer	30. hell.
Ein ſtůfer	15. hell.
Ein Bönniſcher alb.	15. hell.
Ein Kronen alb.	15. hell.
Neuſſer alb.	15. hell.
Deuenter alb.	15. hell.
Ein Heſſen mit eim groſſen Löwen	15. hell.
Alte dubbel Goſchler	18. hell.
Ein Lübiſch ſchilling	30. hell.
Ein Köpgens pfennig	2. alb.
Metzer blanck	33. hell.
Franckfurter Torniſch	38. hell.
Ein Guilicher bottreger	13. hell.
Ein batzen	26. hell.
Ein Creutzer	$6\frac{1}{2}$. hell.
Ein ſexter von 5. Creutzer	3 alb. 3. hell.
Ein Hermannus blanck	2. alb.
Vtriſche blanck	2. alb.
Dubbel Vore. ſer	34 hell.
Die halben	17. hell.
Ein dubbel Carolus	3. alb.
Ein halb daruon	18 hell.
Die groſſe Lothrinſche	44. hell.
Die halbe daruon	22. hell.
Die kleine	11. hell.
Item Guiliſch buiſcher	$4\frac{1}{2}$ hell.
Ein Johans braßpfennig	22. hell.
Ein Bremer mit der flocht	3. alb. 4. hell.

Ein Schneberger	18. hell.
Ein minder alb.	10 hell.
Ein Oſnabrucks pfenning	3. hell. hell.
Rader alb.	16.
Item 8. pfenning	15. hell.
Hertzog Hanß pfenning	1. rader heller.

Auß befelch eines Hochweiſen Raths der Statt Cölln ſeynd die nachfolgende Müntz ſorten/im Jahr 1541. æſtimiert worden/wie folgt. Haben jhren curß alſo in dieſem bezirck gehabt.

Roſennobel	3. goltgul. 3 alb.
Engelott	2. goltgul. 2. alb.
Ein ducat	9. marck/2. alb.
Ein gülde kron	9. marck.
Goltgulden	7. marck 2. alb.
Kemeinthaller	7. mar. 1. alb.
Geldriſch Reider	5. mar. 3. alb.
Deuenter gulden	5. mar. 2. alb.
Nimmager gulden	5. mar.
Klimmer gulden	5. mar.
Hörniſch gulden	17. alb.
Schlecffer	13. alb.
Geldriſcher Schnapffhan	8. alb.
Schreckenberger	6. alb.
Metzer blanck	3. alb.
Der groſſer Lothreingſcher	4. alb.
Der halbe	2. alb.
Ein batz	29. hell.
Lübiſch ſchilling	33. hell.
Rader alb.	3 ſchilling.
Brabandiſcher ſtüfer	3. ſchilling.
Kronen alb.	17. hell.
Rader pfenning	2. hell.

Ordnung der gülden vnd ſilbern Müntzſorten/ſo bey zeiten des ErtzBiſchoffs Adolffs/mit bewilligueg des Hertzogen zu Guilich/vnd der Statt Cölln/im Jahr 1555 außgangen vnd taxiert worden.

Güldne

Güldene Müntz.

Goltgülden	52. albus.
Roſen nobel	6. gülden/18. alb.
Henricus Nobel/	6. gülden.
Flemmiſch Nobel	5. gülden/18. alb.
Duppel Ducat	6 gülden.
Duppel Ducat von Mirandula	5. gülden/6 alb.
Römiſche Ducat	2. gülden/22. alb.
Gülden Real	4 gülden/15. alb.
Engelott	4. gülden/10 alb.
Duppel Engliſche kron/	4. gülden/6. alb.
Gülden Löw	3. gülden/9. alb.
Halb Vngeriſche vnd Hiſpaniſche Ducat	3 gülden
Ein halb Mirandulaniſche Ducat	2. gülden/15. alb.
Ein Salut	3. gülden/ weniger 2. alb.
Halb Portugaliſche Ducat	3 gülden/weniger 2. alb.
Sonnen kron	2. gülden/18. alb.
Alte Frantzöſiſche kron	2. gülden/16. alb.
Alte Engliſche kron	2. gülden/18. alb.
Venediſche kron	2. gülden/16. alb.
Schweitzer kron	2. gülden/6. alb.
Newe Engliſche kron von 2. eng.	2. gülden/4. alb.
Ein Schütgen	2. gülden/16. alb.
Ein halb Real	2. gülden/6. alb.
Gülden Reider	2. gülden/15. alb.
Wilhelms Schilt	2. gülden/ 6. alb.
Joannis gülden/ mit den zwey Schilden	$17\frac{1}{2}$. marck.
Philips Klinckart	36. alb.
Andreas gülden	2. gülden/6. alb.
Philips gülden	$7\frac{1}{2}$. marck.
Vtrechtiſche gülden	44. albus.
Geldriſche Reider	40. albus.
Alte Cleuiſche gülden	40. albus.
Alter Dortmündiſcher gülden	40. albus.
Alter Münſteriſcher gülden	40. albus.
Alter Oſnabrüggiſcher gülden	40. albus.
Alter Deuenter gülden	38. albus.
Newer Deuenter gülden/	37. albus.
Camper vnd Swollinger gülden	38. albus.
Kl.mmer gülden/	37. albus.
Lüttiger gülden/	37. albus.
Kayſers gülden	35. albus.

Grüninger gülden	36. alb.
Embder gülden/	37. alb.
Newer Nimmagiſcher gülden /	35. alb.
Poſtulat Hündtgens gülden	28. alb.
Arnoldus gülden	25. alb.
Fridericus Bayeriſch gülden	34.
Hörns gülden	20. alb.
Bayeriſche gülden/	19. alb.
Alter Knapkuch	16. alb.

Silbern Müntz.

Ein Thaller darvon die marck zum wenigſten 10. pfen. vnnd 16. gr. helt	2. gülden/1. alb.
Ein Lüttiger thaller	47. alb.
Silbern Kayſers gülden	35. alb.
Der Schläffer	14 alb. 6. heller.
Geldriſcher Schnapffhan	9. alb. 6. heller.
Geldriſcher Schnapffhan mit dem Hündtgen	9. alb. 3. heller/
Güliſcher Schnapffhan	8. alb. 2. heller.
Ludowicus Münchſchläffer	9. alb.
Ein ander Münchſchläffer	7. albus.
Sächſiſch Schreckenberger	7. alb.
Brabandiſche 4. ſtüfer	6 alb. 8. heller.
Silbern Hiſpaniſche Real	24. alb.
Ein halb Hiſpaniſche Real	12. alb.
Einfache Real	6. alb.
Halb einfache Real	3. alb.
Der Turniſch	4 alb. 2. heller.
Ein Dortmündiſch pfennig	4. alb.
Metzer blancken	$3\frac{1}{2}$ albus.
Lübiſch ſchilling	3. alb. 2. heller.
Braunſchwigiſche Lubſchilling	3. alb.
Ein Bremer mit dem ſchlüſſel vnd flucht	4 alb. 9. heller.
Lüttiger 4 ſtüffer	5. alb. 6. heller.
Duppel Fewreyſen/	3. alb. 8. heller.
Halb Fewreyſen	22. heller.
Ein batzen	34. heller.
Halbe batzen	17. heller.
Ein Schneeberger	2. alb.
Ein gantzer Marceller	11. alb. 4. heller.
Halber Marceller	5. alb. 8. heller.
Lüttiger 2. ſtüffers pfenning	33. heller.

Lüttiger

Lüttiger ſtüffers pfenning ——————————16. heller.
Brabandiſche ſtüffer ——————————20. heller.
Rader albus ——————————22. heller.
Ein halber newer Nimmagiſcher Schnapffhanen ——————————4. alb. 3. heller.
Ein new viertentheil deſſelben Schnapffhanen ——————————2. alb. ein heller.
Ein Nimmagiſcher pfen. mit dem pferdtgen ——————————28. heller.
Ein newer Nimmagiſcher ſtüffers pfenning ——————————16. heller.
Mariæ Groſchen ins gemein ——————————16. heller.
Ein Neuſer/oder Dortmündiſcher groſch ——————————16 heller.
Ein halb Bremer ——————————27. heller.
Ein einfaches Schwertgen ——————————14. heller.
Duppel Schwertgen darnach ——————————28. heller.
Ein Göttinger ——————————6. heller.
Ein Dortmündiſcher Kürtling ——————————5. heller.

Wie die Gülden vnd Silbern Müntzſorten im Jahr 1572. dieſer ort/im Ertzſtifft Cölln/vnd im Weſtphaliſchen Kreiß/valuiert vnd geſatzt worden.

Güldene Müntz.

Goltgülden ſo auffrichtig/vor ——————————9. marck. 4. alb.
Roſen Nobel ——————————29. marck.
Der halbe ——————————14. marck/3. alb.
Henricus Nobel ——————————26. marck.
Flemmiſche Nobel ——————————25 marck.
Alte Engelotten ——————————19. marck/2. alb.
Der halbe Engelott/ ——————————9. marck/4. alb.
Newe Engelott mit dem O im Schiff ——————————18. marck.

Duppele Ducaten { Hungariſche, Hiſpaniſche, Caſtilier, Valentzer, Aragoniſche, Nauarriſche, Siciliſche, Meylaniſche, Frantzöſiſche } 26 marck.

Einfache Ducaten	Hungariſche	14. marck.
	Hiſpaniſche	
	Caſtilier	
	Valentzer	
	Aragoniſche	
	Neapolitaner.	

Einfache Ducaten	Münſterbergiſch	13. marck.
	Polniſch	
	Genneſer	
	Venediſch	
	Bäptiſch	
	Bononier	
	Biſchoffs zu Preslaw	
	Ligenitzer	
	Wendiſcher	
	Glatzer	
	Florentiner	
	Meylaner.	

Einfache Ducaten	Augſpürgiſche	12. marck. 3. alb.
	Saltzburgiſche	
	Kauffpenrigiſche	
	Hamburgiſche	
	Lübeckiſche.	

Frantzöſiſche Sonnen kronen — 12. marck.
Hiſpaniſche vnd Burgundiſche kronen — 11. marck/4. alb.
Italianiſche kronen — 11. marck/3. albus.

Silbern Müntz.

Reichs Thaller — 52. alb.
Reichs güldener — 45. alb.
Der halb — 22. alb. 6. heller.
Geldriſche Schnapffhanen — 10. alb.
Lüttiger Schnapffhan — 9. alb. 9. heller.
Güliſcher Schnapffhan — 8. alb. 3. heller.
Alte Sächſiſche Schreckenberger — 7. alb. 6. heller.
Newe Sächſiſche Schreckenberger — 7. alb.
Cölniſche vnnd Güliſche Landtſorten / vom Jar 1567.
— 6. alb.
Das halb — 3. alb.

Das

Das ort	1½. alb.
Rader albus	2. ſchlechte alb.
Der halb rader albus	12. heller.
Der halb batz	8. heller.
Ein ſchillings pfenning	6. heller.

Müntz Ordnung/

Wie auff vorgehender vergleichung im Ertzſtifft Cölln/ auch Fürſtenthumben Gülich/Cleue/vnd Berg/ vnd ingleichen in diſer Stadt Cölln/ die nachfolgende Müntzſorten Anno 1582. taxiert worden.

Güldene Müntz.

Den Goltgülden vor	2. gülden/12. alb.
Roſen Nobel	7. gülden/12. alb.
Vtrechtiſche vnd Nimmagiſche Roſen Nobel	7. gülden/8. alb.
Henricus Nobel	6. gülden/18, alb.
Alle duppel Ducaten	6 gülden/18. alb.
Die halben	3 gülden/9. alb.
Alte Engelott	5. gülden.
Newe Engelott mit dem O im Schiff	4. gülden/21. alb.
Duppel gülden Real	5. gülden.
Der halb	2 gülden/12 alb.
Portugaliſche Cruſat	3. gülden/4. alb.
Gülden Löw	3. gülden/18. alb.
Frantzöſiſche kron	3. gülden/4. alb.
Hiſpaniſche kron mit dem kurtzen Creutz/vnd die Burgundiſche kron	3. gülden/2 alb.
Italianiſche kron	3. gülden.
Philips gülden	2. gülden.
Reider	1. gülden. 18. alb.
Klein Kayſers/auch Deuenter/Campen/Swoll/Embder/ Grüninger/vñ dergleichen Niderländiſche gülden	1. gülden/16. alb.
Hörns gülden/	20. albus.
Bergiſche gülden	19. albus.
Nimmagiſche vnd Batenbergiſche Knapkuchen	12. albus.
Grüninger vnd Embder Knapkuchen	14. albus.

Silbern Müntz.

Der Reichs Thaller	2. gülden/6. alb.
Königs Thaller	2. gülden/12. alb.
Reichs Güldener	2. gülden.
Hollendiſche/Frieſiſche/im gleichen alte Thoriſche/ Hörniſche/Bergiſche/Batenbergiſche/ vnnd Nimmagiſche Thaller	1. gülden/18. alb.
Haſſelſche Thaller	1. gülden/21. alb.
Statiſche/Vtrechtiſche vnd Nimmagiſche Thaller/	1. gülden/14 alb.
Franck	1. gülden.
Silbern Kayſers gülden	1. gülden/16. alb.
Frantzöſiſche Schlöſſer	5. alb 6 heller.
Lothringiſche Schläſſer	14. alb. 6. heller.
Cleuiſche Schnapffhanen/	8. alb. 8 heller.
Geldriſche vnd Lüttiger Schnapffhanen	10. alb.
Deuenter/Campen/Swoll/Schnapffhanen	8 alb.
Lüttiger Betzeler	8. alb.
Cameriſche/vnd Hörniſche Betzler	7 alb. 6. heller.
Schreckenberger/	8. alb.
Newe Metzer blancken	3. alb.
Rader albus/vnd Fewreyſen	2. alb.
Rader ſchilling	1. alb.
Alte Brabandiſche ſtüfer/	1. alb. 8. heller.
Fürſten groſchen im Niderſächſiſchen Kreyß gemüntz	1. alb. 8. heller.
Alte vnd new halb batzen ſo auffrichtig	1. alb. 8. heller.
Andere aber ſo der ordnūg nit gemeß/als Biſchoff zu Straßburg/Simmeriſche/Veldentzer/vnd Moltzheimer halb batzen	1. alb. 6. heller.
New groſchen im Niderländiſchen Kreyß geſchlagen	1. alb. 6. heller.
Alte Lüttiger ſtüfer	1. alb. 4. heller.
Dortmündiſche groſchen	10. heller.

Müntz Ordnung/

Wie auff vorgehender vergleichung im Ertzſtifft Cölln/ auch Fürſtenthumben Gülich/Cleue/vnd Berg/ vnd ingleichen in diſer Stadt Colln/ die nachfolgende Müntzſorten Anno 1590. taxiert worden.

Gülden

Güldene Müntz.

Goltgülden	3.gülden.
Roſen nobel	9.gülden.
Henricus Nobel	8.gülden/6.alb.
Duppel Hiſpaniſche vnd Vngariſche Ducaten	8.gülden/6.alb.
Meleröſe/Saltzbürgiſche/vnd andere Reichs Ducaten duppel	8.gülden/3.alb.
Die halben	4.gülden/$1\frac{1}{2}$.alb.
Alte Engelott	6.gülden.
Gülden Real/duppel	6 gülden.
Der halb	3 gülden.
Gülden Löwe	$4\frac{1}{2}$.gülden.
Cruſatt von Portugal	15.marck.
Sonnen kron	14.marck/4.alb.
Hiſpaniſche Piſtolet	14.marck/2.alb.
Italianiſche/Römiſche/vnd allerhandt Piſtoletten	14.marck.

Silbern Müntz.

Reichs Thaller	11.marck.
Königs Thaller/	12.marck.
Die örter vnd halbe örter nach aduenant	
Schreckenberger	9.alb.
Lütticger Betzler	9.alb.
Rader albus/	30.heller.
Rader ſchilling	15.heller.

Valuation etlicher Gülden vnd Silbern Müntzſorten/ wie dieſelbe im Jar 1587.im Ertzſtifft Meintz vnd Trier aeſtimiert worden.

Allhie zuverſtehen/daß xxiiij.albus einen gülden / acht pfennig einen albus/vnd xiiij.deroſelben pfennig einen batzen machen/oder außbrengen.

Gelten

Roſen Nobel	5.gülden/4.alb.
Schiff nobel	$4\frac{1}{2}$.gülden.
Hiſpaniſche duppel Ducat	$4\frac{1}{2}$.gülden.
Saltzburgiſche duppel Ducat	4.gülden/4 alb.
Gülden Real	3.gülden/4.alb.
Engelott	3.gülden/4.alb.
Gülden Löwe	2.gülden/6.alb.
Vngariſche Ducat	2.gülden/4 alb.
Simmeriſche/Saltzburgiſche Ducaten/Meleroſen/Cruſatt	2.gülden/2.alb.
Portugaliſche Ducat	2.gülden.
Sonne kron	1.gülden/22.alb.
Piſtoletten	1.gülden/22.alb.
Goltgülden	1.gülden/14.alb.
Königs Thaller	1.gülden/14.alb.
Reichs Thaller	1.gülden/10.alb.
Reichsgüldener	1.gülden/6.alb.
Fünff Königs orter	1.gülden/14.alb.
Ein Königs ort	$7\frac{1}{2}$.alb.
Frantzöſiſche Dicken	11.alb.
Lothringiſche Dicken	10.alb.

Alle frembde vnd Außländiſche Müntz abgeſchafft vnd verbotten.

Hæ & ſimiles monetarum reductiones, quæ neque cùm Ordinationum Imperij legibus conueniunt, ſed ab ijs longius abſunt, quàm feliciter proceſſerint, finemque propoſitum conſequuti ſint, experientia ipſa, licèt dolendum, inſtruimur. Quare velim Lector in memoriam reuocet ea, quæ libro priori, cap. 16. vbi de extrinſeco numorum valore, deque his reductionibus cenſuram & iudicium noſtrum, quale quale illud ſit, etiam ante viginti annos animo conceptum & prælibatum, interpoſuimus, tractata & explicata habentur: quæque de patientia & tolerantia Principis, Magiſtratus, alteriuſve Superioritatis ibidem, tum etiam cap. 20. libro ſecundo produximus. Medicorum enim conſilium, etiam Caroli Molinæi, viri doctiſſimi iudicio & auctoritate receptum & approbatum, his, rebus ſic ſtātibus, præfero, iuxtà illud Ouidianum.

Principijs obſta, ſerò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuere moras. Et:
Temporibus medicina valet, data tempore proſunt:
Et data non apto tempore vina nocent.

Wie

Wie vnd welcher geſtalt die nachfolgende Müntz ſorten in Kön. Maieſt. Erb Niderlanden/anno 1585. valuiert vnd æſtimiert worden.

Zu wiſſen das 1. gulden macht 20. Brabandiſche ſtůfer oder 40. groit.

Der gulde Reall	5. gulden Brab.
Der halb gulden Reall	50. ſtůfer.
Gulde Carolus	33. ſtůfer.
Sonne Kron von Flandern/vnd von Franckreich	3. gul. Brab.
Dubbel Piſtolett von Hiſpan.	5. guld 18. ſtůfer.
Einfache Piſtolett von Hiſpanien	59 ſtůfer.
Andrieß gulden	49 ſtůfer.
Philips gulden	41½. ſtůfer.
Dubbel Hiſpaniſche ducaten	6. guld. 12. ſtůfer.
Die einfache Hiſpaniſche ducat	3 guld. 6. ſtůfer.
Groſſe Reall von Oſtenreich	14. gulden.
Die halbe vnd viertel nach aduenant.	
Der gulden von Caſtillen	4. guld. 6. ſtůfer.
Schuitgen	59. ſtůfer.
Johannis gulden mit 2. ſchildern	4½. ſtůfer.
Philips gulden Klinckart	35 ſtůfer.
Peter von Löuen	43. ſtůfer.
Dauids gulden von Vtrecht	40 ſtůfer.
Burgundiſche Reider	3. guld. 6. ſtůfer.
Gulden Fließ	4. guld. 4. ſtůfer.
Gulden Löw	3. guld. 14. ſtůfer.
Dubbel gulden vom Niderlandt/auch die Kron von Staten geheiſchen	2. guld. 7 ſtůfer.
Piſtolett von Italien	2. guld. 17. ſtůfer.
Dubbel ducat von Italien/Vngern/Baiern/Polen/vnd der gleichen	6. guld. 8. ſtůfer.
Einfache derſelben ducaten	3 guld. 4. ſtůfer.
Groſſe Crufat von Portugal	33. gulden.
Kron von Portugal mit dem kleinen Creutz	3. guld. 2. ſtůfer.
Die Kron mit dem langen Creutz	3. guld. 1. ſtůfer.
Meleroiß von Portugal	6 guld 12. ſtůfer.
Roſennobel von Engelant	7. guld 4. ſtůfer.
Henricus Nobel	6. guld 8. ſtůfer.
Alte Engelott von Engelandt	4. guld. 16. ſtůfer.
Engelott mit dem O auff m ſchiff	4. guld. 12. ſtůfer.
Goltgulden	48. ſtůfer.
Wilhelmus gulden	49. ſtůfer.

Geldriſche Reider	36. ſtüfer.
Deuenter/Schwoll/Camper gulden	34. ſtüfer.

Valuierung der Silbern Müntzen.

Philips thaller	50. ſtüfer.
Der halb/vnd die örter nach aduenant.	
Burgundiſche thaller	45. ſtüfer.
Carolus gulden	33. ſtüfer.
4. Brabandiſche ſtüfer ſtuck	6. ſtüfer.
Dubbel ſtüfer	3. ſtüfer.
Alte ſtüfer von Brabandt	$1\frac{1}{2}$. ſtüfer.
Silbern Vließ	5. ſtüfer.
Die ſtuck von drey ſtüfer	5. ſtüfer.
Stuck von 2. blancken	$2\frac{1}{2}$. ſtüfer.
Groſſe Hiſpaniſche Reall von 8. Reall	42. ſtüfer.
Die von 4. Reall	21 ſtüfer.
Dubbel Hiſpaniſche Reall	$10\frac{1}{2}$ ſtüfer.
Einfache Hiſpaniſche Reall	5. ſtüfer 1. ort.
Francken auß Franckreich	20. ſtüfer.
Die halben/vnd viertel nach aduenant.	
Teſton oder Dicken	14. ſtüfer.
Frantzöſiſche ſtüfer	1. ſtüfer.
Staten thaller	37. ſtüfer.
Staten ſtüfer	1. ſtüfer.
Teſton von Sauoien/Meylan/Portugal/vnd Nauarre	14 ſtüfer.
Teſton von Berice vnd Montſerat	13. ſtüfer.
Teſton von Lorein	12. ſtüfer.
Teutſche gulden ad 15. batzen	38. ſtüfer.
Lüttiger 5. ſtüfers pfennig	6. ſtüfer.
Lüttiger 4. ſtüfer	5. ſtüfer.
Lüttiger 2. ſtüfer	$2\frac{1}{2}$. ſtüfer.
Lüttiger ſtüfer	1. ſtüfer 1. ort.

Numorum tam aureorum, quàm argenteorum valor, maximè extrinſecus, quomodo & qualiter, etiam apud Brabantinos, ipſosq; inferiores in vniuerſum, & ab annis plus minus viginti quatuor creuerit, auctuſq; fuerit, ex vnica illa taxatione quæ præcedit, tum etiam ijs quæ cap. 18. libri prioris à nobis ſunt producta, abundè ſatis intelligitur.

Hoc enim illi quaſi pro more habent, vt non tam reductionibus ſtudeant, quàm pecuniarum paſſim augmenta & incrementa ferant atque ſuſtineant, ne dicam promoueant.

Sic Thallerus Imperialis qui quondam anno videlicet 1567. & circiter, pro triginta duobus ſtuferis, hoc eſt, vt tunc ſupputabamus, pro ſimplici & currenti thallero taxatiuè exponebatur, modò valet ——— 45. ſtufer. hoc eſt, ſeſquithallerum. Ita Thallerus Philippicus, cuius valor qnondam tantummodò fuit A ——— 36 ſtufer. aſcendit modò, publica taxatione mediante, ad ——— 50. ſtufer. Licèt aureus noſter in auro ſubmiſſiori loco habeatur, & ad ——— 48. ſtufer. ſit æſtimatus.

Eodem modo denarius qui olim ——— 4. valebat ſtufer. taxatus eſt modò ad 6. ſtufer. qui 2. ſtufer. ad 4. ſtufer. vuus ad ſeſquiſtufer.

Has etiam variationes ex taxationibus diuerſis retrò temporibus apud eoſdem factis, perfectius ex ſubſequentibus licet colligere.

Ita thallerus Imperialis valuit apud Belgos, anno 1579. ſtufer ——— 39. anno 1580. ſtufer ——— 41 auno ſequenti 42. anno 83. ——— 43. anno 86. 45. ——— ſtufe.

Philippicus thallerus anno 1579. ſtufer. ——— 43. anno 80. ——— 45. anno 83. ——— 47. anno 86. ——— 50. ſtufer.

Coronat Italic. anno 1579. ſtufer. ——— 52. anno 80. ——— 54. anno 81. ——— 55. anno 86 ——— 58. anno 90 ——— 60. ——— ſtufe.

Reales aurei, gülde Realen / anno 1579. ſtufe. ——— 45. anno 80. ——— 46. anno 83. ——— 47½. anno 86. ——— 52. anno 90. ——— 53. ſtufer. & ita in ſimilibus ſpeciebus alijs.

Quod temporine, & calamitoſo hoc ſeculo, an potiùs deprauatis hominum affectibus, & inſatiabilibus cupiditatibus aſſcribendum ſit, aliorum cenſuris commiſſum volumus.

Hæc itaque ſit Concluſio ad Status Imperij, & Inferioris Germaniæ directa.

Hoc ſcio conſeruet quod res Concordia magnas,
Et paruas etiam creſcere ſæpè facit.
Excitat inſignes contra Diſcordia lites,
(O vtinam è mundo beſtia pulſa foret)
Arctaq; diſſoluit diſcrimine fœdera nullo,
Interitum fert hæc, illa ſalutis opem.
Nónne foret ſatius ſocias coniungere vires?
Pactaq; conſtanti mutua inire fide?
Vnus vt affectus vobis ſit & omnibus vna
Relligio conſtans, vna moneta precor.

Finis libri Secundi, Quæſtiones Monetarias continentis R. Budelij Ruremundani I. C.

Gloria, laus, & honor, tibi ſit Saluator Ieſu,
Quo Duce neglecto, non benè cedit opus.

DE MONETIS, ET RE NVMARIA, VARII

TRACTATVS

ADMODVM VTILES, NEC-
NON CONSILIA, SINGVLARESQVE
ANNOTATIONES, DIVERSORVM AV-
THORVM QVI DE MONETIS, EARVN-
DEMQVE VALORE, LIGA, PONDERE,
Poteſtate, Mutatione, Variatione, Falſi-
tate, ac ſimilibus, ſcripſerunt,
& reſponderunt.

Omnia nunc primùm ſic collecta.

Cum Summarijs, & Indice copioſo.

COLONIAE AGRIPPINAE,

Apud Ioannem Gymnicum, ſub Monocerote.

ANNO M. D. LXXXXI.

Cum Priuilegio Cæſ. Maieſt. ad ſexennium.

AD LECTOREM OCTOSTICHON:
Ren. Budelij Ruremun. I.C.

Hos ego materiam tractantes prorſus eandem,
Egregios vno Codice iungo viros.
Conſpiciebantur laceratis veſtibus ante,
Senſus in his etiam non genuinus erat,
Candidiore palam quo nunc prodiret amictu
Gymnicus omninò ſollicitauit opus:
Hoc debetur ei, ſumptuſq; quod impiger annis
Pro vitæ tulerit conditione ſua.
Vnica cura mihi tales ſufferre labores.
Ac mendoſa fuit reſtituenda loca.
Quæq; fuêre prius per multa volumina paßim
Corpus ad exigui cogere ſparſa libri.
Hic modus in ſtudijs communibus aptus habetur,
Quam ſchola Doctorum iudiciumq; probat.
Vtere compactis Lector tractatibus ergo
Acceptusq; tibi ſit precor iſte labor.

TRACTATVS INSIGNIS AVGMENTI ET DIMINVTIONIS MONETARVM, DOmini Alberti Bruni Aſtenſis.

SVMMARIA.

1 *Aeſtimatio & variatio valoris pecuniarũ vnde cauſetur, & quæ dicatur iuſta æſtimatio. Et quotuplex fiat fraus in moneta.*

2 *Moneta debet cudi talis, vt poſſit vbiq; expendi.*

Moneta debet tantum valere in maſſa, quãtum formata.

Anne princeps ex moneta aliquid lucri capere poſſit.

3 *Monetæ fraus quibus modis fiat*

4 *Pecunia quando pluris expendatur, quàm valeat, & cur.*

5 *Pecuniæ verus valor quis dicatur.*

6 *Monetæ æſtimationem dat, qui cudendi poteſtatem habet.*

7 *Valoris veritas non mutatur ad numulariorum mutabilitatem.*

8 *Conſuetudo communis trapezitæ attenditur, quando valor pecuniæ naſcitur.*

9 *Pecuniæ iuſta æſtimatio quomodo conſideretur.*

10 *Ducati ex marcho quot fiant, item ex libra auri.*

11 *Auri valor & precioſitas qualiter conſideretur.*

12 *Argenti puri duodecim gradus.*

13 *Pecunia ære contaminata maioris eſt impẽſæ, & cur.*

14 *Charactus in auri æſtimatione quid ſit.*

15 *Pecuniam cudi ex auro & argento puro vtilius eſt.*

Conſtitutiones quædam pro cudenda moneta.

16 *Pecunia vt ſit probata, tria conſiderantur.*

17 *Pecuniã nunquid liceat facere de materia alchymiſtica.*

18 *Alchymia nunquid ſit ars approbata.*

19 *Forma in moneta qualiter attendatur.*

20 *Valor & æſtimatio pecuniæ à quibus detur.*

21 *Pecunia duplicem bonitatem conſiderat.*

22 *Summarium caſuum 10. in quibus contingit dubitari circa æſtimationem ſoluendæ pecuniæ.*

HIC tractatus eſt circa materiam augmenti & diminutionis monetarum, circa quem pro pleniore eius intellectu, aliqua ſunt præmittenda.

Et primò, vnde cauſetur æſtimatio & variatio valoris pecuniæ, & quæ dicatur iuſta æſtimatio, & † quotupliciter fiat fraus 1
in ipſa æſtima ione, & valore. In quo paſſu dicendum ſecundùm Bald. in c. quanto, in vlt. colum. de iureiurand. quod moneta debet cudi talis, vt poſſit pro tanto vbiq; expendi, pro quo facit l. fin. C. de vete. numiſ. poteſt. lib. 11. vbi traditur, an poſſit vna moneta plus valere in vna ciuitate, quã in alia, & an poſſit cogi quis recipere de de moneta alterius patriæ. & dixit Innocent. in d. c. quanto, quod ad faciendum, vt vna moneta poſſit alibi expendi, non ſufficit ſolus conſenſus Papæ. Et ſecundùm Innoc. & Doct. in d. c. quanto, expenſa monetæ debet fieri de publico, & mone
ta debet tantùm valere † in maſſa, quantũ 2
formata, & econtrà ſecundùm Bar. in l. qui falſam, ff. de fal. not. in l. 1. per illum text. ff. de contrah. empt. & in l. 1. C. de vete. nu. pot. li. 11. per Dd. & Bar. in l. 1. §. fin. ff. de au. & arg. leg. & in l. Paulus, ff de ſo. licèt hodie hic malè ſeruetur ſecundũ Bar. in l. 2. §. 1. ff. ſi cer. pet. Inno. & communiter Can. in d. c. quanto. hinc ſecundùm Hoſt. in tit. de cenſi. §. ex quibus, in princ. Innoc. Paul. & Can. in d. c. quanto, non licèt principibus pro moneta cudenda aliquid honoris, vel

vtilitatis capere,quod intelligo, quando ex hoc pecunia minus æſtimatur, quàm alijs æſtimaretur:nam poſſet eſſe, quod aliquis emeret officium cudendi, vt mercantiam auri & argenti commodius facere poſſet, & ſuper ea lucrari abſque eo quod ſuper fabrica monetæ fieret aliqua compenſatio & diminutio pro eo, quod dat in emptionem officij.Dixit tamē Imola in d.l.Paulus,in fin.com.ff.de ſolut.allegando Innoc.in d. c. quanto. poſſe attenta conſuetudine capi ſuper pecuniam cudenda expenſam, & aliquid modicum lucri, quod circa lucrum non eſt,fortè de iure verum niſi ſit exiguum quicquid obſeruet aliqua corruptela.

Contingit autem variatio valoris mo-
3 netarum,& fit conſequenter † fraus; ſi à principio fuit ſtatutum,quòd fiat moneta certi ponderis, & poſteà fiat minoris eodē valore durante,ſecundùm Innocen.Ioan. Andr.Panor.& Doct.in d. c.quanto.

Item ſecundùm Panorm.poſt Inno. & Ioan.Andr.in d.c.quanto.fit fraus & variatio,contingit alio modò,videlicet ex extrinſeca deterioratione, ſi tondatur pecunia. Item ſi pecunia ærea argento cooperta ex longo vſu admittat argentum,ſequitur Imo.in l.Paulus,in fin.com.ff.de ſolut. vbi dixit monetam etiam fundari per cam
4 pſores,qui ducatos magis graues conflant & alios retinent, aliquando moneta pluris expenditur, quàm valeat ex mandato ſuperioris,ne poſſit ſine iactura aut facilè extra dominium exportari,vt quandoque faciunt domini Ianuenſes, & aliquando proptem vtilitatem principum, vt vidimus fieri tempore Guerræ,nam pecuniam minoris valoris mandant ſæpè principes tempore belli pluris expendi,vt minus dādo armigeris & in emptionibus victus & rerum plus dare videantur,de quo per Andræ.de Iſern.in tit.quæ ſint reg.in princ.9. col.vbi dicit, an & quomodo eo caſu Principes teneantur ad intereſſe:& in col. præced.in verſi.contingit autem,declarat quomodo iure licito varietur vel mutet̄ multipliciter moneta in bonitate intrinſeca.

Et aliquando princeps monetam plus valente mādat minus expendi propter lucrum,ſecundùm Hoſtié.Pan.& Dd.in d.c. quāto, vt poſſint illam recolligi facere & conflare,ac de nouo cudi facere: vel mandat monetam auream minus expendi, vt poſſint argenteam deſtruere, & de nouo magis ære contaminatam conflare, vt ſæpè videmus.

Et aliquando hoc faciunt ducti ſola affectione, vt ſi ſcuta in Gallia iuſto pretio expendi mandentur & ducati minore pretio,quàm valeāt in Italia,vbi iuſto pretio æſtimantur.Item aliquando Principes reprobant monetā, antequam vel aliā vt de ea habere poſſint meliore pretio,ſecundū Inno.& Io.Andr.in d.c.quanto,& Imo.in d.l.Paulus, in fin. com. dicentes, quod in prædictis caſibus fraudari moneta quò ad vtilitatem populi. Si tamen cōtingeret augeri valorē auri eò , quod prouincia eſſet exhauſta auro,fortè poſſet eſſe iuſta cauſa.

Et cauere debent Principes quò ad animam,qui mutāt variationem & valorē, præter & vltra legitimum modum & valorem, quia tenentur in conſcientia ad intereſſe hominū,niſi de hominū conſenſu hoc faciant,ſecundū Hoſt. in tit. de cenſi. §. ex quib.in prin.Inn.Pan.& Cā.in d. c.quant. eos excuſaret etiā Papę conſenſus ſiue ſubditorum vel hominū conſenſu , & multò magis , quando non ſubditi poſſunt lædi.

Verus autem valor dicitur ille, qui eſt 5
ſtatutus de publico & per publica proclamata † adeò,quod recuſans capere pro tanto valore,eſt pœna falſi puniendus: ſecundū Bart.in d.l.qui falſam,ff.de fal. Et æſtimationem monetæ dat habens poteſtatem cudendi:vt not.in l.fi.C.de ve.nu.pot.l.11. & in l.2.eo.tit.Bonitas aūt intrinſeca & pōdus à pręfectis per eos declarat̄,vel à cōmuni,ſecun.Bar.in l.1.eo.tit.per l.1.cū ibi no.
C.de pon.au.de li.10.Et qn̄ non datur iuſta 6
ęſtimatio pecunię,poteſt habere recurſus ad ſuperiorē,ſecun.Bar.& Dd.in d.l.fi. C. de ve.nu.po.Et ſine mandato habētis poteſtatē cudendi. nō debet mutari ęſtimatio, vt per Bart.in d.l.2.hinc ſecun.Zab. in cle. ſi benè.11.q.de deci.ad mutabilitatem cam
biorum veritas nō mutatur.ſequitur Ale. 7
in

in l.eleganter. §. qui reprobos,2.col.ff.de pign.ac. Et ſecun.gloſſ.in Cle.præ oblig. quando neſcitur valor pecuniæ, attenditur communis conſuetudo cambij non caſualis cariſtia vel vtilitas,de quo plenè dicam inf.1.& 2.declar.

Et in tantum attenditur in æſtimatio-
8 ne pecuniæ conſuetudo, quòd † ſi in mercantijs florenus habeat vnam aliã æſtimationem, quàm in alijs, & quis emat pecuniam: ſit in tali emptione ſoluendus florenus ad ęſtimationem,quã habet in mercantijs, vt per Alex. in l.Paulus.ff.de ſol.poſt Ang.in l.æris.C.de colla.lib.9. & mutato valore ducati,mutatur valor rerũ quę per pecuniã æſtimantur,d.l.2 cùm ibi not.per quam l.dicit And.de Iſer.in vſu.feu.in tit. quæ ſunt regia.in princ.9.col.quòd ſi decẽ ducatis emero decem raſos panni, & tempore traditionis pãni,ducati ſint aucti taliter,quòd valor decem ducatorum creuerit ad valorem 11.raſorum panni,dabũtur 11.raſi panni, & econtrà de diminutione, & no.in d.l.2.quod ſatis placet,quãdo augmentum & diminutio monetę aureæ cauſarẽtur ex alio,quàm ex vtilitate,vel precioſitate ſuperueniente in moneta argentea ratione vilioris vel precioſioris metalli, per ea,quæ dicentur infrà eo.in 13.limitatione,circa princ.

9 Iuſta autem æſtimatio, vt ſenſi à peritis, hodiè fit & cõmenſuratur habita conſideratione,quid vnus ducatus ſeu aureus largus valeat † vnciam vnam cum dimidia argenti precioſioris ſeu melioris ligę, hoc eſt, bonitatis & gradus 12. denariorum, ita quòd octo aurei valeant libram vnam argenti, & 6. aurei valeant vnum marchum precioſioris argenti, quod eſt vnciarum nouem ad pondus & vſum Mediolani, & quaſi eſt vt vnica auri valeat libram vnam ex noſtris vſualib. & paruis argenti precioſioris.ideo dico quaſi quia. 7.ducati ſeu aurei largi cum dimidio faciunt vnam vnciam: adeò vt ſit differentia de vna 15. parte taliter, quod iuſto facto calculo vncia auri cum 15. parte alterius vnciæ,ſecundùm modernum vſum valeat libram argenti precioſioris.

Communiter tamen magiſtri monetarum regulant & commenſurant pondus & menſurã,ac valorem monetarum, quas faciunt reſpectiuè ad marchos, quorum pondus in aliquo differre inuenitur ſecundùm diuerſas prouincias, vt videmus in marcho Mediola.Ianuenſi, & Pariſiẽſi, & vtuntur fortiori pondere in marchis, quã in vncijs & libris ponderis communis, in quibus libris & vncijs communibus vtuntur leuiori pondere,& hoc faciũt iſti magiſtri monetarum, vt emendo argẽtum ad forte pondus,ſeu marchorum plus conſequantur.

Marchus autem auri ad pondus Mediolani, de quo ſuprà eſt 9. vnciarum communium,vt dictum fuit, ex quo fiunt ducati 67.cum dimidio:& marchus Pariſienſis eſt 9. vnciarum ex noſtris communib9, & tertia pars vnciæ, & ex eo fiunt ducati 70. & ex libra auri ex noſtris, quæ eſt 12. vnciarum ex noſtris fiunt nonaginta ducati, licèt Bart. aliter dixerit in locis proximè allegatis.

Olim autem † ſeptuaginta duo aurei ſeu ducati faciebãt libram auri, l.quoties.C. de ſuſce.& Anch.libr.10.vbi glo.& Doct. in glo.in l.fi.de in ius vocan.& decem aurei valebant libram argenti, l.1.C.de argent.precio.quod theſau.infert.lib.10.fortè quia erat minor copia argenti, vel maior copia auri, & aureus valebat libras æris,l.1.C.de coll.æris.etiam lib.10. ſi notatur in locis prædictis,& per Nicol.de Neapol.in d.l.quoties.& per Alber.de Roſa. in d.l.fin.ff.de in ius vocan. & poteſt dici, quod hoc modo tunc æſtimabatur pecunia argentea reſpectiuè ad aureum, quem ſolidum appellabant, & quandoque aureum & nos ducatum, vt dicit glo. in d.l. fin.licèt Salice.in l.fin.C. ſi certum pet.dicat non poſſe ſciri, quanta eſſet libra vel vncia antiqua,cùm adhuc hodiè ſecundũ diuerſas patrias & regiones ſit diuerſitas librarũ & vnciarum, quamuis in hoc putem conſiderandum illud, quod obſeruabatur Romæ, cùm ex vſu vrbis Romæ tũc fieret à lege prædicta commenſuratio. 10

Et quia dictum fuit ſuprà eo. quod de

conſuetudine deducatur impenſa, quæ fit pro cudenda moneta, ita, vt tantò minus valet reducta ad maſſam, quantum aſcendít dicta impenſa eſt aduertendum, quòd læſio & fraus hinc ſurgens pro maxima parte contingit, quãdo purum argentum ære contaminatur: nã vbi non fit talis contaminatio, modica eſt læſio.

Fit autem admixtio ęris & deterioratio
12 precioſitatis argẽti hoc modo. † Nã argentum precioſum diſtinguunt per 12. gradus, quos 12. gradus appellant: ita quòd argentum magis precioſum ſiue copulatũ dicatur eſſe precioſitatis ſeu ligæ 12. denariorum: Et ſi ex vna libra talis argenti adimã dimidiam argenti, & eius loco ponã dimidiam vnciã æris, dicetur eſſe in liga & precioſitate 11. denar. cum dimidio, & ſi ſubrogem vnam vnciam æris loco vnius vnciæ argẽti dicetur eſſe precioſitatis & ligæ 11. denar. & ſi adimam 2. vncias argenti ex libra, & ſubmittã 2. æris, dicetur eſſe 10. denar. in liga, & ſic ſucceſſiuè. Vnde quando eſt 10. denar. ſexta pars talis argenti æs, & quando eſt 9. den. quarta pars eſt: ita quòd in argento 9. denar. in vna libra inueniant ſolũ 9. vnciæ argenti, & ſic de ſingulis: & hoc modo conſiderato quantum ęris ſit in vna libra talis argenti, & quantũ puri argenti facilè quis cognoſcet quot & quantum talis pecuniæ valeat florenus auri, videlicet capiendo tantũ de illa pecunia, in quo reperiatur vna vncia cũ dimidia puri & precioſi argenti dempta impenſa, & conſulendo magiſtros monetarum vel aurifabros, facilè intelliget quis quot denariorum, vel cuius precioſitatis ſit aliqua petita pecuniæ argenteæ.

13 Ideo autẽ † dixi plus impenſę exigi in pecunia ęre cõtaminata, cùm plures numi numero fiant, quãtò magis pecunia ęre cõtaminata. & vidi, quod quandoq; pro marcho argenti capiuntur 9. ſolidi pro impenſa, vt Mediola. ex quib. vnus dabatur principi pro pecunia excedente duos ſolidos pro ſingula petia. & groſſus vnus ſi fiebat pecunia magis minuta & minoris valoris, reliquum retinebant magiſtri & operarij pro impenſa, & quandoq; vidi capi plus, hoc eſt, 18. ſolidos, vel 20. marcho. & hæc eſt cauſa, propter quã aurei vt plurimum ſeu ducati, ac groſſoni & pecunia groſſa, ac ea, quę nõ eſt ære contaminata, creſcũt in valore. Et quomodo procedat id, quod dicunt Bar. & Dd. in l. Paul⁹. pe. col. de sol. & in l. in numis. ff. de in li. iu. cum concor. ꝙ pecunia groſſa per minutã ęſtimetur, patet ex prædictis, & vlteriùs patet verus eſſe quòd reciproca ac correſpõdens ſit pecuniæ groſſę & minutę æſtimatio, hoc eſt, quòd tamen minuta, in qua ſit tantũ precioſi argenti, quantũ in groſſa ęquiualeat groſſæ deducta impenſa, & econtrà. Et ſimile iudiciũ fit in auro, in quo æs vel argentũ aurumq; ſimul admiſcetur: quia admiſcendo ſolum argentũ, aurũ redditur nimis albũ, & admiſcẽdo æs, aurũ nimis rubeſcit. Ideo aliq. admiſcent duas partes argẽti, & vnã ęris, vt color auri min⁹ alteret.

Diſtinguunt enim aurum in 24. gradus
precioſitatis, quos † caracteres, ſeu cara- 14
ctos appellamus, ita quod aurũ precioſius dicatur in precioſitate & liga eſſe 24. caracterum, prout ſunt cõmuniter floreni, ſeu ducati aurei: & ſi ex 24. vncijs auri quis adimat vnam, & ſubroget vnciam æris vel argenti, erit in liga 23. caracterum, & ſi adimat duas vncias auri, & ſubroget duas vncias argenti vel æris, erit 22. caracterũ, & ſic ſucceſſiuè. & iſta fiunt in ſcutis, & ſi quarta pars auri adimatur, & ſubmittatur quarta pars æris vel argenti, erit aurũ 18. caracterum, prout floreni Alamaniæ. & in iſtis ademptionibus deberent multum aduertere principes, quia poſſunt fieri multę fraudes: adeò, vt tutius ſit quoad Deum et conſcientiam, ac quoad honorem & ipſo-
rum principum ac patriæ vtilitatem, face- 15
re cudi pecuniam ex puro auro, vel ex argento ſaltem, in pecunia excedente valorem duorum ſolidorum, ſeu vnius parui groſſi. & hæc vtilitas nunc excogitata fuit tempore ſanctiſſimi D. Papæ Iulij ſecundi, dum ita obſeruãuit ad ſuaſionem reuerendiſſimi Domini mei D. Henrici Bruni Archiepiſcopi Tarentini & Apoſtolicę ſedis Theſaurarij.

Et vt prædicta facilius intelligantur,

pla-

placuit hic inſerere quandam ordinationem factam nuper in hac ciuitate Haſtenſi, quæ habet authoritatem monetæ cudendæ ad rationem marchi Mediolani, qui eſt vnciarum octo.

16 Conſtitutiones † pro cudenda moneta in ciuitatibus Mediolani, & Aſt. ad pondus marchi Mediola. ſequuntur: prout infrà. valente ducato ſolidos 93. Mediolani ex paruis.

Groſſoni, ſiue teſtoni ſolidorum 22. & denariorum 9. pro ſingulo groſſono, fiunt numero petiarum 24. pro ſingulo marcho, & ſunt in liga denariorum 11. & granorum 13. cum dimidio, & tenent de fino, ſeu preciſiore argento vncias 7. & denarios 17. pro ſingulo marcho. Et habent de remedio in pondere denarium vnum, & in liga granum vnum pro quarta parte cuiuſlibet vnciæ.

Groſſoni ſolidorum 6. fiunt numero petiarum 60. pro ſingulo marcho. & ſunt in liga denar. 7. & gran. 13. cum dimidio, & tenent de fine vncias 5. & denar. 1. pro ſingulo marcho, & habēt de remedio in pondere dena. 2. pro marcho, & in liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Groſſi ſolidorum trium fiunt numero petiarum 95. & tertiorum 2. pro ſingulo marcho, & ſunt denariorum ſex in liga, & tenent de fine vncias 4. pro marcho, & habent de remedio in pondere dena. 2. pro marcho, & in liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Solidini fiunt numero petiarum 206. pro ſingulo marcho, & ſunt denariorum 4. & grani ſex in liga, & tenent de fino vncias duas, & denar. 20. & habent de remedio in pondere denarios tres, pro marcho: & in liga granum vnum, pro quarta parte vnciæ.

Terlinæ, quarum quatuor valent ſolidum, fiunt petiarum 220. pro marcho: & ſunt dena. 1. & tenent de fino dena. 16. pro marcho, & habent de remedio in pondere denar. 6. pro marcho, & liga gran. 1. pro quarta parte vnciæ.

Quoad fabricam ducatorum auri largorum ex precioſo auro, vidi ordinationē alicuius in hac Aſtenſi ciuitate facta hoc modo videlicet.

Quod conductor fabricæ monetæ teneatur ſoluere in emptione aurifini, ſeu pretioſioris pro quolibet marcho de Trois ducat. 69. Item quod teneatur facere duca. in liga de caract. 24. & pro marcho, nu. 70. & ſi reperiētur in liga de caract. 23. & quartas tribus cum dimidio alterius caracti: & in pondere num. 71. cum dimidio, quod habeantur pro bonis, ita quòd conductor habeat de remedio in liga octauam partem vnius caracti: & in numero medium ducatum, qui marchus de Trois eſt vnciarum nouem, & tertia pars alterius vnciæ ex noſtris, hoc eſt, vnciæ nouem, & dena. 8. qui faciunt tertiam partem vnius ex noſtris vncijs. 24. denarij faciant vnciam, & 24. grana vnum denarium, & iſti denarij conſiderantur dupliciter: vno modò, prout ſuprà, altero modo, quoad diſtinguendum gradus precioſitatis argenti, cum precioſius argentum ſit 12. denariorum, vt dictum fuit ſuprà.

Item vidi prouiſum pariter ſuper argēto, quod deberet emi pro tanto pro ſingula vncia vel pro marcho, & quod marchus ad quē monetæ delibrarentur per gradias ſeu per deputationes, eſſet fragilior marcho ſecundùm quem argentum emeretur, de granis decem & octo, & quod pro cambio auri poſſet præfectus monetis capere tridinam vnā lucri pro qualibet petia auri, & quod principi præſtaretur pro ſigno regio & ſingulo marcho auri tertia pars vnius ducati vlterius ſatisfieret pro penſione domus & fabrice pro ſingulo marcho argenti, prout ſuprà dictum fuit, deſignādo quid & quantum eſſet præſtandum operarijs de maiore & minore moneta.

Iuxtà prædicta habemus aduertere, ꝙ † in moneta, vt ſit proba, tria principaliter conſiderantur, ſ. materia, forma, & æſtimatio, ſeu valor, iuxtà l. 1. coniuncta, l. fin. cum ibi no. C. de ve. nu. po. lib. 11. & no. maximè per Bal. in c. quanto, de iureiu. Debet enim primò materia eſſe proba, d. l. 1. & l. 2. §. 1. ff. de côtrah. emp. & d. c. quanto. Vnde nō liceret de alchymia cudere monetam, 177

quod

18 Quod † eſt intelligendum de ſophiſtica, non de ea, quæ reperiretur eſſe verum aurum vel argentum, quod eſſe poteſt iuxta no. per Io. And. in add. Spec. in rub. de cri. fal. qui refert tacito authore verba Old. cuius ſolet eſſe fur. in conſil. 74. incip. an alchymiſta, & per Pan. & latiùs Io. Andr. in c. 2. de ſortil. & Bald. & And. de Iſern. in c. 1. in tit. quæ ſunt rega. in vſi. feu. & per S. Thom. 2. 2. q. 92. vbi concludunt, alchymiá eſſe veram ſciẽtiam & permiſſam, de quo aliquid per Alber. de Roſ. in dictionario, in verbo, alchymia.

Et dicit Ioan. And. vbi ſuprà, quòd ſuo tempore fuit magiſter Arnaldus de Villa noua ſummus Medicus, & Theologus, & magnus alchymiſta, qui per illam artem faciebat virgulas aureas, quas conſentiebat omni approbationi ſubmitti. Et fecit in illa ſcientia librum vnum, quod mille homines depauperauit, aut quia non verum, aut quia non intelligitur, & cùm haberet quendam ſocium in legibus multum inſudantem in illa arte: volui videre vnum mirabile experimentum ad effectũ, vt plura ſcirẽ. Nam habuimus nobiſcum vnum antiquum alchymiſtam pauperrimum tamẽ, & me præſente meus collega reduci fecit vnciam vnam argenti precioſiſſimi ad inſtar auri in põdere, fuſione & maleatione ſaluo colore: quia non erat croceus, ſed mutatus ad inſtar quaſi plumbei coloris: & ille collega meus habebat modum dandi colorem & croceum, & in illa materia patiebatur & ſubtinebat aliqua experimenta, ſed non extremum experimentum & admixta cùm tantundẽ auri precioſi videbatur aurum 20. characterũ, & plus & minus ſecundùm quod illa materia erat melius diſpoſita, et quidam magnus prælatus ac multi antiqui alchymiſtæ mirati fuerunt de illo experimẽto, & vnus antiquus alchymiſta putans ſe diuitem, putabat reducere illam materiã ad veram ſpeciem auri, & non potuit, putauitque tunc ipſam artẽ illuſoriã maximè, ex quo tot viri in 40. & 50. annis nõ viderant tã mirabile experimentũ, quod nihilò minus erat ſophiſticũ. vt aliud experimentũ videre noluerim. Nec liceret inconſulto principe materiã æreã immiſcere in auro vel argento cudendo, p l. quicunq; in minimos. ff. de fal. et no. in l. 2. C. de fal. mo.

Forma autem eſt † impreſſio publici characteris ſeu principis authoritate publica impoſita & non priuata, d. l. 1. ff. de contrahen. emptio. & d. l. 1. C. de ve. nu. po. lib. 1. & not. ibi Barto. in Rub. & not. in d. l. 2. & fin. C. de falſ. mone. & in l. 1. C. eo. & in d. c. quanto. 19

Tertiò † valor & æſtimatio, quæ dantur à præfectis monetæ cudendæ, vel ab habentibus poteſtatem cudendi, vel à communi habita ratione ad pondus & ad materiam, vt dictum fuit ſuprà eo. col. & ſi ſint duæ monetæ diuerſi ponderis aut diuerſæ æſtimationis, & dubitetur, de qua ſenſum fuerit quid iuris, dicetur infrà eo. in ſeq. ſeu 2. præmiſſo. 20

Alibi autem dixit Bal. videlicet in d. l. fin. C. de fal. mo. quod in moneta cudenda duæ requiruntur, ſcilicet veritas & authoritas, & alia in propoſito traduntur per d. l. Fabi. in tracta. ſuo de empt. & vend. in 5. par. prin. 1. & 2. charta. & per d. Calua. cõſ. 14. circa 14. col. & aliqua dicentur infrà, de moneta reproba in 2. declar.

Et ex prædictis elicitur, quòd in pecunia duplex bonitas conſideratur. intrinſeca videlicet, & extrinſeca, prout not. in l. Paulus. ff. de ſol. & in l. cùm quid. ff. ſi cert. pet. & in d. c. quanto. & in infinitis locis in iure. Intrinſeca eſt penes materiam & eius precioſitatem, quæ æſtimatio variatur, vt ſuprà latè dictum fuit. Et ideo benè dixit Bald. in c. quanto præalleg. verſic. quæro nunquid. quòd æſtimatio pecuniæ non eſt idem cum ipſa pecunia, nec adeò connexa, vt cenſeantur vnum & idem, de quibus omnibus dici contingit infrà eo. 4. declar. in fin. 21

Quòd autem præualeat & magis attendatur, an bonitas intrinſeca ſeu materia & põdus, an æſtimatio vel communis valor vltra prædicta, videlicet, ſuprà eod. 2. & 3. colum. dicetur etiam 1. declar. poſt medium. Et an materia magis, quàm forma conſideretur, ſi contingeret pecuniam

niam ratione formę eſſe reprobam ſeu reprobari dicetur, infrà in ſecunda declaratione.

De æſtimatione Monetarum.

Vltimò circa æſtimationem monetarum eſt aduertendum, quòd aliquando † partes diſponentes aut contrahentes prouident quòd pecunia fieri debeat ad certam æſtimationem ab eis præfixam, & de iſta materia latè dicetur in 16. & 17. declarat. & in 8. limitat. infrà.

21

Aliquando prouidet conſtitutio principis ſtatutum vel conſuetudo, vt in concluſione fienda, in 12. eius declaratione, & in 18. & in 3. limitatione ipſius concluſionis, & in 6. limit. ac 19.

Aliquando prouiſum dicitur ex præſcriptione, putà quia longo tempore ſolutio ſit facta ad certum valorem, ſeu ſecundùm valorem temporis ſolutionum, vt dicetur in ipſa cónclusione faciéda, in 4. fallentia.

Aliquando nõ reperitur nec ab homine, nec à conſtitutione principis ſtatuto, vel cõſuetudine circa ęſtimationem prouiſum, & hoc opus, hic labor eſt, & hîc ſunt multi caſus cõſiderandi. Nã aliquando variatur bonitas intrinſeca pecuniæ promiſſæ, vel de qua in diſpoſitione, vt quia pecunia fiat de meliore & precioſiore liga, quàm eſſet tempore diſpoſitionis, vel ecõtrà de deteriore, & de hoc dicetur in cõcluſione facienda, in 1. declaratione.

Aliquandò mutatur in pondere, & non in liga, & dicitur in d. 1. declaratione.

Aliquandò moneta currens tempore diſpoſitionis, & promiſſa non mutatur in tali bonitate ſed reprobatur, & dicetur in dicta concluſione facienda ſecunda declaratione.

Aliquandò manente eadem liga & precioſitate & põdere, mutatur ſolùm valor monetæ promiſſæ: vt quia mutatur valor floreni aurei vel groſſoni, qui ſint eiuſdẽ bonitatis: & tunc dicetur mutari bonitas extrinſeca, & de hoc dicetur in tertia declaratione concluſionis 1. faciendæ.

Aliquandò facta mutatione, prout ſuprà non reperitur de pecunia promiſſa, et quid iuris ſit: tunc dicetur concluſio, 4. declaratione.

Aliquandò facta mutatione, prout ſuprà reperitur de pecunia promiſſa, & debitor vult ſoluere de alia, & tunc quid iuris ſit dicetur infrà, in concluſione facienda: in 5. eius declaratione, & pręd icta procedunt, vbi certa ſpecies pecuniæ eſt promiſſa.

Aliquandò eſt promiſſa pecunia in genere, & non in certa ſpecie, vel diſpoſitio loquitur de pecunia in genere, putà de libris, & de hoc dicetur in ipſa concluſione, 6. declaratione. Sunt etiam alij caſus conſiderandi: vt quia diſpoſitio habeat tractum in futurum, vt in obligatione annua an debeat attendi valor annuus, & de hoc dicetur in 7. declaratione concluſionis dictæ, & ſi diſpoſitio ſit conditionalis vel in diem, dicetur in 8. declaratione. & an ſit differentia in pecunia debita ex teſtamento, vel vltima voluntate, ſentẽtia, reſcripto, gratia, vel præcepto Principis, lege vel ſtatuto, dicetur in 9. declaratione cum tribus ſequentibus.

SVMMARIA.

1 *Pecunia in contractibus quæ veniat numeranda nu. 13. 14.*

2 *Aureorũ appellatione in contractibus quid veniat.*

4 *Solui de quacunque pecunia eiuſdem ponderis, nunquid poßit pro argento promiſſo in maſſa.*

Conſuetudo facit quòd vna pro alia ſoluatur, aliàs regulariter non poteſt.

5 *Fiſcus quando cogatur capere æs & argentum pro auro.*

Conſuetudo ſecundùm ius commune interpretanda, ne creditor damnum patiatur.

6 *Stipulatio nunquid valeat ſi ſtipuler 10. aureos, et promittatur pecunia argẽtea eiuſdem valoris.*

7 *Verba, boni auri & iuſti ponderis, an operemur*

rentur, quòd non liceat ſoluere pecuniam argenteam pro aurea.

8 *Solutionis promiſſio in auro nunquid fieri poſſit in argento, & quomodo. nu. 13.*

9 *Libellus quomodo formetur, quando vna pecunia eſt in obligatione, & alia in facultate ſoluendi.*

10 *Solutionum fieri in eadem materia, eodem pondere, & eadem æſtimatione, vtile eſt in contractibus apponere.*

Pecunia vna quando pro alia ſolui poſſit, limitationes.

11 *Pecuniam reprobam vel inuſitatam nõ cogitur quis recipere.*

12 *Solutionis promiſſio quando cenſeatur facta de pecunia minuta.*

13 *Nemo cogitur in minima pecunia magnã ſummam accipere.*

14 *In debito antiquiſſimo qualiter ſolutio fienda.*

In dubio de minimis ſolutio fiet.

15 *Conſuetudo loci cõtractus in ſolutione nunquid attendenda.*

16 *Solutionis promiſſio nunquid intelligatur de pecunia magis vſitata.*

17 *Conſuetudo qualis in ſolutione attendẽda.*

18 *Aureos vocat ius ſolidos.*

Secunda Præſuppoſitio.

SEcundò præmittendum eſt, quæ pecunia ſit in obligatione & facultate ſoluendi, & an vna pecunia pro alia ſolui poſſit: In quo paſſu habemus conſiderare tria, primò ius commune, ſecundò conſuetudinem, tertiò conuentionem ſeu hominis prouiſionem & declarationem.

1 Circa primum, ſcilicet ius commune, debemus aduertere, quòd † quidam ſunt contractus, in quibus creditor remanet Dominus pecuniæ creditæ, vt in depoſito, & tunc illa pecunia depoſita, & non alia eſt in obligatione & ſolutione, niſi data eſſet facultas depoſitario illa vtenti, l. 1. §. ſi pecunia. & l. 1. ff. depoſ. Panorm. in c. quanto. in fi. com. ff. de iureiur. Bar. in l. Paulus. in fi. ff. de ſol. & tunc idem eſt, quod infrà proximè in mutuo dicetur.

Aliqui autem ſunt cõtractus, in quibus non illam & pecunia & in indiuiduo, ſed ſimilis, & quæ in genere ſuo eandem recipiat functionem in obligatione etiam ſi aliud dictum non ſit, vt in mutuo, l. 2. §. 1. & ibi no. plenè, & in l. cùm quid. ff. ſi cer. pet. & per Doct. in l. lecta. ſuper glo. in verbo. proba. vbi Paul. de Caſt. ff. ſi cert. peta. vt ſi mutuo tibi ducatos Mediolani, vel ſcuta regis, & eo caſu pecunia ſimilis materiæ, & eiuſdẽ bonitatis eſt in facultate ſoluendi: licèt ſit diuerſæ formæ, vt ſi quis vellet dare ducatos Venetos pro Mediolanenſibus, vel ſecundùm Ang. & glo. in l. Paulus præalleg. ſi debitor vnius monetæ argenteæ, putà 10. librarum Bonon. vellet ſoluere in alia moneta argentea eiuſdem bonitatis, niſi creditor ex hoc eſſet damnũ paſſurus, vt in l. Paulus cum ibi, not. ff. de ſol. infrà, proximè latius dicetur, in tantum, vt ſecundùm Salice. in l. ſi quis argentum, in prin. C. de dona. non poſſit dicere debitor, quòd ſufficiat dare materiam conuertibilem indebitam, putà pecuniam argenteam ære contaminatam pro pura argentea, vel aurum de florenis Alamaniæ pro auro puro, faciunt not. in d. l. 2. §. 1.

Aliqui † verò ſunt contractus, in quib. natura contractus non demõſtrat, quæ pecunia ſit in obligatione: ſed ipſa expreſſio partis, vt ſi vendas mihi equum pro 25. ſcutis ſolis, vel 25. Ianuinis, ſeu ducatis Ianue. nam prætextu talis contractus 25. Ianuini vel ſcuta ſolis ſunt in obligatione, vt per Sal. & Panorm. in locis præalleg. & dicam in 1. declaratione: & ſemper intilligitur de ducatis vel ſcutis probis, i. boni auri & iuſti ponderis, & idem de alia moneta, vt per Doct. in d. l. lecta poſt gloſſ. in verbo, proba. ff. ſi cer. pet. nihilominus tamen ex diſpoſitione, l. Paulus, cum glo. & ibi no. licebit dare de alijs ducatis eiuſdẽ bonitatis, ligæ & valoris, quãdò creditor non eſſet damnum paſſurus. Et fiſco dari poterit de pecunia ære contaminata pro auro, vt dicam infrà, eo. ver. circa ſecundũ & ſimile quando pecunia deberetur, vt certa

certa ſpecies vel certum corpus, quia nõ liceret de alia ſoluere, vt not. Bar. & Doct. in l. talis ſcriptura, in prin. ff. de l. 1.

Poſſet autem contingere damnum, ſi ituro in Galliam debitor ſcutorum ſolis vellet dare ducatos, cùm in Gallia ducati pro minore valore expediantur, & nõ ſit tantum in intereſſe, ſi ſcuta ſolis deferantur, vel ſi debitor ducatorum Venetorum aut Ianuenſium mercatori ituro ad partes Orientales, vbi tales ducati magis cognoſcuntur, & fortè ſunt maioris pretij, vellet dare ſcuta, aut aliud genus ducatorum, prout declarant Ang. & Imol. in d. l. Paulus. & Ioan. de Ana. in c. fin. vlti. charta de malè, Martin. de Laud. in l. cùm quid. ff. ſi certum peta. & in tract. de monet. Item ſecundùm Ang. Imol. & Ioan. de Ana. in locis præalleg.

3 † poteſt eſſe damnum, ſi promiſiſſem ſub pœna alicui dare ducatos Venetos, nam potero te cogere, vt des mihi de Venetis, ſi ſis meus debitor ducat. Venetorum, ne incidam in pœnam.

Poteſt etiam ſecundùm Angel. & Ioan. de Ana eſſe damnum in commoditate deferendi: quia facilius, & in minore cumulo & pondere defertur vna pecunia, quàm alia & attenta diſpoſitione iuris communis debitor pecuniæ argenteæ non poſſet inuito creditore ſoluere de pecunia ære contaminata, vt per glo. Bar. Ange. Imo. & Doct. in d. l. Paulus, & Bart. in d. l. 1. §. fina. ff. de aur. & arg. lega. inuictis no. in d. l. 2. §. 1. ff. ſi certum peta. nec quod plus eſt debitor in pecunia argentea poſſet ſoluere in auro, ſecundùm Bart. in d. l. 1. §. fin. ac Ang. & Imol. in d. l. Paulus, not. per aliquos in d. l. 2. §. 1. & tradit Pet. de Anchar. in Clem. ſi beneficiorum. vlt. q. de deci. non obſtante quòd aurum ſit precioſius, licèt ſecũdùm Imol. in d. l. Paulus. debitor in pecunia ære cõtaminata poſſit ſoluere in argentea ſeu melioris argenti: quia cenſentur comparatiuè de eadem materia, cùm comparatiuum præſupponat poſitiuum, l. vbi autem non apparet. in princ. ff. de verb. obl. cuius contrarium dicit Salic. in d. l. ſi quis argentum, & melius in puncto iuris, licèt opin. Imol. ſit æquior. Nam pecunia ære contaminata nõ recipit eandem in genere ſuo functionem cum argentea, & ecõtrà, ita vt eam verè, quã iuris fictione dicatur aliud ſolui, ſecundùm glo. Bar. & communiter Doct. in d. l. Paulus. arg. illius, l. & l. ſi quis argentum, in prin. C. de donat. cum ibi not. & l. Titiæ. ff. de aur. & arg. le. quod eſt intelligendum, niſi forma pecuniæ ſoluendæ eſſet reprobata per ea, quæ dixi, & dicam infrà in 2. declaratione. Ratio autẽ, quare non dicatur aliud iuris fictione ſolui, quando eſt diuerſitas in ſola forma, & in materia pecuniæ eſt, quia forma nihil dat in valore, ſaltem plus in vna pecunia, quàm in alia: cùm de iure pecunia debeat eſſe talis, vt tantam pecuniam afferat in forma, ſicut in maſſa ſaltem deductis expenſis, vt ſuprà, eod. dictum fuit præcedenti præmiſſo.

Et prædicta † de mero iure procedunt 4
communi: quid autem de cõſuetudine ſit, aut ſi contraria adſit conuentio infrà, dicetur vbi prædicta limitabuntur. Et ibi dicetur quid ſi talis mutuò habuit libras centum, vel centum florenos Sab. vel Mediolani. An autem pro argento promiſſo in maſſa poſſit de quacunq; pecunia eiuſdem ponderis ſolui, glõ. & Doct. in l. 2. §. 1. ff. ſi cert. peta. Et quid econtrà Bart. in l. diuortio. §. ob donationes. ff. ſol. matr. text. in l. quoties. C. de ſuſc. & Archa. lib. 10.

Circa ſecundum, ſcilicet conſuetudinẽ dicendum eſt, quòd vbi viget talis conſuetudo, quòd vna pecunia poſſit pro alia ſolui, illa ſit ſoluenda taliter, quòd poſſit moneta argentea etiam ære contaminata ſolui pro aurea, vel ære contaminata pro merè argentea, vt no. glo. Bal. & communiter ſcribentes in l. ſi quis argentum. in princ. C. de dona. Bart. & Imol. communiter ſcribentes in l. Paulus. ff. de ſol. Bart. in l. cùm aurum. & clarius in d. l. 1. ff. de aur. & arg. leg. & Bald. in l. libera. C. de ſent. & interl. om. iud. Doct. in l. 2. §. 1. ff. ſi cer. pet. vbi dicunt poſt gl. ceſſante conſuetudine nõ poſſe ſolui de moneta vnius vel deterioris metalli pro alia. Pan. in c. quant. in fi. commẽ. de iureiu. vbi But. & Imo. & Bar. in l. ſi ſtipulatus ſim. 10. in melle, col. 2. ver. pone.

ff.de ſol.& in l.diuortio.§.ob donationes. ff.ſol.mat. Marti.de Laud.in d.l.cùm quid. & in tract.suo de mone. & Fran. de Are.in conſ.11.col.1. & ſecundùm plures ex Doctoribus allegatis. & Bald.in d.l. libera.2. col.C.de ſenten.& interloc.omn.iud. iſta conſuetudo eſt vniuerſalis, no. Io.de Pla. in l.1.C.de arg.pretio.lib.10.vbi dicit ſpeciale in fiſco, vt cogatur capere & argentum pro auro, no.Roma.in d.l.diuertio.§. ob donationes.ff.ſolu.matr. quod dictum de fiſco ſecundùm Roman.vbi ſuprà, poſt Bar.in l.1. C.de collatione æris, li.10.limi-
5 tatur dupliciter: Primò niſi † fiſcus eſſet damnum paſſurus ex hoc, per textum in d.l.Paulus.ff.de ſolu. quam limitationem non habeo pro tuta, per d.l.1.C. de argē. precio.& d.l.quoties.C.de ſucce.& Arch. lib.10.Secundò limitatur ſecundùm Rom. vbi ſuprà, niſi fiſcus publicę vtilitatis cauſa vellet in certa pecunia ſibi ſolui, vt ibi per eum.

Et prædicta, quòd ſtante conſuetudine poſſit vna pecunia pro alia ſolui, puto limitanda ſecundū quod limitatur ius commune, videlicet vt nō procedant, quando ex hoc creditor læderetur, iuxta d.l.Paul[9]. cum ibi nota. Nam conſuetudo eſt interpretanda ſecundū ius commune, & vt intelligatur ſine læſione & damno partis, c. cùm dilectus, de cōſuetu.cum ibi latè traditis not.in propoſito Bal. in conſ.299. incip.punctus quęſtionis.in fi.2.vol.2.ſecundùm penultimā impreſſionem, & D.Franciſ.Curt.in tract. de moneta, quem inſeruit in l.cùm quid.in 9.q.ff.ſi cert.peta.quæ limitatio non procederet, vbi contrarium probaretur: videlicet conſuetudinem eſſe, vt non obſtante damno creditoris poſſit vna pecunia diuerſæ materiæ pro alia ſolui, iuxta text.in d.c.cùm dilectus, circa fi.Item limitatur, niſi contraria adſit conuentio, vt infrà dicetur in tribus ſeq.membris.Et hoc autem quod vna pecunia vt in obligatione, & alia ex conſuetudine ſit in ſolutione: infertur ſecundùm Bar.in l.quę extrinſecus.ff.de verb.obli. quòd ſi ſtipuler decem ſcuta auri, & tu promittas monetam argenteā eiuſdē valoris, valet ſtipulatio: de quo per Bald. in l. ſingularia.ff.ſi cer.pet.& Mar.de Laud.in d.l.cū q.d.eo.ti.

Circa tertium ſcilicet circa pecuniam 6
ſolui in certa forma conuentam: eſt aduertendum ad modum & conceptionem verborum. Nam aliquàdò quis promittit mihi ſoluere 25.ſcuta ſolis vel 25.ducatos largos ſimpliciter, vel quia dicat Mediolanenſe, ſiue Venetos, ſiue Ianuenſes: & tunc de iure ducati, vel ſcuta in obligatione, et ſolutione: licèt in alia forma ſolui poſſit, vt dixi in primo membro: ſed de conſuetudine poſſit ſolui moneta pro auro, vt dixi in præcedenti quæſtione, & not.Mart.de Laud.in tract.de moneta, taliter quòd iſta verba non cōcludunt fuiſſe de mente partium, quòd præciſè ſoluerentur ducati, vel ſcuta conſuetudine non obſtante, not. D.Franciſc.Curt.in d.l. cùm quid, in 9. & 10.q. quaſi illa qualitas ſit demonſtratiua, & non præciſa, l. vxorem. §.teſtamento, lo.1.cum concor.ff.de leg.3.

Aliquandò verò quis promittit 25.ſcuta ſolis, vel 25.ducatos largos boni auri & iuſti ponderis, & tunc ſecundùm aliquos illa verba boni auri & iuſti pōderis, nihil operantur, vt dicunt Bart.& communiter ſcribentes in l.lecta.ſuper gloſſ.in verbo, proba.ff.ſi cert.petat. ſed dictum & mens Doct.eſt, vt nō operentur, quantū ad hoc, vt de bona moneta aurea, & non vitioſa in pondere vel puritate auri ſenſum intelligantur. An † autem iſta verba operentur, 7
quòd non liceat ſoluere in moneta argentea, Doct.ibi hoc nō dicunt, & ſecundùm ius cōmune eſſent ſuperflua: quia debitū contractū in moneta aurea, et de iure communi eſt aurea ſoluendum, d.l. Paul. cum ibi plenè nota.etiam abſq; expreſſione talium verborum. Vnde quia cōſuetudo maximè in partib[9] iſtis, in quibus viget: quā, vt dixi plures Doct. dicunt vniuerſalem. Admittit, vt in debito ducatorū auri, ſiue alia plica cōtracto liceat ſoluere monetā argententeam pro aurea, dicendum puto, ne illa verba boni auri, & iuſti ponderis ſint ſuperflua, quòd partes voluerunt ſe aſtringere ad ſolutionē faciendam in ducatis auri vel ſcutis, & nō aliter ꝑ ea, quę in

ſimili

ſimili dixit Bar.in l.ſi ſtipulatus ſum 10.in melle.2.col.ff.de ſoluti.vbi dixit, quod ſi promitto tibi dare centũ in pecunia minuta,exquo omninò promiſsio de minuta intelligebatur,l.numis, ff.de leg.3.illa verba de pecunia minuta intelligentur, quod non poſſint in groſſa fieri ſolutio,non obſtante quod de conſuetudine liceat vnam pecuniam pro alia ſoluere, & credo quod ita ſit veritas. & ita tenuit Marti. in tract. de monet.per l.1.C.de ver.num.pot.lib.11. ibi iuſti ponderis, & text. cum gloſſ. in c. quanto, de iureiur. ſed non reſpondet ad conſuetudinem prout reſpondet Bart. in l.ſi ſtipulatus ſim 10. in melle, & dicit, D. Franc.Cur.vbi ſuprà,quod plures Dd.Mediolani.& ferè omnes Papien. Doct.ita cõſuluerunt in conſi. incip. Antonius Ottenus.& prædicta vera,ſecundùm Doct.prędictos,niſi vbi contrarium obſeruaretur, vt in collegio Mediolani, quod obſeruat, vt eſto quod quis promiſerit etiam dotis nomine florenos mille auri boni & iuſti ponderis intelligatur de florenis ad rationem ſolidorum 32. pro ſingulo floreno, non autem de florenis ſeu ducatis aureis, pro quibus aliqualiter facit quod de ſolidis dixit Bart.in l.quoties,C.de ſucceſſ.& Archa.lib.10.

8 Aliquando verò † quis promittit ducatos vel ſcuta auri & in auro: & tunc ſecundùm omnes indubitanter ſolutio fieri non poterit in moneta, eſt enim ſenſus quod primò promitto ducatos auri, & ꝙ quia ſtante ſimpliciter hac promiſſione, poſſum ſoluere in moneta, promitto ſoluere in auro per ea quæ dixi in membro præcedenti, & ſecundùm Mart. de Lau. & d.Franc.Curt.in locis ſuprà, proximè alleg. ita obſeruat collegium Mediolanenſ. quando quis promiſiſſet florenos auri, & in auro, vt intelligatur de ducatis, ſeu florenis aureis: & quod dixi in ducatis & ſcutis procedit in moneta, ſiue ſecundùm primum membrum quis conſtituiſſet ſe debitorem de centum libris in groſſonis, ne poſſit ſolui in alia moneta, ſiue ſecundùm ſequentia membra quis promiſiſſet certam ſummam: putà ſcuta decem ſoluenda in groſſonis, vt non obſtante conſuetudine teneatur ſoluere in groſſonis, vt per d. Bart. in d.l. ſi ita ſtipulatus ſim 10. in melle ſuprà,ſuprà relatum cum concord.prææalleg.& infrà,proximè allegandis.

Aliquandò verò & quartò,quis dat alicui centum libras in tot florenis auri ſeu ducatis auri vel ſcutis,& ita ſonat inſtrumentum quod Titius dedit centum libras Sempronio in depoſitum, vel dotis nomine,aut mutuò in tot ducatis, & tunc ſecundùm Barto.in l.Paulus,vltim.quæſti.ff.de ſolut.& Panorm.in c. quanto, de iureiur. in fin.commen.cum concord.alleg.in 8.limitatione,in princi.vbi latius † hoc examinabo:centum libræ ſunt in obligatione & non videntur voluiſſe ſe partes aſtringere, vt fiat ſolutio in moneta aurea:prout fuit data, ſcilicet illam monetam æſtimare:& in eo caſu poterit ſecundùm Panor. ſolui in alia moneta ſtante maximè conſuetudine præalleg.& iſta eſt veritas, quæ procedit,niſi dictum ſit hoc acto quod reſtituam in florenis ſeu ducatis aureis, vt infrà,proximè dicetur, vel niſi in diuerſam monetam ſoluendo eſſet creditor dãnum paſſurus,vt prædixi: & dicã in verſi. 6.poſt Angel.in l.fin.C.de vete.num. pot. lib.11. Quomodo autem quandò vna moneta eſt in obligatione, & alia eſt in facultate ſoluendi formentur libellus & ſententia,& ſic procedendum.not.per Inn.Ioan. And. Panorm. & Can.in c. olim, de cenſi. Bart. & Doct. in l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle.ff.de ſolut. Paulus de Caſtr. in l. ſed addes,§.ſi dominus,ff. locat.cum concordant. 9

Aliquandò verò & quintò exprimitur,quod debeat † fieri ſolutio in certa ſpecie pecuniæ,vel in pecunia eiuſdem bonitatis & qualitatis:cuius eſt mutuata vel in dotem data:& tunc pactum eſt ſeruandũ, vt eſt expreſſum in c.quanto, de iureiurã. vbi glo.& Doct.hinc dicit Imol.in dicta l. Paulus,in vltimis verbis, poſt Ioan.Andr. in d.c. quantò. vtile eſſe in contractibus apponere, quod ſolutio fiat in eadem materia,eodem pondere, eadem æſtimatione, & hoc maximè procedit vbi interue- 10

niſſet iuramentum, ſecundùm gloſſ. in c. quanto.& dicam in 8.limitatione,& in 26. declaratione.

His autem caſibus quibus dixi vel de iure communi, vel de conſuetudine poſſe vnam pecuniam pro alia ſolui, limitatur, vt dixi ſuprà,eo.in verſ.1.1. col. niſi creditor foret damnum paſſurus.Item niſi quis vellet dare pecuniam reprobam vel tonſam,vt in l.1.C.de vet.nu.pot.lib.11. cũ ibi not.& l.eleganter.§.qui reprobos,ff.de pigno.act.& not.per Bar. in d.l.Paulus.Item niſi quis vellet dare pecuniam, quæ non eſt in vſu:ſaltem in loco ſolutionis, vt dixi ſuprà,in 1.& 2.declaratione.

Aliquandò verò & ſextò non promittitur certa ſpecies pecuniæ, ſed promittitur pecunia ſub certo nomine vniuerſali, vel collectiuo, quod in certa ſpecie pecuniæ non conſiſtit, & quod applicatur ad quamuis ſpeciem pecuniæ, vt dicimus in floreno Mediolani,qui valet 32.ſolidos Mediolani,vel in libra,quæ valet 20.ſolidos, vel in floreno Sabundiæ,qui valet groſſos 12.Papæ,ſeu Sab.tam de precioſa moneta, & precioſiorib.ſolidis,quàm de debiliore
11 & debilioribus:& tunc ſi †quæramus,quę moneta ſit in obligatiõe vel facultate ſoluendi,dicendum eſt ſecundùm Angel. in dicta l.fin.C.de vet.num.pot.libr.11.quod poſſit de qualibet moneta bona, & curſum habente ſolui, ita quod erit in electione debitoris ſoluere,de qua pecunia velit,niſi ſecundùm Ang.creditor eſſet damnum paſſurus capiendo de vna pecunia magis,quàm de alia,arg.d.l.Paulus. Circa quod puto animaduertendum, quod aut debitor librorum vel florenorũ Sab.eſt debitor occaſione pecuniæ per eum habitæ, putà mutui vel dotis, & certum eſt quę pecunia ſit exburſata: & tunc tenendum eſt, quod de tali ſit faciẽda ſolutio,vel de alia diuerſæ materiæ ſecundùm conſuetudinẽ ita tamen quod creditor damnum non patiatur,vt prædixi per d.l. Paulus.

Aut verò ſumus in caſu,in quo nõ conſtat qualis pecunia fuerit exburſata: vel ſumus in debito cauſato abſque datione, alicuius pecuniæ per creditorem: vt quia vendidi tibi mulam pro centum florenis Sab.vel pro centum libris,& poſſit dicere Ang.verum: quod eſt in electione debitoris temperando eius dictum, prout infrà, nec tunc procedit limitatio Ang. quod ſit inſpiciendum:an ſit creditor damnum paſſurus,quia l.Paulus,loquitur, niſi vbi certum eſt, quæ pecunia eſſet in obligatione, iſta tamen elect.ſecundùm Paul. de Caſtr. in d.l. Paulus, non debet eſſe effrenata: quia ſi non vult dare de moneta in groſſa: ſaltem debet dare de mediocre:nec poſſet me cogere ad capiendum de ære contaminata,putà de quartis groſſi Sab.vel de ſexinis,argum.l.legat.generaliter,ff.de lega.1. facit l.qui lancem,ff.de auro & argen.leg. ſed in contrarium facit,l.ſemper in ſtipulationibus,cum ibi not.per Barto.ff.de regul.iur.& in l.numis, cum ibi notat. ff. de le.3.vbi traditur:quod † in dubio cẽſendũ 12
eſt,quod contrahentes ſenſerint de minima pecunia, propter quod ex mente Bartol.ibi poſt gloſſ.in d.l.ſemper dicendum videtur, quod ſit conſideranda qualitas rei,& perſonarum,& mos regionis, ac id, quod eſt veriſimile fuiſſe ex alijs maximè coniecturis de mente contrahentium:pro ut in ſimili dicetur in ſequenti membro, nam ſi quis mihi vendat pro magna ſumma, non eſt veriſimile, quod fuerit eius mentis, vt vellet ſibi tradi magnam ſummam ſexinorum,vel alterius pecuniæ ære contaminatæ:& maximè hoc non eſt veriſimile in mercatore vel campſore,cùm iſti ſoleant quærere bonam monetam auream vel argenti precioſi: & quis emeret pro modica ſumma, aut venderet aliquid iſtis,qui vendunt minutatim ſuper plateis: & colligunt ex ſuo exercitio multùm de pecunia minuta:credo quod ex modicitate pretij, vel ex qualitate perſonę debitricis coniectari poſſet, vt de minima etiam pecunia cenſeretur facta promiſſio, de quo infrà dicetur.

Eſt tamen aduertendum, † quod ex 13
mente Bart.in d.l.Paulus,circa prin.commen.dicendum videtur, quod promiſſor librarum vel florenorum Mediolani intelligatur in dubio promiſiſſe ſoluere in ſolidis,

lidis, cũ libra per ſolidos æſtimetur: quia valet 20. ſolidos, & ſic quod promiſſor librarum imperialium, videtur imperiales promiſiſſe, taliter quod de his caſibus ſolidi & imperiales viderentur eſſe in obligatione & facultate ſoluendi: pariterque videtur dicendum in promiſſione florenorum Sab. vt videatur promiſiſſe ſoluere in pecunia, per quam ipſi floreni æſtimantur. videlicet in groſſis Sab. vel Papæ, ſi de illis reperiatur, aut in quartis paruis, per quos tales groſſi æſtimantur, cum valeat quartos quatuor paruos.

Et fortè in puncto iuris hæc opinio eſſet verior, ſed quia conſuetudo aliter obſeruat, videlicet vt promiſſor talis intelligatur promiſiſſe, & ſoluere poſſit de quauis moneta: & generaliter, non autem reſpectiuè ad monetam ſecundùm quam talis florenus vel libra æſtimetur talem conſuetudinem ſeruabimus. Et vbi non vigeret, tenendum puto, quod illa pecunia minuta qua mediante talis florenus vel libra æſtimatur, eſſet in obligatione, vt prædixi poſt Bart. in d. l. Paulus, in princ. commen.

Sed iuxtà hoc occurrit dubitatio, ſi debitum ſit ita antiquum, vt non conſtet qualis eſſet moneta promiſſa: putà de annis octo centum vel mille, & loquatur obligatio in ducatis vel florenis auri, vt videmus in aliquibus vaſallis, qui in antiquiſſimo tempore tenẽtur ſingulis annis ad certam ſummam florenorum, cum neſciri poſſit benè, an tunc vigerent floreni legales, quorum 72. faciebant libram, iuxtà l. quoties, C. de ſuſce. & Archa. lib. 10. vel ſit debitum in ſolidis Mediolani à tanto tempore, vt neſciamus eorum ligam & qualitatem: quid iuris tunc erit, iſtam quæſtionem tãgit Salicet. in l. fin. C. ſi cert. peta. vbi dicit florenos auri ſeu ducatos antiquos, licèt 72. facerent libram auri, eſſe nihilò minùs ſub incerto, cum librarum quantitas & vnciarum numerus ſit varius: quia alibi maior eſt libra & vnciæ quantitas, quàm alibi: vt ibi per eum: quam q. ſuccinctè determinabo in 1. declarat. concluſionis fiendæ: & in 2. fallen. ſeu limitatione.

14 Aliquandò verò & † vltimò in aliquo loco contractus concurrunt duæ vel plures monetæ eiuſdem nominis, vt Mediolani & Papiæ: vbi habent ducatos in moneta, & ducatos auri, quorum alter altero præualet; & florenos auri, & florenos in moneta Papiæ, libram Papienſem ſolidorum 10. & libram Imperialium ſoli. 20. & Florentiæ, vbi loquuntur de florenis antiquis & de nouis, & de ſolidis, & libris groſſis & paruis, vt videmus Romæ, & cõmuniter alibi, vbi ſunt ducati Papales & largi & ducati de Camera, ſeu ducati ſtricti: & videmus in partibus Frãciæ, vbi ſcuta ſunt ſolis. Item ſcuta Regis quorũ ſunt aliqua antiqua, aliqua nõ, inter ea eſt differentia in pondere & valore, ac etiam in liga. Et tũc poteſt dubitari de qua pecunia ſenſerint in dubio cõtrahentes, non exprimentes de quibus ducatis florenis vel ſcutis aut libris ſenſerint, ita vt quæ pecunia ſit in obligatione vel ſolutione dubitari poſſit. Et Bart. vt dixi in præced. membr. tãgit hanc q. in d. l. Paulus, & Hoſti. in tit. de cenſi. §. ex quibus in prin. Arguit ad partes an de meliore, an de mediocri, an de minima ſit facienda ſolutio vel cẽſeatur cõtracta obligatio, & breuibus ex mente Dd. ſi debitum eſt cauſatum ex præcedẽti exburſatione, vt in dote mutuo & ſimilib. vt cõſtat ſub quo nomine pecuniæ fuit facta exburſatio, ſeu quæ quãta pecunia ſit exburſata ſecundùm illã intelligatur facta promiſſio, vt dixi in præced. membr. no. Paul. de Caſt. in d. l. cũ quid. & in d. l. Paulus. Alias autem ex cõſuetudine locorũ, vbi contrahitur obligatio ex coniecturis ac veriſimili, iudicabimus hoc, & ex qualitate rei. facit l. Imperatores, ff. de contrah. emp. & l. apud Iulianum. §. ſcio. ff. de leg. 1.

Nam † ſi vendãtur res magni pretij per florenos & intelligendo de florenis monetæ contingeret quod pro modica vendita reperiretur, intelligemus de florenis aureis, ſecundùm Bart. & Paul. de Caſt. in d. l. Paulus, & Bart. in d. l. numis, ff. de leg. 3. & Bart. poſt gl. in l. ſemper in ſtipulationib. ff. de regul. iur. & his ceſſantibus in dubio intelligemus de eo quod minus eſt in d. l. numis. & d. l. ſemper, cũ vtrobiq; notatis, & no- 15

& notant Bart. & Paul.de Caſtr. & Alexã. in d.l.Paulus, & Speculat. in tit. de ſolut. §.nunc aliqua,in fin.Ideò Bart.& Doct. in l.ſtipulationum quædam,ff.de verb. obli. dicunt quod promiſſio aureorum non eſt incerta, licèt reperiantur aurei diuerſæ ſpeciei & valoris,quia intelligitur ſecundùm regionem & eius conſuetudinem, & ad pondus regionis: & varia ſit conſuetudo de minoribus.d.l.numis,& facit fortius obſeruantia ſacri collegij Mediolani: de qua ſuprà,e.quod etiam ſi quis promittat florenos çentum auri boni & iuſti ponderis, intelligitur de minoribus florenis ad rationem 32. ſolidorũ pro floreno promiſiſſe.

15 Etſi ſit diuerſa † conſuetudo inter locum contractus, & locum deſtinatæ ſolutionis vel locum,vbi eſt,vel vendita,attendi debet conſuetudo loci contractus, vt per Bart.in d.l.ſemper,& Bald.in l.qui non militabat,§.Lucio, ff.de hæredi. inſti. & Ioan.Andr. qui fuit ſur. Oldr. in addit. Spec.de conceſſ.præben.in Rubr.vltim.colum.& Oldr. in conſ. 168. in princ. & latè Alexand.conſ.21.incip.viſis his,1. volum. & latius do.Bart.Socin.conſ.147.incip. circa primum,licet in contrarium facit l.vinum.in fin.ff. ſi cert. petat. ſed loquitur in moroſo, & hoc procedit generaliter ſecundùm Bald.in d.§.Lucio. vt quando eſt diuerſitas inter locum contractus, & alium quemlibet locum ſit attendendus locus contractus & moneta quæ ibi frequentatur.

16 Et quod † quando vna moneta eſt magis vſitata, quàm alia, intelligitur de magis vſitata facta promiſſio, & quod in dubio præſumantur partes ſenſiſſe de pecunia vſuali,ſeu quę communiter eſt in vſu: necnon de magis vſitata,probat text.cum gloſſ. in c. 2. de maledic. & in Clement. 2. de decim.vbi gloſſ.alleg. & concord. volunt Hoſtien.Goffre.& Panorm.in c. 2. de maledic.& dom.Philip. Cornæ. in conſil. 321.incipiente,de plurib.vlt.colum. 3.volum.vbi hoc limitat,& benè, niſi noua & vſualis moneta eſſet mutata vel deteriorata in bonitate intrinſeca,quia eſſet facienda ſolutio de antiqua moneta vel de noua ad æſtimationem ſeu rationem & valorem antiquæ,per c.olim cauſam,& c.cum canonicis,de cenſi.de quo dicam infrà,latè in prima declaratione.vel niſi debitum cauſaretur ratione alicuius legis vel ſtatuti:quo caſu attenditur tempus ſolutionis, ſeu moneta vſualis & currens illo tempore,quamuis ære ſit contaminata, vel à tempore legis conditæ, vel ſtatuti in bonitate intrinſeca deteriorata, de quo dicam infrà,eodem in 12.declaratione cum qua ſententia etiam tranſit ipſe Cornæus conſil. 181.incip.nonnullis.27.colum.verſi. reſtat 3.volum.vbi dicit illa iura,videlicet dict. Clem.2.cum glo.& d.c.2.de maledic.poſſe intelligi, vt loquantur de moneta vſuali & tempore contractus currente:quod nõ puto verum, prout dicetur infrà in 12. declaratione & concluſionis faciendæ.

Et quod intelligatur facta promiſſio de pecunia magis vſitata, voluerunt etiam Cardinal.in dicta Clement. 2. de deci. in 12.quæſtione.& Pet.de Anchar. ibidem in penultim.quæſtio.& Ioan.de Imol.ibidem, & Hoſtienſ. poſt Goffred.in titul. de cenſi.§.ex quibus,in princ.vbi vlterius dicit,quod primò attenditur conſuetudo loci:& ea ceſſante,conſuetudo parochiæ, ꝙ ſi ambæ pecuniæ eſſent pariformiter vſitatæ,tunc ſecundùm Panorm. poſt Hoſtien. & Goffred.in d.c.2.de maledic.de minori cenſeretur facta promiſſio, nota maximè per Alexan.in d.l.ſtipulationum quędam, & patet ex prædictis. Aliàs autem de moneta noua potiùs,quàm de antiqua,ſecundùm Bald.in d.§.Lucio, quod eſt declarandum,prout infrà,in 1.declaratione,cum ſequen.& ſecundùm prædicta eſt intelligenda doctrina Ange.in l.medios.C.de ſuſce. lib.10.dum dicit, quòd ille † qui promiſit 17 dare mille aureos tenetur dare ad pondus ſtatutum per commune ciuitatis,& ſi certum pondus non eſt in communi, ſed ſunt diuerſa, recurrimus ad conſuetudinem regionis,de qua ſi non appareat vel ſint diuerſæ conſuetudines, ſequimur quod minimum eſt,nec obſtat ad hæc deciſio Bald. in l.quicunque,vltim.colum. C. de ſer.fugi.dum dixit,quod vbi eſt moneta diffinita,

ta,ſeu taxata per legem, de illa eſt ſtatuendum vel intelligendum, non de vſuali, ſeu vulgari & currente: quoniam reſpõdebitur infrà, in 12. declaratiõe, quia prædicta procedunt quò ad intellectum hominis, id eſt, de qua pecunia homo vel contrahens ſenſerit, deciſio Bald. loquitur de ſenſu legis vel ſtatutis de quo latè dicetur in 12. declaratione.

Et inſuper quãdò dubitatur de qua pecunia ſit facta promiſſio vel fuerit ſenſum, attendi debent ſtatuta loci contractus cum contrahentes intelligantur cõtraxiſſe ſecundum ſtatuta loci contractus, prout in ſimili ſupra, ſuprà fuit dictum de conſuetudine loci, & ita conſuluit Franciſ. de Areti. conſil. 11. incip. producendum 3. col. cum ſeq. & Alex. d. conſil. 21. 2. volu. vbi traditur per eos, an tale ſtatutum liget forenſem ignorantem ipſum ſtatutum, & ſi adſint ipſa ambo ſtatutum & conſuetudo attendentur, conſuetudo ſi ſit præſcripta, aliàs non ſecundũ Doct. præall. maximè Aret. in d. conſil. 11. & vult Bal. in l. ſi quis argentum, in prin. C. de donat. de qua conſuetudine dicetur infrà, in concluſ. 3. & 4. fallen.

Et ſi conſtaret de aſſuetudine & modo ſoluendi ipſorum contrahentium vel ipſarum particularium perſonarum reſpõdi multoties in facto de tali pecunia præſumi ſenſum fuiſſe per contrahentes & quod talis præſumatur fuiſſe promiſſio qualis apparet ſubſecuta ſolutio per nota. per Bald. & Angel. in l. ſi certis annis, C. de pactis, vult Bal. conſil. 423. incip. eſt dicendum in fin. 2. vol. pen. impreſſione, voluit d. Philip. Cornæus conſil. 181. incipi. viſis nonnullis 29. col. 2. vol. & Socin. in d. conſi. 247. incip. circa primum, facit l. ſi ſeruus plurium, §. fi. ff. de l. 1. & d. l. numis, ff. d. l. 3. cum concor. circa quod videri poſſunt quæ dixit Alex. conſ. 113. incip. viſo & conſiderato. penult. & vlti. colu. 3. vol. & Felin. in c. cùm Bertoldus circa 12. col. verſi. perceptio penſionis, de re iud. & iſta particularis conſuetudo ſoluendi præualebit alijs coniecturis, de quibus ſuprà, ac generali conſuetudini ac ſtatuto per prædicta, & ſecun. Bal. in d. conſil. 423.† attenderetur pecunia à partibus ſoluta etiam ſemel tantum vel pro parte ſolutionis. Cæterum quia ius ducatos aureos ſeu florenos aureos ſolidos appellat vt in l. quoties. C. de ſuſce. & Arch. lib. 10. & nos appellamus ſolidos, quorum 20. faciunt libram.

Eſt aduertendum ſecun. Bald. in l. quoties, quod promiſſio ſolidorum intelligeretur ſecundum quod communiter vtimur, hoc eſt, de ſolido minuto, ſeu monetæ minutæ. Et quia, vt dictum fuit ſuprà, in 1. præmiſſo circa 2. col. 72. floreni aurei ſecundum iura cõſtituunt libram auri, & hodiè plures requiruntur in conſtituendo libram auri, prout etiam dicit Bart. in l. quoties, & in Rub. C. de vet. nu. po. li. 11. Eſt aduertendum, quod promiſſio ſolidorum aureorum vel ducatorũ, ſeu aureorum deberet intelligi ſecundum modernum vſum & vſum cuiuslibet regionis, vt colligitur ex no. per Ang. in l. modios. C. de ſuſce. & Arch. lib. 10. cum concord. in præcedentibus proximis co. allegatis, facit quod dixit Bal. in l. ſi duob. 1. col. C. commu. de l. iunctis his, quæ dicam in 12. declaratione.

Tertiò eſt videndum ſecundum cuius temporis æſtimationem & valorẽ ſit facienda ſolutio vel æſtimatio pecuniæ cõmenſuranda. An ſ. ſecundum tempus formatæ & factæ diſpoſitionis vel cõtractæ obligationis. An verò ſecundum tempus futurum ac ſolutionis aut moræ. Et hæc eſt materia hic principaliter tractanda.

SVMMARIA.

1 *Pecuniæ valor ac qualiter conſideranda ſunt ſecundum tempus diſpoſitionis & obligationis.*

2 *Conſenſus inſpicitur in contractibus ſecundum tempus contractus.*

3 *Solutio quando fieri debeat de pecunia tẽpore contractus. nu. 7. & 9.*

Cenſus antiqui de qua pecunia ſoluendi.

4 *Dotis ſolutio de qua pecunia facienda.*

Moneta mutata in materia nõ dicitur eadem

dem in genere & bonitate.

5 *Aurei maiores reducendi ad intellectum valoris veteris monetæ.*

6 *Debitor pecuniæ in genere de qua pecunia ſoluere debeat.*

8 *Pecuniæ bonitas ſecundum vſum conſideratur, magis quam ratione materiæ. Obligatio cõuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis.*

Prima Particula ſiue Concluſio quæ ampliationes ſeu declarationes habet 18.

His ſic præmiſſis, facio concluſionẽ in hac materia augmenti & diminutionis monetarum.

1 Quod valor † & qualitas pecuniæ ſint attendenda ac conſideranda ſecundũ tẽpus diſpoſitiõis vel obligationis, ſeu quo obligatio vel diſpoſitio contrahitur & formatur, non autẽ ſecundum tempus futurum, vel ſolutionis, quando.ſ. diſpoſitio vel obligatio formatur vno tẽpore, & ſolutio fieri debet, vel differtur in aliud tempus, & intereà valor & qualitas pecuniæ variantur, ſeu alterantur. Et iſta eſt commun. Doct. opinio quam tenuit Pileus, quem refert & ſequitur Ioan. And in addi. Spe. in tit. de ſol. §. nunc aliqua, ver. fi. vbi etiam Bald. in addi. incip. nota hic. quam opinionem etiam tenuit Iac. But. in q. ſua incip. quæſtio talis proponitur: Quidam Colonus. & Old. in conſil 31. incip. thema quidam, &c. in q. poſt Azo in ſuis brocardis, & ipſe Oldr. conſil. 16. incip. ad primam, verſic. ad tertium, & Alb. de Roſ. poſt Guiliel. de Aug. in l. Vinum, vlt. col. ff. eod. Bart. in l. res in dotem. ff. de iure Do. Ant de But. Imol. Panor. Can. in c. quãnt. de iureiu. Card. Zaba. Pe. de Anch. & Imol. in Cle. ſi. per illum text. de deci. & Bal. in l. ſi duob. in prin. verſ. item quæro. C. communia de le. vbi dicit hoc verũ

2 in contractibus eò quia in eis inſpicitur cõſenſus ſecundũ tempus contractus, facit d. l. cum quid, iunct. d. l. vinũ. & d. l. res in dotem. & c. olim, & c. cum Canonicis. de cenſi. Et prædictam etiam opinionem tenuit Bal. in l. acceptam, 12 q. C. de vſur. & Ro. in conſ. 123. incip. circa primum dubium. & Ioan. de Ana. in c. 2. vlt. charta de malef. Marti. de Lau. in tracta ſuo de moneta in d. l. cum quid. & Calca. in conſ. 14. 12. col. cum pluribus cõcor. quæ infra per diſcurſum ſuo loco adducentur. Et prædicta opinio tanquam communis eſt tenẽda, quamuis Barto. in l. cum certum, ff. de auro & arg. leg. & in l. Paulus, in fin. ff. de ſol. & Bart. in d. l. cum quid. & conſil. 137. incip. ſuper eod. 1. vol. ſecundum penultimam impreſſionem & 424. incip. quia cõuentiones. 2. volum. & Franciſc. de Aret. in d. conſil. 11. incip. procedendum 2. colũ. aliter videantur tenere diſtinguendo inter variationem quæ fit de bonitate intrinſeca: quo caſu fatentur attendi tempus contractus: & eam quæ fit de bonitate extrinſeca, quo caſu dicunt communem opinion. eſſe, vt attendatur valor tẽporis ſolutionis, quòd etiam tenuit Bart. in d. l cum quid, & in d. l. res in dotem. cũ concor. allegat. per Aret. in d. conſ. 11. Sed intelligendo hanc ſanè concluſionem & eorum dicta non diſcrepant ab hac concluſione, vt latè dicetur. inf. in 5. & 6. decla. iunctis his, quæ dicentur in 3.

Et ſecund. Panor. in d. c. olim de cenſi. prædicta concluſio procedit ex quacunque cauſa ſit ſoluendum debitum, ſiue ex contractu, ſiue ex teſtamento, ſiue ex iudicis taxatione, quòd latius examinabo. inf. in decla. & ampliationibus. Et prædicta etiam procedunt, vbi pecunia non eſt in obligatione vel ſolutione, ſed in ſolẽnitate, putà, quòd non valeat contractus, qui excedat tantam ſummã, niſi interueniat talis ſolennitas: quia illa ſumma eſt conſideranda ſecundũ tempus diſpoſitionis ſecun. Bal. in l. illud circa fin. cõmen. C. de ſacroſan. Eccl. & dicam inf. in 12. decla. vbi tradet, quid in diſpoſitione l. vel ſtatuti. Procedit etiam prædicta cõcluſio ſiue æſtimatio cauſetur à taxatione, l. vel ſtatuti, ſiue à conſuetudine, vt per Bal. in l. ſi quis argentum, in princi. C. de don. & patebit ex inf. dicendis in 12. declar. & in 3. fallen. ſiue ex conuentione, vt infrà. 1. 8. fal-

fallen.ſiue aliter fiat æſtimatio, de qua æſtimatione quomodo fieri debeat & poſſit:dictum fuit hac concluſione in 1. præmiſſo.

3 Prædicta concluſio † declaratur vt indubitanter procedat quando variatur bonitas intrinſeca pecuniæ: vt quia fiat de meliore & precioſiore liga, & plus valēs aut de minore & viliore,& minus valens licet ſub eodem pondere & etiam ſub eadem forma : nam ſolutio fieri debet aut poſt ſecundum antiquam pecuniam: hoc eſt,de pecunia antiqua ſi reperiatur , vel de noua ęquiualentia,ſeu ad æſtimationē antiquæ,c.olim.& c.cum canonicis de cēſi.vbi antiqui cenſus ſolui debent de antiqua moneta, vel de noua vilioris metalli ad æſtimationem antiquæ . Etſi noua ſit melior antiqua , debet de noua tantò minus dari,ſecund.glo. in d.c.cum canonicis,quia qui diminutam recipere nollet, meliorem exigere non debet,argu.l.pen. C.de ſolu.& l.qui bona.§.quamquam,ff. de dam.infec.no.Ioā.And.in add.Spec.in titu.de ſolu.§. nunc aliqua in addi.incip. olim.no.Signo.in conſil.ſuis nume. 74.in q.incip.quæſtio talis proponitur , quidā Colonus , quam dixi ſupra eſſe Iaco.But. & pulchrè Old.conſil. 250.incipi.factum tale eſt.

Et cum hac ſententia, quæ eſt communis & iure probata, tranſeunt Doct.in iuribus præalleg.& Canon.in c.quanto,de iureiur.maximè Bu.Imo.& Pan.per l.creditor.in prin.ff.de ſol.Bart. Ange.Cuma. Imo.& Doc.id l.Paul. l.1.ff.eod.tit.de ſol. Alb.de Roſ.in d.l.cum quid,ff.ſi cert.pet. vbi etiam Bar.Ang.& Paul.de Caſtr.poſt Dyn.& Iac.de Are. vbi loquuntur principaliter in mutuo , & generaliter in debito ex alia cauſa,ac Guil.de Suza.in q.ſuis 7.char.& Pil.q.39.inci.Lucius Tibius Męuio fundum locauit.& in q.30.incip.quidam creditor Bononien. & Spec.in d.§. nunc aliqua in fine in tit.de ſol.Bal in cōſil.137.incip.ſuper eod.1.vol.& 339.incip. punctus quæſtionis.2.vol.ſecund.penult. impreſſionem,latè Zaba.in Cle.ſi beneficiorum.13. q. de deci. vbi Pet.de Anch.& Ioā.de Imol.Franci.de Aret.in l.quod te, ff. ſi certum petat. vbi tam de debito ex cauſa mutui,quam ex alia cauſa,& d.Cornæus latè in conſil.321. incip.de pluribus vlt. col.1.vol.vbi dicit hanc eſſe communem opin.& in conſi.181.incip. viſis nonnullis 27.col.verſ. reſtat,2. vol.& Soci.in l.cum quid.per d.l.creditor.

Hinc ſecundum Barto.in l.res in dotē. ff.de iure dot. † ſi dos ſit conſtituta & data dudum,& ſic in antiqua moneta , quæ ſit variata in materia & petatur reſtitui, debet fieri ſolutio & reſtitutio ſecūdum antiquam monetam,vel ſecundum eum, in d.l. cum quid. de noua ad æſtimationē antiquæ , & ſecundum Bald. in d. l. cum quid,ita obſeruatur de conſuetudine,ratio eſt ſecundum Bart. ac Doct. ibi, ac in locis ſuprà,alleg.quia moneta mutata in materia non dicitur eadem in genere & bonitate,ſed alia.Et prædicta procedunt ſecundum Albert.de Ro. poſt Dy. & Docto.ſuprà alleg. non tantum ſi mutata fuerit moneta in materia,ſeu in liga,ſeu precioſitate & bonitate intrinſeca,verum etiam in pondere , ſeu vbi variatum eſſet pondus , pro quo facit d. l.1. C.de ve.nu. po.libr.11. vbi Io. de Pla.& idem Ioan.de Pla.poſt Dy.in l.2.eod.tit.& Pau.de Caſt. in l.2.in princi.C. communia de leg.vult Bal.in l.acceptam.12.q.C.de vſur.no.glo. in c.conquerente,in verbo,ſolidos,de offi.ord.quæ loquitur de ſolidis debitis pro cathedratico,vel ſynodatico, ita quòd ſi debitum ſit ſecundū tempora,ſolidi quibus 72.ſeu ducati faciebant libram auri, iuxta.l.quoties.C.de ſuſce.& Arch.li.10. ſit nunc facienda ſolutio ad aliam ęſtimationem,quamuis de illis ſolidis,ſeu florenis aureis nō reperiatur,ſed de nouis,quorum 96.faciunt libram ſecundum Paul.& Anto.& de But . ibidem poſt alios & hoc ſiue maior pecunia ſit in vſu , ſiue non ſit in vſu,ſed minor tantum,vt per gl.ibi Anto.But.& ſcribentes. & proprerea Bal.in l.ſi duobus 1.col.ver. item quæro.C.communia de leg.dixit, quòd † ſi aurei hodie ſunt maiores vel minores,quā olim,reduci debent ad intellectum valoris veteris

4 and 5 margin notes: 4 5

monetę, per l. ſi aliud, C. de ſuſce. & Arch. li. 10. & l. 1. C. de vet. nu. po. li. 11. licet non perſiſtit in illa opinione, quãdo ſumus in diſpoſitione alicuius legis vel conſtituti onis de moneta loquentis, de quo inf. in 12. decla. dicetur. Et ſic patet, quod prædi cta procedunt non tantum: quando de an tiqua moneta non reperitur, vel non eſt in vſu. Verum etiam quando reperitur de traq;, videlicet tam de antiqua, quam de noua variata, prout ſupra volente debito re ſoluere de noua, quòd maximè voluit Pet. de Anch. in d. Cle. ſi beneficiorũ pen. col. & eſt de mẽte Old. in cõſ. 250. & in cõ ſi. 3. & Ioã. And. in add. Spe. in alleg. tit. de ſol. §. nunc aliquo in fi. in add. incip. olim. & latè d. Corn. in d. conſil. 321. incip. de pluribus, col 3. vol. volens quod moneta vſualis ſeu currens diuerſa in bonitate in trinſeca ſolui debeat ad rationem & æſti mationẽ antiquæ, & ibi reſpondet ad cõ traria volentia ſolui poſſe de vſuali pecu nia vt intelligi debeant ad prædictã rati- onem & æſtimationem, & alia eius reſpõ ſio non placet, vt elicitur inf. 12. de. l. & i- dem voluit ipſe Cornæus conſ. 81. incip. viſis nonnullis 17. colum. verſic. reſtat, 3. volum.

6 Item prædicta procedunt etiam † ſi qs ſit debitor pecuniæ in genere, puta, in li- bris, in florenis Mediolani vel Sab. pro quib. fit ſolutio in omni pecunia cũ nul- la petia pecuniæ inueniatur, vel fiat mo- do appelletur libra vel florenus Mediola ni aut Sabundiæ, vt latè dicetur infrà, in 6. decla. iunctis etiam hic, quæ dicentur infr. in 8. lim. in 3. q Et ſi de valore & boni tate antiquæ pecuniæ, de qua in obligati- one apparere nõ poſſet, dico ꝙ aut conſtat de aliqua ſolutione facta circa obligatio nẽ, vt in cenſu aliquorum annorum vel parte ſolutionis, & tũc talis præſumitur fuiſſe obligatio qualis fuit ſubſecuta ſo- lutio per no. per Bal. & Ang. l. ſi certis an- nis, C. de pac. & per Bal. in conſ. 423. incip. eſt dicendũ, in fi. 2. vol. ſecudũ penultimã impreſſionẽ & dictũ fuit ſuprà in 2. præ- miſſo prope fi. Alias autẽ habemus recur ſum ad monetã illius nominis vſualem, ſecund. Saly c. l. fi. in fi. commen. C. ſi cert. pet. vel ad obſeruationẽ vrbis Romæ, ſe- cundum eum cõſiderando prius obſeruã tiam locorum vicinorũ, vt eſt de mente Old. in conſ. 168. incip. ad primam verſ. ad tertium, & Io. And. in addi. Spe. in Rub. de conceſ. præben. prope fin. Et hic ceſſanti- bus de minore cenſeremus ſecund. Saly. vbi ſuprà, vel melius ex mente Bart. in l. Paulus, ff. de ſolutione precia. ex rei qua- litate iudicaremus, vt dixi, & ad hoc vi- deantur quæ dicam in ſequenti amplifi- catione, verſi. & ad id.

Ex prædictis infertur quod debitor ſo lidorum paruorum Madiolani longo tem pore decurſo, quorum 80. & ſic 4. libræ fa ciebant ducatum, ſeu florenum auri, non poſſit loco antiquorũ de nouis, qui ſunt 7 vilioris metalli vel minoris põderis, ſed debet ſoluere de antiquis ſi reperiantur, vel de nouis ad æſtimationem antiquo- rum, hoc modo: quia cum 80. ex antiquis facerent florenum auri ſeu ducati ex no- uis ſint neceſſarij 92. vel 94. tenebitur lo- co 80. ex antiquis dare 92. vel 94. ex nouis.

Et idem econtrà ſi non eſſent meliores: quia non teneretur debitor dare tot de nouis, ſed tantò minus, puta ſi 80. ex no- uis facerent florenum auri, & debitum eſſet cõtractum tempore, quo florenus au ri valebat 92. qui erant vilioris metalli vel minoris ponderis, nam debitor ſol- uet 80. ex nouis loco 92. ex antiquis. Et hoc verum eſt, ſi ex mandato principis moneta noua, licet vilior aut minoris ponderis ſucceſſerit loco antiquæ tali- ter, quod pro tanto expendatur, quan- tum valebat & valet antiqua melior. per text. in leg. Paulus, ſed attenta conſuetu- dine ſoluendi in alia materia, ſecus eſſet ſecundum Albe. de Ro. in d. l. cum quid, in fi. commen. & infrà dicetur in 2. limit. no. Io. And. in add. Spe. in ti. de ſol. §. nunc aliqua. in fi. in add. incip. olim nam ſi pro 80. ex nouis viliorib. poteſt haberi flore- nus auri, ſic pro 80. ex antiquis meliori- bus haberi poterat, nullũ adeſt intereſſe creditoris, & hoc etiam tenet Do. Soci. in eadem l. cũ quid, 1. concl. vbi dicit, quod poteſt

poteſt ſolui de noua viliore, quando ſucceſſit loco antiquæ, ſi conſuetudo ita ſe habeat, aliàs non.

8 Et hoc maximè procedit, † quia bonitas pecuniæ ſecuudùm vſum conſideratur, & magis eſt reſpectu vſus, quam materiæ. c. quis ignorat, cum gloſſ. 32. q. 4. & text. in c. eijciens. 87. diſtinct. quem text. alleg. ad hoc Panormita. in d. c. quanto, in antepen. colum. verſic. nec obſt. not. Old. in conſil. 68. incip. ad primam, in 3. dub. facit c. 2. maledic. dum dicit, ſoluendam vſualem monetam. & Clement. fin. de decim. dum ibi dicitur ad monetam communiter currentem. & facit l. Imperatores. ff. de contrahen. emp. dum vult, in rerum precijs conſuetudinem obſeruari. facit l. Labeo & Sabinus. ff. de verbor. ſignific. cum vulg.

Et ſecundùm prædicta poteſt ſaluari opinio eorum, qui dicebant, poſſe ſolui nouam pecuniam loco antiquæ ſubrogatam: eſto, quòd de antiquo non reperiatur, prout fuerunt Petr. de Bella Per. Od. & Guiliel. de Cu. quorum dicta refert Alber. de Roſ. in l. vinum, vlt. colum. ff. ſi cer. petat. & d. l. cùm quid. & ibi Bald. tacito authore poſtpoſita diſtinctione Bald. ibi, qui in ſuo confuſo ſermone videtur tenere, quòd ſi reperitur de antiqua, ſit de illa ſoluendum, aliàs de noua, ſecundùm ſuam æſtimationem, & non ad æſtimationem antiquę, & latiùs dicam in membro ſequenti, ac in declar. ſeq.

Illud benè verum puto, quòd ſi ex tali ſolutione nouorum quis veriſimiliter eſſet damnum paſſurus: quia eſt iturus ad partes, vbi iſti noui viliores minus valēt, quàm hic expendantur, poſſunt recuſari, maximè quando certa ſpecies & bonitatis erat in obligatione, vel ex natura contractus, vt in mutuo. d. l. cùm quid, & dote. d. l. res in dotem. & not. Sali. in l. ſi quis argen. in princip. C. de donat. Panormita. in c. quanto, in fi. de iureiu. vel ex conuentione, quia ſi iuxta conſuetudinem velit dare de noua viliore ex Principis mandato æquiualente, licitè poterit recuſari etiam ſecundùm conſuetudinem, quæ permittit in alia materia ſolui pecuniam. Nam ſi hoc permittitur vbi eſt eadem bonitas intrinſeca exiſtente, forma ramē diuerſa. d. l. Paulus. ff. de ſolut. quantò magis hoc non licebit, vbi eſt diuerſitas in materia.

Circa quod videri poſſunt, quæ dicam infrà eodem, in 2. limit. & in ſeq. amplia, verſicul. cæterùm. facit quod dixit Ioan. And. in addit. Spec. in tit. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. nota hic. vbi dicit, quòd obligatio conuentionalis intelligitur de moneta currente tempore obligationis, iunctis his quæ dicit ibidē in addit. incip. olim.

Et ex his patet, quomodo poſſit fieri ſolutio debiti in antiqua moneta contracti, quādo noua eſt vilior aut melior, aut eiuſdem curſus & valoris de conſuetudine, vel de mandato ſuperioris, licèt non ſit eiuſdem bonitatis, ſiue reperiatur de antiqua moneta, ſiue non. Nam ſi noua eſſet eiuſdem bonitatis, ponderis, & curſus, cuius antiqua, nullum eſſet dubium, eſto quòd forma eſſet diuerſa, quo caſu requirendum eſſet ad d. l. Paulus, ex his, quæ in ſequen. declarat. dicentur, poſſent hic dicta ampliari.

SVMMARIA.

1 *Aeſtimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inſpicitur, etiamſi reprobata fuerit talis moneta. & nu. 5.*
Pecunia reprobata non liberat.

2 *Ioannes Andreæ eſt fur Oldradi.*

3 *Pecunia quæ tempore contractus in vſu erat, nunquid ſolui debeat, ſi tempore ſolutionis abierit in deſuetudinem.*

4 *Debitor moroſus de qua pecunia ſoluere teneatur. & nu. 6. 8.*
Debitor non moroſus nūquid liberetur ſoluendo de pecunia reprobata.

SECVN-

Secunda Particula, ſiue Declaratio.

SEcundò prædicta concluſio, quòd æſtimatio temporis contractæ obligationis in pecunia inſpiciatur, procedit
1 etiam ſi illa † moneta ſit reprobata, & nõ ſit in vſu: quia præſtabitur de noua æquiualente ad æſtimationem antiquæ, & ſi nõ æquiualeret, ſupplendum erit in eadẽ bonitate, & ſecundum antiquæ valorem antequàm reprobaretur ſecundùm communem ſententiam, quam firmat gl. in c. cum canonicis, de cenſi. But. Pan. & communiter Canon. in c. quanto, de iureiu. Alb. de Roſ. in d. l. cùm quid. poſt Iac. de Areti. & Dy. & alios Dd. per eũ alleg. quos in præcedenti declarat. retuli in princ. Et idem Albe. in l. vinũ, vlt. col. poſt Guili. de Cu g. Ang. in d. l. cùm quid. ff. ſi cer. pet. vbi Franciſ. de Aret. volentes procedere, ſiue debitor fuerit in mora, ſiue non, quod etiam voluerunt Iac. de Rauen. & Odofr. in l. in minorem. C. in quib. cauſ. in integ. reſtit. non eſt neceſſ. ſequitur Andr. de Iſern. in c. 1. 5. volum. in tit. quæ ſint regal. & Petr. de Anchar. in Clement. ſi beneficiorum, de decim. cum concor. per Alexan. & ſcribentes alleg. in l. qui te. ff. ſi cert. peta. vbi Dom. Præceptor meus trãſit cum hac ſententia: & Dom. Franciſc. Curt. in d. l. cùm quid.

2 Et hoc facit, † quia poſtquàm pecunia eſt reprobata, non liberat, & non eſt expendibilis, nec nomen pecuniæ habet. l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pig. act. & facit text. elegans in l. 1. C. de vet. nu. pot. lib. 11. vbi pecuniam antiquam, alias probam, ſi fuerit reprobata ratione materiæ vel formæ, poſſim licitè & impunè recuſare, facit, quia bonitas pecuniæ ex vſu conſideratur. l. 1. ff. de contrah. empt. not. Alber. in d. l. cùm quid. pen. col. & Pan. & Can. in d. c. quanto. & dixi in præce. decl. circa fi. facit, quod dicit Bal. in d. c. quanto, verſ. quæro nunquid, quòd æſtimatio pecuniæ non eſt idem, quòd ipſa pecunia nec adeò connexa, vt cenſeatur idem, & vnum, de quo infrà dicam in 4. decl. circa fin. Et ad id, quod dixi de moneta, quæ nõ eſt in vſu, facit quod pulchrè conſuluit Oldr. in conſ. 167. incip. ad primam, verſi. ad tertiã, vbi dicit, quòd ſi Papa mandaſſet ſolui 40. libras Turonẽſium in patria, vbi non ſunt in vſu, nec habent curſum, cõſiderabitur curſus vicinæ regionis, aliàs autem conſiderabitur quid valeat ſimilis & æquipollens moneta, per c. olim, de cenſi. no. Io. in Rub. de cõceſſ. præb. circa fin. vbi more ſuo refert verba Oldr. tacito authore, eſt glo. in terminis, in verb. conſuetum. quam ibi ſequuntur Doct. in Clemen. ſi beneficiorum, de deci. & dixit Panor. in c. cum canonicis, de cenſi. quòd licèt † aliqua pecunia eſſet in vſu tempore contracti debiti, eſto quòd eſſet promiſſa. Si tempore ſolutionis non ſit in vſu, debet fieri ſolutio de ea, quæ eſt in vſu ad æſtimationem antiquæ, ſequitur Ioan. de Anan. in c. 2. in penul. colum. de maledict. & not. Ant. de Butr. in d. c. cum Canonicis, poſt gloſſ. ibi. Reliqua dixi in propoſito in præceden. ampliat. verſi. & ſi de valore. 3

Et prædictam opinionem puto tenendam tanquàm communem & veriorem, limitando prout infrà dicam, & quem vltrà Legiſtas prædictos dixit Panor. in d. c. quanto. communiter teneri à Canoniſtis, ſequitur Bal. in l. fin. verſ. ſed pone iur. C. de non num. pec. vbi loquitur in iurante ſoluere, licèt plures Dd. in hoc articulo variauerint, vt declarant Albe. de Roſ. & Bal. in d. l. cùm quid. & latè Alex. & ſcribentes in d. l. quod te. vbi Bar. tenet, quòd poſſit ſolui de pecunia reprobata, eò quia materia magis quàm forma conſideratur. l. quæſitum. §. illud fortaſſè. ff. de lega. 3. & loquitur Bart. quãdo quis promiſiſſet decem libras Peruſinorum, quæ pecunia fuiſſet poſtmodum per ſtatutũ reprobata, & cum Bart. tranſit Pet de Anch. in regu. peccatum. 5. opi. de reg. iur. in 6. quod etiã voluit Cyn. poſt Petr. in l. minorum. C. in quib. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſſ. & Cy. in l. cùm quid. ff. ſi cer. pet.

Quod procedit, quando debitor non fuit in mora, ſecundùm Pet. & Cy in d. l.

mi-

minorum. & Cy. in d. l. cùm quid. vbi Ro. etiam ita tenet, dicens, † quòd ſi debitor
4 fuit in mora poſtquàm moram fuit pecunia debita reprobata, tenetur dare de noua, ſeu de alia ad antiquam æſtimationẽ reprobatæ, aliàs poteſt dare de reprobata. cum qua opin. videntur tranſire Hoſti. Io. And. & Imol. in d. c. quanto. & Imol. in ratione. §. diligenter. ff. ad leg. Falci. & in d. l. Paulus. & Alb. de Roſ. in 1. part. ſtatut. q. 106. & Alex. in d. l. quod te. & Zabar. Pet. de Anchar. & Imol. in Clem. ſi beneficiorum, de decim. qui reſpondent ad contrariam.

Quinimò plus voluit Cyn. in d. l. cùm quid. quòd debitor ſit liberatus tanquàm ſpecies ſit perempta, per l. ſi ex legati. ff. de verb. oblig. quod non placet ſequacib. Pet. & Cy. in d. l. in minorum, vt per Alex. in d. l. quod te. & per Albe. & Bal. d. l. cùm quid. quia licèt ex reprobatione forma cenſeatur extincta, tamen materia eſt in rerum natura. Et adeſt alia pecunia eiuſdem ligæ, aut illi ſubrogata, & ſi quis vellet videre opin. in d. l. cùm quid. & latiùs Zabar. in Clem. ſi beneficiorum. 13. quæſt. de deci. vbi etiam latè per Pet. de Ancha. & Io. de Imo. Illa autẽ opin. quòd reprobata pecunia vel debitum, vel legatum pereat, reprobatur per Alb. de Ro. poſt antiquos, in d. l. cùm quid. & in l. vinũ, vl. col. poſt Guil. de Cu. & per Doct. communiter in d. l. quod te. & per Albe. de Ro. in l. 2. in pen. colum. C. de iur. emphy. & per Doct. communiter in d. c. quanto. & per Zabar. Pet. de Anch. & Imo. in Clem. ſi beneficiorum, de decim.

Et ſi quis vellet tenere hanc ſecundam opin. aduertere habet ad practicã, quam tradit Imo. in d. c. quanto. dum dicit, ſolui de antiqua, licèt reprobata, ſi haberi poteſt: & ſi haberi nõ poteſt, ſolui debere de noua tantum, quantum ex illa noua emeretur quantitas antiquæ, in quo poſſet eſſe vtilitas: quia antiqua venderetur tanquàm aurum vel argentum in maſſa conſiſtens. ſed Bal. in d. l. cùm quid. vult ali-
5 ter, videlicet † quòd ſolui debeat de antiqua, ſi reperiatur, & ſi non reperiatur, de noua ſimili ad æſtimationem nouæ: vel prout valet antiqua, ſi inueniretur, & nõ eſſet reprobata, putà ſi groſſoni Mediolanẽſ fuiſſent alicubi reprobati forte Venetijs, & ibi vbi ſint, eſſent reprobati, nõ inuenirentur, fieret conſideratio, quos marcellos, vel marchetos valeret ſimilis moneta non reprobata, putà groſſoni mantuæ, qui æquiualẽt groſſonis Mediolani, & hoc velle videtur tex. in d. c. olim. & gl. in d. c. cum Canonicis. Retenta autem alia opin. quam puto tenendam, an debeat ſolui de noua moneta ad æſtimationem antiquæ, referendo ipſam æſtimationem ad præſens tempus, quo fit ſolutio, an verò ad tempus obligationis, patet veritas ex his, quæ dicam in 4. declarat.

Cæterùm aduertendum eſt, quia Imol. in d. l. Paulus. ff. de ſol. nixus fuit concordare opin. ponderando ex qua cauſa contigerit reprobatio. Dicit enim, quòd ſi reprobatio fuit cauſata ex eo. quia poſt tempus contractus pecunia tanquàm minoris ponderis aut nimis ærosa eſſet: tunc non debet eſſe periculum creditoris, ſed debitoris, † etiam ſi debitor non fuiſſet in mo- 6
ra, & idem voluit Imo. in d. c. quanto. 4. & 5. col. per l. creditor, in prin. ſecundũ verã lecturam, quæ cõmuniter tenetur, vbi dicit ipſe Imo. ff. de ſol. Et ita intelligit gl. in d. c. cum canonicis. Alias autem ſi fuiſſet reprobata ratione formæ, & non materiæ, periculum & damnum ſpectet ad creditorem, ita quòd ſufficit ſoluere ipſam pecuniam reprobatã motus per Hoſtien. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. quia ſicut non licet creditori ſoluere in alia forma, quando debitor eſſet damnum paſſurus, arg. l. pen. C. de ſol. & l. fin. ff. de acce. & l. fi. C. de fruct. & lit. expen. & l. ſi cùm dies. §. arbiter. ff. de arbit. Et hæc concordia fuit ſumpta ex verbis Hoſtien. in d. c. quanto. quem latiùs refert Zaba. in d. Cle. fin. in 13. q. de decim.

Cogitabam quia articulus eſt diſputabilis eſſe diſtinguenda ſingula membra, quæ in hoc paſſu occurrere poſſunt, quandoq; enim pecunia debita non in totum, ſed pro parte reprobatur: quia diminuitur in va-

in valore propter defectum bonitatis intrinſecæ, quæ aderat tempore cõtractus, putà quia pecunia ærosa, quæ plus debito expendebatur, fuit reducta ad minorem, & eſt materia examinanda infrà 1. 5. declar. & procedit, quando erat ærosa tẽpore contractus vel debilis.

Quandoque autem tempore cõtractus aliqua pecunia debita, putà groſſoni Mediolani erat boni argenti, putà, de liga 11. denariorum cum dimidio, & poſt cõtractum fuit facta debilior, putà de 11. denarijs, vel circa, vt quandoque vidimus, & ex hoc fuit diminuta in valore, & pro parte probata: & tunc eſt materia, de qua dictum fuit in præced. declar.

Quandoque autem pecunia debita in totum reprobatur, & hoc poteſt eſſe dupliciter. Nam poteſt quis eſſe debitor certæ ſpeciei monetæ fortè groſſonorum Sabaud. quandoque certi generis, putà centum florenorum Sab. qui floreni valẽt 12. groſſos Papæ vel Sab. Et poteſt poni exẽplum, quòd Mediolani vel Venetijs talis moneta ſit reprobata.

Idem ſi Sereniſſimus Rex noſter reprobaſſet poſt adeptum Ducatum Mediolani
7 omnem monetam per Principes, qui anteà illum tenebant, fabricatam, & hoc caſu videtur, quòd † ſi præceſſit mora debitoris, damnum ſit eius, per d. l. creditor, in prin. & idem ſi pręceſſit mora creditoris, vt ibi à contrairo ſenſu, cum concor. ſuprà alleg.

Non tamen per hoc dico, quòd creditor cogatur recipere de tali pecunia reprobata, quæ nõ eſt expendibilis, & maximè quando curſus eius eſt ſub pœna prohibitus. d. l. eleganter. §. qui reprobos. cũ ſit prouiſum per l. Paulus. le 1. ff. de ſolut. quòd poſſit ſolui de alia ſimili moneta, licèt diuerſæ formæ. & multò magis prouidet cõſuetudo, quæ admittit, quòd poſſit ſolui de alia moneta diuerſæ materiæ & formæ proportionabiliter æquiualẽti: & tunc ratio damni etiam, de quo in d. l. Paulus. imputabitur moroſo hoc modo, quia cũ iſta reprobata minus valeat, quia habetur tanquàm aurum vel argentum in maſſa conſiſtens damnum expenſæ, quod contingit occaſione fabricaturæ alterius monetæ imputabitur moroſo: nam ſi creditor fuerit moroſus, tantò minus dabitur, quantum conſtat expenſa, & ſi debitor fuerit moroſus, dabit de ſimili moneta abſq; eo, quòd habeatur ratio talis expenſæ, taliter, quòd intereſſe talis expẽſæ ipſe debitor moroſus ſuſtinebit, ſi habuerit illam pecuniam reprobatã penes ſe. Nam ſi de tali pecunia non haberet, nulla eſt quæſtio intereſſe dãni, ſed lucri, quia poſſet de illa emendo & dando creditori tantum lucrifacere, quantum aſcenderet dicta expenſa, de quo intereſſe lucri nõ habetur ratio etiam in moroſis, vt dicam infrà in 1. limit.

Si autẽ nulla præceſſiſſet hincinde mora, † quia antequàm eueniſſet dies ſolutionis pecunia fuiſſet reprobata: tunc dicit d. l. creditor. quòd periculum & damnum eſt creditoris, ſi de illa habeat, vt dixi. Nã poſtquàm eſt dominus pecuniæ quam debet, ad eum ſpectat periculum. l. id quod, in prin. ff. de peric. & commod. rei ven. & d. l. quod te. & Alb. & Bal. in d. l. cũ quid. Item nõ perijt forma: quia ius prouidet, quòd in alia forma poſſit fieri ſolutio. d. l. Paulus. & magis prouidet conſuetudo, vt dixi: ita vt non ſit diſputandum, an de ipſa pecunia reprobata poſſit fieri ſolutio, & hoc modo nõ eſt diſtinguendũ, an ſit reprobata: quia ære cõtaminata. Nam dando de conſimili, ſecundùm l. Paulus. & ſecundùm cõſuetudinem de alia proportionabiliter ad illam nullã reperitur damnum, niſi expenſa quæ ſit in fabricando: puod ſpectat debitori, vt dixi, niſi creditor dediſſet cauſam reprobationi. d. l. quid te. & d. l. creditor, In prin. vel niſi vt eius iniuriam facti eſſet, vt ibi notatur. & in Clem. ſi beneficiorum, de deci. per Io. And. & Dd. in c. quanto. vbi idem dicunt, ſi fuiſſet conſcius fraudis. Plus arbitror, quòd ſi eſſet pecunia totaliter ærea, quæ eſſet reprobata taliter, quòd in alia pecunia nõ reciperet functiouem, damnũ ſpectaret ad debitorem, d. l. creditor, in prin. quam multũ põderat Ro. in d. l. quod te.

licèt

licèt plurium Doctorum ſententiá in d.l. quod te.ſit, quòd quando debitor nō fuit in mora, poſſit ſoluēdo de pecunia repro
9 bata liberari, eſt enim † incōueniēs, quòd debitor ex beneficio dationis ſibi à creditore cōceſſæ, ſit à dāno immunis, & quòd creditor ex ſuo beneficio damnū ſentiat. vt dixit Panormi. in d.c. quanto, pen. col. Nam ſi debitor ſine dilatione ſoluiſſet pecunia, quæ poſteà fuiſſet reprobata creditor fortè illam expendiſſet, & non eſſet quæſtio damni. In pecunia autem depoſita, in qua depoſitario nō eſt data facultas illa vtendi, res eſt magis clara, cùm deponens remaneat dominus, taliter quòd damnum ad eum ſpectare debeat, niſi depoſitarius fuerit in mora. §. prætereà. Inſtit. quib. mod. re contrah. obl. l. 1. ff. illud. & l. ſi in Aſia. §. ſi. iuncta l. quod nerua. cum ibi not. ff. depoſ. & infrà dicam in 9. limit. circa princip. Quid autem ſit, vbi valor monetæ reprobatæ ſciri non poteſt, dixi in præceden. declarat. & ſuprà eodem verſi. & ad id, quòd nec proptereà minus dicitur reprobata, quòd dando illam campſoribus, poterit alibi expendi per eos, vt per Alex. in d. §. qui reprobos.

SVMMARIA.

1 *Non curatur bonitas extrinſeca, ſi modò conſtet de intrinſeca in obligatione ſpeciei.*

2 *Pecunia diminuta in æſtimatione reduci debet ad intellectum temporis contractus.*

3 *Velle non debet quis illud, cuius cōtrarium eſſet petiturus.*

Item numerus in ſpeciei obligatione, & non valor extrinſecus attendendus.

4 *Baldi & Antonij à Butrio diſtinctiones quædam in materia ſolutionis reprobantur.*

5 *Solutionis tempus nunquid inſpiciendum in dotis reſtitutione.*

TERTIA PARTICVLA ſiue Concluſio.

TERTIÒ prædicta concluſio declaratur, vt procedat, quando non eſt mutata precioſitas pecuniæ † debitæ, nec pōdus, nec ipſa pecunia reprobata, ſed tantùm valor eſt mutatus ſeu bonitas extrinſeca, & debitor certæ ſpeciei pecuniarum tenetur vel vult de illis ſoluere, putà ſi debitor ducatorum largorum vel groſſonorum Mediolani teneatur, aut velit de illis ſoluere: quia attendimus numerū promiſſum, & non curamus de augmento vel decremento, quod ſuperuenit poſt contractum, Cle. 2. de deci. vbi Io. de Imo. poſt Zabar. & Pet. de Anch. Nam dicere poteſt, tibi debeo vel promiſi 10. ducatos, vel 40. groſſones Mediolani, ecce quòd tibi tot numero do, vt declarat Bal. in l. cùm quid, in vlt. col. ff. ſi cert. pet. vbi etiam Ang. Sal. Fulg. & Pau. de Caſt. & hoc eſt, quod volunt Bar. & ſequa. in d.l. cùm quid. & idem Bart. in l. Paulus. pen. col. ff. de ſol. in l. res in dotem. dum dicūt, quòd quando eſt eadem moneta in bonitate intrinſeca, nō eſt curandum de bonitate extrinſeca. ſeu de pluri valore ſuperueniente vel decremento valoris, niſi à tempore moræ, vt declarat And. de Iſer. in tit. quæ ſint regalia, in prin. 8. col. verſic. & ſic videtur not. Bald. in l. fin. 1. col. C. communia, de leg. per d. Clemen. 2. & per l. 1. C. de vet. num. pot. lib. 11. & l. ſi quoties. C. de ſuſce. & Archa. lib. 10. dicēs, quòd † moneta 2
diminuta in æſtimatione reduci debet ad intellectum temporis cōtractus vel obligationis: quia coſenſus partium ſecundū illud tempus cōſideratur. l. cùm quid. ff. ſi cer. pet. & facit d.l. res in dotem. Nam iſta reductio nihil aliud ſignificat, niſi quòd tantū numero præſtetur de pecunia, vult Bal. in l. illud. C. de ſac. ſan. Eccleſ. in fi. notant gl. & Dd. maximè But. & Pan. in c. cōquerente, de offi. ord. & dixit Sali. in l. fin. in fi. commen. C. ſi cer. pet. quòd Florentini in ſuis mercantijs venditis ad florenos ſeruant, vt attendatur valor temporis cōtractus, tanquam de noua æſtimatione nō fuerit cogitatum.

Vnde ſi quando promiſi tibi centū Ducatos auri, valebat libras quatuor, & 16.

ſolidos Mediolani,& demùm redierit Ducatus ad valorem librarum 4.& ſolidorũ 12.ſi dare mihi velis centum Ducatos, nõ potero dicere me velle 400. ſolidos vltra centum Ducatos 1. Ducatos centum,& 4. ſolidos.& ſolidos 32.Mediolani,conſiderato,quòd tempore promiſſionis centum Ducati valebant 400.ſolidos Mediolani, id eſt,4.ſolidos pro ſingulo pluſquã nunc valeant,notat latè *Zaba*.in Clem.fin.23.q. de decim.

Et idem econtrà, ſi tempore promiſſionis Ducatus valebat ſolummodò libras 4.& 12.ſolidos, & tempore ſolutionis valebat libras 4.& ſolid.16. quia volẽte debitore ſoluere Ducatos centum auri, nõ poterit debitor dicere, quòd vult cõſiderari valorem temporis contractus ad ſui vtilitatem ſoluendi ſingulum Ducatum ad rationem librarum 4.& ſolidorum 12. ita quòd pro ſingulo Ducato velit detrahere ſolidos 4.taliter quòd velit dare tãtò minus de centum Ducatis,quantum capiunt ſolidi 400.videlicet quia velit dare Ducatos 15.& ſolidos 64.Mediolani : quia
3 † non debet velle id, cuius cõtrarium eſſet petiturus,rag.l.pen.C.de ſol.not.Alb. de Roſ.in d.l.cùm quid. poſt antiquos.& Bal.in conſ. infrà alleg. quia ſi non vellet debitor ſoluere maiorem æſtimationem, vt fuit dictum,ſed numerum pecuniæ,nõ debet peti vt habetur ratio diminutionis. Et ſi dicatur, quòd ſecũdùm primum exemplum inſpicimus valorem temporis contractus,quando auctus eſt valor pecuniæ promiſſæ poſt tempus obligationis. Et quòd ſecundùm aliud exemplum videtur inſpici tempus ſolutionis, quãdo minutus eſt valor,& cur hoc ſit. Reſpondeo vt præmiſi,quòd neutro caſu valor inſpicitur,ſed tantummodò numerus pecuniæ promiſſæ per prædicta,& eſt de mente Panor.in d.c.quanto.poſt Odof.in d.l.in minorum.C.in quib.cau.reſt.in integ. nõ eſt neceſſ. Et ſi debitor velit ſoluere attenta conſuetudine de alia pecunia, vel ſi de pecunia promiſſa non reperiatur, dicam in duabus ſequen.declar.

Eſt verum,quòd Bal. in l.acceptam.16. q.C.de vſu.fecit quandam diſtinctionem, quam fundat ſuper æquitate,dicẽs,quòd ſi mutatio æſtimationis fuit repentina, vel prouideri non potuit,debitor non teneatur ſoluere , niſi ſecundùm valorem temporis ſolutionis,quòd diminutio valoris ſucceſſerit ex internallo : tunc quia debitor expendit ſecundùm valorè temporis contractus, debet ſecundùm illum ſoluere, ne locupletetur cum aliena iactura. Pariter nõ eſt retinenda diſtinctio Anton.de But.in d.c.quanto.quam ibi reprobat Imo.in 5.col.dum ipſe But.diſtinguebat, an pecuniæ valor eſſet variatus, vel minutus per ſtatutum,& non cederet damno debitoris: ſecùs,ſi aliter,putà per vſum expendendi.

Nam ex prædictis patet, quòd hæc diſtinctio non eſt tenenda, & maximè quia ſecundùm Imo.vbi ſuprà,nõ apparet bòna ratio diuerſitatis. & ſi † auctus eſſet va 4
lor, propter hoc creditor non vellet numerum minorem pecuniarum promiſſarum.d.l.pen.C.de ſolut. Cùm ſi fieret ſolutio ſecundùm æſtimationẽ auctam, miner numerus præſtaretur, vt ſuprà declaraui,& exemplificaui.

Vnde prima opinio eſt verior per fundamenta pro ea allegata,& tanquàm communis eſt tenenda, quam vltra prædicta ſequitur Bal.in conſ.137.incip.ſuper eo.1. vol.ſecundùm penul. impreſſ.& in conſ. 339.incip.in ciuitate Aſculi.aliàs punctus quæſtionis.2.vol.eadem impreſſ.Imol.in d.c.quanto.5.col.de iureiu.vbi Pan.in pe. col.poſt Odofr.in d.l.minorũ.Io.de Ana. in c.fi.pe.col.in fi.de maled.Pet.de Anch. in Cle.fi.de deci.& Fran.de Are.in l.quod te.ff.ſi cer.pet.vbi dicit eam communẽ.& in conſ.11.incip.procedendũ eſt.2.col.vbi etiam dicit hanc opi.cõmunem.& in cõſ. 112.incip.conſideratis.poſt Bart.in d.l.res in dotem.cum qua ſententia etiã tranſeũt Mart.de Lau.in tract.de mon.in 14.q.verſ. circa quartam,poſt princ.& do. Bart.Soc. in d.l cùm quid. ex quo inferunt Petr.de Anch.& Ioan.de Ana.in locis præallega. poſt Bal.in d.conſ.339.Quòd ſi † dos ſit da- 5
ta in

ta in florenis aureis, & valor floreni ſit variatus tempore ſolutionis, debeat attẽdi tempus ſolutionis reſpectu valoris floreni, de quo etiam per Fran. de Aret. in d. conſ. 11. & volunt ex hoc Docto. prædicti ſufficere, vt reſtituantur in ſpecie tot floreni aurei ſecundùm valorem ſuum, & hoc modo, ſi erant centum floreni aurei in dotem dati, reſtituentur & dabuntur totidem, quãdo fiet ſolutio, nec hoc ideò erit: quia attendi debeat magis tempus ſolutionis, quàm contractus, vt ſup. proxima declar.

Et ideò Aret. in d. conſil. 11. in 2. col. benè dixit in ſuo confuſo ſermone, poſt Docto. per eum allega. & ſupra relatos, augmentum & diminutionem cedere ad commodum creditoris, & ſufficere, quòd res, id eſt, florenorum aut pecuniarum numerus in genere debita, eadem in genere reſtituatur, non conſiderato extrinſeco valore. An autem vbi de alia ſit pecunia ſolutio, attenta conſuetudine Fran. de Aret. ibi dicat. dicam infrà in 5. declar. & prædicta procedunt, niſi debitor eſſet in mora, vt dicam in limitationibus in 1. limit. & dixi ſuprà c. in princip.

SVMMARIA.

1 *Pecunia quæ contractus erat, & tempore ſolutionis non reperitur, quomodo refundenda. & nu. 5.*

2 *Contrahentes non cenſentur cenſiſſe de futura æſtimatione.*

3 *Soluere iurans de certa pecuniæ, de qua tempore ſolutionis non reperiatur, eſt periurus, ſi non ſoluit de noua ad æſtimationẽ illius.*

4 *Solui in pecunijs ſufficit in genere, niſi mora interueniat.*

5 *Bonitas in pecunia duplex eſt.*

Quarta Particula, ſiue Declaratio.

1 QVARTO prædicta concluſio declaratur, vt † etiam procedat, quando mutatus eſt ſolùm valor pecuniarum, & de pecunia promiſſa non reperitur, taliter quòd non poſſit de illa ſolui, vt quia promiſſio eſſet facta in Moncenighis quorum loco nunc ſiũt Macelli Venetijs, cùm enim fieri debeat ſolutio de illa moneta ſubrogata, vel alia eiuſdẽ qualitatis, ponderis & bonitatis, & ad æſtimationem antiquæ, & ſi non reperirentur petiæ æquales, vel æquiualentes, ſed minoris ponderis, & minus valentes, ſupplendum eſſet de noua eiuſdem bonitatis, vſque ad currentem ſummam, putà duo Marcelli parui, vel duo Moncenighi parui loco vnius ex antiquis, vel tres Carlini Papales loco vnius groſſonĩ Mediolani facto, iuſto calculo, ſi aliqualis ſit differẽtia, vt ſatis amplè colligitur ex his, quæ ſuprà dixi in 1. declar. & ſequent. poſt Bart. & Albe. in d. l. cùm quid. ac Dyn. & ſequaces ibi per eum relatos, eo caſu habebitur conſideratio æſtimationis temporis cõtractus & obligationis, nõ autem ſolutionis, vt ſic variato valore, fiat cõſideratio, quid ſubrogata vel æquiualens tempore obligationis, ſeu quid eo tempore valeret illa quę non reperitur, non autem quid valeat æquiualens vel ſubrogata, aut quid valere poſſet antiqua tempore ſolutionis, ſecundùm tex. & gl. in c. cùm canonicis. & c. olim, de cenſi. dum dicit, quòd † ſi antiqua non reperitur, datur̄ de noua ad æſtimationem antiquæ, cum qua opin. tranſeunt Bartol. & Albe. in d. l. cùm quid. Dy. & Iacob. de Aret. ibi cum concord. ſuprà alleg. in 1. & 2. declar. & declarat Andre. de Iſern. in loco infrà allega. & poteſt figurari exemplum, ſi Moncenighi valebant 12. ſolidos, & Marcelli ſubrogati valeant 14. vel duo parui Moncenighi valeant ſeptem ſolidos pro ſingulo præſuppoſito, quod de magnis Moncenighis non reperiretur: nam fiet ſolutio ad rationem ſolidorum ſex pro Moncenigho paruo. 2

Nec enim contrahentes ſenſerunt de futura æſtimatione, ſed de ea, quæ tempore contractus currebat, ſecundùm Albe. de Roſ. poſt Guiliel m. de Cu. in l. vinum,

vlt.colum.ff.ſi cert.pet.& Old.conſ.13 incip.cùm quæſtio, circa fi.& hoc cenſit Panor.poſt Ant.de But.in d.c.quanto, in antepen.col.verſ.aut non eſt totum.ac poſt Odofr.in l.in minorum.C.in quib.cau.in integ.reſt.nõ eſt neceſſaria, quod pulchrè declarat Andr.de Iſern.in c.1.in prin.in 3. col.verſic.& ſic videbitur, in tit.quæ ſint rega.& eſt de mente Bal.in cõſ.137.incip. ſuper eodem.1.vol. ſecundùm penul.impreſſionem, imò ex quo antiqua non reperitur, vel non eſt in vſu mutatio eius valoris: tunc ſciri non poteſt nec curſus, nec eſt noſtrum illum taxare, vndè meritò ſit conſideratio ad valorem & curſum temporis contractus, declarando, vt ſup. & dicere, quòd ſi reperirentur, eſſent in eo curſu, in quo ſubrogati vel ſimiles eſ-
3 ſet diuinare, † imò præſumptio eſſet, quòd duraret valore quouſque appareret de mutatione. l. cùm hic ſtatus, in princip.ff.de don.inter vir.& vxor.l.fideicommiſſa.§.ſi rem.ff.de leg.3. & cum hac ſententia tranſit etiam Sali.in l.fin.in fi.commen.C.ſi cert.pet.dicens, quòd Florentini ita ſeruant in ſuis mercantijs, & quòd ſit differentia quando reperitur antiqua moneta, vt conſideremus tempus obligationis, declarat Andr.de Iſer.in loc.præalleg.

Et circa computationem, vt ſupra exemplificatum, videatur quòd in ſimili di-
4 cit Io.Aret.in addit.Spec.in Rub.de conceſſ.preb.circa fi.iunctis his, quę dixi in 1. decla. Et circa prædicta eſt animaduertendum ad id, quod voluit Bal.in l.fi, ver. ſed pone iuro. C.de nõ num.pec.quòd iurans ſoluere in termino certam pecuniam, de qua in termino nõ reperiatur, quia ſi per ſuperiorem cõflata eſt, periurus niſi ſoluat æſtimationem eius, per c.quãto, cum ibi not.de iureiu. & ſi ſciri non poteſt æſtimatio antiqua, quæ non reperitur, dixi in 1.declar.quid iuris.

Et prædictis non obſtat deciſio Bald.in d.l.cùm quid, circa fi.commen.dum vult,
4 †quòd ſi non reperitur de pecunia temporis obligationis poſſit ſolui de noua referendo æſtimationem nouæ ad tempus petitionis ſeu ſolutionis, non autem ad tempus obligationis: quia illa ſua deciſio nõ poteſt ſuſtineri per prædicta, nec alleg. Bal. aliqua iura probantia ſuam opinionem, licèt d.Corneus in conſ.321.incip.de pluribus, vlt.col.3. vo.ſaluando Bal.conciuem ſuũ dicat, quòd deciſio Bal.debeat intelligi, quando valor monetæ augetur vel minuitur ex mutatione bonitatis intrinſecæ, vt quia patria ſit exhauſta auro vel ſimili ex cauſa, quod replicat ipſe Cornæus 181.incip.viſis nonnullis, in 27.col. verſ.reſtat.2.vol.

Nec obſtat l.vinũ.& d.l.cùm quid.ff.ſi cer.pet.dũ ibi dicitur, quòd niſi mora interueniat, ſufficit aliquid reddi: idem in genere & bonitate, non cõſiderato extrinſeco valore, quia vt not. per gl.& Dd.in d.l.cùm quid.& Bart.in l.Paulus.& Pan. ac Can.in d.c.quanto, de iureiur.in pecunijs duplex eſt bonitas intrinſeca, quæ eſt precioſitas & pondus metalli, † de iſta lo- 5
quitur l.vinum. & extrinſeca, quæ eſt valor, qui in alijs rebus ante moram non curatur, vt ibi, ſed valor in pecunijs nõ tantùm materia cõſideratur, vt not.per Bal. in l.quod te.vbi etiam alij.ff.ſi cer.pet.no. Pan. poſt alios in d.c.quanto, de iureiur. pen.col.cum concord.adductis ſupr.in 1. declar.not.per Bal.in d.c.quanto, in Apoſtil.ad tex.ibi falſa.& c.de iureiu.in pen. col.cum cõcor. adductis ſupr.in 1.declar. licèt ſecundùm eum ibid.in verſi.quæro nũquid æſtimatio.&c.pecuniæ æſtimatio non ſit idem quod ipſa pecunia, nec adeò connexa, vt cenſeatur vnum, & idem, per not.per gl.& Dd.in d.l.cùm quid.

SVMMARIA.

1 *Solutio ad tempus cõtracti debiti qualiter procedat.*

Quando extat ſpecies, vel ad æſtimationẽ antiquæ ſumenda pecunia eſt.

2 *Pecuniæ vſus quando inſpiciendus.*

3 *Creditor nũquid pati debeat intereſſe augmenti in pecunia.*

4 *Soluens valorem aureorum relictorum in teſta-*

in teſtamento ſecundum tempus ſolutionis ſoluere debet.

5 *Bartolus à calumnia defenſus in l.cum aurum ff.de auro & arg.legato.*

Quinta Particula ſiue declaratio.

QVintò † prædicta concluſo maximè procedit quãdo mutatus eſt tãtum valor, & de pecunia promiſſa reperitur, ſed debitor vult ſoluere de alia pecunia, quàm promiſſa; ſiue velit ſoluere de conſimili pondere, & materia & diuerſa tantum in forma iuxta leg. Paulus.ff.de ſolut. † putà ſi debitor ducatorũ Mediolani velit ſoluere de Venetis, ſiue velit ſoluere ſecundum conſuetudinem, quæ hoc promittit de vna materia pro alia, putà pecuniam argenteam pro aurea: & econtra; pecuniam ære contaminatam pro non contaminata, nam debet attendi valor pecuniæ promiſſæ vel debitæ ſecundum tempus contractus, ſecund. Bal. in d.l.cum quid, ff.ſi cer.pen. vlti.colum. dum vult quod vbi pecunia promiſſa vel debita reperitur, ſit de ea facienda ſolutio vſque ad concurrentem numerum, vt dixi in 3. decla. non curando de augmento vel decremento, vt ibi dixi, ſi enim nõ curatur valor, ſed numerus in pecunia promiſſa.

Idem eſt, ſi de alia detur vt non curetur crementum vel decrementum promiſſæ, & quæ loco ꝓmiſſæ detur quaſi ſit neceſſe ſtare de alia quæ tempore contractus potuiſſet æquiualere pecuniæ promiſſæ, & hoc vult And. de Bu. clarius in c.olim, in pe.notab. de cenſi. cum concor. adductis in 1.dec.l.Et hoc clare exemplificat Old. in conſi.13.incip.cum quomodo, vbi conſuluit quod debitor Turonenſium paruorum reſpectiuè ad groſſos, qui groſſi valebãt 15.vel 16. ex paruis ſi cõtingat groſſos tempore ſuo ſolutionis non valere, niſi 14. ex paruis velit ſoluere de groſſis, poterit ſoluere ad rationem & æſtimationem.15.vel 16.& ſic ſecundum tempus obligationis, & ſic erat debitor paruorum tot qui tempore obligationis valebãt 30. ex groſſis, videlicet de 350. dando. 30. ex groſſis eſſet liberatus, qui ſi daret ad æſtimationẽ de 14. ſecundum tempus ſolutionis neceſſe haberet dare 32. & ſic debitor groſſonorum Mediolani vel ſolidorum paruorũ Mediolani reſpectiuè ad groſſonos tempore quo groſſonus valebat 23.ſoli.cum dimidio ſi ſoluat in groſſonis tempore quo groſſonus ſit reductus ad 22. ſolidos cum dimidio, debet ſoluere groſſonos ſecundum tempus obligationis.

Idem ſi ſoluat in ſolidis: quia debet ſoluere tot ſolidos numero, quot valebant groſſoni tempore obligationis, & ſecundum hoc erit vtilitas ſoluere in moneta groſſa, nã plures petias pecuniæ non præſtabit, ſecus ſi ſoluat in minuta, & ꝓ hac parte facit, quod dixit Pan. in c.quanto, pen. col. quod † cùm bonitas pecuniæ ſit reſpectu vſus, debeat haberi reſpectus ad bonitate vſus, vt probaui in 1.decl.id eſt, ad æſtimationem temporis obligatiõis l. cum quid, ff. ſi cer.pet. Item iſte creditor alias ex ſuo beneficio damnum conſequeretur: quod eſſet abſurdum, facit clarius, quia ex quo conſuetudo permittit de vna materia pecuniarum, licet diuerſa pro alia ſolui debitor certæ ſpeciei, putà ducatorum, reducitur ad terminos eius, qui eſt debitor pecuniæ in genere, putà centum librarũ, quo caſu ſolutio fieri debet ſecundum æſtimationem temporis contractus, vt dicã in ſeq.concl. & ita tranſit Maria.cõſ.6. volens quod valor ducatorũ relictorum in teſtamento ſolui poſſit ad rationem tot Bagatinorum, putà, 48. quot valebant tempore relicti ſeu mortis teſtatoris, licet tempore ſolutiõis ducatus valeat plures Bagatinos.

Contrarium videtur voluiſſe Bar. in l. cum certũ, ff.de au. & arg.leg.& in l.Paulus, in fi. ff. de ſol. vbi voluit attenta conſuetudine, † quæ permittit ſolui de vna pecunia pro alia, etiamſi ſit diuerſæ materiæ, attendi debere æſtimationẽ illius pecuniæ, pro qua alia ſoluitur ſecundũ tempus ſolutionis vt ſic debitor cent. librarum monetæ argenteæ tempore quo centum libræ valebant 25.ducat. videlicet 3.

libræ vnum ducatum auri, ſi velit ſoluere in ducatis auri & tempore ſolutionis ducatus valeat 4. libras cum dimidia liberetur dando 22. ducat. & vnam libram qui tempore ſolutionis valeat cēt. libras & ſic creditor minus habebit, & ex dilatione ſentiet intereſſe lucri, nam ſi tempore obligationis habuiſſet 25. duca. tempore ſolutionis valuiſſent centum & 12. libras cum dimidia, vt in ſimili declarat Bart. in l. nummis, in fin. commen. ff. de in litem. iura. Idem eſt contra, ſecund. Bart. vbi ſuprà videlicet in d. l. cum certum: ſi debitor centum libr. in ducatis tempore quo c. lib. valebant 24. duca. velit ſoluere in moneta: quia conſiderabitur valor monetæ, & ducati etiam ſecundum tempus ſolutionis, putà ſi velit dare de groſſonis Mediolani, qui modo valent 23. ſolidos cum dimidio, cùm tempore promiſſionis non valerent niſi 20. & vnam libram, & ſic erant c. groſſoni, nam ſufficiet ſoluere tot groſſonos ad æſtimationem temporis præſentis & ſolutionis, qui faciant c. lib. hoc eſt, 84. groſſonos & ſolidos 16. & hoc præſupponēdo quod ſolidi per quos groſſonus & libræ æſtimantur, non ſint in pōdere & materia debiliores: tunc enim eſſet materia quam in 1. decla. examinaui.

Et ſecundum iſtam conſideratione, vt dixi, creditor patietur intereſſe augmenti & lucri, de quo non eſt curandum ſecū
3 dum aliquos, vt dicam inf. in 1. & 2. limi. † etiam patietur intereſſe decrementi ac damni taliter quod debitor poteſt eſſe in lucro & non in damno, prout declarat Franc. de Aret. in conſi. 11. incip. procedēdum, 2. col. dicens quod ſi dos conſiſtit in ſolidis Ianuenſibus forte mille & attenta cōſuetudine fiat ſolutio in florenis auri, ſufficit quod floreni præſtentur ſecundum valorem tēporis ſolutiōis quamuis minor numerus & ſumma florenorū præſtetur loco illorū ſolidiorum, quā valerent illi ſolidi tempore dotis datæ, nec ſecund. Are. videtur obſtare quādo ſolutio fit in eadem pecunia, augmentū & diminutio ſint ad cōmodum & incōmodū creditoris, vt dixi in 3. decla. & quod hoc caſu augmentum cedet in beneficium debitoris & decrementum in damnum creditoris, vt prædixi: quia ſecundum eum in his, quæ ſunt debita in genere ſufficit vt eadē res poſſit reddi nō attenta mutatione valoris extrinſeci d. l. cum quid, & l. vinum, ff. ſi cer. pe. licèt Maria. in conſ. 6. inci. prædicta cōſultatio, tenuerit contrarium videlicet eſſe attendendū quot Bagatinos valebat duc. tempore obligationis, vnde ſecund. Franc. de Are. vbi ſupra iſta regula procedit in vtroq; iſtorum caſuū taliter quod non ſit quærendum ad eius commodum vel incommodū cedat variatio, ſed hoc ſolū an verum ſit quod ſint ſoluti mille ſolidi in ſolidis vel in alia pecunia quæ valeat mille ſolidos, & ex qua mille ſolidi haberi poſsēt, licet ipſe Frā. de Are. ita clarè nō loquatur, eſt etiā differentia quando pecunia promiſſa reperitur, & quis velit de alia ſoluere quę valeat promiſſam, & quādo non reperitur.

Nam primo caſu ideo inſpicitur valor pecuniæ quæ ſoluitur ſecundū tempus ſolutionis: quia illa æquipollet & æquiualet promiſſæ. ar. l. Paul. & perinde eſt, ac ſi promiſſa daretur, poterit enim ex illa de promiſſa haberi, & ſi promiſſa haberetur plus non valeret, & ſic dici poteſt vbi de promiſſa non inuenitur: quia cùm ſit extrincta pariter eius curſus eſt extinct⁹ taliter, quòd eius valor æſtimari non pōt de præſenti. Ideò inſpicitur valor ſecundū tempus cōtractus. vt in præced. decla. & hoc videtur de mēte Bal. in l. ſi quis argentū, in prin. C. de don. Et cum iſta opin. tranſit Bened. Capra conſil. 29. incip. cum viſo 2. colu. 1. dubio volens, quod ille, qui ſoluit valorem florenorum aureorum relictorum in teſtamento debeat ſoluere ſecundum tempus ſolutionis. 4

In hoc paſſu puto faciendam duplicē conſiderationem, prima eſt de valore pecuniæ, quæ eſt in obligatiōe, ſeu promiſſa, & tunc eius æſtimatio eſt commenſuranda ad tempus promiſſionis facta tali conſideratione quod illa ſumma pecuniæ promiſſæ præſtetur, & hoc eſt, quod voluit Franci. de Aret. in conſil. prælleg.

post

poſt Bart.in d.l.res in dotem. ff. de iu.do. atteſtando communem opi.ita eſſe. & ita procedit prima opin.& hoc aperte declarat Bal.in l.ſi quis argentum.in prin. ver. quærit,gl.C.de don.dicens quod ita conſuluit in vrbano attento quod forma promiſſa poteſt præſtari, & loquitur etiam de dote,ſequitur clarius idem Bald.in d. c.quant.ver.extra quæro. vbi dixit quod ſi promiſi tibi mille lib. Imperialium in groſſis,quod imperiales ſunt in obligatione:& groſſi in facultate ſoluendi, & qđ ſi contingat groſſum qui tempore promiſsionis valebat 24. imperiales tempore ſolutionis valere ſolum 18.debeat tantum ſolui de groſſis vel alia moneta, qui & quæ comprehendant tot imperiales quot fuerunt in obligatione,vel promiſſione,& idem ſi g oſsi valor augeatur,vt ibi per eum : quia ſufficiet dare qui compræhendant tot imperiales, quot ſunt in promiſsione, & illud etiam patet ex exemplo tradito per Old.in conſ. 13. ſuprà, pro hac prima opi.alleg.

5 Et 1 ab hac opinio.non diſcrepat Bar. in d.l.cum aurum dum dicit,quod ſi centum libræ monetæ ſunt in obligatione,at tento quod de conſuetudine poteſt ſolui aurum pro moneta,& econtra poterit qs ſoluere libras in ducatis æſtimando ducatum valorem temporis ſolutionis non cōtract⁹: nec enim vult quod propterea minus de centum libris præſtetur,aut plus, licèt velit fieri ſolutionem ducatorum ſecundum varietatem valoris eorum. Secunda conſideratio eſt circa valorem pecuniæ,quę eſt in facultate ſoluendi & nō in obligatione præcisè vel promiſsione, & iſta debeat ſolui ſecundum curſum & valorem ſuum proprium temporis ſolutionis.

Nam ſi debeo tibi ſolidos mille & velim ſoluere in groſſonis Mediolani, quorum valor ſit variatus à tempore promiſſionis,nihil ad te ſi dem plures,vel minus de groſſonis,dummodò tibi tot dem qui compræhendant numerum ſolidorū promiſſorū eiuſdem ligæ & bonitatis,& hoc eſt quod vult tex. in d.l. cùm aurum poſt gl.ibi & quod voluit Bar. ibi & d.l.res in dotem.& Bal.in d.c.quanto.& d.verſ.extra quæro.& in conſ.424.incip.quia obligationes,& 339.inci. punctus quæſtionis, 2.vol.vbi pulchrè loquitur,& Franci. de Aret. in d. conſ. 11. vbi dicit quod hæc eſt communis opinio.

Nam dicere quod ex mille ſolidis potuiſſem tempore contractus habere plures groſſonos,vel ex c. libris plures ducatos quā nunc dentur,prout dicit Bar.in l. numis.in fin.eſt intereſſe lucrē,quod non habetur in conſideratione, niſi in moroſis,l.vinum.& ibi not.maximè per Guili. de Cug.& Alb.de Ro.ff.ſi cer.pe.& dicam infrà in 1.limit.Et prędicta procedūt ſiue illa pecunia quæ eſt in facultate ſoluēdi, ita ſit ex conſuetudine ſecun. Bart.in d.l. cum aurum,& Fran.de Are. in d.conſi.11. cum concor. ſiue ex conuentione ſecun. Bart.in d.l.Paulus. in vltimis verbis.Bal. in d.c.quant.ver.extra quæro,& Franciſ. de Are. vbi ſuprà idem ſi ex laudo ſecundum Old.in d.conſil.13.

Item prædicta procedunt niſi quandò pecunia de qua in obligatione vel ſolutione fuit æſtimata certa æſtimatione, prout dicetur infrà in 8.& 9. limit.

SVMMARIA.

1 *Debitor pecuniæ in genere & indifferenter ſoluere volens an debeat inſpicere valorem pecuniæ ſecundum tempus obligationis.*

2 *Aequiualentia nouæ monetæ, quæ loco antiquæ præſtatur quomodo commenſuretur.6.*

3 *Pecuniam reddi in eodem pondere quando ſufficiat.*

Extrinſeca bonitate mutata,in obligatione generis attenditur ſolutionis.

4 *Mutatio curſus monetæ in obligato ex contractu non imputatur debitori niſi poſt moram.*

Valor pecuniæ quæ eſt in facultate ſoluēdi ſecun-

ſecundum tempus ſolutionis.

5 *Bonitas in moneta quomodò veniat conſideranda.*

Quid ſi quadam pecunia intrinſecus quadã extrinſecus mutata.

6 *Monetæ variatio in bonitate intrinſeca qualiter intuenda in ſolutione.*

7 *Valor pecuniæ incertus quomodo commenſurandus cum valore alterius certo.*

Sexta Particula ſiue declaratio.

SExtò quia præcedẽtes declarationes loquuntur vbi certa ſpecies pecuniæ fuit promiſſa, dicendũ eſt, quoad prędicta cõcluſio, quod inſpiciatur valor ſecundũ tẽpus obligationis vel diſpoſitio-
1 nis † procedat etiam ex eo qui eſt debitor pecuniæ in genere & indifferenter, putà in eo qui promiſit centũ florenos Sab. ſecundum vſum huius patriæ cum nulla petia pecuniæ inueniatur quæ ita vocetur, videlicet florenus Sab. & qualiſcunq; ſit valor pecuniæ, ac ſiue augeatur, ſiue minuatur, ſemper talis florenus Sab. valet groſſos 12. Papæ vel Sabaudiæ de quibus groſſis etiam non reperitur, ſed ſumũtur ad rationem quartorum quatuor paruorum pro ſingulo groſſo, ſiue tales quarti ſint melioris ſiue debilioris metalli, vel talis florenus Sab. valet ſecundũ vſum noſtrum tantundẽ currentis monetæ talib. groſſis ęquiualentis, eſto quod valor mutetur in monetis. Idẽ eſt in promittente libras in hac patria Aſtenſi, in qua libra valet ſolidos 20. de quibus ſolidis etiam nõ reperitur & vbi tales ſolidi reperiuntur, vt in ducatu Mediolani libra valet ſemper 20. ſolidos, hoc eſt, ſiue fiant ſolidi meliores ſiue deteriores & nulla petia pecuniæ reperitur, quæ ſit vel vocetur libra. Et idem de florenis Mediolani, qui valent ſemper 32. ſolidos, ſiue fiant meliores, ſiue deteriores, cùm nulla petia monetæ reperiatur quæ ſit talis florenus.

2 † Vndè in ꝓmittente tales florenos, vel libras quæ ſe habent tã ad meliorẽ monetã, quã ad debiliorẽ promiſcuè & indifferẽter nihilominus attẽdi debet valor pecuniæ ſecundũ tempus obligationis, hoc eſt, de 20, ſolidis ita bonis ſicut erãt tẽpore obligatiõis, ac de quartis vel alia moneta cõficiente ſecundũ illud tẽpus obligatiõis librã vel talẽ florenũ Sab. Et ita tenuit Azo in brocardis in Rub. eadẽ moneta vel mẽſura debetur, quæ erat tẽpore cõtractus, quẽ refert & ſequitur Io. And. in addi. Spe. in tit, de ſol. §. nunc aliqua in fi. in add. inci. ex cõtractu, vbi etiã ita tranſit Bald. in addi. incip. nota hic &c. vult Bar. l. res in dotẽ, ff. de iure do. & latè probatur ac patet ex his, quæ dicta ſunt ſupr. eo. 1. decla. poſt Alb. de Ro. & cõmuniter Doc. in d. l. cum quid. cũ cõcor. ibi adductis. dum dixi quod de antiqua moneta eſt faciẽda ſolutio, vel de noua ad æſtimationẽ antiquæ. vult etiã Old. in d. conſ. 31. incip. quidã condens in fi. dum loquitur de eo, qui erat ſimpliciter debitor 200. libra. & cõcludit intelligi de libris ſecundũ antiquã monetã temporis obligationis, Roman. in cõſ. 123. incip. circa primũ: dum facit differentiã inter debitũ librarũ ex cõtractu, & ex ſtatuto. facit ꝙ dixit Bal. poſt gl. in c. cõquerẽte in fi. cõmen. de Of. ord. volens ꝙ quãdò ſolutio eſt faciẽda ex veteri impoſitiõe † eſt faciẽda ad veteres denarios ſeu ad antiquã pecuniã, & quãdo ex noua impoſitiõe ad nouos denarios eſt faciẽda ſolutio ac ad nouã monetã, & loquitur Bal. in Cathedratico & ſynodatico, & generaliter in his, quæ poſſunt ex antiqua & noua impoſitione deberi. 3

Et prædicta procedunt facta mutatione bonitatis intrinſecæ: vt debeant dari tot libræ floreni Mediolani vel Sab. quot fuerunt in obligatione, & de illa moneta quæ currebat tempore obligationis vel tantundem de noua illi antiquæ æquiualenti per prædicta, iunctis his, quæ dicta ſunt in 1. decla. & eſt de mente Io. And. in d. c. quant. ver. quęrit. autẽ: vbi vult quod ſi libra ex mutatione pecuniæ ſit mutata de duob. ſolidis, ſufficiat quod reddatur pecunia in eodem pondere & genere: licet quoad curſum ſit diminuta vel variata in tantũ, ꝙ attendatur tẽpus obligationis ſiue aucta pecunia, ſiue diminuta in bonitate intrinſeca & cõſequenter valor dicti

dicti temporis, quando ſucceſſit variatio in bonitate intrinſeca.

Vbi autem interueniſſet ſolum mutatio bonitatis extrinſecæ, vt quia remanente eadem liga: & pondere auri & argenti in monetis mutatus eſſet valor, non procederet hæc concluſio quia attenderetur valor, ſecundùm tempus ſolutionis ſecundũ communem opi. Dd. quia in his quæ debẽtur in genere, vt in debitore librarum florenorum Mediolani & florenorum Sab. de quibus ſuprà, & conſimilium regula eſt, quòd variatio valoris extrinſeci inſpicitur tempore ſolutionis, & eadem res debet reddi in genere non attenta variatione valoris extrinſeci ſiue iſta varietas tendat ad commodum debitoris ſiue creditoris: vt patet in l. cum quid. & in l. vinum, ff. ſi cert. pet. vbi Doct. communiter ita tranſeunt in iſto propoſito monetarum, & maximè Bart. in d. l. cum quid. in fin. cõment. & alij ſcribentes.

Sequitur Zab. in Clem. ſi beneficiorũ, in 14. q. de deci. vbi alleg. concor. & relatis diuerſis opin. reſidet in iſta opin. concludens quod † mutatio curſus monetę in ob-
4 ligato ex contractu non imputatur debitori niſi poſt moram, ſequitur Petr. de Anch. in d. cle. ſi beneficiorum, 2. col. 2. caſu, poſt Bald. conſ. 399. incip. in ciuitate Aſculi. 2. volu. ſecundùm pen. impreſſionem, & nota Fran. de Are. in conſ. 11. procedendum. 2. col. dicens quod hæc eſt communis opin. dicens etiam quod valor pecuniæ quæ eſt in facultate ſoluendi attendi debet ſecundùm tempus ſolutionis, per l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle, ff. de ſolut. & notatur per Bart. in l. Paulus, in fin. cõmmen. ff. eo. tit. ita quod ſi pecunia minuta eſſet in obligatione & groſſa in facultate ſoluendi ad videndum quo valore debeat ſolui pecunia groſſa, debeat inſpici tempus ſolutionis, ad idem adducit Fran. de Are. quod in propoſito dotis dixit Bart. in d. l. res in dotem, ff. de iure dot. quamuis Mari. in conſ. 6 aliter ſentiat & malè quoad hoc, quia deciſiones & iura ſuper quibus ſe fundat, loquuntur ſecuta mutatione intrinſecæ bonitatis: ex quo cauſata fuit mutatio extrinſecæ bonitatis, & faciunt quę dicentur infrà eo. 8. limitatione.

Sed tunc debet dubitari quid erit, † ſi 5
monetæ ſint pro parte ſeu aliquæ mutatæ in bonitate intrinſeca: vt quia fiat aliqua moneta magis eroſa, quàm prius eſſet, & aliquæ ſint mutatæ in bonitate extrinſeca remanẽte eadem bonitate intrinſeca, hoc eſt, eadem liga, & eodem pondere: puta, quia mutati ſint Caualoti in liga & pondere, & conſimilis parua moneta, & groſſoni ac aurei non ſint mutati in liga & pondere, ſed tantùm in valore, taliter quod valeant plures ſolidos vel libras aut groſſos, quàm prius valerent: an poterit debitor ſoluere libras in Caualotis nouis deterioribus maximè ad æſtimationem temporis ſolutionis: eſt certum ex prædictis, quòd non: quia non licèt de deteriore moneta in bonitate intrinſeca ſoluere.

Sed maius dubium eſt, an debitor poſſit ſoluere de antiqua moneta currente tẽpore contractus quæ nunc plus valet computatis libris debitis ad valorem, qui nũc currit, & idem de florenis Mediolani vel Sabaudiæ, vt quia debitor 24. librar. tempore quo ducatus valebat quatuor libras tantum, velit ſoluere nunc in ducatis ad rationem librarum quinque, quas nunc valet ducatus, conſului & obtinui quòd non, ſed quod debeant ſolui libræ in tali antiqua moneta ad ęſtimationem temporis cõtractus: eò quia valor antiquæ monetæ nõ mutatæ in bonitate intrinſeca auctus fuit propter deteriorationem minoris monetæ magis eroſæ, ſeu magis ære contaminatæ, cùm deterioratio minoris pecuniæ ſit cauſa augendi valorem extrinſecum maioris pecuniæ vel melioris, vt per Bart. in d. l. Paulus, pen. colum. ff. de ſolut. & in l. in numis. ff. de in lit. iur.

Et ſic in conſequentiam † ſubeſt mutatio in bonitate intrinſeca, & tunc ceſſat 6
ratio, quod libræ in genere eandem recipiant functionem, ita dando de vna moneta ſicut de alia per no. in propoſito in d. l. cum quid, quia cõſiderato genere ſucceſſit variatio in bonitate intrinſeca, & mutatio in materia, quo caſu attenditur tempus

pus contractus, vt per Doct. in locis prædictis, & Bar. in d.l. res in dotem, & ita tenet Calca. conſ. 14. pen. col. & fin. & eſt de mēte Mari. d. conſ. 6. & Benedicti Capræ conſ. 29. incip. cum viſo. 2. col. 2. dubio, & ita diſtinguit etiam Corn. conſ. 321. incip. de pluribus, vlt. col. 3. vol. & conſ. 181. incip. viſis. 27. col. verſ. reſtat. 2. vol. & Fran. de Are. d. conſ. 11. dum ponderat ſolam variationem in bonitate, extrinſeca: etiam hoc ſentit, & rectè intuenti hoc volunt Zabar. in d. Cle. ſi beneficiorum, in 13. quæſt. ac etiam Petr. de Anch. in 2. colum. & apertè Oldra. in d. conſ. 31. & Roma. in d. conſ. 123. incip. circa primum, & Bald. in d.c. quanto, loco præalleg. & in addi. Spec. in tit. de ſol. §. nunc aliqua, in fi. in addi. incip. no. hic cum concord. in prin. huius concluſionis adductis iunctis his, quæ dixi in 1. declar. huius concluſ. & quæ dicam infr. 8. lim. 3. q. Et ita ſæpè conſului & obtinui.

Quomodo autem commenſuretur æ-
7 quiualentia † alterius monetæ, quæ loco antiquæ præſtatur, declaratum fuit ſuprà in præced. decl. ſcilicet in 5. videlicet ſecūdùm tempus ſolutionis per l. certum, per illum tex. cum gl. ibi notatis per Bal. ff. de aur. & argen. lega. cum concord. ibi alleg. videlicet dando tantum de alia quæ tēpore ſolutionis æquiualeat antiquæ ſi de antiqua daretur, vt ibi dixi, & ita eſt intelligēdum quod dixit Ang. in l. fi. C. de ve. nu. po. lib. 11. dum dicit, quod in dubio poteſt quis ſoluere de moneta aurea vel argētea aut minuta currente tempore ſolutionis, iuxtà Cle. præalle. videlicet fin. de deci. & nota per Bartol. in l. quæ extrinſecus, ff. de verb. obl. Et ad commenſurandum valorē pecuniæ, qui ſit incertus cum valore alterius pecuniæ qui ſit certus, ponit exemplū Io. And. in addi. Spe. in rub. de conceſſ. præ ben. circa fi. dixi aliquid ſuprà hac eadem concl. in 3. declar. Et prædicta procedunt, niſi dicatur quod fieri debeat ſolutio librarum florenor. Mediolani aut Sabaudiæ de moneta currente tēpore ſolutionis per ea, quæ dicētur infrà ea. conclu. 8. limit. maximè in 3. q. in fin. cum ſeq. quæſt. vbi materia iſta plenius examinabitur.

SVMMARIA.

1 *Canon emphyteuſis ad quam pecuniæ æſtimationem ſoluendus.*

2 *Solidi noui ad æſtimationem antiquorum reducendi.*

3 *Dies in vſufructu annuo & alimento cedit in principio cuiuslibet anni.*

4 *Annua pecuniæ præſtatio per Principem quo pacto ſolutionem conſideret.*

5 *Salaria de publico deputata, qua pecunia ſoluenda.*

Septima Particula, ſiue Declaratio.

Septimò, prædicta concluſio procedit etiam, ſi obligatio† habeat tractum in futurum, vt eſt obligatio pecuniaria annua, vel vbi ſingulis aut certis annis præſtanda eſt certa quantitas pecuniarū, quia attendimus valorem temporis contractæ à principio obligationis, licèt ſinguli anni propriam habeant ſolutionem, vt patet in cenſu vel emphyteuſi, & eius canone, c. olim, & c. cum canonicis, de cenſi. vbi cenſus ſingulo anno debitus debet ſolui de antiqua moneta, vel de noua ad æſtimationē antiquæ, & hoc procedit non obſtante, quod in his, quæ habent tractum in futurum, futura debeantur, & veniant futura augmenta, vel futurum tempus inſpiciatur, vt per Bald. in l. ſi ita, cum concord. ff. de aur. & argen. leg. Et dixi latè ſuprà in 15. concluſ. & ſeq. quia illud procedit quoad corpora videlicet quantum ſit venditum vel legatum, vel in pecunijs quantam ſummā quis promiſerit, putà 10. duc. vel 20. lib. non aūt quātum ad valorem rerum vel ducatorū: quia illæ commenſurantur ſecundùm tempus obligationis iuribus prædictis, & l. cū quid, iunctis notatis, in l. vtrū, ff. ſi cer. pet. & patet in l. res in dotem, vbi Bartol. ff. de iur. do. cum concord. quæ adduxi in 1. & 3. ac 4. & 5. declar. 1

Et de hoc eſt gl. in c. conquerente, in verbo ſolidos, ff. de off. ordi. quæ loquitur de ſolidis duobus, qui præſtantur ſingulis annis

nis Epiſcopo pro ſyndicato ſeu cathedra-
2 tico: prout etiam dicitur in c.olim.† Nam de antiquis intelligi debet vel de nouis ad æſtimationem antiquorum. Et cum hac opin. tranſit Hoſti. in ſumma. in tit. de cenſi. §. ex quibus, ver. quid ergo ſi rei mondini. & Alb. de Ro. in l. cum quid, ff. ſi cert. pet. & in l. 2. penult. colum. C. de iure emphy. dum ſe remittit ad prædicta, vt refert Dy. qui in canone emphyteutico tenuit inſpiciendum tempus contractus. Et in propoſito iſto latè conſuluit Panor. in conſ. 56. incip. quod ſolutio. 2. volum. facit, quod conſuluit Oldr. in conſi. 250. incip. factum tale eſt, vbi conſuluit, quod ſi ex declaratione Pontificis vnum monaſterium teneatur alteri ad annuam penſionem, intelligitur de pecunia ſecundùm tempus ordinationis. ſequitur Franc. de Aret. in conſ. incip. 112. conſideratis, vbi breuiter & fundamẽ taliter loquitur more ſuo.

Hinc benè dixit Bald. in c. quanto. vlt. col. verſ. quæro quid in annua. de iureiur. quod ſi dos in pecunia annua promittatur putà in mille lib. præſtandis in annuis 10. dando centum pro ſingulo anno, vel ſi alicui fiat annuum in pecunia legatum, quantum ad obligationem ipſam in genere formatam, inſpicitur principium & valor pe-
3 cuniæ ſecundùm illud tempus:† quia vna eſt obligatio pro omni tempore licet quãtùm ad obligationem naſcendam inſpiciatur principium cuiuslibet anni. l. Stichũ. §. ſtipulatio. ff. de verb. oblig. taliter quod ſemel cedit dies pro omni tempore, & retrorſum ſe habet ſecundùm eum, niſi in vſufructu annuo & alimentis: quia in eis cedit dies in principio cuiuslibet anni, & nõ ſimul & ſemel adeò quotquot ſunt anni, tot ſunt obligationes, l. 1. in fin. C. quando dies leg. ced. & habetur per Bart. in l. Titia in annos, ff. ad leg. Falcid. & per Bal. & Dd. in l. in annalibus. C. de legat.

Et idcircò in annua obligatione ſeu legato, & dote. vt ſuprà promiſſa ſemper ſolutio ad originem ſe refert, ſecundùm Baldum in d. c. quanto, quia inde ſumit vniformem, certam & inuariabilem formam: & ſubdit ibi Bal. quòd hæc colliguntur ex q. Butr. in q. veterum Piſanorum, quam examinat Signo. in ſuis conſilijs, nu. 74. inci. quæſtio talis proponitur, quidam colonus. Et dicebat iuxtà prędicta Bald. in c. ex conquæſtione. de off. ord. quod ſi noua impoſitio concurrat cum antiqua, ſolutio ad tiquæ fiet ſecundùm antiquam monetam, & noua ſecundùm nouam.

Prædicta temperant Ant. de But. & Panor. in c. quantò, vbi Panor. in vlti. col. de iureiur. vt † non procedant in Principe ex 4
gratia cõcedente alicui aliquam annuam præſtationem pecuniæ: quando princeps ignoraret valorem pecuniæ: quia ſi mutetur qualitas pecuniæ, intelligetur de moneta currente tempore cuiuslibet ſolutionis, per Clem. ſi beneficiorum, cum glo. & nota. ibi per Guil. de monte Lau. de deci. quam ita intelligunt, ſecùs quando ſciebat qualitatem & valorem pecuniæ promiſſæ vel currentis tempore promiſſionis d. c. olim, ſecundùm eos. Item prædicta intelligenda ſunt niſi in caſibus, in quibus ius vult ſolui ſecundùm monetam currentem tempore ſolutionis limitando, vt in caſu d. Clem. ſi beneficio. de decim. ſecundùm intellectum aliquorum ibi, licèt Panorm. & plures alij in c. quanto, in vlt. col. de iureiur. aliter dicant. Item prædicta limitantur ſecundùm Spec. in tit. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. vt non procedat in ſalarijs de publico debitis: prout eſt ſi communitas ſit obligata dare poteſtatibus vel alijs perſonis ſalarium vnum: putà librarum
mille, quia † fiet ſolutio ſecũdùm curſum 5
monetæ temporis, quo debebitur ſalarium. ſequuntur Zab. Pet. de Ancha. & Ioan. de Imol. in Clem. ſi beneficiorum, aliàs ſi poſt plures alios Doct. per eos relatos, de decim.

Et facit ad hoc ille text. ſed melius facit, quia hoc caſu obligatio non contrahitur, niſi cum quolibet poteſtate: quo caſu credo attendi valorem monetæ tempore quo quilibet poteſtas conducitur, & ingreditur officium, niſi conſuetudo aliter ſe haberet, vt tempus ſolutionis foret attendendum, quia poteſt eſſe variatio valoris intra tempus ingreſſus, &

ſolutionis,& ita tenet Bald. in conſil. 132. incip.ſuper eo.1.volum.ſecundùm pe.impreſſionem, † vbi loquitur in ſalario poteſtatis Albæ dominationis Montisferrati, in qua ciuitate didici maximam partem eorum quæ ſciui, quandò exiui ſcholas Grammaticales, & ingreſſus fui ſcholas Legales. idem tenet Pet.de Anch.in d.Cle. ſi beneficiorum, vl.col.motus:quia eadem eſt ratio quæ in alia obligatione, l. omnẽ, ff.de iud.de qua mareria dicam infrà in 17. declar.dum tangam de obligatione, quæ ex ſtatuto deſcendit, an in ea inſpiciatur valor ſecundùm tempus ſtatuti.

Quid autem ſi in contractu conditionali an inſpiciatur valor & qualitas pecuniæ ſecundùm tempus contractus, dicam in ſequenti declar. vbi dicam de oblig. in diem concepta. Reliqua autem dicam infrà in 6.limitatione.

SVMMARIA.

1. *Obligatio conditionalis pecuniæ, ad quam æſtimationem referenda.*
2. *Relictum annuum in vltimis voluntatibus eſt conditionale.*
3. *Solutionis tempus in vltimis voluntatibus inſpicitur.*
4. *Legatum conditionale nunquid reſpiciat ſolutionem ſecundùm futurum euentum pecuniæ.*
5. *Dotis reſtitutio habet dilationem temporis.*
6. *Tempus contractus in pœna conuentionali attenditur.*
7. *In dote confeſſa ſub ſpe numerationis futura, tempus numerationis attenditur.*

Octaua Particula, ſiue Declaratio.

OCtauò prædicta concluſio procedit: etiam in obligatione pecuniæ conditionaliter vel in diem concepta,
1 quia intelliguntur partes ſenſiſſe de moneta & valore ſecundùm tempus contractæ obligationis ſeu formatæ, non autem ſolutionis ſeu purificatæ conditionis, vel aduentus diei, vt dixit Franc. de Aretin.in conſi.11.incip.procedendum eſt breuiter, in 1.& 2. colum. licet Oldrad. in conſi.168. incip.ad primam, 2.dubio. aliter ſenſerit, videlicet quòd in gratia, per quam aliquid eſt præſtandum, ſit inſpiciendum tempus, quo gratia ſumit robur, non autem datæ, quaſi talis gratia conditionem habeat, in quibus conditionibus ſecundùm eum tempus exiſtentis conditionis inſpicitur, l. eum qui poſt apertum. cum concord. ibi ſignatis: ff. de condit. & demonſtra. pro quo facit ſecundùm Areti.in conſi.præallegat. quod dixit Bartol. in l. Titio in annos, ff.ad legem Falcid.& Bald. in l.animalibus, C. de legib. dum voluit, 2
† quod ſi ex forma ſtatuti pro relicto debet ſolui gabella, non ſoluetur pro relicto annuo ſimul, ſed in principio cuiuslibet anni: quia in vltimis voluntatibus relictum annuum eſt conditionale: ad idem facit quod dixit Bald.in authen.eo decurſum, in fine commen. C. de donatio. ante nupt.dum voluit, quod ſi ex forma ſtatuti quælibet donatio debet inſinuari, non intelligetur de donatione ex qua transfertur ius poſt mortem: quia intereà contractus non eſt purus.

Et cum hac opinione videtur tranſire Albert.de Ro.in l.2.penultim.colum.verſicul.deinde quæro, ſi emphyteuta, C. de iure emphyteu. per iura per eum allegat. pro concordia Aretin. in dicto conſil. 11. videtur ſentire, quod in contractibus, in quibus conditio retrotrahitur, iuxtà l. ſi filius, cum ibi notat. ff. de verbor. obligat. & not. in l. vxorem, C. de condit. inſert. & in l. quæ legata, ff. de regul. iur. & latè in l. pecuniam, la. 2. ff. ſi certum peta: inſpiciendum ſit tempus contractus, & quod ſecùs ſit in vltimis voluntatibus, † in qui- 3
bus inſpicitur tempus ſolutionis per prædicta, & per not. per Bald. in l. 1. in fine. C. de mand. dum voluit, quod ſi de contractu facto in nundinis non debet ſolui gabella, pariter ſolui non debebit de contractu facto in nundinis: ex quo domi-

nij tranſlatio poſt nundinas transfertur, ad idem facit quod dixit Barto. in l.ſancimus. C.de conſuli.libr.12. dum vult, quòd ſi de contractu ex forma ſtatuti ſolui debeat gabella, pariter ſit ſoluenda de contractu, ex quo dominij tranſlatio poſt mortem contrahentium differtur.

Et quòd in contractibus tenendum ſit pro opi. Fran.de Are.probatur ex c.olim. iunctis his quæ dixi in præced. declar. de cenſi. dum concluſi quòd valor & qualitas pecuniæ pro canone vel annuo cenſu debitæ conſideretur ſecundũ tempus contractus, licèt obligatio annua in princ.cuiuſlibet anni, vel in ſingulo anno ſumat effectum. Et maximè quia etiam in contractu conditionali licèt effectus obligationis ſuſpendatur vel deferatur: nihilominus tamen mens contrahentium eſt certa de corpore vel re & quãtitate rei & corporis, quæ continentur in diſpoſitione conditionali: prout dicam in ſequ.declar. vbi tangam quid ſit de pecunia debita ex

4 vltima voluntate, vel teſtamento. † Et ibi declarabitur quid de legato conditionali, facit quia ſecundùm Bald. in l.2.§.ſi duobus, 1.colum.verſ.item quæro.C.commu.de le.in contractibus inſpicitur conſenſus tempore contractus, & conſequenter moneta ſecundùm diem contractus, nõ ſecundum futurum euentum.

Et in hac ſententia fuit Iacob de Aret. in l. quoties in diem.ff.de verb. oblig. per l.Titia.in fin.ff.de condi.& demonſtr. Ex prædictis apparet quòd non eſt vera deciſio Marti.de Laud. in l.cùm quid.ff.ſi cert. peta.iunctis nota: per Corneum conſ.109. incip.viſo.poſt princ.4.colum. qui Marti. prout aliqui eum referunt, ibi dixit, quòd quando dies eſt adiecta ſolutioni, debet inſpici valor pecuniæ ſecũdùm illud tempus, in quod eſt collata ſolutio, quod videtur approbare Corneus in conſi. præalleg.argum.l.contraxiſſe.ff.de act. & obli. & l.vinum.ff.ſi cert.peta.& l.eum qui Kalendis, §.1.ff.de verbor.oblig. licèt melius faciat, l.quoties in diem.ff.eo. titu. de ver. oblig.& contra Mart.facit l.res in dotem. cum ibi not.per Bar.ff.de iure dot.

Nam certum eſt quod † reſtitutio dotis habet dilationem temporis ſecundùm quam ſit reſtitutio. Et nihilominus attenditur tempus conſtitutæ & datæ dotis, vt ibi per Bar.& dixi ſuprà in 4.& 5. declara. & contra Marti.de Lauden. conſuluit do. Marti.in conſi.6.incip.prædicta conſultatio: vbi voluit quod in grauato ex teſtamento ſoluere infra diem certam ſummã pecuniæ attendatur valor pecuniæ varietate ſecundum tempus teſtamẽti vel mortis, nõn autẽ tempus diei ſolutionis: quod conſilium non eſt per omnia tenendum, vt dixi in 4.conclu.& ſeq. & ipſe Mar.de Laud.in tract.de moneta, in 15. quæſt.in fi. aliter dixit volens in obligatione in diem concepta inſpici valorem pecuniæ promiſſæ ſecundùm tempus contractus, & ſi mora interueniat, inſpici tempus quanti plurimi valuit à tempore moræ, iuxta l.vinum.quod eſt intelligẽdum iuxta ea, quæ dixi in 3.declar. Et ſecundùm hoc † in pœna conuentionali attenditur tempus contractus, idcirco ſi promiſiſti aliquid facere infra certũ tempus, et in defectum dare pœnam pecuniariam, attendemus qualitatem pecuniæ ſecundùm tempus obligationis, vult Bal.in addi. Spec.in tit.de oblig.& ſolu.in antepe.addi.incip. nota hic volens aliud eſſe in pœna à ſtatuto impoſita, quia attenditur valor monetæ ſecundùm tempus conuentionis, & hoc de pœna ſtatuti voluit Specu.in d.titu. de act.& oblig.§.nunc aliqua.in fi.de qua pœna ſtatuti vel legis dicã quoad propoſitum infrà in 12.declar. 6

Eſt tamen circa prædicta aduertẽdum ad id quod conſuluit D. Philip. Corne. conſ.109.incip.viſo.4.volum. vbi voluit, quòd ſi confeſſus ſum recepiſſe dotem ſpe futuræ numerationis, attenditur tempus numerationis, vel quo in effectu obligatio contrahitur, vt quia ſecuta confeſſione pater filiæ, vel alius pro ea promittat illam ſoluere, nam nomen ſoceri dicitur datum in ſolutum, & confeſſio dicitur facta ſpe futuræ promiſſionis, non numerationis, vt ibi per not. in l. penul.§.ſi vir.ff. ſoluto matrimonio.

SVMMARIA.

1 *Teſtator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitaſſe.*

2 *Teſtamentum à quo tempore ſumat vires.*

3 *Tempus quale inſpiciendum in legatis & fideicommiſſis.*

4 *Pecuniæ qualitas tempus teſtamenti reſpicit.*

5 *Differentia quæ ſit inter relictum purum & conditionale.*

6 *Tempus petitionis vel moræ, quod inſpiciendum in ſolutione.*

Nona Particula, ſiue Declaratio.

NOnò prædicta concluſio procedit etiam in obligatione & debito cauſatis ex teſtamento, vel vltima vo-
1 luntate: & † ſic etiam in obligatione contrahenda non tantùm contracta, & eo caſu dixit Albe. de Ro. poſt Guil. de Cu. & in l. vinum. vlt. col. ff. ſi cert. pet. eſſe inſpiciendum tempus teſtamẽti. Non autem quo legatum petitur, quia teſtator & contrahentes non videntur de futuro tempore cogitaſſe, l. 3. & l. Rutilia Polla. ff. de contrahen. empt. Et in propoſito, l. vxorem. §. teſtamento. ff. de lega. 3. & l. vxori. §. 1. iuncta l. nomen, eo. titu. & l. fi. in prin. de aur. & arg. leg. Et facit l. damni infecti, §. 1. ff. de dam. infect. & in hac opinio. fuit Oldr. in conſ. 13. incip. quidam condens. vbi tenuit in legato 200. libra. facto per teſtatorem qui ſuperuixit annis 10. cùm moneta fuiſſet mutata fuiſſe inſpiciẽdum tempus teſtamenti, vt ſic teſtator ſenſerit de 200. li. monetæ vſualis tempore teſtamenti, nõ
2 autem tempore mortis, eſto quòd † teſtamentum ſumat vires à tempore mortis teſtatoris, l. omnium. C. de teſta. c. cum Mar. de celeb. Miſ. & cum hac opin. tranſit. Pan. in d. c. olim. de cenſi. facit, l. ſi ita. ff. de aur. & arg. lega. ſequitur idem Alb. de Ro. in l. cùm quid. vlti. colum. ff. ſi certum peta. Et fuit de mente Bal. ibi poſt Dyn. in d. §. teſtamẽto. voluit Pau. de Caſt. in l. 2. in prin. C. commu. de leg. & dixit Marti. de Laud. in tracta. de monet. 16. quæſt. quod omnes Doct. tenent prædictam opin. ſequuntur Moder. in d. l. cùm quid, vbi D. Fran. Curt. in 4. q. allegat. glo. ſingularem & approbatam in l. ff. de fun. inſtru. quæ decidit quod in legatis particularibus, ſiue rerum, ſiue pecuniarum ſemper attendamus tempus teſtamenti, & quòd in vniuerſalibus legatis & fideicommiſſis debemus attendere tempus mortis teſtatoris, licèt tempus mortis prima facie videatur omni caſu inſpiciendum, per not. per Bald. & Barto. Angel. & Doct. in l. ſi ſeruus legatus. §. qui quinque. ff. de leg. 1.

Et Bart. in l. fin. ff. de lega. & in l. fi. §. 1. ff. de fund. inſtru. dum dicit, quòd † ſi mari- 3
tus legat vxori frumẽtum in ſuo horreo, vel ſua domo exiſtens, & teſtator ſuperueniens illud conſumpſerit, & aliud impoſuerit, veniat in legato illud, quod reperitur tempore mortis, quæ iura & deciſio non faciunt ad propoſitum, quia loquuntur in diuerſo caſu, & ſecundũ Ang. poſt Bald. in d. §. qui quinque, iſtud nõ eſt ex vi verborum, ſed ex præſumpta mente teſtantis, vt præſumatur teſtator voluiſſe corpora ſubrogata recedere à legato, de qua materia habetur in l. filiæ, in fin. ff. de cond. demon. at in caſu præſuppoſito pecunia non ponitur vt ſpecies, cuius loco alia præſumptiuè ſubrogetur, nam ſi legata eſſet pecunia exiſtens in arca, quæ ſi coſumpta eſſet, & alia ibi eſſet poſita, quæ tẽporis mortis teſtatoris ibi eſſet, benè eſſet idem caſus, qui non conuenit ad propoſitum, ita vt etiam non conueniat, d. glo. ſed benè conuenit, d. §. teſtamento, qui loquitur de qualitate rei relictæ, vt inſpiciamus qualitatem temporis teſtamenti: & non mortis teſtatoris, vel alterius temporis: † 4
nam idẽ eſt de qualitate pecuniæ, facit d. l. fi. in prin. ff. de au. & arg. leg. nec huic dicto obſtat, d. l. pen. ff. de fun. inſt. quæ diſputat, an quandò legatur fundus inſtructus intelligatur legatum, prout eſt inſtructus tempore teſtamẽti, an verò legati petiti, an dies legati cedit, & concludit inſpici tempus legati cedentis, quia inſtrumenta

menta fundi nõ capiuntur, tanquam qualitas, ſed tanquàm ſubſtantiæ & corpora acceſſoria vel fundo cohærentia, quo caſu benè fit diſtinctio inter legatum vniuerſale & ſingulare, vel indefinitum, vt ibi notatur, & in d. §. teſtamento. Non ſic eſt in d. §. teſtamento, & in pecunia ſimpliciter legata. Nam quęrimus de quali ſenſerit teſtator, & §. teſtamento, vult inſpici qualitatem temporis teſtamenti in tantum, vt non ſit quęſtio, an ad pecuniam præſentem tempore teſtamenti hæres teneatur, vel ad aliam poſt fabricatam: quia de hoc eſt vis, ſed an ad pecuniam illius bonitatis vel valoris ſeu qualitatis.

5 Cæterùm circa prædicta eſt aduertendum: † quia vt refert Alber. de Ro. in l. 2. pen. col. C. de iure emphyt. aliqui fecerũt differentiam in promiſſo caſu inter relictum purum & conditionale, volentes in relicto conditionali non attendi tempus teſtamenti: quod non video iure probari. Nam ſi conſideremus, quòd conditio ſuſpendit effectũ relicti, dicamus quòd propter hoc inſpici debeat tempus purificatæ conditionalis ea ratione nunquàm inſpiceremus tempus teſtamenti, contra d. §. teſtamento: cùm teſtamentum ſumat vires à morte teſtatoris, & non ante l. omnium. C. de teſtam. c. cùm Marthe. de celeb. miſ. vnde omni caſu eſt dicendum, quòd qualitas rei intelligatur ſecundum tempus teſtamenti in dubio deſignata, d. §. teſtamento, licèt Ro. in conſ. 123. incip. circa primum, 2. col. dixerit inſpiciendam qualitatem pecuniæ ſecundùm tempus petitionis, per l. cùm certum, vbi Bar. ff. de au. & arg. leg. quia non obſtat cùm ibi tractetur de precio ponderis argenti relicti: cuius pretium eſt in facultate ſoluẽdi, vt ibi,
6 † & non mirum ſi tempus petitionis vel moræ inſpicitur, vt ibi notatur, & in l. vinum. ff, ſi cer. peta.

At in propoſito quærimus: cuius bonitatis pecuniam teſtator reliquiſſe videatur, & dicimus ſecundum ius teſtamenti: vnde hęres de illa moneta ſoluat legatum in quantitate relicta, prout ſi ibi ſolueret pondus argenti legatum, & ſi velit ſoluere in alia moneta æſtimationem illius monetæ currentis tempore teſtamenti nõ negatur, quin illa æſtimatio ad tempus ſolutionis referatur, vt declaraui latè ſuprà eo in 5. declaratio. dum dixi, quod ſatis eſt ſoluere tantã de noua pecunia: quæ æquiualeat antiquæ.

SVMMARIA.

1 *Tempus condemnationis etiam in debito per ſententiam Iudicis inſpicitur.*

2 *Obligationis tempus inſpicitur, vbi ſententia fit ex antecedenti obligatione pecuniæ.*

3 *Præcepti vel ordinationis tempus nunquid inſpiciendum in præcepto ſuperioris, aut ordinatione iudicis.*

Decima Particula, ſiue Declaratio.

Decimò prædicta etiam concluſio procedit in debito per ſententiam, 1 ſeu ex iudicis cõdemnatione contracto: quia attendimus tempus cõdemnationis: cuius prętextu obligatur condẽnatus: & idem in debito ex Laudo: vt declarat Old. in conſ. 31. inci. cum quæſt. cum quo trãſit Ro. in conſ. 123. inc. circa primũ, 1. col. dum loquitur de ſententia iudicis: et eſt glo. notabilis in c. olim. de iureiur. no. Albe. de Ro. in l. cùm quid, vlt. col. ff. ſi cer. pet. ſequitur Panor. in c. olim. in pe. nota. de cenſi. & eſt de mente Specu. in tit. de ſolut. §. nunc aliqua. in fi. facit quod conſuluit Old. in conſil. 250. incip. factum tale eſt dum loquitur de quadam declaratione facta per ſummum Pontificem, vt vnum monaſterium alteri ad certam annuam penſionem teneretur: † quia intelligitur 2
de moneta ſecundũ tempus ordinationis: quod intellige, niſi condemnatio fieret ex aliqua antecedente obligatione eo caſu, quo tempus obligatiõis ſolet inſpici, iuxta l. vinum. ff. ſi cer. pe. cum vulga. Nec mirum, quia vt declarat Pet. de Anch. in Cle. ſi beneficio. vlti. col. de decim. ad obligationem,

tionem, & tempus obligationis ſententiæ ſe refert, quod an procedat, vbi quis condemnatur ad pœnam à ſtatuto impoſitam, dicam in 12. declar. Ex quibus ibi dicendis ampliabitur præſens declaratio: & non obſtat quod dixit Ro. in d. conſ. 223. in ver. ſin autem dicamus, 2. col. dum vult in prin
3 cipis ordinatiõe † quę habet vim præcepti, eſſe inſpiciendum tempus ſolutionis per d. Clem. ſi beneficiorum ſecundùm intellectum Paul. de Lea. de deci. quia veritas eſt in contrariũ, vel loquitur in præcepto: quia habet vim placiti principis et gratię, & ſic meri reſcripti quo caſu, vt dicam in declaratione ſeq. inſpicitur tempus ſolutionis, & non datæ, prout etiam declarat Miles in repertorio, in verbo pecunia.]

SVMMARIA.

1 *Tempus datæ reſcripti attenditur vbi pecunia eſt debita ex reſcripto principis. & num. 3.*

Decima aſſignata ſuper beneficio, an debeat ſolui ſecundùm vſum monetæ currentis tempore ſolutionis.

2 *Statutum & reſcriptum æquiparantur.*

3 *Moneta expreſſa in expectatiuis, an ſit intelligenda ad tempus datæ vel vacationis.*

4 *Intellectus ad Clemen. ſi beneficiorum. de decim.*

Vndecima Particula, ſiue Declaratio.

VNdecimò prædicta concluſio procedit etiam in eo, quod eſt debitũ ex reſcripto, vel gratia & pręcepto ſeu mandato principis, † quia inſpicitur 1
moneta, & eius qualitas & valor ſecundũ tempus datæ reſcripti ſeu mandati, & ſic cauſatæ obligationis ſecundùm Pan. in c. quanto, vlt. col. de iureiu. vbi hoc intelligit, quandò princeps habebat notitiã qualitatis & valoris pecuniæ, aliàs autem ſecundùm eum intelligitur de moneta currente ſecundũ tempus ſolutionis, per tex. cum gloſſ. in Clem. ſi beneficiorum. de decim. ibi dicitur decimam alicui aſſignatam ſuper aliquo beneficio debere ſolui ſecundùm vſum monetæ currentis tempore ſolutionis, quam Clem. ita Pan. vbi ſuprà intelligit poſt Guil. de Monte Lau. ibi &, hæc procedũt, etiam ſi princeps ordinet pręſtari inter tertias perſonas, vt ibi vel quia Papa mandet, quod vnum monaſterium, ſeu Abbas vnius monaſterij perpetuò teneatur dare alteri monaſterio certam penſionem: quia intelligitur de moneta ſecundùm tempus ordinationis, vt conſuluit Old. in conſi. 250. incip. factũ eſt tale &c. & latius Pan. in conſil. 250. incip. quòd ſolutio 2. volu. quod non placet Ro. in conſi. 223. incip. circa primum. 2. col. per tex. in d. Clem. ſi beneficiorum iunctis ibi dictis per Paul. de Leaz. & † quia ſtatutum & reſcriptum æquiparantur, vt patet 2
ex notat. per Innoc. in c. cauſamque de reſcript. & videtur ſentire glo. in l. ſi procuratorem. §. ſi ignorantes. in ver. igitur. ff. manda. cùm pecunia ex ſtatuto debita conſideretur ſecundùm tempus ſolutionis, vt ibi per eum, & dicam in ſeq. declar. vbi eũ improbabo. eſto quod Ioan. And. in addit. Spec. in rub. de conceſſ. præben. propè fin. poſt Old. in conſ. 168. incip. ad primam dicat in expectatiuis monetam expreſſam eſſe æſtimandã & intelligendam ſecundùm valorem currentem tempore vacationis: quòd dictum non videtur cõtrariari huic ampliationi ſeu declarationi, quia tunc incipit obligatio ex conceſſione & expectatiua contrahi, vt infrà dicam.

Et quia illa Clem. ſi beneficiorum, videtur à Doctoribus multipliciter & diuerſimodè intelligi, dum dicit ad antiquã taxam & monetam currentem tempore ſolutionis eſſe faciendam ſolutionem decimæ ſuper beneficio ex reſcripto vel priuilegio, alicui debitæ. Eſt aduertendum, quia vt dixit Pau. de Leaz. quem ſequitur Pet. de Anch. voluit illum tex. velle quod eſto † pecunia ſit debilior & minorata tem 3
pore ſolutionis ſufficiat ſecundùm illam ſoluere, & quòd hoc ſit ſpeciale in debito ex gratia, vel reſcripto, vel decimis à ſuperiore taxatis eò, quia fuit ita ibi prouiſum,

miſum, & in hoc poteſt verſari intereſſe: quia ſi taxa eſſet facta vel conſtituta in libris: putà centum ſoluendo de Turonenſibus vel ſolidis Mediolani debilioribus nunc currentibus minus ſolueretur, ſed ſi eſſet in ducatis ſeu florenis aureis non ſolueretur minus: quia quantò debilior eſt moneta, tantum plus dari debet pro ducato, l.2. C. de ve.nu.po.libr.11. ſecundùm vnum ſenſum, & ſecundùm iſtum intellectum loquitur Panor. in d.c. quanto. in q. præalleg. vbi limitat, niſi princeps habeat notitiā qualitatis pecuniæ currentis tempore reſcripti: quia intelligitur de ea ſentire, & iſte intellectus videtur magis communis, vt per Millum in repertorio, in verbo, pecunia.

Alius intellectus qui in puncto iuris videtur mihi verior, fuit, quod licèt in d. Clem. ſi beneficiorum, dicatur ſolui debere de moneta currente, propter hoc non velit illex textus ſolui minus taxa: quòd fieret ſi ſoluendum eſſet de moneta debiliore ſecundùm tēpus ſolutionis: ſed hoc ideò ita velit ille text. ne collector poſſet compellere cambiri monetam currentem vnde ſoluet debitor de currente pecunia vſque ad ſummam taxæ ſoluendo tantò
4 plus de noua ſi ſit vt debilior, † & illum ſenſum meo iudicio amplectitur gloſſ. ibi in verbo conſuetam. & Zabar. ac Imo. ibidem ac Panor. in d.c. quanto. in q. de moneta ex ſtatuto debita. in fin. & ſecundum prædicta puto intelligendum quod conſuluit Alex. in conſil. 21. incip. viſis. 2. vol. niſi conſuetudo verbo ſtatuti repugnarent, vt ibi per eum.

Eſt tamen aduertendum ad id, quod dixi poſt Old. in d. conſil. 168. quem tacito authore refert & ſequitur Ioan. And. in loco præalleg. quòd quando gratia refert ſe ad beneficium vacaturum, debeamus conſiderare pecuniam ſecundum tempus vacationis, & quo gratia ſortitur effectum: nam ſecundum eos multi dicebant cōtrarium, volentes tempus datæ couſiderari, arg. c. conſtitutus. & c. eam te. de reſcript. de quo per doc. maximè Zab. Pe. de Anch. & Imol. in d. Cle. ſi beneficiorum. nam potuit Old. benè dixiſſe non ratione conditionis, vt ipſe dicit propterea quæ dicta ſunt ſuprà in 8. decla. Sed eò, quia in gratia ſe referente ad beneficium vacaturum qualitas adiecta verbo ſit reſtringuenda ad tempus verbi & quo beneficium vacabit, l. in delictis, §. ſi detracta, ff. de noxa. & latè notatur in l. ex facto. in princ. ff. de vulg. & pupil.

SVMMARIA.

1 *Obligatio pecuniaria ad quod tempus referat monetæ valorem & qualitatem. nu. 3.*

2 *Pœnæ legales monetam quomodò conſiderent.*

3 *Obligationes ciuiles qualiter ad pecuniæ valorem ſe habeant.*

4 *Solidi debiti pro Cathedratico, vel ex conſtitutione canonis, an debeantur de antiquis.*

5 *Differentia inter debitum ex lege, vel ſtatuto nunquid ſit.*

6 *Salaria in ſolutione quomodò pecuniæ valorem conſiderent.*

7 *Donatio vltra quingentos aureos inſinuata, de quibus aureis intelligi debeat.*

Duodecima Particula, ſiue declaratio.

DVodecimò prædicta cōcluſio † procedit etiam in obligatione cauſata ex lege vel conſtitutione aut ſtatuto: inſpicitur enim tempus quo obligatio cōtrahitur ex ſtatuto, & ſecundùm illud tempus cōſideratur pecūnia, de qua in lege vel ſtatuto per ea, quæ dixi ſuprà in præceden. declar. poſt Oldr. in conſ. 250. incip. factum tale eſt, cum cōcor. ſequitur Corn. conſ. 321. incip. de pluribus in vlti. col. 3. volu. Et iuxta prædicta dixit Spec. in tit. de ſolu. §. nunc aliqua. in fi. quòd ſi ſtatututum imponit certam pœnam pro maleficio, vel mandat dari certum ſalarium poteſtati, & poſt conditum ſtatutum contingat mutari monetam, ſiue in bonitate 1

intrinſeca, ſiue extrinſeca, fieri ſolutio debebit pœnæ de moneta currente tempore condemnationis, vel ſalarij præſtandi, quo tempore condemnatus dicitur obligatus ad pœnam: quod etiam voluit ibi
2 in addi. incip. no. hic. dicens in pœnis † legalibus inſpici monetam currentem tempore contrauentionis, quod inducit ad condemnationes ſtatutorum, & in conuentionalib' tempus obligationis, vult idem Bal. in l. illud, in fin. commen. C. de ſacroſ. Eccleſ. & in l. 2. i. col. C. commu. de leg. & Zaba. Pet. de Ancha. & Imo poſt Zenze. & Matthe. in Cle. ſi beneficiorum, de decim. But. in c. quanto. de iureiur. cum quo tranſit Are. in l. quod te. 3. col. ff. ſi cert. peta. ac Marti. de Laud. in l. cùm quid illo. eo. titu. vbi D. Fran. Cur. in 5. quæſt. Pau. de Caſt. in d. l. 2. in princi. C. com. de leg. facit. c. olim. de iureiur. cum gloſ. & text. cum glo. in c. fin. de maled. quod ſecundum Petr. de Anchar. in d. Clem. vlt. col. de deci. debet intelligi, ſi delictum fuit commiſſum poſt mutationem monetæ vel poteſtas conductus. Nam cùm ex commiſſione delicti quis eo tempore obligetur ad pœnam, Inſtit. de oblig. quæ ex male. in princ. & l. ex maleficijs. in princip. & l. ex maleficijs. in princ. ff. de act. & oblig. licèt ſententia declaratiua & condemnatoria ſequatur, iuxta l. eius qui delatorem, cum ibi nota. ff. de iur. fiſ. Non propterea definit ex maleficio & tempore maleficij fuiſſe obligatus, vnde ſecundum Pet. de Anchar. vbi ſuprà
3 † debet conſiderari pecunia & qualitas, ac valor pecuniæ: quæ tunc currebant ſicut in ciuilibus obligationib. & probatur in d. l. ex maleficijs. in prin. & l. omnē, cum ibi not. per glo. & Doct. ff. de iudi.

Et idem eſſe debet in ſalario per ſtatutum debito ſecundum Pet. de Ancha. quia ſi poteſtas fuit cōductus ante mutationem monetæ, debebit conſiderari illa moneta, & ſecundum illam & eius valorem fieri ſolutio ſalarij. Et ſi poſt mutationem monetæ fuerit conductus, præſtabitur ſalarium ſecundum monetam mutatam, vt ſic attendamus tempus obligationis contractæ, & ita reperio conſultum fuiſſe in ſalario poteſtatis. Alber. Marchionatus Mōtisferrati per Bal. in conſil. 37. incip. ſuper eo. 1. volu. ſecundum pe. impreſſio. & dixi in 7. declar. in fin. ſequitur Ioan. de Ana. in c. fi. pe. col. de maled. & Millus in repertorio, in verbo, pecunia, quod eſt limitandū ſecundum Bald. in conſi. præalleg. niſi conſuetudo ſe haberet: vt ſecūdum monetam currentem tempore ſolutionis, & eius æſtimationem fieri deberet ſolutio, vt etiā dixi in præced. declar. circa fin. poſt Alex. conſ. 21. 2. vol. rationes autem, quare in debito ex lege vel ſtatuto conſideretur non tempus ſtatuti vel legis, ſed aliud † & in contractibus conſideretur tempus cōtractus, multas aſſignat Bald. in d. l. 2. C. commu. de leg. quem ſequitur Io. de Ana. in c. fi. antep. col. de maledi.

Sed melior illa videtur quam ſuprà retuli ex mente Pet. de Anch. in Cle. ſi beneficiorum, videlicet vt vtroque caſu inſpiciatur tempus, quo obligatio formatur: ita vt non ſit attendendum, an ſtatuta magis æquiparētur vltimis voluntatib. quàm contractibus, prout dixi Ro. in conſi. 223. infrà alleg. 1. col. & D. Franc. Curti. in d. l. cùm quid, 5. q. & iſtam rationem, quòd inſpiciatur ortus obligationis, aſſignat Bal. in d. l. illud. in fin. commen. intelligendo, an formatio obligationis, an ortus inſpiciatur, vt declaraui 7. declar. Et ſecundùm prædicta eſt intelligenda glo. in verbo, ſolidos, cum nota. per Bal. But. Panor. Imol. & Doct. in c. cōquerente, de offi. ord. dum dicit, quòd ſolidi qui debentur pro cathedratico ex conſtitutione canonis debentur ſecundum antiquos ſolidos: quoniam illa procedunt eò quia vſque à principio conſtitutio obligauit clerum Epiſcopis ad cathedraticum vel ſynodaticum: nō ſic eſt in l. vel ſtatuto imponēte pœnam, quia non habet quem obliget ante delictum commiſſum, vnde quandò conſtitutio vel lex tempore ſtatuti vel legis habet, quem obliget non ſimpliciter, † ſed erga alium, 5
vel tendit ad æſtimationem alicuius rei: putà ſerui fugitiui in perpetuum de moneta ſecundùm tempus ſtatuti legis vel conſtitutionis, & ita poſſet procedere deciſio

ciſio Bal.in l.quicunque,vlti.colum.C. de de ſeru.fugi.cum aliquibus concor. infrà alleg.

Et ita in effectu ſaluatur conſil. Oldra. nu.250.incip. factum tale eſt: dum voluit, quòd ſi ex conſtitutione ſummi Pontificis vna Eccleſia alteri obligetur ad annuam penſionem reddituum vel cenſuum, intelligi debet de moneta currente tempore conſtitutionis: quæ conſideratio fuit de mente.Panorm.in conſil.56.infrà allegando,licèt Rom.in conſi.223.incip.circa primum taliter tenuerit: videlicet quod eo caſu,& etiam generaliter vbi ex conſtitutione vel ſtatuto debetur certa ſumma pecuniarum,debeat attendi tempus ſolutionis,& non benè per prædicta.Item ſecundum prædicta etiam intelligendum eſt, quod voluit Butr.in d.c.quanto. cum quo tranſit Are.in d.l.quid te.3.col.ff.ſi certum peta.volens in obligatione legis vel ſtatuti,ſi antiqua pecunia reprobetur, vel non ſit in vſu,attendi monetam currentem, licèt etiam Panorm.in d.c.quanto. vlti.col. de iureiur.verſi.quid autem in ſtatuto. & in conſi.56.incip. quòd ſolutio, 2.volum. dubitauerit dicens: ſibi videri, quòd debeat attendi moneta currens tempore legis vel ſtatuti eò maximè: quia quandò imponunt pœnam, videntur illam velle 6 commenſurare ad delictum. † Et ſi debilitetur pecunia vel valor,debilitatur commenſuratio dicens ſimile in ſalarijs:quam opin.tenuit Bald.in l.quicunque,vlti.col. poſt gloſſ.ibi.C.de ſer.fug. vbi etiam Sali. & Pau.de Caſtr.& in d.l.quoties.C.de ſuſce.& Archi.libr.10.& in l. fina.ff.de in ius vocan.cum concor.ibi alleg. maximè per D.præceptorem meum, & Panor.in conſi. præalleg.Sed propter hoc non eſt recedendum à communi ſententia per fundamenta alleg. & quia vt dictum fuit ſuprà proxi. poſſunt multæ ex iſtis deciſionibus cõcordari,nec placet diſtinctio Pau.de Caſt. qui fecit differentiam inter legem & ſtatutum, in d.l.2.in princ.C.de commun.de leg. volens, quòd in legibus attendatur tempus legis conditæ, & in ſtatutis moneta viualis: quia iſta differẽtia eſt verbalis.

Eſt benè verum ſecundum Bal. in l.illud.in fin.commen.C.de ſacroſan.Eccleſ. quòd vbi pecunia non eſt in obligatione vel ſolutione, ſed in ſolennitate,inſpicitur tempus ſtatuti vel legis conditæ: putà quandò lex dicit, quòd † donatio vltra 7 quingentos aureos non valeat, niſi inſinuetur: quia intelligimus de aureis & ſolidis legalibus, ſecundum tempus legis conditæ:quorum 72.faciunt libram,iuxta l.quoties.C.de ſuſce.& Archid.lib.10. ſequitur notabiliter Paul. de Caſtr.in l.2.in princ.C.commu.de leg.Idem eſſet vbi pecunia eſſet in obligatione, & lex vel ſtatutum vltrà, procederent determinando perpetuam taxationem pecuniæ, de qua in lege vel ſtatuto ſecundum Bal.in d.l.2. 1.colum.C.commu.de leg. qui ita intelligit,l.ſi aliud.C.de ſuſce. & Archa.libr.10. voluit alleg.d.l.quoties.& ſi non eſſet certa moneta,de qua in l.vel ſtatuto,quid iuris ſit declarat Salice. in l.fin.C. ſi cer.pet. & dixi in 1.declar.

Reliqua in materia prædicta videri poſſunt per Cyn.in l. ſi quis pro redemptione.C.de donat.per Specul.in titu. de inſtru.edi.§.porrò. in fin. Bald.& Salicet. in l.quicunque. circa fin. commen.C. de ſer.fugi.per gloſſ.& Doct.in l.fina.ff.de in ius vocan.per Bald. in addit. Specu.titu. de ſolut.in verbo,obligatio legalis,& per Millum in repert.in verbo, pecunia, cum concor.An autem mutata moneta per ſtatutum videatur etiam mutatum ſtatutum, quod diſponebat fieri deberi ſolutiones ad certam monetam taliter, quod ſecundum mutatam monetam ſolutio ſit facienda,dicetur infrà 7.fallen.1.col.

SVMMARIA.

1 *Obligationis tempus conſideratur, etiam ſi debitor ex induſtria pro pluri expenderit.*

2 *Pecuniæ valor æſtimatur iuxta pondus & conſuetudinem Cambij, quæ communiter eſſe ſolet.*

Ff 2 Deci-

Decimatertia Particula, ſiue Declaratio.

DEcimotertiò prædictæ concluſio,
quòd inſpiciatur qualitas & valor
pecuniæ ſecundùm tempus obliga-
1 tionis, † declarando, prout in 4.5. & alijs
declara. adeò procedit, vt ſi debitor ex in-
duſtria pro pluri expenderit, nõ poſſit pe-
ti, vt fiat ſolutio ſecundum quod fuit ex-
penſa: quia lucrum ex induſtria eſt ipſius
debitoris per ea, quę dixit Alb. de Ro. poſt
Iaco. de Aret. in l. cùm quid. ff. ſi cert. peta.
dum dicit, quòd ſi quis mihi mutuaſſet pe
cuniam reprobatam, & ego mea induſtria
illam expenderim pro bona, nõ tenear ad
reſolutionem bonæ, per l. 3. ff. ad l. Fal. iun
cta l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pign.
act. ſequitur Mar. de Lau. in d. l. cùm quid.
facit optimè gl. in Clem. ſi beneficiorum,
in verbo, conſuetam, de decim. quæ dixit
quòd valor pecuniæ ęſtimatur iuxta pon-
dus & conſuetudinem Cambij, quæ com-
muniter eſſe ſolet, non autem iuxta caſua-
lem cariſtiam vel vtilitatem, quæ caſuali-
ter accideret: & quod dixit Bal. in l. accee-
2 ptam. 17. q. de vſur. æquum eſſe: † vt pro
quanto expendi tuam pecuniam, pro tan-
to illam tibi ſoluam, procedit in æſtima-
tione communi, licèt eius dictum non ſe-
quar, ſuprà in 3. declarat. vnde ſiue à ca-
ſu, ſiue ex induſtria pro pluri fuerit pecu
nia expenſa, non eſt curandum, ſed atten-
ditur tempus obligationis declarando, vt
dixi in d. declaratio. cum duabus ſequen.
Et ad prædicta videri poteſt, quod dixit
Alb. de Rom. in d. §. qui reprobos, 2. quęſt.
& quod ibi alij dicunt.

SVMMARIA

1 *Tempus contractus inſpicitur, ſi ſuperueni-*
ens augmentum vel monetæ variatio mo-
dico tempore durauit etiam in moroſo.
Modicum tempus quod dicatur.
2 *Valor pecuniæ communis attenditur, non*
certarum perſonarum.

Decimaquarta Particula, ſiue Declaratio.

DEcimoquartò tunc maximè atten-
ditur valor & qualitas pecunię de-
bitæ tempus obligationis declaran
do hoc: † vt in alijs declarat. dictum fuit, 1
quandò augmentum vel variatio eius mo
dico tempore durauit, eſto quòd eſſemus
in caſu vbi aliàs inſpiciendus eſſet valor
ſecundum tempus ſolutionis, vt in moro-
ſo iuxta ea, quæ dicam infrà in 1. limit. &
ita voluit Bart. in l. Paulus, 6. q. in fi. ff. de
ſolut. per l. pretia rerum. ff. ad l. Falc. cum
ibi not. dicens modicum tempus eſſe for-
tè duorum, trium, vel quinque dierum. ſe-
quitur Imol. in c. quanto, de iureiu. pe. col.
vbi etiam Panor. in pen. col. dicens, quòd
quãdò eſt ſpes quòd de proximo pecunia
ſit reditura ad priorem valorem, vel quan
dò valor mutatus nõ eſt perpetuus, vt cõ-
muniter accidit in ducatis, & alijs mone-
tis groſſis, tunc non attendimus talem va-
lorem variatum etiam in moroſis. Secùs ſi
non eſt ſpes, quòd de proximo talis muta-
tio tollatur, vel ſi eſt perpetua, quod di-
ctum Pan. eſt reſtringendum iuxta not. in
d. l. pretia rerum, dum de tempore loqui-
tur indeterminatè, & ſicut nõ attenditur
variatio, quæ modico tempore durauit, † 2
ita non attenditur valor aliquarum perſo-
narum, putà campſorum, ſed communis,
ſecundum gloſ. in Cle. ſi beneficio. in ver-
bo. conſuetam. de deci. & dixi ſuprà in 2.
col. & ſi debitor ſciens quòd pecunia eſt
de proximo captura diminutionem, ſol-
uat creditori ignoranti, non liberatur ſe-
quuta diminutione, quin teneatur ad ſup-
plementum ſecundum valorem temporis
contractus & obligationis, per not. per
Bal. in l. acceptam, 17. cum ſeqq. C. de vſu.
& per not. per Bar. in l. contra in fin. com-
men. ff. de lega. & in l. 1. § 1. ff. ſi quis teſt. li.
eſſe iuſ. fue. & per Bal. in l. 2. C. de pe. & cõ-
mo. rei ven. & in l. vina, la. 2. ff. eo. titu. iun-
ctis his, quæ dicuntur de deſtinatis, ac de
proximè futuris, in l. cętera. ff. §. fi. ff. de le.
1. & in l. diuortio. §. interdum. ff. ſolu. mat.
de

de qua materia Deo dante, alibi latè dicam,& conſequenter debitor ſciens diminutionem de proximo futuram poteſt recuſare capere per prædicta: maximè quia non dicitur ſoluere ſecundùm valorem temporis obligationis quando non eſt duraturus,ſed de proximo mutãdus per prædicta,& d.l.pretia rerum.

SVMMARIA.

1 *Obligationis tempus etiam in moroſo aſpicitur,ſi pecunia debita eſt adeò minuta, vt por aliam æſtimari poßit.*

2 *Intereſſe lucri in pecunia non poteſt peti à debitore moroſo.*

3 *Pecunia minuta non recipit æſtimationem per aliam pecuniam.*

Decimaquinta Particula ſiue Declaratio.

DEcimo quintò prædicta concluſio procedit etiam in moroſo debitore in † pecunia adeò minuta,vt non 1 poſſit per aliam æſtimari: quia in eo attenditur valor pecuniæ ſecundùm tempus obligationis,eſto quod moroſus teneatur ad intereſſe quanti plurimi à tempore moræ iuxtà l.vinum, ff.ſi certum pet. & non obſtante,quod creditor poſſet dicere, ſi habuiſſet pecunias ante moram, ex eis plures ducatos habuiſſet, quàm nunc habere poſſit, cùm fortè ducatus tunc minus valeret. Nam ſecundùm Bart. ibi, cũ quo magis communiter tranſeunt ſcribentes, non poteſt peti tale intereſſe, cùm ſit intereſſe 2 † lucri, quod non debetur per moroſum, l.ſi ſterilis,§.cum per venditorem, ff.de actio.empt. cum pecunia minuta prout ſuprà,non recipiat æſtimationem per aliam pecuniam,de qua materia plenius dicam infr.in 1.limit.

Et eſt aduertendum ad aliud, quia debitor pecuniæ moroſus poteſt teneri etiam ad aliud intereſſe, putà aliquis debebat in emptione prædiorum infrà certum tempus conuertere pecuniam & diſtulit: certè ſi pecunia varietur, tenetur ad intereſſe conſiderato, an in emptione prædij ſit intereſſe pecuniam mutare per prædicta. Item tenetur ad intereſſe fructuum, qui percipi potuiſſent ſi mora in emendo non interueniſſet, vt latè per Doctor. Socin. in conſil.147.incipien. circa primum, vltim. colum.

SVMMARIA.

1 *Pecuniæ valor ad tempus obligationis reſpicitur,quando ita eſt actum.*

2 *Conſilium pro creditoribus ad euitandam pecuniæ variationem.*

Decimaſexta Particula ſiue Declaratio.

DEcimoſextò prædicta concluſio, quod † inſpiciatur qualitas & valor pecuniæ ſecundùm tempus obligationis maximè procedit, vbi hoc actũ eſſet, vt de ſe patet, & notant Zaba. Pet. de Anch. & Imo. in Cle. ſi beneficiorum, poſt Hoſti. & antiquos per eos ibi relatos, de decim. & Fran. de Are. in conſ. 111. incip. cõſideratis, & idem eſt econtra, vt dicam infrà in 7. limit. vbi idem dicam de conſuetudine videlicet in 3. limit. & quod dixit Fran. de Are. de ſtatuto in conſ. 11. 3. col. vſque in fin. quæ declaratio videtur ſuperflua tanquam de indubitabili, quia vt dixit Imo. in l. Paulus, ff. de ſolu. poſt Ioan. And. & Hoſti. in c. quanto. de iureiur. † vtile eſt 2 aduertendum dubitationes apponi in cõtractibus quod pecunia reddatur in eodẽ pondere, in eadem materia, & in eodem curſu, vnde quando datur æſtimatio, illa eſt tenenda, licèt ſecundùm Bart. ibi, in fi. ſi dicatur quod debeat fieri ſolutio, in eadem æſtimatione ſufficiat, notat Panorm. in d. c. quanto, in fine commen. de iureiurand. facit quod dicam infrà in 8. limitat. Et quid ſi ſtatutum mandet fieri ſolutiones certo modo, vel ſecundùm monetam temporis contractus, quod non obſeruetur, videatur Franciſ. de Aret. conſi. 11. præ-

alleg.& quod dixi ſuprà in 12.declar. circa medium.

SVMMARIA.

1 *Obligationis tempus inſpicitur etiamſi fuerit dictum, quòd ſolutio fieri poſſit de moneta currente tempore ſolutionis.*
Obligatio tamen generis reſpicit tempus ſolutionis.

2 *Pecunia minuta quantò plus vileſcit, tantò creſcit groſſa.*

Decimaſeptima Particula, ſiue Declaratio.

1 DEcimoſeptimò prædicta concluſio quod † inſpiciatur valor & qualitas pecuniæ temporis obligationis procedit, etiam ſi dictum fuerit, quod ſolutio fieri poſſit de moneta currente tempore ſolutionis: quia hoc intelligitur, vt de illa fiat ſolutio, ſi ſit vilior ad æſtimationem antiquæ, ſecundum Pan. in d.c. quantò, vi. col. verſ. quid autem in ſtatuto in fi. cum concord. quæ adduxi ſuprà in 6. decl. maximè circa fin. & erit ſenſus, vt ibi dixi quod iſte debitor non cogatur perquirere antiquam pecuniam, aut nouam in aliã commutare, iuxtà gl. in Cle. fin. de deci. facit quod dicam in ſeq. decl. puto tamen, quod vbi obligatio eſſet in genere cõcepta, putà in libris 20. vel florenis 20. Mediola. vel Sabau. cum nulla petia ſit, quæ ita vocetur eo caſu, ne illa verba ſint ſuperflua, intelligemus de libris vel florenis ad monetã temporis ſolutionis etiam viliorẽ vel debiliorem. Nam ita verificatur florenus Mediolani in 32. ſolidis minoris ligæ ſicut fortioris, & libra in 20. ſolidis, adeò † quod
2 niſi ſic diceremus, illa verba monetæ currentis redderentur ſuperflua, contrà not. in ſimili per Bar. in l. ſi ſtipulatus ſim 10. in melle. ff. de ſolut. vbi dicit, quod ſi promiſi tibi centum libras in pecunia minuta, non potero etiam ſecundùm conſuetudinem ſoluere in groſſa moneta: quia cum minuta omninò eſſent in obligatione, l. numis, ff. de leg. 3. l. ſemper in ſtipulationibus, cum ibi not. ff. de regul. iur. illa verba in moneta minuta, cenſentur adiecta ad hunc finem, vt de alia ſolui non poſſit: nõ ſic eſt in florenis aureis, ſeu ducatis: quia eſto quod promiſeris mihi centum ducatos auri ſoluendos de moneta currente tẽpore ſolutionis, licèt inſpiciamus quantùm de illa moneta noua faciat ducatum, licèt ſit vilior, tamen plus dabitur cũ quãto magis vileſcit moneta argentea, tantò plus creſcat moneta aurea, vt demonſtrat experientia, & facit l. 1. ſecundùm vnum ſenſum. C. de ve. num. pot. lib. 11. Fateor tamen, quod eo caſu dabitur noua moneta, ſecundùm proprium curſum. In ſumma æquiualente ducato, de quo etiam dixi in 5. declar. & de hac materia continget dicere in 8. limitat. in 3. & 4. quæſt. vbi dicetur, quid ſit quando ſimpliciter dicitur, monetæ currentis.

SVMMARIVM.

1 *Obligationis tempus attenditur, etiamſi Princeps ſtatuat quòd ſolutiones fieri debeant de noua pecunia.*

Decimaoctaua particula ſiue Declaratio.

DEcimo octauò prædicta concluſio procedit, etiam ſi princeps ſtatuat,
† quod ſolutiones penſionum debeant fieri de noua moneta, fortè quod tempore conſtitutarum penſionum in Francia fiebant Turonen. debiliores, & tempore ſolutionum facti ſint fortiores, & Sereniſſimus Rex ſtatuerit ſolui penſiones Turonen. ſecundùm nouam monetam. Nam debet haberi ratio, quanti plurimi valent noui antiquis, ſecundùm Oldrad. in conſil. 250. incipien. factum tale eſt, & faciunt quæ dixi in præceden i declaratione, de qua conſtitutione dicam infrà in 6. limit. no. Ioan. Andr. in addit. Specul. ad titu. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. olim, &c. 1

Sequun-

Sequuntur limitationes decem vſque ad finem.

Primò fallit concluſio in debitore moroſo.

Secundò fallit, quando conſuetudo permittit de alia moneta ſoluere, quam quæ eſt promiſſa, ſuprà Brun. ſupr. pręmiſ. 2. num. 4. Laudenſ. num. 5. Molinæus tamen infrà q. 92. nume. 64. hanc conſuetudinem negat.

Tertiò fallit, quando conſuetudo fert quod ſolutio fieri poſſit ſecundùm valoré & curſum temporis ſolutionis.

Quartò, quando debitor præſcripſiſſet ſoluere iuxtà tempus, de qua præſcriptione vide ibi additiones.

Quintò fallit, in eo quod præſtatur ratione vſuræ.

Sextò fallit, ſi Princeps mandaret ſolui de noua moneta.

Septimò fallit in decimis & tributis.

Octauò fallit, quandò ęſtimatio in certa pecunia à partibus eſt facta.

Nonò fallit, quandò ſtatutum dictat, ſolui pecuniam ſecundùm tempus ſolutionis.

Decimò fallit, quoad bonitatem intrinſecam. Matth. Boiſs Doctor.

SVMMARIA.

1 *Debitor moroſus tenetur ad ſolutionem pecuniæ quanti plurimi valuit à tempore moræ, num. 3.*

2 *Creditor moroſus nunquid teneatur recipere pecuniam, quæ à tempore moræ diminuta eſt.*

4 *Intereſſe lucri intrinſeci ratio non debet haberi, & an ſemper verum, nu. 5.*

6 *Mercari ſolitos poſſunt in foro conſcientiæ petere intereſſe lucri.*

7 *Pecuniam minutam poſſe per groſſam æſtimari Canoniſtæ communiter tenent.*

LIMITATIO I.

1 PRędicta concluſio, † quod attendetur valor & qualitas pecuniæ ſecundùm tempus obligationis, eſto quod valor fuerit poſtmodùm variatus declarando, vt in 4. & 5. decl. & alijs, de quibus ſuprà dictum fuit, limitatur, vt non procedat in debitore moroſo: quia in eo attenditur tempus moræ, & ſequens ſecundùm Bart. Ange. Imol. Cuma. Paul. de Caſtr. in l. Paulus. la. 1. ff. de ſolut. & Alb. Bart. Bald. Ang. Sali. Paul. de Caſt. & communiter Dd. in l. cum quid. ff. ſi cert. pet. notatur etiam in l. quod te. eo. tit. dum dicitur de pecunia promiſſa reprobata poſt moram debitoris, & in l. creditor, in prin. ff. de ſolu. Zaba. Petr. de Anch. & Io. de Imo. in Cle. ſi beneficiorũ, de deci. not. Bart. in l. res in dotem, ff. de iure dot. Alb. de Ro. poſt Guil. de Cun. in l. vinum, vl. col. ff. ſi cert. pet. Dd. communiter in l. numis, ff. de in lit. iur. But. Imo. Panor. & Canoniſt. in c. quantò. de iureiur. Bald. in conſ. 137. incip. ſuper eo, & in conſ. 339. inci. punctus quæſtionis. 2. vol. ſecundùm pen. impreſſionem. Soci. in conſ. 6. & melius in conſ. 298. incip. pro fundamento.

Ex quo infertur † quod ſi debitorem florenis aureis ſeu duca. tempore, quo valebant 4. lib. & ſolidos 24. ſoluat lapſo termino ſolutionis, ſeu dudum poſt interpellationem ſeu poſt tempus moræ, & contingat valorem ducati decreuiſſe poſt tempus, quo ſolutio fieri debeat, videlicet ad lib. 4. cum dimidia talis debitor fuerit debitor 100. duc. tenebatur dare ipſos 100. duca. & vltrà quanti plurimi valebant ante moram, id eſt 400. ſolidos Mediolani in totum, ſeu 4. ſolidos pro ſingulo duca. & ſic dabit 100. & 4. duc. & lib. 2. Mediolani loco 100. ducatorum, per l. vinũ, cum ibi no. ff. ſi cert. pet. & l. in hac, cum ibi etiam notatis, ff. de triti. quod eſt intelligendũ quo ad extrinſecam bonitatem. Nam ſi plures lib. requirantur ad ducatũ quã antiquitus. propter bonitatẽ intrinſecã mutatam in moneta, cõſiderabitur valor duc. ſecundũ lib. monetæ tẽporis contractus etiã in moroſis, cũ iſtud non ſit intereſſe moræ, vt de ſe patet, & ex notatis per Bart. d. l. Paulus, 6. q. iunctis his quæ dixi latè in 1. decl. & q̃ dicam inf. in 8. limi. 3. & 4. q. quod poſſet reſtringi, niſi princeps mandaret poſt morã mo-

monetam debilem ſolui pro tanto, quantum bona expendebatur ante moram, & in hoc creditor non eſſet paſſurus intereſſe, vt quia eſſet campſor per infrà dicenda. Et quod dictum eſt in debitore moroſo: procedit etiam contra in creditore moroſo: vt per Bald. in c. quantò, vlt. colum. verſicu. extrà quæro, de iureiuran. & clarius per Paul. de Caſtr. in l. Paulus, ff. de ſolut. & in d. l. cum quid, poſt quoſdam alios ſcribentes, ſequitur Martin. de Laud. in tract. de moneta, in 14. quæſt. verſicu. circa quartum.

3 Ex quo ſequitur, † quod ſi debebam tibi centum duca. tempore quo valebant 4. libr. cum dimidia, quos volui ſoluere, & noluiſti, poſt & moram tuam in nolendo accipere commiſſam ducatus creuit ad libras 4. & 14. ſolid. Mediolani non cogor ſoluere 100. ducatos, quia plus ſoluerem, quam eſſet in obligatione, vel quam valeret ducatus antè moram propter quod de ſingulo ducato detrahantur quatuor ſolidi, & de tota ſumma 400. & ſic nunc tenebor ſi velim ſoluere in ducatis aureis, dare 95. ducat. & 28. ſolid. per ea, quæ habentur in d. l. vinum, & facit l. creditor, in princ. cum ibi not. ff. de ſolut. quod dicebat Paulus de Caſtr. in d. l. Paulus, ſe habere de facto, & ſunt notabilia. Et prædicta procedunt ſecundùm Bart. & Doct. communiter, in d. l. Paulus, maximè Angel. Imol. Paul. de Caſtr. gloſſ. ac communiter Doct. in l. numis. ff. de li. iur. vbi Alexan. & Moder. & Alex. in l. cum quid, pe. colum. ff. ſi cert. peta. in pecunia groſſa quæ per aliam æſtimatur, ſeu cui non ſubſit alia magis minuta.

Hinc ſi debebas mihi 20. libras monetę minutæ, ſeu Imperialium tempore, quo ducat. valebat 4. libras, & poſt moram creuerit duc. ad quatuor libras, & 14. ſolidos, non potero petere niſi viginti libras, nec potero dicere, quod ante moram pro 20. lib. de imperialibus potuiſſem habere ducatos quinque auri, & quod videlicet hoc tempore quo vis ſoluere ex 20. libr. non poſſem habere niſi ducatos quatuor auri, & 28. ſolidos taliter, quod patior intereſſe librarum 3. & ſolidorum 6. quæ ſumma deficit ad complementum ducato. 5. Ratio ſecundùm Bar. & Doct. in d. l. Paulus, cum concord. præalleg. quia iſtud intereſſe in hac pecunia minuta non eſt intereſſe damni, ſed lucri extrinſeci, de quo intereſſe lucri extrinſeci ratio haberi non debet, l. ſi 4
ſterilis, §. cum per venditorem, ff. de acti. empt. Et quod non ſit intereſſe damni, ſed lucri, probant Bart. & ſequaces in dicta l. Paulus, quia tunc eſt intereſſe damni, quãdo creſcit & decreſcit ęſtimatio eius quod debetur d. l. vinum, & nota in l. 1. C. de ſenten. quæ pro eo, quod inter. ſed æſtimatio pecuniæ taliter minutæ non creſcit, nec decreſcit, & pariter non creſcit vel decreſcit æſtimatio: & valor librarum quæ conſiſtunt & debentur ex pecunia taliter minuta, & hoc ideò eſt, quia pecunia taliter minuta per aliam non æſtimatur, id eſt, per groſſam, ſed benè contracta: quia groſſa per minutam æſtimatur. Nam licet aceruus paruorum numorum poſſit æſtimari per pecuniam groſſam, tamen vnus numus adeò paruus, & ſinguli tales numi non recipiunt æſtimationem à groſſa, cum non ſint permutabiles & cõuertibiles in groſſam, & pro tanto non poteſt pecunia taliter minuta dici à groſſa æſtimari: quia illud dicitur æſtimare rem aliquam, quod eſt illud permutabile & conuerticile. l. 1. ff. de contrahen. empt. non ſic in pecunia groſſa, quæ eſt in minutam permutabilis: vt de ſe patet ſicut in alijs rebus euenit, quæ per pecnniam æſtimantur, l. ſi ita, ff. de fideiuſſ. & hæc opin. eſt apud Legiſtas magis communis, vt patet ex notat. in d. l. numis, vbi Alex. & Modern. & in d. l. Paulus, & per Alexan. in d. l. cum quid, penul. colum. & hæc limitatio, vt dixi, procedit in intereſſe extrinſeco, quod eſt damni, putà quando valor pecuniæ etiam groſſæ debitæ eſt diminutus: vt ſuprà figuraui exemplum: ſecùs ſi eſſet auctus cum tunc peteretur intereſſe lucri, quod non deberetur, niſi perſonæ ſolitæ negotiari ſecundùm Imol. in d. l. Paulus, & Doctor. in d. l. numis, vbi Alexand. in fin. commen. & infrà dicetur. Hinc ſi debes mihi centum lib. & du-

& ducatus creuiſſet poſt moram,non po-
tero dicere quòd ex c. lib. ante morã po-
tuiſſem habere plures duca.& quod plu-
res libras volo vel tot ducatos, quot po-
tuiſſem habere ex c.libris,niſi ſim perſo-
na ſolita lucrari:vt inf.dicetur.

5 Et †tenendo hanc opini.quod intereſ-
ſe lucri peti non poſſit, & quòd in pecu-
nia minuta non ſubſit intereſſe damni ſed
lucri,eſſet limitanda ſecund. Alex. in lo-
cis præalle.niſi talis moneta minuta eſſet
in valore diminuta:quia eſt · quòd debi-
tor non teneretur ad augmentum mone-
tæ groſſæ eo caſu quo eſt debitor in mo
neta minuta tãquam pro lucro,teneretur
tamen pro decremento minutæ pecuniæ
tanquam pro damno emergenti , per ea,
quæ ſupra ad propoſitũ allegata fuerunt:
& idem ſi moneta minuta, de qua in pro-
miſſione aucta fuiſſet, vt quia non eſſet
adeo minuta quin reciperet variationẽ:
quia tunc de ea eſt dicendum proportio
nabiliter idẽ,quòd de groſſiore per præ-
dict.& l.3.in fin. cum gloſſ. ff. de eo quòd
cert.loc.

Item ſecundò limitatur prædicta opi.
ſecund.Alex.in lo.præalle.poſt Cuma.&
Im.in d.l.Paul.& Guil.de Cug.in d. l.nũ-
6 mis & no.per gl.& Cy.& Bart in l.1.C.de
ſent.quæ pro eo quod intereſt.†vt nõ pro
cedat quando lucrum eſſet quaſi certum
vt quia creditor eſſet perſona ſolita nego
tiari cum pecunijs prout ſunt cãpſores,
& hi qui ex permutatione pecuniarũ ſo-
lent lucrari:ita quod veriſimiliter ſi pe-
cunias minutas ſibi debitas ante moram
habuiſſet, illam in maiorẽ permutaſſet,
& idem de alio lucro per d.l.3. §.fin.ff.de
eo quòd cer.lo.iũctis no. in d.l.1.per Bar.
& alios,C.de ſen.quę pro eo,quòd inter-
eſt,facit quod voluit gl. & Bal. in l.cura-
bit,ff.de act.emp.Pan.in c.conqueſtus,de
vſu.& in c.venerabilis.de exc.& in c.p.&
gl.de off.dele.& Bal.in l.in cõtraria.ff.de
vſu.& l.ſi verò,§.vſuras, ff. mãdatũ dicũt
ſolitos mercari poſſe de iure canonico &
in foro cõſcientię petere intereſſe lucri,
circa quod aliquid facit Franc.de Are.in
conſ.9.in fi.& licèt Ang.prædict. limitat.
intelligat in arbitrijs tantum procedere,
vt per eum in d. l. Paul. tamen veritas eſt
quod etiam in nõ arbitrijs procedat,quã-
do perſona ſolita eſt negotiari:vt per Bar
to.& Doct.in d.l.3.§.fi.& Imol.in d.l. Pau
lus cum concord.præalle.

Et licèt prædicta procedant ſecũdum
cõmun.opin.Legiſtarũ,tamen But.Pan.&
Imo.in d.c.quanto,& cõmuniter Canoni
ſtæ videtur tenere cõtrarium,negãdo fun
damentum Bart. dicentis quòd † pecunia 7
mutata non põt per groſſam æſtimari,ſic-
ut ecõtra, quia ſecundũ eos veritas eſt in
cõtrariũ. Nã ſicut florenus auri valet tot
imperiales,ita tot imperiales valent flo-
renũ,& hoc patet ex text.in l.1.C.de arg.
præci li.10.vbi hoc no.maximè per Io.de
Pla.& hoc videtur verius,quia illi qui cu
dant monetã,cudũt eam videlicet minu-
tam reſpectiuè ad groſſam , & econtrà a-
lias eſſet incertitudo ita qđ intereſſe ſuc
cedẽs in pecunia minuta poſſet intereſſe
dãni, ſicut illud quod ſuccedit in pecu-
nia groſſa,ſicut.n.vnus ſolidus Mediola-
ni valet 12.den. pariter 12. denarij valent
vnum ſolidum, vnde idẽ eſſe debet iudi-
ciũ de vna , quod de alia.ſequitur Marti.
de Lau.in trac.de moneta,14.q.in fin.poſt
Cyn. in l.in minorum. C.de inqui.cau.in
integ.reſti.non eſt neceſſaria, & Do. Frã.
Cur.in d.l.cum quid, in 2. q. Et eſto quod
minuta pecunia etiã æſtimetur per groſ-
ſam , prout videtur verius, & dixi ſuprà
eadem concluſ.circa 2.col.Et ſi quæratur
quomodo conſiſtat intereſſe dãni, formo
exemplum tempore, quo groſſonus vale-
bat 20. tantùm ſolidos , ducentũ 40. puri
denarij imperiales valebant groſſonum,
nunc autẽ cum groſſonus valeat 23. ſoli-
dos,nõ poſſunt ipſi 240.den.vnum groſſo
num valere.Sed exiguntur ducentum ſe-
ptuaginta ſex denarij,& ſic erit intereſſe
damni, quia perinde eſt ac ſi decreuiſſet
valor denariorum cum tantùm nõ valeat
de pecunia groſſa , prout alias valebant,
& iſtud eſt intereſſe damni ſecũdum Dd.
prædictos, quòd Bart. vult appellare in-
tereſſe lucri tam in d.l.nummis,in fi.quã
in d.l.Paulus,6.quæſt.

SVMMARIA.

1 *Debitor ſoluere nolens de pecunia promiſſa, an poßit recurrere ad valorem temporis contractus.*

Debitori ante moram nihil imputandum eſt.

2 *Conſuetudo quod poßit ſolui moneta argẽtea etiam ære contaminata pro aurea, eſt ſeruanda.*

3 *Fiſcus in duobus caſibus non tenetur æs & argentum pro auro capere.*

4 *Solutio fieri poteſt de pecunia diuerſæ formæ, modo ſit eiuſdem materiæ.*

LIMITATIO SECVNDA.

Secundo limitatur concluſio præalle. vt non procedat quando ſecundum conſuetudinem, quæ permittit vnam monetam ſolui pro alia, quis non vult ſo-
1 luere de pecunia promiſſa, ſed de alia: † nam attendetur valor pecuniæ, quę ſoluitur loco promiſſæ ſecundum tempus ſolutionis ſi de promiſſa reperitur, cuius ęſtimatio ſit variata per text. cum gl. & ibi nota per Bart. in l. cum aurum. ff. de auro & argento leg. & latè declaraui ſuprà in 5. decla. cum præceden. Nam ſufficit creditori quando nulla interuenit mora, ꝙ habeat æquiualentiam pecuniæ promiſſæ, vbi poteſt ſolui æquiualentia conſideranda eſt tempore ſolutiõis, d. l. cum certum, cum concor. alle. copioſè in 5. decla. aliàs vel plus vel minus acciperet quàm eſſet promiſſi pecunia, ſi aliud tẽpus inſpiceremus. facit quia ante moram nil eſt imputandum debitori, l. vinum, cum materia. ff. ſi cer. pet. poterit enim creditor ducatorum auri ex illa æquiualentia tot ducatos habere, quot ſint in obligatione conſiderato tempore ſolutionis. Et ſi cõſideraremus tempus obligatiõis poſt quã fuiſſet variatus ducatorum valor, vel plures ducati haberentur aucto valore, vel minus eo diminuto, quod eſſet abſurdũ.

2 Et quòd illa conſuetudo † ſit ſeruanda in locis vbi viget taliter, quòd poſſit moneta argentea etiã ære contaminata ſolui pro aurea, no. gl. in l. ſi quis argentum, C. de do. vbi Bal. & communiter ſcribẽtes, Bart. Imo. & communiter ſcribentes in l. Paul. ff. de ſol. Barto. in d. l. cum aurum, & clarius in l. 1. ff. de au. & ar. leg. & Bal. in l. libera, C. de ſen. & inter. om. iudi. Doct. in l. 2. §. 1. ff. ſi ce. pe. vbi dicunt poſt gl. ceſſante conſuetudine nõ poſſe ſolui de moneta vnius vel deterioris metalli pro alia, Pan. in c. quato. in fi. comm. de iureiu. vbi But. & Imo. Bar. in l. ſi ſtipulatus ſim o. in meſſe. 2. col. ver. ſed pone, ff. de ſol. & in l. diuortio. §. ob donationes. ff. ſol. matrim. Martin. Laud. in d. l. cum quid, & in tract. de moneta, & Franc. Are. in conſ. 11. 1. col. & ſecundũ plures ex Doct. præall. & Bal. in d. l. libera 2. col. C. de ſentẽt. & interlo. om. iudic. iſta conſuetudo eſt vniuerſalis. no. lo. de Pla. in l. 1. C. de ar. precio. li. 5. vbi dicit ſpeciale in fiſco vt cogatur capere æs & argentum pro auro. nota. Ro. in l. diuortio. §. ob don. ff. ſol. matrim.

Quod ſecundum eum poſt Bart. in l. 1. C. de col. æris co. lib. limitatur dupliciter: primò † niſi fiſcus damnum paſſurus 3
ex hoc l. Paulus. ff. de ſolut. Secundò, niſi publicæ vtilitatis cauſa fiſcus vellet incerta pecunia ſibi ſolui: primam tũ limitationem habeo pro tuta, per l. 1. C. de argen. preci. Et vt dixi ceſſante conſuetudine non poteſt ſolui in moneta diuerſæ ligę, quod procedit etiam ſi quis vellet ſoluere de precioſiori, putà de auro pro argento ſecundùm Bart. in d. l. 1. fi. ff. de au. & ar. leg. & Imo. poſt Ange. in d. l. Paulus, vbi dixit Imol. quod debitor in pecunia ære contaminata hoc non obſtante poſſit ſoluere in pecunia puri argenti, quia cõparatiuum præſupponit poſitiuum, l. vbi aut non apparet, in prin. ff. de verb. oblig. bonum argentum conſequeretur, cõpræhendit vilius tanquam de eadem materia exiſtat, licèt minus de argẽti bonitate habeat vilius, quod non approbo in euidentialibus huius cõcluſio. vbi latius loquor. aliàs autẽ benè poteſt fieri ſolutio de moneta vnius formæ, dummodo eiuſdẽ materiæ pro alia moneta alterius formę, putà in groſſonis Mediolani pro Ianuenſib. quando

quando ſunt æquè boni, vel pro Papalibus Ferrarienſib. aut Mantuanis & ducatis Mediolani pro Venetis, niſi ex hoc creditor eſſet damnum paſſurus. l. Paulus, cũ ibi not. ff. de ſol. & dicitur quis pati poſſe damnum, quando debitor Venetorum ducatorum vellet ſoluere de Mediolanenſibus creditori volenti ire ad partes Oriẽtales, vbi ducati Mediolani fortè nõ ſunt in vſu, vel ita cogniti, vel tãti valoris. vel ſi quis vellet dare pro ſcutis ducatos mercatori volenti ire ad partes vltra montanas, vbi ducati nõ ſunt tanti valoris, prout in Italia, vel vbi ego promiſiſſem ſub pœna dare alicui ducatos Ianuenſes, & debitor meus ducatorum Ianuenſiũ vellet mihi dare de Venetis vel Mediolanẽſib. vt declarant Ange. & Imol. in d. l. Paulus, & Io. de Ana. in c. 2. de maledi. & Martin. Laud. in locis alleg. † Quare autẽ ceſſante damno liceat de iure communi ſoluere de pecunia eiuſdem ligæ pro alia licet diuerſæ formæ, ideo eſt, quia iuris fictione non dicitur aliud ſolui ſecundum gloſ. Bar. & commun. Doct. in d. l. Paulus, argum. illius, l. & d. l. ſi quis argentum cũ ibi nota. & d. l. 1. in fin. & l. Titiæ. ff. de aur. & arg. lega. quòd eſt intelligendum, niſi forma pecuniæ, quæ ſolueretur, eſſet reprobata per ea, quę dixi in 2. declar. ratio autem, quare non dicatur aliud iuris fictione ſolui, eſt, quia forma nihil dat in valore ſaltem plus in vna, quàm in alia, maximè cum pecunia debeat eſſe talis de iure, vt tantam vtilitatem præbeat in forma, ſicut in materia & non plus l. 1. ff. de contrah. empt. & not. in d. l. Paulus. & in d. l. 1. in fi. ff. de aur. & arg. l. in c. quãto, de iureiu. licèt hoc non ſeruetur. 4

SVMMARIA.

1 *Tempus conſuetudinis ad faciendam ſolutionem attendendum.*

2 *Conſuetudo faciendæ ſolutionis ſecundũ pecuniam currentem qualis eſſe debeat, et quanti temporis, & an liget Forenſes, vel ignorantes.*

TERTIA LIMITATIO.

FAllit tertiò prædicta concluſio vbi conſuetudo eſſet vt fieret ſolutio pecuniæ debitæ ſecundum valorem & curſum temporis ſolutionis: quia † illud tempus eſſet attendendum, vt per Bal. in conſ. 38. incip. ſuper eod. 1. vol. & hoc etiã innuit in conſil. 423. 2. vol. ſecundum pe. impreſſio. & eſt de mente Hoſtienſ. in titu. de cenſi. §. ex quibus. in princip. verſ. quid ſi moneta. declarat & conſuluit Ro. in conſil. 123. incipi. circa primam, propè fin. primi dubij. facit l. imperatores, ff. de contrah. empt. vult Alexan. conſil. 21. incip. viſis his, 2. volum. vult etiam Cornæus in conſil. 181. incipi. viſis nonnullis 29. col. 2. volum. vbi loquitur in conſuetudine particularium perſonalium perſonarum, dicens, quòd longa eorum conſuetudo ſoluendi habet vim conſenſus, & ꝙ ita actum, ſit inter partes vt ſolueretur ſecundum monetam currentem tempore ſolutionis. 1

† Qualis autem debeat eſſe iſta conſuetudo, patet ex notatis in c. fin. de conſuetud & in l. de quibus, ff. de leg. & in le. 2. C. quæ ſit long. conſue. faciunt quæ dicã in ſequent. limitation. & videatur Dom. Franciſc. de Aret. in conſil. 11. incipi. procedendum, pe. & vltim. column. vbi declarat quantum tempus, & quid conſideretur in hac conſuetudine, & quid ſi ſtatutum ſit in loco contrarium conſuetudini, quæ non ſit adhuc præſcripta ſpacio annorum 10. & an tale ſtatutum vel conſuetudo liget forenſes, vel ignorantes, reliqua dicentur in fine huius tractatus, & in materia illa ſi adſit ſtatutum declarans æſtimationẽ monetæ & ſuperueniat conſuetudo præſcripta alterius æſtimationis, & quis contrahat in tempore conſuetudinis, inſpiciendus erit valor ſecũdum tempus conſuetudinis, vt dixit Bal. in l. ſi quis argentium, in princ. pen. colu. C. de dona. 2

SVMMARIA.

1 *Debitor longo tempore ſoluens de pecunia*

minorata, an poßit ſe præſcriptione defendere.

2 *Præſcripio ſoluentis in minutiore pecunia quanti temporis ſit, & quando incipiat currere, Et an per creditoris poteſtationem interrumpi poßit. 3. 4. 6.*

3 *Proteſtatio contraria non niſi in certis caſibus interrumpit præſcriptionem. 5.*

Bona fides in præſcribente regulariter præſumitur.

4 *Deberi ſibi plus ſciens, an ſibi præiudicet minus recipiendo.*

5 *Solutio per quam præſcriptum eſt poſſe ſolui de alia moneta poteſt effectum operari pro vtraque parte.*

6 *Præſcriptio habet vim diſpoſitionis & cõuentionis.*

7 *Promißio talis præſumitur proceßiſſe qualis apparet ſolutio.*

LIMITATIO QVARTA.

1 QVartò fallit, quando longo † tẽpore aliquis debitor certæ pecuniæ ſoluiſſet de pecunia minoris valoris vel ſoluiſſet ſecundum valorem temporis ſolutionis, c. olim à contrario ſenſu, cùm ibi not. de cenſi. ſolet notari in c. cum canonicis & titu. gloſſ. & Doct. in c. conquerente de offic. ordin. no. Signo. in conſil. 74. ſeu quæſtio. incip. quæſtio talis proponitur. Quidam colonus, 1. col. verſ. ex poteſtate pręſcriptionis, not. latè Frã. de Are. in conſil. 112. incip. conſideratis v-bi dixit, quod c. cum olim, & c. cum canonicis loquuntur quando moneta, ſecundum quam eſt ſolutum, fuit in bonitate intrinſeca & pretioſitate metalli variata, & no. Signo. vbi ſuprà; & Fran. de Are. loquitur quandò variata fuit in bonitate extrinſeca. Et iſta pręſcriptio in foro Eccleſiaſtico eſt annorum, 40. Cæſareo 30. vt habetur in d. c. olim; & in locis præalleg. & in l. is qui. ff. qui mo. vſu fru. ami. & facit l. cum notiſſimi. cum ibi not. de pręſcrip. trig. an. not. Franc. de Are. in conſil. præalle. † licèt in vſuris minorib. ſolutis, aliter ſit, l. qui ſemeſſes in prin. cum gl. & l. cum quidam, §. diuus. ff. de vſur.

Et hæc præſcriptio taliter commenſuratur; vt non cõſideremus, an quandoque puta duobus vel tribus annis ſit ſolutum de meliore moneta. Sed an verũ ſit, quod præſcriptio ſit completa in minore moneta ſeu minoris valoris. Et quod dictum eſt de eo, qui longo tempore ſoluit de minori moneta ſeu minoris valoris, procedit etiam contra eum, qui ſoluiſſet de meliore per tempora prædicta; vt notatur in d. c. cum canonicis & ſecundum Io. Andr. in nouella in d. c. olim ac Panor. & communiter ſcribentes, & Fran. de Are. in cõſi. præalleg.

Illa præſcriptio incipit currere, cùm primum quis incipit ſoluere de alia moneta ſeu ad aliam æſtimationem, quàm teneretur tempore obligationis reprobata opinione illorum, qui dicebant in annuis præſtationibus neceſſe eſſe, vt contra quamlibet præſtationem de nouo inchoaretur præſcriptio. quo caſu exigeretur tempus duplicatum per no. per gloſſ. Bar. & Doct. in d. l. cum notiſſimi, §. illud cum ſeq. C. de præſcrip. tri. anno. Signo. in loco prælle. † Et ita etiam tenuit Cor 3
næus conſi. 180. incip. viſis 28. colum. 2. volu. & non interrumpitur per proteſtationem, putà ſi creditor reciperet cum proteſtatione quod quatenus plus vel de meliore moneta ſibi deberetur non intendit iuri ſuo præiudicare ſecundum Inn. Ioã. Andr. Abba. antiquum, & magis communiter ſcribentes in d. c. olim poſt gl. primam ibi: quia poteſtatio contraria non niſi in certis caſibus interrumpit præſcriptionem, l. vt perfectius C. de anna. exce. & ca. paſtoralis. ad fin. de off. ordi. & 16. q. §. 3. poteſt verſ. his autem. Dicit tamen Ioan. And. in d. c. olim, circa fin. commen. in nouella, & ante eum Hoſtiẽ. cum quibus tranſeunt communiter Docto. quod exiſtens in mala fide nõ præſcriberet per nota. in c. fin. de præſcri. & in regula poſſeſſor de re. iu. in 6. Quòd puto verũ, quando ea conſtaret, cùm bona fides in præſcribente regulariter præſumatur ſecundum

commu-

communem ſententiam, de qua per Bartol.i. l.Celſus.ff.de vſufruct. & per Bal. in l.fin. C.de long.tempo:præſcript. cum concord.not.Franc. de Aretin. in conſil. præalleg.

4 † Et hæc præſcriptio maximè procedit inter ignorantes,id eſt,credentes ita eſſe obligationem, prout fit ſolutio, ſecundùm Bart.& Docto.in l.is qui vſumfruct. per illum tex.cum gl.ff.quib.mod.vſufr. amit.& not.Sign. in loco ſuprà allega. vbi figurat exemplum in hæredibus ſoluétib. Si quis autem ſciens ſibi plus deberi minus recipiat,videretur, quòd ſibi non præiudicet, nec curat præſcriptio, quia vſu & receptione partis à ſciente retinetur ius totius, vt not.Bart.Bald.Alber.& communiter ſcribentes in d.l.is qui vſufruct.traditur per gloſſ.in l.ſi quis exemptionis titu:C.de præſcrip.prædicto. Ita ſecundùm eum oportet conſtare triginta ann. quod etiam in propoſito voluit Bartol.in l.ſi prius,in princip. ff.de aqua plu.arc.not. Franciſc. de Aretin. in conſil. præallega. contrarium innuit gloſſ. r. quam ſequitur ibi Ionocent: Ioan: And.& communiter Doct. in d.c.olim, per illum tex.dum dicunt,quòd ſi recepta fuerit pecunia minoris valoris cum proteſtatione iuris ſui,talis proteſtatio non interrūpit præſcriptionem,& non eſt veriſimile quòd quis proteſteturde iure ſuo,niſi cauſam proteſtationis notam habeat, & ſic ſciat ſibi plus deberi.

5 Circa quod dici poteſt,† quòd neceſſe ſit dicere, vt talis proteſtans dubitaret, non autem certus eſſet ſibi plus deberi, vel quòd deciſio Bar.vel ſequacium procedat in eo,quòd ſcienter recipiebat minus,volens reliquum donaret aut recipiebat in parte ſolutionis. Et prout ſentit Signo: ſi certum eſſet, quem ſcire ex ſimplici receptione & quitratione creditor cenſereturreliquum donare.facit l.cùm quidem.§.diuus.ff.de vſur.

Eſt tamen aduertendum,prout Corne. declarat in conſ.181.incip.viſis nonnullis in 27.col.& ſeq.1.vol.quòd talis præſcriptio non currit ſcienti indebitum ſoluere, quoniā malæ fidei poſſeſſor nullo tempore præſcribit, niſi, vt prædixi, ſolutio fiat ſcienter minus recipiēti, qui videtur donare: & hoc latius declarat Corne. in eo conſil.29.col. ver. nec obſtat ſu.de mutatione & variatione monetæ hodiernæ ab antiqua & ſolutionum. Item ſecundū eum ibi eſt aduertendum, an præſcriptio ſit interrupta.

Item eſt aduertendum ſecundùm Inn. & Io.And.& communiterDd.in d.c.olim 6
quòd † talis ſolutio,per quam præſcriptū eſt,poſſe ſolui de alia moneta,operari poteſt pro vtraque parte duplicem præſcriptionem. putà ſi debitor Papienſium ſoluerit per 40.annos in terris Eccleſiæ, vel 30.in terris imperij Lucenſes pro Papien. non cōſtito aliter de obligatione Papien. nam ex parte creditoris erit præſcriptū, quòd debeantur Papienſes ex parte debitoris, quando liceat ei ſoluere Lucenſes pro Papienſibus,ſecundùm modum ſolutionis,licèt Butr. hoc repræhendat per l. malè agitur.C.de præſcr.30.an. quam inducit ad hoc,quòd præſcriptio mei cauſa inducta,non debet operari effectum contra me.

Sed poteſt vtraque opinio concordari, vt ſcilicet præſcriptio iſta ſit qualificata, & quòd qualitas reſpiciat fauorem debitoris: licèt obligatio reſpiciat fauorē creditoris,dum autem Inno.& Io.And.eo caſu dicunt, præſcriptionē vnius anni poſt prædictā præſcriptionem 30.vel 40.ann. operari, vt debitor non teneatur de alia pecunia,quàm præſcripta ſoluere,nō benè intelligo quando pro vtroq; præſcriptio vno contextu cucurriſſet, prout ipſi præſupponunt: quòd autem dicunt ibi Docto. quòd quando vna pecunia eſt in obligatione,& alia in facultate ſoluendi, libellus,& condemnatio fieri debeant de ea, quæ eſt in obligatione aliter non refero.

Sed in hac materia inuenio vnum dubium,videlicet,† ſi ſæpè mutata eſt pecu- 7
nia intra tempus præſcriptionis,& ſecundùm mutationem facta ſolutio, ita quòd non poſſit dici ſecundùm vnam mutatio-

nem facta ſolutio, per an. 30. vel 40. an. an facienda erit ſolutio ſecũdùm antiquam monetam, quaſi non cucurrerit præſcriptio completa de aliqua contraria noua moneta. In quo paſſu Hoſt. in tit. de cenſi. §. ex quibus. circa primum tenuit, quòd ſic, vt ſit ſolutio facienda ſecundùm antiquam monetam. Signor. autem conſil. ſeu quæſt. præall. vlt. col. in concluſ. ſua dixit cucurriſſe præſcriptionem aduerſus antiquam monetam: & ſolutionem eſſe faciendam de moneta, quæ plus valuit intra tempus pręſcriptionis & ſolutionis, & ad eius æſtimationem, ſeu de ea quę fuit maioris valoris, dummodò non excedat valorem pecuniæ, quæ currebat tempo- obligationis contractæ, per d. l. is, qui vſumfructum. §. fin. cum gloſſ. in verb. ſed an habeat. ff. quib. mod. vſufr. amit.

Breuibus puto præſcriptum eſſe, vt. prout fuit per tempora ſolutum, ſoluatur. Nam ſi fuit de vſuali moneta ſolutũ, id eſt, de ea, quæ currebat tempore cuiuſlibet ſolutionis, ſeu ſecundum valorem, quę currebat in ſingula ſolutione, erit ita præſcriptum: & licèt ſolutiones in indiuiduo fuerint diuerſimodè factæ, in hoc tamen dicitur vniformitas ſolutionum, & cucurriſſe tempus pręſcriptionis, quòd ſecundùm currentem monetam & vſualẽ tempore faciendę ſolutionis ſolutum fuerit: & ſic præſcriptum erit, vt poſſit ſolui & debeat ſecũdùm vſualem monetam tempore faciendarum ſolutionum, & ſecundùm valorem monetarum eo tempore, ſic ſoluendum in futurum, quaſi ita fo-
8 ret conuentum vel diſpoſitum, †cùm pręſcriptio habeat vim diſpoſitionis & conuentionis, arg. l. ſi certis an. C. de pact. & l. cùm de in rem verſo. cum vtrobiq; not. ff. de vſur. & faciũt, quæ dixi ſup. circa prin. huius fallentiæ, & iſtam opin. ſenſiſſe videtur & tenuiſſe Fran. de Aret. in d. conſi. 112. 2 col. ibi, incipit autem. Et inueni poſt hæc ſcripta mea, quòd ita tenet Do. Corn. d. conſ. 181. incip. viſis nonnullis. 29. col. 2. volum.

Quòd autem dixi 30. vel 40. annis præſcribi, de qua moneta, ſeu ſecũdùm quam æſtimationem ſit ſoluen. limitat Mart. de Laud. in tract. de mon. propè fin. vt procedat, quando certa pecunia eſt promiſſa: ſed ſi eſſet incerta, dicit ſe conſuluiſſe, quòd per pręſtationem decennalem inducitur declaratio, vt ſecundum quod ſolutũ fuit annis 10. intelligatur ita promiſſum, & ſtare obligationem, ſecundùm Angel. in d. l. ſi certis annis. C. de pact. per d. l. cùm de in rem verſo. ff. de vſur. aliàs ſecundùm eum intelligeretur de minimis, inter l. numis. ff. de legat. 3. de quo latiùs dixi ſuprà in 1. declarat. & videatur quòd dixit Franciſc. de Aret. conſ. 11. incip. procedendum, penult. colum. & not. D. Franciſ. Curt. in tract. de moneta, ſeu in l. cùm quid, vlt. quęſt. ff. ſi certum peta. & proptereà Bal. in d. l. ſi. certis annis. 3. col. dixit, quòd † qualis apparet ſolutio, talis pręſumitur præceſſiſſe promiſſio. 9

Vltimò eſt in hac materia aduertendum, quòd ſi quis de meliori pecunia per plures annos ſoluiſſet ignoranter nõ completa præſcriptione, poſſet repetere plus ſolutũ, aut cum futuris fructibus compẽſare, ſecundùm Oldra. in conſi. 250. incip. factum tale eſt, iunctis notat. in d. l. cum Canonicis, ſubdit Oldrad. quòd creditor eo caſu nõ poterit allegare ſe eſſe in poſſeſſione ita exigendi, & recipiendi, nec iuuari remedio poſſeſſorio, de quo in c. peruenit, de cenſi. & in c. querelam, de elect. & in d. l. ſi certis annis. vbi Bal. & Angel. vbi tradunt, an in pręſtationibus ſit dare poſſeſſorium. Et prædicta pręſcriptio procedit, etiam ſi de vna pecunia æquè bona loco promiſſæ ſoluatur. Bal. in d. l. is qui vſumfr. in fin. commen. ff. quib. mod vſuf. amit. facit d. c. olim. & d. c. cum Canonicis, cum ibi notatis.

Adde de præſcriptione in qualitate & modo ſoluendæ Monetæ.

Hanc limitationem nota, & obſerua: Quòd & ſi pecunia vel moneta in contractu ſit promiſſa, attamen ſi longiſſimo tempore in alia currẽti vel debiliori moneta ſolutio ſit facta, debitor pręſcriptione liber

ne liber erit. Hanc ſententiam & limitationem libenter amplector, vt veram & communem.

Probat eam ſolenne Patauinum Conſilium, de quo infrà, nume. 8. Anton. Nat. conſi. 192. & 237. libr. 1. Ferrar. in prax. in form. ad tut. prçſtatio. gloſſ. ſoluere, nume. 5. Carotius Tudertinus, de loc. & con di. tit. de preſcript. num. 6. 7. 8. Schurff. cōſil. 10. Lauden. nume. 31. de monet. in verb. promiſi aureos Venetos. Gabriel. in commu. opin. libr. 3. de ſolut. concluſ. 1. nume. 25. Bart. in l. ſi prius, de aqu. pſu. arcen. Salicet. in l. cùm notiſſimi. C. de præſcript. Follerus in praxi Cenſ. fol. (mihi) 181. Boſs. de moneta, nume. 5. in prax. crimina. Comprobat quoque hanc prçſcriptionem in minori, vel in currenti, vel alia qualitate. Menoch. conſil. 49. nume. 20. & d. Conſil. Patauin. dicit eam communem: Rationem addunt interpretes, quòd qualitas potiùs & faciliùs in tali obligatione tollatur, quàm res ipſa. Et ſic magis qualitatis prçſcriptio diminuitur, quàm rei ipſius principalis. Exempla refert Natta alleg. conſi. Eandem habet rationem quoque Vaſqu. illuſtr. controuerſ. cap. 78. nume. 3. De hac præſcriptione etiam vide quæ ſuprà Clariſs. Reinerus Budelius I. affinis mihi coniunctiſſimus, in ſuo tract. de monet. lib. 2 cap. 24. tradidit. Quam ego limitationem ob id ita volui exornare, quòd contraria ſententia nunquàm placuerit, etiam ſi in Camera Imper. obſeruata ſit. Quam D. Gail. poſuit Obſeru. 73. lib. 2. Matth. Boiſs Doctor.

SVMMARIA.

1 *Pecuniæ valor ſecundùm ſolutionis tempus inſpicitur in eo, quòd ratione vſuræ praſtatur.*

2 *Vſuras nunquid petere poſsit, qui fructus percipit.*

3 *Sors & vſura qualiter differant in temporis ſolutione.*

Limitatio Quinta.

QVINTÒ fallit, ſecundùm aliquos, in eo, † quòd prçſtatur ratione vſuræ, quia non inſpicitur tempus contractus, vt dixit Pileus in quæſtione ſua 5. quem refert Ioannes Andre. in titul. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. in additio. incip. olim. vbi refert Pileum in quæſtione præalleg. dixiſſe, quòd licèt in contractibus, & debito ſortis variato valore pecuniæ debeat attendi aliqua æſtimatio; tamen quidam nobilis habens ſententiam arbitramentalem, ſeu laudum ferre pronunciauit ſecùs eſſe in debito vſurario, & ſubdit Ioan. Andre. quòd aliqualis æquitas ineſt huic dicto: & poteſt eſſe ratio, quia cùm vſura accedat ſorti tanquàm lucrum ac loco fructuum & emolumenti. l. vſurç. ff. de vſur. non eſt æquum, vt duplici onere grauaretur illam præſtans, videlicet ſoluendi ad æſtimationem antiquæ pecuniæ, & ad ſoluendum lucrum, argu. d. c. vſuræ, ſecundùm vnum intellectum, dum ibi dicitur, quòd † percipiens fructus, non debet etiam vſuras petere, quinimò ſecundùm Bartol. in l. Paulus. 6. quæſtio. ff. ſolut. cuius opinio eſt communis, vt dixi ſuprà in prima limitatione, quando tractatur de intereſſe lucri ceſſantis, non habetur ratio augmenti pecuniæ: & iſta potuit eſſe mens illius Nobilis. poſſet etiam attētari, quòd hæc non ſit fallentia. Nam, vt dixi in principio huius concluſionis, & ferè in omni declaratione, inſpicitur tempus contractæ obligationis, & quia vſurarum obligatio ante moram non contingit. l. mora. & l. fideicommiſſi. ff. de vſur. cum concord.

Fruſtrà quçrimus, an inſpiciendum ſit tempus ſortis in eo, quòd pro vſura præſtatur? & hoc modo çſtimatio & valor pecuniç inſpiceretur à tempore moræ, arg. l. vinum. ff. ſi cer. pet. de quo eſt dicendum iuxta ea, quç latiùs dixi 10. & 12. declarat. cum ſequen.

† Et ſic cōcludendum puto ſortem ſolui debere ſecundùm tempus obligationis, & contractus ſeu mutui, & vſuram ſecundùm tempus, quo quis ad vſuram obli-

obligatur efficaciter, facit quod dixit Bald. in c. ex conqueſtione, de offi. ordin. quòd quando concurrunt antiqua & noua præſtatio, ſolutio antiquæ præſtationis eſt facienda ſecundùm antiquam monetam: & nouæ ſecundùm nouam.

SVMMARIA.

1 *Debitor non cogitur ad ſolutionem antiqua moneta, cùm Princeps iubet numerari de noua.*

2 *Decretum Principis ſuper ſolutione ſecundùm nouam pecuniam, nunquid perſonas Eccleſiaſticas liget.*

Et quid de ignorantibus.

Limitatio Sexta.

1 SEXTÒ fallit, quando Princeps † mandaret facta debiliore vel meliore moneta ſolui debita contracta antiquitus vel cenſus: aut antiquas præſtationes ſecundùm nouam monetam, vt per Ioan. And. in addit. Spec. in tit. de ſolut. §. nunc aliqua, in fin. in addit. incip. olim. & Alb. de Roſ. in l. cùm quid, circa fin. commen. ff. ſi cer. pet. vbi tangunt, an tale mandatũ
2 † ligaret perſonas Eccleſiaſticas, de quo etiam per Oldr. in conſ. infrà allegan. de qua materia etiam aliquid dixi in 1. declarat. & quid iuris, ſi de vtraque pecunia reperiatur, vel ſi antiqua non ſit reprobata, & omiſſo illo articulo, an Princeps poſſit iuri tertij præiudicare. Dicend. eſt, quòd talis Princeps, ſi hoc faceret ſine conſenſu ſubditorum, teneretur ad intereſſe, vt not. Inno. Pan. & ſcribentes in c. quanto, de iureiuran. Et an valeret ſtatutum vel decretum, poteſt videri Bald. in conſ. 424. cum præceden. 2. par. ſecundùm penultimam impreſſio. & videatur Aret. in conſ. 31. in pen. & vlt. colum. vbi dicit, quid iuris, ſi tale ſtatutum non obſeruetur, & an liget ignorantes. dixit tamen Old. in conſil. 250. incip. factum tale eſt. quòd Principe ſimpliciter mandãte fieri ſolutionem de noua moneta per hoc nõ cenſetur ſtatutum, quominùs fieri debeant ad æſtimationem antiquam, vt dixi ſuprà in 17. declarat. facit gloſſ. in c. quis ignoret. 32. quæſtio. 4.

SVMMARIA.

1 *Tributa & decimæ reſpiciunt pecuniam ad tempus ſolutiõnis.*

2 *Pecuniæ variatio eſt Principibus imputanda, quibus debentur tributa.*

3 *Statutum de certa pecunia ſoluenda mutatum videtur mutata pecunia.*

4 *Moneta mutata de qua ſtatutũ loquitur, cenſetur quoque mutatum ſtatutum.*

Limitatio Septima.

FALLIT ſeptimò in decimis & tributis, † & aliàs vbicunq; lex vel ſtatutum dicerent fieri debere ſolutiones ſecundùm monetam currentem tempore ſolutionis. Cle. ſi beneficiorum. ſecundùm vnum intellectum de deci. & eſt de mente Bal. in l. is qui vſumfr. §. fi. in fi. com. ff. quib. mo. vſusfruc. amit. poſt gl. in d. Cle. ſi beneficiorũ. & Paul. de Leaz. ibi. & Rom. in conſ. 133. incip. circa primum. 2. colum. & clarè vult Millus in repert. in verb. pecunia. verùm quia illa Cle. habet varios intellectus, & communis ſententia eſt, vt dixi ſupr. in 11. declar. in fi. quòd eſto, quòd detur facultas ſoluendi de moneta vſuali, per hoc non dicitur, quòd ſolutio fieri non debeat ad æſtimationẽ antiquæ pecuniæ, iccircò fortè poſſet dici, quòd in decimis attendatur conſuetudo taxæ, iuxta gl. in d. Cle. in verb. taxatione & quòd, ſi ſit cõſuetudo, vt ſingulis annis valor inſpiciatur, ſolutio fiat ſecundùm valorem cuiuslibet anni ad illam æſtimationem pecuniæ, quæ tũc curret, aliàs fiat ſecundùm antiquæ pecuniæ eſtimationẽ, videlicet eius temporis, quo taxa fuit facta. de quo pleniùs dixi in 17. declaratione. 1

In tributis autẽ, quæ Principibus præſtantur, † credo indubitanter inſpici tempus cuiuslibet ſolutionis: & moueor vltra 2

tra

tra prædicta ex tex. & nota.in l.creditor, in princip.ff.de ſol. iunctis not.in d.Clement. ſi beneficiorum. maximè per Zaba. & Petr.de Anchar. & Imol. dum dicunt, quòd ſi creditor fuit in cauſa vel culpa deteriorationis vel reprobationis pecuniæ, habet ſibi imputare, & pro tanto, ſi Principes habentes poteſtatem cudendi, & variandi monetam, illam varient, vel variari mandent, aut permittant variari, vel invariationem expendi ſibi imputēt, quod maximè verum puto, quando tributum eſt debitum per ſtatutum, vt in eo attendamus monetam currentem temporis ſolutionis, & vt trahatur ad monetā, prout currit, vt dixi ſuprà in 11. ampliat. idem ſi tributum debeatur ex ordinatione, & mandato Principis, vt per M. illum in loco ſuprà allega. vbi contrarium innuit, ſi debeatur ex mero contractu: volens tunc attendi pecuniam, quæ currebat tempore contractus. & hæc intelligo, quando variatio tendit ad præiudicium Principis, cui tributum debetur, & non
3 ſubditorum, † vt quia debilior vel vilioris valoris ſit moneta tempore quo ſoluitur tributum. facit ad hæc quod dixit Ant.de Butr.in d.c.quanto, de iureiuran.
4 † quòd ſtatuto loquente de certa moneta, ſi contingat mutare monetam, cenſetur mutatum ſtatutum, & ad nouam monetam mutatum, per iura alleg. per eum. facit c.translato, de conſtit.

SVMMARIA.

1 *Pecuniæ æſtimatio & declaratio à partibus facta attendenda eſt.*

2 *Aeſtimationis pecuniæ per partium conuentionem materia amplè examinabitur, & nu. 3. 4. 5. 8. 10.*

5 *Ducati mutuò dati quomodo veniant æſtimandi ex partium couentione: vt ſi dictum in eadem æſtimatione illud ſeruandū. & num 9*

6 *Pactum, quòd ſoluatur ducatus ad certam æſtimationem, valet, & nu. 11.*

7 *Solutionem fieri in moneta æquè bona, ſemper videtur actum inter partes.*

12 *Monetæ currentis expreſſio, an excludat monetam currentem tempore contractus, ſi tempus ſolutionis non fuerit nominatum.*

Limitatio Octaua.

OCTAVÒ fallit in pecunia declarata vel æſtimata † ex conuentione 1 vſque à principio, quia attenditur declaratio & æſtimatio partibus facta, ſecundùm Bart.in l.Paulus, in fin.ff.de ſolu. vbi loquitur tam de dote, quàm de alia obligatione. & in l.ſi ſtipulatus ſim decē in melle.ff.eo.tit.& in l.ſed addes.§.ſi dominus.ff.loca.& per Dd.in l.pen. §. mancipia.ff.ſol.mat.per Pet.de Anch.in Cle.ſi beneficiorum, circa fin.commen.vbi etiā Imo.de decim.poſt Bald.in conſil.ſuo 339. incip.punctus quæſtionis.2.volum.ſecundùm penultimam impreſſ.per Martin.de Laud.in tract.ſuo de moneta.circa fin. & per Do.Barth.Socin. in conſil.298. incip. pro fundamento ſequitur Io.And.de Ana. in c.fin.vlt.char.de maled. Ioan.Andr.in c.quanto, in pen.col.in fi.de iureiu. Et no. Andr.de Iſern.in vſib.feud.in tit.quæ ſint regal.in 8.colum.verſi.& ſic videtur. vbi dicit, quòd negotiatores dubitantes de augmento vel diminutione, ſolēt expreſſè conuenire de æſtimatione pecuniæ debitæ.

Et quia hæc materia eſt vtilis & quotidiana, & malè examinata, ac peius intellecta, illam tradam per quæſtiones: Primò igitur quæro poſt Bar.in l Paulus, vlti.quæ. ff.de ſolut. † ſi mutuem vel in do- 2 tem dem, aut deponam centum libras, dicendo hoc modo: Albertus Brunus dedit mutuò Sempronio, vel in dotem, vel depoſuit centum libras in tot ducatis auri largis, vel in tot groſſonis Mediolani: & hoc factum ſit tempore, quo ducatus auri largus valebat 4. libr. præſuppoſito, quòd nunc valeat 4. libr. cum dimidia, vel tem-

pore quo groſſonus Mediolani valebat vnam libram, prę ſuppoſito quòd nunc valeat 22. ſolidos, an debitor liberabitur ſoluendo ducatos vel groſſonos ad valorem temporis ſolutionis: & ſic dando pro centum lib. 22. ducatos auri largos, & libram vnam, vel monetam æquiualentem liberetur, cùm à me habuerit 25. ducatos auri largos pro centum libris, & quid ecõtrà, ſi ducatus decreuiſſet ſtante caſu premiſſo, putà quia tempore ſolutionis non valebat, niſi tres libras cum dimidia, an ipſo volente mihi dare 25. ducat. loco centum librarum prout à me habuit, potero dicere, quòd tempore ſolutionis ad faciendum cẽtum libras plures ducati 25. exiguntur, videlicet in ſumma 28. ducati, & 2. libræ, reperio quòd difficultas huius quæſtionis reſidet in hoc, an ducati ſint in obligatione, non tantùm in facultate ſoluendi: & eſto, quòd ſint in obligatione, an ſint in obligatione ſecundùm æſtimationem & valorem temporis contractus, an verò temporis ſolutionis, in quo caſu Bart. in d. l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle, in 2. colum. quem ſequitur ibi Pau.
3 de Caſt. tenuit † quòd ducati vel groſſoni ſint non tantùm in facultate ſoluẽdi, ſed etiam in obligatione: & quòd in eis conſideretur valor ſecundùm tempus cõtractus, per illum text. cum gl. dum ibi dicitur, quòd ſi promiſero decem duc. in melle: mel eſt in facultate ſoluendi, non autem in obligatione, niſi mel æſtimetur, putà ad rationem vnius ducati pro cado. nã ſecundùm eos quando do tibi centum libras in florenis ſeu ducatis, licèt non detur æſtimatio duca. non eſt hoc neceſſarium, quia ſuam habet æſtimationẽ, quæ dependet ab eo, pro quo communiter expenditur vel taxatione ſuperioris, iuxta not. in d. l. fin. cum præceden. C. de vet. nu. pot. non ſic in melle, cuius æſtimatio eſt voluntaria, & à partium poteſtate dependet & variatur, & ſicut in melle conſideratur æſtimatio temporis contractus à partibus limitata, ita in ducatis in caſu prædicto conſideratur ęſtimatio: & valor à ſuperiore taxatus, & communiter tunc tempore contractus currens, & cum hac opin. tanquàm veriore tranſit Martin. d Laud. in tracta. de monet. pen. & antepen. colum. vtilitas autem ſecundùm Bart. eſt, quia de æſtimatione limitata etiam in pecunia contingit quandoque lucrari, prout ſuprà declaraui.

Contrarium tenet Ange. in d. l. ſi ſtipulatus. dicens, † quòd cùm valor ducati & 4
pecuniæ promiſſę ſit variabilis, prout indies videmus, non poſſit eius æſtimatio magis dici certa, quàm æſtimatio mellis, cuius precium non ſit à partibus limitatum, & quòd ſicut mel eo caſu non eſt in obligatione, ita nec ducati in caſu prædicto: & quòd tantummodò centum libræ ſint in obligatione & ducati in facultate ſoluendi: & hanc opinionem firmat Bart. in l. Paulus, vlt. q. ff. de ſolut. cuius opinio ibi eſt magis communis. Nam cũ eo trãſit Bald. in conſi. præal. & Petr. de Anchar. in Cle. ſi beneficiorum, pen. col. de decim. & Io. de Ana. in c. ſi. pen. col. de maledict. & Bal. in c. quãto, verſ. extra quæro, de iureiur. & Fran. de Are. in conſ. 11. & Panor. in d. c. quanto, circa fin. commen. de iureiur. vbi etiam alij mouentur, Bar. in d. l. Paul. quia dãdo centũ libras in tot ducatis, putà 25. ducat. pro centũ libris. ita quòd dicendum ſit, ſicut de alia re æſtimata, & de dote, quę datur ęſtimata. l. cùm dotem. C. de iure dot. l. æſtimatis. ff. ſolu. matr. & ſecundùm Bart. illa verba, in tot ducatis, nihil operantur, & damnum, & lucrum contingens in variatione valoris ducati ſeu floreni pertinebit ad debitorem, & in depoſito videbuntur ducati venditi pro illis libris, ita quòd æſtimatio duca. videlicet libræ centum, & non floreni, cenſeatur deponi. l. certi condictio. §. ſi. cum ſequen. ff. ſi cer. pet. & l. ſi ex precio. C. eo. & credo quòd hęc ſecunda opin. quæ eſt magis communis, ſit verior, taliter, quòd debitor tenebitur & poterit dare ducat. ad æſtimationẽ temporis ſolutionis, vel monetam æquiualentem centum libris ſecũdùm valorem temporis ſolutionis, pro qua facit, quia eſto, quòd ducati ſolũmodò eſſent in obligatione, nihilominùs in

eorum

11 eorum ęſtimatione attẽderemus tempus ſolutionis, ſecundùm communem & veram ſententiam traditam ſuprà in 5. ampliatione.

Vnde idem eſſe debet, quando dantur centum libræ in tot ducatis, quia per hoc non concluditur, quòd reddi debeant 25. duca. pro cèntum libris, ſed totum oppoſitum, ita quòd ducati non ſint in obligatione reſpectiuè ad libras centum, ſed ſecundùm ſuam propriam ęſtimationem, præſuppoſito quòd eſſent in obligatione, licèt putem veriùs, quòd non ſint in obligatiōe, ſed tantùm in facultate ſoluẽdi, & quòd ſolùm librę centum ſint in obligatione, prout dixit Bart. in d. l. Paulus, in fin. & Ang. in d. l. ſtipulatus ſim 10. in melle. cum concord. ſuprà alleg. & facit quod dixit Paul. de Caſtr. in l. ſed addes. §. ſi dominus. ff. loc. ex cuius dictis prędicta multa declarantur & ampliantur, vt ſciamus, an poſſit creditor cogi capere de ducatis, vel alia moneta.

5 † Et per prædicta teneo, quòd ſi dictum fuiſſet, do tibi centum libras in tot ducatis largis vel groſſonis, hoc acto quòd reddas in duca. largis vel groſſonis, quo caſu ducati vel groſſus indubitanter eſſent in obligatione, nihilominùs ſolutio ducat. debebit fieri ſecundùm valorem ſuũ tempore ſolutionis per prędicta, iunctis his, quę dixi in d. 5. ampliat. cum ſeq. & hoc eſt quod voluit Alex. in d. l. pen. §. mancip. ff. ſol. matrim. vbi malè intelligit Bart. quia etiam hoc caſu non intelliguntur dati 25. ducat. taliter quòd reddi debeant 25. duca. pro centum libris, ſed totum oppoſitum: vnde ducati redderentur ſecundùm propriam æſtimationem temporis ſolutionis. & vult Bar. in d. l. Pau. cum concor. ſuprà alleg. dum dicit attendi tempus ſolutionis, niſi dictũ ſit ſub eadem æſtimatione, de quo in ſeq. quæſt. dicetur.

Sunt tamen prædicta intelligenda, niſi augmentum duca. eueniſſet propter pecuniam argenteam ęre contaminatam. Nam ſicut non poſſent dari centum libræ de pecunia ære cõtaminata loco centum librarum antiquarum precioſioris metalli, ita non poſſent dari ducati cum augmento eorum tali occaſione cauſato: vt dixi ſuprà in 6. declar. & infrà hac eadem limit. 3. quęſt.

Secundò quæritur, quod iuris erit, ſi dicunt, ſic do in dotem vel mutuò, aut depono penes te libras centum in tot duc. hoc acto, quòd reddas duca. ad æſtimationem prædictam, vel in eadem ęſtimatione. Reſpondeo, quòd iſte eſt propriè caſus præſentis limitationis, & quòd hoc caſu ſint ducati ſoluendi ſecundùm valorem temporis contractus: quia tunc librę cenſentur æſtimatę per ducat. ita quòd 25. ducat. dati pro centum libr. vt dixi in præced. q. ſint reſtituendi in tanto numero, qui comprehendat centum libras, cõſiderato tempore contractus: & ſic reſtituendi ſunt 25 ducati numero prout fuerunt traditi, & damnum decrementi & lucrum augmenti valoris eorum cedet commodi mei creditoris.

Ita voluit Bar. in d. l. Paulus, in fin. cum quo communiter tranſeunt Doct. & maximè Bal. in conſ. præalle. & in c. quanto. verſ. extra quęro, de iureiur. & idem Bar. in l. ſed addes. §. ſi Dominus. vbi etiã Fulg. & Pau. de Caſt. ff. loca. & in l. pe. §. manci. vbi etiam Paul. de Caſt. ff. ſol. mat. & Petr. de Anch. in d. Clem. ſi beneficiorum, pen. col. de deci. & Ioan. de Ana. in d. c. ſi. pen. col. de maleſi. & Fran. in d. conſ. 11. & Do. Barth. Socin. in d. conſil. 198. & Do. Franc. Cur. in d. l. cùm quid. 11. q. & Mart. de Lau. in d. tract. de monet. pen. col. ſeu antepen. & iuxta prædicta dicebat Fulgo. in d. §. ſi dominus pactum. quòd † ſolui debeat certa ſumma librarum in florenis, ſeu ducatis ad rationem 5. libr. & 4. ſolidorum pro 6 ſingulo ducato valere, & eſſe ſeruandum, & licèt Imol. in d. §. mancip. dicat, quòd ſtante caſu, de quo in quæſtione, ſi cõtingat ducatum decreuiſſe, non eſſet veriſimile, quòd creditor voluerit tale damnũ pati, per l. cùm de indebito, in princ. ff. de reproba. tamen ſua opin. non eſt tenenda, ex quo creditor acquieuit æſtimationi ducati, & ſicut lucrum conſequeretur caſu, quo creuiſſet, damnũ patiatur ex dimi

nutione, arg.l.pen. C.de ſol.& eius quod no.gl.in c.cum Canonicis,de cenſi.& dixi in 2.declarat. ſuprà eod. & quòd dixi valere pactum ſuper æſtimatione pecuniæ, eſt intelligẽdum quando communis curſus ita ſe habebat,cùm non ſit noſtrũ mutare æſtimationem duca.vel monetæ ſine authoritate ſuperioris, imò mutuans aut aliter expendens poſſet puniri, vt not. in l.1.ſeu 2.C.de vet.num.poteſt.lib.11.quod intelligo, niſi donationis gratia, quando ratione curſus quis vellet pro pluri capere vel minore curſu, quàm valeat expẽdere per not.per Alb.in l.eleganter.§.qui reprobos.ff.de pign.act.

Tertiò quæro,quid iuris,ſi ſit ſimpliciter dictum,do in dotem mutuò,vel depono centum ducatos ad rationem 4.librar. pro ducato, quomodo fiet reſtitutio? vel ſi dictum ſit,do tibi centũ ducatos in dotem ad rationem ſolidorum 94.pro ſingulo ducato non expreſſo, quòd debeat fieri reſtitutio in duca. cùm de conſuetudine liceat ſoluere monetã pro auro, vt dixi ſuprà latè in 2.limit.breuib.ſi fiat reſtitutio in eadem pecunia in genere,putà in in duca. debebunt dari tot ducati,qui ſecundùm valorem eorum tempore ſolutionis faciunt tot libras,quot erant in promiſſione,ita quòd ſi erant centum ducati ad rationem librarum 4.debeãt ſolui tot ducati,qui tempore ſolutionis valeant 4. libr. & ſi ducatus creuerit in valore, dabuntur minus, & ſi decreuerit, dabuntur plures,figurando exemplum,prout ſupr. dixi in 1.q.huius limit.per ea,quæ ibi dixi,& in præced.q.vbi hoc deciditur: & ſi ducatus creuiſſet propter deterioratione monetæ, prout communiter fit.debẽt dari tot ducati, qui valeant 4.centum librar. monetæ æquè bonæ in bonitate intrinſeca, & æquè precioſi metalli & eiuſdem ponderis, ſicut erant tempore contractus, vt voluit Martinus de Laud. in d.tracta. de moneta, penul.& antepenul. colum.

Et pulchrè d.Bartho.Socin.in d.conſil. 298. incip. pro fundamento, iunctis his, quæ latè dixi in 1. declar.poſt Oldr.conſil.31.& concord.ibi allega: † cùm ſemper actum cenſeatur inter partes, vt ſolutio fieri debeat de moneta eiuſdem bonitatis, cuius eſt ea, de qua in obligatione tempore quo data fuit,ſeu tempore obligationis.l.cùm quid.ff.ſi certum petat.& prout ibi latiùs dixi, niſi aliter actum ſit inter partes,vt dicetur in quæſt.ſequent. & ſi talis debitor velit ſoluere in moneta,putà libras vel ſolidos,prout in exemplo figurato, tenebitur ſoluere centum de antiqua moneta currente tempore obligationis,quod faciat 4. libr. aut de illis antiquis ſolidis,ſi reperiantur,vel de noua moneta ad æſtimationem antiquæ, vt dixi in d.l.1.& 4.declar.poſt Oldr.in conſil.præallega.cum concord.ibi ſignandis, declarando,vt ibi latiùs dixi.& vltrà Dd. prædictos in propoſito dotis hoc eſt de mente Areti.in conſ. 11. incip. procedendum. & ſecundùm prędicta intelligendum eſt, quod conſuluit Bald.in d.conſi. 339.incip.punctus quæſtionis: † & prædicta procedunt, quando nulla interueniſſet mora in reſtitutione, vel ſolutione, per ea, quæ dixi ſuprà in 1. & 2. limitatione: nam ſi interueniſſet mora, haberetur ratio valoris mutati in pecunia durante eadem bonitate, quæ erat tempore contractus à tempore moræ, vſque adtempus ſolutionis, ſecundùm Martin.de Laud.in tract.de mone.penul.col.& Soci. in conſil.præallega. & ideò dixi durante eadem bonitate intrinſeca, quia, vt dixi in 1.limit.ac concluſ. mora nihil facit ad mutationem valoris cauſati ex mutatione bonitatis intrinſecæ, ſeu precioſitatis metalli. Et prædicta procedunt, niſi dictum ſit ad rationem librarum 4. pro ſingulo ducato monetæ currentis tempore ſolutionis,vt dicam infrà in ſequen.quæſtione. 7 8

Quartò quæro, † Aliquis dedit mille ducatos dotis nomine,vel mutuò,vel depoſiti, ad æſtimationem librarum 4. pro ſingulo ducato monetæ currentis tempore ſolutionis, quomodo ſoluentur iſti ducati,vel eorum valor?dico,quòd ſi conſideremus mutationem valoris non mutata 9

tata

rata precioſitate metalli, res eſt clara vt inſpiciamus libras ſecundum quód valeãt tempore ſolutionis,quia ita placuit contrahentibus iuxta nota.in d.l.Paulus.per Bar.in fi.cum concor.ſuprà alleg.in præce. quæſtionib. idem dico ſi contingeret monetam eſſe factam de metallo debiliore & viliore, vel diminutam in pondere cum libra, ita valeat 20. ſolidos monetæ debilioris ponderis & vilioris metalli ſicut pretioſioris metalli,& fortioris põderis : nam verba prædicta præferunt taxationem & limitationem valoris ducati in libris,& vlterius declarant quòd libræ ſint ſoluendæ de moneta currente tẽpore ſolutionis.Clemen.ſi beneficiorum ſecundum vnum intellectum, quem tenuit Pau.de Leaz.ibi & plures alij de decim. quod poteſt fieri per contrahentes, ſicut poſſet & multò magis per contrahẽtes fieri,quòd pecunia reproba liberaret ſoluentem,vt Zaba.Petr.de Anchar.& Imol.ibi per Alber. de Rom.& nonnullos ſcribentes in l.eleganter.§.qui reprobos. ff.de act.

10 Ex quo concludendum eſt, quòd † debitor ſoluendo 4.centum lib.monetę currentis tempore ſolutionis fiendæ, licèt debilioris liberabitur & ſi tempore ſolutionis curreret fortior, & pretioſior moneta,è conuerſo teneretur debitor ſoluere 4.centum lib.illius monetæ, licèt melioris,aut ducatos ſoluat ſecundum æſtimationem prædictam librarum 4.conſiderato curſu monetarum ſecundum tempus ſolutionis fiendæ,& ſi mora interueniſſet,inſpicimus tempus, quo ſolutio fieri debuiſſet, & illam monetam, ac iſtũ curſum,vt dixi in præced.q. & in 1.limit. vnde præſuppoſito, quòd ducati valeant nunc libr.4.cum dimidia: & debitor occaſiõe mille ducatorum,velit ſoluere in ducatis,non conſiderabimus, an ducatus creuerit ratione mutationis pretioſitatis metalli monetarum,nec quòd tempore promiſſionis valeret 4.libr. illius monetæ,quæ forſitan nunc valerent, 4.cum dimidia monetæ præſentis debilioris,ſed ſolùm conſiderabimus, quòd dentur tot ducati,qui faciant 4. millia lib. æſtimando ducatum prout nunc valet,& erit debitor in lucro de libris 500.quia mille ducati nunc valebunt libras 4500. & tantò minùs de mille ducatis dabit, quantũ capiunt libræ 400. & ſic dabit ſolùm ducatos 889.ſolidos 10.qui faciunt mediam libram,& idem proportionabiliter eſt dicendum,ſi ducatus decreuiſſet. 11

Vbi autem non interueniſſet † aliqua eſtimatio,licèt dictum eſſet,promitto cẽtum ducatos largos monetæ currẽ. temp. ſolutionis,tũc ſolutio eſſet funda de moneta currente tempore ſolutionis habito reſpectu ad antiquam, id eſt, vt tãtò plus de noua detur, quantum valet vel valeret illa,quæ currebat tempore promiſſionis ſecundum communem intellectum, qui datur ad Cle.ſi beneficiorum de deci. per Panor.in c.quanto,vlt.col.de iureiu. cum concor.quæ adduxi in 11.declar.& in 5.limit.poſt Old.in conſi.250. incip.factũ tale eſt. Quod intelligo, niſi promiſſio eſſet facta in tali ſpecie,quę nõ habet nomen & formam pecuniæ, ſed eſt nomen collectiuum, quòd ita ſuam determinationem habet in bona moneta, ſicut in debiliore,vt ſunt libræ,quæ valent 20. ſolidos tam fortis monetæ, quam debilis,& ducati in moneta in ducatu Mediolani, qui valent 4. lib. qualiſcunque ſit moneta,& in florenis Mediolani,qui valent 32. ſolidos fortis vel debilis monetæ: & in florenis Sab.qui valent 12. groſſos Sabau. vel Papiæ,ſiue currat bona moneta ſiue debilis,& non reperitur aliqua petia pecuniæ,quæ talis ducatus,moneta,vel libra, aut talis florenus appelletur, nam ſi quis promittat mihi 10. ex talibus ducatis vel florenis aut libris, intelligitur de moneta temporis contractus, vt dixi in 1. & 6. declara. tamen ſi additur monetæ currentis tempore ſolutionis, ex hoc excludetur moneta currens tempore contractus l.maritus. C.de procur. l.cùm prætor in princip.cum vulg.ff.de iudi.& aliud hoc ideò eſt in iſto caſu, quàm in præcedenti
† quia iſta denominatio pecuniæ ſe habet tam ad fortem,quàm debilem,& tam 12

ad currentem tempore contractus, quàm ſolutionis, & quia eligitur vnum tempus ſcilicet ſolutionis, & aliquid dixi in 6. declar. & latius in 17. declaratione.

Si autem dictum fuerit ſimpliciter monetæ currentis non appoſitis illis verbis tempore ſolutiõis, an intelligatur de moneta currente tempore obligationis, ſeu diſpoſitionis, an verò contractus, habui in facto, & teneo quòd debeant intelligi de currente tempore contractus, vt interpretemur verba ſecundum regulas iuris communis iuxta nota. per Bar. & alios in l. hæredes mei, §. cùm ita ff. ad Treb. & in l. Gall. §. 1. ff. de lib. & poſth. cum concor. & quia verba interpretanda contra illũ, qui ſe fundat ſuper eis l. veterib. ff. de pactis, & l. quicquid aſtringendæ in princi. cum ibi not. ff. de verb. oblig. & quia verba intelliguntur ſecundum tempus contractus, & diſpoſitiones iuxta nota. in l. ſi ita. ff. de aur. & ar. leg. per Bar. cum cõcor. non obſtante quòd in contrarium faciat, quod verba debent ita ſumi, vt aliquid operentur. l. ſi quandò, in princ. ff. de leg. 1. puto tamen diſtinguendum an verba monetæ currentis põantur ſimpliciter, vel referantur ad actum obligationis, & tũc procedant prædicta, an verò referantur ad factum ſolutionis, & tunc debeant intelligi de currente ſecundum tempus ſolutionis, quia qualitas adiecta verbo, regulatur ſecundum tempus verbi. l. in delictis. §. ſi extraneus. ff. de noxa. l. ex facto, in princi. ff. de vulg. & pup. putà promiſit ſoluere de moneta currente, quia intelligitur tempore ſolutionis.

LIMITATIO NONA.

NONO fallit, quum ad eſt ſtatutum declarans attendi debere monetã & curſum temporis ſolutionis per ea, quæ dixi ſuprà in præcedẽ. fallentia pen. & vltim. q. 6. & latius 17. declara. faciunt no. per Alex. in conſil. 21. incip. viſis his &c. vel per Aret. conſil. 10. 3. colum. cum ſeq. dicam infra in ſeq. limitat. in fin.

SVMMARIVM.

1 Solutio fieri debet ſecundum valorem tempore ſolutionis, mutata tantum pecuniæ bonitate extrinſeca.

LIMITATIO DECIMA.

DEcimò & vltimò ſecundum † aliquos fallit quoad bonitatẽ intrinſecam, ſeu quoad variationẽ, quæ cõtingit durãte bonitate intrinſeca, & nõ mutata in moneta, in pondere, vel pretioſitate: quia tunc debet fieri ſolutio ſecũdum valorem temporis ſolutionis, vt latè dixi ſuprà in 5. & 6. ampliatione ſeu declaratiõ. iunctis his, quæ dixi in 3. quæ limitatio videtur recipere debere diſtinctionem ſecundum vtrobique dicta, videlicet quòd non curemus de bonitate extrinſeca, quãdò promiſſa eſt certa ſpecies pecuniæ, putà centũ ducati, vt dixi in 3. declarat. Sed quãdò eſt promiſſa pecunia in genere, putà in libris, niſi contingat auctum fuiſſe valorem monetarum magis groſſarum vel pretioſarum propter aliam magis ære contaminatam, quàm tẽpore contractus, vt dixi in ipſa 5. & 6. declar. Item hæc limitatio reſtringitur & declaratur ex alijs ampliationibus, & declarationibus, ac limitatiõibus, vt ſi quis eſſet in mora, vel ſpecialem promiſſionem feciſſet, vel aliter, vt per diſcurſum totius huius materiæ. 1

Laus Deo omnipotenti, ac glorioſiſſimæ virgini Mariæ eius matri. Finitum fuit hoc opus ad Dei omnipotentis gloriam & publicam vtilitatem per me Albertum Brunum, Iuriſconſultorum minimum, ciuem Aſtenſ. Anno Domini. M. D. VI. die XV. Iulij.

IOAN-

IOANNIS AQVILAE IVRISCONSVLTI, DE POTESTATE ET VTILITATE MONETARVM, TRACTATVS PERVTILIS.

Ad Ioannem Stoefflerinum, facilè omnium noſtro æuo principem Mathematicorum, IOANNIS AQVILAE vtriuſque legis interpretis, in præſentem Tractatum Præfatio.

TAMETSI mathematici gẽtilicio vocabulo erãt dicti Chaldęi, apud Aſſyrios, apud Ægyptios prophetę, quos Græci appellarunt philoſophos. Indi gymnoſophiſtas, Latini ſapientes, Galli duydas, Perſæ vero, magos. Hij enim omnes, ſyderum obſeruatis rationibus, prædicere futura ſolebant. Sed magi potiſſimum apud Perſas deorum cultui vacabant, preces illis atque vota & ſacrificia offerebant, de deorum ſubſtantia & generatione differebãt, ſigna ſtatuaſq́; repræhendebant, improbabant illorum errores, quæ diſcerni, deos ſexu, & mares fœminaſq; inter eos eſſe affirmabant: dicebant rerum omnium totiuſq; orbis imperium penes deos eſſe. Duo erant apud eos principia, Bonus dęmon, & malus. Ille Iupiter, quem horamaſdẽ: hic Pluto, quem appellabant Arimanium. Hij teſte Eudoxo, aiebant homines reuicturos. Ariſtoteles dixit, eos fuiſſe antiquiores Ægyptijs. Sed poſtea auctam eſſe magorum vanitatem, ait Laertius in Perſide, à Zoroaſtre vſq; ad Xerxis Perſarum regis tranſitum, per ſexcentos annos. pleriq́; magi non ſolum obſeruatione ſyderum futura prædicere, verũ artibus quibuſdam & rerum & verborum maleficijs, vt & ſcire ſe omnia, & facere poſſe, profiterentur. Plinius quoq; artem hanc magicam omnium artium fraudulẽtiſſimam eſſe aſſerit, miraturq́; quomodo in toto terrarum orbe plurimis ſeculis valuerit: idq́; ob eam cauſam putat accidiſſe, quòd ſola artium tres aliàs imperioſiſſimas humanæ mentis complexa, in ſe vnam redigit.

Natam primo è medicina nemo dubitauit, hac ſpecie ſalutari irrepſiſſe, velut altiorem ſanctioremq́;, quàm medicinã. Ita blandiſſimis deſideratiſſimiſque promiſſis, addidiſſe vires religionis, ad quã maximè alligatur humanum genus, atq; vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes mathematicas nulli non auido futura de ſeſe ſciendi, atq; ea à cœlo veriſſimè peti credenti. Ita poſſeſſis hominũ ſenſibus triplici vinculo, in tantum faſtigij adoleuerit, vt hodiè etiam in magna parte gentium præualuerit.

Theſſaliam verò huius veneficij infamem fuiſſe conſtat, vt Menãder prodidit: durauitq́ue iſta venefica ars ita in Italia, per longa Chriſtianorum tempora, ita vt temporibus Theodoſij Iunioris Chriſtianiſſimi principis, dicat celeberrimus Auguſt. lib. 18. de ciui. dei: Cum eſſemus in Italia, audiuimus quaſdã mulieres imbutas his malis artib⁹, dato caſęo, ſtatim homines in iumenta conuertiſſe: quæ vt alia iumenta, neceſſaria quæque portabant: & finita opera, iterum homines ab illis reſtitui, quibus (vt ait) mens ſemper humana conſeruata fuit. Quid plura? Apuleius idem, & Homerus, Virgilius, Lucanus, Tibullus, Ouidius, Plinius, Seneca, atque alij hiſtorici & poetæ narrant, etiam mirabiliora, de

ra,de Circe & Medæa,atq; herbis,vt AEthiopis, qua amnes & ſtagna ſiccari, & tactu eius clauſa aperiri:atque Achmenides,quàm coniecta in aciem hoſtium,trepidare omnia, ac terga vertere, vanitas magorum gloriatur. Latacè, dari ſolita à Perſarum rege legatis, vt quocunq; veniſſent,rerum omnium copia abundaret.

Sanè non omnia, quæ per eam artem monſtrantur,vera eſſe,noſcũtur,ſed multa dæmonum illuſionibus oſtenduntur, quæ veridicè facta minimè fuerunt:vt hominem conuerti in lupum,aut in iumentum:lunã trahi,& ſimilia,quæ per humanorum ſenſuum alterationem, quibus illi plurimum præſunt,& non per verũ inducuntur effectum. Nam ſolum ea verè exequi poſſunt,quæ naturali virtute ducuntur.ſed omni rerum cognitiõe,ex ingenij acrimonia,& longa experientia,ac agilitate naturæ,alterabilia facilè coniũgere valeant,ea nonnunquam inducunt, quæ miracula hominibus eſſe videtur,& non ſunt. Idem Ariſtot.veritatis indagator,& ea tantum credens quæ vel cõprehendi ſenſu,vel probari rationibus poſſint,hæc omnia irridet, falſaq; exiſtimat & Zoroaſtrem,quem huius artis inuentorem vulgus fuiſſe exiſtimat, ex interpretatione ipſius nominis, oſtrorum fuiſſe cultorem afiirmat. Mirum certe foret, in tantam credulitatem ex tam ſalubribus inicijs euecta humana ingenia eſſe,ſi in aliqua reſeruare modũ nouiſſent. Sed hęc eſt in omni re,humani ingenij conditio, vt à neceſſarijs orſa primam,cuncta veniant ad nimium. Nempe Mathematici eſſe dicuntur propriè illi,qui mathemata ſeu mathematicas profitẽtur diſciplinas.quę ſunt,Arithmetica,Geometria,Muſica, & Aſtrologia.hę enim propriè mathemata, id eſt, diſciplinæ dicuntur, quia certiores alijs ſunt. Sed quoniam quoque in nimiam vanitatem profecti ſunt prędicendi futura,ſiue etiam præterita incognita, vt ex iſtis hi ſunt,qui aſtrologi vocantur, non ſolum ex aſtrorum naturali curſu futura prædicentes,ſed & minuta,quæquè ex aſtris ſe poſſe prædicere promittunt, vt conſilia ipſa, hominum arbitria & varias voluntates, appetioneſque & declinationes, & fortuitos repentinoſque in leuiſſimis rebus animorũ impetus,receſſuſque moueri agitarique deſuper è cœlo credunt: ita vt ex neceſſaria quadam ſyderum errantium reciprocatione, eiuſmodi talia contingere pretinaci fronte aſſerant:& hi cæteris vaticinãtibus pręſtare videbantur.

Vnde illud mathematicorum nomen exploſum eſt tanquam damnabile,& pro ijs vſurpatum, (qui diuinationem profitentur,) Arioli, Aruſpices, Augures,Phytonici,Præſtigiatores,Necromantici,Pyromantici, Acromantici, Hydromantici,Geomantici,Chiromãtici,Genethliaci,atque Sortilegi. Hi omnes damnati & exploſi ſunt per 12. tab. atq; ſacras leges, & canonicas ſanctiones, C. de malefi. & mathema.per tot. c. Igitur 26. quæſt.3.& c.nec mirum 26. quæſt. 5.& c.1.ac per tot. de ſortileg.cum concor. Attamen mathematici ſunt dicti propriè, ab his artibus, quos diſcere & exercere expedit publicè. Quoniam Geometriã,Muſicam,cæteraſq; diſciplinas altiores, mathemata, hoc eſt diſciplinas,veteres Græci appellabant.I. artem Geometriæ. C.de malefi.& mathe.

Exinde autem his ſciẽtijs ornati,ad ꝓdiſcenda mundi opera, & principia naturæ procedebant:ac tũc deniq; nominabãtur Phyſici, hoc eſt naturales.Magia itaq; eſt dicta ars ipſa. Vnde & magicas artes, ac herbas.Inde eſt duplex magia:quarum altera, dæmonum tot opere & auctoritate conſtat, res medius fidius execrãda & portentoſa. Altera vero,nihil aliud eſt, (quum bene exploratur) quàm naturalis philoſophiæ abſoluta conſummatio.

Vtriuſq; quum meminerint græci, illã magiæ nullo modo nomine dignãtes, γοτίαν nuncupant.hanc propria peculiariq; appellatione, μαντίαν quaſi perfectã ſummamq; ſapientiam vocant. Magna autem inter has artes diſparilitas & diſſimilitudo. Illã non modo Chriſtiana religio,ſed oẽs leges,omniſq; bene inſtituta reſpublica,dãnat & exercrat,hãc oẽs ſapientes,

omnes

omnes cœleſtium & diuinarũ rerum ſtudioſæ nationes, approbant & amplectuntur. Illa artium fraudulentiſsima, hæc altior ſanctiorque philoſophia: Illa irrita & vana, hæc firma, fidelis & ſolida. Illam quiſquis coluit, ſemper diſſimulauit, in auctoris eſſet ignominiam & contumeliam.

Ex hac ſumma literarum claritas gloriaque, antiquitus, & penè ſemper fuit petita: Illius nemo vnquam ſtudioſus fuit vir philoſophus, & cupidus diſcendi bonas artes: Ad hanc Pythagoras, Empedocles, Democritus, Plato, diſcendam nauigauere, hanc prædicarunt reuerſi, & in arcanis præcipuam habuerunt. Illa vt nullis rationibus, ita nec certis probatur auctoribus: Hæc clariſſimis quaſi parentibus honeſtata, duos præcipuè habet auctores Zamolxidem, quem imitatus eſt Abaris Hyperboreus, & Zoroaſtrem illum Oromaſi filium, cuius magiam Plato in Alcibiade, innuit eſſe diuinorum ſcientiam, qua filios Perſarum Reges erudiebant, vt ad exemplar mundanæ reipublicæ ſuam ipſam regere rempublicam edocerentur. Plato in Charmide ait, Zamolxidis magiam eſſe animi medicinam, per quam ſcilicet animo temperantia, vt per illam corpori ſanitas comparatur. Horum veſtigijs poſteà perſtiterunt ferè omnes, qui Pythagorica Platonicaque myſteria ſunt perſcrutati. Ex iunioribus etiam, qui eam magiam olfecerint, tres repeDriuntur, Alchindus Arabs, Rogerius Baconenſis, & Guilielmus Pariſienſis.

Hanc magiam probat, aſſeueratque vir ſapientiſſimus: Alteram ita abhorrens, vt cum ad malorum dæmonum ſacra vocaretur, rectius dixerit ad ſe illos, quam ſe ad illos accedere. Ob hoc præcipuè, quod illa hominem Dei hoſtibus mancipans, auocat à Deo. hæc in eam operum Dei admirationem excitat, quam propenſa charitas, fides, ac ſpes, conſequuntur.

Hæc de magia (ita inquit Picus) diximus, quod ſcio eſſe plures, qui ſicut canes ignotos ſemper adlatrant: ita & ipſi ſæpè damnant oderuntque, quæ non intelligunt. Quorſum hæc? Nempè vt omnes Mathematici, qui à Pythagora in cohortem illam diſciplinarum recepti erant, quicquid familiæ pecuniæque habebant, in medium dabant, & coibatur ſocietas inſeparabilis, tanquam illud fuerit antiquum conſortium, quod re & verbo Romano, Cœnobium, hoc eſt contubernium appellatur. Ita ex noſtro Larario, tibi parenti meo, in Mathematicis atque numeris peritiſsimo, & ex iam dudum coita amicitia dicamus collectionis noſtræ opuſculum, de poteſtate & vtilitate nummiſmatis. In quo Arithmetica exercetur, per numeros philoſophandi inſtitutio antiqua. Illa quidem, quæ & à priſcis Theologis, à Pythagora præſertim, ab Aglaophone, à Philolao, à Platone, & à prioribus obſeruata. Scribit enim Plato in Epimenide, inter omnes liberales artes & ſcientias contemplatrices, præcipuam maximeque diuinã eſſe Arithmeticam (non mercatoriam) ſed illam diuinam numerandi artem. Quęrens item, cur homo ſapientiſsimum eſt animal: Reſpondet, quia numerare nouit. Cuius ſententiæ Ariſtoteles meminit in problemat. Scribit Albumaſar, verbum fuiſſe Auenzoar Babilonij, eum omnia noſſe, qui nouerat numerare. Opuſculum prædictum, ſit qualecunque, tibi inprimis illud facimus commune.

Vt ſit noſtræ viciſſitudinis mutuę euidens indicium & pignus. quod ſi à te approbabitur, fortè aliquando in lucem prodibit, & bonis auctoribus (non lacteronibus) occaſio ad maiora atque meliora erit. Vale, & tuo Ioanni Aquilæ (vt facis) ſemper faue.

ARGVMENTVM ET DIuiſio huius Operis.

INcipit fœliciter Ioannis Aquilæ, artium atque Iurium Doctoris opuſculum, de poteſtate & vtilitate nummiſmatum: Prima diuiſione in duo capita bipartitum.

Quorum primum tres ſuppoſitas baſes,& decem continet periphraſes hypotheticas ad amuſſim ęrarij,atque cudendarum monetarum poteſtatem breuiuſculè elucidantes,ac ſuccinctis circumlocutionibus deſcribentes.

Nam baſis prima aperit,quid, & quotuplex fuerit Talentum,Siliqua, Obulus, ſeu Scripulus,Dragma, Nummus, Vncia, As,Libra,Mina,Denarius, Quinarius, Seſtertium,Dipondium, Aſſipondium: quæ omnia ſunt nomina veterum ponderum.

Secunda baſis diſcutit,quãdo & à quo argentum primo ſit ſignatum: Libræ æris pondus eminutum: Quæ æris nota erat: & quæ fuerit nota argenti primò excuſſi & imminuti.

Baſis tertia edocet, quando aureus nummus primò fuerit percuſſus, & quorum characteribus. Quid As, Vncia,Sextans, Quadrans, Triens, Quincunx, Semis, Septunx, Bes olim des, Dodrans, Dextans,Deunx,As,Semiuncia,Seſcuncia,Selibra,Silicus,Sextula, Siliqua, Scripulus, & id genus.

Solidus idem, quod aureus nummus: & ſeptuaginta duo aurei,id eſt, ſolidi,conſtituunt libram auri. Corollarium primum:vbicunque in iure communi ſit mẽtio de ſolidis ſeu aureis nummis, accipitur de illis iam dictis.Corollarium ſecundum:vbi in iure cõmuni ſit ſermo de ſolidis, accipitur de illis ſupradictis magnis. Corollarium tertium: vbi in ſtatuto, vel ab homine,habetur mentio de ſolido, acceptandum eſt de paruo, vtpotè currentis monetæ minutæ,vt ibi patet clarè.

Quis ærarij & monetandi ius habeat: Nullus priuatus. Aliàs cudens punitur vt falſarius. Inferior à Principe, imperium vel iuriſdictionem habens ex principis conceſſione, vel centenaria præſcriptione,poteſt monetare.Nummiſma, aureus, & ſolidus, vt nummus,denarius, & pecunia,vocabula ſunt ſynonyma. Quid libra auri, argenti, atque æris ſit. Quod ſolidi exiſtant libra auri,argenti, vel æris. Vbi aurei floreni vel ſolidi à lege exprimuntur, vt quod donatio ſuprà quingentos ſolidos facta ſit inſinuanda,vel quod defenſor ciuitatis non habeat iudicare vltra trecentos aureos, qui intelligantur aurei, & qui accipiantur à iudice, ſeu ab homine prolati.Quid,& quotuplex ſit pecunia,& moneta, videlicet,Falſa, Adulterina, Raſa,Tincta,ac tonſa.Vnde moneta,nummiſma,nummus,& denarius, ac pecunia. Vnde & monetarius,nummularius, & quare ſic dicatur,& quis fuerit primus, & quod nulli niſi principi licet facere cudi auream monetam, niſi ex principis conceſſione,vel præſcripta conſuetudine. In nummiſmate exiguntur quatuor,aut tria:& ex defectu cuiuslibet reprobatur omnis moneta.Ideò hodie adhibetur à contrahentibus cautela, vt iuſti æris,ponderis, characteris,valoris ſeu curſus communis detur moneta.Nempè ipſius monetæ validitas duplex eſt: Intrinſeca in auctoritate, charactere,pondere,& materia: Extrinſeca verò altera eſt, quæ conſiſtit in valore, & æſtimatione, pro qua expenditur de conſuetudine. Cuius impenſis moneta debeat cudi,& an lucrum valeat ex ea haberi: an ad libitum poſſit mutari.Et vtrùm prolatio monetæ,tam de aurea, quam argentea valeat intelligi. Et quando variatur auctoritate ſecularis, quod non præiudicat Eccleſiaſticis. Quid ſit pecunia. Vndè dicta, & quàm multifariè accipiatur in iure. Et hodie poſſeſſio propriè non venit appellatione pecuniæ: ſed res mobilis, quæ ſeruando ſeruari non poteſt,quo ad fructum,ſed benè quo ad oculum. Pecunia aliqua expreſſè debita (vt depoſita) eſt reddenda, aliàs licitè poteſt peti intereſſe in foro vtroque. Quilibet hominum debet impediri falſam monetam cudi. Et multa ſunt ſpecialia in falſa moneta, videlicet, quod quilibet etiam ſocius criminis poteſt accuſare, & propria auctoritate capere falſarium. Et licet ſuccumbat accuſator, tamen non punitur vt calumniator. Et non appellat falſarius condemnatus. Et ſi quis eum eximat à manibus iuſtitię, plectitur capite. Atque

is,in.

is,in cuius domo cuditur falſa moneta, etiamſi improbabiliter ignoret, punitur. Huiuſmodi crimen quintupliciter admittitur. Primò, quando cuditur moneta ab eo,cui non eſt poteſtas conceſſa.Secundò, quando cuditur ab eo,cui poteſtas eſt conceſſa,ſed cudit in falſa materia, vt aureos in electro, & argenteos nummos in ſtanno.Tertiò,in falſa forma, & dicitur tunc moneta adulterina. Quartò, in falſo pondere.Quintò,qui radit,vel tingit,ſeu ex aqua ſubtiliter particula auri vel argenti exhauſta,pro valida exponit.qui aliàs per longum vſum tonſam,& ærosam,quouſq; apparet æs,exponit,extrà ordinem puniri poterit.Materia etenim, forma, auctoritas,& pondus,ſunt de monetę ſubſtantia.. Ideò extrà auctoritatem publicam cudēs monetam, etiam bonam, incidit in falſi pœnam. Si princeps monetam valentem reprobet,& minus valentem acceptet, vt de reprobata inde bonum habeat forum, quia illam conflari & cudi faciat, & ſic lucrum habeat:vtique fraudem dicitur facere. Quæ, & quot ſint pœnæ falſatoris monetæ.Falſans nummiſma principis, punitur pœna exuſtionis. Et tenetur omne damnum illi perſonæ, communitati, vel populo damnificato reſtituere,vel ſi neſcitur,pauperibus erogare cogitur. Falſans autem monetam alterius,punitur mitius, vt pœna capitis, id eſt, deportationis, & interdum bonorum confiſcationis. Niſi eſſet impubes,qui taliter non punitur.Itaque falſans monetam Ducis,Comitis,vel Ciuitatis, punitur pœna deportationis, & non mortis naturalis. Fabricans monetam per ſtatutum locale prohibitam, & expēdens alibi,non incidit pœnam ſtatuti.Qui incœpit monetam, & formam non impreſſit,ſic puniri non debebit.

CAPVT Alterum huius opuſculi,eſt decem Theorematum: videlicet, quando tempore obligationis contractæ erat vna moneta, & tempore ſolutionis alia: de qua ſolutio ſit facienda.Quando nummiſma eſt reprobatum,quia in valore erat nimis diminutum, tunc debitoris eſt periculum. Si moneta eſt variata ex principis auaritia, vel debitor eſt in culpa, vel mora, tunc tenetur ſoluere de antiqua moneta,vel eius æſtimatione iuſta. Emphyteuta, emphyteuſis canonem tenetur ſoluere de antiqua moneta, facta variatione monetæ. Niſi aliter probet ſe præſcripſiſſe, vtpotè decem annis laicis, & quadraginta Eccleſiaſticis, de currente vſuali moneta doceat ſe atque anteceſſores ſoluiſſe. Pecunia ex teſtamento debita erogari in legata particularia, debet ſolui de moneta vſuali, & communiter expendibili, tempore conditi teſtamenti. Pecunia ex teſtamento debita pro vniuerſalibus fideicommiſſis, debet ſolui tunc moneta currens & vſualis tempore mortis ipſius teſtatoris. Itaque vbi maritus vxori legauit centum, vel mille aureos, & variati ſunt aurei antequam maritus conceſſerit in fatum, iuxtà antiquam monetam, vel eius æſtimationem, ſoluendum eſt legatum. Si Pontifex ſummus, vel diœceſanus conſtituerit, vel ordinauerit, ſeu creauerit mille, aut quadraginta aureos, vicario annuè pro congrua portione, non obſtante aureorum mutatione, ſolutio debet fieri regulariter de antiqua moneta, vel eius æſtimatione debita. Vbi à lege vel ſtatuto moneta eſt taxata, debet intelligi de moneta tunc, & non hodie currenti. Vbi variata eſt moneta auctoritate alicuius ſæcularis perſonæ, vel communitatis, non præiudicat Eccleſijs, pijs locis, neque perſonis Eccleſiaſticis. Vbi à lege, vel ſtatuto municipali,impoſita eſt pœna delicti, debet intelligi vbi delinquitur, de moneta vſuali illius loci. Quando, ſeu vbi dicitur in ſtatuto municipali, quod donatio excedens quingentos aureos,debeat inſinuari,attenditur tempus conditi ſtatuti: Aliàs debet conſiderari tempus, quo oritur obligatio,vel quo pœna debeat ſolui. In ſentētia iudicis vel arbitri cōdēnantis in pecunia,debet de moneta intelligi tēpore

ſententiæ datæ currenti. Vbi in Regione, vel ciuitate, in frequenti vſu ſunt diuerſæ monetæ, libræ, vel menſuræ, in dubio debitoris eſt electio, ſecundùm quam velit ſoluere. Ita in contractibus atque ſtipulationibus appellatione aureorum intelliguntur hi, qui vigent in regione viliores: aliàs debet inſpici qualitas. Vbi aliquis depoſuit vel mutuauit centum libras, ſeu talenta, in florenis, ſeu aureis, tunc damnum variationis monetæ eſt debitoris. Quando maritus in dotis inſtrumento cõfitetur ſe accepiſſe à ſocero mille aureos, ſiue florenos, boni auri, iuſti ponderis, & characteris, tunc ſoluto matrimonio tenetur de iure ſcripto. reſtituere in ſimili auro. Vbi ex generali conſuetudine vna moneta expenditur pro altera, vt aurea pro argentea, vel econtrà: vel alia pro alia, etiam in forma, vt Vvirtenbergenſis pro Badenſi: etiam fiſco, vel alij creditori inuito, poteſt ſic ſolui. Niſi aliter eſſet expreſſè actum, vel manifeſtè eſſet paſſurus damnum. Si alicui mutuata eſt moneta alicubi reprobata, qui eam ſua induſtria alibi expendit pro bona, non committit falſum propriè, neque valet cogi iure, mutuanti bonam reſtituere. Vbi æquè in vſu ſunt duæ monetæ, eſt debitoris electio, de qua velit ſoluere de viliore. Alioqui de vſitatiore, quando non æqualiter currunt, debet ſoluere. Per cenſus ſolutionem, veluti confeſſionem emphyteutæ, præſumitur contractum præceſſiſſe, & ſic ſibi & ſucceſſori præiudicatur in cenſuali iure, ac regulariter in ſubiectione & protectione. Vbi accipientes & ſoluentes cenſum, nihil expreſſerunt de pecunia aliqua, tunc dubitatio variationis monetæ ſubleuatur per ſolutiones præcedentes, continuè & diuturnè factas, quippè iſta pecunia videtur fuiſſe in obligatione, in qua ſolutio diuturna fuit ſecuta.

Et licèt collectarum impoſitio, & ſolutio, arguunt ſoluentes eſſe de illius, cui voluntariè ſoluunt, iuriſdictione, tamen cenſus præſtatio, etiam diuturna, veluti vaga & æquiuoca, (niſi alijs circumſtantijs ſit iunctum) arguit potius protectionem & recommendationem, quam regularem & totalem ſubiectionem. Et ſic iſti opuſculo atque compendio, de poteſtate & vtilitate ærarij ac nummiſmatis intitulato, & Ioanni Stofflerino Aſtronomo ac parenti noſtro dicato, finem impono fauſtum.

BASIS PRIMA.

TAlentum, ponderis nomen, eſt duplex. Atticum, quod & ipſum eſt duplex. Magnum, octoginta tres libras, & quatuor vncias habet, & ſic ſex milia denariorum Romanorum, ſecundùm Priſcianum. Nam Siliqua primum, quod Græci κεράτιον vocaruut, hoc eſt, granum id, quod ex ea ſiliqua, quam nos fabam græcam vulgò dicimus, extraxerant, & pro pondere aſſumpſerant. poſt ſiliquam erat obulus, qui ſcripulus ſimiliter apud Græcos dicebatur: hic ſex ſiliquas continebat. Drachma deinde poſt ſcripulum erat, quæ ex decem & octo ſiliquis hoc eſt, tribus ſcripulis conſtare dicebatur, poſt drachmam, argenteus habebatur nummus, qui denarius apud Romanos vocabatur, hic ex quatuor ſcripulis, hoc eſt, drachma & tertia parte confectus erat, poſt hunc vncia dicebatur, hæc ex octo drachmis ſiue ſex denarijs conſtabat. poſt vnciam libra Italica erat, quæ ex duodecim vncijs fiebat, hoc eſt, denarijs ſeptuaginta duobus, & drachmis nonaginta ſex. Eadem apud Italos appellatur As. Libram enim dicunt aſſem duodecim vnciarum. Quam propriè libra inſtrumentum ſit, quo res cum lancibus põderantur, ſecundùm Ciceronem: & apud Græcos dicebatur Mna: quam nos minam, per vnius, i, interpoſitionem traducimus, quæ tamen maior erat libra, vt potè triginta trium denariorum. Itaque Atticum talentum magnum, octoginta trium librarum, & quatuor vnciarum erat. Terentius itaque ait: Si quis dare talentum

lentum magnum. Talentum autem paruum, libras habebat (teſte Dardano) ſexaginta, id eſt, viginti quatuor ſeſtertia. quæ ſexaginta libras habent, & ſic ſeſtertium duas continet libras & mediam, id eſt, dipondium & ſemiſſem. Nam dipondius, à duobus ponderibus, & ſemis, quando ad duo pondera ſit tertius, & ſic ſeſtertius, ſeu ſeſtertium dicitur: Atque dupondius, ſeu dipondium: Aſſipondium, id eſt, pondus vnum. Deinde à numero, à tribus aſſibus, treſſis: à decem, decuſſis, viceſſis, triceſſis, nonnuſſis, vſque ad centuſſis: & ſic denarius pro decem libris placuit. Quinarius pro quinque. Seſtertium, pro dipondio & ſemiſſe. Scrupulum valebat ſeſtertijs vicenis, quod faciebat in libras, ita eſt ſeſtertij, qui tunc erat ſeſtertias nongentos, poſt hoc placuit ex auri libris quadraginta milia ſignari. Talentum euboicum in modico minus erat Attico. Nam quattuor milium nummum Romanorum, ſecundum Feſtum poſt Homerum, erat.

BASIS SECVNDA.

ARgentum primò eſt ſignatum anno vrbis 585. Q. Fabio conſule, quinque annis ante primum bellum punicum. Libræ autem pondus æris imminutum, primo bello punico fuit, quum impenſis Reſpublica non ſufficeret, inſtitutumque vt aſſis ſextantis pondere ſignificaretur. Sic quinta parte lucrifacta omne æs alienum diſſolutum fuit. Nota autem æris fuit, ex altera parte lateris, gemini, ex altera, roſtrum nauis. Nam quia Saturnum claſſe deuectum hoſpitio Ianus acceperat, & ab illo peritiam ruris edoctus, feram illam ac rudem ante fruges cognitas vitam in melius redegerat: regni eum ſocium fecit: & quoniam naui fuerat aduectus, in ſignando ære, ex vna quidem parte, ſui capitis effigiem, ex altera, nauis roſtrum impreſſit, vt quantum in eo eſſet, Saturni memoriæ conſuleret, & accepti ab eo beneficij haud immemor eſſe videretur. hanc ſignandi conſuetudinem Seruius rex, qui inter reges primus poſt vrbem conditam ſignare æs cœpit, rurſus introduxit: propter quod in aleę luſu diù poſt ea tempora, pueri denarios in ſublime iactantes, capita aut nauim, exclamare conſueuerunt. Triens, & quadrans, ex ære erant. Quadrans anteà triuncis dicebatur, à tribus vncijs. Poſteà Annibale vrbem infeſtante, dum Q. Fabius maximus dictator eſſet, facti ſunt aſſes vnciales, & denarius ſexdecim aſſibus permutatus eſt. Quinarius octonis: Seſtertium quaternis. ſic Reſpub. dimidium lucrata eſt. In militari tãtùm dipendio ſemper denarius pro decem aſſibus datus eſt. Nota argenti, bigæ ac quadrigæ fuêre: & inde bigati, & quadrigati nummi, appellati ſunt. Poſt hæc, lege Papiria, ſemunciales aſſes facti: & Druſus in tribunatu plebis, octauam partem æris argento miſcuit. Victoriatus lege Clodia percuſſus eſt, ita dictus à ſigno victoriæ, quo erat inſculptus.

BASIS TERTIA.

AVreus nummus ſexageſimoſecundo anno poſt argentum percuſſus eſt, & nummis aureis conſulum primò, deinde Imperatorum capita imprimi cœperunt, & ab his ſæpè nomina acceperunt. As propriè iuriſconſulti diffiniunt omnem quantitatem, & omne corpus, duodecim vncias continens. Sextans, ſexta pars aſſis, hoc eſt, duæ vnciæ. Quadrans, quarta pars aſſis, hoc eſt, tres vnciæ. Triens, tertia pars aſſis, hoc eſt, quatuor vnciæ. Quincunx, quinque vnciæ. Semis, vnciæ ſex, quaſi ſemis, id eſt, dimidium aſſis ſeu librę. Septunx, 7. vncię. Bes, & olim des, 8. vnciæ: quàm ſi bis vel binus triens, ſeu dempto triente aſſis. Dodrans, 9. vnciæ, quaſi dempto quadrante ex aſſe. Dextans, 10. vnciæ, quaſi dempto ſextante ex aſſe. Deunx, 11. vnciæ, quaſi vna vncia dempto ex aſſe. As verò vel libra, eſt aſſis pars 12. idem vncia vna. Semiuncia eſt pars vnciæ dimidia: Seſcunx vel ſeſcun-

cia, eſt vncia & dimidia. Sicut Semodius, eſt modius vnus & dimidiatus: & Selibra, eſt libra & dimidia. Semiuncia itaque, eſt ſemis vnciæ. Duæ ſextulæ ſunt tertia pars vnciæ, id eſt, ſcripuli octo. Silicus ſcripuli 6. Sextula, ſcripuli 4. dimidia ſextula, ſcripuli duo. Rurſus, ſextula, & dimidium ſextulæ, ſilicus appellatur. Scripulus ſiliquæ, 6. de his aliàs, poſt Varro. & Tortel. latius ſcripſi in §. hæreditas. per textum gloſſ. & Doct. ibi. Inſtit. de hæredib. inſtit. Vbi etiam notatur per gloſſ. & Docto. quòd as, pondo, & libra, idem ſignificant, not. in l. etiam aureos. ff. de verb. ſignificat. l. ſeruum. §. hæreditas. ff. de hæred. inſtit. Bald. & Doct. in l. final. C. eod. Vncia habet 24. ſcripulos, & 8. drachmas, per l. 1. C. de metal. lib. 11. & ſic ſcripulus, eſt viceſimaquarta pars vnciæ. Tres ſcripuli faciunt drachmam, & octo drachmæ faciunt vnciam. Barto. & Doct. in d. l. 1. C. de metal. libr. 11. Solidi, idem ſunt, quod aurei: quorum 72. faciunt libram auri, per l. libertus. & l. in eum. & l. fina. ff. de in ius vocan. §. fina. Inſtit. de pœ. teme. litig. vt not. in l. quicunque. C. de ſeru. fugit. & l. 1. C. de vet. numiſ. po. lib. 11. & in l. quotiens. C. de ſuſcept. & arch. lib. 10. per Panormit. Felin. & Doct. in c. conquerente. de offic. ordin. & in c. conquerente. de Cler. non reſiden. Alexand. in d. l. fina. de in ius voc. & in conſil. 4. primæ partis, per l. etiam aureos. ff. de verbor. ſignific. Et dicit Panormit. in d. c. conquerente. de offic. ord. quòd aurei nummi, ſiue ſolidi, ſecundùm illam æſtimationem debentur: tamen conſuetudo fit in oppoſitum. hodiè verò iſti aurei, qui ſunt in ſu vſu Italiæ, conſtituunt libram ex 96. Felin. autem, 86. ducatos Venetos vel florenos, dicit conſtituere auri libram.

Corollarium primum.

INfertur, quòd vbi fit mentio de ſolidis, intelligitur de illis, quorum 72. faciunt libram auri. Bald. & Paul. l. fina. C. communia. de leg. & ideo, l. penu. C. de dona. prohibens donationem vltra 500. ſolidos, hodiè valet donando vſque ad 800. aureos. Angel. in l. ſancimus. C. de donat. Alexan. d. conſi. 4.

Corollarium ſecundum.

QVòd vbi fit mentio de ſolido in iure, intelligitur de aureo, & ſic magno ſolido. ſecundùm Salicet. poſt Bal. in l. illud. C. de ſacroſanct. eccleſ. per glo. & Doct. in l. 2. C. de ſpon. Io. Andr. de inſtr. edi. §. porrò. per gloſſ. 2. & Doct. in c. 2. de maled.

Corollarium tertium.

VBi in ſtatuto, vel ab homine, fit mẽtio de ſolido, accipitur de paruo, videlicet monetæ minutæ, ſecundùm Pau. & Doct. in d. l. fin. C. communia de leg. Ana. & Doct. in c. 1. de inde. per glo. ver. ſolidos. & Doct. in §. nos autem. Inſtit. de Attilia. tut. glo. & Doct. in §. fi. Inſtit. de pœ. tem. litig. & glo. ac Alex. in d. l. fi. ff. de in ius vo. Feli. in c. conquerẽte. de off. ord.

EPITOME PRIMI CAPITIS.

Quis habeat ius monetandi de iure communi.

CAPVT PRIMVM PARTIS PRIORIS.

Periphraſis prima hypothecalis.

PR o reſolutione atque euidentia materiæ eſt ſciendum primò, quòd regulariter nemo præter ſupremum Principem poteſt facere cudi monetam. Eò, quia cudere monetam, eſt de iure regalium, pertinens de iure communi ad ſolum Papam & Imperatorem, per textum in l. 2. §. denique, cùm ærarium. ff. de origine iuris, l. 2. C. de falſ. mone. & c. vnico, quæ ſint regalia. Ratio, quia habere ærarium eſt vnum in ſignum ſpecialis prerogatiuæ, Principi reſeruatum, per l. probatorias. C. de apparito. iud. & approba. eorũ, & ibi not. lib. 2.

Addi-

Addidit Matth. Boyß D.V.I.

Ius cudendi monetam nulli competit, niſi Imperatori, §. monetæ, titu. quæ ſint regalia, & ibi latè Matthæus de Afflict.

2 Priuatum † tamen vel priuilegio, vel conſuetudine ius illud acquirere poſſe, tradidit Minſing. latè Obſ. 24. cent. 4. Guido Papæ deciſ. 498. Boſſ. in criminalib. tit. de monet. nu. 1.

3 Quanto † tempore præſcribantur ea, quæ ſunt reſeruata ſupremo principi, vt ſunt vectigal, & ius cudēdi monetam, tradit Balb. 2. part. 5. princip. quæſt. 4. de præſcript.

Ius monetandi nulli priuato poteſt concedi.

Corollarium primum.

NVlli priuato de Iure ſcripto competit cudere monetam etiam legitimæ materiæ, & legitimi ponderis exiſtentem, ſecundùm Hoſtien. Anch. Imol. Bohic. Panorm. et Doct. in c. quanto, de iureiuran. Gloſſ. Cyn. Bartol. Salicet. & Doct. in l. fin. C. de fal. monet. & Iaſ. & Docto. in l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iure. Eò, quia moneta habet eſſe in publica forma percuſſa, per l. 1. in ver. nummus. ff. de contrahenda emptione, & text. in d. c. quanto, in verſicul. patris tui monetam conſeruari, qua forma publica priuatus ſine pœna falſi non poteſt vti, l. falſis nummis, & l. qui nomine. ff. ad l. Cornel. de falſis.

Corollarium ſecundum.

PRiuatus cudēs monetam, incidit falſi pœnam, puniendusque eſt, vt falſarius, ſecundùm Bohic. & Doct. vbi ſuprà, per l. quicunque. & l. Cornelia. ff. ad l. Cornel. de falſ. & l. 1. C. de falſa moneta, quòd non contingeret, ſi iure permittēti hoc faceret, l. Grachus. C. de adul. & c. qui peccat, 23. quęſt. 4.

Nam nulli priuato, ea quæ iuris publici ſunt, ſine conſenſu Principis competunt, per l. 2. §. ſi quis à Principe, & §. idem ait. ff. ne quid in loc. publi. & l. quicunque. C. de fund. limitro. lib. 11.

Denique fruſtrà per Priuilegium impetraretur, ſi iure communi concederetur, l. Imperatores. ff. de priuileg. credit. & l. vnica. C. de theſau. libr. 10. Sed per Priuilegium à Principe impetratur, quòd quis cudere poſſit monetam, per text. Genz. in extrauag. Io. 22. incipiens prodiens, quaſi ex adipe. Igitur.

Fallentia à Regula ſuprà dicta.

Ius monetandi ex Priuilegio, ſeu ex conſuetudine immemorabili poteſt acquiri.

FAllit ſuprà dicta regula de Iure ſpeciali, vtpote Priuilegio, vel conſuetudine ex neceſſitate introducta. Vt quia Princeps non potuit vbique & ſufficienter monetare, ſecundùm gloſſ. Cynum, & Doct. in l. 2. C. de falſ. monet. Ideo benè potuit alteri, vt Regi, Duci, ſeu etiā Ciuitati populum ſubditum habenti non priuato ab Imperatore illud Ius ex Priuilegio, vel immemorabili conſuetudine concedi, & acquiri, putà monetam cudendi. Patet primùm, quia ea, quæ competunt Principi, vt Principi, benè poſſunt alteri in Priuilegium concedi, per textum copioſum gloſſ. & Docto. in c. quòd tranſlationem, de offic. delegat. & in l. ſi quiſquam. ff. de diuer. & tempor. pręſcriptio. l. fina. C. de vectiga. inſtit. Secundum claret ſic, quòd ea, quæ poteſt Princeps, etiam conſuetudo poteſt, ſecundùm Cyn. in l. 1. C. de emenda. propinquo per text. & Docto. in c. ſuper quibuſdam. §. præterea, de verbor. ſignifica. Nam licèt ius exigendi vectigal, ſicut Ius cudendi monetam, ſit de iure regalium, c. vnico, quæ ſint regal. Et illud Ius præſcripta conſuetudine centenaria, ſeu immemorabili benè poteſt acquiri, ſecundùm Bartol. & Doct. in l. ſi publicanus. ff. de publicanis & vectigal. poſt Cynum, per plures rationes benè

benè vrgentes, in l.1.C.noua vectigal. inſtitui non poſſe. Spec.de ca.poſſ.& propr. §.quia verò. verſicul. quod de colligentibus vectigal. Bohic. & Doct. in c.quanto. de iureiura.per Guid.Papæ, quæſtio.498. per text.l.final.C.nou.vectig.inſtitu. non poſſ. & text.l.in d. c. ſuper quibuſdam. §. præterea.

Corollarium tertium.

MOnetare quidam poſſunt ex Principis conceſſione, vel ex centenaria præſcriptione, vt ſunt vtriuſque ſtatus Principes, Electores, Marchiones, aliqui Comites, Ciuitates item Imperiales Alemaniæ habent per Priuilegium, quòd poſſunt monetam cudi facere, vt patet de Sueuis, Rhenanis, atque Bauaris, ac Francis. Idem Dux Sabaudiæ, Barbonij, Principes Aurayce, Archiepiſcopus Ebrundinenſ. Epiſcopus Lauſanenſis. Item & Ciuitates Italiæ aiunt ſe habere ex præſcripta conſuetudine ob hominum neceſſitatem inducta. Eò quòd Imperator non potuit vbique ſufficienter monetare ſecundùm gloſſ. Cynum, Salicet. & Docto. in l. final. C. de falſa moneta.

Quid ſit libra auri, argenti, & æris.

CAP. II.

Corollarium primum.

PRO euidentia præmittendum eſt, idem eſſe Solidum & Aureum, quorum 72. libram auri faciunt, ſecundum Ioan.de Plat. & Docto.C.de vete.numiſma.pot.libr.11. Cùm autem 72. ſolidi conſtituant libram auri, ſequitur quòd ſex Solidi aurei floreni ſiue Ducati Imperiales, ſeu legales, conſtituunt vnciam. Itaque vnus Aureus legalis, eſt ſexta pars vnius de 12. vncijs, quæ 12. faciunt libram auri, ſecundum Ioan.de Plat.in d.l.quotiens.

Addidit Matth.Boſſ D. V. I.

Vide quid ſit aureus, quid ſolidus. Couarruuiam in collatione veterum numiſmatum, cap.3.§.2. Non me latet. Boerium deciſ.327. per totum. Ponuntur autem pro eodem. ita vt ſolidus aureum denotet atque ſignificet. Olim ſeptuaginta duo aurei vel ſolidi conſtituebāt libram auri, hodiè peiores aurei cuduntur, & nunc aurei conficiunt libram, quales per Germaniam habemus, vulgò Goltgülden dicuntur.

Exiſtimat autem Alciatus in l. hæc enunciatio, de verbo.ſignifi. quòd hodierni aurei hodiè in quaque regione currentes & vſuales ſint ſubſtituti in locum veterum aureorum. Ita vt quis hodiè ſecundum eos ex legibus & ſtatutis ſit puniendus vel honorandus, prout res poſtulauerit. Quod annotauit quoque Ioannes Sichardus in l.4. quicunque. C. de ſeruis fugitiuis. Vide Franciſcum Viuium in commun.opinionibus, in verbo, aureus, lib.1. Solidus dictus fuit, quaſi ſolidus & integer, nullaque parte diminutus: iuſto et integro pondere percuſſus. Brecheus in l. etiam nummos, de verbor.ſignific. Sichardus dicto loco.

Corollarium ſecundum.

INde elicitur ſecundùm Guido. Papæ, quęſtio.492. quòd donatio abſque inſinuatione vltra quingentos ſolidos, id eſt, aureos, facta eſt ipſo iure nulla, intelligitur de illis legalibus aureis, per text. & Cyn. in l. ſi quis pro redemptione in princip.C.de dona.

Corollarium tertium.

ITaque intelligitur, quòd ſimplex defenſor ciuitatis non poſſit iudicare vltrà, ſiue ſupra trecentos ſolidos, l. 2. C.metalla, libr.10. & in Authen.de defenſore ciuitat.§.& iudicare, vbi per Bartol. & Ange.

Libra argenti appellatur quinque aurei ſeu ſolidi, ſecundùm Guido. vbi ſuprà per

per text.in l.ſi clericus.C.de epiſc.aud. & in l.1.C.de argent.precio quod theſau.infer.lib.10.

Tamen vbi ab homine eſſent prolati aurei vel ſolidi, intelliguntur de ſolidis minutis, & ſic de libris ſecundùm conſuetudinem & vſum loquendi regionis, ſecundùm Barto. Ioan.de Plat.& Doct.in d. l.quotiens. per l.Imperatores,ad fin.ff.de contrahen. empt. l.numis.ff.de legat.3. & l.ſemper in ſtipulationibus.ff.de reg.iur. cum concor.

Corollarium primum.

SIc etiam numiſma, aureus, ſolidus, numus, & denarius, hodiè variantur ſecundùm pondus & vſum regionum, vt ſecundùm pondus 96. ſolidi conſtituunt libram aurei. Vel hodiè aurei Florentini, Bononienſes, Senenſes, & ſimiles, octo conſtituunt vnciam, & ſic 97.in maſſa faciunt libram auri, ſecundùm gloſſ. Barto. Ioan. de Plat.& Lucam de Penn.in d. l. quotiens.

Corollarium alterum.

INde eſt, quòd huiuſmodi vnus aureus valet decem libras æris, per l.1.C. de collat.æris,& 10.aurei valent vnam libram argenti, ſecundùm Pla. vbi ſupr. per l.vnicam.C.de argenti precio, quod theſau.infert.lib.10.

Cur dicta ſit moneta, & qui ſint monetarij, & quæ moneta ſit falſa, adulterina, raſa, tincta.

CAP. III.

MOneta in propoſito caſu dicitur, quia monet, ne qua fraus in metallo, pondere, vel forma, committatur.

Vnde monetarij ſunt,qui Principis monetam cudunt,ſecundùm glo.Rubr. Ioan. de Plat.& Lucam de Penna per text.l.monetarios.C.de murileg.libr.10. Et primus qui monetam fabrifecit, fuit Chare,optimus faber, pater Abrahæ, ad petitionem Nini Regis Niniuæ, filij Beli, ſecundùm Alber. in reperto. & Guid. Papa in quæſtio.497.ad fin. Inde eſt,quod dicitur Geneſ.23.ad fi. Abraham appendit pecuniam probatæ monetæ publicæ. Vnde originaliter proceſsit,quod moneta Imperatoris atq; regum Romanorum eſſet aurea & magni precij, vt dixit gloſ. l.2. C. de fal.mo. Et ibidem dicitur quod qui eam falſat, punitur, & quando fit ab eo, qui non habet poteſtatem, exuritur. Aliàs dicitur adulterina,ſecundum Bar. ibidem, vt qui eam radit, vel tingit, id eſt, cooperit auro vel argento, vt tota aurea vel argentea videatur. Si eſt liber, ad beſtias condemnatur: Si ſeruus, vltimo ſupplicio afficitur. Io.de Pla. in d.l.monetarios circa medium l. quicunq;, ff. de falſis.

Et illa antiqua moneta Imperatoris,appellatur numiſma, in qua eius imago eſt ſculpta.dicitur enim numiſma inſcriptio facta in numo, vt videtur Matth.22.Oſtendite mihi numiſma cenſus,id eſt,numum, qui pro capitis cenſu datur, ſecundum Pla. & Pennam in d.gloſ. rub. C. de vete. numiſma. po. Sic in ſco. hiſto. exponitur, & per Chryſoſ. dicitur,numiſma Cæſaris aurum eſt,numiſma Dei homo eſt.In ſolidis Cæſar videtur, in hominibus Deus agnoſcitur. Iſido. ety. 16. ait: Numiſma eſt ſolidus aureus, vel argenteus, vel æreus, ideò ſic dictus, quia Principis nominibus effigieq; ſignatur, per l. numiſmatum, ff. de vſu fruct. vbi gloſ.& Doct. Numi autem à Numa rege ſunt dicti, qui eos primus apud Latinos imaginibus notauit, & titulum nominis inſcripſit. Saturnus tamen ſecundum Eutropi. in princ. hiſto. æreos numos primus inſtituit.

Denarius verò inde eſt dictus,quòd decem valet numos vſuales, ſecundum Lucam de Pen. prout in ſco. hiſtor. exponitur illud Euangelij: Exijt edictum a Cæſare Auguſto, vt vniuerſus deſcriberetur mundus, &c. Fa. no. in l. 1. ff. de contrahend. empt. in l. quintus, §. ſi autem, ff.

de aur.& arg.leg.& per glo.Hoſt.& Doct. in c.quanto. de iureiur.

Corollarium primum.

EX iam dictis infertur primò, quòd nulli alij licet facere monetam auream cudi, niſi Principi, per l.fin.C. de falſ.monet. Et hoc de iure communi. Hodiè tamen de iure ſpeciali ex conceſſione Imperatorum, qui multis Regibus & ciuitatibus conceſſerunt. Et etiam vſurpatione iuriſdictionis. Cùm Imperium ſit ſciſſum, cuditur in multis locis moneta aurea, argentea, & ærea, ſecundùm Ioan. de Plat.in d.gloſſ. Rub.de vete.numiſ.pote.per glo.& Doct.in l.3.C.de fal.mone.

Corollarium ſecundum.

SEcundò elicitur, quòd in numiſmate exiguntur tria iſta, videlicet metallũ, pondus, & forma, quorum ſi aliquid defuerit, non eſt vnum numiſma, ideo materia, forma, & pondus, diuerſificant numos, ſecundùm Lucam de Pen.etiam in d. gloſſ.Rubric.C.de vete.numiſ.po.lib.11.

Trifariè reprobatur moneta.

Corollarium tertium.

TErtiò elicitur, quòd moneta tribus modis ſoleat reprobari, videlicet ex materia, vtpote eſt tincta, non tota aurea vel argentea: vt conſueuit & eſſe deberet. Sed ex materia adulterina eſt.

Ex pondere, vtputà eſt diminuta, legitimo pondere defraudata, vel etiam forma debita priuata.

Ex curſu, vt quia nõ recipitur, nec currit, vt conſueuit, & ſic eſt iniuſta ſecundùm Innocen.Hoſtien.Ioan.Andr.Panor. & Doct.in c.quanto.de iureiur.

Cautela contrahentium conſueta.

Inde eſt, quòd creditores hodiè conſueuerunt ſibi prouidere, faciendo apponi in inſtrumento mutui, quòd ſibi reddatur pecunia eiuſdem materię, eiuſdem valoris, & ponderis, atque in eodem curſu, ſecundùm Hoſtien.& Panor. in d.c.quanto. Aſtenſ.lib.3.de ſolut.artic.8.quæſt.63. qualis. Eò quia iſta exiguntur ad eius bonitatem & vtilitatem, videlicet iuſtitia ponderis & materiæ, & auctoritas formæ atque curſus, ſeu valor monetæ. Bartol.in l.qui falſam.ff.de falſis, & Bald.in Rubri. C. de contrahen.empt.

Cuius expenſis debeat moneta cudi, & an lucrum ex ea valeat haberi.

CAP. IIII.

QVoniam moneta debet eſſe tanti valoris in forma, quanti erat in materia ſeu maſſa. Conuenit illam expenſis fieri cudentis, putà regis vel communitatis, ſecundùm vnam opinionem de iuris rigore, vt not. per gloſſ. in l.1.ff. de contrahen.empt. Imol.in l.Paulus.l.creditor, & l.procurator.ff.de ſolut.Barto.in l. qui falſam.ff.de fal.

Veruntamen ſecundùm alteram Innocen.& Hoſtien.opinionem, quæ ſeruatur de conſuetudine, Rex ſeu Reſpublica propter iuriſdictionem & auctoritatem, quã habet, quia eius perſonam, characterem & auctoritatem dicta moneta recipit aliquantulum, ſed non multum minoris valoris, quàm ſit metallum, etiam deductis expenſis cudendi, vtpote fabrorum & officialium domus monetæ, ipſam monetam fieri faciat, vt modicum, ſed non multum ſentiat inde lucrum, ſecundùm Innocen. Hoſtien.Ioan.Bohic.Panorm.Phil.& Docto.in c. quanto. Franc.de Curt.in l.ij.§.1. & in l.cùm quid.ff.ſi cert.peta. Io.de Ana. & Mod.in c.poſtulaſti.de iud.in c.2.de maledi.in c.quàm graui, & c.ad falſariorum, de crim.falſ. Bart.in Rubr.C.de contrah. empt.

Hinc infertur ſeu elicitur, quòd duplex.

plex ſit bonitas monetæ. Vna intrinſeca conſiſtens in materia, pondere, & charactere. Altera extrinſeca conſiſtens in valore & æſtimatione, pro qua expenditur de conſuetudine, ſecundùm Bartol. in d. l. quicunque, per l. 1. ff. de contrahen. empt. l. 1. & ſi. c. de vete. numiſ. pot. libr. 11. Fa. c. eijciens. 83. diſtin.

Addidit Matth. Boiß D. V. I.

Adde, publicis expenſis numiſmata eſſe cudenda, ita vt princeps aliquid lucri ſeruet pro ratione expenſarum, prout tradidit nuncupatus Didacus Couarru. infrà c. de mutatione monetæ, cap. 7. in collatione veterum numiſmatum.

An moneta ad libitum queat mutari.

CAP. V.

REx ſeu Reſpublica non poteſt abſque populi conſenſu, ſed cum conſenſu benè valentem monetam mutare. Eò quia id eſt negotium regni ſeu communitatis, ideo exigitur conſenſus ſaltem maioris partis magnatum regni, atque communitatis, per textum Innoc. & Docto. in c. quanto. de iureiur. Lucam de Penna in rubric. C. de veter. numiſma. pote. lib. 11. l. quòd maior. ff. ad municipal. l. 2. §. ſin autem. C. de iur. calum. Nam vnicuique licitum eſt his, quæ pro ſe introducta ſunt, renunciare, l. ſi quis in conſribendo. C. de pact. & c. quàm periculoſum, 7. quæſtio. prima. Aliqui volunt, quòd ſingulorum requiratur conſenſus, niſi alleuiarentur in angarijs. Secùs ergo in alijs non ſubditis, quibus huiuſmodi mutatio, vel minoratio non præiudicat. Innocen. & Panormit. in d. c. quanto. de iureiur.

Addidit Matth. Boiß D. V. I.

An princeps poſſit mutare pecuniæ valorem. infra Couarruuiam, d. c. de mutatione monetæ, circa finem. Poteſt autem ratione publicæ vtilitatis, tempore belli, vel ſi aliàs populo vtile ſit futurū, ita etiam, vt ex corio fieri poſſit, quo caſu ceſſante bello mercatoribus, qui res ſuas vendiderunt huiuſmodi vili pecunia, Princeps reſarcire tenetur damnum. De quo latius agit Andr. de Iſernia, & Afflict. in §. monetæ, de regalijs ſeu feudis.

Princeps etiam poſſet iubere, vt moneta aliquando deferatur ad ſuum ærarium, vel fiſcalem, ita tamen, vt reſtituat iuſtum precium. Quoties enim Princeps res priuatorum aufert ratione publicæ vtilitatis, ſemper debet iuſtum refundere precium, Coſtal. in l. item ſi verberatum, 15. de rei vendi. Decius in l. id quod noſtrum eſt. Schurff. conſi. 55 cent. 3. Egregiè Potius in commun. opin. libr. 5. conclu. 15. 16. 17. magis egregiè doctiſſimus Arius Pinel. in l. 2. C. de reſcindenda venditione, mox ab initio Præſes Mechlin. in loco à plenitu. poteſtatis. Hippolit. ſingul. 634. quam quæſtionem latiſſimè examinaui, atque explicui in actu meæ licentiæ, anno 71. in Auguſto, die 27. Coloniæ Agrippinæ.

Quòd moneta intelligatur de aurea & argentea.

CAP. VI.

SCiendum eſt, quòd appellatione monetæ intelligatur moneta aurea & argentea, ſecundùm Guido. Papæ, quæſtio. 492. per gloſſ. verſi. numos, & gloſſ. verſi. pecuniæ, & ibi Docto. in l. 2. C. de falſ. monet. Nam appellatione pecuniæ, continetur aurum & argentum, per l. pecuniæ, 2. & 3. ff. de verb. ſignifi. Probatur etiam ex generalitate Rub. C. de fal. mone. ſub quam ponuntur leges loquentes, tam de auri, quàm argenti moneta, vt in l. 1. & 2. Eò quia appellatione pecuniæ venit largè totum patrimonium, & quicquid homines habent in terra, per tex. & Bar. in l. cogi. in princ. ff. ad Trebell. & in l. talis. in princ. ff. de lega. 1. Vbi dicitur, quòd quando verbum, pecunia, à teſtatore profertur, omnia quæ in numero, pondere, vel

menſura conſiſtunt, comprehenduntur. Nam qui pecuniam habet, facilè omnia habet. Bal. & doct. in l. 2. C. de conſtit. pec.

Addidit Matth. Boiſs D. V. I.

Omnis res in pecuniam, & rurſus omnis pecunia in res alias omnes conuerti poteſt. Imperator in l. ſi receptitia, C. de conſtituta pecunia, l. ſi ita fideiuſſorem. Et Bald. in l. ſi Titius, C. de operis libertorum. Pecunia (inquit) eſt vita hominis. Et Ariſtoteles ait, pecunia eſt fideiuſſor futuræ neceſsitatis quod refert Petrus Girhardi nota. 23. ſic Petronius arbiter relatus à Catelliano Cotta in verbo pecunia.

Quiſquis habet numos, ſecura nauiget aura,
Fortunamq; ſuo temperet arbitrio.
Vxorem ducat Danaen, ipſumq; licebit
Acriſium iubeat credere quod Danaen.
Carmina cōponat, declamet, concrepet, omnes
Et peragat cauſas, ſitq; Catone prior.
Iuriſconſultus paret, non paret, habeto
Atque eſto quicquid Seruius & Labeo.
Multa loquor, quiduis numis præſentibus opta,
Et veniet, clauſum poſsidet arca Iouem.

Omnia pecuniæ obediunt. Eccleſiaſt. 10. Vnde Horati. pecuniam reginā appellat. Et ſic omnis res, & omne commodum æſtimabile, intelligitur appellatione pecuniæ à pecoribus dictæ. Eo quòd quicquid antiqui habeant, in pecoribus conſiſtebat. Bart. & Docto. in l. 1. §. an poteſt, ff. de conſtitut. pe. & in l. quiſquis, ff. de leg. 3. Alexand. in l. ſingularia, per l. 2. §. item mutuum, ff. ſi cer. pet. & l. 2. C. de conſtit. pecu. per text. Arch. & doctores, in cap. quicquid, & in ca. ſunt nonnulli, 1. q. 1. & text. in cap. totum, 1. q. 3. Text. Gloſſ. Card. & Doctor. in Cle. 2. §. 1. de hære.

Ad de pecunia non ſolum numeratam pecuniam & numos in numerato complectitur, ſed etiam omnia corpora, res mobiles & immobiles, iura & actiones. Hermogenianus in l. pecuniæ nomine, & Vlpianus in l. penul. verbum. de verborum ſignificat. Quocirca ſi quis aliquid roget reſtitui, aut leget bona ſua, non dubium eſt quin pecuniam omnem, quæ in bonis ſit, putauerit atq; legauerit, è contra ſi quis leget omnem ſuam pecuniam, cenſebitur vniuerſam rem ſuam legaſſe, vel omnia ſua, eſt enim generalis pecuniæ appellatio, l. Nam quòd ius publicum, ad fin. ad. S. C. Trebellian. l. Baliſta eod. tit.

Vt ergo Iuriſconſulti: Sic Græci verbo χρημάτων ſignificant tam immobilia, quàm mobilia χρήματα enim ſunt, οὐσία, κτήματα, βοσκήματα, cenſus, facultates, opes, bona, fortunę, τὰ ὑπάρχοντα τὰ ὄντα, παρὰ τὸ χρήματίνα, vt docet Xenoph. in princip. œcon. Ratio autem, cur pecuniæ appellatione res omnes & corpora contineantur, ea eſſe poteſt, quòd veteres ante percuſſos numos huiuſmodi res in commercijs per vſum permutationis commutarēt, cui permutationi deinde ſucceſſit emptio & venditio, & pecuniarum vſus eſſe cœpit, quæ quia pecudum nota ſignarentur, pecuniæ dictæ ſunt, & Plinius pecuniam à pecore dictam tradit lib. 18. quæ omnia ex doctiſſimi viri Ioannis Brechei doctiſſimis commentarijs, in titul. de verbor. ſignificatio. didici, cùm eum titu. Coloniæ publicè exercēdi ſtudij gratia, anno 71. ab initio meę promotionis prælegerem.

Sed ſecundùm communem vſum loquendi regionis, nominatione pecuniæ accipitur propriè & ſtrictè de numis, Bartò. Doct. in d. l. §. an poteſt, per text. in l. 1. & l. ſed & ſi. § pecuniæ. ff. ad Macedo. c. putant quidam, 14. quæſt. 3. & ſic ſtrictè accipitur in reſcriptis ſecundùm Innocen. & Doct. in c. ſedes de re. Et ſic rei appellatio latior eſt, quàm pecuniæ, l. rei, & l. nominis. ff. de verb. ſignifi. Vbi dicitur, quòd appellatione pecunię ſignificatur res, quę eſt in patrimonio, ergo non res ſacra, vel liber homo, & tamen dicitur res. Non autem appellatione pecuniæ venit ceſſio nominis debitotis, gloſſ. in l. legaui. ad fin. ff. de lib. leg. Neque venit pecunia falſa, vel reprobata, ſecundùm Bart. in l. quamuis. ff. de aur. & arg. lega. & Alexand. in l. elegan-

eleganter, §. qui reprobos, ff. de pign. acti. Neque includitur pecunia ſignata in ſacculo, vel arca, ſed tantum pecunia numerata, Bart. & Doct. in l. nam quid. §. fin. ff. ad Trebel. & l. pecuniæ, de verb. ſignif.

Corollarium primum.

INfertur quod hodiè in contractu, vel etiam teſtamento ruſtici appellatione poſſeſſionum non venit pecunia, licèt etiam poſſideatur, niſi de conſuetudine loquenti contrarium probetur, Bart. & Doctor. in l. vxorem, §. legauerat, ff. de leg. in 3. Cyn. Bald. & Doctores in l. fin. C. de compenſat.

Pecunia mobilis aliquãdo inter immobiles res refertur.

Corollarium ſecundum.

ELicitur, quòd pecunia propriè eſt res mobilis, quæ ſeruando ſeruari non poteſt, quo ad fructum ſecundùm vſum, ad quem eſt deſtinata, licèt benè quo ad oculum ſeruetur, glo. Bart. Alexand. & Doct. in l. interdum, ff. de condit. indebit. Bart. in l. 1. §. fuit quæſitum, ff. ad Trebel. Bald. & Doct. in l. 3. ff. ad Maced. Alexand. in l. ſingularia, per l. non omnis, §. 1. ff. ſi cert. peta. l. 2. ff. de vſufruct. ea. rer. & Inſtitu. de vſufruct. §. conſtituitur, etiamſi ſit redacta ex re immobili. Bald. in l. ea demum. C. de collatio. Niſi eſſet deſtinata in in emptionem prædiorum, quæ non poſſet alienari à tutore abſque decreto iudicis, licèt aliàs regulariter alienari, ac delegari poſſit pecunia abſque decreto iudicis. Ex quo eſt res mobilis. Rayn. Bald. Angel. & Doct. in l. cætera, §. ſed ſi parauerit, ff. de leg. 1. Bart. in l. poteſt, ff. de aucto. tut. per text. & Roman. in l. quid ergo, §. quid ergo, ff. de contrario iur. tute. per gloſſ. & Doct. in d. §. fuit quæſitum, ff. ad Trebelli. Panorm. in c. nulli, de rebus eccleſi. non alienan. & Ioan. de Ana. & Felin. in c. licet heli. de ſimon.

Addidit Matth. Boiß D.V.I.

Adde, pecunia inter mobiles refertur: itaque eam minor tutor aut prælatus alienare poteſt ſine decreto. Eſtque res, quæ ſeruando ſeruari nequit, glo. in l. 1. §. fuit quæſitum ad Trebellianum, Canoniſtæ in c. nulli, de rebus eccleſ. non alien. vide Corſetum in ſing. in verbo, pecunia, Tyraquellum de retract. §. 1. gloſſ. 7. num. 106. Arium meum Pinellum in l. 1. part. 2. nu. 43. de bonis maternis. Vbi contra communem opinionem ſtatuit.

Pecunia an referatur inter mobilia an verò inter immobilia, quoties deſtinata eſt ad executionem prædiorum immobilium controuerſiſsima eſt quæſtio inter immobilia referri 14. Doctorum refert nomina, & inter mobilia cenſeri refert 25. Doctores. Diligentiſſimus D. Boerius in ſua deciſio. 209. vbi communiorem tenet ſententiam horum poſteriorum, & reprehendit ibidem iuuenem quendam Iuriſconſultum, qui temerè Iaſonem reprehendiſſet, & contrarium ſtatuiſſet. Vide latiſſimè hanc quæſtionem apud Arium meum Pinellum de bonis maternis d. loco. Et Tyraquellum plures pro more ſuo citantem de retractu, §. 1. gloſſ. 7. num. 10. §. & ſequentibus.

Poſtremò in cõflictu Doctorum diſtinctio adhiberi poteſt, talis: vt ſi fuerit depoſita pecunia paruæ ſummæ, iam loco mobilium cenſeatur, ſin verò magna ſit ſumma, vt eo caſu immobilium loco habeatur, quam diſtinctionem poſuit Nicolaus Pign. in ſingu. 104. Ludouici Romani, quæ vide.

Corollarium tertium.

EX iam dictis innuitur, quòd pecunia mutua ſi extat, & non ſit conſumpta, neque alienata, vt diſcerni non poſſit, commixta, tunc illa pupillis eſt reddẽda, & eam eſſe conſumptam probare debet debitor, qui eam accepit, & non qui mutauit, ſecundùm Bald. Salic. Rom. Paul. & Alexand. contra Iacob. Butrig. & Albe.

in l.non omnis,§.ſi pupillis, ff.ſi cert. pet. Et ſi pecunia non ſoluatur, vt debita eſt, intereſſe peti poteſt, ſecundùm Speculat. de fruct.& intereſſe,§.5.in princ.& ibi in addit. Et extenditur procedere in foro vtroque, etiam Canonico, videlicet quod licitum eſt creditori vltra ſortem petere intereſſe, non ſolùm damni emergentis, ſed etiam lucri ceſſantis, ſecundùm Anto. de Butr. Panor.& Doc. in c. conqueſtus, de vſur.& Panor. in c. per veſtras, de dot. poſt diuor. reſti. fa. no. in c. fin. de vſur.

Addidit Matth. Boiß D.V.I.

Adde, creditor intereſſe poteſt petere propter moram, & haberi debet ratio lucri etiam ceſſantis à die moræ commiſſæ. Nam in iuſtis negotiationibus lucrũ ceſſans vicinius eſt damno emergenti, quàm lucro, & hæc ſententia vtroque iure probatur. Didacus Couarruuias cap. 4. libr. 3. vari. reſolut. num. 1.& 2. Plotus in l. ſi quando, C. vnde. nume. 469. Crauetta conſi. 189. nume. 7.& innumeros allegat Octauianus Cacherа. deciſ. 143. Neuizaſanus conſ. 77. Molinæus Pariſienſis de vſuris, num. 28.& ſequentib.

Quod quilibet debeat impedire, ne falſa cudatur moneta.

CAPVT VII.

QVifquis non prohibet cudi falſam monetam, dum prohibere poteſt, tenetur pœna falſi, per l. legeCornelia. 2. re. ff. de falſ.& l. 1. C. de falſ. monet. Neque diſtinguitur, an id poſſit ratione officij, vel non, per d. l. 1. in prin. & §. actore. Ergo fortius puniendus eſt, qui nõ prohibet, qui impedire poſſet, ne ſuus proximus offendatur. Perſonæ quippè hominũ ſunt rebus cæteris digniores, ideò præferendæ, l. ſancimus. C. de ſacroſ. Eccleſ. & c. præcipimus. 12. quæſt. 2. Et omnia gratia hominum ſunt inducta, l. in pecudum, ff. de vſufruct. Salus enim hominum æſtimari non poteſt, l. penult. §. fin. ff. de dona. Vnde Cicero 1. Officiorum, inquit: Qui non defendit, nec obſiſtit iniuriæ, ſi poteſt, tam eſt in vitio, quàm ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat. Et ſubdit, quòd tales magis delinquunt, quàm iniuriam inferẽtes; qui interdum ex iuſtitiæ ratione mouentur. Facit l. 1. §. fi. cùm ibi no. ff. de mor. infe. refert, & ſequitur Lucas de Pen. Inn. l. 1. in 18. q. C. de pub. let. lib. 12.

Addidit Matth. Boiß D. V. I.

Ad hoc caput pertinet quod conſcius huius criminis, & qui non denunciat principi, puniatur eadẽ pœna, idq; ea proculdubio ratione, quòd pertineat ad publicã vtilitatem, quam quiſque promouere debet, de quo vide elegantiſſimum caput 355. Menochij viri diligentiſſimi, in tractat. de Arbitrarijs Iudic. vbi catenatim explicat, quorum criminum conſcij, cum auctorib⁹ puniantur.

Huc pertinet regula iuris, qua dicitur quòd culpa non careat, qui ſcit & prohibere poteſt. Vbi tradunt cõmuniter, quòd is teneatur de delicto, qui nõ prohibet aut auertit, cum ſine ſuo incommodo poſſit, per c. quantum, de ſentent. excommunicatio.

Quatenus reuelare quis delictum teneatur, vide Panorm. in c. 1. de reſtitu. ſpoliat. Roman. ſing. 794.

Multa ſpecialia eſſe in falſa moneta.

CAPVT VIII.

IN crimine falſæ monetæ primum hoc eſt ſingulare, quòd quilibet poteſt & tenetur accuſare falſarium.

Secundum, accuſator ſuccumbens, nõ punitur, vt calumniator.

Tertium, quòd quilibet propria auctoritate falſarium monetę capere poteſt. Specu. de accuſato. §. 1. verſ. hoc tamen.

Quartum, quòd eximens falſarium captum à manibus iuſtitiæ, punitur capitaliter.

Quintum, quòd falſarius monetæ condemnatus non appellat, Speculat. de appella-

pellatio.§.2.verſicul.29.

Sextum, quòd is, in cuius domo falſa moneta cuditur, etiamſi ignoret, punitur, per text.gloſſ.& Doct.in c. quanto, de iureiurand. Vbi iſta pœna non minoratur, ideò etiam in foro Eccleſiaſtico ei ſtatur, niſi eſſet ignorantia probabilis, vtpotè erat abſens à Ciuitate, vel prouincia, ſecundùm Philip.de Franc. in d. c. quanto, argument. c. cum in tua, qui matri. accuſa. poſſunt.

Septimum eſt, quòd falſæ monetæ crimen admittit ſocium criminis ad accuſandum & teſtificandum, ſecundùm Spec. de accuſa.ver.item repellitur.

Octauum, adde, quod ſeruus nec agendo, nec reſpondendo, nec prouocando in iudicio ſtare poſſit, l.ſeruus, C.de iudicijs. Sed hoc fallit quoque ſi crimina ſint Reipubl. allatura magnum incommodum & perniciem, qualia ſunt, ſi quis fraudet annonam, cenſum vel tributum publicum, ſi quis falſam cudat monetam his caſibus etiam dominos accuſare poſſunt, & conſequuntur per hoc libertatem, l.1.2.3.& 4. C. quibus ex cauſis libertatem conſequatur ſeruus. Zaſius in dicta l. ſeruus. C. de iudicijs.

Nonum, domus etiam confiſcatur, in qua tale crimen commiſſum probatur, l.1. C.de falſa moneta.

Decimum, conſcij & non propalãtes crimen, tenentur vt auctores, ead.l.1.

Quàm multifariè committatur crimen falſæ moneta.

CAPVT IX.

Crimen falſæ monetæ committitur primò, quando quis cudit monetam quam cudere non debuit neq; potuit, lege Cornel.de falſis. Tenetur per l.qui falſam, l.qui nomine, & l. Cornelia teſtamentaria, ff.ad leg.Corn.de falſ. Teneturque lege Iul.maieſta. per l.ſi quis numum, C.de fal.mon. Ratio, quia cudere vel formare monetam ſpectat ad regalia, vt eſt sext.in c.vnico, in verſ.monetæ, quæ ſint rega.& l.2.§.cum deinde ærarium, ff.de orig.iur. Igitur non poteſt alteri competere, niſi ex Principis conceſſione.

Secundò fit falſa moneta (etiamſi cudatur ab eo, qui cudere poſſit) ſed ſi cudit in falſa materia, vtpotè argenteos in ſtanno, & aureos in electro cudit, eadem pœna punitur, per l.quicunque numos, ff.ad leg. Cornel.de fal.& l.1.in prin. C.de falſ.

Tertiò fit in forma falſa moneta etiam per habentem poteſtatem cudendi, ſed non in tali forma impreſſione, vel ſigno talis monetæ, quia adulterino vtitur ſigno. Tenetur lege Cornel.de falſ. per d.l.lege Cornelia teſtamentaria, ff.ad leg.Cornel.de falſ.

Quartò falſatur moneta in pondere, ſi legitimum non habeat pondus, per tex.gl. & Doct.in l.1.C.de vet.numiſ.poteſt. libr. 11.& c.quanto, vbi per gloſſ. 1. & Doctor. de iureiur.

Quintò & vltimò tenetur, qui expendit ſcienter falſam monetam, putà numos ſtanneos, vel plumbeos, raſos, vel tonſos, ſeu ex aqua ſubtiliter particula auri vel argenti exhauſta. (Moneta autẽ dicitur raſa, vbi circumcirca per longum vſum eſt eraſa, vt quia erat argentea, iam effecta eſt vt æs appareat, Panorm.in d.c.quanto.) talis tenetur pœna legis Corneliæ de falſis, quæ in libro regulariter eſt deportatio, & omnium bonorum confiſcatio, per l.1. & l.hac lege, ff.ad legem Corn.de falſ. Vbi Bart.dicit, quòd ſi ignoranter punitur extraordinariè, argum.l.ſaccularij, ff. extraordi.crim.& Panor.in d.c. quanto. Dummodò expendens doceat ſe ab alio habuiſſe, licèt teſtes non deponant de nomine. Si aliàs honeſta reputetur perſona. Aliàs debent de nomine teſtes deponere, ſecundùm Iaſ.Butrig.& Angel.in l.maiorem, C. de falſ. Aretin.in tractat.malefic.& in verſicu.falſatio, verſic. quæro, an ille qui expendit. Bald.conſi.34. libro 5. Rapha. Cremenſ.conſ.138. Cæpol.conſ.28.& Alexand. conſ.194.& in d.l.lege Cornelia. Et qualiter formetur libellus in huiuſmodi crimine habetur per Speculat.de crimine falſi, in princ.

Addi-

Addidit Matth. Boiſſ D.V.I.

Adde quoque Damhouderium in praxi criminali, cap.65. infr. qui quintifariam hoc committi tradit cum exclamatione egregia aduerſus eos, qui pecunias à mercatoribus additis groſſo aut altero mercantur, vt inde auehant aut reſcindi faciant.

Corollarium primum.

INfertur, quòd ſi Princeps valentem monetam reprobet, & minus valentem acceptet, vt de reprobata bonum forum habeat, quia illam conflari & cudi faciat, & ſic lucrum habeat, vtique fraudem dicitur facere. Hoſtien. & Panormit. vbi ſuprà, per l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pignor. actio.

Corollarium ſecundum.

INde elicitur, quòd extra auctoritatem publicam cudens monetam, licet bonam, tamẽ tenetur de falſo, ſecundùm Alexand. & Doct. in l. ſingularia, ff. ſi certum pet. per gloſſ. & Doct. in l. ſacrilegi, ff. ad l. Iuliam pecul. & glo. ac Doct. in c. quãto, de iureiur.

Corollarium tertium.

DEnique innuitur, quòd moneta falſatur trifariè. Primò in forma, quãdo imprimitur ſignum, ſeu character illius, qui eam cudi non facit, neque commiſit, per l. falſi nominis, & l. qui nomine, ff. de falſ. & per d. c. quanto. Secundò ex materia metallica, videlicet quando fit de ære, vel ſtanno, aut non de debita liga, Bart. in l. Paulus, ff. de ſolu. Seu vbi immiſcetur materia non debita, per l. qui nummos. & l. Cornelia. 1. ff. de falſ. Tertiò ex pondere. Nam iſta tria ſunt de ſubſtantia monetæ, per l. 1. §. 1. ff. de contrahend. empt.

Quæ & quot ſint pœnæ falſatoris monetę.

CAPVT X.

DEcimò præmitto ad euidentiam, quod falſans monetam Principis, punitur pœna legis Iuliæ maieſtatis, quæ eſt taxata in l. ſi quis, C. de fal. monet. vt flammarum exuſtionibus mancipetur, ſiue aurea, ſiue argentea moneta Principis ſuperiorem non cognoſcentis indiſtinctè eſt ignis pœna, quicquid diſtinxerint gloſſæ & Docto. in l. final. ad fin. C. de vet. numiſ. poteſt. libr. 11. probatur per d. l. 2. cum gloſſ. flammarum, C. de falſ. monet. Et talis peccat mortaliter, ſecundùm Hoſtienſ. Ioan. Andr. Ancharan. Imol. in d. c. quanto, per text. ibi ſeruans falſam monetam, agit iniquè, ergo fortius falſans, per extrauag. Io. 22. prodiens ex adipe, quę excommunicat omnes in regno Franciæ. Et tenetur omne damnum illi perſonæ, communitati vel populo damnificato reſtituere. Vel ſi neſcietur perſona, tenetur ſaltem pauperibus erogare, ſecundùm Doct. vbi ſuprà, & Hoſtienſ. in ſumma de cenſi. §. ex quibus, verſ. quid ſi moneta, per c. peccatum, de reg. iur. l. 6. & arg. eorum, quæ not. in c. cum tu. de vſur.

Extenditur procedere idem in eo, qui accepit ignoranter falſam monetam, & poſteà expendit ſcienter pro bona, quia damnum tenetur reſtituere, quãdo eſt magnæ importantiæ. Secùs in exponente vſualem denarium, ſecundùm Ang. in ſum. de falſa. verſic. 4. Qui verò radit vel tingit numos, ſi eſt liber, datur beſtijs: ſi ſeruus, vltimo ſupplicio afficitur, per l. quicunque, ff. de falſ. glo. Cyn. & Doct. in l. ſi quis. C. de falſ. monet. Bald. & Doctor. in l. fina. C. de veter. numiſma. poteſt. libr. 11. Gloſſ. Ioan. Andr. & Doctor. in d. c. quanto, de iureiurand. Speculat. de crimine falſi, in princip.

Falſans autem monetam alterius, punitur mitius, vt ciuitatis punitur pœna capitis, per l. 1. C. de falſ. monet. Et cum pœna capitalis ſit multiplex, per l. 2. ff. de publi. iudi. & interpretatione legum pœnæ moliendæ ſunt, l. interpretatione, ff. de pœnis. Intelligitur pœna non mortis naturalis,

lis, ſed ciuilis, ideò poteſt imponi exilium, vel relegatio, interdum bonorum cōfiſcatio, interdum conſeruantur bona venientibus ab inteſtato. Quia tales ſunt pænę capitales, vbi non læditur maieſtas. Hoſtien. & Panorm. in d. c. quanto, per gl. l. 2. ff. de pub. iudic. & Authen. bona, C. de bonis damna. Fallit ſi impubes hoc crimē commiſit, qui taliter non punitur, ſecundum Spec. de dona. verſ. quid ſi impubes fabricat falſam, &c.

Addidit Matth. Boiß. V. I. D.

De pœna falſariorum monetariorum eſt controuerſia, lex ſecunda C. flamma exurit ei crimini obnoxios. Lex vero prima eos punit capitali ſupplicio, quod de perpetuo exilio & deponatione intelligi poteſt, iuxta gloſſam in l. 1. C. ne mancipium Chriſtianum, &c. Communiter intelligunt legem ſecundam loqui in falſificante monetam Principis ſiue Imperatoris, legem verò primam de falſificante alterius inferioris monetam. Couaruuias aliter ſentit & interpretatur legem ſecundam in eo, qui aurea numiſmata Imperatoris falſificauit vel fabricauit, primam verò interpretatur locum habere in eo, qui alia numiſmata fecerit adulterina. Rurſus Iacobus Menochius legem primam & ſecundam iuxtà & pariter intelligit de mortis ſupplicio, idque cum qualitate ignis & flammarum, licèt lex prima eam qualitatem nō addidiſſet. Cogita itaque ſuper eo diligentius, ne facilè hoc vel illa pœna indignus puniatur. Menochius tradit in arbitrarijs iudicum caſu. 316. libr. 2. cap. 4. Couaruuias cap. 7. de falſa moneta in collatione veterū numiſmatum.

Corollarium primum.

INde elicitur, quòd falſans monetam regis, Ducis, Comitis, Baronis, vel Ciuitatis, & ſic à Principe inferioris puniri poteſt, iure pœna capitis Ciuilis, id eſt, deportationis: non naturalis, id eſt, mortis. Bald. Sali. & Doct. 2. C. de fal. mo. Alexan. in l. eleganter, §. qui reprobos. ff. de pigno. actione, Ioan. And. & Doctor. in c. quanto, de iureiurando. Alex. conſ. 104. volum. 1.

Corollarium ſecundum.

INfertur, quòd fabricans falſam monetam alicuius inferioris monetæ, vtpotè in loco ſtatuti punientis fabricatorem falſæ monetæ. Et ſi ibi non expendatur pœna ſtatuti non punitur, ſecundum Alexand. ſing. & ple. in l. eleganter, §. qui reprobos, ff. de pign. acti. Vbi dicit ſe ita vidiſſe obſeruari in facto Ferrariæ. Eò quia iſtud ſtatutum intelligitur de fabricante monetam currentem in loco ſtatuti pœnalis. Alexand. conſil. 104. quartæ partis.

Corollarium tertium.

DEnique ex ſupradictis innui videtur, quòd ille non dicitur falſam monetā feciſſe, qui eā incipit, ſed formam nòn impreſſit. Et ideò puniri non debet, tanquam delictum conſumauerit, per text. & Bart. in l. qui falſam, ff. de fal. l. 3. & ibi Bald. C. de naut. feno.

Addidit Matth. Boyß D. V. I.

Adde quamuis hoc crimen falſi ſit, atrociſſimum, non tamen conatus punitur, ſi fabricantem pœnitere cœperit & re infecta diſcedat. In alijs tamen multis atrociſſimis criminibus conatus pro effectu punitur. De quo conatu vide elegantiſſimam deciſionem 3. Lituanicam Petri Roizij, vbi plenè perſequitur, conatum & Iacobum Menochium in arbitrarijs. cap. 360. vbi pleniſſimè de conatu puniendo vel non puniendo agit. Punitur autem conatus etiam in falſa moneta ſi auctor de facto impeditus fuerit, ita vt in fugam ſe conuertere coactus ſit, propter ſcientiam Principis, quod tradidit d. lo-

co Menochius, nume. 15. & Marſil. in l. qui falſam, nu. 61. & ibid. Bartolg.

Sic quoque conatus punitur in eo, qui virginis Deo conſecratam conatur pudicitiam violare per text. in c. virginibus, 27. quæſtio. 1. & in l. ſi quis non dicam rapere de Epiſcopis & clericis, quod extenditur verum eſſe, ſiue virgo fuerit, ſiue non fuerit vt tradidit Boſius in praxi criminali titu. de coitu damnato, nume. 79. Et triplex is committit delictum. Inceſtum, adulterium, ſacrilegium. Item committit ſtuprum, & tam ab eccleſiaſtico, quàm à ſeculari iudice puniri poteſt. Imò ab vtroque ſimul, ita vt vnius pœna alterum non impediat, de quo vide Cachera. deciſi. 130. per totum.

Sed illa l. ſi quis non dicam rapere, ex conſuetudine generali non obſeruatur amplius, ſicuti aliæ leges conatum pro effectu punientes non obſeruantur, de conſuetudine generali totius mundi, vt probat Rebuffus in procœmio conſtitutio. Regiarum gloſſ. 5. nume. 28. per Iaſonem in l. 1. §. fin. quod quiſque iuris in alium, Manſuerius in titul. de pœnis, §. item per conſuetudinem, Zaſius in dict. l. 1. quod quiſque iuris. Boerius tractatu de ſeditioſis. Hyppolitus in l. 1. ff. de ſiccarijs, numer. 118. plures vide apud Rebuffum dicto loco, & Socinum in tractatu fallenti, in verbo attentatio. De conatu ſcripſit Felinus tractatum, quem poſt eius opera inuenire poteſt.

De eo, qui conatus eſt falſam cudere monetam, an puniatur ſi forma nondum impreſſa eſt, vide deciſionem totam, 74. Thomæ Grammatici: & Didacum Couuar. in clement. ſi furioſus de homicidijs part. 2. nume. 6 Et Menochium in Arbi: Iudicum caſu. 316. numer. 24.

Matth. Boiſs.

V. I. D.

Finis primæ partis huius libri.

PARS ALTERA LIBRI HVIVS, DE MONETAE MVTATIONE.

CVM certa eſſet moneta in prouincia ortæ ſunt multæ obligationes magnarum quantitatũ, ex Contractibus, vltimis Voluntatibus, Conſtitutionibus, Legibus, Statutis, ſeu Sententijs, Arbitrijs ſeu Arbitramentis, Delictis, Depoſitis, Commixtis, Dotibus. Duæ aliquando erant tunc monetæ validæ, & poſteà ex cauſa iuſta (vt quia erat moneta in valore nimis diminuta) à Principe eſt reprobata & augmentata. Vel iniuſta, vtpotè ex auaritia, vt inde aſſequatur lucrum, eſt mutata & diminuta moneta. Iam hæſitatur tempore exactionis, debitæ obligationis, cuius ſit lucrum vel damnum augmentationis vel diminutionis monetæ, an creditoris vel debitoris, vnde oritur clarè.

THEOREMA PRIMVM.

Circa feſtum Ioannis Baptiſtæ, valebat aureus nummus 30. ſolidos monetæ vſualis, & tunc ex contractu mutui, & depoſiti, emptionis vel conductionis celebrato, obligabatur Titius ad centum aureos perſoluendos ad feſtum Martini, quo tempore erat florenus variatus, vt valeat plus vel minus, quæritur in qua moneta ſolutio eſt facienda.

HYpotheſis hic ſupponitur iſta, videlicet quod monetæ ſiue pecuniæ validitas eſt bina atque bifaria. Vna intrinſeca, quæ exiſtit materia metallica, liga, & forma impreſſa. Et iſta variata variatur, & omnis alia vocatur moneta. Et idcircò vera ſolutio debet, ſi valet, fieri in antiqua moneta, aut aliàs in eius æſtimatione iuſta, nempe videtur tacitè actum inter contrahẽtes, vt debitum ſeu mutuum debeat functionem, ſeu ſolutionem recipere, in eodem genere & eadem qualitate monetæ, per text. Bart. Franciſ. de curt. & Doctor. in l. cum quid, & l. 2. ff. ſi cert.

ſi cert.pet.per l.1.ff.de contrahend. empt. l.1.& ſi.C.de vete.numiſm.po.li.11.c.quã-to,in verſic.moneta partis tui (& vbique Docto.) de iureiur.

Altera eſt bonitas ſeu validitas pecuniæ extrinſeca,vtpotè valor.Nam bonitate intrinſeca manente, variatur ſæpè ſecundum communem curſum ſeu vſum monetæ.Nam aureus nummus,qui appellatur florenus, qui ante aliquot annos valuit 30.ſolidos in cruciferis, hodiè valet duntaxat 28. ſolidos obulorum in ternarijs Ducatus Vuirtenbergenſis,atque Marchiæ Badenſis. Et iſta variatio monetæ non aduertitur ſeu inſpicitur, niſi à tempore moræ,per text. Bart. & Doctor.in l. Paulus.ff.de ſolut.& in d.l. cùm quid,per l.vinum,ff.ſi cer.pe.c.olim,& c. cum Canonicis de cenſi.& Clem. fin.& ibi Gloſſ. Card.Panor.& Docto.de decimis,Petr.& Cyn. in l. in minorum, C. in quibus, c.in integ.reſti.non eſt.neceſſ.

PRIMA concluſio aſſertiua eſt.Quòd ſi quando debitor nullam fraudem habuit,conſcientiam, vel culpam reprobationis, vel mutationis monetæ, vtpotè augmentationis, vel diminutionis factæ à Principe vel communitate, tunc ſufficit reddere pecuniam in eodem genere, pondere, & valore,& ſi diminuta ſit quoad curſum illius terræ. Etenim quando pecunia ex contractu debetur, ſemper tacitè actum intelligitur, vt in eadem bonitate intrinſeca, aut eius æſtimatione pecunia detur,quæ erat tempore obligationis contractæ in communi curſu & ſolutione,per tex.Bartol.& Doctor.in d.l. Paulus. Aliàs decipit creditorem, ff. de ſolut. & in d.l.cum quid, & l. perinde,ff.ſi cert.pe.per text.Hoſtien.Ioann.Andr.Bohic & Doctor.in c.quanto, de iureiur.in c.olim cauſam, & c. pe. de cenſi.Rom.conſil.123.Aſſerſ. libr.3. de ſolut.argum.5.quæſt. Sed quid ſi mercator, per tex.in l.fundum Cornelianum, ff.de noua.cum ſim.

ALtera concluſio aſſertiua eſt.Quòd & ſi Bartol. & Doctor. in d. l.cum Paul.& in d.l.quid,ibi Bal.& in ad di.Specu. de ſolu. §.nunc aliqua ad fi.per tex.& Bar.in l.cum certam auri, ff.de au. & argen. velint quòd quando extrinſeca validitas pecuniæ variatur,quòd ſolutionis tempus inſpiciatur, tamen videtur verius, quòd etiam quo ad extrinſecam pecuniæ validitatem attendi debeatur tẽpus cuiuſcunque contractus, vt debitor ad extrinſecam ligatus æſtimationem, quæ currebat tempore non ſolutionis, ſed contractus ſecundum Azo. in Brocar. qui dicitur fons iuris, vt vtar verbis Bal. in l.contractus, C.de fide inſtrum.Oldr. in conſil.13.ad final.& 249.Ioann.Andr.& Doctor.in d.c.quanto, Imol. Buth.& Panorm. in c. olim cauſam, de cenſi. Imol. Card.Ancha. vbi refert plures Docto. ita conſuluiſſe in Clem. fin. in verſ. conſuetam & currentem pecuniam ſeu monetã de decim.

Corollarium primum.

QVòd ſi quando numiſma eſt reprobatum, eò quòd in valore erat nimis diminutum,tunc debitoris eſt periculum,quia tenetur ſoluere in valore, quo erat tempore mutui, ſeu alerius obligationis contractæ, per text. Gloſſ. Bar.Fran.Curt. & Doct. in d.l.cum quid. Hoſti. Bohic & Docto.in d.c.quanto.Ro. conſil.123.Specu.de ſolut.§.1.ad fin.per c. olim, & c. pe.de cenſi. Genz.in Clem.fin. de decim.

Corollarium ſecundum.

SI moneta erat mutata ſeu variata per auaritiam Principis, & debitor fuit in culpa, vel conſcientia illius fraudis, vel fuit in mora ſolutionis, tunc iterum damnum deteriorationis eſt debitoris, qui iuxta antiquam monetam, vel eius æſtimationem debet facere ſolutionem, per text. & Doctor. in l. quid mihi, & l.periculum, ff. ſi cert.pet.Cyn.& Docto.d.l.in minorum,C.in quib.c.in integ.

reſt. Hoſtien.& Bohic in d.c. quanto, per c.olim,& c.cum Canonicis de cenſi. Aſtenſ.l.3.de ſolut.articu.5.quæſt.Sed quid ſi. Et mora moroſo debet eſſe nociua, l. quod te, ff.ſi cer.pe.l.ſi ex legati cauſa, ff. de verbor.obligat.ca.mora de regul.iur. libr.6. Ideò tenetur ad intereſſe damni & lucri. l.3. ad fin. ff.de eo quod cert. loc. Bartol.in l.1.C.de ſenté.quæ pro eo quod intereſt.

Corollarium tertium.

ELicitur, quòd emphiteuta vel colonus, qui conduxit emphiteuſim pro quolibet anno ad ſoluendum florenos centum, tenetur ſoluere de moneta antiqua, vel eius æſtimatione currente contractus tempore, non obſtante numiſmatis facta variatione, Butrig. in q. quidam colonus, Bald. in l.acceptam, C. de vſur. Curt. in d. l. cum quid. Nam pecunia vſitata eſt in obligatione, ideò eſt certum quid & quantum ſit debitum, argum. l.ſtipulationum quędam, ff.de verb. obligat. l.certi conditio. §.1. ff.ſi cer.pe. & l.fundum, ff. de noua. Niſi ipſe emphyteuta ſe fuiſſe & eſſe in poſſeſſione continuata probauerit longo tempore ſoluendæ Laicis, vel 40.annis eccleſiaſticis monetæ vſualis & iam currentis. Ex quo iam completum eſt tempus præſcriptionis, Bald. Iaſ.& Docto.in l.ſi certis annis, C.de pactis, Glo. Iaſ.& Docto.in l.2.C.de iur.emph. per tex.in c.quanto, & c.penu. & ibi Doct.de cenſi.

THEOREMA SECVNDVM.

Si tempore conditi teſtamenti erat vna moneta, & tempore mortis teſtatoris, quæritur, de qua eſt ſolutio facienda, quò ad legata & alia ex teſtamento debita.

BReuis ac communis theorica eſt, quòd pecunia ex teſtamento debita debet ſolui de moneta vſuali, communiter currenti, & expendibili tempore teſtamenti conditi. Alber.& Doctor. in l.cum quid, ff.ſi cer.pet. Panor.& Doct. in c.olim cauſam, de cenſi. Oldra.conſil. 31. Rom.conſil.123. per tex. in l.vxorem, §. teſtamento, ff. de lib.leg. & in d.c. olim cauſam. Moderatur & limitatur procedere, in legatis particularibus rerum & pecuniarum, in quibus aſpicitur tempus teſtamenti. Secùs in vniuerſalibus fideicommiſſis & legatis, in quibus conſideratur tempus mortis teſtatoris, ſecũdum Franciſ. Curt. in d. l. cum quid, per gloſſ. ord. fin.& approbatam, in l. pe. ff.de fun. inſtrum.

Corollarium. Infertur, quòd ſi vxori maritus legauit 100.florenos, & ſuperuixit tantum, vt moneta variata ſit multũ: iuxta antiquam monetam, ſeu & in eius æſtimatione, eſt ſoluendum legatum, per text.& Panorm. in d.c.olim, & d.§.teſtamento.

THEOREMA TERTIVM.

An ab obligatione liberetur debitor, qui ſoluit monetam reprobam, quam approbauit cãpſor, & eam pro bona expendit creditor.

BReuiſſimè aſſeritur, quòd non, per tex. Glo. Bart. Paul.& Doctor. in l.eleganter, §.qui reprobos, ff.de pig. action. vbi dicitur, quòd ſoluens pecuniam reprobam non liberatur, ſed non cogitur debitam pecuniam ſoluere donec reſtituatur, ſi pecunia reproba in ſe vel ſua æſtimatione, quando reproba per cãpſorem fuit approbata, & per creditorem accepta, & ſic expenſa pro bona. Nã tunc ipſe tenetur illis, quibus eam expẽdit. Intelligitur procedere vbi ignorans fuit illam eſſe reprobam. Secùs ſi erat ſciens. Nam tunc liberatus eſt primus ſoluens, ſecundum Bartol.& Doctor. in d.§. qui reprobos numos ſoluit, per l. tutor, verſ.ſed ſi ſciens creditor accipiat, & l.ſi rem, §.omnis pecunia exoluta eſſe debet, aut eo nomine ſatisfactum eſſe, ff.de pig. action.

THEO-

THEOREMA QVARTVM.

Papa ordinauit & conſtituit, quòd Abbas Bebenhuſenſis annuè pro congrua portione aſsignaret centum & quadraginta aureos vicario ſuo Tubingæ, variataq́; eſt moneta Tubingenſis auctoritate Principis, quæritur de qua moneta huiuſmodi congrua portio eſt ſoluenda.

RESponſiua aſſertio eſt, quòd ſi iſta ordinatio Papalis habet vim conſtitutionis fauorabilis, quæ æquiparatur voluntatibus vltimis, iuxta auream Theoricam Nicol. de Matarel. & Bart. in l. 1. quæſt. penult. ff. de Reg. catho. Pet. & Cyn. in l. fin. C. commun. de leg. Bal. in l. pen. C. de verb. ſignifica. & in c. 1. in ver. quos Romanorum, de pace Conſtan. Alexan. in l. ſi ita ſtipulatus, ff. de verb. obl. & Princeps ſciuit valorẽ monetæ, tunc currentis, vt Turonenſis, vel Hallenſis, aut Pingenſis, quæ ab olim fuit communis, tũc debet ſolui antiqua moneta, vel eius æſtimatio vſualis, quæ erat tempore ordinationis ſeu conſtitutionis, ſecundùm Oldra. conſ. 249. Agitur enim de bonitate intrinſeca, per l. cùm quid. Lauden. & Dd. ff. ſi cer. pet. Butr. & Pan. in c. quanto, per tex. Ancha. & Dd. in c. olim. & c. pen. de cenſi. Secùs fortè, ſi ordinatio Principis valorem monetæ ignorantis habeat vim reſcripti odioſi, vel præcepti, aut ſtatuti pœnalis. Nam tunc inſpicitur tempus ſolutionis, & valor monetæ tũc currentis, ſecundùm Spec. & Ioan. Andre. de oblig. & ſol. §. nunc aliqua, ad fin. Bal. in l. illud, ad fin. C. de ſac. ſanct. Eccle. in l. 2. C. communia de leg. Bohic. in d. c. quanto. Ana. & Dd. in c. 2. de delict. puer. Guil. & Imo. in Clemen. beneficiorum, in verſic. currentem monetam, de decim. Quæ intelligitur, quando ordinatio non alteratur, quum moneta variatur, tunc iuxta monetam nouam etiam vilem vel eius æſtimationem fiet ſolutio, ad mentem Ro. conſil. 133. per l. cùm certum, in verſi. precium præſentis temporis. ff. de aur. & argen. leg. argum. l. fin. C. qui admit. ad bon. poſſeſſ. & l. vnic. §. fin. C. de rei vx. acti. & §. vt autem, in Authent. de rebus non alien.

Limitatur procedere, dummodò mens ſtatuentis poſſit ſeruari volentis menſurare pœnam delicti quod debet fieri, Panor. in d. c. quanto, per l. reſpiciendum. ff. de pœn. & c. non afferamus. 24. q. 1.

Corollarium Primum.

INfertur, quòd ibi moneta à lege vel ſtatuto eſt taxata, quod de vſuali, tunc in dubio debet intelligi, & non de hodierni currenti, ſecundùm Bal. in quæſt. fin. d. l. illud. C, de ſac. ſanct. Eccle. & in l. quicunque. C. de ſer. fug. per text. & Dd. in d. c. olim cauſam. & in c. cùm in Canonicis, de cenſi.

Corollarium Secundum.

INde elicitur, quòd ſi variata eſt moneta auctoritate alicuius ſecularis perſonæ, vel communitatis, non præiudicat perſonis Eccleſiaſticis, ſecundùm Oldrad. conſil. 249. ad ſecundum quæſitum. Nam ſecularis conſtitutio non variat Eccleſiaſticis obligationem, ſed demonſtrat qualiter fieri valeat ſolutio, prout antiqua eſt moneta, vel eius æſtimatio, per l. quidem. ff. de legat. 1. Eô quia Laicorum conſtitutiones, & ſtatuta perſonis, vel rebus Eccleſiaſticis non debent vel poſſunt eſſe præiudicatiua, per c. benè quidem. 96. diſtinct. c. quæ in eccleſiarum. & c. Eccleſia Sancti Mariæ, de conſtitut. Authen. ſtatuimus. C. de ſac. ſanct. Eccleſ. cum ſimilib.

COROLLARIVM denique innuitur, quòd vbi à lege vel ſtatuto municipali pœna pro delicto eſt impoſita, debet intelligi de moneta vſuali illius loci, vbi delinquitur, & ſic de pecunia nunc currenti intelligitur, ſecundùm gloſſ.

gloſſ.& Alexan. & ibi plenè dixi in l.fin. ff.de in ius voc.per c.pen. de cenſi. & dixi poſt Card.in Cle.2.de dec.Bal.vbi ſup & in addit.Spec.in verb. obl. legalis, tit. de oblig.& ſol.§.nunc aliqua,ad fi. Alex. conſi. 21. 2. part.

THEOREMA QVINTVM.

Vbi lex vel ſtatutum facit mētionem pecuniæ vel pœnæ pecuniariæ, quæritur quale attēdi debeat tempus in æſtimatione ſeu impoſitione pœnæ videlicet pecuniariæ, an tempus conſtitutionis vel ſolutionis pœnæ.

RESpondetur & diſtinguitur ſic: aut ſtatutum loquitur circa ſolennitatem diſpoſitionis, non adijciendo diem, vt dicendo, donatio excedēs quingentos aureos, debet inſinuari. Et tunc tempus conditi ſtatuti debet conſiderari. Aut ſtatutū diſponit ſuper ſolutione pecuniæ, adijciendo fortè diem ſolutioni, & tunc tempus quo oritur obligatio, & quo pœna debet ſolui, habet conſiderari Albert.& Curt.in d.l.cùm quid.ff.ſi cert.. pet.Spe.& Io.And.de oblig.& ſol.§.nunc aliqua,ad fin.Imo.in Cle.2.de deci.

Addidit Matth.Bois I.V. D.

Adde, quæ moneta in ſtatutis & contractibus intelligatur.Vide Mynſing.Obſeruat.15. Cent.4. vbi de vſuali & currente concludit.

THEOREMA SEXTVM.

Quid ſi in ſententia iudicum, ſeu in præcepto arbitrorum condemnantiū in certa quantitate quæritur, de qua in dubio intelligi debeat, moneta vel æſtimatione.

SVccincta aſſertio eſt, quòd in dubio attendi debeat tempus ſententiæ, ſeu arbitratus, vel arbitramenti, & de pecunia vſuali, & tunc currenti, Oldr.conſ. 11.& aliquid in conſi.168.Anch.in c.olim, de cenſi.& Panorm.in c.quanto, de iureiur.Nam tempus datæ ſententiæ ſeu arbitrij debet conſiderari, arg. c.eam te. & c. conſtitutus, de reſcript.

COROLLARIVM inde infertur, quod vbi in Ciuitate vel Regione currunt frequenter diuerſæ pecuniæ, inde etiam ſunt ibi diuerſæ libræ, tunc debitoris in dubio eſt electio, quam velit ſoluere ſecundùm veriſimiliorem loci conſuetudinem, quæ etiam non nimium deteriorem creditoris faciat conditionem, & ſic intelligitur de pecunia viliori, ſecundùm Bar.& Dd.in l.Paulus. ff.de ſolut. Ang.& Doct.in l.fin. C.de veter.numiſ.poteſt.lib.11. gloſſ.& Doct.in l. ſemper in ſtipulationibus.ff.de regu.iur. per l.numis.& ibi Bart.& Dd.ff.de leg.3.

COROLLARIVM inde elicitur alterū: Quòd in contractibus atque ſtipulationibus appellatione florenorū intelliguntur 53.qui vigent in regione viliores. Aliàs tamen inſpici debet rei qualitas, ſecundùm Bar.in l.ſemper in ſtipulationibus.ff.de reg iu.& in l.vbi autem. Alexan.in l.ſtipulationum, in princ.ff de verb.oblig.& in conſ.25.4.part.

THEOREMA SEPTIMVM.

Quid in depoſito vel mutuo mixto, vtputà, aliquis mutuauit, vel depoſuit centum libras in florenis, & intra obligationis & ſolutionis tempora variatur libra, an attendatur tunc tempus obligationis vel ſolutionis.

BReuiter reſpōdetur, quòd & ſi Barto. in l.ſi quis ſtipulatus fuerit x. in melle.ff.de ſolu. velit, quòd floreni ſunt in obligatione, & ſic tempus ſolutionis debeat conſiderari, per l. vbi autem qui ſortem.ff.de verb.oblig.Tamen idem Bart.in l.Paulus.ff.de ſol.dicit, quòd mutuans vel deponens, videatur florenos dediſſe

diſſe pro centum libris, quoad æſtimationem, & ſic omne periculum & damnum pertineat ad debitorem, & ſic debet inſpici tempus ſolutionis, quoad ęſtimationem, per text. in d. l. ſi quis fuerit ſtipulatus decem in melle, iuncta l. æſtimate. ff. ſolut. matrimon. Niſi expreſſè egiſſet, quòd debitor deberet ſoluere centum libras in florenis. Franciſc. Curtius in l. cùm quid. ff. ſi cert. peta. Anchar. & Docto. in Cle. fi. de decim. per l. pen. §. mancipia. ff. ſol. matrimon.

THEOREMA OCTAVVM.

Quid ſi in inſtrumento dotis maritus confitetur ſe habuiſſe & recepiſſe à ſocero mille aureos ſeu florenos boni auri, iuſti ponderis & characteris, quæritur, an ſoluto matrimonio abſque liberis cogatur reſtituere mille in auro, vel an poſſit in moneta fieri ſolutio.

Reſpondetur clarè, quòd de ſcripto iure in auro debet reſtituere, ſecundùm Martin. Laudenſ. & Franc. de Curt. in d. l. cum quid, per text. Lucam de Penna, & Doct. in l. 1. in verſi. iuſti ponderis ſint. C. de vet. numiſ. pot. lib. 11. text. gloſſ. & Doct. in c. quanto, in verſic. monetam patris tui, de iureiur. Eô quia iſta verba geminata, boni auri, & iuſti ponderis, multùm operâtur, per l. baliſta. ff. ad reb. Ita validi Doct. Petr. Beſucius, & Robert. de Tortis conſuluerunt Mediolani in conſil. incip. Anthonius Otto. Ita Anchar. refert ſuum Doctorem Bald. conſuluiſſe in Ciuitate Axioli, poſt Bartol. in d. l. Paulus. vbi dicit Anchar. in d. Clemen. fin. de decim. quòd floreni ſint in obligatiónē. Niſi aliter ſeruaretur de conſuetudine, vel dati eſſent expreſſè in dotem ad rationem librarum, & non florenorum ſimpliciter, quia iſta æſtimatio eſſet tunc, & nō maior reddenda, per l. numis. ff. de legat. 3. Aliás non poſſet cogi creditor pro auro accipere monetam, Bartol. Bald. & Angel. in l. lecta. ff. ſi certum peta. & in d. l. Paulus. ff. ſolutio.

THEOREMA NONVM.

Vtrùm moneta aurea ſolui valeat pro argentea, & econtrà. Atque aurea pro altera aurea, & argentea pro altera argentea, etiam inuito creditore.

Solutio poteſt eſſe, quòd ex generali conſuetudine vna moneta expêdatur pro altera, aut aureus Vuirtenbergenſis pro Badenſi. Ita etiam ſolidus obulorum Badenſis pro Vuirtenbergenſi. Et huiuſmodi ſolidus argenteus pro ſex denarijs, & ſic poteſt quis de conſuetudine vnam monetam auream pro altera aurea, & vnam argenteam pro alia argentea ſoluere, ſecundùm Fran. Curt. in l. 2. & d. l. cùm quid. ff. ſi cert. peta. Ex quo illæ monetæ inuicem recipiunt functionem in ſuo genere, per l. 1. §. fi. & l. Titia. ff. de aur. & arg. lega. Niſi aliter eſſet expreſſè actum, vel niſi ipſe creditor paſſurus eſſet damnum, quia aliorſum profecturus, vbi illæ monetæ non reciperent functionem in ſuo genere. Bart. in d. l. Paulus. & in l. libera. C. de ſent. & interloc. Bald. & Curt. in d. l. 2. per gloſſ. l. ſi quis argentum. C. de donationibus.

Addidit Matth. Bois I. V. D.

Adde, an poſſit vna moneta ſolui pro alia inuito creditore, de quo gloſſ. in l. ſi quis argentum. & de donationibus. Breuiter dicas, ſi mutuaui vel depoſui pecuniam in auro, non teneor in argento, quia aliud pro alio inuito creditore ſolui non poteſt. l. 2. ſi cert. pet. l. eum à quo. C. de ſolutionib.

Et hoc verum eſt de iure, ſed de conſuetudine contrarium ſeruatur. Et ſemper videtur tacitè actum, vt ſecundùm conſuetudinem loci pecunia ſoluatur, argumen. l. quod ſi nolit. §. qui aſſidua, de ædil. edicto. Abbas in c. quanto, de iureiuran. Afflictus quæ ſint regalia. §. monetæ,

netæ, nume. 13. Adde Boſſium de monetis ad 2.

Hæc ſequitur Couarruuias infra c. de mutatione monetæ. Vbi ſtatuit has duas concluſiones.

1. Quoties obligatio eſt facta vel concepta ſub & in certa ſpecie monetæ, non tenetur creditor recipere aliam monetã, etiam probam, ſi ſit alterius monetæ. Et hoc de iure, conſuetudine verò aliter obſeruari docet & Boérij decíſ. 327. & Affli. decíſ. 90.

2. Quoties verò obligatio concepta eſt, itidem in certa ſpecie monetæ, cogitur creditor accipere monetam diuerſæ formæ & characteris, modò eiuſdem ſit materiæ, & ad eandem æſtimationẽ, quæ debetur. Hęc ille.

Fallit ſuperior limitatio, niſi fuiſſet actum, quòd reſtitutio fiat in auro, quia nõ poteſt reddi argentum pro auro. Item fallit, niſi creditor paſſurus eſſet magnum damnũ, ſi reciperet in alia moneta, quâm mutuata. Bart. in d. l. Paulus. Afflict. d. loco de regalijs.

Corollarium Primum.

INfertur, quòd & ſi aliud pro alio inuito creditori regulariter non poſſit ſolui, per text. gloſſ. verſi. non poteſt. Bart. Iaſ. & Dd. in l. 2. §. mutui. ff. ſi cert. pe. Fallit tamen in auro vel argento debito pro tributo, vbi poteſt ſolui pecunia ære non contaminata in numero. Alber. Iaſ. & Dd. in d. §. mutui. Rom. in l. cùm quid. ff. ſi cer. pet. per l. 1. & ibi Dd. C. de argenti precio, libr. 10. Vbi plenè per Dd. & in d. §. mutui ad ſaturitatem videatur.

Addidit Matth. Bois Doctor.

Adde, an aliud pro alio ſolui poſſit. Et regula eſt, quòd nõ poſſit, tex. in l. 2. ſi cer. peta. Sed id limitatur per Iaſ. 20. modis, in d. l. 2. §. mutui. & per plures annotauit Bernar. Diaz in reg. 159. in verb. creditor.

Corollarium Secundum.

ELicitur, quòd vbi vna moneta recipit functionem, id eſt, ſimilem affectionẽ & vtilitatẽ in genere ſuo pro altera, poteſt vna ſolui pro alia, ſiue aurea pro argentea, ſiue econtra. Niſi aliter expreſſè eſſet actum, vel quòd manifeſtè eſſet paſſurus damnum, ſecundùm Franc. Curt. in l. cùm quid. ff. ſi certum pet. & ad mentem Iaſ. in d. §. mutui. & in l. numi. ff. ff. de in litem iur.

Corollarium Tertium.

INnuitur, quòd ſi alicui mutuetur moneta reprobata, qui eam ſua induſtria expendit pro bona, nõ committit falſum propriè, neque cogi valet iure mutuanti bonam reſtituere, ſecundùm Fran. Curt. (poſt Bald. in quodam conſil. in d. l. cùm quid. ff. ſi cert. pet. Eô, quia iſtæ monetæ non recipiunt inuicem functionem in ſuo genere. Neque eſt commiſſa fraus in metallo, põdere, charactere, ſeu authoritate, cauſa auaritiæ, ad mentem Bald. & Curt. vbi ſupr. Bohic. & Dd. in c. quanto, de iureiur. per l. lege Cornelia ff. de falſ. Nempe vbi pœna à iure vel ſtatuto nõ eſt expreſſè impoſita, tunc illa eſt arbitraria, per l. 1. §. 1. ff. de effica. & expila. & l. 1. ff. de iure deliber. & c. de cauſis, de offic. delega. Igitur expendens ſcienter pecuniam à Principe reprobata, pro bona, non tenetur falſi pœna, veruntamen extraordinaria.

THEOREMA DECIMVM & vltimum.

Quid ſi duæ monetæ currunt in aliqua ciuitate vel regione, quæritur, de qua valeat debitor creditori ſoluere.

REſponſiua dilutio eſt iſta, quòd vbi æquè in vſu ſunt duæ monetæ, eſt debitoris electio, de qua velit, & ſic fortè de minori ſoluere, aliàs deberet ſoluerè de vſitatiore, ſecundũ Pa. poſt Gotfred. & Hoſt. in c. 1. de maled. Bart. Alex. & Dd. in l. quoties, in princip. C. de ſuſcept. lib.

lib.10.Fab.not.gl. & Dd.in l. fi.ff. de in ius voc.§.fin. Inſt.de pœna teme.li. in l.quicunque.C.de ſeru.fugit.in Rubr.C.de vete.numiſ.poteſt.lib.11.& in §.ſi quis quinque ſolidos, de pac. tenent Glo fin.& Panorm.in d.c. .de maledi.per text.in l.numis.ff.de lega.3. & text.in d.c.ex parte,de cenſi.cum concord.

Corollarium Primum.

INfertur,quod debitoris eſt electio,vbi duæ æqualiter currunt monetæ,de qua velit ſoluere, ſecundùm gl.Goffr. Panor. & Dd.in d.c.2. de maledic. text. & Dd.in d.l.numis. & facit l.numis. ff. de in litem iur. Maximè vbi eſſet de conſuetudine, quæ confirmata eſſet moribus gentis, Ciuitatis,vel Prouinciæ, ita vt nulla cuiuſquam debet violari libidine. Turpis enim pars omnis vniuerſo ſuo non cõgruens.c.quæ contra mores.8.diſtin.& c.tuas de ſponſ.duo. itaque quiſquis rebus prætereuntibus,ſi vti vult, vt metas conſuetúdinis horum,inter quos verſatur,excedat,aut velut intemperans, aut velut ſuperſtitioſus damnari debet,inquit Auguſtinus in c.quiſquis.41.diſtinct.

Corollarium Secundum.

ELicitur, quòd etſi per confeſſionem ſeu cenſus ſolutionẽ coloni ſeu emphyteutæ, præſumatur contractum præceſſiſſe,& ſic ipſi præiudicetur in cenſuali iure,& regulariter in ſubiectione, vel protectione,per tex.Bal.& Doct. in l. cenſualis.C.de don.c.tributum.24.q.vlti. c.2.de cenſi & c.ſoliti,de maior.& obedi. Ideò vbi apparet ſolutio cenſus facta ab emphyteuta colono,vel eius hęrede regulariter in moneta contractus currente,licet perdiderit inſtrumenta emphyteuſis ſuæ,debet tamen dimitti in illo iurę, ſecundum Bald,& Doct. in l. ſi certis annis. C.de pactis. Angel.in l.cùm ſatis.C.de agric.& cenſi.lib.11.Felin.in c.cùm Bertoldus,de re iudic.per text.& Bart. ac Doct. in l.vniuerſas.§.per colonum.ff.de acqui. poſſeſſ.& in l.litibus,in verſic.longinqua & inueterata reddituum ſuſceptio. C.de agric.& cenſi.libr.11. cap.2. & ibi Ana. de iudic.& c.olim. & c. penult. vbi eſt text. de cenſi.

Corollarium Tertium.

DEnique elicitur vtiliter, quòd vbi accipientes & ſoluentes cẽſus, nihil expreſſerint de pecunia aliqua tunc dubitatio ſubleuatur per ſolutiones præcedentes longo tempore factas, quia iſta pecunia videtur fuiſſe in obligatione, in qua diuturna ſolutio fuit ſecuta,ſecũ. Ang.Iaſ.& Doc.in d. l.ſi certis annis,C.de pactis,per tex.Bart.ac in l. cùm de in rem verſo. ff. de vſur. Et ſic ſenſus præſtatio diuturna, veluti vaga & æquiuoca (inde alijs circumſtantijs ſit iuncta) arguit potiùs protectionem, & recommendationem , quàm regularem & totalem ſubiectionem, ſecundùm Frede. de Sen.conſi.130.factum tale eſt, quædam domus. Calder.conſi.5.de priuileg. Bald. conſi.75.prout refert & ſequitur eum Maria.in conſi.55.vt quæſitorum. Panormit. conſi.103.1.volum.& in diſput.duo Clericali ordine inſigniti.& Ple.in c.fin.de ca. poſſeſſ.& propri.in c.2.& fin.de cenſi.in c. recepimus,de priuileg.Felin in c.Rudolphus,in verſ.Comitatus,de reſcr.& in c. cũ Bertol.de re iud.Anch.Car.& Doct.in Clem.Ne Romani.§.ſanè,de iureiur. Fa. Clem.de cenſi.

Tamen impoſitio & ſolutio collectarũ arguit ſoluẽtes eſſe de illius, cui ſoluunt iuriſdict.ſecundùm Bald.& Doct.in d.l.ſi certis annis.& in l.3. C.de nat.lib. & in l. data opera. C.qui accuſare non poſſunt, per text.in §.ſi quis ex qualibet, in Auth. quib.mod.nat.effi.ſui,coll.7. Nos itaque veluti ſuos fideles ſubditos habeat recõmendatos ille,cui oſtenſo numiſmate, inquit, Date Cæſari, quæ Cæſaris ſunt, & Deo,quæ Dei ſunt, vt ipſe nos protegat. ac remuneret in hoc mundo,& ſupermũdano vbique locorũ in æuum. Et ſic (cum opitulamine Dei Omnipotentis,ad cuius laudem, & Studioſorum vtilitatem eſt ę-

Mm ditum

ditum hoc qualecunque opuſculum) huius bipartiti operis de poteſtate & vtilitate numiſmatis Ioannis Aquilæ, Artium atque Iurium Doctoris, & humili interpretis, fœlix ſit finis, Amen.

Addidit Matth. Boys I.V. D.

Iuriſdictio probatur optimè per ſolutionem collectarum. Et res vel prædium cenſetur eſſe de eius vel in eius Territorio, qui eſt in quaſi poſſeſſione percipiendi collectas, text. in c. querelam, de elect. Bald. in conſil. 433. nume. 1. volum. 1. Nam per impoſitionem vel exactionem collectarum ſiue gabellarum, & ſolutionē cenſus factam alicui domino, probatur eius iuriſdictio, text. & ibi Bald. in l. 3. ſi quis. verſic. ſub quo vicus ille, vel poſſeſſio cēſeatur. C. de natur. liber.

Sic per onerum præſtationem probatur quaſi fines ſeu iuriſdictionis poſſeſſio. Alexandr. conſil. 166. nume. ſecundo & conſil. 226. libr. 2. Et per cenſus & gabellarum ſolutionem probatur iuriſdictionis poſſeſſio. c. licet, de probat. Item probatur iuriſdictionis quaſi poſſeſſio per citationes in tali loco factas, ſi modò ſubſecuta ſit comparitio. Item per cuſtodias locorum. Guid. Pap. deciſ. 193.

Abundè hæc tractat Hierony. de Mont. in tracta. de finib. reg. cap. 52. Maſcard. de probatio. concluſ. 946. vbi ad longum refert actus, quibus iuriſdictionis poſſeſſio probetur.

Collectarum impoſitio an ſolùm ſit de Regalibus, an verò ex omnimoda iuriſdictione dependeat, vide Vveſenbec. conſil. 27. Schurff. conſil. 59. lib. 1.

Finis Tract. Ioan. Aquilæ de Poteſt. & Vtil. Monet.

PRISCORVM NVMORVM AESTIMATIO, PER BILIBALDVM PIRCKHEYMERVM PATRITIVM NVRENBERGENSEM.

ADMODVM difficile eſt, priſcam monetam tam auri, quā argenti, cum auro & argento, ſeu moneta huius temporis concordare, maximè ob auri & argenti valorem, qui aſſiduē variatur, idque monetariorum culpa, quibus paſſim licentia cudendæ permittitur pecuniæ. Hi ſiquidem quotidie aliquid tam de auri ac argenti puritate, quàm pondere detrahunt, præcipuè belli tempore, & principibus conniuentibus. Hinc accidit, vt ſemper precium auri & argenti augeatur. Monetarij enim quum licentiam habeant monetam adulterandi, nō multum de pretij curant augmento, quum detrimētum illud abundè adulterando ſupplere valeant. Mercatores etiam quoties monetarios ob neceſſitatem aliquam emendi cupidos cernūt, aſſiduè precium augent. Verùm damnum illud in vulgi, tandem etiam dominorum recidit caput, quum redditus & vectigalia illorum ſemper viliori ſoluantur pecunia. Sed præſens lucrum licèt puſillum magno futuro præfertur damno, non ſine ingenti Regnorum, Prouinciarum, ac Populorum detrimento.

Hinc eſt, quòd aureus Hungaricus, ſecundùm quem communiter & aliud regulatur aurum, in maximum aſcendit precium. Nam noſtra memoria, tres aurei Hungarici, quatuor valebant aureos Rhenenſes, & aliquando etiam minus.

Verùm

Verùm hoc æuo longè precium hoc exceſſerunt. Proinde vt ad æſtimationem veteris monetæ, quantum poſſibile eſt, pertingamus: in primis neceſſe eſt, auri & argenti rationem, nec non precium illorum hoc tempore conſiderare: ita enim quàm propinquè ad veritatem accedere poterimus. Hoc igitur anno, id eſt, M. D. XXVIII. auri puri Marcha Nurenbergenſis ponderis, hoc eſt, viginti quatuor charatorum, aureos valebat Rhenenſes nonaginta tres. Licèt in hac arte periti negent aurum ad viginti quatuor charatos decoqui poſſe. Sufficit tamen, vt de puro, quantum poſſibile eſt, intelligamus auro.

Aurum autem Hungaricum, valebat Marcha, hoc eſt, vnciæ octo, aureos Rhenenſes octoginta nouem, & aliquid plus. Continet autem aurum Hungaricum, vel continere deberet charatos viginti tres.

Aurum verò Rhenenſe, quòd charatos continet decem & octo, & ſic, niſi tres partes auri puri, aureos valebat Rhenenſes ſeptuaginta & parum plus. Ex Marcha auri Rhenenſis Aurifabri non faciunt aureos ſeptuaginta, quemadmodum deberent, ſed ſeptuaginta tres, & aliquando plus, & quicquid excedit, computant pro opera, ita fiet etiam in aureis Hungaricis.

Argentum patrum memoria, valuit Marcha (hoc eſt, vnciæ octo) Rhenenſes ſeptem, deinde ad octo aſcendit, verùm hoc tempore valet Rhenenſes octo cum dimidio, & aliquando plus (Rhenenſes dico aureos, non monetam) nonnunquàm verò aliquantulum minus. Sed hoc intelligendum de puro, quod ſubinde in moneta adulteratur. Facit autem Marcha cum dimidia libram vnam Romanam vnciarum duodecim. Si igitur aurum purum, cum argento comparetur puro, conueniens fermè vndecim partes argenti, cum parte vna auri. Licèt antiqui communiter decem partes argenti pro vna parte auri computauerint.

Aureus igitur Hungaricus, qui admodum cum veteri auro conuenit, quantum ad puritatē pertinet, pondus habet drachmæ vnius, illius ponderis, quo argentum Nurenbergæ venditur. Nam eodem pondere aurum & argentum ponderatur. Valet autem hoc tempore aureus Hungaricus aureum Rhenen. vnum, cum tertia vna, & denarijs viginti Nurenbergēſibus, computando Rhenenſem pro libris nouē monetæ.

Nunc videamus, quomodo aurei Hungarici & Rhenenſes cum veteri concordant auro, quod & ipſum ferè continet in bonitate ſcrupula viginti tria. Verùm antequàm id fiat, exactius auri rationem intelligere eſt neceſſe. Igitur quemadmodum antiqui libram in duodecim diuiſerunt vncias, vnciā autem in drachmas octo, drachmam in ſcrupulos tres, ſcrupulum in obulos duos, obulum verò in ſiliquas tres, ita & nos ex modernorum facimus vſu, ac drachmam quoque ita diuidimus, vt habeat ſcrupulos tres, moderni vocant Saty. Scrupulos autem, vt contineant charatos ſeptuaginta duos.

Hungarici igitur auri libra Romana vna continet vncias duodecim, drachmas verò nonaginta ſex. Valet igitur Rhenēſes aureos 131. cum dimidio.

Mina verò ſeu pondo, habet drachmas centum, & ſic vnciam dimidiā plus quàm libra, & valet aureos Rhenen. 139. denarios ſedecim.

Vncia auri Hungarici, aureos Rhenenſes valet vndecim denarios triginta tres.

At vncia dimidia eiuſdem auri, Rhenen. quinque cum dimidio, denarios ſedecim.

Drachma, quæ eſt pars octaua vnciæ, & aureus Hungaricus, valeat aurum Rhenenſem vnum, libras tres cum dimidia, denarium vnum.

Scrupulus valet libras quatuor, denarios quinque.

Granum autem auri Hungarici, valet denarios Nurenbergen. quinque.

Sanè nec hoc prætereundū, quòd charatus

ratus in auro dupliciter cōſideratur, hoc eſt, tam in iudicatura, quàm in pondere, nempe vt aurum purum contineat charatos viginti quatuor, vel circiter: inſuper, vt per charatos etiam ponderetur, ita tamen, vt quicquid de puritate decedat, ſubtrahatur à valore.

Nunc verò aureorum antiquorum pōdus cōſiderabimus, & primò Græcorum, ex quibus plures appendi, vtpotè Philippi, Alexandri, Pruſiæ, Mithridatis, Demetrij, & aliorum, qui omnes ferè ex auro conſtabant Hungarico, hoc eſt, viginti trium charatorum, continebant autem in pondere ferè omnes pondus aureorum Hungaricorum duorum, hoc eſt, drachmarum duarum Nurenbergen. & præterea ſcrupulum vnum. Valet igitur vnus Rhenenſes tres, libras duas, denarios quinque.

Cæterùm, triplices Alexandri Magni aureos reperi, ex primis pōderabat vnus aureos Hungaricos tres, alius Hungaricos duos, cum ſcrupulo vno & dimidio, tertius vix dimidij Hungarici æquiparabat pondus. Præterea inter aureos Romanorum, non paruam deprehendi differētiam, nam & bonitate, & pondere multū diſtabant. Etenim à Iulio Cæſare vſq; ad Veſpaſianum auri ferè perdurabat bonitas, ſed indè paulatim deficere cœpit, quamuis etiam ſequentium Cæſarum aurei aliqui ex probo conſtent auro, vtplurimùm tamen quanto plus temporis effluxerat, tāto etiam magis auri puritas ac pondus minuebatur.

Reperi igitur aureos, ſed pauciſſimos, qui ferè eiuſdem ponderis erant, vt Græci, nempe drachmarum duarum cum ſcrupulo vno, & quod mirabar, vnum talem Aurelianum Cæſarem deprehendi. At reliqui etiam qui erāt ponderoſiſſimi, duos aureos Hungaricos, & grana duodecim non excedebant, vtplurimùm tamen non pluſquàm grana ſex continebant, indè recentiores, veluti Diocletiani, & reliquorum, non pluſquàm aureum vnum Hungaricum pōderabant. Igitur ſi ij, qui communiter drachmas duas, cum granis quinque vel ſex ponderant, cum auro comparentur Rhenenſi, valebit vnus aureos Rhenen. tres vel circiter. Romanum itaque aureum pro tribus aureis Rhenēſibus æſtimamus, licèt aliquid, ſed parum plus valeat. Et hæc de auro dicta ſunt, nunc verò ad argentum tranſeamus.

Si argenti Marcham pro aureis Rhenēſibus octo cum dimidio æſtimabimus, licèt iam aliquantò carius vendatur, valebit libra Romana, Rhenenſes duodecim cū quartis tribus. Verùm id intelligi debet de argento puro, hoc eſt, cùm Marcha contineat in iudicatura vncias octo. Verùm nunquàm ea bonitate argentum cuſum eſt, ſed ad ſummum, vt de puritate drachmæ binæ deeſſent, communiter tamen vt haberet Marcha vncias ſeptem cū dimidia.

Si igitur Marcham vnciarum ſeptem cum dimidia æſtimare velimus, hoc eſt, vt ſemiuncia à perfecta deſit puritate, valebit Marcha Rhenen. octo & parum plus. Libra verò Romana, hoc eſt, drachmæ nonaginta ſex, Rhenen. quaſi duodecim. Vncia verò valebit Rhenenſem vnum, vncia dimidia Rhenenſem dimidium. Drachma verò circiter denarios triginta tres. Scrupulus denarios Nurembergenſ. vndecim.

Græci denarij ponderoſiores, ac magni, quos appendi, pentadrachmæ erant, ponderabant enim drachmas quinque, & ita valebat vnus aureum Rhenenſem, dimidium & denarios Nurenbergen. triginta tres. Erant & aliqui tetradrachmi, hoc eſt, drachmarum quatuor. Minores verò ponderabant drachmam vnam, ſcrupulum vnum, valebat ergò vnus denarios Nurenbergenſes quadraginta quatuor.

Inter Romanos verò denarios non paruam reperi differentiam, nam antiquiſſimi quidam, maximè Conſulum, ad quatuor ſcrupulos, quemadmodum Græci appropinquabāt. Alij verò, & præcipuè Cęſarum, non vltrà drachmam ponderabāt. Tertijs verò de drachma aliquid decedebat. Et quemadmodū deficiebant in pondere,

dere, ita etiam longius ab argenti aberāt puritate, imò magna pars illorum erat adulterata. Si igitur drachmā vnam Nurenbergenſem, pro denario vno acceperimus, quemadmodum etiam pro maiori parte ponderant, & marcham pro vncijs ſeptem cum dimidia æſtimemus, valebit denarius argenteus, Nurenbergen. denarios triginta tres, & hac ratione octo denarij argentei facient quaſi aureum Rhenenſem vnum. Vndecim verò, quaſi aureum Hungarium.

Et hoc pacto quum nec aurum, nec argentum ad plenam accedat puritatem, quaſi vndecim partes argenti cum vna parte auri concordabunt, & ſi aliquid decedit, hoc monetariorum fraus ademit. Cæterum nec hoc omittendum, auri & argenti pondus multum ſecundum regiones variari, non ſecus ac libram: nam quod alibi drachma eſt, id alibi quatuor ponderat ſerupulos, & è conuerſo. Nos verò pondus illud ſecuti ſumus, quo Nurenbergæ aurum ponderatur & argentū. Quum igitur denarius argenteus ex drachma conſtet, ponderis Nurenbergenſium, cētum denarij, hoc eſt, mina vna ſeu pondo, valet Rhenenſes duodecim cum dimidio. Mille denarij, valebant aureos Rhenenſ. centum viginti quinque quaſi.

Seſtertij quatuor, vel numi qui erant ęrei, valebant denarium vnum argenteū, & ſic ſeſtertius valebat denarios Nurenbergenſis quaſi octo.

Seſtertij centum, valebant aureum vnum, ſed qui iuſti eſſet ponderis, Rhenēſes verò tres, denarios trigintatres.

Mille verò Seſtertij valebant Rhenenſes triginta vnum, & quartam quaſi.

Seſtertium verò maius in neutro gene re, quod non in ære, ſed argento intelligi debet, minas duas argenti cum ſemiſſe continebat, hoc eſt, drachmas vel denarios ducentos quinquaginta. Valebat igitur Seſtertium aureos Rhenenſes triginta vnum, quartam vnam & parum plus. Seſtertium, & mille ſeſtertij, vnum & idem eſt, & valet, vt dictum eſt, Rhenenſ. triginta vnum & quartam quaſi. Decem Seſtertia, & decem millia ſeſtertia numorum, vnum & idem eſt, & valent Rhenenſ. trecentos duodecim cum dimidio. Centum Seſtertia valent Rhenēſium tria millia, centum viginti quinque. Decies ſeſtertium, decies centena millia ſeſtertium ſignificat, & hæc ſumma centies maior eſt decem ſeſtertijs: nam idem eſt decies ſeſtertium, quod mille ſeſtertia, valetque Rhenenſes ſemel & triginta millia, ducentos quinquaginta. Centies ſeſtertium, deſignat centies centena millia ſeſtertium numorum, & valet Rhenenſ. trecentum, & duodecim millia, quingentos. Millies ſeſtertium valet ſemel & trigeſies centum, & viginti quinque millia.

Ex Talentis autem licèt multa extiterint, duo tamen præcipuè in vſu fuere, talentum magnum Atticum, quòd & Euboicum dictum eſt, & talentum Atticum minus. Talentum magnum Atticum ſeu Euboicum, continebat minas octoginta, & valebat Talentum magnum auri Rhenē. decē millia non ingentos ſexaginta quinque, vel circa. Talentum verò magnum ſeu Euboicum argenti, valebat Rhenenſium mille vel circiter. Talentum Atticum minus, habebat minas ſexaginta, & valebat talentum auri, Rhenenſes, quaſi octo millia, trecentos quadraginta quatuor. Talentum verò Atticum minus argenti, valebat Rhenē. ſeptingentos quinquaginta Talentum Babylonicum, habebat minas ſeptuaginta. Talentum Aeginetum, continebat minas centum.

Cæterum vt etiam de ære dicamus, ſciendum, vbi legimus, Millia æris grauis, ibi millia aſſium intelligere debemus. Et licèt denarius, vrgente Annibale, pro ſedecim aſſibus permutatus ſit, in militari tamen ſtipendio, ſemper denarius pro decem aſſibus datus eſt. Valuit itaque Nurenbergenſis denarios tres & paulo plus. Centum igitur aſſes decem faciebant denarios. Mille verò aſſes, ſeu mille æris, centum valebant denarios, hoc eſt, minam vnam, ſicq; valebant aureos Rhenen. duodecim cum dimidio.

Quadrantes quatuor, valebant aſſem vnum. Seſtans quadrante minor erat.

Vt igitur rurſus, & quaſi à lare inchoemus, denarius ſeu drachma argenti valuit denarios Nurenbergenſium circiter triginta tres.

Denarij centum, hoc eſt, mina vna ſeu pondo, valet aureos Rhenenſ. duodecim cum dimidio. 12 $\frac{1}{2}$.

Mille denarij, hoc eſt, decem pondo, valent Rhenenſium centum viginti quinque ferè. 125.

Seſtertij quatuor, vel numi, qui ærei erant, valebant denarium argenteum vnum. Seſtertius valebat denarios Nurenbergenſium quaſi octo. Seſtertij centum valent aureum vnum Romanum, ſed qui iuſti eſſet ponderis, Rhenenſium verò tres cum denarijs triginta tribus. 3.833.

Mille Seſtertij valent Rhenenſ. triginta vnum cum quarta quaſi. 31 $\frac{1}{4}$.

Seſtertium in neutro genere, valet Rhenenſium triginta vnum cum quarta fere. 31 $\frac{1}{4}$.

Seſtertia decem valent Rhenen. trecẽtos duodecim cum dimidio. 312 $\frac{1}{2}$.

Seſtertia centum valent Rhenenſ. millia tria centum viginti quinque. 3125.

Seſtertia mille Rhenenſ. triginta quatuor millia, trecentum, ſeptuaginta quinque. 34375.

Decies Seſtertium, id eſt, mille Seſtertia Rhenenſ. millia vnum & triginta ducentum, quinquaginta. 31250.

Centies Seſtertium Rhenenſ. trecentos & duodecim millia quingenti. 312500.

Millies Seſtertij Rhenen. ſemel & trigeſies centena, nec non viginti quinque millia quingenti. 3125500.

Libra auri Hungarici, quod idem eſt cum Romano auro, valet Rhenenſ. centũ triginta tres cum dimidio. 133 $\frac{1}{2}$.

At mina ſeu pondo Rhenenſ. centum triginta nouem, denarios ſedecim, quia continet quatuor drachmas plus quam libra. 139. den. 16.

Talentum magnum auri, quod & Euboicum valet Rhenẽſ. decem millia nongentos ſexaginta quinque. 10965.

Talentum minus auri valet Rhenenſ. octo millia trecentum quadraginta quatuor. 8344.

Pondo argenti, ſeu mina valet Rhenẽ. duodecim cum dimidio. 12 $\frac{1}{2}$.

Talentum magnum argenti valet Rhenenſes mille. 1000.

Talentum minus argenti valet Rhenenſium ſeptingentos quinquaginta. 750.

Talentia quinque argẽti minora, Rhenenſium tria millia ſeptingẽtos quinquaginta. 3750.

Talenta decem Rhenen. ſeptem millia quingentos. 7500.

Talenta centum Rhenenſ. ſeptuaginta quinque millia. 75000.

Talenta mille Rhenẽ. ſeptingenta quinquaginta millia. 750000.

Siclus teſte Hieronymo & Ioſepho, quatuor drachmas argenti valebat, Græcis eſt Stater.

FINIS.

TRACTA-

TRACTATVS PERCELEBRIS DE MONETIS D. MARTINI GARRATI LAVDENSIS, TOTO ORBE CELEBRATISSIMI DOCT.

SVMMARIA.

1 *Monetæ cudendæ ius, quis habere dicatur.*

2 *Reſcriptum, quod à principe de moneta cudenda priuatæ perſonæ conceditur, ſubreptitium præſumitur.*

3 *Creditor an poſsit cogi ad recipiendam pecuniam principis non ſui, à ſuo debitore.*

4 *Augmentatio pecuniæ quo ſit introducta iure.*

5 *Pecunia vna quando ſolui poſsit pro alia.*
Conſuetudo patriæ ſeruanda eſt in pecunijs ſoluendis.

6 *Expenſæ in pecunia cudenda an debeant de publico fieri.*

7 *Rex vel dux an poſsit pecuniam cudere minoris æſtimationis, quã eſſet ipſa materia.*

8 *Princeps an & quando monetam mutare poſsit abſque populi aſſenſu.*

9 *Pecunia multis fraudatur modis.*
Moneta tribus reprobatur modis.

10 *Moneta ex tribus cauſis falſa eſſe poteſt.*
Pecunia falſa vtens qua plectatur pœna.

11 *Socius in crimine falſæ monetæ ad accuſandum & teſtificandum admittitur.*
Condemnatus de falſa moneta appellare non poteſt.

12 *Moneta tribus reprobatur modis, ſcilicet in materia, pondere, & curſu.*

13 *Monetæ penitus reprobato curſu, cuius ſit periculum, creditoris ſcilicet an debitoris.*

14 *Pecuniæ curſu reprobato an poſsit debitor ante moram de pecunia reprobata ſoluere.*

15 *Pecunia alterius ponderis vel materiæ, quã eſſet tempore contractus, quãdo ſolui poſsit.*

16 *Moneta circa formam mutata, an poſsit ſolui creditori nolenti.*

17 *Mutatio monetæ in ſola æſtimatione quando attendi debeat.*

18 *Bonitas rei circa quæ attendi poſsit.*

19 *Variatio æſtimationis pecuniæ quando attendi debeat, & quando non.*

20 *Pecuniæ deterioratio quando cedat debitoris periculo.*

21 *Periculum eſt debitoris, ſi poſt morã pecuniæ efficiatur æſtimationis vilioris.*

22 *Tempus contractus, quo ad pecuniæ æſtimationem, an debeat attendi, an verò tẽpus ſolutionis.*

23 *Pecunia vna ſolui non poteſt pro alia in forma, materia, vel pondere diuerſa.*

24 *Creditor, cuius intereſt, pecuniam alterius formæ non tenetur recipere.*

25 *Tempus contractus quãdo attendatur in ſolutione debiti, ſi moneta fuerit mutata.*

26 *Mutuum ſi alicui factum ſit, vt ad paſcha reddere teneatur, à die paſchæ æſtimatio quanti plurimi venire cenſetur.*

27 *Pecunia in teſtamento legata æſtimatur ſecundũ quod valebat tempore teſtamẽti.*

28 *Monetam falſam expendens, arbitrio Iudicis punitur.*

29 *Mutuum factum de centum ducatis ad rationem decem ſolidorum, qualiter intelligatur, ſi pecunia in valore minuatur.*

30 *Tempus contractus quando in æſtimatione attendatur.*

31 *Promiſsio facta de pecunia, de qua ſit intelligenda.*

32 *Iura-*

32 Iuramentum in litem in numis non datur ratione affectionis.

33 Stipulatio facta in diuerſa materia, eſt nulla.

34 Promittens centum libras in denarijs poteſt de quacunque vult pecunia ſoluere.

Cupiens ſtrictam monetæ materiam amplecti, non per diſputandi amplam viam, niſi quatenus expediat, ſed potius deciſionis veritatem conſiderans, hoc opuſculum ſub compendio ponere curaui, ſubijciens me cuiuslibet rectius ſentientis authoritati.

1 QVAERO primò, Quis poſſit cudi † facere pecuniam? Reſpõdeo. Papa, Imperator, vel alius habens à ſede apoſtolica, vel Imperiali maieſtate, vel conſuetudine, cuius initij memoria non exiſtat, authoritatem, gl. in rub. C. de veteris numiſ. poteſtate. lib. 11. facit in ratione ſui, c. ſuper quibuſdam, §. præterea. de verb. ſignific.

2 Secundò † quæro, an reſcriptum conceſſum à principe priuatæ pſonæ, vt poſſit cudere pecuniam, præſumatur ſubreptitium? Reſpo. Subreptitium præſumi, ſi priuatæ perſonæ ſit conceſſum: ſecùs, ſi concedatur ciuitati vel proceribus, tex. gl. & Bart. & Salic. in l. fi. C. de fal. mo. Limita, niſi priuatæ perſonæ vel proprio motu, vel cum clauſula non obſtante, ſit conceſſum reſcriptum. arg. c. ſi motu proprio. de præben. in 6. & quod no. Bal. in l. eos. in prin. C. de app. & quod plenè dixi in l. fin. C. Si contra ius vel vti. publ.

3 Tertiò † quæro, an non ſubditus creditor cogatur recipere pecuniam principis non ſui: putà an Venetus creditor cogatur accipere pecuniam Florentinam? Reſpon. quòd non, ſecundum Ang. in l. fi. C. de vet. nu. po. lib. 11. Quia in dubio augmentatio pecuniæ non extenditur vltra iuriſdictionem principis cudi facientis pecuniam. l. fin. C. & ff. de iuriſdict. omn. iudic. Limitat Angel. niſi in patria creditoris ſit conſueta moneta alterius Principis expendi. gloſſ. in c. ſtatuimus, de maledic. Secundo intelligitur Angel. verum dicere, ſi creditoris non ſubditi intereſt, non recipere pecuniam alterius domini, vt quia non expẽderet illam pecuniam ita commodè in partibus ſuis, vel aliud ſimile: alias ſecùs. l. Paulus, ff. de ſol. vbi per Bar. quod creditor non debet pati damnum.

Quartò † quæro, an augmentatio pecuniæ ſit de iure ciuili, an de iure gentium? 4 Reſpon. Quòd eſt de iure ciuili, ſecundũ Bald. in Rub. de contrahen. emp. Vide tamen quæ notaui in l. ex hoc iure. ff. de iuſtit. & iure.

Quintò † quæro, an vna pecunia poſſit 5 ſolui pro alia? Reſpond. ſecundùm Bart. & Angel. in l. Paulus, ff. de ſolut. & Barto. in l. 2. §. 1. ff. ſi cert. pet. & Anton. de But. in c. quanto, de iureiur. quòd vna pecunia poſſit ſolui pro alia, dummodo ſit eiuſdem ligæ, vt putà ſextinos eiuſdem ligæ argenteæ, qui recipiant functionem in genere ſui. d. l. 2. in princip. ff. ſi cert. pet. & l. 1. §. fin. & l. Titiæ, ff. de aur. & argen. leg. Limita hoc verum eſſe, niſi creditor iturus ad longinquas partes facilius groſſam pecuniam, quàm paruam afferret, argumen. de leg. Paulus ff. de ſolu. Si autem pecunia non eſt eiuſdem ligæ, ſed deterioris, non poteſt ſolui vna pro alia: putà argentea pro aurea, ære contaminata pro argentea bonæ ligæ: quia tunc non redderetur in eiſdem materia & pondere, l. 1. C. de ve. nu. po. libr. 11. & d. l. Paulus. Niſi conſuetudo eſſet in oppoſitum, l. ſi quis argentum, in gloſſ. C de don. Nam eſt vna maxima in iure noſtro, in numeratione pecuniæ, vt in ſoluendis pecunijs ſeruetur conſuetudo patriæ, gloſ. in d. l. Si quis argentum. in princip.

Et eſt notandum, generalem eſſe conſuetudinem totius mundi, vt vna pecunia ſoluatur pro alia, ſecun. Bal. in l. libera quidem Theodora, C. de ſen. & interl.

om

om.iudic. quòd dictum intellige fore verum, ſi creditor ex receptione alterius pecuniæ non ſentiat damnum: & ſic ſolui d. l.Paulus.vbi caſus: putà, eſt debitor centum aureorum Venetorum vel ducatuum, poteſt ſoluere pecuniam in argento, & cõtrà, ſi creditor non patiatur aliquod damnum. Sed ſi debitor argenteam non bonæ ligæ ſoluere vellet, vel ſi intereſt creditoris, magis recipere auream debitam, quàm argenteam, vt putà quia melius expenderetur, vel alio modo creditoris intereſt, non compellitur creditor damnum pati recipiendo in alia forma, d. l.Paulus: vbi caſus. Et prædicta omnia intellige vera, quando non eſt facta mutatio monetæ. Si autem eſſet facta mutatio monetæ, dicam in articulo mutationis monetæ.

6 Sextò quæro, an expenſæ, quæ fiunt in cudendo pecuniam, debeant fieri de publico? Bart.in l.2.§.1.ff.ſi certum pet. & in d.l. Paulus. & communiter legiſtæ tenent, quòd expenſæ, quæ fiunt in cudendo, debent fieri de publico: quia pecunia debet valere tantùm in maſſa & materia, quantùm in forma, & econtrà, l.1.ff.de contrahend.empt. Contrà verò tenent Innocen. Ioan.Andr.& Anton.de Butrig.in c.quanto. de iureiur. Quorum Canoniſt. opinio eſt de conſuetudine approbata. Nam de conſuetudine minus eſt in forma, quàm in materia, propter expenſas quæ fiunt in cudendo: quam conſuetudinem alleg.Bar.in d.l.2.§.1. Seruanda igitur eſt conſuetudo, vt pecunia debeat valere tantùm in forma, quantum in materia, deductis expenſis cudendi.

7 Septimò quæro, an † Rex vel Dux poſſit facere pecuniam aliquantulum minoris æſtimationis, quàm eſſet materia, etiam deductis expenſis? Reſpondi. Poſſet hoc licitè fieri, vt modò non magnnm lucrum percipiat, ſi indiget, & vbi moneta non ſpargeretur extrà regnum vel ducatum, ſecundùm Innoc.& Ioan.Andr. in d. c.quanto.

8 Octauò quæro, † aggrediens articulum mutationis monetę, an Princeps poſſit mutare monetam ſine conſenſu populi. Reſpond. quòd non, ſecundùm Innoc. & Ioan.Andr.& communiter Doct. in d.c.quanto. de iureiurand. ſed de conſenſu populi ſui poſſet mutare, non tamen in præiudicium aliorum non ſubditorum, argumen. l.fin.ff.& C.de iuriſdict.om.iud. putarem tamen, quod ſi Princeps conſueuiſſet monetam mutare authoritate propria ſine conſenſu populi, tanto tempore cuius initij memoria non exiſtat, mutationem fieri poſſe ſine conſenſu populi, argumẽ. §. ductus aquæ.in l.hoc iure.ff.de aqua quot.& ęſti.& c.ſuper quibuſdam. §. præterea, de verb.ſig. latius tamen infrà ſubijciam circa articulum mutationis.

Nonò quæro, † quot modis fraudetur pecunia? Reſpond. Multis modis fraudatur pecunia. Nam aliquando raditur, aliquando deſtruitur, aliquando miſcetur aliqua materia non æquè bona, vt per Hoſtienſ. & Ioan. Andr. in d. c.quantò, de iureiurand. 9

Decimò quæritur, quot modis reprobatur moneta? Dic. quod tribus: in materia, pondere, & curſu. In materia, vt quia non eſt argentea bona, vel materia aurea, vt conſueuit. In pondere, quia non in tanto pondere, vt conſueuit. In curſu, quia non currit vt conſueuit, quia eſt maioris æſtimationis. Nam bonitas intrinſeca conſiſtit in tribus. Materia, pondere, & forma: extrinſeca verò in æſtimatione & valore, gloſſ.in d.c.quanto. facit l.1.ff.de contrahend.emptio.& l.2.C. de vet. nummiſ. poteſt.lib.11.

Sint igitur cauti creditores, vt apponi faciant in inſtrumento de reddendo pecuniam eiuſdem materię, formę, ponderis & curſus, ſecundùm Io.An.& Ant. de But.in d.c.quanto. quòd fortè malè dixit Bart.in l.lecta.ff.ſi cer.pet. qui ait, quod illa verba quæ ponuntur in inſtrumentis quotidiè, in tot florenis boni auri & iuſti ponderis, non ſunt de neceſſitate: niſi ſaluando Bar. dicas, quod loquitur de neceſſitate, nõ autem ex conſilio. Nam in bonis numis ſemper intelligitur facta promiſſio: cum reprobrorum ſolutio non admittatur l. eleganter.§.qui reprobos, ff.de pig.act.

Nn Vn-

10 Vndecimò quæro,† an moneta dicatur falſa ex tribus cauſis, materiali, formali, & cauſali? vide conſilium Bald. concludẽtis, quod tribus modis pecunia dicitur falſa, vt quis puniatur de falſo. Primò modo materia, quando auro admiſcetur alia materia, vel ex tonſura, vel raſura. l. 1. ff. de cõtrahen. empt. ibi, electa eſt materia. Secundò, formali cauſa eſt falſa moneta, vt quod imago principis deficit, l. 1. C. de vet. num. poteſt. lib. 11. Tertiò eſt falſa ex cauſa cauſali, id eſt, efficiente, vt quia Baro cudi fecit pecuniam, cùm non habeat cudendi monetam poteſtatem, lege, priuilegio, vel conſuetudine, c. 1. quæ ſint rega. & l. fin. C. de falſa mone. & c. 1. §. ſi miniſteriales, tit. de pac. ten. & eius viol. Et punitur quis ex vſu, licèt non fabricauerit, mitius tamen, quàm ſi fabricaſſet. l. falſi. §. ordine. ff. de falſis. Oportet ergo, quod, vt quis puniatur de falſo, ſit falſa, altero ex tribus modis, de quo dixi ſuprà: vbi igitur nõ ſumus in illis caſibus, non punitur crimine falſi, ſed extraordinariè: putà, vt expendatur aureus antiquus, ſed nouum expendens, non antiquum, extraordinariè punitur arbitrio iudicis, l. 1. §. expilatores, ff. de effracto. & expilato. & pro dicto conſilio Baldi benè facit, quòd vtens falſa pecunia, expendendo punitur arbitrio iudicis, ſecundùm Alb. in rub. C. de falſ. mone. Facit l. 1. C. de vet. num. poteſt. lib. 11.

11 Duodecimò quæro, † an ſocius criminis admittatur ad accuſandum & teſtificãdum, in crimine falſæ monetæ: Dic admitti, vt per Specul. in tit. de accuſ. §. 1.

Tertiodecimò, an condemnatus de falſa moneta, poſſit appellare? Dic, quod nõ, vt per Spec. in tit. de ap. §. 2. verſ. 29.

12 Quartodecimò quæro, † quot modis reprobatur moneta? Dic quod tribus: in materia, pondere, & curſu. In materia, quia nõ eſt talis aurea vel argentea bona, vt cõſueuit expendi. In pondere: quia non eſt in tanto pondere vt conſueuit. In curſu: quia nõ currit, vt conſueuit, quoniam eſt minoris, vel maioris æſtimationis: nam intrinſeca bonitas pecuniæ conſiſtit in materia, pondere, & forma: Extrinſeca verò in æſtimatione & valore, vt per glo. in c. quanto. de iureiur. & l. 2. C. de vet. num. pot. lib. 11. & l. 1. ff. de contrah. empt. Vt tamen melius & clarius intelligatur materia mutatiõis monetæ, ſingulos articulos examinabo.

Primò, quid iuris de mutatione monetæ, quæ eſt reprobata, vel curſus eius eſt reprobatus, vel quia non inuenitur de antiqua, quæ currebat antea & tempore contractus.

Secundò examinabo de mutatione monetæ in pondere, vel in materia.

Tertiò de mutatione monetę in forma.

Quartò, de mutatione monetæ ratione valoris.

Circa primum articulum mutationis, 13
quando eius curſus eſt in totum reprobatus: aduertendum eſt, cuius erit periculũ, an debitoris, an creditoris. In quo articulo ex mente Doct. diſtinguendum eſt, aut poſt contractum eſt reprobata à principe pecunia ex iuſta cauſa, quia poſteà eſt effecta minus debilis, vel minus deminuta, quã antea erat, vel quia non legitimi ponderis erat, l. 1. C. de veter. num. pot. lib. 11. & tunc periculum eſt debitoris, quia debet reddere in eadem qualitate intrinſeca eiuſdẽ materiæ & ponderis, prout tempore contractus erat, l. cum quid. ff. ſi cert. pet. & Io. Andr. in d. c. quanto. de iureiur. & hoc caſu debet fieri ſolutio de noua moneta ad rationem & æſtimationem antiquę monetæ, c. olim, & c. canonicis, de cenſ. Si autem eſſet reprobata auaritia Principis, vt in reprobatione aliquid lucretur, quia eam facit recolligere, vt poſt eam cudi faciat, vt videmus ſæpè fieri, tunc ſufficit quod reddat pecuniam in eadem materia & eodem pondere: licèt illa pecunia ſit reprobata, quo ad curſum. 1. vt nõ expendatur l. 2. & l. cum quid. ff. ſi cert. peta. niſi debitor ſit in mora vel culpa, vt quia conſcius & particeps huius reprobationis monetæ. Exemplum in debitore conſiliario principis cõſentiẽte ſponte reprobationi monetæ l. 2. §. fin. ff. ſi quis cau. & l. quod te. ff. ſi cer. pe.

Prædicta vera ſunt, niſi ſpecificè aliter inter creditorem & debitorem conuentum: quia tunc eſſet ſeruanda illa conuentio

tio prima, ff. depoſiti, l. contractus, ff. de regu. iu. Quod notant practicantes: quia primò debent attendere conuentionem partium in moneta reddenda, ſi autem non inueniretur de moneta veteri, tunc debet fieri ſolutio de noua ad rationem monetæ antiquæ: quia ſubrogatur vna pecunia loco alterius, l. 1. §. fin. & l. Titio, ff. de auro & argen. leg. facit d. c. olim, & c. cum canonicis, de cenſi.

14 Et eſt aduertendum, quando curſus pecuniæ eſt reprobatus in totum, vtrùm debitor ante moram poſſet ſoluere de pecunia reprobata. Petr. de Bellap. & Cyn. in l. in minorum, C. in quib. cauſ. in integ. reſt. non eſt neceſſ. & Bart. in l. quod te. ff. ſi cer. pet. tenet quod ſic, quia ante moram periculum reprobationis monetæ, non pertinet ad debitorem, ſicut nec interitus periculum, l. ſi ex legati cauſa, ff. de verb. obli. quod dictum Bart. & Cy. intellige verum, quando eſt reprobata pecunia ſine debilitate pecuniæ ſuperueniente poſt contractum, quia non eſt tanti ponderis, quanti erat tempore contractus, tunc debitor nõ poteſt ſoluere de hac moneta effecta debili poſt contractum, quia debet reddere poſt contractum, pecuniam eiuſdem materiæ & ponderis, prout tempore contractus, l. 1. C. de vet. num. poteſt. l. 1. ff. de contrahen. empt. & not. Hoſt. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. & intelligendo hoc modo Pe. & Cyn. in d. l. in minorum, non contradicunt dicto Ioan. Andr. in d. c. quanto, qui ait, quod imò in caſu expreſſo Petr. & Cy. debitor non poſſit ſoluere pecuniam debilem, aut reprobatam, imò debet ſoluere de noua ad æſtimationem antiquæ, allegãdo Bart. in dicta l. Paulus, ſequitur Cyn. dum eum alleg. in d. l. in minorum, nec bona eſt conſequentia, eſt reprobata, ergo pecunia ſolui non poteſt: quia reſpondeo illud verum, quando mora vel culpa debitoris illud contingat: ſed ſi ſine culpa, tunc non pertinet ad eum periculum, d. l. ſi ex legati cauſa, & dixi ſtatim ſuprà, & ita tenent Hoſtienſ. & Ioan. Andr. in d. c. quanto. Fateor tamen quod ſi debitor vellit, poſſit nouam ad æſtimationem veteris ſoluere, ſecundùm conſuetudinem generalem, in l. ſi quis argentum, in princip. C. de donat. facit, dicto c. olim, & c. cum canonicis.

Accedo ad ſecundum articulum, quando eſt † mutata, vel in pondere, vel in materia, putà tempore contractus erat vnius ponderis, poſteà verò fit alterius ponderis, vel tempore contractus ipſa moneta erat argentea bonæ ligæ, nunc eſt ligæ argenti contaminati ære. 15

In quo articulo dicendum eſt, quod tũc debet ſolui de moneta prima, non de noua mutata, vt notat Bart. in d. l. Paulus, vel ſi antiqua non habeatur, ſoluat de noua, & ſupplebit bonitatem in noua ad rationem monetæ antiquæ ſi antiqua erat melior & pro æſtimatione antiquæ in põdere & materia d. c. olim, & d. l. 1. C. de vet. numiſma. poteſt. & Alber. in d. l. cum quid. Et facit quod notat Antonius de Butri. in dicto c. quanto.

Capio tertium articulum, quando eſt mutatio † in forma, quia vna imago Principis erat: nunc eſt alia, tamen eiuſdem materiæ, & eiuſdem ponderis, tunc iſta mutatio non debet attendi niſi interſit creditoris, d. l. Paulus. Vbi caſus. Et not. in dict. c. quanto, de iureiuran. Nam ſi intereſt creditoris, putà quia eſſet iturus ad longinquas partes, & melius expenderet denarios vnius formæ, quàm alterius, tunc non cogitur recipere in alia forma, licet Bart. in d. l. Paulus, videatur parifacere materiteriam & formam, & malè, contrà d. l. Paulus, ſed Angel. melius dicit, Niſi concordando dicas, quod Bart. debet intelligi, ſi patitur damnum, & tunc non eſt contra Angelum, vt dixi in l. cum quid. ff. ſi cert. petatur, & prædicta habent locum etiam ſi debitor non ſit in mora, dicta l. cum quid. 16

Circa 4. articulum, quando eſt mutatio in ſola æſtimatione pecuniæ, & hic attende aut loquimur ante moram, aut poſt moram, antè morã tunc liberatur ſoluendo illam monetam eiuſdem materiæ & ponderis, & formæ, licet ſit mutata æſtimatio, argum. gloſſ. fin. in d. c. cum quid, quia nihil 17

debet imputari debitori, cum non ſit in mora nec culpa ſecundum Bar. in d.l. Paulus, Iac. de Are. in d.l. cum quid, quod ſufficiat ſolui de mutata, licet vilior, quã no.

18 Odof. & Old. Quia quædam ſunt, quorum bonitas attenditur penes materiam. Vt in vino, & in illa eſt bonitas intrinſeca vt in d.l. cum quid. Quia quędam ſunt, quorum bonitas attenditur penes vſum. Vt in pecunia l. Labeo. §. Sabinus, ff. de verbo. ſignif. & iſta eſt bonitas eorum intrinſeca. ideò non poteſt reddi eiuſdem bonitatis extrinſecæ, in d. l. cum quid. quia videtur quod imò bonitas intrinſeca cõſiſtit in rebus, ſcilicet materia, pondere, & forma l. 1. C. de vet. num. poteſt. lib. 11. & l. 1. ff. de cõtrahend. empt. & gloſſ. in d. c. quanto. Bonitas extrinſeca eſt variatio pretij, l. 2. C. de veter. numiſ. poteſta. & in l. vinum, ff. ſi cert. pet. & gloſſ. fin. in d. l. cum quid. Ideò ſi redditur moneta in eadem bonitate extrinſeca, ſufficit, licèt varietur æſtimatio monetæ ante moram, vt in d. l. cum quid, in gloſſ. fin. & ita tenent Barto. & Angelus in d. l. Paulus, & Cyn. in d. l. in minorum, & Iacob. de Areti. Angel. & Alber. in d. l. cum quid. Et ita Fulgo. & ita ibi dixi, & eſt de mente Hoſtien. & Ioan. And. in d. c. quãto. in nouella.

Nota tamen, quod Bart. videtur loqui ſolùm in lucro, in mutata pecunia, quaſi ſentiat ſecùs in damno, nec etiam eſt vera opinio Butr. in d. c. quanto, quem ſequitur Odof. qui dicit debere ſolui de noua ad ęſtimationem antiquæ. Et ſic eſt concludendum quod ſufficit ſoluere ante moram debitoris eandem pecuniã in materia & forma, licet ſit mutata æſtimatio contra Odofred. Old. & Ant. de Butri. & ipſemet Ant. eſt ſibi contrarius, dum dicit quod æſtimatio monetæ eſt bonitas extrinſeca in ver. nec eſt verum. vbi tenet contrarium eius, quod dicit in d. c. quanto.

19 Tertius caſus, † dum conſtituit differentiam inter perpetuam variationem æſtimationis monetæ, & temporalem. Nam ſecundùm eum vbicunque contingit variatio æſtimationis pecuniæ temporaliter non perpetuò: puta quia ducati valent aliquando minus, aliquando plus, non attenditur talis variatio æſtimationis, imò ſufficit ſoluere ſecundum æſtimationem tempore ſolutionis, quia partes potuerunt cogitare, ſecùs vbi eſt perpetua mutatio æſtimationis pecuniæ, quia tunc debet ſolui de noua ad rationem antiquæ: nam hęc differentia non eſt vera, cùm idem iuris ſit toto tempore, & perpetuò ad tempus temporaliter, cùm ſit eadem ratio l. quæ de tota. ff. de rei vendi. Nam ratio, quare debitor non tenetur de hac variatione pecuniæ, eſt, quia periculum non eſt debitoris antè moram, l. quod te, ff. ſi cert. petat. & l. ſi ex legati cauſa, de verb. oblig. quæ ratio vendicat ſibi locum ſiue in temporali, ſiue in perpetua mutatione æſtimatiõis pecuniæ aliàs monetæ.

Fateor quod Antonius de Butr. poteſt ſaluari in mutatione monetæ pauci temporis, vt vnius diei, vel duorum: quia illa non attenditur, l. pretia rerum, ff. ad leg. Falcid. & Bartol. in d. l. Paulus. Item poteſt ſaluari Butri. quando ambo contrahentes ſcirent de mutatione monetæ, l. ſer. §. 1. & l. nec ſemel. §. ſi in habitationem, ff. Quando dies leg. cer. & l. 1. §. fin. ff. de actio. emp. quæ ſcientia non præſumitur in dubio, l. verius. ff. de probatione, maximè cum dependeat à Principe, vt in c. quanto, allegato. Notatur in l. 1. C. de veter. numiſma. poteſta. & l. 2. eod. tit. Facit, l. apud Iulianum, §. 1. ff. de legat. 1. aliàs non video, qualiter procedat dictum Antonij. prædicta ante moram vera ſunt. Si autem eſſet facta mutatio æſtimationis monetæ poſt moram debitoris vel creditoris, tunc diſtinguit Bartolus in dicta l. Paulus, quòd cum debitor eſt in mora ſoluẽdi: aut pecunia eſt 20
groſſa, quæ recipit æſtimationem à minuta: vt ſunt groſsi valentes duos ſolidos, vt florenus ducatus: aut pecunia eſt ita minuta, vt non recipiat inferiorem æſtimationem pecuniariam, vt eſt Imperialis ſiue nummus, qui valet niſi vnum nummum: Primò, caſu eſt periculum debitoris: l. vinum, ff. ſi certum petatur. Secundò caſu periculum non pertinet ad moroſum debitorem: Ratio eſt. Quia pecunia.

cuniæ minuta non recipit æſtimationem, l. ſi ita fideiuſſor. ff. de fideiuſſ.

Et ibi patet ad ſenſum variatio æſtimationis: quia in numis non conſideratur intereſſe extra rem, quod eſt in lucro, l. numis. ff. de in lit. iur. Et l. Si ſterilis. §. cùm per venditorem. ff. de actio. empt. mihi videtur verius contra Bartolum, quòd non ſit conſtituenda differẽtia poſt moram debitoris: quando cõtingit variatio æſtimationis pecuniæ inter pecuniam groſſam & minutam, quia non reperitur lex, quæ faciat hanc differentiam, l. illam. C. de collatio.

Ratio quia regula eſt. Quod poſt moram periculum eſt debitoris, d. l. quod te, & d. l. ſi ex legat. cauſa. ff. de verbo. oblig.

21 Prætereà † nullus alius Doctor facit hanc differentiam inter minutam & groſſam, niſi Barto. Sed Ange. in d. l. Paulus. & alij Doct. Pet. & Cyn. in l. in minorum. & Alb. & alij, vt Angel. in d. l. cùm quid, & Ioan. And. in c. quanto, tenent indiſtinctè periculum eſſe debitoris, poſt moram: & ęqua eſt ſententia contra Bart. Nam ſi tu debes mihi decem libras imperialium minutorum, & poſteà valeat duos denarios, vbi non valebat antea niſi vnum: æquum eſt, vt tua mora non tollat lucrum meum, d. l. vnum. Quia omnia iura clamant contra moroſos, plenè in l. mora. ff. de vſuris, & in l. mora. ff. ſol. matr. & d. l. quòd te. Nec obſtat quòd in pecunia non ſit lucrũ: quia imò conſiſtit, vt ipſemet Bart. tenet in l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle. ff. de ſolut. & probatur in l. 1. C. de ſenten. quæ pro eo quod intereſt. & ibi Bart. Et in l. 3. §. fina. ff. de eo qui cert. lo. Nec obſtat. §. cùm per venditionem. Quia loquitur in re, in qua cadit intereſſe intrinſecum, vt ibi. & d. l. C. de ſent. Quæ pro eo quod inter. Vbi ſcripſi ſequendo Bartolum. Nec obſtat quòd pecunia minuta non habet ęſtimationem per aliam. Quia reſpondeo, quòd ſufficit eam habere æſtimationem vnius imperialis: quia idem eſt de principio numeri, prout de numero, l. ſi quis cõduxerit. ff. loca. Et dic quòd ſic, ſi res non exiſtat digna maiori precio.

Et prædicta intellige indiſtinctè, ſiue ſit diminuta, vel augmentata ęſtimatio pecuniæ minutæ, propter augmentationem vel diminutionẽ groſſæ pecuniæ, ſiue alio modo contra Anton. in d. c. quanto. Quia non video rationem diuerſitatis. Imò eſt eadem ratio, quia mora debet nocere moroſo, vt in iuribus præallegatis, & ſic tenenda eſt prima concluſio, quòd indiſtinctè periculum pecuniæ poſt moram pertinet debitori moroſo, ſicut econtrà periculum pecuniæ pertinet creditori moroſo, cui eſt facta obligatio à debitore, l. qui decem. in princip. ff. de ſolut. tene prædicta menti, quia quotidianum eſt, & hæc videtur ſententia communior, vt patet per Cynum in d. l. in minorum. Alber. & Ange. in d. l. cùm quid.

Vlterius quærendum eſt, an inſpiciatur tempus contractus: an ſolutionis, quo ad æſtimationem pecuniæ. Nam tempore contractus mutui, vel depoſiti, vel locationis, vel venditionis moneta eſt vnius ęſtimationis: poſteà fuit augmentata vel diminuta in æſtimatione, & ſimilia ante moram: quia poſt moram, vt vidiſtis ſuprà, periculũ eſt moroſi à die moræ: Quæſtio eſt ergo ante moram: Item quæſtio nõ eſt, quando reducitur ante moram eadem pecunia in pondere, materia, & forma: quia tunc quæſtio eſt ſuprà deciſa, quòd ſufficit reddere eandem pecuniam in pondere, materia, & forma, d. l. cùm quid. 22 Sed dubium eſt: quando volo reddere æſtimationem pecuniæ ante moram: putà mutuaui tibi centum florenos vel groſſos, tunc florenus valebat duas libras, & groſſus duos ſolidos ante morã aliquam: quia non erat appoſita dies, neque facta interpellatio, mutata eſt æſtimatio poſt annũ: quia florenus valet quatuor libras, groſſus quatuor ſolidos: an ſolui poſſit cum ſextinis ſecundùm æſtimationem contractus, an ſecundùm æſtimationem temporis ſolutionis ante moram. Bald. in d. l. cùm quid, tenet quòd tempus ſolutionis inſpiciatur.

Contrarium tenuit in l. acceptam. C. de vſur. Quia imputet debitor, ſi non ex-

pendit: & ſic non eſt curandum de authoritate Baldi, cùm ſit contrarius, conſuluit tamen in Vrbino, vt ipſe Baldus refert in d.l.ſi quis argentum.in princ.C.de donat. quòd inſpiciatur tempus ſolutiõis. Idem videtur velle Bartolus in l.cùm aurum.ff. de aur.& arg.leg.per illum text. cum glo. Contrarium, quòd inſpiciatur ſecundùm quod pecunia valebat tempore cõtractus, tenet Iacob.Butr.in ſua diſputatione, quæ incipit, quidam colonus. Idem tenet Alb. in d.l.cùm quid. Idem videtur tenere Old. conſil.13.per c.olim. de cenſ. Mihi ſaluo ſaniori conſilio videtur dicendum: Primò, antequàm veniã ad deciſionem, quòd titulus quęſtionis non procedat. Quia vna pecunia non poteſt ſolui pro alia, quãdò
23 eſt diuerſa in materia, pondere vel forma, vt dixi ſuprà in primo articulo an vna moneta pro alia poſſit ſolui. Quæſtio ergo procedit ex generali conſuetudine ſecundùm Bal.in l.libera.C.de ſent.& interloc. vin.iud. vt pro auro pecunia argentea ſolui poſſit, vt ſuprà dixi.

Reſpõdeo igitur ad propoſitũ, & conſiderandum eſt, quod aut loquimur in pecunia argentea, vt in groſſis: & tunc debet reddi ſecũdùm eandem materiam, & ponderis identitatem: nec attenditur æſtimaaio, vtputà mutuaui vel depoſui centum groſſos, ſi vis mihi reddere ſextinos eiuſdem ligæ argenti, prout erant groſſi mutuati, & in eodem pondere: ita vt ſextini omnes quos dabis, ſint omnes tanti ponderis, & eiuſdem ligæ argenteæ, quanti groſſi, d.l.cùm quid, & tunc non intereſt creditoris magis accipere ſextinos, quàm groſſos: nec econtrà, propter functionem eiuſdem generis & qualitatis, l. 2.§.1.ff.ſi cert.peta.l.fi.§.fin.ff.de aur.& argen.lega. Nam ſimiliter augmentatur etiam ęſtimatio ſextinorum proportionabiliter, cum ſint eiuſdem ligæ argenteæ & eiuſdẽ ponderis: ſi autem ſolùm augmentatur, vel diminuitur æſtimatio groſſorum, nõ autem ſextinorum eiuſdẽ ligæ, imò ſextini ſemper eſſent eiuſdem æſtimationis, tunc periculum eſſet debitoris: Ratio, quia cre-
24 ditor non tenetur recipere in alia forma, ſi ſua interſit, & dãnum patiatur, d.l.Paulus. Vbi caſus, & dixi ſuprà in mutatione formæ. Si autem loquimur in mutatione æſtimationis in pecunia aurea: putà mutuaui centum ducatos Venetos, & tunc eſt diſtinguendum: aut volo ſoluere ducatos eiuſdem formæ, materiæ, & ponderis, & ante moram periculum eſt creditoris, d.l. cùm quid, vt ſuprà dixi. Aut volo ſoluere alios aureos alterius materiæ, vel ponderis, vel formæ, vel argenteos pro aureis ſecundùm cõſuetudinem generalem, & hic aduerte, quia ſecundùm veritatem tunc inſpicitur tempus contractus: quia poſſet ſoluere aureã vel argenteam alterius materiæ vel ponderis, vel formæ ſecundùm æſtimationem pecuniæ, tempore contractus. Quia hæc æſtimatio non venit in ratione moræ, ideò non inſpicitur tempus petitiõis, vel ſolutiõis, vel moræ, imò venit hæc ęſtimatio ne damnũ patiatur creditor recipiendo in alia quantitate, & ſic in alia forma vel materia, d.l.Paulus.& d. l.cùm quid.

Si autem veniret æſtimatio ratione moræ, inſpicitur tempus moræ: vt quia interpellatus, d.l.vinum. & iſto modo poſſunt cõcordare Doctores, qui ſunt varij in hoc articulo, vt dixi ſuprà. Nã inſpicitur tempus contractus: quandò ęſtimatio venit 25
loco qualitatis intrinſecæ, ponderis, vel materiæ deficientis in pecunia, quæ ſoluitur ſecundùm pecuniam quæ debetur, d.l. cùm quid. & l.fundũ Cornelianum.ff. de noua, & l.ſtipulatio hæc, l. Picholla.ff.de verb.obl.& l.vbi, eo.tit.facit, quia ſicut in alijs rebus inſpicimus tempus cõtractus, l.ſi voluntatis, l.fi.& l.2.C.de reſcin.vend. cum ſimi. Ita in ęſtimatione pecunię, quæ fit, & ſic ſubrogatur loco bonitatis deficientis, inſpicitur tempus cõtractus, vt ſubrogatum ſapiat naturam, & c.§.fuerat. Inſtit.de act. & ita loquitur Iacob.But. in d. diſputatione cum ſequen.ſuis.

Si autem non fieret æſtimatio ratione qualitatis intrinſecæ bonitatis monetæ: tunc inſpicitur tempus petitionis vel moræ, d.l.vinum. Ita loquitur Bal.in d.l.cùm quid, cum ſequentibus, & ita debet intelligi

ligi dictum Bartoli, in l. cùm certum. allegata quòd inſpiciatur tempus ſolutionis: quòd ad hoc, quandò non eſt mutata qualitas intrinſeca. Si autem appoſita eſſet dies in ſolutioue fiēda, inſpiciatur illa dies ſolutionis, quoad æſtimationem quanti plurimi ratione moræ, d. l. vinum, nō quo ad æſtimationem qualitatis monetæ, quia in d. l. cùm quid, venit qualitas ex natura obligationis, in l. vinum, venit ex officio iudicis, l. fundum Cornelianum. ff. de noua. Vbi Bart. cum text. d. l. cùm quid, ſicut in ſimili: ſi mutuaui tibi vinum, vt reddas
26 ad paſcha: certè æſtimatio quanti plurimi venit à die paſchę, d. l. vinum, qualitas autrinſeca à die contractus inſpicitur, d. l. cùm quid. Ideò, ſi ante moram vellem in paſchate vinum, quòd non eſſet ita bonum, quia non potui reperire, veniret æſtimatio illius bonitatis deficientis. Facit c. olim, & c. cum canonicis, de cenſ. ita vidi conſilium præſtantiſſimorum Doctorum legentium in hac ciuitate Papiæ, dum dux Mediolani emiſſet ſal à Ianuenſibus, vt inſpiceretur æſtimatio pecuniæ tempore contractus emptionis ante moram. Facit l. 2. C. de veter. numiſmat. pot. lib. 11.

27 Quæro † quid in teſtamento, an inſpiciatur æſtimatio tempore teſtamenti, an tempore ſoſutionis? Solut. teſtamenti ſecundùm omnes Doct. l. vxori, §. 1. & l. vxor. §. teſtamento. ff. de l. 3.

Quid autem in lege vel ſtatuto? Dic, aut loquimur de lege dante ſolennitatem, & inſpicitur tempus legis vel ſtatuti: aut de lege loquente de ſolutione, & inſpicitur tempus ſolutionis. Clem. ſi. de deci. & Bal. pulchre in l. illud, in fin. C. de ſacroſ. eccle. & Spec. in tit. de ſol. §. nunc aliqua, verſ. fin. Vide Anton. de Butr. in d. c. quanto. & Ioan. Andr. in addit. Specu. d. § nunc aliqua, verſicu. final. & Alber. in d. l. cùm quid, & Bald. in l. 2. in princip. C. communia. de lega.

Vtens falſa moneta expendendo punitur arbitrio iudicis. Alber. in Rubric. C. de falſa monet. qui alleg. l. 1. C. de vete. nu. pot. lib. 11.

An inſpiciatur æſtimatio, tempore ſententiæ vel ſolutionis? Solut. tempore ſententiæ, vt per Old. conſ. 13. Facit l. Imperatores. ff. de contrah. empt. & vide Albe. in d. l. cùm quid. 28

Quid autem, ſi pecunia eſt æſtimata, putà mutuaui, vel depoſui, vel dedi dotem in centum libras in florenis, vel centum libras in groſſis, an inſpiciatur tempus contractus, an ſolutionis intelligendo quæſtionem ante moram, quia poſt moram eſt periculum moroſi, vt dixi ſuprà, Bart. in d. l. Paulus circa finem dicit, quòd inſpicitur tempus ſolutionis, quia videntur dati floreni, vel groſſi in ſolutum pro centum libris. Ideò omne lucrum & damnum in dictis florenis eſt debitoris, l. ſi inter. C. de iure dot. l. æſtimatio. ff. ſolut. matri. imò inſpicitur tempus ſolutionis, l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle. ff. de ſolut. & idem videtur etiā ſentire Ant. de Butr. in d. c. quanto. in verbo, quartus caſus, hoc limitat Bar. verum, niſi eſſet factum pactum, vt reddantur centum libræ in florenis, per l. pluraliter. §. ſi mancipia. ff. ſol. mat.

Et ſic ex hac theorica Bart. ſequitur, ſi mutuaui tibi cētum ducatos ad rationem ſolidorum 32. pro ducato augmentum, vel 29 diminutio æſtimationis floreni non attenditur, vt communiter hodiè fit in inſtrumentis attende, vt intelligas. Bart. quia dictum ſuum debet intelligi, vt fiat ſolutio argenteæ pecuniæ, & ſic eiuſdem ligæ, & bonitatis intrinſecæ, prout erat tempore contractus, & ita ſeruatur Papiæ, per d. l. cùm quid, & dixi ſuprà. Verbi gratia, mutuaui centū libras in florenis, pecunia tūc argentea bonæ ligæ certè tēpore ſolutiōis debent reddi in eadē bonitate pecuniæ argenteæ, vt dixi ſuprà, quia attenditur in bonitate intrinſeca tempus contractus, d. l. cùm quid. Dubito tamen cont. Bart. quia Bar. in d. l. Paulus ſentit. in fi. quòd floreni non ſint in obligatione, ſed in facultate ſoluendi. Et ideò non inſpicitur valor floreni, per d. l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle, quia imò dicitur, quòd floreni ſint in obligatione, per l. & ſi equo. ff. de

de leg.1.& voluit ipſemet Bart.in d.l.ſi q.s ſtipulatus fuerit 10.ergo illa æſtimatio nõ eſt facta, vt fiat venditio vel datio in ſolutum floreni, vt d.l. æſtimationem.ff.ſolut. mat.& l.res in dotem.ff.de iure dot. & no. in d.l.ſi inter.ideo crederẽ quod Bart.melius loquitur in d.l.ſi quis ſtipu.fuerit, vt floreni etiã ſint in obligatione: vt fit quotidiè in inſtrumentis: quia dicitur depoſuit,vel mutuauit,vel dedit in dotem centum florenos ad rationem ſolidorum 32. pro floreno: Nam fit æſtimatio, vt ſciatur quantum valuit florenus tempore contractus,vt in d.l.ſi æſtimat. Ideò debitor ante moram poterit reddere vel ducatos aureos in eadem bonitate vel æſtimatione ducati aurei ſecundùm tempus contractus non ſolutionis:prædicta ſemper vera ante moram. Nam poſt moram poteſt intelligi Bar.vt veniat æſtimatio à die moræ vſque ad tempus ſolutionis,d.l.vinum,facit cõtra Bar.d.l.pen.§.ſi mancipia.ff.ſol.mat.& ſol.mat.& videtur ita ſentire Bar.in d.l.ſi quis ſtipulatus fuerit 10.

30 Prætereà contra Bar.facit,ſicut inſpicitur tẽpus contractus in æſtimatione, quandò contrahẽdo fecerunt pactum libræ in totidem florenis, idem ſi non ſit pactum: quia ita tacita agitur, d.l. cùm quid,in ratione ſui, & l.res in dotem.ff.de iure dotium. Ideo dicerem,cùm hodiè dicitur in inſtrumentis centum ducati ad rationem 32. ſolidorum, debet ſoluere aut aureos eiuſdẽ qualitatis, aut æſtimationis ſecundùm tempus contractus.

Nota,quòd Mediolani ſeruatur, ideò debet dicere auri in auro ſecundùm collegium Mediolani, quòd ſi in inſtrumento dicitur, Titius mutuauit centum florenos boni auri et iuſti ponderis,intelligitur de ſolidis 32. in moneta tamen vbi non eſſet illa conſuetudo, tunc debet intelligi de

31 auro & de ducato,l.1.C.de vete.nu po.lib. 11.Quãdò fit promiſſio pecuniæ,de qua intelligatur? Dic,inſpici conſuetudinem,aliàs ſimilitudinem, & vbi nõ apparet coniectura, intelligatur de minima, l.ſemper in ſtipu.in glo.ff.de reg.iur.l.numis,de lega.3.cum ſimil.

Nota vnum,in quo cõſului: Nam in inſtrumento cõtinetur, qualiter Titius promiſit 100.florenos omni anno ex tali poſſeſſione:deinde per decennium fuit facta ſolutio per debitorem ducentorum florenorum in auro,vel in tanta pecunia: certè conſului, quòd illa promiſſio de centum florenis intelligitur de auris, non autem de ſolidis 32. pro floreno. Quia ſequens ſolutio continuata per decennium declarat qualitatem monetæ dubiæ,l.cùm de in rem verſ.ff.de vſu. Ang.in l.ſi certis annis. C.de pact. Aliàs intelligitur de minimis, d.l.numis.prędicta verò,quandò dubium eſt,de qua pecunia: ſi autem eſſet certum, puta promiſi 100.aureos Venetos iuſti põderis & boni auri,ad hoc vt poſſit præſcribi qualitas pecuniæ,requiruntur 30.anni. in priuato 40.in eccle.c.olim.de cenſibus. & ita But id diſputat.quidam colonus.

An in † numis in litem iuretur ratione affectionis. Bar.& Ang. dicunt quòd non, in l.numus.ff.de in lit.iur. 32

An in moneta eiuſdem ſubſtantię & ligę,licèt diuerſa admittatur compenſatio, l.ſi.C.de compen. vbi Bal.& ego in diſputatione mea pulchrè. Vide Bart.in l.lecta. ff.ſi cert.peta.

Quid ſi dico,promitto centum groſſos, & tu dicis, promitto valorem cẽtum groſſorũ in medalijs,non valet ſtipulatio propter diuerſitatem materiæ. Barto.in l.quæ extrinſecus.ff.de verb.oblig.quòd imò valet Bal.in l.ſingularia.ff.ſi cer.pet.

Si † promitto centum libras in denarijs, poſſum ſoluere, de qua pecunia velim. Ang.in l.fi.de vet.numiſ.po.& de materia monetæ.Vide Iaco.But.in d.diſputat.Alb. in d.l.cùm quid,& ibi Bal. & Ang. & Fulgoſ.in l.2.in §.1.ff.ſi cert.pet.& in l.vnum, & in c.quanto. Ioan. And.& Ant.de Butr. & Bal. in l.illum.C.de ſacroſ.eccleſ. & in l.acceptam.C.de vſura. & Ang.in l.fin.C. de vete.nu.po. Et Bart. & Angel.in l.Paul. Spec.& Ioan.And.in tit.de ſolu.in §.nunc aliqua,& §.ſi. & in l.ſi quis ſtipulatus fuerit 10.in melle,per Bar.de ſol. 33

Finis Tractat. D. Martini Garrati Lauden.

TRACTA-

TRACTATVS MONETARVM, PRACTICABILIS AC VTILIS, TAM DD. QVAM ADVOCATIS ET PROCVRATORIBVS, EDITVS AB EXIMIO IVRECONſulto D. Franciſco Curtio, dum legeret, l. cùm quid ff. ſi cert. peta. Anno Domini, M. CCCCLXXXII. in florido Tironenſi ſtudio.

SVMMARIA.

1 *Monetæ cudendæ ius qui habeant.*
2 *Expenſa cudendæ monetæ ex quo fienda.*
Monetæ bonitas duplex.
3 *Pecunia debita qualiter reſtituẽda. nu. 4.*
Monetæ character mutatus non efficit creditori, ſi liga remanſerit.
5 *Debitor in diem, decreſcente pecuniæ æſtimatione, an teneatur ad intereſſe. nu. 9.*
6 *Debitor moroſus, an transferat in ſe monetæ periculum.*
7 *Mora moroſo nocet.*
8 *Ratio diuerſitatis inter monetam groſſam & minutam an poſſit aſſignari.*
10 *Monetæ æſtimatio, an referenda ad tempus mutui, vel ſolutionis, nu. 12 maximè in dote, 14. & quid in ſtatutis, 17. & quid in laudo & ſententia, 9. 21.*
11 *Lucrum cum aliena iactura eſt damnoſum.*
13 *Tempus contractus odio moroſi inſpicitur.*
Azo eſt fons iuris.
15 *Tempus in legatis pecuniarijs, in teſtamento factis, variata monetæ æſtimatione quid inſpiciendum.*
16 *Frumẽtum per teſtatorem vxori legatum, poſtea conſumptum, per eundem quomodo veniat ſoluendum.*
17 *Legata partientaria tempus teſtamẽti conſpiciunt, vniuerſalia teſtatoris mortem.*
18 *Statuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus, quàm contractibus.*
19 *Donatio quingentos aureos excedens inſinuanda.*
20 *Monetam reprobatam expendens, an teneatur pœna falſi.*
21 *Pœna falſi in moneta imponitur in quatuor caſibus.*
22 *Aurifices an poſſint in ſua arte de falſo accuſari.*
Pœna vndecima vel ſtatutis prætermiſſa eſt arbitraria.
23 *Induſtria expendentis pecuniam reprobatam, an proſit mutuanti.*
Solui aliud pro alio inuito Creditor an poſſit.
24 *Mutuans aureos quando non teneatur argenteos recipere.*
25 *Mariti verba receptionem dotis in aureis auri confitentis qualiter intelligenda nume 26.*
Verba duplicata magis operantur.
28 *Tempus contractus in mutuis, quando inſpiciendum.*
29 *Bartolus ſibijpſi contrarius ſaluatur.*
30 *Monetæ electio in diuerſitate, cuius eſſe debeat, Creditoris, an debitoris.*
31 *Solutio præcedens declarat ſequentem.*
32 *Pecunia in obligatione talis eſſe præſumitur, qualis ſolutio eſt ſecuta.*

1 AD † euidentiam præmitte, quòd nemo poſſit facere cudi monetã fundi, ſeu ſtampari niſi Papa, aut Imperator, vel quibus ipſi cõceſſerunt facultatem cudẽdi, ſtampandi, vel fundendi monetam, vel niſi aliquis haberet ex conſuetudine præſcripta, iſta eſt gloſſa ordinaria. C. de vet. nu. po. lib. 11. Et ideò caueant alij, vt ab igne, quia multos vidi periclitari.

2 Secundò ad euidẽtiam præmitte, quòd expenſa cudendi monetam debet fieri de publico, vt tantùm valeat pecunia in maſſa, quantum in forma, ſecundum vnam opinionem, vel ſecundùm aliam detractis expenſis cudendi, vt latè explicaui in l. 2. §. 1. ſuprà eo. & retuli omnes authoritates.

Tertiò ſcire debetis ex verbis Bart. hic, quòd duplex eſt bónitas monetæ: altera intrinſeca, quæ conſiſtit in liga ponderis & charactere: altera extrinſeca conſiſtente in valore & ęſtimatione pro qua expenditur, l. 1. & fi. C. de ver. nu. pot. lib. 11. l. 1. ff. de contrah. empt. Doct. in d. c. quantò. ext. de iureiur.

3 Et † nemo dubitat, quòd ſemper pecunia eſt reddenda in bonitate intrinſeca, quandò de illa reperitur. Si verò non reperitur, poterit ſolui de noua, habita ſemper relatione ad æſtimationem pecuniæ mutuatæ, c. cùm olim, & c. cum canonicis, extr. de cenſ. & ſic ſemper habetur reſpectus ad materiã & pondus, reſpectu autẽ characteris & formæ poteſt de alia ſolui, dummodò creditor nõ afficiatur damno. Exemplum. Aliquis ducatos Venetos mutuo dedit, poſſem ſibi reddere teſto. nos Mediolani vel Genuenſes qui habent anguem, niſi Creditor eſſet paſſurus aliquod damnum in diuerſitate formæ & characteris. Putà ſtatuiſſet ire ad partes maritimas & longinquas, & ibi ducatus Venetus magis eſſet congruus & congruens. Nam iſto modo non poſſet alios ſoluere, quia Creditor eſſet paſſurus damnum, l. Paulus, vbi Bar. no. & omnes. ff. de ſol.

Quærit Bart. hic de quotidiana q. mutuanti tibi pecuniam, an recipiens teneatur reddere ſecũdùm antiquam formam, an verò ſecundùm nouam. Decidit Bart. quòd ſi mutuatur bonitas pecuniæ intrinſecæ, & fiat pecunia in alia forma & materia, concluditur quòd tunc debebitur reddi & ſolui de antiqua: quia noua eſt omninò diuerſa, & hoc ſi poteſt de antiqua reperiri, ſi autem non reperitur, debet ſoluere æſtimatione, quia tunc agitur vt reddatur in eadem bonitate & eodem genere. Vt hic in text. & gloſſ. aut non mutatur pecunia in bonitate intrinſeca, ſed variatur æſtimatio & valor ipſius, vt quia ducatus aureus, qui tunc valebat & expendebatur pro 4. libris, & 10. ſolidis, ſi hinc ad aliquos menſes creſcat valor & ęſtimatio, quia fortè valebit libras quinque, vel fortè decreſcat ad libras 4. & in iſta bonitate, quæ vocatur extrinſeca, non curamus, nec inſpicimus, niſi eo tempore, quo cœpit eſſe in mora, & in mora conſtitutus eſt, l. vinum. infrà eod. iſta eſt doctrina Bar. hic. & in d. l. Paulus. & tranſeunt etiã Doct. hic in hac l. noſtra, cùm quid. Petr. & Cyn. in l. in minorum. C. in quibus cau. reſti. in inte. non eſt neceſſ. Io. And. & Doct. in d. c. quanto, & in c. olim. & in c. cum canonicis, extra, de cenſi. Ioan. de Im. & Modern. in d. l. Paulus. & plus vult Bart. in l. proinde, infrà eo. quòd ſi mutatur curſus monetæ antiquę ante moram debitoris, quòd debitor poterit ſoluere de antiqua moneta. Cuius contrarium vult ipſe Bart. in d. l. Paulus. quod vltimum tangam, in d. l. proinde, infrà eo. 4

Succeſſiuè † quæro: ponamus, quòd debitor, qui mutuum accepit, teneatur reddere ad paſcha pecuniam, decreſcit æſtimatio eiuſdem monetæ, an debitor tenebitur pro illa deterioratione? Bart. in d. l. Paulus. fuit in mirabili opinione, ipſam ſequitur Ang. ibi diſtinguendo, aut loquimur in moneta groſſa, quę poteſt recipere ęſtimationem per monetam inferiorem, & tunc debitor tenetur ſatisfacere Creditori de ipſa mora pro iuſto damno. Aut loquimur in moneta minuta inferioris gradus, 5

dus,& iſto caſu tenet Bart. debitorem nõ teneri ad æſtimationem, nec etiã poſt moram: quia ſemper periculum erit Creditoris: quia iſta moneta ita minuta non recipit æſtimationem per aliam monetam. Vnde non poteſt dici variatio æſtimata et deteriorata, ſed potius dicitur quoddam lucrum ceſſans, iſte defectus de nouò contingens, cuius lucri non habetur conſideratio,quandò debetur pecunia,ſed nõ habetur ratio damni,quod penes ęſtimationem curatur, l. numis.ff.de in litem iur. Et ſic vult Bar. quòd in moneta iſta minuta potiùs cẽſeamus lucrum ceſſans, quàm damnum emergens, quod lucrum & intereſſe intrinſecùs non venit in numis ſecundũ damnum, vt dixi in l. ſi ſterilis.§.ſi per venditorem.inf.de actio.emp. d.l.numis,& l.ſi ita fideiuſſ.infrà de fideiuſſ.

6 Communiter † tamen iſta Bar. non ſeruatur in practica,neque tenetur, quia indiſtinctè in quacunque moneta periculum ſpectat ad moroſum. Ita Lauden. in tractatu ſuo monetæ referens.Cyn.& Docto.in d.l.in minorum.C. in quibus cenſ. reſt.non eſt neceſſ. Ioan.Andr.& Doct.in d.c.quanto. & Angel. in d.l.Paulus.infrà, de ſolut. Sed in hoc decipitur Marti.Lauden.hic in tractatu ſuo notularum.Barto. quæ communiter reprobantur,nec ſeruantur in practica. Idem tenent Imol. & Doctores, Anton. in d. c. quanto. Quia iſtæ iſtæ pecuniæ inuicem functionem habẽt, & æquipollere videntur: quia ſicut 12.denarij faciunt vnum ſolidum, ita vnus ſolidus facit 12.denarios.

Et iſta opinio videtur verior: tamen quia poſt morã debitor tenetur ad intereſſe,ſiue conſiſtat in lucro, ſiue in damno, l.3.in fin.infrà,de eo, quod certo loco, & quòd veniat intereſſe in lucro, tenet glo. Doctores communiter poſt Bart. in l.1.C. de ſent.quæ pro eo,quod intereſt.ergo ve nit iſtud intereſſe extrinſecùs in minima
7 pecunia,ſicut in groſſa: Tamen quia mora ſemper debet nocere moroſo, l. quòd te, infrà eo.ſi cert. petatur, l. ſi ex legati cauſa.infrà,de verb.oblig. c.mora cui.de reg. iur. in 6. Tamen quia non poteſt aſſignari ratio diuerſitatis inter monetam groſſam & minimam: quia ſi mutuaui tibi centum florenos in pecunia minuta certè poſt moram tuam augebitur æſtimatio, putà, ſi princeps mandaret imperialem, qui expẽdebatur pro vno imperiali,quòd expendatur deinceps pro vno cum dimidio, certè debitor moroſus tenebitur ſatisfacere Creditori: quia mora debet eſſe ſibi nociua, quamuis dominus Anton. & Imol. in d. c. quanto. videntur ſaluare Bartol.

Quãdò augetur ęſtimatio monetæ groſſæ, putà mutuaui 12. libras tempore, quo ducatus valebat 4. libras, ſi poſteà venit ad quinque mutuans non poterit petere, quamuis cum 12.libris potuiſſet acquirere tres aureos tempore mutui, & tunc non: quia non patitur damnum, ſed perdit lucrum.& hoc modo ſaluatur Bar. 8

Secundò † ſi variatio & diminutio monetæ minutæ contingeret poſt morã, quia creditor poterit conſequi à debitore, in quo damnificatur, quia habet damnum contingens & non lucrum ceſſans. Solitus ſum ſequi vnam opinionem contra Bart. quia data communi opinione Bar.pro vera, ſi creditor eſſet perſona, quæ conſueuiſſet veriſimiliter mercari ſiue lucrari, non eſſet dubium tunc quòd haberetur ratio intereſſe ratione lucri ceſſantis,l.3.§.ſi. incipit in hanc arbitrariam.ff.de eo quod cert.loc.& declarat Bart. in l.1.C. de ſent. q.pro eo.quod.Et ibi in hoc tractat Ange. Imol.& Cuma.in d.l.Paulus. & pulchrè Moder.hic.Sed dato etiam quòd non eſſet mercator nec ſolitus mercari, tamẽ indiſtinctè tenebitur in ęſtimationem in quacunque moneta, per arg.& rationes,quas ſuprà adduxi. 9

Tertiò quæro. Pone,mutuaui tibi centum ducatos, qui nunc valent libras 4. & 7.ſolidos,pro quolibet: & quòd tempore ſolutionis fiendæ augeatur valor ducati, an debitor tenebitur ſoluere, & poterit ſoluere centum ducatos, habito reſpectu ad ęſtimationem currentem ipſius mutui, vel ad ęſtimationem currentem tempore ſolutionis, prout ſibi eſſet vtilitas. 10

Et ſic quæſtio ſtat in hoc, an inſpiciamus tempus contractus, vel ſolutionis. Bart. in l.cùm aurum, per text.ibi.ff.de auro & argen.legat.tenuit, quòd inſpicitur tempus ſolutionis, & non contractus, & idem tenet idē Bar. in d.l. Paulus.circa principium vltimæ collat. Idem tenuit Bald. hic per text.in d.c.quanto, & in Clemen.fina. cum ibi notatis. de decim.allegat. Bal.in addit. ad Spec.in tit.de ſol.§.nunc aliqua, verſi.fina.

11. Contrariam † ſententiam tenuit Albe. hic per text.in l.noſtra.idem tenet Bald.in l.acceptam,in 17.quæſt.C.de vſur. vbi arguit ad partes, & tandem concludit, quòd conſiderari deberet tempus contractus, & non ſolutionis, & mouetur friuola ratione: Quia debitor pecuniam intrinſecam conuertit in ſuos vſus & ſuam vtilitatem. Ergo non debet lucrari cum aliena iactura, l.ſi vina, quæ in dolijs erant.ff.de per.& comm.rei vend. vt dixi friuola eſt ratio. Clàrius tamen per multa argumenta, quòd attendamus tempus contractus, tenet Iac.Butr.in quæſt.ſua, incipien.

Quæſtio tamen proponitur, aliàs quidam Colonus: quia pecunia eſt in contractu & obligatiōe, & certum eſt, quid, quale, & quantum datum fuit. Ideò tenetur reddere de moneta antiqua & vſitata tempore contractus, vel illius æſtimationis, & iſtud in omni diſputatione, argum.l.ſtipulationum quædam certa ſunt, ff.de verbor.obligat. Ergo debitum eſſet in actione, l.certi condictio.in princip.& §.1.infrà eo. & pro iſta parte adduxi, l.fundum vend.ff.de nouatio.& quædam alia. Aliàs iſta quæſtio fuit in contingentia facti, &

12. refert Lauden.hic: quia dux Mediolani emerat maximam quātitatem ſalis à dominis Genuenſib. certo precio florenorum, quorum æſtimatio fuit poſtea mutata & variata, & fuit concluſum per plurimos Doctores huius collegij conſiderandum fuiſſe, & cogitandum tempus contractus, & non ſolutionis. Lauden. hic in hoc dubitat, & non firmat pedem, ſuſtinens ſic poſſe diſtingui: Aut dies adijcitur ſolutioni, & tunc inſpicitur tempus ſolutionis.

In hoc modo procedit doctrina Bart.in l. cùm aurum.ff.de aur.& argen.leg.& benè probatur ſecundùm eum, in l.contraxiſſe, ff.de actio.& oblig. Aut nō eſt ſtatuta dies ſolutioni, & iſto caſu inſpicitur tempus petitionis, per caſum in d.l.vinum, niſi debitor fuiſſet in mora: quia odio moroſi inſpicimus tempus cōtractus, quia mora debet eſſe ſemper nociua moroſo, d.l. quòd te, & l.mora.ff.de vſur. Et iſto caſu procedat opinio Iac.But.Alb.& ſequacium. 13.

Ego indiſtinctè teneo tempus contractus inſpici in æſtimatione extrinſeca penitus: quia ita tenuit Azo fons iuris, vt vtar verbis Bald.in l. contractus.C. de fide inſtr.qui ita tenuit in ſuis Brocardicis: vt refert & ſequitur Old.Laud.in cōſ. ſuo 31. in fin.& aliquid tangitur in conſil.168. Et ideo in omni contractu ſiue locationis, ſiue mutui, ſiue alterius, attēdimus tempus contractus, etiam quantum ad bonitatem extrinſecam. Ideò variata æſtimatione, tenebitur debitor ad illam ęſtimationem, quæ currebat tempore contractus ſecundùm Azonem & Oldrad. Idem tenuit Panor.in 4.notabili poſt Imol.in Clemen.fi. per text.ibi in verbo, conſuetam. de decimis. & ita tenent communiter Moder. & dixit Pet. de Anchar.in d.Clemen.fin.fuiſſe conſultum Doctorem ſuum in ciuitate 14.
Axiol.vbi quis dederat in dotem florenos ducentos boni auri, quo tempore minus expendebantur pro libris 4. & ſolidis decem: conſuluit quòd debuit reſtitui florenos ducentum auri, qui erant in obligatione: niſi tempore cōtractus fuiſſent dati in dotem ad rationem librarum, & non florenorum ſimpliciter: quia tunc illa æſtimatio deberet reddi, & non maior. & hoc habuiſſe à Bartol. in d.l. Paulus.ff.de ſolut. de quo vltimo videbimus, infrà in 11. quæſtione, & eſt expedita tertia quæſtio.

Quartò quæro, quid in legatis pecuniarijs factis in teſtamento, quod tempus attendimus variata æſtimatione, vel tempus teſtamenti, vel mortis, vel aditæ hæreditatis.

Prima fronte videtur conſiderandum 15.
tempus,

tempus mortis,§.diſponatur. in authenti. de nupt. & lex ſemper eſt in viridi obſeruantia,l.Arriani, C.de hæredi. ergo videtur legaſſe eo tempore, quo moriebatur. Sed iſtud argumentum pòtius facit contra:& iſta doctrina & opinio probatur per Doctores,Barto. Bald.& Angel.in l.ſi ſeruus legatus,§.qui quinque.ff.de leg.1.Bar. in l.fin.§.1.ff.de libe.lega.in l.fin.§.1. ff. de fid.inſtrum. inſtrumentoque legato. Vbi dicit,quod ſi maritus legauerit vxori frumentum in horreo ſuo vel in domo ſua exiſtens, ſi teſtator poſteà illud conſumpſerit & aliud frumẽtum impoſuerit,quod vxor habebit illud, quod reperitur tem-
16 pore mortis in horreo:ſed iſta doctrina nihil etiã facit.Quia illa deciſio procedit nõ ex natura verborum,ſed ex præſumpta & interpretatiua voluntate teſtatoris,ſecundùm Bald.& Ange.in d.§.qui quinque. in hac quæſtio.Oldr.in d.conſi.31.decidit debere ſolui de moneta vſuali currenti & expendibili tempore teſtamenti, per textum in l.vxori,§.teſtamento,ff.de lega.3.l. Medico,ff.de auro & argento legato, l.Aurelius.§.teſtamenti,& §.Titij.ff.de libe.legat.& ita ſequitur,Bal.Alb.& Moder. hic, & ſemper ſum admiratus, quòd tanti patres non allegauerunt gloſſ. ſingularem approbatam,& perpetua memoria dignã,
17 in l.penultim.ff.de fund.inſtru. quæ decidit, quòd in legatis particularib. ſiue rerum,ſiue pecuniarum,ſemper attendimus teſtamenti,ſed in fideicommiſſis vniuerſalibus & legatis attendimus tempus mortis teſtatoris.

Quintò quæro, quid in legibus & ſtatutis facientibus mentionem de pecunia, ſeu imponentibus pœnam pecuniariam, quod tempus attendimus in æſtimatione pecuniæ. Prima fronte diceret quippiam attendi tempus ſtatuti & legis, ſicut tem-
18 pus teſtamenti ex doctrina aurea. Quòd ſtatuta magis æquiparantur vltimis voluntatibus,quàm contractibus. Ita Nicol. de Matarellis, quem ſequitur Bald. in l. penultim.in fin.penultim.colum.verſicu. Quæro, quid in verbis legis vel ſtatuti, C.de verborum ſignificat.

Idem Bald.in pace Conſtantiæ,in verbo,nos Romanorum, Bart. in l. omnium, C.de teſta.& in l.poſt gloſſ.ibi ſecundam, C.de his, quib.vt indig.Videte latius per Alexan.in l.ſi ita ſtipulatus,in 5.col.ff. de verb.obliga.Et ego latius in conſilio meo eleganti, quod incipit magnificus dominus Vgutio,&c.

Attenta in hoc paſſu veritate, fore arbitror, quod aut ſtatutum loquitur circa ſolemnitatem,prout dicit ſtatutum, quod donatio † excedens quingentos aureos, debeat inſinuari,prout etiam de iure com 19
muni eſt: & iſto caſu attendimus tempus legis vel ſtatuti:aut ſtatutum diſponit ſuper ſolutione pecuniæ faciendæ, & iſto caſu inſpicimus tempus quo debet ſolui, & quo oritur obligatio. Ita decidunt Speculat. & Ioan. Andr. in additionibus, in titul. de ſolut.§.nunc aliqua,verſicu.fina. Clarius Bald.in l.illud, circa fin. C. de ſacroſanct.eccleſ.& in l.2. C. communia de leg. Imol. in Clement. fin. de decimis, & ſequitur Laudenſ.hic. & communiter Modern.

Sextò quæro, quid in laudo & ſententia facientibus mentionem de pecunia ſoluenda.Breuiter attendimus,ſeu attendere debemus tempus laudi, atteſtante Oldra. in conſi.13.& aliquid ſentit in conſ.168.

Septimò quæro, an † expendens mone 20
tam ſeu pecuniam ſcienter à Principe reprobatam teneatur pœna falſi: quilibet veſtrum diceret prima facie,quod ſic,per text.in l.lege Cornelia,ff.de falſis, tamen veritas eſt in contrarium, & ita conſuluit Bald.aliàs in contingentia facti in ciuitate Papiæ, quia pœna falſi ſecundùm eum non imponitur,niſi in tribus caſibus. Primò,quando falſificatur moneta in pondere. Secundò, quando falſificatur moneta in materia. Tertiò,quando cuditur moneta ſine authoritate Principis.Omiſit tamẽ quartum, quando liquefaceret monetam cauſa auaritiæ,ſecùs in Aurifice, † qui li- 21
quefacit cauſa minuendi vaſa vel corrigias.Ita Salic.in l.1.& l.fin.C.de falſ.monet. & benè probatur in d.l. lex Cornelia. Et pro opin.Bald.conſulentis facit:quia vbi

pœna non eſt appoſita in ſtatutis vel à iu-
re, illa eſt arbitraria. l. 1. §. 1. ff. de effract. &
expila. & l. 1. ff. de iure delib. c. de cauſis.
extr. de offic. deleg. & hoc eſt, quod volu-
it gloſ. fin. in finalibus verbis, in prooemio
decretalium, vbi dicit, quòd poteſt excõ-
municari quilibet faciens contra præcep
tum ſuperioris.

Octauò quæro, aliquis mutuat tibi pe-
cuniam reprobatam, tu induſtria tua expẽ
diſti pro bona, an creditor poterit te coge
re ad ſolutionem. Iac. de Aret. & Albe. hic
tenuerunt quod non.

22 Quia induſtria expendentis non pro-
deſt ipſi mutuanti, per text. in l. 2. ff. ad leg.
Falc. iuncta l. eleganter, §. qui reprobos, ff.
de pig. act.

Nonò quæro, an poſſit vna materia pro
alia argentea ſolui, vel aurea pro alia au-
rea, vel aurea pro argentea, & econtrà. Bre
uiter de iure iſtud eſt expeditum, quod
poteſt vna moneta pro alia, dummodò re-
cipiat functionem in genere ſuo. Ita Bart.
& Ang. in d. l. Paulus, Bald. in l. 2. §. 1. ff. ſi
cert. petat. Exempli gratia. Tibi mutuaui
groſſos Mediolani, tu vis mihi reddere te-
ſtonos eiuſdem ligæ vel ſolidos, certè po-
teris, quia eadem eſt materia & pondus i-
dem, recipientia functionẽ in genere ſuo,
l. 1. §. fin. & l. Titia. ff. de aur. & argen. l. ſe-
23 cùs ſi non reciperent inuicem functionẽ.
Putà, mutuaui tibi Bologninos argenteos,
tu vis reddere monetam alterius ligæ, ære
contaminatam, certè non poteris, nec cre-
ditor cogitur accipere: quia dicitur peti
damnum & diminutionem patrimonij, d.
l. Paulus. Attamen de conſuetudine totius
mundi ſeruatur, vt dixi in l. 2. §. 1. ſuprà eo.
& ponam in ſequenti quæſt. ad finẽ, quod
diuerſa pecunia in forma, & aurea pro ar
gentea, & econtrà ſolui poteſt: quia ex ge-
nerali conſuetudine dicit recipere functi-
onem: Ita gloſ. in l. ſi quis argentum, C. de
donat. Bart. & Doct. in d. l. Paulus, Bald. in
d. l. 2. melius Bart. in l. libera, C. de ſenten.
& interloc. quod verum intelligitur: vt di
24 xi in d. l. 2. §. 1. Niſi creditor foret paſſurus
aliquod damnum, d. l. Paulus, putà ſi mu-
tuaſſet aureos, & eſſet in longinquas par-
tes profecturus, non cogeretur recipere
argenteã: quia difficilè portatur, vt ſi mu-
tuat Venetos ſeu alios aureos incognitos
in partib. infideliũ, ad quas eſt profectur',
certè nõ cogetur acceptare in alia forma:
quia pateretur damnum, d. l. Paulus, & ita
tranſit Lauden. in tractat. monetæ, & in le-
ctura hic.

Decimò quæro, Maritus in inſtrumen- 25
to dotis confitetur habuiſſe & recepiſſe
florenos centum boni auri & iuſti ponde-
ris, qualiter intelligentur iſta verba. Col-
legium & ciuitas Mediolani obſeruat de
conſuetudine, quod intelligatur de flore-
nis ad computum ſolidorum triginta duo
rum pro floreno, l. numis, ff. de legat. 3. Ni-
ſi adijciantur in inſtrumento illa verba, &
in auro, poſt illa, florenos centũ auri. Quia
illa additio & in auro, ſignificat ſubſtanti
am, vt ipſa duplicata verba plus operen-
tur, l. Baliſta, ff. ad Trebellia. cum ſuis con-
cordà. ſine dubio non data conſuetudine.
Illa verba, boni auri, intelliguntur de au-
reis, & non de florenis argenteis in mone-
ta ſolidorum triginta duorum, & plus, ſi
eſſent illa verba in quęſtione appoſita bo
ni auri, & iuſti ponderis, & per hoc eſt tex
tus in l. 1. ibi, iuſti ponderis ſint, C. de vete.
numiſ. poteſt. lib. 11. c. quanto, cum gl. & de
iureiurand. & ita ſequitur Laudenſ. Ego
plus addo inueniſſe ſolemnes Doctor. Me- 26
diolani, dominum Petrum Bexutinum, &
D. Thorobertum de tortis Papien. & ferè
omnes conſuluiſſe, conſilio incipiente,
Antonius Ottonus, quod vbi in Inſtrum.
apponuntur illa verba, boni auri, rectæ li-
gæ, & iuſti ponderis, quod talia verba mul
tum important, ita quod non poſſet eo ca-
ſu creditor cogi recipere monetam pro au
ro per ea, quæ notant Bart. Bald. & Ang. in
l. lecta, circa ſecundam col. infrà eo. & vi-
detur ſentire Ang. in d. l. Paulus. ff. de ſol.

Vndecimò quæro,† mutuaui ſeu depo
ſui centum libras in florenis, quid impor- 27
tabunt iſta verba, & quod tempus attenda
mus vel contractus, vel ſolutionis? Bart. in
d. l. Paulus, circa vlt. col. ſubtiliter decidit
iſtam eſſe dationem in ſolutum, quaſi de-
derit florenos pro centum libris, & ſic om
ne lu-

ſe lucrum & damnum florenorum pertinebit ad debitorem, l.res in dotem, ff. de iure dotium,l.æſtimatio,& l æſtimatæ. ff. ſolut.matri. & ſic decidit inſpici tempus ſolutionis,quo ad æſtimationem per text. in l.ſi quis ſtipulatus decem in mille,ff.de ſolut.Niſi expreſſè dixiſſet, quod deberet libras centum in florenos ſub eadem æſtimatione,per l.penul.§.mancipia, ff.ſolut. matri.Ita Bart.magiſtraliter ibi, cum quo tranſeunt Doct.& ſequitur Petr.de Anch. in Clem.fin.de decimis, quam ſuprà retuli circa finem 3.q.

28 Iſta deciſio Bart.& communis non videtur tuta per tex.noſtrum hic,quia inſpicere debemus æſtimationem ipſius contractus, cum videantur partes tacitè agere,vt in eadem qualitate & bonitate reddatur.Ergo ſi tempore contractus paciſcũtur contrahentes reddi centum florenos æſtimatos centum libris,inſpiciam ſeu inſpicere debemus tempus contractus. Ad iſtud poteſt faciliter reſponderi. Quia opinio Bart.probatur per tex.in d.l.æſtimate,iuncta d. l.ſi quis fuerit ſtipulatus decẽ in mille,ff.de ſolut. Et lex noſtra loquitur in æſtimatione extrinſeca,vt dicit glo.noſtra final. Fortius vrget contra Bartolum deciſio ipſiuſmet Bartoli communiter approbata in dicta l.ſi quis ſtipulatus,vbi decidit quod ſi promittam centum libras in florenis,quod floreni erunt in obligatione,ergo non inſpicitur tempus ſolutionis ſed obligationis,l.vbi autem. §. ſi ſortem, infrà,de verb.obliga. Cogitabam ſi poſſet ſaluari hoc modo Bart.à contrarietate, vt non dicatur aduerſis ſed diuerſis. i. loqui in diuerſis caſibus.Quia in d.l.ſi quis ſtipulatus decem in mille. Quæritur & deciditur,an floreni dicantur in obligatione,vel in facultate ſoluendi,ſed in d.l.Paul.quęrit an cõſideretur æſtimatio tempore contractus vel ſolutionis,& iſtam diuerſitatẽ colligo ex verbis Laud. tamen dura eſt & & vix video quomodo poſſit ſaluari, &c.

29 Duodecimò quæro, † in ciuitate frequenter diuerſæ libræ pecuniarum, ſiue diuerſæ pecuniæ currunt & inueniuntur, cuius erit electio, debitoris, an creditoris? Angel.in l.fin. de vete. numiſma. pot. libr.11. decidit electionem eſſe debitoris, de qua pecunia ſoluere velit, niſi fortè cõtingeret creditorem pati damnum & conditionem effici deteriorem, argum. l. decem,l.Paulus,ff.de ſolut.tamen Bartol.ibi clarius locutus eſt, & exemplificat in ciuitate Florenti.Et etiam poteſt exemplificari in hac regia ciuitate, vbi libra Papienſ. eſt 10.ſolidorum,& libra Imperialium eſt ſolidorum viginti.Et in hoc Bartolus concludit, quia primò debemus attendere conſuetudinem & veriſimilitudinem, an intelligamus de pecunia minori l. numis. de leg.3.gl.ordinaria,& Doctores in l.ſemper in ſtipulationibus,ff.de regu.iur. Et ita communiter Doctores tranſeunt hic omnes.

Decimotertiò & † vltimò quæro circa monetam: inſtrumẽtum locationis dictat conductorem teneri quolibet anno ad ſoluendum centum florenos.Iſte conductor, ſeu emphyteuta decem ſeu viginti annis ſoluit ſingulo anno ad computum ſolidorum quadraginta pro quolibet floreno, iſte poſteà in proceſſu temporis vult ſoluere florenos ad computum de ſolidis triginta duobus pro floreno, & dominus petit florenos aureos.Quid iuris eſt? Lauden. alias conſuluit in hac regia ciuitate, quod vbicunque dubium eſt de pecunia, ſenſerint contrahentes,& nihil dixerint. quod iſta dubitatio ſubleuatur & declaratur ꝑ ſolutiones præcedentes longo tempore, & adducebatur doctrina Angeli in l.ſi certis annis,C.de pact.argu. l. cum de in rem verſo,C.de vſur. Quia talis in dubio præſumitur pecunia in obligatione fuiſſe,qualis ſolutio ſecuta eſt, ſecundùm vnum intellectum in d.l.cum de in rem verſo, quẽ poſuit Angel.qui in ſe verus eſt.Vide Feli. in c.cum Bertoldus,in 11.colum.extr.de re iudica. & de diuturna præſtatione, & de intellectu d.l.cum de in rem verſo. Vide Felin.in c.cauſam,in 3. & penulti. colum. extr.de præſcript. Et vide multa pulchra ad hoc per Felin.in d.c.cum Bertoldus.in 11.colum.in verbo,præceptio, extr.de re iudicat. 30

TRACTA-

TRACTATVS MONETAE, SEV PECVNIARVM, AN DEBEAT INSPICI VALOR TEMPORE CONtractus, vel loci, &c. D. Ioannes Regnaudi Auenionenſis.

SVMMARIA.

1 *Valor monetæ, qui eſt tempore contractus, attendi, & ſecundùm ipſius contractus tempus debet ſolutio fieri.*
2 *Azo vas electionis, & fons legum dicitur, & tuba veritatis.*
Valor monetæ in ſolutionibus fiendis inſpici debet, quæ currebat tempore contractus.
3 *Valor & æſtimatio intrinſeca in teſtamen. attenditur, quæ currebat teſtamenti tempore.*
4 *Contrahentes de moneta tempore contractus currente cogitaſſe præſumitur.*
5 *Damnum, deterioratio, ſeu diminutio monetæ debitoris damno cenſetur cedere.*
6 *L. tacenti, ad inſtantiam naturalem recurrendum eſt.*
Lex in ratione debet conſiſtere, & dictum rationabile iudicem debet monere.
7 *Opiniones quæ teneri potius debeant, ſi inter Doctores ſit controuerſia.*
8 *Debitor non liberatur ſoluendo pecuniam diminutam ſeu deterioratam.*
Dos dicitur mulierum proprium patrimonium.
Dotis cauſa eſt fauorabilis, pro qua in dubio debet fieri interpretatio.
9 *Dos iuxtà perſonarum qualitatem & patrimonij quantitatem dari debet.*
Dos ſolui debet de moneta currenti promiſſionis tempore.
10 *Pecunia groſſa & aurea per minutam æſtimatur, ſed non contra.*
11 *Monetæ ſeu pecuniæ deterioratio non debet cadere periculo debitoris non moroſi.*
12 *Bonitas ſeu æſtimatio extrinſeca monetæ aliquando creſcit, & decreſcit quandoque.*

QVAESTIO hæc, ſeu præſens materia, de qua fuit conſultus Iuriſperitus, videlicet cuius temporis valor intrinſecus monetæ inſpici debeat, an inſpiciatur valor & æſtimatio, quæ eſt tempore contractus, vel ſolutionis, vel moræ non eſt noua, ſed poteſt de ea dici, quod antiqua res eſt, & alta, magna, & profunda. Eam enim mouerunt & diſputauerunt præceptores vtriuſque Iuris Doctores, & ſæpè contingit de facto, ac venit in medium tam in Romana Curia, quàm alibi, & alijs Curijs. Eſt enim materia Brocardica, & Azo in Brocardis ſuis in materia de cõtractibus ſub rubricella, an eadem menſura vel moneta debeatur, quæ erat tempore contractus. Mouet dubium, de quo quæritur, cuius verba tenet Iacob. de Beluiſ. viſu. ff. de auro & argen. legat. l. ſi ita. Dyn. etiam eam mouet notabiliter, de legat. 3. vxorem. §. teſtamento, per quem textum multùm ſe fundat, & per l. medico, de auro & argen. lega. in princip. & vtrobique ſunt concordes, quas adducit ad probandũ. Quod inſpiciatur † valor, qui eſt in tẽpore contractus, & ſecundùm illud tempus debeat fieri ſolutio. 1

Facit

Facit etiam, quia notatur de reg. iu.c. inſpicimus,per eandem gloſſ. ordinariã, tangit Auth.de fideiuſ.§.quod autem.colum. 1. Guido de Suza.etiam mouet cauſam in ſuis quæſtionibus ſtatutorum 8. fol.verſ.ſed pone, Lucius Titius locauit fundum. &c. Quæ fuit prima quæſtio Pilei in quæſtionibus ſuis,quæſtio 79.& incipit Luc. Titius Mæuio , & etiam idem mouet quæſtio 30. quæ incipit: quidam Creditor Bon.&cæ. Odo. etiam eam mouet Iac.de Rauenna.Iacob.de Are.& Pet. de Bella perti.Guilielm.de Cug.ad idem & Cu. C.in quib. cau. non eſt ne in integ. reſt.l.in minorum, D.Oldrad. de ponte. de laude , qui fuit magnus aduocatus in curia Rom. eam mouet in quæſtionibus ſuis in quæſtione communi 118.& 171. D. Alb. de Roſa pleniſſimè de iſta quæſtione & eius materia, ff.ſi certum pet.l.cum quid , & d.l.vxorem,§. teſtamento de le. 3.& C. de iure Emphy. l.2.& recitat multorum opi. D.Bald.tangit.C.de ſeruis fugi.l. quicunque in fine & plenè, C.communia de le.l.fin.in principio, & per eundem Ioan.Andr.mouet,C. de ſolu. Auth. niſi debitor ſatis plenè, & etiam Inſtitu. qui.mod.tol.oblig.§.1.Bartol.ponit ſatis plenè, ff.de ſolut. l.Paulus reſpondet alias incipit creditorem, Petr.Iac.tangit in tit.de certi condicione ex generali ſtipulatione, D.Canoniſtæ ad idem etiam mouent in gloſſ. Bernardi de offic.ordin. conquærente, & de cenſi. olim &c. cum canonicis,vbi etiam ſunt text. de hoc, & ibi etiam Innoc. Hoſtien.& Ioann.Andr. & plenè in c. quanto, de iureiuran. vbi Ioan.Andreas latius poſt Hoſtien. & ibi pleniſſimè per Henric. Bohic.Specul.in titu.de ſolut.§.nunc aliqua in fin.mouet, & clarè loquitur,& vbi etiam Ioan.And. in additio. qui recitat effectualiter opin. Oldra.licèt eum non allegat. Hoſtien.in ſumma de cenſi.§.ex quibus ver.ſed quid in moneta, & verſicul. quod ſi Raymundus ad idem gloſſ.decreti tangit 32.quæſ. 4.c.quis ignorat. Ioannas Andr.etiam in gloſſ.ord.& Gentilius,& alij mouent de decim.cap.2.lib. 6. multi alij mouent locis prædictis & alijs diuerſis, quos quærere magis eſſet laborioſum,quàm ſubtile.Iſta enim ad pręſens poſſunt ſufficere, & ſi ageretur de vno regno. Qui autem omnes opin. & diſputationes prædictorum vellet recitare,non eſſet opus vnius diei:tempus enim mihi deficit ſufficiens ad quærendum loca & angulos,vbi quæſtio mouetur.

Breuiter autem,quoad præſens me expidiendo, dico, quòd opinio & ſentẽtia, quæ videtur verior & rationabilior, & in qua plures concordant, fuit ſententia Azo.in Brocardis ſuis vbi ſuprà ,qui Azo 2
vocatur per Baldum vas electiõis,& fons legum,vt nota. per eum C. de fide inſtrument. l.contractus. Ab alijs audiui eum tubam veritatis nominari, quòd inſpici debeat valor monetæ,quæ currit tempore contractus. Ille enim attendi debet,etiamſi nihil dictum fuerit.Hoc enim tacitè actum videtur inter contractus & cõtrahentes, vt valor illius temporis contractus inſpiciendus ſit,vt ff.ſi cert.peta. le.cum quid, & etiam opinio.ſequitur Iacob.de Bel.vi.vt ſuprà dixi ad idem.

Do. Dyn. qui inter alios multum benè & notabiliter in hac materia loquutus 3
eſt, † iſtam partem tenet. Et ideo tenet, quia etiam in teſtamentis attenditur valor & æſtimatio intrinſeca ,quæ currit tẽpore teſtamenti,vt dict.l.vxorem, §.teſtamento,& l.modico, ſupra in princip. alleg.plenè fundat, per quas concordantias hoc conſtanter tenet,cuius opinio. ſequitur Pileus & Guido de Suza. quos ſupra alleg. & Iacob.de Are.& Guilielmus vt plene not.in d.l.cum quid, ſi cert. pet. vbi dominus Alb.de Roſa. poſtquam plures & diuerſas recitat opiniones in iſta opinio. reſidet, & etiam eodem titul. l.vinum,circa fin. vbi ſubdit notabilem rationem,quòd contrahentes de illo tempo- 4
re & valore currenti tempore contractus videntur ſenſiſſe ,& nullo modo de tempore futuro cogitaſſe, niſi hoc appareat, vt ff.de contrahen.emp. l. in lege.& lege Rutilia polla latum,ſabbathum.Old.etiã tenet in quęſtionibus ſuprà quotatis,Bal.

etiam vbi ſupra tenet iſtam partem, fundant ſe etiam præfati Domini Alb. & alij Doct. Moderni legum per iura canonica, quæ hoc videntur probare, & dubitationem decidere ad literam extra de cenſ. c. olim vbi glo. ſi clare loquitur, & videtur expreſſe eod. c. cum canonicis, in text. & gl. & hoc etiam tenet gl. Ber. in c. conquerente, de off. ordi ſuprà alle. Guil. in Spe. vbi ſuprà in tit. de ſolut. §. nunc aliqua in fin. qui notabiliter & rationabiliter loquitur, iſtam partem tenet, vbi cõtractus interuenit ſicut in caſu præcedenti & allegat. fundamenta & iura, quæ non tranſcribo gratia breuitatis. Cuius opini. ſequitur Ioan. Andr. in addi. ſuis, qui recitat quæſtiones Oldr. quas ſuprà allegat. & quotaui ſecundum ordinem libri mei.

Et iſtam opin. Guilielm. Spe. quæ mihi multum rationabilis viſa, ſequitur Henricus in d. c. quanto, de iureiu. ad literam & alleg. gloſſ. Ioan. Andr. in d. c. 2. de deci. in clem. ſuper verbo, currentis ego habeo medius ſuper verbo conſuetam. Hoſti. etiã in d. c. quanto, qui latè diſtinguit, prout vidi etiam in caſu, in quo diminuta eſt pecunia, vel vilior facta eſt, ſicut in
5 caſu noſtro † tenet idem, videlicet quòd damnum, deterioratio, & diminutio cedit periculo & damno debitoris: quia alias eſſet grande præiudicium & damnũ creditoris, quod eſſe non debet: & ideo debitor debet ſoluere in valore, qui erat tempore contractus vel obligationis.

Allegat quoque multa iura, quæ cauſa breuitatis omitto, quia ibi faciliter videri poſſunt, & hoc multum in ratione euidenti, etiam ſi non eſſet lex hæc dicta at ipſa iuſtitia naturalis, vt ff. de excu. tuto. l. ſcire oportet. §. conſequens, & §. ſufficiat, ibi, cuius fidem firmare ſufficit ex ipſa naturali iuſtitia, ad quod facit, Inſtitu. de
6 locati. §. fin. & de teſti. l. quæſitum. Lex n. & ratio naturalis loquitur, ff. de ſtatu. homi. l. lex natur ę & bo. damna. l. cum ratio in princ. Lex enim eſt, quę in ratione cõſiſtit, & dictum ratióabile, iſta debet mouere iudicem ſicut lex. Ratio enim eſt illa, quę legem commendat. 1. diſtin. c. conſuetudo. Et ad iſtam rationem, quod non debet eſſe detrimentum Creditoris, facit optimè gl. in Auth. de fideiuſ. §. quod autem, col. 1. glo. ſuper verbo, Ardeat. & ſuper verbo ſeq. gloſſ.

Et iſta poſſunt & debent ſufficere quo ad præſens in cauſa breui temporis, non enim eſſet ſanum à tot & tantorum opin. recedere, maximè vbi per iura & rationes iuſtificatur euidenter & maximè vbi gloſſ. ordinarię vtriuſque iuris ita determinant, quorum opini. tenenda eſt & in iudicium teneretur, vt dicit Cyn. Iacob. But. Pe. Iac. Bald. in diuerſis locis quæ notabo alias ſi ſit opus. † Vnum etiam eſt 7
quod illorum opinionem in quibus plures concordant & qui ſunt maioris authoritatis & eſt communior & qui conſueuerunt in pluribus communiter approbari, ſunt in cauſis dubijs ſequendæ & tenendæ ſpecialiter, vbi rationibus & authoritatibus plurium fulciuntur. Ita etiã facit Papa in cle. fidei de ſumma trinitate & ſi. cath. in verſi. Nos igitur, & ibidé circa finem, ibi. tanquam probabiliora dictis ſanctorum, & Doctorum modernorũ conſonam & concordem, &c. & ita faciendum & ſeruandum eſſe dicit text. expreſſus, 9. diſti. c. in canonicis ſcripturis, quem text. videre placeat facit etiam ad hoc, ff. de excuſ. tit. l. ſcire oportet, § erit. igitur.

Et firmiter pro nũc credo, quod ſi ſunt 8
opi. contrariæ, licet reſpectu prædictorũ ſint paucæ numero, & non tantæ autoritatis, non viderunt forſitan ad oculum graue damnũ & præiudiciũ, quod eſt creditori in diminutione monetæ, ſicut nos proh dolor hodiè facti experiẽtia nimis vt experti nouerunt. Et hoc benè tangit etiã Albe. vbi ſupr. non enim eſt reducibilis ad valorem debitę materiæ, & ideo nõ liberat ſoluens eam in tam vili valore reſpectu materiæ. ff. de l. 3. l. quæſitam, §. illud, non eſt illud omittendum quod hic agitur de dote domicillæ, quæ eſt eius patrimoniũ, vt ff. de nu. l. 3. §. ſed vtrum. Cuius cauſa in omni loco, tẽpore, & caſu fauorabilis & in dubijs ſemp pro dotib. eſt

facien-

facienda interpretatio. ff. ſol. matri. l. 1. Et iſtam ratiõem mouit idem dominus, qui primo ſcripſit, qui vt videtur mihi eſt notabilis Licentiatus quæ ratio facit ad propoſitum. Non enim eſt veriſimile attenta qualitate potentiæ & diuitijs patris dotantis, quod cogitauerit de tam vili pecunia quæ in materia tam modicum vellet filiam ſuam eſſe contemptam, maximè vbi non habet aliam filiam. Dos enim ſecũdum qualitatem perſonarum & quantitatem matrimonij dãda eſt, ff. de iure do. l. cum poſt, §. gener, cum concordantijs infinitis. 9 † Nec maritus in alio valore ad reſtitutionem tenebitur, vt eod. titu. l. res in dotem.

Concludo igitur, quòd ſolui debet dos in florenis qui currebant, in delphinat. tempore contractus & permiſſionis dotis ſi reperiantur vel ſi non currant, vel non reperiantur debet ſolui de pecunia minuta argentea tunc currenti ad valorem dictorem florenorum, aliàs ſi non reperiatur moneta alba quæ illo tempore currebat, ſoluetur de hodie currenti ad valorem tamen intrinſecæ bonitatis monetæ tunc currentis. Et iſta eſt ſententia iurium, & Doctorum ſupra allegatorum per minutam enim pecuniam æſtimatur groſſa & aurea, non econtra, vt ff. de ſolutio. l. e. Paulus, rubr. Creditorem, aliàs le. Creditorem, & ibi no. per Bart. ibidem, quia quidem nota. ibidem vnum quod facere 10 videtur contra præmiſſa. Quod vbi debitor non eſt in mora, deterioratio vel diminutio non debet eſſe periculo ſuo, & alleg. ff. ſi cer. pet. l. Vinum, & nihil aliud ad hoc ſi hæc opinio eſſet vera, multum facerent contraria dicta ſecundum ipſam, non credo veram per ea, quæ dicta ſunt, quæ præualent nec fundamentum ſuum obſtat de l. vinum, in verſ. Sabinus reſpond. ſi dictum eſſet quo tempore &c. quia ibi loquitur in vino in quo inſpicitur valor extrinſecus, † & habetur reſpectus ad accidentia, quæ reſpiciunt extrinſecam bonitatem, aliquando enim illa æſtimatio creſcit, aliquando decreſcit, & ideo ibi inſpicitur tempus moræ. nos autem loquimur hic in moneta, in qua valor intrinſecus non eſt idem cum extrinſeco, imò valdè diminutus & deterioratus, vt de ſe patet, & ita gloſſ. & Doctores concordant d. l. Vinum, cum l. cum quid allegat. Quæ alias eſſent contrariæ vt in qualibet eorum nota. &c. Salua veritate & deliberatione veriori, ampliori deliberatione captata & cuiuslibet correctione, &c. 11

LAVS DEO.

SEQVITVR CONSILIVM IN MATERIA AVGMENTI MONETARVM, FACTVM PER EXCELSVM COLLEGIVM PAPIENSE.

SVMMARIA.

1 *Ciuitas debens annuum cenſum an potuit præſcribere ſolutionem ad monetam currẽtem per totum.*

2 *Solutio quem pecuniæ curſum attendere debeat.*

3 *Solutio ad monetam currentẽ nunquid ſit præſcritibilis. 8.*

4 *Cenſus vtrum præſcribi poßit Item de ſubiecto. 11.*

Modo ac qualitati ſoluendi quomodo præſcribatur.

5 *Solutiones ſubſequentes longiſsimo tempore tollunt dubium, de qua pecunia ſenſerunt contrahentes.*

 6 *Deci-*

6 *Decima de qua pecunia ſoluenda.*
7 *Conſuetudo tantum habet de effectu, quã tum de vſu, nec vltra progreditur.*
8 *Præſcriptio contra Eccleſiam eſt quadragenaria. 10.*
9 *Titulus obligationis ex diuturna præſtatione ex curſu temporis immemorialis præſumitur ſine alia allegatione. 12.*
13 *Alexandrum Macedonem monuit Ariſtoteles ad conuentorum obſeruationem.*
14 *Ciuitati per ciues quandò afferri poteſt præiudicium in non obſeruandis conuentis.*
15 *Dominus recipiens penſionem cenſetur remiſiſſe emphyteutæ omnem pœnam & moram præcedentem.*

Facti ſpecies.

1 CAſus ſic in facto proponitur. † iam ſupra annos centum, & tanto tempore, quòd contrarium nõ extat hominum memoria, ciuitas Caſalis præſtare conſueuit ſingulis annis Illuſtriſſ. Mõtisferrati Marchionibus, qui per tempora fuerunt, certam ſummam florenorum ad computum ſolidorum . 34. cum dimidio pro ſingulo floreno pro compoſitione cenſus debiti Marchionatus ipſis, nec non ſummam alteram pro ſalario præſtãdo prætori ipſius ciuitatis ſingulis annis, quos flor. omnes tempore prædicto communitas ipſa perſolui de moneta currente tempore cuiuslibet ſolutionis nulla vnquam habita ratione bonitatis monetæ antiquioris. Nouiſſimè autem Illuſtr. Marchio ſub prætextu, quod propter inobſeruantiam proclamationum diuerſis temporibus factarum, ſuper curſu monetæ plurimum ſint excellentiæ ſuæ redditus diminuti ordinauit, quod in ſolutionib. fiendis cameræ ſuæ de cætero ſoluatur aureus pro flore. tribus, vel ſi ſolutio fiet in moneta quod ſoluãtur floreni quatuor cum dimidio monetæ nunc currentis pro florenis tribus, quod reincidit in idem, licèt in toto dominio ſuo, etiam ſecundum taxationẽ excellentiæ ſuæ nunc expendatur aureus pro florenis quatuor cũ dimidio, quæritur, an iuridica ſit prædicta ordinatio.

Chriſti, & glorioſiſſimæ eiuſq; virginis matris præſidio ex corde inuocato, omiſſis leuibus argutiuis, ſuperfluiſque reſecatis, & veris concluſionibus, ac ſolidis fundamentis tantùm inhærendo: vt moris ſemper noſtri in conſulendo fuit: primò, quæ in fauorẽ principis adduci poſſe videbuntur, referemus: mox his, quæ in fauorem communitatis ſtringere exiſtimabimus, in medium deductis, in ipſius fauorem concludemus: poſtremò, ad obiecta reſpondebimus.

Videbatur igitur nobis prima conſideratione dicendum, validam & iuridicam eſſe ordinationem prædictam, quia cùm debeatur ſumma florenorum, de qua in themate ex conuentione antiqua, ſolutio fienda eſſet de moneta antiqua, quæ currebat tempore contractus, ſi de ea reperiretur, ſed quia moneta talis nõ reperitur, fienda eſt ſolutio de moneta noua & currenti, habita ratione bonitatis illius monetæ antiquæ, cùm moneta noua ſit mutata in bonitate intrinſeca, vt notiſſimum eſt, † & deterior ſit. Ita concludunt apertè Hoſtien. Ioan. Andr. Ant. de Buc. Cardi. Imo. & Panorm. in c. quanto extra d. iureiuran. per text. apertum in c. olim cauſam de cenſi. quem ad hoc etiam notat Anton. de Butr. & Abb. ibi in penultim. notabili, idem tenet Specul. in titul. de obligat. & ſolut. §. . ad fin. Oldra. conſil. 13. incipi. cum quæſtio eſſet. & 31. incip. thema tale eſt. & 250. incipi. factum tale eſt. vbi dicit idem in quacunque obligatione proueniente ex vltima voluntate, vel ex ſententia, vel ordinatione ſuperioris, quem in hoc etiam ſequitur Panorm. in dict. capit. olim cauſam. in penultim. notabili. & Alberic. & Roman. in l. cum quid. ff. ſi certum petatur. & ibi moderni. idem firmat clarè Bartol. in le. Paulus, column. 2. ff. de ſolut. quem ſequitur Imol. Paulus de Caſtro. & cæteri ibi 2

ibi in conſil.& Barto.in d.l.cùm quid, colum.vlt.ff.ſi cert.pet.in l.res in dotem datæ.ff.de iure dot. Card.in Clem.fin.de decim.q.13.& ibi etiam latè in hoc concludit Petr.de Anch.colum.2.poſt Panormit. & eſt communis opinio, vt atteſtatur Alexan.in d.l.cùm quid,colum.pen.& alij moder.ibi.& addit Socin.conſi.218.ita tenere communiter Legiſtas & Canoniſtas. & procedit præmiſſa concluſio non ſolū in conuentione facta ſuper certa ſumma ſemel tantùm præſtan.ſed etiam in ſolutione annua, prout eſt in præſenti caſu: quia in ſuis terminis loquitur tex. in d.c. olim cauſam,de cenſi. & ita in ſpecie determinat Bald.in d.c.quanto,colum.vlti. verſic.quæro,quid in annua obligatione, de iureiur. & ita etiam loquitur Oldrad. in d.conſil. 250.& Speculat. in d.tit. de obligat.& ſolut. §.1.ad fin. dum loquitur de ſalario præſtando poteſtati ſingulo anno.

In his terminis etiam ita cócludit Bal. conſi.pen.& vlt. volum.1. ſecundùm nouam impreſſionem. ita etiam tenet Paul. de Caſt.in l.fin.princip. C.communia, de leg.idem Albe.de Roſ.in l.2. C.de iu.emphy.col.12.dum loquitur de canone debito ſingulis annis per emphyteutam, de qua moneta ſolui debeat,& ibi etiam ponunt Moder. & ita etiam tenet in ſpecie, quòd ſit fiéda ſolutio de moneta antiqua in obligatione annua, licèt per triginta annos & vltrà facta fuiſſet ſolutio de moneta noua deteriora,conſuluit D.Signor. de Homod.conſil.74.incip. quæſtio talis proponitur,per totum.Quinimò etiam ſi obligatio prædicta nó proceſſiſſet ex cóuentione,vt præſupponitur in themate, ſed ex legis,vel decreti diſpoſitione. idē dicendum videretur: quia licèt Specu.in tit.de oblig.& ſol.§.1.ad fin.fuerit in opinione,quòd in obligatione cauſata à lege vel ſtatuto,attendatur curſus monetæ ſolùm tempore ſolutionis, cuius opinioné ſecuti ſunt multi, præcipuè Ant.de Butr. & Imo.in d.c.quanto.Pet.de Anch.Card. & Imo.in d.Clem.fin.de deci. Alb de Roſ. & Lud.Rom. in d.l.cùm quid. & Bal.in l. illud,ad fin.C.de ſac.ſan.Eccl. Lud.Rom. 113.tamen contrarium tenuit Panor. latè conſulendo,conſil.56.incip.quòd ſolutio fieri debeat,vol.2. cuius opinio optimè probatur ex illa communi opinione,quæ eſt, quod leges loquétes de ſolidis etiam hodie intelliguntur de ſolidis aureis legalibus,quorum 72.libram auri conſtituunt,vt eſt gl.ordinaria,in c conquerente, vbi Alb.notat de offic.ord.& in c.fi.de iudic.Bart.in l.quoties,de ſuſcepr.lib.10.& propterea dixit ſingulariter Pau.de Caſt. in l.fin.in prin.C.commu.de lega.quod ex quo donatio de iure communi valet ſine inſinuatione vſq; ad quingentos aureos, l.ſancimus,de don.& hodie 72.aurei currentes & vſuales non faciunt lib.auri,ſed 96.vt dicit Bart.in l.quoties. C.de ſuſcep. valebit donatio vltra quingentos aureos, quia d.l.ſancimus.debet intelligi de ſolidis,ſeu aureis legalib.& idem dicit Alexan.conſ.40.col.pen.vol.1. Alex.& Mod. in l.fin.ff.de in ius voc. Feli.in d.c.cóquerente.& dicit Bal.in d.illud,circa fi.C.de ſac.ſanct.Eccle.hoc procedere quoad ſolennitatem adhibendam in actu,prout eſt inſinuatio. Secùs ſit, quoad neceſſitatem ſoluendum.

Hæc reſponſio confunditur manifeſtè ex eo, quod dicit gl.ordin.in l.quicunq; in verſ.vel viginti ſolidis.C.de ſer.fugit. quæ loquitur de pœna viginti ſolidorū, de qua ibi ſoluen.Et illam gl.ſequitur ibi ipſe Bal.col.vlti.verſ.deinde conuerte ad notabile.& Sali.ibi col.2. & Pau.de Caſt. col.3. patet etiam hoc ex his,quæ dicūtur in d.l.fin.ff.de in ius voc.& per Abb.in d. c.fin.de iudic.ſuper veritate tamen illius difficultatis vlterius non progredimur, quia non multùm expedit ad caſum præſentem,cum præſupponatur obligationé proceſſiſſe à conuentione: quo caſu omnes concludunt fiendam eſſe ſolutionem ſecundùm bonitatem & valorem antiquę monetæ. Et ex prædictis videtur manifeſtè iuſtificari prædicta Principis ordinatio, quia tempore conuentionis aureus forſitan valebat ſolùm floren.tres, quia moneta tunc currens melior erat.quo ca-

ſu reſpectu bonitatis intrinſecæ, non cenſeretur plus eſſe floren. quatuor cum dimidio de moneta nunc currente, quā eſſent floren. tres illius monetæ antiquæ, quod ſatis manifeſtè apparet, quia aureus qui eiuſdē ponderis & bonitatis toto tempore prædicto ſemper fuit, nunc, videlicet floren. quatuor cum dimidio, & tempore conuentionis ſolùm fortaſſè tres valebat. & hac ratione putamus eſſe motū Illuſtr. Marchio. in hac ſua ordinatione.

3 Secundò † cōtra communitatem adduci poteſt, quòd retenta cōcluſione, de qua ſuprà, quod ſolutio fienda ſit ſecundùm bonitatem monetæ antiquæ, non videtur communiter, licèt longo tempore ſoluerit de moneta currenti, ſe poſſe aliqua præſcriptione iuuare: quia, vt deuidit eleganter Barto. in l. is, qui vſumfructum, ff. quib. mod. vſusfr. amit. creditor, cui ſolutio fieri debet de moneta antiqua, ſi lōgo tēpore reperitur de moneta noua deteriore recepiſſe, conſeruat ſibi ius ordi. petendo antiquam, quaſi recipiendo nouam dicatur partem antiquæ recepiſſe, vt dicit tex. ibi de eo, qui habet vſumfructū, ſi ſolum vſum percipiat, & idem tenet Bal. ibi. idem concludit Bart. in l. ſi prius, in princip. ff. de aqua plu. arcen. cum quo tranſit ibi Ang. & ſequitur Aretin. conſil. 112. incip. conſideratis, colum. 1. verſi. 2. eſt præmittendum. & ita etiam firmat Sign. in d. conſil. 74. & licèt Bart. diſtinguat inter creditorem ſcienter recipientē, quòd tunc ius conſeruat in toto: ſi verò ignoranter, ſecùs ſit, quoad effectum præſcriptionis, hoc nullius videtur eſſe effectus: quia ſi dicimus Illuſtriſs. D D. Marchiones recepiſſe monetam nouam deteriorē, ſciētes deberi antiquam, nulla cucurriſſet præſcriptio, vt dicit Bart. Si verò dicamus eos ignorāter recepiſſe, licèt cucurriſſet iuris præſcriptio, videretur ſaltem concedenda reſtitutio in integrum ex c. ignorantiæ, vt declarat Bartolus in l. prima. §. ſi quid autem. ff. de iti. actuque priuat.

Et licèt ſuper hoc ſint variæ opiniōes, præcipuè in præſcriptione 40. annorū, tamen magis communis videtur opin. quòd concedatur aduerſus eum reſtitutio, vt latè proſequitur Alex. conſ. 169. incip. viſo themate, colum. pen. & fin. volum. 1. & conſil. 84. volum. 1. & alibi ſæpè, prout refert latè Felin. in c. vigilanti, colum. 1. & ſequen. extr. de præſcrip. & tantò minus videtur in caſu præſenti militari præſcriptio: quia aut fuit quidem cenſus, qui debetur Principi in ſignum recognitionis, & nullo tempore videtur poſſe præſcribi, vt eſt caſus in l. comperit. vbi omnes Doctores notant, C. de præſcrip. 40. anno. declarat Pan. in c. ad audientiam, colum. vlt. de præſcript. cum concord. adductis ibi per Felin. in 6. colum. ad finem, & ſequen. Quia ſicuti non poteſt præſcribi ſubiectio, c. cùm non liceat, eod. tit. † ita nec cenſus, qui præſtatur in ſignum ſubiectionis, vt ibi not. per Abb. in c. cùm nobis, colum. 4. eod. tit. 4

Poſtremò, videtur ex alio poſſe iuſtificari ordinatio prædicta, quia ad Principem ſpectat limitatum cenſum mouere, vt vnuſquiſque teneatur ſoluere & recipere ſecundùm limitationē datam à Principe, vt eſt tex. in l. fin. C. de vet. numiſ. poteſt. lib. 11. quem Bart. in l. qui falſam. ff. de falſ. ad Principem enim pertinet approbare vel reprobare monetam. c. quanto, de iureiur. vbi Hoſti. Joan. Andr. & alij.

Contra priora.

Prædictis non obſtantibus, veram eſſe arbitramur contrariam ſententiam, pro cuius fundamento eſt inprimis aduertendum diligenter, in præſenti caſu non conſtare de aliqua conuentione, ex cuius forma percipi poſſit, an conuentum fuerit de ſoluendo florenos, de quibus in themate de moneta currente tempore cuiuſlibet ſolutionis fiendæ, an verò conuentum fuerit de ſoluendo monetā, quæ currebat tempore conuentionis, vel ſimpliciter, quod idem eſſet.

Cùm igitur ſolutiones ſemper ſubſecutæ fuerint in moneta currente tempore ſolutionis, nulla habita ratione bonitatis

tatis monetæ antiquioris, præſumitur cõuentio talis fuiſſe, quales ſunt ſubſecutæ ſolutiones, & conſequenter præſumitur conuentum de ſoluendo moneta currente tẽpore cuiuslibet ſolutionis, pro qua cõcluſione mouemur inprimis ex illa deciſione famoſa Bal. in l. ſi cert. annis, col. 3. verſi. aut non conſtat de origine cauſæ. C. de pact. vbi dixit, quòd talis præſumitur cauſa, qualis per effectum ſolutionis demonſtratur: & qualis apparet ſolutio talis præſumitur præceſſiſſe cõceſſio: mouemur per text. in l. cùm de in rem verſ. ff. de vſur. & cum illa deciſione Bal. tranſeunt cæteri ſcribentes ibi, & eam commendat Alexan. conſil. 107. incip. in cauſa & lite vertente, volum. 1. in prin. Felin. in c. cùm Bertoldus, colum. pen. de re iud. vbi alia ſimilia adducit, & pro hac deciſione eſt bonus text. in c. cùm veniſſent, de inſtit. vbi quia non conſtabat de aliqua cõceſſione, dubitatur, an eſſet perſonalis, an realis: & deciditur ibi, quòd pręſumitur realis: & hoc eſt ex eo, quia vt realis obſeruabatur & poſſidebatur, & propterea talis fuiſſe præſumitur, qualis demõſtratur per vſum & poſſeſſionem, vt ibi declarat Ant. de But. in no. & latiùs in c. 2. verſ. oppono ſecundò, col. 8. verſi. oppono, cum gl. & Imo. ibi, col. 3.

5 Secundò pro iſta opin. † adducimus deciſionem D. Mart. Lauden. quam refert & ſequitur excellens tunc Doctor Collegij noſtri D. Fran. Curt. in ſuo tract. monetarum impreſſo, in vlti. q. vbi cõcludit cum D. Marti. Lauden. quòd vbicunq; dubium eſſet, de qua pecunia ſoluenda ſenſerint contrahentes, dubitatio iſta ſubleuatur & declaratur per ſolutiones ſubſequentes lõgiſſimo tempore, adducebat doctrinam Ang. in repet. d. l. ſi certis annis, col. 5. dum ponit intellectum nouum ad l. cùm de in rem verſ. ff. de vſu. & voluit, quòd in caſu illius l. ex diuturna præſtatione nõ præſumatur cauſa & ſubſtantia obligationis ſed ſolùm obligationis qualitas, quę faciliùs percipitur, quàm ſubſtãtia, vt eſt gl. ord. in l. talis ſcriptura. §. fin. ff. de lega. 1. in verſ. vniuerſa, ad fin. & licèt illa opi. Angel. quantum ad intellectum l. cùm de in rem verſ. communiter reprobatur, vt declarat Alexan. in d. l. ſi certis annis, col. 4. & ſeq. quia communis eſt ſententia, quòd ex diuturna præſtatione præſumatur nõ ſolùm qualitas obligationis, ſed etiã tota obligatio & ſubſtantia, tamen in ſe vera & indubitata eſt illa deciſio Ang. quòd talis præſumitur obligatio, qualis demõſtratur ex diuturna præſtatione, & hoc eſt, ad quod ponderatur deciſio prædicta per D. Martin. Lauden. vt ſuprà diximus, & per eandem deciſionem Ange. conſuluit. Idem excellens Doct. D. Sozi. conſil. 145. incip. circa primum cõſultationis articulum, colum. penult, ibi enim, quia ex contractu non conſtabat clarè, qualis eſſet fienda ſolutio, conſuluit, quòd diuturna ſolutione certo modo facta præſumendum eſt, contrahentes ſic voluiſſe & intellexiſſe, prout in ſolutionibus poſteà factis fuit obſeruatum, vt ibi latiùs per eum.

Tertiò, pro iſta cõcluſione adducitur, † quod in terminis iſtis conſuluit excell. 6
Doct. Mõder. D. Philip. Corn. conſi. 181. incip. viſis nonnullis actis, vlti. char. 2. vol. vbi mouetur potiſſimùm iſta ratione: quòd ex longa pręſtatione facta in moneta deteriore declaratur voluntas contrahentium ita fuiſſe. Cùm igitur præſumatur conuentio prædicta fuiſſe de ſoluendo in moneta vſuali, & currente tempore cuiuslibet ſolutionis, ceſſat omnis difficultas: quia ſi à principio conuentum fuiſſet de ſoluendo in moneta currente tempore ſolutionis, nulla haberetur ratio bonitatis monetæ antiquæ, vt probat tex. in Clem. fin. de decim. ſecundùm verum intellectum: quia dum dicitur ibi, quòd ille, qui habet cõceſſionem percipiendi decimas, tenetur recipere ſecundùm monetam currẽtem, iſtud procedit, quia ita ibi in texto fuit expreſſum, vt ibi declarat Per. de Anch. in col. pe. poſt Zenzel. & Paul. & ita eſt in caſu c. 2. ext. de maledict. & in c. olim, extr. de iureiur. vt dicit Panormit. in d. conſil. 56. 2. volum. conuentio enim circa modum ſoluendi,

ſine

ſine dubio inprimis eſt attendenda: quia contractus ex conuentione legem accipiunt. l. 1. §. ſi cōuenerit. ff. depo. & not. Bar. in materia monetæ, in d. l. Paulus, ad fi. ff. de ſolut. & hoc etiam voluit Bal. præall. conſi. pen. vol. 1. ad fin. dum pōderat, quòd ordinatio, de qua ibi dicebat ſoluendum eſſe ſolarium poteſtati de moneta, quæ currit, nō autem dixerat de moneta, quæ in futurum curreret. vbi per eum.

7 Confirmantur prædicta ex alio: † quia ſi Illuſtriſſimus Marchio petere velit à communitate Caſalis cenſum, de quo in themate eum non appareat de alia certa forma conuentionis cenſum ipſum, & ſe fundaret in antiqua, & iam dudum præſcripta, & obſeruata conſuetudine ſic præſtandi: &] præſcriptio ſunt ſtrictiſſimi iuris, & tantum dicitur præſcriptum, quantum poſſeſſum, & non vltrà, vt declarat Barto. in l. 1. §. ſi quis hoc interdicto. ff. de itin. actuq; pri. Et dicit eleganter Bart. in l. fi. col. 3. verſ. vnum aliquid quæritur. C. commun. vtr. iud. quòd conſuetudo tantum habet de potentia & effectu, quantū de vſu, & proprios facti terminos nō excedit. & dicit notanter Ange. in l. vna eſt via. ff. de ſeru. ruſt. præd. quòd acquiſitio, quæ fit per vſum, non fit, niſi in illo tantillo, in quo quis vſus eſt, & vltrà non extēditur, ponit etiam de hoc Panormit. in c. quoad translationem, in vlt. not. de offic. leg. Bald. in c. 1. circa fin. de feud. cognit. & latè hoc comprobat Roma. conſil. 368. incip. præſens conſultatio, col. 3. cum ſeq. & propterea dixit Bart. in Auth. qui rem, prope fin. C de ſac. ſanct. Eccle. quòd conſuetudo dandi in emphyteuſim certo modo non poteſt exerceri alio modo. ſimiliter dixit Innoc. in c. literas, circa mediū, in verſic. credimus autem, de reſtit. ſpoli. quòd conſuetudo faciendi inſtillationē certo modo, vel certo loco non extēditur ad alium modum vel locum etiam ſimilem, & poſſet hæc concluſio infinitis ſimilibus comprobari, quæ ſuper omnes cumulatiſſimè congeruntur, per Felin. in c. auditis, col. 6. cum ſeq. de præſcrip.

Cùm igitur conſueuerint Illuſtriſſ. Marchiones ſemper recipere cenſum in moneta currente tempore ſolutionis nulla habita ratione bonitatis monetæ, non poterit Illuſtriſſ. Marchio plus exigere, quàm conſuetum fuerit ſemper præſtari: quia circunſcripta conſuetudine præſtādi, nihil eſſet ſuper quo poſſet intētio ſua fundari in petēdo eam certam ſummam florenorum, de qua in themate.

Addidit Matth. Boys Doctor.

Nota hic pulchram Regulam: Quantum poſſeſſum, tantum præſcriptū. Nam præſcriptio non extenditur ad non poſſeſſa, cùm ſit ſtrictiſſimi iuris. Itaq; præſcriptio ſuper vno iure, non extenditur ad aliud. Ac proinde ſeruitutis aquę pręſcriptio non extenditur ad ſeruitutē vię. Et præſcriptio in ciuilibus actibus, ad criminalia non extenditur. De hac Regula plures ampliationes & limitationes vide apud Feli. in tit. de præſcrip. cap. 15. auditis. Item Boër. deciſ. 1.6. num. 4. Gabri. in commu. opi. lib. 5. de præſcrip. concl. 1. ponit ampliationes octo, & limitationes vndecim, in quibus etiam tradit, an conſuetudo quoque extendatur. Vlterius adde Balb. de præſcrip. 2. par. q. 2.

Secundò principaliter pro eadem opinione mouemur, † quòd etiam ſi conſtare 8
poſſet de aliqua certa conuentione certo tempore facta, & conſtaret, quòd de eo tempore melior fuiſſet moneta, obſtaret Illuſtriſſ. Marchioni tam longi temporis præſcriptio. Communis enim eſt ſententia, quòd per 30. annos contra laicum, vel 40. contra Eccleſiam currit præſcriptio, ſi debitor in antiqua moneta ſoluat per 30. vel 40. annos in moneta noua deteriore, vt probat text. in d. c. olim cauſam. & ibi Pan. ad fin. qui dicit, quòd iſta communiter tenetur, quicquid dixerit Hoſtien. ibi, qui tamen Hoſti. loquitur, quando debitor erat in mala fide, & ſciebat ſe debere de alia moneta, quod nō cadit in caſu pręſenti: quia ſemper ſolutio facta fuit de moneta currente, nec conſtare poteſt cōmunitatem ſciuiſſe ſe ſoluere debere in alia

alia moneta, & ideò præſumitur in præſcriptione tanti temporis bona fides, vt declarat Aret.in terminis iſtis in d.conſ. 31.col.2.& iſtam opinionem, quòd præſcriptio currat in terminis in d. c. olim. tenuit glo.ordin.in c.quodque, col.1.17.q.7. in glo.magna, ad fin.Card.Florent.in d.c. olim, in 4.oppoſitio. eandem opinionem tenet Io.de Imo.in l.ſi prius, in prin. ff.de aq.plu.arcen. vbi reprehendit Bart.dicẽtem, quòd vbi creditor ſcit deberi ſibi de moneta antiqua, conſeruat ius recipiendo nouam, per d.l.is qui vſumfructũ, qui. mod.vſufr.amit.quia dicit Imo.quòd ille tex.loquitur, quando quis vtitur parte iuris ſibi debiti, videlicet vbi moneta eſt variata, dicitur recipere aliud pro alio, ideò currit præſcriptio cõtra etiam ſcientem, & quòd moneta mutata in bonitate intrinſeca dicitur omninò alia & diuerſa moneta antiqua. dixit clarè Bar.in d.l.cũ quid, prope fin. cum quo tranſeunt alij. iſtam opin.etiam contra Bar.tenuit Rom. in d.l.ſi prius. quem legit cum l.poſt venditionem, eod.tit.& idẽ vult Pau.de Caſt. in d.l.ſi prius, in prin.

Et iſtam opin.veriorem eſſe putamus, præcipuè in caſu præſenti, in quo nõ ſolùm per annos 30.vel 40. facta fuit ſolutio ſemper de moneta vſuali & currenti tempore cuiuslibet ſolutionis, ſed tanto tempore, cuius initij memoria non extat in contrarium, vt in themate præſupponitur, cuius temporis curſum nõ tam præſcriptionis, quàm tituli & conceſſionis obtinet.l.hoc iure.§.ductus aquæ.ff.de aq. quot. & æſti c.ſuper quibus. §.prætereà, de verb.ſignif.& proptereà dicit Cyn. in
9 d.l.ſi cert.annis, in pen.q.de pact. † quòd licèt nõ præſumatur cauſa vel titulus obligationis ex diuturna præſtatione, niſi allegetur, vt ibi notant omnes: ex curſu tamen tanti temporis, cuius initij memoria hominis non exiſtit, præſumitur ſine alia allegatione. Et ita dicũt Ang.& Pau. de Caſt ibi, & ſequuntur Moder. idem ſequitur Felin.in c.cùm ex offic.col.1. verſ. limita quartò.& in c.cauſam, conſ 3.& in c.antecedente, col.5.de præſcriptionib.& idem concludit pulchrè Alex.in conſil.6, incip.viſo themate, vol. 1. col. pen. & ſequen.

Et proptereà ex curſu tanti temporis acquiruntur etiam ea, quæ præſcribi non poſſunt, vt patet ex his, quæ ſcribit Felin. poſt Abb.in c.cauſam, col.3.& in d.c.cùm ex offi.de præſcrip. Cùm igitur tanto tempore, cuius initij memoria nõ extat, facta fuerit ſolutio de moneta currente, etiam ſi conſtaret de allegata compoſitione & conuentione antiquæ præſumeretur, etiam ſi non allegetur de ſolutione talis monetæ.

Et per hoc etiam adducimus id, quod dixit ſingulariter Ant.de Butr.in repet.c. peruenit, in vltimis verbis, extr.de cenſi. vbi dicit, quòd ſi quis deberet ſingulo anno ducentum, & ſolueret longo tempore ſolùm centum, poteſt allegare ſe liberatũ fuiſſe à centum ſupra, & hanc liberationem poterit probare ex tali diuturna ſolutione facta ſolùm in cẽtum.& idem dixit eleganter Rapha.Cum.in d.l.ſi prius, in princ.ff.de aq.qlu.arcen.quia ſicut pro ſolutione 10.annorũ, præſupponitur obligatio, de qua nõ conſtaret, iuxta d.l. de in rem verſ.& in d.l.ſi certis annis. quanto fortius eſt præſumenda liberatio, iuxta l.Arrianus.ff.de act.& obl.ita formaliter inquit Cuma.ibi.

Ex quibus omnibus connludendo in fauorem communitatis, dicimus, eam cogi non poſſe ad ſoluendum ſummam florenorum, de qua in themate eo modo, quo fuit ordinatum per Illuſtriſ. Marchionẽ, ſed ſolutiones ipſas fiẽdas eſſe ſecundùm communem curſum ſoluendo aureũ pro florenis 4.prout præſupponitur valere in vniuerſo dominio Montisferrati.

Supereſt, vt ad allegata in oppoſitum reſpondeamus. Ad primum igitur fundamentum pro contraria opinione adductũ multiplex ex prædictis colligitur ſolutio. Primò, quòd allegata in oppoſitũ loquuntur, vbi conſtat de aliqua certa conuentione certo tempore inita, & etiã cõſtet qualis eſſet bonitas monetæ eo tempore, ſed in caſu præſenti, nec obſtet de

cōuentione, nec de tēpore ipſius, niſi eatenus, quatenus appareat ſolutio vetuſtiſſima, proptereà ſuccedunt ea, quę dicta ſunt in primo fundamento facto in fauorem cōmunitatis, quòd talis præſumitur fuiſſe cōuentio, quales ſunt ſubſecutę ſolutiones. Similiter ſuccedunt ea, quæ dicta ſunt in 2. fundamento, quòd ex quo non cōſtat, quo tempore facta fuerit conuentio, & conſequenter cōſtare non poſſet, an moneta tunc currens eſſet melior vel deterior, non poteſt intentio Illuſtr. Marchionis probari, nec fundamentū aliquod aſſumere ſuper bonitate monetæ, vt latiùs ſuprà deduximus.

Ad ſecundum principale fundamentū 10 reſpōdetur,† primò, quòd ſtātibus deductis in 1. & 2. fundamento, adducto in fauorem communitatis, nō eſt opus, quòd communitas vtatur aliquo ſuffragio pręſcriptionis. Secundò reſpōdetur, quòd vbi opus eſſet ſuffragio præſcriptionis, verior & communis eſt ſententia, quòd ſoluens de alia moneta per annos 30. contra laicos, vel 40. cōtra Eccleſiaſt. præſcribit, vt nō teneatur decætero ſoluere de alia moneta antiquiore, vt eſt caſus in d. c. olim cauſam. ſecundùm cōmunem intellectum, vt ſup. diximus, etiamſi creditor recipiēs ſciret ſibi deberi moneta antiqua.

Et ad illud quod dictum fuit in ſecundo fundamento partis cōtrariæ de reſtit. in integ. cōcedenda aduerſus præſcriptionem, Reſpōdemus primò, quòd etiam ſi dici poſſet primò, ius competijſſe Principi petendi monetam antiquā, nulla ſubeſſet iuſta cauſa ignorantiæ, propter quā cōcedenda eſſet reſtitutio. Cùm Illuſtr. Marchio & prædeceſſores ſui ſcientiam habuerint obligationis & conſuetudinis antiquiſſimæ, cuius vigore ſoluit communitas Caſalis cenſum, de quo in themate: ſi ergò vigore ipſius cōſuetudinis potuiſſent petere hoc, vtique ſciebat temporibus retrotractis, & ab annis 40. citra ſicuti nunc, nec aliquid noui in facto deuenit in notitia Principis, quod prius nō intellexerit, ideò ceſſat fundamentum cōcedendi reſtitutionem in integrum aduerſus præſcriptionem: quia requiritur iuſta ignorantia facti ad hoc, vt cōcedatur, vt declarat Ioan. de Imo. in repet. c. fina. col. 40. verſi. ſed hic eſt aduertendum, extr. de præſcript. Roma. conſil. 127. incip. poſito quòd dicat ad finē. vbi dixit, quòd ex ignorantia iniuſta atque ſupina conceditur reſtitutio in integrum, nec excuſat ignorentia eorum, quæ publicè apud omnes nota ſunt. & ſequitur Felin. in c. vigilanti, colum. 2. verſ. limit. tertiò, de præſcrip.

Secundò reſpōdetur, quòd ſtante† curſu tanti temporis, cuius initij memoria hominis nō exiſtat, qui obtinet vim conceſſionis, & cuius vigore præſumitur cōuentum cum Illuſtriſs. Marchione de ſoluendo centum de moneta currente tempore ſolutionis, vt ſuprà latè probauimus: fruſtrà diſputetur de reſtitutione cōcedenda aduerſus præſcriptionē, cùm iſta nō ſit præſcriptio, ſed potiùs pręſcripta cōceſſio, & conuentio. Ad illud, quod dictum fuit, quòd ſolutio cenſus pręſcribi nō poteſt, iuxta l. comperit. C. de præſcrip. 30. vel 40. ann. Reſpondetur primò, quòd ille textus loquitur in cenſu ſeu tributo quod debetur ſupremo Principi in ſignum ſupremæ poteſtatis & vniuerſitatis dominij, ſecùs ſi debeatur alicui inferiori, vt declarat Panor. in d. c. ad audientiam, colum. vlt. 11

Secundò reſpondetur, quòd hic nō agitur de præſcribendo cenſu, ſed ſolùm de declarando modum ſolutionis fiendę, quo caſu etiam vbi nō habet locum præſcriptio, admittitur circa modum præſtandi præſcriptio, vt voluit Spec. in tit. de lega. §. ſupereſt, verſi. illud quoq; quærit, ſequitur Ant. de But. in c. cùm ex officij, prope fin. de præſcrip. vbi dixit, quòd licèt procuratio, quæ debetur ordinario viſitanti pręſcribi nō poſſit, vt ibi eſt tex. etiam tanto tempore, cuius initij memoria nō exiſtat, ſecundùm veram opinionē tamen præſcribi poteſt modus ſoluendi ipſam procurationē, vt ibi per eum, quē etiam refert & ſequitur in hoc Panorita. in d. c. cùm ex officij. colum. 3. & ſequitur

tur Felin.ibi,colum.5.verſ.limita primò. quinimò ſi tenderet præſcriptio in aliquam diminutionem cenſus propter deteriorationem monetæ valida eſſet, per illud quod voluit gl.ordi.in d.c. quicunque.16.q.7.per tex.in d.c.olim cauſam,de cenſi. vbi licèt cathedraticum præſcribi non poſſit, ſicut nec ſubiectio c. cùm nõ liceat,de præſcript.poteſt tamen præſcribi modo prędicto ſoluendo monetam nouam deteriorem,vt eſt tex.in d.c.olim cauſam.quem etiam ad hoc no.Pan.ibi in 1.notab.& idem voluit Archid.in c.fin.de cenſi.lib.6. Innoc.But.& Imo.in d.c cùm ex officij. vt ibi refert Felin.col.7.verſic. limita ſeptimò.

12 Tertiò reſpõdetur, † quòd cùm ſimus in curſu tanti temporis, cuius initij memoria nõ exiſtit, admitteretur præſcriptio ſaltem in vim prę ſumptæ cõceſſionis, quæ ex tanto curſu temporis prẹſumitur, vt latè probat Felin.in d.c.cùm ex officij. col.5.verſ.limita quartò.& in c.accedentes,col.5.eod.tit.

Ad tertium principale fundamentum reſpondetur, quòd ibi allegata procederent,ſi Princeps limitaſſet curſum monetæ,quòad omnes in dominio ſuo,ſed quòad ſubditos curſum & valorem taxauit vno modo. Et ad ſolutionem fiendam cameræ ſuæ aliter,vt ex themate colligitur, quo caſu cùm vigore compoſitionis communitas Caſalis nõ tenetur ſolutionem facere, niſi ſecundùm communem curſum & valorem monetæ tempore fiendæ ſolu lutionis,vt probauimus,nõ poteſt excẽlentia eos aliter cogere: quia diceretur cõuentioni antiquæ cõtrauenire exigendo plus quàm illius vigore communitas teneatur. certum autem eſt, quòd etiam Princeps ligatur ex contractu, nec ei cõtrauenire poteſt, vt decidunt Cyn. Bart. & alij in l. digna vox. C.de legi. eſt text. in c.1.de probat.quem notat Abb. ibi in 1. & 2.notab. & Ant.de Butr.& Imo. & latè hoc concludit & proſequitur Felin. ibi, colum.1.& 2. & ideò Bald.in l.1.in princ.

13 ff. de pact. † refert Ariſtotelem admonuiſſe Alexand.Regem, quòd cõuenta obſeruaret, aliàs malus finis ſequeretur. Et ita cõcludunt Moder. ibi. & multa etiam ad hoc cumularunt Barbat.in conſ.1.volum. 1.in 1.charta. & Alexan.in conſ.1. volum. 2.colum.4. & ſequen.& conſil.vlt.volum. 4.colum.5. Canoniſt.Moder.in c.nouit,de iudic.poſt Aretin.& alibi ſæpè.& propterea in materia monetæ dicit tex. in d.c. quanto, de iureiur. quem not.Hoſti.Ant. de Butr.& alij ibi, quòd in perniciem & iacturam populi non poteſt Princeps monetam approbare vel reprobare ſine cõſenſu populi,qui ex hoc lęderetur.

Nec nos mouet vnum, quod allegatur in ordinatione prædicta, quòd propter inobſeruantiam proclamationum plurimùm ſint redditus Marchionales diminuti: quia reſpondemus primò,quòd ex quo proclamationes non fuerunt obſeruatæ ſciente & patiente Principe: videtur Princeps tali cõtrauẽtioni acquieuiſſe. Et propterea de his non poteſt fieri fundamentum contra communitatem,vt eſt gloſſ.ordinaria & famoſa in c. in verbo, frangere, ad finem, de treug.& pace. quam ibi notat, & ſummè commendat Cardinal.Imol.& Panormita.& quem latè multis authoritatibus exornat ibidem Felin. colum.3.& ſequent. & propterea conſuluit in terminis monetæ D.Franciſ. de Aretin. conſil.11. incip. procedendum eſt breuiter, colum.3. quòd ordinatio facta ſuper curſu monetę, præiudicat, nec ligat ſubditos, ſi non fuit obſeruata ſciente & patiente Principe,qui eam facit,per gloſſ.præallega.& ibi etiam concludit Aretin.quòd non requiritur inobſeruantia longa & prẹſcripta per annos decem, ſed ſufficit ſimplex inobſeruantia, alleg. Anton.de Butr.& Panormit. in c.quia circa, de conſanguinit. & affinita. vt latiùs per eum.

Secundò reſpõdemus, quòd ex quo agitur de præiudicio inferendo ipſi cõmunitati,quæ tenetur ad cenſum prędictum, contrauentio vel inobſeruantia ſubditorum & ciuium dictæ ciuitatis, etiam ſi omnes homines particulariter cõtraueniſſent,nullum afferret præiudiciũ ciuitati,

14 †,niſi vniuerſitas conſilio conuocato deliberaſſet ſimiliter non obſeruare, vt eſt doctrina Bart. in l. aut facta. §. fina. colum. vlt. ff. de penu. Ioan. And. in Nouel. & Gemin. in c. fœlicis. §. fi. de pe. lib. 6. Pan. in c. dilectus. vbi eleganter de ſimon. cum alijs concor. de quibus per Felin. in c. cùm omnes, colum. . de conſtit. & in d. c. dilectis, de ſimon. & per Modern. in l. ciuitas. ff. ſi cert. pet.

Tertiò reſpondemus, quòd ex quo nõ obſtantibus proclamationibus prædictis, ſemper recepit ſolutiones ſecundùm curſum monetæ, cenſetur remiſiſſe omnem pœnam, moram, vel intereſſe. quod ob talem inobſeruantiam poſſet prætendere, vt colligitur ex doctrina Bart. in l. Aemilius, in prima oppoſ. ff. de min. & declarat latiùs Aret. conſ. 150. incip. viſis diligẽter, col. pen. vbi allegatur etiam idem quod voluit Bal. in c. 1. circa prin. quo tempore miles, quòd ſi poſt annum dominus recepit vaſallum ad obedientiam, videtur remiſiſſe omnem moram & ingratitudinẽ, per quam potuiſſet vaſallus feudo priuari. ad idem benè facit, quod notant Salic. & alij in d. l. 2. C. de iure emphyt. contra
15 Bart. ibi, vbi concludunt, †quòd dominus recipiens penſionem, cenſetur remiſiſſe emphyteutæ omnem pœnam & moram præcedentem, de quo etiam ponit Alex. conſ. 113. incip. viſo & diligenter conſiderato, vol. 4. col. 1. & ponunt Moder. latè in d. l. 2. col. 7. de iur. emph.

Præterea, ſi non fuerunt proclamationes obſeruatæ, id potiùs adſcribendũ eſt culpæ Principis, ad quem pertinebat obſeruari facere, iuxta nota. in d. c. quanto. & in d. l. fin. C. de vet. num. poteſt. ſed credimus proclamationes ipſas nõ fuiſſe obſeruatas, quia moneta indies deterior fiebat, & magis æroſa, vt verbo vtamur Iureconſul. in l. creditor, in prin. ff. de ſolu. quem ita intelligit Hoſti. Io. And. & communiter alij in d. c. quanto. & illud ſatis apertè demonſtratur: quia poſtremò Illuſtriſs. Marchio limitauit valorem aurei in libras 7. & ſolid. 4. quod non feciſſet, ſi monetæ currentes tunc eſſent eiuſdem bonitatis, cuius erát tempore, quo aureus longè minus valebat.

Hæc ſunt, quæ nos & iuſtè, & æquè in propoſito caſu exiſtimamus.

Et ita diximus & conſulimus ſæpiſſimè, re ipſa inter nos diſcuſſa, & accuraratiſſimè examinata, iuris eſſe nos Ticinen. Collegij Iuriſtarum Doctores, & in fidem per Scribam noſtrum ſubſcribi, ſolitoque ſigillo magno ſubſignari iuſſimus: & hoc ſaluo ſemper & ſaniori conſilio. Ex Papia, die 16. Ian. M. CCCCC. XI. Indictione XIIII.

Addidit Matth. Bois I.V. D.

Notandum ad num. 8. ſuprà, hanc deciſionem, quoad qualitatem monetæ ſoluendæ, ita quòd debitor 10. annorum ſpacio in foro Ciuili, & 40. in foro Eccleſiaſtico in currenti vel alio debiliori moneta ſoluendo ſit ſecurus, quod communiter Doctores ſequuntur atque probant, licèt in Camera Imper aliter aliquando ſit obſeruatum. De quo vide quæ ſuprà notaui ad Brun. limita. 4. in fin. de monet.

τῷ μόνῳ θεῷ δόξα.

SEQVI-

SEQVITVR AVTHORE CAROLO MOLINAEO GALLIAE ET GERMANIAE IVRISCONSVLTO PRAESTANTISSIMO DE MVTATIONE MONETARVM,

Tractatus elegans, quem author in II. quæſtiones digeſſit.

Additio Ren. Budelij Rurem. L.

IN his quæſtionibus II. ſummè notandum & præſciendum eſt. Quod ſiue verſemur in annuo reditu redimibili, etiam cum expreſſione iſta, de reddẽdis iiſdem, ſiue totidem ſpeciebus expoſitis, vt habet quæſt.1.

Siue ſimus in obligatione ſpeciei vbi numi pactum illud valeat diſceptatur vt in quæſt.2.

Siue ſimus in mutuo dato certarũ Monetæ petiarum ſeu ſpecierum vt habet. quæſt.3.

Aut ſi caſus proponatur in contractu emptionis & vendit. vt habetur in quæſtio.4.

Vel ſi verſemur in retractu proximitatis vt in quæſt.5

Vel ſi ſimus in contractu redemptionis per venditorem alicuius rei vt habet quæſt.6.

Vel, ſi facti ſpecies ſit talis. Vendo Caſtrum. 12000. librarum Turonẽſium cum pacto adiecto, vt ſi redimere velim, tunc diſtinct. 12000. libræ in ſimilibus ſpeciebus numerarentur, vt eſt in quæſtione.7.

Vel ſi verſemur in contractu dotis per ſoluendæ, ſiue repetendæ, vt quando primi promiſit filiæ aliquot centum aureorum in auro ſub certis tamen terminis ſoluendorum in dotem vt quęſtio habet 8.

Vel ſi ſimus in debito ex depoſito proueniente improprio, videlicet quando recipiens pecunia in depoſitum conuerſa vti poterit vt habet quæſt.9.

Siue etiam verſemur in legato relicto per teſtatorem vt habetur in quæſtio. 10.

Vel ſi diſputatio incidat de obligatione ſiue Speciei, ſiue Generis, Ad quem valorem, intrinſecumne, an vero potius extrinſecum & indicaturam reſpicere debeamus vt prolixæ habet quæſtio.11.

In his inquam quæſtionibus & ſimilibus ponit pro vna Maxima regula Molinæus, eoque Reſolutiones harum & ſimilium dirigit, debere videlicet non intrinſecum, ſed extrinſecum valorem, publice approbatum & receptum, & cum quidem qui contractus & non ſolutionis tempore frequentabatur, nos reſpicere, & iuxta illum controuerſas quæſtiones diſſoluere. Ampliationes & limitationes iſtius Regulæ habentur infrà nu. maiori 809. minori 119.

SVMMARIA.

1 *Quæſtio talis eſt: Quidam mille daleros accepit in aureis coronatis vel daleris Philippicis & promiſit quinquaginta in annos ſingulos, pro annuo reditu, promiſit quo-*

 que

que eam ſortem mille dalerorum in iiſdem ſpeciebus reſtituere, valebat autem coronatus aureus vel dalerus Philippicus tempore contractus minoris, & nunc redemptionis tempore pluris æſtimatur. Itaque illud augmentum debitor computat, & ſortem mille dalerorum in aureis coronatis vel daleris offert prout accepit, creditor verò recuſat ob id quod dictum ſit in iiſdem ſpeciebus reſtitui, atque ita tot ſpecies, quot oppoſuit, poſtulat. Deciditur hic pro debitore, vt illi augmentum cedat, ſicut quoque decrementum, ſi aurei decreuiſſent ei debitori nocuiſſet. ſalua manente creditori ſua ſorte in iiſdem ſpeciebus ſoluendæ. Rodol. Camph. L. Conferant c. Quæſt. Monetariarum cum his, cui placet, L. Budelii nonum ſupra poſitum vbi pro creditore concluditur.

2 *Aequalitas inter debitorem & creditorē ſeruanda.*

3 *Damnum decrementi ſpectat ad debitorem, ergo ad eum quoq; ſpectat augmenti lucrum.*

4 *Sententia authoris ad facti ſpeciem propoſitam in Senatu Pariſienſis comprobata.*

5 *Probat author ſimilibus facti ſpeciebus ſuam ſententiam comprobatam & numer. 6.*

7 *Ratio deciſionis principalis quæſtionis, duplex.*

8 *Altera decidendi ratio. Ne duplex commodum ſequatur creditorem.*

9 *Moneta data ad negociationem attenditur, vt quantitas.*

10 *Augmentum vel decrementum monetæ ſuperueniens an attendendum.*

11 *Sociis varias monetæ ſpecies conferentibus, quantitas, non ſpecies ſpectanda. Extenditur. nu. 12. 13.*

14 *Vocula*, in eiſdem vel totidem ſpeciebus, *quid notet.*

15 *Reſponſio ad rationem dubitandi. & nume. 16.*

17 *Aureo ſpecifice debito, non à valore, augmentum & decrementum debetur.*

QVAESTIO XC.

Onageſimò quæro, Anno ſeſquimilleſimo quinto cùm aureus ſolaris exponeretur pro triginta ſex ſolidis Turonenſibus tantùm, quidam pro bis mille quingentis Francicis, ſibi numeratis in mille trecentis octoginta & octo ſolaris, & triginta duobus ſolidis Turonenſibus, vendidit & conſtituit ducentos Francicos Turonenſes reditus annui redimibilis pro eadem ſumma 2500. Francicorum in eiſdem ſpeciebus ſoluenda: tandem poſt triginta annos, videlicet anno 1525. cùm ſolaris aureus quadraginta quinque ſolidis Turonenſibus indicaretur, debitor redimere volens offert nongentos quinquaginta quatuor ſolatos cum viginti ſolidis Turonenſibus pro ſorte creditor recuſat, niſi trecēti ſeptuaginta octo ſolares aurei cum ſexdecim ſolidis Turonenſibus addantur: quoniam ex lege contractus ſors in eiuſdem & ſic totidem ſpeciebus reddi debet. 686

Replicat debitor de eiſdem quidē ſpeciebus, nō autem de totidem corporibus conueniſſe: quandoquidem non de certa ſpecie monetæ, & multò minùs de certis corporibus vel certo numorum numero actum ſit, ſed de certa pecunię quantitate duntaxat, quam quantitatem reddi ſufficiat. Vnde licèt eadem quantitas in eiſdē ſpeciebus ex pacto reddi debeat, ita tamē accipiendum & deducendum, ne ea quantitas excedatur, alioquin non eadem, ſed maior ſors reddi diceretur: quod cùm abſurdum, tum impoſſibile eſt in obligationem deduci.

Ad hanc bicipitem replicationem dupliciter duplicat creditor: primò, ad primum caput, quòd non ſit actum de totidē corporibus, reſpondet, quòd ex hypotheſi

potheſi nõ ſolùm quantitas conuenta,ſed ſpecies numeratæ ſunt in obligatiõe,ſaltem in diſpoſitione, ſi debitor redimere velit. Patet,quia dictæ ſpecies non ſunt hic in ſimplici ſolutiõe ſeu facultate ſoluendi,ſed in neceſſitate præciſa & de forma redemptionis, quæ variari nequit,cũ certos ſuos & ſpecificos limites ſemel ex ipſa reali numeratione tempore contractus acceperit. Et ſic non inſpicitur quid poſtea ſiue augmenti ſiue decrementi accidat.l.Rutilia Polla.de contrahen. emp. & vendit.

Ad ſecundum verò caput,fieri nõ poſſet,vt maior ſors deberi poſſit,reſpõdet, nec hodiè etiam totidẽ ſpeciebus aureorum redditis maiorem ſortem vel ſummam reddi : quia à tempore contractus minuta & vſitata moneta maiori æris per fuſione tanti vel pluris deteriorata fuit, quanti ſolatorum indicatura creuit, &
2 verum eſt, vt ex multis monetalium præfectorum relationibus cognoui : & ſic in effectu non dicitur creuiſſe, ſed potiùs imminuta eſſe indicatura ſolatorum aureorum : quia licèt tempore contractus non valeret niſi triginta ſex,nunc autem quadraginta quinque ſolidis,tamen quadraginta quinque ſolidi ex his, qui currunt tempore redemptionis, non valent vltra triginta ſex ex eis, quæ currebant tempore contractus, imò adhuc minus valent.

Aurei autem ipſi non ſunt exinde facti de meliori,ſed nec de eodem vel æquali, imò deteriori auro,in tantum quòd aurei dicti temporis valerent hodiè non ſolũ quadraginta quinque, ſed plures ſolidos huius temporis.Et ſi cùm augmentum extrinſecum precioſioris pecuniæ, in qua debet fieri ſolutio,proceſſerit ob deteriorationem minutioris monetæ,non eſt illud augmentum deducẽdum,etiam ſi aurei non ſint principaliter in obligatiõe, nec ad certum numerũ, ſed acceſſoriè ad quantitatem librarum principaliter debitam vel refundendã, vt latè decidit Alb.Bru.tracta.de augm.cõcl.vlt.decl.6 & fall.8.

† Confirmatur,quia alioquin non ſeruaretur æqualitas, ſed creditor haberet 1
omne & multiplex damnum, debitor verò nullum damnum, ſed omne lucrum & commodum ſecutæ deteriorationis intrinſecæ,& augmenti extrinſeci. Patet, quia ex hypotheſi referendo ad ſolidos, & ſtatum, qui erat tempore contractus, mille aurei hodierni nõ plus valent, quã mille ex illis, qui tempore contractus numerati ſunt : Imò minus valent intrinſecus, vt in confeſso eſt:nec etiam plus valent extrinſecus, ſed potius minus : quia non valent maiorem numerum ſolidorũ, referendo ad antiquos,ſed minorem:quadraginta enim ſolidi hodierni non valẽt triginta ſex de antiquis.

Si igitur creditor cogatur hodie nõ ſolùm recipere aureos nouos, ſed etiã ſub minori numero, habebit duplex incommodum: quia primò cogeretur recipere aureos minoris probitatis quàm dederit: ſecundò,non tot, ſed minori numero, & deducetur creditori augmentum extrinſecum ſuperuentum, nec tamen ſatis fiet 3
de decremento extrinſeco,† & ſic vtrunque extremum mutationis & intrinſecæ & extrinſecæ cederet lucro & commodo debitoris,vtrunque verò damno creditoris: quòd non ſolùm videtur iniquum ob inæqualitatem,ſed exorbitans contra regulam iuris communis, qua periculũ ſpectat ad debitorem.l.incendium.C.ſi cert. petat.

Reſolutio pro debitore.

Quid dicendum? Breuiter lõgiore diſputatione omiſſa (multa enim hinc inde 168
occurrunt in hac argumentoſiſſima quæſtione)cũ ſuper ea lite cõſultus fuiſſem,† 4
reſpondi pro debitore, licèt non ignorarem nõ diu contrarium à quibuſdam ἀκριβοδικαίοις pro creditore iudicatum fuiſſe in pari cauſſa, contra quam conſuluerã, ſed tã firmis & ſolidis legalis æquitatis (quæ mihi peculiaris eſt) rationibus ſententiã meam niti ſentiebam, vt non cederem:tãdem re in ſupremo hoc Senatu maturius diſcuſſa, vicit æquitas & veritas,& pro debitore pronunciatum eſt.

† Et

5 †Et rurſus eſt in ſimili cauſſa: cùm Franciſca *de Ferrieres* vellet redimere reditum. huiuſmodi ducentarum librarum conſtitutum pro mille ducentis ſolatis, tempore quo ſolatus valebat 40. ſolidos tantùm, & tempore quo agebat ad redemptionem, valebat quadraginta quinque ſolidos, per ſententiam præfectorum libellorum ſupplicium Palatij in ſequendo oblationem Do. Ioannis *Hennequin* & Anna *Mole* eius vxoris reorũ & creditorum, iuxta clauſulam contractus, quo ita pactum fuerat: dictum eſt quòd actrix poſſet redimere ſoluendo mille ducentos ſolatos præcisè, ſine deductione augmenti: reliqua verò reditus in moneta vſuali, & actrix in expenſis litis condemnata: quæ appellauit, & per areſtum, latum die decimoquarto Februarij, anno 1539. dictum fuit malè iudicatum, & quòd poſſet redimi reddendo mille quadringentas libras Turonenſes, in eiſdem ſpeciebus ſolatorum, vſque ad currentiam duntaxat dictæ ſummæ. 1400. librarum Turonenſ. & inſpecto valore ſolatorum nunc currenti (id eſt, deducto augmento extrinſeco) creditores verò damnati expenſas tam cauſæ principalis, quã cauſæ appellationis, & bene.

6 †Idem in ſimili cauſa fuit iudicatum per aliud areſtum die prima Martij. anno 1538. inter Iacobum *Raoul* Doctorem medicinæ, & Dominum Ioan. *de la Haye* conſiliarium eiuſdem ſenatus, non obſtante forma & clauſula contractus contraria, & bene. Sed in quantum in præcedenti areſto vidua actrix cõdemnata fuit ad reliqua reditus vſque ad diem redemptionis vel conſignationis realis dictarum 100. librum Turonenſium ſortis, in dictis ſpeciebus cùm reliquis tempore conſignationis realis debitis, error fuit ex communi Doctorum ſententia, quæ falſa eſt & erronea, quod nondum detectum fuerat, prout nouè & plenè deteximus, ſuprà quæſt. 39. ſed deinceps etiam in iudicijs cedere debet communis error veritati per nos detectæ. Redeũdo ad deciſionem q. noſtræ ratio & probatio deciſionis eſt duplex.

Prima, † per locum ab eadem contrariorum diſciplina. l. ſecundum naturam de regul. iur. quoniam caſu conuerſo, ſi tempore redemptionis diminuti eſſent aurei, nec valerent niſi viginti, & triginta ſolidis Turonenſibus tamen teneretur debitor ſupplere tot aureos, vt conficerent ſummam ſortis, videlicet bis mille quingentos francos, nec ſufficeret dare tot aureos, quot recepit: alioquin non redderet ſortem integram. Vt igitur ſuperueniens decrementum aureorum non debet cedere damno creditoris, ne minorem, quàm tempore numerationis inſpecto re vera dedit, ſortem recipere cogatur: ita ſuperuentum tempore redemptionis augmentum aureorum nõ debet cedere lucro creditoris, vt maiorem quã dedit ſortem exigere poſſit, ſed ſicut iuſtè peteret ſuppleri decrementum, ita debet pati deductionem augmenti, vt nec minuatur, nec excedatur, ſed eadẽ ſeruetur ſors: & pariter debitor non debet hoc caſu in damno, nec priore caſu in lucro verſari, ſed vtrobique ſeruanda æqualitas. 7

Secunda † ratio, quia creditor non debet ex eadem negociatione duplex commodum vel lucrum habere: ſed hic creditor habuit quotannis ſummum ferè lucrũ duodecimam & decimam tertiam: igitur non debet habere lucrum augmenti aureorum, vel eiuſdem ſortis, ex qua fructũ percepit. Ita decidit Claudius de Seycello, in l. ſi ex legati cauſa. col. 1. de verb. oblig. ſequitur Franc. Purpura in l. cũ quid, nu. 168. de re credi. 8

† Altius & radicitus declaro, quia ex quo certi aurei, ſeuquælibet certa ſpecies monetæ datur ad negociandum, & lucrũ vel commodum ſalua ſorte, neceſſe eſt ꝙ ea ſpecies aureorum vel monetæ deducatur in diſpoſitionem principaliter, 9

nnn

non tanquam certa ſpecies monetæ, nec ſub ratione certorum corporum, ſed tanquam quantitas,& ſub ratione vnius certæ ſummæ pecuniæ, quæ ex corporibus, vel ſpeciebus numeratis reſultat, tempore numerationis inſpecto. Et ſic ea ſors ſemel limitata & determinata non poteſt amplius augeri vel minui in ſe, prætextu augmenti vel decrementi ſpecierum numeratarum ex interuallo ſuperuenientis.

10 Cum † enim id ageretur ab vtraque parte, vt ſpecies numeratæ darentur ad ſtatim negociandum, vtque mox in negociationem expenderentur (quod fieri non poteſt, niſi ſub ratione & menſura valoris tempore numerationis currentis) ſequitur quòd augmentum, vel decrementum earundem ſpecierum ex interuallo ſuperueniens prorſus impertinens eſt: quia nõ facit plus vel minus retrò numeratum fuiſſe, nec negociationem ipſam pinguiorẽ vel minutiorem retrò fuiſſe: & ſic ſemper inſpicitur & retinetur eadem ipſa ſors, quæ fuit ab initio.

11 Vnde † ſi plures mercatores contraxerint ſocietatem certæ negociationis, & certas quiſque ſummas ſub varijs ſpeciebus contulerint, alter in ſolaribus, alter in coronatis, alius in alia ſpecie monetæ, tempore diuiſionis ſocietatis, quo quiſq; ſortem ſuam ſeu capitale ante ſuperlucri diſtributionem percipere debet, inſpiciendus eſt valor duntaxat, qui erat tempore collationis: quia ille demum valor, illa tantum quantitas, quæ tunc erat collata, eſt poſita & conuerſa in commune, cùm ſtatim tanti, quanti tunc erat in negociationem communem expenſa fuerit: & ſic ſiue poſteà tempore diuiſionis creuerit, ſiue decreuerit valor ſeu curſus collatæ monetæ, non debet quod ſuperuenit attendi, ſed ſolus curſus, qui erat tempore collationis. idem in ſimilibus.

12 Et † quod dixi de ſocietate, amplio primò, etiam, ſi expreſſum ſit, quod finita ſocietate, quiſque percipiet capitale ſuum, vel quantitatem à ſe datam in eiſdem ſpeciebus.

13 Amplio ſecundò, † etiam ſi collatio non inceperit à nominibus quantitatis, putà tot librarum, ſed nominibus corporum vel ſpecierum: putà ſi actum ſit quod conferrent tot aureos, & totidem præciperẽt: vel ſi vnus ſimpliciter contulit centum aureos, ita vt finito anno vel finita ſocietate perciperet centum aureos, & interim multùm excreuerit æſtimatio ſeu curſus aurei, non momentaneus (qui non attenderetur) ſed ſtabilis, etiam ſi non publica expreſſa authoritate, ſed inter mercatores & commercijs ſimilis ſocietatis, vt per Angel. in l. æris, C. de collat. æris, libr. 10. debet illud incrementum de capitali deduci, & inter ſocios diuidi, quamuis in hoc nominatim contrarium conſuluerit Philip. Corn. 279. conſului libr. 1. & peſſimè, vbi ſolùm fundatur in vulgata illa opinione, de qua per Doct. in l. cum quid. in l. vinum, ſi cert. petat. quæ etiam ſi eſſet vera, non poteſt habere locum in hoc caſu, & ſimilibus. & eam diſcutiemus infrà quæſt. 196.

Et contra, ſi non ad momentum, ſed lõgam durationem decreuerit curſus aurei, debebit de communi ſuppleri, & reddi in ea æſtimatione & curſu, in quo erat tempore collationis, & conuerſionis in rem communem. Non enim hic tanquam ſpecies, ſed tanquam quantitas conferuntur: nec cedunt in ſocietatem, nec proſunt ſocietati, & communi negocio, in quantùm illa vel altera ſpecies, ſed in quantum tanta quãtitas, meritò hæc, quæ hic eſt formalis, & propter ſe, ſeu finalis, debet attendi non autem materia, ſpecies, vel forma particularis ipſius monetæ, quæ hoc caſu accidentalis eſt remota & impertinens.

Non † obſtant dictæ clauſulæ (in eiſdẽ 14 vel totidem ſpeciebus) quia debent intelligi rebus ſic ſtantibus, & ſecundùm materiam ſubiectam: prout etiã ſecundùm ius intelliguntur, ſalua diminutione pro rata in caſum damni.

Et in prædictis intelligo de variatione, quæ accidit, non immediatè poſt nudã collationem, ſed poſt collationem actu efficacem, videlicet poſt vſum & exercitationem ſocietatis, alioquin ſi Calendis

Ianuarij conuenerit de ſocietate inchoanda, & exercenda à Calendis Aprilis vſque ad annum vel aliud tempus, non debet attendi valor, qui erat ante Calendas Aprilis, ſi quis ab initio pacti vel interim cõtulerit: ſed curſus qui erat Calendis Aprilis, tempore quo cœperit exerceri communis negociatio, & in communem vſum pecunia conuerti.

15 Redeundo ad † principalem quæſtionem noſtram, non obſtat, quòd ex hypotheſi nõ ſolùm quantitas ſummæ reſultantis, ſed etiam ſpecies ipſæ numeratæ, ſeu earum qualitas ſunt in diſpoſitione. quia verum eſt quòd ſunt in diſpoſitione, quantùm ad hoc, vt ſors non debeat reddi in qualibet cuiuſuis vilis monetæ materia, vel etiam in æquè bona materia, ſed ſpecie formave exotica, vel quæ non ita de facili expendi poſſit in præiudicium creditoris, ſed vt ſors debeat reddi in ſimilibus, & æquè commodis, & permutabilibus ſpeciebus, non autem certus eorum numerus in diſpoſitione eſt, nec vllo modo hic eſſe poteſt in præiudicium debitoris, vt plenius in quæſtione ſequenti. Vltimò,
16 non obſtat quòd † dictum eſt augmentum extrinſecum prouenire ob deteriorationem hodiernæ monetæ, & quod iniuria fieret creditori, ſi ei imputaretur augmentum extrinſecum, detrahendo de numero antiquo aureorum, non ſupplendo intrinſecum eorum valorem antiquum.
17 Quia † poſſet procedere, ſi aurei deberentur per ſe abſolutè, non autem quando ſub ratione certæ quantitatis & ſummæ, quam tempore contractus conficiebant, & quæ poſteà excedi non poteſt, vt hic, & in fortioribus terminis infrà quæſtione nonageſima ſecunda.

Ex his deciditur quæſtio quam nuper vidi in facto. Debens huiuſmodi reditum quinquaginta aureorum ſolatorum redimibilem & conſtitutum olim pro 700. aureis ſolatis, aureo tunc valente triginta ſex ſolidos tantùm, paſſus eſt fundum ſuũ ſubhaſtari & vendi per decretum: executor imperitus diſtribuens precium creditoribus anno 1054. ſoluit creditori huius reditus reliqua in aureis ſolatis, quin etiã ſexcentos ſolatos pro ſorte principali, ſine aliqua diminutione extrinſeci augmenti aureorum, idque in præſentia & de conſenſu procuratoris debitoris, qui poſtquatuor annos habet reſcriptum reſtitutionis ad repetendum augmentum aureorũ, tam de reliquis, quàm de ſorte. Reſpond. clariſsimum per prædicta rectè agi: plus dico non opus eſſe reſcripto, nec aliqua reſtitutione, per ea, quæ dixi de condictione indebiti, ſupr. q. 18. ad finem.

SVMMARIA.

1 *Clauſula de redimendo in ijſdem ſpeciebus an valeat.*
2 *Reditus annui redimibiles an ad certã monetam conſtringi poßint, nu. 3. 4. 5.*
6 *Fœnerator ſummè lucroſum reditum recipiens, non eſt audiendus*
7 *Sorte exiſtente in ſpecie rara vel minus frequenti reluitio fieri poteſt in alia proba moneta.*
8 *Idem ſi ipſe contractus eſſent frequentes, ipſæ reluitiones raræ.*
9 *Data ſorte in multiplici ſpecie, pacto nõ fit, vt non alia proba fiat reluitio.*
10 *Creditor ſi nihil eius interſit, recipit neceſſariò aliam probam monetam.*
11 *Cuius expenſis moneta ſit probanda.*
12 *Probatio monetæ eſt duplex.*
13 *Probatur aurum per aquam chryſulcam, & per ignem.*
15 *Probatio ad Lydium lapidem præfert.*

QVAESTIO XCI.

Nonageſimoprimò quæro, an in huiuſmodi reditu valeat ea vulgata clauſula de redimendo in eiſdem ſpeciebus † duntaxat? Videtur quòd non, 1
quia primum neceſſe eſt certam quantitatem ſortis ad vſum debitoris peruenire, vt in rem eius conuertatur: deinde reditũ annuum non excedere duodecimam dictę ſortis ad ſummum, argum. d. l. eos. Tertiò, neceſſe eſt debitorem perpetuam & liberam facultatem habere luendi, ſeq; liberandi.

randi, eadé quantitate ſortis cum reliquis ſi quæ debeantur, oblata. Ex quib. neceſſe
1 eſt pecuniá, quæ pro ſorte numeratur, deduci hic & numerari ſub ratione ſimplicis quantitatis: non autem ſub ratione certorum corporum vel ſpecierum monetæ.

Ergo neceſſarium videtur, debitorem
2 † ſemper liberari poſſe, eandem quantitatem ſub qualibet approbata moneta reſtituendo, nec poſſe aſtringi ad certas etiam numeratas, duntaxat ſpecies reſtituendũ: quia hoc modo facultas redimendi non eſt libera, ſed coarctata, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum, vt ſuprà quæſti. 50. Confirmo, quia fœnerator, qui vult huiuſmodi conceſſum fœnus exercere, tenetur ſortem congruam prærogare, non in certa quadam ſpecie monetæ, ſed in qualibet commoda & approbata, & ea prærogatio ſortis in qualibet congrua & approbata moneta eſt de ſubſtantia. Igitur ſicut creditores habent facultatem de qualibet congrua & proba moneta ſic fœnerandi, ita debitores debent habere liberam facultaté luendi de qualibet cógrua & proba moneta. Creditor verò volens hoc reſtringere, certare videtur aut de cómodo vltrà rationem ſimplicis duodecimæ, aut de arctanda libertate luitionis, quorum vtrunque illicitum eſt.

3 Quibus non obſtantibus † puto dictá clauſulam non eſſe exceſſiuam, ſed validam ſub temperamento boni & æqui. poteſt enim eſſe, & ſæpè vſu venit, quòd creditor non erat ſortem numeraturus in pecunia aurea, ſed in argentea vel minuta moneta: debitor autem ſiue profecturus, ſiue prædium auitum redempturus, quod non poterat redimi, niſi in aureis ſolaribus, ſpecialiter illis indigebat: ideò noluit vendere reditum, niſi haberet ſortem in aureis. Ex eiſdem autem cauſis interdùm creditoris intereſſe poteſt, ſolares potius aureos retinere vel recuperare, quàm aliam ſpeciem monetæ, eo quòd facilius aureis fœnerabitur, vel fundos acquiret, quàm alia ſpecie monetæ.

4 Cùm ergo non ſolùm creditorum interſit (alioquin hoc ſolùm non ſufficeret per not. ſuprà) ſed etiam debitorum, quibus vt plurimum præſertim in magnis ſummis, vtilius eſt in huiuſmodi aureis ſortem accipere, quàm in alia viliori moneta, iuſtum eſt pactum: non ſolùm enim vſus ſimplicis quãtitatis æris alieni in genere neceſſarius eſt, ſed etiá quãdoq; vſus certæ ſpeciei monetæ. † Et ſic dicta clauſu 5
la non eſt reprobanda, ſed cum æquitatis temperamento accipienda, veluti primò, quòd propter defectum vnius aurei tantùm, ſi debitor ſuppleat in proba moneta æquiualenti, non debet reprobari oblatio.

Idem de tribus aut quatuor aureis in magnis ſummis, quia propter tam modicum defectum non dicitur probabiliter intereſſe creditoris, nec de tam leui defectu curandum eſt, l. quamuis, de conditio. & demonſtrat. Bald. pro hæreditarijs. colum. 2. de hæred. actio. Anton. Corſetus in tractat. de minimis. Idque eo magis, quo reditus eſt grauior, & quo diutius perſeuerabit, & maximè ſi creditor nihil de reliquis remittit, ſed vel cum puluiſculo
certat exigere. Fœnerator † enim præſer- 6
tim qui ſummum hunc & lucroſum duodecimæ reditum recepit, non eſt audiendus, ſi nimis oneroſus eſſe pergat, vel nimis acerbus exactor, l. ſi ſeruos. C. de pignor. actio. l. ſi benè. de vſur. quod eſſet, ſi propter vnum vel alterum aureum deficientem, vel paulò leuiorem, vellet totam oblationem cauillari, nec admittere debitorem, qui fortè prædia redemptionis cauſa vendit, vel eius procuratorem ad ſupplendum quod deeſt in proba moneta, ſed vt ſemper totus reditus currat. Huiuſmodi nimis ſordidas & infeſtas ſcrupuloſitates ſpernere iudices debent, dicta l. ſi ſeruos, dicta l. ſi benè facit, l. ſicut, §. ſi debitori. quib. mod. pig. vel hypoth. ſol.

Secundo, ſi † creditor ſortem numera 7
uit in ſpecie rara minuſq; frequenti, putà in antiquis aureis vel [illegible]ratis, vt difficilè ſit debitori tempore redemptionis tot ſimiles ſpecies ſimul cógregare: tunc enim ſufficit in alia proba & frequenti ſpecie aurea ſortem reſtituere, nec valebit pactum

quantùm ad illam ſpeciem raram, minuſque frequentem: quia facultas redimendi eſſet minùs anguſta. & ſic non eſſet libera, quod eſt contra ſubſtantiam horum redituum:

8 † Idem ſi tempore contractus ſpecies numeratæ frequentes erant, ſed poſteà ſucceſſu temporis raræ? tunc enim ſufficit in alia frequenti ſpecie ſimilis materię ſortem reddere, quemadmodum ſi interim reprobatus eſſet curſus ſpecierum aurearum numeratarum: tunc enim ſufficit in alijs tempore redemptionis vſitatis ſpeciebus aureis ſortem reddere: & hactenus valebit illud pactum, prout etiam ipſa rei æquitas ſuggerit, quę in his attendi debet, l. in omnibus, de reg. iur.

9 Tertiò, † ſi ſors ſit numerata in multifarijs ſpeciebus, putà mille in centum ſolatis, centum coronatis, centum ducatis, cẽtum roſatis, &c. Sufficiet enim totam reddere in vna ſpecie, nec admittendum pactum contrarium, tanquam nimis captioſum & oneroſum.

10 Quartò, † ſi conſtet quòd creditoris nullo modo interſit: vt enim ob id aliàs admittitur ſolutio in alia proba ſpecie aurea; ita ſi conſtet quòd tunc creditor volebat cum effectu aureos permutare cum minore moneta, ita quod non recuſat oblationem debitoris pro maiori parte in minore moneta conſiſtentem, niſi vt officiat: non erit audiendus, ſed ſi de hoc conſtet, iudicanda erit oblatio valida, quoniam non licet creditori dicto pacto, vel etiam alio iure ſibi competenti vti ad officiendum, & non ad ſeruandum quod ſua intereſt, text. in l. in fundo. §. conſtituimus, de rei vend.

11 Circa hæc occurrit quæſtio quotidiana; ſi ambigitur de pondere & probitate monetæ, vt ab aurifice probanda ſit, cuius expenſis id fieri debeat? Et Bart. quem omnes in hoc ſequuntur in l. Paul. col. 1. nu. 4. reſpondet, communibus impenſis, per l. 4. § 1. fin. regund. & placet, niſi iam conſtaret pecuniam eſſe probam, & creditorem non niſi cauſa vexationis petere.

Sed quandoque audiſſe recordor reclamãtes monetales, quaſi ad ſe ſolos ſpectet probare & reprobare monetam, ſicut & cudere. † Atqui duplex eſt probatio vel re- 12
probatio, altera iudicialis & definitiua, q̃ ad dom. præfectos monetarum ſpectat, altera extraiudicialis & probabilis, quæ ad quemlibet eius rei peritum ſpectat, vt ad quoſuis campſores & numularios, quos Græci ἀργυρογνώμονας vocãt, & eſt mos antiquus, vt olim Ariſtoteles Rhet. lib. 1. ca. 37. dicens: ὥσπερ ἀργυρογνώμων κριτής ὅσιμ ὅπως ὁ διακρίνῃ τὸ κίβδηλον δίκαιον καὶ τὸ ἀληθές. Confert enim iudicem argẽtario, vt ſicut ille numũm adulterinum à probo, ita hic iuſtum & verum à fucato & iniuſto diſcernat.

Cæterùm ſi non agitur de ſimplici probitate vſuali monetæ, ſed de conflatura, non ad ornamenta vel vaſa per artificem conficienda, ſed ad penitiſſimè expurgandam vel probandam puritatem materiæ, monetales id ſibi apud nos vendicant, & ab eis fieri vidi, † tam per aquam chryſul- 13
cam, quàm per ignem, quibus fit aurũ obrizum & excoctiſſimum: niſi quod Plin. li. 33. cap. 4. refert exactiorem purgandi modum, per auripigmentum, qui non eſt in vſu ob nimium damnum, & intertrimentum auri. Sed quod ad ſimplicem probationem attinet, citra conflaturam nõ eſt certius experimentum, quàm Heraclio † ſiue 14
Lydio lapide: quoniam ſemper vniformiter ſe habet, & æquale præſtat experimentum, quod non eſt in igne, qui quandoque intenſioris, quandoque remiſſioris eſt caliditatis, pariter nec in aqua chryſulca, quæ etiam quandoque acrioris aut lenioris eſt temperaturæ: ſed lapis ſemper idẽ. Hinc ait Plin. libr. 33. cap. 8. his coticulis peritos cùm è vena, aut lima rapuerint experimentum protinus dicere quantum auri ſit in ea, quantum argenti, vel æris, ſcrupulari differentia, mirabili ratione, non fallente.

SVMMARIA.

1 Mutuum in qua moneta refundendum.

2 Mutuum reddere in eadem ſubſtantia, quantitate, menſura & pondere.

3 *Valor tempore contracti mutui in redditione attendendus, quod probatur aliquot rationibus. nu. 34. & ſeq.*
4 *Materia & forma monetæ in quantum moneta ipſius monetæ, forma & materia non eſt.*
5 *Mutuum certæ ſpeciei monetæ, valorem non maſſam continet, & nu. 62.*
6 *Pecunia non eſt merx.*
7 *Numiſma vnde.*
8 *Explicatur l. ff. de contrah. empt.*
9 *Monetæ curſus & inſtitutio Iuriſgen.*
10 *Pecunia ſine principis authoritate non cuditur. & nu. 13.*
11 *Nvmus an mutari poßit.*
12 *Numi leges figere & refigere, ſuadentes nocentiſſimi Reipub.*
14 *Numi æſtimatio publica, eſt bonitas intrinſeca.*
15 *Antiquorum diſtinctio intrinſeca & extrinſecæ bonitatis.*
16 *Bonitas intrinſeca.*
17 *Bonitas extrinſeca.*
18 *Moneta habebit ſemper vnum valorem vſualem etiam vbiq;.*
19 *Recedere à publica æſtimatione ſub pœna capitali non licet.*
20 *Obligatio ad pecuniam ſemper certa dicitur.*
21 *Stipulatio pecuniæ quare certa.*
22 *Pecunia numerata ſemper petitur condictione certi.*
23 *Condictione triticaria quæ petantur.*
24 *Triticaria inuentio ab Accurſio tradita ridetur.*
25 *Certum quod eſt, non petitur triticaria actione.*
26 *Explicatur l. vbi autem ff. de verb. oblig. contra Accurſ.*
27 *Explicata l. 2. ff. de triticaria.*
28 *Veterum Roman. ſcrupuloſitas in actionibus.*
29 *Triticariæ origo vera quæ.*
30 *Pecunia recipit functionem in alia etiam alterius ſpeciei.*
31 *Stipulanti denarios an ſpondere liceat aureos eiuſdem quantitatis.*
32 *Pecunia in mutuo & venditione vt quantitas.*
33 *Mutuum dans & accipiens, reſpicit valorem vſu alieni.*
34 *Valor monetæ mutuatæ cuius periculo decreſcat.*
35 *Vinum mutuanti redditur eiuſdem bonitatis.*
36 *Argumentum ab intrinſeca bonitate vini ad extrinſecam pecuniæ valet.*
37 *Pecunia mutuata reprobata, debetur eius valor.*
38 *Abſurdum eſt locupletari, cum alterius damno.*
39 *Oppoſiti ad oppoſitum eadem quæ propoſiti ad propoſitum ratio.*
40 *Obligatione ad certam monetæ ſpeciem concepta, ſoluitur etiam in alia minori.*
41 *Mutuum an ſolui poßit in alia moneta iuxta valorem tempore contractus, negatiuè.*
42 *Bonitas & materia magis, quàm forma monetæ attenditur.*
Zygoſtates quis ſit.
43 *Subſtantialia legitimæ monetæ quæ ſint.*
44 *Moneta in contractibus deducitur, vt ſimplex valor.*
45 *Creditor, ſi actum ſit de certa ſpecie monetæ, aliam inuitus non recipit.*
46 *Valor extrinſecus an verè augeatur.*
47 *Aeſtimatio aurei creſcit propter deteriorationem minutæ monetæ.*
48 *Commodum ſuperueniens non debetur ei, cuius ope non fit.*
49 *Lex communiter lata in omnes, reſpicere debet omnes.*
50 *Augmentum certæ monetæ ſuperueniens debetur, cui ipſa ſpecies.*
51 *Creditor florenorum non debet damnificari per deteriorationem minutæ monetæ.*

Rr 3 52 Cre-

52 Creditori obſequioſo magis, quàm debitori tenaci fauendum,

53 Obligatio ad certam quantitatem, & ad certam ſpeciem differunt.

54 Qui debet in ſpecie, tenebitur in ſpecie perſoluere.

55 Decem dolia vini in eadem bonitate & numero, mutuans ſoluit, neq; precium aſcendens quid mutat.

56 Variatio valoris monetæ adſcribitur caſui fortuito, & quare.

57 Vniformem debere eſſe omnium totius orbis bonitatem & æſtimationem monetæ.

58 Monetæ cudendi ius an ſoli Imperatori quandoq; reſeruatum.

59 Monetæ ſpecies vna tantùm duplici modo mutatur.

60 Mutatio vera materiæ & indicaturæ non nocebit creditori & nu. 62 63.

61 Aureus intrinſecè mutatus, aureus non eſt.

64 Conſuetudo ex eo quod communiter accidere ſolet, non probatur, contra Doct.

65 Obligatione cōtracta in certa monetæ ſpecie in ea ſolui debet.

66 Applicatio ad caſum & deciſionem vel reſponſionem. & nu. 68.

67 Moneta minuta ſoluto ſemper impurior.

69 Obligatio certæ ſpeciei & certi numeri cuius effectus.

70 Bonitas intrinſeca vini & ſimilis ſpeciei, à bonitate pecuniæ diuerſa ſunt.

71 Idem in bonitate vini extrinſeca.

72 Vini bonitas extrinſeca venit tantùm mero Iudicis officio.

73 In mutuo vini non petitur æſtimatio.

QVAESTIO. XCII.

1 NOnageſimoſecundò † ad maiorem præcedentium & ſequentium declarationem expedit hanc non minùs controuerſam, quam tritam quæſtio. ἀναλυτικῶς excutere de mutuo, per mille aureorū ſolatorū, facto anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſexto, quo ſolatus valebat quadraginta ſolidos tantū: ſed dū repetitur, putà anno ſeſquimilleſimo triceſimo ſecundo, valet quadraginta quinque ſolidos. An debitor deducere poſſit incrementum valoris, & ſic ſoluere 889. aureos tantùm cum quinque ſolidis Turonenſibus? Et contrà ſi decreuerit, an teneatur ſupplere valorem tempore mutui currentem?

2 † Videtur quòd non, quia mutuum debet reddi in eadem ſubſtantia & quantitate, numero vel mēſura, & in eadem bonitate intrinſeca, hoc eſt bonitate ſubſtantiæ, quæ mutuata fuit. Cæterùm extrinſecus valor nō attenditur, niſi poſt moram, l. 3. in fin. de actio. empt. & not. in l. vinum. ſi cert. pet. Igitur ſiue valor extrinſecus citra moram auctus fuerit, non poteſt debitor hoc augmentum deducere, nec minorem numerum aureorum offerre, quia nō redderet tantundem in ſubſtantia & numero, prout accepit & tenetur: ſiue valor ille decreuerit, non tenetur plus reddere in ſubſtantia & numero quàm accepit, nec tenetur deterioratione extrinſeca, quæ citra culpam ſuam & moram contigit. Et ita tenet Bartol. vbique in l. 1. in l. cùm aurum de auro & argent. legat. l. cùm quid, ſi cer. peta. l. Paulus. de ſolutio. Alberi. Bald. Alexan. Fulg. Paul. Alexan. Iaſ. & omnes ferè in d. l. cùm quid. Marti. Laud. in tract. moneta. colum. 5. Iaco. de Puteo. in diſputatione de mutatio. moneta. col. 3. Cal. conſil. 14. Alb. Brun. in tract. de aug. colum. 83. Hieron. Butig. in repet. d. l. cùm quid, colum. 10. num. 13. & eſt crebrior ſententia.

3 † Sed contrarium, quòd indiſtinctè debeat inſpici tempus contractus, quantum ad hunc valorem extrinſecum, de quo agitur, & expreſſim quòd debitor poſſit iſtud augmentum valoris deducere, decidit Franciſ. Curt. ſenior, in tract. moneta. ſuper d. l. cùm quid. ſuprà nu. 10. 11. 12. & 13. Idem ſentit de decremēto, vt teneatur debitor ſupplere vſque ad valorem currentem tempore contractus. Sed aduertendū quòd Curt. ibi falsò citat Alber. & plures alios

alios in ſuam ſententiam, qui tamen ſtant à communi: cumque ibi de ſolo valore extrinſeco differat, citat pro ſe Oldr. conſi. 31. & alios, qui loquuntur de valore intrinſeco. Facit etiam iniuriam Bald. in l. acceptam, queſt. 17. C. de vſur. quem citat in caſum augmenti, & tamen loquitur in caſu conuerſo decrementi: nec friuola (vt inquit Curt.) ſed optima ratione mouetur, vt mox dicetur.

Multum etiam confuſè & perplexè loquuntur Doctores in hac materia, dum ſæpè in inuolutis diſtinctionibus ſuis non ſemper aperiunt, de quo valore intrinſeco vel extrinſeco ſingula membra diſtinctionum ſuarum intelligant, vt Henric. Bohic. & alij in c. quanto. de iureiur. & alibi. Nos ergo omiſſa opinionum turba, per puncta rationis ſingulatim procedemus tam exacta perſpicuitate & methodo, vt nil ambiguitatis, nihil obſcuri ſuperſit.

4 † Et primò pro ſecunda parte contra communem adduco 10. vel 11. fortes & viuas rationes. Prima, quia forma ipſa & ſubſtantia monetæ, in quantum moneta, non eſt materia vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor ipſe impoſititius: vndè quælibet moneta, in quantum talis, non deducitur in contractum, vel quamcunque diſpoſitionem, niſi ſub ratione valoris, vel quantitatis impoſititiæ tunc currentis. Et hoc quidem indubitatū eſt, quando diſpoſitio incipit & cōſiſtit in nomine quantitatis in genere, nulla certa ſpecie monetæ expreſſa vel deducta, vt quando quis fortè emptor promittit 10. vel 100. libras.

5 † Sed idem videtur, ſi incipiat, & conſiſtat in nomine certæ ſpeciei monetæ, vt ſi promittam 10. ducatos vel aureos ſolares, vel ſi certa ſpecies monetæ etiam precioſæ deducatur, vt in mutuo, de quo in themate. Patet, quia illi aurei non numerantur tanquàm maſſa, nec tanquàm ſpecies, ſed tanquàm moneta & quantitas, & ſic ſub ratione valoris & quantitatis. Fatentur etiam communiter Doctores, quòd moneta, etiam precioſa, magis conſideratur reſpectu curſus, quàm reſpectu materiæ, vt tradit Oldrad. quæſtio. 168. ad primam colum. 2. Ioan. Fab. Auth. hoc niſi. C. de ſolutio. & Inſtit. quibus mod. toll. oblig. §. 1. in fine. Anton. Butri. Panormitan. & alij in d. cap quanto. colum. vigeſima ſecunda.

† Hinc de iure pecunia, in quātum pecunia, non eſt merx, nec venit appellatione mercium, vel ſimilium rerum, nec per eas æſtimatur, ſed omnes res æſtimat, πάντα γὰρ μετρεῖ, inquit Ariſt. Ethic. 5. cap. 5. & eſt tex. l. fideiuſſorem. de fideiuſſo. & in pecunia non corpora excogitantur, ſed quantitas, l. ſi is cui. in princip. de ſolutio. Probatur etiam ab origine & inſtitutione ipſius monetæ, dicente Ariſto. in loco nuper allegato, οἷον δ' ὑπάλλαγμα τῆς χρείας τὸ νόμισμα γέγονε κατὰ συνθήκην, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα ἔχει νόμισμα, ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστὶ, καὶ ἐφ' ἡμῖν μεταβάλλειν καὶ ποιῆσαι ἄχρηστον, id eſt, κατὰ τὸ ἔκπορ, 6

† tanquàm ſubſidiarium quoddam & ſuccedaneum rerum neceſſariarum numiſma factum eſt ex compacto, ſiue ex communi quodam fœdere, & propter hoc nomen iſtud numiſma habet: quia non eſt à natura, ſed à νόμῳ, id eſt, lege, et in nobis eſt mutare, vel inutilem facere. Hæc Ariſtot. qui ſimilia ferè tradit politicôn, libr. 1. cap. 6. 7

† Idem teſtatur Iureconſul. l. 1. de contrah. empt. dicens, commerciorum expediendorum gratia electam eſſe materiam, cuius publica & perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret, eaque materia forma publica percuſſa vſum, dominiumq́; non tam ex ſubſtantia præbet, quàm ex quantitate, id eſt, iam non ſubſtantia ipſa materialis cōſideratur in numis, ſed quantitas, id eſt, valor impoſititius publicè, & perpetuò compactus, quam nuper publicam & perpetuam æſtimationem vocauit. 8

Quod ergo initio dixit certā ad hoc materiam delectam, non eò dixit, quòd ipſa ipſa materia cōſideranda ſit, vel per ſe æſtimanda,

manda poſt fabricationem numi, in vſu ipſius numi, ſed quòd ad fabricandum numum idonea ad hoc materia deligenda fuit, quemadmodum Ariſtot. d. cap. 6. ſcribit initio ad compoſitionem numi electũ ferrum, argentum, & ſimile metallum, quod ſui ſoliditate in parua quantitate publicam formam ſemel impreſſam conſeruaret, nec de facili vſu inuerteretur, qua ratione aurum propter peculiarem ſoliditatem tranſmutationi minùs cæteris obnoxiam (vt ait Leonard. Portius, de ſeſter. lib. 1. in princip.) præſtantius ad hoc inuentum eſt.

9 † Ex quibus duo corollaria colliguntur: primùm, quòd inuentio & inſtitutio monetæ, publicaque illa & perpetua (velut ex communi fœdere, vt Ariſtotel. ait, κατὰ συνθήκην) æſtimatio eſt de iure gentium, vt probat Ariſtot. libr. 1. cap. 6. & Iureconſul. in d. l. 1. de contrah. empt. & omnia iura, quæ dicunt de iure gentium eſſe contractum emptionis & venditionis, ergo & pecunia ſignata æſtimatio & fides. Et ita rectè decidit Bart. in l. 1. de contrahen. emptio. dicens, numum non eſſe introductum de iure ciuili, ſed de iure gentium. Vt enim gentes inuenerunt, & approbauerunt primum vſum rudis pecuniæ non ſignatæ, pro quantitate & pondere pecuniæ, ita mox inuenerunt & probauerunt vſum pecuniæ ſignatæ. Quin etiam circumſcripta inuentione benè ſequitur, omnes gentes vtuntur pecunia publicè ſignata, ergo compactum illud & fides pecuniæ ſemel publico ſuo charactere ſignatæ, eſt de iure gentium per locum à definitione, l. 1. in fin. omnes populi. in fin. de iuſtit. & iure. Ita etiam tenet Anton. Burgos extra de empt. & vend. in rub. num. 13. num. 14. & eſt veritas, licèt Barb. ibi friuolis rationibus controuertat.

10 † Non obſtat quòd obijcit pecuniam ſine principis authoritate cudi nõ poſſe, quia idipſum iure gentium introductum eſt, ne cuiuis priuato liceat pecuniam cudere, ſed ſolùm in communi, & de publico per communitatem ipſam, vel Remp. vel eius publicum & legitimum adminiſtratorem, ſiue ſit princeps, ſiue alius legitimus magiſtratus, qui in hoc non eſt niſi miniſter iuris gentium, quique ſi in hoc malè verſetur non ſolùm ſubditos, et commiſſam ſibi Rempub. prodit, ſed etiam iura gentium violat.

† Minus obſtat ſi alius diceret Iura gentium eſſe immutabilia, ſed numos mutabiles eſſe, dicente etiam Ariſtot. Ethico. 5. in nobis eſſe mutare vel inutiles facere: hoc enim non magis concludit: quã ſi quis colligeret contractuum fidem, authoritatem, & virtutem ideò non eſſe de iure gentium, quod contrario paciſcentium conſenſu mutari vel reſolui poſſunt. Sic ſi aliqui tantùm populi certo numiſmate vtantur, non eſt dubium, quin eorundem conſenſu poſſit idẽ numiſma mutari vel aboleri, & ita loquitur Ariſtote. Non autem ſufficeret conſenſus illius ſolius populi, apud quẽ numus ille fabricatus eſt, poſtquàm in alias quoque gentes damnauit, & compactum illud & fœdus publicum ad eos extenſum eſt, ſicut nec publicam conuentionem aut iuris gentium vni partium reſcindere licet, l. conuentionem. de pactis. quantò minus ſufficeret libido vnius vel alterius, qui quæſtui habeat Rempub. † Ex quibus liquet quanta ſit vecordia, imò perfidia, & in patriã, & in Rempub. impietas perditiſſimorum quorundam, qui ſui quæſtus & ambitionis gratia principibus ſuadent, & numos & leges ab ijs, prout libitum fuerit, figi & refigi poſſe: neque enim minus nocent, quàm qui publicum ciuitatis fontem veneno inficiunt. 11 12

13 † Præterea quòd inſtitutio, probitas, & authoratio monetæ, & fœdus illud publicum compacti valoris, æſtimationis, & curſus monetæ ſit de iure gentium, oſtendit vetus ſacra pagina Geneſ. 23. vbi Abraham emit ab Hephron agrũ ſpeluncæ duplicis, & ſoluit ei pecuniam quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ, vt habet Hebræum id eſt (vt etiam Santes vertit) tranſeuntes per mercatores. Erat igitur publicus & probatus ille curſus de iure gentium, tum quia generalis

neralis, tum quia nondum tunc erat cer-
tum ſtatutum ius ciuile: nec etiam ad v-
ſum certæ ciuitatis refertur ea probitas
& æſtimatio, ſed ad vſum mercatorũ, qui
per diuerſas prouincias negociari tunc
quoque ſolebant, vt etiam patet Geneſ.37.
Sed ad rem.

14 † Secundum corollarium, quòd pro-
priè loquendo publica illa æſtimatio ſeu
valor impoſititius & publicus pecuniæ
ſtrictè ſumptæ ſeu monetæ, non eſt ipſius
bonitas extrinſeca, vt vulgò putant, ſed
bonitas intrinſeca, patet, quia eſt eius pro-
pria ſpecifica, ſubſtantialis & formalis
bonitas & eſſentia, quæ dat ei eſſe: qua
ſublata (publica videlicet approbatione
remota) neceſſario deſinit eſſe pecunia,
vel moneta, l. eleganter. §. qui reprobos.
de pignorat. action. & tanquàm ſublata
forma interit ſubſtantia, l. Iulianus. §. ſi
quis. ad exhib. & ita ſenſerunt antiqui, vt
Azo in Brocar. Iacob. Beluiſ. & Odofred.
vt refert Cyn. l. in minorum, colum. 4. C.
in qui. cau. in integ. reſtit. non eſt neceſſa-
ria.

15 † Verùm quia iam tribus ferè ſeculis
inualuit & receptus fuit communis ille
modus loquendi, quo ſubſtantiam ipſam
metallorũ tam in puritate quàm in quan-
titate ſeu pondere vocant bonitatem in-
trinſecam pecuniæ, valorem autem impo
ſititium vocant bonitatem extrinſecam,
non mutabo, ne quam obſcuritatem aut
confuſionem inducam in doctrina, quam
duntaxat elucidare, & quam parabilem
& expeditam reddere totis viribus adni-
tor. Libenter igitur receptis vocibus, &
modo loquendi vtar, ſeruata tamen ſem-
per veritatis ſententia, cui etiam modus
ille loquendi non ineptè ſubſeruire po-
16 teſt, rectè intelligendo. † Bonitas enim
ipſius materiæ, tam interior qualitatis &
ipſius puritatis (quam monetarij Gallicè
vocant *alloy*) quam exterior quantitatis
ſeu põderis, rectè dicitur intrinſeca, quia
17 eſt ab initio, & vi ipſa naturæ. † Bonitas
autem valoris ſeu curſus impoſiti, rectè
vocatur extrinſeca, quia extrinſecus ac-
cedit.

† Secunda ratio, quia de iure pecunia 18
& quælibet ſpecies monetæ debet ſemper
eiuſdem eſſe poteſtatis, & eandem vnifor
mem indicaturam, ſeu valorem vſualem
ſemper & vbique habere, text. in l. ideo.
de eo quod cert. loc. in l. 1. ibi. perpetua æ-
ſtimat. de contrah. empt. in l. fin. C. de vet.
nu. poteſta. lib. 11. vbi hoc ſub pœna capi-
tali ſancitur. Ex quo ſequitur quamcun-
que pecuniam non deduci in contractum,
niſi ſub ratione publicę & perpetuæ indi-
caturæ, ſeu valoris impoſititij. † Ad quid 19
enim attenderetur bonitas materiæ, vel
pondus, ſi deducitur non vt maſſa, ſed vt
pecunia, cùm tunc (pœna etiam capitali
imminente) non liceat vllo modo à pub-
lica æſtimatione recedere, nec quicquam
addere, nec detrahere? Et hoc innuere vi-
detur Ariſt. libr. 1. Polit. dicens, quòd ini-
tio pecunia ſimpliciter & ruditer definie-
batur certa magnitudine & pondere me-
talli, poſtmodum verò propter nimiam
incommoditatem probandæ & expenden
dæ materiæ pecunia ſignata eſt, publico
charactere impreſſo, quo à dicto onere,
τῆς μετρήσεως, id eſt, menſurationis & proba-
tionis defungeremur. Hinc nouiſſimè
ſcripſit Hyeronym. Butigel. in repetit. d. l.
cùm quid, colum. 8. num. 22. quod in pecu-
nia ſignata, ex quo forma trahit ad ſe ma-
teriam, materia non eſt ampliùs conſide-
randa.

† Tertia ratio, quia de iure obligatio 20
ad pecuniam ſemper dicitur certa, imò
certiſſima, tex. in l. numis. de in lit. iuran.
vbi ideò negatur iuramentum in litem ha-
bere locum in pecunia, quia ſemper cer-
tum eſt, quæ & quanta ſit eius æſtimatio,
& in certis, non certis, locus eſt dicto iu-
ramento, vel alij cuicunque probationi
ordinariæ, vel ſubſidiariæ: ſed non dicitur
certa, niſi per æſtimationem extrinſecam,
quæ eſt vera propria eius indicatura. Igi-
tur præcipuè hæc æſtimatio attenditur. &
conſequenter neceſſariò procedit ad tem-
pus contractus vel diſpoſitionis, & ad cer
titudinem, quæ tunc erat: alias nunquàm
eſſet hæc obligatio certa, ſed modò ma-
ior, modò minor eſſe poſſet: prout extrin-

21 ſecus valor variaretur. † Secundò probat text.in l.ſtipulationum quædam,de verb. obliga. vbi ſtipulatio vel obligatio pecuniæ,putà decem aureorum, dicitur omninò certa: quia ex ipſa pronunciatione apparet, quid, quale, quantumque ſtipuletur, vel in obligationem deducatur, quòd non poteſt eſſe niſi per æſtimationem extrinſecam: ipſius enim materiæ alia eſt alio tempore æſtimatio, vt probat text. in l.cùm certum. de auro & argento legato. Igitur in pecunia ipſa æſtimatio extrinſeca principaliter conſideratur, & de ea principaliter actum cenſetur: alioquin obligatio pecuniæ non eſſet ſemper certa.

22 † Tertiò, probatur text.in l. 1. de condict.tritica. vbi dicitur, quòd pecunia numerata (non intelligas mutuata, quia verbum, numerata, refertur ad aptitudinem, & ſolùm apponitur ad deſignãdum, quod verbum[pecunia]ſtat ſtrictiſſimè, videlicet pro numis) ſemper petitur illa actione, ſi certum petatur. Et hoc ideo, quia ſemper certa eſt, d. lex. ſi ſtipulationum
23 quædam, d.l.numis. † Vnde licèt omnes res ſiue conſtent in re ſolida(putà ſpecies vel corpora, ſiue φυσικὰ, ſiue τεχνικὰ de quibus in l. rerum miſtura. de vſucapionib. quæ Voluſius vocat ſolida) ſiue in menſura, vel pondere,(vt quantitates & res fungibiles, ſiue aridæ, ſiue liquidæ) per condictionem triticariam peti poſſint, tamen ſola pecunia excipitur. & omninò negatur actione triticaria peti poſſe, quia ſem-
24 per & perpetuò certa eſt. † Et aduertendum, quia glo & Doct.communiter malè intelligunt, & aberrantes à ſcopo ad ſua ſomnia, & quædam ridicula diuertunt, vt dum cum Accurſ. fingunt eam condictionem inuẽtam eſſe à Tritico authore, eumque nugantur ruſticum fuiſſe, vel ſectæ Minoritarum, quibus nõ licet tangere pecuniam, vt Alberi.Bar.ibi.

Quinetiam ſenſum legis peruertunt, dum cenſent res omnes ſingulas, pecunia excepta, hac ratione peti poſſe, quum d.l. 1. ibi (omnes res) non de ſingulis generum, ſed de generibus ſingulorum loquatur, ſcilicet quòd omnes res, id eſt, ex omni genere rerum, excepta pecunia, poſſunt peti & cadere in hanc actionem: non autem quòd ſingulæ aliæ res præter pecu-
niam. † Patet, quia certus fundus, putà 25
Tuſculanus, vel Stichus, non petitur condictione triticaria, ſed certi condictione ſicut pecunia, text. in d. l. ſtipulationum quædam. Imò etiam frumentum vel triticum, ſi ipſa pronunciatione apparet certũ, vt tritici Aphrici optimi modios centum, non petetur condictione triticaria, ſed certi condictione, text.d. l.ſtipulationem, l. vbi autem non apparet. in princip. de verb. oblig. facit l.certum. ſi certum peta. tota enim hæc differentia meram formulam actionis reſpicit. Vnde cùm d. l. 1. exemplificat in fundo, non debet vniuerſaliter & præfractè intelligi, vt ibi malè Accurſi. in verbo, quare: ſed quòd fundi quoque petitio in hac actione cadere poteſt, videlicet quoties ipſa prolatione, vel libelli editione non apparet quid, quale, quantumque debeatur vel petatur, vt quando debetur, vel petitur fundus ſine propria appellatione, vt inquit idem Vlpianus in d. l. vbi autem non apparet.
† Vbi Accurſius ignorans mentem & ſco- 26
pum, non explanat, ſed more ſuo deprauat & obſcurat textum ſatis alioquin planum, dicendo ibi ſtipulationem nullam: quod eſt falſum, quia totus ille text. non tractat de nullis. ſed de validis tantùm ſtipulationibus, quarum quædã certæ, quædam incertæ ſunt, vt fundi ſine propria appellatione, id eſt, quando non certum corpus, ſed certa quantitas, putà centum iugera terræ debentur, quæ non eſt obligatio penitùs certa: quia poſſunt menſurari & tradi in varijs locis & confinibus, quæ variãt æſtimationem, & ſic quandam incertitudinem futuræ æſtimationis inducunt.

† Non obſtat l. 2. de condict. triti. vbi e- 27
tiam certũ corpus fundi, putà à quo quis vi deiectus eſt, hac actione triticaria petitur, quia facilis eſt reſpõſio. Primò, quòd ibi condictio degenerat contra violentum, ſicut & contra furem, l. 1. in fi. eo. titu.

Secun-

Secundò quòd propter ęſtimationē quanti plurimi, vel deteriorationis, et aliorum damnorum expulſionis quæ accedunt, petitio nō eſt penitùs certa, & ſic cadere poteſt in triticariam, quæ ſic dicta eſt, non ab authore (vt ineptè fabulantur) ſed ab euentu.

28 † Fuerunt enim veteres Romani moroſiſſimi & ſuperſtitioſiſſimi in actionib' iudicialibus, vt non agerent, niſi ex præſcripto formulæ, à qua qui vel caderet ſyl

29 laba, caderet à cauſa. † Cùm autem frequentiſſimæ eſſent actiones ob triticum, (quod eſt verbum generale, vt not. in l. triticum. de verb. oblig. & per Columellam de re ruſtica, libr. 2. cap. 6.) frequens erat reorum cauillatio, quòd actor ſine actione ageret, aut certi cōdictionem malè intentaret, eò quòd triticum petitum non eſſet penitùs certum, niſi (quod rarum eſt) contingeret deberi & peti certæ regionis optimum.

Quare prætores hanc ineptam moroſitatem ſua ęquitate emendantes (cùm nondum latæ eſſent leges generales Conſtantij & Theodoſij. C. de formul. & impet. actio ſub) concedebant actoribus condictionem triticariam. Cùm autem in cæteris rebus actores paſſim eadem ratione idē remedium flagitarent, quod datum erat in tritico, & Prætores concederent ad ſimilitudinem triticariæ, hoc iuſta occaſione factum eſt, vt ea condictione paſſim vſurparetur, & retento nomine originis & primitiuę inſtitutionis extenderetur, vbicunque quòd peteretur, non eſſet penitùs certum, vt ſub ea formula ſi cert. pet. tuto includi & peti poſſet ſtricto veteri iure ciuili: quod prætorium ſubſidium non fuit neceſſarium, ſed impertinens in pecunia numerata, cùm ſemper & perpetuò certa ſit, omniumq; rerum certiſſima.

30 † Quarta ratio, quia pecunia recipit functionem etiam formalem & identificā cum alia pecunia, etiam diuerſæ ſpeciei, vel materiæ, text. in l. quę extrinſecus. de verb. obl. vbi licèt nō ſolùm diuerſitas rei vel ſubſtantię, ſed etiam qualitatis inter interrogationem & reſponſionem, ſtipulationem vitiet, l. 1. §. ſi quis ſimpliciter, de verb. oblig. §. prætereà. §. ſi de alia. Inſt. de inutil. ſtipul. † tamen ſtipulanti denarios alter eiuſdem quātitatis aureos ſpondendo obligatur, & cōtrà: quia idem promiſſum videtur, & cenſetur omnimodò conformitas. Et ita intelligit & decidit Bald. in l. ſingularia, colum. 4. in 10. ſpeciali. ſi certum pet. & benè, licèt Alexan. ibi, col. 6. diuerſum ſentiat. Quæ functio & æquipollentia non poteſt conſiſtere in materia, quæ non ſolet eſſe eadem, ſed diuerſa in denarijs (qui ſolent eſſe ærei vel argentei) & aureis, ſed in ſola bonitate extrinſeca, ſeu valore impoſititio conſiſtit. 31

Cùm igitur in pecunia ea quātitas, quæ ex valore impoſititio reſultat, ſolùm vel principaliter conſideretur in contractibus, non ſolùm reſpectiuis, in quibus fit appreciatio alterius rei ad pecuniam, non ſolùm vbi præcedit numeratio pecuniæ, vt in mutuo, ſed vbicunque ſimpliciter pecunia ſtipulatur, vt probat, d. l. quę extrinſecus, ſequitur pręcisè attendi bonitatem illam extrinſecam, quæ erat tempore contractus, tanquàm ſolùm ſaltem principaliter intentam, & in obligationem deductam. Verum eſt quod Accurſ. Bar. Angel. Rapha. Cuma. Alex. & cæteri communiter ibi reſtringunt & intelligunt, quando denarij erant aurei, & ſic de eadem materia, ſed vt inquit Iaſ. colum. 1. hæc eſt diuinatio. 32

Adde, quòd non ſufficeret, quia ſupplendum eſſet etiam de materia æquè pura, quòd vulgò dicūt de eadem liga, quod eſt ineptum: quia text. loquitur de denarijs in genere, & ſic de quibuſcunque: nec requirit quòd ſint eiuſdem qualitatis vel materiæ, ſed ſolùm quòd eandem quantitatem conficiant: quod non poteſt referri, niſi ad valorem impoſititium & extrinſecum. Quare diuinatio & reſtrictio, gloſſ. & Docto. reijcienda eſt, iuxta l. C. de contrahend. emptio. l. ſi putator. ad legem Aquiliam.

Quinta ratio, quia in contractib. præſertim in venditione & mutuo, pecunia

deducitur, non tanquàm maſſa, nec tanquàm ſpecies, nec tanquàm quantitas metalli, ſed tanquàm moneta, etiam ſi de certa ſpecie monetæ agatur, putà de tot aureis ſolatis, ex quo tanquàm moneta deducitur: ergo ſequitur quòd deducitur ſub ratione valoris impoſititij, & ſic reſpectu valoris, tunc currentis, & quantitatis tunc cõrectæ, l.Rutilia Polla, de contrahen.empt. Et ſic ſemper requiritur & ſufficit ad eundem extrinſecum valorem reddere, qui erat tempore contractus, & præſertim in mutuo, quod petitur ab indigentibus temporario vſu æris alieni, tunc expendendi.

33 † Et tam mutuans, quàm accipiens videntur reſpexiſſe ad ipſum valorem vſualem & quantitatem tunc reſultantem duntaxat, prout tanta quantitas, quæ tunc petebatur, verè mutuata eſt, & conuerſa in rem debitoris, & non alia maior, nec minor mutuum autem re contrahitur. Cùm autem res de qua tempore mutui agitur, eſſet ea quantitas tunc currentis valoris, qua debitor indigebat, verè (in quibuſcunque ſpeciebus nõ refert) mutuata peruenta & conuerſa in manus & rem debitoris, ſequitur quod ad eam quantitatem principaliter contracta intelligitur obligatio, & quòd omninò tanta quãtitas poſteà reddi debet, ſiue interim valor impoſititius monetæ creuerit vel decreuerit, quia tota ratio, vis & finis mutui ad eam quantitatem ſeu valorem, qui erat tempore contractus, refertur, ergo ad illam obligatio metitur.

Et hanc ratioem aliqualiter attigit ſolus Bald.in l.acceptam, q.17.C.de vſur. vbi melius, quàm alibi loquitur, licèt alij ſoleant eum ineptè reprehendere. 34 † Dicit enim, ſi creditor mutuauit florenos, quorum poſteà valor decreuit, diſtinguendũ, aut illud accidit repentè, antequàm veriſimiliter debitor impendiſſet, & conſulendum eſt debitori, vt ſufficiat ſoluere tot florenos, nec teneatur ſupplere ad valorem, qui erat tempore mutui, cùm non habuerit commodum antiqui valoris. Aut accidit ex interuallo; & ſic poſtquàm debitor iam impẽderat & vſus fuerat in maiori valori antiquo: & debet ad illum valorem ſupplere, cuius commodum habuit, nec debet cum aliena iactura locupletari. Hæc diſtinctio veriſſima eſt, & ipſa legali æquitate fundata, in ratione præcedenti. Hinc emergunt reliquæ probationes, & efficaces demonſtrationes, videlicet.

Sexta, quia ſi creditor non mutuaſſet, tanti tunc in rebus ſuis impendiſſet, quanti valebat, debitor etiam tanti in rebus ſuis impendit. ergo debet reddere in eodem valore in caſum ſecuti decrementi. aliàs non redderet æquale, nec mutuum integrum, ſed diminutum, quod eſſe iniquum, & contra iuſtitiam commutatiuam.

† Septima, quia ſi quis vinum mutuo 35 accepit, deinde fortè illud idem, vel mala cuſtodia, vel caſu fortuito, vel etiam vini natura deterioratum reddere velit, nõ auditur; ſed debet reddere æquè bonum, vt erat tempore mutui, l.cùm quid.ſi cert. peta. Quòd ſi hoc habet locum vino eodem, ſine vlla debitoris vtilitate ſeruato, igitur multò fortius eò in bonitate ſua vtiliter conſumpto. Ergo ſi pecunia mutuo accepto minus valere cœperit, omninò ſuppleri debet vſque ad valorem qui erat tempore contractus. † Valet enim argu- 36 mentum de bonitate intrinſeca vini mutuati ad valorem impoſititium pecuniæ mutuatitiæ: quia valor impoſititius eſt verè bonitas intrinſecæ pecuniæ ſignatæ, in quantum talis, licèt hoc ipſi rudi metallo non natura, ſed extrinſecus ex compacto publico accedat. Igitur multò magis ſuppleri debet, ſaltem quando debitor pecuniam iuxta priorem bonitatem ſuam in vſus ſuos conuertit, deinde valor minutus fuit, vt hic aliàs non redditur æquale recepto & in rem conuerſo.

† Octaua, quia ſi pecunia mutuo rece- 37 pta poſt conſumptionem in totum reprobaretur, deberet ſolui alia ad æſtimationẽ mutuatæ tempore mutui inſpecto, ſecundum omnes: ergo ſi reprobetur in parte, vel quatenus reprobatur, putà per dimi-

per diminutionem valoris, deberet reddi & ſuppleri in valore, qui erat tempore mutui, per locum de toto ad partem; l. quę de tota, de rei vendic. & ita arguunt & tenent Ant. Butri. Panor. d. c. quanto. colum. 5. quod ſequitur ibidem Ioan. de Vicomercato, col. fin.

38 Nona, † per locum ab abſurdo; quia aliàs debitor haberet primò lucrum maioris valoris, in quo pecuniam impendit: ſecundò lucrum negociationis & interuſurij temporis medij, ad rationem eiuſdem valoris, ſemel in rem ſuam verſi: & ſic dupliciter locupletaretur, idque cum iactura & iniuria creditoris, qui minus reciperet quàm dederit, nempè in minori valore, & ſic minorem quantitatem.

39 Decima, † quia ſi ſuppleri debet à debitore valor imminutus poſt conſumptionem, ergo deduci debet creditori valor ſecutus poſt conſumptionem, per locum ab eadem contrariorum diſciplina: & quia quod operatur propoſitum in propoſito, operatur oppoſitum in oppoſito; l. ex duobus, l. & ſi contra tabul. de vulg. & pupil. l. ſi ex toto, in prin. de leg. 1. l. fin. in fin. de legat. 3. & per locum à viciſſitudine commodi & incommodi, l. ſecundùm naturam, de reg. iur. Et ſic clariſsimis demonſtrationibus euincitur pars affirmatiua in vtroque membro. Vlterius probatur.

40 Vndecimò, † quia ſupponitur conſuetudo, quod licèt obligatio cõcepta ſit ſub certa ſpecie monetæ, putà ad tot ducatos, vel aureos, tamen licet ſoluere in qualibet alia proba etiam minuta moneta ad ęſtimationem ducatorum vel aureorum. Et ſic tempore mutui, & paulò poſt debitor habebit ius & facultatem ſe liberandi, ſoluendo bis mille libras in qualibet proba moneta: igitur eandem facultatem habet hodie: nec auferri potuit per ſuperuentum augmentum valoris ducatorum, vt in ſimili arguit Socin. conſi. 6. colum. 2. libr. 1. quem ſequitur Curt. Iunior in conſil. 24. Et de prædicta conſuetudine atteſtantur Bart. in l. Paulus, colum. 1. & ibi Imol. & alij, de ſolut. Bart. in l. 1. in fin. de auro & argen. lega. Bald. in l. ſi quis argenti. in prin. C. de donat. in l. libera. C. de ſenten. & interloc. omnium iudic. Bart. Alex. Socin. Areti. Purpura. in l. 2. §. ſi cert. pet. Ant. Butr. Panorm. Ioan. de Vicomerca. in c. quanto. in fin. de iureiurand. Clauaſ. in verſic. pecunia, in fin. Nicol. Boerij. Deci. Burdega. 327. colum. 3. & hanc partem affirmatiuam nonnulli ſequuntur, & videtur indubitata per prædicta.

Sequitur negatiua ſententia, per decem rationes probata.

Sed nunc fortius in † contrarium argumentor pro parte negatiua. 41 Primò, quia vtcunq; pecunia ſignata tantùm vtamur, tamen non ſolus character, ſed etiam bonitas materiæ & pondus attenditur, ſaltem in monetis pretioſis, videlicet aureis & argenteis. Imò † videmus in illis magis 42 bonitatem & quantitatem materiæ attendi, quam formam ſeu characterem: & ita de facto in tota Europa, quæ ditionis Chriſtianorum eſt, obſeruatur: & à tempore immemoriali conſtat ſemper obſeruatum fuiſſe, etiam florente Romano Imperio, ſub quo ſancitum erat vniformem eſſe æſtimationem monetæ, vt ſupra num. 18. ſequen. quæſt. text. in l. 1. C. de veter. numiſ. poteſt. lib. 11. vbi non tenetur quis recipere ſolidos aureos etiam Imperatorum figura ſignatos, niſi ſint debiti ponderis & ſpeciei, hoc eſt materiæ: & in l. 1. de pond. lib. 10. vbi non tenetur etiam quæſtor Imperatoris, qui cudi fecit, recipere pecuniam auream, niſi legitimo pondere expenſam: imò non ſolùm quantitatem, ſed etiam qualitatem, id eſt, bonitatem & puritatem materiæ probare licet, l. 2. eod. titu. vbi Iuſtinianus ad hunc finem iuſsit per ſingulas ciuitates ſtare publicum Zygoſtatem. Scio quod hæc vox Græcè ſignificat libripendem publicè ponderibus & ſtateris negociatorum præfectum: ſed puto quod per dictam l. 2. in verbo, qualitate, deputatus fuit etiam ad puritatem materiæ aureorum probandam. 43 † Igitur non ſola forma & quiuis valor impoſititius, ſed

potiſſimum ipſa materia legitima & pondus ſunt de ratione, ſubſtantia, eſſentia veræ & legitimæ monetæ.

44 Ex quo conſequitur ſecundum, † quod in commercijs & omni contractu licet pecunia aurea & argentea non deducatur in diſpoſitionem tanquam maſſa, nec tanquam rudis quantitas metalli, ſed tanquam pecunia ſignata: tamen non deducitur ſub ratione ſimplicis valoris impoſititij ſiue extrinſeci & caſualis tantùm, nec tanquam ſimplex quantitas generica & abſtracta, putà tot librarum tantùm, ſed etiam, imò principaliter tanquam ſpecies ſub ratione valoris intrinſeci, videlicet bonitatis materiæ, & ponderis illius ſpeciei monetæ, quæ in diſpoſitionē deducit.

45 Et hinc eſt, † quòd ſi actum ſit certa ſpeciei monetæ, non tenetur creditor recipere in alia ſpecie vel forma, niſi conſtet quòd ſua non interſit, text. in l. Paulus, de ſolutio. quod non eſſet, ſi in pecunijs non haberetur reſpectus ad ſpeciem, ſed ad ſolam quantitatem abſtractam valoris cur-
46 rentis. † Tertiò, quia in themate non videtur verè & in effectu auctus valor extrinſecus aureorum: quoniam quanto fuerunt aucti aurei in valore ſeu numero ſolidorum, tanto idem ſolidi diminuti ſunt intrinſecus, & deteriores effecti in materia & pondere, licèt in veteri manſerint æſtimatione. Et ſic neceſſe fuit proportionaliter augeri indicaturam aurei de huiuſmodi ſolidis, alioquin cenſerentur diminuti: ſed deterioratis ſolidis non valerent maiorem huiuſmodi ſolidorum numerum. Et hoc eſt quod dicit Imol. in dicta l. Paulus, Philip. Corn. conſi. 279. in fin.
47 conſi. 287. in fine libr. 1. † quod æſtimatio aurei creſcit propter deteriorationem minutæ monetæ. Et ſic hoc modo proportionaliter augendo non dicitur augeri curſus aurei ſeu valor impoſititius, ſed ſtare & cōſeruari: quia 40. ſolidi ex his, qui cudebantur & currebāt tempore dicti cōtractus, valent 45. ex his, qui poſteà cœperūt fabricari, ſa. no. ſup. 990. nu. 1.

Multas autem interim artes callent monetales & deſpoticarum rerum adminiſtri, ad veterem & fortiorem omnem monetam expiſcandam, & ad cauendum ne priuatis veterem & fortiorem monetam habentibus liceat exportare, commutare, vel aliter expendere maiori valore, vel meliori conditione, quam ſit noua & deteriorata moneta.

Quartò, † quia etiam ſi in veritate cen 48
ſeretur auctus valor extrinſecus aurei, tamen iuſtum & æquum videtur in dicto themate creditorem habere commodum vel exceſſum, ſi quod ſit, huius augmenti. Patet, quia iſtud augmentum hodie ſuperueniens non ſuperuenit facto, nec impenſa, nec dāno debitoris, ſed generali prouidentia ſeu lege ſuperioris: ergo non debet illud commodum inuidere creditori, præſertim benefico, qui gratis & ſine vſuris mutuauit. Et ſic cum illud commodum nō proueniat de re debitoris, ſed facto ſuperioris, & lege communi, non debet à debitore deduci: quia non deduceret quod eſt ſuum, ſed quod eſt alienum, cùm ſit obligatus ad ſpeciem monetæ.

Quintò, † quia cum iſtud augmentum 49
procedat à lege communi, ad vtilitatem omnium communiter & æqualiter facta, debet æqualiter prodeſſe. Et ſic ſicut prodeſt debitori, vt poſſit de ſuis aureis ſoluere aureum ad rationem quadraginta quinque ſolidorum, illis, quibus obligatus eſt ad ſolidos, vel ſub nomine quantitatis in genere: ita debet prodeſſe creditori, cui debentur aurei in ſpecie, ſcilicet in illa moneta auri alioquin lex communiter & æqualiter in omnes lata, non reſpiceret omnes æqualiter, ſed debitoribus tantùm prodeſſet, ſolis autem creditoribus noceret, quod eſt abſurdum.

Sextò, † quia noua lex huius augmenti 50
cadit directò & immediatè ſuper certa ſpecie monetæ, idque abſolutè: ergò ſicut prodeſt habentibus de huiuſmodi ſpecie in dominio, ita debet prodeſſe his, quibus huiuſmodi ſpecies debetur. Facit ꝙ qui habet actionē ad tot aureos, vt hic mille debētur, cenſetur tot aureos habere, l. qui actionē, de reg. iu. ergo nō debet minus aureorum recipere per dictā deductionem.

Septi-

51 Septimò, † quia aliàs damnificaretur creditor ex improuiſo,& hoc propter deteriorationem minutioris monetæ ſine facto & culpa ſua ſuperuentam,quod eſt abſurdum: in debitore verò duo ſpecialia concurrerent:primum,quod poſſet deducere de augmentato numero ſolidorum, & reſtringere creditorem ad numerum ſolidorum, qui erat tempore contractus. Secundum, quod hæc deductio & reſtitutio fieret, non habita ratione, quod veteres ſolidi ſuperualebant nouis in materia & pondere:& ſic eſſet reſtrictio ad numerum antiquum ſolidorum, non tamen ad rationem antiquorum meliorum, ſed nouorum deteriorum: & ſic haberetur ratio ſolidorum veterum, quantum ad commodum debitoris duntaxat, non autem quantum ad commodum creditorum:quę inæqualitas abſurda & iniqua eſt.

52 Octauò, † quia ſequeretur quod durius ageretur cum creditore obſequioſo & benigniori: quàm creditore tenaciori, quod eſt abſurdum,§.fin. verſicu. ſed cùm peſſimum.Inſtitutio. de donatione.Patet, quia ſi creditor maturaſſet exigere mutuum ante legem augmenti latam,recepiſſet omninò mille aureos,& commodum augmenti habuiſſet: non autem æquum videtur,vt ſit deterioris conditionis, ex eo quod diutius mutuauit,& in gratiam debitoris exigere diſtulit:nec debet inopinatum incommodum referre ex liberalitate ſua: nec ferendus eſſet debitor imputans creditori dilationem, ex qua lucrũ ſentit, l.cùm in fundo.§.quod ſi mulier.de iu. do.

53 Nonò, † quia aliàs non eſſet differentia inter obligatum ad certam ſpeciem monetæ, & obligatum ad meram quantitatẽ in genere de quauis moneta: quod eſt abſurdum, quia eſt contra ius in dicta l.Paulus, & contra rationem & vſum conſuetum.Non obſtat,ſi dicatur quod immò remanebit: quia licèt obligatus ad ſpeciem monetæ deducat ſuperuentum argumentum valoris extrinſeci,tamen tenetur ſol-
54 uere in eadem ſpecie monetæ: quoniam hoc modo eſſet deſtruere obligationem creatam in ſpecie & certo numero monetæ,de qua agitur,& reducere ad obligationem certæ quantitatis genericę & abſtractæ, ſoluendam in certa ſpecie monetæ, non autem ad certum numerum eiuſdem ſpeciei, veluti cum quis promitteret centum libras in florenis, quæ obligatio differt ab ea, in qua debetur certus numerus florenorum, vt tradit Bartol.& omn s in d.l.Paulus.& vbique. Sed in themate obligatio non eſt contracta ad ſummam vel quantitatem in genere ſoluendam in aureis, ſed ad certum numerum aureorum: & ſic multum refert, quia certus numerus æquè principaliter in obligatione cenſetur,atq; certa ſpecies monetę.

Decimò,† quia obligatus ad decem dolia vini ex mutuo,nihil poteſt deducere, 55
quantumcunque prætextu maioris indicaturæ,ſeu valoris extrinſeci ſuperuenti,putà ſi tempore mutui dolium talis vini væniebat decem libris, nunc autem dolium æquè boni vini vænit quindecim vel viginti libris:nec attenditur illa caſualis & fortuita indicatura extrinſecus accidens, prout nec ſuperuenta precij vilitas citra moram. † Igitur nec debet attendi in nu- 56
mis citra morã, quia vtrobiq; eadẽ eſt ſpecies cõtractus eiuſdẽ naturæ,videlicet mutui, eadẽ ratio & habitudo indicaturæ ſeu valoris extrinſeci:quia cũ de facto ſola libidine principis augeri vel minui poſſit, debet ea variatio caſui fortuito aſcribi, ꝑ not.in l.ſi imprudentiã,de euict. & ſic idẽ iudicandũ ꝙ de indicatura vini mutuati, cũ vtrobiq; indicatura ſit valor extrinſec⁹ & fortuitus, q poteſt quò ad cõtrahentes in alterutrunq; ęquè ſe habere vel cõtingere:& ſic neuter lędi videbit̃,ſi neutra ex parte ei⁹ ratio habeat̃,arg.l.de fideicom.C.de tranſac.l.ſi pater puellę,C.de inoff.dona.

†Ex his eliſa vident̃ primũ tria prima & 57
potiſſima fundamẽta partis affirmatiuę, à quibus reliqua dependent, & ad ll.citatas in 2.ratione, & auctoritatẽ Ariſt.de vbiq; vniformi & perpetua ſemper æſtimatiõe, ſigno deſignata,reſponderi poſſet, hoc eſt verũ de iure,ſed nõ de facto:ita enim & dicebat & expediebat in toto orbe omniũ, quib. vel iura gen. cõmunia ſunt, vt eſſet eadem ſal-

ſaltem vniformis ęſtimatio & proportio, quæ etiam eſt de iure gentium,& inuentione & authoritate: vt ſuprà num.39. quod licet nunquam vniuerſaliter factum legatur, tamen iure Romano conſtat diſtrictè
58 ſancitum. † Vnde veriſimile eſt ſub Romano Imperio,& florente, hoc executum fuiſſe,& diligenter obſeruatum, quanquam ius cudendæ monetæ non eſſet ſoli Imperatori, nec Senatui, nec populo quidem Romano reſeruatum, ſed etiam particulares Reſpubl per loca monetam cudebant. & veriſimiliter ſuam certam quæque ſpeciem, hoc eſt proprio charactere, materia, & pondere, vt patet in l. creditor, in prin. de ſolutio. ita tamen vt tam in bonitate & quantitate ſeu pondere materiæ, quàm in indicatura deberent ad eandem proportionem & æſtimationē reduci in toto Imperio definitam.

Non obſtat hæc diſtinctio Bald. & æquitas, de qua ſuprà in quinta ratione, numer.33. quia dictum Bald. in 2. membro, in quo iacet tota difficultas, poteſt procedere (prout etiam tanquam alijs circumſtantijs iuſtificatiuis circumſcriptis intelligēdum eſt) quando eſſet mera, propria, & ef-
59 fectualis † diminutio facta ſine cauſa iuſtę proportionis ad alias monetas. Dupliciter autem contingit certam ſpeciem monetæ ſolam alijs in ſuo ſtatu manentibus diminui. Primò minus propriè, putà ſi aureus à tempore contractus fuerit intrinſecus,& extrinſecùs æqualiter apertè diminutus. Secundò propriè, ſi non fuit diminutus intrinſecus, ſed extrinſecus tantùm ſiue ex iuſta cauſa, putà quia (quod nunquam audiui, nec legi) prius currebat & tolerabatur in maiori valore extrinſeco, quàm deceret, reſpectu minorum monetarum, quæ non mutantur in materia & indicatura, ſiue ex alia cauſa iuſta vel iniuſta, vt ſæpè fit: vel etiam ſi non ſolùm extrinſecus apertè diminutus fuit, ſed etiā intrinſecus, non apertè, nec iuſta proportione, ſed occultè, vt fit ita, quod populus putat eundem eſſe aureum.

60 Hęc enim † eſt vera & effectualis diminutio materiæ & iudicaturæ, vel ſolius indicaturæ, quæ non debet nocere creditori, nec anſam dare debitori, qui bona moneta & in maiori valore vſus fuit, vt cum iactura creditoris locupletetur, & ſic debet ſupplere ad valorem antiquum, hoc eſt, ad priſtinum numerum ſolidorum: ſecùs ſi non eſt vera & effectualis diminutio, vt ſi contingeret aureum valere minorem ſolito numerum ſolidorum, quia minutior moneta cœpit melior & fortior cudi, quia tunc non poteſt habere locum dictum Bald. ſed ſufficiet debitori totidem aureos reſtituere, nec tenebitur ſupplere numerum ſolidorum nunc deficientem: quia ſolidi præſentes ſunt meliores, & aureus etiam hodiè valeret eundem antiquū numerum ſolidorum, ſi cum antiquis illis ſolidis permutandis eſſet: & ſic non offenditur hoc caſu, ſed ſtat communis & negatiua ſententia.

Minus etiam † offenditur in primo minus proprio caſu, in quo procedit dictum 61
Bald. quia ibi aureus præſens, ex quo apertè tam intrinſecè quàm extrinſecè minutus eſt, non eſt integer aureus, ſed pars aliqua veteris aurei: quemadmodum ſi poſt contractum deſijſſet cudi & haberi integri aurei, ſed ſemiaurei, vel beſſes aut dextantes veteris aurei cuderentur. Non enim liceret ſupplere in numis, ſed oporteret in ſemiaureis, vel alijs ſpeciebus auri ſupplere numerum receptorum aureorum: quia tunc nō dicitur facta vera dimīnutio monetæ aureę nec in materia, nec in indicatura, ſed ſolùm ſectio corporum ipſius monetæ manente eadem proportione & curſu in vtroque valore, tam intrinſeco, quàm extrinſeco.

In ſecundò autem caſu, † in quo ſolo 62
propriè dicitur facta vera & effectualis diminutio indicaturæ ſeu valoris extrinſeci, & in quo ſolo propriè loquitur & procedit dictum Bald. ſpecialis ratio concurrit, ex qua communis ſententia limitanda eſt: quia ex qualitate actus & contrahentium conſtat, quod mutuabatur non ſolùm contemplatione ſpeciei, ſed principaliter, ſaltem æquè principaliter contemplatione valoris tunc currentis. Et ſic cùm

tùm valor ille in rem debitoris verſus ſit,& poſtea de facto verè & effectualiter cõtigit diminutio,debet debitor ſupplere, etiam ſtante dicta communi ſentẽtia: non tamen tenetur in auro,ſed ſufficit in minuta moneta ſupplere , quia ſatis eſt creditorem indemnem reddere.

708 † Eodem modo reſpondetur ad tertiũ,
63 quartum, quintum , ſextum & ſeptimum adducta pro parte affirmatiua:quia in effectu fundantur ſuper illa æquitate , ne creditor inopinatè damnificetur, debitor autem indebitè cum illius iactura lucretur : quæ ratio non habet locum , niſi in dicto ſecundo caſu,in quo ex interuallo ſuperuenit vera & effectualis indicaturæ diminutio,qui eſt caſus ſpecialis limitationis ſententiæ communis & negatiuæ, quæ etiam ſi aliàs eſſet regulariter vera & firma ,tamen non obeſſet concluſioni noſtræ & ſententiæ Bal.in d.l. acce-
64 ptam.

† Non obſtat nonum , quia friuolũ eſt quòd comminiſcuntur præfati Doctor. de conſuetudine : quia non dicunt ſolitũ fieri ſolutionem in qualibet moneta inuito creditori , ſed quòd communiter ſolet recipi in qualibet ꝓba moneta , quòd conſuetudinem non arguit, ſed meram contingentiam facti, quæ vel ex mera ciuilitate creditorum accidere poteſt, vel effectu & compendio præſentis qualiſcunque ſolutionis, metuque ne debitor alioquin poſtea fruſtretur, vel etiam mero iure , ex quo tunc fortè non intererat creditoris in priori moneta ſolui, dict.l. Paul. ex quibus quantocunque tempore nulla poteſt inferri cõſuetudo vel neceſſitas generalis,per ea , quæ ſcripſi in conſu.Pariſ.§.1.gl.4.nume.11.dicendum enim fuiſſet ſolitum inuitos creditores cogi ad recipiẽdum ſolutionem in quauis moneta,etiam ſi eorum intererat,quod nunquam legitur factum , nedum probatum.

65 † Et in veritate nihil eſt de dicta conſuetudine,ſed oppoſitum notoriè obſeruatur, quòd quando obligatio contracta eſt ad certam ſpeciem monetæ, non tenetur creditor recipere in alia diuerſa deterioris materiæ , niſi forſan cõſtet quòd ſua non interſit. Verum eſt quòd dicta promiſcua & ſolita contingentia inducit, vt creditor ſeuerius & præfractè in eadem ſpecie exigens, dicatur acerbus & oneroſus, tanquã ſummo iure vtens, nullo benignitatis temperamento admiſto, contra l.ſi ſeruos.in fin.de pigno. acti.l.ſi bene. de vſur. quòd non ſemper & vbiq; toleratur, vt ſuprà nu. 266. 66

† Modò applicando hæc ad hypothe- 709
ſin q. noſtræ conſtat quòd nos ſumus in hoc ſecundo caſu,ſaltem in ſuo caſu conuerſo,qui eſt eiuſdem contrariæ rationis & diſciplinæ per iura vulgata. Notum eſt enim aureos non eſſe auctos intrinſecus, ſed extrinſecus tantùm de quinque ſolidis, ſic de octaua parte , idq̃ue per ſe & abſolutè : nõ autem propter monetam minorem intrinſecus vel extrinſecus di- 67
minutam tempore dicti augmenti † quia licèt ab eo tempore cœperint,ſeu potius ſenſim à plus centum ab hinc annis continuatum ſit (more ſolito) minutam monetam impuriorem cudi , (vt Budæus in Aſſe , & Leonard. Por. tractat. de Seſter. conqueruntur,& olim Plini. libr.33. cap. 3.) tamen hoc non obſtat duplici ratione. Prima,quia etiam aurei ſemper ſenſim fuerunt aucti in valore extrinſeco, vſque ad quadraginta ſolidos tempore dicti augmenti. Secũda quia etiam aurei ſemper impuriores mandrubuli more excuſi ſunt,ita quòd tempore dicti augmenti nõ erat neceſſe nouum augmentum indicaturæ aureorum addere, propter deteriorationem monetæ excuſæ vel excudendæ . Vnde quamuis ex tunc deterior parua moneta excuſa ſit, tamen non fuit auctus valor extrinſecus prioris & fortioris paruæ monetæ, ſed in eodem veteri curſu remanſit : & ſic nouum illud augmentum aureorum de quinque ſolidis, fuit verum & effectuale augmentum indicaturæ.

† Et ſic in q. præſenti concludendum 68
prò parte affirmatiua , etiam abſque eo quòd abrogetur communis ſententia,ſed

limitatur hoc caſu propter prædictam ęquitatem, quæ eſt de facto euidēs, in hoc, quòd aureus non extrinſecus auctus, ſed potiùs diminutus, valet hodiè 45. ſolidos, de illis etiam ſolidis, qui tempore mutui currebant & currunt, licèt tunc aureus non valeret niſi 40. Ex quibus quantum ad hanc q. patet ſolutio ad primum, ſecūdum, tertium & ſeptimum, adducta pro parte negatiua: breuitatis enim cauſa nolo ſuper ſingulis, (quę ſtudioſus indidem ſupplere poteſt) immorari.

Ad quartum autem, quintum, ſextum, & octauum reſpondetur, quòd ex quo debitor tenetur ſoluere in aureis, & ſic de pecunia ſua minuta, vel de labore ſuo acquirere aureos, & aurei pluris ſibi hodiè conſtant, quia oportet eum pro ſingulis acquirendis vel ſeruandis dare vel expēdere 45. ſolidos, vel lucrum & ſolarium 45. ſolidorum vbi ſufficiebant 40. ſolum, idque etiam de ſolidis qui currebant tēpore mutui, quia non ſunt vllo modo aucti, apparet quod iſtud nouum & merum augmentum aureorum extrinſecum directò cadit in incommodum & damnum eorum, qui erant obligati in aureis, & in commodum & lucrum eorum, qui erant obligati in genere quantitatis. Et ſic in propoſito cùm debitor non cuſtodierit, ſed expenderit ſingulos aureos mutuatos pro 40. ſolidis, valdè damnificaretur, ſi oporteret eum pro ſingulo aureo comparando dare 45. ſolidos, vel æquipollēs. Et ſic debitor non certat de lucro augmenti retinendo (cùm eoſdem aureos ante augmentum pro veteri precio expēderit) ſed de damno vitando: creditor autem nihil volens deducere, non certat de damno vitādo, quia veriſimiliter eoſdem aureos aliàs expenſurus erat precio tunc currente: nec etiam certat de fortuito vel legali commodo, ſiue damno debitoris, ſed de lucro, & de maiori ſumma quàm dederit recipienda damno debitoris, & contra naturam mutui.

69 † Ad nonum, fateor quòd hic debitor
710 obligatus eſt præciſè ad certam ſpeciem monetæ, videlicet ad ſolares aureos, & etiam ad certum numerum, videlicet ad mille: ſed dico, quòd in quantum eſt obligatus ad vtrunque ſimul, videlicet ad certam ſpeciem & certum numerum, ea obligatio intelligitur rebus ſic ſtantibus. Imò dico, quòd non ſolùm quando tacitè vt (in themate) ſed etiam ſi expreſsè conuentum ſit de reddendo ſimpliciter in eiſdem ſpeciebus & eodem numero, adhuc in dubio alio, non concurrente, non cenſetur conuentum de non ſupplendo nec deducendo vero extrinſeco augmento vel decremēto, niſi ſpecialiter expreſſum ſit, vel niſi iam tempore contractus periculum mutationis immineret, vt in exemplo. infr. q. ſequent.

Tunc enim cenſetur ea pactio ſpeciei & numeri cauſa tacitæ tranſactionis periculi imminentis facta, aliàs non cenſetur facta, niſi ad maiorem expreſſionem, quòd non licebit eandem ſummam in diuerſa ſpecie monetæ etiam æquipollenti reddere, non autem referenda eſt ad mutationem vel deteriorationem monetæ, quæ non imminebat, nec præſumenda eſt. Et ſic ea pactio debet in dubio intelligi, rebus ſic ſtantibus, prout etiam eſt de natura omnium contractuum. Et ſic cenſetur actum de aureis eiuſdem bonitatis & valoris extrinſeci vel indicaturæ, cuius erant tempore mutui, non autem maioris, nec maiorem ſummam conficientibus, quàm debitor receperit & in vſus ſuos conuerterit. l. cùm quid, ſi cert. peta. l. Rutilia Polla. de contrahen. empt. ſed nunc verè & effectualiter plus valēt, etiam habito reſpectu ad monetam paruam currentem tempore mutui, quia tūc mille huiuſmodi aurei valebant quadraginta millia ſolidorum, tunc currentium: ſed nunc valent quadraginta quinque millia ſolidorum etiam de ſolidis currentibus tempore mutui, quia ſolidi illius temporis manſerunt & manent de facto in eadem indicatura & eodem curſu cum nouis, licèt nouiter excuſi deteriores ſint intrinſecus. Et ſic niſi debitor deduceret ſuperuentum bonitatis augmen-

mentum, damnificaretur cum effectu quinquies mille ſolidis, in quibus creditor locuplerareturt, ergo deductio facienda. Patet, quia ſi verè & effectualiter diminuti eſſent aurei, ſupplendum eſſet, vt nuper concluſum eſt, ergo verum & effectuale augmentum deducendum.

70 † Non obſtat decimum, quia reſpon-
711 deo, quòd bonitas intrinſeca pecuniæ, nõ ſunt ſimilis nec eiuſdem habitudinis & rationis: quia in vino & ſimilibus eſt merè extrinſeca nihil commune habens cũ ſubſtantia rei mutuatæ: imò etiam eſt impertinens, nec eſt in conſideratione in mutuo: aliàs non diceretur vinum mutuari, ſed vendi: ſed in numis bonitas extrinſeca eſt conſubſtantialis, & de eſſentia pecuniæ, vt ſupr. in princ. 92. huius. quæſt. Et dato quòd hodiè etiam bonitas interuſurij conſiderabilis eſt de ſubſtantia, ſaltem in moneta precioſa, tamen etiam bonitas extrinſeca æquè conſubſtantialis eſt, & æquè principalis, & etiam tempore diſpoſitionis (præſertim in numero, quòd temporarij vſus pecuniæ gratia fit) principaliter intenta & conſiderata, & ſic in eadem bonitate extrinſeca reddi debet: ergo caſu conuerſo verum & effectuale augmentum bonitatis extrinſecæ
71 deducendum.

† Vlterius non valere augmentum d. l. cùm quid, & de bonitate extrinſeca vini ad pecuniam, probatur: Primò, quia bonitas extrinſeca vini vel ſimilis ſpeciei non eſt certa, ſed de ſe variabilis, prout eſt benè accidentalis, & ſic variatio non eſt inopinata, nec cõtra naturam rei: ſed in pecunia, prout de ratione & ſubſtantia pecuniæ eſt certa perpetua æſtimatio, ita eius variatio eſt contra naturã
72 pecuniæ, & contra ius. per iura ſupr. nu. 18. cum ſequent. quæſt. † Secundò: quia in vino bonitas extrinſeca non venit iure actionis, ſed mero iudicis officio, vt not. omnes Doctor. in d. l. ſed in pecunia, cùm bonitas extrinſeca veniat æquè principaliter, vt ſup. quæſt. 1. venit ab initio iure obligationis & actionis: igitur in pecunia inſpicitur tantùm æſtimatio, quæ erat tempore contractus, per textum in l. fundum Cornelianum. de nouatio. vbi Bartol. & omnes. & in dict. l. vinum. & vbique.

† Tertiò, quia in vino vinum tantùm 73
peti poteſt, non autem æſtimatio, vt not. Bart. & omnes in d. l. cùm quid: ſed in pecunia, ſi decem aurei mutuati ſunt, poſſunt peti denarij vel liberæ eiuſdem quãtitatis impoſititiæ: quia de iure tantam functionem & æquipollentiam recipiũt, vt nec ſtipulationis quidem forma offendatur, ſi quis interroget de denarijs, & alter reſpondeat de aureis, vel contrà ad eandem æſtimationem. text. in l. quæ extrinſecus de verbor. obli. Si igitur ab initio ineſt æſtimatio iure actionis, & ab initio peti poteſt, igitur eadem ęſtimatio, quæ erat tempore contractus, poſteà peti poteſt, ſiue interim creuerit, ſiue decreuerit, ſaluo æquitatis temperamento, de quo ſupr. numer. 33. Item cùm mutuum re contrahatur & valor impoſititius tunc currens ſit res principalis, ſaltem æquè principalis, quæ deducitur in contractũ mutui pecuniæ, ſequitur quod mutuum ad eundem valorem limitatum & contractum intelligitur, prædicta æquitate ſalua. Et ſic iam nec communis opinio ſubſiſtere poteſt, nec eo quidem prætextu quaſi neuter lædatur: quia imò ſtante cõmuni, alteruter lędi poteſt, & vtrique periculum imminet, ſed ſecundum nos, tẽpus contractus inſpiciendo neuter lædi poteſt, ſed vtrique ſeruatur quantum dedit vel habere ſperauit & debuit. Habes quæſti. ab imis ipſis rerum fundamentis radicitus erutis nouiter excuſſam & deciſam, nec tamen tot argumenta tanto molimine digeſſi ad hanc ſolam quęſtionem decidendam, in qua ſufficiebat æquitatis diſtinctio, de qua ſup. num. 33. ſed ad vniuerſam materiam aperiendam, vtq; breuius defungi liceret in quæſtionibus ſequentibus, præſertim in concluſione totius materiæ quæſt. fin.

Addidit hæc Matth. Boiſſ. Doctor.

MOLINAEVS hanc quæſtionem 92. plus quam ſubtilibus rationibus, contra communem ſententiam Doctorum, propoſuit. Itaque ab eadẽ cauendum. Nam communis interpretum eſt ſententia, in tot ducatis, aureis in auro, vel ſub eadem æſtimatione, tempus ſolutionis non attendimus eiuſdemue tẽporis valuationem, ſed contractus. Neq; enim qui ſibi prouidere voluit in tot ſcutis, ſiue aureis in auro reddendis, non pẽdere ab augmento vel deminutione futuri temporis, ſed certus eſſe voluit, de reſtituendis tot numero ſcutis, ſiue aureis in auro, vel ſimilibus ſpeciebus. Ita tradit Gabriel. in commun. opin. lib. 3. de ſolut. cap. 2. limit. 1. & ſequ. Vide Crauett. conſi. 47. per totum. Item Brun. de Monet. limit. 8. & part. 3. Molin. quæſtio. 93. numer. 1. Laudenſ. de Monet. numer. 29. & ſequ.

Ad clauſulam verò inſertam. num. 69. item quæſt. 1. num. 14. Rebus ſic ſtantibus. Adde, hanc clauſulam in omnibus actibus, diſpoſitionibus, promiſſionibus, priuilegijs, & Statutis intelligi. Textus elegans in l. cum quis, ff. de ſoluti. in l. quod ſeruus, de conditi. ob cauſam, l. quæro. §. inter locatorem. ff. locat. Tiraquell. latiſſime in l. ſi vnquam de donation. in præfat. numer. 167. in tract. Ceſſant. cauſa. Benintend. deciſ. 63. Cœpoll. cap. 50. de ſeruit. Roman. conſil. 23. numer. 22. Viui. in commun. opini. libr. 2. in verbo conductor. Vitalis in clauſ. contract. Afflict. deciſ. 328. Boer. deciſ. 204. nume. 21. Chaſſa. in conſuet. Burg. Quinimo hæc clauſula etiam operatur, vt à iurata promiſſione, vel renunciatione recedere liceat, ſi res in eodem non ſit vel permaneat ſtatu, Decius in reg. in ambiguis. Tiraquell. vbi ſup. de hoc vide Cacher. deciſ. 91. nume. 14. 15. & 16. vbi explicat, ſi veriſimiliter non ſit cogitatum tempore actus de noua cauſa contingente in futurum, vide omnino de eo quando clauſ. prædict. locum habeat vel non habeat. Andr. Alciat. reſponſ. 137. nume. 4. vbi quod non trahatur clauſ. ad caſum, de quo potuit tempore contractus cogitari ſed ad eum tantum qui inopinàte ſuperuenit. l. qui iure de teſt. mil. Rom. conſ. 294.

SVMMARIA.

1 *Hypotheſis huius quartæ quæſtionis.*
2 *Perpetua & vniformis numorum æſtimatio.*
3 *Obligatio ad certam ſpeciem & certũ numerum an ſtringat.*
4 *Verbum vnum efficax tantum valet, quantum mille.*
5 *Aurei augmentum vel decrementum ſequuntur precia rerum.*
6 *Contractus & diſtractus eodem iure regulariter. & nu. 11.*
7 *Aurei bonitas extrinſeca ferè magis, quã intrinſeca inſpicitur.*
8 *Aurei valor emptione rei, non materia attenditur.*
9 *Emptor debitor generis eſt.*
10 *Valor precij in examine deceptionis vltra dimidium attenditur à tempore contractus.*
12 *Supplementum læſionis fiet ad æſtimonem precij tempore contractus.*
13 *Vera reſolutio quæſtionis propoſitæ cum reſutatione argumentorum contrariorum.*
14 *Contrahentes ſe ſubieciſſe aleæ nõ eſt præſumendum.*
15 *Ratio eadem cum quæſtione vel dictio non valet. & nu. 17.*
16 *Explicatio l. 2. C. de veteris numiſma. poteſtate.*
17 *Valor impoſititius eſt etiam bonitas intrinſeca.*
19 *Ratio quare plurimi quandoque grauiter in facto errent.*

20 Pa-

20 *Paradigma authoris pro ſolutione quæſt. præſentis.*
21 *Aureorum ſimplex expreſſio ſufficit ad obligandum in ſpecie.*
22 *Paradigma aliud.*
23 *Variatio modico tempore duratura nõ eſt attendenda.*
24 *Modus vtrique parti tolerabilior eligendus*
25 *Aeſtimatione publica ſublata, debitum tamen ſoluendum.*
26 *Anglica lues, prodigioſa circa monetam.*
27 *Angli Carolum VI. Regem Galliæ mente captum detinent ope Philippi Burgundiæ ri. & num. 28.*
29 *Conſilium malum conſultori peſſimum.*
30 *Ioannes Vicomercatus Ticini iura Pontificia docuit.*
31 *Valor monetæ vbi crebrò mutatur, bonitas extrinſeca non attenditur.*
32 *Quæſtionis præſentis concluſio.*
33 *Medici indocti vno collyrio omnes morbos curant.*

QVAESTIO XCIII.

NOnageſimotertiò, ęquè neceſſe eſt excutere quid in alijs cõtractibus & obligationibus, putà, in venditione, retractu, redemptione, dote, depoſito, legato, & alijs infinitis. Vt autem infinitas diſputationis vitetur, & hęc, quantum fieri poteſt, certa, noua, & methodica ratione decidantur, exactè diſcutiemus caſum vnum, deductis vtrinq; quàm breuiùs licebit, & inuicem collatis radicalibus argumentis, vt ſic reliqui quoque caſus plani fiant.

1 † Capio ergò caſum venditionis, vtpote frequentiorem & latiùs patentem. Fac domum venditam pro mille aureis ſolatis, traditam & nihilominus locatam emptori pro triginta vel quadraginta aureis ſolatis donec precium ſoluerit, iuxta no. in l. ſicut emptio loca. tempore verò contractus aureus ſolaris valebat tantùm 40. ſolidis: cùm autẽ poſt aliquot annos cœpiſſet valere 45. ſolidis, emptor obtulit 889. aureos tantùm, cum quinq; Turonenſibus, & ſic deducendo augmentum, an potuerit?

Et communis eſt ſententia, quòd non, ſed quòd præcisè teneatur mille aureos ſoluere abſque deductione augmenti, & ſuppletione decrementi, & quòd citra moram non attenditur variatio valoris, ſiue creuerit, ſiue decreuerit. Sed hęc cõmunis ſentẽtia refellitur, primò, quia eſt abſque lege: quippè iura nunquam præuiderunt, nec deciderunt hanc quæſtionem, cùm de iure nõ poſſit eſſe locus huic variationi, ſed ſancitum ſit, † vt perpetua & vniformis ſit numorum æſtimatio. 2
l. ideò de eo, quod cert. loc. l. 1. de contrahen. empt. l. fina. C. de vete. numiſ. poteſt. lib. 11. Secundò, dicta communis opinio fundatur in l. cùm quid, ſi cert. peta. & in eo quòd valor impoſititius numi ſit bonitas extrinſeca, ſicut æſtimatio caſualis vini mutuati, venditi, vel aliter debiti.

Sed iſtud fundamentum eſt falſum per not. in fi. quæſt. præced. quia in vino & ſimilibus æſtimatio eſt merum accidens, nihil habens commune cum ſubſtantia rei: in numis verò huiuſmodi valor impoſititius eſt proprium ſubſtantiale ipſius numi, & ſic non propriè bonitas extrinſeca, ſed intrinſeca. Duo enim ſunt ſubſtantialia numi, videlicet legitima materia in qualitate & pondere, & publica & compacta æſtimatio. q. 92. nu. 41.

Altiùs ergò inquirenda veritas. † Inprimis pro venditore & communi ſentẽtia arguitur, primò quia vẽditio facta eſt ſub certa ſpecie monetæ, videlicet aureorum ſolatorum, & ſub certo numero, videlicet mille, ita quòd obligatio precij reſtricta eſt & determinata (prout fieri potuit) ad certam ſpeciem & numerum, ita quòd emptor præcisè obligatus eſt ad ſpeciem & ad numerum numorum conuentum. Igitur nõ poteſt deducere argumentum ſuperuentũ, quia eſſet detrahere 713 3

numero conuento, qui non minus eſt in obligatione, quàm ſpecies côuenta, vt patet ex tenore verborum contractus, cui ſtandum eſt.

Neque enim dubium eſt, quin vendi potuerit, vt pro ſumma librarum cuiuſuis monetæ ita pro qualibet certa moneta, & certo numero, & quin præciſè (ſi conſtet) ſtandum ſit, nec meliùs conſtare, quàm ex verbis expreſſis. l. non aliter. §. 1. de legat. 1. nec eſt aptiùs mentis noſtræ teſtimonium. Bal. l. ad recognoſcẽdos. C. de ingen: manum. Et alioquin non referret dicere, vendo pro mille aureis, vel pro tâta ſumma, quantum valent mille aurei, ſoluẽda in aureis, & ſic detracta obligatione certi numeri aureorum, quod eſt abſurdum, vt ſuprà q. 92. nu. 52. & etiam aſtringerentur côtrahentes ad exprimendum tot aureos præciſè debitũ iri, ſiue plus, ſiue minus tempore ſolutionis valeant, quod eſt
4 abſurdum, † quia tantum valet vnum verbum efficax, quantũ mille, nec eſt ſuperflua verborum expreſſio exigenda. l. fina. C. de donat. licèt non officiat. l. teſtamentum. C. de teſt. igitur ea breui pactione videntur partes de futuro incerto augmento vel decremento tranſegiſſe, ex quo & ad certam ſpeciem, & ad certum numerũ ſe limitauerunt. Et præſertim vbi non eſt inſueta huiuſmodi monetarum mutatio & variatio, vt ſub hac deſpotia: & ſic videntur cortrahentes ſatis præuidiſſe, & nihilominùs, imò eo magis ita conueniſſe: & hæc eſt potiſſima ratio.

Secunda huic depẽdens, quòd neuter videtur lædi, ex quo illa ſpecies monetæ æquè ſe habet ad diminutionem, ſicut ad augmentum, not. in l. ſi pater. C. de inoffi. donat.

5 † Tertia, quia aucta vel minuta æſtimatione aurei, rerum quoq; pretia proportionabiliter augentur vel minuuntur. l. 2. C. de vet. num. poteſt. lib. 11. ad hoc Angel. in d. l. Paul. Purpurat. in l. cùm quid, num. 171. ſi cert. peta.

Quartò, quia ſi emptor ſoluiſſet, & poſteà ex pacto redimere vellet, deberet reddere ſimiles & totidem ſpecies, nec poſſet deducere incremẽtum valoris extrinſeci: ex quo non eſt concedẽda facultas redimẽdi, niſi totidẽ ſpecies reſtituendo. Et ita de conſuetudine obſeruatur, vt teſtatur Nico. Boër. deciſ. Burdeg. 327. nu. 4. Et in fortioribus terminis decidit Aymo conſ. 47. Igitur ab initio etiã citra moram ſoluere tenetur, non deducto dicto augmento, quia contractus & diſtractus eodem iure regulantur, not. in l. de tutel. C. de in integ. reſt.

† In contrarium arguitur, primò, quia 6
hi mille aurei ſunt promiſſi pro precio 714
domus, & pro eius appreciatione, ad quã finaliter poſt multas nonnunquàm contentiones deuentum eſt, vt inquit text. in l. ſi voluntate. C. de reſcind. vendit. Et ſic conſtat, vt ad valorem & æſtimationem domus, qui erat tempore contractus, ita ad valorem & æſtimationem aureorum, qui erat tempore contractus, reſpectum habitum: igitur debet in dubio ille tantùm valor attendi, niſi aliud expreſſè cautum ſit. Igitur ſi citra morã augeatur, detrahendum erit: ſi verò minuatur, ſupplendum.

† Secundò, quia mille aurei non ſunt 7
deducti in diſpoſitionẽ, inſpecta ſola bonitate intrinſeca, imò multò magis ſaltẽ æquè principaliter inſpecta & expreſſa bonitate extrinſeca. igitur ſi bonitas intrinſeca debet attendi ſecundùm tempus contractus duntaxat, vt omnes tenent in d. l. Paulus. & in d. c. quanto. & vbiq;. igitur multò magis ſaltem æquè attendi debet tempus côtractus, quantum ad bonitatem extrinſecam.

† Tertiò, quia mille aurei non ſunt æ- 8
quales domui per ſolam materiam, ſed præcipuè per eorum valorem currẽtem: ergò præcipuè debet attẽdi valor currẽs, & ſic temporis contractus. l. Rutilia, de contrah. empt. Alioquin non ſeruaretur æqualitas conuenta ſubſecuta variatione, ſed vel venditor exigeret plus, aucto aureo, videlicet maiorem ſummã librarum, quàm quæ ex precio conuento tempore contractus reſultaret, vel minus diminuto aureo: quod eſſet abſurdũ, & contra

tra

tra æqualitatem naturalem, & contẽtam contractus.

9 † Quartò, emptor eſt debitor generis, & ſic ad eum ſpectat periculum, & in totum, & in parte: igitur ſicut in totũ tempore ſolutionis inhibitus eſſet curſus dictorum aureorum debe:et in alia proba moneta ſoluere, vſque ad æſtimationem, quę tempore contractus currebat, etiã ſecundùm communem. Igitur ſi valor diminutus ſit, debet eſſe periculo emptoris, vt ſuppleat vſq; ad dictum valorem: ergò ſi auctus ſit, cedet ſuo, non venditoris commodo. l. ſecundùm naturam, de reg. iur. & ſup. num. 702. Et alioquin ſi communis opinio eſſet vera, ſequeretur maximum inconueniens, ſcilicet quòd emptor, dum continuat mercedem conductionis, captaret tempus, quo valor aureorum imminutus eſſet, vt de facili poteſt contingere, & tunc precium offerret longè diminutum, quòd cogeretur venditor recipere, quod eſt iniquum: & ſi communis ſententia neutro caſu augmenti vel diminutionis ſtare poteſt.

715 † Quintò, quia ad ſciẽdum, an emptor
10 vel venditor ſit deceptus vltra dimidiam iuſti precij in dicto contractu, non inſpiceretur quantum valebant aurei tempore ſolutionis vel reſciſſionis, ſed duntaxat quanti valebant tempore contractus, l. ſi volũtate. C. de reſcin. ven. vndè ſi tempore contractus domus valebat quater mille, & centum libras, & ſic bis mille quinquaginta ſolatos ſecundùm æſtimationem ſolatorum eiuſdem temporis, & ſic læſus fuerit venditor vltrà dimidiam, ſi antequàm agat, augeatur valor ad 45 ſolidos, nõ deſinit eſſe leſus vltrà dimidiã, & agere poſſe ex l. 2. quãquàm ſi tempore contractus valuiſſent aurei quadraginta quinq; ſolidos, non fuiſſet leſio vltra, ſed infra dimidiam, & ecõtrà in emptore læ-
11 ſo. † Igitur ſic ad reſcindendum contractum attenditur valor extrinſecus monetæ, qui erat tempore cõtractus, ita ad obſeruandum & exequendum contractum in ſolutione precij.

12 † Sextò, quia eodem themate retento de venditore decepto, ſi emptor eligat ſupplere iuſtum preciũ, debet illud ſupplementum facere & ſoluere habito reſpectu ad æſtimationem, quæ erat tempore contractus, non ad augmentum aureorum ſuperuentũ: vnde non tenebitur hodie ſupplere vſque ad bis mille, 50. ſolatos, (licèt illud eſſet iuſtum preciũ tempore contractus) ſed ſufficiet vltra mille, tempore contractus ſolutos ſoluere alios mille ſolatos, & ſic computato & deducto augmento valoris, qui eſt tempore ſolutionis vel ſupplemẽti, quod ſupplemẽtum eſt vera pars precij eiuſdem naturæ, vt ſcripſi in Cõſuet. Pariſ. §. 21. q. 9. in princip. Igitur & ſi nil fuiſſet abſolutũ ab initio, ſed totum precium reſtaret hodie ſol 12
uendum, poſſet ſoluere preciũ & ſupplementum ſecundùm valorem contractus, & ſic facta de toto precio deductiõe augmenti ſuperuenti: quia vnũ & idem precium non debet diuerſo iure cenſeri, l. eum qui, in fin. de vſucapio. Quid dicemus?

† Expendamus & conferamus vtriuſ- 716
que partis rationes, vim & energiam. Et 13
certè pro venditore ſola prima ratio vrget & ſubſiſtit, videlicet quòd precium limitatum fuit & compactum nõ ſolùm ad certam monetæ ſpeciem, ſed ad certũ numerum numorum dictæ ſpeciei: & conſequenter non ſpectandum augmentum vel decrementum extrinſecum dictæ ſpeciei monetæ, ſed de incerto euentu augmenti vel decrementi tranſactum per expreſſionem & taxationem certi certorum numerorum numeri.

† Secunda enim ratio eſt pars primæ, 14
nec alioquin per ſe ſubſiſteret: quia regulariter non eſt præſumendum, quòd contrahentes velint ſe ſubijcere alicui aleæ, faci. nota. ſuprà, nume. 63. Imò hoc ipſum principaliter in quæſtione verſatur, An contrahentes intenderint præcidere ad ſummam, quam nunc mille ſolati conficiebant: an verò intẽderint tranſigere de alea. † Et non valet ratio, quæ 15
eſt eadem cum quæſtione, vel d. l. qui interrogatus. vbi Bartolus, de petition. hære-

hæredita.not.in l.fin.de offic.procur.Cæſar.

Minùs valet tertia ratio,quia d.l.de veter.numiſ.poteſt.nõ loquitur de imminutione valoris numi, quæ fit ex tyrannide per auaritiam vel abuſum Principis,hoc enim iura ignorant: ſed de ea, quæ fit ex iuſta cauſa & proportione ad reliquas monetas. Aut enim omnes monetæ pari proportione minuuntur vel augentur,& tunc procedit d.l.generaliter reſpectu omnium monetarum: quia precium diminutum vel auctum, cùm ſit vniformiter variatum, æquipollet generaliter veteri precio. Aut verò vna tãtùm ſpecies aurei minuitur reliquis monetis manentibus in ſtatu ſuo, & non poteſt d.l.procedere: quia imò tunc precia rerum remanent in ſtatu ſuo, reſpectu aliarum monetarum ſtantiũ: reſpectu autem aurei minuti non minuuntur, ſed augentur rerum precia vt ſenſus communis, & rerum experiẽtia oſtendit. Itaque in themate,cum reliquis monetis manentibus in curſu ſuo,ſolaris aureus de quadraginta ſolidis auctus ſit ad 45. non poteſt habere locum l.2. quia ptopter hoc ſolùm res,quæ valebat 20.libras, non incipit valere 22.cum dimidia, ſed vbi valebat decem ſolares, non valet niſi octo ſolares, & quadraginta ſolidos, ita quòd precium rerum reſpectu dicti aurei taliter aucti decreuit, quia valent minorem numerum aureorum, & ſic d.l. 2.rectè intellecta militat pro ſecunda parte, videlicet pro emptore contra venditorem.

17 † Minùs etiam obſtat quarta ratio,quia eadem eſt dubitatio cum quæſtione principali: igitur vt de ſecunda ratione dictum eſt. Rationes autem adductæ pro ſecunda parte,quanquàm numero ſex nõ ſunt in effectu, niſi vna, videlicet quòd mille aurei ſunt promiſſi tanquàm precium appreciatum domus, & tanquàm certa conuenta æqualitas domus, & conſequenter reſpectu valoris dictorum aureorum tunc currentis, & ſummæ ſeu æſtimationis librarum ex eis tunc reſultãtis, prout ſecundùm omnes poſt Bar.in d. l.Paulus. maior moneta per minutam æſtimatur.

† Supereſt videre,vtra ratio potior ſit, & vincat in hac quæſtio. Certum eſt autem ex prædictis, ſecundam regulariter obtinere, cùm valor impoſititius ſit etiam intrinſeca bonitas in ratione pecuniæ,& ſaltem æquè principaliter conſideretur, non obſtante communi ſententia, quam ſatis conuincimus ex no.ſuprà. Modò punctus eſt,an huic regulæ ſufficienter appareat, derogatum eſſe eo ipſo, quòd ſimpliciter conuenit de mille aureis, & ſic de certa ſpecie & certo numero numorum. 717 18

† Et ſic hæc quæſtio, & ſi miles magis ſunt facti & voluntatis, quàm iuris: quo minùs mirum eſt, ſi Doct.hactenùs in his quæſtionib.multùm dubitauerint,tantoque longiùs errauerunt & intricauerunt, quantò partim falſis fundamentis inhærendo,partim dicta aliorum perperàm & præpoſterè accipiendo, partim rerum & factorum circunſtantias negligentiùs expendendo, vniuerſam hanc facti magis, quàm iuris materiam ad certas commentitias regulas aſtringere conati ſunt, vt Martin.Lauden.Iac.Pur.Curt.Seni.& alij in tract.monetarum.Albert.Brun.in trac. de augmento. 19

† Hanc ergò quæſtionem, quam ſemel, vt ſit methodus omnium ſimilium, ἀναλυτικῶς excutimus breuiter, realiter & naturaliter hoc ſenſibili paradigmate oculis obiecto ſoluimus. 20

Fac liberam eſſe Rempub.& rectè conſtitutam, putà ſub optima ariſtocratia,& ibi communi decreto, & ex iuſtis cauſis ſtatutum fuiſſe, vt aureus qui valebat 40. ſolidos,deinceps perpetuò valeret 45.manentibus tamen ſolidis in valore & curſu ſolito. Nemo certè candidi ingenij,cuiq; nõ pleonexia, nec ſophiſtica, ſed bonum & æquũ præſtat, dubitabit, quin ſi pridiè decreti facta erat venditio pro mille aureis, liberetur emptor ſoluendo 889.aureos cum quinque ſolidis. & ſic deducto augmento.

Cùm enim ſimus in terminis veri & eſſe-

effectualis augmenti, & iſtud augmentũ
in iuſta Republ. perpetuò duraturum ſit,
nec vnquàm ſperetur vel timeatur muta
tio: quia ſi fortè fieret mutatio, non ſo-
lùm ex iuſta cauſa fieret, ſed etiam iuſta
proportione ad reliquas omnet mone-
tas, vt nec ciues, nec cæteri læderentur:
quia locus eſſet d.l.2. de veter. numiſma.
poteſta. ſequitur attento efficaci & per-
petuo augmento, quòd ſumma oblata
æquipollet perpetuò ſummæ conuentæ,
& ſic quòd non tenetur emptor plus ſol-
uere.

Idem ſi decretum factum fuit eadem
die, vel etiam pridie vẽditionis, ſed non-
dùm publicatum, vel conſtet, quòd con-
trahentes, ſaltem emptor iuſtam habeat
cauſam ignorantiæ. Cùm enim intende-
ret ſe obligare in effectu ad bis mille li-
bras tantùm, non eſt veriſimile, quòd ſe
obligaſſet ad mille aureos, ſi ſciuiſſet tot
aureos iam valere 2250. libras, nec expreſ-
ſio certæ ſpeciei & numeri aureorũ, ſuffi-
ciens eſt argumentum, aliam fuiſſe inten
tionem: quia veriſimiliter ideò expreſ-
ſit & promiſit emptor mille aureos, quia
breuior erat ſermo, quàm dicere bis mil-
le libras.

21 † Fateor, quòd ſimplex expreſſio aure-
718 orum ſufficit ad obligandum præciſè in
ſpeciebus aureorum, vtque non poſſit in-
uito venditore ſolui in minus precioſa
moneta: ſed non ſufficit ad obligandum
ad maiorem ſummam notabiliter, quàm
putabat emptor, & communiter putare-
tur aureos valere. Nec hoc caſu dici põt,
numerum aureorum expreſſum fuiſſe ad
tranſigendum de incerto futuro, vel im-
pedimenti augmento vel decremento va-
loris, cùm tunc nullum periculum muta-
tionis huiuſmodi ſubeſſet, nec ſolitum
eſſet, nec ſperaretur. Et conſequenter nu
merus non fuit expreſſus, niſi ad taxandã
certam ſummam, non autem ad tranſigen
dum de inopinata & non veriſimili mu-
tatione: & ſic prorſus ceſſat ratio primæ
partis.

Quod ſi ita eſt, etiãſi iam tempore con-
tract. augmentum ſuperuenerat, igitur
multò fortiùs ſi ex interuallo ſuperueni-
at. arg. l. Rutilia Polla, de contrahen. em-
ptio. idem ſi à vero & politico Rege ſimi-
le decrementum fiat, quòd non ſperetur
mutari.

† Contrà fac miſeram ciuitatem vnius 22
vel plurium tyrannorum libidini expo-
ſitam, & ibi inter cæteras calamitates &
direptiones crebrò monetas variari &
reprobari, tunc quandiu ea durat, locum
habet ratio primę partis. Verùm eſt enim
dicere, imminere periculum mutationis
monetæ, & ſubeſſe cauſam tranſigendi de
numero earundem ſpecierum, aduerſus
incertitudinem augmenti vel decremen-
ti. Item ſuperuento augmento, ſi emptor
vellet illud deducere, non offeret ſummã
æquipollentem ſummæ conuentę & debi
tæ, quia periculum eſt non ſolùm ne mox
augmentum illud cadat, ſed etiam ne mo
neta vilior fiat. Et pari ratione venditor,
qui non patitur deductionem augmenti,
non poteſt petere ſupplementum decre-
menti: quia ſpes eſt pecuniam mox au-
ctum iri.

† Facit, quòd variatio modico tempo- 23
re duratura non debeat attendi l. precia
rerum, ad fin. ad leg. Falc. Tum cùm euen-
tus augmenti & decrementi ſit in dubio,
non poteſt iuſtior, æquior, & medio pro-
pinquior via eligi, quàm in eiſdem ſpeci-
ebus & numero reſtituendo.

† Igitur hoc caſu hæc via nõ ſolùm tan- 24
quàm media, ſed etiam tanquàm æquabi-
lior, & vtriq; partium minus oneroſa, ſed
vtriq; vtilior, eligenda eſt. l.2. & ibi Paul.
ſi quis cautio.

† Probatur etiam, quia ſi ſublata & ab- 25
rogata eſſet æſtimatio publica & impoſi-
titia omnis pecunię, nihilominùs redden
dum eſſet debitũ, ſaltem ad quantitatem
& qualitatem prioris materiæ, ſicut ini-
tio ante pecuniam ſignatam definiebatur,
& in vſu verſabatur pecunia, μεγέθει καὶ σταθ-
μῷ, vt inquit Ariſt. 1. Politicôn, cap. 6. id
eſt, magnitudine & pondere ipſius mate-
riæ duntaxat. Ita per huiuſmodi crebras
& incertas mutationes, ſublato ſaltem
incerto & inutili reddito ſigno ſeu valo-
Vu re im-

re impoſititio pecuniæ, reddi & ſolui de-
bet in eadẽ materia, magnitudine & pon-
dere: & ſic ſub eodem numero & bonita-
te intrinſeco, de quibus conuenit, non in-
ſpecta bonitate extrinſeca, quæ iam nulla
eſt, ſicut ab initio aut dubia, capitoſa &
incerta.

26 † Nunquàm autem prodigioſiores mo-
719 netarum mutationes legi nec audiui præ
illis, quæ poſt hanc vrbem anno milleſi-
mo, quadringenteſimo, 18. à Burg. & An-
glis captam, quadriennio proximo factæ
ſunt, ita vt marca ſeu libra argenti, quæ
nouem tantùm libras tempore vrbis cap-
tæ valebat, ſenſim ob crebras huiuſmodi
deprauationes, & mutationes cœperit in-
fra quadriennium anno milleſimo, qua-
dringenteſimo, vigeſimoſecundo, menſe
Iulio, vſq; ad diem 10. Nouembris eiuſdẽ
anni, valere octoginta libras Turonenſes,
vt ex regeſtis Præfectorum monetalium
comperi.

27 † Interim autem inter cætera huiuſmo
di facinora, Angli regiam hanc vrbem oc
cupantes, Carolum quoq; VI. dudũ men-
te captum detinentes, eiusque nomine &
authoritate ad fœdera, populumq; con-
ciliandum, Francorumq; Regnum in Hen-
ricum VI. Regem ſuum transferendum
abutentes, precium monetę auxerunt an-
no. 1420. menſe Iulio, publicato prædi-
cti Caroli VI. edicto, quo aureus vale-
ret 60. ſolidos Turonenſes: certa verò
moneta aurea, cui aries exarata erat,
quadraginta ſolidos, & alia moneta au-
rea Anglica (Nobiles vocant) ſeptem li-
bras Turonenſes valeret. Anno verò ſe-
quenti milleſimo primo imminuerunt,
publicato eiuſdem Caroli VI. edicto,
quo groſſus pecuniæ, qui valebat ſexde-
cim denarios Turonenſes, iuſſus eſt qua-
tuor tantùm denarios Turonenſes vale-
re, aureus autem triginta tantùm ſolidos
Turonenſes, & numus aureus, cui aries
exaratus eſt, viginti tantùm ſolidos Turo
nenſes.

28 † Et extant adhuc hæc duo edicta tranſ-
ſcripta in libro nigro Cathophylaciæ
Procuratoris Regij, in Caſtello Pariſien-
ſi, quorum palàm eſt authores fuiſſe An-
glos: tunc enim dictus Carolus VI. men-
te quidem iamdudum captus, corporali-
ter ab Anglis ope Philip. Burgundi, cum
coniuge & filia captus detinebatur. Et ex
contractu, ſeu potiùs præſtigio, vtpotè
cum mente & corpore capto celebrato,
filiam eius Regi ſuo Henrico ſponſam
dederunt, eundemque Henricum Reg-
ni Franciæ Viceregem (Regentem vo-
cant) quandiu Carolus VI. viueret, con-
ſtituerunt, poſt eius obitum) veris filijs
præteritis, regnaturum, proutq; de facto
mortuo Carolo mox Pariſijs coronaue-
runt.

† Sed illæ Reipub. direptiones in eo- 29
rum tandem caput redundarunt: Cùm e-
nim pernicioſis his actibus diu populũ
eluſiſſent, omnique ſpe bonæ politiæ fru-
ſtraſſent, & hinc tandem populi contem-
ptum & odium incurriſſent, facilè breui
tempore, leuiori præſidio (tametſi ſupe-
riores) totius Regni finibus expulſi ſunt;
quod eis non accidiſſet, ſi'ε κγεοίκγ, ſi poli-
ticas artes (quæ non ſunt aliquid, quàm
Reipublicæ charitas & ἰυτοξ ο) ſciuiſſent
& excurriſſent. 30

† Prædictorum autem abuſum & Rei-
publ. expilationum nominatim meminit
Ioan. de Vicomercato, qui eo tempore Ti-
cini legebat, & ſcribebat in iure Pontific.
d. c. quanto, col. 4. dum loquitur de prin-
cipibus cauponatoribus monetarum, qui
pecuniam ſubindè reprobant, & expendi
vetant, ſine cauſa, niſi vt vili redemptam
conflent, & nouã debiliorem cudant. Vt
viſum fuit, inquit, noſtris temporibus de
illis Billonis reprobatis vltra montes:
quia non poterant expẽdi, emebantur ad
põdus, & hinc multi dicati, ſed quàmplu-
rimis expilatis. 720

† Sed ad rem, quacunq; cauſa contin- 31
gat & immineat dicta crebra monetę mu-
tatio, etiam ſi non ex mera libidine & ty-
rannide Principis, ſed fortè propter alias
clades & neceſſitates Reipublicæ inelu-
ctabiles (non refert) idem eſt dicendum,
vt tunc bonitas extrinſeca, quæ nulla eſt,
vel inutilis, vtpotè incerta & nugatoria,
quippè

quippè quotidiè à poſſeſſore auferibilis, non poſſit nec debeat in ratione commerciorum, quæ ſuper certa & efficaci compenſatione fundari debeat, attendi, ſed eadem ſpecies, & idem conuentus numerus numorum reddi, ſicut in debita magnitudine & pondere, antequàm pecunia ſignata eſſet: ſecùs ceſſante periculo huiuſmodi crebræ & ſordidæ variationis.

32 †Vndè cùm in terminis quæſtionis noſtræ ceſſauerit illud periculum & augmentum iſtud iuſtis de cauſis (vt auguror) factum, non fuerit momentaneum, nec nugatorium, ſed efficax & durabile, prout aduſquè in effectu durat, ceſſant omnes rationes adductæ pro creditore & communi ſententia, & habent locum omnes rationes adductæ pro debitore & ſententia noſtra. & ſic concludo, oblationem emptoris validam, & ſufficientem.

33 †Ex his nouiter per nos excuſſis apparet clara, æquabilis, & ſolida deciſio omnium infinitarum id genus quæſtionū: ſed ad maiorem elucidationem, tum quia quotidiana & vtilia ſunt, tum vt clariùs appareat, quàm in ſingulis caſibus peculiaris ſua ratio & æquitas diligenter expendenda ſit, non autem generaliter omnes & indiſcriminatim ad vnius inſtar ſtatim decidendi, more imperitorum medicorum, qui vno collyrio morbos omnes ſanari volunt, inſigniores aliquot quæſtiones ſingulatim diſputatione remota diſcutiemus. Et primò occurrit.

SVMMARIA.

1 *Emptore non ſoluente ſi retrahitur res, nihil intereſt, quomodo precium ſoluatur.*

2 *Emptor, ſolutione facta, quomodo in retractu precium recuperet, aucto valore aurei.*

Fundamentum huius deciſionis quódnam ſit.

3 *Emptor in retractu indemnis ſeruādus eſt. & num. 9.*

4 *Emptor ſi breui retrahatur, non dicitur conſiderabilem vtilitatem percepiſſe.*

5 *Emptor augmenti recentis detractionem non patitur etiam præſtita cautione, ſi breui diminuatur de refundendo.*

6 *Augmenti inopinati lucrum emptorem reſpicere debet.*

7 *Retrahens contra ius venit commune.*

8 *Interpretatio in dubio cōtra retrahentem facienda.*

Retrahens certat de commodo.

10 *Retrahens poſt multos annos ſoluit ſecundùm valorem temporis contractus.*

11 *Aureo tempore retractus diminuto quid iuris.*

12 *Imminutio recens non nocet emptori.*

13 *Emptor an ex breuitate temporis contractus indemnis dici poſſet.*

14 *Commodum contractus an retrahentem reſpiciat.*

15 *Aurei eidem non redduntur, niſi & in bonitate extrinſeca reddantur.*

16 *Temporis vicinitas in retractu damno emptoris non erit.*

17 *Extenſio à retractu proximitatis, ad dominicalem & alios retractus.*

18 *Decrementum valoris poſt moram emptoris, emptori nocet.*

19 *Pacto in emptione ſuper augmento vel diminutione adiecto, ſtandum an ſit. & nume. 20.*

QVAESTIO XCIIII.

NOnageſimaquarta quæſtio de † retractu proximitatis. Et ſiquidem emptor nondùm ſoluerit precium (vt in præced. quæſtionis themate) nō ſupereſt quæſtio, quia emptoris, à quo retrahitur, non intereſt, quomodo precium ſoluatur, dummodò liberetur erga venditorem: & ſic retrahēs eodem modo debet ſoluere venditori, ſicut ab emptore ſoluendum eſt. Conſequenter idem omninò dicendum, quod in quæſtione præcedenti, ſiue de augmento, ſiue de diminutione agatur. 1

2 † Si verò emptor initiò ſoluit dictos mille ſolatos, deindè infra annum forſan inueſtituræ, venit proximus venditoris, & vult deducere augmentũ illud poſt vẽditionem & ſolutionem precij ſuperuentũ, tũc quæſtio eſt, an poſſit. ſicut in quęſt. præced. eodẽ in cæteris themate retento, videlicet quòd ſit augmentum efficax & ſtabile? Hanc quæſtionem expreſſim format D. And. Tyraq. in tract. retract. proxi. §. 7. gl. 18. nu. 26. vbi non decidit, ſed fideliter citat omnes ordine & nũcupatim, qui de diminutione monetæ tractant, in quo multùm commodat & occurrit laboribus ſtudioſorum.

3 † Vt ergò partes noſtras circa deciſionẽ exequamur, ſimul & diſputationis prolixitatem vitemus, dicimus quòd baſis & punctualis ratio deciſionis in hac quæſt. eſt, quòd emptor à quo retrahitur, debet indemnis ſeruari per retrahentem, vt diximus in Conſuet. Pariſ. §. 13. gl. 8. q. 2. q. 5. Aut ergò retrahens venit infra annũ contractus, cùm interim ſuperueniſſet illud augmentũ, & non poteſt illud deducere, ſed præciſè tenetur mille aureos refũdere. Ratio deciſiua, quia emptor nuper totidem ſolares numerauit huius emptiõis occaſione: ergò totidem debet retrahens refundere, quia debet indemnem reddere emptorem, & redintegrare eum in ſtatu ſuo, in quo erat ante emptionem. Sed niſi reddũtur ſimiles mille aurei, emptor non redintegratur: eos enim veriſimiliter adhuc haberet, ſi nõ emiſſet, vel ſi ſoluere diſtuliſſet.

4 † Nec poteſt iuſtè dici, quòd in aliam domum, vel in alias merces impendiſſet, propter breuitatẽ temporis, ob quam nõ dicitur emptor fruitus fundo, nec aliquã conſiderabilem vtilitatẽ percepiſſe. Tum

5 † iſtud argumentũ nimis calens & recens nondùm eſt ſatis tutum, ſed dubitari poteſt de imminutione: & ſic ſiue nunc certò & abſolutè deducatur, emptor relinquitur in præſenti periculo damni, quod non eſt tolerandum, ſiue offeratur deduci data cautione reſtituendi, ſi infra non multum tempus, putà triumannorũ, contingat valorẽ huiuſmodi aureorũ diminui, adhuc non redditur emptor indemnis: quia cogeretur ſtare in ſuſpenſo, & venire per actionem & litem in futurũ, cùm ius retentionis & dominij habeat. † 6
Tum ſi propter iſtud inopinatum augmẽtum oporteat alterutrũ lucrari vel damnificari in aliquo, iuſtiùs & æquiùs eſt in hoc damnificari retrahentem, quàm emptorẽ: tum quia retrahẽs volũtariè venit ad retractum, qui ab emptore inuito exigitur. Regulariter autem magis ſubueniendũ ei, qui ex neceſſitate inopinata, quã qui ex volũtate impeditur vel grauatur, l. 2. §. fi. ſi quis cautio. † Tum quia retrahẽs 7
venit contra ius commune, cõtra emptorem aliàs tutum iure communi. l. dudum. C. ſi certum petatur... C. ſi contrah. emp.

† Et ſic in dubio faciẽda interpretatio 7,2.
contra retrahentem: tum quia actor, ſed 8
emptor vtpotè reus, fauorabilior. l. fauorabilior, de reg. iu. tum quia retrahẽs certat de quodã lucro, videlicet de auferendo ab emptore, & transferẽdo in ſe omni lucro, effectu, & commodo cõtractus, induſtria emptoris acquiſito. Igitur in dubio potiùs fauendũ eſt emptori, quàm retrahẽti, etiamſi emptor contra eum ageret. l. non debet actori. §. 1. de reg. iur.

† Sine igitur oporteat alterutrũ lucrari 9
vel damnificari, etiã in caſu claro, ſiue nõ oporteat in caſu claro, ſed dubiũ ſit alterum lucrari, alterum damnificari, meliùs eſt omni caſu emptorẽ eſſe tutũ, vt indemnis omninò recedat, damnum verò ſiue certum, ſiue incertũ remanere retrahẽti.

† Aut verò retrahẽs venit poſt multos, 10
putà quinq; vel decẽ annos poſt contractum, quia fortè emptor nondum inueſtitus erat, & apparet efficax & durabile eſſe illud augmentum, quod non eſt recenter factum, & tunc poterit illud deducere: quia propter interuallum temporis, ex quo apparet illud augmentum eſſe efficax, & quia emptor interim fruitus eſt, & multorum annorũ fructus ſuos fecit, ſimus in caſu claro, quòd emptor nõ dicitur damnum pati, quia non ſoluit niſi bis mille libras, & tantundem illi offerunt

runt in eiſdem ſpeciebus auri, ſummaq;
oblata omnino & tutò hodie æquipollet
ſummæ conuentæ & ſolutæ tempore con
tractus & ſolutionis inſpecto.
723 Sed quid caſu conuerſo, ſi tempore vē
11 ditionis & ſolutionis aureus erat maio-
ris æſtimationis, quæ dum venitur ad re-
tractum, iam interim decreuerat? Et vi
deretur diſtinguendum, vt in priore mē-
bro, per locum ab eadem contrariorum
diſciplina. Sed illud argumentum non
habet locum in hoc caſu, quia non eſt cō-
traria & oppoſita reſpectiuè ratio contra
riorum, imò ſemper manet eadem pun-
ctualis ratio deciſiua emptoris indemnis
ſeruandi. Ideò indiſtinctè ſupplendum
eſt decremētum, cùm ſit vera & effectua
lis imminutio, ſecundum not. ſupr. alio-
12 quin emptor reciperet minus, quam ſol-
uerit, quod eſſet iniquiſſimum.† Nec au-
diendus retrahens, ſi cauſetur imminuti-
onem eſſe recentem, & quod veriſimili-
ter augeri poterit: quia nō debet emptor
certo precio ſoluto dimittere acquiſiti-
onem certam, & remanere in dubio de
parte precij: quia non ſeruaretur indem-
nis.
13 † Nec etiam audiendus eſſet retrahēs,
ſi vellet dicere, quod ob breuitatem tem-
poris ſatis eſt emptor indemnis, ex quo
redduntur ei ſui mille aurei ſolares, li-
cèt poſtridiè fortè emptionis & ſolutio-
nis in valore & curſu diminuti, ex eo
quod veriſimile ſit, quod ſi emptor non
emiſſet, vel non ſoluiſſet, adhuc eandem
pecuniam haberet, nec in tam breui tem-
pore pro veteri valore impendiſſet, &
quòd cùm incontinenti veniatur ad re-
tractum, & reſtituantur ſimiles mille ſo-
lati, ſatis videtur emptor omnino in pri-
14 ſtinum ſtatum reſtitui. † Cæterùm quod
omne commodum contractus ſpectat ad
retrahentem, ita quòd nō poteſt emptor
cauſari ſua intereſſe non poſſe amplius
retrahi pro mille ſolatis tantum, quaſi
ſuum debeat eſſe commodum fortunæ &
diligentiæ ſuæ, quæ prouenit ex ſolutiōe
precij antequam aurei diminuerentur. Et
quòd iſtud commodum eſt pars commo-
di contractus, & ſpectat ad retrahentem,
ſicut commodum vtilitatis precij, & om
nium bonarum conditionum emptoris
debet ad eum ſpectare.
† Quia ad hæc omnia reſpondetur, ꝙ 15
non eſt verum reddi ſimiles aureos, niſi 724
etiam in eadem extrinſeca bonitate, quæ
æquè principalis eſt, reddantur: quia ſi
tempore contractus & ſolutionis aurei
valebant 45. ſolidos, & mox cùm retrahi-
tur, non valent niſi 40. ſemper verum eſt
dicere, quòd emptor in effectu ſoluit bis
mille ducentas quinquaginta libras, &
tamen non redderetur ei niſi bis mille,
quòd eſſet iniquum. 16
† Et quanquam ſit magna temporis vi-
cinitas, tamen ſatis eſt quod eſt aliquod
interuallum, putà trium vel octo dierū:
& quòd emptor aliàs potuiſſet eadem die
qua ſoluit poſtridiè vtiliter aliud emen-
do, vel reditum ſuper ſe currentem redi-
mendo, impendere dictos mille aureos
pro bis mille ducentis quinquaginta, &
ſic omninò tenetur retrahens ſupplere,
aliàs iuſtè cauſatur emptor ſe damnifica-
ri. nec tenetur cauſas exprimere. quia va
riæ & tnfinitæ eſſe poſſunt: & ſufficit,
quòd interim vel fortuitam occaſionem
pro mille ducentis quinquaginta impen 17
dendi amiſit. † Et quæ dixi de retractu
proximitatis, idem de retractu domini-
cali, putà feudali, vel cenſuali. Et quo-
modocunque tertius pro eodem precio
retrahere poſſit, putà ex legato ſub hac
conditione facto, vel pacto, re ad hoc hy-
pothecata, vt dixi in conſue. Pariſien. tit. 18
16. in Rub.† Quod autem dixi de ſupplen-
do decremento, limitandum, niſi illud
decrementum ſuperuenerit poſt moram
emptoris: quia tunc illi debet imputari,
non autem offerenti. Et hoc generali in
omni moratore, per l. 3. in fin. de action.
empt.
† Sed quid ſi in vēditione pactum fuit 19
quòd præciſè mille aurei ſoluerentur, &
expreſſum quòd nec plus, nec minus, non
obſtante quacunq; mutatione monetę, ſi-
ue in augmento, ſiue in decremento? Re-
ſpon. tunc ceſſare diſputationē & diſtin-

ctionem quæſtionis præcedentis, & om-
nino ſtandum pacto, non ſoluitur inter
emptorem & venditorem, ſed etiam in-
ter emptorem & tertium retrahentem, ſi-
ue iure proximitatis, ſiue iure dominica-
20 li, vel ſimili. † Fallit inter emptorem &
venditorem, ſi locus eſſet l.1.C.de reſcin.
vend. quia tūc neceſſariò inſpicienda eſ-
ſet æſtimatio, non ad certam ſpeciem mo
netæ, aut eius mutationem ſubſecutam,
ſed ad ſolidum & libram, hoc eſt, ſecun-
dum curſum qui erat tempore cōtractus,
vt ſupr. nume. 715. Secundò loco occurrit
ſequens quæſtio.

SVMMARIA.

1 *In redemptione rei venditæ gratioſa quis valor attendendus.*

2 *Redemptio nihil aliud, quàm retractus, limit. 8. & nu. 11.*

3 *Redemptio an in eadem ſpecie & numero monetæ fiat.*

4 *Monetarum mutatio à iure communi tam incognita; quàm reprobata & exorbitans.*

5 *Venditor ſentiens augmenti commodum auctam monetam refundit redimens.*

6 *Venditore non percipiente commodum augmenti quid iure in redimendo. & nume. 7.*

3 *Valore diminuto quomodo redemptio facienda diſtinguitur.*

10 *Ratio diſtinctionis præmiſſæ.*

Venditor, ſi dies appoſita non ſit, quæcunq; redimit nec dicitur abuti pacto.

12 *Venditor commodum diminutionis ſentire non debet & quare.*

QVAESTIO XCV.

1 NOnageſimo quintò, Quid in redē-
ptione? † Putà ſi vendens domum
mille ſolatis ſtatim eos recepit, &
ſibi cauit de facultate redimendi. Vtque
quæſtio ſit dubitabilis, ſupponitur ven-
ditio facta non vili precio, vt recideret
in fraudem reditus duodecimæ, & eſſet
dicendum, vt dicto reditu, vt not. ſupr. q.
56. ſed precio iuſto putà ad rationē octo-
decim vel viginti pro vno, vel etiam in-
tegro precio, vt ea facultas ſit merè gra-
tioſa. † Et videretur omnino idem dicen- 2
dū, quòd nuper diximus in retractu: quia
redēptio nihil aliud eſt, quàm retractus
conuentionalis, in quo æquè iuſtum eſt
emptorem reddi indemnem, ſicut in re-
tractu legali: & ſic videtur, eadem baſis
& punctualis ratio decidendi.

† In diuerſum videtur, quod indiſtin- 3
ctè poſſit, & debeat fieri redemptio in ea-
dem ſpecie & numero monetę, de quibus
conuenit, & ſic reddendo præcisè mille
ſolares aureos. Patet, quia venditor ſibi
cauit de facultate redimendi reſtituēdo
mille ſolares: igitur etiā ſi imminuta ſit
poſteà eorum æſtimatio, iure ſuo tamen
vtitur redimendo pro mille aureis: & ſic
non tenetur ſupplere decrementum. Et
pariter ſi interim auctus ſit valor aureo-
rum, quod non poſſit augmentum dedu-
cere prædicta & ſequenti ratione: quia
emptor non conſenſit pacto vel gratiæ re
dimendi, niſi ſub eo onere, cōditione vel
modo reddendo mille aureos. Igitur prę-
cisè debent reddi, quia venditor non po-
teſt ea gratia vel pacto vti, niſi cum ſuis
modis & conditionibus, quod probat, &
de conſuetudine eſſe teſtatur Nicol. Boe-
ri. deci. Burdeg. 327. numer. 4. verùm eam
conſuetudinem nō probat, nec verum eſt
ita obſeruari ex neceſſitate ſpecialis ſu-
per hoc iuris conſuetudinarij. Videmus
enim & fatemur ita frequentius obſerua
ri in redimendo, non tamen ex certo po-
ſitiuo iure conſuetudinario: ſed quia vel
ita ſuggerit æquitas caſus ſubiecti, vel
partes ita conſentiunt liberaliter, ſcru-
puloſiorem ſubductionem faſtidioſis aua
ris aut infeſtis relinquentes: & ſic ea non
eſt conſuetudo iuris, ſed aſſuetudo ſeu
frequentia facti, vt in ſimili ſupr.

† Soluendo dicimus hanc quæſtionē 4
(quæ tam à iure commuui exorbitat, quā 726
eodem iure huiuſmodi barbarica mone-
tarum

tarum mutatio incognita eſt, imò reprobata & damnata) ex bono & æquo abſque alterutrius captione decidendam.

Aut ergo interim creuit æſtimatio, & tūc ferè dicendum, prout ſuprà in retractu in caſu augmenti, quia eadem propemodum eſt ratio: tamen quia paululum diuerſitatis eſt in circunſtantijs, non grauabor preſſius diſtinguere. † Aut augmentum ſuperuenit incontinenti, vel paulò poſt ſolutionem precij ante illius vſum, ita quòd venditor ſenſit commodum augmenti: & tunc non debet illud deducere quandocunque poſteà redimendo, tū quia bis idem perciperet, contra æquitatem & bonam fidem l. bona fides. de regu. iuris. tum quia debet paria in effectu reddere, qualia recepit, ſed in effectu recepit precium cum augmento. Et licèt non acceperit illud augmentum immediatè de manu emptoris, quia nondum ſuperuenerat augmentum, tamen ſuperuenit re integra, & percepit illud de pecunia immediatè recepta ab emptore: ergo illud idem augmentum non debet deducere.

5 † Aut verò augmentū ſuperuenit, poſtquam venditor tam conſumpſerat precium in valore antiquo: & tūc aut ſtatim & infrà modicum tempus, putà infra annū vel ſeſquiannum à venditione, vult redimere & non debet deducere, quia æquitas non ſuggerit, ne tum propter breuitatem temporis, feſtinationem redemptionis, & dubium mutationis, cùm augmentum nondum appareat firmum, emptor damnificetur, cùm venditor interim locupletior factus ſit, & negocia ſua tā fœliciter cōfecerit de vſu pecuniæ, vt mox redimere valeat.

6 † Aut verò venditor poſt plures annos venit ad redemptionem: & tunc cùm ceſſet dammum emptoris, tum quia pluriū annorum fructus interim percepit, & ſuos fecit: tum quia augmentum apparet ſtabile & efficax, poterit deduci, cū hoc caſu fieri poſſit ſine damno emptoris, & etiam ex parte venditoris æquitas ſuggerat: quia non habuit commodum illius augmenti.

† Aut verò æſtimatio decreuit, & non eſt idem dicendum, quòd in retrahente retractu legali, vel etiam ex alia ſeparata & antiquiori diſpoſitione hominis ad hoc efficaci, vt diximus in conſuet. Pariſ. tit. 6. in Rubr. quia licèt dictus retrahens indiſtinctè ſiue incontinenti, ſiue ex interuallo debeat decrementum ſupplere, niſi poſt moram eius, à quo retrahit ſuperuentum. † tamen in eo, qui ex prouiſione ſua in venditione ſua reſeruata redimit, diſtinguendum. Aut incontinenti ſiue intra breue tempus poſt precium receptum, & ſic antequam vſus ſit, & vti probabiliter potuerit in valore antiquo, & non tenetur ſupplere: aut vero ex interuallo, poſtquam precio vſus eſt, vel potuit & debuit vti, & tenetur ſupplere. 8 9 727

† Ratio primi membri eſt, quia ex quo venditor reſeruauit ſibi puram, & liberam redimendi facultatem, ſiue poſteà ad tempus limitatam, ſiue non, & emptor conſenſit, clarum eſt, quamuis partes nō habuerint preciſè reſpectum ad ſpeciem & numerum aureorum, ſed potius veriſimiliter ad ſummam ex eis tunc reſultātem, tāmen id actū eſſe, vt venditor, quāprimum venditio ſibi diſpliceret, vel aliter ſibi commodū videretur, poſſet eodem die vel poſtridie receptos aureos reſtituendo rem ſuam recuperare: & ſic ſi fortè eadē vel poſtero die, vel infra paucos dies, antequam potuerit vti precio, & illud in res ſuas conuertere, ſuperuenerit inopinata diminutio curſus ſeu valoris aureorum, reſtituendo eoſdem quos recepit, iure ſuo vtitur, cumque incontinenti ſeu poſt illud breue tēpus redimat non dicitur abuti pacto, nec iniuriam facere emptori, nec captaſſe occaſionem, vt cum eius damno locupletaretur, ſed tātùm ſibi cauet ne damnificetur: quia precium receptum ſtatim incipit eſſe minus quàm ſperabat, ſuiſq; neceſſitatibus minus ſufficiens & idoneum, ad quod incommodum euitandum iuſtè vtitur dicta facul- 10

facultate, quæ ad hunc finem reſeruata cenſetur.

† Secùs in tertio retrahente, qui nullum negocium geſſit cum emptore, cui emptor non conſenſit, ſed inuitus euincitur. Ideo ille retrahens qui venit ad lucrum aduentitium ex negocio alieno, debet omnino ſeruare emptorem indemnẽ, vel cum ſuo retrahentis incommodo, vt diximus. Et ſic clarè vides rationem differentiæ.

Ratio ſecundi membri manifeſta eſt, quia ſi poſtquam vſus eſt, & in res ſuas cõuertit pro valore antiquo, & ſuperuenerit diminutio efficax & durabilis, mox redimeret, non ſupplendo diminutionẽ, locupletaretur cum iactura aliena: quia recuperaret integrum fundum, & tamen minus redderet in effectu, quàm effectualiter receperit, & in rem ſuam conuerterit. Igitur tunc ſuppleri debet per eandẽ æquitatem, de qua ſupr. queſtio. 92. etiam ſi incontinenti ſuperuenerit mutatio & redemptio: dummodo conſtaret, quòd iam venditor in rem ſuam efficaciter cõuerterat ad valorem antiquum putà ad reditum ſuper ſe currentem, mox à receptione precij inde redimendo. Tertiò loco videndum, quando obligatio concipitur in ſumma in certis ſpeciebus ſoluenda. Ideo ſeruando numerum quæſtionũ.

SVMMARIA.

1 *Caſus præſentis quæſtionis ex Cõſilijs Crauettæ.*

2 *Rationes Crauettæ pro emptore.*

Verbum ſimilib. *non refertur ad preciũ ſeu ſummam integram.*

3 *Ceſſante pacto de precio ſimili reddendo ad quid teneatur venditor.*

4 *Deteriorata moneta ſoluenda eſt antiqua vel æquè bona ratione intrinſecæ bonitatis.*

5 *Crauettæ rationes in d conſilio refutantur. nu. 6. & 7.*

Aurei certa ſpecies & numerus acceſſione ſunt in obligatione.

8 *Acceſſorum obligationis accommodari debet ad principalem.*

9 *Acceſſorium corrigere aut reſtringere principale non debet.*

10 *Aureorum æſtimatio (ſi principaliter in obligatione ſunt) ad temporis contractus reſtringenda.*

11 *Communis opinio de bonitate intrinſeca reijcitur per rationes, & num 12. 13. 14. & 15.*

QVAESTIO XCVI.

NOnageſimo ſextò occurrit pulcher caſus, in quo cõſuluit Aymo Crauetta. 728
1 † Quidam anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſextò vẽdidit caſtrũ precio duodecim mille librarum Turonenſium, ſolutarum in ſex mille aureis ſolaribus, ſub pacto redimendi ſoluendi dictam ſummam duodecim mille librarum in ſimilibus ſex mille aureis: & tunc aureus ſolaris valebat 40. ſolidos Turonenſes: poſt annos verò quatuordecim, videlicet anno ſeſquimilleſimo quadrageſimo, quo aureus valet quadraginta quinque ſolidos Turonenſes, vẽditor volens redimere in ſimilib. ſpeciebus prout tenetur, vult deducere illud augmẽtum, & ſic pro ſex mille aureis dudũ receptis refundere quinquies mille trecentos triginta ſex ſolatos, cum quindecim ſolidis Turonenſibus quæ tempore redemptiõis inſpecto conficiunt ſummam duodecim mille librarum Turonenſium. Emptor autem contendit præciſè ſex mille ſolatos ſine vlla deductione reſtituendos eſſe, alioquin non poſſe redimi.

Aymo conſil. 47. incipi. Carolus Allemandi. conſuluit latè pro emptore, & mouetur principaliter quadruplici ratione. Prima, quia ſex mille ſcuti ſunt in obligatione. † Secunda, quia verbum (ſimilibus) non refertur ad precium ſeu ad ſummam integram quæ reſtabat ex dictis ſex mille aureis tempore contractus, 2
nec

nec ad ſignum ſeu characterem aureorũ,
ſed ad æſtimationem intrinſecam, bonitatem,
qualitatem, & numerum. vt ſit per omnia
ſimilitudo inter precium venditionis
3 nis & redemptionis.† Quinetiam ceſſante
dicto pacto de precio reddendo in ſimilibus
ſex mille aureis, cenſet venditorem
teneri ad ſuperuentum valorem extrinſecum,
nec poſſe illum deducere. Et mouetur
(& hæc tertia ſua ratio) quia quod aureus
poſtmodum creuit in valore extrinſeco
de quinque ſolidis pro ſingulo aureo
factum eſt propter deteriorationem bonitatis
intrinſecæ monetarum: quia (inquit)
hodie teſtoni, ſolidi, & aliæ monetæ non
fiunt, nec cuduntur de argento ita bono
& precioſo, vt erant tempore præterito.
Vnde eſſet abſurdum, quòd duæ libræ teſtonorum
vel ſolidorum deterioris argenti
ita falleret hodie ſcutum boni auri,
ſicut olim valebant duæ libræ melioris argenti.

4 Addit, quod quando variatur valor extrinſecus
ſcutorum reſpectu deteriorationis
monetarum, communem eſſe ſententiam.
quod debeat ſolui vel de pecunia antiqua
æquè bona, vel de noua ad æſtimationem
antiquæ. Citat Doct. in l. cum quid. ſi
cert. pet. Oldra. q. 249. Areti. conſ. 11. Corn.
conſ. 181. col. 25. lib. 2. conſ. 321. col. pen. li. 3.
Idem dicit ſi ſcuti, qui hodie cuduntur, nõ
eſſent de liga ita bona, cuius erant tempore
contractus: quia ſecundùm eum poſſet
emptor dicere, reſtitue mihi ſcutos de auro
ita bono, vt illi quos ſolui, vt per Curt.
Iun. conſ. 24. col. 3. 4. quia (& hęc quarta ſua
ratio) ſi valor aurei fuiſſet diminutus,
noluiſſet redimens ſupplere, nec reddere
vltrà ſex mille aureos.

729 Hæc eſt † ſumma ſententiæ & rationũ
5 Aymonis. Sed ex prædictis clarum eſt,
quod malè conſuluit, quia ex hypotheſi
liquet, quod ſumus in terminis veri, efficacis,
& ſtabilis augmenti, & conſtat quòd
illud augmentum non ſuperuenit ſtatim
poſt vẽditionem & ſolutionem precij, ſed
ex lõgo interuallo, videlicet circiter poſt
ſex annos, ſiquidem anno ſeſquimilleſimo
tricеſimoſecundo, regio edicto aucti ſunt
aurei ad 45. ſolidos Turonenſes. Verum eſt
quod interim cęperunt ſenſim augeri, ſed
modicè & longo interuallo poſt venditionem,
ita quod anno ſeſquimilleſimo viceſimo
nono, & ſic tribus annis poſt venditionem,
non exponebatur huiuſmodi
aureus niſi pro 41. ſolidis. Conſequenter
liquet, quod illi ſex mille aurei per ſe non
valuerunt venditori vltrà duodecim mille
libras Turonenſes, nec maiorem ei ſummam
attulerunt.

Cùm igitur † augmentum poſteà ſuper 6
uenerit, & ſtabile ſit, & emptor caſtro fruitus
ſit, & quatuordecim annorum fructus
ſuos fecerit, nõn debet illud augmentum
lucrari nec recipere aureos maioris valoris,
quàm dederit: ſed ſatis eſt in eodem valore,
& ſic deducto augmento, etiam ſi vẽditio
non fuiſſet facta ad libras, nec inciperet
à certa librarum ſumma in genere,
ſed concepta fuiſſet ſub certa ſpecie & numero
aureorum duntaxat: quia nihilominus
in hoc contractu vbi aurei veniunt tã
quam appreciatio & æqualis penſatio in
pecunia, cenſetur principaliter, ſaltem æquè
principaliter deduci ſub ratione valoris
currentis extrinſeci, & ſummę quam
tunc conficiunt, vt latè probatum eſt ſuprà
quæſti 92. quæſt. 93. faciunt ſingula adducta
in retractu ſuprà quæſt. 94. Igitur idem
multò magis ſi eſſet facta mentio ſummæ
reſultantis, vel valoris currentis tempore
contractus, putà venditum pro ſex
mille aureis tot libras conficientibus, vel
ad valorem 40. ſolidorum Turonenſium
pro quolibet aureo, & adhuc multò fortius,
ſi non ſolùm facta ſit mentio de valore
currente, vel ſumma librarum reſultante,
ſed etiam ſi incipiat venditio à certa quantitate
librarum principaliter in diſpoſitionem
deducta, & in tot aureis ſoluenda,
vel ſoluta, vt in themate. Et ſic Aymo nimis
aberrauit. † Non obſtat prima ſua ra- 7
tio, quod ſex mille ſcuti ſunt in obligatione,
& ſic non ſolùm certa ſpecies aureorũ,
ſed etiam certus numerus: quia reſpõdeo
primò, quòd non ſunt in obligatione niſi
accesſoriè, & ad qualificandam ſolutionẽ
debiti principalis.

Xx Princi-

730 Principaliter autem † duodecim mil-
8 le libræ ſunt in obligatione, & ſunt in ip-
ſum precium conuentum & adæquatum
principaliter intentum. Igitur acceſſoria
obligatio, ſiue potius qualificatio ſex mil
le aureorum, debet intelligi & regulari ſe
cundùm principalem & ipſius principa-
lis taxationem & limites, quos non debet
vltrà nec citrà tranſgredi. Item cum duo-
decim mille libræ ſint verum principale
& exæquatum precium, non cenſetur ab
illo receſſum per adiectionem horum ver
borum (in ſex mille aureis) niſi in quan-
tum neceſſariò ex illis verbis infertur. Sed
ex his verbis nullo modo inferri poteſt,
nec debet receſſum à dicta principali ta-
xatione duodecim mille librarum, ſed tã
tùm infertur, quòd ea ſumma debet ſolui
emendo & redimendo in dictis aureis, &
ſic in tot aureis, qui dictam exæquatã ſum
mam conficiant.
9 Non † enim acceſſorium debet corri-
gere, nec ad ſe retrahere principale, ſed
principale acceſſorium, etiam alioquin
precioſius. l. etiam ſi non ſunt. §. perueniamus.
de aur. & arg. leg. ex pupillari. de vul
10 gar. & pupillar. cum vulga. † Secundò re-
ſpondeo, quòd etiam ſi ſoli ſex mille au-
rei eſſent in obligatione & diſpoſitione,
adhuc in hoc contractu non cenſentur de-
duci, niſi (ſaltem æquè principaliter) ſub
ratione valoris & ſummæ, quam tempore
contractus conficiebant, vt latè ſuprà quę
ſtione 93. niſi aliud expreſſum ſit, puta qđ
non haberetur ratio mutationis, nec aug-
11 menti nec decrementi. † Non obſtat ſecun
da & tertia ratio, & dicta communis opi-
nio de bonitate intrinſeca, quia non eſt
vera, vt latè probabimus infrà quæſt. 100.
& dato quod eſſet vera, non quadrat, ſed
caret minori in caſu præſenti: quia augmẽ
tum iſtud extrinſecum de 40. ſolidis ad 45.
non eſt factum propter deteriorationem
bonitatis intrinſecæ reliquarum moneta-
12 rum. Patet primò, † quia tempore augmen
ti valor currens aurei ſatis vel nimis aſcẽ-
debat in proportione ad deteriorationẽ
13 monetæ. Secundò, † quia etiam aurei pari-
ter erant deteriorati in materia, & extunc
adhuc debiliores excuſi ſunt, non obſtan-
te augmento, quod alijs de cauſis factum
fuit.
Prætereà † idem aureus tempore cõtra- 14
ctus vel antè fabricatus & currens, qui tẽ-
pore contractus valebat 40. ſolidos tan-
tùm, valet hodie cum effectu 45. ſolidos, e-
tiam ex illis qui currebant tempore vendi
tionis, & diu ante illud tempus. Et ſic con
ſtat quòd eſt magnum, efficax & perma-
nens augmentum, quod per deterioratio-
nem monetæ tempore contractus curren-
tis nullo modo compenſatur, prout nec e-
am verè reſpicit.
Et ſic non obſtat † quarta ratio, quia ſi 15
valor aureorum fuiſſet pariter, ſcilicet ve
rè & effectualiter diminutus, vt ſuprà, æ-
què ex interuallo poſt ſolutionem & con-
ſumptionem precij, in rem venditoris ſe-
cundùm valorem antiquum, non tenere-
tur emptor poſteà diminutionem illã fer-
re, ſed teneretur redimens eam ſupplere
vſque ad valorem efficaciter receptum &
in rem ſuam conuerſum. Igitur pari ratio-
ne augmentum poſteà ſecutum, quod non
recepit, nec ſenſit, non tenetur addere, ſed
deducere poterit per prædicta, idem in ſi-
milibus. Quartò loco ſuccedit aliquid di-
cendum de dote, qui caſus eſt frequens &
vtilis.

SVMMARIA.

1 *Caſus præſentis quæſtionis.*
2 *Valor impoſititius de propria ratione & eſſentia pecuniæ eſt.*
3 *Valor impoſititius vniformis & perpetuus eſſe debet de iure gentium.*
4 *In promiſſione dotis cenſetur habita non familiæ & dignitatis perſonarum.*
5 *Augmentum ſuperueniens in iniqua dilatione non conſideratur.*
6 *Augmentum in perſolutione dotis ſi læſa eſt filia maiora pro dote relinquenda non deducitur.*
7 *Valor aurei ſi ſtabilis & tutus non ſit, ſolutio facienda ad numerum.*
8 *Examinatur quædam deciſio Nicolai Boerij,*

ij;nume.9.& 10.

11 *Nobiles & potentes magis cõſiderant quã titatem & bonitatem auri, quàm valorem.*

12 *Aeſtimatio in dubio non facit emptionem.*

13 *Verba in dubio magis demonſtratiuè, quàm diſpoſitiuè adiecta vident, & num. 23.*

14 *Deterioratio intrinſeca minutioris monetæ facit ceſſare augmenti æſtimationem in aureo, nu. 24.*

15 *Deciſio Senatus Burdegalenſis æqua probatur aliquot rationibus, & numer. 16. 17. & 18.*

19 *Diuerſitas caſus Boerij à caſu huius quæſtionis.*

20 *Refutantur rationes Boerij contra Senatum.*

21 *Examinatur ſententia Bartoli in l. Paulus, de ſolut.*

22 *Valoris extrinſeci conſideratio de natura eſt, & eſſentia omnis monetæ.*

25 *Nobiles haud diu pecunias ocioſas in arca habent.*

26 *Taxatio certa in contractu, an ad bonitatem intrinſecam monetæ referatur.*

27 *Secunda huius quæſtionis pars.*

28 *Examinatur & adprobatur deciſio Neapolitana.*

29 *Idem iuris in collatione, quod in dote reſtituenda.*

30 *Quæſtio ab authore aliàs diſputata repetitur cum vera deciſione contra communem, & nu. 31. & quæſt. ſeq.*

34 *Verbum,* Au pris. *quid denotet.*

35 *Augmentum naturam ſequitur aucti, & eodem iure cenſetur.*

QVAESTIO XCVII.

731 NOnageſimoſeptimò † quæritur de pecunia dotali. Hanc quæſtionem diuidam in duas, prima de dote debita exigenda, ſecunda de dote recepta
1 ſoluto matrimonio reſtituenda. † Quantum ad primam, ſit hæc ſpecies in contractu matrimonij: Pater vel frater Mæuio ſponſo promiſit bis mille ſolatos aureos in dotem certis longis terminis ſoluendos, quibus pẽdentibus augetur valor impoſititius aurei, vtrum augmentum illud in ſolutione deduci poſſit?

Hæc quæſtio multùm differt ab omnibus præcedentibus, quæ loquuntur, vel quando pecunia numerata eſt, ſiue ex cauſa oneroſa, vt quæſtione 90. ſiue ex cauſa mutui, vt quæſtione 92. vel quando eſt promiſſa vel reſtituenda tanquam precium, ſeu appreciatio certæ rei, vt quæſtione 93. cum ſequentibus: ſed hic eſt ſimplex promiſsio & obligatio ad certam ſpeciem & numerum monetæ per ſe abſolutè. Vnde videtur, quòd ſaltem hoc caſu procedat communis ſententia, quòd non attendatur variatio bonitatis extrinſecæ: quoniam videtur præcisè & abſolutè habitus reſpectus ad ſpeciem & numerum, de quibus conuenit, non autem ad valorem extrinſecum currentem, de quo nulla facta mentio expreſſa, nec etiam tacitè cogitatum videtur, cùm non promittatur hæc tãquam precium vel appreciatio certæ rei, ſed ſimpliciter & abſolutè. Et ita ſentit Nicol. Boer. in fortioribus terminis, in deciſ. Burdegal. 327.

Sed † certè vtcunque ſimpliciter, & 2
per ſe certa ſpecies monetæ ſub certo numero promittatur, tamen ex quo non tanquam maſſa, nec tanquam ſpecies certorum corporum, putà, quæ ſunt in tali arca, ſed tanquam quantitas pecuniæ in diſpoſitionem deducitur, neceſſe eſt, vt ſub ratione quoque valoris impoſititij & currentis tacitè deduci intelligatur, cùm ille valor impoſititius ſit de propria ratione & eſſentia ipſius pecuniæ, & de eius bonitate intrinſeca, vt ſuprà numero 696.

Et hoc ſuppoſito, † quòd ſi certus valor 3
impoſititius vniformis & perpetuus. vt de natura pecuniæ, & de iure etiam gentium eſſe debet, l. 1. de contrah. emp. cũ alijs

ſupr.ſecùs ſi tunc propter tyrannidem aut calamitatem temporis non eſſet certus & ſtabilis valor impoſititius, & periculum variationis immineret, quo ſolo caſu communis ſententia ſuſtineri poteſt, & habet rationem, alioquin falſa & irrationabilis, vt diximus ſuprà quæſtione. 93. in princip.

Et ſic neceſſe eſt ſoluere per diſtinctionem, quam ibi fecimus, videlicet quòd aut tempore contractus erat certus, vniformis & perpetuus valor impoſititius, nec ſperabatur variatio, & tunc etiam valor ille tacitè ineſt, & limitat contractum l. Rutilia. de contrahend. empt. l. vicinus, in fin. de aq. plu. arcen. Et conſequenter, ſi augmentum ſuperuenerit verum & proprium dictæ ſpeciei reliquis videlicet monetis manentibus in veteri ſtatu & curſu, ita quòd augmentum ſit efficax & etiam durabile appareat. His concurrentibus & non aliàs, iuſtum erit augmentum iſtud citra moram ſuperuentam deduci, etiam in ſolutione dotis, & pariter ſi ſuperuenerit decrementum curſus & valoris, ſupplendum erit.

4 Facit † quod etiam in promiſſione & conſtitutione dotis cenſetur habita ratio, æſtimatio & quædam appreciatio bonorum, iunctis alijs circunſtantijs familiæ & dignitatis perſonarum, iuxtà l. quæro, de iure dot.

5 Limito primò, † vt procedat in vera & iuſta dilatione, ſecùs ſi dilatio fuit indebitè quibuſdam fraudibus exorta ab hærede fortè, vel alio ad tantam dotem tradendam purè obligato, vel ſi quibuſdam fallacibus aut illuſionibus extorta fuerit dilationis prorogatio. quoniam huiuſmodi non purgant, nec impediunt effectum moræ, vt de verbis illuſoris cuiuſdam capitanei exempla ponit Odofred. in l. minorum, C. in quib. cauſ. reſtitutio non eſt neceſſa.

732 Limito ſecundò, † ſi conſtet mediante
6 hac dote ſponſam multò maiora bona proportionis ad ſe ſpectantis reliquiſſe, & læſam fuiſſe, licet læſio non ſufficiat ad reſciſſionem, tamen ſi ſit notabilis, ſufficit ad æquitatis interpretationem, vt non poſſit debitor deducere iſtud augmētum. Alioquin haberet triplex commodum, videlicet acquiſitionem multò maioris portionis vel bonorum, dotem (etiam ſi purè ſoluta eſſet) excedentium: ſecundò commodum dilationis & interuſurij: tertiò commodum augmēnti, quod eſſet iniquū. Ideò tunc non deducetur: tota enim huiuſmodi quæſtionum deciſio in bono & æquo conſiſtit.

Aut verò tempore † contractus, licèt 7
eo momento certus eſſet valor impoſititius, tamen non erat tutus & ſtabilis, quia fiebant vel imminebant monetarum mutationes. Et tunc debent ſolui aurei ad numerum, nō deducto augmento, prout hoc caſu, ſi contigiſſet decrementum, non ſuppleretur: quia ad has incertas mutationes vtcunque euitandas videtur actum & trāſactum de certo certæ ſpeciei monetæ numero, & hoc caſu locum habebit communis opinio. Et puto quod parum ad periculum harum mutationum reſpexerint Doctores, quia ita tenuerunt, licèt falſis & ſophiſticis rationibus detenti veram deducendi rationem non viderint, nec plenam & ſolidam doctrinam aſſequi & tradere potuerint. Ex his patet clara & breuis ſolutio quæſtionis, in qua etiam poſt arreſtum, in quo non ſolùm interfuit, ſed etiā præſedit do. Nicol. Boeri: multùm tamen fluctuauit in deciſ. Burdegal. 327.

Quidam † Baro in contractu matri- 733
monij filiæ ſuæ promiſit mille quingentos 8
aureos boni auri & recti ponderis cunei & legis (vt eius vrbis vtar) Regis Franciæ, cum tribus floribus lilij, quolibet aureo computato & exiſtente in valore viginti ſeptem ſolidorum, ſex denariorum monetæ currentis, idque ſub pluribus terminis, quibus pendentibus aurei valor extrinſecus auctus eſt, quæritur cuius temporis valor attendi debeat, an contractus, an verò termini ſolutionis. † Et certè ſemota
noſtra analytica conſideratione hæc quæ- 9
ſtio valdè difficilis & ambigua eſt, vt patet ex ſinuoſis & perplexis opinionibus etiam ſenatorum ſuper hac re diſputātium,

tium, à D. Boerio ibi collectis, vbi tandem Boerius ſatis apertè indicat ſe ſentẽtiam tenuiſſe, & tenere cõtrariam areſto, quod refert in ſenatu Burdegalenſi, vbi non ſolùm interfuit, ſed etiam præſedit, pro debitore latum anno 1522.

10 Et vltra communem ſententiam, & quæ in eam rem adducit ibi Boerius pro creditore, vt non poſſit debitor deducere augmentum, fortiter prima facie vrgent verba & tenor obligationis, quę non ſolùm incipit à certa ſpecie, & numero monetæ aureæ, videlicet à 1500. coronatis, ſed etiam illi aurei ſignatè determinantur certis ſuis omnibus quidditatibus qualitatibus bonitatis intrinſecæ ſpeciei ſuæ, ibi (boni

11 auri, recti ponderis, cunei, &c.) † Et ſic (ſi vnquàm) maximè hîc videntur contrahentes reſpexiſſe, et de ſe determinaſſe ad certam ipſam ſpeciem & numerum taliũ coronatorum, eorumque valorem intrinſecum, præſertim cùm contraheretur non à mercatoribus & plebeis, ſed à nobilibus & potentibus, qui magis ad quantitatem & bonitatem auri, quàm ad curſum vel ad ſolidum & libram reſpexiſſe videntur.

Et maximè cùm non ageretur de appreciando vino vel frumento vendito, aut alijs fructibus vel reditibus, ſed de dote filiæ & ſponſæ metienda in contractu matrimonij: vbi propter ſplendorem & magnificentiam inter nobiles & potentes ſolitam, magis ad marcam ſeu pondus & bonitatem auri (quod magnificentius & liberalius eſt) quàm ad curſum impoſititiũ, vel ad ſolidum & libram (quod ſordidius & illiberalius vulgò habetur) reſpexiſſe videntur. Non obſtat, quod mox facta eſt expreſſio & deſignatio valoris tunc currentis, quia in promptu ſunt duæ ſolutio-

12 nes. † Prima, quam tangit ibi Boer. num. 5. & nu. 10. quòd hoc videtur factum non cauſa taxationis, ſed demonſtrationis, & quòd in dubio ęſtimatio non facit emptio-

13 nem. † Facit quòd in dubio verba potiùs demonſtratiuè, quàm diſpoſitiuè adiecta videntur, l. quidam teſtamento. in princip. de legat. 2. Alexan. in l. centurio, vbi Iaſ. colum. 20. de vulgat. & pupill. & conſil. 20. colum. 2. (vbi dixi) libro ſecundo.

Secunda, quam omiſit Boerius, ea eſt omnium fortiſſima, quod ibi ex hypotheſi aurei non erant variati in pondere vel materia, ſed manebant in eadem bonitate intrinſeca, in qua erant tempore contractus: augmentum verò erat merè extrinſecum, & ſenſum ſuperuenerat propter reliquam minutiorem monetam intrinſecùs deterioratam. † vnde ſequuntur duo, 14
quòd valor coronatorum non dicitur auctus, etiam extrinſecus: quia notabilis deterioratio intrinſeca minutioris monetæ neceſſariò inducit augmentum æſtimationis precioſioris monetæ manentis in eadem materia & pondere, nec dicitur augmentum valoris, ſed æqualis commenſuratio & proportio ad monetam deterioratam, vt per Corn. conſi. 279. in fi. conſ. 287. in fi. lib. 1.

Secundum, quod etiam ſi illa expreſſio valoris tunc currentis ſtet taxatiuè, & non demonſtratiuè, illa taxatio facit pro creditore contra debitorem, quia expreſſim refertur ad monetam tũc currentem: ſed viginti ſeptem ſolidi cum dimidio illius temporis valebant tempore litis motæ, 39. ſolidos vel plus monetæ tempore litis motæ currentis, ad quam coronatus aſcenderat. Et ſic in effectu coronatus non plus valet hodiè (referendo ad tempus litis vel areſti) quàm valeret tempore contractus, ſiue veterem, ſiue nouam monetã inſpicias: imò diceretur diminutum in valore extrinſeco, niſi in eodem valore fuiſſet auctus pro rata deteriorationis minutioris monetæ. Igitur nullum eſt augmentum deducibile, & ſic nil deducendum, ſed integer conuentus aureorũ numerus perſoluendus.

† Sed † his non obſtantibus puto iuſtè 734
& ſanctè iudicatum à præfato venerando 15
ſenatu Burdegalenſi. Probatur primò, ſupponendo, quod tempore contractus, qui videtur fuiſſe circa annum ſeſquimillesimum, dictus valor impoſititius coronati tunc eſſet (prout erat) certus & ſtabilis, quo caſu & ſi non eſſet facta mentio,

videtur tamen fuiſſe ſaltem æquè principaliter in conſideratione,& ſic augmentũ efficax deducendum,per prędicta in præcedenti quæſtione.

16 †Secundò per locum à fortiori: quia ſi habetur ratio augmenti,vel decrementi valoris extrinſeci, quando nulla de eo facta eſt mentio, igitur multò magis quando certi aurei deducuntur in diſpoſitionẽ expreſſè ſub ratione valoris tunc currentis,vt hic.

17 †Tertiò, quia ſi hoc caſu pendentibus terminis & tempore ſolutionis contigiſſet valorem extrinſecum coronati minui, non ad breue momentum, ſed perpetuò, vel ad durationem conſiderabilem, nónne gener iuſtè petere poſſet illud decrementum ſuppleri?Certè tenor contractus & rei æquitas euidens eſt, quòd ſic: quia non fuerunt ſimpliciter promiſſi tales aurei certi ponderis,& characteris,& materiæ,ſed etiã ſub ratione certi valoris currentis.Ergo in illo valore dari debent,vel ſuppleri:alioquin deciperetur gener, qui minorem ſummam, quàm per relaxationem expreſſam ad valorem tunc currentem ſtipulatus fuerat,cogeretur recipere. Igitur pari ratione debet pati deductionem augmenti.

18 †Et fortius etiam ſi tempore contractus ſuberat periculum mutationis monetæ,adhuc idem hoc caſu dicẽdum, propter relationem expreſſè factam ad certum valorem currentem,iunctis longis dilationibus. Videntur enim partes præuidiſſe, quòd interim multipliciter augeri vel minui poſſet curſus monetæ: ad quod pręcauẽdum & futuram captionem vitandam,mutuò ſibi cauerent de computando ſub certo valore tunc currenti.

19 †Et ſic hic caſus longè minus dubitabilis eſt, quàm præcedens, quia hîc indiſtinctè ſiue tempore contractus monetæ curſus erat ſtabilis, ſiue mutatio imminebat, ſtandum eſt valori qui erat tempore contractus,ex quo non ſunt aurei deducti in diſpoſitionẽ, niſi ſub eo valore expreſſo, qui eſt pars obligationis : & quam ſit minus dubitabilis, clariùs liquebit in ſolutione contrariorum.

†Et primò non obſtat quod adducitur 755
de vulgata ſententia,in qua ſe fundat Boe- 20
ri.quia falſa et malè fundata,vt ſuprà quęſtio.93.in princ. Et ſi vera eſſet,adhuc non haberet locum hoc caſu, vbi actum eſt de certo valore extrinſeco,videlicet 27.ſolidorum cum dimidio pro quolibet coronato,cui ſtãdum eſt ſecundùm Bal.in terminis dotis, in conſ.incip.punctus quæſt. quod eſt cõſ.339.lib.2.ſecundùm veterem, & conſ.213.lib.5.ſecundùm nouam impreſſionem. & ſequitur Soci.conſil.298.libr.2. vbi inquit, quòd licèt obligatio incipiat à Florenis,vel certa ſpecie monetę,tamen illa verba(ad computandum tot librarum vel ſolidorum)ſignificant, quòd illa æſtimatio reddi debet,& non maior,& ſic augmentum deducendum, prout etiam di-
minutio, ſi qua eſſet ſupplenda. †Facit 21
Bartol.in l.Paulus.in fin.de ſolutio.quem communiter in hoc ſequuntur Docto.licèt ipſe Bartol. contrarium velle videatur,in l.penul.§. ſi mancipia. ſolut. matrimo.quem ibi reprobant vterque Imol. Et quamuis Bartol.ibi loquatur, quando obligatio incipit à ſumma generali quantitatis,putà à centum libris reddendis in Florenis ſub eadem æſtimatione : nos verò hîc loquamur quando incipit à certa ſpecie monetæ,putà à 150.aureis ſub tali ęſtimatione ſeu valore extrinſeco: tamen hęc differentia non meretur nouam diſtinctionem fieri,nec inducit differentiam iuris, prout nec vllam implicat diuerſitatẽ facti, ſed conſiſtit in ſola tranſpoſitione verborum,quę idem vtrinque ſignificant, videlicet vt debeat attendi valor extrinſecus, qui erat tempore contractus, & in eo expreſſus fuit.

Et ita rotundè, ſimpliciter & breuiter dicendum, quamuis ſuper hoc Martinus

Lauden.

Eaudem: tractat. moneta. colum. final. & Curti. ſenior eodem tracta. queſt. 11. & Alber. Bru. tract. de aug. concluſ. vltima. fallentia. 8. adeò ſeſe inuoluant, vt vix certus ſenſus colligi poſſit. Non obſtat, quod dicebam, vrgendo principium verborum obligationis, & qualitatem perſonarum & contractus matrimonij, quòd partes videntur habuiſſe reſpectum ad certam ſpeciem & numerum monetæ tantùm, quia reſpondetur primò, quòd illa verba non excludunt conſiderationem valoris extrinſeci, cùm ſit de natura & ſubſtantia omnis monetæ, & æquè principalis, & etiam inter magnates, & in contractibus matrimoniorum ſolet expendi, teſte experientia. Secundò, quòd non oportet vrgere vel expendere partem verborum tantùm, ſed omnia ſimul, l. inciuile, de legibus. & conſequenter ea, in quibus in eadem oratione fit determinatio ad certum valorem extrinſecum.

23 † Non obſtat, quòd mentio valoris extrinſeci & currentis fit cauſa demonſtrationis, quia imò ſtat diſpoſitiuè & taxatiuè, cùm ſit in verbis diſpoſitiuis, & etiam facilè cenſetur ineſſe diſpoſitioni per prædicta: igitur multò magis valor expreſſus.

24 † Non obſtat, quòd valor coronatorum non creuerit, niſi propter deteriorationem ſolidorum, quia dico, quòd licèt ſolidi poſteà excuſi ſint deterioris materiæ, tamen ſunt eiuſdem valoris & æſtimationis, vt veteres in foro & in omni contractu: nec veteres ſolidi plus valent, quàm noui in vſu communi. Et ſic augmentum coronati verum & efficax eſt: valet enim triginta nouem ſolidos, ſiue de veteribus, ſiue de nouis indifferenter: & ſic multum plus valet in effectu tempore ſolutionis, quàm valet tempore contractus. Et multum, non ſolùm ex inopinato, ſed etiam contra tenorem contractus læderetur debitor, qui non fuit in mora ſoluendi in termino cõuento, ſi teneretur ſoluere ad numerum ſecundùm æſtimationem præſentem, & non ſecundùm æſtimationem contractus. † Patet ad ſenſum & per ipſam rei euidentiam, quia nobiles non ſolent habere pecunias diu ocioſas in arca, & ſi dictus Baro habuiſſet, veriſimiliter non cauiſſet ſibi de tot dilationibus ſoluendi, quis habere voluit, vt de fructibus & reditibus ſuis poſſet cum tempore ſummam conficere. 25

Cùm autum fructus & reditus conficiantur, & in pecuniam redigantur per ſolidum & libram, quanti plus valebit aureus, tantò minus aureorum ex reditibus ſuis conficere poterit: & contrà, quantò minoris valebit aureus, tantò plures aureos recipere & ſoluere poterit, ſine exinanitione domus. Hinc ſatis apparet expreſſionem certi valoris diſpoſitiuè & taxatiuè factam in gratiam vtriuſque, ne ſi fortè creſcerent aurei, debitor nimium damnum pateretur, & reditibus non ſufficientibus cogeretur partem patrimonij vẽdere, vel vſuris ſuccumbere, & pariter ne damnificaretur creditor, ſi interim decreſcerent.

† Nec eſt ſomniandum taxationem illam referri ad bonitatem intrinſecam monetæ tunc currentis, quia hoc eſſet contra mentem & directam ſignificationem verborum, quæ reſpiciunt numerum & curſum ſolidorum, & bonitatem extrinſecam, non autem intrinſecam eorum bonitatem, quæ etiam impertinens & inutilis eſſet, ad id, de quo agebatur, videlicet dotis debitæ ſolutionem, cùm in ſoluendis debitis, & rebus acquirendis, non plus valeant veteres, quàm noui ſolidi. 26

† Ex his promptum eſt nullo negotio ſecundùm quæſtionis partem decidere, de dote reſtituenda, pariter enim dicendum eſt efficax augmentum deducendum, vel decrementum ſupplendum: ſaluo quòd cùm hic eadem ſit æquitas, quæ in mutui reſtitutiõe, eadem limitatio adhibenda eſt, quæ ſuprà, videlicet, vt ſi augmentum ſuperuenerit mox poſt dotem datam, ita quòd recipiens habuerit commodum 737 27

modum augmenti, non poſſit illud deducere: & pariter ſi decrementum ſtatim ſuperuenerit, non teneatur illud ſupplere.

28 † Et ita debet intelligi deciſio prudentiſſimorum virorum Collegij Neapolitani, quam refert (licèt non ſic declaret) eorum Collega Matth. Afflict. deciſ. Neopo. 194. dotem mille centum florenorum, quorum valor extrinſecus interim decreuit, debere reſtitui ſecundùm valorem currentem tempore dotis traditæ, & ſic ſupplendo ſuperuentum decrementum: quæ eſt optima deciſio, non in communibus Doctorum lacunis, ſed in mera æquitate & iuris medulla fundata: quia gener habuerat commodum antiqui valoris diù ante ſuperuentum decrementum.

29 Et eodem modo dicendum eſt in collatione. Vnde filia nubens accepit à patre myriadem aureorum, cùm aureus valeret 40. ſolidos, tempore verò obitus patris valet 45. ſolidos, non tenebitur cõferre præcisè myriadem aureorum, ſed ſolùm in æſtimatione, qua erant tempore dotis datę, & ſic deducto augmento: alioquin ſequeretur quòd pro viginti mille libris receptis teneretur conferre duo & viginti mille quingentas libras. Et pariter ſi ſit in mora conferendi, caſu quo debeat vſura currere, ſecundùm not. ſuprà quęſt. 88. nõ current vſuræ, niſi pro rata viginti mille librarum: & hoc niſi augmentum ſuperueniſſet poſt dictam dotem, ita quòd filia, vel maritus eius percepiſſent cõmodum augmenti: & pariter decrementum ſuperuentum poſt conuerſionem in rem eorum ſecundùm veterem valorem ſupplebunt, vt modò diximus. Idem in ſimilibus.

30 † His ſcriptis dum regeſta mea voluo, reperi ante tredecim annos à me diſcuſſam q. quæ tunc erat in facto, Anno 1480. dum aurei non valerent, niſi 35. ſolidos, mulier dedit in dotem mille quadringentos aureos ſolares, cum pacto, quòd in caſum, quo non haberet communionem bonorum cum futuro ſponſo, redderẽtur ei vel ſuis ſoluto matrimonio, Gallicè (*Au pris du denier Pariſis*) hoc eſt, ad verbũ ad rationẽ denarij Pariſienſis, vel παραφρασικῶς ad rationem ſeſquiquartam augmenti, videlicet quòd tanta ſumma, quanta viro data, & per eum recepta erat, redderetur cum augmento quartæ partis: poſtquàm autem matrimonium diù ſtetiſſet, tandem eo ſoluto cùm omiſſa communione dos repeteretur ſecundùm formam pacti, tuncque videlicet anno 1532. aureus ſolaris auctus eſſet de decem ſolidis, valebat enim ex edicto regio & communi vſu 45. ſolidos: dubitabatur an totidem 1400. aurei cum augmento quartæ partis, non deducto ſecuto augmento reddi deberent.

† Vidi ab antiquioribus & conſultiſſimis huius ſupremi fori patronis reſponſum & concluſum, quòd totidem aurei in ſpecie reddi debebant, non deducto augmento extrinſeco, ſed quantum ad augmentum conuentionale ad rationem denarij Pariſienſis, videlicet proportionis ſeſquiquartæ, quòd debebat attendi non valor præſentis temporis, ſed valor, qui erat tempore contractus, vt ſic hæredes viri vltra prædictos totidem aureos ſoluerent hæredibus mulieris quartam partem ſummæ, quam prædicti aurei conficiebant ſecundùm valorem tempore contractus currentem ad ſolidum & libram, & ſic in effectu pro bis mille quadringentis quinquaginta libris tempore contractus receptis redderent ter mille ſeptingenta ſexaginta duas libras cum dimidia, videlicet, 3150. libras in dictis aureis pro ſorte, & 612. libras cum dimidia pro dicto augmento conuentionali. 31

† Et ſic quantum ad primum caput, videlicet ſortis principalis aureorum, ſecuti ſunt communem errorem adúſque receptum, opinabantur eam eſſe meram iuris veritatem. Quantum autem ad ſecundum caput, videlicet augmenti conuenti ex magna & vrgente æquitate cenſuerunt limitandum ad valorem tempore contractus currentem: quia tunc non erat veriſimile futurum tam magnum aureorum 32

aureorum

reorum augmentũ,& vir promittens augmentum ſeſquiquartum, veriſimiliter inſpexit ad valorem currẽtem tempore contractus,& ſi cogitaſſet fore,vt aurei ſic augerentur, nullum promiſiſſet augmẽtum, ſaltem non tantùm Atqui ſi vera erat, & ſequenda communis opinio in primo capite, ſequenda etiam erat in ſecundo capite, non ſolùm ex vi verborum, ſed etiam de iure, & ex mente, & paritatis ratione.

33 †De vi verborum patet, quia vt verbum (principale & diſpoſitiuum redderentur) refertur ad eoſdem aureos numeratos. ita verba illa Gallica (*Au pris du denier*) & in eadem oratione poſita, & eodem verbo principali determinata, referuntur ad eoſdem aureos: igitur eodem modo & pariter determinari debent, non autem difformiter, l.iam hoc iure, de vulga.& pupill.cum vulga. Tum communis modus loquendi (denarius Pariſienſis) cum adiuncto (ad rationem ſiue proportionem) vt hic talis eſt, quod non refertur ad aliquot denarios in ſpecie, ſed indiſtinctè, & promiſcuè ad augmentum quintæ partis totius aucti, ſiue ad proportionem ſeſquiquartam ſummæ vel quantitatis, de qua agitur, ſiue de quantitate librarum in genere, ſiue de aureis, vel alia certa ſpecie monetæ agatur.

34 † Cum igitur fiat mentio denarij Pariſienſis per modum proportionis, ibi, (*Au pris*) id eſt, ratam ſeu rationem, non ſignificat, niſi augmentum ſeſquiquartum ſummæ, de qua agebatur, & tantò magis cùm non referatur ad ſolidos, nec ad libras vel aliam ſummam, ſed ad prædictos aureos in eadem oratione & determinatione eiuſdem verbi reddendi dictos aureos ad dictam ratam vel proportionem. Et ſic ipſa vis verborum ſonat, quòd eo caſu redderentur 1400. aurei cum augmento quartæ eorum partis, & ſic in totum mille ſeptingẽti quinquaginta aurei, qui tempore ſolutionis valebãt, & valent ter mille nongentas triginta ſeptẽ libras cum dimidia.

† De iure patet, quia de iure augmentum, ſiue additamentum ſequitur naturam aucti ſeu principalis, & vniformiter eodem iure tanquàm eius pars regulariter, l.etiam. & ibi Bald.C.de iure doti.l. quod in rerum.§.ſi quis poſt.de legat.1.latè Curtius ſen.conſil.56. Latius Albe.Bru. in tracta.de augmen.colum.27. And.Tiraquel.in repetit.l.ſi vnquàm vet.donatione largitus,num.181. & in tract.retract.prox. §.1.gloſſ.18.nume.51.tetigi in conſu.Pariſi. §.22.numer.44.text.in l. inter ſocerum.§. cùm inter.ibi. nec ſperabitur portio,quæ data eſt additamenti cauſa, de pact.dotal. Igitur ſicut ſtante communi ſententia debebant totidem aurei reddi in ſpecie, non attenta variatione extrinſeca, ita neceſſariò ſequitur de iure, quòd augmentum illud conuentionale intelligitur de quarta parte totidem aureorum in eadem pariter ſpecie, & ſic in caſum augmenti extrinſeci, nõ deducto eo augmento, nec de principali, nec de additamento. 739 35

Similiter de mente partium & rationis paritate liquet: quia ſi iuxta communem ſententiam contrahentes intelligebant habere reſpectum ad numerum & ſpeciem aureorum, quòd redderetur dos in totidem aureis, non inſpecta variatione extrinſeca, ſequitur quod idem intellexerunt de augmento conuentionali, ex quo pacti ſunt de augmento in ſimilibus aureis, non autem in illa moneta: quia clauſula augmenti refertur ad proportionem ſeſquiquartam ſimilium aureorum: & conſequenter ſiue eorum valor extrinſecus minueretur, ſiue augeretur, ſemper reddi deberent 1750. aurei, tam pro ſorte, quàm pro augmento: & ſic dicta conſultatio, ſtante communi ſententia, in qua partim fundatur, non poteſt ſtare.

† Cùm autem dicta communis opinio 36
ſimpliciter falſa ſit, vt probauimus, & contrahentes ad valorem extrinſecum aureorum ſtabiliter currẽtem tempore contractus, etiam alio non expreſſo, reſpexiſſe cenſeantur, per prædicta, nunc clarum eſt, augmentum tam de ſorte, quàm

de additamento deducendum eſſe. Plus dico, quòd etiam ſi prima communis ſententia vera eſſet, adhuc idem dicendum eſſet in hac hypotheſi, ex quo facta relatio ad denarios, & ſic partes cogitauerunt de valore extrinſeco, ſeu de quantitate denariorum reſultante ex aureis, quo caſu clarum eſt, quòd debet attendi valor, qui erat tempore contractus. Et ſic hoc caſu non tenebantur hæredes viri in effectu reddere vſque ad ſummam 3937. librarum cum dimidia, ſequendo communem Doctorum errorem, nec vſque ad 3762. libras cum dimidia, ſecudum dictam conſultationem, ſed ſolùm vſque ad 3062. libras cum dimidia, videlicet, 2450. libras pro ſorte, & 672. libras cum dimidia pro additamento conuentionali, vt pro toto ſuffecerit reddere mille trecentos ſexaginta vnum ſolatos, cum quinque ſolidis Turonenſibus: quia in aureis vtrunque, tam ſors recepta, quàm additamentum reddi debet, ex tenore pacti, diſpoſitione iuris, d.l. inter ſocerum, §.cùm inter. deducto ſuperuento & inopinato augmento per prædicta: idem in ſimilibus. Ad ea, quæ dixi ſuprà numero 392. quòd duo ſufficiant, adde Petrum Paulum Pariſium conſil. 54. conſil. 55. libro primo. Quinto loco occurrit quæſtio ſequens.

SVMMARIA

1 *Depoſiti in genere periculum ad deponentem ſpectat, niſi recipientis mora interueniat.*

2 *Depoſitum ad numerum abit in creditum.*

3 *Depoſitarius dominus eſt, ſi depoſito vti poteſt.*

4 *Depoſitum cum facultate vtendi ad certum tempus naturam mutui ſapit.*

6 *Augmentum an ſpectet ad Reum, qui eſt in mora, & nu.8.*

6 *Conſignatio habet realis ſolutionis effectũ, & quando hoc verum. nu. 10.*

7 *Deponens non ſentit commodum depoſitæ conſignatæ pecuniæ.*

9 *Negligens non debet eſſe melioris conditionis quàm diligens.*

QVAESTIO XCVIII.

NOnageſimooctauò, Quid in depoſito, putà agens ad retractum, vel redemptionem fundi conſignauit penes actuarium, vel mercatorem mille aureos, dum autem lis protrahitur eorum, æſtimatio de quadraginta ad 45. ſolidos augetur? Reſpondeo, ſi eſt depoſitum primi gradus, de quo ſuprà quæſtio. 83. nume. 632. nulla eſt quæſt. cùm ſteterit in dominio & periculo deponentis, vel eius qui eſt in mora. 740 1

† Si verò eſt depoſitum ſecundi gradus, ſcilicet ad numerum, quod abit in creditum periculo recipientis, vt l. certi condictio. in fin. cum l. ſequen. ſi certum peta. tunc ſi eſſet verum depoſitum, ſcilicet in meram cuſtodiam, vt teneatur depoſitarius indilatè mox cùm petetur reddere, & ſic non habet ius vtendi ſumma depoſita & depoſita, prout manet depoſita, videlicet in genere quantitatis purè ſic debitæ in abſtracto: & non in concreto ſpeciei ſeu corporum, per not. ſuprà numero 18. 2

† Et adhuc idem, quia licèt interim depoſitarius fuerit dominus corporum, quibus potuit vti, tamen aſtrictus fuit eadem corpora vel ſimilia ſemper tenere parata: & ſic non potuit vti, ſed, vt veriſimile eſt, ſemper totidem ſimiles ſpecies score ocioſas & paratas tenuit, & ſic non debet teneri, nec ſupplere quidem decrementum, ſi quòd interim acciderit, etiam ſi ſalarium cuſtodiæ recipiat: nec poterit deducere augmẽtum quòd ſuperuenerit, ſed præciſè totidem numero ſimiles ſpecies reddere tenetur, ſicut obligatus ad tot aureos præciſè, cum pacto, vt nec augmenti, nec decrementi ratio habeatur. 3

† Si

4 Si verò eſt depoſitum tertij gradus, videlicet improprium, ita vt conceſſa ſit facultas vtendi, vt non poſſit mox, niſi poſt tempus congruum tacitum vel expreſſum cogi reddere, & cùm ſit ſimile mutuo, vt ſuprà num. 634. idem dicetur quod in mutuo ſuprà quæſt. 92. Prædicta ſunt clara ex parte actoris, qui ſuccubuit, & ſic conſignationem repetentis. Quòd ſi vicerit, in caſum quidem decrementi nulla etiam eſt quæſtio.

5 † Sed in caſum augmenti quæritur an ſpectet ad reum, qui fuit in mora? Videtur quòd ſic: tum quia huiuſmodi ſolutio, vel reſtitutio ſortis trahitur retrò ad diem conſignationis & iudicij cœpti, idque cum effectu, quia tenetur reus ad fructus fundi, vel rei retractæ ex eo tempore, tum quia ad eum ſpectauit periculum pecuniæ: ergo videtur quòd ad eundem ſpectet augmentum, præſertim fortuitum, & ſine facto & ſumptu deponentis ſuper-
6 uentum. † Tum quia dicta conſignatio videtur quædam ſolutio, habet enim ipſo iure effectum realis ſolutionis: quia ipſo iure ex tunc liberatus eſt deponens ab omni alia reſtitutione ſortis, l. acceptam. C. de vſur. l. obſignatione. C. de ſolutio. Sed ſi debitor ſoluere volens conſignauerit, non dubium quin augmentum ſpectet ex tunc ad creditorem, ſicut & decremen-
7 tum & periculum. † Tum poſtremò, vt conſignans conſequitur etiam retrò omnia commoda conſignationis, ita videtur quod non debeat interim capere aliquod commodum de pecunia conſignata, alioquin cenſeretur conſignationem reuocare: ergò non debet habere dictum augmentum, & ſic ſpectabit ad reum acquieſcentem.

8 † Breuiter his non obſtantibus, dico quòd illud augmentum ſuperuentum antequàm reus acquieſceret, & deſineret eſſe in mora ſpectat ad conſignantem, qui licèt vicerit, & omnia commoda cõſignationis & victoriæ habeât, poteſt illud deducere. niſi in caſum, quo ſpectaret ad de-
9 poſitarium, vt diximus. † Et moueor, tum per ea, quæ dicunt Doctores contra creditorem moratorem, in l. vinum. ſi cert. petat. per l. 3. in fi. de action. empt. Tum quia ad commodum moratoris non debet diligens deterioris eſſe conditionis, quàm negligens: ſed ſi non conſignaſſet, vel conſignationem vt poterat recuperaſſet, poſſet deducere augmentum (loquor enim in themate huius quæſt.) Secùs ſi debebantur præcisè certi aurei ad certum numerum non obſtante quocunque augmento vel decremẽto ex pacto expreſſo (quia tũc ceſſaret hæc quæſtio) ergo & nunc poterit, & morator ſuæ moræ imputare debet, quòd non prius eam purgauit.

† Non obſtat, quod dictum eſt de ſolutione vel conſignatione cauſa ſoluendi, q̃a illa ſit purè & abſolutè, & de eo quod purè debetur: & ſic non eſt ſimile cum caſu noſtro, vbi pecunia conſignata non debetur purè & abſolutè, ſed implendo reſpectiuè, & faciendo per reum id ad quod viciſſim tenetur, quod cùm recuſet facere pecũnia antè conſignata, non debetur ei cum effectu, nec debet ei tradi, ſed ſtat velut ſequeſtrata: & ſic non debet habere commodum pecuniæ, ſibi (ob ſuam moram, & non impletionem eius, quod debet) nondum debitæ cum effectu. Conſequenter non debet habere illud augmentum, licèt propter iniuſtam ſuam moram debuiſſet ferre, moræque adſcribere periculum, & omne incommodum, ſi quòd accidiſſet. Et ſic ſoluta ſunt omnia obiecta. Sexto loco occurrit quæſt. 10

SVMMARIA.

1 *Legati augmentum & decrementum an legatarium reſpiciat.*

2 *Quotiens agitur ex diſpoſitione alicuius, attenditur tempus diſpoſitionis.*

3 *Legatum factum pro legitima filiæ, ſi modicum attenta portione quam remittat, augmento continet.*

4 *Variata æſtimatione pecuniæ, an attenditur tempus teſtamenti, mortis, aut*

ſolutionis, & nume. 6.

6 *Obſcuritas Doctorum ab authore recenſita.*

7 *Oldradus taxatur inconſtantiæ & perplexitatis, & nu. 8.*

9 *Examinatur conſilium 13. Oldradi.*

10 *Tempus ſolutionis & conſignationis in moneta quæ non eſt in obligatione ſed facultate inſpicitur.*

11 *Libra Turonenſis non ſemper eadem eſt in eodem loco.*

12 *Menſura agrorum variata ea attenditur, quæ eſt tempore contractus.*

13 *Ludouici Rom. de Oldradi ſententia iudicium.*

14 *Explicatio l. cùm certum de auro & argento leg.*

15 *Aureus ſemper de minimo intelligitur.*

16 *Aretini quoddam conſilium diſcutitur, & vt alienum reijcitur.*

17 *Statutum ſi à ſubditis non recipiatur, non valet.*

18 *Communis æſtimatio præualet ei, quæ ſtatuto in vſum recepto conſtituitur.*

19 *Condemnatus ad monetam maiorem (putà aureos) ſoluere poſſet in minima moneta, & nu. 20. cum ſeq.*

23 *Tantum argenti in minutiſſima moneta, quantum in maxima habita proportione, & nu. 24.*

25 *Creditor intereſſe magis recipere maiorem, quàm minorem monetam non conſideratur.*

QVAESTIO XCIX.

741 NOnageſimononò, Quid in legato,
1 putà mille ſolatorum, qui tempore teſtamenti vel legati valebant ſinguli 32. ſolidos, ſed tempore mortis 40. tempore verò petitionis vel ſolutiõis 45. Breuiter idẽ quod ſuprà diximus in contractibus, vt ſcilicet inſpiciatur valor impoſititius currens tempore diſpoſitionis, ſiue contractus, ſiue teſtamenti, quia obligatio accepit ſuam certitudinem & limitationem ſecundũ quod, quale & quantum tempore diſpoſitionis, nec ex poſt facto mutatur, l. Rutilia. de contrahen. emptio. & in teſtamentis ſunt, text. in l. vxorem. §. teſtamento, de legat. l. ſi ita. de auro & argen. legat. l. Aurelius. §. teſtamento. de lib. lega. † Hinc & pulchrè ait Bald. 2
conſil. pen. coram vobis, libr. 1. vbicunque agitur ex diſpoſitione hominis attenditur tempus diſpoſitionis, vt ſciatur quid, quale, & quantum debeatur, non autem tempus ſolutionis. Ergo cùm valor impoſititius pecuniæ, quem extrinſecum vocãt, ſit de quãtitate & parte integrali, ſubſtantiali, & æquè principali legati pecuniæ, ſiue in genere quantitatis relictæ, ſiue in certa quauis ſpecie monetæ, debet ea quantitas & valor legati ſecundùm tempus teſtamenti, nõ mortis, nec ſolutionis, attendi. † Limito, ſi legatum vel inſtitutio fa- 3
cta eſſet pro legitima filia, quæ fortè hoc mediante per ſtatutum vel conſuetudinẽ loci excluditur: quia tunc ſi ſumma relicta eſt modica præ portione, quam filia iure communi habitura fuiſſet ab inteſtato, dico quòd decrementum bene debet ſuppleri, vt in alijs: ſed tamen decrementum non deberet deduci, tum per ea, quæ in ſimili dixi ſuprà nume. 374. tum propter fauorem legitimæ, quæ debuiſſet haberi in corporibus hæreditarijs cum augmento, l. ſcimus. §. repletionem. C. de inofficioſ. teſta. tum vt tantò minus recedatur à iure communi.

† Et in quantum dixi debere attendi 4
tempus teſtamẽti, dices forſan nil eſſe noui, ſed actum agi: quaſi omnes Docto. & veteres & recentiores communiter teneant, in æſtimatione monetæ, ſi variata ſit, debere attendi tempus teſtamenti, non mortis, vel ſolutionis. Ita enim Oldrad. quæſt. 31. thema tale eſt. Albe. poſt Guiliel. de Cu. in l. cùm quid. col. fina. in l. vinum. col. fina. ſi cer. peta. Paul. l. 3. in fin. princip. C. communia. de leg. Mart. Lauden. in tracta. monet. colum. penul. Curt. ſen. eodem tract. quæſtio. 4. Albert. Bru. tracta. de augmen.

men.in vltima conclu.amplia.9.
5 At ego dico,† quòd ſi rectè inſpicias &
expendas,longè aliud loquuntur; longè
diuerſa eſt mẽs eorum: non enim de curſu
& valore impoſititio ſeu bonitate extrin-
ſeca loquuntur & ſentiunt,ſed de bonita-
te materiali & intrinſeca, quam attendi
& exigi volunt tempore teſtamenti, vel
diſpoſitionis,ſiue legata, vel aliter debita
ſit pecunia,ſiue nomine quantitatis gene-
ricæ,putà centum libræ, ſiue certa ſpecies
monetæ,putà centum aurei ſolares,& peſ-
ſimè, per ea quæ dicam in quæſtione ſe-
quenti.
743 6 Cæterùm de † bonitate extrinſeca ſen-
tiunt,tempus non diſpoſitionis, ſed ſolu-
tionis attendi, non curando de augmento
vel decremento,niſi à tempore moræ,pro
ut adusque inualuit communis Docto.er-
ror.Et ita disertè explicat, & ſe declarat
Paulus in d.l.3.in fin.princ.Alcia.poſt ali-
os in d.l.cum quid.& malè,per ea quæ no-
uè dixi in præcedentibus.Verùm eſt quod
Socin.conſ.6.lib.1.loquens de bonitate ex
trinſeca, tenet debere attendi tempus te-
ſtamenti: ſed loquitur in longè diuerſis
terminis,videlicet quando legatum eſt fa
ctum de quantitate in genere, vel de flore
nis,qui ſecundùm communem modum lo
quendi loci tempore teſtamenti intellige
bantur de certa quantitate in genere cu-
iuſcunq; monetæ,non autem de certa ſpe-
cie monetæ,prout loquimur.
7 Oldra.† tamen, qui nondum ſaniorem
quorundam veterum ſententiam, de qua
ſuprà,penitus exuerat, nõ vbique eodem
modo ſentit in hac materia;ſed modò va-
rius,modò obſcurus:quia in conſ.168.pri-
mùm quæſti.3.rectè tenuit in æſtimatione
& ſolutione pecuniæ, putà certæ ſummæ
Turonenſium, quod non debet haberi re-
ſpectus ad valorem intrinſecum, ſed ſo-
lùm ad valorem extrinſecum, & curſum
communem & vſualem:ſed in dicto conſ.
31.in legato ducentarum librarum cùm
teſtator ſuperuixiſſet decem annis,& quę-
rat de qua moneta debeant ſolui ducentæ
libræ,an de moneta, quæ currebat tempo-
re teſtamenti, an quæ currebat tempore
mortis, apparet quòd non quærit de boni-
tate extrinſeca,eſſet minus fatua quæſtio,
cùm non ſit legata in certa ſpecie monetę,
ſed in quantitate generica ab omni certa
ſpecie abſtracta: & ſic neceſſariò omnes
ſpecies monetæ recipiunt functionem ſe-
cundùm omnes.† Quærit ergo tantùm de 8
bonitate intrinſeca,quia interim facta eſt
pecunia deterioris materiæ: & ſic ibi cen
ſet ſoluendum etiam ad rationem bonita-
tis materialis & intrinſecæ, quæ erat tem-
pore diſpoſitionis,ſiue teſtamenti,ſiue cõ
tractus.† Sed in conſ.13.incip.cum quęſtio 9
obſcurus eſt facto, prout etiam cæteri aſ-
ſolent in hac materia: format enim quæ-
ſtionem de arbitris, qui vni adiudicaue-
runt totam hæreditatem, & eundem con-
demnauerunt alteri ad ſoluendum duo-
decim libras Turonenſium paruorum,de-
inde ex interuallo citra moram debitor
vult ſoluere Turonenſes groſſos, compu-
tando quemlibet groſſum pro quindecim
vel ſexdecim Turonenſibus paruis, prout
valebat & currebat tempore arbitrij lati.
Creditor autem vult attendi Turonenſes
paruos hodie currentes, ex quibus Turo-
nenſis groſſus non valet, niſi quatuorde-
cim. Decidit Oldr. inſpiciendum tempus
lati arbitrij,& ſatis aperit quòd non quæ-
rebatur de mutatione groſſi, & meritò:
quia groſſus non erat deductus in diſpoſi-
tionẽ,nec erat in obligatione, ſed in facul
tate,ſiue de illo groſſo, ſiue de alia ſpecie
monetæ conficeretur & præſtaretur ſum-
ma debita.
Et † nemo dubitat,quin inſpiciendum 744
ſit tempus ſolutionis vel conſignationis 10
tantùm in ſpecie monetæ, quæ non eſt in
obligatione, ſed in facultate. Et ſic ibi to-
ta quæſtio erat ſuper mutatione Turonen-
ſium paruorum,nec tamen aperit Oldr.an
eſſet extrinſeca ſiue intrinſeca,quo fit, vt
ea deciſio Oldrad. ſit incerta & inutilis.
Nos ergo dicimus,nõ curandum de varia-
tione bonitatis intrinſecæ,ſed pręſtanda,
& ſufficit bonitas extrinſeca,quę erat tem
pore ſententiæ:hoc eſt,ſoluendas omninò
12.libras de illis Turonenſium paruórum
libris,quæ currebant tempore ſententiæ.

11 Hæc autem † vulgaris & numeralis libra non eſt ſemper & vbiq; eadem, ſed quãdoq; etiam in eodem loco diuerſa, vt Papiæ, vbi teſte Curt.Sen.in d.tracta.q.11. eſt libra Papien.10.ſolidorum, & libra Imperialiũ, quæ eſt dupla, ſcilicet 20. ſolidorũ. Et etiam hoc regno. & ferè vbiq; licet libra ſit 200.ſolidorũ, vt etiam teſtatur Ioã. Fab.in auth.hoc niſi.in fin.C.de ſolu.Cor. conſ.135.litera d. li.3.tamen quædam libra Turonenſis dicitur, quæ eſt 20.ſolidorum Turonenſium, quædam in hoc regno libra Pariſienſis, quæ eſt 20.ſolidorum Pariſienſium, ſolidus autem Pariſienſis eſt ſeſquiquartus ad ſolidum vulgarem.

12 Quemadmodum autem † ſi variari contingat menſuras agrorũ, ſolùm debet attẽdi illa, quæ erat tempore contractus, vt in l.ſemper in ſtipulationib.de reg.iur.ita variatis his libris ſiue earũ quantitate, quæ nõ ſunt alia quàm menſura quantitatis pecuniæ, neceſſariò debet attẽdi illa libra ſiue quãtitas libræ, quæ erat tẽpore diſpoſitionis, cui ineſſe dicitur, & eã limitaſſe, ſiue quãtitas librarũ mutetur in ſe, vt ſi ſtatuatur quòd maior vel minor numerus ſolidorũ librã conficiat, ſiue ſolidi vel Turoni, ex quibus libra conficitur, augeãtur in valore ſiue intrinſeco & extrinſeco ſimul, ſiue extrinſeco tantùm, retẽto priſtino ſolidorũ numero ad conficiendam libram, q̃ ſic in effectu maioris quantitatis & menſuræ vſualis efficiatur, debet attẽdi valor & quantitas exiſtens tempore diſpoſitionis.

745 Lud.autem Rom.† in conſ.123.confun-
13 dit, & eadem fide denigrat & carpit omnia prædicta cõſilia Oldr.contendens ſimpliciter debere attendi non tẽpus teſtamẽti, ſed tempus ſolutionis, per tex.in l.cum certum, de aur.& argen.leg.† ſed valdè er
14 rat, quia ille textus nõ eſt ad propoſitum in hac materia, quia nõ loquitur de certo precio debito, nec de certa quantitate pecuniæ debitæ etiã in genere, ſed de precio alterius rei legatæ & debitæ, cuius poteſt æſtimatio creſcere vel minui: & ſic attenditur quæ eſt tempore ſolutionis tantùm, niſi in quantum à tempore moræ inſpici deberet, quanti ex tunc plurimi valuerit, ſecundùm regulas communes.

Brunus autem in loco prꝫallegato ſoluit, quòd in d. l. cum certũ precium, eſt in ſolutione, quod eſt verum in caſu d. l. ſed non ſufficit, quia poteſt eſſe quod ſit æquè principaliter alternatiuè in obligatione: vt ſi teſtator legauit domum ſuam, vel eius æſtimationem, quia noluit hæredẽ prꝫciſè cogi tradere, debet attendi æſtimatio, quæ eſt tempore ſolutionis fiendæ. Secùs eſt, ſi teſtator legaret domum, vel centum aureos, vel centum libras, & ſic non ſe referendo ad æſtimationem alterius rei variabilem, ſed ad certã pecuniæ ſummã: quia tunc tempus teſtamenti attenditur, ad ſciendum quanta ſit ea quantitas.

Quoties autem † ſunt plures aurei, ſo- 746
lidi vel librꝫ in vſu, intelligitur in dubio 15
de minimis, l.numis, de leg.3. Vnde etiã in vrbe Pariſienſi nõ ſolùm in actibus priuatorũ, ſed etiam in ſententijs, intelligitur de ſolidis vel libris Turonenſib. non autẽ de Pariſienſibus, niſi expreſſum ſit. Ad hoc vide ſi vacat Soci.conſ. 247. col.3.lib.2.vbi tamen malè limitat in debito piæ cauſæ, per not.Dec.in l.ſemper in obſcuris.de regu.iur.& ſuprà num.212. Adde etiam Cor. conſ.244.col.6.cum ſeq. li.2. vbi ex multis coniecturis pulchrè conſuluit pro maioribus numis: & tradit Andr. Tyraq. in tract. retract.proxim.§.1.gl.18.q.10.

Rurſus, quia † ſæpè Doct.impertinen- 747
ter citant conſ.11.Aret.& eò rem magis in- 16
tricant, quia illud cõſilium alienum eſt ab hac materia, vt hunc obiter ſcrupum ſtudioſis eximam, ſciendum eſt ibi talem fuiſſe hypotheſin. Sal veniebat ad menſuram certo precio, putà 20. ſolidis pro quolibet medimno: quidam emit ſal pro mille, putà florenis, id eſt, quantas menſuras precium mille florenorum æquaret. In loco erat ſtatutum bis anno immediatè præcedenti cõfirmatum, quòd florenus non poſſet ſolui, nec expendi, niſi ad rationem ſolidorũ 42. tamen nihilominus omnes communiter etiam ſubditi obſeruabãt, vt florenus permutaretur & curreret pro maiori ſumma, putà 45.ſolidis: præterea emptor, qui erat exterus, ignorabat tale ſtatutum, petit autem

rem ſibi menſurari 2250. medimnos ſalis, (totidem enim libras valebant mille floreni ſecundùm communem obſeruantiam, videlicet accipiendo quemlibet florenum pro 45. ſolidis.)

Contrà venditor non vult accipere niſi iuxtà præſcriptũ ſtatuti, videlicet pro 42. ſolidis, & ſic tradere bis mille centumq́ue medimnos ſalis dũtaxat: q̃ſitum fuit, quid
17 iuris? Conſuluit † Franc. Arc. pro emptore: tum quia ex quo tale ſtatutum à ſubditis non recipitur, non ligat: ideò tanti valere cenſetur florenus, quanti publicè & communiter æſtimatur ab omnibus. Tum quia ſi ſtatutum ligaret, tamen ex quo emptor externus iuſtam illius ignorãtiam habuit, ne enormiter lædatur, videlicet ne perderet 150. libras, vel totidem medimnos, deberet aduerſus tale ſtatutum reſtitui per no. Inn. in rub. de conſu. de quo plura dixi conſu. Pariſ. in proœmio. Et rectè conſuluit, & hæc duo verba ſufficiebant: ſed is initio breuitatem profeſſus, multa imper-
18 tinentia prolixè cumulauit. † Quæ enim infarcit de bonitate intrinſeca & extrinſeca monetæ, prorſus ἀπροσδιόνυσα ſunt, ſed ſolùm erat quæſtio, vtra æſtimatio præſtet, an quæ communiter obſeruatur, an quæ ſtatuto in vſum recepto taxatur: & habes communem vſum præualere, quod etiam Budæus luculento exemplo probat li. 3. aſſis. vt infrà. Ecce quàm multa quã breuius & clarius potui tranſuectus ſum, nec vlterius immorabor in huiuſmodi particularib. quæſtionib. quũ prædicta abundè ſufficiãt pro omnibus id genus rectè & expeditè decidendis.

148 Occurrit † tamen iucunda nec omittẽ-
19 da quæſtio. Victus & condemnatus in impenſis litis ad 30. libras taxatis minutiſsimam & rariſsimam cõquiſiuit monetam, & ſolutionem obtulit in paruulis denarijs Pariſienſibus & Turonenſibus. Creditor recuſauit, offerens recipere in aureis vel ſolidis duodenarijs aut ſimili, nõ adeò cõtemptibili moneta. Per ſententiam præſidis Pariſienſis dictum, quòd creditor teneretur recipere: appellauit ad ſenatum, vbi (vt in talibus rectè & laudabiliter fieri ſolet) conſulti & aditi præfecti monetales cenſebant malè iudicatum. Dicebant † e- 20
nim primò, hanc minutiſsimam monetam nigram denariorum paruorum ſiue Pariſienſium ſiue Turonenſium, non eſſe factam ad commercia exercenda, & ſoluenda debita, ſed ſolùm ad commutandum maiores numos, vel ſupplendum quod excurrit, vt in l. Publia. §. Titius. depoſi. quando minutum aliquid addendum vel detrahẽ-
dum eſt ſummæ vel precio. Secundò † di- 21
cebant monetam hanc nigram ferè omninò eſſe æream, nimiſq; ponderoſam & oneroſam in magnis ſummis.

Sed certè primum iuris eſt, † excedens 22
artem monetalem, & falſum eſt: cum enim hæc minutiſsima moneta, quamcunque viliſsima ſit, publicè ad formam & definitionem publicam facta & approbata eſt vera & proba moneta, igitur in ea ſolutio fieri poteſt, ſiue in parua, ſiue in magna ſumma, cùm debitor non ſit obligatus ad aliã certam ſpeciem monetæ, ſed ad quantitatem in genere.

Secundum verò in facto eſt, & ſpectat ad artem monetalem, ſed ſufficit præcedens ſolutio. † Prætereà (vt didici à doctiſ- 23
ſimo viro do. Franciſco Beneuentio, cauſarum in hoc ſenatu patrono conſultiſsimo, regioque in præfectura monetarũ aduocato (etiam in nigra & minutiſſima moneta tantum pro rata ineſt & datur materiæ argenti, quantùm in maiori alba moneta argentea, modò proba ſit moneta, vt ſupponitur. Patet, quia in duodecim denarijs Turonenſibus, qui valent ſolidum duodenarium, tantum eſt argenti, quantum in vno ſolido duodenario, & tantundem inuenietur, ſi ſeorſum denarij, ſeorſum duodenarij conflentur.

Quòd autem duodecim denarij maioris ſunt ponderis, illud eſt quia plus habẽt æris, vt poſſint in plures numos multiplicari: quantum ergo (ſi appendantur) pluris põderant, quàm duodenarius ſolidus, tantùm plus habent æris ſimul, quàm vnus ſolidus per ſe. Et † conſequenter ſol- 24
uẽs triginta vel centũ libras in hac minutiſſima moneta, tantũ dat argenti, quantũ

ſi ſol-

ſolueret in maiori argentea, licet minorē molem det ob maiorem ęris quantitatem. Quanquam de iure ſiue plus, ſiue minus argenti inſit, non refert, modò publica proba & legitima moneta ſit, vt dicam in quæſt.ſeq.

25 Quod † autem hoc caſu iuſtè creditoris (vtpotè profecturi) interſit non recipere in hac minutiſſima & pōderoſiſſima moneta, non eſt in conſideratione: quia illud ſolum cōſideratur, qn̄ debitor tenetur in certa ſpecie, & offert in alia, licèt aliàs cōmuniter fungibili, vt in l. Paulus, de ſolut. Sed hic non debetur niſi quantitas in genere, qua ſemel ablata in quacunque proba non reprobata moneta, licet rara & minus frequenti (vt ſunt denarij Pariſienſes) debitor obtulit quod debet; nec ad rem pertinet, quod debitor ex indignatione hanc minutiſsimam monetam conquiſierit: ex quo enim eam habet, & de ea ſolui poteſt, quid ad rem de origine? Immò ſi peccauit debitor dicta indignatione, magis peccat creditor, qui eſt in vltima mora & culpa, dedignando & auerſando probam & legitimam monetam: & ita tandem rectè prudenterque pronunciauit ſupremus noſter ſenatus, benè iudicatum. ADDE. Videat cui placet REN. BVDEL. ſuprà quæſt. monet. cap. 10. longè aliter concludentem.

Additio Ren. Budelij LL.

Humaniſſime Lector: Cum hoc caput centeſimum, quod inter vndecim poſtremò loco eſt poſitum, præcipuamq; & notabiliſsimam de Monetis materiam continet, Summarijs ſuis deſtitui, quibus pręcedentia capita videntur condecorata, animaduertiſſem: exiſtimaui me tibi rem nō ingratam præſtiturum, ſi per me hæc colligerentur, & huic cap. pro more præſcriberentur. Hinc enim mens Molinæi in hac difficili & argumentoſa (vt ipſe fatetur) quæſtione exactius cognoſcetur, & quid pro vtraque parte in hac diſceptetur ac proponatur, perfectius intelligere & ſummatim tandem ad Indicem omnia redigere licebit.

Pro pleniori etiam intellectu eorum, quæ præcedunt & quę ſequuntur, hic rurſus repeto & inculco. Quod præter alia, quæ in pręſenti cap. tractantur, agatur hic de intrinſeco & extrinſeco valore Monetarū, de obligatione ſpeciei & generis, de certis generibus contractuum, in quibus vel ſumma ſemel, vel quotannis ſoluenda agitur: tandemque Auctor concludit, vt etiam paſſim in præcedentibus, in his Monetarijs quæſtionibus propè omnibus, nō ad valorem intrinſecum ſed extrinſecum, hoc eſt indicaturam, quam etiam magis ſubſtantialem dicit, reſpiciendum, & ſecundùm illum, qui contractus, non verò ſolutionis tempore frequentabatur, quæſtiones obuenientes diſſoluendas & decidendas eſſe, contra Doct. communem, vti etiam noſtram ſententiam, contendit atq; concludit.

SVMMARIA.

1 *Intrinſecæ bonitatis ratio quopacto inueſtiganda.*
2 *Intrinſecum valorem attendendum, cōmunis habet ſententia.*
3 *Obligationem generis & ſpeciei diſtinctā eſſe.*
4 *Intrinſecam bonitatem eſſe ſubſtantialem.*
5 *Materiam in pecunia conſiderari.*
6 *Intrinſeca bonitas in penſionibus annuis debet attendi.*
7 *Creditor viliorem pecuniam quam expoſuit, recipere cogi non poteſt.*
8 *Pecunia in Gallijs vilior facta, Anno 1525.*
9 *Intrinſecam bonitatem conſiderandam docet experientia.*
10 *Rem vitiatam reddere non licet.*
11 *Extrinſecam bonitatem eſſe ſubſtantialem.*
12 *Pecunia ſignata materiæ conſiderationem excludit.*
13 *Moneta vt iuſta ſit, quæ requirantur.*
14 *Adulterina moneta pro legitima non habetur.*

15 Arg-

15 *Augmenti extrinſeci ad defectum intrinſecum collatio.*
16 *As libralis quomodo paulatim ſit deminutus.*
17 *Bonitatis intrinſecæ rationem non habendam.*
18 *Indicaturam publicam præcipuum eſſe in Monetis.*
19 *c. Quanto explicatum.*
20 *c. Olim explicatum.*
21 *Species quando per alia ſoluitur attenditur ſolutionis tempus.*
22 *c. Cum canonicis explicatur.*
23 *Moneta ſucceſſu temporis nunquam fuit meliorata.*
24 *Speciei in obligatione, decrementum extrinſecum, Molin. damno debitoris tribuit, & ita in fauorem creditoris intelligit.*
25 *In vectigalibus & penſionibus annuis debere ceſſare reſpectum mutationis bonit. intrinſecæ.*
26 *Pecunia quia publicè recepta eſt, non attenditur, quod intrinſecus ſit deteriorata.*
27 *Communis clades Reipub. æquo animo eſt ferenda.*
28 *Fabri auctoritate confirmat Molin. ſuam ſententiam.*
29 *Rom. & Geminia. ſententia ſuam probat, Molin.*
30 *Intrinſecæ bonitat. ad extrinſecam quæ ſit ratio & habitudo.*
31 *Moneta proba ex auro argento & ære conſtat.*
32 *Præfecti monetales habere cognitionẽ pixidum in Gallijs.*
33 *Ex puro auro non commode monetas cudi.*
34 *Auro ſummam ſoliditatem ineſſe.*
35 *Ex puro auro non commode confici aurea vaſa.*
36 *Auri ſummitatem eſſe Caract. 24. ad quadrantem excoctorum.*
37 *Aurum puriſſimum, vt Molin. haberi non poſſe.*
38 *Aurum purius excoqui argento poſſe.*
39 *§. Sed ſi plumbum l. idem Pomponius de rei vend. explicatus.*
40 *Aurum, argentum, æs, ſeparari poſſe.*
41 *Conflaturam auri & argenti eſſe antiquiſſimam, teſtimonia ſacrarum literarũ oſtendunt.*
42 *Metalla permixta ſeparari commode poſſe.*
43 *Homogeniorum & heterogeneorum commixtia & ſeparatio.*
44 *Indiuiſibile cenſetur quod commode diuidi nequit.*
45 *Cementum quid & quomodo fiat.*
46 *Ager qui commode, diuidi nequit cenſetur indiuiſibilis.*
47 *Vlpianus in rebus abſtruſis fuit exercitatiſſimus.*
48 *Aurum purum putum eſſentialiter haberi non poſſe.*
49 *Monetæ bonitas intrinſeca in duobus conſiſtit qualitate & quantitate.*
50 *Intrinſeca bonitas Monetæ dicitur qualitas.*
51 *Extrinſeca bonitas ad quantitatem refertur.*
52 *Auri ſummitas conſiſtit in 24. gradibus ſiue caractis.*
53 *Argenti culmen duodecim habet denarios.*
54 *Aurum argento purius excoqui putat Molinæus.*
55 *Caracti vocabulum Molin. placet κεράτιον dictum.*
51 *Error Molinæi taxatur.*
57 *Proportio extrinſecæ æſtimationis auri ad argentum.*
58 *Proportionum auri ad argẽtum minorem decupla non extitiſſe.*
59 *Analogia decupla &, quindecupla.*
60 *Proportio argenti ad æs fuit centupla.*
61 *Proportio octupla & ſexdecupla aliquan-*

deſuit.

62 *Pōderum & librarum rationem explicat.*

63 *Libra Gallica ſeu Regia explicatur.*

64 *Libra Gallica ſeu Zygoſtatica habet 16. vncias.*

65 *Marca pondus quo Monetarij vtuntur habent 8 vncias.*

66 *Libra variè accipitur.*

67 *Libra vulgaris eſt 20. ſolidorum.*

68 *Gradus qualitatis nonnulli conſtituuntur.*

69 *Argenti tres ſpecies recenſentur alias eſt multiplex.*

70 *Argentum regium Cineracium quale.*

71 *Argentum purum eſt 12. denar.*

72 *Artificum modus loquendi omnino obſeruandus.*

73 *Argentum 11. denar. & 18. gran. eſſe Cineracium.*

74 *Compellatum argentum eſt 12. denarior.*

75 *Aquæ chryſulcæ adminiculo & per cementum purum fit aurum.*

76 *Argentum puſtulatum vnde dictum*

77 *Puſillatum legendum ſec. Molin. propuſtulatum.*

78 *Argentum merum non videtur aptum ad conficiendum vaſa argentea.*

79 *Argentum puſillatum tripliciter fieri. Granallium quid ſit.*

80 *Argenti pes quondam 11. dena. & 12. granorum fuit.*

81 *Remedij meminit Molin.*

82 *Argentum purū putum Moli. dicit quod ſex granis abeſt à 12 den ſiue 11. den 17. gr.*

83 *Aes ſui temporis in Gallijs fuit 11. dena. & 10. gr. ſec. Molin*

84 *Plūbum dicitur cæterorum metallorū Rex dicitur.*

85 *Monetæ deterioratio contigit tempore Philippi pulchri in Gallijs maxima.*

86 *Regis notabile lucrum ex monetis practicatum.*

87 *Antonius Triumuir. taxatur quod Monet. argenteam adulterauerit.*

88 *Aloy, quod qualitatem deſignet.*

89 *Denarius quadrupliciter à Monetarijs accipitur.*

90 *Character quid ſit explicatum.*

91 *Principes taxantur qui abſq; conſenſu populi monetæ qualitatem ſeu quantitatem mutant.*

92 *Reductionem numorum, quando pecunia iamdudum pro bona fuit expoſita, reijcit. Molin. & damnat.*

93 *Principis officium in negotio Monetæ quale eſſe debeat.*

94 *Qui ſentit commodum etiam incommodū ſentire debet.*

95 *Romanos à principio ære grani vſos fuiſſe.*

96 *Siclus vocabulum Hæbraicum eſt de quo ibidem plura.*

97 *Pecuniam ſignatam Abrahæ temporibus in vſu fuiſſe.*

98 *Character eſt de iure gentium.*

99 *Sicli dimidium de quo Exodi 30. explicatur.*

100 *Valorem extrinſecum ſiue Indicaturā explicat.*

101 *Proportio intrinſecæ bonitatis ad extrinſecam quæ ſit.*

102 *Intrinſecus & extrinſecus valor debet ſibi correſpondere.*

103 *Coriaceam monetam tempore Regis Ioannis captiuitatis extitiſſe fabulam eſſe cōtra Guid. Pap.*

104 *Vtile fore Reipub ſi abſque collybiſtarum interuentu commercia exerceantur.*

105 *Reipubl. intereſt monetam fortem exiſtere.*

106 *Subditorum opes ſunt principij diuitiæ.*

107 *Proportionem quandam intrinſeci valoris cum extrinſeco eſſe deberi.*

108 *Augmenti ſuperuenientis naturam copioſius explicat Molin.*

109 *Mercatorum auaritia taxatur augmentū numerum cauſantium.*

110 *Præfecti Monetales in Gallijs ſingulis annis iurant.*

111 *Proportionem congruam aliquam vrget Mo-*

Molin. valoris extrinſeci erga intrinſec.

112 *Communem ſententiam DD. de tempore contractus refutat Molin.*

113 *Communem ſententiam de valore intrinſeco quoad tempus contractus, tribus argumentis corroborat.*

114 *Contra cõmunem Molin. ſententiam corroborat.*

115 *Indicatura potior eſt ipſa materia.*

116 *Valoris intrinſeci intereſſe non conſiderari.*

117 *Demonſtrationibus pro ſua opinione efficatioribus vtitur Molin.*

118 *Qui ſentit commodum etiam incommodũ ſentire debet.*

119 *Ampliationes & limitationem de intrinſeco valore pro ſententia Molinæi.*

120 *Romani & Geminian. contra communem ſententia de valore intrinſeco.*

121 *In annuis reditibus etiam quoad intrinſecum valorem ſolutionis tempus irſpiciendum, & quare ſecundum Roman & Gemin.*

122 *Exemplis iudicandum non eſt. Nec quod factum quam quod fieri debet conſiderãdum.*

123 *In diſpoſitione legis, ſtatuti, conſuetudinis, intrinſecæ bonitatis mutationem non conſiderandam.*

124 *In ſumma ſemel ſoluenda tempus contractus quoad extrinſecum valorem inſpiciẽdum.*

125 *In Mutuo diſtinctionem notandam.*

126 *Species in obligatione intrinſecum valorẽ minus curandum.*

127 *Sic etiam in contractu de rediemendo.*

128 *Contractus tempore, ſi valor intrinſecus melioratus, hoc deducendum.*

129 *Augmentum paulatim & ſenſum ſuperueniens.*

130 *Limitationes Regulæ de valore intrinſeco adiunguntur.*

131 *Pactum interpoſitum ſiue de bonitate intrinſeca, ſiue extrinſeca perſoluenda nũ valeat.*

132 *Non valere talè pactum explicat.*

133 *Contractus aleatorij ſunt impromiſſi.*

134 *Moneta in intrinſeco valore non facile augetur.*

135 *Regis & Tiranni epitheta bona & mala.*

QVAESTIO C.

CEnteſimò † diſcutienda neceſſaria occurrit ardua illa q. an intrinſecæ bonitatis ratio exigi poſſit? Hæc de ſe ad præcedentium quorundam differentiam magis iuris eſt, quàm voluntatis vel facti, & nullã prima facie videtur habere dubitationem. 1

Omnes enim & veteres & medij & recentiores (vno ſolo ſcilicet Ioã. Fab. excepto, infra nu. 765.) vna voce vbiq; ſiue legendo, ſiue repetendo, ſiue in tractatibus, ſiue in conſilijs, tenuerunt & tenent ſemper & indiſtinctè, ſiue debeatur pecunia in genere abſtracto quãtitatis, putà tot libræ, vt per Old. quęſtio. 31. ſiue certa ſpecies monetæ, puta mille aurei, debere attendi & exigi bonitatem † intrinſecam, quæ erat tempore contractus, ſiue cuiuſcunq; diſpoſitionis: & cùm ſit pluſquam communis, velut præiudicata opinio, ſuperfluum eſt authores citare. Vide ſi vacat quos citat Do. Andr. Tiraq. (qui cum eis tranſit) in tractat. retracta. proxi. §. 1. glo. 18. nume. 27. & latiſſimè omnium Alber. Brun. tractat. de augmen. concluſ. vlti. limita. 1. nouiſſimè etiã, ſed animoſius Iohannes Regnaudi in tractat. moneta. cenſet, quod ſi nulla eſſet lex, ita tenendum eſſet, quia hoc (inquit ille) dictat naturalis iuſtitia. 2

Sed certè hæc quæſtio omnium huius materiæ difficilior & argumentoſior eſt, vt non ſolùm ſit dubium, quando de hoc non fuit actum, vt omnes loquũtur, ſed etiam (quod magis mirum eſt) ſi expreſſè conuentum ſit de certa bonitate intrinſeca, vt ex ſequentibus apparebit.

Cùm autem plures diuerſos caſus hæc quęſtio reſpiciat, qui ad tria genera reducuntur: primum, quando de ſumma ſemel ſoluenda agitur, puta ex empto, vel legato: ſecundum, quando de ſumma recepta reſtituenda, puta mutuo, vel in redemptione reditus vel fundi: tertium, quando agitur de reliquis reditibus continuandis, in quibus omnibus quandoque† quã-
3 titate in genere, quandoque de certa ſpecie monetæ agitur, quandoque ſpecialiter pactum eſt de certa bonitate intrinſeca, quandoque non. Cauſas quidem ex quibus debetur, ſiue ex contractu ſiue ex teſtamento, ſententia, vel ſtatuto, nil moror, quia in his non eſt vis: licèt multi, dũ ſeſe aliter extricare nequeunt, vim in his temerè faciant.

Verum vt breuius & clarius defungamur, nec ſit opus prolixè ſingula ſingulatim diſcutere, vtriuſque partis in genere potiores tantũ loco ſummatim collatos expendemus, deindè totam materiam deciſiue concludemus. Vt ergo hæc res non minus aduſque confuſa, quàm diffuſa, & Euripo mari volubilior, certis velut alueis congrua methodo concluſa & aſtricta iam velut teneri, palpari & diſcerni queat, breui hoc ordine procedemus: ab vtraque parte iuris ciuilis locos pertinentes duntaxat & ad rem, in duos contrahemus, & primo ſecundoque ordine locabimus: iuris verò canonici locos in tertio ordine, circunſtantiarum autem facti locos in quarto & vltimo loco, vbi citabuntur obiter aliquot eius partis aſſertores. Idemque argumentationis, & literariæ aciei ordo, in vtraque concertationis parte ſeruabitur, & reciprocabitur.

De bonitate intrinſeca, illam ſemper inſpiciendam pro communi, per 4. argumenta comprobatum.

750 † Et primò pro communi ſententia viget, quòd bonitas intrinſeca eſt de ſubſtã-
4 tia omnis monetæ, & ſaltem non minus principaliter, quàm extrinſeca conſideratur & exigitur, per not. ſupr. nume. 303. cùm autem conſiſtat in pondere ſeu quãtitate, & in bonitate ſeu qualitate materiæ, neceſſariò ſequitur, quòd ea quantitas, & qualitas, quę erat tempore contractus, attenditur: vbicunque enim contractus expreſsè vel tacitè reſpicit materiam, neceſſariò præcidit ad eam, quæ erat tempore contractus. l. cùm quid, ſi cert. pet. l. Rutilia de contrahen. empti, ad hoc omnia iura, quæ volunt tempus contractus attendi, & ab initio obligationem fieri certam ſecundum quid, quale, & quantum, tempore contractus inſpecto. l. certum. ſi certum pet. & ſecundum limites tunc inſitos, qui poſteà tractu temporis non mutantur. Bald. d. l. c. quanto, col. fi. & paſſim, ſup. nu. 742.

Secundò, quia iura volunt pecuniam
eſſe debiti ponderis & ſpeciei, † quòd ſo- 5
lam bonitatem materiæ reſpicit, quodq; aliter non teneatur quis recipere, quantumcunque principis character impreſſus ſit. text. in l. 1. C. de veter. numiſma. poteſta. libr. 11. & in l. 1. & 2. de pond. libr. 10. vbi non tenetur quis recipere etiam pecuniam principis auream niſi appenſam & probatã in pondere & qualitate. quod procedit etiam ſi recipiens ſit ipſe princeps vel eius quæſtor. tex. in d. l. 1. & text. in l. creditor. in princ. de ſolut. vbi fortius probatur, quòd non tenetur quis recipere pecuniam æroſam, hoc eſt, pecuniã plus æris habentem, & minus auri vel argenti, quàm ex publico & generali decreto ineſſe debeat.

Quòd ampliatur per d. l. 1. dupliciter vel tripliciter. Primò, nõ ſolùm ſi de certa precioſa monetæ ſpecie agatur, vt in l. 1. de vet. nu. poteſta. ſed etiam ſi de quacũque moneta, vel de ſimplici quantitate in genere, vt propriè loquitur. d. l. creditor. Secundò etiam in ciuitate, in qua contrahentes pecunia illa æroſa promiſcuè vtebantur in tantum & tertio quòd etiã ſi creditor aliàs fuerit in mora, & interim iuſſu præſidis ea pecunia tanquam

minus

minus proba ſublata ſit, non eſt creditoris, ſed debitoris periculum. Igitur bonitas intrinſeca præciſè requiritur & exigitur, & conſequenter ea, quæ ex publico generali compacto requirebatur tempore diſpoſitióis. Cùm enim diſpoſitio, quæ fit de pecunia, debeat referri ad certam bonitatem intrinſecam, neceſſe eſt (niſi aliud expreſſè cautum ſit) vt determinetur ad eam, quæ erat tempore diſpoſitionis, cùm aliter determinari & certificari non poſſit. Et hæc tantò fortiùs procedũt in creditore, qui bonam pecuniam numerauit, vt ſuprà quæſt. 90. 92. 95. cum ſequ. idem tamen in quocunque creditore cõcludunt dictæ rationes & iura, & hæc de rationibus iuris ciuilis.

751 Tertiò, hoc etiam ſecundùm omnes volunt iura Canonica in c. olim cauſam, in c. cùm Canonicis, de cenſibus. quæ omnes Canoniſtæ ibi & vbique intelligunt,
6 vt non ſolùm in ſumma ſemel ſoluenda, ſed etiam in penſionibus & obligationibus ſucceſſiuis debeat ſolui pecuniæ ſecundùm æſtimationem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis, ita quòd etiam ſi defecerit vetus moneta, non ſufficiat ſoluere de noua deterioris materiæ, etiam eodem valore extrinſeco, niſi ſuppleatur ad bonitatem extrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis: quod etiam innuit d. c. quanto, de iureiuran. vbi dicitur, propter defraudationem legitimi ponderis (& ſic bonitatis intrinſecæ) pecuniam ipſam diminutam, & minoris valoris effectam cum magno populi ſcandalo & damno.

Si igitur diminutio intrinſeca facit da-
7 mnum † populo, ergò non tenetur creditor recipere pecuniam nouam intrinſecus tantùm diminutam, ne damnum incurrat, per d. l. Paulus. ita etiam tenet & dicta capitula intelligunt Legiſtæ vbique, vt in locis citatis ſuprà in principio huius quæſtio. Corne. conſil. 279. conſil. 287. lib. 1. conſil. 321. colum. fina. lib. 3. Guido. Pap. deciſ. Delphin. 493. Bertrand. conſil. 289. ſi moneta, libr. 3. Anton. Rube. conſil. 148. ita etiam ſcio aliquoties fuiſſe iudicatum etiam in ſupremo hoc ſenatu, & memini me ſcripſiſſe in quadam cauſa, cùm in contractu matrimonij facto anno milleſimo, quadringenteſimo, octogeſimo ſeptimo vir conſtituiſſet ſponſæ octoginta libras annui reditus in ἀντιφερνὰ (vulgò doarium vocant) quod per cõſuetudinem eſt hæredum filiorum illius matrimonij, qui poſteà non fuerunt hæredes, ſed dictum reditum præſtari tutoque aſſignari petierunt, idque ſecundùm valorem & bonitatem monetæ, quæ tempore contractus currebat.

Facta verò æſtimatione per Præfectos monetarum, anno ſeſquimilleſimo viceſimoquinto, inuentum eſt, † quòd mone- 8
ta currens deteriorata erat intrinſecus de quinta parte, à tempore contractus, ita quòd octoginta libræ monetę currentis tempore contractus, habito reſpectu ad bonitatem extrinſecam, valerent centum libras ex moneta currente tempore æſtimationis, & arreſto lato die viceſima ſeptima Martij anno ſeſquimilleſimo viceſimoquinto, damnati fuerunt hæredes conſtituentis ad ſoluendum & aſſignandum dictum reditum ſecundùm valorem & æſtimationem monetæ, quæ tempore contractus currebat.

Et poſteà ſimile arreſtum in alia cauſa, vbi petebantur antiqua aurea numiſmata pecudis velloſæ. Gallicè (*Moutons à la grande lame*) quæ non erant amplius in vſu, nec ad æſtimationem extrinſecam olim currentem, ſed ad intrinſecam auri puritatem, nulli numiſmati ſecundam (vt refert) reſpectum fuit. Ex quibus hæc ſententia non ſolùm probata, ſed pręiudicata videt.

Quartò vrgent etiam circumſtantiæ 9
facti, quia rerum experientia ſemper docuit & docet bonitatem intrinſecam conſiderari, & hoc rei vtilitas, & ipſa rei ſubiectæ iuſtitia & legalitas expoſcit, quum pecunia deteriorata in materia, re ipſa vilior fit, & ex nunc quoad multa minoris vtilitatis, præter id quod periculum imminet, vt mox in toto tollatur, vt

vt in d.l.creditor. vel vt mox publico (vt ſit) edicto, aut ſaltem ſenſim in valore quoque extrinſeco minuatur. † Vt igitur
10 in cæteris omnibus non licèt rem vitioſam vel deteriorem effectam ſoluere, ita nec pecuniam ſaltem notabiliter intrinſecus deterioratam, vtcunque valor extrinſecus nondum minutus ſit, præſertim cùm debitum pecuniæ ſtet periculo debitoris.

Et hæc generalis experientia & circũſtantia facti quandoque ſpeciali circunſtantia magis vrgetur, vt quando creditor eſt alterius ciuitatis, in qua pecunia ærοſa vel extrinſecus deteriorata non recipitur, nec toleratur, & ſic etiam extrinſecus in totum vel in parte reprobatur, licèt in ciuitate, in qua eſt debitor, remaneat adhuc & de facto toleretur in veteri curſu extrinſeco. Idem ſi creditor, qui bonam pecuniam numerauit, erat tunc eiuſdem ciuitatis, ſed aliò migraturus, vel negociaturus vbi pecunia deterior non recipitur vel minoris permutatur.

Extrinſecam bonitatem eſſe ſubſtantialem proſequitur.

783
11 † Nunc contrariæ partis acies eodem ordine educenda eſt, interiectis obiter breuitatis cauſa reſponſionibus quibuſdam ad prioris partis argumenta. Et primò pro ſecunda parte vrgent omnia ferè argumenta, quæ ſuprà quæſtio 92.nu.694. cum ſeq. contra communem adduximus, & præcipuè quinque priores rationes, videlicet, prima quòd non materia vel forma naturalis ipſius corporis monetæ, ſed valor impoſititius eſt forma & ſubſtãtia monetæ, in quantum moneta, quæ etiam non eſt corpus phyſicum, ſed artificiale ὅτι οὐ φύσει ἀλλὰ νόμῳ ἐστί, inquit Ariſtot. Et hic libr.5. Secunda, tertia & quarta, quòd ſemper eſt & eiuſdem poteſtatis & æquipollentiæ cum alia moneta: quæ omnia non poſſent ſtare, ſi certo eodem valore & curſu exigeretur etiam bonitas materiæ, qualis erat tempore diſpoſitionis. Et quinta ratio, quòd non videtur deduci niſi ſub ratione valoris impoſititij: reliqua pariter adaptari poſſunt, non repeto. Et ita quòd bonitas eſſentialis monetę ſit in æſtimatione, ſcilicèt extrinſeca, non autem in materia, ſentit Anton. Butri. in capit. quanto. de iureiuran. & nouiſſimè Hierony. Butigel. d. repet. l. quod te. columna.10.nume.19. ſi certum petatur. idem ſentit Bald. in l. ſingulari a. column. 4. in 9. ſpeciali. ſi certum petatur. dicens quod in pecunia potius attenditur vſus, quam materia.

Secundò vrget, quod de iure licet appellatione auri vel argenti veniat omne aurum & argentum, etiam factum, vt vaſa argentea. l. quæſitum. §. illud. de leg. 3. l. cùm aurum. in princ. de auro & argen. le. non tamen veniunt numi aurei vel argentei, etiam ex pura materia. d. l. cùm aurum. l. Quintus. 2. §. 1. de auro & argen. lega. † Et ſic patet ſpeciale eſſe in pecunia 12
ſignata, vt iam non materia attendatur, ſed tantùm forma & indicatura impoſita, vt nec habeat locum regula d. §. illud. quòd appellatione materiæ veniat materiatum, quòd ad ſui materiam reuerti poteſt. Igitur ſi in pecunia ſignata non amplius attenditur materia, ſequitur quod ſi offertur ſolutio in pecunia proba & currenti & quæ tantum valet in valore impoſititio & currenti, quantum in pecunia, quæ currebat tempore contractus vel diſpoſitionis, quod ſufficit, & tenetur creditor recipere, licèt pecunia nunc currẽs ſit in materia & bonitate intrinſeca deterior ea, quæ tempore diſpoſitionis currebat.

Et hic non controuertitur, quin debitor ſoluere debeat in eadem ſpecie monetę (ſi ad certam ſpeciem tenetur) non in alia eiuſdem valoris, ſi creditoris interſit, nec ſpecies indebita ſit in vſu iuxta l. Paulus. de ſolutio.

Nec etiam quęritur an debeat ſolui ſecundum valorem impoſititium temporis contractus, vel temporis ſolutionis, de quo ſatis in precedentibus decem quęſtionibus: ſed ſolum quando offertur

ſolutio

ſolutio in eadem ſpecie, ſi certa ſpecies monetæ debeatur, vel ſi tantùm quantitas in genere debetur, offertur ſolutio in qualibet proba moneta, ſed non materia tam proba, ſicut erat pecunia currens tẽpore diſpoſitionis: quòd non videtur de iure in conſideratione per nuper dicta, cùm in monetis, non materia, ſed forma & indicatura publicè impoſita & approbata attendi debeat.

Et ſic non obſtant de iure ciuili adducta pro communi ſententia, quia ſunt vera & procedunt in terminis ſuis, videlicet ad hoc, vt moneta ſit proba & legitima: debet enim habere bonitatem intrinſecam, tam in qualitate, quàm in pondere, ad hoc publicè inſtitutam, præfixam & requiſitam, quę etiam eſt de ſubſtantia: aliâs non eſt de legitima, ſed improba moneta, nec tenetur quis eam recipere, ſed iuſtè poteſt probare, & appendere an talis ſit.

Et ſic illa duo & omnia ſimilia, & indè dependentia argumenta, quantumque vrgere videantur, non probant aliud, niſi quòd moneta debet habere non ſolùm formam, ſed etiam bonitatem materiæ
13 publicæ præſtitutam,† definitam & compactam, antequam ſit proba moneta, & antequam habeat bonitatem extrinſecã, & valorem de publico inſtitutum, quòd non eſt in controuerſia.

14 † Probant etiam conſequenter, quòd ſi adulterina moneta à falſarijs fabricetur, vel vera moneta radatur, aut alio machinamento à priuatis vel caſu legitimo pondere defraudetur, quòd non habetur pro legitima moneta, quod etiam non eſt dubium: quia tũc non habet requiſita ad legitimam monetam. Nec de hoc quæritur, ſed de longè diuerſo caſu, videlicet quando publicè, vel per eum, penes quẽ eſt poteſtas & adminiſtratio Reipub. ſtatuitur minor modus materiæ (pedem monetarij vocant) in pecunia, quàm eſſet olim, ſeruata eadem indicatura ſeu valore impoſititio.

Hæc propriè eſt noſtra quæſtio, in qua moneta noua eſt vera & legitima moneta, cùm habeat ea, quæ publicè ad hoc requiruntur, nec eſt inconueniens in ſe, quòd tantum valeat, quantum valebat antiqua, quæ erat melioris vel maioris materiæ, ex quo publicè hoc & generaliter inſtituitur & approbatur: quemadmodum ab initio non fuiſſet inconueniens, ſi pecunia fuiſſet eadem publica authoritate leuiori materia excuſa.

Verum eſt, quòd ſi iſtud publicum decrementum materiæ ſit notabile, quod quanto noua moneta in bonitate materiæ minuitur, tanto vetus moneta neceſſariò augetur in precio & bonitate extrinſeca: quod non videtur inconueniens, nec ex parte veterem monetam poſſidentium, cùm potius excommodetur, nec ex parte creditorum, nec ex parte debitorũ, quia nec illorum melior, nec horum deterior conditio efficietur.

†Probo, quia cæteris paribus paria ſunt & in idem recidunt, certam nouam monetam publicè minore materia eadem indicatura cudi & conſequenter veterem expreſsè vel tacitè extrinſecus augeri, vel minui certam monetam materia non mutari, ſed extrinſecus tantum augeri, quod non eſt inconueniens, ſi publicè & permanenter fiat. Patet, quia primo non eſt inconueniens ex parte eorum, qui pecuniam poſſident, cum non fiat eis iniuria, ſed potius beneficium: eorum enim augetur patrimonium. Secundò, nec ex parte eorum, quibus huiuſmodi ſic auctæ pecuniæ debentur: quia non accedit eis lucrum, nec decedit, cùm ſit verum augmentum: ſed ſeruantur iura eorum in ſtatu valoris antiqui, nec cogent debitores ad ſoluendum niſi deducto augmento. 15

Tertiò, nec conſequenter ex parte debitorum: quia ſoluendo deducent augmẽtum nec maiori labore, ſumptu, vel commutatione opus erit, ad quærẽdum tantũ dictæ monetæ, quantum ad ſoluendum ſufficit, vt ſupr. numer. 709. vt clariſſimè pro-

756 probauimus 10.quæſt. præcedentib. Nec noua ſunt exempla pecuniæ ertrinſecus tantùm augendæ, vel eadem indicatura manente, minori ſeu viliori materia publico decreto excudendæ: quo vltimo tanquàm neceſſario in rebus aduerſis Reipubl. ſubſidio Romani vſi ſunt ſecundo bello Punico ab Annibale illato, quo tantùm non ad internecionem vſque deleti ſunt, ſub cuius initium, vt populus ære alieno liberaretur, & Reſpublica maximis & crebris impenſis vtcunque ſufficere poſſet, publico ſenatus ac populi decreto.

16 As libralis (quæ erat communis & vſualis moneta ærea libram,† hoc eſt, duodecim vncias æris pendens) ſextantarius factus eſt, id eſt, ad ſextam partem ſeu binas vncias redactus, manente veteri indicatura ſeu valore extrinſeco.

As enim nouiter fabricatus, licèt in materia dextante minor & leuior priore, tamen tanti locabatur, quanti vetus & integer as, & ſic diſſolutum æs alienum, & Reſpubl. interim ſine ciuium iniuria, dextantem ſiue quinq; partes de ſex, hoc eſt, decem nouos aſſes ſuper quolibet nouo aſſe lucrata eſt, vt hinc publicis impēdijs occurreret.

Et rurſus Annibale arctius vrgente, cùm Italia bello flagraret, ærariumq; iam exhauſtum eſſet, ille nouus as dimidiaeſt, & è ſextantario vncialis factus duodecimam tantùm veteris aſſis partē pendens, eodem tamen valore: & ſic Reſpubl. iterum ſuper ſingulis nouiſſimis aſſibus dimidium, reſpectu ſextantarij & immediati aſſis, deuncem autem, reſpectu veteris, lucrata eſt, vt ex Plinio lib.33. cap.3. Feſto, & nouiſſimè Budæo lib.5. aſſis colligitur, refert & Volaterran. lib.30. de numis.

Nunc ergò quis dicere audeat pecuniam illam vſualem primum dextante, deinde deunce diminutā intrinſecus & deteriorata non fuiſſe in Romana Repub. id temporis legitimam, cùm haberet bonitatem & quantitatem materiæ tunc publico Senatus & populi decreto definitam? Quis dubitat creditorem, cui cētum aſſes debebantur ex legitimo contractu, fortè etiam ex mutuo facto ante illam imminutionem monetæ, coactum fuiſſe recipere 100. nouos ſextantarios aſſes, poſt primā imminutionem, vel 100. nouiſſimos vnciarios aſſes poſt ſecundam imminutionem pro veteribus integris, & ſyngraphā tanquàm exolutam reddere, vel recautā dare, nec tamen vllo magno aut cōſiderabili incōmodo creditoris affici, vt teſtatur Feſtus, cùm noui & diminuti aſſes tātum valerent, quantum veteres.

Quis etiam negare audeat eoſdem debitores iure optimo ſemel & perpetuò liberatos fuiſſe, ſoluendo vel conſignando nouos vel nouiſſimos aſſes? Conſequenter liquet tunc nullam rationem bonitatis †intrinſecæ tam luculenter imminutę 17 habitam fuiſſe, idq; generaliter & iure optimo, nō ſolùm in ſtipendijs militum & in commercijs, ſed ne in veteribus debitis exoluendis, etiam de fortiori moneta in veteribus aſſibus mutuata contractis, eaſq; ſolutiones & liberationes ratas fuiſſe etiam poſt bellū finitum, licèt (quod eſt) interim, præſertim ab initio, ſperaretur imminutionem illam monetarū non diu duraturam, prout finito ſtatim bello in priſtinum ſtatum redijt, vt ex Feſto refert Budæ. lib.5. Aſſis. Bellum autem id ſeptendecim annis confectum eſt, vt Liui. & omnes Chronographi, Paul. Oroſ. lib. 4. Sabelli. Ennead. 5. lib. 5. ad finem teſtantur.

Ex his iam non tam argumentis aut dilemmatis, tamquam in clara luce ſuperuacuis, ſed ipſa rei euidentia & experiētia probatum eſt,† ſolam publicam indicaturam, quam valorem extrinſecum vocant, vtranquē paginam, ſeu totum facere in re numaria, hoc eſt, materiam nō amplius attendi, quàm ex publico cōpacto pro tempore vſus requiratur. Et ſic ſoluta eſt quæſtio: non enim quæramus de vitijs, ſi quæ falſariorū dolo vel caſu quodam emerſerunt contra formā & ſubſtantiam monetæ publicæ definita. 757

Tertio loco probatur etiam de iure Canoni-

nonico idem eſſe, cùm diuerſum non reperiatur in eo ſtatutum per regulam c. 1. de oper.nou.nuncia.

19 Non obſtat d.c.quãto. quia reſponſio in prõptu eſt, ꝙ ibi nõ fuerat publico decreto cõſtitutũ aliud legitimũ pondus monetæ: imò manebat antiquum decretum, & definitio legitimi ponderis à Rege & populo publicè facta. Sed clanculum ſine legitima & pragmatica forma, & irrequiſito populi conſenſu, defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & ſic in effectu illegitima & fraudulenta moneta excuſa erat per auaritiam & tyrannidem Principis, proditorúmue ſuorum, qui nil aliud agunt, quàm vt ſacroſanctam Regis maieſtatem, quàm intemeratæ fidei, veritatis, iuſtitiæ, & tot ſacramentis deiuratę populi charitatis radijs perpetuò fulgere, & à cunctis ſuſpici & amari dicebat, omni genere libidinum, ſcelerum, ſcurrilitatum, fraudum, & expilationum populi deturpatam, infamem & odibilem reddant.

Vnde vt ibi dicit Innoc.3. magnũ ſcandalum & detrimẽtum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma & definitio monetæ, à qua populus diſcedere nolebat, & ſic quæ de noua contra id cudebatur, erat illegitima, & tamen per officiales, ſeu magis proditores Regis de facto ſpargebatur in vulgus incautum, & ſparſa nõ poterat nec debebat habere curſum, vtpote illegitima: habentes aũt veterem bonam monetam nolebant expendere, metu ne ſibi periret, maiorique metu detrectabant nouam recipere, ſimpliciores autem & incauti circumueniebantur.

Quare Rex Arragoniæ, ad quem illud reſcriptum Inn.3. dirigebatur, illum abuſum non ſolùm correxit, ſed tandem (vt ſcribit Petrus Belleg. in Spe. prin. rub. 36. de mutatione monet.) lege lata vna cum proceribus regni & ciuitatum in pragmatica forma, & per modũ contractus à proceribus & ciuibus acceptata Valentię, 18. Calen. Maij. Anno. 1265. diffiniuit certam, perpetuam & immutabilem formã, pondus & puritatem materiæ monetæ Regalium Valentię, ita quod de libra ſeu marca argenti definitæ puritatis non poſſent fieri niſi 68. Regalia argenti. Subdit tamẽ poſtea arroſos modulos, ita vt inſigulas marcas fierent 72. Regalia bonitate materiæ diminuta contra formam dictæ ſanctionis.

Non obſtat d.c. olim cauſam, quia ibi non agitur de bonitate intrinſeca, ſed de quantitate ipſius ſummæ debitæ, pro qua minor ſumma in alia ſpecie certis annis citra preſcriptionem ſoluta erat. Patet ex hypotheſi d. c. vbi debebantur & ab antiquo ſoluti fuerant tres denarij Papienſes, pro quibus à triginta ſex annis cœperant ſolui ſex denarij Lucenſes, videlicet tres Lucenſes pro quolibet Papienſi: tunc autem cùm cœptum eſt hoc fieri, nouem Lucenſes circiter æquipollebant ſummæ debitæ. Sed lapſu temporis, declinatione monetæ Lucenſis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in triginta ſex annis, accidit quod quinq; vel ſex denarij Lucenſes non valebant niſi tres Lucenſes, ex eis, qui ante triginta ſex annos currebant, & tamen debitor, quia ex tunc ſolitus erat tantùm nouem Lucenſes ſoluere, videlicet tres Lucenſes pro quolibet Papienſi, nolebat deinceps plus ſoluere: quo non obſtante, quia creditor erat eccleſiaſtica perſona, contra quam non ſufficit præſcriptio minor quadragenaria, damnatus fuit debitor ad ſoluendum denarios Papienſes, vel eorum æſtimationem. 758. 20

Hæc eſt tota hypotheſis d. c. & ſic nulla erat mutatio, nec alteratio ſpeciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papienſium in intrinſeca, nec in extrinſeca bonitate: ſed ſolùm acciderat mutatio & deterioratio tam intrinſeca, quàm extrinſeca, vt veriſimile eſt: vel ſaltem extrinſeca monetæ Lucenſis, quæ non erat debita: licet in ea fuiſſet admiſſa ſolutio, primùm vſq; ad quantitatem & æquipollentiam Papienſium debitorum, deinde per errorem, non aduertendo ad diminutionem monetæ Lucenſis in multo puta dimidio minore ſumma, dũ non ſoluere-

tur maior numerus Lucenſium, quàm initio & tamen ſenſim ita deteriorati fuerant, vt tandem minus dimidio valerent.

741 Cùm autem nihil eſſet præſcriptum nec mutatum in ſumma & ſpecie monetę debita, certum erat & indubitatū, quòd in denarijs Lucenſibus debebat attendi valor & æſtimatio quæ erat tempore ſingularum ſolutionum: ita quod licet olim, quando tres Lucenſes valebant vnum Papienſem, potuerint ſolui tres Lucenſes pro vno Papienſi, & ita diu ſolutum fuerit tamen nunc quando ita deteriorati & vilificati ſunt, vt ſex non valeant communi vſu niſi vnum Papienſem non ſufficit ſoluere tres modo ſolito pręſcriptione nondum firmato, ſed ſoluendi ſunt ſex Lucenſes pro quolibet Papienſi, & in ſumma Papienſes ipſi vel eorum æſtimatio.

21 Quoties enim quædam ſpecies monetæ eſt in ſolutione, vel pro alia ſoluitur, tūc neceſſario attēditur ipſius, q̄ ſoluitur, monetæ æſtimatio tē pore ſolutionis exiſtens dūtaxat, quo fit adæquatio, ad ſummam debitam, & hoc apud omnes indubitatum eſt, vt ſup. nu. 744. Hic eſt clarus & nudus caſus d. c. quod Canoniſtæ ſuis commentis obſcurarunt, quas tenebras cæteri turmatim auxerūt, Andabatarum more, citantes illum text. ad probandum quod bonitas extrinſeca non debeat attēdi, ſed tantùm intrinſeca, quæ eſt tempore contractus: quorum neutrū ibi probatur, ſed potius oppoſitum. Patet, quia text. ſolùm expendit æſtimationem monetę debitę, & ſic valorem extrinſecum.

Quod autem non expendat valorem intrinſecum debitæ monetę ſcilicet denariorum Papienſium, patet dupliciter: primo, quia de valore eorum intrinſeco nulla mentio in toto text. ſecundum quia nō vult pręciſè ſolui denarios Papienſes, ſed ſolum vel eorum æſtimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia, ſeu bonitas intrinſeca ſed ſolum antiquus valor: & ſic ille text. magis facit pro hac parte.

Quantum ad d. c. cum canonicis certè multum prima facie vrget pro communi ſententia, quia ibi non certabat creditor de exigenda maiori ſumma, ſed ſolum de exigendo eandem ſummam in noua meliori moneta: & ſic noua moneta erat ſolum melior intrinſecus, & tamen dicitur quòd debitor poteſt deducere valorem intrinſecum ſuperadditum veteri monetæ, vel quòd non tenetur ſoluere de noua meliori, ſed tantùm veterem, vel æſtimationem veteris quod in idem recidit, ac ſi ſolueret de noua, deducendo augmentum nouę. Ergo caſu conuerſo ſicut debitor poteſt deducere ſuperuentum valorem intrinſecum, ſequitur quòd ſi valor intrinſecus decreuerit, tenetur ſupplere ad rationem valoris intrinſeci, qui erat tempore contractus vel diſpoſitionis: & ſic videtur ibi caſus in effectu pro cōmuni ſententia, ſed non eſt ita: imò longè alius eſt intellectus, quàm vulgo Canoniſtæ & alij putent: quia ille tex. non loquitur quando noua moneta eſt aucta intrinſecus duntaxat, vel falſo ſupponunt ſed quando etiam extrinſecus proportionabiliter ad augmentum intrinſecum (vt ſemper fieri ſolet) aucta eſt.

759 22

7

Probatur primò, quia vetus moneta non erat abrogata, nec diminuta, ſed ſtabat in veteri & ſolito curſu ſuo, & ſic erat proba legitima, vt prius: alioquin non diceretur in tex. quod debitor poteſt deinceps ſoluere de veteri moneta, vt prius: & tamen pecunia noua erat maioris æſtimationis, & ſic maioris curſus, quàm prima. Patet in fine text. vbi dicitur, quod ſi debitor ſoluat de meliori moneta, non tenetur excedere æſtimationem penſionis antiquæ, ſed poterit deducere quantum æſtimatio nouæ excedit æſtimationem antiquę monetę vel penſionis in antiqua ſoluendę: ergo moneta noua erat aucta etiam extrinſecus. Probatur ſecundo, quia à communiter accidentibus nō ſolet cudi noua aliquatenus fortior moneta, quin etiam in curſu eatenus 8

vel

vel pluris augeatur, quantum de meliori ſit materia.

23 Imò non ſolùm hoc nõ eſt inſtitutum, ſed nunquam à mille annis fuit viſum,& eſſet velut prodigiũ,cùm omnia ferè regimina à mille annis,videlicet à tempore Iuſtiniani magni, declinauerint ad auaritiam & tyrannidem & ſic d. c. non debet adaptari ad id, quod nunquam vel rarò accidit,ſed ad id,quod frequẽter.l.ex his. cum l. ſequent.de legib.

Probatur tertiò, quia ſi de facto fuiſſet ex penſis Regis vel Reipub. noua melior excuſa,non aucto valore extrinſeco,tunc neceſſariò vel fuiſſet reprobata vetus tãquam illegitima, vel ipſo facto cœpiſſet eſſe minoris æſtimationis & indicaturę, quorum neutrum eſt in d.c.fin.imò oppoſitum: quia vetus moneta nec reprobata erat,nec incurſu dimiuuta.

Ergo omninò dicẽdũ ꝙ noua fuerat in tãtũ extrinſecus quãtũ intrinſecus aucta:& ſic ibi nõ agitur de deducẽdo per debitorẽ ſimplici augmẽto intrinſeco, ſi vellet ſoluere de noua meliori moneta, ſed deducẽdo augmẽto extrinſeco & maiori æſtimatione. Conſequenter ille tex.nihil prorſus facit pro cõmuni ſententia,quicquid aduſque omnes gloſ.Docto.putauerint,ſed ſuperficialiter (more ſuo) non autem analyticè ad viuum textus expendentes.

760 Non obſtat quòd ibi creditor non certabat de maiori,ſed de eadem ſumma, (ibi ſummam illam) quia dico, quòd illa verba referũtur ad numerum numorum qui erat idem,non autem ad quantitatem indè reſultantem,quæ erat maior,vt probant verba finalia ibi (æſtimatione penſionis antiquæ)& totius cap.phraſis, & ipſa rerum huiuſmodi experientia.

Et ſic vt omnia congruant in mente & verbis & ſenſui communi, neceſſe eſt intelligere,quòd in d c.illa penſio debebatur in certa ſpecie monetæ, putà in centum groſſis, qui tempore penſionis conſtitutæ habebant, putà ſemiſſem argenti puri,& valebant ſinguli, putà 15.denarios Turonenſes: poſteà illis in ſuo ſtatu & curſu manentibus, noui groſſi eiuſdem nominis & characteris facti ſunt, ſed de puriori materia,& proportionaliter maioris precij & valoris,putà habentes heptuncem argenti puri,& ſinguli valentes 16.denarios Turonenſes cum ſemiobolo, id eſt,quarta parte denarij, vel habentes beſſem argenti puri, & ſinguli valentes 17.denarios Turonenſes cum dimidio:vel habentes dextantem argenti puri, & ſinguli valentes viginti denarios Turonenſes,manente videlicet libra argenti infecti in eodem circiter precio: alioquin de facili præfecti monetales augerent valorem extrinſecum non aucta, vel etiam quandoque diminuta bonitate materiæ.

Huiuſmodi groſſi Turoni hodiè non ſunt in vſu,nec vulgò viſuntur,niſi picti & ſuſpenſi in interſignijs apothecarum quorundam mercatorum, ſed ante ducẽtos annos,temporibus filiorum Philippi Pulchri,& ſub Philippo Valeſio fuerunt frequentes in hoc regno,varijs temperaturis & indicaturis, vt ex monumentis monetalium didici.

Huiuſmodi exempla ex fide hiſtoriæ malui adducere,quàm noua fingere:quanquam non referat ſi penſio debeatur in tot teſtonis vel cuiuſuis ſpeciei numis aureis vel argenteis, qui poſteà ſub eodem nomine & charactere melioris materiæ (prioribus in ſtatu ſuo relictis)cuduntur.

Si igitur creditor petat dictam penſionem centum groſſorum vel aliorum numorum ſpeciei debitæ, & velit eundem ſolitum numerum numorũ ſibi ſolui de nouis,qui meliores ſunt, non autem de veteribus, decidit ille text.quòd non tenetur debitor ſoluere de nouis.niſi ad æſtimationem veterum, hoc eſt,deducto augmento nouorum : ſed poteſt ſoluere de veteri moneta non reprobata, vt prius, vel de noua ad æſtimationem penſionis antiquæ.

Et valdè ponderanda ſunt ea verba(æ- 761
ſtimatione penſionis) ob duo, quia pri-

mò clarè oſtendunt veram ſpeciem facti, videlicet quod moneta noua in eadem ſumma, vel numero numorum ſeu corporum dictæ, ſeu prioris eiuſdem ſpeciei, erat maioris æſtimationis, etiam extrinſecæ, & maiorem pecuniæ quantitatem valebat, quàm moneta vetus in pari numero numorum eiuſdem ſpeciei.

Secundò, clarè probant ſententiam noſtram contra communem in hac quæſt. & præcedentibus, videlicet quòd debet attendi valor extrinſecus, qui erat tempore diſpoſitionis, & quod ſi poſteà ſtabiliter auctus ſit, deduci debet, etiam ſi certa monetæ ſpecies debeatur.

24 Et pariter probat idem textus, quod etiam ſi certa ſpecies monetæ debeatur, & eius vſus, vel valor extrinſecus (quod idem eſt) decreuit, non poteſt debitor de illa pecunia ſoluere, niſi decrementum ſeu veterem æſtimationem ſuppleat.

Patet ibi (vel ſi non ſit in vſu) quę conditio non opponitur in fauorē debitoris, ſed creditoris: declarat enim & qualificat priorem partem alternatiuæ, iuxta l. 1. de reb. dub. & oſtendit id quod dictum ibi fuit, debitorem poſſe ſoluere in priori pecunia, intelligendum eſſe, dummodo pecunia manſerit in veteri ſuo vſu: ſecus ſi reprobata ſit, vel eius vſus ſeu æſtimatio diminuta. Habes nouum, verum & γνήσιον intellectum dic. c. & vides quàm ad legum & canonum intelligentiam neceſſaria ſit hiſtoria, ſcientia & experientia earum, de quibus tractant artium.

762. Quarto & vltimo loco probatur à circumſtantijs & æquitate facti in quo ſufficerent luculentiſsima illa exempla obiter adducta ſupra numer. 756. in dilutione locorum iuris ciuilis primæ partis, ſed vt domeſticis & quotidianis exemplis res clarior ſit, aſpice vectigalia ex conceſsionibus fundorum, vel ſimilibus cauſis, ante octoginta vel centum annos conſtituta non eſt opus alia hypotheſi, res ipſa ſeſe oſtendit quàm ſit durum & inciuile, imo quàm pernicioſum vt in vniuerſa Repu. & turbulentum, eos qui vnam vel duas, decem vel centum huiuſmodi libras debent, non ſolùm cogi ad ſoluendum & cōtinuandum tantam ſummam reditus, ſed etiam ad ſoluendum 25 in moneta intrinſecus æquè bona, ſicut ea, quæ ducebatur & currebat tempore contractus, vel ad æſtimationem intrinſecam veteris promiſcuæ monetæ, quæ fortè tunc erat ad rationem ſemiſsis vel dodrantis argenti puri vel regij: nunc autem vix cuditur ad rationem quadrantis vel ſextantis argenti regij: quo fit, vt ſi conferatur, vel penes materiam æſtimetur, minus dimidio valeat.

Hoc autem perquam iniquum eſſe in fortioribus terminis arguit exemplum illud Romanæ Reipub. ſupr. numer. 856. vbi tum repentina, tum maxima, tum veriſimiliter non diu duratura erat intrinſecæ bonitatis diminutio, ſiue, vt preſſius loquar, approbatio numi diminuti: tum longè maior diminutio, vtpotè de aſſe ad ſextantem, & vnciam, hic autem tantùm de aſſe ad ſemiſſem, adhuc non ſubito, ſed ſenſim obrepſit, nec ſpes quod noua hæc emendetur vel reprobetur tanquam minoris materiæ, ſed potius quod tanquam iuſtior deinceps minuatur. Si igitur ibi non licebat petere ſupplementum veteris bonitatis intrinſecæ, quanto minus hic? Si non licet in reditibus tam iuſtis & fauorabilibus ex perpetua datione fundorum conſtitutis, quanto minus in locationibus pecunia conſtitutis, aut alio quouis debito ſiue momentaneo, ſiue ſucceſsiuo?

Forſan dices multum referre inter nos 763. & illos, quia in illo Romano exemplo interuenerunt primo iuſtiſsimæ & ineluctabiles cauſæ vtilitatis & neceſsitatis Reipublicæ pluſquam extremæ, vtpote poſt Traſimenenſem, deindè Cannenſem cladem. Secundo, non ſolùm Senatus authoritas, ſed etiam totius populi conſenſus. Tertio, raritas exempli, quod mox ceſſante cauſa dictæ calamitatis ve-

veteri forma monetæ reſtituta deſijt, nec vnquam in ea Repub. repetitum fuit.

Contraria verò hic omnia vbi non ſolùm ignorante & inuito populo, ſed etiam ſpreto bonorum conſilio, non ob vtilitates Reipub. ſed quorundam libidine, auaritia & tyrannide fieri ſolet identidem intrinſecæ monetarum bonitatis imminutio, & quòd deterius eſt, plerunque poſt occultam & fraudulentam imminutionem imminet periculum repentinæ abrogationis, tanquam illegitimæ monetæ. Et ſic tum ob non publicam & authoratam, ſed fraudulētam imminutionem, tum ob periculum reprobationis in totum vel in parte, non videtur minus illegitima moneta, quàm eſſe pronunciatur in c. quanto. de iureiur. quantumuis ex argyrocopio regio (vt ibi) exierit. Quare non eſſe mirandum, ſi hic magis ad materiam, quàm ad ſpeciem fallacem vel curſum inſtabilem attendatur. Conſequenter non eſſe iniquum, ſed iuſtum exigi rationem vel ſupplementum bonitatis intrinſecæ.

764

Sed ad hanc obiectionem reſpondeo quod etiam quantumcunque mutatio vel deterioratio monetę malum & iniuſtum
26 habeat initium, ſi tamen nihilominus pecunia deteriorata vſu † publico comprobetur, eo ipſo ſatis authorata & legitima facta cenſetur: & ſic eadem eſt ratio, licèt non tam iuſta, ſicut in exemplo Romano & verè politico. Saluo quod ſi probabile periculum immineat reprobationis certæ monetæ in totum vel in parte, tum iuſtè recuſari poteſt, tanquam res mox peritura. Non tamē proindè ſequitur, quòd æſtimatio bonitatis intrinſecæ pecuniæ veteris peti poſſit, ſed ſolùm quod poteſt peti ſolutio in bona, tuta, & proba moneta, quæ longè differunt.

Et ſic eodem medio apparet reſponſio ad circunſtantias facti adductas pro parte prima: non enim concludunt niſi ſpecialis adſit circunſtantia propter imminens periculum reprobationis, vel aliud iuſtum intereſſe creditoris, de præſenti quibus caſibus non loquimur, ſed quando creditor tenax & auidus, cui debitum offertur in pecunia communiter approbata & expendibili, & de qua non imminet periculum, quin commodè tanti locare poſſit, ſi velit, cauſatur diminutionem bonitatis intrinſecæ, quæ ſenſim facto vel cōniuentia Principum ſiue iuſtè, ſiue iniuſtè emerſit, hoc demum non ſolùm inhumanum, ſed iniquum nobis videtur, ſiue ex iuſtis cauſis ea diminutio emerſerit (quo caſu nemo ſanæ mentis dubitat) ſiue ex iniuſtis, quia tunc † ſal- 27
tem caſus eſt fortuitus reſpectu debitorum: imò pluſquam caſus fortuitus, vtpotè communis quædam clades Reipub. ab omnibus tanquam eadem naui exiſtentibus ex æquo participanda & ferenda, nō autem mutuò, ab altero in alterum regerenda, quòd non eſſet aliud quam fruſtra mutuo laniatu confici: eadem enim damnatio creditori à creditoribus ſuis, & è contrario imminet.

Prætereà quum ipſa communis & ſtabilis approbatio monetæ currentis, licèt intrinſecus deterioratæ faciat eam in cōmercijs & omni vſu, ad quem pecunia inuēta eſt, veteri monetæ æquipollere, hoc ſufficere debet, præſertim cum non ſit inuenta vt ſeruetur vel confletur, ſed vt expendatur. Nec audiendus eſt deſiderans & exigere volens à debitore pecuniæ vtilitatem à natura æſtimatione & pecuniæ diuerſam.

Nulla hoc loco iura cito, quorum etiam vim nō ſingulatim deducere, ſed quā pauciſſimis complecti volui in prioribus locis, eo conſilio ne nimia copia legentium ingenia & iudicium obruerem, ſed vt ea maturarem, & velut apertis Muſarum ianuis omnia, quæ ad rem faciunt præcipuè circumſtantias hiſtoriæ & facti, ex quibus & legalis æquitas oritur, l. ſi ex plagis. §. in cliuo, ad leg. Aquil. l. bona fides. depoſ. oculis exponerem, & velut in rem præſentem adducerem. 765

Circa eaſdem circunſtantias facti pro hac ſecunda parte facit, quòd ſecundum

veteris & recentes conſtitutiones huius regni nulli priuato licèt pecuniam regiam non ſolùm radere, vel quauis arte leuioris bonitatis aut ponderis reddere (quod & iure communi prohibitum eſt l. quicunque ad l. Corne. de fal.) ſed nec conſtare aut in maſſam redigere. Et ſi non hic videretur eſſe in commercio priuatorum taquam maſſa, ſiue reſpectu materiæ ſimpliciter, ſed ſolum reſpectu publicæ indicaturæ, & ad vſum commutandi deſtinatum. Igitur non cadit in obligatione reſpectu materiæ, ſed reſpectu indicaturæ, quæ conſequenter ſola attendi debet.

Sed certè etiam ſi in alijs locis extra regnum ſint ſimiles conſtitutiones (vt puto) non tamen concludunt dominum pecuniæ non eſſe dominũ materiæ, nec poſſe eſſe in commercio reſpectu materiæ, prout nec ſunt promulgatæ ad auferendum vel limitandum priuatis dominium pecuniæ, ſed ad coërcendas fraudes: quas quidem faciunt omnes ponderoſiores & puriores numos diligenter conquirendo & ſegregando: deinde conflando, & colludendo de parte lucri cum inde deteriorem monetam cudentibus, vt quidam à non multis annis depræhenſi ſunt Lugduni, & conuicti bonis malè partis exuti. Vnde ceſſante fraude nullum eſt crimen, ſi quis fortè medicinæ cauſa, vel vaſculorum conficiendorum, vel inauraturæ paucos numos conflauerit, & his quomodocunque conflatis vel fractis remanet dominus materiæ. Et ſic hæ conſtitutiones non concludunt ſed ipſa publica deſtinatio pecuniæ & finis principalis & rationes præcedentes concludunt.

128 † Et hanc ſecundam partem diſertè tenet Ioann. Fabr. Authent. hoc niſi, C. de ſolutio. vbi dicit, quòd ſi princeps ſtatuit monetam debiliorem currere pro alia, quòd ſubiecti ſeruare debent, & quòd ſatis hoc ſtatuit eo ipſo, quòd ordinauit nouam monetam curſum habere pro ſolido & libra, ſicut alia fortior currebat: & ita tenendum firmat, ſiue princeps peccet, ſiue non, in quo de conſcientia (inquit) viderit ipſe. Subdit etiam, quòd curia Franciæ conſueuit ſtatuere & tenere, quòd quando Rex monetam debilitat, recipitur pro forti, ſed quando fortificat, habetur reſpectus ad tempus contractus: quòd vltimum intellige, id eſt, ad curſum ſeu valorem impoſititium, qui erat tempore contractus: non autem quod poſſit deduci æſtimatio augmenti intrinſeci, ſi fortè duntaxat intrinſecus aucta ſit. Hoc enim non vult Ioann. Faber, nec loquitur de pecunia duntaxat intrinſecus fortificata, quòd etiam non ſolet fieri in Francia, nec alibi: ſed loquitur de intrinſecus & extrinſecus aucta, & dicit, quòd non tenetur debitor ſoluere, niſi ad valorem ſcilicet extrinſecum, qui erat tempore contractus. Et quòd ita intelligat, patet ex his, quæ idem Ioan. Fab. tradit Inſt. quibus modis ſol. obli. in fin. prin. vbi ita clare tenet, & ſic in hac ſecunda parte ſimpliciter reſidet.

Ludo. autem Rom. conſil. 123. & Geminia. conſil. 137. in ſpeciali caſu cuiuſdam 766
reditus † annui conſtituti inter duos Abbates ex homologatiõe Papæ tenuerunt, 29
quòd poteſt ſolui in moneta vſuali & currenti tempore ſolutionis, etiam intrinſecus diminuta, & quòd non tenetur debitor ſupplere bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore diſpoſitionis. Et mouentur particularibus quibuſdam rationibus, videlicet eo quod ille reditus debeatur ex ſtatuto Papæ, quòd vltimæ voluntati æquipollet, in qua Ludo. Roman. putat ſpeciale eſſe tempus ſolutionis attendi, cæterùm communem ſententiam ſequuntur. Sed nihilominus communiter cæteri Doctor. etiam nominatim in caſu dicti reditus, eos reprobant, & per Albe. Brun. tractat. de augm. concluſ. vltim. in 11. & 12. ampliatione. Nouiſſimè verò Hier. Butigel. in Rep. d. l. cum quid. & l. quod te. ſi cert. pet. tenet ſolam formam & æſtimationem extrinſecam in monetis attendi, & quòd vno poteſt ſolui pro alia, niſi aliud actum ſit: modo creditor

non

non ſit paſſurus damnum aliter, quàm materia ſit diuerſa. Et in d. l. cum quid. colum. 9. num. 28. animoſius dicit quod etiam plumbea vel de corio (modo publicè approbata) ſolui poteſt pro quacũque pecunia, etiam in auro vel argento numerata. Verùm, idem Butigel. ſibi parum conſtat, quia in eadem Rep. d. l. cum quid. colum. 10. num. 30. tenet communem ſententiam, videlicet quod non ſit curandum de variatione valoris extrinſeci, & quod mutuum pecuniæ non poteſt reddi in minori numero & minori materia, nec repeti in maiori numero & materia: & licèt ibi loquatur quando certa ſpecies monetæ, putà decem aurei debentur, tamen non poteſt rectè compati cum his quæ prius dixit. Et pariter in Rep. dict. l. quòd te, colum. 10. numer. 18. multa cominiſcitur, quę non ſunt vere quid dicẽdum.

Quanquam ex prædictis ſatis colligi poſſit, ſecundæ parti contra communem ſtandum, tamen vt ſemel ab imis rerum fundamentis excutiamus, & penitiſſimè diſcuſſam veritatem eruamus, velut obryzum ſepties purgatum & exploratum.

Bonitatis intrinſecæ rationem explicat.

767 Placet expendere quæ ſit ratio intrinſecæ bonitatis pecuniæ, & quænam ſit & eſſe debeat extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam habitudo & proportio. Hic neceſſario præmittendi ſunt & declarandi aliquot termini ſeu voces artis monetalis: & ſunt præcipuè quatuor, ſcilicet Primo, materia, quæ conſiſtit in auro, argento & ære. Secundo, probitas quæ conſiſtit in publicè definita qualitate & quãtitate dictæ materiæ. Tertiò, character. Quartò, indicatura ſiue æſtimatio. Duo priora ad intrinſecam, duo poſteriora ad extrinſecam bonitatem ſpectant, quorum vt iucundior & clarior ſit explicatio, obiter hiſtoriam & circunſtantias facti attingamus: primum tantum tres ſpecies complectitur aurum, argentum, æs: quoniam hæc tria tantum metalla ſubintrant. Quanquam enim argento copij in miſcendis & ſecernendis metallis, in liquefiendis & probandis monetis plumbum adhibeant, non tamen incorporatur, ſed partim exhalatur, partim ſeparatur.

† Omnis ergo proba moneta ex ære, ar- 31
gento vel auro conſtat, etiam iure ciuili, vt clarè innuit Vlpian. in l. lege Cornelia. verſic. eadem lege. de fal. vbi vetat vſum & commercium numorum ſtannorum & plumbeorum. Innuit etiam Pompon. in le. 2. §. deinde cum eſſet de origin. iur. vbi meminit de triumuiris monetalibus Romæ quos vocat æris, argenti, auri flatores. ſic dictos, quòd his tribus metallis flando ſeu flatu calefaciendo cudunt monetam: quemadmodum ad eorum inſtar in hoc regno præfecti monetarum, ſed plures numero, & in multis locis huius regni. Sunt enim viginti quinque argentocopia, ſeu officinæ cudendis monetis deſtinatæ, in viginti quinq; ciuitatibus huius regni, literis & notulis alphabeticis diſtincta. Quanquam ex conſtitutione anni ſeſquimilleſimi quadrageſimi in ſeptemdecim tantum locis (quæ abundè ſufficiunt) cudatur. Omnibus tamen & fide & authoritate præcellit argento copium huius vrbis κεφαλικῆς. cuius etiam præfecti reliquis præſunt. 32

Habent enim præfecti monetales Pariſiorum cognitionem & iudicium pixidũ, hoc eſt explorandæ probitatis monetarũ quæ in toto regno fabricantur: quod iuſtum & neceſſarium eſt, vt in toto regno ſit idem cuneus, eadẽ ſymmetria, forma & probitas monetæ, & adulteratores arctius compeſcantur, & minus fallere queant. Itaq; ars facta denarios probare, quæ vt ait Plini. lib. 33. cap. 6. tam iucunda fuit olim Romanæ plebi, vt Mario Gratidiano (qui legem rogauerat de ea ſchola Romæ inſtituenda) totas ſtatuas vicatim dicauerit.

Non tamen intelligas, quod ex ſingulis his metallis per ſe ſingulæ monetarum ſpecies cudãtur: nulla etiam cuditur

ex puro putoque auro, niſi fortè eſſent
33 aurei liberales, velut maſſa, † quales imperatorem Tiberium Secundum munificentiſſimum excudiſſe, & quinquaginta inter alia munera dono miſiſſe ad Chilpericum Francorum regem ſcribit Sabelli. Ennead.8.libr.5.Cæterùm nec argentum, nec plumbum,nec æs Cyprium, nec vllum aliud metallũ latius diducitur malleo,& numeroſius diuiditur,quam aurũ: vtpotè (vt inquit Plin.lib.33.cap.3.)cuius vnciæ in ſeptuagenas & quinquagenas pluresque bracteas quaternum vtroq; digitorum ſpargantur, & ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo,& ſine lana, vt ibi ſubdit Plin. dicens, tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum, ſeq; vidiſſe Agrippinam Claudij Principis,edẽte eo naualis prælij ſpectaculum,aſſidentem ei,indutam paludamento, auro textili ſine alia materia.

34 † Quorũ ratio eſt denſitas & ſoliditas, quæ in auro maior eſt, quàm in cæteris metallis,cuiꝰ peculiaris ſoliditatis & dẽſitatis plures ſunt inſignes effectus. Primus,quòd aurum cæteris minus obnoxium eſt tranſmutationi,adeo vt ibi inquit Plin. vt huic vni nihil igne depereat, tuto etiam in incendijs rogiſq; durante materia quæ difficillimè accenditur & funditur ab igne:tamen adhibita palea citiſſimè ardeſcit, & quo plus vtitur,eo plus purgatur. Præterea ſecundum eundem Plini. non rubigo vlla,non erugo,non aliud ex ipſo, quod conſumat bonitatem, minuatue pondus, nec ſalis,nec aceti ſucco atteritur. Secundus, ſimilis effectus, quòd quàm minimum vſu deteritur aurum,cùm argento,ære, plumbo lineæ nigræ producantur,manuſq; ſordeſcant decidua materia.Tertius,quòd cæteris,etiam plumbo grauius eſt: in quo malè ſcripſit Plin.in loco præallegato, quòd aurũ pondere & mollitie materiæ cedat plumbo: quia experientia docet contrarium, videlicet aurum præponderare,licèt plũbum mollius, ſed rarius,atq; ideò friabilius,& operi minus idoneum, itaq; aurũ quo purius,eo dilatabilius & mollius.

† Ita vt ex puriſſimo auro non poſſint 769
artifices commodè operari ſubtilia vaſa, 35
quia non ferrent attrectationem & vſuram propter mollitiem. Et eadem cauſa nequeunt commodè cudi numiſmata ex mero auro:quanquam nõ ſit dabile prorſus merum purum aurum vel argentum: inquit enim Plin.libr.33.cap.4. Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena,alibi nona,alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quòd vocant Albicratenſe. trigeſima ſexta portio inuenitur, ideo cæteris præeſt. Hactenus Plini.

Cæterùm de antiquis aurifodinis Galliæ & Hiſpaniæ,quæ iam dudum defecerunt, plura ex Strabone refert Budæ libr. 4.Aſſis libr. verò 3.ait. culmen bonitatis
auri eſſe in quarto & viceſimo † ceratio 36
ad quadrantem abſoluto, id eſt, vt quadrans tantum ceratij in tota maſſa æreus aut argẽteus ſit,id eſt,vt nonageſima ſexta duntaxat pars totius maſſæ ſit alterius metalli: & hoc niſi ſumma & rara induſtria,ita vt ad bonitatẽ numeris omnibus abſolutam nihil præter dicti quadrantis quadrantem, ſiue ſextam decimam partem viceſimi quarti ceratij deſit, id eſt, trecenteſima octogeſima quarta pars totius maſſæ,nulla arte excoqui aut expurgari poſſit. Et mox ſubdit, argentum ita decoqui poſſe,vt nihil præter merum argentum ſuperſit: quòd ex diametro contrarium eſt ei, quòd eodem loco ſupra viginti lineas melius ſcripſerat Budæ. id eſſe auro & argento commune, vt quantumcunque purum & excoctiſſimum, ſemper tamen aliquid habeat alieni metalli, quòd decoqui non poſſit, quod
verum eſt. † Aurum tamen plenius exco- 37
quitur,† & ad maiorem puritatem redu- 38
ci poteſt,quàm argentum. Sed vſque ad eo excoquitur auripigmento, vt nullus propter nimium damnum tentare audeat.

Eſt enim auripigmentum, vulgo Arſenicum,ſummè cauſticum, & ſecundùm Dioſcoridem omnia metalla adurit & deuaſtat, dempto auro. Refert etiam Plin.

Plin. libr.33.cap.4. Caium Caligulam auidiſsimum auri periculum ſuo damno feciſſe, cùm auri cupidine iuſſiſſet excoqui magnum pondus cum auripigmento, & planè feciſſe aurum excellẽs,ſed tam parui ponderis,vt detrimentum ſentiret, nec poſteà tentatum à quoquam fuerit. Solent monetales(vt inquit Brun.tract. de augm. concluſ.vltim.colum.3.) in auro æs vel argentum, & ſæpius vtrunque ſimul admiſcere certa proportione: ne argentum tantùm immiſcendo aurum nimis albeſcat, vel æs tantùm admiſcendo nimis rubeat. Ideò de eo quod miſcetur aliqui faciunt duas partes argenti,& vnam æris, vt color auri minus alteretur. Iſtud monetales Gallicè vocant (*Alloyer*) vt infrà numero 782.

770 Quod ſpectat ad † ſecundam vocem,
39 videlicet ad probitatem, ad quam priuſquam deſcendam, non minus vtile, quàm iucundum erit paulùm digredi ſuper intellectu.§.ſed ſi plumbum,in l.idem Pomponius,de rei vendicat. Quamuis enim ille textus ſit in ſe facilis & clarus, ſi ſanè ſimul cum ſuperioribus eiuſdem authoris reſponſis conferendo expendatur: veterum tamen gloſſula,& Doctor. non tam hiſtoriæ reique metallicæ, quàm legalis æquitatis imperitia ſalebroſus & obſcurus effectus eſt,tantumque abeſt, & aduſque ſecuti lucem attulerint, vt magis impegerint.

Ex eo autem omnes potiſsimum offenduntur,quòd ille textus experientia repugnante negare videtur, æs & aurum miſta ſeparari poſſe. Glo.autem Accur.Iac.Butr. Albe. & veteres ſeſe breui ſubauditione expediunt,videlicet ſubaudito verbo(facilè) tam in primo reſponſo, vbi text.agit deduci poſſe, quàm in ſecũdo,vbi text. negat deduci poſſe. Intelligunt enim de facili,quæ ſubauditio vt commentitia, ita perquam frigida eſt: non ſolùm enim non congruit menti & ſcopo legis, vt mox oſtendam,ſed nec experientiæ, nec rei metallicæ,vt notum eſt: & multò minus alijs textibus iuris, vt l.adeò,§.cùm quis. de ac-
40 quir.rer.do.& Inſt.de rer.diuiſ. §. cùm ex aliena. vbi pro explorato habetur vaſa cõflata auro, vel argento, vel ære ad rudem maſſam auri vel argenti, vel æris reuerti poſſe, & ſic æquè diduci. Bart. autem cum ſequentibus differentiam iuris & deciſionis ſtatuit in ſecundo reſponſũm,& intelligit miſtum communicari, & pro parte quota indiuiſa ſicut res communis vendicari poſſe: conſequenter locum eſſe cõmuni diuidundo actioni,quod non ſolùm eſt textum obſcurare (quod fecerãt veteres) ſed prorſus contrarium & oppoſitum ſenſum inuehere.

Nuper autem Petrus Auellanus cenſuit expungendam negatiuam, & ſic omnia fore planiſsima: ſed certè expuncta negatiua maior, quàm antea inſurgit textus ſalebroſitas, tum primò ob naturam aduerſatiuæ, ſed quæ hic inuerteretur: non enim aduerſaretur verſiculo immediatè præcedenti,ſed eundem caſum continuaret. Tum ſecundo ob reſponſum textus decidentis pro parte eſſe vendicãdum: quod prima facie non quadrat, niſi quando facta eſt communio,l. Marcellus. §. fi.eo.tit. quam communionem idem textus ſatis apertè negabit ſublata negatiua. Auellanus autem vtrunque præſentiens incommodum, vt primum diluat, dicit Vlpianum in verſiculo referre verba Pompon. cuius authoritate ſententiam ſuam confimat, & ſic tacitè innuit quod dicta (ſed) non meritò aduerſetur hic, cùm ſit continuatiua & recitatiua. Sed certè ſi eundem caſum recitet, putà ſublata negatiua, non erit aliud quàm περισσολογία & ſuperuacaneus ſermo. Secundum verò apertè diſſimulãs, ſed occultè præueniendo inuertit,dum initio text. ipſum ita ſibi format & nouis ex compoſito punctis interſecat, vt commento ſuo(quod mox aſſuit)congruat, ſed inde maior veteris tum lectiõis, tum ſenſus legis mutatio inſurgit.

Nouiſsimè verò Alciatus in l.2.§.mu- 771
tui datio.ſi certum petatur.& parergon libro ſeptimo,cap.quarto, obiter hunc textum attingens putat (ſubdubius tamen) veteribus facilè ſeparari potuiſſe argentum ab auro,ſicut æs ab argento: aurum

verò ab ære non item: ſi tamen (inquit) vera eſt Pomponij ſententia in hoc textu. Sed hodie eſſe artifices, qui vt chryſulcæ aquæ id faciant, vt Mediolani, Venetijs, & in hac Lutetia: Verùm Alciat. hic non imperitia iuris, ſed facti, ſiue artis monetalis, & metallicæ labitur: non enim per aquam chryſulcam ſeparari ſolet, nec poteſt merum æs ab auro, vel contra, ſed per ignem, vt infrà nume.775. Nec eſt nouum, ſed antiquiſsimum, tam aurum ab ære, quàm à quouis alio metallo vel materia per ignem ſeparare. Quoties enim Moſes vetuſtiſsimus author meminit puriſsimi tum auri, tum argenti, & conflaturæ vaſo-
42 rum & ornamentorum tabernaculi † opera artificis, vt Exod.cap.38. & per totum? Vt manifeſta ſit vanitas Plin. qui inuentionem auri & conflaturę refert ad Cadmum Phœnicem, & alios obſcuriores & fabuloſos authores, quum duobus millibus annorum ante Plin. id vulgare fuiſſe conſtet ex Moſe.

Quinetiam multis antè ſeculis tempore Abrahæ, vt Geneſ.24. vbi fit mentio copiæ auri & argenti, vaſorumque id genus. Et pulchrè oſtendit Ieremias, dum obſtinationem impiam principum & populi aduerſus verbum Dei carpens alludit ad conflaturam, dicens Ierem.6. in fin. Omnes iſti principes declinantium, ambulantes fraudulenter, vt æs ferrum vniuerſi corrupti ſunt: deficit conflatorium, in igne conſumptum eſt plumbum: fruſtrà conflauit conflator, &c. Et ante eum Regius Pſaltes Pſalm.12. verſi.6. Eloquia (inquit) domini puriſſima, velut argentum incendio à terra repurgatum, & ſepties liquatum. Et Malachias cap.3. vaticinans de officio CHRISTI, quòd ſit purgator & expilator, Ipſe (inquit) quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. Et ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quaſi aurum, & quaſi argentum. Et Ezechielis cap.24. alludit ad liquefactionem & detractionem æris & rubiginis per ignem. Et alias in ſacra pagina paſſim, vt Prouerbior. cap.17. Idque omnium temporum hiſtoriæ ſcriptaq; tam clarè oſtendũt, vt ſuperuacuum ſit alios authores citare.

Ego verò priuſquam de his iudicium facerem & ſcriberem, peritiſſimos præfe- 772
ctorum monetaliũ huius vrbis, antiquiores aurifices, qui in cauſis ſuis opera mea & conſilio vtuntur, conſului, & didici, & partim experiri vidi, non ſolùm argentum à plumbo vel ære, vel aurum ab argẽto, ſed etiam ab ære, quinetiam quatuor hæc metalla vel alia ſimul miſta ſeparari poſſe, & quotidiè ſeparari, non tamen æquali lance: quoniam fortiora metalla minus, debiliora verò magis in hoc conſumũtur: vnde maximè omnium plumbum, vtpotè molliſsimum abſumitur, deindè æs: auri verò minimum deteritur, vt ſupr. nume.768.

Vndè ſi ſint multæ maſſæ ex his quatuor metallis conflatæ (non enim ob modicum pondus accendi ſolet conflatorium ob nimias impenſas) primò ſeparabuntur & liquefacta per canales collabuntur æs & plumbum ſimul miſta, manente & reſidente adhuc in igne auro & argento ſimul miſto, & interim maior pars æris & plumbi, multò verò maxima plumbi exhalatur & abſumitur: reſiduo verò æris & plumbi (quod reſeruari & colari potuit) igni rurſus iniecto, ſeparatur quod colari poteſt plumbi, quod citius liquefit, & fluere poteſt. æs autem expurgato, partim colato, partim abſumpto plumbo ſtatim ab igne extrahitur, non ſine magno intertrimẽto, plumbi verò longè plus abſumitur. Aurum verò & argentum miſta, & reliquis metallis, vt ſuprà, purgata, rurſus alio ingenio ab inuicem ſeparantur, deinde ſi opus ſit ad ſummam puritatem ſeparatim exufflantur. (vt eorum terminis vtar) ſiue reducuntur, quod nolo ſpecialius proſequi nec immorari, niſi quatenus ad plenũ & abſolutum huius §. intellectũ opus eſt, quem vt habeas, ante omnia (quod ſemper peculiariter obſeruare ſoleo) tota ipſa lex ſiue omnes eius partes eiuſdem materiæ ſimul exactè inſpiciendæ & expendendæ ſunt, iuxtà l. inciuile: de legib.

Hic autem quatuor occurrunt conti-

nui-

rui,§§.eiuſdem authoris,ſcilicet Vlpian. incipiendo à §. Pomponius,ſcribit. vſque ad finem huius §. Enimuerò. quo quidem caſu eſt velut idonea quædam parentheſis à compilatoribus ff.interiecta,quæ continuitatem dictorum Vlpian. nullo modo ſoluit,nec interrumpit. Totus autem & perpetuus ſermo hic eſt de rebus diuerſorum dominorum confuſis vel commixtis: quæ voces licet aliàs differant, tamen in toto hoc textu promiſcuè pro eodem accipiuntur.In duobus autem primis §§.videlicet vſque ad §.idem ſcribit.loquitur Vlpianus de commiſtione rerum eiuſdem naturæ.In duobus autem vltimis §§.loquitur de commiſtione rerum,quæ ſunt diuerſæ naturæ vel ſpeciei.

773 Vtque ſummatim hæc πάρεργα expediam,ſumma eſt, quòd hæc miſta ex ipſa miſtione non fiunt communia, niſi vno ſolo caſu, videlicet quando vtriuſq; miſti ſubſtantia manet: tamen ſeparatio prorſus & naturaliter impoſſibilis eſt: tunc enim vel ſola miſtio, etiam citra voluntatem dominorum communionem abſolutã inducit,vt in §.Pomponius ſcribit. Si enim argentum Titij, & argentum Caij 1 miſta
43 ſunt:quia ſunt homogenea, & ſubſtantia vnius ſubſtantiam alterius ſubintrat & penetrat, cum vtrumque ſit eadem ſubſtantia,impoſſibilis ſeparatio etiam naturaliter:ſiue enim ſcindendo, ſiue liquefaciendo,fieri non poteſt,quin in qualibet particula vel gutta ſit de argento tam quod fuit vnius quàm alterius domini,& ſic neceſſariò maſſa communis eſt.

Secùs ſi ambo miſta ſint quidem homogenea(vt duorum frumenta, de prædicamento eiuſdem ſubſtantiæ) tamen priora corpora naturaliter integra, & in priori forma & numero maneant. nec vnum penetret ſubſtantiam alterius, vt naturaliter quidam ſeparari poſſint, non autem facilè vel commodè,quatenus ſpectat ad cõmoditatem & vſum hominum, vt in frumentis miſtis liquet.

Hæc enim ſeparandi difficultas vel incommoditas neceſſariò non infert veram communicationem, cùm ſingula corpora per ſe naturaliter maneant, ideò non fit communio ſola confuſione,d. §. idem Põponi.quem nunc voco. §. quia non eſt lex ſeparata, niſi propter dictam accidentalẽ parentheſin ex Paulo. Idem multò magis, ſi miſta quæ integra manent, & in priori forma & numero naturaliterque ſeparabilia,ſint heterogenea, vt frumẽtum & ſiligo vel hordeum.Quando igitur miſcentur heterogonea, ſiue res diuerſæ naturæ vel ſpeciei,aut non manet prior ſubſtãtia, ſed corrumpitur & tranſit in generationẽ tertiæ ſpeciei,& loquitur §. idem ſcribit. vt cedat bona fides ſpecificanti, non autẽ mala fide.l.de eo.§.ſi quis.ad exhiben.Aut verò manet prior ſubſtantia, & loquitur §. ſed ſi plumbum. vt non obſtante etiam confuſione quiſq; remaneat dominus ſuæ materiæ,non ſolùm ſi ſeparabilis ſit, vt in 1.reſponſo,ſed etiam ſi non ſit ſeparabilis, vt in 2.reſponſo.

Nec erit idem,quod de mulſo ſuperiori §.dictum eſt,quia ibi neutra materia manet, ſed vtraque in nouam ſubſtantiam & ſpeciem tranſit: ſed hic vtraque licet confuſa manet & tam naturaliter, quàm ſubſtantialiter, licet non tangibiliter aut viſibiliter diſtincta eſt:ideò non mutatur dominium. Hic eſt vèrus & literalis ſenſus.

Sed triplicis ordinis contraria mirabiliter obſtare videntur.Primi ordinis extrà hunc textum. Secundi & tertij ex hac eadem litera. Contraria primi ordinis ſunt l.adeo.§.ſed etſi ſine voluntate.de acquir. rer.dom.§.ſi duorum.in fin Inſtitu. de rer. diuiſione,l. arbor in principio. communi diuidundo,l.pro regione,de acquiren. re. domi.Sed quanquam frigida ſint,nec quadrare poſſint,quęcunque glo.& Doctores omnes hactenus pro cõciliatione horum iurium communiſcuntur,nolo tamen nũc tantam ἔκβασιν ſuper hac ἐκβάσει ingredi:multorum enim iurium nouam explicationẽ complectitur.& ſatis eſt hîc, in his, quæ rem monetalem aut metallicam concernunt,digredi. 774

Quare conciliationem noſtram,in regeſtis meis tã minutis literulis & notulis

 ſcri-

ſcriptam, vt nullius quantumuis Lyncei Amanueſis (quod iam in quibuſdam paſſus ſum) furtum timeam, in nouis intellectibus reſeruo, libenterque experiar, ſi quiſquam alius interim inuentum noſtrũ præripere & præuenire queat, priuſquam mihi ſit ocium primas centurias edendi. Nunc igitur diſſoluere ſufficiat, quæ ex eadem litera emergunt, incipiendo à faciliori, ibi (pro parte eſſe vendicandum) hoc enim multis omnium præſupponere videtur rem communẽ effectam, vt ſuprà §. primo Pomponius ſcribit, ſed non eſt ita: quia intelligendum eſt pro parte, id eſt, pro rata ponderis ſeu materiæ, prout textus in ſimili, Inſtit. de rerum diuiſione. §. quod ſi frumentum. in fine. dicit frumentum vnius cum frumento alterius miſtum non ob id eſſe communicatum, ſed pro modo vendicandum, id eſt, pro parte ſeu rata quantitatis, habita etiam ratione bonitatis, vt in d. §. Pompon. ſcribit, in fin. cum l. ſeq.

Non ergo refertur ad partem quotam maſſæ ſeu materiæ, cum non ſit cõmunis, ſed ad partem contingentem ſeu ſpectantem ad actorem, videlicet ad totam materiam ſuam, quæ ante cõfuſionem erat corpus ſeparatum. Reſtat vltimum, & adhuc uſque indiſſolubile contrariũ, quòd textus contra experientiam negat æs & aurũ miſta ſeparari poſſe. Ego dico facilimum, ſi quis ad materiam ſubiectam, ſcopum & praxim legũ reſpiciat, quę non ſunt factę, vt ſunt mathematicæ ſpeculationes, ſed vt ſint æquabiles cauſarum deciſiones vſibus & commodis hominum accommodę.

Dico ergo, quòd Vlpia. hic non loquitur de diuiſione vel ſeparatione phyſicaliter aut merè naturaliter, ſed ciuiliter & vtiliter, prout vſibus & commodis hominum in praxi cõgruit. vnde quamuis quælibet domuncula, imò omne corpus & omne punctum ſit naturaliter diuiſibile in 44 ſemper † diuiſ.bilia, vt in libris Phyſicorum: tamen ciuiliter quò ad iudicium cõmuni diuidundo, de quo in hac lege nulla res dicitur diuiſibilis vel ſeparabilis, niſi hoc commodè fieri poſſit, §. ſi familiæ. §. eadem. Inſtitutio. de offic. iudic. l. 2. fin. regundor. l. ad officium. C. communi diuidundo.

Licet autem ex not. ſuprà num. 771. conſtet vel ante quater mille annos in vſu fuiſſe artem conflandi vel ſeparandi quælibet metalla, non tamen id ſemper commodè fieri poteſt. Ad quod reſpiciens Vlpia. dum in primo reſponſo huius §. loquitur de metallis ſeparabilibus ponit exemplũ in plumbo & argento miſtis. Argentum enim originaliter cum plumbo generatur, & eruitur ab argenti fodinis, nec ibi inuenitur argentum, niſi cùm plumbo miſtum: erutum autem & pluries ad terram excutiendam lotum & contritum, tandem igne ſuppoſito commodè ſeparatur plumbum ab argento. Vnde ſi rurſus ſiue caſu, ſiue conſilio miſta ſint, æquè commodè ſeparantur: quod tamen non eſt generaliter accipiendum, vt ſtatim dicam.

775 Aurum autem licèt originaliter ſemper habeat aliquid argenti admiſtum, vt per Plinium lib. trigeſimotertio, cap. 4. tamen nihil habet commune cum ære, & admiſtum æri non minus imò facilius ab eo ſeparatur, quàm ab argento. Sed vt argentum conſeruatur, ita æs perit, & vi ignis abſumitur, & ſic non poteſt ſeparari ad finem diuiſionis, de qua in iudicio communi diuidundo.

45 Faciunt tamen aurifices † & monetales genus quoddam cementi ex lateribus contuſis & medicatis cum argilla, vbi aurum incluſum, & viginti quatuor horis igni immiſſum ab omni ære penitiſſime purgatur, nec non ab argento & alio metallo, quæ non pereunt, ſed inueniuntur immerſa cemento, vnde extrahuntur & ſeparantur, modico quidem materiæ intertrimento, ſed tanto ſumptu, vt magis expediat aurum aliter, putà per aquam chryſulcam, vel per ignem & plumbum amiſſo ęre purgari, quàm æs conſeruare tanto ſumptu in triplo vel quadruplo excedente æſtimationem æris. Rectè igitur negat hic Vlpian. diuidi poſſe maſſam ex auro & ære conſiſtentem, cùm ſiue æs abſumatur,

non

non ſit diuiſio, ſed peremptio: ſiue æs reſeruetur, non commoda, ſed damnoſa ſit diuiſio.

46 Sic in fortioribus terminis agrum, qui commodè diuidi nequit, planè negauit idem Vlpianus diuidi poſſe in l. ad officium. C. communi diuidun. Non magis enim ea l. Alexandro Seuero vt authori tribuenda eſt, quàm Vlpian. vt dictanti vel conſulenti, quum Alexandro ſemper fuerit à conſilijs, & ſcriniorum magiſter, quem nunc Cancellarium vocant, & præſertim in legibus condendis præfuerit.

Quòd autem dixi argentum & plumbum ſeparari poſſe, id non pro regula accipiendum eſt, quaſi ſemper commodè fieri poſſit, ſed pro exemplo, quòd ſufficit certo caſu verum eſſe: quando plumbum eſt in magna quantitate, modicum verò argenti, vel argentum ſtanno, vel alia viliore materia dilutum eſt, nec tam patiẽs ignis, vt ſic paruo ſumptu poſſit fieri ſeparatio, modicoq́; intertrimento materiæ. Secùs ſi multum ineſſet argenti, vel ſi aliàs eſſet purum, vt maiori incendio opus eſſet, quo plumbum pro maiori parte abſumeretur.

47 Et ſic † nulla eſt difficultas in hoc tex. non enim ignorabat Vlpianus, æs ab auro naturaliter deduci poſſe, ſicut & ab argento, l. locus. in fi. de acquiren. rer. dom. ſed hîc non ad naturalem, ſed ad vtilem & vſibus hominum accommodam ſeparationem reſpexit. Erat enim præ cæteris πολυίδρις καὶ πολυΐστωρ, omniumq́ue & politicarum & œconomicarum etiam minutiſſimarum rerum & ſciẽtia & vſu callentiſſimus, vt paſſim in toto iure leges eius oſtendunt, vt in l. ſi quis vinum. de triti. vino vel oleo lega. vbi omnia propè infinita genera vini, etiam peregrini & exotici ſe nouiſſe oſtendit. Et in l. veſtis. in l. argu. de auro & argento lega. omnium veſtium & ornamentorum etiam muliebrium, peregrinorum. & in l. quæſitum. de inſtruct. & inſtrumen. lega. omnium ruſticorum & domeſticorum inſtrumentorum. Et in l. qui pœnum. de pœnu lega. totius rei pœnuariæ. & in l. cùm aurum. de auro & arg. lega. omnium ſpecierum auri vel argenti facti vel infecti. & in l. ſed addes. loca. omnium inſtrumentorum coloni. Et in l. 1. de cenſib. prouinciarum, & in lib. 1. ff. in omnibus ferè rubricis, magiſtratuum, vbi & potiores, vberiores leges ſunt Vlpian. vt abſurdiſſimum eſſet dubitare, quin ſciuerit æs ab auro artificum opera deduci poſſe: ſed iure conſulti more ad id, quod commodè fieri poteſt, reſpexit: prout & d. l. officium. C. communi diuidun.

Et ſic concludo veriſſimam eſſe, & inconcuſſè retinendam veterem & literam & punctuationem huius §. ab omnibus gloſſ. & Docto. receptam: quam etiam plurimis vetuſtiſſimis exẽplaribus olim exactiſſimè manu ſcriptis diligẽter à me tam in priuatorum amicorum ſcrinijs, quàm in publicis bibliothecis conquiſitis & excuſis conformem inueni. Quare colon, quod ex ſuo ſenſu indidit Holoander, poſt verbum (nequaquàm erit dicendum) reijciendum cenſeo, ſimiliter & parentheſin, qua ſequentia verba, videlicet (quod in mulſo dictum eſt) ineptè & ſine ratione incluſit, reijciendam, & vno ſpiritu ſine aliqua interpunctione legendum (nequaquàm erit dicendum quod de mulſo dictũ eſt) prout habent omnes libri & veteres & noui.

Et multò magis explodendum, quod Auellanus cenſuit, dictam negatiuam expungendam, corrumpendo communem, verum & ab omnibus receptam literam. Fruſtrà verò vnius vetuſti & ignoti exemplaris fidem citat, cùm vnius etiam viuæ vel notæ voci credendum non ſit, l. iuriſiurand. C. de reb. cred. quantò minus mortuæ & ignotæ.

Et multò minus contra omnium & veterum & recentium fidem vniformem & notoriam, quinetiam totius textus ſeries dictæ expunctioni reclamat. Anton. quoque Auguſtinus, qui Pandectas Florentinas excuſit, & diligẽter in libris emendatio. notauit loca, in quibus in vulgatis noſtris libris deeſt vel abundat negatiua, tamen ſuper hoc textu nihil mouit. Et

pariter reijcienda eſt noua interpunctio, quam commentus eſt Auell. qui hæc verba (pro parte eſſe vendicandum nequaquàm erit dicendum: (eodem ſpiritu & ſenſu legenda cenſet, ſubiecto commate ſiue hypoſtigmate poſt verbum dicendum: hinc enim ſequeretur multò maior euerſio textus veteris & communis, quàm per diſpunctionem dictæ negatiuæ. Patet, quia illa negatiua reſpicit factum & narratiua duntaxat: ſed hæc punctuatio reſpicit ius & deciſionem iuris, & reddit ſenſum prorſus oppoſitum: quia ſecundùm communem punctuationem, ſecundùm quam poſt verbum (vendicandum) punctus eſt perfectus, ſenſus eſt, vendicandum eſſe pro parte: ſed prout Auellan. inuertit, ſenſus eſt diametraliter oppoſitus. Omitto quod tunc clauſula ſequens, videlicet (quod de mulſo dictum eſt) ſi per ſe abſolutè ſtaret (vt vult Auellan.) oratio hiulca eſſet & imperfecta: & ſic textus non eſſet planus, prout ſecundùm communem literam & punctuationem planiſſimus, & in optima & vſibus hominum accommoda ratione fundatus, quàm nouiter ex ipſius rerum experimentis eruimus. Vnde magis ac magis palàm fit, quàm ſit neceſſaria Iureconſulto cæterarum artium & rerum notitia, de quibus leges interpretandæ loquuntur.

777 Succedit ſecunda lex monetalis, ſcilicet probitas, in qua verſatur συμμετρία, & tota ratio ſeu definitio bonitatis & legalitatis monetæ.

48 Cùm enim aurum & argentum non poſſit eſſentialiter haberi: prorſus purum & putum, vt diximus, nec adhuc ponatur in monetis ita purum, vt communiter fieri & excoqui poteſt, ſed aliquid ex induſtria partim ad tutiorem fabricationem monetæ, partim ad lucrum cudentis admiſceatur: & tamen omnis moneta legitima debeat habere certam publicè definitam & permanentem bonitatem intrinſecam, certumque pondus ſeu quantitatem materiæ, ad dictæ bonitatis definitionem temperatæ (vtrumque enim exigitur, ad hoc vt indicatura, ſiue valor currens ſit & perpetuus, prout eſſe debet) neceſſe eſt tum certum gradum puritatis materiæ cuiuſque monetæ, tum dictæ materiæ certum pondus, vel quantitatem publicè definiri, quem minuere & excedere non liceat: alioquin non ſit proba & legitima moneta. 49 Igitur † bonitas intrinſeca monetæ, & eius temperatura ſeu proportionis definitio circa duo verſatur, & duas partes habet, videlicet qualitatem & quantitatem: quibus terminis præcipuè & aptiſſimè vtuntur monetales.

Prima pars, ſcilicet qualitas, ſpectat ad bonitatem eſſentialem & intenſam materiæ, quàm monetales aptè interiorem vocant, & eſt text. in l. 2. C. de ponderato. lib. decimo: vbi nomine qualitatis intelligit hanc eſſentialem & interiorem bonitatem, quam monetales peculiari διαλέκτῳ vocant (*Alloy*) verbo Gallico aptiſſimo, vt infrà nu. 782. 50

Secunda † pars, ſcilicet quantitas ſpectat ad bonitatem quantitatiuã ſeu extenſam ponderis, quàm monetales exteriorem, id eſt, apertam & patentem bonitatem vocant. 51 Vtraque tamen eſt bonitas ipſius materiæ naturalis & intrinſeca, & vtramque certis, iuſtis, perpetuis & præiudicatis finibus publicè definitam eſſe oportet, vt ſit iuſta & legitima moneta, certam perpetuam & vniformem habens æſtimationem, ſtabilemq; & commodum functionis vſum. Huius ſecundæ bonitatis proportionem, quæ per ſe patet, & ſua mole ſe prodit, monetales non alio quàm ponderis nomine vocant.

Et circa hæc ſciendum eſt, quòd vt bonitas intrinſeca exterior, ſcilicet quantitatis, diuiditur exterius naturaliter in diuerſos numeros ponderum, vt mox obiter dicetur: ita bonitas intrinſeca interior, ſcilicet qualitatis, diuiditur non naturaliter, ſed interius & intangibiliter in diuerſos gradus, qui tactu immediatè nõ percipiuntur, ſed magis intellectu, ſiue iudicia ſenſus communis. Horum autem graduũ diuerſa eſt habitudo & ſummitas 778

inter

inter aurum & argentum.

52 Summitas † enim huis bonitatis in auro eſt ad 24.gradus, quæ ceratia, vulgò caracta, peculiari & apta διαλέκτῳ vocant. Et ſic graduum bonitatis auri habitudo du-
53 pla eſt ad argentum, in quo duodecim tantùm gradus numerantur, quos monetales peculiari ſermone Denarios vocant: cuius differentiæ ratio eſt, non ſolùm maior precioſitas auri, quod tantò minutius diuiditur, & parcius tractatur, ſed etiam natura & proprietas auri: tum quòd latius diducitur, & in numeroſiores partes ſpargitur: tum quòd purius excoquitur, & pu-
54 rius ab omni extranea macula repurgatur quàm argentum.

Et ſic ea differentia & habitudo quam non leui, ſed graui ſolidaque ratione meriti ſunt veteres ἀργυρόκοποι, diligenter retinenda eſt non ſolùm ratione, non ſolùm vetuſtatis & conſuetudinis authoritate, ſed etiam ne termini, quos ſingulæ artes peculiares habere debent, confundantur.

Summa igitur & abſolutiſſima bonitas, & vt ſpecialius & preſſius dicam, puritas & probitas auri, ſeu culmen & ἀκμὴ eſt in 24.caractis. Magis enim in his pla-
55 cet vulgatum vocabulum caracti, quum ſit ad hoc natum & inuentum, quàm Græcum κεράτιον, tranſlatum μεταφορικῶς à granis ſiliquarum, quas Itali *charobas* vocant, quanquàm vulgare noſtrum à Græco & Italico non abundat. Græco tamen magis accedit, & ab eo deriuatum videtur.

Abſolutiſſima verò probitas & culmen argenti, eſt in duodecim denarijs. Rurſus ſingula caracta auri puri, & pariter ſingulos argenti puri denarios in quatuor & viginti grana partiuntur. Et rurſus ſingula grana ſubdiuidunt in 24. partes, quas vulgò vocant *charobas*, & has rurſus per 24.minutiſſima ſecant, non curo referre: quia vt nimis prolixum, ita minimè neceſſarium. Monetales etiam vulgò non ſolent vti his minutijs partium caractis auri, ſed ſimplicibus nominibus quotæ, putà quarta vel octaua, aut alia quota parte caracti.

† Duplicem nota hîc Molinæi errorem 56
ex ſiniſtra haud dubiè aliorum informatione conceptum. Ad eandem enim ſimplicitatem & puritatem argentum quàm aurum excoqui poteſt. Item licèt argentum recipiat denarios 12. & quilibet in 24. grana ſit diuiſibilis, tum etiam ſit verum, quòd marca puri auri habeat caractos 24.non tamen ſinguli ex ijs, vt ipſe, in 24. gradus ſeu partes, ſed grana ſiue gradus 12.diuiduntur, vti latius tradidimus ſuprà lib.2.quæſt.monet. cap.10. L.Budel.

Auri ad argentum proportio quæ ſit.

Extrinſecæ verò æſtimationis auri ad
argentum proportio olim varia fuiſſe le- 779
gitur, hodiè tamen ferè vbique circiter 57
duodecupla habetur, paulò tamen minor, vt tradit Budæus lib.3.Aſſis. Idem ferè refert gloſſ.pragma.tit. de anna.in verbo, aureorum. Alcia.in l.cùm quid. in fin. ſi cert. peta. Valet ergo libra auri paulò minus 12.libras argenti, & iam multis annis hæc proportio perſeuerat in hoc regno: ita vt aucta vel minùs æſtimatione auri, eadem circiter proportione augeatur vel minuatur æſtimatio argenti. Vt enim anno 1508. vncia auri 16.Frãcis & quadrante, vncia verò argenti 37.ſolidis & ſemiſſe Turonenſibus edicto regio taxabatur, & conſequenter marca auri centum triginta, marca argenti vndecim libris Turonenſibus: ita hodiè cùm moneta intrinſecùs imminuta creuerit, auri vel argenti facti vel infecti, ſed non ſignati æſtimatio noua ſuper hoc edita conſtitutione anno 1540.menſe Martio, taxata eſt marca auri 165.libris, ſeptem ſolidis, & denarijs Turonenſib.marca verò argenti regij 14.lib. Turonenſib. & ſic manet eadem circiter proportio paulò minor duodecupla, etiam ad argentum regium viceſima quarta ſui parte dilutum.

Sed ad merum putumque argentum adhuc paulò minor eſſet auri proportio: quia

quia ſi argentum regium valet 14. libras,
argentum purum valeat ad minus 14. cum
58 dimidia. Sed nunquàm in authoribus le-
gi moinorem decupla proportionem au-
ri ad argentum: quæ proportio olim fuit
in vſu, vt ex comœdia Menādri, quæ ſpon
ſio dicitur, teſtatur Pollux libr.9. de voca-
bulis, ad commodum. Quidam in hoc pa-
rum cautè citant quod Lius libr.8. quartæ
Decad. ſcribit in conditionibus pacis Ae-
tolis conceſſum fuiſſe, vt ſi pro argento,
quod certis penſionibus ſoluere Roma-
nis debebant, aurum dare mallent, id lice-
ret, dum pro argēteis decem, aureus vnus
valeret.

Atqui non loquitur ibi de certa auri
vel argenti maſſa, ſed de numis argenteis
& aureis illius temporis, quorum propor
tio nobis incerta eſt, cùm eorum multa
eſſent genera, vt Budæus, Portius, & Al-
ciatus, teſtantur, & latius Robert. Senal.
de menſur. & ponder. tomo 7. vt non ſolū
crebrò labantur, ſed nonnunquàm ſibijpſi
contradicant, qui incerta & obſoleta hæc
certò definire tentant, vt vſu venit Alcia.
qui diſpunct. libr.3. cap.9. vbi ſeſtertium
duas olim libras argenti, & ſemiſſem va-
lens definit noſtram monetam libris cen-
tum plus minus valere: ſed poſteà in An-
not. ad Cornel. Tac. ſcripſit valere circiter
25. coronatos: & ſic plus dimidio minus.
Heroditus autem ſcripſit aurum τρισκαιδε-
59 κασάσιον ad argentum, id eſt, tridecuplum,
ſiue ter & decies ſuperualuiſſe argento.
Ex eo autem quod Plin. libr.33. cap.3. ſcri-
pſit, quòd ſcrupulum auri valeret ſeſter-
tijs vicenis, tempore quo primùm Romæ
numus aureus poſt annum 62. quàm argen
teus, percuſſus fuit, ſcitè colligit Budæus
lib.3. Aſſis, eam tum fuiſſe auri ad argentū
proportionem, quæ quindecim ad vnum.
Quæ analogia auri ad argentum non inue
nitur in authorib⁹ maior, nec multum re-
cedit ab ea, quæ fuit tempore Alex. Seuer.
& ſucceſſorum, tribus ad minus ſeculis
vſque ad Iuſtinia. Magnum, & quæ habe-
tur & comprobatur in noſtro iure ciuili,
videlicet in l. quotieſcunque, eſt præfa-
ti Aurelij Alexandri. C. de ſuſcept. & Ar-
chid. lib.10. iuncta l. iubemus. C. de argen.
precio. libr.11. quæ eſt Conſtanti. & l. vni-
ca. quæ eſt Arcad. & Hono. C. de colla. æ-
ris, lib.11.

† Ex quibus euidenter colligitur ar- 60
gentum ad æs centuplum fuiſſe, hoc eſt li-
bram vnam argenti centum libras æris va
luiſſe, dextantem autem vnciæ auri va-
luiſſe libram argenti: & ſic libra auri va-
lebat 14. argenti libras, & ferè dimidiam,
videlicet duas partes ex quinque parti-
bus facientibus totam libram argenti. Et
ſic diminutè colligit Anto. Auguſti. emen
datio. libr.2. cap.8. libram auri tunc æſti-
matam argenti, libris quatuordecim ſeſ-
cuncia ſicilico, quia imò valebat 14. li-
bras & 4. vncias, cum 4. quintis partibus
vnciæ. Patet, quia libra auri 72. ſolidis
aureis æſtimabatur: & ſic erant ſextulares
ſolidi, vtpotè quorum ſex conficerent
vnciam, & duodecim vnciæ, ſiue 72. ſoli-
di libram Romanam. Igitur 70. ſolidi au-
rei iam valebant adæquatè quatuordecim
libras argenti, cùm quinque ſolidi vale-
rent libram argenti, d. l. iubemus, duo
verò reſtantes ſolidi valebant libram ar-
genti, dempta quinta parte ſelibræ tan-
tùm.

Sed ex regeſtis monetalibus apparet
olim quandoque in hoc regno adeò rari-
tate argenti euiluiſſe aurum, vt non vale-
ret niſi 8. marcas argenti: quandoque adeò 61
rarum factum, vt valeret 16. libras argen-
ti: quæ extrema mutatio non ſolet accide-
re, niſi quādò principes cauponatione rei
monetalis abutuntur ad quęſtum, vt olim
ſæpius factitatum conſtat.

De libra & ponderibus.

Et quia de libra ponderali, quæ mul- 78
tiplex eſt, incidit ſermo, ſimul, vt de rati- 62
one ponderum, quatenus ad rem facit, vi-
delicet ad ſecundam partem bonitatis in-
trinſecæ (quæ eſt quantitas) breuiter diſ-
ſeramus, notādum triplicem eſſe libram.
Prima Romana & Græca, quæ, 12. vnciarū
eſt, ſicut as in iure noſtro. Vncia verò ha-
bet 8. drachmas ſeu groſſos. Drachma vel
groſſus

groſſus habet tria ſcrupula, ſeu tres denarios. Scrupulum autem vel denarius duos habet obulos: & ſic libra ſiue as vel pondo, habet 12. vncias, ſeu 96. drachmas vel groſſos, ſeu 384. ſcrupula vel denarios, ſeu 768. obulos. Hanc libram priore loco dixit Romanã, quia vox Romana eſt, ſed poſteà & libram & vnciam ſimul cum infinitis alijs vocibus Romanjs Græci vnà cum imperio Romano à tempore Conſtãtini Magni acceperũt: λίτρα enim .i. libra, & οὐγγία, id eſt, vncia, verba Romana ſunt: quemad modũ infinita alia iuris noſtri ciuilis vocabula quæ commemorare non libet vnà cum iure noſtro ciuili receperunt Gręci, malueruntque ea facilioris & doctrinę & commercij cauſa in linguam ſuam paucis literis corruptis, eodem ferè ſono quadã ὀνοματοποιΐα vtcunq; deflectere quàm noua vocabula fingere, vel è ditiſſima ſua lingua ἑλληνικωτέρα accipere, vt patet in Nouellis Iuſtin. & in Inſtitutionibus Theophili, & ἐν προχείρῳ, hoc eſt, manuali ſeu enchiridio iuris Conſtantini, & aliorũ Græcorum Iureconſultorum ſcriptis.

Cæterùm ab antiquo etiam Græci hac libra & partibus ſuis vtebantur: quin etiam medici non ſolùm poſteriores Latini, ſed etiam priores, eorumq; didaſcali Gręci, hac libra & partibus ſuis vtebantur, nõ ſolùm in ponderibus, ſed etiam in menſuris compoſitionum ſuarum, vt Galen. lib. 4. de ſanit. tuend. in compoſitione diacalaminthes, & abietis. Dioſcorides in lib. de menſuris & ponderibus, & ex recentioribus, Georgius Agricola medicus doctiſſimus lib. 5. de menſu. et pond. Iacob. Siluius medicus peritiſſimus, & publicus huius artis profeſſor in hac vrbe, de medicamẽ. ſimplicium natura, lib. 3.

62 Secunda libra eſt Gallica, quam Regiam vulgò vocant, qua negotiatores & omnes, qui merces appenſas venditant,
64 quam Budæus libr. 3. Aſſis, zygoſtaticam rectè vocat, quæ 16. vncias habet, & ſic ſeſquitertia eſt ad libram Romanam & Græcam: huius zygoſtaticæ centupondium Galli vocant *Quintal*, quod centum libras regias pendet, ſiue ducentas marcas.

Tertia libra eſt monetariorum, campſorum, & aurificum, quam Marcam vocant, quæ eſt octo vnciarum, & ſic eſt ſemis regiæ noſtratis libræ, & beſſis Romanæ.

Hac vltima libra ſeu marca in re mo- 65
netaria vel campſoria, & vbi de ornamentis aut vaſculis aureis vel argẽteis tantùm agitur, non ſolùm in hoc regno vtuntur, ſed etiam Mediolani, vt teſtatur Bru. tract. de augmento, concluſ. vlti. col. 3. & etiam vbique. Sed interim non omittendum, quod vulgò apud nos verbum, libra, vbi de numis & numorum quantitate agitur, non accipitur pro aliqua librarum ponderaliũ ex tribus prædictis, nec pro libra aliqua menſurali, ſed pro libra numerali, videlicet pro certo numorum numero: & hæc numeralia & numeralis libra, eſt viginti ſolidorum duodenariorum.

Itaque variè libra accipitur, & cauen- 781
dum ab æquiuocatione, non ſolùm in re- 66
centiorum, ſed maximè ſi fieri queat, in antiquorum ſcriptis. Et placet quod cenſet Budæus noſter lib. 4. Aſſis, non vbique in voluminibus iuris auri argentique libram eodem modo exaudiẽdam, nec ſemper pro iuſta ponderali libra 12. vnciarum accipiendam, ſed pro paucorum numiſmatum numero, longè minoris æſtimatinis. In quam ſententiã vltra ea quæ adducit, impellor, per l. fin. C. de cupreſſ. lib. 11. vbi in ſingulas nouellas cupreſſi, luco Daphnenſi (vbi erat aſylum, vnde Onias dolo extractus & occiſus eſt ab Andronico. 2. Machab. 4.) vel littori Antiocheno implãtatas, decernuntur ei qui plantauit ſingulæ libræ auri: quinquaginta verò librarum auri mulcta in eum, qui vel vnam cupreſſum è ſylua tulerit.

Nulla autem eſſet neque precij, neque pœnæ proportio, ſed plus quàm cẽtuplus exceſſus, ſi intelligeretur de iuſta illa põderali libra, quæ 27. ſolidorum aureorum, quorum ſex vnciam auri faciunt, eſſe definitur in l. quotieſcunque de ſuſcepto. & arca. lib. 10. C. Pleraque huiuſmodi paſſim in iure occurrunt, quæ breuitatis cauſa omitto.

Definitionem igitur dictæ l. quotieſcunq;.in materia demùm, in qua loquitur, videlicet vbi agitur de maſſa auri, vel vbi aliàs de hoc clarè conſtat, obſeruandam puto.non autem aliàs vbi non de maſſa, ſed de numis ſeu de quadam pecuniæ, ſiue aureæ ſiue argenteæ ſumma agitur, cùm id temporis ſecundùm omnes varia, & variæ æſtimationis aureorum & argenteorum genera fuerint. Conſequenter veriſimile eſt, vulgò tum in vſu fuiſſe librã quandam numulariam numeralem certorum numorum, quemadmodum hodiè in vſu eſt vbique, & à quingentis annis in vſu fuiſſe legitur vulgaris noſtra libra numeralis, quæ eſt 20. ſolidorum duodenariorum.

67 Quanti autem fuerit vetus illa numeralis libra, & cuius proportionis cum moneta nunc currẽte, nondum inueni à quoquam inuentum & detectum fuiſſe, nec probat Budæ. quòd definit circa tempora Iuſtiniani librã auri ſtaterem aurum fuiſſe non magni ponderis. Satis autem probatur libram illam vulgatam numeralem longè minorem fuiſſe iuſta & ponderali, de qua in d.l.quotieſcunque: ſed quanto maior fuerit, non liquet, nec in quantitate, nec in qualitate, nec in indicatura, ſeu extrinſeca æſtimatione.

Quamobrem doctæ illæ & elaboratiſſimæ veterum auri et argenti librarum ad horum temporum monetam æſtimationes Robert. Senalis Abrincenſis Præſulis de menſur.& ponder.tomo 5.& 7.vbi libram auri, ducentas libras & triginta ſolidos Turonenſ.libram verò argenti 16. libras, & totidem ſolidos Turonenſes, & viginti libras auri, quater mille duas & triginta libras valere cenſet, non ſunt temerè ad pœnas, mulctas, vel appreciationes, quæ paſſim in iure noſtro ciuili certis auri, argentive libris definiuntur, extendendæ.

782 Redeundo ad rem de ponderibus materiæ, ſeu quantitatis extenſæ prædicta abundè ſufficiunt: plures alios ponderales terminos ſciens omitto, vtpote magis onéroſos quàm neceſſarios ad plenam huius materiæ intelligentiam. Sed valdè operæpreciũ eſt diligenter diſcernere hos terminos & numeros ponderum bonitatis exterioris, ſeu quantitatis extenſæ, à terminis & numeris graduum bonitatis interioris ſeu qualitatis, de quibus ſuprà num.778. quæ non ineptè dici poteſt quantitas intenſa, alioquin his confuſis ſequeretur inextricabilis error. Pondus enim & menſura bonitatis extenſæ nihil de ſe commune habet cum gradibus vel menſura bonitatis intẽſæ: quia ſimile eſt, ſi quis meraciſſimum vinũ dicat eſſe 12. graduũ, & ſic abſolutiſſimæ puritatis, vinum autẽ ad æquilibrium aqua miſtum eſſe ad ſex gradus, id eſt, dimidio purum: vinum autem cuius tertia pars eſt aqua, eſſe purum ad octo gradus, vel ad decem gradus, in quo ſexta tantùm pars eſt aqua. 68

Hi gradus nihil habent commune cum menſura ipſius liquoris, ſiue ſit dolium, ſiue ſextarius, ſicut nec cum pondere, ſi q.s fortè liquorem appendere vellet: quia eadem eſt ſymmetria in qualibet minima gutta. Verbi gratia, argentum vſque ad 12. denarios purum dicitur, quod eſt omninò purum nihil æris vel alterius metalli habens admiſtum, quantum tamen per induſtriam fieri poteſt: argentum autem vſque ad ſex denarios purũ dicitur, in quo dimidia tantùm cõfuſa pars eſt argentum, reliquum ex ære vel alia materia. Argentum verò ad decem denarios purum, hoc eſt, ad dextantem, videlicet quando ſexta tantùm pars eſt de alio metallo, & ſic de alijs. Item attendendum, quòd à monetarijs & aurificibus multiplex dicitur argentum.

Crebriùs autem tres faciunt ſpecies, quoddam argentum Regium, quod ſemiſſe denarij dilutum eſt 11. denarios, & 12. grana puritatis habens, & 12. tantùm granis diſtat à culmine, & iſtud vocãt etiam 69
argentum Pariſienſe: cùm enim de Pariſienſi loquuntur vel paciſcuntur, de iſto intelligunt. Quoddam verò verò cineraceum, quod purius eſt: & inter cineracea 70
Pariſinum ſolet eſſe pręſtãtius, & ſex granis ſeu quadrante denarij duntaxat diſtat à cul-

à culmine, non quin quandoque ſit purius aut dilutius, ſed quia quādo de cineraceo Pariſino conuenit de iſto intelligitur, quod eſt 11. denariorum, 18. granorum, quæ eſt definita cineracei Pariſini probitas. Quoddam purum, ſcilicet merum putum. Gallicè vocant *Argent fin:* & iſtud ſem-
71 per eſt 12. denariorum, id eſt, ad ſummum gradum puritatis. Argentum autem quod eſt dilutius Regio, videlicet infra duodecim denarios & ſemiſſem, dummodò tamen ad minus ſit decem denariorum, vocant argētum ſimpliciter quaſi minimum & infimum, prout appellatione ſimplicis in dubio intelligitur de minimo, l. numis. de leg. 3.

Si igitur conuenerit de argento ſimpliciter, debet ad minus eſſe decem denariorū probitatis, vt ſextans duntaxat maſſæ ſit aureus, vel alterius materiæ, quòd ſi dilutius ſit, non vocatur argētum, ſed vulgari Gallica voce *Billon,* & eſt commu-
72 nis modus loquēdi aurificum & monetariorum, cui ſtandum eſt. Budæ. autem lib. 3. Aſſis, dum dicit argentum ad ſummam bonitatem excoctam, quo purius inueniri nō poſſit, eſſe & vocari cineraceum Pariſinum, fallitur, ſiue intelligat iſtud eſſe merum argentum, vt dictum eſt, ſiue intelligat nullum cineraceū eſſe purius Pariſino, quod eſt ad vndecim denarios, & 18. gradus: ea enim probitas (vt dixi) non definitur, niſi vt de certa probitate intelligatur, quando ſimpliciter de cineraceo Pariſino conuenit. Alioquin quandoque inuenitur cineraceum, non ſolùm Pariſinum, ſed etiam exoticum purius, quod quatuor, vel etiam quandoque duobus tantùm granis diſtat à culmine, quandoque verò diſtat plus ſex vel circa.

784 Budæus autem non malè ſentit argentum vi aquæ chryſulcæ ab auro erutum eſſe, & vocari cineraceum: ſic enim meritò vocatur, & cineracei appellatione venit, quia non ſolet probitatem cineracei, quæ eſt vndecim denariorum, 18. granorum excedere, nec minoris probitatis eſſe. Tamen non eſt regularis modus conficiendi cineracei: fit enim regulariter, quando argentum à terra erutum crebriùs contuſum & lotum, igni tandem inijcitur, & à plumbo, ſtanno, vel alia materia ſeparatur & purgatur, vt ſuprà 772. inde argentum à fornace erutum & purgatum vocatur cineraceum.

Rurſus autem (cùm purum putum habere volunt) purgatur, & ad ſummam puritatem excoquitur, quod Galli vocant *Affiner,* non per aquam chryſulcam, ſed per ignem feruētiſſimum, in vaſculis conflatorijs ad hoc compoſitis, quibus feruentibus immittitur argentum in paruulis vaſculis: cùmque feruet modico plumbo 74
illico, purgatiſſimum, & duodecim denariorum efficitur, & id vocant argentum compellatum, quod fieri vidi. Sed inuenerunt etiam alium modum meri puti argenti conficiendi per aquam chryſulcam, iniecto & priùs in ea feruenti aqua diſſoluto puluere, quod Salmoniacum vocāt, & citius fit quàm per capellam, & æquè purum.

† Aurum autem ad ſummam purita- 75
tem excoquitur per dictam aquam chryſulcam, cuius proprium eſt officium, & ad hoc peculiariter inuenta eſt: nec non per quoddam cementum medicatum, de quo ſuprà numer. 775. ita vt (quod mirum eſt) numiſmata aurea illi cemento immiſſa, poſtquàm deferbuit extrahantur in eadem forma & figura, charactere nullatenùs mutato, ſed minuto, ſed ſolo pondere diminuto, vtpote omni ære & argento & extraneo ab auro metallo, veluti per reſudationem ſeparato, & à cemento (in quo miſtum inuenitur) exorto.

Quod autem Budæus eodem loco putat chryſulcam aquam nouum eſſe inuentum noſtratis Cointij, non eſt ita, ſed antiquum inuentum, & in libris antiquiſſimis manu ſcriptis eius compoſitionem legi: ſed cùm ſuperiori ætate negligentius verſarentur numularij in argento & auro purgando, vt etiam moneta argentea nonnihil auri haberet, Cointius

primus animaduertit, & penitiſſimè aurũ ab argento ſeparandi author fuit, vnde ditiſſimus euaſit.

75 In quantum autem Budæus eodem loco putat cineraceum Germanicum (quòd Pariſino regulariter inferius eſt) eſſe & ab antiquis vocatum argentum puſtulatũ,
76 prorſus diſſentio. Argentum enim puſtulatum dicitur, quod eſt purum, & excoctiſſimum, quaſi purum putumq́ʒ, vt apud Martialem.

Nulla venit à me argenti libra puſtulati.

Alibi apud eundem Puſtula dicitur ipſa argenti puri maſſa: & Suetonius in Nerone, Nummum, inquit, aſperum, argentum puſtulatum, aurum obryzum exegit. Numo verò aſpero nihil aliud, quàm tyrannicam & crudelem acerbitatem exactionis intelligit, contra l. ſi benè. de vſur. videlicet inhumaniter & contumelioſè, minis additis carceris vel torturæ, aut alterius aſperitatis.

Quid autem argento puſtulato intelligat, aurum obryſum ſimul additum exponit, nempè argẽtum puriſſimum & meraciſſimum, velut aurum obryzum puriſſimum eſt. Appellatio autem argenti puſtulati non conuenit cineraceo, etiam Pariſino, & multò minus Germanico, ſed defecatiſſimo & prẽcioſiſſimo duntaxat argento. Sed Budæus anſam erroris accepit ex eo, quod in Annot. in ff. in l. in naue. loca exiſtimans verbum, puſillatum, parum Latinum vel congruum, eò quòd vſum & praxim aurificum ignoraret, quã Iureconſultus probè callebat, primò diuinauit legendum paſtillatum, tandem cenſuit legendum puſtulatum, quod etiam voluit Nebriſſen. in Lexico: quos Holoand. ſecutus eſt. Verùm iſti quam ariolatricem diuinationem tam crebrò carpũt & execrantur in Accurſ. in ſenſu & interpretatione vacillante, longè ſuperant, dũ ſæpè non minori ariolatione, ſed audaciori præſumptione tentant, quod Accurſ. nunquam auſus eſt, videlicet manum inijcere literæ textuali, non ſolùm veterem & communem, ſed etiam multis ſeculis conformiter receptam literam temerè nimis immutando.

Ego diligentiſſimè excuſſi quotquot inuenire potui in publicis & priuatis bibliothecis libros antiquiſſimos manu ſcriptos, & in omnibus diſtinctè & conformiter ſcriptum inueni, argentum puſillatum, quam lectionem vt antiquiſſimam 77
& ad vſque Nebriſſenſem & Budæum inconcuſſam, & ego veriſſimam & omninò retinendam cenſeo. Porrò licèt verbum, puſillatum, forſan non reperiatur in eo ſenſu apud Ciceronem, non minùs tamen Latinum eſt, nec incongruum, ſed aptiſſimum & ſignificantiſſimum.

† Merum enim argentum non congruit 78
aurificibus nec vaſcularijs, præſertim in artficijs ſubtilibus, ſed argentum aliquantulum dilutum aptius eſt operi. Nec etiam magna moles vel maſſa ita congruit, ſicut argẽtum in puſillas partes diuiſum. Iſtud enim eſt aptiſſimum, primò ad ponderandum: ſecundò, ad diuidendum cuilibet vaſculo, vel particulæ vaſculi: tertiò, ad conflandum vel liquefaciendum, quantum & quando oportet, minorique ſumptu: ad quæ omnia maſſa vel moles minus eſt idonea, vt ſenſus communis & ipſa experientia docet. Argentum ergo puſillatum (quod eſt adiectiuum à diminutiuo puſillo) id eſt, in puſillas partes diuiſum, erat tempore veterum Iurecõſultorum, prout hodiè quoque eſt in vſu frequentiſſimum & congruentiſſimum, vt in experientiam ſuam & huiuſmodi rerum inſcitiam prodant, qui literam hanc textualem corrigere moliuntur.

† Tripliciter autem contingere poteſt 78
argentum puſillatum dari aurifici: pri- 79
mò, quando argentum nondum eſt purgatum per ignem, ſed è fodina erutum, & pluries (vt vel mortarijs & piſtillis, vel molendinis fieri ſolet) cõtuſum & lotum, præparatum ad fornacem. Secundò, quando iam fornace purgatum fuit, & eſt verum cineraceum, & in aquam ab igne deiectum eſt, & in plures particulas & temerarias figuras formatum. Tertiò, quandò

rurſus,

rurſus ſummè excoctum eſt purum, putumque factum, & pariter è capella in aquam iactum & extinctum. Primus modus non congruit aurificibus, præſertim in arte excellentibus: quia bonus artifex non minus poſſet tale rude argentum purgare, quàm alius: ſed non vult operam preciosiori aurificio deditam in hoc conſumere, nec argentũ ipſe præparare, ſed pręparato vti: quale non eſt iſtud quod prius purgandum eſt, & à craſſiori materia plũbi ſtanniq́ue ſeparandum.

Tertius verò modus, etſi congruat, imò neceſſarius ſit, quando aurifex argento mero & puriſſimo operatur: tamẽ quia rarior eſt, minus frequenter congruit. Et ſic ſecundus ille modus eſt congruentiſſimus, aptiſſimus & frequentiſſimus, & eſt verum exemplum d.l. in naue Saufel. Ita enim iuxtà vetuſtiſsimam & communem literam, quam diligenter excuſſi, legere placet, quamuis Holoand. nulla ſolida ratione legendũm velit, Sophei: Argentum puſillatum ſecundùm primum modum non vocatur à monetarijs & aurificibus argentum, ſed Gallicè (Billon) vt ſupr. numer. 783. cùm ſit impurum, & multum infrà decimum denarium. Secundò autem & tertiò modo vocatur Granallium. Et ſic patet quod Granallium non eſt ſpecies argenti, ſed nudum accidens: quia per accidens (vt dixi) quod ſit in illas minutiſſimas & inæquales partes diuiſum, & eſt verum argentum, ſiue purum, ſiue ciner aceum, ad varia pondera & opera artificum idoneum.

787 Cùm igitur argentum paululùm dilutum magis ſit operi frequentius idoneum, meritò emerſit ſpecies illa prima argenti vicesima quarta parte diluti vel miſti, q̃b quod ideò Regium; Gallicè *Argent de roy* vocatur, quod Regio ſtatuto ab an-
80 tiquiſſimo tempore ea ſit & monetali, † & fabrili argento præfinita puritatis meta, & nota, vt duodecim denariorum culmine, non niſi ſemiſſe, hoc eſt, 12. granis, ſiue vicesima quarta parte ſolidæ & abſolutæ puritatis abſit. Quo fit, vt hęc ſpecies videlicet argentum Regium tanquam æs argẽti monetalis & fabrilis, in 12. denarios, velut vncias, diuidatur, & denarij rurſus diuidantur, & ſubdiuidantur, vt ſuprà num. 778. Itaque ex veteribus inſtitutis adhuc hodie nõ licet apud nos aurificibus & vaſcularijs in artificijs ſuis (demptis cælaturę iuncturis) deteriori argento, quàm Regio vti, nec ſubtiliſsimi quidem artificij prætextu, etiam ſi materiam opus ſuperet: ſed ad communem fraudem & impoſturam vitandam, iubentur ſeorſum materiam, ſeorſum operam & induſtriam vendere & æſtimare.

Verùm, quia difficile eſt præfinitam puritatis metam tam exactè obſeruare, quin modicum quiddam excedit vel de-
ſit, interuallum quoddã; † ſeu latitudo eis 81
indulgetur (Remedium vulgò vocãt) infrà ꝙ defectus dictæ definitæ bonitatis nõ imputatur, ſed toleratur. Quòd ſi defectus maior latitudine conceſſa inueniatur, mulctantur, vel vaſa & opera à viſitantibus franguntur, vt cauetur conſtitutionibus de artificibus editis, quæ ſunt in veteri libro viridi archiui Caſtelleti Pariſienſis.

Sunt autem duæ antiquæ inſigniores, quarum exemplar habeo: prior edita à Philippo Valeſio, huius nominis ſexto, cognominis primo, an. 1343. menſe Auguſto, qua cauetur, nulli aurifici licere minore argẽto vti, demptis dictis iuncturis, quàm Regio, quod definitur eſſe vndecim denariorum & ſemis puritatis in libra ſeu marca argenti, & non plus, idq́; in vaſis & ſupellectili argentea, & prioribus ornamentis; ſed in folliculis, leunculis, clauiculis, & ſimilibus acceſſorijs artificiorum, vt illa acceſſoria ſint duriora & firmiora, indulgetur defectus 5. granorũ puritatis in marca argenti, & non plus. Poſterior conſtitutio edita à Carolo V. eius nepote, anno 1378. menſe Martio, idem omninò ſtatuit & definit, niſi quòd non meminit prædictæ particularis indulgentiæ quinque granorum in acceſſorijs, ſed tantùm generaliter indulget trium granorum puritatis defectum in marca argenti.

788 Verùm aurifices, quod principali in-
dulgentia intra ſpem veniæ relictum erat,
pro iure vſurpauerant, nec operabatur ar
gento ad rationem vndecim denariorum,
& ſemis puro, ſed ad rationem vndecim
denariorum, & nouem granorum dunta-
82 xat, quod à culmine puri puti argẽti quin-
decim granis, & ſic ferè beſſe vnius dena-
rij abeſt. Sed conſtitutionibus editis circa
annum ſeſquimilleſimum decimum quin-
tum interuallum illud ſeu remedium gra
no vno reſtrictum eſt, in opere ſolido, &
duos denarios: in appendicibus autem,
quas Gallicè vocant *Moulures* ad quatu-
or denarios. Et ſic hodie tenentur apud
nos reddere vaſa argentea ad rationem vn
decim denariorum decem granorum pu-
83 ritatis, ſaluis dictis acceſſorijs, quę debent
eſſe vndecim denariorum & octo grano-
rum ad minus.

Aurifices autem ſeruata neceſſaria pu
ritate argenti, pro reliquo admiſcent vnũ
vel duo ex tribus diuerſis metallis videli-
cet æs ſiue Cyprium, ſiue Caldarium, ſiue
Coronarium, & ſtannum, & plum-
bum, prout artis & operis ratio expo-
ſcit.

Argentum enim temperatum ære ſoli-
dius quidem ductibilius eſt, ſed minus lu-
cidum & ſpecioſum propter æris rubo-
rem, vel citrinitatem: pulchrius verò ex
ſtanno vel plumbo dilutum, ſed operoſi-
us, quia minus cohærens & ſolidum eſt.
Plumbum autem Monetarij & aurifices
94 non immeritò vocant cæterorum metal-
lorum Regem: ſeſe enim (quod quàm ve-
rè regium eſt) impendit & conſumit pro
vtilitate & decoratione omnium aliorum
metallorum, quę purgat, dulcificat & per-
ficit, vt ſe bonus rex gerit populo ſuo.
Contrà, ſtannum vocant cæterorum om-
nium inimicum, quæ amara & acria red-
dit & inficit. Monetarij verò æs duntaxat
admiſcent, ſed hic licentioſius à puritate
materiæ defecerunt, non monetalium vi-
rorum culpa, qui nil niſi ad nutum Regis
audent, ſed principum facto, qui ſiue ne-
ceſsitate temporum, ſiue ſuis, ſiue alienis
cupiditatibus acti, artem monetalem & re
liqua publica, plerunque etiam Rempubl.
quæſtui turpiter habent.

Cùm enim veteribus conſtitutionibus
eadem puritatis argenti lex eſſet in re mo 789
netaria publicè definita, ad Regium argẽ-
tum duodecim denariorum præciſè, ita vt
Rex ſingularum librarum argenti puri
puti viceſimam quartam partem tantùm
lucraretur, ſuper qua impenſæ æris pro
rata dictæ partis argenti detractæ ſupplen
di, & totius monetalis ſcholæ fierent, pro-
ut antiquitus obſeruabatur: cumque tem-
pore Philippi Pulchri, circa medium reg-
ni ſui, anno 1300. (propter duas incurſio-
nes Anglorum & Flandrenſium, & ingen
tes clades regno illatas, & tyrannidem Bo
nifacij Octaui, qui fuit acerrimus hoſtis
Regis, & non ſolum, vt omnes chronogra 85
phi, ſed etiam vt Baldus quoque in c.1.co-
lum.1.de natur. feudi: Intrauit vt vulpes,
regnauit vt leo, mortuus eſt vt canis) de-
teriorata fuiſſet intrinſecus moneta, tan-
dem poſt multas populi querelas, & inſig
nem illum plebis Pariſienſis motum anno
1306. in Stephanum Barbetum, cuius deli-
cioſos hortos & domum furens diripuit,
quod is prædiues cæteris diuitibus ſcele-
rato inuento & exẽplo ſuo author fuiſſet,
vt à pauperibus, quibus domos, officinas,
ergaſteria locauerant, penſionem exige-
rent in veteri fortiori moneta, vel ad eius
æſtimationem intrinſecam.

Idem Philippus circa annum milleſi-
mum triceſimum octauum veterem pro-
bitatem monetæ reſtituit, & in vſum re-
duxit ad prædictam antiquitus definitam
notam & bonitatem argenti regij, duode-
cim denariorum, vt ex antiquis monumen
tis comperi. Et eſt illa mutatio & reſtitu-
tio, de qua in indiuiduo loquitur Oldra.
q.249. factum tale eſt, vbi librarum errore
temporis data vitiatur. Quod enim ibi
ſcribitur eam reſtitutionem factam anno
1302. impoſſibile eſt, cùm adhuc ea deterio
ratio ferueret an. 1306. quo prædictus ple-
bis motus exarſit.

Et ex dictis Oldr. apparet deteriora-
tionem illam monetæ enormiſsimam fu-
iſſe, videlicet de duabus partib. ita vt tres
dena-

denarij nouæ & debilis monetæ non vale-
rent niſi vnum prioris monetæ. Et ſic veri
ficatur quod Anto. hiſto. tit. 20. cap. 8. §. 16.
cum ſeq. ſcribit dictum Philip. malo quo-
rundam conſilio ita alteraſſe & falſificaſ-
ſe monetam, vt reduceret ad valorem ter-
tiæ partis priori monetæ. Addit Ant. Phi-
lippum bis hanc adulterationem monetæ
feciſſe, ad ingentes impenſas belli, bis ma-
gno ſed euanido apparatu coacti, ad Flan-
drienſes opprimendos, & quod ex ea mu-
tatione qualitatis monetarum Rex quoli-
86 bet die ſuperlucrabatur ſex millia Pariſi-
enſium & hac de cauſa multos mercato-
tores & trapezitas, præſertim Italos in
Francia commorantes, ad extremam pau-
pertatem redactos.

790 Teſtatur autem Oldr. monetam priori
bonitati reſtitutam, quod etiam monetali
um regeſta oſtendunt, factum prædicto
anno 1308. & aliquot annis perſeuerauit,
ſed poſteà ſenſim diminuta, vt redacta fue
rit ad ſemiſſem, videlicet ab aſſe ſeu duo-
decim denarijs argenti Regij, ad ſex dena-
rios, deinde ad quinq; poſtea ad quatuor,
& ſic ad trientem ſeu tertiam partem, vt
bes æreus ſit: nouiſsimè verò pede (vt vo-
cant) ſubinde mutato, ad tres denarios &
ſexdecim grana.

Porrò longè maiorem, & crebrio-
rem mutationem & deteriorationem fi-
eri comperi in moneta argentea, alba
& nigra, quàm aurea: non enim ita de
facili percipitur & attēditur in argentea,
ſicut in aurea: & cum extraneis magis in
pecunia aurea, quàm in argentea exercen-
tur commercia, quæ impedirentur, aut
maximo regni damno tandem exercerē-
tur, ſi nimium vitiaretur aurea: conſequē-
ter argentea cupiditatibus expilatorum
magis idonea eſt, ad exhauriendum ſub-
ditum populum, manente exterorum com
mercio.

87 Sed non eſt nouum monetam ſic à prin
cipibus adulterari: inquit enim Plin. lib.
33. cap. 9. Miſcuit denario Triumuir. Anto.
ferrum, miſcuit æri falſæ monetæ. Sic eum
infamat, multis alioquin criminibus infa
mem, quippè parricidam nec ebrium mo-
dò, ſed ebrietatis profeſſorem & aſſerto-
rem, qui paulò antè prælium Arctiacum
iā ciuium ſanguine ebrius, librum de ſua
ebrietate euomuit, vt refert Plin. lib. 14.
cap. 22.

Multis autem antè ſeculis Ariſt. libr. 2.
Oeconomicon multa huiuſmodi ſordida
& tyrannica exempla refert, philoſopho
indigna, vt putem librum illū ſecundum
ſuppoſititium eſſe: nimis enim degenerat
à præceptis & documentis, quæ Ariſt. tra-
dit in lib. politicon. Plin. autem lib. 33. ca. 3.
queritur principes paulatim imminuiſſe
pondus auri, & Leonar. Port. de ponde. &
menſu. lib. 2. queritur quotidie detrahi &
de pondere & de qualitate. Multùm aūt re
fert id fieri fraudulenter, vt ille Ant. Triū-
uir, & in d. c. quanto. an verò palam & ex
publico compacto, vt refert Plin. in d. lo-
co, Liuium Druſum in tribunatu plebis o-
ctauam partem æris argēto miſcuiſſe: erat
enim penes tribunos plebis ex l. 12. tabul.
ſignandi numi poteſtas, vt teſtatur Cic. de
legib. lib. & in exemplo. ſup. nu. 756.

Sed non multùm referret de pondere 791
& qualitate, modò ſtaret eadē vniformis
proportio vbiq;, & eadem vbiq; poteſtas,
vt de iure eſſe debet. l. ideò, de eo quod cer
to loc. l. fin. C. de vet. numiſ. poteſt. Probi-
tas igitur monetę requirit certam, ſtabilē,
publicè definitam & qualitatem materiæ,
& quantitatem ponderis. Qualitas autem
nihil aliud eſt, quàm quantitas intenſa;
ſeu gradus bonitatis, monetales noſtrate
lingua vocant *aloy* aptiſsimo rei ſubie-
ctæ vocabulo, quod poteſt accipi vt deri-
uatū quidem à gallico infinitiuo *allouer*
quod in diſcuſſionibus rationum frequēs
eſt, & ſignificat non temerè, ſed ſerio
conſultoque debita ſubductione facta da-
ti & accepti ſiue exceſſus & defectus ra-
tione habita probare. In hoc Gallicum
verbum *aloy* non ſignificat ſimplici-
ter qualitatem metalli, ſed ἐμφατικῶς qua-
litatem debitam & lege præfinitam, qua-
ſi publicè laudatam & probatam. Apti-
us autem & rectius accipitur vt primiti-
uum, & ſignificat commiſtionem, ſiue
com-

commenſurationem metalli: quæ acceptio frequentior, & ſic ab hoc deriuatur infinitum Gallicum, *alloyer,* quod certa ratione cômiſcere, temperare, & cômenſurare metalla ſignificat. Itali & Doctores noſtri vulgò vocant (ligam) apta, licèt barbara voce, quaſi ligamen. Vt enim vult Ioan. de Vicomercato in c. quanto, colum. 4. dicitur liga, quando componitur vna cũ alia. Quidam, vt Petr. Bellig. in ſpec. Principum, rub. 36. vocant legem, Latino & extenſo vocabulo, quaſi definitionem ſiue præfinitionem qualitatis materiæ legitimam. Nouiſſimè Budæus libro tertio Aſſis vocat indicaturam, ſed eleganti vocabulo abutitur.

Indicatura enim eſt ſolida & vera æſtimatio totius rei, vel quælibet æſtimatio voluntaria: & ſic propriè bonitatem extrinſecam, ſeu impoſititiam ſignificat, nõ autem ſolam bonitatem intrinſecam, videlicet qualitatis: quanquam hæc qualitas non nudum abſtractum ſignificat, ſed ſubſtantiam qualem certa quantitate de-
788 finitam. Vnde monetales verbo *aloy* nõ intelligunt nudum qualitatis abſtractũ, vel ideam, ſed vel definitionem ſubſtantiæ qualis & quantæ, vel ipſam ſubſtantiam qualem & quantam: & ſic non ſolùm recipit gradus intellectuales, ſed etiam verum pondus. Vt dum dicunt vnum denarium *d'aloy* pendere ſexdecim denarios ponderales, vel vnum groſſum *d'aloy* pẽdere 32. grana ponderalia: & ſic de alijs, nõ volunt aliud dicere, quàm tantam partem marcæ, vel ſubſtantiam materiæ puræ, tantum pendere. Vocant autem denarium *d'aloy* vnciam duodenariam marcæ, puri argenti materiæ, vt ſuprà numer. 778. denarium verò ponderis centeſimam nonageſimam ſecundam partem marcæ ponderalis, ſeu meri ponderis, vt ſuprà num. 782.

792
89 Et hic poſtquam incidit non grauabor obiter dicere, quòd verbum (denarius) à monetarijs quadrupliciter accipitur. Primò, pro vocabulo certi ponderis vel quãtitatis extenſæ, & ſic eſt viceſima quarta pars vnciæ octonariæ, ſiue 192. pars marcæ, & continet 24. grana ponderalia. Secũdò, pro vocabulo qualitatis ſeu gradus bonitatis, vel quantitatis intenſæ, & ſic eſt duodecima pars integræ ſeu totius puritatis materiæ, hoc eſt, marcæ monetalis materiæ puræ, quæ marca in duodecim denarios, velut vncias duodenarias diuiditur. Tertiò pro certa quantitate valoris impoſititij ſeu curſus pecuniæ. Quartò, pro corpore cuiuslibet numiſmatis in genere, Petiam vulgò vocant. Adde quintò, & vulgò pro minutula ſpecie monetæ nigræ, denarium vocant, qui in obulum & ſemiobulum diuiditur. Verbi gratia, ſi Gallicè dicatur fieri monetam *à dix deniers de cours vn denier de poix, à cinq deniers d'aloy, & à ſix ſolz huict deniers de taille,* ſenſus eſt, quod ſingula numiſmata valent decem denarios monetæ currentis, & ſingula ſũt ponderis vnius denarij, ſiue viceſimæquartæ partis vnciæ, & ſingula ſunt ad rationẽ quinque denariorum puritatis, ſiue habẽt quincuncem materiæ ſeu argenti regij, reſiduum verò materiæ ex ære, & quod ex libra numularia ſeu marca ad prædictam rationem conficiuntur & reſultant octoginta numi.

Nunc adeſt vox tertia (character) quod 793
eſt ſignum publicum, ſiue publica autho- 90
ritate impreſſum & authoratum, ad certificandum publicè & vniuerſaliter de probitate qualitatis publicè definitæ & requiſitæ in numiſmate taliter ſignato, & conſequenter de valore publicè impoſito tali numiſmati. Et ſic forma monetæ nihil aliud eſt, quàm quædam teſtificatio veritatis & iuſtitiæ ipſius monetæ, ſcilicet quòd ſit veræ ſubſtantiæ & iuſti ponderis, & princeps, vel Reſpublica, imprimens characterem æquè cenſetur teſtificari, ſicut ex publico, ad hoc deputato ſigillo chartæ ſeu diplomati appoſito, vt tradunt omnes etiam Theologi in quarto ſententiar. diſtinctio. 15. & ibi Gabrie. quæſtione 9.

Grauiſſimè igitur peccant principes & 91
qualeſcunque, qui de qualitate vel põdere

re debitis ſubtrahunt, & enormiſſimam omnium falſitatem committunt, niſi prius publicè conſenſu populi, alia probitatis in qualitate & quantitate nota definiatur, Cùm enim numus omnia metiatur, vt ſupr. num. 441. & ſit generalis omnium menſura, iure gentium introducta, omnia iura diuina & humana, quæ damnant & execrantur falſificantes & mutantes menſuras, damnant & execrantur falſificantes & defraudantes monetas, ſiue principes ſint, ſiue priuati, vt etiam Thomas Aqui. diſertè ait libr. 2. de regimi. princi. cap. 13.

Nec ad rem pertinet, ſi quidam adulatores nugentur pecuniam eſſe principis: non enim eius eſt, poſtquam expenſa eſt, & adhuc priuſquam de argyrocopio exeat, ipſa probitas definita non magis eſt illius, quàm quælibet regia menſura. igitur nec hanc, nec illam pro libito deteriorare aut mutare poteſt, nec eſt minor perfidia, quàm proprium ſigillum vel ſyngrapham falſificare vel negare.

92 Omnium autem fraudationum & cauponationum monetæ nulla tetrior & execrabilior eſt, quàm cum pecunia ſemel probata & expenſa in totum vel in parte reprobatur in curſu ſeu indicatura: tunc enim non ſolùm publica fides & menſura abrumpitur, ſed etiam furtum manifeſtum, non in vnum aut alterum, ſed in omnes committitur: quod tamen ſępè perpetratum eſt in hoc regno, non ſolùm ab hoſtibus, vt ſup. num. 719. ſed etiam à noſtratibus. Quod improbum καπήλιον, & ſceleratiſsimum inuentum Bud. noſter lib. 5. Aſsis, meritò execratur: nondum tamen ſeptem anni in Armoricis & vicinis reregionibus, circiter decem millia pauperum reprobatis quibuſdam monetis, quibus vacca inſcripta erat ann. 1537. hac ſcelerata arte fame necata ſunt.

794 Non nego, quin quandoq; cauſa incidat certam monetam mutandi vel reprobandi in totum vel in parte: ſed qualiſcunq; ea cauſa ſit, ſi princeps eam monetam fecit vel probauit, nullo modo reprobare nec mutare poteſt, nec curſum publicè ſemel datum minuere niſi aliam bonam & æquiualentem monetam det & realiter commutari faciat illis, qui monetam, quæ reprobatur, habent: nec ſufficeret menſem vel aliud tempus (vt quidam nimis diluto colore factitare vetiti non ſunt) ad expendendum indulgere. Quis enim acciperet pecuniam iam poſt modicum tempus reprobandam? Sed in ſingulis municipijs præſtituendi eſſent argentarij, qui de publico & ſine vllo commutantium ſumptu bonam & puram monetam pro reprobanda dare tenerentur, non ad modicum ſed ad tam congruum tempus, vt omnes indemnes redderentur.

Idem ſi Princeps non cuderit, nec de- 93
derit eam monetam, ſed recipi & expendi pro bona publicè & ſcienter permiſerit, & ſic ipſo facto ſemel approbauerit & approbari à populo permiſerit. Non enim debet fidem publicam irritam facere, nec fortunis ſubditorum inſidiari: ſed eos non ſolùm tutorio, ſed etiam paterno affectu ab omni damno vindicare.

Plus dico, quod etiam ſi citra vllam
approbationem, ſed per errorem fraude
quorundam falſariorum reproba moneta irrepſerit, & ſparſa ſit, quam inhiberi
& reprobari oporteat, debet Princeps
ſubuenire deceptis qui falſam vel adulterinam monetam ignoranter receperint
aliam bonam & probam de publico reddendo. Cùm enim commoda confiſcationum huiuſmodi falſariorum habeat, pręter commoda publicę monetę, iuſtum eſt
eum ferre incommoda. l. ſecundum natu-
ram. de reg. iuris. Saltem hoc in dubita- 94
tum eſt, quod pro rara bonorum, quæ indè ſibi confiſcantur, tenetur læſis ſatisfacere, text. in l. 2. de capit. dimutio. in l. 2. C. ad leg. Iul. de vi publi. l. ſi vt proponis C. de bonis proſcripte l. ſi ademptis. C. de ſen. paſsis.

Quanquam autem Romani, qui initio erant manipulus paſtorum & fugitiuorum, & hominum nouiſsimi, non fuerint ſtatim vſi proprio ęre ſignato, ſed tantùm ære graui, id eſt, rudi & ponderali (ferè

 vt

vt olim Lacedæmonij ferro rudi molis ineptæ, poſt accenſionem aceto extinctæ, vt Plutarch. in vita Lycurgi) niſi ſub Seruio Tullio ſexto & penultimo rege, ſub quo æs ſignatum, deindè argentum ſignatum, quinque annis ante bellum Punicum, & poſt 62. annos aurum ſignatum, vt teſtatur Plini. libr. 33. cap. 3. tamen cæteræ gentes etiam duobus annorum millibus ante Romanos vel argento ſignato vſæ ſunt. Theſeus enim qui regnauit Athenis temporibus iudicum Iſrael, plus mille ducẽtis annis ante Chriſtum natum numum, bouis ſigno percuſſit. Porrò inuentio nu-
795 mi non ad Aeginetas vel Lydos (vt Cœlius antiqui. lectio. lib. 5. cap. 43. & libr. 11. cap. 4. Alxand. Alexandrius Geniali. dier. lib. 4. cap. 5.) referenda eſt, ſed ad primas gentes, quæ communibus commercijs vti
95 cœperunt: hinc in ſacris Biblijs Siclorum & argentorum tam crebra mentio. † Eſt autem Siclus, Hebraicè antiquum verbum & numiſma Hebraicum, vt teſtatur Ioſephus lib. 3. Antiquita. ca. 7. & Suidas, quo nec Græci, nec Latini vſi ſunt, vt per Budæ. lib. 4. Aſſis. Et ſecundum Ioſephum in loco præallegato quatuor drachmas Atticas habet, & ſic eſt idem quod ſtater, vt inquit Hieronym. Ezech. 3. ſiue ſemiuncia & tetradrachmum, quæ idem ſunt, vt patet Matth. 17. ad finem, vbi Dominus iuſſit Petro expiſcatum ſtaterem dare pro ſe & illo petentibus didrachma à ſingulis.

Cùm autem Geneſ. 23. fiat mentio ſiclorum vel argenteorum tranſeuntium per mercatores, vt ex Hebræo ad verbũ vertit Santes Pagninus: Chaldeus autem Paraphraſtes vertit, Argenti quod recipiebatur pro mercimonijs in vnaquaque
97 prouincia, veriſimile eſt Abrahę quoque tempore in vſu fuiſſe pecuniam, non ſolùm argenteam appenſam, ſed etiam ſignatam, alioquin commodè currere non potuiſſet per negociatores & prouincias.

Et ſæpè ſacra vetus ſcriptura mentionem facit ſimplicis argenteorum ſeu numorum numeri, ſine pondere, vt Geneſ. 20. Ecce dedi mille argenteos fratri tuo. & Geneſ. 37. Vendiderunt eum (ſcilicet Ioſeph) Iſmaelitis viginti argenteis, & alibi paſſim. Nec ſolet facere mentionem ponderis propter ſe, ſed ob aliam grauem cauſam, vt Geneſ. 23. Appendit Abraham ipſi Hephron argentum. Ibi non fit mentio de appenſione, eò quòd non daretur pecunia niſi appenſa, ſed ad oſtendendum maiorem legalitatem Abrahæ. Et Eſaiæ 45. Qui confertis aurum de loculo, argentum ſtatera ponderatis, facit Propheta mentionem ſtateræ, non quando pecunia ſignata eſſet, ſed ad conuincendam furiam idolamaniæ, dum demenati idolatræ non putant deuotioni ſuæ ſatisfactum extrahendo aurum & argentum de burſa, niſi illud appendant, vt quo precioſius, eo ſacrius ſimulachrum conficiant & colant.

† Ex prædictis verum eſſe conuincitur, quòd innuit Ariſtoteles. lib. primo, 98
politicon. cap. 6. characterem pecuniæ, ſiue pecuniam ſignatam & eius fidem & ſtabilitatem eſſe de iure gentium, licèt formula ſeu figura characteris varia eſſe poſſit. Et ad prædicta facit quod Exodi 30. Leuiti. vltim. Numer. 3. Ezechi. 45. dicitur, Siclum ſanctuarij viginti obulos habere, ad differentiam videlicet Sicli vulgaris ſubduplici. Erat enim duplex ſiclus, ſcilicet eccleſiaſticus, qui dicebatur ſiclus Templi ſeu ſanctuarij ſecundum Hebræos, nec erat vncialis, ſed ſemiuncialis vt dixi. Alter ſiclus vulgaris dimidio minor qui duas tantùm drachmas, & ſic quadrantem vnciæ pendebat, & decem obolos Hebraicos valebat. Pariter talentum templi capiebat centum & viginti libras: prophanum vero, quo vulgo vtebantur, ſexaginta tãtum id eſt, dimidium. Sic Pollux lib. 9. Siclum talentum duplex fuiſſe refert, vetus quatuor & viginti numorum: nouum vero duodecim. Plura de Siclo ſi vacat legere potes

tes apud Robert. Sena. de vera menſura, ponderumque ratione, tom. 5.

796 † Sed interim omittendum non eſt
99 ſacrum illud myſterium, quòd Exod. 30. figuratur vbi Dominus iubet omnes Iſraelitas à 20. annis & ſuprà offerre dimidium ſicli, iuxta menſuram templi, ſiue ad pondus ſanctuarij, ita vt diues non addat, nec pauper diminuat de dimidio ſiclo. Quòd enim omnes & diuites & pauperes æqua lance cenſentur, quid aliud ſignificat, quàm omnes peccatores eſſe, & æquè indigere gratia Dei, æquè eodem precio ſanguinis Domini Ieſu Chriſti redemptos, eadem fide ſaluandos (de electis enim & fidelibus eſt ſermo) nec eſſe exceptionem perſonarum apud Deum.

Quòd autem iubentur omnes fideles, non integrum ſiclum, ſed dimidium offerre Deo in ſancta, quid aliud repræſentat, quàm omnium fidem & charitatem imperfectam quandiu peregrinantur in hoc ſeculo, perficiendam autem in cælo, & interim ſeruos ſe inutiles ſemper agnoſcere debere? Quod autem iubentur offerre ad menſuram ſanctuarij, quæ etiam ibi certo obolorum numero ſpecialiter definitur, quid aliud eſt, quàm omnino offerendum, nec vacuos nos & infructuoſos eſſe debere coram domino (tollitur enim qui non fert fructum. Ioann. 15.) nec tamen offerenda eſſe figmenta capitis noſtri, etiam quantumcunque ſpecioſa videantur ſapientiæ humanæ quæ ſtultitia eſt apud Deum, cui abominatio eſt quod hominibus excelſum, ſed tantum offerenda eſſe, quæ Deus præcepit, ſibique placere definiuit, iuxta præſcriptum verbi ſui, quòd eſt verum pondus & menſura ſanctuarij? Quę ergo pręcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, Eccleſiaſti 3. nec abeas poſt adinuentiones tuas, quoniam melior eſt obedientia quàm victimæ. 1. Reg. 15.

Et rurſus quod iubentur offerre in ſancta, non de ſiclo vulgari, ſed tantùm de ſiclo ſanctuarij iuxta menſuram eiuſdem, quòd Santes vertit ſecūdum ſiclum ſanctitatis, nonne clarè deſignat, nos non noſtra, ſeu à nobis profecta offerre poſſe ſummo illi omnium cōditori Deo: ſed tantum ab eo gratis accepta, prout vnicuique iuxta menſuram fidei diuidit & donat? De bonis enim operibus agitur, de vera obedientia mandatorum Dei, & veris fructibus fidei, qui non ſunt palmitum, ſed veræ vitis, quæ eſt Chriſtus, Ioann. 15. vt nemo glorietur coram domino, ſed ab eo recognoſcat, iuxta illud 1. Corinth. 4. Quid habes quod non accepiſti? quòd ſi accepiſti, quid gloriaris? & Eſai. cap. 26. Omnia enim (ait) opera noſtra operatus eſt in nobis. Qui ergo ſua vel ſuam iuſtitiam offerre ſe putant, iam nō de ſiclo ſanctuarij offerunt, ſed de ſua immunditia pannum menſtruatæ, Eſaiæ 64. Hæc obiter iuxta regulam fidei dixiſſe ſufficiat.

† Succedit quarta vox, æſtimatio ſiue 797
indicatura, quæ quidnā ſit, per ſe liquet. 100
Pendet autem valor iſte impoſititius non à priuata cuiuſquam, ſed à publica duntaxat æſtimatione & impoſitione. Publica autem æſtimatio & valor currens, non à ſolo principis in monarchia, vel optimatum in Republ. dicto pendet, ſed etiam à conſenſu & vſu populi, & conſuetudine commerciorum. Quod ſi leges & ſtatuta niſi communi vtentium vſu comprobata non ligant, vt omnes vtriuſque iuris Doct. probant in l. de quibus, de legib. in c. 1. de treug. & pace. hoc maximè verum eſt in commercijs numorum, eorumque curſu & indicatura, quæ non eſt iuris facti, & neceſſariò in vſu & cōmercio vniuerſorum etiam exterorum, & omnium quibus cum communia ſunt cōmercia, & iura gentium, cōſiſtit. Et quòd ſenſus populi in his dominetur & ius faciat, multis exemplis probat Budæ. lib. 3. & 5. Aſſis, vbi refert multa edicta præconialia dirè minātia de vſu abrogādo probi & recepti numiſmatis, etiā ab homine

minaci & iræ impotentiſſimæ manantia, cuius tunc ferociæ recta & vtilia cedebant conſilia, publicum tamen cōſenſum peruincere non potuiſſe, & iure optimo neglecta eſſe. Probat etiam ſacra pagina Gene.23. eam eſſe probatam monetā, quæ tranſit ad negociationem, & in vſu publico exiſtit. habet enim Hebræum,

id eſt, ad verbum quadringentos ſiclos argenti tranſeuntis ad mercatorem, vt etiam tetigi num. 695. Et ſic ibi moneta probatur eſſe proba & iuſta, ex eo quòd mercatoribus in vſu exiſtit: eſt enim pecunia & eius vſus & publica comprobatio iuris gentium, vt ſæpè probatum eſt.

798 Super eſt videre an & quæ eſſe debeat
101 extrinſecæ bonitatis ad intrinſecam habitudo & proportio. † Et in ſumma tres ſunt ſententiæ. Primi præciſè tenent æqualem omnino eſſe oportere, ita vt tantundem valeat in maſſa, quantum in pecunia ſignata & expenſæ cudendi fiant de publico. Ita tenet glo. & Bart. in l.1. per illum textum, de contrah. emp. Bart. in l. qui falſam. ad l. Cor. de fal. in l.1. de vete. nu. pote. li. 11 C. & vbiq; Bal. Lancelo. Deci. l. non amplius. §. fin. col. 4. de lega. 1. l. Titia. §. fi. de annuis leg. Curt. Iunior l.1. §.1. colum. 3. num. 13. ſi cer. pet. tex. in l.1. C. de pond. li. 10. Et in hanc ſententiā, licèt ſub obſcurè, inclinare videtur Budæ. li. 5. Aſſis dicens, quòd niſi argentum infectū & numiſma parili ratione congruerent, cō mercia hominum expediri non poſſent. Secundi poſt Inno. in c. quanto de iureiu. & omnes Canoniſtæ ibi cenſent detrahi poſſe impēſam, quinetiam aliquid vltra, vt cudi faciens modicum non multū lucretur. Et ſequitur Imol. in l. Paul. in fi. de ſolu. Petri. Belliga. diſcipulus eius in Speculo principum Rub. 36. Phi. Dec. l. 2. §. 1. ſi cert. pet. Bru. tract. de augmen. concl. vlt. in princ. & eſt crebrior ſentent. in quam etiam inclinant Theologi in 4. ſent. deciſio. 15. vbi Gabriel Biel. q. 9. col. 2.

Tertiò nouiſſimis quibuſdam videtur prorſus nō referre, ita vt in pecunia nullo modo attendatur materia, nec eius bonitas intrinſeca, ſiue qualitatis, ſiue ponderis: ſed ſola æſtimatio publicè impoſita, ita vt poſſit fieri moneta plumbea, vel de corio, modò ſit publicè approbata & tunc poſſit ſolui pro quacunque pecunia aurea vel argentea, etiam ex mutuo debita, & ita tenet Hier. Butigel. repeti. l. cum quid, col. 9. nu. 28. ſi certum petat.

Sed hæc ſententia prorſus irrationabilis eſt, & ridicula. eadem. n. ratione poſſet fieri pecunia de papyro arte impreſſoria, quòd non minus eſſet ludicrum & ridiculum, quàm ludus puerilis: & eſt non ſolùm contra originem & definitionem monetæ, ſed etiam contra experientiam & ſenſum communem. De origine patet, cum ſit de iure gētium, & ſic requirit ſubiectum delectæ & idoneæ materiæ, quæ in breui quantitate ſit ſolida & congrui valoris: alioquin non poſſet deſeruire vſibus commerciorum, nec eundem vſum & valorem & functionem diutius retinere vbique locorum. De definitione patet per l. 1. de contrahen. emptio. vbi licèt gratia commodioris & breuioris vſus ſu peruenerit ſignum, vt onere probandæ qualitatis, & ponderandę quantitatis materiæ defungeremur, vt ſupr. num. 694. tamen non eſt ſublata vetus ſubſtantia & materia, nec eius definitio requiſita: quāquam propter fidem publici characteris magis deinceps præbeat vſum & functionem ex quantitate impoſititia, quàm ex ſubſtantia.

† Senſus etiam communis oſtendit, ne 799
ceſſariam eſſe aliquam materiæ bonitatē 102
intrinſecam correſpondentem, alioquin non poſſet eſſe vſui vbique locorum, cō tra l. ideò de eo quod cert. loco. Imò nullibi nulloq; modo fungi poſſet munere pecuniæ publicę, licèt poſſet eſſe notula ſeu teſſera priuata, cuius non poſſet eſſe vſus, niſi inter paucos priuatos, vt in certo collegio, quò teſſeram afferendo daretur diurnum vel mēſtruum demenſum collegij, vel certa quantitas pecuniæ publicæ.

Et qui aliter imaginātur, nihil aliud, quam inane ſomnium, & ludicram ideam fingunt,

fingunt, nihil ineptius in Repub. politica, vbi non de ſomnijs, nec de vmbris quidem rerum, ſed de rebus ipſis agitur. Et
103 † ſic delirat Guido Papa deciſio. Delphinat. 493. dicens, tempore captiuitatis Regis Ioannis factam fuiſſe & cucurriſſe in hoc regno monetam coriaceam: quæ eſt puerilis fabella, anilibus deliramentis ſimilis, imò verum deliramentum: videre enim & diſcutere volui plura regeſta præfectorum monetalium illius temporis, & inueni, quòd tunc veniebat & cudebatur in regno multo melior moneta, quàm nunc fiat: cudebantur enim aurei pecude villoſa ſignati. Galli vocant, *Moutons à la grand laine*, quos Budæ. lib. 3. Aſſis dicit nulli aurei bonitate ſecũdos eſſe, ſed primam auri notam obtinere, quorum inuentum videtur Budæ. libr. 5. eidem Regi Ioanni attribuere: ſed ex regeſtis monetalibus comperi, etiam tempore Philippi Pulchri & ſucceſſorum fabricatos fuiſſe.

Cæterùm moneta argentea & promiſcua, quæ tempore dicti regis Ioannis cudebatur, erat duplo melior in bonitate intrinſeca, pecunia nunc currente. Sũt qui coriaceam illam pecuniam etiamnum arioletur in vſu fuiſſe tempore expeditionis & captiuitatis Lodoici noui in Aphrica. ſed ſimile delirium eſt, & nihil in monumentis publicis aut alio fideli teſtimonio indè reperitur. Non ignoro quid nullo authore dicat Alexã. Alexandrius Genia. dier. lib. 4. c. 15. de numis ex corijs boum. & Scorteis aſſibus Numæ. quod tam fabuloſum eſt, quàm ἀδίσϖον.

800 † Prima vero ſententia eſſet optima, ſi
104 ſeruaretur: ſequerentur enim duo magna commoda in vniuerſum. Primùm quod commercia vbique & apud omnes ſine collybiſtarum interuentu, & intertrimẽto collybi (quod cambium vocant) exercerentur. eſſet enim vbique eiuſdem poteſtatis prout iure communi cauetur, & eſſe deberet. l. ideò de eo quod cert. loc. l. fin. de veter. num. potesta. lib. 11. C. Secundum, quoniam omnibus ſublata eſſet materia falſam & adulterinam monetam fabricandi, vtpote cùm nulla inde ſperaretur vtilitas, ſed merum damnum, cum pecunia formata non plus valeret, quam in materia, & genus humanum defungeretur teterrimo illo nimiſque frequenti & propè incurabili morbo fabricandæ falſæ monetæ.

Addo tertiam particularem vtilitatẽ prouinciarum in quibus nullæ ſunt aut defecerunt auri & argenti fodinæ, vt in toto hoc regno, vbi neceſſe eſt argentum & aurum aliũdè aduehi, & mercibus & fructibus, qui in regno creſcunt, comparari. † Si enim ſeruaretur prima ſenten- 105
tia, regnum iſtud æquè abundaret auro & argento, vt prouinciæ in quibus naſcitur imo ſuperabundaret, & tandem tanto maiorem vim auri & argenti haberet, quanto prouinciæ exteræ magis indigent mercibus & fructibus noſtris, eiſque lõgè minus, quàm ſuo auro & argento carere poſſunt: & tamen iſtud regnum ditiſſimum factum, non minus mercibus & diuitijs naturalibus deinceps, abundaret & ſuperflueret, quàm cùm auro & argento vacuum & debilitatum eſt.

Contrà vero minuendo bonitatem intrinſecam pecuniæ, & quanto indicatura excedit materiam, ſiue quanto plus valet in forma, quam in maſſa, fit, vt tanto viliori pecunia regnum iſtud abundet, & ſic, vt tanto depauperetur minuſque potens fiat in auro & argento, quæ tamen iactant eſſe neruos belli & Reipub. Quãto enim indicatura ſuperualet materiæ, tanto minus auri & argenti exteri afferunt, & tanto plus mercium & rerum noſtrarũ minore precio ſumptuve euehũt: & in ſumma tanto deterius & damnoſius pro regno, tãto melius & vtilius pro exteris agitur.

Viderint ergo omnes quid agant prin- 801
cipes noſtri, dum ſubindè pecuniam dilutiorem & leuiorem cudunt: ſic enim cõtra ſemetipſos & vires regni ſui, quas atterunt, molliuntur. Viderint conſultores ſeu potius deceptores, quos meritò ſic notat text. in d. c. quando, nec iuat cau-

ſari lucrum, quod interim hac arte præ-
poſtera calliditate facit Princeps ſuper
ſingulis auri & argenti libris, vt ſup. nu.
789. dictum eſt de rege Philippo Pulchro
(vt enim nil dicam de ſordibus & nequi-
tia, & quàm malè damno & dedecore di-
cti regis & ſuorum ceſſerit, de cladibus
hinc regno & populo illatis) ſimile eſt ac
ſi imperitus aut infidus vinitor vineam
aliquot annis immodico vini prouentu
exhauriat, & mox effœtam & ſterilẽ red-
106 dat. Populo enim diuite & florente fortis
& potens eſt Rex, quòd maximè omnium
de Rege Galliæ verum & notiſsimum
eſt.

Contrà populi viribus acciſis, neceſſe eſt quencunq; verum Regem tanto debiliorem fieri: idq; omninò in hoc regno, vbi notum eſt veras diuitias, verum ſubſidium Regis, eſſe diuitias & marſupium populi. Quorſum enim abierunt, quid profuerunt, quæ Philippus Pulcher corraſit & eruſcauit à populo, dum Flandrenſes ſeruituti ſubijcere molitur, & quæ Carolus Quintus congeſta reliquit, mox & eo mortuo dux Andegauenſis depeculatus eſt? Ad nihil enim profuerunt, niſi vt nouis expilationibus populi magno & regum & regni periculo opus fuerit.

782 Ex his patet quàm cæcutiant & fallan-
tur, qui nihil referre putant debilem aut
107 fortem intrinſecus eſſe pecuniam, modò valor impoſititius publicè currat. Vt .n. pulchrè inquit Bald. in d.c. quanto. in fin. auctoritas characteris & impoſititij valoris non eſt omnibus communis, ſed illis tantum, qui ſunt ſub eo imperio & parere tenentur: non autem ligat exteros, qui non tenentur recipere monetam, niſi ſecundum qualitatem materiæ, quæ ſola communis eſt omnibus.

Eiſdem rationibus patet longè falli, qui putant nemini nocere, ſed omnibus etiam Reipu. huius regni prodeſſe valorem extrinſecum augere pecuniæ aureæ vel argenteæ, eadem ſtante probitate materiæ.

Sed adhuc grauius falluntur, qui idem putant, etiam ſi non omnes pecuniæ proportionabiliter augẽtur, ſed altera tantùm ſpecies putà aurea, vel huius ſpecies ſpecialiſsima, putà ſolares aurei etiam ſequendo vulgarem illam aduſq; communem ſententiam, quòd obligatus ad certam ſpeciem monetę non poſsit augmentum citra creditoris morã ſuperuentum deducere: tum enim fit aperta iniuria pauperibus debitoribus, qui tunc non bent de illa ſpecie particulariter aucta, & ſic maiori ſumptu vel precio redimenda eſt, vt dixi ſup. num. 709.

Sed tenendo & veram noſtram ſententiam, quòd illud augmentum deduci poſſit, vt ſuprà quæſt. 92. cum ſequen. tunc ſiue certa ſpecies monetæ, ſiue omnes augeantur, clarum eſt quòd nulla fit iniuria debitoribus vel non habentibus, & multò minus ſingulis habentibus, ſed magis abundare incipiunt. Verùm ego dico, quòd illud non eſt niſi ad id quod adeſt & præſens eſt brutorum more aſpicere, & adhuc non in totũ, ſed in parte, vbi multiplex fallacia & captio latet.

Ad quam detegendam aſpiciamus pro- 803
pius, quidnam ſit illud augmentum, & cu-
ius effectus: & omiſſo quòd augmentum 108
indicaturæ ſupra valorem materiæ quædam fixio eſt. Aut illud augmentum ſit de omnibus monetis proportionabiliter, & nemini ſingulorum quidem eiuſdem loci municipium de ſe prodeſt, nec nocet: quia eadem via omnium, rerum precia illic pariter prorata neceſſariò augẽtur. l.2. de vet. nume. poteſt. libr. 11. C. vt diximus ſup. num. 716. cæterum vniuerſis ſeu Reipub. huius vel ſimilis regni nocet, vt mox dicetur.

Aut verò iſtud augmentum fit de certa ſpecie monetæ tantùm: & tunc quia non propterea rerum precia illinc augeãtur, prodeſt quidem non ſingulis omnium, ſed quibuſdam, videlicet habentibus illam ſpeciem monetę tantùm. Atqui commodum iſtud iniuſtum eſt: & reſpectu eius, cui cõmodat. & eius, contra quem commodat in ſingulari, & vltra toti huic

Reipub.

Reipub.noxium eſt. Quod ſi iniuſtum reſpectu eius, cui & contra quem commodat inter ſingulos, liquet, quia alter nouum & aduentitium lucrum ſine cauſa ſentit, idque contra conciuem, qui æquè merebatur commodo affici à Repub.& ſine cauſa damnificaretur: & ſic iſta eſt q̃dam inæqualis, temeraria & fortuita diſtributio commodorum communium.

Quòd autem ſit noxium vniuerſis, totiq; Reip. huius regni patet ex prædictis: quia in effectu nihil aliud eſt, quàm aurum & argentum, quo exteri abundant.& ab ijs aduehitur, & ſic merces alienas caras facere & augere, noſtras vero vilificare & diminuere & ſic exterorum commoditatibus huius regni incommodis conſulere, idq; quanto magis non vna tantùm, ſed plures vel omnes ſpecies monetarum extrinſecus augeantur.

Quod autem nonnulli cauſantur, quandoq; à Rep. eſſe, certam ſpeciem puta ſolatorum augeri, propter magnam circumſtantiam facti illius temporis, puta ob ingentem quantitatem à regno exportatam, vtq; citius & cumulatius reducantur in regnum, tam ſtupidum eſt, vt ſatis demirari non poſsim vel cæcitatem vel ſophiſticam nimis audacem. Non enim exteri propter augmentum iſtud aureorum citius aut plus aureorum afferēt, ſed minus: & contrà plus mercium noſtrarum exportabunt, quanto maior erit aureorum indicatura: neque enim aurum gratis afferunt, ſed prout mercibus noſtratibus egent, nec aliter habent nobiſcum commercium. Ex eo autem, quod aurum carius eſt, non magis indigent mercibus noſtris, ſed illis tanto minoris æſtimant, & tanto plures vilius euehunt, & tanto minus auri afferunt & relinquunt.

404 Reſtat vulgarium noſtrorum mercatorum confutanda cauſatio, ex eo enim vul-
109 gus imperitum mercatorum cenſet è Repu. eſſe, aureorum indicatura augeri. ſic enim fieri (inquiunt) vt mercatura currat, floreat, amplificetur. Nec aliud adferunt aut adferre poſſunt, quippe qui oculos introrſum verſos habeant, quæſtu proprio omnia metientes: volunt enim dicere, & ita ſinguli cogitant futurum, & mox aureis extrinſecus auctis profundantur à poſſeſſoribus: & dum in magno valore, ſunt, multas pluresq; ſolito merces emāt: ipſi quoq; mercatores ex aureis, quos & cumulatius ſeu frequentius numero, maiorique valore conſequenter, rurſus hinc plures diuidendas merces licitari poſſint, & ſic dupliciter lucrentur.

Sed primò iſtud lucrum non reſpicit totam Rempub. ſed particulare tantùm quorundam mercatorum commodum, & ſic non eſt ad rhombum, nec facit ad qu. Secundò, adhuc iſtud lucrum temporarium eſt, & cùm mox deferbuerit, diutius flacceſſet & iacebit, quàm ſemel efferbuerit. Et accepi præpotentem quendam fuiſſe in hoc regno, qui vt in centum millibus ſolatorum, quę in arca habebat, ſuperlucraretur viginti quinque millia librarum, ſua ſit, & effecit ſolatorum de quadraginta ad quinq; & quadraginta ſolidos augeri. Hoc modo ſæpè laborat Francia, vt ſint qui priuati cōmodi gratia tenebras Regibus offundunt, eos falſis & Reipub. noxijs opinionibus & affectibus dementent.

Et vtinam verum non eſſet, quod inter 805
alia id genus ſcribit Budęus in aſſe, initium & feruorum deteriorationis monetarum à Francis (hoc eſt, à paucis immeritò ordines ductantibus) procedere. Si enim melioris monetæ lex inconcuſſa in Francia (cuius permaximè intereſt) ſeruaretur, neceſſe eſſet finitimos magno Franciæ commodo eundem melioris monetæ tenorem obſeruare: quam imminuere non audent, niſi prius Franciæ imminuatur, alioquin illis commercio rerū Franciæ carendum eſſet, quibus carere non poſſunt. Et grauiter ſcripſit Budæ. libr. 3. Aſsis, quod ſi tam animosè principes imminutæ monetæ crimina exercerent, melius cum rebus humanis ageretur, & minus fallerent adulteratores.

Hinc liquet quā ſanctè prudenterq; ab
antiquo ſancitū ſic apud nos, vt Do. præ- 110

ſecti

fecti monetales dũ inaugurantur, & rurſus annuatim ſolenni ſacramento iurent, nunquam conſultare Regi monetam imminuere, hoc eſt Remp. non prodere. Regemq́ue decipere, vt in d.c. quanto. quòd etiam multis antiquis conſtitutionibus perſanctè cautum legi, vt à rege Ioanne die viceſima 8. Decembris, anno 1355 qua inter cætera cauetur, vt moneta alba argentea tam proba cudatur, vt è marca argenti non poſſit confici vltra ſex libras Turonenſes vel minus: & nominatim additur ratio, ne qua ſit occaſio monetæ aureæ precium ſeu curſum augendi.

Non tamen hæc ſcribo quod exteris inuideam commoda & parabilia rerum noſtrarum, quas natura communis parens non nobis ſolùm, ſed omnibus præfert cõmercia: verùm omnibus etiam extraneis ex æquo prodeſſe laboro, his præſertim, qui Rebuſpublic. benè conſultum cupiunt, vtq; plenius detecta veritate illis cõſuli queat, fallaciaq; & pleonectica conſilia facilius deuitari: imò nullum exterũ puto, qui ſit reip. ſeu rectæ politiæ amans. Cùm autem ea ſit hominum miſeria, vt prima illa melior ſententia obtinere non poſſit, neceſſe eſt conſiſtere in ſecunda,
806 eamq́ue æqui boni facere.

111 † Dicimus ergo quod poſtquam nõ poteſt haberi æqualis, ſaltem debet eſſe cõgrua extrinſecæ bonitatis ad intrinſecã proportio, quæ non conſiſtit in indiuiduo, ſed in quadam latitudine, fines tamen æquitatis & iuſtitiæ non excedente qui fines ſunt commoda & æqualis & quãtum licet perpetua & ſtabili omnium legitimorum commerciorum conſeruatio & expeditio, & intus & extrà domi foriſq́ue. Super quo duo conſideranda ſunt primùm, ipſius proportionis certa & iuſta determinatio: ſecundum, eius vſus & obſeruantia. Primum ſpectat ad rempublicam, eiuſve moderatorẽ, cui relinquo. Secundum ad nos & quæſtionem noſtrã ſpectat, in qua concludo pro ſecunda parte.

Cùm enim ex hypotheſi pecunia, in qua offertur ſolutio, ſit proba, tam in materia, quàm in forma, & indicatura publicitus definita & approbata, & ſic communiter & efficaciter valeat ſummã & quantitatem debitam tenetur venditor recipere peccat & punibilis eſt recuſando, tex. in l.1.C.de vet.num.pot.li.11. vbi Bartol. idem Bart. in l. qui falſam C.de falſ. & omnes vbique.

Communem ſententiam, de intrinſeco valore, qui contractus tempore fuit, refutat Molin. conſequenter.

† Quòd autem Doctores cõmenti ſunt de exigenda bonitate intrinſeca, quę erat 112
tempore contractus, error eſt, ex ſubiectæ materiæ circumſtantijs ab eis malè expẽſis intellectis. Patet, quia fundantur vel in falſis ſuppoſitionibus facti, vel in legibus impertinentibus & præcipuè in d.l.cum quid quæ nihil penitus facit. per not. ſupr. nume. 711. Et vltra ea dico, quòd Doctor. omnes aduſque malè intelligunt dictam l. cùm quid. dum nimis præfractè precidunt ad eandem bonitatem eſſentialum, in eodem graduali numero naturalis qualitatis quod non eſt de mente iuris & nulla lege probatur: ſed debet ex temperamento legali noſtræ æquitatis intelligi de eadem bonitate proportionali, vt nouè probaui & declaraui ſupr. d. l. cum quid. in nouis intellect. quò remitto. quia nolo ſententiam noſtram in hac quæſt. contra communem fundare in nouis intellectibus legum, ſed in viuis receptis & probatis rationibus ſuprà pro hac parte adductis, & quæ ſupr. num. 694. & præſertim exemplum illud politicum, ſupr. nu. 756. eſt demonſtratio efficax.

Cæterùm ſi qui particulares numi per errorem monetalium, vel opere falſarij vel caſu inueniantur minores in pondere vel qualitate, quàm ex publica & obſeruata definitione monetæ requiratur iſti ſunt numi adulterini & reprobi, qui non ſunt admittendi, & de his non loquitur quæſtio noſtra: ſed l. & eleganter. §. qui reprobos. de pigno. action. Nos au-

tem

tem loquimur quando habent pondus & qualitatem materiæ, ex publico compacto & communi vſu nunc definitam & requiſitam,& ſic ſunt veri & legitimi numi, etiam ſi tempore antiquo ante publicam diminutionem monetæ non fuiſſent legitimi: ſunt tamen hodie, ergo æquè poſſunt nunc ſolui, ſicut tempore antiquo poterant ſolui antiqui legitimi numi.

807 Tota autem epithaſis verſatur in hoc, quòd fatetur creditor debitum nouum de noua pecunia ſolui poſſe, non antiquũ ſed cauſat antiquum debitum de moneta,
113 quæ † tempore contractus erat legitima, ſoluendum duntaxat: non autem de moneta intrinſecus viliori, quæ tunc nõ fuiſſet legitima, niſi ſupplendo defectum vel æſtimationem deficiẽtis materiæ: iſq; non paucis prima facie non parum vrgẽtibus rationibus.

Primò, quia bonitas materiæ eſt pars ſubſtantialis, & ſaltem æquè principalis monetæ, & ſic æquè debita & conſiderabilis in obligatione monetæ. Ergo ſicut creditor poteſt petere ſuppleri valorem extrinſecum, etiam publico decreto diminutum, vt ſup. q. 92. contra communẽ probauimus: ita poteſt petere ſuppleri valorem intrinſecum, etiam publico decreto diminutum: quia ſolo lapſu tẽporis, vel facto alieno, non debet fieri conditio obligationis deterior.

Secundò, quia ſi moneta poſt contractum melior facta ſit, putà aucto valore, poteſt debitor augmentum deducere, vt ſuprà nume. 750. clarè probatum eſt contra communem. Ergò ſi deterior facta ſit, putà deterioris materiæ, tenebitur debitor decrementum ſupplere, & ſic eiſdem argumẽtis & rationibus, quibus communem ſententiam circa bonitatem extrinſecam ſuprà comprobauimus.

Tertiò, quoniam ex noua pecunia non poſſet tantum habere auri vel argenti, quantum potuiſſet ex pecunia currente tempore contractus. ergo ſua iuſtè & efficaciter intereſt, non ſolui in noua diuerſa moneta, ſed in antiqua, vel ſuppleri bonitatem eius intrinſecam. Igitur l. Paulus. de ſol. Noua enim, tametſi nomine, charactere, & authoritate eadem ſit, tamen materia diuerſa eſt, ſaltem dilutior, minor & vilior: ergo catonus non poteſt ſolui loco veteris, creditore inuito, niſi defectum materiæ ſupplendo. 114

† Sed his non obſtantibus ſto in ſententia. Non obſtat primum, quia fateor materiam publicè requiſitam eſſe de ſubſtãtia legitimæ monetæ, ſed nego æquè principaliter eſſe: quoniam licèt forma non poſſit ſubſiſtere ſine materia, eaque idonea: tamen ſemper principalior eſt forma, materia verò minus principalis. Vnde licèt moneta, vt ſit fungibilis, & apud omnes tranſeat, prærequirat materiam ad hoc idoneam, ita vt nec Princeps vel Senatus poſſit definire materiam ad hoc ineptam: quoniam naturalis ratio vel iuris gentium ne ſenatus quidem authoritate commutari poteſt l. 2. in fin. de vſufr. ea re. quæ vſu conſu. vt ridiculi ſint, qui putant ex corio cudi poſſe: tamen in moneta facta ex idonea & † publicè definita 115
materia forma ipſa, quę eſt indicatura, & valor publicè impoſitus præſtat, & eſt potior & principalior eſſentia monetę, materiamque trahit, & ſibi ſubijcitur. Et ſic primum obiectum non cõcludit, quia nõ poteſt de extrinſeco & formali valore argui ad intrinſecam: ſicut de principali ad minus principale.

Nec ob id variatur obligatio tempore, quia ex quo eadem forma, ſeu valore æquipollenti formæ ſoluitur, idem vel tantundem dicitur ſolui, licèt minor vel diuerſa ſit materia. adde not. ſuprà nume. 757.

Ad ſecundum eodem modo reſpondetur, continet enim fallaciam accidentis, & ſic arguit à diuerſis, videlicet ab extrinſeca ad intrinſecam, quæ ſunt diuerſa, nec ſeſe inferunt. Debet autem ſic argui, ſi moneta eſſet aucta intrinſecus, poſſet debitor augmentum deducere, vel ad æſtimationem veteris tantum ſoluere, vt decidit Oldrad. quæſt. 249. ergo ea diminuta intrinſecus poteſt creditor petere

hoc ſuppleri: ſed aſſumptum eſt falſum, vt mox clarè probabimus, & ſic conuerti debet argumentum pro ſententia noſtra.

116 Ad tertium reſpondetur, quòd illud intereſſe non eſt admiſsibile: eſt enim idem ac ſi vino & commeatu interim cariori facto, diceret, non poſſum de peccunia tantum vini & commeatus emere, ſicut poteram tempore contractus, quod eſt ridiculum. Ita hic, licet nō poſſit tantā maſſam auri vel argenti comparare ex pecunia nunc currenti, quantam poterat tempore contractus, hoc non eſt conſiderabile, etiamſi dicat, quod pecunia nunc currens non continet tantum auri vel argenti, vrgendo intrinſecam qualitatem: quia ſimile eſt ac ſi diceret, quod conflando, & materiatum ad materiam reducendo, non recolligeret tantum auri vel argenti, quod etiam non eſt conſiderabile: tum quia pecunia non eſt ad hoc deſtinata vt confletur, vel vt per materiam æſtimetur: vnde de iure non venit appellatione argenti vel auri, vt ſuprà num.753. ſed tantùm deſtinata eſt ad expendēdum & commutandum, non pro quantitate maſſæ, ſed pro quantitate ęſtimationis de publico impoſitæ, quæ eſt vera forma & & potiſsima eius eſſentia: & ſic eodem ferè modo omnia obiecta ſoluuntur.

808 † Sed rurſus clariſsima demonſtratio-
117 ne concluſio probatur, quia diminutio materiæ in noua publica moneta, retento veteri curſu & valore extrinſeco, eſt verum & effectuale augmentum extrinſecum ipſius materiæ. Quanto enim minuitur materia, ſeruato valore, tanto neceſſariò augetur valor materiæ. Igitur ſi creditor velit ſibi ſuppleri defectum materiæ, vt habeat tantùm materiæ, quantum inerat tempore cōtractus, debet viciſſim deducere valoris augmentum, vt nō habeat maiorem ſummā, quàm habuiſſet tempore contractus. Et ſic res eodem relabitur, idque vel ſenſus communis, ipſaq; & naturalis & ciuilis iuſtitia dictat. Et alioquin ſequeretur euidens iniquitas, quia creditor reſpectu eiuſdem pecunię haberet augmentum, & tamen non pateretur decrementum contra naturam. l. ſecundū 118
naturam, de reg. iur. imò bis eadem ſumma exigeretur, contra l. bona fides, de regul. iur. Patet, quia ſit reditus decē librarum Turonenſiū conſtitutus ante ducentos annos, à quo tempore pecunia promiſcua plus dimidio intrinſecus diminuta eſt, ita quòd decē libræ monetæ dicti temporis valerent 20. libras vel plus monetæ huius temporis.

Si igitur hodie poſſet petere ſibi ſolui in antiqua moneta, vel æſtimatione antiquæ, quantum valeret nunc non deducto ſuperuento valore haberet in effectu 20. libras, & ſic bis ſummam debitam, quod eſſet iniquiſſimum: eſſet enim idem ac ſi debitor offerret ſoluere in aureis ſolatis, ſecundùm curſum & valorem huius temporis, quo publico decreto valent 45. ſolidos, & tamen non vellet eos recipere, niſi pro valore eorundem aureorū, qui currebat tempore contractus, quo non valebat ferè niſi dimidium.

Item ſi etiam vbi certa ſpecies monetę deberetur, deducendum eſt, ſuperuētum augmentum extrinſecum, vt clarè ſuprà q.92. contra communem euicimus: ergò ſi moneta nō ſit extrinſecus aucta, ſed publico decreto intrinſecus tātùm diminuta, ſi velit creditor ſibi ſuppleri decremētum intrinſecum materiæ, debet neceſſariò deducere augmentum extrinſecū eiuſdem materiæ. Item fac reperiri in arca fortè debitoris de ſolidis, qui currebant ante ducentos annos, certum eſt per ea, quæ diximus ſuprà q.92. cum ſeq. quòd nō tenetur debitor hodie de illis ſoluere, niſi deducto ſuperuento valore extrinſeco, & ſic deducto dimidio: quia ex publico compacto valent duplum ſolidorum hodie currentium, imò iam non ſunt ſimplices, ſed ſuperponderales, & dupli ſolidi.

Quemadmodū hodie veteres iam ſunt plus, quàm ſeſquiquarti aureorum legitimorum hodie currentium, & ſic etiam ſi pro debito veteri ſoluātur, tenetur creditor deducere ſuperuentum valorem, ſi-

ſiue recipere pro aureo, & quinta aurei parte, vt ſuprà probauimus, & ita obſeruatur. Igitur oblata ſolutiõe in proba & legitima moneta hodiè currenti, ſiue ſolidorum, ſiue aureorum, non poteſt creditor petere ſibi ſuppleri defectum materiæ, quæ erat tempore contractus: & ſi hoc poſſet, ſaltem non poſſet deducendo extrinſecum augmentum, quòd etiam probat exemplum illud ſupr. numer. 756. Nec audiendus eſſet creditor, cauſans mutationem monetæ eſſe factam ex tam iuſta cauſa, ſicut in eo exemplo: quoniam ex quo ita publicè conſtitutum eſt, & tanti tutò pecunia expendi poteſt, ſufficit, & parendum eſt, ſicut legi, & communi Reipub. ſorti.

Ampliationes, & limitationes ſententiæ Molinæi ſequuntur, non tam mutationem valoris intrinſeci, quàm extrinſecum valorem qui contractus tempore fuit attendendum.

809 119 † Concluſio ſic pleniſſimè firmata ad maiorem declarationem ſeptem modis ampliabitur, deindè limitabitur. Amplio primò, etiam in antiquo reditu fundiario: de reliquis enim reditib. pecunia conſtitutis non dubitatur per notat. ſuprà. q. 90. ſed idem etiam in fundiario per prædicta, & multò magis in cæteris penſionibus vel ſalarijs. Nec eſt facienda differentia in diſpoſitionem legis & hominis, quicquid (& malè) dicant Doctor. in d. c. quanto. & in Cle. fin. de deci. & vbique poſt Specul. de oblig. & ſolut. §. nunc aliqua in fin. Quòd autem dicit Bald. con. pen. & fin. l. 1. in nouis de ſalario ſi pecunia erat diminuta non ſolùm intrinſecus ſed etiam extrinſecus benè conſuluit, quia non eſſet integra, ſed defectiua ſumma, niſi suppleretur: ſi autem erat intrinſecus tantùm diminuta (vt ſentire videtur) malè conſuluit.

120 † Ex his patet optimè conſuluiſſe Ludo. Rom. conſi. 123. & Gemin. in eodem indiuiduo caſu, conſil. 137. quia pulcher eſt, & obſcurè ab eis tangitur, non grauabor explicare. Ex contractu à Papa homologato monaſterium S. Anton. debet dare monaſterio Montis maioris tot poſſeſſiones, ex quibus ſumma mille trecentarum librarum Turo. annui reditus percipiatur, & interim, donec tradiderit, debet ſoluere totidem libras, videlicet mille trecentas annuatim. Tunc autem tempore contractus moneta erat melior, & exinde ſenſim diminuta fuit intrinſecus de quarta parte, in tantum quòd 15. ſolidi veteris monetæ valerēt 20. nouos, & 100. libræ numorum antiquorum valerent 133. libras cum triente vnius libræ: & contrà centum libræ in nouis numis non valerent niſi 75. libras de numis antiq. Decidunt Roma. & Gemin. quòd ſufficit ſoluere dictum reditum de moneta noua currente tempore ſolutionis, ita quòd debitor non tenetur ad æſtimationem antiquæ, hoc eſt, ad æſtimationem, quam antiqua ſucceſſu temporis ſortita eſt ſupra nouam: & rectè & iuridicè conſuluerũt, licèt omnes alij ferè Doctores reprobēt, & malè.

Et aduertendum quòd liber Conſiliorum Romani paſſim mendoſus habetur, & præſertim in d. conſil. 123. in princi. ibi (licèt in bonitate extrinſeca deteriorata) quòd eſt mendoſum, quia loco verbi (extrinſeca) legendum eſt (intrinſeca) vt patet ex ſequentibus in eodem conſilio, vbi diſputatio eſt de deteriorata bonitate intrinſeca, quam ſuppleri contendebat creditor, & clarius ex conſilio Gemi. Romanus autem non niſi friuolis & falſis rationibus mouetur, excepta ratione 121 conſuetudinis, quæ eſt facti, nec neceſſaria. Geminia. autem ex multis vnam tantùm bonam naturalem & concludentem rationem adducit, videlicet quòd illa penſio erat conſtituta habito reſpectu ad fructus, & in locum fructuum, qui debent percipi ex poſſeſſionibus. Sed licèt moneta fuerit interim intrinſecus diminuta, tamen obligatio fructuum, ſiue poſſeſſionum afferentium fructus tot librarum, non fuit

fuit interim aucta, præſertim cùm debitor non fuerit in mora, propter dictam conuentionem.

Et ſi ab initio fuiſſent traditæ poſſeſſiones tanti reditus, & poſteà fuit intrinſecus diminuta moneta, tamē non propterea fuiſſet auctum precium fructuum, nec reditus maior factus: & conſequenter nō tenetur debitor maiorem ſummam ſoluere, nec ſupplere defectum bonitatis intrinſecæ pecuniæ: ſed vera & generalis ratio deciſiua eſt quam ſup. dixi. Quòd ſi quandoque ſecus fuerit iudicatum, idem dicendum eſt, quòd de communi hactenus recepto errore, quia veritati à nobis
122 detectæ deinceps cedere debet. c. veritate, 5. diſt inct. Nec † enim exemplis iudicādum. l. nemo. C. de ſentent. nec tam quod Romæ factū eſt, quam quod fieri debeat, ſpectandum eſt. l. ſed licèt. de officio.
810 præſid.

Amplio ſecundò (quicquid dixerit Bru. tract. de aug. concl. vlti. in 12. ampliatio,) etiam in diſpoſitione legis, ſtatuti.
123 † vel conſuetudinis, vt paſſim in hoc regno iura dominicalia dominorum directorum, ſiue chirothecę, ſiue equi, vel fructus pro tempore vel mutatione vaſalli, vel cenſuarij, debiti, certa ſumma æſtimantur.

Non enim poteſt dominus directus petere ſibi dictas ſummas hodiè ſolui in æſtimatione intrinſecæ bonitatis monetę, quæ currebat tempore conſuetudinis introductæ, vel primo inſtitutæ, & conceſſionis ſeu primæ inueſtituræ: ſed accipere monetam pro tempore, quo ſoluitur, probam & currentem, non obſtante diminutione veteris intrinſecę bonitatis, quę non eſt in conſideratione, ex quo pecunia publicè probata eſt, & tanquam proba communi decreto & conſenſu indicatur & elocatur.

Ex quibus patet, quàm ſit ſupinus error eorum, qui putauerunt in antiquis cōceſſionibus ad reditum deberi æſtimationem dictæ bonitatis intrinſecæ: cùm non debeatur, etiam in conceſſionibus antiquis feudum vel cenſum in quibus retinetur directum dominium, vt nec in cenſu quidem ſoluendo poſſit exigi.

† Amplio tertiò, etiam in ſumma ſemel ſoluenda, quanquam ſemel ab initio tota debita: tamen idem eſt per prædicta, quia eadem ſumma eſt tanta, quanta debetur, & quanta ab initio debita fuit: licèt materia monetæ intrinſecus minuta fuerit, ex quo communi decreto & vſu ſummam ſeu quantitatem debitam implet. 124

Ampliæ quartò, etiam ſi ſit debitum contractum, datione pecuniæ, quicquid Doctor. in tract. augm. & monetarum, & in d. l. cùm quid, & alibi. 125

† Amplio quinto, etiam ſi debeatur ex mutuo: quòd limito, vt procedat ſi pecunia fuit expenſa pro valore antiquo: ſecùs ſi debitor tam diu ſeruauerit in arca, non vtendo, quòd ſecuta deterioratione intrinſeca nouarum monetarū, numi mutuo recepti maioris valoris proportionabiliter facti ſunt, ita quod debitor poſteà vſus fuit, vel vti potuit in maiori valore extrinſeco: quia tunc ex quo non ex induſtria, ſed immediatè ex ipſis numis mutuo acceptis tantam vtilitatem conſecutus eſt, æquum eſt, vt reddat in eodem valore, in quo recepit per ea, quæ ſimili æquitate diximus ſup. q. 62. num. 701.

† Amplio ſextò, non ſolùm quando debetur quātitas in genere, ſed etiam ſi certa ſpecies monetę debeatur, putà centum groſſi, vel centum aurei. Quāquam enim diminuta fuerit materia, tamen ex quo publico decreto, vel communi approbatione factum eſt: nihilominus noui groſſi & aurei ſunt proba & legitima moneta, nec ob diminutionem materiæ cēſentur diminuti, ſed in eodem ſtatu cōſeruati: quia tanti materia ipſa extrinſecus publicè aucta eſt, & tantidem veteres aurei extrinſecus communiter aucti: augmentum extrinſecum deducendum eſſet, ſi de antiquis ſolueretur, per not. ſupr. quæſt. 93. Igitur ſoluendo de nouis & probis eiuſdem valoris, nihil eſt deducēdum nec ſupplendum. 811 126

† Amplio ſeptimò, etiam ſi nō debetur 127
niſi

niſi cauſatiuè, vel etiam in facultate, vt quando prædium venit ſub facultate redimendi, & poſt multos annos redimitur, cùm interim pecuniæ intrinſecus deteriorateę ſint: quia redimens non tenetur ſupplere bonitatem intrinſecam, quæ erat tempore contractus, alioquin deducendum eſſet augmentum intrinſecum eiuſdem materiæ eodem modo ſuperuentum. Et ſic (quamuis Anto. Rub. conſ. 147. contrarium conſuluerit, & malè) ſufficit eandem ſummã eiuſdem valoris ſeu quãtitatis in proba & legitima moneta, tempore redemptionis inſpecto, reſtituere, ſiue redemptio facienda ſit de quantitate librarum, putà mille vel bis mille in genere, ſiue de certa ſpecie monetæ, putà mille ſollatorum: ita tamen, vt in eadem vel ſimili ſpecie fiat redemptio, iuxta nota. ſup. quæſt. 91.

128 † Amplio octauò, vt idem ſit in caſu cõuerſo, videlicet ſi poſtea facta fuerit moneta melioris & purioris materiæ, eodẽ tamen valore extrinſeco retento nec aucto: quia debitor ſoluens de noua & fortiori moneta, non poterit deducere æſtimationem intrinſecæ bonitatis additæ, quicquid ſcripſerit Oldra. conſilio 249. & Bru. de augmento, ampliatiõe 18. Et ratio manifeſta eſt, quia licèt pecunia ſit intrinſecus melior & iuſtior, tamen nõ pluris conſtitit debitori, nec accepit pro maiori, ſed pro eodem impoſititio & currẽti valore: & augmentum illud intrinſecum, ſeu melioratio materiæ, non proceſſit de bonis debitoris, ſed reipub. quæ cõmunis parens eſt, & omnibus vult perſpicere. Præterea ad quid debitor deduceret, cùm æſtimatio materię tanto vilior facta ſit, & ſic augmentatio materię decremento valoris eiuſdem materiæ compenſatur?

812
129 † Aduertendum tamen, quòd aut melioratio materiæ ſit paulatim & ſenſim, manente veteri moneta in eodem curſu & valore: & tunc non opus eſt interim alia prouiſione, nec licèt priuatis monetã publicam, hoc eſt publicè approbatã ſeparare, & meliorem radere, aut conflare, ſub pœno falſi. l. quicunque. ad l. Cornel. de fal. & plenius cautum eſt conſtitut. regijs tam antiquis, quam nouis. vt ſuprà, numer. 765. Aut verò iſta melioratio ſit in notabili quantitatte, ita quòd priores nummi neceſſariò ſtatim cadũt à bonitate extrinſeca, & vilioris precij efficiuntur: tũc debet princeps aut reſpublica bonam monetam aut decrementum reddere habentibus numos, facto Principis vel Reipublicæ deterioratos, & eos indemnes reddere, vt ſuprà, num. 794. vtque in ſimili iuſtè factum eſt Romæ in dicto exemplo ſuprà, num. 756. Et ita credendum eſt feciſſe Philippum Pulchrum, anno 1308. quando monetam argenteam, quam ante aliquot annos intrinſecus beſſe diminuerat, ad veteris probitatis, modum reſtitui & recudi iuſſit: alioquin non potuiſſet illam conſtitutionem edere, quam in dicto cõſi. 249. refert Oldr. vt etiam hi, qui tempore debilis monetæ contraxerant, tenerentur ſoluere bonam monetam: præſertim cum ea mutatio, & deterioratæ reprobatio magna fuerit, vtpote de triẽte ad beſſem, & derepente facta. Et ſic multum delyrat. Bru. vt ſuprà, dicendo quod debet haberi ratio quanti plurimi noui ſuperualent antiquis: hoc enim eſſe eludere meliorationem monetæ, & publicam ordinationem, & retinere monetam in veteri vtilitate.

Amplio nonò, non obſtante pacto, prout ſtatim dicetur, quia hoc diſcuſſione propria indiget.

† Concluſio ſic ampliata limitatur. Primò, vt procedat dummodo offeratur ſolutio in pecunia, quæ ſit proba & legitima in loco vbi debetur & fieri debet ſolutio: ſecùs ſi ſolutio debetur extra regnum, vbi diminutio intrinſeca poſtea hic ſecuta non approbatur nec toleratur: tunc enim pecunia non eſſet proba & legitima in loco, in quo deberetur, prout eſſe debet. Non tamen debetur tunc præcisè ſupplemẽtum materiæ: ſed debetur moneta proba & legitima currens in loco ſolutionis, quemadmodum in dubio fieri debet ſolutio ad menſuram loci vbi de- 130

debetur, etiam ſi diuerſa eſſet menſura in loco contractus, dummodo contrahentes menſuram loci ſcirent, & res non eſſent de loco contractus ad locum ſolutionis deferenda, ſed in loco ſolutionis accipienda vt alibi plenius dixi.

Secundò limitatur, vt non procedat, ſi tempore ſolutionis immineret de præſenti probabiliter periculum reprobationis curſus monetæ intrinſecus diminutæ, & dubium eſſet & incertum de ſatisfactiōe facienda à Principe, quòd non poteſt eſſe ſine miſera labe vel ſuſpicione tyrannidis. Sed hoc caſu iam ea pecunia, vtpote fide publica & communi deſtituta, nō retinet amplius plenam authoritatem, nec vim nec nomen pecuniæ publicæ & pro-
813 bæ.

131 † Nunc vnum tantum ἀναλιτικῶς diſcutiendum reſtat, videlicet ſi pactum ſit ſōlutionem fieri ad rationem certæ bonitatis intrinſecæ pecunię mutuatæ, vel aliàs debitæ vel debendæ: & videretur nullam eſſe quæſtionem, ſed concluſionem omnino hoc caſu limitimandam.

Primò ex regula generali pactorū ſeruandorū. l.1. de pact. l.1. de conſt. pecunia.

Secundò, quia ſiue in mutuo, ſicut poteſt mutuari pecunia ad numerum tanquam moneta, reſpectu valoris extrinſeci, vt in dubio fieri cenſetur, vt ſupr. q.92. ita non videtur dubium, quin poſſit mutuari ad pōdus, tanquam maſſa, reſpectu ſolius bonitatis intrinſecæ, quum etiam, inquantum maſſa, ſit res fungibilis & cadens in contractum mutui. Igitur valebit pactum de reddendo pecuniam mutuatitiam in eadem bonitate intrinſeca, in tantum quòd tempore ſolutionis non poterit deduci augmentum extrinſecum monetæ, ſi quod ſuperuenerit. Nec erit vſura, quia illud pactum operatur, quod cenſetur mutuata non vt moneta, ſed vt maſſa, & etiam debitor non ſupplebit decrementum extrinſecum, ſed ſolùm reddet in eadem bonitate naturali, vt in l. cum quid. ſi cert. pet. Rurſus ſiue in venditiōe quis dubitat quin poſſit domus vendi pro mille aureis certæ conuentæ probitatis, quemadmodum pro certa maſſa auri vel argenti permutari? Igitur in omni contractu & diſpoſitione.

Tertiò, valet omnino pactum de certa bonitate extrinſeca, putà ſi quis vendat pro mille aureis ad rationem quadraginta vel quinquaginta ſolidorum, pro quolibet aureo: igitur æquè valet de certa bonitate intrinſeca, quia non eſt magis de ſubſtantia monetæ quam extrinſeca, vt latè probatum eſt.

Quartò, quia ſic omnes Docto. vbique ſentiūt, & nominatim Purpura. in d. l. cū quid. nu.16. pro indubitato habet. Quintò, quia hæc eſt communis ſententia non ſolùm ſcholæ, ſed etiam fori: ita enim iudicatum in pulchro caſu, in quo ſcripſi & obtinui. Placet paucis explicare ſpeciem facti. Anno 1453. inter cohæredes cōuenit, quòd alter cederet portionem ſuam multorum immobilium alteri, mediante reditu annuo perpetuo, nec redimibili, triginta librarum, decem ſolidorum Turonenſiū, ad valorem monetæ tunc currentis, quæ erat Gallicè, *de cinq deniers d'alloy, & ſix ſolz huict deniers de taille*, id eſt, habebat quinq; denarios, ſeu quincuncem puritatis argenti regij, & octoginta numos, vulgo duodenos, ex marca ſeu libra argenti, quæ tunc ſeptem libris & decem ſolidis Turonenſibus tantùm venibat. Actum etiam erat de ſoluendo certo die & loco, ſub pœna decem ſolidorum Turonenſium, ad rationem prædicti valoris, ꝑ qualibet hebdomada, qua differretur ſolutio, ſine diminutione reditus, bonis omnibus totius hæreditatis nominatim & generaliter hypothecatis: & de his tranſactiones factæ in hoc ſenatu ſimpliciter homologatę ad inſtantiam partium. Poſtea creditor vel eius legatarius agit cōtra hæredem debitoris & poſſeſſorem bonorum hypothecatorum perſonali & hypothecaria ad reliqua, & continuationē reditus cum pœnis, & obtinuit coram præfectis libellorum ſupplicum palatij, reus appellauit: & licèt nec cauſas grauaminum dediſſet, nec aliquid produxiſſet, tamen areſto ſupremi huius Senatus. die

14.Mar-

14. Martij anno ſeſquimilleſimo triceſimo tertio, ſententia fuit annullata, & per idem iudicium idem omnino vt prius iudicatum, exceptis pœnis, de quibus nihil dictum. Et valdè notandum eſt & memorabile illud areſtum contra huiuſmodi pœnas, ſed etiam illa pœna non erat momentanea, ſed ſucceſſiua, quæ longè turpior eſt & odioſior, vt diximus ſup. queſt.
814 25. num. 237.

132 | Nunc in contrarium non valere prædictum pactum arguitur primò, quia ſicut vſus monetæ, ita definitio probitatis illius, eſt iuris publici: igitur pactionibus priuatorum mutari non poteſt l. ius publicum. de pact. Igitur ſufficit debitam pecuniam ſoluere ſecũdum vſum & probitatem publicè definitam tempore ſolutionis.

Secundò in ſpecie, quòd non liceat pecuniam publicam maiori vel minori precio dare vel accipere, quàm ſit publica indicatura. text. eſt in l. 1. C. de veter. numiſm. poteſtat. lib. 11. Igitur non poteſt fieri pactum in contrarium, ſed non obſtāte pacto debet recipi ſecundum æſtimationem publicam.

Tertiò non poteſt pecunia publicè ſignata promitti, vel diſpoſitionem deduci, tanquam maſſa, ſed ſolùm tanquam pecunia: nec poteſt à priuatis quantumcunque dominis conflari, vel in alium vſum conuerti, corrumpendo ſubſtantiam & deſtinationem monetæ publicæ, vt regijs conſtitutionibus ab antiquo cautum eſt, vt ſuprà dixi nume. 765. Igitur nullo modo poſſet ſuſtineri pactũ de diuerſa probitate monetæ à publica nunc currente, ſiue pecunia conſideretur vt moneta, vt in præcedentibus argumētis, ſiue vt maſſa, vt hic.

Quartò propter captionem: habet enim pactum illud ſpeciem quandam aleæ, quę ad nihil eſt opportuna, niſi ad inopinatas ſupergreſſiones alterutrarum partium: & ſic magis expedit è Republica explodi, quàm admitti, vt ſuprà numer. 470.

Quintò, quia quantumcunq; in legato vel promiſſione certa auri vel argenti maſſa deducta ſit, tamen de iure nemo præcisè obligatur ad maſſam ipſam, quin etiam nec ad pecuniam eiuſdem materiæ & bonitatis conuentæ: ſed liberatur dando æſtimationem in qualibet proba moneta vſuali & ærea, per textum in l. 1. in fine, l. cùm certum. l. cùm aurum. §. proinde. de auro & argent. lega. l. ſi quis argentum. in prin. C. de don. Si igitur certa auri vel argenti maſſa non poteſt deduci in obligationē præciſam, multo minus certa qualitas, ſeu potius intenſa quantitas, præſertim in moneta publica, q̃ nō videtur in commercio priuatorum, niſi quantum ad indicaturam ſeu valorem extrinſecum publicè definitum.

Sed hic aduertendum ad duo: primò, 815
quòd ea iura non ſunt præfractè in vniuerſum accipiēda, quaſi nō poſſit quis obligari præcisè ad certam maſſam, nec enim dubium eſt, quin nō ſolum in ſpecie de certo corpore, puta cōmodato vel depoſito, vel quando certum corpus venditum vel legatum eſt obligari, quis poſſit vt in l. quid tamen. de contrah. emp. l. ſi cũ aurum. de verbo. obliga. ſed etiam in genere, putà ex mutuo auri vel argenti in maſſa & pondus facto. Sed ea iura intelliguntur, quando certæ quantitatis maſſa in genere ſimpliciter debetur: quo caſu in auro & argento non cenſetur in dubio præcisè actum, tum ob maiorem raritatē & difficultatem commerciorum precioſi metalli, tum odio luxus, ſed vt ſufficiat ſoluere æſtimationem. Sic & hodiè quando legatur, vel vice mulctę imponitur libra vel marca auri vel argenti, non de ipſa ſubſtantia, ſed de æſtimatione intelligitur.

Secundò, aduertendum quòd iſtud quintum & vltimum argumentum facit pro prima parte: quia in hac quæſtione non agitur, quòd debitor præcisè comparet & numeret monetam conuentæ probitatis, ſed quòd ſoluat de pecunia proba currenti ad æſtimationem conuentæ probitatis, hoc eſt, tantam ſummam, quantam ſolutionis tempore valeret

leret pecunia certę probitatis conuentę, ad quam facta eſt relatio ad deſignandam quantitatem ſummæ ſoluendæ:& ſic non minus videtur dubitãdum, quàm de quacunque obligatione relata ad aliud.l.hęc venditio.§.huiuſmodi.de contrah. emp. l.vbi autem.§.illud de verb.oblig.

Eodem modo reſpondetur ad tria prima ſecundæ partis, quia propriè illa certa conuenta probitas monetæ non deducitur hic in diſpoſitionem,nec in obligationem,ſed ad ſimplicem liquidationem & demonſtrationem diſpoſitionis. Non enim agitur,vt teneatur debitor fabricare vel ſoluere monetam,ad quam fit relatio:nec quòd teneatur quamcunque monetam ſoluere maiori vel minori, quàm ſuo, publicè pro tempore definito precio: ſed quòd tantam omninò ſummam teneatur ſoluere, quantam moneta, ad quam fit relatio,tempore ſolutionis conficeret.

816 Et ſic omnia argumenta ſecundę partis diluta ſunt: excepto argumento quarto,de captione,ad quam facilè reſponderi videtur, quòd neuter læditur, ex quo pactio ęquè ſe habet ad incertum lucri& damni, reſpectu vtriuſque partis. l.ſi ea pactio.l.ſi ea l.C.de vſur.ſed certè hęc eſt potius euaſio,quàm ſolutio,vt ſup. num. 470.' quæ adhuc non quadrat hic, vbi notum eſt periculum non eſſe vtrinque æquale: quia longè procliuius & maius periculũ eſt deteriorationis intrinſecæ monetæ & augmenti extrinſeci, quam meliorationis intrinſecæ & decrementi extrinſeci.

Et per illud pactum non æquè cauetur vel nocetur vtrinque, ſed vt plurimum melior ſit creditoris conditio, debitoris verò deterior, vt docet communis experiẽtia,vt inſigniter apparuit in dicto exemplo:quia in executione dicti areſti,cõſulti à ſenatu præfecti monetales reſponderunt dictum reditum triginta librarũ, decem ſolidorum Turonenſium ad rationem probitatis intrinſecæ monetæ currentis tempore contractus,valuiſſe quinquaginta libras 16.ſolidos.8.denarios Turonenſes,quolibet anno,de moneta,quæ excuſa fuit & in vſu, à decima quarta die Martij, anno ſeſquimilleſimo viceſimo ſecundo, vſque ad tempus eorum relationis factæ die 16.Februarij. anno 1537.cuius exemplar habeo :& ſic iam augmentũ intrinſecum notabiliter excedebat proportionem ſeſquialteram, & non multum aberat à duplo,cui nunc magis accedit, & tandem duplum excedere poterit.

† Prætereà etiam ſi periculum eſſet æquale,non ſunt promiſcuè contractus aleatorij tolerandi prætextu dictæ vulgatæ,& parum digeſtæ ſententiæ de paritate dubij lucri vel damni. Vnde quandoq; in hoc ſenatu,cùm gemma,annulus, vel equus caro veniſſet ad ſoluendum in nuptijs,morte,vel ſacerdotio emptoris,die extante facta eſt condemnationis non ad conuentum,ſed commune & iuſtum precium tantùm. Similiter & cùm alius emiſſet ad ſoluendum quando maſculum filium haberet,& defecta conditione deceſſiſſet, nihilominus hæres ad iuſtam ęſtimationem condemnatus. idq́ue ſumma æquitate,reſciſſa aleatoria captione. Et conſequenter etiam ſi nato emptori filio conditio extitiſſet, non potuiſſet vltra iuſtum precium condemnari,quin etiam non expectata conditione, ſed ea reiecta poſt congruam dilationem peti potuiſſet: quia ex quo ea captatio ſpernitur ab vna parte, debet etiam ab altera & in totum ſperni,per legem fin.de acceptila. l.cùm emptor.de reſcin.venditio. Cæterùm ad allegata pro parte prima facilis eſt reſponſio. 133

Non obſtat primum quia non intelligitur de pactis iniuſtis vel captioſis. l. illicitas.in princip.de offic.præſid.l.iuris gentium.§.pacta ſeruabo.de pact. Eodem modo ſecundum non debet intelligi, vt recidat in captionem vel ſupergreſſionẽ alterius.

Tertium autem continet fallaciam accidentis, quia pactum de certa bonitate extrinſeca ab initio certam & inuariabilem ſummam continet: pactum verò de

certa bonitate intrinſeca facit obligationem ſummæ reſultantis incertam & captioſam: & propter hanc accidentis differentiam non poteſt in propoſito de vno ad aliud inferri. Ad reliqua reſpondet veritas detecta, nec vllo modo obſtat dictum arreſtum, quod nihil de hoc articulo decidit, vtpotè cum reus nunquam abiecerit, nec fuerit de hoc cognitum nec conſequenter iudicatum. Tum non quæritur quid ſemel certo caſu iudicatum ſit, ſed quæ ſit veritas & æquitas.

817 Concludendo dico, quòd ſi ea pactio non ſit fundata, niſi in mera voluntate captatoria & aleatoria, meritò ſperni poterit: ſed in iuſta ratione compenſationis, vel probabili cauſa, ſeruanda eſt: vnde ſi in mutuo appoſita ſit, ſpernendam puto. Aut enim (vt fit) ſenſim deteriorata fuit moneta intrinſeca tantùm, & nunc aut de recenti ita, quod prioris melioris & ſolitæ monetæ valor extrinſecus nondum auctus fuit: & tunc valet pactum, imò etiam ſine pacto tenetur debitor æquè bonos aureos reddere, ſi creditor aliter haberet damnum.

Aut verò iam prioris fortioris monetæ precium extrinſecum auctum eſt, ita quod non poteſt debitor reddere eundem numerum in priori moneta ſine damno & ſumptu ſuo, & maiorem ſummam reddendo, quàm receperit, & in vſus ſuos conuerterit, & non valet pactum: ſed hoc caſu eſſet etiam vſurarium, quia veteres aurei non potuerunt mutuari, vt maſſa, ſed vt moneta: & ſic reſpectu ſummæ tunc reſultantis, vt ſuprà quæſt. 92. dummodò tamen augmentum eſſet efficax & ſtabile: ſecùs ſi incertum & lubricum, vt ibi dixi, & quæſt. 93.

Contrà, ſi fuiſſet moneta intrinſecus tantùm aucta, tunc quanquam poſſit ſoluere de priori moneta, ſi fortè non ſit extrinſecus diminuta, nec (quod vix vnquam accidere poteſt) immineat periculum promptæ diminutionis: tamen ſoluendo de noua & meliori, non poterit deducere æſtimationem augmenti intrinſeci, ſiue vetus moneta fuerit extrinſecus diminuta, ſiue non. Et ratio eſt duplex, prima, quia non redderet tantam ſummam, quantam recepit & in vſus ſuos conuertit, vel conuertere potuit. Secunda, quia ſicut non tenetur ſupplere verum & efficax decrementum intrinſecum, vt diximus: ita nõ poteſt deducere augmentum intrinſecum, per locum ab eadem contrariorum diſciplina. Non obſtat, ſi dicatur non eſſe hic eandem rationem contrariorum: quia huiuſmodi pactum ex parte creditoris, cadit in vſuram, ſed non ex parte debitoris, inquãtum illi prodeſt.

Et quòd licet ſit nullum ex parte creditoris, non tamen annullaretur, inquantum commodat debitori: quia hoc procederet in diuerſis pactis ſeparatim factis. Sed cùm non ſit niſi vnum pactum reciprocum, & ſic indiuiduum, ſi non ligat debitorem caſu, quo inde grauaretur vltrà ſortem, non poterit etiam ligare creditorem caſu quo damnificaretur in ſorte: ſed ſi ex vna parte ſoluitur, igitur & ex alia, l. ſi. de acceptilat. cùm vulga. In venditione verò, permutatione & ſimilib. facilius poteſt hæc pactio admitti.

Circa præfatum verò exemplum, ſuprà num. 813. plenioris doctrinæ cauſa in ſimilib. tria conſideranda ſunt. Primò, quòd pactum illud de dicta probitate monetæ potuit addi iuſto metu mutationis & nundinationis monetarum adhuc tempore contractus, ob recentem Anglorum expulſionem perſeuerante: præſertim in loco contractus & domicilio contrahentium, videlicet in Aquitania, vbi aliquot ſæculis Angli dominati ſunt, & paulò antequã eijcerentur inter cæteras Reipubl. & politiæ determinationes ſolebant etiam quolibet menſe: imò etiam quandoque bis in menſe monetam mutare, vt ſupr. num. 719. ita vt nulla eſſet fides, nulla ſtabilitas, nec intrinſecæ, nec extrinſecæ bonitatis: & ſępè fiebat, vt qui hodie reciperet centum libras in moneta currente, poſtridie ob inopinatam reprobationem non haberet quinquaginta. Et ſic qui volebant tutò cõtrahere, ſibi cauebant de certa intrinſeca probitate monetæ in qualitate & ponde- 818

re, ſicut olim antequam pecunia ſignaretur, vt ſuprà num. 720. Si igitur in dicto caſu vel ſimili ſic pepegerunt ob eam cauſam, quæ nunc ceſſat, cùm certa ſit, quòd permanens definitio, æſtimatio, & curſus monetæ, ceſſare deberet iſtud pactum tanquam cauſa finali ceſſante.

Secundò conſiderandum, quòd ſi tempore contractus non amplius imminebat ea miſera cauponatio & abrogatio monetarum, potuit ea pactio fieri ex alia iuſtiore & honeſtiore cauſa, videlicet in aliquā compenſationem maioris inæqualitatis ex parte ſtipulantium, putà ſi tempore cōtractus portio illa hæreditaria, & prædia ab eis ceſſa ſuperualebant triplo vel quadruplo reditus conuenti. Ideò in quandā compenſationem adiectum fuit, quod reditus perpetuò ſolueretur ad valorem æſtimationis, etiam intrinſecæ, & in contractu definitæ monetæ tunc currentis, & ſtādum erit pacto, etiam hodie & deinceps, etiam ſi extrinſecus valor monetæ magis ac deinceps augeatur, prout etiam obſeruatum & iudicatum fuit in executione dicti arreſti: licet hæc nō diſcuterentur, ſed ſimpliciter reo nil excipiente, iuxtà formam contractus, exceptis dictis pœnis iudicaretur.

Tertiò conſiderandum, quòd prædictis tempore contractus ceſſantibus, etſi tunc non erat notabilis inæqualitas, ex parte ſtipulantis talem reditum perpetuum nō redimilem, qui erat circiter æqualis non reditibus integris præditorum: ſed tali perpetuæ conceſſioni ad tantùm oneris factæ, putà ſi reditus non erat leuior, quàm ad rationem vnius in triginta, vel 35. per not. ſupr. quæſt. 5. num. 116. & tamen ſuperaddita fuit pactio de certa probitate monetæ, tunc ea pactio recipere debet interpretationem iuris communis & æquitatis, videlicet vt non de immenſo, ſed de modico exceſſu vel defectu intelligatur, argum. l. hæc adiectio, de verbor. ſignific. Nec enim veriſimile eſt actum vel cogitatum de magno exceſſu vel defectu in ſupergreſſionem nimiam alterutrius partium & ſi veriſimile eſſet, meritò ſpernendum eſſet, per d. l. illicitas, in princi. & ea quæ diximus de captatorijs & aleatorijs conuentionibus.

Quid autem ſi modicum & tolerabile in vtroque extremo iudex arbitrabitur? Et puto quòd non debet ſaltem dimidiam excedere. Vnde in caſum deteriorationis monetæ & augmenti extrinſeci efficacis, pro ut accidit, non deberet ea æſtimatio augmenti inde accedentis, & lucrum iſtud aduentitium, excedere proportionem ſeſquialteram: & ſic non deberet debitor ad ſummum ſoluere vltra quadraginta quinque libras, & quindecim ſolidos monetæ probæ currentis tempore ſolutionis, loco triginta librarum cum dimidia veteris monetæ. 819

Et contrà, † ſi (quod miraculum eſſet) moneta intrinſecus exceſſiuè augeretur, non aucto valore extrinſeco, puta ſi cuderetur noua moneta ad puritatis aſſem, videlicet ad duodecim denarios argenti regij, & ſic plus duplo melior eſſet, eaque tempore contractus currebat, licèt non eſſet maioris æſtimationis in vſu & curſu, non tamen deberet diminui reditus pro tempore tam fortis monetæ vltra dimidium penſionis: & ſic ad minimum deberent ſolui quindecim libræ Turonenſes cum dimidia, ſoluendo de noua moneta, licet vnus ſolidus valeret tunc (ſed intrinſecus tantùm) vltrà duos ſolidos ex his, qui currebant tempore contractus. Alioquin creditor nimiū fraudaretur: quia ſola intrinſeca augmentatio vel diminutio monetæ, ſtabili ſtante valore extrinſeco, non auget nec minuit precium rerū nec fructus prædiorum, nec ipſius quidem materiæ commoditatem & vſum, vt patet in exemplo, in quo Roman. & Gemi. conſuluerunt, ſuprà num. 809. nec exactius aut æquius diſcuti temperatiuè poteſt. 134 †

Ex prædictis promptum eſt veritatis & æquitatis ſtudioſis, quid in ſimilibus dicēdum ſit colligere. Et hic quod ad hunc tractatum attinet, finis ſit analyticæ noſtræ diſpunctionis, non minus mihi damnoſæ, quàm laborioſæ hoc ingratiſſimo ſeculo.

Quan-

310 Quanquam laborem (ad quem me natum ſcio) nil moror, nec damna reputa, niſi quæ tempora mea morantur, & ſtudijs Reipub. dicatis detrahunt, vt abundè ſatis expoſui in epiſtola limitari. Annotat. in conſil. Alexan. Pergam. tamen ad reliquas legalis noſtræ politicæ philoſophiæ, partes repurgandas quandiu quantumq́; Deo Optimo maximo (à quò ſolo pendere ſanctiſsimum eſt) dante licebit, Cumq́ue τῆ συνισμα, rectæq́ue politiæ totius noſter deſudet labor, non ἀπροσδιόνυσον, nec bonis iniucundum erit audire quibus epithetis Iulius Pollux Commodo Cæſari γραφικωτάτως Regem ſignarit ac tyrannum.

Regem inquit (Eraſmo Roterodamo interprete) laudato his titulis: Pater, mitis, placidus, lenis, prouidus, æquus, humanus, magnanimus, liber, pecuniæ contemptor, haud obnoxius affectibus, ſibijpſi imperans, dominans voluptatibus, ratione vtens, acri iudicio, perſpicax, circunſpectus, valens cõſilio, iuſtus, ſobrius, numinum curam agens, hominum negocia curans, ſtabilis, firmus, infallibilis, magna cogitans, authoritate pręditus, induſtrius confector negotiorum, ſolicitus pro his, quibus imperat, ſeruator, promptus ad beneficentiam, lentus ad vindictam, certus conſtans, inflexibilis, propenſior ad iuſtitiam, ſemperque attentus ad id, quod de Principe dictum eſt, librę in morem, facilis aditu, comis in cõgreſſu, commodus alloqui volentibus blandus, expoſitus, curam agens ſuo parentium imperio, amans militum ſuorum, qui ſtrenuè quidem bellum gerat, ſed qui bellum non affectet, pacis amans, pacis conciliator, pacis tenax appoſitus ad emendandos populi mores, qui ducem agere norit ac Principem, qui leges ſalutares ſciat condere, notus ad benè merendum, diuina ſpecie. Sunt autem multa quæ oratione dici poſſint, ſingulis vocabulis explicari non poſſint.

Hactenus de vero & politico rege, nũc quibus coloribus idem author eodem interprete tyrannũ expreſſerit, attende. Malum (inquit) Principẽ vituperabis ad hũc modum: Tyrannicus, crudelis, effertus, violentus, occupator alieni, auidus pecuniarum: & quod verbum eſt apud Platonem, pecuniarum cupiens, rapax, & quod dixit Homerus, populi deuorator: ſuperbus, elatus, difficilis aditu, incommodus ad conueniendum, durus ad cõgreſſum, incomis ad colloquium, malè iracundus, irritabilis, terribilis, turbulentus, voluptatum ſeruus, intemperans, immoderatus, inconſideratus, inhumanus, iniuſtus, incõſultus, iniquus, impius, mente carens, leuis, incõſtans, & qui facilè decipiatur, malè facilis, immitis, affectibꝰ deditus, incorrigibilis, cõtumelioſꝰ bellorũ autor, grauis, moleſtus, incoercibilis, intolerabilis. Quòd ſi Ethnico tam apertã & ſyncerã veritatem apud Imperatorem etiam vitioſiſsimum palàm profiteri licuit, cur non & Chriſtianis? Minimè ſanè dubitandum, niſi forſan Principes Chriſtiani deterrimis Imperatoribus deteriores eſſe vellent, quod auertat Deus, qui in ira ſua vel miſericordia dat Reges, quorum corda in manu ſua habet, Prouerb. 21. Ille ergo ſummè & aſſiduè orandus. 1. Timoth. 1. cui gloria, gratiarum actio in æternum.

Finis Tract. Caroli Molinæi.

VETERVM NVMISMATVM COLLATIO CVM HIS, QVAE MODO EXPENDVNTVR, PVBLICA ET REGIA AVTHORITATE PERCVSA:

Authore Didaco Couarruuias à Lyena.

OPERIS HVIVS SVMMARIA COGNITIO.

Caput primum, De æreo Numiſmate Romanorum tractat: ac deinde inibi numi ærei, quibus modò vtimur, expenduntur.

Caput ſecundum, In quo de argenteis Græcorum, Romanorum, & Hebræorum agitur: & de his, quæ modò apud nos regia ſunt authoritate percuſi.

Caput tertium, Vbi aurea numiſmata latè, ac longè examinantur: Aurei, & Solidi diſcrimen perpenditur, multaq; de auri, & argenti bonitate traduntur.

Caput quartum, In quo traditur ratio, èx qua libra in iure examinanda ſit: item de Seſtertio neutrius generis, ac de Talento.

Caput quintum, In quo declarantur vetuſtæ aliquot & Neotericæ horum Regnorum monetæ.

Caput ſextum, In quo tractatur & cõſideratur pondus vetuſtorum numiſmatum aureorum, & argenteorum horum Regnorum, ad faciliorem legum intellectum.

Caput ſeptimum, De mutatione monetæ quo ad pondus, & quo ad valorem eius: vbi §. primo, examinantur omnia, quæ à Bar. traduntur in l. Paulus, ff. de ſolutionib.

Caput octauum, Tractat de crimine falſæ monetæ, ac de pœnis ad eius punitionem ſtatutis.

THEMA CAP. I.

De æteo numiſmate.

SVMMARIA.

1 *De numis æreis, qui percuſi fuerunt iuſſu regum Catholicorum Fernandi Quinti, & Elyſabeth.*

2 *Moneta de Vellon, quæ dicatur.*

3 *Aſſes quot põdus habuerint apud Romanos, & quod noſtris Marauedinis conueniant.*

4 *De dupondio, ſemiſſe, quadrante, triente, ſemuncia, & ſextula.*

CAPVT.

CAPVT I.

PLINIVS author eſt libro Naturalis Hiſtoriæ 33. cap. 3. Romanos primũ ærea pecunia, deinde multò poſt argentea, ac demùm aliquot lapſis annis aurea vſos fuiſſe. Non enim rude illud ſeculum, quo Roma morum integritate maximi principatus initia ſtabilire conabatur, auream pecuniam adinuenerat. Sic ſanè Seruius Tullus Romanorum Rex æreos numos primus Romæ percuſſit, quẽadmodum idem Plinius aſſeuerat. Sed & ante Romanorum originem multis quidem annis penes alias gentes fuit numiſmatũ vſus: quod apparet ex Ariſto. in Politicis, Platone, & alijs, pręſertim Strabo. lib. 8. Plutar. in Lyſandro. Pauſania in Laconicis. Verg. Polydoro de inuentor. rerum, lib. 2. cap. 20. Georg. Agrico. lib. 1. De precio metallorum, & monetis: Stephano Forcatulo in Necyomantia iuris, Dialogo 48. Carolo Molinæo, de contractibus, quæſt. 100. nume. 795. Ludouico Cælio lib. lect. antiquarum, 6. cap. 2. qui paſſim teſtimonia multa ex Hebręis, & Græcis ad huius rei probationem adducunt. Nos igitur
1 primùm æreos † veterum numos ad rationem eorum, qui noſtra ætate, vel iuſſu Regum Catholicorum Fernandi Quinti, & Elyſabeth, & Caroli Primi, Romanorum verò Imperatoris Quinti, percuſſi fuerunt, pro noſtro conatu conferemus, quò poſſit quilibet faciliùs veterum Hiſtoricorum numiſmatum valorem ad numos, qui hodiè expenduntur, deducere, vtriuſq; ęreę pecunię rationẽ adſequutus.

Anno denique, M.CCCCXCVII. Reges Catholici Fernandus, & Elyſabeth cu-
2 di iuſſerunt æream monetam, quam † de Vellon dicimus, ad hanc rationem, vt ex quolibet Marcho, nempè ex octo vncijs, ſignarentur 192. numi ærei, quos Blancas appellamus, quarum duæ conſtituunt ęreum Marauedinum, quo modò vtimur: atque ita ſecundùm hanc computationem ex libra Romana duodecim vnciarum cuduntur 288. numi ærei Blancæ dicti: qui reddunt centum quadraginta quatuor Marauedinos. Hæc igitur eſt æſtimatio præſens vnius æreæ Romanę libræ, quæ ad numos redacta publicæ monetæ nomen ac vices ſit ſortita: ſicuti apparet ex Pragmatica conſtitutione Regum Catholicorum l. 118. quæ de monetis, ac re numaria fuit ſtatuta. Poſtmodùm percuſi ſunt ærei numi, quorum quilibet duorum Marauedinorum valorem habet: & ſic quatuor Blancas valet. Item percuſſus eſt numus æreus ad rationem quatuor Marauedinorum; qui quartus dicitur vulgò, & valet octo blancas. Cæterùm hac in parte Marauedinus, non tam eſt numus, quàm numorum numerus, qui conſtat ex duabus blancis, aut coronatis ſex, vel denariolis decem: quemadmodum in cap. huius operis tractabimus, quo in loco varia huius regni numiſmata expendentes, conabimur veterum hiſtoricorum dictiones in hac re numaria ad amuſſim explicare. Moneta verò de Vellon, dicitur non tantùm ea, quæ ex ære percuditur admiſta parte aliqua argenti: ſed & illa, quæ cuditur ex ar argento, cui miſta ſit tertia, vel quarta, aut ſanè quinta pars æris, vt aſſeuerat Carol. Molinæus in tracta. de contractibus, quæſtione 100. num. 783. Ex hac materia nuper expendebamus in hoc regno numos, quos Tarſas dicebamus, quorum quilibet nouem æreis Marauedinis ęſtimabatur. Vtar in hoc tandem libello ſæpiſſimè hoc dicendi modo, vt quadrantes paſſim appellem eos numos, quos vulgus marauedis propria huius regni dictione nominat. Apud Romanos authore Plinio lib. 33. ca. 3. libralis, & dupondius appendebatur aſſis. libræ autem pondus æris diminutum bello Punico primo cùm impenſis reſpublica non ſufficeret: conſtitutumque, vt aſſes ſextãtario pondere ferirẽtur: ita quinque partes factæ lucri: diſſolutumque eſt æs alienum. Poſteà Hannibale vrgente Q. Fabio Maximo dictatore aſſes vnciales facti: placuitque denarium ſedecim aſſibus permutari: quinarium octonis: ſeſtertium quaternis: ita reſpublica dimidium lucrata eſt: in militari tamen ſtipendio denarius pro decem aſſibus datus. Mox lege

Papyria ſemunciales aſſes facti. Hæc ferè Plinius, à quo deducuntur plura.

Primùm: Dupondium numum æreum fuiſſe duarum equidem librarum: idque M. Varro declarat. Dupondius, inquit, à duobus ponderibus, quòd vnum pondus aſſipondium diceretur: & ideo, quòd as erat libræ pondus.

Secundò apparet, hos numos æreos adeò graues fuiſſe, vt inde dicta ſit ęris grauis pœna, ſecundùm Plinium in d.c.3. Siquidem populus Romanus pro numo, ære graui vtebatur.

Tertiò inde manifeſtum fit, ante primũ bellum Punicum numum aſſem libralem fuiſſe, & dupondium bilibrem.

Quartum deducitur, in ipſo primo bello Punico aſſem pondere, non valore diminutum, duarum vnciarum pődere percuſum fuiſſe, & ſic ſextantarium.

Quintum colligitur ex his, Hannibale vrgente Italiam aſſem vncialem factũ, eiuſdem quidem valoris quoad ſtipendium militare: cùm denarius pro decem aſſibus daretur, tametſi quoad alia valor ſit aliquantulum diminutus, pluris ſanè tertia parte: ſiquidem denarius decem, & ſex aſſibus permutabatur, ac ſeſtertius quatuor.

Sextum ex hoc cőſtat, frequentiori veterum ęſtimatiőe decem aſſes denario argenteo ęquales fuiſſe, & quinq; quinario, duos autem, & dimidiam ſeſtertio. Quod manifeſtius probabitur, cùm denarij æſtimationem expendemus.

Septimò hinc itidem probatur, poſt varias aſſium mutationes eos fuiſſe ſemunciales lege Papyriana, eodem quidem valore manente.

Octauò ex hac ratione cenſeo, veterem aſſem quoad valorem conferendũ eſſe noſtris quatuor quadrãtibus, quos modò marauedinos dicimus. Id etenim probatur, quia ſi denarius argenteus decem aſſes valebat, quod ſatis receptum eſt, & nos inferius examinabimus, ſaltem iuxta frequentiorem æſtimationem, & idem argenteus denarius æſtimatur huius præſentis monetæ quadraginta æreis marauedinis: planè deducitur, veterẽ Romanum aſſem meritò conferri noſtris quatuor marauedinis. Hac etenim perpenſa ratione viri docti, & qui diligentiſſimè hanc rem expendere ſolent, ſententiam iſtam apud Hiſpanos probârunt. Quamobrem & ad eandem rationem veteres alios numos æreos æſtimabimus: cùm idem iuris ſit de illis, quippe ad aſſem ſint omninò referendi. Quòd ſi veterum ex ære numiſmatum pondus conſideremus, conſtabit, etiam aſſes ſemiunciales viginti quatuor ex libra Romana cudi ſolitos fuiſſe. Quorum valor noſtris confertur nonaginta ſex marauedinis: cùm hodiè ex libra Romana duodecim vnciarum cudi ſoleant centum quadraginta quatuor ærei marauedini, Quod mirum non eſt, ſiquidem noſtra ęrea moneta partem quandam argenti admiſtam habet. Etenim argenteus numus regalis, & dimidius marco cuilibet æris miſcetur, atque ideo hæc pręſens ęrea moneta de Vellon nuncupatur.

Dupondius olim æreus fuit numus, ſicuti ſanè probauimus, qui duos aſſes continebat: idcirco vetus ille dupondius erit hodiè ęſtimationis octo quadrantum, ſeu marauedinorum. Græci autem, vt ex Cleopatra refert Georg. Agricola libr. 2. de externis ponderibus, aſſem ſemuncialem appellauêre dupondium: quia is duo aſſaria penderet.

Aſſarium autem, ſeu aſſarius numus erat æreus, quorum duo aſſem efficiebant ſemiuncialem: vt tandem hic dupondius eſſet præſentis monetæ quatuor marauedinorum: aſſarius verò duorum. Sic M. Varro libro primo Analogiæ, inquit: & non equum publicum mille aſſariorum eſſe.

Semis numus erat æreus, qui iuxta hanc rationem duos quadrantes valebat: quia dimidium eſt aſſis. Qua dictione vtitur P. Vatinius cum Ciceroni ſcribit: Simius nõ ſemiſſis homo contra me arma tulit, & eũ bello cœpi.

Quadrans quarta erat aſſis pars, & eiuſdem rationis numus æreus, qui præſenti marauedino æqualis eſt: quod apud nos paſſim

paſſim admittunt viri maxima eruditione prædítí ex denarij argentei æſtimatione. Item ex Italorum cõmuni vſu loquendi: ipſi etenim quadrantem quatrinum nominant: quatrinus verò Italicus noſtro æreo marauedino ferè ſimilis eſt. Sed & ex noſtris nõ recuſabo teſtem citare Florianum Occampium libr. 5. Hiſtoriç, cap. 25. vbi hanc horum numiſmatum collationẽ probat: cuius viri diligentiam in hiſce, & alijs rebus perſcrutandis meritò multifaciunt omnes.

Quadrans verò vocatus eſt triuncis à tribus vncijs, teſte Plinio in d.c.3. Et inde Teruncius, qua dictione vtitur M. Varro. Teruncius, inquit, à tribus vncijs dictus, eiuſdem numi meminit Cice. libr. 3. de finib. & lib. 6. ad Atticum.

Sic & Triens numus erat æreus, tertiam habens aſſis partem, nempè quatuor vncias: qua ratione maior eſt quadrante, & valet apud nos octo coronatos, quos vulgus Cornados appellat. Hæc enim eſt tertia pars quatuor noſtrorum marauedinorum. Huius numi meminit Plin. in d. lib. 33. cap. 3. Iuuenal. Satyr. 3.

Infœlix, nec habet, quem porrigat ore trientẽ.

Vbi hoc in ſcholijs adnotauit Cælius ſecundus Curio, vir meherclè doctus, ác diligens in hiſce adnotationibus.

Sextula item erat numus æreus, cuius multi meminêre: non equidem ſexta aſſis pars: Sed authore Varrone minimus erat numus ex ære habens ſextam vnciæ partem. Ex prçſentibus numis, aut denariolis non video, cui ſextula conuenire poſſit, valeret tamen tres Meajas, ac paulò plus. Nam duo coronati efficiũt vnciam totius aſſis, & hi valent viginti meajas. Igitur ſexta pars harum erit ſextulæ valor.

Erat & Semuncia numus çreus, viceſima quarta pars aſſis: cuius numi mentio fit ab Aſcanio Pædiano, & Guilielmo Budæo libro tertio. de Aſſe. Eſt autem hic numus ſimilis noſtro coronato. Hinc ipſe libenter adnotauerim, falſò Cælium ſecundùm ad Iuuenalem in ſcholijs ſenſiſſe, Trientem minimam omnium monetam fuiſſe: cũ multò minor ex çre fuerit quadrans, item ſemuncia, & ſextula. Nam quòd Donatus cenſet, Obulum fuiſſe minimam, & vltimam monetam, ad argenteos numos referẽdum eſt, de quo alibi tractabitur: etiamſi ipſe Cælius Donatũ hac in parte lapſum fuiſſe aſſeueret: Et id iure quidem: cùm ex numis argenteis ſint aliquot minores obolo.

THEMA CAP. II.

De veteribus argenteis numis.

SVMMARIA

1 *Argentei numi, quo tempore primùm Romæ ſignati.*
2 *Argentei numi apud Hiſpanos ſignati, quibus modò vtimur.*
3 *Libra vetus diuiditur, & expenditur: & inibi de granis.*
4 *Marcha pondus, quid ſit.*
5 *Vncia, quot drachmas appendat.*
6 *Denarius olim cudebatur ex argento puro: quandoq; ex miſto.*
7 *Denarij, & quinarij pondus examinatur.*
8 *De ſeſtertio, libella, & obolo numis argenteis.*
9 *Siclus argenteus apud Hebræos, cuius ponderis fuerit: & item aureus.*
10 *Examinatur glo. in c. ſi quis aliquando. §. in Leuitico de pœniten. diſtinct. 1.*
11 *Denarij, & ſeſtertij valor traditur: & intellectus l. vlt. C. de donationib.*
12 *Sterlingus, quis numus fuerit.*

CAPVT II.

Argentea pecunia Romæ primùm ſignata eſt, quinq; annis ante primum bellum Punicum, anno ab vrbe condita 585. Q. Fabio Conſule, vt ſcribit Plin. lib. 33. c. 3. Quo in loco annorum numerus mani-

manifeſtum errorem habet, qui leuis nón, eſt, quippe qui centum annos addiderit: atque ideo legendum eſt apud Plinium anno ab vrbe condita 484. is etenim annus Q. Fabij conſulatui conuenit iuxta Chronologiam Henrici Glareani, & Haloandri. conſtat ſanè ex Polibio libr. I. Solino lib. I. cap. 2. Aulo Gellio lib. 17. cap. 21. primum bellum Punicum initium habuiſſe anno ab vrbe condita 489. Nec quicquam vrget in contrarium, quod Paulus Oroſius, ac Dionyſius alio ſub annorum numero initiũ primi belli Punici conſtituerint: ſiquidem diuerſa temporis ratio in paucorum annorum numero penes authores ſit, concordi ſententia huius belli initium ſtatuentes intra quingenteſimum ab vrbe condita annum: quemadmodum diligenter probat Io. Vaſſęus in priori Chronicorum Hiſpaniæ parte. Sed & Plinij locum mendoſum eſſe admonuerunt Lud. Viues ad Auguſt. de ciuita Dei, libr. 2. cap. 18. & Henri. Glarea. in d. Chronologia ad Titũ Liuium. Igitur primus apud Romanos numi argentei vſus contigit ante Chriſti natale Ducẽteſimo ſeptuageſimoquarto: aut Ducẽteſimo ſeptuageſimoſexto, iuxta varias hac de re opiniones.

Argenteum autem numiſma non tan-
2 tùm apud Romanos, ſed † & apud Græcos, cæteraſq; orbis gentes olim in vſu cœpit eſſe. Apud Hiſpanos verò moneta argentea variè in vſum venit, quod alibi explicabimus: modò etenim tantùm expendemus præſentem argenteam pecuniam, qua vtimur, vt ad eius rationem Veteres Romanorum argenteos numos excutiamus, eorum valorem tradentes. Et ſanè anno Domini 1497. pragmatica ſanctione Regũ Catholicorum, l. 118. ſtatutũ eſt, vt ex quolibet marco argenti percutiantur ſexaginta ſeptem numi argentei, quos reales vulgus appellat: horum autem quilibet valorem habeat triginta quatuor quadrãtum, quos marauedines dicimus. Atq; ad eandem rationem iuſſum eſt, vt cuderentur argentei minores numi: nempè dimidius argenteus valoris 17. quadrantum: quem medio real dicimus. Item quartus, quem quartillo appellamus, & eſt valoris octo quadrantum, & dimidij: ſic & octauus, id eſt, octauo de real, valoris quatuor quadrantum, & dimidiæ blancæ. Sed non omnes hi numi argentei modò in vſu ſunt. Paucos enim expendimus quartos, & ferè nullos octauos. Frequentiſſimi ſunt ipſi argẽtei regales integri: item dimidij, Tandem in Hiſpania, & Meſſici apud Indos cuduntur Regis Hiſpaniarum iuſſu maiores argentei numi, quorum quidam pondus habent duorum argenteorum regalium, quidam quatuor, alij trium, alij octo: & hi vnciales ferè ſunt. Qui in Hiſpania percutiũtur, habent altera ex parte inſignia Regum Catholicorum: ex altera Hiſpaniarum, & horũ regnorum ſigna. Qui verò Meſſici cuduntur altera facie ſcutum habent Caſtellæ, & Legionis: altera quidem Caroli Regis inſignia: duas inquam col. cum tit. Plus vltra.

Cæterùm quò rectiùs veteres numi argentei noſtris conferantur, oportet priùs examinare pondera, quibus apud nos fabri argentarij vtuntur, & aurifices in appendendo argento, & auro: atque itidem an ea ſint ſimilia his, quibus Romani vtebantur.

Romanorum libra diſtribuitur in vncias duodecim. Vncia quęlibet habet octo drachmas. Drachma tria habet ſcrupula, quæ grammata dicuntur à Græcis: ſcriptula rectiùs alij appellant, vt Agricola, & Antonius Auguſtinus adnotârunt. Scriptulum, ſeu ſcrupulum in binos obolos diuiditur. Item Siliquæ, hoc eſt, ceratia ſex ſcrupulum faciunt. Grana verò quatuor ſiliquam. Eſt igitur ſcrupulum viceſima quarta vnciæ pars: quod & glo. notat in l. 1. C. de metallarijs libro 10. Vnde conſtat, vnciam habere viginti quatuor ſcrupula: ſicuti tradidêre Antonius Auguſtinus libro ſecundo emendationum, cap. 9. Et Nebriſſenſis in Lexico iuris ciuilis, dictio, ſcrupulum. Hoc verò in opere non ſemel, imò paſſim ipſos fabros argentarios, ſimpliciter argentarios appellabo, ad faciliorem propoſitæ materiæ intellectum: non ignarus apud veteres aliam fuiſſe potiorem

rem huius dictionis ſignificationem: cuius inferiùs mentionem faciemus. Duella conſtat ex duabus ſextulis. Sextula verò ſexta pars eſt vnciæ: & ideo duella erit tertia vnciæ pars.

Sicilicus conſtat ex duabus drachmis, atque ita adſumitur pro quarta vncię parte, l. liberto. §. filium.ff.de annuis legat. quod notant Iſidorus libro decimoſexto Etymologia. cap. 24. & Antonius Auguſtinus emendat.cap.8. Hæc ſanè eſt veteris Romanæ libræ ratio, & diuiſio præſenti tractatui neceſſaria: quam deduximus ex Budæo libro primo de aſſe. Leonardo Portio in tract.de monetis: Voluſio Metiano de aſſe: Rhemnio Famnio Poeta de pōderibus. Alciato tit. de metallarijs libro, cap.11. Georgio Agricola libro quarto de ponderibus Romanis: à quibus & alij huius rei authores citantur.

Hinc denique illud obiter deduxerim, frumenti grana olim in vſu fuiſſe ad ponderis iuſti rationem. Vnde grana quatuor conſtituunt ſiliquam: grana viginti quatuor ſcrupulū: grana verò ſeptuaginta duo drachmam: quod Alciatus fatetur: adnotauit Agricola libro tertio de precio veterum monetarum. Idem ipſe rurſus probat in libro de reſtituendis ponderibus, atque menſuris, ex Græco Nicandri interprete, & Serapione, Mauro. Hæc grana Budæus appellat momenta libro tertio de aſſe, & tamen cōſtat, grana frumēti eo, quòd robuſta differant ab inanibus, recentia à vetuſtis, non eſſe certa, nec tuta ad iuſti ponderis rationem, ſicuti docet elegāter ipſe Georgius Agricola libro de reſtituendis ponderibus. Qua ratione Catholici Reges Hiſpaniarum Fernandus, & Eliſabeth anno Milleſimo quatercenteſimo octuageſimoſexto, pragmatica ſanctiōe 123. ſtatuerunt, frumenti grana prorſus ab vſu ponderum eſſe abijcienda: atq; grani pondus æquale iuxta rationem vnciæ ex orichalco faciendum, vt legitima, certaq; ſit iuſti ponderis ratio.

Noſtri verò fabri argētarij & aurifices, iam diù ex vetuſtiſſimo vſu aliam quàm Romanæ libræ, ponderis rationē habent: ſiquidem vtūtur Beſſe Romanæ libræ pro iuſto, & ſummo ferè pondere: quem beſſem regiæ leges Marchum appellant: iſq; in vſu eſt apud cæteras Chriſtiani orbis gentes, à quibus Marcha Germanico nomine appellatur: quod Budæus libro 2. de aſſe. Georgius Agricola libro de reſtituendis ponderibus, & Carolus Molinæus de contractibus, quæſt. 800. num. 788. non ſemel fatentur. Habet hæc marcha octo vncias Romanæ libræ: quamobrem Romana libra proportionem ſortitur ad marchum ſeſquialteram. Erit verò marcha illa ſelibra noſtræ vulgaris libræ decē, & ſex vnciarum: quę quidem libra habet ad Romanam libram proportionem ἐπιτρίτην, id eſt, ſuper tertiam. Ea tamen, quæ de marcho diximus, probantur in l.1. titu. vigeſimoquarto. in ordinationibus Regis Alfonſi XI. Cōpluti ſtatutis ęra. M.CCCLXXXVI.

Illud planè receptiſſimum eſt apud veteres, ac iuniores, qui de libra Romana ſcripſêre, Romanam libram duodecim vncias habuiſſe, vt hinc mirum ſit, Guilielmum Budæum, virum hac in re, vt & in pleriſque alijs diligentiſſimum libro ſecundo & tertio de aſſe abſque vllo certo authore ſcripſiſſe, Romanam libram habere vltra duodecim vncias dimidiam, & ſic duodecim vncias, & quatuor drachmas: cuius opinionem multis probatiſſimis teſtimonijs, & authoritatibus refellit Georgius Agricola libro quarto & quinto de menſuris & ponderibus, exacta ratione deducens, libram Romanam Græcam mina, atque ita ab Attica libra in hoc differre, quod Græca centum drachmarum ſit, Romana verò nonaginta ſex tantùm drachmas habeat. Eum legito, qui de his multa tradit.

Sed & de vncia noſtra plerique dubitârunt, ſitne æqualis vnciæ Romanæ. Nam Leonardus Portius, Alciatus, & Budæus ſcribunt, vnciam qua vtimur, & vtuntur argentarij, & aurifices, eandem eſſe cum illa veteri Romanorum vncia. Ab his diſſentit Georgius Agricola in libro de reſtitut. ponder. ea ratione, quòd non vna eademque ſit vncia apud Chriſtiani or-

bis gentes. Nos verò quandoque conati ſumus rem iſtam ad iuſtam ponderis rationem experimentis quibuſdam examinare. Ex quibus planè deprehendimus multis coniecturis, vnciam, qua modò Hiſpani argentarij, & aurifices vtuntur, eiuſdem eſſe ponderis, cuius erat vetus illa Romanorum vncia. Habet enim noſtra vncia octo partes: nempè diuiditur in octo argenteos regales iuſtiſſimi ponderis, quibus argentarij, & aurifices ad pondus vtuntur. Quilibet autem argenteus habet duas drachmas minores, quarum quęlibet triginta ſex grana continet. Sic ſanè vncia diuiditur in decē & ſex noſtras drachmas, quæ veteres octo drachmas efficiunt: cùm vetus drachma habuerit ſeptuaginta duo grana, quæ habent noſtræ duæ drachmæ. Atque ideo eiuſdem ponderis eſt vncia vetus Romanorum octo drachmarum, cuius & noſtra vncia decem, & ſex drachmas continens. His accedit, quòd octaua noſtræ vnciæ pars, quæ ad iuſtum pondus exacta, regalem numum efficit, quo aurifices vtuntur, ita cum denario veteri conuenit, vt planè maioris pōderis denarius ſit iuxta eam proportionem, quæ ex denarijs ſeptem non attritis, nec corroſis conſtituat noſtram vnicam, ſicut & veterem Romanam conſtituebat: quam noſtri octo regales numi iuſti ponderis itidem efficiunt. Vnde par eſt, noſtram vnciam veteri Romanæ conuenire.

Eſt tamen illud hac in parte admonendum, veteres Romanorum denarios cudi ſolitos ex puro argento, quod vulgò acendrado dicimus, abſque vlla æris miſtura, cuius argenti valor, & ęſtimatio maior eſt, quàm argenti mixti: quod noſtri argentarij, & aurifices expēdunt: ſiquidem hoc habet ęris, aut ſtanni miſturam ſecundùm eam proportionem, quam ipſi aurifices facillimè dijudicare ſolent. Sed & veteres Romani poſteà in cudenda moneta æris octauam partem argento miſcuerunt: primuſque id fecit Liuius Druſus in tribunatu plebis teſte Plinio, libro tertio, cap. 3. idem Plinius eodem libro, cap. 9. conqueritur, Antonium triumuirum denario miſcuiſſe ferrum. Sic & auro miſceri ſolet argentum aut æs, non tantùm ad cudendam monetam, ſed etiam, vt ex eo ſolidiores, ac fortiores ſiant imagines, annuli, & alia, quæ eſſent admodum mollia, ſi ex auro puro fierent. Hac tamen in re varios hac ratione tradit numos Georgius Agricola libro primo, de precio metallorum, & monetis, quorum & nos inferiùs mentionem iterum faciemus.

Argenteus autem regalis, quo vtuntur ad iuſti ponderis rationem argentarij, & aurifices, quique octaua eſt vnciæ pars differt ab argenteo numo itidem regali. Nam numus minoris ponderis eſt, ad expenſas quidem, quæ fiunt in cudenda moneta: ſiquidem ex marcha percutiuntur ſexaginta ſeptem numi: & tamen eadem marcha pendet ſexaginta quatuor regales argenteos iuſti, & legitimi ponderis, quoad aurifices, & argentarios. Sic denique numus argenteus minor eſt triceſima ſecunda parte, quam ipſe iuſti ponderis argenteus regalis, quo aurifices vtuntur, & profectò aliquantò pluris, ac ferè tribus granis.

Primum omnium ad vetera numiſmata intelligenda, quæ ex argento cudebantur, eſt de denario tractandum. Denarius verò eſt octaua vnciæ pars, ſiquidem olim ex vncia octo denarij cudebantur, vnde ſit, vt drachma Attica, & denarius Romanus eiuſdem ponderis fuerint. Hoc probatur authoritate Plinij qui libr. 21. cap. vltim. inquit, Drachma Attica (ferè etenim Attica obſeruatione medici vtuntur) denarij argentei habet pondus. Item ex Liuio libro trigeſimoquarto. dum ſcribit, redemptos fuiſſe mille, & ducentos captiuos, conſtituto in capita quingentorum denariorum precio, eamque centum talentis ſtetiſſe. Conſtat verò ex Polluce, & alijs, ſex drachmarum millia in talento Attico eſſe: atque ideo manifeſtum ſit, Liuium drachmam, & denarium eodem pondere, eademque æſtimatione accepiſſe. Idem multis alijs teſtimonijs comprobatur, quibus Latini drachmas Græcas, denarios interpretantur: & eodem

iure Græci denarios Latinos in drachmas Græcas transferunt.

Sic ſententiam iſtam conantur probare, & oſtendere veram eſſe Leonardus Portius, Budæus libro primo & ſecundo. de Aſſe. Andrę. Alciat. libro nono, parerg. 2. cap. Qua ratione, ſi velimus denarios conferre numis argenteis Caſtellanis, quoad pondus, reſpondendum erit, denarium Romanum ſimilem fuiſſe, quantum ad pondus argenteo regali Caſtellano iuſtiſſimi ponderis, quo aurifices vtuntur. Et eadem lege denarius hic erit ferè ſimilis numo argenteo regali Caſtellano: ac denique tanto maior pondere, quanto maior eſt argenteus regalis, quo aurifices vtuntur, numo argenteo regali, quem paſſim expendimus. Vnde valor denarij erit itidem conſtituendus ad rationem numi argẽtei regalis, & paulò pluris: cùm propter iuſti ponderis rationem: quia octaua eſt vnciæ pars, tum propter argentei qualitatem: Tametſi & olim apud Romanos non omnes denarij argenti puri materiam habuerint: nec item eiuſdem fuerint, ac legitimi ponderis, quemadmodum ſtatim trademus.

Erit igitur iuxta Budæi ſententiam denarius Romanus octaua vnciæ pars, & numo argenteo Caſtellano, qui regalis dicitur, ferè ſimilis pondere, ac valore. Vnde licèt denarius apud Romanos valuerit quadraginta quadrantes, non valebit apud nos quadraginta æreos marauedinos: Atque inde conſequitur, pluris æſtimari apud nos æreum marauedinum, quàm olim fuerit apud Romanos quadrans æſtimatus: cùm argenteus numus eiuſdẽ ponderis valuerit apud Romanos quadraginta quadrantes, id eſt, decem aſſes: & idem apud nos modò æſtimetur triginta quatuor marauedinis, & paulò pluris, ob legitimum argentei denarij pondus: Imò etiam ſi denarius conſtituatur ex argento puro abſque vlla miſtura, & valorem pręſentem conſideremus argenti puri ad rationem duorum mille, & quadringentorum marauedinorum, pro quolibet marcho adhuc denarius ille Romanus ex puriſſimo argento ſignatus, erit apud nos æſtimandus ferè triginta octo marauedinis.

Hæc tandem obſeruatio & illud efficit, vt ſexaginta quatuor denarij conſtituant marchum: nonaginta ſex libram duodecim vnciarum. Et idem erit dicendum de argenteis regalibus, quibus ad pondus legitimum vtuntur aurifices, quorum quilibet octauam habet vnciæ partem: aut drachmam veterem vnam. Ad rationem iſtam expendi poterit æſtimatio numi argentei veteris, qui dictus eſt Quinarius: idem & Victoriatus. Hic enim numus pars eſt dimidia denarij. Item ſeſtertius argenteus numus erat pars quarta denarij. Libella itidem argenteum numiſma partem decimam denarij habuit. viceſima denarji pars erat Sembella. quadrageſima Teruncius. Qui quidem omnes numi ſunt omninò æſtimandi ad rationem denarij. Atque ideo conſtituta prænotata æſtimatione, & collatione facta cum numis argenteis Caſtellanis, facilius erit ad rationem ipſius denarij et reliquos numos ęſtimare.

Verùm aduerſus Budæi opinionẽ quibuſdam placuit, denarium Romanum à drachma differre, ita quidem, vt licèt drachma ſit octaua vnciæ pars, denarius tamen ſit ſeptima: qua ratione denarij ſeptem vnciam efficiunt integram. Huius rei teſtimonium primũ adſumitur ex Plinio, qui libro trigeſimotertio. cap. 9. inquit, miſcuit denario Antonius III. vir ferrum miſcuit æri: alij è põdere ſubtrahunt, cùm ſit iuſtum octuaginta quatuor è libris ſignari. Hæc Plinius. Quòd ſi libra Romana octuaginta quatuor denarios habuit, palàm eſt, quamlibet vnciam ex ſeptem denarijs conſtare. Idem conſtat teſtimonio Cornelij Celſi libro quinto, capit. 17. qui hoc ipſum expreſſim aſſeuerat, ſic & Scribonius Largus in præfatione probat, librã octuaginta quatuor denariorum eſſe. Sed & authoritate Appiani Alexandrini libro ſecundo bellorum ciuilium, & Suetonio ſimul in Iulio Cæſare.

Hanc ſententiam defendit Georgius

Agricola libro quarto & quinto, de ponderibus, & menſuris. idem repetit in eo libello, quem ſcripſit aduerſus Alciatum de ponderibus. Ad ea verò, quæ Budæus, Portius, & Alciatus tradidère, reſpondet, drachmam Atticam Græcum numum fuiſſe minoris ponderis, quàm denarius Latinus: ſed quia drachmæ pondere, & æſtimatione admodum ſimilis eſt Latinus denarius, conſueuiſſe veteres authores Latinos, dum Græcorum libros traducebāt, drachmam in denarium vertere: ac rurſus Græcos, qui Latinum in Græcam linguam vertebant, denarium drachmam interpretari. Sed & illud certiſſimum eſt, vel Plinio authore libro 33. cap. 9. Denarios non ſemper eiuſdem ponderis fuiſſe: atque ex Tito Liuio libro 44. & Nicandri interprete oſtendit Georgius Agricola in libro ad ea, quæ Alciatus, denarium pendere drachmam Atticam cum dimidia: & denique denarium legitimo pondere diminutum leuiorem fuiſſe: vt tandem hic denarius fuerit drachmæ æqualis. Idcirco de eo forſan accipienda eſt Budæi, Alciati, & aliorum ſententia: non denario graui, nec illo, qui frequentiùs ex pondere legitimo tractabatur. Etenim poſt Claudium Cæſarem Imperatores è libra ſignārunt nonaginta ſex denarios, quorum quilibet drachmæ erat æqualis, teſte eodem Agricola in libro ſecundo de pondere monetarum, & in libro ad ea, quæ Alciatus.

Denarium igitur, iuxta ponderis rationem, quam habuit Plinius in d. c. 9. exiſtimo fuiſſe illū, qui apud veteres Romanos iuſti ponderis fuerit ſeptimam habēs vnciæ partem: qui quidem erit ſeptima ex parte maior drachma Attica, & argenteo regali Caſtellano, quo aurifices vtuntur ad pondus legitimum. Idcirco huius denarij æſtimatio, proportione noſtri numi habita, erit ferè quadraginta quadrantum, aut præſentium marauedinorum, ſi argenti mixti valorem cōſideremus. Nam hoc argentum & nunc, & olim in vſu eſt, ac fuit ad numos cudendos: quemadmodùm ex Plinio probauimus. Sic denarij Romani quinquaginta ſex efficiunt marchum, qui eſt octo vnciarum: cùm ſecundùm Budæi ſententiam drachmæ & denarij ſexaginta quatuor efficerent marchum: qua ratione poterit quis facilimè expendere, qua ex parte maior ſit denarius hic noſtro argenteo regali numo: ſiquidem tanti ponderis ſunt quinquaginta ſex denarij, quanti ſexaginta ſeptem noſtri numi argentei regales, ex quibus conſtat marcha iuxta regiam conſtitutionem. Sic etiam deducitur, quota ex parte ſit maioris æſtimationis denarius Latinus, quàm ſit noſter numus argenteus. Noſter enim numus valet triginta quatuor marauedinos: ille quadraginta. Immò ſi ad æſtimationem argenti puri denarij conſtituātur, valebit quilibet quadraginta tres quadrantes marauedinos, quod & Flori. Occampi obiter adnotauit libr. 5. hiſto. cap. 25. Et hæc quidem dicta ſint quo ad denarij numi, & drachmæ legitimum pondus, & æſtimationem. Latinus ergò denarius decem aſſibus olim fuit æſtimatus, quemadmodum Plin. & alij paſſim teſtantur.

Quinarius, qui & Victoriatus dictus eſt ab eiſdem authoribus, quinque aſſibus æſtimabatur, eritque noſtrę pecuniæ ęſtimationis viginti quadrantum, & ſic viginti marauedinorum.

Seſtertius numus itidē argenteus erat, quartā habens denarij partē, vt tandem ſit noſtræ monetæ æſtimationis decem marauedinorum. Habuit autem duos aſſes, & dimidium quoad valorem, & ita decem quadrantes.

Erat & apud veteres Libella numus argenteus, qui vnius aſſis æſtimationem habuit, cùm eſſet decima denarij pars, vt Budæus libr. 1. de Aſſe probat, & teſtis eſt M. Varro lib. 4. de lingua Latina. Idem tradit Georg. Agricola lib. 2. de pondere & temperatura monet. Ex Plinio hoc ipſum deducitur libro 33. cap. 3. qua ratione libella numus argenteus quatuor efficit noſtros æreos quadrantes. Eſt & apud Voluſiūm Mætianum alia libella, decima inquā pars ſeſtertij, quæ iuxta ſeſtertij ſuperiùs

nius traditam æſtimationem, erit modò vnius quadrantis valore cenſenda, aut vnius Marauedini. Huius item libellæ meminit Georgius Agricola libr. 5. de ponderibus Græcis.

Obolus apud Græcos numus fuit argẽteus, qui erat ſexta pars Atticæ drachmæ. Scribit etenim Plutarchus in Lyſandro, apud prius ſeculum ſic omninò habuiſſe, vt numorum loco ferreis vterentur virgulis, id eſt, obelicis, plæriſq; & æreis, à quibus hoc etiam tempore numerum obolos vocari certum eſt, & obolos ſex vnam conficere drachmam, quia tot manus ipſa complecteretur. Ergo ex Plutarcho apparet, obolum ſextam fuiſſe drachmæ partem, quod ex Plinio libr. 21. cap. vltim. adnotarunt, Budæus libr. 5. de Aſſe, & Georgius Agricola lib. 2. de pondere & tempera. monet. Idem lib. 5. de ponderibus Græcis hoc ipſum docet ex Polluce, Suida, & Xenophonte: quamobrem obolus valet ſex ferè noſtros marauedinos. Obolum autem olim dictum fuiſſe Phollen, teſtis eſt Suidas in dictione Phollis. & in dictione, Cermata. vtiturque ea dictione diuus Auguſtinus libro vltimo de ciuitate Dei, cap. 8. vbi Ludouicus Viues & Alciatus ad 12. lib. Cod. hoc adnotarunt. Obolus ergo ſex noſtros valet marauedinos: ſemiobulus tres, triobolus decem & octo. Noſtri verò aurifices appellant Tomin, quem nos obolum diximus, idque obtinet, quò ad ponderis rationem: nam tomin non eſt numus.

9 Apud Hebræos † erat olim in vſu numus argenteus, dictus à Ioſepho Siclus, ab ipſis Hebræis Sicel: quæ dictio & pondus ſignificat auri, vel argenti, quod ipſe numus appendit, nempè quatuor Atticas drachmas, authore Ioſeph. libro 3. Antiquitat. cap. 10. & lib. 7. de bello Iudaico, capite 26. & Hieronymo lib. 1. cap. 4. commẽtariorum in Ezechielem. Idem ipſe Hieronymus probat in traditionibus Hebraicis ſuper Geneſim cap. 24. atque ideò hoc põdus, aut numus continet viginti quatuor Græcos obolos: Hebræos autem obolos habet viginti, ſicuti conſtat Leuitici capite 27. Exodi capite 30. & Numerorum capite 3. Hebræus verò obolus maior erat obolo Attico quinta parte. Nam vigintiquatuor oboli Attici efficiebant ſiclum ſanctuarij, quem efficiunt viginti Hebræi oboli. Cautum etenim erat lege veteri, cuius mentio fit in d. cap. 30. Numerorum, ſicli partem dimidiam domino offerendam eſſe: qua ratione à Cæſare Auguſto, procurante Iudæam Cyreno Præſide id tributũ Iudæis indictum eſt, vt ſingulis annis quilibet binas drachmas ſolueret: atque ideò Matthæi capit. 7. didrachmas cenſetur numus ille, qui pro tributo à Iudæis Cæſari reddebatur. Quod & Budęus explicat lib. 5. de Aſſe. Sed & Ioſephus ſcribit in lib. 7. de bello Iudaico, cap. 26. à Veſpaſiano Cæſare ſtipendium Iudæis indictum, vt vbicunque degerent, binas drachmas inferret quiſque in capitolium ita, vt ante Hieroſolymorum templo pendebant: quo in loco palam Ioſephus probat, dimidium ſiclum, quem Iudæi templo pendebant olim ex lege, cuius mentio fit in dicto capi. 30. Nume. didrachmum fuiſſe, & ideò ſiclus integer erit quatuor drachmarum. Idem ſiclus ab eodem Ioſepho ſimpliciter dictus eſt argenteus lib. 9. antiq. cap. 2. Alibi idem Ioſeph. ſiclum interpretatur planè, ac vertit lib. 7. cap. 9.

Et hæc de ſiclo ſanctuarij, cùm de eo expreſſim agatur in locis ex veteri teſtamento paulò antè adductis: ſiquidem ſiclus ſanctuarij à vulgari ſiclo, quo in commutationibus Hebræi vtebantur, in hoc diſtinguitur, quòd ſiclus ſanctuarij quatuor, ſiclus verò vulgaris duas drachmas pendebat, quemadmodum ex magiſtro Salomone adnotauit Georg. Agricola lib. 2. de pondere monetarum. Et probat Carolus Moli. in tract. de contractib. quæſt. 100. numer. 795. Ex quibus fit ſatis, ſiclum ſanctuarij quatuor appendiſſe drachmas Atticas, & viginti obolos Hebræos: quod & idem Agricol. tradiderat lib. 2. de externis ponderibus, qui ſcribit, Obolum iſtũ Hebræum dictum fuiſſe Gera. Quamobrem multa poterunt deduci non omninò vulgaria in huius rei, & numi examine, quæ ſubſeruient, & plurimũ conducent ad mul-

tarum authoritatum interpretationem.

Primùm conſtat,ſtaterem numum,cuius meminit Matthæus cap.17. cenſendum eſſe ponderis & valoris quatuor Atticarũ drachmarum,deniq; ſicli ſanctuarij, cùm is ſoluendus eſſet pro Chriſto & Petro, & quilibet Cæſari ſoluturus eſſet didrachmum,id eſt,numum duarum drachmarũ, dimidium nempè ſiclum ſanctuarij, & integrum ſiclum vulgarem Hebræorũ. Qui quidem numus cum duas habeat ponderis drachmas, conuenit quò ad pondus & æſtimationem ferè duobus numis regalibus argenteis,quibus modò vtimur ex cõſtitutione Regum Catholicorum: Deniq; ſimilis omninò eſt duobus argenteis regalibus legitimi ponderis, quorum rationẽ aurifices, & vaſcularij obſeruant, ſic didrachmus erat quarta vnciæ pars, & eius ponderis numus argenteus.

Secundò hinc deducitur,ſiclum, quem diximus apud Latinos quartam fuiſſe vnciæ partem, re & nomine ſimilem cenſeri Hebræorum ſiclo vulgari.

Tertiò ex hoc ſicli pondere & æſtimatione poterit perpendi, cur ſeptuaginta interpretes Numerorum capi. 3. & Exodi cap.38. ſiclum interpretentur didrachmũ, cùm locus ille palàm tractet de ſiclo ſanctuarij,quem ex authoritate Ioſephi,Hieronymi,& aliorum cõſtat,quatuor drachmas appendiſſe. Exiſtimarunt enim ſeptuaginta interpretes, ſiclum ſanctuarij & vulgarem,pares fuiſſe pondere, & vtrunque duarum drachmarum pondus tantùm habuiſſe, vt tandem etiam ſiclus ſanctuarij fuerit ponderis duarum drachmarum. Eandem ſententiam ſequitur,& probat Epiphanius Salaminis vrbis Epiſcopus, cognomento Magnus, alioqui Conſtantiæ præſul:nam & Salamin ita dicta eſt,qui omnium tam ponderum grauitatem, quàm capacitatem menſurarum, quæ ſunt apud ſeptuaginta interpretes, & Euangeliſtas explicat:cuius tamen opinionem,tradito vero ſicli ſanctuarij põdere improbat Georgius Agric.lib. 2. de externis ponderib. Habet etenim ſiclus ſanctuarij pondus drachmarum quatuor Atticarum.

Quartò eadem ratione facillimum erit examinari pondus Armillarum aurearũ, quibus ſeruus Iſaac donauit Rebeccam. Pendebant enim duæ illæ armillæ ſiclos decem.Geneſ.cap. 24. Nam ſi locus hic de ſiclo ſanctuarij ſit accipiendus, põdus duarum armillarũ erit cenſendum iuxtà quadraginta Atticas drachmas,vel quinq; vnciarum,aut denique quadraginta numorũ aureorum, quos ex conſtitutione Regum Catholicorum ſignatos ſimplices ducatos appellamus.Quòd ſi de ſiclis vulgarib.intellexerimus locum præcitatum, pondus armillarum erit 20. drachmarum Atticarum:atque ideò 20. numorum aureorum, quos diximus ducatos ſimplices.Hieronymus tandem in traditionib. Hebraicis ſuper d.cap.24.locum illum de ſiclo ſanctuarij palàm intellexit. Nam & hic frequentiſſimus eſt in ſacra veteris teſtamenti Hiſtoria.

Quintò,ad eiuſdem loci congruam interpretationẽ eſt idem obſeruandum, põdus inaurium, quas idem ſeruus Iſaac Rebeccæ donauit,inquit enim tex.ſacer.protulit vir inaures aureas appẽdentes ſiclos duos. Vnde apparet, vtranque inaurem ſiclos duos appendiſſe,id eſt,octo drachmales aureos,quib.vtimur,& quos ſimplices ducatos appellamus: deniq; vnciam auri. & hæc iuxtà vulgarem editionem,& valorem ſicli ſanctuarij, cum pondus inauriũ ſecundùm vulgarium ſiclorum rationem eſſet 4.drachmarum, atq; ita 4. aureorum drachmalium,quibus nos Caſtellani vtimur.Quòd ſi editio illa ſit obſeruãda, quæ ex Hebræo ſermone traditur in hunc modum:protulit inauream aurem,dimidium ſicli pondus eius:quemadmodum D. Hieron.traduxiſſe videtur,& probatur Eugubinus ac Georg. Agric.lib.3.de precio vet. monet.admodum differt inauriũ pondus: ſiquidem eſt cenſendum ac reducendum ad duas drachmas Atticas habita ratione ſicli ſanctuarij.Quo fit,vt Aloyſius Lippomanus in catena ſuper Geneſ.ca.24.exiſtimet,ſeptuaginta interpretes non diſcrepare in eius loci translatione ab Hebræis dicẽtibus inaurem auream fuiſſe ponderis, ſemiſ-

ſemiſſis,vel dimidij ſicli,etiam ſanctuarij ſi apud interpretes ſeptuaginta exponatur & adſumatur,ἀ·ὰ δραχμὴν diſtributiuè vt ſit ſenſus,quòd quęlibet inauris erat pôderis vnius drachmæ.

Sic enim vtraq; inauris erit ponderis dimidij ſicli ſanctuarij: nempè duarũ drachmarum.Cui rationi accedit, quòd ſeptuaginta interpretes ſanctuarij ſiclũ ſemper & vbiq; didrachmum interpretantur: quẽadmodum ſuperius probauimus,& manifeſtum fit,Num.ca.3.& Exod.c.38. idcircò exiſtimantes cum Hebræis, vtranq; inaurem appendiſſe ſiclum ſanctuarij, & earũ quamlibet dimidium ſicli,interpretati fuerunt diſtributiuè,cuiuslibet inauris pôdus eſſe cẽſendum ad rationẽ vnius drachmæ,& ita dimidij ſicli ſanctuarij. Sic ſanè fallitur doctiſsimus Eugubinus,dũ in d.c. 24.miratur, quod ſeptuaginta interpretes ſiclũ verterint drachmã: ſiquidem ipſi ſeptuaginta interpretes nõ interpretãtur, ſiclũ drachmam eſſe, cũ vbiq; eum didrachmum eſſe cenſuerint,ſed exiſtimarunt,Hebræos cuiuslibet inauris pondus tradidiſſe ad rationem dimidij ſicli,quẽ interpretes cõſtituerunt integrũ ex duabus drachmis,& dimidium ex vna drachma tantùm.

Sed adhuc diſcrimen conſtat, ſi Hebręi de ſiclo ſanctuarij, & ponderis quatuor drachmarum intellexerunt locum illum, etiamſi vtriuſq; inauris pondus fuerit ab eis ſignificatum ex dimidio ſiclo,quia ſeptuaginta interpretes ſiclum integrum ſolent conſtituere ex duabus drachmis. Hebræi verò ex quatuor. Sic multò maior eſt differentia, ſi dixerimus, ab Hebræis pondus cuiuslibet inauris ad dimidium ſiclũ conſtitutum: nam vtraq; inauris erit quatuor drachmarum ex pondere integri ſicli ſanctuarij. Qua ratione vt Aloyſij Lippomani ſententiam probemus,oportet dimidium ſiclum apud Hebræos accipere pro pondere cuiuslibet inauris,& de ſiclo duarum drachmarum intelligere. Etenim tunc iuxta interpretes ſeptuaginta quælibet inauris appendebat drachmam vnam, & ſecundùm Hebræos dimidium ſiclum. Quòd ſi dixeris, Hebræorum codicem intelligendum fore de ſiclo ſanctuarij quatuor drachmarum,& vtriuſq; inauris pondus ab eis ſignificatum ex dimidio ſiclo: tunc interpretes ſeptuaginta notari poſſent ex hoc,quod dimidium ſiclum duab. appenderint drachmis, quo pondere ipſi cenſere ſoleant integrum ſiclum.

Editio verò vulgaris,& quæ ab Eccleſia Catholica conſtitutiſſimam habet authoritatem, vt conueniat editioni Hebraicæ,quæ pondus ſignificauit ſicli dimidij, erit intelligenda de ſiclo vulgari: vt tandẽ quælibet inauris ex Codice Hebræorũ appenderit dimidium ſicli ſanctuarij, quatuor drachmarum, & vtraque integrum ſiclum,ſicque quatuor drachmas, vel duos ſiclos vulgares, quorum quilibet didrachmus erat.

Sextò hinc planè deducitur, ſibi non conſtare doctiſſimum Eugubinũ, qui Leuit.cap.27.ſcribit,ſiclum apud Hebræos eſſe quaſi ſeſtertiũ maſculini generis apud Latinos.Eſt enim hic manifeſtus error.Nã ſiclus,etiam ſi eis eſſet vnius drachmæ,haberet ferè quatuor ſeſtertios Latinos, & multò plures,ſi is duas drachmas aut quatuor pendebat.

Septimò apparet inde, an certum ſit, quod diuus Hieronymus in d.c.24. Geneſ. tradit,ſcribens, ſiclum Hebræum eſſe vnciam,& vnciam vnam pendere. Idem aſſerit Iſidorus libro 16.Etymolog.cap.24.Nã hoc incertum ſit vel ex eo, quod idem Hieronymus fatetur,ſiclum pendere quatuor drachmas,& tamen vncia conſtat ex octo drachmis.Vnde verius dixiſſent authores hi,ſiclum eſſe ſemunciam.Quod ex authoritate Iſidori tradit Anto.Auguſt.lib.2. emendationum cap.8.cùm ipſe Iſidorus aſſerat,ſiclum vnciam eſſe. Igitur vtcunque ſit ſiclus ſanctuarij,quatuor Atticas drachmas appendit,& ideò ſemuncia eſt.

Octauò expendi poterit ex his numus ille, cuius mentio fit apud Xenophontem lib.1.de Cyri aſcenſu ad Babylonem. Is enim dictus eſt Siglus,& vt ex eodem Xenophonte deducitur, pendit ſeptem obolos Atticos,& dimidium. Sed & Heſychius tradit,ſiglum numũ eſſe Perſium, aut Sardiani-

dianicum, & valere octo obolos Atticos: pendit ergo hic numus drachmam vnam, & tertiam alterius partem. Idem probat Agricol.lib.2.de pond.monet.

Nonò hinc erit examinanda gl. in c. ſi quis aliqñ. §.in Leuit.de pœna.diſt.1. vbi mentio fit ſicli Hebraici. Ioannes etenim Theutonicus hæc confinxit carmina:

Tres ſiclos obolus, obolos tres drachma, ſed octo
Vncia fert drachmas, duodena dat vncia libram.
Siclus habet drachmas ſeptem obolo minus vno.

Hæc ſanè carmina parùm ſibi cõſtant. Nam ſi obolus habet tres ſiclos, fieri non poteſt, quòd ſiclus habeat ſeptem drachmas obolo minus vno. Idcircò Anton. Auguſtin. in d. lib. 2. emendat. cap. 8. doctè & eleganter probat, primum carmen aliter legendum eſſe, ita equidem

Tres ſiliquas obulus, obolos ſex drachma.

Item admonet, ſiclum viginti pendere obulos Hebræos, quod nos paulò ante probauimus. Supereſt tamen adhuc error: etenim ſi ex Anton. Auguſti. legendum eſt in primo carmine, obolos ſex drachma, qua ratione fieri poteſt, vt ſiclus habeat ſeptẽ drachmas, vno dempto ex his drachmis obolo? haberet ſiquidem ſiclus quadraginta & vnum obolos, quod ſatis refragatur eidem Anton. Auguſt. atque ideò nec ipſe ſibi conſtat. Nos verò arbitramur, authorem horum carminum non ſatis percepiſſe rationem, & vim huius numiſmatis, nec item intellexiſſe drachmæ pondus: tametſi primum carmen, vt & alia conueniant, ſit ita legendum.

Tres ſiliquas obolus, obolos ſex drachma.

Ita enim fit, vt ſiclus habeat ſeptẽ drachmas obolo minus vno, id eſt, viginti obolos, quos licet Hebræos verè ſiclus habet. Hic dubio procul eſt huius authoris ſenſus, etiamſi plurimum à ſcopo errauerit, dum drachmam effecerit trium obolorũ, & ipſa verè ſex obolos appendat. Sic etiam decipitur dum viginti obolos Græcos ex his, quos drachma Græca pendit, tribuit ſiclo, qui viginti quatuor Græcos obolos pendit: deinde ſiclum exiſtimat habere ſeptem drachmas: cùm omnium ſententia maior ſiclus, qui dicitur ſanctuarij, ponderis ſit quatuor drachmarum.

Cæterùm, licet ea, quæ de pondere denarij, ac ſeſtertij ſcripſimus, ita recepta fuerint, vt inde poſſimus horum numiſmatũ valorem ad noſtram argenteam monetam conferre abſque inſigni æſtimationis, & precij errore: de valore tamen, quem hi numi apud veteres habuerint, maxima eſt controuerſia. Nam & ſi ab initio denarius decem valuerit aſſes, & quinarius quinq;, ſeſtertius duos & dimidium: ſunt planè qui exiſtiment, paulò poſt valorem iſtum mutatum fuiſſe, & denarium æſtimatum eſſe decem & ſex aſſibus, quinarium octo, ſeſtertium quatuor. Hoc enim apparet ex Plinio lib. 33. cap. 3. qui id contigiſſe ſcribit Hannibale vrgente Rempub. Q. Fabio Maximo dictatore. Eiuſdem ſententiæ authores ſunt Voluſius Mætianus libr. de Aſſe. Et Vitruuius lib. 3. de Architectura. quorũ authoritatem ſecutus Anton. Auguſtin. libro 2. emendationum, cap. 7. à Budæi & aliorum ſententia diſcedit. 11

Huius opinioni accedit locus inſignis apud Cornelium Tacitum libro 1. quo in loco, vbi agitur de ſeditione Pannonica, conqueritur Pannonicus miles, quòd decem aſſes denarium acciperet: conſtat igitur apud Tacitum denarium pluris quam decem aſſium æſtimari. Nam & ex Plinio in d.c.3. apparet, in ſtipendio militari ſemper denarium decem aſſibus æſtimatum fuiſſe, & idcircò decem aſſes militi ſolitos dari pro denario, qui erat diurnum ſtipendium. Sed & Plinius ipſe palam aſſeuerat, eius ætate denarium æſtimari decem & ſex aſſibus, & ſeſtertium quatuor. Voluſius item Mætianus in dicto libro de Aſſe, qui Iuriſconſultus fuit, & floruit ſub Antonino Pio, Hadriano & Antonino Philoſopho, manifeſtè, & eo tempore hãc fuiſſe horum numiſmatum æſtimationem ſcribit, vt hinc ſatis probatum eſſe videatur aduerſus Budæum & alios, quæ fuerit vera ſeſtertij ac denarij æſtimatio. Sic ſanè intelligenda eſt Iuſtiniani Cæſaris conſti-

conſtitutio in l. vltim. C. de dona. verba (inquit) ſuperflua, quæ in donationibus poni ſolebant: id eſt, ſeſtertij numi vnius, aſſium quatuor, penitus eſſe reijcienda cenſemus. Etenim ad interpretationē ſeſtertij, ne quis ea verba intelligeret de ſeſtertio neutrius generis, adiectum eſt aſſium quatuor, cuius valoris erat ſeſtertius ſecundum Mætianum. Quæ quidem interpretatio placet Antonio Auguſtino. Cui libenter addiderim illa verba (ſeſtertij vnius) in donationibus: ideò eſſe ſuperflua, quòd cùm verè donatio fieret, ſimulatè vnius numi precium apponebatur, vt videretur venditio, quæ vnius numi precio appoſito ficta iudicabatur. l. Si quis antè conduxerit. ff. de acquir. poſſ. & ex Suetonio in Cæſare, & Valerio Maximio lib. 5. adnotauit Budæus lib. 3. de Aſſe. Et in rub. ff. de in diem adiectione. Vtcunque tamen ſit, etiamſi à Budæo Mætianum ſequuti diſcedamus, iterum admoneo, non eſſe admodum incertam denarij, & ſeſtertij æſtimationem ad noſtræ pecuniæ rationem & pondus, ex quo certa poterit conſtitui & diffiniri æſtimatio. Sed & illud planè conſtabit ad Hannibalis tempus, & Q. Fabij Maximi dictaturam denarium decem aſſibus æſtimatum fuiſſe, ſeſtertiumq; duobus, & dimidio: tametſi poſtea contigerit maior horū numiſmatum æſtimatio.

Quòd ſi quis adhuc ſequi Budæi ſententiam velit, ac exiſtimet, frequentiorem fuiſſe in Repub. Romana denarij æſtimationem ad rationem decem aſſium, & ſeſtertij ad rationem duorū & dimidij: denique Mætiani æſtimationem opinetur temporariam fuiſſe, habet profectò graues authores Varronem libr. 4. de verbo. origine. Priſcianum lib. 6. & Sextum Pompeium, qui cēſent, denarium decem aſſes valuiſſe, quinarium quinque, ſeſtertium duos & dimidium: tametſi admodum vrgeant authores in contrarium citati, ex quibus apparet, hanc æſtimationem fuiſſe receptam ad Q. Fabij dictaturam, & poſt eam denarium pluribus aſſibus æſtimatum eſſe.

Fortaſſis, vt & hoc obiter adnotemus, argentei, quibus Chriſtus diuenditus eſt, non erant denarij, ſed numi didrachmi: vt cenſet Budæus libr. 5. de Aſſe ex numo quodam illorum, qui apud Gallos in ſacrario eccleſię cuiuſdam maxima cum veneratione ſeruatur. Sic ſanè erant illi numi ſicli vulgares Hebræorum. Fit deinde † mentio aliquot in locis Sterlingorum 12
quorundam: erat verò Sterlingus numus argēteus Anglicus ex viceſima ſexta parte vnciæ: nam viginti ſex numi argentei Sterlingi vnciam pendebant authore Virgilio Polydoro in hiſtoria Anglica. libr. 16. dictus autem eſt hic numus, vt idem author tradit, ſterling⁹, quod Sturnus auis, Anglicè Sterling. Vulgò Stornino, in altera parte numi eſſet impreſſa. Erit igitur quilibet ſterlingus paulò maior ſeſtertio Romanorum: ſi quidem viginti octo ſeſtertij vnciam apud Romanos efficiebāt, quam apud Anglos itidem conſtituunt viginti ſex Sterlingi: atque ideò erit ſterlingus tertia noſtri numi regalis argētei pars: aut numus paulò minor tertia Caſtellani argentei parte. Horum ſterlingorum mentio fit in c. conſtitutis. de procurat. & in cap. 3. De arbitris.

THEMA CAP. III.

De veterum aureis numis.

SVMMARIA.

1 *Aureus numus apud Roma. quo tēpore fuerit percuſus*

2 *De aureis numis, quos ſignari iuſſerunt Reges Catholici, Fernandus & Eliſabeth, eorumq; nepos Carolus inuictiſſimus.*

3 *Solidus aureus, cuius mentio fit à Iuſtiniano, quod pondus habuerit.*

4 *Solidus, qua ratiōe ſic dictus fuerit. Et inibi de tremiſſibus & ſemiſſibus.*

CAPVT III.

AVREVS numus apud Romanos cœpit, poſt annum ſexageſimum ſecundum, quàm argenteus, teſte Plinio

nio libr.33. capit.3. Nempe anno ab vrbe condita quingenteſimo, quadrageſimo ſexto, ante Chriſti natale anno ducenteſimo duodecimo. Græci itidem numis aureis vſi fuêre: quemadmodum paſſim conſtat ex Hiſtoricis, Græcisque authoribus: tametſi Lycurgus numo aureo & argenteo expuncto, ferreum ſolùm vtendū imperauerit, ſicuti Plutarchus ſcribit in eiuſdem Lycurgi vita. Reges autem Catholici Fernandus & Elyſabeth anno milleſimo, quatercenteſimo, nonageſimo ſeptimo, cudi iuſſerint monetā aurem in his regnis ad hanc rationem, vt ex quolibet marcho percuterentur ſexaginta quinq; numi aurei, & tertia alterius numi pars. Sic etenim ex libra auri 12. vnciarum percuſi fuere numi aurei 98. Hi verò numi ex ipſa regia conſtitutione appellantur Excellentes, eiusque ponderis dupli fuêre. Item ſignati alij numi aurei, quos Doblones vulgus appellat, & demum alij, qui quinque decem, viginti aut quinquaginta numos excellentes penderent: quos ſæpiſſimè & nos vidimus, atque ita cautum extat pragmatica conſtit. 118.

Hac denique deprehenſa horum numiſmatum pōderis ratione, apparet, quēlibet horum numorum, quos Ducatos dicimus, & Excellentes regia l. nuncupantur, drachmalem eſſe, & ferè habere Atticæ drachmę pondus. Nam drachmæ Atticæ 64. Marcum efficiunt. 96. Romanam libram 12. vnciarum. Quam ob rem ex aureis his drachmalib. integri ponderis 64. tot detrahuntur grana, quæ efficiūnt numum alium, & alterius tertiam partem: ſic ex 96. tot grana ſubtrahuntur, quæ duos numos aureos excellētes conſtituunt. Drachmam autem hac in parte intelligo Atticam, quæ appendit ſeptuaginta duo grana, quæ quidem Attica drachma duas côtinet drachmas vulgares, quibus aurifices vtuntur. Valet autē quilibet numus aureus ex his 11. regales argenteos huius regni numos, quorum præcedenti ca. meminimus, & vltra vnum marauedinum æreum, atq; ideò valet CCCLXXV. æreos marauedinos. Expendebatur in his Hiſpaniarum regnis ab hinc decem, viginti & triginta annis aureus dictus Caſtellanus, cuius pondere & nunc aurifices fabriquę argentarij vtuntur. Erat verò is numus probi quidē auri, & pendebat octo tomines, quorū quilibet pēdit 12. grana: duoq; efficiūt ſcriptulū: Sic ſanè numus aureus Caſtellanus, appēdit Atticam drachmā, & ſcriptulū vnū, habetq; ſextā vnciæ partē: qua ratione 48. Caſtellani efficiūt marchum vnū, pondere quidē iuſto, & ſex vnciā: quemadmodū ex ipſius numiſmatis vero pondere ſatis apparet. Huius numi aurei Caſtellani valor eſt planè quatercētorum octuagina quinq; marauedinorū, quorum in 1. ca. meminimus. Demum Carolus Cæſar Hiſpaniarū Rex percuti iuſſit aureos numos, qui Coronati, aut Coronæ dicūtur. Hi modò frequentiores ſunt, quorum ſexaginta octo faciunt marchū, & octo dimidius vnciā: triginta quatuor pendunt vncias quatuor, centū & duo efficiunt librā Romanā 12. vnciarum. Valor cuiuslibet numi ex his cenſetur ad tercētum, quinquaginta marauedinos. Deniq; numus hic aureus decē regales argēteos numos, & decem æreos marauedinos in æſtimatione reddit: ſicuti ſtatutū eſt ab ipſo Carolo in Pinciano totius regni conuentu anno M.D.37. l. 104. Habet autem aureus hic numus pōdus ſexaginta octo granorum, conficiturq; & ſignatur ex auro non ita puro & precioſo, vt eſt illud, ex quo excellentis aurei numi ſignabantur.

Olim à Romanis numus percuſus fuit, qui ex auro ſignatus ſimpliciter aureus dicebatur, cuius numi paſſim mētio fit à Iuriſconſultis & veteribus Hiſtoricis: ſed quia ab eiſdē traditur plerunq; numus aureus, qui dictus eſt ſolidus, nondum ſatis conſtitutū eſt, imò adhuc cōtrouertitur, an aureus, & ſolidus eiuſdē pōderis & valoris fuerint. Ipſe verò poſt tot egregios authores rē iſtam breuiter examinabo, rationes vtriuſq; opinionis & authoritates adducens: ne videar temerè alteram ex his ſententiam elegiſſe, & vt palàm ſit, poſſe vtranque habita ratione temporum verè & conſtanter aſſeuerari.

Pri-

Primùm.n. illud ſit abſq; controuerſia, ſolidū aureū, cuius mentio fit à Iuſtiniano,& alijs paulò ante Cæſarib. ſextā fuiſſe vnciæ partē:atq; idē appendere drachmam Atticam,& ſcrupulū vnū,quo fit,vt ſex ſolidi efficiāt vnciā,& 72.librā. Quod cōſtat ex Iſidoro li.16. Etymol.ca.14.Cōſt. Harmeno.li.3.epitomes.tit.7.text.ad hoc inſignis in l.quoties.C.de ſuſcep.& Arca. li.10. cuius literā & contextū ſubijciā ex ipſo codice Theodoſiano,vt lector percipere poſſit facillimè, quantum differat à vulgata lectione,& aliqua Accurſiū adnotaſſe, quæ planè ſubticuiſſet, ſi integram conſtitutionem legiſſet.Extat igitur conſtitutio hæc lib.12.Cod.Theo. l.13.titu.de ſuſceptoribus,præpoſitis & Arcarijs.

Idem A. A. ad Germanianum Com. S.L.

Quotieſcunque ſolidi ad largitionum ſubſidia perferendi ſunt, non ſolidi, pro quibus adulterini ſæpè ſubduntur, ſed aut idem in maſſam redacti, ſi aliundè qui ſolui poteſt habere materiam auri obryzæ dirigatur, pro ea ſcilicet parte, quàm vnuſquiſq; defendit: ne diutius vel allecti, vel proſecutores, vel largitionales adulterinos ſolidos ſubrogando in compendium ſuum fiſcalia emolumenta conuertant. Illud etiam cautionis adijcimus, vt quotieſcunq; certa ſumma ſolidorum pro tituli qualitate debetur, & auri maſſa trāſmittitur, in ſeptuaginta duos ſolidos, libra feratur accepto. & cætera.

Dat. 6. Idus Ianuarias, Romæ Lupicino, & Iouino Conſulibus.

HAEC in Codice Theodoſiano nuper typis tradito Ioan. Tillij Angoliſmēſis diligētia & opera: tametſi in Iuſtiniani Codice tantū appoſita ſit vltima huius cōſtitutionis pars: his equidē verbis. Quotieſcunq; certa ſumma Solidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri maſſa trāſmittitur, in ſeptuaginta duos ſolidos libra feratur accepto. Huius conſtitutionis authoris fuere Valens & Valentinianus Imperatores ac Cæſares. Vnde manifeſtum fit, ſolidū aureū, ſextā fuiſſe vnciæ partē:& ideò ſex ſolidos vnciā, ſeptuaginta duos auri librā duodecim vnciarū efficere. Hanc ſententiā etiā probāt & admittunt, præter Iſidorū & Cōſtantinū, Guliel. Budæus li.5. de aſſe. Georg. Agric. li.2. de pōd.& temperat. monet.& Alciat. li.3. Diſpūct. c.9. Solidus autē ideò dictus eſt, quòd nihil illi deeſſe videatur. Solidū .n. antiqui integrū dicebant ſecundū Iſidorū,& probatur in l. ergò. §. creditorib. ff. de fideicōm. libert. teſtis item eſt Horatius ſcribēs: aut partem ſolido demere de die. Idemq; Nebriſſenſis adnotauit in iuris ciuilis Lexico. Ea verò dictio, de qua modò agimus, etiam aureis conuenit, & in vſum acceſſit ad diſcrimen conſtituēdum inter aureos integros,& ſemiſſes, ac tremiſſes: cùm ſemiſſes ex dimidia auri parte, tremiſſes ex tertia conſtarent: ſicuti apparet ex Aelio Lampridio in Alexandri Seueri Vita. & in l. iubem*. C. de erogatione miliatr. annonę lib.12.& titulo de veſte militari. l. 3. eodem libro. Quo in loco inquiūt Archadius & Honorius. Fortiſſimis militibus noſtris per Illyricū non binos tremiſſes pro ſingulis chlamydibus, ſed ſingulos ſolidos dari præcipimus. Sic Voluſius Mætianus de aſſe, librā integram ſolidū appellat. Prima, inquit, diuiſio ſolidi, id eſt, libræ.

Ex quibus deducitur, non ex eo dictū fuiſſe ſolidum, quia de ſolido,& puro auro factus fuerit, à ſoliditate, vt falsò exiſtimat gloſſ. in l. vnic. C. de veteris numiſmat. poteſtat. li.11. Nam & ex his quæ hoc in capite nos adnotabimus, conſtabit, aureos veteres, & ſolidos frequentiſſimè percuſſos fuiſſe ex auro mixto, nō ex puro & obryzo. Solidus tamen hic numus aureus.24. ſiliquas appendit: & ideò octaua eius pars tres habet ſiliquas: vt probat Antonius Auguſtinus ex Nouella Græca conſtitutione 130. de vſuris nauticis, nondum typis tradita. Etiamſi falſo alij contrarium ſcripſerint, quorum error manifeſtè deprehenditur ex eo, quòd ſexta vnciæ pars, quam appendit ſolidus, conſtet ex drachma Attica,& ſcriptulo: drachma verò ex obolis ſex,

& ſic decem & octo ſiliquis : ſcriptulum ex duobus obolis, atq; ita ex ſiliquis ſex: quemadmodum in c. præcedenti probauimus, vnde ſolidus 14. habet ſiliquas. Hinc tandem fit, vt ſolidus hic numus aureus, qui ſextam habet vnciæ partem, omninò ſimilis ſit numo aureo Caſtellano. Et hoc quidem obtinet quò ad pondus: nam de valore & precio ipſius ſolidi paulò poſt in hoc ipſo capite dicemus, tametſi hæc ferè iam olim tradiderimus libr. 1. Variarum Reſolut. cap. 11. Hęc igitur ſunt planè accipienda, & abſque vlla controuerſia de ſolido aureo, cuius mentio fit in ipſius Iuſtiniani Codice, & in eiuſdē Cæſaris conſtitutionibus.

Ex §. ſequenti.

SVMMARIA.

1 *Aureus, quòd ſexta fuerit vnciæ pars, multis probatur rationibus.*

2 *Rurſus traditur, aureum à ſolido differre, & quartam eſſe vnciæ partem.*

3 *Quæ fuerit hactenus auri ad argentum, argentiue ad aurum proportio.*

4 *Auri bonitas traditur, & qua ratione cognoſci ea poßit.*

5 *Aurum obryzum, quid.*

6 *Argenti bonitas itidem diſtinguitur.*

7 *Argentum puſtulatum, quid.*

§. Primus.

DE aureo ſanè quidam opinantur, eum numum pondere ſimilem fuiſſe ſolido, atque ideò ſextam fuiſſe vnciæ partem. Hæc ſententia placuit aduerſus Budæum Aemilio Ferreto inſtitu. de pœna temerè litig. Antonio Auguſtino lib. 2. emendat. ca. 9. Eandem probat, veriorem ac certiorem eſſe cenſet Ioann. Arce ab Otalora olim in hoc Granatenſi Prætorio regius cōſiliarius, qui nūc Pintiæ eodem munere fungitur, vir equidem ob ſingularem eius eruditionē ab omnibus, ſed à me præ cæteris ſuſpiciendus. Is inquam in eleganti opere, quòd de nobilitate Hiſpanica publicū fecit, parte 2. ca. 4. ſcribit, ſolidum & aureum idem eſſe, nec pondere, nec valore differre. Horū authorum rationes exponam, vt faciliùs deprehendi poſſit, quò tendat huius controuerſiæ ſtatus.

Prima eorum ratio adſumitur ad d. l. quoties. qua conſtat, numum aureum, qui ſolidus dictus eſt, ſextā fuiſſe vnicæ partem. Idem probatur authoritate Iſidori & Conſtantini Harmenopuli, quorū modò meminimus. Igitur ſatis apparet, aureum numū apud veteres & Iuriſconſultos ſextam fuiſſe vnciæ partem, & ſic omninò ſimilem extitiſſe ſolido pondere quidem, & item numo aureo Caſtellano.

Secūda ratio adducitur ex l. vnic. C. de collat. æris, libr. 10. Etenim conſtitutione quilibet aureus ſolidus æſtimatur vicenis libris æris, id eſt, interprete Antonio Auguſtino centum viginti ſeſtertijs. Sed ſi ſolidus minoris pōderis eſſet, quàm aureus, veriſimile nō fit, eum pluris æſtimari, cùm aureus centum tantùm ſeſtertijs fuerit æſtimatus. Conſequitur ergò, cùm conſtet de ſolidi certo pondere, idē pondus & aureum habuiſſe.

Tertiò idem probatur in l. ſi verò. §. Prætor ait. ff. de his, qui deiecer. vel effud. pœna etenim ibi ſtatuta eſt in Pandectarum decē ſolidorum, quæ per Iuſtinianū expreſſim traditur nomine decē aureorū. in §. item is. verſ. cui ſimilis eſt. Inſt. de oblig. quæ ex quaſi malefic. naſcunt. Ex quibus duo libet adnotare. Primū apud Iuriſconſultos in Pandectarū libris mentionē fieri ſolidorū: quæ itidē fit in l. quia vulgò. ff. de ædilit. edic. Secūdum, promiſcuè à Iuriſconſultis, & Iuſtiniano accipi ſolidos, & aureos, vt idem omninò ſint.

Quartò, hoc ipſum ſtabilitur ex l. 1. in princip. ff. de his, qui deiec. vel effu. quo in loco pœna conſtituitur quinquaginta aureorum, quam ſub eadem quantitate, & eodem aureorum nomine repetit Iuſtinianus in dicto §. item is. verſic. ob hominem. Vt hinc planè conſtet, Iuſtinianū veterem aureorum monetā minimè mutaſſe, ſed manifeſto argumento comprobaſſe, eam ſolido parem eſſe, cùm in eadem materia, quæ per veteres leges tradita fuerit ſub ꝓmiſcuo aureorū & ſolidorum,

dorum vſu, ipſemet quandoque ſolidorum, quandoque aureorum mentionem fecerit.

Quintò idem probare conantur ex eo, quòd Iuſtin. in §. vlt. Inſt. de pœn. temerè lit. pœnam à Iuriſconſultis quinquaginta aureorum numero ſtatutã in l. ſi libertus. ff. de in ius voc. l. 2. l. in eum. & l. vlti. ff. de in ius voc. vt eant. quinquaginta ſolidorum nomine expreſſit

Sextò cõſtat, à ſolido aureũ non differre, nec pondere, nec valore, ex regia l. 7. tit. 18. part. 1. vbi aduerſus occidentem Epiſcopum, Presbyterum, aut Diaconum pœna ſolidorum ſtatuta eſt ſub certo numero: cùm idem numorum numerus videatur ſub aureorum nomine iure communi diffiniri pro eiuſdem criminis pœna. c. qui ſubdiaconum. 17. q. 4.

Septimò hoc ipſum probari poteſt, quia in quibuſdam regijs conſtitutionibus mentio ſolidorum fit in his caſibus, in quibus apud ipſos Iuriſconſultos aureorum nomen exponitur. Nam & aurei, quorum meminêre Iuriſconſulti in l. 1. §. 1. & §. 2. ff. de ſepul. viol. ſolidi nominantur in l. 1. & 2. lib. 4. fori.

Octauò eadem opinio comprobatur authoritate Accurſij. Bart. & Doct. in d. l. quoties. & in l. quicunque. C. de ſer. fugi. Abb. & Felin. in c. conquerente, de offi. ordin. quorum, & aliorũ communi conſenſu deciſum extat, aureum Iuriſconſultorum, & ſolidum Iuſtiniani eiuſdem valoris, & ponderis fuiſſe.

Nonò & his rationibus ipſe aliam adijcio, certò ſciens, quantum ea ſit roboris habitura. Etenim cùm regiæ partitarum leges plerunq; ac frequentiſſimè aureos, & ſolidos veterum Iuriſconſultorum, & Iuſtiniani in eandem monetam Hiſpaniarum trãſtulerint, ſatis eſt probabile, doctiſſimos illos viros, qui Partitarum operi ſtrenuam dedêre operam, planè exiſtimaſſe, eiuſdem ponderis, & valoris, aureum, & ſolidum fuiſſe.

Verùm ex contrario alijs viſum eſt, aureum veterem à ſolido Codicis Iuſtiniani differre proportione ſeſcupla, ita quidem, vt aureus ſit ſeſcuplo maior põdere ipſo quidem ſolido.† atque ideo quatuor aurei vnciam efficiunt: quadraginta octo auri libram duodecim vnciarum, triginta duo marchum octo vnciarum. Sic etenim cenſent, & opinantur Guliel. Budæ. lib. 3. & rurſus lib. 5. de Aſſe. Leonar. Port. lib. 1. de monetis & ponderib. Alciat. libr. 3. diſpunct. cap. 9. Georg. Agricola libr. 2. de pond. & temporat. monet. quorum ſententia multis probari poteſt. 2

Primò, ex ipſiſmet numis aureis veteribus, quorum viginti quatuor teſtatur Budæ. in d. lib. 3. expendiſſe, atque ex iuſti ponderis examine deprehendiſſe, ipſos appendere ſex auri vncias. Scribit tamen aureis viginti quatuor addidiſſe duas drachmas, & grana quædam, ex quibus perduxit rem ad æquilibrium. Sic factum eſt, vt viginti quatuor aureis duæ ad iuſtum & exactum põdus deficerent drachmæ. Idque mirum nõ eſt ob eorum vetuſtatem, ex qua conſumpti, & corroſi aliqua ex parte fuêre. Igitur huius doctiſſimi viri diligentia probabiliùs eſt, aureũ quartam fuiſſe vnciæ partem: cùm viginti quatuor ſex vncias appenderint, duabus propter vetuſtatem eorum deficientibus drachmis.

Secundò ad hoc ipſum & locus Plinij conducit lib. 33. cap. 3. Etenim ex emendatione Leonardi Portij, Agricolæ, & aliorum ita is ſcripſit: Aureus numus poſt annum ſexageſimum ſecundũ percuſſus eſt, quàm argenteus, ita vt ſcrupulum valeret ſeſtertijs vicenis, quod efficit in libras ratione ſeſtertiorum, qui tunc erant. V. D. C C L X. ſeſtertios. Poſt hæc placuit, quadraginta duo ſignari ex auri libris, paulatimque Principes imminuere pondus, minutiſſimè verò ad 48. Hæc Plinius, ex quo apparet, aureos quatuor vnciam feciſſe, & ætate ipſius Plinij ex auri libra Romana percuſſos fuiſſe aureos quadraginta octo.

Tertiò his accedit Iulij Pollucis authoritas, is etenim lib. 4. de vocabulis ad Cõmodum Cæſarem, inquit, Aureus numus duas drachmas Atticas habebat. Vnde pa-

Hhh 3 eſt,

eſt, vt quemadmodum denarius Romanus ferè drachmalis pondere fuerit: ita & aureus Romanus duas drachmas habuerit: vnde manifeſtum fit aureo quartam fuiſſe vnciæ partē: cùm vncia ex octo drachmis conſtet.

Erit igitur hic aureus Romanus iuxta pondus illud ſimilis ferè habita ratione pōderis aureo numo duplo, quem vulgus Doblon appellat. Eſt enim duplus hic numus aureus ponderis ferè duarum drachmarum: ſiquidem dupli aurei Caſtellani, quos cudi iuſſerunt Reges Catholici Fernandus, & Elyſabeth, triginta duo efficiunt marchum addito alterius dupli aurei Beſſe, aut duobus adiectis tremiſſibus: atque ideò quatuor ex his vnciam ferè conſtituunt.

Quartò ad hanc rem diligentiùs expēdendam oportet prænotare, aureum illũ veterem, qui abſq; vlla cōtrouerſia viginti quinq; denarios argenteos valuit, ſi is foret ſolido ſimilis, ita vt drachmam, & ſcrupulum appenderet, maximè diſſimilem conſtituere proportionem, & analogiam auri ad argentum, multumq; diuerſam ab ea, quæ Cæſarum temporibus, & multò antè Romæ habita fuerit.

3 †Qua de re illud eſt conſtituendum, quòd olim cùm Romæ fuit auri penuria, authore Plinio, ea fuit proportio auri ad argentum, quæ eſt quindecim ad vnum: drachma etenim auri quindecim argenti drachmis æſtimabatur.

Erat ergò quindecuplex auri ad argentũ analogia, ſeu æſtimationis proportio, quod palàm deducitur ex Plin. qui lib. 33. cap. 3. ſcribit, ſcrupulum auri vicenos ſeſtertios valuiſſe: ſed viginti ſeſtertij quindecim argenti ſcrupulos continebāt: nempè appendebāt quinq; drachmas, aut denarios, quorum quilibet, ſi denarius omninò drachmæ ſimilis eſt, tria ſcrupula pendit: igitur ex Plinio deducitur, tunc auri ad argenti eſſe proportionem quindecuplam, atque ita Budæus Plinij locum lib. 3. de Aſſe inducit, & interpretatur. Deinde apparet, Romæ vnā auri partem decem argenti partibus aliquando æſtimatam fuiſſe. Cuius rei teſtis eſt Liuius lib. 38. agens de conditionibus pacis, ad quas Aetoli conuenerant cum Romanis, inquit enim de pecuniæ ſumma, quâ penderent, penſionibuſque eius nihil ex eo, quod cum Conſule cōuenerat, mutatum, pro argento ſi aurum dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decē aureus vnus valeret.

Idem & Iulius Pollux lib. 9. de vocabulis ad Commodum affirmat ex Mænandri comœdia, quæ depoſitum apud argentarium dicitur. Huius loci Budæ. & Georg. Agric. meminère. Et licèt Caro. Molinæ. de contractibus, quæſt. 100. nume. 779. exiſtimet, parum cautè Liuij locum ad rem iſtam adduci, opinor ipſe optimè hoc ex eo probari: cùm ſit vero ſimile, de aureo, & argenteo eiuſdem ponderis actum fuiſſe.

Herodotus autem in Thalia vnum auri talentum taxauit tredecim argenti talentis, Romæ verò Sergij Galbæ temporibus vna auri portio æſtimata fuit argenti portionibus duodecim, & dimidia: quod ex Tranquillo, & Cornelio Tacito in hunc modum deducit Georgius Agricola.

Scribit enim Suetonius Tranquillus in Othone Siluio: Nullo igitur officio, aut ambitionis in quenquam genere omiſſo, quoties cœna principē acciperet, aureos excubanti cohorti viritim diuidebat.

De eadem quoque largitione ita loquitur Tacitus, eo paulatim progreſſu, vt per ſpeciem cōuiuij, quoties Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim cētenos diuideret. Nā cũ centum numi ſeſtertij efficiant quinq; & viginti denarios, & aureus duorum denariorum pondus habeat, vna quidem auri pars, argenti partibus duodecim & dimidia æſtimata fuiſſe videtur. Hipparchus apud Platonem apertè aſſeuerat, vnā auri portionem eſſe precium duodecim argēti portionum. Sic etenim conſtat ex Platonis Dialogo, cui titulus Hipparchus, vel de lucri cupiditate.

Deinde Vnſpaſiani temporibus, vnam auri portionem, argenti portionibus duodecim æſtimatam à Romanis fuiſſe, deducitur ex Plinio, qui lib. 19. cap. 1. Proximus, inquit, Byſſino, mulierẽ maximè delitijs circa Elin in Achaia genito, quaternus denarjis ſcriptula eius permutata quondam, vt auri.

Habent enim quatuor denarij pondus duodecim ſcrupulorum, ſeu ſcriptulorũ. Eritque paulò maior auri ad argentum proportio, ſi denarium maiorem drachma conſtituamus, nempe ſi ſeptem denarij efficiant vnciã, quæ conſtat ex viginti quatuor ſcrupulis, tunc ſanè quatuor denarij pondus habebunt ferè quatuordecim ſcrupulorũ: atq; ideò auri ad argẽtũ proportio hæc erit conſtituenda, vt vna pars auri ferè quatuordecim argenti partibus ſit æſtimanda.

Sic deniq; tempore illo, quo Romæ ſolidus ſextularis erat, auri portio vna, quatuordecim argenti portionibus ęſtimabatur: quemadmodum ex l. 1. C. de argenti precio, lib. 10. deducitur: & adnotârũt Carol. Molin. de contract. q. 100. nu. 779. Ant. Auguſtin. lib. 2. emend. cap. 8.

Hoc ipſum & multò antè obtinuerat, vt ex Plin. modò probauimus, & ex Suetonio, ac Tacito paulò antè citatis idem obſeruandum erit, ſi ex ſeptem denarijs vnciam, & ex duabus drachmis aureum veterem conſtituamus: ſiquidem viginti octo drachmæ, & aliquid plus conſtent ex viginti quinq; denarijs.

Fit igitur ſatis manifeſtũ, olim Romæ tempore, quo ſolidus erat in vſu ex ſexta vnciæ parte, & item eo, quo aureus publica percutebatur authoritate, auri ad argentum eam fuiſſe proportionem, quę eſt vnius ad quatuordecim. Quod ſi hæc vera ſunt, nec vnquàm pluris fuerit aurum Romæ æſtimatum, quàm ad rationem vnius pro quindecim argenti partibus, fieri non poteſt: nec eſt veroſimile, aureum pendentem drachmam, & ſcrupulum, & ſic ſimilem pondere Iuſtiniani ſolido, valuiſſe viginti quinq; denarios argenteos: cùm eſſet tunc ea proportio auri ad argẽtum, quæ eſt vnius pro vndeuiginti, quod nullibi legi, & ſi diligenter inquiſierim.

Et hæc quidẽ ſi denarius põdere drachmæ ſimilis cõſtituatur. Quod ſi denarius Plinio authore, ſeptima eſt vnciæ pars, multò maior erit auri ad argentũ æſtimationis analogia, & proportio, quia vna pars auri æſtimanda eſt vna & viginti argenti partib. Hanc ſanè rationẽ ipſe quãdoq; probaui pro Budæi, Leonardi Portij & aliorum ſententia, quam vlteriùs exponam illud primum præfatus, minimè controuerſum eſſe, apud veteres aureũ viginti quinq; denarios valuiſſe, quod minimè negant Anto. Auguſt. & Ferretus: idemq; nos inferiùs euidenter oſtendemus.

Noſtra verò ætate vna quidẽ auri pars vndecim argenti partibus, aliquando duodecim æſtimatur, & pluris ob auri inopiam, vel eius æſtimationem ex eo cõtingentem, quod aurũ ſic parum abſque vlla argenti, vel æris miſtura. Hæc autem tam varia æſtimatio auri, præter rationem illam, quæ ab eius inopia ſumitur, poterit cõtingere ex ipſius auri, vel argenti qualitate. Hæc tandem qualitas inde conſtat, quòd quãtò puriùs eſt ipſum aurum, vel argentum, tãtò eſt maioris æſtimationis: ſic & minoris æſtimandum erit, ſi miſtum ſit alterius metalli maiori portioni. Auri etenim bonitas in viginti quatuor caractis indicaturæ pro ratione marchi conſummatur. Noſtri ſiquidem aurifices & argentarij fabri ad legem, & bonitatẽ auri indicandam & deprehendendam vtuntur caractis, quam dictionem à Ceratio, verbo Græco deflexêre.

Eſt enim Ceratium minuti põderis vocabulum à grano ſiliquę ductum, qui fructus eſt arboris prædulcis digitorũ hominis lõgitudine, & pollicis latitudine. nos Hiſpani Garrouas dicimus: intus ſunt grana, quæ ceratra dicuntur nomine cũ fructibus communicato. Sic Columel. lib. 3. Siliquã, inquit, Græcam quidam ceratiũ appellãt. Hac tamen in parte ceratiũ non ad põdus veteris ceratij, aut ſiliquæ referendum eſt, ſed ad auri indicaturã: quod & Budæ. admonet lib. 3. de Aſſe. Nã auri

fices

fices Marchum diuidunt in viginti quatuor caracta, quæ vulgò Quilates vocamus: cuilibet autem vnciæ conueniunt tria caracta, aut tres quilates: qua ratione cùm dicimus, oro de.24.quilates, intelligimus aurum purum, & obryzum, quod nullam habet mixturam alterius metalli, nec argenti, nec æris.

Hinc ſanè fit, quòd aurum illud eſt omninò purum, quod totum legitimũ vnciæ, vel marchæ pondus, id eſt, in marcho 24.caracta, habet ex vero auro, nullo admixto metallo, nec argẽto, nec ære. Quòd ſi marchæ auri ſit admixta viceſima quarta æris, vel argenti pars, dicetur aurum iſtud viginti trium caractorum: nos dicemus vulgari ſermone, oro de.23.quilates. Sic ſi in auri marcha ſit duodecima portio argẽti, vel æris, dicetur aurum hoc viginti duorum caractorum, id eſt, oro de. 22.quilates.

Hác verò auri bonitatem facilimè deprehendunt artifices, lydio lapide aurũ probantes. Nam & Plinius lib.33.cap.8.de eodem lapide lydio tractans, inquit, His coticulis periti cùm è vena, vt lima rapiunt experimentũ, protinus dicunt, quantum auri ſit in ea, quantum argenti, vel ęris: ſcrupulati differentia mirabili ratione non fallente. Hæc Plinius, qui ſcrupulum dixit, quod nos quilate dicimus. Hæc tamen Caſtellana dictio, quoad pondus, quatuor habet grana vulgaria.

Hinc ergò planè intelligitur conſtitutio Regum Catholicorum, cuius in hoc capite meminimus, dum iubet, aureos numos, quos excellentes appellat, ex auro percuti, quod aurum ſit de ley. de.23. quilates, y tres quartos. Eſt enim hoc aurum non omninò purũ, ſed quod habet argẽti, vel æris admixtam nonageſimam ſextam partem: ſic habet aurum iſtud æris, vel argenti quartam vnius caracti partẽ in auri marcho, vel in octo vncijs.

Eadem ratione conſtat intellectus ad l.104.Caroli Cæſaris, Hiſpaniarum Regis anno 37.Pintiæ latam, qua conſtitutũ eſt, vt numi aurei percutiantur, & hi Coronę dicantur, ex auro quidem 22.caractorũ, id eſt, de 22.quilates. Habet enim hoc aurum in quolibet marcho duodecimam argenti vel æris admiſſam portionem: & ſic vnius vnciæ duas partes è tribus. Dicitur aurũ iſtud apud Latinos duo & vicenariũ: quia duodecima parte ab auro puriſſimo deficiat, & habeat viginti duo caracta.

Eodem fermè modo aurum dicitur vicenarium quod eſt viginti caractorum. Et item aurum duodeuicenarium, quod habet 18.caracta: & id differt à puriſſimo quarta parte: quemadmodum Budæus diligentiſſimè explicat libr.3. de Aſſe ſcribens. vaſa rarò ex auro puriſſimo fieri: ideò, quod illud aurum vſuram non fert, nec attrectationem ſine magno intetrimento, idcircò conſultò temperatur. Et idem fit in anulis, catellis, ſpiriſq́;, & mũdo muliebri, ne facilè frangatur, aut torqueatur. teſtatur & ipſe Budæ. apud Gallos numos aureos percuti ex auro, quod vno tãtum ſeratio deficiat in ipſa indicatura: cùm conſtet ex viginti tribus caractis. Sed & hinc aperitur ſenſus Suetonij Tranquilli, qui in Cæſare ſcribit cap.54. in Gallia fana, templaq́; Deum donis referta expilauit, vrbes diruit ſæpiùs ob prædam, quàm ob delictum: vnde factum, vt auro abundaret, terniſq́; milibus numum promercale in Italia, prouincijsq́; diuideret.

Etenim ex hoc Suetonij loco manifeſtum fit, auri libram æſtimatam fuiſſe ad rationẽ ferè vnius auri partis pro argenti octo partibus: cùm de ſeſtertijs numis ſit Suetonius intelligendus: vnde coniectare poſſumus, aurũ illud, nempe vaſcularium, fuiſſe duodeuicenarium, & à puriſſimo auro quarta parte deficere, vt tãdem fuerit aurum de.18.quilates, quod & ipſe Budæ. admonet.

Hæc quidẽ de auro puro adnotauimus, & de mixto: aurum verò puriſſimum paſſim obryzum vocatur: † atque indè obryzati ſolidi dicũtur in l.vniuerſos.C.de vete.numiſmat.poteſt.& in l.1.C.de oblatione votorũm, lib.12. qui ex puriſſimo auro fuerint ſignati. Plin.ad hæc lib.33.cap. 3. Auri, inquit, experimento ignis eſt, vt ſimili 5

ſimili colore rubeat,quo ignis, atque ipſum obryſum vocant. Sic & ad bonitaté auri,& eius pondus examinandum iubet lex conſtitui publicum iudicem, quem, Zygoſtatem appellat:nos Contraſte dicimus.l.2.C.de ponderator. & auri illatione libr.10. Olim Romæ lege lata à Mario Gratidiano ſtatutus eſt ludus,id eſt,ſchola,probandi numiſmatis, vt ægrè fallere poſſent numi adulteratores, teſte Plinio lib.33.cap.9. Commemorat ad hæc Georgius Agric.l.1.de precio metallorum.Darium Regem Perſarum, cùm cuperet tale monimentũ ſui relinquere, quale nullus Rex reliquiſſet,ex auro, quod quàm fieri potuit,puriſſimũ excoxit,numos percuſſiſſe,qui Darici vocati ſunt. Daricus auté hic numus pẽdebat duas drachmas:vnde ſimilis erat duplo aureo numo,quẽ percuti iuſſerunt Reges Catholici Fernandus, & Elyſabeth: quemadmodũ ex dicto pondere conſtat:quod proprium huius Darici numiſmatis fuiſſe ex Xenophonte,& Ariſtophanis interprete docet idem Agric. lib.2.de pond.& temper.monet.aduerſus Budæũ,qui exiſtimat,Daricũ octo drachmarum pondus habuiſſe.

Erat ergò Daricus pondere ſimilis aureo Romano iuxta poſteriorem ſententiam : habebatq; ex altera parte imaginem Darij, ex altera Sagittarium inciſum, authore Plutarcho in vita Artaxerxis.Tyberius itẽ Imperator, qui Iuſtino ſucceſſit, Chilpericum Regem Francorum aliquot puris aureis ad eũ miſſis donauit : quorũ quilibet librã pendebat,& altera cuiuſq; pars exprimebat imaginem Imperatoris, cum hac inſcriptione : Tyberij Conſtãtini perpetui Auguſti : altera currum quadrigatum, cui inſidebat auriga, cum hac præclara inſcriptione : Gloria Romanorum. cuius rei meminit Georg. Agricola lib.1.de prec.metallorũ.atq; item Sabellicus Aene.8.lib.5. Sed & Paulus Aemil.de rebus Francorum,lib.1.idem ſcribit adijciens,hos numos fuiſſe quinquaginta:tametſi non ſcripſerit,eos fuiſſe ex auro puriſſimo ſignatos. Aurum verò hoc puriſſimum obryzum vocatur,quaſi ophirizum, aut ophiriſium authore Hieronymo ab Ophir Inſula Aethiopiæ,vnde puriſſimũ aduehebatũr.Latini autem & pro obryzo obruſſam dixẽre: vt Seneca Epiſt.13. hæc, inquit,eſt eius obruſſã: id eſt,ſumma bonitas: vt interpretatur Andræ. Alciat.lib. 5.Parergon.cap.9. Qui etiam cenſet,hinc dici Prouerbium, ad obruſſam : id eſt, ad ſummum perfectionis: quo Cic.in Bruto vtitur: Expurgandus eſt,inquit,ſermo,& adhibenda ad obruſſam ratio, quæ mutari non poteſt. Aurei item numi obryzati meminit Agathias Hiſtoricus.

Locus ſanè D.Hieronymi,cuius ſimpliciter Alcia.meminit, eſt,ni fallor,in Commentarijs in Hieremiam,lib.2.cap.10. ſuper illa verba : Argentum inuolutũ, ſiue productum de Tharſis affertur: aurum de ophaz,opus artificis,& manus ærarij.

Hieronymus ita inquit, Septem nominibus apud Hebræos appellatur aurum, quorum vnum ophaz dicitur : quod nos dicere poſſumus obryzum.Idem adnotauit doctiſſimus Beroaldus apud Suetoni. in Nerone cap.44.ex Fortunate interprete eccleſiaſticarum dictionum.Quæ tamẽ verba minimè probant,Hieronymum voluiſſe obryzum aurũ inde deducere,quaſi ophiriſium ab Ophir. Nam & ſi dixerit, aũrum ex Ophir propter eius ſummã bonitatem poſſe dici à Latinis obryzũ, non tamen ſignificat, obryzum dictum ab Ophir,quaſi ophiriſium.

Potuit ſanè obryzum dici,quaſi ἄβρυζον, id eſt,ſyncerum,delicatumq;.Dictio aũt, obruſſa agnoſcitur ab Eraſmo in Adnotationibus ad Senecam ex ratione auri obryzi. Apud Ciceronem in Bruto vulgata lectio hæc eſt: Expurgandus eſt ſermo,& adhibẽda quàm obtruſa ratio, quæ mutari non poteſt. Sed & Petrus Victorius in Adnotationibus,obruſſam ex veteri codice agnoſcit,exiſtimans,in vtraq; lectione ſubeſſe mendum. Fit & auri obryzi mentio Danielis cap.10.vbi Hieronymus ex aquila,aurum Ophaz interpretatur. Suetonius itẽ in Nerone.ca.44. eiuſdem auri obryzi mentionem fecit.

Argenti lex, & bonitas nõ ex caractis,

e ſed ex † denarijs, & granis à fabris argentarijs diſtinguitur. Accipitur enim hic denarius non ad pondus, ſed potiùs ad bonitatem. Idcircò eſt duodecima pars integræ, ſeu totius puritatis materiæ cuiuslibet maſſæ: vt explicat elegãter Car. Molinæ. de contractib. quæſt. 100. num. 182. & 189.

Nos tamen ad marchum in praxi denarios hos deducemus: ſiquidem marcha habet duodecim denarios, quorum quilibet diuiditur in grana 23. Summa igitur bonitas in argento ea eſt, vt marchus quilibet habeat duodecim denarios argenti: atq; ita marchus totus erit argenti puri, quod nullam habet æris, aut ſtanni mixturam.

Quòd ſi marcha habuerit duodecimã partem æris miſtam argento, tunc argentum hoc erit vndecim denariorum: quia duodecimus denarius non argenti, ſed æris eſt, alteriúſve metalli. Sic ſanè conſtitutio regia in Pragmaticis dum ſtatuit, numos argenteos eſſe cudendos ex argento, *que ſea de ley de onze dineros, y quatro granos*, eſt ita intelligenda, vt numi argẽtei percutiantur ex argento, cui tantùm mixta ſit æris, aut alterius metalli pars duodecima minus ſexta parte, atq; ita vnius denarij quinq; partes ex ipſius denarij ſex: deniq; habet argentum hoc miſturam alterius metalli ad rationem decimæquartæ partis, & paulò pluris.

f Quilibet igitur marchus huius legis & bonitatis habet alterius metalli quatuor Atticas drachmas, & ferè dimidiam, vel ſemunciam, & plus: nempe dimidiã fermè Atticam drachmam. Hanc verò rationem bonitatis auri, & argenti præter Budæ. & Caroł. Molinæ. tradidit optimè Albert. Brun. in tract. de augmen. & diminu. concluſ. vlt. Ex argento puriſſimo numos percuſſit Ariandes, quem Cambyſes Aegypto præfecerat. quare Herodoti etiam temporibus argentum Ariandicum fuit puriſſimum: meminit huius numiſmatis Georg. Agricol. lib. 1. de precio metallorũ. Romani verò denarij, etiam qui tempore Conſulum percuſſi fuère, non ſunt ex puro argento confecti. Si quidẽ æris habent partem octauam, † quam Liuius Druſus g Tribunus plebis miſcuit argento, qui ab Imperatoribus ſignati ſunt, maiorem habent æris portionem: quod eleganter, ac diligentiſſimè tradit Georg. Agric. lib. 2. de ponderib. & temperatura mone. qui & in d. lib. 1. de precio metall. & monetis, vtrinq; rationes adducit, an expediat Reipublicæ, numos ex auro, vel argento puriſſimos percuti: an potiùs vtile ſit, auro, & argẽto miſceri æris partem aliquam ad numiſmata cudenda.

Ipſe vidi multos Cæſarum denarios argenteos, quorum aliquot ſignati videbantur ex argento, cui mixta erat decima, vel duodecima æris pars: aliquot autẽ ex minoris bonitatis materia, nempe ex argento, cui fuerit mixta ſexta, vel quinta æris pars. Nec diffiteor apud Romanos, & Græcos, vt & apud Hiſpanos varias ob cauſas ſæpiſſimè ex Reipublicæ inſtituto, rem iſtam numariam mutationem in argenti & auri materiæ accepiſſe.

Deníque in auro, & argento ratio indicaturæ communis eſt, vt quod excoctiſſimum ſit, vel aurum, vel argentum, id ſit à mixtura alterius metalli purgatiſſimum. Argentum puriſſimum, quod nos Hiſpani *Acendrado* dicimus, à Latinis Poſtulatum nuncupatur ex authoritate Suetonij. in Nerone, cap. 44. & Iuriſconſulti in l. in naue Saupheli. ff. loca. quo in loco Budæ. hoc adnotauit, & Philip. Beroal. ad Suetonium in d. c. 44. Catellian. Cotta in dictione, argentum. Hoc ipſum Aul. Gell. appellat lib. 6. cap. 5. argentum purum, putum. Qua de re multa tradidere Alciat. libr. 6. Parerg. cap. 4. Caro. Molin. in tract. de contractib. q. 100. num. 785. & Stepha. Forcatulus in Necyomantia iuris, dialog. 6. Quibus non omninò placet dictio, Poſtulatũ apud Sueton. nec apud Iuriſconſultum, apud quem in Pandectis Florentinis legitur, Puſulatum.

Sed à multis proditum eſt, aurum, & argentum non poſſe ita excoqui, quin aliquam

quam habeat, etiam ſumma diligẽtia excoctum, alterius metalli portionem. Secundùm hos in auro eſt ſumma bonitas ad quartum, & vigeſimũ ceratium ad quadrantem abſolutum, id eſt, vt quadrás tantùm ceratij in tota maſſa, aut marcho æreus ſit, aut argenteus. Sic equidem aurũ illud, cuius meminit præcitata regia cõſtitutio, erit iuxta hanc rationem puriſſimũ & obryzum. Argentum autem ex hoc illud erit purgatiſſimum, cui tántùm miſtus eſt alterius metalli denarij quadrans, nempe quadrageſima octaua totius maſſę pars.

Verùm Guliel. Budæ. lib. 3. de Aſſe conſentiens huic opinioni veterum, & aſſeuerans, aurum & argentum ad præſcriptam bonitatem ſummum cõſeri: nihilominùs ex iudicio, & teſtimonio peritorũ huius ſeculi probat, argentum ita decoqui poſſe, vt nihil penitùs præter merum argentum ſuperſit: aurum verò adeò poſſe igni purgari, vt ad bonitatem abſolutã, & ſummam non ſit in eo æris, aut argenti quicquam præter decimam ſextam vnius caracti portionem. Et ſanè huic auro, vt verè ſit viginti quatuor caractorum, de 24. quilates ſolùm deficit vnius caracti decimaſexta pars: nempè totius maſſæ portio trecenteſima octuageſima quarta.

Quæ omnia ideò hoc in loco adduximus, quod exiſtimemus fore neceſſaria, aut ſaltem vtilia eſſe ad cognitionem eius rei, quam hoc in opuſculo tractãdam ſuſcepimus. Scribit & præter hæc Plin. libr. 33. cap. 4. Omni auro ineſt argentum vario pondere, alibi dena, alibi nona, alibi octaua parte. In vno tantùm Galliæ metallo, quod vocant Albicratenſe, triceſima ſexta portio inuenitur, ideò cæteris præeſt. Hactenùs Plinius. His ergò rationib. probari poterit Budæi, & aliorum ſententia, quæ aſſerit, & diffiniuit, aureum veterũ Romanorum quartam fuiſſe vnciæ partem, & à ſolido, ac numo aureo Iuſtiniani, & aliorum Cæſarum ſcrupula proportione diſtingui.

Ex §. ſequenti.

1 *Aureus apud Romanos non fuit ſemper eiuſdem ponderis, nec eiuſdem bonitatis: quamuis multo tempore fuerit quarta vnciæ pars.*

2 *Aureus, quo tempore fuerit diminutus ad ſextam vnciæ partem.*

3 *Aureus dictus eſt ſolidus, etiam eo tempore, quo erat quarta vnciæ pars.*

4 *Intellectus l. vnic. C. de collatio. æris, libr. 10.*

5 *Solidi æſtimatio, & valor.*

6 *Intellectus l. vnic. C. de argenti precio, libr. 10.*

7 *Intellectus c. qui ſubdiaconum. 17. quæſtio. 4.*

8 *Argentei Turonenſes, qui fuerint? Et intellectus Clemen. 2. de magiſtris.*

9 *Intellectus c. conquerente, de officio ordinarij.*

10 *Siliquam Accurſius falsò ſolidum interpretatur: & quinos ſolidos decem.*

11 *Solidi aurei in ſacris Biblijs & inibi de Siclis aureis.*

12 *Stater aureus varius vbique.*

§. Secundus.

NON me latet, rem hanc difficilem eſſe, cùm & in ea viri diligentiſſimi in varias ierint ſententias, quarum modò mentionem fecimus: conabor tamen quibuſdam expoſitis aſſertionibus huius quæſtionis nodum pro viribus explicare: vt hinc conſtitutiſſimum ſit, habita ratione temporum vtranque ſententiã defendi poſſe.

Prima concluſio: Aureus apud Roma- 1
nos non ſemper eiuſdẽ ponderis fuit, nec eiuſdem bonitatis. Prior aſſertionis pars conſtat ex authoritate Plinij lib. 33. cap. 3. cuius verba proximo §. retulimus. Nec hoc poterit negari, niſi ab eo, qui Pliniũ nuſquàm legerit. Idem tradidère Leonardus Port. lib. 1. de ſeſtertio. Budæ. libr. 3. de Aſſe. & Georg. Agric. lib. 1. de monetis, &

precio metallorum. Poſterior verò pars itidem ab eiſdem probatur: cùm ex eis appareat, à Principibus Romanis auro nu miſmatico duodecimam partem argenti, vel æris, quandoq; maiorem, quandoque minorem miſtam fuiſſe: quemadmodum & hodie fit. His accedit Pomponius Iuriſconſ. in l. numiſmatum. ff. de vſuf. ita enim inquit, Numiſmatum aureorum, vel argenteorum veterum, quibus pro gemmis vti ſolent, vſusfructus legare poteſt.

Secunda concluſio: Aureus Romanorum multo quidem tempore fuit quarta vnciæ pars. Hæc deducitur ex Plinio in d. cap. 3. eius etenim tempore, & ſic ſub Cæſaribus Veſpaſiano, & Tito aureus hoc ponderis habuit, vt quarta fuerit vnciæ pars. Idem cõſtat ex Numiſmatis à Budęo appenſis ad vſque tempora M. Antonini Philoſophi, Aurelij, & Seueri. Iulius itẽ Pollux, qui ad Commodum Cæſarem de rerum vocabulis ſcripſit, teſtis eſt, & aureum quartam fuiſſe vnciæ partem. Sunt & Aureliani Imperatoris aurei quidam, qui duos denarios appendunt, quorum aliquot hodie extãt: vt commemorat Georg. Agric. lib. 2. de pondere. & tempera. monet.

Tertia concluſio: Aureus Romanus ſub Conſtantino Imperatore, aut ſub Iuliano ita pondere diminutus eſt, vt ſextã effecerit vnciæ partem.

Hanc propoſitionem multis ſanè con iecturis, & fortaſſis certis teſtimonijs probare quis poterit, ſi conſideret, proximè conſtitutas concluſiones veras eſſe. Etenim ſub Cæſaribus, qui hos præceſſerunt, aureus quarta fuit vncię pars, ab his verò Imperatoribus, vt ſexta vnciæ pars iudicatur, & expenditur: Igitur conſtat, horum Cæſarum Imperio aureorum pon dus diminutum fuiſſe.

Quod & Georg. Agric. itidem aſſeuerat in d. lib. 2. Idem deducitur ex aureorũ precio habita analogia, & proportione aurei ad argenteos numos: ſicuti proximo paragrapho quarta ratione colligeba mus. quamobrem ſatis certum fit, olim ſub conſulibus, & denique ſub Cæſaribus ante Conſtantinum aureum fuiſſe q uartam vnciæ partem.

† Quarta concluſio: Aureus etiam eo tempore, quo quartam appendit vnciæ partem, dictus eſt ſolidus, tunc primum: cùm Alexander Seuerus Imperator ex aureo tremiſſes, & ſemiſſes percuti iuſſit. Ad huius aſſertionis probationem Aelij Lampridij verbis vtar, qui in Alexandro Seuero ita ſcribit: Vectigalia publica in id contraxit, vt qui decem aureos ſub Helio baldo præſtiterant, tertiam partem aurei præſtarent, hoc eſt, triceſimã partem. Tuncque primùm ſemiſſes aureorum for mati ſunt. tunc etiam cùm ad tertiã partem aurei vectigal decidiſſet, tremiſſes, dicente Alexandro, etiam quartarios futuros, quòd minùs non poſſet: quos quidẽ iam formatos in moneta detinuit expectans, vt ſi vectigal contrahere potuiſſet, & eoſdem ederet. Sed cùm non potuiſſet per publicas neceſſitates, cõflari eos iuſſit, & tremiſſes tãtùm, ſolidoſq; formari, formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atq; ampliùs vſq; ad bilibres quoq;, & centenas, quas Heliogabalus inuenerat, reſolui præcepit, nec in vſu cuiuſquam verſari: atque ex eo his materiæ nomen inditum eſt, cùm diceret, plus largiendi hanc eſſe Imperatori cauſam, ſi cùm multos ſolidos minores dare poſſit, dans decem, vel ampliùs vna forma triginta, & quinquaginta, & centum dare cogeretur.

Hæc Lampridius, à quo libet deducere, aureos, quorũ quilibet appendebat quartã vncię partem, ſolidos ex eo dictos fuiſſe, quòd integri aurei eſſent, nõ ſemiſſes, nec tremiſſes, qui tunc primùm percuſſi fuêre: Semiſſes quidem ex dimidia aurei parte, tremiſſes ex tertia. Sed & ſub Alexandro Seuero, aureum etiam habuiſſe quartam vnciæ partem, conſtat ex proxima concluſione, & ex his, quæ ad eius intellectum adduximus.

Item deducitur ex eodem Lampridio, aureos veteres tunc ex ea ratione ſolidos dici cœptos. Nam & hac dictione iuxta ſignifi-

gnificationem iſtam ante id temporis apud Latinæ linguæ authores rarus fuerat vſus. Aureos verò duarum drachmarum ideò minores ſolidos appellat Lampridius, quòd diſtinguerentur ab his, quos binarios, id eſt, quatuor drachmarum: ternarios ſex drachmarum: quaternarios octo: denarios viginti: Bilibres centũ nonaginta duarum: centenarios ducentarũ drachmarum Heliogabalus cudi fecerat. Sic Vlpian. qui ſub hoc Cæſare Alexãdro floruit, in l. quod vulgò. ff. de Aedi. edic. in l. Si verò. §. Prætor ait. ff. de his, qui deiec. vel effude. Prætorum, & Aedilium vetera edicta referens, pro aureis ſolidos appoſuit, ex eo forſan, quòd etſi eius dictionis nõ fuerit apud veteres frequens vſus, vſi tamẽ ea quandoq; fuerint veteres Prætores, & Aediles: vel ex ea ratiõe, ꝙ Iuriſcõſultus ipſe dictionẽ, tunc in vſum deductam veteri ſubſtituerit: cùm frequẽtior ſit mentio aureorum in ipſis veterũ Prætorum, & Aedilium edictis.

Eadem ratione, & ipſo quidem tempore, quo aureus, ſiue ſolidus ſextã appendebat vncię partẽ, percuſſi fuêre aurei numi ſemiſſes, & tremiſſes. Tremiſſes autem numus aureus tertiam pendebat ſolidi partem, ita, vt ſolidus ex tribus tremiſſibus conſtaret, tremiſſis verò ex octo ſiliquis. Fit mentio de tremiſſibus in l. 3. C. de milit. veſte. & in l. iubemus. C. de erog. mili. anno. lib. 12. & in Nouel. 28. & 29. Sed & de ſolidis aureis Iuſtiniani, & de tremiſſibus expreſſim meminère Gothorum inclyti Reges, qui apud Hiſpanos leges olim tulêre ante Roderici Regis calamitatem: vt patet ex Foro Iuzgo, maximè lib. 7. l. vlti. & lib. 8. tit. 4. contextus etenim Latinus illarum legum ſolidi aurei paſſim meminit, item & tremiſſes numi, eum expendens ad tertiam ſolidi aurei partem.

Extant ſanè leges iſtæ, & nunc eo quidẽ ſermone, atque idiomate, quo fuêre olim ſcriptæ, nempe Latino, & rurſus è regione Hiſpano, quo tunc Gothi vtebantur, quo & nunc paululùm antiquatis nouatiſque dictionibus, vtimur.

Quinta concluſio ex præmiſſis hunc in modum deducitur, Quamuis aureus à ſolido, nec re, nec nomine in effectu differat, nec vſquã ei diſſimilis fuerit numus: tamen hic ſub Conſulibus, & Cæſaribus ferè ad Conſtantinum vſque maior pondere fuit, quàm qui ſub Conſtantino, & ſucceſſoribus fuerit poſteà ſignatus. Hæc ideò probatur, quòd iam dixerimus, aureum, etiam ponderis duarum drachmarum, & qui quartam habet vnciæ partem, dictum eſſe ſolidum. Deinde quia numus hic, qui olim appendebat quartam vnciæ partem, poſteà ſub Conſtantino, & Iuſtiniano ſexta fuit vnciæ pars. Qua ratione nos lib. 1. varia. reſolut. cap. 11. aſſerimus, aureum veterum Iuriſconſultorũ ab aureo Codicis Theodoſiani & Iuſtiniani ex eo differre, quòd aureus ille vetus quarta fuerit vnciæ pars: aureus autem, vel ſolidus Iuſtiniani, & aliorum Cæſarum, qui à Conſtantino imperium obtinuêre, ſextam tantùm appenderit vnciæ partẽ. Atq; ideò rem iſtam obiter tetigiſſe videntur, qui diſcrimẽ hoc hac in controuerſia nõdum conſtituêre.

Supereſt nunc his ſatisfacere rationib. quæ pro contraria ſententia fuêre adductæ. Non enim obſtat text. in d. l. quoties. C. de ſuſcept. præp. & arca. ea ſiquidem conſtitutio edita fuit à Valentiano & Valente Cæſaribus, vt conſtat ex lib. 12. Codicis Theodoſiani tit. 6. quo tempore aureus vel ſolidus iam erat pondere diminutus, maximeq; à veteri diſſimilis, quippe qui ſexta eſſet vnciæ pars. Errãt ergò, qui eam cõſtitutionem Alexandro Seuero, vel Iuſtiniano tribuendã eſſe cenſent. Non igitur quidquam noſtram opinionẽ diuellit, quòd ibidem ſolidus ſexta vnciæ pars cenſeatur: ſicut Iſidorus, & alij ſcripſêre. 4

Secunda ratio ab Antonio Auguſtino collecta ex † l. vnic. C. de colla. æris, li. 10. non admodum vrget, quòd oſtendere conabimur, prius ſtatuentes rationẽ ipſius inductionis, qua vir ille doctiſſimus vtitur. Is etenim exiſtimat, ab eadem conſtitutione libras æris viginti ſolido vno æſtimari, atque ideò ſolidum valere cen-

tum viginti ſeſtertios: cùm quælibet æris libra efficiat viginti quatuor aſſes ſemunciales, ex quibus cōſtituitur valor ſex ſeſtertiorum ad rationem quatuor aſſium pro quolibet ſeſtertio: Vnde deducitur, ſolidum ea lege valuiſſe centum viginti ſeſtertios, & ſic triginta denarios. Hinc ſanè Antonius Auguſt. exiſtimat, ſolidum eius fuiſſe ponderis, cuius fuerit aureus, cùm tanti ſit valoris, imò pluris æſtimetur. Poſſet equidem pluris hæc inductio fieri, ſi vtamur lectione, ſecundū quam d. l. vnic. legitur in C. Theodoſiano lib. 11. titul. 21. l. 2. his equidem verbis.

Arcadius & Honorius, A. A. Hilario.

Aëris precia, quæ à prouincialibus poſtulātur, ita exigi volumus, vt pro viginti quinque libris æris ſolidus à poſſeſſore reddatur. Dat. V. Kalend. Ianuar. Mediolani. Arcad. IIII. & Honorio III. A, A. & Conſſ.

Hinc vides, Lector candide, iuxtà Antonij Auguſtin. rationem, vnum ſolidum aureum æſtimari centum quinquaginta ſeſtertijs, deniq; triginta ſeptē denarijs. Quam æſtimationem maximè iniquā eſſe ſatis cōſtat, ſi legitima proportio auri ad argentum obſeruetur: Idcircò non poſſum ipſe mihi perſuadere, ſolidum aureum tanti vnquam æſtimatum fuiſſe, vt triginta ſeptem argenti denarios valuerit: id etenim nec memini, me alibi legiſſe, nec Budæus, Alciatus, Leonard. Portius, Agricola, ipſeue Antonius Auguſt. tantæ æſtimationis mentionem fecere. Nam & ſi ſolidus, vel aureus quarta fuerit vnciæ pars, ac duas appenderet drachmas, ſi tāti æſtimaretur, eſſe proportio auri ad argentum ad rationem vnius pro decem & octo partibus. Quòd ſi ſolidus conſtituatur ex ſexta vnciæ parte, vt ad d. l. vnic. conſtituendus eſt: profectò eſſet hæc proportio ad rationem vnius portionis auri pro viginti & octo argēti portionibus. Quod adeò abſurdum eſt, vt facilimè refelli queat.

Sed etſi lectionem communem admittamus, quæ vulgò recepta eſt & authoritatem publicā habet, minimè permittā, nec concedam, ex d. l. vni. adnotari, ſolidum vnum valuiſſe tempore illo centum & viginti ſeſtertios, id eſt, triginta denarios. Non enim eſt credendum, aurum eo tempore, quo maiorem habuit æris, aut argenti portionem, quam olim habuerit, pluris tunc, quàm olim æſtimari cùm eius eſſet in Italia penuria. Præſertim hæc æſtimatio admittenda non eſt, vel ex eo, quòd multum diſſimilis ſit, & iniqua proportio auri ad argentum ſic ſanè non verebor aſſerere, ſolidum aureum ſub Arcadio & Honorio Cæſaribus nequaquam tāti fuiſſe valoris, quanti ipſe Ant. Auguſt. inductione diligenti opinatur.

Ipſe verò coniecturis quibuſdam, & his a iuſtitiæ rectitudine deriuatis contēdam, † ſolidum aureum tertia parte veteris aurei diminutum, itidem & tertia æſtimationis, ac precij parte à veteri deficere: qua ratione cùm vetus ille aureus valuerit viginti quinque denarios argenteos, ſolidus Iuſtiniani, & aliorum Cæſarum à Conſtantino, erit æſtimandus denarijs argenteis ferè decem & ſeptem: hæc enim æſtimatio cōgruit proportioni auri ad argentum, quæ eo tempore iuſta cenſebatur, ſicuti nos ſuperiùs tradidimus. Et probatur in l. 1. C. de argenti. pre. libr. 10. vbi libra argenti, quæ cōſtat ex octuaginta quatuor denarijs, quinq; aureis ſolidis æſtimatur. Eandem opinionem probauimus lib. 1. variar. reſolut. cap. 11. quo in loco deduximus Iuſtiniani ſolidum ad hunc, quem modò exponimus, valorem. 5

Cæterùm quod aureus olim habuerit hanc æſtimationem centum ſeſtertiorū, aut viginti quinque denariorum, tradidere Gulielmus Budæus, Alciatus, Georgius Agricola, & alij hanc rem tractantes, nec negat ipſe Antonius Auguſtinus. Sed & hoc manifeſtum fit ex Tranquillo, in Othone & Cornelio Tacito, quorum ſuperiùs meminimus, ad probandam eius ætatis proportionem auri ad argentum. Idē & Leonardus Portius palàm & apertè aſſeuerat. Nam & tot doctiſſimorum virorum ſententia, qua valor aurei conſtitutus

tutus

mitus eſt ad centum ſeſtertios, etiam cùm erat quarta vnciæ pars: omninò euerteretur ex d.l. vnic. ſi Antonij Auguſtini interpretatio foret admittenda, cùm ex ea aureus æſtimandus ſit centum viginti ſeſtertijs numis: & tamen erat tunc aureus ponderis eius, quòd conſtat ex ſexta vnciæ parte: Idcircò ipſe, ni fallor, exiſtimarem, certiùs eſſe, Cæſares ipſos Arcadium & Honorium in tributis exigendis à prouincialibus, quamlibet æris libram minoris æſtimaſſe, quàm ea redacta ad numos æreos publica authoritate percuſſos Romæ æſtimaretur. Idque factum eſt, ac fieri potuit, vt prouinciales minùs grauarentur in exactione tributorum, & inuitarentur ad ſoluendum aurum pro ære, ſi de æris exacta æſtimatione aliquid ea ratione remitteretur. Item quia vilior erat æſtimatio æris in prouincijs, quàm Romæ & in Italia. Ex quibus ſtatutum eſt, vt in tributorum exactione, æriſque collatione ſatis eſſet, pro viginti æris libris aureum ſolidum conferri. Qui quidem ſolidus æſtimationis erat decem, ac ſeptem denariorum: quia ſextam vnciæ partem pendebat: atque ita pro qualibet æris libra ſoluebantur ſeſtertij tres, & ferè dimidius, ſecundum ea, quæ paulò ante adnotauimus.

Huic interpretationi, quam ad d.l. vnic. adduximus, accedit & altera conſtitutio in l.vnic.C.de † argenti precio. lib. 10. qua ſtatutum eſt, in publicis penſitationibus poſſe pro qualibet argenti libra quinque ſolidos aureos ſolui. Et eſt hæc conſtitutio Imperatorum Arcadij & Honorij ad Eutychianum præfectum prætorio, extatque in Codice Theodoſiano libro 13. titul. 2. Nam ſi ſolidus quilibet æſtimaretur ſeſtertijs centum aut centũ viginti, & ſic viginti quinque denarijs aut triginta: vt cenſet Antonius Auguſtinus eſſet profectò iniqua commutatio, & iniurioſa his, qui tributa ſoluere tenentur, cùm pro octuaginta quatuor denarijs, ex quibus argenti conſtat libra, ſoluerent ipſi centum viginti quinque denarios, quos efficiunt quinque aurei ſol di: aut ſanè centum quinquaginta denarios iuxta ipſius Antonij Auguſtini æſtimationem. Quòd ſi ſolidus quilibet conſtans ex ſexta vnciæ parte, æſtimetur, vt æſtimari debet, decem & ſeptem denarijs ferè, tunc planè conſtat, quinque ſolidos efficere octuaginta quatuor denarios, ex quibus libra argenti conficitur. Hæc ergo Cæſarum conſtitutio ita intellecta plurimum iuuat eam æſtimationem, quam nos cõſtituimus ad ſolidum aureum, cuius mentio fit in Codicibus Theodoſiano, & Iuſtinianeo, ex quo, ni fallor, ſecunda ratio tollitur.

Tertia ratio non oberit noſtræ opinioni, ſi exactè conſiderentur concluſiones, quas hoc in §. conſtituimus. Non enim negamus, ſolidum aureum cuius à Iuſtiniano mentio fit, ſextam eſſe vnciæ partem, aureum verò veterem quartam fuiſſe vnciæ partem conſtanter aſſeueramus. Iuſtinianus autem, vt moris eſt apud legislatores, cùm vellet veterum Senatuſconſultorum. Prætorum & Iuriſconſultorum reſponſa lege noua confirmare aut interpretari, monetam, & numos priorum legum, aureos quidem aut ſolidos, ſui temporis numis aureis expoſuit, & ſignificauit, licèt pondere fuerint diminuti. Liberum enim eſt hoc legislatori.

Voluit ſanè Iuſtinianus deinceps pœnas legum antiquarum expendendas eſſe ad rationem numorum, quibus eius principatu Romani vtebantur. Probatur hoc apud eundem Iuſtinianum in §. ſed noſtra. Inſtitutio. de ſucceſſ. liber. vbi agens ipſe Imperator de libertis Centenarijs Papiam legem referens, quæ de centum mille ſeſtertijs loquebatur, eius quantitatem ad centum aureos deducens, ita ſcribit, vt pro mille ſeſtertijs vnus aureus computetur. Non enim voluit Iuſtinianus, mille ſeſtertios vnius aurei tantùm æſtimationem efficere, id quidem falſum eſſet, ſiue accipiamus aureum veteris ponderis, ſiue ſolidum Iuſtiniani, qui eſt ſexta vnciæ pars: ſed veterem

ſum-

ſummam ad minorem deduxit. Vt tandẽ centenarius libertus olim ex lege Papia centum ſeſtertia in bonis habens, hodie dicatur is, qui centum ſolidos habuerit aureos ex Iuſtiniani cõſtitutionibus. Atque ita locum illum Iuſtiniani explicarunt Eguinarius Baro. ibi Budæus libr.2. de aſſe. Alciat.lib.3.diſpunct.cap.9. Antonius Auguſtin.lib.2.emendatio.cap.7. Sic regia Partitarum lex 10.titu.22.part. 4. eũ eſſe cenſet libertum centenarium, qui habeat in bonis centum aureos marauedinos, quos ipſe interpretor numos aureos, noſtra ferè ætate dictos Caſtellanos, & ſimiles aureo ſolido Iuſtiniani, qui ſextam appendit vnciæ partem.

Quarta ratio eodem iure tollitur, ſiquidem leges veteres, quò ad pœnam aureorum veterum reducuntur ad nouos aureos, ſeu ſolidos, qui ſub Iuſtiniano Cęſare expendebantur.

Quinta contrariæ opinionis probatio eandem adſequitur ſolutionem. Nam Iuriſconſultorũ reſponſa intelligenda ſunt de veteribus aureis, quorũ quilibet quartam habuit vnciæ partem. Deciſio verò Iuſtiniani eſt accipienda de ſolidis, & aureis eius temporis, quorum quilibet ſextam appendebat vnciæ partem. Hic tamẽ ex hoc ſequitur, aureum veterẽ, & eum, qui ſub Iuſtiniano percutiebatur, eiuſdẽ ponderis fuiſſe: Siquidem pœnam veterum aureorum, cùm hi non eſſent tunc in vſu, nec eius ponderis percuterentur, trãſtulit Iuſtinian. in aureos, & ſolidos minoris ponderis, qui tunc percutiebantur, & publicè ſignati expendebantur. Sic ſanè nos fatemur tex. in d. §. vltim. Inſti. de pœn. teme. litig. eſſe intelligendum de ſolidis, quorum quilibet ſexta erat vnciæ pars. Nec in libro primo variar. reſoluti. cap. 11. contrarium ſcripſimus: imò nec vſquam mente cogitauimus, quippe qui palàm & apertiſſimè aureum veterem diſtinxerimus à ſolido Iuſtiniani, cuius eſt præcitata deciſio, & Iuſtiniani ſolidum non ſemel ſextam vnciæ partem fecerimus.

Sexta ratio poterat profectò vrgere aliquantulum, ſi in d.c. qui ſubdiaconum, mentio facta fuiſſet de aureis, cùm in lege regia Partitarum eadem deciſio ſermone Hiſpano ſub mentione, & nomine ſolidorum expreſſa fuerit. Etenim tũc probaretur, aureum & ſolidum idem eſſe, & hos numos eiuſdem ponderis fuiſſe. At cùm in d. c. Qui ſubdiaconum. de ſolidis mẽtio fiat: ſicuti & in d.l. regia, nullo quidem modo probatur illic, aureum, & ſolidum eiuſdem ponderis fuiſſe. Præſertim, quia fortaſſis hæc inductio ad aureos non pertinet, nec ad ſolidos Iuſtiniani. Nam ſolidi, quorum in hac ſpecie mẽtentio fit in d.c. qui ſubdiaconum aurei non erant ſed argentei, nec erant tanti va-
loris & precij, quanti † cenſentur ſolidi 7
aurei Iuſtiniani, & aliorum Cæſarum, quorum conſtitutiones referuntur in Codicibus Theodoſiano & Iuſtinianeo. Ad hoc verò probandum ſummè adnotandũ eſt, Gratianum in d. c. qui ſubdiaconum. 17.q.4. decretum illud adſumpſiſſe ex Iuonis Carnotenſis decretorum libro, qui & id deduxerat ex lib.5. capitularium. Sicuti conſtat ex lib.8. Iuonis. tit. de eo qui clericum interfecit.

Liber autem Capitularium, vt & hoc obiter explicemus, cùm à Gratiano ſæpè fiat eius mentio, continebat leges quaſdã à Carolo Magno latas de rebus eccleſiaſticis, vt inquit Franci. Balduinus in prolegomenis, pag. 120. Huius libri ſeriem & rationem diligentiſſimè expendit Carolus Molinæ. in commentarijs ad edictum Regis Gallorum Henrici Secundi, pagin. 5. vbi inquit, ſeipſum librum hunc legiſſe, & Angeſiſum Abbatem quatuor libellos quodam certo ordine diſtinxiſſe ex capitularibus Caroli Magni, Ludouici Pij, & Lotharij, quorum duobus primis leges de rebus eccleſiaſticis refert. Idem ſcribit Rhenanus in adnotatio. ad Tertullianum libro de Corona militis. Hoc ipſum palàm aſſeuerat Trithemius de ſcriptoribus eccleſ. qui teſtatur, hos Angeſiſi libros ſeipſum legiſſe & vidiſſe.

Sed & in hac ſpecie, quam tractamus, Burchardus Vuormatien. epiſc. lib. 6. decre.

ſcre.cap.5.refert ex concilio apud Theodonis villam habito,cap.3. Decretum quoddam, quo miſericors admodũ & benigna cenſetur pœna prædicta per Carolum Magnum in capitularibus ſtatuta, & ideò ea ibidem augetur,vt pro homicidio ſubdiacono Epiſcopo ſoluantur pro compoſitione 400.ſolidi,pro homicidio diaconi 600 ſolidi,pro homicidio presbyteri 900. pro homicidio epiſcopi duo mille,&700.Rurſus idem Burchar.ca.6. adducit decretum Concilij Prouincialis Triburienſ.quo eadem augetur pœna, aut pecunia pro compoſitione ſoluenda Epiſcopo, ſaltem quo ad homicidium presbyteri & Epiſcopi. Nam pro homicidio presbyteri Epiſcopo ſoluendi ſunt mille & ducenti ſolidi. pro homicidio autem Epiſcopi triplex redditur hæc compoſitio, nempè ſoluuntur ter mille & ſexcenti ſolidi.

Hinc ipſe conijcio aliquot rationibus, hos ſolidos non eſſe aureos, nec ſimiles his, quorum meminerit Iuſtinianus. Primùm,quòd annis ferè tercentum poſt Iuſtinianum tam varia Imperij Romani mutatione non eſt admodum veritati conſonum,eoſdem aureos ſolidos percuti publicè,& expendi. Deinde quia in Concilio præcitato apud villam Theodonis miſericors admodum exiſtimatur punitio capitularium Caroli Magni,quæ certè non eſſet, quò ad pecuniariam compoſitionem, ſi ſolidi illi aurei, & veteres cenſerentur, maximè,quia præter aliam iudicij ſecularis punitionem, pecunia in dictis canonibus definita pro compoſitione ſoluitur Epiſcopo, vt homicida ad pœnitentiam & abſolutionem admittatur. qua ex cauſa ſatis grauis eſt pecuniæ definitæ ſolutio, etiamſi de ſolidis argenteis intelligatur.

Et prætereà cùm capitularia Caroli Magni de numis Gallicis & Germanicis ſint intelligenda, non conuenit ratio aureorũ ſolidorum Iuſtiniani apud eas gentes, quæ tunc maxima ex parte ab Imperio Cæſarum, qui Conſtantinopoli ſedem habuerant,ad Francorum Reges & aliot deſciuerant.Sed & in legibus Salicis, quæ apud Francos veteres admodum & antiquę cenſentur,mentio fit ſolidorum, quorum valor & precium ex denarijs æſtimabatur,authore Rhenano lib.2. rerum Germanicarum:quo in loco diſtinguitur ſolidus duodecim denariorum à ſolido quadraginta denariorum. Ex Gallicis autem numis ſolidos ipſe Turonicos, aut Turonenſes memini me expendiſſe apud Budæum lib.5.de Aſſe,hac habita ratione, vt quilibet ſolidus Turonenſis, qui ex argento & ære miſtis,vt conijcio,percuſus eſt,valeat 12.denarios Turonenſes.

Septem autem ſolidi Turonenſes à Budæo æſtimantur didrachmo veteri: & ſic duobus argenteis denarijs Romanorum, quia Budæus denarium & drachmam idẽ eſſe ſemper cenſuit. Hic igitur ſolidus Turonenſis æſtimari poterit apud nos tertia vnius argentei numi Regalis parte,deniq; paulò minus,nempè ex eo,quod iuxtà Budæi ſententiam ſeptem hi ſolidi efficiant apud Gallos æſtimationem duarũ drachmarum,quæ apud nos conſtant ex duobus iuſtiſſimi ponderis argenteis,quibus aurifices & fabri argentarij vtuntur ad pondus, quorum quilibet aliqua ex parte eſt maior numo argenteo regali, quem in cõmutationibus expendimus.Vnde perpendere licebit, quemlibet ex ijs ſolidis Turonenſibus valere noſtros æreos vulgares marauedinos decem.Denarius verò Turonenſis minoris valoris eſt, quam noſter hic numus æreus, marauedinus vulgò dictus.

Quamobrem poterit non temerè ad hos ſolidos Turonenſes deduci deciſio à Gratiano ex capitularibus tradita in d. c.qui ſubdiaconum. Forſan & ad eoſdem referenda eſt compoſitio,quæ ſolutis certis ſolidis iniungitur in c. cùm deuotiſſimam.12.quæſt.2. Ex epiſtola Gregorij Papæ 33.lib.4. ad Conſtantiam Reginam Galliæ.Cuius item meminit Burchard. lib.11. c.2. Percuſi etiam olim fuere Turonis numi argentei, dicti Turonenſes argentei, quorum mentio fit in Clem. 2. de magiſtr. ad conſtituendum modum expenſarum, & ſumptuum,qui fieri ſolebant in dignitate

te doctorali ſuſcipienda. Hi numi variè quidem ab interpretibus æſtimantur: ſed extrauag. prima de ſenſibus inter communes, §. porrò, ita examinantur, vt duodecim argentei Turonenſes efficiant florenum Florentinum aureum. Hic tamen florenus Florentinus aureus maior videtur octaua ex parte floreno Aragonio ex l. 62.
8 Henrici regis II. Tauri ſtatuta æra 1407. At florenus Aragonius octo ferè valet argenteos numos regales Caſtellanos. Ex quo, & ex his, quæ ſimul tradidere Bartol. in l. Paulus, ff. de ſolut. colum. 1. & Alciat. lib. 3. diſpunct. cap. 9. poterit florenus prædictus Florentinus nouem argenteis numis Regalibus Caſtellanis æſtimari. Sic ſanè argenteus Turonenſis, cuius mentio fit in d. clem. 2. erit minor ferè quarta ex parte numo argenteo regali Caſtellano, qui drachmam argenti appendit: Qua ratione vndecim fermè argentei Turonenſes efficiunt vnam argenti integram vnciam: & & ideò quilibet Turonenſis argenteus æſtimabitur viginti quinque noſtris æreis marauedinis. Idcircò Panormitanus in d. Clementi. 2. tria millia Turonenſium argenteorum, de quibus illic traditur, ad ducentos & quinquaginta florenos de Camera deducit, exiſtimans, hanc eſſe veram illorum æſtimationem. Quam ob rem iuxtà illam conſtitutionem nemo poterit in doctorali gradu & honore adipiſcendo expendere vltrà ducentos ſimplices aureos, & ducatos Caſtellæ, quorum quilibet vndecim numis argenteis regalibus æſtimatur.

Quòd ſi quis ſolidos capitularium Caroli Magni, de quibus in d. c. qui ſubdiaconum. interpretari velit argenteos Turonenſes, non admodum refragabor. Nam & tunc ſatis ſufficiens erit compoſitio.

Solidi autem quorum mentio fit in c. vltim. de rerum permut. non ſunt ad ſolidos Iuſtiniani, nec ad aureos veterum Romanorum referendi, ſed ad ſolidos Vngaricos argenteos, vt opinor, qui percuſſi fuere regis Vngariæ authoritate: & ideò in d. c. vltim. ſolidi regales dicuntur, vt inde non temerè opinemur, eos numos nō eſſe veteres Romanorum, nec Imperatorū authoritate, imò regia fuiſſe percuſos.

De his ſolidis, qui referuntur in c. cōquerente, de offic. ordin. maior eſt dubitatio. Siquidem glo. in c. placuit. 10. q. 3. ſcribit, ſolidos illos pares eſſe, & ſimiles aureis, & ſolidis Iuſtiniani. Quod mihi multis ex cauſis placet.

Primò, quia Bracharenſe concilium ſecundum, in quo ſtatuitur, Epiſcopos nomine cathedratici non poſſe exigere vltrà duos ſolidos à qualibet eccleſia, c. placuit modò citatum. celebratum fuit ſub Rege Sueuorum Theodemiro, & rege Gothorum Athanagildo, an. Domini D. LXIIII. vt conſtat ex Iſidoro in hiſtoria Sueuorum & Gothorum: vt interim & obiter admoneā Lectorem in lib. Conciliorum, qui vulgò circumfertur, tempus celebrati huius concilij Bracharenſis vitio erratum eſſe: Eſt enim inibi ita ſcriptum. Anno ſecundo Regis Ariamiri Aera. DCX. ſub Honorio Papa I. Eſt enim ita legendum: Anno Secundo Regis Theodomiri Aera DCII. ſub Ioanne Papa Tertio. Cuius rei teſtis eſt D. Iſidorus, iſque maximę authoritatis author illis temporibus proximus, qui in hiſtoria Sueuorum ſcribit, Theodomirū cœpiſſe regnare anno Domini DLXIII. Et cum eius Regis ſecundo anno congregatum fuerit hoc Bracharenſe Cōcilium ſecundum, apparet, eius certum tempus tribuendum eſſe anno Domini DLXIIII. Aeræ. DCII. quo tempore ſummum Pontificatum obtinebat Ioannes III. Nam Honorius electus eſt multò poſt anno quidē Domini DCXXII. Hoc autem Bracharēſe Cōcilium iuxtà hāc rationem planè contigit Iuſtiniani Cæſaris ætate: & ideò mirū non eſt, quòd ad eius numos, id eſt, ad ſolidos aureos referatur.

Secundò, quia hæc eadem deciſio de duob. ſolidis ab Epiſcopo exigendis pro iure cathedratici traditur à Gratiano in c. inter cætera, 10. quæſt. 3. Ex Concilio Toletano quarto, ſeu potius ex Concilio Toletano ſeptimo, cap. 4. vt admonuit Antonius Demochares, quod concilium celebratum eſt anno Domini DCXLVI. quo tempo-

tempore,ac poſteà Reges Gothorum vtebantur proprijs in legibus & conſtitutionib.ſolido aureo Romanorum, quemadmodum iam ſemel admonuimus,& modò iterum admonemus ex Foro Iuzgo libr.7. cap.vlt.& lib.8.tit.4.

Tertiò ex eo in hanc acceſſimus ſententiam, quòd ſub Iuſtiniano Pelagius Papa primus paulò ante hoc Bracharenſe Concilium ſtatuerat, duos tantùm ſolidos exigendos eſſe ab Epiſcopo iure cathedratici: vt apparet ex c.illud.& c.vltim.10.quæſtione.3. De quo eſt ſanè conſtituendum, eum intellexiſſe de ſolidis aureis, quibus eo tempore Romani, apud quos ſummum agebat Pontificem,vtebantur, & de quib. leges tunc latæ, ab Imperatorib. erant intelligendæ. Quod non latuit virum illum doctiſſimum Martinum Bracharenſem Epiſcopum, qui huic præfuit ſecundo Bracharacenſi Concilio, quique à Pelagij Papæ decreto canonem Concilij deduxit.

Septima ratio ad leges Fori Caſtellani pertinet, quarum authoritas pendet ab vſu & praxi, iuxtà quam varia ſemper fuit in hoc regno ſolidorum æſtimatio. Sed & apud leges iſtas hac in ſpecie nihil aliud legimus, quàm quòd pœna legibus Romanorum ſtatuta ſub aureorum mentione, ſit item repetita ſub eadem ſolidorum quantitate: quod & Iuſtinianus fecit, & fecere viri illi doctiſſimi, qui Partitarum leges Alfonſi decimi iuſſu & authoritate concinnarunt. Nec tamen id opinioni Budæi refragatur, quemadmodum ſuperiùs adnotauimus,& ſtatim repetemus. Præſertim,quia regia lex Partitarum 12. titul.9. parte ſeptima, dum leges illas de ſepulchro violato refert, non appellauit aureos Iuriſconſultorum ſolidos,ſed marauedinos aureos,lex autem 14.titu.13. parte 1. ſtatuit, non minoris æſtimandam iniuriam ſepulchri violati, quàm centum marchis,cum de centum aureis hoc ipſum dixerit lex 3.ff.de ſepulchro violato.& d.l. 12.titul.9. parte 7. quod diſcutere conabimur inferiùs.

Octauæ rationi reſponſurus illud profectò præfabor, me multum in qualibet dubia concertatione Accurſ.Bart.Bald.& huiuſce claſſis authoribus tribuere, quoties de perſcrutando vero Iuriſconſultorum ſenſu,aut de cognitione earum dictionum,quæ huius noſtræ profeſſionis propriæ & peculiares cenſentur, agendum ſit. At vbi de veterum Latinarum dictionum interpretatione tractetur, exiſtimo non ita certam eſſe eorum authoritatem. Temporis ſiquidem vitium fuit, non ita propriè ab his authoribus aliquot Latinæ linguæ dictiones acceptas fuiſſe. Idcircò cùm hac in parte tractemus de veterum numiſmatum pondere & æſtimatione, potius credendum erit Græcæ & Latinæ linguæ eius temporis vetuſtiſſimis ſcriptoribus,& noſtræ ætatis hominibus, qui magno cum labore collatis veteribus numis, qui rem iſtam diligentiſſimè explicarunt. Quòd ſi quis de verborum ſignificatione credendum omninò Accurſio,Barto. & alijs cenſuerit, planè percipiet ex Budæo, Alciato,Nebricenſi, Antonio Auguſti. & his ſimilibus, quòd paſſim errores illi neceſſe ſit probet,& admittat. Quis enim,vt interim alia omittamus, credet Accurſio? qui in l.vnic.C.de argenti precio,libr.10. quinos ſolidos aureos in collatione pro † ſingulis argenti libris ſoluendos decem interpretatur,maximo & ferè puerili errore ad intellectum ipſius conſtitutionis plurimum conducente,cum illic quinque potius ſolidi fuerint intelligendi. 10

In eundem errorem labuntur ipſe Accurſ.in l.nam & ſi fur.§.vlt.ff.ſi cert.petat. in l.ſi ita ſtipulatus fuero, ſi Titius,in princip.ff.de verbo.oblig.in l.vt agendi. C.de cuiſu publico in l.qui textrini. C. de murilegulis.lib.11.in l.ſciendum.ff.de leg.Idẽ Accurſ.in procem.Digeſt. verb. denariũ. & in l. ſtipulatio iſta. §. eum qui ita. ff. de verborum obligatione. Albericus & Iaſon in l.vltim.ff.de in ius vocand. Bartolus in dicto §.eum qui ita.quo in loco ſcribit, etiam in legibus pœnalibus dena viginti ſignificare: quod adeò manifeſtum eſſe cenſet, vt nulla indigeat benigniori interpretatione. Sic ſanè Bartol. lege

lata, vt bini digiti amputentur, falſi crimẽ cõmittenti, facilimè iudicaret, quatuor digitos illi fore amputandos. Qua ratione ob errorem grauiſſimum in re ferè elemẽtaria, quis contra legem duos amitteret digitos? Quis item obſecro ferat? hac in re præiudicium facere opinionem Accur. in l. vnica. C. de imponend. lucra. deſcript. quem illic perperam Pyrrhus ſequitur, dum ſiliquam ſolidum interpretatur: cum ſiliqua ſit ſolidi viceſima quarta pars: ſicuti ex adnotatis ſuperius deducitur, atque in ſpecie probant Budæus libr. 5. de Aſſe. Idem in l. qua vulgò, ff. de ædil. edict. Alciat. in l. frumenta, ff. de verb. ſignif. Anton. Auguſt. lib. 2. emendat. ca. 8. & c. 9. Georgius Agricola libro quinto de ponderibus.

Etenim cum ſolidus habeat drachmam vnam, & ſcrupulum, planè conſtat, ſiliquam, quæ eſt ſexta ſcrupuli pars, eſſe viceſimam quartam ſolidi partem. Nam & drachma decem & octo ſiliquas appendit, & ſic tria ſcrupula. Idem explicat Carolus Molin. de contractibus. quæſti. 1. nu. 64. & 68. hoc ipſum & Iſidorus ſcripſit, cuius mentionem fecit idem Accurſi. in authen. nullum credito. agrico. collat. 5. verbo, Solidum. vt hinc magis miremur, viſo eo authore, Accurſium toties hallucinatũ fuiſſe. Ex quibus itidem intelliges, quanti ſit æſtimanda ſiliqua aurea in authen. Sed hodie. C. de epiſc. & cler. & in authent. de ſanctiſſimis Epiſcopis. §. Sportularum. erit equidem viceſima quarta pars aurei numi Caſtellani, cuius ſpeciali hoc nomine ſuperius meminimus: atque ideò ſiliqua numus aureus ęſtimabatur noſtris viginti æreis marauedinis. Hæc longius adduximus, quam ab initio conſtitueramus, vt admoneremus, numiſmatum, & veterum Latinarum dictionum interpretationem non ab Accurſio, & eius adſeclis, ſed ab alijs probatiſsimis authoribus petendam eſſe. Cui rei & negotio egregiam dedere operam, quò ad iuris ciuilis libros, Guilielm. Budæus, Alciatus, Zaſius, & noſter Nebriſſenſis, & Antonius Auguſtinus, atque alij plærique.

Nona ratio facilimè tollitur: ſiquidẽ viri illi doctiſſimi, qui Partitarum leges edidere, ſequuti Iuſtinianum, eiuſque cõſtitutiones, quibus ſolidus ſexta vnciæ pars cenſetur, omnes veteres aureos abſque vllo diſcrimine pares fuiſſe ſolidis Iuſtiniani exiſtimârunt. Atque ideò veteres leges, & Iuriſconſultorum reſponſa, quibus mentio aureorum facta eſt, ad monetam deduxere eandem, nempè ad aureos marauedinos. Vnde non magis obſtant Partitarum leges, quàm Iuſtiniani reſponſa. Nam etiamſi conditores legum regiarũ notam habuiſſent diſtinctionem veterum aureorum ab his, quorum meminit Iuſtinianus: attamen videntur veteres aureos in huius regni numos itidem aureos tunc vſui publico percuſos commutaſſe: quem admodum fecit ipſe Iuſtinianus. Quòd ſi viri illi eruditiſſimi opinati ſunt, eiuſdem ponderis fuiſſe veteres aureos & Iuſtiniani ſolidos, ſeruabimus in hoc regno eorũ ſententiam regia authoritate diffinitam in iudicijs, & alijs actionib. non tamen inde certum erit, aureum veterem ſextam, vt Iuſtiniani ſolidum, fuiſſe vnciæ partẽ. Cùm harum legum authoritas extrà Caſtellæ Regnum minimè ſit admittenda, nec ex ea iure poſſimus Budæum, Portium, Alciatum, & Agricolam conuincere.

Non tamen prætermittam in hoc ipſo libello aliam regiarum legum interpretationem, quantùm ad numiſmatum æſtimationem diſtinctius tradere, quippè qui videam, operæ precium me facturum, ſi huic negotio operam qualemcunque pręſtiterim: vel in hoc, vt doctiores anſam hinc capiant, rem iſtam non admodum vulgò cognitam in publicam vtilitatem diligentius tradendi & examinandi. Igitur oportet Iuriſconſultorum veterum reſponſa, & Iuſtiniani Conſtitutiones, aliorumque Cæſarum, conſtituta ratione temporum omninò diſtinguere ad propriam, ac veram aureorum & ſolidorum æſtimationem. Sic Budæus libr. 5. de Aſſe, hanc aureorum & ſolidorum differentiam teſtatur, ſe deprehendiſſe appen-

appenſis aureis numiſmatis Cæſarum ab Auguſto Octauiano ad Commodum, & Mamæam Alexandri Seueri matrem, quæ quartam appendebant vnciæ partem: rurſus aureis numis Conſtantini Magni, Iuliani Magnentij, & Iuſtiniani, quorum pondus ſextam efficiebat vnciæ partem.

11 De aureis item ſolidis mentio fit in ſacra ſcriptura. primo Paralipomenon, cap. 29. Polliciti ſunt itaque principes familiarum, & proceres tribuum Iſrael, Tribuni quoque & Centuriones, dederuntq́; in opera domus Domini auri taléta quinque millia, & ſolidos decem millia de eadem re tractans Ioſephus libro 7. antiq. cap. 15. inquit, Oblata ſunt auri quidem talenta quinque millia, & ſtateres decem millia. Etenim qui ſolidi in ſacris Biblijs dicuntur, à Ioſepho ſtateres appellantur, vt planè intelligamus, ſolidos iſtos aureos fuiſſe quatuor drachmarum, nempè ſiclos Hebræos ſanctuarij, de quibus ſuperiùs in cap. 2. latiorem mentioné fecimus. Nam licèt Atticus ſtater didrachmus fuerit: frequentiùs tamen ſtater non tam numus eſt, quàm pondus quatuor drachmarum, quod ex Cleopatra, Epiphanio, Hieronymo, & Heſychio adnotauit Georg. Agricola libr. 2. de externis ponderibus. Idem probat Budæ. lib. 4. & 5. de Aſſe.

Solidus igitur hic ſacrorum Bibliorum erit quatuor drachmarũ, & idem qui ab Hebræis ſiclus dicitur: Atque ideo ſtater hic ſeu ſolidus aureus appendit noſtros quatuor aureos drachmales ferè, quos *Ducados ſenzillos* dicimus. Stater verò & argenteus & aureus fuit: cùm certum pondus, & ſæpè eius ponderis numũ ſignificet. Erat & olim aureus numus ſtater Cræſius dictus, cuius pondus par erat

12 numo aureo, & ſtateri Darico, quem duas drachmas habuiſſe, ſuperiùs oſtendimus. Cræſius igitur aureus duarum drachmarum Atticarum pondus habuit, ſicuti ex Ariſtophanis interprete probat Georgius Agricola libr. 2. de pondere monet. Qua ratione Cræſius hic par erit aureó veteri Romanorum, & aureo noſtro duplo: qué vulgus *Doplon* appellat.

Stater item Cyricenus aureus numus erat, qui valebat viginti octo drachmas Atticas argenteas, vt apparet ex Demoſthenis oratione ad Phormionem: idcirco habita proportione auri ad argẽtum probari videtur, aureum iſtum appendiſſe duas drachmas, & dimidiam, ac fortaſſe plus ad rationem vnius drachmę auri pro decem argẽti, quod ferè Budæus, & Agricola fatentur. Eiuſdem ferè ponderis erãt aurei, ſiue ſtateres Macedonici, et Regum, qui Alexandro Magno ſucceſſerunt, vt idẽ Agricola cenſet libr. 2. de pondere monetarum. Budæus tamen lib. 5. de Aſſe, teſtatur, ſe vidiſſe numum aureum Lyſimachi Regis, quem non potuit appendere, & tamen ſuſpicatur, cum quatuor drachmarum pondus habuiſſe.

Illud ſanè prætermittendum non eſt, quandque aureum ſtaterem quoad pondus quatuor drachmarum, dictũ eſſe eiuſdem ponderis numiſma. Quin & Minæ, hoc eſt libræ pondus, dictum fuiſſe ſtaterem, ſcribit Iulius Pollux de rerum vocabulis, vt quidam interpretantur. Ipſe verò cenſeo, minam & libræ, & numi nomẽ fuiſſe, atque ideo apud Pollucem, mina, vt numus, ſtater dicitur: quod Ludouic. Cælius adnotauit lib. 6. lectio. antiq. cap. 1. Qua ratione ſtater aureus minam æquabat, & vterque numus erat. Sic & Ioſeph' lib. 2. antiq. cap. 3. argenteos numos, quorum mentio fit Geneſ. cap. 37. minas appellat, intelligens, vt opinor, ſtateres argenteos quatuor drachmarum, & ſic ſanctuarij ſiclos Hebræos.

THEMA CAP. IIII.

Quanam ratione ſit examinanda libra in iure.

SVMMARIA.

Argenti libra qualiter intelligatur.

2 *Auri libra, quonam modo æſtimetur in iure.*

3 *Libra quandoq; non pondus, ſed numus eſt.*

4 *Seſtertium generis neutrius expenditur, aliquotq; loquendi modi traduntur.*

5 *Talenta varia examinantur ad rationem valoris & ponderis.*

CAPVT IIII.

QVandoque legibus auri, vel argenti libra iure mulctæ indicitur, aut ratione pœnæ ob crimen aliquod exponitur, quod paſſim conſtat, & ideo oportet inquirere, qualiter ſit in hiſce legibus libra æſtimanda & expendenda. Etenim vbi libra, vt pondus auri, vel argenti indicitur, erit referenda in tot ar-
1 genteos denarios, vel aureos numos, quot Romana lege, regia, vel prouinciali ex duodecim vncijs auri, vel argenti percutiuntur. Quæ quidem ratio facilimè haberi poterit ex his, quæ hoc in tractatu tradidimus: ſic ſanè eſt interpretanda deciſio l.2.C.de epiſcop.audi.l.ab executione.C. quorum appellat. non recip. quibus equidem legibus temerè appellanti pœna imponitur quinquaginta librarum argenti, & quandoque centum indicta eſt, l.ciuitas.C.de officio rector. prouinciæ.

Argenti enim libra quælibet duodecim vnciarum æſtimatur nonaginta ſex numis argenteis regalibus iuſtiſſimi ponderis, nempè drachmalibus: aut centum ex his, qui publica, & regia percuſſi authoritate in commutationibꝰ expenduntur. quemadmodum ex cap.2. deduci facilimè poterit. Eodem pacto eſt accipienda pœna triginta librarum argenti, quæ ſacrilegis infertur in c.quiſquis,17.quæſt.4. Ex Ioanne Papa VIII. & Iuone Carnutenſi lib.2. titul.de ſacrilegio. Quamuis in hac ſpecie, quia hæc pœna indicitur ex argento puriſſimo, quod vulgò Plata acendrada dicimus, maior erit æſtimatio facienda cuiuſlibet argentei numi: cùm hi numi, quibus vtimur in commutationibus, etiam ſi argentei ſint, habent tamen aliquam æris partem admiſtam. Ex his, etiam conſtat interpretatio, l. properandum. §. ſin autem vtraque.C.de iudic. & l.vnic.C.de ratio.oper.publico.quibus conſtitutionibus pœna infligitur librarum auri certo quodam diſtincto numero.

† Eſt enim quælibet libra ex his referenda in ſeptuaginta duos ſolidos, ſeu aureos numos Iuſtiniani, vel quadraginta octo aureos veteres Romanorum: aut duplos aureos in his regnis ſignatos authoritate Regum Catholicorum Fernandi, & Eliſabeth. Hoc ipſum notandum eſt ad l. ſi quis ſepulchrum. C. de ſepulchro violat. Quandoque libra non pondus, ſed numus eſt, qui hoc nomine cenſetur: aut ſanè hoc libræ nomine paucorum numiſmatum numerus ſignificauit. Quod Budæus explicat libro quarto de aſſe. Ex quo refert Carolus Molinæ. de contractibus, quæſt.100.nume.781. Circa tempora Iuſtiniani libram ſtaterem fuiſſe aureum non magni ponderis: atque inde deducit, etiam olim libram fuiſſe numeralem longè minorem iuſta & ponderali duodecim vnciarum. Quod inde forſan procedit, quia Iulio Polluce authore, cuius in c. præcedenti meminimus, ſtater aureus, mina dictus ſit: minam autem Græcam dictionem plerique libram latinè interpretantur: tametſi ad exactam libræ, & minæ rationem diſcrimen ſit inter hæc duo pondera conſtituendum: ſicut probat Georgius Agricola lib.de ponderibus, & menſuris.

Quamobrem ſtater pondus quatuor drachmarum libra dici potuit, & ea ratione numerus quatuor drachmarum auri, & numus item aureus quatuor drachmarum dici potuit tunc libra numeralis. Quod mihi admodum arridet ad pleraſq; Iuſtinianei Codicis leges intelligendas: præſertim vbi pœna grauiſſima videri poteſt, ſi auri libra ad rationem duodecim vnciarum indicetur. Hinc denique exiſtimat Carolus l. vltim. C. de cupreſſis, libr. 11. non de libra auri ponderali, & ſic duodecim vnciarum, ſed de libra auri numerali, aut numaria fore intelligendam. Statutum enim eſt in d.l. vlti. Quod plantanti ſingulas nouellas cupreſſi luco Daphnenſi,

nenſi, vel littori Antiocheno, dentur ſingulæ auri libræ, qui verò vel vnam cupreſſum è ſylua tulerit, in pœnam quinquaginta libras auri ſoluat. Nam ſi auri libra illa ponderalis intelligatur quæ ſeptuaginta duos ſolidos aureos appendit, nulla eſſet nec precij, nec pœnę proportio: qua ratione videtur, non eſſe hanc conſtitutionem intelligendam de libra ponderali, ſed de numerali, vel numaria: quamuis incertum nobis ſit, quanti hæc fuerit precij, vel æſtimationis: ſiquidem quod de libra auri quatuor drachmarum diximus, non eſt ita certum, niſi eam ſententiam ad libram quis retulerit, quam explicuimus in vltimis præcedentis capitis verbis.

Id equidem admonemus obſeruandũ eſſe ad plures leges iuris ciuilis, quarum aliquot in initio huius capitis tradidim⁹, item & ad l. addictos. C. de epiſcop. audien. Sunt tamen qui in d. l. vltimo. C. de cupreſſis. non quinquaginta libras, ſed quinque libras auri legant. idque magis conuenit, l. 1. C. eod. titu. atque ita in Codice Gregorij Haloandri legitur. Apud Gallos in vſu eſt, & à quinquaginta annis in vſu fuiſſe legitur libra numaria, quæ valet viginti ſolidos Turonenſes, quorum quilibet valet duodecim denarios Turonenſis, vt ſcribit Carol. Molinæ. in d. quæſtio. 100. num. 781. Septem autem ſolidi Turonenſes didrachmum efficiunt, vt ex Budæo explicuimus in c. præcedenti. §. vlti. nu. 7. atque ideo hæc libra numaria, quæ valet viginti ſolidos Turonenſes, valebit ſex Regales numos argēteos, quos Drachmales eſſe apud nos probauimus in c. 2. aut paulò plus propter ponderis diminutionem. Andræas item Alciatus lib. 3. diſpunctio. cap. 9. alterius Italicæ libræ numeralis meminit, quæ noſtris conuenit centum æreis marauedinis: ſcribit etenim, ſeſtertium neutrius generis valere centum libras monetæ Bononienſis, aut Italicæ. Hoc autem ſeſtertium valet, & iuxta propriam eius æſtimationem continet mille numos ſeſtertios, vel ducentos, ac quinquaginta denarios. Vnde prædicta libra valet duos denarios et dimidium, ſic ſanè decem numos ſeſtertios.

Habent & Valentini in Hiſpania Tarraconenſi ſuam numariam, & numeralem libram, qua paſſim vtuntur. Quæ quidem libra valet viginti ſolidos itidem Valentinos, quorum quilibet valet decem & octo æreos noſtros marauedinos. Idcirco valet hæc libra decem Regales numos argenteos, quibus modò vtimur, & viginti æreos marauedinos. Poteritque libra iſta æſtimari decem argenteis drachmis, & dimidia. Cæterùm quod modò diximus ſeſtertium neutro genere valere mille ſeſtertios numos, probatur à Guilielmo Budæo aliquot authoritatib⁹ libro 1. de aſſe: eiuſdem ſententiæ ſunt Leonardus Porti. lib. 1. de Seſtertio. & Alcia. lib. 3. Diſpunct. cap. 9. & libr. 5. Parerg. cap. 27. Quamobrem ſeſtertium neutrius generis valet, ac appendit ducentos quinquaginta denarios argenteos Romanos: atque ideo apud nos æſtimabit decem millibus aureorum marauedinorum, ſeu quadrãtum, quibus vtimur. Erit autem ponderis marcharum quatuor, & dimidiæ, atque inſuper vnciæ dimidiæ.

Sed Georgius Agricola libr. 2. de pondere, & temperat. moneta. exiſtimat, ſeſtertium neutrius generis non differre à ſeſtertio maſculini generis, atque ideo ſeſtertia eiuſdem valoris eſſe cenſet, cuius ſunt & ſeſtertij, vt planè ſecundùm hanc opinionem ſeſtertium fuerit quarta vnius denarij pars. Et profectò is author iure videtur diſſentire à Budæo, dum is cenſet, ſeſtertium ita dictum eſſe genere neutro, quod duas efficiat argenti libras, & dimidiam, nempè ducentos, ac quinquaginta argenteos denarios. Nam libra non conſtat ex centum denarijs, nec adhuc ex centum drachmis: quemadmodum ipſe Agricola diligentiſſimè omnium oſtendit libro quarto de ponderibus Romanis, niſi quis velit deductionem Budęi probare ab ea opinione, quæ denarium ferè drachmæ ęqualem facit, ac deinde libram centum drachmis conſtare: quæ quidem ſententia defendi nequit, ſi rem exactè ad propriam rationem, & verum pondus

pondus deducamus. Quòd ſi res iſta ſit ad pondera non ita exactè æqualia referenda, poterit ipſa Budæi deductio admitti, aut tandem aſſeuerabimus, ſeſtertium ita dictum fuiſſe, quòd cõſtet ex ducentis denarijs, & dimidia alterius centenarij parte: quaſi habeat duos centenarios numeros, & dimidium.

Sed & his omiſſis nos potius admittimus diſcrimen à Budęo traditum inter ſeſtertia, & ſeſtertios, vt tandem ſeſtertium generis neutrius mille ſeſtertios, aut mille numos complectatur argenteos, quorum quemlibet ad valorem decem marauedinorum ſuperiùs conſtituimus. Hæc verò æſtimatio cõſtat ex multis veterum authorum locis, quorum aliquot hoc in loco ſubijciam. Nam apud Ciceronem actione 3. in Verrem, ducenta quinquaginta ſeſtertia dicuntur ſemel, quę paulò antè ſignificata fuerant ducentis quinquaginta millibus ſeſtertiorum. Repentè, inquit, recitatur vno nomine ſeſtertiûm ducenta quinquaginta millia iuſſu prætoris data. de eadem pecunia reddita à Verre paulò poſt loquutus inquit: numerantur illa ducenta quinquaginta ſeſtertia Syracuſanis. Ad hoc ipſum & Tranquillus in Othone inquit, Ante paucos dies pro impetrata diſpenſatione ſeruo Cæſaris decies ſeſtertiûm excuſſerat. Hoc ſubſidium tanti cepti fuit, ac primò quinque ſpeculatoribus commiſſa res eſt, deinde decem alijs, quos ſinguli binos produxerant: omnibus dena ſeſtertia repræſentata, & quinquaginta promiſſa: per hos ſolicitati reliqui. Hæc Trãquillus. Idem manifeſtum fit ex Plinio, & Macrobio. Nam Aſinium Celerem Mullum piſcem ſeſter tijs octo emiſſe, ſcribunt quidam, cùm Plinius lib.9. cap.17. memoriæ tradiderit, Aſinium Mullum emiſſe octo millibus numûm, & de eodem Macrob. lib.3. Saturnaliorum, cap.16. teſtatur, Mullum emiſſe ſeptem milibus numûm, audi tandem de Criſpino Iuuenalem, Satyr.4.

Mullum ſex millibus emit,
Aequantem ſanè paribus ſeſtertia libris.

Etenim Mullus ſex millibus emptus numis, & ſic ſeſtertijs maſculini generis, pendebat libras ſex pro numero ſeſtertiorum generis neutrius, quibus emptus fuerat. Et apud eundem Iuuenalem Satyr.1. ſatis apparet, ſeſtertium generis neutrius multò pluris eſſe ęſtimandum, quàm ſeſtertius numus æſtimetur. Alioqui ridiculus eſſet tantus Poetæ conatus, qui aleam maximoperè vituperat, ac reprehẽdit ex eo, quòd pecuniæ maxima quãtitas in ea perdatur, ita enim inquit.

Et quando vberior vitiorum copia? Quando
Maior auaritiæ patuit ſinus? Alea quando
Hos animos? Neq; enim loculis comitãtibus itur
Ad caſum tabulæ, poſita ſed luditur arca.
Prælia quanta illic diſpenſatore videbis
Armigero: ſimplex ne furor ſeſtertia centum
Perdere, et horrenti tunicã non reddere ſeruo?

Quòd ſi vt opinatur Agricola, ſeſtertium generis neutrius quarta eſſet, vt ſeſtertius, denarij pars, furor hic ludentis poſita arca, nec tunicam ſeruo reddẽtis ad viginti quinque referendus eſt denarios argenteos, quos vel quilibet loculus caperet, quorumque ſumma eſt adeò modica, vt ſolus hic Iuuenalis locus conuincat Agricolæ ſententiam. Præſertim quia ipſe multa authorum loca mendũ habere cenſeat, quæ noſtram hanc rationem potiſſimùm adiuuant: cùm & notã ſeſtertij cum nomine numerali diſtributiuo aliter interpretetur, quàm ſit conſonum congruæ interpretationi. Sic enim H--S. deni: ab eo decem ſeſtertij intelliguntur: at ſeſtertium dena millia ex hiſce notis H--S. dena: intellexit: multaque adducit teſtimonia ex Cicerone, Plinio, & Suetonio, apud quos nos ſeſtertia interpretamur: non ſeſtertiûm in genitiuo caſu pluralis numeri. Sic Tranquillus in Caligula. Compererat Prouincialem locupletem ducenta H-S. numeraſſe vocatoribus. Ducenta enim ſeſtertia interpretamur. Item apud Plinium lib.29. cap.1. Dum is ſcribit multos prætereo medicos, celeberrimoſque ex his Caſſios, Carpitanos, Aruntios, Albutios, Rubrios. CCL. H--S. annua mercede is fuê-

his fuêre apud Principes: intelligim⁹ ducenta quinquaginta ſeſtertia. Sic denique apud Tacit. Annalium lib.2. qui ita ſcribit: daturum liberis eius ducena H-S. ſingulis, qui ſexus virilis eſſent. Ducena ſeſtertia, non ducena ſeſtertiûm accipimus, etiam refragante Agricola, qui in æſtimatione conſtituenda omnibus his ſummis non diſſentit à nobis, cùm & ſi intellexerit ducena ſeſtertiûm: nihilominùs interpretatur bis centum mille ſeſtertios, qui efficiunt ducena generis neutrius ſeſtertia: quam ſummam & nos admittimus.

Fit igitur vt ſeſtertium generis neutrius valeat mille ſeſtertios generis maſculini, quod & Antonius Sabellicus in Suetonium adnotauit. Quin & Andreas Alciat. in adnotationibus ad Cornelium Tacitum lib.11. legit inibi dena ſeſtertia: & aſſerit, ea æſtimari decem millibus ſeſtertiorum generis maſculini. Illud verò non prætermittam, quod Budæus, & Agricola ſcripſêre, nempè maximum eſſe diſcrimen inter hæc duo: decem millia ſeſtertiûm, vel numûm, ſeſtertiorum inquam, vel numorum: & decies ſeſtertiûm, vel ſeſtertiorum. Nam decem millia ſeſtertiûm, ſignificant decem neutrius generis ſeſtertia: at decies ſeſtertiûm idem eſt, quod decies centena millia ſeſtertiorum, id eſt, mille ſeſtertia. Hoc ipſum tot probatur authoritatibus, vt poſſimus eaſdem hîc omittere. Nam quemadmodum cùm à numis ſeſtertijs ad ſeſtertia genere neutro fit tranſitus, numerus millies multiplicatur, ita cùm ad eam locutionem ventum eſt, quæ per aduerbia numeralia enunciatur, ſeſtertia ſingula conduplicata creſcunt, ſi genitiuo in caſu ſeſtertiorum mentio fiat. Etenim ſi centum ſeſtertia dicam, centum millia ſeſtertiorum intelligere debeo, quod ſi centies ſeſtertiûm dicam, non iam centum ſeſtertia, ſed centies centena ſeſtertia ſubintelligenda ſunt. Eſt apud Martialem locus ſatis hac de re inſignis libro 1.

Si dederint ſuperi decies mihi millia centum.
Dicebas nondum Scæuola factus eques.
Qualiter O viuam, quam largè, quamq́ beatè.
Riſerunt faciles, & tribuere Dei.
In ius ô fallax, atq́ inficiator eamus.
Aut viue, aut decies Scæuola redde deis.

Plutarchus hoc idem teſtatur in Antonio ita ſcribens. Romani quinque & viginti myriades drachmarum, decies nominant. Conſtat etenim ſeſtertiorum decies, centena millia efficere denariorum: Drachmarum verò ducenta quinquaginta millia: aut viginti quinque denariorum myriadas. Nam Græci myriada dicunt decem millia. Sed & hanc locutionem præter Budæum, & Agricolam ita explicarunt Andr. Alciat. in adnotationibus ad Cornelium Tacitum lib.13. & Baptiſta Egnatius ad Tranquillum in Auguſto, & in Caio Cæſare. Eandem ſignificationem ipſe Budæus libr.1. de Aſſe. per caſum ablatiuum ſingularis numeri pronunciat, & inſinuat in hunc modum: decies ſeſtertio, à quo diſſentit Agricola vbique legens, decies ſeſtertiûm: non decies ſeſtertio.

Decies igitur ſeſtertiũ ſignificat decies centũ mille ſeſtertios, aut mille ſeſtertia, quæ ſumma efficit apud nos decem computos: vulgò dicemus, *diez cuentos*. Extat & de ſeſtertio neutrius generis pulcher locus apud Aelium Lampridium in Heliogabalo. ita enim inquit, fertur, & meretricem notiſſimam, & pulcherrimam redemiſſe. C. H-S. eamque intactam velut virginem coluiſſe. Huic eidem priuato cùm quidam diceret: non times pauper fieri? dixiſſe dicitur: quid melius, quàm vt ipſe hæres mihi ſim, & vxori meæ. Hæc Lampridius, ea commemorans inter immodicas Heliogabali largitiones. & ideo centum ſeſtertia apud eum intelligo in genere neutro: vt hæc ſumma ſit apud nos vnius computi, vt vulgari dictione vtar: quòd ſi apud Lampridium de ſeſtertijs maſculini generis intelligeremus, non eſſet profectò vel pilifacienda in homine ditiſſimo ea liberalitas: nec veroſimile cenſeri poteſt, tam

vile precium meretricis pulcherrimæ, & notiſſimæ.

Computum autem Hiſpani dicimus, quem vulgò Itali, & Galli millionem appellant:qua dictione et nos vtimur quoad ſummam aureorum, & millionem aureorum dicimus million,id eſt,decies cẽtum millia ducatorum ſeu aureorum vulgarium. computi verò vocabulo vtimur quo ad quadrantes,& marauedinos. ſic Budæ. lib.2.de aſſe ſcribit. Lingua noſtra millionem vocat decies centena millia, Latinè dicere poſſumus mille millenarios, vel millies mille. Hæc ille,ex quo & idem ſignificabimus dicentes Chiliada Chiliadũ, aut centum Myriadas. Extat & apud eundem Lampridium in eiuſdem Heliogabali vita locus ſatis euidens pro Budæo aduerſus Agricolam,ſic ſanè. Idem nũquàm minus centum H-S.cœnauit: hoc eſt,argenti libris triginta. Hæc Lampridius: Qui ſubdit. Aliquando autem tribus millibus H-S.cœnauit, omnibus ſupputatis, quæ impendit. Etenim ſi locus hic de ſeſtertijs maſculini generis foret intelligendus, minimè conueniret tam vilis impenſa immodicis Heliogabali ſumptibꝰ,quos Hiſtorici paſſim improbant, & execrantur.Hæc item ſeſtertiorum ſumma par eſſet triginta libris argenti, quarum meminit Lampridius:ſi conſideremus, quot ſeſtertij argenti libram efficiant. Sed & ſi de ſeſtertijs neutrius generis locus hic intelligatur, vt eſt verè intelligendus, adhuc apparet,centum ſeſtertia non tantùm conſtituere triginta libras argenti, ſed & multò plures, atque ideò Babtiſta Egnatius cenſet illic legendum. Hoc eſt, auri libris triginta:vt minor ſit lapſus,ipſe verò legerem, hoc eſt, auri libris viginti. Nam ex centum ſeſtertijs neutrius generis conſtant viginti auri libræ, & paulò plus, ſi exactè obſeruauerimus, quot aurei libram efficiant,& deinde,quot argenteos denarios contineat aureus, & quot ſeſtertium neutrius generis. Quæ quidem omnia ſuperiùs examinauimus.

Hac etenim in re vetera tempora,& eorum æſtimatio auri ad argentum ſunt examinanda:vt conſtet,centũ ſeſtertia nondum efficere vnam,& viginti libras auri, habita illorum temporum auri ad argentum ratione. Mille ſiquidem conſtabant numi aurei ex centum neutrius generis ſeſtertijs: & ſic vigintiquinque mille argentei denarij. Ex his verò aureis numis veteribus quadraginta octo efficiebant auri libram. Idcircò ex centum ſeſtertijs conſtant viginti auri libræ, ſaltem nõ conſtant vna & viginti, deſunt enim octo aurei.Sæpè veteres ſcriptores ſolo aduerbio numerali vſi ſunt, vt ſignificarẽt totidem cẽtena millia,ſeſtertiorũ maſculini generis:quemadmodum ex eiſdem authoribus conſtat. Sed vbi nomine numerali vtuntur in neutro genere adiectiui, tot ſeſtertia ſignificârunt, aut tot millia minorum ſeſtertiorum. Sic Iuuenalis Satyra prima.

Sed quinq; tabernæ
Quadraginta parant.

Id eſt, quadraginta ſeſtertia:aut quadringenta millia ſeſtertiorum minorum: vt & illic adnotauit Cœlius Curio in ſcholijs. Eſt autem hæc ſumma ex noſtris quadrantibus, aut marauedinis quatuor computorum. His ſubſcribit omnibus vnico ferè verbo Antonius Auguſtinus libro ſecundo emendatio. cap.6. ea deducens ad aliquot Iuriſconſultorum reſponſa latinè & verè interpretanda. Primùm, inquam, hinc conſtat intellectus ad l. propemodum. ff. de verbo. ſignific. & in l. Offidius. in fin. ff. de legat.3. quibus in locis: centies aureorum, ſcriptum extat in hac ſignificatione, vt centies centena millia aureorum intelligamus. Hanc itidem interpretationem in ſpecie probat Haloander in Epiſtola nuncupatoria Codicis Iuſtinianæi, ex his, quæ proximè adnotauimus ex Budæo,cui conſentit Andr. Alciat. lib.3.diſpunct. cap.1. & 2. idem & Portius lib.1.& ſi conciſè nimis ſcripſerat. Vulgò tamen non centies aureorum in dictis reſponſis,ſed centum aureos legitur: in Pandectis Florentinis centies aureorum. Deinde l. cùm de in rem verſo. ff. de vſuris, ſcribitur, Imperator quoque noſter Se-

nerus filiæ Flauij Atenagoræ, cuius bona fuerant publicata, de fiſco ideo numerari decies centena dotis nomine iuſſit, quòd ea patrem præſtitiſſe dotis vſuras allegaſſet. Decies centena millia ſeſtertiorum numorum, hîc interpretamur, aut mille ſeſtertia, quæ noſtræ monetæ efficiũt decem computos. Ad hoc item conducit, l. auia. §. pater. ff. de cond. & demonſtr. Cùm vxori, inquit Iuriſconſultus, mandatum eſſet, vt moriens filiæ communi decies reſtitueret. Ita enim legitur in pandectis: & ſignificatur his verbis numerus is, qui cõputus, aut millio quadrantum, aut marauedinorum dicitur, vulgò aliter legitur apud Iuriſconſultum.

Hinc deducitur vera interpretatio ad textum in l. cùm hæres. §. 1. ff. de ſtatu liber. Nõ eſt, inquit Paulus, ſtatuliber, cùm libertas in tam lõgum tempus collata eſt, vt eo tempore is, qui manumiſſus eſt, viuere non poſſit, aut ſi tam difficilem, imò impoſſibilem conditionem adiecerit, vt alium de ea libertas obtingere non poſſit: veluti, ſi hæredis millies dediſſet. ita ſanè legit Anton. Auguſtin. aſſeuerans, hanc quantitatem eſſe ditiſſimi liberi hominis patrimonium: nempè millies centum millia ſeſtertiorum numorum. Quæ quidem quãtitas efficit mille computos, aut mille milliones noſtrorum marauedinorum numorum, ac fermè duos milliones, & dimidium aureorum numorum, quibus modò nos Hiſpani vtimur.

Igitur conditio dandi hanc ſummam impoſſibilis cenſetur à Iuriſconſulto: tametſi frequens lectio, ac vulgò recepta nõ millies, ſed mille habeat, quæ facilem inducit conditionem, ſecundùm Ant. Aug. Mihi tamen non ita facilis videtur. Nam mille ſignificantur ſeſtertia neutrius generis, quæ efficiunt noſtræ monetę decem computos: ac ferè 27. millia ducatorum aureorum. Et quamuis nomen hoc, mille, poſſit referri ad ſeſtertios, & ad ſeſtertia: ratio tamen ſubiectæ materiæ, & loci ab ſcriptore tractati nos docebit, vtram ſignificationem admittat, qua ratione vtitur Georgius Agricola lib. 2. de pondere moneta. Facilis profectò eſſet conditio, ac vanus eſſet Iuriſconſulti ſenſus, ſi hoc in loco ſeſtertios mille intelligerimus: vnde cùm mille ſeſtertia intelligi poſſint congruo ſenſu, lectio vulgaris defendi poterit. Eadem fermè ratione conſtat interpretatio l. lecta. ff. ſi cer. pet. vbi Lucius Titius accepit à P. Mæuio quindecim mutua numerata: quorum vſuræ inibi à Iuriſcõſulto examinantur.

Eſt etenim intelligenda hæc ſumma de quindecim ſeſtertijs neutrius generis, quę noſtræ monetæ efficiunt centum quinquaginta mille quadrantes, aut æreos marauedinos: ex Romanis autem argenteis denarijs continet ter mille, ſeptingentos, quinquaginta denarios: atque ita prædictam ſummam conſtituit Andrę. Alciatus lib. 1. diſpunctio. cap. 2. & in d. l. lecta. qui aduerſus Paulum Caſtrenſem, & alios rationem vſurarum ibi traditam expendit. Hoc ipſum fecêre Guilielmus Zagarus Selandus in relectione dictę l. lecta. diligentius Anton. Auguſt. lib. 2. emendat. cap. 10. eos legito: nec enim omninò inter eos conuenit, quæ ſit genuina lectio apud Iuriſconſultum in alio eiuſdem reſponſi loco. Ex his etiam patet propria interpretatio Iuriſconſulti in l. ſi quis ſtipulatus, ff. de ſolution. Si quis, inquit, ſtipulatus fuerit decem in melle. Decem enim ſeſtertia intelligemus: tametſi hoc in loco, vt & in pleriſque alijs ſummæ iſtæ, & numeralia nomina, itidem & aduerbia exempli cauſa potius, quàm ex rei geſtæ veritate exponantur à Iuriſconſultis, & legumlatoribus. Quam verò quantitatem, & numorum numerum diximus hoc aduerbio ſimplici decies ſignificari, eandem inducit, & ſignificat hic locutionis modus: decies centena, id eſt, decies centum millia ſeſtertiorum maſculini generis: atque ita decem Hiſpanos computos, ſeu marauedinorum milliones: quod Budæus doctè tradit libr. 2. de aſſe. vt hinc planè conſtet, Horatianos interpretes, etiam viſo Budæi opere hallucinatos fuiſſe lib. 1. ſermonum Satyr. 3. ſuper illud.

Decies centena dediſſes
Hinc parco paucis contento, quinq; diebus
Nil erat in loculis.

Nec tantùm Acron, & Badius in hoc fuêre decepti: ſed & ipſi lyncei adnotatores, verùm poſt hæc quæ de ſeſtertio diximus, oportet & de talento agere. Græci enim vſi fuêre hoc vocabulo ad pondus, & ad numiſmatum numerum ſignificandum, variaque fuêre talenta: ſed omnia propemodum ad vnam formulam, ſiquidem
5 dem † talentum ſexaginta minas appendit cuiuſque gentis: atque ideo ſicuti minæ pondus alibi maius eſt: ita & talentum ipſum, quod ex Iulio Polluce lib.9. de rerum vocabulis explicant Budæus lib.4. de Aſſe. & Georg. Agricola libro 5. de ponderibus Græcis. Quorum ſententias ſummatim hîc referam, ad æſtimationem talenti conſtituendam ex numis, aut ponderibus Caſtellani principatus. Talentum igitur Atticum minus, ſexaginta minas Atticas appendebat: quarum quęlibet centum Atticas drachmas continebat: & ideo talentum Atticũ minus valet ſex millia drachmarum Atticarum ex Argento. Hoc conſtat ex Polluce, Feſto, Fãnio, & alijs, quos hac in re diligentiſſimè adducit Agricola, nec diſſentit Budæus. Appendit ergo hoc talentum ſex mille numos regales argenteos iuſtiſſimi ponderis, quibus aurifices, & fabri argentarij vtuntur: & quorum octo iuſtam efficiunt vnciam apud nos, ſic & hac ratione idem talentum appendit nonaginta tres noſtros marchos, & ſex vncias.

Eſt & talentum Atticum maius, quod eſt octogenarium, & habet proportionẽ ad talentum minus tertiariam. Sic etenim appendit, & valet octuaginta libras centum drachmarum, aut octo drachmarum millia, ſecundùm Budæum & Agricolam, qui in hoc conueniunt. qua ratione talentum Atticum maius appendit idem quod minus, & tertiam alterius minoris partẽ, denique continet octo millia regalium argenteorum iuſtiſſimi ponderis, quibus paſſim hac in Republica vtuntur argenti ponderatores. Talentum Euboicum Feſtus ſcribit appendere quatuor millia denariorum latinorum. Cuius loci meminêre Budęus lib.2. de Aſſe. & Agricola lib. 2. de pondere monet. ideo æſtimabitur hoc talentum æreis noſtris marauedinis centum ſexaginta millibus. Quòd ſi Budæi opinio de ſimilitudine drachmarum & denariorum admittenda ſit, hoc talentum appendet quatuor mille argẽteos regales numos iuſtiſſimi ponderis ex numis Caſtellanis: attamen ſi denarius ſeptima ex parte maior eſt ipſa drachma, tunc erit ſeptima pars quatuor mille argenteorum adijcienda. Qua in re ſunt illa repetenda, quæ de denario, & drachma ſuperiùs ſcripſimus. Sed idem Agricola, & Budæus libr.4. de Aſſe. ex Herodoto cenſent, talentum Euboicum eſſe minus Attico talento minori tribus minus, & quadrante, minus autem hîc intelligo libras centenarias.

Sic ſanè talentum iſtud Euboicum appendit quinquaginta ſex libras centenarias & ſeptuaginta quinq; Atticas drachmas: qua ratione iuxta computationem iſtam continet talentum iſtud quinq; mille, ſexcentas, & ſeptuaginta quinq; drachmas Atticas, & ſic noſtros totidem argenteos numos regales iuſtiſſimi ponderis, quorum octo efficiunt vnciam integram: vnde proximè accedit hoc talentum Euboicum ad talentum Atticum minus: atq; ideo maxima ſubeſt ſuſpicio, non ſatis certam eſſe Feſti hac de re ſententiam: aut eius codices vulgò in denariorum numero vitiatos circumferri. Talentum Aeginæum decem millia drachmarum appendebat, authore Polluce in dicto libro decimono, quem Budæus, & Agricola ad huius rei cognitionem teſtem adducunt: ideo appendit hoc talentum centum libras centenarias: ex noſtris numis, & ponderibus habet decem millia regalium argenteorum iuſtiſſimi põderis, quorum octo integram vnciam appendunt. Babylonium talentum eiſdem authoribus valuit ſeptem millia drachmarum: totidemque apud nos valebit regales argente-

argenteos numos iuſtiſſimi ponderis.

Quamobrem poterit lector hic repetere, quæ de his regalibus argenteis numis ſuperius cap. 2. tractauimus, vt facillimè talenta omnia poſſit noſtris numis æſtimare. Syrium Talentum appendit, & valet mille quingentas drachmas Atticas: atque ideò totidem numos argenteos regales iuſtiſsimi ponderis, quibus in Hiſpania vtuntur aurifices, & fabri argentarij: quorumque nos ſæpiſſimè mentionem fecimus. Aegyptium autem Talentum appendit octuaginta libras Romanas, teſte Plinio libro 33. cap. 2. Drachmas verò Atticas ad rationem nonaginta ſex drachmarum pro qualibet libra, habet hoc talentum drachmas ſeptem mille, ſexcentas, octuaginta, totidemque numos argenteos iuſtiſſimi ponderis, quibus in his regnis vtimur, quorumque octo vnciam integram efficiunt. Denique appendit hoc talentum centum & viginti marchos argenti. Rhodium Talentum, authore Feſto libro quinto, valuit quatuor mille, & quingentos denarios, iuxtà quam rationem poterit à nobis æſtimari centum octuaginta millibus quadrantum. ſeu marauedinorum, quibus ex ære vtimur, & de quibus in huius operis capitulo primo tractauimus.

Ego verò, quod & Agricola ſenſit, hos Feſti denarios drachmas eſſe interpretor Atticas: & ideò hoc Talentum æſtimabitur apud nos quatuor mille, & quingentis argenteis numis regalibus iuſtiſſimi ponderis; eorumque ratione conſtabit facilimè huius talenti æſtimatio. Siculum Talentum vetus quatuor, & viginti minas: id eſt, libras centenarias valuit: nouũ verò duodecim, Authore Suida, cuius & Agricola meminit libr. 2. de pondere monet. Vetus ergò appendit bis mille, & quadringentas Atticas drachmas: totidemq; noſtros argenteos numos regales iuſtiſſimi ponderis: libras Romanas vigintiquinque, marchos verò, quibus vtimur, triginta ſeptem, & dimidium. Idcircò poterit facilimè conſtitui pondus, & valor talenti Siculi noui: cùm id dimidia ex parte ſit minus talento Siculo veteri. Hæc ſanè ita cõſtituenda ſunt, ſi apud Suidam legamus minas, aut mnas. Budæus etenim lib. 4. de aſſe. non minas ſed numos legendum eſſe apud Suidam cenſet ex Iulio Polluce lib. 9. de rerum vocabulis, cuius authoritate opinatur, Talentum Siculum maius, & vetus ſenas drachmas valuiſſe: nouum ternas: & quia Budæus in ea eſt ſententia, vt denarium parem faciat drachmæ Atticæ, & Pollucem de numis ſeſtertiolis intelligit, planè ſignificat, iſtud talentum vetus æſtimari ſex denarijs latinis, nouum verò tribus, atque ideò erit ſatis facilis, & diuerſa huius talenti æſtimatio. Talentum Byzantinum apud Vitruuium lib. 10. ca. 31. 120. Romanas drachmas habet.

Huius meminere Budæus lib. 2. de aſſe. & Agricola lib. 2. de externis ponderibus, qua ratione huius talenti pondus conſtat ex vndecim mille, quingentis ac viginti drachmis: aut ſanè ex centum octuaginta marchis, quorum quilibet appendit octo vncias: vt non ſemel admonuimus. Apud Hebræos talenti pondus duplex fuit. Talẽti equidem ſanctuarij, quod pendebat centum minas Hebræas: & talentum congregationis, quod quinquaginta: vtrunq; autem dictum eſt eorum lingua Cicar. de talento ſanctuarij eſt ad hoc examen teſtimonium Ioſeph. lib. 3. antiquit. cap. 7. qui hoc ipſum expreſſim explicat, idem probat Georgius Agricola libr. 2. de externis ponderi. quo in loco quod diximus de talento Hebræo minori, deducit ex cap. 38. Exod. & ex magiſtro Salomone: quælibet autem mina Hebræa pendebat ſexaginta ſiclos, quorum quilibet quatuor efficit, & habet Atticas drachmas: atque ideò quælibet libra Hebræa, ſiue mina appendit libras duas Romanas, ac dimidiam: quod Ioſephus aſſerit lib. 14. antiquita. cap. 12. qua quidem perpenſa ratione talentum Hebræum maius complectitur viginti quatuor millia drachmarum Atticarum, totidemq; noſtros ex argento regales iuſti põderis numos.

Minus autem talentum Hebræũ appẽdit duodecim millia drachmarum, totidemq;

demq; numos argenteos. Atque hæc de talento Hebrǫo ex Agricola diximus: tametſi Budæus libro 4. de aſſe. diuerſam rationem hac in re ſequatur. Sed & hæc obtinēt quò ad Hebræum talentum, pondus ſignificans. Erat etenim & talentum non pondus, ſed numus aureus apud Hebræos, qui ſiclum appendebat: ita quidem talentum vbi non pro pondere, ſed pro numo aureo apponitur, ſiclum ſignificat: id eſt, ſtaterem aureum quatuor drachmarum: quod Budæus lib. quarto de Aſſe. probat authoritate Eupolemi, cuius mentio fit ab Euſebio libro 9. de præparat. Euangelic. cap. 4. Deinde adducit Pollucem, qui lib. 9. ſcribit: valebat autem talentum auri tres aureos Atticos: argenti verò ſexaginta minas Atticas. Aureus autem Atticus valuit duas drachmas auri, quas appendebat, qđ idem Pollux ſcripſit. Sed & Homerus lib. 23. Iliados. talentum auri pro ſumma non magna poſuit.

His accedit quod de Siculo talento paulò ante dicebamus: vt hinc conſtet, talentum non tantùm pondus ſignificaſſe: ſed & numum non multi valoris, nec ſummæ. Hoc & præter Pollucem Feſtus adnotauit ſcribens, Alexandrinum talentum valuiſſe duodecim denarios, ſeu drachmas. Neapolitanum ſex: Syracuſanum tres: Rheginum victoriatum, & ſic quinarium vnum. Idem & Agricola obſeruat lib. 2. de pond. & temperat. monet. Atque hæc de talento rum ratione, ex qua expendi poteſt Plutarchi locus in vita Pauli Aemilij, dum is inquit. Tuberoni genero argenteam phialam quinque talentorum pondo largitus eſt.

Hæc duo capit. ſubſequentia, Quintum & Sextum, fuerunt ab ipſo Auctore lingua Hiſpanica primò conſcripta, nuper opera cuiuſdam Studioſi ſermonis vtriuſque, in Latinum ſermonem translata.

THEMA CAP. V.

In quo declarantur vetuſtæ aliquot & Neotericæ horum Regnorum monetæ.

SVMMARIA.

1 *Marauedinus Caſtellanus nouus, & antiquus, quomodo æſtimetur, iuxta vnam opinionem, vbi multæ leges Regiæ de monetis loquentes, explicantur.*

2 *Leges Regiæ de hac materia tractantes, conciliantur.*

Carneri valor quantus.

Precia rerum venalium, caponum, gallinarum, anſerum, in regnis Caſtellæ, Aſturiæ, & Galliciæ.

3 *Marauedini veteris cum nouo collatio.*

4 *Marauedini boni, & marauedini aurei æſtimatio.*

5 *Pepiones, qualis moneta fuerit.*

Granatæ Rex ſeptingenta milia marauedinorum in reditu habuit: quorum dimidiam partem Ferdinando Caſtellæ regi donauit.

6 *Marauedini boni, aurei, & communis: alia initur æſtimatio.*

7 *Solidi, qualis moneta fuerit: et quomodo reſpondeant monetis, quibus hodie vtimur.*

8 *Monetarum æſtimatio inter ſe collata, iuxtà prædictas duas opiniones.*

Cruciatus, Blancus, Agnus Dei: qualis moneta fuerit.

CAPVT V.

QVatuor præcedentibus capitibus conatus ſum vetuſta Romanorum, Græcorum, & aliarum gentium numiſmata, ad ea reducere, quæ in præſentiarum hiſce in regnis curſum & vſum retinent, anniſque ab hinc quinquaginta retroactis curſum obtinuerunt, nullam faciendo mentionem plurimorum numiſmatum, quæ hiſce in regnis percuſſa fuerunt à Gothorum ætate ad hæc vſque tempora, quorum quidem fit ſatis obſcura memoria in vetuſtis horum regnorum legibus & hiſtorijs, eò quòd ſemper non declaretur eorum valor & pondus. Volui igitur breuiter expendere eorum numiſmatum valorem & pondus, illa reducendo ad

ſo ad eorum valorem, quibus hodie vtimur. Video quidem hanc materiam eſſe arduam ac difficilem, verùm illud dicam, quod aſſequi potui: quòd ſi opus conatui non correſponderit, veluti ego exiſtimo, forſan commoditati publicæ hoc bonum accedet, quod alijs dabitur occaſio, vt eo curioſius ac diligentius contendant, ad emendationem errorum quos admiſi, quatenus veritati locus pateat. Hæc dictio marauedinus penes Hiſpanos eſt admodum vetuſta & communis, tàm in legibus, quàm antiquis hiſtorijs, quandoquidem eius mentio fit in foro Iuzgo, in quo habentur plurimæ leges, quas Gotthorum Reges ante tempora Roderici Regis ſtatuerunt: quæ quidem dictio ſignificat, & ſæpius ſignificauit certum monetæ genus, & nonnunquam certos monetarum aut denariolorum numeros, veluti quoque applicata fuit denariolis, aut monetis aureis, verùm frequentius monetis æreis, prout ex ſequentibus patebit.

Cæterùm ante omnia oportet monetã, quæ modò in vſu eſt, iuxtà conformitatem ſui valoris, exactè intelligere, & quãuis hoc ipſum capitibus præcedentibus diſcuſſerimus: conueniet tamen eadem ſummariè repetere. Quod monetam æream ſpectat, nos Marauedinum præſentem capite primo conſtituimus, diuiſum in duas blancas, vel in ſex coronatos, vel in decem denariolos, vel in ſexaginta meaſas, & ita videtur quidem, & Marauedinum quo nunc vtimur, ad decem denariolos, quæ probantur ex Ordinationibus, pro hac regali audientia Granatæ, anno 1523. conditis, in quibus viginti quatuor denarioli reducuntur ad quinque blancas. Hinc valorem decem denariolorum, & ſex coronatorum obtinuit à multis annis, hiſce in regnis marauedinus, veluti euidenter patet in Ordinationibus, quas Rex Henricus, eius nominis ſecundus, condidit in ciuitate Toro, anno Domini 1411. & Rex Ioannes primus in Viruieſca, anno 1387. Id quidem apparet ex alijs Ordinationibus, quas idem Henricus ſecundus Compluti edidit, anno 1408. ex quarum præfatione euidenter verificatur, duos coronatos olim valuiſſe tres denariolos, & duas meaſas. Hinc etiam liquet, ſex coronatos valuiſſe & valere decem denariolos, ſiquidem valuerunt nouem denariolos, & ſex meaſas. Ita quòd ex ſupradictis legibus probatur, Marauedinum olim & noſtro tempore valuiſſe decem denariolos, vel ſex coronatos, vel ſexaginta meaſas, & ſingulum denariolum valuiſſe ſex meaſas, & ſingulum coronatum decem.

In Ordinatione Regia, quam Reges catholici Ferdinandus & Elyſabeth, glorioſæ memoriæ, publicârunt, plærumque fit mentio monetæ veteris, & Marauedini veteris. Hunc Marauedinum † veterem declaraui in varijs Reſolutionibus, libro 1. capite 11. tantùm valuere & valuiſſe, quãtum valent modo tres blancæ, vel aliquid vltrà: nam ſex Marauedini veteres, reducuntur ad decem modernos, quibus modò vtimur & tractamus. Eam opinionem tunc inſecutus fui propter rationes ſequentes, vnde patebit, quam ſufficientes probationes habuerim ad ſequendam præfatam computationem, ſiquidem eam hauſerim ex ijſdem Ordinationibus regijs, prout nunc temporis auctoritate publica, & Regia impreſſæ habentur, quatenus ex ijs iudicemus & determinemus lites horum regnorum.

Primum, quod mea ſententia conſiderari oportet, eſt, quòd vbi leges Regiæ mẽtionem faciunt monetæ veteris, reſpectũ habent ad eam, quæ curſum habebat ætate regis Alfonſi vndecimi, vel antè, vel paulò poſt eam ætatem. Id colligi poteſt ex locis aliquot, quæ notaui in legibus Regijs: præcipuè in l. 3. & quarta, titulo 12. vbi mulcta conſtituta in quodam caſu ſexcentorum Marauedinorum, & in alio duorum millium, & rurſus ſex millium in allio, additur, quod iſti marauedini debeant eſſe monetæ veteris.

Cùm verò leges iſtæ conditæ fuerint à rege Alfonſo vndecimo Cõpluti, an. 1386.

titu-

titulo 20. l. 12. & 13. conſtituendo eam ipſam mulctam, non fit mentio monetæ veteris: ſed mulctetur quiſque ſexcentis marauedinis huius noſtræ monetæ, ſtatim probatur, quòd in ordinationibus Regijs dicitur moneta vetus, & Marauedini veteres, ij Marauedini, qui curſum habebant tempore dicti regis Alfonſi vndecimi, qui qui eaſdem leges condidit: cuique adſcribuntur in nouis ordinationibus Regijs, quod apparet ex libro Conſtitutionum & Comitiorum ab eodem Rege habitorum, quem ego & multi alij in hoc Regno manuſcriptum poſſident. Hic ipſe Marauedinus, dicebatur vetus, tempore Ioannis Regis, eius nominis primi, veluti conſtat ex lege quinta, ſecundæ Conſtitutionis, quam idem Rex condidit Guadalaiarę, anno 1390. quæ caſtigans eos, qui in excōmunicatione perſeuerant, ait: Quicunq; ſpatio triginta dierum manſerit excommunicatus, ſoluat centum bonos marauedinos, qui monetæ veteris efficiunt ſexcentos Marauedinos.

Eadem lex refertur in ordinationibus Regijs, l. 1. titulo 5. libro 8. Tametſi aliquātum diſcrepet à manuſcriptis exemplaribus, in ordinationibus antiquis: nam in nouis ordinationibus iuxtà communem tenorem omnium impreſſionum, mulcta hoc modo conſtituitur: Quod excommunicatus, qui in ſua pertinacia & excommunicatione permanſerit triginta diebus, ſoluat centum Marauedinos. Verum d. l. 5. Regis Ioannis primi, & petitione ſexageſima prima Comitiorum, quæ Madricij habuit Rex Alfonſus vndecimus, anno 1367. hiſce verbis eadem mulcta conſtituitur. Quòd excommunicatus, pro triginta diebus luat centum Marauedinos, & ſi annum perſeuerauerit, mille, & tranſacto anno ſingulis diebus ſexaginta marauedinos. Hoc modo reſumuntur iſtæ leges in Repertorio, quod ad leges Regias latinè conſcripſit D. Montaluus. Huius quidem meminimus, eò quòd l. 9. titulo vlti. libro octauo Ordinationum, ponitur alia lex admodum ſimilis & conformis, libro primo, titulo quinto, quæ eſt Regis Henrici tertij, condita Madricij anno 1400. quæ ab ordinationibus veteribus manuſcriptis, aliquantum diſcrepat ab impreſſis codicibus.

Verùm, vt redeamus ad Marauedinum veterem, † cuius fit mentio in dicta l. prima, titulo 5. & in ordinationibus Regis Ioannis primi, dico, quòd in ijſdem ordinationibus confirmetur lex Regis Alfonſi vndecimi, quæ mentionem facit ſexcentorum Marauedinorum illi pro mulcta conſtitutorum, qui triginta diebus manſerit excommunicatus, nec addit, quòd debeant eſſe veteres. Hos ipſos vocat Rex Ioannes eius nominis primus, marauedinos veteres, & reducit ad centum Marauedinos bonos, veluti eos quoque reduxerat, idem Rex Alfonſus. Nam quod hoc attinet, eam legem non reuocauit, quā prius condiderat, cum mulcta ſexcentorum marauedinorum, ſed primam legem ob eam cauſam rēuocauit, ne ab excommunicato poſt triginta dies exigerentur ſexaginta marauedini in dies ſingulos.

Quod marauedinus vetus correſpondeat & æſtimetur marauedino cum dimidio huius ætatis, probatur auctoritate illorum, qui ex mandato Regum Catholicorum collegerunt leges Regias hoc modo: Marauedinus bonus valuit decem marauedinos modernos, veluti exprimitur l. prima, titulo 9. libro octauo Ordinationum. & centum marauedini boni valent ſexcentos marauedinos veteres, veluti declaratur l. 1. titulo 5. libro octauo Ordinationum, & legibus Regis Ioannis, eius nominis primi, paulò antè allegatis. Immediatè ſequitur, marauedinum veterem tantùm valere, quantùm marauedinus cū dimidio ex ijs, qui modò curſum obtinēt: quandoquidem ſex marauedini veteres pro vno ex bonis appreciantur, & marauedinus bonus, in prædictis ordinationib. æſtimatur decem modernis, & ſic quidem probatum eſt, ſex marauedinos veteres valere decem ex ijs, quos in præſentiarū expendimus.

Prætereà

Præterea marauedinus vetus in ordinationibus regijs, & in legibus Regis Ioannis primi, multis in locis valuit quindecim denariolos, & aliquid amplius: ſed qui modò curſum habet, & quo iam inde vtimur, is valet decem denariolos, & nil amplius: quamobrem benè colligitur, marauedinum veterem valuiſſe quindecim denariolos. Huic opinioni, magnã occaſionem dare potuit. l. 22. titu. 32. ordinationum, quas Compluti condidit Alfonſus vndecimus, anno 1386. vbi habet: Quoties aliquis vi rapuerit quidpiam, quòd ſpectat ad rem alimentariam, luet ruſtico vel agricolæ trecentos ſolidos: hi efficiunt ducentos & quadraginta marauedinos: quòd ſi raptum fuerit nobili, luet quingentos ſolidos, qui ſupputant in hac moneta quadringentos marauedinos. Hæc ipſa lex relata fuit ad ordinationes, quibus modo vtimur l. 11. titu. 11. lib. 4. vnde patet marauedinos iſtos veteres (tales enim intelliguntur curſum habuiſſe ſeculo regis Alfonſi vndecimi) eſſe quinta parte maiores ſolidis. Solidus bonus valet duodecim denariolos, veluti poſtea probabimus: quamobrem marauedinus vetus valuit quindecim denariolos, & ex conſequenti tantùm valuerunt duo marauedini veteres, quantùm tres eorum valent, quibus modo vtimur: ſiquidem hi valent decem denariolos, alij verò quindecim.

Habetur & alia lex in ijſdem comitijs Alfonſi vndecimi, eodem titulo, eſtque l. 30. quam habemus in ordinationibus regijs, ſed non adeò abſolutam. veluti ea, quæ in actis manuſcriptis, eorundem comitiorum continetur: quòd nobilis, qui maius vectigal acceperit, quàm illi debeatur, luat pro re ſingula quinq; bonos ſolidos, qui ſunt huius monetæ quatuor marauedini. Deinde ait lex: Campis quo in loco maximi ſunt arietes, aries pendet quinque ſolidos, hi efficiunt quatuor marauedinos huius monetæ. In Caſtellæ regno quatuor ſolidos, qui ſunt tres marauedini, & duo denarioli huius monetæ. Verùm in locis montanis, & in Aſturia, & in Callecia aries pendeat duos ſolidos cum dimidio, qui ſunt duo marauedini. Campis gallina pendeat ſex denariolos huius monetæ, anſer ſeptem denariolos, capus octo denariolos. In Caſtella gallina quinque denariolos, anſer ſex denariolos, capus ſeptem denariolos. In locis montanis in Aſturia & Callecia, gallina quatuor denariolos, anſer quinque denariolos. Ex iſtis legibus, quas inſecuti ſunt ij, qui vacarunt legibus regijs tempore Regum Catholicorum Fernandi & Elyſabeth in ordinem redigendis, quatenus per impreſſionem publicarentur, veluti modò impreſſæ ſunt, ego illationes aliquot produco in hunc modum.

Prima & præcipua eſt, quòd leges iſtæ meminerunt † de marauedino veteri, tractant enim de marauedino æreo, qui ætate regis Alfonſi vndecimi in vſu erat, quẽ marauedinum nuncupatum extitiſſe veterem, probatum fuit in principio huius capitis. 5

Secunda eſt, marauedinum iſtum veterem quinta parte exceſſiſſe valorem ſolidi boni, veluti patet ex tenore prædictarum legum.

Tertia, marauedinum veterem tertia parte exceſſiſſe valorem eius, qui hodie curſum obtinet. Hoc euidẽter probatum eſt ex ijſdem legibus ordinationum regiarum, quod ita colligitur: Si marauedinus vetus valuit quindecim denariolos, & plus quàm ſolidus, modernus ſolùm valet decem denariolos.

Quarta, marauedinum veterẽ aliquid valuiſſe vltra quindecim denariolos. Hoc liquet, ait enim lex: Quatuor ſolidos, qui ſunt tres marauedini & duo denarioli: quòd ſi quatuor ſolidi, ſinguli ad duodecim denariolos ſupputant quadraginta octo, ſuperſunt tres marauedini in quadraginta ſex denariolis.

Quinta inſequendo hãc rationem, meritò ſex marauedini veteres, reducuntur ad decem denariolos modernos, tametſi ſit aliquod diſcrimen: nam ſex marauedini veteres ſupputant nonaginta duos

Mmm de-

denariolos, & decem marauedini, quibus modo vtimur, faciunt centum denariolos. Verùm antiqua conſuetudine receptum eſt, cùm monetæ veteres ad Neotericas reducuntur, non exactam rationem haberi exigui diſcriminis. Sic Plutarch⁹, Titius Liuius, Plinius, & alij, drachmam Atticam vocarunt denarium, cùm denarius ſeptima parte excederet valorē drachmæ Atticæ.

Sexta, quòd ex prædictis colligendū eſt, ac aduertendum, non eſſe contrarietatem aliquam in declaratione marauedinorum veterum ac nouorum, veluti poſui libro primo variarum Reſolutionem capit. 11. Nam Marauedinus vetus valebat quindecim denarilos, & nouus decem: & ſic ex conſequenti ſolidus duodecim denariolorum eſt maior Marauedino nouo, & minor Marauedino veteri.

Septima, quòd iuxta hanc opinionem ex ijſdem ordinationibus regijs collectam, nō poteſt inferri, Marauedinum veterem maioris valoris extitiſſe Marauedino cum dimidio moderno, nec poteſt probari fuiſſe aureum, verùm euidenter apparet fuiſſe æreum, quandoquidem in ordinationibus Regijs diſcrepatur Marauedinus bonus à veteri, & ab ijs, qui modò curſum obtinent, æſtimando eum qui bonus dicitur ſex veteribus, & 10. marauedinis modernis.

Hanc æſtimationem & comparationē Marauedini veteris, cum eo quo iam vtimur, admodum veracem & certam exiſtimarunt, veluti diximus, Doctor Montaluus, & alij, qui ex mandato Regum Catholicorum, Fernandi & Elyſabeth, vacarunt colligendis ordinationibus regijs, quorum auctoritate dictæ ordinationes regiæ per examinationem ſupremi concilij in publicum emiſſæ fuerunt, & hanc opinionem, veluti omnium certiſſimam inſecutus fui in varijs Reſolutionibus. Inferiùs tamen alio modo deſcribam rationem æſtimandi veterem Marauedinum, abſque præiudicio auctoritatis eorum, qui idem volumen legum & ordinatorum in ordinem redegerunt. Fit quoque mentio in illorum regnorum conſtitutionibus Marauedini boni, veluti monetę diſcrepantis a Marauedino veteri. Ita verò ſe le res habet, neq; poteſt de ea dubitari, quin Marauedinus bonus & vetus admodùm fuerint differentes, cò quòd rex Ioānes, eius nominis primus, Guadalaiaræ eos tales conſtituat, in ordinatione, quā de excommunicatis condidit, vt patet in comitijs, quæ prædictus Rex ibidem habuit, l. 1. tit. 5. lib. 8. ordinat.

Valor eius Marauedini boni æquiualet decē marauedinis, ex ijs quib. modò vtimur, quod probatur L. 1. tit. 9. libr. 8. ordin. vbi dicitur, quòd filius aut filia, quæ publicè vel clam dehoneſtauerit patrem vel matrem, recludatur in carcere publico viginti diebus, vel luat patri aut matri ſexcentos Marauedinos bonos, cōferentes ſex millia Marauedinorū pręſentis monetę. Hanc legē condidit Ioannes eius nominis primus, in ciuitate Biruieſca, anno 1387. & in exē pluribus manuſcriptis, quæ ego vidi, in quib. diſertè ſcribuntur leges & comitia prædicti regis, nō inſunt ea verba, nempe ſex millia marauedinorum huius monetæ. Pręterea Doct. Montaluus in repertorio ordinationū in verbo filius, referendo iſtam legē regis Ioānis, ſolummodo facit mentionem ſexcentorū marauedinorum. Ita vt prædicta clauſula fuerit veluti declaratio facta per eos, qui vacarunt prędictis ordinationibus in ordinē redigendis, & ſic eorum auctoritati plurimū fidei & importantiæ adhibebitur ad probandū, quòd marauedinus bonus æſtimetur valuiſſe decem marauedinos, ex ijs qui hodie curſum obtinent.

Idem valor & precium, correſpondet valori, quem conſtituerunt Doct. Vincēt. Arias & Montal. l. 1. tit. 5. lib. 2. fori Marauedino regis Alfonſi vndecimi, qui forū aut leges Hiſpaniæ in ordinē redigi iuſſit: ſcribūt enim, Marauedinum illum valuiſſe octo ſolidos, & tres denariolos, ad rationem duodecim denariolorum communium, pro ſingulo ſolido, quorum vnus conficit decem præſentes. Hæc ſunt verba.

verba, quæ prædicta gloſſa continentur. Iuxta hanc rationem octo ſolidi ſupputant nonaginta ſex denariolos, deinde tres, ſunt nonaginta nouē denarioli, qui ſupputant decē marauedinos præſentes: quandoquidem ſingulus marauedinus valet decem denariolos. Hanc ob cauſam ſuſtinui in prædicto cap. 11. variarum reſol. iſtum marauedinum bonum valuiſſe 10. marauedinos modernos: & illum extitiſſe, qui in vſu erat, ætate regis Alfonſi 10. quem ibidem Legislatorem nuncupaui, intelligendo, quòd tunc temporis eo vtebantur pro marauedino bono & maiori, vel aureo.

Cùm verò prædicti Doctores, qui maiorem nobis hac ætate monetæ antiquæ notitiam habuerunt, dicant, iſtum marauedinum, ſeculo regis Alfonſi decimi, fuiſſe aureum, ſcripſi quoq; prædicto ca. 11. Marauedinum aureum ætate regis Alfonſi decimi, valuiſſe decem ex modernis: & hic quidem dicebatur marauedinus bonus. Suſpicor equidem, quod eodem tempore marauedinus dicebatur certa quædam ſumma denariolorum minutorum, quæ æquiparabatur decem marauedinis præſentib. quòd ita apparet: nam ca. 1. hiſtoriæ eiuſdem regis Alfonſi decimi, tractans auctor de monetis, quæ tunc temporis in vſu erant: dicit vnum maradinum tot denariolos comprehendiſſe, vt aſſequeretur marauedinum aureum. Subiungam illud caput eiuſdem hiſtoriæ, nam conuenire videtur ſubiectæ materiæ, quā tractamus.

Hic marauedinus aureus, eſt minimus marauedinorum aureorum, quos reperi in legibus & chronicis iſtorum regnorū, & conſiderando legem ſtyli 114. conatus ſum eādem explicare & intelligere, prædicto cap. 11. Hæc ſunt verba legis.

Secundū eſt, quòd in legibus, vbi mulcta additur Marauedini aurei, ita iudicatum fuerit à Rege Alfonſo, qui per id tempus, dum ea contingerent, comperit ordinatum fuiſſe, vt moneta, quæ tum in vſu erat, aurea eſſet. Et iuſſit coram ſe ferri marauedinos aureos priſcæ ætatis, & appendere cum ſua moneta, ex quo pondere compertū extitit, ſex marauedinos ſuę regiæ monetæ appendere vnum marauedinum aureū: ita vt marauedinus aureus cenſeri debeat valoris ſex marauedinorū huius monetæ. Ex ijs verbis elicitur, marauedinum regis Alfonſi decimi fuiſſe aureum, non expediebat enim illum cum antiquo ponderari, qui aureus quoque erat, quandoquidem ſi metallis diſcrepaſſent, nulla ratione quadrabat, nec quadrare poterat, ex pondere vtriuſq; in eadem bilāce, elicere valorem, quo alter alterū excederet: Præcipuè cum lex iſta dicat, pōderatos extitiſſe ſex marauedinos regis Alfonſi quorum ſex tantùm appenderunt, quantum vnus marauedinus aureus vetuſtæ monetæ.

Quòd ſi marauedinus bonus, qui curſum habuit ætate regis Alfonſi decimi, fuit differens ab eo marauedino, quē huius regni leges veterem nominant, tantūque valuit vnus, quantum ſex veteres, veluti apparet ex legib. regis Ioānis primi, & ex alijs, ſuperius allegatis, & vetus correſpondet vni cum dimidio eorum, quibus hodie vtimur, & marauedinus bonus æquiualeat decē modernos: vetuſtior ille marauedinus aureus, qui ponderauit ſex bonos, valebit ſexaginta marauedinos, ex ijs, quibus modò vtimur.

Rex Alfonſus, eius nominis vndecim⁹, in comitijs, quæ Legionis habuit anno 1387. petitione ſecunda, marauedinū bonum quoq; æſtimat ſex marauedinis monetæ veteris, vbi ait: Luat centum marauedinos monetæ bonæ, nempe ſexcētos monetæ præſentis. Ita vt lex iſta quoque potuerit cauſam præbuiſſe ęſtimationi, quā conſtituerunt ij, qui in ordinem redegerunt ordinationes regias, æquiparando marauedinum bonum, decem præſentibus, & veterem vni cum dimidio: quam quidē æſtimationē ſemper inſecuti ſunt Iudices, in executione prædictarum legū. Pro intelligentia omnium prædictorum aduertendum eſt, quod leges ſtyli conditæ fuerint ætate regis Alfonſi decimi, patris regis Sanctij quarti, veluti ex ea-

earum initio conſtat, vnde dinoſcitur, eam recollectionem maiori ex parte continere leges ætatis regis Alfonſi decimi.

Auctor Chronicorum regis Alfonſi decimi, capit. 1. tractans de Fernando tertio, ac de Alfonſo eius filio, ſubdit verba ſequentia.

Nam ætate regis Ferdinandi, conferebat Rex Granatæ dimidiam partem ſuorum redituũ, qui appreciabantur ſeptingentis millibus marauedinorum monetę Caſtellæ. Ea quidē moneta erat adeò grauis, & marauedinus conſtabat tot marauedinis, vt marauedinus aſſequeretur valorem marauedini aurei. Cùm verò per id tempus regis Fernandi, in Caſtella curſum haberet moneta pepionum, & in regno Legionenſi, moneta Leonum, & marauedinus valeret centum & octoginta eiuſmodi pepiones, & minutæ emptiones fierent per metales, quorum vnum conficiebat decem & octo pepiones, & decem metales marauedinum, atque ex ijs marauedinis appreciarētur reditus regni Granatenſis ad ſeptingenta millia marauedinorum, & conferretur Fernando regi dimidia eorum pars, & Rex Alfonſus eius filius, initio ſui regni iuſſiſſet in nihilum redigi monetam pepionum, & præcepiſſet cudi monetam Burgalenſium, & valeret marauedinus decem denariolos, & minutæ emptiones fierent per ſolidos, & ſex denarioli valerent vnum ſolidum, & quindecim ſolidos marauedinus. Hæc ſcribuntur capite primò eiuſdem hiſtoriæ. Et cap. 7. ſcribit idem Hiſtoriographus, eundem regem Alfonſum iuſſiſſe anno 1258. quòd in nihilum redigerentur Burgalenſes, & percuti fecerit monetam denariolorum atrorum, quorum quindecim efficiebāt marauedinum: ita vt quindecim denarioli efficerēt prædictum marauedinum.

Ex hoc libro Chronicorum facilè elici poſſet valor marauedini aurei, cuius vſus fuit ætate regis Alfonſi decimi, ſi re-
5 ctè poſſemus verificare, qualiter † Pepio correſpōdeat monetæ, qua in præſentiarum vtimur. Notandum eſt porrò, prædictam monetam metalium, cuius paulò ante memini, quāquam hoc nomine ſcripta ſit in eadē hiſtoria, in aliquot libris à me viſis, & alijs ſcripturis vocari, mercale, vel mercales.

In quodam libro manuſcripto, reperi breuē relationem veterũ monetarũ, & in eo legi, Pepionem valere duas meaſas, & vnum Burgalenſem duos Pepiones, vel quatuor meaſas, iuxtà quam rationē marauedinus ætatis regis Alfōſi decimi percipitur valuiſſe ſexaginta denariolos, cōficientes ſinguli ad ſex meaſas, ſex marauedinos, quales hodie ſunt in vſu. Quòd ſi ita ſe res habet, dubitari non poteſt, capiendo verba eiuſdē hiſtoriæ, & rationē ex ijs ineundo, quin hic marauedinus regis Alfonſi decimi, ſit ille idem, qui vocatur bonus, & æqualis marauedino aureo eius temporis, cuius faciunt mentionem leges fori Hiſpaniæ & aliæ. Neq; dubium eſt, quin marauedinus æreus ſucceſſu tēporis diminutus ſit à priſtino valore, neque valuit tot denariolos, veluti in principio huius capitis probauimus.

Hinc ſequitur dubitatio, quam habet æſtimatio marauedini boni & veteris, poſita in ordinationibus regijs Regum Catholicorum, & in alijs quas ſuprà citauimus, æſtimando marauedinum † bonum decem marauedinis, qui modò ſunt 6
in vſu: nam decem marauedini præſentes reducti ad denariolos, efficiunt centum denariolos, & ſic habent plures denariolos, quàm marauedinus bonus vel aureus, qui curſum habuit ætate regis Alfonſi decimi, quandoquidem iuxta hanc vltimam computationem, is marauedinus valebat ſex denariolos, verùm prima æſtimatio marauedini veteris ac noui eſt adeò determinata, in prædictis ordinationibus Regijs, nunc tēporis impreſſis & publica legum auctoritate, examinatis & diſcuſſis, vt videatur temere agere, qui decidere velit in contrarium, Non omittā tamen, quin abſque præiudicio auctoritatis eorum, qui eas in ordinem redegerunt (ſiquidem æſtimatio monetarum

non admodum ſpectat ad ſubſtantiam legis, quę iubetur obſeruari, iuxta ſuā antiquam deciſionem, & ſit incidenter) tractē aliam rationem æſtimandi. Marauedinū bonum & veterem, dilucidè ac particulariter ob oculos ponendo differentiam, quę duabus opinionibus ineſſe poteſt, vel modos & formulas appreciandi eandem monetam.

Hæc monetæ veteris ac nouæ diſtinctio quantum ex vetuſtis legibus horum Regnorum apparet, videtur per eam occaſionē proceſſiſſe, quod pro remedio neceſſitatis publicæ, monetæ valorem ordinarium excederet, & ſubinde cuderetur ex viliore & inferiore materia, permanente valore antiquo in eodem quo prius vigore. Hæc omnia probantur, ex principio ordinationum Regis Henrici II. quas condidit in Ciuitate Toro anno 1411. & Compluti anno 1408. & ex lege Ioannis I. condita in Ciuitate Burgenſi anno 1388. quæ iubet: Marauedinum veterem ac nouum eſſe æquales, & eiuſdem valoris, tametſi denarioli noui ſint ex inferiori materia percuſſi.

Denique Marauedinus vetus & monetæ veteris ſemper valuit decem denariolos, & ſex coronatos: intelligendo, veluti intelligo, de Marauedino communi, cuius vſus erat, ætate Regis Alfonſi II. nam talem leges nuncupant veterem & monetæ veteris, nulla ſiquidem per id tempus interceſſerat in augendo vel diminuendo monetæ valore nouitas, vel immutatio: veluti accidit ætate Regis Henrici II. filij prædicti Regis Alfonſi XI.

Idipſum quoq; confirmatur per leges, initiò huius capitis allegatas, ex quibus probari intelligo, Marauedinum communem ætatis Regis Alfonſi XI. quem leges nuncupant Marauedinum veterem, valuiſſe decem denariolos, & nō amplius, vel ſex coronatos: & nuncupatum veterem, reſpectu nouitatis, quæ poſteà incidit in monetis, quatenus remedium adhiberetur neceſſitatibus publicis: prout euidenter intelligi poteſt ex prædictis legib. & ordinationibus.

Huic ſupputationi admodum quadrare poſſet ſolidorum æſtimatio, ſuſtinēdo per hiſtoriam de vita Regis Alfonſi X. ſolidum communem valuiſſe ſex Burgalenſes, quorū ſingulus æquiualebat ſex Meaſas: & conſtituendo ſolidum bonum in duodecim talibus Burgalenſibus, ita vt duodecim Burgalenſes efficerent octo denariolos: veluti poſteà dicemus: & ſic †maneret ſolidus bonus, cuius mentionē faciunt leges Regis Alfonſi XI. ad octo denariolos: vnde reſultat, quinq; ſolidos bonos efficere quatuor Marauedinos cōmunes, ætatis dicti Regis Alfonſi XI. veluti conſtat ex legib. eiuſdem Regis prius allegatis, vnde Marauedinus percipitur eſſe quinta parte maior ſolido bono: iuxta quam rationem Marauedinus ætatis Regis Alfonſi XI. manebit ad decem denariolos, velut modernus, tametſi pluribus in legibus fuerit nuncupatus Marauedinus vetus. 7

Hanc diſtinctionem ſolidi boni, & alterius minoris cum eadem æſtimatione Marauedini communis, ætatis Regis Alfonſi XI. notatam vidi in memoria ſuperiùs allegata de monetis antiquis, quam vidi admodum vetuſtis characteribus. Vnde apparet, concluſum eſſe, Marauedinū veterem & communem diſtinctum ab eo, quem leges & hiſtoriæ nuncuparuut bonum, valuiſſe decem denariolos, vel coronatos, prout valet is, quo modò vtimùr. Tametſi Marauedinus ætatis Regis X. qui nuncupatur bonus, eſſet aureus, vel tot denariolorum, vt æquiualeret Marauedinum aureū, veluti eius hiſtoria teſtatur, & valeret multò plures, ſiquidem valebat ſex Marauedinos, ex ijs, qui modò ſunt in vſu.

Id eadem hiſtoria Regis Alfonſi X. & in alijs ſit mētio certæ monetæ dictæ Tornes vel Turonenſis, quam hiſtoria ſcribit fuiſſe argenteam. Hanc puto extitiſſe monetam Gallicam, cuius erat vſus in Caſtella, quod allata eſſet à Gallis, qui tum temporis ad hæc regna peruenerant: & iuxta temporum rationem videtur fuiſſe argenteus Turonenſis, de quo tractat Cle-

ment.2. de magiſtris, & nos tractauimus cap.3.§.2.nu.8. huius operis, vbi eum appreciauimus viginti quinque marauedinis, iuxta æſtimationem, quam nunc habet Realis & Regalis argenteus Caſtellanus: nam, Turonenſis appēdebat tres partes ex quatuor vnius Regalis, vel tres quartos: qui tum temporis valore ſuo poterat adæquare duos marauedinos communes.

Verùm, dicet quiſpiam, Turonenſem iſtum fuiſſe ſolidum Turonenſem, de quo tractauimus in eodem §.2. nume.7. cuius pondus conſtituimus ad tertiam partem vnius Regalis, qui nunc temporis efficeret vndecim marauedinos, & ea ætate potuit valere vnum marauediuum communem, veluti poſteà indicabimus, tractaturi de monetis argenteis, qui curſum olim habuerunt hiſce in regnis: tametſi ſuſpicor, ſolidum Turonenſem multò ære cōmixtum fuiſſe, neque tantum argenti continuiſſe.

In legibus Regijs fit quoq; ſæpiùs mentio ſolidorum, qui fuerūt differentes, veluti ex ijſdē legib. & Chronicis apparet: Non ſum hic tractaturus de ſolido, cuius fit mentio in foro Iuzgo, & in legib. Gotthicis, eô, quòd inferiùs cōmodior de iis tractandi nobis offeretur occaſio.

Sunt & alij ſolidi, quorum mentionem faciunt leges Alfonſi Regis XI. ex quibus apparet, ſingulum illorum fuiſſe quinta parte inferiorem marauedino communi, qui per eam ætatē curſum habuit: hoc probatur l.11.& l.19.tit.11. & lib.4.ordin. lib.22.& l.30.tit.32.ordinat. quas condidit præfatus Rex Alfonſus XI. Compluti anno 1386.

Hoc ipſum paulò anteà probauimus, quandoquidē ex ijſdem legibus conſtat, quatuor marauedinos valore ſuo adæquare ſolidos quinq;: & iuxta alteram opinionem conſtituimus talem marauedinum ad valorem quindecim denariolorū, aſſerentes, eundē eſſe, quem leges nuncupant monetæ veteris. Quamobrem ſolidus iſte valebat duodecim denarios, & ſexta parte excedebat marauedinum præſentem: nam hic ſaltem valet decem denariolos: vnde apparet, quinq; huiuſmodi ſolidos æquiparare valorem ſex marauedinorum præſentis monetæ. Iuxta eandem æſtimationem declarauimus in varijs reſolutionibus, lib.1.cap.11. ſolidos contentos in legib. Regis Alfonſi XI.

Hanc opinionem ante plurimos ſuſtinuerunt Doctores Vincent. Arias & Montaluus l.1.titu.3.& l.1.tit.5. libr.2. fori Hiſpalenſis. Et idem Montaluus in Repertorio, quod conſcripſit ad ordinationes regias, in verbo, ſolidus. vbi nouum addit: Nempe ſolidum bonum valuiſſe octo marauedinos monetæ veteris, qui iuxta ſuā ſupputationem adæquarent duodecim marauedinos præſentes, quos hodie expendimus.

Huc allegat ordinationem quandā Regis Alfonſi XI. conditam Compluti, quæ incipit: Si nobilis, &c. & l.11.tit.11.libr.4. ordinat. Sic ait lex in nouis ordinationibus regijs, eſtq; lex in ordine 19. Qui plus acceperit, ſoluat Regi ex ſuis bonis pro rebus ſingulis, quinq; ſolidos, qui ſunt huius monetæ quatuor marauedini. Cū iſta lex ſit eadem, quam allegat Montaluus, euidēter patet, ipſum nō probare id, quod probare intendit. Scribitur etiam in antiquis ordinationib. Alfonſi XI. ſoluat Regi pro re ſingula, quinque ſolidos bonos, qui ſunt huius monetæ quatuor marauedini.

Hinc apparet, Doctorem Montaluum vſum fuiſſe mendoſo exemplari: & hoc quidem clarum exiſtit: nam eadem lex, & reliquæ eiuſdem tituli, taxant alimenta ijſdem ſolidis marauedinis & denariolis, & in alijs reliquis locis ita cōſtituit ſolidū, vt quinq; valeant quatuor marauedinos: ita vt non probet, ſolidum ea ætate valuiſſe octo marauedinos veteres. Rex Alfōſus vocat & vocare potuit iſtos ſolidos duodecim denariolorum ſolidos bonos, ad differentiam aliorum, mea ſententia minoris valoris, quorum mentionem facit Rex Henricus II. filius eiuſdē Regis Alfonſi, in ordinationibus, quas in Ciuitate Toro condidit anno 1411. vbi in prooe-

procœmio ait, quòd tres ſolidi valeant quatuor denariolos,prout ſolebant valere: vnde ſequitur, talem ſolidum valuiſſe aliquid vltrà vnum denariolum, nempe denariolum cum tertia parte alterius: ita & hic minor ſolidus æquiualeat octo meaſas, vel tres ſolidos,qui fuerunt in vſu tempore Alfonſi X. velut apparet ex cap.1.ſuæ hiſtoriæ. Valebat ſingulus horũ ſolidorũ ſex denariolos Burgalenſes,quibus mea ſententia, ſingulus conſtabat, & valebat quatuor meaſas, veluti ex prædicto cap.1.aliquatenùs colligi poteſt: nam valuit ſingulus duos pepiones. Iuxta hãc computationem hic vltimus ſolidus valuit viginti quatuor meaſas, nempe quatuor denariolos,ex ijs,qui poſteà curſum habuerunt in hoc regno,ex quibus marauedinus valuit & valet decem,prout iam elucidauimus.

In l.2.tit.9.lib 4. ordinationum diſpoſitum eſt, quòd qui alteri per contumeliam dixerit aliquod verbum ex ijs, quæ in eadem lege continentur, mulctetur trecentis ſolidis. Iſtos ſolidos veluti annotaui in varijs reſolutionibus,quidam Iudices, præcipuè inferiores æſtimant ſingulum ad duos marauedinos. Alij velut præfecti Curiæ, quatuor marauedinis modernis. Lex iſta deſumpta eſt ex Foro Regali Hiſpaniæ,l.4.tit.3.l.2.& in eodem tit.l.1.

Notatur quoq; eadem mulcta trecentorum ſolidorum in alio caſu: & in l.3.tit. 5.libr.4.Fori fit mentio ſolidorum. Et ibidem Doctor Montaluus intelligit ſolidos Burgalenſes, iuxta l.1.tit.8.libr.1.Fori, & declarat l.1.tit.5.libr.2. iſtum ſolidũ Burgalenſem valuiſſe duodecim denariolos, ita vt duobus ſolidis excedat marauedinum præſentẽ,qui hodie in vſu eſt. Quãobrem iſti ſolidi tantum valent, vt quinque ex ijs efficiant ſex marauedinos præſentes: & iuxta hanc rationem trecenti ſolidi æſtimabuntur trecentis & ſexaginta marauedinis huius monetæ,qua modò vtimur.

Quòd ſi iſti denarioli non conſtant ſex meaſis, ſed Burgalenſibus quatuor meaſarum, veluti annotaui, ſingulus ſolidus eſſet quadraginta & octo meaſarum, & quinta parte minor marauedino communi: ita vt quinque ſolidi valerent quatuor huius ætatis marauedinos: & ſic trecenti ſolidi efficerent ducentos & quadraginta marauedinos huius monetæ: tametſi in hac ſupputatione ſemper cõtrarium ſuſtinuerimus à Doctore Montaluo, & ab ijs,qui eius opinionem inſecuti fuerunt.

In hac materia ſolidorum & iniuriarũ eſt rationi conſentaneum notare duas leges ſtyli admodum antiquas: quandoquidem hoc opus conſcriptum eſt ætate Regis Alfonſi X. Prior verò legum, quibus id ſeculum maxima ex parte vtebatur,eſt l.89.poſterior eſt l.131.vnde apparet,quòd is,qui verbis contumelioſis affecerit virũ nobilem,luat quingentos ſolidos: quamuis iniuriæ prolatæ in viros ignobiles,nõ ſint tam graui mulctæ obnoxiæ. Has leges notauit vir magnificus, & literis ac iuſtitiæ rectitudine illuſtris Ioannes Arce de Otalora I.V.Licentiat.ac Regię Maieſt.in Regia audientia Valliſoleti Conſiliarius,in trac.ſuo de nobilita.2.par.cap. 4.num.11.quòd viro nobili in Caſtellę regno,iuxta leges Fori Hiſpaniæ,competat iure ſpeciali,ratione ſuæ nobilitatis ęſtimare ſuas iniurias, ac vindicare quingentis ſolidis. Facit ad prædicta lex, quæ habetur in Foro Hiſpaniæ,lib.3.de pignoribus,quæ ait:

Si eques quiſpiam debeat libero,vel alteri homini triuiali, pro eo debito, nec pro re quauis alia,non ſiſtat animal quod equitauerit, neq; illi frenum cohibebit: quòd ſi id fecerit,luat quingentos marauedinos pro calumnia: quorum ducenti quinquaginta cedent Regi, & reliqui ducenti quinquaginta equiti pro ignominia qua affectus eſt. Idipſum quod hac lege notatur,per alia huius Regni fora probatur. Proinde cùm plurimæ adferantur rationes pro intelligentia originis & principij,quod habuit is loquendi modus,ad comprobationem prædictorum conſidero l.11.titul. 11. libr.4.ordinationum Regiarum,

giarum; vbi refertur lex Regis Alfonſi X I. condita Compluti anno 1326. quæ ait: Si quis ex fundo agricolæ rapuerit quidpiam rei alimentariæ, luet trecentos ſolidos: quòd ſi fundus ſpectauerit ad Nobiles, quingentos ſolidos.

Huc etiam poteſt applicari alia lex Fori Iuzgo lib. 8. tit. 4. quæ incipit: Quòd ſi quiſpiam bouem ferocem: vbi æſtimãdo calamitates, quę fiũt per animalia, & mortes hominum in certa quantitate: conſtituit domino animalis pro morte hominis ingenui mulctam quingentorum ſolidorum pro homicidio

Huc etiam aliqua ratione applicari poteſt, quod ſcribit Beatus Rhenanus lib. 2. rerum Germanicarum, vbi ait inter leges Salicas, quibus Franci vtebantur, quandã contineri, qua pœnę iniuriarum æſtimabãtur, hoc modo: Quòd ſi Francus Salicus iniuria quempiam affeciſſet, lueret ſolidum æſtimatum duodecim denarijs: verùm ſi Phrygius vel Saxo iniuria affeciſſet Salicum Francum, lueret pro ſolido quadraginta denarios, taliter ęſtimatum, vt ſolidus pro ſatisfactione iniuriæ commiſſæ aduerſus Salicum deberet accipi & ęſtimari maioris, nempe ad quadraginta denarios: reliqui verò ad duodecim denarios. Id quidem fiebat: quòd Franci Salici gens eſſet nobiliſſima: eiuſque generis & qualitatis, vt ex ea eligerentur Reges Franci, eius conſiliarij, legislatores, atque id genus cæteri, quorum votis, & prudentia Reſpublica gubernaretur. de qua re, & de legibus Salicis tractaui cap. 1. nume. 8. practicarum quæſtionum.

Iuxta prædicta neceſſarium eſt diſtinguere duas iſtas opiniones, atque ad ſingulam earum reſoluere monetarum æſtimationem, in quibus eſt vel conſiſtere poteſt illa differentia: Attenta verò opinione Doctoris Montalui, & declaratione Regiarum ordinationum Regum Catholicorum Fernandi & Elizabeth, ſeruabitur opinio ſequens.

Marauedinus bonus, qui adęquabat Marauedinum aureum ætatis Alfonſi decimi, valet decem Marauedinos pręſentes.

Marauedinus vetus, qui erat communis ætate Regis Alfonſi X I. correſpondet paulò plus tribus blancis: ita vt ſex veteres ſupputent decem Marauedinos præſentes.

Solidus Burgalenſis valuit duodecim denariolos: & quia Marauedinus pręſens valet decẽ denariolos, hic ſolidus valuit ſexta parte ampliùs Marauedino pręſenti: & quinta minùs Marauedino veteri. Hic ſolidus nuncupabatur ſolidus bonus.

Verùm accipiendo & inſequendo aliã ſupputationem, notari debet alia æſtimatio modo ſequenti.

Solidus minor valuit vnum denariolum, & duas meaſas: ita vt valuit octo meaſas.

Solidus bonus valuit duodecim Burgalenſes, & nuncupatus fuit iſte ſolidus, Solidus Burgalenſis, quod probatur l. 1. titu. de ſcribis, lib. 1. Fori: vbi apparet, legem voluiſſe innuere, ſolidum iſtum Burgalenſem diuidi & æſtimari per denarios Burgalenſes, & ferè indicat, ſex denariolos Burgalenſes efficere dimidium ſolidum.

Denariolus Burgalenſis valuit quatuor meaſas, velut annotatum eſt in antiquo illo memoriali, quem ſuprà allegaui.

Vnde colligitur, ſolidum Burgalẽſem non valere duodecim nouos denariolos, continentes ſex meaſas, quorum decẽ efficiunt Marauedinum præſentem, vt voluit Montaluus, ſed duodecim Burgalenſes ſingulum ad quatuor meaſas, nempe octo denariolos nouos ſingulum ad ſex meaſas.

Ex ſupradictis quoque infertur, ſolidum iſtum bonum nuncupatum Burgalenſem, eundẽ eſſe cum eo, de quo tractãt & mentionem faciunt leges Regis Alfonſi X I. quas ſuprà allegauimus, & aiunt, ſolidum iſtum quinta parte eſſe minorem Marauedino paruo & communi, quãdoquidem Marauedinus valebat & valet decem

cem denariolos ſex meaſarum: & hac ratione quinque tales ſolidi, nempe quadraginta denarioli efficiũt quatuor Marauedinos, qui etiã valuerunt & valent quadraginta denariolos.

Hæc eadẽ æſtimatio quadrat l. 30. à Rege Alfonſi Compluti conditæ, abſque vlla diminutione vel additione, vbi ait: Quatuor ſolidi, qui efficiunt tres Marauedinos, & duos denariolos. Cùm iſte ſolidus conſtet octo denariolis, illorum quatuor efficiunt triginta & duos denariolos & Marauedino exiſtente decem denariolorum, tres Marauedini ſupputant triginta denariolos: ita vt quatuor ſolidi æquiualeant tres Marauedinos & duos denariolos. Iuxta alteram ſupputationem cõſtitueramus ſolidum ad duodecim denariolos, & non potuimus Marauedinũ appreciare quindecim denariolis, quod veriſimile non ſit, cùm Marauedinus ſemper habuerit denariolos certos & integros.

Alter ſolidus, cuius ſit mẽtio in Chronicis Regis Alfonſi X. valebat ſex Burgalenſes, eratq; dimidium ſolidi boni Burgalenſis: ita vt ſolidus iſte valeret viginti quatuor meaſas, vel quatuor denariolos ſingulum ad ſex meaſas. Poteſt ſolidus dici medius, veluti colligitur ex prędicta hiſtoria, ex eo quòd per illam intelligi poteſt, atque ex eo quod ſtatim dicturi ſumus.

Marauedinus bonus, qui aureum in ſuo valore adęquabat, veluti in eadem hiſtoria ſcribitur, valuit centum & octoginta pepiones: ſingulus pepio conſtabat duobus meaſis. Iſte Marauedinus quoque valuit decem metales, ſiue mercales: ſingulum verò mercale decem & octo pepiones. Iuxta quam rationem talis Marauedinus valuit ſexaginta denariolos, ſingulus ad ſex meaſas, qui correſpondent ſex Marauedinis modò vſum retinentibus.

8 Scribitur in eadem hiſtoria Regis Alfonſi X. Marauedinum eius ætatis adæquantem illum qui aureus dicebatur, valuiſſe nonaginta Burgalenſes: ſingulum Burgalenſem duos pepiones, qui ad nihilum redacti ſunt, & reducti fuerunt centum octoginta ad nonaginta. Valuit etiã Marauedinus iſte bonus quindecim ſolidos, quorum ſingulus habebat & valebat ſex Burgalenſes: ita vt hic marauedinus correſpondeat ſex pręſenti ætate curſum retinentibus.

Huc etiam ſpectat, quòd Nigri quindecim, vulgò prietos (quorum eadem hiſtoria Regis Alfonſi X. meminit, efficiebant marauedinum) tot denariolos ſupputabant, vt iuxtà eandem computationem æquiualeãt ſex marauedinos modernos: ita vt hic denariolus Niger valuerit quatuor denariolos communes.

Huic rationi correſpondent leges Regis Ioannis I. vbi taxant marauedinũ bonum, ſex marauedinis monetæ veteris, quos in eodẽ valore quo hodie ſunt præſentes, conſtituimus: tametſi in diuerſis locis atque in particularibus iudicijs marauedini veteres fuerint & ſunt interpretati & æſtimati aliquãdo duobus, aliquãdo tribus, aliquando quatuor marauedinis quibus hodie vtimur.

Vnde colligitur, marauedinum aureũ antiquum, qui lege ſtyli valuit & ponderauit quantum ſex marauedini aurei Regis Alfonſi X. æſtimatum & appreciatum extitiſſe triginta ſex marauedinis, cuiuſmodi hodie expendimus.

Lex 2. tit. 33. part. 7. diſtinguit marauedinos Nigros à marauedinis albis, liquidò commonſtrans, marauedinum nigrũ pluris valuiſſe, quàm album. Forſan lex nuncupauit marauedinum nigrum marauedinum bonum, ęquiualẽtem quindecim nigros: album verò marauedinum inferiorem & communem, adæquantem decem denariolos, prout valet is, quo modò vtimur: quod etiam probari poteſt ex eo, quod modò dicturi ſumus de albo.

Verum eſt equidem, me in pleriſque contractibus conceſſis Capitulo Eccleſię Cordubenſis, vidiſſe fieri diſtinctionẽ marauedinorum monetæ veteris, & marauedinorum monetæ albæ, æſtimando marauedinum monetæ veteris duobus monetæ albæ,

albæ, atque intelligẽdo monetam albam pro ea, qua hodie vtimur, quæquæ habuit curſum annis ab hinc ſexaginta, & ampliùs.

Quamuis monetæ iſtæ antiquæ æreæ exiſterent, credo tamẽ & ſuſpicor, ijs admixtum fuiſſe plus argenti, quàm Blãcis, Quartis, & Octauis, qui modò curſum retinent. Hoc aliquatenùs colligi poteſt ex cap. 98. hiſtoriæ Regis Alfonſi XI. cuius ætate, & anteà ſeculo Regis Fernãdi IIII. ſui parentis, & aliorum Regum, marauedinus communis fuit æſtimatus per monetas & coronatos, vulgò Cornados, vt apparet ex eadem hiſtoria; & valuit idipſum quod modò valet, prout ex ſequentibus credi poteſt.

Primò, quia ex legib. Regis Alfonſi XI. quas circa ſolidos allegauimus & expendimus, apparet talem marauedinum valuiſſe decem denariolos, prout modò valet, & non ampliùs.

Deinde quia marauedinus valebat decem nouenas, quarum ſingulæ adęquabãt vnum denariolum, ſex meaſarum, veluti apparet ex ordinatione, quam Rex Henricus II. condidit in Toro anno 1411. vbi ait: Marauedinus valeat decem denariolos, vel decẽ nouenas, vel ſex coronatos: & duodecim quinquenæ valeant vnũ marauedinum, & duo quinquenæ vnum coronatum: vnde patet, talem marauedinũ valuiſſe ſex coronatos, vulgò cornados, & decem denariolos, prout valet is, quo nunc vtimur: & duodecim quinquenas tantum efficere ac ſupputare, quantũ decem nouenæ: ita vt nouena valuerit ſex meaſas, quinquena ſiquidem conſtabat quinq;: & hæc omnia quadrant cum marauedino præſenti.

Ex hoc etiam probatur, nouenam denariolum per id tempus non valuiſſe vltrà ſex meaſas, & non nouem, quamuis fieri queat, vt alias idipſum valuerit.

Cruciatus, monetæ minutioris numus ordinariè, ſolebat in Caſtella valere duos coronatos, neq; per illam neceſſitatem auctus fuit eius valor, veluti probatur ex ordinatione, quam condidit Rex Henricus II. Compluti anno 1408. Blancus etiã refertur inter monetas, & quamuis prius potuerit eſſe percuſſus, veluti colligitur ex regijs partitarũ legib. par. 2. tit. 31. par. 7. tamen illum priùs mandauit cudi Rex Ioannes eius nominis I. & conſtituit in valorem vnius marauedini decem denariolorũ, deinde imminutus eſt ſingulus blancus ad ſex denariolos, ferè idem efficientes quod hodie vna blãca, prout apparet ex ordinatione, quam idem Rex Ioannes condidit in Biruieſca anno 1387, & Burgis anno 1388. Hic Blancus imminutus eſt ad valorem vnius coronati à Rege Henrico III. anno 1391.

Aetate eiuſdem Regis Henrici III. hiſce in regnis habuit curſum moneta nuncupata Agnus Dei, quæ initiò æquiualebat marauedinum: deinde percuſſa fuit ex tam infima materia, vt ſaltem valuerit vnum coronatum, vulgò Cornado, veluti tractatur in Chronicis eiuſdem Regis Henrici III.

Antiquitùs quoq; hiſce in Regnis percuſſa fuit moneta, quam veteres nuncuparunt dimidiam Blancam, veluti cõſtat ex legib. quas Rex Ioannes I. Segoniæ cõdidit anno 1290.

Aduertẽdum eſt, monetas antiquas aureas, & argenteas, tametſi in hoc opere plerumq; æſtimentur iuxta precium antiquum, comperto pondere quod habuerũt, debere reduci ad eas, quæ modò curſum obtinent, ad æqualitatem in quantitate ponderis: & tale pondus æſtimari, prout hac ætate æſtimatur: quandoquidẽ debent conſiderari iuxta prædictum pondus, & quantitatem auri vel argenti.

Thema Cap. VI.

In hoc Capite tractatur & conſideratur pondus vetuſtorum numiſmatum aureorum & argentorum horum Regnorum, ad faciliorem legum intellectum.

SVMMARIA.

1 Pre-

1 *Pretia rerum venalium in antiquis temporibus qualia fuerint, in his Regnis.*
Marcæ argenti æſtimatio.
2 *Regalis Hiſpanici pondus & valor qualis fuerit ſub Henrico II. & antè, vel poſt illius tempora.*
3 *Dupla Caſtellana cuius ponderis valoriſq́; fuerit.*
4 *Marauedinus aureus cuius æſtimationis & ponderis fuerit antè hæc tempora.*
Gothis in Hiſpania regnantibus, quales monetæ in vſu fuerint.
5 *Leges Partitæ, & Fori, de marauedinis & alijs monetis loquentes, examinantur.*
6 *Francus qualis moneta fuerit, & quo pondere, & valore.*

CAPVT VI.

QVOD ad intellectum plurimarum legum partitarum & Fori Regalis attinet, neceſſum eſt penitiùs expendere ac diſcutere valorem & pondus numiſmatum aureorum & argenteorum, qui olim hiſce in Regnis curſum obtinuerunt: quandoquidem licèt dixerimus ac declarauerimus precium marauedini aurei veteris ac noui, per æſtimationem marauedinorum communium, & denariolorum minutorum: operæprecium erit ad verificationem eorum, quæ deinceps tractaturi ſumus, expendere pōdus & quantitatem iſtorum numiſmatum, quatenùs rectiùs intelligi queat grauitas pœnarū iuxta vſum huius noſtræ ætatis, vt dinoſcamus, an mulcta marauedini aurei leuis fuerit, & ex conſequenti mulcta aliorum marauedinorum communium. Pro huius rei inueſtigatione conſiderari debent aliquot antiquitates.

1 Quicunq; legerit Hiſtoriographos Caſtellæ, & leges antiquas huius Regni, cōperiet annonam & reliqua id genus ad humanam ſuſtentationem neceſſaria, olim adeò vili & exiguo precio cōparata extitiſſe, vt pro vnico Reali vel Regali argenteo, eiuſdem ponderis, quem neoterici habent, quiſpiā ſibi parabat vel parare poterat, quæ hac ætate nemo ſibi decē aut quindecim, imò nec fortè viginti compararе poſſet. Idipſum dici poſſet de marauedino communi: ſiquidem tūc temporis vtilior erat ad res emendas vnicus marauedinus, quàm hodie quindecim aut viginti. Hoc ita apparet, etiam ſi de vetuſtiori ætate non inquiramus, quàm ea, qua ſuas ordinationes condidit Rex Alfonſus XI. Compluti anno 1386. & copioſè ex legib. quas in Toro condidit Rex Henricus ſecundus anno 1407. à lege 29. vſque ad legem 36.

Notandum eſt etiam, ætate Regis Alfonſi XI. & Henrici Secundi in diem vſque hodiernum, marauedinum, ex quo per eaſdem leges appreciabantur, vel appreciata fuerunt, quæcunque ad vſum humanum ſunt neceſſaria, fuiſſe valoris ſex coronatorum, aut decem denariolorum, veluti patet ex ijſdem legibus, & ex ijs, quæ cap. præcedenti allegauimus: quandoquidem hic marauedinus non erat is, qui vulgò dicebatur bonus, vel aureus, ſed communis.

Apparet etiam ętate Regis Alfonſi XI. marchum argenti valuiſſe centum & viginti quinque marauedinos, veluti probatur ex eius hiſtoriæ cap. 98. Deinde ætate Regis Ioannis I. marchū argenti valuiſſe ducentos & quinquaginta marauedinos: quod ex Comitijs, quæ Rex Ioannes habuit in Ciuitate Burgenſi anno 1388. certum eſſe conſtat, & in hac re, veluti alijs in rebus Reipublicæ neceſſarijs, per huius regni Chronica comperietur, quod quo magis approximauerimus hæc tempora, tantò ampliùs aucta ſunt precia rerum omnium, quibus ad communem victum ac veſtitum, & alios actus ad vitam neceſſarios vtimur: quod quidē ſola rerū experientia abſq; vlla hiſtoriarum cognitione, annis ab hinc triginta vel quadraginta didicimus: quamobrē tanta non tenebimur admiratione de ijs, quæ legerimus quoad precia alimentorum & aliarū

rerum ad humanam ſuſtentationem accommodarum ab annis ducentis retroactis.

a Iuxta prædicta non exorbitat precium Realium ſiue Regalium Caſtellanorum eius ætatis. Erant enim regales eius ætatis tanti ponderis, vt eorum octo vnâ vnciam appenderent, veluti & hodie pendent: prout probatur ex lege, quam idem Rex Ioannes tulit in Biruieſca anno 1387. vbi ait: Quòd pro octo regalium dedito ſoluatur vna argenti vncia: quum ſtatuit iuſtum eſſe debiti precium.

Ex valore Marchi argentei poſſumus elicere diuerſitatem valoris regalis argentei prædicti ponderis, qui voluit ætate Regis Henrici II. tres marauedinos, & quia hic numus pro ratione publicæ neceſſitatis, ex viliori materia percuſſus fuit, idem Rex diminuit eundem regalem ad vnum marauedinum, vt patet ex eiuſdem hiſtoriæ anni 6. cap. 8. & ex ordinationibus, quas idem condidit Compluti anno 1308. Idem numus poſteà percuſſus fuit ex bona materia veluti antiquus: talem intelligo, qualis extitit is, qui curſum habuit priuſquàm cuderetur ex viliori materia: & ſic regalis argenteus nouus & vetus valuerunt ſinguli ætate Regis Henrici II. tres marauedinos.

Hoc probatur ex legibus eiuſdem Regis in Ciuitate Toro conditis anno 1411. vnde liquet, regalem argenteum paulò antè per diuerſas neceſſitates publicas auctum fuiſſe ad duodecim marauedinos: deindè confeſtim imminutum ad tres.

Deinde ſucceſſu temporis, regnante Ioanne primo, valuit idem regalis argenteus eiuſdem ponderis quatuor marauedinos. Ita quidem intelligo pondus regalis argentei, quòd octo regales efficiebât, & appendebant paulò minùs vnam vnciam.

Denique monetis omnibus ſemper deeſt iuſtum pondus, quatenùs ſatisfiat impenſis ad eam cudêdam neceſſarijs. Quòd verò ætate Regis Ioannis I. regalis argenteus valuerit quatuor marauedinos, probatur ex lege, quam idem Rex Ioannes condidit Burgis anno 1388. deinde cùm augeretur argenti precium, peruenit regalis argenteus ad valorem duodecim marauedinorum, & nuncupatæ fuerunt tunc temporis quartæ certi nummi valoris trium marauedinorũ: quòd conſtarent quarta parte vnius regalis: qui etiam valuit decem & ſex marauedinos: atq; inde fuerũt nuncupatæ quartæ numi quatuor marauedinorum. deniq; antiquitùs habita eſt ratio monetæ argenteæ, iuxta valorem ipſius argenti, vel paulò plus, prout eſt notorium.

Prætereà in huius regni legibus & hiſtorijs fit mentio numiſmatum aureorũ: † præcipuè in Caſtellæ regno fuit vſus duplorum: 3 & ex legibus Regis Henrici II. in Toro conditis anno 1407. lege 62. videtur duplus Caſtellanus eo ſeculo valuiſſe triginta ſex marauedinos cõmunes: quorum ſingulus valebat decem denariolos, veluti modernus: deinde idem Rex Henricus auxit monetarũ precium, & valuit duplus Caſtellanus centum & viginti marauedinos: & confeſtim reducta ad iuſtũ valorem moneta, valuit triginta quinque marauedinos: ſic probant leges eiuſdem Regis Henrici, conditi in Toro anno 1411. Aetate Regis Ioannis I. valuit duplus Caſtellanus quinquaginta marauedinos, quod patet ex legibus eiuſdem Regis Ioannis, quas condidit in Biruieſca anno 1377. Burgis anno 1388. Inter duplos qui curſum habebant ætate Regis Ioannis II. erant aliquot admodum infimæ materiæ: & bonæ perinde ac malæ excidebant iuſtum valorem: prout aucti erant & auri, & argenti, ac aliarum rerũ precia: veluti patet in petitionibus Madricij in Comitijs anno 1425. oblatis, in cõtractu cuiuſdã vêditionis ætate Regis Ioannis II. anno 1425. celebrato de certo prædio territorij Hiſpalêſis, in quo cõtractu vidi factã mentionem duplorũ Mauritanorũ, qui legib. regijs adæquabantur duplis Caſtellanis, ſinguli ad ſeptuaginta marauedinos: quod tolerabatur, quia per id tempus dupli Mauretani habebant curſum, tametſi eſſêt inferioris materię, veluti & Caſtella

Iſte

Iſte contractus initus fuit quinta decembris, per quem domina Leonora Guttieres Abbatiſſa, & monachæ ordinis ſanctæ Claræ vendiderunt prædium Villæ nouę de Balbona Franciſco de Villa franca, bis mille, ducentis, & quinquaginta duplis Mauritanis: ſingulum duplum ad ſeptuaginta & vnum marauendinum. Duplus iſte Caſtellanus noſtra ætate curſum habuit: verum non extitit tam bonæ materiæ neque tanti ponderis, velut ij quos dixi curſum habuiſſe, ætate regis Henrici ſecundi, & Ioannis primi, & vltimi, annis abhinc triginta vel quadraginta percuſſi, valebāt trecentos & ſexaginta quinqui marauedinos.

Dupli antiqui valebant ætate Regis Ioannis primi duodecim Regales argenti ſignati & argenti rupti vnciam cum dimidia cum octaua parte vnciæ, veluti ex prædictis legibus apparet.

Vltra prædicta, pro elucidatione eorū quæ dicturi ſumus, conuenit expendere pondus dupli iſtius Caſtellani, & videre quantum auri continuerit: Quantum vero aſſequi poſſum, opinor duplum iſtum habuiſſe pondus vnius Caſtellani, quod quidem hactenus colligo ex ſequentibus.

Primò, quia Rex Ioannes primus, anno 1390. Segobiæ condidit legem ſecundæ ſupplicationis, cūm mulcta mille & quingentorum duplorum, nil iudicando præter duplos, abſque vlla declaratione precij illorum: quamobrem dupli iſti debēt intelligi Caſtellani, & ſimiles ijs, qui cōtinentur in alijs legibus eiuſdem Regis, quòd mea ſententia clarum apparet, noſtris & patrum noſtrorum temporibus, poſtquam eadem lex fuit condita, dupli iſti fuerunt iudicati ad pondus & preciū Caſtellanorum: vnde confeſtim probatur, duplum Caſtellanum eius ætatis habuiſſe pondus vnius Caſtellani.

Opinor etiam, duplos iſtos eoſdē exiſtere, qui vulgò cum capite nuncupātur, ex eo, quòd ait Rex prima Regis Ioannis primi, condita in Biruieſca, vbi fit mentio certi honorarij duplorum, quos illi regnum promiſit, certa forma ſignatorū capitibus maiuſculis & minuſculis. Nūcupantur iſti dupli: Dupli cum capite, in prouiſionibus à Carolo 5. anno 1539. in materia ſupplicationum expeditis, cū mille & quingentis duplis.

Secundò, quia in conſtitutionibus vniuerſitatis Salmaticenſis, conditis anno 1412. vel paulò ante, iubentur dari ſingulo Doctori in actis Licentiæ & Doctoratus duo dupli, qui procul dubio nequeunt aliter intelligi, quàm de duplis Caſtellanis, qui ea ætate curſum habuerunt in iſtis regnis, & ſemper æſtimati fuerunt ad pondus & valorem Caſtellanorum, veluti notorium eſt, nec poteſt negari, vel adduci ratio in contrarium.

Prædictis omnibus correſpondet precium & æſtimatio duplorum ex Regalibus argenteis, ponderis huius noſtrę ætatis: quandoquidem certum ſit, nunc temporis vnam auri particulam valere vndecim argenti particulas, ac per æſtimationem auri & argenti, quę ſemper aucta eſt, vel ſaltem nunquam tantùm valuit in Caſtella, quantum in præſentiarum valet, colligi poteſt. Duplum vnum æſtimatum ad Regales duodecim efficientes vnciam vnam cum dimidia argenti, cōtinere plus auri, quàm Ducatus noſtri temporis. Pōdus igitur dictorum duplorum adæquabit vnum Caſtellanū, veluti diſertè probatur: nam in prædictis legibus duplus Caſtellanus æquiparatur duplo Mauritano, qui appendit vnum Caſtellanum, & vltra.

Si quis conſideret ætatem Regis Henrici ſecundi, cùm duplus Caſtellanus valeret triginta ſex Marauedinos communes, & quod eodem ſeculo non fuerit exilius auri & argenti precium, quàm ætate Regis Alfonſi decimi, poterit inferre, Marauedinum aureum, ætatis Regis Alfonſi decimi, qui iuxta eandem rationem valebat ſex Marauedinos communes, ad minimum appendiſſe ſextam partem vnius Caſtellani: quamobrem ſi conſimilis moneta aurea hodie percuteretur, valore ferè ſuo adæquaret duos Regales argēteos

cum dimidio, & minutim octoginta marauedinos. De ſimili marauedino aureo, debent intelligi leges, quas condidit Rex Alfonſus, eius nominis decimus: tametſi iuxta ſupputationem Doctoris Môtalui, tráſactam per ordinationes Regias, quas modò habemus, marauedinus iſte valuerit decem communes, quorum ſinguli cõſtabãt decem denariolis, velut ij, qui hac ætate curſum retinent.

Alter Marauedinus aureus vetuſtior,
4 † ad quem referri debent leges antiquæ horum regnorum, conditæ ante ætatẽ Regis Alfonſi decimi, & illæ, quæ ex ijs decerptæ ſunt, appendebat iuxta legẽ ſtyli ſex marauedinos, ſuperiùs tractatos: vnde colligitur, fuiſſe eiuſdem ponderis cũ Caſtellano, tametſi tùm temporis valuerit triginta ſex marauedinos communes, qui hodie excederent valorem quadringentorum & octoginta marauedinorum, vel quatuordecim Regalium argenteorũ.

Ex prædictis omnibus liquidum efficitur, Marauedinum aureũ contentum in legibus Partitarum, debere intelligi, ac iudicari, fuiſſe ponderis vnius Caſtellani: nam qui eaſdem leges cõdiderunt, reſpectum habuerunt ad monetam antiquam auream, interpretantes, ſicut interpretati ſunt leges tantæ vetuſtatis, eaſq; in ordinem redigentes. Huc ſpectat argumentum, mea quidem ſententia admodum efficax, quòd qui condiderunt prædictas leges Partitarum, eaſque in ordinem redegerunt, optimè intellexerint, pondus ſolidi aurei Iuſtinianæi, nempe quod põdere adæquaret vnum Caſtellanum. Probè norunt etiam, ſolidum & aureum extitiſſe eiuſdem ponderis: vnde claret, prędictos auctores in legibus, quas interpretati ſunt, nihil prorſus immutare voluiſſe: verùm ſi quando quidpiam immutarunt, exiſtimarunt à ſe nullam mutationem fieri, haud intelligendo leges, veluti ab alijs intellectæ fuerunt: & ſic in omnibus locis, vbi ius commune mentionem facit ſolidi vel aurei, interpretati ſunt in eorum verſionibus marauedinum aureum, vel ſimpliciter Marauedinum, ſubintelligentes aureum: vnde apparet, prędictos auctores iudicaſſe. Marauedinum aureum contentum in vetuſtis horũ Regnorum legibus, ante tempora Regis Alfonſi decimi, vel Fernandi tertij eius parentis, & aliorũ Regum ætatis, proximæ conditis, fuiſſe eiuſdem ponderis, cuius eſt modò Caſtellanus, nempe ſextæ partis vnius vnciæ auri, cuiuſmodi ſeptuaginta duo efficiebant libram Romanam duodecim vnciarum.

Huic declarationi & opinioni famulãtur leges Regum Gotthorum, qui in Hiſpania regnarunt ante Regem Rodericũ, quarum ad hodiernam diem habetur notitia per librum, qui dicitur & inſcribitur, Forum iudiciale, vulgò Fuero Iuzgo, latina lingua conſcriptum, & per librum vernaculum antiquum, qui eo tempore fuit in vſu, parùm differentem ab eo, quo nunc vtimur.

Hiſce in legibus Gothicis, creberrimè ſit mentio ſolidorũ aureorum in textu latino, qui in eodẽ textu Hiſpanico vocantur Marauedini, vel Moruiſij aurei, & aliàs ſimpliciter Marauedini, vel Moruiſij. Iſtos ſolidos aureos intelligo olim fuiſſe eiuſdem ponderis cum Caſtellano, veluti ſolidus Romanus, cuius in ſuo Codice mentionem facit Iuſtinianus: vnde præſumi poteſt, tempore Regum Gotthorum, in Hiſpania ſolidos Romanos & Iuſtinianeos, in cõtractibus & commercijs curſum habuiſſe: quandoquidem eo tempore, quo Gotthi regnarunt in Hiſpania, non erant ab ea Romani omninò excluſi: verùm gubernarunt Hiſpaniæ partem vſque ad Suintillam, viceſimum ſextum Regem Gotthorum, qui regnare cœpit anno 621. & Romanos exegit ab vniuerſa Hiſpania & Francia Gotthica, atque monarcha iſtarum prouinciarũ remanſit, vt ſcribit S. Iſidorus, Rodericus Archiepiſcopus Toletanus, & Alfonſus de Carthagena, epiſcopus Burgenſis: tametſi Paulus Emylius in Chronica Francorum, attribuat hanc monarchiam Regi Siſebutho, qui fuit viceſimus quartus Rex Gotthorũ, & cœpit regnare anno

no 612. Quomodocunque ſit, cùm Iuſtinianus Imperium Romanum poſſederit, & ſexaginta annis, aut circiter antea obierit, veriſimile eſt, permanſiſſe eius numiſmata & ſolidos aureos, & alias conſimiles monetas, quæ iuſſu Imperatorum eius ſucceſſorum, percuſſæ fuerunt, quantum ad contractationem & commercium Hiſpaniæ, cuius portionem Imperatores habuerunt, ſpectare potuit, & poſtquam inde eiecti fuerunt, veluti ſolent durare & tractari huiuſmodi numiſmata, tàm excellentis & præſtantis metalli.

Hoc ipſum colligi poteſt ex ijſdem legibus Gotthicis, in quibus ſolidi iſti aurei diuiduntur per tremiſſes, vt patet l. vltim. tit. vltim. libr. 6. & libr. 8. tit. 4. in lege quæ incipit: *Si algun hombre tal como à cauallo*, & in lege: *Si Algun hombre encierra ganado*, vbi in textu latino fit mentio tremiſſis aurei, veluti partis ſolidi, prout autem ſuprà probauimus, capit. 3. numer. 4. ſolidus Iuſtinianeus quoque diuiſus fuit in tremiſſes aureos. Denique tam ex nomine, quàm ex ipſa diuiſione & cõtractatione, cum Romanis facilè poſſumus intelligere, ſolidos aureos contentos in legibus Gotthicis extitiſſe eiuſdem ponderis, vel eoſdem, quales fuerũt Iuſtinianei: quamobrem ſunt ponderis vnius Caſtellani. Iuxta hanc rationem poſſunt intelligi plurimæ leges fori Iuzgo, præcipuè libr. 7. & 8. & alijs pluribus locis, vbi textus latinus vtitur ſolidis, & Hiſpanicus Marauedinis aureis, vel ſimpliciter Marauedinis.

Quòd ſi velimus inferre, Reges Gotthos non curaſſe Romana numiſmata, dicemus, eoſdem mandaſſe percuti ſolidos aureos, ad imitationem ſolidorum, Cæſareorum & eiuſdem ponderis. Huc faciunt, quæ Petrus Alcocerius attigit in ea hiſtoria, quam immenſa diligentia & curioſitate conſcripſit de inſigni & imperiali ciuitate Toletana, libr. 1. cap. 32. qui affirmat & teſtatur, ſe vidiſſe dimidium Marauedinum aureum magnitudinis medij Caſtellani, ſignatum Toleti, ætate Regum Gotthorum, altera parte habentem Regis effigiem, cum hiſce literis: Vuitigis Rex, altera literas: Toleto pius. Verum eſſe conſtat, Petrum Alcocerium nuncupare hoc numiſma Meaſam auream, prout leges fori Iuzgo nuncupant tremiſſem Meaſam auream, vt apparet ex l. vltim. tit. vltim. libr. 7. vbi textus latinus poſuit tremiſſem, & vernaculus interpretatus eſt Meaſam auream: quod ſi ita ſit, Meaſa aurea nequijt eſſe dimidium Marauedini aurei, ſed tertia pars, prout probatur lege, quæ incipit: *Si algun hombre tal como a cauallo*, titul. 4. libr. 8. & certum eſt, tremiſſem aureum fuiſſe tertiam partem ſolidi, ætatis Iuſtiniani, vt probauimus cap. 3. & hæc eſt eius propria ſignificatio, cui non obſtat lex, quæ incipit: *Si algun hombre encierra ganado*, in eodem titulo 4. vbi textus latinus poſuit, tremiſſem vnum pro duobus capitibus, & textus vernaculus interpretatus eſt, duas partes vnius Marauedini: eſt enim error euidens, quandoquidem tremiſſis nõ vult ſignificare, neque ſignificat, duas partes vnius Marauedini, ſed tertiam partem Marauedini, vel ſolidum: tamen exiſtimans, quòd lex latina poneret pro ſingulo capite duarum vnam tremiſſem, in textu vernaculo interpretati ſunt pro duobus capitibus, duas partes eius vnius Marauedini, ſubintelligendo duas tremiſſes.

Tandem numiſma, cuius Alcocernis facit mentionem, fuit dimidius Marauedinus, vel dimidius ſolidus aureus, qui in legibus Iuſtinianeis dicitur ſemiſſis, & non tremiſſis. Non fuit igitur Meaſa aurea, qui eſt verus tremiſſis, vt patet ex ijſdem legibus Gotthicis.

Ex omnibus præmiſſis apparet, Marauedinos aureos, quibus Gotthi vſi ſunt, partitos per ſemiſſes & tremiſſes, fuiſſe eiuſdem ponderis, cuius ſolidus aureus Imperatorum, & Caſtellanus aureus, qui noſtro tempore in Caſtella curſum obtinuit. Huius ſolidi faciunt mentionem leges prædicti Fori Iuzgo, quas alle-

allegaui,& aliæ plures, præcipuè lex 17. & 18.libro 2. tit.1. Tametſi Doctor Montaluus in gloſſa Fori,libr.1.tit.5.libr.1.Fori, dicat, hunc ſolidum aureum Fori iudicialis valuiſſe centum & tres aureos. Nullam hactenus vidi auctoritatē, vnde hæc opinio probari poſſit:verùm ex lege,quę incipit: *Porque vemos ya muchos luezes, y muchos merinos*, in dicto titulo lib.2.Fori Iuzho, mea ſententia clarum apparet, hunc ſolidum minorem fuiſſe vna vncia auri:quamobrem fieri nequit,vt valuerit tot auri numiſmata, veluti annotauit Doctor Montaluus.

Ante ætatem Regis Alfonſi decimi, hiſce in regnis curſum habuit certus auri numus, quem nuncupabant Moruiſium Alfonſinum: is nimirum fuit Marauedinus aureus Alfonſinus. Iſtorum fit mentio in quadam ſcheda vel inſtrumento, quem habet ciuitas Toletana, vbi continentur ceſſio vēditionis, quam fecit Rex Fernandus tertius, eidem ciuitati de municipijs Alcocer, Herrera,& alijs locis, precio quadraginta quinque milliū Moruiſiorum Alfonſinorum, cuius mentionem facit doctiſſimus I. V. Licentiatus Ioannes Arce de Otalora,in ſuo inſigni tractatu de nobilitate,2.parte,capi.4. & Petrus Alcocerius libro paulò ante allegato,lib.1.cap.84. æſtimantes,ſingulum Marauedinum ferè ad valorem vnius Caſtellani,nempe ſexta parte vnius vnciæ auri. Hæc ſcriptura exhibita eſt in lite, quam in hac Curia & Cancellaria Granatenſi, ciuitas Toletana ſuſtinet contra Marchionem de Gibraleon,& Comitem de Belalcazar,in qua lite producuntur teſtes, deponentes,præfatum Moruiſium Caſtellanum fuiſſe ponderis & valoris vnius Caſtellani Tametſi circa hunc valorem non viderim teſtimonium, vel auctoritatem alicuius hiſtorię,vel legum antiquarum: & pars Marchionis prætendit, Moruiſiū Alfonſinum fuiſſe minoris valoris & pōderis. Quòd ſi hic Moruiſius ſit Marauedinus aureus antiquus, cui iuxta legem ſtyli appēdebat ſex Marauedinos bonos, clara & manifeſta eſt eius æſtimatio & pondus,ex ijs,quę modò tractauimus:vnde etiam apparet, Moruiſium iſtum Alfonſinum,ſi fuit ex ijs Marauedinis aureis,curſum habentibus initio regni Alfonſi decimi,vel paulò ante, quòd iſtorum ſex appenderint vnum Caſtellanum.Non meam ediſſero ſententiam, cùm ſit articulus concernens litem pēdentem. Poſteaquam tractauimus, æſtimationem & pondus quorundam numiſmatum antiquorum huius Regni,conuenit ex prædictis aliquot intellectus & declarationes plurimarum legum in Partitis contentarum eruere,vt hinc eluceſcat quædam notitia alijs legib. Regijs intelligendis accommoda.

Prima illatio erit circa intellectum legis.7.tit.13. part.6. vbi interpretando authentic. † Præterea C. vnde vir & vxor, dicit: Verùm hæc quarta non debet excēdere centum libras auri. Hanc eandem ſummam librarum auri, in iſto caſu poſuit Nouella Iuſtiniani in Authentica, Vt liceat matri & auię.§.quia verò.Quòd ſi debeamus inſequi æſtimationem,quam de auri libra facit Iuſtinian. in lege quoties.C.de ſuſceptoribus. & arcar.nempe libræ ſingulæ ad ſeptuaginta duos ſolidos aureos,vel Caſtellanos,ſupputant cētum iſtæ libræ auri, ſeptem millia & ducentos aureos Caſtellanos: Lex etenim Partitarum conformiter debet intelligi ad legem,quam interpretata eſt, quæ intelligit de libris Romanis,duodecim vnciarum,& ſingulam ad ſeptuaginta duos Caſtellanos:ita vt prædicta lex ſit conformis huic euidenti ſupputationi, quantū ad quantitatem,quam voluit limitare. 3

Secunda illatio ſpectat ad leg.3. tit. 13. part.1.vbi tractando, qualiter iniuria ſepulchris & funeribus illata vindicari debeat,dicit,quòd Iudex eam haud minoris æſtimat centum Marchis. Iſta lex decerpta eſt ex lege 3.§.ſi nemo erit,& §.qui de ſepulchri.ff. de ſepulchrorum violat. & ibi ſtatuitur hæc pœna ad centum aureos,non ad centum marchos, quæ plurimum differunt:manifeſtè enim apparet, centum Marchos, ſiue ſint aurei, ſiue argentei,

gentei, longè excedere centum aureos: quare debet animaduerti hæc varietas legis Partitæ,& illa,l.12.titulo 9.Partit.conſtituendo eidem delicto pœnam,& interpretando eandem legem Romanorum ijſdem terminis,ponit centum marauedinos aureos, & non centum marchos aureos. Sit etiam lex 2.3.titulo 18.libro 4.Fori,tractans de ijſdem pœnis, eas conſtituit ad centum ſolidos aureos,vbi notandum eſt, illarum legum conditores intellexiſſe ſolidum aureum,& ſolidum Iuſtiniani, vnũ atque idem numiſma, eiuſdem valoris & ponderis exiſtere, veluti copioſè ſupra diſſeruimus,capit. 3. In hac eadem materia iniuriarum, mortuorum ſepulchris illatarum,dicit eadem lex 12.titulo 9.part.7 Quicunque ſaxa vel lateres à ſepulchris abſtulerit,vel ſepulchra aperuerit,quatenus mortuos pannis ſpoliet, luat Regi duas libras auri: quæ lex mendoſa eſt, & debet reſtitui,decem auri libras,ex l.qui ſepulchra.C.de ſepulchr.violat. vbi notandum eſt, hanc pœnam initio conſtitutam fuiſſe ad viginti libras auri,ex l.12.titu.17. lib.9.Codicis Theodoſiani, quam condidit Imperator Conſtantinus, ſtatuens eandem pœnam Iudici non caſtiganti prædictum crimẽ:vnde prouenit l.ſi quis ſepulchrum,C.de ſepulchrorum violat. Poſteà idem Imperator in eodem caſu conſtituit pœnam decem auri pondo, in l.4.titulo 17.libro 9.Codicis Theodoſiani. Hinc deriuauit prædicta l.Qui ſepulchra. Debent intelligi hæc auri pondo ſingula ad ſeptuaginta duos Caſtellanos,& ſic debet interpretari l. Partitarum, ita vt duo auri pondo ſint centum & quadraginta quatuor Caſtellani,& ſi fuerint decem auri pondo, erunt ſeptingenti & viginti Caſtellani, ſi per conſuetudinem aut forum aliter non fuerit receptum aut diſpoſitum. Quod dixi circa dictas leges Regias,debet intelligi iuxtà intentionem,quam habuerunt ij, qui prædictas leges copularunt circa pondus,& valorem ſolidi: nam iuxtà valorẽ antiquorum aureorum,dequibus tractant Iuriſconſulti,velut diximus cap. 3. ſingulus aureus tantùm appendebat, quantùm hodiè duplus aureus,quem duplicem Ducatum nominant, & minutim per numos argenteos vigintiquinq; denarios,ſupputantes propemodum 30.Reales,ex ijs, quibus modò vtimur.

Tertia illatio offertur, quantum ad l. 9.tit.18.part.1.quæ conſtituit ſacrilego pœnam nongentorum ſolidorum. Lex iſta decerpta eſt ex c.ſi quis contumax.17. q. 4.& ex concilio Triburienſi,anno 895.celebrato.Solidi iſti non intelliguntur aurei, neque ſolidi Iuſtinianæi,ſed alij ſolidi minoris æſtimationis,de quibus tractauimus c. 3.§.2.explicando intellectum c.qui ſubdiaconum.17.q.4.

Quarta illatio debet expendi,quãtum ad l.7.tit.18.part.1. vbi interpretando ſolidum dicti ca. qui ſubdiaconum. 17.q.4.ait lex: Iſtos ſolidos debere intelligi Marauedinos,& veraciter, ſi intelliguntur Marauedini aurei ponderis ſolidorum Iuſtinianæorum, veluti ex conſuetudine ſolent leges Partitarum: ingens eſt æſtimatio, & pœna magnæ quantitatis,ex quo, & ex alijs conſiderationibus,d.§.2. Suſtinuimus iſtos ſolidos non fuiſſe aureos, ſed ſolidos Gallicos argenteos,etiam ære cõmixtos.Hæc intelligi debent, quantùm ad æſtimationem ſolidorum conformium, ca. qui ſubdiaconum. & iuxtà tempus conueniens,intelligendo, quod leges Partitarũ voluerint immutare æſtimationem, nec pondus antiquorum numiſmatum contẽtum in Legibus,vel Canonibus, quas interpretabantur,quod mihi quidem fit admodum veriſimile,ſiquidem vſi ſunt voce marauedini,quę tunc valdè communis erat diuerſis monetis aureis & æreis. Verùm ſi hæc opinio duriuſcula videbitur, & opponatur, quod lex interpretando prædictum caput Decreti voluerit illam monetam immutare,& reducere ad marauedinos Caſtellanos, tunc vſum habentes, neceſſum eſt conſiderare non intellexiſſe marauedinos aureos antiquos,ætatis Regis Alfonſi, cuius tempore prædictæ leges conditæ fuerunt: pœna ſiquidem iſta in quantitate longè maior exiſteret, quàm eius capitis,quod lex interpretatur,

verùm intelligi debet de marauedinis æreis,tunc in vſu,tametſi precij valorem ex cederent exiſtentibus iuxtà id quod notabitur illatione ſeptima, quandoquidem in legibus Partitarum quoque mentio fiat marauedinorum æreorum,ex eo, quod dicetur illatione 13. quæ quidem æſtimatio magis conuenit prædicto c. qui ſubdiaconum,cum minori derogatione,vel immutatione iuris veteris.

Quinta illatio eſt circa l.10.tit. 18.par. 1.quæ ſtatuit pœnam ſacrilego triginta auri librarum,qui vim intulerit eccleſijs.Libræ iſtæ ex omnibus ſuprà dictis colligun tur,eſſe ſingulæ duodecim vnciarum, ita vt hæc pœna ſit quadraginta quinq; marchorum argenti,iuxtà id,quod notauimus capit.4 pro intellectu c.quiſquis.17. quæſtione 4.

Sexta illatio ſpectat ad praxin,l.18.tit. 4.par.3. vbi tractando de iuriſdictione mediocri vel mixto imperio,ait, quòd ad talem iuriſdictionem pertineat,cognoſcere vel determinare litem,vltra trecentos marauedinos,& ad iuriſdictionem minorem pertinuit ſententiam proferre, cognoſcere & definire litem infra trecentos marauedinos aureos.Iſti Marauedini ex ijs,quę dixi, debent æſtimari ſinguli ad Caſtellanum: talis etenim eſt ſtylus legum Partitarum.Prædicta lex decerpta eſt ex Nouella Iuſtiniani,tit.de defenſor b.ciuit. §.& iudicare, vbi hoſce trecentos Marauedinos aureos ſubinde vocat ſolidos, & ſubinde confeſtim aureos.

Pro meliore autem & faciliore prædictorum intellectu aduertendum eſt,prędictam æſtimationem claram exiſtere, præſupponendo leges Partitarum noluiſſe monetam, neque pœnam in ſua quantitate à legibus antiquis, quas interpretati ſunt, immutare,velut annotaui.Verùm ſi de eo tractetur,& veriſimilior ſit opinio, dicere, leges Partitarum conſtituiſſe numerum pœnarum, in legibus antiquis contentarum, quas interpretabantur reſpectum habendo ad monetam, quæ ætate Regis Alfonſi decimi, vel noni, patris Regis Sanctij in vſu fuit, alia debebit haberi ratio in æſtimatione Marauedinorum in eadem l.18. & aliarum ſimilium contentorum, vt ſingulus Marauedinus aureus ſit ponderis ſextæ partis vnius Caſtellani, ita vt ſex marauedini in auri pondere, efficiant vnum Caſtellanum, iuxtà quam rationem trecenti marauędini hodie,quantum ad auri pondus,efficient quinquaginta Caſtellanos, tametſi valor & æſtimatio ſinguli marauedini, tunc valuerit decem ex ijs,qui modò curſum retinent, vel ſex, iuxta aliam computationem. Vnde reſultat,pondus auri prædictorum trecentorũ Marauedinorum, ad pondus expenſorum hodie continere æſtimationem, quam habent quinquaginta Caſtellani, nempè viginti quatuor millia, ducentos & quinquaginta Marauedinos. Et hoc quidem habita conſideratione ponderis auri, tametſi iuxtà minutam æſtimationem marauedini eius temporis, trecenti marauedini,multiplicando ſingulum per decem, efficiunt tria millia marauedinorum,& multiplicando ſingulum per ſex,mille & octoginta Marauedinos.Quòd ſi dicamus, veros quoſdam inſigniter doctos & curioſos annotaſſe d.l.Partitæ, & ſimiles debere intelligi de Marauedinis aureis vetuſtis,qui olim expendebantur, antiquis legibus contentis, quorum ſingulus in auro appendebat ſex eorum, qui curſum habebant,ætate qua leges ſtyli conditæ fuerũt, tametſi certo cõſtet,tales leges ſtyli,pręcipuè l.114. loqui de Rege Alfonſo decimo, patre Regis Sanctij,velut probauimus capite quinto,numer.4. Apparet ſanè iuxtà prædicta, leges Partitarum non intelligi de moneta tum temporis currente, quandoquidem illas condidit Rex Alfonſus decimus,Regis Sanctij pater, quod inficias iri nequit, verùm deberent intelligi de moneta aurea vetuſtiore, ad quam refertur prædicta lex ſtyli,& idem Rex Alfonſus in illa nominatus. Sunt igitur tales Marauedini,ponderis vnius Caſtellani aurei conformes ponderi ſolidi Iuſtinianei,velut probatum fuit d.c.5.tametſi ea ætate ſingulus per monetam minutiorem æſtimatus valuerit,iuxta vnam computationem

ſex-

ſexaginta marauedinos præſentes, & iuxta alteram triginta ſex marauedinos. Hinc manifeſtum apparet, quòd quicunque fatebitur prænominatam legem Partitarum, debere intelligi de Marauedino antiquo, quem lex ſtyli ait fuiſſe aureum, & appendere lex illorum, quibus tunc vtebantur, debebit concedere, ſingulum marauedinum contentum prædicta l. 18. debere eſſe ponderis vnius Caſtellani aurei, & conformem in pondere ſolido Iuſtinianeo, licet eius valor per minutos marauedinos accreuerit, vel ratione temporis & legum nouarum immutatus fuerit. Concedet etiam, marauedinos prædictæ l. probè ad Caſtellanos aureos & ſolidos Iuſtinianeos eſſe reductos: quamobrem exigua erit differentia inter opinionem, quam prima huius operis editione, quantum ad iſtam illationem ſuſtinui, & eam, quæ deinde magno cum reſpectu annotata fuit in contrarium: verùm in idem recidit, ſi (veluti ſenſi) lex Partitæ intelligatur de ijs marauedinis aureis, quos antiquos lex ſtyli nominat.

Septima illatio debet notari, quantum ad l. 8. tit. 7. part. 3. in qua litigantibus pertinacibus pœna conſtituitur certorum Marauedinorum pro mulcta pertinaciæ. Qui mea ſententia non debent eſſe Caſtellani aurei, veluti ſunt alij plurimi, legibus Partitarum contenti: nam in alijs caſibus procedunt dictæ leges cum intentione interpretandi ius commune. Hoc in caſu intelligerem huiuſmodi marauedinos, iuxta æſtimationem, quam habebat marauedinus aureus vel bonus, ætate Regis Alfonſi decimi, nempe ſex præſentis ętatis, vel decem iuxta aliam computationem, cui fauet l... tit. 4. lib... fori, quæ contumaci coram Rege citato & cõuento, eandem pœnam centum marauedinorum cõſtituit, veluti præfata lex Partitæ. Marauedinos autem legum Fori, ſemper intelligimus ex bonis, nempe aureis, qui curſum habebant ætate regis Alfonſi decimi, & eius coetaneorum per ſummam nummorum æreorum.

Iuxta hanc rationẽ debent intelligi, marauedini contumacib. in pœnam conſtituti, l. 1. 2. 3. 4. ti. 3. li. 2. fori, & ſolidi, quorũ ibi ſit mentio iuxtà id, quod annotauimus de valore & æſtimatione ſolidorum. Hæc ipſa interpretatio prædictorum marauedinorum, nempe quod intelligi debeant ex bonis, colligitur ex l. 24. 25. & 26. ſtyli, quæ reſpectũ habent ad marauedinũ bonũ Regis Alfonſi decimi. Eandẽ opinionẽ ſuſtinuit Hugo Celſus in Repertorio verbi *Emplazemiẽto*, licèt iſtę cõtumaciæ aliter dirigant alijs in locis, iuxta cõſuetudinẽ.

Octaua illatio pertinet ad l. 3. tit. 8. par. 3. vbi conſtituit pœnam centum marauedinorum in vno caſu, & decẽ in altero, quando poſſeſſor reſiſtit & impedit, ne fiat, vel exequatur locatio. Iſti marauedini debent intelligi ex bonis, nempe ex ijs, quorum præcipuè vſus erat ætate Regis Alfõſi decimi, qui erant aurei, vel aureis æquales, iuxta ęſtimationem, quam inſecuti ſumus & expendimus. Hoc probatur ex eo, quòd præfata lex non eſt decerpta ex iure communi, neque ex alijs, quas ego vidi: quamobrem illam ſum intellecturus, conformẽ monetæ Regis, qui eam ſignari iuſſit, nempe Regis Alfonſi decimi.

Nona illatio ſpectat ad l. 20. tit. 23. part. 3. vbi in caſu refugij ad Curiam, lex reputat & iudicat eum pauperem, qui nõ poſſidet valorem viginti marauedinorũ, qui ſi debeant intelligi, iuxta monetam regiá, quam lex condidit (nam quod ad eam ſummá, iuxta id. cuius in præſentiarũ reminiſcor, nõ poſſumus eá referre ad alias leges antiquas) ſingulus marauedinus valet decem præſentes, vel ſex bonos, iuxta aliam rationem. Supputant igitur prædicti 20. marauedini, ad minimum ſexcentos & viginti marauedinos præſentes, ſingulum ad 10. denariolos, qui tunc temporis valebant in regalibus argenteis, eiuſdem quo moderni ſunt põderis vltra 40. Regales, qui ea ætate plus erant, quàm hodierno tempore, 4000. marauedinorum, conſiderando precium omnium alimentorũ, veluti probauimus ex legi. antiquis huius regni, & in præſentiarũ æſtimamus inopẽ,

qui in caſu refugij ad Curiam non poſſidet in bonis 3000. marauedinorum.

Quantùm ad id, quod quiſpiam ſit obligatus ſe pauperem ac inopem declarare, ait l. 1. tit. 5. lib. 2. fori. Qui habuerit in bonis centm marauedinos, non obligatur ſe pauperem ac inopem declarare. Marauedinos iſtos intellexit Montaluus ſingulum pro 10. marauedinis noſtri temporis: verùm per aliam rationem æſtimo ſingulum ad ſex marauedinos præſentes. Erant verò tunc temporis centum marauedini lógè maioris valoris, quàm hodiè quinquaginta ducati, prout omnia exiguo precio venundabantur.

Sic etiam, quantùm ad id ſpectat, quod quiſpiam ob paupertatem nequeat eſſe accuſator, ait l. 2. titul. 1. part. 7. illum eſſe pauperem, qui in bonis non poſſidet quinquaginta marauedinos. Iſta lex fuit decerpta ex l. nonnulli. ff. de accuſationib. pro hoc effectu conſtituente quinquaginta aureos, qui iuxtà communem iuris opinionem, contentam in legibus antiquis debét æſtimari pro conformitate illius ætatis, qua leges fuerunt conditæ, & ſuſtinendo id, quod probaui cap. 3. debet ex pondere auri ſingulus aureus appreciari ad duplicem ducatum, vel ad quartam partem vnius vnciæ auri, & in argéto ad viginti octo Reales, ſiue Regales, & amplius: quandoquidem ſingulus aureus valuerit abſque aliqua contradictione, viginti & quinq; denarios, efficientes argenti tres vncias cum dimidio, & amplius. In moneta ęrea, ſingulus aureus valebat mille quadrátes, vel quatrinos, qui ferè totidem ſupputant Marauedinos ex ijs, qui hodie ex Caſtella vſum retinent. Hæc ipſa declaratio, quæ eſt vera & genuina, l. nonnulli. applicatur ad legem Partitarum: ſi intellexerimus, auctores illarum voluiſſe aliquam innouationem facere: verùm cum illorum més fuerit declarare aureum antiquum, pro precio & valore ſolidi Iuſtiniani, debemus prædictam ſummam æſtimare ac reducere ad quinquaginta aureos Caſtellanos, & ad eorum valorem, iuxtà illa, quæ ſuperius annotauimus.

Decima illatio eſt circa l. 41. tit. 2. part. 3. ex qua interpretando authenticam: niſi breuiores. C. de ſententijs ex periculo recitandis, dicit: Quòd cauſæ infra decem marauedinos, ſunt & debeant reputari breues: ita vt nequaquam oporteat pro illis actionem inſtituere. Iſta quantitas non erat taxata iure communi, veluti apparet ex eo, quod notatur ex dicta authen. quamobrem intelligemus, æſtimationem conformem eſſe monetæ marauedinorũ principalium, curſum ætate, quo lex fuit condita, habentium, nempè bonorum, iuxtà vnam computationem ad decem pro ſingulo, aut ſex iuxtà alteram, ita vt eſſent vel cẽtum, vel ſexaginta marauedini, qui tum temporis pro ratione exigui precij rerum neceſſariarum, tantùm conferebant, quantùm hodie duo ducati, & amplius.

Vndecima illatio eſt admodum manifeſta, quò ad l. 9. tit. 4. part. 5. de donatione, quæ fieri poteſt abſque inſinuatione ad quingentos Marauedinos aureos. Lex iſta decerpta eſt ex l. ſancimus; & ex l. penult. C. de donationibus, vbi fit mentio quingẽtorum ſolidorum, quorum ſingulus tum temporis pondere adæquabat vnum Caſtellanum, vel ſextam partem vnius vnciæ auri: & ſic lex Partitæ debet intelligi iuxtà eandem æſtimationem, vt ſingulus Marauedinus aureus, ſit vnus Caſtellanus, veluti tractauimus lib. 1. variarum reſolutionum, cap. 11.

Duodecima illatio deducitur pro intellectu l. 2. tit. 11. part. 3. vbi in cauſis infrà decem Marauedinos defertur iuramentum, quando adeſt probatio vnius teſtis. Quantitatem iſtam ius commune reliquit in arbitrio iudicum: quamobrem nõ erit incõueniens, ſubinde intelligere marauedinos iſtos per ſolidos Iuſtinianæos, qui ſunt Caſtellani aurei, tametſi proprius intellectus referri debeat ad marauedinos ætatis Regis Alfonſi decimi, quorum ſex appendebant vnum Caſtellanum, veluti tractauimus in ijs quæ hactenus explicauimus.

Decimatertia illatio deducitur ad intelligentiã l. 5. 7. 8. & aliarum quatuor ſequẽtium

tiū̃,titu.10.& l.13.15.titu.19.part.3. vbi fit mentio Marauedinorum, appreciando tributa, quæ ex priuilegijs & alijs conſtitutionibus, & ſigillis penduntur in Curia. Iſtos Marauedinos eoſdem intelligo, cuiuſmodi vſum habuerunt ætate Regis Alfonſi decimi, & paulò antè ſeculò parentis eius Regis Fernandi, neque intelligi debẽt per monetam auream vel argenteã, prout dicit eadem lex 15.tit.19.par.3. & ſic debent ęſtimari Marauedini legum in partitis contentarum, haud enim interpretantur certam monetam iuris communis, & legum Romanarum, neque tractant de Marauedino aureo.

Decimaquarta illatio pertinet ad l.14. titu.6.part.3.quæ Aduocatis ſalarium appreciando, ait: Maius ſalarium non excedat centum Marauedinos. Iſti Marauedini debẽt æſtimari aurei, & ſinguli ad pondus aureorum antiquorum, nempè ad duplum vnum, vel duos ducatos ſimplices, prout diximus: nam lex iſta decerpta eſt, l.1.§.ſi cui.ff.de varijs & extraord.cognit. vel ad minimum debet æſtimari ſingulus ad Caſtellanum, prout tractauimus ad l.2. tit.1.part.7.

6 Fit mentio in aliquot Caſtellæ regni hiſtorijs, cuiuſdam monetæ, quam Francum nuncupabant. Francus iſte fuit aureus, & valebat decem Regales argenteos, eiuſdem ponderis cum ijs, qui hodiè curſum retinent, & octo habent vnciam vnam. Erat Francus ſexta parte minor duplo Caſtellano eius ętatis, quem capite iſto extendimus, prout deducitur, & benè colligi poteſt ex quadam ordinatione, quam condidit Rex Ioannes, eius nominis primus, in Viruieſca, anno 1387. vt Frãcus appenderit aliquid vltra ducatum, ex ijs, qui noſtro tempore vſum retinent. In priuilegijs quoque & legibus horum regnorum fit mentio Petitorum, & monetarum in materia contributionum, & debet intelligi, quòd ſingulæ monetarum iſtarum æquiualebant quinquaginta coronatos, vulgò Cornados, nempè octo Marauedinos præſentes, & octo Cornados, quod probatur per aliquot ſcripta & monumenta nobilitatum & diſtributionum, ex quibus prædicta reſultat æſtimatio.

THEMA CAP. VII.

De mutatione monetæ quoad pondus & valorem eius.

SVMMARIA.

1 *Numiſmata, an poſſint pluris æſtimari, quã materia, ex qua fuerit ſignata.*

2 *Ariſtotelis locus expenditur ad intellectum Iuriſconſulti in l. 1. ff. de contrah. emptione.*

3 *Pecunia, an poſſit pluris æſtimari in priuatis commercijs, quàm publicè ſit aeſtimata.*

4 *De cambio ad pecuniæ permutationem, & de campſoribus.*

5 *Numiſmata an ſint cudenda publicis expenſis.*

6 *Princeps an poſſit mutare pecuniæ valorem.*

CAPVT VII.

OBiter ſuperiùs non ſemel diximus, in his Hiſpaniarum regnis numiſmatum pondus & valorem mutatum fuiſſe regia quidem authoritate. Idcirco quæritur, an ea mutatio licita ſit, & iure fieri poſſit. Et ſanè quoties mutatio monetæ fit, quoad pondus & eius valorẽ, planè omninò licita eſt, nec in hoc aliquid poteſt controuerti. Etenim ſi numiſmatum aureorum pōdus augetur vel minuitur, æquum erit, quod & valoris, ac æſtimationis fiat diminutio, vel augmentum. 1
† Erit igitur huius quæſtionis controuerſia in hoc, an numiſmata pondere eodem poſſint quandoque pluris æſtimari, & valere authoritate principis? cui quæſtioni & illa accedit, an moneta cudenda ſit expenſis Reipublicæ, vel principis?

Et quibuſdam viſum eſt, numiſmata

non pluris eſſe æſtimanda regia authoritate, quàm æſtimetur, & valeat ipſa maſſa auri, vel argenti, aut pondus, ex quo conſtant. notatur in l. 1. ex Accurſio ibi. ff. de contrahen. empt. vbi de pecunia Iuriſconſultus inquit, Electa materia eſt, cuius publica ac perpetua æſtimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis ſubueniret: eaque materia forma publica percuſſa, vſum dominiumq; non tam ex ſubſtantia præbet quàm ex quantitate: nec vltra merx vtrumque eſt, ſed alterius precium vocatur. Hactenùs Iuriſconſultus, de cuius intellectu paulò poſt tractabitur, vt videamus, an illic probetur opinio Accurſij.

Secundò ad hanc rem adducitur tex. in l. 1. C. de veteris numiſma. poteſt. quo in loco apparet, numiſmata eſſe vbique cudenda & expendenda, debitũ pondus habentia. Sed ea conſtitutio nihil aliud probat, quàm quòd numiſmata publica percuſſa authoritate, debeant eſſe iuſti ponderis, & debiti, nẽpè eius ponderis, quod lege publica fuerit diffinitum: nõ tamen ſequitur ex hoc, quòd numi ſint habituri eundem valorem, quem valet ipſa materia, ex qua fuêre ſignati.

Tertiò in idem tendit text. in l. 2. C. eo. titu. de vete. numiſ. poteſt. iuxta Accurſij interpretationem, quæ videtur probare, quòd diminutis numiſmatis quoad pondus quidem, etiam eorum æſtimatio diminuenda ſit. Sed nec hîc textus quidquam vrget: eſt etenim eius ſenſus ſecundùm Bartol. quòd minuta æſtimatione ſolidi, minuitur æſtimatio rerum quæ venduntur ad ſolidum, ſicut itidem cõtingit, vbi æſtimatio monetæ augetur & creſcit. Nã eadem ratione creſcunt precia rerum omnium, quæ eadem moneta emi ſolent, quemadmodum notant Ange. in l. Paulus. ff. de ſolutio. Purpur. in l. cùm quid. ff. ſi certum peta. nume. 17. Quod verum eſt, & procedit, vbi omnes monetæ minores pari proportione augentur, vel minuuntur: tunc enim precium augetur vel minuitur omnium rerum vniformiter, diminuta, vel aucta æſtimatione omnium monetarũ: atque ideo precium rerum, cùm ſit vniformiter variatum æquipollet veteri precio. Quòd ſi vna tantùm ſpecies aurei, vel numiſmatis minuatur, reliquis monetis manentibus in ſtatu ſuo: tunc precia rerum manent in priori ſtatu reſpectu aliarum monetarum ſtantium: reſpectu autem aurei minuti non minuuntur, imò augentur rerum precia. Sic econtrariò in augmento vnius numi reſpectu aliorum qui non fuêre aucti, precia rerum manent in eodẽ ſtatu, reſpectu verò illius aucti numiſmatis, precia rerum minuuntur, quemadmodum eleganter conſiderat Carol. Molinæ. de contractibus, q. 95. nu. 716.

Quartò huc pertinet l. 3. eod. tit. C. de veteris numiſma. poteſt. deciſum extat, numiſmatum precia vbique debere eandem æſtimationem habere, deniq; & vniformẽ. Sed & hęc conſtitutio eo tendit, vt vbique eadem ſit æſtimatio, idem ſit valor eiuſdem numiſmatis, nõ tamen ſequitur ex hoc, quòd tanti ſit numus æſtimandus publica authoritate, quãti æſtimatur ipſa materia, ex qua conficitur.

Quintò hæc ipſa opinio deducitur ex c. quanto. de iureiur. quo in loco apparet, principem teneri omninò monetam cudere, & publicam facere ea lege, vt valor iuxta põdus ei cõſtituatur: alioqui ſi princeps poſſet pro ſua libidine precium conſtituere numis quodcunque pondus auri vel argenti habentibus: iuramẽtum illud, quod tanto conatu Romanus Pontifex illicitum eſſe cenſet, minimè foret vlla ex parte reprobum, atq; ideo fateor, hãc decretalem deciſionẽ admodum vrgere aduerſus principes, qui hanc legem nequaquàm obſeruant in numiſmatis cudendis.

Cæterùm contrariam ſententiam plurimùm comprobat ratio ab Ariſtotele deducta libro 5. Ethicor. cap. 5. & lib. 4. Polit. cap. 6. inquit enim, numum lege conſiſtere, ac ſuam vim retinere, non natura. Siquidem ipſe princeps, ipſa Reſpublica, denique ipſa lex numum conſtituit: atque ideo numiſma dicitur, quaſi nomiſma à νόμῳ id eſt lege, à qua precium & valorem certum accipit: cuiuſque libera po

teſtas

teſtas eſt, numos ſemel percuſſos inutiles efficere, ac reddere. Hæc Ariſtoteles, à quo libet non temerè argumentari. Nam ſi non natura ipſa, ſed à principe numiſmata vim & poteſtatem accipiunt: ab ipſoque legem reuocante inutilia effici poſſunt, profectò non tanti æſtimatur materia ipſa auri, vel argenti, quanti numus ipſe: cùm ſi tanti æſtimaretur, natura ipſa non lege, precium & vim numus haberet.

Huic rationi Plutarchus ſuffragatur in Phocionis vita ſcribens, numos eos eſſe prçſtãtiores, qui in minori materia plus valoris, ac precij complectantur.

Simili ferè ratione ſuffragatur textus in l. Titiæ. ff. de auro & argento legat. vbi Iuriſconſultus reſpondet, legatis alicui decem pondo auri, ſatis iuſtè legatum ſolui, ſi vel aurum, vel precium auri præſtetur. Idem probatur in l. 1. §. vltim. ff. eod. titul. Etenim ſi pecunia, qua aurum ipſum æſtimatur, aurea quidem tanti ponderis eſſet, quanti ipſum aurum, nulla ſubeſſet ratio, cur hæc vt diuerſa ab ipſo Iuriſconſulto nominentur: ſiquidem nullo diſcrimine conſtant. Sed nec iſtæ rationes aduerſus principum cenſores omninò vrgent. Locus equidem Iuriſconſulti diuerſa cenſet aurum & pecuniam, vel numos aureos, & meritò: quia numi propter formam & characterem publicum à maſſa & materia rudi diſtinguuntur: quemadmodum ſtatim probabitur.

2 Sic locus Ariſtotelis rectè intellectus eum ſenſum habet, vt plurimum interſit, Sitne maſſa metalli informis & rudis, an in numos redacta. Hoc enim & ipſe Ariſtoteles explicat eleganter in dicto *ca. 6.* Nam cùm inquit, quæque neceſſaria non facilè poſſet vltrò & citrò comportari, publico gentium conſenſu conſtitutum eſt ad permutationes faciẽdas, vt tale quidam inter ſe darent & acciperent, quod cùm eſſet ipſum ex genere rerum accommodatum ad vſum vitæ, facilè tractari poſſet: cuius modi eſt ferrum & argentum, & ſi quid aliud eius generis habetur, quod initio magnitudine ac pondere ſimpliciter erat definitum: poſtremò etiam charactere fuit percuſſum, vt homines liberi eſſent à ſollicitudine examinandi, nam charactere quantitas numi ſignificatur. Hæc Ariſtoteles. Ex quo primùm adnotandum eſt, authoritate publica effectum fuiſſe, vt numi certam habeant & ponderis, & æſtimationis rationem, quæ & ipſo charactere, & forma conſtet abſque alio examine, quod quidem neceſſarium foret, ſi maſſa auri, vel argenti daretur abſque publica forma pro aliqua alia re ad humanum vſum neceſſaria. Quo fit, vt licèt numus eiuſdem ponderis ſit, cuius & ipſa materia, ex qua conſtat: attamen admodum vtilis fuerit numiſmatum vſus, vt abſque alia hominum ſollicitudine conſtet ex publico charactere, quanta ſit eius materiæ æſtimatio, quod manifeſtiſſimè Ariſtoteles explicat. Deinde conſtat ex eodem, numum ipſum authoritate publica conſtare, non tam ex ſubſtantia, quàm ex quantitate: ita enim ipſe legendum eſſe cenſeo, in l. 1. ff. de contrahenda emptione.

Etiamſi Budæus inibi, ex qualitate legerit. Eſt enim ſenſus, quòd in numis iam ipſa ſubſtantia materialis non conſideratur, ſed quantitas: id eſt, valor impoſititius publicè & perpetuò conſtitutus: quam equidem quantitatem, publicam & perpetuam æſtimationem vocauit paulò antè idem Iuriſconſultus. Quantitas igitur ab eodem appellatur publica illa numiſmatum æſtimatio, qua intelligitur, & ſignificatur, quanti numiſma quodlibet locabile ſit.

Hinc ſanè deducitur illius quæſtionis definitio, an aliquod aureũ numiſma poſ- 3.
ſit permutari, aut vendi pro numis argenteis, pluribus tamen quàm lege, aut publica æſtimatione fuerint definiti? Et, quia iſthæc æſtimatio numiſmatum publica eſt, & precia cuiuſque rei publica lege conſtituta, non liceat peruertere, quibuſdam viſum eſt, non poſſe vendi pecuniam cariùs, quàm lege valeat: niſi exceſſus ille recipiatur ratione officij, vel conſuetudinis, vel eius, quòd verè interſit

terſit ipſius recipientis illum exceſſum ratione damni emergentis, vel probatiſſimi lucri ceſſantis. Sic etenim cenſet doctiſſimus Ioannes Ioannes à Medina de reſtitutione: vbi de cambijs agit. folio 157. ſed vt hæc quæſtio facilius intelligatur, aliquot ſubijciam concluſiones.

Prima concluſio. Pecunia duplici ratione in in precio habetur: ſcilicet tanquã res & tanquàm ſignatum numiſma. Probatur hæc aſſertio, quia valor metalli, nec petit, nec mutatur propterea, quòd ſigillum publicum impreſſum habeat: ſiquidem æſtimatio publica in id tendit, vt ea obſeruanda ſit, quoties illud aurum, vel auri maſſa, vt numiſma expenditur. Hanc denique conclusionem eleganter exponit Dominicus Soto libro ſeptimo de iuſtitia & iure, quæſtione 2. cui ſuffragatur locus inſignis apud Iuriſconſultum in l. numiſmatum. ff. de vſufruct. quo in loco veteres numi ex auro forſan puriſſimo percuſſi, vt gemmæ, & precioſiores res ita ſeruantur, & cuſtodiuntur, ac æſtimãtur, quòd vſusfructus poteſt in eis conſtitui: ſicuti & in rebus vſu non conſumptibilibus.

Secunda concluſio. Secundùm metalli naturam poterit iuſtè numiſma aureũ, vt aurum, permutari, aut vendi maiori precio, quàm ſit illi à Republica prętaxatum: modo augmentum illud ſit exiguum. Hanc opinionem tenuerunt Syluester verbo, vſura. 4. §. 3. Dominicus Soto in dicta quæſt. 2. Caietanus, licèt dubius in tractatu de Cambijs cap. 6. Huius caſus erit exemplum, quoties numiſmata aurea dantur, & venduntur ad deaurandum, ad ornamentum, ad annulos, inaures, torques, & his ſimilia conficienda, in hac etenim ſpecie locus non eſt publico precio, quod tantùm obtinet, vbi numiſmata permutantur, & in commercijs expenduntur. Qua ratione tollitur Ioannis Medinæ opinio, quæ contrariam huic ſententiam potiùs admittit. Quod eſt maximè notandum. His adde Aymonem Crauettam conſil. 6. nume. 15. & ſequen. qui hac de re nonnihil agit.

Tertia concluſio. Licitum nihilominùs eſt, numiſmata vt numiſmata ſunt, & ea ratione, permutare aut cambire, nonnullo ab alterutra parte cõceſſa alteri precio. Hæc probatur. Nam licèt primus & proprius vſus pecuniæ ſit ad emendum & vendendum, vt ſit alterius rei precium, iuxta l. 1. ff. de contrahend. emptione. Ariſtotelem libro 1. Politic. cap. 6. & quoad hanc partem nulli liceat transgredi eius æſtimationem à lege taxatam: eſt tamen & alter pecuniæ vſus improprius, nempè vt permutetur pecunia cum pecunia, & ad hoc non habet à lege taxatam certam quantitatem, nec valorem, vt docent Sanctus Thomas libro ſecundo, de regimine princip. cap. 14. Syluester verb. vſura, 4. quæſtione 2. & 3. ſic ſanè licèt proprius vſus calcei ſit ad tegendum pedem: alter tamen eius vſus improprius eſt, vt cum alia re permutetur, ſicuti ex eodem Ariſtotele deducitur in dicto cap. 6. & cap. 7. Hoc ipſum hac in re & Caietanus adnotauit in tractat. de cambijs, cap. 5. deinde commutatio iſta pecuniæ admodum vtilis eſt Reipublicæ, dum numularius auream pecuniam dat pro minuto argento, aut vice verſa minutum argẽtum pro aurea pecunia. Contingit enim ſæpiſſimè, vtiliores eſſe alicui minores numos argenteos ad faciliorem vſum, & expenſas, quàm aureum numiſma: atque itidem alteri erit vtilius numiſma aureum ad tranſlationem, quàm argentei minuti numi. Qua ratione ob faciliorem ac commodiorem vſum, eſt vtilis valdè iſthæc in Republica permutatio. Ideo mirum non eſt, ſi permittatur, mercedem aliquam dari his, qui labore proprio, & induſtria paratos habent numos aureos, & minutos argenteos ad huiuſmodi cambia, modò preciũ hoc tenue ſit, ne fraudibus locus aperiatur. Præſertim conſtat, hoc licere publicis campſoribus, miniſtris Reipublicæ, ab eaque conſtitutis.

His etenim hoc licere aſſeuerant noſtri Doctores paſſim, quorũ meminit eos ſequutus Laurentius Rodulphus in c. conſuluit. de vſur. in repetit. quæſtio. 26. Ioan. Lup.

Lup. in c. per veſtras. notab. 6. in §.9.nume.13. de donatio. inter virum & vxorem. Florentinus 2.parte,titu.1.cap.7.§.47.Conradus de contractibus, quæſt.99. quorum opinio communis eſt, ſecundùm Syluestrum verb. vſura 4. §. 7. Qui tamen & ſi præmittant ſe tractare rē illa quoad publicos campſores: non tamen negant expreſſim, idem licere priuatis perſonis. Sed Caietan. in tracta. de cambijs, cap.5. in ſpecie aſſerit, non eſſe hoc cambium licitum priuatis, ſed tantùm his, qui ab ipſa Republica ſunt ad id munus electi: cuius cōtrarium Syluester in d. verb. vſura 4. §. 7. probare mihi viſus eſt, & idem tenet maxima ratione Dominicus Soto in d. quæſtio.2.

Etenim ſi hæc permutatio genere ſuo pecunia æſtimabilis eſt, vt conſtat, nihil vrget, cur non ſit licita cuicunque, etiam priuato, quod equidem verum eſt ex ipſa natura rei: niſi lex huius cambij vſum priuatis interdixerit: tunc etenim nemo poterit officium hoc exercêre, niſi is, qui à Republica fuerit electus: alioqui mortale crimen is committeret, & teneretur ad reſtitutionem lucri ex ea re percepti, ſicuti ipſe Domini. Soto probat in d.q.2. ſic lege regia 1. tittu. 8. lib. 5. ordin. interdictum eſt officium iſtud priuatis, & omnibꝰ, niſi in curia principis habentibus ab eo ſpecialem commiſſionem & licentiam: in alijs verò ciuitatibus & locis permittitur his, qui à collegio Decurionum fuerint nominati & electi. Hac ſanè ratione dicti ſunt ab initio Campſores hi, qui paratas habebant pecunias ad permutandum minores pro maioribus, & vice verſa maiores pro minoribus ſeruata compenſationis æqualitate. Habuit verò hæc dictio originem à verbo: Cambio, id eſt, permuto: & inde vetera illa: campſi, campſum, & campſo, campſas: eadem ſignificatione au thore Priſciano lib.10.cap.2. qui ex Ennio citat. Leucatem campſant, id eſt permutant: tradit Andr. Tiraqu. lib.1. de retractu. §.30. in princ. inde campſores. Cambium autem dictio non eſt à Latinis recepta: tametſi vtatur eadem libri feudorum author in c.1. §. ſi quis dominus, quo tempo. miles. & in c.1.§. cùm autem. de contro. inueſtit. vbi Bald. notat, Cambium eſſe permutationem non tantùm ſpeciei ad ſpeciem, quæ propriè eſt permutatio: ſed & ſpeciei ad genus: vt domus cū frumento, & etiam generis ad genus, notat Iaſon in l. 1. colum. vlt. ff. de rerum permuta. ſic & regia Partitarum lex. 1. tit. 6. part. 5. permutationem cambium appellat. Illa verò merces, quæ campſori datur pro permutatione pecuniarum, dicta eſt à Græcis Collybus: & inde cāpſores Collybiſtæ, quod Budæus adnotauit in l. vltim. ff. de pignorat. action.

4 Dicti etiam fuêre Numularij. Sed & argentarij, qui trapezitæ, & menſularij appellantur, non tantùm pecuniarū permutationi dedêre operā maiorem: ſiquidem ſimul negotiationem exercebant. Nam pecunias cuſtodiendas accipiebant, propriaſque & alienas fœnori dabant. Vnde apud Plautum argentarius pro fœneratore accipitur. His ſolebant in publico ad longum tempus tabernæ locari, l. qui tabernas argentarias. ff. de contrahend. emption. quo in loco labitur Accurſius, dum interpretatur argētarias tabernas, in quibus argentum venditur. Iidem argentarij menſas publicas & officinas Romæ in foro habebant, propè Caſtoris ædem, ex Plauto in Gurgulione: in Perſa & in Aſinaria. Terentio item in Phormione. Qua ratione argentarij fore cedere dicebantur, cum tabernis, id eſt, menſis ſuis cedentes, aliò fugientes habitatum migrabant, fallebantque creditores: quod longius explicat Guilielmus Budæus in l. ſi hominē. ff. depoſi. §. quoties. vbi Iuriſconſultus huius loquutionis meminit. Dicti etiam fuêre argentarij collectarij à colligendis numis in l. quiſquis. C. ſi certum petat. vti explicat Alciatus in libro 4. diſpunctio. cap.22. ex Suida. Horum autem argentariorum officium & miniſterium cauſam publicam habebat, l. argentarius. in princip. ff. de edendo. Nam & alij rationes conficiebant, ad quarum fidem recurrebatur, l. Prætor ait. cum l. ſequ. ff. de eden.

notat & de his aliqua Carol. Molinæ. de contractibus,nu.59.

Ad propoſitam ab initio quæſtionem rurſus accedens illud ex multis adnotabo prę maxima authoritate,tex.in c.quanto. de iureiurando. numiſmata expenſis publicis eſſe cudenda, nec pluris fore æſtimanda, quàm materia ipſa abſque publico charactere æſtimaretur. Hanc ſententiam probat gloſſ. in d. l. 1. ff.de contrahend.emption. Bartol in l.Paulus ff.de ſolutio.2.colum. Idem Bartol.in l.qui falſam. ff.de falſis, & in l.1. §.vltim.ff.de auro & argen.legat.cuius opinionem Communem eſſe aſſeuerat Curtius Iunior in l.2.§.mutui,nume.12.ff.ſi certum peta. vbi Bartol. eandem opinionem probat, & tenet, quam etiam ſequuntur Matthæ. Afflict. deciſio.90. & Petr.Velluga in ſpeculo principum,titu.de mutatione monetæ, nume.7.

Nihilominùs contrariam exponimus concluſionem, qua conſtanter aſſerimus, poſſe principem in cudendis numis eam obſeruare legem, vt aliquid lucri percipiat pro ratione expenſarum,quæ fiunt in ipſa moneta ſignanda.

Non enim tenetur princeps proprijs expenſis numos percutere. Idcirco poterit à principe numiſmatum precium taxari vltra ipſius materiæ æſtimationem: quod conſuetudo iamdiù toto in orbe Chriſtiano recepit, ſecundùm Innocen. Abba.num.11. Imol.colum.4. & ibi Doct. in d.c.quanto.de iureiurand. Imol.in d.l. Paulus.ff.de ſolutioni. imò & de hac conſuetudine Bartol. ipſe teſtatur in d.l.2.§. mutui. ac Martinus Laudenſ. in tracta. de monetis,colum.1. Petr.Vellu. in d.num.7. Boer.deciſ.327. nume.3. & Albertus Brunus in tracta.de augmen.& diminuti. concluſione vltima,colum.1. qui eandem approbat,vbi lucrum id ſit exiguum.

Ego verò hac in re non video, admodum vrgere contra principes, text.in d.c. quanto. potuit enim in ea ſpecie detrimentum in numiſmate contigiſſe eo pacto, vt præter valorem materiæ, & modum legitimum expenſarum precium foret conſtitutum,quod illicitum eſt: deinde conſultius eſt,numiſmata expenſis publicis percuti, & eundem habere valorem, quem ipſa habet materia: & tamen conſuetudinem, cuius paulò antè meminimus:non ita contrariam iuri opinamur, vt admittenda non ſit. Ea etenim principes ipſos excuſabit omninò.

Sic in his regnis apparet ex pragmaticis conſtitutionibus, quarum in primis huius operis capitibus mentionem fecimus, conſuetudinem iſtam planè ſeruari in numis argenteis, & aureis:tametſi modò ob auri penuriam pluris æſtimemus,& faciamus aurei numiſmatis materiam, quàm numus ipſe lege regia ſit æſtimatus: atque ita hanc ſententiam, quam recepit conſuetudo, crebriorem eſſe aſſerit Carolus Molinæus de Contractibus,quæſtio.100.numer.798. quam probare videtur Gabriel in 4.ſenten. deciſio.15. quæſtion.9.colum.2. quin & idem Innoc. Abb.& alij in d.c.quanto.hoc principi licere arbitrantur vltra expenſas neceſſarias, quæ fiunt in cudendis numis, ſi ipſe princeps ſit in aliqua inopia conſtitutus.

Nam ad ſubueniendum publicæ neceſſitati, publicisque impenſis, poterit pluris monetam æſtimare, quàm numiſmatum materia æſtimetur.Imò & hoc ipſum quandoque vtile Reipublicæ eſt,ne pecunia aurea,vel argentea extra regnum,aut extra prouinciam exportetur, quemadmodum admonent ipſe Innocen.& Guid. Pap.in d.c.quanto. colum.3, conſtat ſanè ex conſtitutionibus Henrici Regis ſecundi,& Ioannis primi, ob publicas neceſſitates ab ipſis Regibus numiſmatum precia augmentum accepiſſe. Sed & conſenſu populi, aut ciuitatum regni, etiam abſque publica inopia poterit idem princeps efficere, ſecundùm Innocen. Panormitan.& alios in d. c. quanto. Romæ itidem hoc facto olim fuiſſe ob publicam inopiam ab ipſo ſenatu, teſtatur Plinius libro

libro 33. cap.3.

Hinc denique poterit & alteri quæ-
6 ſtioni reſponderi: an princeps poſſit mutare pecuniæ valorem, & æſtimationem? qua in re Ariſtoteles inquit libr.1.Politic. cap.6. & 5. Ethico. cap.5. eſſe in poteſtate Reipublicæ & principis, numiſmata ſemel ſignata mutare, & reddere ac efficere inutilia. Mutata ſiquidem voluntate vtentium numis, vt numum valere nolint, ipſe numus, vt numus eſt, inutilis efficitur. Hic enim eſt ſenſus Ariſtotelis, tametſi Michael Epheſius in d.c.5. aliter interpretetur locum illum: ſcilicet ex vſu permutationis. Ita equidem inquit. Nam ſi voluerimus ea, quæ habemus dare, & quæ non habemus accipere, inutilis prorſus vſus numi euadet: ipſe tamen opinor, non eſſe hunc ſenſum proprium Ariſtotelis, ſed eum, quem modo tradidimus.

Mutatio verò pecuniæ, ſi fiat ex conſenſu populi, erit planè licita, vtcunque fiat: cùm accedat conſenſus eorum, quibus præiudicium ex ea mutatiõe fit: quod fatentur Hoſtien. in titul. de cenſib. §. ex quibus. Innocen. & Doctores in d.c. quanto. Albert. Brunus in tracta. de augment. concluſ. vltim. colum.2. qui expreſſim admittunt mutationem monetæ, vt licitam, quoties ea fit ex iuſta cauſa: nempè quia materia numiſmatum facta eſt vilior, vel precioſior communi hominum æſtimatione: vel quia non habet iuſtam æſtimationem ſeruata proportione materiæ, ex qua ipſa conſtat. quod & Andr. Iſern. ſcribit in c.1. quæ ſint regal. numer.18. & ſequen. qui, nume.24. etiam probat, licere principibus precium monetæ augere tempore publicæ neceſſitatis: modò ea ceſſante fiat ſubditis reſtitutio damni illati ab ipſo principe, qui poſſet id reſtituere.

Quòd ſi mutatio monetæ fiat abſque iuſta cauſa pro principum libidine, id eſt omninò illicitum ſecundùm omnes, quos modò citauimus. quamobrem dum Ioan. Fab. in princip. Inſtit. quib. mod. tolli. obli. & Boerius deciſione 327. numer.6. ſcribunt, poſſe principem abſque conſenſu populi mutare monetam, eſt intelligendum, modò fiat ex iuſta cauſa, vel abſque populi præiudicio. Qua ratione S. Thom. in tracta. de regi. princip. libr.2. cap.13. admonet principes, ne numiſmata pro libidine propria mutent.

De eadem re multa tradit Carol. Molinæ. de contra. quęſtio.92. & 93. qui num. 696. conatur improbare communem modum loquendi: dum pecuniæ bonitas diſtinguitur in extrinſecam & intrinſecam: bonitas enim intrinſeca dicitur ſubſtantia ipſa metallorũ tam in bonitate, quàm in quantitate, ſeu pondere: bonitas verò extrinſeca appellatur valor impoſititius, vt ſcribunt omnes in d.l. Paulus. ff. de ſolutioni. & in l. cùm quid. ff. ſi certum peta. & in dicto c. quanto. Etenim exiſtimat Carolus, bonitatem intrinſecam pecuniæ eſſe publicam illam æſtimationem, & valorem impoſititium: quia eſt eius propria, ſpecifica, ſubſtantialis & formalis bonitas, & eſſentia, quæ dat ei eſſe, qua ſublata, publica videlicet approbatione remota, definit eſſe pecunia, l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignorati. actio. l. Iulianus. §. ſi quis. ff. ad exhiben. bonitas autem extrinſeca ſecundùm eum dicitur ipſa numorum materia: ſcribitque is author, ita loquutos fuiſſe olim Azonem, Iacob. de Bellouiſ. Odofred. ac Cyn. in l. in minorum, colum.4. C. in quib. cauſ. in integrum reſtitutio non eſt neceſſaria. Et tamen ad intellectum eorum, quæ in hac materia tractantur, obſeruandus eſt communis dicendi modus: quem etiam ſequitur Albertus Brunus in dicta concluſione vltim. colum.5.

Ex §. ſequenti.

SVMMARIA

1 *Obligatus ſoluere in certa numorum ſpecie, an poßit in alia ſoluere?*

2 *Pecuniæ bonitas intrinſeca, an ſit conſideranda iuxta tempus contractus, vel ſolutionis?*

3 *Numiſmatum bonitas extrinſeca, quomo-*

do ſit obſeruanda quoad ſolutionem debiti?

4 *Mutatio pecuniæ poſt moram, an noceat, vel proſit creditori?*

5 *Promiſſio ſolutionis in certa pecunia ſub certa æſtimatione, quo pacto ſit obſeruanda?*

§. vnicus.

SVpereſt modò ex Bart.in d.l.Paulus aliquot concluſiones deducere, vt breui quodam examine quæ ipſe adnotauit, explicentur: ſaltem iuxta communem aliorum traditionem.

1 Prima concluſio. Quoties obligatio concepta fuit ſub certa ſpecie monetæ, non tenetur creditor recipere quamlibet aliam monetam, etiam probam, ad monetæ promiſſæ æſtimationem, ſi ſit alterius materiæ. Hanc concluſionem quidam probant ex eo, quòd aliud pro alio inuito creditore non ſoluitur, l.2.§.1.ff.ſi certum petat.& l.eum à quo.ff.eo.titul.denique in ſpecie aſſertionem iſtam tenent Bart.in d.l.Paulus,nume.3.idem Bart.in l.1.§.vltim.ff.de auro & argent.legat. idem Bartol. Alexand. Aretin.& alij in d.l.2.§.1. ff.ſi certum peta.Imol.& Doct.in d.l.Paulus. Antoni. & Abb. colum. vltim. in d.c. quanto.Bal.in l.ſi quis argentum.in prin. C.de donatio.& in l.libera.C.de ſententiã.& interloc.omni.iudic. Boer. deciſio. 327. colum.3. qui tamen vnanimi conſenſu fatentur, conſuetudine contrarium receptum eſſe. Quod etiam aſſerit gloſſ.in d.l.ſi quis argentum. Curti.Senior in tracta.monetarum, ſuper l.cùm quid, quæſt. 9. ff.ſi certum petat. Afflict. deciſion. 90. de qua conſuetudine ſcribit Carolus Molinæ.de contract.quæſt.92. nume.709.non omninò obligare eam: cùm ex ciuilitate, & benignitate creditorum proceſſerit, non ex neceſſitate, niſi in his caſibus, in quibus nihil intereſt creditoris: quod eſt notandum ex multis, quæ tradidit Alber. Brunus in d. concluſion. vltim. colum. 7. hanc tamen conſuetudinem iure procedere, conatur probare Curti.Iun.in d.l.cùm quid,nu.25.

Secunda concluſio, etiam vbi obligatio concepta fuit ſub certa ſpecie monetæ, cogitur creditor monetam diuerſę formæ,& charecteris rẹcipere, modò eiuſdẽ materiæ ſit, & ad eandem æſtimationem, quæ debetur, ſolutio fiat. Hoc expreſſim Barto. & omnes paulò antè citati probant ex d.l.Paulus.quæ eſt ſecundùm hanc concluſionem intelligenda.

Tertia concluſio. Pecunia mutata in bonitate intrinſeca: nempè in materia, vel pondere, ſoluenda eſt ſecundùm eam bonitatem, quam habuerat tempore contractus, non aũt ſecundùm illã quã habet tempore ſolutionis,probatur ex ratione, l.cùm quid.ff.ſi cert.petat. vbi eam tenent Docto. & in c. olim. de cenſibus. notant Bartol.& alij in d.l.Paulus, colum.3.text. ad idem in c.cum Canonicis. de cenſibus. quam opinionem fatentur communem eſſe.Panormita.in c.quanto. de iureiur. colum.penult.Iaſon in l.2.quæſt.36.C. de iure emphyteu.Socin.Iunior conſil.145.lib.1.nume.94.idem fatentur omnes,qui hanc materiam tractauerunt, præſertim Curti. Iun. in l.cùm quid.ff.ſi cert. peta.nume.23. Gratus conſi.12.num.30.& conſ.13.& 14.1. col. Alber.Brunus in tract. de augm.& dimi.concluſio.vlti.1.ver. His ſic præmiſſis, qui latè hãc materiam examinat, & Boer. deciſ.327.eandem ſententiam conſtat communem eſſe ex his, quæ latiſſimè tradit Andr.Tiraquel.lib.10. de vtroque retract. §.1.glo.18.nu.26. 2

Contrariam in hoc opinionem tenet Ioan.Faber in auth.Hoc niſi.C.de ſolutio. Idem in principio inſti.Quibus modis tolli.obligat. ad finem: eiuſque ſententiam pluribus rationib.conatur defendere Carol.Molin.in tract.de contract.quęſt.100. quem legito. Nam pulchrè expendit intellectum text. in d. c. olim. & c. cùm canonicis. de cenſibus, & eleganter, atque eruditè probat, ſolutionem debitæ pecuniæ rectè fieri, ſi fiat ex pecunia probatam in materia, quàm in forma, quæ ex publico decreto valet ſummã,& quantitatem

ſitatem debitam, etiam ſi certa ſpecies pecuniæ, aut monetæ debeatur. Etenim ſi centum Caſtellani deberentur ex contractu, vel aliàs: etſi forent publica authoritate diminuti in materia, vel in pondere, nouique percuſſi eiuſdem valoris, & precij publica authoritate conſtituti: ſatis eſſet, cētum numos aureos ex nouis ſoluere: nec teneretur debitor centum Caſtellanos veteris ponderis creditori dare. Sed & hanc ſententiam aduerſus communem latiſſimè ampliat, & limitat ipſe Carol. ſicuti & communem diffuſè explicat Albert. Brunus in d. concluſ. vlti. Quòd ſi veteres numi non eſſent tantùm in pondere, & materia mutati, ſed ſimul & in valore, ac precio publico: tunc & conueniunt omnes, eſſe omninò diſtinctos numos nouos à veteribus, & ideò ſoluendos eſſe veteres numos, aut eorum propriam, ac veterum ęſtimationem. Quod eſt rationi adeò congruum, vt temere contrarium admittatur. Etenim hæc eſt propria ſpecies, & caſus c. cū canonicis. de cenſi. Vt ipſe Carolus probat eleganter: cum inibi diffinitum ſit, non teneri debitorem ſoluere creditori iuxtà nouorum numiſmatum ęſtimationem, ſed iuxtà veterum qualitatem, & valorem, quoties veteres extrinſecus, & intrinſecus fuere mutati. Quod Ioan. Faber notat in prin. Inſtit. quibus modis tolli. obligat. ad finem.

Quarta concluſio ex Bart. hunc in modum colligitur. 3 † Quoties pecunia eodem pondere, & materia manentibus, vel augetur vel minuitur extrinſecus quò ad eius precium & æſtimationem, ea mutatio ante moram & nocet, & prodeſt creditori. Hæc concluſio communis eſt, & probatur ab his, qui proximā probauere paucis exceptis, quorum ſtatim mētionem agemus. Barto. etenim & omnes alij expreſſim eam veram eſſe cenſent in locis paulò ante citatis. Nam ſimul has duas concluſiones iuris vtriuſq; interpretes exponunt, & explicant. Igitur in hac ſpecie ſatis erit creditori, quod debitor ei ſoluat centum Caſtellanos, quos in cōuentionem deduxit, etiāſi hi numi modò publicè minoris ęſtimentur, quā tempore contractus. Eademque ratione debitor tenebitur centū Caſtellanos reddere creditori, etiamſi hi modò pluris publico decreto æſtimentur, q̃ tempore obligationis fuerint æſtimati: atque ita omnium conſenſu receptum eſt, præſertim eorum, qui citantur ab Andrea Tyraquel. in d. gl. 8. nu. 27. & Alber. Brun. de augmento & dimin. concluſ. vlt. limit. 1. & alijs. Cæterùm Carol. Molinæ. de contractibus. q. 92. doctiſſimè profectò hanc quæſtionem examinat, multis ad huius cōcluſionis probationem, ad eiuſq; impugnationem adductis, quæ ſubtilia ſunt, tantique viri iudicio, & ingenio digna. tandē propoſitis pluribus quæſtionibus in ſpecie: nempè in mutuo, in dote, teſtamento, & contractu emptionis & venditionis, exiſtimat, vbi nullum aderat tempore cōtractæ obligationis periculum crebræ mutationis monetæ, variationiſq; ſordidæ, minimè admittendam eſſe communem ſentētiam: imò mutationem pecunię quò ad bonitatem extrinſecam nocere, & prodeſſe etiam antè moram ipſi creditori. Sic ſanè iuxtà opinionem iſtam, qui teneretur ſoluere creditori cētum aureos Caſtellanos, & hi eſſent poſt contractam obligationem extrinſecus diminuti, tenetur omninò ſoluere creditori æſtimationem illam, quam tempore contractus habebant centum Caſtellani, & ſic numerum augere. Quod ſi Caſtellanorum valor eſſet auctus, ſatis eſſet, & ſatis fit creditori, ſi debitor ſoluat pauciores Caſtellanos, qui iuxtà nouum augmentum æquipollent centum illis in obligationem deductis. Quam ſentētiam veram eſſe opinantur, præter Carolum latiſſimè eam probantem, Anton. & Abb. in d. c. quantò, colum. penultim. Curt. Senior colum. 3. & Iunior nume. 23. in l. cum quid. ff. ſi certum petat. in eamque inclinat Antonius Burgens. in c. cum dilecti, de emptione, numer. 39. quos omninò legito: ſiquidem hi latiſſimè rationes vtriuſque partis expendunt longiori profectò examine quàm locus hic noſtri tractatus expoſtulet. In pecunia tamen tradita ex mutuo, vel dote, ſimiliue cauſa ſemper aduertendum

ad id, quod notat ipſe Carolus in d. quæſtio.92.num.701.& quæſt.97.num.737. Hac verò in re olim in his Caſtellæ regnis latæ fuere leges quædam ab Henrico ſecundo Tauri Aera.M.CCCC.XI.& à rege Ioanne primo Biruieſcæ anno domini M.CCC.LXXXVII.quibus, vt opinor, legibus plurimum comprobatur opinio iſta poſterior aduerſus Bart.& communem.

4 Quinta concluſio, † Mutatio pecuniæ promiſſæ, & in obligationem deductæ cõtingens poſt moram, ipſi omninò nocet, qui in moram inciderit, probatur in l.3.in fin.ff.de actio.empti. quam concluſionem in hac ſpecie Bart.& alij probant in dicta l.Paulus, colum.3.& in d. l. cum quid. Dd. item in d.c.quanto. imò licet Bartol. ipſe, & plerique alij, hanc concluſionem verã eſſe cenſeant, vbi mutatur moneta maior, quæ per minorem æſtimatur: contrarium probantes, vbi mutata fuerit moneta ita minuta, quod per aliam minutiorem æſtimari non poſſit. Etenim tunc minimè nocet variatio ei, qui eſt in mora. Nam cùm moneta hæc minuta per aliam æſtimari non poſſit, licèt mutetur eius valor, nõ dicitur mutata reſpectu æſtimationis ſuæ, quia non habet aliquid, quo æſtimetur. Id circò creditor lucrum amitteret, non autem pateretur damnum: qua ratione debitori moroſo non imputatur amiſſio lucri creditoris.l.ſi ſterili, §. cum per venditorem, ff.de actio.empt. nec oberit l. numis. ff.de in litem iuran.vbi conſtat, in numis dari intereſſe extrinſecum. Quia id obtinet in dãno, nõ in lucro. vnde qui eſſet debitor certæ quãtitatis ſoluẽdæ in pecunia minuta, & poſt moram cõtigerit mutatio huius monetæ minutæ, nihil obeſſet debitori, quia pecunia non cenſetur effecta deterior. Hæc ſanè ſunt Bart.verba in d.l. Paulus, nume.8.quem inibi, & in d. l.cum quid, ſequuntur Doc.magis communiter: vt conſtat ex Alberto Bruno in dicto trac. de augmento.concluſ.vltim.limit. 1. Qui tamen contrariam opinionem exiſtimat veriorem eſſe, ſequutus Ant.Abb.& Imolam in d.c.quanto. Curtium Seniorem in d.l.cum quid.2.quæſt.& Mart.Laudenſem in trac.monetarum, q.14.& profectò nulla congrua ratio conſtitui verè poteſt, quæ Bartoli opinionem probet: ſiquidem pecunia minuta poteſt, vt planè conſtat, per monetam maiorem æſtimari: cùm etſi vnus numus minor non poſſit æſtimari per plures numos maiores, nec per vnum equidem: plures tamen numi minores poſſunt per vnum maiorem æſtimari. Quod ſatis eſt, vt conſtituamus intereſſe damni. Quin & vnus numus minor reſpectu maioris, quò ad commutationem, poteſt pluris, vel minoris æſtimari. Et ideò damnum proculdubiò contingit in mutatione pecuniæ minutæ. Quod palàm Bartoli rationem euertit. Vnde non eſt prædicta quinta cõcluſio ex Bartoli diſtinctione reſtringenda: præſertim quia ratio lucri quò ad intereſſe obſeruanda eſt: quoties id lucrũ eſt certum: vt in hac ſpecie, vel veriſimile ſecundùm ea, quæ traduntur in l. 1. C. de ſenten.quæ pro eo, quod intereſt. per glo. Bartol.& Doctor.in l.1.§.vltimo. ff.de eo, quod certo loco. Sed quod attinet intellectum l. numis, ff. de in litem iurand. non vacat modò examinare, licèt illic Iuriſconſultus cenſeat, in numis non eſſe locũ iuri iurando in litem, ea quidem ratione, quòd dum in numis ex Ariſtotele, & eodem Iuriſconſulto in l. 1. ff. de contrahenda emptione vniformis, & perpetua durat æſtimatio, non poteſt affectio contingere, nec aliud intereſſe intrinſecum: quòd ſi numi mutentur, non poteſt cõtrouerti, nec ambigi, contingere poſſe in numis intereſſe iuxta ipſius mutationis qualitatem, non tamen affectionis rationem habendam, ex d. l. numis.

Sexta concluſio. Mutatio numiſmatũ, quæ modico, & breui tempore durauit, nullo pacto conſideranda eſt, nec eius erit habenda ratio. Hanc tenet Bartol. in dicta l. Paulus, colum.penultim. quem communiter alij ſequuntur, vt Panormitanus fatetur in d.c.quantò, columm. penultim. text. optimus in l.precia rerum. ff.ad legẽ Falcid.

Septima concluſio. Quoties † ab initio in contractu, vel in alia quacunque diſpoſitione 5

ſtione ob metum mutationis monetarũ, ſit cautum de pecunia ſub certa æſtimatione ſoluendã: ea pactio planè ſeruanda erit:nec mutatio numiſmatum contrahentibus nocebit, nec proderit textus optimus in l.penultim.§.ſi mancipia,ff.ſoluto matrimon. notant Bartol. in dicta l. Paulus.in fine.ff.de ſolutionib. Imol. & Alex. in dicto §.ſi mancipia.& plures alij, quos refert Albert.Brunus in tract.de augmen. & diminut.vltim.concluſio.verſicu. octauò fallit.Eandem opinionem ſcribit communem eſſe Carolus Molinæus de contractibus,quæſt.97.numer.735.quidquid ipſe Bartol.ſcripſerit in dicto §.ſi mancipia. Erit ſanè huius concluſionis duplex exemplum conſtituendum. Primum quidem, quoties ita concepta ſunt verba. Promitto ſoluere centum numos aureos Caſtellanos ad æſtimationem quadringentorum octuaginta quinque marauedinorum pro quolibet Caſtellano. Etenim etſi creuerit, vel diminutus fuerit valor Caſtellani publica authoritate,nihilominus ſolutio fieri debet ſecundùm æſtimationem taxatã ab initio contractus: atque ita exemplum hoc aptat Carolo Molin. in dicto num.735 Eſt & alterum exemplum,quod Barto. ſcilicet depono apud te centum libras in florenis hoc pacto, quod reddas in florenis ſub eadem æſtimatione. tunc enim ſoluendæ ſunt centum libræ in florenis iuxtà veterem æſtimationem,quæ tempore depoſiti vigebat. Et ne quis in exponendo hoc Bart.exemplo quandoque hæſitet, illud rurſus aperiam ex ipſius authoris mente, in hunc modum, vt tot floreni ſint ſoluendi omninò,quot iuxtà veterem æſtimationem efficiunt centum libras: licèt modò tempore ſolutionis pauciores floreni efficerent centum libras:vel qui olim tempore contractus efficiebant centum libras, tempore ſolutionis non efficiunt octuaginta. Hic ſanè ſenſus ex Bartolo deprehenditur perpenſis his, quæ in quæſtione præcedenti ſcripſerat, quæ ſtatim examinabimus,quò fit, vt in ſpecie huius concluſionis augmẽtum,& diminutio numiſmatum cedat damno,vel lucro ipſius creditoris. qua ratione hic idem ſenſus non obtinet in primo exemplo:vt patet ex traditis per ipſum Carolum Molinæum:quia in illo augmentum & diminutio Caſtellanorum cedit lucro, & damno debitoris. Senſus autem exempli traditi à Bartolo, planè ita explicatur per Albertum Brunum in d.concluſione vltim.limitat.8.colum.3.

Octaua concluſio.Obligatio ſoluendi certam quantitatem in certa numorum ſpecie,nulla conſtituta illorum æſtimatione, ita intelligenda eſt, vt illa quantitas ſoluatur in numis nominatim deſignatis ſub incerto numero, iuxtà eam æſtimationem,quæ viget tempore ſolutionis. ita ſanè viſum eſt Bartol. in dicta l. Paulus, ad finem. Cuius opinio communi omnium ſententia probata videtur. notat Albert. Brunus in dicta 8.limitatio.2.colum. Et in eadem concluſione vltima 5. ampliatione.

Nona concluſio. In contractibus & alijs ſimilibus actionibus, hæc verba: centum libræ traduntur in florenis: vel iſta, centum millia marauedinorum in Caſtellanis:eam ſignificationem habent, quod illi numi aurei Caſtellani, aut illi floreni traditi,aut depoſiti,nec pluris,nec minoris æſtimantur, nec vnquam æſtimandi ſunt,quam centum libris,vel centum millibus marauedinorum.Hæc eſt opinio Bartoli in dicta l.Paulus,penult.quæſt. cuius ſententiam magis communem eſſe fatetur Albertus Brunus in dicta limit.8.& probatur ex his, quæ notantur in l. ſi ſtipulatus ſum decem in melle.ff.de ſolutionib.Et ideò his conceptis verbis tot illi floreni, vel Caſtellani,quod traditi fuere tempore contractus,& obligationis pro illis centum libris,vel centum millibus marauedinorum, venditi videntur ad æſtimationem tot librarum marauedinorum. Et ea ratione ſatis erit, quocunque tempore reddi centum libras,vel centum mille marauedinos,etiam ſi floreni, vel caſtellani, tempore ſolutionis pluris æſtimentur, quã eo tempore,quo traditi ſunt, fuerint æſtimati contrahentiũ conuentione. Atq;

ita eſt

ita eſt accipienda hæc communis concluſio.

Decima concluſio. Quoties certæ ſpeciei numiſmata non ſunt in obligatione, ſed in facultate ſoluendi,& ſic in ſolutione,debitor liberatur illa numiſmata reddens,etiam in precio,&æſtimatione diminuta. Hęc concluſio traditur per Curtium Iuniorem conſi.24.num.6.& Socin.conſ.6 lib.1.Angelum in l.ſi ſtipulatus ſim decem in melle. ff.de ſolutio. Albertum Brun. in d.limitatio.8.vbi ipſe,& Curtius Iuni. in hoc conantur deducere ex Bartol. in d. l. Paulus,quæſt.penulti. quaſi velint hi Doctores, quod in caſu proximæ concluſionis ſit in facultate debitoris,ſoluere florenos,vel Caſtellanos ſibi traditos ſecundũ eam æſtimationem,quæ ſolutionis tempore vigebat,& viget,additque Brunus, hãc eſſe communem opinionem, quæ etiam obtineret, vbi numi certæ ſpeciei eſſent in obligatione, iuxtà concluſionem octauam paulò antè expoſitam, quæ tamen obtinet,vbi numiſmatum incertus numerus eſt promiſſus: quaſi ſecùs ſit, quoties certus numorum numerus, & certæ ſpeciei eſt in obligatione. Sed & his omnibus addere Lector poterit Aretin.in conſ.2.& cõſil.3.Antonium Rubeum in conſil.75. gloſ. in regul.Cancel.23.

THEMA CAP. VIII.
De falſa moneta, & eius authoribus puniendis.

SVMMARIA.

1 *Quæ dicitur falſa moneta.*
2 *Numi falſi latinè, & gracè quibus dictionibus ſignificentur.*
3 *Quæ ſit huius criminis pœna.*
4 *Pœna expendentis falſam monetam.*
5 *Tondens monetam,radens,aut tingẽs qualiter puniatur.*

CAPVT VIII.

POſtremò de crimine falſæ monetæ paucis agam, veluti coronidem huic operi adijciens,vt & prauam, infamemq; numiſmatum mutationẽ itidem perſtringam. Eſt enim falſa † moneta illa, quæ cuditur ab eo,qui non habet publicam cudẽdi authoritatem.quod Bart.notat in l. qui falſam,ff.de falſis. Nam authoritas Reipublicæ,vel Principis vires tribuit numis:ſecundùm Iuriſconſultum in l.1. ff. de contrahen.empt.in princ. Ariſtotelem libr.5. Ethicor.cap.5.& lib.1.Polit.c.6.qua ratione obtentum eſt,ad Principem, & Remp. pertinere hoc ius cudendi monetam, ca.1. & ibi Doct.quæ ſint regaliæ,l.1. partita. 2. l.1.titul.5.libr.4.Ordinat.Quòd adeò iure receptum eſt,vt minimè ſit vlteriùs neceſſariò probandum. Igitur nemo præter principem monetam cudere poteſt,& idcircò falſi cenſendi ſunt numi, qui non fuerint regia authoritate percuſſi,text.optimus in l.penult.titu.7.part.7.Dicuntur item numi falſi,qui ex adulterina materia fiunt,etiam ſi facti ſint,& ſignati ab his, qui huic fabricæ, & muneri ſunt à Rege prępoſiti,& inſtituti.Sicuti & hi,qui non habent formam à lege,vel principe ſtatutam:& hi,qui pondus legitimum non appendunt ex Baldo in Margarita Innocentia.verbo,moneta.Angel.in l.1. C.de falſa monet.Platea in l.1.C.de veteris numiſm. poteſt.Matthæo Afflict.in conſtitutionib. Neapolitan.libro tertio.titu.40. columna ſecunda. 1

Numiſmata verò falſa, latinè dicuntur adulterina:ita etenim ea appellat Cõſtãtinus Imp.in l.1.C.de falſ.monet.li.9.Cod. Theodoſ.tit.21.& in l.2.eod.tit.quæ eſt prima titul.de falſ.monet.in C.Iuſtiniani.ſic & huius criminis author dicitur adulter ſolidorum,& numorũ in l.2.C.de falſ.monet.quæ deducitur à l.5.eo.tit.ſub C.Theodoſiano.Cic.lib.3.de Offic. Si ſapiens, inquit,adulterinos numos acceperit imprudens pro bonis.Eſt etenim adulterare,arte aliqua quidpiã pro vero aſſimilare,&rem ſynceram corrumpere. Græcè aũt falſi nũmi aut falſa numiſmata dicũtur paratypa, & paracharagmata:& ipſi qui cudunt falſos numos Paracharactæ vocantur.dicuntur etiã hi numi paraſeni: qđ Ludouicus 2

Cælius adnotauit libr.6.antiq. lectio c.2. ſed & in Codice Theodoſiano extat titu. de falſa moneta Valentiniani lex 8.in húc equidem modum. Falſæ monetæ rei, quos vulgò Paracharactas vocant, maieſtatis crimine tenetur obnoxij. Sed & Gulielmus Budæus in commentarijs ad linguá Græcam quæ Cælius eleganter explicat pagin.550.

3 Pœna † autem huius criminis variè iure veteri eſt ſtatuta.etenim domus,in qua falſa moneta cuditur, fiſco addicitur, niſi dominus longè abſens, & ignorans excuſetur ab huiuſmodi damno. l. 1. C.de falſa monet. quæ dominum, etiam ignorantem hac pœna afficit, ſi in proximo is conſtitutus ſit, ob grauem eius negligentiam, quod multò diſtinctiùs explicatur in l.2.& l.4.tit.de falſa monet.lib.9.Codicis Theodoſiani:idem probat regia l.vlti. titu.7.part.7.qua de re diuus Hieronym. in vita Antonij eremitæ ſcribit,huius criminis authores,ne ipſo ſtrepitu deprehẽderentur,ad eum vſum in eremis antra ſibi paraſſe:vt furtiuæ,& falſæ monetæ eſſent officinæ.

Qui verò falſam monetam effecerit, aut hoc crimen commiſerit ſub Imagine Imperatoris, ipſiusve Imperatoris falſam monetam percuſſerit,igni comburendus eſt.l.2.C.de falſa monet. ſecundum communem eius interpretationem, quam ibi tradidere gloſſ. Cynus & alij, omniaque eius bona publicantur:vt eadem lege cõſtitutum eſt.Idem erit in committẽte crimen iſtud circa regiam monetam. text.elegans in l.9.tit.7.part.7.imò & proditionis crimen committitur, ac humana maieſtas læditur hoc perpetrato ſcelere : & ideò huius criminis reus itidem eſt, & læſæ maieſtatis ſceleri obnoxius : quòd probatur in d.l.2.& in d.l.Valẽtiniani:atque in l.1.tit. 2.par.7.dicitur enim vulgò aleuoſus, ac dimidiã ex ea cauſa bonorũ partem amittit.l.4.tit.6.libr.8.ordin.quibus adde l.7.tit.12.lib.4.fori.

Quod ſi quis hoc crimen commiſerit circa numiſmata principis inferioris, qui nõ ſit Imperator, puniendus erit pœna capitali.text.in d.l.1. C.de falſa moneta. notant omnes in dict. l.2.gloſſ. & Doctor.in d.c.quanto.de iureiuran. Nec in huius criminis punitione quò ad prædicta quidquam refert,ſit moneta aurea, ærea, vel argentea: ſicuti viſum eſt Saliceto in d.l.2.& Matthæ. Afflict. in d.titu.40. colum.3.probat regia lex 9.titu.7.part.7. Hæc autem pœna capitalis, de qua in d. l.1.deportationis eſt. gloſſ. in l.vltim.C. de veter. numiſma. poteſt. libr. 11.notat Salice.in d.l.2.latè Alexand. in conſi.104. libro 1. column.2. poſt Baldum in eadem l.2.atque hæc dicta ſint iuxta frequentiſſimam iuris vtriuſque interpretationem. Ego verò ex ipſis Cæſarum conſtitutionibus aliter rem iſtam opinor eſſe intelligendam.

Nam pœna ignis in ea tantùm ſpecie conſtituta eſt,vbi quis ſolidos,numos inquam aureos, & Cæſareos adulterauerit. text. inſignis in l.5. titul.de falſa moneta.lib.9 Codicis Theodoſiani,quæ quidem conſtitutio data eſt à Conſtantio Auguſto Antiochiæ. Qua ratione non admodum abſona, nec abſurda, imò propria eſt interpretatio gloſſ. in d.l.2. C.de falſa monet. dum illius legis pœnam adulteranti aurea Imperatorum numiſmata infligendam eſſe opinatur:tametſi communis interpretatio hoc ipſum non admiſerit, ſed ſi quis alia, etiam Cæſarum, & Imperatorum numiſmata fecerit adulterina, pœna capitali puniendus erit. l.1. C. de falſa moneta.quæ deducta eſt à l.2. eiuſdem tituli libro 9. Codicis Theodoſiani.

Nec vnquam mihi placuit, nec iure probari poteſt, eam conſtitutionem tractaſſe de his puniendis, qui crimen hoc in numiſmatis inferiorum perpetrauerint:cùm ius iſtud cudendi monetam ſolis competat ſummis principibus,quemadmodum paulò ante probatum eſt : de quibus Cæſares ipſos intellexiſſe adeò eſt veritati conſonum,vt planè cenſeam, nec vſquam aliud cogitaſſe. Hæc ſanè capitalis pœna, vt ceſſet omnium doctorum in hoc cõtrouerſia, explicatur aper-

tiſſimè in l.1. C. de falſa monet. libr.9. C. Theodoſiani, qua quidem conſtitutione Imperator Conſtantinus ad Verium Conſtantinopoli diffiniuit, Decurionem, vel Decurionis filiũ à patrio ſolo exilij perpetui conditione ad ciuitatem in longinquo poſitam mittendum: ac Cæſarem ipſum conſulendum ſuper facultatibus ipſius delinquentis: plebeium rebus amiſſis perpetuæ dari damnationi: ſeruum autem vltimo ſupplicio afficiendum eſſe. Hæc ſanè dicta lex, ex qua maximè probatur Saliceti interpretatio in d.l.1. C. de falſa monet.

Hinc etiã apparet leg.2.C. de falſa moneta, in princip. vſque ad verſicul. cuius obnoxij. deductam fuiſſe à l.1. quę eſt Cõſtantini ad Tertullum Præfectum Africę. verſicul. autem cuius obnoxij. ex l.8. quæ eſt Valentiniani, Theodoſij, & Arcadij Imperatorum. & verſicul. Proemio accuſatoribus propoſito. deduci ex l.5. quæ eſt Imperatoris Conſtantij ad Leontium. titul. De falſa moneta lib.9. Codicis Theodoſiani. tametſi in Codice Iuſtiniani tota ea conſtitutio tribuatur, & aſſcribatur Cõſtantino ad Tertullum Præfectum prætorio.

Is verò, qui monetam propria authoritate, iuſti tamen ponderis, & materiæ, ac formæ legitimæ percuſſerit: eadem pœna puniendus eſt, qua punitur adulterinam monetam fabricans. gloſſ. in l.2.C. de falſa monet. notat Alexand. in l. ſingularia. numer.26. ff. ſi certum petatur. ſenſit Barto. in l. qui falſam. ff. de falſis. vbi Hippo. numer. 66. ſcribit, hac in ſpecie pœnam extraordinariam fore infligendam. Quòd mihi non placet: præſertim, quia regia lex 9. titul.7. part. 7. etiam hanc criminis ſpeciem ignis pœna puniendam eſſe ſtatuit.

Excuſatur autem qui adulterina numiſmata fecerit ex eo, quòd ſcelus id cõmiſerit in moneta, quæ in ea prouincia non expenditur, nec in vſum commerciorum admittitur: notat Alexand. in conſil.104. libr.2. Afflict. in dictis conſtitutionibus Neapolitanis libr.3. rubri. 40. tradit Hippo. in l. qui falſam. nume.73. paulò antè citata. Saltem excuſabitur hic hac ex cauſa ab huius criminis pœna ordinaria, & extra ordinem punietur. Sed & an in hoc crimine conatus ipſe nõdum perfecto, nec conſummato delicto ſit puniendus, traditur à Iuriſcõſulto, & eius interpretibus ibi in dict. l. qui falſam. & à Thoma Grammatico, deciſione 74. nos itidem aliquot de conatu adnotauimus in clemen. ſi furioſus. de Homicid. 2. part. in princ. nu.6.

Sed † ſi quis falſam monetam ſciens expenderit, ſi numi plumbei, vel ſtannei ſint, punitur pœna ordinaria falſi, quæ traditur in l.1. §. vltim. ff. de falſis. Si numi alterius materiæ ſint, pœna erit extraordinaria. Sic ſanè tradidere Barto. per tex. ibi in l. lege Cornel. ff. de falſis. Et Abbas in c. quanto. 2. colu. de iureiuran. Sed Saly. in l.2. C. de falſa monet. exiſtimat, indiſtinctè ordinariam pœnã falſi eſſe hoc in caſu infligendam: quem alijs ad id citatis ſequitur Hippo. in d.l. qui falſam. nume.71. dicens, hanc opinionem ſeruari in praxi. Idem eam ſequi videtur in conſil. 47. num.11. Pragmatica tamen regia, quæ de monetis eſt à Catholicis Regib. Fernando & Elyſabeth ſtatuta. §.6. hic punitur pœna exilij quatuor annorum, & publicatione dimidiæ partis bonorum, quã conſtitutionem ipſe intelligerem, vbi qui expendit, indicat illum, à quo falſos numos habuerit: alioqui puniendus erit pœna ordinaria falſi. textus optimus in l.78. Styli, quæ vel ex eo procedit, quòd is præſumatur falſæ monetæ reus, ſi non indicauerit illum, à quo ea numiſmata adulterina habuerit, ſicuti voluerũt Petrus & Cynus in l. Maiorem. C. de falſis. notat Aretin. in l. eleganter. §. qui reprobos. ff. de pignor. action. vnde conſtat, etiam ignorantiam falſi præſumi eius, qui expẽderit adulterinos numos, ſi reum indicauerit, à quo eos habuerit. 4

Tondens † autem monetam, eam radens, vel tingens, ſi liber eſt, beſtijs ſubijtur, ſi ſeruus, vltimo afficitur ſupplicio: l. quicunque. ff. de falſis, vbi eſt communis 5

nis omnium adnotatio. Et item in l.2.C. de falſa mone.& in c.Quanto.de iureiur. quòd procedit in tondente radenteve monetam auream, aut auro tingente numos alterius metalli, non in alio: ſecundum Hippo.in conſil.71. Regia tamen l.9. titul.7.parte 7.probat, huius criminis reum arbitrio Regis puniendum fore. Sic & Conſtantinus Imperator ad Leontium Præfectum Prætorio ſcribit, eum, qui circuli mẽſuram exterioris in ſolido aureo adroſerit, puniendum eſſe capite, vel flammis, vel alia pœna mortifera, vt expreſſim cautum eſt in l.1. titul.22. libr.9. Codicis Theodoſiani. pragmatica verò Regum Catholicorum, quæ de monetis conſtituta eſt. §.67. in hac ſpecie ſanxit, tondentem monetam, aut numiſmata, puniendum eſſe indiſtinctè pœna mortis, & amiſſionis omnium bonorum. Quod quantum attinet mortis pœnam, deducitur à præcitata lege Conſtantini, & ex l. vltim.C.de veteris numiſma. poteſtate.libro 11.

Finis Veter. Coll. Numiſm. Didaci Couarruu.

PRISCAE MONETAE AD HVIVS NOSTRI TEMPORIS DIVERSAS ALIQVOT NATIONVM MONETAS SVPPVTATIO PER MAMERANVM COLlecta. Anno 1550.

SVMMARIA.

1 *As quid ſit, eiuſdemq́; valor & diuiſio.*
2 *Stuferi Brabantici diuiſio.*
3 *Solidi Francici ſectio.*
4 *Albus rotatus quot halleros habeat.*
5 *Pondo quot coronatos valeat.*
6 *Talentum multiplex eſſe.*
7 *Talentum Athenienſe magnum & paruũ.*
8 *Librarum ratio explicata.*
9 *Denarius quid valeat.*
10 *Seſtertius quantum valeat. & quopacto Seſtertium dicamus.*
11 *Drachma quopacto diuidatur.*
12 *Dalerorum ad drachmas ratio.*
13 *Obolus quot halleros habeat.*
14 *Siliquarum & ſcrupulorum valor.*
15 *Vnciæ acceptio multiplex.*
16 *Argẽtei quales fuerint quibus Iudas Chriſtum prodidit.*
17 *Stater quid ſit & valeat.*
18 *Siclus drachmas 4. valet.*
19 *Denariorum acceptio apud Germanos eſt multiplex.*
20 *Maruideris Hiſpanicæ æſtimatio.*
21 *Quadrinæ Italicæ ſignificatio quæ ſit.*
22 *Hallerorum Germanicorum diuerſitas eſt maxima.*
23 *Halleri Nuribergenſes & Colonienſes omnium ſunt leuiſſimi.*
24 *Hallerorũ 28. cõmuniter baſſum faciunt.*
25 *Blanca in Hiſpanijs minimus eſt numus.*
26 *Maruideres ſunt in Hiſpanijs vſitatiſſimæ, licèt propriè numus non ſit qui ita vocetur ſiue petia.*

ASSEM Veteres appellarũt quicquid in æquales partes diuideretur, & pſertim in duodecim. Continebat ſiquidem † As ſeu Aſſis Vncias 12. Hinc ex Aſſe & eius partib. hæredẽ inſtituere ſolebant: de qua re copioſe Azo in ſumma de Teſta. Sed erat & nũmus apud Roman.in 12.partes diuiſibilis, quæ & ipſæ vnciæ appellabantur: eius ferme valoris cuius eſt hodiè Stuferus Brabant. vel Albus rotatus Rhenenſ. vel medius Baſſus Germ.cum vno denario cõmuni.i.Pfenningo: vel Solidus Francicus cum vno Turone: vel quarta pars Rialis Hiſpanici cum vna maruidere: vel Parpangola, id eſt, quarta parte Iulij Italici cũ vna quadrina & duob.denariolis. 1

Alij ſupputant Aſſem valoris fuiſſe vnius Blappardi Argentoracenſ. qui valet ſex denarijs Argentoracenſ. id eſt tribus cruciatis: ſeu viginti vno halleris cõmunibus, vel decem denarijs communibus, & vno hallero: vel octodecim Turonib. Francicis: vel decem nouenarijs Brab. & quinq; minutis ſeu mitis quas vocant: vel decem maruideribus Hiſp. cum vna blanca: vel duodecim quadrinis Italicis: vel duodecim denarijs Nurenbergenſis quæ omnia idem ſunt, id eſt, tres cruciati.

2 Stuferus Brab. continet nouenarios octo ſeu mitas ſextarios duodecim: ſeu minutas ſimplices 72.

Stuferi triginta octo ſeu totidem Albi rotati Renenſ. faciunt coronatum aureum ſolis vnum: quem eundem 46. ſoli di Francici efficiunt: & 23. Baſſi Germanici: & vndecim Riales Hiſpanici cũ quarta: totidem Iulij Italici cũ quarta parte.

3 Solidus Francicus cõtinet Turones duodecim: ſeu Legardos quos vocant 4.

4 Albus † rotatus. halleros graues (exceptis Argentinenſibus) vt ſunt Rhenani, Bingani, Francfordiani, 12. ſeu denarios ſiue pfenningos communes octo: vt ſunt denarij rotati, Principũ Electorum, Frãcfordiani, Sueuiſi, & quiuis alij, quorum. 14. cõſtituunt baſſum vnum.

5 Pondo † æſtimatione noſtri æris valuit aureos coronatos centum. Centum pondo, faciunt decem millia coronatorum.

Mille pondo, centena mill. coron.

Centena millia pondo ſunt centies ſeptena millia coronatorum.

6 Talentũ † auri multiplex erat, Hebraicum, Babylonicum, Euboicum, Atticum, Athenien. paruum & magnum, Sed in primis Atticum apud ſcriptores celebratũ, valẽs libras ſeu minas 60. hoc eſt, ſex millia denariorum: ſeu octo millia drachmarum id eſt, ſexcentos coronatos aureos.

Quinque talenta, ſunt tria millia coronatorum.

Decem talenta ſunt ſex mill. coron.

Viginti talenta, duodecim mill. coron.

Quinquaginta talenta, triginta mill.

Centum talenta ſunt ſexaginta mill.

Quingenta talenta trecenta mill.

Mille talenta ſexcenta mill.

Quinque millia talentum tricies centena mill.

Decem millia talentum ſexagies centena mill.

Tanti Alexander Epheſtionem ſuũ funeraſſe ſcribitur.

Talentum † Athenienſe magnum continebat minas Atticas centum, id eſt, decem mill. coronatorum. 7

Talentum Athenienſe paruum, minas Atticas ſexaginta continebat, id eſt, ſex millia coron.

Libra † auri, mina & drachma idem, id eſt, valor decem coronatorũ, Libra vel mina Attica, ſunt drachmæ ſeptuaginta quinq;, id eſt, monetę noſtrę, coronati decem. 8

Libra vel mina Graia, & Italica, idem, Et ſũt drachmæ nonaginta ſex, id eſt, paulo minus quam decem & tres coronati.

Libra Romana, & pondo & mina idẽ, vt alicubi Budæus annotat. Et valuere idem quod denarij ſeu drachmæ centum: vel ſeſtertij quadringenti, id eſt, coronati ſolis decem: aut iuxta noſtram ſupputationem, nouem: baſſi tres: cruciati tres.

Decem libræ vel minæ, vel drachmæ, ſunt coronati centum.

Centum libræ ſunt coronati mille.

Quingentæ libræ quinq; mill. coron.

Mille libræ, decem mill. coron.

Decẽ millia librarũ, centena mill. cor.

Quinquaginta mill. librarum ſeu minarum, ſeu drachmarũ, ſunt quinquies centena mill. coron.

Centena millia libr. ſunt decies centena mill. corona.

Denarius computatione noſtrę monetæ valuit circiter nouem cruciatis, & duob. denarijs Germanicis, quos pfenningos vocant: id eſt, duob. baſſis cum dimidio: & duob. pfenningis ſeu quatuor halleris quod eſt monetæ Brabancię fere quatuor Stuferis cũ dimidio: monetæ Hiſpanicæ, vno Riali & quarta eius 9

eius, hoc eſt 42. mauideribus, & vna blanca. monetæ Italicæ, vno Iulio. & vna parpagola, id eſt, quarta parte Iulij, hoc eſt, 40. quadrinis.

Vnus denarius continet ſeſtertios quatuor.

Decem denarij conſtituunt coronatū aureum vnum.

Vigintiquinque denarij faciunt coronatos duos cum dimidio.

Quinquaginta denarij coronatos quinque.

Centum denarij, coronatos decem.

Quingenti denarij coronatos quinquaginta.

Mille denarij coron. centum.

Decem millia denariorum, coronatos mille.

Quinquaginta millia denariorum coron. quinque mill. coron.

SEſtertius & nummus, idem. Et valuit quarta parte denarij, id eſt, vno ſtufero brabantico, & vno nouenario: ſeu duobus cruciatis, & duobus denarijs ſiue pfenningis Germanicis: ſeu vno ſolido Francico & tribus Turonibus, ſeu vndecim maruideribus Hiſpan. minus vna blāca: ſeu nouem quadringis Italicis & duobus denariolis. Quæ omnia idem ſunt. Qua ſupputatione mille ſeſtertij faciunt circiter quadraginta tres coronatos & baſſos vndecim.

Aut iuxta Budæi in vno loco ſupputationem, (nam præter obſcuritatem, ſibi ipſe nihil & alijs, veluti ſui parū memor, ſubinde diuerſus eſt) valuit vno denariolo minus, quàm aſſis. Qua cōputatione, mille ſeſtertij faciunt coronatos ſolares viginti, minus ſex baſſis, ſeu viginti quatuor cruciatis. Et in alio loco valuit duobus Turonibus cum dimidio minùs quàm aſſis, id eſt, quàm ſolidus Francicus, hoc eſt, valuit decem Turonibus cum dimidio.

Sed ſi quadringenti ſeſtertij, vnam cōſtituebant libram, id eſt, decem coronatos: ac ſi ſeſtertium neutro genere, continent ſeſtertios mille, id eſt, viginti quinque coronatos: valuit certè ſic vnus ſeſtertius pauxillū minùs vno ſtufero Brabantico, id eſt, duobus cruciatis, & vno hallero: quod eſt vno ſolido Francico, & vno Turone, ſeu octo maruederibus Hiſpan. & vna blāca: ſeu octo quadrinis Ital. minùs vno denariolo. Ac ſi mille ſeſtertij conſtituunt coronatos &c.

In alio loco ait ſeſtertium valuiſſe duos aſſes & ſemiſſem, id eſt, quinque cruciatos, ſeu vnum baſſum & vnum cruciatum: vel viginti vnum maruideres: vel viginti quadrinas & vnum denariolum: vel duos ſtuferos & tres nouenarios. Ac mille ſeſtertios facere denarios ducentos quinquaginta, id eſt, duas libras argēti, quod dicit eſſe coronatos, viginti quinque.

Itaque hinc, cùm ita ſit diuerſus, nō facilè quid certi quis deprehenderit ſeſtertium pro ſeſtertiorum: ſicut nummū pro nummorum: & denarium pro denariorum: ac talentum pro talentorum dicimus.

Quinquies ſeſtertium, ſunt quingenta ſeſtertia, id eſt, duodecim millia & quingenti coronati.

Decies ſeſtertium, id eſt, quod mille ſeſtertia, id eſt, viginti quinque millia coronatorum.

Vicies ſeſtercium ſunt quinquaginta millia coronat.

Quinquagies ſeſtertium, centena, vigintiquinque millia coronat.

Centies ſeſtertium, ducenta ſeu ducentaquinquaginta millia coronat. Tanti æſtimatus eſt Vnio Cleopatræ.

Millies ſeſtertium, vicies quinquigies centena millia coronat. id eſt, duo milliones & quingenta millia.

QVinque ſeſtertia ſunt centū viginti quinque coronati aurei.

Decem ſeſtertia, ducenti quinquaginta coronati.

Viginti ſeſtertia, quingenti coronati.

Quadraginta ſeſtertia, mille coronati.

Quinquaginta ſeſtertia, mille, ducenti, &

ti, & quinquaginta coronati.

Centum ſeſtertia ſunt centies viceni quini coronati, id eſt, duo millia & quingenti.

Quingenta ſeſtertia duodecim millia & quingenti.

Mille ſeſtertia, viginti quinque millia coronat.

11 DRachmam monetæ noſtrę vulgaris valuit circiter ſeptem cruciatis, & continebat ſcrupulos tres, ſeu obulos ſex.

Eſt autem drachma iuxta Priſcianum, aliquanto minus denario, ſicut tres denarij, drachmas quatuor efficiant. Quod tamen cum Budęi ſupputatione non conuenit, qui ponit minam continere drachmas centum, ſeu denarios trecentos. Iuxta quam ſupputationem drachma triplo maior denario eſſet.

12 Decem ita drachmæ ſunt cruciati ſeptuaginta, ſeu baſſi ſeptemdecim cum dimidio, id eſt, vnus Dalerus, & cruciati duo, hoc eſt, octo Riales Hiſpa. & maruideres octo: vel octo Iulij Italici, & quadrinæ ſeptem.

Centum drachmæ faciunt Daleros decem, baſſos quinque.

Mille drachmæ, Daleros centũ & tres, minus duobus cruciatis.

Decem millia drachmarũ Daleros mille & viginti octo, baſſos decem & quatuor.

Quinquaginta millia drachmarũ: Daleros quinque millia, centum, quadraginta quatuor, & baſſos duos, hoc eſt, coronatos ſolares ter mille ſeptingentos, quinquaginta octo, baſſos 14.

Iam non ſatis intelligo, quomodo Budæus quinquaginta millia drachmarum, id eſt, Luculli cœnationem in Apolline cœnare magnificè & lautè vellet, in quinque millia coronatorum ſupputauerit, & ſeſtertia duo, quæ & ipſa quamobrẽ adiecerit nõ video, cùm tantundem efficiant.

Alio tamen loco idem veluti alterius immemor, quinquaginta millia drachmarum ſupputat in tria millia coronatorum, octingentos & duodecim coronatos.

† Obulus paulò minus, quàm octo communes halleros Germanicos valebat, vt duo obuli facerent halleros quindecim, id eſt, duos cruciatos & hallerum vnum: quod eſt ſolidus Francicus vnus, & turon vnus: vel vno nouenario minus quàm ſtuferus Brabanti. id eſt, quarta pars vnius Rialis, & blanca vna: vel quarta pars vnius Iulij minus duobus denariolis. 13

Siliqua aliquanto minus hallero Germanico graui eſt, ſeu Turone Francico: ſeu nouenario: maius tamen pauxillo blanca Hiſpanica, ſic vt tres ſiliquæ conſtituant halleros Germanicos graues duos: Turones duos nouenarios, blancas fermè quinque, quadrinas Italicas duas. 14

Scrupulus monetæ vulgaris continet obulos duos, ſiue ſiliquas ſex, id eſt, tertiam partem drachmæ, ſeu halleros Germanicos graues 15. ſeu denarios Germanicos communes decem, qui faciunt cruciatos duos, denarios tres ſeu quartã partem Rialis Hiſpanici, maruideres duas, blancam vnam: quartam partem Iulij Italici quadrinas duas, ſtuferum Brabanticum, vnum nouenarium, mitas quatuor. Scrupulus auri, eſt tertia pars drachmæ auri, id eſt, coronati tres, cruciati duo, halleri duo.

† Vncia auri continet drachmas ſeu libras octo, id eſt, coronatos octoginta. Alioqui vncia communiter tam de pondere, quàm de numiſmate dicitur. 15

Vncia monetæ vulgaris eſt duodecima pars aſſis, id eſt, hallerus grauis, ſeu rotatus, ſeu Binganus vnus: Turon Francicus vnus, mitæ Brabanticæ ſex, maruideris Hiſpan. paulò minus quàm vna, vt tres vnciæ, maruideres conſtituant duas: denarioli Italici duo.

Argenteus, nummus erat valoris didrachmi, id eſt, duarum drachmarũ, hoc eſt, ferè quatuordecim cruciatorum, ſeu quinque ſtuferorum Brabanticorum cum dimidio, ſeu ſeſqui Riali Hiſpan. cum quarta parte ſeu ſeſqui Iulij cum quarta parte. 16

parte. Huiuſmodi argenteis triginta vendidit proditor Iudas Chriſtum. Qui ſupputati in noſtram monetam, efficiunt coronatos ſolares quatuor, baſſos tredecim. Horum argenteorum vnus Pariſijs oſtenditur per vitrum in æde S. Ioannis Lateranenſis.

17 † Stater cõtinet monetæ vulgaris drachmas quatuor, id eſt, cruciatos viginti octo, ſeu baſſos ſeptem, ſeu Riales Hiſpan. tres cum dimidio, Iulios Italicos tres cum dimidio, ſtuferos Brabanticos duodecim minus vno nouenario, & mitis ſex.

Angli nummum habent, quem ſuo vernaculo etiam Staterem vocant, valentem ſtuferos Brabanticos duos cum dimidio, (nolo enim dicere ſemi, vel ſemiſſi, quod id ſolùm ad aſſem nummum ſpectet, ſicuti & reliquæ eius partes quincunx, triens, quadrans, ſextans, vncia, &c. & non ad noſtri temporis nummos) id eſt, dimidium Rialem cum quarta parte, minus vna maruidere, & vna blaaca: dimidiũ Iulium cum vna parpargola minus vna quadrina, quod eſt cruciatus ſex.

18 † Siclus idem eſt quod ſtater, hoc eſt, nummus valens drachmas quatuor, continebat enim obulos viginti.

19 Denarius Germanicus multiplex eſt: Argentoracen. qui omnium grauiſſimus eſt. nam tantum octo conſtituunt baſſum vnum, & continet halleros binos: halleros verò Othlingos, quos vocant, id eſt, quartulas, duas Vvirtenbergicus, & Marchionis Baden. eiuſdem inter ſe valoris ſunt, qui & ipſi graues ſunt, continentque ſinguli halleros binos.

Horum denarij vndecim conſtituunt baſſum vnum, qui ijdem faciunt halleros 22. Nurembergenſis denarius omnium leuiſſimus eſt: nam ſexdecim efficiunt baſſum vnum, continentque & ipſi ſinguli halleros binos, vt ſint in baſſo in vno halleri 32.

Reliqui diuerſarum ditionum Germaniæ, Ciuitatumque denarij, communes ſeu vulgares ſunt, quòd paſſim eiuſdem valoris ſint, & 14. vnum conſtituant baſſum. Ac continent & ipſi ſinguli binos halleros, vt 14. efficiant halleros 28. in baſſo vno. Et ſunt communiter Principum Electorum, Rhenani, rotati, Bingani, Francfordiani, Auguſtani, Ratiſponen. id eſt, Sueuici omnes. Ac eiuſdem planè valoris ſunt cum nouenario Brabantico, maioris tamen pauxillum Turone Francico, maruidere Hiſpan. quadrina Italia. Nam horum communium Germanicorum denariorum quatuordecim, vnum conſtituunt baſſum: † Maruideres autem Hiſpanicæ ſeptendecim dimidium Rialem efficiunt, qui æquiualet vni baſſo: Sic Quadrinæ Italicæ ſexdecim dimidium Iulium conſtituunt, æquiualentem & ipſum vni baſſo. 20

Quadrina itaque Italica prorſum & iuſtè eiuſdem valoris eſt cum denario Nurenbergenſi, quorum & ipſum ſexdecim vnum conſtituunt baſſum. Maruideris autem pauxillum adhuc leuior denario Nurenbergenſi eſt, vt quorum decem & ſeptem vni baſſo æquiualeant. 21

Centum communium horum denariorum, faciunt baſſos ſeptem, denarium vnum.

Trecenti viginti duo faciunt coronatum ſolis vnum.

† Halleri quoque diuerſi ſunt. Argentoracen. quorum ſexdecim conſtituunt baſſum vnum Vvirtembergenſis & Marchionatus Badiæ, eiuſdem inter ſe valoris, quorum viginti duo faciunt baſſum vnum. 22

Bingani, Francfordiani, & Rhenani rotati, eiuſdem quoque valoris & ipſi ſunt: & hi halleri graues appellantur, vt quorum tres conſtituant denarios duos, cùm in alijs bini faciunt vnum: itaque ex his viginti vnus baſſum conſtituunt: ex communibus autem 28. & ex Nurembergenſis 32. Nurembergenſes & Colonienſes omnium leuiſſimi ſunt, quorũ 32. vt modò diximus, baſſum vnum faciunt. Et conueniũt fermè cum blancis, vt quarum 34. faciant dimidiũ Rialem, qui eiuſdem

24 dem cum baſſo valoris eſt. Reliqui omnes communes dicuntur, quorum 28. fac. baſſum vnum, qui conſtat ex denarijs communibus quatuordecim ex Vvirtembergen. & Baden. vndecim: ex Nurenbergen. ſexdecim: ex Turonibus octodecim: ex nouenarijs quatuordecim ex maruideribus ſeptemdecim: ex quadrinis ſexdecim. Centum halleri communes faciunt baſſos tres cum dimidio, & denarium vnum.

Sexcenti quadraginta quatuor halleri fac. coronatum vnum.

25 † Blanca in Hiſpania minimus nummulus eſt, ſicut hallerus in Germania. Et duę blancæ conſtituunt vnam maruiderem, quemadmodum & duo halleri, vnum denarium communem. Sic ſexaginta octo blancæ faciunt 34. maruideres, quanti valet vnus Rialis Hiſp. Attamen Maruideris, nummus non eſt, ſed nudum tantùm nomen ac ſi numus ſit: ita tamen in vſu non familiari tantùm, ſed neceſſariò eſt, vt reditus ſuos omnes, ſummos & minimos, prouentusque annuos computare

26 & ſub rationes certas redigere Hiſpan. † nō poſſint, niſi per nominatas & expreſſas Maruideres: ac ſi per ſuos denarios ſeu pfenningos: Itali per quadrinas: Brabanti per nouenarios. Galli per Turones, omnes ſuos reditus computent, ac dicant, tot habet ex annui reditibus millia pfenningorum, quadrinarum nouenariorum, turonum, ſicut Hiſpanus maruiderum tot capit millia.

Solidus Italicus continet denariolos Italicas duodecim, id eſt, quadrinas Italicas quatuor. Nam denarioli conſtituūt quadrinam vnam. Et æquiualet ſolidus vni cruciato Germanico.

Quadrina Italica & denarius Nurenbergenſis eiuſdem valoris ſunt. Duo ſolidi cum dimidio faciunt vnam parpagolā, hoc eſt, quartam partem vnius Iulij, Iulius continet parpagolas quatuor, ſeu ſolidos octo: ſeu quadrinas triginta duas, ſeu denariolos nonaginta ſex.

Valet autem Iulius baſſos Germanicos duos, ſicut & Rialis Hiſpanicus, qui continet maruideres triginta quatuor, ſeu blancas 68.

Et ſicut vndecim Iulij conſtituunt coronatum vnum, ita quoque & vndecim Riales vnum efficiūt coronatum vel Italicum, vel Hiſpanicum: nam eiuſdē ſunt valoris. Vterque nimirùm duobus cruciatis minùs valet, quàm coronatus ſolis: omnes autem ſimul ab Hiſpanis, Italis, & Gallis non coronati, ſed ſcuta vocantur, vocabulo minus apto, cùm non ſcuta, ſed potiùs ſcutati deberent, licèt nec hic aptè ſatis.

Verùm de his hic obiter, dum Portium percurremus, paucula commemorare libuit. Latiùs enim hæc tractauimus & diligenter in libro de monetis, vlnis & menſuris diuerſarum Nationum noſtri temporis.

Addidit Ren. Budelius Rurem.
Iuris Licent.

Meminit hic Mameranus ſui libelli, quem ſe de Monetis, vlnis & menſuris diuerſarum Nationum conſcripſiſſe refert: quem ſi habere potuiſſemus, fortaſſis & præcedentibus tractatibus eundem ſubiunxiſſemus.

Hæ autem numorum æſtimationes ante quadraginta annos aut circiter factæ, eorundemque proportiones etſi cum valore iſto, qui hodie paſſim frequentatur, minus cōueniant, tamen habito reſpectu vnius petiæ iſtiusque valoris ad aliam, etiam diuerſarum Regionum, earundem hodierna proportio facili negotio haberi poſſet. De quo aliquando fortaſſis vberiùs tractabitur.

Finis Priſcæ monetæ ad noſtram ſupputat. Mamerani.

DISPVTATIO MONETARVM, IN DISCVSSIONE CONTENTIONVM CREDITI ET

Solutionis, hoc tempore inter Mercatores & alios, illis, qui in foro verſantur, valdè vtilis, Per

HENRICVM HORNMANNVM.

Bonitas monetæ quotuplex eſt?

Duplex. Intrinſeca & extrinſeca.

Intrinſeca quæ eſt?

Quæ conſiſtit in liga ponderis & characteris.

Extrinſeca?

Quæ conſiſtit in valore & æſtimatione, pro qua expenditur. l. 1. & fin. C. de veter. numiſma. poteſt. lib. 11. l. 1. ff. de contrahend. emptio. Doct. in c. quanto. extr. de iureiurand.

Pecunia mutuò accepta, in qua bonitate eſt reddenda?

Hic nullum eſt dubium, quin ſit reddē da & ſoluenda in bonitate intrinſeca, ſi reperiri & haberi poteſt.

Quid, ſi inueniri & haberi queat?

In illo caſu, poteſt fieri ſolutio de noua moneta, quæ vſitata & recepta eſt, habita ſemper relatione & reſpectu ad materiam, pondus, & æſtimationem pecuniæ mutuatæ, c. cùm olim, & c. cum Canonicis, extrà, de cenſib.

Quid autem reſpectù characteris?

Formæ & characteris conſideratione, poteſt de alia pecunia ſolui, dummodò creditor non afficiatur damno.

Illuſtra hæc aliquo Exemplo, vt perſpicatiora ſiant?

Sic, Quidam mihi mutuo dedit taleros Saxonicos centum, tempore Friderici Electoris ſtampatos ſeu procuſos. Poſſem illi reddere recentiores totidem, niſi creditor eſſet paſſurus aliquod damnum, in diuerſitate formæ & characteris, eò quòd ſtatuiſſet iter facere ad oras maritimas, & partes longinquas, in quibus Ioachimici antiquiores, plus valoris habent, quàm recentiores. Hoc pacto debitor non poſſet alijs recentioribus Taleris ſolutionem præſtare, quia creditor damnum eſſet paſſurus. Ita de ſimilibus iudicandum eſt, l. Paulus, ff. de ſolutionib. vbi Bartol. not. & omnes.

Quæro, an recipiens pecuniam quotidianam, debeat reddere ſecundùm antiquam formā, an verò ſecundùm nouam?

Si mutuo data fuerit pecunia bonitatis intrinſecæ, & deinde fiat pecunia in alia forma & materia, reſpondetur, quòd tunc æquum ſit, reddi & ſolui de antiqua, eò quòd noua pecunia ſit omninò diuerſa. Hoc tamen ſic intelligi par eſt, ſi antiqua haberi poteſt. Si verò reperiri amplius haud queat iuxtà æſtimationem mutuo datæ pecuniæ ſolutio facienda eſt. Tunc enim hoc agitur, vt in eadem bonitate eodemque genere reſtituatur, l. cum quid. ff. ſi cert. pet. & glo.

Quid autem, ſi pecunia datur mutuo, non in bonitate intrinſeca, ſed extrinſeca?

Si datur in bonitate extrinſeca, & variatur æſtimatio valorque ipſius pro temporum conditione, vt fieri ſolet in Ducatis, coronatis, cruciatis, & alijs monetis aureis, quæ aliàs plus, aliàs minus valent, & iam æſtimatio ipſarū omnibus eadē eſt, iā verò paucis aliquot elapſis mēſibus creſcit valor, aut decreſcit, tunc non ſolemus curare & conſiderare eam ipſam bonita-

tem extrinſecam, niſi eo tempore, quo cœpit eſſe in mora debitor, nec ſolutio iuſto tempore fieret, l. vinum, infrà eod. Hęc deciſio & doctrina Bart. hic, & in dicta l. Paulus. Conſentiunt & alij Doctor. in hac noſtra l. cum quid. Petr. & Cyn. in l. minorum, C. in quibus cauſis reſtitut. in integr. non eſt neceſſ. Ioan. Andr. & Doct. in d. c. quanto, & in c. cùm olim, & in c. cum canonicis, extr. de cenſi. Ioan. de Imo. & alij in d. l. Paulus.

Pono caſum. Debitor qui pecuniam mutuo accepit, tenetur reddere eam ad Paſcha. Poſteà decreſcit æſtimatio eiuſdem monetæ, quam mutuo ſumpſit, quæro an debitor teneatur ſeu obligatus ſit aliquid præſtare pro illa æſtimationis imminutione, ſeu deteriratione, vt ſic loquar?

Iuxta doctrinam Bartoli ſic diſtingue. Aut de moneta groſſa, aut de minuta dicimus. Si de groſſa, quæ per monetam inferiorem recipere æſtimationem poteſt, ſermo ſit, tunc debitor tenebitur ſatisfacere creditori de mora pro iuſto damno. Si verò loquimur de moneta minuta, inferioris gradus, debitor ne poſt moram quidē obligatur, ſeu tenetur ad æſtimationem. Nam ſemper hoc caſu, periculum creditoris erit. Ratio eſt. Quia minuta hæc moneta non recipit æſtimationem per aliam monetam. Quare dici non poteſt, quòd ęſtimatio ſit variata, imminuta, vel deteriorata.

Hoc iniquum videtur.

Non videtur, nec eſt. Sed hic defectus præter ſpem opinionemque de nouo fortè incidens vel contingens, poſſet lucrum ceſſans dici. Verùm huius lucri non habetur ratio, quādo minuta pecunia debetur. Damni autem ratio habetur, quod penes æſtimationem conſideratur. l. numus. ff. de in lit. iuran. Hæc eſt opinio Bart. quam ſequitur Ang. in d. l. Paulus.

Mirabilis ſanè opinio Bartoli, quam non ſatis aſſequor.

Vt rectius intelligas, ſic habe. Bartolus vult, vt in moneta minuta lucrum potius ceſſans, quàm damnum emergens cenſeatur: propterea quod lucrum & intereſſe extrinſecus non venit in numis, ſecundùm damnum l. ſi ſterilis, §. ſi per venditorem, ff. de actionib. empti. dicta l. numis. & l. ſi ita fideiuſſorem, ff. de fideiuſſoribus.

Eſtne hæc Bartoli opinio recepta, & ſeruatur in practica?

Communiter non eſt, nec ſeruatur aut tenetur in praxi vſitata.

Quæ eius rei eſt ratio?

Nam ſine differentia & diſtinctione, in quacunque moneta, periculum ſpectat ad eum, qui moram in ſoluendo fecit. Et hæc opinio verior eſt & receptior. Quia minutæ pecuniæ æquipollere videntur. Sicut enim duodecim denarij, vnū ſolidum cōſtituunt, ita vnus ſolidus duodecim facit denarios. Hoc Martin. Lauden. in tract. ſuo monetæ, refert, & cum eo Cyn. & Doctor. in d. l. minorum, C. in quibus cauſ. reſt. nō eſt neceſſ. Ioannes Andr. & Doct. in dicto c. quanto. & Angelus in d. l. Paulus, ff. de ſolutio. Idem tenet Imol. & domi. Anton. in d. c. quanto.

Hæc certè intricata ſunt, & obſcuriora, quàm vt rectè intelligam.

Qui ni intelligas? Debitor ſiue in lucro, ſiue in damno conſiſtat, poſt moram ad intereſſe tenetur. l. 3. in fin. de eo quod certo loco. Et quod veniat intereſſe in lucro tenet gloſſ. Doctor. communiter, poſt Bartol. in l. 1. C. de ſenten. quę pro eo quod intereſt. Ergo venit hoc intereſſe extrinſecus, tam in minima pecunia, quàm in groſſa. Quia mora ſemper debet nocere illi, qui moram facit, l. quod te. ff. de verborū obligat. c. mora cui. de regul. iur. in 6. Deinde etiam non poteſt ratio reddi diuerſitatis inter monetam minutam & groſſam.

Exemplis res illuſtrantur & declarantur, magisq; conſpicua fiunt. Dic ergo exempli gratia.

Faciam, attende. Mutuo tibi dedi centum

tum florenos in pecunia minuta. Si iam intereà antequam mihi centum illos reddas accidat, vt Principis ſanctione, groſſi aliquot certi, qui prius pro vno expendebantur, qui iam nunc pro vno cum dimidio edi incipiant, vulgò accipiantur: certè hic poſt moram tuam, aucta fuit æſtimatio. Et propterea æquum eſt, vt debitor, penes quem mora deprehenditur, ſatisfaciat creditori. Debet enim non immeritò mora ſua eſſe illi nociua.

Exemiſti mihi ſcrupulum, ſed dic porrò quomodo Doctores opinionem Bartoli ſoluant?

Imola, & D. Anton. in d. c. quanto, videntur ſaluare Bartolum, hac ſcilicet adiecta clauſula & conditione, quando augetur æſtimatio monetæ groſſæ, vt, Mutuo recepi duodecim florenos, eo tempore, quo Ducatus valebat vnum florenum, cum dimidio, ſi poſtea valor ducati ad duos florenos excreſcat, is qui mutuum dedit, non poterit petere quicquam vltrà ſortem, etiamſi duodecim illis florenis potuiſſet acquirere ſiue lucrari tempore mutui, quatuor vel quinque aureos. Quia non patitur damnum, ſed perdit lucrum. Hoc pacto Bartoli opinio interpretationem & limitationem, ſaluationemque recipit.

Porrò quæro. Quid ſi variatio & diminutio monetæ minutæ contingat poſt moram, quando creditor non potuit conſequi à creditore id, in quo damnum accipit, atque ſic damnum contingens ſentit, & non lucrum ceſſans.

Reſpondeo. Si creditor eſſet perſona quæ veriſimiliter conſueuiſſet mercari & lucris ſtudere, in hoc caſu abſque dubio reſpectus ad intereſſe habendus eſſet, ratione lucri ceſſantis, l. 2. §. fin. in hanc arbitrariam. ff. de eo quod certo loco, & declarat Bart. in l. 1. C. de ſent. quæ pro eo quod & ibi in hoc tractant Ant. Imol. & Cuma. in d. l. Paulus.

Verùm quid, ſi non eſſet Mercator?

Dato etiam hoc, quod creditor nec Mercator ſit, nec mercari ſolitus, nihilominus debitor indifferenter tenetur ad æſtimationem in quacunque moneta, per argumenta & rationes ſuprà allegatas.

Porrò in alio caſu breuiter quæro. Eſtne inſpiciendum tempus contractus, vel ſolutionis?

Hoc ſcilicet vis. Pone caſum. Mutuo tibi dedi centum ducatos, eo tempore, quo ducatus Ioachimicum ſiue talerum vnum cum dimidio valuit. Dein accidit tempore, quo ſolutio facienda fuit, vt valor Ducati augeretur ad aliquot ſolidos: quæſtio eſt, an debitor poſſit aut debeat ſoluere centum ducatos, habito reſpectu ad æſtimationem currentem tempore ipſius mutui, vel ad æſtimationem currentem ſolutionis, prout ſibi eſſet vtilius. Reſpondetur, quòd inſpiciendum ſit tempus ſolutionis, & non contractus. Hæc eſt ſententia Bart. in dicta l. Paulus, circa princi. vltim. colum. & in l. cum aurum, per text. ibi, ff. de auro & argent. legato. Bald. quoque in d. c. quanto. & in Clementin. fina. cum ibi notatis, de decim. allegat Bald. in addi. ad Specula. in titulo de ſolut. §. nunc aliqua, verſi. fin.

Variantne etiam hic Doct. vt ſuprà?

Omninò. Nam contrariam ſententiam tenuit Alberi. in d. l. cum quid. ff. ſi cer. peta. Idem tenet Bald. in l. acceptam, C. de vſur. vbi concluditur, quòd conſiderari debeat tempus contractus, & non ſolutionis. Mouetur autem ad hanc deciſionem, ſatis friuola (ſit venia dicto) ratione. Quia debitor, inquit, pecuniam intrinſecam cõuertit in ſuos vſus, & vtilitatem ſuam, ergo non debet lucrari cum aliena iactura, l. ſi vina, quæ in ol. erant. ff. de peric. & cõmod. rei ven. Sed per multa argumenta patet, & multò clarius eſt, quòd attẽdatur tẽpus contractus. Sic tenet Iaco. Butr. & alij. Nam pecunia eſt in contractu & obligatione. Et certum eſt, quid, quale, & quantùm datũ fuit. Ideò tenetur reddere de moneta antiqua & vſitata tempore contractus, vel illius æſtimationis. Et hoc in omni diſpoſi-

tione. argumento eſt l. ſi ſtipulationum, quòd incertæ ſunt, ff. de verb. obliga. Ergo debitum eſſet in actione l. certi conditio. in princip. & §.1. infrà eod. Et pro hac parte adduci poteſt l. fundum vend. ff. de nouat. & alij textus.

Meminiſtine hanc quæſtionem, tuo tempore, in contingentia facti aliquando fuiſſe?

Omninò memini, & ſcio, ante paucos annos in oris maritimarum ciuitatum, hanc ipſam, de qua nunc loquimur, materiam, in quæſtionem veniſſe, hoc pacto: Opulentus quidam Mercator emerat maximam quantitatem ſalis, certo precio coronatorum aureorum. Accidit poſteà, vt æſtimatio dicti auri mutaretur & variaretur. Fuit quæſitum, quid iuris eſſet? & conſultum per plurimos Doctores, conſiderandum fuiſſe, & in memoriam reuocandum tempus contractus, & non ſolutionis.

Lauden. videtur hoc loco dubitare, & cum aliis non ſentire.

Nec tamen omninò diſſentit, ſed putat ſic diſtingui poſſe. Aut dies adijcitur ſolutioni, & tunc tempus ſolutionis conſiderandum eſt. Et hoc modo procedit doctrina Barto. in l. cum aurum, ff. de auro & argent. legat. & probatur in l. contraxiſſe, ff. de actionib. & obligationib. Aut non eſt ſtatuta dies ſolutioni, & tunc inſpiciendum venit tempus petitionis, per caſum in dicta l. vinum. Niſi tamen debitor fuiſſet in mora. Nam odio moræ inſpicimus tempus contractus. Debet enim mora ſemper eſſe nociua illi, qui moram fecit, d. l. quod te. & l. mora, ff. de vſur. Et iſto caſu procedit opinio Iac. Bùtr. Albert. & ſequacium.

Quid tua fert opinio in hac variatione ſententiarum?

Ego indiſtinctè ſentio tempus contractus inſpici oportere penitùs in æſtimatione extrinſeca. Sic enim ſenſit Azo fons iuris, vt vtar verbis Baldi, in l. contractus. C. de fide inſtrum. Hunc ſequitur Oldrad. Lauden. in conſil. 31. & alibi. Atque ideò in omni contractu locationis, ſiue mutui, ſiue alterius conuentionis, attendimus tempus contractus, etiam quantùm ad bonitatem extrinſecam. Quare variata æſtimatione, obligatus erit debitor ad illam æſtimationẽ, quæ currebat ſeu in vado & vſu erat tempore cõtractus, ſecundùm iam dictos Doctores Azonem, & Oldrad. Conſentit Panormitanus poſt Imolam, & Dom. Anton. in c. cum olim, extr. de cenſibus. Ioannes Andræ. & communiter Doctores in c. quantò. Petr. de Anchar. poſt Dom. Cardin. & Imol. in Clementin. fina. per textum ibi, in verbo, conſuetam, de decimis.

Multi ſunt, quos nominaſti in eandem tecum deſcendentes ſententiam, cui & ego nunc adſtipulor & ſubſcribo.

Addam & hoc, quod Petr. de Anchar. in allegata Clemen. fina. dixit, Doctorem ſuum fuiſſe conſultum aliquando in caſu dotis, vbi quis dederat in dotem florenos ducentos, boni auri, tempore quo florenus in minori erat æſtimatione & valore. ſcilicet, (vt ad Saxonicam monetam caſum applicem) quo valebat duas marchas Lubecenſes, Poſteà excreuit & auctus fuit valor florenorum aureorum, ſuprà duas marcas, ad duos ſolidos: quæſitum fuit, quomodo dos reſtituenda eſſet. Reſpondit & conſuluit, ducentos florenos auri, qui fuerant in obligatione, reſtituendos eſſe. Niſi fortè tempore contractus fuiſſent dati in dotem, ad rationem marcarũ, & non florenorum ſimpliciter. Nam tunc illa æſtimatio deberet reddi, & non maior.

In legatis pecuniarijs, teſtamento ordinatis, quod tempus attendendum eſt, variata æſtimatione?

Num tempus teſtamenti, vel mortis, vel aditæ hæreditatis attendere oporteat, quæris? Prima fronte, tempus mortis conſiderandum eſſe videtur. §. diſponat, in authen. de nuptijs. Et lex ſemper eſt in viridi obſeruantia, l. Arriani, C. de hæredi. Ergo videtur legaſſe eo tempore, quo moriebatur. Probatur per Doctor. Bartol. Baldum, & Angel. in l. ſi ſeruus legatus.

§. qui.

§.qui quinque.ff.de leg.1. Bartol.in l.fina. §.1.ff.de libe. legato. & in final. §.1.ff.de fund.inſtru.inſtrumentoque legato. Vbi dicit, ſi maritus legauerit vxori frumentum in horreo vel domo ſua, & deinde idem teſtator frumentum illud conſumpſerit, atque illud poſteà in locum refuderit, quòd vxor habebit frumentum tempore mortis in horreo repertum.

Probáſne hanc Deciſionem?

Hæc doctrina non procedit ex natura verborum, ſed ex præſumpta & interpretatiua voluntate teſtatoris, ſecũdùm Bal. & Angel.in d.§.qui quinque. Quare nihil ad rem facit.

Quid autem tu iudicas in hoc fieri de iure oportere?

In hac quæſtione, Oldrad. in d. conſilio decidit, debere ſolui de moneta vſitata, currente, expendibili & recepta tempore teſtamenti. per text. in l. vxori.§.teſtamento.ff.de lega.3. l.Medico.ff.de auro & argen.lega. l.Aurelius.§.teſtamenti. & §.Titij.ff.de libe.legat. & ita ſequitur Bal. Alberi.& Moder.hic.

In hac ergo opinione acquieſcis?

Quidni? Sed hoc ſæpè ſum miratus, quòd tanti Doctores nõ allegauerint gloſſam ſingularem, & approbatam, perpetua memoria dignam, in l. penult.ff.de fund. inſtru.quæ decidit, quòd in legatis particularibus, ſiue rerum, ſiue pecuniarum, ſemper attendimus tempus teſtamenti. Sed in fideicommiſſis vniuerſalibus & legatis, attendimus tempus mortis teſtatoris.

Aliam quæſtionem moueo: Quid in legibus & ſtatutis facientibus mentionem de pecunia, ſeu pœnam pecuniariam imponẽtibus, quod tempus in æſtimatione pecuniæ attenditur?

Diceret aliquis primo caſus intuitu, obſeruandum eſſe tempus ſtatuti & legis, ſicut tempus teſtamenti, ex doctrina aurea, quòd ſtatuta magis æquiparantur voluntatibus, quàm contractibus. Ita ſentit Nicol.de Matarellis, quem ſequitur Bald. in l.penult.in fin.penul.colum.verſi. quæro quid in verbis legis vel ſtatuti. C. de verb.ſignific.idem Bald.in pace Conſtantiæ.in ver.nos Romanorum.Bart.in l.omnium.C.de teſtam. & in l.poſt gloſſ.ibi.C. de his quib. vt indign. latiùs videre licet per Alexan.in l. ſi ita ſtipulatus.ff.de ver. obligatio.

Non ſubſcribis huic ſententiæ, et tot Doctorum opinioni?

Si quis rectè conſiderare & æqua lance perpendere rem velit, puto non abſurdum, aut veritati contrarium fore, ſi quis diſtinguat, & ſic dicat: Statutũ aut loquitur de ſolennitate, aut de ſolutione. Si circa ſolẽnitatem verſatur, ſcilicet, ſtatutum dicit, quòd donatio excedens quingentos aureos, debeat inſinuari, ſicut & de iure communi ſancitum eſt, in iſto caſu attenditur tempus legis vel ſtatuti. Si verò ſtatutum diſponit circa ſolutionẽ pecuniæ, quomodo illa fieri debeat: iſto caſu inſpicitur tempus, quo ſolutio facienda eſt, ex quo oritur obligatio. Ita decidunt Specu. & Ioan.Andr.in addit.titu.de ſolution.§. nunc aliqua.verſic.fina. clarius Bald. in l. illud, circa fin.C.de ſacroſanct.Eccleſ. & in l.2.C.communia.de leg.Imol.in Clem. ſi.de decimis, & ſequitur Laudenſ.& communiter Moderni.

Quid in laudo & ſententia, facientibus mentionem de pecunia ſoluenda?

Breuiter reſpondendo, attendendum eſt tempus laudi vel ſententiæ. Oldrad.in conſ.33.& conſ.168.

Accidit, quòd quidam expendit monetam, quã ſciuit à principe reprobatam & prohibitam fuiſſe, quæritur an teneatur ille pœna falſi.

Hic omnes dicerent, ſi ex tempore reſpondendum eſſet, quod ita. per text.in l Corneli.ff.de falſ. Sed veritas contradicit. Quia pœna falſi, quod ad hanc rem attinet, nõ imponitur niſi in tribus caſibus. Primò, quando corrumpitur & falſificatur (vt ita dicam) moneta de pondere. Secundò, in materia. Tertiò, quando cuditur moneta, ſine principis authoritate. Sic

reſpondit & conſuluit Bal.in contigentia facti. Ita Salic.in l.1. & l.fin.C.de falſ.mone.& benè probatur in l.Cornelia. Et pro ſtabiliēda opinione Baldi facit,quòd pœna vbi in ſtatutis, vel à iure non appoſita inuenitur,eſt arbitraria, l. 1.§. 1.ff. de effract. & expila.l.1.ff.de iure deliber.C.de cauſ.extr.de offic.deleg.

Quid reſpondebis in caſu, quo aliquis tibi mutuo dedit pecuniam reprobatam aut prohibitam. Tu verò induſtria tua, pro bona eam expendiſti. Quæritur, an creditor te ad abſolutionem cogere poßit?

Communis opinio eſt,quòd nō. Quia induſtria expendentis, non prodeſt ipſi mutuāti. ſic enim ſentiūt Iacob.de Are.& Alber. per text. in 2.ad l falſ. iuncta l.eleganter.§.qui reprobos.ff. de pigno.act.

Iterum quæro,an vna Materia aurea ſiue argentea,pro alia, vel aurea pro argentea,& Econtrà ſolui poßit?

Breuiter dicendo, hoc de iure eſt expeditum,& liquet, quòd vna moneta pro alia poſſit in ſolutionem dari, dummodò recipiat functionem in genere ſuo. Ita Barto.& Ange.in d.l.Paulus.Bal.in l.2.§.1. ff.ſi cert.peta.

Adfer aliquid in exemplum.

Exempli gratia.Ego tibi ad tempus mutuo conceſſi groſſos aliquot Marcarum Lubecenſium, quos ipſi marckſtuck appellant. Tu mihi vis reddere eiuſdem ligæ groſſos marcarum Hamburgenſium, vel Lunæburgenſium, certè poteris. Nam eadem materia eſt, & pondus idem, recipientia functionem in genere ſuo, l.1.§.fi. & l.Titia.ff.de auro & arg.lega.

Quid ſi non reciperent inuicem functionem?

Tunc aliter iudicandum eſſet. Nam ego tibi mutuo dedi groſſos argēteos,quos *Schreckenbergicos* vulgò vocant, tu mihi vis reddere monetam alterius ligæ areæ contaminatam,certè non poteris, nec creditor cogitur accipere, quia dicitur pati damnum & diminutionem matrimonij, d.l.Paulus. Attamen de conſuetudine totius mundi ſeruatur, quòd diuerſa pecunia in forma,& aurea pro argentea, & argentea pro aurea ſolui poſſit, quia ex generali conſuetudine dicitur recipere functionem. ita gloſſ. in l. ſi quis argentum. C.de donat.Bartol. & Doct.in d.l.Paulus. Bald.in d.l.2. Melius Barto. in l.libera.C. de ſenten.& interloc. Quod verum intelligitur, niſi creditor paſſurus eſſet aliquod damnum,d.l.Paulus. Putà, Si quiſpiam mutuum dediſſet alicui aurum,& ipſe creditor in longinquas partes iter eſſet facturus,non cogeretur argentum recipere, quia graue eſt & incommodum portatu, aut etiam fortè in illis partibus, ad quas creditor iter parat,incognitum. Vel ſi dediſſet Ducatos, aut Vngaricos aureos, monetam notam & vſitatam illis locis,quo profecturus eſt, quis coget creditorem, vt in illa forma aurum receptet, fortè incognitum & non receptum apud illos,ad quos properat.Iacturam enim faceret & damnum pateretur,d.l.Paulus.& Lauden.in tractatu ſuo de hac eadem materia.

Porrò, Maritus quidam confitetur in Inſtrumento dotis, ſe recepiſſe florenos centum boni auri & iuſti ponderis,quæro quomodo ſint intelligenda illa verba?

Doctores volunt, quòd intelligatur de florenis ad computum ſolidorum triginta duorum pro floreno, l.numis.ff.de legat.3. niſi adiiciantur inſtrumento hæc verba, & in auro, vt ſic ſubſtantia ſignificetur,& ipſa duplicata verba plus operentur,l.baliſta.ff.ad Trebellia. cum ſuis concordantijs. Sine dubio, illa verba boni auri intelliguntur de aureis, & non de florenis argenteis in moneta ſolidorum triginta duorum, & eò plus, ſi eſſent illa verba in quæſtione appoſita, boni auri & iuſti ponderis, & per hoc eſt text. in l.1. ibi. Iuſti ponderis ſint. C.de veter. numiſma. poteſta.libr.11.c.quanto.cum gloſſ. & de iureiuran. & ita ſequitur Lauden.hic. In hoc caſu conſuluerunt Doctores ferè omnes, quòd vbi in inſtrumento apponuntur illa verba,boni auri, rectæ ligæ, & iuſti ponderis,quòd talia verba multum importent, ita quòd non poſſet creditor cogi recipere monetam pro auro,per ea,quę

notant

quæ notant Bar. Bald. & Ang. in l. lecta. & in d. l. Paulus. ff. de ſolutio.

Quid ad hunc caſum dices. Depoſui ſeu mutuo erogaui centum libras in florenis, quid hæc verba implorabunt, ei quod tempus attendere oportet, contractus-ne, an ſolutionis?

Omiſſis contrarietatibus & diuerſitatibus Bartoli & aliorum, breuiter & ſuccinctè reſpondeo, ex Deciſione ipſius Bartoli, communiter approbata & recepta, in d. l. ſi quis ſtipulatus decem in mille, ff. de ſolut. vbi definit & cõcludit, quòd ſi promittam cẽtum libras in florenis, quòd floreni erunt in obligatione. Si itaque in obligatione, ergò non inſpicitur tempus ſolutionis, ſed obligationis, l. vbi autem. §. qui ſortem. ff. de verb. oblig. Bartoli tamẽ & aliorum contrarietates ſaluari poſſent, ne viderentur ſibi contrarij, ſed diuerſi, id eſt, loquentes in diuerſis caſibus, ſcilicet, quòd in d. l. ſi quis ſtipulatus decẽ in mille, quæratur & decidatur, an floreni dicantur in obligatione, vel in facultate ſoluendi. Sed in d. l. Paulus, quæratur, an conſideretur æſtimatio tempore cõtractus, vel ſolutionis. Et hæc diuerſitas colligitur ex verbis Lauden. Hoc reſpondere volui, etſi difficilis eſt ſolutio.

Plerunque in Ciuitatibus diuerſa ſunt pecuniarum libræ, ſeu ipſæ etiam diuerſæ pecuniæ, cuius ergo erit electio, debitoris an creditoris?

Angelus in l. fina. de veter. numiſma. pot. libr. 11. decidit electionem eſſe debitoris, de qua pecunia ſoluere velit, niſi fortè contingeret creditorem pati damnum, & conditionem ipſius fieri deteriorem, argumen. d. l. Paulus. ff. de ſolution. Bartol. dicit, quòd in hoc caſu debeamus conſiderare conſuetudinem, & quid veriſimilius videatur, l. numis. ff de legatis tertio. gloſſ. ordina. & Doct. in l. ſemper in ſtipulationib. ff. de regu. iur. Et ſic communiter Doct. iudicant.

Adhuc vnum. Inſtrumentum locationis habet conductorem obligatum eſſe quolibet anno ad ſoluendos centum florenos. Hic conductor ſeu Emphyteuta, per decem, quindecim, ſiue viginti annos, ſoluit ſingulis annis ad computum ſolidorum quadraginta, pro quolibet floreno. Deinde ſucceſſu temporis idem ipſe vult ſoluere florenos ad computum ſolidorum triginta duorum pro floreno, & dominus petit florenos aureos. Quid iuris eſt?

Reſpondetur: vbicunque dubium eſt, de qua pecunia ſenſerint contrahentes, & nihil dixerint, quòd iſta dubitatio tollitur, & declaratur per ſolutiones longo tempore præcedentes. Lauden. & Ange. in l. ſi certis annis. C. de pact. argum. l. cùm in rem verſo. C. de vſu. Quia talis præſumitur in dubio pecunia in obligatiõe fuiſſe, qualis ſolutio ſecuta eſt, d. l. cùm de in rem verſo. Felin. in c. cùm Bertoldus, ext. de re iudica. & de diuturna præſtatione. de intellectu, d. l. cùm de in rem verſo. Idẽ Felin. in c. cùm cauſam, extr. de præſcript.

Finis Diſputationis Monetarum Henrici Hornmanni.

DOMI-

DOMINI FRANCISCI DE ARETIO, CONSILIVM VNDECIMVM.

SVMMARIA.

1 *Contractus qui fit ad pondus, numerum, vel menſuram eſt imperfectus & conditionalis.*

2 *Tempus contractus an & quando ſit inſpiciendus, vel tempus ſolutionis. & nu 3.*

4 *Forenſis in quibus differat à non forenſi.*

5 *Forenſis contrahens in vno loco, licèt ligetur ſtatuto, quod ignorat tamen, ſi ex illo ſtatuto enormiter lædatur, poteſt petere reſtitutionem aduerſus dominum.*

6 *Vſus communis vtendi, quanto tempore præſcribi debeat.*

PROCEDENDVM eſt breuiter in declaratione huius difficultatis; tum quia verborum prolixitas inimica eſt ſapientibus, tum quia copioſè & ſubtiliter multa fuerunt dicta, per d. allegantem in hac cauſa, cuius allegationes redactas in ſcriptis vidimus.

1 † Et pro veritate permittendum eſt, quòd contractus qui fit ad pondus, numerum, vel menſuram, & maximè, quando precium ſtatuitur in ſingulis menſuris, eſt imperfectus & conditionalis, vt dicit Iuriſconſultus in l. ſæpè. §. in his. ff. de contrahen. emptio. & tradit Barto. in l. Iulianus. §. ſi Titius. ff. de act. empt. & Bald. latiùs in l. ſicut. C. eod. tit.

Et quia precium ſtatuitur in ſingulis menſuris, non eſt dubium, licèt hoc non multum faciat ad rem noſtram, quod tot ſunt contractus, quot ſunt menſuræ, & precio ſtatuto per menſuras, quia diuerſitas pretij inducit diuerſitatem contractus, ſiue multiplicatio, vt l. cum eiuſdem. ff. de ædil. edict. & probatur in l. ſi duas. ff. de contrahen. emptio. à contrario ſenſu, & benè facit text. & quod ibi per Docto. in l. ſcire debemus. in princip. ff. de verb. oblig.

His præmiſſis videtur poſſe dici, vt dicit allegans, & valdè ſubtiliter. quod etiamſi deberet inſpici tempus contractus, & non tempus ſolutionis, vt videtur ſenſiſſe Spe. in loco allegato per ipſum et Bal. Ipſe referens. in l. illud. in fin. C. de ſacroſanct. Eccle. idem ſentit in l. acceptam. C. de vſur. tamen illa dicta eſſent intelligenda de contractu puro, non de contractu conditionali, quia quoad iuris effectū contractus non dicitur propriè contractus pendente conditione, & ſimiliter, nec alia diſpoſitio, vnde dicit Bart. not. in l. Titio. in annos. ff. ad l. Falcid. & Bal. in l. annualibus. C. de leg.

Quòd ſi ex forma ſtatuti de quolibet relicto annuo debet ſolui gabella, nō debebit ſolui gabella de relicto pro annis ſequentibus poſt primum, niſi in principio cuiuſlibet anni, quia in vltimis voluntatibus relictum annuum pro annis ſequentibus eſt conditionale. Inde etiam dicit Bald. not. in Authen. Eò decurſum. in fin. C. de dona. ante nuptias, quia ſi ex forma ſtatuti quælibet donatio, debet inſinuari, non intelligitur de donatione, ex qua

qua transfertur ius poſt morté, quia contractus non eſt purus intereà.

Sed contra iſta multum facit, quia licèt in vltimis volũtatibus, in quibus conditio retrò non trahitur reſpectu legatorum inſpiciatur tempus purificatæ conditionis, quoad ius quærendum, in contractibus, tamen in quibus conditio retrotrahitur, ſecùs, vt l. ſi filius. & ibi plenè per Barto. de quo verbo obligatio, & traditur in l. ſi vxorem. C. de condi. inſert. & in l. quæ legata. ff. de reg. iur. vnde licèt cõtractus iſte cenſeatur conditionalis, vt dicere videtur quoad ius quærendum, videlicet ex qua moneta debeat ſolui, inſpiciatur initi contractus. & ideo per prædictas. l. dicit Bald. not. in l. 3. in fi. C. de nundi. quòd ſi ex forma ſtatuti, & de contractu facto in nundinis non debet ſolui gabella. hoc habet locum etiam in contractu facto in nundinis ſub conditione, cuius effectus poſt nundinas purificatur, & idem dicit Barto. in effectu. in l. ſancimus. C. de Conſulibus, l. 12. vbi voluit quòd ſi de contractu debet ſolui gabella ex diſpoſitione ſtatuti debebit ſolui gabella in continenti de contractu, ex quo differtur tranſlatio iuris poſt mortem contrahentium.

Et eſt aduertẽdum pro intellectu iſtius paſſus, quod quamuis venditio quæ fit ad menſuram, videatur fieri ſub conditione poteſtatiua, videlicet ſi venditor menſus fuerit informaliter dicit text. in d. l. quod ſæpè. & ſic videretur etiam in contractibus inſpicientibus tempus conditionis purificatæ. ſecundùm Bart. & Moder. in d. l. ſi filius.

Re tamen vera iſta non eſt cõditio poteſtatiua, quia ſi eſſet poteſtatiua ſequeretur quòd eſſet in poteſtate venditoris non menſurare, & ſic non perficeret contractum ſi vellet, quod eſt ridiculum.

Et ideo alia via quam tetigit d. allegãs
2 eſt verior & melior, videlicet quòd † ſi moneta non mutatur in bonitate intrinſeca, ſed ſolùm variatur valor extrinſecus, ſine dubio non debet attendi tempus contractus, ſed tempus ſolutionis, dummodò debitor non fuerit in mora, vt habet communis opinio, quam benè tetigit d. allegans. pro qua etiam facit quando dicit Bar. in d. l. Paulus. in fin. in vltimis verbis, dum voluit quòd ſi pecunia minuta eſt in obligatione, & pecunia groſſior in facultate ſoluendi. Verbi gratia, quod ad videndũ quo valore debeat ſolui florenus iſte, inſpicitur tempus ſolutionis, per l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle. ff. eod. tit. & iſte videtur propriè caſus noſter, quia ſumus de ſolidis Ianuenſibus, & ſic de pecunia minuta, ſed de conſuetudine, vel voluntate creditoris, data fuit nobis facultas ſoluendi de moneta groſſa, id eſt, in auro & in caſu noſtro augmentum valoris floreni prodeſt debitori. in caſu autem poſito per Bartol. in l. Paulus. in 2. q. videlicet quando debitor recepit florenos mutuo, & tenetur reddere florenos, deminutio cedit ad incommodum creditoris, augmẽtum verò cederet commodum.

Sed tamen in vtroque eſt eadem ratio. *Quia in his quæ debentur in genere iſta eſt regula, quòd variatio valoris extrinſeci inſpicitur tempore ſolutionis, vt eadem res poſsit reddi in genere & debeat, non attenta mutatione valoris extrinſeci, ſiue iſta varietas tendat ad commodum debitoris, ſiue ad commodum creditoris,* vt patet in l. cùm quid, & in l. vinum, ff. ſi certum peta. & quòd debeat attendi tempus ſolutionis, etiam in ſolutione monetæ tenet Bartol. expreſſè. in d. l. cùm quid. in fin. & hanc opinionem ibi firmat Bal. multũ diffuſè, & plenius in quodam conſilio ſuo, quod fecit in Ciuitate Aſculi, vbi dixit, quòd ſi tempore dotis datæ marito in florenis, & florenus valebat certum quid, & tempore reſtitutionis dotis mutatus ſit valor, debet attendi tempus ſolutionis, reſpectu valoris, quod conſilium refert & ſequitur Pet. de Ancha. in Clem. fin. de decimis, & hoc etiam in conſtitutione dotis tenet Barto. in l. res in dotem. ff. de iur. doti. & hæc eſt vera & communis opinio, & in hoc non erat neceſſe ſcribere, q̃a benè ſatis et ſufficienter iſtud fuerat declaratum per d. allegantem.

Sed dubium difficilius in iſta materia facit ſtatutum vel decretum ſenſuū, quòd fuit factū de anno 1447. & poſteà bis confirmatum in anno 1451. quo cauetur in effectu quòd ſolutiones debeant fieri de bona moneta, & quòd florenus nō poſſit ſolui, niſi ad rationem ſolidorū 47. vnde cùm contractus fuerit poſteà factus de 1442. videtur quòd debeat intelligi facta ſolutio de floreno ſecundùm formam ſtatuti, nec potuerit ſolui ad aliud computum, quia contrahentes in dubio aſtringuntur ſtatuto loci, in quo fit contractus, vt benè dicit, d. allegans arguēdo pro parte aduerſa.

Sed reſponſiones ſeu ad iſtud ſtatutum non videntur ſufficere, quia licèt contrahens forenſis ignoret ſtatutum in ſpecie, ſatis eſt tamē quòd potuit cogitare in genere aliqua ſtatuta, etiam in loco vnde licèt in delictis fiat differentia in aliquibus caſibus inter forenſem & non forenſem. In contractibus tamen non fit iſta differentia, vt patet ex not. in d. l. 1. de ſumma Trinita. & fide Catho. Sicut enim in delictis ille qui committit aliquid prohibitum de iure communi ligatur pœna ſtatuti, quòd ignorat, quia ſatis eſt quòd ſtatuerit aliquo modo ſe obligari, ſecundùm Bald. in loco præallegato.

Ita in contractibus, quia contrahens in in contractu ſcit ſe ligari, licèt non credat tamen ſe obligari, quia ignorat ſtatutum, in ſtatuto loci obligabitur.

Nec videtur eſſe ſufficiens ſecunda reſponſio, quòd iſtud ſtatutum per conſuetudinem ſit ſublatum, vel non receptum, quia iſtud poteſt dici, ſi conſuetudo haberet eſſentialia ſua, id eſt, fuiſſet præſcripta ſpacio decem annorum, quod ſpacium ad minus requiritur, ſecundùm omnes, vt plenè traditur. in l. de quibus. ff. de legi. & in c. fina. de conſue. & hoc eſt quod fecit me multum dubitare in iſta materia, quia etiam quandò lex non recipitur à principio, ad hoc vt tollatur lex, requiritur curſus decem annorum cum conſuetudine, vt tradit Io. Cal. & ſequitur Anto. de But. in c. 1. de treu. & pace, & colligitur ex his quæ no. Io. And. ſuper rubr. de conſue. & iſta multum vrgent prima facie.

Sed tamen his non obſtantibus omnib' rectè penſatis contrarium dico verius eſſe in caſu noſtro, primò quidem, quia vt ait Innoc. not. in rubr. de conſue. & ſequitur ibi Ant. de But. et Io. de Imo. & plenius ponit idem Anto. in c. 2. in penul. char. de conſtit. licèt forenſis † contrahens in loco ligetur ſtatuto quod ignorat, ſi tamē ex illo ſtatuto enormiter læditur, & ſtatutum illud probabiliter ignorauit, poteſt petere reſtitutionē aduerſus damnū quod incurrit, ex clauſula generali, ſi qua mihi iuſta cauſa eſſe videbitur, quod dictū maximè eſt rationabile, & verū in caſu noſtro, in quo emptor ignorabat ſtatutum, & venditor ſciebat, vnde quodāmodò videtur decepiſſe emptorē. ignorauit autem emptor probabiliter ſtatutum, tum quia forenſis, & nō conſuetus in loco, tum quia contrarium obſeruabatur per omnes in ſolutione monetæ, in dicto loco quòd ſolùm recuſaret iuſtā cauſam credulitatis & errores, quia cōſuetudo etiā nullam tribuit iuſtam cauſam ignorātiæ ſecundùm gl. in c. cùm venerabilis. de conſuet. facit quod no. 4. di. c. denique. in gl. & eſt bonus text. in c. 2. de temp. ord. & no. Bald. in l. de quibus. in ſ. char. ff. de legi. 5

Vnde patet ex præmiſſis, quòd ex quo princeps videtur ſi florenus deberet ſibi computari 42. ſolid. læderetur, enormiter poſſet petere reſtitui aduerſus cōtractum et damnum incurſum, dato etiam quòd ligaretur ſtatuto prædicto, ſed oſtēditur ex ſecundo capite clarior, quòd iſtud ſtatutū non ligabit nos tempore contractus, nec eſt attendendum, quia vt ait not. D. Card. Flor. in c. 1. de treuga & pace. et ibi eum ſequitur D. Ioan. Imol. & D. Abb. Modern. quandò ſtatutum fit à ſuperiore, & non recipitur à ſubditis, immò ſeruatur contrarium, & hoc hic ſciente & patiente ſuperiore qui facit ſtatutum ad tollendum tale ſtatutū, quòd nō liget, nec requiritur conſuetudo præſcripta per decem annos, ſed ſufficit ſimpliciter vſus contractus alleg. text. 4. diſt. §. 1. q. optimè facit. & quod no. in c. cùm olim. de cler. cōiug. & 2. diſt. c. de-

v.de libellis, in gl. hanc ſententiam tenet clarè Ant.de But.quem ipſi nõ allegant,in c.quia circa. de cõſan.& affi.vbi dicit not. ad propoſitum,quòd quandò lex non recipitur ab omnibus ſciente ſuperiore talis lex non ligat, quia ſuperior videtur eam tacitè tollere, ex quo ſcit contrarium obſeruari & patitur, & idem credit vbi Do. Abb.Moder.ſi lex recipiatur à minori parte nõ obſeruetur autem à maiori.alle.not. per Io.And.in c.ſi.de cõſuet.quod dictum eſt æquiſſimum in hoc caſu, quia non debet eſſe in poteſtate minoris partis, illud quòd induceret maiorem partem ad peccatũ, quòd incurreretũr per tranſgreſſionem legis, vel etiam aliquam aliam allegationem. Et quandò D.Andr.dicit,quòd lex quæ non recipitur ab omnibus non ligat ſciente & parte ſuperiore, ſatis oſtendit, quod ad inducandum hunc effectum, non requiritur curſus decem annorum, quia ſi priuſquàm tolleretur lex,requireretur talis curſus,tunc lex intereà ligaret. & potiùs deberet dici, quòd tolleretur vinculum quàm quod non ligaret.

Ex his infertur modò ad propoſitum, ex quo leges iſtæ nunquàm fuerunt receptæ in obſeruantiam. Sed non obſtantibus ipſis ſemper fuit facta ſolutio de moneta currente, ſciente & patiente ſuperiore, qui cùm eſſet in ciuitate, non potuit ignorare conſuetudinem notoriam, vt in c.1.de poſtulat.prælat. & in c.cùm in tua. qui mal.accuſ.poſſ. & l. ſed ſi pupillus.§. præſcribere.ff.de inſtitoria,iſtæ leges nullum habuerunt effectum, nec debent attendi. & iſta ſufficerent pro iuſtitia noſtra.

Sed tamen ex ſuperabundanti dicimus tertio loco, quòd ex quo communis obſeruantia tempore contractus erat contra l.contrahentes, videntur tacitè ita pepigiſſe,quia ita erat conſuetum, quòd ſolutio fieret de moneta currenti, quamuis conſuetudo adhuc non conſtet præſcripta, & ſic non tranſiſſet in formam conſuetudinis,quæ poſſet tollere legem,quia ex quo ſolutio ſic communiter fieri conſueuit, partes videntur ſubintellexiſſe in contractu venire, quod erat conſuetum,vt l.final.C.de fideiuſſor.& l.ſi prius. §.penul.& ibi per Bart.ff.de aqua plu. arcen. vbi allegat multas alias concordantias.

Et eſt vera iſta concluſio etiam ſi ſit obſeruantia nondum præſcripta, ſpacio decem annorum,ita tenet Nico.det Mat.all. Doct. & refert & ſequitur Ant.de Butr.in c.fin.in 10.char.de conſuet. circa princip. pe.col.in meo. Pro hac non facit optimè quod eleganter tradit Bal.in l.binos,ver. fin.C.de aduo.di.iu.vbi dicit,quòd ſi ſuperior deputat officialem cum ſalario conſueto, videtur habitus reſpectus ad vltimam conſuetudinem & obſeruantiam,licèt illa non durauerit longo tempore, & præceſſiſſet contraria cõſuetudo præſcripta longo tempore.

Facit optimè pro iſta concluſ. tex.ſecundùm vnam lect.gl.in l.de dote.in priu. ff.qui ſatiſda.cog. vbi dicit,quòd ſi partes non conue. de die ponere in ſtipu. iudex non tenetur ſequi conſuetudinem & Obſeruantiam, ſed poteſt apponere tempus arbitrio ſuo, ſi tamẽ iſta ſtipulatio ſit ſimpliciter interpoſita ſine die, dies conſueta apponi videtur eſſe ſubintellecta,quę diſtinctio non poteſt habere locum, niſi in conſuetudine non præſcripta,quia ſi conſuetudo eſſet præſcripta, haberet vim legis,& iudex teneretur eam ſequi,& ſecundùm hunc intellectũ, eſt ibi caſus pro iſta conclu. quòd obſeruantia eſt vſus nõ pręſcript.videtur tacitè ſubintelligi in pact contrahentium.

Non obſtat quod no.glo.& Bar.poſteà in l.Labeo.ff.de ſup.leg. vbi expreſſè vult quòd cõmunis vſus vten.debeat eſſe præſcriptio ſpacio decem annorum, & dum alle.l.prædictam. & quaſdam alias leges, quæ dicunt, quòd pacta conſueta apponi ſubaudiuntur,in contractu Exemplifi.cõmunem vſum vten. in dictis legibus ſatis videtur ſentire, quod pactum conſuetum apponi non venit in contractu tacitè, niſi vſus ſit præſcript. ſpacio decẽ annorum, quia ad illam doctrinam reſpon-

detur quòd fortè poſſet procedere, quamuis hoc nō determinent pro nunc, vbi obſeruantia eſſet contraria, legi vel ſtatuto, & partes contrahentes hoc ſcirent, quo caſu poſſet dici quod, ex quo, l. vel ſtatuto adhuc non erat ſublatum, partes videren tur habuiſſe magnum reſpectum ad ſtatutum, quàm ad obſeruantiam adhuc non validam.

Sed quando ambæ partes probabiliter ignorarent ſtatutū, vel etiā altera ipſorum, vt fiunt in caſu noſtro, tunc probabiliter poteſt dici, quod dicunt prædicti Doct. quòd partes ignorantes ſtatutum. et ſcientes obſeruantiam, ſecundùm illam videantur contraxiſſe, quia nemo potuit cogitare de eo, quod ignorat, l. mater. ff. de inoffic. teſtam. & not. in l. Clodianus. ff. de acquiren. hæred. cum multis alijs ſimilibus.

Si enim diceremus in caſu noſtro, quòd venditores ſalis qui ſciebant ſtatutū, viderentur ſenſiſſe de moneta, de qua in ſtatuto fieret interpretatio, ex quo contractus redderetur inutilis, quia cùm emptor ignoraret ſtatutum, & ſciret conſuetudinē, non viderentur conceſſiſſe in eundem valorem monetæ, & ſic pactio redderetur inutilis, ergo iſta interpretatio non eſt aſſumenda, ſed illa per quam contractus valeat, ſecundùm gloſſ. in l. ſemper in ſtipulatio. ff. de regu. iur. & plenè tradit Bar. in l. veteribus. ff. de pact. videntur enim habuiſſe poteſtatem Officiales ſancti Georgij facien. vt reciperet florenum ad monetam currentem, quia procurator habet poteſtatem appo. in inſtru. clauſulas conſuetas, vt eſt caſus, & ibi Ange. in l. benè. à Zenone. C. de qua præſcrip. & l. ſi pignore. §. ſi creditor. ff. de pign. ac. & benè facit text. in l. vel vniuerſorum. ff. eod. Et hoc maximè eſt verū in caſu noſtro, quia vt ſuprà eſt probatum dicta ſtatuta non ligant, nec ſunt in obſeruantia.

Finis Conſilij Aretini XI.

Addidit R. Budel. R. I. C.

Ex hoc Conſilio D. Lector conſequitur, communem ſentētiam eſſe, quam nos poſuimus in Concluſ. 2. maxima, cap. 2. libro 1. Videlicet ſi Moneta mutata ſit non in bonitate intrinſeca, ſed ſolùm extrinſeca, tunc non tempus contractus, ſed ſolutionis tantummodò attendendum eſſe, quod egregiè hic comprobatur. Adhuc præter alia quæ pulcherrimè hic habentur, deciditur, non tam illam æſtimationem, quæ legibus vel ſtatuto eſt prẹfinita, quàm quæ vſu atque conſuetudine in contrarium eſt recepta, præualere ac præponderare, vbi de principis ac Superioritatis patiētia ac tolerantia, &c. de quibus nos copioſiùs libro primo, cap. 16. & Quæſt. Monet. cap. 20. quo te remittimus, egimus.

DOMINI

DOMINI FRANCISCI DE ARETIO, CONSILIVM CXII.

SVMMARIA.

1 *Solutio facta per 30. annos in minori æſtimatione, quam fuit tempore obligationis, illa attenditur præſcriptio*

2 *Præſtatio quæ fit pro penſione rei ſingulis annis, non multiplicat obligationes.*

CONſideratis diligenter, quæ in puncto deducuntur, videtur prima fronte dicendum, quod ſolutio dictæ penſionis debeat fieri ad æſtimationem floreni, quæ currebat tempore contractus locationis, vnde ſi florenus poſteà fuiſſet diminutus, damnum videretur pertinere ad debitorem, ſi verò fuiſſet auctus, ſicut præſupponitur in caſu noſtro, debetur ſolui nihilominus ad æſtimationem, quæ currebat tempore cōtractus. Ita videtur probari in c. olim, & in c. cum canonicis, de cenſi. & per Doct. in contrarium videtur, quod illa iura intelliguntur communiter, quoniam eſt ſecundum augmentum vel diminutio monetæ in forma, vel in materia, & ſic in bonitate intrinſeca. Sed quando fit narratio temporalis in precio pecuniæ duntaxat, ſicut quando florenus valet plus & minus, & ſecundùm tempora, tunc ſicut diminutio æſtimationis prodeſt debitori, ita eſt econtrariò, ſi æſtimatio augetur, debet prodeſſe creditori, vt ſecundùm quod florenus currit, & valet tempore ſolutionis, ita debeat fieri ſolutio, ita dicit Cyn. & Iacob. de Aret. in l. in minorum, C. in quib. cauſ. in integr. reſti. non eſt neceſſ. & tenet Ant. de Butr. & Abb. moder. in c. quanto, de iureiuran. & ita in terminis conſuluit Bald. in ciuitate Aſculi, quem refert & ſequitur Pet. de Ancha. in Clem. fin. de deci. vbi dixit, quod ſi tempore dotis datæ florenus valebat tres libras cum dimidio, & tēpore ſolutionis quatuor, & ſolidos decē, non poteſt ſoluere precium & æſtimationem floreni qui currebat tempore contractus, ſed tenetur ſoluere ipſum florenum qui nunc plus valet, & ſic redit in vtilitatem creditoris. idem videtur, ſi eſſet conſuetudo, quod alia pecunia pro floreno currenti ſolui poſſet, ſicut eſt in caſu noſtro, nam tunc ipſa pecunia eſſet ſoluenda ſecundùm quod valet florenus nunc, quia ex quo illa ſoluitur pro floreno nunc currenti, eſt par, idem ac ſi florenus ipſe ſolueretur, vt ait Innoc. in c. olim, de cenſi. & benè facit l. 1. §. hæc actio. ff. ſi quis teſtam. cum ibi notatis. nam ſi ſolueretur minus, tunc non videretur ſolui florenus nūc currens, ſed alius, & tamen ille ſolui debet, vt conſuluit Bald. vt ſuprà dixi, facit quod non, Specul. & Ioan. Andr. in titu. de ſolu. §. nunc aliqua, verſic. ſed pone, vbi multa ponuntur, de man. & quod not. Bart. in l. Paulus, ff. de ſolu.

Pro veritate huius puncti eſt præmittendum, quod ſi fuiſſet expreſſè contentum in inſtrumento inter partes, quod florenus deberet ſolui in eadem æſtimatione, quæ erat tempore contractus, vtique ſtandum eſſet conuentioni, l. pen. §. ſi mancipia, ff. ſolut. matr. & Bart. in fi. in l. Paul. §. fin. ff. de ſolut.

Secundò eſt præmittendum, quod ſi ille qui debet ſoluere in pecunia maioris æſtimationis, vel aliam pecuniam quæ minus valeat, vt hoc fiat per 30. annos contra 1
priuatum, contra Eccleſiam verò per annos 40. currit præſcriptio, vt eſt caſus in c. olim, de cenſib. Requiritur tamen, quod ille qui ſoluit minorem monetam pro maiori, vel partem debiti pro toto ſit in bo-

na fide, vt ait Hoſtien. & communiter Doctor. in d. c. olim. Requiritur etiam, quod ille qui recipit minorem quantitatem pro maiori quantitate, credat ſibi maiorem quantitatem non deberi. nam aliàs per receptionem partis conſeruaret ſibi ius petitionis in toto. & nulla curreret contra eum præſcriptio, vt l. is qui, ff. quib. mod. vſusfruct. amitt. & tenet gloſſ. in l. cum notiſſimi, §. in his, C. de præſcript. 30. annor. ita determinauit Dyn. & Bartol. poſt eum in l. ſi prius. in princip. ff. de aqua pluuia. arcend. Ex quorum dictis declaratur quæſtio. & quod not. Ioan. Andr. in regula iuris, plus ſemper, de regul. iur. in 6. in mercur. & Specul. in tit. de locato. §. nunc aliqua. in verſi. 42. & de præſcr. §. 1. verſ. quod ſi tantum deberem,

His breuiter præmiſſis deſcendo nunc ad terminationē quæſtionis, & dico, quod cū iſti de quibus fit mentio in puncto ſoluerint penſionem per 30. annos, ad rationem librarum trium, & ſolidorum 18. pro floreno, & ita creditor receperit, videtur præſcripſiſſe, vt etiam ſi florenus nūc plus valeat, tamen ad aliam rationem non tenentur ſoluere, ſi fuerit in bona fide, quæ bona fides in præſcriptione longiſſimi tēporis præſumitur, niſi per aliam coniecturam appareat de mala, vt ait Bart. not. in l. fin. C. vnde vi, & Anton. de Butrig. in c. ſæpè, de reſtitut. ſpol. & tenet Abb. modern. in c. ſi diligenti, de præſcrip. potuit autem hic cadere error iuſtus, quia ſoluentes ignorauerunt curſum floreni poſt tempus contractus fuiſſe mutatum, quia error in facto alieno præſumitur, niſi diceretur error, vel aliquod, per quod præſumpta ignorantia excluderetur, vt l. 1. §. 1. ff. pro ſuo, & not. gloſſ. in l. ſi quis delegauerit, ff. de nouatio. & in l. ſi res, de lega. 1. & per Bart. in l. non fatetur, ff. de confeſſ. & ex parte iſtorum factum potuit eſſe, & præſumitur bona fides, quia ſuccurrunt in ius & locum defuncti, vnde probabiliter potuerunt credere libris patris eorum, ſecūdùm Bart. in l. Celſus, ff. de vſuca. & Bal. in l. indicia, C. de rei vend. vnde concluditur quod virtute præſcriptionis videtur inductū, quod iſti ad ſolutionem maioris ſummæ non teneantur, ſi per dictos 30. annos, quibus iſti ſoluerunt hanc ſummam, florenus valuerit plus, incipit autem currere iſta præſcriptio à tempore quo debuit fieri ſolutio de floreno maioris valoris, & non eſt facta, vt ait glo. & Dd. in l. cum notiſſimi. §. in his, præalleg. & quamuis iſtæ ſint plures præſcriptiones pro ſingulis annis etiam non vnica obligatio, vnde vno ſpatio 30. annor. præſcripta tam pro præterito, quàm pro futuro tempore, vt not. Dd. in d. §. in his, & Barto. in l. de pupillo, §. ſi pluribus. ff. de noui oper. nunc. & latè ponit Spec. in tit. de loca. §. nunc aliqua, verſ. 41. & eſt caſus. & ibi per Bar. in l. plures ſa poris, C. de fid. inſtrum.

Præſtatio enim quæ fit pro penſione rei ſingulis annis, † non multiplicat obligationes regulariter, maximè ſi locatio ſit perpetua, vt eſt iſta, vt ait Bart. in l. ſeruus. §. fi. ff. de ſtip. ſer. & per illum text. not. omnes moder. in l. Stichum. §. ſtipulatio. ff. de verbo. obli. Quinimò cum domina pia quodā ſaldo facto de anno domini 1420. confiteatur, qui pro 13. annis debuit recipere flore. ad rationem trium librarum, & ſolido. 18. vtique iſta confeſſio ſibi præiudicat, & ſuis ſucceſſoribus etiam ſingularibus. Et eodem modò præiudicat ſi libris ſuis apparet, vel in iſtorum debitorum, qualiter ipſa recepit pro penſione integra vel tota, vnius anni ſummam prædictam, ex quo per formam ſtatutorum debet dari plena fides libris mercatorum, & pro ſe, & contra ſe, vt obſeruatur Senis, niſi ergo allegaretur error, & probaretur præſumptiuè & probando rē aliter ſe habere, vt tradit Bart. in l. error, in fin. C. de iur. & facti ign. in l. non fatetur, de confeſſ. ſtaret confeſſio pro annis præteritis, quæ præiudicaret ipſo confitenti, & probatur in l. publi. ff. depoſi. & in l. cum in debito, §. fina. ff. de proba. & etiam ſucceſſori habenti cauſam ab ea, de ſucceſſore vniuerſali, id eſt, hærede, non eſt dubium. vt l. rationes, & auth. quod obtinet, C. de probat. & l. & cū quis decedens, §. codicillis, de leg. 3. De ſucceſſore etiam ſingulari eſt veriſſimum, quia ſicut

ſicut examinati, contra auctorem nocent ſucceſſori, ſi prius ſint examinati, & poſtſteà facta translatio iuris in ſucceſſorem, iuxtà ea quæ not. Bart. in l. ſi mater. §. fin. ff. de excep. rei iudic. ita etiam confeſſio prędicat, vt Signo. & latè diſputat Ioan. And. referendo conſilium Dyn. in titu. de teſte, §. nunc tractandum, iuxtà fin. in vl. colum. & benè facit, quod not. Ioan. in c. cauſam quæ, el. 1. de teſtib. & eſt aduertendum, quod quamuis probaretur curſum florenorum fuiſſe variatum, & creuiſſe poſt contractũ, & ſic probaretur, quod debitores iſti plus ſoluere debuerint, quam ſoluerint, tamen niſi per iſtos qui nunc agunt, allegaretur error confeſſionis ſui auctoris, ſtaretur ad huc confeſſioni ſupradictæ in eorum præiudicium, quia tunc præſumptiuè probatur error, quando oſtenditur rem aliter ſe habere, & allegatur fuiſſe erratum, vt dicit text. ſingula. quem ibi ponderat Bartolus ad hoc in l. ſi adulterium cum inceſtu, §. idem pollioni, ff. de adulter. & ita concludo.

IOANNIS ANTONII RVBAEI
ALEXANDRINI IVRISCONS.
CONSILIVM CXLVIII.

Hoc deducit atque probat Rubæus in hoc conſi. In mutatione valoris intrinſeci Monetarum, tempus contractus inſpiciendum eſſe, & non ſolutionis.

SVMMARIA.

1. *Vendens rem cum pacto reemendi, an tempore redemptionis ſatisfaciat reddendo pecuniam minoris ligæ, quam erat tempore venditionis vſu à tempore mutato.*
2. *Monetæ bonitas conſideratur reſpectu vſus non autem materiæ.*
3. *Solutioni vbi dies eſt adiecta, debet inſpici tempus, in quod eſt collata ſolutio.*
4. *Bonitas monetæ mutata intrinſecus, habebetur reſpectus ad tempus contractus.*
5. *Contrahentes non videntur de alio tempore, quàm contractus cogitaſſe.*
6. *Contractus tempus inſpiciendum, probatur auctoritate conſilij Collegij Papienſis.*
7. *Solutio pecuniæ in futurum facienda, an ſit facienda reſpectu temporis contractus, aut reſpectu temporis ſolutionis.*
8. *Solutio vel eſt fienda de ſcutis, qui currebant tempore contractus celebrati, vel de ſcutis qui nunc fiunt, habito reſpectu ad æſtimationem antiquorum ſcutorum.*

VISO inſtrumento venditionis factæ per nobilem Dominum Ludouicum de Caligarijs, ſpectabili domino Iacobo de Gronis, de iugeribus ducentum terræ, precio ſcutorum duorum millium auri ſolis, cum pacto, quod liceret dicto venditori reemere dicta prædia infrà annos quindecim, quod tempus fuit etiam ex poſt prorogatum per ſex annos.

Dubitatur, an † liceat dicto venditori ſoluere de ſcutis ſolis currentibus nunc, quæ pro veritate non ſunt illius ligæ & precioſitatis, cuius erant ſcuti qui fiebant tempore contractus, quia tunc fortè fiebant in liga viginti tres characterum, nunc autem non fiunt ſcuti ita precioſioris ligæ, & ſic eſt variata bonitas intrinſeca ipſorum ſcutorum, & videretur ex aliquibus capitibus dicendum, quod poſſet ſolui de ſcutis, qui quidem ſunt in vſu in præſentiarum, vt probari videtur in clem. ſecun-

ſecunda, de decimis. vbi gloſſ. & in c. 2. in fin. de maledic. vbi dicitur, quod ſatis eſt, quod fiat ſolutio de moneta vſuali, quia vt dicit Zabarel. in Clement. ſi beneficiorum, in decima tertia quæſtione, de decimis, bonitas monetæ conſideratur reſpectu vſus, non autem materiæ, facit textus in l. Imperatores, ff. de contrahend. emptio.

2 Secundò facit pro iſta opinione, quia videtur † quod de generali conſuetudine. vbi ſcuti vel Ducati ſunt in obligatione, quod poſſit ſolui de illis ſcutis vel Ducatis, qui communiter expenduntur tempore ſolutionis, & iſtam eſſe generalem conſuetudinem, atteſtatur Ioannes de Platea, in l. 1. C. de argenti pretio, lib. 10. & iſta cõſuetudo eſt obſeruanda, d. l. Imperatores, ff. de contrahend. emptio. & tradit Baldus in l. ſi quis argentum, in princip. column. penultim. C. de appellationib. & idem Baldus in conſi. 423. volumi. 2. & Aretinus in conſ. 11.

3 Tertiò facit, † quia dictus dominus Ludouicus de Caligarijs adhuc prorogauit tempus recantandi per tres annos, quo caſu videtur attendi tempus quo fuit factus contractus reuenditionis, ſeu reati, ſicuti in ſimili arguit Martinus Laudenſis in l. cum quid, ff. ſi certum petatur. vbi dicit, quod vbi dies eſt adiecta ſolutioni, debet inſpici tempus, in quod eſt collata ſolutio: quod dictum ſequitur Corn. Peruſin. in conſi. 109. poſt princip. volum. 4. allegat text. in l. contraxiſſe, ff. de actionib. & obligatio. ſed eſt melior text. in l. quoties in diem, de verb. obl.

4 Præmiſſis tamen non obſtantibus, ego dico, quod † ſi eſt variata bonitas intrinſeca ſcutorum, prout verè eſt variata, quia hodiernis temporibus ſcuti fiunt de viliori liga, quam fierent tempore celebrati contractus prædicti, attento quod nunc in ſcutis ſubmittitur quarta pars æris vel argenti, & ſic fiunt ad decem & octo characteres, ad inſtar florenorum Alemaniæ, vt mihi renunciatum fuit ab expertis, procul dubio debet ſolui de ſcutis qui currebant tempore prædicti contractus, vel de ſcutis qui nunc fiunt, habito reſpectu ad æſtimationem antiquorum ſcutorum, vt concludunt communiter ſcribentes poſt Bartol. ibi, circa finem commertij, in dicta l. cum quid, ff. ſi certum petatur, & Canoniſtæ communiter in dicto c. quanto, de iureiurand. Butrium, & Abbatem, & hæc eſt communis opinio, vt inquit Corne. Peruſinus in conſilio 131. columna vltima, volumine tertio, & ita tenent communiter Legiſtæ & Canoniſtæ, ſecundum Soci. in conſ. 298.

Ratio eſt, † quia partes videntur ſenſiſſe, quod debeat fieri ſolutio de ſcutis, qui currebant ſecundùm tempus contractus, ſeu obligationis formatæ, & propter iſtam rationem iſta communis concluſio procedit etiam in contractibus ſub venditione factis, vt tradit Aretinus in dicto conſil. 11. incipiente, procedendum eſt breuiter, in prima & ſecunda columna, nam licèt in contractu conditionali ſuſpendatur effectus obligationis, tamen mens contrahentium eſt certa, quæ inſpicitur ſecundùm tempus contractus, & idem tenuit Martinus de Laude in tractatu Monetarum, in 15. quæſtione, in fin. & Socinus in conſil. 7. incipiente, prædicta conſultatio, & ex hoc patet, quod non eſt vera opinio prædicti Martini, in dicta l. cum quid, & quia mens diſponentis videtur referri ad tempus diſpoſitionis, etiam in obligatione annua, ſolutio refertur ad originem ipſius obligationis, & inde ſumit certam vniformẽ, & inuariabilem formam, ſecundùm Bald. in d. c. quanto. 5

Si ergo iſta concluſio procedit in contractu conditionali, & in obligatione annua, vt latè etiam declarant moderni Aſtẽſes in tract. monetarum, in verſicu. 7. prædicta conſultatio procedit. poſt Collegium Papienſe in conſilio edito in cauſa communitatis caſalis contra Illuſtriſſimum Marchionem Mõtisferrati, certè idẽ 6

Vide-

videtur dicendum in caſu noſtro, quod contrahentes licet fecerint pactum de retro vendendo habuerunt reſpectum ad ſcutatos aureos, qui currebant tempore celebrati contractus, nec prorogatio temporis debet obeſſe ipſi emptori qui prorogauit tempus recatandi per ſex annos, & qui grauatur, in hoc quod res dicitur minus valere propter illud onus retrouenditionis vt Abbas dicit in c. in aliquibus in ſecundo notabili de decimis. & Soci. in conſi. 148. col. fin. & Decius in conſil. 147. col. 2. non debet ergo grauari in alio quod poſſit ei dẽ ſolutio fieri de ſcutis qui nunc fiunt magis fere contaminati quam
7 hactenus fuerint.

Non † obſtant modo adducta in oppoſitum, quia reſpõdetur primo ad id quod dictum fuit, quòd debet fieri ſolutio de moneta vſuali, quare iſtud eſt verum habito reſpectu ad tempus contractus non autem ad tempus ſolutionis. ita reſpondet Corn. Peru. in d. conſil. 181. colum. 27. ver. nec obſtat. ibi etiam reſpondet alio modo, vt per eum non obſtat id quod dixi de generali conſuetudine ſolent ſolui ſcuti prout currunt tempore ſolutionis, quare reſpondetur, quod de iſta generali conſuetudine non conſtat, Non obſtat, id quod dicit Martin. de Laud. in d. l. cum quid, quare communis opinio eſt in contrarium vt ſupra dixi.

Ex † præmiſſis igitur concludo quod 8
ſolutio debet fieri de ſcutis qui currebãt tẽpore celebrati contractus, vel de ſcutis qui nunc fiunt habito reſpectu ad ęſtimationem antiquorum ſcutorum, & ita pronuntiandum videtur per Dominos Arbitros quibus hæc cauſa eſt commiſſa.

LVDOVICI ROMANI,
CONSILIVM CXXIII.

SVMMARIA.

1 *Pecunia ſoluenda ex conſtitutione aliqua, an inſpici debeat tempus conditæ conſtitutionis, & ſecundum æſtimationem pecuniæ, quæ illo tempore currebat, an verò tempus ſolutionis fiendæ, adeo vt de pecunia tunc communiter currente ſolutio fiat: ſiue poſt conſtitutionem pecunia ſit mutata augmentatiuè ſiue diminutiuè. nu. 2.*

3 *Minor aduerſus longiſſimi temporis præſcriptionem reſtituitur.*

4 *Regulæ ſtandum eſt in dubio, vbi non reperitur ſpecialis exceptio.*

5 *Reſtitutio an detur Monaſterio poſt quadriennium ad reſtitutionem datum.*

6 *Reſtitutio datur Eccleſiæ contra contractus, ex quibus enormis læſio reſultat. Item contra ſententias. Iudiciales, aut arbitrales. nu. 7.*

8 *Solutum plus debito ignoranter tanquam indebitum omni iure repeti poteſt.*

9 *Reſtitutio quid ſit.*

CIRCA primum dubium quo quæritur an de Iure communi. Interueniente mutatione, & deterioratione monetę Turonen. poſſit Abb. ſancti Anthonij & ſuum monaſterium liberari ſoluendo de pecunia noua Turo. communiter nunc currente, vel alia loco illius ſurrogata: licèt in bonitate intrinſeca deteriorata. Aduertendum quod hæc materia mutationis monetæ varijs locis tractata reperitur. Et primo per Spec. in tit. de oblig. & ſolu. §. nunc aliqua, & ibi per Ioan. Andr. in additio. & per canoniſtas in c. 2. extrà de male. & in c. quanto. extrà de iureiur. & in cle. 2. de dec. & per Old. in tribus ſuis conſilijs inferius allegandis per Cyn. in l. in minorũ. C. in qui cau. in inte. reſt. nõ eſt neceſ. per Bart. ff. ſi cer. pet. l. cũ quid & l. quod te mihi. ff. de ſol. l. Pau. per Bal. in l. acceptã. C. de vſu. in l. 2. C. cõmunia. de leg. & in l. illud. C. de ſacroſ. eccle.

Quantum autem ad caſum propoſitum, conſiderandum eſt quod dicta quantitas

pecuniæ debetur per Abbatem S. Anton. ex lege quadam ſeu conſtitutione Bonifacij, qua ex re videndum eſt, an & quando pecunia ſoluenda venit ex conſtitutione aliqua inſpici debeat tempus conditæ cõſtitutionis, & ſecũdum æſtimationem pecuniæ quæ illo tempore currebat ſolutio fiat. an vero tempus ſolutionis fiendæ, adeo vt de pecunia tunc communiter currẽte, ſolutio fiat ſiue poſt cõſtitutionem pecunia ſit mutata, augmentatiuè vel diminutiuè.

In quo prima fronte dicendũ videtur, inſpici debere tempus conditæ cõſtitutionis. Hoc autem probatur ſumpto argumento ab æquiparatione, quòd in iure ꝓbabile eſt. Aut enim cõſtitutionem æquiparamus teſtamento, & tunc quemadmodum quando pecunia ex teſtamento ſoluẽda eſt, cõſiderari debet, cõtingente mutatione in eius ſolut. tempus teſtamenti, per l. vxor. §. ex teſta. de leg. 3. & l. Aurelius. §. teſtamento de lib. leg. & expreſſim termin. Old. in conſ. 31. ita & quando ſoluenda venit ex conſtitutione.

Hoc autem & ſecundò probatur, & ſi ęquiparemus conſtitutionem ipſam ſentẽtiæ, cũ & hæc æquiparatio probabilis videatur. ff. de manum. l. ſeruis hac cum, & tunc quando ex ſententia ſolutio fieri debet, cõſiderari debet, mutata pecunia ipſius ſententiæ tempus, non ſolutionis, & idem Old. terminat ęquiparando ſententiam teſtamento, in conſil. ſuo 13.

Tertio idem hoc principaliter probatur, facta ęquiparatione contractus ad cõſtitutionem. Cùm enim ex contractu pecunia debetur ſemper tacitè actũ intelligitur, vt in eadẽ bonitate intrinſeca, aut æſtimatione pecunia detur quæ erat tempore obligatiõis contractæ. ff. ſi cer. pet. l. cum quid. ff. de noua. l. fund. Cornel. cum ſimil. Hæc autem procedunt ſi dicat hanc pecuniam deberi, vt ex conſtitutiõe. Sin autẽ dicamus deberi vt ex reſcripto quodã, aut præcepto tũc in terminis propoſitæ quæſt. decidit Old. in conſ. 268. attendi debere tempus præcepti, aut ordinatiõis papalis: non autẽ ſolutiõis fiendæ, primò arguendo de teſta. ad reſcriptum ſecundò per text. in d. c. cum canon. & d. c. olim. de cenſi.

Præmiſſis tamen nõ refragantibus cõtrarium puto verius, vt ſcilicèt dicamus hanc ordinatiõem Bonifacij vim cõſtitutiõis obtenere ſine nudi præcepti cõtingente, mutatiõe pecuniæ ſolui debeat, habito reſpectu ad tẽpus ſolutiõis, nõ autẽ ordinationis. Hoc autẽ ſi velimus tenere præmiſsã ordinationem vim cõſtitutiõis habere, probatur quia licèt Bar. dubitauerit. in l. ſuus quoq;. §. ſed ſi filio. ff. de hær. inſt. an ſtatuta æquiparẽtur cõtractui vel vltim. volunt. attamen ipſe idem in l. 1. in pe. quæ. ff. de regu. Catonia. ſenſiſſe videtur æquiparare debere vltimæ voluntati quod expreſſè firmat. Do. Bal. in c. 1. in gl. ſuper ver. nos Romanor. de pac. conſt. 10. col. allegando Anto. in c. quia cunctis de conceſ. præben. & quæ no. Pe. Cyn. C. cõmunia de legat. l. fi. & idem etiam expreſſè firmauit in l. quoties. C. de fideicom. in lec. antiqua, quicquid idem dixerit in l. 1. ff. ſi cer. pet.

Si ergo ex præmiſſa authoritate vera eſt hæc ſententia, conſtitutionem vltimæ voluntati æquiparari, non autem contractui, conſequenter reſultat hæc deciſio, quod quemadmodum quãdo pecunia, ex vltima voluntate debetur, fienda eſt ſolutio, habito reſpectu ad tempus, quo ſolutio fit, nõ autem ad tempus teſtamenti, vt eſt caſus multum notabil. ff. de aur. & argent. leg. l. cum certum in verſi. precium præſentis temporis. Licèt contrarium ſuprè tenuerit. Oldr. & malè non memor. illius legis, ita & dicendum erat, quando ex ipſa conſtitutione pecunia deberetur.

Secunda principaliter iſta in terminis noſtris eſt deciſio Specu. ad literam in d. tit. de obl. & ſol. §. nunc aliqua, ad fi. & eã ſequitur Bal. in d. l. illud in fin. C. communia, de leg. & Moderni, in d. c. quanto. extrà de iureiur. Huius autem duplex aſſignatur ratio. Prima, quia conſtitutio ipſa continuè loquitur. C. de hære. l. Arriani. vnde cõtingente mutatione pecuniæ poſt

ead.

poſt eadem de illa & ipſa conſtitutio loqui intelligitur. Secunda quia mutata pecunia, intelligitur ad nouam mutationē, mutata conſtitutio. C. qui admit. l. pen. C. de rei vxo. act. l. vnica. §. 1. cum ſimili.

Tertiò iſta deciſio probari videtur, ex text. in d. c. 2. extrà de mal. & in d. c. olim extrà de iniur.

Sin autem dicamus hāc ordinationem non vim conſtitutionis, ſed meri præcepti obtinere, & tunc licèt Old. dixerit attendi debere tempus ordinatiōis, primo per text. in clement. 2. de deci vbi hoc expreſsè dicitur ſecundum intellectū Pau. de Eleaza. ſecundò quia ſtatutum & præſcriptum æquiparātur, vt rectè intuenti, not. Iun. de reſcrip. c. cauſam quæ, & videtur ſentire gl. in l. ſi procurat. §. & ſi ignorantes, in ver. igitur, ff. manda.

Sed quādo pecunia ex ſtatuto debetur, tempus ſolutionis cōſideratur, ergo. &c. quando ex reſcripto, idem dicendum eſt. Non obſt. iura Old. in d. conſi. allegata in l. vxorem, §. teſtamenta, & d. l. cum quid, quoniam ille. §. teſtamenta, nihil facit vt ex ſe. patet, lex autem cum quid, loquitur quando pecunia debetur ex contractu, nos autem quando ex reſcripto, qui non modo contractui æquiparatur, ſed & vltimæ voluntati per ſuprà dicta, quibus duobus caſibus tempus ſolutionis, cōſideratur non autem ordinationis, vt ſuprà concluſi.

Ex quibus omnibus quoad hoc primū inferetur concluſio, hanc ſolutionem pecuniæ fieri debuiſſe & potuiſſe, de moneta ſecundum tempus ſolutiōis currente, non autem ſecundum tempus conſtitutionis, aut pręſcripti, vel reſcripti. Hoc autem maximè verum eſt, quia præſupponitur cōſuetudinem fore, vt omnes illi qui olim cenſum recipiebant, ad monetam librarum Turonenſ. antiquorum, nunc recipiant in totidem libram monetæ, in tempore currentis. conſuetudo igitur gentis prouinciæ, aut ciuitatis moribus firmata, nulla debet cuiuſquam libidine violari, turpis. n. eſt omnis pars vniuerſo ſuo non cōgruens, dicit text. 8. diſt. c. quæ contra mores, de ſpon. duo. c. tuas dudum. quiſque rebus prætereuntibus ſicut vult vt metas cōſuetudinis horum inter quos verſatur excedat, aut velut intemperās, aut velut ſuperſtitioſus damnari debet: dicit tex. 41. diſtinct. c. quiſquis.

Præterea & Romanus Pontifex caput Eccleſiæ, ſolutionem quam olim recipiebat de Turonenſ. paruis hodiè recipit, in moneta vſuali, ſeu currenti, vnde ſuccedit text. in d. c. tuas dudum, & in c. Baſilicas, de conſe. diſt. 1. & in c. nolite. 11. diſti. dicens ſatis indignum, eſſe quemquam illud refutare, quod beati Petri ſedem ſequit viderit, & docere: vnde iudicat lex omnes eam conſuetudinem ſequi debere, quam Romana ſuſcepit ſedes, quæ caput eſt orbis. C. de vet. iur. enucle. l. 1. §. cū itaque, Inſtit. de ſatiſda. ad fin. ff. de legib. l. de quibus.

Hoc autem maximè verum in exactione pecuniæ facienda, cum in eis cæteris partibus viri eccleſiaſtici debent eſſe laicis benigniores. Et ne huius etiam ratione veluti improbi exactores videantur, lucris temporalibus inhiare. dicit, text. de cenſibus. c. ex parte. de pœn. c. ſuam.

Quoad † ſecundum, quo quæritur vtrum Abbas, montis maioris poſſit petere ſibi ſolui ſecundum æſtimationem antiquæ monetæ, vigore allegatæ præſcriptionis 40. annorum qua dicit completā fore ex eo quod dictis temporibus, continuè ſibi ſoluta fuit pecunia, ſecundum æſtimationem antiquæ monetæ, dicendum videtur hanc præſcriptionem prima frōte videri legitimè fuiſſe completam. Primò quia videtur habuiſſe ſufficientem titulum ſcilicet ordinationis & conceſſionis dicti Domini Bonifacij, qui quidē titulus iuſtam parat cauſam præſcribendi, vt patet ex not. extrà de præſcrip. c. veniens, de priuileg. c. cum perſonæ, libr. 6. & ſic non obſtat quod habetur in c. 1. de præſcript. eod. lib. 2

Item habuiſſe videtur bonam fidē ex duobus. Primò, quia credidit Bonifaciū, conceſſiſſe, quòd non cōceſſit, ſcilicet vt ſolutio fieret cōtinuè ſecundum antiquā

monetam,non obſtante mutatione ſuper ueniente.& ſic errat in facto.Secũdò quia credidit de moneta aliqua continuæ ſolutionem fieri debere, etiam ſi Bonifacius hic non expreſſiſſet,& ſic errauit in iure. vt patet ex ſupra lata oſtenſione.

Quorum quidam duorum errorum miſturam, ſcilicet iuris & facti effectus eſt, vt cauſent bonam fidem. ff. de vſucap. l.ſi fur.§.1. item & parauerit cauſam præſcribendi ſecũdum gl.no.ff.pro dona.l.ſi vir. & ſic non ob.c.2.de re.iu. lib.6.& ca.vlti. cum ſimil. extra de præſcri. quin imo videtur quod & licet non in facto errâſſet dictus Abbas, ſed ſolum in iure, nihilominus iuris error licèt alias ad præſcriptionem non ſufficit. ff. de vſura.l.nunquã,in caſu propoſito ſufficere videtur.

Primò quia d.l.nunquam,dicens iuris errorem non ſufficere ,ad inchoandam vſu capionẽ, nõ videtur loqui de præſcriptione quadraginta annorum,quæ de iure Digeſtorum non erat cognita, vt nota. gloſſ.in l. qui occidit. ff.ad legem non ſolum,quæ alias incipit.Iulianus.ff.quibus ex cau.in poſſeſſ.eat.& concordantes, alleg.Bart.in l.in omnib.ff.de act.& obli.& ff.de nou.oper. nunti.l.prætor ait & hoc interdictum,videtur procedere,niſi eſſet error iuris probabilis, qualis eſt in caſu præſenti , vbi Abbas montis maioris pro ſe habet probabilem opinio. Oldr.quoniam tunc error talis ſufficere videtur: quia æquiparatur errori facti probabili, argu.no.extrà de conſue. c.cum dilectus. & quod not Ioann.Andr.in c.1.de poſtul. præla.& ita limitant Moderni dictam legem nunquam in c. ſi diligenti. extra de præſcripti.

Cæterum videtur quod ſi dicta cõceſſio Bonifacij, nõ cauſaret iuſtum titulum ad inijciendam præſcriptionem,quadragenariam , nihilominus etiã præſcriptio proceſſiſſe videtur. Sufficit enim quod Abbas putauerit,ex illa conceſſione , ſeu ordinatione titulum reſultare , & talem ſufficere , quoniam ex hoc iuris errore, minus iuſtus titulus cauſatur qui ad præſcriptionem ſufficit. vt not. Barto.in c.de quarta.& c.ſi diligenti. extrà de præſcri. licèt contrarium videatur tenere.in c.Apoſtolicæ. extrà de donat.& in c.2.in fin. per gloſ.de his quæ fi. à præ lat.

Præſuppoſito igitur ſed non conceſſo, quod hæc præſcriptio confirmata fuerit, ſupereſt vt diſcutiamus an d.Abbati monaſterij Sancti Antonij, contra ipſam reſtitutio. concedatur. Et in hoc repereo duas opiniones. vna fuit gloſ.in Authen. quas actiones.C.de ſacroſan.eccl.& in c. auditis de in integr. reſtitut. quas ſequi videtur Specu.in eodem titu.§.2. verſ. vt autem tenentes eccleſiam non reſtitui à ratione ne contrarium dicendo lex ludibrio poſita foret. contra l. ſi prætor. ff. de iudi.& l.fin.ff.ne quid in loc.pub.de elec. c.commiſſa lib.6.

Item ne lex verbis & non rebus impoſita,cenſeatur.C.communia.de leg.l.2.in fin. contrariam autem ſententiam tenuit gloſſ. in Authent. de eccle.tit.§.pro temporalibus,& illam ſequitur Innoc.extrà de tranſact. c. contingit. & in ſumma ſua. in titu.de in integ.reſtitut.in ver. vtrum. in verſ.præſcriptiones. & Paul.in d.Clement.& Bartol. in d. Authent.quas actiones.& Dominus Antonius.in d.c.auditis. Et hanc opinionem in dubijs veriorem, credo etiam ſequendam tanquam eccleſiæ fauorabilem. ff.de reliq. l.ſunt perſonæ.ad fin.& probatur. Primò per text. in d.c.1. extrà de in integr. reſtitu. vbi dicit text. Eccleſiam iuris minoris ſemper debere,illæſam ſeruari, quæ quidem dictio ſemper idem importat. quòd omni caſu. ff. de iur. immun. l.ſemper. ff. quod vi, aut clam. l. ſemper. ff. ſoluto matrimonio.l.1.

Sed † certum eſt minorem aduerſus longiſſimi temporis præſcriptionem reſtitui,vt in l.vltim.C.in quib. cauſ. in integ. reſtitu. non eſt neceſſ.& in l.fin.C.de præſcriptione triginta annorum. & l. ait prætor.ff.de min.ergo & eccl.reſtituitur. Secũdò probatur per tex.in d.Clement.1. de in integ.reſti.vbi tex.indiſtinctè dicit Eccleſiã aduerſus tẽporis lapſum etiam lõgiſſimi tẽporis, ad hoc ff. de publ.l.de precio 3

precio, extrà, de maior. & obedi. c. ſolitæ. cum ſimil. ibi alleg.

4 † Tertiò idem probatur: quia in dubio ſtandum eſt regulæ, vbi nõ reperitur ſpecialis exceptio. ff. de procurat. l. mutus. §. cùm quæritur. ff. de teſtib. l. 1. cum ſimilib. Sed regula eſt, quòd Eccleſia illęſa ſeruatur, omni caſu quo & minor. & in d. c. 1. Item quòd reſtituitur aduerſus temporis lapſum, vt in d. Clement. 1. neq; reperitur ſpecialiter exceptum, quòd Eccleſia aduerſus præſcriptionem longiſſimi temporis, non reſtituatur, igitur &c.

Quartò hoc idem probatur: quia ſi reſtituatur Eccleſia contra præſcriptiones reſpicientes ſtatutum iudiciorum, vt in d. c. auditis. & in c. cùm veniſſent, eod. tit. ergò & pariter rèſtituenda eſt aduerſus præſcriptiones extraiudiciales, cùm non ſit aſſignare rationem diuerſitatis, ergò &c. ff. de verbor. obligat. l. à Titio. cum ſimilib.

Vltimò, quia ſi non diceremus aduerſus præſcriptionem 40. annorum Eccleſiam reſtitui, ſequeretur quòd quaſi aduerſus nullam præſcriptionem extraiudicialem reſtitueretur Eccleſia, acceptis his præſcriptionibus, quas not. Hoſtienſ. in d. c. quod probatur, quia non reſtitueretur aduerſus præſcriptionem 10. vel 20. annorum, quia cùm contra eam talis præſcriptio non currat 16. q. 4. cano. placuit. §. poteſt, circa princip. extrà, de præſcrip. c. ad aures. & c. de quarta. cum ibi nota. nõ eſt neceſſaria reſtitutio. Item quia non reſtituitur aduerſus vſucapionem triennij: quoniam ſecundùm opinionem Hoſtienſ. & veriorem, in qua nunc non inſiſto, quam poſuit in d. c. talis vſucapio aduerſus Eccleſiam non currit. in quã partem etiam videtur inclinare gloſſ. 16. q. 4. cano. placuit. §. quas actiones, ad finem. & Speculat. in tit. de in integ. reſtit. §. 1. verſ. ſic etiam dubitatur. & plenè not. Modern. extr. de reſcrip. c. illud. talis vſucapio cõtra Eccleſiam non currit: igitur reſtitutio non eſt neceſſaria.

Ex quibus omnibus, quoad hoc ſecundum, concludo, reſtitutionem dicto monaſterio ac Abbati, aduerſus curſum propoſitæ præſcriptionis, concedi debere. Non obſt. ratio gloſſ. in d. c. auditis, ſupr. relata: quia non poteſt dici præſcriptionem, contra quam Iura reſtitutionem cõcedũt, fruſtratoriè fuiſſe inductã. Quinimò magni effectus eſt, cùm & ſi infra terminatum tempus, præſcriptioni reſtitutionem Eccleſia non poſtulauit, ampliùs poſtulare nõ poterit: conſequenter cum effectu præſcriptio decurſa intelligatur. C. de tempo. in integr. reſtit. l. vltim. cum ſimilib.

† Sed circa idem videndum reſtat, an poſt lapſum quadriennij, quod datur ad reſtitutionem, vt in d. l. fina. & in d. c. 1. de reſti. in integ. lib. 6. ac in d. Clem. 1. monaſterium ac Abbas reſtitutionem poſtulãs debet audiri? Breuiter dicendo eſt, quòd ſic: quoniã ex rationabili cauſa, quæ contingit in caſu propoſito, vtputà, quia contingit enormiſſima læſio, vt ex ſe patet, lapſus quadriennij Eccleſiæ reſtitutionẽ petenti non refragatur, vt eſt text. in d. c. 1. in fin. de in integr. reſtit. lib. 6. quem ita exponit ibi Ioan. Andre. in c. ad noſtram, extr. de reb. eccleſ. non alien. & in c. cùm ex literis, ext. de in integ. reſt. 5

Vltimò dici poteſt, quòd & poſito, ſed non conceſſo, quòd ex ſpeciali beneficio Eccleſiæ indulto, reſtitutio aduerſus pręſcriptionem longiſſimi temporis nõ concederetur, nihilominùs ſibi tanquàm ignoranti, vt clarum eſt, præſcriptionẽ contra ſe decurſam, concederetur reſtitutio, ex generali clauſula l. 1. ff. ex qui. cau. ma. ſecundùm Bart. notanter in l. 1. ſi quis autem. ff. de itin. actuque priua. quod tamen generaliter fuit dictum Specu. licèt à nemine allegetur, in tit. de præſcrip. §. 4. ver ſic. colonis. Et videtur ſenſiſſe gloſſ. in l. ſicut, in ver. militia. C. de præſcrip. 30. an. Et videtur probari in l. ſi partem. §. ſi per fundum, in gl. ſuper verſ. non vtendo. ff. quemadm. ſeruit. amit. & ſequitur Ange. in l. vlt. C. de præſcrip. long. temp. Et hæc de ſecundo dubitationis articulo dicta ſufficiant.

Quoad tertium, quo quæritur, an licet

nõ poſſit Abbas ex præſcriptione aliquid conſequi, nihilominùs poſſit petere, vt ſecundùm antiquam æſtimationem antiquæ monetæ ſolutio fiat, prætextu quarundam ſententiarum arbitramẽtalium in præſenti controuerſia latarum. Breuiter dicendum, quòd licèt pro ſuppoſita ſententiarũ validitate Abbas Montis maioris ſuum conſequeretur obtentum, nihilominùs Abbas S. Anthonij aduerſus illas reſtitutionẽ in integrũ petere poteſt, non obſtante lapſu quadriennij, propter enormem læſionem inde reſultantem, vt viua voce percipio.

6 Hoc autem primò † clarum eſt, quia ſicut contra contractus, ex quibus reſultat enormis læſio, Eccleſia reſtituitur, vt in d.c.1.in antiq.& in d.c.ad noſtram. Item † & ſicut contra ſententias iudiciales aut arbitramentales, vt in d.c.cùm ex literis. & in c.cauſa, eo.tit. per Inno.& Ioan. Andre. ita etiam videtur reſtitui debere aduerſus ſententiam arbitratoris, cùm illa dicatur quaſi tranſactionis contractus, vt in Authent.de iudic.§.ſi verò contigerit. C.de iudic.

Nec huic concluſioni refragatur, ſi dicitur dictas ſentẽtias fuiſſe per Abbatem legitimè approbatas, quoniam iſta ſua approbatio, etiam cum iuramento, non tollit Eccleſiæ in integrum reſtitutionem, ſecundum gl.ordin. & not. in c.1.in verb. contractum, de in integ.reſtit.lib.6.quam ſequitur Do.Bald. in l.generaliter. C. de reb.cred.& not.Hoſtien.in Summa ſua, in tit.de in integ.reſti.§.in quibus, ver.item in contractibus. & hæc de tertio.

Quoad vltimũ, quo quæritur, quomodo ſuccurratur Abbati S.Antonij circa id, quòd prædeceſſores ſui plus debito ſoluerunt, ſi non potuit aliquid conſequi vltrà æſtimationẽ monetæ currentis tempore fiendæ ſolutionis. Breuiter dicendum, quòd plura ſunt remedia: Primum,

8 quòd ſolutum plus debito ignorãter tanquàm omni iure indebitum, repetatur, vt in tot.tit.ff.& C.de cond.inde.extr.de ſolut.c.fina. Secundum, vt illud quod plus debito eſt ſolutum, compenſet, cum ſolutionibus fiẽdis per eum in futurum dicto Abbati Montis maioris. ff.de neg.geſt l.3. §.pupillus.C.de compenſ.l.vlt.cum ſimilib. Et ita dixit Oldr.in d.conſ.268.

Tertiò, quòd ex quo Monaſterium Sancti Antonij reſtituitur aduerſus dictã præſcriptionem & ſententias, conſequenter ſibi reſtituẽdum venit omne id quod plus debito ſoluit vigore præſcriptionis, aut dictarum ſententiarum. Eſt enim † reſti- 9
tutio in priſtinum ſtatum repoſitio.ff.de mino.l.quòd ſi minor.§.reſtitutio.& probatur hoc ff.de minorib. l.ſi ex cauſa, in prin.& hæc de quarto.

Finis Conſil. D.Lud. Romani in materia Monet.

Addidit Ren. Budelius Rurem. L.

Aduerte Lector, Romanus in hoc conſil. quemadmodum etiam facit Geminia. conſil.137.à communi Dd.ſentẽtia, & noſtra, de qua eſt in cap.23.lib.1.quæſt.mone. & in concluſ.1.maxima, 2.cap. multiſque alijs in locis, videntur recedere. Volunt enim præment.Dd. & cum illis nonnulli alij, in annuis redditibus, etiamſi intrinſecus valor mutatus ſit (pro extrinſeca enim ponendum eſt intrinſeca in initio conſi.Roma.) nihilominùs tamen per debitorem, in moneta tempore ſolutionis currente, etiam debiliori in liga vel pondere, rectè ſolutionẽ penſionis fieri poſſe. Qua de re habes vberiora apud ipſum Molin.q.fin.num.809. Cui tamen rationes per dict.D.Doct.in corroborationẽ iſtius ſententiæ productæ minùs placent. Hæc vbi in mutatione valoris extrinſeci à tantis viris recepto animaduertis, mirũ neutiquam tibi videri debet, quòd communis ſententia in extrinſeco valore, tempus ſolutionis tantummodò reſpiciens, obtinere ac præualere debeat.

D. NICOL.

D. NICOLAI EVERARDI A MIDDELBORG, PRAESIDIS MECHLINIENSIS,

CONSILIVM LXXVIII.

SVMMARIA.

1 *Moneta in ſolutione annali redditüũ qualis requiratur, &c.*

2 *Mos regionis, in quo contractus celebratus fuit, attenditur, & num. 17.*

3 *In bonæ fidei iudicijs venire debẽt ea, quæ ſunt moris & conſuetudinis.*

4 *In concernentibus deciſoria cauſæ, conſuetudo loci contractus ſemper inſpicitur. & num. 26.*

5 *Contraxiſſe in eo loco vnuſquiſq; intelligitur, in quo vt ſolueret, ſe obligauit.*

6 *Quod principaliter agitur potiùs, quàm quod acceſſoriè vel ſecundariò venit, inſpiciendum eſt.*

7 *Fictio nunquàm habet locum, niſi concurrat æquitas.*

8 *Pro promiſſore facienda eſt in dubio interpretatio.*

9 *Aeſtimatio rei debitæ conſideratur ſecundùm locum, vbi deſtinata eſt ſolutio.*

10 *Mora cõtrahi dicitur in loco deſtinatæ ſolutionis.*

11 *Locus cõtractus duobus modis dicitur, &c. & num. 8.*

12 *In executione non conſideratur cauſa de præterito, ſed locus & tempus, vbi & quando fieri debet.*

13 *Valor bladorum emptorũ in loco deſtinatæ ſolutionis, non initi contractus, inſpicitur.*

14 *Valor beneficij impetrati conſideratur ſecundùm locum, vbi eſt beneficium.*

15 *Contrahentes in dubio, non præſumuntur cenſiſſe de moneta reproba, ſed de moneta in loco ſolutionis deſtinato, curſum habente.*

16 *Verba contrahentium iuxta diſpoſitionem & intellectum iuris interpretanda ſunt.*

19 *Dictum Doctoris intelligendum eſt ſecundùm legem, quam allegat.*

20 *Contrahens in loco deſtinato ſolutioni conueniri poteſt, & non in loco initi contractus, niſi ibi habeat domicilium.*

21 *Fideiuſſor conueniri poteſt in loco per principalem ſolutioni deſtinato.*

22 *In his quæ concernunt executionem contractus, inſpicitur conſuetudo loci deſtinatæ ſolutionis.*

23 *Locus deſtinatæ ſolutionis quando inſpiciatur, &c. & num. 24. & 25.*

27 *In contractu duplici quis locus inſpiciatur.*

28 *Relatiuum ſubſtantiæ in diuerſis orationibus inducit coniunctionem verbalem.*

29 *Veritas an magis ſit inſpicienda, quàm fictio.*

30 *Actus agentium contra intentionem ipſorum, non operãtur, ſed benè operantur, pro vel præter, &c.*

31 *Ad deciſionem cauſarum licitè allegatur ratio naturalis.*

32 *Ea quæ iuris ſunt in contractibus, expreſſa cenſentur.*

33 *Periculum pecuniæ debitæ, ante ſolutionẽ eſt ipſius debitoris.*

34 *Solutio fieri debet in loco ſolutioni deſtinato, & non alibi.*

35 *Cautela à debitore in loco ſolutioni deſtinato comparente obſeruanda.*

36 *Abundans cautela in contractibus non nocet.*

37 *Verba an ſemper aliquid operentur.*

38 *Vna*

38 Vna eademq́; res diuerſo iure cenſeri non debet.

39 Determinatio ſequens duo determinabilia in dubio determinat vtrunque in caſu quo poteſt, æquitate ſeruata.

40 Punctus in oratione habet vim copulæ.

EX literis mihi pro caſu, ſuper quo Iuris conſilium petitur, exhibitis, earumq́; tenore oritur dubitatio talis:
1 † Cuius loci valor ſeu æſtimatio monetę in ſolutione annuali redditũum, de quibus eſt quęſtio, attendi debeat, an valor loci deſtinatæ ſolutionis, an verò valor loci, vbi contractus cœpit eſſe, & perfectionem accepit. Et quia, teſte Ariſtotele, Philoſophorum Principe, oppoſita iuxta ſepoſita magis eluceſcũt: & teſte Bal. in l. precibus. C. de impub. & alijs ſubſti. ferro viam aperit, qui per cõtraria tranſit, arguam primò ad vnã partem, deinde corroborabo & eligam aliã partem, quæ meo imbecilli iudicio, iuſtitia, veritate, & æquitate fouetur. & demũ reſpondebo obiectis pro prima parte adductis. Redeundo ergò ad primum, videtur prima facie, quòd in hoc caſu attendi debeat valor monetæ loci celebrati contractus, & quòd venditores talem monetam in Oppido Bergenſi ſupra Zomã deliberando debeant liberari, iuribus, rationibus, & authoritatibus infraſcriptis.

2 † Tum primò, quia ex quo inter partes contrahentium non eſt apertè conuentũ, cuius loci moneta attendi debeat, ſeu in quo valore huiuſmodi redditus venditi ſolui debeant: Inſpiciendum videtur, quòd in regione illa, vbi huiuſmodi contractus fuit celebratus, frequentabatur & vſitatum fuit, per text. notab. vbi videtur caſus tum ibi not. per Bartol. in l. ſemper in ſtipulationibus, de regul. iur. cum ſimilibus.

Tum ſecundò, quia contrahentes non præſumuntur cogitaſſe de alia moneta, quàm quæ in loco celebrati contractus, curſum habuit: ea enim † quæ ſunt moris & conſuetudinis loci celebrati contractus, in bonę fidei iudicijs debent venire, & habẽtur pro expreſſis, videnturq́; cõtrahentes ſecundùm illa regulaſſe, vt eſt tex. notab. in l. quòd ſi nolit. in §. quia aſſidua. ff. de ædil. edict. cum vulgar. notant. Bald. Alexand. & Moderni in l. huiuſmodi, in princip. ff. de lega. 1. & idem Bald. in l. ſi quis ſub conditione, in fi. ff. de condc. inſtit. & eſt textus optimus. & ibi etiam Bald. notat in l. final. C. de fideiuſſori, ergò &c. 3

Tum tertiò, quia lege cauetur, quòd cõſuetudo loci contractus inſpicienda eſt, textus eſt apertus in l. ſi fundus. ff. de euictio. quę lex videtur decidere hũc caſum, & ponere ſecurim ad radicem.

Tum quartò, quia theorica Bartol. in l. cunctus populos. C. de ſum. Trinit. & fide Cathol. habet, quòd in † concernentibus deciſoria cauſæ, quale eſt iſtud de quo quæritur, cùm ex hoc condemnatio creſcat, vel decreſcat, ſemper inſpicitur cõſuetudo, lex, obſeruantia, ſeu ſtatutũ loci contractus, & non conſuetudo vel ſtatutum loci iudicij, quando conſuetudines huiuſmodi locorum ſunt diuerſæ, vt in caſu præſenti. & mouetur per d. l. ſi fundus. optimè probantem. 4

Videtur ergò expeditum, quòd in caſu præſenti inſpici debeat locus celebrati contractus: quia licèt dicti venditores, ratione adiectionis loci deſtinatæ ſolutionis, poſſint ibidem conueniri, cùm † videantur quoad hoc contraxiſſe. l. cõtraxiſſe. & ibi Dyn. Bart. & Doct. ff. de acti. & obligat. l. 3. & ibi Doct. ff. de bon. auct. iudic. poſſid. & eſt text. & ibi Dd. in l. vnica. C. vbi conuen. qui cer. loc. dare promiſit. & text. optimus in c. dilecti, de foro compet. qui fortiùs probat, quòd etiã hoc caſu talis ſortitur forum in loco deſtinatæ ſolutionis, non obſtante priuilegio ſuæ patriæ, de non poſſe trahi extra patriam: etiam ſi talis ſit clericus, qui aliàs nõ poſſet prorogare iuriſdictionem alterius iudicis, etiã Eccleſiaſtici ſine conſenſu ſui diœceſani. c. ſi diligenti. & c. ſignificaſti, eod. 5

eod.tit. Tamen propter Theoricam Bart. in d.l.cunctos populos. & Theoricam eiuſdem Bart.in d.l.contraxiſſe. videtur omninò dicendum,quòd in caſu præſenti, quoad valorem monetę annuatim ſoluēdæ,inſpici debet cóſuetudo loci celebrati contractus,& non conſuetudo deſtinatæ ſolutionis.

6 Tum quintò, † quia potiùs inſpiciendum eſt,quòd principaliter agitur,quàm quod acceſſoriè vel ſecundariò venit.l.ſi quis nec cauſam.ff.ſi cert.pet.l.1.in princ. ff.de author.tut.l.nauis aduerſa. ff.ad leg. Rhod.de iac. & l.1.§.vnde Offilius. ff.de exercit. Sed in caſu præſenti ſolutio acceſſoriè ſeu ſecundariò venit ad obligationem: ergò inſpicienda videtur conſuetudo loci contractæ obligationis,non deſtinatæ ſolutionis.

Tum ſextò,quia plus inſpici debet veritas,quàm fictio.l.filio.ff.de libe.& poſthum.& §.& ſi rem,Inſtit.de lega.Cùm ergò in loco deſtinatæ ſolutionis ſolùm fictè videatur contrahi, in loco verò celebrati contractus verè: ergò locus celebrati contractus magis inſpici debet, &

7 eô magis,quia fictio † nunquàm habet locum,niſi concurrat æquitas,vt eſt theorica Bartol.quam omnes ſequuntur in l.ſi is qui pro empt.ff.de vſucap. Sed hic reſultaret, vt videtur magna iniquitas, ſi dicti venditores cogerentur ſolutionem facere in moneta curſum habente in loco deſtinatæ ſolutionis,cùm de illa vt præmittitur, non cogitarunt, & eô magis,quia illa aſſeritur eſſe grauior, attētò quòd actus agentium non operantur contra legē vltrà intentionēcontrahentium,l. nō omnis, in prin. ff.de rebus cred.ergò &c.

8 Tum etiam, quia in † dubio facienda eſt interpretatio pro promiſſore, & contra ſtipulatorem. l.quicquid aſtringēdæ. ff.de verb.oblig.cum ſimilib. & in dubio ad id quod minimū eſt,redigēda eſt ſumma.l.ſemper in obſcuris. ff.de reg.iur. cū vulgar. & imputet ſibi emptor huiuſmodi reddituum, qui potuit legem apertiùs dicere,& nō dixit.l.veteribus. ff.de pact.

Iſtis tamen non obſtantibus, videtur mihi ſubſcripto, quòd veritas eſt in contrariū,quod deduco iuribus, rationibus, & authoritatibus infraſcriptis, & † pri- 9
mò per l.vinum,in fin.ff.ſi cert.pet.& per l.fin.cum ibi notatis per Ang.ff.de tritica. quibus iuribus apertè cauetur,quòd æſtimatio rei debitæ conſideratur ſecundùm locum,vbi deſtinata eſt ſolutio ſeu deliberatio, non obſtante quòd contractus alibi ſit celebratus,id etiam probatur toto tit.ff.de eo quod certo loc.& præcipuè in l.ideò, illo eodem tit. iunctis ibidem notatis per Angel.& Rapha. Fulgoſ. qui dicunt, quòd licèt de iure communi valor ſeu æſtimatio pecuniæ debeat eſſe eadem vbique,vt ibi eſt tex.quanquàm precia aliarum rerum varientur,ſecundùm diuerſitatem locorum, & regionum, vt etiam ibi dicit tex. tamen quia interdum in aliquibus locis aliter ſeruatur,vt punctualiter accidet in caſu præſenti. Idem dicendum eſt ſecundùm eos,in variatione monetæ,quod deciditur toto illo tit. in alijs rebus. vt videlicet,inſpiciatur valor monetæ,qui eſt in loco deſtinatæ ſolutionis. Prætereà deduco iſtud rationibus infraſcriptis.

Et primò ſic,† quia vbi certus locus ſo- 10
lutioni faciendæ deſtinatus eſt,tunc non facta ſolutione in termino & loco præfixo, mora dicitur contrahi in loco deſtiſtinatæ ſolutionis,& non in loco celebrati contractus.l.1.& Bart.Ange.& Dd.ff.de vſur. & voluit Alber.de Roſ.in d. l.vinū. dies autem interpellat pro homine,& cōſtituit debitorem in mora.c.potuit,de locat.& l.magnam. C.de contrah.& cōmit. ſtipul. Nimirùm ergò,ſi inſpiciatur valor rei debitæ ſecundùm locum,vbi deſtinata eſt ſolutio.

Tum etiam,quia † locus contractus di- 11
citur duobus modis. Primò,vbi cōtractus conuentio,ſiue obligatio perficitur, ſeu verba proferuntur. Secundò,vbi ſolutio ſeu deliberatio deſtinatur. De primo loquitur d. l. ſi fundus. De ſecundo loquitur d.l.contraxiſſe.cum alijs iuribus ſuprà allegatis.

Modò ſic eſt, quòd quoad perfectionē

contractus, ſeu ad ſolennitatem adeſſe ſeu ſubſiſtentiam eius requiſitam, ſemper inſpicitur ſtatutum ſeu conſuetudo loci celebrati contractus: & ita intelligitur d.l.ſi fundus. ſecundùm Ang.ibid. qui ſic ſummat illam legem. & ſecundùm eundem in d.§.qui aſſidua.& ſecundùm Bart. Angel.& Dd.in d. l. 1. ff. de vſur. & eſt ratio: quia ex quo agitur de conſuetudine contrahendi, non mirum, ſi inſpiciatur locus initæ conuentionis, vbi contractus accepit perfectionem. Sed vbi agitur de conſuetudine ſoluendi, vt in caſu præſenti, vel de his quæ veniunt implenda diu poſt contractum, & in alio loco impletioni deſtinato, tunc inſpicitur locus deſtinatæ ſolutionis, ita expreſſè determinat Ang.poſt Bal.in d.l.ſi fundus.

† Et idem determinat Bald.in his, quæ concernunt executionem contractus, in l.quæro. ff.de ſolut. vbi tradit hanc theoricam, quòd in expeditiuis contractus nõ inſpiciuntur ordinatiua contractus, ſed locus ſolutionis, cui concordat alia theorica Bald.in Authent.quas actiones.C.de
12 ſacroſanct.eccleſ.vbi dicit, quòd † in executione non cõſideramus cauſam de prçterito, ſed locum & tempus, quando & vbi fiet: quia executio eſt actus de futuro, ſecundùm eum: de qua theorica meminit Ioan.de Platea in l.miſſi opinatores.C.de exactorib.lib.10.

Præterea iſtud deduco auctoritatibus infraſcriptis. Et primò vltrà auctoritatẽ Ang.in d.l.ſi fundus.& Bal. in d.l.quæro. & in d.Auth.quas actiones.adduco Iac.de Aret.in d.l.3.ff.de bon.auctorita.iudi.poſſid.vbi expreſſè determinat, quòd ſi ven-
13 datur † bladium, vel quid aliud in vno loco, deliberandum in alio loco pro certo precio: & oriatur quæſtio ſuper receſſione contractus, propter deceptionem vltra dimidiam iuſti precij, iuxta l. ſecundam.C.de reſcin.vendit.& c.cùm dilecti. & c.penul.de empt.& vendit.venditione allegante, ſed deceptum inſpectu valore bladi, qui eſt in loco deſtinatç ſolutionis, vel deliberationis, emptore contrarium aſſerente, inſpecto valore bladi, qui eſt in loco celebrati contractus: quod hoc caſu pro deciſione dictæ controuerſiæ inſpiciendus eſt valor bladorum loci deſtinatæ ſolutionis, ſeu deliberationis, & nõ valor loci celebrati contractus: vt ſi venditor reperiatur deceptus vltra dimidiam iuſti precij, attento valore bladorum, qui eſt in loco deſtinatæ ſolutionis, obtineat reſciſſionem cõtractus, nõ obſtante, quòd habito reſpectu ad valorẽ loci celebrati contractus non poſſet dici deceptus vltra dimidiam iuſti precij. Sin autem, ſuccumbat.

Ex qua deciſione clarè patet, inſpiciendum eſſe valorem loci deſtinatæ ſolutionis, & minimè loci celebrati contractus: & idem in terminis pręmiſſis inuenio determinaſſe Cyn. Alb.de Roſ.Alex.& Imo. Iaſ.& Dd.in d.l.vinũ.licèt de Iacobo mentionem non faciat.

Secundò adduco auctoritatem Old. in conſ.ſuo 168.in prin. vbi conſuluit, quòd † valor beneficij impetrati cõſideratur ſecundùm locum, vbi eſt beneficium, & nõ ſecũdùm locum vbi facta eſt impetratio, ſeu vbi gratia ortum ſumpſit, per d.l.contraxiſſe.cum alijs iurib.ſup.allegatis. 14

Tertiò adduco auctoritatem Alex.de Imo.in conſ.37.quinti volum.vbi concludit, quòd attẽdi debet moneta loci beneficij, quãdo quis impetrauit ſibi gratiam, vt poſſent ſibi conferre beneficia vſq; ad certam ſummam, & non moneta loci, in quo facta fuit gratia, referens & approbans dictum Conſilium Oldrad.

Quartò, confirmo hanc partem auctoritate Do.Iaſ. conſummatiſſimi Doctoris in d.l.vinum. vbi in terminis præſentis dubij expreſſè tenet hanc partem.

Præterea vltrà pomiſſa, pro hac parte etiam facit tenor huiuſmodi literarum, in quarum primis cauetur, quòd in primo termino ſoluendi erunt centum 33. Rhenenſes, ſeptem ſtuferi, & 8.mitç Flandriç. & paulò pòſt ſubditur, quòd depoſt, in quolibet termino ſoluendi erunt ducenti floreni monetæ prædictç.& expoſt ſubditur, quòd in euentum nõ ſolutionis in quolibet termino emptor huiuſmodi red

dituum

dituum quolibet die conſumere poterit tres groſſes Flandriæ ad rationem cuiuſlibet libræ.& idem multò pinguiùs habetur in alijs literis mẽtionem facientibus de quadrigẽtis ſexaginta ſex florenis Rhenenſibus, tredecim ſtuferis, & ſexdecim mitis Flandriæ, annui & hæreditarij redditus.

15 Ergò † clarè patet, contrahentes nõ cenſiſſe de moneta in loco celebrati contractus curſum habente, quæ in patrijs Domini Archiducis reproba cenſetur, & ſic ibi expendi non poteſt. l.eleganter.§.qui reprobos nummos.ff.de pign.act.habetur & notatur in c.4. de iureiur. & in l.Paulus.ff.de ſolu.ſed ſenſiſſe de moneta in loco ſolutioni deſtinato curſum habente, attento quòd moneta Flandriæ cõformis exiſtit quoad curſum & valorem monetę curſum habenti in loco deſtinatæ ſolutionis. Nam huiuſmodi geminatio ſeu repetitio in dictis literis ſæpiùs facta de moneta Flandriæ, nedum inducit demõſtrationem, ſed etiam arctationem ſeu reſtrictionem, ita quòd talis moneta, & non alia ſolui poſſet. ita ſingulariter in ſimilibus terminis determinat Bald.in c.fin. de offic.delega. per textum notabilem in l. Baliſta.ff.ad Trebellia. Cùm ergò moneta Flandriæ, & moneta in loco deſtinatæ ſolutionis curſum habẽs, ſit vniformis quoad valorem, clarè patet, in illa moneta & valore eius ſolutionem fieri debere.

Nam de mente contrahentium conſtat ex duplici capite: Primò ex tenore dictarum

16 literarum, vt prædixi: Secundò, ex † vi verborum adiectionis loci deſtinatæ ſolutionis, capiendo intellectum iuris, ſecundùm quem verba intelligi debent, & non ſecundùm capitalem ſenſum alterius contrahentium: vt eſt textus notabilis in c.ex literis primò. iunctis ibidem notatis per Innocent. Panormitan. Præpoſit.& Doctores, de ſponſali. vbi ponitur pro Theorica, quòd quando partes proferunt verba, certum quid vel myſterium ex diſpoſitione iuris importantia, licèt partes poſteà dicant, verba illa nõ intellexiſſe, vel vim huiuſmodi verborum non concœpiſſe, non creditur eis, imò ſpreto eorum capitali, ſeu ſophiſtico intellectu, capiendus eſt intellectus iuris, etiam ſi de ſtatu hominis agatur, & ſic de maximo præiudicio: iuxta gl. in c.mulieri, de iureiur. pro quo etiam facit c.ne innitaris, de conſtitut. fortiùs ergò capiendus eſt intellectus iuris in caſu præſenti.

Concludo ergò, quòd debet annuatim fieri ſolutio in valore florenum Rhenenſium in Oppido Bergenſi ſupra Zomam, loco ſiquidẽ deſtinatæ ſolutioni curſum habentium.

Reſtat modò reſpõdere obiectis in contrarium adductis. & primò nõ obſtat primum, quia reſpondeo per interemptionem, negando quòd in caſu præſenti non eſt expreſſè conuentum, de qua moneta debeat ſolui: quia imò hoc ſatis apertè conuentum eſt inter contrahentes, cùm propter illa verba, monetę Flandriæ, ſæpiùs repetita, vt ſuprà dixi, tum etiã propter appoſitionem loci deſtinatæ ſolutionis, ex quo ius interpretatur, ſolutionẽ fieri debere in valore monetæ curſum habentis in loco deſtinatæ ſolutionis, vt ſuprà latè deduxi.

Et per id etiam tollitur, quod exaduerſò obiectum eſt de auctoritate Bart.in d. l.ſemper in ſtipulationibus: quia ipſe loquitur † in caſu, quando vnicus duntaxat 17
fuit locus contractus, vt quia promiſſio fuit facta ſimpliciter, & ſolutio non fuit deſtinata alibi, licèt res vendita erat alibi ſita, quòd non facit cenſeri ibi eſſe cõtractum, vt pulchrè declarat Alexand.de Imo.in conſi. ſuo 49.quinti volum.& Bal. in l.1.C.de contrahen.empt.& vendit. & ſic loquitur omninò extra caſum præſentem, in quo duplex eſt locus contractus, vt ſuprà dixi, quo caſu intantum cenſetur contractus celebratus in loco deſtinatæ ſolutionis, quòd nullo modo cenſetur celebratus in loco, vbi verba fuerunt prolata, quoad ea, quæ veniunt poſt contractum, in eſſe productum, vt ſuprà dixi, & infrà latiùs deducam. Et ſic nõ obſtat.

Non obſtat etiam ſecundum quo dicitur, quòd partes contrahentes non intellexerũt de alia moneta, quàm quæ ibi curſum habuit, &c. quia imò videtur intellexiſſe prout ius intelligit. præallega. c.ex literis primò.cum ibi notatis per Innoc.Panormita.Præpoſ.& Dd. tradentes Theoricam ſuprà relatam. Item ex alio vid..tur intellexiſſe de moneta curſum habére in loco deſtinatæ ſolutionis,propter ſpecificationem monetæ Flandriæ, vt ſuprà dixi,& ſic non obſtat.

Non obſtat etiam aliud, quo dicitur, quòd conſuetudo loci contractus inſpicienda eſt,& cæt. Quia dico,vt ſuprà dixi,
28 quòd † locus contractus dicitur duobus modis: Primò, vbi contractus celebratus eſt: Secundò, vbi ſolutio deſtinata eſt.

Nunc ad propoſitum dico,quòd quando ſolutio non eſt deſtinata alibi, etiam ſi res ſuper qua contrahitur, ſit alibi ſita, tunc conſuetudo loci celebrati cõtractus ſemper inſpicitur conſuetudo, quoad omnem effectum, exceptis præparatorijs iudicij, in quibus inſpicitur conſuetudo loci ſuſcepti iudicij, putà originis vel domicilij rei. & ita procedit d.l. ſemper in ſtipulationibus. cum ibi notatis per Bartol. & notata per Baldum in d. l. 1. C. de contrahen.empt.& nota.per Alexand. in d.conſil.49. & nota. per Cynum, Bartol.Bald.& Decium in l. 1. C.quæ ſit long. conſuetud. & nota. per Canoniſtas in c. quod clericis, de foro compet. vbi verò in vno loco celebratus eſt contractus, & in alio loco deſtinata eſt ſolutio, vt in caſu præſenti, tunc quoad ea, quæ concernunt ſolennitatem actus, item adeſſe & perfectionem contractus,inſpicitur conſuetudo loci celebrati contractus: vnde ſi ex ſtatuto loci contractus, requiratur certa ſolennitas in ipſo contractu,vel ad ſubſtantiam contractus requiratur ſolutio gabellæ, vel quid ſimile tale ſtatutum vel conſuetudo debet obſeruari, licèt in loco deſtinatæ ſolutionis non ſit ſimile ſtatutum.

Et idem ſi ex conſuetudine loci contractus requiratur ſatiſdatio de euictione,cum pignoribus.& ita propriè loquitur d.l. ſi fundus. pro contrario allegata. & ibi expreſſè Angel.& Dd.& ita intelligi debet theorica.Bart.in d.c.cunctos populos. & in d.l.contraxiſſe. & in d.l.1. ff. de vſur.

Nam dictum † Doct. debet intelligi ſecundùm legem,quam allegat,vt vult ibidem Bartolus in l. non ſolùm, in §. liberationis. ff.de liber. legat. ſed dicta l. ſi fundus.ſuper qua Bartolus ſe fundat,non plus probat, quàm prædixi, vt ibi declarant Angelus & Doctores: & ſentiunt alij Doct.in locis ſuprà allegatis. ergò &c. 19

Sed quæ veniunt ex poſt facto celebrato contractu, & eo perfecto implenda in alio loco impletioni deſtinato, ſemper inſpicitur conſuetudo loci deſtinatæ ſolutionis,& non conſuetudo loci celebrati contractus: quod vltrà præmiſſa deduco argumento inconuincibili, à ſufficiente partium enumeratione, quod eſt efficaciſſimum in iure. l.patre furioſo.ff. de his, qui ſunt ſui vel alie.iur.cum ſimilibus.

Nam aut † quærimus, quis locus inſpiciatur quoad forum: & certum eſt, quòd inſpicitur locus deſtinatæ ſolutionis.d.l. contraxiſſe.& d.l.3.ff.de bon.auctorit.iudic.poſſid.& præalleg.c.dilecti.& minimè locus celebrati contractus, in quo talis conuenire non poteſt, niſi ibi habeat domicilium. ita expreſſè determinat glo. & Dd. in d.l.contraxiſſe. & gl.Alexan.& Dd.in d.l.3.& eſt text.iuxta gl. & ibi Paulus de Caſtr.& Dd.in l.hæres abſens,in §. fin.ff.de iudi. notant Canoniſtæ in d.c.dilecti. Barto.Paul.de Caſtr.& alij Legiſtæ in d.l.1.ff.de eo quod cer.loc.& idem Paulus de Caſtr.in d.l.eum qui.§.1. ff.de conſtit.pecun. & Bart.Bald. & Docto.in d.l. quæro. 20

In quibus iuribus dicunt, quòd in loco deſtinatæ ſolutionis, adeò fingitur celebratus eſſe contractus, quòd nullo modo cenſetur eſſe celebratus in eo loco, vbi verba contractus fuerunt dicta vel

vel prolata, niſi aliud expreſsè ſit actum: exceptis his quæ concernũt ſolemnitatẽ & ſubſtantiam contractus. vt dixi. imò fortius voluerunt Ang. & Alexand.de Imol.in l.qui Romæ. ff.de verbor.oblig. & refert ſequitur & approbat Do.Iaſon in d.l.1.ff.de eo quod cert.loc.quòd licet Roma ſit communis patria, ita quod quiſq; poſſet ibi conueniri.l.Roma.ff.ad munic. & habetur & not.per canoniſtas in c. fin. de for.comp.tamen ſi quis contrahat Romę,& promittat ſoluere albi.puta,Paduę vel Florentiæ, non poterit Romæ conueniri: & ſic ratione contractus non ſortitur ibi forum,licèt ſit communis patria: niſi alias ibi habeat domicilium,ſecundũ eos.

21 Imò quod mirabilius eſt, ſicut † ipſe principalis cenſetur contraxiſſe, in loco deſtinatæ ſolutionis & ibi ſortitur forũ, vt prædixi, ita etiam fideiuſſor vel mandator,licèt locus deſtinatæ ſolutionis dũtaxat adiectus ſit in obligatione principali: cenſetur enim repetitus in obligatione acceſſoria text.eſt notabil. & ibi Bart. Bald. Ang. Paul.de Caſtr.Ioann.de Imol. & Doctor.in l.ſi vt proponitur.ff.de fideiuſſ.

22 Aut quærimus,quis † locus inſpiciatur quoad ea quæ concernunt executionem: & certum eſt, quod inſpicitur locus deſtinatæ ſolution.text.eſt in d.l. quæro.& ibi.Bald.idem Bal.& Ange. poſt Frede.& Senis,in d. l. ſi fundus, vnde dicunt ipſi, quod ſi in loco celebrati contractus ſit ſtatutum, quod debitor poſſet capi & incarcerari,vel quod inſtrumenta notariorum habeant executionem paratam,in loco vero deſtinatæ ſolutionis,non ſit ſimile ſtatutum, ſed ſeruetur ius commune: attendetur quoad hoc obſeruantia.& lex loci deſtinatæ ſolutionis, per d.l. quæro. & idem volunt Doct. moderni.in d.l.cũctos populos.

23 Aut quærimus † quis locus inſpiciatur quoad extinctionem actionis propter præſcriptionem ſtatutariam vigentem in vno loco,& non in alio,vel quoad exactionem pœnæ adiectæ quantitati: vbi ſtatuta locorum ſunt diuerſa, & certum eſt, quod inſpicitur locus deſtinatæ ſolutionis.ita expreſsè determinat Bart. Ang.& Doct.in d.l.1.ff.de vſur.& idem Angel.in d.l.ſi fundus.& Bart.in d.l.cunctos populos.

Aut quærimus † quis locus inſpiciatur, quoad acceſſoria,vt putà expenſas,& dãna de Iure canonico, & vſuras de iur.ciuili,ſi minores & leuiores ſint in vno loco, quam in alio: & ſimiliter certum eſt, quod inſpicitur locus deſtinatæ ſolutionis,nedum quoad principalem obligationem, ſed etiam quoad acceſſoria, text. eſt notabil.& ibi Panorm.& Doctor.in d. c.dilect.& in d.l.1.ff.de vſur.& ibi gl.Bar. Bald.Ang.& Docto.& voluit Alex.in d.l. quæro.& etiam text.in d.l. ſi vt proponitur,& ibi omnes DD. 24

Aut quærimus † quis locus inſpiciatur quoad ea, quæ concernunt valorem rei debitæ: & ſimiliter certum eſt quod inſpiciendus eſt locus deſtinatæ ſolutionis & non locus celebrati cõtractus, ſiue hic inueſtigatio fiat propter intereſſe creditoris in recipienda deliberatione rei debitæ conſiſtente in ſpecie, cum varia ſint precia rerum in regionibus diſtinctæ.d.l. ideo.& per tot.titul.ff.de eo quod cer.loco,& præal.l.vinum.in fin. & præal.l.fin. ff.de tritica.& ibi ſpecif.Ang.ſiue hæc inueſtigatio fiat ad reciſſionem contractus, propter deceptionem vltra dimidiam, iuſti precij, iuxta d.l.2.de reſcin. vendit. Nam ſimiliter certũ eſt, quòd inſpicitur valor loci deſtinatæ ſolutiõis,ita expreſſè determinat Iacob. de Aret. in d. l. 3.& in Cyn.Alberti.de Roſate,Alexã.Iaſon & Doct. in d. l.vinum ſiue hæc inueſtigatio fiat propter intereſſe creditoris cui debetur pecunia:cum alia ſit æſtimatio ſeu valor monetæ,in loco deſtinatæ ſolutionis, quam in loco celebrati contractus, vt in caſu præſenti, & ſimiliter certũ eſt, quòd attendi debet valor loci deſtinatæ ſolutionis, & non valor loci celebrati contractus. 25

Ita in terminis noſtris expreſsè decidit Dominus Iaſon in d.l.vinum. & Ang.

poſt Bald.in d.l.ſi fundus,& idem Ang.& poſt eũ Raphael.fulgo,in d.l. ideo,& Oldra.in d.conſil.168.& poſt eum Alex.de Imol. in d.ſuo conſi.137. & ſic dictum contrarium non obſtat.

Et eodem modo reſpondeo, ad aliud
26 quo dicitur,quòd in † deciſorijs debet inſpici conſuetudo vel ſtatutum loci cõtractus. Quid dico, qui dicta theorica procedit ſine ſcrupulo,quando vnicus duntaxat eſt locus cõtractus,putà,quia ſolutio non eſt deſtinata alibi:tunc enim in deciſorijs non eſt inſpicienda cõſuetudo, ſeu lex loci iudicij puta domicilij vel originis rei, niſi quoad præparatoria iudicij, ſed lex vel conſuetudo loci celebrati cõtractus,etiam ſi res ſuper qua cõtrahitur ſit alibi ſita.vt ſuprà dixi.

Et ergo ſi in loco contractus, ad probationem plenam ſufficiunt duo teſtes, in loco vero iudicij requirũtur quatuor ex ſtatuto,inſpicitur conſuetudo loci cõtractus: quia iſtud tendit ad deciſionem cauſæ,& ita loquitur Bald.in d.l.cunctos populos,in 16. col.& in d.l.1. circa finem. C.quæ ſit longa conſuetudo, & ſimiliter ſi in loco contractus, minor ex ſtatuto non poteſt reſtitui, in loco verò iudicij poteſt reſtitui, inſpicietur conſuetudo vel ſtatutum ,loci contractus,& non loci iudicij: quia ex quo contractus naſcitur inexpugnabilis attento huiuſmodi ſtatuto,in nullo loco poterit peti reſtitutio in integrum, niſi illa peteretur ratione læſionis poſtea emergentis ex præſcriptione vel in iudicio, ſecundum Bartol.Bal. & Doctor. in d. l. cunctos populos,qui in
27 hoc vltim.caſu ſaluant glo. quæ eſt in l.2. ff.de eo quod cert. loc.vbi † vero duplex eſt cõtractus,vt in caſu præſenti, tunc eſt diſtinguendum.

Quia aut quęrimus,an in deciſorijs inſpiciatur locus celebrati contractus, an locus deſtinatæ ſolutionis quo ad ea quæ reſpiciunt ſolennitatem actus,vel quæ oriuntur ſecundum naturam ipſius contractus,tempore contractus,& debent adhiberi in cõtractu,vel impleri tempore cõtractus, & tunc dico quod debet inſpici conſuetudo loci celebrati contractus, & ita procedit theorica Bart.pro contrario allegata,quæ debet intelligi,vt dixi, ſecundum legem quam allegat.

Aut quæremus, an in deciſorijs inſpiciatur conſuetudo loci celebrati contractus,an conſuetudo loci deſtinatæ ſolutionis quoad ea quæ veniũt, implenda diu poſt contractum in eſſe productum in loco impletioni deſignato,tunc dico qui inſpicienda eſt lex ſeu conſuetudo loci deſtinatæ ſolutionis & non conſuetudo loci celebrati cõtractus:ita expreſſe determinat Bal.Ang.Raphael.Fulgo.Cyn.Alb. de Roſate.Iacob.de Aret.Oldra. Iaſon & Doct.in paſſibus ſupra allegatis & in hoc caſu non procedit theorica Bart.per ſup. allegata,& ſic non obſtat.

Nõ obſtat etiã aliud quo dicitur,quod potius inſpiciendum eſt,quòd principaliter agitur,quàm quod acceſſoriè venit, &c.Quia fateor hoc verum,ſed nõ ſeruit propoſito quia in caſu præſenti, vtrumq; æquè principaliter in obligatione venit, vt ex verbis huiuſmodi literarum clarè patet,quia in vnico conſtructu & in vna oratione tam obligatio, quam ſolutiõis, ſeu deliberationis promiſſio & deſtinatio profertur, per relatiuum † ſubſtãtiæ, 28
quam ſummam,&c.cuius natura eſt continuare & proſequi materiam præcedentem:imò tanta eſt ipſius relatiui poteſtas, vt etiam in diuerſis orationibus inducat coniunctionẽ verbalẽ,ſec. Bal. & Ang.in l.Iul.in prin.ff.de hær.inſt quare nõ obſt.

Non obſtat etiam aliud quo dicitur, quòd plus † inſpicienda eſt veritas,quam 29
fictio.&c.quia dico,quòd hoc eſt regulariter verum,ſi fallit in multis caſibus.Inter quos caſus præſens eſt vnus, quia hic lõgè fortius operatur locus deſtinatæ ſolutionis,quã locus celebrati contractus, vt infrà deduxi: & ita in terminis volunt canoniſtæ,in d.c.dilecti Bartol.Paulus de Caſtr.Iaſon & alij legiſtæ in d.l.1.ff.de eo quod cer.lo.& idem Pauli in d.l.eũ qui.§. 1.& in d.l.hæres abſens. §.fi.& Ang.Alex. & Doct.in d. l.qui Romæ.

Et per hoc etiam tollitur aliud quo dicitur

citur, quod fictio non habet locũ niſi cõcurrat æquitas, quia id vtriq; verũ eſt: ſed in caſu præſenti maximã ſubeſt æquitas, vt ſoluatur pecunia in valore curſum habente in loco deſtinatę ſolutiõis propter varietatẽ monetę & vtilitatem contrahẽtium, d. l. ideo cum ibi no. per Ang. & Rapha. Fulgo. ratione cuius actio ſtricti Iuris efficitur arbitraria, ita qđ ſi alibi ſoluatur, habetur ratio valoris qui eſt in loco deſtinatæ ſolutionis. tot. titul. ff. de eo quod cer. lo. & ſic non obſtat.

30 Non obſtat etiam aliud quo dicitur, ꝙ † actus argentium non operantur contra intentionem eorum: quia fateor quod actus argentium non operantur contra intentionẽ contrahentium, ſed bene operãtur pro vel pręter. l. ſi is qui. §. fin. ff. commun. hic autem non operantur contra ſed propter adiectionem loci, tum propter ſpecificationem monetæ Flandriæ, ita in multò fortioribus terminis declarat Ang. in l. proculus. ff. de vſufr. Nõ obſtant alia in contrariũ adducta, quia non ſumus in caſu dubio ſed claro, deciſo per leges & auctoritates præclariſſimorum

31 Doctorum aliundè ſatis ſuprà adductus vnde nulla † debet cenſeri ſubeſſe dubitatio vel ambiguitas. l. ancillæ, cũ ſua gl. & ibi Bal. Pau. de Caſt. & Doct. C. de furtis.

Quinimò ad deciſionem cauſarum deficientibus legibus licitè allegatur ratio naturalis, vt eſt gloſſ. ordin. in c. conſuetudo, 1. diſtin. & eſt tex. optimus in l. ſcire oportet. in §. ſufficit. & ibi Bal. ff. de excu. tuto. & bon. tex. in c. 2. requiris, & ibi Panor. & Doct. de appella. contraria autem percedunt qñ eſt dubiũ facti, & iuris, quorum neutrũ eſt hic, vnde ſuccedit illa trita regula, in incertis, nõ in certis loc⁹ eſt coniecturis. l. continuis. §. cum ita. ff. de verb. obli. & per hoc etiam tollitur aliud obiectum, quia in caſu præſenti lex eſt apertè dicta, tum propter ſpecificationem monetæ, Flandriæ ſæpius repetitam, tum propter adiectionem loci deſtinatæ ſolu-

32 tionis, quo expreſsè cætera † quæ iuris ſunt expreſſa videntur, iuxta præallegatam theoricam Innocen. Panorm. Prep. & Doct. in d. c. ex literis. 1. & deciſionẽ Rotę. 468. in nouis, quæ incipit extra Rotam.

Nec valet ſi dicatur prout vnus cõſulentiũ pro parte aduerſa dicere conatur, quòd ſi verba dictarum literarũ modo ꝓmiſſo intelligantur, tũc illa verba in eis poſita, videlicet, tonſe pericle, erunt ſuperflua & nugatoria, cum certũ ſit quod periculum † pecuniæ debitæ ante ſolutionem ſit ipſius debitoris, cum ſit debitor quantitatis, quę perire non poteſt. l. incẽdum. C. ſi certum petatur, & l. in ratione. §. diligenter. ff. ad leg. Falc. cum ſimilib. 33

Cũ ergo ius odio habeat actus fruſtrarios, & cum verba ita debeãt intelligi, vt aliquid operentur. l. ſi quando. ff. de leg. 1. & c. ſi Papa, de priui. li. 6. etiam ſi debeant impropriari, ſecund. Bart. in l. 4. in §. pretor. ff. de damn. infect. ergo videtur quod huiuſmodi verba intelligi debent taliter, quòd ſolutio fiat in loco celebrati cõtractus, & quod ea ibi facta in moneta ibi curſum habente, nuda traditio, ſeu ſolutiõis executio, vt verbis dicti domini cõſulentis vtar, fiat in oppido Bergen. ſup. Zomam, quia dico quod dictus dominus conſulens ſalua eius reuerentia ſumniauit, & quòd turpe eſt præſertim viro Patricio cauſas orãti, ius ſcilicet in quo verſatur, ignorare. l. 2. §. iur. ciu. ſcientiam, in verſ. Seruius autem Sulpitius. ff. de origi. iur. in fundamento iuris enormiter, & multipliciter errauit.

Præſupponendo primò, quòd vbi adiectus eſt certus locus in quo fieri debeat ſolutio, diſt inctus à domicilio debitoris, quod nihilominus ſolutio poſſet fieri in domicilio debitoris, quòd eſt falſum & contra caſum legis expreſſum, quia non † 34 poteſt fieri ſolutio, niſi in loco ſolutiõi deſtinato, vt eſt tex. expreſſus, ad literã in l. is qui cer. ff. de eo quod cer. loc. itẽ præſupponendo ſecũdo, ꝙ creditor hoc caſũ teneatur die cõſtituta ad recipiendũ ſolutionẽ ire, vel mittere ad domũ debitoris, quòd ſimiliter eſt falſum, qa ius neminẽ arctat ad impoſſibile, iuribus vulgarib.

Sed ita eſt, quòd vbi certus locus ſolutioni fiẽdę deſtinatus eſt, ius arctat creditorem,

rem, ad comparendum in illo loco die cõſtituta ad recipiendum ſolutionem, quãdo creditor & debitor, ſunt diuerſi fori, & eſt debitum quantitatis, & eſt dies certa expreſſa, vel tacita à iure ſubintellecta, vt in caſu præſenti, alias debitor non
35 conſtituitur in mora lapſum tẽporis præfixi, non obſtante, imò hoc † caſu creditore non comparente ſufficeret quod debitor in loco deſtinato ſolutioni compareret, vel mitteret & proteſtaretur coram notario & teſtibus, quod paratus eſſet ſoluere, ſi videret aliquem qui poſſet legitimè recipere pro creditore, d.l. is qui certo, iuncta l. item illa cum ſua ſingulari gl. ff. de conſti. pecu. & ibi Bart. Paul. de Caſtr. & Doct. & idem volunt Panor. & Do. Ioan. de Imol. in c. ſignific. de pigno. ergò clarè patet quod creditor vno eodemq; tempore non tenetur comparere in loco domicilij debitoris, à loco ſolutioni deſtinato, forte multum diſtante & remoto.

Ex quo etiam ſequitur quod debitor hoc caſu non poſſet liberari faciendo proteſtationem de qua ſuprà de conſtituta ad ſoluendum in loco ſui domicilij, cuius tamẽ contrarium dictus Dominus cõſulẽs præſupponit, & malè. d.l. is qui certo. iuncta d.l. item illa cum vtrobique no. per Doctor.

Cum ergo propter adiectionem loci deſtinatæ ſolutiõis, ipſi debitores teneãtur pecuniam deferre ad illum locum, vbi alias quando non eſſet adiectus locus ſolutioni fiendæ, ipſi proteſtando in domo propria liberarentur, prçalleg. l. item illa, non incongruè nec ſuperuacui adiectum eſt in dictis literis quòd hoc facere debent ſuis expenſis & periculo, tũ quia hoc tacitè ineſt, & ſic deducitur in pacto ſecundum naturã contractus, tum etiam quia occaſione tollendæ litis quæ in poſterum, ſi id expreſſum nõ eſſet, oriri poſſet id cautè pro abundãti cautela expreſ-
36 ſum eſt. quæ † abundans cautela in contractibus non notat. l. teſtamentum cum ſua glo. C. de teſtament. hinc pulchrè dicit text. in l. pediculis. §. Labeo. ff. de auro & argen. lega. quod non mutat ſubſtantiã rerum, non neceſſaria verborum multiplicatio.

Hinc etiam pulchrè ad propoſitum dicunt. Hoſtienſ. Ioann. And. & Domin. Anton. de Butr. in c. nimis. primò, de exceſſ. prçla. quòd in inſtrumentis, literis, & priuilegijs non poſſunt nimis ſpecificari ſpecificanda, ad tollendam ſophiſticam interpretationem malignorum, ſecundum eos per quos tollitur obiectum, quo dicitur, quod verba † debent aliquid opera- 37
ri, & c. quia dicta regula fallit, quando aliquid exprimitur ex his quæ dependent à volũtate vel tacitè inſunt. & ſit expreſſio ex ſuper abundanti, tunc enim talia verba nihil operantur ſecund. Dominic. in d.c. ſi Papa, & eſt text. in l. 3. ff. de lega. 1.

Ea enim quæ cauſa dubitationis tollẽdæ in contractibus inſeruntur, ius commune non lædunt. l. qui mutuam. in prin. ff. mand.

Ex quibus profecto redditur rediculoſa cauillatio & ſophiſtica interpretatio. dicti domini conſulentis quia dicit quod ſolutio fieri debet in loco celebrati contractus, & executio eiuſdem in oppido Bergenſ. ſuprà Romam. Quod vltrà prius dicta deduco aliter. & primo ſic, quia in dictis literis vnico conſtructu & eadem oratione ſeu conceptione verborum dicitur, quod ſolutio & deliberatio fieri debebit in dicto oppido Bergenſi. ergò clarè patet ſolutionem & deliberationem, in eodem loco fieri debere, ne aliàs ſequatur abſurdum, quod vna † & eadem 38
res diuerſo iure cenſeatur, contra l. eum qui ædes. ff. de vſucap. & quod ſequentia non declarent præcedentia, maximè eodem conſtruct. ſeu conceptione verborũ in eadem oratione poſita, contra l. ſi ſeruus plurium. §. fin. ff. de leg. 1.

Tum etiam, quia diſpoſitio etiam plurens orationes habens debet vniformiter intelligi, nec eſt cauda ſeparanda à capite, vt ad aliud referatur principium, & ad aliud finis, vt dictus dominus conſulens facit & malè. tex eſt notabil. & ibi gloſſ. Panorm. & Docto. in c. maiores circa medium, de baptiſ. Tum etiam quia quoti-

cens

39 ens † vna determinatio ſequitur duo determinabilia, in dubio determinat vtrunque, in caſu quo poteſt, æqualitate ſeruata, text. eſt notab. & ibi Bart. Bald. Paul. de Caſtr. Ioan. de Imo. Alex. & Docto. in l. in hoc iure, ff. de vulg. & pupil. Sed ſic eſt præcisè in caſu præſenti, ergo, &c. cuius contrarium ipſe dominus conſulens, etiam vult, & malè.

Tum etiam, quia vt ſuprà dixi, & dicta interpretatione ſequitur abſurditas, impoſſibilitas & repugnantia, ergo eſt reſpuenda, l. vbi repugnantia, ff. de regul. iuris, cum ſimilibus: imò quod fortius eſt, ſi ſomniemus, vt fortè dictus dominus conſulẽs ſomniauit, quod ante illa verba, te leueren, &c. in huiuſmodi literis poſita ſit pũctus, tamen adhuc huiuſmodi interpretatio conuincitur eſſe ſophiſtica, cum punctus

40 † habeat vim copulæ, & idem operetur, vt eſt glo. ordinaria in l. cum duobus, in §. ſi in coeunda, & ibi Bart. & Doctor. ff. pro ſoc. & glo. in l. precia rerum. & ibi Alexan. & Doctor. ff. ad leg. Falcid. & voluit Bald. in l. placet, in fin. C. de ſacroſanct. eccleſ. Sed ſic eſt, quod de natura copulæ eſt denotare, quod eadem ſit qualitas in caſu poſteriori, quæ eſt in caſu præcedenti, & econtrà. de primo eſt text. notab. in l. Seię, in §. Gaio, ff. de fund. inſtruct. & dé ſecundo eſt gloſſ. ordinaria, in l. ſi. ſic. in princi. ff. quemadmodum ſeruit. amitta. quam refert & ſequitur dominus Iaſ. in l. iuſſiurãdum, quod ex conuentione, in §. procurator, ff. de iureiurand.

Sed ſi in dictis literis antedicta verba, te leueren, &c. eſſet hæc copula, ende, res eſſet clariſſima, vt patet ad ſenſum, ergo etiam & nunc res debet cenſeri eſſe clara, ſi dicamus ibi eſſe punctum, qui habet, vt dixi, vim copulæ, & multò fortius res eſt clara, ſi ibi non fiat punctus, ſed vnico cõſtrictu & conceptione verborum ſine pauſa ſeu ſuſpenſione dicta oratio ſoluta pronuncietur, prout veriſimiliter à partibus contrahentibus fuit intellecta: quemadmodum etiam communiter, & à quolibet rectè ſapienti intelligeretur. Ad quam communem intelligentiam, de iure recurrẽdum eſt præallegato c. ex literis primò. Ex quibus omnibus concludo ſolutionem dictorum reddituum fieri debere de iure in florenis, & valore in oppido Bergenſi ſuprà Zomam, loco ſiquidem deſtinatæ ſolutionis curſum habente.

D. NICOLAI EVERHARDI PRAESIDIS MECHLIN.

CONSILIVM CV.

SVMMARIA.

1 *Legatum in certa conſiſtens moneta, ſolui debet iuxtà valorem tempore conditi teſtamenti currentem.*

2 *Legatum prolibus naturalibus factum, cenſetur factum in recompenſam alimentorũ, ipſis debitorum.*

3 *Teſtator non præſumitur nimium ſuos hæredes grauare voluiſſe.*

4 *Veriſimilitudo pro lege vel pacto expreſſo habetur.*

5 *In legatis vniuerſalibus attenditur tempus mortis teſtatoris: in particularibus autem tempus conditi teſtamenti.*

6 *A communi Doctorum opinione in iudicando non eſt recedendum.*

7 *Ludouicus Romanus nouitatum inuentor, & propriæ inniti ſapientiæ dicitur.*

8 *Doctorum lecturis plus creditur, quam conſilijs.*

9 *Quando vnum & idem eſt in obligatione, & ſolutione, tunc non poteſt niſi vnum tempus in conſideratione haberi.*

10 *Ex ſeparatis non fit bona illatio.*

CAſus mihi ad deſuper conſulendum oblatus talis eſt. Matthæus Anya ſuum cõdens teſtamentũ, de Anno Domini 1488. quo tempore pecunia erat leuis, inter alia relicta ſua tale fecit legatum, per talia, vel in effectu ſimilia verba: Similiter idem Matthæus teſtator voluit & ordinauit, quod Lucia, Elizabeth, & Maria proles ipſius teſtatoris à prænominata Roſafiera procreatę, ab ipſius teſtatoris hæredibus, & bonorũ apprehenſoribus, in ſingulis nutrimenti, victus & veſtitus neceſſarijs, gubernari debeant, donec ad ſtatum aliquem ſe diuerterint eccleſiaſticum aut ſecularem. Et cum ad ſtatum huiuſmodi ſe diuerterint, extunc dedit & legauit idem teſtator cuilibet prolium ſexaginta libras groſſorum monetæ Flandriæ ſemel dandas, ſubſtituẽdo ad vnum eaſdem proles vulgariter, pupillariter, & per fideicommiſſum, &c. Modò tempore quò ceſſit dies legati, pecunia fuit ponderans & plus valens, quàm valeret tẽpore legati facti. Quare quæritur, in quo valore fiet ſolutio illius legati, an in valore currente tempore legati facti, an verò in valore currente tempore legati ceſsi.

In quo articulo, amiſſis ſuperfluis, quia coram prudentiſſimis iudicibus pen
1 det quęſtio. reſpondeo † breuiter & dico, deberi monetam in valore & æſtimatione qui vel curſum habuit tempore conditi teſtamenti. Iuribus, rationibus, & authoritatibus infraſcriptis. Iuribus hoc probo. Primò per text. clarum, in l. vxorem, §. teſtamento, ff. de lega. 3. Secundò per l. nomen debitorum, §. 1. ff. illo eodem titul. Tertiò, per l. medico, in prin. cum ibi not. ff. de auro & arg. legat. qui text. omnes loquuntur in materia vltimarum volunta. & dicunt, tempus teſtamenti debere attẽdi. Quartò pro iſto benè facit c. olim, & c. cum canonicis. de cenſi. arguendo à contractib. ad vltimas voluntates affirmatiuè. quòd argumẽtum eſt validum in iure, l. ſeruum filij, §. eum qui chyrographum, ff. de leg. 1. & l. fi. C. de lega. cum ſimilibus: Rationibus autẽ hoc probo medijs infrà ſcriptis.

Primò, † quia huiuſmodi legatum relictum eſt per teſtatorem ſuis prolibus naturalibus in recompenſam alimentorum, eis de iure Canonico per teſtatorem eorũ patrem debitorum, iuxtà ea quę habentur & notantur in c. cum haberet, de eo qui duxit in matr. quam pollu. per adult. præſtandum quidem ab hæredibus ſuis. Modò 2
ſic eſt, quòd † in dubio teſtator videtur minus quo poteſt hæredes ſuos grauare, l. 3
apud Iulianum, §. ſcio. ff. de lega. 1. & l. nummis, ff. de lega. 3. cum ſimilibus, ſed tempore conditi teſtamenti, valor pecuniæ fuit minor, vt patet in themate, ergo, &c.

Secundò, quia huiuſmodi legatum relictum eſt in recompenſam alimentorum, vt dixi, ſed recompenſa non poteſt fieri, niſi fiat per pecuniam certam & inuariabilem, arg. l. 1. ff. de contrah. empt. Ergò neceſſariò debemus dicere, quod teſtator intellexit de moneta tunc currente, per quã rationem idem conſuluit dom. Parnormi. in diſpoſitione legali, vt patet in conſ. ſuo 56. ſecundi volum.

Tertiò illud oſtendit veriſimilitudo, quæ in talibus pro lege habetur, l. ſemper in ſtipulationib. ff. de reg. iur. & l. in obſcuris, cum ibi not. eod. tit. cum ſimilib. Non
enim eſt veriſimile, † quod teſtator ſenſerit de alia moneta, quam de illa quæ tempore conditi teſtamenti curſum habuit, vnde ſuccedit regula. de qua in l. tale pactum, §. fin. cum ſua ſingulari gl. ff. de pac. quæ habet, quod illud habetur pro diſpoſito, quod veriſimiliter fuiſſet diſpoſitum, ſi de hoc diſponens fuiſſet interrogatus, quam gl. ibi valdè commendant Bald. Paulus de Caſt. Iaſ. & Dd. dicentes eam procedere, nedum in legibus ſtatutis, ſed etiam in conuentionibus, pactis, reſcriptis, & vltimis voluntatibus, de quo quo ad caſum præſentem in materia vltimarum voluntatum, eſt optimus text. ſecundùm intellectum Bart. & Bald. & aliorum, in l. fina. C. de poſthu. hæred. inſtitut. in l. Titius. §. Lucius, & ibi Paul. de Caſtr. & Alex. de Imol. ff. de lib. & poſthu. 4

Prætereà authoritatibus hoc corroboro, nam in primis ita in terminis noſtris

com-

conſuluit conſummatiſſimus Doctor Olpardus de Laude, in conſ. ſuo 31. per iura ſuprà allegata. Secundò hoc idem per eadem iura tacito authore vult Ioan. Andr. maximæ authoritatis, in addit. ad Spec. in tit. de oblig. & ſolut. in §. nunc aliqua, circa fin. Tertiò iſtud etiam in terminis noſtris vult Panormit. in d. c. olim, in primo notabili, de cenſib. & idem Panormi. in c. quanto, in penulti. colum. de iureiuran. & idem ibi vult Ioan. de Imol. circa finem, remittens ad Ioan. Andr. in paſſu ſuprà allegato. Quartò iſtud etiam apertiſſimè firmat dominus Iaſon in l. cùm quid. in vlti. colum. ff. ſi cert. pet. poſt Alberic. de Roſate, & Ludouicum de Roma. ibi, & alios per eum relatos, allegans pro hac deciſione
5 vltrà alios theoricam † gloſ. ordinariæ in l. penult. ſuper verbo, cedit, ff. de fund. inſtruct. quæ habet quod licèt in legatis vniuerſalibus attendatur tempus mortis teſtatoris, vt ibi, in legatis tamen particularibus, quale eſt illud de quo eſt quæſtio, attẽditur tempus conditi teſtamenti.

Et quia hæc eſt cõmunis opinio, à qua in † iudicando non eſt recedendum. iuxtà notata per Ioan. Andr. Panorm. & alios in c. 1. & in c. ne innitaris, de conſtitu. & vult Bart. & legiſtæ in l. fin. C. de pœn. iudi. qui malè iudic. ſuperuacuum putaui amplius circa iſtud inſtare. Nã licet circa hanc materiam mutationis ſeu variationis monetæ, plura & diuerſa ſcribantur per Doct. tam legiſtas, quàm canoniſtas, in diuerſis paſſibus per dominum Alexã. de Imol. in d. l. cum quid, pleniſſimè commemoratis, & omnibus notis, tamen in caſu præſenti, putà teſtamenti, ſeu vltimæ voluntatis, hæc eſt vera & communis opinio, vt dixi. Et ergo, meo iudicio ſuperuacuis laborat impendijs, qui (vt ita loquar) ſolem facibus certaret adiuuare, c. ſi omnia, 6. quæſtio. 1. cum ſimilib.

7 Licèt enim Ludouicus de Roma. † nouitatum inuentor, in hoc caſu voluerit debere attendi tempus ſolutionis, in ſingulari ſuo 519. incipiente, quod tempus inſpiciatur, &c. & in conſ. ſuo 123. motus per l. cum certum, ff. de aur. & argen. leg. tamen à dicta communi opinione non eſt recedẽdum in iudicando, vt dixi. Tum quia ipſe Ludouicus ſingularis eſt & propriæ innitens prudentię, contra doctrinam Salomonis, de qua Prouerb. 3. cap. & in d. c. ne innitaris: vnde ei accidit quod ſcribitur Eccleſiaſt. 4. cap. & c. 2. de ſtatu monach. Væ ſoli qui cum ceciderit, non habet ſubleuantem ſe.

Tum ſecundò, quia ipſe eidem contrarium ponit in lectura in præallega. l. cum quid, vt dixi, in dubio magis † ei credendũ eſt, in lectura, vbi nulla affectione motus, veritatem præſumitur dixiſſe, quam in cõſilijs ad requiſitionem partis ſæpè affectuosè datis. Tum tertiò, quia non reſpõdet ad iura ſuprà allegata, ſed duntaxat volatili verbo, dicit ea non facere, quo nihil facilius. 8

Tum quartò, quia d. l. cum certum, per quam mouetur, nihil facit, cum loquatur in caſu omninò diuerſo à caſu pręſenti, putà quando maſſa vel corpus argenti legatur, quo caſu maſſa eſt in obligatione, ſed æſtimatio in ſolutione, vt eſt text. in l. 1. ff. de aur. & arg. lega. nos autem ſumus in caſu, quando † vnum & idem eſt in obligatione, & in ſolutione, putà quando quantitas, vt quantitas legatur, quo caſu non poteſt niſi vnum tempus in conſideratione haberi, quod veriſimiliter eſt tempus, cõditi teſtamenti, ſeu factæ diſpoſitionis, ex qua agitur, l. fundum Cornelianum. in fin. vbi text. ſingu. ff. de noua. & volunt Doct. in l. ergo cum in diem, ff. de verb. oblig. in caſu autem d. l. cum certum, contrario veriſimiliter in conſideratione fuit tempus ſolutionis, cũ tunc primùm conſtare poſſet, an maſſa ſeu corpus, an verò æſtimationem ſoluere velit hæres. Iã ita eſt, † quod ex ſeparatis nõ ſit bona illatio, l. neq; natales, C. de proba. & l. non hoc, C. vnde cogna. cum ſimil. Ex quibus concludo, tempus conditi teſtamenti in caſu præſenti debere attendi, & ſic ſolutionem fieri debere in valore librarum tum curſum habentium. 9 10

IACOBI MENOCHII
CONSILIVM XLVIII.
LIBRI PRIMI.

SVMMARIA

1 *Monetæ valor intrinſecus quando conſiderari debeat, vel tempore contractus, vel potius ſolutionis, & nu. 9 & per totum conſilium.*

2 *Valor monetæ de facili à Principe mutari poteſt.*

3 *Valor monetæ diminutus præſumitur ex diminutione ipſius monetæ.*

4 *Contrahentes quo ad valorem pecuniæ, vel aliarum rerum, dicuntur conſiderare tempus præſens, non futurum.*

5 *Augmentum futurum non cedit lucro emptori, ſed venditori, quia illud tantum venditum intelligitur, quod extabat tempore contractus.*

6 *Contrahentes contrahendo non dicuntur cogitaſſe, mutationem monetæ futuram.*

7 *Solutio canonis emphyteuteci, cuius moneta ſit facienda, vel tempore contractus, vel tempore ſolutionis.*
Quid ſi dictum ſit, promitto Florenos Sabaudiæ.

8 *Valor pecuniæ mutuatæ conſideratur ſecũdùm tempus mutui, non reſtitutionis, nu. 6. & 54.*
Idem in contractu emptionis & venditionis. nu 46.
Idem in contractu retrouenditionis, & nume. 48.
Idem in reſtitutione dotis, vt conſideretur valor temporis contracti matrimonij, & num. 49.
Idem in moneta legata, vt conſideretur valor temporis teſtamenti, & numer. 58.

9 *Moneta, ſeu eius valor, quomodo dicatur mutari intrinſecè, & extrinſecè.*

10 *Solutio monetæ ſecundùm eius valorem, vel tempore contractus, vel ſolutionis conſideratur, ex tenore obligationis, qui diligẽter perſpici debet.*

11 *Pecunia ſoluenda pro quantitate florenorum contenta in obligatione, dicitur æſtimata.*

12 *Pecunia æſtimata non conſideratur vti pecunia, ſed vti ſumma contenta in obligatione, adeò vt ſi augeatur, vel minuatur pecucunia, illa ſumma ſemper debetur.*

13 *Libræ non æſtimantur per florenos, vel ducatos, ſecùs econtrà.*

14 *Aeſtimatio venditionem quandam facit.*

15 *Floreni, cuius ſint valoris*

16 *Argumentum à contractu mutui ad contractum cenſus valet.*
Immò maior eſt ratio in mutuo, quàm in cenſu quoad ſolutionem pecuniæ.

17 *Valor monetæ conſideratur iuxta tempus ſolutionis, non cõtractus, quandò adeſt conſuetudo quòd debitor poſſit vnam ſpeciem monetæ pro alia ſoluere.*

18 *Debitor poteſt vnam ſpeciem monetæ pro alia ſoluere in regione* Pedemontium, *& hoc de conſuetudine illius loci.*

19 *Quæ conſuetudo etiam generalis eſt omniũ aliarum regionum.*

20 *Solutio certæ quantitatis ſi ſit facienda, & habetur de valore monetæ, quo tempore*

pore conſiderari debeat, vel contractus, vel ſolutionis[,]præcedentes ſolutiones, vel ſequentes habendæ ſunt in conſideratione, quia valor aliàs conſideratus, nunc quoq; conſiderari debet.

21 *Obſeruantia ſubſequens declarat rem dubiam, quæ obſeruantia præſcriptione omninò perfecta non indiget. & numero 22.*

22 *Dubitandum non eſt, de qua pecunia ſit facienda ſolutio, cùm aucta ſit, vel diminuta moneta in contractu cenſus. & quæ de cauſa.*

23 *Redditus ſunt ſoluendi de moneta currenti tempore ſolutionis, non tempore contractus.*

24 *Et quæ de cauſa.*

25 *Mutatio monetæ tunc habenda eſt in conſideratione, cùm tractatur de detrimento, & præiudicio creditoris. & numer. 38.*

26 *Canalloti valent tres groſſos. Mutatio monetæ quomodo probetur, quòd intrinſecus non ſit facta.*

27 *Cenſuarius ſtante mutatione monetæ, quomodo ſoluere debeat.*

28 *Argumentum à vera mente partium valet.*

29 *Mens contrahentium pro ſolutione pecuniæ maximè conſiderari debet ob variationem monetæ.*

30 *In obſcuris ſequimur, quod minimum eſt.*

31 *Aequitas præ oculis, Eccleſiaſticis perſonis eſſe debet.*

32 *Intellectus ad c. olim cauſam, de cenſibus. & num. 35.*

33 *Minor præſcriptio quadragenaria non ſufficit contra Eccleſiaſticam perſonam.*

34 *Valor monetæ potius quàm eius fourma ſpectari debet.*

35 *Text in d. ca. olim cauſam, an loquatur de valore monetæ intrinſeco, vel extrinſeco.*

36 *Mutatio monetæ quomodo probetur, quòd ſit intrinſecus facta.*

37 *Mutatio monetæ eſt in detrimentum, & maximum ſcandalum populi, & ponitur exemplum Regis Aragoniæ, qui mutauit pecuniam, & ex reſcripto Innocen. III. reduxit ad priſtinum valorem.*

38 *Mutatio monetæ non conſideratur, quando ex ea nullum præiudicium oritur.*

39 *Intrinſeca mutatio non habetur in conſideratione, dummodò forma, & valor idem ſit.*

40 *Moneta non deducitur in contractum, vel aliam diſpoſitionem inquãtum moneta, ſed ſub ratione valoris.*

41 *Curſus, & vſus monetæ potius quàm materia, & ſubſtantia conſideratur.*

42 *Auri appellatione, vel argenti veniunt, & vaſa aurea, & argentea, non tamen aurei numi, ſeu argentei continentur.*

43 *Valor monetæ an augeatur vel minuatur ſecundùm augmentum. & diminutionem ipſius monetæ.*

44 *Moneta mutuò data ſi effecta vilior in valore intrinſeco redderetur, non diceretur reſtitutum mutuũ in eadem bonitate, qualitate, & ſubſtantia.*

45 *Valor extrinſecus monetæ ſi ante moram augeatur, vel minuatur, an dicatur ad commodum, & detrimentum creditoris, vel debitoris.*

46 *Comodum debet ſequi incommodum.*

47 *Relatiuum quibus, ſe refert ad tempus contractus ratione ſubſtantiæ actus.*

48 *Solutio in contractu retrouenditionis, quo tempore ſpectetur, vel contractus, vel ſolutionis, quando variatio eſt valoris monetæ.*

49 *Dos an ſit reſtituenda cum pecunia eiuſdem valoris, cuius erat tempore, quo fuit conſtituta, vel tempore reſtitutionis.*

50 *Legatum pecuniæ an ſoluendum ſit iuxta valorem pecuniæ tempore facti legati, vel tempo-*

tempore ſolutionis. & num. 52.

51 *Voluntas teſtatoris interpretatur ſecundùm tempus præſens non futurum.*

FACTI SPECIES.

MAgnificus, atque excellentiſſ. Iuriſconſ. D. Antonius Cerrudus ciuis Montisregalis Pedemontium obtinet permulta prædia à Reuerendiſſ. D. Epiſcopo Montisregalis, ſita in finibus oppidi Centalli ſub annuo cenſu iam anno 1528. à ſuis anteceſſoribus in hæc verba conſtituto. Et hoc pro fictu, redditu, penſione, & cenſu annuali perpetuis temporibus Florenorũ nouem centum, & quindecim monetæ Sabaudiæ currentis in partibus Pedemõtium ſoluẽdis quolibet anno in feſto S Martini, in tantis ſcutis auri valentibus dictam ſummam nouem centum Florenorum, & quindecim.

Eo anno 1528. aureus valebat Florenos quinque cum dimidiò: Et ideò cenſuarius ſoluendo aureos, ſoluebat centum ſexaginta & octo aureos plus minus. Hodiè aureus valet Florenos nouem, ita quòd ſi cenſuarius ſoluit aureos centum tantùm numerare habet, & quid plus, Reuerendiſſ. D. Epiſcopus contendit eſſe ſibi numerandos nouem centum, & quindecim Florenos, iuxta valorem antiquæ monetæ, ita vt valeat hodiè conſequi centum & ſexaginta octo aureos, vt olim. ipſe verò Magnificus D. Cerrudus aſſerit teneri tantùm numerare nouem centum, & quindecim florenos monetæ nunc currentis, etiamſi non poſſit Reuerendiſſimus D. Epiſcopus conſequi centum & ſexaginta octo aureos, vt olim. Quæritur, quid iuris.

CONSILIVM XLIX.

Initium à Domino.

PERDIFFICILIS eſt, quæ nunc proponitur conſultatio, an ſcilicet hæc cenſus ſolutio fieri debeat ſecundùm valorem monetæ currẽtis eo anno 1528. ita vt habeatur ratio Coronatorum, nempè, vt tot hodiè poſſit Reuerendiſſimus Epiſcopus conſequi quot olim. Et viſum eſt aliquibus indubitati iuris eſſe, quòd ſolutio facienda ſit de moneta currenti tempore illo celebrati contractus, hoc eſt anno 1528. vel ſecundùm illius æſtimationem & bonitatem intrinſecam, ita Reuerẽdiſſ. D. Epiſcopus tot conſequatur coronatos hodiè, quot conſecutus fuiſſet eo anno 1528. Quorum quidem opinio multis rationibus & argumentis non contemnendis probari videtur.

Primò, hac ratione & argumentatione ſatis ſolidas intrinſecæ deteriorationis monetæ † habenda eſt ratio, vt ſcilicet illa ſolui non poſſit loco precioſioris, quę tempore celebrati contractus cudebatur, vt ſcribunt omnes in c. quanto. de iureiuran. & in c. olim cauſam. de cenſib. & hæc eſt * recepta Doctorum tam iuris Pontificij quàm Cæſarei, ſicuti atteſtantur Socin. Seni. conſi. 298. lib. 2. & Modern. Pariſien. tracta. de vſuris, num. 749. Et creditur probari ex d. c. olim. & c. cùm in Canonicis. de cenſibus, ac etiam in d. c. quanto. de iureiur. Ea etiam ratione vtuntur, quòd creditor graue damnum ſentiret, ſi monetam viliorem & intrinſecus deterioratam recipere cogeretur: quia euenire facilè poſſet, vt illa † edicto principis tollatur, iuxta l. creditor. ff. de ſolutio. Atqui in caſu noſtro moneta hęc noua quę nunc cuditur, eſt illa antiqua à cenſuario, promiſſa vilior & deterior. Quod vel ex eo conſtat, quòd hodiè valor aurei eſt maximè auctus: & auctus præſumitur ob id, quòd imminuta & vilior facta † eſt parua & minuta moneta, ex quo cuditur nunc deterioris ligæ quàm olim: quemadmodum

dum ſcribunt Brun. in tracta. de augmento, parte prima, declaratione ſexta, verſic. ſed tunc ſolet, & verſicu. ſed maius dubium. Rub. conſil. 17. colum. 2. verſic. Verum tamen. Socin Iun. conſi. 101. libr. 3. Tiraquel. in tracta. de retractu conſang. §. 1. gloſſ. 17. nume. 27. Crauet. conſi. 47. num. 6. & Natta conſi. 502. & conſi. 454. num. 6. lib. 2. ergò dicendum ſequitur, eſſe ſoluẽdum de moneta antiqua, illius ſcilicet qualitatis & bonitatis, quę erat tempore celebrati contractus. Et ſi illa non reperitur præſtari eius æſtimatio ita debet, vt tot aurei hodiè comparari poſſint, quot olim.

4 Secundò, confirmatur relata argumentatio ea ratione, quòd contrahentes † non conſiderarunt tempus futurum, ſed præſens tantùm: & ſecundùm illud contraxiſſe videntur, iuxta l. Rutilia Polla. ff. de contrahen. emptio. cuius argumento reſpondit Decius conſil. 4. nume. 3. augmen-

5 tum † futurum non cedere lucro emptori, cùm intelligatur ſolum venditū, quod extabat tempore contractus. Qua de re ſcribit & Ripa in c. cùm M. Ferrarienſis, nume. 37. de conſtitut. Ita ergò hoc in caſu noſtro conuentum videtur, vt ſoluatur de moneta currenti tempore contractus, atque ita ſecundùm illam bonitatem, qua pecunia eo tempore cudebatur.

Tertiò accedit, quòd valor aurei ob id præſumitur auctus, quòd imminuta eſt bonitas paruæ & minutæ monetæ: cùm fiat & cudatur nunc deterioris ligæ quàm olim, vt diximus ſuprà. Atqui contrahen-

6 tes † non videntur eo contractus tempore cogitaſſe hanc futuram monetæ mutationem & determinationem, iuxta l. cùm hic ſtatus. §. ſi ſponſus. ff. de donatio. inter virum & vxorem, & poſt Salicetum in l. vltim. C. ſi certum peta. reſpondit Rubeus conſil. 17. colum. 2. verſicu. Verùm tamen. Immò non videtur veriſimile, quòd contrahentes hi ſe ſubijcere voluerint tanto periculo mutationis monetæ, vt in ſpecie reſpondit Calcaneus conſi. 15. num. 15. verſic. idem facit, quia. Ergò dicendum videtur, huius cenſus ſolutionem eſſe faciendam ſecundùm valorem monetæ currentis tempore contractus, non autem ſecundùm ſolutionis tempora, quibus deteriorata & imminuta eſt moneta ipſa.

Quartò, adducitur in his ferè terminis Doct. Bruni in d. tracta. de augmento, parte prima incip. His ſic præmiſſis. declaratione prima, num. 9. verſic. item prædicta. cùm ait, in ſolutione † canonis emphyteutici numerandum eſſe de pecunia 7
currenti tempore celebrati contractus, etiam ſi in ſpecie nulli nummi ſint promiſſi, ſed in genere tantū: vtputà ſi dictum fuit, promitto ſoluere decem Florenos Sabaudiæ. Brunum ſecutus eſt Socin. Iuni. conſil. 142. num. 6. lib. 2. Et eo loci ſubiungit Brunus declaratione ſeptima abſolutè in ſolutione canonis emphyteutici eſſe præſtandam monetam currentem tempore conſtitutionis emphyteuſis. Quæ poſterior aſſertio & doctrina fuit & aliorum. in l. 2. C. de iure emphyt. ibi Alber. num. 10. Iaſ. num. 91. copioſè reſpondit Calcan. d. conſi. 15.

Quintò & vltimò accedit, maximè ad confirmationem præcedentis argumenti, multorum auctoritas in omnibus penè actib. ſiue inter viuos, ſiue in vltimis diſpoſitionibus, quòd ſcilicet moneta ſolui debeat ſecundùm curſum illius temporis, quo contractus alterve actus conficitur & celebratur.

Ita enim cum mutuo † datur pecunia, 8
actum cenſetur, vt reſtituatur in eadem bonitate, qualitate, & quantitate ſecundùm tempus facti mutui, ſicuti ſcribunt multi in l. cùm quid. ff. ſi certum pet. ibi Curti. Iun. numer. 23. & cæteri omnes. & communem * teſtatur Dida. in Commētarijs, Veterum collatio. numiſmatum, cap. 7. §. vnico, concluſ. 3. *

Ita pariter & ſecundò in contractu emptionis & venditionis reſpondit Crauet. cōſ. 47. vbi nu. 6. adfert rationem, quæ huc ſpectat. idem ſcribit Coraſi. libr. 3. Miſcel. cap. 14. nu. 5. & præter eos Guid. Pap q. 593. Si fiat monetę. ſic tertiò dicimus in cōtractu retrouẽditiōis. Tiraq. in trac. de retrac. conſang.

conſangui.§.1.gloſſ.18. numer.26. & Cagnolus in l.1. numer. 217.C. de pactis inter emptorem & venditorem. Et quartò idem aſſerunt permulti in reſtitutione dotis, vt ſcilicet in ea monetę ſpecie reſtitui debeat, quæ tempore contracti matrimonij, dotisque numeratæ currebat: ita ſcribunt multi relati à Boer. quæſt. 327. nume. 8. & ita in conſil. Neapol. fuiſſe deciſum teſtatur Afflict. deciſ. 194. num. 2. & Natta conſ. 454. lib. 2. Et quinto idem dicimus de moneta legata à teſtatore, vt illius ſpeciei præſtanda ſit, quæ currebat tempore conditi teſtamenti, l. vxorem. §. teſtamento, de lega. 2. & l. ſi ita. de aur. & argen. legat. Bal. conſi. pen. Coràm vobis. lib. 1. Oldra. conſil. 31. Thema tale eſt. Alber. in l. cùm quid, colum. vlt. ff. ſi cer. pet. & in d. l. 2. nu. 20. de iure emphy. Martin. Lauden. in tracta. de moneta, col. pen. Curt. Sen. in tract. de moneta, q. 4. Socin. Sen. conſ. 6. libr. 1. & Brunus in tract. de augmento, conclu. vlt. amplia. 9. Hæc aduerſus Magnifi. atque excellentem D. Cerrudum Cenſuarium dubitationem mouebant.

Re tamen ipſa diligentius perpenſa, & examinata contraria ſententia mihi magis placet, nempè, ſolutionem cenſus hoc noſtro caſu eſſe faciendam ex moneta
9 nunc currenti, ſiue modo mutata † fuerit mutatione intrinſeca, ſiue extrinſeca. Eſt extrinſeca (vt hoc ad faciliorem declarationem eorum, quæ dicturus ſum, explicem) cùm ipſius monetæ valor augetur, vel minuitur. Intrinſeca verò, cùm valor non mutatur, ſed materia vel precioſior, vel vilior efficitur, ita declarant omnes in l. cùm quid. ff. ſi certum peta. Bartol. in l. Paulus, numer. 6. ff. de ſolut. & commu-
* nem * eſſe teſtatur Didac. in commentarijs, Veterum collat. numiſmatum, cap. 7. colum. vltim. qui & eiuſdem ſententię recenſet Brunum in d. tracta. de augmento, parte 1. concluſ. vlti. colum. 5. Etſi de hac partitione, & denominatione dubitauerit Moder. Pariſ. in tract. de vſuris, num. 696. Quod autem huius cenſus ſolutio fieri debeat de moneta his tẽporibus currenti multa ſuadent.

Primò conſidero obligationis tenorẽ, qui eſt, diligenter conſiderandus, cùm † 10
controuerſiæ de monetæ ſolutione, & cenſus prętatione ab illo maximè pendeant, atque diffiniantur, ſicuti ſcribit Boer. q. 327. nu. 10. verſi. & ideo debet. Et ante eum Bal. conſi. 213. Punctus quæſtionis. in fi. lib. 5. Verba autem obligationis in facti ſpecie relata, hæc ſunt.

Et hoc pro fictu, redditu, penſione, & cenſu annali perpetuis temporibus florenorum nouem centum & quindecim Sabaudiæ current in partibus Pedemontium, ſoluendorum quolibet anno in feſto ſancti Martini in tãtis ſcutis auri ſolis, & de ſole valẽtibus dictam ſummam nouem centum florenorum, & quindecim.

Quæ ſanè verba florenorum nouem centum ſoluendorum in tantis ſcutis auri, &c. Significant, florenos eſſe in obligatione poſitos: ſcutos verò, ſeu aureos in ſolutione. Nam aurei † illi dati cenſen- 11
tur, vt æſtimati per illam ſummam nouem centum florenorum. Quemadmodum ſcribunt Bartol. in l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle, numer. 3. ff. de ſolutionib. Brunus in tracta. de augmento, in 2. præſuppoſito, nume. 9. qui egregiè declarat. Et pulchrè reſpondit Ruinus conſi. 65. nume. 8. libr. 2. & conſil. 134. nume. 3. & nume. 5. libr. 4. Atqui cùm promiſſa hæc moneta ſit æſtimata, † ſiue illius valor augea- 12
tur, ſiue minuatur: attamen nil plus, quàm ſumma nouem centum, & quindecim florenorum ſub illa obligatione continetur. Ita egregiè docuit Bartolus in l. Paulus, nume. 10. ff. de ſolut. dum ait, quòd ſi mutuo dedi tibi centum libras in florenis: illi floreni dati cenſentur vt æſtimati, & ideò non poſſum à te petere, niſi centum libras, ſiue modò auctus ſit tempore ſolutionis valor floreni, ſiue imminutus. Bartolum ſecutus eſt Caſtrenſis ibi in fine. qui egregiè noſtram hanc controuerſiam diffinire mihi videtur. Si debes (inquit Caſtrenſis) mihi monetam minutam, putà centum libras, & tempore morę de centum

rum libris potuiſſem acquirere viginti ducatos (lego enim viginti, & non centum, vt vulgati, & corrupti codices habent) quia non valebat ducatus, niſi quinque libras, poſteà creuit æſtimatio, & non poſſum habere viginti ducatos. Vtrùm poſſim petere intereſſe? Inquit Caſtrenſis, non poſſe, ex ſententia Bartoli ibi. Ea ratione, quòd non creuit æſtimatio librarum, quæ debentur, quia libræ
13 † non æſtimantur per florenos, vel ducatos, ſed econuersò. Et ideò augmentum eſt circa æſtimationem alterius, quàm eius quod debetur. atque ita creditor nullum damnum ſentit. Idem reſponderunt egregiè, & pulchrè Socin. Senior conſil. 6. colum. vltim. lib. 1. & Curtius Iun. conſi. 24. num. 6. qui quidem Curti. in noſtris his terminis ſolutionis cenſus reſpondit. & ibi numer. 7. recenſet Caſtrenſis doctrinam. Et clarius idem aſſerit Didac. d. tracta. Veterum collati. numiſmatum, cap. 7. §. vnico, concluſ. 9. ſcribit hæc verba, centum libræ traduntur in florenis, eam ſignificationem habere, quòd illi floreni traditi, nec pluris, nec minoris æſtimantur, nec vnquàm æſtimandi ſunt quàm centum libris. Et ideò tempore ſolutionis ſufficit tradere centum libras, etiam ſi floreni pluris æſtimantur hoc ſolutionis tempore, quàm illo celebrati contractus. Et eò loci Didacus aſſerit poſt Brunum in tracta. de augmento, parte 1. limitat. 8. eſſe communem * opinionem cum Bartolo. Quibus accedunt Bald. conſi. 213. Punctus quęſtionis, lib. 5. Aretin. conſi. 84. colum. pen. verſic. Venio igitur ad ſecundum. Curti. Sen. in tracta. monetarum, quæſt. 11. Socin. Sen. conſi. 298. libr. 2. qui alios eiuſdem opinionis recenſet. Quamquàm Boer. quæſtio. 327. nume. 10. diſſentire videatur. Sed Modern. Pariſ. in tracta. de vſuris, nume. 375. ſcribit non eſſe à communi * recedendum reiecta Boerij opinione. Cuius quidem ſententiæ communis ratio illa eſt,
14 æſtimatio † venditionem quandam facit, l. ſi æſtimatis. & l. æſtimatæ. ff. ſolut. matrim. Et ideò debitor ſolùm tenetur eam ęſtimationem ſoluere, non autem rem æſtimatam: atque ita ſufficit præſtare nouem centum florenos, licèt ex centum florenis tot aurei haberi hodiè non poſſint, quot olim. Nam & econuerſò, ſi aurei valor eſſet diminutus, totum lucrum augmenti acquiſitum fuiſſet domino. Cùm æſtimatio, quæ emptionem facit, in eum & damnum, & lucrum futurum tranſtulerit, d. l. ſi æſtimatis. & l. æſtimatæ. ff. ſolut. matrim.

Secundò, vel ex eo in hanc ſententiam adducor, quòd hoc in caſu noſtro in obligatione nulla adeſt certa ſpecies monetæ. Sunt enim promiſſi nouem centum floreni. Quorum quidem florenorum nulla eſt certa ſpecies, & forma in hac regione Pedemontium: cùm nullus ſit nummus, qui florenus dicatur. Nec compertum habeo, quòd aliquo tempore, præſertim eo tempore contractus, cuſſa fuerit aliqua moneta, quæ floreni nomen obtinuerit. Et ideò, quemadmodum eo tempore illi nouem centum floreni promiſſi ſolui poterant ex quauis moneta, ita & nunc. Ea eſt ratio, quòd tantùm ipſe dominus hodiè conſequitur ab his cenſuarijs, quantum olim: ex quo non poteſt dici moneta hæc mutata, vel in valore intrinſeco, nempè in ipſo metallo, cùm non ſit florenus certus nummus: vel in ipſo valore extrinſeco, ſcilicet in æſtimatione, quia florenus † ita valet hodiè 15
groſſos duodecim, vt olim. Et hoc fortè illud eſt quod dicere voluit Socin. Seni. conſi. 6. nume. 4. verſicu. & hoc faciliter. lib. 1. Cùm ergò nulla mutatio intrinſeca, vel extrinſeca conſiderari poſſit, fruſtrà cōtenditur, quòd ratione damni ſolui debeat antiqua moneta, & ſi illa non reperitur eius æſtimatio & valor.

Tertiò, mouet me non parum argumen-
tum † à fortiori ductum à contractu mu- 16
tui ad contractum cenſus. Eſt enim maior ratio in mutuo, vt reſtituatur eadem bonitas & qualitas, quæ fuit data mutuo, quàm cenſu, in quo nulla fuerit data moneta, ad quam haberi poſſit relatio, vt in ſpecie ſenſit Curtius in conſil. 24. nume. 6.

 verſic.

vel ſic. accedit ad confirmationem. & infra repetam. In mutuo ergò extat communis * hæc ſententia, quòd valor monetæ attendatur ſecundùm tempus mutui, non autem reſtitutionis, quemadmodum attigi ſuprà vltimo argumento partis aduerſæ. Hæc tamen * communi ſententia non procedit, quandò adeſt conſuetudo in regione, quòd debitor poſſit vnam ſpeciem monetæ pro altera ſoluere. Nam
17 tunc tempus † ſolutionis & non contractus attenditur. ita ſcribit Barto. in l.cùm certum.ff.de auro & argen.lega. Si extat conſuetudo (inquit Bartolus) quòd ſi tibi debeo quatuor libras denariorum poſſim tibi ſoluere vnum florenorum & contra. Pone, quòd tibi promiſi quinquaginta ducatos, iam ſunt duo anni, modò volo tibi dare ſecundùm ęſtimationem pręſentem, creditor vult ſecundùm æſtimationem, quàm valebat florenus tempore promiſſionis. Certè (inquit Bartolus) poteſt debitor ſoluere ſecundùm æſtimationem, quàm valet nunc. Eſt ergò Bartol. in hac ſententia, eſſe ſpectandam pecuniæ æſtimationem ſecundùm tempus ſolutionis, non autem contractus: quandò ſcilicet ex conſuetudine eſt data facultas ſoluendi vnam ſpeciem pro altera. Et Bartol. in d.l. cùm certum. ſecuti ſunt Baldum conſ.269. Super eo quod quæritur, libr.2. & conſil. 213. Punctus quæſtionis, libr.5. Antonius Burgos in c. cùm dilecti, nume.39. de emptio.& vendit. Calcane.conſil.15.nume.7. & ibidem numer. 48. declarat Curti. Iun. conſi.104.num.6.verſi. confirmantur præmiſſa. & ibidem in fine, vbi & eiuſdem opinionis recenſet Roma.conſi.123.colum. 3.verſi.Hoc autem maximè. Eam eſſe opinor huius ſententiæ rationem, quòd conſuetudo hæc facit, ne plus ſint in obligatione aurei, quàm floreni, vel libræ. Atque videtur tacita illa conuentio iuxta legis diſpoſitionem, de eiſdem aureis vel florenis mutuo datis reſtituendis ex hac conſuetudine immutata. Et ideò eo tempore contractus potuiſſet debitor reſtituere libras, vel florenos pro aureis mutuo acceptis, & econtrà. Ita & hodiè, nempè ſolutionis tempore reſtituere poteſt vnam ſpeciem pro altera. Sed in hac regione † 18
Pedemontium extat hæc conſuetudo, vt cenſuarij, qui tenentur ſoluere centum aureos poſſint ſoluere tot florenos, quibus conficiatur illa ſumma centum aureorum: & econtrà: ſi tenentur ſoluere mille florenos, poſſint præſtare tot aureos, qui faciant illam ſummam mille florenorum. Quemadmodum quotidiè obſeruari videmus. Imò hæc † eſt vniuerſalis prope totius terrarum orbis conſuetudo in 19
cæteris contractibus fortioribus, nempè mutui, & ſimilium. Ita generalem eſſe cõſuetudinem teſtatur Baldus in l. libera, nume.6. verſicu. item quia conſuetudo. C. de ſenten.& interloc.omn.iudic. poſt glo. l.ſi quis argentum, in princip. C. de dona. & in l.Paulus.ff.de ſolut. Bartol. Alexand. Aretin.Socin.& Purpur.in l.2.§.1.ff.ſi certum petatur. Butri.& Abbas in c. quanto. in fine.de iureiur. Angel.Clauaſ.in ſumma.in verbo, pecunia, in fine. Martin.Laudenſ.in tracta.de monetis, nume.5. qui aſſerit, ita eſſe conſuetudinem totius mundi.Curti.Seni.in tracta. monetarum, quæſtio.9. Afflict.deciſ.90.num.5. Boer.quęſt. 327.colum.3. verſic. tamen de conſuetudine, & Didac.Couar.in illis commentarijs, Veterum collatio. numiſmatum, cap. 7.§. vnico, concluſ.1. Nec de huius obſeruantiæ & conſuetudinis viribus eſt dubitandum, etſi dubitauerit Rubeus conſil. 17.colum.vltim. & Moder.Pariſ.in tracta. de vſuris, numer.708. cùm tot grauiſſimi Iuriſconſulti eam probauerint. Quinimmò admiſſo quòd viribus non ſubſiſteret, negari adhuc non poteſt, quin poſteriores contrahentes eam præ oculis habentes, eam ſecuti ſint: & ſecundùm eam contraxerint. Quemadmodum ergò in caſu noſtro erat in facultate cenſuarij iam ab initio tempore illo celebrati contractus ſoluere vnam monetæ ſpeciem pro altera: ita & hodiè poſſet, ſi ad aliam quàm ad illam florenorum ex conſtitutione cenſus teneretur. Et per conſequens hinc ſequitur, quòd nil refert, quòd aureus ſit auctus, quia floreni pro aureis dari poſſint,

ſunt, vt econtrà. Et idem ſenſit Crau.conſi. 44.nu.5.

Quartò, admiſſo rem eſſe dubiam, quam tamen claram ex iam relatis ad fauorem Cenſuarij exiſtimo, adhuc dicendum eſt, ſoluendum eſſe cenſum de moneta nunc currenti. Nam ex tot † ſubſe-
20 cutis ſolutionibus declarata fuit hæc ambiguitas: cùm non ſolum decennium, ſed etiam à die celebrati contractus in hanc vſque diem ſoluta ſemper fuerit moneta currens ſolutionum temporibus. Eſt inquam hæc ambiguitas declarata, vt ſcilicet intelligatur promiſſa moneta currens tempore ſolutionum. Ita egregiè ſcribunt Bald. in l.ſi certis annis, nume.9. C.de pactis. & Martin.Laudenſ.in terminis in tractatu monetarum, nume.31. qui hanc facti ſpeciem recenſet. Titius promiſit centum florenos omni anno, nec fuit dictum, de quo floreno intelligeretur: fuit facta per decennium ſolutio floreni aurei. cenſuit Laudenſis, promiſſionem illam cenſeri factam florenorum aureorum, ex quo ita ſemper perſoluit: quæ quidem ſolutio ita mentem fuiſſe partium declarauit. Et ſubiungit Laudenſis, quòd ſi promiſſio eſſet clara, & aliud ſolui contigiſſet: opus eſſet, quòd inter priuatos decurſi eſſent anni triginta, inter priuatum & Eccleſiam quadraginta (vt penè decurſi hic ſunt) ad hoc vt illi promiſſioni præſcriptum cenſeatur. Baldus & Laudenſis doctrinam probarunt, Brunus in tracta. de augmento monetæ, in prima particula, numer. 6. qui in claris noſtris his terminis loquitur. & idem in 4. limitat. nume.8. & ita reſpondit Collegium Papienſe in conſilio impreſſo poſt relatum tractatum Bruni, eſt colum.3. verſicu. prædictis non obſtantibus, quo loci & alij plures præter Baldum & Laudenſem, & Curti. Senio. in tractatu monetarum, quæſt.vlti.recenſentur. Quibus accedunt Socin.Sen.conſi.50.num.9.lib.4.Iaſ.in l.2. num.174.C.de iure emphyt. Decius in l.ſi certis annis, nume.14.C.de pact.Rub.conſil.75.nume.2.clarè in terminis Natta conſil.192.num.2.lib.1.qui alijs ſimilibus comprobat. Quæ ſanè ſententia vel ex eo confirmatur, quòd hæc dicitur quædam interpretatio rei dubiæ, † quæ à ſubſecuta 21
obſeruantia prouenit, & quæ quidem obſeruantia præſcriptione omninò perfecta non indiget. ita in ſpecie conſiderat Aret. conſ.11.colum.3.verſicul.Sed tamen ex ſuperabundanti. idem reſpondit Socin.Sen. conſil.145.libr.1. quos ſecutus eſt Crauet. conſ.101.num.4.& conſ.18.num.2.& conſ. 211.in fin.

Quintò, ſuffragatur non mediocriter, quòd in claris his terminis reſpōdit Curtius Iun.conſil.24.nume.6.verſicu.accedit ad confirmationem. Cùm ſcribit, hanc diſceptationem † mutationis monetæ in- 22
trinſecæ & extrinſecæ non eſſe faciendam in his contractibus cenſuarijs, dum in eorum celebratione & conſtitutione nulla numeretur monetæ ſpecies, cuius deinde valor augeatur vel minuatur. Et ideò, ait Curtius, hæc diſceptatio ſolùm fieri debet illis in caſibus, in quibus vel depoſitæ, vel mutuo datæ pecuniæ fuerunt. Cùm tunc maximè interſit creditoris, quas pecunias recipiat, quod non contingit in caſu conſtitutionis cenſus, cùm ſpecies certæ monetæ non eſt promiſſa, & nulla præceſſit, ad quā relatio habita credatur. Et ſubiungit Curti. ex doctrina Salicet. in l.vltim. ad finem.C. ſi certum petatur. & in l.quicunque, colum.2. verſicu. quæro, quomodò hodiè practicabimus.C.de ſeruis fugitiuis. Cùm dixit, quòd vbi nota eſt æſtimatio monetæ antiquæ, tunc ſecundùm illam eſt facienda ſolutio. Sed vbi nota non eſt, tunc debet ſolui de currenti, tanquam ſubrogata loco antiquæ. Nec huic argumento obſtat c. cùm in Canonicis, & c. olim cauſam. de cenſibus, quia infrà ſuo loco declarabimus.

Sextò accedit, quòd nec ratione mutationis monetæ ob intrinſecam bonitatem habenda eſt hic ratio monetæ antiquæ. Quod vt dicam, mouet me ſumma auctoritas Geminian. conſil. 137. Quia alias.& Roman.conſil.123. Circa primum. qui quidem ambo in eadem facti ſpecie

noſtræ non diſſimili ita reſponderunt. Ex contractu à Pont. Max. approbato mona-
23 ſterium † Sancti Antonij tenebatur tradere monaſterio Montis maioris tot prædia, ex quibus ſumma mille trecentorum librarum Turonenſium annui redditus perciperetur. Et interim, donec prædia traderentur, quòd monaſterium Sancti Antonij numeraret quotannis illas libras mille & trecentum, eò contractus tempore moneta erat precioſior, deinde paulatim facta fuerat vilior intrinſecus, cum pro quarta parte imminuta fuiſſet, ita vt quindecim ſolidi veteris monetæ valebant viginti ex nouis, & econtrà viginti, ex nouis ſolùm quindecim ex antiquis æſtimabantur. Reſponderunt tamen Geminia. & Roman. ſufficere, quòd ſolueretur redditus ex moneta currenti tempore ſolutionis, atque ita è moneta recen-
24 ti & noua. Ea præcipua † ratione moti ſunt, quòd ille annuus redditus conſtitutus fuerat, ratione habita ad perceptionem fructuum (quemadmodum verè contingit in caſu noſtro.) Et ideò licèt moneta intrinſecùs mutata fuerit: attamen obligatio fructuum ſiue prædiorum afferentium fructus tot librarum non fuit interim aucta. Et ſi ab initio tradita fuiſſent prædia tanti redditus, & poſtea fuiſſet intrinſecus imminuta moneta: non tamen propterea fuiſſet auctum precium fructuum: nec redditus maior factus. Et per conſequens non tenebatur monaſterium Sancti Antonij maiorem ſummam ſoluere. Geminiani Romani reſponſa probauit Modern. Pariſienſ. in tractat. de vſuris, numer. 809. Et verior eſt hæc Geminiani & Romani ſententia, etſi in eademmet facti ſpecie contrarium reſponderit Abb. cõſ. 59. Quòd ſolutio fieri, lib. 2.

Septimò huc maximè ſpectat, quòd dominus cenſus nullum ex hac intrinſeca mutatione monetæ ſentit damnum: & ob id huius mutationis nulla eſt habenda ratio. Nam quod ſcribunt Doctores habendam † eſſe rationem monetæ, cùm imminuta fuit intrinſecus, locum habet quandò ex eà mutatione creditor ſentit aliquod detrimentum, (vt ſuprà vno verbo attigi) non autem quando vellet lucrari, id quod probat l. Paulus. ff. de ſolutio. vbi Bartol. & cæteri. & in ſpecie Laudenſis in tracta. monetarum, quæſt. 5. nume. 3. Atqui in caſu noſtro dominus cenſus nullum ſentit damnum, ſi moneta noua loco antiquæ ei numeretur. Quod an verum ſit, vel ex eo apertè conſtat, quòd ſi accipio nunc florenos nouem centum ex illa moneta, quæ eo anno 1528. cudebatur: quemadmodum ex illis permultæ reperiuntur, non tamen plures aureos poſſem nunc acquirere quàm ſi darem tantundem ex moneta, quæ nunc cuditur: & tamen contrarium verius eſſe deberet. Exempli gratia. Sume groſſos ſexaginta ſex ex illis, qui eo anno 1528. cudebantur, non poteris certè acquirere vnum aureum, vt eo anno 1528. acquiſiuiſſes. Sicuti etiam ſi ex moneta noua ſexaginta ſex ſolidis non poteris acquirere aureum vel nouum, vel antiquum. Et tamen, ſi verum eſſet, quòd moneta noua eſſet intrinſecus deteriorata, & vilior facta, quàm erat antiqua, opus eſſet dicere, quod licèt cum ſexaginta ſex groſſis ex nouis non poſſit acquiri aureus vnus, poſſit tamen cum ſexaginta ſex groſſis ex antiquis, quod falſum eſſe manifeſtè conſtat.

Rurſus ſume exemplum ex cauallotis, † qui valent tres groſſos, accipe ca- 26
uallotos viginti duos ex antiquis (ex his enim plurimi & hodiè reperiũtur in hac regiõe,) nõ certè poteris acquirere vnum aureum vt olim: quo tempore aureus erat valoris florenorum quinque cum dimidio: & florenus cõſtituitur ex quatuor cauallotis, vel ex duodecim groſſis. Si ergo apertè conſtat monetas paruas & minutas, ex quibus florenus, & deinde aureus cõſtituitur & æſtimatur, eſſe nunc eiuſdem valoris, quo & olim fuit: ſequitur dicendum nõ eſſe factam aliquam mutationem intrinſecus monetę huius minutę. Et propterea ceſſat illa conſideratio Doctorum, qui dicebant, monetas minutas eſſe

hodiè

hodie effectas viliores & deteriores: cum hodie ex ſimili moneta, qua olim cudebatur, non poſſint acquiri tot aurei, vt acquirebantur olim: Ceſſat inquam ex relatis conſideratio hæc. Et ſi rectè perpendantur, mecum ſentiunt modern. Pariſienſ. in dicto tractatu de vſuris, nume. 73c. & Natta conſil. 454. numer. 3. verſicu. In caſu autem, libro ſecundo. Et ſi dicatur: aduerte, quia olim, hoc eſt, eo Anno M.D.XXVIII.
27 dominus † cenſus ex ea ſumma florenorū nouem centum & quindecim poterat acquirere aureos centum ſexaginta octo plus minus. & tamen hodie vix centum cōſequi poterit. Ergo tot floreni numerari deberent, vt etiam hodie centum ſexaginta octo aureos acquirere poſſet, vel ſaltem numerare aureos ipſos. quia reſpondeo (vt vberius infra dicam) ex iam dictis cenſuarium conueniſſe numerare tot florenos ex quibus dominus cenſus centum & ſexaginta octo aureos haberet: quia eo modo aurei fuiſſent in obligatione poſiti. quod tamen falſum eſt, cum cenſuarius ad monetam (vt iam dictum fuit) tantùm teneatur. nec habet neceſſe ita facere, vt dominus tot aureos hodie, quot olim conſequatur.

28 Octauò, † confirmatur iam relatum argumentum, ratione ducta à vera mente partium. Eſt enim ita conuentum. Quod fiat ſolutio florenorum nouem centum quindecim in tot aureis. Aureorum ſumma determinata non fuit: quod ea ratione factum credendum eſt, quia conſiderarūt contrahentes futurum fore, quod quandoque plures, quandoque pauciores aurei, vt temporum varietas feret, ſolui potuiſſent. Et ideò indeterminatè dixerunt, nouem centum quindecim florenos in tot aureis: volentes quidem in obligatione eſſe determinatam ſummam florenorum: indeterminatam verò in ſolutione ſummam aureorum, ratione futuræ variationis valoris aurei. Et mentem † contrahentium in his eſſe maximè ſpectandam, probat Boerius quæſtio. 327. numer. 3. & Guido Papæ quæſtio. 453. ſi fiat monetæ, colum. 1.
29

Nonò, admiſſo quod res hæc eſſet dubia & obſcura, attamen adhuc pro Cenſuario pronuntiandum erit. Quandoquidem in obſcuris ſequimur quod minimum † eſt, l. ſemper in obſcuris, & l. 30
ſemper in ſtipulationibus, in fine. de regulis iur. l. qui concubinam. §. cum ita, il. 1. de legat. 3. & c. ex parte, de cenſib. qui textus in ſpecie ſolutionis cenſus loquitur. Et in terminis noſtris mutationis monetæ, ita argumentatur Natta conſil. 192. numer. 5. libr. 1.

Decimò & vltimò accedit, quod hic res agitur cum perſona Eccleſiaſtica, nempè cum reuerend. Epiſcopo. Quo fit, vt licet aliàs debitor teneretur ſoluere de moneta antiqua, vel eius æſtimationem: attamen inſpecta æquitate: quæ † perſonis ec 31
cleſiaſticis præ oculis eſſe debet, ſufficit ſoluere monetam eiuſdem valoris currentem tempore ſolutionis, maximè cū quid ſolui debet ratione perceptionis fructuum. ita egregiè de ſolutione decimæ ſcribit Bellenzinus in tractat. de charita. ſubſidio. q. 87. in fin.

Non obſtant nunc adducta in contrarium, ex quorum confutatione & diſſolutione res clarior apparebit. Ad primum reſpondeo multipliciter, & primò dicendum eſt, fortè verum non eſſe illam maiorem propoſitionem ex recepta opinione, quod ſcilicet habenda ſit ratio mutationis in bonitate intrinſeca. Cum opinio illa fulcita illis iuribus relatis in eo primo argumento partis aduerſæ eam non probent. Nam is textus, c. olim, de cenſib. hūc habet ſenſum, quem poſt Modern. Pariſienſ. in dicto tract. de vſuris, num. 758. probat Didac. Couar. in tracta. Veterum collatio. numiſmatum, cap. 7. §. vnico. concluſione tertia. In eo † c. olim, non agitur 32
de bonitate intrinſeca, ſed de quantitate ipſius ſummæ debitæ, pro qua minor ſumma in alia ſpecie certis annis citra præſcriptionem ſoluta erat. Siquidem debebantur, & ab antiquo ſoluti fuerant tres denarij Papienſes, pro quibus à triginta ſex annis cœperant ſolui ſex denarij Lucenſes, videlicet tres Lucenſes pro quolibet

Papienſi, tunc autem cum cœptum eſt hoc fieri, nouem Lucenſes circiter æquipollebant ſummæ debitæ. Sed lapſu temporis, declinatione monetæ Lucenſis, quæ ferè dimidio deteriorata fuit in triginta ſex annis, accedit quod quinque, vel ſex denarij Lucenſes, non valebant niſi tres Lucenſes, ex illis, qui ante triginta ſex annos currebant: & tamen debitor, quia ex tunc ſolitus erat tantùm nouem Lucenſes ſoluere, videlicet tres Lucenſes pro quolibet Papienſi, nolebat deinceps plus ſoluere, quo non obſtante, quia creditor erat
33 perſona Eccleſiaſtica, contra † quam non ſufficit præſcriptio minor quadragenaria, damnatus fuit debitor ad ſoluendum denarios Papienſes, vel eorum æſtimationem. Hæc eſt (inquit ille Modern. Pariſienſis) tota hypotheſis dicti capituli. Et ſic nulla erat mutatio, nec alteratio ſpeciei monetæ debitæ, videlicet denariorum Papienſium in intrinſeca, nec in extrinſeca bonitate, ſed ſolùm acciderat mutatio, & deterioratio tam intrinſeca, quàm extrinſeca, vt veriſimile eſt, vel ſaltem extrinſeca monetæ Lucenſis, quæ non erat debita, licet in ea fuiſſet admiſſa ſolutio, primò vſque ad quantitatem & æquipollentiam Papienſium debitorum, deinde per errororem non aduertendo ad diminutionem monetæ Lucenſis in multo, putà dimidio minore ſumma, dum non ſolueretur maior numerus Lucenſium, quam initio: & tamen ſenſim ita deteriorati fuerant, vt tandem minus dimidio valeret.

34 Cum autem nihil † eſſet præſcriptum, vel mutatum in ſumma & in ſpecie monetæ debita, certum erat & indubitatum, quod in denarijs Lucenſibus debebat attendi valor & æſtimatio, quæ erat tempore ſingularum ſolutionum, ita quod licèt olim, quando tres Lucenſes valebant vnum Papienſem, potuerint ſolui tres Lucenſes pro vno Papienſi: & ita diu ſolutum fuerit, tamen nunc quando ita deteriorati & vilificati ſunt, vt ſex non valeant communi vſu, niſi vnum Papienſem, non ſufficit ſoluere tres modo ſolito præſcriptione nondum firmato, ſed ſoluendi ſunt ſex Lucenſes pro quolibet Papienſi: Et in ſumma Papienſes ipſi, vel eorum æſtimatio.

Quoties enim quædam ſpecies monetæ eſt in ſolutione, vel pro alia ſoluitur, tunc neceſſariò attenditur ipſius monetæ, quæ ſoluitur æſtimatio exiſtens tempore ſolutionis dumtaxat, quo fit adæquatio ad ſummam debitam. His conſtat ex ſententia Modern. Pariſienſ. d. c. olim, non 35
probare quod bonitas intrinſeca tantùm debeat attendi, quæ eſt tempore contractus, ſed potius oppoſitũ probat. Nam tex. ſolùm conſiderat æſtimationem monetæ debitæ: & ſic valorem extrinſecum. Quod autem non conſideret valorem intrinſecum debitæ monetæ, ſcilicet denariorum Papienſium, patet dupliciter. Primò, quia de valore eorum intrinſeco nulla mentio in toto textu. Secundò, quia non vult ſolui denarios Papienſes, ſed ſolùm vel eorum æſtimationem ad debitoris electionem. Ergo non exigitur materia ſeu bonitas intrinſeca, ſed ſolùm antiquus valor. Et ſic ille textus non probat, ad quod paſſim à noſtris adducitur, ſed potius contrarium.

Non etiam obſtat c. cum canonicis, de cenſibus, quia reſpondeo vnà cum Modern. Pariſien. in dicto tracta. de vſuris, numer. 759. Nam loquitur ille textus, quando moneta non ſolùm aucta eſt intrinſecus, ſed etiam extrinſecus proportionabiliter ad augmentum intrinſecum (vt ſemper fieri ſolet) aucta eſt. Probatur † pri- 36
mò, quia vetus moneta erat abrogata, nec diminuta, ſed ſtabat in veteri & ſolito curſu ſuo, & ſic erat proba & legitima, vt prius, alioqui non diceretur in textu, quod debitor poteſt deinceps ſoluere de veteri moneta, vt prius: & tamen pecunia noua erat maioris æſtimationis, & ſic maioris curſus, quàm prima. patet in fine textus, dum dicit: quòd ſi debitor ſoluat de meliori moneta, non tenetur excedere æſtima

ſtimationem penſionis antiquæ, ſed poterit deducere quantùm æſtimatio nouæ, excedit æſtimationem antiquæ monetæ, vel penſionis in antiqua ſoluendæ. Ergo moneta noua erat aucta etiam extrinſecus. Probatur ſecundò, quia à communiter contingentibus, non ſolet cudi noua aliquatenus fortior moneta, quin etiam in curſu eatenus, vel pluris augeatur quantum ſit de meliori materia. Probatur tertiò, quia ſi de facto fuiſſet expenſis Regis, vel Re publicæ, noua melior excuſſa, non aucto valore extrinſeco, tunc neceſſariò vel fuiſſet reprobata vetus tanquam illegitima, vel ipſo facto cœpiſſet eſſe maioris æſtimationis & indicaturæ: quorum neutrum eſt in d. c. cum canonicis. immò oppoſitum, quia vetus moneta nec reprobata erat, nec in curſu diminuta erat. Ergo omninò dicendum eſt, quod noua fuerat intantùm extrinſecus, quantùm intrinſecus aucta, Et ſic ibi non agitur de deducendo per debitorem ſimplici augmento intrinſeco, ſi vellet ſoluere de meliori moneta, ſed de deducendo augmento extrinſeco, & maiori æſtimatione. Conſequenter (ait Modernus ille, & rectè) ille textus nil prorſus facit pro communi ſententia.

Nec obſtat, quod ibi creditor non contenderet de maiori, ſed de eadem ſumma, ibi, & ijdem ſummam illam ex integro, &c. quia reſpondetur, quod illa verba referuntur ad numerum nummorum, qui erat idem: non autem referuntur ad quantitatem inde reſultantem, quæ erat maior, vt probant verba in fine, ibi, æſtimatione penſionis antiquæ. Cætera quæ à Moderno illo Pariſien. recitantur, non refero, cum exiſtimem ſatis ſuperque ex iam relatis conſtare, d. c. cum canonicis, ad rem hanc non ſpectare.

Non quoque obſtat textus c. quanto, de iureiurand. quia reſpondeo ex ſententia eiuſdem Modern. Pariſienſ. dicto tract. de vſuris, numer. 757. quod ibi non erat publico decreto conſtitutum aliud legitimum pondus monetæ: immò manebat antiquum decretum, & definitio legitimi ponderis à Rege & populo legitime facta. Sed clanculum ſine legitima & pragmatica forma, & irrequiſito populi conſenſu defraudata fuerat moneta legitimo pondere: & ſic in effectu illegitima & fraudulenta moneta excuſa fuerat per auaritiam Principis. Vnde inquit ibi Innocentius Tertius, † quod magnum ſcandalum & 37 detrimentum populi oriebatur: quoniam manebat vetus norma & definitio monetæ, à qua populus diſcedere nolebat, & ſic quæ de nouo cudebatur, erat illegitima, & tamen per Officiales Regis de facto ſpargebatur in vulgus incautum, & ſparſa non poterat habere curſum, vtpotè illegitima. Et habentes veterem & bonam monetam, nolebant eam expendere metu, ne ſibi periret, maiorique metu detrectabant nouam recipere: ſimpliciores autem & incauti circunueniebantur. Quare Rex Arragoniæ, ad quem illud reſcriptum Innocentij Tertij dirigebatur, illum abuſum non ſolum correxit, ſed tandem vt (ſcribit Petrus Belluga in Specu. Principum, rub. 36. de mutatione monetę) lege lata Vallentiæ 18. Calend. Maij, anno 1265. diffiniuit certam, perpetuam & immutabilem formam, pondus & puritatem materiæ monetæ regalium Valentiæ. quibus conſtat d. c. quanto, malè à noſtris in hanc opin. citari.

Non etiam vrget illa ratio, quòd ſcilicet creditor facilè poſſet damnum graue ſentire ex reprobatione, quæ ex Principis edicto fieri poſſet. quia reſpondeo, † nos 38 non verſari eo in caſu, in quo moneta ita vilis cuditur, vt facilè reprobari poſſit: ſed præſuppoſuimus iuſti & boni Principis (quales ſemper extiterunt Sereniſſimi Duces Sabaudiæ, ac Pedemontium Principes) voluntate cudi monetas parum vilioris precij, quam olim: & quæ quidem monetæ communem habeant curſum, ita ita vt nec creditor damnum graue ſentiat, nec debitor lucrum. id quod ſenſit & Mo-

Modernus ille Pariſ. in d. tracta. de vſuris, num. 754. in fin. & num. 755. qui aliquot rationibus oſtendit ex hac mutatione lucrum non adferri debitori, nec damnum creditori.

* His conſtat communem * illam opinionem, nec iure, nec ratione probari. Et ideò rectius contrarium firmarunt Ioan. Fabri in authen. hoc niſi, C. de ſolutio. Modern. Pariſ. in tract. de vſur. numer. 749. Et idem ferè ſenſerunt in ſpecie Geminian. conſi. 137. & Roman. conſ. 123. quos ſuprà in ſexto noſtræ opinionis argumento retulimus. Et idem ſenſit Buttigella, de quo infrà. & Didac. Couar. in commentarijs, Veterum collatio numiſmatum, cap. 7. §. vnico, concluſione tertia. ſcripſerunt ij Doctores, nullam eſſe habendam rationem
39 intrinſecæ † mutationis monetæ, quod ſcilicet ſit ex pretioſiori, vel viliori metallo. Si quidem forma, & ſubſtantia monetæ, inquantum moneta eſt ipſe valor impoſititius, non autem ipſa materia. Et ideò
40 quælibet moneta † inquantùm moneta, deducitur in contractum aliamve diſpoſitionem, niſi ſub ratione valoris tunc currentis. Hinc moneta, etiam ſi pretioſa ſit, magis cõſideratur reſpectu curſus, quàm materiæ. ſicut ſcribunt Oldr. conſi. 168. colum. 2. Ioan. Fabri in authent. hoc niſi. C. de ſolutionib. & in §. 1. in fine. in Inſtitut. Quibus mod. tolli. obligat. Butrius & Abbas in c. quanto, de iureiurand. idem ſenſit Baldus in l. ſingularia, colum. 4. verſicu. nono eſt ſpeciale, ff. ſi cert. petat. cùm ait,
41 in † pecunia magis attendi vſum, quàm materiam. Et clarius Hieronymus Buttigella in l. quod te, numer. 19. ff. ſi cert. peta. ſcribit, bonitatem eſſentialem monetæ eſſe in æſtimatione extrinſeca, non autem in materia, & in eadem l. quod te, idẽ ſenſit Ripa numer. 24. verſicu. ſecundo caſu. Hinc videmus, quòd licet appellatione
42 auri, vel † argenti veniat omne aurum & argentum etiam factum, vt vaſa argentea, l. quæſitum, §. illud, de legat. 3. & l. cũ aurum, in princip. ff. de auro & argen. leg. non tamen veniunt nummi aurei, vel argentei, d. l. cum aurum & l. quintus, la. 2. §. 1. ff. de auro & argento lega. Ex quo conſtat eſſe ſpecialem in pecunia ſignata, vt non materia, ſed forma attendatur. Et ideò hinc ſequitur, ſi ſola forma attenditur in pecunia, quòd ſi offertur ſolutio in pecunia proba, & currenti, quæ tantùm valet in valore extrinſeco & currenti, quantùm pecunia, quæ currebat tempore contractus, vel diſpoſitionis, quod ſufficit, & tenetur creditor eam recipere, cùm ſit eiuſdem valoris, æſtimationis, & poteſtatis. Nec probabilis eſt ratio illa, qua vti poſſet creditor dicendo, non poſſum ex hac pecunia acquirere tot aureos, vt olim. Siquidem, (præter ea, quę ſuprà diximus) & hoc modo dicere poſſet, non poſſum ex hac moneta emere tantùm frumenti, vel vini, quantùm olim, quod dictu abſurdum eſt. Quocirca quemadmodum debitor non tenetur numerare monetam tanti valoris, vt tot merces, alimenta, & his ſimilia creditor emere poſſit, ita pariter non tenetur tantùm monetæ numerare, vt æquè poſſit tantùm auri nunc, quantùm olim acquirere. Nam ſicuti in obligatione non eſt frumentum, vel vinum, ita nec eſt auri, vel argenti maſſa. Hæc itaque Ioannis Fabri, & ſequacium opinio verior eſt, & probabilior, & ſi eam ſequimur (vt eam iudex prudens benè oculatus ſequi deberet) ceſſat omnis diſputatio, & hac de re controuerſia. Cum verè Reuerend. Epiſcopus nullum ex hac ſolutione damnum ſentiat. Verùm quia difficilè, & iniquum exiſtimant iudices, maximè imperiti ab inueterata & recepta Doctorum opinione, vel verius errore recedere: ob id

Reſpondeo ſecundo loco principali illi primo partis aduerſæ fundamento, quòd dato, quòd illa communis * opinio vera eſſet, non tamen in caſu noſtro illa locum habere poteſt. Cùm hic promiſſa non fuerit pecunia, quæ nunc ſit deteriorata & vilior facta. Nam dictum fuit ſuprà in 7. funda. noſtræ ſententiæ, quod etiã ſi numeret ex antiqua pecunia, non tñ dñs cenſus põt hodie plures aureos cõparare *

ex

ex ea moneta, quàm ex hac noua. Ergò nullum ſentit damnum, ſi ei noua ſoluatur moneta. Qua ratione confutatur & illa minor propoſitio argumentationis primæ; qua dicebatur, ob id aurei valorem eſſe auctum, quia paruæ monetę hodie vilioris ligæ, & metalli, quàm olim cudun tur. Hæc inquam ratio hoc in caſu ceſſat, quia etiam ſi accipiatur moneta illa antiqua, non tamen tot aurei haberi, & comparari poſſunt. Præterea noua moneta parua, & ſi in materia ſit deteriorata: attamen eiuſdem eſt valoris, & æſtimationis qua antiqua. Et ideo dicendum eſt
43 aurei † augmentum non prouenire ratione monetæ paruæ deterioratæ, ſed ſimpliciter ex ſeipſo. quòd vno verbo ad rem noſtram ſcribit Moder. Pariſ. de vſur. nume. 736. vbi ait, aurei augmẽtum eſſe verum, & efficax.

Reſpondeo & tertio hos contrahentes non habuiſſe rationem huius dãni, quod prouenire potuit ex augmento valoris aurei, cum aureorum ſummam indeterminatam reliquerit. quemadmodum dixi in octauo fundamento noſtræ opinionis, & ſolutionis. ipſa conſuetudo (vt dixi in quarto argumento) omnem ſuſtulit dubitationem. Rurſus in caſu d. c. olim.
* & c. cum in canonicis. ac relatæ communis * opinionis, præſupponitur factam eſſe promiſſionem certæ ſpeciei monetę. quòd hic non contingit, vt dixi ſuprà in ſecundo argumento.

Non obſtat ſecundum principale partis aduerſæ argumẽtum, quia reſpondeo, quòd immò contrahentes hi conſiderarunt tempus futurum, & monetæ mutationem, cum aureorum ſummam non determinauerint: ſicuti demonſtratum fuit ſupra in octauo fundamento. Præterea reſpondetur, monetam floreni non eſſe mutatam, cum æquè nunc valeat duodecim groſſos, vt olim: nec deterior eſt liga illa antiqua, cum nulla certa fuerit illius monetæ ſpecies, vt nec hodie.

Non obſtat tertium, quia facilè ex dictis in præcedenti reſponſione confutatur.

Non obſtat quartum argumentum ex illa traditione Bruni. Quia reſpondetur, vel Brunum ex iam dictis minus rectè ſentire, ſi loquitur de deterioratione intrinſeca, vel ſi de extrinſeca loquitur nil nobis obeſt, cum in caſu noſtro valor floreni nõ ſit imminutus. Prætereà, alijs rationibus demonſtratum fuit, hos contrahentes reſpexiſſe ad monetam currentem tẽpore ſolutionis, nõn autem tempore contractus. Ex quibus ceſſat & illa doctrina Alber. d. l. 2. nu. 40. & Iaſ. ibidem nume. 91. C. de iure emphyt. Rurſus loquuntur illi cùm certa pecuniæ ſpecies fuit diminutus, vt puta quando quis promiſit centum aureos, & aureus tũc valebat nouem florenos, & deinde eſt ille valor diminutus, vt quia valet nunc ſolum octo florenos. Nam cum hoc in caſu creditor ſentiat detrimentum, numerari ei debet valor antiqui aurei, ſi aliud ex mente partiũ conuentum non fuit. Sed nos non verſamur in hac facti ſpecie, vt re ipſa patet.

Non obſtat vltimum argumẽtum, quia reſpondetur ex ſupra deductis, has Doctorum traditiones non procedere in caſu noſtro. Præterea loquuntur relati Doctores de augmento monetæ extrinſeco; quòd ſanè augmentum in florenis à cenſuario noſtro debitis factum non eſt. Et quod ita loquantur de augmento extrinſeco relati Doctores clarè explicat Moder. Pariſ. in tract. de vſuris. q. 92. quo loci ſcribunt Doctores noſtros ſæpe confundere augmentum extrinſecum cũ intrinſeco.

Reſpondeo ſecũdo relatas Doctorum traditiones partim habere diuerſam rationem à caſu noſtro, partim veras non eſſe. quemadmodum ſingulatim reſpondẽdo declarabimus. Quo enim ad illud primum ſimile de mutuo, dico extare diuerſam rationem à caſu noſtro. Nam ſi certa † monetæ ſpecies (ita enim de certa ſpecie loquuntur Doctores) mutuò data redderetur effecta vilior in valore intrinſeco, non diceretur reſtitutum mutuum in eadem bonitate, qualitate, & ſubſtantia, ſicuti conſiderant Doctores in d. l. cum 44

quid. ff. ſi cert. pet. & ſcribit ille Moder. Pariſ. in d. tract. de vſuris. q. 91. Hoc non contingit in caſu noſtro, in quo nõ poteſt conſiderari certa pecuniæ ſpecies præcedens, ad quam haberi poſſit relatio cùm debitum perſoluitur; ſicuti dixi ſuprà in quinto fundamento vnà cũ Curt. iun. con
* ſil. 14. nu. 6. Præterea, in cauſa mutui com-
45 munis * ſententia ſe habet, quòd ſi ante moram monetæ valor extrinſecus augetur, vel minuitur, totum ſit ad commodũ, & detrimentum creditoris. vt puta, ſi decem abhinc annis mutuaui tibi centum coronatos, & eo tempore coronatus valebat octo florenos, & nunc tempore reſtitutionis valet nouem, tu poteris deducere centum florenos; & ita teneris ſolum reſtituere coronatos octuaginta, nouem vno floreno minus. Et econtrà, ſi eo tẽpore coronatus valuiſſet nouem florenos, & hodiè valet octo, teneris reſtituere coronatos centum, & centum florenos. Hoc non euenit in caſu noſtro, quia ſi eueniſſet caſus, quòd valor coronati fuiſſet imminutus, vt quia effectus eſſet valoris quinque florenorum tantùm, cum eo anno 1528. valeret quinque & cum dimidio, nõ admitteret D. Epiſcopus, quòd minus quàm nouem centum, & quindecim floreni, ſoluendo tot aureos ad valorem florenorum quinque, cum dimidio, ſibi numerarentur. Nam dixiſſet ſibi promiſſos eſſe nouem centum, & quindecim florenos: quos dixiſſet ſe non recipere ſi aurei eo precio dati fuiſſent. Ergo pari ratione econuerſo non conuenit, quòd habeat & conſequatur hoc monetæ augmentum.
46 Cùm ſecundum naturam ſit vt commodũ † is non ferat, qui incommodum non tuliſſet. Præterea dixi ſuprà in 3. argumen. noſtræ ſententiæ hanc traditionem Doctorum de mutuo ceſſare in caſu noſtro. non repeto eo loci dicta. Non etiam repugnat illud ſimile de moneta numeranda in contractu emptionis, & venditiõis ex reſponſo Craue. conſil. 47. num. 6. quia reſpondeo primò aduerſus Crauettam in ſpecie ſenſiſſe Modernũ Pariſ. in d. tract. de vſuris. q. 96. nume. 729. Cuius rationes non refero, cum parum caſui noſtro cõueniant. Reſpondeo & ſecundo, admiſſo quòd rectè reſponderit Crauetta, illius doctrinam contra aduerſarios retorqueri. Nam ſuo illo in caſu reſpondit Crauetta, eſſe ſpectandum tempus celebrati cõtractus, quia ex multis conſtat ita ſenſiſſe contrahentes. Dixerant enim contrahentes, quòd preciũ numeraretur in ſex mille ſcutis ſimilib. Et ſimiles dici non potuiſſent, ſi valore diminuto minor ſumma fuiſſet reſtituta. Deinde fuit dictum: in quibus ipſa ſumma ſoluta fuit: quod relatiuum † (quibus) ſe refert ad tempus 47
contractus ratione ſubſtantię actus. Ergo ſentit Crauetta, quòd vbi ita expreſsè actum non fuiſſet, quòd non tempus contractus, ſed ſolutionis eſſe attendendum Et illi rationi, qua vſus eſt Crauetta ibid. num. 6. ex relatis ſupra ſuo loco. Non pariter repugnat illud tertium ſimile, quòd in contractu retrouenditiõis ſpectari debeat tempus contractus. quia reſpondeo, ex ſententia Boer. q. 327. num. 4. poſt alios 48
ab eo relatos, quòd immò † ſpectatur tẽpus ſolutionis. Et idem ſenſit Crauett. d. conſi. 47. eum intelligendo vt mox declaraui: Et in eadem opinione eſt Moder. Pariſ. de vſuris. num. 721. 722. quo loci declarando Tiraq. citatum in illo tertio ſimili, diſtinguit, quòd aut is qui vult recuperare venit intra annum; & tunc ſpectatur tẽpus contractus, cùm ſit interuallum modici temporis, ob quod emptor tantum detrimenti ſentire non debet. Aut venit poſt multos annos, & tunc attenditur valor tempore ſolutionis. Quòd ſanè poſtremum membrum caſui noſtro cõuenit. atque ita retorquetur hæc doctrina in aduerſam partem.

Non etiam repugnat quartum ſimile, quòd ſcilicèt in reſtitutione dotis inſpici debeat tempus contractus. Nam † re- 49
ſpondeo cõtrariam opinionem à multis relatis à Boer. q. 327. nu. 4. firmari. & ibid. nu. 9. aſſerit hanc eſſe magis communem *
& veriorem. & communem * quoque atteſtatur Moder. Pariſ. in tractat. de vſuris. nu. 731. 732. licèt ipſe in aliquibus diſſentiat.

tiat. Accedit, quòd relati Doctores loquũtur eo caſu, cùm certa ſpecies monetæ eſt promiſſa, quo in caſu nos non verſamur, vt iam admonui.

Nõ etiam obſtat vltimum ſimile, de pe
50 cunia in teſtamento † relicta; vt ſolui debeat ſecundum tempus conditi teſtamenti. Nam reſpondeo ad rem noſtram nõ cõferre; idq; ex multis. Et primò, quia relati Doctores loquuntur, quãdo moneta in teſtamento relicta eſt effecta vilior bonitate intrinſeca, vt tunc attẽdatur tempus conditi teſtamenti. Sed quando eſt mutata bonitate extrinſeca; quòd tunc attendatur tempus ſolutionis. ita declarant Caſt. in l. 3. in fin. prin. C. commu. de lega. Alciat. in l. cum quid. num. 15. ff. ſi certum pet. & Modern. Pariſ. in tracta. de vſuris. num. 743. Cum ergo in caſu noſtro agatur præcipuè de mutatione extrinſeca, nempe de augmento aurei, qui nunc valet nouem florenos, cum tamen eo ann. 1528. valeret ſolum quinque & cum dimidio, dicendum eſt eſſe ita attendum tempus ſolutionis, vt in caſu relictæ monetæ in teſtamento. Prætereà & ſecundo, cum teſtator legat pecuniam ſemel tantum ſoluẽdam, non conſiderat tempus futurum, de quo non potuit diuinare; ſed præſens, ſe-
51 cundum quod ſua voluntas † interpretatur. vt in ſpecie conſiderat Socin. Sen. cõſi. 6. num. 2. 3. lib. 1. Quòd non contingit in caſu noſtro, in quo perpetuo cenſus iſte eſt præſtandus: & facile, ob temporum variationem conſiderare potuerunt contrahentes monetæ variationem: & ob id monetam numerari voluerunt ſecundum ſolutionum tempora. Quæ ſanè voluntas multis alijs coniecturis, & rationibus iã pate facta eſt. Præterea non defuerunt, qui dixerunt in legato ſpectandum eſſe
tempus ſolutionis. ita Guido Papæ q. 493. 52
colum. 2. verſicu. vel poteſt dici. Roma. d. conſil. 123. ſenſit Gigas tract. de penſionis. quæſt. 98. num. 4. Capra conſil. 29. nume. 9. Concludo itaque ſatis, ſuperque eſſe ſi Magnificus D. Ceruudus cenſuarius numeret nouem centum, & quindecim florenos monetæ nunc currentis d. Reuerẽ. D. Epiſcopo: etſi ipſe Dom. Epiſcopus nõ poſſit tot aureos hodie, vt olim acquirere. Et ita iuris eſſe ſentio, rectiore iudicio ſaluo.

LECTOR beneuole, Hoc de re grauí, & perplexa reſponſum conſcripſi in gratiam Magnifici, atque excellentis Iuriſcon. D. Antonij Cerrudi Montis regalenſis ſumma amicitia mihi deuincti, quem vnicè ſemper dilexi, tum ob ſingularem viri humanitatem, tum ob egregias animi ſui dotes, quas tanti fecit Beatiſſimus Pius V. Pontif. nunc Max. vt illum Bononiæ cauſarum ciuilium iudicem, & deinde Ceſennæ Vrbis præfectum conſtituerit vnà cum honorificentiſſimo honorario. De viro tam egregio maiora ſperamus. Si ſummo Pontif. & illi Deus Opt. Max. longæuos annos dabit.

Quod futurum ſpero.

Vale.

IACOBI MENOCHII
CONSILIVM CXXXVIII.
LIBRI SECVNDI.

SVMMARIA.

1 *Creditore inuito aliud pro alio ſolui non poteſt.*

2 *Creditor aureorum quando ſentire poteſt damnum recipiendo argentum, cogi non poteſt argentum recipere.*
Idem ſi non ſentiret damnum. nu. 3.

4 *Statutum & conſuetudo interpretari debent ſecundum ius commune.*

5 *Teſtamenti vna pars alteram declarat.*

6 *Obligatio recipit ſuam certitudinem ſecundum quid, quale & quantum, tempore diſpoſitionis.*

7 *Hominis de diſpoſitione vbi agitur, attenditur tempus diſpoſitionis.*

8 *Obſeruatio anteacta diſpoſitionis interpretatiua.*

9 *Monetam viliorem pro pratioſiori recipiens, ſibi præiudicat.*

10 *Monetæ duplicem conſiderari bonitatem, intrinſecam, & extrinſecam.*

11 *Solutionis tempus ſpectandum.*

12 *L. cum certum. de aur. & argen. leg. intelligentia.*

13 *Aeſtimationem & valorem extrinſecum monetæ eſſe inſpiciendum tempore ſolutionis.*

14 *Pecunia vbi relinquitur à patre filio pro ſua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui eſt tempore ſolutionis.*

15 *Verba ſtatuti cum ſunt clara non eſt dubitandum.*

16 *Statutum non ligat Dominum ciuitatis, niſi ſit ab ipſo confirmatum.*

17 *Inferior non poteſt legem imponere ſuperiori.*

18 *L. vxorem. §. teſtamento. de leg. 3. & l. ſi ita. de aur. & argent. lega. intellectus.*

19 *Argentum ab auctoritate doctorum.*

20 *Princeps iuris mentionem faciens, intelligitur de iure à ſe edito.*

21 *Tex. in c. olim. de cenſ. loquitur in præſcriptione 40. ann.*

FACTI SPECIES.

ILluſtris D. Guidius Vranius ſuo teſtamento ita legauit.

Item per ogni meglior modo che puole, inſtituiſſe il predetto Signor Anſelmo in annua prouigiõe de ſcudi ſeicento, quali eſſo Signor teſtatore diſpone, ordina è commenda è vuole, ch'el ſuo herede vniuerſale ſia tenuto & habbia à dare con effetto il denaro ad eſſo Signor Anſelmo ſenza alcuna eccettione, videlicet ogni & qualunque meſe ſcudi cinquanta d'oro, è queſto ſiņ' à tanto ch' eſſo Signor Anſelmo viuerà e duerà la ſua vita ſolamenti.

Præſupponitur in facto, quòd hactenus numerata fuit hæc ſumma in tot groſſis ſeu ſolidis atq; ita in parua moneta, nempe groſſi ſeptuaginta quinq; pro ſingulo aureo: & tamen eſſet vtilius ipſi D. Anſelmo ſi aurei ipſi in auro numerarentur.

Præſupponitur etiam extare ſtatutũ in ciuitate ſub rubr. De modo faciendi ſolutiões quo cautũ eſt, quod debẽs facere aliquã ſolutionẽ etiam annuam in pecunia numerata: ſi creditum eſt in ducatis,

ducatis, vel ſcutis, ſoluatur valor ſcuti tempore ſolutionis. Ita enim dicit ſtatutum: Si autem creditum fuiſſet ſimpliciter de ducatis, aut ſcutis, tunc liberetur creditor ſoluendo etiam monetam, quæ tẽpore ſolutionis currat, habito reſpectu ad valorem ducati, ſeu ſcuti tempore ſolutionis, &c.

Dubitari nunc contingit, an D. Anſelmo ſit ſoluenda hæc ſumma aureorum ſexcentorum in tot aureis in auro, aut eius iuſtus valor, & non ſolidi ſeptuaginta quinque, vt numerari conſueuerunt.

HAEC dubitatio habet duo capita: Primum eſt, an D. Anſelmo numerari debeat hæc ſumma aureorum ſexcentorum in auro, vel etiam poſſit numerari in pecunia argentea. Alterum eſt, admiſſo, quòd loco auri poſſit numerari moneta argẽtea, an numerari debeat iuxta valorẽ aurei, inſpecto tempore cõditi teſtamenti, vel potiùs tempore ipſarũ ſolutionum, quæ fiunt quotannis.

Primæ dubitationi reſpondeo, aureos numerandos eſſe, non autem monetam argenteam.

Primùm ea ratione, quòd in obligatione ſunt aurei. Non enim argentum, ſed aurum relictum eſt: & ob id aurum debe-
1 tur. Atqui † aliud pro alio, creditore inuito, ſolui non debet. l. 2. §. mutui datio. ff. ſi certum petatur. Ergò aurei ſoluendi ſunt.

Secundò accedit, quòd D. Anſelmus nõ leue damnum ſentiret, ſi loco aureorum moneta argentea numeraretur: ſiquidem aurei ipſi nõ ita facilè haberi poſſunt, niſi aliquid detur argentarijs, vel mercatoribus numerantibus, aureos pro moneta argentea, vt experientia ipſa docet, & præſertim hac noſtra ætate.

Eſt etiam damnum, & incommodũ D. Anſelmo nõ mediocre, ex quo penè ſemper eſt vel Romæ, vel in Gallia, & rarò in patria commoratur, & propterea eſt maximum incommodum deferri facere tantam argenti ſummam, vt damnum hoc eſſe cõſiderabile, in terminis ſcripſit Curtius Seni. in tracta. de monetis, quæſt. 9. num. 24.

Atqui † quando creditor aureorũ ſentire poteſt commodum recipiendo argen 2
tum, cogi non poteſt ipſum argentum recipere; etiam ſi aliàs conſuetudine conſtitutum ſit, quòd debitor aureorum ſoluere poſſit argentum. Ita clarè ſcripſit Curtius Seni. loco iam cita. & cum eo ſenſit Brunus in tract. de monetis, in 2. præſup. num. 5. idem quoque viſus eſt ſentire Socin. Sen. in conſ. 6. colum. 1. lib. 1. Ergò cogi non poteſt D. Anſelmus, quòd loco aureorum recipiat monetam argenteam.

Tertiò accedit auctoritas multorum, qui ſcripſerunt, iure ipſo communi in-
ſpecto, creditorem † aureorum, etiam ſi 3
aliquod damnum non ſentiret, non poſſe cogi recipere monetam argenteam loco aureorum ſibi debitorum. Ita equidem ſcripſerunt Brunus in d. tracta. de mone. in 2. præſupp. nu. 6. & Socin. Seni. in d. conſil. 6. colum. 1. lib. 1. & Socin. huius opinionis fuiſſe, vel ex eo patet, quòd ibid. colum. 3. verſic. ex quibus omnibus, &c. diligenter perpendit illius regionis conſuetudinem, qua conſtitutum erat, loco aureorum potuiſſe numerari argentum: ſenſit ergò, quòd iure cõmuni inſpecto, pro aureis numerari non poſſet argentea pecunia. Idem, præter hos, reſponderũt Capra in conſil. 49. num. 9. & Crauet. in cõſi. 47. num. 1. & 2.

Et horum opinio verior eſt illa Martini Laudenſis, & Curtij Seni. quos recenſet Brunus loc. ſuprà cita. qui dixerunt, etiam iure communi inſpecto, pecuniam argenteam pro aurea ſolui poſſe. Non enim horum traditio vel iure, vel ratione probatur.

Non his obſtat, quòd in Ciuitate nõ ſolùm adſit cõſuetudo, ſed etiam ſtatutum, quòd debitor aureorum poſſit loco aureorum ſoluere monetam. Quia reſpondetur (vt dixi ſuprà) conſuetudinem & ſtatutum debere intelligi, quando credi-

4 tor nõ ſentit aliquod damnum: Nam ſtatutum & cõſuetudo interpretari debent ſecundùm ius commune, quod nõ admittit ſolutionem hanc cum damno alterius, vt apertè declarat Brunus in d. 2. præſup. num. 5. in fin.

Quartò & vltimò accedit, quòd ſi verũ eſt id, quod ſupponit in facto, D. teſtatorẽ in alijs teſtamenti partibus fuiſſe lucutũ de aureis in auro, ita debet intelligi hic, quòd relinquere voluerit aureos in au-
5 ro: quia † vna pars teſtamenti alteram declarat, l. qui filiabus, de legat. 1. Et in ſpecie ita egregiè arguit Corn. in conſi. 244. num. 16. lib. 2. Si ergò ſunt relicti aurei in auro, dicendum eſt, monetam non poſſe ſolui, vt ex communi ſentẽtia tradit Brunus in d. tract. de monet. in ſecundo præſuppoſito, nume. 7. Atque ita concludo, D. Anſelmo eſſe numerandos aureos in auro.

Secundũ eſt caput huius dubitationis, dato, non cõceſſo tamen, quòd loco aureorũ numerari poſſit moneta argentea, an numerari debeat iuxta valorẽ aurei, inſpecto tẽpore cõditi teſtamẽti, vel potiùs inſpecto tempore ſolutionum, quæ quotannis fieri debent. Qua ſanè in re multis reſpondendum videbatur, eſſe præſtandã monetam iuxta valorem temporis cõditi teſtamenti, vel mortis D. teſtatoris. Quod vt dicerem, multa me impellebant.

Primùm, quia † obligatio recipit ſuam
6 certitudinem ſecundùm quid, quale, & quantum tempore diſpoſitionis, cõditiq; teſtamenti, nec ex poſt facto mutatur. l. vxorem. §. teſtamento, de leg. 3 l. ſi ita. ff. de aur. & arg. lega. & l. Aurelius. §. teſtamen. ff. de lib. leg. Hinc in ſpecie reſpõdit Bal.
7 in conſ. pen. coram vobis, lib. 1. quòd † vbi agitur de diſpoſitione hominis, attẽditur tempus diſpoſitionis, vt ſciatur, quid, quale, & quantum debeatur. Ita etiam in ſpecie magis Maria. Soci. Sen. in cõſ. 6. nu. 2. & 3. lib. 1. egregiè declarat, & illum ſecutus ſum in conſil. 97. nu. 150. & in reſponſo pro Triuultijs, num. 85.

Secũdò accedit auctoritas multorum, qui ita in ſpecie reſpõderunt, nempe Soc. Sen. in conſ. 6. lib. 1. qui in claris terminis legati factis de tot florenis aureis, & ait poſſe ſolui in tot bologninis iuxta valorẽ floreni tempore diſpoſitionis. Et eo loci Socin. num. 6. recenſet eiuſdem opinionis Oldradum in conſ. 31. Ita etiam Albericus in l. cùm quid, col. vlt. & in l. vinum, col. vlti. ff. ſi cert. peta. poſt Guilielmum Cuneum. Caſtrenſ. in l. 3. in fine princip. C. commu. de lega. Martinus Laudenſ. in tracta. de moneta, colum. penult. nume. 27. & Curtius Seni. in eodem tract. quæſt. 4. nume. 15.

Tertiò ſuffragari non parum videtur, quòd hactenùs in ſolutionibus faciendis ita fuit obſeruatum, vt ſoluerentur ſecũdùm tempus diſpoſitionis teſtatoris. Ergò ab hac obſeruat. † quæ diſpoſitionis in- 8
terpretatiua eſt, nõ videtur recedendum. Nam D. Anſelmus tamdiu recipiendo ſeptuaginta quinq; groſſos pro ſingulo aureo ſibi præiudicaſſe dicitur, vt ſcribunt Dd. in c. olim, de cenſib. & ex illo textu, & ibid. gl. pen. & in ſpecie tradit Bart. in l. ſi prius, in princ. num. 3. ff. de aqua plu. arcen. qui declarando traditio. Butrigarij, docuit, quòd is, † qui ſcienter recepit mo- 9
netam viliorem pro pretioſiori, ſibi ipſi præiudicium attulit. Hæc rem dubiam facere videntur.

Cæterùm, re ipſa diligentiſſimà perpenſa atque examinata, contrariã ſententiam probabiliorẽ eſſe exiſtimo, nempe hæredem hunc teneri ſoluere D. Anſelmo tot groſſos iuxta valorem aurei tempore ſolutionis, non autem inſpecto tempore diſpoſitionis ipſius D. teſtatoris.

Quam ſanè ſententiam vt veram faciliùs demõſtrem, illud prius dicã, quod etiam declaraui in conſil. 49. nume. 9. in † 10
moneta cõſiderari duplicem bonitatem, vnam extrinſecam, alteram intrinſecam. Intrinſecam illam eſſe dixi, cùm valor nõ mutatur, ſed materia, vel precioſior, vel vilior efficitur. Ita loc. præcita. declaraui ex ſententia Bart. Bruni, Didaci & aliorũ. In hac intrinſeca bonitate & valore cõmunis eſt, & vera ſententia, eſſe ſpectandum tempus diſpoſitionis & contractus, non

non autem ſolutionis. Ita multorum auctoritate aſſeruit Didac.in tract.veterum colla.numiſmatum,cap.7.§.ſupereſt,nume.2.

De hac bonitate intrinſeca noſtra non eſt diſputatio: Extrinſecam verò bonitatem eſſe dixi,quando ipſius monetæ valor augetur,vel minuitur. De qua quidé hic diſputamus. Hic equidem contendimus de ſolut.monetæ, quæ aucta eſt in valore extrinſeco,nempe de aureo,qui nunc valet 78. Bologninos : cùm tamen tempore conditi teſtamenti ſolùm valeret ſepua-
11 ginta quinque. Quòd † ergò tempus ſolutionis noſtro in caſu ſpectandũ ſit,multis ita probatur:

Primò ex l.cùm certum.ff.de aur.& ar
12 gen.lega. cuius verba hæc ſunt : Cùm † certum auri vel argenti pondus legatum eſt: ſi non ſpecies deſignata ſit, ſed materia, ſed precium præſentis tempus præſtari debet. Hæc Modeſtinus, qui ſignificat manifeſtè,quòd quando certa ſpecies monetæ non relinquitur,vtputà lego centum aureos Venetos,ſed aut monetam in genere,vtputà,centum libras,centum bologninos,aut maſſam auri,vel argenti debetur valor tempore ſolutionis. Tempus ergò ſolutionis ſpectandum eſt noſtro in caſu,in quo aſſeritur,debitam nõ eſſe certam monetæ ſpeciem (& ſi nos credamus eſſe aureos in auro)ſed genus nempe quoddam,nempe bologninos.

Et hunc textum ad rem noſtram vt ſingularem annotauit Roman. in ſingul. 513. quod tempus. & idem in conſi.523.colum. 2.verſ.ſi ergò ex præmiſſa. alios infrà referam. Nec hic obſtat conſideratio Bruni in tract.de augmen.concluſ.vlt. 9.partic. num.6. cùm dixit, d.l.cùm certum.loqui, quando agitur de pondere argenti relicti,cuius precium eſt in facultate ſoluendi. Nam hæc conſideratio magis confirmat argumentum hoc noſtro in caſu, in quo hæres aſſerit eſſe in ſua facultate ſoluere precium,atque ita ęſtimationem ipſorum aureorum, quam ſanè æſtimationem ſoluere debet ſecundùm tempus ſolutionis, id quod apertè ſcribit & ipſe Brunus in d.partic.9.in fi. Non etiam vrget conſideratio Moderni Pariſien.in tracta.de vſur.nume.745.cùm dixit, d.l.cùm certum,loqui de precio alterius rei legatæ & debitæ, non autem de certo precio debito, vel de certa quantitate pecuniæ debitæ in genere.Non,inquam,vrget hęc conſideratio: cùm verè repugnet illi reſpõſo, in quo non conſtet fuiſſe relictam aliam rem,quàm certum ipſum põdus argenti, ſicuti aperta Iuriſconſulti verba ſignificant.

Secundò accedit ratio naturalis, quæ vel maximè mouere debet hæredem ad ſoluendum æſtimationem aurei, ſecundùm tempus hoc ſolutionis. Nam ſi aureus fuiſſet in ſuo hoc valore extrinſeco diminutus, vt quia nũc valeret ſolùm ſeptuaginta bologninos : nónne vellet potiùs ſoluere aureos,quàm ſeptuaginta bologninos:ſicuti ergò hanc diminutionem ad ſui vtilitatem recepiſſet,ita etiã ęquitati naturali conuenit, vt admittat augmentum aurei ad ſui damnum. Quam ſanè rationem in ſpecie augmenti monetæ vſus eſt Crauet.in conſ.47.col.vlt.verſic. fieri enim poterat.

Tertiò,vt huius ſim opinionis, mouet me auctoritatibus multorũ,qui in ſpecie
ſcripſerunt,æſtimationem † valorem ex- 13
trinſecum monetæ eſſe inſpiciendũ tempore ſolutionis, vt ſecundùm illud tẽpus ſoluatur. Ita Roma.in d.conſ.523.col.2.& in d.ſing.513.& Brun.in d.concluſ.vlt.partic.9.in fi.quos ſuprà retuli.Ita etiam Capra in conſ.29.nu.9. qui propriè loquitur in legato monetæ facto pro legitima filij vel nepotis.Ita etiam ſcripſit Gig.in trac. de penſionib.q.98.nu.4. à quibus non diſſenſi in conſ.49.in fin. & eo loci recenſui Guid.Pap.q. 493.col.2. qui idem viſus eſt ſentire. Idem ſenſit Caſtrenſ.in l.3. in fine princ.C.commu.de lega.vt eum infrà declarabo. Ita etiam reſpondet Aretinus in conſ.11.num.3.

Quartò accedit,quòd hi aurei mille & quatuor centũ annui à D.teſtatore relicti D.Anſelmo, verè relicti fuerunt ex cauſa legitimę portionis ipſius D. Anſelmi.

Atqui

14 Atqui † vbi pecunia relinquitur à patre filio pro ſua legitima, illa debetur iuxta valorem, qui eſt tempore ſolutionis. Ita in ſpecie ſcribit Modernus ille Pariſienſis in tracta. de vſuris, num. 742. verſ. limito, ſi legatum, &c.

Et quanquàm afferat exemplum in legato facto filiæ excluſæ à ſtatuto: attamē ratio illa ab eo conſiderato, ob fauorem ſcilicet legitimæ, quæ alias in corporibus hæreditarijs erat aſſignanda, conuenit multò meliùs & filio, qui à ſtatuto nō eſt excluſus, quàm fœminæ excluſæ, cui iure debita non dicitur aliqua legitima, vt ex ſententia multorum ſcripſi lib. 2. de arbitra. iud. caſu 149. num. 13. & in conſ. 71. num. 25. Ita etiam in pecunia relicta filio ex cauſa legitimæ, reſpondit Capra in d. conſ. 49. num. 9. & ſi in fauorem ipſius legitimæ fundamentum non conſtituat. Et confirmatis ex traditione Corn. in conſil. 244. nu. 16. lib. 2. qui reſpondit, fauore filij cenſeri à teſtatore factum legatum de moneta maiori, non autem de minori.

Quintò accedit, quòd ita expreſſim cautū eſt ſtatuto Ciuitatis, quòd ſcilicet valor præſtetur ſecundùm tempus ſolu-
15 tionis. Et † cùm verba ſtatuti ſint clara, non eſt ampliùs dubitandum. Nec hic di-
16 catur, ſtatutum † non ligare ipſum hæredem vtpote dominum Ciuitatis, vt in terminis ſtatuti reſpondit Cardinalis Zabarella in conſil. 2. quem ſunt ſecuti Feli. in c. 1. col. 1. verſic. quarta declaratio, de conſtit. & Brun. in conſ. 20. num. 9. Nam reſpōdeo, tradit. Cardinalis, Felini & Bruni procedere in ſtatutum à Principe nō confirmato, quia ſi confirmatum eſt, non ipſa Ciuitas, ſed ipſemet dominus ſibi legem impoſuit.

Et ita ceſſat illa ratio, qua mouentur relati Doctores, quòd † inferior nō poſſit
17 ſuperiori legem imponere. Et licèt ipſe Princeps poſſit etiam dici ſolutus legib. attamen debet viuere ſecundùm leges. l. digna vox. C. de legib.

Non obſtant nunc deducta in contrarium, quia reſpondeo: Et ad primū, nem-
18 pe † ad d. l. vxorem. §. teſtamento, de lega. 3. & l. ſi ita, de aur. & arg. leg. dicebat Rom. in d. conſ. 123. col. 2. verſ. non obſtant iura nil ad rem facere. Non explicat tamē Roman. quomodo nil faciant ad rem. Ego opinor dicere voluiſſe, teſtatorem demonſtraſſe certam ſpeciē, & ad eam ſe reſtrinxiſſe. Nam ibi teſtator ita legauerat: Publio Mæuio domino meo ab hæredib. meis dari volo pueros quinque ex meis, & cæ. Cùm dixit ex meis, ob vim pronominis poſſeſſiuè ſignificauit teſtator, ſe relinquere ex illis, qui eo tempore reperiebantur, non autem ex futuris, atq; ita declaraui d. §. teſtamento, in reſponſo pro Triuultij reddito, num. 61. & num. 178. nu. 169. ita etiam declaraui d. l. ſi ita, de auro & arg. lega. & verè in his locis certa erat ſpecies: ſecùs in caſu noſtro, vt aurei in genere relicti ſunt.

Non obſtat ſecundum † argumentū ductum ab auctoritate Doctorum, quia re- 19
ſpondeo, nihil obeſſe auctoritatem. Soci. Sen. in d. l. 9. li. 1. quia nō ſatis rectè reſpōdit cum relatis iurib. quæ nil probant, in eam opinionē iuerit. Eſt etiam motus auctoritate Oldradi in conſ. 3. qui loquitur bonitatem intrinſecam, ſicque de valore intrinſeco, qui ſanè valor ſpectatur ſecūdùm tempus diſpoſitionis. Ita declarat Moder. Pariſ. in d. tract. de vſur. num. 742. verſi. at ego dico. & num. 743. verſ. Oldradus tamen. Præterea loquitur Socin. eo in caſu, quando legatum eſt factum de quantitate in genere, vel de florenis, qui ſecundùm communem modum loquendi loci tempore teſtamēti intelligebantur de certa quantitate in genere cuiuſcunq; monetæ, non autem de certa ſpecie monetæ. Ita in terminis Socinum declarat Moder. Pariſ. in d. tract. de vſur. num. 743. Ita verè loquitur Socinus. Siquidem in eo ſuo conſ. 6. col. 3. verſic. & hoc faciliter, & t. ſcripſit teſtatorem ipſum non potuiſſe ſentire de certa ſpecie monetæ, nempe de de floreno aureo, cùm in loco conditi teſtamenti aliqui non cuderentur. Quod verò nō contingit in caſu noſtro, ex quo ipſe D. teſtator in ſua Ciuitate cudi faciat aureos, intellexit de aureis proprijs: ſicuti in ſimili dici-

20 dicimus, quòd † ſi Princeps mentionem iuris faciat, intelligitur de iure & lege à ſe edita. vt ſcribunt.

Non obſtat auctoritas Alberici in l. cùm quid, colum. vltim. ff. ſi certum peta. quia refert quidem Albericus reſponſa Oldradi, & id quidem breuiter, non tamen aperit Albericus quid ipſe hac de re ſentiat. Idem verò Alber. in l. vinum, numn. 15. 16. ff. ſi cerum pet. manifeſtè loquitur de mutatione intrinſeci valoris monetæ.

Non etiam obſtat auctoritas Caſtrenſ. in l. 3. in fine princip. C. commun. de lega. quia diſtinguit Caſt. inter valorē intrinſecū & extrinſecum: Si intrinſecus valor (inquit ille) mutatur, vt quia moneta cuditur ex viliori metallo, ſolui debet legatario ex illa moneta, quæ cudebatur tempore facti legati: quia de ea ſenſit teſtator. Qui ſanè caſus nō eſt ille, de quo diſputamus. Si verò valor extrinſecus (ait Caſtrenſis) mutatur, vt ſi augetur vel minuitur æſtimatio aurei, vel alterius certę monetæ, tunc (inquit Caſtrenſis) periculum pertinet ad creditorem, niſi à die moræ citra.

Ecce quòd Caſtrenſis ſentit eſſe ſpectandum tempus ſolutionis, cùm dixit, periculum ſpectare ad creditorem: ſi enim ſpectaretur tempus facti legati, nullum periculum pertineret ad legatariū. Idem ergò dicendum eſt de emolumento & augmento, vt ſcilicet ſpectaret ad legatarium: & per conſequens, quòd inſpici debeat tempus ſolutionis, id quod etiam ſuprà declaraui. Quibus conſtat, auctoritatem Caſtrenſ. noſtra ſententia ſuffragari.

Non etiam vrget auctoritas Martini Laudenſ. in tracta. de monet. num. 17. quia non ſeipſum declarat, de qua mutatione monetæ & valore loquatur, an ſcilicet de intrinſeco vel extrinſeco, ob id in eius doctrina non eſt conſtituendum fundamentum. Et veriùs etiam eſt loqui de valore intrinſeco, vt eum ita intellexit Modernus Pariſienſ. in d. tract. de vſur. num. 742. in fine.

Non etiam vrget auctoritas Curtij Seni. in tract. monetarum. quęſt. 4. nu. 15. quia loquitur Curt. de valore intrinſeco, vt eū ita intellexit Modern. Pariſienſ. loco nuper allegato. Et hoc ipſe ex eo colligo, quod Curt. ibi, num. 16. vtitur his verbis, de moneta vſuali, currēti & expendibili. Quæ ſanè verba ſunt de intrinſeco monetæ valore. Et Curt. mouetur auctoritate Oldradi, qui de hoc intrinſeco valore (vt diximus ſuprà) loquitur.

Non obſtat tertium & vltimum, quia ille tex. † c. olim, de cenſib. loquitur in 21
præſcrip. 40. annorum, & ibi etiam Dd. intelligunt. Vel ſaltem requiritur curſus triginta annorum, vt in ſpecie penè ſcribunt Cynus, Salicetus, & Fulgoſius in l. cùm notiſſimi. §. vltim. C. de præſcrip. 30. vel 40. annorum. & in ſpecie magis Hieronym. Schurff. in conſil. 10. quo loci poteſt Imolam in d. l. ſi prius, in princip. ff. de aqua pluui. arcen. reijcit illam diſtinctionem, quam facit Bald. inter eum, qui ſcit ſe eſſe creditorem, & eum, qui ignorat. Concludo itaque, D. Anſelmo eſſe ſoluendos groſſos iuxta valorem aurei qui erat quotannis tempore ſolutionis.

Finis Conſil. D. Iaco. Menoch. in materia Monet.

ELBERTI LEONINI PRIMARII IVRIS PROFESSORIS IN ACADEMIA LOVANIENSI, ET CANCELLARII DVCATVS GELDRIAE, ET CIVITATIS ZVTPHANIAE,

CONSILIVM XXXI.

SVMMARIA.

1 *Monetarum ratio diligenter excuſſa.*

2 *Pecuniæ intrinſecæ bonitas, an ſit ſpectanda in ſolutione.*

3 *Moneta variata, ſolutio facienda eſt ad æſtimationem antiquæ pecuniæ, vel de antiqua pecunia.*

4 *Creditor de iure non tenetur in alia moneta, quàm quæ debetur, ſolutionem recipere, de conſuetudine verò aliud obſeruatur.*

5 *Pecuniarum valor impoſititius, non intrinſecus ſpectatur, niſi aliud actum inueniatur.*

6 *Romani & Geminiani defenſio ſententiæ contra Carolum Molinæ.*

7 *Philippi Ducis Burgundiæ Conſtitutio examinata, circa æſtimationem Groſſorum Turonenſium.*

DIfficilis & obſcura eſt cõtrouerſia, quę Reuerendiſs. & Illuſtriſs. Epiſcopo Cameracenſi incidit cum ſuo Capitulo, ſuper præſtatione ſex millium argenteorum Turonenſium, quos idem Reuerendiſſimus Epiſcopus quotannis ſuo Capitulo præſtare tenetur in ea bonitate & valore, vt duodecim vnum aureum Florentinum valeant.

In cuius explicatione prima facie videri poterat, quòd cùm Turonenſes ſolidi hodie in vſu non habeantur, præſtandam eſſe eorum æſtimationem ad rationem duodecim pro vno aureo Florentino, ſecundùm tempus cõuentionis & contractus, conſiderata intrinſeca pecuniæ bonitate & æſtimatione, ſic vt cùm nunc in alia noua pecunia ſolutio facienda ſit, ea fieri debeat ad æſtimationem antiquæ, cum ſuppletione intrinſecæ bonitatis, quatenùs pecunia hodie currens eſt deterior ſeu debilior antiqua.

Nam quamuis de iure in alia pecunia, quàm quæ promiſſa eſt, ſolutio admittatur. l. Paulus reſp. ff. de ſolu. maximè quãdo ea pecunia, quæ eſt in promiſſione, amplius non inuenitur, ſi tamen ex ea re dãnum aliquod creditor patiatur, id à debitore ſupplendum eſt. l. inter ſtipulantem. §. ſacram. ff. de verb. obl. l. impoſſibilium. ff. de reg. iur. Bart. in l. non amplius. §. bonorum. cum l. ſequen. ff. de legat. 1. etiam reſpectu bonitatis intrinſecæ. l. 1. C. de veter. numiſm. poteſta. libr. 11. quoniam non ſolùm formam, ſed & materię bonitatem & pondus in monetis attendimus, idque ſecundùm valorem eius temporis, quo contractus eſt initus. c. 1. cum Canonicis, de cenſi. gl. in c. conquerente, de offic. orfic. ordina. id enim agi intelligitur, vt in eadem bonitate & valore reddatur. l. cùm quid, de reb. cred.

Pro quo facit, quòd cùm de bonitate rei ſoluendæ, reddendæ & reficiendæ tractatur, ſemper ad originem contractus concurrimus, non autem ad tempus quod poſteà ſequitur. Quemadmodum in euictione videmus æſtimationem ſeu precium reſtitui, conſiderato valore, qui erat tempore contractus, non autem

autem tempore euictionis. l.bonitatis. ff. de euict.

Eaque ſententia eſt communis, quòd attendatur tempus conuentionis, & non ſolutionis, præſertim in his monetarum mutationibus, l.vxorem.§.teſtamento. ff. de lega.3.in cuius rei cōfirmationem plurima adducuntur per Carolum Molin. in tract.de contr.vſur.Barthol.Sozinum cōſil.6. Laurent.Calcaneum conſil.15.& Aymo.Crauet.conſil.49. magnificus D. Carolus, nu.6. qui in terminis ſcribit, quòd quoties variatur valor intrinſecus, reſpectu deteriorationibus monetarum, præſertim exolui debere vel de pecunia antiqua æquè bona, vel noua ad æſtimationem antiquæ. Quod ſecundùm Cōſtitutionem Pontificis procedere videtur, non ſolùm in ſumma ſemel ſoluenda, ſed etiā in penſionibus & obligationibus ſucceſſiuis, c. olim cauſam.& c.cum Canonicis, de cenſi. per quæ intentio Dominorum de Capitulo, directò confirmari videtur.

Cæterùm, ſi rerum ordinem, factiq; cōtingentiam & circumſtantias paulò exactiùs excutiamus, liquidò deprehendemus; in ſpecie propoſita diuerſum ſtatuendū eſſe, ex cauſis & rationibus ſequentibus.

Primò, quia licèt ex communi interpretum ſententia, creditor de iure nō teneatur in alia moneta, quàm quæ debetur, ſolutionem recipere, ſi ex ea re damnum aliquod paſſurus ſit, niſi ipſum quoque damnum refundatur, d. l. Paulus, de ſolut. & ibi Bart. Imol. & Paul.Caſtrenſ. in l.ſi quis argentum, in princ. C.de don. Panorm.in c.quanto, de iureiu. Bal.conſ. 213.1.par.Petr.de Anch.in Clem.2.de deci. Dd.in d.l.cùm quid.ff.ſi cer.pe. contrariū tamen receptum eſt generali totius mundi obſeruantia & cōſuetudine, vt teſtantur Accurſ.in d.l.ſi quis.Petr.de Ancha.d. Clem.2.& Ioan.ae Imo.in d.l.Paul.ſecundùm quam cōſuetudinem indiſtinctè admittitur. vt nō ſolùm qui in genere pecuniæ eſt debitor, ſed & is qui certæ ſpeciei pecuniā promiſit, in alia moneta, etiā deterioris notæ, ſeu materiæ poſſit ſoluere, dummodò ea pecunia, quā ſoluit, publica indicatura & æſtimatione extrinſeca, ſeu valore impoſititio reſpondeat extrinſeco valori pecuniæ promiſſæ.

Nec caret ratione dictæ conſuetudinis obſeruantia, quoniam pecunia nō conſideratur tanquā maſſa & ſpecies, ſed tanquā moneta & quātitas, in qua nullo ratio habetur corporū aut materię.l.ſi is cui.ff. de ſolu.l.Titio.ff.de aur.& arg.leg.ſed tātùm curſus & valoris impoſititij, l.1.ff.de contr.emp.à quo nullo modo, pœna etiā capitali imminēte, licet diſcedere, Ariſt. lib.1.Polit.nō ſolùm ſi diſpoſitio incipiat & cōſiſtat in nomine quātatis in genere, nulla certa ſpecie deducta vel promiſſa, ſed etiā ſi cōſtat in nomine certæ ſpeciei: vt per multa iura & rationes cōfirmat Carol.Moli.q.92.in prin.& cōprobat Barto. in l.2.§.1.ff.ſi cert.pet.dum ſcribit: Creditorem damnum nō pati, etiam diminuta bonitate materię, propter æquipollētem valorem impoſititium, qui duntaxat conſideratur ſequendo dictam cōſuetudinē, quæ iā toto orbe Chriſtiano recepta eſt, Inno.Abb.& alij in d.c.quanto, de iureiu. Et in vim cuius ſæpè videmus Principes numiſmatum precia taxari vltrà materiæ æſtimationē, idq; ita fieri ſuadet plerunque publicæ neceſſitatis ratio, plerunque ipſa Reipublicæ vtilitas, ne ſcilicet aurū vel argentum ob maiorem valorem alibi obtinentem efferatur extra prouinciam, Inno.in d.c.quanto.

Quinetiam abſque publica neceſſitate, aut vtilitate ex ſolo conſenſu populi aut Ciuitatis, Princeps hoc poteſt inducere, Panor.& alij in d.c.quanto.& hanc ſentētiam quam recepit conſuetudo, crebriorem aſſerit Dida.Couuar.diligentiſſimus monetarum explorator, in tract.de colla. veter.numiſm.cap.3.

Ad quæ ſi præſentis facti ſpeciem metiamur & cōſideremus, haud obſcurè conſtabit, præfatum Capitulum non iure poſtulare, vt intrinſecæ bonitatis ſolidorum Turonenſium, ſeu aurei Florentini collatio fiat cū materia pecuniæ præſentis temporis, ac ſecūdùm proportionem

ſeu æſtimationem inde reſultantem, ſolutio fiat: cùm ſecundùm dictam conſuetudinem ſufficiat, compenſari pecunia præſentis temporis extrinſecum valorem & æſtimationem Turonenſium, vel aurei Florentini, quæ eſt in communi ex ordinatione Ducis Philippi introducta, & vſibus totius populi recepta, & admiſſa.

Neque aduerſantur Pontificum Conſtitutiones ætate in oppoſitum, quoniam illæ non probant id, ad quod citãtur, nam in altera d.c.olim. agitur non de bonitate intrinſeca, ſed de quãtitate ipſius ſummæ debitæ, pro qua maior ſumma vel alia ſpecies citra præſcriptionem ſoluta erat, in altera d.c.cum Canonicis. maior erat extrinſecus valor nouæ pecuniæ, ſecundùm curſum quàm veteris, vt non intelligantur, explicat Car.Molin.tract. de cont.vſur.q.100.num.758.& ſeq. ita vt ratio dictarum Conſtitutionum, præſenti negocio applicari non poſſit, præſertim ſi reſpiciamus ad dictæ conſuetudinis obſeruantiam.

Secundò, vt demus conſuetudinem illam, de qua interpretes ſcribunt, non vſqueadeò firmis rationibus ſubnixam, vt iuris conſtitutionem ſuperiùs relatam, poſſit vincere: Nihilominùs tamẽ in ſpecie propoſita ceſſaret illa iuris Conſtitutio de tempore contractus inſpiciendo, propterea quòd promiſſa ſex millium ſolidorum Turonenſium generaliter facta ſit.

5 Nam ſi rectè excutiantur interpretum Commentaria & conſilia, facilè deprehendetur communem illam ſententiam de tempore contractus inſpiciendo, limitari & coarctari, vt procedat duntaxat, quandò conuentum eſt de ſupplendo decremento ex mutatione monetarum poſteà contingente: vel quandò hoc actum eſt, quòd pecunia redderetur eadem æſtimatione & bonitate, in qua ſors principalis numerata fuit: Nam in his terminis conſuluerunt Aymo Crauetta, & Laureutius Calca. in præcita. loc.

Alioqui verò, ſi illimitatè facta ſit promiſſio, non conſideramus tempus diſpoſitionis, ſed illud potiùs quo diſpoſitio applicatur ad actum. Bart. Socin. d. conſil.6. Præſertim, ſi (quod eſt in propoſito) agatur de annua penſitatione, quæ cùm ſemper ex noua obligatione prodeat, l. cùm notiſſimi.§.in ijs. C.de præſcript.30. vel 40.ann. ex mutatione temporis facilè mutari poteſt, ita vt vltima pecunia, ſeu curſus poſterior conſiderari debeat. arg. l.Mela.§.ſed ſi alimenta.ff.de alim.& cib. leg. Bald. not.in l.ſi filia. C.de inoffic.teſtamen.

Id quod pulchrè expreſſiſſe videtur Iacob.de Aretio, quem refert Bald.in l.vbi adhuc.C.de iure doti.in 8.col.dum dicit: Quòd ſi mutuo tibi pecuniã, vel aliquid quod cõſiſtat põdere, numero vel menſura: vel, ſi es mihi obligatus ad ſoluendam pecuniam ad certum tempus, & antè reſtitutionem, vel antequàm agere poſſim, ſit mutata pecunia, quia facta eſt deterior, prout quandoq; fit per Principes, quòd debeat reſtitui talis, qualis reperitur tempore quo ſolutio facienda eſt, & non qualis erat tempore contractus.

Quod & pulchro Iuriſcõſ. reſpõſo in l.cùm certum.ff.de aur.& arg.leg. confirmatur, in quo teſtator legauit certum põdus argenti, nulla declarata ſpecie, cumque dubitaretur, quid pręſtari oporteret, reſpondit Iuriſconſ. hæredem nõ teneri præſtare materiã, ſed ſufficere quòd præſtet æſtimationẽ, quæ eſt ſolutionis tempore: & ita in ſpecie annuæ præſtationis expreſſè tenent Rom.d.conſ.113.& Gemi. d conſ.137.decidentis in ſpeciali caſu cuiuſdam reditus annui cõſtituti inter duos Abbates ex homologatione Papæ, quod poteſt ſolui in moneta vſuali, & currente tempore ſolutionis etiam intrinſecus diminuta abſque ſuppletione bonitatis intrinſecæ, quæ erat tempore diſpoſitionis.

Quod ſi obtinet in moneta deteriorata, & quæ in veteri forma adhuc reperiri poteſt, iuſtior eſt ratio, cur in ſpecie propoſita, vbi vetus moneta deficit, in noua, licèt deterioris materię, ſolutio fieri poſſit, ſecun-

ſit ſecundum communẽ æſtimationem,& vſum ab omnibus obſeruatum abſque cõpenſatione bonitatis intrinſecæ quam dictum capitulum exigere videtur.

Nec mouet ratio, qua Carolus Molinęus,quæſtio.98.num.45. in Tract.de vſu. deciſionem Romani & Geminiani conſil. rec. in dubium reuocare nititur contendens iuriſconſulti reſponſum, in d.l. cum certum, quòd illi pro ſuæ ſententiæ confirmatione adferunt, non facere ad propoſitum, eo quod nõ de certo precio debito, nec de certa pecuniæ quantitate agat, ſed de precio alterius rei legatæ, cuius æſtimatio poteſt creſcere vel minui.

Nam certum pondus argenti, quòd eſt in obligatione propter functionem, quã recipit in ſuo genere, nihil differre videtur à certa quãtitate pecuniæ debitæ, quæ propter publicam æſtimationem, formã & authoritatem, facilius functionem cũ alia pecunia recipit, quam certum põdus argenti infecti nec ſignati.

Quæ ſententia præclare confirmari videtur ex eo quod generaliter ſcribit Frãciſcus Aret. in conſ. 10. in his quæ debentur in genere regulam eſſe, quod variatio valoris extrinſeci inſpicitur tempore ſolutionis, vt eadem in genere reddi poſſit & debeat, non attenta mutatione valoris intrinſeci, ſiue iſta varietas teneat ad incommodum creditoris, ſiue ad incommodum debitoris.

6 Et† præterea Romani & Geminiani deciſio, non ſolo illo iuriſconſulti reſpõſo, ſed & plurimis alijs orationibus ſubnixa eſt, inter quas ea plurimum momenti habere videtur, quòd in annuis præſtationibus, noua quotãnis naſcatur obligatio, & quod diſpoſitio non niſi tempore ſolutionis exeat in actum. d. l. cum notiſſimi. §. in ijs.

7 Cum itaque, vt elegantiſſimè Clariſſ. & conſumatiſ. D. Conſiliarius Hopperus deduxit. Philippus Dux Burgundiæ ad tollendam obſcuritatẽ antiquitatis, quæ circa variam æſtimationem groſſorum Turonenſium coorta erat, etiam apud iuris interpretes in cle. 1. de magiſtris, certam illius rei determinationem præſcripſerit, eaquè moribus omnium hominũ & ditionum recepta ſit, nulla eſt ratio cur capitulum rationem & compenſationem intrinſecę bonitatis exigere debeat, neglecta communi æſtimatione, quæ iam vbique in vim conſuetudinis inualuit.

Præſertim cum d. c. nulla ſpeciali reſtrictione, aut pactione aduerſus futurã variationem ſibi proſpexerit, arg. eorum quæ ſcribit Laurent. Calc. d. conſi. 15. Nam cum decretum & conſuetudo illa nominatim recepta ſint ſuper præteritis conuentionibus & diſpoſitionibus ad occurrendum difficultatibus, quæ ſuper incertitudine valoris groſſorum Turonenſium aureorum Florentinorũ & ſimilium monetarum, quæ in vſu eſſe deſierunt, quotidie exoriebantur, nullum eſt dubium, quin complecti debeant omnes præteritæ diſpoſitiones & contractus qui ſpecialem determinationem non habent. d. cõſ. Calcan. præcit.

Tertio ad confirmationem prædictorum, plurimum facere videtur, quod olim groſſi Turonenſes fuerint frequentes, varijs temperaturis, & indicaturis, vt ex monumentis Monetalium, conſtare ſcribit Molinæus, quæſt. 100. qui omnes hodie deſierunt eſſe in vſu, nec vulgo viſuntur, ita vt nulla certa æſtimatio bonitatis, ex illorum proportione conſtitui poſſit.

Nam cum nulla certa ſpecies groſſorũ Turonenſium ſit in conuentionem deducta non eſt ferendus, ſi quis antiquum aliquem numum ex dictis Turonenſibus proferat, & ſecundum illius analogiam æſtimationem in hac ſpecie fieri deſideret. Nam cum plures fuerint ſpecies groſſorum ſeu ſolidorum Turonenſium, non poteſt certa ex vno vel alio numo fieri illatio, maximè quia in dubio diſpoſita de minimis accipere debemus. l. numis. ff. de leg. 3. Quòd eo procliuius hic eſt dicendum, quòd conuentio, in qua ſe fundat c. facta ſit tempore Vrbani quinti Põtificis, quem conſtat ex hiſtorijs vixiſſe eo tempore quo propter clades bellicas

anterioris temporis, monetarũ inſignis diminutio acciderat.

Deinde vt demus certam æſtimationẽ groſſorum Turonenſium, vel per ſe vel per relationem ad aureos florentinos depræhendi & conſtitui poſſe, nihilominus tamen quia non ſimpliciter Turonẽſes ſunt promiſſi, ſed ad computum & rationem duodecim pro vno aureo florentino, iuris ratio, & communis iuriſperitorum ſententia eo inclinat, quod nõ ſit inſpicienda bonitas intrinſeca, aut etiam extrinſeca ſecundum tempus contractus, ſed ea ſolum quæ viget ex conſuetudine vel ordinatione Principis tempore ſolutionis.

Nam ea relatio ac æſtimatio efficitur, vt aurei florentini, aut eorum æſtimatio, authoritate Principis vel conſuetudine inducta, ſint in facultate ſoluendi. Nam vt pulchrè ſcribit Bald.conſil.339. libr. 2. quem ſequitur Soc.conſi.298 lib.2.& Molinæus, licet obligatio incipiat à florenis, vel certa ſpecie monetæ, tamen illa verba (Ad computum tot librarum vel ſolidorum, aut è contrario) efficiunt vt æſtimatio illa tantum debeatur, & aureus florentinus ſit in ſoluendi facultate, quam conſiderari & metiri oportet ſecũdum valorem impoſitium & obſeruantiam ſeu conſuetudinem, quæ obtinet tempore ſolutionis faciendæ.

Etenim in ſpecie monetæ, quæ non eſt in obligatione, ſed in facultate nemo dubitat quin inſpiciendum ſit tempus ſolutionis vel conſignationis, vt ſcribit Moli. q.96.& confirmat Bar.Soc.d.conſ.6. ſubijciens pulchrum & ad rem pertinens exemplum de quadrupede ſeu animali, à quo noxia data eſt, quòd cùm ſit in facultate ſoluendi, rectè dari poteſt, etiam ſi deterioris conditionis factum ſit, quàm erat tempore damni illati. l.1.§. plane & §.ſi poſt litem. ſi quad. pau. fec. dic. inde inferens ad quæſtionem propoſitam, non haberi rationem valoris, qui erat tẽpore diſpoſitionis factæ ſed conſiderari debere tempus, ſeu æſtimationem publicam, quæ in communi obſeruatur tempore præſtationis ſeu ſolutionis, quòd in propoſito eo facilius admittendum eſt, quòd agatur de præſtatione annua, non in compenſationem ſortis, aut pecuniæ certæ ſpeciei, aut valoris ab initio erogatæ, ſed quæ præſtatur ratione fructuum, quos Capitulum & ante Capitulum vice Dominus iure Regalium ab Imperatore aut Rege obtentorum durante vacatione ſedis Epiſcopalis leuabat & recipiebat: qui fructus cum ſint incerti & ex temporis variatione augeri vel minui poſſunt, merito admittenda eſt, ea variatio, etiam in dicta penſione quæ præſtatur & ſurrogata eſt in locum dictorum fructuum eaque vera videtur præſentis controuerſię deciſio.

Denique ſi lubeat antiquitatem penitus inueſtigare, atque etiam reſpectu bonitatis intrinſecæ proportionem & analogiam ſolidorum Turonenſium cum moneta præſentis temporis conſtituere, nihil tamen id intentioni d.c. ſuffragabitur, nam cum varij generis fuiſſe videantur ſolidi Turonenſes, de quorum æſtimatione variæ & multiplicas inueniuntur interpretum ſententiæ, in d. clem. 2. de magiſtris, non abſque ratione dici poteſt, in hac ſpecie amplectendam eſſe minorem æſtimationem, vel ſaltem eam quã videmus communiori calculo receptam & approbatam l.in obſcuris, ff.de reg.iu. ab ijs, qui & antiquitatis rei nummariæ, & bonorum diſciplinarum ſunt peritiſſimi, ſecundum quàm præſtando minorẽ quantitatem quam ordinatione Ducis Philippi taxata eſt, Reuerendiſſimus Epiſcopus liberaretur.

Nam Budæus lib. 5. de Aſſ. hanc analogiam ſolidorum Turonẽſium conſtituit, vt quilibet ſolidus Turonenſis valeat vndecim denarios Turonenſes, ac ſeptem ſolidi Turonenſes aſcendant ad æſtimationem duarum drachmarũ, quæ, vt author eſt Didac. Couarruuias, vet. coll. num. in minimo excedunt valorem duorum Regalium, argenteorum, ſeu ſeptem ſtupherorum, quos per has ditiones in communi expendimus, quæ proportio eſt longè infrà

infra æſtimationem ordinatione Ducis Philippi comprehenſam.

Preterea vt demus eam Budæi æſtimationem ac Ducis Philippi ordinationem, ſolum procedere in ſolidis Turonenſibus ſimpliciter appellatis, nec extẽdi ad hãc conuentionem authoritate Vrbani Pontificis factam, aut ad Conſtitutionem illam Pontificis, quæ legem ſumptuariam præſcribit, Doctoralia inſignia ſuſcipientibus. d. clem. 2. ob id quod vtroque loco non ſint in diſpoſitione ſolidi Turonenſes ſimpliciter, ſed ſolidi Turonenſes argentei, qui meliores in materia & valore fuiſſe videntur illis, qui ſimpliciter ſolidi Turonenſes dicebantur, & ęris partem habebant admixtam, vt refert Didac. de coll. vet. nu. cap. 3. num. 7. negari tamen nõ poteſt plures ſpecies argenteorum Turonenſium in diuerſo valore, vt indicat diuerſa eorum æſtimatio, commentarijs interpretum prodita in d. cle. 2. & euidẽtius intelligitur ex Extrauaganti Benedicti duodecim ſub tit. de conſ. c. vnic. §. porro, in qua Turonenſes argẽtei ſic examinantur & taxantur, vt duodecim argentei Turonenſes conſtituant florenum florentinũ, quòd in ſpecie propoſita quoq; obſeruãdum videtur, ad exemplum dictæ extrauagantis, quæ eſt Benedicti duodecimi, quem in Apoſtolatu ſecutus eſt Vrbanus quintus circiter 27. vel 28. annos, vt ex ſupputatione annorum, & ſucceſſione Pontificum, manifeſtum eſt; vbi omnia dictæ extrauagantis, quoniam propriè ad caſum præſentem pertinere videtur, ſubijcienda duxi.

Porro, inquit Pontifex, Turonẽſes prędictos (nam de Turonenſibus argenteis egerat) tales ferè intelligimus, quòd duodecim ipſorum valeant vnum florenum auri, boni puri, ac legalis ponderis, & cunei Forentini.

Quantum vero ad conuentionem propoſitam attinet, quæ non ſimpliciter de argenteis Turonenſibus concepta eſt, ſed ad analogiam & proportionẽ floreni florentini, non erit difficilis exitus, ſi deprehendi poſſit valor floreni florentini, quã Didac. d. c. 3. ſcripſit octaua parte maiorẽ floreno Aragolico, qui valet octo argenteos Regales, ſecundum quam obſeruationem florenus florentinus ad ſummum non excederet nouem argenteos Regales, qui noſtrate pecunia, conſtituunt triginta & vnum ſtuferos cum dimidio.

Et hunc modum & rationem refert Did. Panor. in d. cle. 2. tria milia argenteorum Turonenſium, ſumptibus Doctoralis dignitatis deſputatis, deduxiſſe ad ducẽtos quinquaginta florenos de Camera, quos Didacus reducit ad ducentos ſimplices aureos Caſtellæ, quorum quilibet vndecim argenteis regalibus æſtimatur: ſecundum quæ ſatis manifeſtum eſt: Florẽtinum vltra viginti vnum ſtuferos, cum dimidio produci non poſſe, quamuis cõpertum ſit, eos qui antiquos habent creditus in aureis florentinis conſtitutos, infra eam quantitatem accipere, vt ſcilicet nõ plures ſtuferi pro quolibet florentino ſolui debeant, quam ab initio ſoluti fuerũt, conſideratione habita ad curſum & valorem extrinſecũ, reſpectu monetæ, qui erat tempore reditus ſeu præſtationis cõſtitutæ, quam in annuis præſtationibus conſideramus, non habito reſpectu ad bonitatem aurei ſeu valorem intrinſecum, cuius ratio in ſola decurtatione, & ſortis reſtitutione pecuniaque habetur.

Finis Conſilij Leonini.

D. IOAN.

D. IOANNIS CAEPHALI CONSILIVM. XXXI.

LIB. I.

PRO MVLTVM MAG. D. AVGVSTO DE MVſto Ferrarienſi, priore Hoſpitalis.

ARGVMENTVM.

In materia mutationis monetarum, an inſpiciatur tempus contractus, vel tempus ſolutionis, prçſertim in emphyteuticis obligationibus: & multa declarata ſcitu neceſſaria.

SVMMARIA.

1 *Solutio fieri debet de pecunia vſuali.*

2 *Pecunia minuta pro ducatis ſolui poteſt & econuerſo de generali conſuetudine.*

3 *Ducati ad rationem ſolidorum taxati, poſſunt ſolui iuxta æſtimationem.*

4 *Moneta quando ſolui poteſt, ſi floreni ſoluãtur accipiuntur ſecundum valorem temporis ſolutionis.*

5 *Moneta aurei boni & iuſti ponderis ſolutio promiſſa, non poteſt fieri de moneta argentea.*

6 *Promiſſio de ſoluendis ducatis boni auri & iuſti ponderis ad rationem ſolidorum 57. pro ducato. nõ inducit taxationem vt poſſint ſolui ſoudi 57. pro ducato.*

7 *Ducatus quomodo poſſit taxari, ad hoc, vt moneta ſolui debeat.*

8 *Moneta ſolutio fit ſecundum tempus contractus, non autem ſolutionis.*

9 *Solutio annua ex contractu debita, ſolui debet ſecundum valorem monetæ currentis, tempore contractus.*

10 *Moneta groſſa æſtimatur, & taxatur per minutam.*

11 *Moneta noua ſi pro veteri ſoluatur, debet fieri ſolutio ſecundum eius æſtimationem.*

12 *Conſuetudo generis, quod pro auro moneta ſolui poßit, ceſſat, quotieſcunq; partes conuenerunt vt omnino aurum ſoluatur.*

IN DEI NOMINE AMEN.

AGentes pro inſigni hoſpitali S. Annæ ciuitatis Ferrarię, anno 1464. iure vſus inueſtiuerunt Franciſcũ cognominatum Cethotum de Rhodigio, de aliquibus bonis, qui nomine vſus promiſit ſoluere omni anno ducatos 44. venitos. boni auri & iuſti ponderis valoris ſolidorum 57. marcli. ad monetam Ferrariæ, pro quolibet Ducato, in ciuitate Ferrariæ, ſiue in dicto hoſpitali. Modo cum debitores ex cauſa prædicta vellent nunc ſoluere ducatos 44. in tanta moneta ad rationem ſolidorum 57. march. monetæ hodie currentis in hac Ferrariæ ciuitate: Ipſi autem domini creditores, nomine dicti hoſpitalis agentes, aſſerant ſibi ipſis ſoluendo eſſe ducatos 44. auri in auro, boni auri & iuſti ponderis vel ſaltem tãtam monetam veterem vel nouam habito reſpectu ad æſtimationem veteris, quæ currebat tempore contractus. Quæritur quid iuris.

Et prima conſideratione videbantur prædicti debitores ſe poſſe ſoluere monetam iuxta hodiernum curſum, dummodo huius monetæ hodie currentis ſoluant ſolidos 57. pro quolibet ducato. Et primò per gl. & Doct. in cle. 2. de decim. & in ca. 2. in fi. de maled. vbi ſatis videtur † ſolutionẽ 1
fieri de pecunia vſuali. Nam vt dicit Zabare. in cle. ſi beneficior. 13. q. de decimis, bonitas monetæ cõſideratur reſpectu vſus, nõ autẽ materiæ. Afflic. dec. 191. nu. 5.

Secun-

2 Secundò, nam quicquid ſit de iure, † de generali conſuetudine pro ducatis poteſt ſolui pecunia minuta, & econuerſo, gloſ. notab. l. ſi quis argentum, in princip. C. de donat. Barto. l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem in melle. colum. 2. verſi. ſed pone. ff. de ſoluti. Brun. de augment. monet. 2. limitatione, num. 2. Curt. Iun. conſ. 24. num. 5. quę conſuetudo in hoc eſt obſeruanda, Barto. l. 1. ad fin. de auro & argen. leg. in l. Paulus, colum. 1. poſt medium, ff. de ſolutio. & ibi etiam Imol. poſt princip. Et hanc eſſe generalem conſuetudinem tradit Ioan. de Platea l. 1. C. de argen. præd. libr. 10. refert Rube. conſi. 148. num. 6. verſic. ſecundò facit, & ſic ſęmper tacitè inter partes videtur actum, vt ſecundùm loci conſuetudinem pecunia ſoluatur. Afflict. de feud. titul. quæ ſint regalia, in verbo, monetæ, numer. 21.

3 Tertiò, † quia ducati in propoſito fuerunt taxati ad rationem ſolidorum 57. pro ſingulis monetæ Ferrarienſis. ideò maior ęſtimatio quam fuerit taxata, non videtur ſoluenda. Socin. conſi. 298. in prin. lib. 2. latè Brun. d. tract. augm. monet. 8. limitat. in prin. & q. 3. vbi dicit, quod ſi debeantur floreni aurei, ſecundùm taxationem factam ſolui debent, & ſi eorum æſtimatio aucta ſit, pauciores ſunt ſoluendi, qui ſummam conuentam conſtituant.

4 Poſtremò † prædicta cōcluſio confirmari videtur ex traditis per Bart. in d. l. Paulus, propè finē. vbi quando moneta ſolui poteſt. ſi ſoluantur floreni, accipiūtur pro eorum valore, inſpecto ſolutionis tempore, vt ibi per eum in l. cum certum, de aur. & argen. lega. & alibi, vt per Areti. in conſi. 11. qui atteſtatur eſſe communem. Idem latè Curt. Iun. d. conſ. 24. nu. 5. 6.

5 Præmiſſis † tamen non obſtantibus ego arbitror totū oppoſitum verius eſſe, quòd imò ducati 44. Veneti, boni auri & iuſti ponderis, ſint ſoluendi ſingulis annis, iuxtà promiſſionis formam, habitam in inueſtituræ inſtrumento, adeò vt nec pecunia argentea ſolui poſſit, † & hoc ob illa verba, boni auri, & iuſti ponderis, quæ haud dubiè fuiſſent ſuperflua. Bartol. in l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle, de ſolutioni. vbi ita in ſimili concludit, quando quis promiſit dare centum in pecunia minuta, non poterit ſoluere de pecunia groſſa, nō obſtante, vt de conſuetudine vna pecunia pro alia ſolui poſſit, & in terminis noſtris vbi promiſſio fuit de ducatis boni auri & iuſti ponderis, vt omnino ducati ſunt ſoluendi, ita cōcludit Brun. tracta. augmen. & diminu. monetarum, vltima concluſio. in ſecundo præmiſſo, verſi. aliquando, nu. 7. vbi aſſerit, ſe putare hanc eſſe veritatē, & plures allegat. de quibus ibi per eum. Idem tradit Afflict. vbi ſuprà, tit. quæ ſint regalia, verbo, monetæ, num. 21. verſi. hoc tamen fallit.

Non obſtat, † quod promiſſio iſta fuerit ac ſit de 44. ducatis, valoris ſolidorum 6
57. monetæ Ferrarienſis pro quolibet ducato, quoniam ob illam monetæ expreſſionem non puto fuiſſe taxatos ducatos, neque debitori fuiſſe conceſſam facultatem ſoluendi monetam, ſed credo illam monetæ expreſſionem factam fuiſſe, gratia demonſtrationis, vt partes ipſæ oſtenderent clarius, de quibus ducatis ſentiebant. Cum enim ducatorum variæ ſpecies, variuſque valor reperiretur. Bartol. d. l. Paulus, in princip. probatur l. nummis. de legat. 3. cum ſimilib. ideò voluerunt partes ipſæ declarare, de quibus ducatis ſenſerunt, vel voluerunt ſpecificare valorem ducati tunc currentem. Promiſſio tamen & obligatio continet ducatos Venetos, boni & iuſti valoris, ac ponderis. Non autem continet ducatorum æſtimationem, quam non video eſſe in facultate ſoluendi. Iuxtà tradita per Bart. d. l. Paulus, propè fin. Angel. d. l. ſi ſtipulatus ſim decem in melle.

Tunc enim eſſet in poteſtate ſoluendi æſtimationem, † quando partes dixiſſent, 7
quod ſoluerentur ducati 44. auri, boni ac iuſti ponderis, in tanta moneta, vt è conuerſo concludit Bart. d. l. Paulus, vel dixiſſent vt ſoluerentur ducati 44. vel tāta moneta, ad rationem ſolidorum 57. pro quolibet ducato, tunc ducatus eſſet taxatus, &

vt

vbi darentur ſolidi 57. vicibus 44. ſatis ſoluerentur ducati 44. valoris ſolidorum 57. pro quolibet ducato. Iuxtà diffusè tradita per Bar. & Caſtr. l. ſed addes, §. ſi dominus, ff. loca. Iſern. tit. quæ ſint regal. verbo, monetæ, colum. 3. in vſib. feud. Bald. conſi. 213. lib. 5. & alibi per Doct. Si neuter eſt caſus noſter, vt certe eſt, ergo, &c.

8 Secundò poſito, quod ſolutio in moneta argentea vel ærea fieri poſſet, † dico inſpiciendum eſſe valorem monetæ, habito reſpectu ad tempus contractus, non autem ſolutionum faciendarum, iuxta Bartol. & communiter cæteros, l. cum quid, propè fin. ff. ſi cert. pet. in d. l. Paulus, colum. 1. Aret. conſ. 11. & 112. in prin. Socin. conſ. 298 lib. 2. Abb. & cæteri, c. olim, & c. penult. de cenſi. Iſern. d. tit. quæ ſint regal. verbo, monetæ, col. 3. in vſib. feud. vbi etiam Afflict. ſub nu. 13. 15. et nu. 20. vbi citat Bal. d. l. C. de non numerata pecunia. Oldr. conſ. 31. Thema tale eſt. Specul. tit. de oblig. & ſolut. §. nunc aliqua, in fin. & ibidem Ioan. And. & Bald. in addit. Bald. l. 3. num. 4. C. commun. de lega. in l. illud. vlti. quæſt. C. de ſacroſ. Eccleſ. imò Clem. fin. de decim. Corn. conſil. 287. num. 4. verſicu. tamen hoc non obſtante, libr. 1. conſi. 181. num. 71. lib. 2. & conſi. 321. colum. penult. num. 12. lib. 3. Calcan. conſ. 14. per totum. Bertran. conſ. 158. 261. & 312. libr. 1. nouiſſimorum Guid. Pap. quæſt. 493. ſi fiat monetarum mutatio. Afflict. deciſ. 90. & 194. Rubeus conſ. 148. Dec. l. quod te, num. 8. ff. cert. pet. Abb. conſ. 56. quod ſolutio, colum. 2. li. 2. & in c. quantò, colum. penult. de iureiurand. vbi atteſtatur eſſe communem opinionem Canoniſtarum & legiſtarum.

Sequitur Socin. d. conſ. 298. & D. Crau. conſ. 47. nu. 6. Non enim ex huiuſmodi ſolutione conditio creditoris eſt deterior facienda. Pract. Papienſ. in forma libelli, in actione hypothecaria, verſ. relaxandum iure pignoris, nu. 2.

9 Quæ concluſio † procedit etiam in annuis ſolutionibus ex contractu debitis, vt in caſu noſtro, text. eſt in c. olim, de cenſi. Bald. d. c. quanto. Bertran. d. conſ. 261. nu. 7. Calca. d. conſ. 14. Iaſ. l. 2. q. 36. C. de iure emphy. Rub. d. conſ. 148. colum. 2. Brun. tract. de augmen. & diminut. monet. vltima concluſione. 1. ac 7. declaratione, Corn. d. conſil. 287. colum. fi. & conſ. 181. Ratio eſt, quia partes videntur ſenſiſſe, vt fiat ſolutio, habito reſpectu ad tempus contractus, ita omnes locis ſuprà ſcriptis.

Debent igitur ſolui vel ducati 44. Veneti boni auri, & iuſti ponderis, vel in tanta moneta ſolidi 57. pro quolibet ducato illorum ſolidorum, & eiuſdem bonitatis intrinſecæ, cuius ſolidi erãt eo tempore, vt apertè tradit Brun. dicto tractat. vltim. concluſione, in quinta particula, ſeu in quinta declaratione, propè finem, verſic. ſecunda conſideratio. Quorum ſolidorum ob eorum bonitatem ducatus non cõſtabat, niſi ex num. 57. & Teſtonis non capiebat niſi ſex de illis ſolidis, & ſic de ſingulis.

Vnde ſi hodie † ducatus plus valeat, id eſt, ob deteriorationem pecuniæ minutæ, per quam groſſa æſtimatur & taxatur, Bart. d. l. Paulus, colum. 2. verſ. aduertatis, & verſ. item dico. vbi etiam cæteri, ff. de ſolut. Apparet ergò quod illi ſolidi antiqui ſunt deteriorati, ac in bonitate intrinſeca diminuti, ideò promiſſionis tempus omninò eſt inſpiciendũ, & ſi ſolidi qui eo tẽpore currebant, inueniantur, ſoluendi ſunt ex ipſis quinquagintaſeptẽ pro quolibet ducato. 10

Si verò antiqui ſolidi reperiantur, de nouis facienda eſt ſolutio, vel de alia moneta, ſecundùm tamen æſtimationem ac valorem dictorum antiquorum ſolidorũ, Socin. d. conſ. 198. cum cæteris ſuprà ſcriptis. Ideò ſi moneta vel ſolidi noui, & hodiè currentes ſint deteriores, numerus debet augeri, & ſic numerus debet bonitatẽ ſupplere: Si verò ſunt meliores, pauciores numero ſoluendi ſunt, vt declarat Brunus d. tractat. concluſione vltima, declaratione vltim. colum. fin. verſicu. ex præfatis infertur.

Non obſt. contraria, quoniam ex prædictis extat reſponſio. Nam fateor pecuniam vſualem eſſe ſoluendam, non tollitur tamen, quia ex vſualibus illa ſit ſoluenda, quæ

quæ fuit promiſſa, Afflict.in d.verbo, monetæ, ſub nume.15.propè fin.verſic.ex quibus colligo hanc concluſionem, & propterea, cum ducati aurei fuerunt promiſſi, ducati ſunt ſoluẽdi. Vel eſto, quòd ducati aurei neceſſariò nõ ſint ſoluendi, ſed etiam tanta moneta ſolui poſſit, dico tamen monetæ æſtimationem prout tunc, non autem prout nunc eſſe faciendam.

11 Si enim de illis ſolidis † antiquis fieri poteſt, benè quidem ſi verè fiat de moneta noua, debet fieri ad monetæ veteris æſtimationem, Socin.d.conſ.298.& hoc ab omnibus eſt approbatum, vt ex prædictis facilè conſtat.

Non obſtat, quod de cõſuetudine poſſit fieri ſolutio in moneta, nam procedit conſuetudo, quando ducatorum promiſſio ſimpliciter fuit facta, ſecùs quando fuerunt alia adiuncta, quibus colligitur mẽs partium, vt omninò ſoluãtur ducati, prout in propoſito illa verba, boni auri, & iuſti ponderis, arguunt partium fuiſſe intentionem, vt ducati tales ſoluerentur, † ideò
12 hoc caſu ceſſat generalis conſuetudo, vt pro auro ſolui moneta poſſit. Ita Brunus poſt alios, quos alleg. dicto tracta.de augment.monetæ, vltima concluſione, ſecundo præmiſſo, verſicu.aliquando, nume.7. vbi infinitos allegat, & res eſt indubitata, niſi in loco reperiretur obſeruantia, vt etiam moneta ſolui poſſet, tametſi promiſſio facta fuit de ducatis de auro in auro, vel boni auri & iuſti põderis, vbi per Brunum, quæ obſeruantia eſt facti, nec præſumitur niſi probetur, l.in bello, §. factæ.ff. de captiuis, c.cum in iure, de offic. deleg. cum alijs per Iaſonem adductis, l. admonendi, colum.2. in lectura, de iureiurando, & per Dec.conſi.437.quæritur, num.2. & de conſuet.tradit, l.quatenus, numer.2. de regul.iur.& conſi. 472. numer. 16. & alibi.

Nec eſt verum, quod ducati fuerint taxati, ſed ſolùm ad demonſtrationẽm ſolidorum 57.facta fuit mentio, vt ſuprà dixi in primo fundamento & poſito, ſalua veritate, quòd taxatio fuiſſet facta, adeò vt 57. ſolidi ſolui poſſint pro quolibet ducato, dico tamen ſolidos eſſe ſoluendos ad rationem bonitatis, in qua erant tempore promiſſionis. Neque hoc inficiatur Soci. d.conſ.298.neque Brun. in contrarium adductus. Fateor ergo maiorem æſtimationẽ non eſſe ſoluendam, quam fuerit ſumma 57.ſolidorum, adeò vt ſi hodie ducatus Venetus boni auri & iuſti ponderis excedit valorem 57. ſolidorum monetæ antiquæ, illud plus, & ille exceſſus concernat commodum debitoris, quemadmodum etiam ſi ducatus hodie non aſcenderet ad ſummam prædictam ſolidorum 57.damnũ debitoris eſſet.

Et iſtud eſt quod dixerunt Socin. & Brun.omninò tamen oportet, de mente omnium, vt ſolidi 57.monetæ veteris, & illius bonitatis, cuius erant ſolidi tempore promiſſionis, exſoluantur, & hoc penes me veriſſimum eſt de mente iuris. Alioquin, ſi ſufficeret ſoluere ſolid. 57. pro quolibet ducato, cuiuſcunque monetæ minoris etiam valoris ac bonitatis, vel ponderis, quam eſſent ſolidi tempore promiſſionis, quod tempus partes ipſæ, vt prædixi, reſpexerunt, nempè ſequeretur, vt minus ſolueretur, quam eſſet promiſſum. quod dictu abſurdiſſimum eſt, & contra naturalem æquitatem, l.1.l.iuris gentium, §.prætor, ff de pact.cùm vulga.& preterea voluit Socin.d.conſ.298. & cæteri ſupràſcripti, quod ſi non poſſit reperiri moneta vetus, & noua ſit deterior tantùm plus ſoluatur, ad æſtimationem monetæ veteris, vt per eos.

Ad vltimum reſpond.quod Barto.d.l. Paulus, procedit, quando in obligatione eſt moneta minuta, & aurei ſunt in facultate ſoluendi. tunc ſoluuntur aurei ſecundùm valorem ſuum ſolutionis tempore. Ita Bartolus, ibi Aretin. plenè conſi.11. Curt.Iun.d.conſi.24.num.5. 6. Non tamen negant, quin numerus monetæ primæ perfectè ſit ſoluendus, habita ratione ad qualitatem ac bonitatem, in qua erat moneta minuta tempore promiſſionis, immò verò hoc fatentur, ſi rectè conſiderentur, & ita præciſè reſpondet Brunus dicto tracta.& dicta vltima concluſione, in quinta

particula, verſic. in hoc paſſu, numer. 6. Et rationem ibi ſubiungit, in verſic. ſecunda concluſio, quoniam nihil creditoris intereſt, vt dentur plures vel minoris floreni, ſiue aurei, & vt pro eorum valore attendatur tempus ſolutionis, dummodò creditori ſoluatur illa monetæ ſumma, quæ reperitur in obligatione, vt per eum. Concludo igitur ad fauorẽ Hoſpitalis, ſaluo ſemper ſaniore iudicio.

Ioannes Cæphalus Ferrariæ legens.

IOANNIS BODINI DE REPVBLICA, CAP. III. LIBRI SEXTI.

ARGVMENTVM.

De re Numaria, quibuſque legibus numorum deprauationi facilè occurratur.

SVMMARIA.

1 *Rei numariæ curam diligentem habendam in Republica.*
2 *Numiſmatum mutatio Reipubl. magnum adfert incommodum.*
3 *Gratidiani Tribuni plebis edictum, de certo precio in numis conſtituendo.*
4 *Princeps à numorum corruptela debet abſtinere.*
5 *Philippo Bello Regi Gallorum vitio datum fuit, quod numiſmata corrupiſſet.*
6 *Numiſmata in pondere non debent deficere.*
7 *Metallorum confuſio Reipublicæ pernicioſa.*
8 *Auream & argenteam ſupellectilem ex pura materia fabricandam.*
9 *Auro æs & argentum ſæpè miſcetur.*
10 *Heraclij ſeu Lydij lapidis vis ſumma.*
11 *Confuſio materiarum facit, vt adulterini numi ſæpè fiant.*
12 *Aurum & argentum vt ſit ſimplex & purũ putum effici non poſſe.*
13 *Metallorum miſtura vt ſit æquabilis, oportet.*
14 *Auri ad argentum proportio duodecupla.*
15 *Falſitas numi aliquando in eius extremitate non elucet, licèt nihilominus ſubſit in corpore.*
16 *Bodini conſilium in numis feriendis, vt eadem metalli ſit analogia.*
17 *Argentum Regium, cui tantùm vigeſima quarta auri deeſt.*
18 *Budæi error taxatur qui minã libræ drachmæ denarium æqualem eſſe putauit.*
19 *Librarum & vnciarũ varietas ſumma eſt, quod exemplis demonſtratur.*
20 *Numi ſi eadem miſturæ proportione, pondere & charactere eodem percutiantur, ponderum varietate ſecundùm Bodinum, facilè ſuccurri poſſe.*
21 *Princeps Ius gentium tollere nequit.*
22 *Angliæ Regina ex argento ferè puro numos fecit.*
23 *Numos ex ſolo ære non ſtampandos.*
24 *Germania metallis omnibus, præterquam auro abundat.*
25 *Auri libra, quot argenti libris æſtimetur.*
26 *Auri pondo aliquando 13 argenti libris fuiſſe adæquatum.*
27 *Nero admodum fuit delicatus in aurea ſupellectile.*
28 *Numi aurei & argentei, vt eiuſdem ponderis, miſturæ, & figuræ fiat, ex conſilio Bodini.*
29 *Hiſpania leges nummarias exactiſſimè ſeruat.*
30 *Nummi paulatim viliores cuſi fuerunt.*

31 Voca-

31 *Vocabulorum obſcuritate artifices numularij alios decipiunt.*

32 *Monetarios Bodinus propter peregrina vocabula, quibus vtuntur, reprehendit.*

33 *Libra 72. ſolidos comprehendit.*

34 *Solidus non à ſole, ſed à ſoliditate vocatur.*

35 *Ducatos paſſim quarta parte caratij à puriſſimo auro diſtare.*

36 *Pontificem Bodinus taxat, quòd aureum fecerit caractorum 21½.*

37 *Argentum facilius quàm aurum deprauatur.*

38 *Aurum & argentum Principum legibus cauetur, ne extra fines Imperij euehantur.*

39 *Numiſmata pura percutienda, ita tamen vt à culmine vigeſima quarta parte diſtent.*

40 *Confuſione metallorum ſublata, impoſturis aurifabrorum & ſimilium ſatis ſuccurſum Bodinus cenſuit.*

41 *Officinam numariam vnam in Imperio ordinandam.*

42 *Romani vnam tantummodò officinam numorum percutiendorum habuerunt, Iunonis templum.*

43 *Monetæ deprauationem ex multitudine Officinarum prouenire.*

44 *Aureos numos extitiſſe ad centeſimam vſque partem puriſſimos.*

45 *Aereos numos ad beneplacitum Principum tolerari poſſe.*

46 *Miſturam etiam in numis minutioribus nō ferendam.*

47 *Figura circularis in numis præfertur.*

48 *Numorum fuſionem percuſſura confert Bodinus.*

49 *Argentum volumine corporis duplo maius eſt auro.*

50 *Aeris ratio ad argentum quæ ſit, & argenti ad aurum quo ad volumen corporis.*

51 *Stannum quaſi lethiferum venenum exiſtit cæterorum metallorum.*

52 *Numiſmata quondam & hodiè viſa, ferrea, lamina argentea ſuperducta.*

53 *Numi hoc tempore ſummo artificio, admodumq́; celeriter orbiculari figura ſecantur & fiunt.*

54 *Medicinæ iſtæ omnium ſunt ſalutares, quæ dolorem aliquem pariunt, & ita ſanant.*

MIHI firmiſſima quęq; Rerumpublicarū mu
nimenta cōtemplanti, rei nummariæ cu- 1
ratio non tantùm vtilis, ſed etiam ciuitatibus tātoperè neceſſaria videtur, vt ſine ea commodè conſiſtere nō poſſint: & quò maior neceſſitas eſt, eò magis nummorū deprauationi proſpiciendum: cùm ea res incredibile afferat vniuerſis ac ſingulis detrimentum. At non modò corrumpi mo
neta, ſed ne mutari quidem poteſt ſine in- 2
cōmodo ciuitatis: quoniam mutatio precij ac materiæ numiſmatum, cenſus etiam ac bonorum cuiuſque dubitationem affert. quo fit vt nemo quantum in bonis habeat, conſtituere poſſit. incerta ſunt pacta conuenta, quæ verſantur in ſocietatibus, tutelis, fiducijs, mandatis, rebus emptis, venditis, conductis, locatis, quibus vitæ ſocietas continetur: incerti reditus, vectigalia, tributa: denique pœnæ ipſæ ac præmia quæ à legibus & iudicibus irrogātur, incerta ſunt futura: poſtremò ærarij opes, ac multa tum in publicis, tum in priuatis rebus rationibuſque dubia ac ſuſpenſa
fore neceſſe eſt. argumento ſit illius Gra- 3
tidiani Tribuniplebis edictum, qui cùm de collegarum ſententia victoriati precium indicta pœna Romæ conſtituiſſet, tantum ſibi ac poſteritati gloriæ peperit, vt ei vicis omnibus ſtatuæ dicarentur, & ad eas thus ac cerei accenderentur. certè quidem M. Tullius ait neminē vnquā multitudini propter id vnū fuiſſe chariorem.

Ex quo intelligitur nummis à princi-
pe ipſo lege & auctoritate publica corru-
ptis, quanta pernicies ad Rempublicam
4 peruentura ſit. Quanquàm † principi non
magis licet improba numiſmata cudere,
quàm occidere, quàm graſſari: nec à iure
gentium, quo quidem auri & argenti pre-
cium conſtitutum eſt, diſcedere: niſi regis
nomen ac ſplendorem amittere, ac falſæ
monetæ fabricator quàm princeps appel-
lari malit: quod à Dante poeta Philippo
5 Bello regi Frácorum † probro datum eſt:
quod primus inter principes noſtros quá-
tum quidem intelligo, numiſmata corru-
piſſet, ac dimidiam æris partem argento
miſcuiſſet: vnde frequentes in tota Gallia
tumultus. cuius facti cùm regem ſerò pœ
nituiſſet, ac nummos priſtinæ bonitati re-
ſtituiſſet, Ludouicum filium admonuit,
ne deinceps adulterari numiſmata pate-
retur. Neque verò Petrus IIII. rex Arago-
num vllam diripiendi regis Balearũ pro-
babilem cauſam arripuiſſe dicitur, quàm
quod numiſmatum precia mutaſſet ac de-
teriorata feciſſet: tametſi reges ipſi Arra-
gonenſes eodem vitio laboraſſe feruntur:
cùm Innocentij III. Pontificis Max. inter-
dictis numiſmata legitimo pondere leui-
ora facere prohibeantur, in c. quanto. de
6 iureiurando. hinc reges † Aragonum mo-
re à maioribus accepto cùm Imperij ſa-
cris initiantur, iurant. Petrus Belluga in
ſpeculo princip. anno 1245. & 1336. ſe anti-
quæ monetæ leges minimè violaturos.

At non ſatis eſt his verbis iuſiuran-
dum concipi, niſi prius nummorum pre-
cium ac pondus legitimè ſit conſtitutum,
& ita conſtitutum, vt nec principes, nec
ſubditi nummos deprauare ſi velint, poſ-
ſint. improbis autem voluntas nunquàm
defutura eſt, quandiù metalla, ex quibus
nummos conflari oportet, miſcebuntur.
nam ex ea metallorum confuſione pecu-
niarum corruptoribus deprauandorum
numiſmatum materia ſempiterna datur,
etenim natura ipſa ferre nõ poteſt, vt me-
tallum ſimplex alterius loco ſubſtituatur:
propter metallorum naturas colore, ſo-
nitu, volumine, pondere plurimũ inter ſe
diſcrepantes.

Quamobrẽ Taciti Auguſti Vopiſcus in
Tacito legẽ renouari neceſſe eſt: qua om-
nem omnino metallorũ confuſionẽ pro-
hibuit, indicta capitali pœna. id autẽ ęquè
in argento facto atq; infecto caueri opor-
tet. Sed à metallis excipienda eſt ęris & v-
triuſq; plumbi miſtura, vnde Cápana, tin-
tinabula ac tormẽta bellica veteribus in-
uſitata conflantur. In cæteris omnibus in-
terdicto locum eſſe oportet, nõ tantùm in
nũmis cudendis, verumetiã in omni argen
tea aureaq; ſupellectile: in qua tam multa
† peccantur, vt quid maximè nõ facilè di- 8
ci poſſit. & quia materiã ſæpè ſuperat opꝰ
ipſum, probatio difficilimè fieri poteſt, in
quo Archimedes ipſe ingenioſiſſimus ho-
mo ſua ſpe et cõmento fraudatus eſt: (neq;
enim Heraclij lapidis vſus planè cognitus
erat) cum eius aurificis qui coronã aureã
Hieronis regis conflauerat, furtum depre-
hendere ſine operis detrimẽto iuberetur,
vnam auri maſſam, alteram argenti eiuſ-
dem põderis in vas aqua plenum viciſſim
immerſit: & ex aqua effuſa vtriuſquę maſ
ſæ, voluminis auri et argenti proportione
vtcunq; intellecta vas rurſum aqua reple-
uit, & in eo coronã immerſit, vnde minùs
aquæ quàm ex argentea maſſa, & pluſquã
ex aurea effuſum eſt: ex quo iudicare ſeſe
poſſe putauit quãtum auri ex ipſa corona
detractum eſſet: quintam ſcilicet partem,
ſed iudicium illud fallax erat: quia poſuit
miſturam ex argento puro fuiſſe, cùm ta-
men ęris & argenti miſtura ſimul cum au-
ro ſępiſſimè etiam inuitis aurificibus fieri
ſoleat: ęs enim non ſolũm vtilius eſt auro 9
miſcere, verumetiã auri colorem reddit
magis viuidũ ac ſplendore clariorem: ar-
gentũ verò auri colorẽ efficit pallidiorẽ.

Eſt autem voluminis argenti & æris
tantum diſcrimen, quantum diſtat 13. ab
11. ita fit vt duabus partibus argenti maſſa
eiuſdem ponderis minùs aquæ effundat,
quàm æris. quòd ſi coronæ miſtura fuit ex
ære & argento, certè iudicari nullo modo
potuit, quantum auri ab opifice detra-
ctum eſſet, niſi planè intelligeretur, quan
tum vtriuſque metalli auro admiſſũ fuiſ-
ſet.

ſet. ac tametſi penitùs id perceptum eſſet
error tamē peccare neceſſe eſt in aquę mē-
ſura, vt ponderis ac voluminis metallorū
10 proportio eliciatur. Certè † quidem Hera-
clio lapide ſubtiliùs argentarij ac nūmu-
larij vtuntur quā veteres: nemo tamen eſt,
qui quantum æris aut argenti auro admiſ-
ceat, ex Heraclio lapide percipere poſſit.

At improbè aurifices queri ſolent, &
anteà ſępè quęſti ſunt aurea vaſa ſine iactu
ra conflari nō poſſe ex auro, cui ad ſummā
bonitatē duo tantùm ceratia deſint, etiāſi
ceratij quarta pars lege anno 1540. Franciſ
ci I. Francorū regis detrimento tribuatur:
ac legibus neglectis auro ſextā, interdum
quintam æris argentíve partem admiſcēt:
quo fit vt quæ vulgò putatur aurea ſupel-
lex, ei ceratia quinque deſint, quæ in maſ-
ſa librarum 24. quinq; libras æris cum au-
11 ro confuſi efficiunt. decurſu † verò tempo
ris nummi ex eiuſmodi auro conflantur a-
dulterini. Quamobrem neceſſe eſt eandē
in auro facto & infecto æquè ac in nūmis
auri proportionem & admiſtionem ſeue-
riſſimis legibus ſeruari. Aurum autem ar-
gentúmve ita expurgari & excoqui, vt
12 ſimplex ſit † & ab omni ſorde ac miſtura
purum, negant aurifices pleriq; (quanquā
adhuc ſub iudice lis eſt:) & vt puriſſimum
reddatur, ſine graui tamen diſpendio non
poteſt. quinetiam auri optimi puritas no-
ſtris æquè ac Hiſpanorum legibus defini-
tur ceratiorum 23. & dodrantis ceratij,
cum detrimento partis octauæ ceratij v-
nius, id eſt, aurum eiuſmodi, cuius maſſa
ſi fuerit 192. partium, tres partes auri de-
ſint, argenti verò Pariſienſis bonitas om-
nium laudatiſſima putatur: quippe qua-
drageſima ſexta pars tantùm æris admiſta
eſt argento Hiſpanico optimo ferè trigeſi-
ma ſexta.

Vt igitur certa ſit ac perpetua auri &
argenti proportio ſine iactura, neceſſe eſt
13 legibus caueri, † vt vtriuſq; metalli miſtu-
ra æquabilis ſit, tum in nummis, tum in ſu
pellectile, partis ſcilicet vigeſimæ quartę:
qua ratione auri & argenti materia, tum
ad nummos, tùm ad vaſa cōflanda ſatis ſo-
lida futura eſt, quæ ſi purior ſit, aut quati-
tur, aut ſenſim vſu deteritur.

Cùm autem auri † ad argētum ratio to- 14
to ferè terrarum orbe duodecupla ſit, vti
liſſimum erit vtriuſque metalli nummos
eiuſdem ponderis cudere: modo ne libra
in pauciores 24. nummos diuidatur: vnci-
ales enim aurei, quales in Luſitania, & ar-
gentei quales in Germania feriuntur, fa-
cilè corrumpi poſſunt, nec deparauatio
ſectione aut Heraclio lapide percipitur,
† quoniam circularis portio exterior, qua 15
bonitatis periculum fit, ex auro argētóve
puro eſſe poteſt: interiora verò corrupta,
vt ſæpiſſimè deprehenſum eſt. faciliùs e-
tiam deprauantur bilibres nummi, vt au-
rei Heliogabali, & quos Imperator Græ-
corum Tiberius beſſales cudi iuſſit, qua-
les quinquaginta Childerico Francorum
regi dono dedit. Licebit igitur libram v-
triuſque metalli primum in nummos 24.
deinde in 36. tum in 48. poſt etiam in 72.
poſtremò in 96. aut etiam ſubtilius diui-
dere, ac duodecim argenteos aureo num-
mo eiuſdem ponderis ac figuræ commu-
tare, vt regalis argenteus Hiſpanorum,
qui ferè drachmalis eſt, aureum nummum
Francorum æquat pondere: ac propterea
duodecim argentei aureo nummo com-
mutantur. quid, malum, obſtat, quominùs
omnes argentei nummi aureis pondere
ſint æquales? cur item eiuſdem ponderis
vtriuſque metalli eodem diuerſi ponderis
diſſimili † charactere non feriantur? cur 16
non erit eadem vtriuſque metalli analo-
gia? hoc ſi fiat, quod & facile eſt, & ali-
quando ſpero futurum, omnibus depra-
uandorum nummorum omnibus occaſio
præripiatur.

Diſſimilium autem pōderum nummos
diſſimili charactere ſignari oportet, ne im-
periti ac ruſtici in cōmmutatiōe nummo-
rum qui pondere ac pretio non multū dif-
ferunt, falli poſſunt, vt in regalibus Hiſpa-
norum, & in argenteis nummos Henrici
III. Francorum regis eiuſdem characte-
ris, imperiti ſæpè labuntur. Quòd ſi li-
bram in 96. nummos diuidamus, argenti
quidem drachma ſingulorū exiſtet, qualis
fuit Atticorum & Mezuza Hebræorum;
qui

qui proximè ad regalem Hiſpanicum accedit: denario Romano tribus ſcripulis minor: quia ſeptem denarij Romanorum perinde vt octo drachmæ Atticæ vnciam cõſtituunt: nos groſſum appellamus, qualis fuit maiorum noſtrorum ætate groſſus Turonenſis argenti optimi regalis, id eſt, cui tantùm vigeſima quarta pars ad puriſſimi argenti bonitatem deeſſet. Et quoniam nullus erat ea ætate nummus argenteus materiæ bonitate noſtra drachma, ſeu groſſo Turonenſi ſuperior, etiam populi finitimi in fœderibus & rationibus contrahendis eo nummorum genere vtebantur: vt in eo fœdere, quod Bernates cum minoribus pagis Heluetiorum percuſſerunt, groſſo Turonenſi ſtipendium peditis diurnum æſtimatur: cuiuſmodi Attica drachma Gręcis, vt eſt apud Pollucem: vel denarius Romanus, vt eſt apud Tacitum, diurnum fuit peditis ſtipendiũ, etiam Auguſti principatu: ac ferè opificũ & ruſticorum operæ diurnæ tãti æſtimantur in ſacris literis, Matth. 20.

Iam enim pridem error Budæi deprehenſus, (Georgius Agricola Plinij, Appiani, Celſi, ac Tranquilli teſtimonio comprobauit) eſt, (tametſi non ſine Gręcorum ac Latinorum auctoritate lapſus eſſet,) qui minam libræ drachmæ denarium æqualem eſſe putauit, tametſi enim vncia vbique æqualis eſſet, fuit tamen drachma Attica vnciæ pars octaua, denarius verò ſeptima: & cum libra caperet denarios 84. mina tamen centum drachmas æquabat. His verò temporibus incredi-
19 bilis apud omnes populos libræ & vnciæ varietas exiſtit imò verò in eodem Imperio infinita ſunt propè genera librarum. Vt enim pauca de multis, centum libræ Pariſienſes efficiunt Lugduni 116. libras, Rothomagi $96\frac{2}{3}$. Toloſæ 121. Maſſiliæ 123. Geneuæ 89. Venetijs 165.$\frac{1}{2}$. Genuæ 155. Baſilęæ 998. Londini 109$\frac{1}{2}$ Pariſienſibus cum Argentinenſibus & Vezuntinis conuenit, item Bernatibus, Baſilienſibus, Nuremburgenſibus ac Francofurdienſibus inter ſe, rurſum Toloſatibus, Monſpelienſibus & Auenionenſibus congruunt eadem pondera. At etiam Turonenſis prouincia libram habet Pariſienſibus leuiorem: nam quindecim vnciæ Pariſienſes ſexdecim efficiunt Turonenſes. In Oriente & Africa non minor & certè maior eſt ponderum diſſimilitudo. centum enim rotuli Theſſalonicenſes efficiunt 91. libras Pariſienſes. totidem rotuli Damaſceni libras Pariſienſes cõſtituunt 420. centum rotuli Syriaci libras Pariſienſes 503. & 14. vncias pendunt. centum libræ in Archipelago libras Pariſienſes conſtituunt 91. in oris Africæ 116. pondo complectuntur centum Pariſien. in Aſia minore centum rotuli Pariſienſes libras 123. & vncias quatuor conſtituunt. leuiſſima libra eſt Neapolitana, quoniam centum libræ Neapolitanæ quatuor tantùm ac ſeptuaginta Pariſienſes pendunt.

At quibuſdam in oppidis duo, triáve, interdum quatuor pondera pro rerum quæ væneunt varietate, conſtituuntur. Oranum Africæ oppidum quatuor habet pondera varietate diſcrepantia: quorum grauiſſimum eſt quo æs appenditur: quippe centum pondo efficiunt 118$\frac{1}{4}$. Pariſienſ. id verò quo ſpecies & aromata væneunt, aliquanto leuius eſt: centum enim pondo cõſtituunt libras Pariſienſ. 152$\frac{3}{4}$. tertium, quo triticum & cera pendi ſolet, cuius ponderis centum efficiunt Pariſienſes libras 121. leuiſſimum denique, quo xilum appenditur: cuius ponderis centum libræ conſtituunt 182. libras Pariſienſes

Sed omnis illa varietas ac diſcrepan-
tia † ponderum conciliari facilè poteſt in 10
nummis, ſi eodem pondere & charactere aurei & argentei eadem miſturæ proportione feriantur: cùm vbique ferè terrarum duodecupla ſit auri ad argẽtum proportio, vt ſuperiùs diximus.

Huic † gentium iuri derogari non de- 11
bet, ne Princeps ſine ſumma ſui nominis ac famæ iactura ius illud populorum omnium commune perrumpere poteſt. priuati verò ac publici nummorum corruptores

ptores ſublata illa quã dixi metallorum
confuſione, ſimul concidant neceſſe eſt:
quia nemo tam ſtupidus futurus ſit, qui
fraudem oculis, auribus, tactu denique
ipſo non facilè percipiat, & quidem ſine
Heraclio lapide, ſine fornace, ſine ſtilo,
ſine ſectione. Et quoniam argenti pars mi-
nima quæque precioſa eſt, ad plebis vti-
litates & commoda tertium nummorum
genus ex ære puro aut fabricari oportet:
aut certè argenti vnciam non modò in
duas ſemuncias diuidere neceſſe erit, ſed
etiam in tres duellas, quatuor ſiciliquos,
6. ſextulas, 8. drachmas, 18. tremiſſes, 24.
ſcribula, 48. obolos, 96. ſemiobolos, 144.
ſiliquas, 576. grana: vt tenues vilisſima
quæque friuola facilius coemere ſibi poſ-
ſint.

22 Cùm † enim Angliæ regina non ita pri-
dem æroſa numiſmata ſuſtuliſſet, ex ar-
gento ſatis puro numos cudi iuſſit, ſed cũ
ac ſemiſcripula librã in ſcripula non ſatis
ſubtiliter diuiſiſſet, tenuibus ademptũ eſt
cõmercium rerum viliorũ: nec egentibus
tanta benignitate ac facilitate ſuccurri
poteſt, quàm ſi ſubtiliores nummos cudi
iuſſiſſet. At Renatus Andium ac Lotharin
gorum dux vnciam argenti in mille num-
mos diuiſit, quos Andegauenſes appellãt,
ne cuiquam deeſſet aut mercãdi, aut egen
tibus largiendi facultas.

23 Quod etſi laborioſum monetalibus vi-
detur, vtilius tamen eſt quàm ex ære num-
mos ferire, tum quia nullum metalli ge-
nus citius ære rubiginem contrahit: tum
etiam quod æris vbique eſt ac ſemper fuit
precium incertum. debet autẽ ratio num-
maria ſibi conſtare, nec vlla temporum
aut locorum varietate mutari: idque ma-
ximè propter iura commerciorum popu-
lis omnibus inter ſe communia. Nam Pu-
nico bello argenti ratio ac æſtimatio fuit
pondo vnius ad 840. æris. at Senatus decre-
to vt inopiæ ciuitatis conſuleretur, pre-
cium æris magna ſui parte parte deminu-
tum eſt: & cùm denarius argenteus anteà
decem aſſibus æreis qui tum librales e-
rant, æſtimaretur, momento ſexdecim aſ-
ſibus eiuſdem ponderis æſtimari. Plin.
libr. 33. cap. 3. cœpit. poſteà librale pondus
aſſis dimidia ponderis parte imminutum
eſt lege Papiria: vt precium æris duplo ma
ius fuerit, quàm ante legem Papiriam. Fe-
ſtus libr. 17. in verbo, Seſtertius. extitiſſet:
poſt etiam as illud ſemilibrale rurſus di-
midia ponderis parte minui placuit, ac
denarium argenteum decem aſſibus eius
ponderis æſtimari: quia ratione argenti
pondo 210. æris æquabat: quale nunc pre-
cium noſtra ætate in Gallia ferè vſurpari
videmus.

At in Germania, † quæ metallis om- 24
nibus præterquàm auro abundat, vilius
æſtimatur: neque enim tantùm ſupellex
magna ſui parte ærea fabricatur, verum-
etiam templa ipſa multis locis ære tegun-
tur. in Hiſpania rarius eſt, in Africa verò
rariſſimum: ac propterea multò quàm in
Europa carius æſtimatur. facit igitur tan-
ta illa precij varietas, quominus æris ma-
teria rei nummariæ idonea videatur. Hîc
occurret aliquis, argentum etiam quibus 25
locis abundat, vilius æſtimari. nam eo fœ
dere quod ictum eſt cum Aetolis, vno ca-
pite auri libra decem argenti libris æſti-
matur. Liuius. at lege Conſtantini, l. vlti.
de argenti precio. C. auri libra exæquatur
argenti libris $14\frac{2}{5}$. quia legislator ſoli-
dos quinque aureos, quales ſeptuaginta
duos habuit libra Romana, argenti pon-
do æſtimauit: nunc verò duodecupla ferè
eſt vbique ratio: nec auri ad Aquilones
inopia, nec argẽti copia facit, vt hoc mul-
tò vilius, aut illud multò carius æſtime-
tur.

Pontifex quidem Romanus aurì quàm
argenti cupidior, in camera Põtificali au-
ri libram æſtimauit argenti libris $12\frac{4}{5}$. vt
argentarij ac nummularij aurum potius
quàm argentum ſpe lucri Romam inferri
curent. Quamquum bis mille & quingen-
ti anni labũtur, cùm eadem ferè eſſet quæ
his temporibus. Scribit enim Herodotus
auri pondo argenti libris tredecim æqua- 26
tum fuiſſe. & in Pandectis. In Miſnaoth.
tract. de angul. cap. 8. §. 6. & 7. Hebreorum
auri nummus, argenteis 25. æſtimatur. quo
fit vt cum Hebræis aurea numiſmata argen

tei, ea ratio fuerit q̃ eſt vnius ad 12½. Perſarum item legibus auri ad argentũ ratio planè fuit duodecupla: nam ſtater Daricus aureus vncialis argenti pondo æſtimabatur, vt eſt apud Pollucem, quinetiam Auguſti temporibus rex Indorũ eandem habuit auri ad argentum æſtimationem, quę tunc Romæ ferebatur, ac propterea Romanorum iuſtitiam laudauit, vt eſt apud Plinium. Ex quibus efficitur eandem ferè nunc eſſe quæ ſemper anteà fuerit, auri & argenti æſtimationem: aurum quidem precioſius haberi cœpit Conſtantino magno Imperatore, cum principum ſuperiorum luxu omnia auro ſplenderent, vt etiam Martialis Baſſam irriſerit auro cacantem. Quid Nero? cui non ſatis erat aure-
27 am habere ſupellectilem, niſi † auream quoq; domum haberet, ambulatorijs mille paſſuum diſtinctam. Quid Veſpaſianus? qui ampliùs bis millies in extruendo ac inaurando Capitolio inſumpſit. Agrippa verò comes Auguſti, Pantheum ære, æs item auro texit, quod ad hæc vſque tempora mille ac ſexcentos ampliùs annos æs quidem à rubigine, templum verò ab iniuria cœli & à ruina ſeruauit ac niſi æs inauratum fuiſſet, tandem rubigine exeſum imbres admiſiſſet.

Certè quidem ſacram ſupellectilem auream eſſe, vt lex diuina iubet, ferendũ eſt: ſed aurea vaſa, periſtromata, cubilia, libros etiam & ephippia inaurata vbique videri, hominum furioſorum inſaniam coarguit. quam niſi principes ſeueriſſimis legibus coerceant, auri non modò raritatem, ſed inopiam vbique ſummam fore neceſſe eſt: cùm in rebus inaurandis aſſidua, & quidem perpetua fiat auri iactura. qua đe re populus noſter apud principem in comitijs Blœſenſiũ grauiter quæſtus eſt. At tametſi argenti copia tum in Europa, tum Africa, tum in Occidentis regionibus maxima ſit, nec magna fiat argenti iactura, nihilominùs æſtimatio quã dixi, vbique ferè ſibi conſtat.

Quamobrem ſi miſtura quoque vtriuſque metalli ſit eadem, nummiq; aurei eiuſdem ponderis ac figuræ cum argenteis feriãtur: exceptis minutiſſimis argẽti nummis ad tenuium ſubleuandam inopiam, quod in auro neceſſe non erit, nemini dubium eſſe poteſt, quin perpetua ac ſtabilis ratio nummaria futura ſit, & ab omni deprauatione tuta: quod minimè ſperãdum eſt, quandiù ærosa numiſmata auri & argenti feremus, quãquàm miſturam num-
morum omnium inæquabilem † vbique 29
videmus, præterquàm in Hiſpania, quæ leges nummarias accuratiſſimè tuetur. In hoc quidem Imperio auri & argenti numiſmata vſque ad Philippi Belli ætatem puriſſima fuerunt. primus hic dimidiam æris partem miſcuit argento, anno 1300.
ac tametſi pòſt aliquanto † priſtinæ bo- 30
nitati reſtituta fuiſſet, centeſimo tamen ac vigeſimo poſt anno argentei nummi vix tertiam argenti partem habuerunt.

Carolus VII. rex ineunte Imperio, tametſi rebus afflictis, numiſmata argẽti optimi vt populi gratiam iniret, cudi iuſſit, anno 1430. ſed extremis ferè Imperij temporibus argenteos nummos labefactauit, cùm deteriores quàm Philippus Bellus cudi iuſſiſſet. deinceps enim argentea numiſmata minui cœperunt, non tantùm materiæ bonitate, ſed etiam põdere ipſo: quos enim ſolidos Franciſcus anno 1540. rex cudi mandauit, non tantùm ſuperioribus leuiores, verumetiam multò deteriores fuiſſe videmus: quippe qui duas ampliùs partes æris haberent, tertia pars non tota ex argento conſtabat. deteriorem tamen ſolidum cudit Henricus filius: deterrimum Carolus IX. ſcilicet dimidia ferè parte leuiorem quàm auus: admiſtis etiam duabus æris partibus, vt argenti tertia tantùm pars reſtaret. Id quidem finitimorum principum exemplo quaſi neceſſitate quadã coactos reges noſtros feciſſe videmus, præſertim Heluetiorum, Germanorum, & Belgarum: qui cùm argentea numiſmata noſtra deteriora ſemper feriãt, noſtros homines ac ciuitates nummis argenteis ſpoliabant, vt ex ijs ſuos conflarent, & ad nos ſua numiſmata commerciorum neceſſitate traducerent.

Inde populorum graues ac frequentes
querelæ, quod in nummorum permutati-
one & commercijs ineundis tanta detri-
menta ferant, atq; ij potiſſimùm, qui rem
numariam propter metallorum confu-
ſionem ad intelligẽdum difficilem cape-
re non poſſunt. fraudis origo inde manat,
quòd ſuam quiſq; artem, quo vendibilior
31 ſit, obſcuriorem efficere conatur, vt medi-
ci, qui leuiſſima quæq; medicamenta lite-
ris obſcuriſſimis Gothorum, verbis qui-
buſdam Arabum, cuiuſmodi eſt Ana, pon
deribus ac notis Græcorum tradunt im-
peritæ plebi, ne ſcilicet arcana pateãt me-
dicorum: ita monetales Præfecti ac ma-
giſtratus noua ratione loquendi rem per
ſeſe clariſſimam tenebris pluſquàm Cim-
merijs obſcurârunt. nã cùm facilè dici po
tuiſſet, maſſam auream librarum 24. cui
duæ libræ æris argentíve admiſtæ ſint: aut
breuiùs, aurũ cuius duodecima pars ærea
aut argentea ſit, aurum 22. ceratiorum di-
cere maluerunt: cùm item argenteos nu-
32 mos media ſui parte † æreos dicere lice-
ret, argentum appellarunt ſex denario-
rum: pondere duorum triumve denario-
rum, æſtimatiõe quindecim denariorum,
vt eodem verbo materiæ vim, pondus ac
precium repugnante rerum natura ſigni-
ficarent, cùm autem perſpicuè dici potuiſ
ſet argenti libram in nummos octoginta
diuidi: numos ſex ſolidorum dicere ma-
luerunt.

Rurſus monetarum genus ſic diuidunt,
vt quoddam ſtabile ſit: quoddam varium
ac mobile: tertium fictũ & imaginarium:
cùm tamen nihil in re numaria ſtabile di-
ci poſſit: & ab illa quam dixi metallorum
cõfuſione labes omnis proficiſcatur. Nu-
mus enim Italorum omnium ac Siculo-
rum communis, quem ducatum monetam
imaginariam appellant, veriſſimus erat
aureus Conſtantini ſolidus, eiuſdem pon
deris ac precij cum Angelico Anglorum,
& Medino Africano, aut Imperiali Bel-
garum: cuius ponderis ſex vncia capit, li-
33 bra verò duos & ſeptuaginta, d. l. quotieſ-
cunq; de argenti precio. huius ſolidi ple-
næ ſunt leges Græcorum, Alemanorũ, Ri-
puariorum, Anglorum, Frãcorum, Salio-
rum, Burgũdionum: quem maiores noſtri
aureum ſolutũ appellabãt: noſtri ad aureũ
ſolarem ridiculè detorſerunt. In his tamẽ
legibus quas modò dixi, multiplex, eſt ac
varia ſolidorum ſignificatio, ac pretia di-
uerſa.

Ineptiſſimè verò noſtri monetales, qui
non ita pridem aureis noſtris ſolidis cha-
racterem Solis impreſſerũt: quaſi ſolidus
à ſole diceretur. ſolidum autem lex appel
lat, quia ex auro puriſſimo conflaretur. 34
nihil eſt enim in vniuerſa rerum natura
quicquam auro ſolidius aut magis compa
ctum: cùm cætera omnia corpora vacui-
tates quaſdam habeant inanes. Et quem-
admodum aureus numus Auguſti princi-
patu, eodem pondere quo ſtater Atticus,
quo Philippicus, quo Roſeus Anglicus (o-
mnes didrachmi,) ſub occaſum Imperij
Romani paulatim imminui cœpit mone-
talium capitali fraude, quouſque tempo-
ribus Conſtantini tertia ponderis parte
antiquo leuior eſſet: ſic aureus Conſtanti-
ni ſolidus qualis eſt Anglorum Angeli-
cus, maioribus noſtris vſitatiſſimus pau-
latim pondere minutus eſt: ac ſemper mi-
nuitur Pręfectorum monetalium furtis ac
rapinis. quem enim aureum veterem ap-
pellamus, drachmam pendit: idem Caro-
lo quinto rege duobus ſcripulis minutus
eſt: eius enim ponderis ſunt Franci aurei,
tum equites, tum pedites, eadem tamen
bonitate, qua veteres eiuſdem ponderis
cuſi ſunt Ridæi Burgundiones. hinc ad
Caroli VIII. regis Imperium aureus tri-
bus ſcripulis antiquo leuior, & ceratij do
drante deterior paulatim cuſus eſt. ac ta-
metſi Franciſcus maior pondere ac boni-
tate meliores ſignari voluiſſet, nunc ta-
men leuiores ſcripulo, & ceratij ſemiſ-
ſe deteriores feriuntur. cæteræ ciuitates,
Venetorum, inquam, Genuenſium, Flo-
rentinorum, Senenſium aureos num-
mos, quos ducatos appellant, & Hiſpani
ipſi vna & eadem lege ponderis ac † boni- 35
tatis, quarta, inquam, ceratij parte ab
auro puriſſimo, tribuſque ſcribulis à
drachmali pondere percuſſerunt vſque

Carolum V. Imperatorem.

Is enim anno 1540. aureos Hiſpanos duobus ferè ceratijs deteriores, & quatuor ſiliquis leuiores cudi mandauit: ex duodecima pars libræ, ſiue quod idem eſt, vncia æris, argentíve auro publica lege miſceri cœpit. extemplò ciuitates omnes ac principes Italiæ, eadem lege nummos ſiliqua tamen grauiores cudi iuſſerunt. Pontifex ipſe Romanus Paulus III. pernicioſum cæteris omnibus præbuit exemplum. Is enim aureum Romanum omniũ deterrimum ac leuiſſimum ſub Farneſio-
36 rum ſtemmate ſignauit: quippe † duobus ceratijs ac ſemiſſe ab auro puriſſimo diſtãtem, ac duobus ſcripulis ſolito pondere leuiorem. deinde Farneſius Cardinalis cũ Auenione Põtificis Legatus eſſet, deterius in eo ſe geſſit quàm auus ipſe: quippe aureos cudit auo deteriores ac leuiores.

Quo factum eſt vt publici corruptores ac monetales Præfecti, finitimarum ciuitatum proba numiſmata vndique coacta corrumperent, ac deterrima quæq; ferirent.

Et quoniam acutius auri quàm argenti precium intuemur, & argentum quàm aurum deprauare facilius, fraus etiam ob-
37 ſcurior, ſæpiſſimè † fit vt argentei nummi quò ſunt puriores, eò rarius reperiantur: propterea quòd ex optimis deterrimos conflare publica finitimarum ciuitatum lege licet. regales Hiſpani argenteorum numiſmatum optimi vndique conquiruntur à Belgis & Germanis, vt vnciales ac ſemunciales nummos publica auctoritate feriant: quos à regalibus duodecima ferè bonitatis parte abeſſe conſtat. Sic Lucernates, Solaturij, Vnderualdenſes, ex noſtris capitonibus ſuos conflare ſolent, æris ferè duodecima parte admiſta. leuiores ſunt etiam capitonibus Francorum. etenim bonitatis ac põderis rationibus ſubductis, Francorum capitonibus deteriores ſunt duobus ferè aſſibus, quæ quod ſubtilius à nobis libro in Paradoxo aduerſus Maleſtretum, ſingulari diſputata ſunt, omitto.

38 Principum † quidem ferè omnium legibus ſeueriſſimè cauetur, ne aurum & argentum extra fines Imperij cuiuſque euehatur, ſed nunquàm obtineri poterit vt legibus pareatur, quãdiù commercia cum finitimis populis, vti neceſſe eſt, intercedent. Capitales etiam ab aurificibus fraudes manare ſolẽt: quas omnes ſi perſequar infinitus ſim: nec tamen vllis legibus caueri poſſunt, niſi ea quam dixi ratione ſemel in Republica cõſtituta: vt ſcilicet omnia auri & argenti numiſmata æquabili
proportione † ac pondere feriantur, & à 39
puriſſimis quarta & vigeſima parte tãtùm diſtent: nec aurificibus ab ea lege diſcedere liceat. ita fiet vt argẽtea ſupellex argenteis, aurea aureis æquo pondere coemantur ac permutentur, nec quicquam venditori pereat præter opus.

Sic enim vetere maiorum noſtrorum prouerbio dici ſolebat, in argentea ſupellectile nihil venditori perire præter opus, cùm aurifici venderetur. cur non idem quod ante trecentos annos in Gallia factum eſt, quod etiamnum in Hiſpania fieri videmus, conſimili exemplo faciemus? at noſtri aurifices ſub operis ſpecie fraudem emptoribus faciunt: ac viliſſimo precio emunt: quod multò carius diſtrahere poſſint: ſublata verò auri, æris & argenti
confuſione, fraudes à ſtirpe † conuelli ne- 40
ceſſe eſt. vectigal etiam monetale, quod principes graui ſubditorum incommodo de nummorum precio detrahunt, tolli, ac potiùs eo nomine vectigal nouum, tum etiam ad monetalium mercedem imperari æquius eſt: vt olim Normani principes, & non ita pridem Poloniæ reges ſanxerunt, vt nummorum vis ac poteſtas vbique ſit eadem ſine vllo permutationis nummorũ detrimento.

Et quoniam ab ijs qui auro, argento, ære flando, feriundo perficiuntur, peſtis præcipuè manat, eoque latiſſimè per omnes Imperij prouincias graſſatur, vnam tantùm nummorum officinam in eodem
Imperio † conſtitui neceſſe eſt, & in vrbe 41
omnium maxima, vt publicè ſpectantibus magiſtratibus nummi percutiantur. Nouum id, opinor, Præfectis monetalibus

libus

talibus videri poſſit, præſertim noſtris, qui monetarum officinas habent ferè viginti.

At mirum videri debet nemini, qui modò intellexerit Romanos in tanto Imperio
42 vnam tantùm monetarum officinam habuiſſe, ſcilicet Iunonis templũ, in quo Treſuiri monetales trium metallorum, auri, argenti, æris nummos ſine vlla æris miſtura ſignabant præterea Marij Gratidiani Tribuniplebis rogatione ſcholam conſtitui placuit, in qua numi probarentur.

Latè quoque patebat Imperium Francorum Carolo magno rege: omnes tamen monetarum officinas in Palatium coegit: quo ſeuerius & accuratius nummi fabri-
43 carentur ac probarentur. poſteà verò quã officinas plures habere, & procul à Principe metalla miſcere licuit, ratio quoque nummaria deprauari cœpit.

Hic dicet aliquis, Perſas, Græcos, Romanos ſimplicia numiſmata æris, argenti, auri fabricaſſe, nec tamen adulterinos nummos defuiſſe. vt videre eſt apud Demoſthenem contra Timocratem. & in tit. de falſa. demus id quidem: ſed tanta fuit eorum raritas, vt id valde nouum videretur: quoniam facilimè quiſque metallorum ſimplicium naturam vim, ac pondus tenebat: nec tamen prius nummi corrumpi cœperunt, quàm metallorum confuſionem principes ciuitatum inuexiſſent, vt Marco Antonio in Triumuiratu probro datum eſt: quod ab aduerſarijs profectum opinor: cum adhuc inopia laborantibus Romanis Liuij Druſi Tribuniplebis rogatio non ſine contumelia reiecta fuiſſet, cum octauam æris partem argento miſceri vellet. ex quo intelligitur argenteos nummos etiam illis temporib⁹ à ſumma puritate nihil aut parum admodum abfuiſſe: aurum quoq; puriſſimum extitiſſe demonſtrãt etiam num aurea numiſmata veterum Græcorum, ac
44 Romanorum, in quibus nihil eſt admiſtũ æris aut argenti, præter centeſimam partẽ, quæ ſine diuturno labore ac detrimento percoqui nõ poteſt. at etiam Veſpaſianus nummos aureos conflari iuſſit, quibus tantùm defuit pars auri ſeptingẽteſima octogeſima octaua: vt Pariſiorum aurificibus, ac monetalium præſidi Turetano compertum eſt.

Mihi tamen ſufficere videtur, ſi pars argenti & auri vigeſimaquarta deſit: ne querãtur monetales operis diuturnitatem & iacturam: aut ignibus imperari non poſſe.
Nollem, ſi fieri poſſet, quanquam fieri poſſe docui, æreos nummos ſignari: ſi tamen aliter principibus videtur, puros ac ſimplices conflari oportet. id quidem perfacilè eſt, ac tametſi anteà nummi noſtri partes aſſium minutiſſimæ decimam duodecimam ve partem argenti caperent, nihilominus tamen fraudes in ijs quamplurimæ fieri ſolent, quæ minus à plebecula, cui potiſſimum eiuſmodi numiſmata cuduntur, percipi ſolent. 45

Extat apud me Iacobi Pinatelli rei nummariæ Præfecti ad Henricum II. regem epiſtola populari ſermone ſcripta: qua grauiter queritur de publica calamitate, ac monetales Pariſienſes accuſat, quòd aſſes iuſto pondere leuiores, materiaq; deteriores accuderent: detrimentum verò publicum triginta ſex aſſium in ſingulas libras eius monetæ fuiſſe demonſtrat. Ex quo intelligitur in infinita multitudine talium nummorum quanta fabricatur, peculatus incredibiles fuiſſe.

Idem tamen Pinatellus à Curia monetalium accepta poteſtate anno 1552. cudendorum denariorum ac duplorum, ad officinas huius Imperij remotiſſimas ſe recepit, procul à principe, procul à luce: ac tãtam vim talium numiſmatum ſignauit, vt rationibus omnibus ſubductis à Iudicib. quæſtionum centies ferè ſeſtertium de peculatus eſſe comperiatur: nec dubitauit ſeſtertium pellici regiæ numerare, quæ flagitioſiſsimi hominis ſupplicium quidem diſtulit, non ſuſtulit tamen.

Hæc igitur mea cõcluſio eſt, ne minutus quidem numis metalla miſceri oportere. 46
Sed ea quæ diximus cum in Aſia & Africa, cum item in Hiſpania & Anglia rectiſſimè fiant, quid obeſt quo minus idem in cæteris quoq; ciuitatibus & Imperijs fieri poſſit? Non dubito ſi Principes inter ſe cõſpi-

rent, omnia faciliora futura.

Et quemadmodum veteres à numorum percuſſione ad proplaſticen & fuſionem delapſi ſunt: idem nunc quoq; nobis faciẽdum opinor. nam quo numi ſolidiores fuerint, eò melius figuram tuentur, quæ in numis percuſſis vetuſtate perit. circularis
47 verò & æquabilis figura circuncidi nō poterit, quin facilè cuiq; appareat: nec item vllum erit ex cæmentis numorum detrimentum: nec iterum atq; iterum cæmenta conflare oportebit: nec tot opificib. opus erit. nec tantùm temporis inaniter conterendum in moleſtiſſima percuſſione: ſed eodem momento vis infinita numorũ forma cuiuſque, loco, & ordine conſtituta exiſtet. poſtremò numos adulterinos efformare nemo poterit, cùm metallorum ea ſit natura, vt corporis capacitate ac volumi-
48 ne plurimum inter ſe diſtent: quod quidẽ volumen in numis percuſſis latet: quia percutientis arbitrio diſtendi, aut cogi poſſunt: forma verò in quam liquata inijciuntur metalla, nec diſtendi, nec minui poteſt.

Quamobrem ſi quis aureos numos ære admiſto corrumpere volet, formæ capacitas non patietur: quia corpus æris duplo capacius eſt, & ratio ad aurum eadem quę vnius ad 2. & $\frac{1}{8}$ ſiue octo ad ſeptendecim, ſiquidem vtriuſq; maſſa capiatur eiuſdem ponderis: contrà verò, ſi corpus vtriuſq; metalli eiuſdem amplitudinis ſumatur, auri corpus ære duplo grauius, & $\frac{1}{8}$. vel vt ſubtilioribus ponderib. ac numeris vtamur, eadem eſt æris ad aurũ ratio, quæ 1551. ad 729. vt quidem me ſpectante demõſtrauit Fr. Fuxæus magnus ſeculi noſtri Archimedes.

Auri verò ad argentum ratio ea eſt quæ 1551. ad 929. aut ferè 9. ad 5. id eſt argentum
49 corporis volumine duplo ferè maius eſt auro, ſi eiuſdem pōderis maſſam vtriuſq; metalli conſtituamus: vel aurum ferè duplo grauius erit argento, ſi eiuſdem voluminis maſſam vtriuſque metalli comparemus.

Aeris item ad argentũ ratio ea ferè eſt,
50 quæ 11. ad 13. aut exactiſſima ratione, vt 729 ad 929. nam hæc duo metalla corpore ac pondere ſibi proxima ſunt, colore verò diſſimilima. propius tamen argentum plũbo accedit, tum pondere, tum etiam amplitudine: id eſt plumbum eiuſdem magnitudinis qua argentum tantò grauius erit argento, quantò numerus 15. maior eſt 14. vel accuratiſsimè, vt 998. ad 929. aut huius volumen tanto maius erit volumine plũbi, ſi vtriuſq; maſſa eiuſdem ponderis inter ſe conferantur. ſed plumbũ corruptorib. numorum inutile eſt, proptereà quod diffluit, & ab omnibus metallis facilè ſeiungitur.

Stannum quoq; admiſtum cętera metal 51
la quaſi lethiferum venenum perdit, ac planè corrumpit: ac tametſi argento colore quam ſimilimum videatur, corporis tamen amplitudine ac pondere diſsimilimum eſt: nam vtriuſq; eadem ferè eſt ratio quę 9. ad 13. aut ſubtilius 600. ad 929. Aurum verò ad ſtannum metallorum omniũ leuiſsimum & corpore capaciſſimum, ferè triplam habet rationem: id eſt, quam 18. ad 7. vel ſubtilius 1551. ad 600. Ferrum itẽ corporis amplitudine & pondere ad argẽtum cæteris propiùs accedit: eſt enim ferè vtriuſque ea ratio quæ 3. ad 4. vel accuratiſsimè vt 634. ad 929. ſed aliorum miſturã ferre nullo modo poteſt. quinetiam æris drachma ſi in ferream fornacem inijciatur, obſtat quominus ferri materia liquari vllo modo poſſit, ac totam aduri neceſſe eſt.

Queritur tamen Plinius corruptores 52
numiſmatum argentea lamina ferreum numum ſic texiſſe, vt argenteus putaretur, idque appellabat ferruminationem, qualẽ me Lutetiæ numum memini vidiſſe. pondus tamen aut corporis capacitas fucum obductum facilè detegit. aurum verò ferruminationem illã momento demonſtrat, cum ferro tantò grauius ſit, quantò ſenarius à nouenario ſuperatur: aut exactiſſima ratione 1551. ad 634. Poſtremum eſt argentum viuum, quod pondere ac volumine proximè ad aurum accedit: leuius tamẽ eſt & capacius auro: eamque ferè inter ſe rationem habent quam 3. ad 4. vel accuratiſſi-

tiſſimè vt 1558. ad 1551. ſed omnium celerrimè igni carpitur, nec vlla vi retineri poteſt, quominus euolet ignibus admotum.

Auri verò & argenti, opinor, ſumma inopia fecit, vt maiores noſtri proplaſticen in re numaria deſerere cogerentur, vel, quod verius eſt, monetales ipſi numos ferire maluerunt, quò fraudes eorum minus
53 perciperentur. Noſtra quidem ętate numi ſolertiſsima ratione & quidem noſtrorũ hominum ingenioſiſsimo artificio ſimul ac ſemel orbiculari figura ſecari ac ſignari, & quidem promptiſsimè cœperunt: ſed ea ratio deſerta iacet, quòd vſu perceptum eſt numos nec eiuſdem põderis eſſe, nec formam diu tueri, & in cæmentorum multitudine ac iteratis fuſionibus magnũ eſſe detrimentum.

Quod autem diximus libram numorũ tum grauiorum, tum leuiorum integris numeris diuidi oportere ſine vlla fractione numerorum, habet ea res incredibilem vtilitatem, tum ad commerciorum facilitatem, tum ad nummorum permutationem: ſi videlicet auri & argenti, atque adeò ſi placet, æris libra vnciarum 12. in numos 24.36.48.72.96.144.192.576. non tamen æris vel auri librã in numiſmata 576. diuidere neceſſe eſt, ſed argenti duntaxat. omnium verò libræ partitionũ vtiliſſima eſt drachmalis, ſcilicet in numos 96.

Et quoniam repentinæ legum mutationes, ac rei numariæ conuerſiones graue ciuitatibus detrimentum, ſæpè quoq; rebellandi occaſionem afferunt, id ſenſim fiat, oportet, quò leuiùs incommoda ferantur. Cùm enim legatione ſuſcepta ad conuentus Gallorum Blœſas profectus eſſem, iuſſus ſum à principe cum monetalibus Præfectis ac Marcello ærarij Tribuno de re numaria, qua tunc grauiſsimè Reſpub. conflictabatur, conſilium capere, vbi breuiter ea quæ ſuperiùs ſcripſimus, quæq; populari ſermone iampridem à nobis peruulgata fuerant, diſſeruimus: ſumma tamen fuit, nihil vtilius fieri poſſe, ſed tam graui morbo numario Rempub. vrgeri, vt eam medicinam quantumuis ſalutarem, difficilimè latura videretur. at nullæ medicinæ tam ſunt ſalutares, quàm quæ faciunt dolorẽ, 54
& quoniam pocula, cataplaſmata, ſectiones nihil proficiunt membris putribus, ignes & cauteria admouere neceſſe eſt.

At paulò pòſt intellexi peculatores publicos interceſſiſſe, quominus ea quæ dixi, publica lege ſancirentur. quinetiam argentea numiſmata deteriora quàm anteà ſignarunt, & ex eo centies ferè H S corraſerunt. Neque enim dubito ſi ærosa numiſmata lege prohibeãtur, ac iuſto precio numularijs dentur, ſubditos iacturam non leuem facturos: quam princeps pro ſe quiſque quadã ex parte ſarciat, oportet: ſed illud incommodũ pro tantis vtilitatibus leuiſſimum optimo cuique debet videri.

Finis Bodini de Re Numaria.

PARADOXA.

PARADOXA

DOMINI DE MALESTROICT, REGII CONSILIARII, ET MAGISTRI RATIONVM:

DE RE NVMARIA: REGIAE MAIESTATI OBLATA, MENSE MARTIO, M. D. LXVI.

Quibus ſubiuncta eſt Ioan. Bodini ad eadem Paradoxa, Reſponſio.

Omnia nunc primùm ex Gallica lingua in Latinam tranſlata.

CVM triennio in re Numaria exploranda, mandatu Maieſtatis Tuæ Rex, & Curiæ Rationalis cõmiſſu occupatus fuiſſem, datum mihi negotium eſt de ea re ad M. T. referendi. Quia autem nihil eſt quod ad huius rei rectam conſtitutionem tanto perè nos commouere debeat, quàm ſumma hoc tempore rerum omnium caritas: quam tametſi quilibet ſuo loco, ſummi videlicet cum infimis experiantur, tamen pauci originem atq; cauſam huius mali deprehendere poſſunt, quæ ex intimo velut receſſu & quaſi abyſſo rei numariæ repetenda, & rationibus demonſtranda eſt admodum paradoxis, hoc eſt, ab opinione vulgi plurimum remotis: Iccircò rectè, atque ordine me facturum putaui, donec hanc materiam pro meritò examinem, maioremque, vti ſpero, laboris mei fructum M. T. exhibeam, ſi interim euulgarem duo iſta Paradoxa: quę tentaui offerre M. Tuę, quo benigniùs recipiantur & legantur ab omnibus, &, ſi benè intelligãtur, vt cognoſcat vnuſquiſq; quam iniquè fiat ab his qui numiſmata maiori pretio æſtimant & expendunt, quàm Edictis tuis ſit comprehẽſum. quæ hac ratione melius in poſterum obſeruabuntur, quàm hucuſque factitatum ſit: ex quo ad te inprimis, Rex, tum ad ſubditos quoq; tuos incredibile emolumentum eſt peruenturum.

M. T. humilimus & obſequentiſſ.
ſubditus & ſeruus
De Maleſtroict.

PARADO-

PARADOXVM PRIMVM.

Iniquam eſſe in Gallia querelam caritatis rerum omnium: quãdoquidem à trecentis annis nullius rei precio quicquam acceſſerit.

POſteaquam vetuſtus permutationis vſus in emptionem & venditionem eſt commutatus, & præcipuæ hominum diuitiæ, quæ in pecudum poſſeſſiõe erant, translatæ in aurum atq; argentum, quibus deinceps res omnes vendi & æſtimari cœperunt, & ex cõſequenti hęc metalla tanquã veri ac legitimi iudices eſſe vilitatis aut caritatis omnium rerum: Sequitur dicendum, nihil hoc tempore carius ſeu maioris precij, perhiberi poſſe, quàm fuerit antè annos trecentos: niſi ob id, quòd plus auri vel argenti pro eo nũc ſoluere oporteat, quã tunc fuerit neceſſe.

Atqui cõſtat, in comparatione rerum non plus auri argentiue expendi hoc tẽpore, quàm illo fuerit expenſum.

Ab illo igitur tempore nullius rei precio in Gallia quicquam acceſſit.

Axiomata ſunt manifeſta.

Minor probatur his modis.

Regnãte Philippo Valeſio, qui ſceptra ſuſcepit anno M.CCC. XXVIII. Coronatus aureus floribus lilij ſignatus ſine numero: põdere & liga æqualis imò melior Coronato ſolato quo nũc vtimur, æſtimabatur viginti tantum ſolidis ſeu duodenarijs Turonenſib. & quanquã tunc temporis optimi holoſerici vlna venderetur quatuor ſolũmodò libris, tamen ad ſoluẽdas has quatuor libras opus erat quatuor Coronatis, aut moneta argentea eiuſdem precij. Huiuſmodi vlnam etſi nunc ſex libris carius emamus, nempè decem: tamẽ pro his decem libris ſufficiunt ſupraſcripti quatuor Coronati, cum publico Edicto quinquagenis ſolidis ſinguli æſtimentur, aut pro rata nummi argentei. Itaque vlna holoſerici non eſt hodiè carior, quã fuerit illo tempore.

In cæteris mercibus, quæ diutius aſſeruari ſolent & poſſunt, quas quidam Latinas vocant, eadem ratio eſt.

Si & eas merces ſpectemus, quæ faciliùs corrumpuntur, vt frumentũ, vina, & ſimiles, eandẽ in his quoq; rationẽ deprehendemus. Sed in hac cõputatione nõ eſt æquũ, vt præſentis anni cõditio inſpiciatur, qui peregrinum in modũ exorbitans fuit, & cui fortaſſis in Gallia ſimilis non exſtitit, quo & vina & ſegetes planè velut interierunt, imò etiã vites ipſæ & nuces frigoribus aduſtæ. Capiemus ergò annum cõmunem; ſicuti fieri aſſolet in æſtimatione rerũ in caſu & incerto poſitarũ: & modio vini mediocris ſtatuemus preciũ duodecim librarũ Turonenſium. Veniamus porrò ad tẽpora & Regis Ioannis, qui pręfato Philippo ſucceſſit, & regnare cœpit anno M.CCC. L. primuſq; cudit numiſmata vulgò appellatos Francos ex auro puro equitis & peditis figura inſignitos, qui tunc tẽporis viginti tantũ ſolidis Turonenſib. valebant, hodiè verò ſexagenis æſtimantur, hoc eſt, duplo amplius: Si illo tẽpore modius vini mediocris væniret quatuor libris: ad ſolutionẽ harũ quatuor librarum opus erat quatuor prædictorũ Francorum aureorũ, vel ad proportionem tantundẽ monetæ argẽteæ. Quod ſi his tẽporibus ematur modius vini duodecim libris, quod precium poſuimus anni cõmunis: his duodecim libris exſoluẽdis ſufficit par numerus quatuor Francorum aureorũ, quandoquidẽ ſinguli hodiè ſexaginta ſolidis Turonenſib. æſtimantur, vel moneta argẽtea eiuſdem valoris. Quamobrẽ dici nõ poteſt, ab eo tempore preciũ vini vllatenus auctũ eſſe. Idem eſt in frumento, cæteriſq; mercibus ſimilib.

Auream monetã hactenus ſupputauimus: exquiramus quoq; argenteã: repetamuſq; paullo altius tempora S. Ludouici Regis, qui regnum auſpicatus eſt anno M. CC. XXVII. & primus conflauit ſolidos, quorum ſinguli valẽt duodecim denarijs Turonenſib. illa tẽpeſtate dicti groſſi Turonenſes. Hi groſſi ſeu duodenarij erant ex argento puro, eorumque ſexaginta & quatuor efficiebant libram. Denariorum verò quibus hodiè vtimur, præſertim eo-

rum qui ſub Henr. II. Rege percuſſi ſunt, quorum liga tres denarios & dimidiam cõtinet: nonaginta tres & dimidius, marcã operis, & eorundẽ trecenti & viginti, marcã argenti puri efficiũt: ꝙ eſt quintuplũ eius quantitatis, quæ fuit tẽpore prædicti S. Ludouici.

Singuli pendebant groſſũ hoc eſt drachmã, octauam vnciæ partem nam 8. per 8. multiplicata efficiunt 64. eratq; ſingulorum pondus triũ denariorum.

Itaq; ex ſingulis veterũ illorũ ſolidorũ facti ſunt quini, & ex conſequẽti, viceni hodiernorũ æquiualebunt quaternis veteribus, & vigintiquinq; libræ libris quinis. & centenæ vicenis. & ſimiliter in maioribus minoribuſve ſummis.

Quamobrẽ ſi ematur hodiè vlna holoſerici decem libris, quæ temporib. S. Ludouici æſtimaretur quadraginta tantum ſolidis, non tamen plus argenti expendimus, quàm tunc factum fuerit.

Falſum nã in vniuerſa Gallia nec ſericũ erat ne holoſericum: ſicut deinceps demõſtrabitur.

Vlna panni, quæ nunc centũ ſolidis æſtimatur, redit ad precium viginti ſolidorũ antiquorũ. Modius vini, qui hodiè duodecim libris & ſemiſſe venit, nõ eſt carior, q̃ cum olim emeretur quinquagenis ſolidis. Si precium caponis hodiè ſit decẽ ſolidorum, eſt ſaltem æquale duobus ſolidis antiquis. Quindecim denarij, quibus nunc vini ſextarius in œnopolio emitur, nõ ſuperant ęſtimationẽ quadrãtis olim. Par calceorũ ſi hodiè quindecim ſolidis ematur, non eſt carius tamen, quã ſi olim emeretur tribus. Sũptus diurnus equitis in hoſpitio, anno communi, ſi ſit nunc viginti quinq; ſolidorum, nihilominus nõ excedit ſummã quinq; ſolidorum, qui olim inſumerentur. Operæ diurnæ opificũ vel ruſticorũ, quę hodiè quinq; ſolidis locantur, exæquant mercedẽ duodecim denariorũ illius temporis. Nobilis quiſpiã qui hodiè reditũ habet quingẽtarũ librarũ, nõ eſt ditior illo qui tũc tẽporis haberet ſaltẽ cẽtũ. Ager vel domus quæ hodiè æſtimatur vigintiquinq; millibus Francorũ ſeu librarũ, nõ eſt carior, q̃ ſi olim emeretur quinq; ſolum millibus. Et hoc propter ſupraſcriptã rationem, videlicet, ꝙ vicies quinquies mille libræ hodiernę nõ maiorem quantitatẽ argenti puri contineant, quam quinque millia librarum tẽpore prædicti S. Ludouici.

Vnde apparet, caritatem rerum omniũ quæ vulgò iactatur, vanam eſſe opinionẽ & imaginem computatiõis ſine re vel effect. vllo. ſemper enim ad primum fundamentum noſtrum eſt recurrendum, ſcilicet vt dijudicetur & reipſa cognoſcatur, in emptione & comparatione rerum nõ dari hodiè maiorem auri argentiue puri quantitatẽ, quàm veterib. temporibus factũ ſit. Quòd etiam per ſingula regna atq; tempora, inde à S. Ludouico hactenuſque, verum eſſe deprehendetur.

Ergò dici aut probari nõ põt, vllius rei ab illo tempore æſtimationẽ auctã fuiſſe.

PARADOXVM SECVNDVM.

In coronato, alijſq; aureis vel argenteis numiſmatibus plurimũ perdi, quãuis eadem æſtimatione expendantur, qua recepta ſunt.

Res, quæ vel maximè fefellit inopemq; reddidit Galliam & Gallos, quæq; ab annis centũ præcipuè effecit vt ſpernerẽtur atq; infringerẽtur ordinatiões ſeu cõſtitutiões Regũ de numiſmatũ vſu & poteſtate, eſt, ꝙ ſemper eadẽ numiſmata accepta iterumq; expenſa ſint maiori precio, quã publico Principis edicto æſtimata eſſent. Qua in re opinione vulgi prævaluit. Etſi.n. oppoſuerint ſe Reges, reſtiterintq;, quantũ fieri potuit, tamẽ victi tandẽ, immoderatã populi voluntatẽ ſequi, & aurei numiſmatis æſtimationem indies augere coacti ſunt. Quæ cũ eſſet viginti tantum ſolidorum, temporibus ſupraſcripti Regis Philippi Valeſij, gradatim ſub vnoquoq; Regum, peruenit ad 15. 30. 35. 40. 45. adeoq; ad quinquaginta ſolidorum ſummã, hodiè edicto ſtatuta eſt. vnde incredibile detrimentũ, & damnũ irreparabile cùm Regi tũ ſubditis illatũ eſt. Cõmunis inueteratus eſt error, qui in animis plerorumq; radices egit, exiſtimãtiũ nõ poſſe quic-

ſe quic-

ſe quicquam deperdi in coronato, aliove numiſmate, ſiue patrio, ſiue peregrino, dūmodo: eodē precio exponāt, quo ab alijs acceperunt. Verū longè à calculo abſunt miſeri: ſicuti ijſdē terminis, quibus & primum Paradoxum perſecuti ſumus, deinceps demonſtrabimus.

Cùm, Philippo Valeſio regnāte, coronati valerent tantū vicenis ſolidis, vti diximus, q hodiè quinquagenis ęſtimētur: nobilis aliquis, cuius cēſus ſeu reditus eſſet 50. ſolidorum, pro his 50. ſolidis accipiebat duos coronatos & ſemiſſem, vel monetam argenteam eiuſdem valoris: quibus duobus coronatis & ſemiſſe, cōparare poterat dimidiā holoſerici & octauam inſuper vlnæ partē: quippe vlna eo tempore quaternis libris æſtimata, quibus hodiernū preciū 4. coronatorū reſpōdet. At hoc tēpore in ſolutiōe præfatorū 50. ſolidorū annui reditus, idē nobilis accipit vnicū tantūmodò coronatum, vel pro rata nūmos argenteos. hoc coronato cōparabit hodiè quartā ſolùm vlnæ holoſerici partē, quoniā integra nunc decē libris vēditur: cùm olim dimidiā & octauā vlnæ partē cōparare potuiſſet. perdit igitur in coronato ſuo tertiā ampliùs vlnę holoſerici partem, etiamſi 50. ſolidis eū expenderit, hoc eſt, eodem precio, quo acceperit. Qđ ſi accipiat vel exponat coronatū ꝓ 51. vel 52. ſolidis, dānū eius ꝓ proportiōe maius erit. Officialis, qui olim viginti librarū ſtipendium habebat, in præſtatione huius ſtipēdij recipiebat viginti coronatos, vel monetam argenteam æquiualentem. his viginti coronatis mercari poterat holoſerici vlnas quinq;, cùm quælibet, vt diximus, æſtimaretur quaternis libris, quibus reſpōdet hodiernū precium quatuor coronatorū. At idem officialis in exſolutionem dicti ſtipendij viginti librarū, accipit hoc tēpore ſolū octo coronatos, cū ſinguli 50. ſolidis valeant, vel numos argenteos eiuſdē precij. his octo coronatis duas ſolas holòſeriti vlnas redimet, quādoquidē ſingulæ decem libris hodiè æſtimentur: cum potuiſſet olim quinas comparare. Vnde manifeſtū eſt, eū in ſumma octo coronatorum tres vlnas holoſerici perdere, quanquam ſingulos quinquagenis ſolidis exponat, vti & acceperat.

Ciuis aliquis, qui Ioan. Regis tēporib' habebat 36. libras annui ſeu conſtituti reditus, pro exſolutiōe huius reditus accipiebat 36. Francos aureos equitis vel peditis charactere ſignitos, (valebant enim tunc ſinguli vicenis ſolidis) vel monetā argenteam pro rata. his 36. Francis aureis poterat emere nouem modios vini, quia ſinguli venderentur quaternis libris, ſeu (quæ tunc æſtimatio erat) quaternis Frācis aureis, qui hodiè duodenis libris valent; quòd preciū anno communi, modio vini aſſignauimus. Si iam hic ciuis ſupraſcriptum reditum ſuum 36. librarū in eadem moneta Francorum aureorū recipiat, habebit horum ſaltem duodecim, qui prędictam ſummam 36. librarum efficiūt, cùm ſinguli hodiè ſexagenis ſolidis exponantur. quibus 12. Francis aureis hoc tempore tres tantum modicos vini comparabit, quia modius 12. libris venit: cum olim nouem modios redimere potuiſſet. Perdit itaq; ſex modios vini, in his 12. Francis aureis, etiamſi eodem precio 60. ſolidorū eoſdem expoſuerit, quo & acceperat. Simile detrimentum in ceteris numiſmatibus aureis, aliarumque rerum & merciū cōparatione vertitur: quod vitandæ prolixitatis gratia, vlterius non exſequor.

Supputemus iam per nummos argenteos. Nobilis, vel alius quiſpiam alterius conditionis, qui tempore S. Ludouici habebat cenſum vel reditum ſedecim librarum, in præſtatione huius reditus dabantur ei 5. marcæ argenti puri, vel moniſmata aurea eiuſdē precij. Diximus enim ſuprà in primo Paradoxo, tunc temporis in marca argenti puri contineri tantùm ſummam 64. numorum, qui appellabantur ſolidi ſeu groſſi Turonenſes. Hodiè in præſtatione huius reditus, datur ei tātum vna marca argenti puri, quandoquidē 16. libræ, quæ continent 120. numos nouorū ſolidorū ſeu duodenariorū, ad ſummū nō plus quā vnā argenti puri marcam cōplectuntur, quæ eſt tātum quinta pars

eius argenti, quod veteribus ſedecim libris contineretur. Illo tempore, cùm vlna panni (ęquali bonitate vel meliori quàm hodiè ematur centum ſolidis Turonenſibus) æſtimaretur viginti ſolidis, ſedecim libris ſedecim vlnæ cōparari poterant. Hodiè ſedecim libris emuntur ſaltē tres panni centū ſolidos valentis vlnę, & quinta vlnæ pars: cum olim ſedecim emerentur. vnde pereunt duodecim vlnæ & $\frac{4}{5}$. panni, in libris ſedecim, etiāſi ſingulæ libræ eodē viginti ſolidorū precio exponātur, quo acceptæ fuerunt. Idem deprehēdemus in ſupputatione ſolidorū ſeu duodenariorū. Nam decē ſolidis, quos olim ex reditibus annuis aliquis accipiebat tātundē argenti puri cōtinentes quàm hodiè quinquageni, emi poterant quinq; capones, videlicet ſinguli binis ſolidis. Hoc tēpore decē ſolidis vnicus capo emitur: vnde in ſumma decē ſolidorū exiſtit damnū quatuor caponū, etiā ſi pari precio, duodecim ſcilicet denariorum, expendat eos, quo & accepit.

Si quis contrariā huic paradoxo opinionem habens, replicare velit, ſua non intereſſe, quanti æſtimetur Coronatus, libra, aut ſolidus: nec referre, qualia aurea vel argentea numiſmata ſoluantur, vel quo valore accipiantur: dummodò eodē valore poſſit eadem iterum exponere, & habeat ſummam ſuam centum librarum: huic conſimili ratione neceſſariò probādum eſſet, ſe hoc tempore eaſdē merces duobus ſolidis ſeu duodenarijs nouis, qui fermè planè ſunt ærei, cōparare poſſe, quas olim duobus illis veteribus ſolidis ſeu groſſis Turonenſibus, qui ex puro argento erant, comparare potuiſſet: & vnico Coronato hodiè id mercari, quod olim duobus & ſemiſſe conſtitiſſet.

Ex quo oriretur tertium quoddam Padoxum, magis abſonum & creditu longè difficilius, quàm illud quod nos primo loco propoſuimus. dicendū namq; eſſet, res omnes vilius hoc tempore emi, quàm olim: quandoquidem in precij exſolutione minus auri argētique daretur, quàm tunc datum eſſet. Quòd demonſtrari nullo modo poteſt; quippè omninò falſum: ſufficietque aſſentiri Paradoxo primo, quo declaratur, nullius rei precio quicquam acceſſiſſe: neque opus erit eò abſurditatis delabi, vt exiſtimetur, viliori nos annona vti, quàm olim.

Intentio & effectus horum duorum Paradoxorum eſt: vt priori demonſtretur, regem eiuſq; ſubditos eodem precio res omnes hodiè comparare, quo antiquis tēporibus comparatæ ſint: Cùm oporteat nunc æqualem vim auri argentique puri ſoluere, atque olim. Regem verò, propter auctam aurei numiſmatis poteſtatē, (vndè argentei quoq; deprauatio neceſſario eſt ſubſecuta) non tantam auri argentique puri quantitatem ex domanijs (vt vocant) & vectigalibus publicis accipere, quantam acceperint maiores ipſius, itemque Dominis ac ſubditis alijs Maieſtatis eius, ex cenſu, vel reditu, vel aſſignationibus, aut ſtipendijs, non tantundem, atque olim, auri argentique puri perſolui: ſed loco auri & argenti, ſolutionem in ære fieri. Quo ære (vt ſecundo Paradoxo docuimus) non perinde multa emi & comparari poſſunt, ac ſi æqualis eſſet auri argentique quantitas. Ideoque damnum, quòd ex caritate annonæ oriri putatur, non ex precij quod ſoluendum ſit augmento exſiſtere, ſed inde prouenire, quia minus auri argentiq; puri ex prętationibus hodiè: conſequamur, quàm olim conſecuti ſimus.

Vnde manifeſtè apparet, quo magis augemus & intendimus numiſmatum æſtimationem, eo maius inde detrimentum nobis contingere. hinc enim omnis hæc, quam experimur, annonæ caritas atque difficultas procedit, magno totius Regni malo atq; incommodo. Porò origo, cauſa, & progreſſus huius mali deinceps latius explicabuntur, vnaque indicabitur qua ratione huic rei occurrendum ſit, nō ſine maximo Regiæ Maieſtatis, omniumque ſubditorum emolumento.

FINIS.

IOAN-

IOANNIS BODINI TRACTATVS DE AVGMENTO ET DECREMENTO AVRI ET ARGENTI: ET QVOMODO EI OCCVRRENDVM ſit. quo reſpondetur Paradoxis Domini de Maleſtroict.

AD DOMINVM PREVOST, DOMINVM DE MORSAN, REGIVM PRAESIDEM IN CVRIA PARLAMENTI.

NOTA eſt tibi, Domine Præſes, vulgaris querela caritatis rerum omnium: & conuentus, qui ad occurrẽdum ei rei, paſſim in hac Ciuitate, habiti ſunt: quantumque laboris inſumptum ſit inueſtigandæ cauſæ, vnde caritas iſta proueniret: cui, Domini de Menil, & de Faur, Aduocati Regis, quos natura bono publico conſecraſſe videtur, conati ſunt mederi. Tandem Dominus de Maleſtroict, cui negocium hoc iuſſu Regis mandatum erat, libellum Paradoxorum publicauit: in quo, contra omnium opinionem defendit, intra trecentos annos nullius rei precio quicquam acceſſiſſe: de quo multis fidem fecit.

Verùm ſuperioribus diebus, lecto ipſius tractatu, operæpretium duxi, vt vno verbo ei reſponderem, pro declaratione & meliori intellectu huius quæſtionis, quæ & publicam omnium, & priuatã ſingulorum vtilitatem reſpicit: ea conditione, ſi tibi non diſplicet, vt tu honorarius ſis arbiter: in quem mihi perſuadeo etiam Dominum de Maleſtroict conſenſurum eſſe.

Etenim ad rectè dijudicandũ Paradoxum, ſeu opinionẽ communi contrariam, opus eſt Iudice tali, qualis tu es, cui natura ingeniũ tam perſpicax, & iudiciũ integrum largita eſt, vt inter quamplurimos difficilè ſit parem inueniri. Quod non inter laudes tuas reputo, cùm ſit naturæ donum: ſed illud potiùs, quòd præditus ſis eleganti & liberali doctrina, & tanta publicarum rerum experientia: quæ vſque adeò tibi curæ ſunt, vt notũ ſit omnibus, iamdudum te proprias obliuioni dediſſe. quanquàm erratum hoc à me ſit: cùm non poſſit priuatarum rerum obliuiſci, qui tam ſapienter adminiſtrat publicas. quemadmodum in gubernatione Reipublicæ, & præcipuè Prouinciæ demonſtraſti: quæ perpetuum teſtimonium præbet incredibilis prudentiæ & dexteritatis, qua vſus es in regendo populo illo, periculoſo tempore: mixta ſeueritate cum humanitate: vt merearis non Prouinciam gubernare, ſed Regnum. Quamobrẽ certus ſum in caſu propoſito, non ſolùm te iudicium de hac quæſtione certum eſſe daturum, ſed & inuenturum facilè modos, quibus caritati annonæ, quam experimur, occurratur: quantum humano ingenio poſſibile erit, prudenter cõſulere, maturè aggredi, & fœliciter exſequi.

RESPONSIO IOHANNIS BODINI AD PARADOXA DE MAleſtroict: quoad caritatem rerum omnium,& modum,quo ei mederi poſſit.

PRIMÒ, breuiter proponam rationes Maleſtretti: Nemo, inquit, conqueri, vllius rei precium maius nunc eſſe, quàm fuerit antè annos trecentos: niſi in emptione eiuſdẽ oporteat hoc tempore plus auri argẽtíve exponere, quàm tunc. Atq; non ſoluitur hodie in emptione rerum omniũ plus auri vel argenti, quàm tunc ſolueretur. Precia itaq; rerum ab eo tempore non accreuerunt in Gallijs. Hæc eſt ipſius concluſio: & quidem neceſſaria, ſi minor propoſitio ei cõcedatur. ad quam probandam: Vlna holoſerici, inquit, tempore Regis Philippi Valeſij emebatur quatuor coronatis, æqualibus vel etiam melioribus pondere & valore, noſtris coronatis ſolaribus: & quiſque coronatus valebat ſaltem viginti ſolidis monetæ argenteæ. At nunc, quoniam coronatus quinquaginta ſolidis valet, decem libras pro ſingulis vlnis ſoluere oportet, quæ tamen non plus valent, quàm dicti quatuor coronati. itaque vlna holoſerici hodie nõ pluris emitur, quàm olim. Progreditur etiam ad omnes merces Latinas, adeoque ad vina & frumenta: ſed auctoritate deſtituitur.

Quantum ad holoſericum, Dominus Maleſtrettus in eo fallitur, quòd affirmet, vlnam conſtitiſſe tantùm quatuor coronatis tempore Philippi Pulchri. nam inprimis opus eſſet probare, quòd tunc temporis holoſericum in Gallia fuerit: quandoquidem non eſt recepta opinio eorum, qui hoc ex Iuſtiniano demonſtrare voluerunt, qui de holoberis & holoburis loquitur.

Etenim Ordinatio Philippi Pulchri, publicata Anno 1294. & relata in Camera rationum, & non impreſſa, quam Dominus de Maleſtroict Magiſter Rationum, legere potuit in libro, cui Titulus, Ordinationes Sancti Ludouici, pro tranquillo ſtatu Regni, folio quadrageſimoquarto, diſertè, & plus quàm quinquaginta articulis, præſcribit formam veſtimentorum, quibus vnuſquiſque vti debeat, à perſona Principum, vſque ad infimum ſeruum: & nihilominùs, nulla prorſus illic mentio eſt ſerici, neque holoſerici, neque hemiſerici, neque Damaſcenæ, alteriúsve eiuſdem generis telæ: quanquàm permittat Ordinatio quibuſdam aurum tam in catenis, quàm zonis geſtare: abſque vlla prohibitione geſtandi ſerici, viris vel fœminis, Principibus vel mercatoribus, Dominis vel famulis. quod vtique non præterijſſet, cùm primus articulus à tali prohibitione incipiat: Ne qua oppidana ferat torquem: ſecundus, item: Ne quis oppidanus vel oppidana geſtet aurum, vel gemmas, vel zonas aureas, vel coronas aureas, vel argenteas, neque pelliculas virides, aut leucophæas, aut variegatas, quod non eſt interdictum nobilibus. perperam itaque adfertur exemplum holoſerici, quod tunc temporis nec in Gallia, nec fortaſſis in vllo mundi loco fuit: quoniam adferebantur aromata ab Indis, vnde ſericum venit, & Arabia fœlici, quæ longiùs abeſt, quàm Pruſa, vbi holoſericum inuentum fuit.

Tametſi verò exemplum holoſerici ei concederem, tamen non rectè conſequentia indè ad cæterarum rerum precia ſumeretur: quia neceſſè erat tunc temporis, ex omnibus Orientibus mercibus, holoſericum maximi precij fuiſſe, cùm non eſſent ferè Ciuitates aliæ, quàm Damaſcus in Syria, & Burſa in Aſia minore, quã veteres appellabant Pruſiam, vbi holoſericæ & Damaſcenæ telæ texebantur. pedetentim Græcia & Italia idem vſitarunt: & vix centum anni præterlapſi ſunt, quòd priſtina ſerica, quæ à Genuenſibus accepimus, in Gallia eſſent incogniti.

Hodie cùm Turonenſis, Lugdunenſis, Auenionenſis, Tholoſana, & aliæ Ciuitates huius Regni plenæ ſint talium merciũ, quamuis etiam nunc quiſque eas ferat, licèt olim ſecùs fuerit: tamen in tanta copia optimi holoſerici vlna vix vno coronato æſtimanda foret, habito reſpectu illius temporis, prout mox dicam.

Sufficit iam demonſtraſſe, non eſſe holoſericum pro exemplo omnium merciũ latinarum, & multò minùs omnium rerum, proponenda. Quod ad vina & frumenta attinet, certum eſt, vigeſies cariùs nunc ea vendi, quàm hinc ab annis centum. quod me vidiſſe affirmo in Cataſtris Tholoſæ, vbi ſextarius frumenti, qui propemodum medietatem noſtri conficit, æſtimabatur quinque ſolidis, qui hodie emitur ſexaginta ſolidis communiori precio, quod vigeſies modò quàm tunc cariùs eſt. & ne longiùs petatur exemplum, reperimus in Regeſtis Caſtelleti Ciuitatis huius, modium frumenti menſuræ Pariſienſis, centum viginti libris emptum fuiſſe, Anno 1524. quamuis biennio antè ſegetes frigore adustæ fuiſſent: in qua æſtimatione iudicia Caſtelleti fundabantur. anno 1530. precium excreuit ad centum quadraginta & quatuor libras: & decreto Curiæ Anno 1531. contractus quidam minore precio initus, reſciſſus fuit. Hodie precio ordinario plus tertia parte aucto, contractus iuxta decretum Anni 1531. habiti, declararentur eſſe vſurarij, niſi debitori præſtaretur electio, ſoluendæ pecuniæ loco frumenti, ad rationem vnius denarij in duodecim.

Non loquor de Anno 1565. quo modius frumẽti communiter emebatur ducentis ſexaginta libris, in pura emptione, menſe Maio: ſed de vulgaribus annis loquor, intra quadraginta annos tantùm: quibus videmus, frumentum redituum, quod æſtimabatur quinquaginta coronatis ſolaribus, (ne de libris loquamur ampliùs) hodiè duplo cariùs conſtare: ita vt optimum frumentum, in mera emptione & venditione, precio ordinario æſtimetur centum viginti libris, quo precio conſtabat in reditu antè annos quadradraginta. Ideóque Maleſtretus non debuit frumenta exempli loco adferre.

Sed quò meliùs probetur quod dico, relinquamus fruges, & inſpiciamus precia agrorum, qui neque creſcere, neq; diminui, neque à naturali bonitate mutari poſſunt, dummodò non ludibriò habeantur, vt dici ſolet, ſed colantur, ſicuti factitatum eſt, poſtquàm Ceres fœmina Sicula vſum eius commonſtrauit. etenim non eſt veriſimile, terram venuſtate amittere vigorem ſuum, quemadmodum multi exiſtimant: etiamſi Deus, iuſta vindicta, ab aliquot annis ſterilitatem immiſerit.

Cùm enim DEVS Galliam, inter Hiſpaniam, Italiam, Angliam, & Germaniam, mediam collocaſſet: conſtituit quoque eandem nutricem, cornucopiæ in ſinu ferentem, quod nec fuit, nec erit vnquàm vacuum: agnoſcentibus id & confitentibus Aſiæ atque Africæ populis. ſicut videre eſt in omnibus eorundem ſcriptis, & præcipuè in Oratione Regis Agrippæ, Iudæos rebelles ad obedientiam Romanorum exhortantis: Videte, inquit, Galliam, quæ trecentos quindecim populos complectitur, Alpibus, Rheno, Oceano, & Pyrenæis montibus circumcluſos: quæ ferè vniuerſum terrarum orbem inexhauſto omnium bonorum fonte irrigat: nihilominùs bellicoſi iſti populi ſub poteſtatem huius Imperij ſe ſubmiſerunt, poſtquàm octoginta annis contrà reſtitiſſent: fœlicitate magis & fortitudine Romanorum perterriti, quàm debilitati viribus: quoniam non habens in pręſidijs plures, quàm mille ducentos milites: vt vix numerus militum, numerum ciuitatum æquet.

Inde videmus, Galliam tunc non fuiſſe ſteriliorem, quàm iam ſit. monſtremus etiam, eandẽ hodiè non minus fertilẽ eſſe:

Cicero

Cicero de fertilitate Siciliæ loquens, quam Romani horreum ſuū appellabant, dicit, vberrimam terram fructum tãtùm duodecuplum tuliſſe, licèt à Dijs fortunata eſſet. Hodiè ad Ligerim, in Santonibus, Limania, Aruernia, Aquitania, & Inſula Franciæ, omniū ruſticorum iudicio, meliores agros habemus.

Et videmus nihilominùs, intra annos quinquaginta, pretia agrorum non ad duplum, ſed ad triplum accreuiſſe: vt iugerum terræ arabilis & feracioris, quod olim decem aut duodecim coronatis emebatur, vineti triginta: hodiè duplo vendatur, imò triplo, & quidem coronatis, qui decima parte minùs põderant, quàm antè annos trecentos. quod Maleſtrettus mihi conceſſurus eſt, ſi regeſta noſtra nõnihil perſcrutati velit. & ne opus ſit priuatorum contractus perquirere, qui paſſim ſunt obuij: te teſtem appello, Domine, qui decreta Cameræ contractusque omnes archiui Galliæ, ſæpiſſimè verſaſti: ánnon Baronatus, Comitatus, Ducatus, vel alienati à Corona, vel ad eandem reuocati, tantundem in annuo reditu valeant, quantum olim in vniuerſum venditi fuerint.

Omnibus notum eſt, Comitatum Venicenſem, & Auenionenſem, duplo plus in reditu præſtare, quàm quo oppignoratus fuerat. Carolus Sapiens emit Comitatum Auxerrenſem, à Comite, triginta & vno millibus Francorum aureorum, ſeu totidem Coronatorum vel circiter. didici ex Domino Fauccheto Cõſiliario, quem pro fideli pulcharum antiquitatum commentario habeo: Herpinum, vt comitaretur Godefredum Bullionenſem, vendidiſſe Ducatum Bituricenſem Regi Philippo Primo, anno 1100. ſexaginta millibus ſolidis aureis. Ita legitur in noſtris Annalibus: ſicut videre eſt in multis legibus Longobardorum, Saxonum, Francorum, Ripuariorum: in quibus omnes mulctæ taxantur per ſolidos. veluti cùm dicitur, qui occiderit hominem liberum, ſoluat ſolidos centum: qui vinxerit, decem ſolidos. quod obiter dico, quia vidi proceſſum veterum ſtatutorum Ciuitatis Ambianæ, vbi partes, præter rem, ſolidos pro vulgaribus aſſibus interpretabantur. Certum eſt etiam, primos ſolidos argenteos, ducentis demùm pòſt annis, cuſos per Sanctum Ludouicum.

Ponamus illos ſolidos aureos eiuſdem ponderis & valoris fuiſſe, cuius fuit ſolidus aureus Iuſtiniani: nam leges horum populorum eodem ferè tempore latæ ſunt: non erit ad ſummum plus, quàm ſexaginta millia Angelottorum, vel ſexaginta millia Regalium aureorum, vt mox dicam. Solidus enim argenteus non fuit tanti ponderis. Veriſimile etiam eſt, ſolidum aureum eodem pondere fuiſſe conflatum: adſentior tamen, quòd ſolidum Iuſtiniani pondere æquarit.

Reperio quoque in antiquitatibus Italiæ, Imperatorem Rudulphum, Lucam vendidiſſe ciuibus, duodecim millibus coronatorum, Florentiam ſex millibus: quemadmodum ſcribit Blondus lib. 8. decadis ſecundæ. hodie Florẽtiæ ædes ſunt centum, quę triplo ampliùs valent, quàm ciuitas vendita fuit. Inuenimus etiam in Conſtitutionibus Philippi Longi, de iure ciuium, anno 1328. ſtatutum: vt is, qui cuperet gaudere iure ciuitatis alio Regni loco, teneretur emere domum ſexaginta ſolidis Pariſienſibus.

His antiquitatibus ſi Maleſtretto non erit ſatisfactum, videamus vetera ſtatuta Cameræ: item conſuetudines Galliæ, & præſertim patriæ meæ Andegauenſis: inueniemus articulum 499. qui habet hæc verba: Vehes frumenti, 25. ſolidis Turonenſibus: vehes ſecalis, 22. ſolidis, & 6. denarijs: vehes hordei, 15. ſolid. caro hœdina, tribus ſolidis, & quatuor denarijs. Capo, 12. denar. gallina, 8. denar. veruex pinguis, 7. ſolid. & 6. den. Operæ diurnæ boum tempore hyemis, 10. den. quæ conſuetudo anno 1508. approbata & confirmata eſt. ſed inuenio, in Aruernia viliori pretio æſtimationem factã fuiſſe: nam veruex cum lana ſolùm æſtimatur 5. ſol. hœdus, 18. den. gallina, 6. den. vitulus, 5. ſolid. porcellus, 10. den. Pauo, 2. ſol. Phaſianus

ſianus 20. denar. pipio, 1. den. Plauſtrum freni quinque quintalium, 15. ſol. opera manuarij diuerna in æſtate, 6. denar. hyeme, 4. den. vectura boum hyeme 12. dena. In Borbonenſi Ducata plauſtrum freni duodecim quintalium, æſtimatur in conſuetudinibus 10. ſaltem ſolidis, articulo 555. pratenſe, 5. ſolidis in conſuetudinibus Marchiæ receptis anno 1521. Caro veruecina integra abſque Lana, æſtimatur 2. ſol. 6. denar. Plauſtrum fæni quindecim quintalium, 12. ſolid. Plauſtrum ligni, 12. denar. vitulus, 18. denar. Anſer, 12. den.

In conſuetudinibus vrbis Trecarum Campaniæ, ſextarius tritici optimi menſuræ Trecenſis æſtimatur 20. ſolidis Turonenſibus, ſecale, 10. ſolid. hordeum, 7. ſol. auena, 5. ſol. opera hominis diurna, 12. dena. fœminæ, 6. den. Hic Maleſtrectus non poteſt negare, quin ab annis ſexaginta rerum omnium precia decuplo accreuerint, vt minimum: & de quauis moneta loquor, de qua intelligi velit: ſicut monſtrabo ſtatim. nam ſi ager vna cum iuriſdictione vendi ad ſummum non poteſt cariùs, quàm ad rationem vnius denarij in 25. vel 30. conſequenter precium agrorum decuplo maius eſt, quàm ante annos ſexaginta: quod comparato antiquo precio, percarum videbitur ei, qui vetera ſtatuta & monimenta perſcrutabitur. omitto infinita exempla alia: nec attingo quæ vniuſcuiuſque oculis ob via ſunt: & ſufficit demonſtraſſe nunc, caritatem Ducatuum, ciuitatum, & comitatuum, & agrorum, qui vetuſtate non deteriorantur. quòd clariùs intelligetur, ſi cauſſa & origo caritatis cognoſcatur.

Caritatis, quam experimur, cauſſas inuenio quatuor vel quinque Præcipua & penè ſola, quam nemo hactenus animaduertit, eſt abundantia auri & argenti, quæ hodiè in hoc regno maior eſt, quam antè annos quadringentos: vlterius non progredior, quia regeſta curiæ & cameræ quadringentos annos non excedunt: reliqua ex hiſtorijs veteribus, licèt non ſatis certò, colligenda ſunt. Secunda occaſio caritatis ferè ex monopolijs procedit. Tertia, eſt penuria, quæ proficiſcitur tam ex auectione, quàm corruptione. Quarta, eſt voluptas Regum & Principum, augens precia rerum, quas amant. Quinta oritur propter precium monetarum, quod de antiqua æſtimatione imminutum. Hæc membra breuiter attingam.

Præcipua cauſſa, quæ auget rerum omnium precia in quocunque loco, eſt abundantia eius, quo æſtimantur res, & appretiantur. Plutarchus & Plinius atteſtantur, ſubacto Macedoniæ regno, Paulum AEmilium belli ducem, tantum auri & argenti Romam attuliſſe, vt populus à ſolutione tributorum liberaretur, & precia agrorum in Romania duabus tertijs ſtatim attigerentur.

Suetonius quoque refert, Auguſtum Imperatorem, tantum diuitiarum ex AEgypto apportaſſe, vt vſuræ minuerentur, & precia agrorum longè maiora fierent, quàm fuiſſent antè. non itaque propter penuriam agrorum, qui neque creſcunt, neque diminuuntur: nec propter monopolium, cui tali caſu locus eſſe non poteſt: ſed propter abundantiam auri & argenti, quæ contemptum eiuſdem efficit: exorta eſt caritas rerum æſtimatarum. Sicuti accidit, cum Regina Candaces, quam ſcriptura appellat Reginam Sabæ, in vrbem Hieroſolymam adueniſſet: quò tantam vim gemmarum attulit, vt pedibus conculcarentur.

Et cùm Hiſpani nouas terras ſubegiſſent: ſecures & cultri cariùs venditi fuerunt quàm margaritæ & Lapilli precioſi: quoniam illic non alij quàm lignei & lapidei cultri erant, & magna gemmarum copia.

Abundantia itaque vilitatem parit. qua in re Tiberius Imperator longè aberrauit, qui capite truncari iuſſit eum, qui vitrum molle & ductile effecerat; metuens, vt Plinius ait, ne ſi res euulgaretur, auctoritas auri periret; nam abundantia vitrorum, quæ ferè ex omnibus lapidi-

bus & herbis conficiuntur: ſemper vilitatem induxiſſet, idem in cæteris quoque rebus accidit.

Oſtendendum itaque eſt, auri argentique in hoc Regno nõ fuiſſe tantum ante annos trecentes, de quo tempore Maleſtrettus loquitur: quantum ſit hodiè, quẽadmodũ manifeſtè apparet. Nam ſi quid eſt in regionibus pecuniarum, non tam abſcondi diligenter poteſt, quin à Principibus tempore neceſſitatis inueniatur. At verò Ioannes Rex non potuit vnquam inuenire mutuo ſexaginta mille Francos (ponamus fuiſſe Coronatos) in extrema neceſſitate: & poſt Pictauienſem pugnam, cùm annis octo captiuus ab Anglis detineretur, neque liberi ipſius, neque amici, neque ſubditi, neque ipſemet adueniens, precium redemptionis ſuæ potuit corradere, ſed coactus fuit redire in Angliam, donec pecunia colligeretur.

Scotorum quoq; Regis, qui duodecim annis poſt captus fuit, redemptio, ad mille Nobiles aureos æſtimata: inueniri ab eodem ſcotiæ Rege non potuit: ſed Carolus V. Rex, ſe illam ſoluturum promiſit, inito fœdere cùm Roberto Scotiæ Rege, anno 1371. vt ex tractatu apparet.

Sanctus Ludouicus eandem difficultatem expertus eſt, cùm in Aegypto captiuus eſſet. Non eſt veriſimile, populum Francorum, naturali inclinatione Reges ſuos amantem, & maximè id temporis, ac præcipuè talem Regem, qui nec habuit, forraſſis nec habiturus eſt vnquam ſimilem: paſſurum fuiſſe, vt ſeruus eſſet Mahometanorum, quos tunc ſummoperè execrabantur: & tamen Saladinus neceſſe habuit eum dimittere ad conquirendum redemptionis precium, accepta pignori hoſtia quam ſecum portabat: quæ vtique, ceſſante optimi Regis deuotione, in commiſſum cecidiſſet. Reperio qui dicunt, quæſtionem fuiſſe de ducentis millibus bezanis aureis, quæ dominus de Ionuille æſtimat librarũ quingentis millibus, aitq; Reginam precium in arca habuiſſe: quòd in medium relinquo.

Legimus etiam in antiquis noſtris hiſtorijs, quòd inopia pecuniarum, facta fuerit moneta ex corio cum clauo argenteo: quæ res demonſtrat ſummam egeſtatem auri & argenti tunc temporis in Gallia. Quod ſi ad noſtram ętatem veniamus: deprehendemus, ſemel tri ſpacio Regem inueniſſe in vrbe Pariſienſi, abſque vlteriori perquiſitione, plus quàm tres milliones & quadringentas libras, exceptis numis officiorum Pariſijs quoque inuentorũ, & præter auxiliares & domanij pecunias, quanquam neceſſitas Principem noſtrum impelleret, vt pacis lumen nobis redderetur.

Inuenimus quoq; Philippum 3. Carolo, quia poſtea Comes Valeſius factus eſt, aſſignaſſe reditum 10. mille librarum feudi nomine: & in tractatu pacis inter Philippum Pulchrum, & Eduardum, Reges, Iſabella Franciæ deſponſata & poſtea nuptũ collocata fuit filio Regis Angliæ, dote 18. mille libr. Turon. data, & nihil amplius: item filio ſuo Philippo Longo reditum feudalem 20. mill. libr Turon. attribuit, anno 1311. Et ex conſtitutione Regis Caroli V. reditus feudalis Infantium Frãciæ, eſt 12. mille libr. Turon. vel centum & viginti millia ſemel ſoluenda: itemq; Filiarum Frãciæ, 60. millia ſemel. Videmus autem, fuiſſe tunc plus argenti, quã Philippi Pulchri temporibus: nam Phillipp⁹ Valeſius Regis Caroli V. auus, in aſſignatione Ioanni filio ſuo facta, conſtituit, vt, ſi filias ſolum ſuſcipiat, prima habeat 7. mille libr. reditus ſoli: ſecunda, duo millia eiuſdẽ reditus, & 50. millia ſemel ſoluenda; tertia mille, & 40. millia ſemel ſoluenda. aſſignatio facta fuit anno 1334.

Sumamus ætatem Caroli VII. qui primus ſtipem ſeu ſolidã populo impoſuit, & plurimos à ſubditis tumultus ſuſtinuit: quamuis fugaſſet Anglos, & tantum decennio recuperaſſet, quãtum maiores ipſius ducentis annis perdiderant: tamen non plus, quàm vnum millionẽ & ſeptingenta millia Francorũ ex omnibus exactionibus corradere potuit: vt Philipp⁹ Cominæus ſcribit. Et pater eius Carolus VI. ſal-

ſaltem 40.mille libr.exigebat:de quo Status Pariſijs anno 1444.habiti,grauiter cõquerebantur.nihilominus Carol. IX. anno 1572. quatuordecim milliones exegit. Ludouicus XI. reducto ad Coronam Ducatu Burgundiæ,& Andegauenſi, & Comitatu Prouinciæ, & multis bonis confiſcatis, profligauit tres milliones amplius,quàm pater ipſius: qua in re populus tantam ſenſit oppreſſionem, vt ſuccedente Carolo VIII.filio,requirentibus & inſtantibus ordinibus,conſtitutum ſit, mediecaté onerum imminuendam eſſe.poſtea auri atq; argenti abundantia effecit vt caritate rerum & vilitate argenti exiſtẽte onera facta ſunt maiora:& filię Henrici II. Regis maiori natu 40. coronatorum millia in doté data ſunt:nec reliquis minus: ita vt quadruplum conſequerentur eius,quòd Renata Franciæ,filia Franciſci in dotem acceperat, videlicet centũ millia coronatorum. Si quæratur,vbi aurum & argentum fuerit,deprehendetur,Italiam propter magnitudiné negotiationũ, & ſecuritatem inter Principes,omne aurum Europæ attraxiſſe. inueniturq; eodé tempore conſtitutum fuiſſe à Carolo V. vt filiabus Francię ſexaginta millia librarum ſemel ſoluenda,matrimonij nomine darentur.Galeaceus 2. vicecomes Mediolani ducẽta millia coronatorum filiæ ſuę quæ Leonetto Angliæ Regis filio nupſit, in dotem dedit:& frater illius Barnabas, qui mediã vice comitatus Mediolani partem tenebat, duos milliones auri pro dotibus nouem filiarum legitimarũ,& duarum illegitimarum dedit:quamuis haberet quinq; liberos maſculos legitimos,& duos ſpurios: ſicut legimus in hiſtoria Medionalenſi. Huius nepos Galeaceus I. Dux Mediolani filiam ſuam valentinam Ludouico Franciæ, Duci Aurelianenſi vxorem,eique quatuor millia florenorum aureorum,ſexcenta ſexaginta ſeptẽ marcas argenti in dotem dedit abſque iocalibus,& Comitatu Aſtenſi, addita promiſſione, quòd Ducatus Mediolanenſis, deficientibus maſculis ad valentinam eiuſque hæredes peruenturus eſſet.

Ludouicus Sforcia cognomento Niger, gubernator Mediolanenſis, neptem ſuam Blanck Sforciam Imperatori Maximiliano nuptum collocauit, eiq; quadringenta millia coronatorum & ſexaginta millia ducatorum in dotem attribuit, Anno 1494. præter quadringenta millia coronatorum, quæ poſtea pro inueſtitura Mediolani dedit. Si Dominus de Maleſtroict ſcrutetur regeſta Cameræ, adſtipulabitur mihi plus auri argentique in Francia ad Regis & Reipub. neceſſarium vſum, ab anno 1515. vſque ad annum 68. inuentum fuiſſe, quam olim ducentis annis inueniri potuerit. Quod ſi quis dicat non abundare nunc magis aurum & argentum quam antea, ſed à paucis annis hanc caritatem nobis ab Italis introductam eſſe: contrarium iudicari poterit: certum enim eſt, quòd omnibus temporibus banniti ex ea regione hic fuerint, qui præter immunditiem quam in hoc regnum inuexerunt,ſemper Deo & miſero populo bellum intulerunt, omni conamine enitentes vt naturalem bonitatem à cordibus Regum noſtrorum euellerent:qua de cauſſa ex Francia eiecti fuerunt, & bona ipſorum confiſcata,tempore Philippi Longi: & poſtea maiores noſtri ſemper in duplum taxarunt litteras quas vocant Lombardicas, in Cancellaria. Inuenimus quoque Philippum Valeſium primum impoſuiſſe gabellam ſali quo acceſſerunt quatuor denarij in ſingulas libras, ad quadraginta quinque libras in modium & amplius. facile itaque argẽtum inueniſſent ſi tantum exſtitiſſet, quantum hodiè: nam Philippus Longus nulla religione mouebatur, quin à populo poſtularet quintam redituum vniuſcuiuſque partem.

Sed, dicet aliquis, vnde tantum auri & argenti ab eo tempore prouenit? inuenio, mercatores & opifices, qui aurum & argentum accerſunt, tunc temporis ceſſaſſe. nam Franci fertiliſſi-

mam mundi regionem obtinentes, agriculturæ & pecuariæ operam olabant, & eo ſe vitæ genere, quòd in Franciæ præcipuum eſt, exercebant: ita vt negotiatio orientis quieſceret, metu Barbarorum qui littora Africæ tenent, & Alarborum quos maiores noſtri Sarracenos appellabant, qui vniuerſum mare mediterraneum ſubegerant, & Chriſtianos quos capiebāt catenis ſeruorum inſtar vinciebant.

Et quantum ad negotiationum occidentis, ea prorſus erat incognita, antequam Hiſpani mare Indicum nauigaſſent. præterea Angli portus Aquitaniæ & Normandiæ tenentes, commeatum in Hiſpaniam & inſulas nobis intercluſerant. denique ab altera parte, controuerſia familiæ Andegauenſis cum Arragonica, portus Italiæ nobis claudebant. Sed ab annis centum quinquaginta maiores noſtri Anglos expulerunt, & Portugalli altum mare circumnauigantes, ſinum Perſicum, & maris rubri partem occuparunt, & ita naues ſuas diuitijs Indorum & Arabiæ felicis impleuerunt, fruſtrantes Venetos & Genuenſes, qui merces ex Aegypto & Syria quo per Alarbos & Perſas deuehebantur, adferebant, vt nobis eaſdem minutatim & ad auri pondus venderent.

Eodem tempore Caſtellani ſubegerunt terras nouas auro & argento plenas, quæ in Hiſpaniam intulerunt, & viam monſtrarunt naucleris noſtris inſtituendæ nauigationis Africæ, maximè noſtrorum emolamento.

Incredibile eſt ſed verum tamen, ab anno 1535. quo per Pyurros ſubacta fuit Peruaria prouincia, plus quam centum milliones auri, & bis tantundem argenti inde allatum eſſe: precium redemptionis Regis Atubalirę fuit 1326000. bezanorum aureorum: emebantur tunc in Peruana caligæ panneæ trecentis ducatis, chlamys mille ducatis, equus quatuor vel quinque millibus, menſura ſeu pocale vini ducentis ducatis: vt teſtatur hiſtoria indica.

Et nihilominus Auguſtinus Zaratius Catholici Regis rationum Magiſter deprehendit, officiales Regis Catholici in Peruana manſiſſe debitores rationibus ſubductis, 1800. millium bezanorum aureorum, & 600. millium librarum argenti: vt omittam negotiationem, & incredibile emolumentum, quòd Rex Portugalliæ ex Moluccis percipit, vbi Caryophilla, Cynnamomum, & alia aromata precioſa creſcunt: quas ab Imperatore Carolo V. ex antichreſi pro 350000. ducatis accepit, cum Bononiam ad coronam Imperialem ſuſcipiendam proficiſceretur: quas Itali refuſo in parata pecunia precio, repignerare voluerunt, ſed Imperator recuſauit, propter vtriuſque familiæ fœdera.

Itaque Hiſpani, qui vitam ex Francia ducunt, ineuitabili neceſſitate coacti, frumenta, linum, pannos, glaſtum, papyrum, libros, adeoque opificia & operas mechanicas hinc comparare: currunt ad extrema mundi, vt aurum & argentum, & aromata nobis quærant: ab altera parte Angli, Scoti, & omnes populi Noruegiæ, Sueciæ, Daniæ, & littoris Balthici, qui fodinas metallicas quampluri mas habent, ex centro terræ metalla effodiunt, vt emant noſtra vina, crocum, pruna paſſa, glaſtum, & inprimis ſal, quòd eſt manna ſpeciali Dei benignitate ſine magno labore nobis datum. nam calore ſeptentrionalibus vltra quadrageſimum gradum deficiente, ſal ibi fieri nequit: & infra quadrageſimum ſecundum, calor nimis ardens efficit ſal corraſiuum & multo magis ſal ſalinarum Hiſpanicarum, Neapolitanarum, & Polonicarum, quo ſæpiſſimè homines & ſalituræ corrumpuntur: ita vt ſalinæ Comitatus Burgundiæ, & ſal Hiſpanicum & Vngaricum longe abſit à bonitate noſtri. Hinc fit, quod Angli, Belgæ, & Scoti qui ſaliendis piſcibus magnam mercaturam exercēt, ſæpè aliarum mercium inopia, nauibus

Sabur-

Saburra onuſtis ad nos veniunt, vt pecuniario precio ſal emant.

Altera occaſio tot commodorum, quæ ab annis centum viginti vel quadraginta nobis acceſſerunt, eſt infinita populi multitudo, quæ ſopitis inter Aurelianenſem & Burgundicam familiam ciuilibus bellis, in hoc Regno multiplicata eſt: vnde dulcedinem pacis ſenſimus, eiuſdemque fructum diuturno tempore, & vſque religionis tumultus potiti ſumus: nam extraneum bellum quod interim incidit, nihil aliud, quàm malorum humorum expurgatio fuit, omni Reipubl. corpori neceſſaria. Anteà campeſtria loca, & ferè etiam Ciuitates propter ciuilium bellorum deprædationes, deſertæ erant, cùm & Angli Oppida deſtruerent, pagos comburerent, magnam populi Gallici partẽ ſpoliarent, occiderent, & reſiduum ad medullam vſque deroderent: qua de cauſa ceſſabat agricultura, negociationes, & omnes artes mœchanicæ: ſed ab annis centum infinitis locis ſuccifæ ſunt ſyluę, ædificati pagi, Ciuitates repletæ: ita vt præcipua Hiſpaniæ vtilitas, quæ alioqui deſerta eſt, proueniat ex colonis Gallorum, qui turmatim in Hiſpaniam abeũt, præſertim Aruerni & Lemouicenſes: adeò vt in Nauarra & Arragonia ferè omnes vinitores, aratores, carpentarij, murarij, opifices, lapicidæ, tornarij, carrucarij, aurigæ, plauſtrarij, reſtiarij, ſellularij, helciarij, ſint Galli. nam Hiſpani mirum in modum ſunt ignaui, excepta armorum & mercaturæ tractatione. & ob id amant Gallos laboribus & ſeruitijs promptos, quemadmodum apparuit in negotio Prioris Capuani Valenciæ, vbi inuenti ſunt decem mille ſerui & opifices Galli, qui inquietabantur, quaſi participes fuiſſent coniurationis contra Maximilianum, tunc generalem Locumtenentem in Hiſpanijs, factæ: ſed Domini & incolæ Valencienſes pro omnibus expromiſerunt. Magnus quoque eorum numerus in Italia eſt.

Alia quoque diuitiarum Franciæ occaſio eſt, videlicet negociatio Orientis, quę aperta nobis fuit contracta amicitia inter familiam Francicam, & Othomannicam tempore Regis Franciſci I. ita vt ab eo tempore mercatores Galli, habuerint tabernas Alexandriæ, Cayri, Beryti, Tripoli, non minus atque Veneti & Genuenſes, nec minus fide & gratia valent Feſſæ & Marocci, quàm Hiſpani: prout apparuit poſteaquàm Iudæi à Ferdinando ex Hiſpanijs eiecti, in inferiorem Galliam Narbonenſem ſe contuliſſent, & Gallis negociationem in Barbaria oſtendiſſent.

Alia cauſa abundantiæ auri & argenti, prouenit ex Banco ſeu menſa argentaria Lugduni, vt verum dicamus à Franciſco. Rege inſtituta, qui cœpit pecuniam mutuo ſumere ad octo, & ipſius ſucceſſor ad decem, poſteà ad ſedecim. & vſque ad viginti in centenos, vrgente neceſſitate. ſtatim Florentini, Lucenſes, Gennenſes, Heluetij, Germani dulcedine vſurarum illecti, infinitam auri & argenti vim in Franciam apportarunt, & multi etiam habitare cœperunt, eam propter aëris temperiem, & ſuauitatem, quam propter naturalem populi bonitatem, & vbertatem regionis. eadem ratione reditus in vrbem Pariſienſem conſtituti, qui ad tres milliones, trecentas & quinquaginta mille libras quotannis ſe extendunt, allexerunt extraneos, vt pecunias ſuas lucri cauſſa huc transferrent, eandemque domicilium hic collocarent: quæ res valdè locupletauit hanc Ciuitatem. quanquàm artes mœchanicæ & mercatura fœliciùs, meo quidem iudicio, ſuccederint, non imminutæ per talem argenti negociationem: & locupletior multò Ciuitas foret, ſi idem fieret quod Genuæ: vbi domus Sancti Georgij recipit pecunias eorum qui adferunt, ad rationem vnius denarij in viginti, & rurſus negociandi cauſa mercatoribus elocat, ad rationem vnius denarij in duodecim vel quindecim: quæ ratio magnitudinis & diuitiarum eiuſdem Ciuitatis cauſa ex-

ſa extitit,& quam tam publicè,quàm priuatim valdè opinor expedire. Etiamſi duorum magnorum Imperatorum prudentiam & bonitatem præferam, Antonini Pij, & Alexandri Seueri, qui nummos ærarij ad rationem quatuor in centenos, hoc eſt, vnius denarij in vigintiquinque priuatis dabant quinetiam Auguſtus abſque vſuris tribuebat illis, qui cautionem præberent, ſi ad conſtitutam diem ſoluta pecunia non eſſet,ſe duplum reſtituros: vt Suetonius refert: & hac ratione ablata Quæſtoribus peculandi publici occaſione, pauperes ſubditi negociabantur & lucrabantur plurimùm, & Princeps non habebat neceſſe mutuari, aut vendere ſuum domanium, neque excoriare populum: ſed potiùs hoc modo euenit, vt optimus Alexander vectigalia & exactiones triginta partibus imminueret, ita vt qui triginta & vnum coronatos tributi & ſubſidij ſub Heliogabulo (naturæ monſtro) ſoluiſſet, vnicum tantùm ſub Alexandro daret.

Hæ ſunt, Domine, rationes, quæ ab annis ducentis aurum & argentum nobis in copia apportarunt. quæ maior eſt in Hiſpania & Italia, quàm in Francia, propterea quòd ipſi quoque Nobiles in Italia negocientur, nec aliud populi Hiſpaniæ agant: ideoque cariora ſunt omnia in Hiſpania, & Italia, quàm in Francia, & magis in Hiſpania, quàm Italia, maximè ſeruitia & operæ manuales: quo fit, quòd noſtri Aruerni & Lemouices in Hiſpaniam proficiſcantur: ſicut ex ipſis intellexi, quia triplo plus illic,quàm in Francia lucrantur. Hiſpani enim diuites, ſuperbi, & ignaui admodum carè labores ſuos vendunt, Clenardo teſte, qui in ſuis Epiſtolis ſuis capite, expenſarũ, in vno articulo ponit quindecim ducatos quotannis ad tontendam barbam, in Portugallia. abundantia itaque auri & argenti ex parte cauſſa eſt caritatis rerum.

Præteribo alteram caritatis occaſionẽ, propteteà quòd non perindè in conſiderationem veniat hoc caſu: monopolia videlicet mercatorum, artificum, & operariorum: quando conueniunt ad conſtituendum certum precium merciũ:& ad augendas mercedes operarum & laborum: & quia eiuſmodi conuenticula prætextu Religionis plerumque velantur, ſapienter arbitratus fuit Cancellarius Poietus, tollendas & reſciedendas eſſe confraternitates, quod poſteà confirmatum eſt ad inſtantiam Ordinum Aureliani, vt bonis legibus non carere videamur.

Tertia caritatis cauſſa eſt penuria, quæ duobus modis accidit: primò, propter nimiam auectionem ex hoc Regno, & propter impedimenta, ne res neceſſariæ adferantur: ſecundò, propter diſſipationem ſeu abſumptionem. Quantum ad auectionem: certum eſt, vinum & frumenta nos viliùs emere, durante bello inter Hiſpanos & Belgas, quàm poſt bellum, cùm auectio permittitur. etenim villici ferè coguntur nummos conquirere: mercatores non audent naues onerare: domini non poſſunt diu aſſeruare quod eſt periturum: & per conſequens neceſſariò populus vilitatem annonæ ſentit. nam maiores noſtri vetus adagium nos docuerunt, Franciam fame nunquàm enectam eſſe, hoc eſt, habere opulenter quo populum nutriat, quæcunq; anni incidat ſterilitas: dummodò extranei horrea noſtra non euacuent. certum autem eſt, vix frumentum ſpicari poſſe, vel excuti, quin ab Hiſpanis aſportetur: quoniam Hiſpania, excepta Arragonia, & Granata, admodum ſterilis eſt, accedente naturali ignauia, vt dixi: ideoque in Portugallia mercatores frumentarij quibuſcunque priuilegijs gaudent: & inter cætera prohibitum eſt, ne quis captiuus ducatur, qui triticum venale attulerit, alioqui plebs lictorem obrueret, ſi modò qui frumentum apportaſſet, clara voce dicat: Traho dridigo, hoc eſt, frumentum adfero. & quamuis ſub graui pœna prohibitum ſit aurum & argentum ex Hiſpanijs auehere, tamen permiſſum eſt propter frumẽtum ſolummodò. hinc fit, quòd Hiſpa-

Hiſpani in magnam frumenti copiã conſequantur.

Sed & Narbonenſis Gallia & Prouincia, frumenta, Hetruriæ, & Barbariæ ſuppéditat: vnde abundantia argenti, & caritas frumenti oritur. nam in Hiſpanijs non alias ferè merces accipimus, quàm oleum & aromata. licèt meliora aromata nobis ex Barbaria & Oriente adferantur. Ex Italia accipimus alumen, & pauculos pannos, & ſericum: quanquàm inferior Regio Narbonenſis & Prouincia, plus olei ferat, quàm in noſtros vſus ſit neceſſarium: & eiuſdem generis bonitatis panni & ſericum, in hoc Regno conficiantur, artificum iudicio, atque Florentiæ vel Genuæ: ex quo mercatores non ũt emolumentũ ſuum quærere, nomẽ quodlibet illis imponentes.

Quantum ad alumen, ſi venas Pyrenæorum Montium velimus incidere, certum eſt, nos inuenturos ſcatebras non ſolùm aluminis, ſed etiam auri & argenti, quoniam multi Germani bonam ſpem fecerunt, & Magiſter Dominicus Bertinus in ipſis locis mihi demonſtrauit, & experimentum exhibuit Henrico Regi omnium metallorum, cum magna copia Chalcanthi, aluminis, & marcaſitæ. inter cætera depræhenſum eſt plus aluminis ibi eſſe, quàm tota Francia opus habeat: licèt quotannis plus quàm pro integro millione ex Italia adferatur, ſicuat ffirmabat.

Huic debemus marmorea nigra, candida, variegata, iaſpidea, anguinea, quæ ex montibus Pyrenæis Pariſios miſit: mihique adſeuerauit, ſi fides ei adhiberetur, non ampliùs nos aluminis Italici opus habituros. Quo pacto Itali præter affanias, adulterinas gemmas, & fumigationes nihil hàbituri eſſent, quò argentum ex hoc Regno extraherent. hanc viam excogitarũt, deſtituti mercibus, quas cum noſtris permutent, vt vendant nobis ſuffitus, tanto precio, vt ſuffitor quidam Italus à quodam Domin. in hoc Regno, qui notus eſt tibi, ex venditione chirothecarum acceperit quadringentos coronatos, quæ vix in vnius anni vſum ſufficiebant. Si meis votis locus eſſet, optarem Principes non pluris ea facere, quàm fecerit Veſpaſianus Imperator: & certò mihi perſuaderem, ſufficiens Aquitaniæ ſublaturos eſſe caritatem Italicorum.

Quarta caritatis cauſſa, ex Principum voluptatibus prouenit, qui precia rebus attribuunt: eſt enim in materia ſtatus Politici & Reipublicæ, regula generalis, quam Plato primus animaduertit: Reges non ſolùm leges ſubditis dare, ſed & mores ac viuendi conſuetudinem ſuo arbitrio mutare tam in vitijs, quàm in virtutibus, & rebus indifferentibus. Nam vtar alio, quàm Regis Franciſci Primi exemplo: qui ad ſanandum vulnus, quod in capite habebat, tonderi ſe fecerat. ſtatim aulici, & poſteà vniuerſus populus tonſus fuit. vt hodiè ludibrio habeatur promiſſa cæſaries, quæ olim ſignum erat pulchritudinis, & libertatis (ſicut & à veteribus flauum capillitium, habita fuit pulchritudo Septentrionalium populorum) adeò vt primi Reges noſtri interdixerint ſubditis, qui non eſſent germini Francones, alere cæſariem, in ſignum ſeruitutis: quæ conſuetudo vſque ad tempora Petri Lombardi Epiſcopi Pariſienſis, perdurauit, qui autoritate interdictum ſuſtulit, qua tunc Epiſcopi in Reges vtebantur. Quod obiter ſufficit, ad demonſtrandum, quòd ſubditi ſemper ad voluntatem Principis ſe conforment, & conſequenter magni faciant & æſtiment ea, quæ Principes amant, licèt per ſe indigna ſint: quemadmodum Caracalla Imperator inæſtimabilem fecit ſuccini flaui caritatem, teſtante hiſtoria, propterea quòd color capillis amicæ reſponderet.

Vidimus eadem ætate tres magnos Principes certatim operam dare lapillis precioſis, viris doctis, & politis artificibus: nempe Regem Franciſcum Magnum, Paulum Tertium Pontificem, & Henricum Angliæ Regem: adeò vt Rex, Fran-

Franciſcus nũquàm voluerit Angliæ Regi Dominum Budæum concedere, quamuis valdè inſtanti: malueritque ſeptuaginta duobus Coronatorum millibus adamantem emere, quàm vt eundem Angliæ Rex conſequeretur. mox nobilitas & populus omnis animum ſtudijs ſcientiarum adiecit, cœperuntque lapillos precioſos emere quouis precio: ita vt Itali, animaduerſis deſiderijs noſtris, plures vicennio adulterauerint, quàm India vnquàm genuinas produxerit: quod ipſimet celare non potuerunt, appellantes Gallos ſtupidos, vt Cardanus ſcribit, qui imponi ſibi paterentur.

Poſtquàm autem Henricus Rex lapillos contempſit, mira illorum ſecuta eſt vilitas. eſt igitur voluptas Principũ, qui gemmarum precia ſubmittunt, non penuria: cùm huiuſmodi lapilli neque diminui, neque perire poſſint, excepto Smaragdo, qui fragilior eſt, & margarita, quæ nigredinem contrahit, & tempore putreſcit. Sed Principes videntes ſubditos rebus illis, quas amant, abundare, eas incipiunt faſtidire, accedente abundantia, quæ contemptum inducit, quemadmodum videmus in margaritis, quæ admodum viles ſunt propter abundantiam ex terris nouis exortã. inuenitur enim in hiſtorijs Indorum, quintam margaritarum Imperatori allatam, effeciſſe 160. libras vna vice ſola: nihilominùs tamen antiquitùs omnium gemmarum erat precioſiſſima, ſicut dicit Plinius. communi quoque prouerbio de homine illuſtri, vel re pulchra loquentes, per excellentiam dicimus, c'eſt vne perle, hoc eſt, eſt margarita: & Magnus Negus, quem nos Preſbyterum Iohannem appellamus, quinquaginta Prouinciarum Dominus, in titulo ſuo vſurpat, Iochan Belul, quod ſignificat, margaritam precioſam.

Margarita itaq; olim omnium rerum in mundo erat cariſſima, quemadmodum alibi Plinius ſcribit, tam propter raritatem, quàm propterea quòd à Principibus in maxima, & penè incredili æſtimatione haberetur. Vtut ſit, inuenimus Cleopatram Reginam duas habuiſſe vnciam ponderantes quingentis millibus coronatis æſtimatas. Quarum vnam liquefactam, ex ſponſione abſorpſit: altera ab Auguſto, pro potiſſima victoriæ præda, ablata fuit, qui illam diſſecari fecit, & auribus appendi.

Vidimus intra annos octo margaritam pondere paulò minùs ſemiunciale, quinque magnis lapillis precioſis exornatam: & tamen vniuerſum munus æſtimatum fuit mille trecentis coronatis tantùm, quod gemmariorum iudicio carum videbatur: vt appareret abundantiam margaritarum peperiſſe contemptum, & ex contemptu exortam eſſe vtilitatem.

Idem de pictura dicere poſſumus, quã Principes Orientis, & inprimis Alexander Magnus, in tãtam æſtimationem perduxerunt, vt tabula Veneris emergentis ex aquis, quam Appelles pinxerat, empta fuerit ſexaginta millibus coronatorum: Alexander ei de ſuo donabat ducenta talenta, quæ valent centum viginti millibus coronatorum. aliorum pictorum tabulæ non tantidem pretij erant, viliores tamen magno conſtabant. Apelles pecuniæ magnitudine non deterrebatur, quin tabulam quandam Protogenis quinquaginta millibus coronatorum redimerent. Habemus picturas Michaëlis Angeli, Raphaëlis Vrbini, Durelli, & ne longiùs eamus, quandam Domini de Claygni in palatio Fontisbellaquenſi admirabilis artificij opus, quam nonnulli tabulis Apellis comparare non dubitarũt. ſunt & multæ aliæ inſignis artificij, vèrùm longè ab antiquorum excellentia abſunt: quoniã Principes non magni eas faciunt, & quia omnes Orientis & Barbariæ populi vſq; ad Perſas, vniuerſas rerum quas natura profert picturas, abominantur, metuentes ne in præceptum committant, quo dicitur, Non facies tibi ſculptile: ita vt pictores, ſtatuarij, fuſores, ſculptores, illuminatores, in illis regionibus non magis locum habeant, quàm eorum opera. Itaque voluptas Principum ex parte caritatis rerum cauſa eſt.

Altera

Alrera caritatis cauſſa eſt abſumptio ſeu corruptio rerum, quibus ad vſum noſtrum indigemus. Sericum vilis precij eſſe oportebat, quandoquidem tam copioſè in hoc Regno conficitur, & prætereà ex Italia adfertur. caritas ex abſumptione prouenit: quia non ſolùm flagriones & curſores eo veſtiuntur, verùm etiam ita diſſecatur, vt durare, vel vſui eſſe pluribus, quàm vni, nequeat. Quod à Turcis, vt intellexi, nobis meritò exprobratur, qui inſanos & furioſos in corrumpendo, nos appellant, quaſi in contemptum Dei fiat, qui ea bona nobis dedit. illi lõgè magis eo abundant, quàm nos: ſed nemini, ſub pœna, licet diſſecare. Idem nobis in pannis euenit: & præcipuè in caligis conficiendis, quibus triplo plus adhibemus, quàm opus eſt, idque cùm tot inciſuris & diſſectionibus, vt pauperioribus vſui eſſe nequeant, poſteaquàm dominus eas faſtidire cœpit. & prætereà, tria paria pro vnis geſtantur: & vt caligis femoralibus palla reſpondeat, integram vlnam ei addunt vltrà ſolitum.

Edicta quidem de ea re facta ſunt: ſed fruſtrà: quoniam donec in Curia, quod prohibitum eſt, geſtatur, paſſim quoque geſtabitur: cùm apparitores ab his ſibi metuant, & ab illis corrumpantur. ſed & in veſtitu, ſemper ineptus & ſtolidus habebitur, qui vſitato modo ſe non accommodet, qui ex Hiſpaniis prouenit: ſicuti cycladem ſeu vertugallam à Mauritanis fœminis accepimus: tanta acceſſione, vt ianuæ nimis ad trãſeundum anguſtæ ſint. quod longè recedit à maiorum noſtrorũ modeſtia antiqua, qui veſtibus, vt Cæſar refert, anguſtis, aſtrictiſque corpori, vt proportionem & pulchritudinem repræſentarent, vſi ſunt: cùm Germani contrà laxis vterentur. vnde incredibilis abſumptio oritur: ex abſumptione prouenit inopia, ex inopia caritas veſtimentorum ex parte procedit, præter manus precium ſeu facturam, quæ precium materiæ ſæpè excedit: dũ acu pingũtur, mæandris, ſegmentis, fimbriis, virgis, ſciſſuris, opere Phrygio, aliiſq; nouis indies excogitatis modis exornantur. Nam poſt prohibitam auratarum, argentatarumque parangandarum geſtatione, repertæ ſunt fœminæ, quæ ſtolas Mediolani pretio quingentorum coronatorum, non computato auro, vel gemmis, vel materia, factas portarẽt.

Et ex hac luxuria peruẽtum eſt ad ſuppellectilia ædium, ad toralia lectorũ deaurata, & Phrygiana, ad abacos deauratos & argentatos: & vt omnia inuicẽ reſpondeant, magnificas ædes exſtruunt, ſup pellectilem ædibus quadrantem comparant, genere viuendo veſtimentis conuenienti vtuntur, & menſas pluribus ferculis onerant. quoniam Galli propter naturam regionis, Hiſpania & Italia frigidiorem, non poſſunt paſſerinis viuere, ſicut Itali. Hinc procedit immoderata in omni ciborum genere ſuperfluitas, & delitiæ maioribus noſtris incognita: quæ ita hoc Regnum inuaſerunt, vt famuli quoq; inſtitorum in lautiſſimis popinis coronato, & domini binis coronatis ſinguli prãdere velint. quæ pernicioſiſma eſt vrbis Pariſienſis peſtis.

Attamen hæc luxuria non eſt grauiſſima omnium, quoniam in remiſſione proceſſus Quæſtorum repertum fuit vnum ex illis Lutetia Pariſiorum duos faſciculos induſiorum, dealbandi cauſa in Flandriam miſiſſe, conſtituto Teſtoni pretio in ſingula, nec minori pro aciculis dato: verùm non impunè tulit: nam carnifex ſtrangulatum veſtibus vſq; ad induſium ſpoliauit.

Hæc inter cæteras cauſſa fuit, cur Cancellarius Pratus hoſtili odio eiuſmodi furunculos proſecutus ſit, qui ſimplicitatẽ populi peruertunt, & rerum omniũ pretia data opera augent: qua in re hoc video eſſe peſſimum, quòd Principis & populi expẽſis fiat. Dico itaq; ab huiuſmodi corruptionibus, & ſuperfluitatib. caritatẽ annonæ quã videmus, ex parte prouenire. Omitto, hanc eſſe cauſam omnium vitiorum & calamitatum Reipublicæ: nam, ludendo, mutuando, vendendo, & omni voluptatum generi luxuriando, tandem creditoribus ſuis, aut ceſſione bonorum,

aut decoctione ſatisfaciunt. Sed ſi antequæ Romanorum, Græcorum, Hebræorũ, Aegyptiorum leges, eundem in Francia, quem apud Indos, & in Aethiopia, locum haberent, videlicet vt debitor qui ſoluendo non eſt, creditori adiudicetur, ad ſeruiendum, vel diſtrahendum: non tot latrones, ceſſionarios, & decoctores haberemus: neque caritatem rerum experiremur tantam, quæ ex luxu orta eſt.

Hic obijciet aliquis: Si res omnes partim propter abſumptionem, partim propter abundantiam auri & argenti, cariores efficerentur, nemo propter magnitudinem pretij viuere poſſet. verum quidẽ eſt: ſed bella & calamitates, quę Reipub. accidunt, præcipitem annonæ curſum ſiſtunt. quemadmodum videmus Romanos valdè parcè, &, vt ita dicã, in magna paupertate, ferè quingentos annos vixiſſe: cùm grauem tantùm monetam æream, librali pondere haberent, & non ſignatam, vſque ad Seruij Regis tempora: ſicuti nec argenteam monetam percuſſerunt antè quadringenteſimum quintum annum ab vrbe condita, vt in Faſtis videre eſt, ſexaginta duobus annis pòſt, aurea moneta vti cœperunt.

Conſideremus itaque pretia rerum illius temporis: inueniemus veruecem æſtimatum fuiſſe tãtùm aſſibus æreis, quos doctiſſimus Budæus pro tribus ſolidis & dimidio ſui temporis accipit, & ad ſummum pro quatuor noſtris: bouem centũ aſſibus, quos coronato ſolari æſtimat, quòd pretium lege Ateria Tarpeia conſtitum erat, ducentis octoginta annis poſt vrbem conditam, quo tempore ſtipendiũ peditis, teſte Polybio, duorum obulorum erat, Centurionis quatuor, equitis denarij, qui tribus ſolidis & dimio valebat, monetæ quatuor denariorum, & duodecim granorum in liga: legimus in Plutarcho pretium veruecis tempore Solonis fuiſſe vnius drachmæ, quod eſt ſeptima parte minus quàm Romæ ducẽtis annis poſteà.

Quod ad reliquæ annonæ pretia pertinet, eorum æſtimatio ex lege Fannia iniri poteſt, quæ quingenteſimo nonageſimo ſecundo anno ab vrbe condita, ſumptum imminuit, cum expreſſa prohibitione, ne quiſquam plus quàm centum aſſes, hoc eſt, coronatum ſolarem inſumeret in conuiuijs maiorum ludorũ: cæteris diebus, decẽ aſſes: idq; ſine volatilibus, præter gallinam domeſticam: quod edictũ rogante Didio Trib. plebis per vniuerſum Italiã publicatũ fuit. Sexaginta quatuor annis poſteà Craſſus diues, Cenſor caritatem annonæ paulatim ingraueſcere animaduertens, legem tulit, qua vnicuique liceret centum aſſes inſumere diebus nundinarum, Calendarum, Nonarum, & Iduum: & in nuptijs ducentos aſſes, qui efficiunt duos coronatos, tres libras carnis ſiccæ, vnam ſalitæ, & fructuũ quantum liberet: alijs diebus, triginta, qui Teſtunum efficiunt.

Viginti & ſeptem annis pòſt, cùm vrbs ſpolijs Græciæ & Aſiæ dicata eſſet, populus refrænari non potuit, accedente propter abundantiam auri & argenti omnium rerum caritate. Sylla Dictator vetera ſtatuta aboleſcere vidẽs, quãtum potuit ſumptum imminuit, & tamen permiſit, vt duabus tertijs maior eſſet, quam Craſſus conſtituiſſet, licèt æſtimationem quoque annonę & cibariorum leuaſſet.

Triginta ſex annis poſteà, Cæſar temperantiſſimus omnium Princeps, animaduertens omnem populum immoderatis conuiuijs luxuriari, edictum fecit, quo prohibuit, ne plus quàm viginti quinque coronati conſumerentur in nuptijs, & reliquis diebus feſtis & nundinarum, ſeptem coronati & dimidius: quod decuplo plus erat, quàm Sylla permiſerat. & hæc ipſa tamen edicta adeò negligebantur, vt pro eorundem executione, ipſemet ſecretò in forum ire cogeretur. nec poſteà quiſquam ea de re edictum fecit. Quin & Caligula inſigne prodigalitatis exemplũ ſubditis edere volens, viginti & duos milliones

liones auri, quos Tyberius comparſerat, vno anno abliguriuit.

Sed videamus, quemadmodum abundantia auri & argenti, itemque abſumptiones auxerint precia rerum à téporibus Syllæ, vſq; ad Caligulam, ſpacio non plenè centum annorum. Reperimus delicatiores piſces, quo numero ſunt, Mugil, Rhōbus, Aurata, Dentex, Acipenſer, Muræna, emptos fuiſſe ad pondus argenti, vt Galenus ſcribit. Fuit quidam liguritor, indignus qui nominetur, qui ducentis coronatis emit mugilem marinum bilibris pōderis: quæ emptio fuit auro contrà. Piſcātur in Oceano noſtro, & quandoque in Ligeri, quò ſe effundunt, trium vel quatuor librarum, & væneunt quindecim vel viginti ſolidis: quoniam nobiliores & vulgus carnibus magis delectantur.

Ex his exemplis iudicare poſſumus de caritate cæterarum rerum omnium: nam pauo téporibus Varronis cōſtabat quinquaginta denarijs argenteis, qui efficiunt quinque coronatos: par pipionum vendebatur viginti quinque coronatis: poſt quæ tempora, precia rerum omnium accreuerunt decuplo, vt ſupra demonſtrauimus. Plinius progreditur vlterius: inquit enim, quendam Hirrium nomine ſex millia murænarum mutuo dediſſe (quæ lampetris noſtris præter longitudinem nihil ſimile habent) ad pondus, & numerum, ſcilicet vt totidem ei redderentur, nec voluit auro argentoue eas vendere, quia parui Romæ fiebat propter abundantiam: neque enim penuria rerum obſtabat, cum ab omni terrarum parte quaſi ad mercatum, Romam deferrentur.

Quanquam luxus ad flagellandam annonam plurimum adiuuabat: quia nonnulli ditiſſimorum non poterant interdum viam inuenire, qua bona ſua diſſiparent: vt AEſopo tragœdo accidit, qui excitandi appetitus gratia, ferculum ſibi apponi iuſſit quindecim millibus coronatorum æſtimatum, plenum luſciuijs, ſturnis, merulis, & alijs auiculis oſcinibus: cum tamen eiuſmodi aues inſipidæ ſint, & inſuaues: ſed magnitudo precij ſaporem eis conciliabat.

Et Athenæus narrat, cum in Sclauoniam comedendorum cancrorum gratia, qui magni illic fiunt, appuliſſet: antequam nauem egrederetur, dictum ei fuiſſe, longè meliores & ſuauiores in oris Africæ inueniri: quo intellecto, eandem ob cauſſam in Africam nauigaſſe.

Filius autem veritus ne patrem ignominia afficeret, margaritas inæſtimabilis precij liquefactas abſorpſit. Nec eſt quod quis miretur, tragœdum tot coronatos habuiſſe: quoniam mimi & hiſtriones tanto in precio erant, vt Roſcius triginta ſex millia coronatornm quotannis comparceret, duodecies morionem agendo coram populo: præter emolumenta ludorum particularium, quæ centuplo plus valebant.

Sed vt abundantia aûri & argenti ad oculum demonſtretur, commodius exemplum inueniri nequit, quàm Apicij magiſtri helluonum, qui, cum tres milliones coronatorum abligurijſſet, & trecenta quinquaginta millia adhuc reſidua haberet: metuens ne fame periret, veneno ſe necauit: ſicut plurimi hiſtorici teſtantur.

Quapropter verum eſſe credo, quod de Cicerone fertur, quòd pro vnius cauſæ peroratione, domum quinquaginta millibus Coronatorum æſtimatam acceperit: quoniam ſi ſcurræ tanto in pretio eſſent, non fuit mirandum tali Aduocato tam ſplendidum ſalarium collatum fuiſſe.

Porrò aurum argentumque omne illis intra centum viginti annos obuenit: ex vniuerſi orbis deprædationibus & ſpolijs quæ Romam apportarunt Scipiones, Paulus AEmilius, Marius, Sylla, Lucullus, Pompeius, Cæſar, & maximè duo iſti poſtremi: nam Pompeius tot regiones ſubegit, vt reditum Imperij ad octo milliones & quingenta millia

coronatorũ augeret, quod duplo & ⅘. plus erat, quàm anteà. Cæſar in ærarium intulit quadraginta milliones coronatorum, præter prodigalitatem qua vtebatur: nam Paulo Conſuli, vt taceret, nongenta millia coronatorum vna vice dedit: & Curioni Tribuno, vt partes ſuas ſequeretur, quindecies centena millia. Marcus Antonius magis modum exceſſit, ſi verum eſt quod Plutarchus & Appianus ſcribunt: exercitu enim ſuo propter ſtrenuam nauatam operam ducenta millia talentorum dedit: quod ad cẽtum viginti milliones coronatorum redit: eſtque credibile, cùm Imperator Adrianus, qui ſapiens pater familias fuit, vt apud legiones, quæ numero erant quadraginta, gratiam ſibi conciliaret, dedit decẽ milliones coronatorum.

Non eſt igitur mirum, pretia rerum maxima fuiſſe, propter auri & argenti copiam, quæ Romæ erat: verùm hic luxus & magnificentia non perpetuò durarũt: nam intra trecentos annos, Parthi, Gothi, Heruli, Hungari, & aliæ crudeles nationes Imperium, & præcipuè Italiam inuaſerunt, oppreſſerunt Romanos, incenderunt Vrbem, & ſpolia eorum diuiſerunt. Ita accidit omnibus Rebuſpublicis: naſcuntur, & creſcunt paulatim: florent deindè diuitijs & potentia: tandem ſeneſcunt & peſſum eunt, donec omninò euertantur: vt oſtendi in tractatione de ſtatu Rerumpublicarum, in methodo hiſtorica.

Perſecuti ſumus rationes caritatis rerum: Supereſt vt monſtremus Maleſtrettum etiam in titulo monetarum intra trecentos annos in hoc Regno conflatarum, aberraſſe. dicit enim, Sanctum Ludouicum primos ſolidos duodecim denariorum feciſſe, eorumque tantùm ſexaginta & quatuor fuiſſe in marca. addit tempore Philippi Valeſij coronatum aureum cum floribus Lilij, ſine numero, pondere & liga meliorem noſtro valuiſſe tantùm viginti ſolidis. poſteà Ioannem Regem ſignaſſe Francos pedites & equites ex auro puro, valuiſſeque viginti ſolidis: præterea ſolidum argenteum illius temporis valuiſſe quinis noſtris. Non adijcit cuius tituli, ponderis & ligæ, monetæ fuerint.

Quantum ad poſtremum hoc membrũ, ſibi ipſi contradicit: quia concedit, veterem coronatum, tribus denarijs ad libellam ponderantem, valere tantùm ſexaginta ſolidis noſtris, iuſſu Franciſci Primi Regis conflatis: ita vt ſolidus antiquus argenti puri, tribus tantùm valeret: & nihilominùs Franci pedites & equites quatuor granis minus ponderant, quàm coronati veteres, & non ſunt melioris ligæ: quoniam in vtriſque quarta pars ceratij detrimento cedit. quare & ordinatione Anni 1561. coronatus antiquus æſtimatur ſexaginta ſolidis, & Francus pedes vel eques quinquaginta quinque ſolidis. Itaque propemodum media parte aberrat, quãtum ad proportionem veterum & noſtrorum: nam ſi verum diceret, ſolidum antiquum argenti puri quintuplo plus valuiſſe noſtro: ſequeretur, coronatum veterem valere centum ſolidis, & Francum peditem vel equitem quatuor libris, & decem ſolidis.

Secundò, Dominus de Maleſtroict fallitur, omittendo inter Sanctum Ludouicum & Philippum Valeſium, centum viginti tres annos: in quo temporis ſpacio Philippus Pulcher, Sancti Ludouici nepos, anno 1300. monetam argenteam ita attenuauit, vt ſolidus antiquæ monetæ valeret tribus nouis: vt legimus in regeſtis, & maximè in Annalibus, & in hiſtoria Antonini, de qua vir omni ſcientiarum genere conſummatiſſimus Dominus de Liures certiorem me fecit. Et quanquàm ad ſedandum populi tumultum, moneta ad antiquum valorem reduceretur, tamẽ decennio pòſt vſque adeo diminuta fuit, vt ſolidus haberet ſaltem tres denarios, & dimidium argenti, & duæ quartæ & dimidia eſſent cupri: quæ eſt maximè omnium debilis moneta, quæ noſtris temporibus viſa ſit: nam ſolidi anno 1551. iuſſu Regis Henrici II. formati, tres denarios & dimi-

& dimidium argenti continent. Concludendum itaque eſt, quoniam ſolidus antè trecentos annos, eiuſdem tituli, pedis, ligæ, eiuſdemque miſturæ fuit, qua eſt hodie, demonſtrationem Maleſtretti, eiuſque exempla locū habere non poſſe. nam & ſi Carolus Pulcher anno 1322. veterem titulum ſolidis ad duodecim denarios Regios reſtituiſſet, tamen ſex menſibus poſteà eoſdem media parte iterū debilitauit.

Prætereà reperimus in regeſtis noſtris anno 1422. titulum ſolidorum ita debilem fuiſſe, vt marca argenti valeret octoginta libris Turonenſibus, hoc eſt, 1600. ſolidis in marca operis: vt ſolidus Henrici II. hac ratione quinis illorum ſolidorum valeat: quod eſt contrarium ſententiæ à Maleſtretto propoſitæ, videlicet antiquum ſolidū valuiſſe quinis noſtris: quoniam ante annos centum quinquaginta quini ſolidi valebant tantum, quātum ſinguli noſtri. Oportet itaque, vt hoc verbum, antiquos, ad certos ſolummodò annos referat, & non ad omnes, vt facit, indè à trecentis annis.

Breuiter, qui voluerit librum Nigrum, qui eſt in Camera Procuratoris Regij Caſtelleti Pariſienſis, euoluere, inueniet anno 1420. cùm Angli vrbem Pariſienſem tenerent, coronatum eſtimatum fuiſſe ſexaginta ſolidis, vellus quadraginta, nobilem ſeptem libris, quod eſt pretium & valor temporis Henrici II. Verum eſt, Carolum VII. anno 1422. menſe Nouembri, conflaſſe nouam monetam duodecim denariorum, ita vt marca argenti octoginta librarum, reducta fuerit ad octo libras, & quindecim ſolidos Turonenſes: ſed anno 1453. percuſſi ſunt ſolidi quinque denariorū in liga, forti monetæ plus media parte imminuta.

Eſt itaque paralogiſmus argumentandi, ſumere annum quo moneta fortior fuit, ad æſtimandas res, & relinquere annos, quibus debilior fuit, qui frequentiores ſunt reſpectu bonorum annorum: quemadmodum qui in ſimili caſu ad aliarum rerum conſequentiam trahere velit, vilitatem ſulphuratorum quæ eſt Pariſijs.

Suprà demonſtraui, pretium rerum, approbatis & confirmatis conſuetudinibus huius Regni, indè à quinquaginta, vel ſexaginta annis, taxatum, decuplo minus fuiſſe, quàm nunc ſit: attamen certum eſt, Status & Deputatos, vt conſuetudines conciliarent, nec minimum, nec maximum pretium ſecutos eſſe, ſed communiorem æſtimationem quæ cùm erat, ſicut leges noſtræ docent: & nihilominùs capo tantùm duodecim denarijs Turonenſibus omnibus conſuetudinibus Andegauorum, Pictauorum, Marchiæ, Campaniæ, Borbonenſium, & aliorum æſtimatus eſt: gallina ſex denarijs. perdix 15. denar. veruex pinguis cum lana 7. ſol. porcellus 10. denar. veruex communis, & vitulus quinque ſolid. hœdus 3. ſol. vehes frumēti 30. ſol. plauſtrum fœni quindecim quintalium 10. ſol. hoc eſt, decem faſciculos, decem librarum ſingulos pro vno ſolido, quæ eſt conſuetudo Aruerniæ. Apud Borbonenſes duodecim quintales æſtimabantur 10. ſol. vas vini 30. ſol. vas mellis 35. ſol. iugerum ſylue cæduæ 2. ſolid. & 6. denar. iugerum vineti 30. ſol. in reditu. libra butyri 4. denar. olei nucei tantidem: item ſæui: nimirùm temporibus Ludouici XII. quemadmodum ſuprà dixi: cùm ſolidi eſſent quatuor denariorum & 12. granorum in liga. Ita ſolidus tempore Ludouici XII. ad ſummum non valeret niſi quadrāte ampliùs, quàm ſolidus regnante Henrico II. & quatuor ſolidi non valerent quinis noſtris: vnde ſequitur, vitulum & veruecem eum lana æſtimandum eſſe ſaltem ſex ſolidis, & tribus denarijs monetæ noſtræ currentis: quandoquidem antè ſexaginta annos in tota Francia 5. ſolidis tantùm æſtimatus fuit: quod & de alijs rebus dici poteſt. Sed videmus communi æſtimatione, vtrumque valere quatuor libris, aut centum ſolidis, imò ſex libris Luteriæ: quod eſt vicies, vel tricies carius, quàm tunc.

Si itaque fructus terræ, pecudes, volatilia, decies, duodecies, aut vicies minus

conſtabant quam hodie: reditus terrarum & Dominiorum tanto minus æſtimabantur, & emphyteuſes erant vilioris precij, & conſequenter agri decuplo minus valebant: quia optima terra cenſualis ſeu emphyteutica ęſtimatur ad rationem denarij in viginti vel vigintiquinque feudalis triginta, dom⁹ benè materiata, ad quadraginta vel quinquaginta: ita vt ager valens mille coronatis in reditu, ante annos ſexaginta, venderetur tantùm 25. vel ad ſummum 30000. coronatis, ſi itaque reditus ad quinque vel ſex millia coronatorum excreuit: ager vendetur centum quinquaginta millibus coronatorum, qui tunc tantum triginta millibus valebat.

Quantum ad operas diurnas manuariorũ, videmus antiquitus taxatas ferè fuiſſe ad denarium argenteum, qui paulò plus valebat quam regalis hiſpanicus: & ſtipendium antiquam equitis fuiſſe denarium tantùm, vt Polybius dicit: tandẽ pediti denarius in diem datus fuit, idque etiam temporibus Auguſti, vt Tacitus ſcribit. quãquam donatiua in exercitum propter bene nauatam operam collata, vicies valerent plus quam ſtipendiũ. Hinc natum eſt, vt credo, noſtrate vocabulum, gaignedenier, quo ſignificantur ij qui operas ſuas in diem locant: & in Euangelio quoque, dominus quibuſdam vinitoribus propter liberalitatem ſuam aduerſus alios murmuratibus, reſpondit: Nónne accepiſtis denarium quem pro opera diurna promiſeram? quæ in Grecia erat drachma pro opera vinitoris, & militis. Tamen in noſtris conſuetudinibus op probatis vt dixi, & correctis intra annos ſexaginta vel circiter, opera hominis in æſtate æſtimatur 6. denarijs, hyeme 4. denarijs, & vna cum vehiculo & bobus duodecim denarijs.

Moneta nigra, à ſexaginta annis vel antè non fuit pede diminuta neque aucta & tamen videmus, vinitores, manuarios, operarios, milites, loco ſex denariorũ, ne quidẽ quinq; ſolidis cõtentos eſſe, pręſertim in hac regione octonos aut denos, expoſcunt, conquerentes aliter ſe viuere nõ poſſe. Quantũ ad operas boum, eæ vicenis ſolidis minimũ ęſtimantur, hoc eſt, vicies plus quam ante annos ſexaginta æſtimarentur, de quacunque moneta loquamur. qua de cauſſa iudices, qui flectendi ſed nõ rumpendi conſuetudines poteſtatem habent, quoties incidit quæſtio habitudinis locorum redituum, fructuum, aliarumue rerum ſimilium æſtimandarum, non amplius conſuetudines ſeruant: ſed quoad æſtimationem fructuum ſequuntur ordinationem iuncto communi valore, vel iubent partes conuenire de arbitris qui res æſtiment.

Diximus de moneta argentea, loquamur etiam de aurea: vt apertè diiudicari poſſit, caritatem annonæ ex alteratione monetarum non prouenisse. Reperio puriſſimam monetam auream intra trecentos annos vbicunque locorum cõflatam, non eſſe fortiorem viginti tribus & $\frac{3}{4}$. ceratijs: vt ſunt Nobiles, veteres Ducati Veneti, Florentini, Senenſes, Portugallici, Seraphius Turcicus, Medinus Barbariæ, numiſmata antiqua Romanorum, duplices ducati veteres Caſtellani, coronati veteres, Salutij, Franci pedites & equites, Angelotti veteres: à quibus nummi aurei coronati bonitate longè abſunt: Milleraſij & coronati ſolares meliores ſunt: deinde Henrici, & duplices Henrici, regales aurei, piſtoleti, & duplices Ducati Portugallici debiliores ſunt: quantum ad reliquas monetas in quibus minus eſt viginti duobus ceratijs, hoc eſt, in quibus plus quam duodecima pars ineſt miſturæ, ſiue cupri, ſiue argenti, & minus decem partibus auri: eæ aurum non ſunt, præter quam in opere: quemadmodum argentum, quod eſt infra decem denarios, ſeu vt melius dicam, quod plus quam ſextam partem miſturæ habet cupri, & minus quinque partibus argenti, hoc in materia monetarum non eſt argentum, ſed (vt Galli loquuntur) Billon: & hanc ob cauſſam veteres appellabant Electrum, aurum in quo pars quinta eſſet argenti.

Finga-

Fingamus itaque coronatum veterem & Francum peditem & equitem, quibus monetis Dominus de Maleſtroict vtitur, eſſe viginti quatuor ceraceorum, cum detrimento ſiue remedio vnius ceratij: coronatos ſolares viginti trium, cum $\frac{3}{8}$. remedij, iuxta Ordinationem anni 1540. vel 23 ceratiorum, & $\frac{1}{4}$. ceratij remedij, vt ſunt coronati iuſſu Regis Henrici II. percuſſi: differentia erit tantùm vnius ceratij in veteribus: & quantum ad pondus, coronati ſolares anni 1540. ponderant duos denarios ſedecim grana ad libellã, & ſeptuaginta duo marcam efficiunt, quot Iuſtinianus quoque Imperator in libra numerat. quæ res Carolo Molinæo, honori Iuriſconſultorum occaſionem dedit, ſolidũ Iuſtiniani cum noſtro ad eundem pedem exæquandi. ſed tantum intereſt, quãtum inter 2. & 3. nam ſicuti marca octo habet vncias, & libra Iuſtiniani duodecim: ita etiam nummus aureus iuſſu ipſius conflatus, quem Solidum appellat, tertia parte plus ponderat noſtro, ferè inſtar Angelotti. poſteà iuſſu Regis Henrici II. cõflati ſunt ad duos denarios & quindecim, deinde quatuordecim grana. Atqui verò Frãcus aureus quatuor granis minus ponderat, quàm coronatus vetus, & quatuor granis plus quàm coronatus ſolaris anno 1540. percuſſus.

Si itaque pedem vnius ad alterum conferamus, inueniemus coronatum veterẽ tantùm $\frac{1}{8}$. plus valere, quàm coronatũ ſolarem: & Francum aureum $\frac{1}{9}$ plus quàm hunc ipſum coronatum: quia in vncia ſunt octo coronati veteres, nouem ſolares, vulgares coronati decem, & vnus denarius, & viginti grana ampliùs: item Franci aurei non integrè nouem, ſed tamen plus quàm octo: ideoque Ordinatione Henrici II. Regis vetus coronatus ęſtimatus fuit ſexaginta, Francus quinquaginta quinque, coronatus ſolaris quinquaginta duobus, & coronatus vulgaris quinquaginta ſolidis.

Concludendũ itaq; eſt, ſi domus aliqua antè annos 120. vendita fuit ducẽtis coronatis veteribus, quę hodiè vẽditur octingentis coronatis ſolaribus, qui valent 2000. libris Turonenſibus monetæ curren ſeu Billoni. ablata $\frac{1}{8}$ qua coronatus vetus coronatum ſolarem valore ſuperat, remanet 673. coronati ſolares, qui temporibus Henrici II. Regis valebant 1750. libris, vel 35000. ſolidis noſtræ monetæ, & ſi fingamus Francos aureos fuiſſe, detrahenda eſſet $\frac{1}{9}$: reſtarent 780. coronati ſolares, quibus eadem domus venderetur: quod eſt triplo plus quàm tũc temporis conſtiterit. Quod minutatim enumerare volui, propterea quòd Dominus de Maleſtroict non indicarit, qualis proportio inter coronatos eſſet, vt ad cõtractus noſtros accommodare poſſit.

Hæc de caritate rerum generaliter dicta ſint: ne particulares mutationes attingamus, quæ ordinaria rerum pretia adaugent: veluti, cibariorum tempore famis, armorum belli tempore, lignorum hyeme, aquarum in deſertis Lybiæ, vbi in planitie Azoa inuenitur monumẽtum, literis inſculptis teſtimonium ferens, mercatorem quẽdam ab auriga poculum aquæ decem millibus Ducatis emiſſe, & nihilominùs tam emptorem quàm venditorem ſiti perijſſe, vt Leo Africanus ſcribit: item operarum mauuariarum, & friuoiariarum, in locis vbi non vſitantur, quæ plerunque viloris pretij ſunt in Ciuitatibus plenis artificum, veluti Lemouicibus, Mediolani, Noribergę, Genuæ, Pariſijs, Rothomagi, Damaſci, Venetijs: vel propter abundantiam populi & argenti, quæ in vno loco maior eſt, quàm in altero, veluti Conſtantinopoli, Romę, Pariſijs, Lugduni, Venetijs, Florẽtię, Antvverpię, Siuilię, Londini: quò curię Regum & magnorum Principum, vel mercatorum, alliciunt populum & argentum, & ob id cibaria carius emuntur: ſicut frequenter accidit Romę, vbi propter abũndantiam auri & argenti, & populorũ, ex omnibus mundi partibus eo cõcurrentiũ, ſępè fames dominabatur: ita vt Auguſtus cogeretur ex vrbe expellere ergaſtula ſeruo-

ſeruorum & gladiatorum, & omnes peregrinos, exceptis præceptoribus iuuentutis, & medicis, præter viginti & octo Colonias, quas Roma deduxit, & per vniuerſam Italiam diſtribuit. interdum quoque mutatio incidit propter nouum aliquod edictum, ſicut euenit Romæ, vbi pretia ædium ſubitò media parte augebãtur, propter edictum Traiani, quo conſtitutum erat, vt qui muneribus & officijs dignitatum fungi vellent, tertiam partẽ patrimonij in emptionem prædiorum Romæ vel incontinenti conuerterent. Omnes hæ res particulares in caſu propoſito qui generalis eſt, non veniunt in conſiderationem.

Igitur poſteaquàm cognouimus pretia rerum adaucta eſſe, & cauſas caritatis inueſtigauimus, quę duo ſunt principalia membra, quæ nobis aduerſus Maleſtrettum probanda fuerunt: ſupereſt, vt quàm minimè fieri poſſit, incommodo remedium huic rei inueniamus: quam partem Maleſtrettus omninò non attigit, pro certo habens, nullius rei pretio quicquam acceſſiſſe.

Principiò abundantia auri & argenti, quæ regionis cuiusque diuitiæ ſunt, caritatem rerum pro parte excuſat: nam ſi tanta nummorum penuria eſſet, quanta præteritis temporibus, omnes certè res tantò minoris æſtimarentur & emerẽtur, quantò aurum & argentum maiori in pretio eſſet.

Quantum ad monopolia & corruptiones, quæ fiũt, attinet: ſuprà expoſui, quid mihi videretur. Sed fruſtrà fiunt bonæ Conſtitutiones de monopolijs, de luxu ſumptuum & veſtimentorum, ſi non ad effectum perducantur: & non perducentur tamen vnquàm, niſi Rex pro clementia ſua eaſdem ab aulicis ſeruari iubet: quia reliqua pars populi in pompis & luxu aulicorum exemplum ſequitur: nec fuit vſpiam Reſpublica, in qua ſanitas vel ægritudo nõ à capite in reliqua membra deriuaretur.

De auectione mercium, quę ex hoc Regno efferuntur, multi eximij viri conati ſunt, atque etiamnum adnituntur dictis & ſcriptis, eam prorſus abolere, ſi poſſibile illis eſſet: exiſtimantes, nos fœliciùs & viliori mercatu videre poſſe, ſi neque demus aliquid extraneis, neque ab ijs recipiamus. ſed falluntur, meo iudicio: quandoquidem extraneis opus habemus, nec carere ijs poſſumus. Confiteor nos illis mittere frumenta, vina, ſal, crocum, glaſtum, pruna paſſa, papyrum, pannos, & craſſiores teles: ſed viciſſim ab illis ex permutatione accepimus primò omnia metalla, excepto ferro: deinde, aurum, argentum, ſtannum, cuprum, plumbum, chalybem, argentum viuum, alumen, ſulphur, chalcanthum, oleum, ceram, mel, picem, breſilium, hebenum, guaiacum, ebur, alutas, byſſum, colorem conchyliatum, coccinum, vermiculatum, pharmaca omnis generis, aromata, ſaccharum, equos, ſalmones ſalitos, chias, ſcombros, moluas, & deniq; infinitos bonos libros, & excellentia opera manu facta.

Et quamuis eiuſmodi mercibus carere poſſemus, quod omninò eſt impoſſibile: ſed etiam ſi illis abundaremus, tamen ſemper deberemus negociari, vendere, emere, permutare, mutuare, imò donare potiùs partem bonorum noſtrorum extraneis, & maximè vicinis, licèt communicandi tantùm gratia fieret, conſeruandique inuicem amicitiam.

Plus dico, etiam ſi pleni eſſemus donorum Dei, & omnium, quæ vel armis, vel legibus donari hominibus poſſunt, ita vt neque metuendum, neq; ſperandum nobis eſſet quicquam, tãmen naturali obligatione hanc illis charitatẽ deberemus communicandi dona Dei nobis data, docendi & inſtruendi eos in omni honore & virtute. Qua in re Romani indignos ſe imperio reddiderunt: nam, quo tempore potentia ipſorum attingebat cœlum, & ab occidente Sole vſq; ad Orientem, Imperium ſuum extendiſſent: nationes quędam, miſſa legatione, poteſtati eorum ſe ſubmittere, & vltrò obtemperare cupiuerunt: at Romani, cùm nihil inde lucri acceſſurum viderent, oblatum recuſarunt.

runt-

runt: vt Appianus ſcribit. quod ignauiſſimum factum fuit, & turpiſſima omnium Deo illata iniuria: quaſi imperandi maieſtas, & iuſtitiam adminiſtrandi, præſertim miſeris & malè inſtructis populis, nō eſſet maximum Dei donum, & ſummus honos, qui in hoc mundo cadere in hominem poſſit. tantum aberrant à debita illis bonorum & diuitiarum ſuarum communicatione.

Sed, dicet aliquis, Plato & Lycurgus negociationem cum extraneis prohibuerunt, metuentes ne ſubditi inde corrumperentur & peruerterentur. Verum eſt quidem: ſed alter ſomniauit, quod ſummo labore niſus, non potuit perficere: alter perfecit, quod nemo vnquàm auſus fuit ſperare: & nihilominùs vterque feciſſet meliùs, niſi valdè fallor, ſi negociationem permiſiſſent: vt ſapienter fecit Moyſes, qui ſatis demonſtrauit, ſe duobus illis prudentiorem fuiſſe: quippe lumen veritatis adeò clarum eſt, vt non ſolùm tenebras fuget vitioſorum, ſed etiam vt quantò magis communicatur, tantò luceat ampliùs. Attamen non vſqueadeò virtutibus noſtris præualemus, quin habeant extranei, quo paria nobis faciant.

Rurſus obijcitur: non eſſe bona noſtra gratis donanda extraneis, & præſertim inimicis noſtris: quanquàm hoc diligenter præcaueamus: attamen ſi, affluentes copia, id faceremus, magis vtique amicitiam conciliaremus eorum, quàm bellũ inferendo: quandoquidem Deus, cui iurauimus & bellum abſque inducijs facimus, exemplum nobis immenſa liberalitate monſtrat.

Sed quoniam hoc non capit eorum animus, qui nihil præter lucrum, licèt ſordidum & inhoneſtum quæritant: Deus admirabili prudentia huic rei modum dedit: quippè ita diſpertitus eſt dona ſua, vt nulla mundi pars adeò fœlicitate abundet, quin plurimis rebus indigeat. Quod videtur feciſſe Deus, ad conſeruandam ſubditorum Reipubl. ſuæ inter ſe amicitiam: vel ad impediendam ſaltē belli diuturnitatem, cùm ſemper inuicem opus habeant.

Ego huius ſententiæ eſſem, ſi ſententia mea haberet locũ, vt interdiceretur cum Italis negociatio mitrarum, ſuffituum, plumbi, membranæ, adulterinarum gemmarum, venenorum: & intercluderetur aditus omnibus decoctoribus, & ex patria ſua bannitis, niſi fortè propter virtutis excellentiam proſcripti eſſent, vt Athenis & Epheſi vſitabatur: & vt fidem de hoc extranei facerēt atteſtatione Principis, vel Reipubl. vel virorum bonorum & fidedignorum. Ea res exemplum alijs populis imitandi daret, & terrorem incuteret improbis, qui in nullo mundi loco tuti forent. Sed, quantum video, Turci nobis viam præeunt: legimus enim, Mehemetum cognomento Magnum, Imperatorem Turcarum, pulchrum exemplum edidiſſe in perſona cuiuſdam homicidæ Florentini, qui cùm Iulianum de Medicis in pleno templo interfeciſſet, Conſtantinopolim, vbi ſedes eſt Imperij, ſe contulerat: quem magnus ille Princeps, manibus pedibusque ligatum, ad ſupplicium de eo ſumendum, Florentiam remiſit. Sed quamdiu feneſtram bannitis patefacimus, impurus aër & peſtis ſemper intrabunt: & nunquàm deerunt daciarij, qui exſorbeant ſanguinē, & oſſa rodant, & exugant medullam Principis, & populi: qui etiam publicis ſcriptis execranda vitia, de quibus maiores noſtri nunquàm cogitarunt, laudent, atque pro virtutibus defendant: & nihilominùs huiuſmodi homines vbique benignè & blandè excipiuntur.

Quantum ad cæteros extraneos, optarem eos non ſolùm humaniter & amicè tractari, ſed etiam iniuriam illis factam grauiſſimè vindicari, ſicut lex Dei præcipit, imò vt ius caducarium ipſis remittatur, ea conditione, vt hæres ſit incola Regni: quandoquidem videmus nihil aliud indè Franciæ prouenire, quàm ignominiam, commodum verò ſanguiſugis Curiæ: præſertim cùm commerciorum quoque, quæ libera eſſe debent, curſum impediat,

qui diuitias & magnitudinem Regni amplificat.

Reſtat vnum argumentum, cui breuiter reſpondendum eſt. Quando auectio permittitur, inquiunt, res omnes in Regno cariores efficiuntur. Hoc autem ego nego: nam quod ſuccedit in locum earum rerum, quæ exportantur, vilitatem efficit eius, quod nobis deerat. Præterea videntur ita loqui, quaſi merces ſuas gratis mercatores traderent: aut opes Indorum & Arabię fœlicis in noſtris agris creſcerent. Solum frumentum excipio: cuius auectioni prudentiùs, quàm fiat, modus dandus eſt: quo non ſeruato caritatem annonæ & famem intolerabilem ſæpè ſecutam videmus: ita vt Francia, quæ totius Occidentis horreum eſſe debebat, plenis nauibus accipiat vile frumentum nigrum, quod magno noſtro dedecore ex littore Balthico adfertur.

Modus prouidendi eſſet, ſi in vnaquaque Ciuitate conſtitueretur horreum publicum, vt olim in Ciuitatibus benè conſtitutis, & in hoc Regno factum fuit, ante contentiones familię Aurelianenſis, & Burgundicę: & quotannis vetus frumentum renouaretur. Quo facto, nunquàm annonæ caritas exiſteret tanta, quantam videmus: nam præter ſubſidium, & prouiſionem in annos ſteriles, reſecarentur monopolia mercatorum, qui omne frumentum coaceruant, & ſæpè in herba emunt, vt pretium ſuo arbitratu conſtituant.

Hæc eſt ratio, quæ Ioſeph Præfectus Prætorio Aegypti, fame per vniuerſum propè mundum dominante, ſeptem annis: & qua eadem Traianus vno anno, Aegyptum à fame conſeruarunt: licèt Aegyptus totius Orientis nutrix ſit.

Ad opinionem eorum, qui vineas eradicari, earumque loco paſſim frumenta conſeri, aut ſaltem in futurum plantationem vitium prohiberi volunt, quod attinet: reperio Domitianum Imperatorem edicto cauiſſe, ne quis imposterum vites plantet, præcepiſſeq; in omnibus Imperij Prouincijs extra Italiam, dimidiam partem vinearum euelli: ſed nunquàm fuit executum. quin & M. Varro exiſtimat, eam omnium patrimonij precioſiſſimam partem eſſe: & agricolę non immeritò talia edicta derident. Et Deus benignitate ſua ſapienter diſpoſuit, ne omnia vitibus, néve frumentis complerentur: nam aptiſſima vineto terra, frumento inutilis eſt: quoniam alterum gaudet agro plano & pingui, alterum petroſos colles amat: prętereà vites vltrà quadrageſimum nonum gradum, propter frigiditatem creſcere nequeunt, vt populi Septentrionales omnes ferè alia vina quàm Francica, & Rhenana non habeant: & tamen vſque adeò ijs delectantur, vt cupiditate bibendi ſeſe obruant. Itaque eradicatis vitibus, vna ex pręcipuis Gallię diuitijs è medio tolleretur.

Verùm alia via eſt, quàm ſi magiſtri & institutores vectigalium in medium proponerent, populus admirabiliter ſublenaretur, regnumque locupletaretur: videlicet, ſi pars onerum ordinariorum imponatur exportationi frumenti, vini, ſalis, glaſti, lini, & pannorum, & præcipuè vini, ſalis, & frumenti, de quibus tribus elementis dependet, poſt Deum, vita extraneorum, & quæ nunquàm poſſunt deficere. Fodinæ Septentrionis, & Indiarum, exiguo tempore exhauriuntur, & aurum ſemel exemptum non renaſcitur intra mille annos, vt metallarij dicunt: ſed viuæ ſcaturigines noſtrę frumēti, vini, & ſalis, ſunt inexhauſtę.

Si itaque pars onerum ſeu tributorum ordinariorum imponeretur exportationi extraneorum, plurimùm leuamenti in Regno ſentiremus: nam extranei parciùs emerent, & emerent ad pondus argenti, magno huius Regni emolumento, quia carere ijs nequeunt: & non obſtantibus prohibitionibus in Flandria factis, ne ſale Francico vtantur, nihilominùs ſtatus illius Regionis ſemper conqueſti ſunt, ſalſamenta corrumpi ſale Hiſpanico & Burgundico. Et ſiquando accidit, mari-

marinas ſalſugines & ſalinas Francicas, propter imbres vel frigora, ſale deſtitui, non tamen deſinunt extranei triplo, vel quantouis pretio emere, dummodò nanciſcantur.

At verò ſal vilioris pretij eſt in Anglia, Scotia, & Flandria, quàm in Francia, excepta Aquitania: quòd in ſtatu & adminiſtratione politica admodum incongruum eſt. Idem in vino & glaſto euenit, quibus ingens vectigal Principes extranei imponunt, quòd Regis & Regni emolumento cederet, ſi pars onerum ordinariorum exportationibus imponeretur. Si dicatur, extraneos iuſtam conquerendi habituros occaſionem, cùm obſtent tractatus commerciorum: facilis eſt reſponſio, ſcilicet quòd non obſtantibus tractatibus, ipſi non deſinant ſuis mercibus imponere: quiuetiam Statuta Angliæ & Poloniæ, prohibent vllas inde exportari pelles: ita vt exhauſtis Angliæ fodinis, nihil eis reſiduum ſit, præter lanas, pannos, & ſalſamenta.

Prætereà ſeuerè, & ſub magna pœna interdixerunt, ne vellera ouium exportentur, ſicut etiam in hoc Regno factum eſt: vt pauperes ſubditi ex lanificio victum quærere poſſint, & emolumentum manuarium in Regno maneat. ſed nulla edicta ſeruantur: quia data pecuniæ ſumma impetratur auehendi licentia: vt in hoc Regno accidit: ex quo Itali, prætextu obtentorum diplomatum, infinitam lanarum quantitatem exportant: vndè incredibile damnum toti Regno infertur: nam merces exportari prohibitæ, in extraneis regionibus caræ efficiuntur, & remanent in manibus poſſeſſorum, & mercatorum Regni, niſi viliſſimo vendāt ijs, qui licentiam exportandi habent: & opifices ac miſera plebs fame moritur. Hæc via mihi notatu digna eſt viſa, ad medendum caritati rerum neceſſariarum, & ſine quibus extranei non poſſunt viuere.

Proponam & aliam caritati annonæ occurrendi viam, quæ plurimis noua videri poterit: ſed quam opinor Maleſtrettum, vtpotè amantem paradoxorum, non eſſe improbaturum: nempe, vt vſus piſcium in antiquum honorem reponatur. certum enim eſt, pauperem plebem longè viliori mercatu comparaturam eſſe carnes bubulas, ſuillas, ouillas, & ſalituras: & volatilia quoque tolerabilioris pretij fore. Porrò facilimum factu nobis eſſet: quia Francia inter Oceanum & Mediterraneum mare collocata eſt: quod commodum, omnibus terrarum orbis populis, præterquàm Hiſpanis, deeſt.

Sed Hiſpaniam, quæ paucas aquas, & ſæpè areſcentes habet, antecedimus infinita multitudine fontium, riuorum, fluminum, lacuum, ſtagnorum, & viuariorum, piſcibus abundantium: & tamen nō niſi inuiti illis veſcimur, & cùm vſus carnis eſt interdictus: adeò, vt plurimi lardo rancido, quàm turſione, in die Paſchatis veſci malint. ex quo fit, vt piſces vileſcant, & creſcat pretium carnis: quia piſcatores operam & ſumptum non ſunt impenſuri, videntes piſces cōtemni: qui, quoniam ab hominibus faſtidiuntur, ſe inuicem deuorant, & nos, vt opinor, ex Ciuitatibus expellerent, ſi in terra viuere poſſent: ſicut incolis Inſularum Maioricæ, & Minoricæ accidit, qui ita à cuniculis, quos faſtidiebant, obſeſſi fuerūt, vt, quemadmodum Strabo ſcribit, legatos ad Auguſtum mittere cogerentur, ad impetrandum auxilium integræ legionis aduerſus eiuſmodi hoſtes, qui omnes cāpos ſuffodiebant, & Ciuitates funditùs euertebant.

Attamen exiſtūt Medici quidam, quos lepidus Ariſtophanes appellat Scatophagos, qui culpam ſuam miſeris piſcibus propinant, eosque ſtrictè interdicunt, vel ad conciliandam opificio ſuo auctoritatem, videntes ſe in pretio non eſſe, tyrannidem in appetitus hominum exercent. Nihil de ſcientia ipſorum intelligo, nec poſſum iudicare, an ita in ſalubres ſint piſces, vt ipſi dicunt: ſed refero me ad optimum Syluium, qui grauiter eos reprehendebat, & interdicta de

non comedendis piſcibus tollebat, demonſtratis ad oculum ipſorum erroribus. Quanquàm varietatem ferculorum improbraret, & piſces ſalſos, ſuaderetque piſces ſine aqua, ſi fieri poſſet, condiendos eſſe. Galenus duobus locis in ſuis ſcriptis plus dicit, non eſſe nutrimentum vllum meliùs, & faciliùs, quàm piſces ſaxatiles, quorum ingens eſt copia, eoſque præfert pauonibus, & phaſianis. Quod valdè veriſimile eſt, præter experientiam vnicuique vulgò obuiam: quandoquidem piſces natura ita ſani ſunt, vt nulli morbo ſint obnoxij: nunquàm enim lepra laborant, vt porci & lepores: neque ſcabie, vt vervueces: neque putore, vt hirci: neque hydropoſi, vt oues: neque apoſtematibus, vt boues: neque morbo caduco, vt cothurnices & galli Indici: neque inflammationibus, & pituitis, vt gallinæ & capones: neque pediculis, vt pipiones. Sicut in lege Dei videmus porcos & lepores, qui ferè omnes leproſi ſeu grandinoſi ſunt in regionibus Meridionalibus, itẽ animalia vngulas ſolidas habentes, aut fiſſas, ſed non ruminantia, prohibita eſſe, tã quàm infecta & male ſana, cùm tamen omnes piſces permittantur, exceptis piſcibus mollibus & viſcoſis.

Nec eſt veriſimile, Deum quadringenta piſcium genera, qui ſine ſumptu paſcũtur, & vſui hominum accommodatiſſima, creaſſe, ſi inſalubres eſſent: cùm vix quadraginta terreſtrium animalium & volatilium ſpecies ſint ad veſcendum idoneæ. licèt fatear nihil perniciosiùs eſſe ſtomacho, quàm carne & piſcibus permiſtim veſci: ſed poſſumus illis ſeparatim vti.

Vtut ſit: Apicius magiſter helluonum, omnium qui in mundo fuerunt delicatiſſimus, & Athenæus in conuiuio ſapientum, teſtantur, Græcos & Latinos, vbi de delicijs ageretur, ſolos piſces magnifeciſſe, quos nos ex pœnitẽtia comedimus: ita vt magni viri honoris cauſa ſeſe nominarent Auratos, Murænas, Lucios, nec opiparè conuiuia præterquàm ex piſcibus parabant: vt documento eſt illud Caligulæ, quod ſex menſibus durauit, & cui inſtituendo vniuerſum Mare Mediterraneum expiſcatum.

Interdum varietatis gratia, interponebant pauonem, phaſianum, turdum, ficedulam, lepuſculum, vel ingentem aprum omni volatilium genere refertum: attamen ſemper piſces honore antecellebant, & nonnunquàm ad pondus argenti vendebantur, vt ſuprà dixi, & cum magna pompa in menſam ferebantur. Cato quoque iam ſuo tempore cõqueſtus fuit, carius piſcem vẽdi, quàm bouem, vt Plutarchus dicit.

Atqui verò piſces maris noſtri Oceani longè maiores, pinguiores, & ſapidiores ſunt, quàm piſces maris Mediterranei, ſicut Rondeletius nos monet in libro de Piſcibus: & illi poſſunt indicare, qui in eadem menſa vtriuſque maris piſces guſtarunt, vt ſit Tholoſæ, quo piſces duorum marium adferuntur, videlicet, ex vrbe Agatha, & Bayonna: & porrò nullum eſt littus maris, quod varietatem piſciũ non habeat.

Littus Picardiæ, vbi mare arenoſum eſt, fert piſces latos: littus Normandiæ, & Aquitaniæ, quod petroſum eſt, fert piſces ſaxatiles: littus Britanniæ, quod eſt limoſum, fert piſces rotundos, vt Lampretas, Congros, Aſellos. Et ferè quodque tempus ſuos producit piſces, modò halecces recentes, modò Scombros, modò Lampretas, & ſimiles: ita vt homines ignorent, vndè ſubitò vna vice tam infinita halecum multitudo ad littus Franciæ & Angliæ perueniat: Trichidum in Gallicia, Thunnorum in freto Conſtantinopolitano, Sardinas in littore Prouincię, Balenarum in Inſulis Orcadibus, Aloſarum in Barbaria, Ichthyocollarum in Terris Nouis, Murænarum in mare Siciliæ: attamen fateri oportet, magnum mundi Prouiſorem hos piſces non niſi ad neceſſitatẽ noſtram creaſſe. Omitto piſces aquarũ Lucium, qui vbique reperiuntur.

Quòd ſi igitur piſces in eo, quo olim, eſſent pretio, infinita piſcatorum & cœtariorum exiſteret multitudo, & Piſcinæ

Viua-

Viuariaque diligentiùs propagerentur: veſceremur piſcibus marinis à menſe Septembri vſque ad Martium, quo tempore ſunt meliores, non expectata Quadragefima, cùm piſces incipiunt oua fundere, ſaporem amittere. Ita fieret, vt vulgus, ruſtici & artifices vilitate carnis gauderent, & conſequenter volatilia tanti nõ æſtimarentur.

Recordor optimæ & politicæ rationis Doctoris Picardi, qua defuncto Regi Henrico oſtendit, quòd ſi in Quadrageſima vſum ouorum permitteret, futurum vt poſt feſtum Paſchatis neque gallinæ, neque pullaſtri inuenirentur: nam & in Anglia, quæ gregribus & volatilibus abundat, licèt diſcrimen ciborum ſublatum ſit, nihilominùs tamẽ interdicta certis diebus in ſeptimana, non comedendi carnes, obſeruare coguntur, vidẽtes carnem cariorem reddi: quanquàm cùm Regina, & Magnates aduerſus ſua interdicta faciant, populus quoque ea, vti decebat, non obſeruet.

Sed mihi videtur alium eſſe modum commodiorem abſque vlla prohibitione: nam homini nihil tam gratum & acceptum eſt, quàm illud quod prohibitum eſt, quando ipſe Legiſlator prohibitioni ſuæ non obtemperat. Hinc fit, maximè populi parti ſaporem carniũ tam ſuauem, & piſcium tam iniucundum videri: quoniam illi qui carnes prohibent, non alio cibo vtuntur. teſtimonio ſit Epiſcopus ille Hiſpanus, qui die qua carnibus abſtinendum erat, recitatis quibuſdam verbis caponem in piſcem tranſmutauerat: remanente nihilominùs forma accidentali, & ſapore caponis, quemadmodum refert Pogghius Florentinus. Econtrà, ſi Princeps tollat prohibitionem, & interim tamẽ ipſe veſcatur piſcibus, Magnates & aulici ipſum ſequentur, & poſteà vniuerſa plebs: & hæc eſt ſola ratio priſtini honoris piſcibus reſtituendi.

Non vtar alio exemplo, pro confirmatione eius quod dico, quàm Adriani, natione Belgæ, qui ex paupere ſcholari aſellis nutrito, creatus fuit Pontifex, opera Caroli V. Imperatoris diſcipuli ſui. Is cùm admodum amaret, & ſine cauſa laudaret aſellos ſalitos, accidit vt omnes eius aulici & conſiſtoriales illis inuito palato veſcerentur, ſanctitati eius gratificandi cauſa: & ſtatim quoque illorũ cupido plebem cepit, ſicut Paulus Iouius ſcribit in libro de Piſcibus: ita vt Romæ aſellis ſalitis nihil eſſet carius: nam verſuti aulici ſemper imitantur Principes, & quidem in rebus maximè ridiculis: quemadmodum contingit Ferdinando Regi Neapolitano, qui natura erat collo obtorto, cui vt complacerent aulici, collum ſicut ipſe inuertebant: maxima enim pars plebis, imò ſtulti & imperiti opinionibus Magnatum lactantur, eoſque imitantur. Ecce paradoxum quod in hoc argumento ciborum conſiderandum puto, ad ſubleuandam annonæ caritatem.

Quantum ad vltimum articulum, qui merces aliquatenus in pari pretio poſſit ſeruare, ea eſt æqualitas monetæ. Si enim moneta, quæ rebus omnibus pretia conſtituere debet, eſt mutabilis & incerta: nemo erit qui veram eius quod in bonis habet, rationem inire poſſit: contractus erunt incerti: tributa, taxationes, ſtipendia, penſiones, & vacationes, incertæ erunt: pœnæ quoque pecuniariæ, & mulctæ conſuetudinibus & conſtitutionibus limitatæ, mutabiles erunt, atque incertæ: denique vniuerſus ærarij ſtatus, & aliorum quamplurium publicorũ, priuatorumque negociorum, in ſuſpenſo erit: quod maximè metuendum eſt, ſi à Principibus, qui ſubditis ſuis auctores & debitores iuſtitiæ ſunt, monetæ falſentur. nam Princeps monetæ pedem, in præiudicium ſubditorum, & multominùs extraneorum, qui cum ipſo contrahunt, & cum ſuis negociantur: quoniam iuri gentium ſubiectus eſt, alterare non poteſt, quin incidat in famiam falſatoris monetæ: quemadmodum Rex Philippus pulcher à Poeta Dante appellatus fuit, Falſificatore di moneta. hoc eſt, adulterator monetæ: quia primus monetam argenteam

team in hoc regno dimidia parte ligæ debilitauit: quod ſubditis occaſionem magnorum tumultuũ dedit, & Principibus extraneis pernicioſiſſimum exemplum: cuius ipſum ſerò pœnituit, ac filio ſuo Ludouico Hutino teſtamento iniungeret, vt caueret à debilitatione monetarum. Et eãdem ob cauſſam, Petrus IIII. Rex Arragonũ, ditionẽ Regis Maioricæ & Minoricæ, quem vaſallum ſuum eſſe aſſerebat, fiſco addixit, quòd monetam debilitaſſet. Quãquam Reges ipſi Arragonum in eo peccarent, adeò vt Innocentius III. Põtifex, ipſis tanquam vaſallis ſuis, interdiceret ne ampliùs ita vterentur: cap. quanto. de iureiur. propter quæ interdicta, Reges Arragonum ad Coronã venientes, proteſtabantur, ſe nec curſum nec pedem monetę approbatæ mutaturos. Pet. Bellug. in Specu. Prin. ann. 1245. & 1337. Sed non eſt ſatis hoc modo proteſtari, niſi liga, & monetæ pondus, cõuenienti regula moderetur: vt neq; Princeps, neq; ſubditi, cùm libuerit, eã falſare poſſint: quod alioqui ſemper, data occaſione, facient, etiamſi ferro vel igni cremandi eſſent.

Fundamentum autem, omnium qui monetas adulterant, tingunt, radunt, fingunt, miſcent, tondent, non eſt aliud, quàm metallorum mixtura nemo enim poterit metallum vllum purum & ſimplex prò alio ſubijcere, obſtante colore, pondere, corpore, ſono, & natura vniuiuſq; ab alijs differente: ſicut oſtendi, cùm ab Ordinibus, ciuitatibus, Præfectu riſq; Veromanduorum deputatus eſſem legatus ad ordines Frãciæ. Oportet itaq; vt recitatis à me incõmodis occurratur, in omni Republica conſtituere, vt moneta ſit ex metallo ſimplici, & promulgare edictum Taciti Imperatoris Romani (Vopiſcus in Tacito) continens prohibitionẽ ſub pœna publicationis corporis & bonorum, ne miſceatur aurum cũ argento, vel argentum cum ęre, vel æs cum ſtanno aut plumbo.

Verùm quidem ab hac ordinatione excipi poſſet mixtura cupri cum ſtanno, vnde æs & metallum ſonans efficitur, q tũc temporis in tali vſu quo nunc eſt, nõ erat: & miſtura ſtanni cum ære, ad fundẽdum tormenta bellica. Neq; enim neceſſe eſt, vigeſimã partem plumbi miſcere cũ ſtanno puro, vt reddatur malleo tractabilius: quia fundi & fabrefieri poteſt abſq; eiuſmodi miſtura, quę & bonitatem ſtãni corrumpit, & nunquam à plumbo ſeparari poteſt.

Inſuper vt edicti prohibitio dirigatur tam reſpectu monetæ, quàm operum aurifabrorumq, & ductorum auri, vbi falſationes frequentiores ſunt, quam in moneta, propterea quod probatio eius ibi difficilior eſt, & quia artificium ſæpè precium materiæ æquat. in quo deceptus fuit Archimedes, experiri volens quantũ aurifaber ex magna corona aurea Hieronis Regis ſuffuratus eſſet: idq; ita, ne forma coronæ periret. Cùm enim illis tẽporibus vſum lydij lapidis ignorarẽt: duas maſſas, alteram auri, alteram argẽti ſumpſit, vt videret, quantum hæc & illa aquæ ex vaſe eijceret plus minusve quàm corona: & ex proportione aquæ, iudicabat de volumine vtriuſq; metalli, & quod aurifaber quintam partẽ ſubripuiſſet. Sed iudiciũ eius incertum erat: quia præſumebat miſturam tantùm ex argẽto eſſe: licèt aurifabri ad conciliandã operi venuſtatẽ & firmitatem, idq; quam minimis ſumptibus, miſturã ſeu additamentum ex cupro puro, cum poſſunt, faciãt, quòd eſt leuius argento, quo color auri pallidus & dilutus efficitur, cùm cuprũ colorem eius ſeruet magis viuidum, & conſequenter cuprum corpore & volumine maius eſt quã argentum in pondere æquali, quãtum eſt inter 13. & 11. quòd ſi miſtura ex cupro & argento ſit, impoſſibile eſt verè de eo iudicare, niſi quãtum vtriuſq; ſit, ſciri poſſit: & quamuis cognoſcatur, tamẽ latens error, qui in metiendis aquarũ guttis cõmittitur, magnus eſt, propter diſcrimen voluminis metallorum: nec vllus eſt tam ſubtilis artifex vel aurifaber, qui per Lydiũ lapidem explorare poſſit, quantũ argenti

genti

genti & cupri ſit in auro, ſi mixtura facta eſt de vtroque.

Et quoniam aurifices & gemmarij ſemper conqueruntur, quòd non poſſint ſine detrimēto opus facere ex auro & viginti duo ceratia, abſq; remedio, vel ex auro puro, ad ¼. remedij, iuxta ordinationem Regis Franciſci anni 1540. & quia poſthabitis omnibus Conſtitutionibus, opus faciunt ad 20. & ſæpè ad 19. ceratia, ita vt in viginti quatuor marcis inſint quinque marcæ cupri vel argenti, vnde ſucceſſu temporis moneta debilis conflatur à falſarijs, qui lucrari volunt: idcircò plus quàm neceſſariū eſt interdicere, ne vllum opus ex auro fiat, quod non ſit conforme ordinationi, ſub eadem cōfiſcationis vitæ & bonorū pœna: vt hac ratiōe vſus auri in ſuppellectile & deauraturis purus maneat. Et quoniā impoſſibile eſt, vt aurifices dicunt, aurum excoquere ad vigeſimum quartum ceratium, quin aliquantulum alterius metalli ſubſit: neque argentum ad duodecimum denariū, quin aliqua armiſtura remaneat: imò nec repurgationem auri ſecundum ordinationem, ad 23. & ¾. cerat cum ⅛ remedij: & argenti ad 11. denarios 2. grana. & ½. qualis in regalibus Hiſpanicis deprehenditur, aut ad 11. dena. 18. grana, qualis eſt Pariſienſium: quin ſubſit intertrimentum, & magnus ſumptus, præter difficultatem & prolixitatem tēporis: conſtitui poteſt, vt aurum in opere, & in moneta, ſit viginti trium ceratiorum, & argentū vndecim denariorum, & duodecim granorum purè, & vtrumq; abſque remedio. quo facto æqualis erit auri argentiq; proportio, & in vtroque par erit detrimentum, videlicet, in viginti quatuor libris argenti, ad 11. denar. 12. grana, & in 23. ceratijs auri, inerit vna libra alterius metalli, quod non ſit aurum, & vna libra metalli in argēto, quod non ſit argentum, ſed vel cuprum, vel aliud metallum, & tale argentum in hoc regno appellatur argentum regium, in quo vigeſima quarta pars eſt cuprum. qua ipſa ratione moneta aurea & argētea fortior erit, & durabilior: ſimul etiam in opere multis impenſis parcetur: & vitabitur intertritura vſus, & fragilitas. Ac vt iuſta auri argentique proportio, quæ in vniuerſa Europa & vicinis regionibus, ferè duodecupla eſt, etiam in monetarū ponderibus ſeruetur: oportet monetas argenteas & aureas conflare eodem pondere; quarum ſedecim, & 32. & 64. marcā efficiant: nec pondere grauior percutienda eſt, neq; etiam debilior: vt euitetur tā difficultas cudendi, & fragilitas monetæ aureæ & argenteæ puræ, quæ leuior eſſet vno denario ponderis: quàm facilitas adulterandi vtramq; monetam propter craſſitudinem earum, vt in Portugallēſibus aureis, & daleris argenteis, qui vnciam ponderis & plus habēt; qualis etiam erat moneta aurea ponderans tribus marcis & dimidia, quā Imperator Heliogabalus cudi iuſſit, & quæ Conſtantinopoli pōdere vnius marcæ auri conflata fuit, quarum quinquaginta Imperator Tiberius Regi noſtro Childerico donauit.

Quo facto, neque nummularij, neq; mercatores, neque aurifices, vllo modo decipere imperitam plebem poterunt, vel eos qui ligam & pondus non intelligunt: quippe ſemper neceſſe erit duodecim nummos argenteos tradere pro vno nummo aureo, & quilibet nummus argenteus tantundem ponderabit, quantum nummus aureus eiuſdem notæ ſeu characteris; vt videre eſt in ſimplicibus regalibus Hiſpanicis, qui pondere æquant coronatos ſolares habentes pondus conforme ordinationi anni 1540. videlicet 2. dena. 16. gran. quorum regalium ſimplicium, duodecim præcisè coronatum valent.

Et ne in permutatione eorundem nummorum tam aureorum, quam argenteorum aberretur, neue ſimplices accipiantur pro duplicibus, vt frequenter accidit in regalibus Hiſpanicis: oportet characteres eſſe diuerſos, & nō ſimiles vt in nūmis Hiſpanicis, & nihilominus quātum ad argenteos, vt certi teneātur tituli

ſolido-

ſolidorum, denariorum, & librarũ, prout continetur edicto Henrici II. anno 1551. promulgatum; propter ſolutionem cenſuum, mulctarum, & canonum dominicorum, iuxta conſuetudines & conſtitutiones: ſolidum conuenit eſſe trium denariorum ponderis argenti regij, ſicut diximus, quorum 64. marcam, & 4. librã vulgarem efficiãt: quod eſt iuſtiſſimum preciũ quod dari poſſit: & quilibet rurſus diuidi poterit in tres, vt ſinguli ponderent denarium, & ſint quatuor paruorum denariorum currentium, appellabiturque denarius communis: vt ſolidus ſemper valeat duodecim denarijs: & querimoniæ dominorum, ratione ſolutionis iurium dominicorum, quæ olim in forti moneta alba perſoluebantur, ceſſent, reſtituta cõflatura ſolidorum talium, quales fuerũt temporibus ſancti Ludouici, hoc eſt, 64. in marca argenti Regij. Cæteræ quoque penſiones emphyteuticæ, & hypothecariæ, in pecunia conſtitutæ, ſoluantur eo valore, quo æſtimatus fuit ſolidus tempore celebrati contractus: qui valor fuit tantum quatuor denariorum in liga, ad ſummum, intra centum annos: quæ eſt ſaltem tertia pars ſolidi antiqui, qualem oportet in vſum reducere. Talis erat drachma argentea per vniuerſam Græciam vſitata, nempe octaua pars vnciæ, quem nos groſſum appellamus, eiuſdem ponderis quo ſolidi à S. Ludouico percuſſi, qui appellabantur groſſi Turonenſes, & ſolidi Turonenſes. quibus ſolidis Turonenſibus determinantur omnes antiqui contractus, ſtatuta, & multi tractatus non ſolũm huius Regni, ſed etiam extraneorum. vt in tractatu inter Bernenſes & tres minores pagos habito, ſtipendium militis vno ſolido Turonenſi æſtimatur: quod & in hoc Regno æquale fuit: & hanc ob cauſſam Solda appellatur. ſicut idem quoque ſtipendium Romanorum fuit, vt Tacitus dicit, & Græcorum, vt in Polluce legimus: quippe drachma eiuſdem ponderis eſt, cuius ſolidus Turonenſis. Veneti antiquos ſunt ſecuti, & vnciam fecerunt octo groſſorum ſeu drachmarum: & drachmam 24. denariorum: & denarium 2. obolorum, ſeu 24. granorum: vt & in Francia fit, & in Hiſpania, & in Africa: à qua regula non eſt recedendum, vtpote antiquiſſima, in vniuerſa Græcia, & regionibus Orientalibus.

Tametſi Romani veteres, vnciam Græcis æqualem habentes, ſcilicet 576. granorum: eam diuiderent in ſeptem denarios ſuæ monetę: & denarius valeret drachma Attica, & $\frac{1}{7}$. amplius. Qua in re Budæus errauit, dicens in vncia eſſe octo denarios, & denarium Romanum eſſe drachmæ Atticæ æqualem, & libram Romanam æqualem Atticæ minæ: cùm tamen certum ſit, libram Romanam habuiſſe tantùm 12. vncias, & Minam Græcam 16. vncias, ſicuti libra mercatorum in hoc regno: quod Georgius Agricola optimè demonſtrauit per calculum Plinij, Appiani, Suetonij, & Celſi.

Si itaque monetæ aureę & argenteæ cõflentur eodem pondere, eodem nomine, & eadem liga: hoc eſt, vt non plus miſturæ in auro quàm in argento inſit: nunquã poterit æſtimatio earundem augeri vel imminui: vt aliàs ſæpè accidit, ferè ſingulis menſibus, pro libidine eorum, qui autoritatem apud Principes habent: qui mutuantur & coaceruãt monetas fortes, & deinde eaſdem augent precio: adeò vt extiterit quidam, qui centum Coronatorum millibus mutuò ſumptis, ſubitò æſtimationem ſingulorum quinque ſolidis augeri effecit, & lucrifecit viginti quinque millia Francorum. quidam alius curſum monetarum imminui curauit menſe Martio, & mẽſe Aprili rurſus auxit, quarta parte lucrifacta. Submouebuntur quoque omnes adulterationes monetarũ: & imperiti atque ignorantes cognoſcent bonitatem vtriuſque monetæ, adſpectu, ſono, pondere, abſque igni, cælo, vel Lydio lapide. Poſtquam enim omnes populi ab annis bis mille, & amplius, ferè ſemper, ſeruarunt & etiamnum ſeruant æqualem rationem auri ad argentum, impoſſibile erit & populo, & Principi, augere, minuere, vel mutare precium monetæ aureæ & argen-

argenteæ, ſi miſtura metallorum, quam billon vocant, ex Republica eiecta fuerit: & aurum ad 23. cerat. redigatur. Et nihilominus, vt plebi ſuccurratur, neceſſe eſt etiam, tertiam ſpeciem monetæ ex puro cupro cudi, abſque cadmia, aut alia miſtura metalli, quemadmodum fieri cæptum, & in Hiſpania, & Italia fit; aut potius marcam argenti in mille quingentas & triginta ſex partes diuidere, quamlibet partem nouem granorum. Etenim Regina Angliæ ſublatis in vniuerſum ærolis numiſmatibus, ſeu (vt vocant) billonis, reduxit omnem monetam ad duas tantùm ſpecies, vt minima moneta argentea, quam pfennings indigitant, valeat octo denarijs, vel circiter: quo fit, vt viliores merces minori precio emi nequeant, & quod peius eſt, nõ poteſt minor eleemoſyna, quàm eiuſmodi nummus, pauperibus erogari: quod multos impedit ne quicquam largiantur.

Sed longè magis expediret, non alia, quàm aurea & argentea moneta vti, ſi poſſibile eſſet minorem monetam, quàm talem nummum cudi, & ſi marca argenti tam minutatim diuideretur, ſicut in Lotharingia, vbi in octo mille nummulos, quos Andegauenſes nominant, diſtribuitur, quorum ducenti regalem, & quadraginta ſolidum currentem noſtræ monetæ efficiunt: ſuntque ex argento ſatis puro, quòd ſi dimidia parte pauciores percuterentur, ſolidiores forent, & de liga vt dixi, poſſentque eodem momento feriri & ſtylo acuto ſignari. Cupri enim precium, quoniam ſingulis locis atque temporibus variat, minus idoneum eſt monetæ faciendæ, quæ quantum fieri poteſt, conſtans & immutabilis precio conſeruari debet: & prætereà nullum metallum æquè ſubiectum eſt rubigini, quæ notam & materiam exedit. Et quantum ad precium, legimus, temporibus belli Punici, libram argenti valuiſſe 840. libris cupri ſeu æris puri, libra 12. vnciarum: eodemque tempore denarius argenteus purus, qui ſeptima pars vnciæ erat, de decem libris cupri, quibus valebat, auctus fuit ad 16. libras, vt Plinius refert: quæ ratio ad 896. libras cupri ſeu æris pro vna libra argenti redit, libra 12. vnciarum exſiſtente. Poſtea infima moneta, quæ erat libra æris, media parte fuit imminuta per legem Papiriam, remanente eodem valore: &, cùm maior argenti copia ſuccederet, ad quartam partem reducta fuit, eadem æſtimatione manente: quæ eſt ratio 224. librarum cupri pro libra argenti: quæ eſt propemodum æſtimatio cupri in hoc Regno, vbi centum libræ, ſingulæ 16. vnciarum, valent tantum 18. Francis. & in Germania vilioris etiam precij eſt, licèt ſupellex, & ipſa templa multis in locis cupro ſint tecta: ſed in Italia carius eſt, & magis etiam in Hiſpania, & in Africa, vbi longè minor eius eſt copia. Quod per longè abeſt ab æſtimatione quam fecit Imperator Arcadius, qui libram auri cẽtum libris æris æſtimauit: quod fieri nequit, niſi per modum prouiſionis: quoniam abundantia huius metalli, reſpectu ad argentum habito, deminuetur. Dicet aliquis, copiam argenti etiam imminutionem precij eius adferre: ſicuti reipſa legimus in T. Liuio, quòd in fœdere inter Aetolos & Romanos inito comprehenſum fuerit, vt Aetoli pro decem libris argenti ſoluerent vnam libram auri: & nihilominùs conſtitutione Arcadij, (l. vlti. de argen. pret. C.) libra auri æſtimatur 14. & $\frac{2}{7}$. libris argenti: quia vult, quinque ſolidos auri pro argenti libra ſolui: & conſtituit 72. ſolidos aureos in libra: (l. quotieſcunque. de ſuſceptor. C.) ita vt quinque ſolidi ſint præciſè decimaquarta pars libræ & $\frac{2}{7}$. amplius: & hodiè precium eſt paullò minus duodecim pro vno.

Verum quidem antehac marca auri puri æſtimata fuit 185. libris: & marca argenti 15. libris, & 15. ſolidis Turonenſibus: ita vt pro marca auri puri infecti ſoluere oporteret vndecim marcas, quinque vncias, 23. denar. & 5. grana argenti regij infecti. In regionibus Septentrionalibus, vbi plurimæ ſunt fodinæ argen-

ri, & pauciſſimæ auri, aurum eſt carius: adeoque æſtimatione in camera Papali facta, marca auri æſtimatur argenti marcis 12. & $\frac{1}{2}$ quæ propemodum pretij auri ad argentum proportio fuit ante annos bis mille quingentos. legimus enim in Herodoto, libram auri valuiſſe 13. libris argenti: & Hebræi in ſuis Pandectis, denarij aurei pretiũ faciunt vigintiquinque argenteorum: quippe monetis aureis ad argenteas duplam rationem habentibus: vnde 12. & $\frac{1}{2}$. argentei ſingulis aureis valerent. Præterea legimus, temporibus Perſarum, & cùm Reſpublicæ Græciæ florerent, vnciam auri æſtimatam fuiſſe libra argenti: quoniam ſtater Darius, pondere vnius vnciæ, valebat libra argenti, vt dicit Iulius Pollux. Ex quo licet iudicare, duo iſta metalla antiquum precij pedem habere.

Sed æſtimatio auri ſub poſterioribus Imperatoribus accreuit, propter abuſum auri in deaurationibus omnium rerum: ſicuti Nero magnum ſuum palatium, ambulatoria mille paſſuum continens, totum deaurauit: & poſt ipſum Veſpaſianus, inaurando Capitolio, ſummam ſeptem millionum & ducentorum millium Coronatorum impendit: quin & Agrippa vniuerſum tectum templi Panthei inaurauit, vt cuprum à rubigine ſeruaretur. ſicut etiam ferrum ſolet inaurari, vt contra rubiginem præſeruetur: imò & argentum ſæpè deauratur, licet nunquam rubiginem contrahat. quòd ſi Principes non interdicant inaurationibus, omninò neceſſe erit precium auri augeſcere: quia argentum non æquè tenax eſt, & vix aut parum adhibetur inargentationibus: & prætereà fodinæ Septentrionis plurimũ argenti, auri vix quicquam producunt: vt & quæ in terris nouis ſunt, plus argenti, quàm auri proferunt.

Nihilominus mutatio precij, quæ tractu temporis fit, inſenſibilis eſt, nec impedire poteſt quo minus liga monetarum ex duobus hiſce metallis percuſſarum æqualis ſit in omnibus Rebuſpublicis, miſtura metallorum, ſiue (vt vocant) billone expulſo: cùm prætereà negotiatio in vniuerſo terrarum orbe cõmunior nunc, quàm vnquam anteà, non poſſit inſignem aliquam varietatem precij auri, & argenti, ferre, niſi communi omnium populorum conſenſu. nam & Auguſti tempore, proportio auri, & argenti in India Orientali, in Occidente, ſimilis & æqualis erat: quod cum Rex quidam Indorum intellexiſſet, Romanorum iuſtitiam laudauit ſicut refert Plinius. Sed impoſſibile eſt, precia rerum certa ſeruare, retento billone, qui vbique differens eſt, & inæqualis. quemadmodum enim precia rerum decreſcunt, imminuto valore monetæ; vt lex dicit, ita etiam creſcunt, aucta monetarum æſtimatione.

Et neceſſe eſt vt augeatur & diminuatur, cùm nullus ſit Princeps, qui æqualem metallorum miſturam, (ſeu legem billonis,) cum alijs Rebuſpublicis ſeruet, imò nec in ſua ipſius, quia lex ſeu liga ſolidi diuerſa eſt à liga teſtonum, & paruorum denariorum, duplorum, liardorum, & aliorum: qui non diu in eodem ſtatu permanent.

Prima feneſtra, in hoc regno ad debilitandum argentum moneta formatũ & immiſcendum vigeſimam quartã cupri partem, aperta fuit, vt daretur anſa mercatoribus apportandi argẽtum in hoc regnũ, cui argentum deeſt: quo facto, vigeſimo quarta pars argenti extraneis dabatur: quoniam tantumdem in Francia valebãt vndecim denarij & dimidius argẽti, quãtum duodecim denarij in alijs regionib. ſed nihil opus fuit: propter diuitias Franciæ, quas ſemper venient quæſitum afferentes aurum & argentum vndique. Hoc malum magis inualuit tempore Philippi Pulchri, qui monetam argenteam media parte debilitauit anno 1300. tantundem argenti & cupri commiſcens: paulò poſt vſque ad tertiam partem imminuebatur, ita vt noui ſolidi valerent tantum tertia parte antiquorum: & anno 1422. liga ſolidorum tam debilis fuit, vt marca argenti valeret octoginta libris Turonenſibus, habe-

habaretque 1600. nummulos in marca operis: quanquam eodem anno Carolus VII. recuperata corona, quam amiſerat, ſtabiliendæ auctoritatis ſuæ gratia, iuſſerit cudi, menſe Nouembri, monetam nouam fortem & bonam, vt marca argenti ad octo libras redigeretur: ſed tandem conflauit ſolidos quinque denariorum in liga, anno 1453. & poſtea paulatim ſemper imminuti fuerunt: ita vt Rex Franciſcus I. anno 1540. cuderet ad 3. denar. 16. gran. in liga: & Rex Henricus ad 3. denar. 12. gran. adeo vt antiquus ſolidus argenti regij valeret fermè quatuor, remanente ſemper eadem æſtimatione.

Nec ab alijs Principibus minus peccatum eſt: nam crucigeri germaniæ, qui antiquitùs fuerunt ex argento 11. denar. 4. gran. hodiè ſunt 4. denar. 16. gran. ſolidi VVirtenbergenſes, & groſſi imperiales 6. denar. hoc eſt, tantundem cupri, quantum argenti continent: ſolidi, Rappini, denarij Argentinenſes 4. denar. 12. gran. nummi quos Rappenfenning vocant, 4. denar. 3. gran. & floreni argentei 11. dena. 4. gran. quales ſunt etiam nummi quinq; & decem crucigerorum. ſolidi Flandriæ ſeu ſtuferi, quorum 20. valent 24. noſtrorum, ſunt tantum 3. denar. 18. gran. in liga, & plus quam duæ tertiæ ſunt cupri: nummus quatuor ſtuferorum eſt 7. denar. 10. gran. in liga: nummi Geldrenſes 8. denar. in liga, & tertia pars eſt cupri. ante hac ſolidi ſeu groſsi Angliæ fuerunt 6. denar. 12. gran. nec vnquam omne hoc Billonis genus plus quam viginti aut triginta annis in eadem liga. vel eodem pondere permanſit. Atque hinc exorta eſt differentia libræ Turonenſium, groſſorum, paruorum, & mediocrium: libræ Normãdię, libræ Britanniæ, & libræ Pariſienſis, quæ omnes inter ſe differunt: vt etiamnum videre eſt in taxationibus Cameræ Pontificis. Et in Hiſpanijs, libra Barcinonenſis, Toletana, maioricana; in Anglia, libra ſterlingiorum valet octonis noſtris: & in Scotia duæ ſunt libræ admodum diuerſe, altera Sterlingica, & altera vulgaris. & in Italia nullus eſt Princeps, qui non peculiarem habeat monetæ libram ab alijs differentem. Quemadmodum in ſimili, marca vbique continet octo vncias: ſed vncia inferioris germaniæ debilior eſt quam noſtra, ſex granis, Agrippinenſis nouem granis, Noribergenſis ſex granis: & econtrà Pariſienſis fortior eſt 1. vncia, marca Neapolitana habet nouem groſſos, Salernitana decem: & vix eſt ciuitas Italiæ quin habeat marcam ab alijs diſtinctam. qua ex re pes Billonis difficilior redditur, pondere & liga ita inter ſe variantibus: vnde miſera plebs grauiter affligitur, & in mutandis pecunijs plurimum perdit, & generaliter omnes, qui non intelligunt paria, vt trapezitæ loquuntur, hoc eſt, valorem monetarum in mutando, ratione diuerſorum locorum. quam ob rem de homine in negotijs rerum verſatiſſimo dicimus, eum intelligere paria, quaſi rem admodum difficilem. etenim monetarum negotium per billones & miſturas ita obſcurarunt, vt maxima pars populi nihil prorſus de eo intelligat. & quemadmodum artifices, mercatores, & quilibet in ſua arte, ſæpiſſimè rem & opus inuoluunt: vt plerique Medicorum, qui loquuntur latinè coram feminis, & vſurpant characteres gręcos, & verba Arabica, & notas latinas abbreuiant, & quandoque ſcripturam ſuam intricant vt legi non poſſit, metuentes ne detectis eorum medicamentis, in minori precio deinceps habeantur: ita etiam monetarij, omiſſa clariori locutione, ſcilicet, maſſam auri ex duodecim partibus habere duas partes cupri, vel alterius metalli, dicunt, eſſe aurum viginti ceratiorum: itèm pro eo quod apertius efferretur, nummum trium blancorum continere mediam partem cupri, dicunt, eſſe argentum ſex denariorum in puritate, duorum denariorum in pondere, & quindecim denariorum in curſu: eſſentiam, qualitatem, & quantitatem denarijs & ceratijs contra naturam attribuentes, & pro eo quod dicimus, marcam continere ſexaginta nummos, ipſi loquuntur de quinque ſolidis ſectionis.

deinde aliam monetam ſtabilem conſtituunt, aliam inſtabilem, & tertiam imaginatiuam: cum tamen nulla moneta ſtabilis ſit, & variatio & imaginatio prouenerit ex debilitatione ponderis, & permiſtione puritatis auri & argenti. Nam ducatus currens Venetijs, Romæ, Neapoli, Panormi, & Meſſanæ, quæ eſt moneta imaginatiua, olim fuit vera moneta aurea pōdere Angeloti, vel Medini Barbarici, & 4. denar. amplius: qui eſt planè Imperialis Flandriæ, eiuſdem ponderis & ligæ; cuius erat antiquus ducatus valens decem Carolinis argenteis, & Carolinus decem ſolidis eius loci: vt quadraginta ſex efficerent marcam auri, & ſex vnciam, quam diuidunt in tringinta taros, & tarum in viginti grana, vnde exiſtit groſſus in vncia plus quàm in vncia communi, quæ octo tantum groſſos continet. huiuſmodi monetam auream lex appellat ſolidum: qualis eſt Angelotus, quorum quadraginta octo marcam conſtituunt, & ſeptuaginta duo libram Romanam, duodecim vnciarum. qui diu in vſu fuit, comprehenſus in legibus Græcorum, Germanorum, Anglorum, Francorum, Burgundionum: & nihil eſt aliud, quàm coronatus ſolaris Franciæ, hoc eſt, ſolidus, quem monetarij, vocabulum ſolidi non rectè intelligentes, ab annis quinquaginta ſignarunt figura ſolis: populo nihilominus, qui magiſter vocabulorum eſt, antiquitatem retinente, atque etiamnum, eſcu ſol, hoc eſt, coronatum ſolidum appellante: qui olim ponderabat quatuor denarios, ſicuti Angelotus, ſed poſtea Principes paulatim, & gradatim per grana, eum reduxerunt ad tres denarios, qui eſt coronatus vetus: & tempore Regis Ioannis, coronato veteri paulatim imminuto, ſicut coronatus antiquus, tribus granis: conflati fuerunt coronati ad duos denarios & viginti grana ponderis, eiuſdem ligæ qua antiqui erant, appellatique ſunt Franci pedites, & equites. (nam quos hodiè, Francois, tunc Francs, ſiue Francos nominabant, quemadmodum adhuc in vniuerſo Oriente, populos Occidentis appellant Francos.) quo tempore etiam percuſſus fuit coronatus Burgundicus, quem Ridæum vocant, eodem pondere & liga: ac durauerunt vſque ad tempora Caroli VIII. quando coronatus Franciæ imminutus fuit ſex granis ponderis, & $\frac{3}{4}$. ceratij puritatis: nam antiqui erant $23\frac{3}{4}$. cerat. & coronati vulgares, 23. cerat. Poſtea Rex Franciſcus I. corrigens nonnihil coronatum vulgarem, conflari iuſſit coronatos ſolares, 2. denar. 16. gran. & eiuſdem ligæ, cuius erat coronatus vulgaris, excepta $\frac{1}{8}$. remedij, quod permanſit vſque ad Regem Henricum, qui quatuor granis ponderis fortiorem fecit: & Carolum IX. qui quinque grana detraxit, anno 1561. Sed coronati veteres ſeu ducati Veneti, Genuenſes, Florentini, Senenſes, Caſtellani, Portugallici, & Hungarici, legem ſeu ligam $23.\frac{3}{4}$. cerat. & 2. denar. 18. gran. ponderis retinuerunt, vſque ad annum 1546. quo Imperator Carolus V. ligam coronatorum Hiſpanicorum vno ceratio & tribus quartis, ac tribus granis ponderis debilitauit, conflans coronatos Caſtellæ, Valentiæ, & Arragoniæ, qui Piſtoleti nominantur, ad 22. cerat. 2. denar. 15. gran. ponderis: peſſimum præbens exemplum alijs Principibus idem faciendi: ſicut fecerunt Principes Italiæ: qui percuſſerunt ad 22. cerat. & infrà, & 2. denar. 16. gran. ponderis: quales ſunt coronati Romani, Lucenſes, Bononienſes, Salutiani, Genuenſes, Senenſes, Siculi, Mediolanenſes, Anconitani, Mantuani, Ferrarienſes, Florentini, & noui coronati Veneti. Sed & Paulus III. Pontifex cœpit ſuo nomine ferire coronatos $21\frac{1}{2}$. cerat. & 2. denar 14. gran. ponderis; & eodem tempore Auenione nomine Alexandri Farneſij Legati & Nepotis Papæ, percuſſi ſunt multo debiliores in liga, & quinque denar. pondere inferiores. quæ res incredibile adfert damnum ſubditis, & lucrum adulteratoribus, fictoribuſque monetarum, & mercatoribus, qui conquirunt fortes monetas, vt ex illis alibi debiliores fieri

fieri curent. Quod frequentiùs etiam accidit in moneta argentea altæ ligæ,& quę eſt ſupra vndecim denarios puritatis: vt ſunt Regales Hiſpanici, qui omnes continent 11. denar. 3. grana, ex quibus alij Principes antehac magnum lucrum fecerunt. nam ſi vel in Teſtones Francicos conuertantur, ex centum millibus librarum capi poterit emolumentum ſex millium quingentarum librarum, non debilitata liga Teſtonis Francici, qui continet decem denarios, 17. gran. puritatis.

Eodem modo Heluetij, qui Teſtones Francicos, in Teſtones Solidurenſes, Lucernēſes,& Vndervvaldenſes commutarunt, in qualibet marca lucrifecerunt 41. ſolid. 11. denar. & $\frac{9}{26}$. Turon. nam hi ipſi ſunt tantùm 9. denar. & 18. granorum, hoc eſt, 23. gran. puritatis inferiores ſunt Francicis in qualibet marca, quorum æſtimatio erat 25. ſolid. Turonenſium. & quantum ad pondus, 25$\frac{5}{8}$. Teſton. Francici marcam conſtituunt, cùm marca Teſtonum Solidurenſium $\frac{3}{8}$. debilior ſit pondere, quę æſtimatio eſt 4. ſolid. & 3. denar. Turonenſium.

Et quoniam dicti Teſtones non niſi pro argento inferioris ligæ, quod billonem vocamus, haberi poſſunt, cùm ſint infra 10. denar. puritatis, æſtimatione facta 14. librarum, 17. ſolid. 4. denar. Turonenſium in marca argenti puri: Teſtones autem Francici, cùm ſint ſupra decem denar. puritatis, cenſentur pro argento altæ ligæ, qui valor eadem proportione redit ad 15. libras, 13. ſolid. Turonenſes in marca argenti puri: & propter differentiam argenti altæ vel inferioris ligæ, ijdem Teſtones minus quàm Francici valent 12. ſolidis, 8. denar. Turonenſ. in marca Teſtonum.

Itaque Teſtones Solidurenſes Francicis æſtimatione ſunt inferiores 41. ſolid. 11. denar. in marca: ita vt ſingulis dictorum Teſtonum decedat 1. ſolid. 11$\frac{9}{26}$. denar. Turonenſ. Bernenſes verò, quia ſunt 9. denar. Turonen. plus valent, quàm Solidurenſis. Porrò, ſi in ſingulas marcas deni ſolidi lucrentur, emolumentum eſt ſatis amplum. Belgæ idem faciunt, Teſtones Franciæ in Regales Belgicos conuertentes.

Conſtitutionibus Principum penè omnium diligenter prospectum eſt, ne aurum & argentum ad extraneos exportetur, ſub grauiſſimis pœnis: ſed impoſſibile eſt eas ita cuſtodiri, quin tam mari, quàm terra plurimùm euehatur. & quamuis diligentiſſimè obſeruaretur, ne quicquam omninò euehatur, tamen ſubditis non deerit occaſio miſcendi, fingendi, deformandi, alterandi,& fundendi monetas argenteas & aureas, quamdiu diuerſitas ligæ manebit: ſiue id faciāt vigore permiſſionum quibuſdam aurifabris conceſſarum, ſiue directò cōtra prohibitiones: quia defectum ligæ, qui in opere ipſorum inuenitur, lucrifaciūt tam ratione remediorum, quæ illis permiſſa ſunt, quàm incruſtationum, & ferruminationum, quibus vtuntur: facientes opus ex optimis numiſmatibus,& deridētes leges & ordinationes, quæ pretium marcæ auri & argenti conſtituunt, cùm mercedi & formæ operis, quātum velint, pretium imponant: adeò vt ſemper carius vendatur aurifabris, quàm ordinationibus ſit conſtitutum: argentum 40. vel 50. ſolidis, aurum 12. vel 13. libris in ſingulas marcas: quo fit, vt aurum & argentum carius emant aurifices, & mercatores, quàm monetarij, qui ordinationem Regis tranſgredi non poſſunt, neque propter materiarum emptiones, neque propter conflaturam. Statim autem atque materia conuerſa eſt in monetam pondere vel liga fortiorem, quàm ſit Principum vicinorum, funditur,& coaceruatur ab aurificibus, vt in opus conuertant, vel ab extraneis, vt monetā inde ſuo pede percutiant. cui rei velut miniſtri ſubſeruiunt nummularij, ſub prætextu commodandi populo mutatione monetarū, contrahentes cum aurifabris & mercatoribus extraneis. certum enim eſt,& depræhenſum, ab annis 25. cùm parui ſolidi reproba-

probati eſſent, conflatos fuiſſe eiuſdem generis in hoc Regno ad ſummam viginti quinque millionum librarum, & ampliùs, præter nummos trium, & ſex blancorum, quorum nulli iam inueniuntur, quia aurifices emolumentum in ijs animaduerterunt. Quo fit, vt qui magnam habent auri & argenti ſuppellectilē non poſſint ea gaudere: quia quàm impenſo pretio ab aurifabris emerunt, nolūt cum tanta detrimento vendere.

Ac quidem Carolus IX. Rex plurimùm perdidit, vaſis ſuis in monetam conflatis: cùm anteà liga monetarum argentearum ſemper æqualis fuerit ligæ ſeu legi aurifabrorum: ita vt in vaſis nihil perderetur præter opus: ex quo commune remanſit prouerbium, Sunt argentea vaſa, nihil illic perit præter opus.

Itaque vt omnibus iſtis incommodis occurratur, oportet legem monetarum, & operum auri & argenti, eſſe æqualem, videlicet, viginti trium ceratiorum abſque remedio, in auro, & vndecim denariorum, & 12. granorum, in argento. Inuenta autem fuerat via abuſibus quadantenus occurrendi, locato reditu monetarum, confiſcationum, & mulctarum ex maleficijs prouenientium: & vectigal anno 1564. ſumma quinquaginta millium librarum annuarum addictum fuit. ſed hoc iterum abolitum eſt Molini, anno 1566. & monetæ attributæ illis, qui maximā marcarum auri & argenti quantitatem ſe conflaturos offerrent. quæ ratio ramuſculos nōnullos & frondes præcidit: verùm manente abuſuum radice, nūquàm erit fraudum finis.

Radix autem abuſuum eſt confuſio trium metallorum, auri, argenti, & cupri: qua ceſſante, neque ſubditi, neque extranei, quicquam fraudis machinari poterunt, quin ſubitò detegatur. Nam quemadmodum moneta purè cuprea vel ærea non habuit in hoc Regno locum, propterea quòd talis non cuderetur: ſic etiam ærosa numiſmata ſeu billones, ſi reprobentur, & interdicto publico non cudantur ampliùs, billones extraneorum prorſus tollentur. nec ſperandum eſt, extraneos, & ſubditos deſituros billoni priuatim operam dare, & omnes monetas extraneas recipere, quamdiu Princeps & Reſpublica billonem conflari curabunt.

Quanquàm & alia, tam publica, quàm priuata ex eo redundet vtilitas, ſi prohibeatur, vt dixi, mixtura metallorum: videlicet, vt vitetur impoſterum detrimentum argenti, quod pro nihilo computatur in auro quatuordecim ceratiorum, vel ſupra, & perit propter ſumptus ex coctionis, quæ inſtituitur per cæmentum regale, vel per aquam chryſulcam. nam ſexaginta minimū ſolidis opus eſt ad ſeparationem marcę vnius: & nihilominùs damnum permagnum eſt in inſigni quantitate. ſicuti omnes floreni Germanici ſunt tantùm ſedecim ceratiorum, vel 16½. ad ſummum: vnde in centum mille marcis exiſtit damnum triginta trium millium marcarū: & ad 14. ceratia. 40000. marc. & ampliùs.

Præter hæc, quæ dixi, abuſus monetariorum ceſſabunt, reſpectu imminuti pōderis, & debilitationis: ex quibus mercedes monetariorum redigebantur: quæ vt reprimeret, Henricus II. Rex Franciæ cōſtituerat, vt illis ſolueretur ab exactoribus locorum. quæ conſtitutio etſi ſancta fuit, tamen per Carolum IX. ſuaſu Cameræ rationum Pariſienſis, quæ demonſtrauit, Regem loco percipiendi ex monetis ſuis lucri, quotannis plus quàm decem millia librarum perdere, ſublata eſt: quia officiales mercedem, penè faciendo, accipiebant.

Sed vera ratio medendi eſt, ſupprimere omnes officiales monetarum, exceptis illis, qui in vna aliqua ciuitate erunt, ad percutiendum omnes monetas, & mercedem illis ſoluere per exactororē ſeu quęſtorem loci: manēte iure dominico: quod veteribus tamen fuit incognitum, nec vllatenus in monetis deducebatur, imò ne quidem ius cōflaturæ: quod valdè neceſſariū foret: aut potiùs vt imponatur ſubditis tributum ad conflationem monetarum:

rum: vt aboleatur ius dominicum & cõflatorium: ſicuti olim in Normannia factitatum eſt, & etiamnum fit in Polonia; vt incredibili damno ac detrimento, quod ſubditi ſuſtinent, occurratur, eademque ratione ceſſabit varietas pretij marcæ auri & argenti, quæ infinitos abuſus procreauit. Et monetæ extraneæ non recipientur, niſi ad fuſionem tantùm, nihilque computabitur pro iure dominico, neq; pro conflatione: non attentis diplomatibus à Principib. vicinis impetratis, vt alieno incommodo monetę ipſorũ tali pretio, quo in ſuo territorio, exponãtur.

Ac vt omnis falſandi, adulterandi, & mutãdi receptam monetarum aurearum, & argentearum legem, occaſio amputetur: neceſſe erit, omnes monetas in vnica tantùm vrbe conflari, in qua Iudices monetales reſidebunt: & reliquas officinas ſupprimi: (niſi Monarchia vel Reſpublica tam latè pateat, vt plures inſtitui debeant:) quo in loco omnes aurifices opus faciant, interdicto ſub pœna vitæ facto, ne alio in loco faciant, quia ab iſtis maximi præcipuiq; abuſus proficiſcuntur: dabiturque cognitio Iudicibus ordinarijs, per præuentionem, puniendi abuſus qui committentur.

Satis enim notum eſt, quantum abuſus in conflatione monetarum in hoc Regno, & in ſententijs fuerit, propter paucitatem Iudicum, quibus cognitio priuatiue attributa fuerat, & maximè poſt ſuppreſſionem generalium ſubſidiariorum. Neceſſarium itaque eſt, exemplum veterum Romanorum ſequi, qui omnibus ſubditis Italiæ ſolum habebant templum Iunonis, vbi tria monetarum genera formabantur pura & ſimplicia; videlicet auri, argẽti, & æris: & Triumuiros monetales, qui formabant & conflabant monetas publicè, & in conſpectu omnium. Et ne quis in pretio monetarum deciperetur, certum locum conſtituerunt, in quo moneta probaretur, Marij Gratidiani rogatione.

Sicut legimus quoq; in hoc Regno conſtitutionem Caroli Magni prohibitũ fuiſſe, ne alibi, quàm in Palatio moneta cuderetur. Sed poſteaquàm Philippus Pulcher, Carolus eius filius, & Iohannes, Reges, plures monetas ſeu officinas in hoc Regno erexerunt, & in ſingulis monetis diuerſos magiſtros, cuſtodes, præfectos, aliosque officiales conſtituerunt, abuſus quoq; fuerunt multiplicati. Hic fortaſſis obijciet mihi aliquis, Perſas, Græcos, & Romanos, monetas plures cõflaſſe aureas, argẽteas, & æreas, altiſſimę ſeu perfectiſſimæ ligę, qua fieri poſſit: & non defuiſſe tamen adulteratores, ſicuti legimus apud Demoſthenem in oratione contra Dimocratem.

Reſpondeo, difficile quidem eſſe, ijs Rempublicam prorſus expurgari: attamẽ ex mille qui nunc ſunt, vix inueniuntur decem, obſtante difficultate rei, cùm lex ſeu liga auri & argenti vnicuiq; nota futura ſit, ea ratione, quam ſuprà deduxi. Quòd ſi exiſtat incõſideratus aliquis Princeps, qui mutare bonitatem monetarũ lucri cauſa velit, ſicuti Marcus Anton. monetam argenteam inferioris ligę cudi fecit, ſtatim ea eijcietur: & ipſe ignominiã apud omnes incurret, pręter periculum rebellionis ſubditorum, quę ingens fuit tempore quo Philippus Pulcher legem monetarum debilitauit. Vtut ſit, certum eſt, nũquàm pauciores adulteratores monetarum fuiſſe, quàm temporibus Romanorum, quorum omnis moneta aurea & argentea erat altę ligæ ſeu legis. Nam & Liuius Druſus Tribunus repręhẽſus fuit, quòd rogationem tuliſſet, vt in moneta argentea pars octaua ęris immiſceretur, vel vt nos loquimur, vt fabricaretur ad 10. denar. 12. gnan. puritatis. quo clarum fit, ne ab eo quidẽ tempore voluiſſe eos confuſionem auri & argenti permittere: argentumque altiſſimę legis fuiſſe, vt & aurum: quod & videre eſt in numiſmatibus aureis, quæ ſunt $23\frac{3}{4}$. cerat. & inueniuntur nota Veſpaſiani Imperatoris, quibus tantùm $\frac{1}{32}$. cerat. deeſt, quin aurum ſit 24. ceratiorum, quod aurum eſt omniũ puriſſimum.

Sed

Sed propter eas, quas recitaui cauſſas, ſufficit aurum eſſe 23. ceratiorum, & argentum vndecim denariorum, & duodecim granorum. ne relinquatur etiam excuſandi occaſio, ignibus imperari non poſſe: & $\frac{1}{4}$. vel $\frac{1}{8}$. remedij poſtuletur: vnde multi abuſus oriuntur. remiſſis tamen duobus ſcripulis remedij, in marca monetæ percuſſione formatæ.

Rurſus dici poteſt, expedire ſaltem duplos & denarios inferioris ligæ fabricare, vt euitetur grauitas monetæ æreæ. Reſpondeo, Si conflatio billonis in minimo permittatur, raptum iri in cōſequentiam liardorum, ac ſolidorum, & ſemper rediri ad principia. Et licèt præter duplos & denarios nihil percuteretur, tamen aperiretur feneſtra adulteratoribus monetarum, decipiendi plebeculam, in cuius vſum iſta moneta cuditur, & quæ nihil eius rei intelligit, minuſque ſolicita eſt in ea recipienda, propter exiguum valorem quo æſtimatur, nec inquirit de bonitate vel intrinſeco valore eiuſdem.

Epiſtolam habeo Iacobi Pinatelli ad Regem Henricum II. in qua hęc verba continentur: Domine, notum tibi facio, intra menſes ſex in quadam monetarum tuarum conflatos eſſe ſolidos debiles, in qualibet marca, in pondere viginti ſolidis, & in liga quatuor ſolidis. cùm placebit Maieſtati tuæ, opus tibi oſtendam: & demonſtrabo, quantum damnum inde ad te, & populum tuum perueniat, quod longè grandiùs erit, niſi ſęueriſſimè huic rei Maieſtas tua prouiderit. Eodem tempore idem conflabat nummos ſex blancorum, mandatu Regis, 4. denar. in liga, & 2. gra. remed. & 4. dena. 14. gran. ponderis: quod genus miſturę ſeu billonis tunc optimum erat in Francia: adeò vt ſtatim refuſum fuerit, & vix appareat ampliùs. Manifeſtum eſt autē cuiuis, damnum 24. ſolidorū in marca, ad Regem & populum redundans, efficere plus quàm 25. in centum. Et nihilominùs idem Pinatellus à Camera Generalium monetarum ſubreptitiè impetrata commiſſione anno 1552. conflauit duplos, & denarios, Villanouæ ditionis Auenionenſis, & Villafrancæ ditionis Ruergienſis: qui æſtimati fuerunt tantùm 12. ſolid. marca: & compertum eſt, ipſum hoc modo paulò minùs quadringentis millibus librarum purè & ſimpliciter depeculatum eſſe: & gratiam ſibi redemiſſe quinquaginta millib. libris, quas cuidam fœminæ donauit: quæ tamen magis ſupplicium differri, quàm veniam ei dari effecit.

Quare dico, miſturam metallorum ſeu billonem nullo modo ferendum eſſe illi, qui Rempublicam falſis monetis expurgare voluerit. ita etiam ceſſabit damnum, quod miſer populus reprobatione monetarum, aut pretij earum, poſtquàm debilitatæ ſunt, deminutione perpeti ſolet. Nec apud Principes locum habebunt ij, qui ipſis vtilitatem proponunt, quam ex monetis ſuis percipere poſſint: quemadmodum officialis quidam monetarum in conſilio Diuiſorum propoſuit, & ad Regem Carolum IX. perſcripſit, magnum emolumentum ex monetis, ad ſolatium populi, conquiri poſſe: & calculo illius ſubducto reperiebatur, ex qualibet marca auri puri in opus collati, Regem percepturum eſſe octo libras Turonenſes, cùm anteà tantùm 25. ſolid. & $4\frac{16}{23}$. denar. reciperet: & ex marca argenti Regij in opus collati quadraginta ſolidos Turonenſes, cùm anteà 16. denar. tantùm, ex conflatione Teſtonum Rex perciperet. Suadebat percutiendum eſſe ex argento Regio 11. ſolid. Turonen. in curſu, & 30. nummorum in marca, pondere 6. denar. 9. gran. & ſemiſſes, & quadrantes eadem proportione: & monetam ex auro 24. cerat: & 1. cerat. remedij, & 30. nummorum in marca, eiuſdem ponderis quo argēti, valore ſex librarum Turonenſium. & nihilominùs volebat fabricari quoque minutum billonem trium denariorum in liga, & 320. nummulorum in marca, & trium denariorum in curſu, & omne reliquum billonis genus infra 10. den. puritatis: marcam conſtituens 14. librarum Turonenſiū.

Hæc illius opinio fuit, vt merebatur, reiecta: & perridiculum eſt cogitare, Regem tantum emolumentum ex monetis ſuis cum ſolatio populi corradere poſſe: ſi verum eſt quod Plato inquit, neminem vnquàm quicquã lucrari, quin alter perdat: cùm ineuitabili neceſſitate damnũ in ſubditos recaſurum ſit: quoniam extranei nihil eius ſentiunt.

Sed vtique peropus eſt, magnum aliquem Principem miſſa legatione hoc ipſum apud cæteros efficere, vt Principes omnes communi conſenſu conflationem billonis ſeu ærosi numiſmatis in poſterũ prohibeant: conſtituendo legem monetarum aurearum & argentearum, prout ſuprà deductum eſt: & vtendo marca octo groſſorum ſeu drachmarum, & 570. granorum in vncia, quæ eſt communiſſima. quod difficile non foret: quandoquidem Rex Catholicus, & Regina Angliæ iampridem omnem billonem ſuſtulerũt: & quoniam omnes monetæ aureæ Hiſpanicæ, exceptis Piſtoletis, & moneta Portugallica, altioris ligæ ſunt quàm dixerim, & omnis moneta argentea vndecim denariorum, trium granorum.

Et vtile eſſet, monetam fieri in forma proplaſtica, ſicut faciebant veteres Græci, Latini, Hebræi, Perſæ, Aegyptij: nam ſumptus minores erunt, & facilitas maior, rotunditasq́; perfectior, ad impediendum raſores: nec flexioni aut rupturæ obnoxia erit: atque etiam perpetuò remanebit forma ſeu imago. vitabitur quoque moleſtia percuſſionis malleorũ, nec opus erit circumciſore, nec detrimẽtum vllũ ex limitatura, aut remedium in pondere exiſtet. ſicut neceſſarium eſt duo ſcripula minimum tribui in marcam monetæ percuſſione formatæ. quin & maior numerus vno die conflabitur, quàm alioqui fiat toto anno: & auferetur prætereà occaſio adulteratoribus monetarum tam facilè miſcendi metalla, vti faciunt, in prælijs & incudibus, vbi moneta latè diſtenditur ad tegendum craſſitudinẽ. item proplaſticè efficit omnia numiſmata eiuſdem metalli æqualia, craſſitie, pondere, latitudine, & forma: adeò vt ſi falſarius monetæ velit miſcere æs cum auro, præter vel ſupra ligam 23. ceratiorum: volumen cupri ſeu æris, quod in pondere æquali duplo & $\frac{1}{8}$ maius eſt volumine auri, ſiue leuius duplo & $\frac{1}{8}$. quàm aurum in maſſa æquali: efficeret numiſma longè craſſiùs, & falſitatem detegeret: certũ enim eſt, ſi maſſa auri æqualis maſſę cupri ponderet 1551. ſcripula, quòd maſſa cupri penderet tantùm 729. quæ eſt ratio propemodum 17. ad 8. in grauiori põdere. ſicut didici ex Domino Franciſco Foxio magno ætatis noſtræ Archimede, qui primus veram metallorum in pondere & volumine proportionem oſtendit.

Idem iudicium erit de argento: quod volumen auro maius in pondere æquali habet: ſiue quo argento aurum grauius eſt in maſſa æquali, ſemel & $\frac{4}{7}$. quæ ratio eſt velut 1551. ad 1366. vel 9. ad 5. & cupri ad argentum, ſicut 11. ad 13. vel præciſè ſicut 1229. ad 866. quæ duo metalla propius põdere & volumine inuicem accedunt, quàm cætera, excepto plumbo, quod argento grauius eſt, quantum diſtãt 15. à 14. vel præciſiùs 866. à 929. ſed non poſſunt eo vti ad falſandum, quia ab omnibus metallis, præterquàm à ſtanno, ſe ſeparat. Minus etiam vti poſſunt ſtanno, quod eſt omnium metallorum venenum: nec pro argento fundi poteſt: quoniam leuius eſt quantum diſtant 9. à 14. vel prę ciſè 600. à 929. & multò minus pro auro ſubijci poteſt, quod grauius eſt ſtanno in maſſa æquali, ſiue minus corpore in pondere æquali, quantum intereſt inter 18. & 7. vel præciſè inter 1551. & 600. hoc eſt, 2$\frac{4}{7}$. grauius.

Quod ad ferrum attinet: non poſſunt falſarij eo abuti in fuſione: quia neq; auri, neque argenti miſturam recipit: & cõnexio laminarum in ferro haud difficulter cognoſci poteſt. Plinius ferruminationem appellat, qua adulteratores monetarum ſua ætate vtebãtur. & certè Dominus de Villemor Cõmiſſarius belli, num-

mum eiuſmodi ferreum argento coopertum mihi oſtendit. ſed pondus & volumẽ detegit falſitatem, ſi propiùs inſpiciatur. nam argentum eſt grauius ferro, in maſſa æquali, ſiue minus volumine, in pondere ęquali, quantum diſtant 4. à 3. vel accuratè 866. à 634. Et quoad aurum, impoſſibile eſt ferruminationẽ adulteratoribus vſui eſſe poſſe: quoniam aurum eſt minus corpore quàm ferrum, in pondere ęquali, ſeu grauius in maſſa æquali, quantum intereſt inter 6. & 9. vel 1556. & 634.

Pari modo metuendum non eſt, ne argentum viuum vſui eſſe queat ad falſandum duo iſta metalla: licèt ad pondus auri tam propè accedat, quantum 7. ad 8. vel 1558. & 1551. quia necdum ita retinere potuerunt, quin in fumum euolaret.

Hæc de forma monetarum dicta ſint, deque vtilitate, quę ex proplactica earundem fuſione proueniret: quemadmodum olim formatæ fuerunt: donec cœptũ eſt, auri argentique inopia laborari, exhauſtis vndique fodinis, & duobus iſtis metallis vſu conſumptis, deperditis, occultatis aut diſſipatis: qua de cauſa neceſſitas coëgit monetam adeò tenuem fabricari, vt ad ſignandam malleus ſufficeret. ex quo multi abuſus orti ſunt. Sed quemadmodum antiquiſſimi homines, qui non multum auri & argenti habebant, idipſum malleo ſignarunt: ac deinceps maiorem eius copiam conſecuti, cœperũt proproplaſticen exercere: ita vt ad eandem proplaſticen hodiè redeundum eſt.

Tentata fuit etiam fabricatio in mola: ſed compertum eſt, ſignum non ſatis commodè illic imprimi, & in centum marcis materiæ ſemper triginta marcis deciſuræ exiſtere, cùm in incude ſaltem vna ſint vel duę: & ipſum ſonitum à monetis in incude percuſſis differre: quinetiam deprehenſum eſt, ſingulos nummos non eſſe eiuſdem ponderis, quoniam laminę vno in loco tenuiores fiebant, quàm in altero.

Porrò eius, quod dixi, marcam auri & argenti diuidendã eſſe in partes ſeu nummos pondere æquales, abſque fractione nummorum in marca, vel denariorum in nummis, vel granorũ in denarijs, vtilitas eſt euidentiſſima, tam ratione permutationis marcarum & nummorum, quàm etiã propter ęſtimationem, pondus, & curſum indubitabilem. Ita namque veteres vſitarunt: nummus aureus & argenteus põderans 4. groſſos vel drachmas, quę eſt dimidia pars vncię, æqualis erit ſiclo Hebręorum: & nummus 2. groſſorum, ſeu quorũ 32. ſint in marca, ęqualis erit Stateri Attico, & Philippeo antiquo, & Nobilibus roſatis, & nummis aureis veterum Romanorũ, quos lex appellat, aureos: & nummus vnius groſſi vel ſolidi Turonen. ſeu drachmę, ad 64. in marca, ęqualis erit drachmę Atticæ, & *Zuzæ* Hebręorum, quę fuit merces diurna manuariorum in Græcia & vniuerſo Oriente. quanquàm denarius argenteus Romanus eſſet $\frac{1}{7}$ fortior pondere. quod etiam fuit diurnum ſtipendiũ militis Romani, tẽporibus Auguſti: paulò plus quàm ſimplex regalis Hiſpanicus.

Quòd ſi mutationes & viciſſitudines ſubitę noceant, & ſint pernicioſę, poterit pedetentim procedi fabricandi monetas ad eum modum, quem dixi: vt detur vnicuiq; ſpaciũ temporis, quàm minimo diſpendio expendendi billonis ſeu ęroſi numiſmatis. Super his difficultatibus cùm Blęſis eſſem, deputatus à Prouincia Veromanduorum: vocatus fui vnà cùm primo Pręſidẽte, & tribus Generalibus monetarũ, & Marcello Pręfecto ęrarij, vt abuſib⁹ monetarũ mederemur: vbi tandem fuit concluſum, omnia iſta ſupraſcripta, quæ ſummatim deduxeram, eſſe quidẽ neceſſaria, ſed difficultatẽ: & morbos Reipublicę incurabiles non poſſe ea ferre, quod idem eſt, ac ſi diceretur, pręſtare, ęgrotũ languore emori, quàm ſalutarem medicinam ſumere, quę palato diſpliceat.

Fateor, argentum in billone vix ad medietatem redïturũ, ſi purificetur ad 11. dena. & 12. grana: ſed econtrà perpetuũ erit commodum, ſi ſemel lex ſeu liga ſtabilis ſeruetur, vt dixi. & niſi fiat, impoſſibile eſt ruinam Reipublicę euitare. Ac licèt

ſtatim

ſtatim eodem momento omnia groſa numiſmata tollantur: dummodò mediā damni partem Rex, mediam populus ferat: tamen maius inde emolumētum ad populum redundabit, quàm ſi feriatur moneta debilis, &, poſteaquàm aliquantiſper in vſu fuerit, rurſus reprobetur: ſicuti frequenter videmus, ſingulis annis, imò ſingulis menſibus, ſingulis diebus, ſingulisque momentis augeri curſum ſeu valorem monetarum, earumque tot eſſe pretia, quot Prouincias, quot Ciuitates, quot pagos.

Non exiſtimo quenquam fore, recto iudicio præditum, qui neget, expedire potiùs talem ſanguinis miſſionem, ad euacuandos prauos humores, quàm perpetua febri conflictari, quæ toties paroxyſmos multiplices. Videmus enim, ab anno 1538. (ne vlteriùs progrediamur) quo reprobata fuerūt numiſmata, quæ Vaccæ appellabantur, & decennio pòſt, quo omnes billones raſi ſublati ſunt: percuſſos fuiſſe ſolidos tempore Henrici II. ad 3. denar. 12. gran. in liga: & tempore Caroli IX. ad 3. denar. argenti: qui minus valent, quàm billones raſi veteres, & reprobata illa numiſmata. Et nihilominùs mox augetur pretium billonis, non aucta liga, vt exhilaretur populus, quēadmodùm cùm propinatur frigida ægroto: quia admodū carè conſtat, quando rurſus fit reductio aut reprobatio.

Summa itaque & Barbarica iniuſtitia eſt, & ineuitabile Prouinciæ detrimentum, ſi Princeps ſuo arbitrio pretium auri & argenti mutet, augendo vel deminuendo pedem monetarum ex duobus iſtis metallis fabricatarū in eodem gradu bonitatis: nec inuenturus eſſet vllum Principem aut populum vicinū, qui commercia cum ipſo tractare velit, prçterquàm in ſpeciebus.

Atque demonſtratio eius, quòd tria illa metalla ita conflata, vt dixi, habitura ſint naturalem & conuenientem proportionem, apparet ex eo, quòd tantundem interſit, inter aurum viginti trium ceratiorum, reſpectu auri puri, quantum inter argentum vndecim denariorum, & duodecim granorum, reſpectu argenti puri duodecim denariorum.

Et hac ratione, obſeruato curſu & titulo monetarum, de quibus dixi, ceſſabunt infiniti proceſſus & lites, quas excitari videmus propter ſolutionem redituum & debitorum, in forti vel in debili moneta, in auro vel in argento, in nouis, vel in veteribus coronatis.

Ad eundem modum, reditus & facultates vniuſcuiſque certiores erunt: æſtimatio rerum meliùs conſtituetur: incertæ monetarum mutationi occurreretur: contractus & commercia faciliùs expedientur: Principes & Magiſtratus authoritatem ſuam obtinebunt: vſurariorum & impoſtorum fraudes prçcluderentur: adulteratores monetarum exulabunt: & miſera plebs incredibili ſolatio perfruetur.

Hæ ſunt, Domine, rationes, meo quidem iudicio, neceſſariæ, aut ſaltem apparentes, quoad caritatem rerum omnium, & viam, qua ei ſit occurrendum. Sed vt certò cognoſcatur, an ſubſiſtere poſſint, necne, haud opus eſt explorare vel indice alio, quàm politiſſimo & integerrimo iudicio tuo, quod longè rectiùs de illis ſtatuet, quàm Lydius lapis, vel ignis vllus de auri puritate. Quæ me cauſſa potiſſimùm permouit, vt hæc in publicam lucem, & in conſpectum omnium emitterem: cùm neminem arbitrer auſurum eſſe, reprobare id, quod ſemel à te ſit approbatum.

Nec tamen opinor, mihi in omnibus creditum iri: quod nimis foret ridiculum cogitare: minus etiam volui cuiquam contradicere: ſed tantùm inuitare eos, qui meliùs negotia & ſtatus publicarum rerum intelligunt, vt diligentiùs de illis curam ſuſcipiant, quàm alioqui dat. Et maximè incitare volui Dominum de Maleſtroict, & eos, qui bono publico ſe quadamtenus deuouerunt, vt in tam præclaro propoſito per-

pergant: quo facto, Summi Pontifices, penes quos eſt poteſtas condendæ legis, necnon ij, qui eiſdem ſunt à conſilijs, faciliùs, vt puto, ſtatuere poterunt, quid ad honorem & incrementum Reipublicæ ſit conſtituendum: vbi à multis intellexerint iuſtiſſimas miſeræ plebis querelas, in quam dolor & damnum huius mali redundat: cùm maior pars hominum non poſſit dijudicare, vnde procedit: & ijs, qui aliquo eius rei iudicio ſunt præditi, non præbeantur aures, nec alia via relinquatur, præterquàm per ſcripta, iudicandi morbum ijs, qui facilè remedium poſſint adhibere.

Finis Tract. de augmen. & decrem. auri & argen. Ioannis Bodini.

DESVMPTVM EX VOLVMINE PRIMO CONSILIORVM MARIANI SOCINI, EIVSDEMQVE

CONSILIO CXLV.

SVMMARIVM.

1 *Moneta deteriorata in materia, liga, aut pondere, ad tempus contractus ſit reſpectus.*

1 VT in eadem queſtione quid iuris ſit, appareat, paucis inſtãdo dico, & concludo abſque vlla dubitatione, quòd moneta debet attendi & conſiderari tempore cõtractæ obligationis, nam quicquid in alijs caſibus ſit dicendum, quando ſumus in contractibus, ſi moneta curſu temporis fiat deterior, debet attendi moneta quæ currebat tempore promiſſionis, maximè quando deterioratio contingit reſpectu materiæ, vel ligæ, (prout cõtingit in caſu iſto, quia Bononeni fiunt hodie, & cudũtur materiæ & ligæ deterioris.) Nã non eſt cõueniens, quòd ſolutio fiat de alia moneta, quàm quę fuerit in mente cõtrahentium tempore contractæ obligationis. Ita eſt communis opin. omniũ ſcribentium in varijs locis, vbi de materia loquuntur.

Ita enim concludit Bart. in l. Paulus. 2. col. verſ. quæro quid ſi moneta. ibi, primo modo. ff. de ſol. & ibi communiter per omnes approbatun. ſic tradunt Bart. & alij Dd. maximè moderni, in l. cùm quid. ff. ſi cer. pet. vt ibi per Dec. col. ſi verſi. in gl. ſi. Bart. & c. Bald. in conſ. 499. iſta q. an inſpiciatur moneta, in prin. 1. vol. Card. in Cle. 2. 19. q. de deci. Rom. conſ. 123. circa primũ. 2. col. verſ. 3. idem principaliter. Domi. de S. Gemin. in conſ. 137. quia alias ſuper iſta. 1. col. Pract. Papien. in forma libel. in act. hypoth. in gl. relaxandum, iure pign. poſt princ. ibi, de primo modo, &c. Corne. in conſ. 321. de plurib. col. 5. verſic. tamen hoc non obſtat. 3. vol. in conſ. 287. in hac cõſultatione prope fi. 1. vol. & in conſ. 169. viſo puncto, in prin. 4. vol. Et plenè tradit Gui. Pap. in q. 493. ſi fiat monetæ mutatio, per tot. obi claram rationem allegat.

Et demùm ita concludit Albert. Brun. ſuo tract. de augmen. in vlt. cõcluſ. in verſic. his præmiſſis. & clariùs in verſic. prædict

dicta concluſio qui ſtatim ſequitur, vbi propriè determinat caſum noſtrum dicens. quod quãdo variatur bonitas intrinſeca in moneta, vt quia fiat de minori vel viliori liga. & ſic minoris valeat, etiam quod fiat ſub eadem pondere & ſub eadem forma, ſemper ſolutio fieri debet de antiqua moneta, quæ tempore obligationis contractę currebat, ſi reperiatur: & vbi non reperiatur poterit fieri ſolutio de noua moneta, ad ęſtimationem tamen antiquæ, vt ſic Creditor in aliquo non damnificetur vt per eum, vt ita etiam volunt. Omnes Doctor. præallegati. & etiam alij plures, in diuerſis locis, quos longum eſſet referre. Sed pro maiori parte allegantur per eos, quos ſupra adduxi.

Et pro iſta communi & veriſſima concluſione, videtur caſus in c. olim cauſam. & c. cum canon. extra de cenſi. & ibi Docto. declarant. & in d. l. Paulus. vbi ſimiliter per omnes declaratur. de ſolu.

Nec obſtat quod dici ſolet, ſolutionem fieri debere de pecunia currenti. & vſuali. vt videtur probari in c. 2. in fin. de maledict. & ibi gloſſ. dicit. & in d. clem. 2. de decimis & tradit Corn. in conſi. 181. viſis, colum. 29. 1. volum. cum ſim. Quia reſpondetur, primò illud intelligi de currenti & vſuali tempore, ſcilicet contractæ obligationis, ſecundum prædicta. Vel ſecũdo quod fiat de currẽti, reſpectu actualis ſolutionis, quia forte alia non reperitur, fiat tamen ad æſtimationem antiquæ monetæ, & quæ currebat tempore obligationis, vt ſic Creditor conſeruetur indemnis. Vel tertio quod illud procedit in debito procedente ex diſpoſitione legis, cũ l. ſemper loquatur. l. arriani. C. de hær. & ita primam & tertiam ſolutionem tradit Corn. in d. conſi. 287. col. fin. & in d. conſil. 321. col. fin. vt per eum.

Secunda autem ſumitur ex dictis aliorum, maximè Alber., Brun. in locis præallegatis. Et cum prædicta concluſio ſit apud noſtros Docto. indubitata, non curo amplius inſtare. Et præſertim quia in caſu iſto non eſt de hoc diſputandum, cum veritas ſit quod reus cõuentus tutus exceptione præſcriptionis non poſſit cogi ad reuendendum, vt fuit concluſum circa primam dubitationem. Laus Deo.

Socinus Nepos Paduæ legens 1533.

EX SECVNDO VOLVMINE CONSILIORVM BARTHOLOMAEI SOCINI.

CONSILIVM CCXCVII.

SVMMARIVM.

1 *Moneta ſi fortè varietur, quo modo debeat fieri ſolutio.*

Dominus labia mea aperiat, & ſpiritus ſanctus illuminet intellectum.

PRO FVNDAMENTO præſentis conſultationis præmitto † quod in inſtrumento dotali Dominæ Iacobæ maritus 1 confitetur ſe recipiſſe florenos 150. ad cõputum librarum trium pro ſingulo floreno, quæ verba ſignificant, quod illa æſtimatio reddi debet, & non maior ſicut in qualibet re data in dotem, æſti-

æſtimata vera æſtimatiōe.l.ſi æſtimatis.ff. ſolut.matrim.ita dicit Bald.in ſuo conſil. 329.inci. Punctus quæſtionis talis eſt in 2. vol.conſiliorum in formis. vnde ſi hodie deteriorata eſſet moneta dubitaretur, quomodo debeat fieri reſtitutio dotis, dico, quod ſi illa moneta antiqua poſſit haberi, ſoluendæ eſſent tres libræ pro ſingulo floreno. ſi autem non poſſit haberi & moneta noua eſt deterior. in bonitate intrinſeca, quia moneta eſt ſoluenda in eadem bonitate, in qua erat tempore contractus, dico, quod eſt fiēda ſolutio in moneta noua & eſt ſoluenda æſtimatio monetæ antiquæ. & non tanta moneta numero eſt ſoluenda, ſicut erat antiqua, ſed æſtimatio illius antiquæ, vnde tunc 60. ſolidi faciebant florenum aureum nunc faciunt tantum 70. ſtante eadem bonitate floreni aurei & deterioratione monetæ ſolui debent 70. ſolidi pro illis 60. quia tātum valent, caſus eſt in l. res in dotem & ibi Bart. ff. de iure do. & tenent Bart. Bal. & alij in l. cum quid. ff. ſi cer. pe. & Bart. in l. Paulus. ff. de ſol. & d. Ant. & Cano. in c. quanto extra de iureiuran. vbi dicit Abb. quod hanc opinionem tenent communiter omnes tam legiſtæ quam Can. quia ſolui debet pecunia in eadem bonitate intrinſeca, quæ erat tempore contractus. d. l. res in dotem. & d. l. cum quid. Vnde ſi nō reperiretur deuenitur ad eius æſtimationem.

Quinimò ex quo in caſu noſtro fuit promiſſa dos. & contracto matrimonio fuit mora contractæ in ſolutione dotis iuxta no. in l. de diuiſione. ff. ſol. matrim. debetur pecuniæ æſtimatio quanti plurimi fuit à tempore moræ, etiam attenta extrinſeca bonitate. & æſtimatione, ſecundum Bartol. & Doctores, in d. l. Paulus. & Can. maximè, d. Ant. & Abb. in d. c. quanto. & ſic ſi tres libræ eſſent maiores pretij, tunc & meliores æſtimationis debentur in ea æſtimatione. l. vinum. ff. ſi cert. pe. cum materia. Vnde cum promiſſa fuerit dos Bertæ, prout habuit Do. Iacob. in primis debent ſolui 150. floreni aurei in moneta, quæ tunc currebat vel in noua deteriorata ſolui debet æſtimatio antiquę, quia omnia quæ ſunt in termino ad quem fit relatio, cenſentur repetita in termino referente, & cum omnibus qualitatibus ſuis l. ſi prior. & ibi. Bal. ff. ſol. matri. l. eſſe toto & l. inſtitutio talis. ff. de hære. inſtit. l. ſi ita ſcripſero. ff. de condit. & demonſt. & quod plus eſt, quia promittens fuit in mora, tenetur enim quāti plurimi valuit moneta à tempore moræ, iuxta not. in d. l. vinum. & ita concludo.

Bartol. Socin. I. V. D.

CONSILIVM D. HENNING. GODEN IN ORDINE LXXVII.

ARGVMENTVM.

Cenſus ſiue reditus annuos iuxta intrinſecum valorem, qui contractus tempore fuit, perſoluendos eſſe.

SVMMARIA.

1 *Pacta, & quod actum eſt in ſtipulationibus & contractibus ſeruanda ſunt.*

2 *Legū auſteritas pactis litigantū mitigatur.*

3 *In moneta habetur potius reſpectus ad curſum & taxā principis, quā ad materiam.*

4 *Cenſus ſunt ſoluendi ad antiquam monetam, ſeu illius valorem in qua inſtituti fuerunt, niſi ſit in alterius monetæ ſolutione præſcriptum.*

In-

5 *Inſpici debet moneta qua erat tempore cō tractus, vel eius valor.*
6 *Qualitas rei venditæ & precij omnino inſpici debet.*
7 *Verba contrahentium diligenter inſpicienda.*
8 *Vſura eſt, quod ſorti accedit.*

JCH haltet dieſer fall alſo / das eine Communion, auß irem gemeinen eynkommen/ gülden vnd Geſchoſſen Titio. 40. ſchock groſchen/genger/geber / vnd vnuerſchlagener Müntz/ vor fünffhundert vnnd zwantzig alte ſchock/ Järlichen ſein lebenlang allein / vnd Sempronio in berürter form/ſechs ſchock Groſchen järlicher zinß/auff anderhalb hundert ſchock Gröſchen auff widerkauff/mit anderhalb hundert alten ſchocken Landtwehr verkaufft hat Nun hat ſich die müntz geändert / vnd auff zweyerley pfennige gezweyfacht / alſo das die eine faſt höher / vnd ſchier zweyfacht beſſer/denn die/ſo zur zeit deß kauffs geweſt/ vnd damit gekaufft iſt.

Derowegen hat dieſe Communion vor die ſechs ſchock Groſchen Sempronio widder ab zu kauffen/ mit anderhalb hundert ſchock Groſchen / nach werdierung der müntz/ damit die gekaufft ſein. Vnd Titio hinfurter ſeine zinß auch allein nach der werdierung ſolcher müntz / damit der zinß gekaufft iſt / zu bezalen. Wiewol ſie jm zwölff/ oder fünffzehen Jar lang/nach der jetzigen/vnd hohen müntz gegeben / deß ſich bemelte zween weygeren anzunemen/ vnd vermeynen / der Widderkauff billicher mit der jetzigen / vnd guten müntz beſchehen / vnd das die zinß damit auch ſollen bezalet werden/ auß krafft der verſchreibung / vnnd der Verkäuffer eygener Willkhür außgetruckt/in dieſen worten / gengen/geber vnuerſchlagener müntze. Item das ſie ſolchen järlichen zinß/ ſechs alte ſchock wider abkauffen mögen / vor anderthalb hundert ſchock Landwehr. Nun ſey diſe gute müntz der Landtwehre/ derowegen ſie verhoffen / das die Verkäuffere / jhre verſchreibung/lauth jrer wort/muſſen halten.

Quoniam † in ſtipulationibus & cæteris contractibus inſpici oportet quod actum eſt, & formam pactorum, quæ legē repræſentat, obſeruari, l. ſemper in ſtipulationib. l. contract. ff. de re. iur. & in reg. contract. eod. tit. lib. 6. Seruare ergo ipſos vendentes oporteat, naturam horū verborum, genger/geber / vnuerſchlagener Müntz. &c. c. qualiter de pact. Quamuis aliud forte foret ſi eis verbis contrahentes non fuiſſent vſi. Quia † legum auſteritas pactis litigantium mitigatur. l. fi. in fi. C. de temp. & repa. appell. l. ſi quis in cōſcribendo. C. de pact. & l. paciſci. ff. eo tit. 1 2

Vnnd das ſie nicht jhrre/ ob die Müntz zu jener zeit am Silber geringer geweſen ſey/ſo nicht die gute ſondern der lauff vnd die ſatzung der Müntze anzuſehen ſey. Wie der Landtsfürſt die geſatzt habe. Per ea quæ notat Bartol. in l. qui falſam. ff. de falſis. & l. Paulus. ff. de ſolutio in principio. Vnnd es woll geſein kan / das mit jenen alten vnnd geringen pfen-

pfenningenn/ſo vielgekaufft iſt wor den alß ietzt mit dem gutten. Et in moneta † habetur potius reſpectus ad curſum & taxam Principis, quam ad materiam, l. fin. C. de vet. numiniſ. poteſta. libr. 11. octuageſima octaua, diſtinctione eijcientes. Et ea quæ notat Abbas Sicul. in c. quanto. de iureiur. Maximè cum poſſibile ſit quod tanta fuit æſtimatio rerum pro moneta tunc currente, quantum pro moderna. Quare ſimiliter ſolutio fieri debet ſecundum monetam currentem. l. Labeo. ff. de verb. ſignificat.

Hierentgegen vermeinen die von der Communion vnd verkauffer/ ſie ſeindt nicht ſchuldig dieſe Zinſe mit der hohen wehre zuzalenn / ſondern ſo die kleine Müntz damit gekaufft vnd contrahieret/auch genge vnd genehme ſey/ daß die damit bezalen / vnnd den widderkauff damit thun mögen / Ob auch die kauffmüntze/vnd damit der Zins anfenglich bezalet/ iſt vergangen oder verſchlagen / daß ſie dennoch nicht höher verhafftet weren / denn allein zu der Werſchafft derſelbigen müntze/ damit der Zinß gekaufft ſey/ anders were der contract vngleich / vnnd wurde ein theil mehr denn der ander beſchädiget/ daß nit ſeyn ſolle ꝛc. Hierauß fleuſt die frage was recht hierzu ſey.

Kürtzlich iſt hierauff in recht mit antwort bewillichen zu beſchlieſſen/ daß obgedacht Communion den Widderkauff der Müntz damit gekaufft iſt / vnd nit höher von Sempronio thun möge / vnd Titio vor berurter zinß halben / nit höher verhafft ſey / denn allein nach Werdtſchafft der Müntzen/damit der zinß gekaufft / vnd in die zeit des Kauffs geng/vnnd genhem geweſt iſt. Es were denn ſach daß ſie in verwerter zeit lang beſſere müntz jährlich bezaleten/Vnd Titius den zinß in anderer müntz / alſo anders verjahret vnd præſcribieret hette.

Quod ſic † probatur, quia cẽſus ſunt ſoluendi ad antiquam monetam ſeu illius valorem in qua inſtituti fuerunt niſi ſit in alterius monetæ ſolutione præſcriptum. Per tex. in gloſſ. & Doctor. in c. olim cauſam & in c. cum Canonicis, de cenſib. Et ea quæ notat Specul. in titu. de obligat. & ſolutio. §. 2. verſic. Pone in ſtatuto. Si enim pecunia eſt debita ex contractu ſecundum æſtimationem prioris monetæ, quæ erat tempore contractus, etiam ita fieri debet ſolutio. prout notant ibi Speculator. & Ioann. Andr in addit. & ſimiliter ibi Bal. in addit. Quod ſcilicet obligatio conuentionalis intelligi debeat de currente moneta tempore obligationis. Idem Franciſc. Zabarel. in clem. 2. de decimis, in 13. quæſt. & Paulus de Caſtr. poſt Bart. in l. Paulus. ff. de ſolutio. Quod ſi apparet in qua moneta obligatio eſt contracta de illa ſolui debet eius æſtimatio. & Cyn. in l. minoris. C. in quib. cauſſ. reſt. in integ. non eſt neceſſe. 4

Et † idem quod inſpici debeat moneta quæ erat tempore contractus ſeu eius valor, notat Bald. in l. illud. in col. fin. verſ. vltim. quæro. C. de ſacroſanct. eccleſ. & Canon. in c. quanto extra, de iureiurand. Nec obſtant verba contractus ſuprà pro parte aduerſa allegata, illa videlicet, genger / geber / vnuerſchlagener Müntz. Item Landtwehr. ꝛc. quoniã ſunt intelligenda genger Müntz. ꝛc. quantum ad valorem & æſtimationem prioris monetæ in qua contractum eſt, qui quidem intellectus tacitè ineſt de iure, vt æque bonum reddatur. prout fuit numeratum per ea, quæ habentur & notantur 5

tantur in l.cùm quid.ff.ſi cert.peta.Et per ea quæ not.Bart.in l.ſemper in ſtipulatio.
6 ff.de regul.iur. Ex † qualitate nanque rei venditæ, item ex qualitate pretij inſpici oportet, quid rectum ſit. Et ſic hæc verba, genger Müntzen ꝛc. intelligéda ſunt ſecundùm valorem & qualitatem monetæ pretij venditionis factæ.

Hoc enim ſuadet æquitas, mens & ratio huiuſmodi verborum, vt minus lædât ius commune.c.cùm dilectus, de conſuetud.Et ea, quę not.Abb.in c.cùm olim, eo. tit.ac Bartol.in l.omnes populi.ff.de iuſt. & iur.in 6.q.principali. A quibus puto ra
7 tione & mente verborum contrahẽtium, licet arguere c.intelligẽtia. c.propterea. & c.in his, extr.de verb.ſign.

Præterea prædicta procedunt maximè, ſi minor moneta, ſecundùm quam contractus celebratus eſt, ſeu ſi illius monetę æſtimatio hodie frequenter ſit in curſu, quoniam in tali moneta minori fieri debet ſolutio, & non ſecundùm monetam maiorem, ita not.gl.in d.l.ſemper.& Franci.Zabarel.in alleg.Clem.2.in 12.quæſt.& Paul.de Caſt.in præalleg.l.Paulus. Et per hoc relinquo etiam ſolutum aliud contrarium exaduerſò allegatum.

Adde ad hoc, Nam ſi reemi debeat, maiori moneta, quàm res ſit empta, dabitur aliquid vltra: & illud vltra eſt illicitum, vt not.in c.illo vos, de pignorib. Et not. Innocent.in c.in ciuitat. in fin. de vſur.& Vvilhel.de Monte Lau. in Clem. ex grande, de vſur. & ibi Cardinal.in §.cæterùm, in 3.quæſt. † Quicquid enim accidit ſorti, vſura eſt, tex.cum glo.in verb.non poſſe.in fin.in l.rogaſti.§.ſi tibi. ff.ſi cert.pet. 9
Et probatur in l. ſi tibi decem millia, in princip.ff.de pact.54.q.3.c.plerique. Vide gloſſ.magnam, in c.conqueſtus, extr.de vſur.

Finis Conſil. in materia Monet. Henning.Goeden.

D. IOACHIMI MYNSINGERI OBSERVAT. I. CENTVR. IIII.

ARGVMENTVM.

Valor monetæ à quo temporé ſit inſpiciendus.

QVOD valor monetæ inſpiciendus ſit à tempore contractus, ſeu obligationis, & non à tempore ſolutionis, ſiue valor accreuerit, ſiue decreuerit, poſt multam Dd. diſputationem frequentiùs obtinuit. Vnde, ſi accreuit, tunc debitor deducere poteſt valorẽ vel incrementum illud, quod veteri æſtimationi intra tempus ſolutionis acceſſit. Sin verò quantitas monetæ intra tempus ſolutionis decreuit, atque valor diminutus eſt, tunc debitor ſupplere tenetur valorẽ tempore contracti debiti currentem atque vſualem: & ſic regulariter ſolutio facienda eſt de noua moneta proportionabiliter ad æſtimationem antiquę, ne vtroque caſu alteruter contrahentium plus aut minus, quàm datum acceptumúe ſit, reddat vel recipiat. Atque hoc in terminis velle videtur c.cauſam. iuncto c.cum canonicis, de cenſ. Hanc ſententiam, tanquam

quàm veriorem,& iuri atq; æquitati magis cõformem, amplexi ſunt Domini Aſſeſſores Imperialis Cameræ in cauſa Epiſcopi Baſilienſis,cõtra N.de Schaunburg, die 23.Decem.anno 1552. quam etiam fatetur communem Panorm.in c.quanto,col. pe.de iureiu.Iaſ.in l.2.q.6. C.de iu.emph. Soci.Iun.conſ.145.nu.94.lib.1.Afflic.deci. 194.& c.1. verb.monetæ,quæ ſunt reg. Itẽ Cur.Iun.in l.cùm quid,nu.13. ff.ſi cer.pet. Grat.conſ.12.nu.30.& conſ.13.& 14. Et Alber.Brun.in tract.de augm.& dimin.concluſ.vlt.verſic.his ſic præmiſſis.latè hanc materiam examinat.

Quare ſi pecunia mutata fuerit,& debilior facta,nõ tenetur quis eam recipere, niſi fortè aliter tempore cõtractus fuiſſet actum inter partes: quod pluribus probat Guid.Pap.deciſ. 493. addendo tamen,non eſſe negandum,quin poſſit fieri ſolutio in moneta vſuali,ſiue currente tẽpore ſolutionis, ad valorem tamen alterius monetæ, quæ contractus tempore in vſu erat: per d.c.cùm olim.cum ibi nota. de cenſ.& per not.gl.in l.eleganter.§.qui reprobos.ff.de pign.act.

Quod maximè verũ eſt,ſi moneta, quæ cõtractus tempore vſurpabatur, ampliùs non extet, vel difficulter haberi poſſit, vt per Afflict.in c.1. verbo,monetæ, num. 10. vbi hoc prolixè tractat. Et hanc communem Dd.opinionẽ eſſe atteſtatur. Atque ita factum fuiſſe memini in cauſa Dominorum in Creutznach, contra Vvirichium Comitem de Falckenſtein(cuius etiam ſuprà in prima Cent.Obſeru.16.feci mentionem) cùm reluitio quorundam pagorum deberet fieri florenis aureis, (mit Florentzer Gülden) nec hi ampliùs reperirentur,pro quolibet aureo Florentino taxati fuerunt in Camerali Iudicio viginti quinque batzij, reſpectu ſcilicet habito ad intrinſecam bonitatem horum aureorum tempore contractus initi extantem.

De hac materia vide Doctores in l.cùm quid.vbi Bart.Salicet.& Caſtrenſ.hoc tenent.ff.ſi cer.pet. Et Canoniſtas in c.quanto,de iureiur. Zabarel.in Clement.fin. de decim.& Alber.Brun.latè in trac.de augmen.& decrem.monet.in vlt.concluſ.vbi multa congeſſit, itemque Boër.deciſ.327. eundem in c.1. verbo,monetæ,tit.quę ſint regal. Marian. Socin.Iuni. conſil.145. colum.vltim.lib.1.Didac.Couar.latè pract. quæſtio.in tract.vete.collat.numiſm.cap. 7. vbi diſſerit de mutatione monet. quoad pondus & valorem eius, & Molinæ.in tract.contr.vſur.quæſt.97.num.731.& ſeq. vbi diſtinguit,vt ibi pereum.

Hæc D.Mynſingeri Obſeruatio (quam quotidie omnes habent in ore) viſa fuit aliquando mihi propter obſcuritatem,in qua reſidet,ſuſpecta,neq; ſatis tuta: Nam ſi verba ſingula,maximè illa,quæ de valore & quantitate monetarũ proferũtur, penitiſſimè introſpiciãtur, examinenturq;, conſequi ex tenore eorundem videtur in initio, eundem non tam de mutatione valoris intrinſeci,quàm monetarum extrinſeci loqui:quod vel inprimis ex illis verbis infertur, dum inquit: Valorem illum qui veteri æſtimationi intra tempus ſolutionis acceſſit, per debitorem deducendum. Sequitur apud eundem,Si valor aut quantitas intermedio tempore decreuit, tunc debitorem cogendum,vt currentis atque vſualis monetæ valorem,qui quondam fuit,per illum qui hodie eſt,proportionabiliter ſuppleat.

Verùm ſecundùm iſtum intellectũ D. Mynſingeri ſententiam propterea amplecti nõ valemus, quod nec Doctores ibidẽ citati,nec communis ſentẽtia hoc ipſum velint, immò contrarium omninò aſtruant,quemadmodum in libel.quæſt.mone. cõcluſ.2.maxima, & aliàs per trãſcurſum ſæpiùs cõcluſimus & cõprobauimus.Qua ſtatuitur, ac pro indubitato habetur, in mutatione monetarum valoris extrinſeci,nõ tempus contractus,ſed tantũmodò ſolutionis in conſideratione eſſe debere, iuxtaque illum valorem vſualem & currentem quæſtiones dubias & controuerſas decidendas eſſe.

Quòd ſi intrinſeci valoris mutatio ſuperuenit, & eo quis D.Mynſing. verba in prin.d.Obſer.poſita retorqueri poſſe putauerit,

cauerit (q͛ tamẽ abſq; improprietate aliqua verborum fieri vix poſſet) non multũ laboramus: & ſenſus erit cõm. Dd. ſententiæ conformis omnimodo: videlicet in mutatione valoris intrinſeci, ad contractus tempus aduertendum, & deſuper æſtimationem faciendam eſſe. Quo fateor verba illationis ſequentis, ibi, *Quare ſi pecunia mutata fuerit, & debilior facta.* &c. optimè reſpicere. Et ita quoque video in priori d. Obſerua. editione eadem verba, *debilior facta*, collocata: quæ commodiſſimè & omni improprietate ac abſurditate ſemota, ad variationem intrinſecę bonitatis referuntur. quibus etiam vtitur Gui. Pap. quæſt. 49;. quam D. Minſyng. allegat hic, alijque Doctores paſſim. Et idem ſequitur planiùs, quamuis non in eodem quæſtionis genere verſemur, ex verbis Obſeruat. finalibus: ibi, *Reſpectu habito ad intrinſecam bonitatem, &c.* Quæ informationis perfectioris gratia, vtque omnis ambiguitas tollatur, & ſententia Dd. communis ſuſtineatur atque defendatur, non verò vt D. Mynſing. cui multũ debemus, in hoc taxetur, aut reprehendatur, ita breuiter attigiſſe ſufficiat.

Quam de tempore contractus & ſolutionis rationem, valoriſque intrinſeci & extrinſeci diuerſitatem, cùm viderim præter alios ſummæ auctoritatis virum, D. Alciat. ad alleg. l. cùm quid. 3. ff. de reb. credit. breuiter atque admodum egregiè explicare: iccirco ipſius verba ad finem d. l. poſita, ibi: *Vt eiuſdem generis, & eadem bonitate ſoluatur quod datum ſit, & cat.* huc transferre, eademque nonnihil (ad informandos eos pleniùs, qui ad hæc necdum ſatis animaduerterunt) explicare mihi placuit.

Quærit: *Quid ſi res mutuò data, maioris valoris facta ſit? Et cùm hæc bonitas extrinſecus aduenerit, nihil referre traditum eſt. Et ideò lucro creditoris accedere: ſicut econtrariò eius damno caderet, ſi deminuta eſſet æſtimatio: niſi à tempore contractæ moræ hæc deminutio interueniſſet. l. vinum, hoc tit. Et ita Bartol quoque ſentit: nec quiſquam diſſentit. Vnde ad monetam mutuò datam infertur: in quare duo caſus ſunt explicandi: Primus eſt, cùm centum, putà Philippeos, tibi ſum mutuatus, acciditq; deinde, vt ea moneta reprobaretur, an in ea nota ſoluere tenearis? Et non poſſe te monetam reproba notæ ſoluere Bartol. rectè cenſuit, l. eleganter. §. qui reprobos, de pignorat. actio. Verùm quia nota ſeu forma potiùs reprobata videtur, quàm materia, l. quæſitum, §. illud, de lega. 3. ante moram poteris eam vice materiæ dare, vel materiæ æſtimationem, d. l. vinum. Si verò poſt moram facta eſt reprobatio, teneberis ad reſtitutionem æſtimationis, quatenus ex forma valebat, l. quod te, hoc tit. vbi Bartol.*

Hoc vult, ſi propter formam externam ſiue characterem inditum potiùs, quàm in materia, quæ ſalua manſit, numus reprobetur, rectè ſolutio fiet pro æſtimatione materiæ quæ permanſit, quæ Molinæo propterea non placerent, quòd is materiæ variationem quoque minus curandam cenſeat, modò publica approbatio & æſtimatio ſuperuenerit: licèt etiam aliàs de mutatione formæ parum ſimus ſoliciti, niſi ſubſit veriſimile aliquod creditoris intereſſe. Sequitur:

Secundus caſus eſt, cùm nota aut forma nõ reprobatur: ſed etiam bonitate manente, valor intenditur vel minuitur: Et cùm id extrinſecus accidat, ante moram nemini imputandum eſt. d. l. vinum. Quapropter ſi mihi debeas centum Philippeos, liberaberis eos centum reſtituendo, ſiue aucto ſiue imminuto pretio.

Hoc vult, poſito, quòd Philippei debeantur, atq; ita forte eſt obligatio ſpeciei contracta, quo in numero & noſtri Philippici Thalleri, auctoritate Regis Hiſpanicuſi, Thalleri Imperiales, aurei in auro, & reliquæ habentur, eædẽq; in valore ſeu valuatiõe extrinſeca creuerint, vel deminutę ſint, hoc ipſum nõ curabitur, ſed iſtius cõmodum & incõmodum ad ipſum creditorem pertinebit. Sequitur: *Si cẽtum li-*

bras debeas, cùm libra 20. aſsibus ſemper conſtet, ſatis erit centum libras reddi: quamuis aſſes minoris æſtimationis ſint. Cùm enim Philippeos vel libras debeas, verum eſt te ſoluere quod debes: nec extrinſecus accedens valor quicquam mutat. Et propter futuræ intentiõnis vel imminutionis mutuum periculum, nemo cenſetur læſus. l. de fideicommiſſo. C. de tranſactio.

Hoc vult, quemadmodum per ſpeciei ſolutionem quis plenariè liberatur, non attento aliquo augmento vel decremento, quod medio tempore fortè ſuperuenit: eodem modo in obligatione generali librarum thallerorum ſimplicium, florenorum Brabantinorum, Coloniẽſium, 15. batziorum, & ſimilium, dicẽdum erit: ſufficere videlicet, vt vniuſcuiuſque floreni, thalleri, &c. ęſtimatio, habito reſpectu ad tempus ſolutionis, & non contractus, perſoluatur, habetque d. concluſio noſtra 2. maxima locum. Itaque ſequitur hoc pacto:

Idq́ verìus receptiusq́ eſt, niſi cum materia ſeu bonitas interior imminuta proponitur: Tũc enim eius æſtimationis reddi debet, quæ tempore contractus fuit. c. olim. c. pen. de cenſ.

Hæc verba D. Alcia. ſunt clara, voluntque in mutatione monetarum valoris intrinſeci, aduertendum eſſe, valorem contractus tempore exiſtentem, qui ſiue [illegible]uerit, ſiue auctus fuerit medio tempore, hoc ipſum vel in commodum, vel in incommodum debitoris cedere debet, præcedit enim text. alleg. l. cùm quid. Vt eiuſdem generis, & eadem bonitate ſoluatur quod datum eſt: facitque hic & operatur noſtra concluſ. alleg. 1. maxima Sequitur:

Quòd ſi diminutio æſtimationis poſt moram facta ſit, tunc ſemper imputandum moratori detrimentum conſtat. l. quod te, eod. Et ideò ſi centum Philippeos aureos mihi Calendis Ianuarijs debebas, qui tum drachmis argenteis ex pendebantur decem: deinde pòſt morã nouẽ tantùm cœperunt expendi, damnum illud ad te pertinebit. Bart. l. Paulus. de ſolut. Quòd ſi aucta fuerit æſtimatio, & vndecim drachmis cenſebuntur, non tamen quicquam moratori lucri inde accedit.

Hoc vult, Moroſus propter morã commiſſam, in duriorem cauſam, ſiue in intrinſeco, ſiue in extrinſeco valore verſemur, ſemper tenebitur. Vide cap. noſtr. 26. lib. 2. quæſt. monet. de mora.

Rener. Budel. Rurem. IC.

Finis Tract. de Monetis, & re Numaria.

LAVS DEO, VIRGINIQVE MATRI.

4/1.75